

५०४४

॥ अथ श्रीमद्भागवते दशमस्कंधपूर्वार्धे प्रारभ्यते ॥

પરીક્ષિતરાજાં કેહેછે.— આપે ચંદ્રવંશ તથા સૂર્યવંશનો વિસ્તાર અને તે બન્ને વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા રાજાઓનું પરમ અદ્ભુત ચરિત્ર પણ કહ્યું ॥ ૧ ॥ હે મુનિવર ! સ્વધર્મ પાલનારા યદુરાજાનો વંશ તો ઘણા વિસ્તારથી કહ્યો. હવે એ વંશમાં બલભદ્રની સાથે અવતરેલા વિષ્ણુનાં પરાક્રમ અમને કહો ॥ ૨ ॥ જગતનું પાલન કરનાર વિશ્વાત્મા ભગવાને યદુના વંશમાં અવતરીને જે પરાક્રમો કન્યાં છે તે, વિસ્તારથી અમારી પાસે કહો ॥ ૩ ॥ મુક્ત, મુમુક્ષુ અને વિષયી એમ ત્રણ પ્રકારના લોકો આ જગતમાં છે તેઓમાંથી કોઈને પણ ભગવાનની કથામાં અલંબુદ્ધિ [હવે હાંડુ એવી મતિ] થતી નથી; કેમ કે તૃષ્ણા વગરના મુક્ત પુરુષો તેને ગાયા કરેછે. એ કથા સંસારના ઔષધરૂપ છે તેથી મુમુક્ષુ લોકોને પણ સંસાર-માંથી છૂટવાનો એજ ઉપાય છે. કાન અને મનને પ્રિય લાગનાર હોવાથી વિષયી પુરુષોને પણ સર્વોત્તમ વિષય એજ છે. માટે કસાઈ અથવા પોતા-

નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥ રાજોવાચ ॥ કથિતો વંશવિસ્તારો ભવતા સોમસૂર્યયોઃ ॥ રાજાં ચોભયવંશ્યાનાં ચરિતં પરમાદ્ભુ-
તમ્ ॥ ૧ ॥ યદોશ્ચ ધર્મશીલસ્ય નિતરાં મુનિસત્તમ ॥ તત્રાંશેનાવતીર્ણસ્ય વિષ્ણોર્વીર્યોણિ શંસ નઃ ॥ ૨ ॥ અવતીર્ય યદોર્વંશે ભ-
ગવાન્ભૂતભાવનઃ ॥ કૃતવાન્યાનિ વિશ્વાત્મા તાનિ નો વદ વિસ્તરાત્ ॥ ૩ ॥ નિવૃત્તતર્પૈરુપગીયમાનાદ્ઘૌષધાચ્છેત્રમનોભિરા-
માત્ ॥ ક ઉત્તમશ્લોકગુણાનુવાદાત્પુમાન્વિરજ્યેત વિના પશુઘાત્ ॥ ૪ ॥ પિતામહા મે સમરેઽમરંજયૈર્દેવવ્રતાદ્યાતિરથૈસ્તિમિ-
ગિલૈઃ ॥ દુરત્યયં કૌરવસૈન્યસાગરં કૃત્વાતરન્વત્સપદં સ્મ યત્લઘ્વાઃ ॥ ૫ ॥ દ્રૌણ્યસ્ત્રવિદ્યુશ્મિદં મદંગં સંતાનવીજં કુરુપાંડવાનામ્ ॥
જુગોપ કુર્ક્ષિં ગત આત્તચક્રો માતૃશ્ચ મે યઃ શરણં ગતાયાઃ ॥ ૬ ॥

ને હાની કરનાર પુરુષ વિના બીજો કયો માણસ ભગવાનની કથામાંથી અટકે ॥ ૪ ॥ અમારે તો ભગવાનની કથા નિરંતર સાંભળીજ જોઈએ; કેમ કે અમારા કુલના દૈવતરૂપ તો શ્રીકૃષ્ણજ હતા. યુદ્ધમાં દેવતાઓને પણ જીતી લેનારા ભીષ્મદેવજી આદિ અતિરથીઓરૂપી મોટા મત્સ્યોને-
લીધે જેને કોઈનાથી પણ તરી શકાય નહિ એવા કૌરવોના સૈન્યરૂપી મહાસાગરને મારા દાદા પાંડવો ભગવાનરૂપી વાહાણના આશ્રયથી વાછડાના
પગના ટાંચોચિયા જેવો ગણી તન્યા હતા ॥ ૫ ॥ ભગવાને કેવલ પાંડવોની રક્ષા કરી હતી એમ નથી પણ આ મારા શરીરની પણ એમણેજ રક્ષા
કરી છે. કૌરવ અને પાંડવોના વંશના બીજરૂપ આ મારું શરીર કે જે અશ્વત્થામાના બ્રહ્માસ્ત્રથી વઢી જતું હતું તેને પણ ભગવાને પોતાને શરણે આ-
વેલી મારી માના ઉદરમાં પેશીને ચક્રવતે રાખ્યું છે ॥ ૬ ॥

આ પેહેલા અધ્યાયમાં દેવકીના પુત્રથી પોતાનું મરણ થશે એવી વાત સાંભળી ભય પામેલા કંસે દેવકીના છ પુત્ર માન્યાની કથા કેહેવામાં આવશે.

हे विद्वान् ! मायार्थी मनुष्यरूपे थाएला ए भगवान् के जे, सघळा प्राणीओमां अंतर्थामीरूप जाणनाराओने तेरूपे मुक्ति आपेछे अने बहिर्दृष्टिवा-
ळाओने कालरूपे मरण आपेछे तेमनां पराक्रम कहो. अंतर्दृष्टिथी तेमनां पराक्रमोज मारे सांभळवां जोइए ॥ ७ ॥ शेषनागना अवताररूप बलभ-
द्रने एक वार आपे रोहिणीना पुत्र कहा अने बीजी वार देवकीना पुत्र कहा तो बीजा देहविना तेमने देवकीना गर्भनो संबंध शायी थयो ? ॥ ८ ॥
भगवान् के जेने कंसनी बीक लागवी तो संभवेज नहि ते, पोताना पितानुं घर छोडीने व्रजमां शामाटे पधान्या ? भक्तोना रक्षक ए भगवाने पो-
ताना ज्ञातिओनी साथे कया स्थलमां निवास कन्यो हतो ? ॥ ९ ॥ भगवाने व्रजमां रहीने तथा मथुरामां रहीने शी शी लीला करी ? अने पोतानी
मानो भाई कंस के जेने मारी नाखवो नहि जोइए तेने पोताने हाथे शामाटे मान्यो ? ॥ १० ॥ मनुष्यनो देह घरीने यादवोनी साथे मथुरामां केट-

वीर्याणि तस्याखिलदेहभाजामंतर्बहिः पूरुषकालरूपैः ॥ प्रयच्छतो मृत्युमुतामृतं च मायामनुष्यस्य वदस्व विद्वन् ॥ ७ ॥ रोहि-
ण्यास्तनयः प्रोक्तो रामः संकर्षणस्त्वया ॥ देवक्या गर्भसंबंधः कुतो देहांतरं विना ॥ ८ ॥ कस्मान्मुकुंदो भगवान्पितुर्गेहाद्रजं ग-
तः ॥ क्व वासं ज्ञातिभिः सार्धं कृतवान्सात्वतां पतिः ॥ ९ ॥ व्रजे वसन्किमकरोन्मधुपुर्यां च केशवः ॥ भ्रातरं चावधीत्कंसं मातुर-
द्धाज्जटदर्हणम् ॥ १० ॥ देहं मानुषमाश्रित्य कति वर्षाणि वृष्णिभिः ॥ यदुपुर्यां सहावात्सीत् पत्न्यः कत्यभवन्प्रभोः ॥ ११ ॥ एतद-
न्यच्च सर्वं मे मुने कृष्णविचेष्टितम् ॥ वक्तुमर्हसि सर्वज्ञ श्रद्धधानाय विस्तृतम् ॥ १२ ॥ नैषातिदुःसहा क्षुन्मा त्यक्तोदमपि बाधते ॥
पिबंतं त्वन्मुखं भोजय्युतं हरिकथामृतम् ॥ १३ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ एतं निशम्य भृगुनंदन साधुवादं वैयासकिः स भगवानथ
विष्णुरातम् ॥ प्रत्यर्च्य कृष्णचरितं कलिकल्मषघ्नं व्याहर्तुमारभत भागवतप्रधानः ॥ १४ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ सम्यग्व्यव-
सिता बुद्धिस्तव राजर्षिसत्तम ॥ वासुदेवकथायां ते यज्जाता नैष्ठिकी मतिः ॥ १५ ॥ ॥

लां वर्ष सुधी रखा हता अने ते भगवानने केटली स्त्रियो हती ? ॥ ११ ॥ हे सर्वज्ञ मुनि ! आ अने आ उपरांत पण जे कांई भगवाननुं चरित्र
होय ते सघळुं मारी पासे कहेवुं जोइए; केम के ए विषयमां मने श्रद्धा छे ॥ १२ ॥ में जोके अन्न अने जल छोडी दीधेलां छे तोपण तमारा मु-
खारविंदमांथी नीकळतुं भगवाननी कथारूप अमृत पीधा करूंछुं तेथी भूख अने तरश के जे बीजाओथी असह्य छे ते मने कशी अडचण करतां
नथी ॥ १३ ॥ सूत शौनकने केहेछे.— हे शौनक मुनि ! वैष्णवोमां मुख्य शुकदेवजी एप्रमाणे उत्तम प्रश्न सांभळी, परीक्षित राजानी प्रशंसा
करिने कलियुगना दोषने मटाडनार भगवाननुं चरित्र केहेवा लाग्या ॥ १४ ॥ शुकदेवजी केहेछे.— हे उत्तम राजर्षि ! तमारो निश्चय बहुज
सारो छे के जेथी भगवाननी कथामां तमारी बुद्धिने निष्ठा थई छे ॥ १५ ॥ ॥

गंगाजल जेस त्रणे लोकने पवित्र करेछे तेस भगवाननी कथासंबंधी प्रश्न पण केहेनार, पूछनार अने सांभळनार ए त्रणेने पवित्र करेछे ॥ १६ ॥
 गर्ववाळा राजाओ के जेओ वास्तविक रीते दैत्योज हता तेओनां घणां घणां सैन्योना मोटा भारथी दबाएली पृथ्वी गायनुं रूप धरीने ब्रह्माने शरणे
 गइ. खेद पामेली, दया उपजे एवी रीते चीसो नाखती अने आंखनां आंसु जेना मोहोडामां भरायां हतां एवी पृथ्वीए ब्रह्मानी पासे उभीने तेमनी
 पासे पोताना दुःखनुं निवेदन कच्युं ॥ १७ ॥ १८ ॥ ब्रह्मा ए वात सांभळीने पृथ्वी, देवताओ अने महादेवने साथे लई क्षीरसागरने कांठे गया
 ॥ १९ ॥ त्यां जईने समाधि धरीने जगतना नाथ, देवना देव अने मनोरथोने परिपूर्ण करनार विष्णुनी पुरुषसूक्तना मंत्रोथी ब्रह्माए स्तुति करतां
 समाधिमांज भगवाने जे आकाशवाणी कही ते सांभळीने ब्रह्माए देवताओने कहुं के—‘हे देवताओ ! मारी पासेथी भगवाननां वचनो सांभळो अने

वासुदेवकथाप्रश्नः पुरुषांस्त्रीन्युनाति हि ॥ वक्तारं प्रच्छकं श्रोतृस्तत्पादसलिलं यथा ॥ १६ ॥ भूमिदंसनृपव्याजदैत्यानीकशतायु-
 तैः ॥ आक्रांता भूरिभारेण ब्रह्माणं शरणं ययौ ॥ १७ ॥ गौर्भूत्वाऽश्रुमुखी खिन्ना कंदंती करुणं विभोः ॥ उपस्थितांस्तिके तस्मै
 व्यसनं स्वमवोचत ॥ १८ ॥ ब्रह्मा तदुपधार्याथ सहदेवैस्तया सह ॥ जगाम सत्रिनयनस्तीरं क्षीरपयोनिधेः ॥ १९ ॥ तत्र गत्वा ज-
 गन्नाथं देवदेवं वृषाकपिम् ॥ पुरुषं पुरुषसूक्तेन उपतस्थे समाहितः ॥ २० ॥ गिरं समाधौ गगने समीरितां निशम्य वेधास्त्रिदशा-
 नुवाच ह ॥ गां पौरुषीं मे शृणुतामराः पुनर्विधीयतामाशु तथैव मा चिरम् ॥ २१ ॥ पुरैव पुंसाज्जघृतो धराज्वरो भवद्भिरंशैर्यदुष्टप-
 जन्यताम् ॥ स यावदुर्व्यां भरमीश्वरेश्वरः स्वकालशक्त्या क्षपयंश्चरेद्भुवि ॥ २२ ॥ वसुदेवगृहे साक्षाद्भगवान्पुरुषः परः ॥ जनिष्यते त-
 त्प्रियार्थं संभवंतु सुरस्त्रियः ॥ २३ ॥ वासुदेवकलानंतः सहस्रवदनः स्वराट् ॥ अग्रतो भविता देवो हरेः प्रियचिकीर्षया ॥ २४ ॥
 विष्णोर्माया भगवती यया संमोहितं जगत् ॥ आदिष्टा प्रभुणांशेन कार्यार्थे संभविष्यति ॥ २५ ॥

पछी तेप्रमाणेज करो. विलंब करशो नहि ॥ २० ॥ २१ ॥ आपणी विज्ञप्तिथी पेहेलांज भगवाने पृथ्वीना दुःखने ध्यानमां लीडुं छे माटे ईश्वरोना
 पण ईश्वर ए भगवान् पोतानी कालशक्तिथी पृथ्वीनो भार उतारवा पृथ्वीमां अवतार धरशे तेटलामां तमोए पण पोतपोतना अंशोथी यादवोमां अ-
 वतार लेवा ॥ २२ ॥ साक्षात् पूर्ण पुरुषोत्तम भगवान् वसुदेवना घरमां अवतरशे तेमने प्रसन्न करवासारू तमारी स्त्रियोए पण अवतार लेवा ॥ २३ ॥
 सहस्र मुखवाळा, स्वयंप्रकाश, अनंत अने भगवानना अंशरूप शेषनाग, भगवाननुं प्रिय करवासारू प्रथम अवतार धरशे ॥ २४ ॥ विष्णुनी माया
 के जेणे सघळां जगतने मोह उपजावेलो छे ते पण प्रभुनी आज्ञाथी काम करवानेमाटे अंशावतार लेशे’ ॥ २५ ॥

શુકદેવજી કેહેછે. — પ્રજાપતિઓના પતિ ત્રહ્મા એપ્રમાણે દેવતાઓને આજ્ઞા કરી અને વચનથી પૃથ્વીની આશ્વાસના કરે' પોતાના સર્વોત્તમ બ્રહ્મલોકમાં ગયા ॥ ૨૬ ॥ પૂર્વે યાદવોનો અધિપતિ શૂરસેન રાજા મથુરા નગરીમાં રહીને માથુર અને શૂરસેન નામના દેશોને ભોગવતો હતો ત્યાંથી માંડી મથુરા નગરી સઘળા યાદવવંશી રાજાઓની રાજધાની થઈ હતી કે જે મથુરામાં ભગવાન્ નિરંતર સન્નિહિત રહેછે ॥ ૨૭ ॥ ૨૮ ॥ શૂરના પુત્ર વસુદેવે કોઈ દિવસે એ નગરીમાં પરણીને નત્રી પરણેલી સ્ત્રી દેવકીની સાથે પોતાને ઘેર જવાનેસારૂ રથમાં બેઠા તે સમયે ઉગ્રસેન રાજાના દીકરા કંસે પોતાની બેન દેવકીને રાજી કરવાસારૂ ઘોડાની રાશ ઝાલી હતી, [હાંકવા બેઠો હતો,] અને તેની સાથે બીજા સેકડો સોનાના રથ હતા ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ દીકરીપર પ્રીતિ રાખનારા દેવકે પોતાની દીકરી દેવકીને તેના પ્રયાણસમયમાં સોનાની માલાવાળા ચારસો હાથી, પંદરસો ઘોડા, અઢાર-

શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ઇત્યાદિશ્યામરગણાન્ પ્રજાપતિપતિર્વિભુઃ ॥ આશ્વાસ્ય ચ મહીં ગીર્ભિઃ સ્વધામ પરમં યયૌ ॥ ૨૬ ॥ શૂરસેનો યદુપતિર્મથુરામાવસન્પુરીમ્ ॥ માથુરાન્ શૂરસેનાંશ્ચ વિષયાન્બુભુજે પુરા ॥ ૨૭ ॥ રાજધાની તતઃ સામૃત્સર્વયાદવભ્રુમુજામ્ ॥ મથુરા ભગવાન્યત્ર નિત્યં સન્નિહિતો હરિઃ ॥ ૨૮ ॥ તત્સ્યાં તુ કર્હિચિચ્છૌરિર્વસુદેવઃ કૃતોદ્બહઃ ॥ દેવક્યા સૂર્યયા સાર્દ્ધં પ્રયાણે રથમારુહત્ ॥ ૨૯ ॥ ઉગ્રસેનસુતઃ કંસઃ સ્વસુઃ પ્રિયચિકીર્ષયા ॥ રસ્મીન્દ્યાનાં જગ્રાહ રૌક્મૈ રથશતૈર્વૃતઃ ॥ ૩૦ ॥ ચતુઃશતં પારિર્બૃહં ગજાનાં હેમમાલિનામ્ ॥ અશ્વાનામયુતં સાર્દ્ધં રથાનાં ચ ત્રિષદ્શતમ્ ॥ ૩૧ ॥ દાસીનાં સુકુમારીણાં દ્વે શતે સમલંકૃતે ॥ હૃદિત્રે દેવકઃ પ્રાદાદ્યાને હૃદિતૃવત્સલઃ ॥ ૩૨ ॥ શંભતૃર્યમૃદંગાશ્ચ નેદુર્દુભયઃ સમમ્ ॥ પ્રયાણપ્રક્રમે તાવદ્રવધ્વોઃ સુમંગલમ્ ॥ ૩૩ ॥ પથિ પ્રગ્રાહિણં કંસમાભાવ્યાહાશરીરવાક્ ॥ અસ્યાસ્વામશ્મો ગર્ભો હંતા યાં વહસેજ્બુધ ॥ ૩૪ ॥ ઇત્યુક્તઃ સ સ્વલઃ પાપો ભોજાનાં કુલપાંસનઃ ॥ ભગિનીં હંતુમારબ્ધઃ સ્વહ્નપાણિઃ કચેઽગ્રહીત્ ॥ ૩૫ ॥ તં જુગ્મ્સિતકર્માણં નૃશંસં નિરપત્રપમ્ ॥ વસુદેવો મહાભાગ ઉવાચ પરિસાંલયન્ ॥ ૩૬ ॥ સો રથ અને ડાળગોરેલી તથા સુંદર વસો દાસીઓ આપી હતી ॥ ૩૧ ॥ ૩૨ ॥ વર-વહુના પ્રયાણસમયમાં મંગલ ભરેલી રીતે શંખ, તૂર્ય, મૃદંગ અને હુંદુભિઓ સામટાં વાગતાં હતાં ॥ ૩૩ ॥ માર્ગમાં રથને હાંક્યે જતા કંસને 'હે કંસ !' એમ બોલાવીને આકાશવાણીએ કહ્યું કે—'હે મૂર્ખ ! આ દેવકી કે જેને તું ઘેર પોતાડવા જાયછે તેનો આઠમો ગર્ભ તેને મારશે' ॥ ૩૪ ॥ એ વાણી સાંભળી તે સ્વલ, પાપી અને ભોજના કુલને વટલાવનાર કંસે બેનને મારી નાશવાસારૂ તરવાર લઈને તેનો ચોટલો પકડ્યો ॥ ૩૫ ॥ એવું મુંડું કામ કરવા તૈયાર થાણા કૂર અને નિર્લજ્જ કંસને ધીરો પાડવાસારૂ સ્તુતિથી, યુક્તિઓથી અને દયા ઉપજે એવી રીતે ભાગ્યશાળી વસુદેવે આ પ્રમાણે કહ્યું ॥ ૩૬ ॥

૧ પોતાના જન્મસમયમાં દેવનાં હુંદુભિ વાગેલાં હોવાથી મારે ઘેર ભગવાનનો અવતાર થવાનો છે એમ વસુદેવ જાણતા હતા તેથી તે અવતાર થાય તો પછી સઘળું ઠીક થાય એમ સમજીને વસુદેવ કંસને ધીરો પાડવાનું કરેછે.

વસુદેવ કેહેછે.— હે કંસ ! તું કે જે શૂર પુરુષોએ વચાણવાયોગ્ય ગુણવાલો અને ભોજકુલની કીર્તિ કરનાર છે તે ઉઠીને વિવાહના ઉત્સવમાં આ સ્ત્રીજાતિ અને વલી બેનને મારી નાખવા કેમ ધોરેછે ? ॥ ૩૭ ॥ મરણની બીકથી મારતો હો તો મરણ કોઈનું મટાડ્યું મટતું નથી; કેમ કે પ્રાણીઓને દેહની સાથે મરણ સરજાઈ જીવે છે. અને વધારે સમય જીવવાસારૂં એટલે પોતાના મરણમાં વિલંબ પાડવાસારૂં મારતો હો તો મોત કે જે આજ અથવા સો વર્ષે પ્રાણીઓને અવશ્ય થનાર જ છે તેમાં માત્ર વિલંબ નાખવાસારૂં પાપ કરવું યોગ્ય નથી ॥ ૩૮ ॥ આ દેહ કે જે ભોગ અને પ્રેમ વગેરેનું સ્થાનક છે તે પડી ગયા પછી જો બીજો દેહ ન આવતો હોય તો પાપ કરીને પણ દેહનું પાલન કરવું ઘટે; પરંતુ તેમ નથી; કેમ કે પરવશ પ્રાણી મરણસમયે વગર યલેજ પ્રથમથી બીજા દેહને પામી પછીથી પૂર્વદેહનો ત્યાગ કરેછે ॥ ૩૯ ॥ જેમ ચાલ્યો જતો માણસ થરતી ઉપર એક પ્રથમ મુકેલા પગથી દેહને ટેકાવીને પછીથી બીજો પગ ઉપાડેછે અને જેમ ચડમાંકડી બીજા ચડને પકડીને પછી પ્રથમનું ચડ છોડી દેછે તેમ કર્મમા-

વસુદેવ ઉવાચ ॥ શ્લાઘનીયગુણઃ શૂરૈર્ભવાન્ભોજયશસ્કરઃ ॥ સ કથં ભગિનીં હન્યાત્ સ્ત્રિયમુદ્રાહર્પણિ ॥ ૩૭ ॥ મૃત્યુર્જન્મવતાં વીર દેહેન સહ જાયતે ॥ અથ વાઙ્મશતંતિ વા મૃત્યુર્વૈ પ્રાણિનાં ધ્રુવઃ ॥ ૩૮ ॥ દેહે પંચત્વમાપન્ને દેહી કર્માનુગોઽવશઃ ॥ દેહાંતરમનુપ્રાપ્ય પ્રાક્તનં ત્યજતે વપુઃ ॥ ૩૯ ॥ વ્રજંસ્તિષ્ઠન્પદૈકેન યથૈવૈકેન ગચ્છતિ ॥ યથા તૃણજલ્લકૈવં દેહી કર્મગતિં ગતઃ ॥ ૪૦ ॥ સ્વપ્ને યથા પશ્યતિ દેહમીદ્રશં મનોરથેનાભિનિવિષ્ટચેતનઃ ॥ દૃષ્ટશ્રુતાભ્યાં મનસાનુચિંતયન્ પ્રપદ્યતે તત્કિમપિ હ્યપસ્મૃતિઃ ॥ ૪૧ ॥ યતો યતો ધાવતિ દૈવચોદિતં મનો વિકારાત્મકમાપ પંચસુ ॥ ગુણેષુ માયારચિતેષુ દેહસૌ પ્રપદ્યમાનઃ સહ તેન જાયતે ॥ ૪૨ ॥

ર્મમાં ચાલ્યો જતો જીવ પણ બીજા દેહને પામ્યા પછી પહેલા દેહને છોડી દેછે ॥ ૪૦ ॥ દેહેલી [રાજાદિક] અને સાંભળેલા [ઇંદ્રાદિક] દેહના જેમાં સંસ્કાર લાગેલા છે એવા મનથી તેજ દેહનું ચિંતન કરતો પુરુષ, સ્વપ્નમાં એજ કોઈ પ્રકારના દેહને દેખેછે, પછી થોડીવારમાં એજ દેહને ‘હું છું’ કરી માનેછે અને પછી જાગ્રતના દેહની સ્મૃતિ ભુલી જાયછે અને એવીજ રીતના મનથી તેવાજ દેહના મનોરથ કરતો પુરુષ, જાગ્રતમાં પણ એજ કોઈ પ્રકારના દેહને દેખેછે, પછી થોડીવારમાં એજ દેહને ‘હું છું’ કરી માનેછે અને પછી પોતાના દેહની સ્મૃતિ ભુલી જાયછે, તેપ્રમાણે મોત થતાં પણ કર્મનેલીધે બીજા દેહને પામીને પૂર્વદેહનો ત્યાગ કરેછે ॥ ૪૧ ॥ મરણસમયે પંચભૂતજ કે જે માયાએ નાના પ્રકારના દેહરૂપે ગોઠવેલાં છે તેઓમાં, ફલ આપવાને તૈયાર થયેલા કર્મે પ્રેરેલું નાના પ્રકારના વિકારથી ભરેલું મન દેવ, મનુષ્ય કે પશુ-પક્ષી આદિના જે જે દેહપ્રત્યે ડોંડેછે અને ડોંડતાં

૧ દેહના વિષયમાંજ સ્વીકાર અને પરિત્યાગ દેખાડવાસારૂં બીજું દૃષ્ટાંત કહેછે. ૨ વિચિત્ર દેહ આપનારાં અનેક કર્મો કરેલાં હોયછે તો તેઓમાં પ્રથમ અમુક દેહની પ્રાપ્તિ થવાનું શું કારણ છે એવી આશંકાને દૂર કરવાસારૂં કહેછે.

जे जे देहनो अभिनिवेश [हुं छुं एवुं अभिमान] करी लेछे ते ते देहमां जीव जन्म धरेछे. जोके मनज कर्त्ता छे तेथी तेनेज जन्म थवो घटेछे पण आत्माने घटतो नथी तोपण ते मनने 'हुं छुं' करी मानवानेलीधे आत्मा ते मननी साथे जन्म धरेछे एम केहेवायछे ॥ ४२ ॥ जेमे पाणीथी भरेलां माटीनां कुंडाओमां प्रतिबिम्बरूपथी रहेलुं चंद्रादिक तेज, वायुना वेगनेलीधे कंपतुं जणायछे एवी रीते पोतानी भूलथी रचाएला देहोमां राग थवानेलीधे पेटेला आत्माने अभिनिवेश थायछे. आत्मां देहादिकनो अध्यास थवाथी जेम दुबळाणुं अने जाडाणुं आदि देहादिकना धर्म आत्मां प्रतीत थायछे तेम देहादिकमां आत्मानो अध्यास थवाथी प्रेमपात्रपणा आदि आत्माना धर्म देहादिकमां प्रतीत थायछे माटे राजाना देहमां के सुवरना देहमां प्रियणुं सरखुंज होवानेलीधे मृत्यु टाळवानो उपाय लेवो व्यर्थज छे ॥ ४३ ॥ माटे^१ आवी स्थितिवाळा प्राणीए जो पो-

ज्योतिर्यथैवोदकपाथिवेष्वदः समीरेवगानुगतं विभाव्यते ॥ एवं स मायारचितेष्वसौ पुमान् गुणेषु रागानुगतो विमुह्यति ॥ ४३ ॥ तस्मान्न कस्यचिद्रोहमाचरेत्स तथाविधः ॥ आत्मनः क्षेममन्विच्छन् द्रोघुर्वै परतो भयम् ॥ ४४ ॥ एषा तवानुजा बाला कृपणा पुत्तिकोपमा ॥ हंतुं नार्हसि कल्याणीमिमां त्वं दीनवत्सलः ॥ ४५ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एवं स सामभिर्भेदबोध्यमानोऽपि दारुणः ॥ न न्यवर्त्तत कौरव्य पुरुषादाननुव्रतः ॥ ४६ ॥ निर्वधं तस्य तं ज्ञात्वा विचिंत्यानकटुदुभिः ॥ प्राप्तं कालं प्रतियुद्धमिदं तन्वान्वपद्यत ॥ ४७ ॥ मृत्युर्बुद्धिमतापोह्यो यावद्बुद्धिबलोदयम् ॥ यद्यसौ न निवर्त्तत नापराधोऽस्ति देहिनः ॥ ४८ ॥

ताना कल्याणनी इच्छा होय तो कोइनो पण द्रोह नहि करवो जोइए; केम के द्रोह करनारनेज सामा प्राणीथी अने यमथी पण भय उत्पन्न थायछे ॥ ४४ ॥ औ बिचारी तारी नाहानी बेन, बालक अने भली देवकी के जे लाकडानी पूतळीनी पेटे परतंत्र छे तेने तारे दीनवत्सल [रांकपर दयालु] थइने मारवी जोइती नथी ॥ ४५ ॥ शुकदेवजी केहेछे.— हे राजा ! एप्रमाणे वसुदेवे सामथी अने भेदथी समजाववा मांझ्यो तोपण राक्षसोने अनुसरेलो ए क्रूर कंस देवकीने मारवाथी अटक्यो नहि ॥ ४६ ॥ देवकीने मारी नाखवानो कंसनो आग्रह जाणी केटलोक विचार करीने वसुदेवे पछी तुरत वेळा मोतने अटकाववासारू पोताना मनमां आ प्रमाणे निश्चय कऱ्यो ॥ ४७ ॥ 'बुद्धिमान् माणसे बुद्धि पोहोचै त्यांसुधी मोतने अटकाववुं जोइए, अने एम करतां पछी न अटके तो तेमां माणसनो अपराध केहेवातो नथी ॥ ४८ ॥

१ बीजो देह तो समय पर सुवरनो पण आवे माटे आ राजानो देह के जे अत्यंत प्रिय छे तेना रक्षणनेमाटे अकृत्य पण करवुं जोइये एम जो कंसना मनमां आवे तो तेना निवारणनेसारू प्रथमथीज केहेछे. २ सामथी समजावीने हवे भेदथी समजावे छ. ३ पाछुं सामवचन केहेछे.

एटलामाटे देवकीने जे दीकरा आवे ते कंसने आपी देवा ठरावी हाल आ रांक स्त्रीने छोडावुं. देवकीने दीकरा आव्या पछी जे भावि हशे ते थशे पण हाल तुरत तो आने जीवती राखवी जोइए अने तेटला समयमां जो आ कंसज मरी जाय तो पछी कशी पीडा नथी ॥ ४९ ॥ समयपर दीकरा आवे अने कंस न सुवो होय तो मारा पुत्रथीज कंसनुं मरण थाय एम विपरीत पण शामाटे न बने ? केम के 'आनो आठमो गर्भ तने मारशे' एम केहेनारा ईश्वरनी गति अपार छे. माटे हमणां धान्याप्रमाणे जो सरखाइ आवे तो आ तुरत आवेलुं मोत अटके अने अटक्या पछी बीजा समय-मां आवे तो मारो अपराध नथी. अथवा एम पण थाय के मारा पुत्रना हाथथी थवानो कंसनो मृत्यु के जे हमणां देवकीनो वध थाय तो अटके छे ते पाछो आ विचारथी सिद्ध थाय; केम के प्राणीओनुं अदृष्ट तर्कमां आववुं कठण छे ॥ ५० ॥ वनमां वृक्षोने अने गाममां घरोने बाळतो अग्नि, समीपमां होय तेओने छोडी दइने समयपर दूर होय तेओने पण बाळी नाखेछे तो आ विषयमां जेम अदृष्टविना बीजुं कांई नियामक नथी अने ते

प्रादाय मृत्यवे पुत्रान् मोचये कृपणामिमाम् ॥ सुता मे यदि जायेन् मृत्युर्वा न म्रियेत चेत् ॥ ४९ ॥ विपर्ययो वा किं न स्यादति-
र्धातुर्दुरत्यया ॥ उपस्थितो निवर्तेत निवृत्तः पुनरापतेत् ॥ ५० ॥ अमेर्यथा दारुवियोगयोगयोरदृष्टतोऽन्यन्न निमित्तमस्ति ॥ एवं
हि जंतोरपि दुर्विभाव्यः शरीरसंयोगवियोगहेतुः ॥ ५१ ॥ एवं विमृश्य तं पापं यावदात्मनिदर्शनम् ॥ पूजयामास वै शौरिर्बहु-
मानपुरःसरम् ॥ ५२ ॥ प्रसार्य वदनांभोजं नृशंसं निरपत्रपम् ॥ मनसा द्रूयमानेन विहसन्निदमब्रवीत् ॥ ५३ ॥ वसुदेव उवाच ॥
न ह्यस्यास्ते भयं मौम्य यदि साहाशरीरवाक् ॥ पुत्रान्समर्पयिष्येऽस्या यतस्ते भयमुत्थितम् ॥ ५४ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ स्वसुर्व-
धान्निवृत्ते कंसस्तद्वाक्यसारवित् ॥ वसुदेवोपि तं प्रीतः प्रशस्य प्राविशद्बृहम् ॥ ५५ ॥ अथ काल उपावृत्ते देवकी सर्वदेवता ॥ पुत्रान्प्र-
सुषुवे चाष्टौ कन्यां चैवानुवत्सरम् ॥ ५६ ॥

अदृष्ट प्रथमथी धारचामां आवतुं नथी तेम प्राणीओनां जन्म-मरणनुं अदृष्ट पण धारचामां आवतुं नथी' ॥ ५१ ॥ एप्रमाणे पोतानी बुद्धि पोहोंची त्यां-
सुधी विचार करीने वसुदेवे घणा मानथी ते पापी कंसनो सत्कार कऱ्यो ॥ ५२ ॥ पछी मनमां कचवातां छतां कंसने विश्वास बेसाडवासारू वसुदेवे पो-
तानुं मोढुं प्रफुल्लित राखीने हसतां हसतां ए निर्लज्ज अने क्रूर कंसने आप्रमाणे कहुं ॥ ५३ ॥ वसुदेव केहेछे.—हे भला कंस ! जे बीक आकाशवाणीए
देखाडी छे ते बीक तारे राखवीज नहि; केमके आ देवकीना पुत्रो के जेओथी तने भय उत्पन्न थएल छे ते पुत्रो हुं तने सोंपी आपीर्श ॥ ५४ ॥
शुकदेवजी केहेछे.—वसुदेवना वचननो सार जाणीने कंस बेनने मारवाथी अटक्यो अने वसुदेव पण राजी थई कंसनां वखाण करी पोताने घेर
गया ॥ ५५ ॥ पछी प्रसवनो समय आवतां भगवाननी भक्ति करनारी देवकीए आठ दीकरा अने एक दीकरी एक एक वर्षेने अंतरे जण्ण्यां ॥ ५६ ॥

१ आठमो गर्भ मारशे एम आकाशवाणीए कहुं छे तो एक बीजाथी सघळा आठमा थाय एम पण बने माटे सघळा पुत्रो आपी देवानुं कहुं.

ખોટું બોલવાનો અત્યંત ત્રાસ રાવતા વસુદેવે પ્રથમ ઉત્પન્ન થાણા કીર્તિમાન નામના દીકરાને મનમાં કચવાતાં છતાં પણ કંસને આપ્યો ॥ ૫૭ ॥ પોતાનું વચન પાલનારા પુરુષો જેનું સહન ન કરે એવું કાંઈ નથી તેથી વસુદેવે પુત્રને મૃત્યુના હાથમાં સોંપ્યો. એક ભગવાન્ વિના બીજું કાંઈ સાંચું નથી એમ જાણનારાઓને કશી વાતની અપેક્ષા રહેતી નથી તેથી વસુદેવે પુત્રને રમાડવાના મુલની અપેક્ષા છોડી દીધી. હું પોતે દીકરાને લઈ જઈશ તો કંસ છોડી દેશે એવું વસુદેવના મનમાં હતુંજ નહિ; કેમ કે નીચ પુરુષો જે કામ ન કરે એવું કશું નથી. જેઓએ પોતાનું ચિત્ત ભગવાનમાં રાખ્યું હોય તેઓ જેને ન છોડી શકે એવું કશું નથી તેથી દેવકીએ પણ પુત્રને મૂકી દીધો ॥ ૫૮ ॥ હે રાજા ! વસુદેવની એ સમતા અને સત્યમાં સ્થિતિ જોઈને રાજી થાણો કંસ હસીને બોલ્યો કે ‘ આ છોકરાને પાછો લઈ જાઓ; કેમ કે આની મને બીક નથી. તમારા આઠમા ગર્ભથીજ મારો મૃત્યુ ઠરેલ છે માટે આઠમો પુત્ર આવે ત્યારે તે મને સોંપવો ’ ॥ ૫૯ ॥ ૬૦ ॥ વસુદેવ ‘ ટીક ’ એમ કહી દીકરાને લઈને પાછા પોતાને ઘેર ગયા પણ કંસના તેવા વચનનો

કીર્તિમંતં પ્રથમજં કંસાયાનકદુંડુભિઃ ॥ અર્પયામાસ કૃદ્ધેણ સંજ્ઞતાદતિવિહ્વલઃ ॥ ૫૭ ॥ કિં દુઃસહં નુ સાધૂનાં વિદુષાં કિમપેક્ષિ-
તમ્ ॥ કિમકાર્યં કદર્યાણાં દુસ્ત્યજં કિં ધૃતાત્મનામ્ ॥ ૫૮ ॥ દૃષ્ટ્વા સમત્વં તચ્છૌરેઃ સત્યે ચૈવ વ્યવસ્થિતિમ્ ॥ કંસસ્તુષ્ઠમના રાજન્પ્રહસ-
ન્નિદમબ્રવીત્ ॥ ૫૯ ॥ પ્રતિયાતુ કુમારોઽયં ન હ્યસ્માદસ્તિ મે ભયમ્ ॥ અષ્ટમાદ્યુવયોર્ગર્ભાન્મૃત્યુર્મેવિહિતઃ કિલ ॥ ૬૦ ॥ તથેતિ સુતમાદાય
યયાવાનકદુંડુભિઃ ॥ નાભ્યનંદત તદ્વાક્યમમતોઽવિજિતાત્મનઃ ॥ ૬૧ ॥ નંદાદ્યા યે વ્રજે ગોપા યાશ્રામીષાં ચ યોષિતઃ ॥ વૃષ્ણયો વસુ-
દેવાદ્યા દેવક્યાદ્યા યદુસ્ત્રિયઃ ॥ ૬૨ ॥ સર્વે વૈ દેવતાપ્રાયા ઉભયોરપિ ભારત ॥ જ્ઞાતયો બંધુસુહૃદો યે ચ કંસમનુવ્રતાઃ ॥ ૬૩ ॥ એતત્કંસા-
ય ભગવાન્ શશંસાભ્યેત્ય નારદઃ ॥ ભ્રૂમેર્ભારાયમાણાનાં દૈત્યાનાં ચ વધોદ્યમમ્ ॥ ૬૪ ॥ ઋષેર્વિનિર્ગમે કંસો યદૂન્મત્વા સુરાનિતિ ॥ દેવ-
ક્યા ગર્ભસંભૂતં વિષ્ણું ચ સ્વવધં પ્રતિ ॥ ૬૫ ॥ દેવકીં વસુદેવં ચ નિર્ણય નિર્ગદ્યૈર્ગદ્યૈ ॥ જાતં જાતમહન્પુત્રં તયોરજનશંકયા ॥ ૬૬ ॥

સત્કાર કન્યો નહિ; કેમ કે કંસ દુષ્ટ છે અને તેનું મન તેના પોતાના હાથમાં નથી ॥ ૬૧ ॥ આ પ્રમાણે કંસની શાંતિ દેવતાઓના કાર્યને અનુકૂલ નથી એમ જાણી નારદજીએ આવીને કંસને કહ્યું કે— ‘ ગોપકુલમાં વ્રજવાસી નંદાદિક ગોવાલીયા અને તેઓની સ્ત્રિયો તથા યદુકુલમાં વસુદેવ આ-
દિ યાદવો, તેઓની દેવકી આદિ સ્ત્રિયો, જ્ઞાતિઓ, બંધુઓ અને જેઓ સ્નેહી થઈને તને અનુસરી રહ્યા છે તે યાદવો પણ દેવતારૂપ છે તથા દેવતા-
ઓએ પૃથ્વીને ભારરૂપ લાગતા દૈત્યોનો નાશ કરવાનો ઉદ્યમ કન્યો છે ’ ॥ ૬૨ ॥ ૬૩ ॥ ૬૪ ॥ એટલું કહીને નારદજી ગયા પછી યાદવોને દે-
વતારૂપ માની અને પોતાને મારવાસારૂ દેવકીના ગર્ભમાંથી વિષ્ણુ જન્મશે એમ ધારી કંસે દેવકી અને વસુદેવના પગમાં બેઢી નાખી અને વિષ્ણુની
શંકાથી તેઓને જેમ જેમ પુત્ર આવતા ગયા તેમ તેમ મારી નાખ્યા ॥ ૬૫ ॥ ૬૬ ॥

પૃથ્વીમાં પોતાની ઇંદ્રિયોને તૃપ્ત કરનારા લોભી રાજાઓ ઘણું કરીને મા, બાપ, માઈઓ અને સઘડાં સંબંધીઓને પણ મારી નાંખેછે ॥ ૬૭ ॥ ‘હું પૂર્વજન્મમાં કાલનેમિ નામે મોટો દૈત્ય હતો અને તે જન્મમાં વિષ્ણુએ મારી નાંખવાથી પાછો અહીં જન્મ્યોછું’ એમ કંસ જાણતો હતો તેથી તેણે યાદવોની સાથે વિરોધ કન્યો ॥ ૬૮ ॥ યદુ, મોજ અને અંધકકુલના અધિપતિ પોતાના પિતા ઉગ્રસેનને બંધનમાં નાંખી મોટા બલવાળો કંસ પોતે શૂરસેન દેશનું રાજ્ય કરવા લાગ્યો ॥ ૬૯ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो पेहेलो अध्याय संपूर्ण ॥ १ ॥ શુકદેવજી કેહેછે’.—પ્રલંબાસુર, બકાસુર, ચાણૂરમહા, તૃણાવર્તદૈત્ય, અઘાસુર, મુષ્ટિકમહા, અરિષ્ટાસુર, દ્વિવિદવાનર, કેશિદૈત્ય, ધેનુકાસુર અને બીજા પણ બાણાસુર અને નરકાસુર આદિ દૈત્યોના રાજાઓની સહાયતાથી બલવાન કંસ યાદવોનું કંડન કરવા લાગ્યો. એ કંસને જરાસંઘનો મોટો આશ્રય હતો ॥ ૩ ॥ ૨ ॥

માતરં પિતરં ભ્રાતૃન્ સર્વાંશ્ચ સુહૃદસ્તથા ॥ પ્રતિ હ્યસુતૃપો લુબ્ધા રાજાનઃ પ્રાયશો ભુવિ ॥ ૬૭ ॥ આત્માનમિહ સંજાતં જાનન્ પ્રાગ્વિષ્ણુના હતમ્ ॥ મહાસુરં કાલનેમિં યદુભિઃ સ વ્યરુદ્યત ॥ ૬૮ ॥ ઉગ્રસેનં ચ પિતરં યદુભોજાંધકાધિપમ્ ॥ સ્વયં નિગૃહ્ય બુભુજે શૂરસેનાન્મહાબલઃ ॥ ૬૯ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे श्रीकृष्णवतारोपक्रमे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ७ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ प्रलंबकचाणूरतृणावर्तमहाशनैः ॥ मुष्टिकारिष्टद्विविदपूतनाकेशिधेनुकैः ॥ १ ॥ अन्यैश्चासुरभृपालैर्बाणभौमादिभिर्युतः ॥ यदूनां कदनं चक्रे बली मागधसंश्रयः ॥ २ ॥ ते पीडिता निविविशुः कुरुपांचालकैकयान् ॥ शाल्वान्विदर्भान्निषधान्विदेहान्कोसलानपि ॥ ३ ॥ एके तमनुरुंधाना ज्ञातयः पर्युपासत ॥ हतेषु षट्सु बालेषु देवक्या औग्रसेनिना ॥ ४ ॥ सप्तमो वैष्णवं धाम यमनंतं प्रचक्षते ॥ गर्भो बभूव देवक्या हर्षशोकविवर्धनः ॥ ५ ॥ भगवानपि विश्वात्मा विदित्वा कंसजं भयम् ॥ यदूनां निजनाथानां योगमायां समादिशत् ॥ ६ ॥

કંસથી પીડાણા યાદવો કુરુ, પાંચાલ, કૈકય, શાલ્વ, વિદર્ભ, નિષધ, વિદેહ અને કોસલ દેશમાં જતા રહ્યા અને કેટલાંક યાદવો કંસને જ અનુસરીને તેની સેવા કરવા લાગ્યા. કંસે દેવકીના છ બાલક મારી નાંખ્યા પછી વિષ્ણુના અંશરૂપ શેષનાગ કે જેને અનંત કેહેછે તે દેવકીના સાતમીવારના ગર્ભમાં આવ્યા. એ ગર્ભથી દેવકીને હર્ષ અને શોક બન્ને વધ્યા ॥ ૩ ॥ ૪ ॥ ૫ ॥ વિશ્વાત્મા ભગવાને પણ યાદવો કે જેઓના નાથ પોતે જ છે તેઓને કંસથી ઉત્પન્ન થણું દુઃખ જાણીને યોગમાયાને આજ્ઞા કરી કે—“હે દેવિ ! તું ગોવાલીયા અને ગાયોથી શોભી રહેલા વ્રજમાં જા. વસુદેવની

? આ બીજા અધ્યાયમાં કંસને મારવાસારુ દેવકીના ગર્ભમાં આવેલા ભગવાનની બ્રહ્માદિક દેવતાઓએ સ્તુતિ કરી અને દેવકીની સાંત્વના કરી, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

स्त्री रोहिणी नंदना गोकुलमां छे अने बीजी वसुदेवनी स्त्रियो पण कंसना उद्वेगथी गुप्त स्थानकोमां रेहेछे ॥ ६ ॥ ७ ॥ हमणां देवकीना उदरमां मारा अंशरूप शेषनाग आव्या छे तेमने त्यांथी खेंचीने रोहिणीना उदरमां नाख ॥ ८ ॥ पछी हुं परिपूर्ण रूपथी देवकीनो पुत्र थईश अने तुं नंदनी स्त्री यशोदाना उदरथी जन्म लेजे ॥ ९ ॥ तुं के जे सकाम पुरुषोनी ईश्वरी अने सघळां वांछित फल आपनारी छे तेने माणसो धूप, उपहार अने बलिदानोथी पूजशे ॥ १० ॥ पृथ्वीमां मनुष्यो तारां स्थानक करशे अने दुर्गा, भद्रकाली, विजया, वैष्णवी, कुमुदा, चंडिका, कृष्णा, माधवी, कन्यका, माया, नारायणी, ईशानी, शारदा अने अंबिका एवां नामो पाडशे ॥ ११ ॥ १२ ॥ तुं गर्भने खेंची लईश तेथी पृथ्वीमां ते पुत्रतुं 'संकर्षण' एवुं नाम केहेवाशे. जगतने राजी करशे तेथी राम अने अत्यंत बलवान् होवाथी 'बल' एवुं पण नाम केहेवाशे" ॥ १३ ॥ एप्रमाणे भगवाने आज्ञा

गच्छ देवि व्रजं भद्रे गोपगोभिरलंकृतम् ॥ रोहिणी वसुदेवस्य भार्यास्ते नंदगोकुले ॥ अन्याश्च कंससंविमा विवरेषु वसंति हि ॥ ७ ॥ देवक्या जठरे गर्भं शेषारूपं धाम मामकम् ॥ तत्संनिष्ठस्य रोहिण्या उदरे सन्निवेशय ॥ ८ ॥ अयाहमंशभागेन देवक्याः पुत्रतां शुभे ॥ प्राप्स्यामि त्वं यशोदायां नंदपत्न्यां भविष्यसि ॥ ९ ॥ अर्चिष्यंति मनुष्यास्त्वां सर्वकामवैश्वरीम् ॥ धूपोपहारबलिभिः सर्वकामवरप्रदाम् ॥ १० ॥ नामधेयानि कुर्वन्ति स्थानानि च नरा भवि ॥ दुर्गेति भद्रकालीति विजया वैष्णवीति च ॥ ११ ॥ कुमुदा चंडिका कृष्णा माधवी कन्यकेति च ॥ माया नारायणीशानी शारदेत्यंबिकेति च ॥ १२ ॥ गर्भसंकर्षणान्तं वै प्राहुः संकर्षणं भुवि ॥ रामेति लोकरमणाढलं बलवदुच्छ्रयात् ॥ १३ ॥ संदिष्टवं भगवता तथेत्योमिति तद्वचः ॥ प्रतिगृह्य परिक्रम्य गां गता तत्तथाऽकरोत् ॥ १४ ॥ गर्भे प्रणीते देवक्या रोहिणीं योगनिद्रया ॥ अहो विवसितो गर्भ इति पौरा विबुधशुः ॥ १५ ॥ भगवानपि विश्वात्मा भक्तानामभयंकरः ॥ आविवेशंशभागेन मन आनकदुःखैः ॥ १६ ॥ स बिभ्रत्पौरुषं धाम भ्राजमानो यथा रविः ॥ दुरासदोऽतिदुर्धर्षो भूतानां संवभ्रूव ह ॥ १७ ॥

करतां मोटा आदरथी तेमनां वचननो स्वीकार करी अने भगवानने प्रदक्षिणा करी मायाए पृथ्वीमां जईने तेप्रमाणेज कच्युं ॥ १४ ॥ योगमाया-ए देवकीनो गर्भ रोहिणीमां नाखतां 'अहो ! देवकीनो गर्भ पडी गयो' एम लोकोमां पोकार थयो ॥ १५ ॥ भक्तोने अभय करनारा विश्वात्मा भगवान् पण परिपूर्ण रूपथी वसुदेवना मनमां पधान्या. [साधारण जीवनी पेटे वीर्यनो संबंध भगवानने नथी माटे मनमां पधान्यानुं कहुं छे] ॥ १६ ॥ भगवाननी श्रीमूर्तिने धारण करता अने तेथी सूर्यनी पेटे शोभता वसुदेव बीजा प्राणीओथी पासे जई शकाय नहि एवा अने अतिउग्र जणावा लाग्या ॥ १७ ॥

પછી જગતને મંગલકારી, સર્વના આત્મા અને પરિપૂર્ણ શક્તિવાળા ભગવાન કે જે દેવકીમાં પ્રથમથીજ હતા તેમને વસુદેવે પોતાના મનથી દેવકીમાં ધન્યા અને જેમ પૂર્વદિશા આનંદકારી ચંદ્રને ધરે તેમ દેવકીએ પણ તે ભગવાનને મનથીજ પોતામાં ધરી લીધા ॥ ૧૮ ॥ તે દેવકી જેમાં સર્વ જગતનો નિવાસ છે એવા ભગવાનના નિવાસરૂપ થઈ, તોપણ કંસના ઘરમાં રોકાણી હોવાથી, ઘડામાં રોકાણા દીવાની પેઠે અને વિદ્યાને છુપાવનારા સ્થાન પુરુષમાં રોકાઈ રહેલી સદ્વિદ્યાની પેઠે બીજા લોકોને આનંદ આપી શકી નહિ ॥ ૧૯ ॥ ઉદરમાં ભગવાન પધારવાનેલીધે કાંતિથી ઘરને શોભાવતી અને સુંદર મંદહાસ્ય કરતી તે દેવકીને જોઈને કંસે વિચાર કન્યો કે—‘મારા પ્રાણને લેનારો વિષ્ણુ આના ઉદરમાં અવશ્ય આવી ચુકો છે; કેમકે પેહેલાં આ દેવકી આવી તેજસ્વી ન હતી ॥ ૨૦ ॥ હવે હમણાં તુરત મારાથી વિષ્ણુને શું થઈ શકે? ગમે તેવો સ્વાર્થ સાધવો હોય તોપણ પોતાના

તતો જગન્મંગલમચ્યુતાંશં સમાહિતં શૂરસુતેન દેવી ॥ દધાર સર્વાત્મકમાલમ્ભૂતં કાષ્ઠા યથાઽનંદકરં મનસ્તઃ ॥ ૧૮ ॥ સા દેવકી સર્વજગન્નિવાસનિવાસમ્ભૂતા નિતરાં ન રંજે ॥ ભોજેદ્રગેહેઽગ્નિશિખેવ રુદ્ધા સરસ્વતી જ્ઞાનસ્થલે યથા સતી ॥ ૧૯ ॥ તાં વીક્ષ્ય કંસઃ પ્રભયાજિતાંતરાં વિરોચયંતીં ભવનં શુચિસ્મિતામ્ ॥ આદૈષ મે પ્રાણહરો હરિગૃહાં ધ્રુવં શ્રિતો યન્ન પુરેયમીદૃશી ॥ ૨૦ ॥ કિમદ્ય તસ્મિન્કરણીયમાશુ મે યદર્થતંત્રો ન વિહંતિ વિક્રમમ્ ॥ સ્ત્રિયાઃ સ્વસુર્ગુરુમત્યા વધોઽયં યશઃ શ્રિયં હંત્યનુકાલમાયુઃ ॥ ૨૧ ॥ સ એવ જીવન્ સ્થલુ સંપરેતો વર્તેત યોઽયંતનૃશંસિતેન ॥ દેહે મૃતે તં મનુજાઃ શપંતિ ગતા તમોઽધં તનુમાનિનો ધ્રુવમ્ ॥ ૨૨ ॥ ઇતિ ઘોરતમાદ્રાવાત્સન્નિવૃત્તઃ સ્વયં પ્રમુઃ ॥ આસ્તે પ્રતીક્ષંસ્તજન્મ હરૈર્વૈરાનુબંધકૃત્ ॥ ૨૩ ॥ આસીનઃ સંવિશંસ્તિષ્ઠન્ભુજાનઃ પર્યટ્નમહીમ્ ॥ ચિંતયાનો હૃષીકેશમપશ્યત્તન્મયં જગત્ ॥ ૨૪ ॥ બ્રહ્મા ભવશ્ચ તત્રૈત્ય મુનિર્ભિર્નારદાદિભિઃ ॥ દેવૈઃ માનુચૈઃ સાકં ગીર્ભિર્વૃષણમૈડયન્ ॥ ૨૫ ॥

પરાક્રમનો નાશ કરવો યોગ્ય નથી તો આ સ્ત્રીજાતિને મારી નાખું તો મારા પરાક્રમનો મેંજ નાશ કન્યો કેહેવાય. એક તો સ્ત્રીજાતિ તેમાં વઢી બેન અને તેમાં વઢી ગર્ભિણીનો વધ કરું તો તે વધ હમણાંજ મારી કીર્તિ, લક્ષ્મી અને આયુષ્યનો નાશ કરી નાલે ॥ ૨૧ ॥ જે પુરુષ બહુજ ક્રૂરતાથી વર્તે તે જીવિતેજ મુવો ગણાયછે. એવા પુરુષવિષે લોકો ધિક્કારથી બોલેછે કે—‘આ દેહાભિમાની પુરુષ મુવા પછી અવશ્ય નરકમાં પડશે’ ॥ ૨૨ ॥ ભગવાનની સાથે વૈરાનુબંધ રાખનારો કંસ આવા વિચારનેલીધે પોતે મારી નાખવાને સમર્થ છતાં પણ મારવાથી અટકીને ભગવાનનો જન્મ થવાની વાટ જોઈ રહ્યો ॥ ૨૩ ॥ બેસતાં, સુતાં, ઉમતાં, જમતાં અને પૃથ્વીપર ફરતાં ભગવાનનુંજ ચિંતન કન્યા કરતો એ કંસ સઘડા જગતને ભગવાનમય દેવવા લાગ્યો ॥ ૨૪ ॥ બ્રહ્મા, સદાશિવ, નારદાદિક મુનિઓ અને અનુચરસહિત દેવતાઓએ ત્યાં આવીને, મનોરથ પૂરનારા ભગવાનની સુંદર વા-

ક્યોથી આ પ્રમાણે ગર્ભસ્તુતિ કરી ॥ ૨૫ ॥

॥

॥

॥

देवताओ स्तुति करेछे.—आप के जे सत्यसंकल्पवाळा, सत्यथी प्राप्त थनार, त्रणे कालमां सत्य, पंचभूतने उत्सन्न करनार, पंचभूतमां रहेल, पंचभूतनो नाश थतां पण अवशेष रहेनार, समष्टि तथा शुभ वाणीने प्रवर्त्तवनार अने एवी रीते सर्व प्रकारे सत्यरूप छो तेमने अमे शरणे आवेला छिये ॥ २६ ॥ आ ब्रह्मांडरूपी आदिवृक्ष के जेमां एक [प्रकृति] आश्रय छे, बे [सुख अने दुःख] फल छे, त्रण [त्रण गुण] मूल छे, चार [धर्म, अर्थ, काम अने मोक्ष] रस छे, पांच [इंद्रियो] जाणवाना प्रकार छे, छ [राग, द्वेष, क्षुधा, पिपासा, लोभ अने मोह] स्वभाव छे, सात [धातु] छाल छे, आठ [पंचभूत, मन, बुद्धि अने अहंकार] शाखा छे, नव [द्वार] छिद्र छे, दश [प्राण] पानडां छे अने बे [जीव तथा ईश्वर] पक्षीओ छे तेनी उत्पत्ति तमथी थइ छे; लय तममां थायछे अने स्थिति पण तमारांमांज छे. माटे सघळुं ब्रह्मांड तमथी भिन्न

सत्यव्रतं सत्यपरं त्रिसत्यं सत्यस्य योनिं निहितं च सत्ये ॥ सत्यस्य सत्यं कृतसत्यनेत्रं सत्यात्मकं त्वां शरणं प्रपन्नाः ॥ २६ ॥ एकायनोऽसौ द्विफलस्त्रिमूलश्चतूरसः पंचविधः षडाल्मा ॥ सप्तत्वगष्टविटपो नवाक्षो दशच्छदी द्विखगो ह्यादिवृक्षः ॥ २७ ॥ त्वमेक एवास्य सतः प्रसूतिस्त्वं सन्निधानं त्वमनुग्रहश्च ॥ त्वन्मायया संवृतचेतसस्त्वां पश्यंति नाना न विपश्चितो ये ॥ २८ ॥ विभर्षि रूपाण्यवबोध आत्मा क्षेमाय लोकस्य चराचरस्य ॥ सत्त्वोपपन्नानि सुखावहानि सतामभद्राणि मुहुः खलानाम् ॥ २९ ॥ त्वय्यंबुजाक्षाखिलसत्त्वधाग्नि समाधिनवेशितचेतसैके ॥ त्वत्पादपोतेन महत्कृतेन कुर्वति गोवत्सपदं भवाब्धिम् ॥ ३० ॥ स्वयं समुत्तीर्य सुदुस्तरं द्युमन् भवार्णवं भीममदभ्रसौहृदाः ॥ भवत्पदांभोरुहनावमत्र ते निधाय याताः सदनुग्रहो भवान् ॥ ३१ ॥ येन्येऽरविंदाक्ष विमुक्तमानिनस्त्वय्यस्तभावादविशुद्धबुद्धयः ॥ आरुह्य कृच्छ्रेण परं पदं ततः पतंत्यधोऽनाहतयुष्मदंप्रयः ॥ ३२ ॥

नथी. तमारी मायाथी जेओनुं ज्ञान ढंकाइ गयुं छे तेओ जगतने तमथी भिन्न देखेछे पण विद्वानो तेम देखता नथी ॥ २७ ॥ २८ ॥ ज्ञानस्वरूप अने सर्वना आत्मा तमेज स्थावर-जंगम लोकना पालननेमाटे सत्त्वगुणवाळां, धार्मिकोने सुखदायी अने अधर्मीओनो नाश करनारां रूप वारंवार धरो-छो ॥ २९ ॥ हे कमलसरखां नेत्रवाळा ! सर्व जीवना निवासरूप आपना स्वरूपमां समाधिथी चित्त पेसाडवानेलीधे आश्रय करवामां आवेला अने सर्वोत्तम मानेला आपना चरणारविंदरूप वहाणथी केटलाएक महात्मा पुरुषो संसाररूपी सागरने वाछडाना पगलामां भराएला खाबोचिया जे-वो करेछे ॥ ३० ॥ हे स्वयंप्रकाश ! ए महादयालु ! लोको आ भयंकर अने दुस्तर भवसागरने आपना चरणारविंदरूपी वहाणथी उतरीने ते वहा-ण पाछुं अहीज राखी गया छे. आप भक्तोउपर अनुग्रह करनार छो ॥ ३१ ॥ हे कमलसरखां नेत्रवाळा ! जे बीजा लोको ‘अमे मुक्तज छिये’ एम

માનીને તમારી ભક્તિ નહિ કરવાથી અશુદ્ધ બુદ્ધિવાળા અને તમારા ચરણનો અનાદર કરનારા છે તેઓ ઘણા જન્મનાં તપનેલીધે સારું કુલ અને શાસ્ત્રશ્રવણાદિકને પામીને પાછા વિઘ્નથી પરાભવ પામે છે ॥ ૩૨ ॥ હે માધવ ! જે લોકો તમારામાંજ સ્નેહ બાંધી રહેલા અને તમારાજ છે તે લોકો એ લોકોની પેઠે માર્ગમાંથી કદી ભ્રષ્ટ થતા નથી; પણ તમે કરેલા રક્ષણનેલીધે નિર્ભય થઈને મોટાં મોટાં અનેક વિઘ્નોને માથે પગ મૂકીને ફરે છે ॥ ૩૩ ॥ તમે જગતના પાલનના સમયમાં પ્રાણીઓને શુભ કર્મનાં ફલ આપવાસારૂં શુદ્ધ સત્ત્વગુણમય શરીરને ધારણ કરો છો કે જે શરીર ધરવાનેલીધે બ્રહ્મચારીઓ વેદના અધ્યયનથી, ગૃહસ્થો કર્મયોગથી, વાનપ્રસ્થો તપથી અને સંન્યાસીઓ સમાધિથી તમારું પૂજન કરે છે ॥ ૩૪ ॥ તમે અવતાર ન ધરો તો પૂજન નહિ થઈ શકવાનેલીધે કર્મના ફલની સિદ્ધિ થાય નહિ. હે પ્રભુ ! આ સત્ત્વગુણમય આપનું શરીર ન અવતરે તો અજ્ઞાનને તોડનાર વિજ્ઞાનનો નાશ થયા વગર રહેજ નહિ; કેમ કે ‘આ બુદ્ધ્યાદિક પદાર્થો જેના છે અને જેથી પ્રકાશે છે તે પરિપૂર્ણ અને સર્વના સાક્ષી ભગવાન છે’

તથા ન તે માધવ તાવકાઃ ક્વચિદ્દશ્યંતિ માર્ગાત્વયિ વદ્ધસૌહદાઃ ॥ ત્વયાભિયુક્તા વિચરંતિ નિર્ભયા વિનાયકાનીકપમૂર્ધસુ પ્ર-
ભો ॥ ૩૩ ॥ સત્ત્વં વિશુદ્ધં શ્રયતે ભવાન્ સ્થિતૌ શરીરિણાં શ્રેય ઉપાયનં વપુઃ ॥ વેદક્રિયાયોગતપઃસમાધિભિસ્તવાર્દ્દનં येन ज-
नः समीहते ॥ ૩૪ ॥ સત્ત્વં ન વેદ્યાતરિદં નિજં ભવેદ્વિજ્ઞાનમજ્ઞાનભિદાપમાર્જનમ્ ॥ ગુણપ્રકાશૈરનુમીયતે ભવાન્ પ્રકાશતે यस્ય
च येन वा गुणः ॥ ૩૫ ॥ ન નામરૂપે ગુણજન્મકર્મભિર્નિરૂપિતવ્યે તવ તસ્ય સાક્ષિણઃ ॥ મનોવચોભ્યામનુમેયવર્ત્તનો દેવ ક્રિયાયાં
प्रतियंत्यथापि हि ॥ ૩૬ ॥ શ્રુણ્વન્યુણન્સંસ્મરંશ્ચ ચિંતયન્નામાનિ રૂપાણિ ચ મંગલાનિ તે ॥ ક્રિયાસુ યસ્ત્વચરણારવિંદયોરાવિષ્ટચેતા
न भवाय कल्पते ॥ ૩૭ ॥ દિદ્ધ્યા હરેઽસ્યા ભવતઃ પદો ભુવો ભારોઽપનીતસ્તવ જન્મનેશિતુઃ ॥ દિદ્ધ્યાંઽકિતૈસ્ત્વપદકૈઃ સુશોભનૈર્દે-
क्ष्याમ गां द्यां च तवानुकंपिताम् ॥ ૩૮ ॥

એમ બુદ્ધ્યાદિકના પ્રકાશ ઉપરથી આપના સ્વરૂપવિષે અનુમાન થાય, પણ આપનું સ્વરૂપ નેત્રથી પ્રત્યક્ષ દેખાય નહિ ॥ ૩૫ ॥ આપ સાક્ષીસ્વરૂપ
કે જેમના માર્ગનું માત્ર અનુમાન થાય છે તેમનાં નામ અને રૂપ જોકે મન અને વચન નહિ પોહોચવાનેલીધે ગુણ, જન્મ અને કર્મ ઉપરથી નિરૂ-
પણ કરી શકાય એવાં નથી, તો પણ હે દેવ ! ઉપાસકલોકો ઉપાસનાદિક ક્રિયામાં આપને પ્રત્યક્ષ દેખે છે એ વાત પ્રસિદ્ધ છે ॥ ૩૬ ॥ તમારાં
મહામંગલ નામ અને રૂપને સાંભળતો, બોલતો, સંભારતો અને ચિંતવતો જે પુરુષ દેવાર્ચનાદિક ક્રિયાઓમાં તમારા ચરણારવિંદમાંજ ચિ-
ત્ત રાખે તેને પુનર્જન્મ થતો નથી ॥ ૩૭ ॥ હે વિષ્ણુ ! બહુસારું થયું. આ આપના ચરણરૂપ પૃથ્વીનો ભાર આપેઈશ્વરના જન્મથીજ મટી ગયો. આપનાં
સુંદર પગલાંઓથી ચિહ્નવાળી થઈ પૃથ્વીને અને આપે દયા કરેલા સ્વર્ગને અમે દેવશું એ ઘણું સારું થયું ॥ ૩૮ ॥

हे नित्यमुक्त परमेश्वर ! आप के जे अजन्मा छो तेमने जन्म धरवानुं कारण, मात्र क्रीडा विना बीजुं कशुं अमे धारता नथी. केम के जीवने पण जन्म, मरण अने स्थिति मात्र आपना स्वरूपना अज्ञानथी थायछे, पण वास्तविक नथी; ल्यारे आपने तो ए जन्मादिक नज होय एमां शुं केहेबुं ॥ ३९ ॥ हे यदुकुलमां उत्तम ! मत्स्य, अश्व, कच्छप, वराह, हंस, राजा, ब्राह्मण अने देवताओमां अवतार धरीने आपे बीजा समयमां जेबुं अ-
मारुं अने त्रैलोक्यनुं रक्षण कच्युं छे ते प्रमाणे हमणा पण करो अने पृथ्वीनो भार उतारो. हे ईश्वर ! अमे आपने प्रणाम करीए छिये ॥ ४० ॥ [देवकीने केहेछे] हे माता ! अमारुं कल्याण करवासारु तमारा उदरमां पोताना सर्व अंशथी परम पुरुष भगवान् पद्यान्या छे ए बहुज सारुं थयुं छे, हवे कंस के जेनुं मोत आव्युं छे तेनी बीक राखशो नहि. तमारा पुत्र भगवान् यादवोनुं रक्षण करशे ॥ ४१ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—परम-

न तेऽभवस्येश भवस्य कारणं विना विनोदं वत तर्कयामहे ॥ भावो निरोधः स्थितिरप्यविद्यया कृता यतस्त्वयभयाश्रयात्मनि ॥ ३९ ॥ मत्स्याश्वकच्छपनृसिंहवराहंसराजन्यविप्रविबुधेषु कृतावतारः ॥ त्वं पासि नस्त्रिभुवनं च यथाऽधुनेन श भारं भुवो हर य-
दूत्तम वंदनं ते ॥ ४० ॥ दिष्ट्यां च ते कुक्षिगतः परः पुमानंशेन साक्षाद्भगवान्भवाय नः ॥ मा भूद्भयं भोजपतेर्मुषूषोर्गोसा यदूनां
भविता तवात्मजः ॥ ४१ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्यभिष्टूय पुरुषं यद्रूपमनिदं यथा ॥ ब्रह्मेशानौ पुरोधाय देवाः प्रतिययुर्दिवम् ॥ ४२ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे गर्भगतविष्णोर्ब्रह्मादिकृतस्तुतिर्नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥
अथ सर्वगुणोपेतः कालः परमशोभनः ॥ यर्होवाजनजन्मर्क्षं शान्तर्क्षग्रहतारकम् ॥ १ ॥ दिशः प्रसेदुर्गगनं निर्मलोद्गगणोदयम् ॥
मही मंगलभूयिष्ठपुरग्रामव्रजाकरा ॥ २ ॥ नद्यः प्रसन्नमलिला हृदा जलरुहश्रियः ॥ द्विजालिकुलसन्नादस्तबका वनराजयः ॥ ३ ॥

पुरुष भगवान् के जेमनुं स्वरूप देखाडी शकाय एबुं नथी तेमनी एप्रमाणे यथायोग्य स्तुति करीने देवताओ ब्रह्मा तथा सदाशिवने आगळ करी [अमने छेत्तरीने आ बे देव अहीं रेहेशे एम मानवाथी तेओने साथे लइ] पाछा स्वर्गमां गया ॥ ४२ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दश-
मस्कंधनो बीजो अध्याय संपूर्ण ॥ २ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे'— पछी ज्यारे सघळा शुभ गुणवाळो अने अत्यंत सुंदर समय आव्यो, चंद्रमा रोहिणी
नक्षत्रमां आव्यो, नक्षत्र ग्रह अने ताराओ अनुकूल हतां, दिशाओ स्वच्छ थई, आकाश निर्मल थयुं, नक्षत्रो निर्मल रीते उर्यां, पृथ्वीमां राजधा-
नीओ, गामडां, व्रज अने खाण्योमां मंगल वरती रहुं, नदीओनां जल स्वच्छ थई गयां, जलाशयोमां कमल उघडवानी शोभा थई, वनराजिओना

? आ बीजा अध्यायमां भगवान् पोताना ईश्वररूपे प्रकट थया, मातापिताए तेमनी स्तुति करी अने पिता भयनेलीधे तेमने गोकुलमां लइ गया, ए कथा केहेवामां आवशे.

પુષ્પના ગુચ્છોમાં પક્ષીઓ અને ભ્રમરાઓ નાદ કરવા લાગ્યા, શીત મંદ અને સુગંધી પવન પાવા લાગ્યો, દ્વિજલોકોના અગ્નિઓ શાંતિમેરેલા અને સારી રીતે પ્રદીપ્ત થયા, કંસાદિક વિના બીજાં સઘળાં પ્રાણીઓ અને દેવતાઓનાં મન પ્રસન્ન થયાં, સ્વર્ગમાં ईશ્વરના અવતારને સુચવનારાં દુંડુભિ વાગવા લાગ્યાં, કિન્નર અને ગંધર્વો ગાવા લાગ્યા, સિદ્ધ અને ચારણો સ્તુતિ કરવા લાગ્યા, વિદ્યાધરની સ્ત્રિયો અને અપ્સરાઓ નાચવા લાગી, મુનિઓ અને દેવતાઓ આનંદથી પુષ્પવૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા, સમુદ્રની પછવાડે મેઘ મંદ મંદ ગર્જના કરવા લાગ્યા અને ઘાટા અંધારાવાળા મધરાતના સમયમાં માણસોની ફરફર બંધ પડી ગઈ ત્યારે, પૂર્વદિશાથી જેમ સંપૂર્ણ ચંદ્રમા પ્રકટ થાય તેમ દેવતારૂપી દેવકીથી સર્વના અંતર્યામી ભગવાન્ ईશ્વરરૂપે પ્રકટ થયા. [જન્મ્યા.] ॥ ૧ ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ ૪ ॥ ૫ ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ ૮ ॥ ૯ ॥ અદ્રુત બાલકને વસુદેવે દીઠા. ૯ બાલકનાં નેત્ર કમલસરસાં હતાં; મુજા ચાર હતી; શંખ,

વૌ વાયુઃ સુલ્પર્શઃ પુણ્યગંધવહઃ શુચિઃ ॥ અગ્રયશ્ચ દ્વિજાતીનાં શાંતાસ્ત્ર સમિંધત ॥ ૪ ॥ મનાંસ્યાસન્નપન્નાનિ સાધૂનામ-
સુરહ્રુહામ્ ॥ જાયમાનેઽજને તસ્મિન્નેર્દુર્દુભયો દિવિ ॥ ૫ ॥ જયુઃ કિન્નરગંધર્વાસ્તુદ્રુબુઃ સિદ્ધચારણાઃ વિદ્યાર્ધયશ્ચ નનૃતુરપ્સરોભિઃ
સમં તદા ॥ ૬ ॥ મુસુચુર્મુનયો દેવાઃ સુમનાંસિ મુદાન્વિતાઃ ॥ મંદં મંદં જલધરા જગર્જુરનુમાગમ્ ॥ ૭ ॥ નિશીથે તમ ઉદ્ભૂતે
જાયમાને જનાર્દને ॥ દેવક્યાં દેવરૂપિણ્યાં વિષ્ણુઃ સર્વગુહાશયઃ ॥ આવિરાસીદ્યથા પ્રાચ્યાં દિર્શોરુરિવ પુષ્કલઃ ॥ ૮ ॥ તમદ્રુતં
બાલકમંબુજેક્ષણં ચતુર્ભુજં શંખગદાર્યુદાયુધમ્ ॥ શ્રીવત્સલક્ષ્મં ગલશોભિકૌસ્તુભં પીતાંબરં સાંદ્રપયોદસૌભગમ્ ॥ ૯ ॥ મહાહૃદૈર્દૂર્ય-
કિરીટકુંડલત્વિષા પરિષ્વક્તુસહસ્રકુંતલમ્ ॥ ઉદામકાંચ્યંગદંકકળાદિભિર્વિરોચમાનં વસુદેવ એક્ષત ॥ ૧૦ ॥ સ વિસ્મયોત્ફુલ્લવિ-
લોચનો હરિં સુતં વિલોકયાનકદુંડુભિસ્તદા ॥ કૃષ્ણાવતારોત્સવસંપ્રમોઽસ્પૃશન્મુદા દ્વિજેભ્યોયુતમાહુતો ગવામ્ ॥ ૧૧ ॥ અથૈ-
નમસ્તૌદવધાર્ય પૂરુષં પરં નતાંગઃ કૃતધીઃ કૃતાંજલિઃ ॥ સ્વરોચિષા ભારત સૂતિકાગ્ધ્રં વિરોચયંતં ગતભીઃ પ્રભાવવિત્ ॥ ૧૨ ॥

ગદા અને ચક્રરૂપી આયુધો ધન્યાં હતાં; શ્રીવત્સનું ચિન્હ દેખાતું હતું; કંઠમાં કૌસ્તુભમણિ શોભતો હતો, પીઢાં વસ્ત્ર ધન્યાં હતાં; ઘાટા મેઘના સરસી કાંતિ હતી; અમૂલ્ય વૈદૂર્ય મણિથી જડેલાં કિરીટ અને કુંડલોની કાંતિથી અનેક કેશ ફલકી રહ્યા હતા; અને અતિ ઉત્તમ કટિમેઘલા, બાજુબંધ અને કંકળાદિક શોભી રહ્યાં હતાં ॥ ૯ ॥ ૧૦ ॥ પોતાના પુત્રરૂપે અવતરેલા ભગવાનને જોઈ તેમના અવતારના ઉત્સવના સંપ્રમમાં પડેલા અને વિસ્મયથી જેનાં નેત્ર પ્રફુલ્લિત થઈ ગયાં એવા વસુદેવે તે સમયમાં નાહીને દશ હજાર ગાયોનું દાન કરવાનો મનથી સંકલ્પ કન્યો ॥ ૧૧ ॥ હે રાજા ! પોતાના પુત્ર કે જેમની કાંતિથી સુવાવડનું ઘર સઘળું શોભી રહ્યું હતું તેમને પરમપુરુષ [વિષ્ણુ] જાણીને તેમના પ્રભાવને જાણતા અને શુદ્ધ બુદ્ધિવાળા વસુદેવે પોતાનું શરીર નમાવી તથા હાથ જોડી નિર્ભય થઈને તેમની આપ્રમાણે સ્તુતિ કરી ॥ ૧૨ ॥

वसुदेव स्तुति करेछे.- केवल अनुभव अने आनंदज जेनुं स्वरूप छे एवा, सर्व बुद्धिओना साक्षी अने प्रकृतिथी पर पुरुष आप साक्षात् देख-
वामां आव्या छो!! ॥ १३ ॥ जे प्रथम मायाथी त्रिगुणात्मक जगतने सृजने तेनी पछवाडे तेमां नहि पेठा छतां सद्रूपथी पेठानी पेठे जणाओछो
तेज आप छो ॥ १४ ॥ महत्तत्त्व, अहंकार अने पंच तन्मात्रा [शब्दादिक] के जेओ नोखनोखां पड्यां होय तो विशेष कार्य करवाने समर्थ
नथी तेओ सोळ विकारो [पंचभूत अने अगियार इंद्रियो] नी साथे मळीने ब्रह्मांडने उत्पन्न करेछे अने उत्पन्न कन्या पछी जाणे ब्रह्मांडमां पेठां
होय एम जणायेछे पण वास्तविक रीते तेओ पेठेलांज कारणरूपे हतां तेथी सृजेला कार्यमां तेओनो पाछळथी प्रवेश थयो नथी, तो आ दृष्टांतप्र-
माणेज आपना विषयमां पण समजवानुं छे ॥ १५ ॥ १६ ॥ इंद्रियो के जेओना स्वरूपनुं रूपादिकना ज्ञान उपरथी अनुमान करवामां आवेछे ते-
ओथी ग्रहण करवामां आवता कार्यपदार्थोनी साथेज कारणस्वरूपे आप रह्या छो तोपण ते इंद्रियोथी कार्यपदार्थोनी साथे ग्रहण करी सकाता

वसुदेव उवाच ॥ विदितोऽसि भवान्साक्षात् पुरुषः प्रकृतेः परः ॥ कैवलानुभवानंदस्वरूपः सर्वबुद्धिदृक् ॥ १३ ॥ स एव स्वप्रकृत्ये-
दं सृष्ट्याग्ने त्रिगुणात्मकम् ॥ तदनु त्वं ह्यप्रविष्टः प्रविष्ट इव भाव्यसे ॥ १४ ॥ यथेमैविकृता भावास्तथा ते विकृतैः सह ॥ नानावी-
र्याः पृथग्भूता विराजं जनयंति हि ॥ १५ ॥ सन्निपत्य समुत्पाद्य दृश्यंतेऽनुगता इव ॥ प्रागेव विद्यमानत्वान्न तेषामिह संभवः
॥ १६ ॥ एवं भवान् बुद्ध्यनुमेयलक्षणैर्ग्राह्यैर्गुणैः सन्नपि तद्गुणाग्रहः ॥ अनावृतत्वाद्बहिरंतरं न ते सर्वस्य सर्वात्मन आत्मवस्तुनः ॥
॥ १७ ॥ य आत्मनो दृश्यगुणेषु सन्निति व्यवस्यते स्वव्यतिरेकतोऽबुधः ॥ विनानुवादं न च तन्मनीषितम् सम्यग्यतस्त्यक्तमुपा-
ददत्सुमान् ॥ १८ ॥ त्वत्तोऽस्य जन्मस्थितिसंयमान्विभो वंदत्यनीहादगुणादविक्रियात् ॥ त्वयीश्वरे ब्रह्मणि नो विरुद्ध्यते त्वदाश्र-
यत्वादुपचर्यते गुणैः ॥ १९ ॥

नथी. सर्वरूप, सर्वना आत्मा, व्यापक अने परमार्थ वस्तुरूप आप परिच्छेद [माप] रहित छो तेथी आपना स्वरूपमां बहार के अंदरपणानो भे-
दज नथी माटे आपनो कार्योमां प्रवेश केमज घटे ? ॥ १७ ॥ देहादिक दृश्य पदार्थो आत्माथी भिन्न सत्ता धरावनार छे एम जे पुरुष निश्चय करे
तेने मूर्ख जाणवो. केम के देहादिकनो विचार करी जोतां तेनुं केवल नाममात्रपणाविना बीजी रीते निरूपण थई सकनुं नथी माटे खोटा छे, अने
खोटी सिद्ध थएली वस्तुने साचापणाथी जे स्वीकार करे ते मूर्खज केहेवाय ॥ १८ ॥ आप के जे निर्गुण होवाथी क्रियारहित अने क्रियारहित
होवाथी निर्विकार छो तेथीज आ जगतनां उत्पत्ति, स्थिति अने प्रलय थायछे एम केहेवायछे. परब्रह्मपणानेलीधे निर्विकार अने ईश्वरपणानेलीधे
कर्त्ता जे आप छो तेमनामां ए विषयनो कशो विरोध नथी. गुणोज सृष्टिआदि कार्य करेछे पण ते गुणोना आश्रयरूप आप छो तेथी, चाकरना

कामनो जेम राजासां आरोप करवामां आवे तेम कर्तापणानो आपमां आरोप करवामां आवेछे ॥ १९ ॥ ते आप पोतानी मायाथी त्रैलोक्यना रक्षण-
ना समयमां सत्वगुणथी श्वेत वर्ण धरोछो, सृष्टि करवाना समयमां रजोगुणथी रक्त वर्ण धरोछो अने प्रलयना समयमां तमोगुणथी कृष्णवर्ण धरो-
छो ॥ २० ॥ हे सर्वेश्वर ! ते आप आ जगतनी रक्षा करवानी इच्छाथी मारा घरमां अवत-या छो ते, ' राजा ' एवं नाम धरावनारा करोडो दैत्योना
यूथपतिओए चलावाती सेनाओने मारशो ॥ २१ ॥ हे देवताओना ईश्वर ! आ दुष्ट कंसे अमारा घरमां तमारो जन्म थवानुं भविष्य सांभळीने त-
मारा मोटा भाइओने मारी नाख्या छे अने ते हमणांज पोताना माणसोना केहेवाथी आपनो अवतार थएलो सांभळी हथीयार उपाडीने आवतो
हशे ॥ २२ ॥ शुकदेवजी केहेछे.— पछी महापुरुषना लक्षणवाळा ए पुत्रने जोइने कंसथी भय पामेलां अने पवित्र हास्यवाळां देवकीजीए भगवाननी

स त्वं त्रिलोकस्थितये स्वमायया विभर्षि शुक्लं खलु वर्णमात्मनः ॥ सर्गाय रक्तं रजसोपवृंहितं कृष्णं च वर्णं तमसा जनात्यये ॥
॥ २० ॥ त्वमस्य लोकस्य विभो रिरक्षिषुर्गृहेज्वतीर्णोऽसि ममास्त्रिलेश्वर ॥ राजन्यसंज्ञासुरकोटिद्यूथपेर्निर्व्यूह्यमाना निहनिष्यसे
चमूः ॥ २१ ॥ अयं त्वसभ्यस्तव जन्म नौ गृहे भ्रुत्वाऽग्रजांस्ते न्यवधीत्सुरेश्वर ॥ स तेज्वतारं पुरुषैः समर्पितं भ्रुत्वाऽधुनैवा-
भिसरत्युदायुधः ॥ २२ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ अथैनमात्मजं वीक्ष्य महापुरुषलक्षणम् ॥ देवकी तमुपाधावत् कंसाद्री-
ता शुचिस्मिता ॥ २३ ॥ ॥ देवक्युवाच ॥ ॥ रूपं यत्तत्पादुरव्यक्तमाद्यं ब्रह्मज्योतिर्निर्गुणं निर्विकारम् ॥ सत्तामात्रं नि-
र्विशेषं निरीहं स त्वं साक्षाद्विष्णुरध्यात्मदीपः ॥ २४ ॥ नष्टे लोके द्विपरार्धावसाने महाभूतेष्वादिभूतंगतेषु ॥ व्यक्तेऽव्यक्तं का-
लवेगेन याते भवानेकः शिष्यते शेषसंज्ञः ॥ २५ ॥ योऽयं कालस्तस्य तेऽव्यक्तवंधो चेष्टामाहुश्चेष्टे येन विश्वम् ॥ निमेषादिर्वत्स-
रांतो महीयांस्तं त्वेशानं क्षेमधाम प्रपद्ये ॥ २६ ॥

स्तुति करी ॥ २३ ॥ देवकीजी स्तुति करेछे.— अप्रकट, कारणरूप, मोटुं, चैतन्यरूप, निर्गुण, निर्विकार, सत्तामात्र, विशेषरहित अने क्रियारहित
जे स्वरूप केहेवाय छे तेज आप बुद्ध्यादिकने प्रकाश आपनारा साक्षात् विष्णु छो ॥ २४ ॥ कालना वेगथी ब्रह्मानां बे पराईना अंतमां
लोकनो नाश थतां, पंचमहाभूत पोतपोतानी तन्मात्राओमां पेशी जतां अने तन्मात्राओ प्रधानमां लय पामतां प्रधानने जाणनारा आपज एक अवशेष
रहोछो ॥ २५ ॥ हे प्रकृतिने प्रवर्त्तावनार ! आ मोटो काल के जेना आदिमां निमेष छे अने अंतमां वर्ष छे तथा जेनी आवृत्तिथी जगतनी
आवृत्तिओ थायछे ते काल तो आपनी लीलारूप केहेवायछे माटे अभयना स्थानरूप आपने हुं शरणे आवीछुं ॥ २६ ॥

हे आदि पुरुष ! मृत्युरूप सर्पथी बीनेलो लोक भागी भागीने सघळा स्थानकोमां जाय तोपण तेने निर्भय स्थानक मळतुं नथी, परंतु कोई प्रकार-
ना भाग्योदयथी आपना चरणमां आवे तो निश्चिंतपणाथी सुई रहे छे अने मृत्यु पण एथी भागी जायछे ॥ २७ ॥ अमे के जेओ दुष्ट कंसथी उद्देग
पामेलां छिये तेओनी आप रक्षा करो. आप भक्तलोकना त्रामने मटाडनार अने भक्तोने जाणनार छो. ध्यानना स्थानकरूप आ ईश्वरस्वरूपने
चर्मचक्षुवाळाओनी आगळ प्रकट करशो नहि ॥ २८ ॥ हे विष्णु ! ए पापी कंस मारा शरीरथी आपनो जन्म थयातुं जाणशे नहि; केम के अधीर
चित्तवाळी हुं आपना कारणनेलीधेज कंसथी उद्देग पामुंछुं ॥ २९ ॥ हे जगतना आत्मा ! शंख, चक्र, गदा तथा पद्मानी शोभावाळुं अने चार भु-
जावाळुं आ अलौकिक रूप शमावो ॥ ३० ॥ सृष्टिकालमां जे आ जगत् देखायछे ते सघळाने प्रलयकालमां वगरसांकडे पोताना शरीरमां जे धारण

मर्त्यो मृत्युव्यालभीतः पलायन् लोकान् सर्वान्निर्भयं नाध्यगच्छत् ॥ तत्पादानं प्राप्य यदृच्छयाऽद्य स्वस्थः शेते मृत्युरस्मादपैति ॥
॥ २७ ॥ स त्वं घोरादुग्रसेनात्मजान्ब्रह्माहि त्रस्तान् भृत्यवित्रासहाजसि ॥ रूपं चेदं पौरुषं ध्यानधिषण्यं मा प्रत्यक्षं मांसदृशां कृषीष्ठाः
॥ २८ ॥ जन्म ते मय्यसौ पापो मा विद्यान्मधुसूदन ॥ समुद्रिजे भवद्धेतोः कंसादहमधीरधीः ॥ २९ ॥ उपसंहार विश्वात्मन्नदो
रूपमलौकिकम् ॥ शंखचक्रगदापद्मश्रियाजुष्टं चतुर्भुजम् ॥ ३० ॥ विश्वं यदेतत्स्वतनौ निशांते यथाऽवकाशं पुरुषः परो भवान् ॥
बिभर्ति सोऽयं मम गर्भगोऽभूदहो नृलोकस्य विडम्बनं हि तत् ॥ ३१ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ त्वमेव पूर्वसर्गेऽभूः पृथ्विः स्वा-
यंभुवे सति ॥ तदाऽयं सुतपा नाम प्रजापतिरकल्मषः ॥ ३२ ॥ युवां वै ब्रह्मणादिष्टौ प्रजासर्गे यदा ततः ॥ सन्नियम्येन्द्रियग्रामं
तेपाथे परमं तपः ॥ ३३ ॥ वर्षवातातपहिमधर्मकालयुगाननु ॥ सहमानौ श्वासरोधविनिर्धूतमनोमलौ ॥ ३४ ॥ शीर्णपर्णानिला-
हारावुपशान्तेन चेतसा ॥ मत्तः कामानभीप्संतौ मदाराधनमीहितुः ॥ ३५ ॥

करो छो ते आप मारा गर्भमां रह्या !! ए वातनी लोको हांसी करे एबुं छे. माटे आ रूप शमावतुं जोईए ॥ ३१ ॥ श्री भगवान् केहेछे. — हे सति !
तमेज पूर्वजन्ममां स्वायंभुव मन्वंतरमां पृथ्वि नामे हतां अने त्यारे आ वसुदेव, सुतपा नामे निर्दोष प्रजापति हता ॥ ३२ ॥ प्रजानी सृष्टि करवासारू
ब्रह्माण्ड ज्यारे तमने आज्ञा करी त्यारे तमे बने, इंद्रियोने नियममां राखीने मोटुं तप करवा लाग्यां हतां ॥ ३३ ॥ वरसाद, वायु, तडको अने गरमी-
रूपी कालना गुणोने सहन करतां हतां. प्राणायाम करवाथी मनना मेल मटाडी नाख्या हता ॥ ३४ ॥ खरी पडेलां पानडां अने पवननो आहार करी
रेहेलां हतां अने मारी पासेथी वर मेळववानी इच्छानेलीधे शान चित्तथी मारू आगधन करतां हतां ॥ ३५ ॥

एप्रमाणे मारामां चित्त राखी तीव्र अने अत्यंत दुष्कर तप करतां तमो बळेने देवताओंनां वार हजार वर्ष बीती गयां ॥ ३६ ॥ त्यारे तप, श्रद्धा अने निरंतर भक्तिथी हृदयमां ध्यान करेलो अने वर देनाराओंनो अधिपति हुं प्रसन्न थइने वर देवासारू आ शरीरथीज तमारी पासे प्रकट थयो हतो. में 'वर मागो' एम केहेतां तमोए मारा जेवो पुत्र माग्यो ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ तमोए संसारनां विषयसुख भोगव्यां न हतां अने संतान पण थयुं न हतुं तेथी मायाना मोहनेलीधे तमोए मारी पासेथी मोक्ष माग्यो नहि ॥ ३९ ॥ मारा जेवो पुत्र थवानुं वरदान आपीने हुं गया पछी तमो बन्ने के जेओंनो मनोरथ पूर्ण थयो तेओ संसारसंबंधी सुख भोगववा लाग्यां ॥ ४० ॥ शील, उदारता अने गुणोथी मारा जेवो बीजो कोइ नहि जोत्रामां आवतां 'पृश्निगर्भ' एवे नामे हुंज तमारो पुत्र थयो हतो ॥ ४१ ॥ पाछां तमे बे, बीजा अवतारमां कश्यप अने अदिति थयां हतां, त्यां पण 'उपेंद्र'

एवं वां तप्यतोस्तीव्रं तपः परमदुष्करम् ॥ दिव्यवर्षसहस्राणि द्वादशेयुर्मदात्मनोः ॥ ३६ ॥ तदा वां परितुष्टोऽहममुना वपुषाऽन-
वे ॥ तपसा श्रद्धया नित्यं भक्त्या च हृदि भावितः ॥ ३७ ॥ प्रादुरासं वरदराट् युवयोः कामदित्सया ॥ त्रियतां वर इत्युक्ते मादृशो
वां वृतः सुतः ॥ ३८ ॥ अजुष्टग्राम्यविषयावनपत्यौ च दंपती ॥ न वव्राथेऽपवर्गं मे मोहितौ देवमायया ॥ ३९ ॥ गते मयि युवां
लब्ध्वा वरं मत्सदृशं सुतम् ॥ ग्राम्यान् भोगानभुंजाथां युवां प्राप्तमनोरथौ ॥ ४० ॥ अदृष्ट्वाऽन्यतमं लोके शीलौदार्यगुणैः समम् ॥
अहं सुतो वामभवं पृश्निगर्भ इति श्रुतः ॥ ४१ ॥ तयोर्वा पुनरेवाहमदित्यामस कश्यपात् ॥ उपेंद्र इति विख्यातो वामनत्वाच्च वा-
मनः ॥ ४२ ॥ तृतीयेऽस्मिन्भवेऽहं वै तेनैव वपुषाथ वाम् ॥ जातो भूयस्तयोरेव सत्यं मे व्याहृतं सति ॥ ४३ ॥ एतद्वां दर्शितं रूपं
प्राग्जन्मस्मरणाय मे ॥ नान्यथा मद्भवं ज्ञानं मर्त्यलिंगेन जायते ॥ ४४ ॥ युवां मां पुत्रभावेन ब्रह्मभावेन चासकृत् ॥ चिंतयंतौ कृ-
तस्नेहौ यास्येथे मद्गतिं पराम् ॥ ४५ ॥ यदि कंसाद्विभेषि त्वं तर्हि मां गोकुलं नय ॥ मन्मायामानयाशु त्वं यशोदागर्भसंभवाम् ॥ ४६ ॥

एवा नामथी हुं तमारें त्यां अवत-यो हतो. ए अवतारमां हुं टींगणो हतो तेथी मारूं 'वामन' एवुं नाम पण केहेवानुं हतुं ॥ ४२ ॥ आ तमारा त्री-
जा अवतारमां पण एज शरीरथी फरीवार तमारें त्यां अवत-यो छुं. हे सति ! आ वात में यथार्थ कही छे ॥ ४३ ॥ मारा पूर्वजन्मना स्मरणेमाटे
आ रूप में तमने देखाड्युं छे; केम के हुं मनुष्यदेह देखाडत तो तमने मारूं ज्ञान थात नहि ॥ ४४ ॥ तमें पुत्रभावथी अने ब्रह्मभावथी पण मारूं
वारंवार चिंतन करशो अने स्नेह राखशो तेथी हवे तमने मोक्षनी प्राप्ति थशे ॥ ४५ ॥ जो तमें कंसथी बीतां हो तो मने गोकुलमां लइ जाओ
अने यशोदानी कन्या के जे मारी मायारूप छे तेने अहीं लावो ॥ ४६ ॥

शुकदेवजी केहेछे.— एटलुं कहीने भगवान् चूप थया अने माता-पिता जोतां छतां पोतानी मायाथी तुरत प्राकृत बालक थइ गया ॥ ४७ ॥ पछी वसुदेवे सुवावडना घरमांथी पुत्रने लइने ज्यारे बहार जवानी इच्छा करी ल्यारे नंदनी स्त्री यशोदाए योगमायाने जन्म आप्यो ॥ ४८ ॥ ए योगमायाए द्वारपालोनां सघळां ज्ञान अने सघळी वृत्तिओ हरी लेतां अने पुरनां लोकोंने पण सुवाडी देतां वसुदेव पोताना हाथमां भगवानने पधरावीने चाल्या. मथुरानां सघळां द्वारो के जेओनां मोटां कमाड लोढाना खीलावाळी सांकळोथी भीडेलं अने बहुज दृढ हतां तेओ सघळां सू-र्यथी जेम अंधारुं उघडी जाय तेम श्रीकृष्णने वहन करनार वसुदेव आवतां पोतानी मेलेज उघडी गयां. मंद मंद गाजतो वरसाद वरसवा लाग्यो अने शेषनाग फणावडे पाणीने निवारण करवा पाछळ चालवा लाग्या ॥ ४९ ॥ ए समयमां वारंवार मेघ वरसवानेलीधे यमुनाजी पूर हतां.

श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाऽसीद्धरिस्तूष्णीं भगवानात्ममायया ॥ पित्रोः संपश्यतोः सद्यो बभूव प्राकृतः शिशुः ॥ ४७ ॥ ततश्च शौरिर्भगवत्प्रचोदितः सुतं समादाय स सूतिकाश्रयात् ॥ यदा बहिर्गुमिषेय तर्हजा या योगमायाऽजनि नंदजायया ॥ ४८ ॥ तथा हतप्रत्ययसर्ववृत्तिषु द्वास्थेषु पौरैष्वपि शायितेष्वथ ॥ द्वारस्तु सर्वाः पिहिता दुरत्यया दृढकपाटायसकीलशृङ्खलैः ॥ ४९ ॥ ताः कृष्णवाहे वसुदेव आगते स्वयं व्यवर्तत यथा तमो रवेः ॥ वर्षं पर्जन्य उपांशुर्गर्जितः शेषोऽन्वगाद्धारि निवारयन्फणैः ॥ ५० ॥ मघोनि वर्षत्यसकृद्यमानुजा गंभीरतोयौघजवोर्मिफेनिला ॥ भयानकावर्तशताकुला नदी मार्गं ददौ सिंधुरिव श्रियः पतेः ॥ ५१ ॥ नंदव्रजं शौरिरूपेत्य तत्र तान् गोपान् प्रसृष्टानुपलभ्य निद्रया ॥ सुतं यशोदाशयने निधाय तत्सुतामुपादाय पुनर्गृहानगात् ॥ ५२ ॥ देवक्याः शयने न्यस्य वसुदेवोऽथ दारिकाम् ॥ प्रतिमुच्य पदोलोहमास्ते पूर्ववदावृतः ॥ ५३ ॥ यशोदा नंदपत्नी च जातं परमबुद्धयत् ॥ न तल्लिंगं परिश्रान्ता निद्रयापगतस्मृतिः ॥ ५४ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे द० पू० कृष्णजन्मनि तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

गंभीर जलना प्रवाहना वेगनेलीधे मोजा उछळवानां भारे फीण तेमां चड्यां हतां अने जलमां सैकडो भयंकर चकरीओ पडती हती तोपण ते नदीए, रामचंद्रजीने जेम समुद्रे मार्ग आप्यो हतो तेम वसुदेवने मार्ग आप्यो ॥ ५१ ॥ वसुदेवे नंदना व्रजमां आवी अने त्यां सघळा गोवाळीआओने मा-याथी सुतेला जोई यशोदाना शयनमां पोताना पुत्रने मुक्या अने त्यांथी यशोदानी दीकरीने लइने पाछा पोताने घेर आव्या ॥ ५२ ॥ ए दीकरीने देवकीना शयनमां मूकी पाछी पोताना पगमां बेडीओ पेहरीने वसुदेव प्रथमनी पेटेज थइ रह्या ॥ ५३ ॥ नंदनी स्त्री यशोदाने, पोताने कांडक बा-लक अवतत्युं एटलुं जाणवामां हतुं पण थाकथी अने योगमायाए स्मृति हरी लेवाथी ‘ते पुत्र छे के कन्या छे’ एवुं ज्ञान थयुं न हतुं ॥ ५४ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो त्रीजा अध्याय संपूर्ण ॥ ३ ॥

शुकदेवजी केहेछे'—बहारनां अने अंतःपुरनां द्वार पूर्वनी पेठेज भीडई गयां. पछी बालकनो शब्द सांभळीने द्वारपालो उठ्या अने तेओए तुरत जइने देवकीने प्रसव थयानी बात कंसनी पासे कही के जेनी कंस, उद्वेगनेलीधे वाटज जोया करतो हतो ॥ १ ॥ २ ॥ 'आ तो मृत्यु' एम विव्हल थएलो कंस तुरत शयनमांथी उठीने मोवाळा छुटा मूकी ठेअ्यो खातो सुवावडीना घरमां आव्यो ॥ ३ ॥ सती अने रांक देवकीए दयामणी रीते ते भाइने कछुं के— "हे भला भाई ! आ तारी भाणेजी दीकरी छे मोटे आने तारे मारवी नहि जोइए ॥ ४ ॥ हे भाई ! तें दैवनी प्रेरणाथी मारा अभि जेवा तेजस्वी घणा पुत्रोने मारी नाख्या पण आ एक दीकरी मने देवी जोइए ॥ ५ ॥ हुं तारी नाहानी बेन, रांक, मंदभाग्य-

श्रीशुक उवाच ॥ ॥ बहिरंतःपुरद्वारः सर्वाः पूर्ववदावृताः ॥ ततो बालध्वनिं श्रुत्वा गृहपालाः समुत्थिताः ॥ १ ॥ ते तु तूर्णमुप-
ब्रज्य देवक्या गर्भजन्म तत् ॥ आचख्युर्भोजराजाय यदुद्दिग्धः प्रतीक्षते ॥ २ ॥ स तल्पानूर्णमुत्थाय कालोऽयमिति विह्वलः ॥ सू-
तीगृहमगानूर्णं प्रस्वलन्मुक्तमुर्ध्वजः ॥ ३ ॥ तमाह भ्रातरं देवी रूपणा करुणं सती ॥ सुषेयं तव कल्याण स्त्रियं मा हंतुमर्हसि ॥
॥ ४ ॥ बहवो हिंसिता भ्रातः शिशवः पावकोपमाः ॥ त्वया दैवनिष्ठेन पुत्रिकैका प्रदीयताम् ॥ ५ ॥ नन्वहं ते ह्यवरजा दी-
ना हतसुता प्रभो ॥ दातुमर्हसि मंदाया अंगेमां चरमां प्रजाम् ॥ ६ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ उपगृह्यात्मजामेवं रुदत्या दीनदीन-
वत् ॥ याचितस्तां विनिर्भर्त्य हस्तादाचिच्छिदे खलः ॥ ७ ॥ तां गृहीत्वा चरणयोजितमात्रां स्वसुः सुताम् ॥ अपोथयच्छिलाशृष्टे
स्वार्थोन्मूलितसौहृदः ॥ ८ ॥ सा तद्धस्तात्समुत्पत्त्य सद्यो देव्यंवरं गता ॥ अदृश्यतानुजा विष्णोः सायुधाष्टमहाभुजा ॥ ९ ॥ दि-
व्यस्वर्गबालेपरत्नाभरणभूषिता ॥ धनुःशूलेषुचर्मसिंशंखचक्रगदाधरा ॥ १० ॥ ॥

वाळी अने जेना पुत्रो मरी गया छे एवी छुं तो हे भाई ! आ छेली प्रजा मने देवी जोइए " ॥ ६ ॥ शुकदेवजी केहेछे.— एप्रमाणे दीकरीने छाती साथे दाबीने बहुज रांकनी पेठे रुदन करती देवकीए प्रार्थना करी तोपण दुष्ट कंसे तेने तरछोडीने तेना हाथमांथी ते कन्याने आंचकी लीधी ॥ ७ ॥ स्वार्थथी स्नेहने उखेडी नाखनारा कंसे ए बेननी दीकरी के जे मात्र जन्मेलीज हती तेने पग झालीने छीपर उपर पछाडी ॥ ८ ॥ विष्णुनी नाहानी बेन ए देवी कंसना हाथमांथी उछळीने तुरत आकाशमां गई त्यां साक्षात् योगमायारूपे जोवामां आवी. दिव्य माला, वस्त्र, लेप तथा रत्न-ना अलंकारथी शोभती हती. मोटी आठ भुजाओमां धनुष, त्रिशूल, बाण, डाल, तरवार, शंख, चक्र, अने गदाए आठ आयुध धन्यां हतां ॥ ९ ॥ १० ॥

आ चोथा अध्यायमां चंडिकानुं वचन सांभळी बहुज भय पामेला कंसे दुष्ट मंत्रिओनी साथे विचार करीने ' बालक आदिने मारी नाखवां' एज पो-ताना हितरूप मान्युं, ए कथा केहेवामां आवशे.

सिद्ध, चारण, गंधर्व, अप्सरा, किन्नर, अने सपों घणां घणां बलिदान आपीने तेनी स्तुति करता हता. ए देवीए कंसने कह्युं के— ‘हे मंद ! मने मारवाथी शुं वळ्युं ? तारो पूर्वनो शत्रु के जे तारा प्राण लेनार छे ते तो बीजा कोई स्थानकमां उत्पन्न थई चुको छे. माटे रांक प्राणीओने तुं वृथामार मां.’ ॥ ११ ॥ १२ ॥ भगवती योगमाया ते कंसने एप्रमाणे कही पृथ्वीमां घणां नामवाळां स्थानकोमां घणां घणां नामथी रही ॥ १३ ॥ ए देवीनुं बोलवुं सांभळी बहुज विस्मय पामेला कंसे देवकी अने वसुदेवने छोडीने नम्रताथी कह्युं के— “हे बेन ! हे बेन ! हे बेन ! अहो !! बहुज भुंडुं थयुं. राक्षस जेम पोतानां छोकरीनेज मारी नाखे तेम हुं पापीए तमारा घणा पुत्रोने मारी नाख्या ॥ १४ ॥ १५ ॥ हुं के जे निर्दय, ज्ञाति अने संबंधिओनो त्याग करनार, खल अने ब्रह्महत्या करनारनी पेटे जीवतां मुवेलो छुं ते कया लोकने पामीश ? ॥ १६ ॥ केवल माणसोज खोटुं बोलेछे एम

सिद्धचारणगंधर्वैरप्सरःकिन्नरोरगैः ॥ उपाहतोरुबलिभिः स्तूयमानेदमब्रवीत् ॥ ११ ॥ किं मया हतया मंद जातः खलु तवांतकृत ॥ यत्र क्व वा पूर्वशत्रुर्मा हिंसीः कृपणान्वृथा ॥ १२ ॥ इति प्रभाष्य तं देवी माया भगवती भुवि ॥ बहुनामनिकेतेषु बहुनामा बभूव ह ॥ १३ ॥ तयाऽभिहितमाकर्ण्य कंसः परमविस्मितः ॥ देवकीं वसुदेवं च विमुच्य प्रश्रितोऽब्रवीत् ॥ १४ ॥ अहो भगिन्य-हो भाम मया वां वत पाप्मना ॥ पुरुषाद् इवापत्यं बहवो हिंसताः सुताः ॥ १५ ॥ स त्वहं त्यक्तकारुण्यस्त्यक्तज्ञातिसुहृत्सलः ॥ कौ-ल्लोकान्वै गमिष्यामि ब्रह्महेव मृतः श्वसन् ॥ १६ ॥ दैवमप्यनुतं वक्ति न मर्त्या एव केवलम् ॥ यद्विश्रंभादहं पापः स्वसुनिहतवान् शिशून् ॥ १७ ॥ मा शोचतं महाभागावात्मजान् स्वकृतं भुजः ॥ जंतवो न सदैकत्र दैवाधीनाः सहासते ॥ १८ ॥ भुवि भौमानि श्रुतानि यथा यांत्यपयांति च ॥ नायमात्मा तथैतेषु विपर्येति यथैव भूः ॥ १९ ॥ यथाऽनैवंविदो भेदो यत आत्मविपर्ययः ॥ देह-योगवियोगौ च संसृतिर्न निवर्तते ॥ २० ॥ ॥ ॥

नथी पण देवताओ पण खोटुं बोलेछे के जेओना विश्वासथी हुं पापीए बेननां बालकोने मारी नाख्यां ॥ १७ ॥ हे महाभाग्यशाली ! तमारा पुत्रो के जेओए पोतानां प्रारब्ध भोगव्यां तेओनो शोक करो मां; केम के दैवाधीन प्राणीओ निरंतर एक ठेकाणे साथे रेहेतांज नथी ॥ १८ ॥ जेम पृथ्वीमां पृथ्वीना विकाररूप घटादिक पदार्थो थायछे अने पाछा फूटी जायछे तेमां पृथ्वी कांई पण फेरफार नहि पामतां एवीने एवीज रेहेछे तेम देह जन्मेछे अने मरी जायछे तेमां आत्मा कांई पण फेरफार नहि पामतां एकरूपज रेहेछे ॥ १९ ॥ आप्रमाणे जे माणस यथार्थ समजतो नथी तेने देहमां आत्मबुद्धि थायछे के जेथी भेद, भेदनेलीधे पुत्रादिकना देहथी योग तथा वियोग अने तेथी सुखदुःख चाल्याज करेछे ॥ २० ॥ ॥

एटलामाटे हे भली बेन ! तारा पुत्रोने में मारी नाख्या तोपण तेओनो तुं शोक राखीश मां; केम के सर्व प्राणीओने परतंत्रपणाथी पोतानुं करेलुं भोगवुं पडेछे ॥ २१ ॥ ज्यांसुधी पोताना स्वरूपने नहि जाणी 'हुं मारूंछुं' एम मानेछे त्यांसुधी ए देहाभिमानी अज्ञानी माणस प्रायश्चित्तादिक करवानो अधिकारी रेहेछे ॥ २२ ॥ दीन उपर दया करनारा साधुलोको मारा अपराधनी क्षमा करजो." एम कही रोई पडीने कंसे देवकी तथा वसुदेवना पग झाल्या अने योगमायाना वचन उपर विश्वास राखी पोतानो खेह देखाडवा तेओने बंधनमांथी छोड्यां ॥ २३ ॥ २४ ॥ ए पस्ताएला भाई उपर देवकीए क्षमा करी अने वसुदेवे पण चैर मूकी हसीने तेने कहुं के—“हे महात्मा कंस ! जेम तुं केहेछे तेमज छे. प्राणिओने देहाभिमान अज्ञानथीज थएल छे के जेथी आ पोतानो अने आ पारको एवी भेदबुद्धि थायछे ॥ २५ ॥ २६ ॥ शोक, हर्ष, भय, द्वेष, लोभ, मोह

तस्माद्भेदे स्वतनयान् मयाव्यापादितानपि ॥ माऽनुशोच यतः सर्वः स्वकृतं विंदतेऽवशः ॥ २१ ॥ यावद्धतोऽस्मि हंताऽस्मीत्यात्मानं मन्यतेऽस्वहृक् ॥ तावत्तदभिमान्यज्ञो बाध्यबाधकतामियात् ॥ २२ ॥ क्षमध्वं मम दौरात्म्यं साधवो दीनवत्सलाः ॥ इत्युक्त्वाभ्रमुखः पादौ श्यालः स्वसोरथाग्रहीत् ॥ २३ ॥ मोचयामास निगडादिश्रब्धः कन्यकागिरा ॥ देवकी वसुदेवं च दर्शयन्नात्मसौहृदम् ॥ २४ ॥ भ्रातुः समनुतप्तस्य क्षांतरोषा च देवकी ॥ व्यसृजद्धसुदेवश्च प्रहस्य तमुवाच ह ॥ २५ ॥ एवमेतन्महाभाग यथा वदसि देहिनाम् ॥ अज्ञानप्रवाऽहंधीः स्वपरेति भिदा यतः ॥ २६ ॥ शोकहर्षभयद्वेषलोभमोहमदान्विताः ॥ मिथो घ्नंतं न पश्यंति भावैर्भावं पृथग्दृशः ॥ २७ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ कंस एवं प्रसन्नाभ्यां विशुद्धं प्रतिभाषितः ॥ देवकीवसुदेवाभ्यामनुज्ञातोऽविशद्वहम् ॥ २८ ॥ तस्यां रात्र्यां व्यतीतायां कंस आहूय मंत्रिणः ॥ तेभ्य आचष्ट तत्सर्वं यदुक्तं योगनिद्रया ॥ २९ ॥ आकर्ण्य भर्तुर्गदितं तमूचुर्देवशत्रवः ॥ देवान्प्रतिकृतामर्षा दैतेया नातिकोविदाः ॥ ३० ॥ एवं चेत्तर्हि भोजेन्द्र पुरग्राभव्रजादिषु ॥ अनिर्देशान्निर्देशांश्च हनिष्यामोऽद्य वै शिशून् ॥ ३१ ॥

अने मदवाळा देहाभिमानी लोको 'ईश्वरज पदार्थोनो पदार्थोथी परस्पर नाश करेछे' ए वातने जाणता नथी अने पोतामांज हणनार अने हणायलपणुं मानेछे" ॥ २७ ॥ ए प्रमाणे प्रसन्न थएलां देवकी अने वसुदेवे शुद्ध अंतःकरणथी बोलावेलो कंस तेओनी आज्ञा लईने पोताना घरमां गयो ॥ २८ ॥ ए रात्रि वीती गया पछी कंसे मंत्रिओने बोलावीने तेओने, योगमायाए कहेली सघळी वात कही संभळावी ॥ २९ ॥ पोताना स्वामी कंसनुं बोलवुं सांभळीने तेना मंत्रि दैत्यो के जेओ देवताओना शत्रु, देवताओ उपर क्रोध करनारा अने लांबा विचार वगरना हता तेओए कंसने कहु के—“हे यादवोना इंद्र ! जो एम होय तो पुर, गामडां अने ब्रजादिकमां दश दिवसनी अंदरनां अने दश दिवस उपरांतनां जे जे बालको जन्मेलां हशे तेओने आजज अमे मारी नाखशुं ॥ ३० ॥ ३१ ॥

देवताओं के जेओ युद्धमां बीकण अने तमारा धनुयनी दोगीना शब्दथी निरंतर उहेग पाम्या करेछे तेओ उद्यमथी शुं करनार छे ? ॥ ३२ ॥ तमे बाण फेंकाछो त्थार तमारां बाणोथी चोरकोर माच्या जता देवताओ जीववानी इच्छाथी युद्ध मूकीने भागी जायछे ॥ ३३ ॥ कंटलाएक देवताओ हथी-थार मूकी दर्दने रांकपणाथी हाथ जोड़ी उभेछे अने कंटलाएक तो पांतानी काछडीओ अने चोटलीओ छुटी जता 'बीना छिये बीना छिये' एम बोलवा लागेछे ॥ ३४ ॥ जेओ शस्त्र-अस्त्रने भूली गया होय, मयथी घेराएला होय, बीजाओनी साथे युद्ध करता होय तथा जेओनां धनुष् भांगी पड्यां होय अने युद्ध न करता होय तेओने तमे मारता नथी ॥ ३५ ॥ निर्भय स्थानकमां शूरवीर अने युद्ध न होय त्यां बडाई हांकनारा देवताओथी, गुम रहेनार विष्णुथी, वनवासी शिवथी, अल्प पराक्रमवाळा इंद्रथी के तप कच्या करता ब्रह्माथी आपणने शुं थवानुं छे ? तोयण अमे

किमुद्यमैः करिष्यति देवाः समरभीरवः ॥ नित्यमुद्विग्नमनसो ज्याघोर्धैर्धनुस्तव ॥ ३२ ॥ अस्य तस्ते शस्त्रार्ते हन्यमानाः समंततः ॥ जिजीविषव उत्सृज्य पलायनपरा ययुः ॥ ३३ ॥ केचित्प्रांजलयो दीना न्यस्तशस्त्रो दिवौकसः ॥ मुक्तकच्छशिखाः केचिद्दीताः स्म इति वादिनः ॥ ३४ ॥ न त्वं विस्मृतशस्त्रास्त्रान्विरथान्भयसंवृतान् ॥ हंस्यन्यासक्तविमुखान् भग्नचापानयुद्धतः ॥ ३५ ॥ किं क्षेमशूरेर्विबुधैः संयुगविकल्पैः ॥ रहोजुषा किं हरिणा शंभुना वा वनौकसा ॥ ३६ ॥ किमिद्रेणाल्पवीर्येण ब्रह्मणा वा तपस्यता ॥ तथापि देवाः सापल्यान्नोपेक्ष्या इति मन्महे ॥ ततस्तन्मूलखनने निर्युध्वास्माननुव्रतान् ॥ ३७ ॥ यथाऽमर्यो जे समुपेक्षितो नृभिर्न शक्यते रूढपदश्चिकित्सितुम् ॥ यथेन्द्रियग्राम उपेक्षितस्तथा रिपुर्महान्बद्धबलो न चाल्यते ॥ ३८ ॥ मूलं हि विष्णुर्देवानां यत्र धर्मः सनातनः ॥ तस्य च ब्रह्म गोविप्रास्तपोयज्ञाः सदक्षिणाः ॥ ३९ ॥ तस्मात्सर्वात्मना राजन् ब्राह्मणान्ब्रह्मवादिनः ॥ तपस्विनो यज्ञशीलान् गाश्चाहन्मो हविर्दुधाः ॥ ४० ॥ ॥ ॥ ॥

धारीय छिये के शत्रुपणाने लीधे देवताओनी उपेक्षा नहि करवी जोईए. एटलामाटे अमे के जेओ तमारा सेवक छिये तेओने देवताओनुं मूल खोदी नाखवानी आज्ञा करो ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ जेम शरीरमां थएला रोगनी उपेक्षा करतां ते जामी जाय तो पछी मनुष्योथी तेनो उपाय थई शकतो नथी अने जेम इंद्रियवर्गने छूट मूकी दीधो होय तो पछी तेनो निग्रह थई शकतो नथी तेम शत्रु पण बल बंधाइनने बधी जाय तो पछी तेने चलायमान करी शकातो नथी ॥ ३८ ॥ देवताओनुं मूल विष्णु छे अने विष्णु ज्यां सनातन धर्म होय त्यां रेहेछे. ए धर्मनुं मूल वेद, गाय, ब्राह्मणो, तप, यज्ञ अने दक्षिणाओ छे ॥ ३९ ॥ माटे हे राजा ! सघळा उपायो करीने वेदिया, तपस्वी अने यज्ञ करना ब्राह्मणोने तथा यज्ञमां उपयोगी थाय एवां घी-न्दूध आदि आपनारी गायोने अमे मारी नाखशुं ॥ ४० ॥ ॥ ॥

બ્રાહ્મણ, ગાયો, વેદ, તપ, સત્ય, ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ, મનની શાંતિ, શ્રદ્ધા, દયા, તિતિક્ષા, [દુઃખને સહન કરવાં] અને યજ્ઞો વિષ્ણુના શરીરરૂપ છે ॥ ૪૧ ॥ એ વિષ્ણુજ સઘઠ્ઠા દેવતાઓનો સ્વામી, દૈત્યોનો શત્રુ અને ગુપ્ત રહેનાર છે. બ્રહ્મા અને સદાશિવ સહિત સર્વ દેવતાઓનું મૂળ પણ એજ છે. માટે ઋષિઓને મારવા એજ વિષ્ણુના વધનો ઉપાય છે ” ॥ ૪૨ ॥ [શુકદેવજી કેહેછે.—] કાલપાશથી ઘેરાएલા અને દુષ્ટ બુદ્ધિવાઢા અસુર કંસે એપ્રમાણે દુષ્ટ મંત્રિઓની સાથે વિચાર કરીને બ્રાહ્મણોની હિંસાને પોતાના હિતરૂપ માની ઇચ્છામાં આવે તેવાં રૂપ ધરનારા અને પરાયાનો નાશજ જેઓને વહાલો હતો એવા દૈત્યોને સર્વ દિશાઓમાં સાધુ લોકોનો નાશ કરી નાશવાની આજ્ઞા કરી કંસ પોતાના ઘરમાં ગયો ॥ ૪૩ ॥ ૪૪ ॥ રજો-ગુણી સ્વભાવવાઢા, તમોગુણથી મૂઢ બુદ્ધિવાઢા અને જેઓનું મોત સમીપમાં આવ્યું હતું એવા એ દૈત્યો સત્પુરુષોનો દ્વેષ કરવા લાગ્યા ॥ ૪૫ ॥ મહા-

વિપ્રા ગાવશ્ચ વેદાશ્ચ તપઃ સત્યં દમઃ શમઃ ॥ શ્રદ્ધા દયા તિતિક્ષા ચ કૃતવશ્ચ હરેસ્તનૂઃ ॥ ૪૧ ॥ સ હિ સર્વસુગ્રાધ્યક્ષો હ્યસુરદ્વિદ્-ગુહાશયઃ ॥ તન્મૂલા દેવતાઃ સર્વાઃ સેશ્વરાઃ સ ચતુર્મુખાઃ ॥ અયં વે તદ્વધોપાયો યદ્દષીણાં વિહિંમનય્ ॥ ૪૨ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ એવં દુર્મંત્રિભિઃ કંસઃ સહ સમંત્ર્ય દુર્મતિઃ ॥ બ્રહ્મહિંસાં હિતં મેને કાલપાશાવૃતોઽસુરઃ ॥ ૪૩ ॥ સંદિશ્ય સાધુલોકસ્ય કદને કદ-નપ્રિયાન્ ॥ કામરૂપધરાન્ દિક્ષુ દાનવાન્યહમાવિશત્ ॥ ૪૪ ॥ તે વૈ રજઃપ્રકૃતયસ્તમસા ગૃદ્ધતેતસઃ ॥ સતાં વિદ્વેપમાચેઝારાદાગત-મૃત્યવઃ ॥ ૪૫ ॥ આયુઃ શ્રિયં યશો ધર્મં લોકાનાશિષ એવ ચ ॥ હંતિ શ્રેયાંસિ સર્વાણિ પુંસો મહદતિક્રમઃ ॥ ૪૬ ॥ ॥ ઇતિ શ્રી-ભાગવતે મહાપુરાણે દશમસ્કંધે પૂર્વાર્ધે ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥ ૪ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ નંદસ્વાત્મજ ઉત્પન્ને જાતાહ્વાદો મહામનાઃ ॥ આહૂય વિપ્રાન્ દૈવજ્ઞાન્ સ્નાતઃ શુચિરલંકૃતઃ ॥ ૧ ॥ વાચયિત્વા સ્વસ્યયનં જાતકર્માત્મજસ્ય વૈ ॥ કારયામામ વિધિવ-ત્પિતૃદેવાર્ચનં તથા ॥ ૨ ॥ ધેનૂનાં નિયુતે પ્રાદાદિપ્રેભ્યઃ સમલંકૃતે ॥ તિલાદ્રીન્ સસરત્રૌઘશાતકૌભંજરાવૃતાન્ ॥ ૩ ॥

તમા લોકોનો અપરાધ કરવાથી પુરુષનાં આયુષ્ય, લક્ષ્મી, યશ, ધર્મ, શુભલોક, મુખ, અને સર્વ પ્રકારના કલ્યાણોનો નાશ થાયછે ॥ ૪૬ ॥ ઇતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના દશમસ્કંધનો ચોથો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૪ ॥ શુકદેવજી કેહેછે’.—પુત્રનો જન્મ થવાથી આનંદ પામેલા ઉદાર મનના નંદરાયે તો નાહિ, પવિત્ર થઈ, શણગાર ધરી, ભવિષ્યત્રેત્તા બ્રાહ્મણોને ચોલાત્રી પુત્રનું સ્વસ્તિવાચન કરાવીને જાતકર્મસંસ્કાર કરાવ્યો અને પિતૃ ત-થા દેવતાઓનું પૂજન કરાવ્યું ॥ ૧ ॥ ૨ ॥ બ્રાહ્મણોને શણગારેલી વે લાગ્વ ગાયો અને રત્નસમૂહ તથા સોનેરી વસ્ત્રોથી વીંટલા સાત તિલપર્વતો આવ્યા ॥ ૩ ॥

૧ આ પાંચમા અધ્યાયમાં નંદજી પુત્રનું જાતકર્મ અને મોટો ઉત્સવ કરી પછી મથુરા જઈને વસુદેવને મલ્લવાનો આનંદ પામ્યા, એ વાત કેહેવામાં આવશે.

“ पृथ्वी आदि पदार्थ काल्पनी पवित्र थायछे, देहादिक स्नानथी पवित्र थायछे, अपवित्र पदार्थथी जेने लेप थयो होय ते घोवाथी पवित्र थायछे, गर्भादिक संस्कारोथी पवित्र थायछे, इंद्रियादिक तपथी पवित्र थायछे, ब्राह्मणादिक यजन करवाथी पवित्र थायछे, धन दानथी पवित्र थायछे, मन संतोपथी पवित्र थायछे अने आत्मा ब्रह्मविद्याथी पवित्र थायछे.” ॥ ३ ॥ ब्राह्मणो, सूत, मागध अने बंदिजनो आशिर्वादनां वचन बोलवा ला-
ग्या, गवैयाओ गात्रा लाग्या अने भेरी तथा दुंदुभिओ चारंगार वागवा लाग्या ॥ ५ ॥ ब्रजमां हार, आंगणा अने घोरेना अंदरना भागो स्वच्छ
करवामां आव्या अने तेओमां जल छांटी दीयां. विचित्र ध्वजोमां पताकाओनी हाच्यो लगाववामां आत्री. वस्त्रो अने पानडांनां तोरणोनी भारे
शोभा थई ॥ ६ ॥ गाय, बेल तथा नानां नानां बालडांओने तेल तथा हळदर चोपडी जुदा जुदा प्रकारना घातु, पुष्पनी माला, वस्त्र तथा सुवर्णना

कालेन स्नानशौचाभ्यां संस्कारैस्तपसेज्यया ॥ शुध्यंति दानैः संतुष्टा द्रव्याण्यात्मासविद्यया ॥ ४ ॥ सौमंगल्यगिरो विप्राः सूत-
मागधर्षदिनः ॥ गायकाश्च जगुर्नेदुर्भेयो दुंदुभयो मुहुः ॥ ५ ॥ ब्रजः संमृष्टसंसिक्तद्राजिरष्टहंतरः ॥ चित्रध्वजपताकास्रक्चै-
लपहवतोरणैः ॥ ६ ॥ गावो वृषा वत्सतरा हरिद्रा तैलरूपिताः ॥ विचित्रधातुवर्हस्रग्वस्त्रांचनमालिनः ॥ ७ ॥ महार्हवस्त्राभर-
णकंबुकोष्णीषभूषिताः ॥ गोपाः समाययू राजन्नानोपायनपाणयः ॥ ८ ॥ गोप्यश्चाकर्ण्य मुदिता यशोदायाः सुतोद्भवम् ॥ आ-
त्मानं भूषयांचकुर्वन्नाकल्पांजनादिभिः ॥ ९ ॥ नवकुंकुमार्किजल्कमुखपंकजभूतयः ॥ बलिभस्त्ररितं जग्मुः पृथुश्रोण्यश्चलत्कु-
चाः ॥ १० ॥ गोप्यः सुमृष्टमणिकुंडलनिष्ककंठ्यश्चित्रांवराः पथि शिखाच्युतमाल्यवर्षाः ॥ नंदालयं सवलया व्रजतीर्विरिजुर्व्या-
लोलकुंडलपयोधरहारशोभाः ॥ ११ ॥

अलंकारोथी शणगारेलां हतां ॥ ७ ॥ घणां मूल्यवाळां वस्त्र, आभूषण, कंबुक तथा पाघडीओथी शोभता गोवाळीआ तरह तरहनी भेट लई नंद-
रायने घेर आव्या ॥ ८ ॥ यशोदाने पुत्र आव्यो सांमळी राजी थएली गोपीओ, वस्त्र, आभूषण अने अंजन आदिथी पोतानां शरीरने शणगारवा
लागी ॥ ९ ॥ नवीन केसर लगाववाथी शोभीतां मुखवाळी, मोटा नितंबवाळी अने हलता स्तनवाळी गोपीओ भेटो लइने उतावळी नंदरायने
घेर जवा लागी ॥ १० ॥ गोपीओ के जेओए कानमां स्वच्छ मणिनां कुंडल पेहेन्यां हतां, कंठमां पदक धन्यां हतां, हाथमां कंकण पेहेन्यां हतां,
शरीरमां विचित्र वस्त्र पेहेन्यां हतां अने जेओना चोटलामांथी मार्गमां फुलनी वृष्टि पडती हती तेओ नंदरायने घेर जतां हलतां कुंडल, स्तन अने
हारनी शोभाथी बहुज दीपती हती ॥ ११ ॥

‘ઘણા કાલસુધી રક્ષા કરજે’ એમ બાલકને આશિર્વાદ દેતી અને હલ્લદરનાં ચૂર્ણ તથા તૈલવાઢાં પાળીથી લોકોને ભીજાવતી તે ગોપીઓ ગીત ગાતી હતી ॥ ૧૨ ॥ જગતના નાથ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ વ્રજમાં પધારતાં એ મહોત્સવમાં ત્રિચિત્ર વાજાં વાગતાં હતાં ॥ ૧૩ ॥ રાજી થાણા અને એક બીજા ઉપર ઘી, દૂધ અને જલ રેડતા તથા માંલખનું લેપન કરતા ગોવાલિયાઓ એક બીજા ઉપર દહિ નાલવા લાગ્યા ॥ ૧૪ ॥ ઉદાર મનના નંદરાયે સૂત, માગધ, વંદિજનો અને બીજા પળ જેઓ વિદ્યોપજીવી હતા તેઓને વલ્લ, અલંકાર, ગાયો અને ઘન આપ્યાં ॥ ૧૫ ॥ મોટા મનવાઢા નંદરાયે વિષ્ણુના આરાધનનેમાટે અને પોતાના પુત્રના કલ્યાણસારૂં યથાયોગ્ય રીતે ઘણા ઘણા પદાર્થોથી સહુની પૂજા કરી ॥ ૧૬ ॥ નંદરાયે માન આપેલાં મહાભાગ્યશાઢી રોહિણી [લલમદ્રની મા] દિવ્ય વલ્લ, માઢા અને કંઠનાં આમૃષ્ણોથી શળગારીને એ મહોત્સવમાં ફરતાં હતાં ॥ ૧૭ ॥ ત્યાંથી

તા આશિષઃ પ્રયુજાનાશ્ચિરં પાહીતિ લાલકે ॥ હરિદ્રાચૂર્ણતૈલાદિઃ સિંચંત્યો જનમુજ્જગુઃ ॥ ૧૨ ॥ અવાઘંત વિચિત્રાણિ વાદિત્રાણિ મહોત્સવે ॥ કૃષ્ણે વિશ્વેશ્વરેઽનંતે નંદસ્ય વ્રજમાગતે ॥ ૧૩ ॥ ગોપાઃ પરસ્પરં હૃષ્ટા દધિશીરઘૃતાંબુભિઃ ॥ આસિંચંતો વિલિંપંતો ન-વનિતૈશ્ચ ચિક્ષિપુઃ ॥ ૧૪ ॥ નંદો મહામનાસ્તેભ્યો વાસોઽલંકારગોધનમ્ ॥ સૂતમાગધવંદિભ્યો યેઽન્યે વિદ્યોપજીવિનઃ ॥ ૧૫ ॥ તૈ-સ્તૈઃ કામૈરદીનાત્મા યથોચિતમપૂજયત્ ॥ વિષ્ણોરારાધનાર્થાય સ્વપુત્રસ્યોદયાય ચ ॥ ૧૬ ॥ રોહિણી ચ મહાભાગા નંદગોપાભિનંદિ-તા ॥ વ્યચરદિવ્યવાસઃ સ્લકંઠાભરણશૃષિતા ॥ ૧૭ ॥ તત આરભ્ય નંદસ્ય વ્રજઃ સર્વમમૃદ્ધિમાન્ ॥ હરેર્નિવાસાત્મગુણૈ રમાકીડમશ્નુષ્ટપ ॥ ૧૮ ॥ ગોપાન્ ગોકુલરક્ષાયાં નિરૂપ્ય મથુરાં ગતઃ ॥ નંદઃ કંસસ્ય વાર્ષિક્યં કરં દાતું કુરુદ્રહ ॥ ૧૯ ॥ વસુદેવ ઉપશ્રુત્ય શ્રાતરં નંદ-માગતમ્ ॥ જ્ઞાત્વા દત્તકરં રાજ્ઞે યયૌ તદવમોચનમ્ ॥ ૨૦ ॥ તં દૃષ્ટ્વા સહસોત્થાય દેહઃ પ્રાણમિવાગતમ્ ॥ પ્રીતઃ પ્રિયતમં દોભ્યાં પસ્વજે પ્રેમવિહ્વલઃ ॥ ૨૧ ॥ પૂજિતઃ સુલભાસીનઃ પૃથ્વાઽનામયમાહતઃ ॥ પ્રસક્તધીઃ સ્વાત્મજયોરિદમાહ વિશાંપતે ॥ ૨૨ ॥

માંડીને ભગવાનના નિવાસથી થાણા પોતાના અસાધારણ ગુણોથી નંદરાયનું ગોકુલ મધલી સમૃદ્ધિવાલું અને લક્ષ્મીજીને રમવાના મ્યાનકરૂપ થયું ॥ ૧૮ ॥ પછી હે પરીક્ષિત રાજા ! ગોકુલની રક્ષા કરવાની ગોવાલ્લીઆઓને મઢામળ આપી નંદરાય કંસને વર્ષનો કર દેવા સારૂ મથુરામાં ગયા ॥ ૧૯ ॥ પોતાના પરમમિત્ર નંદરાયને આવેલા અને કંસને કર આપી રહેલા જાળી વસુદેવ તેમને ઉતારે ગયા ॥ ૨૦ ॥ પ્રાણને આલ્લ્યા જોઈ જેમદેહ ઉભો થાય તેમ વસુદેવને આલ્લ્યા જોઈ તુરત ઉભા થઈને પ્રેમથી વિવ્હલ થાણા નંદરાયે પ્રીતિથી એ વહુજ પ્યારા મિત્ર વસુદેવનું હાથવતે આલ્લિગન કન્યું ॥ ૨૧ ॥ પૂજેલા, સારી રીતે બેઠેલા અને જેનું મન પોતાના પુત્રોમાં લાગી રહ્યું હતું એવા વસુદેવે આદરભાવથી આરોગ્ય પૂછી આપમાણે કહ્યું કે—

‘हे भाई ! वृद्ध, प्रजारहित, अने प्रजानी आशा पण जेणे छोडी दीधी हती एवा तमने हमणां प्रजा आवी ए घणुं सारुं थयुं ॥ २२ ॥ २३ ॥ आ संसाररूपी चक्रमां फन्या करता तमे आज फरीवार जन्मेलाजेवा जीवामां आव्या ए घणुं सारुं थयुं; केम के प्रियनुं दर्शन दुर्लभ छे ॥ २४ ॥ पाणीना प्रवाहथी तणातां जतां खड अने काष्ट आदिनी स्थिति जेम एक ठेकाणे रेहेनी नथी तेम विचित्र प्रारब्धवाळां संबंधिओनो प्रिय सहवास पण एक ठेकाणे रेहेतो नथी ॥ २५ ॥ जेमां तमे हमणां संबंधीओथी घोंटळाइने रह्या छो ते मोटुं वन पशुओने हितकारी, रोगरहित अने जल, खड तथा लताओनी घणी संपत्तिवाळुं छे ? ॥ २६ ॥ हे भाई ! मागे पुत्र के जे तेनी मानी साथे तमारा व्रजमां रह्या छे अने तमनेज पिता करी मानेछे तेने त-मोए सारी पेटे राख्यो छे ? ॥ २७ ॥ पुरुषना धर्म, अर्थ अने काम जो पोताना संबंधीओने उपयोगी थाय तो ते सफल केहेवाय अने संबंधीओ क्लेश

दिष्ट्या भ्रातः प्रवयस इदानीमप्रजस्य ते ॥ प्रजाशाया निवृत्तस्य प्रजा यत्समपद्यत ॥ २३ ॥ दिष्ट्या संसारचक्रेऽस्मिन् वर्तमानः पु-
नर्भवः ॥ उपलब्धो भवानद्य दुर्लभं प्रियदर्शनम् ॥ २४ ॥ नैकत्र प्रियसंवासः सुहृदां चित्रकर्मणाम् ॥ ओधेन व्यूह्यमानानां पु-
वानां सोतसो यथा ॥ २५ ॥ कश्चित्पशव्यं निरुजं भूर्यवृत्तुणवीरुधम् ॥ बृहद्वनं तदधुना यत्रास्मे त्वं सुहृद्वृतः ॥ २६ ॥ भ्रातर्मम
सुतः कश्चिन्मात्रासह भवद्वजे ॥ तातं भवंतं मन्वानो भवद्भ्यामुपलालितः ॥ २७ ॥ पुंसन्निवर्गो विहितः सुहृदो ह्यनुभावितः ॥ न
तेऽहं क्लिश्यमानेषु त्रिवर्गोऽर्थय कल्पते ॥ २८ ॥ नंद उवाच ॥ अहो ते देवकीपुत्राः कंसेन बहवो हताः ॥ एकाऽवशिष्टाऽव्रजा क-
न्या सापि दिवं गता ॥ २९ ॥ नूनं ह्यदृष्टनिष्ठोऽयमदृष्टपरमो जनः ॥ अदृष्टमालनस्तत्त्वं यो वेद न स मुह्यति ॥ ३० ॥ वसुदेव
उवाच ॥ करो वै वार्षिको दत्तो राज्ञे दृष्टा वयं च वः ॥ नेह स्थेयं बहुतिथिं संत्युत्पाताश्च गोकुले ॥ ३१ ॥

पामतां होय तो ते धर्मादिक कशा उपयोगना नथी. ॥ २८ ॥ नंदराय केहेछे.—अहो ! देवकीथी थएला तमारा घणा पुत्रो कंसे मारी नाख्या अने एक सहुथी नाहानी दीकरी रही हती ते पण स्वर्गे गई !! ॥ २९ ॥ माणसोनी निष्ठा अवश्य अदृष्ट उपरज छे. [पुत्रादिकना सुखने आपनारुं अदृष्ट ज्यारे मटी जाय ल्यारेज पुत्रादिक नाश पामेछे.] अदृष्टज सहुथी मोटुं छे. [पुत्रादिक नोखा पडी गया होय तोपण अदृष्टज तेओने पाछा मेळवी आपेछे.] एवी रीते पोताना सुखदुःखनुं कारण अदृष्टज छे एम जे समजे ते कोई रीते मुझाय नहि ॥ ३० ॥ वसुदेव केहेछे.—तमे प्र-
तिवर्ष देवानो कर राजाने आपी रह्या छो अने अमारी साथे पण मळी चुका. माटे हवे तमारे अहीं घणा दिवससुधी रेहेवुं योग्य नथी, केम के गोकुलमां उत्पात थता हरो एम धारुंछुं ॥ ३१ ॥

॥ ॥
? मारा पुत्रने दूध आदि पदार्थ मारा मळे छे ? एम केहेवानी इच्छाथी वसुदेव प्रकारंतरे पूछे छे.

શુક્રદેવજી કેહેછે.—એપ્રમાણે વસુદેવનું વચન સાંભળી નંદાદિક ગોવાળીઆઓ બઢવનાં ગાડાં જોડી વસુદેવની આજ્ઞા લઈ ગોકુલમાં ગયા ॥ ૩૨ ॥
 इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो पांचमो अध्याय संपूर्ण ॥ ५ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे'—वसुदेवनुं वचन खोडुं न होय एम मार्गमां
 विचार करता अने उत्सात थवानी शंका राखता नंदराय भगवाननुं ध्यान करवा लाग्या ॥ १ ॥ कंसे मोकलेली अने बालकोने मारनारी पूतना पुर,
 गामडां अने ब्रजादिकमां बालकोने मारती मारती फरती हती ॥ २ ॥ भगवद्रुणनां श्रवण-मननादिक के जे राक्षसोने हणनार छे तेओ ज्यां न होय
 ते स्थलमां राक्षसीओ पोतानुं काम करी शकेछे ॥ ३ ॥ आकाशमां फरनारी अने यथेष्ट रीते चालनारी ते पूतना एक दिवसे नंदरायना ब्रजमां
 आवीने मायाथी पोताना शरीरनो कोई उत्तम स्त्री जेवो वेष बनावी अंदर पेठी ॥ ४ ॥ एना चांटलामां मल्लिकानां फूल गुंथेलां हतां. मोटा नितंब

॥ श्रीशुक उवाच ॥ इति नंदादयो गोपाः प्रोक्तास्ते शौरिणा ययुः ॥ अनोभिरनड्युक्तैस्तमनुज्ञाप्य गोकुलम् ॥ ३२ ॥ इति श्री-
 भागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे वसुदेवसंगमोनाम पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ नंदः पथि वचः शौरेर्न मृषेति
 विचिंतयन् ॥ हरिं जगाम शरणमुत्पातागमशंकितः ॥ १ ॥ कंसेन प्रहिता घोरा पूतना चालघातिनी ॥ शिशूंश्चचार निघ्नंती पु-
 रन्नामब्रजादिषु ॥ २ ॥ न यत्र श्रवणादीनि रक्षोघ्नानि स्वकर्मसु ॥ कुर्वति मात्वतां भर्तुयांतुधान्यश्च नत्र हि ॥ ३ ॥ सा खेचर्येकदोपेत्य
 पूतना नंदगोकुलम् ॥ योषित्वा माययात्मानं प्राविशत्कामचारिणी ॥ ४ ॥ तां केशबंधव्यतिषक्तमल्लिकां बृहन्नितंबस्तनकृच्छ्रम-
 ध्यमाम् ॥ सुवाससं कंपितकर्णभूषणत्विषोहसत्कुंतलशूषिताननाम् ॥ ५ ॥ वल्युस्मितापांगविमर्गवीक्षितैर्मनो हरंतीं वनितां ब्रजो-
 कसाम् ॥ अमंसतांभोजकरेण रूपिणीं गोप्यः श्रियं द्रष्टुमिवागतां पतिम् ॥ ६ ॥ बालग्रहस्तत्र विचिन्वती शिशून्यहच्छया नंदग्रहे
 सदंतकम् ॥ बालं प्रतिच्छन्ननिजोरुतेजसं ददर्श तल्पेऽग्निमिवाहितं भस्मि ॥ ७ ॥

अने स्તનના ભારથી કેડ લચકી જતી હતી. વસ્ત્ર ઉત્તમ પેહે-ચાં હતાં. હાલતાં કુંડલોની કાંતિનેલીધે ફાલ્કતા કેશોથી મોઢું શોભી રહ્યું હતું ॥ ૫ ॥
 સુંદર મંદહાસ્યથી અને નેત્રની અળીવિતે જોવાથી ગોવાળીઆઓનાં મન હરઈ ગયાં તેથી કોઈ ગોવાળીઆઓએ તેને અટકાવી નહિ અને હાથમાં કમલ
 હોવાથી તે ભગવાનને જાવા દેહ ધર્મને આવેલી લક્ષ્મી જેવી લાગતી હતી તેથી ગોપીઓ પણ ચૂપ થઈ ગઈ ॥ ૬ ॥ છોકરાંઓને શોધતી આવતી
 એ બાલગ્રહરૂપ પૂતનાએ યદ્દૃષ્ટાથી નંદરાયના ઘરમાં ચાલક કે જે પોતાનું સ્વાભાવિક મોટું તેજ ગુપ્ત હોવાથી રાક્ષમાં ભારેલા અગ્નિની ઉપમા
 ધરાવનાર અને દુષ્ટ પ્રાણિઓના કાલરૂપ છે તેને જોયા ॥ ૭ ॥

૧ આ છઠ્ઠા અધ્યાયમાં વસુદેવના વચન ઉપરથી બ્રજમાં જના નંદરાય માર્ગમાં મુવેલી રાક્ષસીને જોઈ અને તેના મરણની વાત સાંભળી વિસ્મય પામ્યા, એ
 કથા કેહેવામાં આવશે.

स्थावर-जंगमोना आत्मारूप श्रीकृष्ण भगवान् तेने बालकोंने मारनारी पूतना जाणीने नेत्र वीची गया. पछी मूर्ख माणस जेम शींदरी समजीने सुतेला मर्पने लई ले तेम ते पूतनाए पोताना कालरूप भगवानने पोताना खोळामां लीया ॥ ८ ॥ कोश [म्यान] श्री ढांकेली तरवारनी पेठे उप-गृही कोमल अने अंदर बहुज तीक्ष्णतावाली ए भुंडां काम करनारी पूतनाने घरनी अंदर आवेली जोइ तथा तेने उत्तम स्त्री जाणीने रोहिणी अने यशोदा के जेओ तेनी कांतिथी मोह पामी गइ हती तेओ तो केवल उभीने जोया करती हती ॥ ९ ॥ ते स्थलमां दुष्ट पूतनाए बालक श्रीकृष्ण भगवानने खोळामां लई तेमना मोढामां भयंकर अने न पचे एवा क्षेरथी भरेलुं पोतानुं स्तन दीधुं. क्रोधवाळा भगवान् ए स्तनने बे हाथवते बहुज दवावीने ते पूतनाना प्राणनी माथे पीवा लाग्या ॥ १० ॥ सर्व मर्मस्थलमां पीडाती पूतना 'मुकी दे मुकी दे, हवे हांऊ' एम बोलवा लागी. आंखो

विबुद्ध तां बालकमारिकाग्रहं चराचराल्मा स निमीलितेक्षणः॥ अनंतमारोपयदंकमंतकं यथोरगं सुसमबुद्धिरजुधीः ॥ ८ ॥ तां ती-
क्ष्णचित्तामतिवामचेष्टितां वीक्ष्यांतरा कोशपरिच्छेदासिवत् ॥ वस्त्रियं तत्प्रभया च धर्षिते निरीक्षमाणे जननी ह्यतिष्ठताम् ॥ ९ ॥
तस्मिंस्तनं दुर्जरवीर्यमुत्पन्नं घोरंकमादाय शिशोर्ददावथ ॥ गाढं कराभ्यां भगवान्प्रपीड्य तत्प्राणैः समं रोषसमन्वितोऽपिबत् ॥
॥ १० ॥ सा मुंच मुंचालमिति प्रभाषिणी निष्पीड्यमानाऽग्निलजीवमर्मणि ॥ विवृत्य नेत्रे चरणौ भुजौ मुहुः प्रस्विन्नगात्रा क्षिपती
रुोद ह ॥ ११ ॥ तस्याः स्वनेनातिगभीरंहसा साद्रिर्मही द्यौश्च चचाल सग्रहा ॥ रसा दिशश्च प्रतिपेदिरे जनाः पेतुः क्षितौ वज्र-
निपातशंकया ॥ १२ ॥ निशाचरीत्यं व्यथितस्तना व्यसुर्व्यादाय केशांश्चरणौ भुजावपि ॥ प्रसार्य गोष्ठे निजरूपमास्थिता वज्राहतो
वृत्र इवापतन्नृप ॥ १३ ॥ पतमानोऽपि तदेहस्निगन्धूत्यंतरद्रुमान् ॥ चूर्णयामास राजेंद्र महदासीत्तदद्भुतम् ॥ १४ ॥ ईषामात्रोऽग्रदं-
ष्ट्रास्यं गिरिकंदरनासिकम् ॥ गंडशैलस्तनं रौद्रं प्रकीर्णारुणमूर्द्धजम् ॥ १५ ॥

फाटी गई. शरीरमां पसीनो वळी गयो. वारंवार हाथ अने पग पछाडतां रोवा लागी ॥ ११ ॥ अत्यंत गंभीर वेगवाळा ते पूतनाना शब्दथी पर्वतोसहित पृथ्वी अने ग्रहोसहित आकाश चलायमान थई गयां. पाताल अने दिशाओमांथी परछंदा उछळ्या अने वज्र पडवानी शंकाथी मनुष्यो धरतीपर पडी गयां ॥ १२ ॥ एप्रमाणे स्तनमां व्यथा थतां मरणसमये पोतानुं प्रथमनुं रूप धरीने ए राक्षसी, वज्रथी मरण पामेला वृत्रासुरनी पेठे व्रजमां पडी. मरण पामेली ए राक्षसीनुं मोडुं फाडुं रघुं हतुं. केश छुटी गया अने पग तथा हाथ लांबा थइ गया होता ॥ १३ ॥ हे परीक्षित राजा ! ए पूतनाना देहे पडतां पडतां छ गाउनी अंदरना वृक्षोनो भूको करी नाख्यो ए मोटुं अद्भुत थयुं ॥ १४ ॥ ए भयंकर पूतनाना मोढामां हळना जेवी लांबी अने उग्र दाढो हती. नाक पर्वतनी गुफा जेवुं हतुं. स्तन पर्वतमांथी पडेल मोटा पथरा जेवडां हतां. केश वीखाएला अने राता होता ॥ १५ ॥

આંखો અંધારા કુવા જેવી ડંડી હતી. નિતંબ નદીના કાંઠા જેવા મયંકર હતા. હાથ, સાથલ અને પગ જાણે સડક બાંધી હોય એવા હતા. પેટ પાળી વગરના ધોજેબું હતું ॥ ૧૬ ॥ ગોવાલીઆ અને ગોપિઓ કે જેઓનાં હૃદય, કાન અને માથાં પ્રથમજ તેના શબ્દથી ફૂટી ગયા જેવાં થઈ ગયાં હતાં તેઓ પછી તે પૂતનાના શરીરને જોઈ ત્રાસ પામ્યાં ॥ ૧૭ ॥ ગોપીઓએ ઘણા સંભ્રમથી તુરત આવીને બાલક ભગવાન કે જે તેની છાતી ઉપર નિર્ભયરીતે રમતા હતા તેમને તેડી લીધા ॥ ૧૮ ॥ યશોદા અને રોહિણીની સાથે તે સઘલી ગોપીઓએ તે બાલક ઉપર ગાયનાં પુછડાં ફેરવવા આદિ ક્રિયાઓથી સારી રીતે રક્ષા કરી ॥ ૧૯ ॥ બાલકને ગોમૂત્રથી, ગાયની રજથી અને ગાયના છાળથી નવરાત્રી તેનાં વાર અંગોમાં ભગવાનનાં નામોથી રક્ષા કરી ॥ ૨૦ ॥ પછી કાંઈક ધારણા મલ્લતાં ગોપીઓએ આચમન લઈને પોતાના શરીરમાં પ્રથમ અંગન્યાસ તથા કરન્યાસ ભિન્ન ભિન્ન કરીને પછી

અંધકૂપગભીરાક્ષં પુલિનારોહભીષણમ્ ॥ વહ્નસેતુમુજોર્વધિશૂન્યતોયદ્રદોદરમ્ ॥ ૧૬ ॥ સંતત્રસુઃ સ્મ તદ્વીક્ષ્ય ગોપા ગોપ્યઃ કલેવરમ્ ॥ પૂર્વં તુ તન્નિઃસ્વનિતભિન્નહૃત્કર્ણમસ્તકાઃ ॥ ૧૭ ॥ બાલં ચ નમ્યા ઊરસિ ક્રીડંતમક્રુતોભયમ્ ॥ ગોપ્યસ્તૂર્ણં સમમ્યેત્ય જગદ્દુર્જીતસંભ્રમાઃ ॥ ૧૮ ॥ યશોદા રોહિણીભ્યાં તાઃ સમં વાલસ્ય સર્વતઃ ॥ રક્ષાં વિદધિરે સમ્યગ્ગોપુચ્છભ્રમણાદિભિઃ ॥ ૧૯ ॥ ગોમૂત્રેણ સ્નાપયિત્વા પુનર્ગૌરજસાંભવકમ્ ॥ રક્ષાં ચક્રુશ્ચ શક્રતા દ્વાદશાંગેષુ નામભિઃ ॥ ૨૦ ॥ ગોપ્યઃ સંસ્પૃશ્મલિલા અંગેષુ કરયોઃ પૃથક્ ॥ ન્યસ્યાત્સન્યથ વાલસ્ય વીજન્યાસમકુર્વત ॥ ૨૧ ॥ અવ્યાદર્જોઽધિમણિમાંસ્તવ જાન્વયોરૂ યજ્ઞોઽચ્યુતઃ કટિતટં જટરં હયાસ્યઃ ॥ હૃત્કેશવસ્વદુર ઈશં દનસ્તુ કંઠં વિષ્ણુર્ભુજં મુલમુલુકમ ઈશ્વરઃ કમ્ ॥ ૨૨ ॥ ચક્રયઘ્રતઃ સહગદો હરિસ્તુ પશ્ચાત્વત્પાર્શ્વયોર્ધનુરસી મધુહાઽજનશ્ચ ॥ કોણેષુ શંસુ ઊરુગાય ઉપર્યુપેદ્રસ્તાર્શ્વઃ ક્ષિતૌ હલધ્રઃ પુરુષઃ સમંતાત્ ॥ ૨૩ ॥ ઇન્દ્રિયાણિ હૃષીકેશઃ પ્રાણાન્નારાયણોઽવતુ ॥ શ્વેતદ્વીપપતિશ્ચિત્તં મનો યોગેશ્વરોઽવતુ ॥ ૨૪ ॥

બાલકના અંગમાં પણ વીજન્યાસ કન્યો ॥ ૨૧ ॥ “અજ ભગવાન તારા પગની, અણિમાન તારા ગોટળની, યજ્ઞ સાથલની, અચ્યુત કટિની, હયાગ્રીવ પેટની, કેશવ હૃદયની, ઇશ તારા વક્ષસ્થલની, ઇન્દ્ર કંઠની, વિષ્ણુ ભુજની, ઊરુકમ મુલની અને ઈશ્વર મસ્તકની રક્ષા કરજો ॥ ૨૨ ॥ ચક્ર ધરનારા ભગવાન તારી આગલ રહેજો; ગદા ધરનારા ભગવાન તારી પાછલ રહેજો; ધનુષ ધરનારા મધુહા ભગવાન અને શ્વઙ્ગ ધરનારા અજન ભગવાન તારા બે પડલામાં રહેજો; શંસુ ધરનારા ઊરુગાય ભગવાન તારા ચારે શુળામાં રહેજો; ઉપેદ્ર ભગવાન ઉપર રહેજો; તાર્શ્વ ભગવાન નીચે રહેજો; હલધર ભગવાન સઘલી કોર રહેજો; ॥ ૨૩ ॥ હૃષીકેશ ભગવાન ઇન્દ્રિયની રક્ષા કરજો; નારાયણ પ્રાણની રક્ષા કરજો; શ્વેતદ્વીપપતિ ભગવાન ચિત્તનું રક્ષણ કરજો; યોગેશ્વર ભગવાન મનનું રક્ષણ કરજો; ॥ ૨૪ ॥

पृश्निगर्भं भगवान् नार्गी बुद्धिनी अने पर भगवान् तारा अहंकारनी रक्षा करजो. रमतां गोविंद भगवान्, सुतां माधव भगवान्, चालतां वैकुण्ठ भगवान्, वेमतां लक्ष्मीना पति, अने जमतां यज्ञभोक्ता भगवान् तारी रक्षा करजो के जे सर्व ग्रहोंने त्रास उपजावे एवा छे ॥ २५ ॥ २६ ॥ डा-कणो, राक्षसीओ, कूष्मांड, बालग्रह, भूत, प्रेत, पिशाच, यक्ष, राक्षस, विनायक, कोंटरा, रेवती, अलक्ष्मी, पूतना, मातृकादिक, उन्माद, अप-स्मार अने बीजा पण जेओ देह, प्राण तथा इंद्रियोंनो द्रोह करनारा छे तेओ सघळा नाश पामजो. स्वप्नमां देखेला मोटा उत्पात अने वृद्ध तथा बालकना ग्रहो के जेओ विष्णुनुं नाम लेवाथी बीएछे तेओ सघळा तारी पामेथी जता रहेजो.” ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ए प्रमाणे स्नेहथी बंध्राए-ली गोपीओए जेनी रक्षा करी एवा पुत्रने यशोदाए स्तन धवगवीने सुबाड्या ॥ ३० ॥ तेटलामां मथुराथी ब्रजमां आवेला नंदादिक गोवालीआओ

पृश्निगर्भश्च ते बुद्धिमात्मानं भगवान्परः ॥ क्रीडंतं पातु गोविंदः शयानं पातु माधवः ॥ २५ ॥ व्रजंतमव्याद्वैकुण्ठ आसीनं त्वां श्रि-यः पतिः ॥ भुंजानं यज्ञभुक् पातु सर्वग्रहभयंकरः ॥ २६ ॥ डाकिन्यो यातुधान्यश्च कूष्मांडा येऽर्भकग्रहाः ॥ भूतप्रेतपिशाचाश्च यक्ष-क्षोविनायकाः ॥ २७ ॥ कोंटरा रेवती ज्येष्ठा पूतना मातृकादयः ॥ उन्मादा ये ह्यपस्मारा देहप्राणेंद्रियदुहः ॥ २८ ॥ स्वप्नदृष्टा म-होत्पाता वृद्धबालग्रहाश्च ये ॥ सर्वे नश्यंतु ते विष्णोर्नोमग्रहणभारवः ॥ २९ ॥ इति प्रणयवद्धाभिर्गोपीभिः कृतस्नपणम् ॥ पाययित्वा स्तनं माता संन्यवेशयदालमजम् ॥ ३० ॥ तावन्नंदादयो गोपा मथुराया व्रजं गताः ॥ विलोक्य पूतनादेहं बभ्रुरतिविस्मिताः ॥ ३१ ॥ नूनं बर्तर्षिः संजानो योगेशो वा समासतः ॥ स एव दृष्टो यदाहानकदुंदुभिः ॥ ३२ ॥ कलेवरं परशुभिश्छित्वा तत्ते ब्रजौकसः ॥ दूरे क्षित्वाज्वयवशो न्यदहन्काष्ठेष्विष्टम् ॥ ३३ ॥ दह्यमानस्य देहस्य धूमश्चाणुरसौरभः ॥ उत्थितः कृष्णनिर्भुक्त-सपद्याहतपाप्मनः ॥ ३४ ॥ पूतना लोकबाल्मी राक्षसी रुधिराशना ॥ जिघांसयाऽपि हरये स्तनं दत्त्वाऽऽप सद्गतिम् ॥ ३५ ॥ किं पुनः श्रद्धया भक्त्या कृष्णाय परमात्मने ॥ यच्छन्प्रियतमं किं नु रक्तास्तन्मातरो यथा ॥ ३६ ॥

पूतनाना शबने जोइने बहुज विस्मय पाम्या अने केहेवा लाग्या के — ‘वसुदेव तो अवश्य ऋषि के योगेश्वर जन्मेल छे; केमके तेमणे जेवुं कहुं हतुं तेवोज उत्पात जोवामां आव्यो ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ पछी ते गोवालीआओए पूतनाना शरीरने कुवाडाओथी कापी सघळा अवयवोने दूर फेंकी नाखी बाकीना भागने लाकडांओमां नाखीने वाळी नाख्यो ॥ ३३ ॥ भगवाने उपभोग लेवानेलीधे जेनां पाप तुरत नाश पामी गयां एवो ए पूत-नानो देह बलतां तेमांथी अगरुना जेवो सुगंधी धुमाडो नीकळ्यो ॥ ३४ ॥ लोकोना बालकोने हणनारी अने रुधिरनुं भक्षण करनारी पूतना मारी नाखवानी इच्छाथी पण भगवानने धवगवीने मुक्ति पामी गइ ल्यारे श्रद्धाथी अने भक्तिथी श्रीकृष्ण भगवानने प्रियवरस्तुनुं अर्पण करनारो

माणस मोक्ष पामे तेमां तो शुंज केहेवुं? गायो अने गोपीओ के जेओ वत्साहरणनी लीलामां भगवाननी माताओ थइ हती तेओ पण मुक्ति पामी छे ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ भक्तोना हृदयमां रेहेनार अने लोकवंदित देवताओए पण वंदन करवा योग्य चरणथी जेना अंगने दबावीने भगवाने स्तनपान कन्युं ते राक्षसी पूतना पण, तेमनी माने योग्य गतिने पामी गइ ल्यारे गायो अने गोपीओ के जेओना स्तनना दूधने भगवान् पीता हता तेओने सद्गतिनी प्राप्ति थाय तेमां तो शुंज केहेवुं? ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ पुत्रना स्नेहनेलीधे पानो आवतां बहुज झरतां जेओनां दूधने देवकीना पुत्र अने मोक्षादिक सर्व पुरुषार्थ आपनारा भगवाने पीधां ते माताओ के जेओ निरंतर भगवानमां पुत्रदृष्टि राखती हती तेओने अज्ञानथी थतो संसारनो फेरो बीजी वार थवो नज संभवे ॥ ३९ ॥ ४० ॥ शबना धुमाडाना सुगंधने सुंधी 'आ शुं अने शाथी थयुं?' एम बोलता नंदादिक ब्रजवासीओ ब्रजमां आब्या

पद्भ्यां भक्तहृदिस्थाभ्यां वंद्याभ्यां लोकवंदितैः ॥ अंगं यस्याः समाक्रम्य भगवानपिवस्तनम् ॥ ३७ ॥ यातुधान्यपि सा स्वर्गमवा-
प जननीगतिम् ॥ कृष्णमुक्तस्तनक्षीरा किमु गावो नु मातरः ॥ ३८ ॥ पर्यासि यासामपिवत् पुत्रस्नेहखुतान्यलम् ॥ भगवान् देव-
कीपुत्रः कैवल्याद्यखिलप्रदः ॥ ३९ ॥ तामामविरतं कृष्णे कुर्वतीनां सुतेक्षणम् ॥ न पुनः कल्पते राजन् संसारो ज्ञानसंभवः ॥
४० ॥ कटधूमस्य सौरभ्यमवघ्राय ब्रजौकसः ॥ किमिदं कुत एवेति वदंतो ब्रजमाथयुः ॥ ४१ ॥ ते तत्र वर्णितं गोपैः पूतना-
गमनादिकम् ॥ श्रुत्वा तन्निधनं स्वस्ति शिशोश्चासन् सुविस्मिताः ॥ ४२ ॥ नंदः स्वपुत्रमादाय प्रेत्यागतमुदारधीः ॥ मृश्र्युपाध्रा-
य परमां मुदं लेभे कुरूद्रह ॥ ४३ ॥ य एतत्पूतनामोक्षं कृष्णस्यार्भकमद्भुतम् ॥ शृणुयाच्छ्रद्धया मर्त्यो गोविंदे लभते रतिम् ॥
४४ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ राजोवाच ॥ ॥ येन येनावतारेण भगवान्हरिरी-
श्वरः ॥ करोति कर्णरम्याणि मनोज्ञानि च नः प्रभो ॥ १ ॥

॥ ४१ ॥ तेओ ब्रजमां गोवाळीआओना केहेवाथी पूतनानुं आववुं इत्यादिक, तेनुं मरण अने तेथी बालकनुं कुशल रेहेवुं सांभळीने बहुज विग्मय पाम्या ॥ ४२ ॥ हे राजा ! उदारबुद्धिवाळा नंदराय, जाणे मरी जइने पाछा आवेल होय एवा पोताना पुत्रने तेडी तेनुं माथुं सुंधी परम आनंद पाम्या ॥ ४३ ॥ जे माणस, पूतनाने मोक्ष आपवारूप आ श्रीकृष्णना अद्भुत बालचरित्रने श्रद्धाथी सांभळे तेने भगवानमां प्रीति प्राप्त थाय ॥ ४४ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो छठो अध्याय संपूर्ण ॥ ६ ॥ परीक्षित राजा केहेछे :- हे महाराज ! जोके ईश्वर भगवान् जे जे अवतारथी जे जे चरित्र करेछे ते सधळां अमारा कानने अने मनने गमेछे तोपण अमारा उपर आपनी कृपा होय तो जे सांभळवाथी पुरुषने मननी

? आ सातमा अध्यायमां भगवाने गाडाने उंचुं फेक्युं, वृणावर्त्तने नीचे नाख्यो अने मुखमां ब्रह्मांड देखाळ्युं, ए कथा केहेवामां आवश

रल्यानि तथा अनेक प्रकारानी तृष्णा मटी जाय अने थोडा कालमां अंतःकरण शुद्ध थाय, भगवानमां प्रीति थाय अने वैष्णवजनसाथे मैत्री थाय तेज मनोहर चरित्र कहो ॥ १ ॥ २ ॥ हवे मनुष्यदेह धर्गने मनुष्य जातिने अनुसरनारा श्रीकृष्ण भगवाननुं वीजुं पण अद्भुत बालचरित्र कहो ॥ ३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.- कोई दिवसे भगवान् पडखुं फेरववा शील्यया तेना उत्सवनो अभिषेक करवानो हतो अने तेज दिवसे भगवानना जन्मनक्षत्रनो पण योग हतो तेथी ए मोटा समारंभमां मळली स्त्रीओंनी वचमां यशोदाए वाजां, गीत, अने ब्राह्मणोना मंत्र सहित स्वस्तिवाचनथी पोताना पुत्रनो अभिषेक कऱ्या ॥ ४ ॥ भगवानने नवरात्र्या अने अनादिक, वस्त्र, मालाओ, प्रिय वस्तु तथा गायो आपीने पूजेला ब्राह्मणो पासे स्वस्तिवाचन करान्युं. पछी भगवाननी आंखोमां निद्रा आवती जणातां तेमने यशोदाए घोरैथी एक गाडानी नीचे झोळीमां पोढाड्या ॥ ५ ॥ उत्सवसे-

यच्छृण्वतोऽप्येत्यरतिवितृष्णा सत्त्वं च शुद्धात्यचिरेण पुंसः ॥ भक्तिहरौ तत्पुरुषे च सख्यं तदेव हारं वद मन्यसे चेत् ॥ २ ॥ अथान्यदपि कृष्णस्य तोकाचरितमद्भुतम् ॥ मानुषं लोकमासाद्य तज्जातिमनुरंधतः ॥ ३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ कदाचिदौत्थानिककौतुकाप्लवे जन्मर्षयोगे समवेतयोषिताम् ॥ वादित्रगीतद्विजमंत्रवाचकैश्चकार सूनोरभिषेचनं सती ॥ ४ ॥ नंदस्य पत्नी कृतमज्जनादिकं विप्रैः कृतस्वस्थयनं सुपूजितैः ॥ अन्नाद्यवासःखगभीष्टधेनुभिः संजातनिद्राक्षमशीशयच्छनैः ॥ ५ ॥ औत्थानिकौत्सुक्यमना मनस्विनी समागतान्पूजयती ब्रजौकसः ॥ नैवाशृणोद्रे रुदितं सुतस्य सा रुदंस्तनार्थी चरणानुदक्षिपत् ॥ ६ ॥ अधःशयानस्य शिशोरनोऽप्यकप्रवालमृदंघ्रिहतं व्यवर्तत ॥ विध्वस्तनानारसकुप्यभाजनं व्यत्यस्तचक्राक्षविभिन्नकूबरम् ॥ ७ ॥ दृष्ट्वा यशोदाप्रमुखा ब्रजस्त्रिय औत्थानिके कर्मणि याः समागताः ॥ नंदादयश्चाद्भुतदर्शनाकुलाः कथं स्वयं वै शकटं विपर्यगात् ॥ इति ब्रुवंतोऽतिविवादमोहिता जनाः समंतात्परिवधुरार्तवत् ॥ ८ ॥

बंदी उत्साहमांज यशोदानुं मन लागी रहुं हतुं अने तेथी ते, ए उत्सवमां आवेलां ब्रजवासीओनुं सन्मान करतां हतां तेथी तेमणे पुत्रनुं रोवुं सांभळ्युं नहि अने भगवाने धाववानी इच्छाथी रेंतां रेंतां पोताना पग ऊंचा कऱ्या ॥ ६ ॥ नीचे सुतेला बालकना नाहाना अने कुपळियां सरखा कुणा पग वागवार्थी गाडुं ऊंधुं पडी गयुं. अनेक प्रकारना रसोथी भरेलां कांसा आदि धातुओंनां पात्रो के जेओ गाडा उपर हतां ते भांगी पळ्यां अने पड्डां, धरी, तथा धोसरू पण वीखाई जइने ऊंधां पड्यां ॥ ७ ॥ पडखुं फेरववाना उत्सवमां मळेली यशोदा आदि स्त्रियो अने नंदादिक गोवाळीआओ ए अद्भुत बात जोईने व्याकुल थई गया अने केहेवा लाग्या के- 'गाडुं पोतानी मेळे केम ऊंधुं पड्युं?' एम केहेतां अने विवादथी मोह पामेलां सघळां गाडाने चोमेर टोळुं वळाइ उमां ॥ ८ ॥

जेओने निश्चय थयो नहि एवा गोवाळीआ अने गोपीओने छोकरोओए कह्युं के-‘आ बालके रोतां रोतां पोताना पगथी ऊंधुं नाख्युं छे एमां कशो संशय नथी’ ॥ ९ ॥ परंतु गोवाळीआओए छोकरवादमां गणीने तेओनी वात साची मानी नहि; केम के ए बालकना अपार बलनुं तेओने ज्ञान न हतुं ॥ १० ॥ यशोदाए झोडनी शंकाथी ए रुदन करता पुत्रने तेडी लईने ब्राह्मणोपासे वेदमंत्रथी स्वस्तिवाचन कराव्युं अने पछी स्तन धवराव्युं ॥ ११ ॥ बलवान् गोवाळीआओए सरसामान सहित ए गाडाने पाछुं आगळनी पेटेज स्थाप्युं अने ब्राह्मणोए ग्रहादिकना होम करीने दहि, अक्षत, दर्भ तथा जलथी पूजन कऱ्युं ॥ १२ ॥ ‘जेओ असूया [गुणमां दोष प्रकट करवा], खोटुं भाषण, दंभ, इर्ष्या, हिंसा अने अभिमानथी रहित तथा सत्यस्वभाववाळा होय छे तेओए आपेला आशिर्वाद व्यर्थ थायज नहि’ ॥ १३ ॥ एम धारी सावधान मनवाळा नंदराये उत्तम ब्राह्म-

ऊचुरव्यवसितमतीन् गोपान् गोपीश्रवालकाः ॥ रुदताऽनेन क्षिप्रमेतन्न संशयः ॥ ९ ॥ न ते श्रद्धिरे गोपा बालभाषितमित्युत ॥ अप्रमेयं बलं तस्य बालकस्य न ते विदुः ॥ १० ॥ रुदंतं सुतमादाय यशोदा ग्रहशंकिता ॥ कृतस्वस्त्यनं विप्रैः सूक्तैः स्तनमपाययत् ॥ ११ ॥ पूर्ववत्स्थापितं गोपैर्वलिभिः सपरिच्छदम् ॥ विप्रा हुत्वाऽर्चयांचकुर्दध्यक्षतकुशांबुभिः ॥ १२ ॥ येऽसूयानृतदंभेर्ष्याहिसामानविवर्जिताः ॥ न तेषां सत्यशीलानामाशिषो विफलाः कृताः ॥ १३ ॥ इति बालकमादाय सामर्ग्यजुरुपाकृतैः ॥ जलैः पवित्रौषधिभिरभिषिच्य द्विजोत्तमाः ॥ १४ ॥ वाचयित्वा स्वस्त्यनं नंदगोपः समाहितः ॥ हुत्वा चाग्निं द्विजातिभ्यः प्रादादन्नं महागुणम् ॥ १५ ॥ गावः सर्वगुणोपेता वासस्त्वयुक्ममालिनीः ॥ आत्मजाभ्युदयार्थाय प्रादात्ते चान्वयुंजत ॥ १६ ॥ विप्रा मंत्रविदो युक्तास्तैर्योः प्रोक्तास्तथाशिषः ॥ ता निष्फला भविष्यंति न कदाचिदपि स्फुटम् ॥ १७ ॥ एकदारोहमारुढं लालयंती सुतं सती ॥ गरिमाणं शिशोर्वोटुं न सेहे गिरिकूटवत् ॥ १८ ॥ भूमौ निधाय तं गोपी विस्मिता भारपीडिता ॥ महापुरुषमादध्यौ जगतामास कर्मसु ॥ १९ ॥

पोनी पासे सामवेद, ऋग्वेद तथा यजुर्वेदना मंत्रोथी संस्कार पमाडेलां अने पवित्र औषधिवाळां जलथी पुत्रनो अभिषेक तथा स्वस्तिवाचन कराव्यां ॥ १४ ॥ पछी अग्निमां होम करावीने नंदराये उत्तम गुणवाळुं अन्न ब्राह्मणोने जमाड्युं ॥ १५ ॥ सघळा गुणवाळी अने वस्त्र, पुष्पनी माला तथा सोनानी मालावाळी गायो पुत्रना कल्याणने अर्थे आपी अने ब्राह्मणोए आशिर्वाद दीधा ॥ १६ ॥ मंत्र जाणनारा योग्य ब्राह्मणोए जे आशिर्वाद आप्या ते तेप्रमाणेज थशे. कदी पण व्यर्थ थायज नहि ॥ १७ ॥ एक दिवसे खोळांमां लईने पुत्रने रमाडतां यशोदा, पुत्रनो पर्वतना शिखर सरखो भार लाग्यो तेने खमी शक्यां नहि ॥ १८ ॥ श्रीकृष्णना उदरमां रहेलां ब्रह्मांडना भारथी पीडायेलां अने विस्मय पामेलां यशोदा, पुत्रने

पृथ्वी उपर मूकी दईने परमेश्वरनुं ध्यान करतो व्यवहारना काममां लागी गयो ॥ १९ ॥ कंसनो चाकर अने कंस मोकलेलो तृणावर्त्त नामनो
दैत्य वीतोळिया वायुना स्वरूपथी आवनि, पृथ्वी उपर वेटेला बालक भगवानने हरी गयो ॥ २० ॥ ए वीतोळिया वायुथी सघळुं गोकुल घेराई
गयुं. धूळथी सर्वनां नेत्र आंघळां जेवां थई गयां. भयंकर शब्दथी दिशा अने खुणाओ गाजवा लाग्या ॥ २१ ॥ बे घडीवारसुधी सघळुं गोकु-
ल धूळथी अने अंधाराथी घेराएलुं रहुं. यशोदा आर्वीने जोय त्यां तेणे पोते पुत्रने ज्यां मुक्या हता त्यां दीठा नहि ॥ २२ ॥ तृणावर्त्त नाखेली
कांकरीओथी उपद्रव अने मोह थवानेलीये कोई माणस, पोताना शरीरने के बीजाने पण जोई शक्युं नहि ॥ २३ ॥ एप्रमाणे कठोर वीतो-
ळिया वायुथी धूळनो वरसाइ थतां पुत्रनो पत्तो नहि मळवाथी पृथ्वीपर पडी गएलां अने पुत्रने संभारतां अबला यशोदा माता, जेनो वाछडो

दैत्यो नाम्ना तृणावर्त्तः कंसभृत्यः प्रणोदितः ॥ चक्रवातस्वरूपेण जहारासीनमर्भकम् ॥ २० ॥ गोकुलं सर्वमावृण्वन् मुष्णंश्चक्षूषि रे-
णुभिः ॥ ईरयन्सुमहाघोरशब्देन प्रदिशो दिशः ॥ २१ ॥ मुहूर्तमभवदोष्ठं रजसा तमसा वृतम् ॥ सुतं यशोदा नापश्यत् स्वयं न्यस्त-
वती यतः ॥ २२ ॥ नापश्यत्क्षेत्रनात्मानं परं चापि विमोहितः ॥ तृणावर्त्तनिमृष्टभिः शर्कराभिरुपद्रुतः ॥ २३ ॥ इति त्वरपवनच-
क्रपांसुवर्षे सुतपदवीमवलाऽविलक्ष्य माता ॥ अतिकरुणमनुस्मरंत्यशोचद्भुवि पतिता मृतवत्सका यथा गौः ॥ २४ ॥ रुदितमनु-
निशम्य तत्र गोप्यो भृशमनुतप्तधियोऽश्रुपूर्णमुख्यः ॥ रुरुदुर्नुपलभ्य नंदसूनुं पवन उपारतपांसुवर्षवेगे ॥ २५ ॥ तृणावर्त्तः
शांतरयो वात्यारूपधरो हरन् ॥ कृष्णं नभोगतो गंतुं नाशक्रोद्धरिभारभृत् ॥ २६ ॥ तमश्मानं मन्यमान आत्मनो गुरुमत्त-
या ॥ गले ग्रहीत उत्सृष्टुं नाशक्रोद्धृतार्भकम् ॥ २७ ॥ गलग्रहणनिश्चेष्टो दैत्यो निर्गतलोचनः ॥ अव्यक्तारवो न्यपतत्सह
बालो व्यसुव्रजे ॥ २८ ॥

मरी गयो होय एवी गायनी पेटे दयामणी रीते शोक करवा लाग्यां ॥ २४ ॥ पवनथी थएली धूळनी वृष्टिनो वेग बंध पड्या पळी यशोदानुं रोवुं
सांभळीने बहुज संताप पामेली अने आंसुथी जेओनां मोढां भराई रहां एवी गोपीओ ते ठेकाणामां भगवानने नहि देखी रोवा लागी ॥ २५ ॥
वीतोळियानुं रूप धरनार तृणावर्त्त दैत्य भगवानने हरीने आकाशमां जतां घणो भार लागवाथी तेनो वेग शांत थई गयो अने पोते वघारे उंचो
जई शक्यो नहि ॥ २६ ॥ पोताने भार लागवाथी तृणावर्त्त एम मान्युं के-‘हुं आ कोई पथराने उपाडी आव्यो छुं’ तेथी ए अद्भुत बालकने ते
मूकी देवा लाग्यो पण भगवान् तेने गळे बाझी रद्या तेथी मूकी शक्यो नहि ॥ २७ ॥ गळुं पकडायाथी चेष्टारहित थएलो अने पूरी चीस पण
नहि नाखी शकतो ते दैत्य आंखो नीकळी पडतां मरण पामीने भगवान सहित व्रजमां पड्यो ॥ २८ ॥

અંતરિક્ષમાંથી શિલા ઉપર પડેલો તે વિકરલ દૈત્ય કે જેના સઘડા અવયવો રુદ્રના બાળથી વીંધાણા ત્રણ પુરની પેઠે વીંધાઈ ગયા હતા તેને, રોતી અને ભેંઠી થાણી સ્ત્રીઓ દીઠો ॥ ૨૯ ॥ રાક્ષસ આકાશમાર્ગમાં લઈ ગયો તોપણ મૃત્યુના મુખથી છુટેલા, કુશલ અને તે રાક્ષસની છાતી ઉપર લટકતા શ્રીકૃષ્ણને તેડી લઈ તેમની માને આપી સઘડી ગોપીઓ વિસ્મય પામી ગઈ ॥ ૩૦ ॥ જેઓના મનોરથ પૂર્ણ થયા એવા નંદાદિક ગોવાઢી-આઓ અને ગોપીઓ બહુજ આનંદ પામ્યાં અને પરસ્પર બોલવા લાગ્યાં કે—‘રાક્ષસે મારી નાંચેલો આ બાલક પાછો આવ્યો એ ભારે અદ્ભુત થયું. હિંસા કરનારો ચલ પુરુષ પોતાના પાપથી માન્યો જાયછે અને સાધુ પુરુષ પોતાની સમતાનેલીધે મયમાંથી છુટેછે ॥ ૩૧ ॥ ૩૨ ॥ આપણે તપ, ઈશ્વરનું પૂજન, જલાશયાદિકનું નિર્માણ, યજ્ઞ, દાન કે પ્રાણિઓ ઉપર પ્રેમ શું કરેલ હશે કે જેના પ્રભાવથી આ બાલક કે જે મરી ગયો હતો તે, પોતાના

તમંતરિક્ષાત્પતિતં શિલાયાં વિશીર્ણસર્વાવયવં કરાલમ્ ॥ પુરં યથા રુદ્રશરેણ વિહ્નં સ્ત્રિયો રુદંત્યો દદૃશુઃ સમેતાઃ ॥ ૨૯ ॥ પ્રાદાય માત્રે પ્રતિહત્ય વિસ્મિતાઃ કૃષ્ણં ચ તસ્યોરસિ લંબમાનમ્ ॥ તં સ્વસ્તિમતં પુરુષાદનીતં વિહાયસા મૃત્યુમુખાત્પમુક્તમ્ ॥ ૩૦ ॥ ગો-પ્યશ્ચ ગોપાઃ કિલ નંદમુખ્યા લઙ્ઘ્યાશિષઃ પ્રાપુરતીવ મોદમ્ ॥ ૩૧ ॥ અહો વનાત્યદ્ભુતમેષ રક્ષસા બાલો નિવૃત્તિં ગમિતોઽભ્યગા-ત્પુનઃ ॥ હિંસઃ સ્વપાપેન વિહિંસિતઃ સ્વલઃ સાધુઃ સમત્વેન મયાદ્વિમુચ્યતે ॥ ૩૨ ॥ કિં નસ્તપશ્રીર્ણમધોક્ષજાર્ચનં પૂર્વેષ્ટદત્તમુત મૃતસૌહદમ્ ॥ યત્સંપરેતઃ પુનરેવ બાલકો દિષ્ટ્યા સ્વંધૂન્પ્રણયત્પ્રસ્થિતઃ ॥ ૩૩ ॥ દદ્વાદ્ભુતાનિ વહુશો નંદગોપો વૃહદ્રને ॥ વસુ-દેવવચો મૃયો માનયામાસ વિસ્મિતઃ ॥ ૩૪ ॥ એકદાઽર્બકમાદાય સ્વાંકમારોપ્ય મામિની ॥ પ્રભુતં પાયયામાસ સ્તનં સ્નેહપરિશ્નુ-તા ॥ ૩૫ ॥ પીતપ્રાયસ્ય જનની સા તસ્ય રુચિરસ્મિતમ્ ॥ મુગ્ધં લાલયતી ગજન્ જંભતો દદૃશે ઇદમ્ ॥ ૩૬ ॥ શ્વં રોદસી જ્યોતિ-રનીકમાશાઃ સૂર્યેદુર્બહિશ્વસનાંબુધીંશ્ચ ॥ દ્વીપાન્નગાંસ્તદુહિતૃર્વનાનિ મૃતાનિ યાનિ સ્થિરજંગમાનિ ॥ ૩૭ ॥

બંધુઓને રાજી કરતો પાછો આવ્યો. આ બહુજ સારું થયું’ ॥ ૩૩ ॥ ગોકુલમાં ભૂવી રીતનાં ઘણાં ઘણાં અદ્ભુત જોઈને વિસ્મય પામેલા નંદરાયને વસુદેવના વચન ઉપર બહુજ વિશ્વાસ વેઠો ॥ ૩૪ ॥ એક દિવસે સ્નેહથી વ્યાપ્ત થાણાં યશોદા બાલકને લઈ, પોતાના ચ્વોઢામાં બેસાડી તેને, જેમાં-થી દૂધ ફારતું હતું એવું પોતાનું સ્તન ઘવરાવતાં હતાં ॥ ૩૫ ॥ ઘણું શ્વં ધાવી રહ્યા પછી તે બાલકના મુંદર મંદહાસ્યવાઢા મુખને યશોદા લઢાવતાં હતાં ત્યાં તે બાલકને બગાસું આવતાં તેના મોઢામાં અંતરિક્ષ, સ્વર્ગ, પૃથ્વી, તારામંડલ, દિશાઓ, સૂર્ય, ચંદ્રમા, અગ્નિ, વાયુ, સમુદ્રો, દ્વીપ, પર્વતો નદીઓ, વન અને સઘડાં સ્થાવર-જંગમ પ્રાણીઓને દીઠાં ॥ ૩૬ ॥ ૩૭ ॥

हे परीक्षित राजा ! मघळां ब्रह्मांडने जोडने तुरत जेने कंप उत्पन्न थयो अने विस्मय प्राप्त थयो एवां मृगनेणी यशोदा, पोतानां नेत्र वीची गयो ॥ ३८ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो सातमो अध्याय संपूर्ण ॥ ७ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे. - हे राजा ! महा तपस्वी अने यादवो-ना गोर गर्गाचार्य वसुदेवनी प्रेरणाथी नंदरायना व्रजमां आव्या ॥ १ ॥ तेमने जोई बहुज राजी थएला नंदराये सामा ऊभा थई हाथ जोडीने तथा तेमने परमेश्वररूप जाणीने नमस्कारपूर्वक पूजा करी ॥ २ ॥ पूजा कऱ्या पछी सारी रीति बंठेला ते मुनिने नंदराये सुंदर वाणीथी कहुं के- 'हे महाराज ! आप के जे परिपूर्ण छो तेमनुं अमे कयुं काम करिये ? ॥ ३ ॥ महात्मा पुरुषानुं आवयुं थोडीवार पण घरने नहि छोडी शकता गृहस्थानुं

सा वीक्ष्य विश्वं सहसा गजन्संजातवेपथुः ॥ संमील्य मृगशावाक्षी नेत्रे आमीत्सुविस्मिता ॥ ३८ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वोर्ध्वे तृणावर्तमोक्षो नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ गर्गः पुरोहितो राजन्यदूनां सुमहा-तपाः ॥ व्रजं जगाम नंदस्य वसुदेवप्रचोदितः ॥ १ ॥ तं दृष्ट्वा परमप्रीतः प्रत्युत्थाय कृतांजलिः ॥ आनर्चाधोक्षजधिया प्रणिपात-पुरःसरम् ॥ २ ॥ सूषविष्टं कृतातिथ्यं गिरा सूततया मुनिम् ॥ नंदयित्वाऽब्रवीद्ब्रह्मन् पूर्णस्य करवाम किम् ॥ ३ ॥ महद्विचलनं नृणां गृहिणां दीनचेतसाम् ॥ निःश्रेयसाय भगवन् कल्पते नान्यथा क्वचित् ॥ ४ ॥ ज्योतिषामयनं साक्षाद्यत्तज्ज्ञानमर्तीन्द्रियम् ॥ प्रणीतं भवता येन पुमान्वेद परावरम् ॥ ५ ॥ त्वं हि ब्रह्मविदां श्रेष्ठः संस्कारान्कर्तुमर्हसि ॥ बालयोरनयोर्नृणां जन्मना ब्राह्मणो गुरुः ॥ ६ ॥ ॥ गर्ग उवाच ॥ यदूनामहमाचार्यः ख्यातश्च भुवि सर्वदा ॥ सुतं मया संस्कृतं ते मन्यते देवकीसुतम् ॥ ७ ॥ कंसः पापमतिः सख्यं तव चानकदुंदुभेः ॥ देवक्या अष्टमो गर्भो न स्त्री भवितुमर्हति ॥ ८ ॥

कल्याण करवासारूज होयछे; कंदी पण तेओना स्वार्थनेमाटे होतुं नथी ॥ ४ ॥ जेने इंद्रियो नज पोहोची शके एवा ज्ञानने आपनार ज्योतिशशास्त्र आपें कऱ्युं छे के जेथी पुरुषने पूर्व तथा वर्तमान जन्मना भूत अने भावि फलनुं ज्ञान थायछे ॥ ५ ॥ आप ज्योतिशशास्त्रना कर्त्ता अने वेद जाणनाराओमां पण श्रेष्ठ छो तेथी आ बें बालकना संस्कार करे, ब्राह्मण जन्मथीज मनुष्योना गुरु केहेचायछे ॥ ६ ॥ गर्गाचार्य केहेछे. - हुं यादवोनो आचार्य छुं अने पृथ्वीमां सर्वदा प्रख्यात छुं तेथी जो हुं तमारा पुत्रना मंस्कार करूं तो पापबुद्धिवाळो कंस तमारा पुत्रने देवकीनो पुत्र माने.

? आ आठमा अध्यायमां भगवाननां नाम पाड्यां, बालपणानी क्रीडाना उत्तममां भगवाने माटी खाथी तथा ते प्रमंगमां विश्वरूप देवाड्युं, ए कथा केहेवामां आवशे.

વસુદેવની સાથે તમારે મૈત્રી છે તેપણ કંસ જાણેછે અને દેવકીની દીકરીનું વચન સાંભળી ‘દેવકીનો આઠમો ગર્ભ સ્ત્રી નજ થવો જોઈએ’ એમ પણ વિ-
ચાર કન્યા કરેછે. માટે એવી શંકાથી તે જો તમારા પુત્રને મારે તો તેમાં અમારું બહુજ નટારું થાય ॥ ૭ ॥ ૮ ॥ ૯ ॥ નંદરાય કેહેછે.— આ વ્રજમાં
મારા લોકોના પણ જાણવામાં ન આવે એવી રીતે એકાંતમાં સ્વસ્તિવાચન કરીને આ પુત્રોનો સંસ્કાર કરો કે જે સંસ્કાર બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્યને
અવશ્ય થવો જોઈએ ॥ ૧૦ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— એ પ્રમાણે નંદરાયે પ્રાર્થના કરતાં ગર્ગાચાર્યે એકાંતમાં ગુપ્ત રીતે તે બે બાલકોનાં નામ પાડ્યાં કે જે
કરવાની ઇચ્છાર્થીજ પાંતે આવ્યા હતા ॥ ૧૧ ॥ ગર્ગાચાર્ય કેહેછે.— આ રોહિણીનો પુત્ર પોતાના ગુણોથી સંબંધીઓને રમાડેછે માટે ‘રામ’ કેહે-

इति संचिंतयन् श्रुत्वा देवक्या दारिकावचः ॥ अपि हंतागताशंकस्तर्हि तन्नोऽनयो भवेत् ॥ ९ ॥ नंद उवाच ॥ ॥ अलक्षि-
तोऽस्मिन्नहसि मामकैरपि गोव्रजे ॥ कुरु द्विजातिसंस्कारं स्वस्तिवाचनपूर्वकम् ॥ १० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एवं संप्रार्थितो
विप्रः स्वचिकीर्षितमेव तत् ॥ चकार नामकरणं गूढो रहसि बालयोः ॥ ११ ॥ ॥ गर्ग उवाच ॥ ॥ अयं हि रोहिणीपुत्रो गमयन्सु-
हृदो गुणैः ॥ आख्यास्यते राम इति बलाधिक्याद्वलं विदुः ॥ यदूनामपृथग्भावात् संकर्षणमुशंत्युत ॥ १२ ॥ आसन्वर्णास्त्रियो ह्यस्य
गृह्णतोऽनुयुगं तन्नः ॥ शुक्लो रक्तस्तथा पीत इदानीं कृष्णता गतः ॥ १३ ॥ प्रागयं वसुदेवस्य क्वचिजातस्तत्त्वामजः ॥ वासुदेव
इति श्रीमानभिज्ञाः संप्रचक्षते ॥ १४ ॥ बहूनि संति नामानि रूपाणि च सुतस्य ते ॥ गुणकर्मानुरूपानि तान्यहं वेद नो जनाः
॥ १५ ॥ एष वः श्रेय आधास्यद्गोपगोकुलनंदनः ॥ अनेन सर्वदुर्गाणि द्यूयमंजस्तरिप्यथ ॥ १६ ॥

વાશે, અધિક બલ હોવાથી બલભદ્ર કેહેવાશે અને યાદવોનું એકમતપણું કરશે તેથી સંકર્ષણ પણ કેહેવાશે ॥ ૧૨ ॥ આ જે તમારો પુત્ર છે તે પ્રત્યેક
યુગમાં અવતાર ધરેછે અને એના શ્વેત, રક્ત તથા પીત વર્ણ હતા. હમણાં કૃષ્ણ વર્ણ છે તેથી તેનું ‘કૃષ્ણ’ એવું નામ કેહેવાશે ॥ ૧૩ ॥ પૂર્વે કોઈ
સમયે આ તમારો રૂડો પુત્ર વસુદેવનો પુત્ર થાણ હતો તેથી જ્ઞાની લોકો આનું ‘વાસુદેવ’ એવું નામ પણ કેહેશે ॥ ૧૪ ॥ ગુણ અને કર્મને અનુ-
સરતાં તમારા પુત્રનાં નામ અને રૂપ ઘણાં છે કે જે સઘડાંને હું જાણતો નથી અને લોકો પણ જાણતા નથી ॥ ૧૫ ॥ ગોત્રાલિયા અને ગાયોને ગજી
કરનાર આ તમારો પુત્ર તમલોકોનું કલ્યાણ કરશે અને તેના પ્રભાવથી તમે સઘડાં કપ્ટોને અનાયાસથી તરશો ॥ ૧૬ ॥

૧ ‘પૂર્વે’ એમ સામાન્યરીતે કહ્યું તેથી નંદરાયે માન્યું કે આ કૃપિ મારા પુત્રના પૂર્વજન્મની વાત કરેછે.

हे व्रजना पति ! पूर्वे कोई राजा न हतो ते समयमां चोर लोकोए पीडिला सज्जनानी आ तमारा पुत्रे रक्षा अने वृद्धि करी हती तेथी तेओ चोर लोकोने झीलया हता ॥ १७ ॥ जे भाग्यशाळी माणसो आ तमारा पुत्रमां प्रीति राखशे तेओने, देखो जेम विष्णुना पक्षवाळाओने पराभव करी श-
कता नथी तेम शत्रुओ पराभव करी शकशे नहि ॥ १८ ॥ हे नंद ! आ तमारो पुत्र गुण, कीर्ति, लक्ष्मी अने प्रभावथी नारायणसमान छे माटे सावधान रहीं आनी रक्षा करजो ॥ १९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— एप्रमाणे आज्ञा करी गर्गचार्य पोताने घेर जतां राजी थएला नंदराये पोताना सघळा मनोरथ पूर्ण थया मान्या ॥ २० ॥ थोडोक काल जतां बलभद्र अने श्रीकृष्ण गोकुलमां गोठण अने हाथवते रीखवानो विहार करवा ला-
ग्या ॥ २१ ॥ ए बेय भाइओ घरेणांनी घूवरीओना शब्दथी सुंदर लागे एवी रीते पोताना पगने खेचीने व्रजना कादवोमां बहुज चालवा लाग्या,

पुराज्जेन व्रजपते साधवो दस्युपीडिताः ॥ अराजके रक्ष्यमाणा जिग्युर्दस्यून्समेधिताः ॥ १७ ॥ य एतस्मिन्महाभागाः प्रीतिं कु-
र्वति मानवाः ॥ नारयोर्जभिवंत्येतान्विष्णुपक्षानिवासुराः ॥ १८ ॥ तस्मान्नंदोत्सजोऽयं ते नारायणसमो गुणैः ॥ श्रिया कीर्त्या-
नुभावेन गोपायस्व समाहितः ॥ १९ ॥ इत्यात्मानं समादिश्य गर्गे च स्वहृदं गते ॥ नंदः प्रमुदितो मेने आत्मानं पूर्णमाशिषा-
म् ॥ २० ॥ कालेन व्रजताज्येन गोकुले रामकेशवौ ॥ जानुभ्यां सह पाणिभ्यां गिंगमाणौ विजह्रतुः ॥ २१ ॥ तावंप्रियुग्मम-
नुकृष्य सरीसृपंतौ घोषप्रघोषरुचिरं व्रजकर्दमेषु ॥ तन्नादहृष्टमनमावनुसृत्य लोकं मुग्धप्रभीतवदुपेयतुरंति मात्रोः ॥ २२ ॥ त-
न्मातरौ निजसुतौ घृणया स्तुवंत्यौ पंकांगरागरुचिरावुपगुह्य दोर्भ्याम् ॥ दत्त्वा स्तनं प्रपिवतोः स्म मुखं निरीक्ष्य मुग्धस्मिताल्प-
दशनं ययतुः प्रमोदम् ॥ २३ ॥ यर्ह्यगनादर्शनीयकुमारलीलावंतव्रजे तदवलाः प्रवृहीतपुच्छैः ॥ वत्सेरितस्तत उभावनुकृष्यमाणौ
प्रेक्षंत उद्भिस्तपह्ना जहृषुर्हंस्यः ॥ २४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

घूवरीओना शब्दथी राजी थवा लाग्या अने वळी कोई माणसनी पछवाडे व्रण चार पगलां जइने अणसमजु अने बीनेलानी पेठे पोतानी माता-
ओनी पासे आववा लाग्या ॥ २२ ॥ दयाथी जेओने पानो आवतो हतो एवी तेओनी माताओ कादवथी अने चंदनना लेपनथी सुंदर लागता पो-
ताना पुत्रोने हाथवते आलिंगन करी धवरावती हती अने धवरावतां मंदहास्य अने थोडा दांतवाळां तेमनां मोढां जोइने राजी थती हती ॥ २३ ॥
ज्यारे एओनी कुमार अवस्थानी लीला स्त्रियोए जोवा जेवी थई ल्यारे व्रजमां वाछडांओना पुछडां झालवाथी वाछडांओए चारेकोर खेची जवाता ए
बालकोने जोई गोपीओ पोताना घरनां कामने मूली जतां हसती हती अने हर्ष पामती हती ॥ २४ ॥ ॥

ક્રીડામાં લાગેલા અને અત્યંત ચપલ પોતાના પુત્રોને શીંગડાંવાळाં પશુ, દાઢવાळाં પ્રાણી, અગ્નિ, જલ, પક્ષી અને કાંટાઓથી અટકાવવાને અને ઘરનાં કામ કરવાને જ્યારે રોહિણી અને યશોદાની શક્તિ રહી નહિ ત્યારે તે બે માતાઓના મનની બહુજ અવ્યવસ્થા થઈ ॥ ૨૫ ॥ હે પરીક્ષિત રાજા ! પછી થોડો કાલ જાતાં બલભદ્ર અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ ગોકુલમાં ગોઠળ ઘસડ્યા વગર અનાયાસે પગથી ચાલવા લાગ્યા ॥ ૨૬ ॥ પછી બલભદ્ર સહિત શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ પોતાના સરસ્વી અવસ્થાના બાલક મિત્રો સાથે ગોપીઓને આનંદ ઉપજે એવી રીતે ક્રીડા કરવા લાગ્યા ॥ ૨૭ ॥ ભગવાનની પ્રિય લાગે એવી બાલ અવસ્થાની ચપલતા જોઈને સઘળે ઘેરથી ભેઠી થયેલી ગોપીઓ યશોદાજી સાંભળતાં આપ્રમાણે રાત્ર સ્વાતી હતી ॥ ૨૮ ॥ “હે યશોદા ! અમારું ચિત્ત ઘરના કામકાજમાં બહુજ લાગેલું હોયછે ત્યારે આ તમારો પુત્ર ક્યારેક દોહોવાના સમયવગર પણ અમારાં વા-

શ્વંયમિદંદ્ર્યસિજલદ્રિજકંટકેભ્યઃ ક્રીડાપરાવતિચલૌ સ્વસુતૌ નિષેદુમ્ ॥ મૃદ્યાણિ કર્તુમપિ યત્ર ન તજનન્યૌ શેકાત આપતુ-
રલં મનસોઽનવસ્યામ્ ॥ ૨૫ ॥ કાલેનાલ્પેન રાજર્ષે રામઃ કૃષ્ણશ્ચ ગોકુલે ॥ અઘૃષ્ટજાનુભિઃ પદ્મિર્વિચક્રમતુરંજસા ॥ ૨૬ ॥ ત-
તસુ ભગવાન્કૃષ્ણો વયસ્યૈર્વ્રજબાલકૈઃ ॥ સહરામો વ્રજસ્ત્રીણાં ચિક્રીડે જનયન્મુદમ્ ॥ ૨૭ ॥ કૃષ્ણસ્ય ગોપ્યો રુચિરં વીઢ્ય કૌ-
મારચાપલમ્ ॥ શૃણ્વંત્યઃ કિલ તન્માતુરિતિ હોષુઃ સમાગતાઃ ॥ ૨૮ ॥ વત્સાન્મુંચન્ કચિદસમયે કોશસંજાતહામઃ સ્તેયં સ્વા-
દ્રત્યથ દધિ પયઃ કલ્પિતૈઃ સ્તેયયોગૈઃ ॥ મર્કાન્ ભોક્ષ્યન્વિભજતિ સ ચેન્નાત્તિ ભાંડં ભિનત્તિ દ્રવ્યાભિ સ મૃદ્ધકૃપિતો યાલુપક્રોશ્ય
તોકાન્ ॥ ૨૯ ॥ હસ્તાગ્રાહ્યે રચયતિ વિધિં પીઠકોલ્લુલ્લાઘૈશ્ચિદ્રં હંતર્નિર્નિહિતવયુનઃ શિશ્યભાંડેષુ તદ્રિત્ ॥ ધ્વાંતાગારે ધૃતમ-
ણિગણં સ્વાંગમર્થપ્રદીપં કાલે ગોપ્યો યર્હિ મૃદ્ધકૃત્યેષુ સુવ્યગ્રચિત્તાઃ ॥ ૩૦ ॥

છડાંઓને છોડી મૂકેછે. અમે વઢીંદીએ તો હસેછે. ચોરીના ઉપાયો કરીને મીઠા મીઠા પદાર્થ, દહિ અને દૂધ ચોરી લેતાં સ્વાઈ જાયછે; એટલું જ નહિ પણ પોતે સ્વાધા પેહેલાં વાનરાઓને વેચી દેછે. તેઓમાં તુલ્ય હોવાનેલીધે કોઈ વાનરો ન સ્વાય તો પોતે ટામ ફોડી નાચેછે. કોઈ સમયે કાંઈ વસ્તુ ન મળે તો અમારા ઉપર ક્રોધ કરી અમારાં સુતેલાં બાલકોને રોવાવીને ભાગી જાયછે. કોઈ વસ્તુ ઉંચી ગાલવાનેલીધે હાથમાં આવે એમ ન હોય તો પાટલા અને સ્વાંડણિયા આદિ માંડીને તેનો ઉપાય કરેછે. વાસળ ઉંચાં શીકાંઓમાં ગાલેલાં હોયછે તો તેઓમાં ગાલેલી વસ્તુ જાણી લઈને તેઓમાં ફાંકુ પાડેછે. ફાંકુ પાડવામાં પણ ઘણી ચાતુરી વાપરેછે. ઘરમાં અંધારું હોય તો પોતાના અંગમાં અનેક મણિ પેહેરી આવીને અજવાલું કરેછે ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥

‘अरे चोर ! एम करी असे वरकीए छिये तो मामी केटलीक तीनपांच करेछे. मागं मागं घरमां सुतरी अने हगी जायछे. एम चंगरीना उपायोथी काम करेछे तोपण तमारी पासै मारा माणसनी पेटे बेठेल छे.” एप्रमाणे भयसहित नेत्रवाळां भगवाननां श्रीमुखने जाया करती गोपीओए स-घळी वातो कही देखाडनां यशोदा हसी पड्यां पण पुत्रने धमकावानी इच्छा न करी ॥ ३१ ॥ एक दिवसे क्रीडा करता बलभद्रआदि छोक-राओए यशोदानी पासै कह्युं के ‘कृष्णे माटी खाथी.’ ॥ ३२ ॥ हितनी इच्छावाळां यशोदाए जेनी आंखो भयथी चकरवकर थएली हती एवा श्री-कृष्णनो हाथ पकडी ठवको दइने कह्युं के— “अरे अटकचाळा ! तें छानीमुनी माटी शामाटे खाथी ? आ तारा भित्र बालको केहेछे अने आ तारो मोटो भाई पण केहेछे.” ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ भगवान् बोल्या के— “हे मा ! में माटी खाथी नथी. सघळा खोटुं बोलेछे. जो तमने एओनुं बोलवुं साचुं

एवं धार्ष्ट्यान्युशति कुरुते मेहनादीनि वास्तौ स्तेयोपायैर्विचिन्तकृतिः सुप्रतीको यथास्ते ॥ इत्थं स्त्रीभिः सभयनयनश्रीमुखालोकि-नीभिव्याख्यातार्थो प्रहसितमुखी नद्युपालच्युमैच्छत् ॥ ३१ ॥ एकदा क्रीडमानास्ते रामाद्या गोपदारकाः ॥ कृष्णो मृदं भक्षितवा-निति मात्रे न्यवेदयन् ॥ ३२ ॥ सा यहीत्वा करे कृष्णमुपालभ्य हितैषिणी ॥ यशोदा भयसंभ्रांतप्रेक्षणाक्षमभाषत ॥ ३३ ॥ कस्मान्मृदमदांतात्मन् भवान्भक्षितवान् रहः ॥ वदंति तावका ह्येते कुमारस्तेऽजोऽप्ययम् ॥ ३४ ॥ नाहं भक्षितवानन्वं सर्वे मिथ्याभि-शंसिनः ॥ यदि मत्पुत्रिस्तर्हि समक्षं पश्य मे मुखम् ॥ ३५ ॥ यद्येवं तर्हि व्यादेहीत्युक्तः स भगवान्हरिः ॥ व्यादत्त व्याहतैर्भयैः क्रीडामनुजबालकः ॥ ३६ ॥ सा तत्र ददृशे विश्वं जगत्स्थानु च खं दिशः ॥ साद्रिद्रीपाब्धिभ्रूगोलं सवाय्वर्मादुतारकम् ॥ ३७ ॥ ज्योतिश्चक्रं जलं तेजो नभस्वान्वियदेव च ॥ वैकारिकाणीन्द्रियाणि मनोमात्राणुणास्त्रयः ॥ ३८ ॥ एतद्विचित्रं सहजीवकालस्वभा-वकर्मार्थयल्लिंगभेदम् ॥ सूनोस्तनौ वीक्ष्य विदारितास्ये व्रजं महात्मानमवाप शंकां ॥ ३९ ॥

लागतुं होय तो प्रत्यक्ष रीते मारुं मोटुं जुवो” ॥ ३५ ॥ ‘जो एम होय तो मोटुं फाड्य’ एम यशोदाए केहेतां अखंडित ऐश्वर्यवाळा अने लीलाथी मनुष्यना बालक थएला भगवाने पोतानुं मोटुं फाड्युं ॥ ३६ ॥ ए मुखमां यशोदाए स्थावर-जंगम जगत, अंतरिक्ष, दिशाओ, पर्वतो, द्वीपो, स-मुद्रो, भूगोल, प्रवह वायु, बीजली, चंद्र, तारा, स्वर्गलोक, जल, तेज, वायु, आकाश, इंद्रियोना देव, इंद्रियो, मन, शब्दादिक पांच विषय, व्रण गुण, जीव, काल, स्वभाव, कर्म, कर्मना संस्कार अने तेओथी थता शरीरना भेद एक सामटा दीठा. ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ एप्रमाणे पुत्रना नाहाना मोढामां सघळुं विचित्र जगत अने तेनी साथे व्रजसहित पोताना शरीरने पण जोईने यशोदाने विचार थयो के— “आ ते शुं स्वप्न छे ? ना, आ स्वप्न तो नहि. त्यारे शुं भगवाननी माया छे ? ना, माया तो नहि; केम के ते होय तो बीजाओना देखवामां पण आववी जोईए. त्यारे जेम अरीसामां

મુખ વિપરીત દેખાયછે તેમ શું આ મારી બુદ્ધિનું જ વિપરીતપણું છે? ના, એમ તો નહિ; કેમ કે એમ હોય તો અગીસામાં જેમ અગીસો દેખાય નહિ તેમ આ પુત્રના મોઢામાં એજ પુત્ર દેખાવો નહિ જોઈએ અને વહાર તથા અંદર એકરૂપથી જગત નહિ દેખાવું જોઈએ. ત્યારે આ મારા પુત્રનું સ્વાભાવિક કંઈદેશ્વર્ય છે? ॥ ૩૯ ॥ ૪૦ ॥ આ છેલ્લો પક્ષજ મને પ્રવલ લાગેછે માટે જગત કે જે ચિત્ત, મન, કર્મ અને વચનથી યથાર્થ રીતે ધારી શકાતું નથી તે જેના આશ્રયવાળું, જેમાં, જેને કરી અને જેથી પ્રતીત થાયછે તે ભગવાનના અચિત્ત્ય પદને હું પ્રણામ કરુંછું ॥ ૪૧ ॥ ‘હું યશોદા છું, આ મારો પતિ છે, આ મારો પુત્ર છે, નંદરાયના સઘળા ધનની ધણીઆણી હું તેની સ્ત્રી છું અને ગોપીઓ, ગોવાલીઆ તથા ગાયોનાં ધ્રુવ મારાં છે’ છત્રી રીતની કુબુદ્ધિ જેની માયાથી થઈ છે તે ઈશ્વર મારું શરણ છે” ॥ ૪૨ ॥ એપ્રમાણે યશોદાને તત્ત્વજ્ઞાન થતાં તે પરમેશ્વર ભગવાને પાછી પુત્રના

કિં સ્વપ્ન એતદુત દેવમાયા કિં વા મદીયો વત બુદ્ધિમોહઃ ॥ અથો અમુગ્યૈવ મમાર્ભકસ્ય યઃ કશ્ચનોત્પત્તિક આત્મયોગઃ ॥ ૪૦ ॥
અથો યથાવત્ત વીતર્કગોચરં ચેતો મનઃકર્મવચોભિરંજસા ॥ યદાશ્રયં યેન યતઃ પ્રતીયતે સુદુર્વિભાવ્યં પ્રણતાઽસ્મિ નત્યદમ્ ॥ ૪૧ ॥
અહં મમાસૌ પતિરેષ મે સુતો વ્રજેશ્વરસ્યાશ્ચિલવિત્તપા સતી ॥ ગોપ્યશ્ચ ગોપાઃ મહ ગોધનાશ્ચ મે યન્માયયેત્યં કુમતિઃ સ મે ગતિઃ ॥ ૪૨ ॥
ઇત્યં વિદિતતત્ત્વાયાં ગોપિકાયાં સ ઈશ્વરઃ ॥ વૈષ્ણવીં વ્યતનોન્માયાં પુત્રસ્ત્રેહમર્પીં વિમુઃ ॥ ૪૩ ॥ સદ્યો નષ્ટસ્મૃતિગોપી સારોપ્યારોહમાત્મજમ્ ॥ પ્રવૃદ્ધસ્ત્રેહકલિલહૃદયાસ યથા પુરા ॥ ૪૪ ॥ ત્રય્યા ચોપનિષદ્વિશ્વ સાંખ્યયોગૈશ્ચ સાત્ત્વતૈઃ ॥ ઉપગીયમાન-
માહાત્મ્યં હરિં સાઽમન્યતાત્મજમ્ ॥ ૪૫ ॥ ॥ રાજોવાચ ॥ નંદઃ કિમકરોદ્રહ્યન્ શ્રેય એવં મહોદયમ્ ॥ યશોદા ચ મહાભાગા પપૌ યસ્યાઃ સ્તનં હરિઃ ॥ ૪૬ ॥ પિતરૌ નાન્વવિદેતાં કૃણોદારાગર્ભકેહિતુમ્ ॥ ગાયંત્યદ્યાપિ કવયો યલ્લોકશમલાપહમ્ ॥ ૪૭ ॥

સ્ત્રેહરૂપી પોતાની માયા વિસ્તારી દીધી ॥ ૪૩ ॥ માયાથી તુરત સ્મરણ જનું રેહેતાં તે ગોપી યશોદા પોતાના પુત્રને સ્ત્રોહામાં બેસાડીને પ્રથમની પે-
ઠેજ વૃદ્ધિ પામેલા સ્ત્રેહથી ઘેરાએલા હૃદયવાળાં થઈ ગયાં ॥ ૪૪ ॥ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ કે જેમના સ્વરૂપને કર્મકાંડરૂપ ત્રણ વેદ ઇંદ્રાદિકરૂપ કે-
હેછે, ઉપનિષદો વ્રહ્મ કેહેછે, સાંખ્ય પુરુષ કેહેછે, યોગ પરમાત્મા કેહેછે અને ભક્ત લોકો ભગવાન્ કેહેછે તેમને યશોદાએ પુત્ર માન્યા ॥ ૪૫ ॥
પરીક્ષિત રાજા વૃદ્ધેછે. — હે મહારાજ! નંદરાયે એવું મોટું કયું પુણ્ય કન્યું હતું? અને ભાગ્યશાલી યશોદા કે જેનું સ્તનપાન પોતે ભગવાને કન્યું
તેણે પણ કયું પુણ્ય કન્યું હતું? ॥ ૪૬ ॥ લોકોનાં પાપને મટાડનારી ભગવાનની ચાલલીલા કે જેને કવિઓ અદ્યાપિ સુધી ગાયછે તેનો અનુભવ
સાચાં માબાપને નહિ મળતાં નંદ અને યશોદાને મળ્યો તેનું કારણ શું? ॥ ૪૭ ॥

શુકદેવજી કેહેછે.—આટ વસુઓમાં ઉત્તમ દ્રોણ વસુ અને તેની સ્ત્રી ધ્રુવને બ્રહ્માણ ગાયોનું પાલન કરવા આદિ કામની આજ્ઞા કરતાં તે આજ્ઞાનો સ્વીકાર કરી તે વંશેણ માગ્યું હતું કે ‘ અમો સ્ત્રી-પુરુષ પૃથ્વીમાં જનમીએ ત્યાં જગતના નાથ ત્રિણુ ભગવાનમાં અમને પરમ ભક્તિ થતી જોડાણ કે જેથી અનાયાસે જન્મ-મરણના ફેરા મટીએ ’ ॥૪૮॥૪૯॥ બ્રહ્માણ તથાસ્તુ કેહેતાં એ મોટી કીર્તિવાળો દ્રોણ વસુ વ્રજમાં નંદરાય થયો હતો અને તેની સ્ત્રી ધરા યશોદા થઈ હતી ॥ ૫૦ ॥ જોકે સઘળા ગોવાળિયા અને ગોપીઓને પણ ભગવાનમાં ભક્તિ હતીજ તોપણ નંદરાય અને યશોદાને પુત્રરૂપ થયેલા ભગવાનમાં બ્રહ્માના વરદાનનેલીધે બહુજ ભક્તિ થઈ હતી ॥ ૫૧ ॥ પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને બ્રહ્માની આજ્ઞા સત્ય કરવાસારૂ બલભદ્રની

॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ દ્રોણો વસૂનાં પ્રવરો ધરયા સહ ભાર્યયા ॥ કરિણ્યમાણ આદેશાન્ બ્રહ્મણસ્તસુવાચ હ ॥ ૪૮ ॥ જાતયોનો મહાદેવે સુવિ વિશ્વેશ્વરે દરો ॥ ભક્તિઃ સ્યાત્પરમા લોકે યયાંઽજો દુર્ગતિં તરેત્ ॥ ૪૯ ॥ અસ્તિયુક્તઃ સ ભગવાન્ વ્રજે દ્રોણો મ-હાયશઃ ॥ જન્મે નંદં ઇતિ સ્થ્યાતો યશોદા સા ધરામવત્ ॥ ૫૦ ॥ તતો ભક્તિર્ભગવતિ પુત્રીશ્રૂતે જનાર્દને ॥ દંપત્યોર્નિતરામાસીદ્વો-પગોપીષુ ભારત ॥ ૫૧ ॥ કૃષ્ણો બ્રહ્મણ આદેશં સત્યં કર્તુ વ્રજે વિસુઃ ॥ સહરામો વસંશ્રકે તેષાં પ્રીતિં સ્વલીલયા ॥ ૫૨ ॥ ઇતિ શ્રી-ભાગવતે મહાપુરાણે દશમસ્કંધે પૂર્વાર્ધે વિશ્વરૂપદર્શનેઽષ્ટમોઽધ્યાયઃ ॥ ૮ ॥ ૪૯ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ એકદા શ્વહ્રદાસીષુ યશોદા નંદગોહિની ॥ કર્માતરનિયુક્તાસુ નિર્મમંથ સ્વયં દધિ ॥ ૧ ॥ યાનિ યાનીહ ગીતાનિ તદ્બાલચરિતાનિ ચ ॥ દધિનિર્મથને કાલે સ્મ-રંતી તાન્યગાયત ॥ ૨ ॥ ક્ષોમં વાસઃ પૃથુકટિતટે વિપ્રતી સૂત્રનદ્રં પુત્રસેહસુતકુચયુગં જાતકંપં ચ સુધ્રુઃ ॥ રજ્વાકર્ષશ્રમસુજ-લત્કંકણૌ કુંડલે ચ સ્વિન્નં વક્ત્રં કવરવિગલન્માલતી નિર્મમંથ ॥ ૩ ॥

સાથે વ્રજમાં રહીને પોતાની લીલાથી તેઓને પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરી ॥ ૫૨ ॥ ઇતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના દશમસ્કંધનો આઠમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૮ ॥ શુકદેવજી કેહેછે. — એક દિવસે ધરની દાસીઓ બીજાં કામમાં જોડાઈ જતાં નંદરાયની સ્ત્રી યશોદા પોતે દહિનું મથન [છાશ] કરવા લાગ્યાં ॥ ૧ ॥ ભગવાનનાં જે જે બાલચરિત્ર અહીં કહ્યાં તે સર્વનું સ્મરણ કરી છાશ કરવાના સમયમાં યશોદા તેઓનું ગાયન કરતાં હતાં ॥ ૨ ॥ મંથન કરતાં હતાં એ સમયમાં સુંદર મૃકુટીવાળાં યશોદાણે મોટા નિતંબ ઉપર પેહેરેલું રેશમી વસ્ત્ર કટિમેઘલાથી વાંચ્યું હતું, પુત્ર ઉપર સ્નેહેનેલીધે સ્તનમાંથી દૂધ ઝરતું હતું, શરીર હાલતું હતું, નેતરૂં સેંચવાના પરિશ્રમનેલીધે હાથમાં કંકણ અને કાનમાં કુંડલ હાલતાં હતાં, મોઢાપર પસીનો વઘ્યો હતો અને ચોટલામાં-શ્રી માલતીનાં ફૂલ સ્ત્રી પડતાં હતાં ॥ ૩ ॥

૧ આ નવમા અધ્યાયમાં દૂધ ઉમરે આવતાં ગણ્યાં યશોદાણે, ગોલી ભાંગેલી જોઈ અને તે કામ શ્રીકૃષ્ણે કરેલું જાણી તેમને દામડાથી વાંધ્યા, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

दहिनुं मथन करतां माताजीनी पासे धाववानी इच्छार्थी आवीने प्रीति उपजावता भगवाने रवाई झालीने तेमने रोक्यां ॥ ४ ॥ भगवानने खो-
ळांमां बेसाडीने यशोदा खेहनेलीधे जेमांथी दूध झरतुं हतुं एबुं पोतानुं स्तन धरावतां हतां अने मंदहास्यवाळुं तेमनुं मुख जोतां हतां तेटलांमां उनुं
मुकेलुं दूध उभरे आवतां तेनी संभाळ लेवासारू, भगवान् जोके तस थया न हता तोपण तेमने मूकी दइने वेगथी त्यां गयां ॥ ५ ॥ भगवानने तेथी
रीस चडी-लाल होठ फरकवा लाग्या. खोटां खोटां आंसु आवी गयां. पछी दांतवते होठ डसीने उपरवटणाथी छाशनी गोळी फोडी नाखी घरनी
अंदर जइने एकांतमां मांखण खावा लाग्या ॥ ६ ॥ बहुज तपी गएला दूधने चूला उपरथी उत्तारी यशोदा पाळां छाश करवाना स्थानकमां आव्यां
त्यां दहिनी गोळीने फुटेली जोइ अने ते पोताना पुत्रनुं काम छे एम जाणी भगवानने त्यां नहि देखतां हसी पड्यां ॥ ७ ॥ पछी उंधा वाळेला खां-

तां स्तन्यकाम आसाद्य मथंतीं जननीं हरिः ॥ गृहीत्वा दधिमंथानं न्यषेधत्प्रीतिमावहन् ॥ ४ ॥ तमंकमारूढमपाययस्तनं स्नेहस्तुतं
सस्मितमीक्षती मुखम् ॥ अतस्तमुत्सृज्य जवेन सा ययाबुत्सिन्व्यमाने पयसि त्वधिश्रिते ॥ ५ ॥ संजातकोपः स्फुरितारुणाधरं संदश्य
दद्भिर्दधिमंथभाजनम् ॥ भित्वा मृषाऽश्रुदृष्टपदश्मना रहो जयास ह्यंगवमंतरं गतः ॥ ६ ॥ उत्तार्य गोपी सुश्रुतं पयः पुनः प्रविश्य
संदश्य च दध्यमत्रकम् ॥ भग्नं विलोक्य स्वसुतस्य कर्म तज्जहास तं चापि न तत्र पश्यती ॥ ७ ॥ उद्धृत्वा लोत्रैरुपरि व्यवस्थितं म-
र्काय कामं ददतं शिचि स्थितम् ॥ ह्यंगवं चौर्यविशंकिनेक्षणं निरीक्ष्य पश्चात्सुतमागमच्छनैः ॥ ८ ॥ तामात्तयष्टिं प्रसमीक्ष्य स-
त्वरस्ततोऽवस्थापससार भीतवत् ॥ गोप्यन्वधावन्न यमाप योगिनां क्षमं प्रवेष्टुं तपसेरितं मनः ॥ ९ ॥ अन्वंचमाना जननी बृह-
च्चलच्छ्रेणीभराक्रांतगतिः सुमध्यमा ॥ जवेन विस्मसितकेशबंधनच्युतप्रसूनाऽनुगतिः परामृशत् ॥ १० ॥ कृतागमं तं प्ररुदंतम-
क्षिणी कण्ठमंजन्मपिणी स्वपाणिना ॥ उद्रीक्ष्यमाणं भयविह्वलेक्षणं हस्ते गृहीत्वा भिषयंत्यवायुरत् ॥ ११ ॥

डणिया उपर बेठेला, शीकामां रहेला मांखणने वानराने खवरावता अने चोरीनेलीधे चकरवकर जोया करता पुत्रने जोइने तेने पकडवासारू धीरे
धीरे पछवाडेथी आव्यां ॥ ८ ॥ लाकडी लइने आवतां माताजीने जोइ भगवान्, तुरत खांडणिया उपरथी उतरीने भय पामेलानी पेठे भाग्या. य-
शोदा तेमनी पछवाडे दोड्यां पण पोहोंची शक्यां नहि, केम के तपथी तदाकार करेलुं अने प्रवेश करवाने योग्य योगिओनुं मन पण तेने पोहोंची
शकतुं नथी ॥ ९ ॥ वेगनेलीधे जेनी पछवाडे चोटलांमांथी फूल खरतां हतां अने मोटा तथा हालना नितंबना भारथी दोडवांमां मुझातां हतां एवां
सुंदर यशोदाए मांडमांड दोडी पोहोंचीने भगवानने पकड्या ॥ १० ॥ वांकमां आवेला, गेता, जेमांथी आंजण खरडाइ जतुं हतुं एवी आंखोने हा-
थथी चोळता, जोया करता अने भयथी विह्वल नेत्रवाळा श्रीकृष्णनो हाथ पकडी यशोदाए तेमने वीवराववासारू धमकी आपी ॥ ११ ॥

बालकपर प्रीतिवाळां अने भगवाननी शक्तिने नहि जाणतां यशोदाए पोताना पुत्रने वीनिल जाणी लाकडी मूक्री दइने तेमने दामडाथी बांध-
वानी इच्छा करी ॥ १२ ॥ जेनी अंदर, बहार, आंगळ के पाछळ काई नथी अने जे जगतनी अंदर, बहार, आंगळ तथा पाछळ रेहेछे अने जे
जगतरूप छे ते अव्यक्त अने मनुष्यदेहवाळा भगवानने पुत्र मानी यशोदाए, जेम प्राकृत बालकने बांधे तेम खांडणियासाथे दामडाथी बांध्या
॥ १३ ॥ १४ ॥ बांकमां आवेला ते पोताना बालकने बांधतां तं दामडुं बे आंगळ ओछुं थयुं एटले यशोदाए तेनी साथे बीजुं दामडुं सांध्युं ॥ १५ ॥
बीजुं दामडुं पण बे आंगळ ओछुं पडतां तेनी साथे बीजुं सांध्युं तो ते पण बे आंगळ ओछुं थयुं. एवी रीते जेटलां दामडां लीयां ते सघळां तेट-
लांज ओछां थयां ॥ १६ ॥ घरनां सघळां दामडां सांध्यां तोपण ओछांज थतां आव्यां तेथी बीजी गोपीओ हसवा लागतां हमी पडेलां यशोदा पोते

त्यक्ता यष्टिं सुतं भीतं विज्ञायार्भकवत्सला ॥ इयेप किल तं बहू दाम्नाऽतद्वीर्यकोविदा ॥ १२ ॥ न चांतर्न बहिर्यस्य न पूर्वं नापि
चापरम् ॥ पूर्वापरं बहिश्रान्तर्जगतो यो जगच्च यः ॥ १३ ॥ तं मत्वात्मजमव्यक्तं मर्त्यलिंगमधोक्षजम् ॥ गोपिकोलूखले दाम्ना बबंध
प्राकृतं यथा ॥ १४ ॥ तद्दाम बद्धमानस्य स्वार्भकस्य कृतागसः ॥ द्व्यंगुलोनमभूत्तेन संदधेऽन्यच्च गोपिका ॥ १५ ॥ यदासीत्तद-
पि न्यूनं तेनान्यदपि संदधे ॥ तदपि द्व्यंगुलं न्यूनं यद्यदादत्त बंधनम् ॥ १६ ॥ एवं स्वगेहदामानि यशोदा संदधत्यपि ॥ गोपीना-
मुत्स्मर्यतीनां स्मर्यती विस्मिताऽभवत् ॥ १७ ॥ स्वमातुः स्विन्नगात्राया विषस्तकवरखजः ॥ दृष्ट्वा परिश्रमं कृष्णः कृपयासीत्स्वबं-
धने ॥ १८ ॥ एवं संदर्शिता हंग हरिणा भृत्यवश्यता ॥ स्वशेनापि कृष्णेन यस्येदं मेश्वरं वशे ॥ १९ ॥ नेमं विरिचो न भ-
वो न श्रीरप्यंगसंश्रया ॥ प्रसादं लेभिरे गोपी यत्तत्प्राप विमुक्तिदात् ॥ २० ॥ नायं सुखापो भगवान् देहिनां गोपिकासुतः ॥
ज्ञानिनां चालभृतानां यथा भक्तिमतामिह ॥ २१ ॥

पण विस्मय पामी गयां ॥ १७ ॥ पछी पोतानी माताने परिश्रमथी पमीनो वळी गथो अने चाटलामांथी मालाओ खसी गई ते जोइने कृपाथी श्री-
कृष्ण भगवान् दामडाथी बांधाया ॥ १८ ॥ हे परीक्षित राजा ! भगवान् के जेमने लोकपाल देवतासहित आ सघळुं जगत वश्य छे तेमणे पोते
स्वतंत्र छतां पण एवी रीते भक्तवश्यपणुं देखाड्युं ॥ १९ ॥ मुक्ति आपनार भगवान् पामेथी ब्रह्मा, सदाशिव अने अंगमां रेहेनारां लक्ष्मीजीने पण
कृपा नथी मळी एम नथी परंतु यशोदाने जे कृपा मळी ते कृपा कोइने मळी नथी ॥ २० ॥ यशोदाना पुत्र ए श्रीकृष्ण भगवान्, जेवा भक्तिना-
लाओने सेहेज मळेछे तेवा देहाभिमानवाळा तपस्वी आदि लोकोने अने देहाभिमान वगरना ज्ञानि लोकोने पण सेहेज मळता नथी ॥ २१ ॥

પછી માતા યશોદા ઘરના કામકાજમાં લાગી જતાં બંધાણા પ્રભુ ભગવાને ચમત્કારનું [ત્રિ આંજળિયાનાં ઝાંઝાડ] કે જે પૂર્વજન્મમાં કુંબેરજીના પુત્ર થકી હતા તેમને દીઠા ॥૨૨॥ પૂર્વે નલકૂબર અને મણિગ્રીવ એવા નામથી પ્રખ્યાત થયેલા અને મોટી લક્ષ્મીવાળા જે બે, કુંબેરજીના પુત્ર હતા તેઓ લક્ષ્મીના મદનેલીધે નારદજીનો શાપ લાગવાથી વૃક્ષપણું પામ્યા હતા ॥૨૩॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो नवमो अध्याय संपूर्ण ॥ ९ ॥ પરીક્ષિત રાજા પૂછેછે'—હે મહારાજ ! એ નલકૂબર અને મણિગ્રીવને નારદજીએ શાપ દીધો તેનું કારણ કહો. એ લોકોએ કયું મુંડું કામ કન્યું હતું અને નારદજીએ પોતે મહાવૈષ્ણવ થઈને કોપ શામોટ કન્યો ? ॥ ૧ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—रुद्रनुं अनुचरणुं मळवाथी बहुज गर्व गामेला

કૃષ્ણસ્તુ રુદ્રકૃત્યેષુ વ્યગ્રાયાં માતરિ પ્રભુઃ ॥ અદ્રાક્ષીર્દર્જુનો પૂર્વ ગુહ્યકૌ ધનદાત્મજૌ ॥ ૨૨ ॥ પુરા નારદશપેન વૃક્ષતાં પ્રાપિતૌ મ-
દાત્ ॥ નલકૂબરમણિગ્રીવાવિતિ સ્થિતૌ શ્રિયાન્વિતૌ ॥ ૨૩ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे गोपीप्रसादो ना-
મ નવમોઽધ્યાયઃ ॥ ૯ ॥ રાજોવાચ ॥ કલ્યતાં ભગવન્નેતત્તયોઃ શાપસ્ય કારણમ્ ॥ ચત્તદ્વિગર્હિતં કર્મ येन वा देवर्षेस्तमः ॥ ૧ ॥
॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ रुद्रस्यानुचरौ भूत्वा सुहृदौ धनदात्मजौ ॥ कैलासोपवने गम्ये मंदाकिन्यां मदोत्कटौ ॥ २ ॥ वारुणौ मदि-
રાં પીત્વા મદાઘૂર્ણિતલોચનો ॥ સ્ત્રીજનૈરનુગાયદ્વિશ્વેરતુઃ પુષ્પિતે વને ॥ ૩ ॥ અંતઃ પ્રવિશ્ય ગંગાયામંભોજવનરાજિનિ ॥ ચિકીટુ-
ર્થુવતિભિર્ગંજાવિવ કરેણુભિઃ ॥ ૪ ॥ यदृच्छया च देवर्षिर्भगवांस्तत्र कौरव ॥ अपश्यन्नारदो देवौ क्षीवाणौ ममबुद्ध्यत ॥ ५ ॥ તે
દૃષ્ટ્વા વ્રીહિતા દેવ્યો વિવસ્ત્રાઃ શાપશંકિતાઃ ॥ વાસાંસિ પર્યધુઃ શીઘ્રં વિવસ્ત્રૌ નૈવ ગુહ્યકૌ ॥ ૬ ॥

એ બે કુંબેરજીના પુત્રો છકેલા થઈને કૈલાસ પર્વતના સુંદર ઉપવનમાં ગંગાજીને કાંઠે ફરતા હતા. વારુણી નામની મદિરા પીવાનેલીધે તેઓનાં નેત્ર મદથી ધૂમતાં હતાં અને ફૂલવાડીમાં ફરતા હતા ત્યાં તેઓની પાછલ સ્ત્રિયો ગાતી આવતી હતી ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ कमलानां घणां वनवाळा गंगा-
જીના પ્રવાહમાં પ્રવેશ કરીને, હાથળીઓની સાથે હાથીઓની પેટે તેઓ જુવાન સ્ત્રીઓની માથે ક્રીડા કરતા હતા ॥ ૪ ॥ हे राजा ! त्यां यदृच्छायी
દેવર્ષિ નારદજી આવી નીકળ્યા તે એઓને જોઈને 'મત્ત' એમ જાણી ગયા ॥ ૫ ॥ वस्त्रवगरनी स्त्रीओए नारदजीने जोइने लाज आवतां तेमना
શાપની બીકથી તુરત વસ્ત્ર પેહન્યાં પણ નમ્ર ઉમેલા તે બે જણાએ પેહન્યાં નહિ ॥ ૬ ॥

૧. આ દશમા અધ્યાયમાં રીંછતાં વચમાં ગણેલા ભગવાને ત્રે આંજળિયાનાં વૃક્ષ પાડ્યાં અને તેઓમાંથી નીકળેલા બે દેવનાઓએ ભગવાનની સ્તુતિ કરી, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

मदिगा पीवाथी मत्त अने लक्ष्मीना मदथी अंघ बनेला ए वं देवकुमारोने जाई तेओनागर अनुग्रह करवासारू शाप देवानो निश्चय करीने नार-
दजी आ प्रमाणे बोल्या ॥ ७ ॥ नारदजी केहेछे. — प्रिय विषयोने सेवनार पुरुषने लक्ष्मीना मदविना कुलीनपणा के विद्वानपणा आदिथी थएलो
बीजा कोइ प्रकारनो मद अथवा रजोगुणतुं कार्य बुद्धिनो भ्रंश करनार नथी पण लक्ष्मीनो मदज बुद्धिने भ्रष्ट करनार छे, के जे लक्ष्मीना मद-
नी साथे स्त्रीओनुं, द्यूत [जुगार] नुं अने मदिगा पीवानुं व्यसन रहेछे ॥ ८ ॥ आ क्षणभंगुर देहने लक्ष्मीना मदनेलीछे अजर अने अमर मान-
नारा अजितेन्द्रिय लोको निर्दय थइने पशुओने मारेछे ॥ ९ ॥ नरदेव अने भूदेव केहेवातां छतां पण आ देह के जे छेलीवारे सडी जाय तो की-
डारूप, खवाइ जाय तो विष्टारूप अने बाळी नाखवामां आवे तो भस्मरूप थनार छे तेने राजी राखवासारू प्राणीओनो द्रोह करनार पुरुष पोताना
स्वार्थने शुं जाणे छे ? नथीज जाणतो; केम के प्राणीओनो द्रोह करवाथी तो नरकज मळेछे ॥ १० ॥ वास्तविक रीते आ देह कोनो छे ?

तौ दृष्टा मदिरामत्तौ श्रीमदांधौ सुरात्मजौ ॥ तयोरनुग्रहार्थाय शापं दास्यन्निदं जगौ ॥ ७ ॥ नारद उवाच ॥ न हान्यो जुषतो
जोष्यान् बुद्धिभ्रंशो रजोगुणः ॥ श्रीमदादाभिजात्यादिर्यत्र स्त्रीद्यूतमासवः ॥ ८ ॥ हन्यते पशवो यत्र निर्दयैरजितात्मभिः ॥ म-
न्यमानैरिमं देहमजरामृत्युनश्वरम् ॥ ९ ॥ देवसंज्ञितमप्यन्ते कृमिविड्भस्मसंज्ञितम् ॥ भूतधृक् तत्कृते स्वार्थं किं वेद निरयो यतः
॥ १० ॥ देहः किमन्नदातुः स्वं निषेकुर्मातुरेव च ॥ मातुःपितुर्वा बलिनः क्रेतुर्ग्रेः शुनोऽपि वा ॥ ११ ॥ एवं साधारणं देहमव्य-
क्तप्रभावाप्ययम् ॥ को विद्वानात्मसात्कृत्वा हन्ति जंतून्तेऽसतः ॥ १२ ॥ असतः श्रीमदांधस्य दारिद्र्यं परमांजनम् ॥ आत्मोपम्ये-
न भूतानि दरिद्रः परमीक्षते ॥ १३ ॥

अन्नदातानो कहीए तोपण खांटुं नथी; पितानो कहीए तोपण खांटुं नथी; मातानो कहीए तोपण खांटुं नथी; दोहित्राने मातामहे [माना बापे] दी-
करो करी राख्यो होय तो मातामहनो छे एम केहेवामां पण खांटुं नथी; कोइ बलवान् पुरुष दास करी ले तो तेनो छे एम केहेवामां पण खांटुं
नथी; वेहेचाथी लेनारनो कहीए तोपण खांटुं नथी; छेलीवारे बाळी नाखेछे तेथी अभिनो कहीए तोपण खांटुं नथी अने समयपर कुतरां पण
खाई जाय तेथी कुतरांनो कहीए तो पण खांटुं न केहेवाय ॥ ११ ॥ आवी रीते घणांनो पंत्याळो देह के जेनी उत्पत्ति अव्यक्तथी छे अने नाश
पण अव्यक्तमांज छे तेने पोतारूप मानी कयो विद्वान प्राणीओने मारे ? देहाभिमानथी हिंसा करवी ए तो मूढनुंज काम छे ॥ १२ ॥ मूढ
पुरुष के जे लक्ष्मीना मदथी आंधळो थएलो होय तेने दारिद्र्यज उत्तम अंजनरूप छे; केम के दरिद्र पुरुष बीजा प्राणीओने पोतासरखांज
गणे तेथी कोइमां द्रोह करे नहि ॥ १३ ॥

जेने कांटो वागवानी पीडा थई होय ते माणस, पोताना शरीरमां थएलां मोढुं करमाइजत्रा आदि पीडानां चिह्नो जेवां बीजाना शरीरमां चिह्नो देखे तेने पण तेवीज पीडा थवानुं जाणी रह्यो होय तेथी ते जेम बीजा प्राणीने पीडा थवानी इच्छा न करे तेम जेने कांटो न वागो होय ते घणी इच्छा न करे एम संभव नथी ॥ १४ ॥ सर्व प्रकारना मदथी मुक्त अने अहंकार वगरनो दरिद्र पुरुष यदृच्छाथी कष्ट पामेछे तो ते कष्टज तेने मोटा तपरूप थायछे ॥ १५ ॥ भूखथी दुबळा थएला अने अन्नने इच्छता दरिद्र पुरुषनी इंद्रियो निर्बल थई जायछे अने तेने पछवाडे हिंसा पण बंध पडेछे ॥ १६ ॥ समदृष्टिवाळा साधु पुरुषानो समागम पण दरिद्रनेज थायछे अने तेओना संगना प्रभावथी तेनी तृष्णा मटी जतां ते तुरतज शुद्ध थायछे ॥ १७ ॥ समदृष्टिवाळा अने भगवानना चरणने इच्छनारा साधु पुरुषाने दरिद्रज वाहाला होय छे, कम के धनना अ-

यथा कंटकविद्धांगो जंतोर्नेच्छति तां व्यथाम् ॥ जीवसाम्यं गतो लिंगैर्न तथाऽविद्धकंटकः ॥ १४ ॥ दरिद्रो निरहंस्तंभो मुक्तः सर्व-
मदैरिह ॥ कृच्छ्रं यदृच्छयाप्नोति तद्धि तस्य परं तपः ॥ १५ ॥ नित्यं श्रुक्षामदेहस्य दरिद्रस्यान्नकांक्षिणः ॥ इन्द्रियाण्यनुशुष्यंति
हिंसाऽपि विनिवर्तते ॥ १६ ॥ दरिद्रस्यैव युज्यंते साधवः समदर्शिनः ॥ मद्भिः क्षिणोति तं तर्प तत आराद्धिशुद्ध्यति ॥ १७ ॥
साधूनां समचित्तानां मुकुंदचरणैषिणाम् ॥ उपेक्ष्यैः किं धनस्तंभैरसद्भिरसदाश्रयैः ॥ १८ ॥ तदहं मत्तयोर्माध्व्या वारुण्या श्रीमदां-
धयोः ॥ तमोमदं हरिष्यामि स्त्रेणयोगजितात्मनोः ॥ १९ ॥ यदिमौ लोकपालस्य पुत्रौ भूत्वा तमद्भुतौ ॥ न विवाससमात्मानं
विजानीतः सुदुर्मदौ ॥ २० ॥ अतोऽर्हतः स्थावरां स्यातां नैवं यथा पुनः ॥ स्मृतिः स्यान्मत्प्रसादेन तत्रापि मदनुग्रहात् ॥ २१ ॥
वासुदेवस्य सान्निध्यं लब्ध्वा दिव्यशरच्छते ॥ वृत्ते स्वर्लोकतां भूयो लब्धभक्ती भविष्यतः ॥ २२ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एव-
मुक्त्वा स देवर्षिर्गतो नारायणाश्रमम् ॥ नलकूवरमणिग्रीवावामतुर्यमलार्जुनौ ॥ २३ ॥

भिमाननेलीधे खोटांमां लागी रहेला नीच लोकोने तेओ उपेक्षा करवा योग्यज मानेछे तेथी ते साधुओने तेओनुं कशुं प्रयोजन नथी ॥ १८ ॥
एटलामाटे आ बे जण के जेओ वारुणी मदिरा पीवाथी मत्त, लक्ष्मीना मदथी आंधळा, स्त्रीलंपट अने अजितेंद्रिय छे तेओना अज्ञाने करेला म-
दने हुं हरीश ॥ १९ ॥ अज्ञानथी व्यास अने मदोन्मत्त आ बे जणा लोकपालना पुत्र थइने पोताना शरीरने नम्र जाणता नथी तेथी स्थावरपणाने
योग्य छे; के जेम थवाथी फरीवार आवा नहि थाय. मारी कृपाथी ते अवतारमां पण एओने स्मरण रेहेशे अने देवताओनां सो वर्ष पूरां थया पछी
भगवाननुं दर्शन पामीने पाछा देव थशे. देवपणमां पण मारा अनुग्रहथी एओने भक्ति प्राप्त थशे ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ शुकदेवजी केहेछे.—एप्र-
माणे कहीने ते नारदजी नारायणना आश्रममां गया. अने नलकूबर तथा मणिग्रीव यमलार्जुन थया ॥ २३ ॥

धैर्यवोमां उत्तम नागदर्जनुं वचन माचुं कर्गवामारु ए यमलार्जुन ज्यां छे त्यां भगवान् धीरे धीरे पद्यान्या ॥ २४ ॥ 'नारदजी मने बहुज प्यारा छे मोटे ए महात्माए आ बे कुवेरजीना पुत्रविप जे कह्युं छे ते हुं तेप्रमाणेज माचुं करीश' एवा विचारथी श्रीकृष्ण भगवान् ते बे यमलार्जुनना मध्य-
मांथी नीकळ्या. गोनानो प्रवेश थवारथी आडा थई गएला ग्रांडणियने, भगवान् के जे पेटमां दामणार्थी बांधेला हता ते खेचतां ए बे झाडनां मूल-
उग्वडी पड्यां; भगवाननुं बल लागावार्थी तेओनां मंथ, शास्त्रा अने पानडां कंपवा लाग्यां; भारे भयंकर कटाको धयो अने तुरतज ते बे झाड ध-
रतीपर पड्यां ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ ए बे झाडमांथी जेम मूर्तिमान् अमि नीकळे तेम बे देव नीकळ्या. एओनी कांतिथी दिशाओ शोभी रही हती.
मद् रहित थएला ए बे देव हाथ जोडी, सर्व लोकना नाथ श्रीकृष्ण भगवाननी पामे आवी प्रणाम करीने आप्रमाणे बोल्या ॥ २८ ॥ नलकूबर

क्षेपेर्भागवतमुख्यस्य मतं कर्तुं वचो हरिः ॥ जगाम शनैर्कैस्तत्र यत्रास्तां यमलार्जुनौ ॥ २४ ॥ देवर्षिर्मे प्रियतमो यदिमौ धनदा-
त्मजौ ॥ तत्तथा माधयिष्यामि यद्गीतं तन्महात्मना ॥ २५ ॥ इत्यंतरेणार्जुनयोः कृष्णस्तु यमयोर्धयो ॥ आत्मनिर्वेशमात्रेण तिर्य-
गतमुद्धुखलम् ॥ २६ ॥ बालेन निष्कर्षयताऽन्वगुह्यबलं तदामोदरेण तस्मोत्कलिनांघ्रिवधौ ॥ निष्पेततुः परमविक्रमितातिविप-
स्कंधप्रवालविटपौ कृतचंडशब्दौ ॥ २७ ॥ तत्र श्रिया परमया ककुभः स्फुरंतौ सिद्धाबुपेत्य कुजयोरिव जातवेदाः ॥ कृष्णं प्रणम्य
शिरसाऽखिललोकनाथं वद्धांजली विरजमाविदमूचतुः स्म ॥ २८ ॥ कृष्ण कृष्ण महायोगिंस्त्वमाद्यः पुरुषः परः ॥ व्यक्ताव्यक्तमिदं
विश्वं रूपं ते ब्राह्मणा विदुः ॥ २९ ॥ त्वमेकः सर्वभूतानां देहास्वात्मैर्द्वियेश्वरः ॥ त्वमेव कालो भगवान्विष्णुरव्यय ईश्वरः ॥ ३० ॥
त्वं महान्प्रकृतिः मांशाद्रजःसत्त्वतमोमयी ॥ त्वमेव पुरुषोऽयं सः सर्वक्षेत्रविकारवित् ॥ ३१ ॥ गृह्यमाणैस्त्वमग्राह्यो विकारैः प्राकृ-
तैर्गुणैः ॥ कोन्विहाहति विज्ञातुं प्राक्सिद्धं गुणमंवृतः ॥ ३२ ॥

अने मणिग्रीव स्तुति करेछे.—हे कृष्ण ! हे कृष्ण ! हे मोटा योगी ! तमे सर्वना आदि परमपुरुष छो. स्थूल-सूक्ष्मरूप आ सघळुं जगत तमारुं
रूप छे एम ब्रह्मवेत्ताओ जाणेछे ॥ २९ ॥ सर्व प्राणीओनां देह, प्राण, अहंकार अने इंद्रियोना नियंता तमे एक छो. अविनाशी अने ईश्वर विष्णु
तमे छो तेथी जे काल छे ते तमारी लीला छे ॥ ३० ॥ महत्तत्त्वरूप तमे छो. रज, सत्त्व अने तमोगुणभय साक्षात् प्रकृति ए तमारुं स्वरूप छे.
सर्वना अग्र्यक्ष अने सर्व शरीरोना विकारोने जाणनार पुरुष तमे छो ॥ ३१ ॥ इंद्रियोथी ग्रहण करवामां आवता प्रकृतिना पदार्थोथी तमारुं
ग्रहण थतुं नथी जीवादिकनी उत्पत्तिथी पेहेलांज स्वतःसिद्धपणार्थी रहेला आपने देहादिकथी वीटाएलो कोण जाणी शके ? ॥ ३२ ॥

વાસુદેવ, સર્વના કર્તા અને પોતે પ્રકાશ કરેલા ગુણોથી જેનું સ્વરૂપ ટંકાઈ રહ્યું છે એવા આપ પરબ્રહ્મને નમસ્કાર કરીએ છિયે ॥ ૩૩ ॥ આપ કે જે સર્વ શરીરોમાં રહેતાં છતાં શરીરના સંબંધથી રહિત છો તેમના અવતાર, વીજા પ્રાણીઓથી ન થઈ શકે એવાં અને જેઓનાથી તુલ્ય અથવા અધિક કોઈ ન હોય એવાં પરાક્રમો ઉપરથી જાણવામાં આવેછે ॥ ૩૪ ॥ સર્વ લોકોને કલ્યાણ અને મોક્ષ આપવામાટે, સર્વ સુખોના અધિપતિ આપ હમણાં પોતાના અંશની સાથે અવતર્યા છો ॥ ૩૫ ॥ હે પરમ કલ્યાણરૂપ ! હે પરમ મંગલરૂપ ! આપ કે જે વાસુદેવ, શાંત અને યાદવોના પતિ છો તેમને વારંવાર પ્રણામ કરીએ છિયે ॥ ૩૬ ॥ હે પ્રભુ ! અમે કે જેઓ તમારા દાસાનુદાસ છિયે તેમને આજ્ઞા કરો. અમોને નારદજીના અનુગ્રહથી આપનું દર્શન થયું છે ॥ ૩૭ ॥ અમારી વાણી આપના ગુણોના વર્ણનમાં તત્સર રહેજો, કાન આપની કથા સાંભળવામાં તત્સર રહેજો, હાથ આપની સેવા કરવા-

તસ્મૈ તુભ્યં ભગવતે વાસુદેવાય વેદ્યમે ॥ આત્મદ્યોતગુણૈશ્છન્નમહિમ્ને બ્રહ્મણે નમઃ ॥ ૩૮ ॥ યસ્યાવતારા જ્ઞાયંતે શરીરેષ્વશરીરિણઃ ॥ તૈસ્તૈરતુલ્યાતિશયૈર્વીર્યદિહિષ્વસંગતૈઃ ॥ ૩૯ ॥ સ ભવાન્ સર્વલોકસ્ય ભવાય વિભવાય ચ ॥ અવતીર્ણોઽશભાગેન સાંપ્રતં પતિરાશિષામ્ ॥ ૪૦ ॥ નમઃ પરમકલ્યાણ નમઃ પરમમંગલ ॥ વાસુદેવાય શાંતાય યદૂનાં પતયે નમઃ ॥ ૪૧ ॥ અનુજાનીહિ નૌ શ્રૂમં-સ્તવાનુચરકિંકરૌ ॥ દર્શનં નૌ ભગવત ઋષેરાસીદનુગ્રહાન્ ॥ ૪૨ ॥ વાણી ગુણાનુક્રયને શ્રવણૌ કથાયાં હસ્તૌ ચ કર્મસુ મનસ્ત્વ પાદયોર્નઃ ॥ સ્મૃત્યાં શિરસ્ત્વ નિવાસજગત્પ્રણમે દ્રષ્ટિઃ સતાં દર્શનેઽસ્તુ ભવત્તનૂનામ્ ॥ ૪૩ ॥ શ્રીથુક ઉવાચ ॥ ॥ इत्थं सं-कीर्तितस्ताभ्यां भगवान्नोक्कुलेश्वरः ॥ दास्त्रा चोल्लुखले बद्धः प्रहसन्नाह गुह्यकौ ॥ ४४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ ज्ञानं मम पुरै-वैतद्वर्षिणा करुणालना ॥ यच्छ्रीमदांधयोर्वीर्गभिर्विभ्रंशोऽनुग्रहः कृतः ॥ ४५ ॥ साधूनां ममचित्तानां सुतरां मत्कृतात्मनाम् ॥ दर्शनान्नो भवेदंधः पुंसोऽक्ष्णोः सवितुर्यथा ॥ ४६ ॥ ॥

માં તત્સર રહેજો, મન આપના ચરણના સ્મરણમાં તત્સર રહેજો, માથું આપના નિવામરૂપ જગતને પ્રણામ કરવામાં તત્સર રહેજો અને દ્રષ્ટિ આપની મૂર્તિઓરૂપ સત્પુરુષોનાં દર્શનમાં તત્સર રહેજો ॥ ૩૮ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.—દામણાથી સ્વાડિણિયામાં વંધાણલા ગોકુલેશ્વર ભગવાને ઇપ્રમાણે તે-ઓની સ્તુતિ સાંભળી હસીને તેઓને કહ્યું કે—ભગવાન્ કહેછે.—દયાલુ નારદજીએ તમે કે જેઓ લક્ષ્મીના મદથી અંધ થયા હતા તેઓને પોતાની વાણીથી લક્ષ્મીનો મદ ટાળી નાશ્વરૂપ અનુગ્રહ કન્યો હતો એ પ્રથમથીજ માગ જાણવામાં હતું ॥ ૪૧ ॥ ૪૦ ॥ સ્વધર્મથી વર્તનાર, બ્રહ્મવેત્તા અને તેઓમાં પળ વળી મારામાં ચિત્તનું અર્પણ કરનાર મહાત્માઓના દર્શનથી, મૃત્યુના દર્શનથી જેમ નેત્રને વંધન રહે નહિ તેમ પુરુષને વંધ-ન રહેજ નહિ ॥ ૪૨ ॥ ॥

तो हवे हे नलकृवर ! तम मने पगयण थईने तमारे टंकाणे जाओ. तमारे जोइए तेवां अने संसारना बंधनने मटाडनार मारामां प्रेम थयो छे ॥ ४२ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— खांडणियाथी बंधाएला भगवाने एप्रमाणे कहेला ते नलकृवर अने मणिग्रीव भगवानने प्रदक्षिणा करी, वारंवार प्रणाम करी आज्ञा मागीने उत्तर दिशामां गया ॥४३॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो दशमो अध्याय संपूर्ण ॥१०॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— हे राजा ! झाड पडवानो शब्द सांभळीने वज्रपातना भयथी बीनेला नंदादिक गोवाळीयाओ त्यां आव्या ॥ १ ॥ धरतीपर पडेला यमला-जुनेने जोई अने तेओने पडवानुं कारण प्रत्यक्ष छतां पण तेने नहि जाणीने भमीगया ॥ २ ॥ दामणाथी बंधाएला बालकने खांडणियो खेंचता दीठा तोपण आ कोणे कन्युं ? शायी थयुं ? आश्चर्य थयुं अने उत्पात थयो एम भय पामीने भमवा लाग्या ॥ ३ ॥ छोकराओए कथुं के— ‘ आ

तद्रूढं मत्परमौ नलकृवरसादनम् ॥ संजातो मयि भावो वामीप्सितः परमोऽभवः ॥ ४२ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्युक्तौ तौ परिक्रम्य प्रणम्य च पुनः पुनः ॥ बद्धोत्खलमामंत्र्य जग्मतुर्दिशमुत्तराम् ॥ ४३ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे नारदशापो नाम दशमो ध्यायः ॥ १० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ गोपा नंदादयः श्रुत्वा दुमयोः पततो खम् ॥ तत्राज-ग्मुः कुरुश्रेष्ठ निर्घातभयशंकितः ॥ १ ॥ भ्रूम्यां निपतितौ तत्र ददृशुर्यमलार्जुनौ ॥ बभ्रमुस्तदविज्ञाय लक्ष्य पतनकारणम् ॥ २ ॥ उत्खलं विकर्षतं दाम्ना बद्धं च बालकम् ॥ कस्येदं कुत आश्चर्यमुत्पात इति कातराः ॥ ३ ॥ बाला ऊचुरनेनेति तिर्यगतमुख-लम् ॥ विकर्षता मध्यगेन पुरुषावप्यचक्षमहि ॥ ४ ॥ न ते तदुक्तं जगद्गुर्न घटेनेति तस्य तत् ॥ बालस्योत्पादनं तवोः केचित्संदि-ग्धचेतसः ॥ ५ ॥ उत्खलं विकर्षतं दाम्ना बद्धं स्वमालजम् ॥ विलोक्य नंदः प्रहसद्भदनो विमुमोच ह ॥ ६ ॥ गोपीभिः स्तोभि-तौऽनृत्यद्भगवान्बालवत्कचित् ॥ उद्रायति क्वचिन्मुग्धस्तदृशो दारुण्यवत् ॥ ७ ॥

कृष्ण वचमां आवी जतां तेणे आडुं थएलुं खांडणियुं खेंचतां झाड पाडी नाख्यां अने ते झाडमांथी बे पुरुष नीकळ्या तेओने पण अमे दीठा ’ ॥ ४ ॥ गोवाळीआओमां केटलाएके तो बालक झाड उखेडी नाखे ए संभवेज नहि एम गणीने ते छोकराओनुं केहेबुं मान्युज नहि अने केटला-एकना मनमां संदेह पडी गयो ॥ ५ ॥ दामणाथी बंधाएला अने खांडणियाने घसडता पोताना पुत्रने जोईने नंदराये हसते मोटे तेमने छोळ्या ॥ ६ ॥ गोपीओए पोरसाववाथी कोई समये बालकनी पेटे अने अणममजुनी पेटे भगवान् नाचता होता, कोई समये गाता होता अने कोई सम-ये लाकडाना यंत्रनी पेटे तेओना स्वाधीनमांज रेहेता होता ॥ ७ ॥

१ आ अगियारमा अध्यायमां बृंदावनमां थावीने बालकांनी साथे बाछडाओने पालता भगवाने वत्सासुर अने वकासुरने मान्या, ए कथा केहेवामां आवरो.

कोई समये गोपीओए आज्ञा करवाथी पाटला, पाली, पवालां अने चांखडी उपाडता हता. तेमज पोतानां भक्त ब्रजजनोने राजी करवासारू हाथ बिभर्ति कचिदाज्ञसः पीठकोन्मानपादुकम् ॥ बाहुक्षेपं च कुरुते स्वानां च प्रीतिमावहन् ॥ ८ ॥ दर्शयंस्तद्विदां लोकै आत्मनो भृत्यवश्यताम् ॥ ब्रजस्योवाह वै हयं भगवान् बालचेष्टितैः ॥ ९ ॥' हलावता हता ॥ ८ ॥ लोकमां विचक्षण पुरुषोने 'हुं भक्तवश्यं ह्यु' एम देखाडता भगवान् पोतानी बालचेष्टाओथी ब्रजने आनंद आपता हता ॥ ९ ॥

१ आ ठेकाणे केंदलीक प्रतोमां दश श्लोक वधारं जोवामां आवेछे तेने घणा विद्वानां क्षेपक कहेछे ते नीचप्रमाणे छे.—

'ल्यो फल' एम कही कोइ फल वेचवा आवे त्यारे सयळां आपनार श्रीकृष्ण धान्य नई तेनी पासे फल लेवा जता हता, त्यारे फलनी वेचनारी श्रीकृष्णनी पासेथी धान्य नई फलथी श्रीकृष्णनो सोबो भरी देती हती, अने तेथी फल वेचनारीनुं फलनुं पात्र रक्थी भराई रेहेतुं हतुं ॥ १ ॥ २ ॥ "आज तमारो जन्मदिवस छे मोटे घेर चालो अने शुद्ध धई ब्राह्मणोने गोदान आपो; तेमज जुओ तमारा भाईबंधोने एओनी माताए नवरात्री ओवरात्री अलंकार पहरोवेळ छे मोटे नेमे पण चालो, नाओ, जमो, आभूषण धारण करो अने पछी रमो." एप्रकारे जेणे अर्जुनवृक्ष भांगेळ छे एवा श्रीकृष्ण नदीने कांठे गया होय त्याथी तेने बोलावतां हतां ॥ ३ ॥ ४ ॥ श्रीकृष्ण अने राम रमतमां होवाथी न आवता त्यारे रोहिणीजी पुत्रमां प्रीति राखनार यशोदाजीने तेओने तेडी लाववा मोकलतां हतां ॥ ५ ॥ पछी ब्रह्मादि सयळा देवताओना मुकुटमणि श्रीकृष्ण तथा बलदेवजीने पुत्र मानीने स्नेहथी

गृहीहि भो फलानीति श्रुत्वा सत्वरमच्युतः ॥ फलार्थी धान्यमादाय ययौ सर्वफलप्रदः ॥ १ ॥ फलविक्रयिणी तस्य च्युतधान्य-
करद्वयम् ॥ फलैरपूरयद्रक्षैः फलभांडमपूरि च ॥ २ ॥ सरित्तीरगतं कृष्णं भगार्जुनमथाह्वयत् ॥ जन्मक्षेमद्य भवतो विप्रेभ्यो देहि गाः
शुचिः ॥ ३ ॥ पश्य पश्य वयस्यांस्ते मातृसृष्टान्स्वलंकृतान् ॥ त्वं च स्नातः कृताहारो विहरस्व स्वर्नकृतः ॥ ४ ॥ नोपेयानां यदा-
हृतौ क्रीडासंगेन पुत्रकौ ॥ यशोदां प्रेषयामास रोहिणी पुत्रवत्सलाम् ॥ ५ ॥ इत्थं यशोदा तमशंषशस्वरं मत्वा सुतं स्नेहनिबद्ध-
धीर्नृप ॥ हस्ते गृहीत्वा सहस्रममच्युतं नीत्वा स्ववाटं कृतवन्त्यथोदयम् ॥ ६ ॥ क्रीडंतं मा सुतं बालैरतिबेलं सदाग्रजम् ॥ य-
शोदाऽजोहवीत्कृष्णं पुत्रस्नेहलुप्तस्ती ॥ ७ ॥ कृष्ण कृष्णारविदाक्ष नात एहि स्तनं पिब ॥ अलं विहारैः श्रुत्वांतः क्रीडाश्रान्तोऽसि
पुत्रक ॥ ८ ॥ हे रामागच्छ नाताशु सानुजः कुलनंदन ॥ प्रानरेव कृताहारस्तद्भवान् भोक्तुमर्हति ॥ ९ ॥ प्रनीक्षने त्वां दाशार्ह भो-
क्ष्यमाणो ब्रजाधिपः ॥ एहावयोः प्रियं धेहि स्वगृहान् यात बालकाः ॥ १० ॥

जेनुं चित्त चोटी रेहेलुं छे एवां यशोदाजी हांये आली आदरमन्मानथी पोताने घेर लावतां हतां अने पछी उत्सव करतां हतां ॥ ६ ॥ ज्यारे श्रीकृष्ण वणो वस्त्र क्रीडा करता त्यारे स्नेहथी स्तनमांथी दूध झरवोनिलोधे यशोदाजी 'कमल जेवां नेत्रवाळा हे कृष्ण ! हे कृष्ण ! हे पुत्र ! आहीं आवां, वणी वार धया रमोडोतेथी थाकी गया हशो, भूव लागी हशो मोटे रमत छोडी द्यो, आंविनि स्ननपान करो' एप्रकारे बोलावतां हतां ॥ ७ ॥ ८ ॥ तेमज 'हे गम ! हे तान ! हे कुलने आनंद आपनार ! तमे बन्ने भाई आहीं आवां अने सवारे जम्या हो मोटे जमो. हे दाशार्ह ! नंदरायजी जमवा वेडा छे अने तमारी वाट जुएछे मोटे आहीं आवां, अमने आनंद आपो, अने बीजा झोकराओ नम नमार घेर जाओ.' एम बलदेवजीने पण बोलावतां हतां ॥ ९ ॥ १० ॥

नंदराय आदि वृद्ध गोवाळीआओ गोकुलमां मोटा उत्पात थता जोई भेळा थइने व्रजना कामनो विचार करवा लाग्या ॥ १० ॥ तेओमां उपनंद नामनो एक गोवाळ के जे देशकालना तत्त्वने जाणनार, ज्ञान तथा अवस्थार्थी मोटो अने बलभद्र तथा श्रीकृष्णनुं प्रिय करनार हतो ते बोल्यो के—‘आपणने गोकुलनुं हित करवानी इच्छा होय तो अहींथी नीकळवुं जोइए; केम के बालकोनो नाश करे एवा मोटा उत्पात अहीं आवेछे ॥ ११ ॥ १२ ॥ बाकोने मारनारी राक्षसीना हाथथी आ बालक केमे छूटेले छे. गाडुं माये न पड्युं ए पण ईश्वरना अनुग्रहथीज ॥ १३ ॥ एक दैत्य वीतोळिया वायुना रूपथी आने निराधार आकाशमां लई गया हतो अने पाछो शिला उपर पड्यो त्यां पण आनी मोटा देवताओए रक्षा करी छे ॥ १४ ॥

गोपवृद्धा महोत्पाताननुग्रय दृहदने ॥ नंदादयः समागम्य व्रजकार्यममंत्रयन् ॥ १० ॥ तत्रोपनंदनामाह गोपो ज्ञानवयो-
धिकः ॥ देशकालार्थतत्त्वज्ञः प्रियकृद्रामकृष्णयोः ॥ ११ ॥ उत्पातव्यमितोऽस्माभिर्गोकुलस्य हितैषिभिः ॥ आयांत्यत्र महो-
त्पाता बालानां नाशहेतवः ॥ १२ ॥ मुक्तः कथंचिद्राक्षस्या बालक्यो ह्यसौ ॥ हरेरनुग्रहाद्ब्रूनमनश्चोपरि नापतत् ॥
॥ १३ ॥ चक्रवातेन नीतोऽयं दैत्येन विपदं वियत् ॥ शिलायां पतितस्तत्र परित्रातः सुरेश्वरैः ॥ १४ ॥ यन्न म्रियेत द्रुमयोरंतरं प्रा-
प्य बालकः ॥ असावन्यतमो वाऽपि तदप्यच्युतरक्षणम् ॥ १५ ॥ यावदौत्पातिकोऽरिष्टो व्रजं नाभिभवेदितः ॥ तावद्बालानुपादाय
यास्यामोऽन्यत्र सानुगाः ॥ १६ ॥ वनं वृंदावनं नाम पशव्यं नवकाननम् ॥ गोपगोपीगवां सेव्यं पुण्याद्रितृणवीरुधम् ॥ १७ ॥
तत्तत्राद्यैव यास्यामः शकटान् युंक्ष्व माचिरम् ॥ गोधनान्यग्रतो यांतु भवतां यदि रोचते ॥ १८ ॥ तच्छ्रुत्वैकधियो गोपाः साधु
साध्विति वादिनः ॥ व्रजान् स्वान्स्वान् समायुज्य ययू रूढपरिच्छदाः ॥ १९ ॥

झाडनी वचमां आवी जतां पण आ अथवा बीजो कोई बालक मरण पाय्यो नहि ए पण भगवाने रक्षा करी समजवी ॥ १५ ॥ माटे हवे बीजो कोई उत्पाती अनर्थ व्रजमां आव्यो नथी ते पेहेलां बालकोने लइने परिवारमहित आपणे बीजे ठेकाणे जइशुं ॥ १६ ॥ वृन्दावन नामनुं वन प-
शुओने अनुकूल, नवां वनवाळुं, अने गोवाळीआ, गोपीओ तथा गाग्रोए सेववा जेवुं छे अने एमां पर्वत, खड अने लताओ पण मार्गं छे तेथी ए
वृंदावनमां आजज जवुं जोइए. माटे तमारी सहनी रुचि होय तो तुरत गाडां जोडो अने गायोनां धणने आगळथी चालतां करो’ ॥ १७ ॥ १८ ॥
आ वात सांभळी एकमत थएला गोवाळीआओ ‘मारुं, मारुं’ एम बोलीने पोतपोतानां गाडां जोडी तथा तेओपर सरसामान चडावी चाल्या ॥ १९ ॥

વૃદ્ધ, બાલકો અને સ્ત્રીઓને ગાડાંઓમાં બેસાડી તથા સઘળા સરસામાનને ગાડાંઓમાં ભરી સાવધાન અને ધનુષ જેઓ હાથમાં લીધાં હતાં એવા ગોવાઢીઆઓ ગાયોનાં ધણને આગલ કરી ચારેકોર શીંગડીઓ વગાડતા અને તુરીના મોટા શબ્દ કરતા ગુરુલોકોને સાથે લઈ વુંદાવનમાં ગયા ॥ ૨૦ ॥ ૨૧ ॥ ગાડાંઓમાં બેટેલી, સ્તન ઉપર લગાવેલાં નવાં કેસરથી શોભતી, સારાં વસ્ત્રવાઢી અને જેઓ ગઢામાં પદક પેહેન્યાં હતાં એવી ગોપીઓ આનંદથી ભગવાનની લીલાઓનું ગાયન કરતી હતી ॥ ૨૨ ॥ ભગવાન અને બલભદ્રની સાથે એક ગાડામાં બેટેલી અને પુત્રની વાતો સાં-ભલવામાં તસ્પર રહેલી યશોદા અને રોહિણી પોતાના પુત્રોનેલીધે શોભતી હતી ॥ ૨૩ ॥ વુંદાવન કે જે સર્વ કાલમાં મુગ્ધદાયી છે તેમાં પ્રવેશ કરીને ત્યાં ગાડાંઓવતે અરધા ચંદ્રમાના જેવો વ્રજનો આવ્રાસ કન્યો ॥ ૨૪ ॥ હે રાજા ! વુંદાવન, ગોવર્દન, અને યમુનાજીના કાંઠાઓ જોઈને બલભદ્ર

વૃદ્ધાન્ બાલાન્ સ્ત્રિયો રાજન્ સર્વોપકરણાનિ ચ ॥ અનસ્વારોપ્ય ગોપાલા યત્તા આત્મશરાસનાઃ ॥ ૨૦ ॥ ગોધનાનિ પુરસ્કૃત્ય શ્રુ-
ગાળ્યાપૂર્ય સર્વતઃ ॥ તૂર્યઘોષેણ મહતા યયુઃ સહ પુરોહિતાઃ ॥ ૨૧ ॥ ગોપ્યો રૂઢરથા નૂલકુચકુંઠમકાંતયઃ ॥ કૃષ્ણલીલા જગુઃ પ્રી-
તા નિષ્કકંઠ્યઃ સુવાસસઃ ॥ ૨૨ ॥ તથા યશોદારોહિણ્યવેકં શકટમાસ્થિને ॥ રેજતુઃ કૃષ્ણરામાભ્યાં તત્કથાશ્રવણોન્મુગ્ધે ॥ ૨૩ ॥
વુંદાવનં સંપ્રવિશ્ય સર્વકાલસુખાવહમ્ ॥ તત્ર ચકુર્વ્રજાવાસં શકટૈર્ધર્ધવંદ્રવત્ ॥ ૨૪ ॥ વુંદાવનં ગોવર્ધનં યમુનાપુલિનાનિ ચ ॥
વીક્ષ્યાસીદુત્તમા પ્રીતી રામમાધવયોર્નૃપ ॥ ૨૫ ॥ એવં વ્રજૌકસાં પ્રીતિં યચ્છંતૌ બાલચેષ્ટિતૈઃ ॥ કલવાકયૈઃ સ્વકાલેન વત્સપા-
લૌ વશ્નૂવતુઃ ॥ ૨૬ ॥ અવિદૂરે વ્રજભુવઃ સહ ગોપાલદારકૈઃ ॥ ચારયામાસતુર્વત્સાન્નાનાકીડાપરિચ્છદૌ ॥ ૨૭ ॥ ક્વચિદ્રાદયતો
વેણું ક્ષેપણૈઃ ક્ષિપતઃ ક્વચિત્ ॥ ક્વચિત્પાદૈઃ કિંકિણીભિઃ ક્વચિત્કૃત્રિમગોઘૃષેઃ ॥ ૨૮ ॥ ઘૃષાયમાણૌ નર્દતૌ યુયુધાતે પરસ્પરમ્ ॥ અ-
નુકૃત્ય રુતૈર્જતૂંશ્વેરતુઃ પ્રાકૃતૌ યથા ॥ ૨૯ ॥ ॥ ॥

અને શ્રીકૃષ્ણને બહુજ આનંદ થયો ॥ ૨૫ ॥ એપ્રમાણે બાલલીલાથી અને મનોહર વાક્યોથી વ્રજવાસીઓને પ્રીતિ ઉપજાવતા બલભદ્ર અને શ્રીકૃષ્ણ યોગ્યકાલે વાછડાંઓને પાલનારા થયા ॥ ૨૬ ॥ રમતનાં અનેક સાધનો રાખતા એ બાલકો વીજા બાલકોની સાથે વ્રજથી થોડેક છેટે વાછડાં ચારવા લાગ્યા ॥ ૨૭ ॥ કોઈ સમયે વેણુ વગાડતા હતા, કોઈ સમયે બીલાં અને આમઢાં આદિ પદાર્થોને ફેકતા હતા, કોઈ સમયે ઘૂઘરીઓવાઢા પગથી પ્રહાર કરતા હતા અને કોઈ સમયે છોકરાઓજ ધાવઢા ઓઢીને વલ્લદ થતા હતા તેઓની સાથે રમતા હતા ॥ ૨૮ ॥ કોઈ સમયે પોતે પણ વલ્લદ જેવા થઈ નાદ કરતાં કરતાં સામસામા વઢતા હતા. કોઈ સમયે હંસ અને મયૂરાદિક પ્રાણીઓના શબ્દથી ચાઢા પાડીને પ્રાકૃત બાલકની પેઠે ફરતા હતા ॥ ૨૯ ॥ ॥ ॥

एक समये ए श्रीकृष्ण अने बलभद्र पोताना मित्रांनी साथे यमुनाजीने कांठे वाछडां चारता होता त्यां तेओने मागवासारू दैत्य आव्यो ॥ ३० ॥ वाछडाना रूपथी वाछडांना टोळाभां मळी गएला ते दैत्यने जोइ, बलभद्रने देखाडतां भगवान् अजाण्यानी पेटे धीरे धीरे तेनी पासे आव्या ॥ ३१ ॥ भगवाने एना पुछडा सोत पाछला पग झाली फेरवी फेरवीने प्राण कहाडी नाखतां तेने कोठना झाडमां पछाड्यो, तेथी कोठ पडवा लाग्यां अने तेओनी साथे मोटी कायावाळो ए दैत्य पण पड्यो ॥ ३२ ॥ ए दैत्यने जोई विष्मय पांमला बालको 'वाह वाह' केहेवा लाग्या अने बहुज राजी थएला देवताओ पुष्पनी वृष्टि करवा लाग्या ॥ ३३ ॥ सर्व लोकोना मुख्य पालक ए वे भाईओ वाछडांओना पालक थइने प्रातःकालनुं जमण साथे लई वाछडांओने चारतां चारतां फरता होता ॥ ३४ ॥ एक दिवसे सघळा बालको पोतपोतानां वाछडांना टोळाने पाणी पात्रासारू जलाशयनी

कदाचिद्यमुनातीरे वत्सांश्चारयतोः स्वकैः ॥ वयस्यैः कृष्णबलयोर्जिघांसुर्दैत्य आगमत् ॥ ३० ॥ तं वत्सरूपिणं वीक्ष्य वत्सयूथगतं हरिः ॥ दर्शयन् बलदेवाय शर्नैर्मुग्ध इवासदत् ॥ ३१ ॥ गृहीत्वाऽपरपादाभ्यां सहलागूलमच्युतः ॥ आमयित्वा कपित्थाग्रे प्राहिणो-द्रुतजीवितम् ॥ स कपित्थैर्महाकायः पात्यमानैः पपात ह ॥ ३२ ॥ तं वीक्ष्य विस्मिता बालाः शशंसुः साधु साध्विति ॥ देवाश्च परिसंतुष्टा बभूवुः पुष्पवर्षिणः ॥ ३३ ॥ तौ वत्सपालकौ भूत्वा सर्वलोकैकपालकौ ॥ सप्तातराशौ गोवत्सांश्चारयंतौ विचेरतुः ॥ ३४ ॥ स्वं स्वं वत्सकुलं सर्वे पाययिष्यंत एकदा ॥ गत्वा जलाशयाभ्याशं पाययित्वा पपुर्जलम् ॥ ३५ ॥ ते तत्र ददृशुर्बाला महासत्व-मवस्थितम् ॥ तत्रसुर्वन्ननिर्भिन्नं गिरेः शृंगमिव च्युतम् ॥ ३६ ॥ स वै बको नाम महानसुरो बकरूपधृक् ॥ आगत्य सहसा कृष्णं तीक्ष्णवृंडोऽप्रसद्वली ॥ ३७ ॥ कृष्णं महाबकग्रस्तं दृष्ट्वा रामादयोऽर्भकाः ॥ बभूवुर्गिद्रियाणीव विना प्राणं विचेतसः ॥ ३८ ॥ तं ताळुमूलं प्रदहंतमभिवद्वोपालसूडं पितरं जगद्गुरोः ॥ चच्छर्दं सद्योतिरुषाऽक्षतं बकसुं देन हंतुं पुनरभ्यपद्यत ॥ ३९ ॥

पासे गया अने त्यां वाछडांओने पाणी पाइने पोते पाणी पीता होता ॥ ३५ ॥ ए बालकोए ते स्थलमां, वज्रथी भेदाइने जाणे पर्वतनुं शिखर पडेलुं होय एवुं एक मोटुं प्राणी दींठु ॥ ३६ ॥ ए मोटो बगलाना रूपने धारण करनार बकामुर हतो. तीखी चांचवाळो ए बलवान् बकामुर आवीने तुरत भगवानने गळी गयो ॥ ३७ ॥ श्रीकृष्णने मोटा बगलाए गळेला जोइने बलभद्रादिक बालको, प्राणविना इंद्रियोनी पेटे जड थड गया ॥ ३८ ॥ नंदरायना पुत्र के जे ब्रह्माना पण पिता छे तेमणे अभिनी पेटे बकामुरनुं ताळवुं बाळवा मांड्युं तेथी बकामुरे तेमने ओकी काढ्या, पण पाछो बहु क्रोधनेलीधे बकामुर तेमने चांचथी मारवा आव्यो ॥ ३९ ॥

સત્પુરુષોના પતિ અને દેવતાઓને આનંદ આપનાર ભગવાને એ આવ્રતા કંસના મિત્ર વ્રકાસુરને તેની ચાંચના બે ભાગોમાં પકડી બીજા બાલકો જોતાં છતાં લીલામાત્રથી ફડાની પેટે ચીરી નાણ્યો ॥ ૪૦ ॥ એ સમયમાં સ્વર્ગના રેહેવાશીઓ વ્રકાસુરને મારનાર ભગવાનને નંદનવનની મહ્લિકા આદિનાં પુણ્યોથી વધાત્રવા લાગ્યા અને દુંદુભિ, શંખનાદ તથા સ્તોત્રોથી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા કે જે જોઈને ગોવાલીઆઓના બાલકો વિસ્મય પામી ગયા ॥ ૪૧ ॥ ઇંદ્રિયો પ્રાણને પામીને જેમ સુખ પામે તેમ વ્રકાસુરના મોઢામાંથી મૂકાણુલા ભગવાનને પામી સુખ પામેલા ચલમદાદિક બાલકોએ ઠેકાણે આવેલા તે ભગવાનનું આલિંગન કન્યું અને પછી વાછડાંઓને એકઠાં કરી વ્રજમાં આવીને તે વ્રાત સહુની પાસે કહી દેખાડી ॥ ૪૨ ॥ એ વ્રાત માં-મઠી વિસ્મય પામેલા અને બહુજ પ્રીતિથી આદરયુક્ત થાણુલા ગોવાલીઆ અને ગોપીઓ, પરલોકથી આવેલાને જેમ જુએ તેમ તૃણામ્બરેલી આંબોથી

તમાપતંતં સ નિઘ્ન્ય તુંડયોર્દોભ્યૌં વકં કંસસખં સતાંપતિઃ ॥ પશ્યત્સુ ચાલેષુ દદાર લીલયા મુદાવહો વીરણવદ્વિવૌકસામ્ ॥ ૪૦ ॥
તદા વકારિં સુરલોકવાસિનઃ સમાકિરંબ્રંદનમલ્હિકાદિભિઃ ॥ સમીઢિરે ચાનકશંખમંસ્તૈસ્તદ્દીઢ્ય ગોપાલસુતા વિસિસ્મિરે ॥ ૪૧ ॥
મુક્તં વ્રકાસ્યાદુપલભ્ય ચાલકા રામાદયઃ પ્રાણમિવૈંદ્રિયો ગણઃ ॥ સ્થાનાગતં તં પરિરભ્ય નિર્વૃતાઃ પ્રણીય વત્સાન્ વ્રજમેત્ય તજ્જયુઃ ॥ ૪૨ ॥ શ્રુત્વા તદ્વિસિતા ગોપા ગોપ્યશ્રાતિપ્રિયાદૃતાઃ ॥ પ્રેત્યાગતમિવૌત્સુક્યપદેક્ષંત તૃષિતેક્ષણાઃ ॥ ૪૩ ॥ અહો વ્રતાસ્ય ચાલસ્ય
વહ્વો મૃત્યવોઽભવન્ ॥ અપ્યાસીદ્વિપ્રિયં તેષાં કૃતં પૂર્વં યતો ભયમ્ ॥ ૪૪ ॥ અથાપ્યભિમંત્યેનં નૈવ તે ઘોરદર્શનાઃ ॥ જિઘાંસયૈન-
માસાઢ્ય નશ્યંત્યમૌ પતંગવત્ ॥ ૪૫ ॥ અહો વ્રહ્મવિદાં વાચો નામત્યાઃ સંતિ કર્હિચિત્ ॥ ગર્ગો યદાહ ભગવાનન્વભાવિ તથૈવ તત્ ॥ ૪૬ ॥ ઇતિ નંદાદયો ગોપાઃ કૃષ્ણરામકથાં મુદા ॥ કુર્વંતો રમમાણાશ્ર નાવિંદન્ ભવેદનામ્ ॥ ૪૭ ॥

જોવા લાગ્યાં અને બોલવા લાગ્યાં કે—‘અહો ! આ ચાલકને માથે ઘણી ઘણી ઘાતો આવી પળ જેઓ ઘાત કરવા આવ્યા તેઓનુંજ મુંડું થયું; કેમ કે એ લોકોએ બીજાઓને ભય ઉત્પન્ન કરેલ હશે ॥ ૪૩ ॥ ૪૪ ॥ એ લોકો ભયંકર છતાં પણ આ ચાલકને પરાભવ કરી શક્તા નથી. મારવાની ઇચ્છાથી આની પાસે આવીને, પતંગીઆ જેમ અગ્નિમાં પડીને નાશ પામે તેમ નાશ પામી જાયછે ॥ ૪૫ ॥ અહો ! વેદ જાણનારાઓનાં વચન કદી પણ સ્વોટાં પડે નહિ. મહાત્મા ગર્ગાચાર્ય જેવું કહી ગયા હતા તેવુંજ દેખવામાં આવ્યું’ ॥ ૪૬ ॥ એવી રીતે આનંદથી શ્રીકૃષ્ણ તથા ચલમદની વ્રાતો કરતા અને આનંદ પામતા નંદાદિક ગોવાલીઆઓને સંસારની વેદના જાણવામાં પણ આવી નહિ ॥ ૪૭ ॥

एप्रमाणेज छुपी जवुं, सडक बांधवी अने वानरानी पेटे टेकवुं इत्यादिक कुमार अवस्थानी रमतोथी ए वने भाइओए व्रजमां कुमार अवस्था काडी ॥ ४८ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो अगियारमो अध्याय संपूर्ण ॥ ११ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - कोइ दिवसे वनमांज जमवाना त्रिचारथी प्रातःकालमां उठी मुंदर शींगडीना शब्दथी पोताना मित्र गोवाळियाओने जगाडीने वाछडांनुं टोळुं आगळ करी भगवान् व्रज-मांथी नीकळ्या ॥ १ ॥ खेही अने सारां शीकां, छडीओ, शींगडी तथा वेणुओने धरनारा हजारो बालको हजारथी पण वधु संख्यानां पोतपोतानां वाछडांओने आगळ करी प्रीतिथी भगवाननी साथेज नीकळ्या ॥ २ ॥ श्रीकृष्णनां असंख्यात वाछडांओनी साथे पोतानां वाछडांओनां यूथ करी तेओने

एवं विहारैः कौमारैः जहनुर्व्रजे ॥ निलायनैः सेतुबंधैर्मकटोल्लवनादिभिः ॥ ४८ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे वत्सबकवधो नामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ कचिद्रनाशाय मनो दधद्भजात्प्रातः समुत्थाय वयस्य-वत्सपान् ॥ प्रबोधयन् शृंगरवेण चारुणा विनिर्गतो वत्सपुरःसरो हरिः ॥ १ ॥ तेनैव साकं पृथुकाः सहस्रशः स्त्रिग्धाः सुशिखरेत्र-विषाणवेणवः ॥ स्वान्स्वान् सहस्रोपरिसंख्ययान्वितान् वत्सान् पुरस्कृत्य विनिर्ययुर्मुदा ॥ २ ॥ कृष्णवत्सैरसंख्यातैर्धूथीकृत्य स्वव-त्सकान् ॥ चारयंतोऽर्भलीलाभिर्विजन्तुस्तत्र तत्र ह ॥ ३ ॥ फलप्रवालस्तवकुसुमनः पिच्छधातुभिः ॥ काचगुंजामणिस्वर्णभूषिता-अप्यभूषयन् ॥ ४ ॥ मुष्णंतोऽन्योन्यशिक्ष्यादीन् ज्ञातानाराच चिक्षिपुः ॥ तत्रत्याश्च पुनर्दूराद्धसंतश्च पुनर्ददुः ॥ ५ ॥ यदि-दूरं गतः कृष्णो वनशोभेक्षणाय तम् ॥ अहंपूर्वमहंपूर्वमिति संस्पृश्य रेमिरे ॥ ६ ॥ केचिद्रेणून्वादयंतो ध्यांतः शृंगाणि केचन ॥ केचिद्वृंगैः प्रगायंतः कूजंतः कोकिलैः परे ॥ ७ ॥ ॥

चारता ए बालको स्थले स्थले विहार करता हता ॥ ३ ॥ काच, चणोटी, मणि अने सुवर्णथी शणगारेला हता तोपण फल, पानडां, गुच्छ, फूल, मोरपीछ अने धातुओथी पोतपोतानां शरीरने शणगारता हता ॥ ४ ॥ एक बीजानां शीकां आदि पदार्थेने चोरता हता; जाणवामां आवे एटले दूरथी फेकी देता हता; ते स्थलमां उभा होय ते वळी हसीने दूरथी आपता हता; ॥ ५ ॥ वननी शोभा जोवासारू भगवान् दूर गया होय तो तेमने 'हुं पेहेलां, हुं पेहेलां' एम बोली अडीअडीने रमता हता; कोई शींगडी वगाडता हता; ॥ ६ ॥ कोई वेणु वगाडता हता; कोई भ्रमरोनीसाथे गाता हता अने कोइ कोयलोनी साथे टौकारा करता हता ॥ ७ ॥ ॥

१ आ बारमा अध्यायमां अजरना रूपथी आवेला अने गोवाळियाओ तथा वाछडांओने गळी गएला अघासुरने भगवाने गळामां उभीने माज्यो, ए कथा केहेवामां आवशे.

પક્ષીઓના ઓછાયાની સાથે દોડતા, હંસોની સાથે સારી રીતે ચાલતા, બગલાઓની સાથે વેસતા, મોરની સાથે નાચતા, વાનરાઓનાં પુછડાંઓને સેંચતા, પુછડાં નહિ મૂકતાં વાનરાઓની સાથે ફાડપર ચડીજતા, વાનરાઓની સાથે મોઢાં મરડતા, વૃક્ષોમાં ઠેકતા, દેડકાંઓની સાથે ઠેકડા દેતા, નદી તથા ફરણાંઓમાં નાહતા, પોતાના ઓછાયાની હાંસી કરતા અને પરછંદાઓને ગાલો દેતા હતા ॥ ૮ ॥ ૯ ॥ ૧૦ ॥ જેઓએ ઘણાં ઘણાં પુણ્ય કન્યાં હતાં એવા ગોવાલિઆઓ એપ્રમાણે ભગવાન્ કે જે વિદ્વાનોને બ્રહ્મ, સુખ અને અનુભવરૂપ જણાતા હતા, ભક્તલોકોને પરમ દૈવતરૂપ જણાતા હતા અને માયાથી મોહ પામેલાઓને મનુષ્યના બાલકરૂપ જણાતા હતા તેમની સાથે રમતા હતા. [બ્રહ્મવેત્તાઓને ભગવાનનો અનુભવજ મળેછે, ભક્ત લોકોને ભજનજ મળેછે પણ ગોવાલીઆઓને તો તેમની સાથે મિત્રભાવથી રમવાનું મળ્યું. અહો ભાગ્ય !] ॥ ૧૧ ॥ ઘણા જન્મોમાં કષ્ટ

વિચ્છાયાભિઃ પ્રધાવંતો ગચ્છંતઃ સાધુહંસકૈઃ ॥ ૮ ॥ વિકર્પતઃ કીશવાલાનારોહંતશ્ચ તૈ-
ર્દુમાન્ ॥ વિહર્વંતશ્ચ તૈઃ સાકં પ્લવંતશ્ચ પલાશિષુ ॥ ૯ ॥ સાકં ભૈકૈર્વિલંબંતઃ સરિત્પ્રસવસંપ્રુતાઃ ॥ વિહસંતઃ પ્રતિચ્છાયાઃ શપંતશ્ચ
પ્રતિસ્વનાન્ ॥ ૧૦ ॥ इत्यं सतां ब्रह्मसुखानुभूत्या दास्यं गतानां परदैवतेन ॥ मायाश्रितानां नरदारकेण साकं विजद्गुः कृतपुण्य-
पुंजाः ॥ ११ ॥ यत्पादपांसुर्बहुजन्मकृच्छ्रतो धृतात्मभिर्योगिभिर्प्यगम्यः ॥ स एव यद्दृग्विषयः स्वयं स्थितः किं वर्ण्यते दिष्टमतो
ब्रजौकसाम् ॥ १२ ॥ अथाघनामाऽभ्यपतन्महासुरस्तेषां सुखक्रीडनवीक्षणाक्षमः ॥ नित्यं यदंतर्निजजीवितेऽसुभिः पीतामृतैरप्यमरैः
प्रतीक्ष्यते ॥ १३ ॥ दृष्ट्वाऽर्भकान्कृष्णसुखानघासुरः कंसानुशिष्टः स बकीकानुजः ॥ अयं तु मे सोदरनाशकृतयोर्द्वयोरेथेनं सब-
लं हनिष्ये ॥ १४ ॥ एते यदा मत्सुहृदोस्तिलापः कृतास्तदा नष्टसमा ब्रजौकसः ॥ प्राणे गते वर्मसु का नु चिंता प्रजाऽसवः
प्राणभृतोपि ये ते ॥ १५ ॥

વેઠી વેઠીને મનને વડય કરનારા યોગીઓને પણ જેના ચરણની રજ મઠતી નથી તેજ પોતે ભગવાન્ પ્રત્યક્ષ રૂપથી વ્રજવાસીઓની પાસે રહ્યા માટે તેઓના ભાગ્યનું શું વર્ણન કરવું ! ॥ ૧૨ ॥ પછી એ લોકોની સુખપૂર્વક ક્રીડાઓને નહિ સ્વમી શક્તો મોટો અઘાસુર આવ્યો કે જેના કોઈ છિ-
દ્રની, અમૃત પીનારા છતાં પણ પોતાના જીવિતને ઇચ્છનારા દેવતાઓ પણ વાટ જોતા હતા ॥ ૧૩ ॥ કંસે મોકલેલા અને પૂતના તથા બકાસુરના નાહાના ભાઈ અઘાસુરે શ્રીકૃષ્ણાદિક બાલકોને જોઈને વિચાર કન્યો કે— ‘ આ કૃષ્ણ મારાં બે સહોદરનો નાશ કરનાર છે માટે તેઓને ટેકાણે આ કૃષ્ણને તેના સૈન્યની સાથે હું મારીશ ॥ ૧૪ ॥ આ હોકરાઓ જ્યારે મારાં સહોદરોને તિલ અને જલરૂપ કરવામાં આવશે ત્યારે વ્રજવાસીઓ મુવાજેવાંજ થઈ રહેશે. પ્રાણ ગયા પછી દેહની શી ચિંતા છે ? પ્રાણીઓના પ્રાણરૂપ તો હોકરાંજ છે ’ ॥ ૧૫ ॥

एवो निश्चय करी ए खल अचामुर सहने गळीजवानी आशार्थी अजगरनुं मोटुं अद्भुत रूप धरीने मार्गमां सूतो. ए अजगर एक योजन लांबो हतो, मोटा पर्वत जेवो जाडो हतो, गुफा जेवुं मोटुं फाड्युं हतुं, नीचलो होठ धरतीपर हतो, उपलो होठ वादळांने अडी रह्यो हतो, गलोफां गुफा जेवां हतां, दाढो पर्वतनां शिखरो जेवी हती, मोटांनी अंदरनो भाग अंधारा जेवो हतो, जीभ लांबी सडक जेवी हती, श्वास कठोर पवन जेवो हतो अने आंखो दावानल जेवी उनी हती ॥ १६ ॥ १७ ॥ ए अजगरने जोइ तेने भूलथी वुंदावननी संपत्ति मानीने सघळा बालको रमतां रमतां तेमां अजगर सर्पना फाडेला मोटांनी उत्प्रेक्षा करवा लाग्या के- 'अहो ! मित्रो ! आ आपणनी सामे जे देखायछे ते कोइ प्राणी जेवुं देखाय छे के नहि ? अने तेमां पण आपणने गळीजवासारू फाडेला अजगरना मोटा जेवुं लागेछे के नहि ? ते कहो ॥ १८ ॥ १९ ॥

इति व्यवस्थाजगरं बृहदपुः सयोजनायाममहाद्विपीवरम् ॥ धृत्वाऽद्भुतं व्यात्तयुहाननं तदा पथि व्यशेत ग्रसनाशया खलः ॥ १६ ॥ धराधरोष्ठो जलदोत्तरोष्ठो दर्याननांतो गिरिशृंगदंष्ट्रः ॥ ध्वांतांतरास्यो वितताध्वजिह्वः परुषानिलश्वासदेवक्षणेष्णः ॥ १७ ॥ दृष्ट्वा तं तादृशं सर्वे मत्वा वृंदावनश्रियम् ॥ व्यात्ताजगरतुंडेन ह्युत्प्रेक्षंते स्म लीलया ॥ १८ ॥ अहो मित्राणि गदत सत्वकूटं पुरः स्थितम् ॥ अस्मत्संग्रसनव्यात्तव्यालतुंडायते न वा ॥ १९ ॥ सत्यमर्ककराकमुत्तराहनुबद्धनम् ॥ अधराहनुबद्धो-स्तप्रतिच्छायाऽरुणम् ॥ २० ॥ प्रतिस्पृधंते सृक्किभ्यां सव्यासव्ये नगोदरे ॥ तुंगशृंगालयोऽप्येतास्तदंष्ट्राभिश्च पश्यत ॥ २१ ॥ आस्तुतायाममार्गोऽयं रसनां प्रति गर्जति ॥ एषामंतर्गतं ध्वांतमेतदप्यंतराननम् ॥ २२ ॥ दावोष्णस्वरवातोऽयं श्वासवद्भाति पश्यत ॥ तद्दग्धसत्त्वदुर्गंधोप्यंतरामिषगंधवत् ॥ २३ ॥ अस्मान्किमत्र ग्रसिता निविष्टानयं तथा चेद्वक्वद्विनंदयति ॥ क्षणादनेनेति वकार्युशन्मुखं वीक्ष्योद्धंसंतः कर्ताडनैर्ययुः ॥ २४ ॥

साचेसाच सूरजनी किरणोथी रातुं वादळुं उपला होठ जेवुं लागेछे ते जुवो. ते वादळानी छायाथी रातो जणातो आ कांठो नीचला होठ जेवो लागेछे. आ डाबी अने जमणी पर्वतनी बे गुफाओ गलोफा जेवी लागेछे. आ ऊंचा शिखरनी पंक्तिओ अजगरनी दाढो जेवी जणायछे ॥ २० ॥ २१ ॥ आ लांबो अने पोहोळो मार्ग जीभ जेवो जणायछे. शिखरोनी अंदरतुं आ अंधारूं अजगरना मोढाना मध्यभाग जेवुं जणायछे ॥ २२ ॥ दावानलथी उनो आ कठोर वायु श्वास सरखो जणायछे. दावानलथी बळी गएलां प्राणीओनो आ दुर्गंध अजगरे खाधेला मांसना गंध जेवो जणायछे ते जुवो ॥ २३ ॥ आमां आपणे पेसशुं तो आ आपणने गळी जशे ? अने जो गळी जशे तो बगलानी पेठे आ कृष्णना हाथथी तुरत नाश पामशे. ' एम बोलता अने भगवानना सुंदर मोढानी सामुं जोता ए बालको ताळीओ पाडता पाडता गया ॥ २४ ॥

एने राक्षस जाणता अने सर्व प्राणीओना हृदयमां रहेला भगवाने एप्रमाणे अजाण्या लोकांनी परस्पर भूलथी थती वात सांभळी, साचातुं खोटुं ठ-
रेछे एम विचारी ते मित्रोने अटकाववानुं मन कयुं तेटलामां तो ते वाछडांसहित बालको अघासुरना पेटनी अंदर पेसी गया. एओ पेटनी अंदर
आव्या तोपण पोताना बे सहोदरना मरणने संभारतो अघासुर, भगवानना प्रवेशनी वाट जोतो हतो तेथी तेणे ए वाछडांसहित बालकोने पचात्री
दीधां नहि ॥ २५ ॥ २६ ॥ सर्वने अभय आपनार भगवान् पोताना हाथमांथी नीकळी गएला अने जेओनो बीजो कोई धणी नथी एवा ए दीन
प्राणीओने अघासुरना जठराग्रिमां घास थवाना जाणी दयाथी पीडाईने अने दैवना कर्तव्यथी विस्मय पामीने विचार करवा लाग्या के—‘हवे अहीं
शुं करवुं ? आ दुष्ट अघासुर जीवे नहि अने आ भलां प्राणीओ मरे नहि ए बे वात शी रीने थाय ?’ एम विचार करी अने पळी तेना उपायनो

इत्थं मिथोऽतथ्यमतज्ज्ञभाषितं श्रुत्वा विचिंत्येत्यमृषा मृषायते ॥ रक्षो विदित्वाऽखिलमृतहत्स्थितः स्वानां निरोद्धुं भगवान्मनो दधे
॥ २५ ॥ तावत्प्रविष्टास्त्वसुरोदरांतरं परं न गीर्णोः शिशवः सवत्सः ॥ प्रतीक्षमाणेन वकारिवेशनं हतस्वकांतस्मरणेन रक्षसा ॥
॥ २६ ॥ तान्वीक्ष्य कृष्णः सकलाभयप्रदो ह्यनन्यनाथान्स्वकरादवच्युतान् ॥ दीनांश्च मृत्योर्जठराग्रिघामान् घृणार्दितो दिष्टकृतेन
विस्मितः ॥ २७ ॥ कृत्यं किमत्रास्य खलस्य जीवनं न वा अभीषां च सतां विहिंसनम् ॥ द्रयं कथं स्यादिति संविचिंत्य तज्ज्ञात्वा-
ऽविशतुं डमशेषदृग्धरिः ॥ २८ ॥ तदा घनच्छदा देवा भयाद्धा हेति चुक्रुशुः ॥ जहृषुर्ये च कंसाद्याः कौणपास्त्वघवांधवाः ॥ २९ ॥
तच्छ्रुत्वा भगवान्कृष्णस्त्वय्यः सार्भवत्सकम् ॥ चूर्णीचिकीर्षोरालमानं तरसा वद्वेधे गले ॥ ३० ॥ ततोऽतिकायस्य निरुद्धमार्गिणो
ह्युद्रीर्णदृष्टेर्भ्रमतस्त्रितस्ततः ॥ पूर्णोऽतरंगे पवनो निरुद्धो मूर्धन्विनिष्पात्य विनिर्गतो बहिः ॥ ३१ ॥ तेनैव सर्वेषु बहिर्गतेषु
प्राणेषु वत्सान्सुहृदः परेतान् ॥ दृष्ट्वा स्वयोत्थाप्य तदन्वितः पुनर्वक्त्रान्मुकुंदो भगवान्विनिर्ययौ ॥ ३२ ॥

निश्चय करी अने सर्वज्ञ भगवान् अघासुरना मोढामां पेटा ॥ २७ ॥ ए समयमां वादळां आडां दइने उभेला देवताओ भयथी हाहाकार क-
रवा लाग्या अने अघासुरना संबंधी कंसादिक राक्षसो राजी थया ॥ २९ ॥ हाहाकार सांभळी अविनाशी श्रीकृष्ण भगवान् ए अघासुर के जे बाल-
को अने वाछडांसहित पोताने चूर्ण करवा इच्छतो हतो तेना गळामां तुरत वृद्धि पाम्या ॥ ३० ॥ एम थवाथी गळुं रोकाई जतां आमतेम तरफडियां
मारता अने जेनी आंखो नीकळी पडी एवा अघासुरना देहनी अंदर बहुज भराएलो अने रोकाएलो पवन तेनुं ब्रह्मरंध्र फाडी नाखीने बहार नीकळी
गयो ॥ ३१ ॥ पवननी साथेज तेनी सघळी इंद्रियो पण बहार नीकळी गया पळी मरण पामेला गोवाळिया अने वाछडांओने पोतानी अमृतदृष्टिथी
जीवतां करी तेओनी साथे श्रीकृष्ण भगवान् अघासुरना मोढामांथी नीकळ्या ॥ ३२ ॥

ए अजगरना पुष्ट देहमांथी नीकळेळुं, महा अद्भुत अने पोताना प्रकाशथी दशे दिशाओने प्रज्वलित करतुं तेज के जे भगवानना नीकळवानी वाट जोइने आकाशमां रोंकाइ राखुं हतुं, ते देवताओ जोतां छतां भगवानमां पेशी गयुं ॥ ३३ ॥ पछी बहुज राजी थएला देवताओए पुष्पथी, अप्सराओए नाचथी, मारूं गानाराओए गायनथी, वाजांवाळाओए वाजांथी, ब्राह्मणोए स्तुतिओथी अने पार्षदोए जय जय शब्दथी, भगवान् के जेमणे पोतानुं कार्य कच्युं तेमनी पूजा करी ॥ ३४ ॥ ए अद्भुत स्तोत्र, सारां वाजां, गायन अने जयघोषादिकना अनेक उत्सववाळा मंगल शब्दोने पोताना धामनी पासे सांभळी तुरत वृन्दावनमां आवेला ब्रह्मा श्रीकृष्णनो महिमा जोइने विस्मय पामी गया ॥ ३५ ॥ हे राजा ! वृन्दावनमां सुकाई गएलुं ए अद्भुत अजगरनुं चामडुं घणा कालसुधी ब्रजवासीओने रमवानी गुफारूप थयुं ॥ ३६ ॥ पोताने मरणथी छोडाव्या

पीनाहिभोगोत्थिदमद्भुतं महज्ज्योतिः स्वधाम्ना ज्वलयद्दिशो दश ॥ प्रतीक्ष्य खेवस्थितमीशनिर्गमं विवेश तस्मिन्मिषतां दिवौक-
साम् ॥ ३७ ॥ ततोऽतिहृष्टाः स्वकृतोऽकृताहर्णं पुण्यैः सुरा अप्सरसश्च नर्तनैः ॥ गीतैः सुगा वाद्यधराश्च वाद्यकैस्तैश्च विप्रा जयनिःस्व-
नैर्गणाः ॥ ३८ ॥ तदद्भुतस्तोत्रसुवाद्यगोतिकाजयादिनैकोत्सवमंगलस्वनाच् ॥ श्रुत्वा स्वधाम्नोऽप्यज आगतोऽचिराद्ब्रह्मा महीश-
स्य जगाम विस्मयम् ॥ ३९ ॥ राजन्नाजगरं चर्म शुष्कं वृंदावनेऽद्भुतम् ॥ ब्रजोक्तमां बहुतिथं बभूवाक्रीडगह्वरम् ॥ ४० ॥ एतत्को-
मारजं कर्म हरेरात्माहिमोक्षणम् ॥ मृत्योः पौगंडके बाला दृष्ट्वोच्चुर्विस्मिता ब्रजे ॥ ४१ ॥ नैतद्विचित्रं मनुजार्भमायिनः परा-
वराणां परमस्य वेधसः ॥ अघोऽपि यत्स्पर्शनयौतपातकः प्रापात्मसाम्यं त्वसतां सुदुर्लभम् ॥ ४२ ॥ सकृद्यदंगप्रतिमांऽतराहिता
मनोमयी भागवतीं ददौ गतिम् ॥ स एव नित्यात्मसुखानुभूत्यभिव्युदस्तमार्योऽतर्गतो हि किं पुनः ॥ ४३ ॥

अने अघासुरने संसारथी छोडाव्यो ए काम भगवाने कुमर अवस्थामां [पांचमे वर्षे] कच्युं ते जोइने विस्मय पामेला बालकोए भगवानना छद्वा वर्षमां एटले वचमां एक वर्ष वीती गया पछी 'आ काम आज थयुं' एम गोकुलमां कछुं ॥ ४४ ॥ मायाथी मनुष्यना बालक थएला अने वास्तव स्वरूपे सर्वना आदिकारणरूप परमात्मा श्रीकृष्णना स्पर्शथी पाप घोवाइ जतां अघासुर पण नीच लोकोने नज मळे एवां भगवद्गुपणाने पाम्यो ए वात आश्चर्यरूप समजवी नहि ॥ ४५ ॥ केम के जेनी केवल मनोमय मूर्तिने प्रह्लादादिक पुरुषोए बलात्कारथी मनमां धरी हती तोपण तेओने मुक्ति मळी छे त्यारे निरंतर आत्मसुखना अनुभवथी मायानो तिरस्कार करनार ए भगवान् पोतेज अघासुरना शरीरमां पेततां अघासुरने मुक्ति मळे एमां तो शीज नवाई ? ॥ ४६ ॥

१ पांच वर्षसुधी कुमार अवस्था, दश वर्षसुधी पौगंड अवस्था, पंदर वर्षसुधी किशोर अवस्था अने पंदरमा वर्ष पछी यौवन अवस्था गणायछे.

સૂત શૌનકાદિકને કેહેછે.—હે બ્રાહ્મણો ! એ પ્રમાણે પોતાના રક્ષક ભગવાનનું વિચિત્ર ચરિત્ર સાંભળીને તેમાંજ જેનું ચિત્ત લાગી રહ્યું એવા પરીક્ષિત રાજાએ વ્યાસના પુત્ર શુકદેવજીને પાછો પળ તેસંબંધીજ પવિત્ર પ્રસંગ પૂછ્યો ॥ ૪૦ ॥ પરીક્ષિત રાજા પૂછે છે.—હે મહારાજ ! ભગવાને કુમાર અવસ્થામાં જે કામ કન્યું તે કામ બાલકોએ ભગવાનની પૌગંડ અવસ્થામાં કહ્યું તો અન્યકાલમાં થાણી વાત તે કાલમાં થવી શીરીતે સંભવે ? ॥ ૪૧ ॥ હે ગુરુ ! હે મોટા યોગી ! એ વિષય મારી પાસે કહો; કેમ કે તે સાંભળવાનો મને મોટો ઉત્સાહ છે. ઘણું કરીને એ ભગવાનનીજ માયા હોતી જોઈએ, એમાં સંશય નહિ ॥ ૪૨ ॥ હે ગુરુ ! અમે માત્ર નામનાજ ક્ષત્રિય છતાં પણ આપની પાસેથી ભગવાનની પવિત્ર

સૂત ઉવાચ ॥ ॥ इत्थं द्विजा यादवदेवदत्तः श्रुत्वा स्वरातुश्रितं विचित्रम् ॥ पप्रच्छ भूयोऽपि तदेव पुण्यं वैयासकिं यन्निगृहीत-
चेताः ॥ ४० ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ ब्रह्मन्कालांतरकृतं तत्कालीनं कथं भवेत् ॥ यत्कौमारे हरिकृतं जयुः पौगंडकेऽर्भकाः ॥ ४१ ॥
तद्ब्रूहि मे महायोगिन् परं कौतूहलं गुरो ॥ नूनमेतद्धरेरेव माया भवति नान्यथा ॥ ४२ ॥ वयं धन्यतमा लोके गुरोऽपि क्षत्रबंधवः ॥
यत्पિबामो मुहुस्त्वत्तः पुण्यं कृष्णकथाऽमृतम् ॥ ४३ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ इत्थं स्म पृष्टः स तु बादरायणिस्तस्मारितानंतहता-
खिलेन्द्रियः ॥ कृच्छ्रात्पुनर्लब्धबहिर्दृशिः शनैः प्रत्याह तं भागवतोत्तमोत्तम ॥ ४४ ॥ इति श्रीभागवते दशमस्कंधे पूर्वोधे द्वादशो-
ध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ साधु पृष्टं महाभाग त्वया भागवतोत्तम ॥ यन्नूतनयसीशस्य शृण्वन्नपि कथां मुहुः ॥ १ ॥
सतामयं सारभृतां निसर्गो यदर्थवाणीश्रुतिचेतसामपि ॥ प्रतिक्षणं नव्यवदच्युतस्य यत्स्त्रिया विद्यानामिव साधुवार्ता ॥ २ ॥ ॥

કથારૂપ અમૃત પીણ છિયે માટે ભાગ્યશાળી છિયે ॥ ૪૩ ॥ સૂત કેહેછે.—હે મોટા વૈષ્ણવોમાં ઉત્તમ શૌનક મુનિ ! એ પ્રમાણે પરીક્ષિત રાજાએ પૂછીને ભગવાનનું સ્મરણ આપતાં પ્રથમ તો શુકદેવજીની સઘળી ઇન્દ્રિયો ભગવાનમાંજ લીન થઈ ગઈ, પણ પછી માંડ માંડ બહિર્વૃત્તિ આવતાં શુકદેવજીએ તેમને ધીરજથી ઉત્તર આપ્યો ॥ ૪૪ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो वारमो अध्याय संपूर्ण ॥ १२ ॥ शुक्देव-
जी केहेछे.—हे वैष्णवोमां उत्तम मोटा राजा ! तमे रुडं पूछ्युं. भगवाननी कथाने सांभळतां छतां पण तमे वारंवार नवी जेवी करोछो ॥ १ ॥
सार ग्रहण करनारा सत्पुरुषोनां वाणी, कान अने चित्त जोके भगवाननी कथामांज लागी रहेलां होयछे तोपण जेम स्त्रीलंपट पुरुषोनो स्वभाव

૧ આ તેરમા અધ્યાયમાં બ્રહ્મા માયા કરીને વાછડાં અને બાલકોને હરીજતાં ભગવાને તે સર્વરૂપ થઈને એક વર્ષસુધી પ્રથમના જેવીજ લીલા કરી, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

स्त्रीओनी वार्त्तनि क्षणे नवीन जेवी करवानो होयछे तेम ते मृत्युर्योनों म्भभाव प्रत्येक क्षणे भगवाननी वार्त्तनि सारी रीते नवीन जेवी करवानो होयछे ॥ २ ॥ हे राजा ! मावधान थइने मांभळो. आ वात छानी छे तोपण तमारी पासे कहंछुं; केम के गुरुओए स्नेहवाळा शिष्यनी पासे छानी वात पण केहेवी जोइए ॥ ३ ॥ एप्रमाणे वाछडां अने गोवाळीआओनी अघासुरना मुखरूप मृत्युथी रक्षा करतां तेओने नदीने कांटे लावी भगवाने कह्युं के—‘अहो ! हे मित्रो ! आ कांटो आपणने रमवानी सगवडवाळो अने अत्यंत रमणीय छे. अहीनी रेती कोमल अने स्वच्छ छे. उघडेंलां घणां कमलोना मुगंधी रेंचाइ आवेला भ्रमगे अने पक्षीओना जलमां थता शब्दोना पडछंदाओथी शोभी रहेलां झाड चारेकोर व्यास थइ रह्यां छे ॥ ४ ॥ ५ ॥ अहिं बेसीने आपणे जमवुं छे. दिवस चडी गयो छे अने भूव लागी छे. वाछडांओने पाणी

शृणुष्यावहितो राजन्नपि गुह्यं वदामि ते ॥ ब्रूयुः स्निग्धस्य शिष्यस्य गुरवो गुह्यमप्युत ॥ ३ ॥ तथाऽघवदनान्मृत्यो रक्षित्वा वत्सपाल-
कान् ॥ सरित्पुलिनमानीय भगवानिदमब्रवीत् ॥ ४ ॥ अहोऽतिरम्यं पुलिनं वयस्याः स्वकेलिसंपन्मृदुलाच्छवालुकम् ॥ स्फुटत्सरो-
गंधहताल्लिपत्रिकध्वनिप्रतिध्वानलसद्गुमाकुलम् ॥ ५ ॥ अत्र भोक्तव्यमस्माभिर्दिवारुढं क्षुधाऽर्दिताः ॥ वत्साः समीपेऽपः पीत्वा
चरंतु शनैकैस्तृणम् ॥ ६ ॥ तथेति पाययित्वाऽर्भा वत्सानारुह्य शादले ॥ मुक्ता शिष्यानि बुभुजुः समं भगवता मुदा ॥ ७ ॥
कृष्णस्य विष्वक्पुलाजिमंडलैरभ्याननाः फुल्लदृशो ब्रजार्भकाः ॥ सहोपविष्टा विपिने विरेजुच्छदा यथांभोरुहकर्णिकायाः ॥ ८ ॥
केचित्पुष्पैर्दलैः केचित्पल्लवैरंकुरैः फलैः ॥ शिग्भिस्त्वग्भिर्हृषद्भिश्च बुभुजुः कृतभाजनाः ॥ ९ ॥ सर्वे मिथो दर्शयंतः स्वस्वभोज्यरुचिं
पृथक् ॥ हसंतो हासयंतश्चाभ्यवजन्तुः सहेश्वराः ॥ १० ॥ ॥ ॥

पीने आपणना समीपमां धीरे धीरे खड चरवा दीयो’ ॥ ६ ॥ ए भगवाननां वचननो स्वीकार करी सघळा बालको वाछडांओने पाणी पाई तथा तेओने लीलां खडवाळा प्रदेशमां रोकी शीकां धरतीपर मूकीने भगवाननी साथे आनंदथी जमवा लाग्या ॥ ७ ॥ वनमां भगवाननी चारेकोर घणी पंक्तिओनां मंडल करीने साथे बेठेला, प्रफुल्लित दृष्टिवाळा अने भगवाननी सामां जेओए मोढां राख्यां हतां एवा ब्रजना बालको, कमलनी डोडीने फरती पांखडीओनी पेठे शोभता हता ॥ ८ ॥ केटलाएक बालको फूलनां, केटलाएक फूलनी पांखडीओनां, केटलाएक पानडांनां, केटलाएक अंकुरनां, केटलाएक फलनां, केटलाएक शीकांनां, केटलाएक वृक्षनी छालनां अने केटलाएक छीपरोनां वासण करीने जमता हता ॥ ९ ॥ पोतपोताना जमणना नोखनोखा स्वादने परस्पर देखडता. हसता अने हसावता बालको भगवाननी साथे जमता हता ॥ १० ॥ ॥

ए बालकोमां यज्ञभोक्ता भगवान् पण जमता हता. ए समयमां भगवाने पेट उयरना वस्त्रनी अंदर वेणु धन्यो हतो. शींगडी अने छडी काखमां लीधां हतां. डाबा हाथमां दहि-भातनो कोळीयो धन्यो हतो. फलनां अथाणां आंगळीओमां लीधां हतां. फरता पोताना मित्रोनी वचमां बेठा हता. पोतानां हांसीनां वचनोथी हसावता हता अने ए लीलाने देवताओ जोइ रह्या हता ॥ ११ ॥ हे राजा ! एप्रमाणे गोवाळीआओ जमवा ला-गतां अने तेओनां चित्त भगवानमां लागी जतां वाछडांओ खडनी लालचथी वननी अंदर दूर चाल्यां गयां ॥ १२ ॥ वाछडांओ दूर जतां रेहेतां गोवाळीआओने बीनेला जोइ भगवान् के जेथी जगतनो भय पण बीएछे तेमणे तेओने कहुं के- 'हे मित्रो ! जमवुं छोडशो नहि, हुं जइने वाछडांओने अहीं लावुंछुं' ॥ १३ ॥ एप्रमाणे कही हाथमां कोळिया सोत पर्वतो, गुफाओ, कुंजो अने विपम स्थलोमां पोतानां वाछडांओने शो-

विभ्रद्रेणुं जउरपटयोः शृंगवेत्रे च कक्षे वामे पाणौ ममृणकवलं तत्फलान्यंगुलीषु ॥ तिष्ठन्मध्ये स्वपरिसुहृदो हासयन्नर्मभिः स्वैः स्वर्गे लोके मिषति बुभुजे यज्ञभुग्बालकेलिः ॥ ११ ॥ भारतेवं वत्सपेषु भुंजानेध्वन्युतात्मसु ॥ वत्सास्त्वर्तवने दूरं विविशुस्तुणलो-भिताः ॥ १२ ॥ तान्दृष्ट्वा भयसंत्रस्तानूचे कृष्णोऽस्य भीभयम् ॥ मित्राण्याशान्मा विरमतेहानेव्ये वत्सकानहम् ॥ १३ ॥ इत्युक्त्वा-द्रिदरीकुंजगह्वरेष्वात्मवत्सकान् ॥ विचिन्वन् भगवान्कृष्णः सपाणिकवलो ययौ ॥ १४ ॥ अभोजन्मजनिस्तदंतरगतो मायार्भकस्ये-शिवुर्द्रेषुं मंजुमहिल्वमन्यदपि तद्वत्सानितो वत्सपान् ॥ नीत्वाऽन्यत्र कुरूद्रहांतरदधात् खेवस्थितो यः पुरा दृष्ट्वाऽघासुरमोक्षणं प्रभव-तः प्रासः परं विस्मयम् ॥ १५ ॥ ततो वत्सानदृष्ट्वैत्य पुलिनेपि च वत्सपान् ॥ उभावपि वने कृष्णो विचिकाय समंततः ॥ १६ ॥ काप्यदृष्ट्वांस्तर्विपिने वत्सान्पालांश्च विश्ववित् ॥ सर्वं विधिकृतं कृष्णः सहसाऽवजगाम ह ॥ १७ ॥ ततः कृष्णो मुदं कर्तुं तन्मातृ-णां च कस्य च ॥ उभयायितमाल्मानं चक्रे विश्वकृदीश्वरः ॥ १८ ॥ ॥

धवासारू भगवान् त्यांथी पधान्या ॥ ११ ॥ हे राजा ! ए अवकाश मळतां ब्रह्मा के जे प्रथम भगवाने केलेो अघासुरनो मोक्ष जोवाथी परम विस्मय पामीने आकाशमां उभा हता ते, मायाथी बालक वनेला भगवाननो बीजो पण उत्तम महिमा जोवासारू अर्हीथी बालकोने अने त्यांथी वाछडांओने बीजा स्थलमां लई जइने पोते अंतर्धान थई गया ॥ १५ ॥ पळी वाछडांओ नहि जोवामां आवतां भगवान् पाछा कांठे आव्या त्यां बालको पण जो-वामां नहि आवतां ए बन्नेने चारेकोर शोधवा लाग्या ॥ १६ ॥ सर्वना माक्षी भगवान् वनमां कोई पण स्थले वाछडांओने अने गोवाळीआओने नहि देखीने 'ए सघळुं ब्रह्माए कन्युं छे' एम तुरत जाणी गया ॥ १७ ॥ पळी जगतना कर्त्ता ईश्वर भगवान् वाछडां अने गोवाळीयानी मानाओने तथा ब्रह्माने पण प्रीति उपजाववासारू पोतेज सघळां वाछडां अने गोवाळियासूर्ये थया ॥ १८ ॥ ॥

जो हुं चूप रह्याश तो वाछडां अने बालकोनी माताओने खेद थरो अने तेओने लात्रीश तो ब्रह्माने मोह नहि थाय' एवा विचारथी 'सघळुं जगन् विष्णुमय छे' एवी वेदनी वाणी अर्थस्वरूपथी प्रत्यक्ष थाय एवी रीते भगवान् सर्व-स्वरूप थया. गोवाळिया, वाछडां, तेओनां नाहानां शरीर, तेओना हाथ-पग आदि, तेओनां लाकडी, शींगडी, वेणु, शीकां, अलंकार, वस्त्र, शील, गुण, नाम, आकृति, अवस्था अने विहारादिक जेवां हतां ते प्रमाणेज यथार्थ रीते सर्व-स्वरूप थएला भगवान् शोभना लाग्या ॥ १९ ॥ पोतेज पोतारूप गोवाळियाओनी पसे पोतारूपज वाछडांओने बळावी पोतारूपज विहारोथी क्रीडा करता सर्वात्मा भगवान् ब्रजमां पद्यान्या ॥ २० ॥ हे राजा ! ते ते वाछडांओने नोखनोखां हांकी तेओने ते ते स्थान-कमां पेसाडी ते ते बालकरूप थएला भगवान् ते ते घरमां पेठा ॥ २१ ॥ वेणुनाद सांभळी उतावळथी उठेली तेओनी माताओ तेओने पोताना पुत्र

यावदत्सपवत्सकाल्यकवपुर्यावत्करांभ्यादिकं यावद्यष्टिविषाणवेणुदलशिग्यावद्विष्टांशं ॥ यावच्छील्युणाभिधाकृतिवयो यावद्विहारादिकं सर्वं विष्णुमयं गिरोंजवदजः सर्वस्वरूपो बभौ ॥ १९ ॥ स्वयमात्मात्मगोवत्मान् प्रतिवार्यात्मवत्सपैः ॥ क्रीडन्नात्मविहारैश्च सर्वात्मा प्राविशद्भ्रजम् ॥ २० ॥ तत्तद्वत्मान् पृथङ्नीत्वा तत्तद्गोष्ठे निवेश्य सः ॥ तत्तदात्माऽभवद्राजंस्तत्तत्सद्मं प्रविष्टवान् ॥ २१ ॥ तन्मातरो वेणुरवत्वरोत्थिता उदुह्य दोर्भिः परिभ्य निरर्भम् ॥ स्नेहस्तुतस्तन्यपयःसुधासवं मत्वा परं ब्रह्म सुतानपाययन् ॥ २२ ॥ ततो नृपोन्मर्दनमज्जलेपनालंकाररक्षतिलकाशनादिभिः ॥ संलालितः स्वाचरितैः प्रहर्षयन् सायं गतो यामयमेन माधवः ॥ २३ ॥ गावस्ततो गोष्ठमुपेत्य सत्वरं हुंकारघोषैः परिहृतसंगतान् ॥ स्वकान् स्वकान्वत्सतरानपाययन्मुहुर्लिहंत्यः स्तवदौघसं पयः ॥ २४ ॥ गोगोपीनां मातृतागस्मिन् सर्वास्नेहार्द्धिकां विना ॥ पुरोवदास्वपि हरेस्तोक्ता मायया विना ॥ २५ ॥ ॥

मानी परब्रह्मनेज हाथथी उपाडी तथा अत्यंत आलिंगन करी तेओने स्नेहनेलीचे पोतानां स्तनमांथी झरतां मीठां अने मद आपनार दूध धवराववा लागी ॥ २२ ॥ एम ते ते समयनी क्रीडाना नियमप्रमाणे सायंकालमुधी पोहेचेला अने पोतानां रुचिर आचरणोथी आनंद आपता भगवानने माताओए मर्दन, स्नान, लेपन, अलंकार, रक्षानां तिलक अने भोजनादिकथी लडाव्या ॥ २३ ॥ गोपीओने जेम मोह थयो तेम गायोने पण मोह थयो. पळी उतावळथी ब्रजमां आवीने गायो पोताना हुंकारना शब्दथी बोलावेलां अने मळेलां पोतपोतानां वाछडांओने आउमांथी झरतुं दूध धवराववा लागी अने वारंवार चाटवा लागी ॥ २४ ॥ भगवानमां गायो अने गोपीओनो मातृभाव तो पूर्वना जेवोज रह्यो पण आ समयमां स्नेह वधतो देखायो अने गायो तथा गोपीओमां भगवाननी बालभावना तो पूर्वना जेवीज रही पण 'आ मारी मा छे अने हुं आनो पुत्र छुं' एवो मोह न रह्यो ॥ २५ ॥ ॥

બ્રજવાસીઓને પ્રથમ યજ્ઞોદાના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણમાં પોતાના પુત્રો કરતાં પણ વધારે જેવો સીમા વગરનો સ્નેહ હતો તેવો સ્નેહ આ સમયમાં એક વર્ષસુધી પોતાના બાલકોમાં પણ વધીગયો ॥ ૨૬ ॥ એ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને વાછડાંઓને પાલનાર થઈને વાછડાં અને બાલકોરૂપ પોતાના સ્વરૂપને પોતેજ પાલન કરતાં એક વર્ષસુધી વનમાં અને વ્રજમાં ક્રીડા કરી ॥ ૨૭ ॥ એક વર્ષ પૂરું થવામાં પાંચ કે છ રાત અધુરી હતી ત્યારે એક દિવસે ભગવાન્ બલભદ્ર સહિત વાછડાંઓને ચારવાસારૂ વનમાં પધાવ્યા હતા ॥ ૨૮ ॥ ત્યાં આપ્રમાણે બલભદ્રના જોવામાં આવ્યું. ‘ગાયો કે જેઓ ઘણે છેટે ગોવર્દન પર્વતના શિખરમાં खड ચરતી હતી તેઓએ વ્રજના સમીપમાં खड ચરતાં વાછડાંઓને દીઠાં ॥ ૨૯ ॥ દેખતાંજ સ્નેહથી સ્નેચાણ્લી, પોતાના શરીરનું ભાન ભુલીગણ્લી અને જેઓના આંચલમાંથી દૂધ ઇસરતાં હતાં એવી ગાયો પોતાના ગોવાલને અને વિષમ માર્ગને નહિ ગણતાં જાણે કે પગે

બ્રજીકસાં સ્વતોકેષુ સ્નેહવહ્ન્યાદ્દમન્વહમ્ ॥ શનૈર્નિઃસીમ વદ્યથે યથા કૃષ્ણે ત્વપૂર્વવત્ ॥ ૨૬ ॥ इत्यमालमलनात्मानं वत्सपालमिषेण सः ॥ पालयन्वत्सपो वर्षं चिक्रीडे वनगोष्ठयोः ॥ २७ ॥ एकदा चारयन्वत्सान् सरामो वनमाविशत् ॥ पंचषासु त्रियामासु हायनापूरणीष्वजः ॥ २८ ॥ ततो विदूराचरतो गावो वत्सानुपव्रजम् ॥ गोवर्धनाद्रिशरसि चरंत्यो ददृशुस्तृणम् ॥ २९ ॥ दृष्ट्वाऽथ तत्स्नेहवशोऽस्मृतात्मा स गोव्रजोऽप्यात्मपदुर्गमार्गः ॥ द्विपात्ककुद्भीव उदास्यपुच्छोऽगाङ्कुत्तैरास्तुपया जवेन ॥ ३० ॥ समेत्य गावोऽधो वत्सान् वत्सवत्योऽप्यपाययन् ॥ गिलंत्य इव चांगानि लिहंत्यः स्वीधमं पयः ॥ ३१ ॥ गोपास्तद्रोधनायासमोघ्यलज्जोरुमन्युना ॥ दुर्गाचकृच्छ्रतोऽभ्येत्य गोवत्सैर्ददृशुः सुतान् ॥ ३२ ॥ तदीक्षणप्रेमरसाप्लुताशया जातानुरागागतमन्यवोऽर्भकान् ॥ उदुह्य दोर्भिः परिरभ्य मूर्द्धनि प्राणैरवापुः परमां मुदं ते ॥ ३३ ॥

ચાલતી હોય એવી રીતે ડોકને કોંઠમાં લગાવી દઈ અને મોઢાં તથા પુંછડાં ઉંચાં કરી વેગથી હુંકાર કરતી વાછડાંઓની પાસે આવી ॥ ૩૦ ॥ એ ગાયોને જોકે બીજાં નાહાનાં વાછડાં હતાં તોપણ નીચે એ વાછડાંઓને મઠીને તેઓને ધવરાવવા લાગી અને જાણે વાછડાંઓનાં શરીરને ગાલી જતી હોય એમ ષાટવા લાગી ॥ ૩૧ ॥ ગાયોને રોકવાનો પરિશ્રમ વ્યર્થ જતાં લાજમહિત ક્રોધથી ભરાણુલા મોટા ગોવાલીઆઓ વિષમ માર્ગનાં દુઃખ વેઠીને નીચે આવ્યા ત્યાં વાછડાંઓની સાથે પોતાના પુત્રો તેઓના જોવામાં આવ્યા ॥ ૩૨ ॥ પુત્રોને જોવાથી ઉમરાઈ આવેલા પ્રેમરસમાં ડુબેલા અને ક્રોધ મટીજતાં જેઓને સ્નેહ વધ્યો એવા એ ગોવાલીયાઓ પોતાના પુત્રોને હાથવતે ઉપાડી લઈ, આલિંગન કરી તથા તેઓનાં માથાં સુંઘીને પરમ આનંદ પામ્યા ॥ ૩૩ ॥

પછી બાલકોનાં આલિંગનથી મુઘ પામેલા ધરડા ગોવાલીઆઓ ધીરે ધીરે માંડમાંડ તે છોકરાઓ પામેથી સ્વસ્થા પળ છોકરાઓના સ્મરણથી તેઓની આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં ॥ ૩૪ ॥

એપ્રમાણે જેઓએ ધાવવું છોડી દીધેલું હતું એવાં વચ્ચાંઓ ઉપર પણ ક્ષણે ક્ષણે થતો વ્રજના પ્રેમનો વધારો જોઈને તેનું કારણ નહિ જાણતાં ચલભદ્ર વિચાર કરવા લાગ્યા કે— ‘પૂર્વે વ્રજને સર્વના આત્મા શ્રીકૃષ્ણઉપર જેવો પ્રેમ હતો તેવો અપૂર્વ પ્રેમ હમણાં બાલકો ઉપર વધ્યો છે. એટલુંજ નહિ પણ મારા મનમાં પણ માગા મનમાં પણ વાછડાં અને ચાલકોઉપર પ્રેમ વધતો જાય છે તેનું કારણ શું હશે ? ॥ ૩૫ ॥ ૩૬ ॥ આ તે દેવતાઓની, મનુષ્યોની કે દૈત્યોની માયા હશે ? આ માયા તે કેવી અને ક્યાંથી આવી ? વીજાઓની માયા તો સંભવતી નથી; કેમ કે આથી મને પણ મોહ થયો છે. માટે ઘણું કરી આ મારા સ્વામી શ્રીકૃષ્ણની માયા હોવી જોઈએ’ ॥ ૩૭ ॥

એપ્રમાણે વિચાર કરી ચલભદ્રે જ્ઞાનદાષ્ટિથી જોયું ત્યાં સઘડાં વાછડાં અને પોતાના મિત્રો શ્રીકૃષ્ણરૂપ તેમના જોવામાં આવ્યા ॥ ૩૮ ॥ પછી તેમણે ભગવાનને પૂછ્યું કે— ‘આપણે જે વાછડાંઓનું પાલન

તતઃ પ્રવયસો ગોપાસ્તોકાશ્લેષસુનિર્વૃતાઃ ॥ કૃચ્છ્રાચ્છનૈરગગતાસ્તદનુસ્મૃત્યુદશ્રવઃ ॥ ૩૪ ॥ વ્રજસ્ય રામઃ પ્રેમર્હેવીધ્યૌત્કંઠ્યમનુ-
ક્ષણમ્ ॥ મુક્તસ્તનેષ્વપત્યેષ્વપ્યહેતુવિદર્શિતયત્ ॥ ૩૫ ॥ કિમેતદદ્ધુતમિવ વાસુદેવેઽશ્વિલાભનિ ॥ વ્રજસ્ય સાલ્મનસ્તોકેષ્વપૂર્વ પ્રે-
મ વર્ધતે ॥ ૩૬ ॥ કેયં વા કુત આયાતા દેવી વા નાર્યુતાસુરી ॥ પ્રાયો માયાઽસ્તુ મે ભર્તુર્નાન્યા મેઽપિ વિમોહીની ॥ ૩૭ ॥ ઇ-
તિ સંચિત્ય દાશાર્હો વત્સાન્સવયમાનપિ ॥ સર્વાનાચઘૃ વૈકુંઠં ચક્ષુષા વયુનેન સઃ ॥ ૩૮ ॥ નૈતે સુરેશા કૃષ્ણો ન ચૈતે ત્વમેવ ભા-
સીશ ભિદાશ્રયેઽપિ ॥ સર્વં પૃથક્કં નિગમાત્કથં વંદેત્યુક્તેન વૃત્તં પ્રમુણા વલોઽર્જેત્ ॥ ૩૯ ॥ તાવદેત્યાત્મશ્રુત્સમાનેન નુઠ્યનેહ-
સા ॥ પુરોવદદ્દં ક્રીડંતં દદૃશે મકલં હરિમ્ ॥ ૪૦ ॥ યાવંતો ગોકુલે ચાલાઃ સવત્સાઃ સર્વે એવ હિ ॥ માયાશયે શયાના મે ના-
ઘ્યાપિ પુનરુત્થિતાઃ ॥ ૪૧ ॥

૪૧ ॥

ઇત એતેઽત્ર કુત્રત્યા મન્માયામોહિતેતરે ॥ તાવંત એવ તત્રાદ્દં ક્રીડંતો વિષ્ણુના સમમ્ ॥ ૪૨ ॥

કરિયે છિયે તેઓ કૃષિઓના અંશ છે અને ચાલકો દેવતાઓના અંશ છે એ મારા જાણવામાં છે પરંતુ હમણાં તેમ જોવામાં આવતું નથી. હમણાં તો આ નોખનોંખાં સહુમાં એક તમેજ જોવામાં આવો છો માટે જેવું હોય તેવું ચોંચું પાડીને કહો. ’ પછી ભગવાને સંક્ષેપથી સઘડી વાત કેહેતાં એ બ-
નાવ ચલભદ્રના જાણવામાં આવ્યો ॥ ૩૯ ॥ અહીંતો તેટલામાં એક વર્ષ નીકળી ગયું પણ બ્રહ્માનો તો માત્ર ત્રુટિ [ઘણેજ થોડો] કાલ થયો. તેટલા કાલમાં બ્રહ્માએ પાછા આવીને જોયું ત્યાં એક વર્ષસુધી આગલની પેટેજ પોતાના અનુચરો સહિત ક્રીડા કરતા ભગવાનને દીઠા ॥ ૪૦ ॥

જોઈને બ્રહ્મા તર્ક કરવા લાગ્યા કે— ‘ગોકુલમાં જેટલા ચાલકો અને વાછડાં હતાં તે સઘડાં મારી માયારૂપ શયનમાં સૂતાં છે તે હજીસુધી ઉઠ્યાં નથી. માટે તેઓ કે જેઓ મારી માયાથી મોહ પામેલાં છે તેઓથી નોંખાં આ વાછડાં અને ચાલકો અહીં કેમ દેસ્વાયછે અને ક્યાં ઉત્સન્ન થઈને આવ્યાં હશે ? જેટલને હું

લઈ ગયોહું તેટલીજ સંખ્યાનાં અને તેજ સ્થલમાં ભગવાનની સાથે ક્રીડા કરતાં આ પ્રાણીઓનું શી રીતે હશે ?' ॥ ૪૩ ॥ ૪૨ ॥ એટલા પ્રકારોમાં ઘણીવારસુધી મનમાં ત્રિચાર કરીને એ બ્રહ્મા, આમાં સાચાં ક્યાં અને खोटाં ક્યાં ? એ કોઈ રીતે જાણી શક્યા નહિ ॥ ૪૩ ॥ એપ્રમાણે બ્રહ્મા, જગ-તને મોહ કરનાર અને પોતે મોહરહિત ભગવાનને પોતાની માયાથી મોહ પમાડવા ગયા ત્યાં પોતેજ મોહ પામી ગયા ॥ ૪૪ ॥ અંધારી રાતમાં ક્ષાક-લથી થયેલું અંધારું જેમ નોંઘું આવરણ કરી શકે નહિ પણ તેમાંજ લય પામે અને જેમ પતંગીઆનો પ્રકાશ દિવસમાં નોંઘો પ્રકાશ કરી શકે નહિ તેમ મોટા પુરુષ ઉપર બીજો કોઈ સાધારણ પુરુષ માયા ચલાવવા જાય તો તે નીચ માયા મોટા પુરુષને કાંઈ પણ કરી શકે નહિ પણ ઉલટી પોતાને ચલાવનારનાજ સામર્થ્યનો નાશ કરી નાંખે ॥ ૪૫ ॥ બ્રહ્મા જોઈ રહ્યા તેટલી વારમાં તુલ્લજ ત્રીજું આશ્ચર્ય થયું. સઘડાં વાહડાં, તેઓને

એવમેતેષુ ભેદેષુ ચિરં ધ્યાત્વા સ આત્મનિ ॥ સત્યાઃ કે કતરે નેતિ જ્ઞાતું નેષ્ટે કથંચન ॥ ૪૩ ॥ एवं संमोहयन्निष्णुं विमोहं विश्व-
मोहनम् ॥ स्वयैव माययाऽजोपि स्वयमेव विमोहितः ॥ ४४ ॥ तम्यां तमोवन्नैहारं गद्योतच्चिरिवाहनि ॥ महातीतरमायैश्यं निहत्या-
त्मनि युंजतः ॥ ४५ ॥ तावत्सर्वे वत्सपालाः पश्यतोऽजस्य तत्क्षणात् ॥ व्यदृश्यंत घनश्यामाः पीतकौशेयवाससः ॥ ४६ ॥ चतुर्मु-
जाः शंखचक्रगदाराजीवपाणयः ॥ किरीटिनः कुंडलिनो हारिणो वनमालिनः ॥ ४७ ॥ श्रीवत्सांगदोरकंबुकंकणपाणयः ॥ नू-
पुरैः कटकैर्भाताः कटिसूत्रांगुलीयकैः ॥ ४८ ॥ अंघ्रिमस्तकमापूर्णास्तुलसीनवदामभिः ॥ कोमलैः सर्वगात्रेषु भूरिपुण्यवर्षितैः
॥ ४९ ॥ चंद्रिकाविशदस्मरैः सारुणापांगवीक्षितैः ॥ स्वकार्थानामिव रजःसत्वाभ्यां तट्टपालकाः ॥ ५० ॥ आत्मादिस्तंचपर्येतैर्भू-
त्तिमद्भिश्चराचरैः ॥ नृत्यगीताद्यनेकैर्हैः पृथक्पृथगुपासिताः ॥ ५१ ॥

પાલનારા બાલકો, લાકડીઓ અને શીંગડીઓ આદિ સઘડા પદાર્થો મેઘની પેટે ડ્યામ, પીઠાં રેશમી વસ્ત્રવાહા, ચાર ચાર મુજાવાહા, અને જે-
ઓના હાથમાં શંખ, ચક્ર, ગદા તથા કમલ હતાં એવા જોવામાં આવ્યા. એ સઘડા શ્રીકૃષ્ણોએ કિરીટ, કુંડલ, હાર, વનમાલા, શ્રીવત્સ, વાનુવંધ,
નૂપૂર, કટક, કટિમેઘલા, વીટીઓ અને શંખની પેટે ત્રણ ધારવાહાં રત્નનાં કંકણ ધાર્યાં હતાં ॥ ૪૬ ॥ ૪૭ ॥ મોટા પુણ્યવાહાઓએ અર્પણ
કરેલી તુલસીની સુકોમલ અને નવીન માલાઓથી પગથી તે હેક મસ્તકસુધી મર્વ અંગોમાં વીટાણેલા હતા ॥ ૪૯ ॥ ચાંદની જેવા સ્વચ્છ મંદહા-
સ્યરૂપી સત્વગુણથી પોતાના ભક્તોના મનોરથોને જાણે પાલતા હોય અને રતાશવાહી નેત્રની અળીઓવેતે જોવારૂપી રજોગુણથી પોતાના ભક્તોના
મનોરથોને જાણે સજતા હોય એવા દેખાતા હતા ॥ ૫૦ ॥ બ્રહ્માથી તે સ્તંવપર્યંત સઘડાં સ્થાવર-જંગમો દેહધારી થઈને નાચ અને ગાયન આદિ
અનેક પૂજનોથી તેઓ પ્રત્યેકની નોંખનોંખી સેવા કરતાં હતાં ॥ ૫૧ ॥

अणिमा आदि सिद्धिओ, माया आदि विभूतिओ अने महत्तत्त्व आदि चोवीस तत्त्वोथी तेओ प्रत्येक वीटाएला हता ॥ ५२ ॥ काल, स्वभाव, संस्कार, काम, कर्म अने गुणादिक पदार्थो देहधारी थइने प्रत्येकनी नोखनोखी सेवा करता हता. अणिमा आदि सघळा पदार्थोनी स्वतंत्रता ए श्रीकृष्णोना महिमा आगळ नाश पामेली जणाती हती ॥ ५३ ॥ ए सघळा श्रीकृष्णो मलय, ज्ञान, अनंत, आनंदमात्र अने एकरस मूर्तिवाळा तथा आत्मज्ञानरूपी चक्षुवाळाओथी पण जेओनां घणां माहात्म्यनो ग्दर्श थई शके नहि एत्ता हता ॥ ५४ ॥ एप्रमाणे ब्रह्माए एक समयमां सघळाओने परब्रह्ममय दीठा के जे परब्रह्मना प्रकाशथी आ सघळुं जगत् प्रकाशे छे ॥ ५५ ॥ पछी अत्यंत आश्चर्यथी ऊंचा वळी गएला अने ए श्रीकृष्णोना ते-जथी जेनी सघळी इंद्रियो जड थई गई एवा ब्रह्मा पादरदेवीनी पासे राखेली चार मोहोडांवाळी पूतळीनी पेठे निश्चल थई गया ॥ ५६ ॥ एप्र-

अणिमाद्यैर्भहिमभिरजाद्याभिर्विश्रुतिभिः ॥ चतुर्विंशतिभिस्तत्त्वैः परीता महदादिभिः ॥ ५२ ॥ कालस्वभावसंस्कारकामकर्मगुणादिभिः ॥ स्वमहिध्वस्तमहिभिर्भूतिभिर्माद्भिरुपासिताः ॥ ५३ ॥ सत्यज्ञानानंतानंदमात्रैकसमूर्तयः ॥ असृष्टश्रूरिमाहात्म्या अपि ह्युपनिषद्भूषणम् ॥ ५४ ॥ एवं सकृददर्शजः परब्रह्मात्मनोऽखिलान् ॥ यस्य भासा सर्वमिदं विभाति सचराचरम् ॥ ५५ ॥ ततोऽति-कुतुकोद्भृत्यस्तिमितैकादर्शेन्द्रियः ॥ तद्धाम्नाऽश्रुदजस्तूष्णीं पूर्देव्यंतीव पुत्तिका ॥ ५६ ॥ इतीरेशेऽतर्क्ये निजमहिमनि स्वप्नमितिके परत्राजातोऽतन्निरसनमुखब्रह्मकमितौ ॥ अनीशेऽपि द्रष्टुं किमिदमिति वा मुह्यति सति चछादाजो ज्ञात्वा सपदि परमोऽजाज-वनिकाम् ॥ ५७ ॥ ततोऽर्वाक् प्रतिलब्धाक्षः कः परेतवदुत्थितः ॥ कृच्छ्रादुन्मील्य वै दृष्टीराचष्टेदं सहात्मना ॥ ५८ ॥ सपद्येवा-भितः पश्यन्दिशोऽपश्यत्पुरस्थितम् ॥ वृंदावनं जनाजीव्यद्रुमाकीर्णं समाप्रियम् ॥ ५९ ॥ यत्र नैसर्गैर्दुर्वैराः सहासन्मृगगादयः ॥ मित्राणीवाजितावासदुतरुदत्तर्षकादिकम् ॥ ६० ॥

माणे अतर्क्य, स्वयंप्रकाश, सुखमय, प्रकृतिथी पर अने अनात्मा [जड] पदार्थोनां निषेध करवारूप द्वारथी जेमां उपनिषद्गोरोपी प्रमाण लागु पडेछे एवा पोताना असाधारण महिमावाळा स्वरूपमां 'आ ते शुं' एम ब्रह्मा मोह पामनां अने पछीथी जोवाने पण अशक्त थइ जतां ते जाणी जइने परमेश्वर श्रीकृष्णे पोतानी मायारूपी पडदो खसेडी लीधो ॥ ५७ ॥ पछी जाणे मरी जइने पाछा उठ्या होय एवा अने जेने बाहारनुं ज्ञान मळ्युं एवा ब्रह्माए मांडमांड नेत्र उघाड्यां त्यां भगवानसहित आप्रमाणे जोवामां आव्युं ॥ ५८ ॥ तुरतज चारेकोर दृष्टि फेरवी त्यां आगळ रहेलुं, सघळा प्रियपदार्थोथी भरेलुं अने मनुष्योने जीविका आपे एवां वृक्षोथी व्याप्त वृन्दावन दीठुं के जेमां स्वाभाविक दुष्ट वैरवाळां माणस अने सिं-हादिक जाणे परस्परना मित्र होय एवां थइने रद्यां हतां अने भगवानना निवासनेलीधे क्रोध-लोभादिक जेमांथी भागी गया हता ॥ ५९ ॥ ६० ॥

ए वृन्दावनमां आगळनी पेटेज गोवाळना बालकपणारूपी नाटक करनारा श्रीकृष्णने दीठा के जे भगवान् अद्वैतरूप छतां वाछडांओने शोधता हता, एक अने अगाध ज्ञानवाळा छतां मित्रोने शोधता हता, अनंत छतां चारेकोर फरता हता, सर्वना कारणरूप छतां बालकपणुं धरी रखा हता अने परब्रह्म छतां हाथमां दहि-भातनो कोळीओ धरी रखा हता. ए भगवानने जोई ब्रह्मा तुरत पोताना वाहनपरथी उतरी पड्या, पोताना शरीरने सोनानी लाकडीनी पेटे धरतीपर पाड्युं, चार मुकुटोनी अणीओथी भगवाननां वे चरणरविंदनो स्पर्श कच्यो अने प्रणाम करीने आनंदनां आंसु-रूप सुंदर जलथी अभिषेक कच्यो ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ पूर्वे जोएला महिमानुं वारंवार स्मरण आवतां उटीउठीने घणीवारसुधी भगवानना चरणमां पड्या कीधुं ॥ ६३ ॥ पछी धीरेथी उठी, आंखो लुइ नाखी, भगवानने जोइ धुजता, हाथ जोडी उभेला, सावधान अने विनयवाळा ब्रह्मा पोतानी

तत्रोदहत्पशुपवंशशिशुत्वनाढ्यं ब्रह्मादयं परमनंतमगाधबोधम् ॥ वत्सान्सखीनिव पुरा परितो विचिन्वदेकं स्वपाणिकवलं परमे-
ष्ठ्यचष्ट ॥ ६१ ॥ दृष्ट्वा त्वरेण निजधोरणतोऽवतीर्य पृथ्व्यां वपुः कनकदंडमिवातिपात्य ॥ स्पृष्ट्वा चतुर्मुकुटकोटिभिरंघ्रियुग्मं नत्वा
मुदश्चुजलैरकृताभिषेकम् ॥ ६२ ॥ उत्थायोत्थाय कृष्णस्य चिरस्य पादयोः पतन् ॥ आस्ते महित्वं प्रागृष्टं स्मृत्वा स्मृत्वा पुनः पुनः
॥ ६३ ॥ शनैरथोत्थाय विमृज्य लोचने मुकुदमुद्रीक्ष्य विनम्रकंधरः ॥ कृतांजलिः प्रश्न्यवान् समाहितः सर्वेपथुर्गद्गदयैलतेलया
॥ ६४ ॥ इति श्रीभागवते दशमस्कंधे पूर्वार्धे त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ नौमीड्य तेऽम्रवपुषे तडिदंवराय गुंजा-
वतंसपरिपिच्छलसन्मुखाय ॥ वन्यस्रजे कवलेवेत्रविषाणवेणुलक्ष्मश्चिरे मृदुपदे पशुपांगजाय ॥ १ ॥ अस्यापि देव वपुषो मदनुग्रह-
स्य स्वेच्छामयस्य न तु भृतमयस्य कोऽपि ॥ नेशे महि त्ववसितुं मनसांतरेण साक्षात्तैव किमुतात्मसुखानुवृत्तेः ॥ २ ॥

डोक नमावीने गद्गद वाणीथी स्तुति करवा लाग्या ॥ ६४ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो तेरमो अध्याय संपूर्ण ॥ १३ ॥ ब्रह्मा
स्तुति करेछे' - हे स्तुति करवा योग्य ! मेघनी पेटे श्याम शरीरवाळा, वीजळीसमान पीळां वस्त्रवाळा, चणोटीनां कर्णभूषण तथा फरतां मोरपी-
छना मुकुटथी शोभता मुखवाळा, वनमां थएलां पुष्पादिकनी माला धरनार, कोमल चरणवाळा, गोवालना पुत्र अने कोळीओ, छडी, शींगडी तथा
वेणुरूप चिह्नोथी शोभी रहेला आपने प्रणाम करूंछुं ॥ १ ॥ हे देव ! मारा उपर अनुग्रह करनार अने भक्तोनी इच्छाप्रमाणे थनार आ आपनुं श-
रीर के जे पांच भृतमय नहि छतां शुद्ध सत्वमय छे तेना महिमाने जाणवामां पण कोई ममर्थ थतो नथी ल्यारे आप के जे केवल अने साक्षात्
आत्मसुखना अनुभवमात्र छो तेमना महिमाने तो मननो निराग्र करवाथी पण कोई जाणी न शके तेमां शुं केहेवुं ? ॥ २ ॥

१ आ चौदमा अध्यायमां अद्भुत जोइने तेनो निश्चय करवाने अशक्त थई पडेलो अने मोह पामेला ब्रह्माए भगवाननी स्तुति करी, ए कथा केहेवामां आवसो.

हे अजित ! ज्ञानमां थोडां पण परिश्रम नहि करतां, जे लोकौ मत्पुरुषोए पोताथीज प्रकट करेली अने तेम थवाथी कानपर आवेली आपनी कथाने पोताने ठंकाणे बेंटा बेंटाज देह, वाणी अने मनथी सत्कार आपता जीवें छे ते लोकौने आप के जे त्रैलोक्यमां घणुं करीने कोइने वश्य यथा नथी ते, वश्य थई रहो छो ॥ ३ ॥ जेमांथी कल्याणना प्रवाह नीकळ्या करेछे एवी आपनी भक्तिने छोडी दई जे लोकौ एकला ब्रह्मज्ञाननेमाटेज दाखडो कन्या करेछे ते लोकौने जाडां फांतगं खांडनागओनी पेटे केवल दाखडोज फलरूपे अवशेष रेहेछे पण बीजुं कशुं फल थतुं नथी ॥ ४ ॥ हे महाराज ! आ लोकमां पूर्वे घणाक योगीओ के जेओने योगथी ज्ञान प्राप्त थयुं न हतुं तेओ पछीथी पोतानी सघळी चेष्टा अने कर्मो आपने अर्पण करी देता तेथी मळेली अने आपनी कथाए पासे लावी दीधेली भक्तिथीज आत्मज्ञान पामी अनायासे आपनी परमगतिने पामी गयाछे ॥ ५ ॥ हे

ज्ञाने प्रयासमुदपास्य नमंत एव जीवन्ति सन्मुखारितां भवदीयवार्ताम् ॥ स्थाने स्थिताः श्रुतिगतां तनुवाब्धनोभिर्ये प्रायशोऽजित
जितोऽप्यसि तैस्त्रिलोक्यमा ॥ ३ ॥ श्रेयःश्रुतिं भक्तिमुदस्य ते विभो क्लिश्यन्ति ये केवलबोधलब्धये ॥ तेषामसौ क्लेशल एव शिष्यते
नान्यद्यथा स्थूलतुपावघातिनाम् ॥ ४ ॥ पुरेह भ्रूमन्बहवोऽपि योगिनस्त्वदर्पितेहा निजकर्मलब्धया ॥ विबुद्ध्य भक्त्यैव क-
थोपनीतया प्रपेदिरेऽजोऽव्युत ते गतिं पराम् ॥ ५ ॥ तथापि भ्रूमन्महिमाऽगुणस्य ते विबोदुर्महत्त्यमलांतरात्मभिः ॥ अविक्रिया-
त्स्वानुभवादरूपतो ह्यनन्यबोद्ध्यात्मतया न चान्यथा ॥ ६ ॥ गुणात्मनस्तेऽपि गुणान्विमातुं हितावतीर्णस्य क ईश्वरेऽस्य ॥ कालेन
यैर्वा विमिताः सुकल्पैर्भूपांसवः स्वे मिहिका द्युभासः ॥ ७ ॥

माप रहित ! इंद्रियोनो निग्रह करनारा पुरुषो विशेष आकारथी रहित अने आत्माकार थएला अंतःकरणथी स्वयंप्रकाशपणे अने चिदाभासना अविषयपणे हजी कदाच आपना निर्गुण स्वरूपना महिमाने जाणी शके छे पण आपना सगुण स्वरूपतुं परिपूर्ण ज्ञान तो थायज नहि; केम के तेना गुणो अर्चित्य अने अनंत छे ॥ ६ ॥ आप के जे गुणोना अधिष्ठाता अने आ जगतना हितनेसारू अवतरेला छो तेमना गुणोनी गणना करवाने पण कोण समर्थ थयाछे ? जे अत्यंत निपुण लोकौए घणा जन्मथी पृथ्वीना रजःकरण, आकाशमां हिमनी कणीओ अने नक्षत्रादिक किरणोना परमाणुओने गणी काहाड्यां होय तेओथी पण तमारा गुणोने गणी शकाय नहि ॥ ७ ॥

? वेदांत ग्रंथमां लख्युं छे के-बुद्धि अने बुद्धिमां रहेलो चिदाभास ए बन्ने घटमां व्याप्त थायछे तेमां बुद्धिथी घटनुं अज्ञान मटेछे अने चिदाभासथी घट स्फुरेछे. पण ब्रह्मना विषयमां तो अज्ञाननाशनेमाटे केवल वृत्तिव्याप्तिज मनायछे पण चिदाभासनी व्याप्ति घटनी नथी केम के ब्रह्म पोतेज स्फुरणरूप छे.

एटलामाटे आपनी कृपा क्यारे थशे ? एम मानपूर्वक वाट जोया करतो, तप आदिना बहु क्लेश नहि भोगवतो अने आसक्ति छोडी दइने पोतानां कर्मफलने भोगव्या करतो जे पुरुष मन, वाणी अने शरीरथी आपने प्रणाम करतां जीव्या करे ते पुरुषने मुक्तिना पदमां भाग मळेछे ॥ ८ ॥ हे ईश्वर ! मारी भुंडाई जुवो !!! आप के जे मायावीओने पण मोह करनार परमात्मा छो तेमना उपर पण पोतानी माया चलावीने में पो-
तानुं ऐश्वर्य जोवानी इच्छा करी !! अग्निनी पासे तेनी ज्वालानी पेठे आपनी पासे हुं शी गणत्रीमां ? ॥ ९ ॥ एटलामाटे हुं के जे रजोगुणथी उत्पन्न थएल, 'जगतनो कर्त्ता छुं' एवा मदरूपी घाटा अंधाराथी आंधळो अने तमथी पोतानी नोखी ईश्वरता माननार छुं तेना अपराधनी क्षमा करजो.
आपे एम विचारी दया राखवी के 'ब्रह्मा जोके बीजे ठेकाणे प्रभुपणाथी वत्तेछे तोपण मारो तो दासज छे ॥ १० ॥ हु के जे प्रकृति, महत्तत्त्व अहंकार, आकाश, वायु, अग्नि, जल अने पृथ्वीथी बीटाएला ब्रह्मांडमां सात वैतनी कायावाझो छुं ते कयां अने एवां एवां अगणित ब्रह्मांडरूप

तत्तेऽनुकंपां सुसमीक्षमाणो भुंजान एवालकृतं विपाकम् ॥ हृद्रागवपुर्भिर्विदधन्नमस्तु जीवेन यो मुक्तिपदे स दायभाक् ॥ ८ ॥ पश्येश मेऽनार्यमनंत आद्ये परात्मनि त्वय्यपि मायिमायिनि ॥ मायां वितयेक्षितुमालसैवैभवं ह्यहं कियानैच्छमिवाचिरमौ ॥ ९ ॥ अतः क्षमस्वाच्युत मे रजोभुवो ह्यजानतस्त्वत्पृथगीशमानिनः ॥ अजाऽजलेपांधतमोऽधचक्षुष एषोऽनुकंप्यो मयि नाथवानिति ॥ १० ॥ काहं तमोमहदहंत्वचराभिवाभूसंवेष्टितांघटसप्तवितस्त्रिकायः ॥ केदृग्विधाविगणितांडपराणुचर्यावाताध्वरोमविवरस्य च ते महित्वं ॥ ११ ॥ उत्क्षेपणं गर्भगतस्य पादयोः किं कल्पते मातुरथोऽक्षजागसे ॥ किमस्ति नास्ति व्यपदेशश्रुषितं तवास्ति कुशेः किं यदप्यनंतः ॥ १२ ॥ जगत्रयांतोदधिसंप्लवोदे नारायणस्योदरनाभिनालात् ॥ विनिर्गतोऽजस्त्रिति वाङ्मवै शृषा किंत्वीश्वर त्वन्न विनिर्गतोऽस्मि ॥ १३ ॥

परमाणुओ जेमनां रुवाडांनां छिद्ररूप गोखलाओमां फन्था करेछे एवा आपनो महिमा कयां !!! माटे मने अति तुच्छ जाणी आपे मारापर दया करवी ॥ ११ ॥ हे महाराज ! गर्भमां रहेलो बालक पोताना पग उछाळे ए कांई तेणे पोतानी मातानो अपराध कन्यो केहेवाय ? एवी रीते स्थूल-सूक्ष्म अथवा कार्य-कारण शब्दथी केहेवामां आवतुं सघळुं जगत आपना उदरथी बहार नथी तो तेमां हुं पण अंतर्गत आव्यो, माटे माग अपरा-धनी क्षमा करवी ॥ १२ ॥ हे ईश्वर ! 'प्रलयकालमां एकठा थएला समुद्रोना जलमां नारायणना उदरनी नाभिना नालवामांथी ब्रह्मा नीकळेले छे' एम जे केहेवामां आवेछे ते खोटुं नथीज. हुं शुं आपमांथी उत्पन्न थयो नथी ? उत्पन्न थयोछुं माटे हुं आपनो पुत्र होवाथी आपे मारा अपराधनी क्षमा करवी ॥ १३ ॥

आप नारायण नथी ? छांज. केम के नार एटले जीवोना ममूह, ते जेना अयन एटले आश्रय छे ते नारायण केहेवाय. तो आप सर्व प्राणीओना आत्मा होवाथी आपमां नारायणपणुं घटेछे. आप नारायण नथी ? छांज. केम के नार एटले जीवोना समूहनुं अयन एटले प्रवर्त्तनुं जेथी थाय ते नारायण केहेवाय. तो आप सर्व प्राणीओना प्रवर्त्तक होवाथी आपमां नारायणपणुं घटेछे. आप नारायण नथी ? छांज. केम के नार एटले जीवोना समूहने अयन एटले जाणनार जे होय ते नारायण केहेवाय. तो आप सर्वलोकना साक्षी होवाथी आपमां नारायणपणुं घटेछे. नार एटले नर [पुरुष] थी उत्पन्न थएला जलमां अयन एटले रेहेनार जे होय ते नारायण एवो प्रसिद्ध अर्थ लईए तोपण आपज नारायण छो; केम के जलमां रेहेनारी जे मूर्ति छे ते आपनीज छे. वास्तविक जोईए तो आपनी जलना मापमां आवेली ए मूर्ति साची नथी पण मायारूपज छे ॥ १४ ॥ आपनुं जलमां रेहेलुं ते रूप साचुं होय तो मँ कमलना नालना मार्गीथी अंदर पेदीने सो वर्षमुथी शोध्या कीधुं त्यारेज ते जोवामां केम नहि आव्युं ? हद-

नारायणस्त्वं न हि सर्वदेहिनामात्माऽस्यधीशोऽखिललोकसाक्षी ॥ नारायणोंअं नरभूजलायनान्तचापि सत्यं न तवैव माया ॥ १४ ॥
तत्रैजलस्थं तव सज्जगद्रपुः किं मे न दृष्टं भगवंस्तदेव ॥ किं वा सुदृष्टं हृदि मे तदैव किमो सपद्येव पुनर्व्यदर्शि ॥ १५ ॥ अत्रैव
मायाधमनावतारे ह्यस्य प्रपंचस्य बहिः स्फुटस्य ॥ कृत्स्नस्य चांतर्जतरे जनन्या मायात्वमेव प्रकटीकृतं ते ॥ १६ ॥ यस्य कुक्षाविंदं
सर्वं सालं भाति यथा तथा ॥ तत्त्वय्यपीह तत्सर्वं किमिदं मायया विना ॥ १७ ॥ अद्यैव त्वदृतेऽस्य किं मम न ते मायात्वमाद-
र्शितमेकोऽसि प्रथमं ततो ब्रजसुहृद्भ्रताः समस्ता अपि ॥ तावतोऽसि चतुर्भुजास्तदखिलैः साकं मयोपासितास्तावत्येव जंगलभू-
स्तदमितं ब्रह्माद्रयं शिष्यते ॥ १८ ॥

यमां पण केम नहि दीठुं ? अने पाछुं तप कन्या पछी तुरतज केम जोवामां आव्युं ? माटे ए केवल मायारूपज छे. आपनी मूर्तिने कोई देशनो परिच्छेद घटेज नहि ॥ १५ ॥ हे मायाने मटाइनार ! जो जलादिक प्रपंच सत्य होय तो तेथी आपने परिच्छेद थवो संभवे पण ते तो मायाथीज थएलो छे एम आपे आ अवतारमांज देखाडी आप्युं छे. बाहार जोवामां आवतो आ सघळो प्रपंच आपे आपनी माने पोताना उदरमां देखाड्यो तेथी आपे प्रपंचनुं मिथ्यापणुंज स्फुट देखाडी दीधुं छे ॥ १६ ॥ आपना उदरमां जेवुं सघळुं जगत् देखायुं हतुं तेवुंज बाहार पण देखायछे अने ते वळी आपसहित देखायुं हतुं तो आ सघळुं माया विना घटे ? जो बाहार रहेला जगतनुं आपना उदरमां प्रतिविंब देखायुं होय तो ते बाहार-
नाथी उलटुं देखावुं जोईए अने जो आप अरीशाने ठेकाणे हो तो आपमां आपनुं देखावुं घटे नहि, माटे सर्वथा जगतनुं मिथ्यापणुंज सिद्ध थायछे ॥ १७ ॥ एक आप विना सघळा जगतनुं मिथ्यापणुं आपे मनेज शुं हमणांज नहि देखाड्युं ? केम के प्रथम आप एक हता, पछी सघळा

ગોવાલીયા અને વાછાંડારૂપ થઈ ગયા. થોડીવારમાં વ્હી સઘલા ચતુર્ભુજ અને હું સહિત સર્વ તત્ત્વોએ સેવાતા જોવામાં આવ્યા અને પાછાં તેટલાંજ બ્રહ્માંડ બની ગયાં. એટલામાટે એ સઘલું સ્વોદું ઠરતાં અપ્રમેય અને અદ્વૈત પરબ્રહ્મજ સાત્ત્વગુણથી અવશેષ રહે છે ॥ ૧૮ ॥ આપના સ્વરૂપને નહિ જાણનારા લોકોને પ્રકૃતિમાં રહેલા આપ સ્વતંત્રગુણથી માયાનો વિસ્તાર કરીને સૃષ્ટિના સમયમાં જાણે બ્રહ્મા થયા હો, પાલનના સમયમાં જાણે ત્રિણુ થયા હો અને પ્રલયના સમયમાં જાણે રુદ્ર થયા હો એવા જણાઓ છો ॥ ૧૯ ॥ હે પ્રભુ ! હે વિધાતા ! દેવ, ઋષિ, મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી, અને જ-લજંતુઓમાં પણ આપના જે અવતાર થાય છે તે નીચ લોકોના દુષ્ટ મદને ટાલી નાખવા અને સજ્જનોપર અનુગ્રહ કરવાનેમાટે થાય છે ॥ ૨૦ ॥ હે વ્યાપક ! હે ભગવાન ! હે પરમાત્મા ! હે યોગેશ્વર ! આપ કે જે યોગમાયાનો વિસ્તાર કરીને ક્રીડા કરો છો તેમની લીલાઓને, ક્યાં છે ? કેવી રીતે છે ? ક્યારે છે ? અને કેટલી છે ? એમ ત્રૈલોક્યમાં કોણ જાણે છે ? ॥ ૨૧ ॥ એટલામાટે આ સઘલું જગત્ કે જે આપના નિત્ય, સુખ અને ચૈતન્યમય છે ॥

અજાનતાં ત્વત્પદવીમનાલન્યાત્માલના ભાસિ વિતત્ય માયામ્ ॥ મૃદ્ધાવિવાહં જગતો વિધાન ઇવ ત્વમેષોજ્જત ઇવ ત્રિનેત્રઃ ॥ ૧૯ ॥
સુરેષ્ઠૃષિર્જીવીશ તથૈવ નૃષ્વપિ તિર્યક્ષુ યાદસ્સ્વપિ તેજ્જનસ્ય ॥ જન્માસતાં દુર્મદનિગ્રહાય પ્રભો વિધાતઃ સદનુગ્રહાય ॥ ૨૦ ॥ કો
વેત્તિ શ્રૂમન્ ભગવન્ પરાત્મન્ યોગેશ્વરોત્તીર્ભવતસ્ત્રિલોક્યામ્ ॥ ક્વ વા કથં વા કતિ વા કદેતિ વિસ્તારયન્ ક્રીડસિ યોગમાયામ્
॥ ૨૧ ॥ તસ્માદિદં જગદ્દશેષમસત્સ્વરૂપં સ્વપ્નાભમસ્તધિષણં પુરુદુઃસદુઃસમ્ ॥ ત્વયેવ નિત્યસુખબોધતનાવનંતે માયાત ઉદ્યદપિ
યત્સદિવાવભાતિ ॥ ૨૨ ॥ એકસ્તમાત્મા પુરુષઃ સત્યઃ સ્વયંજ્યોતિરનંત આદ્યઃ ॥ નિત્યોઽગ્રોઽજસ્રસુષ્વો નિરંજનઃ પૂ-
ર્ણોઽદ્યો મુક્ત ઉપાધિતોઽમૃતઃ ॥ ૨૩ ॥

અનંત સ્વરૂપમાં માયાથી ઉત્પન્ન થવાનેલીધે અને પાછું લય પામવાનેલીધે જાણે નિત્ય, સુખ અને ચૈતન્યરૂપ હોય એવું જણાય છે તે વાસ્તવિક રીતે મિથ્યારૂપ, સ્વપ્ન સરસું, પ્રતિભાસ રહિત અને ભારે દુઃખ કરતાં પણ દુઃખરૂપ છે ॥ ૨૨ ॥ સાત્ત્વા તો આપ એકજ છો; કેમ કે આત્મા છો. જે દૃશ્ય છે તે અસત્ય દેખાય છે અને આત્મા દૃશ્ય નથી માટે સત્ય છે. જેમાં વિકાર હોય છે તે અમત્ય દેખાય છે પણ આપના સ્વરૂપમાં જન્માદિક વિ-કાર નથી માટે સત્ય છો. સર્વના કારણરૂપ છો માટે આપને જન્મ નથી. કાર્યથી પેહેલાં રહો છો માટે કારણરૂપ છો. સર્વથી પ્રથમ રહો છો તેથી પુરુષ કેહેવાઓ છો. સનાતન છો માટે જન્મ થયા પછી તમને અસ્તિત્વ મળ્યું છે એમ નથી. પૂર્ણ છો તેથી આપની વૃદ્ધિ થતી નથી. નિરંતર સુ-ખરૂપ છો તેથી આપનો વિપરિણામ [કશો ફેરફાર] થતો નથી. અક્ષર છો તેથી આપનો ક્ષય થતો નથી. અમૃત છો તેથી આપનો ત્રિનાશ

૧ પાછાં તેટલાંજ બ્રહ્માંડ થઈ ગયાની વાત આગળ કેહેવાઈ નથી તોપણ આ ઉપરથી જાણી લેવી.

थतो नथी. अनंत अने अद्वैत छो तेथी आपने देशकालनो परिच्छेद नथी. स्वयंप्रकाश छो तेथी अव्य साधनवडे आपनी प्राप्ति थती नथी. उपा-
धिथी गहित अमंग छो तेथी कशी वस्तु आपमांथी काहाडी नखाय एम नथी. निरंजन छो तेथी आपना स्वरूपमां कोई जातनो संस्कार लगावाय
एम नथी ॥२३॥ एवा, सर्व आत्माना पण आत्मा आपने जे लोकों गुरुरूप सूर्य पासेथी मळला ज्ञानरूप उत्तम चक्षुथी पोताना स्वरूपभूत जाणेछे
तेआं संसाररूपी खोटा समुद्रने जाणे तरीज जायछे ॥२४॥ पोताने पोतारूपथी नहि जाणनाराओने तेज अज्ञानथी आ सघळो प्रपंच उभो थयो छे.
ए प्रपंच पोताने पोतारूप जाणवाथी पाछो लीन थई जायछे. जेम रज्जु [शींदरी] ने रज्जु रूप नहि जाणवाथी सर्प उत्पन्न थायछे अने ते सर्प पाछो
रज्जुने रज्जुरूप जाणवाथी लीन थई जायछे तेम उपरना सिद्धांतमां समजवानुं छे. मांटे अज्ञानथी थएला संसारने ज्ञानथी तरेछे एम में कहुं छे ॥२५॥
बंध अने मोक्ष अज्ञानथीज मानेला छे मांटे ते बन्ने मलयज्ञानस्वरूप आत्माथी भिन्न मथी. अखंड अनुभवरूप, केवल अने शुद्ध आत्मानो विचार

एवंविधं त्वा सकलालनामपि स्वात्मानमालात्मतया विचक्षते ॥ गुर्वर्कलब्धोपनिषत्सुचक्षुषा ये ते तरंतीव भवानृतांबुधिष ॥२४॥
आत्मानमेवात्मतयाऽविजानतां तेनैव जातं निखिलं प्रपंचितम् ॥ ज्ञानेन श्रूयोऽपि च तत्प्रलीयते रज्ज्वाभेर्भोगभवाभवौ यथा
॥ २५ ॥ अज्ञानसंज्ञौ भवबंधमोक्षौ द्वौ नाम नान्यौ स्त कृतज्ञभावात् ॥ अजलचिंत्यात्मनि केवले परे विचार्यमाणे तरणाविवाहनी
॥ २६ ॥ त्वामात्मानं परं मत्वा परमात्मानमेव च ॥ आत्मा पुनर्बहिर्दृश्य अहोज्ञजनताज्ञता ॥ २७ ॥ अंतर्भवेऽनंत भवंतमेव ह्य-
तत्पुनर्जंतो मृगयंति संतः ॥ असंतमप्यंत्यहिमंतरेण संतं गुणं तं किमु यंति संतः ॥ २८ ॥ अथापि ते देव पदांबुजद्वयप्रसादलेशा-
नुद्यहीत एव हि ॥ जानाति तत्त्वं भगवन्महिम्नो न चान्य एकोपि चिरं विचिन्वन् ॥ २९ ॥

करतां सूर्यमां जेम रात्रि के दिवस कांई नथी तेम आत्मांमां अज्ञान के बंधन कांइज नथी अने एटलामांटेज ज्ञान के मोक्ष पण कांइज नथी. आ
कारण उपरथी संसार जो वास्तविक होय तो तेने तरवो घटे पण तेम नथी मांटे 'जाणे तरीज जायछे' एम में कहुं छे ॥ २६ ॥ आप के जे आ-
त्मा छो तेमां देहादिकनो अध्यास करीने अने देहादिकमां आत्मानो अध्यास करीने आमां खोवाएला आत्माने बाहार शोधवो ए अज्ञान लोकोनी
मूर्खीइ छे!!! घरमां खोवायुं होय ते वनमां शोधाय नहि. आ कारण उपरथी 'आपने पोताना स्वरूपभूत जाणवाथी संसारने तरेछे.' एम में कहुं
छे ॥ २७ ॥ हे अनंत! विवेकी पुरुषो तो आ शरीरमांज जड भागनो त्याग करतां आपने शोधेछे, केम के समीपमां सर्प नहि छतां पण तेनो
निषेध कन्या विना समीपमां रहेली पण साची दोरी जाणवामां आवती नथी. आप्रमाणे जोके ज्ञानथीज मोक्ष थायछे अने ते ज्ञान मळवुं सुगमज
छे तोपण आपना चरणारविंदनी थोडी पण कृपा मळे तोज आपना महिमानुं तत्त्व जणायछे अने कृपा मळ्याविना घणा कालसुधी जड भागनो

अपवाद करी करीने विचार कन्या करे तोपण कोईना जाणवामां आवे नहि ॥ २८ ॥ २९ ॥ एटलामांटे हे नाथ ! आ जन्ममां अथवा कोई पशु-पक्षीना जन्ममां पण मने एवुं सारूं भाग्य मळजो के जे भाग्यथी हुं आपना भक्तलोकोमांनो कोई पण थइने आपना चरणारविंदनुं सेवन करूं ॥ ३० ॥ अहो ! ! ब्रजनी गायो अने गोपीओ बहुज भाग्यशाली छे; केम के जेने तूम करवाने यज्ञो पण अद्यापि सुधी समर्थ थता नथी ते आपे वाछडां अने पुत्रोना रूपथी तेओनुं दूधरूपी अमृत बहुज प्रेमपूर्वक पीथुं ॥ ३१ ॥ अहो ! नंदरायना ब्रजमां रेहेनाराओनुं मोटुं भाग्य छे, मोटुं भाग्य छे; केम के परमानंद, पूर्ण अने सनातन साक्षात् परमात्मा एओना मित्ररूप थएल छे ॥ ३२ ॥ हे अच्युत ! ए ब्रजवासीओना भाग्यनो म-हिमा तो अपूर्व अने कोइथी वर्णन करी सकाय एवो नथी परंतु दश इंद्रियो अने मन, बुद्धि तथा अहंकारना अधिष्ठाता अमे देवो के जेओमां रुद्र मुख्य छे तेओ पण महाभाग्यशाली छिये; केम के आ ब्रजवासीओनी इंद्रियोरूप प्यालाओथी आपना चरणारविंदना मकरंदरूपी मीठा आसवने

तदस्तु मे नाथ स श्ररिभागो भवेज्ज वान्यत्र तु वा तिरश्चाम् ॥ येनाहमेकोऽपि भवजनानां भूत्वा निपेवे तव पादपल्लवम् ॥ ३० ॥
 अहोतिथन्या ब्रजगोरमण्यः स्तन्यामृतं पीतमतीव ते मुदा ॥ यासां विभो वत्सतरात्मजात्मना यनुष्येऽद्यापि न चालमध्वराः ॥ ३१ ॥
 अहो भाग्यमहो भाग्यं नंदगोपव्रजौकसाम् ॥ यन्मित्रं परमानंदं पूर्णं ब्रह्म मनातनम् ॥ ३२ ॥ एषां तु भाग्यमहिमाऽच्युत तव-
 दास्तामेकादशैव हि वयं वत श्ररिभागाः ॥ एतद्वृषीकचकैरसकृत्पिबामः शर्वादयोऽष्ट्युदजमध्वमृतासवं ते ॥ ३३ ॥ तद्भरिभा-
 ग्यमिह जन्म किमप्यटव्यां तद्रोकुलेपि कतमांघ्रिजोभिषेकम् ॥ यज्जीवितं तु निखिलं भगवान्मुकुंदस्त्वद्यापि यत्पदरजः श्रुतिमृ-
 ग्यमेव ॥ ३४ ॥ एषां घोषनिवासिनामुत भवान् किं देवरातेति नश्चेतो विश्वफलाफलं त्वदपरं कुत्राप्ययन्मुह्यति ॥ सद्देवादिव
 भूतनापि सकुला त्वामेव देवापिता यद्धामार्थसुहृत्प्रियात्मतनयप्राणाशयास्त्वत्कृते ॥ ३५ ॥

पीये छिये. एक एक इंद्रियना अभिमानि अमे ज्यारे आपना चरणनी कीर्ति, शोभा अने सुगंधता आदि एक एक भागनुं सेवन करवाथी पण कृ-
 तार्थ छिये ल्यारे सघळी इंद्रियोथी ए कीर्ति आदि सघळा पदार्थोनुं सेवन करनारा ब्रजवासीओना भाग्यना महिमांनी तो शीज बात करवी ? ॥ ३३ ॥
 एटलामांटे मनुष्यलोकमां, तेमां पण वनमां अने तेमां पण गोकुलमां गमे ते अवतार आवे ते पण मोटुं भाग्य छे; केम के गोकुलमां अवतार आ-
 ववाथी कोई पण गोकुलवासी जननी चरणरज माथे पड़े. जेना चरणारविंदनी रजने श्रुतिओ पण अद्यापि सुधी शोध्याज करे छे एवा भगवान्
 जे ब्रजवासीओनां सघळां जीवितरूप छे ते ब्रजवासीओनी चरणरज मळे ए मोटो अलभ्य लाभ छे ॥ ३४ ॥ हे देव ! 'आप आ ब्रजवासीओने
 कोई समये पण सर्व फलरूप आपना स्वरूप करतां बीजुं अधिक फल क्युं आपशो' ए विचारमां घुम्या करतुं अमारूं मन मुंझायछे. आपनुं

स्वरूप आर्पिने ए लोकोना ऋणमांथी आप छुटी शको एम नथी; केम के भक्तना सरखो वेप धरवाथी आपे दुष्ट पूतनाने पण पोतानुं स्वरूप आप्णुं छे तो आ माचा भक्ताने तेथी अधिक फल आप्णुं ज जोइए अने एथी अधिक फल काई जोवामां आवतुं नथी. साचा भक्त व्रजवासीओना संबंधीओने पण आप्णुं स्वरूप आपी आप व्रजवासीओना ऋणथी छुटी शको एम नथी; केम के पूतनाना संबंधी बकासुर अने अघासुरने पण आप आप्णुं स्वरूप आपी चुका छो. जे व्रजवासीओनां घर, धन, मित्र, प्रिय, देह, पुत्र, प्राण अने अंतःकरण आपने माटेज छे तेओने पण पूतनाना जेटलो ज लाभ आपो तो ते पुरतो केहेवाय नहि ॥ ३५ ॥ हे कृष्ण ! रागद्वेषादिक त्यांमुधीज चोरनुं काम करे छे, घर त्यांमुधीज बंधनना स्थानरूप थाय छे अने मोह पण त्यांमुधीज पगमां बेडीरूप थायछे के ज्यांमुधी आपनी साची भक्ति करवामां आवे नहि ॥ ३६ ॥ आप प्रपंचरहित छो तोपण शरणागत लोकोने आनंदना समूह आपवासारू पृथ्वीमां अवतार धरो छो ॥ ३७ ॥ हे प्रभु ! आपने जाणता होय ते भले जाणे, पण

तावद्रागादयः सेनास्तावत्काराग्रहं ग्रहम् ॥ तावन्मोहोऽघ्निनिगडो यावत्कृष्ण न ते जनाः ॥ ३६ ॥ प्रपंचं निष्प्रपंचोपि विडंबयसि मृतले ॥ प्रपन्नजनतानंदसंदोहं प्रथितुं प्रभो ॥ ३७ ॥ जानंत एव जानंतु किं बहूक्त्या न मे प्रभो ॥ मनसो वपुषो वाचो वैभवं तव गोचरः ॥ ३८ ॥ अनुजानीहि मां कृष्ण सर्वं त्वं वेत्सि सर्वदृक् ॥ त्वमेव जगतां नाथो जगदेतत्तवार्षितम् ॥ ३९ ॥ श्रीकृष्ण वृष्णिक्कुलपुंजपुंजोपदायिन् क्षमानिर्जराद्रिजपशूदधिवृद्धिकारिन् ॥ उद्धर्मशर्वहर क्षितिराक्षसधुगाकल्पमार्क-मर्हन् भगवन्नमस्ते ॥ ४० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्यभिष्टूय भ्रूमानं त्रिः परिक्रम्य पादयोः ॥ नत्वाभीष्टं जगद्धाता स्वधाम प्रत्यपद्यत ॥ ४१ ॥ ॥ ॥ ॥

हुं तो शुं वधारे कहुं ? मारुं मन, शरीर के वचन आपना महिमाने पोहोँची शके एम नथी ॥ ३८ ॥ हे कृष्ण ! मने सत्य लोकमां जवानी आज्ञा आपो. आप सर्वना द्रष्टा होवाथी आपना महिमाने अने अमजवानी शक्तिने जाणोज छो. जगतना स्वामी आपज छो एटलामाटे ममताना स्थानकरूप आ जगत् अने आ शरीर आपने अर्पण करुंछुं ॥ ३९ ॥ हे श्रीकृष्ण ! हे यादवोना कुलरूपी कमलने प्रीति आपवाथी सूर्य जेवा ! हे पृथ्वी, देव, ब्राह्मण अने पशुरूप समुद्रोने वृद्धि आपवाथी चंद्र जेवा ! हे पाखंडरूपी अंधारोने हरवाथी सूर्य तथा चंद्र जेवा ! हे उगतांज पृथ्वीमां राक्षसतुल्य कंसादिकनो द्रोह करवाथी पण सूर्य जेवा ! हे सूर्यपर्यंत सघळाओना पूज्य ! हे भगवान् ! कल्प पुरो थतांमुधी आपने मारा प्रणाम होजो ॥ ४० ॥ शुकदेवजी केहेछे.—एप्रमाणे प्यारा भगवाननी स्तुति करी, व्रण वार प्रदक्षिणा फरी, अने चरणमां नमस्कार करीने ब्रह्मा पोताना लोकमां गया ॥ ४१ ॥ ॥

પછી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ બ્રહ્માની સંમતિ લઈને આગલની પેટેજ જેમાં પોતાના મિત્રો બેઠા હતા એવા યમુનાજીના કાંઠા ઉપર, વાછડાંઓ કે જેઓ આગલની પેટેજ ઉમાં હતાં તેઓને લાવ્યા ॥ ૪૨ ॥ વચમાં એક વર્ષ નીકલ્લી ગયું અને તે વલ્લી પોતાના પ્રાણનાથ ભગવાન્ વિના નીકલ્લું તોપણ ભગવાનની માયાથી ઘેરાણુલા બાલકોએ તેટલા કાલને અરધો ક્ષણ માન્યો ॥ ૪૩ ॥ ભગવાનની માયા કે જેણે મોહ પમાડેલું સઘલું જગત્ વારંવાર પોતાના આત્માને પણ મૂલી જાયછે તે માયાથી મોહ પામેલા લોકો અહીં શું શું મૂલી ન જાય ? ॥ ૪૪ ॥ એ મિત્રોએ ભગવાનને કહ્યું કે—‘તમે તુરત આવ્યા એ વહુજ સારું થયું. હજી અમે એકે કોલીઓ જમ્યા નથી. અહીં આવો. સારી રીતે જમો’ ॥ ૪૫ ॥ પછી હાસ્ય કરતા ભગવાન્ બાલકોની સાથે જમીને અજગરનું ચામડું દેઘાડતા દેઘાડતા વનમાંથી વ્રજમાં જવાને પાછા વળ્યા ॥ ૪૬ ॥ ભગવાને મોરપીંછ, ફૂલ અને વનના ધાતુઓથી

તતોઽનુજ્ઞાપ્ય ભગવાન્ સ્વભુવં પ્રાગવસ્થિતાન્ ॥ વત્સાન્યુલિનમાનિન્યે યથાપૂર્વસંસ્થિ સ્વકમ્ ॥ ૪૨ ॥ એકસ્મિન્નપિ યાતેદં પ્રાણેશં
ચાંતરાત્મનઃ ॥ કૃષ્ણમાયાહતા રાજન્ ક્ષણાર્દ્ધં મેનિરેઽર્ભકાઃ ॥ ૪૩ ॥ કિં કિં ન વિસ્મરંતીહ માયામોહિતચેતસઃ ॥ યન્મોહિતં
જગત્સર્વમ્ભીક્ષણં વિસ્મૃતાત્મકમ્ ॥ ૪૪ ॥ ઋદુશ્ચ સુહૃદઃ કૃષ્ણં સ્વાગતં તેતિરંહસા ॥ નૈકોઽપ્યભોજિ કવલ ણ્દ્રીતઃ સાધુ ભુજ્યતામ્
॥ ૪૫ ॥ તતો હસન્ હૃષીકેશોઽભ્યવહત્ય સહાર્ભકૈઃ ॥ દર્શયંશ્ર્મર્માજગરં ન્યવર્તત વનાદ્રજમ્ ॥ ૪૬ ॥ વર્હેપ્રસૂનનવધાતુવિચિત્રિ-
તાંગઃ પ્રોદામવેણુદલશ્ચંદ્રંગરવોત્સવાલ્ચઃ ॥ વત્સાન્યુલિનગીતપવિત્રકીર્તિર્ગોપીદ્યુત્સવદશિઃ પ્રવિવેશ ગોષ્ઠમ્ ॥ ૪૭ ॥ અદ્યાનેન
મહાબ્યાલો યશોદાનંદસૂનુના ॥ હતોઽવિતા વયં ચાસ્માદિતિ બાલા વ્રજે જયુઃ ॥ ૪૮ ॥ ગજોવાચ ॥ ॥ બ્રહ્મન્યરોદ્ભવે
કૃષ્ણે ઇયાન્પ્રેમા કથં ભવેત્ ॥ યોઽશ્રુતપૂર્વસ્તોકેષુ સ્વોદ્ભવેષ્વપિ કથ્યતામ્ ॥ ૪૯ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ મર્વેષામપિ શ્રુતાનાં
નૃપ સ્વાત્મેકવલ્લભઃ ॥ ઇતરેઽપત્યવિત્તાદ્યાસ્તદ્વલ્લભતયૈવ હિ ॥ ૫૦ ॥

પોતાના શરીરને વિચિત્ર કન્યું હતું; વેણુ અને શીંગડીના શબ્દનો મોરે ઉત્સવ કરતા હતા; વાછડાંઓને લાડના શબ્દોથી બોલાવતા હતા અને ગો-
વાલીઆઓ તેમની પવિત્ર કીર્તિને ગાતા આવતા હતા. એવી રીતે ભગવાન્ કે જેમનું દર્શન ગોપીઓની દૃષ્ટિઓને ઉત્સવરૂપ થતું હતું તે પોતે વ્રજમાં
પધાન્યા ॥ ૪૭ ॥ ‘આનંદ આપનારા આ યશોદાના પુત્રે આજ મોટા અજગરને માન્યો અને એ અજગરથી અમારી રક્ષા કરી’ એમ બાલકોએ વ્રજમાં
કહ્યું ॥ ૪૮ ॥ પરીક્ષિત રાજા પૂછેછે.—વ્રજવાસીઓને પોતાના ઔરસ પુત્રોમાં પળ જેવો પ્રેમ પૂર્વે થયો ન હતો તેવો પ્રેમ, પગલા પુત્ર શ્રીકૃષ્ણમાં
શાયી થયો ? તે કહો ॥ ૪૯ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.—હે રાજા ! સઘલાં પ્રાણીઓને પોતાનો આત્માજ મુખ્યત્વે કરી પ્યારો છે. સંતાન અને ઘન
આદિ બીજા પદાર્થોમાં પ્યાર થાયછે તે તો આત્મા ઉપરના પ્યારનેલીધેજ થાયછે ॥ ૫૦ ॥

ममताना स्थानकरूप पुत्र, घर अने धन आदि करतां अहंताना स्थानकरूप पोतपोताना देहमां वधारे प्यार होयछे ते पण तेमां आत्माना अध्या-
सनां वधारां हांवायीं होयछे ॥ ५१ ॥ हे मोटा राजा ! जे पुरुषो देहने आत्मा केहेछे ते पुरुषोने पण जेवो देह प्यारो होयछे तेवां, देहने पलवाडे
प्राप्त थएलां पुत्र अने धनादिक प्यारां होतां नथी ॥ ५२ ॥ विवेकी पुरुष देहने 'हुं करी' नहि मानतां 'मारो करी' मानेछे त्यारे ते देह आत्मा-
जेवो प्यारो रेहेतो नथी; केम के देह बहुज जीर्ण अने बहुज मांदो थयो होय त्यारे जीवानी आशा के जे बलवत्तर छे ते नहि राखतां विवेकी
पुरुष एम बोलेछे के— 'आ देह पडीजाय तो मने सुख मळे,' आ उपरथी सिद्ध थायछे के सघळां प्राणियोने वास्तविक रीते अत्यंत प्रिय पोतानो
आत्माज छे अने आ स्थावर-जंगम सघळा जगत् उपर जे प्रेम थाय छे ते आत्माना मुखनेमोटेज थायछे एटले आत्मा उपरना प्यारनेलीधेज जगत्
उपर प्यार थायछे ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ आवीरिते सघळां प्राणियोने परम प्रेमनुं पात्र जे आत्मा छे तेज श्रीकृष्ण छे तेथी ते उपर सर्वोत्तम प्रेम थवो

तद्राजेंद्र यथा स्नेहः स्वस्वकालानि देहिनाम् ॥ न तथा ममतालंविपुत्रवित्तगृहादिषु ॥ ५१ ॥ देहात्मवादिनां पुंसामपि राजन्य-
सत्तम ॥ यथा देहः प्रियतमस्तथा न ह्यनु ये च तम् ॥ ५२ ॥ देहोऽपि ममताभाक्चेत्तर्हसौ नात्मवर्त्त्रियः ॥ यज्जीर्यत्यपि देहे-
ऽस्मिन् जीविताशा बलीयसी ॥ ५३ ॥ तस्मात्प्रियतमः स्वात्मा सर्वेषामपि देहिनाम् ॥ तदर्थमेव सकलं जगच्चैतच्चराचरम् ॥
५४ ॥ कृष्णमेनमवेहि त्वमात्मानमखिलात्मनाम् ॥ जगद्धिताय सोऽप्यत्र देहीवाभाति मायया ॥ ५५ ॥ वस्तुतो जानतामत्र
कृष्णं स्थासु चरिष्णु च ॥ भगवद्रूपमखिलं नान्यद्वस्त्रिह किंचन ॥ ५६ ॥ सर्वेषामपि वस्तूनां भावार्थो भवति स्थितः ॥ तस्या-
पि भगवान् कृष्णः किमतद्वस्तु रूप्यताम् ॥ ५७ ॥ समाश्रिता ये पदपल्लवप्लवं महत्पदं पुण्ययशो मुरारेः ॥ भवांबुधिर्वत्सपदं
परं पदं पदं पदं यदिपदां न तेषाम् ॥ ५८ ॥

संभवेछे एम जाणो. ए सर्वना आत्मा श्रीकृष्ण जगतनुं कल्याण करवासारू मायानेलीधे जाणे देहधारी थया होय एवा जणायछे ॥ ५५ ॥ श्री-
कृष्ण भगवान् केवल, प्राणीओनाज आत्मा छे एम नथी पण जड पदार्थोना पण आत्मा छे. वास्तविक रीते सर्व जगतनुं कारण श्रीकृष्णज छे
एम जाणनारा पुरुषोने सघळुं स्थावर-जंगम भगवद्रूपज छे. कोई पण वस्तु भगवानथी भिन्न छेज नहि ॥ ५६ ॥ सघळी वस्तुओनुं परमार्थरूप
विचारीए तो कोई पण वस्तु पोतपोताना कारणथी नोखी पडती नथी अने जे कारणो छे ते कोइ, भगवानथी नोखां पडतां नथी एटले का-
रणनुं पण कारण भगवान् छे मोटे भगवानथी भिन्न कयी वस्तु छे ते कहो ? ॥ ५७ ॥ पवित्र कीर्तिवाळा भगवाननुं चरणारविंदरूपी बहाण
के जे महात्माओना स्थानकरूप छे तेनो आश्रय करीने जे लोको रेहेछे तेओने संसाररूपी समुद्र, वाछडांना पगलांना स्वाबोन्निया जेवो

ધાયછે, પરમ પદ મળેછે અને ત્રિપત્તિઓના સ્થાનકરૂપ પુનર્જન્મ કદી પણ થતો નથી ॥ ૫૮ ॥ ભગવાને કુમાર અવસ્થામાં કરેલા ચરિત્રની વાત બાલકોષ પૌગંડ અવસ્થામાં કહ્યાનું કારણ જે તમે મને પૂછ્યું હતું તે સઘળું મેં તમને કહી સંમળાવ્યું ॥ ૫૯ ॥ ભગવાને મિત્રોની સાથે ક્રીડા કરી, અઘાસુરને માન્યો, લીલાં સ્વડવાલા પ્રદેશમાં જમણ કન્યું, શુદ્ધ સત્વાત્મક રૂપ દેલાહ્યું અને બ્રહ્માણ તેમની ઘણી સ્તુતિ કરી, આ સઘલા વિષયને જે માણસ સાંભળે અથવા ગાય તેને સઘલા પુરુષાર્થોની પ્રાપ્તિ થાય ॥ ૬૦ ॥ આત્મી રીતે લુપી જવાં, પાજ વાંધવી અને વાનરાની પેટે ઠે-કવાં ઇત્યાદિક કુમાર અવસ્થાના વિહારોથી શ્રીકૃષ્ણ અને બલભદ્રે વ્રજમાં કુમાર અવસ્થા પૂરી કરી ॥ ૬૧ ॥ ઇતિ શ્રીમન્ મહાપુરાણ ભાગવતના

एतत्ते सर्वमाख्यातं यत्पृष्टोऽहमिह त्वया ॥ यत्कौमारे हरिकृतं पौगंडे परिकीर्तितम् ॥ ५९ ॥ एतत्सुहृद्भिश्चरितं मुगोररघार्दनं शाद्वलजेमनं च ॥ व्यक्तेतरद्रूपमजोर्वभिष्टवं शृण्वन् गृणन्नेति नगोऽखिलार्थान् ॥ ६० ॥ एवं विहारैः कौमारैः कौमारं जहत्तुव्रजे ॥ निलायनैः सेतुर्बर्धैर्मर्कटोल्लवनादिभिः ॥ ६१ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे ब्रह्मस्तुतिर्नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ ६१ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ ततश्च पौगंडवयःश्रीतौ व्रजे बभूवतुस्तौ पशुपालसंसृतौ ॥ गाश्चारयंतौ सखिभिः समं पदैर्दृढावनं पुण्यमतीव चक्रतुः ॥ १ ॥ तन्माधवो वेणुमुदीरयन्वृतो गोपैर्गृणद्भिः स्वयंशो बलान्वितः ॥ पशून्पुरस्कृत्य पशव्यमाविशद्दिहर्षुकामः कुसुमाकरं वनम् ॥ २ ॥ तन्मंजुघोषालिमृगद्विजाकुलं महन्मनःस्वच्छपयःसरस्वता ॥ वातेन जुष्टं शतपत्रगंधिना निरीक्ष्य रंतुं भगवान्मनोदधे ॥ ३ ॥

દશમસ્કંધનો ચડદમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૧૪ ॥ શુકદેવજી કેહેછે. ¹ — પછી પૌગંડ અવસ્થામાં આવેલા તે વ્રજે ભાઈઓ ગાયોનું પાલન કરવાને લાયક થયા. ગાયોને ચારતા એ બે ભાઈઓ મિત્રોની સાથે ફરીને વૃન્દાવનને વહુજ પવિત્ર કરતા હતા ॥ ૧ ॥ પોતાના યશનું ગાયન કરતા ગોવા-લીઆઓથી વીટાણલા અને વેણુ વગાડતા ભગવાન્ પશુઓને આગળ કરીને વિહાર કરવાની ઇચ્છાથી પશુઓને હિતકારક અને ફૂલની સમૃદ્ધિ-વાલા એ વનમાં બલભદ્રની સાથે પધાન્યા ॥ ૨ ॥ સુંદર શબ્દ કરનારા ભ્રમર, મૃગ અને પક્ષિઓથી વ્યાપ્ત અને મહાત્મા પુરુષોના મનની પેટે સ્વચ્છ જલથી ભરેલા તલાવમાંથી આવતા તથા કમલની મુગંધીવાલા પવને સેવેલું તે વન જોઈને ભગવાને રમવાનું મન કન્યું ॥ ૩ ॥

¹ આ પન્દરમા અધ્યાયમાં ગાયોને પાલી, ધેનુકાસુરને માન્યો અને કાલિય નાગના ફેરથી ગોવાલીઓનું રક્ષણ કન્યું, એ કથા કેહેવાશે. અઝગરના મોહોડામાં પેશવાથી વૃથા સ્વેદ પામેલા મિત્રોને પાકાં ફલવાલા તાલવનમાં ભગવાને પેસાડ્યા એ કથા પણ કેહેવાશે.

ત્યાં ત્યાં ગાતાં કુંપલિયાંઓની શાંભાની માથે ફલ અને ફૂલના ઘણા ભારથી જેઓની શાંભાઓનાં અગ્ર પગને અડકતાં હતાં એવાં વૃક્ષોને જોઈને આનંદથી જાણે હસતા હોય એવા ભગવાને પોતાના મોટા ભાઈ વલ્લભદ્રને કહ્યું ॥ ૪ ॥ ભગવાન્ કેહેછે.— અહો ! હે દેવતાઓમાં ઉત્તમ ! આ વૃક્ષો પોતાને વૃક્ષનો અવતાર આપનારાં પાપનો નાશ કરવા માટે પોતાની શિશ્વાઓથી ફૂલ તથા ફલરૂપી પૂજનના પદાર્થો લઈને તમારું ચરણારવિન્દ કે જે દેવતાઓએ પણ પૂજેલું છે તેને પ્રણામ કરેછે ॥ ૫ ॥ હે આદિપુરુષ ! મર્વ લોકોને તીર્થજેવી આપની કીર્તિનું ગાયન કરતા આ ધ્રમરાઓ પગલે પગલે આપની સેવા કરેછે માટે ઘણું કરીને આ ધ્રમરાઓ આપના સેવકોમાં મુખ્ય મુનિઓ જણાયછે; કેમ કે પોતાના દૈવતરૂપ આપ વનમાં મનુષ્યના વૈષથી ગુપ્ત રહ્યાછો તો આપને એ મુનિઓ ધ્રમરના વૈષથી ગુપ્ત થઈને પણ છોડતા નથી ॥ ૬ ॥ હે સ્તુતિ કરવા યોગ્ય ! આપની પાસે આ

સ તત્ર તત્રારુણપલ્લવશ્રિયા ફલપ્રસૂનોરુભ્રેણ પાદયોઃ ॥ સ્પૃશ્ચિશ્વાન્વીક્ષ્ય વનસ્પતીન્મુદા સ્મયન્નિવાહાગ્રજમાદિપૂરુષઃ ॥ ૪ ॥
॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ અહો અમી દેવવરામરાર્ચિતં પાદાંબુજં તે સુમનઃફલાર્હણમ્ ॥ નમંલુપાદાય શિશ્વાભિરાલનસ્તમોપહ-
ત્યૈ તરુજન્મ યત્કૃતમ્ ॥ ૫ ॥ એતેઽલિનસ્તવ યશોઽલિલલોકતીર્થ ગાયંત આદિપુરુષાનુપદં ભજંતે ॥ પ્રાયો અમી મુનિગણા ભવ-
દીયમુર્યા ગૂઢં વનેઽપિ ન જહ્યનચાલ્સદૈવમ્ ॥ ૬ ॥ નૃત્યંતમી શિશ્વિન ઈચ્છ્ય મુદા હરિણ્યઃ કુર્વંતિ ગોપ્ય ઇવ તે પ્રિયમીક્ષણેન ॥
સૂક્તૈશ્ચ કોકિલગણા શૃદ્ધમાગતાય ધન્યા વનોક્તમ્ ઇયાન્ હિ સતાં નિસર્ગઃ ॥ ૭ ॥ ધન્યેયમદ્ય ધરણી તૃણવીરુધસ્ત્પાદસ્પૃશો
દુમલતાઃ કરજાભિમૃષ્ટાઃ ॥ નવ્યોદ્રયઃ સ્વગમૃગાઃ સદયાવલોકૈર્ગોપ્યોઽત્રેણ મુજયોરપિ યત્સ્પૃહા શ્રીઃ ॥ ૮ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥
एवं वृंदावनं श्रीमत् कृष्णः प्रीतमनाः पश्यन् ॥ रमे संचारयन्नेद्रेः सरिद्रोधस्तु सानुगः ॥ ९ ॥

મયુરો નાચ કરેછે, મૃગલીઓ આનંદથી જોઈને ગોપીઓની પેટે આપને રાજી કરેછે અને કોયલનાં ટોલાંઓ સુંદર શબ્દોથી આપની સેવા કરેછે માટે આ વનવાસીઓ ભાગ્યશાલી છે. પોતાની પાસે જે કાંઈ હોય તે ઘેર આવેલા મહાત્મા પુરુષને અર્પણ કરવું એજ સજ્જનોનો સ્વભાવ છે ॥ ૭ ॥
આજ આ પૃથ્વી, સ્વડ અને લતાઓ આપના ચરણારવિન્દનો સ્પર્શ કરવાથી ભાગ્યશાલી થાયછે; આ શાડ અને લતાઓ આપના નરવનો સ્પર્શ મઠ-
વાથી ભાગ્યશાલી થાયછે; નદી, પર્વત, પક્ષી અને પશુઓ આપના કૃપા ભરેલા જોવાથી ભાગ્યશાલી થાયછે અને ગોપીઓ લક્ષ્મીએ પણ ઇચ્છેલું
આપનું વક્ષઃસ્થલ મઠવાથી ભાગ્યશાલી થાયછે ॥ ૮ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— એ પ્રમાણે વૃન્દાવનની શોભા જોઈને રાજી થતા અને પર્વત પાસેની
નદીઓના કાંઠાઓમાં પશુઓને ચરાવતા ભગવાન્ ગોવાલીઓની સાથે રમતા હતા ॥ ૯ ॥

શ્રીકૃષ્ણ અને બલભદ્રનો સ્વા શ્રીદામા નામનો ગોવાલીઓ અને સુવલ તથા સ્તોકકૃષ્ણાદિક બીજાઓ પણ પ્રેમથી આવું બોલ્યા કે—હે બલભદ્ર ! હે બલભદ્ર ! હે મોટા વાહુવાળા ! હે શ્રીકૃષ્ણ ! હે દુષ્ટ લોકોને મારનાર ! અહીંથી થોડેક છેટે તાડની પંક્તિઓવાળું મારે મોટું વન છે ॥ ૨૦ ॥ ૨૧ ॥ એ વનમાં ઘણાં ફલ પડેલાં છે અને પડેછે પણ દુરાત્મા ધેનુકાસુરે તેઓને રોકેલાં છે ॥ ૨૨ ॥ હે બલભદ્ર ! હે કૃષ્ણ ! એ ઘણા બલવાળો દૈત્ય ગધેડાનું રૂપ ધરીને રહ્યો છે અને તેની સાથે તેનાજ જેવા બીજા ઘણા દૈત્યો છે ॥ ૨૩ ॥ હે શત્રુઓને મારનાર ! મનુષ્યોને સ્વાઈ જનારા એ દૈત્યની બીકથી કોઈ મનુષ્યો તે વનમાં જતાં નથી અને પશુઓ તથા પક્ષિઓ પણ તે વનને છોડી દીધું છે ॥ ૨૪ ॥ એ વનનાં મુગંધી ફલો અમે કોઈ દિવસ સ્વાચ્છાં નથી. જુઓ આ ચોરકોર પસરતો તેઓનો મુગંધ ચાલ્યો આવેછે ॥ ૨૫ ॥ હે કૃષ્ણ ! ગંધથી લલચાણા ચિત્તવાળા અમોને તે ફલ

શ્રીદામા નામ ગોપાલો રામકેશવયોઃ સસા ॥ સુવલસ્તોકકૃષ્ણાદ્યા ગોપાઃ પ્રેમ્ણેદમન્નુવન્ ॥ ૨૦ ॥ રામ રામ મહાવાહો કૃષ્ણ દુષ્ટનિ-
ર્વર્હણ ॥ ૨૧ ॥ ૨૨ ॥ મોડિવિદૂરે સુમહદ્રનં તાલાલિમંકુલમ્ ॥ ૨૧ ॥ ફલાનિ તત્ર શ્રીણિ પતિતાનિ પતંતિ ચ ॥ સંતિ કિત્વવરુદ્ધાનિ ધેનુકેન
દુરાસના ॥ ૨૨ ॥ મોડિવિયોઽસુરો રામ હે કૃષ્ણ સ્વરૂપશ્રુક્ ॥ આત્મતુલ્યબલેરન્યૈર્જ્ઞાતિર્ભિર્બહુભિર્વૃતઃ ॥ ૨૩ ॥ તસ્માત્કૃતનરાહા-
રાદ્ધીર્તૈર્નિર્મિત્રમિત્રહન્ ॥ ન સેવ્યતે પશુગર્જેઃ પક્ષિમંધૈર્વિવર્જિતમ્ ॥ ૨૪ ॥ વિદ્યંતેઽમુક્તપૂર્વાણિ ફલાનિ સુરભીણિ ચ ॥ એષ વૈ સુરભિ-
ર્મયો વિષૂચીનોઽવશ્યહતે ॥ ૨૫ ॥ પ્રયચ્છ તાનિ નઃ કૃષ્ણ ગંધલોભિતચેતસામ્ ॥ વાંછાઽસ્તિ મહતી રામ ગમ્યતાં યદિ રોચતે ॥ ૨૬ ॥
એવં સુહદ્રઃ શ્રુત્વા સુહૃત્પ્રિયચિકીર્ષયા ॥ પ્રહસ્ય જગમતુર્ગોર્પૈર્વૃતો તાલવનં પ્રમૂ ॥ ૨૭ ॥ બલઃ પ્રવિણ્ય વાહુભ્યાં તાલાન્સંપરિકં-
પયન્ ॥ ફલાનિ પાતયામાસ મતંગજ દ્વૈવૈજસા ॥ ૨૮ ॥ ફલાનાં પતતાં શબ્દં નિશમ્યાસુરાસમઃ ॥ અભ્યધાવત્ક્ષિતિતલં સનગં
પરિકંપયન્ ॥ ૨૯ ॥ સમેત્ય તરસા પ્રત્યગ્દ્રાભ્યાં પદ્મ્યાં વલંબલી ॥ નિહલ્યોરસિ કાશબ્દં મુંચન્યર્પયસસ્ત્વલઃ ॥ ૩૦ ॥ પુનરાસાદ્ય સં-
રુધ્ય ઉપક્રોષ્ટા પરાક્ સ્થિતઃ ॥ ચરણાવપર્ગૈ રાજન્ બલાય પ્રાક્ષિપદ્રુષા ॥ ૩૧ ॥

આપો. અમોને મોટી ઇચ્છા છે માટે હે બલભદ્ર ! જો રુચિ થતી હોય તો ત્યાં ચાલો ' ॥ ૨૬ ॥ એપ્રમાણે મિત્રોનું વચન સાંભળી તેઓનું પ્રિય ક-
રવાની ઇચ્છાથી શ્રીકૃષ્ણ અને બલભદ્ર, બન્ને હસીને તેઓને સાથે લઈ તાડના વનમાં ગયા ॥ ૨૭ ॥ બલભદ્ર અંદર પેશીને હાથીની પેટે બલથી
હાથવંતે તાડને હલાવી હલાવી ફલ પાડવા લાગ્યા ॥ ૨૮ ॥ પડતાં ફલોનો શબ્દ સાંભળી ઝાડસહિત ઘરતીને ધુજાવી નાશતો એ દૈત્ય ગધેડો
બલભદ્ર ઉપર ઢોંચ્યો ॥ ૨૯ ॥ તુરત આવીને બલભદ્રની છાતીમાં પાછલા બે પગની પાટુ મારી મુંકાટ કરતો એ બલવાન નીચ દૈત્ય ચોરકોર
ઢોંડવા લાગ્યા ॥ ૩૦ ॥ હે રાજા ! ક્રોધ પામેલા એ ગધેડાએ પાછો આવી પાછે મોઢે ઉભો રહીને ક્રોધથી બલભદ્રઉપર પાછલા પગ નાલ્યા ॥ ૩૧ ॥

बलभद्रे एक हाथथी तेना पाछला पग झाली लई फेरवी फेरवीने तेना प्राण काढी नाखतां तेने ताडना झाडमां पछाड्यो ॥ ३२ ॥ ए दैत्यनुं शरीर पछडावाथी धुजतो अने पडखेना ताडने पण धुजावतो ए मोटा माथावाळो मोटो ताड भांगी पड्यो, तेणे बीजाने भांगी नाख्यो अने तेणे वळी त्रीजाने भांगी नाख्यो ॥ ३३ ॥ बलभद्रे लीलाथी फेकेला गधेडाना शरीरथी पडी जता ताडोना आघातथी सघळा ताडो जाणे भारे पवने हलावेला होय तेम हली गया ॥ ३४ ॥ अनंत अने जगतना ईश्वर भगवान् बलभद्र के जेमां आ जगत् तांतणाओमां वस्त्रनी पेठे ओतप्रोत छे तेमणे आवुं बल देखाड्युं ए कांई आश्चर्य गणवा जेवुं नथी ॥ ३५ ॥ पछी धेनुकासुरना संबंधी बीजा गधेडाओ के जेओनो बांधव मान्यो गयो ते सघळा क्रोध करीने श्रीकृष्ण अने बलभद्रउपर दोड्या ॥ ३६ ॥ हे राजा ! जे जे गधेडाओ आव्या तेओना पाछला पग झालीने श्रीकृष्ण अने बलभद्रे लीलाथी

स तं गृहीत्वा प्रपदोभ्रामयित्वैकपाणिना ॥ चिक्षेप तृणराजाग्रे भ्रामणत्यक्तजीविनम् ॥ ३२ ॥ तेनाहतो महातालो वेपमानो महाशिराः ॥ पार्श्वस्थं कंपयन् भ्रमः स चान्यं सोऽपि चापरम् ॥ ३३ ॥ बलस्य लील्योत्सृष्टस्वरेदहताहताः ॥ तालाश्चकंपिरे सर्वे महावातेरिता इव ॥ ३४ ॥ नैतच्चित्रं भगवति ह्यनंते जगदीश्वरे ॥ ओतप्रोतमिदं यस्मिंस्तनुष्वंग यथा पटः ॥ ३५ ॥ ततः कृष्णं च रामं च ज्ञातयो धेनुकस्य ये ॥ क्रोशरोऽभ्यद्रवन् सर्वे संरब्धा हतबांधवाः ॥ ३६ ॥ तांस्तानापततः कृष्णो रामश्च नृप लीलया ॥ गृहीतपश्चाच्चरणान् प्राहिणोचृणराजसु ॥ ३७ ॥ फलप्रकरमंकीर्णा दैत्यदैर्घगतासुभिः ॥ राज भूः सतालार्घ्येर्धनैरिव नभस्तलम् ॥ ३८ ॥ तयोस्तत्सुमहत्कर्म निशम्य विबुधादयः ॥ मुमुक्षुः पुष्पवर्षाणि चक्रुर्वाद्यानि तुष्टुबुः ॥ ३९ ॥ अथ तालफलान्यादन् मनुष्या गतसाध्वसाः ॥ तृणं च पशवश्चेरुहर्तधेनुककानने ॥ ४० ॥ कृष्णः कमलपत्राक्षः पुण्यश्रवणकीर्त्तनः ॥ स्तूयमानोऽनुगैर्गोपैः साम्रजो ब्रजमाव्रजत् ॥ ४१ ॥ तं गोरजं ह्यल्लुरितकुंतलवद्धवर्हवन्यप्रसूनरुचिरक्षणचारुहासम् ॥ वेणुं कृष्णं तमनुगैरनुगीतकीर्त्तिं गोप्यो दिदृक्षितदृशोऽभ्यगमन् समेताः ॥ ४२ ॥

ताडना वृक्षोमां पछाड्या ॥ ३७ ॥ फलना समूहोथी, मरण पामेला दैत्योनां शरीरोथी अने ताडनी शाखाओथी व्याप्त थएली पृथ्वी, वादळांओथी आकाशनी पेठे शोभवा लागी ॥ ३८ ॥ श्रीकृष्ण अने बलभद्रनुं ए मोटुं काम जोइने देवादिक लोको फूलनी वृष्टि करवा लाग्या, वाजां वगाडवा लाग्या अने स्तुति करवा लाग्या ॥ ३९ ॥ पछी धेनुकासुर मरी जतां ए वनमां माणसो निर्भय थईने ताडनां फल खावा लाग्या अने पशुओ खड चरवा लाग्या ॥ ४० ॥ कमलपत्र सरखां नेत्रवाळा, पवित्र श्रवण अने कीर्त्तनवाळा अने अनुचर गोवाळीआओ जेनी स्तुति करता हता एवा भगवान् बलभद्रसहित ब्रजमां पधान्या ॥ ४१ ॥ गायोनी रजथी घेराएला केशमां बांधेलां मोरपीछर्धः अने वननां पुण्योथी भगवान् शोभी रह्या हता, नेत्र

तथा हाम बहुज सुंदर हतां. वेणु वगाडता हता अने अनुचरो पछवाडे कीर्त्तिनुं गायन करता आवता हता. एवा भगवाने जोगासारू घणी उत्कंठार्थी गोपीओ भेळी थइने सामी आवी ॥ ४२ ॥ भगवानना मुखरूपी मधने नेत्ररूपी भ्रमरोथी पीवानेलीधे ब्रजनी स्त्रियोने दिवसना विरहने नाप मटीगयो. गोपीओए लाजमहित हास अने विनयपूर्वक कटाक्ष मारवारूप जे सत्कार कन्यो तेनो स्वीकार करी भगवान् ब्रज-मां पद्यान्या ॥ ४३ ॥ पुत्र उपर प्रीतिवाळी यशोदा अने गेहिणी, पोताना बे पुत्रोने तेओनी इच्छाप्रमाणे समये समये सघळी सुखनी उत्तम मगवडो करी आपती हती ॥ ४४ ॥ घेर आवी स्नान अने मर्दनादिकर्था ए बे भाईओनो मार्गनो श्रम मटी गयो. सुंदर वस्त्र पेहेरी लीधां, दिव्य मालाओ अने चंदनथी शणगाच्या, घणां लाडथी माताओए लावी आपेलुं मीटुं अन्न जम्या अने पछी उत्तम शयनमां सुइने सुखथी

पीत्वा मुकुंदमुखसारथमग्निभृंगैस्तापं जहुर्विरहजं ब्रजयोषितोऽह्नि ॥ तत्सत्कृतिं समधिगम्य विवेश गोष्ठं सव्रीडहासविनयं यद-पांगमोक्षम् ॥ ४३ ॥ तयोर्देशोदारोहिण्यौ पुत्रयोः पुत्रवत्सले ॥ यथाकामं यथाकालं व्यधत्तां परमाश्लिषः ॥ ४४ ॥ गताध्वानश्रमौ तत्र मज्जनोन्मर्दनादिभिः ॥ नीर्वीं वसित्वा रुचिरां दिव्यस्रग्गंधमंडितौ ॥ ४५ ॥ जनन्युपहृतं प्राश्य स्वादन्नमुपलालितौ ॥ संवि-श्य वरशय्यायां सुखं सुष्ठुपतुर्व्रजे ॥ ४६ ॥ एवं स भगवान् कृष्णो वृंदावनचरः क्वचित् ॥ ययौ राममृते राजन् कालिंदीं सखिभिर्बृ-तः ॥ ४७ ॥ अथ गावश्च गोपाश्च निदाघातपपीडिताः ॥ दुष्टं जलं पपुस्तस्यास्तृषार्तां विषदूषितम् ॥ ४८ ॥ विषांभस्तदुपस्पृश्य देवो-पहतचेतसः ॥ निपेतुर्व्यसवः सर्वे सलिलानि कुरुद्द्रह ॥ ४९ ॥ वीक्ष्य तान्वै तथाभूतान् कृष्णो योगेश्वरेश्वरः ॥ ईक्षयाभृतवर्षिण्या स्व-नाथात्समजीवयत् ॥ ५० ॥ ते संप्रतीतस्मृतयः समुत्थाय जलान्तिकात् ॥ आसन्दुविस्मिताः सर्वे वीक्षमाणाः परस्परम् ॥ ५१ ॥

पोढी रहा ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ एप्रमाणे प्रत्येक दिवसे वृंदावनमां करता भगवान् एक दिवसे बलभद्र विना बीजा मित्रोनी साथे यमुनाजीने कांटे गया ॥ ४७ ॥ त्यां ग्रीष्मऋतुना तडकाथी पीडाएली गायो अने गोवाळीआओए तरसना मान्यां झेरथी दूषित थएलुं ते यमुनाजीनुं दुष्ट जल पीधुं ॥ ४८ ॥ हे राजा ! दैवे जेओनी बुद्धि हरी लीधी हती एवां ए गायो अने गोवाळीआ, ते झेरवाळा जलनो स्पर्श करतांज मरी जइने जलनी पासे सघळां पडीगयां ॥ ४९ ॥ जेओना नाथ पोतेज छे एवां ए प्राणियोने मरी गएलां जेई योगेश्वरोना पण ईश्वर श्रीकृष्ण भ-गवाने पोतानी अमृत वर्षनारी दृष्टिथी सघळांओने जीवतां कन्यां ॥ ५० ॥ सारी रीते जेओने स्मृति आवी एवां ए लोको जल पासेथी उठीने ब-हुज विस्मय पास्यां अने एक बीजानी सामे जोगा लग्यां ॥ ५१ ॥

हे राजा ! झेर पीने मरीजवा छातां पाछां पोते उठ्यां ए केवल भगवाननी कृपादृष्टिथी थयुं एम सघळांओए मान्युं ॥ ५२ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो पंदरमो अध्याय संपूर्ण ॥ १५ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे'—श्रीकृष्ण भगवाने यमुनाने काळा नागथी दूषित थएली जोई तेने शुद्ध करवानी इच्छाथी ते नागने तेमांथी बहार काहाड्यो ॥ १ ॥ परीक्षित राजा पूछे छे.—ए यमुनाना अगाध जलनी अंदर भगवाने नागने शी रीते शिक्षा करी ? अने ते नाग घणा युग थया तेमां शा कारणथी अने क्या प्रकारथी रेहेतो हतो ते कहो ॥ २ ॥ हे महाराज ! स्वच्छंद रीते वर्तनार ए महात्मा श्रीकृष्णनुं गोवाळपणाना उदार चरित्ररूपी अमृत पीतां कोण तृप्ति पामे ? ॥ ३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— यमुना-

अन्वमंसत तद्राजन् गोविंदानुग्रहेक्षितम् ॥ पीत्वा विषं परेतस्य पुनरुत्थानमालनः ॥ ५२ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे धेनुकवधो नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ विलोक्य दूषितां कृष्णां कृष्णः कृष्णाहिना विभुः ॥ तस्या विशुद्धिमन्विच्छन् सर्पं तमुदवासयत् ॥ १ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ कथमंतर्जलेगाधे न्ययद्वाद्भगवानहिम् ॥ स वै बहुयुगावासं यथाऽसीद्विप्र कथ्यताम् ॥ २ ॥ ब्रह्मन् भगवतस्तस्य भृशः स्वच्छंदवर्तिनः ॥ गोपालोदारचरितं कस्तृप्येतामृतं जुषन् ॥ ३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ कालिंघां कालियस्यासीत्प्रदः कश्चिद्विषमिना ॥ श्रप्यमाणपया यस्मिन् पतंत्युपरिगाः स्वगाः ॥ ४ ॥ विभ्रुष्मता विषोदोर्मिमारुतेनाभिमर्शिताः ॥ प्रियंते तीरगा यस्य प्राणिनः स्थिरजंगमाः ॥ ५ ॥ तं चंडवेगविषवीर्यमेवेक्ष्य तेन दुष्टां नदीं च खलमंयमनावतारः ॥ कृष्णः कदंबमधिरूढ्य ततोऽतितुंगमास्फोट्य गाढरशनो न्यपतद्विषोदे ॥ ६ ॥ ॥

जीमां झेरना अग्निथी जेनुं पाणी उकळतुं हतुं एवो एक कालिय नागनो ध्रो हतो के जेमां उपर उडतां पक्षीओ पडी जतां हतां ॥ ४ ॥ ए ध्रोने कांटे जे कोई स्थावर-जंगम प्राणियो होय तेओ तरंगना पवने उडाडेली झेरी जलनी कणीओना स्पर्शथी मरीजतां हतां ॥ ५ ॥ खल लोकोनो नियग्रह करवासारूज जेणे अवतार लीयो छे एवा श्रीकृष्ण भगवान्, कालिय नागने बहुज भयंकर झेरना बलवाळो जाणीने अने तेणे नदी-ने दुष्ट करी नाखेली जोईने दृढ भेट बांधी ऊंचा कदंब उपर चड्या अने ते उपरथी खंभी टोकीने ए झेरी पाणीमां पड्या ॥ ६ ॥

१ आ सोळमा अध्यायमां भगवाने यमुनाजीना ध्रोमां कालिय नागनो नियग्रह कय्यो अने पछी तेनी खीओए स्तुति करतां पाछो भगवाने अनुग्रह कय्यो, ए कथा केहेवामां आवशे. २ भगवानना चरणारविंदनो स्पर्श मळवानुं प्रारब्ध होवाथी ए एक कदंब सुकाई गयो न हतां अथवा गरुडजी अमृत लावीने ते उपर बेठा हता तेथी सुकायो न हतो एम बीजा पुराणमां लख्युंछे.

અત્યંત દૃઢ પુરુષના પડવાના વેગનેલીધે શોભ પામેલા મર્પોનાં ફેરગ્યાં જેના પાગીનો ગમદ્દું ડુંચો ચડ્યો અને ફેરથી ભયંકર મોજા ઉછઠવા લાગ્યા
 એવો એ કાલિય નાગનો ધ્રો, જાણે દોહતો હોય એવી રીતે ચોરકોર મોમો ધનુષ્યમુથી ફેલાઈ ગયો. અનંત બલવાळा ભગવાનને એ કામ કોણમાત્ર
 છે ? ॥ ૭ ॥ ધ્રોમાં વિહાર કરતા અને મદોન્મત્ત ઉત્તમ હાથીના સરસ્વા પરાક્રમવાळा એ ભગવાનના મુજદંડથી ધૂમેલા જલનો શબ્દ સાંભળી અને
 તે પોતાના ઘરનો પરાભવ થયો જાણી અસહનતાથી કાલિય નાગ, ભગવાનની પાસે આવ્યો ॥ ૮ ॥ જોત્રા યોગ્ય, સુકુમાર, મેઘની પેટે શ્યામસુંદર,
 શ્રીવત્સને ધરનાર, પીळाં વસ્ત્રવાळा, મંદ હાસ્યથી શોભતા મુસ્લવાळा, નિર્ભય રીતે ક્રીડા કરતા અને કમલના ગર્ભ સરસ્વા ચરણવાळा એ ભગવાનને
 કાલિય નાગે ક્રોધથી મર્મસ્થલોમાં કરડીને પોતાના શરીરથી આંટો લઈને ઢાંકી દીધા ॥ ૯ ॥ ભગવાનના પ્રિયમિત્ર ગોવાલીઆઓ કે જેઓ ભગ-

સર્પદ્વદઃ પુરુષસારાનિપાતવેગસંશોભિતોરગવિષોઽશ્વસિતાંબુરાશિઃ ॥ પર્યક્કુતો વિષકપાયવિભીષણોર્મિર્ધોવન્ ધનુઃશતમનંતબલસ્ય
 કિં તત્ ॥ ૭ ॥ તસ્ય ન્દદે વિહરતો મુજદંડધૂર્ણવાયોષમંગ વરવારણવિક્રમસ્ય ॥ આશ્રુત્ય તત્સ્વસદનાભિભવં નિરીક્ષ્ય ચક્ષુઃશ્રવાઃ
 મમસરત્તદમૃધ્યમાણઃ ॥ ૮ ॥ તં પ્રેક્ષણીયસુકુમારધનાવદાતં શ્રીવત્સપીતવમનં સ્મિતસુંદરાસ્યમ્ ॥ ક્રીડંતમપ્રતિભયં કમલોદરાંત્રિ
 સંદશ્ય મર્મસુ રુષા મુજયા ચછાદ ॥ ૯ ॥ તન્નાગભોગપરિવીતમદૃષ્ટમાલોક્ય તત્પ્રિયસત્તાઃ પશુપા મૃશાર્તાઃ ॥ કૃષ્ણેર્પિતાલ્ય-
 સુહૃદર્થકલત્રકામા દુઃસ્વાનુશોકમયમૂદાધિયો નિપેતુઃ ॥ ૧૦ ॥ ગાવો વૃષા વત્સતર્યઃ કંદમાનાઃ સુદુઃસ્વિતાઃ ॥ કૃષ્ણે ન્યસ્તેક્ષણા મી-
 તા રુદંત્ય ઇવ તસ્થિરે ॥ ૧૧ ॥ અથ વ્રજે મહોત્પાતાસ્ત્રિવિધા હ્યતિદારુણાઃ ॥ ઉત્પેતુર્ભુવિ દિવ્યાત્મન્યાસન્નમયશંસિનઃ ॥ ૧૨ ॥
 તાનાલક્ષ્ય મયોદ્વિમા ગોપા નંદપુરોગમાઃ ॥ વિના રમેણ ગાઃ કૃષ્ણં જ્ઞાત્વા ચારયિતું ગતમ્ ॥ ૧૩ ॥ ॥

વાનનેજ પોતાના દેહ, સંબંધી, ધન અને સ્ત્રીના સુખરૂપ માનતા હતા તેઓ નાગના શરીરથી ચીંટાણા અને જેની ચેષ્ટા જોવામાં આવતી ન હતી એવા ભગ-
 વાનને જોઈને બહુજ પીડા પામ્યા અને દુઃખ, શોક, તથા મયથી મૂઢ થઈ પડી ગયા ॥ ૧૦ ॥ ગાયો, સાંઢ અને વાછડીઓ બહુજ દુઃખથી ચીસો નાસવા
 લાગ્યાં, મય પામી ગયાં, ભગવાનની સામું જોઈ રહ્યાં અને જાણે રોતાં હોય તેમ ઉમાં રહ્યાં ॥ ૧૧ ॥ પછી વ્રજમાં પૃથ્વીનો, આકાશનો અને શરીરસંબંધી
 એમ ત્રણ પ્રકારના, અત્યંત દારુણ અને ‘મય સમીપમાં છે’ એમ સૂચવનારા ઉસાતો ઉઠ્યા ॥ ૧૨ ॥ એ ઉસાતોને જોઈ મયથી ઉદ્વેગ પામેલા અને ભગવાનના
 સ્વરૂપને નહિ જાણનારા નંદાદિક ગોવાલીઆઓ, ગાયો ચારવાને બલભદ્રવિના એકલા ગણા ભગવાનને જાણી અને તે અપશકુનો ઉપરથી તેમને મરણ

૧ ? મૂર્કપાદિક. ૨ ઉલ્કાપાતાદિક. ૩ ડાઘી આંસુ ફરકતી રૂપાદિક.

પામેલા માની સઘळा, ભગવાનના દર્શનની ઇચ્છાથી બાલક, વૃદ્ધ અને સ્ત્રીઓસહિત ગોકુલમાંથી બહાર નીકળ્યા. સર્વે ગોવાલીઓના પ્રાણ અને મન ભગવાનમાંજ હતાં. દુઃખ, શોક તથા ભયથી આતુર અને દીન થઈ ગયા હતા ॥ ૧૩ ॥ ૧૪ ॥ ૧૫ ॥ એ ગોવાલીઓને એપ્રમાણે ભય પામેલા જોઈ પોતાના નાહના ભાઈના પ્રભાવને જાણનાર સમર્થ બલભદ્ર હસવા લાગ્યા પણ કાંઈ બોલ્યા નહિ ॥૧૬॥ પોતાના પ્યારા શ્રીકૃષ્ણને શોધવા લાગેલા તે ગોવાલીઓ, ભગવાનનાં પગલાંં સૂચવેલા માર્ગથી યમુનાજીને કાંટે ગયા ॥ ૧૭ ॥ એ લોકો તે તે માર્ગમાં ગાયોનાં પગલાંની વચમાં વચમાં કમલ, યવ, અંકુશ, વજ્ર અને ધ્વજાનાં ચિન્હવાળાં ભગવાનનાં પગલાંઓને જોતા જોતા ઉતાવળથી ત્યાં પોહોંચ્યા ॥ ૧૮ ॥ ધ્રોની અંદર ભગવાનને સર્પના શરીરથી વીંટાળેલા અને શરીરની ચેષ્ટા વગરના જોઈ, જલને કાંટે ગોવાલીઓને મૂઢ થઈ ગણ્યા જોઈ અને પશુઓને ચીસ નાસતાં

તેંદુર્નિમિત્તેર્નિધનં મત્વા પ્રાપ્તમતદિદઃ ॥ તત્પ્રાણાસ્તનમનસ્કાસ્તે દુઃસ્વશોકમયાતુરાઃ ॥૧૪॥ આબાલવૃદ્ધવનિતાઃ સર્વેગ પશુવૃત્તયઃ ॥ નિર્જગમુર્ગોક્ષ્ણાદીનાઃ કૃષ્ણદર્શનલાલસાઃ ॥૧૫॥ તાંસ્તથા કાતગન્વીક્ષ્ય ભગવાન્મધ્વો વલઃ ॥ પ્રહસ્ય કિંચિન્નોવાચ પ્રભાવજ્ઞોઽનુ-
જસ્ય સઃ ॥ ૧૬ ॥ તેઽન્વેષમાણા દયિતં કૃષ્ણં સૂચિતયા પદૈઃ ॥ ભગવલ્લક્ષ્ણૈર્જગમુઃ પદવ્યા યમુનાતટમ્ ॥ ૧૭ ॥ તે તત્ર તત્રાજન-
યવાંકુશાશનિધ્વજોપપન્નાનિ પદાનિ વિશ્પતેઃ ॥ માર્ગે ગવામન્યપદાંતરાંતરે નિરીક્ષમાણા યયુરંગ સત્વરાઃ ॥ ૧૮ ॥ અંતર્હ્રદે ભુજ-
ગભોગપરીતમાગત્કૃષ્ણં નિરીહુમુપલમ્બ્ય જલાશયંતે ॥ ગોપાંશ્ચ મૂઢધિષણાનપરિતઃ પશૂંશ્ચ સંકંદતઃ પરમકશ્મલમાપુરાત્તોઃ ॥૧૯॥
ગોપ્યોઽનુસ્ક્રમનસો ભગવત્યનંતે તત્સૌહૃદાસ્મિતવિલોકગિરઃ સ્મરંત્યઃ ॥ ગ્રસ્તેઽહિના પ્રિયતમે મૃશદુઃસ્વતપ્તાઃ શૂન્યં પ્રિયવ્યતિહૃતં
દદૃશુસ્ત્રિલોકમ્ ॥ ૨૦ ॥ તાઃ કૃષ્ણમાતરમપત્યમનુપ્રવિષ્ઠાં તુલ્યવ્યથાઃ સમનુષ્ટહ્ય શુચઃ સ્વંત્યઃ ॥ તાસ્તાઃ પ્રિયવ્રજકથાઃ કથયંત્ય
આસન્ કૃષ્ણાનનેર્પિદદૃશો મૃતકપ્રતીકાઃ ॥ ૨૧ ॥ કૃષ્ણપ્રાણાન્નિર્વિશતો નંદાદીન્વીક્ષ્ય તં હૃદમ્ ॥ પ્રત્યષેધત્સ ભગવાન્ રામઃ
કૃષ્ણાનુભાવવિત્ ॥ ૨૨ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

જોઈ પીડા પામેલા તે ગોવાલીઓ બહુજ મુંઝાઈ ગયા ॥ ૧૯ ॥ ભગવાનમાં જેઓનું મન લાગી રહ્યું હતું એવી, ભગવાનનાં સ્નેહ, મંદહાસ્ય, કટાક્ષ અને વચનોને સંભારતી તથા ભગવાન્ સર્પથી લેવાઈ જતાં બહુજ દુઃસ્વથી તપી ગણેલી ગોપીઓ પોતાના પ્યારા શ્રીકૃષ્ણ વિનાના ત્રૈલોક્યને ઉજડ દેખવા લાગી ॥ ૨૦ ॥ યશોદા પોતાના પુત્રની પછવાડે પાળીમાં પેસવા લાગ્યાં તેમને પકડી રાક્ષીને આંસુ સેવ્યા કરતી, તેમના જેવીજ વ્યથાવાલી, ભગવાનના સંબંધની તે તે વાતો કરતી અને ભગવાનના મુલ્ક ઉપર દ્રષ્ટિ રાખી રહેલી ગોપીઓ મુડદા જેવી થઈ ગઈ ॥ ૨૧ ॥ જેઓના પ્રાણરૂપ કૃષ્ણજ હતા એવા નંદાદિક ગોવાલીઓને તે ધ્રોમાં પેસતા જોઈ શ્રીકૃષ્ણના પ્રભાવને જાણનારા ભગવાન્ વલભદ્રે તેઓને ગેત્ર્યા ॥ ૨૨ ॥

पछी मनुष्यनी रीतिने अनुसरता भगवान्, एप्रमाणे पोताना शरीरने बीजा उपाय वगरनुं जोई अने स्त्रियो तथा बालकोसहित गोकुलने नेमाटे अति दुःख पामनुं जोई बे घडीवार एवीज स्थितिमां रहीने तुरत सर्पना वंघनमांथी बहार नीकळ्या ॥२३॥ भगवाननुं शरीर वघवा मांडतां जेना शरीरना सांधा चुटवा लाग्या एवो कालिय नाग पोतानो आंटो छोडी नाखीने कोण्णी पोतानी फणो ऊंची करी, केवल भगवानने जोया ए कालिय फुफाटा मान्या करतो हतो ॥ २४ ॥ प्रत्येक मोढामां बवे अणीवाळी जीभथी गलोफां चाट्वां करता अने अत्यंत भयंकर झेररूपी अ-मिथी भरेली. दृष्टिवाळा ए कालिय नागनी चारेकोर, क्रीडा करता भगवान् गरुडनी फेरे फरवा लाग्या अने लाग जोया करतो ए कालिय नाग इत्थं स्वगोकुलमनन्यगतिं निरीक्ष्य सस्त्रीकुमारमतिदुःखितमालमहेतोः ॥ आज्ञाय मर्त्यपदवीमनुवर्तमानः स्थित्वा मुहूर्तमुदतिष्ठ-दुरंगबंधात् ॥ २३ ॥ तत्पथ्यमानवपुषा व्यथितात्मभोगस्त्यक्तोन्नम्य कुपितः स्वफणान् भुजंगः ॥ तस्यौ भसन् भसन् भुजंग-पांवीरपस्तब्धेक्षणोन्मुक्तमुखो हरिमीक्षमाणः ॥ २४ ॥ तं जिह्वा द्वाशित्वा परिललिहानं द्वे शृङ्गिणी ह्यतिकरालविषामिदृष्टिम् ॥ क्रीडन्नमुं परिससार यथा स्वर्गेदो बध्नाम सोऽप्यवसरं प्रसमीक्षमाणः ॥ २५ ॥ एवं परिभ्रमहतौजसमुन्नतांसमानम्य तत्पृथु-शिरःस्वधिरूढ आद्यः ॥ तन्मूर्द्धरत्ननिकरस्पर्शान्तिताम्रपादांबुजोऽखिलकलादियुर्ननर्त ॥ २६ ॥ तं नर्तुमुद्यतमेवेक्ष्य तदा यदीयगंधर्वसिद्धसुरचारणदेववचः ॥ प्रीत्या शृदंगपणवानकवाद्यगीतपुष्पोपहारवृत्तिभिः सहसोपसेदुः ॥ २७ ॥ यद्यच्छिरो न नमर्तेऽग शतैकशीर्ष्णस्तत्तन्मर्मदं लमाप नागः ॥ २८ ॥

पण भगवाननी चारेकोर फरवा लाग्यो ॥ २५ ॥ एप्रमाणे फरवाथीज जेनी शक्ति हणाई गई एवा अने ऊंची फणोवाळा कालियने नमावी भगवान् तेनी मोटी फणो उपर चडी गया. एनां माथांनां रबोनां समूहना स्पर्शथी जेनां चरणारविंद बहुज रातां लागवा मांड्यां एवा भगवान्, जोके एनां माथां चंचल हतां तोपण पोते नृत्यादिक सर्व कलाओना मुख्य आचार्य होवाथी तेओना उपर नाचवा लाग्या ॥ २६ ॥ भगवानने नाचवा तैयार थएला जोई तेमना संबंधमां रेहेनारां गंधर्व, सिद्ध, देव चारण अने अप्सराओ प्रीतिपूर्वक मृदंग, पणव, आनक, वाद्य, गीत, पुष्प, नैवेद्य अने स्तुतिथी तुरत सेवा करवा आव्यां ॥ २७ ॥ हे राजा ! जेनां एक सो मुख्य माथां हतां एवो कालिय नाग के जे आयुष्य क्षीण थया छतां पण फन्या करतो हतो तेनुं जे जे माथुं नमनुं न हतुं तेने, खललोकोने शिक्षाकरनार भगवान् पोताना पण मारीने नमाववा लाग्या. मोढामांथी अने नाकमांथी

ભયંકર લોહી નાખતો કાલિય નાગ બહુજ કષ્ટ પામ્યો ॥ ૨૮ ॥ ક્રોધથી ડંચા ડંચા શ્વાસ લેતા અને આંખોથી ઘેર નાખતા એ નાગના માથાંઓમાં જે જે માથું ડંચું થતું હતું તે તે માથાંને પોતાના નાચ કરતા પગથી નમાત્રી દેતા ભગવાને એ નાગનો મદ ઉતારી નાખ્યો અને એ સમયમાં દેવતાઓએ પુષ્પથી પૂજેલા ભગવાન સાક્ષાત્ પુરાણપુરુષ જેવાજ ગોવાલીઆઓના જોવામાં આવ્યા ॥ ૨૯ ॥ ભગવાનનાં વિચિત્ર તાંડવથી જેની ફળોરૂપી છત્ર ભાંગી પડ્યાં એવો, મોઢાંઓથી ઘણું લોહી નાખતો અને ગાત્રભંગ થયેલો કાલિય નાગ, શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને સ્થાવર-જંગમના ગુરુ, પુરાણપુરુષ અને નારાયણ જાણીને મનથી તેમની શરણે ગયો ॥ ૩૦ ॥ જેના ઉદરમાં સઘલું જગત્ હતું એવા ભગવાનના બહુજ ભારથી પીડિત, અને પેનીના પ્રહારથી જેનાં ફળરૂપી છત્રો ભાંગી પડ્યાં એવા કાલિય નાગને જોઈને પીડા પામેલી અને જેઓનાં વલ્લ, મૂળ અને

તસ્યાક્ષિભિર્ગરલમુદ્ગમતઃ શિરસ્સુ યદ્યત્સમુન્નમતિ નિઃશ્વસતો રુષોઽર્ચેઃ ॥ નૃત્યત્પદાન્નુનમયન્ દમયાંવમ્ભવ પુષ્પૈઃ પ્રપ્વ્રજિત ઇવેહ પુમાન્પુરાણઃ ॥ ૨૯ ॥ તચ્ચિત્રતાંડવવિરુણફળાતપત્રો રક્તં મુર્ચ્ચેરુરુ વમન્નૃપ ભગગાત્રઃ ॥ સ્મૃત્વા ચરાચરુરું પુરુષં પુરાણં નારાયણં તમરણં મનસા જગામ ॥ ૩૦ ॥ કૃષ્ણસ્ય ગર્ભજગતોઽતિભગવમન્નં પાર્ષ્ણિપ્રહારપરિરુણફળાતપત્રમ્ ॥ દૃષ્ટ્વાઽહિમાદ્યમુપમેદુરમુવ્ય પલ્ય આત્તોઃ શ્લથદ્ગસનમૂષણકેશંબંધાઃ ॥ ૩૧ ॥ તાસ્તં સુવિભનમનોઽથ પુરસ્કૃતાર્ભોઃ કાયં નિધાય મુવિ મ્મૃતપતિં પ્રણેમુઃ ॥ માધ્યઃ કૃતાંજલિપુટાઃ શમલસ્ય મર્તુર્મોક્ષેપ્સવઃ શરણં પ્રપન્નાઃ ॥ ૩૨ ॥ ॥ ન્યાય્યો હિ દંડઃ કૃતકિલ્બિષેઽસ્મિન્સ્તવાવતારઃ સ્વલનિગ્રહાય ॥ રિપોઃ સુતાનામપિ તુલ્યદૃષ્ટેર્ધત્સે દમં ફલમેવાનુશંસન્ ॥ ૩૩ ॥ અનુગ્રહોઽયં ભવતા કૃતો હિ નો દંડોઽસતાં તે સ્વલ કલ્મષાપહઃ ॥ યદ્દંદશ્શકત્વમસુપ્ય દેહિનઃ ક્રોધોઽપિ તેઽનુગ્રહ એવ સંમતઃ ॥ ૩૪ ॥

કેશબંધ શિથિલ થઈ જતા હતા એવી એ કાલિય નાગની સ્ત્રીઓ ભગવાનની શરણે આવી ॥ ૩૧ ॥ બહુજ ઉદ્દેગ પામેલી, પતિવ્રતા, પતિનો દુઃસ્વથી છુટકારો થવાને ઇચ્છતી અને પોતાનાં વચ્ચાંઓને આગલ કરીને શરણ દેનારા ભગવાનની શરણે આવેલી એ નાગપત્નીઓ હાથ જોડી પોતાના શરીરને ધરતી પર પાડી ભગવાનને પગે લાગી ॥ ૩૨ ॥ નાગપત્નીઓ સ્તુતિ કરેછે. — શત્રુ અને વીકરાઓ ઉપર પણ તુલ્ય દૃષ્ટિ કરનારા આપે આ અપરાધીને શિક્ષા કરી એ યોગ્ય કન્યુંછે. આપનો અવતાર દુષ્ટ લોકોના નિગ્રહનેમાટેજ છે. આપ જે દંડ કરોછો તે ફલનો વિચાર કરીનેજ કરોછો ॥ ૩૩ ॥ આ આપે અમારા ઉપર અનુગ્રહજ કન્યો છે. આપે કરેલી શિક્ષા દુષ્ટ લોકોનાં પાપને મટાડેછે. આ પ્રાણીને જેથી સર્પનો અવતાર આવ્યોછે તે પાપ આપના ક્રોધથી મટ્યું માટે આપના ક્રોધને પણ અનુગ્રહરૂપ માનીએ છિયે ॥ ૩૪ ॥

પૂર્વે આ નાગે પોતે માન નહિ ગમ્વતાં અને વીજાઓને માન દેતાં મર્ચે જન ઉપર દયા ગમ્વતે કયું તપ સારી રીતે કયું હશે ? કે જેથી સર્વને જીવા-
દનાર આપ પ્રમદ્ન થયાહો ॥ ૩૫ ॥ ઉત્તમ સ્ત્રી લક્ષ્મીજીએ પણ જેને પામવાની ઇચ્છાથી મર્ચે વૈભવનો ત્યાગ કરી તથા ઘણા કાલસુધી નિયમો પા-
લી તપ કયું હતું તે આપના ચરણરજના સ્પર્શનો અધિકાર આ મર્ચેને મળ્યો તે શા પુણ્યના પ્રભાવથી મળ્યો ? એ અમે જાણતાં નથી ॥ ૩૬ ॥ આ-
પના ચરણારવિંદની રજને પામેલા પુરુષો સ્વર્ગ, ચક્રવર્તીપણું, વ્રહ્માની પદવી, પાતાલનું રાજ્ય, યોગની સિદ્ધિઓ અથવા મોક્ષને પણ ઇચ્છતા નથી
॥ ૩૭ ॥ હે નાથ ! વીજાઓને ન મળે પૃથ્વી તે આપની ચરણરજને તમોગુણથી ઉત્પન્ન થાણો અને ક્રોધને વદય આ નાગ પણ પામ્યો કે જે ચરણર-
જની સંસારચક્રમાં ભટકતો પ્રાણી ઇચ્છા કરે તેટલામાંજ જોઈતું મુલ મળેછે ॥ ૩૮ ॥ અંતર્યામિ, મહાત્મા, આકાશાદિક પાંચ ભૂતના આશ્રયરૂપ,

તપઃ સુતમં કિમનેન પૂર્વં નિરસ્તમાનેન ચ માનદેન ॥ ધર્મોથ વા સર્વજનાનુકંપયા યતો મવાંસુભ્યતિ સર્વજીવઃ ॥ ૩૫ ॥ કસ્યા-
નુભાવોઽસ્ય ન દેવ વિદ્મહે તવાંઘ્રિણુસ્પર્શોધિકારઃ ॥ યદ્રાંછયા શ્રીર્લલ્લનાચરત્તપો વિહાય કામાન્સુચિરં ધૃતવ્રતા ॥ ૩૬ ॥ ન
નાકષ્ટ્રં ન ચ સાર્વભૌમં ન પારમેષ્ઠ્યં ન રસાધિપત્યમ્ ॥ ન યોગસિદ્ધીરપુનર્ભવં વા વાંચ્છંતિ યત્પાદરજઃ પ્રપન્નાઃ ॥ ૩૭ ॥ તદેષ
નાથાપ દુરાપમન્યૈસ્તમોજનિઃ ક્રોધવશોઽપ્યહીશઃ ॥ સંસારચક્રે ભ્રમતઃ શરીરિણો યદિચ્છતઃ સ્યાદ્દિભવઃ સમક્ષઃ ॥ ૩૮ ॥ નમસ્તુભ્યં
ભગવતે પુરુષાય મહાત્મને ॥ મૃતાવાસાય મૃતાય પરાય પરમાત્મને ॥ ૩૯ ॥ જ્ઞાનવિજ્ઞાનનિધયે બ્રહ્મણેજ્ઞંતશક્તયે ॥ અગુણાયાવિ-
કારાય નમસ્તે પ્રાકૃતાય ચ ॥ ૪૦ ॥ કાલાય કાલનાભાય કાલાવયવસાક્ષિણે ॥ વિશ્વાય તદુપદ્રેષ્ટે તત્કર્ત્રે વિશ્વહેતવે ॥ ૪૧ ॥
મૃતમાત્રૈદ્રિયપ્રાણમનોબુદ્ધ્યાશયાત્મને ॥ ત્રિગુણેનાભિમાનેન મૃદસ્વાત્માનુમૃતયે ॥ ૪૨ ॥ નમોજ્ઞંતાય સૂક્ષ્માય કૃટસ્થાય વિપશ્ચિ-
તે ॥ નાનાવાદાનુરોધાય વાચ્યવાચકશક્તયે ॥ ૪૩ ॥

સર્વના આદિકારણ અને કારણોથી અતીત આપ ભગવાને પ્રણામ કરીએ ॥ ૩૯ ॥ જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનના મંડાર, પરબ્રહ્મ, અનંત શક્તિ-
વાળા, નિર્ગુણ, નિર્વિકાર અને પ્રકૃતિને પ્રવર્તીવનાર આપને પ્રણામ કરીએ ॥ ૪૦ ॥ કાલસ્વરૂપ, કાલશક્તિના આશ્રયરૂપ, સૃષ્ટિઆદિ
કાલના અવયવોના સાક્ષી, વિશ્વરૂપ, વિશ્વના દ્રષ્ટા, વિશ્વના કર્તા, સઘળાં કારણોરૂપ, પંચભૂત તન્માત્રા ઇંદ્રિય પ્રાણ મન બુદ્ધિ અને ચિત્તરૂપ,
ત્રણ ગુણવાળા અહંકારથી પોતાના અંશરૂપ જીવોના અનુભવને ડાંકનાર, અનંત, મૃદમ, કૃટસ્થ, સર્વજ્ઞ, અનેક પ્રકારના વાદોને અનુસરનાર અને
નામ-રૂપના ભેદથી ભિન્ન જણાતા આપને પ્રણામ કરીએ ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥

इंद्रियोनी इंद्रियरूप, स्वतःसिद्ध ज्ञानवाळा, वेदरूपी निश्चामवाळा अने प्रवृत्ति तथा निवृत्तिनुं प्रतिपादन करनार वेदरूप आपने नमस्कार करीए छिये ॥ ४४ ॥ शुद्धसत्त्वमां प्रकाशनार अने उपासकोनुं पालन करनार श्रीकृष्ण, बलभद्र, प्रद्युम्न अने अनिरुद्धरूपी आपने प्रणाम करिये छिये ॥ ४५ ॥ अंतःकरणोनो प्रकाश करनार, गुणोथी पोताना स्वरूपने ढांकनार, चित्तादिकनी प्रवृत्तिओ उपरथी जणानार, चित्तादिकना साक्षी, अ-
गोचर, अतर्क्य महिमावाळा, सर्व कार्योनी उत्पत्ति अने प्रकाश उपरथी जणाता, इंद्रियोने प्रवर्त्तावनार, आत्माराम अने सर्वदा आत्मारामपणुंज जेनो स्वभाव छे एवा आपने प्रणाम करिये छिये ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ स्थूल-सूक्ष्मनी गतिओने जाणवाथी कोई ठेकाणे आसक्त नहि थता, सर्वना अधिष्ठाता, सर्वनो निषेध करतां अवशेष रेहेनार, जगतरूपी विवर्त्तना अधिष्ठान, अध्यास अने अपवादना साक्षी अने विद्या तथा अविद्याथी अप-

नमः प्रमाणमूलाय कवये शास्त्रयोनये ॥ प्रवृत्ताय निवृत्ताय निगमाय नमो नमः ॥ ४४ ॥ नमः कृष्णाय रामाय वसुदेवसुताय च ॥
प्रद्युम्नायानिरुद्धाय सात्वतां पतये नमः ॥ ४५ ॥ मनोगुणप्रदीपाय गुणात्मच्छादनाय च ॥ गुणवृत्त्युपलक्ष्याय गुणद्वेषे स्वसंविदे
॥ ४६ ॥ अव्याकृतविहाराय सर्वव्याकृतसिद्धये ॥ हृषीकेश नमस्तेस्तु मुनये मौनशीलने ॥ ४७ ॥ परावर्गतिज्ञाय सर्वोध्यक्षाय ते
नमः ॥ अविश्वाय च विश्वाय तद्द्वेषेऽस्य च हेतवे ॥ ४८ ॥ त्वं ह्यस्य जन्मस्थितिसंयमान्प्रभो गुणैरनीहोऽकृतकालशक्तिश्चक्
॥ तत्तत्स्वभावान्प्रतिबोधयन्सतः समीक्षयाऽभोधविहार ईहमे ॥ ४९ ॥ तस्यैव तेऽमूस्तनवस्त्रिलोक्यां शांता अशांता उत मूढयो-
नयः ॥ शांता प्रियास्ते ह्यधुनाऽवितुं सतां स्थातुश्च ते धर्मपरीप्सयेहतः ॥ ५० ॥ अनुगृह्णीष्व भगवन् प्राणांस्त्यजति पन्नगः ॥
स्त्रीणां नः साधु शोच्यानां पतिः प्राणः प्रदीयताम् ॥ ५१ ॥

पवाद् अने अध्यासना हेतुरूप आपने प्रणाम करिये छिये ॥ ४८ ॥ हे प्रभु ! कालशक्तिने धारण करनार अने वास्तविक रीते क्रियागहित आप आ जगतनी उत्पत्ति, स्थिति अने प्रलयने करोछो. अमोघ लीलावाळा अने दृष्टिथी मंस्काररूपे गहेला ते ते स्वभावोने जाग्रत करता आप क्रीडा करोछो ॥ ४९ ॥ त्रैलोक्यमां शांत, अशांत अने मूढ अर्थात् सात्विक, गजस अने नामम जेटलां जेटलां शरीर छे ते सघळां आपनांज क्रीडानां साधनरूप छे, तोपण हमणां सत्पुरुषोना धर्मने पालवानी इच्छाथी प्रवृत्ति करता अने सत्पुरुषोनुं पालन करवामाटे गहेला आपने शांत शरीरो प्रिय छे ॥ ५० ॥ हे महाराज ! दया करो. हवे आ मर्पना प्राण जायछे, अमो के जेओ माधु पुरुषोए शोक करवा योग्य स्त्रीओ छीए तेओने आ पतिरूप प्राणनुं दान आपो ॥ ५१ ॥

મ્વામીએ પુકવાર પોતાની પ્રજાએ કરેલા અપરાધનું મહન કરવું જોઈએ. હે શાંતામ્ભાવ ! આ નાગ કે જે મૂઠ છે અને તમને જાણતો નથી તેના ઉપર ક્ષમા કરવી જોઈએ ॥ ૫૨ ॥ આપે જે આજ્ઞા કરવાની હોય તે અમો કે જેઓ આપની દામીઓ છિયે તેઓને કરો. આપની આજ્ઞાને શ્રદ્ધાથી પાઠનાર પ્રાણી મધ્યસ્થા ભયથી મુકાય છે ॥ ૫૩ ॥ શુક્રદેવજી કેહેછે.— એ પ્રમાણે નાગપત્નીઓએ સારી રીતે સ્તુતિ કરેલા ભગવાને મૂંઝી પામેલા અને પગલે કૂટી નાગવાનેલીધે જેનાં માથાં ભાંગી ગયાં હતાં એવા નાગને છોડી દીધો ॥ ૫૪ ॥ ધીરે ધીરે જેને ઇન્દ્રિય અને પ્રાણ પાછાં મળ્યાં એવો, કષ્ટથી શ્રામ લેતો અને દીન થઈ ગયેલો કાલિય નાગ હાથ જોડીને બોલ્યો કે— અમો જન્મથી જ ચલ, તમોગુણી અને લાંબા ક્રોધવાળા છિયે. હે નાથ ! લોકોને જેથી મિથ્યા આગ્રહ થયોછે તે સ્વભાવ છોડી દેવાને અશક્ય છે ॥ ૫૫ ॥ ૫૬ ॥ હે વિધાતા ! ગુણોથી નોખનોખા પ્રકારે સજાણું

અપરાધઃ મહદ્દર્ત્તો મોદત્યઃ સ્વપ્રજાકૃતઃ ॥ ક્ષંતુમર્હસિ શાંતાત્મન્ મૃદસ્ય ત્વામજાનતઃ ॥ ૫૨ ॥ વિધેહિ તે કિંકરીણામનુષ્ટયં તવા-
જ્ઞયા ॥ ચચ્છૂદ્યાઽનુતિષ્ઠન્વૈ મુચ્યતે સર્વતો ભયાત્ ॥ ૫૩ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ इत्थं स नागपत्नीभिर्भगवान् समभिष्टु-
तः ॥ मूर्च्छितं भग्नशिरसं विममर्जामिक्लृप्तैः ॥ ५४ ॥ प्रतिलब्धेन्द्रियप्राणः कालियः शनैर्कैहरिम् ॥ कृच्छ्रात्समुच्छ्रसन् दीनः कृष्णं
प्राह कृतांजलिः ॥ ५५ ॥ वयं खलाः महोत्पत्त्या तामसा दीर्घमन्यवः ॥ स्वभावो दुस्त्यजो नाथ लोकाना यदसद्ग्रहः ॥ ५६ ॥ त्व-
या मृष्टमिदं विश्वं धातुर्गुणविसर्जनम् ॥ नानास्वभाववीर्यैर्जोयोनिर्वीजाशयाकृति ॥ ५७ ॥ वयं च तत्र भगवन् सर्पां जालुरुम-
न्यवः ॥ कथं त्यजामस्त्वन्मायां दुस्त्यजां मोहिताः स्वयम् ॥ ५८ ॥ भवान् हि कारणं तत्र सर्वज्ञो जगदीश्वरः ॥ अनुग्रहं निग्रहं वा
मन्यसे तद्विधेहि नः ॥ ५९ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्याकर्ण्य वचः प्राह भगवान् कार्यमानुषः ॥ नात्र स्थेयं त्वया सर्प समुद्रं
याहि मा चिरम् ॥ ६० ॥ स्वज्ञात्पत्यदागब्धो गोनृभिर्भुज्यतां नदी ॥ य एतत्संस्मेर्मर्त्यस्तुभ्यं मदनुशासनम् ॥ ६१ ॥

અને જેનાં સ્વભાવ, શક્તિ, ચલ, યોનિ, વીજ, સંસ્કાર અને આકૃતિઓ નોખનોખાં છે એવું આ જગત આપે ઉત્પન્ન કરેલું છે તેમાં અમો જન્મથી જ મોટા ક્રોધવાળા સર્પો છિયે તો આપે જ મોહ પમાડેલા અમો આપની દુસ્ત્યજ માયાને શી રીતે છોડી શકીએ ? ॥ ૫૭ ॥ ૫૮ ॥ માયાનો ત્યાગ કરવામાં સર્વજ્ઞ અને જગદીશ્વર આપ જ કારણ છો માટે ‘મારી માયાથી આ લોકો પ્રાણિયોને લાઈ જાયછે’ એમ જાણી અમારાપર અનુગ્રહ કરવો યોગ્ય જણાય તો તે કરો અને ઈશ્વરપણાથી નિગ્રહ કરવો યોગ્ય જણાય તો તે કરો ॥ ૫૯ ॥ શુક્રદેવજી કેહેછે.— આ પ્રમાણે કાલિય નાગનું વચન સાંભળી બોલ્યા કે— હે સર્પ ! તારે અહીં રહેવું નહિ. તારાં જ્ઞાતિ, સંતાન અને સ્ત્રીઓને લઈને તુરત સમુદ્રમાં જા. હવે ગાયો અને મનુષ્યો આ નદીનો ઉપભોગ લેશે. મેં આ જે તને શિક્ષા કરી તે વાતનું જે માણસ સ્મરણ કરે અને બંને મંધ્યાકાલમાં

કીર્તન કરે તે માણસને તમારે ત્રાસ દેવો નહિ. મારી ક્રીડાના સ્થલરૂપ આ ધોમાં નાહિને જે માણસ જલથી દેવાદિકનું તર્પણ કરશે અને ઉપવાસ કરીને સ્મરણ કરતાં મારું પૂજન કરશે તે માણસ સઘટ્ટાં પાપથી મુકાશે. તું જેની ત્રીકથી રમણક દીપને મુકીને આ ધોમાં રહોછો તે ગરુડ, હવે તને મારા પગની છાપ લાગવાનેલીધે શાશે નહિ ॥ ૬૦ ॥ ૬૧ ॥ ૬૨ ॥ ૬૩ ॥ શુકદેવજી કેહેછે. — અદ્રુત કર્મ કરનારા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને એમ આજ્ઞા કરતાં તે કાલિયનાગ અને તેની સ્ત્રીઓ આદરથી ભગવાનની પૂજા કરી ॥ ૬૪ ॥ દિવ્ય વસ્ત્ર, માલાઓ, મણિઓ, અમૂલ્ય ભૂષણ, દિવ્ય ચંદનનાં લેપન અને મોટી કમલની માલાથી જગતના નાથ ભગવાનની પૂજા કરી તથા તેમને પ્રસન્ન કરી રાજી થયેલો કાલિયનાગ આજ્ઞા લઈ, પ્રદક્ષિણા

કીર્તયન્તુભયોઃ સંધ્યોર્ન યુષ્મદ્ભયમાનુયાત્ ॥ યોઽસ્મિન્ભાત્વા મદાક્રીડે દેવાર્દાંસ્તર્પયેજ્જલૈઃ ॥ ૬૨ ॥ ઉપોપ્ય માં સ્મરન્નર્ચેત્સર્વપાપૈઃ પ્રમુચ્યતે ॥ દ્રીપં રમણકં હિત્વા દ્વદમેતમુપાશ્રિતઃ ॥ યદ્વયાત્સ સુપર્ણસ્ત્વાં નાદ્યાન્મત્પાદલાંછિતમ્ ॥ ૬૩ ॥ ॥ કપિરુવાચ ॥ એવમુક્તો ભગવતા કૃષ્ણેનાદ્રુતકર્મણા ॥ તેં પૂજયામાસ મુદા નાગપત્યશ્ચ સાદગમ્ ॥ ૬૪ ॥ દિવ્યાંવસ્ત્રઞ્ચણિભિઃ પરાધ્યૈરપિ શ્રુ-ષ્ણૈઃ ॥ દિવ્યગંધાનુલેપૈશ્ચ મહત્યોત્પલમાલયા ॥ ૬૫ ॥ પૂજયિત્વા જગન્નાથં પ્રસાદ્ય ગરુડધ્વજમ્ ॥ તતઃ પ્રીતોઽભ્યનુજ્ઞાતઃ પરિક-મ્યાભિવાદ્ય તમ્ ॥ ૬૬ ॥ સકલત્રસુહૃત્પુત્રો દ્રીપમન્ધેર્જગમ હ ॥ તદૈવ સાઽમૃતજલા યમુના નિર્વિષાઽભવત્ ॥ અનુગ્રહાદ્રગવતઃ ક્રીડામાનુષરૂપિણઃ ॥ ૬૭ ॥ ॥ ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે દશમસ્કંધે પૂર્વાર્ધે કાલિયનિર્યાપણં નામ ષોડશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૬ ॥ રાજોવાચ ॥ ॥ નાગાલયં રમણકં કસ્માત્તત્યાજ કાલિયઃ ॥ કૃતં કિં વા સુપર્ણસ્ય તેનૈકેનામમંજસમ્ ॥ ૧ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ઉપદ્યૌર્થેઃ સર્પજનેર્મોસિ મામીહ યો વલિઃ ॥ વાનસ્પત્યો મહાવાહો નાગાનાં પ્રાદ્ધિરૂપિતઃ ॥ ૨ ॥

કરી તથા પ્રણામ કરી પોતાનાં સ્ત્રીઓ, સંવંધીઓ અને પુત્રોની માથે સમુદ્રના દ્વીપમાં ગયો. તે દિવસથી લીલામાંટે મનુષ્યરૂપને ધાગણ કરનાર શ્રી-કૃષ્ણના અનુગ્રહથી તે અમૃતસરસ્વા જલવાહી યમુના નદી ઝર રહિત થઈ ॥ ૬૫ ॥ ૬૬ ॥ ૬૭ ॥ ઇતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના દશમસ્કંધનો સોઠ્ઠમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૧૬ ॥ પરીક્ષિત રાજા પૂછેછે. — રમણક દ્વીપ કે જે નાગલોકોનું સ્થાનક છે તેને કાલિય નામે શામાંટે છોડ્યો હતો ? અને તે એકલાએ ગરુડજીનું શું અપ્રિય કન્યું હતું ? ॥ ૧ ॥ શુકદેવજી કેહેછે. — હે રાજા ! ગરુડના ભક્ષરૂપ નાગલોકોએ પૂર્વે પોતાને ગરુડની પીડા મટાડવાસારૂ મહિને ગરુડનેમાંટે વૃક્ષના મૂલમાં ચઢિદાન મુકવાનું ટગવ્યું હતું ॥ ૨ ॥

૧ આ સત્તરમા અધ્યાયમાં ભગવાને કાલિય નાગને સમુદ્રના દ્વીપમાં મોકલ્યો, અને પોતાના દુઃસ્વથી થાકી જઈને સુઈ ગયેલા પોતાના ચંધુઓની દા-વાનલથી રક્ષા કરી, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

एप्रमाणे नागदोको पोताना रक्षणनेमाटे प्रत्येक अमावास्याए महात्मा गरुडजीने पोतपोताना भाग आप्ये जता हुता ॥ ३ ॥ झेर अने चलना मद्र-
थी छकंछो कद्रूनो पुत्र कालिय नाग गरुडने नहि गणकारीने पोते ते बलिदान खाई जवा लाग्यो ॥ ४ ॥ ए वात सांभळी मोटा वेगवाळा, अने
भगवानने प्रिय गरुडजी कालिय नागने मारी नाखवासारू दोड्यो ॥ ५ ॥ ए आवता गरुडजीनी सांभे झेररूपी आयुधवाळो कालिय नाग पोतानां
अनेक माथां उंचां करीने वेगथी दोड्यो. दांतरूपी आयुधवाळो, विकराल जीभवाळो अने उपसावेली उग्र आंख्योवाळो ते कालियनाग दांतथी ग-
रुडजीने करड्यो ॥ ६ ॥ भगवानना आसनरूप अने प्रचंड वेग तथा उग्र पराक्रमवाळा गरुडजीए कोधथी तेने खसेडी नाखी सोनाजेवी कांति-
वाळी पोतानी डावी पांखथी प्रहार कऱ्यो ॥ ७ ॥ गरुडजी पांखना प्रहारथी बहुज विव्हल थएलो कालियनाग, यमुनार्जीना ऊंडो धो के जेमां

स्वें स्वें भागं प्रयच्छंति नागाः पर्वणि ॥ गोपीथायात्मनः सर्वे सुपर्णाय महात्मने ॥ ३ ॥ विषवीर्यमदाविष्टः काद्रवेयस्तु कालि-
यः ॥ कदर्थीकृत्य गरुडं स्वयं तं बुभुजे बलिम् ॥ ४ ॥ तच्छ्रुत्वा कुपितो राजन् भगवान् भगवत्प्रियः ॥ विजिघांसुर्महावेगः कालियं
समुपाद्रवन् ॥ ५ ॥ तमापतंतं तरसा विषायुधः प्रत्यययादुच्छ्रितैकमस्तकः ॥ दद्भिः सुपर्णं व्यदशददायुधः करालजिह्वोच्छ्वसि-
तोऽश्लोचनः ॥ ६ ॥ तं तार्क्ष्यपुत्रः स निरस्य मन्युमान् प्रचंडवेगो मधुसूदनासनः ॥ पक्षेण सव्येन हिरण्यरोचिषा जघान कद्रूसुत-
मुग्रविक्रमः ॥ ७ ॥ सुपर्णपश्चाभिहतः कालियोऽजीव विह्वलः ॥ द्रुदं विवेश कालिद्यास्तदगम्यं दुरासदम् ॥ ८ ॥ तत्रैकदा जलचरं
गरुडो भक्ष्यमीप्सितम् ॥ निवारितः सौभरिणा प्रसह्य क्षुधितोहरत् ॥ ९ ॥ मीनान्सुदुःखितान्दृष्ट्वा दीनान्मीनपतौ हुते ॥ कृपया
सौभरिः प्राह तत्रत्यक्षेममाचरन् ॥ १० ॥ अत्र प्रविश्य गरुडो यदि मत्स्यान्स खादति ॥ सद्यः प्राणैर्वियुज्येत सत्यमेतद्रवीम्यहम्
॥ ११ ॥ तं कालियः परं वेद नान्यः कश्चन लेलिहः ॥ अवात्सीद्रुडाद्रीतः कृष्णेन च विवासितः ॥ १२ ॥

गरुडजी जइ शके एम न हतुं तेमां पेशी गयो ॥ ८ ॥ पूर्वे मुख्या थएला गरुडजीए ए धोमांथी सौभरि ऋषि वाच्या छतां बलात्कारथी पोताना
प्रिय भक्ष्यरूप एक मोटा मत्स्यने उपाड्यो हुतो ॥ ९ ॥ माछलाओनो अधिपति मरी जतां माछलांओने दुःख पामेलां जोई दयाथी ते धोमां रेहेना-
राओने सुख करी देवासारू सौभरी ऋषि बोल्या हुता के—“गरुड अहीं आवीने माछलांओने खाइ जायछे माटे हचे पछी जो अहीं आवशे तो तेना
प्राण जता रेहेजे. आ वात हुं सत्य कहंछुं” ॥ १० ॥ ११ ॥ आ वातने केवल कालियनाग जाणतो हुतो. बीजो कोई सर्प जाणतो नहि. आ का-
रणथी, गरुडथी बीनेलो कालियनाग ए धोमां रद्यो हुतो तेने भगवाने काहाड्यो ॥ १२ ॥

हे प्रभु ! अमो के जेओ आपना मंघधी छीए तेओनुं आ अनि दुस्तर कालामिथी रक्षण करंगे. अमो मरणथी बीतां नयी पण आपना निर्भय चरणा-
रविदनो त्याग करी शकतां नयी तेथी शरण आव्यां छीए ॥ २४ ॥ जगतना ईश्वर, अनंत अने अनंत शक्तिने धारण करनार भगवान् ए प्रमाणे
पोनाना मंघधीओनी विद्वलता जाईने ते तीव्र अग्निने पीगया ॥ २५ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो सत्तरमो अध्याय संपूर्ण ॥ १७ ॥
शुकदेवजी केहेछे' - पछी राजी थएला, ज्ञातिओथी बीटाएला अने तेओए गवाता श्रीकृष्ण भगवान्, गायोना समूहथी शोभी रहेला व्रजमां प-
धान्या ॥ १ ॥ एप्रमाणे गायोनुं पालन करवाना मियवाळी मायाथी ए बे भाईओ व्रजमां कीडा करता हता त्यां प्राणिओने बहु प्यारी न लागे ए-
वी ग्रीष्म ऋतु आवी ॥ २ ॥ ए ऋतु वृंदावन के जेमां बलभद्री साथे साक्षान् भगवान् रेहेछे तेना गुणोनेलीधे वसंत जेवी देखावा लागी

सुदुस्तरात्रः स्वान्पाहि कालामेः सुहृदः प्रभो ॥ न शक्नुमस्त्वचरणं संत्यक्तुमकुतोभयम् ॥ २४ ॥ इत्थं स्वजनवैक्लव्यं निरीक्ष्य जगदी-
श्वरः ॥ तमस्मिन्पिबन्तीव्रमनंतोऽनंतशक्तिपृक् ॥ २५ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे कालियदमनो नाम
सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ अथ कृष्णः परिवृतो ज्ञातिभिर्मुदिताल्मभिः ॥ अनुगीयमानो न्यविशद्भ्रजं गो-
कुलमंडितम् ॥ १ ॥ व्रजे विक्रीडतोऽखं गोपालच्छद्ममायया ॥ ग्रीष्मो नामर्तुरभवन्नातिप्रेयान् शरीरिणाम् ॥ २ ॥ स च वृंदाव-
नगुणैर्वसंत इव लक्षितः ॥ यत्रास्ते भगवान्साक्षाद्रामेण सह केशवः ॥ ३ ॥ यत्र निर्झरनिर्झादिनिवृत्तस्वनिझिल्लिकम् ॥ शश्वत्च्छी-
करजीशदुममंडलमंडितम् ॥ ४ ॥ सरित्सरःप्रसवणोर्मिवायुना कल्हारकंजोत्पलश्रेणुहारिणा ॥ न विद्यते यत्र वनौकसां दवो
निदाघवन्त्यर्कभवोऽतिशादले ॥ ५ ॥ अगाधतोयद्गदिनीतटोर्मिभिर्द्रवत्परीप्याः पुलिनैः समंततः ॥ न यत्र चंडांशुकरा विषो-
ल्वणा भुवो रसं शादलितं च पृकते ॥ ६ ॥

॥ ३ ॥ ए ऋतुमां पण झरणांओना शब्दोथी वृंदावनमां तमरांओना शब्दो ठंकाई जायछे अने निरंतर ते झरणाओना जलकणोथी वृक्षोनां मंडल
खिग्ध रेहेछे ॥ ४ ॥ कल्हार, कमल अने उत्सलनी रजने लावनारा नदी, तलाव अने झरणांओना तरंगोना पवननेलीधे ए वनमां रेहनारांओने
खडवगरनी भूमिमां पण ग्रीष्मऋतुनो अग्नि के सूर्यथी थतो ताप लागतो नथी ॥ ५ ॥ ए वनमां कांठाओने पोहोँची जता अगाध जलवाळी
नदीओना तरंगोथी जेमां कांठाओनी साथे बीजी माटी पण चोरकोर द्रवीभूत गह्वा करेछे एवी पृथ्वीना रसने अने हरिआळीपणाने सूर्यनां किर-
णो झेर जेवां उल्वण होवा छतां पण हरी शकतां नथी ॥ ६ ॥

१ आ अठारमा अध्यायमां गुणोथी वसंत जेवी लागती गीष्मऋतुमां भगवाने लीलाथी बलभद्र पासे प्रलंबासुरने मराब्यो. ए कथा केहेवामां आवसो.

ए पुष्पनी संपत्तिवालुं वन के जेमां विचित्र प्रकारनां पशुओ अने पक्षीओ शब्द कन्या करतां हतां, मयूर अने भ्रमरो गाता हता अने कोयल तथा सारसो नाद करी रखां हतां तेमां क्रीडा करवासारू, वेणु वगाडता अने गायोना धणथी वीटाएला श्रीकृष्ण भगवान् बलभद्र अने गोवाळीआओनी साथे पधान्या ॥ ७ ॥ ८ ॥ कुंपळीआं, मोरपीछ, गुच्छ, माला अने धातुओथी जेओए शणगार करी लीधा हता एवा बलभद्र अने श्रीकृष्णादिक गोवाळीआओ नाचवा लाग्या, मल्लयुद्ध करवा लाग्या अने गावा लाग्या ॥ ९ ॥ श्रीकृष्ण भगवान् नाच करतां केटलाएक गोवाळीआओ गाता हता, केटलाएक गोवाळीआओ वेणु, हाथनां तळां अने शींगडीओ वगाडता हता अने केटलाएक वखाणता हता ॥ १० ॥ हे राजा ! गोवाळीआओनी जा-तमां गुप्त रहेला ए गोवाळीआरूपी देवताओ जेम नटो नटने वखाणे तेम श्रीकृष्ण अने बलभद्रने वखाणता हता ॥ ११ ॥ काकपक्ष [जलफां] ने

वनं कुसुमितं श्रीमन्नदच्चित्रमृगद्विजम् ॥ गायन्मयूरभ्रमरं कूजत्कोकिलमारमम् ॥ ७ ॥ क्रीडिष्यमाणस्तत्कृष्णो भगवान् बलभद्र-
युतः ॥ वेणुं विरणयन् गोपैर्गोधनैः संवृतोऽविशत् ॥ ८ ॥ प्रवालवर्द्धस्तवकस्वग्धातुहृन्भूषणाः ॥ रामकृष्णादयो गोपा ननृतुर्युयु-
ज्युः ॥ ९ ॥ कृष्णस्य नृत्यतः केचिज्जगुः केचिदवादयन् ॥ वेणुपाणितलैः शृंगैः प्रशशंसुरथापरे ॥ १० ॥ गोपजातिप्रतिच्छन्ना
देवा गोपालरूपिणः ॥ ईडिरे कृष्णरामौ च नटा इव नटं नृप ॥ ११ ॥ भ्रामर्णेलवनेः क्षेपैरगस्तोदनविकर्षणैः ॥ चिकीडतुर्नियु-
द्धेन काकपक्षधरौ क्वचित् ॥ १२ ॥ क्वचिन्नृत्यत्सु चान्येषु गायकौ वादकौ स्वयम् ॥ शशंमर्तुर्महाराज साधु माध्विति वादिनौ ॥
॥ १३ ॥ क्वचिद्विलैः क्वचिच्छुभैः क्वचामलकमुष्टिभिः ॥ अस्पृश्यनेत्रबंधाद्यैः क्वचिन्मृगस्वगेहया ॥ १४ ॥ क्वचिच्च दर्दुरग्रावै-
र्विविधैरुपहासकैः ॥ कदाचित्स्पंदोलिकया कर्हिचिन्नृपचेष्टया ॥ १५ ॥ एवं तौ लोकसिद्धाभिः क्रीडाभिश्चैरतुर्वने ॥ नद्यद्विद्रो-
णिकुंजेषु काननेषु सरस्सु च ॥ १६ ॥

घरनारा ए बन्ने भाइओ कोई समये फेरववां, ठेकवां, पछाडवां, ठेकवां अने खेंचवां इत्यादिक मल्लयुद्धना प्रकारेथी क्रीडा करता हता ॥ १२ ॥
हे राजा ! कोई समये बीजाओ नाचतां ए बे भाइओ पोते गाता हता, वाजां वगाडता हता अने वाह वाह करीने वखाणता हता ॥ १३ ॥ कोई
समये बीलांओथी, कोई समये दडा जेवां कुंभवृक्षनां फलोथी, कोई समये आमळांओनी मुठीओथी, कोई समये स्पर्श करवा न देवाथी, कोई
समये आंख-बीचामणथी, कोई समये पशु अने पक्षीओनी चेष्टाओथी, कोई समये दंडकानी पेठें ठेकवाथी, कोई समये अनेक प्रकारनां
हास्येथी, कोई समये हींचकाथी अने कोई समये राजानी चेष्टाथी रमता हता ॥ १४ ॥ १५ ॥ एप्रमाणे ए बे भाईओ लोकमां प्रमिद्ध रमतोथी
वनमां क्रीडा करता करता नदीओ, पर्वतोनी गुफाओ, निकुंजो, वनो अने नळावांमां फरता हता ॥ १६ ॥

ए वनमां बलभद्र अने श्रीकृष्ण, गोवाळीआओनी माये पशुओने चारता हता त्यां तेओने हरीजवानी इच्छाथी गोवाळीआनुं रूप धरिने प्रलंबासुर आळ्यो ॥ १७ ॥ सर्वज्ञ श्रीकृष्ण भगवान् ए दैत्यने जाणी गया हता तोषण तेना वधनो विचार कवासारू प्रथम तेमणे तेनी माये मित्रता स्वीकारि लीघी ॥ १८ ॥ पत्नी क्रीडाओना प्रकारने जाणनारा भगवाने गोवाळीआओने बोलावी कह्युं के- “हे गोवाळीआओ ! आपणे यथायोग्य रीते बे टोळांमां वैचाइने विहार करीशुं” ॥ १९ ॥ पत्नी ए रमनमां गोवाळीआओ वलभद्र अने श्रीकृष्णने बे टोळांना पटेल कन्या. केटलाएक भगवाननी टोळीमां मळ्या अने बीजाओ बलभद्रनी टोळीमां मळ्या ॥ २० ॥ जेओ जीते तेओ माये बेसे अने हारे तेओ एओने उपाडे एवी रीतनी अनेक प्रकारनी रमतां तेओ करवा लाग्या ॥ २१ ॥ उपाडना, चडी बेमना अने गायोने चारता ए श्रीकृष्णादिक गोवाळीआओ भांडीरक नामना

पशुंश्चारयतो गोपैस्तद्धने रामकृष्णयोः ॥ गोपरूपी प्रलंबो जगदसुरस्तज्जिहीर्षया ॥ १७ ॥ तं विद्वानपि दाशार्हो भगवान्सर्वदर्शनः ॥ अन्वमोदत तत्सख्यं वधं तस्य विचिंतयन् ॥ १८ ॥ तत्रोपहूय गोपालान् कृष्णः ग्राह विहारवित् ॥ हे गोपा विहरिष्यामो द्वंद्वीश्रूय यथायथम् ॥ १९ ॥ तत्र चक्रुः परिवृद्धौ गोपा रामजनार्दनौ ॥ कृष्णसंघट्टिनः केचिदासन् रामस्य चापरे ॥ २० ॥ आचैरुर्विविधाः क्रीडा बाल्यबाहकलक्षणाः ॥ यत्रारोहति जेतारो वहति च पराजिताः ॥ २१ ॥ वहंतो बाल्यमानाश्च चारयंतश्च गोधनम् ॥ भांडीरकं वटं नाम जग्मुः कृष्णपुरोगमाः ॥ २२ ॥ रामसंघट्टिनो यर्हि श्रीदामवृषभादयः ॥ क्रीडायां जयिनस्तांस्तानुदुःकृष्णादयो नृप ॥ २३ ॥ उवाह कृष्णो भगवान् श्रीदामानं पराजितः ॥ वृषभं भद्रसेनस्तु प्रलंबो रोहिणीसुतम् ॥ २४ ॥ अविषह्यं मन्यमानः कृष्णं दानवपुंगवः ॥ वहन् द्रुततरं प्रागादवरोहणतः परम् ॥ २५ ॥ तमुद्रहन् धरणिधरेंद्रगौरवं महासुरो विगतरयो निजं वपुः ॥ स आस्थितः पुरटपरिच्छदो बभौ तडित्थुमानुडुपतिवाडिवांबुदः ॥ २६ ॥

વડસુધી જતા હતા ॥ ૨૨ ॥ બલભદ્રની ટોલીવાळा શ્રીદામા અને વૃષભઆદિ ગોવાળીઆઓ જ્યારે રમતમાં જીત્યા ત્યારે કૃષ્ણાદિક ગોવાળીઆઓ તેઓને ઉપાડવા લાગ્યા ॥ ૨૩ ॥ હારી ગણ્યા શ્રીકૃષ્ણે શ્રીદામાને પોતાની પીઠપર ઉપાડ્યો, ભદ્રસેને વૃષભને ઉપાડ્યો અને પ્રલંબાસુરે બલભદ્રને ઉપાડ્યા ॥ ૨૪ ॥ બલભદ્રને ઉપાડી ચાલેલો પ્રલંબાસુર શ્રીકૃષ્ણને બલવત્તર જાણી તેમની દૃષ્ટિ ચુકાવવા સારૂં બહુ જ ઉતાવળો ચાલીને ઉતારવાના સ્થાનકની પેલી કોર ઘણે દૂર ગયો ॥ ૨૫ ॥ મોટા પર્વત જેવા ભારવાળા બલભદ્રને ઉપાડનાર, વેગ વંધ પડી જવાથી જેણે દૈત્યજાતનું શરીર ધરી લીધું એવો અને સોનાના ઘરેણાંવાળો તે પ્રલંબાસુર, ચંદ્રમાને ધારણ કરનાર અને વીજલીના ફાવકારાવાળા મેઘની પેઠે શોભવા લાગ્યો ॥ ૨૬ ॥

આકાશસુધી પોહોંચેલું, અત્યંત વેગથી દીપ્ત દૃષ્ટિવાળું, ભમરોસાથે લાગેલી ઉગ્ર ઢાઢોવાળું, વઢતી શિલાવાળું અને કડાં મુકુટ તથા કુંડલની કાંતિથી અદ્ભુત લાગતું એ દૈત્યનું શરીર જોઈને બલભદ્ર કાંઈક ત્રાસ પામ્યા ॥ ૨૭ ॥ પછી સ્મૃતિ આવતાં નિર્ભય થયેલા બલભદ્રે આકાશમાર્ગથી પોતાના માલની પેઠે પોતાને લઈ જતા એ દૈત્યને, હંદ્રે જેમ વજ્રના વેગથી પર્વતને પ્રહાર દીધો તેમ કોધવતે દૃઢ મૂઠીથી તેના માથામાં પ્રહાર દીધો ॥ ૨૮ ॥ પ્રહાર વાગવાથી તુરત માથું ફાટી જતાં મોહાડામાંથી લોહી નાલતો, શરીરનું ભાન મૂલી ગયેલો અને મોટો નાદ કરતો એ પ્રલંબાસુર મરણ પામીને, હંદ્રના આયુધથી હણાણેલા પર્વતની પેઠે પડ્યો ॥ ૨૯ ॥ બલવાળા બલભદ્રે પ્રલંબાસુરને મારેલો જોઈને બહુજ વિસ્મય પામેલા ગોવાઢીઆઓ ‘વાહ

નિરીક્ષ્ય તદ્દપુરલમંબે ચરત્પ્રદીપ્તદ્ગન્ધુકુટિતોગ્રદંપ્રૂક્મ ॥ જ્વલચ્છિલ્લં કટકકિરીટકુંડલત્વિષાઽદ્ભુતં હલધર ઈપદત્રસત ॥ ૨૭ ॥ અથાગતસ્મૃતિરભયોરિપું બલો વિહાયસાર્થમિવ હરંતમાલનઃ ॥ રુષાઽહનચ્છિરસિ દૃટેન મુષ્ટિના સુરાધિપો ગિરિમિવ વઞ્ચરંહસા ॥ ૨૮ ॥ સ આહતઃ સપદિ વિશીર્ણમસ્તકો મુલ્લાદમન્ રુધિરમપસ્થુનોઽસુરઃ ॥ મહારથં વ્યસુરપતત્સમીરયન્ ગિરિર્યથા મઘવત આયુ-ધાહતઃ ॥ ૨૯ ॥ દૃષ્ટ્વા પ્રલંબં નિહતં બલેન બલશાલિના ॥ ગોપાઃ સુવિસ્મિતા આસન્ સાધુ સાધ્વિતિ વાદિનઃ ॥ ૩૦ ॥ આશિ-ષોભિષ્ણંતસ્તં પ્રશશંસુસ્તદર્હણમ્ ॥ પ્રેત્યાગતમિવાલિગ્ય પ્રેમવિહ્વલચેતસઃ ॥ ૩૧ ॥ પાપે પ્રલંબે નિહતે દેવાઃ પરમનિર્વૃતાઃ ॥ અ-ભ્યર્ષર્ષન્બલં માલ્યૈઃ શશંસુઃ સાધુ સાધ્વિતિ ॥ ૩૨ ॥ ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે દશમસ્કંધે પૂર્વાર્ધે પ્રલંબવધો નામાષ્ટાદશો-ઽધ્યાયઃ ॥ ૧૮ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ ક્રીડામક્તેષુ ગોપેષુ તદ્રાવો દુરચારિણીઃ ॥ સ્વેરં ચરંત્યો વિવિશુસ્તુણલોભેન ગહ્ધરમ્ ॥ ૧ ॥ અજા ગાવો મહિષ્યશ્ચ નિર્વિશંત્યો વનાદ્ધનમ્ ॥ ઇષીકાટર્વી વિવિશુઃ કંદંત્યો દાવતર્ષિતાઃ ॥ ૨ ॥

વાહ’ કેહેવા લાગ્યા ॥ ૩૦ ॥ આશીર્વાદ દેતા અને ચિત્તમાં પ્રેમથી વ્યાકુલ થયેલા ગોવાઢીઆઓ, વચ્ચાળવાને યોગ્ય અને જાણે મરણ પામીને પાછા આવ્યા હોય એવા બલભદ્રનું આલિંગન કરીને વચ્ચાળવા લાગ્યા ॥ ૩૧ ॥ પાપી પ્રલંબાસુર મરી જતાં બહુજ આનંદ પામેલા દેવતાઓએ બલભદ્ર ઉપર ફુલની વૃષ્ટિ કરી અને ‘સારું થયું, સારું થયું’ એમ કહ્યું ॥ ૩૨ ॥ ઇતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના દશમસ્કંધનો અઢારમાં અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૧૮ ॥ શુકદેવજી કેહેછે’.—ગોવાઢીઆઓ રમતમાં લાગી જતાં દુર નીકઢી ગયેલી અને પોતાની ઇચ્છાપ્રમાણે ચરતી ગાયો સ્વડની લાલચથી ઘાટા વનમાં ચાલી ગઈ ॥ ૧ ॥ એક વનમાંથી બીજા વનમાં જતાં ગરમીથી તરશી થયેલી અને ચીમો નાલતી ચકરીઓ, ગાયો તથા મેંસો મુંજ જાતના સ્વડના ઘાટા વનમાં પેશી ગઈ ॥ ૨ ॥

૧ આ ઓગણીશમાં અધ્યાયમાં મુંજારણ્યમાં પેઠેલા ગોવાઢીઆ અને ગાયોની ભગવાને દાવાનલ પીને તેથી રક્ષા કરી, એ કથા કહેવામાં આવશે.

पशुओंने नहि देखवार्थी पम्तावो पामेला श्रीकृष्ण अने बलभद्रादिक गोवाळीआओ शोचवा लाग्या पण ‘गायो क्यां गई’ ए जाणवामां आव्यु नहि ॥ ३ ॥ जीविकानुं माधन जनुं रहेतां मुंझाइ गएला ते गोवाळीआओ, गायोनी खरीओ अने दांतोवते कपाएलां खड उपरथी अने धरतीमां उटेलां तेओनां पगलां उपरथी ते गायोना मार्गमां गया ॥ ४ ॥ पछी थाकेला अने तरश्या थएला ते गोवाळीआओ मुंजना वनमां भूलुं पडेलुं अने चीमो नाखनुं पोतानी गायोनुं धण मळतां त्यांथी तेने पाछुं वाळ्यु ॥ ५ ॥ भगवाने मेघनाद सरस्वी गंभीर वाणीथी बोलावेली ते गायो पोताना नामना शब्द सांभळीने आनंदथी सामो नाद करवा लागी ॥ ६ ॥ त्यां यहच्छार्थी वनमां रेहेनाराओनो क्षय करनार, वायुए वघारेलो अने भयंकर उंवाडीआंओथी स्थावर-जंगमोने वाळी नाखतो मोटो दावानल चारे कोरथी लाग्यो ॥ ७ ॥ चारे कोरथी आवता ए दावानलने जोईने गोवाळीआ

तेऽपश्यंतः पशून्गोपाः कृष्णरामादयस्तदा ॥ जानातुतापा न विदुर्विचिन्वन्तो गवां गतिम् ॥ ३ ॥ तृणैस्तत्खुरदच्छिन्नैर्गोष्पदैरंकि-
र्तैर्गवाम् ॥ मार्गमन्वगमन्सर्वे नष्टजीव्या विचेतसः ॥ ४ ॥ मुंजाटव्यां भ्रष्टमार्गं क्रंदमानं स्वगोधनम् ॥ संप्राप्य तृषिताः श्रान्तास्त-
तस्ते संन्यवर्तयन् ॥ ५ ॥ ता आहूता भगवता मेघगंभीरया गिरा ॥ स्वनाम्नां निनदं श्रुत्वा प्रतिनेदुः प्रहर्षिताः ॥ ६ ॥ ततः समंताद्-
नधूमकेतुर्यदृच्छयाऽभूत् क्षयकृद्धनौकमाम् ॥ समीरितः सारथिनोत्वणोत्सुकैर्विल्लिहानः स्थिरजंगमान्महान् ॥ ७ ॥ तमापतंतं
परितो दवामिं गोपाश्च गावः प्रसमीक्ष्य भीताः ॥ ऊचुश्च कृष्णं मवलं प्रपन्ना यथा हरिं मृषुभयार्दिता जनाः ॥ ८ ॥ कृष्ण कृष्ण
महावीर्यं हे रामामितविक्रम ॥ दावामिना दह्यमानान् प्रपन्नांस्त्रातुमर्हथः ॥ ९ ॥ नूनं त्वद्वांधवाः कृष्ण नचाहृत्यवसीदितुम् ॥ वयं
हि सर्वधर्मज्ञ त्वन्नाथास्त्वत्परायणाः ॥ १० ॥ श्रीशुक उवाच ॥ वचो निशम्य कृष्णं बंधूनां भगवान् हरिः ॥ निमीलयत माभैष्ट
लोचनानीत्यभाषत ॥ ११ ॥ तथेति मीलितान्नेषु भगवानभिमुख्यम् ॥ पीत्वा मुखेन तान्कृच्छ्राद्योगाधीशो व्यमोचयत् ॥ १२ ॥

अने गायो भय पास्यां. पछी जेम संसारना भयथी पीडाएला लोको शरणे जईने ईश्वरनी प्रार्थना करे तेम गोवाळीआओ शरणे जईने बलभद्रस-
हित श्रीकृष्णनी प्रार्थना करी के- “हे कृष्ण ! हे मोटा बलवाळा ! हे अपार पराक्रमवाळा ! अमो के जेओ दावानलथी बळता अने
शरणागत छीए तेओनी तमारे रक्षा करवी जोईए ॥ ८ ॥ ९ ॥ हे कृष्ण ! हे सर्व धर्मेने जाणनार ! तमारा बांधवोने पीडा नहि थवी जोईए. अ-
मारा नाथ अने परम शरण तमेज छो ” ॥ १० ॥ शुक्रदेवजी कहेछे.- बंधुओंनुं ए दीन वचन सांभळीने भगवाने कहुं के- “बीओ मा.
आंख्यो वीची जाओ.” “ठीक” एम कहीने ते सघळाओ आंख्यो वीची जतां योगेश्वर भगवाने पोताना मुखवते भयंकर दावानलने पी जईने
तेओने कष्टमांथी मुकाव्या ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥

પછી ક્ષણમાત્રમાંજ માંડીર વડની પાસે પોહોંચાડી દીધેલા તે ગોવાલીઆઓ આંલ્યો ઉઘાડીને જોવે ત્યાં પોતાને અને ગાયોને દાવામિત્રી મુકાણાં જોઈને વિસ્મય પામ્યાં ॥ ૧૩ ॥ યોગમાયાના પ્રભાવવાલું તે ભગવાનનું, પોતાની દાવામિત્રી રક્ષા કરવારૂપ યોગબલ જોઈને તે ગોવાલીઆઓ ભગવાનને દેવ માનવા લાગ્યા ॥ ૧૪ ॥ ગોવાલીઆઓ સ્તુતિ કરાતા ભગવાન્ સાયંકાલે ગાયોને પાછી વાલીને વેળુ વગાડતા વગાડતા બલભદ્રસહિત ગોકુલમાં પધાન્યા ॥ ૧૫ ॥ ગોપીઓ કે જેઓને ભગવાનવિના એક ક્ષણ સો યુગ જેવો જતો હતો તેઓને ભગવાનના દર્શનથી મોટો આનંદ થયો ॥ ૧૬ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो ओगणीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ १९ ॥ શ્રુકદેવજી

તતશ્ચ તેક્ષીણ્યુન્મીલ્ય પુનર્માંડીરમાપિતાઃ ॥ નિશમ્ય વિસ્મિતા આસન્નાત્માનં ગાશ્ચ મોચિતાઃ ॥ ૧૩ ॥ કૃષ્ણસ્ય યોગવીર્યં તદ્યો-
ગમાયાઽનુભાવિતમ્ ॥ દાવામેરાત્મનઃ ક્ષેમં વીક્ષ્ય તે મેનિરેઽમરમ્ ॥ ૧૪ ॥ ગાઃ સન્નિવર્ત્ય સાયાદ્દે મહરામો જનાર્દનઃ ॥ વેણું વિ-
રણ્યન્ ગોષ્ઠમગાદ્ગોપેરભિષ્ણુતઃ ॥ ૧૫ ॥ ગોપીનાં પરમાનંદ આસીદ્ગોવિંદર્શને ॥ ક્ષણં યુગશતમિવ યામાં યેન વિનાઽભવત્ ॥ ૧૬ ॥
इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे दवाभिपानं नाम एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ શ્રીશ્રુક ઉવાચ ॥ ॥ ત-
યોસ્તદદ્ધતં કર્મ દાવામેર્મોક્ષમાત્મનઃ ॥ ગોપાઃ સ્ત્રીભ્યઃ સમાચર્યુઃ પ્રલંબવધમેવ ચ ॥ ૧ ॥ ગોપવૃદ્ધાશ્ચ ગોપ્યશ્ચ તદુપાકર્ણ્ય વિ-
સ્મિતાઃ ॥ મેનિરે દેવપ્રવરો કૃષ્ણરામૌ વ્રજં ગતૌ ॥ ૨ ॥ તતઃ પ્રાવર્તન્ત પ્રાવૃદ્ સર્વમત્વમસુદ્રવા ॥ વિદ્યોતમાનપરિધિર્વિસ્ફ-
ર્જિતનભસ્તલા ॥ ૩ ॥ ॥ ॥

કેહેછે. ૧- ગોવાલીઆઓ વ્રજમાં જઈને પોતાને દાવામિત્રી મુકાવવારૂપ અને પ્રલંબાસુરને મારવારૂપ એ વે માઈઓનું અદ્ભુત કર્મ પોતાની સ્ત્રીઓ પાસે કહી દેલાહ્યું ॥ ૧ ॥ વૃદ્ધ ગોવાલીઆ અને ગોપીઓ તે વાત સાંભળી વિસ્મય પામ્યાં અને “ ભગવાન્ તથા બલભદ્ર, એ કોઈ વ્રજમાં મોટા દેવ આવ્યા છે” એમ માનવા લાગ્યાં ॥ ૨ ॥ પછી સર્વ પ્રાણીઓને ઉત્પત્તિ અને જીવન આપનારી વર્ષાક્રતુ આવી. સૂર્ય અને ચંદ્ર-
માને કુંડાલાં થવા લાગ્યાં. આકાશમાં ગડબઢાટ ઉઠ્યો ॥ ૩ ॥ ॥ ॥

૧ શ્રીદામાદિક ગોવાલીઆઓ પોતાના અંગ ઉપર ચઢીને રાજી થતા હતા તેઓને ભગવાને દાવામિત્રી પી જઈને પોતાનું પૈશ્વર્ય દેવાહ્યું. ૨ આ વીશમા અધ્યાયમાં વર્ષા અને શરદ્ ક્રતુના વર્ણનથી ગોવાલીઆ અને બલભદ્રસહિત ભગવાનની વર્ષાક્રતુસંબંધી લીલા કેહેવામાં આવશે.

वीजळी अने गर्जनाओमहिन घाटां श्याम वादळांओथी ढंकाएलुं अने जेमां प्रकाश स्पष्ट देखातो न हतो एवुं आकाश, त्रणे गुणोथी ढंकाएला जीवना स्वरूपनी पेट जणावा लाग्युं ॥ ४ ॥ राजा जेम समयपर प्रजापसेथी धन लईने समयपर पाळुं आपेछे तेम सूर्यनारायण पण, आठ महिना-मुथी पृथ्वीनुं जलरूप घन के जे पोते पोतानां किरणोथी लीधुं हनुं नेने ममय आवतां पाळुं मुकवा लाग्या ॥ ५ ॥ दयालु पुरुषो जेम दुःस्त्रीजनने जोईने तेओने सुग्री करवामाटे दयाथी धुजीने पोतानुं जीवन पण मुकी दे तेम मोटा मेघ बीजळीरूप नेत्रथी जगतने ताप पांमेळुं जोई भारे पवनथी धुजीने जीवन [जल] मुकवा लाग्या ॥ ६ ॥ जेम सकाम तप करनानुं शरीर प्रथम तपथी दुबळुं थइने पळी तपनुं फल पासीने पुष्ट थाय तेम पृथ्वी के जे ग्रीष्मऋतुथी दुबळी थई हती तेपण पाछी मेघनुं जल मळवाथी पुष्ट थई ॥ ७ ॥ जेम कलियुगमां पापनेलीधे पाखंडमार्ग प्रकाशे पण वेद प्रकाशे

सांद्रनीलांबुदेव्योम सविद्युस्तनयितुभिः ॥ अस्पृष्टज्योतिगच्छन्नं ब्रह्मेव सगुणं वभौ ॥ ४ ॥ अष्टौ मासान्निपीतं यद्भूम्याश्रोदमयं वसु ॥ स्वर्गोभिमोक्तुमारेभे पर्जन्यः काल आगते ॥ ५ ॥ तदित्वंतो महामेघाश्रंदश्वसनवेपिताः ॥ प्राणनं जीवनं ह्यस्य मुमुक्षुः करुणा इव ॥ ६ ॥ तपःकृशा देवमीढा आसीदधीयसी मही ॥ यथैव काम्यतपसस्तनुः संप्राप्य तत्फलम् ॥ ७ ॥ निशामुखेषु स्व-द्योतास्तमसा भांति न ग्रहाः ॥ यथा पापेन पाखंडा न हि वेदाः कलौ युगे ॥ ८ ॥ श्रुत्वा पर्जन्यनिनदं मंहुका व्यसृजन् गिरः ॥ तूष्णीं शयानाः प्राग्यद्वद्राहणा नियमात्यये ॥ ९ ॥ आसन्नोत्पथवाहिन्यः क्षुद्रनद्योऽनुशुष्यतीः ॥ पुंसो यथाऽस्वतंत्रस्य देहद्रवि-णसंपदः ॥ १० ॥ हरिता हरिभिः शर्यैरिद्रगोपैश्च लोहिता ॥ उच्छिलीं प्रकृतच्छाया नृणां श्रीरिव मूरमृत् ॥ ११ ॥ क्षेत्राणि स-स्यसंपद्भिः कर्षकाणां मुदं ददुः ॥ धनिनामुपतापं च देवाधीनमजानताम् ॥ १२ ॥

नहि तेम प्रदोशकालमां अंधारानेलीधे पतंगीआ प्रकाशवा लाग्या अने ग्रहो प्रकाशवा न लाग्या ॥ ८ ॥ जेम चूप थइने सुइ रहेला शिष्यो, नित्यकर्मने अंते पोताना आचार्यनो शब्द सांभळी भणवा लागे तेम आठ मास मुधी चूप रहेलां देडकांओ वर्षाऋतुमां मेघनो शब्द सांभळीने बोलवा लाग्यां ॥ ९ ॥ जे पुरुष इंद्रियोने परतंत्र होय तेनी जेम क्षणिक देह अने धननी संपत्तिओ अवळे मार्गे चाले तेम थोडीवारमां सुकाई जनारी नाहानी नदीओ अवळे मार्गे चालवा लागी ॥ १० ॥ राजानी सेना जेम अनेक रंगवाळी अने छत्रनी छायावाळी देखाय तेम पृथ्वी लीला खडनेलीधे नीलवर्णवाळी, इंद्रगोप नामना राता कीडाओनेलीधे राता रंगवाळी अने शिलींघो [मींदडांनी बळीओ] थी छत्रनी छायावाळी देखावा लागी ॥ ११ ॥ खेतरो धान्योनी संपत्तिथी खेडुतोने आनंद आपवा लाग्यां अने 'लाम थवो देवाधीन छे' एम नहि जाणी धान्यनो घणो संग्रह करी राखनारा वेपारीओने संताप देवा लाग्यां ॥ १२ ॥

? वीजळी, गर्जना, अने वादळांओने अनुक्रमथी सत्त्व, रज अने तमोगुणनी उपमा आपीछे.

જેમ ભગવાનની સેવામાં પ્રવર્તેલા પુરુષો સુંદર સ્વરૂપ ધારણ કરે તેમ જલ અને સ્થલમાં રહેનારા સઘळा जीवों નવાં પાણીના સેવનથી સુંદરરૂપ ધરવા લાગ્યા ॥ ૧૩ ॥ જેમ કાચા યોગીનું વાસનાવાલું ચિત્ત, વિષયોથી જોડાઈને ક્ષોભ પામે તેમ પવનથી ઉઠતા તરંગોવાલો સમુદ્ર નદીઓથી જોડાઈને ક્ષોભ પામવા લાગ્યો ॥ ૧૪ ॥ જેમ ભગવાનમાં ચિત્ત રાગનારા ભક્તલોકો દુઃખો પડવાથી પળ વ્યથા ન પામે તેમ પર્વતો વરસાદની ધારાઓ પડવાથી વ્યથા ન પામ્યા ॥ ૧૫ ॥ બ્રાહ્મણોએ અભ્યાસ કરવામાં નહિ આવતા અને કાલ જતાં મૂલી જવાણા વેદો જેમ સંદિગ્ધ થઈ જાય તેમ લોકોની ફર-હર-વિનાના થણા અને સ્વડથી ઢંકાણા માર્ગો સંદિગ્ધ થઈ ગયા ॥ ૧૬ ॥ જેમ ક્ષણિક સ્નેહવાલી છીનાલ સ્ત્રીઓ ગુણવાન પુરુષોમાં સ્થિરતા ન ધરે તેમ ચપલ વીજલીઓ સર્વ લોકોના બંધુરૂપ મેઘોમાં સ્થિરતા પકડતી ન હતી ॥ ૧૭ ॥ જેમ ગુણોની ગડબડવાલા પ્રપંચમાં આત્મા નિર્ગુણ

જલસ્થલૌકસઃ સર્વે નવવારિનિષેવયા ॥ અવિભ્રદ્વચિરં રૂપં યથા હરિનિષેવયા ॥ ૧૩ ॥ સર્પદ્વિઃ સંગતઃ સિંધુશ્ચુષ્ણભે શ્વસનોર્મિ-
માન્ ॥ અપક્રયોગિનશ્ચિત્તં કામાત્તં ગુણયુગ્ધયા ॥ ૧૪ ॥ ગિરવો વર્ષધારાભિર્હન્યમાના ન વિવ્યયુઃ ॥ અભિશ્મયમાના વ્યસનેર્ય-
થાઽધોક્ષજચેતસઃ ॥ ૧૫ ॥ માર્ગાં વશ્મતુઃ સંદિગ્ધાસ્તૃણૈશ્છન્ના હ્યસંસ્કૃતાઃ ॥ નાભ્યસ્યમાનાઃ શ્રુતયો દ્વિજૈઃ કાલહતા ઇવ ॥ ૧૬ ॥
લોકબંધુષુ મેઘેષુ વિદ્યુતશ્રલસૌહદાઃ ॥ સ્થૈર્યં ન ચક્રુઃ કામિન્યઃ પુરુષેષુ ગુણિચિવ ॥ ૧૭ ॥ ધત્તુર્વિયતિ માહેદં નિર્ગુણં ચ ગુણિન્ય-
ભાત્ ॥ વ્યક્તે ગુણવ્યતિકરેઽગુણવાન્પુરુષો યથા ॥ ૧૮ ॥ નરરાજોઽપશ્ચન્નઃ સ્વજ્યોત્સ્મારાજિતૈર્ધનૈઃ ॥ અહંમત્યા ભાસિતયા સ્વભા-
સા પુરુષો યથા ॥ ૧૯ ॥ મેઘાગમોત્સવાહૃષ્ટઃ પ્રત્યનંદન્ શિર્સંદિનઃ ॥ ઘટેષુ તસા નિર્વિણ્ણા યથાઽલ્યુતજનાગમે ॥ ૨૦ ॥ પી-
ત્વાઽપઃ પાદપાઃ પદ્મિરાસન્ના નાભ્યમૂર્તયઃ ॥ પ્રાક્ષામાસ્તપમા શ્રાંતા યથા કામાનુમેવયા ॥ ૨૧ ॥ સરસ્વશાંતરોધસ્તુ ન્યૂબુંગાપિ
સારસાઃ ॥ ઘટેષ્વશાંતકૃત્યેષુ ગ્રામ્યા ઇવ દુરાશયાઃ ॥ ૨૨ ॥

છતાં પણ શોભેછે તેમ ગર્જનાની ગડબડવાલા આકાશમાં ઇન્દ્રધનુષ દોરી વગરનું છતાં પણ શોભવા લાગ્યું ॥ ૧૮ ॥ આત્માથીજ પ્રકાશ પામેલા અહંકાર-
થી ઢંકાણો આત્મા જેમ દીપતો નથી તેમ ચંદ્રથીજ પ્રકાશ પામેલા મેઘથી ઢંકાણો ચંદ્ર દીપતો ન હતો ॥ ૧૯ ॥ જેમ ઘરમાં સંતાપ પામેલા વિરક્ત
પુરુષો વૈષ્ણવજનના સમાગમથી રાજી થઈને તેઓને વાણીથી અભિનંદન આપે તેમ ગર્મીથી તપેલા મયૂરો મેઘ આવવાના ઉત્સવથી રાજી થઈને તેઓને
ટૌંકારથી અભિનંદન આપવા લાગ્યા ॥ ૨૦ ॥ જેમ પ્રથમ તપ કરવાથી દુઢવા થણા અને થાકી ગણા પુરુષો સંસારનાં વિષયમુલ્લ ભોગવવાથી
પ્રફુલ્લિત થાય તેમ ડનાલાથી દુર્બલ થણાં વૃક્ષો પોતાનાં મૂલવતે પાણી પીવાથી પ્રફુલ્લિત થઈ ગયાં ॥ ૨૧ ॥ જોકે ઘર અનેક પ્રકારનાં કર્તવ્યની
પીડાથી ભરેલાં છે તોપણ તેઓમાં વિષયની ઇચ્છાવાલા પામર પુરુષો જેમ વમેછે તેમ તલાવો જોકે કીચ અને કાંટા ભરેલા કાંટાઓવાલાં હતાં

तोपण तेआमां मारम पक्षीओ रेहेतां हुतां ॥ २२ ॥ जेम कलियुगमां पाखंडीओना नीच वादीथी वेदमार्ग वृटी जाय तेम मेघ वरसतां पाणीना प्र-
वादीथी पाजो वृटी गई ॥ २३ ॥ जेम गजाओ ममये ममये पुंगेहितांनी प्रेरणाथी लोकांने सुख आप तेम वादळां वायुओनी प्रेरणाथी प्राणीओने
अमृतसरखुं जल आपवा लाग्यां ॥ २४ ॥ एप्रमाणे ममृदिवाळां जने पाकेला खजूर तथा जांबुवाळां ते वनमां विहार करवानेमाटे गायो अने गो-
वाळीआओथी वीट्याएला श्रीकृष्ण भगवान् बलभद्रमहित पद्यान्या ॥ २५ ॥ आउना मोटा भारथी मंद मंद चालती अने जेओना आंचळोमांभी
दुध चाल्यां जतां हुतां एवीं गायो प्रीतिथी भगवान् बालाववानेलीधे तुरत चालवा लागी ॥ २६ ॥ राजी थएली भिलडीओने, रसने झन्या करती
वननी पंक्तिओने, पर्वतोमांथी पडती जलनी धाराओने, अने पासे आवेली गुफाओने भगवान् जोता हुता अने मेघनी गर्जनाओने सांभळता हुता

जलोर्धेनिर्भिद्यंत सेतवो वर्षतीश्वरे ॥ पाखंडिनाममद्रादेवदमार्गाः कलौ यथा ॥ २३ ॥ व्यमुंचन्वायुभिर्नुन्ना ऋतेभ्योऽथासृतं
घनाः ॥ यथाशिषो विश्पतयः काले काले द्विजेरिताः ॥ २४ ॥ एवं वनं तद्र्षिष्ठं पक्ववर्ज्जंजमुमत् ॥ गोगोपालेर्दृतो रंभुं सबलः
प्राविशद्धरिः ॥ २५ ॥ धेनवो मंदगामिन्य ऊयोभारेण ऋयसा ॥ ययुर्भगवताहृता हुतं प्रीत्या ह्युतस्तनीः ॥ २६ ॥ वनोक्तसः
प्रमुदिता वनराजीर्मधुच्युतः ॥ जलधारा गिरेर्नादानासन्ना ददृशे गुहाः ॥ २७ ॥ कचिद्गनस्पतिकोडे गुहायां चाभिवर्षति ॥
निर्विश्य भगवान् रेमे कंदमूलफलाशनः ॥ २८ ॥ दध्योदनं समानीतं शिलायां सलिलांतिके ॥ संभोजनीर्यैर्बुभुजे गोपैः
संकर्षणाऽन्वितः ॥ २९ ॥ शाद्रलोपरि संविश्य चर्वतो मीलितेक्षणान् ॥ तृप्तान्धृषान्वत्सतरान् गाश्र स्वोद्योभरश्रमाः ॥ ३० ॥
प्रावृद्श्रियं च तां वीक्ष्य सर्वभूतमुदावहम् ॥ भगवान्पूजयांचके आत्मशक्त्युपबृंहिताम् ॥ ३१ ॥ एवं निवसतोस्तस्मिन् रा-
मकेशवयोर्व्रजे ॥ शरत्समभवद्व्यभ्रा स्वच्छांश्वपरुषानिला ॥ ३२ ॥

॥ २७ ॥ कोई समये वरसाद वरसतां झाडनी कांतराडमां अने गुफामां पेडीने भगवान् रमता हुता अने कंद, मूल तथा फल खाता हुता ॥ २८ ॥
बलभद्र सहित श्रीकृष्ण भगवान्, माये जमाडवा जेवा गोवाळीआओसाथे पाणीने कांठे शिलाउपर बेसीने कांठे आणेला दहि-भातने जमता
हुता ॥ २९ ॥ तृप्त थईने लिला खडवाळी पृथ्वीउपर बेसी आंख्यो वीचीने ओगाळता बळदो, वाछडां अने आउना भारथी थाकी रहेली मायोने
जोइने भगवान्, ए पोतानी शक्तिथी वृद्धि पांमेली अने सर्व प्राणियोने सुख देनारी वर्षाक्रतुनी शोभाने वखाणता हुता ॥ ३० ॥ ३१ ॥ एप्रमाणे ते
श्रीकृष्ण अने बलभद्र व्रजमां रेहेतां शरदक्रतु आवी. वादळांनो घमघोर मटी गयो; जल स्वच्छ थई गयां अने पवननी कठोरता मटी गई ॥ ३२ ॥

જેમ યોગમાંથી ઘટ થાણાઓનાં ચિત્ત પાછાં યોગનું સેવન કરવાથી સ્વચ્છ થાય તેમ પાણી, કમલોને ઉત્પન્ન કરનારી શરદ્ઋતુથી પાછાં સ્વચ્છ થયાં ॥ ૩૩ ॥ જેમ ભગવાનની ભક્તિ, ગુરુનેમાટે પાણી ભરી આવવાના દ્રાવ્યચારીના કપને હરેછે [કેમકે ભક્તિથી પૂર્ણ થાણાને તેવું કટ મોગ-વવાનો ઉપયોગ નથી અને ગુરુ પળ તેવા કૃતાર્થ શિષ્યને તેવા કામમાં આજ્ઞા કરે નહિ] તેમ શરદ્ઋતુએ આકાશનાં વાદળોને હરી લીધાં. જેમ ભગવાનની ભક્તિ, ગૃહસ્થાશ્રમવાળાની સંતાનાદિકની સાંકડને હરેછે, [કેમકે ભક્તને એકાંતવાસમાં રુચિ ઉત્પન્ન થાયછે] તેમ શરદ્ઋતુએ પ્રાણિયો કે જેઓ વરસાદની બીકથી એકઠાં થઈને સાંકડમાં ભરાઈ રહેતાં હતાં તેઓની સાંકડને હરી લીધી. જેમ ભગવાનની ભક્તિ, વાનપ્રસ્થ આશ્રમવાળાના મલધારણને હરેછે [કેમકે ભક્તિ થયા પછી વાનપ્રસ્થ રહીને અંગ તથા કેશાદિકમાં મેલ રાખવાની કશી આવશ્યકતા નથી] તેમ શરદ્ઋતુએ પૃથ્વીના કાદવને હરી લીધો. જેમ ભગવાનની ભક્તિ, સંન્યાસિઓના કામાદિ વાગનારૂપ મેલને હરેછે તેમ શરદ્ઋતુએ જલનો મેલ હરી

શરદા નીરજોત્પત્યા નીરાણિ પ્રકૃતિં યયુઃ ॥ પ્રજ્ઞાનામિવ ચેતાંમિ પુનર્યોગનિષેવ્યા ॥ ૩૩ ॥ વ્યોમ્નોઽદ્ મૃતશાબલ્યં મુવઃ પં-
કમપાં મલમ્ ॥ શરજહારાશ્રમિણાં કૃષ્ણે ભક્તિર્યથાઽશુભમ્ ॥ ૩૪ ॥ સર્વમ્ જલદા હિત્વા વિરેજુઃ શુભ્રવર્ચસઃ ॥ યથા ત્યકે-
ષણઃ શાંતા મુનયો મુક્તકિલ્બિષાઃ ॥ ૩૫ ॥ ગિરયો મુમુચુસ્તોયં ક્વચિન્ન મુમુચુઃ શિવમ્ ॥ યથા જ્ઞાનામૃતં કાલે જ્ઞાનિનો
દદતે ન વા ॥ ૩૬ ॥ નૈવાર્વિદન્સીયમાણં જલં ગાધજલેચરાઃ ॥ યથાયુરન્વહં ક્વયં નગ મૂઢાઃ કુટુંબિનઃ ॥ ૩૭ ॥ ગાધવારિચરા-
સ્તાપમર્વિદન્ શરદર્કજમ્ ॥ યથા દરિદ્રઃ કૃપણઃ કુટુંબ્યવિજિતેન્દ્રિયઃ ॥ ૩૮ ॥ શનૈઃ શર્નેર્જંદુઃ પંકં સ્થલાન્યામં ચ વીરુધઃ ॥
યથાહંમમતાં ધીરાઃ શરીરાદિષ્વનાત્મસુ ॥ ૩૯ ॥ ॥ ॥

લીધો ॥ ૩૪ ॥ જેમ સઘડી તૃણા છોડી દઈને સ્વચ્છ થાણા શાંત મુનિલોકો શોભે તેમ પોતાનું સર્વસ્વ નાષ્ટી દઈને ઘોઘાં થાણાં વાદળાં શોભવા લાગ્યાં ॥ ૩૫ ॥ જેમ જ્ઞાનીલોકો પોતાનું જ્ઞાનરૂપી અમૃત કોઈ [અધિકારી] ને આપે અને કોઈ [અધિકાર વગરના] ને ન આપે તેમ પર્વતો પોતાનું સુંદર જલ કોઈ ઠેકાણે મુકવા અને કોઈ ઠેકાણે ન મુકવા લાગ્યા ॥ ૩૬ ॥ જેમ મૂઢ કુટુંબી માણસો આયુષ્યને પ્રત્યેક દિવસે મૃતનું જનું જાણતા નથી તેમ છીછરા જલમાં રહેનારા જનુઓ જલને પ્રત્યેક દિવસે મૃતનું જનું જાણતા ન હતા ॥ ૩૭ ॥ જેમ દરિદ્ર, કંગાલ અને અજિતેન્દ્રિય કુટુંબી માણસો સંસારના તાપને પામે તેમ છીછરા જલમાં રહેનારા જલજનુઓ મૃત્યુના તાપને પામવા લાગ્યા ॥ ૩૮ ॥ જેમ જ્ઞાની લોકો દ્રવ્યાદિક અનાત્મ પદાર્થોમાં ધીરે ધીરે મમતા છોડી દે તેમ સ્થલો ધીરે ધીરે કાદવને છોડી દેવા લાગ્યાં, અને જેમ જ્ઞાની લોકો શરીરાદિક અનાત્મ પદાર્થોમાં ધીરે ધીરે અહંતા છોડી દે તેમ લતાઓ ધીરે ધીરે પોતાનું કાષાપણું છોડી દેવા લાગી ॥ ૩૯ ॥ ॥

जेम अंतःकरण मारी रीते उपगम पासतां मुनिजन वेद भणवानो घोघाट छोडी दइने चूप थई जाय तेम शरदूक्तनु आवतां, जेनुं जल निश्चल थई गयुं एवो समुद्र पोतानो घोघाट छोडी दइने चूप थयो ॥ ४० ॥ जेम योगीओ इंद्रियोरूप हागथी पोताना जता रेहेता ज्ञानने इंद्रियोना रोषथी पकडी राखे तेम खंडुतो अनेक मागोथी चाल्या जता जलने क्यागओनिमाट दृढ बंध बांधीने पकडी राखवा लाग्या ॥ ४१ ॥ जेम बोध, देहाभिमानथी थएला तापने हरी ले छे अने जेम भगवान, गोपीओना तापने हरी ले छे तेम चंद्रमा, लोकोना शरदूक्तनुना सूर्यनी किरणोथी थएला तापने हरवा लाग्यो ॥ ४२ ॥ जेम रजोगुण तथा तमोगुणथी रहित थएलुं अने जेमां वेदनो यथार्थ अर्थ प्रकाश्यो होय एवुं चित्त शोभे तेम वादळारहित थएलुं अने शरदूक्तनुना चांग्वा तागओना प्रकाशवाळुं आकाश शोभवा लाग्युं ॥ ४३ ॥ जेम यादवोना पति भगवान, यादवोना मंडलथी वींटाइने

निश्चलांबुरभूचूर्णी समुद्रः शरदागमे ॥ आत्मन्युपगते सम्यग्मुनिव्युपरतागमः ॥ ४० ॥ केदारेभ्यस्त्वपोऽष्टकृन् कर्षका दृ-
दमेतुभिः ॥ यथा प्राणैः स्वज्ज्ञानं तन्निगेधेन योगिनः ॥ ४१ ॥ शरदकांशुजांस्तापान् भृतानामुडुपोऽहरत् ॥ देहाभिमानं जं
वोथो मुकुंदो ब्रजयोपिनाम् ॥ ४२ ॥ स्वमशोभन निर्मेधं शरद्रिमलतारकम् ॥ सत्त्वयुक्तं यथा चित्तं शब्दब्रह्मार्थदर्शनम् ॥ ४३ ॥
अखंडमंडलो व्योम्नि राजोडुगणैः शशी ॥ यथा यदुपतिः कृष्णो वृष्णिचक्रावृतो भुवि ॥ ४४ ॥ आश्लिष्य समशीतोष्णं
प्रसूनवनमारुतम् ॥ जनस्तापं जहुर्योप्यो न कृष्णहन्तेचेतसः ॥ ४५ ॥ गावो मृगाः स्वगा नार्यः पुष्पिण्यः शरदाऽभवन् ॥
अन्वीयमानाः स्ववृषैः फलेरीशक्रिया इव ॥ ४६ ॥ उदहृष्यन्वारिजानि सूर्योत्थाने कुमुदिना ॥ राज्ञा तु निर्भया लोका
यथा दस्यून्विना नृप ॥ ४७ ॥

पृथ्वीमां शोभता हता तेम संपूर्ण मंडलवाळां चंद्रमा आकाशमां तारागणोथी वींटाइने शोभवा लाग्यो ॥ ४४ ॥ पुष्पवनमां समशीतोष्ण पवननुं
आलिंगन करवाथी सघळा लोकोनो ताप मटी जतो हतो परंतु भगवाने जेओनुं चित्त हरी लीधुं हनुं एवी गोपीओनो ताप मटतो न हतो [पवन
शृंगारनो उदीपक विभाव होवनेलीधे उलटो तेथी कामज्वर वधतो हतो] ॥ ४५ ॥ गावो, मृगलीओ, पक्षिणीओ अने स्त्रीओनी पछवाडे शर-
दूक्तनुना प्रभावनेलीधे तेओनी इच्छा वगर पण ते ते जातिना पुरुषो दोडता हता तेथी तेओ, ईश्वरना आराधननी क्रियाओ जेम आराधना क-
रनारनी इच्छा वगर पण फलवाळी थाय तेम गर्भवाळी थवा लागी ॥ ४६ ॥ हे राजा ! जेम चोर विना बीजा सघळा लोको राजाना उदयथी नि-
र्भय थाय तेम कुमुद विना बीजां कमलो सूर्यना उदयथी प्रफुल्लित थवा लाग्यो ॥ ४७ ॥

पाकेलां धान्योनीं समृद्धिवाळीं पृथ्वीं नगरोमां अने गामोमां नवीन अन्न खावाना वैदिक यज्ञोत्थी अने इन्द्रियोने मुख आपनारा लौकिक उत्सवोत्थी पण शोभवा लागीं अने तेमां श्रीकृष्ण अने बलभद्रना फरवानेलीधे तो बहुज शोभती हती ॥ ४८ ॥ जेम मंत्र अने योगादिकथी सिद्ध थएला पुरुषो आयुष्यना बंधनथी मनुष्य देहमां रोकाई रह्या होय तेओ समय आवतां देवादिकना अवतारने पामेछे, तेम वरसादथी रोकाएला वेपारी, संन्यासी, राजा अने ब्रह्मचारीओ शरद्वक्तुमां छुटथी नीकळीने पोतपोताना अर्थोने पाम्या. [वेपारीओ वेपार करवा लाग्या, मंन्यासीओ स्वेच्छाथी फरवा लाग्या, राजाओ दिग्विजय करवा नीकळ्या अने ब्रह्मचारीओ विद्याध्ययन करवा लाग्या] ॥ ४९ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो वीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २० ॥ शुक्रदेवजी केहेछे^१ - आवी गीते वृंदावन के जे शरद्वक्तुनेलीधे स्वच्छ जलवाळुं अने कमलोना

पुरग्रामेष्वग्रयणैरिन्द्रियैश्च महोत्सवैः ॥ वभौ भूः पक्षमस्याढ्या कलाभ्यां नितरां हरेः ॥ ४८ ॥ वणिङ्मुनिनृपस्त्राता निर्गम्या-
र्थान्प्रपेदिरे ॥ वर्षरुद्धा यथा सिद्धाः स्वर्षिडान्काल आगते ॥ ४९ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे शरद्वर्णनं
नाम विंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्थं शरत्स्वच्छजलं पद्माकरसुगंधिना ॥ न्यविशद्वायुना वानं
सगोगोपालकोऽच्युतः ॥ १ ॥ कुसुमितवनराजिशुभ्रिभृंगद्विजकुलघुष्टसुरःसरिन्महीप्रभ ॥ मधुपतिरवगाह्य चारयन् गाः सह
पशुपालबलभृकूज वेणुम् ॥ २ ॥ तद्भ्रजन्निव आश्रुत्य वेणुगीतं स्मरोदयम् ॥ काश्चित्परोक्षं कृष्णस्य स्वसखीभ्योऽन्ववर्णयन् ॥
॥ ३ ॥ तद्वर्णयितुमारब्धाः स्मरन्त्यः कृष्णचेष्टितम् ॥ नाशकन्स्मरवेगेन विक्षिप्तमनमो नृप ॥ ४ ॥ बहर्षीढं नटवरवपुः कर्णयोः
कर्णिकारं विभ्रद्रामः कनककपिशं वैजयंतीं च मालाम् ॥ रंध्रान्वेणोर्गुरुसुधया पूरयन् गोपवृंदैर्वृंदारण्यं स्वपदरमणं प्रावि-
शद्गीतकीर्तिः ॥ ५ ॥

समूहनी सुगंधीवाळा वायुथी व्याप्त हतुं तेमां गायो अने गोवाळीआओने साथे भगवान् पद्याऽया ॥ १ ॥ फूलवाळी वननी पंक्तिओना मंदोन्मत्त
भ्रमरो अने पक्षिओनां टोळांओ जेनां तळाव, नदीओ अने पर्वतांमां शब्द करतां हातां एवा ते वनमां बलभद्र अने गोवाळीआओनी साथे प्रवेश
करीने गायोने चारता भगवाने वेणु वगाड्यो ॥ २ ॥ केटलीएक व्रजनी स्त्रीओ कामदेवने उत्पन्न करनार वेणुनाद मांभळीने श्रीकृष्णनी परोक्ष
पोतानी सखीओ पास तेनुं वर्णन करवा लागी ॥ ३ ॥ भगवाननी लीलानुं स्मरण करती ते गोपीओए वर्णन करवा मांड्युं पण कामदेवना वेगथी मन
व्याकुल थई जतां करी शकायुं नहि ॥ ४ ॥ मस्तकमां मोरपीछनो मुकुट, कानमां कर्णिकारनुं फूल, शरीरपर मोना जेनुं पीळुं वस्त्र अने कंठमां वैजयंती

^१ आ एकवीशमा अध्यायमा श्रीकृष्ण सुंदर वृंदावनमां पधारतां तमनो वेणुनाद मांभळीने गोपीओए कहेलुं तेनुं वर्णन केहेवामां आवशे.

માલાને ધારણ કરતા, નટની પેટે શોભતા ઉત્તમ શરીરવાળા, પોતાના અધરની સુધારી વેણુનાં છિદ્રોને પૂર્તી અને ગોવાલીઆના સમૂહો જેમની કીર્તિનું ગાયન કરતા હતા એવા ભગવાન, પોતાનાં પગલાનાં ચિહ્નોથી લોકોને પ્રીતિ આપનારા વૃંદાવનમાં પધાન્યા હતા, તેમના સ્મરણથી ગોપીઓનું મન કામાતુર થઈ ગયું હતું ॥ ૧ ॥ હે રાજા ! એપ્રમાણે સર્વ પ્રાણીઓના મનને હરનાર વેણુનાદ સાંભળીને કામાતુર થઈ જતાં પણ વર્ણન કરવા લાગેલી સઘડી વ્રજાંગનાઓ વર્ણન કરતાં કરતાં પદેપદે મનથી ભગવાનનું આલિંગન કરતી હતી ॥ ૬ ॥ હે સહીઓ ! મિત્રોની સાથે પશુઓને વનમાં લઈ જતા ચલભદ્ર અને શ્રીકૃષ્ણનું વેણુ વગાડતું અને સ્નેહભરેલા કટાક્ષોને મુકતું મુલ્કારવિંદ જે લોકોએ નીરહી જાયું તેઓને જ નેત્રનું ફલ મળ્યું. પવિત્રા, નેત્રવાળાઓને પોતાનાં નેત્રોનું ચીજું કાંઈ ફલ અમો જાણતી નથી ॥ ૭ ॥ વચમાં^૨ વચમાં લગાવી દીધેલાં આંધાનાં કુંપળીઆં, મો-

इति वेणुखं राजन् सर्वभूतमनोहरम् ॥ श्रुत्वा व्रजस्त्रियः सर्वा वर्णयंत्योऽभिगेभिरे ॥ ६ ॥ ॥ गोप्य ऊचुः ॥ ॥ असृण्वतां फलमिदं न परं विदामः सख्यः पथूननु विशेषयतोर्वयस्यैः ॥ वक्रं व्रजेशसुतयोरनुवेणुशृष्टं यैर्वा निपीतमनुरक्तकटाक्षमोक्षम् ॥ ७ ॥ चूतप्रवालवर्हस्तवकोत्पलाजमालाशृङ्गपरिधानविचित्रवेशौ ॥ मध्ये विरेजतुलं पशुपालगोष्ठां रंगे यथा नटवरो क च गायमानौ ॥ ८ ॥ गोप्यः किमाचरदयं कुशलं स्म वेणुर्दामोदराधरसुधासपि गोपिकानाम् ॥ मुक्ते स्वयं यदवशिष्टरसं हृदि-न्यो हृष्यत्वचोऽश्रु मुमुचुस्तखो यथाऽर्याः ॥ ९ ॥ ॥ ॥

રપીછ, ફૂલના ગુચ્છ, ઉત્પલ અને કમલોની માલાઓનેલીધે શોભતાં નીલ અને પીત વસ્ત્રોથી વિચિત્ર વેષવાળા બલભદ્ર અને શ્રીકૃષ્ણ કોઈ સમયે ગાયન કરતાં, નાટકશાળામાં ઉત્તમ નટની પેટે ગોવાલીઆઓની સભામાં વહુજ શોભતા હતા ! ! ॥ ૮ ॥ અહો ! ગોવાલીઆઓના પુણ્યની શી વાત ! ! હે^૩ ગોપીઓ ! જોકે ભગવાનના અધરનું અમૃત ગોપીઓનું જ આવગું ભોગ્ય છે તોપણ તેને આ વેણુ થોડોજ રસ અવશેષ રહે એવી રીતે પીએ છે કે જે જોઈને તેને પોતાના પથથી ઉછેરનારી તેની મા જેવી નદીઓ ઉઘડી રહેલાં કમલોના મિષથી રોમાંચિત થઈ જણાય છે અને વૃક્ષો કે જેઓના વંશમાં એ વેણુ ઉત્પન્ન થઓ છે તેઓ, જેમ પોતાના વંશમાં ભગવત્સેવકને ઉત્પન્ન થઈ જોઈ કુલના વૃદ્ધ પુરુષો રોમાંચિત થઈને આ નંદનાં અશ્રુ મુકે તેમ પ્રફુલ્લિત થઈને મકરંદની ધારાના મિષથી આંસુ મુકે છે, માટે એ વેણુએ કયું પુણ્ય કર્યું હશે ? ॥ ૯ ॥

? ભગવાનના અધરની સુધાજ વેણુમાંથી નીકળીને ગાયનની પેટે ફેલાય છે એવો અભિપ્રાય છે. ૨ ચીજી ગોપીઓ કહે છે. ૩ કેટલીએક ગોપીઓ કહે છે.

हे सखि' ! आ वृंदावन स्वर्ग करतां पण पृथ्वीनी कीर्तिने वधारे छे; केम के देवकीना पुत्रनां चरणारविंद फरवाथी तेने भारे शोभा मळी छे. अने आ वृंदावनमां भगवानना वेणुनादने सांभळीने तेने मंदगर्जनावाळो नीलमेघ मानी मोर नाचवा मंडी जाय छे अने ते नाचने जोइने पर्वतना शिखरोमां बीजां सघळां प्राणीओ पोतपोतानी क्रिया छोडी देछे, आवो आनंद बीजा कांई लोकमां नथी ॥ १० ॥ हे सैखि ! आ मृगलीओ मूढबुद्धिवाळी छतां पण धन्य छे के जेओ वेणुनादने सांभळी खेहपूर्वक दृष्टि करीने विचित्र वेषवाळा नंदकुमारनुं सन्मान करे छे अने ते पण पोताना पति काळिआर मृगोनी समक्षमां करे छे. [आपणा पति गोवाळीआओ तां एवा धुद्र छे के आपणे तेओनी समक्षमां एम करीए तो कदी सहन करे नहि.] ॥ ११ ॥ हे गोपीओ ! आश्चर्यनी बात सांभळो. जेमनां रूप अने वंष स्त्रीओने उत्सव आपनार छे एवा श्रीकृष्णने जांई तथा तेमणे बगाडेला

वृंदावनं सखि भुवो वितनोति कीर्ति यद्देवकीसुतपदांबुजलब्धलक्ष्मि ॥ गोविंदवेणुमनु मत्तमयूरनृत्यं प्रेक्ष्याद्रिमान्वपरतान्यसमस्तसत्त्वम् ॥ १० ॥ धन्याः स्म मूढमतयोऽपि हरिण्य एता या नंदनंदनमुपात्तर्विचित्रवेषम् ॥ आकर्ण्य वेणुरणितं सह कृष्णसाराः पूजां दधुर्विरचितां प्रणयावलोकैः ॥ ११ ॥ कृष्णं निरीक्ष्य वनितोत्सवरूपेषु श्रुत्या च तत्कणितवेणुविचित्रगीतम् ॥ देव्यो विमानगतयः स्मरनुब्रसारा प्रश्यत्प्रसूनकवरा मुमुहुर्विनीव्यः ॥ १२ ॥ गावश्च कृष्णमुखनिर्गतवेणुगीतपीयूषमुत्तभितकर्णपुटैः पिबंत्यः ॥ शावाः स्नुतस्तनपयःकवलाः स्म तस्थुर्गोविंदमात्मनि दृशाऽभुकलाः स्मृशंत्यः ॥ १३ ॥ प्रायो वतांब विहगा मुनयो वनेऽस्मिन् कृष्णेक्षितं तदुदितं कलवेणुगीतम् ॥ आरुह्य ये दुमभुजान् रुचिरप्रवालान् शृण्वन्ति मीलितदृशो वितागन्यवाचः ॥ १४ ॥

वेणुनुं विचित्र गायन सांभळीने विमानोमां वेसीने जती देवांगनाओ पोताना स्वामीओना खोळामां बेटेलां छतां पण कामदेवथी व्याकुल थइने मोह पामी जाय छे, तेओना चोटलामांथी फूल खसी जाय छे अने वस्त्र छुटी जाय छे ! ॥ १२ ॥ गायो अने वाछडां भगवानना मुखथी नीक-ळेला वेणुगीतरूप अमृतने उंचो करेला कानरूपी पडीआओथी पीतां पीतां आंसु आची जवाथी पोतानी सघळी क्रिया भूली जाय छे. वाछडां धाववा लाग्यां होय त्यां तेओने वेणुगीत काने पडवाथी तेओ धाववुं छोडी देछे अने मांडामां जे दुध आववुं होय तेनो वुंढडो नहि उतारतां एम ने एम राखी मेले छे अने गायो पण दृष्टिथी मनमां भगवाननुं आलिंगन करवा लागी जाय छे ॥ १३ ॥ हे मा ! आ वनमां जे पक्षीओ छे तेओ घणुं करीने मुनिओ होवा जोइए; केम के मुनिओ भगवाननुं दर्शन थाय एवी रीते वेदोक्त कर्मोनां फलोनों त्याग करी वेदनी शान्वाओ उपर आधार राखी

१. बीजी गोपीओ केहेछे. २. गोपीओ केहेछे. ३. आ सघळा शंकांमां बोलनारी नाखनोखी छे तेथी परस्पर वाक्योनी संगति मळवानी करी अपेक्षा नथी. ४. गीतरूप अमृत नीकळी जवानी बीकथी कान उंचा राखेछे.

તેઓનાં કુંવલિયાંરૂપ કર્મોનું જ પ્રદાન કરતાં સુખી થઈને ભગવાનનું વર્ણન જ માંખે, તેમ આ પદ્મીઓ પણ ભગવાનનું દર્શન થાય એવી રીતે ફ-
લાદિકનું અંતર ગલ્યાવિના ઝાડની શાખાઓ ઉપર ચેમી તેઓનાં કુંવલિયાંઓને જ વલ્લગી રહેતાં સુખથી આંખો વીંચીને તથા બોલવું-ચાલવું
બંધ કરીને ભગવાનના વેળુનાદને જ માંખે છે ॥ ૧૪ ॥ આ મંત્રેનન પ્રાણીઓની જ્ઞાન તો એક કોર, પરંતુ નદીઓ કે જેઓનો વેગ પાણીની ચ-
ક્રીના મિષથી ઉત્પન્ન થયેલા કામદેવનેલીધે બંધ પડી જાય છે, તેઓ પણ ભગવાનનું તે વેળુગીત સાંભળીને પોતાના તરંગરૂપ હસ્તોથી ભગવાનના
ચરણારવિંદને કમલનું અર્પણ કરી તથા આલિંગનથી ઢાંકી દર્શને તેનું જ ધારણ કરી રહે છે ॥ ૧૫ ॥ તડકામાં ચલમદ્ર અને ગોવાલીઓની
સાથે વ્રજનાં વળુઓને ચારતા અને વેળુનો નાદ કરતા પોતાના મિત્ર ભગવાનને જોઈને મધ તેમના ઉપર પ્રેમથી વૃદ્ધિ પામી ફૂલ જેવા પોતાના છાંટા
નાંચે છે અને પોતાના શરીરથી છત્રછાયા કરે છે ॥ ૧૬ ॥ પ્રથમ પ્રિયાઓના મન ઉપર ચોપડાણું કેમર કે જે પછીથી રતિના સમયમાં ભગવાનના

નયસ્તદા તદુપધાર્ય મુકુંદગીતમાવર્તલક્ષિતમનોભવમધવેગાઃ ॥ આલિંગનસ્થગિનમૂર્મિસુજૈર્મુરોર્યહંતિ પાદયુગલં કમલોપહા-
રાઃ ॥ ૧૫ ॥ દ્વદ્વાજને વ્રજપશૂન્મહરામગોપેઃ સંચારયંતમનુવેળુમુદીરયંતમ્ ॥ પ્રેમપ્રવૃદ્ધ ઉદિતઃ કુસુમાવલીભિઃ સચ્યુર્વ્યધાત્સ્વ-
પુષાંજ્વદ આતપત્રમ્ ॥ ૧૬ ॥ ધૂર્ણાઃ પુલિંચ ઉરુગાયપદાજરાગશ્રીકુંકુમેન દયિતાસ્તનમંદિતેન ॥ તદર્શનસ્પરુજસ્તુગરુષિતેન
લિપંત્ય આનનકુચેષુ જહ્નુસ્તદાધિમ્ ॥ ૧૭ ॥ હંતાયમદિગ્વલા હરિદાસવર્યો યદ્રામકૃણચરણસ્પર્શપ્રમોદઃ ॥ માનં તનોતિ સહગો-
ગણયોસ્તયોર્યપાનીયસૂયવસકંદરકંદમૂલેઃ ॥ ૧૮ ॥

ચરણારવિંદમાં લાગીને તેની રતાશથી વધારે શોભા પામતાં, ભગવાનના વનમાં ફરવાનેલીધે સ્વડમાં લાગી ગણું હોય છે તેને જોઈ કામદેવ ઉત્પન્ન
થવાથી વ્યાકુલ થયેલી મીલડીઓ તે કેસરને સ્વડ ઉપરથી લઈ લઈને પોતાના મોહોડાપર અને સ્તન ઉપર ચોપડે છે અને એમ કરીને પણ પોતાના
કામજ્વરને શાંત કરે છે માટે મીલડીઓ ભાગ્યશાલી છે. [મારા જેવીઓને તો એવી રીતનો પણ કામશાંતિનો ઉપાય મળતો નથી.] ॥ ૧૭ ॥
હે સસ્ત્રીઓ ! આ ગોવર્દન પર્વત અવશ્ય ભગવાનનો કોઈ મોટો ભક્ત જણાય છે, કેમ કે તેને ચલમદ્ર અને ભગવાનના ચરણનો સ્પર્શ મળતાં
તુળાદિક બહાર નીકળી આવવાના મિષથી રુવાડાં ઉમાં થઈ જતાં ડંચાય છે અને પાણી, મારાં સ્વડ, ગુફા, કંદ અને મૂલથી, ગાયો અને
મિત્રોસહિત એ બે માઈઓને માન આપે છે ॥ ૧૮ ॥

૧ મેયનાં લોકોની પીડા મટાડવા આદિનાં સ્વભાવ ભગવાનમાં પણ છે તેથી ભગવાનને મેયના મિત્ર કહ્યા છે.

गायोનાં નોંધણાં માથાપર વીટી લેવાથી અને શીશકીઆં સ્વમા ઉપર રાગ્વચાર્થી મોટા ગોવાલપણની શોભા દેલાડતા એ વે ભાઈઓ ઝ્યારે ગોવાલીઆ-
ઓને સાથે લઈ વનમાં ગાયો ચારેલે ઘ્યારે તેઓના મધુર પદવાલા વેણુના નાદ સાંભલી પ્રાણીઓમાં જેઓ જંગમ હોયછે તેઓ સ્થાવરની પેટે સ્થિર થઈ
જાયછે અને ફાડાદિ જેઓ સ્થાવર હોયછે તેઓમાં ગેમાંચાદિક જંગમનો ધર્મ દેલાયછે ઈથી ભારે આશ્ચર્ય થાયછે ॥ ૧૬ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.—
આ પ્રમાણે ઘુંદાવનમાં ફરનારા ભગવાનની ક્રીડાઓનું પરસ્પરની પામે વર્ણન કરતી ગોખીઓ ભગવન્મય થઈ ગઈ હતી ॥ ૨૦ ॥ इति श्रीमन् महापुराण
भागवतना दशमस्कंधनो 'वेणुगीत' एवा नामनो एकवीशमो अध्याय मंपूर्ण ॥ २१ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— હેમંત ઋતુના પેહેલા મહિના [માગશર

ગા ગોપકૈરનુવનં નયતોરુદારેણુસ્વનેઃ કલપદૈસ્તનુભૃત્સુ મસ્યઃ ॥ અસ્પંદનં ગતિમતાં પુલકસ્તરૂણાં નિર્યોગપાશકૃતલક્ષણયો-
ર્ધિચિત્રમ્ ॥ ૧૯ ॥ એવંવિધા ભગવતો યા ઘુંદાવનચારિણઃ ॥ વર્ણયંત્યો મિથો ગાયઃ ક્રીડાસ્તન્મયતાં યયુઃ ॥ ૨૦ ॥ इति
श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे एकविंशतितमोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ હેમંતે પ્રથમે માસિ
નંદવ્રજકુમારિકાઃ ॥ ચેરુહવિષ્યં મુંજાનાઃ કાત્યાયન્યર્ચનવ્રતમ્ ॥ ૧ ॥ આશુત્યાંભમિ કાલિદ્યા જલંતે ચોદિતેઋણે ॥ ઋત્વા
પ્રતિકૃતિં દેવીમાનર્ચુનૃપ સૈકતીમ્ ॥ ૨ ॥ ગંધર્માલ્યેઃ સુરભિર્બલિભિર્ધૂપદીપકૈઃ ॥ ઉન્નાવચૈશ્રોપહારૈઃ પ્રવાલફલતંડુલૈઃ ॥ ૩ ॥
કાત્યાયનિ મહામાયે મહાયોગિન્યધીશ્વરિ ॥ નંદગોપસુતં દેવિ પતિં મે કુરુ તે નમઃ ॥ ૪ ॥ इति मंत्रं जपंत्यस्ताः पूजां चक्रुः
कुमारिकाः ॥ एवं मासं व्रतं चेरुः कुमार्यः कृष्णचेतसः ॥ ५ ॥ भद्रकालीं समानर्चुर्मृयाव्रतंसुतः पतिः ॥ उपस्युत्थाय गोत्रैः स्वै-
रन्योन्यावद्धवाहवः ॥ ६ ॥ ॥

માસ] માં નંદરાયના વ્રજની કુમારિકાઓ હવિષ્ય જમવાનો નિયમ ગમ્બીને જગદંવાના પૂજનનું વ્રત કરતી હતી ॥ ૩ ॥ હે રાજા ! યસુનાજીના જલમાં ના-
હીને, સૂર્ય ઉગ્યા પછી વેલુની મૂર્તિ કરીને તેમાં સુગંધિ ચંદન, ફૂલ, વલિ, ધૂપ, દીપ, અનેક પ્રકારનાં નેવેદ્યો, કુંપલિયાં, ફલ અને ચોખ્વાયી જગદં-
વાનું પૂજન કરતી હતી ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ ‘હે કાત્યાયનિ ! હે મહામાયા ! હે મહાયોગિનિ ! હે અધીશ્વરિ ! શ્રીકૃષ્ણને માગ પતિ કરજો. તમને નમન કરું-
છું.’ ॥ ૪ ॥ પ્રત્યેક આ મંત્રનો જપ કરતી એ કુમારિકાઓ પૂજા કરતી હતી. આ પ્રમાણે જેઓનાં ચિત્ત ભગવાનમાં લાગી રહ્યાં હતાં એવી કુમારિકાઓ-
એ એક મહીનાસુધી વ્રત કર્યું ॥ ૫ ॥ નંદરાયના કુમાર અમાગ પતિ હોજો એવી ઇચ્છાથી દેવીનું પૂજન કરતી હતી. એક વીજીઓને નામથી ચોલાવી

૧ આ બાવીશમા અધ્યાયમાં વસ્ત્ર લઈ લેવાની લીલાથી કુમારિકાઓને વરદાન આપી ભગવાન યજ્ઞશાલાની પામે પઠાન્યા, એ કથા કહેવામાં આવશે.

सवागमां उटी एक बीजीआना हाथ झालीने उंचा स्वरथी भगवाननुं गायन करती करती प्रत्येक दिवसे यमुनाजीमां नाहावानेमाटे जती होती. कोई दिवसे यमुनाजीमां आवी प्रथमनी पंटे पोतानां लुगडां कांटे मुकी भगवाननुं गायन करतां करतां आनंदथी जलमां विहार करती होती त्यां योगेश्वरोना ईश्वर श्रीकृष्ण भगवान् ते वात जाणीने तेओना व्रतनुं फल देवामारू पोताना मित्रोनी साथे पधारी तेओनां लुगडां लई तुरत कदंबना झाड उपर चडी जइने हमवा लाग्या अने तेमनी साथेना चालको पण हमवा लाग्या. पछी भगवाने ए कुमारिकाओने हास्यनुं वचन कहुं के, -भगवान् केहेछे. - हे स्त्रीओ! अहीं आवीने भल पोतपोतानां लुगडां मारी पासथी त्या ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ आ हुं साची वात कहुंछुं. हांसीनी वात करतो नथी; केम के तेम व्रत करवानेलींघे थाकी गएली छो. हुं कोई दिवसे खोटुं बोल्यां नथी ते आ गोवाळीआओ जाणेछे ॥ ११ ॥ हे सुंदरीओ! इच्छा

कृष्णमुच्चैर्जयुयांत्यः कालिद्यां स्वातुमन्वहम् ॥ नद्यां कदाचिदागत्य तीरे निक्षिप्य पूर्ववत् ॥ ७ ॥ वासांसि कृष्णं गायंत्यो विज-
न्हुः सलिले मुदा ॥ भगवांस्तदभिप्रेत्य कृष्णो योगेश्वरेश्वरः ॥ ८ ॥ वयस्यैरगतस्तत्र वृत्तस्तत्कर्मसिद्धये ॥ तासां वासांस्त्युपादाय
नीपमारुह्य सत्वरः ॥ ९ ॥ हसद्भिः प्रहसन्बालैः परिहाममुवाच ह ॥ अत्रागत्यावत्याः कामं स्वं वासः प्रहृष्टताम् ॥ १० ॥
सत्यं ब्रवाणि नो नर्म यद्ययं व्रतकर्षिताः ॥ न मयोदितपूर्वं वा अनृतं तदिमे विदुः ॥ ११ ॥ एकैकशः प्रतीच्छ्वं सहेवोत सुम-
ध्यमाः ॥ तस्य तत्स्त्वेलितं दृष्ट्वा गोप्यः प्रेमपरिभुताः ॥ १२ ॥ ब्रीडिताः प्रेक्ष्य चान्योन्यं जातहामा न निर्ययुः ॥ एवं ब्रुवति गो-
विंदे नर्मणा क्षिप्तचेतसः ॥ आकंठमग्नाः शीतोदे वेपमानास्तमब्रुवन् ॥ १३ ॥ माजन्यं भोः कृयास्त्वां तु नंदगोपसुतं प्रियम् ॥
जानीमोंज ब्रजश्लाघ्यं देहि वासांसि वेपिताः ॥ १४ ॥ श्याम सुंदर ते दास्यः करवाम तवोदितम् ॥ देहि वासांसि धर्मज्ञ नो
चेद्राज्ञे ब्रुवामहे ॥ १५ ॥

होय तो एकेक जणी, अहीं आवीने ल्यो अथवा सघळी साथे आवीने ल्यो. शुकदेवजी केहेछे. -एप्रमाणे भगवाने ए हांसी करेली जोइने प्रेमरस-
मां डूबेली अने एक बीजीओ सासुं जोइने हसी पडेली गोपीओ लाजनेलींघे बहार नीकळी नहि. भगवाननां वचन सांभळी हास्यवचनथी मोह
पामेली अने टाढा जलमां कंठमुघी डूबवानेलींघे धुजती ए गोपीओ भगवानने कहुं के-हे कृष्ण! अनीति नहि करो. तेम नंदरायना प्यारा
पुत्र अने ब्रजमां सरस छो एम जाणीए छीए. अमे धुजीए छीए माटे वस्त्र आपो ॥ १२ ॥ १३ ॥ हे श्यामसुंदर! अमे तमारी दासीओ छीए
अने जेम तेम केहेशो तेम करशुं. हे धर्मने जाणनार! वस्त्र आपो. नहि आपो तो राजाने कही देशुं ॥ १५ ॥

१ आ विशेषण प्रत्येक गोपीआना तेवा मनोरथ पूरवानुं भगवाननुं मामर्थ्य छे एम जणावेछे. २ मुग्धाओ केहेछे. ३ प्रौढाओ केहेछे.

श्रीभगवान् केहेछे.—हे सुंदर मंदहास्यवाळी स्त्रीओ ! तमे जो मारी दासीओ छो अने तमार मारुं करवुं होय तो अहीं आवीने पोतपोतानां वल्ल ल्यो ॥ १६ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— पछी टाढथी धुजती अने मुंझाएली सघली कुमारिकाओ बे हाथवते पोतानां गुप्त अंगने ढांकीने जलाशय-मांथी बहार नीकळी ॥ १७ ॥ तेओए शुद्ध अंतःकरणथी प्रसन्न करेला भगवान्, अक्षत गुप्त अंगवाळी ते कुमारिकाओने जोई, राजी थई तेओनां वल्ल पोताना खभापर मुकी मंद मंद हसीने बोल्या के— श्रीभगवान् केहेछे.— व्रतवुं धारण कच्या छतां तमे नम्र थईने जलमां नाही, ए देवनो अपराध कर्योछे मोटे ए अपराधने टाळवासारू माथा उपर हाथ जोडी नीचे प्रणाम करीने लुगडां ल्यो ॥ १८ ॥ १९ ॥ शुक्रदेवजी केहे-

श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ भवत्यो यदि मे दास्यो मयोक्तं वा करिष्यथ ॥ अत्रागत्य स्ववासांसि प्रतीच्छंतु शुचिस्मिताः ॥ १६ ॥ ततो जलाशयात्सर्वा दारिकाः शीतवेपिताः ॥ पाणिभ्यां योनिमाच्छाद्य प्रोनेरुः शीतकर्शिताः ॥ १७ ॥ भगवानाहता वीक्ष्य शुद्धभावप्रसादितः ॥ स्कंधे निधाय वासांसि प्रीतः प्रोवाच मस्मितम् ॥ १८ ॥ यूयं विप्रस्रा यदपो धृतव्रता व्यगाहतेतत्तदु देवहेलनम् ॥ बधांजलिं मूर्ध्यपनुत्तयेज्जहमः कृत्वा नमोऽधोवसनं प्रगृह्यताम् ॥ १९ ॥ इत्यच्युतेनाभिहितं व्रजावला मत्वा विवस्त्राह्वनं व्रतच्युतिम् ॥ तत्पूत्तिकामास्तदशेषकर्मणां साक्षात्कृतं नेसुखद्यमृग्यतः ॥ २० ॥ तास्तथाऽवनता दृष्ट्वा भगवान्देवकीसुतः ॥ वासांसि ताभ्यः प्रायच्छत्करुणस्तेन तोषितः ॥ २१ ॥ दृढं प्रलब्धभ्रातृपया च द्वापिताः प्रस्तोभिताः क्रीडन-वच्च कारिताः ॥ वस्त्राणि चैवापहतान्यथाप्यसुं ता नाभ्यसूर्यन्प्रियसंगनिर्वृताः ॥ २२ ॥ परिधाय स्ववासांसि प्रेष्ठमंगममञ्जिताः ॥ गृहीतचित्ता नो चेष्टुस्तास्मिन्लज्जायितेक्षणाः ॥ २३ ॥

छे.— एप्रमाणे भगवाने सूचवेलुं नम्रस्नान, व्रतनो भंग करनार छे एम मानी ते व्रतने पूर्ण करवानी इच्छाथी गोपीओ सर्व कर्मोना फलरूप ते भगवाननेज पगे लागी, केम के तेज सघळा दोषने मटाडनार छे ॥ २० ॥ देवकीना पुत्र दयालु भगवाने ते गोपीओने एप्रमाणे नमेली जोई तेथी प्रसन्न थईने तेओने वल्ल आप्यां ॥ २१ ॥ जोक भगवाने ए गोपीओनां लुगडां लई लीधां, बहुज छेतगी' लीधी, लाज रहित करी, हांसी' करी, अने रम-कडांनी पेठे रमाडी' तोपण प्रियना समागमथी अत्यंत आनंद पामेली ते गोपीओए भगवान् ऊपर दोषदृष्टि करी नहि ॥ २२ ॥ पोतपोतानां वल्ल पेहेरी प्रियना समागमे वश्य करेली अने लाजना विलासथी भगवाननी मासुं जोया करती गोपीओ पोतानां चित्त पकडाई जवानेलीयेलांथी खमी नहि ॥ २३ ॥

१ तमे नम्र नाही इत्यादिक वचनथी. २ अहीं आवीने वल्ल ल्यो इत्यादिक वचनथी. ३ माची वात करुंछुं. हांमी करतो नथी इत्यादिक वचनथी.
४ हाथ जोडी प्रणाम करवारूप प्रायश्चित्त केहेवाना भिषथी.

દામોદર! ભગવાને, પોતાના વર્ણના સ્પર્શની ઇચ્છાથી જેઓ વ્રત કર્યું હતું એવી ગોપીઓનો મંકલ્ય જાણી લઈને તે સ્ત્રીઓને આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૨૪ ॥ શ્રીભગવાન કેહેછે. — હે ભલી સ્ત્રીઓ ! મારું પૂજન કરવાનોજ જે તમારો મનોરથ છે તે, તમે લાજથી ચોલતી નથી તોપણ મેં જાણી લીધો છે અને તેમાં મારી સંમતિ છે માટે તે મનોરથ સફળ થવાને યોગ્ય છે ॥ ૨૫ ॥ મારામાં મન રાત્રનારાઓની ઇચ્છા પણ મારાથીજ પૂર્ણ થઈને પાછી શાંતિજ આપેછે પણ પછી વીજી ઇચ્છાને ઉત્પન્ન થવા દેતી નથી. વહેલું અથવા રાધેલું વીજ ઘણું કરીને વીજા વીજને ઉત્પન્ન કરેજ નહિ ॥ ૨૬ ॥ હે સ્ત્રીઓ ! વ્રજમાં જાઓ. તમારો મનોરથ મિદ્ધ થશે. આ આવતી રાત્રિઓમાં મારી સાથે રમણ કરશો; કેમ કે હે સતીઓ ! મારા ઉદ્દેશ.

તામાં વિજ્ઞાય ભગવાન્સ્વપાદસ્પર્શકામ્યયા ॥ શ્રુતવ્રતાનાં મંકલ્યમાહ દામોદરોજ્વલા: ॥ ૨૪ ॥ મંકલ્યો વિદિત: સાહ્યો ભવ-
તીનાં મદર્ચનમ્ ॥ મયાઽનુમોદિત: સોઽસૌ સત્યો ભવિતુમર્હતિ ॥ ૨૫ ॥ ન મય્યાવેશિતધિયાં કામ: કામાય કલ્યતે ॥ ભર્જિતા
ક્થિતા ધાના પ્રાયો વીજાય નેષ્યતે ॥ ૨૬ ॥ યાતાવલા વ્રજં સિદ્ધા મયેમા રંસ્યથ ક્ષપા: ॥ યદુદિશ્ય વ્રતમિદં ચેભ્યાર્યાર્ચનં
મતી: ॥ ૨૭ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ૨૮ ॥ ઇત્યાદિષ્ટા ભગવતા લબ્ધકામા: કુમારિકા: ॥ ધ્યાયંત્યસ્તપદાંભોજં કૃચ્છ્રાન્નિવિવિ-
શુર્વજમ્ ॥ ૨૯ ॥ અથ ગોપૈ: પરિવ્રતો ભગવાન્દેવકીસુત: ॥ ઘંડાવનાદ્રતો દૂરં ચારયન્ ગા: સહાગ્રજ: ॥ ૨૯ ॥ નિદાધાર્કાતપે
તિગ્મે છાયાભિ: સ્વાભિરાત્મન: ॥ આતપત્રાપિતાન્વીક્ષ્ય દુમાનાહ વ્રજોક્સ: ॥ ૩૦ ॥ હે સ્તોકકૃષ્ણ હે અંશો શ્રીદામન્ સુવલાર્જુન ॥
વિશાલર્પભ તેજસ્વિન્ દેવપ્રસ્થ વરૂથપ ॥ ૩૧ ॥ પશ્યતૈતાન્મદ્યાભાગાન્પરાર્થેકાન્ત્રીવિન: ॥ વાતવર્ષાતપહિમાન્ સંહતો વારયંતિ ન: ॥ ૩૨ ॥

શ્રી આ જગદંબાના પૂજનરૂપ વ્રત તમે કર્યું છે ॥ ૨૭ ॥ શુકદેવજી કેહેછે. — એપ્રમાણે ભગવાને આજ્ઞા કરતાં જેઓના મનોરથ પૂર્ણ થયા એવી અને ભગવાનના ચરણારવિંદનુંજ ધ્યાન કરતી ગોપીઓ માંડ માંડ વ્રજમાં ગઈ ॥ ૨૮ ॥ પછી ગોવાલીઆઓથી વીટાણા દેવકીના પુત્ર ભગવાન, બલમદ્ર-
સહિત ગાયો ચારતા ચારતા ઘંડાવનથી દૂર નીકળી ગયા ॥ ૨૯ ॥ તીર્થ ગરમીવાળા સૂર્યના તડકામાં છાયાથી પોતા ઉપર છત્રરૂપ થઈ રહેલાં વૃક્ષોને જોઈને ભગવાને ગોવાલીઆઓને કહ્યું કે—ભગવાન કેહેછે. — હે સ્તોકકૃષ્ણ ! હે અંશુ ! હે શ્રીદામા ! હે મુવલ ! હે અર્જુન ! હે વિશાલ ! હે શ્રુષભ ! હે તેજસ્વી ! હે દેવપ્રસ્થ ! હે વરૂથપ ! ભાગ્યશાલી ! અને જેઓનું જીવન મુલ્યત્વે કરી પારકાને માંડે છે એવાં આ વૃક્ષોને જુવો. પોતે વાયુ, વ-

૧. યશોદાને હાથે દામડાર્થા બંધાયા હતા એ અર્થવાલો દામોદર શબ્દ ભગવાનનું ભક્તવત્સલપણું જણાવેછે. ૨. યોગ્ય છે એમ કહીને સંપૂર્ણ રીતે સફળ નહિ થાય એમ જણાવ્યું છે. ૩. ભક્તિથી તે કન્યાઓઊપર અનુગ્રહ કરીને હવે ભક્તિ વગરના બ્રાહ્મણોની સ્ત્રીઓ ઊપર અનુગ્રહ કરી તે બ્રાહ્મણોના કર્મઠ-
પણાના મોટા મદને ભગવાને મટાડ્યો, એ કથા કેહેવાની છે તે પ્રસંગમાં યજ્ઞના સ્થલમાં જતા ભગવાને બ્રાહ્મણોનું કઠણપણું ધારીને ' નેઓના કરતાં તો આ ક્ષાઢ સારાં છે ' એમ વૃક્ષોની પ્રશંસા કર્યાનું કેહેછે.

હે રાજા ! એ બ્રાહ્મણો ડ્યારે હા કે ના કોઈ પણ બોલ્યા નહિ ત્યારે નિરાશ થાણા ગોવાળીઆઓ પાછા આવીને બલભદ્ર અને ભગવાનની પાસે તે વાત કહી સંભળાવી ॥ ૧૨ ॥ જગતના ઈશ્વર ભગવાને તે વાત સાંભળી હસીને ‘કામ કહાડવું હોય તેઓ થાકી જવું નહિ અને માગવા જનારનું અપમાન થયા વગર રહેજ નહિ’ ઈત્યાદિક લોકની રીતિ દેવાડતાં ગોવાળીઆઓને ફરીવાર કહ્યું કે—‘ત્યારે હવે તેઓની સ્ત્રીઓ પાસે બલભદ્રસહિત તમારા આવવાનું જણાવો. કેવલ દેહથી ઘરમાં રહેતી પણ સ્નેહભરેલી બુદ્ધિથી મારામાં રહેનારી તે સ્ત્રીઓ તમને સારી પેટે અન્ન આપશે’ ॥ ૧૩ ॥ ॥ ૧૪ ॥ પછી ગોવાળીઆઓ એ બ્રાહ્મણોની સ્ત્રીઓની શાહ્યામાં જઈ ત્યાં વેંટલી અને સારી પેટે શણગારેલી બ્રાહ્મણીઓને જોઈ પ્રણામ કરી નમ્રતાથી બોલ્યા કે—‘હે બ્રાહ્મણીઓ ! તમોને નમન કરીએ છીએ. અમારી વાત માંભઠો. અહીંથી થોડેક છેટે આવેલા શ્રીકૃષ્ણે અમને અહીં મોકલ્યા છે

ન તે યદોમિતિ પ્રોચુર્ન નેતિ ચ પરંતપ ॥ ગોપા નિરાશાઃ પ્રત્યેત્ય તથોચુઃ કૃષ્ણરામયોઃ ॥ ૧૨ ॥ તદુપાકર્ણ્ય ભગવાન્ પ્રહસ્ય જ-
ગદીશ્વરઃ ॥ વ્યાજહાર પુનર્ગોપાન્ દર્શયન્ લૌકિકીં ગતિમ્ ॥ ૧૩ ॥ માં જ્ઞાપયત પત્નીભ્યઃ મસંકર્ષણમાગતમ્ ॥ દાસ્યંતિ કામ-
મન્નં વઃ સ્ત્રિગ્ધા મય્યુષિતા ધિયા ॥ ૧૪ ॥ ગત્વાઞ્ચ પત્નીશાલાયાં દૃષ્ટ્વાર્મિનાઃ સ્વલંકૃતાઃ ॥ નત્વા દ્વિજસતીર્ગોપાઃ પ્રશ્રિતા ઇદમ-
બ્રુવન્ ॥ ૧૫ ॥ નમો વો વિપ્રપત્નીભ્યો નિવોચત વચાંસિ નઃ ॥ ઇતોઽવિદૂરે ચરતા કૃષ્ણેનંદેષિતા વયમ્ ॥ ૧૬ ॥ ગાશ્ચારયન્સ ગોપા-
લૈઃ સરામો દૂરમાગતઃ ॥ બુભુક્ષિતસ્ય તસ્યાન્નં સાનુગસ્ય પ્રદીયતામ્ ॥ ૧૭ ॥ શ્રુત્વાઽચ્યુતમુપાયાંતં નિત્યં તદ્દર્શનોત્સુકાઃ ॥ તત્ક-
થાક્ષિત્સમનસો વમ્ભૂવુર્જાતસંન્નમાઃ ॥ ૧૮ ॥ ચતુર્વિધં વહુગુણમન્નમાદાય ભાજનૈઃ ॥ અભિસસ્યુઃ પ્રિયં મર્વાઃ સમુદ્રમિવ નિમ્નગાઃ ॥
॥ ૧૯ ॥ નિષિદ્ધ્યમાનાઃ પતિભિર્ભ્રાતૃભિર્વધુભિઃ સુતૈઃ ॥ ભગવલ્યુત્તમશ્લોકે દીર્ઘશ્રુતદૃતાશયાઃ ॥ ૨૦ ॥

॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ ગાયો ચારતાં ભગવાન્, ગોવાળીઆઓ અને બલભદ્રસહિત વ્રજથી દૂર આવ્યાછે અને પોતાના અનુચરોસહિત ભૂલ્યા થયાછે માટે તેમનેમાટે અન્ન આપો’ ॥ ૧૭ ॥ ભગવાનની કથાઓથી મન હરાતાં નિર્ગત તેમના દર્શનનેમાટે ઉત્કંઠા ધરાવનારી તે સ્ત્રીઓ ભગવાનને પામે આ-
લ્યા સાંભળી ત્યાં જવાનેમારૂં વહુજ સંન્નમ કરવા લાગી ॥ ૧૮ ॥ મધ્ય, મંઝ્ય, લેહ્ય અને ચોપ્ય, એમ ચાર પ્રકારનું અન્ન પાત્રોમાં લઈને તેઓ સઘળી પોતાને પ્રિય ભગવાનની પાસે ચાલી. લાંબા દિવસના શ્રવણનેલીધે જેઓનું ચિત્ત ઉત્તમશ્લોક ભગવાનમાંજ લાગી રહ્યું હતું એવી તે સ્ત્રીઓને તેઓના પતિ, ભાઈઓ, વંધુ અને પુત્રો રોકવા લાગ્યા તોપણ તેઓને નહિ ગણકારીને, નદીઓ જેમ કોઈ મ્થલમાં નહિ રોકતાં મમુદ્રની પામેજ જાય તેમ તે સઘળી ભગવાનની પાસે ગઈ ॥ ૧૯ ॥ ૨૦ ॥

आमोयालवनां नवीन पल्लवार्थी शोभी रहेला यमुनाजीना उपवनमां बलभद्रमहित फरता अने गोवाळीआओथी बीटाएला भगवानने ते ब्राह्मणीओए दीटा ॥ २३ ॥ भगवाने सुवर्ण जेवां पीळां वस्त्र पेहेन्यां हतां, वर्ण श्याम हतो. वननां फूल, मोरपीछ, घातु अने कुण्डलियाओथी नटना जेवो वेष लागतो हतो. एक हाथ पोताना मित्रना स्वप्ना उपर घन्यां हतो अने बीजा हाथार्थी कमल हलावता हता. कानमां फूल खोदयां हतां. केश मोहाडा उपर आव्या हता अने मंद मंद हसता हता ॥ २४ ॥ कानने कृतार्थ करनारा बहुज प्रिय गुणो घणी वार सांभळवानेलींघि पोतानां मन जेमां लागीं रक्षां हतां ते भगवानने नेत्ररूप द्वारार्थी पोताना हृदयमां पेसाडीने घणीवारसुधी आलिंगन करी ते स्त्रीओए, जेम अहंवृत्तिओ मुपुसिना साक्षी प्राज्ञने मळीने सघळा ताप छोडी दे तेम ताप छोडी दीघा ॥ २५ ॥ सर्वनी बुद्धिओना साक्षी भगवान्, ते स्त्रीओने सघळी आशाओ छोडी दईने पोतानां दर्शननी

यमुनोपवनेऽशोकनवपल्लवमंडिते ॥ विचरंतं वृतं गोपैः साग्रजं ददृशुः स्त्रियः ॥ २१ ॥ श्यामं हिरण्यपरिधिं वनमाल्यवर्हधातुप्र-
वालनदेवेषमनुव्रतांसे ॥ विन्यस्तहस्तमितरेण धुनानमजं कर्णोत्थलालकपोलमुखानहासम् ॥ २२ ॥ प्रायः श्रुतप्रियतमोदयक-
र्णपूर्वस्मिन्निमग्नमनस्तमयाक्षिर्गन्धैः ॥ अंतः प्रवेश्य सुचिं परिभ्रम्य तापं प्राज्ञं यथाऽभिमतयो विजहुर्नरेन्द्र ॥ २३ ॥ तास्तथा त्य-
क्तसर्वांशाः प्राप्ता आत्मदिदृक्षया ॥ विज्ञायास्त्रिलदृग्दृष्टा ग्राह प्रहसिताननः ॥ २४ ॥ स्वागतं वो महाभागा आस्यतां करवाम किय ॥
यन्नो दिदृक्षया प्राप्ता उपपन्नमिदं हि वः ॥ २५ ॥ नन्वद्धा मयि कुर्वति कुशलाः स्वार्थदर्शनाः ॥ अहेतुक्यव्यवहितां भक्तिमाल-
प्रिये यथा ॥ २६ ॥ प्राणबुद्धिमनःस्वात्मदागपत्यधनादयः ॥ यत्संपर्कात्प्रिया आसंस्ततः को न्वपरः प्रियः ॥ २७ ॥ तद्यात देव-
यजनं पतयो वो द्विजातयः ॥ स्वमंत्रं पारयिष्यंति शुभाभिर्दृग्मेधिनः ॥ २८ ॥

॥

इच्छार्थीज आवेली जाणतां छतां पण हर्मीने बोल्या के- 'हे भाग्यशाली ब्राह्मणीओ ! तमे भले आवी. बेसो, अमे तमारुं शुं काम करीए ? कोईपण प्रतिबंधने नहि गणतां अमने जोवानेमाटे तमे आवी ए तमने घटेछे ॥ २४ ॥ २५ ॥ कुशल अने पोताना पुरुषार्थउपर लक्ष राखनारा लोको, हुं के जे आत्मा अने प्रिय छुं तेमां साक्षात् निकाम अने भेदग्रहित भक्ति यथार्थ रीते राखेछे ॥ २६ ॥ प्राण, बुद्धि, मन, मंबंधी, देह, स्त्री, पुत्र अने धनादिक पदार्थो जे आत्माना मंबंधनेलींघिज प्रिय लागेछे ते आत्माथी वधारं प्रिय बीजो कोण छे ? ॥ २७ ॥ तमे मारा दर्शनथीज कृतार्थ थई छो तोपण यज्ञना स्थानकमां जाओ; केम के तमे जशो त्यागेज गृहस्थाश्रमवाळा तमारा पति ब्राह्मणो पोताना यज्ञने प्रगे कमी शकसे ॥ २८ ॥

બ્રાહ્મણીઓ કેહેછે.—હે પ્રભુ! આપે આવું કઠણ વચન નહિ કેહેવું જોઈએ. ‘મારો ભક્ત કોઈ રીતે દુઃખી નજ થાય’ એવી જે આપની પ્રતિજ્ઞા છે તેને અથવા ‘ભગવાનને પામેલો પાછો ફરેજ નહિ’ એવું વેદમાં કહ્યુંછે તેને આપ સત્ય કરો. અમાં સઘડા બંધુઓનું ડહાંધન કરીને આપે ચરણારવિં-
 દથી ફગાવી નાંખેલી તુલસીની માલાને કેશથી ધારણ કરવામારૂં [દામી થવામારૂં] આવેલી છિયે ॥ ૨૯ ॥ પતિ, માબાપ, દીકરા, માઈઓ, બંધુઓ અને સ્નેહીઓ પણ હવે અમારૂં ગ્રહણ કરશે નહિ ત્યારે બીજાઓ તો કેમજ ગ્રહણ કરે! તેમજ હે પ્રભુ! અમે કે જેઓ આપના ચરણની આ-
 ગઠ પહેલી છિયે તેઓની સ્વર્ગાદિક કોઈ બીજી ગતિ પણ નહિજ થવી જોઈએ, માટે અમોને આપ પોતાની દાસીજ કરો ॥ ૩૦ ॥ ભગવાન કેહેછે.—
 હવે મારી આજ્ઞાનેલીધે પતિ, માબાપ, માઈઓ અને પુત્ર આદિ કોઈ પણ તમારો દોષ નહિ ગર્જે. [દેવતાઓને પ્રત્યક્ષ દેખાડીને કેહેછે.] જુવો, આ

પલ્લવ ઝુચુઃ ॥ ॥ મૈવં વિમોહિતિ ભવાન્ ગદિતું નૃશંસં સત્યં કુરુષ્વ નિગમં તવ પાદમૂલમ્ ॥ પ્રાપ્તા વયં તુલસિદામ પદાવમૃત્તં કે-
 શૈર્નિવોદુમતિલંઘ્ય સમસ્તબંધન્ ॥ ૨૯ ॥ શૃણ્વંતિ નો ન પતયઃ પિતરૌ સુતા વા ન ભ્રાતૃબંધુસુહૃદઃ કુત એવ ચાન્યે ॥ તસ્માદ્રવત્પ્ર-
 પદયોઃ પતિતાલનાં નો નાન્યા ભવેદ્ગતિરિદમ તદ્વિધેહિ ॥ ૩૦ ॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ પતયો નામ્યસૂર્યેરન્ પિતૃભ્રાતૃ-
 સુતાદયઃ ॥ લોકાશ્ચ યે મયોપેતા દેવા અપ્યનુમન્વતે ॥ ૩૧ ॥ ન પ્રીતયેઽનુરાગાય હંગસંગો નૃણામિહ ॥ તન્મનો મયિ યુંજાના
 અચિરાન્મામવાપ્સ્યથ ॥ ૩૨ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ ઇલુકા મુનિપત્યસ્તા યજ્ઞવાદં પુનર્ગતાઃ ॥ તે ચાનસૂર્યવઃ સ્વામિ-
 સ્ત્રીભિઃ સત્રમપારયન્ ॥ ૩૩ ॥ તત્રૈકા વિદ્યતા ભત્રા ભગવંતં યથાશ્રુતમ્ ॥ હૃદોપગુહ્ય વિજહૌ દેહં કર્માનુબંધનમ્ ॥ ૩૪ ॥ ભગવા-
 નપિ ગોવિંદસ્તૈર્નૈવાન્નેન ગોપકાન્ ॥ ચતુર્વિધેનાશયિત્વા સ્વયં ચ વુશુજે પ્રસુઃ ॥ ૩૫ ॥ ॥

દેવતાઓ પણ તમોને સંમતિ આપેછે ॥ ૩૧ ॥ મનુષ્યોને પરસ્પર અંગનો સંગ કોઈ પ્રીતિ કે સ્નેહની વૃદ્ધિનેમાટે સાધનરૂપ હોતો નથી. માટે મારામાં
 મન રાખવાથીજ થોડા કાલમાં મને પામશો ॥ ૩૨ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.—એપ્રમાણે ભગવાનનાં વચન સાંભળી તે મુનિઓની સ્ત્રીઓ પાછી યજ્ઞના
 સ્થાનકમાં ગઈ અને તેઓના પતિઓએ પણ તેઓના ઉપર દોષદષ્ટિ નહિ લાવતાં તેઓની સાથે રહી પોતાનો યજ્ઞ પૂરો કર્યો ॥ ૩૩ ॥ ૫ સઘડી
 સ્ત્રીઓ ભગવાનની પાસે જતી હતી તે સમયે એક સ્ત્રીને તેના પતિએ રોકી રાખી હતી. તે સ્ત્રીએ પોતાના સાંભળ્યા પ્રમાણે ભગવાનનું હૃદયથી આ-
 લિંગન કરી કર્મથી બંધાણો દેહ છોડી દીધો અને ચૈતન્યરૂપથી ભગવાનને પામી ગઈ ॥ ૩૪ ॥ ગોવિંદ ભગવાન પળ ચાર પ્રકારનાં તેજ અભ્યથી
 ગોવાળીઆઓને જમાડી પોતે પણ જમ્યા ॥ ૩૫ ॥ ॥

૧ તોપણ ‘અમે તમારો ત્યાગ કરી શકતી નથી’ એમ સ્ત્રીઓ કેહે તો તેનો પેટલાંથીજ બંધવાલેછે.

एप्रमाणे लीलाथी मनुष्यरूप थाएला; मनुष्यांनी रीतिनुं अनुकरण करता अने रूप, वाणी तथा कामोर्थी गायो, गोवाळीआ अने गोपीओने रमा-
इता भगवान् क्रीडा करता हता ॥ ३६ ॥ पछी 'मनुष्यांनुं अनुकरण करता जगतना ईश्वर श्रीकृष्ण अने बलभद्रनी मागणीने मान आप्युं नहि'
ए वातने मंमारी पोताने अपगथी गणता ते ब्राह्मणो पस्ताव्या लाग्या ॥ ३७ ॥ भगवान् श्रीकृष्णमां स्त्रीओनी अलौकिक भक्ति जोडने पस्ताएला ब्राह्मणो
भक्तिविनाना पोताना आत्माने धिक्कारवा लाग्या ॥ ३८ ॥ 'आपणे के जेओ भगवानर्थी विमुख छिये तेओना व्रण प्रकारना जन्मने, ब्रह्मचर्यने
व्रणुं जाणनारपणाने, कुलने, क्रियाओने अने चानुरीने धिक्कार छे ॥ ३९ ॥ भगवाननी माया योगीओने पण मोह करनारी छे; केम के आपणे ब्राह्मणो
मनुष्योना उपदेशक छतां पण स्वार्थमां भूली गया छिये ॥ ४० ॥ अहो ! स्त्रीओने पण जगतना गुरु भगवानमां केवो अपार भाव छे ! के जे भावे

एवं लीलानरवपुर्नलोकमनुशीलयन् ॥ रेमे गोगोपगोपीनां रमयन् रूपवाकृतैः ॥ ३६ ॥ अथानुस्मृत्य विप्रास्ते अन्वत्प्यन्कृताग-
सः ॥ यदिश्वेश्वरयोर्पञ्चामहन्म नृविडम्बयोः ॥ ३७ ॥ दृष्ट्वा स्त्रीणां भगवति कृष्णे भक्तिमलौकिकीम् ॥ आत्मानं च तथा हीनम-
नुतप्ता व्यगर्हयन् ॥ ३८ ॥ धिग्जन्म नस्त्रिद्विद्वां धिग्व्रतं धिग्वहुज्ञताम् ॥ धिक्कुलं धिक्क्रियादास्यं विमुक्ता ये त्वधोक्षजे ॥ ३९ ॥
नूनं भगवतो माया योगिनामपि मोहिनी ॥ यदयं गुर्वो नृणां स्वार्थे मुह्यामहे द्विजाः ॥ ४० ॥ अहो पश्यत नारीणामपि
कृष्णे जगद्गुरौ ॥ दुरंतभावं योजविद्वन्मृत्युपाशान् गृह्णाभिधान् ॥ ४१ ॥ नासां द्विजातिसंस्कारो न निवासो गुरावपि ॥ न तपो
नात्ममीमांसा न शौचं न क्रियाः शुभाः ॥ ४२ ॥ अथापि ह्युत्तमश्लोके कृष्णे योगेश्वरेश्वरे ॥ भक्तिदंढा न चास्माकं संस्कारादिम-
तामपि ॥ ४३ ॥ ननु स्वार्थविमूढानां प्रमत्तानां गृहेहया ॥ अहो नः स्मारयामास गोपवास्यैः सतां गतिः ॥ ४४ ॥ अन्यथा पू-
र्णकामस्य केवल्याद्याशिषां पतेः ॥ ईशितव्यैः किमस्माभिरीशस्यैतद्विडम्बनम् ॥ ४५ ॥ ॥

घर नामना मृत्युना पाश काफी नाख्या ॥ ४१ ॥ आ स्त्रीओने उपनयनसंस्कार, गुरुने घर निवास, तप, आत्मविचार, पवित्रता के शुभ क्रियाओ
एमांनुं काई पण थयुं नथी ते छतां योगेश्वरोना ईश्वर अन मोटी कीर्त्तिवाळा भगवानमां दृढभक्ति उत्पन्न थई छे अने आपणने संस्कारादिक थया छतां
पण भक्ति उत्पन्न थई नथी !! ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अहो ! आपणे के जेओ स्वार्थमां मूढ अने घरना काम-काजनेलीधे प्रमत्त छिये तेओने गोवाळी-
आओनां वचनोथी भगवाने पोतानुं स्मरणज आप्युं ॥ ४४ ॥ नहיתर, पूर्णकाम अने मोक्षादिक पुरुषार्थोना स्वामी भगवानने आपणे के जेओ
पामर छिये तेओनुं शुं प्रयोजन होय ? ए तो ईश्वरे मनुष्यलोकनी चेष्टा करी ॥ ४५ ॥ ॥

? शुद्ध मातापिताथी, गायत्रीनां उपदेश लेवाथी अने यज्ञनी दीक्षा लेवाथी अनुक्रमे शीक, सावित्र अने दक्ष एवा नामना व्रण जन्म थायछे.

વારંવાર જેના ચરણસ્પર્શની આશાથી લક્ષ્મી પણ બીજાઓનો ત્યાગ કરી તથા પોતાના ચંચલપણા આદિ દોષ છોડી દઈને જેને મજેછે તે ભગવાન બીજાની પાસે માગણી કરે એ તો કેવલ લોકોને ભૂલાવનાર છે ॥ ૪૬ ॥ દેશ, કાલ, નોત્રનોગ્વા પદાર્થો, મંત્ર, તંત્ર, ઋત્વિજ, અગ્નિઓ, દેવતા, યજમાન, યજ્ઞ, અને ધર્મ, એ સઘટ્ટાં જેરૂપ છે તે સાક્ષાત્ યોગેશ્વરોના ઈશ્વર વિષ્ણુ યાદવોમાં જન્મ્યા છે એમ આપણે સાંભળ્યુંછે તોપણ આપણે મૂઢપણાથી ચેત્યા નહિ ॥ ૪૭ ॥ ૪૮ ॥ અહો! આપણે વહુજ ભાગ્યશાલી છિયે કે જેઓના ઘરમાં તેવી સ્ત્રીઓ છે. એ સ્ત્રીઓની ભક્તિથી આપણી બુદ્ધિ પણ ભગવાનમાં નિશ્ચલ થઈછે ॥ ૪૯ ॥ અમે જેની માયાથી મોહ પામીને કર્મોના માર્ગોમાં ભ્રમ્યા કરીએ છિયે તે અલંકાર જ્ઞાનવાલા આપ શ્રીકૃષ્ણને પ્રણામ

હિત્વાડ્યાન્ ભજતે યં શ્રીઃ પાદસ્પર્શશયાઽમકૃત્ ॥ આત્મદોષાપવર્ગેણ યદ્યાચ્છા જનમોહિની ॥ ૪૬ ॥ દેશઃ કાલઃ પૃથગ્દ્રવ્યં મંત્રં તંત્રં ત્રલ્વિજોઽગ્નયઃ ॥ દેવતા યજમાનશ્ચ કતુર્ધર્મશ્ચ યન્મયઃ ॥ ૪૭ ॥ સ એ ભગવાન માશ્નાદિષ્ણુયોગેશ્વરેશ્વરઃ ॥ જાનો યદુચ્ચિત્યશૃષ્મ હ્યપિ મૂઢા ન વિદ્યહે ॥ ૪૮ ॥ અહો વયં ધન્યતમા ચેપાં નસ્તાદૃશીઃ સ્ત્રિયઃ ॥ ભક્ત્યા યાસાં મતિર્જાતા અસ્માકં નિશ્ચલા હરૌ ॥ ૪૯ ॥ નમસ્તુભ્યં ભગવતે કૃષ્ણાયાકુંઠમેધમે ॥ યન્માયામોહિતધિયો ભ્રમામઃ કર્મવર્ષસુ ॥ ૫૦ ॥ સ વૈ ન આદ્યઃ પુરુષઃ સ્વમાયામોહિતાત્મનામ્ ॥ અવિજ્ઞાતાનુભવાનાં શંતમર્હત્યતિક્રમમ્ ॥ ૫૧ ॥ इति स्वाधमनुमृत कृष्णे ते कृतहेलनाः ॥ दिदृक्षवोऽप्यच्युतयोः कंसाद्रीता न चाचलन् ॥ ५२ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वार्धे यज्ञपत्युद्धरणं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ भगवानपि तत्रैव बलदेवेन संयुतः ॥ अपश्यन्निवमन् गोपानिद्रयागकृतोद्यमान् ॥ १ ॥ तदभिज्ञोऽपि भगवान् सर्वात्मा सर्वदर्शनः ॥ प्रश्रयावनतोऽपृच्छद्बुद्धान्नंदपुरोगमान् ॥ २ ॥ ॥

કરીએ છિયે ॥ ૫૦ ॥ પોતાની માયાએ મોહ પમાડેલા અને પ્રભાવને નહિ જાણનારા આપણ લોકોના અપગધની તે આદિપુરુષ ભગવાને ક્ષમા કરવી જોઈએ ॥ ૫૧ ॥ ભગવાનનું અપમાન કરનારા તે બ્રાહ્મણોને એપ્રમાણે પોતાના અપગધનું સ્મરણ આવવાથી શ્રીકૃષ્ણ અને બલભદ્રનું દર્શન કરવાની ઇચ્છા થઈ તોપણ કંસની બીકથી તેઓ ગયા નહિ ॥ ૫૨ ॥ इति श्रीमन्महापुगण भागवतना दशमस्कन्धनो त्रैवीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - पक्षी बलभद्रनी साथे ब्रजमां रेहेता भगवाने एक दिवसे गोवालीआओने इंद्रनो यज्ञ करवानो उद्यम करता जाया ॥ १ ॥ सर्वना आत्मा अने सर्वज्ञ भगवान् पोते जाणता हता तोपण तेमणे नंदादिक बृद्ध गोवालीआओने नम्रनाथी पृच्छुं के—'हे पिता! तसे आ शी

? आ चौबीशमा अध्यायमां घणां कारणोथी इंद्रनो यज्ञ बंध पडावीने भगवाने गोवद्धन पर्वतनो महोत्सव कराव्यानी कथा केहेवामां आवशे. भूमिना देवो [ब्राह्मणो] नो गर्व उतारी हवे स्वर्गना देवोमां पण इंद्रनो गर्व उतारवामास इंद्रनो यज्ञ बंध रखावेछे.

ધામધૂમ કરવા લાગ્યા હો તે મને કહો. આ કોઈ યજ્ઞનેમાંટે ધામધૂમ હોય તો તે યજ્ઞમાં શું ફલ છે? તેનો દેવતા કોણ છે? અને કયા ધિકારીથી તથા કયા સાધનથી તે યજ્ઞ થાય છે? હે પિતા! હું કે જે માંભલવાને ઇચ્છું તેને આ વાત કહો. તમને કોઈ મોટો મનોરથ દેખાય છે. [નંદરાય કાંઈ ન ચાલતાં વઢી ભગવાન કહે છે.] મર્વ પદાર્થોમાં આત્મદૃષ્ટિ ગલનારા સાધુ પુરુષોને કાંઈ પણ ગુપ્ત ગત્તવાયોગ્ય હોતું નથી ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ ૪ ॥ સાધુ પુરુષોને મિત્ર, ઉદાસીન કે શત્રુ હોતાજ નથી તેથી તેઓને 'આ પોતાનો અને પાગકો' એવી દૃષ્ટિ હોયજ નહિ. કદાચ ભેદદૃષ્ટિ હોય તોપણ ઉદાસીન [જે ધર્મીને શત્રુ પણ ન હોય અને મિત્ર પણ ન હોય તે] ને શત્રુની પેટે છોડી દેવો પરંતુ જે મિત્ર હોય તે તો પોતા તુલ્યજ છે તેથી તેને વિચારમાં સાથે લેવોજ જોઈએ ॥ ૫ ॥ [સ્નેહિઓની સાથે વિચાર કરી સમજીનેજ કામ કરવું જોઈએ પણ ગાડરિયા પ્રવાહની પેટે નહિ કરવું જોઈએ.] માણસો સમજીને અને સમજ્યા વગર પણ કર્મ કરે છે તેઓમાં સમજીને કરનારને જેવી કર્મની સિદ્ધિ થાય છે તેવી સમજ્યાવગર કરનારને થતી

કથ્યતાં મે પિતઃ કોઽયં સંપ્રમો વ ઉપાગતઃ ॥ કિં ફલં કસ્ય ચોદ્દેશઃ કેન વા સાધ્યતે મવઃ ॥ ૩ ॥ એતદ્બ્રૂહિ મહાન્કામો મહ્યં શુશ્રૂષેવે પિતઃ ॥ નહિ ગોપ્યં હિ સાધૂનાં કૃત્યં સર્વાત્મનામિહ ॥ ૪ ॥ અસ્યસ્વપરદૃષ્ટીનામભિત્રોદાસ્તવિદ્વિષામ્ ॥ ઉદાસીનોરિવદ્ઝર્યં આત્મવત્સુહૃદુચ્યતે ॥ ૫ ॥ જ્ઞાત્વાજ્ઞાત્વા ચ કર્માણિ જનોઽયમનુસિષ્ઠિતિ ॥ વિદુષઃ કર્મસિદ્ધિઃ સ્યાત્તથા નાવિદુષો ભવેત્ ॥ ૬ ॥ તત્ર તાવક્રિયાયોગો ભવતાં કિં વિચારિતઃ ॥ અથવા લૌકિકસ્તન્મે પૃચ્છતઃ સાધુ ભણ્યતામ્ ॥ ૭ ॥ નંદ ઉવાચ ॥ પર્જન્યો ભગવાનિદ્રો મેઘાસ્તસ્યાત્મસમૃતયઃ ॥ તેઽભિવર્ષતિ ધૃતતાનાં પ્રાણનં જીવનં પયઃ ॥ ૮ ॥ તં તાત વયમન્યે ચ વાસુચાં પતિમીશ્વરમ્ ॥ દ્રવ્યેસ્તેદ્રેતસા સિદ્ધૈર્યજંતે ક્રતુભિર્નરાઃ ॥ ૯ ॥ તચ્છેષેણોપજીવંતિ ત્રિવર્ગફલદેતવે ॥ પુંસાં પુરુષકારાણાં પર્જન્યઃ ફલભાવનઃ ॥ ૧૦ ॥ ય એવં વિમૃજેદ્ધર્મ પારંપર્યાગતં નરઃ ॥ કામાલ્લોભાદ્રયાદ્દેષાત્સ વૈ નાપ્નોતિ શોભનમ્ ॥ ૧૧ ॥

નથી ॥ ૬ ॥ પ્રથમ તો તમે આ જે ક્રિયા કરવાનું ધારેછો તે શાસ્ત્રની રીતથી પ્રાપ્ત છે કે લોકોની રીતથી પ્રાપ્ત છે? આ વાત હું પૂછું છું તો તેનો યુક્તિસહિત ઉત્તર મને મલવો જોઈએ ॥ ૭ ॥ નંદરાય કહે છે. — ઇંદ્ર મહારાજ મેઘરૂપ છે; કેમ કે મેઘ એ તેમની પ્રિય મુસ્તિઓ છે. એ મેઘ પ્રાણીઓને તૃપ્તિ અને જીવન આપનારા જલને વરશે છે માટે હે પુત્ર! તે મેઘોના સ્વામી અને મહાસમર્થ ઇંદ્ર મહારાજનું અમે તથા બીજા માણસો પણ દૃષ્ટિના જલથી સિદ્ધ થઈએલા પદાર્થોવડે પૂજન કરે છે અને પૂજન કરતાં જે વધે છે તેથી ધર્મ, અર્થ અને કામની સિદ્ધિનેમાટે પોતાની આજીવિકા કલ્પે છે. એકલા સેડ આદિ પુરુષાર્થોથી કાંઈ થતું નથી; કેમ કે પુરુષોના પુરુષાર્થોનું ફલ આપનાર મેઘજ છે ॥ ૮ ॥ ૯ ॥ ૧૦ ॥ આ પ્રમાણે આ ધર્મ લોકોની જુની પરંપરાથી ચાલ્યો આવે છે તેને કામથી, લોભથી, ભયથી કે દેશથી જે માણસ છોડી દે તેનું કલ્યાણ શાય નહિ ॥ ૧૧ ॥

શુકદેવજી કેહેછે.— એપ્રમાણે નંદરાયનું અને વ્રીજા ગોત્રાલીઆઓનું વચન સાંભળી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને, માત્ર ઇંદ્રને ક્રોધ ચડાવી તેનો ગર્વ ઉતારવાસારૂ પોતાના પિતા નંદરાયને આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૧૨ ॥ ભગવાન્ કેહેછે.— જીવ પોતાનાં કર્મથીજ જન્મેછે, કર્મથીજ મરેછે અને સુખ, દુઃખ, ભય તથા કલ્યાણને પણ કર્મથીજ પામેછે માટે દેવતાઓ કર્મનાં ફલ આપેછે એમ માનવું યોગ્ય નથી ॥ ૧૩ ॥ પૂર્વમીમાંસાની રીતિપ્રમાણે કર્મજ પરચારાં ફલ આપે છે એમ નિશ્ચય છે તો તેમાં દેવતાઓને વચ્ચે ઘાલવાની કશી અગત્ય નથી. પણ કંટલાએકના માનવા પ્રમાણે કોઈ ईश्वर, જીવોએ કરેલાં કર્મોનાં ફલ આપે છે એમ ઘડીભર સ્વીકારિયે તોપણ ईश्वર કર્મોને પગ્નંત્ર થયો; કેમ કે કર્મ કરનારને તેણે જેવું કર્મ કર્યું હશે તેવું ફલ તે આપી શકશે પણ કર્મ નહિ કરે તેને તે કશું ફલ આપી શકવાનો નથી ॥ ૧૪ ॥ આ ઉપરથી પોતાની મેલેજ સિદ્ધ થાયછે કે ફલની સિદ્ધિ તો કર્મથીજ છે માટે કર્મને પરતંત્ર રહેવાનેલીધે બકરીના ગાળાના આંચલ જેવા વ્યર્થ ईश्वરનું કશું કામ નથી. અહીં ઇંદ્ર કે જે પોતપોતાનાં કર્મોને અનુસરનારા

શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ વચો નિશમ્ય નંદસ્ય તથાऽન્યેષાં વ્રજૌકમામ્ ॥ ઇંદ્રાય મન્યું જનયન્ પિતરં પ્રાહ કેશવઃ ॥ ૧૨ ॥ ॥ શ્રી-
ભગવાનુવાચ ॥ ॥ કર્મણા જાયતે જંતુઃ કર્મેણૈવ વિલીયતે ॥ સુખં દુઃખં ભયં ક્ષેમં કર્મેણૈવાભિપદ્યતે ॥ ૧૩ ॥ અસ્તિ વેદીશ્વરઃ
કશ્ચિત્ફલરૂપ્યન્યકર્મણામ્ ॥ કર્તારં ભજતે સોઽપિ ન હ્યકર્તુઃ પ્રભુર્હિ સઃ ॥ ૧૪ ॥ કિમિદ્રેણેહ શ્રુતાનાં સ્વસ્વકર્માનુવર્તિનામ્ ॥ અ-
નીશેનાન્યથાકર્તુઃ સ્વભાવવિહિતં નૃણામ્ ॥ ૧૫ ॥ સ્વભાવતંત્રો હિ જનઃ સ્વભાવમનુવર્તતે ॥ સ્વભાવસ્થમિદં સર્વં મદેવાસુરમાનુ-
ષમ્ ॥ ૧૬ ॥ દેહાનુષ્ઠાવચાન્ જંતુઃ પ્રાપ્યોત્સૃજતિ કર્મણા ॥ શત્રુર્મિત્રમુદામીનઃ કર્મેવ ગુરુરીશ્વરઃ ॥ ૧૭ ॥ તસ્માત્સંપ્રજયેત્કર્મ
સ્વભાવસ્થઃ સ્વકર્મકૃત્ ॥ અંજસા યેન વર્તેત તદેવાસ્ય હિ દેવતમ્ ॥ ૧૮ ॥

પ્રાણિઓનાં, પૂર્વજન્મના સંસ્કારેજ કરાવેલાં કર્મને ફેરવી નાખવાને અસમર્થ છે તેનું શું કામ છે? ॥ ૧૫ ॥ લોકો પોતાના પૂર્વસંસ્કારને આધીન
હોવાથી પૂર્વસંસ્કારનેજ અનુસરે છે અને દેવ, અસુર તથા મનુવ્યોમહિત આ મધ્યલું જગત્ પૂર્વમંસ્કારમાંજ રહેલું છે માટે કર્મની પ્રવૃત્તિ સંસ્કારા-
ધીન છે તો તે પ્રવૃત્તિમાં અંતર્યામી [ईश्वर] ની પણ કશી અપેક્ષા નથી ॥ ૧૬ ॥ પૂર્વમંસ્કાર પ્રમાણે થતું કર્મજ મર્વનું કારણ છે માટે કર્મનેજ પૂ-
ર્વજોઈએ. જીવ કર્મથીજ ઉંચાનીચા વેદ પામીને પાછા કર્મથીજ તેઓને છોડી વેંછે. કર્મજ શત્રુ, મિત્ર, ઉદામીન, ગુરુ અને ईश्वર છે માટે પૂર્વ-
સંસ્કારને આધીન રહીને કર્મ કરનારાણ પોતાના કર્મનુંજ પૂજન કરવું જોઈએ. ‘દેવતાઓનાં નામ લઈને પદાર્થો હોમવા એજ કર્મ છે માટે દેવતા-
ઓ વિના કર્મની સિદ્ધિ કેમ થશે?’ એમ તમારા મનમાં હોય તોપણ તે દેવતાઓ કર્મના અંગમત્તરુંગે પણ મુલ્ય તો કોઈ રીતે ટગના નથી. ईश्वર-

ને કર્મનાં ફલ આપનાર મમત્તવામાં પણ ઉપર પ્રમાણે તેને કર્મમાં અંગણું આવેછે. વાસ્તવિકે વિચાર કરો તો જેની જેથી આજીવિકા અનાયાસે ચાલે તેજ તેનો દેવતા કેહેવાય ॥ ૧૭ ॥ ૧૮ ॥ જેમ છીનાટ સ્ત્રી જાગપુરુષને મેવવાથી કલ્યાણ પામે નહિ તેમ જે માણસ એકે આપેલી આજીવિકા માર્ગને વીજાનું મેવન કરે તે માણસ પણ તેને મેવવાથી મુલ્ક પામેજ નહિ ॥ ૧૯ ॥ બ્રાહ્મણે વેદાધ્યયનાદિકથી, ક્ષત્રિયે ણ્ડવીની રક્ષાથી, વૈશ્યે વા-ત્તીથી અને શૂદ્રે ઢિજલોકાંની મેવાથી વર્તવું જોઈએ ॥ ૨૦ ॥ ઉપર જે વાર્તા નામની આજીવિકા કહી તેના સ્વેડ, વેપાર, ગાયોનું રક્ષણ અને બ્યાજ લેવું એ ચાર પ્રકાર છે, તેઓમાં આપણી આજીવિકા ગાયોના રક્ષણથી નિરંતર ચાલે છે ॥ ૨૧ ॥ આપણી આજીવિકા ગાયોથી ચાલે છે પણ 'ગાયોની આજીવિકા' ઇંદ્રને આર્ધીન છે' એમ પણ મમજવું નહિ; કેમ કે સત્ત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણ જગતની સ્થિતિ, ઉત્પત્તિ અને પ્રલયના કારણરૂપ છે. અનેક પ્રકારવાળું જગત રજોગુણથી થાણા સ્ત્રી-પુરુષના મંયોગથી ઉત્પન્ન થાય છે ॥ ૨૨ ॥ વાદ્ધ્યાં રજોગુણની પ્રેરણાથીજ સર્વ સ્થલમાં

આજીવ્યેકતરં ભાવં યસ્ત્યસુપજીવતિ ॥ ન તસ્માદ્દિદતે ક્ષેમં જારં નાર્યમતી યથા ॥ ૧૯ ॥ વર્તેત બ્રહ્મણા વિપ્રો રાજન્યો ર-ક્ષયા ભુવઃ ॥ વૈશ્યસુ વાર્તયા જીવેચ્છૂદ્રસ્તુ દ્વિજમેવથા ॥ ૨૦ ॥ કૃષિવાણિજ્યગોરક્ષા કુર્મીદં તુર્યમુચ્યતે ॥ વાર્તાં ચતુર્વિધા તત્ર વયં ગોવૃત્તયોગ્નિશમ્ ॥ ૨૧ ॥ સત્ત્વં રજસ્તમ ઇતિ સ્થિત્યુત્પત્યંતેહતત્ત્વઃ ॥ રજમોત્પદ્યતે વિશ્વમન્યોઽન્યં વિવિધં જગત્ ॥ ૨૨ ॥ રજમા ચોદિતા મેધા વર્ષત્યંબુનિ સર્વતઃ ॥ પ્રજાસ્તૈસ્તેવ સિદ્ધ્યંતિ મહેદઃ કિં કરિષ્યતિ ॥ ૨૩ ॥ ન નઃ પુરો જનપદા ન બ્રામા ન શ્દહા વયમ્ ॥ નિત્યં વનોક્સસ્તાત વનશૈલનિવાસિનઃ ॥ ૨૪ ॥ તસ્માદ્ભવાં બ્રાહ્મણાનામેશ્વરભ્યતાં મલ્લઃ ॥ ય ઇંદ્રયાગમં-ભારાસ્તૈરયં માચ્યતાં મલ્લઃ ॥ ૨૫ ॥

પણી વરસાવે છે. જો ઇંદ્ર વરસાવતો હોય તો સમુદ્ર, શિલા અને સ્વારી ધરની આદિમાં તે મમજુના હાથથી મફતની વૃષ્ટિ નહિ થવી જોઈએ. આથી સિદ્ધ થાય છે કે સઘડી પ્રજા મેધથીજ જીવેછે તેમાં ઇંદ્રનું કશું કામ નથી ॥ ૨૩ ॥ આપણને યોગક્ષેમનેમાટે પણ ઇંદ્રાદિક દેવતાઓની અપેક્ષા નથી; કેમ કે આપણને દેશ, નગર, ગામડાં કે ઘર કાંઈ પણ નથી. આપણે તો વગડાડ માણસ છીએ અને નિરંતર વન તથા પર્વતોમાંજ રહીએ છીએ માટે આપણું યોગ-ક્ષેમ કરનારા દેવ તો વન અને પર્વતોજ છે. [નવો ધર્મ ચલાવવો હોય તે બ્રાહ્મણોની મહાયતા વિના ચલવી શકાય નહિ માટે બ્રાહ્મણોને પણ પોતાના પક્ષમાં લેતાં પોતાનો સિદ્ધાંત કેહેછે.] ણ્ડલામાટે ગાયો, બ્રાહ્મણો અને પર્વતોનો યજ્ઞ આરંભો. ઇંદ્રના યજ્ઞનેવાસ્તે જે જે મા-માન મેલ્યા કન્યા છે તે મામાનોથી આ યજ્ઞને સિદ્ધ કરો ॥ ૨૪ ॥ ૨૫ ॥

? હવે હેનુવાદનો આધાર લઈને પવન અને ગાયોઆદિરૂપ વીજા દેવતાઓનેજ સિદ્ધ કરેછે.

દૂધપાકથી તે મગની ઢાલસુધી અનેક પ્રકારની રમોઈ રંધાવો. લાફમી, માલપુવા અને જલેવી કરાવો. દૂધ-દહિ આદિ સઘડા દોહોવાથી થપ્પા પદા-
થોને પણ એકઠા કરો ॥ ૨૬ ॥ [યજ્ઞની શોભાનેમાટે અને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરવાનેસારૂં કેહેછે] વેદીઆ બ્રાહ્મણો પાસે અગ્નિઓમાં સારી રીતે હોમ
કરાવજો અને તે બ્રાહ્મણોને ઘણા પ્રકારનું અન્ન, ગાયો તથા દક્ષિણા દેજો ॥ ૨૭ ॥ કુતંગ, ચાંડાલ અને પતિત પર્યંત વીજાં પ્રાણીઓને પણ યથા-
યોગ્ય રીતે અન્ન આપતાં ગાયોને સ્વડ આપીને પર્વતને ચલિદાન દેવું ॥ ૨૮ ॥ શણગારી, જમી, ચંદનાદિકનાં લેપન કરી તથા સારાં સારાં વસ્ત્ર પેહે-
રી ગાયો, બ્રાહ્મણો, અગ્નિઓ અને પર્વતને પ્રદક્ષિણા કરવી ॥ ૨૯ ॥ હે પિતા ! આપ્રમાણે મારો મન છે. તે જો તમને રુચે તો કરો. [માથું હલાવી
સર્વની સંમતિ મેલવવાસારૂં કેહેછે.] ગાયો, બ્રાહ્મણો, પર્વત અને હું, એંઓને આ યજ્ઞ કરવો ટીક લાગેછે ॥ ૩૦ ॥ શુકદેવજી કહેછે.— ઇંદ્રના

પચ્યંતાં વિવિધાઃ પાકાઃ સૂપંતાઃ પાયમાદયઃ ॥ સંયાવાપ્પશષ્કુલ્યઃ સર્વદોહશ્ચ યજ્ઞતામ્ ॥ ૨૬ ॥ હૂયંતામમયઃ સમ્યક્ બ્રાહ્મણે-
ર્બ્રહ્મવાદિભિઃ ॥ અન્નં बहुविधं तेभ्यો देयं वो धेनुदक्षिणाः ॥ ૨૭ ॥ अन्येभ्यશ્ચચાંડાલપતિભ્યો યથાઽર્હતઃ ॥ યવમં ચ ગર્વાં દત્વા
ગિરયે દીયતાં ચલિઃ ॥ ૨૮ ॥ સ્વલંકૃતા શુક્લવંતઃ સ્વતુલિસાઃ સુવામસઃ ॥ પ્રદક્ષિણં ચ કુરુત ગોવિપ્રાનલપર્વતાન્ ॥ ૨૯ ॥ एत-
न्मम मतं तात क्रियतां यदि रोचते ॥ अयं गोब्राह्मणादीणां मह्यं च दयितो मखः ॥ ૩૦ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ કાલા-
ત્મના ભગવતા શક્રદર્પે જિઘાંસતા ॥ પ્રોક્તં નિશમ્ય નંદાદ્યાઃ માધ્વયજ્ઞં તદ્રત્નઃ ॥ ૩૧ ॥ તથા ચ વ્યદધુઃ સર્વં યથાહ મધુસૂદ-
નઃ ॥ વાચયિત્વા સ્વસ્થયનં તદ્રથ્યેણ ગિરિદ્રિજાન્ ॥ ૩૨ ॥ उपहृत्य वलीन्सर्वानादृता यवमं गवाम् ॥ गोधनानि पुरस्कृत्य गिरि-
चक्रुः प्रदक्षिणम् ॥ ૩૩ ॥ અનાંસ્યનહુદ્યુક્તાનિ તે ચારુહ્ય સ્વલંકૃતાઃ ॥ ગોપ્યશ્ચ કૃષ્ણવીર્યાણિ ગાયંત્યઃ સદ્વિજાશિષઃ ॥ ૩૪ ॥
कृष्णस्वन्यतमं रूपं गोपविश्रंभणं गतः॥ शैलोऽस्मीति बुवन्धूरि चलिमादद्बृहद्रपुः ॥ ૩૫ ॥ ॥

ગર્વને તોડવાને ઇચ્છતા કાલરૂપી ભગવાનનું તે વચન માંભઢીને નંદ આદિ ગોવાઢીઆઓ ‘મારું માનું’ એમ કહી તેનો સ્વીકાર કયો ॥ ૩૧ ॥
જે પ્રમાણે ભગવાન કહ્યું તે પ્રમાણે તેઓ સઘડું કયું. સ્વમ્નિવાચન કરાવી, ઇંદ્રના યજ્ઞના પદાર્થોથી પર્વત અને બ્રાહ્મણોને ચલિદાન આપી ગાયોને
આદરપૂર્વક સ્વડ સ્વરાવી તથા ગાયોનાં ઘળને આગઢ કરી સઘડાઓ ગોવર્ધન પર્વતને પ્રદક્ષિણા કરી ॥ ૩૨ ॥ ૩૩ ॥ ભગવાનનાં પગક્રમોનું ગાય-
ન કરતી શણગારેલી ગોપીઓ અને ગોવાઢીઆઓ ચઢદનાં ગાઢાંઓ ઉપર વેંડીને પ્રદક્ષિણા કરી તથા બ્રાહ્મણોના આદિર્વાદ લીધા ॥ ૩૪ ॥
ગોવાઢીઆઓને વિશ્વાસ વેસાડે એવું વીંડું મોટું મોટું રૂપ ધરી ‘હું પર્વત છું’ એમ બોલતા ભગવાન ઘળું ચલિદાન મ્વાઈ ગયા ॥ ૩૫ ॥

વ્રજના લોકોની સાથે પોતે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પળ 'અહો ! જુવો આ પર્વતે દેહ ધરીને આપણાપર અનુગ્રહ કન્યો. આ પર્વત પોતાનું અપમાન કરનારા વન-વાસિઓને યથેષ્ટ રૂપ [સર્પાદિક રૂપ] થી મારી નાંખેછે માટે આપણા અને ગાયોના કલ્યાણનેવાસ્તે અને આપણે પ્રણામ કરિયું ' એમ ચોલતા ચોલતા તે પોતાના વીજા રૂપને પગે લાગ્યા ॥ ૩૬ ॥ ૩૭ ॥ ભગવાને પ્રેરેલા તે ગોવાલીઓ એ પ્રમાણે પર્વત, ગાયો અને વ્રાહ્મણોના યજ્ઞને યથાર્થ રીતે સંપૂર્ણ કરી ભગવાનની સાથે વ્રજમાં ગયો ॥ ૩૮ ॥

इति श्रीमन् महापुरुषा भागवतना दशमस्कंधे चोवीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २४ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे :- हे राजा ! ते समयमां इंद्रे पोंतानी पूजानां भंग थयो जाणी नंददिक् गोवालीओओ के जेओना स्वामी श्रीकृष्णज छे तेओना ऊपर कोप कन्यो ॥ १ ॥ कोप

તસે નમો વ્રજજનૈઃ સ ચક્રે આલનાલને ॥ અહો પશ્યત શૈલોઝ્મો રૂપી નોઽનુગ્રહં વ્યથાત્ ॥ ૩૬ ॥

एषोऽवजानतो मर्त्यान् कारुण्यं वनौकसः ॥ हति ह्यस्मै नमस्यामः शर्मणे आत्मनो गवाम् ॥ ३७ ॥ इत्यद्रिगोद्विजमत्सं वासुदेवप्रणोदिताः ॥ यथाविधाय ते गोपाः सहकृष्णा व्रजं ययुः ॥ ३८ ॥

इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे चतुर्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २४ ॥

શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ इंद्रस्तदात्मनः पूजां विज्ञाय विहतां नृप ॥ गोपेभ्यः कृष्णनाथेभ्यो नंददिभ्यश्चकोप सः ॥ १ ॥ गणं सांच-सकं नाम मेघानां चांतकारिणाम् ॥ इंद्रः प्राचोदयत् क्रुद्धो वाक्यं चाहेशमान्युत ॥ २ ॥

अहो श्रीमदमाहात्म्यं गोपानां काननौकमम् ॥ कृष्णं मर्त्यमुपाश्रित्य ये चक्रुर्देवहेलनम् ॥ ३ ॥ यथा दृष्टेः कर्मभयैः कर्तुर्भिर्नामनौनिभैः ॥ विद्यामान्वीक्षिकीं हित्वा तितीर्षति भवार्णवम् ॥ ४ ॥

वाचालं बालिशं स्तब्धमज्ञं पंडितमानिनम् ॥ कृष्णं मर्त्यमुपाश्रित्य गोपा मे चक्रुःप्रियम् ॥ ५ ॥

પામેલા ઇંદ્રે પ્રલય કરનારા મેઘના સાંવર્તક નામના ગણને વ્રજઊપર વરસવાની આજ્ઞા કરી અને 'હુંજેશ્વર છું' એવા અભિમાનથી કહ્યું કે- 'અહો ! વગડામાં રહેનારા ગોવાલીઓ કે જેઓએ મરીજનારા કૃષ્ણનો આશ્રય લઈ દેવનું અપમાન કન્યું તેઓને લક્ષ્મીનું કેવું અભિમાન આવ્યું છે તે જુવો ॥ ૨ ॥

३ ॥ ब्रह्मविद्यानो त्याग करी मात्र नामना वह्नाण जेवा, अदृष्ट अने क्रियाशी थाय एवा यज्ञोशी जेम संसारसमुद्रने तरीजवानी इच्छा करे तेम कृष्ण के जे बहु बकनार, बालक, पोंताने पंडित माननार, नम्रता वगरनो अने मनुष्य छे तेनो आश्रय लई गोवालीओओ मारूं अप्रिय कन्यु ॥ ४ ॥ ५ ॥

૧. કર્મજ ફલ આપવામાં સમર્થ છે, શ્રેષ્ઠ કર્મને પરતંત્ર છે, પૂર્વસંસ્કારજ કર્મ કરાવે છે, દેવતાઓ અને શ્રેષ્ઠ કર્મના અંગમૂત છે પણ મુલ્ય નથી, પર્વત અને ગાયોઆદિજ દેવતા છે, અને ગુણોજ ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ તથા પ્રલયના કર્તા છે, એ છ મત શ્રીકૃષ્ણે કેવલ દેવતાઓને ક્ષોભ ઉપજાવવાનેવાસ્તે કહ્યા છે પણ શ્રીકૃષ્ણને જુદા નથી એમ સમજવું. કેમ કે તેઓ વાસ્તવિક રીતે શાસ્ત્રવિરુદ્ધ છે. ૨ આ પવીશમા અધ્યાયમાં વ્રજનો નાશ કરવાનેમાટે ઇંદ્રે ઘટિ કરતાં ભગવાને ગોવર્દન ઉપાડીને વરસાદથી ગાંકુલની રક્ષા કરી, એ કથા કેહેવામાં આવશે. ૩ ઇંદ્રની ઘાળી નિદામાં જોડાણલી છતાં પણ ભગવાનના મહિમાને લીધે તેમની સ્તુતિ કરેછે એવા અભિપ્રાયથી શ્રીધર સ્વામીએ ટીકામાં ઇંદ્રનાં વચનને સ્તુતિપર પણ લગાવ્યાં છે.

લક્ષ્મીથી છકેલા અને કૃષ્ણે બંહેકાવેલા એ ગોવાલીઆઓની લક્ષ્મીના મદથી થયેલી અફઢાહને તોડી નાલ્લો અને પશુઓનો ક્ષય કરી નાલ્લો ॥ ૬ ॥ હું પણ ઁરાવત હાથી ઉપર બેસી ભારે બલવાલા દેવતાઓના મૈન્યોની માથે તમારી પછવાડેજ નંદના વ્રજનો નાશ કરવામાટે વ્રજમાં આધુલું ॥૭॥ શુકદેવજી કેહેછે. — ઁપ્રમાણે દંદ્રે આજ્ઞા કરતાં બંધનમાંથી છોડેલો મેઘ ભારે વલયી ધારાઓ નાલ્લી નંદરાયના ગોકુલને પીડવા લાગ્યા ॥૮॥ વીજલીઓ ક્ષબકવા લાગી. કડાકાઓ અને ગર્જના થવા લાગી. તીવ્ર પવનોની ક્ષપાટથી કરગ પડવા લાગ્યા ॥૯॥ વાદલાં વારંવાર આડમર જેવી જાડી જાડી ધારાઓ મૂકવા માંડતાં જલના સમૂહથી ઢંકાવા માંડેલી પૃથ્વી ઁંચી કે નીચી દેલાની નહતી ॥૧૦॥ અલંત વરમાદ ઁને પવનથી ધ્રુજનાં ઁને

एषां श्रियाञ्जलिमानां कृष्णेनाध्यायितात्मनाम् ॥ धुनुत श्रीमदस्तंभं पशून्नयत संक्षयम् ॥ ६ ॥ अहं चैरावतं नागमारुह्यानुव्रजे
ब्रजम् ॥ मरुदूणैर्महावीर्यैर्नदगोष्ठजिघांसया ॥ ७ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ इत्थं मयवनाज्ञप्ता मेघा निर्मुक्तबंधनाः ॥ नंदगोच्छु-
लमासारैः पीडयामासुरोजसा ॥ ८ ॥ विद्योतमाना विद्युद्विस्तनंतः स्तनयितुभिः ॥ तीव्रैर्मरुदूणैर्नुन्ना ववृषुर्जलशर्कराः ॥ ९ ॥
स्थूणा स्थूला वर्षधारा मुंचत्स्वभ्रेष्वभीक्ष्णशः ॥ जल्लोचैः प्लाव्यमाना भ्रूनादृश्यत नतोन्नतम् ॥ १० ॥ अत्यासारातिवातेन पशवो
जातवेपनाः ॥ गोपा गोप्यश्च शीतात्तां गोविंदं शरणं ययुः ॥ ११ ॥ शिरःसुतांश्च कायेन प्रच्छाद्यासारपीडिताः ॥ वेपमाना भग-
वतः पादमूलमुपाययुः ॥ १२ ॥ कृष्ण कृष्ण महाभाग त्वन्नाथं गोकुलं प्रभो ॥ त्रातुमर्हसि देवान्नः कृपिताद्रक्तवत्सल ॥ १३ ॥ शिला-
वर्षनिपातेन हन्यमानमचेतनम् ॥ निरीक्ष्य भगवान्मेने कुपितेद्रक्तं हरिः ॥ १४ ॥ अपर्त्तव्युत्पणं वर्षमतिवातं शिलामयम् ॥ स्वयागे
निहतेऽस्माभिर्द्रो नाशाय वर्षति ॥ १५ ॥ तत्र प्रतिविधिं सम्यगात्मयोगेन साधये ॥ लोकेकेशमानिनां मौढ्याद्धरिष्ये श्रीमदं तमः १६

ટાઢથી પીડાણાં પશુ, ગોવાઢીઆ અને ગોપીઓ ભગવાને શરણે ગયાં ॥ ૩૧ ॥ વરસાદથી પીડાણાં અને ધ્રુજતાં ં લોકો પોતાનાં માથાં અને છોકરાં-
ઓને પોતાની કાયાથી ઢાંકીને ભગવાનના ચરણની પાસે આવ્યાં અને કહ્યું કે- ‘હે કૃષ્ણ ! હે મોટા ભાગ્યશાઢી ! હે પ્રભુ ! હે ભક્તવત્સલ !
આપે કોપ પામેલા ંદ્રથી અમારી રક્ષા કરવી જોઈએ’ ॥ ૩૨ ॥ ૩૩ ॥ ભગવાન્ પોતાના ગોકુલને પાળા જેવા વરસાદથી પીડા પામતું અને મરણ-
તોલ થણું જોઈને ‘એ કામ કોપ પામેલા ંદ્રે કન્યું છે’ એમ જાણી ગયા ॥ ૩૪ ॥ ‘અમે યજ્ઞનો ભંગ કરતાં અમારો નાશ કરવાને માટે ંદ્ર આ ક્રુ-
તુ વગર ઘળા પવનવાઢી કરાની ઢૃષ્ટિ કરે છે તો આ પ્રસંગમાં મારા યોગવત્થી હું મારી રીતે ઉપાય કરીશ અને મૃદુપણાંથી લોકપાલપણાં અભિ-
માન રાખનારા દેવતાઓના લક્ષ્મીના મદરૂપી અંધારાને હરી લઈશ ॥ ૩૫ ॥ ૩૬ ॥

१. एओनो प्रलयमांज उपयोग हावाथी प्रलयकाल आवतांमुधी तेओनं वांधी राख्या हता ते आ प्रमंगमां छांडया.

मत्स्यगुणवाळा देवताओंने ममर्थपणानुं अभिमान न थुं जोंईए पण थुं छे मांटे ने दुष्ट लोकोनां मानभंग करीश तोज तेओपर अनुग्रह थशे ॥ १७ ॥ एटलामांटे गोकुल के जेनां स्वामी हुंज छुं, में ग्रहण करंलुं छे अने मांगज शरणे छे तेनी मारा यांगवलथी हुं रक्षा करीश. शरणागतनुं रक्षण करवुं ए मांग नियमज छे' ॥ १८ ॥ एम कहींने बालक जेम मींदडानी बळीने उखंडीने हाथमां ले तेम भगवाने लीलाथी एक हाथबडे गोवर्द्धन पर्वतने उखंडी लईने धरी लीथो ॥ १९ ॥ पछी भगवाने कहुं के— 'हे मा ! हे पिता ! हे ब्रजवासीओ ! तमें गायोनां घण सहित सुखेथी आ पर्वतना खाडामां प्रवेश करो ॥ २० ॥ अहीं मारा हाथमांथी पर्वत पडीजवानी वीक गवशो नहि. पवन अने वरसादनी वीक मटी गई. सम-जो. आपणे आ सारू रक्षण कचुं छे' ॥ २१ ॥ ए प्रमाणे भगवाने करेली आश्वासनार्थी धैर्य आवतां गाडां, घण अने अनुजीविओ सहित सघळा

न हि तद्वावयुक्तानां सुरणामीशविस्मयः ॥ मत्तोऽमतां मानभंगः प्रशमायोपकल्पते ॥ १७ ॥ तस्मान्मच्छरणं गोष्ठं मन्नाथं मत्प-रिग्रहम् ॥ गोपाये स्वात्मयोगेन मोऽयं मे व्रत आहितः ॥ १८ ॥ इत्युक्तेकेन हस्तेन कृत्वा गोवर्द्धनाचलम् ॥ दधार लीलया कृ-ष्णच्छत्राकमिव बालकः ॥ १९ ॥ अथाह भगवान् गोपाञ्च हँज तात ब्रजौकमः ॥ यथोपजोषं विशत गिरिगर्तं सगोधनाः ॥ २० ॥ न त्रास इह वः कार्यो मद्धस्तादिनिपातने ॥ वातवर्षभयेनालं तत्राणं विहितं हि नः ॥ २१ ॥ तथा निर्विविश्चुर्गतं कृष्णाश्रासित-मानसाः ॥ यथाऽवकाशं सधनाः सव्रजाः सोपजीविनः ॥ २२ ॥ क्षुद्रइव्यथां सुखापेक्षां हित्वा तैर्व्रजवासिभिः ॥ वीक्ष्यमाणो दधा-वद्रिं समाहं नाचलपदात् ॥ २३ ॥ कृष्णयोगाजुभावं तं निशम्येद्रोऽतिविस्मिनः ॥ निस्तंभो भ्रष्टसंकल्पः स्वान् मेघान् संन्यवारयत् ॥ २४ ॥ खं व्यभ्रमुदितादित्यं वातवर्षं च दारुणम् ॥ निशाम्योपरतं गोपाञ्च गोवर्द्धनधरोऽब्रवीत् ॥ २५ ॥ निर्यात त्यजत त्रासं गोपाः सस्त्रीधनार्भकाः ॥ उपारतं वातवर्षं व्युदप्रायाश्च निम्नगाः ॥ २६ ॥

गोवाळीआओ पर्वतना खाडामां अवकाश प्रमाणे पेडा ॥ २२ ॥ भूखन्तरशनी पीडा अने सुखनी अपेक्षा छोडी दईने ते ब्रजवासीओ जेमनी सामुं जोया करतां हतां एवा भगवान् सात दिवसमुधी पर्वत धरी रह्या अने एक पगलुं पण खस्या नहि ॥ २३ ॥ ए भगवाननुं योगबल जोंईने बहुज विस्मय पांमेल, गर्वरहित थएला अने जेनां संकल्प भांगी पड्यो एवा इंद्रे पांताना मेघने वाच्या ॥ २४ ॥ गोवर्द्धनने धारण करनार भगवान् आकाशने वादळां वगरनुं तथा सूर्यना प्रकाशवाळुं जोंईने अने दारुण पवन तथा वृष्टिने शांत थएली जोंईने बोल्या के— 'हे गोवाळीआओ ! स्त्रीओ, घण अने बालको सहित बहार नीकळो. त्राम छोडीथो. वायु अने वरसाद शांत थई गया अने नदीओनां पूर घणांखरां उत्तरी गयां छे ॥ २५ ॥ २६ ॥

पछी गोवाळीआओ, स्त्रीओ, बालको अने वृद्धो पोतपोतानी गायोनां घण लइने तथा सरसामान गांडाओ उपर भरीने धीरे धीरे बहार नीकळ्यां ॥ २७ ॥ प्रभु श्रीकृष्ण भगवाने पण सर्व प्राणीओ जोई रह्या एवी रीते लीलाथी ए पर्वतने प्रथमनी पेठे तेने ठेकाणे राख्यो ॥ २८ ॥ प्रेमना वेग-थी पूर्ण थएला ब्रजवासीओ यथायोग्य रीते आलिंगनादिक करीने भगवानने मळया अने गोपीओए स्नेहसहित आनंदथी दहि, अक्षत तथा जल-वडे भगवाननी पूजा करी तथा उत्तम आशिर्वाद आप्या ॥ २९ ॥ यशोदा, गंहिणी, नंदराय अने बलवाळाओमां श्रेष्ठ बलभद्र, एओए स्नेहथी परवश थइने भगवाननुं आलिंगन करी आशिर्वाद आप्या ॥ ३० ॥ हे गजा ! आकाशमां देवताओना गण, साध्य, सिद्ध गंधर्व अने चारणो राजी थइने स्तुति करवा तथा पुष्पनी वृष्टि करवा लाग्या ॥ ३१ ॥ स्वर्गमां देवताओनी आज्ञाथी शंख अने दुंदुभी वागवा लाय्यां. तुंवळू आदि मोटा

ततस्ते निर्ययुर्गोपाः स्वं स्वमादाय गोधनम् ॥ शकटोदोपकरणं स्त्रीबालस्थविगः शनैः ॥ २७ ॥ भगवानपि तं शैलं स्वस्थाने पू-र्व्वप्रभुः ॥ पश्यतां सर्वभूतानां स्थापयामास लीलया ॥ २८ ॥ तं प्रेमवेगान्निभृता ब्रजौकमो यथा समीयुः परिरंभणादिभिः ॥ गोप्यश्च सस्नेहमपूजयन्मुदा दध्यक्षताद्भिर्युजुः सदाशिवः ॥ २९ ॥ यशोदा रोहिणी नंदो रामश्च बलिनं वरः ॥ कृष्णमालिङ्ग्य युयुजुराशिवः स्नेहकातराः ॥ ३० ॥ दिवि देवगणाः साध्याः सिद्धगंधर्वचारणाः ॥ तुष्टुवृष्टुमुमुक्षुस्तुष्टाः पुष्पवर्षाणि पार्थिव ॥ ३१ ॥ शंखदुंदुभयो नेदुर्दिवि देवप्रणोदिताः ॥ जगुर्गंधर्वपतयस्तुंबुरुप्रमुखा नृप ॥ ३२ ॥ ततोऽनुरक्तैः पशुपैः परिश्रितो राजन्सगोष्ठं स-बलोऽब्रजद्धरिः ॥ तथाविधान्यस्य कृतानि गोपिका गायंत्य ईयुर्मुदिता हृदिस्पृशः ॥ ३३ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे द-शमस्कंधे पूर्वार्धे पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एवंविधानि कर्माणि गोपाः कृष्णस्य वीक्ष्य ते ॥ अतद्वीर्यविदः प्रोचुः समभ्येत्य सुविस्मिताः ॥ १ ॥ बालकस्य यदेतानि कर्माण्यत्यद्भुतानि वै ॥ कथमर्हत्यसौ जन्म ग्राम्येष्वालजुगुप्सितम् ॥ २ ॥

मोटा गंधर्वो गायन करवा लाग्या ॥ ३२ ॥ हे गजा ! पछी स्नेहभरला गोवाळीआओथी वीटाएला भगवान, बलभद्र सहित पोताना ब्रजमां पथा-च्या. हृदयमां लागी रहेला भगवाननां तेवां कामोतुं गायन करती अने राजी थती गोपीओ पण ब्रजमां गर्द ॥ ३३ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भाग-वतना दशमस्कंधनो पचीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २५ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - श्रीकृष्णनां एवां काम जोइने विस्मय पामेला गोवाळीआओ भगवाननी परमशक्ति नहि जाणवाथी नंदरायने मळी केहेवा लाग्या के- " बालकनां आ कामो अत्यंत अद्भुत छे माटे आपणे के जेओ गामडिया लोको छिये तेओमां ए बालकने न घटे एवो जन्म केम आव्यो हशे' ॥ ३ ॥ २ ॥

१ आ छवीशमा अध्यायमां श्रीकृष्णनां अद्भुत कर्मोथी विस्मय पामेला गोवाळीआओने नंदराये गर्गाचार्यनां वचन संभळावी तेना ऐश्वर्यनुं वर्णन क-न्यानी कथा केहेवामां आवशे.

मोटो हाथी जेम कमलने घरी ले तेम आ बालके मात वर्णनी बाल्यावस्थामां एक हाथवते लीलामात्राची मोटो पर्वत केम उपाड्यो हशे' ॥ ३ ॥ शरीरना यौवनने जेम काल पीजाय तेम, आंबो वीची मुतेला आ बालके मोटा बलवाळी पृतनानुं तेना प्राणनी साथे स्तन पीधुं!! ॥ ४ ॥ ब्रण महिनानो अने गाडां नीचे मुतेला आ बालक गेइने पोताना पग ऊंचा करतां तेना पगना फणा वागवाथी गाडुं ऊंधुं पड्युं!! ॥ ५ ॥ एक वर्षनी अवस्थामां आ बालक वेटेले हतो त्यां तेने तृणावर्च दैत्य आकाशमार्गमां हरी जतां ए दैत्यने गळुं पकडवाथी परवश करीने आ बालके शी रीते मान्यो हशे? ॥ ६ ॥ कांई समये मांगणनी चोरी करतां माताए खांडणीआमां बांधिला अने आंजणियाना बे झाडनी बबे गएला आ बालके पोताना बे हाथवते ए झाडने शी रीते पाडी नाब्यां हशे? ॥ ७ ॥ वाछडांओने चारतां, वनमां बालकोथी वीटाएला अने बलभद्र सहित आ बालके,

यः समहायनो बालः करेणैकेन लीलया ॥ कथं विश्रद्विरिवरं पुष्करं गजराडिव ॥ ३ ॥ तोंकेनामीलिताक्षेण पृतनाया महोजसः ॥ पीतः स्तनः सह प्राणैः कालेनेव वयस्तनोः ॥ ४ ॥ हिनवतोऽधः शयानस्य मास्यस्य चरणाबुदक् ॥ अनोऽपतद्विपर्यस्तं रुदतः प्रपदाहतम् ॥ ५ ॥ एकहायन आसीनो द्वियमाणो विहायसा ॥ दैत्येन यस्तृणार्तमहन्कंठग्रहातुरम् ॥ ६ ॥ कचिद्वैयंगवस्तैव्ये मात्राबद्ध उल्लखले ॥ गच्छन्नर्जुनयोर्मध्ये बाहुभ्यां तावपातयत् ॥ ७ ॥ वने संचारयन्वत्सान्सरामो बालकैर्दृतः ॥ हंतुकामं बकं दोभ्यां मुखतोऽग्निरमपातयत् ॥ ८ ॥ वत्सेषु वत्सरूपेण प्रविशंतं जिघांसया ॥ हत्वा न्यपातयत्तेन कपित्थानि च लीलया ॥ ९ ॥ हत्वा रासभदैतेयं तद्वधूंश्च बलान्वितः ॥ चक्रे तालवनं क्षेमं परिपक्वफलान्वितम् ॥ १० ॥ प्रलंबं घातयित्वाग्रं बलेन बलशालिना ॥ अमोचयद्भ्रजपशून् गोपांश्चरण्यवर्द्धितः ॥ ११ ॥ आशीविषनमार्हींद्रं दमित्वा विमदं हृदात् ॥ प्रसह्योद्रास्य यमुनां चक्रेऽसौ निर्विषोदकाम् ॥ १२ ॥ दुस्त्यजश्चानुरागोस्मिन् सर्वेषां नो ब्रजोक्तसाम् ॥ नंद ते तनयेऽस्मासु तस्याप्यौत्पत्तिको मिथः ॥ १३ ॥

मारवा आवेला शत्रु बकासुरनुं बे हाथवते मोहोडुं पकडीने तेने फाडी नाब्यो हतो!! ॥ ८ ॥ मारवानी इच्छाथी वाछडांओमां वाछडाना रूपथी पेठेला दैत्यने मारी तेनुं शब पछाडवाथी लीलामात्रमां कोठनां झाड पाडी नाब्यां हतां!! ॥ ९ ॥ बलभद्रमहित आ बालके गधेडाना रूपवाळा घेनुकासुरने अने तेना बंधुओने मारी नाखी पाकां फलवाळुं तालवन सहुने काम आवे एवुं करी दीधुं!! ॥ १० ॥ बलवाळा बलभद्रनी पासे प्रलंबासुरने मरावी नाखतां वजनां पशुओने अने गोवाळीआओने दावानलथी छोडाव्यां हतां!! ॥ ११ ॥ भारे झेरवाळा मोटा नागनुं दमन करी मंदरहित करतां तेने बलात्कारथी कहाडीने यमुना नदीने झेरवगरना पाणीवाळी करी!! ॥ १२ ॥ हे नंदराय ! अमो सघळा वजवामीओथी आ तमारा पुत्र उपरनो खेह केमे छोडी शकाय एवो नथी अने तमारो पुत्र पण अमारा उपरना खेहने छोडे एम नथी. आवी रीते परस्पर स्वाभाविक खेह थयोछे!! ॥ १३ ॥

हे व्रजना स्वामी ! सात वर्षना बालक क्यां अने मोटा पर्वतनुं धारण करवुं क्यां ? एटलामाटे तमारा पुत्रविषे अमने शंका थायछे के रखेने ए, सर्वनो आत्मा होय ? ॥ १४ ॥ नंदराय केहेछे.— हे गोवालीआओ ! आ कुमारना उद्देशथी गर्गाचार्ये मने जे कहुंछे ते मारी पासेथी सांभळो के जेथी तमारी शंका मटी जाय. गर्गाचार्ये मने कहुंछे के—“ प्रत्येक युगमां अवतार धरता आ बालकना धोळो, रातो अने पीळो एवा वर्ण थया हता अने हमणां इयाम वर्ण थयोछे ॥ १५ ॥ १६ ॥ पूर्वे कोई समयमां आ तमारे पुत्र वसुदेवनो थयो हतो तेथी समजु लोको आने ‘ श्रीमान् वासुदेव ’ केहेछे ॥ १७ ॥ आ तमारा पुत्रनां गुण अने कर्म उपरथी थएलां नाम अने रूप घणां छे. तेओने हुं के बीजा पण कोई लोको जाणता नथी ॥ १८ ॥ गोवालीआ अने गोकुलने राजीकरनार आ पुत्र तमलोकोनुं कल्याण करशे अने आना प्रभावथी तमलोको सघळां कष्टोने अनायासे

क सप्तहायनो बालः क महाद्विविधारणम् ॥ ततो नो जायते शंका व्रजनाथ तवात्मने ॥ १४ ॥ ॥ नंद उवाच ॥ श्रूयतां मे वचो गोपा व्येतु शंका च वोऽर्भके ॥ एनं कुमारमुद्दिश्य गंगां मे यदुवाच ह ॥ १५ ॥ वर्णाश्रयः किलास्यासन् गृह्णतोऽनुयुगं तनूः ॥ शुक्लो रक्तस्तथा पीत इदानीं कृष्णतां गतः ॥ १६ ॥ प्रागयं वसुदेवस्य क्वचिज्जातस्तवालजः ॥ वासुदेव इति श्रीमानभिज्ञाः संप्रचक्षते ॥ १७ ॥ बहूनि संति नामानि रूपाणि च सुतस्य ते ॥ गुणकर्मनुरूपाणि तान्यहं वेद नो जनाः ॥ १८ ॥ एष वः श्रेय आधास्यत् गोपगोकुलनंदनः ॥ अनेन सर्वदुर्गाणि दूयमंजस्तरिष्यथ ॥ १९ ॥ पुराज्जेन व्रजपते साधवो दस्युपीडिताः ॥ अराजके रक्षमाणा जिग्युर्दस्यून् समेधिताः ॥ २० ॥ य एतस्मिन्महाभागाः प्रीतिं कुर्वन्ति मानवाः ॥ नारयोऽभिभवत्येतान्विष्णुपक्षानिवासुराः ॥ २१ ॥ तस्मान्ब्रंदात्मजोयं ते नारायणसमो गुणैः ॥ श्रिया कीर्त्याऽनुभावेन तत्कर्मसु न विस्मयः ॥ २२ ॥ इत्यद्धा मां समादिश्य गर्गे च स्वग्रहं गते ॥ मन्ये नारायणस्यांशं कृष्णमक्लिष्टकारिणम् ॥ २३ ॥ ॥

तरी जशो ॥ १९ ॥ हे व्रजना पति ! पूर्वे कोई राजा न हतो ते समयमां चोर लोकोए पीडेल साधु लोकोनी आ तमारा पुत्रे रक्षा अने वृद्धि करतां ते साधुओ चोर लोकोने जीत्या हता ॥ २० ॥ जे भाग्यशाली माणसो आना उपर प्रीति करे छे तेओनो, दैत्यो जेम विष्णुना पक्षवाळाओनो पराभव न करे तेम कोई शत्रुओ पराभव करना नथी ॥ २१ ॥ माटे हे नंद ! आ तमारे पुत्र गुण, लक्ष्मी, कीर्ति अने प्रभावथी नारायणसमान छे.” आ प्रमाणे गर्गाचार्ये कहुं छे माटे आ बालकनां कामोमां कांई आश्चर्य जेवुं नथी ॥ २२ ॥ मने आज्ञा करी गर्गाचार्य पोताने घेर गया पछी हुं आ मोटां काम करनारा कृष्णने नारायणनो अंश मानुं छुं ॥ २३ ॥ ॥

शुकदेवजी केहेछे. — आप्रमाणे नंदरायना मुखी गर्गाचार्यनां वचनो मांभळी गोवाळीआओ के जेओए अपर तेजवाळा श्रीकृष्णनां पराक्रम जोयां अने मांभळ्यां हतां तेतो विरमय रहित थई तथा राजी थई नंदराय अने श्रीकृष्णनो भोर सत्कार करवा लाग्या ॥ २४ ॥ यज्ञनो भंग करवाना को-पथी इंद्रे वृष्टि करतां बीजळी, करा अने कठुण पवनोथी जेनां गोवाळीआ, पशुओ अने स्त्रीओ पीडातां हतां एवा गोकुलने पोतानी शरणे आवेलुं जोई पोतानी मोटाइ प्रकट करता जे दयालु भगवाने गोवर्द्धन पर्वतने उखंडी, बालक जेम लीलार्थी मींदडांनी बळी [वरसादमां धतां टोप आकारनां उद्दिज्ज] मुं धारण करे तेम एक हाथथी ते पर्वतनुं धारण करी गोकुलनी रक्षा करी अने इंद्रनुं अभिमान तोड्युं ते, गायोना इंद्रे श्रीकृष्ण भग-

इति नंदवचः श्रुत्वा गर्गगीतं ब्रजौकसः ॥ दृष्टश्रुतानुभावास्ते कृष्णस्यामिततेजसः ॥ मुदिता नंदमानचुः कृष्णं च गतविस्मयाः ॥ २४ ॥ देवे वर्षति यज्ञविप्लवरुषा वज्राग्रपर्यानिः ॥ मीदत्पालपशुभि आत्मशरणं दृष्ट्वाऽनुकंप्युत्समयन् ॥ उत्पात्यैककरेण शै-लमचलो लीलोल्लिखीं यथा विभ्रद्रोष्ठमपान्महेंद्रमदभिलीयान्न इंद्रो गवाम् ॥ २५ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे द-शमस्कंधे पूर्वार्धे षड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ गोवर्द्धने धृते शैले आसारादक्षिते ब्रजे ॥ गो-लोकादाव्रजकृष्णं सुरभिः शक्र एव च ॥ १ ॥ विविक्त उपसंगम्य ब्रीडितः कृतहेलनः ॥ पस्पर्श पादयोरेनं किरीटनार्कवर्चमा ॥ २ ॥ दृष्टश्रुतानुभावोऽस्य कृष्णस्यामिततेजसः ॥ नष्टत्रिलोकेशमद इंद्र आह कृतांजलिः ॥ ३ ॥ ॥ इंद्र उवाच ॥ विशुद्ध-सत्वं तव धाम शांतं तपोमयं ध्वस्तरजस्तमस्कम् ॥ मायामयोऽयं गुणसंप्रवाहो न विद्यते तेऽग्रहणानुबंधः ॥ ४ ॥

वान् अमने प्रसन्न थजो ॥ २५ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो छवीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २६ ॥ शुकदेवजी केहेछे. — भ-गवाने गोवर्द्धन पर्वतनुं धारण करतां इंद्र वीकनेलीधे स्वर्गमांथी भगवाननी पासे आव्यो अने भगवाने वरसादथी ब्रजनो रक्षा करतां कामधेनु हर्षनेलीधे गोलोकमांथी भगवाननी पासे आवी ॥ १ ॥ अपराधथी लजाएला इंद्रे एकांतमां मळीने पोताना सूर्यसरखा तेजस्वी मुकुटथी भगवानना चरणनो स्पर्श कन्यो ॥ २ ॥ अपर तेजवाळा श्रीकृष्णनो प्रभाव देखवा अने मांभळवाथी जेने त्रैलोक्यना स्वामीपणानुं अभिमान मटीगयुं एवो इंद्र हाथ जोडीने आप्रमाणे बोल्यो ॥ ३ ॥ इंद्र स्तुति करेछे. — तमारुं स्वरूप शुद्ध सत्वमय, शांत, सर्वज्ञ अने रजोगुण तथा तमोगुण वगर्नुं छे.

? आ कथा हवे पछीना अध्यायमां केहेवाशे. २ आ सत्यावीशमा अध्यायमां श्रीकृष्णनो मोटो प्रभाव जोइने कामधेनु तथा इंद्र तेमना अभिषेकनो मोटो उत्सव कन्यानी कथा केहेवामां आवशे.

આ માયામય સંસાર કે જે અજ્ઞાનથીજ બંધાણુલો છે તે તમને નથી ત્યારે સંમારના સંબંધે કરેલા અને ફરીવાર સંબંધે આપનારા લોભાદિક કે જેઓ અજ્ઞાનીપણને સૂચવનારા છે તેઓ તો ક્યાંથીજ હોય ! તોપણ તમે ધર્મના રક્ષણનેમાટે અને સ્વલ પુરુષોના વિગ્રહનેવાસ્તે દંડનું ધારણ કરોછો ॥ ૪ ॥ ૫ ॥ જગતના પિતા, ગુરુ, ईश्वर અને પ્રવલ કાલરૂપ આપ, જગતના ईश्वરપણનું અભિમાન ધરાવનારા અમલોકોના માનનો ભંગ કરી હિ-ત કરવાનેમાટે દંડનું ગ્રહણ કરી પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ધરેલા અવતારોથી લીલા કરો છો ॥ ૬ ॥ જગતના ईश्वરપણનું અભિમાન ધરાવનારા હું જેવા મૂર્ખલોકો, ભયના સમયમાં પણ તે ભયને નહિ ગણકારતા આપને જોઈ તુરંતજ તે અભિમાનને છોડી દેતાં ગર્વરહિત થઈને ઉત્તમ માર્ગ પકડે-છે માટે આપની જે લીલા છે તેજ સ્વલ પુરુષોને દંડરૂપ છે ॥ ૭ ॥ હે પ્રમુ ! પુટલામાટે હું કે જે પૈશ્વર્યના મદથી ઘેરાણુલો, તમારો અપરાધી, તમા-

કુતો નુ તદ્દેતવ ईश તત્કૃતા લોભાદયો યેઽબુધલિંગભાવાઃ ॥ તથાપિ દંડે ભગવાન્ વિભર્તિ ધર્મસ્ય ગુપ્તૈ સ્વલનિગ્રહાય ॥ ૫ ॥ પિતા ગુરુસ્વં જગતામધીશો દુરત્યયઃ કાલ ઉપાત્તદંટઃ ॥ હિતાય સ્વેચ્છાતનુભિઃ સમીહમે માનં વિધુન્વન્નગદીશમા-નિનામ્ ॥ ૬ ॥ યે મદ્વિધાજ્ઞા જગદીશમાનિનસ્ત્વાં વીક્ષ્ય કાલેઽભયમાશુ તન્મદમ્ ॥ હિત્વાર્યમાર્ગં પ્રભજંત્યપસ્મયા ઈદ્દા સ્વ-લાનામપિ તેઽનુશાસનમ્ ॥ ૭ ॥ સ ત્વં મમૈશ્વર્યમદ્દ્યુતસ્ય કૃતાગમન્તેઽવિદુષઃ પ્રભાતમ્ ॥ શંતું પ્રભોઽથાહંસિ મૂઢચેતમો મે-વં પુનર્મૂન્મતિરીશ મેઽસમતી ॥ ૮ ॥ તવાવતારોઽયમધોક્ષજેહ સ્વયંભરાણામુરુભારજન્મનામ્ ॥ ચમૃપતીનામભવાય દેવ ભવાય ગુષ્પચ્ચરણાનુવર્તિનામ્ ॥ ૯ ॥ નમસ્તુભ્યં ભગવતે પુરુષાય મહાત્મને ॥ વાસુદેવાય કૃણાય માતૃતાં પતયે નમઃ ॥ ૧૦ ॥ સ્વચ્છંદોપાત્તદેહાય વિશુદ્ધજ્ઞાનમૂર્તયે ॥ સર્વસ્મૈ સર્વવીજાય સર્વશૃતાત્મને નમઃ ॥ ૧૧ ॥ મયેદં ભગવન્ ગોષ્ઠનાશાયામારવાયુભિઃ ॥ ચેષ્ટિતં વિહતે યજ્ઞે માનિના તીવ્રમન્યુના ॥ ૧૨ ॥ ॥

રા પ્રભાવને નહિ જાણનાર અને મૂઢ બુદ્ધિવાલો હું તેના ઉપર આપે ક્ષમા કરવી જોઈએ અને માગુંછું કે ફરીવાર મારી આત્રી દુષ્ટવૃદ્ધિ થજો માં ॥ ૮ ॥ હે દેવ ! હે મહારાજ ! પોતે ભારરૂપ અને ઘણા ભાગને ઉત્પન્ન કરનારા સેનાપતિઓના નાશનેમાટે અને તમારા ચરણની મેવા કરનારાઓના કલ્યાણનેમાટે આ પૃથ્વીમાં તમારો અવતાર થયો છે. [માટે હું અત્યંત અપરાધી છતાં પણ તમારો મેવક હું તેથી માગ ઉપર ક્ષમા કરવી જોઈએ.] ॥ ૯ ॥ સર્વના અંતર્યામી, પરિચ્છેદરહિત, સર્વના નિવાસરૂપ અને યાદવોના પતિ આપ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૧૦ ॥ ભક્તોની ઇચ્છા-પ્રમાણે અવતાર ધરનાર, શુદ્ધ જ્ઞાનરૂપ મૂર્તિવાલા, માયાથી સર્વરૂપ, સર્વના કારણરૂપ અને સર્વ પદાર્થોના આત્મા આપને નમન કરુંછું ॥ ૧૧ ॥ હે ભગવાન્ ! યજ્ઞનો ભંગ થતાં તીવ્ર અભિમાન અને ક્રોધનેલીધે વરમાદ અને વાયુથી વ્રજનો નાશ કરવાનેવાસ્તે આ ગોટવણ મેં કરી હતી ॥ ૧૨ ॥

હે ईश्वर ! તમે મારા ઉદયમને વ્યર્થ કરી ગર્વનો નાશ કર્યો એ માગા ઉપર અનુગ્રહ કર્યો છે. હવે હું ईश्वર, ગુરુ અને પરમાત્મા આપને શરણ આવ્યો છું ॥ ૧૩ ॥ શુકદેવજી કેહેછે. — એ પ્રમાણે इंद्रે સ્તુતિ કરતાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને હર્ષીને મેઘનાદસરસ્વી ગંભીર વાણીથી તેને આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૧૪ ॥ શ્રીભગવાન્ કેહેછે. — હે इंद्र ! તું કે જે દેવતાઓના રાગ્યથી વહુજા ઉન્મત્ત થઈ ગયો હતો તેને નિરંતર મારું સ્મરણ રેહેવાને માટે મેં અનુગ્રહ કરીને તારા યજ્ઞનો ભંગ કર્યો છે ॥ ૧૫ ॥ હું કે જેના હાથમાં દંડ છે તેને ऐश्वર્ય અને લક્ષ્મીના મદથી આંધળો થઈ પુરુષ દેવતાનો નથી માટે હું જેના ઉપર અનુગ્રહ કરવા ધારું છું તેને સંપત્તિઓથી ભ્રષ્ટ કરું છું ॥ ૧૬ ॥ હે इंद्र ! જાઓ તમારું મનું ધરો. હવે મારી આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલો. સાવધાન અને ગર્વરહિત રહીને તમલોકો પોતપોતાના અધિકારમાં આગઠ પ્રમાણે રહો ॥ ૧૭ ॥ શુકદેવજી કેહેછે. — પછી પોતાના સંતાન-

ત્વેશાનુગૃહીતોઽસ્મિ ધ્વસ્તસ્તંભો હતોદયમઃ ॥ ईश्वરં ગુરુમાત્માનં ત્વામહં શરણં ગતઃ ॥ ૧૩ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ એવં સંકીર્તિતઃ કૃષ્ણો મધોના ભગવાનમુમુ ॥ મેઘગંભીરયા વાચા પ્રહસન્નિદમબ્રવીત્ ॥ ૧૪ ॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ મયા તેઽકારિ મધવન્મસ્વભંગોઽનુગૃહ્ણતા ॥ મદનુસ્મૃતયે નિત્યં મત્તસ્યેંદ્રાશ્રયા મૃશમ્ ॥ ૧૫ ॥ મામેશ્વર્યશ્રીમદાંધો દંડપાણિં ન પશ્યતિ ॥ તેં પ્રંશયામિ સંપન્દ્યો यस્ય ચેઽઘ્નામ્યનુગ્રહમ્ ॥ ૧૬ ॥ ગમ્યતાં શક ભદ્રં વઃ ક્રિયાતાં મેઽનુશાસનમ્ ॥ સ્ત્રીયતાં સ્વાધિકારેષુ યુક્તૈર્વઃ સ્તંભવર્જિતૈઃ ॥ ૧૭ ॥ અથાહ સુરભિઃ કૃષ્ણમભિવાદ્ય મનસ્વિની ॥ સ્વસંતાનૈરુષામંડ્ય ગોપરૂપિણમીશ્વરમ્ ॥ ૧૮ ॥ ॥ સુરભિસ્ત્વાચ ॥ ॥ કૃષ્ણ કૃષ્ણ મહાયોગિન્ વિશ્વાત્મન્ વિશ્વસંભવ ॥ ભવતા લોકનાથેન મનાથા વયમચ્યુત ॥ ૧૯ ॥ ત્વં નઃ પરમકં દેવં ત્વં ન इंद्रો જગત્પતે ॥ ભવાય ભવ ગોવિપ્રદેવાનાં યે ચ સાધવઃ ॥ ૨૦ ॥ इंद्रं નસ્ત્વાભિષેધ્યામો બ્રહ્મણા નોદિતા વયમ્ ॥ અવતીર્ણોઽસિ વિશ્વાત્મન્ શ્રુમેર્ભારાપનુત્તયે ॥ ૨૧ ॥ ॥

સહિત ઉદાર મનવાલી કામધેનુએ ગોવાલીઆના સ્વરૂપવાળા ईश्वર શ્રીકૃષ્ણને પ્રણામ કરી તથા 'હે કૃષ્ણ ! હે કૃષ્ણ !' એમ સંબોધન આપીને આ પ્રમાણે કહ્યું ॥ ૧૮ ॥ કામધેનુ કેહેછે. — હે કૃષ્ણ ! હે કૃષ્ણ ! હે મોટા યોગી ! હે જગતના આત્મા ! હે જગતને ઉત્સવ કરનાર ! હે અચ્યુત ! इंદ્રે તો અમને મારી નાલ્યાં હતાં પણ જગતના નાથ આપે અમારી રક્ષા કરી ॥ ૧૯ ॥ અમારા ईષ્ટદેવ તમે છો. માટે હે જગતના પતિ ! ગાય, બ્રાહ્મણો, દેવ અને સાધુલોકોના કલ્યાણને માટે આજથી તમેજ इंદ્ર થાઓ ॥ ૨૦ ॥ બ્રહ્માની પ્રેરણાથી અમે તમનેજ इंદ્રપદવીનો અભિષેક કરશું. હવે અદિતિના પુત્ર इंદ્રનું અમારે કશું કામ નથી. હે જગતના આત્મા ! તમે પૃથ્વીનો માર ઉતારવા માટે અવતર્યા છો ॥ ૨૧ ॥

૧ વરુણાદિક દેવને પણ સાથે ગળી ધ્રુવચન્ આવ્યું છે.

શુકદેવજી કેહેછે.— એપ્રમાણે ભગવાનની આજ્ઞા લઈ કામધેનુએ પોતાના દૂધથી ભગવાનનો અભિષેક કન્યો અને દેવતા તથા ઋષિઓ સહિત ઇન્દ્રે પણ દેવમાતાઓની પ્રેરણાથી એરાવત હાથીની શુંઢવતે ઉપડાવેલાં આકાશગંગાનાં જલોથી ભગવાનનો અભિષેક કન્યો અને ‘ગોવિંદ’ એવું નામ રાણું ॥ ૨૨ ॥ ૨૩ ॥ ત્યાં આવેલા ગંધર્વ, વિદ્યાધર, સિદ્ધ, ચારણો, તુંબરુ અને નારદાદિક લોકો જગતનાં પાપ મટાડનારી ભગવાનની કીર્તિનું ગાયન કરવા લાગ્યા અને અપ્સરાઓએ આનંદથી નાચ કન્યો ॥ ૨૪ ॥ મુલ્ય દેવનાઓએ તેમની સ્તુતિ કરી અને અદ્ભુત પુણ્યની દૃષ્ટિઓથી વધાવ્યા. ત્રણે લોક પરમ સુખ પામ્યા. ગાયોએ પૃથ્વીને દૂધથી ભીની કરી નાખી ॥ ૨૫ ॥ નદીઓમાં દૂધઆદિ રસ ચાલવા લાગ્યા, વૃક્ષોમાંથી રસ

શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ એવં કૃષ્ણમુપામંત્ર્ય સુરભિઃ પયસાલ્મનઃ ॥ જલેરાકાશગંગાયા એરાવતકરોદ્ભુતેઃ ॥ ૨૨ ॥ ઇન્દ્રઃ સુરર્ષિભિઃ સાકં નોદિતો દેવમાતૃભિઃ ॥ અભ્યર્ષિંચત દાશાર્હં ગોવિંદં ઇતિ ચાભ્યધાત્ ॥ ૨૩ ॥ તત્રાગતાસ્તુંબુરુનારદાદયો ગંધર્વવિદ્યાધરસિદ્ધચારણાઃ ॥ જયુર્યશો લોકમલાપહં હરેઃ સુરાંગનાઃ સંનનૃતુમુદાન્વિતાઃ ॥ ૨૪ ॥ તં તુષુબુદૈવનિકાયકેતવો વ્યવાકિરંશ્રાદ્ધુતપુષ્પદૃષ્ટિભિઃ ॥ લોકાઃ પરાં નિર્દૃતિમાનુવંસ્યયો ગાવસ્તદા ગામનયન્ પયોદ્ધુતામ્ ॥ ૨૫ ॥ નાનારમોઘાઃ સરિતો વૃક્ષા આસન્મધુસ્રવાઃ ॥ અકૃષ્ણપચ્ચૌષધયો ગિરયો વિમ્રદુન્મળીન્ ॥ ૨૬ ॥ કૃષ્ણેઽભિષિક્ત એતાનિ સસ્તાનિ કુરુન્દન ॥ નિર્વેરાણ્યભવંસ્તાત કુરાણ્યપિ નિસર્ગતઃ ॥ ૨૭ ॥ ઇતિ ગોગોકુલપતિં ગોવિંદમભિષિચ્ય સઃ ॥ અનુજ્ઞાતો યયૌ શકો વૃતો દેવાદિભિર્દિવમ્ ॥ ૨૮ ॥ ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે દશમસ્કંધે પૂર્વોધં ઇન્દ્રસ્તુતિર્નામ સપ્તવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૭ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ એકાદશ્યાં નિરાહારઃ સમભ્યર્ચ્ય જનાર્દનમ્ ॥ સ્નાતું નંદસ્તુ કાલિંદ્યા દ્વાદશ્યાં જલમાવિશત્ ॥ ૧ ॥

નીકલવા લાગ્યા, અન્ન સ્વેદ્યા વગર પાકી ગયાં અને પર્વતોએ મળિ પ્રકટ કન્યા ॥ ૨૬ ॥ હે રાજા ! જે પ્રાણિયો સ્વભાવથી જ કૂર હતાં તેઓ પણ ભગવાનનો અભિષેક થતાં વૈર મુક્તી વેઠાં ॥ ૨૭ ॥ એપ્રમાણે ગાયો અને ગોકુલના પતિ ભગવાનનો અભિષેક કરી તેમની આજ્ઞા લઈ દેવાદિકની સાથે ઇન્દ્ર સ્વર્ગમાં ગયો ॥ ૨૮ ॥ ઇતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના દશમસ્કંધનો મત્યાવીશમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૨૭ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— એકાદશીને દિવસ નારાયણનું પૂજન કરી જેણે ઉપવાસ કન્યો હતો એવા નંદરાય વારશને દિવમે સ્નાન કરવાનેમાટે યમુનાજીના જલમાં પેઠા ॥ ૧ ॥

૧ આ અઠ્યાવીશમા અધ્યાયમાં ભગવાન વરુણલોકમાંથી નંદરાયને લાવ્યા અને ગોવાલીઆઓને વેંકુટલોક દેસાહ્યો, એ કથા કહેવામાં આવશે. ઇન્દ્રને વડય કરી હવે વરુણને પણ વડય કરવાનું કહેવાનો આ અધ્યાયનો ઉદ્દેશ છે.

बारदासां वहेलुं वहेलुं पागणुं करवानेमारु आसुरी वेंळाने नहि जाणीने शास्त्रेनी आज्ञाप्रमाणे गतना पाणीसां पेठेला ते नंदरायने एकडीने वरुणानो अनुचर एक दैन्य, वरुणदेवनी पास लई गयो ॥ २ ॥ गोवाळीआओ नंदरायने नहि देखवार्थी 'हे कृष्ण ! अने हे बलभद्र !' एम वरकवा लाग्या. भक्तीने अभय आपनार श्रीकृष्ण भगवान् गोवाळीआओ पासर्थी पोताना पिताने वरुणदेवे एकडी मगावेला जाणी पोते वरुणदेवनी पास गयो ॥ ३ ॥ भगवाने आंबेला जोई तेमना दर्शनर्थी मोटो आनंद पामेला लोकपाल वरुणदेवे मोटी पूजाथी तेमनु पूजन करीने आप्रमाणे क-ह्यु ॥ ४ ॥ वरुणदेव केहेछे. — आज मारं जन्म मरुल थयो. हे प्रभु ! आज मने सर्वोत्तम लाभ मळ्यो. आज मारो संसार पण मटी गयो, केम के आपना चरणारविंदनुं भजन करनारा पुरुयो मोक्ष पामी गया छे ॥ ५ ॥ परमात्मा परब्रह्म आप भगवान् के जेमना स्वरूपसां लोकोनी सृष्टिनी

तं गृहीत्वा ज्ञयद्भृत्यो वरुणस्यासुरगंजितिकम् ॥ अविज्ञायासुरीं वेलां प्रविष्टमुदकं निशि ॥ २ ॥ चुकुशुस्तमपश्यंतः कृष्ण गमेति गोप-काः ॥ भगवांस्तदुपश्रुत्य पितरं वरुणाह्वयम् ॥ तदंतिकं गतो राजन् स्वानामभयदो विभुः ॥ ३ ॥ प्राप्ते वीक्ष्य हृषीकेशं लोकपालः स-पर्यया ॥ महत्या पूजयित्वाह तद्दर्शनमहोत्सवः ॥ ४ ॥ वरुण उवाच ॥ अद्य मे निभृतो देह अद्यार्थोऽधिगतः प्रभो ॥ त्व-त्पादभाजो भगवन्नवापुः पारमध्वनः ॥ ५ ॥ नमस्तुभ्यं भगवते ब्रह्मणे परमात्मने ॥ न यत्र श्रूयते माया लोकसृष्टिविकल्पना ॥ ६ ॥ अजानता मामकेन मूढेनाकार्येर्वेदिना ॥ आनीतोऽयं तव पिता तद्भवान् क्षंतुमर्हति ॥ ७ ॥ ममाप्यनुग्रहं कृष्ण कर्तुमर्हस्यशेषदृक् ॥ गोविंद नीयतामेष पिता ते पितृवत्सल ॥ ८ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ एवं प्रमादितः कृष्णो भगवानीश्वरेश्वरः ॥ आदायागात्स्वपि-तरं बंधूनां चावहन्मुदम् ॥ ९ ॥ नंदस्वर्तीद्रियं दृष्ट्वा लोकपालमहोदयम् ॥ कृष्णे च मन्त्रतिं तेषां ज्ञातिभ्यो विस्मितोऽब्रवीत् ॥ १० ॥

कल्पना करनारी माया मांभळवामां पण आवती नथी तेमने प्रणाम करूं छुं ॥ ६ ॥ शास्त्रमर्यादाने तथा कर्तव्यने नहि जाणनारा मारा मूढ अनु-चरे आ तमारा पिताने अहीं आणेला छे तो तेविषे आपे क्षमा करवी ॥ ७ ॥ हे श्रीकृष्ण ! सर्वना साक्षी आपे मारा उपर पण अनुग्रह करवो जो-इए. हे पिता उपर प्यार राखनार गोविंद ! आ तमारा पिताने लई जाओ ॥ ८ ॥ शुकदेवजी केहेछे. — ए प्रमाणे वरुणदेवे प्रसन्न करेला, अने ईश्वरोना ईश्वर श्रीकृष्ण भगवान् पोताना पिताने लई आव्या अने मंबंधीओने आनंद आप्यो ॥ ९ ॥ कोई दिवसे नहि देखेलुं वरुणदेवनुं ऐश्वर्य जोईने अने एओ सघळा श्रीकृष्णने नम्या ते जोईने विस्मय पामेला नंदराय ते वान मंबंधीओनी पास कही देख्वाडी ॥ १० ॥

१ शास्त्रमां लख्युं छे के सूर्योदय पछी मात्र अरधीज कळा द्वादशी रेहेती हांय तो मध्याह्न सुधीनी सघळी क्रियाओ मधरातना समय पछी करी लेवी एवी सदाशिवनी आज्ञा छे.

हे राजा ! गोवाळीआओ भगवानने ईश्वर मानी मोटा उत्साहथी संकल्प करवा लाग्या के 'ईश्वर अमोने पोतानुं स्थानक अने पोतानुं मृक्षम स्वरूप देखाडो ? ॥ ११ ॥ सर्वज्ञ भगवाने एप्रमाणे मंवंधीओनो संकल्प पोते जाणी लइने तेओनो संकल्प सिद्ध करवानेवास्ते दयाथी विचार कन्यो के—'देहादिकमां अहंबुद्धि, तेथी थएली तृणा अने तेथी थएलां कर्मोथी ऊंचा-नीचा अवतारोमां भटकनो माणम आ लोकमां पोतानी गतिने जाणतो नथी ॥ १२ ॥ १३ ॥ आ प्रमाणे विचार करीने महादयालु श्रीकृष्ण भगवानं गोवाळीआओने प्रकृतिथी पर पोतानुं ब्रह्मस्वरूप देखाड्युं अने पळी वैकुण्ठलोक पण देखाड्यो ॥ १४ ॥ मलय, ज्ञानरूप, अनंत, स्वयंप्रकाश, अने निरंतर मिद्ध पोतानुं ब्रह्मस्वरूप के जेने ज्ञानी

ते त्वौत्सुक्यधियो राजन् मत्वा गोपास्तमीश्वरम् ॥ अपि नः स्वर्गतिं सूक्ष्मासुपायास्यदधीश्वरः ॥ ११ ॥ इति स्वानां स भगवान् विज्ञायाखिलदृक् स्वयम् ॥ संकल्पसिद्धये तेषां कृपयैतदचिंतयन् ॥ १२ ॥ जनो वै लोक एतस्मिन्नविद्याकामकर्मभिः ॥ उच्चावचासु गतिषु न वेद स्वां गतिं भ्रमन् ॥ १३ ॥ इति मंचित्य भगवान् महाकारुणिको हरिः ॥ दर्शयामास लोकं स्वं गोपानां तमसः परम् ॥ १४ ॥ मयं ज्ञानमनंतं यद्रह्य ज्योतिः मनातनम् ॥ यद्धि पश्यति सुनयो गुणापाये समाहिताः ॥ १५ ॥ ते तु ब्रह्मद्वंदं नीता ममाः कृष्णेन चोद्भूताः ॥ ददृशुर्ब्रह्मणो लोकं यत्राकृगेऽध्यगात्पुरा ॥ १६ ॥ नंदादयस्तु नद्भृद्वा परमानंदनिर्भूताः ॥ कृष्णे च तत्र च्छंदोभिः स्तूयमानं सुविस्मिताः ॥ १७ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे अष्टाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ ॥ ॥

लोको जड पदार्थनो त्याग करीने देखे छे ते प्रथम देखाड्युं ॥ १५ ॥ परब्रह्मरूपी धोमां लइ जइने पाछा श्रीकृष्णे नेमांथी काहाडेल्या ते लोकोण वैकुण्ठ लोक दीठो के जेमां पूर्वे अकूर गया छे' ॥ १६ ॥ ए लोक जोइने तथा नेमां वेद जेमनी स्तुति करना हुता एवा भगवानने जोइने नंदादिक गोवाळीआओ बहुज आनंद पाग्या अने त्यांथी श्रीकृष्णे कहाडतां पाछा आगळना जेवाज श्रीकृष्णने जोइने अत्यंत विष्मय पाग्या ॥ १७ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो अठ्ठावीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २८ ॥ ॥ ॥

१ जोके अकूर वैकुण्ठमां गयानो प्रसंग गोवाळीआओए वैकुण्ठ जांया पळी घणे काले थयो छे तोपण ए प्रसंग शुक्रदेवजी तथा परीक्षितना संवादनी पे-हलां थएलो हावानेलीधे आ स्थलमां भूतकाल आपीने कह्यो छे.

शुकदेवजी केहेछे^१ - भगवाने पण शरदृक्षतुथी प्रफुल्लित मल्लिका [एक जाननां मुंगंधी फुल] वाळी अने जेओमां रमण करवानुं गोपीओने पोते वचन आप्पुं हतुं ते रात्रिओने जोइने योगमायाना आश्रयथी रमण करवानुं मन कर्चुं ॥ १ ॥ ते समयमां घणे काले मळेले पति जेम पोतानी प्रियाना मुखने केसरथी लीपे तेम पूर्वदिशाना मुखने सुवकारी किरणोनी रत्नाशयी लीपतो अने लोकोना तापने मटाडतो चंद्रमा भगवाने प्रमत्त करवामारु उग्यो ॥ २ ॥ मंपूर्ण मंडलवाळा अने लक्ष्मीजीना मुखनी पेटे शोभना चंद्रमाने तथा तेनी कोमल किरणोथी रंगाएला वनने जोइने भगवान, स्त्रियोनां मन खेंचाय एवी रीते मधुर गायन करवा लाग्या ॥ ३ ॥ जेओनां मन भगवाने खेंची लीधां हतां एवी व्रजां-

श्रीशुक उवाच ॥ ॥ भगवानपि ता रात्रीः शरदोलुहमल्लिकाः ॥ वीक्ष्य गंतुं मनश्चक्रे योगमायामुपाश्रितः ॥ १ ॥ तदोदुराजः
ककुभः करैर्मुखं प्राच्या विलिपन्नरुणेन शनैः ॥ म चर्पणीनामुदगाच्छुचो मृजन् प्रियः प्रियाया इव दीर्घदर्शनः ॥ २ ॥ दृष्ट्वा
कुमुदंतमखंडमंडलं रमाननाभं नवकुंकुमारुणम् ॥ वनं च तत्कोमलगोभिरंजितं जगौ कलं वामदृशां मनोहरम् ॥ ३ ॥ निशम्य
गीतं तदनंगवर्द्धनं व्रजस्त्रियः कृष्णग्रहीतमानसाः ॥ आजग्मुरन्योन्यमलक्षितोद्यमाः स यत्र कांतो जवलोल्कुंडलाः ॥ ४ ॥ दु-
हंत्योऽभिययुः काश्चिद्दोहं हित्वा समुत्सुकाः ॥ पयोर्धिश्रित्य संयावमनुद्रास्यापरा ययुः ॥ ५ ॥

गनाओ, कामदेवने वधारनाग ते गायनने मांभळी आवगुं मुख लेवानेवास्ते पांतपोतानी तैयारी परस्परने नहि जाणवा आपतां, ज्यां प्यारा श्रीकृष्ण उभा हता ते स्थलमां वेगथी आवी के जे वेगथी तेओनां कुंडल हालतां हतां ॥ ४ ॥ केटलीएक, दोहोती हती ते दोहोवुं मूकी दइने उत्कंठाथी आवी. केटलीएक, उनुं करवा मुकेला दूधने चूलेथी उताऱ्या वगर आवी. केटलीएक, रांधवा मुकेली घजंजी खीर पाकी रखा छतां पण तेने उताऱ्या वगर आवी ॥ ५ ॥

१ आ ओगणत्रीशमा अध्यायमां रासनेवास्ते गोपीओनी साथे भगवानना उत्तर अने प्रत्युत्तरनी तथा रासना समारंभमां भगवान् अंतर्धान थयानी कथा केहेवामां आवडो. २ इंद्र तथा वरुणनो गर्व तोडीने हवे ब्रह्मादिकने जीती लेवाथी बहुज छकी गएला कामदेवनो गर्व तोडवा सारू भगवान् गोपीओनी साथे रासलीला करेछे. जोके परस्त्रीओनी साथे विनोद करीने कामदेवने जीती लीधानुं जणावुं ए विपरीत छे तोपण 'आत्माराम छतां पण योगमायाना आश्रयथी रम्या,' 'कामदेवना पण कामदेव,' अने 'पोताना वीर्यने स्खलित थवा दीधुं नहि' इत्यादिक वचनोथी आ प्रकरणमां भगवाननी स्वतंत्रताज वर्णवी छं माटे विपरीत समजवुं नहि. शृंगारनी कथाना मिपथी, निवृत्तिनो उपदेश करवानेवास्तेज आ पंचाध्यायी छे एम स्थले स्थले प्रकट करशुं. ३ श्रीकृष्णने सूचवनारो शब्द मांभळवाथी साचा भक्तोने ते शणैज धर्म, अर्थ तथा काम संबंधी कर्मेनी निवृत्ति थइ जाय एम सूचये छे.

केटलीएक, पीरसती हती ते पीरसबुं मूकीने आवी. केटलीएक, छोकगंओने धवरावती हती ते धवरावबुं मूकीने आवी. केटलीएक, पतिओनी सेवा करती हती ते सेवा मूकी दइने आवी. केटलीएक, जमती हती ते जमबुं मूकी दइने आवी ॥ ६ ॥ केटलीएक, लीपती हती ते लीपबुं मूकी दइने आवी. केटलीएक, अंगने स्वच्छ करती हती ते स्वच्छ करबुं मूकी दइने आवी. केटलीएक, आंख्यो आंजती हती ते आंजबुं मूकी दइने आवी. केटलीएक, उतावळनेलीधे वस्त्र तथा आभरण अवळां पेहेरी तथा एकने टेकाणे बीजां पेहेरीने आवी ॥ ७ ॥ मोहै पामेली ते स्त्री पोताना पति, माबाप, भाइओ अने बंधुओ वारतां छतां पण भगवानमांज चित्त खंचावानेलीधे पाछी वळी नहि ॥ ८ ॥ केटलीएक गोपीओ के जेओथी कोइ रीते नीकळी शकायुं नहि तेओ परम भावनावाळी होवानेलीधे घरनी अंदरज आंख्यो बीचीने श्रीकृष्णनुं ध्यान करवालागी ॥ ९ ॥ ए ध्यान करनारी

परिवेषयंत्यस्तद्धित्वा पाययंत्यः शिशूनपयः ॥ शुश्रूषंत्यः पतीन्काश्चिदश्रंत्योऽपाम्य भोजनम् ॥ ६ ॥ लिपंत्यः प्रभृजंत्योऽन्या अंजंत्यः काश्च लोचने ॥ व्यत्यस्तवस्त्राभरणाः काश्चित्कृष्णांतिकं ययुः ॥ ७ ॥ ता वार्यमाणाः पतिभिः पितृभिर्भ्रातृबंधुभिः ॥ गोविंदाप-
हृतात्मानो न न्यवर्तंत मोहिताः ॥ ८ ॥ अंतर्दृहगताः काश्चिदोप्योज्ज्वलविनिर्गमाः ॥ कृष्णं तद्भावनायुक्ता दध्युर्मीलितलोचनाः ॥ ९ ॥ दुःसहप्रेषविहरतीव्रतापधुताशुभाः ॥ ध्यानप्राप्ताच्युताश्लेषनिर्वृत्या क्षीणमंगलाः ॥ १० ॥ तमेव परमात्मानं जगद्ब्रह्मयाऽपि संगताः ॥ जहृर्गुणमयं देहं सद्यः प्रक्षीणबंधनाः ॥ ११ ॥

गोपीओ जोके ते परमात्मा श्रीकृष्णने जार पुरुष ममजीने ध्यानथी प्राप्त थई हती तोपण, जेम अमृतने बीजुं कांई ममजीने पीघा छतां पण पी-
नारने मरणनो भय मटेछे तेम ते गोपीओने त्रिगुणमय देहनुं बंधन मटी गयुं. [मोक्ष मळ्यो.] प्रारब्धकर्मनुं बंधन होय त्यांमुधी विदेहमुक्ति
थाय नहि एवो सिद्धांत छे तो तेप्रमाणे तेओनुं पुण्य-पापात्मक प्रारब्ध पण तुरतज मटी गयुं; केम के प्यारा श्रीकृष्णना सहन न थाय एवा विर-
हना तीव्र तापनुं दुःख भोगववाथी तेओनां पाप मटी गयां अने ध्यानथी मळेला श्रीकृष्णना आलिंगनथी प्राप्त थएला परम सुखना भोगथी तेओनां
पुण्य पण मटी गयां. प्रथम विरहनुं दुःख पण अत्यंत थयुं अने पछी आलिंगननुं सुख पण अत्यंत थयुं तेथी मघळां पाप अने पुण्यनो एक सामटो
क्षय थवाथी प्रारब्धकर्म त्रुटी जतां देह पडी गयो अने भगवत्प्राप्ति थई ॥ १० ॥ ११ ॥

१. भगवानमां आसक्ति राखीने जे कय्युं होय तेमां फेरफार थई जाय तोपण ते कर्म मफल धयाविना रहेनुं नथी एम जणावानेवास्ते कहेछे. २. भग-
वानमां जेओनुं मन लाग्युं होय तेओने विघ्न पण नडी शकतां नथी एम जणावानेवास्ते कहेछे.

परिश्रित राजा प्रहेले. — हे शुकदेवजी ! ए गोपीओ श्रीकृष्णने केवल कामना करवा योग्य जाणती हनी पण 'परब्रह्म छे' एम जाणती न हनी तो विययमां लंपट बुद्धिवाली ते गोपीओने गुणना प्रवाहरूप संसार केम मटी गयो. [पति-पुत्रादिक पण वास्तविक रीते परब्रह्मज छे तो पण तेओने परब्रह्मरूप नहि ममजवानेलाध तेओनुं भजन करनाने जेम मोक्ष थनो नथी तेम श्रीकृष्ण जोके वास्तविक रीते परब्रह्मज छे तोपण तेमने परब्रह्म नहि ममजीने केवल कामनार्थी गोपीओने मोक्ष थनो नहि जोईए ते शी रीते थयो.] ॥ १२ ॥ शुकदेवजी केहेछे. — आ वान त-मने आगळ कही छे के शिशुपाल, भगवाननो हेप करनां छतां पण मुक्ति पाव्यो ल्यारे भगवान् उपर प्रेम राखनारने मुक्ति थाय तेमां तो शुंज केहेथुं ! [जीवमां ब्रह्मपणुं आवरणवाळुं छे अने श्रीकृष्णमां ब्रह्मपणुं तो आवरण रहित छे माटे श्रीकृष्णने परब्रह्मरूप समजवानी कशी अगल्य न-हि रेहेतां मात्र तेमनी भक्ति करवार्थीज गोपीओने मुक्ति थई.] ॥ १३ ॥ हे राजा ! भगवान् के जे अविनाशी, अप्रमेय अने गुणोना नियंता छतां पण

राजोवाच ॥ ॥ कृष्णं विदुः परं कांतं न तु ब्रह्मनया मुने ॥ गुणप्रवाहोपरमस्तामां गुणधियां कथम् ॥ १२ ॥ ॥ श्री-शुक उवाच ॥ ॥ उक्तं पुरस्तादेतत्ते चैद्यः सिद्धिं यथा गतः ॥ द्रिषन्नपि हृषीकेशं किमुनाधोऽक्षजप्रियाः ॥ १३ ॥ नृणां निःश्रेयसार्थाय व्यक्तिर्भगवतो नृप ॥ अव्ययस्याप्रमेयस्य निर्गुणस्य गुणात्मनः ॥ १४ ॥ कामं क्रोधं भयं खेहमैक्यं सौहृदमेव च ॥ नित्यं ह्येव विदधतो यांति तन्मयतां हि ते ॥ १५ ॥ न चैवं विस्मयः कार्यो भवता भगवत्यजे ॥ योगेश्वरेश्वरे कृष्णे यत एतदि-मुच्यते ॥ १६ ॥ ता दृष्टान्तिकमायाता भगवान् ब्रजयोपितः ॥ अवदददन्तां श्रेष्ठो वाचःपेशैर्विमोहयन् ॥ १७ ॥ ॥ श्रीभग-वानुवाच ॥ ॥ स्वागतं वो महाभागाः प्रियं किं करवाणि वः ॥ ब्रजस्थानामयं कञ्चिद्भूतागमनकारणम् ॥ १८ ॥ रजन्येषा धोररूपा धोरसत्त्वनिषविता ॥ प्रतियात ब्रजं नेह स्थेयं स्त्रीभिः सुमध्यमाः ॥ १९ ॥ ॥

निर्गुण छे तेमनो अवतार मनुष्योना कल्याणनेमाटेज छे. [माटे श्रीकृष्णने जीवतुल्य केहेवा ए संभवतुंज नथी.] ॥ १४ ॥ भगवानमां जेओ निर-तर काम, क्रोध, भय, खेह, संबंध के भक्ति राखे छे तेओ भगवन्मयपणुं पासे छे ॥ १५ ॥ अजन्मा अने योगेश्वरोना ईश्वर श्रीकृष्ण भगवान् के जेथी स्थावरादिकने पण मुक्ति मळे छे तेमना विययमां तमार कशुं आश्चर्य नहि मानवुं जोईए ॥ १६ ॥ ते ब्रजांगनाओने पासे आवेली जोई बो-लनाराओमां श्रेष्ठ अने वचनना विलासोथी मोह उपजावता भगवान् बोल्या ॥ १७ ॥ भगवान् केहेछे. — हे भाग्यशाली गोपीओ ! तमे भले आ-वी. हुं तमारुं कयुं प्रिय करी आपुं ? [मघळीने मंभ्रमथी आवेली जोईने केहेछे.] ब्रजमां तो कुशल छे ? आवदानुं कारण कहो ॥ १८ ॥ [गो-पीओए लाजथी मंदहास्य करवा मांड्युं ते जोईने केहेछे] आ रात्रि भयंकर प्राणियों सेवेली छे अने पोते पण भयंकर रूपवाली छे माटे

ब्रजमां पाह्यी जाओ. हे मुंदूरीओ ! स्त्रियोए अहीं उभयुं नहि जाईए ॥ १९ ॥ तमागं नावाप, दीकरा, भाईओ अने पतिओ तमने घरमां नहि देखीने चारकोर शोधता हशे माटे मंवंधीओने त्रास नहि आपो ॥ २० ॥ [गोपीओए काईक प्रेमनी रीशयी आहुं जोवा मांझुं ते जोईने केहेछे.] उघडेलां फुलवाळुं, पूर्णचंद्रनी किरणोथी रंगाएण्डुं अने यमुनाजीना पवननी मंदगतिथी हालतां वृक्षोनां पांनडांओथी शोभी रहेलुं वन तमोए जोइ लीयुं तो हवे तुरत ब्रजमां जाओ अने पतिओनी सेवा करो. हे मनीओ ! तमागं वाछडां अने छोकरां चीमो नाखतां हशे माटे तेओने धवरावो ॥ २१ ॥ २२ ॥ [गोपीओनां नेत्रने क्रोधथी क्षोभ पांमेल्यां जाईने केहेछे.] अथवा तमो मारा उपरना स्नेहना बंधनथी खेचाईने अहीं आवेली छो तो ए तमोने योग्य छे; केस के मारा उपर लोक प्रीति राखेछे ॥ २३ ॥ हे भली स्त्रीओ ! निष्कपटपणाथी भर्त्तानुं तथा भर्त्ताना बंधुओनुं सेवन क-

मातरः पितरः पुत्रा भ्रातरः पत्यश्च वः ॥ विचिन्वन्ति ह्यपश्यन्तो मा कृष्यं बंधुमात्मम् ॥ २० ॥ दृष्टं वनं कुसुमितं गकेश-
करंजितम् ॥ यमुनाज्जिललिलैजत्तरुपह्वशोभितम् ॥ २१ ॥ तद्यात मा चिंगं गोष्ठं शुश्रूष्यं पतीन् सतीः ॥ कंदंति वत्सा
बालाश्च तान्पाययत दुह्यत ॥ २२ ॥ अथवा मदभिस्नेहाद्रवंत्यो यंत्रिताशयाः ॥ आगता ह्युपबन् वः प्रीयन्ते मयि जंतवः
॥ २३ ॥ भर्तुः शुश्रूषणं स्त्रीणां परो धर्मो ह्यमायया ॥ तद्वंधूनां च कल्याण्यः प्रजानां चानुयोषणम् ॥ २४ ॥ दुःशीलो दु-
र्भगो वृद्धो जडो रोग्यधनोऽपि वा ॥ पतिः स्त्रीभिर्न हातव्यो लोकैस्तुभिरपानकी ॥ २५ ॥ अस्वर्ग्यमयशस्यं च फल्य कृच्छ्रं
भयावहम् ॥ जुगुप्सितं च सर्वत्र औपपत्यं कुलस्त्रियाः ॥ २६ ॥ श्रवणाद्दर्शनाद्भयानामपि भवोज्जुकीर्त्तनात् ॥ न तथा
सन्निकर्षेण प्रतियात ततो गृहान् ॥ २७ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इति विप्रियमाकर्ण्य गोष्ठ्यो गोविंदभाषितम् ॥
विषण्णा भग्नसंकल्पाश्रितामार्पुर्दुरत्ययाम् ॥ २८ ॥

रखुं अने छोकरांओनुं पोषण करवुं एज स्त्रियोना उत्तम धर्म छे ॥ २४ ॥ पति दुष्ट स्वभावना, दुर्भागियां, वृद्ध, जड, गेगी के निर्धन, गमे तेवो हो-
य तोषण ते महापापी न थयो होय त्यांमुधी पोतानुं शुभ इच्छनागी स्त्रियोए तेनो त्याग नहि करवो जोइए ॥ २५ ॥ मारा कुट्टनी स्त्रीने जार पुरु-
षनुं सुख स्वर्गनी हानि करना, कीर्त्तिने नोडनार, तुच्छ, कष्टरूप, भयंकर अने मर्त्य प्रकार निर्दिन छे ॥ २६ ॥ मांभळवाथी, दर्शनथी, ध्यानथी
अने कीर्त्तनथी जेवो मारमां भाव रहेछे तेवो अंगमंग करवाथी गेहे नहि माटे घेर जाओ ॥ २७ ॥ शुकदेवजी केहेछे.— एप्रमाणे श्रीकृष्णनुं वि-
प्रिय भाषण सांभळीने खेद पांमेली अने जेओना संकल्प भांगी गयो एवी गोपीओ अपार चिंतामां पडी ॥ २८ ॥

शोकना निमामार्थी जेओना लाल हाट मुकाना हता एवां मोटां नीचां करी पगना अंगुठार्थी घरनी खोतरती, आंजणवाळां आंसुओथी स्तन उपरनां कंमरने धांती अने बहुत्र दुःखार्थी दवाएली गोपीओ चूप धईने उभी रही ॥ २९ ॥ स्नेह पामेली अने जेओए भगवाननी प्राप्तिने मांटेज संसारनां सघळां मुग्न छोडी दीयां हतां एवी गोपीओए रोई रोईने उफसी गएली आंख्योने लुई नाखी, श्रीकृष्ण के जे प्यारा छतां पण शत्रुनी पेडे बोलता हता तेमने काईक क्रोधना आंचशनेलीधे गद्गद वचनथी आप्रमाणे कह्यु ॥ ३० ॥ गोपीओ केहेछे.— हे प्रभु ! आपे आबुं कूर वचन नहि बोलवुं जोइए. हे स्वतंत्र ! अमे के जेओ मघळा विषयोनां त्याग करी आपनां चरणारविंदने सेवनारी छिये तेओने, जेम नारायण मुमुक्षुओने भजे छे तेवी गीते भजो. त्याग करो मा ॥ ३१ ॥ हे श्रीकृष्ण धर्मेने जाणनारा आपे कह्यु के 'पति, संतान अने संबंधीओने अनुसरवुं एज स्त्रियोनां स्वधर्म छे' तो ते सघळो आपना सेवनथीज अमने सिद्ध थशे; केम के सघळां उपदेशनां वाक्यो ईश्वरनी सेवानेज लागु पडे छे अने आ-

कृत्वा मुस्त्रान्यवशुचः श्वसनेन शुष्यद्विवाधराणि चरणेन भुवं लिखंत्यः ॥ अस्मैरुपात्तमपिभिः कुचकुङ्कुमानि तस्थुर्मृजंत्य उरुदुःखभराः स्म तूष्णीम् ॥ २९ ॥ प्रेष्ठं प्रियतरमिव प्रतिभाषमाणं कृष्णं तदर्थविनिवर्तितसर्वकामाः ॥ नेत्रे विमृज्य रुदितोपहृते स्म किंचित्संरंभगद्गदगिरोऽब्रुवतानुरक्ताः ॥ ३० ॥ ॥ गोप्य उब्रुः ॥ मैवं विभोऽर्हति भवानादितुं नृशंसं संत्यज्य सर्वविषयांस्तव पादभूलम् ॥ भक्ता भजस्व दुरवग्रह मा त्यजास्मान्देवो यथादिपुरुषो भजते मुमुक्षुन् ॥ ३१ ॥ यत्पत्यपत्यसुहृदामनुवृत्तिरंग स्त्रीणां स्वधर्म इति धर्मविदा त्वयोक्तम् ॥ अस्त्रेवमेतदुपदेशपदे त्वयीशे प्रेष्ठो भवांस्तनुभृतां किल बंधुराला ॥ ३२ ॥ कुर्वति हि त्वयि रतिं कुशलाः स्व आत्मन्नित्यप्रिये पतिसुतादिभिरार्तिदैः किम् ॥ तन्नः प्रसीद परमेश्वर मा स्म छिद्या आशां भृतां त्वयि चिरादरविंदनेत्र ॥ ३३ ॥

पज सर्व प्राणीओना आत्मा होवार्थी ईश्वर, प्रिय अने बंधु छो. अथवा तमे जो धर्मना उपदेशक हो अने अमे जो धर्मेने जाणवाने इच्छती होइए तो धर्मेने जाणनारा आपे जे कह्यु ते योग्य गणाय, परंतु तमे धर्मना उपदेशक नथी पण सर्वना आत्मा छो अने अमे धर्मे जाणवाने इच्छती नथी पण धर्मना फलरूप आपनी सेवानेज इच्छिए छिये मांटे आपनुं केहेवुं योग्य नथी. अथवा पतिआदिनी सेवा करवी ए धर्म छे एम जे आपे कह्यु ते आपनी सेवार्थी अमने सिद्ध थशे; केम के पति आदिक सर्वनुं अधिष्ठान जे आत्मा छे ते आपज छो. अधिष्ठानरूप आपविना बीजो कोई पतिपुत्रादिक छेज नहि तेथी आपना सेवनथी ए सघळानुं सेवन पोतानी मेलेज थई जशे ॥ ३२ ॥ शास्त्रमां' निपुण पुरुषो पोताना आत्मारूप आपमांज प्रीति राखे छे. पीडा आपनारा पति अने पुत्रादिकमां प्रीति राखवानुं शुं प्रयोजन छे ? एटलामांटे हे परमेश्वर ! अमारा उपर

? वेदमां ज्ञानीलोकोए कह्युछे के अमने आत्मारूप लोकनी प्राप्ती थइचूकी तो हव प्रजानुं अमारें शुं काम छे ?

કૃપા કરો. હે કમલ સરસાં નેત્રવાલા ! ઘણા કાલથી આપમાં ધરેલી આશાને તોડી નાંખો મા ॥ ૩૩ ॥ આપે અમોને પાછું જવાનું કહ્યું પણ તે અમારાથી થઈ શકે એમ નથી; કેમ કે જે અમારું ચિત્ત आज दिवसमुधी मुखेथी घरमां लागतुं हतुं ते आपे हरी लीधुं छे अने जे हाथ घरना कामकाजमां लागता हुता ते पण आपं हरी लीधा छे. अमारा पण तमारा चरणारविंदना मूल पासेथी पगलुं एक पण खसता नथी; माटे ब्रजमां झी रीते जइए अने शुं करीए ? ॥ ३४ ॥ हे श्रीकृष्ण ! तमारा हास्य सहित जोवाथी अने सुंदर गायनथी थएला अमारा कामाभिने तमारा अधराभृतरूपी पीचकारीथी ठारी नाखो. अने नहि ठारो तो हे सखा ! एक कामाभि अने बीजा विरहामिथी बळी जइने योगीओनी पेटे ध्यान करवाथीज तमारा चरणारविंदने पामशुं ॥ ३५ ॥ हे कमलनेत्र ! वनमां गेहेनारा मुनिलोको उपर प्रेम धरावनारा आपनुं चरणारविंद के जेनी सेवा करवानुं लक्ष्मीजीने पण

चित्तं सुखेन भवताऽपहृतं गृहेषु यन्निर्विशल्युत करावपि गृह्यकृत्ये ॥ पादौ पदं न चलतस्तव पादमूलाद्यामः कथं ब्रजमथो कर-
वाम किं वा ॥ ३४ ॥ भिचांग नखदधराभृतरैकेण हामावलोककलगीतजहृच्छयामिम् ॥ नो चेदयं विरहजाग्रुपयुक्तदेहा
ध्यानेन याम पदयोः पदवीं सखे ते ॥ ३५ ॥ यर्हंबुजाक्ष तव पादतलं रमाया दत्तक्षणं क्वचिदरण्यजनप्रियस्य ॥ अस्प्राक्षम
तत्प्रभृति नान्यममक्षमंगं स्यातुं त्वयाभिरमिता वत पारयामः ॥ ३६ ॥ श्रीर्यत्पदांबुजरजश्चक्रमे तुलस्या लब्ध्वाऽपि वक्षसि
पदं किल भृत्यजुष्टम् ॥ यस्याः स्ववीक्षणकृतेऽन्यसुरप्रयामस्तद्रद्रयं च तव पादरजः प्रपन्नाः ॥ ३७ ॥ तन्नः प्रसीद वृजिनार्दन
तेंऽभिर्मूलं प्राप्ता विमृज्य वसतीस्त्वदुपासनाशाः ॥ त्वत्सुंदरस्मिन्निरीक्षणतीव्रकामतत्मात्मनां पुरुषभूषण देहि दास्यम् ॥ ३८ ॥

કોઈ સમયેજ મળેછે તેનો જ્યારથી અમોએ સ્પર્શ કન્યોછે અને તે સ્પર્શ કરવામાં આપે આનંદ આવ્યોછે ત્યારથી અમો બીજાની પાસે ઉભી પણ શક-
તી નથી. [અમારા તુચ્છ પતિઓ અમને ગમતા નથી.] ॥ ૩૬ ॥ લક્ષ્મીજી કે જેની દૃષ્ટિ પોતા ઉપર પડવાનેમાટે બીજા દેવનાઓ પ્રયામજ કરેછે
તે પોતે, તમારા વક્ષઃસ્થલમાં આવગું સ્થાનક પામ્યા છતાં પણ આપના ચણારવિંદની રજ કે જેમાં તુલસી શોક્યની પેટે ભાગ પડાવનાર છે અને
બલ્લી જે રજ સર્વ દાસોએ સેવેલી છે તેને ઇચ્છેછે તો તે લક્ષ્મીજીની પેટે અમે પણ તેજ રજને પ્રાપ્ત થએલી છિયે ॥ ૩૭ ॥ એટલામાટે હે દુઃસ્ત્રોને મ-
ટાડનાર ! અમે કે જેઓ યોગીઓની પેટે તમારી સેવાની આશાથી ઘરવાર છોડી દઈને આવેલી છિયે તેઓના ઉપર ક્રુપા કરો. હે પુરુષોમાં રત્નરૂપ !
તમારા સુંદર મંદહાસ સહિત જોવાનેલીધે થએલા તીવ્ર કામદેવથી તપી ગણ્ડી અમોને દામીપણું આપો ॥ ૩૮ ॥

केशशी वीटाएलुं, गंडस्थलमां कुंडलनी शोभावाळुं अने अथरमां सुधाशी भरेलुं तमारूं मुखारविंद जोइने, अभय आपनारा तमारा बे भुजदंडने जोइने अने लक्ष्मीजीनी मुख्य प्रीतिना स्थानकरूप तमारा वक्षःस्थलने जोइने अमो घरआदिनी घणीपत मूकी तमारी दासी थवातुंज मागिये छिये ॥ ३९ ॥ हे कृष्ण ! आपे व्यभिचारने निन्दित कछो पण तमारां सुंदर पदवाळां अने मूर्च्छनावाळां वेणुगीतशी अने सघळा त्रैलोक्यमां सर्वोत्तम सुंदरतावाळुं आ तमारूं रूप जोवाशी मोह पांमली कई स्त्री पोताना उत्तम पतिव्रतापणाना धर्मशी झट न थाय ? के जे गीत सांभळी तथा जे रूप जोइने गायां, पक्षीओ, झाड अने मृगोनां पण रूवाणां उमां थई जायछे. [मात्र तमने जणावनारो शब्द सांभळीने पण स्वधर्मनो त्याग करवो योग्य छे ल्यारे तमारो अनुभव करीने धर्मनो त्याग करवो योग्य होय तेमां तो शुंज केहेवुं ?] ॥ ४० ॥ जेम आदिपुरुष नारायण देवलोकनी पी-

वीक्ष्यालकावृतमुखं तव कुंडलश्रीगंडस्थलाधसुधं हसितावलोकम् ॥ दत्ताभयं च भुजदंडयुगं विलोक्य वक्षः श्रियैकरमणं च भवाम दास्यः ॥ ३९ ॥ का रुयंग ते कलपदायतमूर्च्छितेन संमोहितार्यचरितान्न चलोत्रिलोक्याम् ॥ त्रैलोक्यसौभगमिदं च निरीक्ष्य रूपं यद्वोद्विजद्भुममृगाः पुलकान्यविभ्रन् ॥ ४० ॥ व्यक्तं भवान्ब्रजभयार्तिहरोऽभिजातो देवो यथादिपुरुषः सुरलोकगोप्ता ॥ तन्नो निधेहि करंपंकजमार्त्तबंधो तप्तस्तेषु च शिरस्सु च किंकरीणाम् ॥ ४१ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इति विह्वलितं तासां श्रुत्वा योगेश्वरेश्वरः ॥ प्रहस्य सदयं गोपीरात्मारामोऽप्यरीरमत् ॥ ४२ ॥ ताभिः समेताभिरुदारचेष्टितः प्रियेक्षणोल्लुल्लुमुखीभिरच्युतः ॥ उदारहासद्विजकुंददीधितिर्व्यरोचतैणांक इवोडुभिर्वृतः ॥ ४३ ॥ उपगीयमान उद्गायन् वनिताशतयूथपः ॥ मालां विभ्रद्वैजयंतीं व्यचरन्मंडयन्वनम् ॥ ४४ ॥

डाने हरेछे तेम तमे अवश्य ब्रजनां भय अने पीडाने हरवामाटे जन्म्या छो. एटलामाटे हे दीनबंधु ! अमो दासीओनां कामदेवशी तपीगएलां स्तन उपर अने मस्तक उपर आपनुं हस्तकमल धरो ॥ ४१ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे. — एप्रमाणे ते ब्रजांगनाओना कालावाळा सांभळीने योगेश्वरोना पण ईश्वर भगवाने हसीने पोते आत्माराम छतां पण दयाशी ते गोपीओने रमाडी ॥ ४२ ॥ मळेली अने प्रियना दर्शनशी प्रफुल्लित मोहोडावाळी ते गोपीओशी वीटाएला, उदार लीलावाळा, अने सुंदर हासमां तथा दांतोमां कुंदना फूल सरस्वी शोभावाळा भगवान्, नक्षत्रोशी वीटायला चंद्रमानी पेठे शोभवा लाग्या ॥ ४३ ॥ सैंकडो स्त्रियोना यूथना अधिपति, स्त्रियोए गवाता, पोते गाता, वैजयंती मालाने धारण करता अने वनने शोभा आपता भगवान् ते वनमां फरता हता ॥ ४४ ॥

ગોપીઓની સાથે, ટાઢી વેલુવાळा યમુના નદીના કાંઠા ઉપર જઈને તે નદીના તરંગોથી આનંદ પામતાં કુમુદોની સુગંધીવાळा વાયુથી વહુજ પ્રસન્ન થયા ॥ ૪૫ ॥ હાથ લાંબા કરવાથી, આલિંગનથી, હાથ કેશ સાથळ નાડી અને સ્તનના સ્પર્શથી, હાસનાં વચનથી, નચની અળીઓ મારવાથી, ક્રીડાથી, જોવાથી અને હાસ્યથી વ્રજાંગનાઓના કામદેવને વહુજ વૃદ્ધિ આપતા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ તેઓને રમાડવા લાગ્યા ॥ ૪૬ ॥ એ પ્રકારે મહાત્મા અને માની શ્રીકૃષ્ણથી જેઓને માન મળેલું છે એવી ગોપીઓએ પૃથ્વીની સઘळી સ્ત્રીઓના આત્માને શ્રેષ્ઠ માન્યો ॥ ૪૭ ॥ બ્રહ્માને અને રુદ્રને પણ વડય કરનાર ભગવાન્, તે ગોપીઓની કેટલીક સ્વતંત્રપણાની વર્તેણુક તથા અભિમાનને જોઈ તેની શાંતિ કરવા અને પછી પ્રસન્ન

નઘ્યાઃ પુલિનમાવિશ્ય ગોપીભિર્હિમવાલુકમ્ ॥ રમે તત્તરલાનંદકુમુદામોદવાયુના ॥ ૪૫ ॥ વાહુપ્રસારપરિરંભકરાલકોરુનીવિ-
સ્તનાલભનનર્મનસ્વાપ્રપાતૈઃ ॥ ક્ષ્વલ્યાજ્વલોકહસિતૈર્વ્રજસુંદરીણામુત્તંભયન્ રતિપતિં રમયાંચકાર ॥ ૪૬ ॥ एवं ભગવતઃ કૃષ્ણા-
લ્લંઘમાના મહાત્મનઃ ॥ આત્માનં મેનિરે સ્ત્રીણાં માનિનોઽધ્યધિકં ભુવિ ॥ ૪૭ ॥ તાસાં તત્સૌભગમદં વીક્ષ્ય માનં ચ કેશ-
વઃ ॥ પ્રશમાય પ્રસાદાય તત્રૈવાંતરધીયત ॥ ૪૮ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कन्धे पूर्वार्धे भगवतो बालचरित्र-
वर्णनं नाम एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ ૨૯ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ अंतर्हिते भगवति सहस्रैव व्रजांगनाः ॥ अतप्यंतम-
चक्षणाः करिण्य इव दूथपम् ॥ ૧ ॥ गत्यानुरागस्मितविभ्रमेक्षितैर्मनोरमालापविहारविभ्रमैः ॥ आक्षिप्तचित्ताः प्रमदा रमापते-
स्तास्ता विचेष्टा जगदुस्तदालिकाः ॥ ૨ ॥ गतिस्मितप्रेक्षणभाषणादिषु प्रियाः प्रियस्य प्रतिरूढमूर्तयः ॥ अमावहं त्वित्यबलास्त-
दालिका न्यवेदिषुः कृष्णविहारविभ्रमाः ॥ ૩ ॥

થવાનેમાટે લાંજ અંતર્ધાન થઈ ગયા ॥ ૪૮ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कन्धनो ओगणत्रीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ૨૯ ॥ शुक्रदेवजी
कहेछे^१ — भगवान् तुरतज अंतर्धान थई जतां, जेम हाथणीओ हाथीने नहि देखवाथी परिताप पामे नेम गोपीओ भगवानने नहि देखवाथी परिताप
पामवा लागी ॥ १ ॥ भगवाननां गति, स्नेह, लीलासहित जोवां, सुंदर भाषण, क्रीडा अने बीजा पण विलासांथी जेओनां मन खेंचाई गयां हतां एवी
अने तेथी भगवद्रूप थएली व्रजांगनाओ भगवाननी ते ते लीलासरखी लीला करवा लागी ॥ २ ॥ प्यारा श्रीकृष्णनां चालवां, मंद हास्य, जोवां अने भाष-
णादिकमां जेओनां शरीर तन्मय थई गयां हतां एवी अने तेनेलीधे भगवाननी पेटेज क्रीडा अने विलास करती भगवद्रूप गोपीओ हुंज कृष्ण छुं एम
परस्पर जणाववा लागी ॥ ३ ॥

१ आ त्रीशमा अध्यायमां उन्मत्तनी पेटे अनियमित रीते वनेवनमां फरती अने विरह्यती तपीगएली गोपीओ भगवानने शोधे छे, ए कथा केहेवामां आवशे.

मळीने उंचा स्वरुथी भगवाननुंज गायन करती गोपीओ उन्मत्तनी पेटे एक वनथी बीजा वनमां शोधवा लागी अने भगवान् के जे सर्व पदार्थोमां बहार अने अंदर आकाशानी पेटे व्यापक छे तेमना समाचार वृक्षोने पूछवा लागी ॥ ४ ॥ गोपीओ वृक्षादिकने पूछे छे.— हे^१ पीपळा ! हे वड ! हे पीपळ ! प्रेम सहित हास्य अने अवलोकनथी अमारा मननी चोरी करीने भगवान् गया छे ते तमारा जोवामां आव्याछे ? ॥ ५ ॥ हे^२ कुरबक ! हे आसोपालव ! हे नाग ! हे पुद्गाग ! हे चंपक ! मानवती स्त्रियोना मानने हरनार मंद हास्यवाळा श्रीकृष्ण, अहीं तमारी पसे थइने नीकळ्या हता ? ॥ ६ ॥ हे भगवानना चरणपर प्रेम राखनारी भली तुलसी ! भ्रमरोनी साथे तारुं धारण करनार अने तने अत्यंत प्यारा श्रीकृष्ण तारा जोवामां आव्या छे ?

गायंत्य उच्चैरमुमेव संहता विचित्र्युरुन्मत्तकवदनाद्भनम् ॥ पप्रच्छुराकाशवदंतरं बहिर्भूतेषु संतं पुरुषं वनस्पतीन् ॥ ४ ॥ दृ-
ष्टो वः कबिदश्वत्थं पुंश न्यग्रोधो नो मनः ॥ नंदसूनुर्गतो हत्वा प्रेमहासावलोकनैः ॥ ५ ॥ कबिच्छुरवकाशोकनागपुन्नाग-
चंपकाः ॥ रामानुजो मानिनीनां गतो दर्पहरस्मितः ॥ ६ ॥ कबिचतुलसि कल्याणि गोविंदचरणप्रिये ॥ सह त्वाऽलिकुलैर्विभ्रद्भृष्टे-
ऽतिप्रियोऽच्युतः ॥ ७ ॥ मालत्यदर्शि वः कबिन्मल्लिके जातिवृथिके ॥ प्रीतिं वो जनयन्त्यातः करस्पर्शेन माधवः ॥ ८ ॥ चू-
तप्रियालपनसासनकोविदारजं च कविलवकुलाम्रकदंबनीपाः ॥ येन्ये परार्थभवका यमुनोपकूलाः शंसंतु कृष्णपदवीं रहितात्मनां
नः ॥ ९ ॥ किं ते कृतं क्षिति तपो वत केशवांघ्रिस्पर्शोत्सवोत्पलकितांगरुहैर्विभासि ॥ अयंघ्रिसंभव उरुक्रमविक्रमाद्वा आहो
वराहवपुषः परिभणेन ॥ १० ॥

॥ ७ ॥ हे^३ मालती ! हे मल्लिका ! हे जाति ! हे जुई ! तमोए भगवानने दीठा छे ? अने हाथना स्पर्शथी तमोने राजी करता अर्हथी गया छे ? ॥ ८ ॥ हे^४ आंबा ! हे राण ! हे पनस ! हे आसन ! हे कोविदार ! हे जांबु ! हे आकडा ! हे बोलसरी ! हे आम्र ! हे नीप ! अने हे बीजां पण वृक्षो ! तमारो जन्म परोपकारनेमाटेज छे अने वळी तमो यमुनाजीने कांठे रेहेनारां होवाथी तीर्थवासी छो माटे शून्यचित्तवाळी अमोने श्रीकृष्णनो मार्ग कहो ॥ ९ ॥ हे पृथ्वी ! तें कयुं तप कयुं छे ? केम के भगवानना चरणनो स्पर्श मळवाथी तने आनंद थयो छे अने तेथी तारां रुवाणां उभां

? आ वृक्षो मोटां होवाथी भगवानने देखतां हशे एवी आशाथी पीपळा आदिने पूछे छे. २ आ वृक्षो मोटां छे अने वळी पोतानां फुलोथी घणानो उपकार करनारां छे तो आपणने अवश्य समाचार देखे एवी आशाथी पूछे छे. ३ अत्यंत गुणवान होवा छतां पण आ लताओ नव छे माटे आ अवश्य उत्तर आपशे एवी आशाथी पूछे छे. ४ उंचां अने फलादिकथी सर्व प्राणीओने तुम करनारां आ वृक्षो अवश्य उत्तर आपशे एवी आशाथी पूछे छे. ५ बीजी जातनो आंबो. ६ बीजी जातनो कदंब.

થાણાં જણાયછે. આ આનંદ તને હમણાંજ ભગવાનના ચરણનો સ્પર્શ મળવાથી થયો છે કે વામનાવતારમાં ભગવાનના ચરણથી તું મપાણી છો તેથી મળ્યો છે ? અથવા વરાહાવતાર ભગવાનના શરીરનું તને આલિંગન મળ્યું છે તેથી થયો છે ? ॥ ૧૦ ॥ હે મૃગલી ! હે^૧ સખી ! પોતાના અવયવોથી તમારી દૃષ્ટિઓને આનંદ આપતા ભગવાન્ પ્યારીની સાથે અહીં તમારી પાસે આવ્યા હતા ? કેમકે શ્રીકૃષ્ણે પેહેરેલી કુંદ પુષ્પની માલા કે જે પ્યારીનો અંગસંગ કરવાના સમયમાં તેના સ્તન ઉપરના કેસરથી રંગાણી હશે તેનો સુગંધ અહીં આવેછે ॥ ૧૧ ॥ હે વૃક્ષો ! એક હાથ પ્યારીના સ્વભા ઉપર ધરી અને બીજા હાથમાં કમલ લઈ અહીં ફરતા અને તુલસીના મદોન્મત્ત ભ્રમરો જેમની પાછલ ઉડ્યા કરેછે એવા ભગવાન્, સ્નેહપૂર્વક જોઈને તમારા પ્રણામનો સ્વીકાર કરેછે કે શું ? ॥ ૧૨ ॥ હે^૨ સખીઓ ! આ લતાઓ અવશ્ય શ્રીકૃષ્ણને મળેલી હોવી જોઈએ; કેમ કે પોતાના પતિ [વૃક્ષ] ના બાહુ [શાખા] ને આલિંગન

અપેળપલ્લુપગતઃ પ્રિયેયેહ ગૌત્રેસ્તન્વદ્દશાં સખિ સુનિર્ઘૃતિમચ્યુતો વઃ ॥ કાંનાંગમંગકુચકુંકુમરંજિતાયાઃ કુંદસ્રજઃ કુલપતેરિહ વાતિ ગંધઃ ॥ ૧૧ ॥ બાહું પ્રિયાંસ ઉપધાય ગૃહીતપદ્મો રમાનુજન્મુલસિકાલિકુલૈર્મદાંધૈઃ ॥ અન્વીયમાન ઇહ વસ્ત્રવઃ પ્રણામં કિં વાર્ઙ્મનંદતિ ચરન્ પ્રણયાવલોકૈઃ ॥ ૧૨ ॥ પૃચ્છતેમા લતા વાહૂનપ્યાશ્રિણ વનસ્પતેઃ ॥ નૂનં તત્કરજસ્પૃશ વિભ્રત્યુત્પુલકાન્યહો ॥ ૧૩ ॥ ઇત્યુન્મત્તવત્રો ગોપ્યઃ કૃષ્ણાન્વેષણકાતરાઃ ॥ લીલા ભગવતસ્તાસ્તા હ્યનુચકુસ્તદાલ્મિકાઃ ॥ ૧૪ ॥ કસ્યાશ્રિત્સૂતનાયંત્યાઃ કૃષ્ણાયંત્યપિવસ્તનમ્ ॥ તોકાયિત્વા રુદંત્યન્યા પદાહન્ શકટાયતીમ્ ॥ ૧૫ ॥ દૈત્યાયિત્વા જહારાન્યામેકા કૃષ્ણાર્ભભાવનામ્ ॥ રિંગયામાસ કાપ્યંઘ્રી કર્પતી ઘોષનિઃસ્વનૈઃ ॥ ૧૬ ॥ ॥ ॥

કરી રહેલી છતાં પણ [પોતાના પતિના સમીપમાં પણ] પોતાનાં મોટાં ભાગ્યનેલીધે ભગવાનના નસને સ્પર્શ મળવાથી રોમાંચિત થઈ રહેલી છે. માટે આ લતાઓને પૂછો. [પોતાના પતિના સમાગમમાં કદી પણ આવાં રોમાંચ થવાનો સંભવ નથી.] ॥ ૧૩ ॥ [શુકદેવજી કેહેછે] હું પ્રમાણે ઉન્મત્તના જેવાં વચન બોલતી, ભગવાનને શોધવાથી વિહ્વલ થાણી અને ભગવાનમાંજ જેઓનાં ચિત્ત લાગી રહ્યાં હતાં એવી ગોપીઓ ભગવાનની તે તે લીલાઓનું અનુકરણ કરવા લાગી ॥ ૧૪ ॥ ભગવાનના જેવી લીલા કરતી કોઈ ગોપીએ પૂતનારૂપ થાણી બીજી ગોપીનું સ્તનપાન કર્યું. ચાલક થઈને રોતી એક ગોપીએ ગાડારૂપ થાણી બીજી ગોપીને પાટુ મારી ॥ ૧૫ ॥ એક ગોપી દૈત્યરૂપ થઈને શ્રીકૃષ્ણના ચાલકપણાની ભાવના કરનારી બીજી ગોપીને હરી ગઈ. એક ગોપી શ્રીકૃષ્ણરૂપ થઈ ઘુઘરીઓના ઘમકારસહિત પગને ઘસડતી માંબોડીઆમર ચાલવા લાગી ॥ ૧૬ ॥ ॥

^૧ મૃગલીની આંખો મોટી હોવાથી તેણે ભગવાનને દીઠા હશે એમ ધારી પૂછે છે. ^૨ ફલના ભારથી નમી રહેલાં વૃક્ષોને જોઈ તેઓ ભગવાનને પ્રણામ કરતાં હશે એમ ધારી કેટલીક ભગવાનના વિલામની સંભાવના કરી પૂછે છે. ^૩ કેટલીએક ગોપીઓ કેહેછે. ^૪ ઉન્મત્તનીપેઠે પ્રશ્ન કન્યાનો વિસ્તાર કહ્યો. હવે ભગવાનની લીલાનું અનુકરણ કરવાનો વિસ્તાર કેહેછે.

वे गोपीओ राम-कृष्णरूप धई अने बीजी केटलीक गोवाळीयारूप धई. एक गोपीए वाछडा जेवी थएली बीजी गोपीने प्रहार कऱ्यो अने एके बग-लारूप थएलीने प्रहार कऱ्यो ॥ १७ ॥ एक गोपी छेटे गएली गायोने जेम श्रीकृष्ण बोलावता हता तेम बोलावीने तेनुं अनुकरण करती हती, वेणु वगाडती हती अने क्रीडा करती हती तेने बीजी गोपीओ बाहवाह केहेवा लागी ॥ १८ ॥ एक गोपीना उपर हाथ मूकीने चालती अने भगवानमांज जेनुं मन लाग्युं हतुं एवी बीजी गोपी बोली के—‘हुं कृष्ण हूं. सारी सुंदर चाल जुवो’ ॥ १९ ॥ एक गोपीए ‘वायु तथा वरसादथी बीशो नहि. ते-थी रक्षणनो उपाय हुं करूंछुं’ एम कही यत्न करीने पोतानुं वस्त्र उंचुं उपाड्युं ॥ २० ॥ एक गोपी बीजी गोपी उपर चडी तेना माथीने पगथी दबा-वीने बोली के—‘हे दुष्ट सर्प ! जतो रेहे. खल लोकाने शिक्षा करवामारू हुं अवतऱ्यो हूं.’ ॥ २१ ॥ त्यां एक गोपी बोली के—‘हे गोवाळीआओ !

कृष्णरामायिते द्रे तु गोपायंत्यश्च काश्चन॥ वत्सायंतीं हति चान्या तत्रैका तु वकायतीम् ॥ १७ ॥ आहूय दूगा यद्रत्कृष्णस्तमनुवर्त-तीम् ॥ वेणुं कृणंतीं क्रीडंतीमन्याः शंसंति साध्विति ॥ १८ ॥ कस्यांचित्स्वभुजं न्यस्य चलत्याहापरा ननु ॥ कृष्णोऽहं पश्यत गतिं ल-लितामिति तन्मनाः ॥ १९ ॥ मा भैष्ट वातवर्षाभ्यां तत्राणं विहितं मया ॥ इत्युक्तेन हस्तेन यंत्युन्निदधेऽरम् ॥ २० ॥ आरुह्यैका पदाक्रम्य शिरस्याहापरां नृप ॥ दुष्टाहे गच्छ जातोऽहं खलानां ननु दंडशृक् ॥ २१ ॥ तत्रैकोवाच हे गोपा दावामिं पश्यतोल्बणम् ॥ चक्षूंष्याथपिद्धं वो विधास्ये क्षेममंजसा ॥ २२ ॥ बद्धाऽन्यया सजा काचित्तन्वी तत्र उल्लखले ॥ भीता सुदृक् पिधायास्यं भेजे भी-तिविडंवनम् ॥ २३ ॥ एवं कृष्णं पृच्छमाना वृंदावनलतास्तरून् ॥ व्यवक्षत वनोद्देशे पदानि परमात्मनः ॥ २४ ॥ पदानि व्यक्तमेता-नि नंदसूनोर्महात्मनः ॥ लक्ष्यंते हि ध्वजांभोजवज्रांकुशयवादिभिः ॥ २५ ॥ तैस्तैः पदैस्तत्पदवीमन्विच्छंत्योऽप्रतोवलाः ॥ वध्वाः पदैः सुपृक्तानि विलोकयान्तीं समब्रुवन् ॥ २६ ॥ कस्याः पदानि चैतानि याताया नंदसूनुना ॥ अंसन्यस्तप्रकोष्ठायाः करेणोः करिणा यथा २७

आ भयंकर दावानलने जुवो. तुरत आंख्यो वींची जाओ. हुं तमारूं रक्षण सेहेजमां करीश’ ॥ २ ॥ त्यां एक गोपीए मालाथी खांडणीआ साथे बांधे-ली बीजी सारी आंख्योवाळी अने पातळी गोपी पोतानुं मोहोडुं डांकीने भयनुं अनुकरण करवा लागी ॥ २३ ॥ ए प्रमाणे वृंदावननी लताओ अने वृक्षो-ने भगवानना समाचार पूछती [अने भगवाननी लीलानुं मोहोडुं डांकीने भयनुं अनुकरण करती] गोपीओए वनना प्रदेशमां भगवाननां पगलां दीठां एने जोईने विचार्युं के—‘ध्वज, कमल, वज्र, अंकुश अने यव आदि रेखानां चिह्नो उपरथी अवश्य आ महात्मा श्रीकृष्णनां पगलां जणायछे’ ॥ २४ ॥ २५ ॥ पछी ते ते पगलां उपरथी भगवानना मार्गने शोधती ते स्त्रियो आगळ जतां एक स्त्रीनां पगलां जोई खेद पामीने बोली के—‘हाथीनी साथे जेम हाथणी जाय तेम भगवाननी साथे गएली अने भगवानना खभा उपर पोतानुं कांडुं मुकनागी आ कयी गोपीनां पगलां छे ? ॥ २६ ॥ २७ ॥

આ ગોપીએ અવશ્ય પ્રમુની આરાધના કરેલી હોવી જોઈએ; કેમ કે આપણને છોડી દઈને તેના ઉપર રાજી થણા શ્રીકૃષ્ણ તેને એકાંતમાં લઈ ગયા ॥ ૨૮ ॥ હે સસ્ત્રીઓ ! અહો ! આ ભગવાનના ચરણકમલની રજ અત્યંત પવિત્ર છે કે જે રજને બ્રહ્મા, સદાશિવ અને લક્ષ્મીજી પણ પાપ મટાડવા-નેમાટે પોતાના સસ્ત્રક ઉપર ધરેછે. [આપણે પણ આ રજમાં નાહીએ તો બ્રહ્માદિકને ભગવાન્ જેમ મળ્યા તેમ આપણને પણ મળે.] ॥ ૨૯ ॥ બીજી ગોપીઓ બોલી કે—“તે સ્ત્રી કે જે સર્વ ગોપીઓને મરણા ભગવાનના અધરામૃતને હરી જઈને એકાંતમાં એકલીજ ભોગવેછે તેનાં પગલાં આ ભગવાનનાં પગલાંની સાથે છે એજ આપણને મુંઝવણ છે. [નકરં ભગવાનનાંજ પગલાં હોય તો તેઓની રજમાં નાહાવાને આપણને કશો પ્રતિબંધ નથી ॥ ૩૦ ॥ ઔ ઠેકાણે એ સ્ત્રીનાં પગલાં દેખાતાં નથી પણ તેનું કારણ અવશ્ય એ હોવું જોઈએ કે ‘સ્વડના અંકુરોથી તેના કોમલ

અનયારાધિતો નૂનં ભગવાન્હરિરીશ્વરઃ ॥ યન્નો વિહાય ગોવિંદઃ પ્રીતો યામનયદ્રહઃ ॥ ૨૮ ॥ ધન્યા અહો અમી આલ્યો ગોવિંદાંઘ્રજેરણવઃ ॥ યાન્બ્રહ્મેશો રમા દેવી દધુર્મધ્યધનુત્તયે ॥ ૨૯ ॥ તત્સ્યા અમૂનિ નઃ શ્રોમં કુર્વ્યુર્ચૈઃ પદાનિ યત્ ॥ યૈકાઽપહૃત્ય ગોપીનાં રહો મુક્તેઽચ્યુતાધરમ્ ॥ ૩૦ ॥ ન લક્ષ્યંતે પદાન્યત્ર તસ્યા નૂનં તૃણાંકુરૈઃ ॥ સિદ્ધત્સુજાતાંઘ્રિતલામુન્નિયે પ્રેયસીં પ્રિયઃ ॥ ૩૧ ॥ અત્ર પ્રસૂનાવચયઃ પ્રિયાર્થ્ય પ્રેયસા કૃતઃ ॥ પ્રપદાક્રમણે એતે પશ્યતાસકલે પદે ॥ ૩૨ ॥ કેશપ્રસાધનં ત્વત્ર કામિન્યાઃ કામિના કૃતમ્ ॥ તાનિ ચૂડયતા કાંતામુપવિષ્ટમિહ ધ્રુવમ્ ॥ ૩૩ ॥ રમે તયા ચાત્મરંતં આત્મારામોઽપ્યર્ચંડિતઃ ॥ કામિનાં દર્શયન્દેન્યં સ્ત્રીણાં ચૈવ દુરાત્મતામ્ ॥ ૩૪ ॥ ॥ ॥ ॥

પગ પીડાતાં તે પ્યારીને પ્યારા ભગવાને પોતાના સ્વભાવર તેડી લીધી હશે’ ॥ ૩૧ ॥ ઔ ઠેકાણે તે પ્યારીનેવાસ્તે પ્યારા ભગવાને વૃક્ષો ઉપરથી ફૂલ વીણેલાં જણાયછે. જુવો કે પેનીઓ ડંચી કરવી પડતાં ધરતીપર પગના આગળ્યા ભાગનુંજ દવાળ આવવાથી અધુરાં પગલાં ડટી રહ્યાં છે ॥ ૩૨ ॥ ઔ ઠેકાણે કામી ભગવાને તે કામિનીના કેશ ગુંથેલા છે; કેમ કે તેના ચોટલામાં ફૂલ ગુથતાં અવશ્ય શ્રીકૃષ્ણ આ સ્થલમાં વેટેલા હોવા જોઈએ. ॥ ૩૩ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ પોતાથીજ સંતુષ્ટ, આત્મારામ અને સ્ત્રીઓના વિલાસમાં નહિ લલચાણુલા છતાં પણ સ્ત્રીઓની મુંઝાઈ અને કાંમી પુરુષોની દીનતા દેખાડવામારૂ તે સ્ત્રીની સાથે રમતા હતા ॥ ૩૪ ॥

૧ શોક્યનાં પગલાંથી નહિ મળેલાં કેવલ ભગવાનનાં પગલાંનેજ શોધતી ને ગોપીઓ આગળ જતાં તેવાં પગલાં જોઈને વઢી વહુ સંતાપ પામી, એ વાત કેહે-
છે. ૨ આગળ વધી વઢી વીજાં પગલાં જોઈને કેહેછે. ૩ ભગવાનના વે ગોઠળ વચ્ચે વેટેલી સ્ત્રીનું ચિન્હ જોઈને કેહેછે.

जे गोपीने श्रीकृष्ण लई गया हता ते शिवाय बीजी गोपीओ ए प्रकारे परस्पर बतावती अने विह्वल थई वनमां फरती हती ॥ ३५ ॥ कामनावाळी बीजी गोपीओने मूकी दर्हने आ प्यारा श्रीकृष्ण मने भजेछे मोटे सघळी स्त्रीओमां हुंज श्रेष्ठ छुं एम ते स्त्री मानवा लागी ॥ ३६ ॥ पछी वनना ए-क प्रदेशमां जइने गर्व पावेली ते स्त्रीए भगवानने कह्युं के-‘हुं चाली शकती नथी मोटे ज्यां तमारूं मन होय त्यां मने तेडीने लई जाओ’ ॥ ३७ ॥ ऐप्रमाणे ते स्त्री बोलतां भगवाने कह्युं के-‘त्यारे मारी कांध उपर वेश’ पछी ए स्त्री कांध उपर बेसवाने सज्ज थतां भगवान् अंतर्धान थई गया. एम थतां ए स्त्री पस्ताईने बोलवा लागी के-‘हे नाथ ! हे सुंदर ! हे प्यारा ! हे महाभुज ! हाय हाय क्यां छो ? क्यां छो ? हे सखा ! हुं के जे तमारी कंगाल दासी छुं तेने दर्शन दीओ’ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ एटलामां भगवानना मार्गेने शोधती शोधती चाली आवती पेहेली सघळी गोपीओए पोताना समीपमां प्याराना

इत्येवं दर्शयंत्यस्ताश्चेरुर्गोप्यो विचेतसः ॥ यां गोपीमनयत्कृष्णो विहायान्याः स्त्रियो वने ॥ ३५ ॥ सा च मेने तदात्मानं वरिष्ठं सर्वयो-
षिताम् ॥ हित्वा गोपीः कामयाना मामसौ भजते प्रियः ॥ ३६ ॥ ततो गत्वा वनोद्देशं दृष्ट्वा केशवमब्रवीत् ॥ न पारयेऽहं चलितुं नय
मां यत्र ते मनः ॥ ३७ ॥ एवमुक्तः प्रियामाह स्कंधमारुह्यतामिति ॥ ततश्चांतर्दधे कृष्णः सा वधूर्नन्वतप्यत ॥ ३८ ॥ हा नाथ रमण प्रेष्ठ
क्वासि क्वासि महाभुज ॥ दास्यास्ते कृपणायामे सखे दर्शय सन्निधिम् ॥ ३९ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ अन्विच्छंत्यो भगवतो
मार्गं गोप्यो विदूरतः ॥ ददृशुः प्रियविश्लेषमोहितां दुःखितां सखीम् ॥ ४० ॥ तया कथितमाकर्ण्य मानप्राप्तिं च माधवात् ॥ अ-
वमानं च दौरात्म्याद्विस्मयं परमं ययुः ॥ ४१ ॥ ततोऽविशन्वनं चंद्रज्योत्स्ना यावद्विभाव्यते ॥ तमः प्रविष्टमालक्ष्य ततो निववृधुः
स्त्रियः ॥ ४२ ॥ तन्मनस्कास्तदालापास्तद्विचेष्टास्तदामिकाः ॥ तद्गुणानेव गायंत्यो नात्मागाराणि सस्मरुः ॥ ४३ ॥

वियोगाथी मोह पावेली अने दुःख पावेली ते पोतानी सखीने दीठी ॥ ४० ॥ भगवाने प्रथम मान आप्युं अने पछी भुंडाई जोईने अपमान कन्युं ए सघ-
ळी वात तेना मोहोडाथी सांभळीने सघळी गोपीओ मोटो विस्मय पायी ॥ ४१ ॥ पछी ज्यांसुधी चद्रमानुं अंजवाळुं देखायुं त्यांसुधी तेओ ए सखीने
साथे लई वनमां आगळ आगळज चाली गई. पछी अंधारूं आव्युं जोईने ते स्त्रीओ पाछी वळी ॥ ४२ ॥ ए गोपीओ के जेओनां मन भगवानमांज
लाग्यां हतां, भाषण भगवानसंबंधीज हतुं, भगवाननीज लीला करती हती, भगवद्रूप थई गई हती अने भगवाननाज गुणो गाती हती तेओने
पोताना घरनुं स्मरणज आव्युं नहि ॥ ४३ ॥

१ स्त्रीओनी भुंडाइ केहेछे. २ कामी पुरुषोनी दीनता केहेछे. ३ भगवाननुं स्त्रीओना विलासमां नहि ललचाएलापणुं केहेछे. ४ आ अंधारूं घणी झा-
डीनुं हशे एम समजाय छे; कैम के पुनमनी रातमां बीजुं अंधारूं थवानो संभव नथी.

भगवाननुंज ध्यान करती ते गोपीओ पाछी यमुनार्जीने कांटे आवीने भगवानना पाछा पधारवानी आशा राखी भेळी थईने भगवाननुं गायन क-
रवा लागी ॥ ४४ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो त्रीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ३० ॥ गोपीओ गायछे' - हे प्यारा ! तमारा जन्मथी
व्रजनो वधारे उत्कर्ष थयो छे अने तेनेलीधेज लक्ष्मीजी निरंतर व्रजने शोभा आपेछे. आ प्रमाणे सघळुं व्रज आनंद पाમ्या करे छे तेमां तमारी
गोपीओज के जेओए तमारेवास्तेज प्राण राखेला छे तेओ तमने चारेकोर शोधवामां दुःखी थायछे माटे दर्शन आपो ॥ १ ॥ हे संभोगना पति !
हे मनोरथ पूरनार ! तमारी दृष्टि के जे शरद् ऋतुना तळावमां सारी रीते उत्पन्न थयेला प्रफुल्लित कमलना गर्भनी शोभाने हरी लेनार छे तेथी,
अमो वगर पगारनी दासीओने तमे मारो छो ते शुं तमे वध करता नर्थी ? शस्त्रथी जे वध थाय तेज वध अने दृष्टिथी वध थाय ते वध न केहेवाय ?
केहेवायज. माटे दृष्टिथी हरी लीधेला अमारा प्राणने पाछा आपवासारू तमे दर्शन आपो ॥ २ ॥ झेरवाळा जलथी थएला नाशथी, अघासुरथी,

पुनः पुलिनमागत्य कालिंद्याः कृष्णभावनाः ॥ समवेता जयुः कृष्णं तदागमनकांक्षिताः ॥ ४४ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे द-
शमस्कंधे पूर्वार्धे रासक्रीडायां त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३० ॥ गोप्य ऊचुः ॥ जयति तेऽधिकं जन्मना व्रजः श्रयत इंदिरा शश्वदत्र हि
॥ ददित दृश्यतां दिक्षु तावकास्त्वयि धृतासवस्त्वां विचिन्वते ॥ १ ॥ शरदुदाशये साधुजातसत्सरसिजोदरश्रीमुषा दृशः ॥ सुरतनाथ
तेऽशुल्कदासिका वरद निम्नतो नेह किं वधः ॥ २ ॥ विषजलाप्ययाद्व्यालराक्षसाद्वर्षमारुताद्वैद्युतानलात् ॥ वृषमयात्मजाद्विश्वतोभया-
दृषभ ते वयं रक्षिता मुहुः ॥ ३ ॥ न खलु गोपिकानंदनो भवानखिलदेहिनामंतरात्मदृक् ॥ विखनसाज्जितो विश्वयुग्मये सख उदेयिवान्
सात्वतां कुले ॥ ४ ॥ विरचिताभयं वृष्णिधुर्य ते चरणमीयुषां संसृतेर्भयात् ॥ करसरोरुहं कांत कामदं शिरसि धेहि नः श्रीकरग्रहम् ॥ ५ ॥

वरसाद पवन अने बीजलीओ पडवाथी, अरिष्टासुरथी अने बीजा पण सघळा प्रकारना भयथी तमे अमारी वारंवार रक्षा करी छे तो
हमणां केम उपेक्षा करोछो ? कृपा करी घणा प्रकारना मृत्युथी रक्षा करीने हमणां दृष्टिथी कामदेवने मोकली अमने शामाटे मारी नाखोछो ?
॥ ३ ॥ हे मित्र ! तमे कांई यशोदाना पुत्र नथी पण सर्व प्राणीओनी बुद्धिना साक्षी ईश्वर छो. जगतना रक्षणनेमाटे ब्रह्माए प्रार्थना करवाथी
यादवोना कुलमां अवत-या छो. जगतना पालननेमाटे अवतरेला आप भक्तजननी उपेक्षा करोछो ए अत्यंत अयोग्य छे ॥ ४ ॥ हे यादवोमां
उत्तम ! हे कांत ! आपनुं हस्तकमल के जे संसारना भयथी शरणे आवेलाओने अभय आपनार, मनोरथोने पूरनार अने लक्ष्मीजीनो हाथ
झालनार छे ते अमारा मस्तक ऊपर धरो ॥ ५ ॥

॥

१ आ एकत्रीशमा अध्यायमां निराश थईने पाछी यमुनार्जीने कांठे आवेली स्त्रीओ भगवाननुं गायन करीने तमना आववानुं मागेछे, ए कथा केहेवामां आवबो.

હે વ્રજવામીઓની પીડાને હરનાર ! હે વીર ! હે પોતાના ભત્તોના ગર્વને મંદહાણ્યથી નાશ કરનાર ! હે મિત્ર ! અમો કે જેઓ તમારી દાસીઓ છિયે તેઓને તમે ભજો અને પ્રથમ તો અમો સ્ત્રી લોકોને તમારું કમલ સરવું મુલ દેવાડો ॥ ૬ ॥ તમારું ચરણારવિંદ કે જે નમનાર પ્રાણીઓના પાપને મટાડનાર, કૃપાનેલીધે પશુઓની પળ પાછલ જનાર, સંભાગ્યનેલીધે લક્ષ્મીના સ્થાનકરૂપ, અને પરાક્રમનેલીધે કાલિય નાગની ફળો ઉપર નાચેલું હતું તેને અમારાં સ્તનઉપર ધરો અને કામઝરને મટાડો ॥ ૭ ॥ હે કમલ સરલાં નેત્રવાળા ! હે વીર ! સુંદર વાક્યોવાળી, અને સમજુઓના મનને ગમે એવી તમારી મધુર વાણીથી મોહ પામતી આ અમો દાસીઓને અધરામૃત પાડને જીવાડો ॥ ૮ ॥ તમારા વિરહથી અમોને મોત આવ્યુંજ હતું પરંતુ ભાગ્યશાળી લોકોએ અમોને તમારી કથારૂપ અમૃત પાડને તે મોતને કહાડી મેલ્યું છે. તમારી કથાજ વાસ્તવિક રીતે અમૃત છે; કેમ કે તે તાપ પામેલાઓને જીવાડનાર છે. વ્રહ્મવેત્તાઓ પણ એજ અમૃતનાં વચ્ચાણ કરેછે અને દેવતાઓને પીવાના અમૃતને તો તુચ્છ ગણેછે. કથારૂપી અમૃત

વ્રજજનાર્તિહન્વીર યોષિતાં નિજજનસ્મયધ્વંસનસ્મિત ॥ ભજ સહે ભવત્કિકરીઃ સ્મ નો જલરુહાનનં ચારુ દર્શય ॥ ૬ ॥ પ્રણત-
દેહિનાં પાપકર્શનં તૃણચરાનુગં શ્રીનિકેતનમ્ ॥ ફણિફળાપિનં તે પદાંબુજં કૃણુ કુચેષુ નઃ કૃંધિ હૃચ્છયમ્ ॥ ૭ ॥ મધુરયા ગિરા
વલ્યુવાક્યયા બુધમનોજ્ઞયા પુષ્કરેક્ષણ ॥ વિધિકરીરિમા વીર મુહ્યતીરધરમીધુનાપ્યાયાયસ્વ નઃ ॥ ૮ ॥ તવ કથામૃતં તત્સર્જીવનં ક-
વિભિરીડિતં કલ્મષાપહમ્ ॥ શ્રવણમંગલં શ્રીમદાતતં ભુવિ ગુણંતિ તે ધૃરિદા જનાઃ ॥ ૯ ॥ પ્રહસિતં પ્રિય પ્રેમવીક્ષણં વિહરણં ચ
તે ધ્યાનમંગલમ્ ॥ રહસિ સંવિદો યા હૃદિસ્પૃશઃ કુહક નો મનઃ ક્ષોભયંતિ હિ ॥ ૧૦ ॥

કામ અને કર્મને મટાડનાર છે અને દેવતાઓનું અમૃત તો કામ તથા કર્મને વધારનાર છે. કથારૂપી અમૃત સાંભળવા માત્રથીજ કલ્યાણ આપેછે અને દેવતાઓનું અમૃત તો યજ્ઞાદિક કરીએ ત્યારે મળે છે. કથારૂપી અમૃત શાંત છે અને દેવતાઓનું અમૃત તો માદક છે. આવા તમારી કથારૂપી અમૃતનું મૂલોકમાં જેઓ વિસ્તારથી નિરૂપણ કરેછે તેઓને જીવન આપનારા ગણિયે છિયે. આ પ્રમાણે જ્યારે તમારી કથા પણ અમૃતથી અધિક છે ત્યારે તમારું દર્શન તો સર્વોત્તમ હોય એમાં શુંજ કેહેવું ? માટે માગિયે છિયે કે દર્શન દીઓ ॥ ૯ ॥ હે પ્રિય ! હે કપટી ! તમારું હસવું, પ્રેમથી જોવું, ધ્યાનમાં મુલ આપનાર વિહાર અને હૃદયમાં લાગી રહેલી એકાંતની વાતો અમારા મનને ક્ષોભ પમાડેછે માટે જોકે તમારી કથાનું શ્રવણજ મુલદાઈ છે તોપણ તેમાં અમારું મન શાંતિ પામતું નથી માટે દર્શન દીઓ ॥ ૧૦ ॥

હે નાથ ! હે કાંત ! જ્યારે પશુઓને ચારવાનેમાટે વ્રજમાંથી તમે પધારો છો ત્યારે કમલ જેવા કોમલ તમારા ચરણ કાંકરીઓ, खड અને અંકુરોથી ક્લેશ પામતા હશે એમ જાણી અમારું મન અસ્વસ્થ થઈ જાયછે, તો આવી રીતે અમો તમારા ऊपर बहुज प्रेम राखिये છિયે તે છતાં તમે અમારી સાથે શામાટે કપટે રમો છો ? ॥ ૧૧ ॥ હે વીર ! સાયંકાલે શ્યામ કેશથી વીંટાવાનેલીધે અને ગાયોની રજ ઉડવાનેલીધે ભ્રમરોથી ઘેરાણલા અને પરાગથી વ્યાસ થણલા કમલસરણું મુખ ધારણ કરીને આવતા આપ તે મુખ વારંવાર દેખાડીને કેવલ અમારા મનમાં કામદેવ ઉત્સન્ન કરોછો પણ સંગ આપતા નથી માટે તમે કપટી છો ॥ ૧૨ ॥ હે મનની પીડાને મટાડનાર ! હે પ્રિય ! ઇટલામાટે હવે કપટ મૂકી દર્દીને આપનું ચરણારવિંદ કે જે વ્રહ્માણૂ પૂજેલું, પૃથ્વીના શણગારરૂપ, કષ્ટના સમયમાં ધ્યાન કરવાથી જ કષ્ટ મટાડનાર અને સેવાના સમયમાં પણ પરમ સુખરૂપ છે તેને અમારા કામજ્વરની શાંતિનેમાટે અમારા સ્તનો ઉપર ધરો ॥ ૧૩ ॥ હે વીર ! તમારું અધરામૃત કે જે સંભોગને વધારનાર, શોકનો નાશ કરનાર, સ્વર-

ચલસિ યદ્વજાચાર્યપશૂન્ નલિનસુંદરં નાથ તે પદમ્ ॥ શિલ્પાંકુરૈઃ સીદતીતિ નઃ કલિલતાં મનઃ કાંત ગચ્છતિ ॥ ૧૧ ॥
 દિનપરિક્ષયે નીલકુંતલૈર્વનરુહાનનં વિભ્રદાવૃતમ્ ॥ ઘનરજસ્વલં દર્શયન્મુહુર્મનસિ નઃ સ્મરં વીર યચ્છસિ ॥ ૧૨ ॥ પ્રણતકામદં પ-
 દ્વજાર્ચિતં ધરણિમંડનં ધ્યેયમાપદિ ॥ ચરણપંકજં શંતમં ચ તે રમણ નઃ સ્તનેષ્વર્પયાધિહન્ ॥ ૧૩ ॥ સુરતવર્ધનં શોકનાશનં સ્વ-
 રિતવેણુના સુષુ ચુંવિતમ્ ॥ ઇતરરાગવિસ્મારણં નૃણાં વિતર વીર નસ્તેધરામૃતમ્ ॥ ૧૪ ॥ અટતિ યદ્ભવાનહિ કાનનં હુટિર્યુગાયતે
 ત્વામપશ્યતામ્ ॥ કુટિલકુંતલં શ્રીમુખં ચ તે જડ ઉદીક્ષતાં પદ્મકૃદ્શામ્ ॥ ૧૫ ॥ પતિસુતાન્વયભ્રાતૃબંધવાનતિવિલંબ્ય તેત્યચ્યુ-
 તાગતાઃ ॥ ગતિવિદસ્તવોદીતમોહિતાઃ કિતવ યોષિતઃ કસ્યજેન્નિશિ ॥ ૧૬ ॥

વાઢા વેણુણ સારી રીતે ચૂસેલ અને મનુષ્યોને બીજાં સર્વ સુખોની ઇચ્છાને મુલાવનાર છે તે અમને આપો ॥ ૧૪ ॥ જ્યારે તમે દિવસના વનમાં ફ-
 રોછો ત્યારે તમને નહિ દેખવાથી અમને ત્રુટિ [बहुज अल्प काल] પણ યુગ જેવડો થઈ પડેછે અને સાયંકાલે પાછું વાંકા કૈશવાલું તમારું શ્રી-
 મુખ જ્યારે જોડ્યે છિયે ત્યારે અમારાં નેત્રોની પાંપણો આડી આવતાં તેટલો દર્શનનો પ્રતિબંધ પણ નહિ મ્હમી શકાયાથી તે પાંપણોને બનાવનારા વ્રહ્મા
 ऊपर अमने द्वेष आवेछे, ઇટલામાટે ક્ષણમાત્ર પણ તમારું દર્શન નહિ મળતાં દુઃખ અને મળતાં સુખ થાયછે, એમ જોઈને સર્વ સંગનો ત્યાગ કરી
 संन्यासीઓની પેઠે અમો તમારી પાસે આવેલી છિયે તે છતાં તમે અમારો ત્યાગ કરવાનું મન કેમ કરોછો ? ॥ ૧૫ ॥ હે પ્રમુ ! હે કપટી ! અમો કે
 જેઓ પતિ, પુત્ર, સંબંધીઓ, ભાઈઓ અને બાંધવોને નહિ ગણકારતાં, અમારા આવવાના કારણને જાણનારા આપની પાસે આપના ગાયનથી મોહ
 પામીને પોતાની મેલે ચાલી આવેલી સ્ત્રિયો છિયે તેઓનો રાત્રિના સમયમાં તમારા ચિના વીજો કોણ ત્યાગ કરે ? ॥ ૧૬ ॥

तमारू हमतुं मुखारविंद, प्रेमपूर्वक जोडुं, लक्ष्मीना स्थानकरूप मोटुं वक्षस्थल, एकांतना संकेत अने तेथी थएलो अमारा मनसां कामदेवना उदय जोइने अमोने बहुज इच्छा थई छे अने मन वारंवार मुंझाय छे ॥ १७ ॥ हे श्रीकृष्ण ! आपनुं प्राकट्य वन अने वजसां रेहेनाराओना दुःखने मटा-डनार, अने जगतना अत्यंत मंगलरूप छे माटे असो के जेओनां मन तमारी कामनाथीज व्यास छे तेओने, पोताना भक्तजनोना हृदयना रोगनो नाश करनार जे अत्यंत गुप्त औषध छे ते थोडुक पण आपो. ए औधने तमेज जाणोछो ॥ १८ ॥ [अत्यंत प्रेमथी व्याकुल थई रोती रोती बोलेछे] हे प्रिय ! तमारां जे सुकोमल चरणारविंदने असे अमारां कठण स्तन उपर बीती बीती धीरेथी धरिये छिये ते चरणारविंदथी तमे तो वनमां फरोछो तो ए चरणारविंद झीणी कांकरीओ आदिथी व्यथा नहि पामतुं होय ? एवी रीते असे के जेओना जीवनरूप तमेज छो तेओनी बुद्धि मुंझायछे ॥ १९ ॥

रहसि संविदं हृच्छयोदयं प्रहसिताननं प्रेमवीक्षणम् ॥ बृहदुरः श्रियो वीक्ष्य धाम ते मुहुरतिस्पृहा मुह्यते मनः ॥ १७ ॥ ब्र-जवनौकसां व्यक्तिरंग ते वृजिनहंयलं विश्वमंगलम् ॥ त्यज मनाक् नखत्स्पृहात्मनां स्वजनहृज्जां यन्निष्ठदनम् ॥ १८ ॥ यत्ते सुजातचरणांबुरुहं स्तनेषु भीताः शनैः प्रिय दधीमहि कर्कशेषु ॥ तेनाटवीमटसि तद्व्यथे न किंस्वित् कूर्पादिभिर्भ्रमति धीर्भव-दायुषां नः ॥ १९ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे गोपीकृतकृष्णस्तुतिर्नाम एकऽत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इति गोप्यः प्रगायंत्यः प्रलपंत्यश्च चित्रया ॥ रुरुदुः सुस्वरं राजन् कृष्णदर्शनलालसाः ॥ १ ॥ ता-सामाविरभ्रृच्चौरिः समयमानमुखांबुजः ॥ पीतांबरधरः स्रग्वी साक्षान्मन्यमन्यथः ॥ २ ॥ तं विलोकयागतं प्रेष्ठं प्रीत्युत्फुल्लहृदशोऽब-लाः ॥ उत्तस्थुर्युगपत्सर्वास्तन्वः प्राणमिवागतम् ॥ ३ ॥ ॥

इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो 'गोपिकागीत' एवा नामनो एकत्रीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ३१ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - हे राजा ! एप्रमाणे गाती अने विचित्र प्रकारे प्रलाप करती गोपीओ भगवानना दर्शननी इच्छाथी ऊंचे स्वरे रोवा लागी ॥ १ ॥ पीतांबर तथा मालाने धरनार, साक्षात् कामदेवने पण मोह करनार अने जेमनुं मुखारविंद हसतुं हतुं एवा भगवान् ते गोपीओनी वचमां प्रकट थया ॥ २ ॥ ते प्रिय श्रीकृष्णने आब्या जोई जेओनी दृष्टिओ प्रीतिथी प्रफुल्लित थई एवी सघळी स्त्रिओ, जेम प्राण आववाथी इंद्रियो उठे तेम एक सामटी उभी थई ॥ ३ ॥ ॥

१ आ बत्रीशमा अध्यायमां विरहनां वचनो सांभळवाथी जेमनुं हृदय पीगळी गयुं एवा भगवाने त्यां प्रकट थइने मान देतां ते गोपीओनी सांत्वना करी, ए कथा केहेवामां आवशे.

કોઈ ગોપીએ પ્રીતિથી ભગવાનનું હસ્તકમલ પોતાની અંજલિમાં લીધું. કોઈએ ચંદનથી શોભી રહેલા ભગવાનના હાથને પોતાના સ્વમાપર ધન્યો ॥ ૪ ॥ કોઈએ ભગવાનનું ચાવેલું પાન પોતાની અંજલિમાં લીધું. કામઝરથી તપી રહેલી કોઈ ગોપીએ ભગવાનનું ચરણકમલ પોતાના સ્તન ઉપર ધન્યું ॥ ૫ ॥ સ્નેહના કોપથી પરવશ થાણી કોઈ ગોપી હોઠ ડસીને તથા ભરમર ચડાવેને કટાક્ષ નાંખવાથી જાણે પ્રહાર દેતી હોય એમ જોવા લાગી ॥ ૬ ॥ નહિ વીંચેલી આંખોથી તેમના મુખારવિંદને સારી રીતે જોયા છતાં પણ વારંવાર જોયા કરતી કોઈ ગોપી, જેમ તેમના ચરણના સેવનથી સતુરુષો તુસિ ન પામે તેમ તુસિ ન પામી ॥ ૭ ॥ નેત્રરૂપ દ્વારથી ભગવાનને હૃદયમાં લઈ આંખો વીંચી જઈ જેનાં રુવાણાં ઉભાં થઈ ગયાં હતાં એવી કોઈ ગોપી યોગિની પેઠે ભગવાનનું આલિંગન કરીને આનંદમાં જ ડૂબી ગઈ ॥ ૮ ॥ શ્રીકૃષ્ણના દર્શનના પરમ ઉત્સવથી મુલ પામેલી તે સઘલી ગો-

કાચિત્કરાંબુજં શૌરેર્જયદ્દેહજલિના મુદા ॥ કાચિદ્ધાર તદ્વાહુમંસે ચંદનભૂષિતમ્ ॥ ૪ ॥ કાચિદંજલિના ઝુહ્લાત્તન્વી તાંબૂલચ-
ર્વિતમ્ ॥ એકા તદંધ્રિકમલં સંતસા સ્તનયોરધાત્ ॥ ૫ ॥ એકા મુકુટિમાવદ્ધ્ય પ્રેમમંગંભવિહલા ॥ પ્રતીવૈક્ષત્કટાક્ષેપૈઃ સંદષ્ટદશન-
ચ્છદા ॥ ૬ ॥ અપરાનિમિષદ્વૈભ્યાં જુષાણા તન્મુલાંબુજમ્ ॥ આપીતમપિ નાતૃપ્યત્સંતસ્તચ્ચરણં યથા ॥ ૭ ॥ તં કાચિન્નેત્રરંધ્રેણ
હૃદિ કૃત્ય નિમીલ્ય ચ ॥ પુલકાંગયુપગુહ્યાસ્તે યોગીવાનંદસંધુતા ॥ ૮ ॥ સર્વાસ્તાઃ કેશવાલોકપરમોત્સવનિર્વૃતાઃ ॥ જહુર્વિરહજં
તાપં પ્રાજ્ઞં પ્રાપ્ય યથા જનાઃ ॥ ૯ ॥ તાભિર્વિધૂતશોકાભિર્ભગવાનચ્યુતો વૃતઃ ॥ વ્યરોચનાધિકં તાત પુરુષઃ શક્તિર્ભિર્યથા ॥ ૧૦ ॥
તાઃ સમાદાય કાલિંદ્યા નિર્વિશ્ય પુલિનં વિમુઃ ॥ વિકસત્કુંદમંદારસુરભ્યનિલપદપદમ્ ॥ ૧૧ ॥ શરચ્ચંદ્રાંશુસંદોહચ્ચસ્તદોષાતમઃ
શિવમ્ ॥ કૃષ્ણાયા હસ્તરલાચિતકોમલવાલુકમ્ ॥ ૧૨ ॥

પીઓએ, જેમ ईશ્વરને પામી મુમુક્ષુ લોકો તાપ છોડી દે, જેમ વ્રહ્મચેત્તાને પામી સંસારી લોકો તાપ છોડી દે, અને જેમ મુપુત્તિના સાક્ષીને પામી વિશ્વ અને તૈંજસ જીવ તાપ છોડી દે તેમ વિરહનો તાપ છોડી દીધો ॥ ૯ ॥ હે રાજા! શોકરહિત થાણી તે વ્રજાંગનાઓથી વીંટાણા શ્રીકૃષ્ણ, પરમાત્મા જેમ સત્વાદિક શક્તિઓથી શોભે, ઉપાસક પુરુષ જેમ જ્ઞાનાદિક શક્તિઓથી શોભે, અને જીવ જેમ અવિદ્યા આદિ ઉપાધિઓથી શોભે તેમ અત્યંત શોભવા લાગ્યા ॥ ૧૦ ॥ એ સમયે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ એ સ્ત્રીઓને લઈ યમુનાજીના કાંઠા ઉપર પધાન્યા. એ સુલકારી કાંઠામાં ઉઘડી રહેલાં કુંદ અને મંદારનાં પુષ્પોની મુગંધીવાળા પવનનેલીધે ભ્રમરો ઉડતા હતા ॥ ૧૧ ॥ શરદ્ક્રતુના ચંદ્રમાની કિરણોના સમૂહથી રાત્રિનું અંધારૂં મટી ગયું હતું. યમુનાજીએ પોતાના હાથસરસા તરંગોથી કોમલ રેતી પાથરી દીધી હતી ॥ ૧૨ ॥

जेम कर्मकांडमां परमात्माने नहि देखवानेलीधे ते ते कामनाओथी अपूर्णजेवी जणाती श्रुतिओ ज्ञानकांडमां परमात्माने देखी तेना आनंदथी पूर्ण थवानेलीधे सग्रळी कामनाओने छोडी दे छे तेम, प्रथम भगवानना अदर्शनथी आतुर थएली गोपीओए पछी भगवानना दर्शनना आनंदथी पूर्णकाम थईने हृदयना सघळा संताप छोडी दीधा. [मनोरथोनो छेडो आवी गयो.] आवी रीते पूर्णकाम थया छतां पण प्रेमेनेलीधे ते गोपीओए श्रीकृष्ण के जे अंतर्यामी छे तेमनेमाटे स्तननां केसरोनां चिह्नवाळां पोतानां उत्तरीय वस्त्रोथी आसन करी आप्युं ॥ १३ ॥ गोपीओए मान आपेला, गोपीओनी सभामां बेठेला, त्रैलोक्यनी शोभाना एक स्थानकरूप शरीरने धारण करता अने योगेश्वरोना अंतःकरणमां आसन करनारा भगवान्, ते गोपीओए आपेला आसनपर बेसीने शोभवा लाग्या ॥ १४ ॥ तेमना चरण अने हस्तेने पोताना खोळामां लई चापतां हास्य तथा लीलासहित जोवांथी रमतियाळ थती

तद्दर्शनह्लादविधूतहृदुजो मनोरथांतं श्रुतयो यथा ययुः ॥ स्वैरुत्तरीयैः कुचकुङ्कुमांकितैरचीकृपन्नासनमालंबंधवे ॥ १३ ॥ तत्रोप-
विष्टो भगवान् स ईश्वरो योगेश्वरांतर्हृदि कल्पितासनः ॥ चकास गोपीपरिपद्गतोऽर्चितस्त्रैलोक्यलभ्येकपदं वपुर्दधत् ॥ १४ ॥ स-
भाजयित्वा तमनंगदीपनं सहासलीलेक्षणविभ्रमभुवा ॥ संस्पर्शनेनांकृतांघ्रिहस्तयोः संस्तुत्य ईषत् कुपिता वभाषिरे ॥ १५ ॥
गोप्य ऊचुः ॥ ॥ भजतोऽनुभजंत्येक एक एतद्विपर्ययम् ॥ नोभयांश्च भजंत्येक एतन्नो ब्रूहि साधु भोः ॥ १६ ॥ ॥ श्रीभगवानु-
वाच ॥ ॥ मिथो भजंति ये सख्यः स्वार्थैकांतोद्यमा हि ते ॥ न तत्र सौहृदं धर्मः स्वार्थार्थं तद्धि नान्यथा ॥ १७ ॥

भ्रुकुटीवते, ते कामदेवने वधारनार भगवाननो सत्कार करी, बीजी वातोना प्रसंगमां लावी कांईक रीसनेलीधे गोपीओए आप्रमाणे भगवानने पूछ्युं ॥ १५ ॥ गोपीओ पूछेछे' :- हे श्रीकृष्ण ! केटलाएक पुरुषो पोताने भजनाराओने तेओना भजनना प्रमाणमां भजेछे, केटलाएक तेओना भजननी अपेक्षा नहि राखतां नहि भजनाराओने पण भजेछे अने केटलाएक, भजनाराओने पण भजता नथी अने नहि भजनाराओने पण भज-
ता नथी. आ विषयनुं अमारी पासै सारी रीते विवेचन करी कहो ॥ १६ ॥ श्रीभगवान् केहेछे' :- हे सखीओ ! जेओ परस्परने भजेछे एटले भ-
जनाराओने भजेछे तेओ बीजाने भजता नथी पण पोतानेज भजेछे; केम के ए लोकोनुं भजन केवल पोतानो स्वार्थ मेळववाना उद्यमरूप छे. ए
भजन वास्तविक रीते गाय-भेंशनी चाकरी कन्या जेवुं स्वार्थरूप छे माटे तेवा भजनमां साचो खेह नहि रेहेवानेलीधे सुख नथी अने देखीता
फलनो उद्देश होवानेलीधे धर्म पण नथी ॥ १७ ॥

१ 'भगवान् अकृतज्ञ छे [बीजाए करेला उपकारने जाणता नथी]' ए वात तेमना मोहोडाथीज सिद्ध कराववानी धारणाथी पोतानो अभिप्राय गुप्त राखी जाणे साधारण रीते लोकोनी रीतभातविये पूछती होय एवा डोळथी पूछे छे. २ भगवान् मोटा प्रपंची अने भारे पोहोचेल होवाथी गोपीओनो अभिप्राय जाणी लइने उत्तर आपेछे.

हे सुंदरीओ ! नहि भजनाराओने पण भजनारा बे प्रकारना छे. एक तो दयालु लोको अने बीजा माता-पिता जेवा स्नेही लोको. दयालु थइने भ-
जवामा निर्दोष धर्म रह्यो छे अने माता-पितानी पेटे स्नेहथी भजवामा साचो प्रेम रह्यो छे ॥ १८ ॥ हवे त्रीजा प्रश्नविषे कहंछुं. जेओ भजनाराओने
पण भजता नथी त्यारे नहि भजनाराओने तो क्यांथीज भजे, एवा होयछे तेओ चार प्रकारमां समाय छे. एक तो आत्माराम. [आत्मासांज ध्यान
राखवानेलीधे बहिर्दृष्टि वगरना.] बीजा पूर्णकाम. [प्रिय पदार्थ देखवामां आवतां पण पोते पूर्णकाम होवानेलीधे भोगनी इच्छा वगरना अर्थात्
जेओने सघळुं संपूर्ण होवाथी कशा पदार्थनी अपेक्षा नथी तेओ.] त्रीजा अकृतज्ञ. [बीजाए करेला उपकारने नहि जाणनारा मूढ लोको.] चोथा
गुरुद्रोही. [जे उपकार करनार होय ते गुरुतुल्य गणाय, तेओनो पण द्रोह करनारा अर्थात् अत्यंत कठण मनवाळा.] ॥ १९ ॥ हे सखीओ ! 'हुं
तो एओमां कोई पण प्रकारनो नथी पण परम दयालु अने परम स्नेही छुं; केम के भजनाओनुं मारामां निरंतर ध्यान रेहवानेमाटे हुं भजता होय

भजंत्यभजतो ये वै करुणाः पितरो यथा ॥ धर्मो निरवादोऽत्र सौहृदं च सुमध्यमाः ॥ १८ ॥ भजतोऽपि न वै केचिद्भजंत्यभजतः
कुतः ॥ आत्मारामा ह्याप्तकामा अकृतज्ञा गुरुदुः ॥ १९ ॥ नाहं तु सख्यो भजतोऽपि जंतून् भजाम्यमीषामनुवृत्तिवृत्तये ॥ यथाऽ-
धनो लब्धधने विनष्टे तच्चित्तयाऽन्यन्नभृतो न वेद ॥ २० ॥ एवं मदर्थोऽद्विषितलोके वेदस्वानां हि वो मय्यनुवृत्तयेऽबलाः ॥ मया प-
रोक्षं भजता तिरोहितं माऽस्म्यितुं माऽह्य तत्प्रियं प्रियाः ॥ २१ ॥ न पारयेऽहं निरवधमंयुजां स्वसाधु कृत्यं विबुधायुषापि वः ॥
या माऽभजन् दुर्जगेहंश्वलाः संवृश्य तद्गः प्रतियातु साधुना ॥ २२ ॥

तेओने पण भजतो नथी. जेम निर्धन माणस पोताने मळेलुं धन जतुं रेहेतां तेनी चिंताथी एवो व्याप्त थई जाय के तेने बीजां भूख-तरश आदिनुं
पण ज्ञान न रेहे अर्थात् तेनुं ध्यान निरंतर धनमांज रेहे एवी रीते तमो के जेओए योग्य अयोग्य नहि जोवाथी लोकनो, धर्म अधर्म नहि जोवाथी
वेदनो, अने स्नेह छोडी देवाथी संबंधीओनो पण मारेमाटे त्याग कन्यो छे तेओनुं ध्यान मारामांज निरंतर रेहवानेमाटे हुं अंतर्धान थइ गयो हतो,
अने एवी रीते अदृश्य रहीने पण तमारां प्रेमनां वचन सांभळतो हतो. माटे हे प्यारी स्त्रियो ! तमोए हुं के जेने एम करवुंज वहालुं छे तेना उपर
दोषनो आरोप नहि करवो जोइए ॥ २० ॥ २१ ॥ आ वात पडती मूकीने हवे वास्तविक वात कहंछुं ते सांभळो. तमो के जेओ मारी साथे निर्दोष
रीते जोडाएली छो तेओनो घणा कालथी पण प्रत्युपकार करवाने [योग्य बदलो आपवाने] हुं समर्थ नथी. कापी कपाय नहि एवी घररूप

१ पोताने वातमां सपडाई जइने चारे प्रकारमां छेली कोटिमां आवी गएला मानी ते गोपीओ परस्परने आंख बीचारा देवा लागी अने छानुं छानुं ह-
सवा लागी ते जोइने भगवान् केहेछे.

बेडीओने अत्यंत कापी नांखीने तमोए मारूं सेवन कच्युं छे ए तमारा उपकारनुं ऋण तमारी सुशीलताथीज मारा उपरथी उतरवुं जोइए पण में करेला प्रत्युपकार [सामा उपकार] थी उतरे एम नथी. [तमारे तो एक हुं उपरज प्रेम राखवानो तेथी तमारूं चित्त एकनिष्ठावाळुं रहुं पण मारे तो घणा उपर प्रेम राखवानो तेथी मारूं चित्त एकनिष्ठावाळुं रेहेज नहि, मांटे तमारूं ऋण मारा उपरथी उतरे एम नथी तो तमारेज पोताना मुजनपणाथी ते ऋण छोडी देवुं.] ॥ २२ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो बत्तीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ३२ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे. — हे राजा ! ए प्रमाणे भगवाननां अत्यंत कोमल वचन सांभळीने जेओना मनोरथ पूर्ण थया एवी गोपीओनो विरहथी थएलो ताप मटी मयो ॥ १ ॥ पछी त्यां भगवाने पोताने अनुसरनारी, राजी थएली अने परस्परना हाथनी साथे हाथ गुंथी लइने उभेली ए उत्तम ब्रजंगनाओनी साथे रास-

॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्थं भगवतो गो-
प्यः श्रुत्वा वाचः सुपेशलाः ॥ जहृर्विरहजं तापं तदंगोपचिताशेषः ॥ १ ॥ तत्रारभत गोविंदो रासक्रीडामनुव्रतैः ॥ स्त्रीरत्नै-
रन्वितः प्रीतैरन्योन्यावद्धबाहुभिः ॥ २ ॥ रासोत्सवः संप्रवृत्तो गोपीमंडलमंडितः ॥ योगेश्वरेण कृष्णेन तासां मध्ये द्वयोर्द्वयोः ॥ प्र-
विष्टेन गृहीतानां कंठे स्वनिकटं स्त्रियः ॥ ३ ॥ यं मन्येरन्नभस्तावद्विमानशतसंकुलम् ॥ दिवौकसां सदारणामौत्सुक्यापहतात्म-
नाम् ॥ ४ ॥ ततो दुंदुभयो नेदुर्निपेतुः पुष्पवृष्टयः ॥ जगुर्गंधर्वपतयः सस्त्रीकास्तद्यशोऽमलम् ॥ ५ ॥ वलयानां नूपुराणां किकिणी-
नां च योषिताम् ॥ सप्रियाणामभूच्छब्दस्तुमुलो रासमंडले ॥ ६ ॥

क्रीडा करवानो आरंभ कच्यो ॥ २ ॥ सघळी गोपीओ मंडलाकारथी उभी गई, श्रीकृष्ण भगवान् पोतानी अचित्य योगशक्तिना महिमाथी बे बे गोपीओनी वचमां एक एक रूपथी पेठा अने तेमणे पोताना बन्ने पडखानी गोपीओना कंठोमां हाथ नांख्या. प्रत्येक गोपी एम मानवा लागी के भगवान् मारी पासेज छे अने मारूंज आलिंगन कच्युं छे. एवी रीते रासोत्सव चालु थयो तेटली वारमां उत्साहथी चित्त खेंचायानेलीधे पोतपोतानी स्त्रियो सहित देवताओ जोवा आंव्या. तेओनां सेंकडो विमानोनी आकाशमां भीड थई ॥ ३ ॥ ४ ॥ पछी दुंदुभि वागवा लाग्यां. फूलनी वृष्टिओ पडवा लागी. स्त्रियोसहित मोटा मोटा गंधर्वो भगवानना निर्मल यशने गावा लाग्या ॥ ५ ॥ ए रासमंडलमां श्रीकृष्णसहित गोपीओनां कंकण, झांझर अने घुघरीओनो तुमल शब्द थई रह्यो ॥ ६ ॥

१ आ तेत्तीशमा अध्यायमां गोपीओना मंडलना मध्यमां आवेला भगवाने जल अंन स्थलनी क्रीडाओथी ते प्यारीओने रमाड्यानी कथा केहेवामां आवशे.

જેમ બંબે સોનાના મણિઓની વચમાં નીલમણિ શોભે તેમ સોના જેવા વર્ણવાળી તે બંબે વ્રજંગનાઓની વચમાં દેવકીના પુત્ર ભગવાન શોભવા લાગ્યા ॥ ૭ ॥ પગ માંડવા, હાથ હલાવવા, મંદહાસ્ય સહિત બ્રુકુટીના ચિલાસ, જાણે કટકા થઈ જતી હોય તેમ વળતી કટીઓ, હાલતાં સ્તન, હાલતાં વસ્ત્ર, ગંડસ્થલમાં હાલતાં કુંડલ અને પસીનાવાળાં મોહોડાંઓથી શોભતી, ભગવાનનું ગાયન કરતી અને જેઓના કેશ તથા કટિમેઘલાઓની ગાંઠો પોચી પડી જતી હતી એવી ગોપીઓ મેઘના સમૂહમાં વીજળીઓની પેઠે શોભતી હતી ॥ ૮ ॥ નાચતી, અનેક પ્રકારના રાગોથી રંગા-પૂલા ગાલાવાળી, રતિમાં પ્રીતિવાળી અને ભગવાનના સ્પર્શથી રાજી થાણી ગોપીઓ ઝંચા સ્વરોથી ગાવા લાગી કે જેઓના ગાયનથી સઘળું જગત્ ભરપૂર થઈ રહ્યું ॥ ૯ ॥ કોઈ ગોપીએ ભગવાનના સ્વરની સાથે પોતાના સ્વરની ગતીઓ નહિ મળતાં તે સમયેજ ધ્રુવ તાલ કરીને પોતાના સ્વર ઝંચા

તત્રાતિશુશુભે તાભિર્ભગવાન્દેવકીસુતઃ ॥ મધ્યે મળીનાં હૈમાનાં મહામરકતો યથા ॥ ૭ ॥ પાદન્યાસૈર્ભુજવિધુતિભિઃ સસિતૈર્ધ્રવિલા-
સૈર્મંડ્યન્મધ્યૈશ્ચલકુચપૈટૈઃ કુંડલૈર્ગંડલોલૈઃ ॥ સ્વિદ્યન્મુસ્યઃ કવરગથનાગ્રંથયઃ કૃષ્ણવધ્વો ગાયંત્યસ્તં તડિત ઇવ તા મેઘચક્રે વિરેજુઃ ॥
॥ ૮ ॥ ઉચૈર્જગુર્નૃત્યમાના રક્તકંઠ્યો રતિપ્રિયાઃ ॥ કૃષ્ણાભિમર્શસુદિતા યદ્ગીતેનેદમાવૃતમ્ ॥ ૯ ॥ કાચિત્સમં મુકુંદેન સ્વરજાતી-
રમિશ્રિતાઃ ॥ ઉન્નિન્યે પૂજિતા તેન પ્રીયતા સાધુ સાધ્વિતિ ॥ તદૈવ ધ્રુવમુન્નિન્યે તસ્યૈ માનં ચ વહ્નદાત્ ॥ ૧૦ ॥ કાચિદ્રાસપરિશ્રાં-
તા પાર્શ્વસ્થસ્ય ગદામૃતઃ ॥ જગ્રાહ્ બાહુના સ્કંધં શ્લથદ્રલયમલ્હિકા ॥ ૧૧ ॥ તૈત્રૈકાંડસગતં બાહુ કૃષ્ણસ્યોત્પલસૌરભમ્ ॥ ચંદનાલિસ-
માધ્રાય હૃષ્ટરોમા ચુચુંવ હ ॥ ૧૨ ॥ કસ્યાશ્ચિન્નાત્વ્યવિશ્વિસકુંડલત્વિષમંડિતમ્ ॥ ગંડં ગંડે સંદધત્યા આદાન્તાંબૂલચર્વિતમ્ ॥ ૧૩ ॥
નૃત્યંતી ગાયતી કાર્ડપિ કૂજન્નૂપુરમેઘલા ॥ પાર્શ્વસ્થાઽચ્યુતહસ્તાબં શ્રાન્તાંઘાત્સ્તનયોઃ શિવમ્ ॥ ૧૪ ॥

કન્યા તેથી ભગવાને રાજી થઈને તેને વાહવાહ કેહેવાનો સત્કાર કન્યો અને ઘણું માન આપ્યું ॥ ૧૦ ॥ રાસથી થાકેલી અને જેનાં કંકણ તથા મલ્હિકાનાં ફૂલ શિથીલ થઈ જતાં હતાં એવી કોઈ ગોપી પોતાના હાથથી પડેલામાં ઉમેલા ભગવાનનો સ્વપ્ના જાલીને ઉભી રહી ॥ ૧૧ ॥ કોઈ ગોપી કમલસરસ્વી સુગંધીવાળા, ચંદનથી લીંપાણા અને પોતાના સ્વપ્ના ઉપર રહેલા શ્રીકૃષ્ણના હાથને સુંઘી રુચાણાં ઉમાં થઈ જતાં ચુંબન કરવા લાગી ॥ ૧૨ ॥ કોઈ ગોપી, નાચવાથી હાલતાં કુંડલોની કાંતિથી શોભી રહેલું ગંડસ્થલ પોતાના ગંડસ્થલ [ગાલ] સાથે લગાવતાં ભગવાને તેને ચાવેલું પાન આપ્યું ॥ ૧૩ ॥ નાચતી, ગાતી અને જેનાં જાંઝર તથા કટિમેઘલા શબ્દ કરતાં હતાં એવી કોઈ ગોપીએ થાકી રહેવાનેલીધે, પડેલામાં ઉમેલા શ્રીકૃષ્ણનું સુખકારી હસ્તકમલ પોતાનાં સ્તન ઉપર ધન્યું ॥ ૧૪ ॥

૧ મેઘના સમૂહને ઠેકાણે ભગવાનનાં અનેક શરીર, વીજળીઓને ઠેકાણે ગોપીઓ, જલની કળીઓને ઠેકાણે પસીના અને ગર્જનાને ઠેકાણે ગાયન, ઇત્યાદિક યથાયોગ્ય સમજી લેવું.

लक्ष्मीजीना परम प्रिय भगवाननो पतिलेपे समागम पामी तेमनुं गायन करती अने तेमना हाथ जेओना गळामां लाग्या हता एवी गोपीओ विहार करती हती ॥ १५ ॥ त्यां स्त्रियोसहित गंधर्वां अने किन्नरादिक के जेओ वाजां वगाडता हता अने गवैया बव्या हता तेओ सघळा रसना आवेशथी मोह पामतां अने नाचवा लागी जतां कंकण अने झांझरज जेमां वाजातुं काम करतां हतां अने भ्रमराओज जेमां गवैयातुं काम करता हता एवी ते रासमंडळीमां गोपीओ भगवाननी साथे नाचती हती. कान उपरनां कमल, केशथी शोभी रहेला गाल अने पसीनानी कणीओथी तेओनां मोहोडां शोभी रह्यां हतां. नाच करतां केशमांथी फूलनी माळाओ खरी पडती हती तेथी एवुं लागतुं हतुं के 'तालनी गतिथी राजी थएला केश जाणे माथां हलावीने पग उपर फूलनी वृष्टि करता होय' ॥१६॥ गोपीओ जेम भगवाननी साथे नाना प्रकारना विलासोथी रमती हती तेम

गोप्यो लब्धाऽच्युतं कांतं श्रिय एकांतवल्लभम् ॥ गृहीतकंठ्यस्तदोभ्यां गायंत्यस्तं विजह्निरे ॥ १५ ॥ कर्णोत्पलालकचिटिककपो-
लधर्मवक्त्रश्रियो वलयन्नूपुरघोषवाद्यैः ॥ गोप्यः समं भगवता नट्टतुः स्वकेशस्तस्त्रजो भ्रमरायकरासगोष्ठ्याम् ॥ १६ ॥ एवं प-
रिष्वंगकराभिमर्शस्निग्धेक्षणोद्दामविलासहासैः ॥ रेमे रमेशो ब्रजसुंदरीभिर्यथाऽर्भकः स्वप्रतिविंविभ्रमः ॥ १७ ॥ तदंगसंगप्रमु-
दाकुलैर्द्रियाः केशान्दुक्कलं कुचपट्टिकां वा ॥ नांजः प्रतिय्योदुमलं ब्रजस्त्रियो विस्रस्तमालाभरणाः कुरुद्रह ॥ १८ ॥ कृष्णविक्रीडितं
वीक्ष्य मुमुहुः स्नेचरस्त्रियः ॥ कामार्दिताः शशांकश्च सगणो विस्मितोऽभवत् ॥ १९ ॥

लक्ष्मीना पति भगवान् पण आलिंगन, हाथना स्पर्श, स्नेहभरेलां जोवां, उत्तम विलास अने हासथी ते ब्रजांगनाओनी साथे रमता हता. बालक जेम पोतानां प्रतिबिंबोनी साथे क्रीडा करे तेम भगवान् गोपीओनी साथे क्रीडा करता हता ॥ १७ ॥ हे^२ राजा ! भगवाननो अंगसंग मलवानी प्रीतिथी परवश थएली अने जेओनां माला तथा आभरण खसी जतां हतां एवी ब्रजांगनाओ पोताना केश, वस्त्र के स्तन उपरना वस्त्रना छेडा शिथिल थई जता हता तेओनी संभाळ करवाने पण समर्थ रही नहि हती ॥ १८ ॥ भगवाननी रासक्रीडा जोवाथी देवताओनी स्त्रियो पण कामातुर थईने मोह पामी गई अने चंद्रमा पण ग्रहनक्षत्रादिकना मंडलसहित विस्मय पामी गयो ॥ १९ ॥

१ गोपीओना विलासोमां आसक्त नहि थया छतां रति करवाविषे बालकनुं दृष्टांत आप्युं छे अने एथी एवुं पण सूचव्युं छे के प्रतिबिंबमां जे कांई सौ-
दर्यादिक आवे ते जेम सघळुं बालकनुंज होय छे तेम गोपीओमां जे कांई कुशलतारूप, अने माधुर्योदिक हतां ते सघळां भगवाने पोतामांथी गोपीओमां
नाख्यां हतां. २ गोपीओ तो भगवानना विलासोमां आसक्त थई गई हती एम केहेछे. ३ चंद्रमा विस्मय पामीने पोतानी गति भूली जतां तेनी आगळना
सघळा ग्रहो पण पोतपोतानी गति भूली जईने ज्यां हता त्यांज उभा रह्या तेथी रात्रिओ बहुज लांबी थई एम समजवानुं छे.

જેટલી વ્રજાંગનાઓ હતી તેટલાંજ પોતાનાં શરીર કરીને ભગવાન્ પોતે આત્મારામ છતાં પણ તેઓની સાથે રમ્યો ॥ ૨૦ ॥ હે રાજા ! દયાલુ ભગવાન્ અત્યંત વિહારથી થાકી ગયેલી એ વ્રજાંગનાઓનાં મોઢાં પોતાના પરમ સુખદાયી હાથથી લૂતા હતા ॥ ૨૧ ॥ ચઢકતાં સોનાનાં કુંડલ અને કેશની કાંતિથી થયેલી કપોલની શોભાનેલીધે અમૃતસમાન લાગતાં મંદહાસ્ય સહિત જોવાંથી ભગવાનને માન આપતી અને ભગવાનના નસના સ્પર્શથી પરમસુખ પામતી ગોપીઓ ભગવાનનાં પવિત્ર કર્મોનાં ગાયન કરતી હતી ॥ ૨૨ ॥ થાકી રહેલા અને જેણે લોક તથા વેદની મર્યાદાનું ઉહ્લંઘન કર્યું હતું એવા ભગવાન્, જેમ સ્વરતાલી રહેલો હાથી હાથળીયોની સાથે જલમાં પ્રવેશ કરે તેમ ગોપીઓની સાથે થાક ઉતારવામાટે જલમાં પેઠા અને તે સમયમાં અંગસંગથી મર્દન પામેલી અને સ્તનના કેસરોથી રંગાયેલી માલાના અમરાઓ પણ ગંધર્વોની પેઠે ગાયન કરતા તેમની પછવાડે ગયા ॥ ૨૩ ॥

કૃત્વા તાવંતમાત્માનં યાવતીર્ગોપયોષિતઃ ॥ રમે સ ભગવાંસ્તાભિરાત્મારામોઽપિ લીલયા ॥ ૨૦ ॥ તાસામતિવિહારેણ શ્રાંતાનાં વદનાનિ સઃ ॥ પ્રામૃજત્કરુણઃ પ્રેમ્ણા શંતમેનાંગ પાણિના ॥ ૨૧ ॥ ગોપ્યઃ સ્ફુરત્પુરટ્કુંડલકુંતલત્વિદ્વંડશ્રયા સુધિતહાસનિરીક્ષણેન ॥ માનં દધત્ય ક્ષમસ્ય જયુઃ કૃતાનિ પુણ્યાનિ તત્કરુહસ્પર્શપ્રમોદાઃ ॥ ૨૨ ॥ તાંભિર્યુતઃ શ્રમમપોહિતુમંગસંગધૃષ્ટસ્રજઃ સ કુચકુંકુમરંજિતાયાઃ ॥ ગંધર્વપાલિભિરનુદ્રુત આવિશદ્રાઃ શ્રાંતો ગજીભિરભરાદિવ ભિન્નસેતુઃ ॥ ૨૩ ॥ સૌઽભસ્યલં યુવતિભિઃ પરિષિચ્યમાનઃ પ્રેમ્ણેક્ષિતઃ પ્રહસતીભિરિતસ્તૌંઙ ॥ વૈમાનિકૈઃ કુસુમવર્ષિભિરીઙ્ચમાનો રમે સ્વયં સ્વરતિરત્ર ગજેંદ્રલીલઃ ॥ ૨૪ ॥ તતશ્ચ કુળ્ળોપવને જલસ્થલપ્રસૂનગંધાનિલજુષ્ટદિક્ષે ॥ ચચાર મુંગપ્રમદાગણાવૃતો યથા મદચ્ચુદ્ધિરદઃ કરેણુભિઃ ॥ ૨૫ ॥ એવં શશાંકાંશુવિરાજિતા નિશાઃ સ સત્યકામોઽનુરતાવલાગણઃ ॥ સિષેવ આલમ્બ્યવરુદ્ધસૌરતઃ સર્વોઃ શરત્કાવ્યકથારસાશ્રયાઃ ॥ ૨૬ ॥

હે રાજા ! બહુજ હાસ્ય કરતી જુવાન સ્ત્રિયોએ ચારેકોરથી પાળીવતે અત્યંત મીઝવાતા, પ્રેમથી જોવાતા અને પુષ્પની વૃષ્ટિ કરનારા વિમાનવાઝાઓએ સ્તુતિ કરાતા એ ભગવાન્ પોતે આત્મારામ છતાં પણ મોટા હાથીના જેવી લીલાથી જલમાં રમ્યા ॥ ૨૪ ॥ પછી અમરો અને સ્ત્રીઓનાં ટોઢાંથી વીટાણેલા ભગવાન્, જેમ મદ સ્વરતો હાથી હાથળીઓની સાથે ફરે તેમ જલ અને સ્થલનાં પુષ્પોની સુગંધીવાઝા પવનથી જેની દિશાઓ અને સ્થલ વ્યાપ્ત હતાં એવા યમુનાજીના ઉપવનમાં પડ્યા ॥ ૨૫ ॥ એ પ્રમાણે સત્ય સંકલ્પવાઝા, સ્નેહભરેલી સ્ત્રિયોના સમૂહમાં રહેલા અતે જેણે પોતાના વીર્યને સ્વલિત થવા દીધું નહિ એવા ભગવાને ચંદ્રમાની કિરણોથી શોભી રહેલી રાત્રિઓમાં, શરદ્ઋતુમાં કરવાની જે જે લીલાઓ સાહિત્યના ગ્રંથોમાં લખેલી છે તે સઘળી કરી ॥ ૨૬ ॥

૧ ગોપીઓએ દેવીપાસે ‘ ભગવાન્ પ્રત્યેકના પતિ થાય ’ એવું માગ્યું હતું અને ભગવાને પણ પોતે તે મનોરથ પૂર્ણ કરવાનું વચન આપ્યું હતું તેથી જેટલી ગોપીઓ હતી તેટલાં ભગવાને પોતાનાં રૂપ કન્યાં હતાં. ૨ હવે જલમાં કીડા કન્યાનું વર્ણન કરેલું. ૩ સ્થલ અને જલની ક્રીડાનું વર્ણન કરી હવે વનમાં ક્રીડા કન્યાનું વર્ણન આપેલું. ૪ આ ઉપરથી ભગવાને કામદેવને જીત્યો એમ સમજવાનું છે.

परीक्षित राजा पूछेछे.— हे महाराज ! धर्मनुं स्थापन करवानेमाटे अने अधर्मनो नाश करवानेमाटे जगतना ईश्वर भगवान् पोताना अंशनी साथे अवतत्या छे तो धर्मनी मर्यादाओने केहेनारा, करनारा अने रक्षण करनारा ते भगवाने मात्र अधर्मरूप एटलुंज नहि पण महासाहसरूप परस्त्रियोनो संग केम कन्यो ? ॥ २७ ॥ २८ ॥ हे मुनि ! भगवान् पूर्णकाम होवानेलीधे तेमणे करेलुं आ काम अधर्मरूप न केहेवाय एम आप धारता होतो त्यारे कांई पण कामना नहि होवा छतां आवुं निर्दित काम शा अभिप्रायथी कन्युं ? ए विषयनो अमारो संशय कापो ॥ २९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—ब्रह्मा, इंद्र, चंद्रमा अने विश्वामित्र आदि महात्मा पुरुषोए धर्मनुं उल्लंघन अने साहस पण करेलां छे परंतु अग्निने जेम सर्व पदार्थोनुं भक्षण करवाथी दोष लागतो नथी तेम तेजस्वी पुरुषोने धर्मनुं उल्लंघन करवानो के साहसकर्म करवानो दोष लागतो नथी ॥ ३० ॥ आ उपरथी एम समजवुं नहि के 'त्यारे तो मोटाओनुं जोईने बीजा पुरुषो पण ए प्रमाणे करशे.' केम के देहादिकना अभिमानवाळा जीवकोटीना पुरुषे तो

राजोवाच ॥ ॥ संस्थापनाय धर्मस्य प्रशमायेतरस्य च ॥ अवतीर्णो हि भगवानंशेन जगदीश्वरः ॥ २७ ॥ स कथं धर्मसेतूनां वक्ता कर्त्ताऽभिरक्षिता ॥ प्रतीपमाचरद्ब्रह्मन् परदाराभिमर्शनम् ॥ २८ ॥ आप्तकामो यदुपतिः कृतवान् वै जुष्टमितम् ॥ किमभिप्राय एतं नः संशयं छिधि सुव्रत ॥ २९ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ धर्मव्यतिक्रमो दृष्ट ईश्वराणां च साहसम् ॥ तेजीयसां न दोषाय बन्धेः सर्वभुजो यथा ॥ ३० ॥ नैतत्समाचरेजालु मनसापि ह्यनीश्वरः ॥ विनश्यत्याचरन्मौढ्याद्यथा रुद्रोऽब्धिजं विषम् ॥ ३१ ॥ ईश्वराणां वचः सत्यं तथैवाचरितं क्वचित् ॥ तेषां यत्स्ववचोयुक्तं बुद्धिमांस्तत्समाचरेत् ॥ ३२ ॥ कुशलाचरितेनैषामिह स्वार्थो न विद्यते ॥ विपर्ययेण वानर्थो निरहंकारिणां प्रभो ॥ ३३ ॥ ॥ ॥

मनथी पण कदी आवुं काम करवुं योग्य नथी. समुद्रमांथी उत्सन्न थएलुं झेर सदाशिव पीगया हता पण तेनुं जोईने बीजो कोई झेर पीए तो जेम मरण पास्या विना रेहेज नहि तेम मूर्खपणाथी बीजो कोई आवुं काम करे तो तेनुं अकल्याण थयाविना रेहेज नहि ॥ ३१ ॥ आ उपरथी सदाचारनुं प्रमाणपणुं मटी जायछे एम समजवुं नहि; केम के मोटा पुरुषोनुं वचन निरंतर प्रमाणरूप छे पण तेओनुं आचरण तो कोई समयेज प्रमाणरूप गणायछे. एटलामाटे तेओना पोताना वचनथी विरुद्ध नहि पडतुं जे तेओनुं आचरण होय तेप्रमाणेज बुद्धिमाने चालवुं जोईए ॥ ३२ ॥ हे राजा ! देहाभिमान वगरना ए महात्मा पुरुषोने सत्कर्म करवाथी कशो लाभ थतो नथी अने दुष्कर्म करवाथी कशो अनर्थ थतो नथी. मात्र पोतानां प्रारब्धकर्मनो क्षय करवाने माटेज महात्मा पुरुषो कोई समये अयोग्य काम करेछे पण तेओने बीजो कशो हेतु होतो नथी ॥ ३३ ॥

आग्रमाणे ज्यारे बीजा महात्मा पुरुषोने पण पाप-पुण्यनो संबंध नथी ल्यारे श्रीकृष्ण भगवान् के जे पशु, पक्षी, मनुष्य अने देवता आदि पोताना नियम तळे रेहेनारां सर्व प्राणियोना नियामक छे तेमने तो पाप के पुण्यनो संबंध केमज होय ? ॥ ३४ ॥ जेनां चरणारविंदनी रजना सेवनथी तृप्ति पामेला अने योगना प्रभावथीज सघळां कर्मबंधनोने तोडी नाखनारा मुनिओ पण बंधन नहि पामतां यथेष्ट आचरण करेछे तो पोतानी इच्छाथी अवतार धरनारा ते भगवानने तो क्यांथीज बंधन थाय ? आ समाधान गोपीओनुं परस्त्रीपणुं स्वीकारीने थायछे पण वास्तविक विचारीए तो भगवानने कोई परस्त्रीज नथी; केम के गोपीओना, तेओना पतिओना अने सघळा प्राणियोना अंतर्यामी अने बुद्धि आदिना साक्षी जे छे तेज ईश्वर लीलाथी अहीं देहधारी थया हता. ए कोई आपणजेवा न हता के जेथी तेमने दोष लागे ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ पोते पूर्णकाम छतां एवा काममां प्रवृत्ति करी तेनुं ए कारण छे के प्राणियो उपर अनुग्रह करवानेमाटे तेमणे मनुष्यदेह धन्यो हनो तो ते देह धरीने एवी क्रीडाओ करी के जे क्रीडाओने

किमुताखिलसत्वानां तिर्यङ्मर्त्यैर्दिवौकसाम् ॥ ईशितुश्चेतिशितव्यानां कुशलाकुशलान्वयः ॥ ३४ ॥ यत्पादपंकजपरागनिषेवतृप्ता यो-
गप्रभावविधुताखिलकर्मबंधाः ॥ स्वैरं चरंति मुनयोऽपि न नह्यमानास्तस्येच्छयात्तवपुः कुत एव बंधः ॥ ३५ ॥ गोपीनां तत्पतीनां
च सर्वेषामेव देहिनाम् ॥ योजतश्चरति सोऽध्यक्षः क्रीडनेनेह देहभाक् ॥ ३६ ॥ अनुग्रहाय भूतानां मानुषं देहमास्थितः ॥ भ-
जते तादृशीः क्रीडा याः श्रुत्वा तत्परो भवेत् ॥ ३७ ॥ नासूयन् खलु कृष्णाय मोहितास्तस्य मायया ॥ मन्यमानाः स्वपार्श्व-
स्थान् स्वान् स्वान्दारान् ब्रजौकसः ॥ ३८ ॥ ब्रह्मरात्र उपावृत्ते वासुदेवानुमोदिताः ॥ अनिच्छंत्यो ययुर्गोप्यः स्वगृहान् भगव-
त्प्रियाः ॥ ३९ ॥ विक्रीडितं ब्रजवधूभिरिदं च विष्णोः श्रद्धान्वितोऽनुशृणुयादथ वर्णयेद्यः ॥ भक्तिं परां भगवति प्रतिलभ्य
कामं हृद्रोगमाश्वपहिनोत्यचिरेण धीरः ॥ ४० ॥ ॥ ॥

सांभळी सांभळनाराओनुं मन तेमनामांज लागे. शृंगार रसमां जेओनुं मन लागीज रह्युं होय एवा अत्यंत बहिर्मुख लोकोने पण पोतामां रुचि क-
राववासारू एवुं काम क-युं हतुं ॥ ३७ ॥ भगवाननी मायाथी मोह पामेला अने तेथी पोतानी स्त्रियो भगवाननी पासे गया छतां पण तेओने पो-
तपोताना पडखामांज सुतेली मानता गोवाळीआओने भगवाननी उपर कोई पण द्वेष आव्यो नहि. [हे राजा ! आवुं ऐश्वर्य नहि छतां जे नीच-
लोको ठगईथी पोताना दुष्कर्मने पण भगवानना जेवुंज ठगवे ते लोकोने मोटा पापीज समजवा] ॥ ३८ ॥ भगवान् उपर प्रेम धरावनारी
गोपीओ जोके पोताने त्यांथी जवानी इच्छा नहि हती तोपण पाछली बे घडी रात रही ते समये भगवाननी आज्ञाथी पोतपोताने घेर गई
॥ ३९ ॥ ब्रजंगनाओनी साथे श्रीकृष्णे विहार कन्यानी आ कथाने जे माणस श्रद्धाथी सांभळे अथवा वर्णन करे ते माणस भगवानमां परम

भक्ति मलवाथी थोडा कालमां धीर थईने तुरत हृदयना रोगरूप कामदेवनो त्याग करेछे [कामदेवने जीती लेवाय एज आ रासक्रीडाना श्र-
वणादिकनुं फल छे; केम के भगवाने कामदेवने जीतवानेमाटे पण रासक्रीडा करी हती.] ॥ ४० ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना द-
शमस्कंधनो ' रासक्रीडावर्णन ' एवा नामनो तेव्रीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ३३ ॥ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे^१.- एक दिवसे^२ गोवाळीआओ पोताने
देवनी यात्रा करवानो उत्साह थवाथी बलदनां गाडां जोडी अंबाजीना वनमां गया ॥ १ ॥ हे राजा ! त्यां सरस्वती नदीमां नाही पशुपति स-
दाशिवनी अने देवी अंबिकानी पूजनना पदार्थोथी पूजा करी ॥ २ ॥ ' अमारा उपर देव प्रसन्न थजो ' एम बोली सघळा गोवाळीआओए आद-
रभावथी ब्राह्मणोने गायो, सुवर्ण, वस्त्र, मध अने मधुर अन्ननां दान आय्यां ॥ ३ ॥ व्रतधरनारा नंद अने सुनंदक आदि भाग्यशाली गो-

इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे रासक्रीडावर्णनं नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एकदा
देवयात्रायां गोपाला जातकौतुकाः ॥ अनोभिरनडुद्युक्तैः प्रययुस्तैर्विकावनम् ॥ १ ॥ तत्र स्नात्वा सरस्वत्यां देवं पशुपतिं वि-
भुम् ॥ आनर्चुरहर्णैर्भक्त्या देवीं च नृपतैर्विकाम् ॥ २ ॥ गावो हिरण्यं वासांसि मधुमध्वन्नमादृताः ॥ ब्राह्मणेभ्यो ददुः सर्वे दे-
वो नः प्रीयतामिति ॥ ३ ॥ ऊचुः सरस्वतीतीरे जलं प्राश्य धृतव्रताः ॥ रजनीं तां महाभागा नंदसुनंदकादयः ॥ ४ ॥ कश्चिन्म-
हानहिस्तस्मिन्विपिनेऽतिबुभुक्षितः ॥ यदृच्छयागतो नंदं शयानमुरगोऽग्रसीत् ॥ ५ ॥ स चुक्रोशाहिना ग्रस्तः कृष्ण कृष्ण महा-
नयम् ॥ सर्पो मां ग्रसते तात प्रपन्नं परिमोचय ॥ ६ ॥ तस्य चाकंदितं श्रुत्वा गोपालाः सहसोत्थिताः ॥ ग्रस्तं च दृष्ट्वा विभ्रांताः सर्पं
विव्यधुरुस्सुर्कैः ॥ ७ ॥ अलार्तेहन्यमानोपि नासुंचत्तमुरंगमः ॥ तमस्पृशत्पदाभ्येत्य भगवान्सात्वतां पतिः ॥ ८ ॥

वाळीआओ केवल पाणी पीने उपवास करता सरस्वतीने कांठे ते रात्रि रह्या ॥ ४ ॥ ते वनमां बहुज भूख्यो थएलो कोई मोटो अजगर सर्प
अणधान्यो आवीने सुतेला नंदरायने गळवा लाग्यो ॥ ५ ॥ सर्वे गळवा मांडिला ते नंदराय बरकवा लाग्या के हे 'कृष्ण ! हे कृष्ण ! आ मोटो सर्प
मने गळी जायछे माटे हे बाप ! हुं के जे शरणागत छुं तेने छोडावो ' ॥ ६ ॥ नंदरायनी चीसो सांभळी तुरत उठेला गोवाळीआओ नंदरायने
गळेला जोई बळतां लाकडांओथी अजगरने मारवा लाग्या ॥ ७ ॥ बळतां लाकडां वागतां पण सर्वे ज्यारे नंदरायने छोड्या नहि ल्यारे यादवोना
पति भगवाने आवीने तेने पोतानो पग अडाड्यो ॥ ८ ॥

१ आ चोव्रीशमा अध्यायमां श्रीकृष्णे नंदरायने अजगरथी अने सुदर्शन विद्याधरने ब्राह्मणोना शापथी मुक्ताव्यानी अने शंखचूडने मान्यानी कथा के-
हेवामां आवशे. २ अनुग्रह करवाना मिषथी कामदेवने दास कन्यानुं वर्णन आपी हवे नेवीज रीते विद्याधरने दास कन्यानुं वर्णन आपेछे.

भगवानना सुंदर चरणारविंदना स्पर्शथी जेनुं पाप मटी गयुं एवो ए सर्प अजगरनुं स्वरूप छूटी जतां विद्याधरोए पूजेनुं स्वरूप पाम्यो ॥ ९ ॥ सो-
नानी मालावाळा, दीपता शरीरवाळा अने माथुं नमावीने सामा उभेला ए पुरुषने भगवाने पूछुं के-‘तुं के जे भारे शोभाथी प्रकाशी रहोछे अने
अद्भुत दर्शनवाळो छे ते कोण छे ? अने केवी रीते परवश थईने आ अजगरनी नीच योनीने पाम्यो हतो ? ॥ १० ॥ ११ ॥ सर्प केहेछे.- हुं
लक्ष्मी अने रूपनी संपत्तिथी प्रख्यात सुदर्शन नामनो कोई विद्याधर हतो ते विमानमां बेशी दिशाओमां फरतो हतो ॥ १२ ॥ रूपना अभिमानने-
लीधे में अंगिराना कुलना ऋषिओ के जेओ करूपडा हता तेओनी हांसी करी तेथी तेओए मारा पापनी जोगवाईजीज मने आ नीच अवतार आ-
प्यो हतो ॥ १३ ॥ हुं धारुंछुं के ए दयालु ब्राह्मणोए मारा उपर अनुग्रह करवासारज शाप आप्यो हतो; केम के पाप मटी जतां आप परमेश्वरना

स वै भगवतः श्रीमत्पादस्पर्शहताशुभः ॥ भजे सर्पवपुर्हित्वा रूपं विद्याधरार्चितम् ॥ ९ ॥ तमपृच्छद्धृषीकेशः प्रणतं समुपस्थितम् ॥
दीप्यमानेन वपुषा पुरुषं हेममालिनम् ॥ १० ॥ को भवान् परयः लक्ष्म्या रोचतेऽद्भुतदर्शनः ॥ कथं जुगुप्सितामेतां गतिं वा प्रा-
पितोऽवशः ॥ ११ ॥ ॥ सर्प उवाच ॥ ॥ अहं विद्याधरः कश्चित्सुदर्शन इति श्रुतः ॥ श्रिया स्वरूपसंपत्त्या विमानेनाचरन्
दिशः ॥ १२ ॥ ऋषीन्विरूपानंगिरसः प्राहसं रूपदर्पितः ॥ तैरिमां प्रापितो योनिं प्रलब्धैः स्वेन पापना ॥ १३ ॥ शापो मेऽनुग्र-
होऽयैव कृतस्तैः करुणात्मभिः ॥ यदहं लोकयुरुणा पदा स्पृष्टो हताशुभः ॥ १४ ॥ तं त्वाऽहं भवभीतानां प्रपन्नानां भयापहम् ॥ आ-
पृच्छे शापनिर्मुक्तः पादस्पर्शादमीवहन् ॥ १५ ॥ प्रपन्नोऽस्मि महायोगिगन्महापुरुष सत्पते ॥ अनुजानीहि मां देव सर्वलोकेश्वरेश्वर
॥ १६ ॥ ब्रह्मदंडाद्विमुक्तोऽहं सद्यस्तेऽच्युतदर्शनात् ॥ यन्नाम गृह्णन्नखिलांश्च श्रोतृनात्मानमेव च ॥ सद्यः पुनाति किं भूयस्तस्य
स्पृष्टः पदा हि ते ॥ १७ ॥ इत्यनुज्ञाप्य दाशाहं परिक्रम्याभिवंद्य च ॥ सुदर्शनो दिवं यातः कृच्छ्रान्नंदश्च मोचितः ॥ १८ ॥ ॥

चरणनो मने स्पर्श मळ्यो ॥ १४ ॥ हे दुःखनो नाश करनार ! हुं के जे शापथी छूटेलो छुं ते पोताना लोकमां जवानेमाटे, संसारथी बीनेला शर-
णागतोना भयने मटाडनारा आपनी आज्ञा मागुंछुं ॥ १५ ॥ हे मोटा योगी ! हे महापुरुष ! हे सत्पुरुषोना पति ! हुं आपने शरणे छुं. हे सर्व लो-
कना ईश्वरोना पण ईश्वर ! मने आज्ञा आपो ॥ १६ ॥ हे अच्युत ! तमारु दर्शन मळतां हुं तुरतज ब्राह्मणोना शापथी छूटो. जेनुं नाम लेनारो
पुरुष सघळा सांभळनाराओने अने पोताने पण तुरत पवित्र करेछे ते आपना चरणनो स्पर्श मळवाथी हुं पवित्र थाउं तेमां शुंज केहेबुं ? ॥ १७ ॥
शुकदेवजी केहेछे.- एप्रमाणे भगवाननी आज्ञा लई, प्रदक्षिणा करी तथा प्रणाम करी सुदर्शन स्वर्गमां गयो अने नंदराय कष्टमांथी छूटा ॥ १८ ॥

ए भगवानना वैभवने जाई विस्मय पावला गोवाळीआओ पछी ए स्थलमां पोतानो नियम पूरो करी प्रीतिथी ते विषयनीज वातो करता करता पाछा व्रजमां गया ॥ १९ ॥ कांई समये अद्भुत पराक्रमवाळा श्रीकृष्ण अने बलभद्र, ए बन्ने भाईओ रात्रिए व्रजांगनाओना मध्यमां विहार करता हता ॥ २० ॥ स्नेहथी बंधाएली स्त्रियो सुंदर रीते तेमनुं गायन करती हती. शरीरमां शणगार अने लेपन कन्यां हतां. मालाओ पेहेरी हती तथा निर्मल वस्त्रो धन्यां हतां ॥ २१ ॥ प्रदोषकाल के जेमां चंद्रमा अने ताराओ उग्या हता, मल्लिकानी सुगंधीथी भ्रमरो मदोन्मत्त थया हता अने कुमुदनो वायु वातो हतो तेने मान देवासारू एक सामटी स्वरमंडलोनी मूर्च्छना करता ए बे भाईओ सर्व प्राणियोना मनने अने कानने प्रिय लागे एवुं गायन करता हता ॥ २२ ॥ हे राजा ! तेओनुं गायन सांभळी तेमां आसक्ति पामी गएली गोपीओने पोतानां बल्ल ग्वसी जवानुं अने

निशम्य कृष्णस्य तदात्मवैभवं व्रजौकसो विस्मितचेतसस्ततः ॥ समाप्य तस्मिन्नियमं पुनर्व्रजं नृपाययुस्तत्कथयंत आहताः ॥ १९ ॥ कदाचिदथ गोविंदो रामश्चाद्भुतविक्रमः ॥ विजह्रतुर्वने रात्र्यां मध्यगौ व्रजयोषिताम् ॥ २० ॥ उपगीयमानौ ललितं स्त्रीजनैर्वद्धसौहृदैः ॥ स्वलंकृतानुलिप्तगौ सग्विणौ विरजौज्वरौ ॥ २१ ॥ निशामुखं मानयंताडुदितोडुपतारकम् ॥ मल्लिकागंधमत्ताल्लिजुष्टं कुमुदवायुना ॥ २२ ॥ जगतुः सर्वभूतानां मनःश्रवणमंगलम् ॥ तौ कल्पयंतौ युगपत्स्वरमंडलमूर्च्छितम् ॥ २३ ॥ गोप्यस्तद्रीतमाकर्ण्य मूर्च्छिता नाविदधृप ॥ संसद्गुल्लमालानं सस्तकेशस्रजं ततः ॥ २४ ॥ एवं विक्रीडतोः स्वरं गायतोः संप्रमत्तवत् ॥ शंखचूड इति ख्यातो धनदानुचरोऽभ्यगात् ॥ २५ ॥ तयोर्निरीक्षतो राजंस्तन्नाथं प्रमदाजनम् ॥ क्रोशंतं कालयामास दिश्युदीच्यामशंकितः ॥ २६ ॥ क्रोशंतं कृष्णरामेति विलोक्य स्वपरिग्रहम् ॥ यथा गा दस्युना ग्रस्ता भ्रातरावन्वधावताम् ॥ २७ ॥ मा भैष्ट्यभयारावौ शालहस्तौ तरस्विनौ ॥ आसेदतुस्तं तरसा त्वरितं गुह्यकाधमम् ॥ २८ ॥

केशमांथी माला पडी जवानुं पण ज्ञान रहुं न हतुं ॥ २४ ॥ एप्रमाणे ए बे भाईओ मनगमती रीते क्रीडा करता हता अने प्रमत्तनी पेटे गाता हता त्यां शंखचूड नामनो कुबेरजीनो अनुचर एक यक्ष आव्यो ॥ २५ ॥ हे राजा ! ए बे भाईओ जोतां छतां तेओना स्वामित्व नीचे रहेली अने चीसो पाडती स्त्रियोने ते यक्ष निर्भय रीते उत्तरदिशामां हरीजवा लाग्यो ॥ २६ ॥ पोतानी गोपीओने 'हे कृष्ण ! अने हे बलभद्र !' एम वाघे पकडेली गायोनी पेटे बरकती जोई ए बे भाईओ ते यक्षनी पछवाडे दोड्या ॥ २७ ॥ 'बीशो नहि, बीशो नहि.' एम अभय वचन बोलता, वेगवाळा अने शालनां झाड जेओए हाथमां उपाड्यां हतां एवा ए बे भाईओ तुरत ते नीच यक्षने पोहोच्या ॥ २८ ॥

કાલ અને મૃત્યુ સરખા એ બે આવ્યા તેઓને જોઈ ઉદ્દેગ પામેલો તે મૂઠ યક્ષ સ્ત્રિયોને છોડી દઈને જીવવાની ઇચ્છાથી ભાગો ॥ ૨૯ ॥ તે યક્ષ દો-
ડીને જ્યાં જ્યાં ગયો ત્યાં ત્યાં ભગવાન્ તેના માથાનો મણિ લઈ લેવાસારૂ પછવાડે દોડ્યા, અને બલમદ્ર સ્ત્રિયોની રક્ષા કરવાસારૂ ઉભા રહ્યા ॥ ૩૦ ॥
ભગવાને તે દૂર ગયા છતાં પણ તુરતજ પોંચી લઈને પોતાની મુઠીથીજ તે દુષ્ટના માથા શીંખે ચૂડામણી લઈ લીધો ॥ ૩૧ ॥ એ પ્રમાણે સ્ત્રિયો જોતાં છતાં
શંખચૂડને મારી નાખી તેનો કાંતિવાલો મળી લાવીને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પ્રીતિથી મોટા ભાઈને આપ્યો ॥ ૩૨ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना
दशमस्कंधनो चोत्रीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ૩૪ ॥ શુકદેવજી કેહેછે' — રાત્રિઓમાં શ્રીકૃષ્ણે મનગમતી રીતે રમાડેલી ગોપીઓ, દિવસે શ્રીકૃષ્ણ

સ વીક્ષ્ય તાવનુપ્રાપ્તૌ કાલમૃત્યુ ઇવોદ્વિજન્ ॥ વિમૃજ્ય સ્ત્રીજનં મૃદઃ પ્રાદ્રવજીવિતેચ્છયા ॥ ૨૯ ॥ તમન્વધાવદ્ભોવિંદો યત્ર યત્ર સ
ધાવતિ ॥ જિહીર્ષુસ્તચ્છિરોત્ત્વં તથૌ રક્ષન્ સ્ત્રિયો બલઃ ॥ ૩૦ ॥ અવિદૂર ઇવાભ્યેત્ય શિરસ્તસ્ય દુરાત્મનઃ ॥ જહાર મુષ્ટિનૈવાંગ સ-
હચૂડામણિં વિમુઃ ॥ ૩૧ ॥ શંખચૂડં નિહત્યૈવં મણિમાદાય ભાસ્વરમ્ ॥ અગ્રજાયાદદત્પ્રીત્યા પશ્યંતીનાં ચ યોષિતામ્ ॥ ૩૨ ॥
इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वोधे शंखचूडवधो नाम चतुर्विंशत्तमोऽध्यायः ॥ ૩૪ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ ગોપ્યઃ
કૃષ્ણે વનં યાતે તમનુદ્રતેતસઃ ॥ કૃષ્ણલીલાઃ પ્રગાયંત્યો નિન્યુર્દુઃસ્વેન વાસરાન્ ॥ ૧ ॥ ॥ ગોપ્ય ડુઝુઃ ॥ ॥ વામવાહુકૃતવા-
મકપોલો વલિગતધુરધરાર્પિતેવેણુસ્ ॥ કોમલાંગુલિભિરાશ્રિતમાર્ગં ગોપ્ય ઈરયતિ યત્ર મુકુંદઃ ॥ ૨ ॥ વ્યોમયાનવનિતાઃ સહ સિદ્ધૈ-
ર્વિસ્મિતાસ્તદુપધાર્યં સલજ્ઞાઃ ॥ કામમાર્ગણસમર્પિતચિત્તાઃ કશ્મલં યયુરપસ્મૃતનીવ્યઃ ॥ ૩ ॥ હંત ચિત્રમચ્ચલાઃ શૃણુતેદં હારહાસ
ઉરસિ સ્થિરવિધુત્ ॥ નંદસૂનુરયમાર્તજનાનાં નર્મદો યદ્દિ કૂજિતવેણુઃ ॥ ૪ ॥

વનમાં જતાં તેમાંજ ચિત્ત લાગી રેહેવાનેલીધે તેમની લીલાઓનું ગાયન કરીને માંડ માંડ દિવસો કહાડતી હતી ॥ ૧ ॥ ગોપીઓ ગાયછે. — હે ગો-
પીઓ ! ડાબા સ્વભા ઉપર ડાબો ગાલ રાક્ષી ચંચલ ભ્રકુટીવાળા ભગવાન્ પોતાના અધરમાં રાખેલા વેણુને ડ્યારે તેનાં સ્વરનાં છિદ્રો ઉપર કોમલ
આંગળીઓ ફેરવીને વગાડેછે ત્યારે સિદ્ધલોકોની સ્ત્રિયો પોતાના પતિઓની સાથે છતાં પણ તે ગાયન સાંભળી વિસ્મય ઉપજતાં કામદેવના વાળથી
પરવશ થઈને લજાઈ જતાં મોહ પામેછે અને તેઓને પોતાનાં વસ્ત્રો સ્વસી ગયાનું પણ ભાન રેહેતું નથી ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ હે સ્ત્રિયો ! આ આશ્ચર્ય સાંભળો
કે હાર જેવા ઉજ્જલ હાસ્યવાળા, પીડિત લોકોને સુખ આપનાર અને જેના વક્ષઃસ્થલમાં લક્ષ્મીજી વીજળીની પેઠે ચંચલ છતાં પણ સ્થિર રેહેછે

૧ આ પાંત્રીશમા અધ્યાયમાં ભગવાન્ વનમાં પધારતાં ગોપીઓ યુગલગીત [જે બે શ્લોકના મેળા અન્વયવાળું ગીત] ગાઈને માંડ માંડ દિવસો કહાડતી
હતી, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

एवा भगवान् ज्यारे वेणु वगाडेछे ल्यारे ते वाजांथी चित्त हरई जतां टोळेटोळां बलदो, मृगो अने गायो दूरथीज दांतमांज कोळिया राखी मेली अने कान उंचा करी जाणे उंधी गथां होय अने जाणे चित्रमां आळखेलां होय एवां थई जायछे ॥ ४ ॥ ५ ॥ हे सखि ! मोरपींछ, गुच्छ, धातु अने पानडांथी, भेठ बांधी उभेला मल्लनुं अनुकरण करनार अने बलभद्र तथा गोवाळीआओ सहित श्रीकृष्ण ज्यारे वेणु वगाडीने गायोने बोलावेछे ल्यारे नदीओ जाणे पवने आणेली तेमनां चरणारविंदनी रजने इच्छती होय तेम पोतानी गतिने बंध करी देछे पण आपणी पेठे तेओ पण थोडां भाग्यवाळी होवानेलीधे ते रजने पामी शकती नथी एटले केवल पोताना तरंगरूपी हाथ प्रेमथी हलाव्या करेछे अने जलने थंभावी राखेछे. [गोपीओ पण नेत्रनां जलने थंभावी राखेछे.] ॥ ६ ॥ ७ ॥ नारायणनी पेठे अविचल लक्ष्मीवाळा अने गोवाळीआओ तथा देवादिक पण जेनां

बृंदशो व्रजवृषा मृगगावो वेणुवाद्यहृतचेतस आरात् ॥ दंतदष्टकवला धृतकर्णा निद्रिता लिखितचित्रमिवासन् ॥ ५ ॥ बर्हिणस्त-
वकधातुपलाशैर्बद्धमल्लपरिवहविडंबः ॥ कर्हिचित्सबल आलिसगोपैर्गाः समाह्वयति यत्र मुकुंदः ॥ ६ ॥ तर्हि भगगतयः सरितो वै
तत्पदांबुजरजोऽनिलनीतम् ॥ स्पृहयतीर्वयमिवावहुण्ण्याः प्रमेवोपितभुजाः स्तिमितापाः ॥ ७ ॥ अनुचरैः समनुवर्णितवीर्य आ-
दिपूरुष इवाचलभ्रूतिः ॥ वनचरो गिरितट्टु चरंतीर्वेणुनाह्वयति गाः स यदा हि ॥ ८ ॥ वनलतास्तरव आत्मनि विष्णुं व्यंजयंत्य
इव पुष्पफलाढ्याः ॥ प्रणतभारविटपा मधुधाराः प्रेमहृष्टतनवः ससृजुः स्म ॥ ९ ॥ दर्शनीयतिलको वनमालादिव्यगंधतुलसीमधु-
मत्तैः ॥ अलिङ्गुलैरलघुगीतमभीष्टमाद्रियन् यर्हि संधितवेणुः ॥ १० ॥ सरसि सारसहंसविहंगाश्चालगीतहृतचेतस एत्य ॥ हरिमु-
पासत ते यतचित्ता हंत मीलितदृशो धृतमौनाः ॥ ११ ॥

पराक्रमोने गायछे एवा भगवान् ज्यारे वनमां फरतां पर्वतोना तटोमां चरती गायोने वेणुनादथी बोलावेछे ल्यारे भारथी नमेली शाखाओवाळी वननी लताओ जाणे पोताना हृदयमां प्रकट थएला विष्णुने सूचवती होय तेम प्रेमथी पुष्ट थइने फूल-फलथी संपन्न थतां मकरंदनी धाराओने वरसावा लागेछे अने तेओना पति वृक्षोने पण तेवोज आनंद थायछे. [आ सघळां विष्णुभक्तिनां लक्षण छे.] ॥ ८ ॥ ९ ॥ वनमालाओमां दिव्य गंधवाळी तुलसीना मकरंदथी मत्त थएला भ्रमराओना उंचा तथा अनुकूल गायनने मान आपता अने सुंदरमां शिरोमणि भगवान् ज्यारे वेणु-
नाद करेछे ल्यारे तळावनां सारस, हंस अने बीजां पण पक्षीओ ते सुंदर गायनथी चित्त खेंचातां पोताना स्थानकमांथी आबीने आंब्यो बीची
तथा मौन पकडी भगवाननी पासे बेसेछे !! ॥ १० ॥ ११ ॥

હે ગોપીઓ ! બલભદ્રસહિત, મોતીની માલાનાં આભૂષણથી વિલાસ પામેલા, પર્વતોની આસપાસ ફરતા, આનંદ પામેલા અને બીજાને આનંદ પમાડતા ભગવાન્ જ્યારે વેણુના શબ્દથી જગતને પરિપૂર્ણ કરી મેલે છે ત્યારે મેઘ પળ તે મહાત્માના અપરાધથી ભય પામીને આગળ વધતો નથી અને મોટી ગર્જના કરતો નથી પણ ત્યાંજ સ્થિર રહીને વેણુના શબ્દની પછાડે મંદ મંદ ગર્જના કરેછે અને જગતની પીડા હરવાનેલીધે પોતાના સરસ્વા શ્રીકૃષ્ણની ઉપર છાયાથી છત્ર કરીને ફીણાં ફીણાં બિંદુરૂપ પુષ્પની વૃષ્ટિ કરેછે ॥ ૧૨ ॥ ૧૩ ॥ હે યશોદા ! તમારા અનેક પ્રકારની ગોવાલીઓની ક્રીડાઓમાં ચતુર પુત્ર જ્યારે પોતાના ઘોલાસરસ્વા લાલ અધરમાં વેણુ રાખીને પોતેજ નવી ઉત્પન્ન કરેલી સ્વરની જાતિઓને પ્રકટ કરેછે ત્યારે ઇંદ્ર, સદાશિવ અને બ્રહ્મા આદિક દેવતાઓ તે ગાયનનો શબ્દ મંદ, મધ્યમ અને ઊંચા પ્રકારથી જે દિશામાંથી આવેછે તે દિશામાં પોતાની કોટ

સહબલઃ સગવતંસવિલાસઃ સાનુષુ ક્ષિતિભૃતો વ્રજદેવ્યઃ ॥ હર્ષયન્યર્હિ વેણુરેવેણ જાતર્ણ્ય ઉપરંભતિ વિશ્વમ્ ॥ ૧૨ ॥ મહદતિક્રમ-
ણશંકિતચેતા મંદમંદમનુગર્જતિ મેઘઃ ॥ સુહૃદમભ્યવર્ષત્સુમનોર્નિ છાયાયા ચ વિદ્યત્યતપત્રમ્ ॥ ૧૩ ॥ વિવિધગોપરસેષુ વિદગ્ધો
વેણુવાદ્ય ઉરુધા નિજશિક્ષાઃ ॥ તવ સુતઃ સતિ યદાધરંબિંબે દત્તેવેણુરનયત્સ્વરજાતીઃ ॥ ૧૪ ॥ સવનશસ્ત્રદુપધાર્યં સુરેશઃ શક્રશ-
ર્વપરમેષ્ઠિપુરોગાઃ ॥ કવય આનતકંધરચિત્તાઃ કશ્મલં યચુરનિશ્રિતતત્ત્વાઃ ॥ ૧૫ ॥ નિજપદાબ્જદલૈર્ધ્વજવબ્રનીરજાંકુશવિચિત્રલ-
લામૈઃ ॥ વ્રજભુવઃ શમયન્ સુરતોદં વર્ષ્મધુર્યગતિરીડિતવેણુઃ ॥ ૧૬ ॥ વ્રજતિ તેન વયં સવિલાસવીક્ષણાર્પિતમનોભવવેગાઃ ॥ કુજ-
ગતિં ગમિતા ન વિદામઃ કશ્મલેન કબરં વસનં વા ॥ ૧૭ ॥ મણિધરઃ ક્વચિદાગણયન્ ગા માલયા દયિતગંધતુલસ્યાઃ ॥ પ્રણયિ-
નોઽનુચરસ્ય કદાંસે પ્રક્ષિપન્ ભુજમગાયત યત્ર ॥ ૧૮ ॥ ક્ષણિતેવેણુસ્વંચિતચિત્તાઃ કૃષ્ણમન્વસત કૃષ્ણદ્યહિણ્યઃ ॥ ગુણગણાર્ણ-
મનુગત્ય હરિણ્યો ગોપિકા ઇવ વિમુક્તગૃહાશઃ ॥ ૧૯ ॥

અને ચિત્ત નમાવીને સાંભળતાં છતાં અને પોતે વિદ્વાન્ છતાં પણ તે ગાયનનો ભેદ નહિ સમજાયાથી મોહ પામી જાયછે ॥ ૧૨ ॥ ૧૫ ॥ ધ્વજ, વજ્ર, કમલ, અને અંકુશનાં વિચિત્ર ચિહ્નોવાળાં પોતાનાં ચરણરૂપ કમલપત્રથી વ્રજની, પૃથ્વીની અને પશુઓની સ્ત્રીઓ વાગવાની પીડાને શમાવતા અને હાથીસરસી ચાલવાળા ભગવાન્ જ્યારે વેણુનો નાદ કરતા ચાલેછે ત્યારે તેમનાં વિલાસભરેલાં જોવાનેલીધે કામદેવના વેગથી વ્યાત થયેલી અને તેથી જ્ઞાનના જેવી સ્થિતિને પામેલી અમોને મોહના બલથી વશનું કે કેશનું પણ ભાન રહેતું નથી ॥ ૧૬ ॥ ૧૭ ॥ મણિઓની માલાને ધરનાર, કોઈ સમયે તે મણીઓથી ગાયોને ગણતા અને પ્યારા ગંધવાળી તુલસીની માલાને પેહેરનાર ભગવાન્ પોતાના સ્નેહી અનુચરના સ્વભા ઉપર હાથ મેલીને

ज्यारे गायछे ल्यारे वेणुना शब्दथी जेओनां चित्त हराई जायछे एवी कालियार मृगनी स्त्रियो, गोपीओनी पेटे घरनी आशा छोडी दइने अनेक गुणना समुद्ररूप भगवाननी पास जई तेमनेज अनुसरेछे पण पाछी वळती नथी ॥ १८ ॥ १९ ॥ हे यशोदा ! उत्सवनेलीत्रे कुंदना फुलनी मालाने धरनार, गोवाळीआ तथा गायोना धणथी वीटाएला अने खेहीओने आनंद आपनार तमारा पुत्र नंदकुमार ज्यारे यमुनाजीमां विहार करेछे ल्यारे पोताना स्पर्शथी भगवानने मान आपतो दक्षिणनो मंद पवन अनुकूल रीते वायछे अने गंधर्वीदिकनां टोळां बंदिजननी पेटे स्तुति, वाजां वगाड-वां, गायन अने भेट धरवाथी ते भगवाननुं सेवन करवा मंडी जायछे ॥ २० ॥ २१ ॥ गोवर्द्धन पर्वतनुं धारण करवा आदि कामोथी ब्रज अने गायोनुं रक्षण करनार, परिश्रमवाळी कांतिथी पण नेत्रोने आनंद आपनार, खरीओनी रजथी भराई रहेली मालावाळा, भक्तोना मनोरथोने परिपूर्ण

कुंददामकृतकौतुकवेपो गोपगोधनवृतो यमुनायाम् ॥ नंदसूनुनधे तव वत्सो नर्मदः प्रणयिनां विजहार ॥ २० ॥ मंदवायुरनुवात्य-
नुकूलं मानयन्मलयजस्पर्शेन ॥ बंदिनस्तमुपदेवगणा ये वाद्यगीतबलिभिः परिवबुः ॥ २१ ॥ वत्सलो ब्रजगवां यदगध्रो वंद्यमा-
नचरणः पथि वृद्धैः ॥ कृत्स्नगोधनमुपोह्य दिनांते गीतवेणुनुरगुणैर्दितकीर्तिः ॥ २२ ॥ उत्सवं श्रमरुचापि दृशीनामुन्नयन्बुरजश्छु-
रितस्रक् ॥ दित्समैति सुहृदाशिष एष देवकीजठरभूरुद्रराजः ॥ २३ ॥ मदविधूणिंतलोचन इषन्मानदः स्वसुहृदां वनमाली ॥
बदरपांडुवदनो मृदुगुणं मंडयन् कनककुंडललक्ष्म्या ॥ २४ ॥ यदुपतिर्द्विरदराजविहारो यामिनीपतिरिवैष दिनांते ॥ मुदितवक्त्र
उपयाति दुरंतं मोचयन् ब्रजगवां दिनतापम् ॥ २५ ॥ ॥ ॥

करवासारू देवकीना उदरथी उत्सन्न थएला, वेणुनो नाद करता अने अनुचरलोको जेमनी कितिने गायछे एवा आ श्रीकृष्णरूप चंद्रमा सायं-
काले सघळी गायोना धणने वाळीने ज्यारे ब्रजमां पधारेछे ल्यारे मार्गमां ब्रह्मादिक पुरुषो तेमना चरणमां प्रणाम करवा लागेछे तेथी आवतां केट-
लीक वार लागेछे ॥ २२ ॥ २३ ॥ कांईक मदथी धूमतां नेत्रवाळा, पोताना खेहीओने मान आपनार, थोडाक पाकेला बोरनी पेटे पांडु वर्णना
मुखवाळा, वनमालाने धरनार, सोनानां कुंडलनी शोभाथी कोमल गंडस्थलने शोभावनार, हाथीना जेवी चालवाळा आ यादवोनी पति भगवान्
सायंकाले हसते मोहोडे ज्यारे ब्रजमां पधारेछे ल्यारे चंद्रमानी पेटे, आपणे के जेओ ब्रजमां बांधी राखेली गायो छिये तेओना दिवसमां थएला भारे
तापने शमावेछे [आवा भगवाननो विरह आपणाथी शी रीते खमी शकाय ?] ॥ २४ ॥ २५ ॥ ॥

? गर्गाचार्यनां वचन प्रसिद्ध थवा उपरथी अथवा भगवानने यथार्थ रीते जाणवाथी केटलीएक गोपीओए भगवानने यादवोना पति अने नारायण कहा
छे अने केटलीएक मुग्धाओए नारायण जेवा कहा छे.

શુકદેવજી કેહેછે.—હે રાજા ! આવી રીતે જેઓનું જીવિત અને મન ભગવાનમાંજ હતું એવી મહા ભાગ્યશાલી ગોપીઓ ભગવાનની લીલાઓનું ગાયન કરીને દિવસમાં પળ રાજી રેહેતી હતી ॥ ૨૬ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो 'युगलगीत' एवा नामनो पांत्नीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ३५ ॥ શુકદેવજી કેહેછે^૧.—પછી બલદના રૂપને ધારણ કરનાર અરિષ્ટાસુર વ્રજમાં આવ્યો. એ દૈત્યની કોંઠ અને કાયા ભારે મોટાં હતાં. સ્ત્રીઓથી સ્ત્રી નાસેલી ધરતીને ધ્રુજાવતો હતો ॥ ૧ ॥ અત્યંત કઠોર રીતે 'ઊગ્ધાં' ના શબ્દ કરતો હતો. પગથી ધરતીને ઉલેડતો હતો. પૂંછડું ડાંગી કરી શી-ગડાંની અળીઓથી કાંઠા સોદતો હતો ॥ ૨ ॥ વચમાં વચમાં થોડા થોડા પોદલા કરતો હતો, મૂતરતો હતો અને એક નજરે જોઈ રહ્યો હતો. એનો કઠોર

શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ एवं व्रजस्त्रियो राजन् कृष्णलीला नु गायतीः ॥ रमिरेऽहस्सु तच्चित्तास्तन्मनस्का महोदयाः ॥ २६ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वोधे वृंदावनक्रीडागोपिकागीतं नाम पंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ अथ तर्ह्यागतो गोष्ठमरिष्टो वृषभासुरः ॥ महीं महाककुत्सायः कंपयन् खुरविशताम् ॥ १ ॥ रंभमाणः खतरं पदा च विलिखन्महीम् ॥ उद्यम्य पुच्छं वप्राणि विषाणाग्रेण चोद्धरन् ॥ २ ॥ किंचित्किंचित् शक्रमुंचन् मूत्रयंस्तब्धलोचनः ॥ यस्य निह्रीदितेनांगनिष्ठुरेण गवां नृणाम् ॥ ३ ॥ पतंत्यकालतो गर्भोः स्रवंतिस्म भयेन वै ॥ निर्विशंति घना यस्य ककुद्घचलशंकया ॥ ४ ॥ तं तीक्ष्णशृंगमुद्गीक्ष्य गोप्यो गोपाश्च तत्रसुः ॥ पशवो दुडुर्भूता राजन्संत्यज्य गोकुलम् ॥ ५ ॥ कृष्ण कृष्णेति ते सर्वे गोविंदं शरणं ययुः ॥ भगवानपि तद्गीक्ष्य गोकुलं भयविदुतम् ॥ ६ ॥ मा भैष्टेति गिराश्वास्य वृषासुरमुपाह्वयत् ॥ गोपालैः पशुभिर्मद त्रासितैः किमसत्तमः ॥ ७ ॥ वलदर्पहाहं दुष्टानां त्वद्विधानां दुरात्मनाम् ॥ इत्यास्फोद्व्याच्युतोऽरिष्टं तलशद्देन कोपयन् ॥ ८ ॥ ॥

નાદ સાંભળી બીકનેલીધે ગાયોના અને મનુષ્યોના ગર્ભ અચાનક પડીજતા હતા. એની કોંઠને પર્વત સમજીને વાદલાં તેના ઉપર લેસ-તાં હતાં ॥ ૩ ॥ ४ ॥ હે રાજા ! તીક્ષ્ણ શીંગડાવાળા એ બલદરૂપી અરિષ્ટાસુરને જોઈને ગોપીઓ અને ગંવાળીઓને ત્રાસ થયો. ભય પામેલાં પશુઓ ગોકુલને છોડી દેઈને ભાગવા લાગ્યાં ॥ ૫ ॥ એ સઘળાં 'હે કૃષ્ણ ! હે કૃષ્ણ !' એમ બોલતાં ભગવાનની શરણે ગયાં. ભગવાને પણ ગોકુલને ભય-થી ભાગતું જોઈ 'વીશો મા' એવાં વચનથી ધીરજ આપી અરિષ્ટાસુરને બોલાવ્યો કે—'હે મંદ ! હે મહાદુષ્ટ ! ગોવાલિયા અને પશુઓને બીવરાવવામાં શું ? તું જેવા દુષ્ટ અને દુરાત્માઓનાં બલ તથા ગર્વને હણનારો તો હું છું.' આ પ્રમાણે બોલતા, સ્વભા ટોકતા અને હાથનાં તલ્લાંના શબ્દથી અરિષ્ટાસુરને

૧. આ છત્રીશમા અધ્યાયમાં ભગવાને અરિષ્ટાસુરને મારતાં નારદજીના વચનથી એ શ્રીકૃષ્ણ અને વલભદ્રને વસુદેવના દીકરા જાણી કંસે અકૂરને આજ્ઞા કરી એ કથા કેહેવામાં આવશે. ૨. ચોથા મહિનાસુધી ગર્ભનો સ્ત્રાવ કેહેવાય, પાંચમા અને છઠ્ઠા મહિનામાં ગર્ભનો પાત કેહેવાય અને તે પછી પ્રસવ કેહેવાય એવો વિભાગ છે.

कोप उत्पन्न करता भगवान् पोतानो हाथ मित्रना खभा उपर लांबो करी उभा रखा. ए प्रमाणे कचवावेलो, खरीथी धरतीने उखेडतो अने पूछंडुं उपर जवानेलीधे जेना शरीर उपरनां वादळां फरतां हतां एवो अरिष्टासुर क्रोध करीने भगवाननी सामे दोळ्यो ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ जेनी आंख्यो लोहीजेवी लाल अने अक्कड हती एवो ए दैत्य कटाक्षथी आडुं जोई तथा शीगडां आगळ राखी इंद्रे मूकेला वज्रनी पेठे तुरत भगवान् उपर दोळ्यो ॥ १० ॥ हाथी जेम सामा हाथीने हठावे तेम भगवाने तेनां शींगडां झालीने तेने अढार पगलां पाछल हठाळ्यो ॥ ११ ॥ भगवाने हठावीने पछाडेलो ते दैत्य के जेना सर्व अंगमां परसेवो वळ्यो हतो, हांफतो हतो अने क्रोधथी व्याप्त थयो हतो ते तुरत पाछो उठीने भगवान उपर आंख्यो ॥ १२ ॥ आवता ते दैत्यनां शींगडां पकडी तेने धरती पर पछाडी पगथी दबावीने भगवाने भीना लुगडानी पेठे नीचोव्यो अने शींगडुं कहाडी

सस्युरंसे भुजाभोगं प्रसार्यावस्थितो हरिः ॥ सोऽप्येवं कोपितोऽरिष्टः खुरेणावनिमुल्लिखन् ॥ उद्यत्पुच्छभ्रमन्मेघः क्रुद्धः कृष्णमुपाद्रवत् ॥ ९ ॥ अग्रन्यस्तविषाणाग्रः स्तब्धासृद्रत्नूर्णमिंद्रमुक्तोऽशनिर्यथा ॥ १० ॥ गृहीत्वा शृंगयोस्तं च अष्टादश पदानि सः ॥ प्रत्यपोवाह भगवान् गजं प्रति गजो यथा ॥ ११ ॥ सोपविद्धो भगवता पुनरुत्थाय सत्वरः ॥ आपतत् स्वित्रसर्वांगो निःश्वसन् क्रोधमूर्छितः ॥ १२ ॥ तमापतंतं स निगृह्य शृंगयोः पदा समाक्रम्य निपात्य भृतले ॥ निष्पीडयामास यथाऽर्द्रमंबरं कृत्वा विषाणेन जघान सोपतत् ॥ १३ ॥ असृग्वमन्मूत्रशकृत्समुत्सृजन् क्षिपंश्च पादाननवस्थितेक्षणः ॥ जगाम क्रुच्छ्रं निर्ऋतेरथ क्षयं पुण्यैः किरंतो हरिमीडिरे सुराः ॥ १४ ॥ एवं ककुद्भिनं हत्वा स्तूयमानः स्वजातिभिः ॥ विवेश गोष्ठं सबलो गोपीनां नयनोत्सवः ॥ १५ ॥ अरिष्टे निहते दैत्ये कृष्णेनाद्भुतकर्मणा ॥ कंसायाथाह भगवान् नारदो देवदर्शनः ॥ १६ ॥ यशोदायाः सुतां कन्यां देवक्याः कृष्णमेव च ॥ रामं च रोहिणीपुत्रं वसुदेवेन विभ्यता ॥ १७ ॥

लई तेथीज तेने मान्यो एटले ते मरीजवा पड्यो ॥ १३ ॥ लोही नाखतो, मूत्र तथा विष्टा करतो, पग पछाडतो अने जेनी आंख्यो ठेकाणे रही न-हि एवो ते दैत्य घणुं कष्ट पामीने मरी गयो. देवताओ भगवानने फूलथी वधाववा लाग्या अने स्तुति करवा लाग्या ॥ १४ ॥ ए प्रमाणे बलदने मारी, गोवाळियाओ जेनी स्तुति करता हता एवा अने गोपीओनां नेत्रोने उत्सवरूप भगवान् बलभद्रसहित व्रजमां पधान्या ॥ १५ ॥ अद्भुत कर्म करनारा श्रीकृष्णे अरिष्टासुरने मारतां देवसरखा ज्ञानवाळा नारदजीए कंसने कह्युं के-‘जे कन्या हती ते यशोदाानी दीकरी हती. कृष्ण देवकीनो पुत्र छे अने बलभद्र रोहिणीनो पुत्र छे. ए बे पोताना पुत्रोने वसुदेवे तारी बीकथी पोताना मित्र नंदने आपेला छे के जेओए तारा अनुचरोने मान्या.’

ए वात सांभळी कोपनेलीधे जेनी इंद्रियो चलायमान थई गई एवा कंसे वसुदेवने मारी नाखवासारू सजावेली तरवार उपाडी. त्यां 'वसुदेवने मारी नाखीश तो तेना पुत्रो भागीजशे माटे वसुदेवने हमणां मारवो नहि' एवो विचार कहीने नारदजीए कंसने वाच्यो. पछी वसुदेवना पुत्रोने पोताना मृत्युरूप जाणी वसुदेवने अने देवकीने कंसे लोढांनी बेडीओथी बांधी लीधां. नारदजी गया पछी कंसे केशी दैत्यने बोलावी 'तारे बलभद्रने अने कृष्णने मारवा' एवी भलामण आपी गोकुल उपर मोकल्यो. पछी मुष्टिक, चाणुर, शल अने तोशल आदि मछोने, मंत्रिओने अने हाथीओना रक्षकोने बोलावी कंसे कहुं के 'हे वीरलोको ! हे चाणूर ! हे मुष्टिक ! मारूं वचन सांभळो ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ वसुदेवना पुत्र बलभद्र अने कृष्ण नंदरायना व्रजमां रेहेछे. तेओना हाथथी मारूं भरण थवानुं देवताओए कहेलुं छे ॥ २३ ॥ माटे ए बे जण अही

न्यस्तौ स्वमित्रे नंदे वै याभ्यां ते पुरुषा हताः ॥ निशम्य तद्भोजपतिः कोपात्प्रचलितोद्विष्टः ॥ १८ ॥ निशातमसिमादत्त वसुदेव-
जिधांसया ॥ निवारितो नारदेन तत्सुतौ मृत्युमात्मनः ॥ १९ ॥ ज्ञात्वा लोहमयैः पार्श्वबंध सह भार्यया ॥ प्रतियाते तु देवर्षौ
कंस आभाष्य केशिनम् ॥ २० ॥ प्रेषयामास हन्येतां भवता रामकशवौ ॥ ततो मुष्टिकचाणूरशलतोशलकादिकान् ॥ २१ ॥ अ-
मात्यान् हस्तिपांश्चैव समाहूयाह भोजराट् ॥ भो भो निशम्यतामेतद्दीरचाणूरमुष्टिकाः ॥ २२ ॥ नंदव्रजे किलासाते सुतावानकटु-
दुभेः ॥ रामकृष्णौ ततो मह्यं मृत्युः किल निदर्शितः ॥ २३ ॥ भवद्भ्यामिह संप्राप्तौ हन्येतां महलीलया ॥ मंचाः क्रियंतां विविधा म-
ह्रंगपरिश्रिताः ॥ २४ ॥ पौरा जानपदाः सर्वे पश्यंतु स्वैरसंयुगम् ॥ महामात्र त्वया भद्र रंगद्वार्युपनीयताम् ॥ २५ ॥ द्विपः कु-
वल्यापीडो जहि तेन ममाहितौ ॥ आरभ्यतां धनुर्योगश्चतुर्दश्यां यथाविधि ॥ विशसंतु पशून्मेध्यान् भूतराजाय मीढुषे ॥ २६ ॥
इत्याज्ञाप्यार्थतंत्रज्ञ आहूय यदुपगवम् ॥ गृहीत्वा पाणिना पाणिं ततोऽक्रुमुवाच ह ॥ २७ ॥ भो भो दानपते मह्यं क्रियतां मैत्रमा-
दृतः ॥ नान्यस्त्वत्तो हिततमो विद्यते भोजवृष्णिषु ॥ २८ ॥

आवे एटले तमारे मल्लयुद्धमां तेओने मारी नाखवा. मल्लना अखाडाने फरता अनेक प्रकारना बेसवाना मंच तैयार करावो ॥ २४ ॥ सघळा नग-
रना अने देशना लोकोने ए यथेष्ट युद्ध जोवानी छूट आपवी. हे महामात्र ! [हाथीना माहावद !] तारे अखाडाना द्वारमां आपणो कुवल्यापीड
हाथी राखवो अने तेनी पासे मारा शत्रुने मरावी नाखवा. चउदशने दिवसे विधिप्रमाणे धनुर्योग [धनुषना यज्ञ] नो आरंभ करवो. वर आप-
नारा भूतनाथना उद्देशथी पवित्र पशुओने कापवां' ॥ २५ ॥ २६ ॥ पोताना स्वार्थनाज सिद्धांतने जाणनार कंसे मल्लादिकने एप्रमाणे आज्ञा करी
पछी यादवोमां उत्तम अक्रूरजीने बोलावी तेमनो हाथ पोताना हाथथी झाली कहुं के- 'हे अक्रूर ! तमे मारेमाटे भित्रे करवानुं काम करो. भोज

अने वृष्णिकुलना यादवोमां मारो तमजेवो खेही अने आदरवाळो बीजो कोई नथी ॥ २७ ॥ एटलामाटे हे भला माणस ! जेम विष्णुनो आश्रय लई इंद्रे स्वार्थ मेळव्यो छे तेम स्वार्थ मेळववानेमाटे तमे के जे मोटा कामना साधनरूप छो तेमनो हुं आश्रय लउंछुं ॥ २९ ॥ नंदना ब्रजमां जाओ अने त्यां बे वसुदेवना दीकरा रहेछे तेओने आ रथमां बेसाडीने तुरत अहीं तेडी आवो ॥ ३० ॥ विष्णुना आश्रयवाळा देवताओए ए बे जणना हाथथी मारूं मरण ठराव्युं छे माटे ए बे जणने नंदादिक गोवाळीयाओनी साथे अहीं लावो. मारेमाटे भेट लाववानुं पण गोवाळीयाओने केहेजो ॥ ३१ ॥ ए बे जण अहीं आवशे एटले कालजेवा हाथीनी पासे तेओने मरावी नाखीश अने एमांथी जो छूटशे तो पछी बीजळीना अग्नि जेवा मछोनी पासे मरावी नाखीश ॥ ३२ ॥ ए बेने मारी नाख्या पछी बहुज संताप पामेला वसुदेव आदि तेना संबंधीओने अने बीजा पण

अतस्त्वामाश्रितः सौम्य कार्यगौरवसाधनम् ॥ यथेंद्रो विष्णुमाश्रित्य स्वार्थमध्यगमद्भिभुः ॥ २९ ॥ गच्छ नंदव्रजं तत्र सुतावानकदुंदुभेः ॥ आसाते ताविहानेन रथेनानय मा चिरम् ॥ ३० ॥ निमृष्टः किल मे मृत्युर्देवैर्वैकुण्ठसंश्रयैः ॥ तावानय समं गोपैर्नंदाद्यैः साभ्युपायनैः ॥ ३१ ॥ घातयिष्य इहानीतौ कालकल्पेन हस्तिना ॥ यदि मुक्तौ ततो मल्लैर्घातये वैद्युतोपमैः ॥ ३२ ॥ तयोर्निहतयोस्तप्तान् वसुदेवपुरोगमान् ॥ तद्वद्ब्रह्मिहनिष्कामि वृष्णिभोजदशार्हकान् ॥ ३३ ॥ उग्रसेनं च पितरं स्थविरं राज्यकामुकम् ॥ तद्भ्रातरं देवकं च ये चान्ये विद्विषो मम ॥ ३४ ॥ ततश्चैषा मही मित्र भवित्री नष्टकंठका ॥ जरासंधो मम गुराद्विदो दयितः सखा ॥ ३५ ॥ शंखरो नरको बाणो मथ्येव कृतसौहृदाः ॥ तैरहं सुरपक्षीयान् हत्वा भोक्ष्ये महीं नृपान् ॥ ३६ ॥ एतज्ज्ञात्वा नय क्षिप्रं रामकृष्णाविहारभक्तौ ॥ धनुर्मखनिरीक्षार्थं द्रष्टुं यदुपुराश्रयम् ॥ ३७ ॥ अक्रूर उवाच ॥ ॥ राजन्मनीषितं सम्यक्तव स्वावद्यमार्जनम् ॥ सिद्ध्यसिद्ध्योः समं कुर्याद्वैवं हि फलसाधनम् ॥ ३८ ॥

[माराथी विरुद्ध चालनारा] वृष्णि, भोज अने दशार्ह कुलना यादवोने मारी नाखीश ॥ ३३ ॥ वृद्ध छतां राज्यनी इच्छा राखनारा मारा बाप उग्रसेनने, तेना भाई देवकने अने बीजा पण जे मारा शत्रुओ छे तेओने हुं मारी नाखीश ॥ ३४ ॥ पछी हे मित्र ! आ पृथ्वी निष्कंठक थई रेहेशे. जरासंध मारो ससरो छे. द्विविद वानरो मारो प्यारो छे. शंखरासुर, नरकासुर अने बाणासुर मारी साथेज खेह राखेछे. एओनी सहायताथी हुं देवताओना पक्षना राजाओने मारी नाखीने पृथ्वीनुं राज्य करीश ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ आ हेतु जाणीने ए बालक बलभद्र अने कृष्णने धनुषनो यज्ञ जोवाना अने मथुरानी शोभा जोवाना बहानाथी तुरत अहीं तेडी आवो. ' हे राजा ! तमारो विचार सारो छे अने ते तमारा मरणने मटाडे एवो छे तोपण आवडो बधो अभिनिवेश नहि राखतां कामनी सिद्धि अने असिद्धिमां समभावे रेहेवुं जोइए; केम के फल आपवुं ए दैवना हाथमां छे ॥ ३८ ॥

જેઓને દૈવ તોડી નાખનાર હોય એવા મનોરથોને પળ લોકો મારે અભિનિવેશથી કરેછે અને એમ કરવાથી હર્ષ અને શોકની પ્રાપ્તિ થાયછે તો-
પળ હું તમારી આજ્ઞા પ્રમાણે કરીશ ॥ ૩૯ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— એપ્રમાણે અકૂરજીને આજ્ઞા કરી અને મંત્રિઓનું વિસર્જન કરી કંસ પોતા-
ના ઘરમાં પેટો અને અકૂરજી પોતાને ઘેર ગયા ॥ ૪૦ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो छत्रीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ૩૬ ॥
શુકદેવજી કેહેછે^૧.— પછી કંસે મોકલેલો કેશી દૈત્ય મોટા ઘોડાનું રૂપ ધરીને ગોકુલમાં આવ્યો. મનના સરખા વેગવાળો એ દૈત્ય સ્ત્રીઓ-
થી ધરતીને ચીરી નાખતો હતો, આકાશને કેશવાળીથી ચારેકોર ફેંકી નાખેલાં વાદળાંથી અને વિમાનોથી સંકીર્ણ કરી મેલતો હતો અને
પોતાના હળહળાટથી સર્વને બીવરાવતો હતો ॥ ૧ ॥ તેની આંખો મોટી હતી, તેનું મુખ ભયંકર કોતર સરખું જણાતું હતું, તેનું ગળું મોટું

મનોરથાન્કરોલુચૈર્જનો દૈવહતાનપિ ॥ યુજ્યતે હર્ષશોકાભ્યાં તથાપ્યાજ્ઞાં કરોમિ તે ॥ ૩૯ ॥ एवमादिश्य चाकूरं मंत्रिणश्च वि-
સृज्य सः ॥ પ્રવિવેશ ઇહં કંસસ્તથાઙ્કૂરઃ સ્વમાલયમ્ ॥ ૪૦ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वोधे अकूरसंप्रे-
षणं नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ૩૬ ॥ ॥ केशी तु कंसप्रहितः खुरैर्महीं महाहयो निर्जरयन् मनोजवः
सदावधूताभ्रविमानसंकुलं कुर्वन्नभो हेषितभीषिताखिलः ॥ ૧ ॥ विशालनेत्रो विकटास्यकोटरो बृहद्रूलो नीलमहाघनोपमः ॥
दुराशयः कंसहितं चिकीर्षुर्ब्रजं स नंदस्य जगाम कंपयन् ॥ ૨ ॥ तं त्रासयंतं भगवान् स्वगोकुलं तद्धेषितैर्वालिविघ्नर्णितांबुदम् ॥
आत्मानमाजौ मृगयंतमग्रणीरुपाह्वयत्स व्यनदन्मृगेंद्रवत् ॥ ૩ ॥ स तं निशम्याभिमुखो मुखेन खं पिबन्निवाभ्यद्रवदत्यमर्षणः ॥
जघान पञ्चामरविंदलोचनं दुरासदश्रृङ्गजवो दुरत्ययः ॥ ૪ ॥

હતું, તેનું શરીર કાઠા અને મોટા મેઘના જેવું લાગતું હતું, તે દુષ્ટના વિચાર કંસનું મહું કરવામાં હતા અને તે નંદના વ્રજને કંપાવતો હતો ॥ ૨ ॥
કઠોર હળહળાટથી ગોકુલને ત્રાસ આપનાર, પૂંછડાંના વાળોથી વાદળાંઓને ઘુમાવનાર, અને યુદ્ધનેમાટે પોતાને શોધતા આવતા એ દૈત્યને ભગવા-
ને આગળ થઈને પોતાની પાસે બોલાવ્યો, અને તે ભગવાનનું વચન સાંભળીને તેણે સિંહની પેટે ગર્જના કરી ॥ ૩ ॥ ભગવાનને જોઈ તે ઘોડો કે જે
ભયંકર વેગવાળો, પરામવ કરવાને અશક્ય અને બીજાનો માન્યો મરે નહિ એવો હતો તે જાણે આકાશને પી જતો હોય તેમ મોટું ફાડીને
ભગવાનની સામો ગયો, અને પાછલા બે પગની ભગવાનને પાટુ મારી ॥ ૪ ॥

૧ આ સાહત્રીશમા અધ્યાયમાં ભગવાને કેશી દૈત્યને મારતાં ભવિષ્યકાળનાં કર્મો કહીને નારદજીએ તેમની સ્તુતિ કરી અને તે પછી ભગવાને ક્રીડા ક-
રતાં વ્યોમાસુરને માન્યો, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

भगवाने ते प्रहार पोताने वागवा नहि देतां क्रोधार्थी तेना पग झाली लई आकाशमां फेरवीने लीलामात्रमां सो धनुषने छेटे फेंकी नाख्यो अने पछी सर्पने फेंकीने जेम गरुडजी उभा रहे तेम उभा रह्या ॥५॥ पछी भान आवतां ते केशी दैत्य पाछो उठी क्रोधार्थी मोटुं फाडीने तुरत भगवान् उपर आब्यो. भगवाने पण हसतां जेम सर्पने दरमां घाले तेम पोताना डावा हाथने तेना मोढामां घाली दीधो ॥६॥ जेम तपावेला लोढाने अडवाथी पडीजाय तेम भगवानना हाथने अडवाथी तेना दांत पडी गया अने तेना देहमां गएलो भगवाननो हाथ, जेम औषधादिक उपचार नहि करवाथी जलोदर वधे तेम वध्यो ॥७॥ पछी वृद्धि पामेला भगवानना हाथार्थी श्वास रोकाई जतां तेने पसीनो वळी गयो, पग पछाडवा लाग्यो, आंख्यो फाटी गई, लीडां करवा मांड्यां ने प्राण नीकळी जतां धरती पर पड्यो ॥ ८ ॥ प्राणरहित थएला काकडी सरखा तेना देहमांथी भगवाने कांई पण गर्व नहि करतां पोतानो हाथ

तद्वचयित्वा तमथोक्षजो रुपा प्रगृह्य दोर्भ्यां परिविद्ध्य पादयोः ॥ सावज्ञमुत्सृज्य धनुःशतांतरे यथोरगं तार्क्ष्यसुतो व्यवस्थितः ॥ ५ ॥ स लब्धसंज्ञः पुनरुत्थितो रुपा व्यादाय केशी तरसाऽपतद्धरिम् ॥ सोप्यस्य वक्त्रे भुजमुत्तरं स्मयन्प्रवेशयामास यथोरगं विले ॥ ६ ॥ दंता निपेतुर्भगवद्भुजस्पृशस्ते केशिनस्तप्तमयःस्पृशो यथा ॥ बाहुश्च तद्देहगतो महात्मनो यथामयः संववृधे उपेक्षितः ॥ ७ ॥ समेधमानेन स कृष्णबाहुना निरुद्धवायुश्रणांश्च विक्षिपन् ॥ प्रस्विन्नगात्रः परिवृत्तलोचनः पपात लेहं विसृजन् क्षितौ व्यसुः ॥ ८ ॥ तद्देहतः कर्कटिकाफलोपमाद्व्यसोरपाकृष्य भुजं महाभुजः ॥ अविस्मितोऽयत्नहतारिरुत्समैः प्रसूनवर्षैर्दिविपद्मिरीडितः ॥ ९ ॥ देवर्षिरुपसंगम्य भागवतप्रवरो नृप ॥ कृष्णमक्लिष्टकर्मणं रहस्ये तदभाषत ॥ १० ॥ कृष्ण कृष्णाप्रमेयात्मन् योगेश जगदीश्वर ॥ वासुदेवाखिलावास सात्वतां प्रवर प्रभो ॥ ११ ॥ त्वमात्मा सर्वभूतानामेको ज्योतिरिवैधसाम् ॥ गूढो गुहाशयः साक्षी महापुरुष ईश्वरः ॥ १२ ॥

काहाडी लीधो. विस्मय पामेला देवताओ, जेणे वगर परिश्रमे शत्रुने मारी नाख्यो एवा भगवान् उपर फूलनी वृष्टि करवा लाग्या अने स्तुति करी ॥ ९ ॥ हे राजा ! पछी त्रैलोक्योमां उत्तम नारदजीए ए मोटां काम करनारा भगवानने मळी, आ प्रमाणे एकांतमां कळुं ॥ १० ॥ नारदजी केहे-छे.— हे कृष्ण ! हे कृष्ण ! हे प्रमाणमां न आवे एवा स्वरूपवाळा ! हे योगेश्वर ! हे जगतना ईश्वर ! हे वासुदेव ! हे सर्वना निवासरूप ! हे शादवो-मां उत्तम ! हे प्रभु ! सर्व पदार्थोना आत्मा तमे एकज छो. लाकडांओमां अभिनी पेठे सर्वमां गूढरूपे रह्या छो. बुद्धिना पण साक्षी छो. अल्प मति-वाळा पुरुषो तमने जाणता नथी. सर्व जीवना ईश्वर तमेज छो ॥ ११ ॥ १२ ॥

તમે પૂર્વે કોઈ બીજાં સાધનોની અપેક્ષા નહિ રાખતાંજ સ્વતંત્ર રીતે પોતામાંથી માયાવંદે ગુણોને ઉત્પન્ન ક'યા છે અને સત્ય સંકલ્પવાળા ईश्वर आप तेज गुणोत्थी आ जगतने स्रजोछो, पाळोछो અને પ્રલય કરોછો ॥ ૧૩ ॥ તે आप हमणां राजाओंनां रूपथी अवतरेला दैत्य, प्रमथ અને રાક્ષસોનો વિનાશ કરવામાટે અને ધર્મની મર્યાદાઓનું રક્ષણ કરવામાટે અવતર'યા છો ॥ ૧૪ ॥ આ ઘોડાના રૂપવાળો દૈત્ય કે જેના શબ્દથી ત્રાસ પામીને દેવતાઓ સ્વર્ગને છોડી દેતા હતા તેને આપે લીલામાત્રથી મા'ન્યો એ ઘણું સારું ક'ન્યું ॥ ૧૫ ॥ હવે આવતે પરમ દાહાડે आप चाणुर, मुष्टिक, बीजा मल्लो, हाथी અને કંસને મારશો તે હું જોઈશ ॥ ૧૬ ॥ તે પછી હે જગતના પતિ પ્રભુ ! તમે પંચજન, કાલયવન, મુર અને નરકાસુરને મારશો; પારિજાતનું હરણ કરી આવશો; ઇંદ્રનો પરાજય કરશો; પરાક્રમરૂપી મૂલ્યાદિક આપીને રાજાઓની કન્યાઓને પરણશો; દ્વારકામાં નૃગ રાજાને તેના પાપથી છોડાવશો;

आत्मनात्माश्रयः पूर्वं मायया ससृजे गुणान् ॥ तैरिदं सत्यसंकल्पः सृजस्यत्यवसीश्वरः ॥ १३ ॥ स त्वं भूधर भूतानां दैत्यप्रमथर-
क्षसाम् ॥ अवतीर्णो विनाशाय सेतूनां रक्षणाय च ॥ १४ ॥ दिष्ट्वा ते निहतो दैत्यो लीलयायं ह्याकृतिः ॥ यस्य हेषितसंत्रस्तास्य-
जंत्यनिमिषा दिवम् ॥ १५ ॥ चाणूरं मुष्टिकं चैव मल्लानन्यांश्च हस्तिनम् ॥ कंसं च निहतं द्रक्ष्ये परश्वोऽहनि ते विभो ॥ १६ ॥ त-
स्यानुशंखयवनमुराणां नरकस्य च ॥ पारिजातापहरणमिन्द्रस्य च पराजयम् ॥ १७ ॥ उद्राहं वीरकन्यानां वीर्यशुल्कादिलक्षणम् ॥
नृगस्य मोक्षणं पापाद्धारकायां जगत्पते ॥ १८ ॥ स्यमंतकस्य च मणेरानं सह भार्यया ॥ मृतपुत्रप्रदानं च ब्राह्मणस्य स्वधाम-
तः ॥ १९ ॥ पौंड्रकस्य वधं पश्चात्काशिपुर्याश्च दीपनम् ॥ दंतवक्रस्य निधनं चैद्यस्य च महाकनौ ॥ २० ॥ यानि चान्यानि वीर्याणि
द्धारकामावसन्भवान् ॥ कर्ता द्रक्ष्याम्यहं तानि गेयानि कविभिर्भुवि ॥ २१ ॥ अथ ते क्षालरूपस्य क्षपयिष्णोरमुष्य वै ॥ अक्षौ-
हिणीनां निधनं द्रक्ष्याम्यर्जुनसारथेः ॥ २२ ॥ विशुद्धविज्ञानघनं स्वसंस्थया समाप्तसर्वार्थमोघवांछितम् ॥ स्वतेजसा नित्यनि-
वृत्तमायागुणप्रवाहं भगवंतमीमहि ॥ २३ ॥

॥ ૧૭ ॥ ૧૮ ॥ જાંબવતીની સાથે સ્યમંતકમણિને લાવશો; બ્રાહ્મણના મરીગણુલા પુત્રને મહાકાલના પુરમાંથી પાછો જીવતો લાવી આવશો; ॥ ૧૯ ॥ મિ-
થ્યા વાસુદેવને મારશો; કાશી પુરીને બાલશો; દંતવક્રને મારશો; રાજસૂય યજ્ઞમાં શિશુપાલને મારશો અને એવાં બીજાં પણ પૃથ્વીમાં કવિઓએ ગાવાયોગ્ય
જે જે પરાક્રમ દ્વારકામાં રહીને આપ કરશો તે હું જોઈશ ॥ ૨૦ ॥ ૨૧ ॥ પછી કાલરૂપ અને આ પૃથ્વીના ભારને ઉતારવાની ઇચ્છા રાખનારા આપ અ-
ર્જુનના સારથી થઈને અક્ષૌહિણીઓનો નાશ કરાવશો તે પણ હું જોઈશ ॥ ૨૨ ॥ આપ કે જે શુદ્ધ જ્ઞાનરૂપ, સ્વરૂપની સારી સ્થિતિથીજ સઘલી રીતે પૂર્ણ-
કામ અને પોતાની ચૈતન્યશક્તિનેલીધે જેમાં માયાના કાર્યરૂપ સંસારનો પ્રવાહ નિરંતર નિવૃત્તિ પામેલોજ છે એવા છો તેમને શરણ આવેલા છિયે ॥ ૨૩ ॥

ईश्वर, स्वतंत्र, पोतानी मायार्थी सर्व प्रकारना विशेषोनी कल्पना करनार, हमणां कीडानेमाटे मनुष्यदेहेतुं ग्रहण करनार अने यदु, वृष्णि तथा सा-
त्वतोना अग्रणी आपने प्रणाम करूंछुं ॥ २४ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे. — एप्रमाणे यादवोना पति भगवानने प्रणाम करी, आज्ञा लई तेमना दर्शनथी
राजी थएला महावैष्णव नारदजी त्यांथी गया ॥ २५ ॥ व्रजने मुख आपनारा भगवान् श्रीकृष्ण पण युद्धमां केशी दैत्यने मारीने, राजी थएला गो-
वाळीयाओनी साथे पशुओनुं पालन करवा लाग्या ॥ २६ ॥ एक दिवसे पर्वतनां शिखरो उपर पशुओने चारता गोवाळीआओ चोर अने घेटाओना पाल-
क थईने छुपाई जवानी रमतो करता हता ॥ २७ ॥ गोवाळियाओमां केटलाएक चोर थया हता, केटलाएक पालक थया हता अने केटलाएक घेटा
थया हता. गोवाळियाओए एवी रीते भय रहित थईने रमत मांडी हती ॥ २८ ॥ त्यां मोटी मायावाळो अने गोवाळिआनो वेष धरी आवेलो मयदानवनो

त्वामीश्वरं स्वाश्रयमालमायया विनिर्मितशेषविशेषकल्पनम् ॥ कीडार्थमद्यात्तमनुष्यविग्रहं नतोऽस्मि धुर्यं यदुवृष्णिसात्वताम् ॥
॥ २४ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एवं यदुपतिं कृष्णं भागवतप्रवरो मुनिः ॥ प्रणिपत्याभ्यनुज्ञातो ययौ तद्दर्शनोत्सवः ॥ २५ ॥
भगवानपि गोविंदो हत्वा केशिनमाहवे ॥ पशूनपालयत्पलैः प्रीतिर्व्रजसुखावहः ॥ २६ ॥ एकदा ते पशूनपालांश्रायंतोऽद्विसानुषु ॥
चक्रुर्निलायनक्रीडाश्रोरपालापदेशतः ॥ २७ ॥ तत्रासन्कतिचिचोराः पालाश्च कतिचिन्नृप ॥ मेपायिताश्च तत्रैके विजहुरकुतोभयाः ॥
॥ २८ ॥ मयपुत्रो महामायो व्योमो गोपालवेषधृक् ॥ मेपायितानपोवाह प्रायश्चोरारयितो बहून् ॥ २९ ॥ गिरिदर्यां विनिक्षिप्य
नीतं नीतं महासुरः ॥ शिलया पिदधे द्वारं चतुःपंचावशेषिताः ॥ ३० ॥ तस्य तत्कर्म विज्ञाय कृष्णः शरणदः सताम् ॥ गोपान्नयंतं
जग्राह वृकं हरिरिवौजसा ॥ ३१ ॥ स निजं रूपमास्थाय गिरीद्रसदृशं बली ॥ इच्छन्विमोक्तुमात्मानं नाशक्रोद्धहणातुरः ॥ ३२ ॥
तं निगृह्याच्युतो दोर्भ्यां पातयित्वा महीतले ॥ पश्यतां दिवि देवानां पशुमारममारयत् ॥ ३३ ॥

पुत्र व्योमासुर घणी खरी वार चोर थईने, घेटरूप थएला घणा गोवाळियाओने हरी गयो अने एक एकने हरी जई पर्वतनी गुफामां नाखीने ते
गुफाना द्वारने शिलाथी बंध करी देतो हतो. एम करतां चार पांच गोवाळियाज अवशेष रह्या ॥ २९ ॥ ३० ॥ सत्पुरुषोने आश्रय आपनार
भगवाने तेनुं ए काम जाणीने, सिंह जेम नाहारने पकडे तेम गोवाळियाओने लई जता ए दैत्यने बलात्कारथी पकड्यो ॥ ३१ ॥ पकडवाथी आतुर
थएला ए बलवान् दैत्ये मोटा पर्वत जेवडुं पोतानुं रूप धरीने पोताना शरीरने छोडाववा मांड्युं पण छोडावी शक्यो नहि ॥ ३२ ॥ भगवाने तेने बे
हाथथी पकडी धरती पर पाडीने, आकाशमां देवताओ जोई रह्या एवी रीते, पशुने जेम मारे तेम मारी नाख्यो ॥ ३३ ॥

१ व्योमासुरनो वध जोके पेहेलांज भगवाने कन्योछे तोपण वेषधारीओना वधना प्रसंगेनेलीधे शुक्रदेवजीए तेनुं अहीं वर्णन आप्युं छे.

गुफाना ढांकणानि तोडी नाखी गोवाळियाओने दुःखमांथी कहाड्या. पछी देवता अने गोवाळियाओ जेनी स्तुति करवा लाग्या एवा भगवान् पोताना गोकुलमां पधान्या ॥ ३४ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो साडत्रीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ३७ ॥ शुकदेवजी केहेछे. — मोटी बुद्धि-वाळा अक्रूरजी पण ते रात्रि मथुरामां रहीने बीजे दहाडे रथमां बेसी नंदरायना गोकुलमां जवा नीकळ्या ॥ १ ॥ मार्गमां चालतां श्रीकृष्ण भगवानमां जेने परम भक्ति उत्पन्न थई एवा अक्रूरजी आप्रमाणे विचार करवा लाग्या ॥ २ ॥ अक्रूरजी विचार करेछे. — में कयुं कल्याण कयुं हशे ? कयुं मोटुं तप कयुं हशे ? अने पात्रने कयुं दान आप्युं हशे के जेना प्रभावथी आज मने भगवाननुं दर्शन थशे ॥ ३ ॥ जेम शूद्रजातिना माणसने देवदनुं उच्चारण दुर्लभ छे तेम हुं के जे विषयोमां आसक्त छुं तेने भगवाननुं दर्शन पण दुर्लभ छे एम मानुंछुं ॥ ४ ॥ अथवा एम नहि. हुं अधम

गुहापिधानं निर्भिद्य गोपान्निःसार्य कृच्छृतः ॥ स्तूयमानः सुरैर्गोपैः प्रविवेश स्वगोकुलम् ॥ ३४ ॥ इति श्रीभागवते महा-पुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे व्योमासुरवधो नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ अक्रूरोऽपि च तां रात्रिं म-धुपुर्यां महामतिः ॥ उषित्वा रथमास्थाय प्रययौ नंदगोकुलम् ॥ १ ॥ गच्छन्पथि महाभागो भगवत्संबुजेक्षणे ॥ भक्तिं परामुपगत एवमेतदचिंतयत् ॥ २ ॥ किं मयाचरितं भद्रं किं तप्तं परमं तपः ॥ किं वाऽथायर्हते दत्तं यद्रक्ष्याम्यद्य केशवम् ॥ ३ ॥ ममेतदुर्लभं मन्य उत्तमश्लोकदर्शनम् ॥ विषयात्मनो यथा ब्रह्मकीर्तनं शूद्रजन्मनः ॥ ४ ॥ मैवं ममाधमस्यापि स्यादेवाच्युतदर्शनम् ॥ हिय-माणः कालनद्या क्वचित्तरति कश्चन ॥ ५ ॥ ममाद्यामंगलं नष्टं फलवांश्चैव मे भवः ॥ यं नमस्ये भगवतो योगिभ्येषां ध्रिपंकजम् ॥ ६ ॥ कंसो वताऽद्याकृत मेऽत्यनुग्रहं द्रक्ष्येऽधिपद्मं प्रहितोऽमुना हरेः ॥ कृतावतारस्य दुरत्ययं तमः पूर्वैः स्तरन्यन्नखमंडलत्विषा ॥ ७ ॥

छतां पण मने भगवाननुं दर्शन मळशेज. जेम नदीमां तणाता जता खडआदि पदार्थोमां कोई पदार्थ कोई समये कांटे आवेछे तेम कर्मनेलीधे कालरूप नदीमां तणाता जता जीवोमां पण कोई जीव तरीने पार पामे ए वात संभवे छे ॥ ५ ॥ मारी आ प्रवृत्तिथीज मारुं सघळुं पाप नाश पाम्युं अने जन्म सफल थयो जणायछे के जेथी योगीओए ध्यान करवा योग्य भगवच्चरणारविंदने हुं प्रणाम करीश ॥ ६ ॥ अहो ! कंसे मारा उपर मोटो अनुग्रह कय्यो; केम के तेणे मोकलेलो हुं पृथ्वीमां अवतरेला परमेश्वरना चरणारविंदनुं दर्शन करीश के जे चरणारविंदना नखमंडलनी कांतिथी पूर्वना महात्मा लोको आ अपार संसाररूपी अंधाराने तरी गया छे ॥ ७ ॥

१ आ आडत्रीशमा अध्यायमां अक्रूरजी मार्गमां जेवो विचार करीने गोकुलमां गया ते प्रमाणेज श्रीकृष्ण अने बलभद्रे तेमने पोताने घर तेडी जईने तेमनो सारी रीते सत्कार कय्यो, ए कथा केहेवामां आवशे.

ब्रह्मा अने सदाशिव आदि देवताओए, लक्ष्मी देवीए अने भक्तजनसहित मुनिओए पूजेलुं अर्थात् परम ऐश्वर्य, परम सौभाग्य अने परम पुरु-
पार्थरूप ए चरणारविंद कृपालुपणाथी अनुचरोनी साथे गायोने चारवामाटे वनमां फरेछे अने वळी ए मात्र प्रेमथीज सुलभ छे; केम के गोपीओ-
नां पण स्तनउपरनां केसरथी रंगाएलुं छे ॥ ८ ॥ हसीने जोनार, रातां कमल सरखां नेत्रवाळुं, बांका केशोथी वीटाएलुं अने जेमां कपोल तथा
नासिका सुंदर छे एवुं भगवाननुं मुखारविंद हुं अवश्य देखीश; केम के आ हरणो मने जमणां उतरेछे ॥ ९ ॥ पृथ्वीनो भार उतारवानेमाटे
पोतानी इच्छाथी मनुष्यरूपे अवतरेला विष्णुना सुशोभित स्वरूपनुं मने आज दर्शन थशे? अने जो ते दर्शन थाय तो अनायासे मारां नेत्रनुं सा-

यदर्चितं ब्रह्मभवादिभिः सुरैः श्रिया च देव्या मुनिभिः ससाल्वैः ॥ गोचराणायानुचरैश्चरद्गने यद्गोपिकानां कुचकुंडुमांकितम् ॥
॥ ८ ॥ द्रक्ष्यामि नूनं सुकपोलनासिकं स्मितावलोकारुणकंजलोचनम् ॥ मुखं मुकुंदस्य गुडालकावृतं प्रदक्षिणं मे प्रचरति वै
मृगाः ॥ ९ ॥ अप्यद्य विष्णोर्मनुजत्वमीयुषो भारवताराय भुवो निजेच्छया ॥ लावण्यधाम्नो भवितोपलंभनं मह्यं न न स्या-
त्फलमंजसा दृशः ॥ १० ॥ य ईक्षिताऽहं रहितोऽप्यसस्ततोः स्वतेजसाऽपास्ततमोभिदात्रमः ॥ स्वमाययात्मन् रचितैस्तदीक्षया
प्राणाक्षधीभिः सदनेष्वभीयते ॥ ११ ॥ यस्याखिलाभीवहभिः सुमंगलैर्वाचो विमिश्रा गुणकर्मजन्मभिः ॥ प्राणंति शुभंति पुनं-
ति वै जगद्यास्तद्विरक्ताः श्वशोभना मताः ॥ १२ ॥ स चावतीर्णः किल सात्वतान्वये स्वसेतुपालामरवर्यशर्मकृत् ॥ यशो वित-
न्वन्नज आस्त ईश्वरो गायंति देवा यदशेषमंगलम् ॥ १३ ॥

फल्य नहि थाय एम नहि ॥ १० ॥ पोतानी^१ दृष्टिथीज कार्यो तथा कारणोना कर्तो छतां पण अहंकार रहित जे ईश्वर पोताना नित्यस्वरूपना
साक्षात्कारनेलीधे अज्ञान, भेद अने भ्रमथी रहित छे तोपण पोतानेज आधीन रेहेनारी मायाए पोतानीज दृष्टिना प्रभावथी प्राण, इंद्रियो
अने बुद्धिनी साथे पोतामांज रचेला जीवोने, जाणे वृंदावनना वृक्षोमां अने गोपीओना घोरोमां लीलाथी कर्म करता होय अने आसक्त थई
गया होय एवा जणाय छे ॥ ११ ॥ जे^२ ईश्वरनां सर्व लोकोनां पापोने टाळनार अने महामंगलरूप गुण, जन्म अने कर्मोना वर्णनवाळी वाणी ज-
गतने जीवाडेछे, शोभा आपेछे ने पवित्र करेछे अने तेवा वर्णन वगरनी वाणी सारी रीतना अलंकारवाळी छतां पण वस्त्रादिकथी शणगारेला शब

१ 'आपणनी पेटेज स्थले कर्तो अने भोक्तापणाआदि धर्मो जेमां देखाय छे ते श्रीकृष्णने विष्णु शी रीते गणाय' ए आशंकाने पोताना विचार-
थी मटाडतां, 'तेमने हुं देखीश' एवो मनोरथ करेछे. २ ईश्वर सर्व प्रकारे अहंकारादिकथी रहित छतां पण पोते लोकोपर अनुग्रह करवासारू लीला
करेछे, एम केहेछे.

જેવી માનેલી છે; તે ईश्वर પોતે કરેલી વર્ણાશ્રમની મર્યાદાઓને પાલનારા લોકપાલોને સુખ આપવાસારૂં યાદવોના વંશમાં અવતરેલા છે અને દેવતાઓ જેતું ગાયન કરેછે એવા સર્વ મંગલરૂપ યશને વિસ્તારતા વ્રજમાં રહેછે ॥ ૧૨ ॥ ૧૩ ॥ મહાત્માઓના ગુરુ અને ગતિરૂપ તે ईश्वર કે જે ત્રૈલોક્યમાં સર્વોત્તમ, લક્ષ્મીના પ્રિય સ્થાનકરૂપ અને નેત્રવાળાઓને મોટા ઉત્સવરૂપ શરીરને ધરી રહ્યા છે તેમને હું આજ દેવીશ; કેમ કે પ્રાતઃકાલમાં મને સારાં શકુન થયાં છે ॥ ૧૪ ॥ દર્શન થતાં તુરંતજ રથમાંથી ઉતરીને એ મુલ્ય પુરુષ શ્રીકૃષ્ણ અને બલભદ્રના ચરણ કે જેઓનું યોગીઓ પણ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિને માટે કેવલ બુદ્ધિથી જ ધ્યાન કરેછે તેઓમાં હું સાક્ષાત્ પ્રણામ કરીશ અને એમની સાથે જે તેઓના મિત્ર ગોવાળીઓ હશે તેઓને પણ પ્રણામ કરીશ ॥ ૧૫ ॥ હું એમના ચરણના મૂલમાં પડીશ તે સમયે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્, પોતાનું હસ્તકમલ કે જે કાલરૂપી સર્પે બીહીવડાવેલા

તં ત્વદ્ય દ્વનં મહતાં ગતિં ગુરું ત્રૈલોક્યકાંતં દશિમન્મહોત્સવમ્ ॥ રૂપં દધાનં શ્રિયદ્દિપ્સિતાસ્પદં દ્રક્ષ્યે મમાસન્નુષસઃ સુદર્શનાઃ ॥ ૧૪ ॥ અથાવરૂઢઃ સપદીશયો રથાત્પ્રધાનપુંસોશ્રણં સ્વલબ્ધયે ॥ ધિયા ધૃતં યોગિભિર્યદ્ધં ધ્રુવં નમસ્ય આભ્યાં ચ સર્વીન્વનૌકસઃ ॥ ૧૫ ॥ અપ્યંધ્રિમૂલે પતિતસ્ય મે વિભુઃ શિરસ્યધાસ્યન્નિજહસ્તપંકજમ્ ॥ દત્તાભયં કાલભુજંગરંહસા પ્રોદ્ધિજિતાનાં શરણૈષિણાં નૃણામ્ ॥ ૧૬ ॥ સમર્હણં યત્ર નિધાય કૌશિકસ્તથાબલિશ્રાપ જગત્રયેંદ્રતામ્ ॥ યદ્વા વિહારે વ્રજયોષિતાં શ્રમં સ્પર્શેન સૌગંધિકગંધ્યપાનુદત્ ॥ ૧૭ ॥ ન મથ્યુપૈપ્યત્યરિબુદ્ધિમચ્યુતઃ કંસસ્ય દૂતઃ પ્રહિતોઽપિ વિશ્વદૃક્ ॥ યૌતર્વેદિશ્ચેતસ એતદીક્ષિતં ક્ષેત્રજ્ઞ ઇક્ષ્ત્યમલેન ચન્ધુષા ॥ ૧૮ ॥ અપ્યંધ્રિમૂલેઽવહિતં કૃતાંજલિં મામીક્ષિતા સસ્મિતમાર્દયા દશા ॥ સપદ્યપધ્વસ્તસમસ્તકિલ્બિષો વોદા મુદં વીતવિશંક ઋજિતામ્ ॥ ૧૯ ॥

અને શરણને ઇચ્છનારા મનુષ્યોને અભય દેનાર છે તેને મારા મસ્તક ઉપર ધરશે ? ॥ ૧૬ ॥ ઇંદ્ર અને વલિરાજા જે હસ્તકમલમાં પૂજનરૂપ દાન આપીને વ્રણ લોકના સ્વામીપણને પામેલા છે અને સૌગંધિક નામના કમલજેવી સુગંધિવાળા જે હસ્તકમલે રાસક્રીડાના સમયમાં પોતાના સ્પર્શથી વ્રજાંગનાઓનો પરિશ્રમ ટાલ્યો હતો ॥ ૧૭ ॥ હું જોકે કંસનો મોકલેલો દૂત છું તો પણ ભગવાન્ મને ‘આ શત્રુનો છે’ એમ ગણશે જ નહિ, કેમ કે એ પોતે સર્વજ્ઞ અને અંતર્યામી હોવાનેલીધે પોતાના નિત્યજ્ઞાનથી મારા મનની અને બહારની ચેષ્ટાને જાણેછે ॥ ૧૮ ॥ હું બહારથી કંસને અનુસરું છું અને અંદરથી ભગવાનને અનુસરું છું એ સઘળું ભગવાન્ જાણેછે. હું એમના ચરણની પાસે સાવધાનપણથી હાથ જોડી ઉભો રહીશ ત્યારે હસીને કોમલ દૃષ્ટિથી ભગવાન્ મારી સામું જોશે તો તે સમયે તુરંતજ સર્વ પાપથી અને શંકાથી મુક્ત થઈને હું મારે આનંદ પામીશ ॥ ૧૯ ॥

हुं के जेनो भगवान् विना बीजो कोई इष्टदेव नथी अने बळी तेमनो बहुज खेही पित्राई छुं तेनुं ए भगवान् पोताना मोटा हाथथी ज्यारे आलिंग-
न करशे ल्यारेज मारो देह अत्यंत पवित्र थशे अने आ देहमांथी कर्मबंधन पोचुं पडीजशे ॥ २० ॥ हुं प्रणाम करी हाथ जोडी उभो रहीश ल्यारे
मने आलिंगन आपीने मोटी कीर्त्तिवाळा भगवान् ज्यारे 'हे अक्रूर ! हे काका !' एम कहीं बोलवशे ल्यारेज मारो जन्म सफल थशे. भगवान् जे-
नो अनादर करे तेना जन्मने धिक्कार छे ॥ २१ ॥ जोके ते श्रीकृष्णने प्रिय, अप्रिय, हितकारी, द्वेषनुं पात्र के उपेक्षानुं पात्र कोई पण नथी तोपण
आश्रय लेनाराओने पुरुषार्थ आपनार ए भगवान् कल्पवृक्षनी पेटे भजनाराओने भजेछे ॥ २२ ॥ हुं ज्यारे प्रणाम करी हाथ जोडीश ल्यारे मारा
हाथ झालीलैतां हासपूर्वक आलिंगन करी घरमां तेडी जई सघळा सत्कार आपीने मोटा भाई बलभद्र पोताना बंधुओविषे कंसे चलावेली वर्त्त-

सुहृत्तमं ज्ञातिमनन्यदैवतं दोभ्यां बृहद्भ्यां परिरप्यतेऽथ माम् ॥ आत्मा हि तीर्थीक्रियते तदैव मे बंधश्च कर्मात्मक उच्छ्वसि-
त्यतः ॥ २० ॥ लब्धांगसंगं प्रणतं कृतांजलिं मां वक्ष्यतेऽक्रूर ततेत्युरुश्रवाः ॥ तदा वयं जन्मभृतो महीयसा नैवाहतो यो धि-
गमुष्य जन्म तत् ॥ २१ ॥ न तस्य कश्चिद्वयितः सुहृत्तमो न चाप्रियो द्वेष्य उपेक्ष्य एव वा ॥ तथाऽपि भक्तान्भजते यथा तथा
सुरदुभो यद्रदुपाश्रितोऽर्थदः ॥ २२ ॥ किं वाग्रजो माज्वनतं यदूत्तमः समन्यपरिष्वज्य गृहीतमंजलौ ॥ गृहं प्रवेश्यामसमस्तस-
त्कृतं संप्रक्ष्यते कंसकृतं स्वबंधुषु ॥ २३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इति संचितयन्कृष्णं श्वफल्कतनयोऽध्वनि ॥ रथेन
गोकुलं प्राप्तः सूर्यश्चास्तगिरिं नृप ॥ २४ ॥ पदानि तस्याखिललोकपालकिरीटजुष्टमलपादरेणोः ॥ ददर्श गोष्ठे क्षितिकौतुका-
नि विलक्षितान्यजनयवांकुशाद्यैः ॥ २५ ॥ तद्दर्शनाद्वादविवृद्धसंभ्रमः प्रेम्णोर्ध्वरोमाऽश्रुकलकुलेक्षणः ॥ रथादवस्कंद्य स तेष्वचेष्टत
प्रभोरसून्यंग्रिरजांस्यहो इति ॥ २६ ॥

पुनकविषे मने पूछशे ? ॥ २३ ॥ शुकदेवजी केहेछे. — हे राजा ! एप्रमाणे मार्गमां भगवाननुं चितन करता जता अक्रूरजी रथथी गोकुलमां आव्या त्यां
सूर्य अस्ताचलमां गयो. [आथमी गयो.] ॥ २४ ॥ भगवान् के जेमनां चरणारविंदनी पवित्र रजने सघळा लोकपालो पोताना मुकुटोपर धरेछे तेमनां
कमल, यव अने अंकुश आदिनी रेखाओ उपरथी ओलखाई आवतां पगलां के जेओ पृथ्वी उपर जाणे पृथ्वीना शणगारज होय एवी रीते उठी
रखां हतां तेओने अक्रूरजीए दीठां ॥ २५ ॥ ए पगलांना दर्शनना आनंदथी अक्रूरजीने भारे संभ्रम वध्यो; प्रेमथी रुवाडां उभां थई गयां;
अने आंख्यो आंसुनां टीपांओथी व्याकुल थई गई. अहो ! आ प्रभुना चरणनी रज दुर्लभ छे एम धारीने रथमांथी हेठा उतरी अक्रूरजी ते-
ओमां लोटी पड्या ॥ २६ ॥

અકૂરજીને કંસના સંદેશાથી માંડીને ભગવાનનાં દર્શન અને શ્રવણાદિકવિષેનો જે પુરુષાર્થ વર્ણન કરવામાં આવ્યો તે પુરુષાર્થ જો વીજા મનુષ્યોથી પળ દેમ, ભય અને શોકને છોડી દેતાં કરી શકાય તો પછી ઈથી ઉપરાંત મનુષ્યજન્મ આવવાનું વીજું કશું ફલ નથી ॥ ૨૭ ॥ શ્રીકૃષ્ણ અને બલભદ્ર વ્રજમાં ગાયો દોહોવાના સ્થાનકમાં ગયા હતા ત્યાં તેઓને અકૂરજીએ દીઠા. શ્રીકૃષ્ણે પીલાં વસ્ત્ર પેહેન્યાં હતાં અને બલભદ્રે શ્યામ વસ્ત્ર પેહેન્યાં હતાં. બંનેની આંખ્યો શરદ્ કટુના કમલસરસી હતી ॥ ૨૮ ॥ એકનો વર્ણ શ્યામ હતો અને વીજાનો શ્વેત હતો. અવસ્થા કિશોર હતી. હાથ મોટા હતા. બંને લક્ષ્મીના નિવાસરૂપ હતા. મુખ સુંદર હતાં. ચાલ નાહાના હાર્થીના જેવી હતી. કાન્તિ સર્વોત્તમ હતી ॥ ૨૯ ॥ એ બંને મહાત્મા ધ્વજ, વજ્ર, અંકુશ અને કમલની રેખાના ચિહ્નવાળા ચરણથી વ્રજને શોભા આપતા હતા. દ્વાપરવંક હસીને જોતા હતા ॥ ૩૦ ॥ ઉદાર અને મનોહર કીડા

દેહમૃતામિયાનથી હિત્વા દંભં મિયં શુચમ્ ॥ સંદેશાદ્યો હરેલિંગદર્શનશ્રવણાદિભિઃ ॥ ૨૭ ॥ દદર્શ કૃષ્ણં રામં ચ વ્રજે ગોદો-
હનં ગતૌ ॥ પીતનીલાંવરઘૌ શરદંબુરુહેક્ષણૌ ॥ ૨૮ ॥ કિશોરૌ શ્યામલશ્વૈતૌ શ્રીનિકૈતૌ વ્રહ્મજૌ ॥ સુમુલૌ સુંદરવરૌ ચાલદ્વિ-
દવિક્રમૌ ॥ ૨૯ ॥ ધ્વજવજ્રાંકુશાંભોજૈશ્ચિન્હિતૈરંઘ્રિભિર્વ્રજમ્ ॥ શોભયંતૌ મહાત્માનૌ સાનુકોશસ્મિતેક્ષણૌ ॥ ૩૦ ॥ ઉદારચરિક્રી-
ડૌ સ્વગ્વિણૌ વનમાલિનૌ ॥ પુણ્યગંધાનુલિપ્તાંગૌ સ્વાતૌ વિરજવાસમૌ ॥ ૩૧ ॥ પ્રધાનપુરુષાવાદૌ જગદ્દેતૂ જગત્પતી ॥ અવતીર્ણૌ
જગત્યર્થે સ્વાંશેન વલકેશવૌ ॥ ૩૨ ॥ દિશો વિતિમિરા રાજન્ કુર્વાણૌ પ્રભયા સ્વયા ॥ યથા મારકતઃ શૈલો રૌપ્યશ્ચ કનકાચિતૌ
॥ ૩૩ ॥ સ્થાનૂર્ણમવપ્ત્ય મોઙ્ક્રઃ સ્નેહવિહ્વલઃ ॥ પપાત ચરણોપાંતે દંડવદ્રામકૃષ્ણયોઃ ॥ ૩૪ ॥ ભગવદર્શનાહ્લાદવાપ્પપર્યાકુલેક્ષ-
ણઃ ॥ પુલકાચિતાંગ ઔત્કંઠ્યાત્સ્વાખ્યાને નાશકનૃપ ॥ ૩૫ ॥

કરતા હતા. રત્નની માલા તથા વનમાલા પણ પેહેરી હતી. ઉત્તમ ચંદનનું શરીરમાં લેપન કન્યું હતું. નાહ્યા હતા. વસ્ત્ર સ્વચ્છ પેહેન્યાં હતાં ॥ ૩૧ ॥
પોતાની કાંતિથી દિશાઓનો અંધકાર મટાડતા હતા. જેમ સુવર્ણથી વ્યાપ્ત થયેલા મરકતમણિના અને રૂપાના પર્વત શોભે તેમ સુવર્ણના અલંકારો-
થી બંને શોભતા હતા. મુખ્ય પુરુષ, સર્વના આદિ, જગતના કારણરૂપ, જગતના પતિ અને પૃથ્વીનો માર ઉતારવામારૂજ ભિન્ન ભિન્ન શરીરથી અવ-
તરેલા એ બલભદ્ર અને શ્રીકૃષ્ણને જોઈ સ્નેહથી વિહ્વલ થયેલા તે અકૂરજી તુરત રથમાંથી ઉતરી પડી તેઓના ચરણની પાસે દંડ [લાકડી] ની
પેઠે પડ્યા ॥ ૩૨ ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥ હે રાજા ! ભગવાનના દર્શનનો આનંદ થવાનેલીધે આંસુથી નેત્ર વ્યાકુલ થઈ જતાં અને ઉત્કંઠાથી રૂપાણાં ઉભાં
થઈ જતાં અકૂરજી પોતાનું નામ લઈને ‘હું પ્રણામ કરું છું’ એમ કહી શક્યા નહિ ॥ ૩૫ ॥

प्रसन्न थएला अने भक्तोपर प्रीति राखनारा भगवाने तेमना मननी सधळी वान जाणी लई चक्रना चिह्नवाळा पोताना हाथथी तेमने खेंची लईने आलिंगन कऱ्युं ॥ ३६ ॥ श्रीकृष्णसहित मोटा मनवाळा बलभद्र पण पोताने नमेला अक्रूरजीनुं आलिंगन करी पोताना हाथथी तेमना बन्ने हाथ झालीने घेर तेडी गया ॥ ३७ ॥ पछी ‘भले आव्या’ एम कही कुशलप्रश्न पछी तेमने सुंदर आसन आप्युं तथा विधिप्रमाणे तेमना पग धोई मधुपर्कना पूजननुं अर्पण कऱ्युं तथा गायनुं निवेदन करी पग चांप्या. प्रीतिवाळा बलभद्रे अक्रूरजीनो थाक उतरी गया पछी तेमने घणा गुणवाळुं पवित्र अन्न श्रद्धाथी जमवा आप्युं ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ परम धर्म जाणनारा बलभद्रे अक्रूरजी जमी रह्या पछी प्रीतिथी मुखवास, चंदन अने पुष्प आपी-

भगवांस्तमभिप्रेत्य रथांगांकितपाणिना ॥ परिरेभ्युपाकृष्य प्रीतः प्रणतवत्सलः ॥ ३६ ॥ संकर्षणश्च प्रणतमुपगुह्य महामनाः ॥ गृहीत्वा पाणिना पाणी अनयत्सामुजो गृहम् ॥ ३७ ॥ पृष्ठाथ स्वागतं तस्मै निवेद्य च वरासनम् ॥ प्रक्षाल्य विधिवत्पादौ मधुपर्कार्हणमाहरत् ॥ ३८ ॥ निवेद्य गां चातिथये संवाह्य श्रान्तमादृतः ॥ अन्नं बहुगुणं मेध्यं श्रद्धयोपाहरद्विभुः ॥ ३९ ॥ तस्मै भुक्त्वते प्रीत्या रामः परमधर्मवित् ॥ मुखवासैर्गन्धमाल्यैः परां प्रीतिं व्यधात्पुनः ॥ ४० ॥ पप्रच्छ सत्कृतं नंदः कथं स्थ निरनुगृहे ॥ कंसे जीवति दाशार्ह सौनपाला इवावयः ॥ ४१ ॥ योज्वधीत्स्वस्वस्तोकान् क्रोशंत्या असुतृप्खलः ॥ किं नु स्वित्तत्प्रजानां वः कुशलं विमृशामहे ॥ ४२ ॥ इत्थं सूतृतया वाचा नंदेन सुसभाजितः ॥ अक्रूरः परिपृष्टेन जहावध्वपरिश्रमम् ॥ ४३ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे अक्रूरागमनं नाम अष्टत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

ने तेमने वळी बहुज राजी कऱ्या ॥ ४० ॥ सारी रीते सत्कार कऱ्या पछी नंदराये अक्रूरजीने पृछ्युं के- ‘हे अक्रूरजी ! निर्दय कंस जीवेछे त्यांसुधी कसाईना रक्षणतळे बंधाएला घेठाओना जेवी स्थितिवाळा तमो कया प्रकारथी जीवो छो ? ॥ ४१ ॥ खल अने पोतानी इंद्रियोने तस करनारा जे कंसे पोतानी बेन चीसो नाखतां छतां तेनां बालकोने मारी नाख्यां तेनी प्रजा थईने रहेला तमलोकोने जीवन पण दुर्लभ छे त्यां कुशलनो तो शोज विचार करिये ?’ ॥ ४२ ॥ एप्रमाणे नंदराये मधुर वचनथी सारी रीते सत्कार करेला अक्रूरजीनो मार्गनो परिश्रम तो नंदरायना पूछवार्थीज मटी गयो ॥ ४३ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो आडित्रीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ३८ ॥

१ हाथमां चक्रनुं चिह्न देखाईनि जाणे कंसने मारवानुं पोतानुं सामर्थ्य देखाड्युं होय.

શુકદેવજી કેહેછે'.- પલંગપર સુખથી બેઠેલા અને બલભદ્ર તથા શ્રીકૃષ્ણે ઘણું માન આપેલા અકૂરજીના સઘલા મનોરથો સિદ્ધ થયા કે જે તે-મણે માર્ગમાં કન્યા હતા ॥ ૧ ॥ લક્ષ્મીના નિવાસરૂપ ભગવાન પ્રસન્ન થાય ત્યારે કશી વસ્તુ દુર્લભ રહેતી નથી તોપણ હે રાજા ! ભગવાનના સાચા ભક્તો કોઈ વસ્તુની ઇચ્છા કરતા નથી ॥ ૨ ॥ દેવકીના પુત્ર ભગવાને રાતનું વ્યાલું કરીને 'કંસ સંબંધીઓ સાથે કેવી રીતે ચાલેછે તથા તેણે બીજું શું કરવા ધોરેલું છે' એવિયે અકૂરજીને આપ્રમાણે પૂછ્યું ॥ ૩ ॥ ભગવાન પૂછેછે.- હે તાત ! હે સૌમ્ય ! તમે પ્રસન્નતાથી આવ્યા છો ? તમારું મલું થયો. આપણા સપિંડ, બંધુ અને સંબંધીઓ સુખી છે ? તથા રોગરહિત છે ? ॥ ૪ ॥ આવી રીતનું પૂછવું પણ આ સમયમાં ઘટતું નથી; કેમ કે કુલમાં રોગરૂપ અને અમારો મામો કેહેવાતો કંસ વૃદ્ધિ પામેછે ત્યાં આપણા જ્ઞાતિઓનું અને તેની પ્રજાનું શું કુશલ પૂછું ? ॥ ૫ ॥ અહો ! અમારે માટે અ-

શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ સુલોપવિષ્ટઃ પર્યંકે રામકૃષ્ણોરુમાનિતઃ ॥ લેભે મનોરથાન્ મર્વાન્ પથિ યાન્સ ચકાર હ ॥ ૧ ॥ કિમલભ્યં ભગવતિ પ્રસન્ને શ્રીનિકેતને ॥ તથાપિ તત્પરા રાજન્ ન હિ વાંઙ્મિતિ કિંચન ॥ ૨ ॥ ભાયંતનાશનં કૃત્વા ભગવાન્દેવકીસુતઃ ॥ સુ-હૃત્સુ વૃત્તં કંસસ્ય પપ્રચ્છાન્યચ્ચિકીર્ષિતમ્ ॥ ૩ ॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ તાત સૌમ્યગતઃ કચ્ચિત્સ્વાગતં ભદ્રમસ્તુ વઃ ॥ અપિ સ્વ-જ્ઞાતિવંધ્વનામનમીવમનામયમ્ ॥ ૪ ॥ કિં નુનઃ કુશલં પૃચ્છે એધમાને કુલામયે ॥ કંસે માતુલનાશ્રયં સ્વાનાં નસ્તત્પ્રજાસુ ચ ॥ ૫ ॥ અહો અસ્મદમ્ભૂરિ પિત્રોર્ધૈર્જિનમાર્યયોઃ ॥ યદ્દેતોઃ પુત્રમરણં યદ્દેતોર્વધનં તયોઃ ॥ ૬ ॥ દિષ્ટ્યાઽધ્ય દર્શનં સ્વાનાં મહ્યં વઃ સૌમ્ય કાંક્ષિતમ્ ॥ સંજાતં વર્ણયતાં તાત તવાગમનકારણમ્ ॥ ૭ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ પૃષ્ઠો ભગવતા સર્વં વર્ણયામાસ માધવઃ ॥ વૈરા-નુબંધં યદુષુ વસુદેવવધોદયમમ્ ॥ ૮ ॥ યત્સંદેશો યદર્થં વા દૂતઃ સંપ્રેષિતઃ સ્વયમ્ ॥ યદુત્તં નારદેનાસ્ય સ્વજન્માનકદંડુભેઃ ॥ ૯ ॥

મારાં નિરપરાધ માબાપને બહુ દુઃખ પડ્યું. તેઓના પુત્રોનું મરણ તથા તેઓને વંધન મારે માટે જ થયું છે ॥ ૬ ॥ હે સૌમ્ય ! તમે કે જે પોતાના છો તેના દર્શનને હું ઇચ્છતો જ હતો તે આજ થયું એ ઘણું સારું થયું. હે તાત ! હવે જે તમારે આવવાનું કારણ હોય તે કહો ॥ ૭ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.- એપ્રમાણે ભગવાને પૂછતાં યાદવોની સાથે કંસે રાખેલો વૈરાનુબંધ, કંસે કરેલો વસુદેવના વધનો ઉદયમ, જે ધનુર્યાગનો સમાચાર લઈને પોતે આવ્યા છે તે, ચાણૂરાદિક પાસે મરાવી નાખવાને પોતાને દૂતરૂપે મોકલેલ છે તે, અને નારદજીએ કંસની પાસે વસુદેવથી ભગવાનનો જન્મ થયાની વાત કહી હતી તે, એ સઘળું અકૂરજીએ કહી દેવાડ્યું ॥ ૮ ॥ ૯ ॥

૧ આ ઓગણચાલીશમા અધ્યાયમાં ભગવાન મથુરામાં પધારતાં ગોપીઓએ વિરહના વિલાપ કન્યા અને અકૂરજીને યમુનાજીમાં વિષ્ણુના લોકનું દર્શન થયું, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

अक्रूरजीतुं वचन सांभळी शत्रुओंने मारनार भगवान् अने बलभद्रे हसीने पोताना पिता नंदरायनी पासे कंसराजाए आज्ञा कऱ्यानी वात कही देखाडी ॥ १० ॥ नंदराये पण गोवाळीआओने आज्ञा करी के—‘सघळा प्रकारना गायोना रस अने उत्तम उत्तम वस्तुओंने साथे ल्यो अने गाडां जोडो. आवती काले मथुरामां जाशुं, राजाने रस देशुं अने मोटो उत्सव जोशुं. देशी लोको मथुरामां जायछे.’ एप्रमाणे नंदराये पोताना गोकुलमां कोटवाळपासे साद फेरवाव्यो ॥ ११ ॥ १२ ॥ ए वात सांभळी अने बलभद्र तथा श्रीकृष्णने मथुरामां लई जवासारू अक्रूरजीने व्रजमां आवेल जाणी गोपीओ बहुज खेद पामी ॥ १३ ॥ केटलीएक गोपीओंनां मुखनी शोभा ए वातथी उत्पन्न थएला हृदयना तापथी अने तेथी थएला श्वासथी

श्रुत्वाऽक्रूरवचः कृष्णो बलश्च परवीरहा ॥ प्रहस्य नंदं पितरं राज्ञादिष्टं विजज्ञतुः ॥ १० ॥ गोपान् समादिशत्सोऽपि गृह्यतां सर्व-
गोरसः ॥ उपायनानि गृहीध्वं युज्यंतां शकटानि च ॥ ११ ॥ यास्यामः श्वो मधुपुरीं दास्यामो नृपते रसान् ॥ द्रक्ष्यामः सुमहत्प-
र्वं यांति जानपदाः किल ॥ एवमाधोषयत्क्षत्रा नंदगोपः स्वगोकुले ॥ १२ ॥ गोप्यस्तास्तदुपश्रुत्य बभूवुर्व्यथिता भृशम् ॥ राम-
कृष्णौ पुरीं नेतुमक्रूरं व्रजमागतम् ॥ १३ ॥ काश्चित्तत्तहृत्तापश्वासम्लानमुखिश्रियः ॥ संमदुकूलवलयकेशग्रंथ्यश्च काश्चन ॥
॥ १४ ॥ अन्याश्च तददुध्याननिवृत्ताशेषवृत्तयः ॥ नाभ्यजानन्निमं लोकमात्मलोकं गता इव ॥ १५ ॥ संसृत्यश्रपराः शौरे-
नुरागस्मितेरिताः ॥ हृदिस्पृशश्चित्रपदा गिरः संमुमुहुः स्त्रियः ॥ १६ ॥ गतिं सुललितां चेष्टां स्निग्धहासावलोकनम् ॥ शोकाप-
हानि नर्माणि प्रोद्धामचरितानि च ॥ १७ ॥ चितयंत्यो मुकुंदस्य लीलाविरहकातराः ॥ समेताः संघशः प्रोचुरश्रुमुख्यो-
ऽन्युताशयाः ॥ १८ ॥ ॥ ॥ ॥

करमाई गई. केटलीएक गोपीओंनां वल्ल, कंकण अने केशनी ग्रंथिओ, शिथिल थई जवा लाग्यां ॥ १४ ॥ भगवानना ध्याननेलीछे केटलीएक गो-
पीओंनी सघळी इंद्रियोनी वृत्तिओ बंध पडीजतां मुक्तलोकोनी पेटे तेओंने पोताना देहनुं पण भान रहुं नहि ॥ १५ ॥ स्नेहपूर्वक मंदहास्ये प्रेरेली,
हृदयमां लागी रहेली अने विचित्र पदवाळी भगवाननी वातोने संभारती केटलीएक स्त्रियो मूर्च्छा पामी गई ॥ १६ ॥ भगवाननी सुंदर चाल,
चेष्टा, स्नेहभरेला हास्यपूर्वक जोबुं, शोकने मटाडनार हांसीनां वचनो अने सर्वोत्तम चरित्रोनुं चिंतन करती, भगवाननी लीलाना विरहथी बीती
अने भगवानमांज जेओंनां चित्त लाग्यां हातां एवी ते गोपीओ टोळेढोळां मळीने रोती रोती आप्रमाणे बोलवा लागी ॥ १७ ॥ १८ ॥ ॥

१ दूध, दहि, घी विंगरे. २ ‘रस देशुं’ एम केहेवामां शब्दच्छलथी एवो पण अभिप्राय रह्यो छे के असाध्य रोगनी चिकित्सानेमाटे रस देशुं.

ગોપીઓ કેહેછે.— હે દૈવ ! તને કોઈના ઉપર દયા આવતી નથી. એક વાર મિત્રના કાર્યથી અને સ્નેહથી પ્રાણીઓને મેઢાં કરી તેઓને હજુ પૂરાં સુખ મળ્યાં ન હોય તે પેઢેલાં તું વૃથા વૃથા નોંખાં પાડી નાંખેછે, માટે તારી ક્રીડા બાલકોની રમત જેવી છે ॥ ૧૯ ॥ તું શ્યામ કેશથી વીટા-
 ણું, સુંદર કપોલવાળું, રૂપાળી નાસિકાવાળું અને શોકને મટાડનારા ગૂઢ મંદહાસ્યથી સુંદર એવું ભગવાનનું મુખારવિંદ એક વાર દેખાડીને પાછું
 અદૃશ્ય કરેછે માટે તારું કામ ધિઘ્કારવા જેવું છે ॥ ૨૦ ॥ તું કે જે કૂર છો તે વિના વીજા કોઈથી આવું કામ થાય નહિ માટે અકૂરનું નામ ધરી
 તુંજ આવેલ છો. તેં આપેલાં જે ચક્ષુથી ભગવાનના એક એક અંગમાં તારું સઘળી સૃષ્ટિનું હાપણ અમે જોયું છે તે અમારાં ચક્ષુને મૂર્ખની પેઠે તું
 હરી લઈ અમને આંધળી કરી મેલે છે. [મારું સઘળું રહસ્ય આ ગોપીઓએ જાણી લીધું એવી અસહનતાથી ભગવાનનો વિયોગ કરાવી અમોને તું

ગોપ્ય ઝુઝુઃ ॥ ॥ અહો વિધાતસ્તવ ન ક્વચિદ્યા સંયોજ્ય મૈત્ર્યા પ્રણયેન દેહિનઃ ॥ તાંશ્રાકૃતાર્થોન્વિયુનંધ્યપાર્થકં વિ-
 ક્રીડિતં તેઽર્ભકચેષ્ટિતં યથા ॥ ૧૯ ॥ યસ્ત્વં પ્રદર્શ્યાસિતકુંતલાદૃતં મુકુંદવક્ત્રં મુકપોલમુન્નમ્ ॥ શોકાપનોદસ્મિતલેશસુંદરં
 કરોષિ પારોક્ષ્યમસાધુ તે કૃતમ્ ॥ ૨૦ ॥ ક્રૂરસ્ત્વમક્રૂરસમાર્યયા સ્મ નશ્ર્ચ્છુર્હિ દત્તં હરસે વતાજ્ઞવત્ ॥ યેનૈકદેશેઽસ્તિલસ-
 ગ્સૌષ્ઠ્વં ત્વદીયમદ્રાક્ષમ વયં મધુદ્વિષઃ ॥ ૨૧ ॥ ન નંદસૂતુઃ ક્ષણભંગસૌહૃદઃ સમીક્ષતે નઃ સ્વકૃતાતુરા વત ॥ વિહાય ગેહાન્
 સ્વજનાન્ સુતાન્પત્નીંસ્તદાસ્યમદ્ધોપગતા નવપ્રિયઃ ॥ ૨૨ ॥ સુત્વં પ્રભાતા રજનીયમાશિષઃ સત્યા વશ્મ્ભુઃ પુરયોષિતાં ધ્રુવમ્ ॥ યાઃ
 સંપ્રવિષ્ટસ્ય સુત્વં વ્રજસ્પતેઃ પાસ્યંત્યપાંગોત્કલિતસ્મિતાસવમ્ ॥ ૨૩ ॥ તાસાં મુકુંદો મધુમંજુભાર્થૈર્નદીતચિત્તઃ પરવાન્મનસ્ક્ય-
 પિ ॥ કથં પુનર્નઃ પ્રતિયાસ્યતેઽવલા ગ્રામ્યાઃ સલજ્ઞસ્મિતવિભ્રમૈર્મમન્ ॥ ૨૪ ॥

આંધળી કરેછે] ॥ ૨૧ ॥ અરેરે ! ઘર, સ્વજન, પુત્ર અને પતિઓનો ત્યાગ કરી સાક્ષાત્ દાસીપણું પામેલી અને તેમણે કરેલા હાસ્યાદિકથી પરવશ
 થાણી આપણને, આ ક્ષણભંગુર સ્નેહવાળા અને જેને નવું નવુંજ પ્યારું લાગેછે એવા શ્રીકૃષ્ણ જોતા પણ નથી માટે એમને આપણે રોકશું ॥ ૨૨ ॥
 મથુરોની સ્ત્રિઓને અવશ્ય આજની રાત્રિનું પ્રભાત સારા શકુનવાળું થયું હશે અને તેઓના મનોરથ પણ સત્યજ થયા કે જે સ્ત્રિઓ મથુરામાં પધોરેલા
 ભગવાનનું મુખ કે જે નેત્રની અણીઓથી વધેલા સ્મિતનેલીધે આસવરૂપજ છે તેનું પાન કરશે ॥ ૨૩ ॥ હે સ્ત્રિઓ ! શ્રીકૃષ્ણ જોકે માબાપ આદિને
 પરાધીન છે અને ધીર છે તોપણ તે સ્ત્રિઓનાં મધની પેટે મીઠાં ભાષણોથી તેમનું ચિત્ત વશ થઈ જશે અને તેઓનાં લાજભરેલાં મંદહાસ્યોથી તથા

૧ વિધાતાને છોડી દઈ પરસ્પર વાતો કરેછે. ૨ રૂપ્યાથી બોલેછે.

ત્રિલાસોંથી ભમી જશે તેથી આપણે કે જેઓ ગામડાની રેહેનારી છિયે તેઓની પાસે પાછા શી રીતે આવશે ? ॥ ૨૪ ॥ આજ મથુરામાં દાશાર્હ, મોજ, અંધક, વૃણિ અને સાત્વત કુલના યાદવોની દૃષ્ટિઓને અવશ્ય મોટો ઉત્સવ થશે કે જેઓ લક્ષ્મીના પ્યારા અને ગુણોના સ્થાનકરૂપ શ્રીકૃષ્ણને માર્ગમાં દેવશે ॥ ૨૫ ॥ ઔવું કામ કરનારા નિર્દય માણસનું ' અકૂર ' એવું નામ નહિ હોવું જોઈએ; કેમ કે અત્યંત કૂર સ્વભાવવાળો આ માણસ, વહુજ દુઃસ્વ પામેલી આપણને ધારણા આપ્યા વિના પ્રાણથી પણ પ્યારા શ્રીકૃષ્ણને આપણે ન દેવીએ એવા દૂર સ્થલમાં લેઈ જશે ॥ ૨૬ ॥ ઔરે ! કઠણ મનવાળા આ શ્રીકૃષ્ણ રથમાં બેઠા, આ છેકેલા ગોવાળીઆઓ વળી તેની પછવાડે ગાડાંઓમાં બેસી ઉતાવળ કરેછે. આ અનીતિ જોઈને ઘરડેરા કોઈ ના પાડતા નથી. આ સમયમાં કોઈ ગોવાળીઆને વિઘ્ન, અકસ્માત વજ્રપાત કે બીજું પળ કાંઈ અનિષ્ટ થતું નથી કે જેથી આને રોકાવું

અથ ધ્રુવં તત્ર દશો ભવિષ્યતે દાશાર્હભોજાંધકવૃણિસાત્વતામ્ ॥ મહોત્સવઃ શ્રીરમણં ગુણાસ્પદં દ્રશ્યંતિ યે ચાધ્વનિ દેવકીસુ-
તમ્ ॥ ૨૫ ॥ મૈતદ્વિધસ્યાકરુણસ્ય નામ ભૂદકૂર ઇત્યેતદતીવ દારુણઃ ॥ યોઽસાવનાશ્વાસ્ય સુદુઃસ્વિતં જનં પ્રિયાત પ્રિયં નેષ્યતિ પા-
રમધ્વનઃ ॥ ૨૬ ॥ અનાર્દ્રધીરેષુ સમાસ્થિતો રથં તમન્વમી ચ ત્વરંતિ દુર્મદાઃ ॥ ગોપા અનોભિઃ સ્થવિરૈરુપેક્ષિતં દૈવં ચ નોઽધ્ય
પ્રતિકૂલમીહતે ॥ ૨૭ ॥ નિવારયામઃ સમુપેત્ય માધવં કિં નોઽકરિણ્યન્કુલવૃદ્ધચાંધવાઃ ॥ મુકુંદસંગાન્નિમિષાર્ધદુસ્યજાદૈવેન વિ-
ધ્વંસિતદીનચેતસામ્ ॥ ૨૮ ॥ યસ્યાનુરાગલલિતસ્મિતવલ્યુમંત્રલીલાઽવલોકપરિરંભણરાસગોઽધ્યામ્ ॥ નીતાઃ સ્મ નઃ ક્ષણમિવ ક્ષ-
ણદા વિના તં ગોપ્યઃ કથં ન્વતિતેરમ તમો દુરંતમ્ ॥ ૨૯ ॥

પડે. માટે આજ દૈવજ આપણનું પ્રતિકૂલ કરવા ધારેછે ॥ ૨૭ ॥ આપણે વધી ભેઝી થઈ ભગવાનને રોકિયે. કુલના ઘરડેરા અને બાંધવો આપણને શું કરી નાખશે ? અરથા નિમેષકાલ સુધી પણ છોડી શકાય નહિ એવા ભગવાનના પ્રસંગનો વિયોગ આપીને જેઓનાં ચિત્તને દૈવે ઢીન કરી ના-
ખ્યાં છે એવી આપણને હવે મોતની પણ બીક નથી ॥ ૨૮ ॥ હે^૧ ગોપીઓ ! રાસક્રીડાની સભામાં સ્નેહભરેલી રીતે જે ભગવાનનું સુંદર મંદહાસ્ય, સુંદર વિચાર, લીલાપૂર્વક દર્શન અને આલિંગન મળવાથી આપણને ઘણી રાત્રિઓ ક્ષણ સમાન લાગી હતી તે ભગવાન્ વિના ચિરહના અપાર દુઃખને આપણે શી રીતે તરી શકિયે ? માટે આ કારણથી આપણે અવશ્ય સાહસ કરવું જોઈએ ॥ ૨૯ ॥

૧ અકૂરજીને ગાળો દેતાં બોલેછે. ૨ ઇટલી વારમાં ભગવાન્ રથમાં બેઠા તેમને જોઈ કેહેછે. ૩ પરસ્પર વિચાર કરી સાહસ કરવા ઉપર આવી જઈને કેહેછે. ૪ સાહસ કરવાનું સ્વલ કારણ કેહેછે.

સાયંકૌલે બલભદ્ર સહિત, ગોવાઢીઆઓથી વીટાણલા, વેણુ વગાડતા અને જેમના કેશ તથા માલા સ્ત્રીઓની રજથી ભરાઈ રહેલી હોયછે એવા જે ભગવાન્ વ્રજમાં પધારતાં મંદ હાસ્યપૂર્વક કટાક્ષના જોવાથી આપણનાં ચિત્તને હરી લેછે તે ભગવાન્ વિના આપણે શી રીતે જીવિયે ? ॥ ૩૦ ॥

શુકદેવજી કેહેછે.— એ પ્રમાણે બોલતી, વિરહથી આતુર થણી અને જેઓનાં મન શ્રીકૃષ્ણમાંજ લાગ્યાં હતાં એવી વ્રજાંગનાઓ લાજ મૂકી દઈને ‘હે ગોવિંદ ! હે દામોદર ! હે માધવ !’ એમ ઝંચા સ્વરથી રોવા લાગી ॥ ૩૧ ॥ પછી મૂર્યે ડગતાં અકૂરજીએ સ્નાન-સંધ્યાદિક સઘલું કર્મ પોહોંતી લઈને, સ્ત્રિયોના રોવા ઉપર કાંઈ પણ ધ્યાન નહિ આપતાં રથ હાંક્યો ॥ ૩૨ ॥ નંદાદિક ગોવાઢીઆઓ ઘણા ઉત્તમ પદાર્થો અને ગોરસથી ભરેલા ઘડાઓને ગાડાંઓમાં ભરી તેને પછવાડે ચાલ્યા ॥ ૩૩ ॥ ગોપીઓ પોતાના પ્યારા શ્રીકૃષ્ણની પાછલ જતી હતી ત્યાં શ્રીકૃષ્ણે પાછું વાઢી જોવા

યોઽહઃક્ષયે વ્રજમનંતસઃ પરીતો ગોપૈર્વિશન્ ધુરજન્ ધુરિતાલકસઃ ॥ વેણું ક્રણન્ સિતકટાક્ષનિરીક્ષણેન ચિત્તં ક્ષિણોત્યમુમૃતે ડુ
કથં ભવેમ ॥ ૩૦ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ એવં ડુવાણા વિરહાતુરા મૃશં વ્રજન્નિયઃ કૃષ્ણવિષ્ણુકમાનસાઃ ॥ વિમૃજ્ય લજ્ઞાં
રુદુઃ સ્મ સુસ્વરં ગોવિંદ દામોદર માધવેતિ ॥ ૩૧ ॥ સ્ત્રીણામેવં રુદંતીનામુદિતે સવિતર્યથ ॥ અકૂરશ્ચોદયામાસ કૃતમૈત્રાદિકો
રથમ્ ॥ ૩૨ ॥ ગોપાસ્તમન્વસજંત નંદાદ્યાઃ શકૈસ્તતઃ ॥ આદાયોપાયનં શૂરિ કુંભાન્ ગોરસસંમૃતાન્ ॥ ૩૩ ॥ ગોપ્યશ્ચ દાયિતં કૃ-
ષ્ણમનુવ્રજ્યાનુરંજિતાઃ ॥ પ્રત્યાદેશં ભગવતઃ કાંક્ષંત્યશ્રાવતસ્થિરે ॥ ૩૪ ॥ તાસ્તથા તપ્યતીર્વીક્ષ્ય સ્વપ્રસ્થાને યદૂત્તમઃ ॥ સાંત્વયા-
માસ સપ્રેમૈરાયાસ્ય ઇતિ દૌલ્યકૈઃ ॥ ૩૫ ॥ યાવદાલક્ષ્યતે કેતુર્યાવદ્રેણ રથસ્ય ચ ॥ અનુપ્રસ્થાપિતાત્માનો લેહ્યાનીવોપલક્ષિતાઃ
॥ ૩૬ ॥ તા નિરાશા નિવદ્યુર્ગોવિંદવિનિવર્તને ॥ વિશોકા અહની નિન્યુર્ગાયંતઃ પ્રિયચેષ્ટિનમ્ ॥ ૩૭ ॥

આદિથી તેઓને કાંઈક રાજી કરી કરી ઇટલે તેઓ ભગવાનનો પ્રત્યુત્તર મઢવાની આશા રાખી ડમી રહી ॥ ૩૪ ॥ પોતાના પ્રયાણના સમયમાં તે-
પ્રમાણે તાપ પામતી તે ગોપીઓને જોઈ ભગવાને ‘હું આવીશ’ એવાં પ્રેમભરેલાં વચન દૂતની પાસે કેહેવગવી તેઓની સાંત્વના કરી ॥ ૩૫ ॥
જ્યાંસુધી રથની ધ્વજા અને રથની રજ દેખાળી ત્યાંસુધી જેઓએ પોતાનાં ચિત્ત ભગવાનની માથેજ મોકલ્યાં હતાં એવી ગોપીઓ આઢલેલી
પૂતઢીઓની પેઠે નિશ્ચલ થઈને ડમી રહી ॥ ૩૬ ॥ પછી ભગવાનના પાછા વઢવામાં નિરાશ થણી તે ગોપીઓ પાછી વઢી અને ભગવાનની લીલાનું
ગાયન કરવારૂપ સાધનથી શોક રહિત થઈને રાત્રિ-દિવસ કાહાડવા લાગી ॥ ૩૭ ॥

૧ ડુઃખને તરબું એ તો એક કોર, પણ આપણા પ્રાણજ શી રીતે રેહેશે, એમ કેહેછે.

बलभद्र अने अक्रूरजीनी साथे भगवान् पण वायुसरखा वेगवाळा रथथी, पापनो नाश करनारी यमुना नदीने कांठे पोहोच्या ॥ ३८ ॥ त्यां मणि-सरखा स्वच्छ पाणीमां नाही तथा तेतुं पान करीने झाडना समूहनी पासे आवी बलभद्रसहित रथमां बेठा ॥ ३९ ॥ शत्रुओनी शंकाथी ए बे भाई-ओने रथमां बेसाडी तेओने पूछीने अक्रूरजीए यमुनाजीना धोमां आवी विधिसहित स्नान कऱ्युं ॥ ४० ॥ ते' जलमां डुबकी मारीने गायत्रीनो जप करता अक्रूरजीए साथे बेठेला तेज बलभद्र अने श्रीकृष्णने जलमां दीठा ॥ ४१ ॥ 'ए बे वसुदेवना पुत्रो रथमां बेठा छे माटे जलमां आववा केम संभवे ? अने अहीं छे तो हवे रथमां नहि होय' एवा विचारथी अक्रूरजीए पाणीथी बहार नीकळीने जोयुं त्यां रथमां पण प्रथमनी पेटेज बेठेला ए बे भाईओने दीठा. 'त्यारे में जे पाणीमां दीठा ते शुं खोटा दीठा ?' एवा विचारथी अक्रूरजीए फरीवार डुबकी मारी तो त्यां पण फरीवार शेषनागनां

भगवानपि संप्राप्तो रामाक्रूरयुतो नृप ॥ रथेन वायुवेगेन कालिंदीमघनाशिनीम् ॥ ३८ ॥ तत्रोपस्पृश्य पानीयं पीत्वा मृष्टं म-
णिप्रभम् ॥ वृक्षखंडमुपव्रज्य सरामो रथमाविशत् ॥ ३९ ॥ अक्रूरस्ताडुपामंत्र्य निवेश्य च रथोपरि ॥ कालिंदा हृदमागत्य स्ना-
नं विधिवदाचरत् ॥ ४० ॥ निमज्ज्य तस्मिन्सलिले जपन्ब्रह्म सनातनम् ॥ तावेव ददृशेऽक्रूरो रामकृष्णौ समन्वितौ ॥ ४१ ॥
तौ रथस्थौ कथमिह सुतावानकदुंदुभेः ॥ तर्हि स्वित्स्यंदने न स्त इत्युन्मज्ज्य व्यचष्ट सः ॥ ४२ ॥ तत्रापि च यथापूर्वमासीनौ
पुनरेव सः ॥ न्यमज्जदर्शनं यन्मे मृषा किं सलिले तयोः ॥ ४३ ॥ भूयस्तत्रापि सोऽद्रक्षीत्तूयमानमर्हनिशम् ॥ सिद्धचारण-
गंधैर्वसुरैर्नतकंधैः ॥ ४४ ॥ सहस्रशिरसं देवं सहस्रफणमौलिनम् ॥ नीलांबरं विसर्ध्वतं शृंगैः श्वेतमिव स्थितम् ॥ ४५ ॥ त-
स्योत्संगे घनश्यामं पीतकौशेयवाससम् ॥ पुरुषं चतुर्भुजं शांतं पद्मपत्रारुणेक्षणम् ॥ ४६ ॥ प्रसन्नचारुवदनं चारुहासनिरीक्षणम् ॥
सुभृन्नसं चारुकर्णं सुकपोलारुणाधरम् ॥ ४७ ॥

दर्शन थयां. सिद्ध, चारण, गंधर्व अने असुरो पोतानां माथां नमावीने तेमनी स्तुति करता हता. ए देवने मस्तक हजार हतां. हजार फणोमां मुकुट पेहेच्या हता. वस्त्र श्याम हतां. कांति कमलना नालनी पेटे श्वेत हती. शिखरोथी धोळा कैलासनी पेटे शोभता हता ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ए शेषनागना कुंडळी वळेला शरीर उपर शांतस्वरूप भगवानने पोठेला जोया. ए परमपुरुष नारायणनी कांति मेघना सरखी श्याम हती. पीळां रेश-मी वस्त्र पेहेच्यां हतां. भुजा चार हती. नेत्र कमलपत्र सरखां रातां हतां ॥ ४६ ॥ मुख सुंदर अने प्रसन्न हुतुं. मनोहर हासपूर्वक जोता हता. भु-कुटी सुंदर हती. नासिका, कान अने कपोल मनोहर हतां. होठ राता हता ॥ ४७ ॥

१. आ बे बालक क्यां अने पेहेला बे मल्ल क्यां ? एवी अक्रूरने शंका थतां भगवानं तेमने जलमां मोटा आश्चर्यमय रूप देखाव्हुं, ए कथा केहेछे.

हाथ लांबा अने पुष्ट होता. खभा उंचा होता. वक्षःस्थलमां लक्ष्मीजी हतां. कंठ शंख जेवो हतो. नाभी उंडी होती. पीपळाना पानडा सरखा पेटमां त्रण वैळीओ पडी होती ॥ ४८ ॥ कटि अने नितंब मोटां हतां. बे साथळ, उपर जाडा अने नीचे नीचे पातळा होता. बे गोठण अने बे पींडीओ शोभी रही होती ॥ ४९ ॥ उंची घुंटीओथी अने राता नखना समूहनी कांतिथी वीटाएला होता. कोमल आंगळीओ अने अंगुठारूप पांखडीओथी चरणकमल शोभी रच्यां हतां ॥ ५० ॥ अनेक अमूल्य मणिवाळां किरीट, कडां, बाजुबंध, कटीमेखला, जनोई, हार, झांझर, अने कुंडलोथी दीपी रच्या होता ॥ ५१ ॥ चार हस्तमां शंख, चक्र, गदा अने पद्म धन्यां हतां. वक्षःस्थलमां श्रीवत्सनुं चिह्न हतुं. कौस्तुभमणि शोभतो हतो. वनमाला पेहेरी होती ॥ ५२ ॥ सुनंद अने नंद आदि पार्षदो, सनकादिक, ब्रह्मा तथा रुद्र आदि मोटा देव, मरीचि आदि नव ब्रह्मर्षिओ, अने प्रह्लाद, नारद

प्रलंबपीवरभुजं तुंगांसोरस्थलश्रियम् ॥ कंबुकंठं निम्ननाभिं वलिमत्पल्लवोदरम् ॥ ४८ ॥ दृढकटितटश्रोणिकरभोरुद्रयान्वितम् ॥ चारुजानुयुगं चारुजंघायुगलसंयुतम् ॥ ४९ ॥ तुंगुलफारुणनखव्रातदीधितिभिर्द्वृतम् ॥ नवांगुल्यंगुष्ठदलैर्विलसत्पादपंकजम् ॥ ५० ॥ सुमहार्हमणिव्रातकिरीटकटांगदैः ॥ कटिस्तूत्रब्रह्मसूत्रहारनूपुरकुंडलैः ॥ ५१ ॥ आजमानं पद्मकरं शंखचक्रगदाधरम् ॥ श्रीवत्सवक्षसं भ्राजतकौस्तुभं वनमालिनम् ॥ ५२ ॥ सुनंदनंदप्रमुखैः पार्षदैः सनकादिभिः ॥ सुरैर्ब्रह्मरुद्राद्यैर्नवभिश्च द्विजोत्तमैः ॥ ५३ ॥ प्रह्लादनारदवसुप्रमुखैर्भोगवतोत्तमैः ॥ स्तूयमानं पृथग्भावैर्वचोभिरमलात्मभिः ॥ ५४ ॥ श्रिया पुष्ट्या गिरा कांत्या कीर्त्या तुष्टेलयोर्यया ॥ विद्ययाऽविद्यया शक्त्या मायया च निषेवितम् ॥ ५५ ॥ विलोक्य सुभृशं प्रीतो भक्त्या परमया युतः ॥ हृष्यत्तनूरुहो भावपरिक्लिन्नात्मलोचनः ॥ ५६ ॥ गिरा गद्गदयाऽस्तौषीत् मत्त्वमालंब्य सात्वतः ॥ प्रणम्य मूर्ध्नोज्वहितः कृतांजलिपुटः शनैः ॥ ५७ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धेऽक्षरप्रतियाने एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥

तथा उपरिचर वसु आदि मोटा वैष्णवो निर्मल अंतःकरणथी नोखनोखा प्रकारनां वचनोवडे स्तुति करता होता ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ लक्ष्मी, पुष्टि, स-
रस्वती, कांति, कीर्त्ति, इला, उर्जा, विद्या, अविद्या, माया, अने बीजी पण शक्तिओ सेवा करती होती ॥ ५५ ॥ एवा भगवानने जोई बहुज राजी थएला, परम भक्तिवाळा, रोमांचित थएला अने भावनेलीधे जेनां नेत्र तथा अंतःकरण आर्द्र थई गयां एवा अक्रूरजी धीरज राखी, मस्तकथी प्र-
णाम करी, हाथ जोडी अने सावधान थई गद्गद वाणीथी आ प्रमाणे स्तुति करवा लाग्या ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो ओगणचाळीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ३९ ॥

१ पेट उपर चामडीना त्रण वीटा पडी रेहेछे ते.

अक्रूरजी स्तुति करेछे.— सघळां कारणोना कारण, आदिपुरुष अने अविनाशी आप नारायण के जेनी नामीमांथी उत्पन्न थएला कमलना कोश-
मांथी लोकोना कर्त्ता ब्रह्मा प्रकट थया छे तेमने हुं प्रणाम करूछु ॥ १ ॥ पृथ्वी जल, तेज, वायु, आकाश, अहंकार, माया, पुरुष, मन, इंद्रियो,
सघळा विषयो अने देवताओ के जेओ जगतना कारणरूप छे ते सघळां आपना अंगरूप छे ॥ २ ॥ जड अने जडपणानेलीधे प्रत्यक्षादिकथी जाणवा-
मां आवता ए माया आदि पदार्थो, सर्वना आत्मा आपना स्वरूपने जाणता नथी. अने जीव के जे ए सर्वने जाणेछे ते पण मायाना गुणोथी बंधा-
एलो होवानेलीधे गुणथी पर आपना स्वरूपने जाणतो नथी ॥ ३ ॥ योगियो साक्षात् महापुरुष अने अंतर्गामी ईश्वररूपे आपने भजेछे के जे आप
गोलक, इंद्रियो अने देवताओना साक्षी छो ॥ ४ ॥ कर्मयोगवाळा केटलाएक द्विजलोको अनेक प्रकारना रूपवाळा देवताओनां नामथी मोटा मो-

॥ अक्रूर उवाच ॥ नतोऽस्म्यहं त्वाखिलेहेतुहेतुं नारायणं पूरुषमाद्यमव्ययम् ॥ यन्नाभिजातादर्विंदकोशाद्ब्रह्माऽविरासीद्यत
एष लोकः ॥ १ ॥ भूस्तोयमग्निः पवनः स्वमादिर्महानजादिर्मन इन्द्रियाणि ॥ सर्वेन्द्रियार्थो विबुधाश्च सर्वे ये हेतवस्ते जगतोऽगभू-
ताः ॥ २ ॥ नैते स्वरूपं विदुरात्मनस्ते ह्यजादयोऽनात्मतया यहीताः ॥ अजोऽनुबद्धः स गुणैरजाया गुणात्परं वेद न ते स्वरूपम्
॥ ३ ॥ त्वां योगिनो यजंत्यद्धा महापुरुषमीश्वरम् ॥ साध्यात्मं साधिभूतं च साधिदेवं च साधवः ॥ ४ ॥ त्रय्या च विद्यया केचि-
त्त्वां वै वैतानिका द्विजाः ॥ यजंते वितर्तैर्यज्ञैर्नानारूपाभिराख्यया ॥ ५ ॥ एके त्वाऽखिलकर्माणि संन्यस्योपशमं गताः ॥ ज्ञानि-
नो ज्ञानयज्ञेन यजंति ज्ञानविग्रहम् ॥ ६ ॥ अन्ये च संस्कृतात्मानो विधिनाऽभिहितेन ते ॥ यजंति त्वन्मयात्त्वां वै बहुमूल्यैकमूर्ति-
कम् ॥ ७ ॥ त्वामेवान्ये शिवोक्तेन मार्गेण शिवरूपिणम् ॥ ब्रह्माचार्यविभेदेन भगवन् समुपासते ॥ ८ ॥ सर्व एव यजंति त्वां स-
र्वदेवमयेश्वरम् ॥ येष्यन्यदेवताभक्ता यद्यप्यन्यधियः प्रभो ॥ ९ ॥

टा यज्ञो करी त्रण वेदरूप कर्मकांडनी विद्याथी तमने भजेछे ॥ ५ ॥ सर्व कर्मोनो त्याग करी उपशम पामेला केटलाएक ज्ञानी लोको ज्ञानमय-
रूपवाळा आपने समाधिरूप यज्ञथी भजेछे ॥ ६ ॥ आपे कहेला पंचरात्र शास्त्रप्रमाणे संस्कार पामेला अने पोताने आपरूपज चिंतन करता बीजा
लोको घणी मूर्त्तिवाळा आपने भजेछे ॥ ७ ॥ केटलाएक लोको बली नोखनोखा आचार्यरूपे सदाशिवे कहेला पाशुपतादिक मार्गोथी शिवरूपी आ-
पने भजेछे ॥ ८ ॥ हे प्रभु ! जे लोको बीजा देवताओना भक्त छे तेओनी बुद्धि जोके बीजाओमां होय छे तोपण वास्तविक विचारतां ते सघळा,
आप के जे सर्व देवमय अने सर्वना ईश्वर छो तेमनेज भजेछे ॥ ९ ॥

१. आ चालीशमा अध्यायमां अक्रूरजीए श्रीकृष्णने परमेश्वर मानी प्रणाम करतां सगुण अने निर्गुण भेदथी भक्तिपूर्वक स्तुति करी, ए कथा केहेवामां आवशे.

હે પ્રભુ ! જેમ પર્વતથી ઉત્પન્ન થાણી નદીઓ વરસાદથી ઘણા પ્રવાહવાળી થઈને અંતે સઘડી કોરથી સમુદ્રમાંજ પ્રવેશ કરેછે તેમ સઘડા ભજનના માર્ગો અંતે આપનેજ લાગુ પડેછે ॥ ૧૦ ॥ સત્ત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણો તમારી માયાના છે. સ્થાવરથી તે બ્રહ્મા સુધીના સઘડા જીવો તે ગુણોમાં પેરોવાણા છે, ગુણો માયામાં પેરોવાણા છે અને માયા આપમાં પેરોવાણી છે ॥ ૧૧ ॥ ગુણોના લેપ વગરની બુદ્ધિવાળા, સર્વના આત્મા અને સર્વની બુદ્ધિઓના સાક્ષી આપને પ્રણામ કરુંછું. અવિદ્યાએ કરેલો આ ગુણમય સંસારનો પ્રવાહ તો દેવ, માણસ અને પશુ-પક્ષીઓનાં શરીરોને પોતા-રૂપ માનનારાઓમાંજ પ્રવર્તેછે ॥ ૧૨ ॥ અગ્નિ તમારું મુખ છે; પૃથ્વી પગ છે; સૂર્ય નેત્ર છે; આકાશ નાભિ છે; દિશાઓ કાન છે; સ્વર્ગલોક મસ્તક છે; દેવતાઓ હાથ છે; સમુદ્રો પેટ છે; વાયુ પ્રાણ અને બલરૂપ કલ્પાણ છે; ॥ ૧૩ ॥ વૃક્ષ અને ઔષધિઓ રૂત્વાણાં છે; મેઘ કેશ છે; પર્વતો

યથાઽદિપ્રભવા નદ્યઃ પર્જન્યાપૂરિતાઃ પ્રભો ॥ વિશંતિ સર્વતઃ સિંધુ તદ્વત્વાં ગતયોઽતતઃ ॥ ૧૦ ॥ સત્ત્વં રજસ્તમ ઇતિ ભવતઃ પ્રકૃતેર્ગુણાઃ ॥ તેષુ હિ પ્રાકૃતાઃ પ્રોતા આબ્રહ્મસ્થાવરાદયઃ ॥ ૧૧ ॥ તુભ્યં નમસ્તેઽસ્ત્રવિષ્ણુદૃષ્ટ્યે સર્વાત્મને સર્વધિયાં ચ સાક્ષિણે ॥ ગુણપ્રવાહોઽયમવિદ્યાયા કૃતઃ પ્રવર્ત્તેતે દેવ નૃતિર્યગાત્મસુ ॥ ૧૨ ॥ અગ્નિર્મુખં તેઽવનિર્ગંધિરીશ્વરં સૂર્યો નભો નાભિરથો દિશઃ શ્રુતિઃ ॥ દ્યૌઃ કં સુરેન્દ્રાસ્ત્વ બાહવોઽર્ણવાઃ કુક્ષિર્મરુપ્રાણવલં પ્રકલ્પિતમ્ ॥ ૧૩ ॥ રોમાણિ વૃક્ષૌષધયઃ શિરોરુહા મેઘાઃ પરસ્પાથિનસ્વાનિ તેઽદ્યઃ ॥ નિમેષણં રાત્ર્યહની પ્રજાપતિર્મેદ્રસ્તુ વૃષ્ટિસ્તવ વીર્યમિષ્યતે ॥ ૧૪ ॥ ત્વય્યવ્યયાત્મન્ પુરુષે પ્રકલ્પિતા લોકાઃ સપાલા બ-હુજીવસંકુલાઃ ॥ યથા જલે સંજિહતે જલૌકસોઽપ્યુદુંવરે વા મશકા મનોમયે ॥ ૧૫ ॥ યાનિ યાનીદ્ રૂપાણિ ક્રીડનાર્થં વિમર્ષિ હિ ॥ તૈરામૃદૃશુચો લોકા મુદા ગાયંતિ તે યશઃ ॥ ૧૬ ॥ નમઃ કારણમત્સ્યાય પ્રલયાન્ધિચરાય ચ ॥ હયશિર્ષ્ણે નમસ્તુભ્યં મધુકૈટભમૃ-ત્યવે ॥ ૧૭ ॥ અકૂપારાય વૃહતે નમો મંદરધારિણે ॥ ક્ષિત્યુદ્ધારવિહારાય નમઃ સૂરમૂર્તયે ॥ ૧૮ ॥

અસ્થિ અને નરૂરૂપ છે; રાત્રિ અને દિવસ નિમેષરૂપ છે; પ્રજાપતિ શિશ્વરૂપ છે અને વૃષ્ટિ વીર્યરૂપ છે ॥ ૧૪ ॥ હે અવિનાશી ! ઘણા જીવોથી વ્યાપ્ત આ લોકપાલ સહિત લોકો મનની વૃત્તિથી જણાતા આપના સ્વરૂપમાં કલ્પાણા છે. જલમાં સૂક્ષ્મ જલજંતુઓની પેટે અને ડુંબરાના ફલમાં મસલાંઓની પેટે એક બીજાની વાતને નહિ જાણતાં અનેક બ્રહ્માંડો આપના સ્વરૂપમાંજ ફર્યા કરેછે ॥ ૧૫ ॥ આપ ક્રીડાનેમાટે જે જે રૂપ ધરો છો તે તે રૂપથી જેઓના શોક મટી જાયછે એવા લોકો પ્રીતિથી તમારી કીર્તિ ગાયછે ॥ ૧૬ ॥ પ્રલયના સમુદ્રમાં ફરનાર મત્સ્યાવતારરૂપ આપને પ્રણામ કરુંછું. મધુકૈટભને મારનાર હયગ્રીવરૂપ આપને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૧૭ ॥ મંદરાચલને ધારણ કરનાર કચ્છપાવતારરૂપ આપને પ્રણામ કરુંછું. પૃથ્વીને જલમાંથી બહાર કાઢવારૂપ વિહાર કરનાર વરાહરૂપ આપને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૧૮ ॥

हे साधुलोकोना भयने मटाडनार ! अद्भुत त्रिसिंहरूप आपने प्रणाम करूंछु. त्रैलोक्यने भरी लेनार वामनरूप आपने प्रणाम करूंछु ॥ १९ ॥ ग-
र्ववाळा क्षत्रियोरूपी वनने कापनारा परशुरामरूप आपने प्रणाम करूंछु. रावणनो नाश करनार रामचंद्ररूप आपने प्रणाम करूंछु ॥ २० ॥ भ-
क्तोना रक्षक वासुदेव, संकर्षण, प्रद्युम्न अने अनिरुद्धरूप आपने प्रणाम करूंछु ॥ २१ ॥ शुद्ध छतां दैत्यदानवोंने धर्मथी भ्रष्ट करनार बुद्धरूप
आपने प्रणाम करूंछु. घणाखगा म्लेच्छरूप थएला क्षत्रियोने हणनार कल्किरूप आपने प्रणाम करूंछु ॥ २२ ॥ हे भगवान् ! तमारी मायाथी मोह
पामेलो अने देहादिकमां 'हूं अने मारूं' एवो आजग्र धरनार आ जीवलोक कर्मना मार्गोमां भटक्या करेछे ॥ २३ ॥ हे प्रभु ! अत्यंत मूढ हुं पण
देह, पुत्र, घर, स्त्री, धन अने स्वजनादिक स्वप्न जेवा पदार्थोमां तेओने साचा मानी भटक्या करूंछु ॥ २४ ॥ अनित्य कर्मफलने नित्य माननार,

नमस्तेऽद्भुतसिंहाय साधुलोकभयापह ॥ वामनाय नमस्तुभ्यं क्रांतत्रिभुवनाय च ॥ १९ ॥ नमो भूगूणां पतये दृसक्षत्रवनाच्छिदे ॥
नमस्ते रघुवर्याय रावणांतकराय च ॥ २० ॥ नमस्ते वासुदेवाय नमः संकर्षणाय च ॥ प्रद्युम्नायानिरुद्धाय सात्वतां पतये नमः ॥
॥ २१ ॥ नमो बुद्धाय शुद्धाय दैत्यदानवमोहिने ॥ म्लेच्छप्रायक्षत्रहंत्रे नमस्ते कल्किरूपिणे ॥ २२ ॥ भगवान् जीवलोक्यां मोहि-
तस्तव मायया ॥ अहं ममेत्यसद्बाहो भ्राम्यते कर्मवर्त्मसु ॥ २३ ॥ अहं चात्मात्मजागारदार्थस्वजनादिषु ॥ भ्रमामि स्वप्नकल्पेषु
मूढः सत्यधिया विभो ॥ २४ ॥ अनित्यानात्मदुःखेषु विपर्ययमतिर्हृदम् ॥ द्वंद्वारामस्तमोविशे न जाने त्वात्मनः प्रियम् ॥ २५ ॥
यथाऽबुधो जलं हित्वा प्रतिच्छन्नं तदुद्भवैः ॥ अभ्येति मृगतृष्णां वै तद्वत्त्वाहं पराङ्मुखः ॥ २६ ॥ नोत्सहेऽहं कृपणधीः कामकर्म-
हतं मनः ॥ रोहं प्रमार्थिभिश्चाक्षैर्हित्यमाणमितस्ततः ॥ २७ ॥ सोऽहं तवांशुपगतोऽस्म्यसतां दुरापं तच्चाप्यहं भवदनुग्रह ईश मन्ये ॥
पुंसो भवेद्यर्हि संसरणापवर्गस्वयजनाभ सदुपासनया मतिः स्यात् ॥ २८ ॥

अनात्मा देहने आत्मा माननार, दुःखरूप घरआदिने सुखरूप माननार, सुखदुःखादिकमांज रमनार अने अज्ञानथी व्याप्त थएलो हुं, परम प्रेम-
ना स्थानकरूप आत्मा आपने जाणतो नथी ॥ २५ ॥ जेम मूर्ख माणस खडथी टंकाएला पाणीने छोडी दई झांझवाना पाणी उपर दोडे तेम हुं पण
आपने मूकी दई देहादिक उपर दोड्या करूंछु ॥ २६ ॥ वासना भरेली बुद्धिवाळो हुं, मारूं मन के जे काम तथा कर्मथी क्षोभ पामेलुं छे अने ब-
लवत्तर इंद्रियोथी चोरकोर खेंचायुं जायछे तेने रोकवाने समर्थ नथी ॥ २७ ॥ हे परमेश्वर ! हे पद्मनाभ ! ए हुं, विषयी पुरुषोने न मळे एवां आपनां
चरणारविंदने शरण आवेलो छुं. अने ते शरणे आववुं पण आपना अनुग्रहथीज थयुं छे एम मानुंछुं. ज्यारे जीवने जन्म-मरणनी समाप्ति थवानी
होय त्यारेज महात्मा पुरुषोनी सेवाथी आपना भजननुं मन थायछे ॥ २८ ॥

विज्ञानरूप, सर्वज्ञानना कारणरूप, पुरुषने सुखदुःखादिक आपनारा काल, कर्म अने स्वभावादिकना नियंता अने अनंत शक्तिवाळा परब्रह्म आपने नमन करूंछुं ॥ २९ ॥ वासुदेव अने सर्व पदार्थोना अधिष्ठानरूप आपने प्रणाम करूंछुं. हे इंद्रियोना स्वामी ! आपने नमुंछुं. हे प्रभु ! हुं के जे शरणागत छुं तेनी रक्षा करो ॥ ३० ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो चाळीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ४० ॥ शुक्रदेवजी केहेछे'—एप्रमाणे श्रीकृष्णे अक्रूरजीने जलमां पोतानुं पोतानुं शरीर देखाडी ते हजी स्तुति करताज हता त्यां, नट जेम पोताना नाटकने समेटी ले तेम समेटी ली-धुं ॥ १ ॥ विस्मय पामेला अक्रूरजी पण भगवाने अंतर्धान थएला जोई पाणीमांथी बहार नीकळी पोतानुं सघळुं आवश्यक कर्म पोहोची लई

नमो विज्ञानमात्राय सर्वप्रत्ययेहेतवे ॥ पुरुषेशप्रधानाय ब्रह्मणेऽन्तशक्तये ॥ २९ ॥ नमस्ते वासुदेवाय सर्वभूतक्षयाय च ॥ हृषीकेश नमस्तुभ्यं प्रपन्नं पाहि मां प्रभो ॥ ३० ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धेऽक्रूरस्तुतिर्नाम चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ सुवतस्तस्य भगवान् दर्शयित्वा जले वपुः ॥ भूयः समाहरत्कृष्णो नटो नाट्यमिवात्मनः ॥ १ ॥ सोऽपि चांतर्हितं वीक्ष्य जलादुन्मज्ज्य सत्वरः ॥ कृत्वा चावश्यकं सर्वं विस्मितो रथमागमत् ॥ २ ॥ तमपृच्छद्दृषीकेशः किं ते दृष्टमिवाद्भुतम् ॥ भूमौ वियति तोये वा तथा त्वां लक्षयामहे ॥ ३ ॥ अक्रूर उवाच ॥ ॥ अद्भुतानीह यावन्ति भूमौ वियति वा जले ॥ त्वयि विश्वात्मके तानि किं मेऽदृष्टं विपश्यतः ॥ ४ ॥ यत्राद्भुतानि सर्वाणि भूमौ वियति वा जले ॥ तं त्वानुपश्यतो ब्रह्मन् किं मे दृष्टमिवाद्भुतम् ॥ ५ ॥ इत्युक्त्वा नोदयामास स्यंदनं गांदिनीसुतः ॥ मथुरामनयद्रामं कृष्णं चैव दिनायये ॥ ६ ॥

तुरत रथनी पासे आव्या ॥ २ ॥ भगवाने अक्रूरजीने पूछ्युं के—‘तमं पृथ्वीमां, आकाशमां के जलमां कांई अद्भुत जेवुं दीतुं ? तमे कांई अद्भुत दीतुं होय एम तमारी आकृति उपरथी जणायछे’ ॥ ३ ॥ अक्रूरजी केहेछे.—आ जगतमां, पृथ्वीमां, आकाशमां अने जलमां जेटलां अद्भुत छे ते सघळां तमे के जे सर्वजगतरूप छो तेमांज छे तो तमनेज में जोया मांटे सघळुं अद्भुत माग जोवामां आव्युं ॥ ४ ॥ हे परमेश्वर ! तमे के जेमां सघळां अद्भुत पदार्थो रह्या छे तेमने हुं देखुंछुं तो पृथ्वी, आकाश के जलमां तमारा विना बीजुं शुं अद्भुत जोयुं होय ? ॥ ५ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—एम कही अक्रूरजीए रथ हांकयो अने नमते पहेरे बलभद्र तथा श्रीकृष्णने मथुरामां पोहोंचाड्या ॥ ६ ॥

१ आ एकतालीशमा अध्यायमां मथुरामां पेमतां भगवाने रंगाराने मान्यो अने पछी सुदामा माळी अने दरजी उपर प्रसन्न थइने तेओने वर आप्या, ए कथा केहेवामां आवशे.

हे राजा ! मार्गमां स्थले स्थले मळेला गामना लोको ए बे वसुदेवना पुत्रोने जोइने राजी यतां पोतानी दृष्टिने पाछीज नहि खेंचता हता ॥ ७ ॥
अक्रूरजीनो रथ पोहोंच्यो ते पेहेलांज नंदादिक गोवाळीआओ आगळथी मथुरानी वाडीपासे आवी वाट जोइने त्यांज उभा हता ॥ ८ ॥ एओने मळीने श्रीकृष्ण भगवाने नम्रतावाळा अक्रूरजीनो हाथ पोताना हाथथी झाली जाणे हसता होय तेम आप्रमाणे कहुं ॥ ९ ॥ भगवान् केहेछे.—
तमे रथसहित आगळथी नगरीमां जाओ अने तमारे घेर जाओ. अमे तो अहीं उतारो करीने पछी मथुराने जोइशुं ॥ १० ॥ अक्रूरजी केहेछे.—
हे प्रभु ! हे नाथ ! हे भक्तवत्सल ! तमो बे जणाविना हुं एकलो मथुरामां नहि जाऊं. हुं के जे तमारे भक्त छुं तेनो तमारे त्याग नहि करवो जो-
इए ॥ ११ ॥ हे श्रीकृष्ण ! चालो. आपणे साथे जइए. मोटा भाई, गोवाळीआ अने भित्रोनी साथे परम खेही आप अमारे घेर पधारीने अमारां घरने

मार्गे ग्रामजना राजंस्तत्र तत्रोपसंगताः ॥ वसुदेवसुतौ विक्ष्य प्रीता दृष्टिं न चाददुः ॥ ७ ॥ तावद्भजौकसस्तत्र नंदगोपादयो-
ऽग्रतः ॥ पुरोपवनमासाद्य प्रतीक्षंतोऽवतस्थिरे ॥ ८ ॥ तान्समेत्याह भगवानक्रूरं जगदीश्वरः ॥ गृहीत्वा पाणिना पाणिं प्रश्रितं
ग्रहसन्निव ॥ ९ ॥ भवान् प्रविशतामग्रे सहयानः पुरीं गृहम् ॥ वयं त्विहावमुच्यथा ततो द्रक्ष्यामहे पुरीम् ॥ १० ॥ ॥ अक्रूर
उवाच ॥ ॥ नाहं भवद्भ्यां रहितः प्रवेक्ष्ये मथुरां प्रभो ॥ त्यक्तुं नार्हसि मां नाथ भक्तं ते भक्तवत्सल ॥ ११ ॥ आगच्छ याम गे-
हान्नः सनाथान्कुर्वधोक्षज ॥ सहाग्रजः सगोपालैः सुहृद्भिश्च सुहृत्तमः ॥ १२ ॥ पुनीहि पादरजसा गृहान्नो गृहमेधिनाम् ॥ य-
च्छौचेनानुवृण्यंति पितरः साम्रयः सुराः ॥ १३ ॥ अवनिज्यांघ्रियुगलमासीत् श्लोक्यो बलिर्भहान् ॥ ऐश्वर्यमवतुलं लेभे गतिं चैकां-
तिनां तु या ॥ १४ ॥ आपस्तैऽध्यवनेजन्यस्त्रील्लौकाञ्छुचयोऽपुनन् ॥ शिरसाऽधत्त याः शर्वः स्वर्गताः सगरात्मजाः ॥ १५ ॥
देव देव जगन्नाथ पुण्यश्रवणकीर्तन ॥ यदूत्तमोत्तमश्लोक नारायण नमोस्तु ते ॥ १६ ॥

धणियातां करो ॥ १२ ॥ आपना चरण के जेओने धोवानुं जल आंगणे पडवाथी पितु, अग्नि अने देवताओ तुस थायछे ते चरणना रजथी असो
के जेओ गृहस्थ छिये तेओनां घरने पवित्र करो ॥ १३ ॥ महात्मा बलिराजा आपनां बे चरणारविंदने धोवाथी पवित्र कीर्त्तिने योग्य थएल छे
अने सर्वोत्तम ऐश्वर्यने तथा साचा भक्तलोकोनी गतिने पांमेल छे ॥ १४ ॥ तमारा चरण धोवाना पवित्र जले [गंगाजीए] त्रणे लोकने पवित्र
करेल छे के जे जलने सदाशिवे पोताना मस्तक उपर धरेल छे अने जेना प्रभावथी सगर राजाना पुत्रो स्वर्गमां गयाछे ॥ १५ ॥ हे देवना देव ! हे
जगतना नाथ ! हे यादवोमां उत्तम ! हे उत्तम कीर्त्तिवाळा ! हे नारायण ! आप के जेनुं श्रवण तथा कीर्त्तन पवित्र छे तेमने हुं प्रणाम करूछुं ॥ १६ ॥

શ્રીકૃષ્ણ કેહેછે.— યાદવોના મંડલનો દ્રોહ કરનારા કંસને માન્યા પછી મોટા ભાઈની સાથે હું તમારે ઘેર આવીશ અને સંબંધીઓને આનંદ આપીશ ॥ ૧૭ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— એપ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણ બોલતાં જાણે કચવાઈ ગયા હોય એવા અકૂરજી મથુરામાં ગયા અને પોતે કરેલા કામની વાત કંસની પાસે કહીને પોતાને ઘેર ગયા ॥ ૧૮ ॥ પછી પાછલે પોહોરે બલભદ્ર સહિત અને ગોવાલીઆઓથી વીંટાણુલા ભગવાન્, જોવાની ઇચ્છાથી મથુરામાં પધાન્યા ॥ ૧૯ ॥ સ્ફટિકમણિનાં જંચાં નાકાં અને દ્વારવાલી, મોટાં મોટાં સોનાનાં કમાડ અને તોરણવાલી, સ્વાઈઓનેલીઘે શત્રુઓથી પેસાય નહિ એવી, દૂર તથા સમીપની વાડીઓથી શોભી રહેલી અને જેમાં કોઠાર તથા ઘોડાર આદિ સ્થાનકો ત્રાંબાનાં અને લોઢાનાં હતાં એવી મથુરાને ભગવાન્ જોવા લાગ્યા ॥ ૨૦ ॥ સોનાના ચોવટા, ધનવાલાઓનાં ઘર, ઘર આગલનાં ઉપવન, એક ધંધાથી જીવનારા લોકોનાં બેસવાનાં

શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ આયાસ્યે ભવતો ગેહમહમાર્યસમન્વિતઃ ॥ યદુચક્રકુહં હલા વિતરિણ્યે સુહૃત્રિયમ્ ॥ ૧૭ ॥ એવમુક્તો ભગવતા સોઙ્કરો વિમના ઇવ ॥ પુરીં પ્રવિષ્ઠઃ કંસાય કર્મવિદ્ય ધ્વંયૌ ॥ ૧૮ ॥ અથાપરાહૈ ભગવાન્ કૃષ્ણઃ સંકર્ષણાઽન્વિતઃ ॥ મથુરાં પ્રાવિશદ્ગૌપેર્દિદૃશુઃ પરિવારિતઃ ॥ ૧૯ ॥ દદર્શ તાં સ્ફટિકતુંગોપુરદ્વારાં વૃહદ્દેમકપાટનોરણામ્ ॥ તામ્રારકોઽંખાં પરિસ્વાદુરાસદામુદ્યાનરમ્યોપવનોપશોભિતામ્ ॥ ૨૦ ॥ સૌવર્ણશૃંગાટકહર્મ્યનિષ્કૃટૈઃ શ્રેણીમભાભિર્ભવૈનૈરુપસ્કૃતામ્ ॥ વૈદૂર્યવત્રામલનીલવિદુર્મૈર્મુક્તાહરિરિદ્ધિર્વલમીષુ વેદિષુ ॥ ૨૧ ॥ જુષ્ટેષુ જાલામુસરંધ્રકુદિમૈશ્વાવિષ્ટપારાવતર્હિનાદિતામ્ ॥ સંસિકરથ્યાપણમર્ગચત્વરાં પ્રકીર્ણમાલ્યાંકુરલાજતંડુલામ્ ॥ ૨૨ ॥ આપૂર્ણકુંભૈર્દધિચંદનોદિશૈઃ પ્રસૂનદીપાવલિભિઃ સપહ્લૈઃ ॥ સવંતરંભાક્રમુકૈઃ સર્વેભિઃ સ્વલંકૃતદ્વારગૃહાંસપદ્ધિકૈઃ ॥ ૨૩ ॥

સ્થાનકો અને બીજાં ઘરોથી પણ મથુરા શોભી રહી હતી. વૈદૂર્યમણિ, હીરા, સ્ફટિક, નીલમણિ, પરવાલાં, માતી અને હરિતમણિથી જડેલાં ગોશ્વનાં છિદ્રો, છાજલીઓ, વેદીઓ તથા બાંધેલી ભૂમિઓપર બેઠેલાં પારેવાં અને મોર નાદ કરી રહ્યાં હતાં. ગજમાર્ગ, બજાર, માર્ગ અને આંગણાંઓમાં પાણી છાંટ્યાં હતાં. ફૂલ, જવારા, સાલ અને ચોસા ચારેકોર વેરણાણુલા હતા ॥ ૨૧ ॥ ૨૨ ॥ પ્રત્યેક ઘરનાં દ્વારો બન્ને પડસામાં ચોસાના ઢગલા ઉપર રાખેલા જલભરેલા કુંભોથી શણગારેલાં હતાં. તે કુંભોની ઉપર દહિ તથા ચંદન છાંટલ હતાં. કુંભોની ઉપર ચારેકોર ફૂલની માલાઓ રાખેલી હતી. કુંભોના ગલ્લામાં વસો વીંટ્યાં હતાં, મુશ્વમાં આંબા આદિનાં પાનડાં ચોસેલાં હતાં, ઉપર બીજાં પાત્ર મૂકી તેઓમાં અનેક દીવા કન્યા હતા, ધ્વજાઓ ચડાવેલી હતી અને આસપાસમાં લુમલાસહિત કેલ્કયો તથા સોપારીનાં ઝાડ લગાવી દીધાં હતાં ॥ ૨૩ ॥

हे राजा ! ए नगरीमां राजमार्गथी आवेला अने मित्रोथी वींटाएला श्रीकृष्ण तथा बलभद्रने जोवासारू गामनी स्त्रियो उत्कंठाथी अने उतावळथी भेळी थवा लागी अने केटलीएक पोताना ह्योल उपर चडी ॥ २४ ॥ केटलीएके लुगडां अने घरेणां उंधां पेहेरी लीधां हतां; केटलीएक, बबे घरेणां एकएकने भूली गई हती; केटलीएके कान उपर एकएक पत्र लगाव्यां हतां; केटलीएके एकएक झांझर पेहेरी लीधां हतां अने केटलीएक स्त्रियो बीजी आंख्य आंझ्या चिनाज आवी हती ॥ २५ ॥ केटलीएक जमती हती ते जमवुं मूकी दर्जेने उत्सवथी आवी; केटलीएक तेलथी पोताना शरीरनुं मर्दन करावती हती, तेओ नाह्या वगरज आवी; केटलीएक सुती हती तेओ शब्द सांभळी उठीने आवी अने केटलीएक छोकरां धवरावती हती तेओ छोकरांओने पडतां मूकीने आवी ॥ २६ ॥ मोटा मदनमच हाथीनी पेठे चालता अने लक्ष्मीजीने प्रीति आपनारा श्रीअंगथी दृष्टिओ-

तां संप्रविष्टौ वसुदेवनंदनौ वृत्तौ वयस्यैर्नरेववर्त्मना ॥ द्रष्टुं समीयुस्स्वरिताः पुरस्त्रियो हर्म्याणि चैवारुहदुर्नुपोत्सुकाः ॥ २४ ॥ का-
श्चिद्विपर्यगृथतवस्त्रभूषणा विस्मृत्य चैकं युगलेष्वथापराः ॥ कृतैकपत्रश्रवणैकद्वयपुरा नांक्ता द्वितीयं त्वपराश्च लोचनम् ॥ २५ ॥ अ-
श्रंत्य एकास्तदपास्य भोजनमभ्यज्यमाना अकृतोपमज्जनाः ॥ स्वपंत्य उत्थाय निःस्वनं प्रपाययंत्योऽभमपोह्य मातरः ॥
॥ २६ ॥ मनांसि तासामरविंदलोचनः प्रगल्भलीलाहसितावलोकैः ॥ जहार मत्तदिरद्रेद्रविक्रमो दृशां ददञ्छ्रीरमणालनोत्सवम् ॥
॥ २७ ॥ दृष्ट्वा मुहुः श्रुतमनुदुतचेतसस्तं तत्प्रेक्षणोत्सितसुधोक्षणलब्धमानाः ॥ आनंदमूर्त्तिमुपगुह्य दृशालब्धं हृष्यत्वचो ज-
हुरनंतमरिंदमाधिम् ॥ २८ ॥ प्रासादशिखारूढाः प्रीत्युल्लुल्लुसुखांबुजाः ॥ अभ्यवर्षन् मौमनस्यैः प्रमदा बलकेशवौ ॥ २९ ॥ दध्य-
क्षतैः सोदपात्रैः स्वर्गधैरभ्युपायनैः ॥ तावानर्चुः प्रमुदितास्तत्र तत्र द्विजातयः ॥ ३० ॥

ने उत्सव आपता श्रीकृष्ण भगवान् प्रौढ लीलासहित पोतानां हसवां अने जोवांथी तेओना मनने हरता हता ॥ २७ ॥ हे कामदेवने जीतनार राजा ! वारंवार सांभळेला हांवानेलीधे तेमनामांज जेओनुं मन लागी रहुं हतुं एवी, तेमना जोवा तथा हसवारूप अमृतना सेचनथी मान पामेली अने रोमांचित थएली स्त्रियोए नेत्ररूपद्वारथी आनंदमय भगवानने हृदयमां पधरावी तेमनुं आलिंगन करी, पोताने प्रथम भगवान् नहि मळवाथी मनमां जे घणी व्यथा हती तेने छोडी दीधी ॥ २८ ॥ ह्योलना शिखरोपर चडेली अने प्रीतिथी प्रफुल्लित मुखारविंदवाळी स्त्रियो बलभद्र तथा श्री-
कृष्णने फूलना समूहोथी वधावती हती ॥ २९ ॥ राजी थएला द्विजलोको स्थले स्थले पात्रसहित दहि, अक्षत, माला, चंदन, अने भेटो-
थी ए बे भाईओनो सत्कार करवा लाग्या हता ॥ ३० ॥

१. 'शृंगाररसनी वात सांभळी ते रसमां डूबी जशो मा'. एम केहेयानेमांटे 'कामदेवने जीतनार' ए संबोधन आप्युं छे.

મથુરાની સ્ત્રિયો બોલતી હતી કે—‘અહો ! ગોપીઓએ કયું મોટું તપ કન્યું હશે ? કે જેઓ મનુષ્યલોકના મહોત્સવરૂપ આ શ્રીકૃષ્ણ તથા બલભદ્રને સર્વદા દેખેછે’ ॥ ૩૧ ॥ મથુરામાં ચાલતાં ભગવાને કોઈ રંગારા ધોબીને આવતો જોઈ તેની પાસે ધોણાં અને અતિ ઉત્તમ વસ્ત્ર માગ્યાં ॥ ૩૨ ॥ ભગવાને કહ્યું કે—‘હે ધોબી ! અમો વે જણા કે જેઓ યોગ્ય છિયે તેઓને જેવાં જોઈએ તેવાં વસ્ત્ર આપ અને આપવાથી તારૂં પરમ કલ્યાણ થશે એમાં સંશય નથી.’ ॥ ૩૩ ॥ સર્વ પ્રકારે પરિપૂર્ણ ભગવાને એ પ્રમાણે માગણી કરતાં એ રાજાનો ચાકર મદોન્મત્ત ધોબી ક્રોધ કરી તરછોડી નાશીને બોલ્યો કે,—‘હે છેકેલા લોકો ! તમો પર્વતોમાં અને વનોમાં ફરનાર થઈને નિત્યે આવાં જ તૂંગડાં પેહેરતા હશે ને ? કે જેથી રાજાના પદાર્થોને માગો છો ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ ઓરે મૂર્ખલોકો ! જલદી જતા રહો. જો જીવવાની ઇચ્છા હોય તો આવી માગણી કરવી નહિ. રાજાના ચાકરો અભિમાની માણસને બાંધી મૂકે, લુંટી લે

ઋષુઃ પૌરા અહો ગોપ્યસ્તપઃ કિમચરન્મહત્ ॥ યા હ્યેતાવનુપશ્યંતિ નરલોકમહોત્સવૌ ॥ ૩૬ ॥ રજકં કંચિદાયાંતં રંગકારં ગદા-
ગ્રજઃ ॥ દૃષ્ટ્વાઽચત વાસાંસિ ધૌતાન્યયુત્તમાનિ ચ ॥ ૩૭ ॥ દેહ્યાવયોઃ સમુચિતાન્યંગ વાસાંસિ ચાર્હતોઃ ॥ ભવિષ્યતિ પરં શ્રે-
યો દાતુસ્તે નાત્ર સંશયઃ ॥ ૩૮ ॥ સ યાચિતો ભગવતા પરિપૂર્ણેન સર્વતઃ ॥ સાક્ષેપં ક્ષપિતઃ પ્રાહ ભૃત્યો રાજ્ઞઃ સુદુર્મદઃ ॥ ૩૯ ॥
ઈદશાન્યેવ વાસાંસિ નિત્યં ગિરિવનેચરાઃ ॥ પરિધત્ત કિમુદૃત્તા રાજદ્રવ્યાણ્યભીષ્મથ ॥ ૪૦ ॥ યાતાશુ ચાલિશા મૈવં પ્રાર્થ્ય
યદિ જિજીવિષા ॥ વઘંતિ ધ્રંતિ હુંપંતિ દ્વંસં રાજકુલાનિ વૈ ॥ ૪૧ ॥ એવં વિકલ્પમાનસ્ય કુપિતો દેવકીસુતઃ ॥ રજકસ્ય કરાગ્રે-
ણ શિરઃ કાયાદપાતયત્ ॥ ૪૨ ॥ તસ્યાનુજીવિનઃ સર્વે વાસઃ કોશાન્ વિમૃજ્ય વૈ ॥ દુઢુબુઃ સર્વતો માર્ગં વાસાંમિ જગૃહે-
ઽચ્યુતઃ ॥ ૪૩ ॥ વસિત્વાત્મપ્રિયે વસ્ત્રે કૃષ્ણઃ સંકર્ષણસ્થા ॥ શેષાણ્યાદત્ત ગોપેભ્યો વિમૃજ્ય ભુવિ કાનિચિત્ ॥ ૪૪ ॥ તતસ્તુ
વાયકઃ પ્રીતસ્તયોર્વૈષમકલ્પયત્ ॥ વિચિત્રવર્ણેશ્રૈલૈયૈરાકલ્પૈરનુરૂપતઃ ॥ ૪૫ ॥ નાનાલક્ષણવૈષાભ્યાં કૃષ્ણરામૌ વિરેજતુઃ ॥ સ્વલં-
કૃતૌ ચાલગજૌ પર્વણીવ સિતેતરૌ ॥ ૪૬ ॥

અને મારી પળ નાંખે’ ॥ ૩૬ ॥ એ પ્રમાણે ધોબી બકવાદ કરતાં કોપ પામેલા ભગવાને પોતાના હાથના અગ્રવંતે તેની કાયા ઉપરથી માથું પાડી નાલ્યું ॥ ૩૭ ॥ તેના હાથનીચેના સઘડા ધોબીઓ વસ્ત્રોના ગાંટડા મૂકી મૂકીને માર્ગમાં ચારે કોર ભાગી ગયા અને ભગવાને વસ્ત્ર લઈ લીધાં ॥ ૩૮ ॥ ભગવાન્ અને બલભદ્રે પોતાને વાહલાં લાગાં એવાં વસ્ત્ર પેહેરી લઈને અવશેષ રહ્યાં તે ગોવાલીઆઓને માટે લઈ લીધાં અને કેટલાંએક ધરતીપર પડતાં મૂક્યાં ॥ ૩૯ ॥ પછી રાજી થઈ એક દરજીએ વિચિત્ર વર્ણવાળાં વસ્ત્રોથી તેઓને જેવો જોઈએ તેવો શણગાર કરી આપ્યો ॥ ૪૦ ॥ અનેક લક્ષણોવાળા વૈષોથી શણગારેલા એ શ્રીકૃષ્ણ અને બલભદ્ર ઉત્સવમાં શણગારેલા ધોળા અને કાઢા વે હાથીઓની પેટે શોભવા લાગ્યા ॥ ૪૧ ॥

ए दरजी उपर प्रसन्न थईने भगवाने तेने पोताना सरखुं रूप, जगतमां उत्तम लक्ष्मी, बल, ऐश्वर्य, स्मरण अने इंद्रियोनी शक्ति आपी ॥ ४२ ॥ पछी ए बे भाईओ सुदामा नामना मालीने घेर गया. एओने जोई माली उभो थईने पृथ्वीपर मस्तकथी पगे लाग्यो ॥ ४३ ॥ गोवाळीआओ सहित ए बे भाईओने आसन तथा पग धोवानुं जल आपी माला, तांबूल, चंदन अने बीजा पण उत्तम पदार्थोथी तेओनी पूजा करीने माली बोल्यो के—हे प्रभु ! आज तमारा आववाथी मारो जन्म सफल थ्यो, मारुं कुल पवित्र थ्युं अने पितृ, देव तथा ऋषिओ पण मारा उपर प्रसन्न थया ॥ ४४ ॥ तमो तमो के जेओ आ सघळा जगतना परम कारणरूप छो तेओ जगतनी वृद्धि अने अभयनेमाटे अंशोनी साथे पृथ्वीमां अवतरेला छो ॥ ४५ ॥ तमो जोके भजतो होय तेने भजोछो तोपण सर्व प्राणियोमां समान, सर्वना सुहृद अने जगतना आत्मा छो तेथी तमो विषमदृष्टिथी वत्तो छो एम कही

तस्य प्रसन्नो भगवान् प्रादात्सारूप्यमात्मनः ॥ श्रियं च परमां लोके बलैश्वर्यस्मृतीन्द्रियम् ॥ ४२ ॥ ततः सुदामो भवनं मालाकारस्य जग्मतुः ॥ तौ दृष्ट्वा स समुत्थाय ननाम शिरसा भुवि ॥ ४३ ॥ तयोरासनमानीय पाद्यं चार्थार्हणादिभिः ॥ पूजां सानुगयोश्चक्रे स्रक्तांबूलानुलेपनैः ॥ ४४ ॥ प्राह नः सार्थकं जन्म पावितं च कुलं प्रभो ॥ पितृदेवर्षयो मह्यं तुष्टा ह्यागमनेन वाम् ॥ ४५ ॥ भवंतौ किल विश्वस्य जगतः कारणं परम् ॥ अवतीर्णाविहांशेन क्षेमाय च भवाय च ॥ ४६ ॥ न हि वां विषमा दृष्टिः सुहृदोर्जगदात्मनोः ॥ समयोः सर्वभूतेषु भजंतं भजतोरपि ॥ ४७ ॥ तावाज्ञापयतं भृत्यं किमहं करवाणि वाम् ॥ पुंसोऽत्यनुग्रहो ह्येष भवद्भिर्नियुज्यते ॥ ४८ ॥ इत्यभिप्रेत्य राजेंद्र सुदामा प्रीतमानसः ॥ शस्तैः सुगंधैः कुसुमैर्मालां विरचितां ददौ ॥ ४९ ॥ ताभिः स्वलंकृतौ प्रीतौ कृष्णरामौ सहानुगौ ॥ प्रणताय प्रपन्नाय ददुर्वरदौ वरान् ॥ ५० ॥ सोऽपि वब्रुवचलां भक्तिं तस्मिन्नेवाखिलात्मनि ॥ तद्भक्तेषु च सौहार्दं भूतेषु च दयां पराम् ॥ ५१ ॥ इति तस्मै वरं दत्त्वा श्रियं चान्वयवर्धिनीम् ॥ बलमायुर्यशः कांतिं निर्जगाम सहाग्रजः ॥ ५२ ॥

शकाय नहि ॥ ४७ ॥ हुं के जे दास छुं तेने आप आज्ञा करो. हुं आपनुं शुं काम करूं ? आप आज्ञा करो एज, पुरुषना उपर मोटो अनुग्रह छे ॥ ४८ ॥ आ प्रमाणे बोलता सुदामा मालीए एओनो अभिप्राय जाणी राजी थईने सारां अने सुगंधी फूलोथी रचेली मालाओ तेओने आपी ॥ ४९ ॥ ए मालाओथी शणगारेला, गोवाळीआओसहित प्रसन्न थएला अने वर आपनारा ए बे भाईयोए, नमेल्ला अने शरणागत थएला ए मालीने वरदान मागवानुं कह्युं ॥ ५० ॥ सुदामाए पण सर्वना आत्मा ते भगवानमां अविचल प्रीति, भगवानना भक्तोउपर स्नेह अने प्राणियो उपर परम दया मागी ॥ ५१ ॥ बलभद्र सहित भगवान् तेना माग्याप्रमाणे तेने वरदान आपी अने नहि माग्या छतां पण ‘तेना वंशमां लक्ष्मी वधती जशे’ एवुं वचन, बल, आयुष्य, यश अने कांति आपीने त्यांथी पद्याच्या ॥ ५२ ॥

इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो एकतालीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ४१ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - पछी राजमार्गमां चालता भगवाने एक रूडा मोटावाळी जुवान कुजा स्त्री के जेणे शरीरमां लेपन करवाना चंदननुं पात्र हाथमां लीधुं हतुं तेने जती दीठी. एने जोइने सुख आपना-रा भगवाने हसीने तेने पूछ्युं के- 'हे सुंदरि ! हे उत्तम माथळवाळी ! तुं कोण छे ? अने आ चंदन कोनुं छे ? अमारी पासे सारी रीते वात कन्य अने अमोने आ उत्तम लेपन दे. एम करवाथी तारूं तुरतज कल्याण थशे ॥ १ ॥ २ ॥ कुज्जा केहेछे. - हे सुंदर ! हुं त्रिवक्रा नामनी दासी छुं अने लेपननुं चंदन करवाना काममां कंसने प्यारी छुं. मारूं घसेलुं चंदन कंसने बहुज बहालुं छे नो ते चंदनने तमारा विना बीजो कोण योग्य छे ?

इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे पुरप्रवेशो नाम एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ अथ ब्रजन् राजपथेन माधवः स्त्रियं यहीतांगविलेपभाजनाम् ॥ विलोक्य कुजां युवतीं वरगननां पप्रच्छ यांतीं प्रहसन् रसप्रदः ॥ १ ॥ का त्वं वरोर्वेतदुहातुलेपनं कस्यांगने वा कथयस्व माधु नः ॥ देव्यावयोरंगविलेपमुत्तमं श्रेयस्ततस्ते न चिराद्रविष्यति ॥ २ ॥ सैरंभ्युवाच ॥ दास्यस्म्यहं सुंदर कंससंभता त्रिवक्रनामा ह्यनुलेपकर्मणि ॥ मद्रावितं भोजपतेरतिप्रियं विना युवां कोऽन्यतमस्तद-हति ॥ ३ ॥ रूपपेशलमाधुर्यहसितालापवीक्षितैः ॥ धर्षितात्मा ददौ सांद्रमुभयोरनुलेपनम् ॥ ४ ॥ ततस्तावंगरागेण स्ववर्णेतशो-भिना ॥ संप्राप्तपरभागेन शुशुभतेऽजुरंजितौ ॥ ५ ॥ प्रसन्नो भगवान् कुजां त्रिवक्रां रुचिराननाम् ॥ ऋज्वीं कर्तुं मनश्चक्रे दर्शयन् दर्शने फलम् ॥ ६ ॥ पद्भ्यामाकम्य प्रपदे ह्यंगुल्युत्तानपाणिना ॥ प्रयह्य चुबुकेऽध्यात्ममुदर्नीनमदच्युतः ॥ ७ ॥

॥ ३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे. - रूप, सुकुमारपणुं, रसिकपणुं, हसयुं, बोलयुं अने जोयुं एओथी परवश थएली ते कुजाए ते बच्चे श्रीकृष्ण अने ब-लभद्रने घाटुं चंदन आयुं ॥ ४ ॥ पीळाआदि वर्णथी शोभता ते चंदनथी नाभि उपरना घणाखरा भागमां जेओए लेपन करी लीधुं एवा बे भाईओ शोभवा लाग्या ॥ ५ ॥ प्रसन्न थएला भगवाने तुरतज पोताना दर्शननुं फल देखावामाटे ए रूपाळा मोटावाळी अने त्रण ठेकाणे वांकी कुजाने सरस्वी करवानुं मन कयुं ॥ ६ ॥ तेना बे पगना आगल्या भागने पोताना बे पगथी दचात्री, जेनी बे आंगळीओ उंची राखी हती एवा हाथथी तेनी दाढी पकडीने भगवाने तेना शरीरने उंचुं कयुं ॥ ७ ॥

१ आ वेतालीशमा अध्यायमां भगवाने कुज्जाने सरस्वी करी, धनुष्य भांग्युं अने धनुष्यनुं रक्षण करनाराओने मान्या ए कथा कहा पछी कंसने अप-शकुन देखायानी अने अखाडाना उत्सव आदिनी कथा केहेवामां आवशे.

एम् करवाथी अंग सरल अने समान थई जतां मोटा नितंबवाळी अने मोटां स्तनवाळी ते कुजा भगवानना स्पर्शना महिमानेलीधे स्त्रीओमां श्रेष्ठ थई ॥ ८ ॥ पछी रूप, गुण अने उदारताथी भरेली, हसती अने कामदेवथी व्याकुल थएली ते कुजाए भगवानना वस्त्रनो छेडो ताणीने तेमने क-
ह्युं के-‘हे वीर ! चालो, आपणे घेर जईए. हुं तमने अहीं मूकी देवाने इच्छती नथी. हे पुरुषोमां उत्तम ! हुं के जेना चित्तने तमे परवश करी
नाख्युं तेना उपर कृपा करो ’ ॥ ९ ॥ १० ॥ बलभद्र देखतां ए प्रमाणे ए स्त्रीए मागणी करतां भगवाने पोताना अनुचरोनां मोढां जोई हसतां ह-
सतां तेने कह्युं के-‘हे सुंदरि ! तारूं घर के जे पुरुषोना मननी पीडाने शमावनार छे त्यां हुं मारूं काम पोहोची रह्या पछी आवीश. अमो के जे-
ओ घर विनाना वटेमार्गु छिये तेओने आशरो लेवानुं ठेकाणुं तुंज छे ’ ॥ ११ ॥ १२ ॥ एप्रमाणे मधुर वचनथी तेनुं विसर्जन करी श्रीकृष्ण मार्ग-

सा तदर्जुसमानांगी बृहच्छ्रोणिपयोधरा ॥ मुकुंदस्पर्शनात्सद्यो बभूव प्रमदोत्तमा ॥ ८ ॥ ततो रूपगुणौदार्यसंपन्ना प्राह केशवम् ॥
उत्तरीयांतमाकृष्य स्मयंती जातहृच्छया ॥ ९ ॥ एहि वीर गृहं यामो न त्वां त्यक्तुमिहोत्सहे ॥ त्वयोन्मथितचितायाः प्र-
सीद पुरुषर्षभ ॥ १० ॥ एवं स्त्रिया याच्यमानः कृष्णो रामस्य पश्यतः ॥ मुखं वीक्ष्यानुगोपानां प्रहसंस्तामुवाच ह ॥ ११ ॥
एष्यामि ते गृहं सुभ्रूः पुंसामाधिविकर्शनम् ॥ साधिताऽर्थो गृहाणां नः पांथानां त्वं परायणम् ॥ १२ ॥ विसृज्य माध्या वाण्या
तां व्रजन्मार्गे वणिकपथैः ॥ नानोपायनतंबूलस्रगंधैः साग्रजोऽर्चितः ॥ १३ ॥ तद्दर्शनस्मरक्षोभादात्मानं नाविदन् स्त्रियः ॥ वि-
स्रस्तवासः कबरवलयालेख्यमूर्तयः ॥ १४ ॥ ततः पौरान्पृच्छमानो धनुषः स्थानमच्युतः ॥ तस्मिन्प्रविष्टो ददृशे धनुरेदमिवाद्भुतम्
॥ १५ ॥ पुरुषैर्बहुभिर्गुप्तमर्चितं परमर्द्धिमत् ॥ वार्यमाणो नृभिः कृष्णः प्रसह्य धनुराददे ॥ १६ ॥ करेण वामेन सलीलमुद्धृतं सज्यं
च कृत्वा निमिषेण पश्यताम् ॥ नृणां विकृष्य प्रबभञ्ज मध्यतो यथेष्टुदंडं मदकर्युरुक्रमः ॥ १७ ॥

मां चाल्या जता हता त्यां वेपारीओए अनेक प्रकारनी भेटो, पानबीडां, मालाओ अने सुगंध पदार्थोथी तेमनुं अने तेमना मोटा भाईनुं पूजन क-
ज्युं ॥ १३ ॥ भगवानना दर्शनथी कामदेव उत्पन्न थवानेलीधे चित्रमां आळखेली जेवी थई रहेली अने जेओनां वस्त्र, कंकण तथा केश खसीजतां
हतां एवी स्त्रियोने पोताना शरीरनुं भान पण रेहेतुं न हतुं ॥ १४ ॥ पछी गामना लोकोने धनुष्यनुं ठेकाणुं पूछता जता भगवाने ते स्थलमां जईने
जाणे इंद्रनुं होय एवुं अद्भुत धनुष जोयुं ॥ १५ ॥ घणा पुरुषोए रक्षण करेला, पूजेला अने मोटी शोभावाळा ते धनुषने श्रीकृष्णे पोताने लोको वारतां
छतां पण बलात्कारथी उपाड्युं ॥ १६ ॥ माणसो जोतां छतां लीलामात्रमां डाबा हायथी उपाडेला ते धनुषने आंख वींची उघाडीए एटली वारमां
सज्ज करी खेंचीने, भगवाने जेम मदोन्मत्त हाथी शेलडीना सांठाने भांगी नाखे तेम वचमांथी भांगी नाख्युं ॥ १७ ॥

धनुष भांगतां तेनो शब्द स्वर्ग, अंतरिक्ष, पृथ्वी अने दिशाओमां व्याप्त थई रह्यो के जे शब्दने सांभळी कंस त्रास पाम्यो ॥ १८ ॥ कोप पामेला धनुष-
ना रक्षको पोताना अनुचरोसहित शस्त्रो उपाडीने भगवानने पकडी लेवासारू 'पकडो अने बांधो' एम बोलता बोलता भगवानने घेरी वळया ॥ १९ ॥
पछी तेओनो दुष्ट अभिप्राय जोई क्रोध पामेला बलभद्र अने श्रीकृष्णे धनुषना कट का लई तेओथी ए लोकोने माच्या अने कंसे मोकलेला बीजा
सैन्यने पण माच्युं. पछी ए धनुषनी शाळाना द्वारमांथी बहार नीकळीने ए वे भाईओ गाममां फरवा लाग्या अने गामनी शोभा जोईने राजी थया
॥ २० ॥ २१ ॥ एओनुं ए अद्भुत पराक्रम, तेज, दृढता अने रूप जोईने गामना रेहेवाशीओ ए वे भाईओने 'कोई उत्तम देव छे' एम मानवा लाग्या
॥ २२ ॥ एप्रमाणे मनगमती रीते फरतां सूर्य आथमी गयो एटले गोवाळीआओथी नंटाएन्ना श्रीकृष्ण अने बलभद्र गाममांथी उतारे आव्या

धनुषो भज्यमानस्य शब्दः स्वं रोदसी दिशः ॥ पूरयामास यं श्रुत्वा कंसस्त्रासमुपागमत् ॥ १८ ॥ तद्रक्षिणः सानुचराः कुपिता
आततायिनः ॥ ग्रहीतुकामा आवबुर्गृह्यतां बद्धयतामिति ॥ १९ ॥ अथ तान्दुरभिप्रायान् विलोक्य बलकेशवौ ॥ कुद्धौ धन्वन
आदाय शकले तांश्च जघ्नतुः ॥ २० ॥ बलं च कंसप्रहितं हत्वा शालामुवाचतः ॥ निष्क्रम्य चेतुर्हृष्टौ निरीक्ष्य पुरसंपदः ॥
॥ २१ ॥ तयोस्तदद्भुतं वीर्यं निशम्य पुरवासिनः ॥ तेजः प्रागल्भ्यरूपं च मेनिरे विबुधोत्तमौ ॥ २२ ॥ तयोर्विचरतोः स्वैरमा-
दित्योऽस्तमुपेयिवान् ॥ कृष्णरामौ द्रुतौ गोपैः पुराच्छकटमीयतुः ॥ २३ ॥ गोप्यो मुकुंदविगमे विरहातुरा या आशामताशिष ऋता
मधुपुर्यधूवन् ॥ संपश्यतां पुरुषभूषणगात्रलक्ष्मीं हित्वेतरास्तु भजतश्चक्रमेऽयनं श्रीः ॥ २४ ॥ अवनिर्कोप्रियुगलौ भुक्त्वा क्षीरोप-
सेचनम् ॥ ऊषतुस्तां सुखं रात्रिं ज्ञात्वा कंसचिकीर्षितम् ॥ २५ ॥ कंसस्तु धनुषो भंगं रक्षिणां स्वबलस्य च ॥ वधं निशम्य गोविं-
दरामविक्रीडितं परम् ॥ २६ ॥ दीर्घप्रजागरो भीतो दुर्निमित्तानि दुर्मतिः ॥ बहून्याचष्टोभयथा मृत्योर्दौत्यकराणि च ॥ २७ ॥ ॥

॥ २३ ॥ भगवान् व्रजमांथी पद्याच्या ते समयमां विरहथी आतुर थएली गोपीओए मथुरामां जे जे थवानी कल्पना करी हती ते सघळी कल्पना-
ओ, भगवाननुं गात्र के जेमां लक्ष्मीजी पोताने भजनारा बीजाओने छोडी दई निवास करीने रहेल छे तेनी शोभाने जोनारा मथुराना लोकोमां
साची थई ॥ २४ ॥ पछी श्रीकृष्ण तथा बलभद्र पोताना पग धोई तथा दूधवाळुं अन्न जमी अने कंसे जे करवानुं घाच्युं हतुं ते जाणी लई ते रा-
त्रि उतारामांज सुखथी रह्या ॥ २५ ॥ धनुषनो भंग अने धनुषनी रक्षा करनाराओनो तथा पोताना बीजा सैन्यनो वध के जे केवल भगवान् तथा
बलभद्रे लीलामात्रमांज कच्यो ते सांभळीने लांबा उजागरावाळो अने बीनेलो दुर्बुद्धि कंस स्वप्नमां अने जाग्रतमां मृत्युने सूचवनारां घणां घणां
दुष्ट निमित्त देखवा लाग्यो ॥ २६ ॥ २७ ॥ ॥

प्रतिबिम्ब देखातां छातां पण तेमां पोतानुं माथुं देखतो न हतो. चक्षुमां फेरफार करनार बीजो पदार्थे नहि छातां पण चंद्रादिकनां बबे बिंब देखतो हतो ॥ २८ ॥ पडछायामां छिद्र देखातां हतां. कानने बंध करतां अंदर जे शब्द सांभळवामां आवेछे तेने सांभळतो न हतो. वृक्षोने सोनानां देखतो हतो. रज अने कीच आदिमां पोतानां पगलां देखतो न हतो ॥ २९ ॥ स्वप्नमां मुडदानुं आलिंगन करतो हतो. गधेडापर चडीने जतो हतो. झेर खातो हतो. जासुदना फूलनी माला पेहेरी तेलथी खरडाएलो अने नागो एकलो जतो हतो ॥ ३० ॥ स्वप्न अने जाग्रतमां एवी रीतनां बीजां पण केटलांएक निमित्त देखीने मरणथी त्रास पांमला कंसने चिंतानेलीधे निद्राज आवी नहि ॥ ३१ ॥ हे राजा ! मांड मांड प्रभात पडतां अने जलमांथी सूर्य बहार नीकळतां कंसे मल्लोनी रमतनो महोत्सव कराव्यो ॥ ३२ ॥ लोकोए अखाडानी पूजा करी. तूरी अने भेरी वागवा लाग्यां. भा-

अदर्शनं स्वशिरसः प्रतिरूपे च सत्यपि ॥ असत्यपि द्वितीये च द्वैरूप्यं ज्योतिषां तथा ॥ २८ ॥ छिद्रप्रतीतिश्छायायां प्राणघोषानुपश्रुतिः ॥ स्वर्णप्रतीतिर्वृक्षेषु स्वपदानामदर्शनम् ॥ २९ ॥ स्वप्ने प्रेतपरिष्वंगः खरयानं विषादनम् ॥ गायान्नलदमाल्येकस्तैलाभ्यक्तो दिगंबरः ॥ ३० ॥ अन्यानि चेत्यंभृतानि स्वप्नजागरितानि च ॥ पश्यन्मरणसंज्ञस्तो निद्रां लेभे न चिंतया ॥ ३१ ॥ व्युष्टायां निशि कौरव्य सूर्ये चाद्भ्यः समुत्थिते ॥ कारयामास वै कंसो मल्लक्रीडामहोत्सवम् ॥ ३२ ॥ आनर्घुः पुरुषा रंगं तूर्यभेरींश्च जग्निरे ॥ मंचाश्चालंकृताः स्रग्भिः पताकाचैवलोरणैः ॥ ३३ ॥ तेषु पौरा जानपदा ब्रह्मक्षत्रपुरोगमाः ॥ यथोपजोषं विविश्वराजानश्च कृतासनाः ॥ ३४ ॥ कंसस्तु संवृतोऽमात्यै राजमंचं उपाविशत् ॥ मंडलेश्वरमध्यस्थो हृदयेन विदूयता ॥ ३५ ॥ वाद्यमानेषु तूर्येषु मल्लतालोलोत्तरेषु च ॥ मल्लाः खलंकृता हस्ताः सोपाध्यायाः समागताः ॥ ३६ ॥ चाणूरो मुष्टिकः कूटः शलस्तोशल एव च ॥ त आसेदुरूपस्थानं वलुवाद्यप्रहर्षिताः ॥ ३७ ॥ नंदगोपादयो गोपा भोजराजसमाहताः ॥ निवेदितोपायनास्ते एकस्मिन्मंचं आविशन् ॥ ३८ ॥

ला, पताका, अने वल्लोनां तोरणोथी असवाना मंचोने शणगाच्या ॥ ३३ ॥ ब्राह्मण अने क्षत्रियआदि नगरना लोको अने देशना लोको ते मंचो उपर बेठा तथा राजाओ पण जेम पोताने अनुकूल आवे तेम आसनो नांखीने तेओ उपर बेठा ॥ ३४ ॥ कार्यभारीओथी बीटाएलो अने जेनुं हृदय कचवाया करतुं हतुं एवो कंस पोतानी नीचेना राजाओना मध्यमां राजमंच उपर बेठो ॥ ३५ ॥ जेओनी उपर मल्लताल संभळातो हतो एवी तूरीओ वागतां शणगारेला अने गर्ववाळा मल्लो पोतपोताना आचार्यो सहित आव्या ॥ ३६ ॥ सुंदर वाजांथी राजी थएला चाणूर, मुष्टिक, कूट, शल अने तोशल, ए मल्लो अखाडामां आव्या ॥ ३७ ॥ कंसे बोलावेला नंदआदि गोवाळीआओ पण कंसने भेटो आपीने एक मंच उपर बेठा ॥ ३८ ॥

इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो त्रेतालीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ४२ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे^१ :- हे राजा ! 'अमोए धनुषने भांगी नाखवा-
आदि काम करीने पोतानुं ऐश्वर्य सूचव्या छतां पण अमारां मावापने छोडतो नथी अने अमने पण वळी मारी नाखवानी इच्छा करेछे माटे ए मामो
छतां पण तेने मारी नाखवामां अमने कशो दोष नथी.' एवी रीते पेहेलेज दिवसे तेओए पोतानी पवित्रता करी लीधी एवा श्रीकृष्ण अने बलभद्र,
मछोनां नगरांनो शब्द सांभळीने ते जोवानेवास्ते गया ॥ १ ॥ अखाडाना द्वारनी आगळ आव्या त्यां ते ठेकाणे उभेलो कुवलयापीड नाम-
नो हाथी के जेने अंबष्ठ [महावत] हांकतो हतो तेने भगवाने दीटो ॥ २ ॥ भेठ बांधी तथा पोताना वांका केश बांधीने भगवाने मेघनी गर्जना
सरखी गंभीर वाणीथी ए हाथीना रक्षक अंबष्ठने कहुं के- 'हे अंबष्ठ ! अमने मार्ग दे. तुरत खसी जा. अने जो नहि खसे तो तने तथा

इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे मछरंगोपवर्णनं नाम द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥

अथ कृष्णश्च रामश्च कृतशौचौ परंतप ॥ मछदुंदुभिनिर्घोषं श्रुत्वा द्रुमुपेयतुः ॥ १ ॥ रंगद्वारं समासाद्य तस्मिन्नागमवस्थितम् ॥

अपश्यत्कुवलयापीडं कृष्णोऽब्रुवन्नचोदितम् ॥ २ ॥ वत्सा परिकरं शौरिः समुह्य कुटिलालकान् ॥ उवाच हस्तिपं वाचा मेघनादग-
भीरया ॥ ३ ॥ अंबष्ठांबष्ठ मार्गं नौ देह्यपक्रम मा चिरम् ॥ नोचेत्सकुंजरं त्वाऽद्य नयामि यमसादनम् ॥ ४ ॥ एवं निर्भीत्सितोऽब्रुः

कुपितः कोपितं गजम् ॥ चोदयामास कृष्णाय कालांतकयमोपमम् ॥ ५ ॥ कर्णेदस्तमभिद्रुत्य करेण तरसाऽग्रहीत् ॥ कराद्विग-
लितः सोमुं निहत्यांघ्रिष्वलीयत ॥ ६ ॥ संकुद्धस्तमचक्षाणो द्राणदृष्टिः स केशवम् ॥ परामृशत्पुष्करेण स प्रसह्य विनिर्गतः ॥ ७ ॥

पुच्छे प्रगृह्यातिबलं धनुषः पंचविंशतिम् ॥ विचर्कय यथा नागं सुपर्ण इव लीलया ॥ ८ ॥

तारा हाथीने हमणां यमपुरीमां मोकली आपुंछुं ॥ ३ ॥ ४ ॥ एप्रमाणे तरछोडेला अने कोपेला अंबष्ठे मृग्यु, मृत्युनं निमित्त काल अने मृत्युना नियंता
यमजेवा हाथीने भगवाननी सामे हांक्यो ॥ ५ ॥ हाथीए सामे दोडीने तुरत पोतानी सुंदथी भगवानने पकड्या. भगवान् सुंदमांथी छटकी तथा
तेने मूठी मारीने तेना चार पगमां छुपी गया ॥ ६ ॥ भगवानने नहि देखतां क्रोध पामेला अने सुंधीने जाणनाग ते हाथीए वळी भगवानने सुंदमां
पकड्या पण भगवान् बलात्कारथी नीकळी गया ॥ ७ ॥ गरुड जेम नागने खेंचे तेम भगवाने ए मोटा बलवाळा हाथीने तेनुं पुंछडुं झालीने लीला-
मात्रथी पचवीश धनुष जेटला प्रदेशमां पाछळ पगे खेंच्यो ॥ ८ ॥

१ आ त्रेतालीशमा अध्यायमां कुवलयापीड हाथीने मारी श्रीकृष्ण तथा बलभद्रे अखाडामां प्रवेश करवानुं सांभाग्य तथा त्यां चाणूरे करेळुं भाषण
केहेवामां आवशे.

जेम कोई बालक, फेरवाता गायना वाछडानी साथे फरे तेम बालक श्रीकृष्ण, डाबी अने जमणी कोर फऱ्या करता ते हाथीनी साथे फरवा ला-
ग्या ॥ ९ ॥ पछी सामे आची पोताना हाथथी हाथीने प्रहार दई भागता भगवाने पगले तेने पोतानो स्पर्श करवा देतां पाडी नांख्यो ॥ १० ॥
दोडता भगवान् क्रीडाथी पृथ्वी उपर पडीने पाछा तुरत उठी गया. भगवानेने पडेल मानी ते क्रोध पामेला हाथीए पोताना दांत धरतीमां माऱ्या
॥ ११ ॥ पोतानुं पराक्रम व्यर्थ जतां बहुज क्रोध पामेलो अने महामात्रो एटले महावतो जेने हांक्या करता हता एवो हाथी क्रोधथी भगवाननी
सामो दोड्यो ॥ १२ ॥ ए दोड्या आवता हाथीनी सामे जई भगवाने पोताना हाथथी तेनी सुंढ पकडीने तेने पाडी नांख्यो ॥ १३ ॥ ए पडेल
हाथीने सिंहनी पेठे पगथी दबावी रमतां रमतां तंनो दांत काहाडी लइने भगवाने ते दांतथी ते हाथीने तथा तेना रक्षकोने पण माऱ्या ॥ १४ ॥

सपर्यावर्त्तमानेन सव्यदक्षिणतोऽच्युतः ॥ बभ्राम भ्राम्यमाणेन गोवत्सेनेव बालकः ॥ ९ ॥ ततोभिमुखमभ्येत्य पाणिनाहत्य
वारणम् ॥ प्राद्रवन्पातयामास स्पृश्यमानः पदे पदे ॥ १० ॥ स धावन् क्रीडया भ्रूमौ पतित्वा सहसोत्थितः ॥ तं मत्वा पति-
तं कुद्धो दंताभ्यां सोऽहनत्क्षितिम् ॥ ११ ॥ स्वविक्रमे प्रतिहते कुंजरेंद्रोऽत्यमर्षितः ॥ चोद्यमानो महामात्रैः कृष्णमभ्यद्रवद्बुध ॥
॥ १२ ॥ तमापतंतमासाद्य भगवान्मधुसूदनः ॥ निगृह्य पाणिना हस्तं पातयामास भ्रूतले ॥ १३ ॥ पतितस्य पदाक्रम्य मृ-
गेंद्र इव लीलया ॥ दंतमुत्पाद्य तेनेभं हस्तिपांश्चाहनद्धरिः ॥ १४ ॥ मृतकं द्विपमुत्सृज्य दंतपाणिः समाविशत् ॥ अंसन्य-
स्तविषाणोऽसृज्जद्विंदुभिरंकितः ॥ १५ ॥ विरूढस्वेदकणिकावदनांबुरुहो बभौ ॥ दृतौ गोपैः कतिपयैर्वलदेवजनार्दनौ ॥ रंगं
विविशत् राजन् गजदंतवरायुधौ ॥ १६ ॥ मल्लानामशनिर्नृणां नखरः स्त्रीणां स्मरो मूर्त्तिमान् गोपानां स्वजनोऽसतां क्षितिभुजां
शास्ता स्वपित्रोः शिशुः ॥ मृत्युर्भोजपतेर्विराडविदुषां तत्त्वं परं योगिनां वृष्णीनां परदेवतेति विदितो रंगं गतः साग्रजः ॥ १७ ॥

मरी गएला हाथीने छोडी दई तेनो दांत हाथमां लइने भगवान् अखाडामां पधऱ्या. हाथीनो दांत खमा उपर राख्यो हतो, पोताना शरीरमां ते
हाथीना मद तथा लोहीना छांटा उड्या हता ॥ १५ ॥ अने मुखारविंद उपर परसेवानी कणीओ लागी रेहेवाथी शोभता हता. हे राजा ! केट-
लाएक गोवाळीआओथी बींटाएला अने हाथीना दांतरूपी उत्तम आयुधवाळा ए बे भाईओ अखाडाना स्थानकमां पेठा ॥ १६ ॥ मल्लोने वज्ररूप
जणाता, मनुष्योने उत्तम मनुष्य जणाता, स्त्रीओने देहधारी कामदेवरूप जणाता, गोवाळीआओने स्वजन जणाता, दुष्ट राजाओने दंड आपनार
जणाता, पोतानां मा-बापने बालक जणाता, कंसने मृत्युरूप जणाता, अज्ञानीओने लोहीथी खरडावानेलींधे सुगामणा जणाता, योगीओने

પરમાત્મારૂપ જણાતા અને યાદવોને પરમ દૈવતરૂપ જણાતા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ પોતાના મોટા ભાઈની સાથે અસ્વાડામાં ગયાં ॥ ૧૭ ॥ હે રાજા ! કુવલયાપીડ હાથીને મારેલો જાણી અને તે બે ભાઈઓને પણ જીતી લેવા કઠણ જાણી કંસ, દૃઢ મનવાલો છતાં પણ તે સમયમાં બહુજ ઉદ્દેગ પામ્યો ॥ ૧૮ ॥ અસ્વાડામાં આવેલા, મોટા હાથવાલા, પોતાની કાંતિથી જોનારાઓના મનનું હરણ કરતા અને જેઓએ વિચિત્ર વેષનાં આભરણ, માલા અને વસ્ત્ર ધન્યાં હતાં એવા એ બે ભાઈઓ ઉત્તમ વેષ ધરનારા બે નટની પેઠે શોભતા હતા ॥ ૧૯ ॥ એ બે ઉત્તમ પુરુષને જોઈને જેઓનાં નેત્ર તથા મોઢાં આનંદના વેગથી પ્રફુલ્લિત થયાં એવા રાજાઓ, નગરના લોકો અને દેશના લોકો તેમનાં મોઢાંને નેત્રથી બહુજ જોવા લાગ્યા અને જોતાં તુલસિ પા-

હતં કુવલયાપીડં દૃષ્ટ્વા તાવપિ દુર્જયૌ ॥ કંસો મનસ્યપિ તદા મૃશમુદ્ધિવિજે નૃપ ॥ ૧૮ ॥ તૌ રેજતૂ રંગગતૌ મહામુજૌ વિચિત્રવેષાભરણસ્વંગંબરૌ ॥ યથા નટાવુત્તમવેષધારિણૌ મનઃ ક્ષિપંતૌ પ્રમયા નિરીક્ષતામ્ ॥ ૧૯ ॥ નિરીક્ષ્ય તાવુત્તમપૂરુષૌ જના મંચસ્થિતા નાગરરાષ્ટ્રકા નૃપાઃ ॥ પ્રહર્ષવેગોત્કલિતેક્ષણાનનાઃ પપુનં તપ્તા નયનૈસ્તદાનનમ્ ॥ ૨૦ ॥ પિવંત ઇવ ચન્દ્રુભ્યાં લિહંત ઇવ જિહ્વાયા ॥ જિઘ્રંત ઇવ નાસાભ્યાં શ્લિષ્યંત ઇવ વાહુભિઃ ॥ ૨૧ ॥ ઋજુઃ પરસ્પરં તે વૈ યથાદૃષ્ટં યથાશ્રુતમ્ ॥ તદ્વૃણુણમાધુર્યપ્રાગલ્ભ્યસ્મારિતા ઇવ ॥ ૨૨ ॥ એતૌ ભગવતઃ સાક્ષાદ્ધરેર્નારાયણસ્ય હિ ॥ અવતીર્ણાં વિહાંશેન વસુદેવસ્ય વેશ્મનિ ॥ ૨૩ ॥ એ વૈ કિલ દેવક્યાં જાતો નીતશ્ચ ગોકુલમ્ ॥ કાલમેતં વસન્ ગૃહો વઘ્ને નંદવેશ્મનિ ॥ ૨૪ ॥ પૂતનાઙ્ગેન નીતાંજ્ઞં ચક્રવાતશ્ચ દાનવઃ ॥ અર્જુનોઽર્જુનૌ ગુહ્યકઃ કેશી ધેનુકોઽન્યે ચ તદ્વિધાઃ ॥ ૨૫ ॥

મતા ન હતા તેથી નેત્રથી પાન કરતા હોયની, જિહ્વાથી ચાટતા હોયની, નાકથી સુંઘતા હોયની અને હાથથી આલિંગન કરતા હોયની તેમ જણાતા હતા ॥ ૨૦ ॥ ૨૧ ॥ ભગવાનનાં રૂપ, ગુણ, મીઠાશ અને પ્રૌઢપણાએ જાણે સ્મરણ આપેલું હોય એવી રીતે સઘळा લોકો ભગવાનનાં દેસેલાં અને સાંભળેલાં પરાક્રમોવિષે પરસ્પર વાતો કરવા લાગ્યા ॥ ૨૨ ॥ “આ બે જણા, સાક્ષાત્ નારાયણ ભગવાનના અંશથી અહીં વસુદેવના ઘરમાં અવતરેલા છે ॥ ૨૩ ॥ આ કૃષ્ણ દેવકીના ઉદરથી જન્મતાં તેને ગોકુલમાં લઈ જવામાં આવેલ છે અને એટલાં વર્ષસુધી નંદરાયના ઘરમાં ગુપ્ત રહીને મોટા થયેલ છે ॥ ૨૪ ॥ પૂતના, તુળાવર્ત્ત, ચમલાર્જુન, શંખચૂડ, કેશી, ધેનુકાસુર અને વીજા પણ એવા દુષ્ટ લોકોને આ કૃષ્ણેજ પૂરા કન્યા છે ॥ ૨૫ ॥

૧ મહોને વઘ્નરૂપ જણાતા ઇત્યાદિક દશ વિશેષોથી એક શ્રીકૃષ્ણમાં રૌદ્ર, અદ્રુત, શૃંગાર, હાસ્ય, વીર, કરુણ, ભયાનક, બીભત્સ, શાંત અને વાત્સલ્ય એ દશ રસ અનુક્રમે દેલાડેલા છે.

आ कृष्णे गोवाळीआ अने गायोने दावानलमांथी मूकाव्यां हतां, कालिय नागनुं दमन कच्युं हतुं अने इंद्रनो मद् उताच्यो हतो ॥ २६ ॥ सात दिवससुधी एक हाथथी गोवर्द्धन पर्वत धन्यो हतो अने वरसाद, पवन तथा तडकाथी गोकुलनुं रक्षण कच्युं हतुं ॥ २७ ॥ आनुं मुख के जेमां जोबुं अने हसबुं निरंतर आनंद भरेलुंज छे तेने प्रेमथी जोया करती गोपीओ, वगर परिश्रमे अनेक प्रकारना तापोने तरती हती ॥ २८ ॥ केहेवाय छे के 'आ कृष्णे रक्षा करेलो यदुवंश बहुज प्रख्यात थइने लक्ष्मी, यश तथा मोटार्डिने पामशे' ॥ २९ ॥ आ कमलसरखां नेत्रवाळा बलभद्र आना मोटा भाई थायछे के जेमणे प्रलंबासुर, वत्सासुर अने बकासुर आदिने मान्या छे' ॥ ३० ॥ एप्रमाणे लोको वातो करता हता अने वाजां वागतां

गावः सपाला एतेन दावाग्नेः परिमोचिताः ॥ कालियो दमितः सर्प इंद्रश्च विमदः कृतः ॥ २६ ॥ समाहमेकहस्तेन धृतोऽद्रि-
प्रवरोऽमुना ॥ वर्षवाताशनिभ्यश्च परित्रातं च गोकुलम् ॥ २७ ॥ गोप्योऽस्य नित्यमुदितहसितप्रेक्षणं मुखम् ॥ पश्यंत्यो वि-
विधांस्तापांस्तरंति स्माश्रमं मुदा ॥ २८ ॥ वदंत्यनेन वंशोऽयं यदोः सुबहुविश्रुतः ॥ श्रियं यशो महत्त्वं च लप्स्यते परि-
क्षितः ॥ २९ ॥ अयं चास्याग्रजः श्रीमान् रामः कमललोचनः ॥ प्रलंबो निहतो येन वत्सको ये वकादयः ॥ ३० ॥ जनेष्वे-
वं बुवाणेषु तूर्येषु निनदत्सु च ॥ कृष्णरामौ समाभाष्य चाणूरो वाक्यमब्रवीत् ॥ ३१ ॥ हे नंदसूनो हे राम भवंतौ वीरसंमतौ ॥
नियुद्धकुशलौ श्रुत्वा राजाहूतौ दिदृक्षुणा ॥ ३२ ॥ प्रियं राज्ञः प्रकुर्वत्यः श्रेयो विंदति वै प्रजाः ॥ मनसा कर्मणा वाचा वि-
परीतमतोन्यथा ॥ ३३ ॥ नित्यं प्रमुदिता गोपा वत्सपाला यथा स्फुटम् ॥ वनेषु मलयुद्धेन क्रीडंतश्चारयंति गाः ॥ ३४ ॥ तस्माद्रा-
ज्ञः प्रियं यूयं वयं च करवामहे ॥ भूतानि नः प्रसीदंति सर्वभूतमयो नृपः ॥ ३५ ॥

हतां ते समयमां श्रीकृष्ण अने बलभद्रने बोलावीने चाणूर मल्ले कहुं के- 'हे नंदना पुत्र ! हे बलभद्र ! तमो बे जणा, वीर लोकोमां मान पा-
मेला अने मल्लयुद्ध करवामां कुशल छो एम सांभळी ते मल्लयुद्ध जोवाना इच्छाथी राजाए तमोने अहीं बोलावेला छे ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ जे प्रजा म-
नथी, कर्मथी अने वाणीथी राजाने प्रसन्न करे तेओनुं कल्याण थायछे अने एथी विरुद्ध चाले तेओनुं अकल्याण थायछे ॥ ३३ ॥ गायो अने वाछडां-
ओनुं पालन करनारा लोको वनमां निरंतर आनंद करेछे अने मल्लयुद्धनी क्रीडाओ करतां गायोने चारेछे ए वात प्रसिद्ध ज छे ॥ ३४ ॥ माटे अमारे
अने तमारे राजानुं प्रिय करबुं जोइए. राजा प्रसन्न थाय एटले सर्व प्राणीओ प्रसन्न थयां एम समजबुं; केम के राजा सर्व देवतारूप छे' ॥ ३५ ॥

१ जोके वत्सासुर अने बकासुरने श्रीकृष्णज मान्या छे तोपण अहीं बलभद्रे मान्यानुं कहुं ते लोकोनी वातोमां कांडक फेरफार थवो स्वाभाविकज
होयछे तेथी कहुं छे.

हलावतुं, धको देवो, बाथमां लईने दावतुं, नीचे पछाडतुं, मूकी दर्ईने आगळ जवुं अने पाछल हठतुं एवी क्रियाओथी एकबीजाने प्रतिबंध करता हता ॥४॥ गोठण अने पगनो गोटो वाळी पडेलाने खसेडवो, हाथथी उपाडीने लई जवो, वळगी र्हेलाने दूर करवो, अने पग आदि अवयवोनो गो-टो वाळवो, एवी क्रियाओथी ए बवे जणा जयनी इच्छानेलीधे एकबीजाना शरीरने पीडा करता हता ॥ ५ ॥ हे राजा ! ए बलिया अने नबलानुं युद्ध जोईने दया आवतां सघळी स्त्रियो टोळेटोळां मळीने परस्परमां आप्रमाणे वातो करवा लागी ॥ ६ ॥ स्त्रियो वातो करेछे. — अरेरे ! आ राजा-ना सभासदो के जेओ राजा जोतां छतां बलिया अने नबलाना युद्धने पोते पण स्वीकारेछे तेओने आ मोटो अधर्म लागेछे ॥ ७ ॥ जेओनां सघळां अंग वज्रजेवां कठण छे एवा अने मोटा पहाड जंवडा आ ब्रे मल्ल क्यां ? अने अत्यंत सुकोमल अंगवाळा तथा जेओने हजी जुवानी पण आवी

परित्रामणविक्षेपपरिंभावपातनैः ॥ उत्सर्पणापसर्पणैश्च अन्योन्यं प्रत्यरुंधताम् ॥ ४ ॥ उत्थापनैरुन्नयनैश्चालनैः स्थापनैरपि ॥ परस्परं जिगीषतावपचक्रतुरात्मनः ॥ ५ ॥ तद्वलाबलवद्युद्धं समेताः सर्वयोषितः ॥ ऊबुः परस्परं राजन् सानुकंपा वरूथशः ॥ ६ ॥ महानयं वताधर्म एषां राजसभासदाम् ॥ ये बलाबलवद्युद्धं राज्ञोऽन्विच्छन्ति पश्यतः ॥ ७ ॥ क्व वज्रसारसर्वांगौ मह्यौ शैलेंद्रसन्निभौ ॥ क्व चातिसुकुमारांगौ किशोरौ नाप्तयौवनौ ॥ ८ ॥ धर्मव्यतिक्रमो ह्यस्य समाजस्य ध्रुवं भवेत् ॥ यत्राधर्मः समुत्तिष्ठेन्न स्थेयं तत्र कर्हिचित् ॥ ९ ॥ न सभां प्रविशेत्प्राज्ञः सभ्यदोषाननुस्मरन् ॥ अब्रुवन्विब्रुवन्नज्ञो नरः किल्बिषमश्नुते ॥ १० ॥ वलातः शत्रु-मभितः कृष्णस्य वदनांबुजम् ॥ वीक्ष्यतां श्रमवार्युप्तं पद्मकोशमिवांबुभिः ॥ ११ ॥ किं न पश्यत रामस्य मुखमाताम्रलोचनम् ॥ मुष्टिकं प्रति सामर्षं हाससंभ्रंशोभितम् ॥ १२ ॥

नथी एवा आ बे बालक क्यां ? ॥ ८ ॥ आ सभामां अवश्य धर्मनुं उल्लंघन थवातुं छे अने ज्यां अधर्म उठे त्यां कदी पण उभुं रेहेतुं नहि जोईए ॥ ९ ॥ सभासदोने केवा केवा प्रकारना दोष लागेछे ए जाणनार समजु माणसे सभामां आवतुंज नहि जोईए; केमके जाणतां छतां चूप रेहेनार अथवा अवलुं बोलनार मूर्ख माणसने दोष लागेछे ॥ १० ॥ शत्रुनी चारेकोर दोड करता आ श्रीकृष्णनुं मुखारविंद, जलना बिंदुओथी कमलना पोटांनी पेटे पसीनाथी व्यास थई रहुं छे ते जुवो ॥ ११ ॥ बैलभद्रनुं मुख के जे रातां नेत्रवाळुं, मुष्टिकनी उपर क्रोधथी भराएलुं अने हास्यथी थएला आवेशनेलीधे शोभी रहेलुं छे तेने तमो केम जोती नथी ? ॥ १२ ॥

१. बीजी स्त्रियो बोलेछे. २. बीजी स्त्रियो बोलेछे.

મનુષ્યદેહથી ગૂઢ, વનનાં વિચિત્ર પુષ્પોને પેહેરનાર, ગાયોને ચારતા, વેણુ વગાડતા અને જેનાં ચરણને સદાશિવ તથા લક્ષ્મીજી પણ પૂજેછે એવા આ પુરાણપુરુષ શ્રીકૃષ્ણ જે વ્રજભૂમિમાં બલભદ્રની સાથે અનેક પ્રકારની ક્રીડા કરતા ફરેછે તે વ્રજભૂમિને ધન્ય છે ॥ ૧૩ ॥ આ સમાને તો ધિક્કાર છે કે જેમાં આ શ્રીકૃષ્ણ દુઃખ પામેછે. આ ભગવાનનું રૂપ કે જે લાવણ્યનેલીધે સુંદર, સ્વાભાવિક, સમયે સમયે નવીન લાગે એવું, યશ, લક્ષ્મી અને દેશ્વર્યના અવિચલ સ્થાનકરૂપ, બીજાને ન મળે એવું અને જેના સમાન અથવા અધિક કોઈ પણ નથી એવું છે તેને ગોપીઓ પોતાનાં નેત્રોથી જાણે વી જતી હોય તેમ જુવેછે માટે તે ગોપીઓએ કયું તપ કચું હશે ? ॥ ૧૪ ॥ આપણાં પુણ્ય તો થોડાંજ; કેમ કે આપણે આવા અવસરમાં આ રૂપને જો-ઈએ છિયે. ભગવાનનું જ ચિંતન કરતી અને પ્રેમનેલીધે આંસુથી ભરાણા કંઠવાળી ગોપીઓ ધ્રુવતાં, છાશ કરતાં, લીપતાં, હીંચકતાં, છોકરાં રો-

પુણ્યા વત વ્રજભુવો યદયં નૃલિંગમૂઢઃ પુરાણપુરુષો વનચિત્રમાલ્યઃ ॥ ગાઃ પાલયન્ સહવલઃ ક્ષણયંશ્ર વેણું વિક્રીડ્યાંઽવતિ ગિ-
રિત્રરમાર્ચિતાંત્રિઃ ॥ ૧૩ ॥ ગોપ્યસ્તપઃ કિમચરન્ યદમુષ્ય રૂપં લાવણ્યસારમસમોર્ધ્ધમનન્યસિદ્ધમ્ ॥ દૃગ્ભિઃ પિંબંત્યનુસવાભિ-
નવં દુરાપમેકાંતધામ યશસઃ શ્રિય ઐશ્વર્યસ્ય ॥ ૧૪ ॥ યા દોહનેજ્વહનને મથનોપલેપેવેલ્લનાર્ભરુદિતોક્ષણમાર્જનાદૌ ॥ ગાયંતિ
ચૈનમનુરક્તધિયોઽશ્રુકંઠ્યો ધન્યા વ્રજસ્ત્રિય ઉરુક્રમચિત્તયાનાઃ ॥ ૧૫ ॥ પ્રાતર્વ્રજાદ્રજત આવિશતશ્ચ સાયં ગોભિઃ સમં ક્ષણય-
તોઽસ્ય નિશમ્ય વેણુમ્ ॥ નિર્ગમ્ય તૂર્ણમ્બલાઃ પથિ ધ્રુરિપુણ્યાઃ પશ્યંતિ સસ્મિતમુખં સદયાવલોકમ્ ॥ ૧૬ ॥ एवं પ્રभाषमाणामु-
स्त्रीषु योगेश्वरो हरिः ॥ शत्रुं हंतुं मनश्चक्रे भगवान् भरतर्षभ ॥ १७ ॥ सभयाः स्त्रीगिरः श्रुत्वा पुत्रस्नेहशुचातुरौ ॥ पितरावन्वतव्ये-
तां पुत्रयोरबुधौ बलम् ॥ १८ ॥ तैस्तैर्नियुद्धविधिभिर्विधैरच्युतेतरो ॥ युयुधाते यथान्यायं तथैव बलमुष्टिकौ ॥ १९ ॥

તાં, પાળી છાંટતાં અને વાશીદું વાઢવા આદિ ક્રિયા કરતાં આ ભગવાનનું જ ગાયન કરેછે માટે મહાભાગ્યશાલી છે ॥ ૧૫ ॥ ગાયોની સાથે પ્રાતઃ-કાલે વ્રજમાંથી જતાં અને સાયંકાલે પાછા વ્રજમાં આવતાં આ ભગવાન વેણુ વગાડેછે ત્યારે ભાગ્યશાલી ગોપીઓ તે વેણુનાદને સાંભલી તુરત ઘરમાંથી બહાર નીકળી માર્ગમાં આ ભગવાનના દયાસહિત દર્શનવાઢા અને મંદ મંદ હસતા મોઢાને જુવેછે ॥ ૧૬ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.—હે રાજા ! એપ્રમાણે સ્ત્રિયો વાતો કરતાં યોગેશ્વર ભગવાને તેઓનો ભય મટાડવામાટે શત્રુને મારી નાશવાનું મન કચું ॥ ૧૭ ॥ સ્ત્રીઓની ભય ભરેલી વાતો સાંભલી પુત્રના સ્નેહનેલીધે શોકાતુર થણાં અને પુત્રના બલને નહિ જાણતાં માતાપિતા [દેવકી અને વસુદેવ] પરિતાપ પામવા લાગ્યાં ॥ ૧૮ ॥ તે તે અનેક પ્રકારના મહ્યુદ્ધના પ્રકારોથી શ્રીકૃષ્ણ અને ચાણૂર તથા બલભદ્ર અને મુષ્ટિક ન્યાયપ્રમાણે મહ્યુદ્ધ કરતા હતા ॥ ૧૯ ॥

૧. બીજી સ્ત્રિયો બોલેછે.

भगवानना शरीरना वज्र पडवा जेवा कठण प्रहारेथी अंग भांगीजवा मांडतां चाणूर मल्ल वारंवार ग्लानि पामवा लाग्यो ॥ २० ॥ क्रोध पामेला ते चाणूरे शकराना जेवा वेगथी उछळी बे हाथनी मुठीओ वाळीने भगवाननी छातीमां मारी ॥ २१ ॥ जेम फूलनी माला वागवाथी हाथी कंये नहि तेम चाणूरना प्रहारथी भगवान् कंय्या नहि. पछी भगवाने चाणूरने बे हाथमां पकडी घणीवार फेरवीने तेना जीवितने क्षीण करी नाखतां ब-लथी घरती उपर पछाड्यो. जेनां भूषण, केश अने माला विखाई गयां एवो चाणूर इंद्रना ध्वजनी पेटे पड्यो ॥ २२ ॥ २३ ॥ एप्रमाणेज मुष्टिक के जेणे बलभद्रने प्रथम मूठी मारी हती ते पण बलवाळा बलभद्रना हाथना तळाना भारे प्रहारथी पीडातां धुजतो अने मोढामांथी लोही नाखतो प्रा-

भगवद्भ्रात्रनिष्पार्तेर्वन्ननिषेधनिष्ठुरैः ॥ चाणूरो भज्यमानांगो मुहुर्ग्लानिमवाप ह ॥ २० ॥ स श्येनवेग उत्पत्य मुष्टीकृत्य क-राडुभौ ॥ भगवंतं वासुदेवं कुद्धो वक्षस्यबाधत ॥ २१ ॥ नाचलत्तप्रहारेण मालाहत इव द्विपः ॥ बाह्वोर्निगृह्य चाणूरं बहुशो भ्रामयन् हरिः ॥ २२ ॥ भ्रूयुष्टे पोथयामास तरसा क्षीणजीवितम् ॥ विस्त्रस्ताकल्पकेशस्रग्निद्रध्वज इवापतत् ॥ २३ ॥ तथैव मु-ष्टिकः पूर्वं स्वमुष्ट्याभिहतेन वै ॥ बलभद्रेण बलिना तलेनाभिहतो भृशम् ॥ २४ ॥ प्रवेपितः सरुधिरमुद्रमन्मुखतोऽर्दितः ॥ व्यसुः पपातोऽन्युपस्थे वाताहत इवाग्निपः ॥ २५ ॥ ततः कूटमनुप्राप्तं रामः प्रहरतां वरः ॥ अवधील्लीलया राजन् सावज्ञं वाममु-ष्टिना ॥ २६ ॥ तर्ह्येव हि शलः कृष्णपदापहतशीर्षिकः ॥ द्विधा विदीर्णस्तोशलक उभावपि निपेततुः ॥ २७ ॥ चाणूरे मुष्टिके कूटे शले तोशलके हते ॥ शेषाः प्रदुद्रुर्मुखाः सर्वे प्राणपरीप्सवः ॥ २८ ॥ गोपान्वयस्यानाकृष्य तैः संसृज्य विजहृतुः ॥ वाद्यमा-नेषु तूर्येषु वलांतौ धृतनूपुरौ ॥ २९ ॥

णरहित थईने पवने उखेडी नाखेला वृक्षनी पेटे धरतीपर पड्यो ॥ २४ ॥ २५ ॥ हे राजा ! पछी भारे प्रहार देनारा बलभद्रे पोतानी सामे आवेला कूट नामना मल्लने अपमानथी डाबी मूठी मारीने लीलामात्रमां मारी नाख्यो ॥ २६ ॥ ते समयमांज श्रीकृष्ण भगवाने शल नामना मल्लतुं माथुं पाटुथी भांगी नाख्युं अने तोशल नामना मल्लनां बे फाडियां करी नाख्यां तेथी ते बे मल्ल पण पडीगया ॥ २७ ॥ चाणूर, मुष्टिक, कूट, शल अने तोशल मान्या जतां अवशेष रहेला मल्लो प्राणना रक्षणनी इच्छाथी सघळा भागी गया ॥ २८ ॥ वाजां वागतां नाचता अने जेओए झांझर पेहेऱ्यां हतां एवा श्रीकृष्ण अने बलभद्र, पोताना सरखी अवस्थावाळा गोवाळीआओने हाथथी अखाडामां खेंची लई तेओनी साथे मळीने रमवा लाग्या ॥ २९ ॥

१ गौड देशमां कोई उत्सवना संबंधमां पुरुषना आकारे थांभलो उभो करी ध्वजा- पताकाआदिथी शणगारी तेने ' इंद्रध्वज ' एवुं नाम आपेछे. ए थांभलो जेम पडे तेम चाणूर पड्यो.

શ્રીકૃષ્ણ અને બલભદ્રનું કામ જોઈને એક કંસવિના બીજા સઘલા વ્રાહ્મણાદિક લોકો રાજી થયા અને ‘સારું થયું, સારું થયું’ એમ બોલવા લાગ્યા ॥ ૩૦ ॥ પાંચ મહા માન્યા જતાં અને બીજા ભાગી જતાં કંસ પોતાનાં વાજાં બંધ પડાવી આપ્રમાણે બોલ્યો ॥ ૩૧ ॥ કંસ બોલેછે. — વસુદેવના આ દુષ્ટ પુત્રોને ગાંમમાંથી કાઢાડી મૂકો, ગોવાલીઆઓનું ધન લુંટી લીઓ અને દુષ્ટ બુદ્ધિવાલા નંદને બાંધી લીઓ ॥ ૩૨ ॥ અત્યંત દુષ્ટ અને દુર્બુદ્ધિ વસુદેવને તો તુરત મારીજ નાલો. મારો બાપ ઉગ્રસેન કે જે શત્રુના પક્ષને મલતો છે તેને પણ તેના મલતીઆઓની સાથે મારી નાલો ॥ ૩૩ ॥ શુ-કદેવજી કેહેછે. — એપ્રમાણે કંસ બકવાદ કરતાં કોપ પામેલા શ્રીકૃષ્ણ પોતાની ચાલાકીથી ઠેકીને તુરત ડાલતરવાર લીધી ॥ ૩૪ ॥ એ પોતાના મૃત્યુરૂપ ભગવાનને આવતા જોઈ ઉત્સાહ [હિમ્મત] વાલા કંસે તુરત આસનપરથી ઉઠીને ઢાલતરવાર લીધી ॥ ૩૫ ॥ શકરો જેમ આ-

જનાઃ પ્રજહુષુઃ સર્વે કર્મણા રામકૃષ્ણયોઃ ॥ ઋતે કંસં વિપ્રમુહ્યાઃ સાધવઃ સાધુ સાધ્વિતિ ॥ ૩૦ ॥ હતેષુ મહાવર્યેષુ વિદુતેષુ ચ ભોજરાદ ॥ ન્યવારયત્સ્વતૂર્યાણિ વાક્યં ચેદમુવાચ હ ॥ ૩૧ ॥ નિઃસારયત દુર્વૃત્તૌ વસુદેવાભજૌ પુરાત્ ॥ ધનં હરત ગોપાનાં નંદં બ્રમીત દુર્મતિમ્ ॥ ૩૨ ॥ વસુદેવસ્તુ દુર્મેધા હન્યતામાશ્વસત્તમઃ ॥ ઉગ્રસેનઃ પિતા ચાપિ સાનુગઃ પરપક્ષગઃ ॥ ૩૩ ॥ एवं विकत्य-माने वै कंसे प्रकुपितोऽव्ययः ॥ लघिन्नोत्पत्त्य तरसा मंचमुत्तुंगमारुहत् ॥ ૩૪ ॥ તમાવિશંતમાલોક્ય મૃત્યુમાલન આસનાત્ ॥ મ-નસ્વી સહસોત્થાય જગદે સોઽસિચર્મણી ॥ ૩૫ ॥ તં સ્વદ્વપાણિં વિચરંતમાશુ ર્યેનં યથા દક્ષિણસવ્યમંબરે ॥ સમગ્રહીદુર્વિષહોગ્રતેજા યથોરગં તાર્ક્યસુતઃ પ્રસહ્ય ॥ ૩૬ ॥ પ્રગૃહ્ય કેશેષુ ચલત્કીરિટં નિપાત્ય રંગોપરિ તુંગમંચાત્ ॥ તસ્યોપરિશ્તાત્સ્વયમજનામઃ પપાત વિ-શ્વાશ્રય આભતંત્રઃ ॥ ૩૭ ॥ તં સંપરેતં વિચર્કર્ષ ભૂમૌ હરિર્યથેમં જગતો વિપશ્યતઃ ॥ હાહેનિ શબ્દઃ સુમહાંસ્તદાઽઘ્રુદુદીરિતઃ સર્વજને-ર્નરેદ્ર ॥ ૩૮ ॥ સ નિત્યદોદ્વિમધિયા તમીશ્વરં પિવન્વદન્વા વિચરન્સ્વપન્ શ્વસન્ ॥ દદર્શ ચક્રાયુધમગ્રતો યતસ્તદેવ રૂપં દુરવાપમાણ ॥ ૩૯ ॥

કાશમાં ફરે તેમ તરવાર લઈને ડાબો જમણો ફાંચા કરતા એ કંસને અસહ્ય અને ઉગ્ર તેજવાલા ભગવાને, ગરુડ જેમ નાગને પકડે તેમ બલાત્કારથી પકડ્યો ॥ ૩૬ ॥ કેશ પકડી તેનો મુકુટ ડડાડી નાલતાં એ કંસને ડાલતરવાર લીધી અને તેની ઉપર સર્વ જગતના આશ્રયરૂપ અને સ્વતંત્ર ભગવાન પોતે પડ્યા ॥ ૩૭ ॥ સિંહ જેમ મારેલા હાથીને સેવે તેમ ભગવાને સર્વ લોકો દેલતાં એ મરી ગણા કંસને ધરતી ઉપર સેવ્યો [ઘસડ્યો.] તે સમયમાં હે રાજા ! સર્વ લોકોના મોઢામાંથી મોટો હાહાકારનો શબ્દ નીકળ્યો ॥ ૩૮ ॥ એ કંસ નિરંતર ડહેગનેલીધે પીતાં, બોલ-તાં, ફરતાં, સુતાં અને શ્વાસ લેતાં પોતાની આગલ ભગવાનનેજ દેલતો હતો તેથી બીજાને ન મળે એવા એજ ભગવાનના સ્વરૂપને પામ્યો ॥ ૩૯ ॥

૧ ભગવાનના શરીરમાં માર બહુજ થયો એ સૂચવવાનેવાસ્તે સર્વ જગતના આશ્રયરૂપ એ વિશેષણ આપ્યું છે.

कंक अने न्यग्रोधक आदि ते कंसना आठ नाहाना भाईओ क्रोध करी भाईनुं वेर वाळवासारू युद्ध करवा दोळ्या ॥ ४० ॥ एवी रीते मोटा वेग-
वाळा अने सज्ज थएला ए लोकोने, बलभद्रे सिंह जेम पशुओने मारे तेम भोगळ उपाडीने मारी नाख्या ॥ ४१ ॥ आकाशमांडुं दुभि वागां, ब्रह्मा
अने सदाशिव आदि देव के जेओ भगवाननीज विभूतिरूप छे तेओ प्रेमथी पुष्पवडे भगवानने वधावतां वखाण करवा लाग्या अने अप्सराओ
नाचवा लागी ॥ ४२ ॥ हे राजा ! पतिओना मरणथी दुःख पामेली ए लोकोनी स्त्रियो रोती अने माथां कुटती कुटती त्यां आवी ॥ ४३ ॥ रणभू-
मिमां सूतेला पोताना पतिओनुं आलिगन करी शोक करती अने वारंवार आंसु खेरती ते स्त्रिओ जंचा स्वरथी विलाप करवा लागी के—‘हे नाथ !
हे प्रिय ! हे धर्मने जाणनार ! हे दयालु ! हे दीनबंधु ! तमे पोते हणाई जइने घर अने प्रजासहित अमोने पण हणी नाखी छे ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ हे पुरुषोमां

तस्याऽनुजा भ्रातरोऽष्टौ कंकन्यग्रोधकादयः ॥ अभ्यधावन्नभिकुद्धा भ्रातुर्निर्वेशकारिणः ॥ ४० ॥ तथाऽतिरभसांस्तानु संयत्तान्
रोहिणीसुतः ॥ अहन्यपरिघमुद्यम्य पशूनिव मृगाधिपः ॥ ४१ ॥ नेदुर्दुभयो व्योम्नि ब्रह्मेशाद्या विभूतयः ॥ पुण्यैः किरंतस्तं प्रीत्या
शशंसुर्ननृपुः स्त्रियः ॥ ४२ ॥ तेषां स्त्रियो महाराज सुहृन्मरणदुःखिताः ॥ तत्राभीयुर्विनिघ्नतः शीर्षण्यश्रुविलोचनाः ॥ ४३ ॥
शयानान्वीरशय्यायां पतीनालिंग्य शोचतीः ॥ विलेपुः सुस्वरं नार्यो विमृजंत्यो मुहुः शुचः ॥ ४४ ॥ हा नाथ प्रिय धर्मज्ञ करुणा-
नाथवत्सल ॥ त्वया हतेन निहता वयं ते सगृहप्रजाः ॥ ४५ ॥ त्वया विरहिता पत्या पुरीयं पुरुषर्षभ ॥ न शोभते वयमिव निवृ-
त्तोत्सवमंगला ॥ ४६ ॥ अनागसां त्वं भृतानां कृतवान्द्रोहमुत्वनम् ॥ तेनेमा भो दशां नीतो भृतधुको लभेत शम् ॥ ४७ ॥ स-
र्वेषामिह भृतानामेष हि प्रभवाप्ययः ॥ गोप्ता च तदवच्यायी न क्वचित् सुखमेधते ॥ ४८ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ राज-
योषित आश्वास्य भगवौल्लोकभावनः ॥ यामाहुर्लौकिकीं संस्थां हतानां समकारयत् ॥ ४९ ॥ मातरं पितरं चैव मोचयित्वाऽथ बं-
धनात् ॥ कृष्णरामौ ववंदाते शिरसा स्पृश्य पादयोः ॥ ५० ॥

उत्तम ! तमे के जे स्वामी छे तेनो वियोग पामेली अने जेमां उत्सव तथा मंगलकार्य बंध पडी गयां एवी आ नगरी अमारी पेठेज शोभारहित
थइछे ॥ ४६ ॥ तमे निरपराध प्राणीओनो भारे द्रोह कन्यो तेथी आ दशाने पाम्या छे. प्राणीओनो द्रोह करवाथी कोनुं सारू थाय ? ॥ ४७ ॥ आ श्रीकृष्ण
सर्व प्राणीओना उत्सन्न करनार, रक्षण करनार अने प्रलय करनार छे तां तेनो द्रोह करनार कदी पण सुख पामे नहि’ ॥ ४८ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे—
पछी लोकोना रक्षक श्रीकृष्ण भगवाने ए राणीओनी आश्वासना करी अने मरी गएलाओनेवास्तेज कांई लौकिक कार्य करवानुं केहेवायछे ते कराव्युं
॥ ४९ ॥ श्रीकृष्ण अने बलभद्रे पोतानां मातापीताने बंधनमांथी छोडावी थोडोक स्पर्श करीने तेओना चरणमां पोताना मस्तकथी प्रणाम कन्या ॥ ५० ॥

પુત્રો પગે લાગ્યા તોપણ ઇઓને જગતના ઈશ્વર જાણી શંકાનેલીધે દેવકી અને વસુદેવે તેઓનું આલિંગન કન્યું નહિ [પણ હાથ જોડીને ઉભાં રહ્યા.] ॥ ૫૧ ॥ ઇતિ શ્રીમન્ મહાપુરાણ ભાગવતના દશમસ્કંધનો ચુંમલીશમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૪૪ ॥ શુકદેવજી કેહેછે'—‘હું પ્રસન્ન થતાં આ માતા-પિતાને જ્ઞાન તો કાંઈ દુર્લભજ નથી પણ મને પુત્ર સમજીને મારા ઉપર પ્રેમજ દુર્લભ છે માટે હમણાં આ માતાપિતાને મારાથી થવાનું સાંસારિક સુખ ભોગવ્યા પેહેલાં મારી ઈશ્વરતાનું જ્ઞાન થયું તે ઠીક નહિ’ એમ વિચારી ભગવાને લોકોને મોહ કરનારી પોતાની માયાનો તેઓના ચિત્તમાં વિસ્તાર કન્યો ॥ ૩ ॥ પછી મોટા માર્દસહિત પાસે આવીને સ્નેહથી નમતા અને ‘હે મા ! હે બાપ !’ એમ આદરથી બોલતા ભગવાને તે માબાપને આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૨ ॥ શ્રીભગવાન્ કેહેછે.—હે પિતા ! તમો બન્ને જણાં અમો દીકરાઓનેમાટે નિરંતર ઉત્કંઠા રાખતાં હતાં તોપણ અમારી બાલ્ય, પૌગંડ

દેવકી વસુદેવશ્ચ વિજ્ઞાય જગદીશ્વરૌ ॥ કૃતસંવંદનો પુત્રૌ સસ્વજાતે ન શંકિતૌ ॥ ૫૧ ॥ ॥ ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે દશ-મસ્કંધે પૂર્વાર્ધે કંસવધો નામ ચતુશ્રત્વાર્શિશોઽધ્યાયઃ ॥ ૪૪ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ પિતરાબુપલબ્ધાર્થૌ વિદિત્વા પુરુષોત્તમઃ ॥ માઞ્ઘૃદિતિ નિજાં માયાં તતાન જનમોહિનીમ્ ॥ ૧ ॥ ઉવાચ પિતરાવેત્ય સાગ્રજઃ સાત્વર્ત્તભઃ ॥ પ્રશ્રયાવનતઃ પ્રીણન્નંચ તાતેતિ સાદરમ્ ॥ ૨ ॥ નાસ્મત્તો યુવયોસ્તાત નિત્યોત્કંઠિતયોરપિ ॥ બાલ્યપૌગંડૈર્કેશોરાઃ પુત્રાભ્યામભવન્ ક્વચિત્ ॥ ૩ ॥ ન લબ્ધો દૈવહૃતયોર્વાસો નો ભવંતિકે ॥ યાં બાલાઃ પિતૃગેહસ્થા વિંદંતે લલિતા મુદમ્ ॥ ૪ ॥ સર્વર્થસંભવો દેહો જનિતઃ પોષિતો યતઃ ॥ ન તયોર્યાતિ નિર્વેશં પિત્રોર્મર્ત્યઃ શતાયુષા ॥ ૫ ॥ યસ્તયોરાત્મજઃ કલ્પ આત્મના ચ ધનેન ચ ॥ વૃત્તિં ન દદ્યાત્તં પ્રેત્ય શ્વમાસં સ્વાદયંતિ હિ ॥ ૬ ॥

અને કિશોર અવસ્થાનાં જે સુખ તમોને મળ્યાં જોઈએ તે કદી પણ મળ્યાં નથી ॥ ૩ ॥ અમારા દુર્દૈવના યોગથી અમોને તમારી પાસે રહેવાનું મળ્યું નથી અને માબાપને ઘેર રહેવાથી લાડપામેલા બાલકોને જે આનંદ મળેછે તે પણ મળ્યો નથી ॥ ૪ ॥ સુખની હાનિ તો તમોને તથા અમોને સરખી થઈ પણ તમારી સેવાનો લોપ થયાનેલીધે અમોને તો ધર્મની હાનિ પણ થઈ છે. ધર્માદિક સઘડા પુરુષાર્થો જેથી થાય છે એવો દેહ જેઓથી ઉત્પન્ન થયો છે અને જેઓએ તેનું પોષણ કન્યું છે એવાં માતાપિતાના ઋણમાંથી પુત્ર સો વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવતાં પણ છૂટી શકતો નથી ॥ ૫ ॥ જે દીકરો પોતે સમર્થ છતાં પણ પોતાના દેહથી અને ધનથી તે માતાપિતાને આજીવિકા ન આપે તે દીકરાને પરલોકમાં યમદૂતો તેનું પોતાનુંજ માંસ ખવરાવેછે ॥ ૬ ॥

૧ આ પીસ્તાલીશમા અધ્યાયમાં ભગવાને માતાપિતાની અને નંદાદિકની માંત્રના કરી, ઉગ્રસેનનો રાજ્યાભિષેક કન્યો અને પોતે ગુરુને ઘેર રહીને પાછા મથુરામાં પધાન્યા, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

पोते समर्थ छतां जे पुरुष मा, वृद्ध पिता, पतिव्रता स्त्री, बालक पुत्र, गुरु, अने आश्रित ब्राह्मणनुं पोषण न करे तेने जीवते सुबो जाणवो ॥ ७ ॥
तो अमो के जेओ असमर्थ अने कंसथी निरंतर उद्देग पामता हता तेओना आटला दिवसो तमारूं पूजन नहि थवानेलीधे व्यर्थ गयाछे ॥ ८ ॥
हे पिता ! हे माता ! एटलामाटे अमो के जेओ शत्रुनी घणी कचाट अने परतंत्रतानेलीधे तमारी सेवा करी शक्या नथी तेओना उपर तमोए क्षमा करवी जोइए ॥ ९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— एप्रमाणे मायाथी मनुष्यरूप थएला विश्वात्मा भगवाननी वाणीथी मोह पामेलां देवकी अने वसुदेव पोताना पुत्रोनें खोळामां बेसाडी आलिंगन करीने आनंद पाम्यां ॥ १० ॥ आंसुनी धाराओथी नवरावतां, स्नेहरूपी पाशथी बंधाएलां, मोह पामेलां अने जेओना गळा सुधी आंसु पोहोचि गयां हतां एवां देवकी अने वसुदेव प्रेमना भारथी कोई पण बोली शक्यां नहि ॥ ११ ॥ देवकीना पुत्र भ-

मातरं पितरं वृद्धं भार्यां सार्धं सुतं शिशुम् ॥ गुरुं विप्रं प्रपन्नं च कल्योऽविभ्रच्छ्वसन्मृतः ॥ ७ ॥ तन्नावकल्पयोः कंसान्नित्यमु-
द्विभ्रचेतसोः ॥ मोघमेते व्यतिकांता दिवसा वामनर्चतोः ॥ ८ ॥ तत्क्षंतुमर्हथस्तात मातर्नो परतंत्रयोः ॥ अकुर्वतेर्वा शुश्रूषां क्लि-
ष्ट्योर्दुर्हदा भृशम् ॥ ९ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इति मायामनुष्यस्य हरेर्विश्वासनो गिरा ॥ मोहितावंकमारोष्य परिष्वज्या-
पतुमुदम् ॥ १० ॥ सिंचंतावश्रुधाराभिः स्नेहपाशेन चावृतौ ॥ न किंचिदूचतू राजन् बाष्पकंटौ विमोहितौ ॥ ११ ॥ एवमाश्वास्य
पितरौ भगवान्देवकीसुतः ॥ मातामहं तूग्रसेनं यदूनामकरोन्मृपम् ॥ १२ ॥ आह चास्मान्महाराज प्रजाश्राज्जमुमर्हसि ॥ यया-
तिशापाद्यदुभिर्नासितव्यं नृपासने ॥ १३ ॥ मयि भृत्य उपासीने भवतो विबुधादयः ॥ बलिं हरंत्यवनताः किमुतान्ये नराधि-
पाः ॥ १४ ॥ सर्वान् खज्ञातिसंबंधान् दिग्भ्यः कंसभयाकुलान् ॥ यदुवृण्यंधकमधुदाशार्हकुलदिकान् ॥ १५ ॥

गवाने एप्रमाणे मातापितानी आश्वासना करी पोताना मातामह [माना बाप] उग्रसेनने यादवोतुं राज्य आप्युं अने कह्युं के—‘हे महाराज !
अमो के जेओ तमारी प्रजा छिये तेओने आपे आज्ञा करवी जोइए. यथाति राजाना शापनेलीधे यदुवंशीओथी राज्यासन उपर बेसाय नहि एट-
लामाटे हुं राज्य करीश नहि अने तमे पण जोके यदुवंशी ओ तोपण मारी आज्ञानेलीधे तमने कशो दोष नथी ॥ १२ ॥ १३ ॥ हुं भृत्य थइने
तमारी पसे रहीश एटले देवआदि लोको पण तमने नमीने कर आपन्नो ल्यारे बीजा राजाओनी तो शी वात करवी ?’ ॥ १४ ॥ पछी जगतना कर्त्ता
भगवाने यदु, वृष्णि, अंधक, मधु, दशार्ह अने कुकुर आदि पोताना ज्ञाति अने संबंधीओ के जेओ कंसना भयनेलीधे परदेशमां भागी गया हता

અને પરદેશમાં રહેવાથી દુઃખી થઈ ગયા હતા તેઓને પરદેશમાંથી તેડાવી, આશ્વાસના કરી, સત્કાર કરી તથા ધનથી તુસ કરી પોતપોતાના ઘરોમાં રાખ્યા ॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ શ્રીકૃષ્ણ અને બલભદ્રના હાથથી રક્ષણ પામેલા, પૂર્ણ થાણા અને શ્રીકૃષ્ણ તથા બલભદ્રના પ્રતાપથી તાપ મટી જતાં જે-ઓના સઘળા મનોરથ સિદ્ધ થયા એવા યાદવો ઘરમાં રમવા લાગ્યા ॥ ૧૭ ॥ નિરંતર આનંદ ભરેલું, શોભાવાલું અનેદયા સહિત મંદહાસ્યપૂર્વક જોવાવાલું ભગવાનનું મુખારવિંદ પ્રત્યેક દિવસે જોવામાં આવતાં યાદવોમાં જેઓ વૃદ્ધ હતા તેઓ પણ જુવાન થઈ ગયા અને ભગવાનનું મુખારવિંદ દરૂપી અમૃત વારંવાર નેત્રથી પીવામાં આવતાં યાદવોના શરીરની તથા ઇન્દ્રિયોની શક્તિ પણ બહુજ વધી ॥ ૧૮ ॥ ૧૯ ॥ પછી હે રાજા ! દેવકીના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણ અને બલભદ્ર નંદરાયની પાસે આવી તેમનું આલિંગન કરી આપ્રમાણે બોલ્યા ॥ ૨૦ ॥ શ્રીકૃષ્ણ તથા બલભદ્ર કેહેછે.— હે પિતા !

સમાજિતાન્ સમાશ્વાસ્ય વિદેશાવાસકર્શિતાન્ ॥ ન્યવાસયત્સર્ગેહેષુ વિતૈઃ સંતપ્ય વિશ્વકૃત્ ॥ ૧૬ ॥ કૃષ્ણસંકર્ષણમુજૈર્ગુમા લ-
બ્ધમનોરથાઃ ॥ ગૃહેષુ રેમિરે સિદ્ધાઃ કૃષ્ણરામગતજ્વરાઃ ॥ ૧૭ ॥ વીક્ષંતોઽહરહઃ પ્રીતા મુકુંદવદનાંબુજમ્ ॥ નિત્યં પ્રમુદિતં
શ્રીમત્સદયસ્મિતવીક્ષણમ્ ॥ ૧૮ ॥ તત્ર પ્રવયસોઽપ્યાસન્ યુવાનોઽતિવલ્લૌજસઃ ॥ પિવંતોઽક્ષૈર્મુકુંદસ્ય મુખાંબુજસુખાં મુદુઃ ॥
૧૯ ॥ અથ નંદં સમાસાદ્ય ભગવાન્ દેવકીસુતઃ ॥ સંકર્ષણશ્ર રાજેન્દ્ર પરિષ્વજ્યેદમૂચતુઃ ॥ ૨૦ ॥ પિતર્યુવાભ્યાં સ્તિગ્ધાભ્યાં
પોષિતૌ લાલિતૌ મૃશમ્ ॥ પિત્રોરભ્યધિકા પ્રીતિરાત્મજેષ્વાત્મનોઽપિ હિ ॥ ૨૧ ॥ સ પિતા સા ચ જનની યૌ પુણીતાં સ્વ-
પુત્રવત્ ॥ શિશૂન્વંધુભિરુત્સૃષ્ઠાનકલ્પૈઃ પોષરક્ષણે ॥ ૨૨ ॥ યાત યૂયં વ્રજં તાત વયં ચ સ્નેહદુઃખિતાન્ ॥ જ્ઞાતીન્વો દ્રષ્ટુમેષ્યા-
મો વિધાય સુહૃદાં સુખમ્ ॥ ૨૩ ॥ એવં સાંત્વય્ય ભગવાન્નંદં સવ્રજમચ્યુતઃ ॥ વાસોલંકારકૃપ્યાદૌરહયામાસ સાદરમ્ ॥ ૨૪ ॥

સ્નેહભરેલાં તમો બન્ને જણાં અમોને ઉછેર્યા છે અને બહુજ લડાવેલા છે. માત્રાપને પોતાના શરીર કરતાં પણ પુત્રો ઉપર ઘણીજ વધારે પ્રીતિ હોય છે ॥ ૨૧ ॥ પોષણ અને રક્ષણ કરવામાં અસમર્થ બંધુઓ છોડી દીધેલા બાલકોનું જેઓ પોતાના પુત્રની પેટે રક્ષણ કરે તેઓજ પિતા અને માતા ગણાય ॥ ૨૨ ॥ હે પિતા ! તમો વ્રજમાં જાઓ. અહીં સંબંધીઓને સઘળી સુખની સગવડ કરી આપ્યા પછી અમો પણ તમો કે જેઓ સ્નેહથી દુઃખ પામનારા સંબંધીઓ છો તેઓને જોવામાટે આવશું' ॥ ૨૩ ॥ શુક્રદેવજી કેહેછે.— એવી રીતે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને નંદરાયની અને ગોવાલીઆઓની આશ્વાસના કરતાં વસ્ત્ર, અલંકાર અને કાંસાપીતલનાં પાત્ર આદિ આપીને તેઓનું પ્રીતિપૂર્વક પૂજન કર્યું ॥ ૨૪ ॥

एवां भगवाननां वचन सांभळी गोवाळीआओए सहित प्रेमथी विह्वल थएला अने आंसुथी नेत्रने भरी मूकता नंदराय ए श्रीकृष्ण तथा बलभद्रनुं आलिंगन करी ब्रजमां गया ॥ २५ ॥ पछी शूरना पुत्र वसुदेवे पोताना गोर गर्गाचार्य अने बीजा ब्राह्मणोनी पासे पोताना बे पुत्रोना शास्त्रविधि-प्रमाणे उपनयन [जनोंई देवानो] संस्कार कराव्यो ॥ २६ ॥ शणगारेला ब्राह्मणोंनुं पूजन करी तेओने दक्षिणा आयी अने सोनानी मालावाळी, शणगारेली, वाल्डांवाळी तथा जेओने रेशमी वस्त्र ओढाड्यां हतां एवी गायो आपी ॥ २७ ॥ कंसे अधर्मथी हरी लेवानेलीथे श्रीकृष्ण तथा बलभ-द्रना जन्मने दिवसे पोते जे गायो देवानो संकल्प करी मुक्यो हतो तेनुं स्मरण करीने पुत्रोना जन्मनक्षत्रने दिवसे मोटी मतिवाळा वसुदेवे ते गा-यो पण आपी ॥ २८ ॥ पछी उपनयनसंस्कार थतां द्विजपणुं पामेला अने सारा नियम पाळनारा ए बे भाईओए यदुकुलना आचार्य गर्गमुनिना के-

इत्युक्तस्तौ परिष्वज्य नंदः प्रणयविह्वलः ॥ प्रयन्नश्रुभिर्नन्त्रे सह गोपैर्व्रजं गयौ ॥ २५ ॥ अथ शूरसुतो राजन्पुत्रयोः समकारयत् ॥ पुरोधसा ब्राह्मणैश्च यथावद्विजसंस्कृतिम् ॥ २६ ॥ तेभ्योऽदादक्षिणा गावो रुक्ममाल्यः स्वलंकृताः ॥ स्वलंकृतेभ्यः संपूज्य सवत्साः क्षौममालिनीः ॥ २७ ॥ याः कृष्णरामजन्मर्क्षे मनोदत्ता महामतिः ॥ ताश्चाददादनुस्मृत्य कंसेनार्धमतो हताः ॥ २८ ॥ ततश्च लब्धसंस्कारौ द्विजत्वं प्राप्य सुव्रतौ ॥ गर्गाद्यदुकुलाचार्याद्वायत्रं व्रतमास्थितौ ॥ २९ ॥ प्रभवौ सर्वविद्यानां सर्वज्ञौ जगदीश्वरौ ॥ नान्यसिद्धामलज्ञानं ब्रूहमानौ नरोहितैः ॥ ३० ॥ अथो गुरुकुले वासमिच्छंताबुपजगमतुः ॥ काश्यं सांदीपनिं नाम ह्यवन्तिपुरवा-सिनम् ॥ ३१ ॥ यथोपसाद्य तौ दांतौ गुरौ वृत्तिमनिदिताम् ॥ ग्राहयंताबुपेतौ स्म भक्त्या देवमिवाहृतौ ॥ ३२ ॥ तयोर्द्विजवर-स्तुष्टः शुद्धभावानुवृत्तिभिः ॥ प्रोवाच वेदानखिलान्सांगोपनिषदो गुरुः ॥ ३३ ॥ सरहस्यं धनुर्वेदं धर्माभ्यायपथांस्तथा ॥ तथा चान्वीक्षिकीं विद्यां राजनीतिं च षड्विधाम् ॥ ३४ ॥

हेवाप्रमाणे गायत्रीसंबंधी व्रत [ब्रह्मचर्य] पाळ्युं ॥ २९ ॥ पछी सर्व विद्याओने उत्पन्न करनार, सर्वज्ञ अने जगतना ईश्वर हतां पण मनुष्यचेष्टाथी पोताना स्वतःसिद्ध निर्मल ज्ञानने ढांकता ए बे भाईओ गुरुकुलमां निवास करवाना इच्छाथी उजेणना रेहेवाशी सांदीपनि नामना ब्राह्मणनी पासे गया के जे सांदीपनि 'काश्य' पण केहेवाता हता ॥ ३० ॥ ३१ ॥ बीजाओने सर्वोत्तम गुरुनी सेवा करवानुं शीखववासारू पोते पण गुरुनी पासे योग्य रीते जईने जितेंद्रियपणाथी अने प्रीतिथी देवनीपेठे गुरुनी सेवा करवा लाग्या ॥ ३२ ॥ शुद्ध भाववाळी सेवाथी प्रसन्न थएला उत्तम ब्राह्मण सांदीपनि गुरुए ते बे भाईओने अंग अने उपनिषदसहित सघळा वेद भणाव्या ॥ ३३ ॥ मंत्र अने देवताओना ज्ञान सहित धनुर्वेद, धर्मशास्त्र,

मीमांसादिक शास्त्र, तर्कशास्त्र तथा छे प्रकारनी राजनीति पण भणावी ॥ ३४ ॥ हे राजा ! सर्व विद्याओना चलावनार अने मनुष्योमां सर्वोत्तम ए बे

सर्व नखरश्रेष्ठौ सर्वविद्याप्रवर्तकौ ॥ सकृन्निगदमात्रेण तौ मंजृहनुर्नृप ॥ ३५ ॥ अहो-

रात्रैश्चतुःषष्ट्या संयत्तौ तावतीः कलाः ॥ गुरुदक्षिणयाचार्यं छंदयामासतुर्नृप ॥ ३६ ॥

जणा, गुरुना एकवारना केहेवाथीज सघळुं शीखी गया ॥ ३५ ॥ जितेंद्रियपणाथी रहेला ए श्रीकृष्ण अने बलभद्र चोसठ अहोरात्रमां चोसठ *कला

१ संधी, विग्रह, यान, आसन, द्वैधिभाव अने समाश्रय, ए छ प्रकारनी राजनीति गणाय छे. * १ गीत=गायन. २ वाद्य=वाजां वगाडवां. ३ नृत्य=नाचवुं. ४ लेख्य=लखवानी चातुरी. ५ विशेषकच्छेद्य=जुदा जुदा प्रकारना चांडलानेमांटे कातरवानी रीत. ६ चित्रकर्म=चीतरामण. ७ तंडूल-कुसुमबलिप्रकार=देवमांदिरोमां चोखाथी अने फुलोथी साथीआ वगेरे जुदा जुदा आकारो करवा. जेम हाल जैननी खियो करेछे. ८ पुष्पास्तरण=फुल पाथरवानी रीत. ९ दशनवसनांगराग=दांत अने कपडां वगेरेने रंग चडाववो. १० मणिभूषिकाकर्म=आगलना वखतमां घरमां अथवा वगीचामां त-रेहवार बेठक बनाववानी रीत हती के जे उपर बेसी उनाळामां खावा-पीवा वगेरेनी मोज करता हुता. ११ शयनरचन=शयननी रचना. १२ उदकवाद्य=जलवाजां. १३ उदकाघात=पाणीमां तरवुं, पीचकारी मारवी अने सुगंधी जल छांटवुं इत्यादि. १४ चित्रयोग=विचित्र प्रकारनी योजना अर्थात् चमत्कारी अखतराओ. १५ माल्यग्रथनविकल्प=फुल गुंथवानी रीतो; जेवी के फुलना पंखा बनाववा वगेरे. १६ शेखरापीडयोजन=भातभातनी पाघडीओ तथा टोपी वगेरे बनाववां, के जे माथे पेहेरवामां उपयोगी थाय. १७ नेपथ्ययोग=शणगार करवानी रीत. १८ कर्णपत्रभंग=करणफुल वगेरे काननां घरे-णां बनाववां. १९ सुगंधयुक्ति=जातजातना सुगंध बनाववानी युक्ति. २० भूषणयोजन=घरेणां गंठवानी रीत. २१ ऐंद्रजाल=जादुना प्रयोगो. २२ रूपपरीक्षा=रूपनी परीक्षा, सामुद्रिक वगेरे. २३ चित्रशाकापूपभक्ष्यविकार=जातजातनी रसोइ. २४ कौचुमारयोग=प्रीति उपजावनारा तथा शरीरने सारूं करनार इत्यादि हाथयो जे कुचुमार नामना आचार्ये बतावेला छे. जेवा के पौष्टिक औषधो, तथा अंगसंकोचनना प्रयोगो. २५ हस्तलाघव=कोई वस्तु उडावी देवी इत्यादि हाथनी चालाकी. २६ पानकरसरागयोजन=शराब अने शरबतो बनाववानी रीत. २७ सूचीकर्म=सीववा तथा भरवानी रीत. २८ सूत्रक्रीडा=दोरीसंचारो. २९ प्रहेलिका=परोली; जेमके, “ छ पगनुं छुंछुं मुछुं, नाम दइने कहंछुं, जुबो बापा जुबो. ” अर्थ-जुबो नामनो जीवडो. तथा “ ओण न-हिने आवतडो, एवे नामे नाम; बरडानी आथमणी कोरे, गोती लेजो गाम. ” अर्थ-पोरवंदर. तथा, “ अगमग त्रण पग, लकड खाय ने पाणी पीए ने वेहुं रहे. ” अर्थ, -ओरशीओ. इत्यादि. ३० प्रतिमाला=संस्कृतना अभ्यासवाळा उछरता छोकराओ सामसामी अंत्याक्षरी बोलेछे ते. जेम के पेहेला जणना इलो-कमां जे अंते अक्षर आवे ते अक्षर जेना आरंभमां होय एवो इलोक बीजाए बोलवो. वली ते इलोकने अंते जे अक्षर आवे ते अक्षर जेना आरंभमां होय एवो इलोक पेहेलाए बोलवो. एम करतां जेनी पासे खूटी जाय ते हाथों केहेवायछे. ३१ दुर्वाचकयोग=जेनुं वारंवार अने जलदीथी उच्चारण करतां गडबड थई जाय एवां वाक्यो सारी रीते बोलतां आवडवां. जेवां के “ ताड उपर काग वेठो उतर काग ताड खाऊं. ” “ रामनाम लेनार भलो के लेवरावनार भलो. ” “ कोकडी उपर वोकडी, उतर वोकडी कोकडी खाऊं. ” इत्यादि. ३२ प्रतिमाकरण=नकल करवी. जेवी के मीण अने माटी वगेरेमांथी माणस के पशु-पक्षि वगेरेनां पूतळां बनाववां. ३३ पुस्तकवाचन=ग्रंथो वांचवानी कला. ३४ नाटकाख्यायिकादर्शन=नाटक अने आख्यान वगेरे बराबर देखाडी देवां.

शील्य्या पछी है राजा ! पोताना गुरुने मनगमती गुरुदक्षिणा मागवानुं कह्युं ॥३६॥ सांदीपनि गुरुए मनुष्योमां न होय एवी बुद्धिरूप तेओनो अहु-

द्रिजस्तयोस्तं महिमानमद्भुतं संलक्ष्य राजन्नपि मानुषीं मतिम् ॥ संमंत्र्य पत्न्या स महार्णवे मृतं बालं प्रभासे वरयांश्चमूव ह ॥ ३७ ॥

त महिमा जोईने पोतानी स्त्रीनी साथे विचार करी प्रभाममां महासागरमां मरी गएलो पोतानो बालक पुत्र लावी देवानुं तेओनी पासे माग्युं ॥३७॥

३६ काव्यसमस्यापूरण=कवितानी समस्या पूरवी. ३६ पट्टिकावेत्रवानविकल्प=पाटी अने नेतर भरवानी रीतो. ३७ तर्कुकर्म=सुतर कांतवानी तथा त्राकडी उपर चडावी सोनेरी वगेरे वीटवानी रीत. ३८ तक्षणकर्म=सुतारनुं काम. ३९ वास्तुविद्या=इमारत बांधवानी रीत. ४० रूप्यरत्नपरीक्षा=शीका तथा जवाहीर वगेरेनी परीक्षा. ४१ आकरज्ञान=खाण जाणवानी कला. ४२ धातुवाद=मटोडीमांथी धातु कहाडवाना उपायो. ४३ मणिरागज्ञान=जात-जातनां नंगोने रंग आपवो अने डांक मुकवानी रीत. ४४ वृक्षायुर्वेदयोग=झाडपान उछेरवानी तथा तेनां दरद मटाडवानी रीतो. ४५ मेषकुकुटला-वकयुद्धविधि=बोकडा, कुकडां अने लावां लडाववानी रीत. ४६ धुकसारिकाप्रलापन=मेनापोपटने बोलतां शीखवां. ४७ उत्सादनप्रसादन=शरीरने साफ करवानुं तथा अभ्यंग करवानुं डाहापण. ४८ अक्षरमुष्टिकथन=करपह्यवी भाषा; जेम के “अहिफेन कमल चक्र टंफारा, तेग पवन यौवन शृंगारा; अंगुलि अक्षर चुकुटी हि मात्रा, राम कहत सीतासे वाता.” अर्थ-अहिफेन एटले अकारादि स्वर समजवा. कमल एटले कवर्ग. चक्र एटले चवर्ग. टंकार एटले टवर्ग. तेग एटले तवर्ग. पवन एटले पवर्ग. यौवन एटले यवर्ग. शृंगार एटले शवर्गसह. तेमां जेटलांमी आंगळी ऊंची करे तेटलामो अक्षर अने जे टली जपटी वगाडे ते प्रमाणे कका किकी वगेरे मात्रा समजवी. इत्यादि. ४९ म्लेच्छितकविकल्प=भाषाने वगाडीने बोलवानी रीत. जेम के स वचमां नाखीने अने च आगळ नाखीने बोलवा वगेरे. ‘तारू माथुं भागीश.’ एम केहेवुं होय त्यां तास्मां मास्माथुं भास्मागीश. ‘कातर’ केहेवी होय त्यां ‘चकाचतचर.’ आवी भाषाओ वीजा जणने समजवा देवो न होय त्यां वपरायछे. तेमज शशिदेव=मूलदेवनी कल्पेली एक भाषा छे जेमां अक्षरो अदल-बदल करीने बोलायछे, जेम के अनंतजी केहेवुं होय त्यां ‘कमंपडी’ बोलाय. आ भाषा घणुं करीने नागर लोको बोलेछे. ५० देशभाषाविज्ञान=जुदा जुदा देशोनी भाषा जाणवी; इंगरेजी, अरबी, हिब्रू इत्यादि. ५१ मानसीचिंता=मननी वात पारखवी. ५२ अभिधानकोश=शब्दोना कोश जाणवा. ५३ छलितकयोग=उधुं सवलुं समजाववा तथा फसावी देवा वगेरे छळवाना उपायो. ५४ वस्तुगोपन=वस्तु छुपावी राखवानी कला. ५५ द्यूतविशेष=जुदाजुदा प्रकारना जुगार रमवानी रीतो. ५६ बालक्रीडनक=बालकोनी रमतो, जेवी के दडे रमवुं, हुडततत, आंवलीपीपळी अने आंखवीचामणी इत्यादि. ५७ बैनयिकी विद्या=सभ्यता जाळववानी रीत. ५८ वैजयिकी विद्या=लक्ष्मी कवायद वगेरे जय मेळववानी कला. ५९ व्यायामिकी विद्या=कसरत, दंड पीलवा अने जोडी फेरववी इत्यादि. ६० आकर्शक्रीडा=सोगठांबाजी. ६१ यंत्रमातृका=जुदा जुदा यंत्रो करवानी रीत, जे विषे केहेछे के विश्वकर्माणे करेलो एक ग्रंथ छे. ६२ धारणमातृका=धारणा [अष्टावधान वगेरे] शक्ति. वधारवानी रीत. ६३ छंदोज्ञान=जुदां जुदां आर्या तथा इंद्रवज्रा वगेरे वृत्तोनुं ज्ञान. ६४ कैशंसंमार्जनकौशल=कैशने साफ अने सारा राखवानुं डहापण.

गुरुना वचननो स्वीकार करी अपार पराक्रमवाळा ए महारथी श्रीकृष्ण अने बलभद्र रथमां बेसी समुद्रने कांटे आनीने थोडीवार बेठा त्यां एओने ईश्वर जाणी समुद्र तेओनेवास्ते पूजन लाव्यो ॥ ३८ ॥ भगवाने समुद्रने कहुं के—‘अमारा गुरुनो बालक पुत्र के जेने तें अहीं मोटा तरंगथी ली-
धो छे तेने तुरत आपी दे’ ॥ ३९ ॥ समुद्र बोल्हो के—‘हे देव ! ए बालकने में लीधो नथी पण मारा जलनी अंदर फरनार अने शंखनुं रूप धरनार एक पंचजन नामनो मोटो दैत्य छे तेणे लीधो हशे.’ ए वात सांभळी भगवाने तुरत जलमां जईने ते दैत्यने माच्यो पण तेना पेटमां बालकने दीठो नहि एटले मात्र तेना अंगमांथी उत्पन्न थएलो शंख लईने भगवान् पाछा रथमां आव्या. पछी यमनी प्यारी संयमनी नामनी पुरीमां जईने बलभ-
द्र सहित भगवाने शंखनाद कच्यो. प्रजाओने दंड आपनारा यमराजाए ते शंखनाद सांभळी ए बे भाईओनी घणी भक्तिथी मोटी पूजा करी. पछी

तथेत्यथारुह्य महारथौ रथं प्रभासमासाद्य दुरंतविक्रमौ ॥ वेलासुपव्रज्य निषीदतुः श्रणं सिंधुर्विदित्वाऽर्हणमाहरत्तयोः ॥ ३८ ॥
तमाह भगवानाशु गुरुपुत्रः प्रदीयताम् ॥ योऽसाविह त्वया शस्तो बालको महनेमिणा ॥ ३९ ॥ ॥ समुद्र उवाच ॥ ॥
नैवाहार्षमहं देव दैत्यः पंचजनो महान् ॥ अंतर्जलचरः कृष्ण शंखरूपधरोऽसुरः ॥ ४० ॥ आस्ते तेनाहतो नूनं तच्छ्रुत्वा सत्वरं
प्रभुः ॥ जलमाविश्य तं हत्वा नापश्यदुदरेऽर्भकम् ॥ ४१ ॥ तदंगप्रभवं शंखमादाय रथमागमत् ॥ ततः संयमनीं नाम यमस्य
दयितां पुरीम् ॥ ४२ ॥ गत्वा जनार्दनः शंखं प्रदध्मौ सहलायुधः ॥ शंखनिर्होदमाकर्ण्य प्रजासंयमनो यमः ॥ ४३ ॥ तयोः स-
पर्यां महतीं चक्रे भक्त्युपद्विहिताम् ॥ उवाचावनतः कृष्णं सर्वभृताशयालयम् ॥ ४४ ॥ लीलामनुष्य हे विष्णो युवयोः करवाम
किम् ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ गुरुपुत्रमिहानीतं निजकर्मनिबंधनम् ॥ आनयस्व महाराज मच्छासनपुरस्कृतः ॥ ४५ ॥
तथेति तेनोपानीतं गुरुपुत्रं यदूत्तमौ ॥ दत्त्वा स्वगुरवे ऋयो वृणीष्वेति तमूचतुः ॥ ४६ ॥ सम्यक्संपादितो वत्स भवद्भ्यां गुरुनि-
ष्क्रयः ॥ को नु युष्मद्विधगुरोः कामो नामावशिष्यते ॥ ४७ ॥

प्रणाम करी सर्व प्राणीओना अंतर्गामी श्रीकृष्णने कहुं के—‘हे लीलथी मनुष्य थएला विष्णु ! हुं तमारुं शुं काम करूं ?’ भगवाने कहुं के—‘हे
महाराज ! अमारा गुरुनो पुत्र के जेने तमे तेना कर्मबंधनलीधे अहीं आपेलो छे तेने मारी आज्ञा माथे चडावीने लावी आपो’ ॥ ४० ॥ ४१ ॥
॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ए आज्ञा माथे चडावीने तेणे लावी आपेलो गुरुनो पुत्र पोताना गुरुने आपीने ‘वळी पण मागो’ एम श्रीकृष्ण
तथा बलभद्रे गुरुने कहुं ॥ ४६ ॥ गुरु बोल्या के—‘हे पुत्रो ! तमोए गुरुदक्षिणा घणीज सारी रीते आपी. तमजेवाना गुरुनी कयी
इच्छा अपूर्ण रेहे ? ॥ ४७ ॥

हे वीर पुरुषो ! तमे घोर जाओ. तमारी पवित्र कीर्ति थजो. आ लोकमां अने परलोकमां तमारा वेद सफल थजो' ॥ ४८ ॥ एप्रमाणे गुरुए आज्ञा आपतां ए बे भाईओ पवन सरखा वंगवाळा अने मेघ सरखा नादवाळा रथमां वेसीने पाछा मथुरामां आव्या. प्रजाना सघळा लोको के जेओए घणा दिवस थया ए श्रीकृष्ण तथा बलभद्रने नहि दीठा हता तेओ ए दिवसे ते बे भाईओने जोईने, गएलु धन पाछुं मळतां जेम राजी थाय तेम राजी थया ॥४९॥५०॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो पीसतालीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ४५ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - शैवजीना उत्तम मंत्री, बृहस्पतिना साक्षात् शिष्य अने श्रेष्ठ बुद्धिवाळा उद्धवजी भगवानना प्यारा सखा हता ॥ १ ॥ भक्तोनी पीडा हरनार भगवाने एक दिवसे ए पोताना

गच्छतं स्वयंहं वीरौ कीर्तिर्वाप्तु पाविनी ॥ छंदांस्ययातयामानि भवंत्विह परत्र च ॥ ४८ ॥ गुरुणैवमनुज्ञातौ स्थेनानिलरंहसा ॥ आयातौ स्वपुरं तात पर्जन्यनिनेदेन वै ॥ ४९ ॥ समनंदन् प्रजाः सर्वा दृष्ट्वा रामजनार्दनौ ॥ अपश्यंत्यो बह्वहानि नष्टलब्धधना इव ॥ ५० ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे पंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ वृ-
ष्णीनां प्रवरो मंत्री कृष्णस्य दयितः सखा ॥ शिष्यो बृहस्पतेः साक्षादुद्धवो बुद्धिसत्तमः ॥ १ ॥ तमाह भगवान्प्रेष्ठं भक्तमेकांतिनं क्वचित् ॥ गृहीत्वा पाणिना पाणिं प्रपन्नार्तिहरो हरिः ॥ २ ॥ गच्छोद्धव व्रजं सौम्य पित्रोर्नौ प्रीतिमावह ॥ गोपोनां मद्वियोगाधि-
मत्संदेशैर्विमोचय ॥ ३ ॥ ता मन्मनस्का मत्प्राणा मदर्थे त्यक्तदैहिकाः ॥ ये त्यक्तलोकधर्मोश्च मदर्थे तान् विभर्म्यहम् ॥ ४ ॥ मयि ताः प्रेयसां प्रेष्ठे दूरस्थे गोकुलस्त्रियः ॥ स्मरंत्योऽग विमुह्यंति विरहौत्कंठ्यविबलाः ॥ ५ ॥ ॥

प्यारा अने साचा भक्त उद्धवजीने तेनो हाथ पोताना हाथथी झालीने आप्रमाणे कह्युं ॥ २ ॥ भगवान् केहेछे. - हे सौम्य उद्धव ! तमे व्रजमां जाओ अने अमारां मा-बाप [नंदयशोदा] ने राजी करो. गोपीओना मनमां मारा वियोगनी पीडा छे तेने मारा संदेशा आपीने निवृत्त करो ॥ ३ ॥ ए गोपीओनां मन अने प्राण मारामांज छे अने मारेमांटे तेओए पति-पुत्रादिकनो त्याग कच्यो हतो, तो हे उद्धव ! जे लोको मारे-मांटे आ लोक तथा परलोकनां सुखनो त्याग करेछे तेओने हुं सुख आपुछुं ॥ ४ ॥ प्यारामां प्यारो हुं हमणां दूर रेहेतां मारुं स्मरण करती अने वि-रहनी उत्कंठाथी परवश थएली ते गोपीओ मुंझाय छे ॥ ५ ॥ ॥

१ आ छेतालीशमा अध्यायमां उद्धवजीने व्रजमां मोकली भगवाने तेमनी वाणीथी यशोदा अने नंदरायनो शोक टाळ्यो, ए कथा केहेवामां आवशे.
२ उपनयनसंस्कार थया पछी यथेष्ट आचरणनो त्याग करी तथा गुरुपासेथी ज्ञान मेलवी बहुज जितेंद्रियपणाथी रहेला श्रीकृष्णे पोताना भिन्ननी पासे गोपीओने उपदेश कराव्यो ए प्रसंग केहेछे.

मरामांज जेओनो आत्मा छे एवी ए गोपीओ, गोकुलमांथी नीकळवाना समयमां में तेओने पाछु आववानुं वचन आप्युं छे ते उपरथी केमे करी मांड मांड जीवैछे. जो तेओनो आत्मा पोताना देहमां होय तो विरहना तापथी बळी गयाविना रेहेज नहि, पण मारामां छे तेथी मांड मांड जीवैछे ॥ ६ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— हे राजा ! एप्रमाणे भगवाने आज्ञा करतां तेमनो संदेशो लई रथमां बेसीने उद्धवजी गोकुलमां गया ॥ ७ ॥ सूर्य आथम्यो ते समये, व्रजमां जती गायोनी खरीनी रजथी जेनो रथ ठंकाई गयो हतो एवा उद्धवजी सुंदर व्रजमां पोहोंच्या ॥ ८ ॥ ए समये व्रजमां गायोनेमाटे लडता मदनमत्त खूंटो नाद करी रह्या होता. आउना भारवाळी गायो पोतानां वाछडांओनी पासे दोडी जती हती ॥ ९ ॥ चारेकोर ठे- कतां धोळां वाछडांओथी शोभा थई रही हती. दूध दोहोवाना घमकारा, ‘मुक्थ, मुक्थमां, लईजा, लावीदे, आप्य अने ले,’ इत्यादिक दोहोवाना

धारयंत्यतिकृच्छ्रेण प्रायः प्राणान् कथंचन ॥ प्रत्यागमनसंदेशैर्बल्लव्यो मे मदात्मिकाः ॥ ६ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्युक्तं
उद्धवो राजन् संदेशं भर्तुरादृतः ॥ आदाय रथमारुह्य प्रययौ नंदगोकुलम् ॥ ७ ॥ प्राप्तो नंदव्रजं श्रीमान्निम्लोचति विभावसौ ॥
छन्नयानः प्रविशतां पशूनां खुरेशुभिः ॥ ८ ॥ वासितार्थेऽभियुज्यद्भिर्नादितं शुष्मिभिर्वृषैः ॥ धावंतीभिश्च वासाभिरूधोभारैः
स्ववत्सकान् ॥ ९ ॥ इतस्ततो विलंघद्भिर्गोवत्सैर्मंडितं सितैः ॥ गोदोहशब्दाभिरवैर्वैष्णूनां निःस्वनेन च ॥ १० ॥ गायंतीभिश्च क-
र्माणि शुभानि बलकृष्णयोः ॥ स्वलंकृताभिर्गोपीभिर्गोपैश्च सुविराजितम् ॥ ११ ॥ अश्वकर्कोतिथिगोविप्रपितृदेवार्चनान्वितैः ॥
धूपदीपैश्च माल्यैश्च गोपावासैर्मनोरमम् ॥ १२ ॥ सर्वतः पुष्पितवनं द्विजालिकुलनादितम् ॥ हंसकारंडवाकीर्णैः पद्मखंडैश्च मंडि-
तम् ॥ १३ ॥ तमागतं समागम्य कृष्णस्यानुचरं प्रियम् ॥ नंदः प्रीतः परिष्वज्य वासुदेवधियार्चयत् ॥ १४ ॥

સમયના શબ્દો અને વેણુના શબ્દો વ્યાપી રહ્યા હતા ॥ ૧૦ ॥ બલભદ્ર તથા શ્રીકૃષ્ણનાં શુભ કર્મોનું ગાયન કરતી અને શણગારેલી ગોપીઓ તથા ગોવાઢીઆઓ શોભી રહ્યા હતા ॥ ૧૧ ॥ અન્નિ, સૂર્ય, અતિથિ, ગાયો, વ્રાહ્મણો પિતૃ અને દેવતાઓનાં પૂજન જેઓમાં થતાં હતાં એવાં ગોવાઢીઆઓનાં ઘરોથી અને ધૂપ, દીપ તથા પુષ્પોથી મનનું હરણ થતું હતું ॥ ૧૨ ॥ ચારેકોર વન પ્રફુલ્લિત થઈ રહ્યાં હતાં. પક્ષીઓ અને અમરો નાદ કરી રહ્યા હતા. હંસ અને કારંડવ પક્ષીઓથી વ્યાસ થાણાં કમલનાં વન શોભા આપતાં હતાં ॥ ૧૩ ॥ નંદરાયે વ્રજમાં આવેલા એ ભગવાનના પ્રિય અનુચરને મઢી આલિંગન કરી ઈશ્વરબુદ્ધિથી તેમનું પૂજન કન્યું ॥ ૧૪ ॥

१ आ उपरथी एम सूचव्युं छे के रजथी रथ उङ्कवजी जाणवामां न आव्युं तेथी उङ्कवजीने नंदरायनो समागम थयो.

दूधपाक जमाड्यो, सारी तळाई उपर सुखथी सुवाड्या अने पग चांगवा आदिथी तेमनो परिश्रम मटाड्यो. पळी नंदराये पूछयुं के- 'हे भाग्यशाळी उडव ! कष्टमांथी छुटेला, पुत्रादिकनो समागम पामेला अने संबंधीओथी वोंटाएला अमारा सखा वसुदेव कुशल छे ? ॥ १५ ॥ १६ ॥ पापी कंस के जे साधु अने धर्मात्मा यादवोनो सर्वदा द्वेष करतो हतो ते पोताना अनुचरोसहित पोतानां पापथी माच्यो गयो ए सारूं थयुं ॥ १७ ॥ श्रीकृष्ण अमने, एमनी माने, संबंधीओने, मित्रोने, गोवाळीआओने, गायोने, वृंदावनने, गोवर्द्धनपर्वतने अने पोतेज जेना नाथ छे एवा व्रजने संभारेछे ? ॥ १८ ॥ स्वजनोने जीवासारू श्रीकृष्ण एकवार अहीं आवशे ? ज्यारे आवशे त्यारे नासिका, मंदहास्य अने नेत्र जेमां सुंदर छे एवां ए श्रीकृष्णनां मुखने देखीशुं ॥ १९ ॥ दावानल, पवन सहित वरसाद, अरिष्टासुर, अधासुर अने एवाज बीजा भयंकर त्रासोथी महात्मा श्रीकृष्णे अमारी रक्षा करीछे

भोजितं परमानेन संविष्टं कथिषौ सुखम् ॥ गतश्रमं पर्यपृच्छत्पादसंवाहनादिभिः ॥ १५ ॥ कबिदंग महाभाग सखा नः शूर-
नंदनः ॥ आस्ते कुशल्यपत्याद्यैर्युक्तो मुक्तः सुहृदुतः ॥ १६ ॥ दिष्ट्या कंसो हतः पापः सानुगः स्वेन पापना ॥ साधूनां धर्मशी-
लानां यदूनां देष्टि यः सदा ॥ १७ ॥ अपि स्मरति नः कृष्णो मातरं सुहृदः सखीन् ॥ गोपान् व्रजं चालनाथं गावो वृंदावनं
गिरिम् ॥ १८ ॥ अप्यायास्यति गोविंदः स्वजनान् सकृदीक्षितुम् ॥ तर्हि द्रक्ष्याम तद्वक्त्रं सुनसं सुस्मितेक्षणम् ॥ १९ ॥ दावाम्ने-
वर्तवर्षाच्च वृषसर्पाच्च रक्षिताः ॥ दुरत्ययेभ्यो मृत्युभ्यः कृष्णेन सुमहात्मना ॥ २० ॥ स्मरतां कृष्णवीर्याणि लीलाऽपंगनिरीक्षि-
तम् ॥ हसितं भाषितं चांग सर्वा नः शिथिलाः क्रियाः ॥ २१ ॥ सरिच्छैलवनोद्देशान्मुकुंदपदभूषितान् ॥ आक्रीडानीक्षमाणानां
मनो याति तदात्मताम् ॥ २२ ॥ मन्ये कृष्णं च रामं च प्राप्ताविह सुरोत्तमौ ॥ सुराणां महदर्थाय गर्गस्य वचनं यथा ॥ २३ ॥
कंसं नागायुतप्राणं मह्यो गजपतिं तथा ॥ अवधिष्टां लीलैव पशुनिव मृगाधिपः ॥ २४ ॥

॥ २० ॥ श्रीकृष्णनां पराक्रम, लीलापूर्वक नेत्रनी अणीओथी जोवां, हास्य अने भाषणे संभारतां हे उडव ! अमारी सघळी क्रियाओ शिथिल थई जायछे ॥ २१ ॥ श्रीकृष्णनां पगलांथी शोभी रहेलां नदी, पर्वत, वनना प्रदेशो, अने बीजां पण तेमनां रमवानां स्थानकोने जोतां अमारूं मन श्री-
कृष्णरूप थई जायछे ॥ २२ ॥ गर्गाचार्यना वचनप्रमाणे श्रीकृष्ण अने बलभद्र देवताओनुं मोटुं काम करवानेमाटे पृथ्वीमां कोई मोटा देव आब्या छे एम मानुंछुं ॥ २३ ॥ सिंह जेम पशुने मारे तेम दश हजार हाथीना बलवाळा कंसने, मछने अने कुवलयापीड हाथीने लीलामात्रमां मारी नांब्या
तथा हाथी जेम लाकडीने भांगी नाखे तेम त्रण ताल जेवडा अत्यंत दृढ धनुषने भांगी नाखुं. सात दिवस सुधी एक हाथथी पर्वतने घरी राख्यो

અને પ્રલંબાસુર, ઘેનુકાસુર, તુળાવર્ત, બકાસુર અને એવાજ બીજા પળ જગતને જીતી લેનારા દૈત્યોને લીલાથી મારી નાંચ્યા એ જોવાથી પળ શ્રીકૃ-
 ણ તથા બલભદ્ર કોઈ મોટા દેવ છે એમ માની શકાય છે' ॥ ૨૪ ॥ ૨૫ ॥ ૨૬ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.—જેની બુદ્ધિ ભગવાનમાં લાગી રહી હતી
 એવા, બહુજ ઉત્કંઠાવાળા અને પ્રેમના પ્રસારથી વિહ્વલ થઈ જતા નંદરાય એપ્રમાણે સંભારી પછી ચૂપ રહ્યા ॥ ૨૭ ॥ વર્ણન કરતાં પોતાના પુ-
 ત્રનાં ચરિત્ર સાંભળી સ્નેહનેલીધે જેના સ્તનમાંથી દૂધ ઝરવા લાગ્યું એવાં યશોદાજી આંસુ સેરવા લાગ્યાં ॥ ૨૮ ॥ એવી રીતે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનમાં એ
 નંદયશોદાનો પરમ પ્રેમ જોઈ ઉદ્ભવજીએ પ્રીતિથી નંદરાયને આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૨૯ ॥ ઉદ્ભવજી કેહેછે.—હે માન આપનારા ! સર્વના ગુરુ નારયણમાં
 તમોએ આવી રીતની બુદ્ધિ રાખી છે તેથી તમો બન્ને જણાં આ લોકના સઘળા પ્રાણીઓમાં બહુજ વચ્ચાળવા યોગ્ય છો ॥ ૩૦ ॥ જગતનાં નિમિત્ત

તાલત્રયં મહાસારં ધનુર્યષ્ટિમિવેભરાદ્ ॥ વર્મજૈકેન હસ્તેન સપ્તાહમદધાદ્ધિરમ્ ॥ ૨૫ ॥ પ્રલંબો ઘેનુકોઽરિષ્ટસ્થળાવર્તવકાદયઃ ॥
 દત્યૌઃ સુરાસુરજિતો હતા યેનેહ લીલયા ॥ ૨૬ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ ૨૬ ॥ ॥ ૨૭ ॥ ॥ ૨૮ ॥ ॥ ૨૯ ॥ ॥ ૩૦ ॥ ॥ ૩૧ ॥ ॥ ૩૨ ॥ ॥ ૩૩ ॥ ॥ ૩૪ ॥ ॥
 અત્યુત્કંઠોઽભવત્તૂર્ણી પ્રેમપ્રસરવિહ્વલઃ ॥ ૨૭ ॥ યશોદા વર્ણ્યમાનાનિ પુત્રસ્ય ચરિતાનિ ચ ॥ શૃણ્વંત્યશ્રૂણ્યવાસાક્ષીત સ્નેહસ્તુતપ-
 યોધરા ॥ ૨૮ ॥ તયોરિત્યં ભગવતિ કૃષ્ણે નંદયશોદયોઃ ॥ વીક્ષ્યાનુરાગં પરમં નંદમાહોદ્ધવો મુદા ॥ ૨૯ ॥ ॥ ઉદ્ભવ ઉવાચ ॥
 યુવાં શ્યાઘ્યતમૌ નૂનં દેહિનામિહ માનદ ॥ નારાયણેઽવિલગુરૌ યત્કૃતા મતિરીદૃશી ॥ ૩૦ ॥ ॥ ૩૧ ॥ ॥ ૩૨ ॥ ॥ ૩૩ ॥ ॥ ૩૪ ॥ ॥
 રામો મુકુંદઃ પુરુષઃ પ્રધાનમ્ ॥ અન્વીય ભૂતેષુ વિલક્ષણસ્ય જ્ઞાનસ્ય ચેશાત ઇમૌ પુરાણૌ ॥ ૩૧ ॥ ॥ ૩૨ ॥ ॥ ૩૩ ॥ ॥ ૩૪ ॥ ॥
 ક્ષણં સમાવેશ્ય મનો વિશુદ્ધમ્ ॥ નિર્હત્ય કર્મોશયમાશુ યાતિ પરાં ગતિં બ્રહ્મયોઽર્કવર્ણઃ ॥ ૩૨ ॥ ॥ ૩૩ ॥ ॥ ૩૪ ॥ ॥
 નારાયણે કારણમર્ત્યમૂર્તૌ ॥ ભાવં વિધત્તાં નિતરાં મહાત્મન્ કિં વાઽવશિષ્ટં યુવયોઃ સુકૃત્યમ્ ॥ ૩૩ ॥ ॥ ૩૪ ॥ ॥ ૩૫ ॥ ॥
 વ્રજમચ્યુતઃ ॥ પ્રિયં વિધાસ્યતે પિત્રોર્ભગવાન્ સાલ્વતાં પતિઃ ॥ ૩૪ ॥ ॥ ૩૫ ॥ ॥ ૩૬ ॥ ॥ ૩૭ ॥ ॥ ૩૮ ॥ ॥ ૩૯ ॥ ॥ ૪૦ ॥ ॥

અને ઉપાદાનકારણરૂપ જે પુરુષ અને પ્રકૃતિ કેહેવાયછે તે એ શ્રીકૃષ્ણ અને બલભદ્રજ છે. સર્વ શરીરોમાં પ્રવેશ કરી તે તે ઉપાધિઓથી ભિન્ન
 ભિન્ન જણાતા જીવોના નિયંતા પળ એ પુરાણપુરુષોજ છે ॥ ૩૧ ॥ ॥ ૩૨ ॥ ॥ ૩૩ ॥ ॥ ૩૪ ॥ ॥ ૩૫ ॥ ॥ ૩૬ ॥ ॥ ૩૭ ॥ ॥ ૩૮ ॥ ॥ ૩૯ ॥ ॥ ૪૦ ॥ ॥
 રાખે તો તુરત કર્મની વાસનાનો ત્યાગ કરી જ્ઞાની અને શુદ્ધ સત્ત્વમય થઈને પરમ ગતિ પામેછે તે સર્વના આત્મા, કારણરૂપ અને પ્રયોજનથી જેણે
 મનુષ્યદેહ ધન્યો છે એવા ભગવાનમાં તમો બન્ને જણાં સર્વદા ભાવ રાખો છો તો હવે તમારે બીજું કયું કૃત્ય અવશેષ રહ્યું છે ? ॥ ૩૨ ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ ૩૬ ॥ ૩૭ ॥ ૩૮ ॥ ૩૯ ॥ ૪૦ ॥
 વોના પતિ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ થોડા કાલમાં વ્રજમાં પધારશે અને તમો કે જેઓ તેમનાં માતાપિતા છો તેઓનું પ્રિય કરશે ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ ૩૬ ॥ ૩૭ ॥ ૩૮ ॥ ૩૯ ॥ ૪૦ ॥

सर्व यादवोथी विरुद्ध चालनारा कंसने अखाडानी वचमां माच्या पछी श्रीकृष्णे तमोने मळीने जे कष्टुं छे ते साचुं करशे ॥ ३५ ॥ हे मोटा भाग्यवाळां ! खेद करो मा. भगवानने तमे पासेज देखशो; केम के काष्ठोमां अभिनी पेठे ते सर्व प्राणिओनी अंदर रेहेछे ॥ ३६ ॥ पोतानां प्यारां मा-बाप आदिने मूकीने अहीं केम आवशे एवी शंका राखशो नहि; केम के निरभिमान अने सर्वमां समान ए भगवानने कोई प्रिय नथी, कोई अप्रिय नथी, कोई उत्तम नथी अने कोई अधम पण नथी ॥ ३७ ॥ एमने माता, पिता, भार्यो, पुत्रादिक, पोतानो, परायो, देह के जन्म ए कांई पण नथी ॥ ३८ ॥ एमने कर्म पण नथी तोपण लोकमां क्रीडाकरवानेमाटे अने साधुलोकोना रक्षणनेमाटे सारी-नरसी अने मिश्र योनिओमां प्रकट थायछे ॥ ३९ ॥ ए अजन्मा भगवान् पोते निर्गुण होवानेलीधे क्रीडारहित छतां पण सत्त्व, रज, अने तम ए मायाना गुणोने भजेछे अने ते गुणोथी क्रीडा करतां

हत्वा कंसं रंगमध्ये प्रतीपं सर्वसात्वताम् ॥ यदाह वः समागत्य कृष्णः सत्यं करोति तत् ॥ ३५ ॥ माखिद्यतं महाभागौ द्रक्ष्यथः कृष्णमंतिके ॥ अंतर्हृदि स भूतानामास्ते ज्योतिरिवैधसि ॥ ३६ ॥ न ह्यस्यास्ति प्रियः कश्चिन्नाप्रियोऽवाऽस्यमानिनः ॥ नोत्तमो नाधमो वाऽपि समानस्यासमोऽपि वा ॥ ३७ ॥ न माता न पिता तस्य न भार्या न सुतादयः ॥ नालीयो न परश्रापि न देहो जन्म एव च ॥ ३८ ॥ न चास्य कर्म वा लोके सदसन्मिश्रयोनिषु ॥ क्रीडार्थं सोऽपि साधूनां परित्राणाय कल्पते ॥ ३९ ॥ सत्त्वं रजस्तम इति भजते निर्गुणो गुणान् ॥ क्रीडन्नतीतोऽत्र गुणैः सृजत्यवति हंत्यजः ॥ ४० ॥ यथा भ्रमरिकादृष्ट्वा भ्राम्यतीव महीयते ॥ चित्ते कर्त्तरि तत्रात्मा कर्त्तवार्हंधिया स्मृतः ॥ ४१ ॥ युवयोरेव नैवायमात्मजो भगवान् हरिः ॥ सर्वेषामात्मजो ह्यात्मा पिता माता स ईश्वरः ॥ ४२ ॥ दृष्टं श्रुतं भूतभवद्विष्यत्स्थान्धुरिष्णुर्महदल्पकं च ॥ विनाऽच्युतादस्तुतरां न वाच्यं स एव सर्व परमार्थभूतः ॥ ४३ ॥ एवं निशा सा ब्रुवतोर्व्यतीता नंदस्य कृष्णानुचरस्य राजन् ॥ गोप्यः समुत्थाय निरूप्य दीपान् वास्तून्समभ्यर्च्य दधीन्यमंथन् ॥ ४४ ॥

सृष्टि, स्थिति तथा प्रलय करेछे ॥ ४० ॥ जेम फुदडी फरनार माणसनी फच्या करती दृष्टिथी, जाणे पृथ्वीज फरती होय एम जणायछे अने जेम कर्म कच्या करता चित्तथी तेमां अध्यासनेलीधे जाणे आत्माज कर्म करतो होय एम जणायछे तेम सृष्टिआदि सघळुं मायाथी थतां छतां पण जाणे परमात्मा ए करता होय एम जणायछे ॥ ४१ ॥ ए श्रीकृष्ण भगवान्, केवळ तमाराज पुत्र नथी पण सर्वना पुत्र छे; अने पुत्र छे एटलुंज नहि पण सर्वना आत्मा, पिता, माता अने ईश्वर पण एज छे ॥ ४२ ॥ देखेली, सांभळेली, भूत, भविष्य, वर्तमान, स्थावर, जंगम, नाहानी के मोटी कांई पण वस्तु भगवानविना नोखी सत्तावाळी कही शकातीज नथी. माटे सर्वरूप ए भगवानज एक सत्य छे ॥ ४३ ॥ शुक्देवजी केहेछे.—हे राजा ! नंदराय अने भगवानना अनुचर उद्धवजी एप्रमाणे वातो करतां ते रात्रि बीती गई. गोवीओ उठी दीवा करी घरने स्वच्छ कच्या पछी छाश करवा लागी ॥ ४४ ॥

ए गोपीओ जेओमां अनेक कंकण पेहे-या हतां एवा हस्तोथी नेतरां खेचती हती. नितंब, स्तन अने हार हालता हता. कपोल, कुंडलथी शोभी रखां हतां. मोढा उपर रातां केसर लगाव्यां हतां अने आभूषणना मणिओ दीवाथी दीपी रेहेतां बहुज शोभती हती ॥ ४५ ॥ भगवाननुं गान करती ब्रजांगनाओनो शब्द के जे दहिना मथनना शब्दथी मिश्रित थयो हतो अने जेथी दिशाओनुं अमंगल टळी जतुं हतुं ते छेक आकाशसुधी पोहोचतो हतो ॥ ४६ ॥ सूर्यनारायण उगतां ब्रजना द्वारमां सोनानो रथ जोइने गोपीओ परत्परमां वातो करवा लागी के—‘आ रथ कोनो छे ? ॥ ४७ ॥ कंसनो अर्थ साधनार अक्रूर के जे कमलसरखा नेत्रवाळा श्रीकृष्णने मथुरामां लई गयोछे ते फरीवार आव्यो के शुं ? ॥ ४८ ॥ एनो धणी कंस के जे

ता दीपदीप्तिमणिभिर्विरजू रज्जुर्विकर्षद्भुजकंकणस्रजः ॥ चलन्नितंबस्तनहारकुंडलत्विष्यत्कपोलारुणकुंकुमाननाः ॥ ४५ ॥ उद्गायती-
नामरविंदलोचनं ब्रजांगनानां दिवमस्पृशत्स्वनिः ॥ दध्नश्च निर्मथनशब्दमिश्रितो निरस्यते येन दिशाममंगलम् ॥ ४६ ॥ भगवत्यु-
दिते सूर्ये ब्रजद्वारि ब्रजौकसः ॥ दृष्ट्वा रथं शातकौभं कस्यायमिति चाब्रुवन् ॥ ४७ ॥ अक्रूर आगतः किं वा यः कंसस्यार्थसा-
धकः ॥ येन नीतो मधुपुरीं कृष्णः कमललोचनः ॥ ४८ ॥ किं साधयिष्यत्यस्माभिर्भृतुः प्रेतस्यै निष्कृतिम् ॥ इति स्त्रीणां व-
दंतीनामुद्धवोऽगात्कृताह्निकः ॥ ४९ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे नंदशोकापनयनं नाम षट्चत्वारिं-
शोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ तं वीक्ष्य कृष्णानुचरं ब्रजस्त्रियः प्रलंबबाहुं नवकंजलोचनम् ॥ पीतांबरं पुष्कर-
मालिनं लसन्मुखारविंदं परिमृष्टकुंडलम् ॥ १ ॥ शुचिस्मिताः कोऽयमपीच्यदर्शनः कुतश्च कस्याच्युतेवेषभूषणः ॥ इति स्म-
सर्वाः परिवव्रुस्तुकास्तमुत्तमश्लोकपदांबुजाश्रयम् ॥ २ ॥

मरी गयोछे तेने आपणां मांसना पिंड देवा आव्योछे के शुं ?’ एप्रमाणे स्त्रियो वातो करती हती त्यां यमुनाजीमां पोताना स्नानादिक नियम पूरा क-
रीने उद्धवजी आव्या ॥ ४९ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो छेतालीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ४६ ॥ शुकदेवजी केहेछे^२—ए भगवा-
नना अनुचर उद्धवजी के जेना हाथ लांबा हता, नेत्र नवीन कमलसरखां हतां, वस्त्र पीळां हतां, कमलनी माला पेहेरी हती, मुखारविंद शोभतुं
हतुं अने कुंडल स्वच्छ हतां ॥ १ ॥ तेमने जोई ‘आ रूपाळो अने भगवानना सरखांज वेष तथा भूषणवाळो कोण छे ? क्यांथी आव्यो छे ? अने
कोनो छे ?’ एम बोलती अने सुंदर हास्य करती सघळी गोपीओ भगवाननां चरणारविंदना भक्त ए उद्धवजीने उत्कंठाथी घेरी वळी ॥ २ ॥

१ प्रीतस्य एवो पण पाठ छे. २ आ सदतालीशमा अध्यायमां भगवाननी आज्ञाथी गोपीओने तत्त्वनो उपदेश करी तेओनी आज्ञा लईने उद्धवजी
पाछा मथुरामां आव्या, ए कथा केहेवामां आवशे.

विश्वासार्थी नमन करती गोपीओ ए उद्धवजीने भगवाननो संदेशो लावेला जाणी लाजसहित हास, जोवां अने प्रियवचनादिकथी सत्कार करी ए-
कांतमां आसनपर बेसाडी आप्रमाणे केहेवा लागी ॥ ३ ॥ गोपीओ केहेछे.— तमे भगवानना पार्षद अहीं आवेला छो ते अमे जाणिये छिये.
भगवाने माबापने राजी करवासारू तमने अहीं मोकल्या छे; केम के बंधुओनो खेहसंबंध मुनिथी पण छोडावो बहु कठण छे. आ व्रजमां माबाप
विना बीजा कोईनुं भगवान् स्मरण करे ते अमो धारती नथी ॥ ४ ॥ ५ ॥ स्वार्थेनेमाटे बीजांओनी साथे केटली मैत्री ? तो स्वार्थ सरे त्यांसुधीनी,
नाममात्रनी अने पुरुषो जेवी स्त्रीओनी साथे करेछे अने भ्रमरो जेवी पुष्पनी साथे करेछे एवी छे ॥ ६ ॥ जेम वेद्याओ निर्धन पतिने छोडी दे, प्र-
जा अशक्त राजाने छोडी दे, भणी रहेला शिष्यो आचार्यने छोडी दे, कृत्विजो दक्षिणा लीधा पछी यजमानने छोडी दे, पक्षीओ फल जतां रेहेतां

तं प्रश्रयेणावनताः सुसक्तं सवीडहासेक्षणसूनुतादिभिः ॥ रहस्यपृच्छन्नुपविष्टमासने विज्ञाय संदेशहरं रमापतेः ॥ ३ ॥ जा-
नीमस्त्वां यदुपतेः पार्षदं समुपागतम् ॥ भर्त्रेह प्रेषितः पित्रोर्भवान् प्रियचिकीर्षया ॥ ४ ॥ अन्यथा गोव्रजे तस्य स्मरणीयं न च-
क्ष्महे ॥ स्नेहानुबंधो बंधूनां मुनेरपि सुदुस्त्यजः ॥ ५ ॥ अन्येष्वर्थकृता मैत्री यावदर्थविडंबनम् ॥ पुंभिः स्त्रीषु कृता यद्वत्सुमनस्स्विव-
पदपदैः ॥ ६ ॥ निःस्वं त्यजंति गणिका अकल्पं नृपतिं प्रजाः ॥ अधीतविद्या आचार्यमृत्विजो दत्तदक्षिणम् ॥ ७ ॥ खगा वीत-
फलं वृक्षं भुक्त्वा चातिथयो गृहम् ॥ दग्धं मृगास्तथाऽरण्यं जारो भुक्त्वा रतां स्त्रियम् ॥ ८ ॥ इति गोप्यो हि गोविंदे गतवाक्काय-
मानसाः ॥ कृष्णदूते व्रजं याते उद्धवे त्यक्तलौकिकाः ॥ ९ ॥ गायंत्यः प्रियकर्माणि रुदंत्यश्च गतह्रियः ॥ तस्य संस्मृत्य
संस्मृत्य यानि कैशोरबाल्ययोः ॥ १० ॥ काचिन्मधुकरं दृष्ट्वा ध्यायंती कृष्णसंगमम् ॥ प्रियप्रस्थापितं दूतं कल्पयित्वे-
दमब्रवीत् ॥ ११ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

वृक्षने छोडी दे, अतिथिओ जमीने घरने छोडी दे अने मृगो बळी गएला वनने छोडी दे तेम जारपुरुष प्रेमवाळी स्त्रीने भोगवीने छोडी देछे
॥ ७ ॥ ८ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— एप्रमाणे श्रीकृष्णना दूत उद्धवजी व्रजमां आवतां, भगवाननां कर्मो के जे तेमणे बाल अने किशोर अवस्थामां
कच्यां हतां तेओने संभारी संभारी लाज मूकीने रोती अने जेओनां मन वचन तथा काया भगवानमांज लागी रखां हतां एवी गोपीओ लोकनो
व्यवहार छोडीने पृछती हती ॥ ९ ॥ १० ॥ भगवानना समागमनुं ध्यान करती कोई गोपी भ्रमराने जोई तेने भगवाने मोकलेलो दूत कल्पीने उ-
द्धवजीना उदेश्यथी आप्रमाणे बोली ॥ ११ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

ગોપી ઝમરને કેહેછે.— હે ઝમર ! હે ધૂતારાના મિત્ર ! શોક્યના સ્તનથી મર્દાણ્લી શ્રીકૃષ્ણની વનમાલાના કેસરથી સ્વરડાણ્લી મૂંછોવડે મારા પગનો સ્પર્શ કર મા. જેનો તું આવો દૂત છે તે ભગવાન મારી શોક્યોનેજ મળે મનાવે કે જે વાતની યાદવોની સમામાં હાંસી થતી હશે ॥ ૧૨ ॥ તારા જેવા સ્વાર્થી ભગવાને અમોને પોતાનું મોહક અધરામૃત એકવાર પાઈને પછી ફૂલની પેઠે તુરત છોડી દીધી છે. ઓરે ! લક્ષ્મીજી એવા આપસ્વાર્થી ભગવાનનાં ચરણારવિંદને કેમ સેવેછે ? હું ધારુંછું કે ભગવાનની સ્વોટી વાતોથી લક્ષ્મીજીનું ચિત્ત હરાઈ ગયું હશે તેથી તે સેવેછે; પણ અમોને એવી મોઢી સમજતી નહિ ॥ ૧૩ ॥ હે ઝમર ! અમો કે જેઓ ઘર વગરની છિયે તેઓની આગળ વારંવાર યાદવો-ના પતિનું ગાયન તું શામાટે કરેછે ? અમે તો એ કૃષ્ણને બહુજ જોઈ મુક્યાછે. હમણાં જે સ્ત્રિયો એ કૃષ્ણની સર્વીઓ થણ્લી છે તેઓની પાસે

ગોપ્યુવાચ ॥ ॥ મધુપ કિતવંધો મા સ્પૃશાંઘ્રિ સપત્યાઃ કુચવિલ્લિતમાલાકુંકુમ્દમશ્નુભિર્નઃ ॥ વહતુ મધુપતિસ્તન્માનિનીનાં પ્રસાદં યદુસદસિ વિહંબ્યં યસ્ય દૂતસ્ત્વમીદૃક્ ॥ ૧૨ ॥ સકૃદધરસુધાં સ્વાં મોહિનીં પાયયિત્વા સુમનસ ઇવ સદ્યસ્તત્યજેઽસ્માન્ ભવાદૃક્ ॥ પરિચરતિ કથં તત્પાદપદ્મં તુ પદ્મા હ્યપિ વત હૃતચેતા ઉત્તમશ્લોકજલૈઃ ॥ ૧૩ ॥ કિમિહ વહુ ષડંબ્રે ગાયસિ ત્વં યદૂ-નામધિપતિમશ્નુહાણામગ્રતો નઃ પુરાણમ્ ॥ વિજયસસ્રસ્રીનાં ગીયતાં તત્પ્રસંગઃ ક્ષપિતકુચરુજસ્તે કલ્પયંતીષ્ટમિથાઃ ॥ ૧૪ ॥ દિવિ ભુવિ ચ રસાયાં કાઃ સ્ત્રિયસ્તદુરગપાઃ કપટરુચિરહાસઃ સ્ત્રિયસ્ય ભૃતિર્વિયં કા અપિ ચ ક્રુપણપક્ષે દ્યુત્તમશ્લોકશબ્દઃ ॥ ૧૫ ॥ વિસ્ત્રુજ શિરસિ પાદં વેદ્યહં ચાટુકૌરિનુનયવિદુષસ્તેઽભ્યેત્ય દૌત્યૈર્મુકુંદાત્ ॥ સ્વકૃત ઇહ વિસ્ત્રુષ્ટાપત્યપ-ત્યન્યલોકા વ્યસ્ત્રુજદકૃતચેતાઃ કિં નુ સંધેયમસ્મિન્ ॥ ૧૬ ॥

તે કૃષ્ણના પ્રસંગનું ગાયન કર. જેઓના કામઝરને ભગવાન મટાડેછે એવી એ ભગવાનની પ્યારીઓ તને જે જોઈતું હશે તે દેશે ॥ ૧૪ ॥ હે કપટી ! સુંદર હાસ અને ઝુકુટીના ચાઢા કરનારા તે ભગવાનને સ્વર્ગ, પૃથ્વી અને પાતાલમાંની કયી સ્ત્રિયો ન મળે એમ છે ? લક્ષ્મીજી પણ તેમના ચરણની રજને સેવેછે ત્યારે અમે કોણમાત્ર છિયે ? તોપણ તારે ભગવાનને એટલું કેહેવું કે—‘જે પુરુષ દીન ઉપર દયા કરે તેજ મહાત્મા અને મોટી કીર્તિવાળો કેહેવાયછે’ ॥ ૧૫ ॥ મારા પગમાં માથું મૂક મા. ભગવાનની પાસેથી શીસ્વી આવી કાલાવાલા કરી તું અમારી પ્રાર્થના કરેછે તે સઘલું હું જાણુંછું. અમો કે જેઓએ ભગવાનનેમાટે સંતાન, પતિ અને પરલોકનો ત્યાગ કન્યો તેઓને એ ચંચલ મનના ભગવાને છોડી દીધી છે તો હવે તેની સાથે શું સમાધાન કરવું ? ॥ ૧૬ ॥

रामावतारमां ए भगवाने पाराधी जेवुं काम करीने वाली वानराने वीधी नाख्यो हतो अने स्त्रीने परवश थइने शूर्पणखा के जे कामनाथी आवी हती तेनां कान-नाक कापी नाख्यां हतां. तेमज वामनावतारमां कागडा जेवुं आचरण करी बलिराजानुं सघळुं खाई जतां पाछो तेने बांधी लीधो हतो तो, एवी एवी वातो संभारीने हुं ए भगवानथी बीउंछुं, माटे हवे एमनी साथे मैत्री करवानुं कशुं काम नथी तोपण तेमनी वात करवानुं तो छोडी शकाय एम नथी ॥ १७ ॥ ए भगवानना चरित्ररूपी कर्णामृतनी कणी एकवार सेवाई गयाथी पण रागद्वेषादिक मटी जतां घरनां रांक कु-दुंबने तुरत छोडी दई, कंगाल तथा जीवते मुवाजेवा थई अने पक्षीओनी फेठे केवल आहारनीज आवश्यकता राखी आ जगतमां घणा जण भी-ख मागता थया छे, तोपण ए भगवाननी वात करवानुं अमाराथी छोडी शकातुं नथी ॥ १८ ॥ जेम काळियारनी स्त्री भोळी मृगलीओ पाराधीना गायनने निष्कपट मानवाथी बाणथी घवाईने पछी एकली पीडाज देखेछे तेम असे पण ए कपटी भगवानना बोलवाने साबु मानवाथी नखक्षत

मृगयुरिव कपींद्र विय्ये लुब्धधर्मा स्त्रियमकृतविरूपां स्त्रीजितः कामयानाम् ॥ बलिमपि बलिमत्त्वा जेष्टयत् ध्वांक्षवद्यस्तदलमसि-
तसख्यैर्दुस्त्यजस्तत्कार्थः ॥ १७ ॥ यदनुचरितलीलाकर्णपीथूषविप्रुदसकृदनविधूतदंद्धधर्मा विनष्टाः ॥ सपदि गृहकुडुंबं दीनमु-
त्सृज्य दीना बहव इह विहंगा भिक्षुचर्यां चरन्ति ॥ १८ ॥ वयमृतमिव जिह्मव्याहतं श्रद्धधानाः कुलिकरुतमिवाज्ञाः कृष्णवच्चो हरि-
ण्यः ॥ ददृशुरसकृदेतत्तन्नखस्पर्शतीव्रस्मरुज उपमंत्रिन् भण्यतामन्यवार्त्ता ॥ १९ ॥ प्रियसख पुनरागाः प्रेयसा प्रेषितः किं वर्य
किमनुर्द्धे माननीयोऽसि मेंज ॥ नयसि कथमिहास्मान्दुस्त्यजदंद्धपार्थ्व सततमुरसि सौम्य श्रीर्वधूः साकमास्ते ॥ २० ॥ अपि
वत मधुपुर्याभार्यपुत्रोऽधुनास्ते स्मरति स पितृगेहान्सौम्य बंधूंश्च गोपान् ॥ क्वचिदपि स कथा नः किंकरीणां शृणीते भुजमशुरुसु-
गंधं मूर्ध्न्यधास्यत्कदा नु ॥ २१ ॥

[नखना घा] आदिथी घवाईने हवे कामदेव के जे तेमना नखना स्पर्शथी बहुज वध्योछे तेसंबंधी पीडाने वारंवार देखिये छिये. माटे हे दूत ! ए
विना बीजी वात कर ॥ १९ ॥ हे प्याराना मित्र ! तुं एकवार अहींथी जईने पाछो आव्यो ते, प्याराना मोकलवाथी आव्यो ? तारे शुं जोईए छे ?
मागी ले. केम के तूं मारे पूज्य छो. जेनो समागम छोडवो कठण पडे एवा भगवाननी पसे तुं अमने लई जवा मागेछे ? हे सौम्य ! लक्ष्मी बहु तो
सर्वदा तेमनी साथेज रहेछे अने वळी छातीमां रहेछे माटे अमारूं शुं प्रयोजन छे ? ॥ २० ॥ हे सौम्य ! श्रीकृष्ण गुरुने घेरथी आवीने हमणां म-
थुरामां छे ? बापना घरने अने पोताना मित्र गोवालीआओने संभारेछे ? कोई समये पण अमो दासीओनी वात कहाडेछे ? पोताना अगर जेवा
मुगंधी हाथने अमारा मस्तकपर क्यारे धरशे ? ॥ २१ ॥

शुकदेवजी केहेछे.— ए सघळुं सांभळी उद्धवजीए भगवानना दर्शननी तृष्णावाळी ए गोपीओने भगवानना संदेशाथी सांत्वना कऱ्या पेहेलां आ प्रमाणे कह्युं ॥ २२ ॥ उद्धवजी केहेछे.— अहो ! तमो के जेओनुं मन वासुदेव भगवानमां आवी रीते लागी रह्युंछे तेओ कृतार्थ अने जगतमां सत्कार पामनारी छो ॥ २३ ॥ दान, व्रत, तप, होम, जप, वेदाध्ययन, नियमो अने बीजां पण अनेक शुभ साधनोथी भगवानमां भक्ति प्राप्त थायछे ॥ २४ ॥ मोटी कीर्त्तिवाळा भगवाननी मुनिओने पण न मळे एवी उत्तम भक्ति तमे करोछो ए घणुं योग्य छे, पति, पुत्र, देह, स्वजन अने घरने छोडी दई तमो श्रीकृष्ण नामना परमपुरुषने वरी, ए घणुं सारू कऱ्युं ॥ २५ ॥ २६ ॥ हे भाग्यशाली गोपीओ ! तमोने विरहथी भगवाननी साची भक्ति मळी छे अने ए भक्ति देखाडवाथी मारा उपर मोटो अनुग्रह कऱ्यो छे ॥ २७ ॥ हे मली स्त्रियो ! हवे तमोने सुख आपनार भगवाननो प्यारो

श्रीशुक उवाच ॥ अथोद्धवो निशम्यैवं कृष्णदर्शनलालसाः ॥ सांत्वयन्प्रियसंदेशगोपीरिदमभाषत ॥ २२ ॥ उद्धव उवाच ॥ अहो यूयं स्म पूर्णार्था भवत्यो लोकप्रजिताः ॥ वासुदेवे भगवति यासामित्यर्पितं मनः ॥ २३ ॥ दानव्रततपोहोमजपस्वाध्यायसंयमैः ॥ श्रेयोभिर्विविधैश्चान्यैः कृष्णे भक्तिर्हि साध्यते ॥ २४ ॥ भगवत्युत्तमश्लोके भवतीभिरनुत्तमा ॥ भक्तिः प्रवर्तिता दिष्ट्या मुनीनामपि दुर्लभा ॥ २५ ॥ दिष्ट्या पुत्रान्पतीन् देहान् स्वजनान् भवनानि च ॥ हित्वाजृणीत यूयं यत्कृष्णारूपं पुरुषं परम् ॥ २६ ॥ सर्वात्मभावोऽधिकृतो भवतीनामधोक्षजे ॥ विरहेण महाभागा महान्मेऽनुग्रहः कृतः ॥ २७ ॥ श्रूयतां प्रियसंदेशो भवतीनां सुखावहः ॥ यमादायागतो भद्रा अहं भर्तृ रहस्करः ॥ २८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ भवतीनां वियोगो मे न हि सर्वात्मना कचित् ॥ यथा श्रूतानि श्रूतेषु स्वं वाय्वग्निर्जलं मही ॥ २९ ॥ तथाहं च मनःप्राणभूतैर्द्रियगुणात्मना ॥ आत्मन्येवात्मनात्मानं सृजे हन्यनुपालये ॥ ३० ॥ आत्ममायाऽनुभावेन भूतैर्द्रियगुणात्मना ॥ ३१ ॥ आत्मा ज्ञानमयः शुद्धो व्यतिरिक्तो गुणान्वयः ॥ सुषुप्तिस्वप्नजाग्रद्धिर्मयावृत्तिभिरीयते ॥ ३२ ॥

संदेशो सांभळो के जे संदेशो लईने, भगवाननां रहस्य काम करनारो हुं आवेलो छुं ॥ २८ ॥ भगवान् केहेछे.— तमोने मारो वियोग कोई समये पण सर्वथा नथी; केम के आकाश, वायु, अग्नि, जल अने पृथ्वी ए पांच महाभूतो जेम स्थावरजंगम सघळा पदार्थोमां रह्यां छे तेवी रीते हुं पण मन, प्राण, भूत, इंद्रिय अने गुणना अधिष्ठानपणाथी सर्वमां रह्यो छुं. हुं पोतानी मायाना प्रभावथी पोताना स्वरूपमां भूत, इंद्रिय अने गुणरूपे पोताथीज पोताने सजुं छुं, पालन करूछुं अने प्रलय करूछुं. भूतादिकरूप थवाथी आत्माने कशो दोष लागतो नथी; केम के आत्मा तो शुद्ध छे, कोई गुणमां संबंध पामतो नथी, सर्व गुणथी जुदो छे अने ज्ञानस्वरूप छे. मायाथी थएलां मननी वृत्तिरूप जाग्रत, स्वप्न अने सुषुप्ति नामनी अवस्थाओनेलीधे विश्व, तैजस अने प्राज्ञरूपे जणायछे पण पोताथी तेरूप नथी ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

જાગેલો પુરુષ જેમ સ્વપ્નને સ્વોદુંજ જાણેછે તેમ વિદ્વાનો જેઓને સ્વોદાજ ગણેછે એવા વિષયોનું જે મનથી ચિંતન થાયછે અને ચિંતન કરતાં કરતાં ઇંદ્રિયોને પ્રાપ્ત થવાયછે તે મનને આલસ્ય મૂકીને રોકવું જોઈએ ॥ ૩૩ ॥ વેદ, અષ્ટાંગ યોગ, આત્મા-અનાત્માનો વિવેક, સંન્યાસ, સ્વધર્મ, સ્વધર્મ, ઇંદ્રિયોનું દમન અને સત્ય, ઇંદ્રિયોનું ફલ મનનો નિરોધજ છે. જેમ સઘડી નદીઓ અંતે સમુદ્રમાં પોહોંચે છે તેમ વિદ્વાનોએ ઠરાવેલાં એ સઘડાં સાધનો અંતે મનના નિરોધરૂપ ફલનેજ લાગુ પડેછે ॥ ૩૪ ॥ તમોને^૧ પ્યારો હું તમારી દૃષ્ટિઓથી દૂર રહુંછું તે તમોને મારું ધ્યાન કરાવવાની ઇચ્છાથી અને ધ્યાન કરાવીને તમારા મનને મારી પાસે રાખવાનેમાટે રહુંછું ॥ ૩૫ ॥ દૂર રહેલા પ્યારામાં સ્ત્રિયોનું મન જેવું લાગી રહેછે તેવું પ્રત્યક્ષ રીતે પાસે રહેલા હોય તો તેમાં લાગતું નથી ॥ ૩૬ ॥ સઘડી વૃત્તિઓને છોડી દેતાં સઘડું મન મારામાંજ રાખી નિરંતર મારું સ્મરણ કરવાનેલીધે તમો થોડા કાલમાં મને

ચેનેંદ્રિયાર્થોન્ ધ્યાયેત મૃષા સ્વપ્નવદુત્થિતઃ ॥ તન્નિરુંધ્યાદિંદ્રિયાણિ વિનિદ્રઃ પ્રત્યપદ્યત ॥ ૩૩ ॥ એતદંતઃ સમાગ્રાયો યોગઃ સાંખ્યં મનીષિણામ્ ॥ ત્યાગસ્તપો દમઃ સત્યં સમુદ્રાંતા ઇવાપગાઃ ॥ ૩૪ ॥ યત્ત્વહં ભવતીનાં વૈ દૂરે વર્તે પ્રિયો દશામ્ ॥ મનસઃ સન્નિકર્ષર્થં મદનુધ્યાનકામ્યયા ॥ ૩૫ ॥ યથા દૂરચરે પ્રેષ્ઠે મન આવિશ્ય વર્તેતે ॥ સ્ત્રીણાં ચ ન તથા ચેતઃ સન્નિકૃષ્ટેક્ષગોચરે ॥ ૩૬ ॥ મત્યાવેશ્ય મનઃ કૃત્સ્નં વિમુક્તકાશેષવૃત્તિ યત્ ॥ અનુસ્મરંત્યો માં નિત્યમચિરાન્માસુપૈષ્યથ ॥ ૩૭ ॥ યા મયા ક્રીડતા રાત્ર્યાં વનેઽસ્મિન્ બ્રજ આસ્થિતાઃ ॥ અલબ્ધરાસાઃ કલ્યાણ્યો માપુર્મેદ્વીર્યચિંતયા ॥ ૩૮ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ એવં પ્રિયતમાદિદૃષ્ટમાકર્ણ્ય બ્રજયોપિતઃ ॥ તા ઋચુરુદ્ધવં પ્રીતાસ્તસંદેશાગતસ્મૃતીઃ ॥ ૩૯ ॥ ॥ ગોપ્ય ઋચુઃ ॥ ॥ દિષ્ટ્યાઽહિતો હતઃ કંસો યદૂનાં સાનુગોઽધકૃત્ ॥ દિષ્ટ્યાસૈર્લબ્ધસર્વાથૈઃ કુશલ્યાસ્તેઽચ્યુતોઽધુના ॥ ૪૦ ॥ ॥

પામશો ॥ ૩૭ ॥ હે ભલી સ્ત્રિયો ! હું જે સમયમાં વૃંદાવનમાં રાત્રિએ ક્રીડા કરતો હતો તે સમયમાં પોતાના સ્વામીઓએ રોકી રાખવાનેલીધે જે સ્ત્રિયોને મારી સાથે રાસ રમવાનું નહિ મળ્યું હતું તે સ્ત્રિયો મારા પરાક્રમોના ચિંતનથીજ મને પામી ગઈ છે ॥ ૩૮ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.—એપ્રમાણે પ્રાણપ્રિય ભગવાનના સંદેશા સાંભળી રાજી થઈલી અને તેમના સંદેશાથી જેઓને સ્મરણ પ્રાપ્ત થયું એવી ગોપીઓએ ઉદ્ધવજીને આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૩૯ ॥ ગોપીઓ કેહેછે.— યાદવોના શત્રુ અને દુઃખદાયી કંસને તેના અનુચરો સહિત માર્યો એ ઘણું સારું કન્યું. અને જેઓના સર્વ મનોરથ પૂરા થયા એવાં સંબંધીઓની સાથે હમણાં ભગવાન્ આનંદથી વર્તેછે એ ઘણું સારું થયું ॥ ૪૦ ॥ ॥

૧ ‘ બીજાઓની પેઠે અમોને આત્મવિદ્યાથી લલચાવો મા. અમારાથી તો તમારો વિરહ સ્ખમી શકાશેજ નહિ ’ એમ જો ગોપીઓ કેહે તો તેનો પેહેલાંથીજ બંધવાલેછે.

હે' સૌમ્ય ! સ્નેહ અને લાજસહિત હાસ્ય કરીને અને ઉદાર રીતે જોઈને અમોએ પૂજેલા ભગવાન્ અમારા ઉપર જે પ્રીતિ કરવી જોઈએ તે પ્રીતિને મથુરાની સ્ત્રિયો ઉપર કરેછે ? ॥ ૪૭ ॥ રતિના પ્રકારોને જાણનાર, ઉત્તમ સ્ત્રિયોને પ્યારા લાગે એવા અને ઉત્તમ સ્ત્રિયોએ પોતાનાં વાક્ય તથા વિ-લાસોથી સત્કાર કરેલા ભગવાન્ તે સ્ત્રિયોમાં કેમ ન બંધાય ? ॥ ૪૨ ॥ હૈ' સૌમ્ય ! નગરની સ્ત્રિયોની સમામાં યથેષ્ટ વાતો કરતાં કોઈ પ્રસંગે ભગ-વાન્ અમો ગામડાની રહેનારીઓને સંભારેછે ? ॥ ૪૩ ॥ કુમુદ, કુંદપુષ્પ અને ચંદ્રમાથી શોભીરહેલા ઘંટાવનમાં જાંઘરના જમકારાવાલી રાસમંડળીમાં અમારી સાથે ભગવાન્ જે રાત્રિઓમાં રમ્યા હતા અને અમોએ તેમની મનોહર કથાની સ્તુતિ કરી હતી તે રાત્રિઓને ભગવાન્ કોઈ સમયે સંભારેછે ? ॥ ૪૪ ॥ જેમ ઇંદ્ર મેઘથી વનને જીવાડે તેમ પોતે આપેલા શોકથી તપી રહેલી અમોને પોતાના ગાત્રનો સ્પર્શ આપી જીવાડવાસારૂ શ્રીકૃષ્ણ અહીં

કચ્છિદ્રદાગ્રજઃ સૌમ્ય કરોતિ પુરયોષિતામ્ ॥ પ્રીતિં નઃ સ્વિગ્ધસત્રીહાસોદારેક્ષણાર્ચિતઃ ॥ ૪૧ ॥ કથં રતિવિશેષજ્ઞઃ પ્રિયશ્ર વરયો-ષિતામ્ ॥ નાનુબદ્ધેત તદ્વાક્યૈર્વિભ્રમૈશ્ચાનુષ્ઠજિતઃ ॥ ૪૨ ॥ અપિ સ્મરતિ નઃ સાધો ગોવિંદઃ પ્રસ્તુતે ક્વચિત્ ॥ ગોષ્ઠીમધ્યે પુરસ્ત્રી-ણાં ગ્રામ્યાઃ સ્વૈરકથાંતરે ॥ ૪૩ ॥ તાઃ કિં નિશાઃ સ્મરતિ યાસુ તદા પ્રિયામિઘંટાવને કુમુદકુંદશાંકરમ્યે ॥ રમે કળચ્ચરણનૂપુર-રાસગોષ્ઠ્યામસ્માભિરીડિતમનોજ્ઞકથઃ કદાચિત્ ॥ ૪૪ ॥ અપ્યેભ્યતીહ દાશાર્હસ્ત્રાઃ સ્વકૃતયા શુચા ॥ સંજીવયન્તુ નો ગાત્રૈર્યથે-દ્રો વનમંબુદઃ ॥ ૪૫ ॥ કસ્માત્કૃણ્ણ ઇહાયતિ પ્રાપ્તરાજ્યો હતાહિતઃ ॥ નરેંદ્રકન્યા ઉદ્રાહ્ય પ્રીતઃ સર્વસુહૃતઃ ॥ ૪૬ ॥ કિમસ્માભિ-ર્વનૌકોભિરન્યાભિર્વા મહાત્મનઃ ॥ શ્રીપતેરાસકામસ્ય ક્રિયેતાર્થઃ કૃતાત્મનઃ ॥ ૪૭ ॥ પરં સૌમ્યં હિ નૈરાશ્યં સ્વૈરિણ્યપ્યાહ પિંગલા ॥ તજ્ઞાનતીનાં નઃ કૃણે તથાપ્યાશા દુરત્યાયા ॥ ૪૮ ॥ ક ઉત્સહેત સંત્યક્તુમુત્તમશ્લોકમંવિદમ્ ॥ અનિચ્છતોઽપિ યસ્ય શ્રી-રંગાન્ન ચ્યવતે ક્વચિત્ ॥ ૪૯ ॥

આવશે ? ॥ ૪૫ ॥ શ્રીકૃષ્ણે કે જેમને રાજ્ય મળ્યું, શત્રુ મરી ગયા, સર્વ સંબંધીઓનો સમાગમ થયો અને વક્ત્રી રાજાઓની કન્યાઓને પરણી પ્રીતિ પામ્યા તે અહીં શામાટે આવે ? ॥ ૪૬ ॥ મહાત્મા શ્રીકૃષ્ણ કે જેમને સર્વ મનોરથ પ્રાપ્ત છે અને પોતે પૂર્ણ છે તેમને વગડામાં રહેનારી અમો અ-થવા બીજીઓ પણ શું કરી આપે એમ છે ? ॥ ૪૭ ॥ પિંગલા વેશ્યાએ પણ કહ્યુંછે કે—‘આશા ન રાખવી એજ મોટું સુખ છે.’ એ વાતને અમે જાણિયે છિયે તોપણ શ્રીકૃષ્ણની આશા છોડાતી નથી ॥ ૪૮ ॥ ઉત્તમ કીર્તિવાલા ભગવાન્ પોતે લક્ષ્મીને ઇચ્છતા નથી તોપણ તેમના અંગમાંથી લક્ષ્મી કદી પણ સ્વસતી નથી; એવા ભગવાનની એકાંતની વાતોને કોણ છોડી શકે ? ॥ ૪૯ ॥

૧ બીજી સ્ત્રિયો કેહેછે. ૨ બીજી ગોપીઓ કેહેછે. ૩ બીજી વ્રજાંગનાઓ કેહેછે. ૪ બીજી ગોપીઓ કેહેછે. ૫ બીજી ગોપીઓ કેહેછે. ૬ બીજી સ્ત્રિયો વક્ત્રી પરમાર્થની વાત કરેછે.

हे उद्धव ! बलभद्रसहित श्रीकृष्ण जेओमां फऱ्या हता एवा आ नदी, पर्वत अने वनना प्रदेशो तथा वेणुना शब्दो वारंवार ए नंदकुमारुं अमने स्मरण आपेछे. लक्ष्मीना स्थानकरूप तेमनां पगलां जोइने अमो विस्मरण पण करी शकती नथी ॥ ५० ॥ ५१ ॥ तेमनी सुंदर गति, उदार हास्य, लीला, जोवां अने मधुर वाणीथी जेओनां मन हराई गयां छे एवी अमो शी रीते भूली जाइए ? ॥ ५२ ॥ हे नाथ ! हे लक्ष्मीना नाथ ! हे व्रजना नाथ ! हे पीडाना नाश करनार ! हे गोविंद ! दुःखरूपी समुद्रमां डूबेला गोकुलने तेमांथी बहार कहाडो ॥ ५३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे. — पछी भगवानना संदेशाथी जेओनो विरहताप मटी गयो एवी गोपीओए भगवानने परमात्माने पोताना आत्मा जाणी उद्धवजीनी पूजा करी ॥ ५४ ॥ गोपीओनो शोक मटाडता उद्धवजीए केटलाएक महिना सुधी त्यां रहींने भगवाननी लीलानी कथाओनुं गायन करी गोकु-

सरिच्छैलवनोद्देशा गावो वेणुरवा इमे ॥ संकर्षणसहायेन कृष्णेनाचरिताः प्रभो ॥ ५० ॥ पुनः पुनः स्मारयंति नंदगोपसुतं बत ॥ श्रीनिकेतैस्तत्पदैकैर्विस्मृतं नैव शक्नुमः ॥ ५१ ॥ गत्या ललितयोदारहासलीलाज्वलोकनैः ॥ माध्या गिरा हृतधियः कथं तद्विस्मरामहे ॥ ५२ ॥ हे नाथ हे रमानाथ व्रजनार्थार्त्तिनाशन ॥ मममुद्धर गोविंद गोकुलं वृजनार्णवे ॥ ५३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ततस्ताः कृष्णसंदेशैर्व्यपेताविरहज्वराः ॥ उद्धवं पूजयां चक्रुर्ज्ञात्वात्मानमधोक्षजम् ॥ ५४ ॥ उवास कतिचिन्मासान् गोपीनां विबुदन् शुचः ॥ कृष्णलीलाकथां गायन् रमयामास गोकुलम् ॥ ५५ ॥ यावंत्यहानि नंदस्य व्रजेज्वात्सीत्स उद्धवः ॥ व्रजौकसां क्षणप्रायाप्यासन् कृष्णस्य वार्त्तया ॥ ५६ ॥ सरिद्रनगिरिद्रोणीर्वीक्षन् कुसुमितान्दुमान् ॥ कृष्णं संस्मारयन् रेमे हरिदासो व्रजौकसाम् ॥ ५७ ॥ दृष्ट्वैवमादि गोपीनां कृष्णवेशात्मविह्वलम् ॥ उद्धवः परमप्रीतस्ता नमस्यन्निदं जगौ ॥ ५८ ॥ एताः परं तनुभृतो भुवि गोपवध्वो गोविंद एव निखिलात्मनि रूढभावाः ॥ वांछंति यद्भवभियो मुनयो वयं च किं ब्रह्मजन्मभिरनंतकथारसस्य ॥ ५९ ॥

लने आनंद आप्यो ॥ ५५ ॥ ए उद्धवजी जेटला दिवस नंदरायना व्रजमां रह्या तेटला दिवसो भगवाननी वातो चालवानेलीधे व्रजवासीओने एक क्षण जेवा लाग्या ॥ ५६ ॥ नदी, वन, पर्वतनी गुफाओ अने पुष्पवाळा वृक्षोने जोता अने ते प्रत्येक स्थलमां लीलाना प्रक्षो करी भगवाननुं स्मरण करावता ए भगवानना दास उद्धवजी व्रजमां आनंदथी रह्या ॥ ५७ ॥ भगवानना आवेशनेलीधे एवी एवी रीते गोपीओना मननी विह्वलता जोइने बहुज राजी थएला उद्धवजी ए गोपीओने प्रणाम करवानुं धारी पोताना मनमां आप्रमाणे विचार करवा लाग्या ॥ ५८ ॥ उद्धवजी मनमां विचार करेछे. — पृथ्वीमां केवल आ गोपीओनोज जन्म सफल छे; केमके संसारथी भय पामता मुनिओ अने अमो सर्वना आत्मा श्रीकृष्णमां जेवो भाव राखवाने इच्छि-एज छिये तेवो भाव आ गोपीओने दृढ थई गयोछे. भगवाननी कथामां रंग लागे तो पछी ब्राह्मणनां जन्म अने कर्मोनुं पण शुं प्रयोजन छे ? ॥ ५९ ॥

વનમાં ફરનારી અને વ્યભિચારના દોષવાળી આ સ્ત્રિયો ક્યાં? અને પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણમાં આવો દૃઢ થયેલો ભાવ ક્યાં? પોતાને ભજનારા અજ્ઞાન લોકોને પણ ઈશ્વર ભજેછે અને પીધેલા અમૃતની પેટે સાક્ષાત્ કલ્યાણ કરેછે ॥ ૬૦ ॥ રાસોત્સવમાં પોતાના ભુજદંડથી કંઠતું આલિંગન કરી વ્રજની ગોપીઓઉપર ભગવાને જેવી કૃપા કરી તેવી કૃપા, વક્ષસ્થલમાં રહેલાં નિરંતર પ્રીતિ રાખનાર લક્ષ્મીજી ઉપર પણ નથી કરી અને કમલસરખા સુગંધ તથા કાંતિવાળી અપ્સરાઓની ઉપર પણ નથી કરી ત્યારે બીજીઓની તો શી વાત કરવી? ॥ ૬૧ ॥ અહો! આ ગોપીઓ કે જેઓ ત્યાગ કરવાને અશક્ય સ્વજન અને ધર્મમાર્ગનો ત્યાગ કરી, શ્રુતિઓ પણ જેને શોધ્યા કરેછે એવી ભગવાનની પદવીને પામી છે તેઓના ચરણની રજ જેઓના ઉપર પડેછે એવાં ગુચ્છ, લતા અને ઔષધિની જાતમાં ઘુંદાવનની અંદર મારો કોઈ પણ અવતાર થાય તો ઠીક ॥ ૬૨ ॥ લક્ષ્મીજીએ પૂજેલું અને પૂર્ણ કામનાવાળા બ્રહ્મા-

કેમા સ્ત્રિયો વનચરીર્વ્યભિચારદુષ્ટાઃ કૃષ્ણે ક્વૈષ પરમાત્મનિ રૂઢભાવઃ ॥ નન્વીશ્વરોઽનુભજનોઽવિદુષોઽપિ સાક્ષાચ્છ્રેયસ્તનોત્યગદરાજ દ્વોપયુક્તઃ ॥ ૬૦ ॥ નાયં શ્રિયોઽંગ ઉ નિતાંતરતેઃ પ્રસાદઃ સ્વર્યોષિતાં નલિનગંધરુચાં કુતોઽન્યાઃ ॥ રાસોત્સવેઽસ્ય ભુજદંડગૃહી-તકંઠલબ્ધાશિષાં ય ઉદગાદ્રજબહ્લીવીનામ્ ॥ ૬૧ ॥ આસામહો ચરણેણુજુષામહં સ્યાં ઘંદાવને કિમપિ ગુલ્મલતૌષધીનામ્ ॥ યા દુસ્ત્યજં સ્વજનમાર્યપથં ચ હિત્વા મેજુર્મુકુંદપદવીં શ્રુતિર્ભિર્વિમૃગ્યામ્ ॥ ૬૨ ॥ યા વૈ શ્રિયાઽર્ચિતમજાદિભિરાસકામૈર્યોગૈશ્વરૈરપિ યદાત્મનિ રાસગોષ્ઠ્યામ્ ॥ કૃષ્ણસ્ય તદ્ભગવતશ્રણારવિદં ન્યસ્તં સ્તનેષુ વિજહુઃ પરિરમ્ય તાપમ્ ॥ ૬૩ ॥ વંદે નંદવ્રજસ્ત્રીણાં પાદેરે-ણુમભીક્ષ્ણશઃ ॥ યાસાં હરિકથોદ્ગીતં પુનાતિ ભુવનત્રયમ્ ॥ ૬૪ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ અથ ગોપીરનુજ્ઞાપ્ય યશોદાં નંદ-મેવ ચ ॥ ગોપાનામંત્ર્ય દાશાર્હો યાસ્યન્નારુહૈ સ્થમ્ ॥ ૬૫ ॥ તં નિર્ગતં સમાસાદ્ય નાનોપાયનપાણયઃ ॥ નંદાદયોઽનુરાગેણ પ્રાવોચ-ન્નશ્રુલોચનાઃ ॥ ૬૬ ॥ મનસો વૃત્તયો નઃ સ્યુઃ કૃષ્ણપાદાબુજાશ્રયાઃ ॥ વાચોઽભિધાયિનીર્નામ્નાં કાયસ્તત્પ્રહ્ણાદિષુ ॥ ૬૭ ॥ ॥

દિક તથા યોગેશ્વરોએ પણ હૃદયમાંજ પૂજેલું શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું ચરણારવિંદ પોતાના સ્તન ઉપર મૂકી તેનું આલિંગન કરી જેઓએ પોતાના તાપનો ત્યાગ કન્યો હતો એવી ગોપીઓના ચરણની રજ મારે માથે પડે એવી હું આશા રાખુંછું ॥ ૬૩ ॥ નંદરાયના વ્રજની સ્ત્રિયો કે જેઓએ કરેલું ભગવાનની કથાનું ઝંચું ગાયન ત્રૈલોક્યને પવિત્ર કરેછે તેઓના ચરણની રજને હું વારંવાર વંદન કરુંછું ॥ ૬૪ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— પછી ગોપીઓની, યશોદાની તથા નંદરાયની અનુજ્ઞા લઈ અને ગોવાળીઆઓને પૂછી, જવાને સજ્જ થયેલા ઉદ્ધવજી રથમાં બેઠા ॥ ૬૫ ॥ નીકળેલા ઉદ્ધવજીની પાસે અનેક પ્ર-કારની ભેટો લઈ આવેલા સ્નેહથી જેઓનાં નેત્રમાં આંસુ આવી ગયાં હતાં એવા નંદાદિક ગોવાળીઆઓ બોલ્યા કે—‘ અમારા મનની વૃત્તિઓ શ્રીકૃષ્ણના ચરણારવિંદમાં રહેજો, વાળી ભગવાનના નામોનું ઉચ્ચારણ કન્યા કરજો અને કાયા તેમને પ્રણામ કરવા આદિ કામોમાં તસર રહેજો ॥ ૬૬ ॥ ૬૭ ॥

ईश्वरनी इच्छाथी गोठवाएलां कर्मोथी अमो जे कोईपण योनिमां भटकिये त्यां सदाचरण अने दानद्वारा परमेश्वर कृष्णमां अमारी बुद्धि रहेजो ' ॥ ६८ ॥ हे राजा ! एवी रीते भगवाननी भक्तिनेलीधे गोवाळीआओए सत्कार करेला उद्धवजी भगवाने पाळेली मथुरापुरीमां पाछा आल्या ॥ ६९ ॥ श्रीकृष्णने प्रणाम करी ब्रजवासीओनी भक्तिना उत्कर्षनी वात कही संभळावी अने श्रीकृष्णने, वसुदेवने, बलभद्रने तथा राजाने, त्यां-थी मळेली भेटनी उत्तम वस्तुओ आपी ॥ ७० ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो सडतालीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ४७ ॥ शुक्र-देवजी केहेछे.- पछी सर्वना आत्मा अने सर्वने जाणनार भगवान् कामदेवथी तपी गएली कुजाने पोते आपेलुं वचन संभारी तेने राजी करवा-

कर्मभिर्त्राग्यमाणानां यत्र कापीश्वरेच्छया ॥ मंगलाचरितैर्दानैर्मतिर्नः कृष्ण ईश्वरे ॥ ६८ ॥ एवं सभाजितो गोपैः कृष्णभक्त्या नराधिप ॥ उद्धवः पुनरागच्छन्मथुरां कृष्णपालिताम् ॥ ६९ ॥ कृष्णाय प्रणिपत्याह भक्त्युदेकं ब्रजौकसाम् ॥ वसुदेवाय रामाय राज्ञे चोपायनान्यदात् ॥ ७० ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे उद्धवप्रतियाने सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ अथ विज्ञाय भगवान् सर्वात्मा सर्वदर्शनः ॥ सैरंध्याः कामतप्तायाः प्रियमिच्छन् गृहं ययौ ॥ १ ॥ महा-होपस्कैराल्ब्यं कामोपायोपवृंहितम् ॥ मुक्तादामपताकाभिर्वितानशयनादिभिः ॥ धूपैः सुरभिभिर्दीपैः स्रग्ंधैरपि मंडितम् ॥ २ ॥ गृहं तमायांतमवेक्ष्य सासनात्सद्यः समुत्थाय हि जातसंभ्रमा ॥ यथोपसंगम्य सखीभिरच्युतं सभाजयामास सदास-नादिभिः ॥ ३ ॥ तथोद्धवः साधुतयाऽभिपूजितो न्यषीददुर्व्यामभिमृश्य चासनम् ॥ कृष्णोऽपि तूर्णं शयनं महाधनं विवेश लोकाचरितान्यनुव्रतः ॥ ४ ॥

सारू तेने घेर गया ॥ १ ॥ ए कुजाना घरमां मोटा मूल्यना सरसामान भरपूर होता. कामदेवने प्रदीप्त करनारां रतिसंबंधी आसनोनां चित्रो आळ-खेलां हतां. मोतीनी मालाओ, पताका, उलेच, शयनादिक, सुगंधी धूप, दीप, फूलनी मालाओ अने चंदनादिक सुगंधीओथी शोभी रहेलुं हतुं ॥ २ ॥ ए भगवानने घेर आवता जोई कुजा मोटा संभ्रमथी तुरत आसनपरथी उठी अने सखीओनी साथे यथायोग्य रीते भगवानने मळी उत्तम आसन आदि आपीने तेमनुं सन्मान कच्युं ॥ ३ ॥ एवी रीतेज कुजाए सारी रीते मान आपेला उद्धवजी आसननो स्पर्श करीने धरती उपर बेसी गया. पछी लोकोना आचरणने अनुसरेंला भगवान् तुरतज मोटा मूल्यवाळा ते कुजाना शयनमां पधान्या ॥ ४ ॥

१ आ अडतालीशमा अध्यायमां भगवानं कुजानी साथे विहार कच्यो अने अक्रूरजीने घेर जइ तेमने हस्तिनापुरमां जवानी आज्ञा करी, ए कथा केहेवामां आवशे.

स्नान, લેપન, વસ્ત્ર, મૂષણ, માલા, સુગંધ, તાંબુલ અને અમૃતસરસ્વા પીવાના માદક પદાર્થોથી પોતાના શરીરને યોગ્ય કરી તે કુન્ડા લાજભરેલી લી-
લાથી હસતી, વિલાસ કરતી અને જોતી જોતી ભગવાનની પાસે ગઈ ॥ ૫ ॥ ભગવાન નવાસંગમની લાજથી શંકા પામતી તે સુંદરીને બોલાવી, કં-
કણથી શોભતો તેનો હાથ પકડીને શયનમાં સુવાડતાં તે કુન્ડા કે જેનું પોતાને ચંદન આપવા ઉપરાંત બીજું કાંઈ પુણ્ય હતું નહિ તેની સાથે રમવા
લાગ્યા ॥ ૬ ॥ ભગવાનના ચરણને જાણે સુંઘતી હોય તેમ તે ચરણને કામદેવથી તપી રહેલાં પોતાનાં સ્તન ઉપર, છાતી ઉપર તથા આંખો ઉપર મૂકી
મૂકીને કામદેવની પીડાને શાંત કરતી તે કુન્ડાએ પ્યારા અને આનંદમય ભગવાનને સ્તનના મીડામાં લઈ બે હાથથી આલિંગન કરીને પોતાના ઘણા
દિવસના કામજ્વરને મટાડ્યો ॥ ૭ ॥ મોક્ષના નાથ અને બીજાને દુર્લભ પ્રભુને કેવલ આપવારૂપ પુણ્યથીજ પામીને એ કુન્ડા કે જેની ગોપી-

સા મજ્જનાલેપદુઃકૂલશ્રૂણસ્રગંધતાંબૂલસુધાસવાદિભિઃ ॥ પ્રસાદિતાત્મોપસસાર માધવં મત્રીડલીલાસ્મિતવિભ્રમેક્ષિતૈઃ ॥ ૫ ॥ આ-
હૂય કાંતા નવસંગમદ્વિયા વિશંકિતાં કંકણશ્રુષિતે કરે ॥ પ્રગૃહ્ય શય્યામધિવેશ્ય રાગયા રમેન્નુલેપાર્પણપુણ્યલેશયા ॥ ૬ ॥ સાડ-
નંગતસ્રકુચયોરુસસ્તથાક્ષ્ણોર્જિઘ્રંત્યનંતચરણેન રુજો મૃજંતી ॥ દોભ્યાં સ્નાંતરગતં પરિશ્ચ કાંતમાનંદમૂર્તિમજહાદતિદીર્ઘતા-
પમ્ ॥ ૭ ॥ સૈવં કૈવલ્યનાથં તં પ્રાપ્ય દુષ્પ્રાપમીશ્વરમ્ ॥ અંગરાગાર્પણેનાહો દુર્ભેદમયાવત ॥ ૮ ॥ આહોણ્યતામિહ પ્રેષ્ટ દિનાનિ
કતિચિન્મયા ॥ રમસ્વ નોત્સહે ત્યક્તું સંગં તેન્નુરુહેક્ષણ ॥ ૯ ॥ તસ્યૈ કામવરં દત્વા માનયિત્વા ચ માનદઃ ॥ સહોદ્ધવેન સર્વેશઃ સ્વ-
ધામાગમદર્શિતઃ ॥ ૧૦ ॥ દુરાગાધ્યં સમારાધ્ય વિષ્ણુ સર્વેશ્વરેશ્વરમ્ ॥ યો વૃણીતે મનોગ્રાહ્યમસ્ત્ત્વાત્કુમનીપ્યસૌ ॥ ૧૧ ॥ અકૂ-
રભવનં કૃષ્ણઃ સહરામોદ્ધવઃ પ્રમુઃ ॥ કિંચિચ્ચિકીર્ષયન્ પ્રાગાદકૂરપ્રિયકામ્યયા ॥ ૧૨ ॥ સ તાન્નરત્નશ્રેષ્ઠાન્નારાદ્વીક્ષ્ય સ્વબાંધવાન્ ॥
પ્રત્યુત્થાય પ્રમુદિતઃ પરિષ્વજ્યાભિનંદ્ય ચ ॥ ૧૩ ॥

પીઓના જેવી એકનિષ્ઠા હતી નહિ તેણે પોતાની જીભથી માગ્યું કે- ‘હે પ્યારા ! હે કમલસરસ્વાં નેત્રવાલા ! અહીંજ કેટલાક દિવસ સુધી રહો અને
મારી સાથે રમણ કરો. તમારા સંગને હું છોડી શકતી નથી ॥ ૮ ॥ ૯ ॥ પછી માન આપનારા, સર્વેશ્વર અને કુન્ડાએ પૂજેલા ભગવાન તે કુન્ડાને કા-
મદેવરૂપીજ વરદાન આપી તથા મૂષણાદિક દર્દીને તેનું સન્માન કરી ઉદ્ધવજીની સાથે પોતાને ઘેર પઢાવ્યા ॥ ૧૦ ॥ સઘલા ઈશ્વરોના ઈશ્વર અને
ઘણા પ્રયત્નથી પ્રસન્ન થાય એવા ભગવાનને પ્રસન્ન કરી જે માણસ વિષયના તુચ્છ સુખને માગે તેની બુદ્ધિ અલ્પ સમજતી ॥ ૧૧ ॥ પછી પ્રમુ શ્રીકૃ-
ષ્ણ અકૂરજીને રાજી કરવાસારૂ અને તેમની પાસે કાંઈ કામ કરાવવાસારૂ બલભદ્ર અને ઉદ્ધવજીની સાથે અકૂરજીને ઘેર પઢાવ્યા ॥ ૧૨ ॥ અકૂરજી,
મનુષ્યોમાં સર્વોત્તમ એ પોતાના બાંધવોને જોઈ દૂરથીજ સામા ઉઠ્યા પછી આનંદથી આલિંગન કરી તથા અભિનંદન આપી શ્રીકૃષ્ણ તથા બલભદ્રને

पगे लाग्या अने तेओ पण तेमने पगे लाग्या. हे राजा ! आसनोपर वेसाडी विधिसहित पूजा करतां अक्रूजीए तेमना चरण धोवाना जलने पोताने माथे चडाव्युं. भेट, दिव्यवस्त्रो, सुगंध, माला अने उत्तम भूषणोथी पूजन करी, मस्तकथी प्रणाम करी खोळासां चरणारविंद लईने चांपता अने प्रेमथी नमेला अक्रूजीए श्रीकृष्ण तथा बलभद्रने आप्रमाणे कह्युं ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ अक्रूजी केहेछे.— तमोए पापी कंसने तेना परिवार सहित मान्यो अने तमारा आ कुलने अपार कष्टमांथी कहाज्युं तथा वधान्युं, ए धणुं सारुं कन्युं ॥ १७ ॥ तमो वझे जगतना कारण, प्रधानपुरुष-रूप अने तेथीज जगतरूप छो. कांई कारण अथवा कार्य तमारा विना छेज नहि ॥ १८ ॥ हे परमेश्वर ! रजोगुणआदि शक्तिओथी पोतेज सजेला आ जगतमां कारणपणानेलीधे प्रवेश नहि कन्या छतां जाणे प्रवेश करी रह्या हो एवा तमेज सांभळवामां अने देखवामां आवता पदार्थोरूप अनेक

ननाम कृष्णं रामं च स तैरप्यभिवादितः ॥ पूजयामास विधिवत् कृतासनपरिग्रहान् ॥ १४ ॥ पादावनेजनीरापो धारयन् शिरसा नृप ॥ अर्हणेनांवरैर्दिव्यैर्गन्धस्त्रग्भूषणोत्तमैः ॥ १५ ॥ अर्चित्वा शिरसानम्य पादावंकगतौ मृजन् ॥ प्रश्रयावनतोऽक्रूः कृष्णरा-
मावभाषत ॥ १६ ॥ दिष्ट्वा पापो हतः कंसः सानुगो वामिदं कुलम् ॥ भवद्भ्यामुद्धृतं कृच्छ्राहुरंताच्च समेधितम् ॥ १७ ॥ युवां प्रधानपुरुषौ जगद्धेतू जगन्मयौ ॥ भवद्भ्यां न विना किंचित्परमस्ति न चापरम् ॥ १८ ॥ आत्मसृष्टिमिदं विश्वमन्वाविश्य स्व-
शक्तिभिः ॥ ईयते बहुधा ब्रह्मन् श्रुतप्रत्यक्षगोचरम् ॥ १९ ॥ यथा हि श्रुतेषु चराचरेषु महादयो योनिषु भांति नाना ॥ एवं भ-
वान् केवल आत्मयोनिश्चालात्मतंत्रो बहुधा विभाति ॥ २० ॥ सृजस्यथो लुपसि पासि विश्वं रजस्तमःसत्त्वगुणैः स्वशक्ति-
भिः ॥ न बद्ध्यसे तद्गुणकर्मभिर्वा ज्ञानात्मनस्ते क्व च बंधहेतुः ॥ २१ ॥ देहाद्युपाधेरनिरूपितत्वाद्भवो न साक्षान्नाभिदात्मनः स्या-
त् ॥ अतो न बंधस्तव नैव मोक्षः स्यातां निकामस्त्वयि नोऽविवेकः ॥ २२ ॥

प्रकारना देखाओ छो ॥ १९ ॥ जेम पृथ्वीआदि पंचभूतोनाज रूपांतररूप स्थावर-जंगमोमां पृथ्वीआदि पंचभूत कारण छतांज अनेक प्रकारनां देखायछे एवी रीते केवल, आत्मा अने स्वतंत्र आप पोताना कार्यरूप सर्व पदार्थोमां अनेक प्रकारे देखाओ छो ॥ २० ॥ पोतानी शक्तिरूप रजो-
गुण तमोगुण अने सत्त्वगुणथी तमे जगतने सजो छो, प्रलय करोछो अने रक्षण करोछो ते छतां ते गुणोथी अथवा कर्मोथी बंधाता नथी. ज्ञानस्वरूप आपमां कोई समये पण बंधन करनारी अविद्या होतीज नथी ॥ २१ ॥ आपने बंधन थवानी शंका तो एक कोर, पण वा-
स्तविक विचार करतां तो जीवने पण जन्म अथवा जन्मथी थता भेद नथी; केम के देहादिक उपाधिनुं कोई रीते निरूपण थई शकतुं नथी. अ-
विद्या नहि होवानेलीधे तमने बंध के मोक्ष कांईपण नथी. जे बंध अने मोक्ष देखायछे ते केवल अमारा अज्ञानरूपज छे ॥ २२ ॥

जगतना कल्याणनेमाटे आपे कहेलो प्राचीन वेदमार्ग ज्यारे ज्यारे दुष्ट पाखंड मार्गोथी नुटवा लागे त्यारे त्यारे आप सत्त्वगुणथी अवतार धरोछो ॥ २३ ॥ हे प्रभु ! ते आप दैत्योना अंशोरूप राजाओनी सैकडो अक्षौहिणीओने मारी पृथ्वीनो भार उतारवासारू अने लोकमां आ कुलनी कीर्त्ति वधारवासारू हमणां बलभद्रनी साथे वसुदेवना घरमां अवतल्या छो ॥ २४ ॥ हे ईश्वर ! आज अमारां घर तपोवन करतां पण वधारे पवित्र थायां; केम के सघळा देव, पितृ, भूत अने राजाओ जेना स्वरूपमां छे एवा अने जेना चरण धोवानुं जल [गंगाजी] त्रैलोक्यने पवित्र करेछे एवा ज-गदीश्वर आप आ घरमां पद्याच्या छो ॥ २५ ॥ हे प्रभु ! आप के जे भक्तोपर प्रेम राखनार, सत्यवक्ता, सर्वना स्नेही अने कृतज्ञ छो तेथी बीजाने शरणे कयो समजु माणस जाय ? केम के आपज भक्ति करनारा लोकोने सघळां सुख, स्नेही अने जेमां वधारे के घटारो नथीज एवा पोताना स्वरूप

त्वयोदितोऽयं जगतो हिताय यदा यदा वेदपथः पुराणः ॥ बाद्धेत पाखंडपथैरसद्भिस्तदा भवान्सत्त्वयुणं विभर्त्ति ॥ २३ ॥ स त्वं प्रभोद्य वसुदेवयहेऽवतीर्णः स्वांशेन भारमपनेनुमिहासि भूमेः ॥ अक्षौहिणीशतवधेन सुरेतरांशराज्ञामभ्युच्य च कुलस्य यशो वित-
न्वन् ॥ २४ ॥ अद्येश नो वसतयः खलु भूरिभागा यः सर्वदेवपितृभूतनृदेवमूर्तिः ॥ यत्पादशौचसलिलं त्रिजगत्पुनाति स त्वं ज-
गद्गुरुधोक्षज याः प्रविष्टः ॥ २५ ॥ कः पंडितस्त्वदपरं शरणं समीयाद्भक्तप्रियाहृतगिरः सुहृदः कृतज्ञात् ॥ सर्वान् ददाति सुहृदो
भजतोऽभिकामानात्मानमप्युपचयापचयौ न यस्य ॥ २६ ॥ दिष्ट्या जनार्दन भवानिह नः प्रतीतो योगेश्वरैरपि दुरापगतिः सुरे-
शैः ॥ छिंभ्याशु नः सुतकलत्रधनासगेहेदेहादिमोहरशनां भवदीयमायाम् ॥ २७ ॥ इत्यर्चितः संस्तुतश्च भक्तेन भगवान् हरिः ॥
अकूरं सस्मितं प्राह गीर्भिः संमोहयन्निव ॥ २८ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ त्वं नो गुरुः पितृव्यश्च श्लाघ्यो बंधुश्च नित्यदा ॥
वयं तु रक्ष्याः पोष्याश्च अनुकंप्याः प्रजा हि वः ॥ २९ ॥

ने पण आपोछो ॥ २६ ॥ हे विष्णु ! देवता अने योगेश्वरो पण जेना स्वरूपने घणा प्रयत्नथी पामेछे एवा आपे अहीं आज अमने दर्शन दीथुं ए ब-
हुज सारू कऱ्युं. अमोने पुत्र, स्त्री, धन, सगां, घर अने देहादिकमां मोह थावारूपी बेडी के जे तमारी मायारूप छे तेने तुरत कापो ॥ २७ ॥ शु-
कदेवजी केहेछे.— एप्रमाणे भक्त अकूरजीए पूजन अने स्तुति करतां श्रीकृष्ण भगवाने जाणे वाणीथी मोह करता होय तेम हसीने अकूरजीने
आप्रमाणे कहुं ॥ २८ ॥ श्रीभगवान् केहेछे.— तमे अमारा गुरु, काका अने सर्वदा वखाणवाजेवा बंधु छो अने अमे तो तमारा दयापात्र पुत्रो
छिये माटे तमारे अमारी रक्षा करवी अने पोषण करवुं ॥ २९ ॥

कल्याणी इच्छा धरावनारा मनुष्योए तमजेवा भाग्यशाळी उत्तम साधुओंनुं सेवन करवुं जोईए. देवताओ पोतानुं कार्य साधवामां तत्पर होय छे अने साधु पुरुषो तो बीजाओनी उपर अनुग्रह करवामांज तत्पर होयछे माटे वास्तविक रीते साधु पुरुषोज देव होवाथी तेओनुंज सेवन करवुं जोईए ॥ ३० ॥ तीर्थो मात्र पाणीज छे अने देवताओ माटी तथा शिलारूपज छे एम नथी; केम के तेओमां चमत्कार पण रह्यो छे; परंतु तेओ घ-
णा कालनी सेवाथी पवित्र करेछे अने साधु पुरुषो तो दर्शनमात्रथीज पवित्र करेछे ॥ ३१ ॥ तमे अमारा संबंधीओमां श्रेष्ठ छो माटे पांडवोंनुं वृत्ता-
त जाणवासारू अने तेओनुं कल्याण करवानी इच्छाथी हस्तिनापुरमां जाओ ॥ ३२ ॥ पांडुराजा मरीजतां पितावगरना बहुज दुखिया पांडवोंने तेओनी
मा कुंतीनी साथे धृतराष्ट्र राजाए हस्तिनापुरमां तेडाव्या छे अने तेओ हमणां त्यां रेहेछे एवुं अमे सामळ्युं छे ॥ ३३ ॥ परंतु पोताना दुष्टपुत्रोंने आ-

भवद्विधा महाभागा निषेव्या अहंसतमाः ॥ श्रेयस्कामैर्नृभिर्नित्यं देवाः स्वार्थो न साधवः ॥ ३० ॥ न ह्यम्यानि तीर्थानि न देवा
मृच्छिलामयाः ॥ ते पुनर्न्युरुकालेन दर्शनादेव साधवः ॥ ३१ ॥ स भवान्सुहृदां वै नः श्रेयान् श्रेयश्चिकीर्षया ॥ जिज्ञासार्थं
पांडवानां गच्छस्व त्वं गजाह्वयम् ॥ ३२ ॥ पितर्युपस्ते बालाः सह मात्रा सुदुःखिताः ॥ आनीताः स्वपुरं राज्ञा वसंत इति शुश्रु-
म ॥ ३३ ॥ तेषु राजांश्चिकापुत्रो भ्रातृपुत्रेषु दीनधीः ॥ समो न वर्त्तते दूनं दुष्पुत्रवशगोऽधदृक् ॥ ३४ ॥ गच्छ जानीहि तद्वृत्त-
मधुना साध्वसाधु वा ॥ विज्ञाय तद्विधास्यामो यथा शं सुहृदां भवेत् ॥ ३५ ॥ इत्यकूरं समादिश्य भगवान् हरिरीश्वरः ॥ संकर्षणोद्धवा-
भ्यां वै ततः स्वभवनं गयौ ॥ ३६ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे पूर्वार्धे अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ॥ श्रीशुक
उवाच ॥ ॥ स गत्वा हास्तिनपुरं पौरवेन्द्रयशोऽकितम् ॥ ददर्श तत्राविकेयं स भीष्मं विदुरं पृथाम् ॥ १ ॥

धीन रेहेनार अने कंगाल मननो आंधळो धृतराष्ट्र राजा पोताना भाईना पुत्र पांडवोंनी साथे समदृष्टिथी वर्त्ततो नथी ॥ ३४ ॥ माटे हस्तिनापुरमां
तमे जाओ अने हमणां तेनी सारी अथवा नठारी जे वर्त्तणुक होय तेनो निश्चय करो. आपणे बधी वातनो निश्चय करी जेवी रीते संबंधीओंनुं क-
ल्याण थशे तेम योजना करीशुं ॥ ३५ ॥ शुकदेवजी केहेछे. - सर्वना ईश्वर श्रीकृष्ण भगवान् एवी रीते अकूरजीने आज्ञा करी पछी बलभद्र अने
उद्धवजीनी साथे पोताने घेर पधाऱ्या ॥ ३६ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो अडतालीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ४८ ॥ शुक-
देवजी केहेछे' - पुरुवंशना मोटा राजाओए करावेलां देवाल्यादिकनां चिह्नवाळां हस्तिनापुरमां जईने अकूरजीए त्यां धृतराष्ट्र, भीष्म, विदुर,
१ आ ओगणपचाशमा अध्यायमां अकूरजी हस्तिनापुरमां जई, धृतराष्ट्र राजा पोताना पुत्रोंमां अने भाईना पुत्र पांडवोंमां विषमदृष्टिथी वर्त्तें छे ए जा-
णीने पाछा मथुरामां आब्या, ए कथा केहेवामां आवशे.

कुंती, सोमदत्त, सोमदत्तनो पिता बाहीक, द्रोण, कृपाचार्य, कर्ण, दुर्योधन, अश्वत्थामा અને बीजाં સંબંધીઓને પણ દીઠાં ॥ ૧ ॥ ૨ ॥ અકૂરજી બંધુઓની સાથે યથાયોગ્ય રીતે મઢ્યા. તેઓએ સંબંધીઓની વાત પૂછી અને પોતે પણ સર્વેને કુશલ પૂછ્યું ॥ ૩ ॥ થોડી ધીરજવાળો અને સ્થૂળ પુરુષોની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલનાર ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા કે જેના પુત્રો દુષ્ટ હતા તેની વર્તણુક જાણવાની ઇચ્છાથી અકૂરજી કેટલાક મહિનાસુધી હસ્તિનાપુરમાં રહ્યા ॥ ૪ ॥ ત્યાં પાંડવોમાં પ્રભાવ, શસ્ત્રાદિકમાં નિપુણતા, બલ, શૂરપણું, નમ્રતાઆદિ શુભ ગુણો અને પ્રજાનો સ્નેહ નહિ સ્ખમી શકાયનેલી-ધે ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રોએ જે કાંઈ પાંડવોવિષે કરવાનું ધ્યાનું હતું તથા ફેર દેવા આદિ જેટલા અન્યાય કન્યા હતા તે વિષેની સઘળી વાત કુંતીએ તથા વિદુરજીએ અકૂરજીની પાસે કહી દેખાડી ॥ ૫ ॥ ૬ ॥ પોતાના ભાઈ અકૂરજી ત્યાં આવ્યા તેમની પાસે જઈ જન્મભૂમિને સંભારતાં અને આંસુનાં ટીપાં

સહપુત્રં ચ બાહીકં ભારદ્વાજં સગૌતમમ્ ॥ કર્ણં સુયોધનં દ્રોણં પાંડવાન્ સુહદોપરાન્ ॥ ૨ ॥ યથાવદુપમંગમ્ય બંધુભિર્ગાંદિનીસુ-
તઃ ॥ સંપૃષ્ઠસ્તૈઃ સુહૃદ્ધાર્તાં સ્વયં ચાપૃચ્છદવ્યયમ્ ॥ ૩ ॥ ઉવાસ કતિચિન્માસાન્ રાજ્ઞો વૃત્તવિવિત્સયા ॥ દુષ્પ્રજસ્યાલ્પસારસ્ય સ્વ-
લચ્છંદાનુવર્તિનઃ ॥ ૪ ॥ તેજ ઓજો બલં વીર્યં પ્રશ્રયાદીંશ્ચ સદ્ગુણાન્ ॥ પ્રજાનુરાગં પાર્થેષુ ન સહદ્મિશ્ચિકીર્ષિતમ્ ॥ ૫ ॥ કૃતં ચ
ધાર્તરાષ્ટ્રૈર્યદ્રદાનાદ્યપેશલમ્ ॥ આચર્યૌ સર્વમેવાસ્મે પૃથા વિદુર એવ ચ ॥ ૬ ॥ પૃથા તુ ભ્રાતરં પ્રાપ્તમકૂરમુપસૃત્ય તમ્ ॥ ઉવાચ જ-
ન્મનિલયં સ્મરંત્યશ્રુકલેક્ષણા ॥ ૭ ॥ અપિ સ્મરંતિ નઃ સૌમ્ય પિતરૌ ભ્રાતરશ્ચ મે ॥ ભગિન્યો ભ્રાતૃપુત્રાશ્ચ જામયઃ સસ્ય એવ ચ ॥
॥ ૮ ॥ ભ્રાત્રેયો ભગવાન્કૃષ્ણઃ શરણ્યો ભક્તવત્સલઃ ॥ પૈતૃષ્વસ્થ્યાન્ સ્મરતિ રામશ્રાંબુરુહેક્ષણઃ ॥ ૯ ॥ સપત્નમધ્યે શોચંતીં વૃકાણાં
હરિણીમિવ ॥ સાંત્વયિષ્યતિ માં વાક્યૈઃ પિતૃહીનાંશ્ચ ચાલકાન્ ॥ ૧૦ ॥ કૃષ્ણ મહાયોગિન્ વિશ્વાત્મન્વિશ્વભાવન ॥ પ્રપન્નાં
પાહિ ગોવિંદ શિશુભિશ્ચાવસીદતીમ્ ॥ ૧૧ ॥

જેનાં નેત્રમાં આવી જતાં હતાં એવાં કુંતીએ ઉપરની વાત કહ્યા પેહેલાં અકૂરજીને આપ્રમાણે કહ્યું હતું ॥ ૭ ॥ કુંતી કેહેછે. — હે સૌમ્ય ! મારાં મા-બાપ, ભાઈઓ, બેનો, ભાઈના દીકરા, કુલની સ્ત્રિયો અને સર્ખીઓ અમને સંભારે છે ? ॥ ૮ ॥ મારા ભાઈના પુત્ર, શરણાગતનું રક્ષણ કરનાર અને ભ-
ક્તવત્સલ શ્રીકૃષ્ણ તથા કમલસરખાં નેત્રવાળા બલભદ્ર એમની ફાઈના [મારા] દીકરાઓને સંભારે છે ? ॥ ૯ ॥ હું કે જે નહારોની વચમાં મૃગ-
લીની પેઠે શત્રુઓની વચમાં શોક કન્યા કરુંછું તેને અને બાપ વગરના મારા બાલકોને વચનથી ધીરજ આપશે ? ॥ ૧૦ ॥ હે કૃષ્ણ ! હે કૃષ્ણ !
હે મોટા યોગી ! હે જગતના આત્મા ! હે જગતને પાલનાર ! હે ગોવિંદ ! હું કે જે શરણાગત અને ચાલકોની સાથે પીડા પામુંછું તેની રક્ષા કરો ॥ ૧૧ ॥

મૃત્યુરૂપ સંસારથી ભય પામતાં માણસોને આપ ईશ્વરનાં મોક્ષ આપનારાં ચરણારવિંદ વિના બીજું કોઈ શરણ હું દેખતી નથી ॥ ૧૨ ॥ શુદ્ધ, પર-
બ્રહ્મ, પરમાત્મા, યોગેશ્વર અને જ્ઞાનસ્વરૂપ આપ શ્રીકૃષ્ણને પ્રણામ કરુંછું. હું આપને શરણે આવીછું ॥ ૧૩ ॥ શુકદેવજી કેહેછે. — હે રાજા !
એ પ્રમાણે સ્વજનને અને જગતના ईશ્વર શ્રીકૃષ્ણને સંભારી દુઃખ પામેલાં તમારી પરદાદી [કુંતી] રોવા લાગ્યાં ॥ ૧૪ ॥ જેને સુખ-દુઃખ સમાન
હતાં એવા અને મોટી કીર્તિવાળા અકૂરજીએ તથા વિદુરજીએ એ કુંતીને તેના પુત્રોના જન્મનાં કારણો કહીને સાંત્વના કરી ॥ ૧૫ ॥ પછી અકૂ-
રજી હસ્તિનાપુરમાંથી જવાના થયા ત્યારે ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા કે જે વિષમ રીતે વર્તનાર અને પ્રેમથી કુપુત્રોને અનુસરતો હતો તેને શ્રીકૃષ્ણ તથા બલભદ્ર
આદિ બંધુઓએ જે સ્નેહથી કેહેવાનું કહ્યું હતું તે અકૂરજીએ સંબંધીઓ સાંભળતાં આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૧૬ ॥ અકૂરજી કેહેછે. — હે વિચિત્રવીર્યના પુ-

નાન્યત્તવ પદાંભોજાત્પશ્યામિ શરણં નૃણામ્ ॥ વિભ્યતાં મૃત્યુમંસારાદીશ્વરસ્યાપવર્ગિકાત્ ॥ ૧૨ ॥ નમઃ કૃષ્ણાય શુદ્ધાય બ્રહ્મણે પ-
રમાત્મને ॥ યોગેશ્વરાય યોગાય ત્વામહં શરણં ગતા ॥ ૧૩ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ ઇત્યનુસ્મૃત્ય સ્વજનં કૃષ્ણં ચ જગદીશ્વ-
રમ્ ॥ પ્રારુદ્ધઃ સ્વિતા રાજન્ ભવતાં પ્રપિતામહી ॥ ૧૪ ॥ સમદુઃખસુખોઞ્ક્રો વિદુરશ્ચ મહાયશાઃ ॥ સાંત્વયામાસતુઃ કુંતીં તત્પુત્રો-
ત્પતિહેતુભિઃ ॥ ૧૫ ॥ યાસ્યન્ રાજાનમભ્યેત્ય વિષમં પુત્રલાલસમ્ ॥ અવદત્સુહૃદાં મધ્યે બંધુભિઃ સૌહૃદોદિતમ્ ॥ ૧૬ ॥ ॥ અકૂ-
ર ઉવાચ ॥ ॥ ભો ભો વૈચિત્રવીર્ય ત્વં કુરુણાં કીર્તિવર્દન ॥ વ્રાતયુરપરતે પાંડાવધુનાસનમાસ્થિતઃ ॥ ૧૭ ॥ ધર્મેણ પાલયન્તુર્વી
પ્રજાઃ શીલેન રંજયન્ ॥ વર્તમાનઃ સમઃ સ્વેષુ શ્રેયઃ કીર્તિમવાપ્સ્યસિ ॥ ૧૮ ॥ અન્યથા ત્વાચરંલ્લોકે ગર્હિતો યાસ્યસે તમઃ ॥ ત-
સ્માત્સમત્વે વર્તસ્વ પાંડવેશ્વાત્મજેષુ ચ ॥ ૧૯ ॥ નેહ ચાત્યંતસંવાસઃ કર્હિચિત્કેનચિત્સહ ॥ રાજન્ સ્વેનાપિ દેહેન કિમુ જાયાત્મજા-
દિભિઃ ॥ ૨૦ ॥ એકઃ પ્રસૂયતે જંતુરેક એવ પ્રલીયતે ॥ એકોઽનુભુંકે સુકૃતમેક એવ ચ દુષ્કૃતમ્ ॥ ૨૧ ॥

ત્ર ! હે કુરુકુલની કીર્તિને વધારનાર ! તમારો भाई પાંડુરાજા મરણ પામતાં તેના પુત્રો છતાં પણ તમે હમણાં રાઝ્યાસન ઉપર બેઠા છો ॥ ૧૭ ॥
આમ કન્યા છતાં પણ જો તમે ધર્મમાર્ગથી પૃથ્વીનું પાલન કરશો, પ્રજાઓને શીલથી રાજી રાખશો અને સંબંધીઓમાં સમદૃષ્ટિથી વર્તશો તો તમને
કલ્યાણ અને કીર્તિ પ્રાપ્ત થશે ॥ ૧૮ ॥ પણ આથી ઉલટી રીતે ચાલશો તો જગતમાં નિંદાનું પાત્ર થઈને અંતે નરકમાં પડશો. માટે પાંડવોમાં અને
પોતાના પુત્રોમાં સમદૃષ્ટિથી વર્તો ॥ ૧૯ ॥ હે રાજા ! આ જગતમાં કદી પણ કોઈની સાથે નિરંતર સહવાસ રહેતો નથી. પોતાના દેહની સાથે પણ
સહવાસ રહેતો નથી ત્યારે બીજાં સ્ત્રી અને પુત્રાદિકની સાથે ન રહે તેમાં તો શુંજ કેહેવું ? ॥ ૨૦ ॥ જીવ એકલોજ જન્મે છે, એકલોજ મરે છે, એક-
લોજ પુણ્ય ભોગવે છે અને પાપ પણ એકલોજ ભોગવે છે ॥ ૨૧ ॥

जेम माछलाना जीवनरूप जलने माछलांनां बच्चां लई जायछे तेम अल्प बुद्धिवाळा माणसे अधर्मथी भेळा करेला धनने तेना पुत्रादिक लोको 'अमो पोषण करवा योग्य छिये' एवी भूलमां नाखीने हरी जायछे ॥ २२ ॥ जेओने पोताना ममजी अधर्मथी पोषण करेछे ते प्राण, धन अने पुत्रादिक लोको, ते पोषण करनारा मूर्ख माणसने भोगनुं सुख न मळ्युं होय ते पेहेलांज छोडी देछे ॥ २३ ॥ तेओए छोडी दीधेलो, पोताना साचा स्वार्थने नहि जाणनार, स्वधर्मथी विमुख अने जेनुं प्रयोजन सिद्ध थनुं नथी एवो ते माणस पोते करेला पापनेज साथे लइने नरकमां पडेछे ॥ २४ ॥

अधर्मोपचितं वित्तं हरंत्यन्येऽल्पमेधसः ॥ संभोजनीयापदेशैर्जलानीव जलौकसः ॥ २२ ॥ पुष्पाति यानधर्मेण स्वबुद्ध्या तमपंडितम् ॥ तेऽकृतार्थं प्रहिण्वंति प्राणा रायः सुतादयः ॥ २३ ॥ स्वयं कलिषमादाय तैस्त्यक्तो नार्थकोविदः ॥ असिद्धार्थो विशत्यंधं स्वधर्मविमुखस्तमः ॥ २४ ॥ तस्माद्लोकमिमं राजन् स्वप्रमायामनोरथम् ॥ वीक्ष्यायग्यात्मनात्मानं समः शान्तो भव प्रभो ॥ २५ ॥ ॥ धृतराष्ट्र उवाच ॥ ॥ यथा वदति कल्याणीं वाचं दानपते भवान् ॥ तथाऽनया न तृप्यामि मर्त्यः प्राप्य यथाऽमृतम् ॥ २६ ॥ तथाऽपि सूनृता सौम्य हृदि न स्थीयते चले ॥ पुत्रानुरागविषमे विद्युत्सौदामनी यथा ॥ २७ ॥ ॥

माटे हे राजा ! आ लोकने स्वप्न, माया तथा मनोरथ जेवो मिथ्या जाणीने बुद्धिथी मनने वश्य राखतां शांति धरी समदृष्टि राखो ॥ २५ ॥ धृतराष्ट्र केहेछे.— हे अकूरजी ! मनुष्य जेम अमृत पीवाथी तृप्ति न पासे तेम हुं तेम केहेली आ शुभ वाणीथी तृप्त थतो नथी ॥ २६ ॥ हे सौम्य ! तमारी वाणी मने बहुज सारी लागेछे तोपण पुत्रोउपर स्नेहथी विषम थएला मारा चंचल हृदयमां, सुदामा पर्वतनी दिशामां थएली बीजळीनी पेठे स्थिर रेहेती नथी ॥ २७ ॥ ॥

ईश्वर के जे पृथ्वीनो भार उतारवासारू यदुकुलमां अवतन्था छे तेमणे जे धान्युं हशे तेने फेरवी नाखवाने कयो पुरुष समर्थ छे ? ॥२८॥ जाण-
वामां न आवे एवी लीलार्थीज बनावेला संसाररूप चक्रने गति आपनार जे ईश्वर, तर्कमां न आवे एवा मार्गवाळी पोतानी मायाथी आ जगतने
स्रजतां तेमां प्रवेश करीने कर्मोने अने कर्मोना फलने विवेचनपूर्वक आपछे ते परमेश्वरने प्रणाम करूछुं ॥ २९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—हे राजा !

ईश्वरस्य विधिं को नु विधुनोत्यन्यथा पुमान् ॥ भूमेर्भोगवताराय योज्वतीर्णो यदोः कुले ॥ २८ ॥ यो दुर्विमर्शपथया निजमाययेदं
सृष्ट्वा गुणान् विभजते तदनु प्रविष्टः ॥ तस्मै नमो दुखबोधविहारतंत्रसंसारचक्रगतये परमेश्वराय ॥ २९ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥
इत्यभिप्रेत्य नृपतेरभिप्रायं स यादवः ॥ सुहृद्भिः समनुज्ञातः पुनर्यदुपग्रीमगात् ॥ ३० ॥ शशंस रामकृष्णाभ्यां धृतराष्ट्रविचेष्टितम् ॥
पांडवान् प्रति कौरव्य यदर्थं प्रेषितः स्वयम् ॥ ३१ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे अष्टादशसाहस्र्यां संहितायां दशमस्कंधे पूर्वार्धे
एकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ पूर्वार्धसमाप्तिमगमत् ॥

अक्रूरजी एप्रमाणे धृतराष्ट्र राजानो अभिप्राय जाणी, संबंधीओनी अनुज्ञा लइने पाछा मथुरामां आव्या अने पांडवोविषे धृतराष्ट्रनी वर्तणुक के
जेने जाणवानेमाटे पोताने मोकल्या हता, ते संबंधनी सघळी वात बलभद्र अने श्रीकृष्णनी पासे कही देखाडी ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इति श्रीमन्महा-
पुराण भागवतना दशमस्कंधनो ओगणपंचाशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ४९ ॥

॥ इति श्रीमद्भागवते दशमस्कंधे पूर्वार्धे समाप्तं ॥

रामस्कंध उत्तरार्धे सविमणीहृगण.

चित्र प्र. मु.

॥ अथ श्रीमद्भागवते दशमस्कंधे उत्तरार्धे प्रारभ्यते ॥

शुकदेवजी केहेछे.—हे राजा ! कंसनी अस्ति अने प्राप्ति एवा नामनी बे राणीओ हती तेओ पोतानो स्वामी मरण पामतां दुःखथी पीडाइने पोताना बापने घेर गई ॥ १ ॥ दुःख पामेली ए बे स्त्रियोए मगध देशना राजा अने पोताना बाप जरासंधनी पासे पोताने विधवा थवानुं सघलुं कारण कही देखाड्युं ॥ २ ॥ हे राजा ! ए अग्रिय वात सांभळी शोक अने असहनताथी भराएला जरासंधे पृथ्वीने यादव वगरनी करवासारू मोटो उद्यम कन्यो ॥ ३ ॥ त्रैवीश अक्षौहिणी सैन्य साथे लइने तेणे यादवोनी राजधानी मथुराने सघळी दिशाओमां घेरी लीधी ॥ ४ ॥ जाणे मर्यादा मूकीने समुद्र आवेलो होय एवा ए सैन्यने, तेथी घेराएली पोतानी नगरीने अने भयथी व्याकुल थएला पोताना संबंधीओने जोई कारणथी मनुष्य थएला भगवान् ते देश-कालने अनुकूल आवे एवी रीते पोताना अवतारनुं प्रयोजन विचारवा लाग्या के—‘जरासंधने मूकी दई तेनुं सैन्यज मारवुं के

श्रीशुक उवाच ॥ अस्तिः प्राप्तिश्च कंसस्य महिष्यौ भरतर्षभ ॥ मृते भर्त्तरि दुःस्वार्ते इयतुः स्म पितुर्दहान् ॥ १ ॥ पित्रे मगध-राजाय जरासंधाय दुःस्विते ॥ वेदयांचक्रतुः सर्वमालंबैवैधव्यकारणम् ॥ २ ॥ स तदाप्रयमाकर्ण्य शोकामर्षयुतो नृप ॥ अयादवीं महीं कर्तुं चक्रे परममुद्यमम् ॥ ३ ॥ अक्षौहिणीभिर्विशल्या तिसृभिश्चापि संवृतः ॥ यदुगजधानीं मथुरां न्यरुणत्सर्वतोदिशम् ॥ ४ ॥ निरीक्ष्य तद्वलं कृष्ण उद्वेलमिव सागरम् ॥ स्वपुरं तेन संरुद्धं स्वजनं च भयाकुलम् ॥ ५ ॥ चिंतयामास भगवान्हरिः कारणमात्रम् ॥ तद्देशकालादुपुणं स्वावतारप्रयोजनम् ॥ ६ ॥ हनिष्यामि बलं ह्येतद्ध्रुवि भारं समाहितम् ॥ मागधेन समानीतं वश्यानां सर्वभूभुजाम् ॥ ७ ॥ अक्षौहिणीभिः संख्यातं भटान्धरथकुंजरैः ॥ मागधस्तु न हंतव्यो भूयः कर्ता बलोद्यमम् ॥ ८ ॥ एतदर्थोऽवतारोऽयं भूभारहरणाय मे ॥ संरक्षणाय साधूनां कृतोऽन्येषां वधाय च ॥ ९ ॥

सैन्यने मूकी दई एकला जरासंधनेज मारवो अथवा बळेने मारवां ?’ पळी निश्चय कन्यो के—‘जेमां प्यादा, घोंडा, रथ अने हार्थीओ अक्षौहिणीओनी संख्याथी गणवामां आवेछे एवुं अने पृथ्वीउपर थएला भाररूप आ सैन्य के जे पोताना वशमां रेहेनारा सघळा राजाओ पासेथी जरासंधे आणेछुं छे तेने हुं मारी नाखीश. जरासंधने तो हमणा मारवो नहि; केम के जीवतो हशे तो फरीवार पण सैन्य लाववानो उद्यम करशे अने एम थशे तोज पृथ्वीनो भार उतारवानी मारे सगवड थशे ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ पृथ्वीनो भार उतारवासारू, साधुओनुं रक्षण करवासारू अने दुष्ट लोकोने मारवा सारूज में आ अवतार धन्यो छे ॥ ९ ॥

१ आ पचाशमा अध्यायमां भगवान् जाणे जरासंधथी बीना होय तेम समुद्रमां गढ करावी तेमां पोताना संबंधीओने लई गया, ए कथा केहेवामां आवशे. कपटी दैत्योने कपटथीज मारी हवे धर्मवाळा जरासंधने धर्मथीज जीती लीधी, ए प्रसंग केहेछे.

हुं बीजा अवतारो पण धर्मनी रक्षा करवासारू अने कोई समये उत्पन्न थता अधर्मनो नाश करवासारू धरूंचुं ॥ १० ॥ ए प्रमाणे श्रीकृष्ण भगवान् विचार करता हता त्यां आकाशमांथी तुरतज सूर्यसरखा तेजवाळा, सारथिसहित तथा सरसामान सहित बे रथ उतऱ्या अने पोतानां जुनां दिव्य आयुधो पण यदृच्छाथी उतऱ्यां. एओने जोई भगवाने बलभद्रने कहुं के 'हे मोटा भाई ! जेओना रक्षक तमे छो एवा यादवोने कष्ट आवी पड्युं ते जुवो. तमारमाटे आ रथ अने प्यारां आयुधो पण आव्यां छे माटे रथमां बेसीने आ सैन्यने मारो अने संबंधीओने कष्टमांथी कहाडो. हे प्रभु ! भार उतारवासारू अने साधुओने सुख आपवा सारूज आपणनो जन्म छे ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ माटे पृथ्वीना आ त्रेवीश अक्षौहिणीरूप भारने उतारो.' एप्रमाणे विचार करी ए श्रीकृष्ण तथा बलभद्र कवच पेहेरी, पोतानां आयुधो लई, रथमां त्रेवीश थोडाक सैन्यनी

अन्योऽपि धर्मक्षायै देहः संप्रियते मया ॥ विरामायप्यधर्मस्य काले प्रभवतः क्वचित् ॥ १० ॥ एवं ध्यायति गोविंद आकाशात्सूर्यवर्चसौ ॥ रथावुपस्थितौ सद्यः ससूतौ सपरिच्छदौ ॥ ११ ॥ आयुधानि च दिव्यानि पुराणानि यदृच्छया ॥ दृष्ट्वा तानि हृषीकेशः संकर्षणमथाब्रवीत् ॥ १२ ॥ पश्यार्य व्यसनं प्राप्तं यदूनां त्वावतां प्रभो ॥ एष ते रथ आयातो दयितान्यायुधानि च ॥ १३ ॥ यानमास्थाय जह्येतद्व्यसनात्स्वान्समुद्धर ॥ एतदर्थं हि नौ जन्म साधूनामीश शर्मकृत् ॥ १४ ॥ त्रयोविंशत्यनीकार्यं भूमेर्भारमपाकुरु ॥ एवं संमंत्र्य दाशार्हो दंशितौ रथिनौ पुरात् ॥ १५ ॥ निर्जग्मतुः स्वायुधाब्धौ बलेनाल्पीयसा वृतौ ॥ शंखं दध्मौ विनिर्गत्य हरिर्दीरुकसारथिः ॥ १६ ॥ ततोऽभूत्परसेन्यानां हृदि वित्रासवेपथुः ॥ तावाह मागधो वीक्ष्य हे कृष्ण पुरुषाधम ॥ १७ ॥ न त्वया योद्धुमिच्छामि बालेनैकेन लज्जया ॥ गुप्तेन हि त्वया मंदं न योत्स्ये याहि वंधुहन् ॥ १८ ॥ तव राम यदि श्रद्धा युद्धयस्व धैर्यमुद्रह ॥ हित्वा वा मच्छैश्छिन्नं देहं स्वर्गाहि मां जहि ॥ १९ ॥ ॥

साथे मथुरामांथी बहार नीकळ्या. जेनो दारुक नामनो सारथि हतो एवा भगवाने बहार नीकळीने शंखनाद कऱ्यो ॥ १५ ॥ १६ ॥ ए शंखना नादथी शत्रुना सैन्यना हृदयमां त्रास अने कंप उत्पन्न थया. ए बे भाइओने जोइने जरासंधे कहुं के- 'हे श्रीकृष्ण ! हे पुरुषोमां अधम ! तुं के जे बालक अने एकलो छे तेनी साथे लाजनेलीधे हुं युद्ध करवाने इच्छतो नथी. हे मंदबुद्धिवाळा ! हे बंधुओने मारनार ! तुं के जे छानो रह्यो हतो तेनी साथे हुं युद्ध नहि करूं जतो रेहे ॥ १७ ॥ १८ ॥ हे बलभद्र ! तारी जो इच्छा होय तो तुं युद्ध कर. धीरज राख जे. मारां बाणोथी कपाएला देहने छोडी स्वर्गमां जा अथवा मने मारी नाख ॥ १९ ॥ ॥

भगवान् केहेछे.—हे राजा ! शूर पुरुषो बकवाद न करे पण पराक्रमज देखाडे. तुं के जे आतुर अने मरवामां सज्ज थएलो छे तेनां वचननो अमे स्वीकार करता नथी ॥ २० ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—वायु जेम वादळांथी सूर्यने अने धूळथी अभिने ढांकी दे तेम जरासंधे सैन्य, वाहन, ध्वज अने सारथि सहित ए बे भाइओने पासे आर्वीने भारे बलवाळा पोताना सैन्यना समूहथी घेरी लीधा ॥ २१ ॥ मथुरानी अगाशीओ, मोटां घर अने दरवाजा उपर जोवा चडेली स्त्रियो भगवानना गरुडना चिह्नवाळा रथने अने बलभद्रना तालना चिह्नवाळा रथने युद्धमां नहि देखतां शोकथी पीडाइने मुंझावा लागी ॥ २२ ॥ पोताना सैन्यने शत्रुना सैन्यरूपी मेघनी बाणरूपी महाभयंकर वृष्टिथी पीडाएलुं जोई भगवाने देवदैत्योए मान आ-पेला पोताना शार्ङ्ग नामना उत्तम धनुषनो मोटो चमत्कार देखाड्यो ॥ २३ ॥ भगवान् निरंतर भाथांमांथी बाण लेता हता, दोरीमां सांधता हता,

श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ न वै शूरा विकथंते दर्शयंत्येव पौरुषम् ॥ न गृहीमो वचो गजन्नातुरस्य सुमूर्पतः ॥ २० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ जरासुतस्तावभिसृत्य माथवौ महाबलौधेन वलीयमावृणोत् ॥ समैन्ययानध्वजवर्तजिसारथी सूर्यानलौ वायुरिवा-
भ्रेणुभिः ॥ २१ ॥ सुपर्णतालध्वजचिन्हितौ रथावलक्षयंत्यो हरिरामयोर्मधे ॥ स्त्रियः पुगडालकहर्म्यगोपुरं समाश्रिताः संमुमुहुः
शुचार्दिताः ॥ २२ ॥ हरिः परानीकपयोमुचा मुहुः शिलीमुखालुवणवर्षपीडितम् ॥ स्वमैन्यमालोक्य सुरासुराञ्चितं व्यस्फूर्ज-
यच्छाङ्गशरासनोत्तमम् ॥ २३ ॥ गृह्णन्निपंगादथ संदधच्छरान्विकृष्य मुंचन् शितवाणध्रुगान् ॥ निघ्नन् रथान्कुंजरवाजिपत्नीन्निरंतरं
यद्गदलातचक्रम् ॥ २४ ॥ निर्भिन्नकुंभाः करिणो निपेतुरनेकशोऽध्वाः शरवृक्षणकंधराः ॥ रथा हताध्वजसूतनायकाः पदातयश्चि-
न्नभुजोरुकंधराः ॥ २५ ॥ संछिद्यमानद्रिपदेभवाजिनामंग प्रसूताः शतशोऽसृगापगाः ॥ भुजाज्जहयः दूरुषशीर्षकच्छया हतद्वि-
पद्मीपहयग्रहाकुलाः ॥ २६ ॥ ॥

दोरी खेंचीने ते सजावेलां अनेक बाणोने मूकता हता अने रथ, हाथी, घोडा तथा प्यादाओने मारता हता ते समये ऊंचाडियाना चक्रनी पेठे ते धनुष लागतुं हतुं ॥ २४ ॥ जेओनां कुंभस्थल भेदाई गयां एवा हाथीओ, बाणोथी जेओनां गळां कपाइ गयां एवा घोडाओ, जेओना घोडा, ध्वज, सारथि अने रथी नाश पास्या एवा रथो, अने जेओना हाथ, साथळ अने कंठ कपाइ गयां एवा प्यादाओ ए युद्धमां घणा घणा पड्या ॥ २५ ॥ अपार तेजवाळा अने मुसलथी मदोन्मत्त शत्रुओने मारता बलभद्रे माणस, हाथी, अने घोडाओनां शरीरोने कापी नाखी तेओमांथी सैकडो लो-
हीनी नदीओ युद्धभूमिमां चलावी दीधी. ए नदीओमां हाथरूपी सर्पो हता. माणसोनां माथारूपी काचवा हता. मरीगएला हाथीओरूपी बेट हता. घोडारूपी अनेक झूड हतां. हाथ अने साथळोरूपी माछलां हतां. माणसोना केशरूपी शेवाल हती. धनुषरूपी तरंग हता. आयुधोरूपी गुच्छो

હતા. ઢાલરૂપી ચકરીઓથી ભયંકર લાગતી હતી. મોરે ઉત્તમ મળી અને આમરણોરૂપી પાળા અને કાંકરાઓ હતા. એ નદીઓ વીકળ લોકોને ભયંકર અને વીર લોકોને હર્ષ આપનારી હતી ॥ ૨૬ ॥ ૨૭ ॥ ૨૮ ॥ હે રાજા ! સમુદ્રની પેટે વિષમ તથા ભયંકર અને અંત તથા પારવગરનું એ જરાસંધે પાછેલું સૈન્ય શ્રીકૃષ્ણ તથા બલભદ્રે હળી નાણું, એ કેવલ એ જગતના ઈશ્વરોની ક્રીડામાત્રજ છે પણ તેઓનું તેમાં પરાક્રમ સમજવું નહિ ॥ ૨૯ ॥ અનંત ગુણવાળા જે ઈશ્વર પોતાની લીલાથીજ ત્રૈલોક્યની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલય કરેછે તેમણે શત્રુના પક્ષને શિક્ષા કરી એ જોકે કાંઈ આશ્ચર્યરૂપ નથી તોપણ મનુષ્યાવતાર ધન્યો હતો તેથી આટલું વર્ણન કન્યું છે ॥ ૩૦ ॥ મોટા બલવાળો જરાસંધ કે જેનો રથ માંગી પડ્યો હતો અને સૈન્ય મરીજતાં કેવલ પ્રાણજ અવશોષ રહ્યા હતા તેને બલભદ્રે સિંહ જેમ સિંહને પકડે તેમ બલથી પકડી લીધો ॥ ૩૧ ॥ જેણે ઘણા શત્રુઓને

કરોરુમીના નરકેશૈવલા ધનુસ્તરાંગાયુધગુલ્મસંકુલા : ॥ અચ્છૂરિકાવર્તભયાનકા મહામણિપ્રવેકાભરણાશ્મશર્કરા : ॥ ૨૭ ॥ પ્રવર્તિતા ભીરુભયાવહા મૃધે મનસ્વિનાં હર્ષકરી : પરસ્પરમ્ ॥ વિનિઘ્નતાઽરીન્સુસલેન દુર્મદાન્ સંકર્ષણેનાપરિમેયતેજસા ॥ ૨૮ ॥ બલં તદંગાર્ણવદુર્ગભૈરવં દુરંતપારં મગધેન્દ્રપાલિતમ્ ॥ ક્ષયં પ્રણીતં વસુદેવપુત્રયોર્વિકીડિતં તજ્જગદીશયો : પરમ્ ॥ ૨૯ ॥ સ્થિત્યુદ્ધવાંતં ભુવનત્રયસ્ય ય : સમીહતેઽન્તગુણ : સ્વલીલયા ॥ ન તસ્ય ચિત્રં પરપક્ષિનિગ્રહસ્તથાઽપિ મર્ત્યાન્નુવિધસ્ય વર્ણ્યતે ॥ ૩૦ ॥ જગ્રાહ વિરથં રામો જરાસંધં મહાબલમ્ ॥ હતાનીકાવશિષ્ઠાસું સિંહ : સિંહમિવૌજસા ॥ ૩૧ ॥ વદ્યમાનં હતારાતિં પાશૈર્વારુણમાનુષૈ : ॥ વારયામામ ગોવિંદસ્તેન કાર્યચિકીર્ષયા ॥ ૩૨ ॥ સ મુક્તો લોકનાથાભ્યાં વ્રીહિતો વીરસંમત : ॥ તપસે કૃતસંકલ્પો વારિત : પથિ રાજભિ : ॥ ૩૩ ॥ વાક્યૈ : પવિત્રાર્થપદૈર્નયનૈ : પ્રાકૃતૈરપિ ॥ સ્વકર્મચંધપ્રાપ્તોઽયં યદુભિસ્તે પરાભવ : ॥ ૩૪ ॥ હતેષુ સર્વાનીકેષુ નૃપો બાહૈદ્રથસ્તદા ॥ ઉપેક્ષિતો ભગવતા મગધાન્દુર્મના યયૌ ॥ ૩૫ ॥ ॥

માન્યા હતા એવા જરાસંધને બલભદ્રે વરુણના તથા માળસોના પાશોથી બાંધવા માડ્યો ત્યારે તેની પાસે વધારે કાર્ય કરાવવાની ઇચ્છાથી ભગવાને બલભદ્રને વાન્યા ॥ ૩૨ ॥ જગતના નાથ શ્રીકૃષ્ણ તથા બલભદ્રે મૂકી દીધેલો અને લજાણુલો એ વીરલોકોમાં માન પામેલો જરાસંધ તપ કરવાનો સંકલ્પ કરીને વનમાં જતો હતો પણ માર્ગમાં તેને રાજાઓ ધર્મોપદેશનાં તથા લોકરીતિનાં નીતિભરેલાં વાક્યોથી વાન્યો કે—‘ તમે મોટા છતાં તુચ્છ યાદવોના હાથથી હારીગયા એ કેવલ તમારાં પૂર્વકર્મોનું ફલ છે પણ બીજું કાંઈ નથી મોટે તમારે લજાહને તપ કરવા જવું નહિ’ ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥ એ વાત મનમાં ઉતરતાં જેનું સઘળું સૈન્ય મરાઈ ગયું હતું અને ભગવાને જવા દીધો હતો એવો જરાસંધ કચવાતો કચવાતો મગધદેશમાં ગયો ॥ ૩૫ ॥ ॥

પોતાનું સૈન્ય અશ્વંડ રેહેતાં શત્રુના સૈન્યરૂપી સમુદ્રને તરી ભગવાન્ મથુરામાં પધાન્યા. દેવતાઓ વાહવાહ કહીને પુષ્પની વૃષ્ટિથી વધાવવા લાગ્યા ॥ ૩૬ ॥ તાપ મટીજતાં પ્રસન્ન થઈ મથુરાના લોકોની સાથે મઢીને સૂત, માગધ તથા ચંદીજનો તેમના વિજયનું ગાયન કરતા હતા ॥ ૩૭ ॥ ભગવાન્ મથુરામાં પધારતાં અનેક શંભ, હુંડુભિ, ભેરી, તૂરી, વીણા, વેણુ અને મૃદંગો વાગી રહ્યાં ॥ ૩૮ ॥ મથુરાના માર્ગોમાં પાળી છાંટ્યાં હતાં. ઉત્સવનેલીધે તોરણો બાંધ્યાં હતાં. લોકો રાજી થતાં હતાં. વેદના મંત્રોનો કોલાહલ થઈ રહ્યો હતો અને પતાકાઓ ઝોમી રહી હતી ॥ ૩૯ ॥ સ્ત્રિયો ભગવાનને ફૂલ, દહિ, અક્ષત અને અંકુરોથી વધાવતી હતી અને પ્રીતિથી પ્રફુલ્લિત નેત્રોવડે સ્નેહસહિત જોતી હતી ॥ ૪૦ ॥ રણભૂમિમાં વીરલોકોનાં આભરણરૂપી જે અપાર ધન પડ્યું હતું તે સઘળું લાવીને ભગવાને યાદવોના રાજા ઉગ્રસેનને આપ્યું ॥ ૪૧ ॥ પરાજય થતાં પણ એવીજ રીતે સૈ-

મુકુંદોડપ્યક્ષતબલો નિસ્તીર્ણારિવલાર્ણવઃ ॥ વિકીર્યમાણઃ કુસુમૈસ્ત્રિદશૈરનુમોદિતઃ ॥ ૩૬ ॥ માથૈરુપસંગમ્ય વિજ્વરૈર્મુદિતાભ-
ભિઃ ॥ ઉપગીયમાનવિજયઃ સૂતમાગધવંદિભિઃ ॥ ૩૭ ॥ શંભદુંડુમયો નેદુર્ભેરીતૂર્યાણ્યનેકશઃ ॥ વીણોવણુમૃદંગાનિ પુરં પ્રવિશ-
તિ પ્રભૌ ॥ ૩૮ ॥ સિત્તમાર્ગાં હૃષ્ટજનાં પતાકાભિરલંકૃતામ્ ॥ નિર્ધુષ્ટાં બ્રહ્મધોષેણ કૌતુકાવહ્નતોરણામ્ ॥ ૩૯ ॥ નિચીયમાનો ના-
રીભિર્માલ્યદ્યક્ષતાંકુરૈઃ ॥ નિરીક્ષ્યમાણઃ સસ્નેહં પ્રીત્યુત્કલિતલોચનૈઃ ॥ ૪૦ ॥ આયોધનગતં વિત્તમનંતં વીરશ્રવણમ્ ॥ યદુરાજા-
ય તત્સર્વમાહુતં પ્રાદિશત્પ્રભુઃ ॥ ૪૧ ॥ એવં સપ્તદશકૃત્વસ્તાવત્યક્ષૌહિણીબલઃ ॥ યુયુધે માગધો રાજા યદુભિઃ કૃષ્ણપાલિતૈઃ ॥ ૪૨ ॥
અશ્વિવંસ્તદ્બલં સર્વં વૃષ્ણયઃ કૃષ્ણતેજસા ॥ હતેષુ સ્વેષ્વનીકેષુ ત્યક્તોઽયાદરિભિર્નૃપઃ ॥ ૪૩ ॥ અષ્ટદશમે સંગ્રામ આગામિનિ તદં-
તરા ॥ નારદપ્રેષિતો વીરો યવનઃ પ્રત્યહશ્યત ॥ ૪૪ ॥ રુરોધ મથુરામેત્ય તિસ્તૃભિર્લેચ્છકોટિભિઃ ॥ નૃલોકે ચાપ્રતિદંદ્રો વૃષ્ણીન્
શ્રુત્વાભસંમિતાન્ ॥ ૪૫ ॥ તં દૃષ્ટ્વાઽર્ચિતયત્કૃષ્ણઃ સંકર્ષણમહાયવાન્ ॥ અહો યદૂનાં વૃજિનં પ્રાપ્તં હ્યુભયતો મહત્ ॥ ૪૬ ॥

ન્યની અક્ષોહીણીઓ લઈને જરાસંધ રાજાએ યાદવો કે જેઓના રક્ષક ભગવાન્ હતા તેઓની સાથે મત્તર વાર યુદ્ધ કર્યું ॥ ૪૨ ॥ ફેરે ફેરે ભગવા-
નના પ્રભાવથી યાદવો તેના સઘળા સૈન્યને મારી નાશતા હતા અને સૈન્યો મરીગયા પછી શત્રુઓ છોડી દેતાં જરાસંધ પાછો જતો હતો ॥ ૪૩ ॥ એ
જરાસંધ સંગ્રામ કરવાસારૂ અઢારમી વાર આવનાર હતો તેટલામાં અકસ્માત નારદજીએ મોકલેલા મહાવીર કાલયવને યાદવોને પોતાનો દેશાવ
આપ્યો ॥ ૪૪ ॥ મનુષ્યલોકમાં જેની સામે કોઈ પણ ટક્કર લઈ શકતો ન હતો એવા એ કાલયવને યાદવોને પોતાના જેવા બલવાન્ સાંભઠીને ત્રણ
કરોડ મ્લેચ્છોના સૈન્યથી આવી મથુરાને ઘેરો ઘાલ્યો ॥ ૪૫ ॥ એ યવનને જોઈ શ્રીકૃષ્ણે બલભદ્રની સાથે વિચાર કર્યો કે- ‘અહો ! યાદવોને વ-
ન્ને કોરથી મોટું દુઃખ પ્રાપ્ત થયું ॥ ૪૬ ॥

आज तो आ मोटा बलवाळा यवने आपणने घेरो घाल्यो छे त्यां जरासंध पण आज, काल के परम दिवसे अवश्य आवशे ॥ ४७ ॥ आरणे वने भा-
ईओ आनी साथे युद्ध करता हशुं त्यां बलवान् जरासंध आवशे तो आपणा संबंधीओने मारी नाखशे अथवा पोताना पुरमां लई जशे ॥ ४८ ॥
मांटे हमणां मनुष्योथी जई शकाय नहि एवो गड वनावशुं. ए गडमां आपणा संबंधीओने राखी पछी यवनने मरावशुं ॥ ४९ ॥ एप्रमाणे विचार
करी भगवाने समुद्रनी अंदर बार बार योजननुं अने सघळी रीते भारे अद्भुत नगर कराव्युं ॥ ५० ॥ ए नगरमां [द्वारकामां] विश्वकर्मानुं ज्ञान अने
शिल्प संबंधी सघळी चातुरी देखाती हती. घरनी रचनाने अनुकूल आवे एवी रीते राजमार्ग, उपमार्ग अने आंगणां कन्यां हतां ॥ ५१ ॥ देवताई
वृक्ष अने लताओवाळी वाडीओ अने विचित्र बगीचाओ शोभी रखां हतां. अत्यंत उंची स्फटिक मणिनी भूमिकाओ अने द्वारो उपर सोनानां इंडां

यवनोऽयं निरुंधेऽस्मानद्य तावन्महाबलः ॥ मागधोऽप्यद्य वा श्वो वा परश्वो वागमिष्यति ॥ ४७ ॥ आवयोर्युध्यतोरस्य यद्या-
गंता जरासुतः ॥ बंधून्वधिष्यत्यथवा नेष्यते स्वपुरं बली ॥ ४८ ॥ तस्मादद्य विधास्यामो दुर्गं द्विपददुर्गमम् ॥ तत्र ज्ञातीन्समाधा-
य यवनं घातयामहे ॥ ४९ ॥ इति संमंत्र्य भगवान् दुर्गं द्वादशयोजनम् ॥ अंतःसमुद्रे नगरं कृत्वाऽद्भुतमचीकृत् ॥ ५० ॥ ह-
श्यते यत्र हि त्वाष्ट्रं विज्ञानं शिल्पनैपुणम् ॥ रथ्याचत्वरवीथीर्भिर्यथावास्तुविनिर्मितम् ॥ ५१ ॥ सुरदुमलतोद्यानविचित्रोपवना-
न्वितम् ॥ हेमशृंगैर्दिविस्पृग्भिः स्फटिकाट्टालगोपुरैः ॥ ५२ ॥ राजतारकूटैः कोष्ठैर्हेमकुम्भैर्लंकृतैः ॥ रत्नकूटैर्देहैर्महामरकतस्थ-
लैः ॥ ५३ ॥ वास्तोष्पतीनां च गृहैर्वलभीभिश्च निर्मितम् ॥ चातुर्वर्ण्यजनाकीर्णं यदुदेवयहोल्लसत् ॥ ५४ ॥ सुधर्मा पारिजातं च म-
हेंद्रः प्राहिणोद्धरेः ॥ यत्र चावस्थितो मर्त्यो मर्त्यधर्मेन युज्यते ॥ ५५ ॥ श्यामैककर्णान्वरुणो हयाञ्छुक्कान्मनोजवान् ॥ अष्टौ नि-
धिपतिः कोशान् लोकपालो निजोदयान् ॥ ५६ ॥

हतां ॥ ५२ ॥ घोडार आदि शाळाओ रूपानी अने पीळा लोढानी करी हती. तेओने वळी सोनाना कुंभो मूकीने शणगारी हती. मोटा मरकत मणिनां
स्थलवाळां सोनानां घरानां शिखर माणकआदि रत्नोथी कन्यां हतां ॥ ५३ ॥ देवताओनां मंदिर अने अगाशीओनी भारे रचना करी हती. ए नगर-
मां चारे वर्णना लोको घणा रेहेता हता. राजानां अनेक घरोथी शोभी रछुं हतुं ॥ ५४ ॥ इंद्रे ए नगरमां भगवानेमांटे सुधर्मा सभा अने
पारिजात नामनुं झाड मोकल्यां के ज्यां रेहेनारा माणसेने मय्य अने तरश आदि देहना धर्मो प्राप्त थाय नहि ॥ ५५ ॥ वरुणदेवे साव घोळा, मन
सरखा वेगवाळा अने एक एक कान जेओनो काळो हतां एवां घोडा मोकल्या. लोकपाल कुबेरजीए पोतानी विभूतिरूप आठ भंडार मोकल्या ॥ ५६ ॥

હે રાજા ! ભગવાને એ દેવતાઓના પોતપોતાના અધિકારની સિદ્ધિને માટે તેઓને જે જે કાંઈ શ્રેષ્ઠ્ય આપ્યું હતું તે સઘળું ભગવાન્ પૃથ્વીમાં પધારતાં તે દેવતાઓએ તેમને પાછું આપ્યું ॥૫૭॥ ભગવાન્ પોતાના યોગના પ્રભાવથી એ નગરમાં સર્વ સંબંધીઓને લઈ ગયા. પછી પ્રજાનું પાલન કરવા બલભદ્રને રાક્ષી ભગવાન્ તેમની સંમતિથી કાંઈ પણ આયુધ પાસે નહિ રાખતાં માત્ર કમલની માલા પેહેરીને મથુરાના દ્વારમાંથી બહાર નીકળ્યા ॥૫૮॥

इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो पचाशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ५० ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - अत्यंत सुंदर, श्याम, पीछां रेशमी वस्त्र-वाळा, वक्षःस्थलमां श्रीवत्सना चिह्नवाळा, कंठमां शोभता कौस्तुभ मणिवाळा, पुष्ट अने लांबा चार हाथवाळा, नवीन कमलनी पेठे रातां नेत्रवाळा

यद्यद्भगवता दत्तमाधिपत्यं स्वसिद्ध्ये ॥ सर्वं प्रत्यर्पयामासुर्हरौ भूमिगते नृप ॥ ५७ ॥ तत्र योगप्रभावेन नीत्वा सर्वजनं हरिः ॥ प्रजापालेन रामेण कृष्णः समनुमंत्रितः ॥ निर्जगाम पुरद्वारात्पद्ममाली निरायुधः ॥ ५८ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे दुर्गनिवेशनं नाम पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ तं विलोक्य विनिष्क्रान्त-मुज्जिहानमिवोडुपम् ॥ दर्शनीयतमं श्यामं पीतकौशेयवाससम् ॥ १ ॥ श्रीवत्सवक्षसं भ्राजत्कौस्तुभामुक्तकंधरम् ॥ पृथुदीर्घचतुर्बाहुं नवकंजारुणक्षणम् ॥ २ ॥ नित्यप्रमुदितं श्रीमत्सुकपोलं शुचिसितम् ॥ मुखागर्वितं विभ्राणं स्फुरन्मकरकुंडलम् ॥ ३ ॥ वासुदेवो ह्ययमिति पुमान् श्रीवत्सलांछनः ॥ चतुर्भुजोऽर्चविदाक्षो वनमाल्यतिसुंदरः ॥ ४ ॥ लक्ष्मैर्नारदप्रोक्तैर्नान्यो भवितुमर्हति ॥ निरायु-धश्चलन्पद्भ्यां योत्स्येऽनेन निरायुधः ॥ ५ ॥

अને જેનું મુખારવિંદ નિરંતર આનંદવાળું, શોભાયુક્ત, સારા ગાલવાળું, સુંદર હાસ્યવાળું તથા ચલકનાં મકરાકૃતી કુંડલવાળું હતું એવા ભગવાન્ ઊગતા ચંદ્રમાની પેઠે ગામમાંથી બહાર નીકળ્યા તેમને જોઈ કાલયવને વિચાર્યું કે-‘નારદજીએ કહેલાં લક્ષણ પ્રમાણે શ્રીવત્સના ચિહ્નવાળો, કમલસરસાં નેત્રવાળો, વનમાલાને ધરનાર અને અત્યંત સુંદર આ પુરુષજ વસુદેવનો પુત્ર કૃષ્ણ છે, વીજો નહિ હોવો જોઈએ. આ કૃષ્ણની પાસે આ-યુધ નથી અને પાલો ચાલેછે માટે હું પણ આયુધવગર અને પાલો ચાલીને આની સાથે યુદ્ધ કરીશ’ ॥ ૩ ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ ૪ ॥ ૫ ॥

૧ આ એકાવનમા અધ્યાયમાં ભગવાને કાલયવનને મુચુકુંદની દૃષ્ટિથી મરાવ્યો. અને પછી મુચુકુંદે સ્તુતિ કરતાં તે મુચુકુંદ ઉપર કૃપા કરી, એ કથા કેહેવામાં આવશે. ૨ ગાર્ગ્ય મુનિને તેના સાઝાએ તું નપુંસક છો એમ કેહેતાં યાદવોએ હાંસી કરી હતી તે ઉપરથી ક્રોધ પામેલા ગાર્ગ્ય મુનિએ મહાદેવને પ્રસન્ન કરી યાદવોને ત્રાસ આપનાર પુત્ર થવાનું વરદાન લીધું હતું. પછી યવનનો રાજા કે જે અપુત્ર હતો તેણે પોતાની સ્ત્રીમાં પુત્ર उत्पन्न કરવામારુ ગાર્ગ્ય મુનિની પ્રાર્થના કરતાં તેમણે તે યવનના રાજાની સ્ત્રીમાં જે પુત્ર उत्पन्न કર્યો તે કાલયવન કેહેવાયો એવી પુરાણમાં કથા છે.

एवो निश्चय करीने ए यवन, विमुख थईने भागता अने योगीओ पण जेने पोहोंची शकता नथी एवा ए भगवानने पकडवासारू पछवाडे दोळ्यो ॥ ६ ॥ पगले पगले पोताना हाथ पोहोंची जाय एवी रीते देखाता भगवान ए यवनोना राजाने घणे छेटे पर्वतनी गुफामां लई गया ॥ ७ ॥ ‘तुं के जे यदुकुलमां जन्मेलो छे तेने भागवुं योग्य नथी’ एम तिरस्कार करतो अने जेनां अशुभ कर्म क्षीण थयां न हतां एवो ए कालयवन पछवाडे दोळ्यो गयो तोपण भगवानने पोहोंच्यो नहि ॥ ८ ॥ भगवान् तिरस्कार कराय छतां पण पर्वतनी गुफामां पेशी गया एटले कालयवन पण पछवाडे पेठो त्यां तेणे बीजा नरने सुतेलो दीठो ॥ ९ ॥ कालयवने भूलथी विचान्युं के-‘आ कृष्ण मने दूर लावीने अहीं साधुनी पेठे सुई गयो छे.’ आ प्रमाणे तेने भगवान् मानीने कालयवने पाटु मारी ॥ १० ॥ घणा काल थया सुई रहेलो ते पुरुष पाटु वागवाथी उठीने धीरे धीरे आंखो उघाडी

इति निश्चित्य यवनः प्राद्रवंतं पराङ्मुखम् ॥ अन्वधावलिघृध्रुस्तं दुरापमपि योगिनाम् ॥ ६ ॥ हस्तप्राप्तमिवात्मानं हरिणा स पदे पदे ॥ नीतो दर्शयता दूरं यवनेशोऽद्रिकंदरम् ॥ ७ ॥ पलायनं यदुकुले जातस्य तव नोचितम् ॥ इति क्षिपन्ननुगतो नैनं प्रापाहताशुभः ॥ ८ ॥ एवं क्षिप्तोऽपि भगवान्प्राविशद्विरिकंदरम् ॥ सोऽपि प्रविष्टस्तत्रान्यं शयानं ददृशे नरम् ॥ ९ ॥ नन्वसौ दूरमानीय शते मामिह साधुवत् ॥ इति मत्वाऽच्युतं मूढस्तं पदा समताडयत् ॥ १० ॥ स उत्थाय चिरं सुप्तः शनैरुन्मील्य लोचने ॥ दिशो विलोकयन्पार्श्वे तमद्राक्षीदवस्थितम् ॥ ११ ॥ स तावत्तस्य रुष्टस्य दृष्टिपतेन भारत ॥ देहजेनाग्निना दग्धो भस्मसादभवत्क्षणात् ॥ १२ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ को नाम स पुमान्ब्रह्मन्कस्य किंवीर्य एव च ॥ कस्माद्गुहां गतः शिश्ये किंतेजो यवनार्दनः ॥ १३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ स इक्ष्वाकुकुले जातो मांधातृतनयो महान् ॥ मुचुकुंद इति ख्यातो ब्रह्मण्यः सत्यसंगरः ॥ १४ ॥ स याचितः सुरगणैरिन्द्राद्यैरात्मरक्षणे ॥ असुरेभ्यः परित्रस्तैस्तद्रक्षां सोऽकरोच्चिरम् ॥ १५ ॥ ॥

चारेकोर जोवा लाग्यो त्यां तेणे पडखामां उभेला कालयवनने दीठो ॥ ११ ॥ क्रोध पामेला ए पुरुषनी दृष्टि पडतां तुरतज देहमांथी उत्पन्न थएला अभिथी बळीगएलो कालयवन भस्म थई गयो ॥ १२ ॥ परीक्षित राजा पूछेछे.- हे महाराज ! ए यवनने बाळीदेनारो पुरुष कोण हतो, कोना वंशनी हतो, केवा प्रभाववाळो हतो, कोनो पुत्र हतो अने गुफामां जईने शामांटे सुतो हतो ? ॥ १३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.- इक्ष्वाकुना कुलमां जन्मेलो, मांधाता राजानो दीकरो, ब्राह्मणोने माननार अने माची प्रतिज्ञावाळो ए मुचुकुंद नामनो राजा हतो ॥ १४ ॥ दैत्योथी त्रास पामेला इंद्रादिक देवताओए पोताना रक्षणनेमांटे प्रार्थना करतां तेणे देवताओनी घणा दिवसमधु रक्षा करी हती ॥ १५ ॥ ॥

પછી દેવતાઓને કાર્તિકેય સ્વામી સેનાપતિ મળતાં તેઓએ મુચુકુંદને કહ્યું કે—“હે રાજા ! હવે તમે અમારું પાલન કરવાનો પરિશ્રમ છોડી દીધો ॥ ૧૬ ॥ હે વીર ! તમે મનુષ્યલોકમાં પોતાનું નિષ્કંટક રાજ્ય છોડી દઈને અમારું પાલન કરતાં તમારાં સઘળાં સુખ ગયાં છે ॥ ૧૭ ॥ તમારા પુત્રો, રાણીઓ, ભાયાતો, સાથે રહેનારાઓ, મંત્રીઓ અને તે સમયની પ્રજાઓ કાલથી નાના પામતાં હમણાં એકે અવશેષ નથી ॥ ૧૮ ॥ ગોવાળ જેમ પશુઓને આમતેમ ફેરવે તેમ બલવાનોમાં બલવાન અને અવિનાશી ईશ્વરરૂપ કાલ પણ પોતાની ક્રીડાથી પ્રજાઓને આમ તેમ ફેરવે છે ॥ ૧૯ ॥ તમારું કલ્યાણ થાઓ અને આજ અમારી પાસેથી મોક્ષવિના બીજો વર માગી લ્યો. મોક્ષના સ્વામી તો એક અવિનાશી ભગવાન વિષ્ણુજ છે” ॥ ૨૦ ॥ આ પ્રમાણે દેવતાઓએ કેહેતાં મોટી કીર્તિવાળા તે મુચુકુંદે દેવતાઓને પગે લાગીને શ્રમથી થાકી જવાનેલીધે નિદ્રા માગી અને વચન લીધું કે “ હે દેવતાઓ !

લઢ્ઢવા ગુહં તે સ્વઃપાલં મુચુકુંદમથાબુવન્ ॥ રાજન્વિરમતાં કૃચ્છ્રાદ્રવાન્નઃ પરિપાલનાન્ ॥ ૧૬ ॥ નરલોકે પરિત્યજ્ય રાજ્યં નિ-
હતકંટકમ્ ॥ અસ્માન્પાલયતો વીર કામાસ્તે સર્વે ઉદ્ધિન્તાઃ ॥ ૧૭ ॥ સુતા મહિષ્યો ભવતો જ્ઞાતયોઽમાલ્યમંત્રિણઃ ॥ પ્રજાશ્ચ
તુલ્યકાલીયા નાઽધુના સંતિ કાલિતાઃ ॥ ૧૮ ॥ કાલો વલીયાન્વલિનાં ભગવાનીશ્વરેઽધ્યયઃ ॥ પ્રજાઃ કાલયતે ક્રીડન્પશુપા-
લો યથા પશૂન્ ॥ ૧૯ ॥ વરં વૃણીષ્વ ભદ્રં તે ક્રતે કૈવલ્યમધ્ય નઃ ॥ એકેએશ્વરસ્તસ્ય ભગવાન્ વિષ્ણુરલ્યયઃ ॥ ૨૦ ॥ એવમુક્તઃ
સ વૈ દેવાનભિવંધ્ય મહાયશાઃ ॥ “ નિદ્રામેવ તતો વત્રે સ રાજાશ્રમકર્ષિતઃ ॥ ૨૧ ॥ યઃ કશ્ચિન્મમ નિદ્રાયા ભંગં કુર્યોત્સુરો-
ત્તમાઃ ॥ સ હિ ભસ્મીભવેદાશુ તથોક્તશ્ચ સુરેસ્તદા” ॥ અશયિષ્ઠ ગુહાવિષ્ઠો નિદ્રાયા દેવદત્તયા ॥ ૨૨ ॥ સ્વાપં યાતં યસ્ય મ-
ધ્યે બોધયેત્વામચેતનઃ ॥ સ ત્વયા દૃષ્ટમાત્રસ્તુ ભસ્મીભવતુ તત્ક્ષણાત્ ॥ ૨૩ ॥ યવને ભસ્મસાન્નીતે ભગવાન્સાન્વતર્ષભઃ ॥ આ-
ત્માનં દર્શયામાસ મુચુકુંદાય ધીમતે ॥ ૨૪ ॥ તમાલોક્ય ધનશ્યામં પીતકૌશેયવાસમમ્ ॥ શ્રીવત્સવક્ષસં બ્રાજત્કૌસ્તુભેન
વિરાજિતમ્ ॥ ૨૫ ॥

જે કોઈ વચમાં મારી નિદ્રાનો ભંગ કરે તે તરત બલીને ભસ્મ થાય. ” દેવતાઓએ તે સ્વીકાર્યું. તેથી તે રાજા તેઓએ આપેલી નિદ્રાથી ગુફામાં જઈને સૂઈ રહ્યો હતો ॥ ૨૧ ॥ ૨૨ ॥ દેવતાઓએ તેને કહ્યું હતું કે— ‘ તું સૂતો હશે ત્યાં વચમાં જે કોઈ તને જગાડશે તે પ્રાણી તારી દૃષ્ટિ પડતાંજ તુરત પ્રાણરહિત થઈને ભસ્મ થઈ જશે ॥ ૨૩ ॥ એપ્રમાણે કાલયવનને પરવારો ભસ્મ કરાવી યાદવોમાં ઉત્તમ શ્રીકૃષ્ણે એ બુદ્ધિમાન મુચુકુંદને પોતાનું દર્શન દીધું ॥ ૨૪ ॥ ધનશ્યામ, પીળાં રેશમી વસ્ત્રવાળા, વક્ષઃસ્થલમાં શ્રીવત્સના ચિહ્નવાળા, ચલકતા કૌસ્તુભ મણિથી શોભી રહે-
લા, ચાર ભુજાવાળા, વૈજયંતી માલાર્થી શોભતા, સુંદર તથા પ્રસન્ન મુખવાળા, ચલકતાં મકરાકૃતિ કુંડલવાળા, મનુષ્યલોકોએ જોવાજેવા,

खेहभरेला मंदहास्यपूर्वक जोता, सुंदर अवस्थावाळा, तेजथी असह्य लागता अने सिंहनी पेठे उदार पराक्रमवाळा ते भगवानने जोई तेमना तेजथी अंजाई गएला अने शंका पामेला ते बुद्धिमान राजाए आप्रमाणे पृच्छुं ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ मुचुकुंद पृच्छेछे.— अहीं आवेला तमे कोण छो ? वनमां अने तेमां पण घणा कांटावाळा पर्वतना विषम प्रदेशमां कमलनी पांखडीओ सरखा पगथी फरोछो ॥ २९ ॥ तमे तेजस्वी-लोकोनुं तेज छो ? अग्निदेव छो ? सूर्य, चंद्र, इंद्र के बीजा कोई लोकपाल छो ? ॥ ३० ॥ हे देव ! तमे पोतानी कांतिथी दीवानी पेठे गुफाना अंध-कारने मटाडो छो माटे हुं धारूंछुं के त्रण मोटा देवमांना विण्णु छो ॥ ३१ ॥ हे मनुष्योमां उत्तम ! अमे सांभळवा इच्छिये छिये माटे जो तसारी

चतुर्भुजं रोचमानं वैजयंत्या च मालया ॥ चारुप्रसन्नवदनं स्फुरन्मकरकुंडलम् ॥ २६ ॥ प्रेक्षणीयं नृलोकस्य सानुरागस्मिते-क्षणम् ॥ अपीच्यवयसं मत्तमृगेंद्रोदारविक्रमम् ॥ २७ ॥ पर्यपृच्छन्महाबुद्धिस्तेजसा तस्य धर्षितः ॥ शंक्तिः शनकै राजा दु-र्धर्षमिव तेजसा ॥ २८ ॥ ॥ मुचुकुंद उवाच ॥ ॥ को भवानिह संप्राप्तो विपिने गिरिगह्वरे ॥ पद्भ्यां पद्मपलाशाभ्यां विचर-स्युरुकंटके ॥ २९ ॥ किंस्वित्तेजस्विनां तेजो भगवान्वा विभावसुः ॥ सूर्यः सोमो महेंद्रो वा लोकपालोऽपरोपि वा ॥ ३० ॥ मन्ये त्वां देवदेवानां त्रयाणां पुरुषर्षभम् ॥ यद्वाधसे युहाध्वातं प्रदीपः प्रभया यथा ॥ ३१ ॥ शुश्रूषतामव्यलीकमस्माकं नरपुंगव ॥ स्वजन्मकर्मगोत्रं वा कथ्यतां यदि रोचते ॥ ३२ ॥ वयं तु पुरुषव्याघ्र ऐश्वकाः क्षत्रबंधवः ॥ मुचुकुंद इति प्रोक्तो यौवनाश्वत्सजः प्रभो ॥ ३३ ॥ चिरप्रजागरश्रांतो निद्रयापहतेंद्रियः ॥ शयेऽस्मिन्विजने कामं केनाप्युत्थापितोऽबुना ॥ ३४ ॥ सोऽपि भस्मीकृतो नूनमात्सीयेनैव पाप्मना ॥ अनंतरं भवान् श्रीमौल्लक्षितोऽमित्रशतनः ॥ ३५ ॥ तेजसा तेऽविषह्येण भूरि द्रष्टुं न शक्नुमः हतौजसो महाभाग माननीयोऽसि देहिनाम् ॥ ३६ ॥ एवं संभाषितो राज्ञा भगवान् भूतभावनः ॥ प्रत्याह प्रहसन्वाण्या मेघनादगभीरया ॥ ३७ ॥

रुचि होय तो पोतानां जन्म, कर्म अने वंशनी वात कहो ॥ ३२ ॥ हे पुरुषोमां सिंहतुल्य ! अमो तो इक्ष्वाकुना वंशना क्षत्रियो छिये. हुं मांघातानो दीकरो मुचुकुंद एवा नामथी ओळखाउंछुं ॥ ३३ ॥ घणा कालना उजागराथी थाकीने निद्राथी इंद्रियो परवश थतां आ एकांत स्थलमां सुखथी सुई रह्यो हतो त्यां हमणां कोईए मने उठाळ्यो ॥ ३४ ॥ ए उठाडनार पण पोताना पापथीज भस्म थई गयो. ते पळी शत्रुओने मारनार शोभायमान आप जोवामां आव्या छो ॥ ३५ ॥ हे भाग्यशाली ! तमारा असह्य तेजथी अंजाई जवानेलीधे हुं तमने सारी पेठे जोई शकतो नथी, तमे प्राणीओए मान देवा योग्य छो ॥ ३६ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—एप्रमाणे राजाए बोलावेला जगतने पालनार भगवान् हसीने मेघना नादसरखी गंभीर वाणीथी आप्रमाणे बोल्या ॥ ३७ ॥

॥

॥

॥

॥ ३७ ॥

श्रीभगवान् केहेछे.— हे राजा ! मारां जन्म कर्म अने नाम हजारो छे. अनंतपणानेलीधे तेओनी संख्या माराथी पण कही शकाती नथी ॥ ३८ ॥ कोई पुरुष घणा जन्मोथी पृथ्वीना रजकणने पण गणी शके परंतु मारां गुण, कर्म, नाम अने जन्मने कदी गणी शके नहि ॥ ३९ ॥ हे राजा ! त्रण कालमां थता मारा जन्म अने कर्मोने मोटा मोटा ऋषियो गण्या करेछे तोपण तेओनो पार पामता नथी ॥ ४० ॥ तो हमणांनां जन्म अने कर्मो कहुंछुं ते सांभळो. प्रथम धर्मना रक्षणनेमाटे अने पृथ्वीने भाररूप थई पडेल असुरांनो क्षय करवानेमाटे ब्रह्माणे प्रार्थना करवा उपरथी हुं य-दुकुलमां वसुदेवना घरमां अवतरेलो छुं. हुं वसुदेवनो पुत्र छुं तेथी मने 'वासुदेव' केहेछे ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ कंस के जे पूर्वजन्ममां कालनेमी दैत्य हतो तेने अने प्रलंबासुरआदि बीजा शत्रुओने में मान्या अने हे राजा ! आ यवनने तमारा लीक्ष्ण चक्षुथी बाली नखाव्यो ॥ ४३ ॥ ए हुं के जे भक्तो उपर

श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ जन्मकर्मोभिधानानि संति मेंग सहस्रशः ॥ न शक्यंतं जन्मख्यातुमंतत्वान्मयाऽपि हि ॥ ३८ ॥ कचि-द्रजांसि विममे पार्थिवान्युरुजन्मभिः ॥ गुणकर्मोभिधानानि न मे जन्मानि कर्हिचिर ॥ ३९ ॥ कालत्रयोपपन्नानि जन्मकर्मोणि मे नृप ॥ अनुक्रमंतो नैवांतं गच्छंति परमर्षयः ॥ ४० ॥ तथाप्यद्यतनान्यंग शृणुष्व गदतो मम ॥ विज्ञापितो विरिंचेन पुराऽहं धर्मयुस्ये ॥ भूमेर्भारायमाणानामसुराणां क्षयाय च ॥ ४१ ॥ अवतीर्णो यदुकुले गृह आनकदुन्दुभेः ॥ वदंति वासुदेवेति वसुदेव-सुतं हि माम् ॥ ४२ ॥ कालनेमिर्हतः कंसः प्रलंबाद्याश्च सद्भिषः ॥ अयं च यवनो दग्धो राजंस्ते तिग्मचक्षुषा ॥ ४३ ॥ सोऽहं तवानुग्रहार्थं गुहामेतामुपागतः ॥ प्रार्थितः प्रचुरं पूर्वं त्वयाहं भक्तवत्सलः ॥ ४४ ॥ वगन् वृणीष्व राजर्षे सर्वान्कामान्ददामि ते ॥ मां प्रपन्नो जनः कश्चिन्न भूयोऽर्हति शोचितम् ॥ ४५ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्युक्तस्तं प्रणम्याह मुचुकुंदो मुदान्वितः ॥ ज्ञात्वा नारायणं देवं गर्गवाक्यमनुस्मरन् ॥ ४६ ॥ ॥ मुचुकुंद उवाच ॥ ॥ विमोहितोऽयं जन ईश मायया त्व-दीयया त्वां न भजत्यनर्थदृक् ॥ सुखाय दुःखप्रभवेषु सज्जते गृहेषु योऽपि पुरुषश्च वंचितः ॥ ४७ ॥ ॥

प्रेम राखनार छुं तेनी तमे पूर्वे घणी भक्ति करी हती तेथी तमारा पर अनुग्रह करवानेमाटे आ गुफामां आव्या छुं ॥ ४४ ॥ हे राजा ! वर मागो. तमारी सघळी इच्छा परिपूर्ण करूं. मने शरण थएलो कोई पण पुरुष फरीवार संताप पामवाने योग्यज रहेतो नथी ॥ ४५ ॥ शुकदेवजी केहेछे.— एप्रमा-णे भगवाननां वचन सांभळी आनंद पामेला मुचुकुंदे पोताने वृद्ध गर्ग मुनिनां वचननुं स्मरण आवतां तेमने नारायण देव जाणीने आप्रमाणे स्तुति करी ॥ ४६ ॥ मुचुकुंद स्तुति करेछे.— हे ईश्वर ! तमारी मायाथी मोह पामवानेलीधे तमारा वास्तविक स्वरूपने नहि जाणनारा आ स्त्रियो अने पुरुषोरूपी सर्वे लोको तमने भजता नथी अने एकबीजाथी टगईने घर के जे दुःखनुंज स्थानक छे तेमां सुखनी इच्छाथी बंधाई रहेछे ॥ ४७ ॥

હે નિર્દોષ ईશ્વર ! આ કર્મભૂમિમાં કરોડો ઉદ્યમથી પળ ન મળે એવો અને તેમાં વઢી સઘડા પરિપૂર્ણ અવયવવાઢો મનુષ્યદેહ પ્રયત્ન વગર આવ્યા છતાં પશુની પેઠે વિષયસુખમાંજ પ્રીતિ રાખનારા અને ઘરૂપી ઝંડી ટાડમાં પડેલા લોકો તમારાં ચરણરવિંદને ભજતા નથી ॥ ૪૮ ॥ હે પ્રભુ ! હું કે જે રાજ્યલક્ષ્મીથી મદોન્મત્ત થાઉં, દેહને આત્મા કરી માનનાર અને અપાર ચિંતાથી પુત્ર, સ્ત્રિયો, મંડાર અને પૃથ્વીમાંજ આસક્ત થઈ રહેલો રાજા હું તેનો આટલો કાલ વ્યર્થ ગયો છે ॥ ૪૯ ॥ ઘડા અને ખીતસરખા આ જડ દેહમાં ‘હું રાજા છું’ એવું દટ અભિમાન ધરાવનાર અને રથ, હાથી, ઘોડા, તથા પ્યાદાઓના સેનાપતિઓથી વીટાઈને તમને નહિ ગળકારતાં પૃથ્વીપર ફરનાર હું આટલા કાલસુધી મદોન્મત્ત થઈ રહ્યો હતો ॥ ૫૦ ॥ ‘અમુક અમુક કામ આવી રીતે કરવાં’ એવી ચિંતાથી પ્રમત્ત રહેનાર, મનોરથ ભાંગી જતાં છતાં પણ વિષયોમાં ડટકંઠા ધમ્મવનાર અને

લઢ્વા જનો ઢુર્લભમત્ર માનુષ્યં કથંચિદવ્યંગમયત્વતોઽન્ય ॥ પાદારવિંદં ન ભજત્યસન્મતિર્યદ્દાંધકૂપે પતિતો યથા પશુઃ ॥ ૪૮ ॥
મમૈષ કાલોઽજિત નિષ્ફલો ગતો રાજ્યશ્રિયોન્નદ્ધમદસ્ય ભ્રૂપતેઃ ॥ મર્ત્યાત્મબુદ્ધેઃ સુતદારકોશશ્ચધ્વાસજ્ઞમાનસ્ય ઢુરંતંચિંતયા ॥ ૪૯ ॥ કલેવરેઽસ્મિન્ ઘટકુઢ્યમંનિભે નિરૂઢમાનો નરદેવ ઇત્યહમ્ ॥ વૃત્તો રથેભાશ્વપદાત્યનીકપૈર્ગાં પર્યટંસ્વાગણયન્ સુ-
દુર્મદઃ ॥ ૫૦ ॥ પ્રમત્તમુચૈરિતિકૃત્યચિંતયા પ્રવૃદ્ધલોભં વિષયેષુ લાલસમ્ ॥ ત્વમપ્રમત્તઃ સહસાભિપદ્યસે શુદ્ધેલિહાનોઽહિરિવા-
સુમંતકઃ ॥ ૫૧ ॥ પુરા રથૈર્હેમપરિષ્કૃતૈશ્ચરન્ મતંગજૈર્વા નરદેવમંજિતઃ ॥ સ એવ કાલેન ઢુરત્યયેન તે કલેવરો વિદ્ક્રમિભસ્મસં-
જિતઃ ॥ ૫૨ ॥ નિર્જિત્ય દિક્ચક્રક્રમભૂતવિગ્રહો વરાસનસ્થઃ સમરાજવંદિતઃ ॥ યદેષુ મૈથુન્યસુલેષુ યોષિતાં કીડામૃગઃ પૂ-
રુષ ઇશ નીયતે ॥ ૫૩ ॥

મનોરથ પ્રાપ્ત થાય તો વઢી જેને તૃણા વધતી જાય છે એવા મનુષ્યને, જેમ મૂલ્લથી ગલોખાં ચાટતો સર્પ ઝંઢરને ઝડપમાં લેછે તેમ અપ્રમત્ત [સા-
વચેત] કાલરૂપી તમે ઝડપમાં લીઓ છો ॥ ૫૧ ॥ પ્રથમ ‘રાજા’ એવું નામ ધરાવી જે દેહ સોનાથી શણગારેલા રથોથી અથવા હાથીઓથી ફ-
રતો હોય તેજ દેહ, ટાલ્યો ટલે નહિ એવા કાલરૂપ આપ પ્રાપ્ત થતાં અંતે કોઈ ટ્વાઈજાય તો ‘વિષ્ટા’ એવું નામ ધરાવેછે, પડ્યો રેહેતો ‘કીડા’
એવું નામ ધરાવેછે, અને વાઢી નાલ્લામાં આવે તો ‘ભસ્મ’ એવું નામ ધરાવેછે ॥ ૫૨ ॥ હે ईશ્વર ! સઘડી દિશાઓને જીતી લેવાથી જેને કોઈ
સંગ્રામ કરવો રહ્યો ન હોય એવો, ઉત્તમ મિંહાસનપર બેઠેલો અને સઘડા રાજાઓ જેને પ્રણામ કરતા હોય એવો પુરુષ પણ, માત્ર મૈથુનનાંજ સુલ્લ-
વાઢાં સ્ત્રિયોનાં ઘરમાં મુંડાના વાનરાની પેઠે ચોરકોર રહાડેછે ॥ ૫૩ ॥

प्रथम राज्य मेळववानी इच्छाथी तप करवामां निष्ठा राखी भोग भोगववानुं छोडी दे छे अने जे पासे होय ते आपी देछे. पछी राज्य मळतां वळी 'बीजा जन्ममां हुं चक्रवर्ती थाऊं' एवी तृणा वधवाथी सुख भोगववानो अवसरज मळतो नथी ॥ ५४ ॥ हे भगवान्! संसारमां भटक्या करता माणसने तमारा अनुग्रहथी ज्यारे बंधननो छेडो आव्यो होय ल्यारे तेने साधुलोकोनो समागम मळेछे अने साधुलोकोनो समागम मळे ल्यारेज तमे के जे सत्पुरुषोनी गतिरूप अने कार्य तथा कारणोना नियंता छो तेमनी भक्ति प्राप्त थायछे ॥ ५५ ॥ हे ईश्वर! मने तो सत्संगविना यहच्छाथीज राज्यादिकनो संबंध मळ्यो छे ए तमारो मारा उपर मोटो अनुग्रह थ्यो एम मानुंछुं; केम के सवथी अलग थइने वनमां जवानी इच्छा करता उ-त्तम चक्रवर्ती राजाओ पण पोताथी ए संबंधने नहि छोडी शकातां ते छोडवानी प्रार्थनाज करेछे ॥ ५६ ॥ हे प्रभु! तमारा चरणनुं सेवन के जेने देहाभिमानरहित पुरुषो बहुज माग्या करेछे ते विना बीजा कशा वरने हुं इच्छतो नथी. हे विष्णु! मोक्ष आपनारा आपने प्रसन्न करी कथो समजु

करोति कर्माणि तपःसु निष्ठितो निवृत्तभोगस्तदपेक्षया ददत् ॥ पुनश्च भूयेयमहं स्वराडिति प्रवृद्धतर्षो न सुखाय कल्पते ॥ ५४ ॥ भवापवर्गो भ्रमतो यदा भवेज्जनस्य तर्ह्यच्युतसत्समागमः ॥ सत्संगमो यर्हि तदैव मद्गनौ परावरेथे त्वयि जायते मतिः ॥ ५५ ॥ मन्ये ममानुग्रह ईश ते कृतो राज्यानुबंधापगमो यहच्छया ॥ यः प्रार्थ्यते साधुभिर्येकचर्यया वनं विविक्षद्विरखंडभूमिपैः ॥ ५६ ॥ न कामयेऽन्यं तव पादसेवनादकिंचनप्रार्थ्यतमादरं विभो ॥ आराध्य कक्षां ह्यपवर्गदं हरे वृणीत आर्यो वरमात्मबंधनम् ॥ ५७ ॥ तस्माद्विसृज्याशेष ईश सर्वतो रजस्तमःसत्त्वगुणानुबंधनाः ॥ निरंजनं निर्गुणमद्रयं परं त्वां ज्ञप्तिमात्रं पुरुषं व्रजाम्यहम् ॥ ५८ ॥ चिरमिह वृजिनार्तस्तप्यमानोऽनुतापैरवितृषडमित्रोऽलब्धशांतिः कथंचित् ॥ शरणदं ममुपेतस्त्वत्पदानं परात्मन्नभयमृतमशोकं पाहि मापन्नमीश ॥ ५९ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ सर्वभौम महाराज मतिस्ते विमलोज्जिता ॥ वरैः प्रलोभितस्यापि न कायैर्विहता यतः ॥ ६० ॥ ॥

पुरुष जेथी पोताने बंधन थाय एवुं वरदान मागे ? ॥ ५७ ॥ माटे हे ईश्वर! रजोगुण, तमोगुण अने सत्त्वगुणथी बंधाएली सर्व सुखनी इच्छाओने छो-डी देतां तमे के जे निरंजन, निर्गुण, अद्वैत अने ज्ञानमात्र परम पुरुष छो तेमनुं हुं शरण लऊंछुं ॥ ५८ ॥ हे रक्षण आपनार! हे परमात्मा! हे परमे-श्वर! हुं के जे घणा काल थया आ संसारमां कर्मोनां फलथी पीडाएलो, कर्मोनी वासनाओथी तपतो अने जेना छ इंद्रियोरूपी शत्रुओ तृष्णारहित थता-ज नथी एवो छुं ते मांडमांड शांति मळतां निर्भय, सत्य अने शोकरहित तमारां चरणारविंदनी शरणे आवेलो छुं माटे हुं के जे दुःखी छुं तेनुं रक्षण करो ॥ ५९ ॥ भगवान् केहेछे.—हे चक्रवर्ती राजा! तमारी बुद्धि निर्मल अने वृद्धि पामेली छे; केम के वरदाननी लालच आपी तोपण ललचाइ नहि ॥ ६० ॥

मं तमने वरदाननी लालच आपी ते प्रमाणे तमे कदाच वर मागो तोपण तमने प्रमाद थायज नहि एम समजवुं; केम के मारा साचा भक्तेनी बुद्धि कदीपण संसारनां सुखेमां आसक्त थाय नहि ॥ ६१ ॥ हे राजा! जेओ मारा अभक्त होय तेओ प्राणायामादिक साधनोथी मनने वश्य करे तोपण जेनी वासना क्षीण थती नथी एवुं तेओनुं मन फरी पण विषयोथी ललचायछे ॥ ६२ ॥ तमे मारामां मन राखी इच्छाप्रमाणे पृथ्वीमां फरो. तमने कदीपण मटे नहि एवी मारी भक्ति सर्वदा रेहेशे ॥ ६३ ॥ तमे^१ क्षत्रियधर्ममां रही मृगयाआदि करीने घणा जीव मान्या छे ते पाप मारो आश्रय राखी एकाग्रपणार्थी तप करीने टाळो ॥ ६४ ॥ हे राजा! तमे हवे पछीना जन्ममां सर्व प्राणीओना भित्र उत्तम ब्राह्मण थईने मारा

प्रलोभितो वैर्यस्त्रमप्रमादाय विद्धि तत् ॥ न धीर्मय्येकभक्तानामाशीर्भिभिद्यते क्वचित् ॥ ६१ ॥ गुंजानानामभक्तानां प्राणायामादिभिर्मनः ॥ अक्षीणवासनं राजन् दृश्यते पुनरुत्थितम् ॥ ६२ ॥ विचरस्व महीं कामं मय्यावेशितमानसः ॥ अस्त्रेव नित्यदा तुभ्यं भक्तिर्मय्यनपायिनी ॥ ६३ ॥ क्षात्रधर्मे स्थितो जंतून्ध्रयवधीर्मृगयादिभिः ॥ समाहितस्तत्तपसा जह्यघं मदुपाश्रितः ॥ ६४ ॥ जन्मन्यनंतरे राजन् सर्वभूतसुहृत्तमः ॥ भूत्वा द्विजवरस्त्वं वै मामुपैष्यसि केवलम् ॥ ६५ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे मुचुकुंदस्तुतिर्नामैकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इत्थं सोऽगृह्यहीतोऽग कृष्णेनेष्वाकुनंदनः ॥ तं परिक्रम्य संनम्य निश्चक्राम गुह्यामुखात् ॥ १ ॥ स वीक्ष्य क्षुल्लकान्मर्त्यान्पशून्वीरुदनस्पतीन् ॥ मत्वा कलियुगं प्राप्तं जगाम दिशमुत्तराम् ॥ २ ॥ तपःश्रद्धायुतो धीरो निःसंगो मुक्तसंशयः ॥ समाधाय मनः कृष्णे प्राविशद्रुधमादनम् ॥ ३ ॥

अद्वैत स्वरूपने पामशो ॥ ६५ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो एकावनमो अध्याय संपूर्ण ॥ ५१ ॥ शुकदेवजी केहेछे^२:- हे राजा! एवी रीते श्रीकृष्ण अनुग्रह करतां ते मुचुकुंद राजा श्रीकृष्णने प्रदक्षिणा करी तथा प्रणाम करी गुफाना मोढामांथी बहार नीकळ्या ॥ १ ॥ मनुष्य, पशु, लता अने वनस्पतिओ नाहाना नाहाना प्रमाणनां थई गयां हतां ते जोई, कलियुग आव्यो मानीने ते मुचुकुंद उत्तर दिशांमां गया ॥ २ ॥ तपमां श्रद्धावाळा, धीर, संगरहित अने जेना संशय मटी गया हता एवा ते मुचुकुंद भगवानमां मन राखीने गंधमादन पर्वतमां गया ॥ ३ ॥ ॥ ॥

१ वाल्मविक रीते नहि पण युक्तिथी बीवरावतां लोकसंग्रह करवासारू भगवान् तपनी प्रवृत्ति करावे छे. २ आ वावनमा अध्यायमां जाणे बीना होय तेम दोडीने द्वारकामां गएला भगवाने एक ब्राह्मणे कहेंला भूमिणीना संदेशाने स्वीकार्यो, ए कथा केहेवामां आवशे.

त्यां नरनारायणना स्थानकरूप बदरिकाश्रममां जई सर्व सुखदुःखादिक दंड पदार्थोंतुं सहन करी तथा शांत रही तपथी भगवाननी आराधना करवा लाग्या ॥ ४ ॥ श्रीकृष्ण भगवान् यवनोए घेरली मथुरामां पाछा आवी म्लेच्छोंतुं सैन्य मारीने तेनुं धन द्वारकामां मोकलवा लाग्या ॥ ५ ॥ भगवाननी प्रेरणाथी बळदो तथा माणसो द्वारकामां धन लई जता हता त्यां त्रेविंश अक्षौहिणी सैन्य लईने जरासंध आव्यो ॥ ६ ॥ हे राजा ! शत्रुना सैन्यना वेगनो वधारो जोई श्रीकृष्ण अने बलभद्र मनुष्यनी चेष्टानो स्वीकार करी तुरंत भागा ॥ ७ ॥ नहि बीनेला छतां बहुज बीनेलानी पेठे घणुंक धन पडतुं मूकीने कमलनी पांखडीओ सरखा चरणथी घणां योजनसुधी चाल्या गया ॥ ८ ॥ ए बे भाइओने भागता जोई हसतो अने ईश्वरना प्रमाणने नहि जाणतो बलवान् जरासंध रथनां सैन्योथी तेओने पळवाडे दांड्यो ॥ ९ ॥ धणा दूर सुधी दोडीने थाकी रहेला ए बे भाइओ

बदर्याश्रममासाद्य नरनारायणालयम् ॥ सर्वदंडसहः शांतस्तपसाराधयद्धरिम् ॥ ४ ॥ भगवान्पुनराव्रज्य पुरीं यवनवेष्टिताम् ॥ हत्वा म्लेच्छबलं निन्ये तदीयं द्वारकां धनम् ॥ ५ ॥ नीयमाने धने गोभिर्नृभिश्चाच्युतचोदितैः ॥ आजगाम जरासंधस्त्रयोविंशत्य-
नीकपः ॥ ६ ॥ विलोक्य वेगरभसं रिपुसैन्यस्य माधवौ ॥ मनुष्यचेष्टामापन्नौ राजन्दुडुवतुर्दुतम् ॥ ७ ॥ विहाय वित्तं प्रचुरमभीतौ
भीरुभीतवत् ॥ पद्भ्यां पद्मपलाशाभ्यां चेलतुर्बहुयोजनम् ॥ पलायमानौ तौ दृष्ट्वा मागधः प्रहसन्बली ॥ ८ ॥ अन्वधावदधानीकैरीशयो-
रप्रमाणवित् ॥ ९ ॥ प्रदृत्य दूरं संश्रितौ तुंगमारुहतां गिरिम् ॥ प्रवर्षणाख्यं भगवान्नित्रदा यत्र वर्षति ॥ १० ॥ गिरौ निलीनावाज्ञाय
नाधिगम्य पदं नृप ॥ ददाह गिरिमयोभिः समंतादभिसुस्तृजन् ॥ ११ ॥ तत उत्पत्य तरसा दह्यमानतटाडुभौ ॥ दशैकयोजनोत्तुं-
गान्निपेततुरधो भुवि ॥ १२ ॥ अलङ्घ्यमाणौ रिपुणा सानुगेन यदूत्तमौ ॥ स्वपुरं पुनरायातौ समुद्रपरिखां नृप ॥ १३ ॥ सोऽपि द-
ग्धाविति मृषा मन्वानो बलकैशवौ ॥ बलमाकृष्य सुमहन्मगधान्मागधो ययौ ॥ १४ ॥

प्रवर्षण नामना ऊंचा पर्वतउपर चडी गया के जे पर्वतमां इंद्र प्रत्येक दिवसे वृष्टि करेछे ॥ १० ॥ हे राजा ! ए बे भाइओने पर्वतमां छुपेला जाणी शोध करतां पण पत्तो नहि मळतां जरासंधे चारकोर लांकडां मूकी अग्नि मळगावीने ते पर्वतने बाळ्यो ॥ ११ ॥ शिखरो बळवा लागतां अगियार योजन ऊंचा ते पर्वत उपरथी ठेकीने ए बे भाइओ शत्रुओ न देखे एवा प्रदेशमां नीचे धरतीउपर पड्या ॥ १२ ॥ हे राजा ! शत्रु अने शत्रुना अ-
नुचरोना जोवामां नहि आवेला ए बे भाइओ समुद्ररूपी खाडवाळी पोतानी द्वारिका पुरीमां पाछा आव्या ॥ १३ ॥ जरासंध पण श्रीकृष्ण अने
बलभद्र बळी गया एवी खोटी समजणथी पोतानुं मोटुं सैन्य पाळुं वाळीने मगध देशमां गयो ॥ १४ ॥

लक्ष्मीवाळा आनर्त्त देशना राजा रेवते ब्रह्मानी प्रेरणार्थी पोतानी दीकरी रेवती बलभद्रने आपी हती, ए हुं आगल [नवमस्कंधमां] कही गयो छुं ॥ १५ ॥ हे राजा ! श्रीकृष्ण भगवान् पण भीष्मक राजानी कुंवरी अने लक्ष्मीजीना अंशरूप रुक्मिणीने स्वयंवरमां परण्या ॥ १६ ॥ गरुडे जेम देवताओंनुं मथन करीने अमृतनुं हरण कऱ्युं हनुं तेम श्रीकृष्ण भगवाने, सर्वे लोको जोतां छतां शिशुपालना पक्षना शाल्वआदि राजाओंनुं मथन करी रुक्मिणीनुं हरण कऱ्युं ॥ १७ ॥ परीक्षित राजा वृद्धेछे.— भगवान् सुंदर मोढावाळी भीष्मक राजानी कुंवरी रुक्मिणीने राक्षसविवाहनी रीतिथी एटले युद्धमां हरण करीने परण्या एम तमे कही गया तो हे महाराज ! अमित तेजवाळा भगवान्, जरासंध अने शाल्वआदि राजाओंने जीती लई जेवी रीते कन्याने हरी लाव्या ते सघळी वात विस्तारथी सांभळवाने इच्छिये छिये ॥ १८ ॥ १९ ॥ हे महाराज ! पवित्र, मधुर, जगतनां

आनर्त्ताधिपतिः श्रीमान् रेवतो रेवतीं सुताम् ॥ ब्रह्मणा चोदितः प्रादाद्बलायेति पुरोदितम् ॥ १५ ॥ भगवानपि गोविंद उपयेमे कुरु-
रुद्रह ॥ वैदर्भी भीष्मकसुतां श्रियो मात्रां स्वयंवरे ॥ १६ ॥ प्रमथ्य तरसा राज्ञः शाल्वादींश्चैद्यपक्षगान् ॥ पश्यतां सर्वलोकानां तार्क्ष्य-
पुत्रः सुधामिव ॥ १७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ भगवान् भीष्मकसुतां रुक्मिणीं रुचिराननाम् ॥ राक्षसेन विधानेन उपयेम इति श्रुतम् ॥
॥ १८ ॥ भगवन् श्रोतुमिच्छामः कृष्णस्यामितेजसः ॥ यथा मागधशाल्वादीन् जित्वा कन्यामुपाहरत् ॥ १९ ॥ ब्रह्मन् कृष्णक-
थाः पुण्या माध्वीलोकमलापहाः ॥ कोऽनुवृष्येत शृण्वानः श्रुतज्ञो नित्यव्रतनाः ॥ २० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ राजासीद्भी-
ष्मको नाम विदर्भाधिपतिर्महान् ॥ तस्य पंचाभवन्पुत्राः कन्यका च वरानना ॥ २१ ॥ रुक्म्यग्रजो रुक्मरथो रुक्मबाहुरनंतरः ॥
रुक्मकेशो रुक्ममाली रुक्मिण्येषां स्वसा सती ॥ २२ ॥ सोपश्रुत्य मुकुंदस्य रूपवीर्यगुणश्रियः ॥ गृहागतैर्गीयमानास्तं मेने सदृ-
शं पतिम् ॥ २३ ॥ तां बुद्धिलक्ष्णौदार्यरूपशीलगुणाश्रयाम् ॥ कृष्णश्च सदृशीं भार्यां समुद्रोदुं मनो दधे ॥ २४ ॥

पापने मटाडनार अने सर्वदा नवीन लागे एवी भगवाननी कथाओ सांभळतां सांभळवाना सारने जाणनार कयो पुरुष तसि पामे ? ॥ २० ॥ शु-
कदेवजी केहेछे.— विदर्भ देशनो अधिपति भीष्मक नामे मोटो राजा हतो. तेने पांच दीकरा हता अने एक रुडा मोढावाळी दीकरी हती ॥ २१ ॥ सदृशी मोटो रुक्मी नामे हतो अने तेथी नाहाना रुक्मरथ, रुक्मबाहु, रुक्मकेश अने रुक्ममाली नामना पुत्रो हता. एओनी सती बेहे-
ननुं नाम 'रुक्मिणी' हनुं ॥ २२ ॥ घेर आवेला लोको गायन करतां तेओनी पासेथी भगवाननां रूप, पराक्रम, गुण अने लक्ष्मीनी वात सांभळी
रुक्मिणीए भगवाननेज पोताने योग्य पति मान्या ॥ २३ ॥ तेमज भगवाने पण बुद्धि, लक्षण, उदारता, रूप, शील अने गुणोना आश्रयरूप ते रु-
क्मिणीने पोताने योग्य स्त्री मानी तेने परणवानुं मन कऱ्युं ॥ २४ ॥

હે રાજા ! સઘઢાં સંબંધીઓ ં કન્યા ભગવાનનેજ દેવા ઇચ્છતાં હતાં તે છતાં ભગવાનનો દ્વેષ કરનારા રુક્મીં તે વાત બંધ પડાવી તે કન્યાનું શિશુપાલની સાથે સગપણ કરાવ્યું ॥૨૫॥ તે વાત જાણી બહુજ કચવાણાં શ્યામ કટાક્ષવાઢાં રુક્મિણીં વિચાર કરી તુરત પોતાના વિશ્વાસપાત્ર અને સત્યવક્તા ંક બ્રાહ્મણને ભગવાનની પાસે મોકલ્યો ॥ ૨૬ ॥ દ્વારકામાં આવેલા અને દ્વારપાલોં અંદર જવા દીધેલા તે બ્રાહ્મણે સોનાના આસન-પર બેઠેલા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને દીઢા ॥ ૨૭ ॥ બ્રાહ્મણોને માન આપનાર ભગવાને ં બ્રાહ્મણને જોઈ પોતાના આસન ઉપરથી ઉઢી તે આસન ઉપર તેને બેસાડ્યો અને પોતાની જેમ દેવતાઓ પૂજા કરેછે તેમ પોતે ં બ્રાહ્મણની પૂજા કરી ॥ ૨ૢ ॥ તે બ્રાહ્મણે જમીને વિશ્રામ લીધો તે પછી ભગવાને તેની પાસે જઈ પોતાના હાથથી ઢીરે ઢીરે તેના પગ ચાંપતાં ઢીરજથી આપ્રમાણે તેને પૂછ્યું ॥ ૨૯ ॥ ભગવાન પૂછેછે.— હે બ્રાહ્મણોમાં

બંધનામિચ્છતાં દાતું કૃષ્ણાય ભગિનીં નૃપ ॥ તતો નિવાર્ય કૃષ્ણદ્વિરુક્મી ચૈદ્યમમન્યત ॥ ૨૫ ॥ તદવેત્યાસિતાપાંગી વૈદર્ભી દુર્મ-ના ભૃશમ્ ॥ વિચિંત્યાસં દ્વિજં કંચિકૃષ્ણાય પ્રાહિણોદૃતમ્ ॥ ૨૬ ॥ દ્વારકાં સ સમ્ભયેત્ય પ્રતીહારૈઃ પ્રવેશિતઃ ॥ અપશ્યદાદ્યં પુ-રુષમાસીનં કાંચનાસને ॥ ૨૭ ॥ દૃષ્ટ્વા બ્રહ્મણ્યદેવસ્તમવરુહ્ય નિજાસનાત્ ॥ ઉપવેદ્યાર્હ્યાંચકે યથાત્માનં દિવૌકસઃ ॥ ૨ૢ ॥ તં ભુક્તવંતં વિશ્રાંતમુપગમ્ય સતાં ગતિઃ ॥ પાણિનાઽભિમૃશનપાદાવવ્યગ્રસ્તમપૃચ્છત ॥ ૨૯ ॥ કચ્ચિદ્વિજવરશ્રેષ્ઠ ધર્મસ્તે વૃદ્ધસંમતઃ ॥ વર્તતે નાતિકૃચ્છ્રેણ સંતુષ્ટમનસઃ સદા ॥ ૩૦ ॥ સંતુષ્ઠો યર્હિ વર્તેત બ્રાહ્મણો યેન કેનચિત્ ॥ અહીયમાનઃ સ્વાદ્ધર્મીત્સ હ્યસ્યાશ્વિલ-કામધુક્ ॥ ૩૧ ॥ અસંતુષ્ઠોઽસકૃલ્લોકાનામ્નોત્યપિ સુરેશ્વરઃ ॥ અર્કિંચનોઽપિ સંતુષ્ઠઃ શેતે સર્વાંગવિજ્વરઃ ॥ ૩૨ ॥ વિપ્રાન્સ્વલાભસં-તુષ્ઠાન્ સાધૂન્ ભૂતસુહૃત્તમાન્ ॥ નિરહંકારિણઃ શાંતાન્નમસ્યે શિરસાઽસકૃન્ ॥ ૩૩ ॥ કચ્ચિદ્ઃ કુશલં બ્રહ્મન્ રાજતો યસ્ય હિ પ્રજાઃ ॥ સુખં વસંતિ વિષયે પાલ્યમાનાઃ સ મે પ્રિયઃ ॥ ૩૪ ॥

સર્વોત્તમ ! તમારો વૃદ્ધલોકોં સ્વીકારેલો ધર્મ મનમાં સર્વદા સંતોષ રેહેતાં ઘણું કષ્ટ ભોગવ્યા વગર ચાલેછે ? ॥ ૩૦ ॥ પોતાના ધર્મથી અષ્ટ નહિ થતો બ્રાહ્મણ જોકે કાંઈ મઢે તેથી સંતોષ રાશ્ત્રીને વર્તે તો તે ધર્મ તેના સઘઢા મનોરથ પરિપૂર્ણ કરેછે ॥ ૩૧ ॥ જો અસંતોષ હોય તો ઇંદ્રની પદવી મઢતાં પળ લોકોમાં સુખથી ંક ઠેકાણે બેશી શકાતું નથી અને સંતોષ હોય તો નિર્લિક્ષ્ણ છતાં પણ સર્વ અંગમાં તાપરહિત થઈને સુખે રહેછે ॥ ૩૨ ॥ જે બ્રાહ્મણો પોતાની મેઢે મઢતા લાભથી સંતોષ રાશ્ત્રનાર, સ્વધર્મમાં નિષ્ઠાવાઢા, સર્વ પ્રાણિયોના પરમ મિત્ર, અહંકારરહિત અને શાંત હો-ય તેઓને હું વારંવાર મસ્તકથી પ્રણામ કરુંછું ॥ ૩૩ ॥ હે બ્રાહ્મણ ! રાજદ્વારથી તો તમારું કુશલ છે ? જે રાજાના દેશમાં પાલન પામતી પ્રજા સુખથી રેહેછે તે રાજા મને ંયારો થાયછે ॥ ૩૪ ॥

तमे आ महासागरने उत्तरी ज्यांथी अने जे कामनी इच्छाथी अहीं आव्या छो ते सघळी वात जो गुह्य न होय तो अमारी पासे कहो. अमे तमारुं शुं काम करिये ? ॥ ३५ ॥ शुक्कदेवजी केहेछे. — लीलाथी जेणे अवतार धर्च्यो हतो एवा भगवाने एप्रमाणे प्रश्न पूछतां ते ब्राह्मणे सघळी वात क-ही देखाडी ॥ ३६ ॥ [रुक्मिणीए एकांतमां पोताना हाथथी जे पत्र लखीने आष्यो हतो ते पत्र फोडीने भगवानेने देखाडतां भगवाननी आज्ञाथी ते ब्राह्मण वांची संभळावेछे.] रुक्मिणीए लख्युछे के. — हे त्रैलोक्यसुंदर ! हे प्रभु ! सांभळनाराओना काननां छिद्रोथी तेओना हृदयमां पेशी तेओना तापने हरनारा तमारा गुणो अने दृष्टिवाळाओनी दृष्टिओने सर्व मनोरथोना लाभरूप तमारुं रूप सांभळीने लाजवगरनुं मारुं चित्त तमा-रमां लागीं गहुं छे ॥ ३७ ॥ हे मुकुंद ! हे मनुष्योमां सिंहरूप ! आप के जे कुल, शील, रूप, विद्या, अवस्था, धन अने प्रभावथी पोतालुल्यज छो

यतस्वमागतो दुर्गं निस्तीर्येह यदिच्छया ॥ सर्वं नो ब्रूयुह्यं चेत्किं कार्यं करवाम ते ॥ ३५ ॥ एवं संपृष्टसंप्रश्नो ब्राह्मणः परमेष्ठि-ना ॥ लीलागृहीतदेहेन तस्मै सर्वमवर्णयत् ॥ ३६ ॥ ॥ रुक्मिण्युवाच ॥ ॥ श्रुत्वा गुणान् भुवनसुंदर शृण्वतां ते निर्विशय कर्णविवर्हेरर्तोऽगतापम् ॥ रूपं दृशां दृशिमतामखिलार्थलाभं त्वय्यच्युताविशति चित्तमपत्रपं मे ॥ ३७ ॥ का त्वा मुकुंद महती कुलशीलरूपविद्यावयोद्विषणधामभिरासतुल्यम् ॥ धीरा पतिं कुलवती न वृणीत कन्या काले नृसिंह नरलोकमनोभिरामम् ॥ ३८ ॥ तन्मे भवान् खलु वृतः पतिरंग जायामात्मार्षितश्च भवतोऽत्र विभो विधेहि ॥ मा वीरभागमभिमर्शतु चैद्य आराद्रोमायुवन्मृगप-तेर्बलमंबुजाक्ष ॥ ३९ ॥ प्रेतैष्टदत्तनियमव्रतदेवविप्रगुर्वर्चनादिभिरलं भगवान्परेशः ॥ आराधितो यदि गदाग्रज एव पाणिं गृ-ह्णातु मे न दमघोषसुतादयोऽन्ये ॥ ४० ॥

अने मनुष्यलोकना मनने प्यारा लागो एवा छो तेमने सारा कुलनी, उंचा गुणवाळी अने बुद्धिवाळी कयी कन्या विवाहना अवसरमां न वरे ? ॥ ३८ ॥ एटलामाटे हे प्रभु ! हे कमलसरखां नेत्रवाळा ! हुं तमने पति करीने वरी चूकी छुं अने मारो देह आपने अर्पण करेलो छे माटे अहीं पधारीने मने भार्या करो. सिंहना भागने शियाळियानी पेठे, हुं के जे आप महावीरना भागरूप छुं तेने शिशुपाल आवीने तुरत स्पर्श न करे एम थुं जोईए ॥ ३९ ॥ जलाशयादिकनुं निर्माण, अभिहोत्रादि यज्ञ, दान, नियम, व्रत अने देव ब्राह्मण तथा गुरुना पूजनादिकथी परमेश्वर भग-वाननी जो में पूर्वजन्मोमां पण आराधना करी होय तो तमे आवीने मारुं पाणिग्रहण करजो. शिशुपालआदि बीजा कोई करशो नहि ॥ ४० ॥

हे अजित ! विवाहने आगले दिवसे तसे प्रथम गुप्त रीतेज विदर्भ देशमां आवी पछी सेनापतिओथी वींटाइने शिशुपाल तथा जरासंधना सैन्यनुं म-
थन करी नाखतां बलात्कारथी हुं के जेनुं मूल्य [देय] पराक्रमज छे तेने राक्षसविवाहनी रीतिथी परणो ॥ ४१ ॥ 'तुं के जे अंतःपुरनी अंदर
रेहेनारी छो तेने तारा बंधुओने मान्याविना शी रीते परणी शकुं ?' एम तमने शंका आवशे मांटे तेनो उपाय कहुंछुं. विवाहथी पेहेले दिवसे अ-
मारा कुलमां कुलदेवनी यात्रा करवानी रीति छे के जे यात्रामां लम्लीधिली कन्याने गायबहार पार्वतीनां दर्शन करवा जवुं पड़ेछे. [तो त्यां माता-
जीना मंदिरमांथी मारूं हरण करवुं सेहेलुं पडशे.] ॥ ४२ ॥ हे कमलसरखां नेत्रवाळा ! मुदाशिवनी पेटे बीजा महात्मालोको पण पोतानुं अज्ञान
मटाडवानेमांटे जेनां चरणारविंदनी रजमां नाहावाने इच्छेछे एवा आपनी कृपा मने नहि मळे तो मारा प्राणने व्रतथी दुबळा करी नाखी तेओनो

श्वोभाविनि त्वमजितोद्गहने विदर्भान् गुप्तः समेत्य पृतनापतिभिः परीतः ॥ निर्भय्य चैद्यमगर्धेद्रबलं प्रसह्य मां राक्षसेन विधिना-
द्रह वीर्यशुल्काम् ॥ ४१ ॥ अंतःपुरांतरचरीमनिहत्य बंधूंस्त्वामुद्रहे कथमिति प्रवदाम्युप्रायम् ॥ पूर्वैद्युरस्ति महती कुलदेवियात्रा
यस्यां बहिर्नवधूर्गिरिजामुपेयात् ॥ ४२ ॥ यस्यांघ्रिपंकजरजः स्नपनं महांतो वांछंलुमापतिरिवात्मतमोऽपहत्यै ॥ यद्बुजाक्ष न
लभेय भवत्प्रसादं जह्यामसून् व्रतकृशान् शतजन्मभिः स्यात् ॥ ४३ ॥ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ इत्येते गृह्यसंदेशा यदुदेव मयाहताः ॥
विमृश्य कर्तुं यच्चात्र कियतां तदनंतरम् ॥ ४४ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे रुक्मिण्युद्राहे द्विपंचाशत्त-
मोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ वैदर्भ्याः स तु संदेशं निशम्य यदुनंदनः ॥ प्रगृह्य पाणिना पाणिं प्रहसन्निदमब्रवी-
त् ॥ १ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ तथाहमपि तच्चित्तो निद्रां च न लभे निशि ॥ वेदाहं रुक्मिणा द्रेषान्ममोद्राहो निवारितः ॥ २ ॥

त्याग करी दर्ईश. एम वारंवार करतां सैकडो जन्मथी पण आपनी कृपा मेळवची छे ॥ ४३ ॥ ब्राह्मण केहेछे.— हे यादवोमां उत्तम ! आप्रमाणे
आ छाना संदेशा में आपनी पासे वांची संभळाव्या. हवे आ विषयमां जे करवानुं होय तेनो विचार करीने तुरत करो ॥ ४४ ॥ इति श्रीमन्महा-
पुराण भागवतना दशमस्कंधनो बावनमो अध्याय संपूर्ण ॥ ५२ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— भगवाने रुक्मिणीनो संदेशो सांभळी ते ब्राह्मणनो हाथ
पोताना हाथथी झाली हसतां हसतां आप्रमाणे कहुं ॥ १ ॥ भगवान् केहेछे.— एप्रमाणेज मारूं चित्त पण रुक्मिणीमांज लागुं छे अने तेनी वि-
तानेलीधे रातनी निद्रा पण आवती नथी. रुक्मिण् द्वेपनेलीधे मारा विवाहने अटकाव्यो छे ते हुं जाणुंछुं ॥ २ ॥

१ युद्धथी हरण करीने कन्याने परणवी ए राक्षसविवाह केहेवायछे. २ आ त्रेपनमा अध्यायमां अद्भुत कर्म करनारा श्रीकृष्णे विदर्भ देशमां जइने
शत्रुओ जोतां छतां बलात्कारथी रुक्मिणीनुं हरण कन्युं, ए कथा केहेवामां आवशे.

लाकडालुं मथन करी जेम अधिनी शिखाने लावे तेम युद्धमां नीच राजाओनुं मथन करी मने परायण अने निर्दोष अंगवाळी ते रुक्मिणीने हुं
लावीश ॥ ३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— परम दिवसे रात्रिमां रुक्मिणीना विवाहनुं नक्षत्र छे एम जाणी भगवाने पोताना सारथिने कह्युं के—‘ हे
दारुक ! मारा रथने तुरत जोड्य ’ ॥ ४ ॥ शैब्य, सुग्रीव, मेघपुण्य अने बलाहक नामना चार घोडाथी जोडेलो रथ पासे लावीने ते सारथि हाथ
जोडीने आगळ उभो रह्यो ॥ ५ ॥ भगवान् पोते रथमां बेशी तथा ब्राह्मणने साथे बेसाडी घोडाओने उतावळा चलावी ओखा देशमांथी एक रातेज
विदर्भ देशमां गया ॥ ६ ॥ स्नेहेलीधे पुत्रनी इच्छाप्रमाणे चालेलो कुंडिन पुरनो पति भीष्मक राजा पोतानी कन्या शिशुपालने परणावासारू
सघळी धामधूम करवा लाग्यो ॥ ७ ॥ गामना मार्ग, राजमार्ग अने चोवटाओने स्वच्छ करावी तेओमां पाणी छंटाव्यां. स्त्रियो अने पुरुषोए

तामानयिष्य उन्मथ्य राजन्यापसदान्मृधे ॥ मत्परामनवद्यांगीमेधसोऽग्निशिखामिव ॥ ३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ उ-
द्राहर्क्षं च विज्ञाय रुक्मण्या मधुसूदनः ॥ रथः संयुज्यतामाशु दारुकेत्याह सारथिम् ॥ ४ ॥ स चाश्वैः शैब्यसुग्रीवमेघपुण्य-
बलाहकैः ॥ युक्तं रथमुपानीय तस्थौ प्रांजलिग्रतः ॥ ५ ॥ आरूढ्य स्यंदनं शौरिर्द्रिजमारोप्य तूर्णैः ॥ आनतर्दिकरात्रेण
विदर्भानगमद्भयैः ॥ ६ ॥ राजा स कुंडिनपतिः पुत्रस्नेहवशं गतः ॥ शिशुपालाय स्वां कन्यां दास्यन्कर्णयकारयत् ॥ ७ ॥
पुरं संमृष्टसंस्तिक्तमार्गस्थ्याचतुष्पथम् ॥ चित्रचजपताकाभिस्तोरणैः समलंकृतम् ॥ ८ ॥ सगंधमाल्याभरणैर्विरजोऽबरश्रुषितैः ॥
जुष्टं स्त्रीपुरुषैः श्रीमद्भृहैरगुरुद्विपितैः ॥ ९ ॥ पितृन्देवान्समभ्यर्च्य विप्रांश्च विधिवन्नृप ॥ भोजयित्वा यथान्यायं वाचयामास
मंगलम् ॥ १० ॥ सुस्नातां सुदतीं कन्यां कृतकौतुकमंगलाम् ॥ अहतांशुकयुग्मेन श्रुषितां श्रूषणोत्तमैः ॥ ११ ॥ चक्रुः साम-
ग्यं जुर्मत्रैर्वचा रक्षां द्विजोत्तमाः ॥ पुरोहितोऽथर्वविद्वै जुहाव ग्रहशान्तये ॥ १२ ॥ हिरण्यरूप्यवासांसि तिलांश्च गुडमिश्रितान् ॥
प्रादाद्धेनुश्च विप्रेभ्यो राजा विधिविदां वरः ॥ १३ ॥

माला, सुगंध, पुष्प, आभरण अने स्वच्छ वस्त्रोथी शणगार कन्या. घेरघेर अगरुना धूपनी शोभा थई रही. विचित्र ध्वजा, पताका अने तोरणोथी
नगर शणगाऱ्युं ॥ ८ ॥ ९ ॥ पितृ अने देवताओनी विधिसहित पूजा करी तथा ब्राह्मणने योग्य रीते जमाडी स्वस्तिवाचन कराववा लाग्यो ॥ १० ॥
सारा दांतवाळी कन्याने सारी पेटे नवरात्री, कौतुकथी विवाहसूत्र पेहराववानुं मंगल करी अने बे नवां वस्त्र तथा उत्तम भूषणो पेहरावी स्वस्तिवाचन
कराव्युं ॥ ११ ॥ उत्तम ब्राह्मणोए ऋग्वेद, यजुर्वेद तथा सामवेदना मंत्रोथी कन्यानी रक्षा करी. अथर्व वेदना मंत्रोने जाणनार गोरे ग्रहशान्तिने
माटे होम कन्यो ॥ १२ ॥ विधि जाणनाराओमां उत्तम भीष्मक राजाए ब्राह्मणोने सोनां, रूपां, वस्त्र, तल, गोळ अने गायोनां दान दीथां ॥ १३ ॥

ए प्रमाणेज चेदीना पति दमघोष राजाए पण पोताना पुत्र शिशुपालनेमाटे मंत्र जाणनारा ब्राह्मणोनी पासे सघळुं विवाहने योग्य कर्म कराव्युं ॥ १४ ॥ पछी मद झरनारा हाथी, सोनानी मालाओवाळा रथ, प्यादा अने घोडाओनी भीडाभीडवाळां सैन्योथी वीटाइने कुंडिनपुरमां गयो ॥ १५ ॥ विदर्भदेशना पति भीष्मक राजाए ते दमघोषनुं सामैयुं करी तथा सत्कार करी प्रीतिथी करावी राखेलां बीजा घरमां उतारो आप्यो ॥ १६ ॥ शाल्व, जरासंध, दंतवक्त्र, विदूरथ अने पौंड्रकआदि शिशुपालना पक्षना हजारो राजाओ के जेओ श्रीकृष्ण तथा बलभद्रना शत्रु हता तेओ सज्ज थइने ए जानमां आव्या हता. ‘बलभद्रादिक यादवोथी वींटाएलो कृष्ण जो अहीं आवीने कन्यानुं हरण करशे तो ते कन्या शिशुपालने अपाववासारू सघळा एक थइने कृष्णनी साथे युद्ध करशुं’ एवो दृढ निश्चय करी पोतपोतानां सघळां सैन्य अने वाहनोने साथे लईए सर्व राजा-

एवं चेदिपती राजा दमघोषः सुताय वै ॥ कारयामास मंत्रज्ञैः सर्वमभ्युदयोचितम् ॥ १४ ॥ मदच्युद्भिर्गजानीकैः स्यंदनैर्ह-
ममालिभिः ॥ पत्न्यश्वसंकुलैः सैन्यैः परीतः कुंडिनं ययौ ॥ १५ ॥ तं वै विदर्भाधिपतिः समभ्येत्याभिपूज्य च ॥ निवेशयामा-
स मुदा कल्पितान्यनिवेशने ॥ १६ ॥ तत्र शाल्वो जरासंधो दंतवक्त्रो विदूरथः ॥ आजगमुश्चैद्यपक्षीयाः पौंड्रकाद्याः सहस्रशः ॥
॥ १७ ॥ कृष्णरामद्विषो यत्ताः कन्यां चैद्याय साधितुम् ॥ यद्यागत्य हरेत्कृष्णो रामाद्यैर्यदुर्भिवृतः ॥ १८ ॥ योत्स्यामः संहता-
स्तेन इति निश्चितमानसाः ॥ आजगमुर्भुजः सर्वे समग्रबलवाहनाः ॥ १९ ॥ श्रुत्वैतद्भगवान् रामो विपक्षीयनृपोद्यमम् ॥ कृ-
ष्णं चैकं गतं हतुं कन्यां कलहशंकितः ॥ २० ॥ बलेन महता सार्धं भ्रातृस्नेहपरिभुतः ॥ त्वरितः कुंडिनं प्रागाद्रजाश्वरथपत्तिभिः ॥ २१ ॥
भीष्मकन्या वरारोहा कांक्षत्यागमनं हरेः ॥ प्रत्यापत्तिमपश्यंती द्विजस्याचिंतयत्तदा ॥ २२ ॥ अहो त्रियामांतरित उद्वाहो मे-
ऽप्यराधसः ॥ नागच्छत्यरविदाक्षो नाहं वेदयत्र कारणम् ॥ २३ ॥

ओ आव्या हता ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ आवी रीतनो शत्रुना पक्षना राजाओनो उद्यम सांभळी अने कन्यानुं हरण करवा श्रीकृष्णने एकला गएला जाणी कजियानी शंकाथी बलभद्र पण हाथी, घोडा, रथ अने प्यादाओनुं मोटुं सैन्य लइ भाइना स्नेहथी व्याप्त थवानेलीधे तुरत कुंडिनपुरमां आव्या ॥ २० ॥ २१ ॥ सुंदर शरीरवाळी भीष्मक राजानी कन्या रुक्मिणी के जे भगवानना आववानी वाट जोतां हतां ते पोते मोकलेला ब्राह्म-
णने पाछो आव्यो नहि देखीने ते समयमां चिंता करवा लाग्यां के-‘अहो ! हुं के जे मंदभाग्यवाळी छुं तेना विवाहने एकज गत आडी रही अने हजीसुधी भगवान् आवता नथी; आ विषयनुं कारण मारा जाणत्रामां आवतुं नथी ॥ २२ ॥ २३ ॥

मारो संदेशो लई जनार ते ब्राह्मण पण हजीसुधी पाछो आवतो नथी. मारूं पाणिग्रहण करवामां सज्ज थइने रखेने पछी कांई मारामां दोष जाण-
वामां आवतां निर्दोष भगवान् रोकाई गया होय !! ॥ २४ ॥ हुं के जे भाग्यरहित छुं तेने विधाता, सदाशिव अथवा सदाशिवनां पत्नी सती पार्वती-
देवी विमुख होवाथी रखेने ते भगवान् कांई मार्गमांज अडचण पडवाथी रोकाई गया होय !' ॥ २५ ॥ आप्रमाणे विचार करतां अने जेनुं मन भ-
गवानमांज लागी रहुं एवां ते रुक्मिणी 'हजी भगवानने आववानो समय थयो नथी' एम मानी कांइक धारणा मळतां आंसुनां टीपांओथी व्याकुल
थएली पोतानी आंखोने वीची गयां ॥ २६ ॥ हे राजा ! एवी रीते ते रुक्मिणी भगवानना आववानी वाट जोतां हातां त्यां तेमनां प्रिय सूचवनारां
डाबो साथळ, डाबो हाथ अने डाबी आंख फरक्यां ॥ २७ ॥ तेटलीवारमांज भगवाने मोकलेलो तेज ब्राह्मण आव्यो अने तेणे अंतःपुरमां रेहेनार
ते राजकुंवरीने तेवी स्थितिमां दीठां ॥ २८ ॥ स्वस्थ रीते चाल्या आवता अने जेनुं मोहुं राजी थनुं हतुं एवा ते ब्राह्मणने जोई 'दूत काम करी

सोऽपि नावर्ततेऽद्यापि मत्संदेशहरो द्विजः ॥ अपि मय्यनवद्यात्मा दृष्ट्वा किंचिज्जुगुप्सिम् ॥ मर्याणिग्रहणे नूनं नायाति हि कृतो-
द्यमः ॥ २४ ॥ दुर्भगाया न मे धाता नानुकूलो मेहेभ्यः ॥ देवी वा विमुखा गौरी रुद्राणी गिरिजा सती ॥ २५ ॥ एवं चिंतयती
बाला गोविंदद्वतमानसा ॥ न्यमीलयत कालज्ञा नेत्रे चाश्रुकलाकुले ॥ २६ ॥ एवं वच्चाः प्रतीक्षत्या गोविंदागमनं नृप ॥ वाम ऊ-
रुर्भुजो नेत्रमस्फुरन् प्रियभाषिणः ॥ २७ ॥ अथ कृष्णविनिर्दिष्टः स एव द्विजसत्तमः ॥ अंतःपुरचरीं देवीं राजपुत्रीं ददर्श ह
॥ २८ ॥ सा तं प्रहृष्टवदनमव्यग्रात्मगतिं सती ॥ आलक्ष्य लक्षणाभिज्ञा समपृच्छच्छुचिस्मिता ॥ २९ ॥ तस्या आवेदयत्यासं शशं-
स यदुनंदनम् ॥ उक्तं च सत्यवचनमात्मोपनयनं प्रति ॥ ३० ॥ तमागतं समाज्ञाय वैदर्भी हृष्टमानसा ॥ न पश्यंती ब्राह्मणाय प्रि-
यमन्यन्ननाम सा ॥ ३१ ॥ प्राप्तौ श्रुत्वा स्वदुहितुरुद्धाहंप्रेक्षणीत्सुकौ ॥ अभ्ययान्नूर्यघोषेण रामकृष्णौ समर्हणैः ॥ ३२ ॥

आव्यो छे के नहि' ए वातने तेना लक्षण उपरथीज जाणी जनारां रुक्मिणीए मनोहर रीते हसीने ते ब्राह्मणने पूछ्युं ॥ २९ ॥ ए ब्राह्मणे भगवान्
आवी पोहोच्यानी तथा तेमणे पाणिग्रहण करवानुं जे सत्य वचन आप्युं हतुं तेनी सघळी वात रुक्मिणीने कही संभळावी ॥ ३० ॥ भगवानने
आव्या जाणी राजी थएलां रुक्मिणीए एवी सर्वोत्तम वधामणीमां देवा जेवी दीजी कोई प्रिय वस्तु नहि देखतां ए ब्राह्मणने नमस्कार कऱ्यो. [हुं
के जे लक्ष्मीनो अवतार छुं तेने जेओ नमे तेओने पण सघळी संपत्तिओ मळे लारे हुं पोते जेने नमुं तेने शी मणा रेहे ? एवा विचारथी तेने
लायक बीजी कोई वस्तु नहि देखतां रुक्मिणीए पोते प्रणाम कऱ्यो] ॥ ३१ ॥ श्रीकृष्ण तथा बलभद्रने पोतानी दीकरीनो विवाह जोवाना
उत्साहथी आवेला सांभळी भीष्मक राजाए पूजनना पद्मार्थो लई गाजनेवाजते तेओनुं सामैयुं कऱ्युं ॥ ३२ ॥

મધુપર્ક, સ્વચ્છ વસ્ત્રો તથા મનગમતી મેટો લાવીને વિધિસહિત તેઓનો સત્કાર કર્યો ॥ ૩૩ ॥ મોટી બુદ્ધિવાળા મીષ્મક રાજાએ સારો ઉતારો આપી તેઓની તથા તેઓનાં અનુચરો અને સૈન્યોની યથાયોગ્ય મેહેમાની કરી ॥ ૩૪ ॥ એ પ્રમાણે જ જેઓ બીજા રાજા આવ્યા હતા તેઓની પણ તેઓનાં બલ પરાક્રમ, અવસ્થા અને એશ્વર્યના પ્રમાણમાં યોગ્ય પદાર્થોથી મેહેમાની કરી ॥ ૩૫ ॥ કુંડિનપુત્રનાં રેહેવાશીઓ મગવાનને આવ્યા સાંભળી ત્યાં આવીને પોતાના નેત્રરૂપ અંજલિથી તેઓનાં મુખારવિંદને પીવા લાગ્યાં અને કેહેવા લાગ્યાં કે— “રુક્મિણીજ આની સ્ત્રી થવાને યોગ્ય છે, વીજી કોઈ નહિ. અને નિર્દોષ અંગવાળા આ [શ્રીકૃષ્ણજ] રુક્મિણીના પતિ થવાને યોગ્ય છે ॥ ૩૬ ॥ આપણું કાંઈ પુણ્ય હોય અને તેથી પરમેશ્વર પ્રસન્ન થઈને અનુગ્રહ કરવાના હોય તો ‘આ શ્રીકૃષ્ણ રુક્મિણીનું પાણિગ્રહણ કરે’ એજ અનુગ્રહ કરજો ” ॥ ૩૮ ॥ એ પ્રમાણે પ્રેમથી બંધાણાં લોકો વાતો ક-

મધુપર્કમુપાનીય વાસાંસિ વિરંજાસિ ચ ॥ ઉપાયનાન્યમીષ્ટાનિ વિધિવત્સમપૂજયત્ ॥ ૩૩ ॥ તયોર્નિવેશનં શ્રીમદુપકલ્પ્ય મહામ-
તિઃ ॥ સૈન્યયોઃ સાનુગયોરાતિથ્યં વિદ્ધે યથા ॥ ૩૪ ॥ એવં રાજાં સમેતાનાં યથાવીર્યં યથાવયઃ ॥ યથાવલં યથાવિત્તં સર્વેઃ કામૈઃ
સમર્હયત્ ॥ ૩૫ ॥ કૃષ્ણમાગતમાકર્ણ્ય વિદર્ભપુરવાસિનઃ ॥ આગત્ય નેત્રાંજલિભિઃ પપુસ્તન્મુખાંકજમ્ ॥ ૩૬ ॥ અસ્યૈવ માર્યા મ-
વિતું રુક્મિણ્યર્હતિ નાપરા ॥ અસાવપ્યનવદ્યાત્મા મૈષ્યાઃ સમુચિતઃ પતિઃ ॥ ૩૭ ॥ કિંચિત્સુચરિતં યત્નસ્તેન તુષ્ટિભિલોકકૃત્ ॥
અનુશ્લઘાતુ શ્લઘાતુ વૈદર્ભ્યોઃ પાણિમચ્યુતઃ ॥ ૩૮ ॥ એવં પ્રેમકલાવદ્ધા વદંતિ સ્મ પુરોક્તસઃ ॥ કન્યા ચાંતઃપુત્રપ્રાગાદ્રૈયુષાંઽવિ-
કાલયમ્ ॥ ૩૯ ॥ પન્થ્યાં વિનિર્થયૌ દ્રષ્ટું ભવાન્યાઃ પાદપહ્લવમ્ ॥ સા ચાનુધ્યાયતી સમ્યદ્મુકુંદચરણાંબુજમ્ ॥ ૪૦ ॥ યતવા-
ઙ્ગાતૃભિઃ સાર્ધં સસ્વીભિઃ પરિવારિતા ॥ ગુપ્તા રાજમૈટૈઃ શૂરૈઃ સન્નદૈરુદ્ધતાયુધૈઃ ॥ મૃદંગશંખપણવાસ્તૂર્ભેર્યશ્ચ જઘ્નિરે ॥ ૪૧ ॥
નાનોપહારવલિભિર્વારમુલ્યાઃ સહસ્રશઃ ॥ સગંધવસ્ત્રાભરણૈર્દિજપત્ન્યઃ સ્વલંકૃતાઃ ॥ ૪૨ ॥

રતાં હતાં તેટલી વારમાં ઘણા યોદ્ધાઓના રક્ષણ તલે કન્યા પણ અંબાજીના મંદિરમાં જવાસારૂ અંતઃપુરમાંથી વહાર નીકળ્યાં ॥ ૩૯ ॥ અંબા-
જીનાં ચરણારવિંદનું દર્શન કરવાસારૂ પગથીજ ચાલ્યાં જતાં તે રુક્મિણીના મનમાં મગવાનનાં ચરણારવિંદનું ધ્યાનજ સારીરીતે લાગ્યું હતું
॥ ૪૦ ॥ માતાઓ સાથે હતી, મૌનવ્રત રાણું હતું અને સસ્વીઓ ચારેકોર વીટીને ચાલતી હતી. શૂર, સજ્જ અને જેઓએ આયુધ ઉપાડ્યાં હતાં એવા
યોદ્ધાઓ રક્ષણ કરતા આવતા હતા. મૃદંગ, શંખ, પણવ, તૂરી અને મેરીઓ વાગતાં હતાં ॥ ૪૧ ॥ હજારો ઉત્તમ વેશ્યાઓ અનેક પ્રકારના ઉ-
પહાર અને બલિઓ લઈને સાથે આવતી હતી તેમજ માલા, મુગંધ, વસ્ત્ર અને આભરણોથી શણગારેલી વ્રાહ્મણોની સ્ત્રિયો પણ સાથે હતી ॥ ૪૨ ॥

गाता तथा स्तुति करता गवैयाओ, वाजां वगाडनारा सूत, मागध अने बंदिजनो ए कन्याने वींटलाईने जता हता ॥ ४३ ॥ देवीना मंदिरनी पसे आवी, हाथपग धोई, आचमन लई पवित्रताथी तथा धीरजथी कन्याए देवीना मंदिरमां प्रवेश कन्यो ॥ ४४ ॥ विधि जाणनारी ब्राह्मणोनी वृद्ध स्त्रियोए ते कन्याने सदाशिव सहित देवी पार्वतीना चरणमां प्रणाम कराव्या ॥ ४५ ॥ 'हे अंबिका ! पोतानां संतानोसहित अने परम मंगलरूप आपने हुं वारंवार प्रणाम करूंछुं. श्रीकृष्ण भगवान् मारा पति थाय एवी मारा उपर आप कृपा करजो' ॥ ४६ ॥ आ मंत्र बोलीने जल, गंध, अक्षत, धूप, वस्त्र, माला, फूल, आभरण, अनेक प्रकारना उपहार, बलि अने दीपमालाओथी कन्याए नोखनोखी पूजा करी ॥ ४७ ॥ सौभाग्यवती ब्राह्मणोनी स्त्रियोए पण ते पदार्थोथी तथा मीटुं, मालपुवा, तांबूल, कंठसूत्र, फल अने शेलडीओथी देवीनी पूजा करी ॥ ४८ ॥ ते स्त्रियोए रुक्मिणीने शेषा आपी तथा आशीर्वाद दीधा.

गायंतश्च सुवंतश्च गायका वाद्यवादकाः ॥ परिवार्यं वधूं जग्मुः सूतमागधबंधिनः ॥ ४३ ॥ आसाद्य देवीसदनं धौतपादकरांबुजा ॥ उपस्पृश्य शुचिः शांता प्रविवेशां विकां गतिकम् ॥ ४४ ॥ तां वै प्रवयसो बालां विधिज्ञा विप्रयोषितः ॥ भवानीं वंदयांचक्रुर्भवपत्नीं भवान्विताम् ॥ ४५ ॥ नमस्ये त्वांबिकेऽभीक्ष्णं स्वसंतानयुतां शिवाम् ॥ भ्रूयात्पतिर्मे भगवान् कृष्णस्तदनुमोदताम् ॥ ४६ ॥ अद्भिर्गधाक्षतैर्धूपैर्वासः सञ्चाल्यभूषणैः ॥ नानोपहारबलिभिः प्रदीपावलिभिः पृथक् ॥ ४७ ॥ विप्रस्त्रियः पतिमतीस्तथा तैः समभूजयन् ॥ लवणापूपतांबूलकंठसूत्रफलेक्षुभिः ॥ ४८ ॥ तस्यै स्त्रियस्ताः प्रददुः शेषां युयुजुर्गशिषः ॥ ताभ्यो देव्यै नमश्चक्रे शेषां च जग्दहे वधूः ॥ ४९ ॥ मुनिव्रतमथ त्यक्त्वा निश्चक्रामां विकाग्रहात् ॥ प्रगृह्य पाणिना भृत्यां रत्नमुद्रोपशोभिना ॥ ५० ॥ तां देवमायामिव वीरमोहिनीं सुमध्यमां कुंडलमंडिताननाम् ॥ श्यामां नितंबार्पितरत्नमेखलां व्यंजस्तनीं कुंतलशंकितेक्षणाम् ॥ ५१ ॥

रुक्मिणीए पण ब्राह्मणीओने अने देवीने प्रणाम कन्या तथा शेषा लीधी ॥ ४९ ॥ पछी मौनव्रत छोडी दई रत्ननी वींटीओथी शोभी रहेला हाथथी दासीनो हाथ झाली ते कन्या देवीना मंदिरमांथी बहार नीकळ्यां ॥ ५० ॥ देवताओनी मायानी पेठे वीर लोकोने मोह करनारां, सारी कटीवाळां, कुंडलथी शोभीता मुखवाळां, जुवान्, नितंब उपर रत्ननी कटिमेखलावाळां, उपडतां स्तनवाळां, जाणे केशनी शंकाथी होय तेम चपल नेत्रवाळां, स्वच्छ मंदहास्यवाळां, घोलासरखा नीचला होठनी कांतिथी जेना दांतरूपी मोगरानां फूल रातां हतां एवां, हंसना सरखी चालवाळां अने शब्द करतां सुंदर झांझरनी दीसिथी शोभी रहेला पगथी चालतां ते रुक्मिणीने जोईने तेणे उत्पन्न करेला कामदेवथी पीडाएला यशस्वी वीरलोको के जेओ त्यां भेळा थया हता तेओ सघळा मोह पामी गया. चालवाना मिपथी पंतानी शोभा भगवानने देखाडती त्यां ते रुक्मिणीने जोईने सघळा राजाओ तेनां उदार

हसवां अने लाजसहित जोवांथी चित्त हराई जतां हथियार छोडी दर्ई मूढ थईने हाथी, रथ तथा घोडाओ उपरथी पडवा लाग्या ॥ ५३ ॥ ५२ ॥
 ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ पोतानां चरणकमलने धीरे धीरे चलावतां अने ते समयमां भगवानना आवी पोहोचवानी वाट जोतां ते रुक्मिणीए डाबा हाथना नखवते पोताना केश उंचा करीने नेत्रनी अणीओथी त्यां आवेला राजाओने लाजथी जोया. त्यां तुरत भगवान् जोवामां आव्या ॥ ५५ ॥ ए राज-
 कन्या रथ उपर चडवा जतां हतां तेटली वारमां श्रीकृष्णे सघळा शत्रुओ जोई रेहेतां तेमुनं हरण कन्युं. श्रीकृष्ण भगवान् राजाओनो पराभव क-
 री ते कन्याने पोताना गरुडना चिह्नवाळा रथमां बेसाडी, जेम शियाळियाना टोळामांथी पोतानो भाग लईने सिंह जाय तेम त्यांथी बलभद्रआदि

शुचिस्मितां बिंबफलाधरद्युतिशोणायमानद्रिजकुंदकुब्जालाम् ॥ पदा चलतीं कलहंसगामिनीं सिंजत्कलानूपुरधामशोभिना ॥ ५२ ॥
 विलोक्य वीरा मुमुहुः समागता यशस्विनस्तत्कृतहृच्छयार्दिताः ॥ ५३ ॥ यां वीक्ष्य ते नृपतयस्तदुदारहासव्रीडावलोकहतचेतस उ-
 द्भिस्तान्नाः ॥ पेतुः क्षितौ गजरथाश्वगता विमूढा यात्राच्छलेन हरयेऽर्पयतीं स्वशोभाम् ॥ ५४ ॥ सैनं शनैश्चलयती चलपद्मको-
 शौ प्राप्तिं तदा भगवतः प्रसमीक्षमाणा ॥ उत्सार्य वामकरजैरलकानपंगैः प्राप्तान् द्विद्वैक्षत नृपान्ददृशेऽच्युतं सा ॥ ५५ ॥ तां रा-
 जकन्यां रथमारुरुक्षतीं जहार कृष्णो द्विषतां समीक्षताम् ॥ रथं समारोप्य सुपर्णलक्षणं राजन्यचक्रं परिभूय माधवः ॥ ततो ययौ
 रामपुरोगमैः शनैः सुगालमध्यादिव भागहृद्धरिः ॥ ५६ ॥ तं मानिनः स्वाभिभवं यशःक्षयं परं जरासवशा न नेहि ॥ अहो धिग-
 स्मान्यश आत्तर्धान्विनां गोपैर्हतं केसरिणां मृगैरिव ॥ ५७ ॥ इति श्रीभागवते म० द० उत्तरार्धे रुक्मिणिहरणं नाम त्रिपंचाशत्तमोऽध्या-
 यः ॥ ५३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ इति सर्वे सुसंरब्धा वाहानारुह्य दंशिताः ॥ स्वैः स्वैर्वलैः परिकांता अन्वीयुर्धृतकार्मुकाः ॥ १ ॥

यादवोनी साथे धीरे धीरे चाल्या ॥ ५६ ॥ जरासंधना वशमां रेहेनारा वीजा अभिमानी राजाओ कीर्त्तिने। क्षय करनारा ए पोताना पराभवने सहन करी शक्या नहि अने केहेवा लाग्या के- अहो ! आपणना हाथमां हथियारो छतां जेम केसरीओना यशने मृग लई जाय तेम आ-
 पणना यशने गोवाळीआओ लई गया. आपणने धिक्कार छे ॥ ५७ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो त्रेपनमो अध्याय संपूर्ण ॥ ५३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - ए प्रमाणे क्रोधना आवेशथी वाहनो उपर वेशी, कवचो पेहेरी तथा धनुषो हाथमां लई पोतपोताना सैन्योथी वी-
 टाएला सघळा राजाओ भगवाननी पछवाडे दोड्या ॥ १ ॥ ॥ ॥

१ आ चोपनमा अध्यायमां भगवाने शत्रुना पक्षना राजाओने जीती तथा रुक्मिने विरुप करी द्वारकामां रुक्मिणीनुं पाणिग्रहण कन्युं, ए कथा केहेवामां आवशे.

हे राजा ! ए लोकोने आवता जोई यादवोना सैन्यना यूथपतिओ पोताना धनुषोनो टंकार करी तेओनी सामा थई उभा ॥ २ ॥ घोडा, हाथी अने रथो उपर बेसवामां बहुज निपुणतावाळा ए राजाओ, जेम वादळां पर्वतोउपर पाणिनी वृष्टि करे तेम यादवोउपर बाणोनी वृष्टि करवा लाग्या ॥३॥ रुक्मिणी पोताना पतिना सैन्यने बाणनी वृष्टिओथी टंकाएलुं जोई भयथी विह्वल नेत्रवडे लाजभरेली रीते भगवानना मुखने जोवा लाग्यां ॥ ४ ॥ भगवाने हस्मीने कहुं के- 'हे मुंदर नेत्रवाळां ! बीशो नहि. तमारा संबंधिओना हाथथी हमणांज आ शत्रुओनुं सैन्य नाश पामशे ॥ ५ ॥ ए राजाओना पराक्रमने नहि सहन करता गद अने बलभद्रआदि यादवो बाणोथी ते शत्रुओना हाथी, घोडा अने रथोने तोडवा लाग्या ॥ ६ ॥ रथ, घोडा अने हाथी-ओपर बेंटेला गोद्धाओनां कुंडल, किरिट तथा पाघडीओसहित करोडो माथां धरतीपर पड्यां ॥ ७ ॥ तरवार, गदा अने धनुष सहित हाथ, लांबा

तानापतत आलोक्य यादवानीकयूथपाः ॥ तस्थुस्तत्संमुखा राजन् विस्फूर्ज्य स्वधनूंषि ते ॥ २ ॥ अश्वपृष्ठे गजस्कंधे रथो-
पस्थे च कोविदाः ॥ मुमुचुः शरवर्षाणि मेघा अद्रिष्वपो यथा ॥ ३ ॥ पत्युर्वलं शरासारैश्छन्नं वीक्ष्य सुमध्यमा ॥ सव्रीडमैक्षत्त-
द्रकं भयविह्वललोचना ॥ ४ ॥ प्रहस्य भगवानाह मा स्म भैर्यामलोचने ॥ विनश्यत्यधुनैवैतत्तावकैः शात्रवं बलम् ॥ ५ ॥ तेषां
तद्विक्रमं वीरा गदसंकर्षणादयः ॥ अमृष्यमाणा नाराचैर्जघ्नुर्हयगजान् रथान् ॥ ६ ॥ पेतुः शिरांसि रथिनामश्विनां गजिनां
भुवि ॥ सकुंडलकिरीटानि सोष्णीपाणि च कीटिशः ॥ ७ ॥ हस्ताः सासिगदेष्वासाः करभा ऊर्वोऽघ्रयः ॥ अश्वाश्चतरना-
गोष्पस्वरमर्त्यशिरांसि च ॥ ८ ॥ हन्यमानवलीनीका वृष्णिभिर्जयकांक्षिभिः ॥ राजानो विमुखा जग्मुर्जरासंधपुरःसराः ॥ ९ ॥
शिथुपालं समभ्येत्य हतदारमिवातुरम् ॥ नष्टत्विं गतोत्साहं शुष्यद्वदनमबुवन् ॥ १० ॥ भो भोः पुरुषशार्दूल दौर्मनस्यमिदं
त्यज ॥ न प्रियाप्रिययो राजन् निष्ठा देहिषु दृश्यते ॥ ११ ॥ यथा दारुमयी योषिन्नृत्यते कुहकेच्छया ॥ एवमीश्वरतंत्रो-
यमीहते सुखदुःखयोः ॥ १२ ॥

हाथवाळां कांडां, साथळ, पग, घोडा, खच्चर, हाथी, उंट, गंधेडां तथा मनुष्योनां माथां पडवा लाग्यां ॥ ८ ॥ जयने इच्छनारा यादवोए जेओनां सैन्योने मारवाज मांड्यां एवा जरासंधादिक राजाओ विमुख थईने चाल्या गया ॥ ९ ॥ शिशुपाल के जेनी कांति नाश पामी हती, उत्साह जतो रह्यो हतो, मोहोडं सुकातुं हतुं अने जाणे पोतानी परणेली स्त्री हराई गई होय तेम आतुर थयो हतो तेने मळीने ते राजाओए कहुं के- 'हे पुरुषोमां सिंहरूप ! आ विषयनो खेद छोडी दे. हे राजा ! प्राणियोमां प्रिय के अप्रियनी स्थिरता देखातीज नथी ॥ १० ॥ ११ ॥ जेम लाकडानी पूतळी, नचावनारा ढोंगीनी इच्छाप्रमाणे नाचेछे तेम सघळां प्राणियोः ईश्वरना तंत्रमां रहीने मुख-दुःख पाम्या करेछे ॥ १२ ॥

हुं कृष्णना हाथथी सत्तरवार त्रेवीश अक्षौहीणीओनी साथे हारी गयो हतो अने केवल एकवार ज जीत्योछुं तोपण जगतने अदृष्टयुक्त कालथी खेचातुं जाणी कदीपण शोक करतो नथी अने राजीपण थतो नथी ॥ १३ ॥ १४ ॥ हमणां पण आपणे सघळा के जेओ वीरलोकोना यूथपतिओना पण यूथपति छिये तेओ कृष्णे पोळला अने थोडां सैन्यवाळा यादवोना हाथथी हारी गया ॥ १५ ॥ हमणां शत्रुओ पोताने काल अनुकूल होवानेलीधे जीती गया अने हवे ज्यारे आपणे काल अनुकूल थशे ल्यारे आपणे जीतीशुं ॥ १६ ॥ एप्रमाणे मित्रोए समजावतां शिशुपाल पोताना अनुचरोसहित पोताना पुरमां गयो अने मरतां अवशेष रहेला ते राजाओ पण पोतपोताना नगरोमां गया ॥ १७ ॥ बेननो जे राक्षसविवाह थयो तेने नहि खमी शक्तो अने कृष्णनो शत्रु बलवान् रुक्मी तो एक अक्षौहीणी सेना साथे लईने भगवाननी पाछळ गयो ॥ १८ ॥ असहनतावाळा, मोटा हाथवाळा अने क्रोधपामेला

शौरे: सप्तदशाहं वै संयुगानि पराजितः ॥ त्रयोविंशतिभिः सैन्यैर्जिग्य एकमहं परम् ॥ १३ ॥ तथाऽप्यहं न शोचामि न प्रह्वयामि कर्हिचित् ॥ कालेन देवयुक्तेन जानन्विद्रावितं जगत् ॥ १४ ॥ अथुनापि ययं सर्वे वीरयूथपयूथपाः ॥ पराजिताः फल्युतैर्त्रैयदुभिः कृष्णपालितैः ॥ १५ ॥ रिपवो जिग्युरधुना काल आत्मानुसारिणि ॥ तदा ययं विजेष्यामो यदा कालः प्रदक्षिणः ॥ १६ ॥ एवं प्रबोधितो मित्रैश्चैद्योगात्सानुगः पुरम् ॥ हतशेषाः पुनस्तेऽपि ययुः स्वं स्वं पुरं नृपाः ॥ १७ ॥ रुक्मी तु राक्षसोद्गाहं कृष्णद्विडसहन्स्वसुः ॥ पृष्ठतोऽन्वगमत्कृष्णमक्षौहिण्या वृतो बली ॥ १८ ॥ रुक्मयमर्षी सुमंरन्धः शृण्वतां सर्वभुजाम् ॥ प्रतिजज्ञे महाबाहुर्दशितः सशरासनः ॥ १९ ॥ अहत्वा समरे कृष्णमप्रत्यूह्य च रुक्मिणीम् ॥ कुण्डिनं न प्रवेक्ष्यामि सत्यमेतद्रवीमि वः ॥ २० ॥ इत्युक्त्वा रथमारुह्य सारथिं प्राह सत्वरः ॥ नोदयाथान्यतः कृष्णस्तस्य मे संयुगं भवेत् ॥ २१ ॥ अद्याहं निशितैर्वर्णैर्गोपालस्य सुदुर्मतेः ॥ नेष्ये वीर्यमदं येन स्वप्ना मे प्रमभं हता ॥ २२ ॥ विक्रथमानः कुमतिरीश्वरस्याप्रमाणवित् ॥ रथैर्नैकेन गोविंदं तिष्ठ तिष्ठेतथाह्वयत् ॥ २३ ॥

रुक्मिणए कवच पेहेरी तथा धनुष हाथमां लई सघळा राजाओ सांभळतां प्रतिज्ञा करी के—‘युद्धमां कृष्णने मान्या विना अने रुक्मिणीने पाछी लाव्या विना हुं कुण्डिनपुरमां प्रवेश नहि करूं. तमारी पासे हुं आ सांची प्रतिज्ञा करूंछुं’ ॥ १९ ॥ २० ॥ आ प्रमाणे बोली रथमां बेशी उतावळथी सारथिने कछुं के—‘ज्यां कृष्ण छे त्यां घोडा हांकी जा के तेनी साथे मारे युद्ध थाय ॥ २१ ॥ आज हुं ए भारे दुर्बुद्धिवाळा गोवाळियाना पराक्रमना अभिमानने सजावेलां बाणथी उतारी नाखीश के जे बलात्कारथी मारी बेनने हरी गयोछे’ ॥ २२ ॥ एप्रमाणे वकता अने ईश्वरना प्रमाणने नहि जाणता ए दुर्बुद्धि रुक्मिणए एक रथथी भगवानने पोहोची लई ‘उभो रहे उभो रहे’ एवी हाकल करी ॥ २३ ॥

धनुषने बहुज ग्वंचीने श्रीकृष्णने त्रण बाण मान्यां अने कह्युं के—‘हे यादवोना कुलने वटलावनारा ! अहीं क्षणमात्र उभो रहे ॥ २४ ॥ कागडो जेम यज्ञना हविने लई जाय तेम मारी वेनने लईने तुं क्यां जायछे ? हे मंदबुद्धिवाळा ! तुं के जे माया करनार अने कपटथी युद्ध करनार छे तेनो मद आज हुं उतारीश ॥ २५ ॥ मार्गं बाणोथी मरण पामीने तुं सुई गयो नथी ते पेहेलां मारी वेनने मूकीदे.’ ए वचन सांभळी भगवाने हसतां हसतां ते रुक्मिणुं धनुष कापी नाखी छ बाणथी तेने वींध्यो, आठ बाणथी चार घोडाने वींध्या, बे बाणथी सारथिने वींध्यो अने त्रण बाणथी तेनी ध्वजाने वींधी. रुक्मिणु वीजुं धनुष लई भगवानने पांच बाण मान्यां ॥ २६ ॥ २७ ॥ घणां बाणथी प्रहार पामेला भगवाने तेनुं धनुष कापी नाख्युं. रुक्मिणु वीजुं धनुष लीधुं तो ते पण भगवाने कापी नाख्युं ॥ २८ ॥ ए प्रमाणेज परिघ, पट्टिश, शूल, डाल-तलवार, सांग, अने तोमर आदि जे जे आयुध

धनुर्विकृष्य सुदृढं जघ्ने कृष्णं त्रिभिः शरैः ॥ आह चात्र क्षणं तिष्ठ यदूनां कुलपांसन ॥ २४ ॥ कुत्र यासि स्वसारं मे मुषित्वा ध्वांक्षवद्धविः ॥ हरिष्येऽद्य मंदं मंद मायिनः कूटयोधिनः ॥ २५ ॥ यावन्न मे हतो वाणैः शयीथा मुंच दारिकाम् ॥ स्मयन्कृष्णो धनुश्छित्वा पङ्क्तिर्विव्याध रुक्मिणम् ॥ २६ ॥ अष्टभिश्चतुरो वाहान् द्वाभ्यां सूतं ध्वजं त्रिभिः ॥ स चान्यद्धनुरादाय कृष्णं विव्याध पंचभिः ॥ २७ ॥ तैस्ताडितः शरैर्धैस्तु विच्छेद धनुरभ्युतः ॥ पुनरन्यदुपादत्त तदप्यच्छिनदव्ययः ॥ २८ ॥ परिघं पट्टिशं शूलं चर्मासी शक्तितोमरौ ॥ यद्यदायुधमादत्त तत्सर्वं सोऽच्छिनद्धरिः ॥ २९ ॥ ततो स्यादवस्तुत्य खड्गपाणिर्जिघांसया ॥ कृष्णमभ्यद्र-वत्कृद्धः पतंग इव पावकम् ॥ ३० ॥ तस्य चापततः खड्गं तिलशश्चर्म चेषुभिः ॥ छित्वासिमाददे तिरगं रुक्मिणं हंतुमुद्यतः ॥ ३१ ॥ दृष्ट्वा भ्रातृवधोद्योगं रुक्मिणी भयविह्वला ॥ पतित्वा पादयोर्भर्तुरुखाच करुणं सती ॥ ३२ ॥ योगेश्वराग्रमेयात्मन् देवदेव जगत्य-ते ॥ हंतुं माहसि कल्याण भ्रातरं मे महाभुज ॥ ३३ ॥

रुक्मिणु लीधां ते सघळां आयुध भगवाने कापी नाख्यां ॥ २९ ॥ पछी रुक्मी रथमांथी उत्तरी पडी हाथमां खड्ग लईने पतंगियो जेम अग्नि सामो दोडे तेम मारी नाखवानी इच्छाथी भगवाननी सामे दोड्यो ॥ ३० ॥ ए रुक्मी आवतो हतो त्यां मार्गमांज तेनी तरवारने तथा डालने पोतानां बाणोवते तिल तिल जेटला कटका करी कापी नाखतां भगवाने तेने मारी नाखवासारू तीक्ष्ण तरवार लीधी ॥ ३१ ॥ माईना वधनो उद्योग जोई भयथी विह्वल थएलां सती रुक्मिणी स्वामीना पगमां पडीने दीन वचन बोल्यां के—‘हे योगेश्वर ! हे प्रमाणमां न आवे एवा स्वरूपवाळा ! हे देवना देव ! हे जगतना पति ! हे कल्याणरूप ! हे महाबाहु ! तमारे मारा भाईने मारी नाखत्रो नहि जोइए’ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

शुकदेवजी केहेछे.— रुक्मिणी के जेनां अंग त्रासथी ध्रुजतां हतां, शोकथी मोहोडुं सुकातुं हतुं, कंठ रोकाई गयो हतो अने विह्वलपणानेलीधे सुवर्णनी माला खसी गई हती तेमणे चरणनुं ग्रहण करतां दयालु भगवान् रुक्मिने मारवाथी अटक्या ॥ ३४ ॥ ए भुंडुं करनारा रुक्मिने वस्त्रथी बांधी लई भगवाने, ठेकाणे ठेकाणे थोडी दाढी, मूछ अने माथाना मोवाळा रही जाय एवी रीते मुंडी नाखीने विरूप करी नाख्यो. तेटली वारमां हाथीओ जेम कमलिनीनुं मर्दन करी नाखे तेम यादवोना वीर योद्धाओए रुक्मिना अद्भुत सैन्यनुं मर्दन करी नाख्युं ॥ ३५ ॥ यादवो भगवाननी पासे आव्या त्यां तेओए रुक्मिने एवी स्थितिमां दीठो. बंधाएला अने एवी रीते हतप्राय थएला रुक्मिने जोई दयालु बलभद्र तेने छोडी मूकी भगवानने कहुं के—‘हे कृष्ण ! तमे आपणी निंदा थाय एवुं भुंडुं काम कथुं. दाढी, मूछ अने माथाना मोवाळा मुंडी नाखी रूप बगाडी नाखवुं ए संबंधीनो वध कथ्योज केहेवाय छे ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ [रुक्मिणीने केहेछे—] हे सारा स्वभाववाळां ! भाईने विरूप करी नाख्यो तेनी चिताथी अमारा

श्रीशुक उवाच ॥ ॥ तया परित्रासविकंपितांगया शुचावशुष्यन्मुखरुद्धकंठया ॥ कातर्यविखसितेहेममालया गृहीतपादः करुणो न्यवर्तत ॥ ३४ ॥ चैलेन ब्रध्वा तमसाधुकारिणं सशश्रुकेशं प्रवपन्व्यरूपयत् ॥ तावन्ममर्दुः परसैन्यमद्भुतं यदुप्रवीरा नलिनीं यथा गजाः ॥ ३५ ॥ कृष्णांतिकमुपप्रज्य ददृशुस्तत्र रुक्मिणम् ॥ तथाभूतं हतप्रायं दृष्ट्वा मंकरुणो विभुः ॥ विमुच्य बद्धं करुणो भगवान्कृष्णमब्रवीत् ॥ ३६ ॥ असाध्विदं त्वया कृष्ण कृतमस्मज्जुग्मिस्तम् ॥ वपनं श्मश्रुकशानां वैरूप्यं मुहदो वधः ॥ ३७ ॥ मेवास्मान्साध्यसूयेथा भ्रातुर्वैरूप्यचिंतया ॥ सुखदुःखदो न चान्योऽस्ति यतः स्वकृतभुक् पुमान् ॥ ३८ ॥ बंधुवधाहर्दोषोऽपि न बंधोर्वधमर्हति ॥ त्याज्यः स्वनैव दोषेण हतः किं हन्यते पुनः ॥ ३९ ॥ क्षत्रियाणामयं धर्मः प्रजापतिविनिर्मितः ॥ भ्राताऽपि भ्रातरं हन्याद्येन घोरतमस्ततः ॥ ४० ॥ राज्यस्य भूमेर्वित्तस्य स्त्रियो मानस्य तेजसः ॥ मानिनोऽन्यस्य वा हेतोः श्रीमदांधाः क्षिपंति हि ॥ ४१ ॥

उपर द्वेष लावशो नहि. सुखदुःख आपनारो बीजो कोई छेज नहि; केम के पुरुषने करेलुंज भोगवबुं पडेछे ॥ ३८ ॥ [भगवानने केहेछे—] संबंधीए देहांत शिक्षाने लायक अपराध कथ्यो होय तोपण तेने संबंधीए नहि मारवो जोईए पण छोडी देवो जोईए; केम के पोताना दोषथीज ते मरी गयोछे तेने फरीवार शामाटे मारवो ? ॥ ३९ ॥ [रुक्मिणीने केहेछे—] क्षत्रीओनो आ धर्म के जेथी भाई पण भाईने मारी नाखे ते ब्रह्माएज करेलो छे. माटे आ धर्मज अत्यंत दारुण होवानेलीधे आमां अमारो अपराध नहि लेखवो जोईए ॥ ४० ॥ [भगवानने केहेछे—] जेओ लक्ष्मीना मदथी आंधळा थएला अभिमानी लोको छे तेओ राज्यना, पृथ्वीना, धनना, स्त्रीना, मानना के तेजना कारणथी अथवा बीजा कोई कारणथी संबंधीओनुं अपमान करेछे पण आपणा हाथथी तेवुं काम थवुं योग्य नथी ॥ ४१ ॥

[रुक्मिणीने केहेछे—] तमारा भाईओ के जेओ सर्व प्राणीओना शत्रुरूप छे तेओनुं अज्ञानीनी पेटे तमे सर्वदा सारू इच्छोछो ए तमारीज बुद्धिनी भू-
ल छे; कम के तेओनुं सारू इच्छवार्थी बीजा संवर्धीयानुं मुंडुं थाय ॥४२॥ देहने आत्मा करी माननारा मनुष्योने आ मित्र, आ शत्रु अने आ उदासीन,
एवी रीतनो अंतःकरणनो मोह ईश्वरनी मायाथीज थयछे ॥४३॥ सर्व प्राणीओमां शुद्ध आत्मा एकज छे तोपण, जेम नोखनोखा जलमां चंद्रमा नोख-
नोखो जोवामां आवेछे अने नोखनोखा घटादिकमां आकाश नोखनोखुं जोवामां आवेछे तेम मूढ लोकोना जाणवामां नोखनोखो आवेछे ॥४४॥ आदि-
अंतवाळो अने गोलक, इंद्रिय तथा इंद्रियोना देवताओना समुदायरूप आ देह के जे अज्ञाननेलीधे आत्माने ठेकाणे कल्पाएल छे ते जीवने जन्म-
मरण आप्या करेछे ॥ ४५ ॥ हे सति ! आत्मा विना बीजा सघळा पदार्थ खोटाज छे तेथी आत्माने बीजा देहादिक पदार्थोनो संयोग के वियोग
थतोज नथी. जेम दृष्टि अने रूप प्रकाश्य अने प्रकाशपणार्थी वत्तेछे तोपण ते बनेनी प्रसिद्धि सूर्यथीज छे अने ते बने पदार्थ तैजस होवानेलीधे

तेवयं विपमा बुद्धिः सर्वभूतेषु दुर्हदाम् ॥ यन्मन्यसे सदा भद्रं सुहृदां भद्रमज्ञवत् ॥ ४२ ॥ आत्ममोहो नृणामेष कल्पते देवमाय-
या ॥ सुहृदुर्हदुदासीन इति देहात्ममानिनाम् ॥ ४३ ॥ एक एव परो ह्यात्मा सर्वेषामपि देहिनाम् ॥ नानेव श्रूयते मूर्धन्यथा ज्योति-
र्यथा नभः ॥ ४४ ॥ देह आद्यंतवानेष द्रव्यप्राणगुणात्मकः ॥ आत्मन्यविद्यया क्लृप्तः संसारयति देहिनम् ॥ ४५ ॥ नात्मनोऽन्येन
संयोगो वियोगश्च सतः सति ॥ तच्छेतुत्वात्तत्प्रसिद्धेदृश्याभ्यां यथा रवेः ॥ ४६ ॥ जन्मादयस्तु देहस्य विक्रिया नात्मनः क्वचित् ॥
कलानामिव नैवेदोऽमृतिर्ह्यस्य कुहूरिव ॥ ४७ ॥ यथा शयान आत्मानं विषयानफलमेव च ॥ अनुभुंक्तेऽप्यसत्यर्थं तथाप्रो-
त्यबुधो भवम् ॥ ४८ ॥ तस्मादज्ञानजं शोकमात्मशोषविमोहनम् ॥ तत्त्वज्ञानेन निर्हृत्य स्वस्था भव शुचिस्मिते ॥ ४९ ॥

सूर्यथी अभिन्न अने केवल नाममात्रज छे तेम गोलक, इंद्रियो अने इंद्रियोना देवताओ जोके परस्परना संबंधथी वत्तेछे तोपण सघळांनी प्रसिद्धि
आत्माथीज छे अने ते सघळा पदार्थो आत्माना कार्यरूप होवानेलीधे आत्माथी अभिन्न अने केवल नाममात्रज छे ॥ ४६ ॥ जेम वधवुं अने घटवुं
ए चंद्रमानी कलाओनुंज छे पण चंद्रमानुं नथी तेम जन्म-मरणादिक सघळी विक्रियाओ देहनीज छे आत्माना कदी नथी. अमावास्यामां कलानो
क्षय थतां जेम चंद्रमानो क्षय थयो केहेवायछे तेम देहनो नाश थतां आत्मानो नाश थयो केहेवायछे ॥ ४७ ॥ जेम सुतेलो माणस स्वप्नमां सघळा
दृश्य पदार्थो मिथ्या छतां पण भोक्ता, भोग्य अने भोगनो अनुभव करेछे तेम अज्ञानी माणस सघळा दृश्य पदार्थो मिथ्या छतां पण संसारनो अ-
नुभव करेछे ॥ ४८ ॥ एटलामाटे हे सुंदर मंदहास्यवाळां रुक्मिणी ! अज्ञानथी उत्पन्न थएलो शोक के जे मनने शोष तथा मोह करनार छे तेने
तत्त्वज्ञानथी दूर करी तमे स्वस्थ थाओ ॥ ४९ ॥

॥

॥

॥

शुकदेवजी केहेछे.— एप्रमाणे महात्मा बलभद्र समजावतां रुक्मिणीए खेद छोडी दर्दने बुद्धिथी पोताना मनने स्थिर कऱ्युं ॥ ५० ॥ जेना प्राण-
ज अवशेष रह्या एवो, शत्रुओए छोडी दीधेलो, विरूपकरणने संभारतो, व्यर्थ गएला मनोरथोवाळो अने जेनां बल तथा कांति हणार्ई गयां एवो
रुक्मी प्रथम बोल्हो हतो के—‘दुष्टबुद्धिवाळा कृष्णने मान्याविना अने रुक्मिणीने पाछी लीधा विना हुं कुंडिन पुरमां प्रवेश करीश नहि’ तेथी ज्यां
पोते विरूप थयो त्यांज भोजकट नामनुं नवुं पुर वसावीने रह्यो ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ हे राजा ! एप्रमाणे श्रीकृष्ण भगवान् सघळा राजाओने जीती
लई भीष्मक राजानी कुंवरीने द्वारकामां लावी तेने शास्त्रोक्त विधिप्रमाणे परण्या ॥ ५३ ॥ ए समये द्वारकानां माणसो के जेओने यादवोना पति
श्रीकृष्णमां अनन्य भक्ति हती तेओने घेर घेर मोटो उत्सव थई रह्यो ॥ ५४ ॥ जेओए स्वच्छ मणिओनां कुंडलो पेहेऱ्यां हतां एवां अने प्रसन्न थ-

श्रीशुक उवाच ॥ एवं भगवता तन्वी रामेण प्रतिवोदिता ॥ वैमनस्यं परित्यज्य मनो बुद्ध्या समादधे ॥ ५० ॥ प्राणावशेष उत्सृष्टो द्वि-
द्भिर्हृतवलप्रभः ॥ स्मरन् विरूपकरणं वितथात्ममनोरथः ॥ ५१ ॥ अहत्वा दुर्मतिं कृष्णमप्रत्यूह्य यवीयसीम् ॥ कुंडिनं न प्रवेक्ष्यामीत्यु-
क्त्वा तत्रावसद्गुणा ॥ ५२ ॥ भगवान् भीष्मकसुतामेवं निर्जित्य भूमिपान् ॥ पुरमानीय विधिवदुपयेमे कुरूद्रह ॥ ५३ ॥ तदा महो-
त्सवो नृणां यदुपुर्यां गृहे गृहे ॥ अभूदनन्यभावानां कृष्णे यदुपतौ नृप ॥ ५४ ॥ नरा नार्यश्च सुदिताः प्रमृष्टमणिकुंडलाः ॥ पारिव-
र्हमुपाजह्वरयोश्चित्रवाससोः ॥ ५५ ॥ सा वृष्णिपुत्तभित्तैकेतुभिर्विचित्रमाल्यांवरवतोरणैः ॥ बभौ प्रतिदार्युपकृतमंगलैरा-
पूर्णकुंभागुरुधूपदीपकैः ॥ ५६ ॥ सिक्तमार्गा मदच्युद्भिराहूतप्रेष्ठभूभुजा ॥ गर्जद्गस्तु परामृष्टंभापूगोपशोभिता ॥ ५७ ॥
कुरुसृंजयैकैकेयविदर्भयदुकुंतयः ॥ मिथो मुमुदिरे तस्मिन् संभ्रमात्परिधावताम् ॥ ५८ ॥ रुक्मिण्या हरणं श्रुत्वा गीयमानं
ततस्ततः ॥ राजानो राजकन्याश्च बभूवुर्भृशविस्मिताः ॥ ५९ ॥

एलां स्त्री-पुरुषो, विचित्र वस्त्रोवाळां ए बहु-वरनेमाटे वधावांमां देवाना पदार्थो लाव्यां ॥ ५५ ॥ ए यादवोनी नगरी द्वारका उंचा करेला इंद्रध्वजो,
विचित्र पुष्पो, वस्त्रो, रत्नो, तोरणो, प्रत्येक द्वारमां करेलां मंगलो, पूर्ण कुंभो, अगरुना धूपो अने दीवाओथी शोभी रही हती ॥ ५६ ॥ मार्गोमां पाणी
छांट्यां हतां. बोलावेला प्यारा राजाओना मद झरनारा हाथीओए द्वारमां उंची करेली केळयो अने सोपारीनां वृक्षोथी शोभी रही हती ॥ ५७ ॥
उत्साहथी चारेकोर दोडादोड करतां बंधुओमां कुरु, सृंजय, कैकेय, विदर्भ, यदु अने कुंति देशना राजाओ परस्पर मळीने आनंद पाम्या ॥ ५८ ॥
राजाओ अने राजकन्याओ चारेकोर गवातुं रुक्मिणीनुं हरण सांभळीने बहुज विस्मय पाम्यां ॥ ५९ ॥

हे राजा ! लक्ष्मीना पति भगवानने लक्ष्मीना अवताररूप रुक्मिणीनी साथे मळला जोई द्वारकाना रेहेवाशीओने मोटो आनंद थयो ॥ ६० ॥
इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो चोपनमो अध्याय संपूर्ण ॥ ५४ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे^१ - सृष्टिनुं कारण होवानेलीधे विष्णुना अं-
शरूप कामदेव के जे पूर्वे महादेवना क्रोधथी बळी गयो हतो ते पाछो पोताने देहनी प्राप्ति थवानेमाटे भगवाननेज प्राप्त थयो ॥ १ ॥ ए कामदेव
रुक्मिणीमां भगवानना वीर्यथी उत्सन्न थयो अने तेनुं प्रद्युम्न एवुं नाम पाछळथी प्रख्यात थयुं हतुं. ए प्रद्युम्न कोई रीते पोताना पिताथी न्यून न हता

द्वारकायामभूद्राजन् महामोदः पुरौकसाम् ॥ रुक्मिण्या रमयोपेतं दृष्ट्वा कृष्णं श्रियःपतिम् ॥ ६० ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापु-
राणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे रुक्मिण्युद्राहोत्सवे चतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ कामस्तु वासुदेवांशो
दग्धः प्रायुद्रमन्युना ॥ देहोपपत्तये भूयस्तमेव प्रत्यपद्यत ॥ १ ॥ स एव जातो वैदर्भ्यौ कृष्णवीर्यसमुद्भवः ॥ प्रद्युम्न इति विख्या-
तः सर्वतोऽनवमः पितुः ॥ २ ॥ तं शंवरः कामरूपी हत्वा लोकमनिर्देशम् ॥ स विदित्वात्मनः शत्रुं प्रास्योदन्वत्यगाद्गृहम् ॥ ३ ॥
तं निर्जगार बलवान्मीनः सोऽप्यपरैः सह ॥ वृत्तो जालेन महता गृहीतो मत्स्यजीविभिः ॥ ४ ॥ तं शंवराय कैवर्ती उपाजन्-द्रुपा-
यनम् ॥ सूदा महानसं नीत्वाज्वद्यन्स्वर्धितिनाञ्जुतम् ॥ ५ ॥ दृष्ट्वा तदुदरे बालं मायावत्यै न्यवेदयन् ॥ नारदोऽकथयत्सर्वं त-
स्याः शंकितचेतसः ॥ बालस्य तत्त्वमुत्पत्तिं मत्स्योदरनिवेशनम् ॥ ६ ॥

॥ २ ॥ कामदेवनो शत्रु शंबरामुर ए प्रद्युम्नने पोताना शत्रु जाणी तेमना जन्मने हजी दश दिवस पूरा थया न हता त्यांज ते बालकने यथेष्ट रूप
धरीने हरी गयो अने तेमने समुद्रमां नाखी दई पोताने घेर गयो ॥ ३ ॥ प्रद्युम्नने समुद्रमां कोई मोटुं माछलुं गळी गयुं. ए माछलाने मळीमारोए
मोटी जाळथी वींटी लइने बीजां माछलांओनी साथे पकडी लीधुं ॥ ४ ॥ मळीमारो ए मोटां माछलाने शंबरामुरनी पासे भेट लाव्या. शंबरामुरना
रसोयाओए ए अद्भुत माछलाने रसोडामां लई जइने छरीथी काप्युं ॥ ५ ॥ माछलांना पेटमांथी पुत्र नीकळ्यो तेने जोई ते पुत्रने रसोयाओए मायावतीने
आप्यो. मयावतीने शंका आवतां नारदजीए आवीने तेने कहुं के-“आ तारो पति कामदेव छे ते श्रीकृष्णथी रुक्मिणीमां उत्सन्न थएल छे अने

१ आ पंचावनमा अध्यायमां श्रीकृष्णथी प्रद्युम्ननो जन्म थयो, ए प्रद्युम्नने शंबरामुर हरी गयो अने पाछा शंबरामुरने मारी प्रद्युम्न पोतानी स्त्रीनी साथे
द्वारकामां आव्या, ए कथा केहेवामां आवशो. २ जांबवती आदि स्त्रियोना विवाहाथी पहेलांज प्रद्युम्ननो जन्म थयो छे अने विवाहो थया पछी शंबरामुरना
घरथी प्रद्युम्न पाछा आव्या छे मोटे जोके आ समयमां जन्म थइने हरण थयानी वातज केहेवी जोइए तोपण प्रमंग पूरो करवासारू तेमना पाछा आव-
वानी वात पण साथेज केहेछे.

શંબરાસુરના હરી જવાથી માછલાંના પેટમાં આવેલ છે' ॥ ૬ ॥ એ માયાવતી કામદેવની રતિ નામની પતિવ્રતા સ્ત્રી હતી તે બહી ગણ્યા પોતાના પતિને દેહની પ્રાપ્તિ થવાની વાટ જોતી હતી ॥ ૭ ॥ રૂપ અને નામ બદલાવીને આવેલી હોવાનેલીધે શંબરાસુરે તેને દાઢભાત કરવાના કામમાં રાહી હતી. એ રતિએ તે બાલકને કામદેવ જાણી તેના ઉપર સ્નેહ કન્યો ॥ ૮ ॥ થોડા કાલમાંજ જેને જુવાની આવી એવા તે પ્રદ્યુમ્ન પોતાને જોનારી સ્ત્રી-યોને મોહ કરવા લાગ્યા ॥ ૯ ॥ હે રાજા ! કમલની પાંખડીઓના સરસાં મોટાં નેત્રવાળા, લાંબા હાથવાળા અને મનુષ્યલોકમાં સર્વોત્તમ રૂપાળા એ પતિ સામું લાજસહિત હાસથી ડંચી કરેલી અકુટીથી જોતી રતિ પ્રીતિથી તેને કામનાના ભાવથી સેવવા લાગી ॥ ૧૦ ॥ એ રતિને પ્રદ્યુમ્ને કહ્યું કે

સા ચ કામસ્ય વૈ પત્ની રતિર્નામ યશસ્વિની ॥ પત્યુર્નિર્દગ્ધદેહસ્ય દેહોત્પત્તિં પ્રતીક્ષતી ॥ ૭ ॥ નિરૂપિતા શંબરેણ સા સૂર્યોદનસા-
ધને ॥ કામદેવં શિશું બુદ્ધ્યા ચક્રે સ્નેહં તદાઽર્બકે ॥ ૮ ॥ નાતિદીર્ઘેણ કાલેન મ કાર્ણી રૂઢ્યૌવનઃ ॥ જનયામાસ નારીણાં
વીક્ષંતીનાં ચ વિભ્રમમ્ ॥ ૯ ॥ સા તં પતિં પદ્મદલાયતેક્ષણં પ્રલંઘ્યાહું નરલોકસુંદરમ્ ॥ મત્રીઢહાસોત્તમિત્ત્રુવેક્ષતી પ્રીત્યોપતસ્થે
રતિરંગ સૌરૈતૈઃ ॥ ૧૦ ॥ તામાહ ભગવાન્કાર્ણિર્માતસ્તે મતિરન્યથા ॥ માતૃભાવમતિકમ્ય વર્તસે કામિની યથા ॥ ૧૧ ॥ ॥ રતિ-
રુવાચ ॥ ॥ ભવાન્નારાયણસુતઃ શંબરેણાહતો ગૃહાત્ ॥ અહં તેઽધિકૃતા પત્ની રતિઃ કામો ભવાન્પ્રભો ॥ ૧૨ ॥ એષ ત્વાઽનિર્દેશં
સિંધાવક્ષિપચ્છંવરોઽસુરઃ ॥ મત્સ્યોઽગ્રસીત્તદુદરાદિહ પ્રાપ્તો ભવાન્પ્રભો ॥ ૧૩ ॥ તમિમં જહિ દુર્ધર્ષ દુર્જયં શત્રુમાલ્લનઃ ॥ માયાશ-
તવિદં ત્વં ચ માયાભિર્મોહનાદિભિઃ ॥ ૧૪ ॥ પરિશોચતિ તે માતા કુરૂતીવ ગતપ્રજા ॥ પુત્રસ્નેહાકુલા દીના વિવત્સા ગૌરિવાતુરા
॥ ૧૫ ॥ પ્રભાપ્યૈવં દદૌ વિદ્યાં પ્રદ્યુમ્નાય મહાત્મને ॥ માયાવતી મહામાયાં સર્વમાયાવિનાશિનીમ્ ॥ ૧૬ ॥

‘હે મા ! તમારી બુદ્ધિ વિપરીત થઈ છે કે જેથી માપણું મૂકીને સ્ત્રીની પેટે વત્તો છો’ ॥ ૭ ॥ રતિએ કહ્યું કે, - હે પ્રભુ ! તમે નારાયણના પુત્ર છો અ-
ને શંબરાસુર નારાયણના ઘરમાંથી લાવ્યો છે. હું રતિ નામે તમારી અધિકારવાલી સ્ત્રી છું અને તમે કામદેવ છો ॥ ૮ ॥ તમને દશ દિવસ થયા નહ-
તા ત્યાંજ આ શંબરાસુરે સમુદ્રમાં નાખ્યા હતા અને સમુદ્રમાં માછલું ગળી ગયું હતું. હે પ્રભુ ! માછલાંના ઉદરમાંથી અહીં આવ્યા છો ॥ ૯ ॥ સૈકડો માયાને
જાણનાર અને ઘણી મેહનતથી જીતાય એવા પોતાના તે જન્વર શત્રુને મોહનાદિ માયાથી મારો ॥ ૧૦ ॥ જેનો પુત્ર જતો રહ્યો છે એવાં, પુત્રના સ્નેહથી
વ્યાકુલ અને વાછડાં વિનાની ગાયની પેટે દુઃખ ભોગવતાં તમારી મા ટીટોડીની પેટે સ્ત્રી છે ॥ ૧૧ ॥ શુકદેવજી કેહેછે. - એ પ્રમાણે કહી તે
માયાવતીએ મહાત્મા પ્રદ્યુમ્નને સઘલી માયાઓનો વિનાશ કરનારી મહામાયા નામની વિદ્યાનો ઉપદેશ કન્યો ॥ ૧૬ ॥

पछी प्रद्युम्न शंवरामुरनी पासे आबी अमह्य गाळ्यो दुई अने तिरस्कार करी कजियो उत्पन्न करतां तेने युद्ध करवामाटे हाकल करी ॥ १७ ॥ दुर्वचनोर्था तिरस्कार करेलो ते शंवरामुर पगथी मारेला सर्पनी पेटे क्रोधथी आंग्वो राति करी गदा हाथमां लईने नीकळ्यो ॥ १८ ॥ वेगथी गदाने फेरवी महात्मा प्रद्युम्ननी उपर नाखी अने वज्रना कडाका जेवी कटण गर्जना करी ॥ १९ ॥ हे राजा ! क्रोध पामेला प्रद्युम्ने ते आवती गदाने पोतानी गदा-थी दूर करी नाखतां शंवरामुर उपर पोतानी गदा नाखी ॥ २० ॥ पछी मयदानवे उत्पन्न करेली दैत्योनी मायानो आश्रय करी आकाशमां उभेलो ते शंवरामुर प्रद्युम्न उपर अस्त्रोनी वृष्टि करवा लाग्यो ॥ २१ ॥ अस्त्रनी वृष्टिथी पीडा कराता रुक्मिणीना पुत्र महारथी प्रद्युम्ने सर्व मायाओनो नाश

स च शंवरमभ्येत्य संयुगाय समाह्वयत् ॥ अविषह्यैस्तमाक्षपैः क्षिपन्संजनयन्कलिम् ॥ १७ ॥ सोऽधिक्षिप्तो दुर्वचोभिः पदा ह-
त इवोरगः ॥ निश्चक्राम गदापाणिर्मर्षात्ताम्रलोचनः ॥ १८ ॥ गदामाविद्ध्य तरसा प्रद्युम्नाय महात्मने ॥ प्रक्षिप्य व्यनदन्नादं वज्र-
निष्पेषनिष्ठुरम् ॥ १९ ॥ तामापतंतीं भगवान्प्रद्युम्नो गदया गदाम् ॥ अपास्य शत्रवे क्रुद्धः प्राहिणोत्स्वगदां नृप ॥ २० ॥ स च
मायां समीश्रित्य दैतेयीं मयदर्शिताम् ॥ मुमुचेऽस्त्रमयं वर्षं काष्णौ वैहायसोऽसुरः ॥ २१ ॥ बाध्यमानोऽस्त्रवर्षेण रौक्मिणेयो म-
हारथः ॥ सत्त्वालिकां महाविद्यां सर्वमायोपमर्दिनीम् ॥ २२ ॥ ततो गौह्यकगांधर्वपेशाचोरगराक्षसीः ॥ प्रायुक्त शतशो दैत्यः का-
ष्णिव्यधमयत्स ताः ॥ २३ ॥ निशातमसिमुद्यम्य सक्रिरीटं सकुण्डलम् ॥ शंबरस्य शिरः कायात्ताम्रश्मश्वोजसाज्हरत् ॥ २४ ॥ आ-
कीर्यमाणो दिविजैः सुवद्भिः कुसुमोत्करैः ॥ भार्ययां वरचारिण्या पुरीं नीतो विहायसा ॥ २५ ॥ अंतःपुरवरं राजन् ललनाशतसं-
कुलम् ॥ विवेश पत्न्या गगनाद्विद्युतेव बलाहकः ॥ २६ ॥ तं दृष्ट्वा जलदश्यामं पीतकौशेयवाससम् ॥ प्रलंबबाहुं ताम्राक्षं सुस्मितं
रुचिराननम् ॥ २७ ॥ स्वलंकृतमुखांभोजं नीलवक्रालकालिभिः ॥ कृष्णं मत्वा स्त्रियो ह्रीता निलिल्युस्तत्रतत्र ह ॥ २८ ॥ ॥

करनारी पोतानी सत्वगुणमय महाविद्यानो प्रयोग कऱ्यो ॥ २२ ॥ पछी शंबरामुरे यक्ष, गंधर्व, पिशाच, सर्प अने राक्षसोनी सैकडो मायाना प्रयोग कऱ्यो. ते सघळी मायाने प्रद्युम्ने टाळी नाखी ॥ २३ ॥ प्रद्युम्ने सजावेली तरवार कहाडीने किरिट कुण्डल सहित अने राती दाढी-मुछोवाळुं शंबरामुरनुं माथुं तेना धड उपरथी बलवडे कापी लीथुं ॥ २४ ॥ स्तुति करता देवताओए पुष्पना समूहोथी प्रद्युम्नने वधाव्या. पछी आकाशमां चालनारी तेमनी स्त्री रति आकाशमार्गथी तेमने द्वारकामां तेडी गई ॥ २५ ॥ हे राजा ! सैकडो स्त्रियोथी भरेला भगवानना उत्तम अंतःपुरमां प्रद्युम्ने आकाशमांथी जे-
म बीजळीनी साथे मेघ प्रवेश करे तेम स्त्रीनी साथे प्रवेश कऱ्यो ॥ २६ ॥ मेघ जेवा श्याम, पीळां रेशमी वस्त्रवाळा, लांबा हाथवाळा, राती आंबोवाळा, सुंदर मंदहास्य करता, रूडा मुखवाळा अने श्याम तथा वांका केशरूपी भ्रमरोथी जेनुं मुखारविंद शोभी रहुं हतुं एवा ए प्रद्युम्नने जोई तेमने श्री-

કુળ માનીને લજાણી શ્રીકૃષ્ણની સ્ત્રિયો ચારેકોર છુપાવા લાગી ॥ ૨૭ ॥ ૨૮ ॥ થોડાક ભિન્નપણાથી નિશ્ચય કરી રાજી થાણી અને બહુજ વિસ્મય પામેલી સ્ત્રિયો એ પ્રદ્યુમ્નની અને તેમની રત્નજેત્રી સ્ત્રીની પાસે આવી ॥ ૨૯ ॥ પછી ત્યાં શ્યામ કટાક્ષવાળાં અને મધુર બોલનારાં રુક્મિણીને પોતાના સ્તનમાંથી સ્નેહેનેલીધે દૂધ ફરતાં પોતાનો જતો રહેલો પુત્ર સાંભળ્યો ॥ ૩૦ ॥ આ કમલમ્મરત્નાં નેત્રવાળો રત્નજેત્રો પુરુષ કોણ છે ? કોનો હશે ? કોનાપેટમાં રહ્યો હશે ? અને આ કોણ સ્ત્રી અને મઠી છે ? ॥ ૩૧ ॥ મારો પુત્ર પણ સુવાવડના ઘરમાંથી હરાઈ જવાનેલીધે જતો રહ્યો છે તે જો કોઈ ઠેકાણે જીવતો હોય તો તેની અવસ્થા અને રૂપ આના જેવાં જ હોય !! ॥ ૩૨ ॥ આકૃતિ, અવયવો, ગતિ, હાસ અને જોવાની દબમાં અને શ્રીકૃષ્ણનું સમાનપણું શી રીતે

અવધાર્ય શનૈરીષૈલક્ષણેન યોષિતઃ ॥ ઉપજમુઃ પ્રમુદિતાઃ સસ્ત્રીરત્નં સુવિસિતાઃ ॥ ૨૯ ॥ અથ તત્રાસિતાપાંગી વૈદર્ભી વલ્લુ-
ભાષિણી ॥ અસ્મત્સ્વસુતં નઠં સ્નેહસ્તુતપયોધરા ॥ ૩૦ ॥ કોઽન્વયં નરૈર્વૃદ્યઃ કસ્ય વા કમલેક્ષણઃ ॥ ધૃતઃ કયા વા જઠરે કેયં
લઙ્ઘ્યા ત્વનેન વા ॥ ૩૧ ॥ મમ ચાપ્યાત્મજો નથો નીતો યઃ સૂતિકાગૃહાત્ ॥ એતતુલ્યવયોરૂપો યદિ જીવતિ કુત્રચિત્ ॥ ૩૨ ॥
કથં ત્વનેન સંપ્રાપ્તં સારૂપ્યં શાર્ફધન્વનઃ ॥ આકૃત્યાઽવ્યવૈર્ગત્યા સ્વરહાસાવલોકનૈઃ ॥ ૩૩ ॥ સ એવ વા ભવેન્નૂનં યો મે ગર્ભે ધૃતો-
ઽર્ધકઃ ॥ અમુષ્મિન્પ્રીતિરધિકા વામઃ સ્ફુરતિ મે ભુજઃ ॥ ૩૪ ॥ એવં મીમાંસમાનાયાં વૈદર્ભ્યાં દેવકીસુતઃ ॥ દેવક્યાનકદુંડુભ્યા-
મુત્તમશ્લોક આગમત્ ॥ ૩૫ ॥ વિજ્ઞાતાર્થોઽપિ ભગવાંસ્તૂણીમાસ જનાર્દનઃ ॥ નારદોઽકથયત્સર્વ શંત્રાહરણાદિકમ્ ॥ ૩૬ ॥ ત-
ચ્છૃત્વા મહદાશ્ચર્યં કૃષ્ણાંતઃપુરયોષિતઃ ॥ અભ્યનંદન્વહૂનદ્વાન્નઠં મૃતમિવાગતમ્ ॥ ૩૭ ॥ દેવકી વસુદેવશ્ચ કૃષ્ણરામૌ તથા સ્ત્રિયઃ ॥
દંપતી તૌ પરિષ્વજ્ય રુક્મિણી ચ યયુર્મુદમ્ ॥ ૩૮ ॥

મળ્યું હશે ? ॥ ૩૩ ॥ જે બાલક મારા ગર્ભમાં રહ્યો હતો તેજ આ અવશ્ય કરીને હોવો જોઈએ. આ ઉપર મને બહુ પ્રીતિ ઉત્પન્ન થઈ છે અને મારો ડાલ્લો હાથ પણ ફરકે છે' ॥ ૩૪ ॥ આ પ્રમાણે રુક્મિણી વિચાર કરતાં હતાં તેટલી વારમાં દેવકી અને વસુદેવની સાથે શ્રીકૃષ્ણ ત્યાં આવ્યા ॥ ૩૫ ॥ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ સઘલું જાણતા હતા તોપણ ચૂપ રહ્યા અને નારદજીએ સઘલ્લી 'શંત્રાસુર હરી ગયો હતો' इत्यादिक वात कही देखाडी ॥ ૩૬ ॥ આ મોટા આશ્ચર્યની વાત સાંભળી જાણે મરણ પામીને પાછા આવેલ હોય તેમ ઘણાં વર્ષસુધી સ્વોવાઈને પાછા આવેલા એ પ્રદ્યુમ્નનો ભગવાનના અંતઃપુરની સ્ત્રિયોએ સત્કાર કન્યો ॥ ૩૭ ॥ દેવકી, વસુદેવ, શ્રીકૃષ્ણ, બલભદ્ર, રુક્મીણી તથા સ્ત્રિયો એ સ્ત્રી-પુરુષના જોડાંનું આલિંગન કરી આનંદ પામ્યાં ॥ ૩૮ ॥

खोवाइ गएला प्रद्युम्नने पाछा आवेला सांभळी द्वारकानां माणसो 'अहो ! जाणे मरी गया पल्ली पाछो आवेल होय तेम आ बालक पाछो आव्यो. घणुंज सारूं थयुं.' एम बोलवा लाग्यां ॥ ३९ ॥ प्रद्युम्ननुं श्रीकृष्णसमान रूप जोई तेमां वारंवार स्वामिनी भावना थतां तेमनी माताओ पण प्रथम एकान्तां घणो प्रेम धरी आंतिथी भुली गई ए कांई आश्चर्य समजवुं नहि; केम के जे कामदेव स्मरणमात्रथीज चित्तने क्षोभ उपजावनार छे तेज पोते वळी श्रीकृष्णना पुत्र थइने प्रत्यक्ष जीवामां आवे ल्यारे एम थवुं संभवितज छे. ज्यारे माताओनी पण प्रथम एप्रमाणे भूल थई ल्यारे बीजी स्त्रियोनी तो भूल थाय एमां शुं केहेवुं ? ॥ ४० ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो पंचावनमो अध्याय संपूर्ण ॥ ५५ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे :- सत्राजित यादवे पोते श्रीकृष्णना अपराधमां आवतां ते अपराधने शांत करवासारू पोतेज उद्यम करीने पोतानी कन्या सत्यभामा स्य-

नष्टं प्रद्युम्नमायातमाकर्ण्य द्वारकौकसः ॥ अहो मृत इवायातो बालो दिष्ट्येति हावुवन् ॥ ३९ ॥ यं वै मुहुः पितृसरूपनिजेशभा-
वास्तन्मातरो यदभजन् रहरूढभावाः ॥ चित्रं न तत् खलु रमास्पदर्विविधे कामे स्मरेऽक्षिविषये किमुतान्यनार्यः ॥ ४० ॥ इति
श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे पंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ सत्राजितः स्वतनयां
कृष्णाय कृतकिल्बिषः ॥ स्यमंतकेन मणिना स्वयमुद्यम्य दत्तवान् ॥ १ ॥ सत्राजितः किमकरोद्ब्रह्मकृष्णस्य कि-
ल्विषम् ॥ स्यमंतकः कुतस्तस्य कस्मादत्ता सुता हरः ॥ २ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ आसीत्सत्राजितः सूर्यो भक्तस्य परमः सखा
॥ प्रीतस्तस्मै मणिं प्रादात्सूर्यस्तुष्टः स्यमंतकम् ॥ ३ ॥ स तं विभ्रन्मणिं कंडे भ्राजमानो यथा रविः ॥ प्रविष्टो द्वारकां राजंस्तेजसा
नोपलक्षितः ॥ ४ ॥ तं विलोक्य जना दूरात्तेजसा मुष्टदृष्टयः ॥ दीव्यतेऽक्षैर्भगवते शशंसुः सूर्यशंकिताः ॥ ५ ॥

मंतक नामना मणिनी साथे भगवानने आपी हती ॥ १ ॥ परीक्षित राजा पूछे छे.- हे महाराज ! सत्राजिते भगवाननो शो अपराध कच्यो
हतो ? तेने स्यमंतक मणि कयांथी मळयो हतो ? अने भगवानने कन्या शाकारणथी आपी ? ॥ २ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.- सत्राजित यादव सूर्यनो
भक्त हतो अने सूर्यदेव तेना स्वामी छतां पण परमभिन्न जेवा थइने रह्या हता. सूर्ये प्रसन्न थइने तेने स्यमंतक नामनो मणि आप्यो ॥ ३ ॥ हे
राजा ! ए मणिने गळामां बांधी सूर्यनी पेटे प्रकाशतो ते सत्राजित द्वारकामां आव्यो त्यां तेजनेलीधे ओळखायो नहि ॥ ४ ॥ तेना तेजथी जेओनां नेत्र
अंजई गयां एवा लोकोए दूरथी तेने जोई सूर्यनी शंकाथी भगवान् के जे ते समये चापट रमता हता तेमनी पासे जइने कहुं के- 'हे नारायण !

? आ छप्पनमा अध्यायमां भगवाने पोतानी उपर खोटो अभिशाप आवतां मणि लावी आप्यो, अने पल्ली जांबवाननी अने सत्राजितनी कन्याओने
परण्या, ए कथा केहेवामां आवशे. २ संसारनां पुत्रादिकसंबंधी सुखनी स्थिति अत्यंत चंचल छे एम पूर्वे अध्यायमां कहीने हवे स्यमंतक मणिना इतिहास
उपरथी धननुं अनर्थरूपपणुं केहेछे.

हे शंख चक्र तथा गद्गने धरनार ! हे दामोदर ! हे कमलसरखां नेत्रवाळा ! हे यदुनंदन ! हे जगतना पति ! पोतानी किरणोना समूहथी मनुष्योनी आंखोनुं हरण करता आ तीव्र किरणोवाळा सूर्यदेव तमारूं दर्शन करवानेमाटे आवे छे ! ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ त्रैलोक्यमां मोटा मोटा देवताओ पण आपना मार्गने शोधेछे. हे प्रभु ! हमणां आपने यादवोमां गूढ रीते रहेला जाणी सूर्यदेव तमारूं दर्शन करवा आवेछे' ॥ ८ ॥ आप्रमाणे अजाण्यां माणसोनुं बोलवुं सांभळी भगवाने हसीने कहुं के—'आ सूर्यदेव नथी पण मणिथी प्रकाशी रहेलो सत्राजित छे' ॥ ९ ॥ पछी सत्राजित यादवे पो-
तानुं घर के जेमां उत्सवनेलीधे मंगलकार्य कन्यां हतां तेमां प्रवेश करी ब्राह्मणोनी पासे ते मणिनुं देवमंदिरमां स्थापन करावुं ॥ १० ॥ हे राजा ! ए मणि दिवसे दिवसे आठ भारे सोनुं आपतो हतो. ए मणिनुं ज्यां पूजन थनुं होय त्यां दुर्भिक्ष, अकाल मृत्यु, अकल्याण, सर्प, आधिव्याधि, के बीजा

नारायण नमस्तेऽस्तु शंखचक्रगदाधर ॥ दामोदरारविंदाक्ष गोविंद यदुनंदन ॥ ६ ॥ एष आयाति सविता त्वां दिदृक्षुर्जगत्प-
ते ॥ मुष्णन् गभस्तिचक्रेण नृणां चक्षूषि तिग्मगुः ॥ ७ ॥ नन्वन्विच्छति ते मार्गं त्रिलोक्यां विबुधर्षभाः ॥ ज्ञात्वाऽद्य गूढं
यदुषु द्रष्टुं त्वां यात्यजः प्रभो ॥ ८ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ निशम्य बालवचनं प्रहस्यांबुजलोचनः ॥ प्राह नासौ र-
विर्देवः सत्राजिन्मणिना ज्वलन् ॥ ९ ॥ सत्राजित्स्वगृहं श्रीमत्कृतकौतुकमंगलम् ॥ प्रविश्य देवसदने मणिं विप्रैर्यवेशयत् ॥
॥ १० ॥ दिने दिने स्वर्णभारानष्टौ स सृजति प्रभो ॥ दुर्भिक्षमार्थरिष्टानि सर्पाधिव्याधयोऽशुभाः ॥ ११ ॥ न संति मायिनस्तत्र यत्रा-
स्तेऽभ्यर्चितो मणिः ॥ स याचितो मणिं क्वापि यदुराजाय शौरिणा ॥ नैवार्थकासुकः प्रादाद्याच्चाभंगमतर्कयत् ॥ १२ ॥ तमेक-
दा मणिं कंठे प्रतिमुच्य महाप्रभम् ॥ प्रसेनो हयमारुह्य मृगयां व्यचरद्गने ॥ १३ ॥ प्रसेनं सहयं हत्वा मणिमाच्छिद्य केसरी ॥ गि-
रिं विशन् जांवता निहतो मणिमिच्छता ॥ १४ ॥

कोई अशुभनां कारण होतां नथी ॥ ११ ॥ ज्यां ते मणिनी पूजा थती होय त्यां मायावी लोको पण रहेता नथी. कोई दिवसे भगवाने यादवोना राजा उग्रसेनेमाटे सत्राजितनी पासे ए मणिनी मागणी करी हती पण धनना लालचु सत्राजिते भगवाननी मागणी तोडवाना परिणामनो विचार नहि करतां ते मणि आप्यो न हतो^१ ॥ १२ ॥ सत्राजितनो भाई प्रसेन एक दिवसे ए मोटी कांतिवाळा मणिने गळे बांधी घोडा उपर बेसीने वनमां मृगया करतो हतो त्यां तेने एक केसरी सिंह तेना घोडासहित मारी नाखी मणि खेंची लइने पर्वतमां गयो त्यां ते सिंहेने पण जांबवाने मणि लई लेवानी इच्छाथी मारी नाख्यो ॥ १३ ॥ १४ ॥

१ चारसो तोलांनी एक तुला गणायछे. एवी बीस तुलानां एक भार गणायछे. २ भगवानने अर्पण कन्याविना कोई वस्तुनो पांते उपयोग करे तो ते वस्तु सर्व अनिष्टने टाळनारी होय तोपण अनिष्ट करनारीज थायछे, ए विषयनुं आ कथामां सूचन आपेछे.

जांबवाने ए मणि लईने पोतानी गुफामां तेने बालकना रमकंडारूपे राख्यो. पोताना भाई प्रसेनेने नहि देखतो तेनो भाई सत्राजित् परिताप पामवा लाग्यो अने कह्युं के-‘कंठमां मणि पेहेरीने मारो भाई वनमां गयो हतो तेने घणुं करीने कृष्णे मारी नाख्यो हशे.’ आ वात सांभळी लोको कानो-कान गुप्त रीति केहेवा लाग्या ॥३५॥३६॥ श्रीकृष्ण भगवान् आ वात सांभळीने पोताने प्राप्त थएली ते अपकीर्त्ति मटाडवासारू गामना लोकोनी साथे प्रसेननो शोध करवा गया ॥३७॥ वनमां प्रसेनने अने तेना घोडाने केसरीए मारी नाखेला जोई आगळ चालेला लोकोए ते केसरीने पण पर्वतनी पीठ उपर रीछे मारी नाखेलो जोयो ॥३८॥ पछी घाटा अधारावाळी रीछना राजानी भयंकर गुफा जोवामां आवतां बीजा लोकोने बहार बेसाडी तेमां ए-कला भगवानज पेठा ॥३९॥ ए गुफामां समंतकमणिने बालकनुं रमकंडुं करेलो जोई तेने लई लेवाना विचारथी भगवान् बालकनी पासे उभा

सोऽपि चक्रे कुमारस्य मणिं कीडनकं विले ॥ अपश्यन् भ्रातरं भ्राता सत्राजित्पर्यतप्यत ॥ १५ ॥ प्रायः कृष्णेन निहतो मणिग्रीवो वनं गतः ॥ भ्राता ममेति तच्छ्रुत्वा कर्णे कर्णेऽजपन् जनाः ॥ १६ ॥ भगवांस्तदुपश्रुत्य दुर्यशो लिप्तमात्मनि ॥ माष्टुं प्रसेनपदवीमन्वपद्यत नागरैः ॥ १७ ॥ हतं प्रसेनमश्वं च वीक्ष्य केसरिणा वने ॥ तं चाद्रिष्टुं निहतमृक्षेण ददृशुर्जनाः ॥ १८ ॥ ऋक्षराजविलं भीममंधेन तमसा वृतम् ॥ एको विवेश भगवानवस्थाप्य बहिः प्रजाः ॥ १९ ॥ तत्र दृष्ट्वा मणिश्रेष्ठं बालकीडनकं कृतम् ॥ हतुं कृतमतिस्तस्मिन्नवतस्येऽर्भकांतिके ॥ २० ॥ तमपूर्वं नरं दृष्ट्वा धात्री बुक्रोश भीतवत् ॥ तच्छ्रुत्वाऽभ्यद्रवत्कुद्धो जांबवान्वलिनां वरः ॥ २१ ॥ स वै भगवता तेन युयुधे स्वामिनात्मनः ॥ पुरुषं प्राकृतं मत्वा कुपितो ना-
नुभाववित् ॥ २२ ॥ द्रंष्टुं सुतुमुलमुभयोर्विजिगीषतोः ॥ आयुधाश्मदुर्मैर्दोर्भिः कव्यार्थे ज्येनयोरिव ॥ २३ ॥ आसीत्तदृश-
विंशाहमितरेतरमुष्टिभिः ॥ वज्रनिष्पेषपक्षैरविश्रमहमर्निशम् ॥ २४ ॥ कृष्णमुष्टिविनिष्पातनिष्पिष्टांगोरुबंधनः ॥ क्षीणसत्त्वः स्वि-
न्नगात्रस्तमाहातीव विस्मितः ॥ २५ ॥

रह्या ॥२०॥ ए कोई दिवस नहि जोएला पुरुषने जोई धवरावनारीए बीकथी चीस नाखी. ए सांभळी क्रोध पामेला महाबलवान् जांबवान् दोडी आब्या ॥२१॥ कोप पामेला अने तेमना प्रभावने नहि जाणता जांबवान् ते पोताना स्वामीने कोई प्राकृत पुरुष मानी तेमनी साथे युद्ध करवा लाग्या ॥२२॥ परस्पर जीती लेवाने इच्छता ए बन्ने जणाने जेम मांसेनामोटे शकराओने युद्ध थाय तेम भयंकर दंड युद्ध थयुं. आयुध, पथरा, झाड, हाथ अने वज्र प-डवा जेवी कठण एक बीजानी मुठीओथी रातदिवस त्रिसामो लीधावगर युद्ध करतां अठ्यावीश दिवस थया ॥ २३ ॥२४॥ भगवाननी मुठीओ पडवाथी जांबवानना अंगोनी संधिओ शिथिल थई गई, बल क्षीण थयुं, अने शरीरमां पसीनो वळी गयो तेथी बहुज विस्मय पामीने जांबवान् आप्रमाणे बोल्या २५

જાંબવાન્ કેહેછે.— સર્વ પ્રાણીઓના પ્રાણરૂપ, ઇન્દ્રિય હૃદય તથા દેહના બલરૂપ, પુરાણપુરુષ, સર્વના પ્રભુ અને સર્વને વડય કરનારા આપને મેં જાણ્યા ॥ ૨૬ ॥ જગતના સ્વજનારાઓને સ્વજનારા, સઘळाં કાર્યોના ઉપાદાન કારણરૂપ અને જગતને વડય કરનારાઓને પણ વડય કરનારા કાલ-રૂપ આપ સર્વ જીવોના શુદ્ધસ્વરૂપ છો ॥ ૨૭ ॥ મારા ઇષ્ટદેવ રામચંદ્રજી કે જેણે કિંચિત્ત પ્રદીપ્ત થયેલા ક્રોધથી કટાક્ષો નાખતાં સમુદ્રના ઇન્દ્ર અને મોટા મધરો ક્ષોભ પામી ગયા, સમુદ્રે માર્ગ દીધો, કીર્તિરૂપ સેતુ બંધાયો, લંકા બઢી ગઈ અને રાવણનાં માથાં વાળથી કપાઈને ધરતીપર પહોંચી તેજ આપ છો ॥ ૨૮ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— હે રાજા ! એ પ્રમાણે રીંછના રાજાને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં દેવકીના પુત્ર ભગવાને પરમ કૃપાથી પોતાનો સુખકારી હાથ તે ભક્તના શરીરપર ફેરવીને પ્રેમપૂર્વક ગંભીર વાળીથી તેમને કહ્યું કે— ‘હે રીંછના રાજા ! અમે મણિને શોધતાં શોધતાં આ

જાને ત્વાં સર્વભૂતાનાં પ્રાણ ઓજઃ સહો બલમ્ ॥ વિષ્ણુ પુરાણપુરુષ પ્રભવિષ્ણુમધીશ્વરમ્ ॥ ૨૬ ॥ ત્વં હિ વિશ્વસૃજાં સ્થા સૃજ્યાનામ-પિ યન્ન સત્ ॥ કાલઃ કલયતામીશઃ પર આત્મા તથાત્મનામ્ ॥ ૨૭ ॥ યસ્યેષદુલ્કલિતરોષકટાક્ષમોક્ષેર્વર્ત્માદિશત્શુભિતનકૃતિર્મિ-ગિલોઽબ્ધિઃ ॥ સેતુઃ કૃતઃ સ્વયશ ઉજ્જ્વલિતા ચ લંકા રક્ષઃ શિરાંસિ ભુવિ પેતુરિષુક્ષતાનિ ॥ ૨૮ ॥ ઇતિ વિજ્ઞાતવિજ્ઞાનમૃક્ષરાજાનમ-ચ્યુતઃ ॥ વ્યાજહાર મહારાજ ભગવાન્દેવકીસુતઃ ॥ ૨૯ ॥ અભિમૃશ્યારવિંદાક્ષઃ પાણિના શંકરેણ તમ્ ॥ કૃપયા પરયા ભક્તં પ્રેમ-ગંભીરયા ગિરા ॥ ૩૦ ॥ મણિહેતોરિહ પ્રાપ્તા વયમૃક્ષપતે વિલમ્ ॥ મિથ્યાઽભિશાપં પ્રમૃજન્નાત્મનો મણિનાઽમુના ॥ ૩૧ ॥ ઇત્યુક્તઃ સ્વાં દુહિતરં કન્યાં જાંબવતીં સુદા ॥ અર્હણાર્થ સમણિના કૃણાયોપજહાર હ ॥ ૩૨ ॥ અદૃઢા નિર્ગમં શૌરેઃ પ્રવિષ્ટસ્ય વિલં જનાઃ પ્રતીક્ષ્ય દ્વાદશાહાનિ દુઃસ્વિતાઃ સ્વપુરં યયુઃ ॥ ૩૩ ॥ નિશમ્ય દેવકી દેવી રુક્મિણ્યાનકદંડુભિઃ ॥ સુહૃદો જ્ઞાતયોઽશોચન્ વિલા-ત્કૃણ્ણમનિર્ગતમ્ ॥ ૩૪ ॥ સત્રાજિતં શપંતસ્તે દુઃસ્વિતા દ્વારકૌકસઃ ॥ ઉપતસ્થુર્મહામાયાં દુર્ગાં કૃણ્ણોપલઙ્ઘયે ॥ ૩૫ ॥

ગુફાના દ્વાર આગલ આવ્યા હતા અને આ મણિથી મારા ઉપરનો સ્વોટો અભિશાપ ટાલવાસારૂ હું અંદર આવેલો છું’ ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ આપ્રમાણે ભગવાનનાં વચન સાંભળી જાંબવાને ભગવાનનો સત્કાર કરવાસારૂ પ્રીતિથી પોતાની દીકરી જાંબવતીનું સ્વમંતક મણિની સાથે ભગવાનને દાન દીધું ॥ ૩૨ ॥ ગુફામાં પેટેલા ભગવાનના પાછા નીકળવાની વાર દિવસસુધી વાટ જોઈ તોપણ વહાર નહિ નીકળતાં દુઃસ્વ પામેલા દ્વારકાના લોકો પાછા દ્વારકામાં ગયા હતા ॥ ૩૩ ॥ દેવકી, રુક્મિણી, વસુદેવ, સંબંધીઓ અને જ્ઞાતિઓ ભગવાનને ગુફામાંથી વહાર નહિ નીકળેલા સાંભળી શોક કરતાં હતાં ॥ ૩૪ ॥ દુઃસ્વ પામેલાં અને સત્રાજિતને ગાલ્ક્યો દેતાં દ્વારકાનાં માણસોએ શ્રીકૃણ્ણની પ્રાપ્તિ થવાસારૂ ચંદ્રભાગા નામે મહામાયા દુર્ગાદેવીની ભક્તિ કરવા માંડી હતી ॥ ૩૫ ॥

भजन करवानेलीधे देवीए आशिर्वाद आपतां ते समयेज स्त्रीसहित अने जेमनुं काम सिद्ध थयुं हतुं एवा भगवान् सर्वने राजी करता प्रकट थया ॥ ३६ ॥ मरण पामीने जाणे पाछा आव्या होय एवा भगवानने स्त्रीसहित तथा गळामां मणिसहित जोइने सर्वने मोटो उत्सव थयो ॥ ३७ ॥

पछी भगवाने राजानी समक्ष सभामां सत्राजितने बोलावी मणि मळवानी सघळी वात कही संमळावीने तेने मणि आपी दीधो ॥ ३८ ॥ मणि ल-इने बहुज लजाएलो अने पोताना पापथी पस्तातो ते सत्राजित नीचुं मोडुं करीने त्यांथी पोताने घेर गयो ॥ ३९ ॥ बळियासाथे विरोध थवानेलीधे व्याकुल थएलो ते सत्राजित पोताना मनमां तेज वातनुं ध्यान लागी रेहेतां विचार करवा लाग्यो के 'हवे हुं मारो अपराध शी रीते मटाडुं ? भगवान् शी रीते प्रसन्न थाय ? केम करवाथी मारूं मारूं थाय ? हुं के जे लांवी दृष्टिथी नहि जोनारो, धुद्र, मूढ, अने धननो लालचुं छुं तेने माणसो

तेषां तु देव्युपस्थानात्प्रत्यादिष्टशिषा स च ॥ प्रादुर्बभूव सिद्धार्थः सदारो हर्षयन्हरिः ॥ ३६ ॥ उपलभ्य हृषीकेशं मृत्वा पुनरिवा-
गतम् ॥ सह पत्न्या मणिग्रीवं सर्वे जातमहोत्सवाः ॥ ३७ ॥ सत्राजितं समाहूय सभायां राजसन्निधौ ॥ प्राप्तिं चाख्याय भगवा-
न्मणिं तस्मै न्यवेदयत् ॥ ३८ ॥ स चातिव्रीडितो रत्नं गृहीत्वावाङ्मुखस्ततः ॥ अनुतप्यमानो भवनमगमत्स्वेन पाप्मना ॥ ३९ ॥
सोऽनुच्यायंस्तदेवाद्यं बलवद्विग्रहाकुलः ॥ कथं मृजाम्यात्परजः प्रसीदेद्वाऽच्युतः कथम् ॥ ४० ॥ किं कृत्वा साधु मह्यं स्यान्न शपेद्वा
जनो यथा ॥ अदीर्घदर्शनं क्षुद्रं मूढं द्रविणलोलुपम् ॥ ४१ ॥ दास्ये दुहितरं तस्मै स्त्रीरत्नं रत्नमेव च ॥ उपायोऽयं समीचीनस्तस्य
शान्तिर्न चान्यथा ॥ ४२ ॥ एवं व्यवसितो बुद्ध्या सत्राजितस्वसुतां शुभाम् ॥ मणिं च स्वयमुद्यम्य कृष्णायोपजहार ह ॥ ४३ ॥ तां
सत्यभामां भगवानुपयेमे यथाविधि ॥ बहुभिर्याचितं शीलरूपौदार्यगुणान्विताम् ॥ ४४ ॥ भगवानाह न मणिं प्रतीच्छामो वयं
नृप ॥ तवास्तां देवभक्तस्य वयं च फलभागिनः ॥ ४५ ॥

शी रीते गाळ्यो न आपे ? ॥ ४० ॥ ४१ ॥ हुं स्त्रीओमां रत्नरूप मारी दीकरी सत्यभामा तथा मणि, ए बन्ने भगवानने आपीश. आ उपाय सारो छे. तेविना बीजी रीते अपराधनी शांति थशे नहि' ॥ ४२ ॥ सत्राजिते आप्रमाणे मनमां निश्चय करीने पोताथीज उद्यम करी पोतानी कन्या भगवा-
नने आपी अने मणि पण आप्यो ॥ ४३ ॥ शील, रूप, उदारता अने गुणवाळां ते सत्यभामा के जेना उपर घणाओनां मागां हातां तेने भगवान्
विधिप्रमाणे परण्या ॥ ४४ ॥ परणीने भगवाने सत्राजितने कह्युं के—'तमारो मणि अमे राखीशुं नहि. तमे सूर्यना भक्त छो तेथी तमारी पसेज
भले रहे. अमे तो एमांथी थतुं फल लेवाना छिये' ॥ ४५ ॥

१ तमे अपुत्र होवानेलीधे तमारुं धन अंते अमारुंज धनुं छं एम गूढ अभिप्राय राखीने भगवाने आ वचन कह्युं छे.

इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो छपनमो अध्याय संपूर्ण ॥५६॥ शुक्रदेवजी केहेछे^१.-‘ पांडवो भोयरां थइने लाखना घरमांथी नीकळी गयाछे ’ ए वात भगवान् जाणता हता तोपण पांडवोने अने कुंतीने बळीगएलां सांभळी बलभद्रने साथे लइने लौकिक व्यवहार साचव-वामाटे हस्तिनापुरमां गर्यो ॥ १ ॥ भीष्मपितामह, कृपाचार्य, विदुर, गांधारी अने द्रोणाचार्य, एओने मळी तेओना जेवुंज दुःख धरावनारा ए बे भाइओए ‘ हाय, भुंङ् थयुं; ’ एम कह्युं ॥ २ ॥ हे राजा! आ ताकडो मळतां द्वारकामां अक्रुरजी तथा कृतवर्माए शतधन्वा नामना यादवने शीखव्युं के-‘ तुं सत्राजित पासेथी मणिने शामाटे लई लेतो नथी ? ॥ ३ ॥ जेणे रत्नजेवी कन्या आपवानी आपणने हा कहीने पछी कृष्णने आपी

इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे षट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ विज्ञातार्थोऽपि गोविंदो दग्धानाकर्ण्य पांडवान् ॥ कुंतीं च कुल्यकरणे सह रामो ययौ कुरुन् ॥ १ ॥ भीष्मं कृपं सविदुरं गांधारीं द्रोणमेव च ॥ तुल्यदुःखौ च संगम्य हा कष्टमिति होचतुः ॥ २ ॥ लब्धैतदंतरं राजन् शतधन्वानमूचतुः ॥ अक्रुरकृतवर्माणौ मणिः कस्मान्न गृह्यते ॥ ३ ॥ योऽस्मभ्यं संप्रतिश्रुत्य कन्यारत्नं विगर्ह्य नः ॥ कृष्णायादान्न सत्राजित्कस्माद्भ्रातरमन्वियात् ॥ ४ ॥ एवं भिन्नमतिस्ताभ्यां सत्राजितमसत्तमः ॥ शयानमवधील्लोभात्स पापः क्षीणजीवितः ॥ ५ ॥ स्त्रीणां विक्रोशमानानां कंदंतीनामनाथवत् ॥ हत्वा पशून्सौनिकवन्मणिमादाय जग्मिवान् ॥ ६ ॥ सत्यभामा च पितरं हतं वीक्ष्य शुचार्पिता ॥ व्यलपत्तात तानेति हा हतास्मीति मुह्यति ॥ ७ ॥ तै-लद्रोण्यां मृतं प्रास्य जगाम गजसाव्हयम् ॥ कृष्णाय विदितार्थाय तप्ताचख्यौ पितुर्वधम् ॥ ८ ॥

दीधी ते सत्राजित तेना भाइ प्रसेननी पासे शामाटे नहि जवो जोइए ? [तेने मारी नाखवोज जोइए.]’ ॥ ४ ॥ आ प्रमाणे ते बे जणाए बुद्धि फेरवतां जेनुं मोत आव्युं हतुं एवा ए पापी अने अत्यंत क्रूर शतधन्वाए सत्राजितने सुतो मान्यो^२ ॥ ५ ॥ स्त्रियो अनाथनी पेठे चीसो पाडतां अने रोतां जेम कसाई पशुने मारे तेम सत्राजितने मारी नाखी शतधन्वा मणि लई गयो ॥ ६ ॥ पोताना बापने मारी नाखेलो जोई शोकथी व्यास थएलां अने मुझाएलां सत्यभामा ‘हे बाप! हे बाप! हाय! हुं मराई गई’ एम विलाप करवा लाग्यां ॥ ७ ॥ पछी मरी गएला बापने तेलनी कोठीमां नाखी ताप पामेलां सत्यभामा हस्तिनापुरमां गर्यां अने त्यां जइने भगवान् के जे ते वात जाणताज हता तेमनी पासे पोताना बापनो वध थवानी वात करी ॥ ८ ॥

१ आ सत्तावनमा अध्यायमां शतधन्वाने मारवाना प्रसंगमां पोतानी उपर फरीवार आवेला अभिशापने भगवाने अक्रुरजी पासेथी मणि मगाबीने म-टाळ्यो, ए कथा केहेवामां आवशे. २ मणि राखवानुं पात्र अक्रुरजीज छे एम मानी अक्रुरजीने एकांतमां भलामण दइने भगवान् बलभद्रसहित हस्तिना-पुरमां गया हतां एम केहेवामां आवशे. ३ भगवाननी आज्ञानो भंग करेल तेथी सत्राजितने अनिष्ट फल थयुं.

हे राजा ! आ बात सांभली श्रीकृष्ण तथा बलभद्र के जेओ ईश्वर हुता तेओ पोताना मनुष्यावतारने अनुसरी आंखोमां आंसु लावीने 'अहो ! अमने मोटी विपत्ति आवी,' एम विलाप करवा लाग्या ॥ ९ ॥ पछी सत्यभामा अने बलभद्रनी साथे भगवान् हस्तिनापुरमांथी द्वारकामां आवीने शतधन्वाने मारवानी अने तेनी पासेथी मणि लई लेवानी गोठवण करवा लाग्या ॥ १० ॥ भगवानने एवी गोठवणमां लागेला जाणी भय पामेला ते शतधन्वाए पोताने सहायता आपवामाटे कृतवर्मानी प्रार्थना करी स्यारे कृतवर्माए कह्युं के— 'श्रीकृष्ण अने बलभद्र के जेओ मोटा समर्थ छे तेओनो अपराध हुं नहि करूं. एओनो अपराध करवाथी कोण सुखी थाय ? ॥ ११ ॥ १२ ॥ एओनो द्वेष करवाथी पोताना अनुचरोसहित कंस राज्यलक्ष्मीथी अष्ट थइने मरी गयो अने जरासंध पण सत्तर संग्राममां हार खाइने जतो रह्यो हतो ' ॥ १३ ॥ एप्रमाणे कृतवर्माए ना पाडतां ते

तदाकर्ण्यैश्वरौ राजन्ननुसृत्य नृलोकात् ॥ अहो नः परमं कष्टमित्यस्वाक्षौ विलेपतुः ॥ ९ ॥ आगत्य भगवांस्तस्मात्सभार्यः साग्र-
जः पुरम् ॥ शतधन्वानमारभे हंतुं हर्षं मणिं ततः ॥ १० ॥ सोऽपि कृष्णोद्यमं ज्ञात्वा भीतः प्राणपरीप्सया ॥ साहाय्ये कृतवर्माण-
मयाचत स चाब्रवीत् ॥ ११ ॥ नाहमीश्वरयोः कुर्यां हेलनं रामकृष्णयोः ॥ को नु क्षेमाय कल्पेत तयोर्द्विजिनमाचरन् ॥ १२ ॥ कंसः
सहानुगोऽपीतो यद्वेषात्प्राजितः श्रिया ॥ जरासंधः सप्तदश संयुगान् विरथो गतः ॥ १३ ॥ प्रत्याख्यातः स चाक्रूरं पार्ष्णिग्राहम-
याचत ॥ सोऽप्याह को विरुद्धेत विद्वानीश्वरयोर्वलम् ॥ १४ ॥ य इदं लीलया विश्वं सृजत्यवति हंति च ॥ चेष्टां विश्वसृजो यस्य न
विदुर्मोहिताजया ॥ १५ ॥ यः सप्तहायनः शैलमुत्पाद्व्यैकेन पाणिना ॥ दधार लीलया बाल उच्छिलीघ्रमिवार्भकः ॥ १६ ॥ नम-
स्तस्मै भगवते कृष्णायाद्भुतकर्मणे ॥ अनंतायादिभूताय कूटस्थायात्मने नमः ॥ १७ ॥ प्रत्याख्यातः स तेनापि शतधन्वा महाम-
णिम् ॥ तस्मिन्त्यस्याश्वमारुह्य शतयोजनगं ययौ ॥ १८ ॥

शतधन्वाए पोताने पडखे रेहेवानेमांटे अक्रूजीनी प्रार्थना करी त्यां अक्रूजीए पण कहुं के—‘श्रीकृष्ण अने बलभद्र के जेओ ईश्वर छे तेओना बलने जाणनारो कयो पुरुष तेओनी साथे विरोध करे? ॥ १४ ॥ जे भगवान् आ जगतने पोतानी लीलाथी स्रजे छे, पाळे छे अने नाश पमाडे छे; जेनी गतिने मायाथी मोह पामेला ब्रह्मादिक पण जाणता नथी अने जेणे सात वर्षनी बाल्यावस्थामां बालक जेम मींदडाना टोपने उखेडी ले तेम लीलामात्रमां पर्वतने उखेडीने एक हाथथी धन्यो हतो ते अद्भुत कर्म करनार, अनंत, सर्वना कारण, अविनाशी अने परमात्मा श्रीकृष्ण भगवानने हुं प्रणाम करूं छुं’ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ आ प्रमाणे अक्रूजीए पण ना पाडतां ते शतधन्वा पोताना मोटा मणिने अक्रूजीनी पासे थापण राखी एक दिवसे सो योजन चालवानी शक्तिवाला घोडापर बेशीने भागी गयो ॥ १८ ॥ ॥

हे राजा ! श्रीकृष्ण अने बलभद्र गरुडनी ध्वजावाळा रथमां बेसीने मोटा वेगवाळा घोडाओथी, ए पोताना ससराने मारनारा शतधन्वानी पछवाडे गया ॥ १९ ॥ मिथिला नगरीना उपवनमां घोडो पडी जतां तेने छोडी दई त्रास पामेलो शतधन्वा पगथी दोड्यो ल्यारे भगवान् पण क्रोधथी तेने पछवाडे पगथीज दोड्या ॥ २० ॥ पाळा भगवाने ए पाळा शतधन्वानुं माथुं तीक्ष्ण धारवाळा चक्रथी कापी नाखीने तेनां लुगडांओमां मणिने शोध्यो ॥ २१ ॥ मणि नहि मळतां भगवाने मोटा भाई बलभद्रनी पासे आवीने कह्युं के— ‘शतधन्वाने वृथा माच्यो. तेनी पासे मणि नथी’ ॥ २२ ॥ आथी बलभद्रने शक आव्यो के— ‘भगवान् पोतानी खीने आपवासारू पोतानी पासे मणि राखीने मने ठगे छे.’ तोपण ते बात मनमां राखी अरुचिथी भगवानने कह्युं के— ‘ए मणि शतधन्वाए कोईने त्यां थापण राखेलो हशे माटे तेनी शोध करो अने द्वारकामां जाओ

गरुडध्वजमारुह्य रथं रामजनार्दनौ ॥ अन्वयातां महावेगैरथै राजन् गुरुद्वहम् ॥ १९ ॥ मिथिलायामुपवने विसृज्य पतितं हयम् ॥ पद्भ्यामथावत्संत्रस्तः कृष्णोऽप्यन्वद्वद्वृषा ॥ २० ॥ पदातेर्भगवांस्तस्य पदातिस्तिग्मनेमिना ॥ चक्रेण शिर उत्कृत्य वाससोर्व्यचिनोन्मणिम् ॥ २१ ॥ अलब्धमणिरागत्य कृष्ण आहाग्रजांतिकम् ॥ वृथा हतः शतधनुर्मणिस्तत्र न विद्यते ॥ २२ ॥ तत आह बलो नूनं स मणिः शतधन्वना ॥ कस्मिंश्चित्पुरुषे न्यस्तस्तमन्वेष पुरं व्रज ॥ २३ ॥ अहं विदेहमिच्छामि द्रष्टुं प्रियतमं मम ॥ इत्युक्त्वा मिथिलां राजन्निवेश यदुनंदनः ॥ २४ ॥ तं दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय मैथिलः प्रीतमानसः ॥ अर्हयामास विधिवदर्हणीयं समर्हणैः ॥ उवास तस्यां कतिचिन्मिथिलायां समा विभुः ॥ २५ ॥ ततोऽशिक्षद्द्रदां काले धार्तराष्ट्रः सुयोधनः ॥ मानितः प्रीतियुक्तेन जनकेन महात्मना ॥ २६ ॥ केशवो द्वारकामेत्य निधनं शतधन्वनः ॥ अप्राप्तिं च मणैः प्राह प्रियायाः प्रियकृद्विभुः ॥ २७ ॥

॥ २३ ॥ हुं तो विदेह राजा के जे मने बहुज प्यारो छे तेने जोवानी इच्छा राखुं छुं.’ एम कहिने बलभद्र मिथिला नगरीमां गया ॥ २४ ॥ पूजन करवा योग्य ए बलभद्रने आव्या जोई राजी थएला मिथिला नगरीना पति विदेह राजाए [जनक राजाए] तुरत उठीने पूजनना पदार्थोथी विधिप्रमाणे तेमनी पूजा करी. बलभद्र केटलांक वर्षसुधी मिथिलामांज रह्या ॥ २५ ॥ त्यां योग्य समयमां धृतराष्ट्रनो दीकरो दुर्योधन के जेने प्रीतिवाळा महात्मा जनक राजाए मान दईने राख्यो हतो ते बलभद्रनी पासेथी गदायुद्ध शीख्यो ॥ २६ ॥ सत्यभामाने राजी करनारा भगवाने द्वारकामां आवीने शतधन्वाने मारी नाखवानी अने मणि नहि मळवानी बात करी देखाडी. [सत्यभामाने पण भगवान् उपर शक आव्यो के मणि पोताना मोटा भाईने आपी तेमने मिथिलामां राखी आव्या छे अने खोटुं बोलीने मने ठगे छे.] ॥ २७ ॥

પછી ભગવાને મરણ પામેલા સસરાની જે જે પરલોકસંબંધી ક્રિયાઓ કરવી જોઈએ તે સઘડી સંબંધીઓને સાથે રાખીને કરાવી ॥૨૮॥ શતધન્વાને શી-
સ્વનારા અકૂરજી અને કૃતવર્મા શતધન્વાને મારી નાશવાની વાત સાંભળી વીકના માન્યા દારકામાંથી ભાગી ગયા ॥૨૯॥ ‘અકૂરજી દારકામાંથી
જતા રહેતાં દારકાના રહેવાશીઓને શરીરમાં અને મનમાં દેવ તથા ભૂતસંબંધી કેટલાએક તાપ અને અરિષ્ટ થવા લાગ્યાં’ એમ કેટલાએક મુનિઓ પોતેજ
કહેલા શ્રીકૃષ્ણના માહત્ત્યને ભૂલી જઈને કેહેછે, કેમ કે મુનિઓના નિવાસરૂપ શ્રીકૃષ્ણ જ્યાં રહેતા હોય ત્યાં ઉત્પાત દેસવા ઘટેજ કેમ ? ॥૩૦॥
॥૩૧॥ એ કેટલાએક મુનિઓ કેહેછે કે—“અકૂરજી જતા રહેતાં દારકાના વૃદ્ધ લોકો કેહેવા લાગ્યા કે ‘જે સમયે ઇંદ્ર વૃષ્ટિ કરતો ન હતો તે સમયે
કાશીના રાજાએ કાશીમાં આવેલા શ્વફલક યાદવને પોતાની ગાંદિની નામની કુંવરી આપી હતી તેથી કાશી દેશમાં વૃષ્ટિ થઈ હતી. તો એ શ્વફલકના
પુત્ર અકૂરજી પણ પોતાના બાપ જેવાજ પ્રભાવવાળા છે માટે તે જ્યાં હોય ત્યાં ઇંદ્ર વૃષ્ટિ કરે અને ઉત્પાત કે અકાલમૃત્યુ પણ ન થાય’ ॥૩૨॥ ૩૩॥

તતઃ સ કારયામાસ ક્રિયા બંધોર્હતસ્ય વૈ ॥ સકં સુહૃદ્ભિર્ભગવાન્યા યાઃ સ્યુઃ સાંપરાયિકાઃ ॥ ૨૮ ॥ અકૂરઃ કૃતવર્મા ચ શ્રુત્વા
શતધનોર્વયમ્ ॥ વ્યૂષતુર્ભયવિવ્રત્તૌ દારકાયાઃ પ્રયોજકૌ ॥ ૨૯ ॥ અકૂરે પ્રોષિતેઽરિષ્ઠાન્યાસન્વૈ દારકૌકસામ્ ॥ શારીરા માનસા-
સ્તાપા મુદ્ધુર્દેવિકમૌતિકાઃ ॥ ૩૦ ॥ ઇત્યંગોપદિશંત્યેકે વિસ્મૃત્ય પ્રાણદાહતમ્ ॥ મુનિવાસનિવાસે કિં ઘટેતારિષ્ટદર્શનમ્ ॥ ૩૧ ॥
દેવેઽર્ષતિ કાશીશઃ શ્વફલકાયાગતાય વૈ ॥ સ્વસૃતાં ગાંદિનીં પ્રાદાત્તતોઽર્ષત્સમ કાશિષુ ॥ ૩૨ ॥ તત્સુતસ્તત્પ્રભાવોઽસાવકૂરો
યત્ર યત્ર હ ॥ દેવોઽભિવર્ષતે તત્ર નોપતાપા ન મારિકાઃ ॥ ૩૩ ॥ ઇતિ વૃદ્ધવચઃ શ્રુત્વા નૈતાવદિહ કારણમ્ ॥ ઇતિ મત્વા સમાના-
ય્ય પ્રાહાકૂરં જનાર્દનઃ ॥ ૩૪ ॥ પૂજયિત્વાઽભિભાષ્યેનં કથયિત્વા પ્રિયાઃ કથાઃ ॥ વિજ્ઞાતાંઽખિલચિત્તજ્ઞઃ સ્મયમાન ઉવાચ હ ॥ ૩૫ ॥
નતુ દાનપતે ન્યસ્તસ્થાસ્તે શતધન્વના ॥ સ્યમંતકો મણિઃ શ્રીમાન્વિદિતઃ પૂર્વમેવ નઃ ॥ ૩૬ ॥

એવું વૃદ્ધ લોકોનું બોલવું સાંભળી તથા આમ થવામાં આટલુંજ કારણ નથી પણ મણિ ગયો છે એ પણ કારણ છે એમ માની ભગવાને કાશીમાંથી
અકૂરજીને તેડાવ્યા. ” [વાસ્તવિક તો એમ છે કે—જેના હાથમાં મણિ હતો એવા અકૂરજી પોતાનું ‘દાનપતિ’ એવું નામ ધરી કાશીમાં રહીને સોનાની
વેદીવાળા યજ્ઞો કરવા લાગતાં વઢી પણ ‘ભગવાનેજ અકૂરજીને કાશીમાં મોકલ્યા છે’ એમ લોકો છાની વાતો કરવા લાગ્યા અને બલભદ્ર
તથા સત્યભામાને પણ પોતાના ઉપર શંકા આવ્યો હતો તેથી સઘડી રીતનું સમાધાન કરવાનેમાટે ભગવાને અકૂરજીને કાશીમાંથી તેડાવ્યા.] અકૂરજીને
તેડાવીને તેમનો સત્કાર કરી બોલાવી તથા પ્રિય લાગે એવી વાતો કરી સર્વને તથા સર્વના ચિત્તને જાણનારા ભગવાને હસતાં હસતાં કહ્યું કે— ‘હે
દાનપતિ ! શતધન્વાએ સ્યમંતક નામનો ઉત્તમ મણિ તમારી પાસે થાપણ મુકેલો છે એ વાત પ્રથમથીજ અમારા જાણવામાં છે ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ ૩૬ ॥

जोके सत्राजित् अपुत्र होवानेलीधे तेने जलदान तथा पिंडदान दई तथा तेनुं अवशेष रहेलुं करज फीटाडी तेनी सघळी मिलकत लेवाने धर्मशास्त्रप्रमाणे तेनी दीकरीना दीकराओ अधिकारी छे तोपण ए मणि तमविना बीजाओथी राखी शकाय एम नथी माटे तमे के जे सारा नियमो पाळनारा छो तेमनी पासेज रेहेवा देथुं, परंतु मणिना विषयमां मोटो भाई मारो संपूर्ण विश्वास करता नथी माटे ए मणि देखाडो अने बंधुओमां परस्पर मनदुःख थयुं छे तेनी शांति करो. मणिना विषयमां तमाराथी नापडाय एम तो छेज नहि; केम के हमणांसुधी सोनानी वेदीवाळा तमारा यज्ञो चाल्या करेछे' ॥३७॥३८॥३९॥ एप्रमाणे भगवाननां साम वचन जेना हृदयमां लागी गयां एवा अक्रूरजीए सूर्यसरस्वी कांतिवाळो मणि हाथमां लई वस्त्रथी ढांकीने भगवानने आप्यो ॥४०॥ ज्ञातिओने ए स्यमंतक मणि देखाडी अने तेथी पोता उपरनो अभिशाप टाळीने भगवाने ते मणि पाछो

सत्राजितोऽनपत्यत्वाद्वृद्धीयुर्दुहितुः सुताः ॥ दायं निनीयापः पिंडान्विमुच्यर्णं च शेषितम् ॥ ३७ ॥ तथापि दुर्धरस्वनैस्वय्यास्तां सुव्रते मणिः ॥ किं तु मामग्रजः सम्यङ्न प्रत्येति मणिं प्रति ॥ ३८ ॥ दर्शयस्व महामाग बंधूनां शांतिमावह ॥ अव्युच्छिन्ना मखास्तेऽद्य वर्तते रुक्मवेदयः ॥ ३९ ॥ एवं सामभिरालब्धः श्वफल्कतनयो मणिम् ॥ आदाय वाससाच्छन्नं ददौ सूर्यसमप्रभम् ॥ ४० ॥ स्यमंतकं दर्शयित्वा ज्ञातिभ्यो रज आत्मनः ॥ विमृज्य मणिना भूयस्तस्मै प्रत्यर्पयत्प्रभुः ॥ ४१ ॥ यस्वेतद्भगवत ईश्वरस्य विष्णोर्वीर्याब्जं वृजिनहरं सुमंगलं च ॥ आख्यानं पठति शृणोत्यनुसरेद्वा दुष्कीर्तिं दुरितमपोह्य याति शांतिम् ॥ ४२ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे स्यमंतकोपाख्याने सप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एकदा पांडवान्द्रष्टुं प्रतीतान्पुरुषोत्तमः ॥ इंद्रप्रस्थं गतः श्रीमान्युयुधानादिभिर्वृतः ॥ १ ॥ दृष्ट्वा तमागतं पार्थो मुकुंदमखिलेश्वरम् ॥ उत्तस्थुर्युगपद्दीराः प्राणा मुख्यमिवागतम् ॥ २ ॥

अक्रूरजीनेज आप्यो ॥४१॥ आ आख्यान के जे जगतना ईश्वर विष्णु भगवानना पराक्रमवाळुं, दुःखने हरनार अने महामंगलरूप छे तेनो जे कोई माणस पाठ करे, सांभळे अथवा स्मरण करे ते पोतानी अपकीर्त्तिने अने ते करावनारा पापने दूर करी शांति पामेछे ॥ ४२ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो सत्तावनमो अध्याय संपूर्ण ॥ ५७ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - पांडवो के जेओ प्रथम लाखना घरमां बळी गएला जणाया हता अने पछी दुपद राजाने घेर सर्व लोकोना जोवामां आव्या हता तेओने जोवामाटे एक दिवसे श्रीकृष्ण भगवान् सात्यकिआदि यादवोनी साथे इंद्रप्रस्थमां पद्यान्या ॥ १ ॥ सर्व लोकोना ईश्वर ते श्रीकृष्णने आवेला जोई वीर पांडवो जेम प्राण आवतां इंद्रियो उठे तेम एकमामटा उभा थया ॥२॥

१ आ अष्टावनमा अध्यायमां कालिंदी, मित्राविंदा, सत्या, भद्रा अने लक्ष्मणा, ए पांच स्त्रियोनुं भगवाने पाणिग्रहण कनुं, ए कथा केहेवामां आवशे.

भगवाननुं आलिंगन करी तेमना श्रीअंगना समागमथी जेओनां पाप मटी गयां एवा पांडवो खेहभरेला मंदहाय्यवाळुं तेमनुं मुख जोईने आनंद पास्या ॥ ३ ॥ युधिष्ठिर अने भीमसेन के जेओ पोताथी मोटा हता तेओने भगवान् पगे लाग्या, अर्जुननुं आलिंगन कच्युं अने नकुल-सहदेव ते-मने पगे लाग्या ॥ ४ ॥ नचां परणी आवेलां पतिव्रता द्रौपदी उत्तम आसनपर बेठेला भगवाननी पासे काईक लजातां धीरे धीरे आवीने तेमने पगे लाग्यां ॥ ५ ॥ एप्रमाणे पांडवोए पूजेला अने प्रणाम करेलो सात्यकि अने बीजाओ पण योग्य पूजा अने सन्मान पामीने आसनो पर बेठा ॥ ६ ॥ भगवान् पोतानां फोई कुंतीनी पासे आवीने तेमने पगे लाग्या, घणा खेहथी जेनी आंखोमां पाणी भराइ आव्यां एवां ए फोइए भगवाननुं आलिंगन कच्युं. फोइए बांधवोनुं कुशल पूछतां भगवाने पण तेमने अने तेमनी बहु द्रौपदीने कुशल पूछ्युं ॥ ७ ॥ प्रेमनी परवशताथी जेनो कंठ रोकाई

परिव्रज्याच्युतं वीरा अंगसंगहतैनसः ॥ सानुरागस्मितं वक्रं वीक्ष्य तस्य मुदं ययुः ॥ ३ ॥ युधिष्ठिरस्य भीमस्य कृत्वा पादाभि-
वंदनम् ॥ फाल्गुनं परिरभ्याथ यमाभ्यां चाभिवंदितः ॥ ४ ॥ परमासन आसीनं कृष्णा कृष्णमनिंदितः ॥ नवोढा व्रीहिता किं-
चिच्छनैरेत्याभ्यवन्दत ॥ ५ ॥ तथैव सात्यकिः पार्थैः पूजितश्चाभिवंदितः ॥ निषसादासनेऽन्ये च पूजिताः पर्युपासिताः ॥ ६ ॥
पृथां समागत्य कृताभिवादनस्तयातिहादर्द्रिदृशाऽभिरंभितः ॥ आपृष्टवांस्तां कुशलं सहस्रुषां पितृष्वसारं परिपृष्टबांधवः ॥ ७ ॥
तमाह प्रेमवैक्लव्यरुद्धकंठाश्रुलोचना ॥ स्मरंती तान्वहून् क्लेशान् क्लेशापायात्मदर्शनम् ॥ ८ ॥ तदैव कुशलं नोभूत् सनाथास्ते कृता
वयम् ॥ ज्ञातीन्ः स्मरता कृष्ण भ्राता मे प्रेषितस्त्वया ॥ ९ ॥ न तेऽस्ति स्वप्नभ्रांतिर्विश्वस्य सुहृदात्मनः ॥ तथाऽपि स्मरतां शश्वत्
क्लेशान्हंसि हृदि स्थितः ॥ १० ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ किं न आचरितं श्रेयो न वेदाहमधीश्वर ॥ योगेश्वराणां दुर्दर्शो यन्नो
दृष्टः कुमेधसाम् ॥ ११ ॥

गयो अने नेत्रमां आंसु आव्यां एवां कुंतीए पोता उपर पडेलां घणां कष्टोने संभारी श्रीकृष्ण भगवान् के जेमनुं दर्शन क्लेशने मटाडनार छे तेमने
कह्युं के-“हे कृष्ण ! ज्यारे अमो बंधुओने संभारीने तमे मारा भाई अकूरजीने मोकल्या हता ल्यारथीज अमारू कुशल थई चुकुं छे अने तमे
अमने धणियातां कच्यां छे ॥ ८ ॥ ९ ॥ जगतना मित्र अने आत्मारूप आपने ‘आ पोतानो’ अने ‘आ पारको’ एवी भ्रांति नथी तोपण स्मरण कर-
नाराओना हृदयमां रहीने निरंतर तेओना क्लेशोने मटाडो छो” ॥ १० ॥ युधिष्ठिरे भगवानने कह्युं के-‘हे प्रभु ! अमे कयुं पुण्य कच्युं छे के
जेना प्रभावथी, आपनां योगेश्वरोने पण दुर्लभ दर्शन अमो विषयलंपट लोकोने थयां ते हुं जाणतो नथी’ ॥ ११ ॥

યુધિષ્ઠિર રાજાની પ્રાર્થના ઉપરથી ભગવાન્ વર્ષા ઋતુના ચાર મહિનાસુધી આનંદથી ઇંદ્રપ્રસ્થમાં રહ્યા અને ત્યાંના રહેવાશીઓનાં નેત્રોને આનંદ આપ્યો ॥ ૧૨ ॥ એક દિવસે શત્રુઓને મારનાર અર્જુન શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની સાથે મજ્જ થઈ વાનરની ધ્વજાવાલા રથમાં બેસી અને ગાંડીવ ધનુષ્ તથા અક્ષય બાળવાઝાં ભાથાં લઈ, ઘણા સર્પ અને મૃગોથી ભરેલા ઘાટા વનમાં મૃગયા કરવાસારૂ ગયા ॥ ૧૩ ॥ ૧૪ ॥ એ વનમાં વાઘ, સુવર, પાડા, રુરુ, શરભ, રોહિ, ગેંડા, હરણ, સસલાં અને શેઠાઓને બાળોથી વીંધી નાખ્યાં ॥ ૧૫ ॥ પર્વણીનો દિવસ હતો તેથી એ પવિત્ર પશુઓને કિંકર લોકો રાજાની પાસે લઈ ગયા. તરશથી વ્યાસ અને થાકેલા અર્જુન યમુનાજીની પાસે આવ્યા ॥ ૧૬ ॥ મહારથી શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુને સ્વચ્છ પાણીનું આ-
ચમન અને પાન કન્યા પછી ત્યાં ફરતી એક રૂપાળી કન્યાને દીટી ॥ ૧૭ ॥ ભગવાને મોકલેલા અર્જુને સુંદર નિતંબવાળી, સારા દાંતવાળી અને

इति वै वार्षिकान्मासान् राज्ञा सोऽभ्यर्थितः सुखम् ॥ जनयन्नयनानंदमिंद्रप्रस्थौकमां विभुः ॥ १२ ॥ एकदा रथमारुह्य विज-
यो वानरध्वजम् ॥ गांडीवं धनुरादाय तूणौ चाक्षयसायकौ ॥ १३ ॥ साकं कृष्णेन सन्नद्धो विहर्तुं गहनं वनम् ॥ बहुव्यालमृ-
गाकीर्णं प्राविशत्परवीरहा ॥ १४ ॥ तत्राविध्यच्छैर्व्याघ्रान् सूकरान्महिषान् रुरून् ॥ शरभान् गवयान् खड्गान्हरिणान् शशशल्ह-
कान् ॥ १५ ॥ तान्निन्युः किंकरा राज्ञे मेघ्यानपर्वण्युपागते ॥ तट्परीतः परिश्रान्तो बीभत्सुर्यमुनामगात् ॥ १६ ॥ तत्रोपस्पृ-
श्य विशदं पीत्वा वारि महारथौ ॥ कृष्णौ ददर्शतुः कन्यां चरन्तीं चारुदर्शनाम् ॥ १७ ॥ तामासाद्य वरारोहां सुद्विजां रुचि-
राननाम् ॥ पप्रच्छ प्रेषितः सख्या फालुनः प्रमदोत्तमाम् ॥ १८ ॥ का त्वं कस्यासि सुश्रोणि कुतोऽसि किं चिकीर्षसि ॥ म-
न्ये त्वां पतिमिच्छन्तीं सर्वं कथय शोभने ॥ १९ ॥ कालिंद्युवाच ॥ अहं देवस्य सवितुर्दुहिता पतिमिच्छती ॥ विष्णुं वरेण्यं वर-
दं तपः परममास्थिता ॥ २० ॥ नान्यं पतिं वृणे वीर तमृते श्रीनिकेतनम् ॥ तुष्यतां मे म भगवान् मुकुंदोऽनाथसंश्रयः ॥ २१ ॥
कालिंदीति समाख्याता वसामि यमुनाजले ॥ निर्मिते भवने पित्रा यावदच्युतदर्शनम् ॥ २२ ॥

રુચિર મોઢાવાળી એ ઉત્તમ સ્ત્રીની પાસે જઈને પૂછ્યું કે—‘હે રૂડા નિતંબવાળી! તું કોણ છે? કોની છે? ક્યાંથી આવી છે અને શું કરવા ઇચ્છે છે? હું ધારૂં છું કે તને પતિની ઇચ્છા છે માટે હે સુંદરિ! તું સઘળું કેહે’ ॥ ૧૮ ॥ ૧૯ ॥ કાલિંદી કેહેછે.—હું સૂર્ય દેવની દીકરી છું અને ‘વરદાન દેનારા મહાપ્રભુ વિષ્ણુ મારા પતિ થાય’ એવી ઇચ્છાથી મોટું તપ કરું છું ॥ ૨૦ ॥ હે વીર! લક્ષ્મીના નિવાસરૂપ એ વિષ્ણુ વિના બીજા પતિને હું માગતી નથી. અનાથલોકોના આશ્રયરૂપ તે મુકુંદ ભગવાન મને પ્રસન્ન થજો ॥ ૨૧ ॥ મારું નામ ‘કાલિંદી’ છે અને આ યમુનાના જલમાં મારા પિતાએ રચી ઓપેલા ઘરમાં, હું ભગવાનનું દર્શન થવાસુધી રહેવાની છું ॥ ૨૨ ॥

शुकदेवजी केहेछे.-अर्जुने भगवाननी पासे ते बात कही एटले भगवान् के जे पोते प्रथमथीज जाणता हता ते, ए कालिंदी नामनी कन्याने रथमां वेसाडी अर्जुननी साथे युधिष्ठिर राजानी पासे आव्या ॥ २३ ॥ पांडवोनी प्रार्थनाथी भगवान् इंद्रप्रस्थमां रह्या हता ते समयमां तेमणे विश्व-कर्मोनी पासे पांडवोनेमाटे भारे अद्भुत नगर करावी दीधुं हतुं ॥ २४ ॥ संबंधीओनुं प्रिय करवानी इच्छाथी त्यां रहेता श्रीकृष्ण पोते ईश्वर हता तोपण अर्जुने अग्निने खांडव वन बाळवा आप्युं ते प्रसंगमां अर्जुनने धनुष आदिनो लाभ करी देवानेमाटे तेना सारथि थया हता ॥ २५ ॥ अभिए प्रसन्न थइने अर्जुनने धनुष, घोळा घोडा, रथ, अखुट बाणवाळां भाथां अने अन्नोवाळाओथी तोडी शकाय नहि एवुं कवच आप्युं हतुं ॥ २६ ॥ अग्निमांथी मुकावेला मयदानत्रे पोताना मित्र अर्जुनने एवी सभा करी आपी हती के जे सभामां जलनुं स्थल अने स्थलनुं जल समजायानी दुर्यो-

तथाऽवदद्गुडाकेशो वासुदेवाय सोऽपि ताम् ॥ रथमारोप्य तद्विद्वान्धर्मराजमुपागमत् ॥ २३ ॥ यदैव कृष्णः संदिष्टः पार्थोनां परमाद्भुतम् ॥ कारयामास नगरं विचित्रं विश्वकर्मणा ॥ २४ ॥ भगवांस्तत्र निवसन् स्वानां प्रियचिकीर्षया ॥ अग्नये स्वांदवं दातुमर्जुनस्यास सारथिः ॥ २५ ॥ सोऽग्निस्तुष्टो धनुर्दाहयान् श्वेतान् रथं नृप ॥ अर्जुनायाक्षयौ तूणौ वर्म चाभेद्यमस्त्रिभिः ॥ २६ ॥ मयश्च मोचितो वन्देः सभां सख्य उपाहरत् ॥ यस्मिन्दुर्योधनस्यासीजलस्थलदृशिभ्रमः ॥ २७ ॥ स तेन समनुज्ञातः सुहृद्भिः शत्रुमोदितः ॥ आययौ द्वारकां भूयः सात्यकिप्रमुखैर्वृतः ॥ २८ ॥ अथोपयेमे कालिंदीं सुपुण्यत्वृक्ष ऊर्जिते ॥ वितन्वन्परमानंदं स्वानां परममंगलम् ॥ २९ ॥ विंदानुविंदावावंत्यौ दुर्योधनवशानुगौ ॥ स्वयंवे स्वभगिनीं कृष्णे सक्तां न्यषेधताम् ॥ ३० ॥ राजाधिदेव्यास्तनयां मित्रविंदां पितृष्वसुः ॥ प्रसह्य हतवान्कृष्णो राजन् राज्ञां प्रपश्यताम् ॥ ३१ ॥ नम्रजिन्नाम कौसल्य आसीद्राजाऽतिधार्मिकः ॥ तस्य सत्याऽभवत्कन्या देवी नामजिती नृप ॥ ३२ ॥

धनने भ्रांति थई हती ॥ २७ ॥ युधिष्ठिर राजानी आज्ञा लई अने संबंधीओनी संमति लई भगवान् सात्यकिआदि पोताना अनुचरोनी साथे पाछा द्वारकामां पद्यान्या ॥ २८ ॥ त्यां आवीने संबंधीओने परम आनंद अने परम मंगल आपता भगवान् सारी ऋतु अने उत्तम नक्षत्रवाळा मांगलिक समयमां कालिंदीने परण्या ॥ २९ ॥ माळवाना राजा विंद अने अनुविंद के जेओ दुर्योधननी इच्छाप्रमाणे चालनारा हता तेओए पोतानी बेन मित्रविंदा स्वयंवरमां श्रीकृष्णमां आसक्त थया छतां पण तेने रोकी हती ॥ ३० ॥ श्रीकृष्ण भगवान् ए मित्रविंदा के जे पोतानी फोड राजाधिदेवीनी दीकरी हती तेने सर्व राजाओ जोई रेहंतां चलात्कारथी हरी गया ॥ ३१ ॥ हे राजा ! कोसल देशनो नम्रजित् नामे एक मोटो धार्मिक राजा हतो तेनी 'सत्या' नामनी रूपाळी कन्या हती. ते 'नामजिती' एवा नामथी खोळखाती हती ॥ ३२ ॥

તીક્ષ્ણ શીંગડાવાળા, પરાભવ કરી શકાય નહિ એવા, સ્વલ અને શૂર પુરુષોના ગંધને પળ સહન નહિ કરતા હતા એવા સાત વઢાડિયાઓને જીલ્યા વિના રાજાઓ તેને પરણી શકતા ન હતા ॥ ૩૩ ॥ ‘વઢાડિયાઓને જે જીતે તેનેજ એ કન્યા મળે’ એ વાત સાંભળી યાદવોના પતિ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ મોટું સૈન્ય લઇને એ રાજાના પુરમાં ગયા ॥ ૩૪ ॥ પ્રસન્ન થઇલા તે કોસલ દેશના રાજાએ પ્રત્યુત્થાન [સામું ઉઠવું], આસનાદિક અને ભારે પૂજનના પદાર્થોથી ભગવાનની પૂજા કરી અને ભગવાને પણ તેને માન આપ્યું ॥ ૩૫ ॥ રાજાની કન્યાએ પોતાને જોઇએ તેવા એ ભગવાન્ વર થવા આવ્યા તેમને જોઈ તેને વરવાનીજ ઇચ્છા કરી અને મનમાં કેહેવા લાગી કે—‘જો અનેક વ્રત કરીને મેં ભગવાનને મનમાં ધન્યા હોય તો આ ભગવાન્ મારા પતિ થજો અને મારા શુભ મનોરથોને સફલ કરજો ॥ ૩૬ ॥ લક્ષ્મી તથા વ્રહ્મા, મદાશિવ અને લોકપાલ દેવતાઓ સહિત જેના ચરણની

ન તાં શેકુર્નૃપા વોદુમજિત્વા સસગોવૃષાન્ ॥ તીક્ષ્ણશૃંગાન્સુદુર્ધર્ષાન્ વીરગંધાસહાન્ સ્વલાન્ ॥ ૩૭ ॥ તાં શ્રુત્વા વૃષજિહ્વ્યાં ભગવાન્સા-
ત્વતાં પતિઃ ॥ જગમ કૌસલ્યપુરં સૈન્યેન મહતા વૃતઃ ॥ ૩૮ ॥ મ કોસલપતિઃ પ્રીતઃ પ્રત્યુત્થાનાસનાદિભિઃ ॥ અર્હણેનાપિ ગુરુણા
પૂજયત્રપતિનંદિતઃ ॥ ૩૯ ॥ વરં વિલોક્યાભિમતં સમાગતં નરેન્દ્રકન્યા ચક્રમે રમાપતિમ્ ॥ ધ્યાદયં મે પતિરાશિષોઽમલાઃ કરોતુ
સત્યા યદિ મે ધૃતો વ્રતૈઃ ॥ ૪૦ ॥ યત્પાદપંકજરજઃ શિરસા વિભર્તિ શ્રીરજ્જનઃ મગિરિશઃ મહ લોકપાલૈઃ ॥ લીલાતનૂઃ સ્વકૃ-
તસેતુપરીપ્સયેશઃ કાલે દધત્સ ભગવાન્મમ કેન તુષ્યેત્ ॥ ૪૧ ॥ અર્ચિતં પુનરિત્યાહ નારાયણ જગત્પતે ॥ આત્માનંદેન પૂર્ણસ્ય ક-
સ્વાણિ કિમલ્પકઃ ॥ ૪૨ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ તમાહ ભગવાન્ હૃષ્ટઃ કૃતાસનપરિગ્રહઃ ॥ મેઘગંભીરયા વાચા સસ્મિતં કુરુ-
નંદન ॥ ૪૩ ॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ નરેન્દ્ર યાચ્છા કવિભિર્વિગર્હિતા રાજન્યવંધોર્નિજધર્મવર્તિનઃ ॥ તથાપિ યાચે તવ
સૌહેદેચ્છયા કન્યાં ત્વદીયાં ન હિ શુલ્કદા વયમ્ ॥ ૪૪ ॥

રજને પોતાનાં મસ્તકો ઉપર ધરેછે અને પોતે કરેલી ધર્મમર્યાદાઓનું રક્ષણ કરવાનેમાટે જે ઈશ્વર સમયે સમયે લીલાવતાર ધરેછે તે ભગવાન્ મને શા ઉપાયથી પ્રસન્ન થાય ?’ ॥ ૩૭ ॥ રાજાએ ભગવાનની પૂજા કરીને વઢી કહ્યું કે—‘હે નારાયણ ! હે જગતના પતિ ! તમે કે જે આત્માનંદ-
થીજ પરિપૂર્ણ છો તેમનું હું ક્યુદ રાજા શું કામ કરું ?’ ॥ ૩૮ ॥ શુકદેવજી કેહેછે—‘હે રાજા ! રાજી થઇલા ભગવાને આસનનો સ્વીકાર કરી મેઘનાદ સરસ્વી ગંભીર વાણીથી મંદહાસ્યપૂર્વક તે રાજાને આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૩૯ ॥ ભગવાન્ કેહેછે—‘હે રાજા ! પોતાના ધર્મમાં વર્તનાર ક્ષત્રિય કોઈની પાસે માગણી કરે, એ કામ વિદ્વાનોએ ધિક્કારેલું છે તોપણ તમારી સાથે સ્નેહસંબંધ કરવાની ઇચ્છાથી તમારી કન્યાને માગું છું. અમે કન્યા પરણવાનેમાટે કન્યાના પિતાને દ્રવ્યાદિક આપનારા નથી ॥ ૪૦ ॥

नम्रजित् राजा केहेछे.—हे नाथ! गुणोना मुख्यस्थानरूप आप के जेमना अंगमां लक्ष्मीजी सर्वदा रेहेछे तेमनाथी अधिक अहीं बीजो कन्या-
नो कयो वर धारिये? परंतु हे यादवोमां उत्तम! पुरुषोना पराक्रमनी परीक्षानेमाटे अने कन्यानो वर शोधवानेमाटे अमे प्रथम ठराव कन्यो छे
॥ ४१ ॥ ४२ ॥ हे वीर! वगरपलोटेला अने पकडी शकाय नहि एवा आ सात बळदो छे. आ बळदोए घणा घणा राजकुमारोनां गात्र भांगी
नांखीने तेओने हराव्या छे ॥ ४३ ॥ हे यदुनंदन! हे लक्ष्मीना पति! जो आ बळदोने आपज पकडो तो आपने हुं मारी दीकरीना वर स्वीकारूं
छुं ॥ ४४ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—आवी रीतनो ठराव सांभळी भगवाने भेट बांधीने पोतानां सात स्वरूप करी रमतमात्रमांज ते बळदोने पकडी लीधा
॥ ४५ ॥ जेओनो गर्व अने शक्ति नाश पाम्यां एवा ए बळदोने नाडाओथी बांधीने, बालक जेम लाकडाना बळदोने खेंचे तेम लीलाथी खेंच्या

राजोवाच ॥ ॥ कोन्यस्तेऽभ्यधिको नाथ कन्यावर इहेस्मितः ॥ गुणैकधाम्नो यस्यांगे श्रीर्वसत्यनपायिनी ॥ ४१ ॥ किमस्माभिः
कृतः पूर्वं समयः सात्वतर्षभ ॥ पुंसां वीर्यपरीक्षार्थं कन्यावरपरीप्सया ॥ ४२ ॥ ससैते गोवृषा वीर दुर्दाता दुरवग्रहाः ॥ एतैर्भग्नाः
सुबहवो भिन्नगात्रा नृपालजाः ॥ ४३ ॥ यदीमे निरुहीताः स्युस्त्वैव यदुनंदन ॥ वरो भवानभिमतो दुहितुर्मे श्रियःपते
॥ ४४ ॥ एवं समयमाकर्ण्य बद्धा परिकरं प्रभुः ॥ आत्मानं सप्तधा कृत्वा न्यष्टलाहिलैव तान् ॥ ४५ ॥ बद्धा तान्दामभिः
शौरिर्हृतदर्पान् हतौजसः ॥ व्यकर्षलीलया बद्धान्बालो दारुमयान्यथा ॥ ४६ ॥ ततः प्रीतः सुतां राजा ददौ कृष्णाय विस्मितः ॥
तां प्रत्यग्ल्लाद्गवान्विधिवत्सहशीं प्रभुः ॥ ४७ ॥ राजपत्न्यश्च दुहितुः कृष्णं लब्ध्वा प्रियं पतिम् ॥ लेभिरे परमानंदं जातश्च
परमोत्सवः ॥ ४८ ॥ शंखभेर्यान्का नेदुर्गीतवाद्यद्रिजाशिषः ॥ नरा नार्यः प्रमुदिताः सुवासःस्रगलंकृताः ॥ ४९ ॥ दश धेनुसह-
स्राणि पारिबर्हमदाद्रिभुः ॥ युवतीनां त्रिसाहस्रं निष्कग्रीवसुवाससाम् ॥ ५० ॥ नव नागसहस्राणि नागाच्छतगुणान् स्थान् ॥
स्थाच्छतगुणान्स्थानश्चाच्छतगुणान्नरान् ॥ ५१ ॥

॥४६॥ पछी प्रसन्न थएला अने विस्मय पामेला नम्रजित् राजाए पोतानी कुंवरी भगवाने दीधी. प्रभु भगवाने पोताने योग्य ए स्त्रीनो विधिप्रमाणे
प्रतिग्रह कन्यो ॥ ४७॥ दीकरीने प्यारा पति भगवान् मळवाथी राजानी राणीओने मोटो आनंद मळयो अने भारे उत्सव थयो ॥ ४८॥ शंख, भेरी,
आनक अने बीजां वाजां वागावा लाग्यां. गायन थवा लाग्यां. ब्राह्मणो आशिर्वाद देवा लाग्या. पुरुषो अने स्त्रियोए राजी थइने सारां सारां वस्त्र अने
मालाओना शणगार धन्या ॥ ४९ ॥ समर्थ नम्रजित् राजाए दीकरी अने जमाइना सत्कारमां दश हजार गायो, गळामां पदकवाळी अने सारां
वस्त्रवाळी त्रण हजार दासीओ, नव हजार हाथी, हाथीओथी मोगणा रथ, रथोथी मोगणा घोडा अने घोडाओथी मोगणा पाळा आप्या ॥ ५० ॥ ५१ ॥

जेनुं हृदय स्नेहथी भीजाई गयुं एवा ए राजाए दीकरी तथा जमाइने रथमां बेसाडी साथे मोटी सेना आपीने वलाव्यां ॥ ५२ ॥ यादवोए अने ब-
लदोए प्रथम जेओनां बल भांगी नाल्यां हतां एवा राजाओए 'भगवान् कन्याने परणी लई जायछे' ए वात सांभळी मोटी असहनताथी तेमने मा-
र्गमां रोक्या ॥ ५३ ॥ बंधुनुं प्रिय करनारा अर्जुने अनेक बाण नाखनारा ए राजाओने, सिंह जेम भुद्र मुगोने मारी नाखे तेम मारी नाल्या ॥ ५४ ॥
यादवोमां उत्तम देवकीना पुत्र भगवान् ससराए आपेली सघळी वस्तुओ लई द्वारकामां आवीने सत्यानी साथे रमवा लाग्या ॥ ५५ ॥ कैकय देशमां उ-
त्पन्न थएली अने श्रुतकीर्त्ति नामनी पोतानी फाईनी दीकरी 'भद्रा' ने तेना संतर्दनआदि भाईओए आपवाथी भगवान् राण्या ॥ ५६ ॥ मद्र देशना

दंपती रथमारोप्य महत्या सेनया वृत्तौ ॥ स्नेहप्रक्लिन्नहृदयो यापयामास कोसलः ॥ ५२ ॥ अतैतदुरुधूर्त्तपा नयंतं पथि कन्यकाम् ॥
भगवतीर्याः सुदुर्मर्षा यदुभिर्गोवृषैः पुरा ॥ ५३ ॥ तानस्यतः शस्त्रातान्बंधुप्रियकृदर्जुनः ॥ गंडीवी कालयामास सिंहः क्षुद्रशृगानिव
॥ ५४ ॥ पारिवर्हमुपागृह्य द्वारकामेत्य मत्सया ॥ रेमे यदूनामृषभो भगवान्देवकीसुतः ॥ ५५ ॥ अनुकीर्त्तः सुतां भद्रामुपयेमे पि-
तृष्वसुः ॥ कैकेयीं भ्रातृभिर्दत्तां कृष्णः संतर्दनादिभिः ॥ ५६ ॥ सुतां च मद्राधिपतेर्लक्ष्मणां लक्ष्मणैर्युताम् ॥ स्वयंवरे जहोरैकः स
सुपर्णः सुधामिव ॥ ५७ ॥ अन्याश्चैवंविधा भार्याः कृष्णस्यासन् सहस्रशः ॥ भौमं हत्वा तन्निरोधादाहताश्चाकर्दशनाः ॥ ५८ ॥
इति० भा० म० दशमस्कंधे उत्तरार्धे अष्टमहिष्युद्राहो नामाष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यथा हतो
भगवता भौमो येन च ताः स्त्रियः ॥ निरुद्धा एतदाचक्ष्व विक्रमं शार्ङ्गधन्वनः ॥ १ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इंद्रेण हतछत्रेण
हतकुंडलबंधुना ॥ हतामराद्रिस्थानेन ज्ञापितो भौमचेष्टितम् ॥ सभार्यो गरुडारूढः प्राग्ज्योतिषपुरं ययौ ॥ २ ॥

राजानी दीकरी सारां लक्षणवाळी लक्ष्मणाने, गरुड जेम अमृतने हरी लाव्या हता तेम भगवान् स्वयंवरमां एकलाज हरी लाव्यो ॥ ५७ ॥ एवीज रीते
बीजी पण भगवाननी हजारो रूपाळी स्त्रियो हती के जेओने नरकासुरना बंधनमांथी नरकासुरने मारीने लाव्या हता ॥ ५८ ॥ इति श्रीमन्महापु-
राण भागवतना दशमस्कंधनो अद्वावनमो अध्याय संपूर्ण ॥ ५८ ॥ परीक्षित केहेछे :- नरकासुर के जेणे ते स्त्रियोने रोकी मूकी हती तेने श्रीकृ-
ष्णे जेवी रीते मान्यो ते प्रकारनुं भगवाननुं पराक्रम अने नरकासुरे रोकी मूकवानुं कारण पण मने कहो ॥ १ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे :- नरकासुरे
वरुण देवनुं छत्र हरी लीधुं हतुं, देवताओनी मा अदितिनां कुंडल हरी लीधां हतां अने मेरुपर्वतमां मणिपर्वत नामनुं इंद्रनुं स्थानक हतुं ते पण हरी

१ रुक्मिणी, जांबवती, सत्यभामा, नागजिती, भद्रा, लक्ष्मणा, कालिंदी अने मित्रविंदा, ए आठ श्रीकृष्णनी पटराणीओ थई. २ आ ओगणसाठमा
अध्यायमां भगवान् नरकासुरने मारी तेणे हरी आणेळी हजारो कन्याओने परण्या, अने स्वर्गमांथी पारिजातनुं झाड लाव्या, ए कथा केहेवामां आवशे.

लीधुं हतुं तेथी इंद्रे सत्यभामाना घरमां आवीने ते सघळा नरकामुरना अपराधोतुं निवेदन करतां श्रीकृष्ण भगवान् गरुडजी उपर बेसीने सत्यभामानी साथे नरकासुरना प्रागज्योतिष नामना पुरमां गया ॥ २ ॥ ए पुरने पर्वतोना तथा शस्त्रोना गढ होता, जल, अग्नि अने वायु चारकोर राखेलां होवानेलीधे त्यां जवुं घणुं कठण पडे एवुं हतुं. मुर नामना दैत्ये नाखी मुकेला भयंकर अने दढ हजारो पाशोथी चारकोर बींटाएलुं हतुं ॥ ३ ॥ भगवाने त्यां जईने पर्वतना गढने गदाथी, शस्त्रना गढने बाणोथी, अग्नि जल तथा वायुने चक्रथी, मुर दैत्यना पाशोने तरवारथी, यंत्रोने तथा वीरपुरुषोनां हृदयोने शंखनादथी अने गढने मोटी गदाथी तोडी नाख्यां ॥ ४ ॥ ५ ॥ पांचजन्य शंखना प्रलयकालना कडाकानी पेटे भयंकर शब्दने

गिरिदुर्गेः शस्त्रदुर्गेर्जलाग्र्यनिलदुर्गमम् ॥ मुरपाशायुतैर्घोरैर्दृढैः सर्वत आवृतम् ॥ ३ ॥ गदया निर्विभेदाद्रीन् शस्त्रदुर्गाणि सायकैः ॥ चक्रेणामिं जलं वायुं मुरपाशांस्तथाऽसिना ॥ ४ ॥ शंखनादेन यंत्राणि हृदयानि मनस्विनाम् ॥ प्राकारं गदया गुर्व्या निर्विभेद गदाधरः ॥ ५ ॥ पांचजन्यध्वनिं श्रुत्वा युगांताशनिभीषणम् ॥ मुरः शयान उत्तस्थौ दैत्यः पंचशिवा जलात् ॥ ६ ॥ त्रिशूलमुद्यम्य सुदुर्निरीक्षणो युगांतसूर्यानलरोचिरुत्पलः ॥ ग्रसंस्त्रिलोकीमिव पंचभिर्मुखैर्भयद्रवत्ताक्ष्यसुतं यथोरगः ॥ ७ ॥ आविष्टा शूलं तरसा गरुत्मते निरस्य वक्त्रैर्व्यनदत्स पंचभिः ॥ सरोदसी सर्वदिशोऽजरं महानापूरयन्नंडकटाहमावृणोत् ॥ ८ ॥ तदा पतद्वै त्रिशिखं गरुत्मते हरिः शराभ्यामभिनन्निधौजसा ॥ मुखेषु तं चापि शरैस्ताडयत्तस्मै गदां सोऽपि रुषा व्यमुंचत ॥ ९ ॥

सांभळी पांच माथावाळो मुर दैत्य के जे खाइना जलमां सुतो हतो ते उठ्यो ॥ ६ ॥ जेनी सासुं जोईशकाय नहि एवो ए भयंकर दैत्य प्रलयकालना सूर्य अने अग्निना सरखा तेजवाळुं त्रिशूल उगामीने पांच मोहोडांथी जाणे त्रैलोक्यने गळी जतो होय एवी रीते सर्प जेम गरुडनी सामे दोडे तेम भगवाननी सामे दोड्यो ॥ ७ ॥ वेगथी त्रिशूल फेरवीने गरुड उपर नाखतां तेणे पांच मोढांथी गर्जना करी. ए मोटा शब्दथी सघळी दिशाओ अने आकाश पूराई जतां आखुं ब्रह्मांड घेराई गयुं ॥ ८ ॥ गरुड उपर आवी पडतां ए त्रिशूलना, भगवाने पोताना बलथी बे बाणवते त्रण कटका करी नाख्या अने ए दैत्यना मोढांओमां पण केटलांक बाण माच्यां. दैत्ये पण क्रोधथी भगवान् उपर गदा नाखी ॥ ९ ॥

१ सत्यभामाने कौतुक देखाडवासारू तेमने साथे लई गया अथवा नारी आज्ञाथीज तारा पुत्रने मारीश एम पोते पृथ्वीने वरदान आपेलुं होवाथी पृथ्वीना दीकरा नरकासुरने माखासारू पृथ्वीना अंशरूप सत्यभामाने साथे तेडी गया अथवा नारदजीए लावेळुं पारिजातनुं एक फुल रुक्मिणीने आपतां सत्यभामा रीसायां हतां तेमनी सांत्वना करतां तमने पारिजातनुं आखुं झाड आपीश एम पोते प्रतिज्ञा करेली होवाथी तेमने साथे तेडी गया एम समजवुं.

ए गदा आवती हती तेदलामां भगवाने युद्धमां पोतानी गदाथी ते गदाना हजार कटका करी नाख्या. पछी पोताना अनेक हाथने उंचा करी ते दैत्य युद्धमां सामो दोड्यो आवतो हतो तेनां पांचे माथां भगवाने चक्रवते लीलामात्रमां कापी नाख्यां ॥ १० ॥ माथां कपातां प्राणरहित थएलो ते दैत्य, इंद्रना वज्रथी शिखरो कपातां जेम पर्वत पडे तेम पाणीमां पड्यो. पछी बापना वदनी आतुर थएला तेना सात दीकराओ वेरवाळवानेमाटे क्रोध करीने सज्ज थया ॥ ११ ॥ ताम्र, अंतरिक्ष, श्रवण, विभावसु, वसु, नभस्वान् अने अरुण, एमना ए सात दैत्यो नरकासुरनी प्रेरणाथी हथियारो लई तथा पीठ नामना सेनापतिने आगळ करी बहार नीकळया ॥ १२ ॥ युद्धमां आवी क्रोधनेलीधे बहुज भयंकर लागता ए दैत्यो भगवान् उपर बाण, तरवार, गदा, सांग्य, ऋष्टि अने त्रिशूलोने नाखवा लाग्या. भ्रमोघ पराक्रमवाळा भगवाने पोतानां बाणोथी ए शस्त्रोना समूहना तिल

तामापतंती गदया गदां मृधे गदाग्रजो निर्विभिदे सहस्रधा ॥ उद्यम्य बाहूनाभिधावतोऽजितः शिरांसि चक्रेण जहार लीलया ॥

॥ १० ॥ व्यसुः पपातांभसि कृत्तशीर्षो निकृत्तशृंगोदिरिवैद्रेतेजसा ॥ तस्यात्मजाः सप्त पितुर्वधातुराः प्रतिक्रियामर्षजुषः समुद्यताः

॥ ११ ॥ ताम्रोंतरिक्षः श्रवणो विभावसुर्वसुर्नभस्वानरुणश्च सप्तमः ॥ पीठं पुरस्कृत्य चमूगतिं मृधे भौमप्रयुक्ता निरगन् धृतायुधाः ॥

॥ १२ ॥ प्रायुंजतासाद्य शरानसीन् गदाः शक्त्यृष्टिशूलान्यजिते रुषोत्वणाः ॥ तच्छस्त्रकूटं भगवान्स्वमार्गेणैरमोघवीर्यैस्तिलशश्च-

कर्तुं ह ॥ १३ ॥ तान्पीठमुख्याननयद्यमालयं निकृत्तशीर्षोरुभुजांघ्रिवर्मणः ॥ स्वानीकपानच्युतचक्रसायकैस्तथा निरस्तान्नरको ध-

रासुतः ॥ १४ ॥ निरीक्ष्य दुर्मर्षेण आस्रवन्मदैर्गजैः पयोधिप्रभवैर्निराक्रमत् ॥ दृष्ट्वा सभार्यं गरुडोपरि स्थितं सूर्योपरिष्ठात्सतडिद्ध-

नं यथा ॥ कृष्णं स तस्मै व्यसृजच्छतघ्नीं योधाश्च सर्वे युगपत्सम विव्यधुः ॥ १५ ॥ तद्भौमसैन्यं भगवान् गदाग्रजो विचित्रवा-

जैर्निशितैः शिलीमुखैः ॥ निकृत्तबाहूरुशिरोध्रविग्रहं चकार तर्ह्येव हताश्वकुंजरम् ॥ १६ ॥

तिल जेवडा कटका करी नाख्या ॥ १३ ॥ ए पीठादिक योद्धाओनां माथां, साथळ, हाथ, पग अने कवचो कापी नाखीने तेओने यमपुरीमां मोक-
ल्या. एप्रमाणे भगवाननां चक्र अने बाणोथी पोताना सेनापतिओने मरण पावेलो असहनेतावाळो पृथ्वीनो दीकरो नरकासुर समुद्रमांथी
उत्पन्न थएला अने मदझरता हाथीओनुं सैन्य लईने बहार नीकळ्यो. जेम सूर्यनी उपर बीजळीसहित मेघ बेठेलो होय तेम गरुड उपर सत्यभा-
मानी साथे बेठेला भगवानने जोई तेमना उपर तेणे शतघ्नी नामनुं हथियार नाख्युं अने सघळा योद्धाओ पण भगवानने एक सामटा वींधवा ला-
ग्या ॥ १४ ॥ १५ ॥ भगवाने विचित्र पुंखवाळां सजावेलो बाणोथी ते नरकासुरना सैन्यना हाथ, साथळ, कंठ अने शरीर कापी नाख्यां तथा घोडा
अने हाथीओने पण मारी नाख्या ॥ १६ ॥

हे राजा ! योद्धाओए जेजे शस्त्रो अने अस्त्रो नाख्यां ते प्रत्येकने भगवान् के जे पांखोथी हाथीओने मारनारा गरुडनी उपर बैठा होता तेमणे त्रण त्रण बाणथी कापी नाख्यां. गरुडे चांच, पांखो अने नखोथी मारवा मांडेला हाथीओ पीडा पामीने गाममां पेशी गया. पछी नरकासुर युद्ध करवा लाग्यो. पोताना सैन्यने गरुडे भगाडेलुं अने पीडेलुं जोई नरकासुरे पोतानी सांग्य के जेथी वज्रने पण रोक्क्युं हतुं तेथी गरुडने प्रहार कऱ्यो. मा-
लाना प्रहारथी जेम हाथी कंपे नहि तेम गरुड सांग्यना प्रहारथी कंप्यो नहि ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ पोतानो उद्यम व्यर्थ जतां नरकासुरे भगवानने मारवासारू त्रिशूल उपाड्युं. ए त्रिशूलने नाख्या पेहेलांज भगवाने सजीया जेवी धारवाळां चक्रथी, ए हाथी उपर बेठेला नरकासुरनुं माथुं कापी नाख्युं ॥ २१ ॥ कुंडल सहित अने सुंदर मुकुट तथा भूषणोवाळुं तेनुं माथुं पृथ्वीपर पड्या छतां पण शोभवा अने चळकवा लाग्युं. हे-

यानि योधैः प्रयुक्तानि शस्त्रास्त्राणि कुरूद्रह ॥ हरिस्तान्यच्छिनत्तीक्ष्णैः शरैरैकैकशस्त्रिभिः ॥ १७ ॥ उद्यमानः सुपर्णेन पक्षाभ्यां नि-
प्रता गजान् ॥ गरुमता हन्यमानास्तुंडपक्षनखैर्गजाः ॥ १८ ॥ पुरमेवाविशन्नात्तां नरको युध्ययुध्यत ॥ दृष्ट्वा विद्रावितं सैन्यं गरु-
डेनार्दितं स्वकम् ॥ १९ ॥ तं भौमः प्राहरच्छक्त्या वज्रः प्रतिहतो यतः ॥ नाकंपत तथा विद्धो मालाहत इव द्विपः ॥ २० ॥ शूलं
भौमोऽप्युतं हंतुमाददे वितथोद्यमः ॥ तद्विसर्गात्पूर्वमेव नरकस्य शिरो हरिः ॥ अपाहरद्गजस्थस्य चक्रेण धुरनेमिना ॥ २१ ॥ स-
कुंडलं चारुकिरीटभूषणं बभौ पृथिव्यां पतितं समुज्ज्वलत् ॥ हा हेति साध्वित्युषयः सुरेश्वरा माल्यैर्मुकुटं विकिरंत ईडिरे ॥ २२ ॥
ततश्च भूः कृष्णमुपेत्य कुंडले प्रतसजांबूनदरबभास्वरे ॥ स वैजयंत्या वनमालयार्पयत्प्राचेतसं छत्रमथो महामणिम् ॥ २३ ॥ अ-
स्तौषीदथ विश्वेशं देवी देववरार्चितम् ॥ प्रांजलिः प्रणता राजन् भक्तिप्रवणया धिया ॥ २४ ॥ भूमिरुवाच ॥ नमस्ते देवदेवेश शं-
खचक्रगदाधर ॥ भक्तेच्छोपात्तरूपाय परमात्मन्नमोऽस्तु ते ॥ २५ ॥

त्यो हाहाकार करवा लाग्या. ऋषिओ सारूं सारूं केहेवा लाग्या. मोटा मोटा देवताओ पुष्पोथी भगवानने वधावतां स्तुति करवा लाग्या ॥ २२ ॥
पछी पृथ्वीए भगवाननी पासे आवीने तेमने तपावेला सुवर्णमां जडेलं रत्नोथी चलकतां कुंडल, वैजयंती वनमाला, वरुणदेवनुं छत्र अने मोटो
मणि आप्यां ॥ २३ ॥ हे राजा ! ते पछी नमेलां पृथ्वी देवीए हाथ जोडीने भक्तिथी नम्र बुद्धिवडे, उत्तम देवताओए पूजेला भगवाननी आप्रमाणे
स्तुति करी ॥ २४ ॥ पृथ्वी स्तुति करेछे.— हे देवना देव ! हे ईश्वर ! हे शंख-चक्र-गदाने धरनार ! आपने हुं नमस्कार करूंछुं. हे परमात्मा !
आप के जेमणे भक्तोनी इच्छाथी अबतार धऱ्यो छे तेमने प्रणाम करूंछुं ॥ २५ ॥

આપ કે જેમની નાભિમાંથી કમલ થયું હતું તેમને પ્રણામ કરુંછું. કમલોની માલા પેહેરનારા આપને પ્રણામ કરુંછું. કમલસરસાં નેત્રવાળા આપને પ્રણામ કરુંછું. કમલસરસા ચરણવાળા આપને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૨૬ ॥ સર્વ પદાર્થોના આશ્રયરૂપ, વ્યાપક અને સર્વોત્તમ ઐશ્વર્યવાળા આપને પ્રણામ કરુંછું. પૂર્ણબોધ, સર્વથી પેહેલાં રેહેનાર અને કારણના કારણરૂપ આપને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૨૭ ॥ અજન્મા, જગતને ઉત્પન્ન કરનાર, મોટા અને અનંત શક્તિવાળા આપને પ્રણામ કરુંછું. હે કાર્યકારણોના આત્મા ! હે જીવોના સ્વરૂપમૂત ! હે પરમાત્મા ! આપને માફ નમન હોજો ॥ ૨૮ ॥ હે પ્રભુ ! હે જગતના પતિ ! જ્યારે આપ જગતને સ્વજવાની ઇચ્છા કરો છો ત્યારે વૃદ્ધિ પામેલા રજોગુણને સ્વજો છો, પ્રલય કરવાનેમાટે મારે તમોગુણને સ્વજો છો, અને પાલન કરવાનેમાટે તે પ્રકારના સત્વગુણને સ્વજો છો. એપ્રમાણે કરતા છતાં પણ તે ગુણોનું આપને આચરણ થતું નથી. કાલ, પ્રધાન

નમઃ પંકજનાભાય નમઃ પંકજમાલિને ॥ નમઃ પંકજનેત્રાય નમસ્તે પંકજાંઘ્રયે ॥ ૨૬ ॥ નમો ભગવતે તુભ્યં વાસુદેવાય વિષ્ણવે ॥ પુરુષાયાદિવીજાય પૂર્ણબોધાય તે નમઃ ॥ ૨૭ ॥ અજાય જનયિત્રેઽસ્ય બ્રહ્મણેઽન્નંતશક્તયે ॥ પરાવરાત્મન્ શ્રુતાત્મનપરમાત્મન્ મોઽસ્તુતે ॥ ૨૮ ॥ ત્વં વૈ સિસ્ટદૂ રજ ઉત્કટં પ્રમો તમો નિરોધાય વિમર્ષ્યસંવૃતઃ ॥ સ્થાનાય સત્ત્વં જગતો જગત્પતે કાલઃ પ્રધાનં પુરુષો ભવાન્પરઃ ॥ ૨૯ ॥ અહં પયો જ્યોતિરથાનિલો નમો માત્રાણિ દેવા મન ઇન્દ્રિયાણિ ॥ કર્તા મહાનિત્યસ્થિલં ચરાચરં ત્વન્યદ્વિતીયે ભગવન્નયં ભ્રમઃ ॥ ૩૦ ॥ તસ્યાત્મજોઽયં તવ પાદપંકજં ભીતઃ પ્રપન્નાર્તિહરોપમાદિતઃ ॥ તત્પાલયૈનં કુરુહસ્તપંકજં શિરસ્યસુખ્યાસ્થિલકલ્મષાપહમ્ ॥ ૩૧ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ઇતિ શ્રુમ્યર્થિતો વાગ્ભિર્ભગવાન્ ભક્તિનમ્રયા ॥ દત્વાઽભયં ભૌમઃ શૃદ્ધં પ્રાવિશત્સકલર્દ્ધિમત્ ॥ ૩૨ ॥ તત્ર રાજન્યકન્યાનાં ષડ્સહસ્રાધિકાયુતમ્ ॥ ભૌમાહતાનાં વિક્રમ્ય રાજભ્યો દદૃશે હરિઃ ॥ ૩૩ ॥

અને પુરુષ આપથી જુદા નથી પણ આપ સર્વથી જુદા છો ॥ ૨૬ ॥ હે પ્રભુ ! હું, જલ, વાયુ, આકાશ, વિષયો, દેવતાઓ, મન, ઇન્દ્રિયો, અહંકાર અને મહત્ત્વ, એઓથી થણું આ સ્થાવર-જંગમ સઘળું જગત્ આપના અદ્વિતીય સ્વરૂપમાં કેવલ ઇન્દ્રિયરૂપ છે ॥ ૩૦ ॥ હે શરણાગતોની પીડાને હરનાર ! નરકાસુરનો પુત્ર આ ભગદત્ત આપથી બીતો હતો તેથી હું તેને આપના ચરણારવિંદની પાસે લાવી છું. માટે આતું પાલન કરો અને સર્વ પાપને મટાડનારું હસ્તકમલ આના માથા ઉપર ધરો ॥ ૩૧ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— એપ્રમાણે ભક્તિથી નમેલાં પૃથ્વીદેવીએ પોતાની વાળીથી જેમની પ્રાર્થના કરી એવા ભગવાન્ અભયદાન આપીને નરકાસુરના સઘળી સંપત્તિવાળા ઘરમાં પધાન્યા ॥ ૩૨ ॥ ત્યાં રાજાઓની સોઠ હજાર અને એક સો કન્યાઓ કે જેઓને પરાક્રમથી નરકાસુરે રાજાઓની પાસેથી હરી આણેલી હતી તેઓને ભગવાને દીટી ॥ ૩૩ ॥

मनुष्योंमां वीर भगवानने आवेला जोई मोह पामेली ते कन्याओ दैवे प्राप्त करेला तेज प्यारा पतिने मनथी वरी ॥ ३४ ॥ 'आ भगवान् मारा पति थजो अने ए विषयमां दैव संमति आपजो' एवी रीते सघळी कन्याओए नोखनोखा प्रेमथी भगवानमां मन धन्युं ॥३५॥ सुंदर अने स्वच्छ वस्त्रवाळी ते स्त्रियोने पालखीओ आदिमां बेमाडीने भगवाने द्वारकामां मोकली दीधी अने ते उपरांत मोटा भंडार, हाथी, घोडा अने घणुक घन पण मोकली दीधुं. चार चार दांतवाळा, वेगवाळा, धोळा अने ऐरावतना कुलमां उत्सन्न थएला चोसठ हाथीओ मोकली दीधा ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ पळी स्वर्गमां जईने अदितिने कुंडल आप्यां अने इंद्रे तथा इंद्राणीए भगवान् तथा सत्यभामानी पूजा करी ॥ ३८ ॥ सत्यभामानी प्रेरणाथी पारिजातना झाडने उखेडी गरुड उपर मुकीने इंद्रादिक देवताओंनो पराजय करी ते झाडने द्वारकामां लाव्या ॥ ३९ ॥ ए झाडने सत्यभामाना घरना बगीचानी शोभा

तं प्रविष्टं स्त्रियो वीक्ष्य नरवीरं विमोहिताः ॥ मनसा वव्रिरेऽभीष्टं पतिं दैवोपमादितम् ॥ ३४ ॥ भूयात्पतिरयं मह्यं धाता तदनुमोदताम् ॥ इति सर्वाः पृथक् कृष्णे भावेन हृदयं दधुः ॥३५॥ ताः प्राहिणोद्धारवतीं सुमृष्टविरजोंवराः ॥ नरयानैर्महाकोशान् रथाश्चान् द्रविणं महत् ॥ ३६ ॥ ऐरावतकुलेभांश्च चतुर्दंतांस्तरस्विनः ॥ पांडुरांश्च चतुःषष्टिं प्रेषयामास केशवः ॥३७॥ गत्वा सुरेंद्रभवनं दत्त्वाऽदित्यै च कुंडले ॥ वृजितस्त्रिदशेंद्रेण सहेंद्राण्या च सप्रियः ॥ ३८ ॥ नोदितो भार्ययोत्पाद्य पारिजातं गरुत्मति ॥ आरोप्य सेंद्रान्विबुधान्निजित्योपानयत्पुरम् ॥३९॥ स्थापितः सत्यभामाया गृहोद्यानोपशोभनः ॥ अन्वगुर्भ्रमराः स्वर्गात्तद्गंधासवलंपटाः ॥ ४० ॥ ययाच आनम्य किरीटकोटिभिः पादौ स्पृशन्नच्युतमर्थसाधनम् ॥ सिद्धार्थ एतेन विगृह्यते महानहो सुराणां च तमोधिगाढ्यताम् ॥ ४१ ॥ अथो मुहूर्त्त एकस्मिन्नानागारेषु ताः स्त्रियः ॥ यथोपयेमे भगवांस्तावद्रूपधरोव्ययः ॥ ४२ ॥ गृहेषु तामासनपाय्यतर्क्यकृन्निरस्तसाम्यातिशयेष्ववस्थितः ॥ रेमे रमाभिर्निजकामसंभुतो यथेतरो गार्हकमेधिकांश्चरन् ॥ ४३ ॥

करवासारू त्यां वाव्युं. ए झाडना सुगंधरूप आसवमां ललचाएला भ्रमरो स्वर्गमांथी ते झाडनी पछवाडे आव्या ॥ ४० ॥ इंद्रे प्रथम पोताना मुकुटनी अणीओथी भगवानना चरणनो स्पर्श करतां पोतानुं काम करी देवानी भगवाननी पासे प्रार्थना करी हती अने पळी पोतानुं काम सिद्ध थतां भगवाननी साथे विरोध कच्यो. अहो ! देवताओंने भारे क्रोध चडे छे ! ! धनवानपणानेज धिक्कार छे ॥ ४१ ॥ पळी जेटली स्त्रियो हती तेटलां रूप धरीने श्रीकृष्ण भगवान् नोखनोखां घोरोमां एकज मुहूर्त्तमां ते सघळी स्त्रियोने विधिसहित परण्या ॥ ४२ ॥ जेओना समान अथवा अधिक कोई पण घर नथी एवां ते स्त्रियोनां घरमां सर्वदा रहेता अने पोताना स्वरूपानंदथी पूर्ण छतां पण बीजानी पेटे गृहस्थाश्रमना धर्मोंने पाळता भगवान्, लक्ष्मीना अंशरूप ते स्त्रियोनी साथे रमता होता ॥ ४३ ॥

બ્રહ્માદિક પળ જેમની પદવીને જાળતા નથી એવા લક્ષ્મીના પતિ ભગવાનને પોતાના પતિરૂપે પામી તે સ્ત્રિયો, નિરંતર વૃદ્ધિ પામતી પ્રીતિથી સ્નેહ મ-
રેલાં હાસ્યપૂર્વક જોતી હતી, ભાષણ કરતી હતી અને લાજ દેખાડતી હતી ॥ ૪૪ ॥ જોકે પ્રત્યેકની પાસે સૈકડો દાસીઓ હતી તોપણ સામું જબું,
આસન દેવું, સુંદર પૂજન કરવું, પગ ધોવા, બીડી દેવી, પગ ચાંપવા, પંખા નાખવા, ચંદન-પુષ્પ દેવો, કેશ સ્વચ્છ કરવા, સુવડાવવા, નવરાવવા,
અને ભોજન દેવું, એવા એવા ઉપચારોથી તે સ્ત્રિયો ભગવાનની પાસે દાસીપણું કરતી હતી ॥ ૪૫ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो
ओगणसाठमो अध्याय संपूर्ण ॥ ५९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - एक दिवसे पोतानी सखीओंनी साथे रुक्मिणी, पोताना पलंग उपर सुखेथी बेठेला
जगतना गुरु श्रीकृष्ण भगवाननी चमर ढोळीने सेवा करतां हतां ॥ १ ॥ जे ईश्वर पोतानी लीलाथी आ जगतने सजे छे, पाछेछे अने नाश पमाडे

इत्थं रमापतिमवाप्य पतिं स्त्रियस्ता ब्रह्मादयोऽपि न विदुः पदवीं यदीयात् ॥ भेजुमुदाऽविरतमेधितयाऽनुरागहासावलोकनवसं-
गमजल्पलज्जाः ॥ ४४ ॥ प्रत्युद्गमासनवरार्हणपादशौचतांबूलविश्रमणवीजनगंधमाल्यैः ॥ केशप्रसारशयनस्नपनोपहार्यैर्दोसीशता
अपि विभोर्विदधुः स्म दास्यम् ॥ ४५ ॥ इति श्रीभागवते महा० दश० उ० पारिजातहरणनरकवधो नामैकोनषष्टितमोऽध्यायः
॥ ५९ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ कर्हिचित्सुखमासीनं स्वतल्पस्थं जगद्गुरुम् ॥ पतिं पर्यचरद्भस्मी व्यजनेन सखीजनैः ॥ १ ॥
यस्नेतल्लीलया विभं सृजत्यत्यवतीश्वरः ॥ स हि जातः स्वसेतूनां गोपीथाय यदुष्वजः ॥ २ ॥ तस्मिन्नंतर्दृष्टे भ्राजन्मुक्तादामवि-
लंबिना ॥ विराजिते वितानेन दीपैर्मणिमयैरपि ॥ ३ ॥ मल्लिकादामभिः पुष्पैर्द्विरैफकुलनादिते ॥ जालरंध्रप्रविष्टैश्च गोभिश्चंद्रम-
सोऽमलैः ॥ ४ ॥ पारिजातवनामोदवायुनोद्यानशालिना ॥ धूपैरगुरुजै गजन् जालरंध्रविनिर्गतैः ॥ ५ ॥ पयःफेननिभे शुभ्रे प-
र्यके कशिपूत्तमे ॥ उपतस्थे सुखासीनं जगतामीश्वरं पतिम् ॥ ६ ॥

છે તેજ અજન્મા ઈશ્વર પોતાની કરેલી મર્યાદાઓના રક્ષણનેમાટે યાદવકુલમાં જન્મ્યા છે ॥ ૨ ॥ ए रुक्मिणीतुं शयनगृह शोभती मोतीनी माला-
ओंनां लटकणियांवाळा उलेचथी दीपी रहुं हतुं. मणिना दीवा प्रकाशी रह्या हता ॥ ३ ॥ मल्लिकानी मालाओ अने पुष्पोनी सुगंधी लेवा आवेला
अनेक भ्रमराओ गुंजार करी रह्या हता. चंद्रमानी निर्मल किरणो जालियांओंनां छिद्रोमां पेशी रहेली होती ॥ ४ ॥ बगीचाમાં शोभनार पारिजात-
ना वननो सुगंधी वायु फेलाई रहेलो हतो. हे राजा ! अगरुना धूपना धुमाडा जालियां छिद्रोमांथी नीकळता हता ॥ ५ ॥ ए घरमां रुक्मिणी
पलंग पर दूधना फीण जेवी धोळी उत्तम तळाईमां सुखेथी बेठेला पोताना पति जगन्नाथ भगवाननी सेवा करतां हतां ॥ ६ ॥

૧ આ સાઠમા અધ્યાયમાં ભગવાને હાંસીનાં વચનોથી રુક્મિણીને કચવાવ્યાં અને પછી પ્રેમના કાંજિયામાં તેમની સાંત્વના કરી, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

रत्ननी दांडीवाळो चमर सखीना हाथमांथी लइने तेथी पवन ढोलतां रुक्मिणी प्रभुनी पासे बेठां हतां ॥ ७ ॥ भगवाननी पासे मणिनां झांझरना झमकारा करतां अने वींटीओ, कंकण तथा चमर जेना हस्तमां शोभतां हतां एवां रुक्मिणी वस्त्रना छेडाथी ढांकेंलां कुच उपर केसरथी रंगाएला हारानी प्रभाथी अने नितंब उपर धरेली अमूल्य कटिमेखलाथी शोभतां हतां ॥ ८ ॥ पोते श्रीकृष्णे लीलाथी घरेला अवतारने योग्य रूपवाळां अने पोता-विना बीजो कोई जेनो आश्रय नथी एवां ए साक्षात् लक्ष्मीरूप रुक्मिणी के जेना केश, बे कुंडल अने पदकवाळा कंठथी चारे दिशामां शोभी रहे-ला मुखमां मंदहास्यरूपी अमृत दीपी रहुं हतुं तेमने जोइने प्रसन्न थएला श्रीकृष्ण भगवान् हसता आप्रमाणे बोल्या ॥ ९ ॥ भगवान् केहेछे.— हे राजपुत्रि ! लोकपाल सरखां ऐश्वर्यवाळा, मोटा प्रभाववाळा, धनवान् अने रूप, उदारता तथा बलथी वृद्धि पामेला राजाओ प्रथम तमने इच्छता

वालव्यजनमादाय रत्नदंडं सखीकरात् ॥ तेन वीजयती देवी उपासां चक्र ईश्वरम् ॥ ७ ॥ सोपाच्युतं कणयती मणिद्वपुराभ्यां रेजेंगुलीयवलयव्यजनाग्रहस्ता ॥ वस्त्रांतगूढकुचकुंभशोणहारभासा नितंबद्वयतया च परार्थकांच्या ॥ ८ ॥ तां रूपिणीं श्रियमन-न्यगतिं निरीक्ष्य या लीलया धृततनोरनुरूपरूपा ॥ प्रीतः स्मयन्नलककुंडलनिष्कंकठवक्रोल्लसत्स्मितसुधां हरिराबभौषे ॥ ९ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ राजपुत्रीस्मिता भूपैलोकपालविभूतिभिः ॥ महानुभावैः श्रीमद्री रूपौदार्यबलोजितैः ॥ १० ॥ तान्प्राप्ता-नर्थिनो हित्वा चैद्यादीन् स्मरदुर्मदान् ॥ दत्ता भ्रात्रा स्वपित्रा च कस्मान्नो ववृषेऽसमान् ॥ ११ ॥ राजभ्यो बिभ्यतः सुभ्रूः समुद्रं शरणं गतान् ॥ बलवद्भिः कृतद्वेषान् प्रायस्यत्कनृपासनान् ॥ १२ ॥ अस्पृष्टवर्त्मनां पुंसामलोकपथमीयुषाम् ॥ आस्थिताः पदवीं सुभ्रूः प्रायः सीदंति योषितः ॥ १३ ॥ निष्किंचना वयं शश्वन्निष्किंचनजनप्रियाः ॥ तस्मात्प्रायेण न ह्याढ्या मां भजंति सुमध्यमे ॥ १४ ॥

हता अने पछी तमारा भाइए तथा पिताए तेओना संबंधमां तमारूं सगण कच्युं हतुं ते छतां, ए कामातुर शिशुपालआदि राजाओ के जेओ त-मने परणवासारू आवी चूका हता तेओने छोडी दइने अमो के जेओ तमारा समान नथी तेओने तमे शामाटे वच्यां? ॥ १० ॥ ११ ॥ हे सुंदरि ! अमो के जेओ घणुं करीने राजाओथी भय पामीने समुद्रनी शरणे आवेला, बलवानोनी साथे द्वेष करनारा अने राज्यासननो त्याग करनारा छिये तेओने तमे शामाटे वच्यां? ॥ १२ ॥ हे सुंदरि ! अजाणी रीतभातवाळा अने लोकथी न्यारा मार्गवाळा पुरुषोना पनारामां पडेली स्त्रियो घणुं करीने सीदाय छे ॥ १३ ॥ अमो तो निरंतर निष्किंचन छिये अने निष्किंचन लोकोने प्यारा तथा तेओ उपर प्रीति राखनारा छिये एटलामाटे हे सुंदरि ! घणुं करीने समृद्धिवाळा लोको मने भजता नथी ॥ १४ ॥

જેઓનાં ધન, જન્મ, ऐश्वर्य, અને આવતા સમયની સ્થિતિ, પરસ્પર સમાન હોય તેઓ વચ્ચે જ વિવાહ અને મૈત્રી થવી યોગ્ય છે, પણ ઉત્તમ અને અધમની વચ્ચે કદી યોગ્ય નથી ॥ ૧૫ ॥ હે રુક્મિણી ! તમે ટુંકી દૃષ્ટિથી આ સઘડી વાત નહિ જાણતાં અમો કે જેઓ ગુણરહિત અને મીઠા-રી-ઓએ વચ્ચાણેલા છિયે તેઓને વૃથા વચ્ચાંછો ॥ ૧૬ ॥ માટે હજી પણ તમે પોતાને યોગ્ય હોય એવા કોઈ ઉત્તમ ક્ષત્રિયને વરો કે જેથી આ લોકમાં અને પરલોકમાં તમે સાચાં સુખોને પામી શકશો ॥ ૧૭ ॥ શિશુપાલ, શાલ્વ, જરાસંઘ અને દંતવક્ત્ર આદિ રાજાઓ તથા તમારો મોટો ભાઈ રુક્મી પણ મારો દ્રેષ કરતા હતા ॥ ૧૮ ॥ પરાક્રમના મદથી આંધળા એ અભિમાની લોકોનો ગર્વ ઉતારવાસારૂ હે રુક્મિણી ! દુષ્ટ લોકોના તેજનો નાશ કરનાર હું તમને હરી લાવ્યો છું ॥ ૧૯ ॥ અમો સ્ત્રી, સંતાન કે ધનની ઇચ્છા રાત્રનારા નથી પણ દેહ તથા ઘરની લાલચવગરના, દીવાની પેટે

યયોરાત્રસમં વિત્તં જન્મૈશ્વર્યાર્કૃતિર્ભવઃ ॥ તયોર્વિવાહો મૈત્રી ચ નોત્તમાધમયોઃ ક્વચિત્ ॥ ૧૫ ॥ વૈદર્ભ્યેતદવિજ્ઞાય ત્વયાડ્ઢીર્ઢસ-
મીક્ષયા ॥ વૃતા વયં ગુણૈર્હીના મિષ્ટુમિઃ શ્લાઢિતા મુઢા ॥ ૧૬ ॥ અથાત્મનોડ્ઢુરૂપં વૈ મજસ્વ ક્ષત્રિયર્ષમ્ ॥ યેન ત્વમાશિષઃ સત્ઢા
ઢ્ઢહામુત્ર ચ લપ્સ્યસે ॥ ૧૭ ॥ વૈઢશાલ્વજરાસંઢંતવક્ત્રાદયો નૃપાઃ ॥ મમ દ્વિધંતિ વામોરુ રુક્મી ચાપિ તવાગ્રજઃ ॥ ૧૮ ॥
તેષાં વીર્યમદાંઢાનાં દૃષ્ઢાનાં સ્મયનુત્તયે ॥ આનીતાસિ મયા મદ્રે તેજોડ્ઢહરતાડ્ઢસતામ્ ॥ ૧૯ ॥ ઉદાસીના વયં નૂનં ન રૂપપત્ઢા-
ર્થકામુકાઃ ॥ આત્મલઢ્ઢ્યાસહે વૂર્ણા ગેહયોગ્યૌતિરક્રિયાઃ ॥ ૨૦ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ એતાવદુક્ત્તા મગવાનાત્માનાં
વલ્લભામિવ ॥ મન્યમાનામવિશ્લેષાત્તદર્પઢ્ઢ ઉપારમત્ ॥ ૨૧ ॥ ઢિતિ ત્રિલોકેશપતેસ્તદાત્મનઃ પ્રિયસ્ય દેવ્યશ્રુતપૂર્વમપ્રિયમ્ ॥ આ-
શ્રુત્ય મીતા હૃદિ જાતેવેપથુશ્ચિંતાં ઢુરંતાં રુદતી જગામ હ ॥ ૨૨ ॥ પદા સુજાતેન નસ્વારુણશ્રિયા મુવં લિલ્લંત્યશ્રુમિરંજનાસિતૈઃ ॥
આસિંચતી કુંકુમરૂષિતૌ સ્તનૌ તસ્થાવધોમુરૂપતિદુઃસરુદ્ધવાક્ ॥ ૨૩ ॥

સાક્ષીમાત્રપણથી રહીને ક્રિયારહિત રેહેનારા અને પોતાના સ્વરૂપના લાભથી જ પૂર્ણ છિયે ॥ ૨૦ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.—રુક્મિણી કે જે પોતાથી મગવાવ અલગ નહિ પડવાનેલીધે પોતાને બહુ જ પ્યારી માનતાં હતાં તેનો ગર્વ ઉતારવાસારૂ શ્રીકૃષ્ણ મગવાનું એટલાં વચન બોલીને બંધ પડ્યા ॥ ૨૧ ॥ ત્રૈલોક્યના સ્વામીઓના પણ સ્વામી અને પોતાના પ્યારા મગવાનું એ પ્રમાણે કદી નહિ સાંભળેલું અપ્રિય વચન સાંભળી હૃદયમાં બીનેલાં, રોતાં અને જેને ધ્રુજ ચાલી એવાં રુક્મિણી અપાર ચિંતામાં પડ્યાં ॥ ૨૨ ॥ નલનેલીધે રાતી કાંતિવાળા કોમલ ચરણથી ઘરતીને સ્વોતરતાં, કેસ-રના લેપનવાળાં પોતાનાં સ્તનને આંજણનેલીધે કાઢાં થાણાં આંસુવડે નવરાવતાં અને ઘણા દુઃસનેલીધે વાળી પણ જેની રોકાઈ ગઈ હતી એવાં રુ-ક્મિણી નીચું મોઢું કરી બેસી રહ્યાં ॥ ૨૩ ॥

अप्रिय सांभलवाथी अत्यंत दुःख, त्याग करवानी शंकाथी भय अने पश्चात्तापथी जेनी बुद्धि व्याकुल थई गई एवां ते रुक्मिणीना हाथमांथी चामर पडी गयो अने कंकण पण पडवा लाग्यां. परवश बुद्धिवाळां रुक्मिणीनो देह पण मूर्छा पामतां वायुए पाडी नांखेली केलनी पेटे तुरत धरती पर पडी गयो अने केश छुटा थई गया ॥ २४ ॥ हास्यनी गंभीरताने नहि जाणनारां प्यारीनुं ए प्रेमबंधन जोइने ते दयालु श्रीकृष्ण भगवानेने दया आवी ॥ २५ ॥ उठाडवुं, आलिंगन करवुं, अने मोडुं लुवुं इत्यादिक कामोनेमाटे जेणे चार भुजा प्रकट करी एवा भगवाने पलंगपरथी नीचा उतरी ते रुक्मिणीने उठाडी तेमना केश समा करतां कमलसरखा हाथथी तेमनुं मोडुं लुवुं ॥ २६ ॥ हे राजा ! आंसुथी शोभतां तेमनां नेत्र अने आंसुथी खरडायलां तेमनां स्तनने लुइने भगवाने जेनी पोताविना बीजी कोई गति नथी एवां ए सती रुक्मिणीनुं हाथथी आलिंगन कऱ्युं ॥ २७ ॥

तस्याः सुदुःखभयशोकविनष्टबुद्धेर्हस्ताच्छ्रुथदलयतो व्यजनं पपात ॥ देहश्च विह्वलधियः सहसैव मुह्यन् रंभेव वायुविहता प्रविकीर्यकेशान् ॥ २४ ॥ तद्दृष्ट्वा भगवान्कृष्णः प्रियायाः प्रेमबंधनम् ॥ हास्यप्रौढिमजानंत्याः करुणः सोऽन्वकंपत ॥ २५ ॥ पर्यंकद्वरूढाशु तामुत्थाप्य चतुर्भजः ॥ केशान् समुह्य तद्वक्त्रं प्रामृजत्पद्मपाणिना ॥ २६ ॥ प्रमृज्याश्रुकले नेत्रे स्तनौ चोपहतौ शुचा ॥ आश्लिषद्बाहुना राजन्ननन्यविषयां सतीम् ॥ २७ ॥ सांत्वयामास सांत्वज्जः कृपया कृपणां प्रभुः ॥ हास्यप्रौढिभ्रमच्चित्तमतदर्हो सतां गतिः ॥ २८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मा मा वैदर्भ्यसूयेथा जाने त्वां मत्परायणाम् ॥ त्वद्वचः श्रोतुकामेन क्ष्वेल्या चरितमंगने ॥ २९ ॥ मुखं च प्रेमसंरंभस्फुरिताधरमीक्षितम् ॥ कटाक्षेपारुणापांगसुंदरभ्रकुटीतटम् ॥ ३० ॥ अयं हि परमो लाभो गृहेषु गृहमेधिनाम् ॥ यन्नर्मेनीयते यामः प्रियया भीरु भामिनि ॥ ३१ ॥

पडी सांत्वना करवामां चतुर अने सज्जनोना शरणरूप भगवाने हास्यनी गंभीरताथी जेनुं चित्त भमतुं हतुं एवां अने तेवी हांसी करवाने योग्य नहि एवां रुक्मिणीनी आप्रमाणे सांत्वना करी ॥ २८ ॥ भगवान् केहेछे.— हे रुक्मिणी ! मारा उपर तमारे दोषदृष्टि करवी नहि. हुं जाणुंछुं के तमे मनेज आश्रयरूप गणोछो. हे सुंदर ! तमारो प्रत्युत्तर सांभलवानी इच्छाथी में हसतां हसतां कहुं छे. कांई वास्तविक रीते कहुं नथी ॥ २९ ॥ तमारा मुखने प्रेमना कोपथी फरकता होठवाळुं, कटाक्षो नाखवानेलीधे राती थएली नेत्रनी अणीओवाळुं, अने तेथीज वांकी थएली भमरोवाळुं जोवासारू में आ तमारी हांसी कगीछे ॥ ३० ॥ हे भीरु भामिनि ! प्यारीनी साथे हास्यनां वचनोथी समय कहाडवामां आवे एज गृहस्थाश्रमवाळाओने घरमां मोटो लाभ छे ॥ ३१ ॥

शुकदेवजी केहेछे.—हे राजा ! एप्रमाणे भगवाने सांतवना करेलां रुक्मिणीए ए वचनोने हास्यरूप जाणी ' पति त्याग करशे ' एवी बीकने छोडी दीधी ॥ ३२ ॥ पछी लाजसहित हास्यथी सुंदर अने स्नेह भरेली नेत्रनी अणीओथी भगवानना मुखने जोतां रुक्मिणीए तेमने आप्रमाणे कहुं ॥ ३३ ॥ रुक्मिणी केहेछे.—हे कमलसरखां नेत्रवाळा ! आपे कहुं के— 'अमो नारासमान नथी' ए वात सार्चीज कही छे; केम के पोताना स्वरूपानंदमांज मग्न रहेनारा अने ब्रह्मादिकना पण स्वामी आप कयां ? अने अज्ञानी लोको जेना चरणनुं सेवन करेछे एवी लक्ष्मीरूप हुं कयां ? ॥ ३४ ॥ हे मोटा पराक्रमवाळा ! आपे कहुं के— 'अमो राजाओथी भय पामीने समुद्रनी शरणे आवेला छिये' ते पण साचुंज कहुं छे; केम के जाणे शब्द-स्पर्शादिक विषयोरूपी राजाओनी बीकनेलीधे होय तेम आप, समुद्रनी पेंठे अगाध अर्थोत् विषयोथी क्षोभ नहि पा-मेला हृदयमां चैतन्यघन आत्मारूपे निश्चलपणाथी प्रकाशो छो. आपे कहुं के 'अमो बलवानोनी साथे देश करनारा छिये' ते पण साचुंज कहुं

॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ सैवं भगवता राजनैवदर्भी परिमांत्विता ॥ ज्ञात्वा तत्परिहासोक्तिं प्रियत्यागभयं जहौ ॥ ३२ ॥

बभाषे ऋषभं पुंसां वीक्षंती भगवन्मुखम् ॥ सत्रीडहासरुचिरस्त्रिगधापांगेन भारत ॥ ३३ ॥ रुक्मिण्युवाच ॥ नन्वेवमेतदरविंद-विलोचनाह यद्वै भवान् भगवतोऽसदृशी विभूतः ॥ क्व स्वे महिम्न्यभिरतो भगवांस्त्र्यधीशः द्वाहं गुणप्रकृतिरज्ञगृहीतपादा ॥ ३४ ॥ सत्यं भयादिव गुणेभ्य उरुक्रमांतः शेते समुद्र उपलंभनमात्र आत्मा ॥ नित्यं कर्दिन्द्रियगणैः कृतविग्रहस्त्वं त्वत्सेवकैर्नृपपदं वि-धुतं तमोऽधम् ॥ ३५ ॥ तत्पादपद्ममकरंदजुषां सुनीनां वर्त्मास्फुटं नृपशुभिर्ननु दुर्विभाव्यम् ॥ यस्मादलौकिकमिवेहितमीश्व-रस्य भ्रमंस्तवेहितमथो अनु ये भवंतम् ॥ ३६ ॥

॥ ॥ भ्रमंस्तवेहितमथो अनु ये भवंतम् ॥ ३६ ॥

छे; केम के विषयोमां लागनारी इंद्रियो के जेओ बलवान् छे तेओनी साथे आप निरतर द्वेषज राखो छो. अर्थोत् तेवी इंद्रियोथी आप जणाता नथी. आपे कहुं के— 'अमो राज्यासननो त्याग करनारा छिये' तेपण साचुंज कहुं छे; केम के राज्यासन के जे घाटा अज्ञानरूपज छे, तेने आपना से-वकोए पण छोडी दीधेलुं छे त्यारे आप पोते छोडी दीओ तेमां तो शुंज केहेवुं ? ॥ ३५ ॥ आपे कहुं के 'अमो अजाणी रीतभातवाळा छिये' ते पण साचुंज कहुं छे; केम के हे प्रभु ! आपना चरणकमलना रसने सेवनारा मुनिओनी रीतभात पण पशुजेवां माणसोना जाणवामां आवती नथी त्यारे आपनी पोतानी रीतभात तो अजाणीज होय एमां शुं केहेवुं ? आपे कहुं के— 'अमो लोकाथी न्यारा मार्गवाळा छिये' ते पण साचुंज कहुं छे; केम के जे लोको आपने अनुसरनारा होयछे तेओनो मार्ग पण लोकोथी न्यारो होयछे त्यारे आप के जे ईश्वरज छो तेमनो पोतानो होय तेमां तो शुंज केहेवुं ? ॥ ३६ ॥

॥ ॥ ३६ ॥

॥

॥

॥

॥

॥

आपे कहुं के 'अमो निष्किंचन छिये' ते पण साचुंज कहुं छे; केम के आपनाथी न्यारुं बीजुं काईज नथी माटे आप निष्किंचन छो. निष्किंचनपणानो बीजो अर्थ जे दरिद्रता छे ते तो आपमां घटतो ज नथी; केम के बीजाओनी पासेथी पूजा लेनारा ब्रह्मादिक पण आपनुं पूजन करेछे. आपे कहुं के 'अमो निष्किंचन लोकोने प्यारा अने तेओनी उपर प्रीति राखनारा छिये' ते पण साचुंज कहुं छे; केम के निष्किंचन एटले जेओने काई पण देहाभिमान नथी एवा ब्रह्मादिक ब्रह्मवेत्ताओने आप प्यारा छो अने तेओ आपने प्यारा छे. आपे कहुं के 'समृद्धिवाळा लोको मने भजता नथी' ते पण साचुंज कहुं छे; केम के घनवानपणाना अभिमानथी आंधळा थएला लोको आप के जे कालस्वरूप छो तेमने जाणता नथी तेथी तेओ इंद्रियोनेज तृप्त करेछे पण आपने भजता नथी ॥३७॥ आपे कहुं के 'उत्तम अने अधमनी वच्चे विवाह के मैत्री थवी योग्य नथी' ए पण साचुंज कहुं छे; केम के आप सघळा पुरुषार्थमय अने परमानंदरूप छो एम जाणीने परमानंदनी प्रातिनी इच्छाथी जे बुद्धिमान लोको बीजां सघळाने छो-

निष्किंचनो ननु भवान्न यतोऽस्ति किंचिद्यस्मै बलिं बलिभुजोऽपि हंरत्यजाद्याः ॥ न त्वा विदंत्यसुतृपोऽतकमाढ्यतांथाः
प्रेष्ठो भवान्बलिभुजामपि तेऽपि तुभ्यम् ॥ ३७ ॥ त्वं वै समस्तपुरुषार्थमयः फलात्मा यद्वांछया सुमतयो विमृजंति कृत्स्नम् ॥
तेषां विभो समुचितो भवतः समाजः पुंसः स्त्रियाश्च रतयोः सुखदुःखिनोर्न ॥ ३८ ॥ त्वं न्यस्तदंडमुनिभिर्गदितानुभाव आ-
त्मात्सदश्च जगतामिति मे वृत्तोऽसि ॥ हित्वा भवद्भुव उदीरितकालवेगध्वस्ताशिशोऽब्जभवनाकपतीन्कुतोऽन्ये ॥ ३९ ॥ जा-
ब्जं वचस्तव गदाग्रज यस्तु भूपान्विद्राव्य शार्ङ्गनिनदेन जहर्थ मां त्वम् ॥ सिंहो यथा स्वर्बलिमीश पशून्स्वभागं तेभ्यो भ-
याद्यदुदधिं शरणं प्रपन्नः ॥ ४० ॥

ही देखे तेओनेज आपनो संबंध योग्य छे पण सुख-दुःखथी व्याकुल, अने परस्पर प्रीतिनी गांठ बांधी रहेलां पामर स्त्री-पुरुषोने योग्य नथी ॥३८॥ आपे कहुं के- 'अमो भीखारीओए वखाणेला छिये' ते पण साचुंज कहुं छे; केम के भीखारीओ एटले सर्वने अभयदान दर्ईने भिक्षुक [संन्यासी] थएला मुनि लोको आपनां वखाण करेछे. आपे कहुं के- 'तुं अमने वृथा वरी छो' परंतु तेम नथी; केम के जेनेमाटे सघळुं प्यारुं लागेछे ते आत्मारूप अने पोताना स्वरूपने आपनारा आप छो तेथी हुं आपने वरी छुं. हुं एवी रीते समजीने आपने वरी छुं तेथी 'नहि जाणतां वरी छो' ए आपनुं केहेवुं पण यथार्थ नथी. बीजाओनी वात तो शुं करूं? पण ब्रह्मा अने इंद्रादिकने पण आपनी भ्रुकुटीथी प्रेराएला कालना वेगथी जेओनां सुख नाश पामेछे एवा जाणी तेओनो त्याग करीने हुं आपने वरी छुं तेथी मारा उपर आपे सुकेलो 'टुंकी दृष्टि राख्यानो दोष' रहेतो नथी ॥ ३९ ॥ हे श्रीकृष्ण ! हे प्रभु ! सिंह जेम पशुओने भगाडीने पोतानुं भक्ष्य लई जाय तेम तमे शार्ङ्गधनुषना नादथी जरासंधादिक राजाओने

ભગાડીને પોતાના ભાગરૂપ મને હરી લાવ્યા છો માટે ‘એઓના ભયથી સમુદ્રનું શરણ લેવાનું’ આપ જે કહો છો તે આપનું વચન યથાર્થ નથી પણ અજ્ઞાનભરેલું છે ॥ ૪૦ ॥ આપે કહ્યું કે— ‘અમારે પનારે જેઓ પડેલાં હોય તેઓ સીદાય છે.’ પણ તે વાત સ્વોટી છે; કેમ કે બીજા રાજાઓના શિરોમણિ સરસ્વા અંગ, પૃથુ, ભરત, યયાતિ અને ગય આદિ રાજાઓ પણ આપનું ભજન કરવાની ઇચ્છાથી પોતાના ચક્રવર્તિ રાજ્યને છોડી દઈ વનમાં ગયા હતા. માટે હે કમલસરસ્વાં નેત્રવાળા ! આપને પનારે જેઓ પડેલા હોય તેઓ સીદાય છે ? નથીજ સીદાતા, પણ તમારા સ્વરૂપને પામે છે ॥ ૪૧ ॥ ગુણોનાં સ્થાનકરૂપ^૧ આપના ચરણકમલનો સુગંધ કે જે લોકોને મોક્ષરૂપ અને સત્પુરુષોએ વર્ણન કરેલો છે તેને સુંઘી પછી તેનો અનાદર કરીને કઈ સ્ત્રી, બીજા સર્વદા ઘણા ભયથી દબાણ પાતિને વેરે ? જેને માથે મોત હોય અને જે પોતાના સાચા સ્વાર્થમાં યથાર્થ સમજતી હોય

યદ્દાંછયા નૃપશિખામણ્યોઽગૈવન્યજાયંતનાહુષગયાદય એકપત્યમ્ ॥ રાજ્યં વિમૃત્ય વિવિશુર્વનમંબુજાક્ષ સીદંતિ તે નુ પદવીં ત
 દ્દહાસ્થિતાઃ કિમ્ ॥ ૪૧ ॥ કાઽન્યં શ્રયેત તવ પાદસરોજગંધમાઘાય સન્મુશરિતં જનતાઽપવર્ગમ્ ॥ લક્ષ્મ્યાલયં ત્વવિગળય્ય ગુ-
 ણાલયસ્ય મર્ત્યાસદોરુભયમર્થવિવિક્તદૃષ્ટિઃ ॥ ૪૨ ॥ તં ત્વાનુરૂપમભજં જગતામધીશભાત્માનમત્ર ચ પરત્ર ચ કામપૂરમ્ ॥
 સ્યાન્મે તર્વાંધ્રિરણં સ્મૃતિભિર્મ્રમંત્યા યો વૈ ભજંતમુપયાત્યનૃતાપવર્ગઃ ॥ ૪૩ ॥ તસ્યાઃ સ્યુરચ્યુત નૃપા ભવતોપદિશઃ સ્ત્રીણાં શ્વહેષુ
 સ્વરગોશ્વવિડાલમૃત્યાઃ ॥ યત્કર્ણમૂલમરિકર્ષણ નોપયાયાદ્યુષ્મત્કથા મૃડવિરિચસભાસુ ગીતા ॥ ૪૪ ॥

एवी तो कोई पण स्त्री बीजा पतिने न वेर ॥ ४२ ॥ एटलामाटे सर्व प्रकारथी योग्य, जगतना स्वामी, आ लोक तथा परलोकमां सर्व मनोरथोने पूरनार अने पोताना आत्मारूप आपनेज हुं वरी छुं. अनेक अवतारोमां भटकती हुं मागुं छुं के आपनुं आ खोटा संसारनो छेडो लावनार चरणारविंद के जे भजनार माणसने पोतानुं करी लेछे तेज सघळा अवतारोमां मारूं शरण थजो ॥ ४३ ॥ हे^१ अच्युत ! हे शत्रुओनो नाश करनार ! तमे कहेला बीजा राजाओ के जेओ स्त्रियोना घरमां गधेडानी पेठे केवल भार उपाडनारा, बलदनी पेठे सर्वदा रळनारा, कुतराओनी पेठे अपमान पामनारा, मींदडानी पेठे कंगाल तथा क्रूर अने नोकरोनी पेठे ओशियाळा छे तेओ ते दुर्भोगणी स्त्रीना पति थाय के जे स्त्रीना कान उपर सदा-शिव अने ब्रह्मानी सभाओमां गवाएली तमारी कथा आवे नहि ॥ ४४ ॥

१ भगवाने कहुंछे के ‘हजीपण तमे पोताने योग्य होय एवा कोय उत्तम क्षत्रियने वरो’ तेनो प्रत्युत्तर आप्छे. २ ‘आथी अमो गुणरहित छिये’ एम जे भगवाने कहुं छे तेनुं खंडन कऱ्युं समजबुं. ३ भगवाने जे बीजा राजाओनां घणां बलाण कऱ्यां छे तेविषे इर्ष्याथी, गाळो दइने बे हाथनी आंगळी-ओथी कडकडा मारीने केहेछे.

तमारा चरणकमलना मकरंदने नहि सुंघनारी जे स्त्री मूढ होय ते स्त्री, जीवते सुवेला माणसने 'आ पति छे' एम मानीने भजे छे के जे माणस बहार चामडी, दाढी, मूछ, रुवाडां, नख अने मोवाळाथी मढाएलो अने अंदर मांस, हाडकां, लोही, कीडा, कफ, पित्त अने वायुमय होय छे ॥ ४५ ॥ आपना कछापमाणे जोके आप कोईनी अपेक्षा वगरना अने मने पण उत्कृष्ट नहि समजनारा छो तोपण मने आपना चरणारविंदमांज प्रेम होजो; केम के ए प्रेमज मने मोटो लाभ छे. आ जगतनी वृद्धि करवासारू रजोगुणनी भारे मात्रा लईने कोई समये [सृष्टिना समयमां] हुं के जे मायारूप छुं तेनी सासुं जुवो छो एज मारा उपर मोटो अनुग्रह छे !! ॥ ४६ ॥ हेम धुंदैत्यने मारनार ! आपे मने 'हवे बीजा उपर प्रेम करवानुं कछुं' ते वातने हुं खोटी मानती नथी; केम के काशीना राजानी अंबा नामनी कुंवरीने कुंवाराणामांज जेम शाल्व राजा उपर प्रीति थई हती तेम कोई समये कन्यापणामां पण पुरुष उपर प्रेम थाय छे अने कोई समये परण्या पछी पण छीनाळ स्त्रीनुं मन नवा नवा पति उपर जायछे एवां घणां

त्वक्श्मश्रुमनस्वकेशपिनद्धमंतर्मासास्थिरक्कृमिविदक्कफपित्तवातम् ॥ जीवच्छवं भजति कांतमतिर्विमूढा या ते पदान्मकरं-
दमजिघ्रती स्त्री ॥ ४५ ॥ अस्खंबुजाक्ष मम ते चरणानुराग आत्मन् रतस्य मयि चानतिरिक्कदृष्टेः ॥ यद्यस्य वृद्धय उपात्तरजो-
ऽतिमात्रो मामीक्षसे तदुह नः परमाऽनुकंपा ॥ ४६ ॥ नैवालीकमहं मन्ये वचस्ते मधुसूदन ॥ अंबाया इव हि प्रायः कन्यायाः
स्याद्रतिः क्वचित् ॥ ४७ ॥ व्यूढायाश्चापि पुंश्चल्या मनोऽभ्येति नवं नवम् ॥ बुधोऽसतीं न विभृयात्तां विभ्रदुभयव्युतः ॥ ४८ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ साध्येतच्छ्रेतुकामैस्त्वं राजपुत्रि प्रलंभिता ॥ मयोदितं यदन्वात्थ सर्वं तत्सत्यमेव हि ॥ ४९ ॥ यान्या-
न्कामयसे कामान्मय्यकामाय भामिनि ॥ संति ह्येकांतभक्तायास्तव कल्याणि नित्यदा ॥ ५० ॥ उपलब्धं पतिप्रेम पातिव्रत्यं च
तेऽनघे ॥ यद्वाक्यैश्चाल्यमानाया न धीर्मथ्यपकर्षिता ॥ ५१ ॥

उदाहरण छे; परंतु मारी तो तमारामांज प्रीति छे. विद्वान् पुरुषे व्यभिचारिणी स्त्रीने घरमां राखबीज नहि जोईए; केम के एवी स्त्रीने राखनार पुरुष आ लोक तथा परलोकमांथी पण भ्रष्ट थायछे ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ श्रीभगवान् केहेछे.— हे पतिव्रता ! हे राजपुत्रि ! तमारा मुखथी आवां वचन सां-
भळवानी इच्छाथी में तमारी हांसी करी हती. मारा वचनोना तमें जे प्रत्युत्तर कहा ते सघळा साचाज छे ॥ ४९ ॥ हे भामिनि ! जे जे मनोरथोने तमे इच्छो छो ते सघळा मनोरथो तमने मारामां साची भक्ति होवाथी सर्वदा प्राप्तज छे एटलुंज नहि पण हे कल्याणि ! ते मनोरथोनुं परिणामे व-
लण पण मोक्ष उपर थरो ॥ ५० ॥ हे निर्दोष पति ! तमारो पतिउपर प्रेम अने पतिव्रतापणुं पण सारी रीते जाणवामां आव्यां; केम के वचनो बो-
लीने तमने चलायमान करचा मांड्यां तोपण मारामां लागेली तमारी बुद्धि बीजा विषयमां गईज नहि ॥ ५१ ॥

हुं के जे मोक्षनो स्वामी छुं तेने जे विषयी लोको तप अने व्रतो पाळीने दंपति संबंधी सुख-भोगनेमाटे भजे छे तेओने मारी मायाथी मोह पामेला समजवा ॥ ५२ ॥ हे मानिनि ! हुं के जेमां मोक्ष अने संपत्तिओ पण रहेली छे तेने प्रसन्न करी जे लोको संपत्तिरूप विषयसुखनेज इच्छे छे पण हुं के जे संपत्तिओनो स्वामी छुं तेने इच्छता नथी ते लोकोने मंदभाग्यवाळाज ज्ञानवा; केम के विषयनां सुख तो माणसोने नरकमां पण मळेछे अने विषयसुखमां चित्त रेहेवाथी नरकनीज प्राप्ति थायछे ॥ ५३ ॥ हे घरनी धणीआणी ! मारी संसारमाथी छोडावे एवी निष्काम सेवा के जे खल लोकोथी थई शके नहि ते तेमे घणीवार करी ए सारूं थयुं. दुष्ट अभिप्रायवाळी, इंद्रियोनेज तृप्त करनारी अने ठगाई करनारी स्त्रीथी आवी सेवा कदीपण बनी शकेज नहि ॥ ५४ ॥ हे मानिनि ! निष्काम रहीने प्रेमथीज मारी सेवा करनारी मारा घरमां घणी स्त्रियो छे तोपण तमारा जेवी

ये मां भजंति दांपत्ये तपसा व्रतचर्यया ॥ कामात्मानोऽपवर्गेशं मोहिता मम मायया ॥ ५२ ॥ मां प्राप्य मानिन्यपवर्गसंपदं वांछंति ये संपद एव तत्पतिम् ॥ ते मंदभाग्या निरयेऽपि ये नृणां मात्रात्मकत्वान्निरयः सुसंगमः ॥ ५३ ॥ दिष्ट्वा गृहेश्वर्यस-
कृन्मयि त्वया कृताऽनुवृत्तिर्भवमोचनी स्वलैः ॥ सुदुष्कराऽसौ सुतरां दुराशिषो ह्यसुभगाया निकृतिं जुषः स्त्रियाः ॥ ५४ ॥ न त्वादर्शीं प्रणयिनीं गृहिणीं गृहेषु पश्यामि मानिनि यया स्वविवाहकाले ॥ प्राप्तान्नृपानवगणय्य गृहांहरो मे प्रस्थापितो द्विज उपश्रुतस-
त्कथस्य ॥ ५५ ॥ भ्रातुर्विरूपकरणं युधि निर्जितस्य प्रोद्धाहर्षणि च तद्वधमक्षगोष्ठ्याम् ॥ दुःखं समुत्थमसहोऽस्मदयोगभीत्या नैवाब्रवीः किमपि तेन वयं जितास्ते ॥ ५६ ॥ दूतस्त्वयात्मलभने सुविविक्तमंत्रः प्रस्थापितो मयि चिरायति शून्यमेतत् ॥ मत्वा जिहास इदमंगमनन्ययोग्यं तिष्ठत तत्त्वयि वयं प्रतिनंदयामः ॥ ५७ ॥

प्रेमवाळी हुं कोइने देखतो नथी; केम के तेमे पोताना विवाहसमयमां आवेला राजाओने तुच्छ गणीने केवल मारी कीर्त्ति सांभळवा उपरथीज थएला प्रेमनेलीधे ब्राह्मणने गुप्त समाचार आपीने मारी पासे मोकल्यो हतो ॥ ५५ ॥ तमारा भाइने युद्धमां जीती लइने अमे विरूप कच्यो तथा अनिरुद्धना विवाहना उत्सवमां जुगारनी सभामां मारी नाख्यो ते वातने तथा तेथी समये समये मनमां उभगाई आवता दुःखने तेमे अमारीसाथे वियोग थवानी बीकथी सहन करी रह्यां छो अने कांइपण बोल्यां नथी तेथी तेमे अमोने वश्य करी लीधाछे ॥ ५६ ॥ मारी प्राप्तिने मांटे गुप्तवि-
चारो आपीने तेमे दूत मोकल्यो हतो तथा मारा आवी पोहोचवाने विलंब थतां आ जगतने शून्य मानी बीजाने योग्य नहि एवुं आ शरीर छोडी देवानी इच्छा करी हती तेनो बदलो अमाराथी वाळी शकाय एम नथी. अमे तो केवल वखण करी तमने राजी करिये एटलुंज छे ॥ ५७ ॥

? आ वचन उपरथी जणाय छे के अनिरुद्धनो विवाह थया पछी भगवाने रुक्मिणीनी आ हांसी करी छे.

शुकदेवजी केहेछे.— जगतना ईश्वर भगवान् पोते आत्माराम छतां पण मनुष्यलोकनी लीला करवासारू आवी रीतनी सुरतसंबंधी हांसीनी वातोथी लक्ष्मीजीना अवताररूप रुक्मिणीनी साथे रमता हता ॥ ५८ ॥ लोकोना गुरु श्रीकृष्ण भगवान् बीजी स्त्रियोना घरमां पण एवीज रीते गृहस्थाश्रम संबंधी धर्मोने गृहस्थनी पेठे अनुसरता हता ॥ ५९ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो साठमो अध्याय संपूर्ण ॥ ६० ॥

शुकदेवजी केहेछे.— भगवाननी ए सोळ हजार एक सो आठ स्त्रियोए प्रत्येके दश दश पुत्रो जण्या अने ते पुत्रो सघळी रीते पिताथी न्यून नहि हता ॥ १ ॥ भगवानना आत्मारामपणने नहि जाणती ए भगवाननी पत्नी राजपुत्रीओ भगवानने पोतपोताना घरमां रहेला अने घर छोडीने नहि जता जोइने तेमने पोतपोतानाज प्यारा मानती हती ॥ २ ॥ भगवाननुं सुंदर कमलना कोश जेवुं मुख, लांबा हाथ, तथा नेत्र, प्रेमसहित हा-

श्रीशुक उवाच ॥ एवं सौरतसंलपैर्भगवान् जगदीश्वरः ॥ स्वरतो रमया रमे नरलोकं विडंबयन् ॥ ५८ ॥ तथाऽन्यासा-
मपि विभुर्गृहेषु गृहवानिव ॥ आस्थितो गृहमेधीयान् धर्मलोकगुरुहरिः ॥ ५९ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उ०
कृष्णरुक्मिणीसंवादो नाम षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ एकैकशस्ताः कृष्णस्य पुत्रान्दश दशावलाः ॥
अजीजनन्ननवमान्पितुः सर्वात्मसंपदा ॥ १ ॥ गृहादूनपगं वीक्ष्य राजपुत्र्योऽच्युतं स्थितम् ॥ प्रेष्ठं न्यमंसत स्वं स्वं न तत्तत्त्व-
विदः स्त्रियः ॥ २ ॥ चार्वज्जकोशवदनायतचाहुनेत्रसंप्रमहासरसीक्षितवत्युजल्यैः ॥ संमोहिता भगवतो न मनो विजेतुं स्वै-
र्विभ्रमैः समशकन्वनिता विभ्रमः ॥ ३ ॥ स्मायावलोकलवदर्शितभावहारिभ्रूमंडलप्रहितसौरतमंत्रशौडैः ॥ पत्न्यस्तु षोडशसहस्रम-
नंगवार्यैर्यस्यैद्रियं विमथितुं करणैर्न शक्नुः ॥ ४ ॥ इत्थं रमापतिमवाप्य पतिं स्त्रियस्ता ब्रह्मादयोऽपि न विदुः पदवीं यदीयाम् ॥
भेजुर्मुदाऽविरतमेधितयानुरागहासावलोकनवसंगमलालसाद्यम् ॥ ५ ॥

स्यरसथी जोवां अने मनोहर भाषणोथी मोह पामेली ए स्त्रियो पोताना अनेक त्रिलासोथी भगवानना मननुं हरण करवाने समर्थ थती न हती ॥ ३ ॥ गूढ हास्ययुक्त कटाक्षथी सूचवेला अभिप्रायनेलीधे मननुं हरण करनार भ्रुकुटीना मंडलथी योजेला सुरतसंबंधी विचारोमां पोहोचिलां का-
मदेवनां बाणोथी अने बीजा पण कामशास्त्रमां प्रसिद्ध उपायोथी भगवानना मनने वश्य करवामां ए स्त्रियो सोळ हजार एक सो अने आठ छतां
पण समर्थ थती न हती ॥ ४ ॥ ब्रह्मादिक पण जेमनी पदवीने जाणता नथी एवा ए लक्ष्मीना पति भगवान् स्वामीने पामीने ए स्त्रियो निरंतर वृद्धि
पामती प्रीतिथी एप्रमाणे स्नेहसहित हास्य, कटाक्ष अने नवीन संगममां उत्सुकपणुं, इत्यादिक विहारो करती हती ॥ ५ ॥

१ आ एकसठमा अध्यायमां भगवानना पुत्र-पौत्रादिक संताननी अने अनिरुद्धना विवाहमां बलभद्रे रुक्मिने मारी नाखवानी कथा केहेवामां आवशे.

જોકે પ્રત્યેકની પાસે સૈકડો દાસીઓ હતી તોપણ સામું જવું, આસન દેવું, સુંદર પૂજન કરવું, પગ ધોવા, પાનચીડી દેવી, પગ ચાંપવા, પંખા નાખવા, ચંદન-પુષ્પ દેવાં, કેશ સ્વચ્છ કરવા, સુવહાવવા, નવરાવવા અને ભોજન દેવું, એવા એવા ઉપચારોથી તે સ્ત્રિયો ભગવાનની પાસે દાસીપણું કરતી હતી ॥ ૬ ॥ પ્રત્યેક દશ દશ દીકરાવાળી એ ભગવાનની સ્ત્રિયોમાં જે આઠ પટરાણીઓ કહેલી છે તેઓના પુત્ર પ્રદ્યુમ્નાદિકનાં નામ હું તમારી પાસે કહુંછું ॥ ૭ ॥ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને રુક્મિણીમાં પ્રદ્યુમ્ન, ચારુદેણ, સુદેણ, ચારુદેહ, સુચારુ, ચારુગુપ્ત, ભદ્રચારુ, ચારુચંદ્ર, વિચારુ, અને ચારુ, એ દશ પુત્રો થયા હતા, કે જેઓ પિતાથી ન્યૂન ન હતા ॥ ૮ ॥ ૧ ॥ માનુ, સુમાનુ, પ્રમાનુ, માનુમાનુ, ચંદ્રમાનુ, વૃહદ્માનુ,

પ્રદ્યુમ્નમાસનવરાર્હણપાદશૌચતાંબૂલવિશ્રમણવીજનગંધમાલ્યૈઃ ॥ કેશપ્રસારશયતસ્વપનોપહાર્યૈર્દાસીશતા અપિ વિભોર્વિદધુઃ સ્મ દાસ્યમ્ ॥ ૬ ॥ તામાં યા દશપુત્રાણાં કૃષ્ણસ્ત્રીણાં પુરોદિતાઃ ॥ અષ્ટૌ મહિષ્યસ્ત્યુજાન્પ્રદ્યુમ્નાદીન્ ગુણામિ તે ॥ ૭ ॥ ચારુદેણઃ સુદેણશ્ચ ચારુદેહશ્ચ વીર્યવાન્ ॥ સુચારુશ્ચારુગુપ્તશ્ચ ભદ્રચારુસ્તથાપ ॥ ૮ ॥ ચારુચંદ્રો વિચારુશ્ચ ચારુશ્ચ દશમો હરેઃ ॥ પ્રદ્યુમ્નપ્રમુલ્લા જાતા રુક્મિણ્યાં નાવમાઃ પિતુઃ ॥ ૯ ॥ માનુઃ સુમાનુઃ સ્વર્ભાનુઃ પ્રમાનુર્ભાનુમાંસ્તથા ॥ ચંદ્રમાનુર્વૃહદ્માનુરતિમાનુસ્તથા ઇશ્મઃ ॥ ૧૦ ॥ શ્રીમાનુઃ પ્રતિમાનુશ્ચ સત્યભામાલજા દશ ॥ સાંઘઃ સુમિત્રઃ પુરુજિચ્છતજિચ્છ સહસ્રજિત્ ॥ ૧૧ ॥ વિજયશ્ચિત્રકેતુશ્ચ વસુમાન્ દ્રવિઢઃ કતુઃ ॥ જાંઘવત્યાઃ સુતા હોતે સાંઘાઘાઃ પિતૃસંમતાઃ ॥ ૧૨ ॥ વીરશ્રંદ્રોઽશ્વસેનશ્ચ ચિત્રગુર્વેગવાન્ વૃષઃ ॥ આમઃ શંકુર્વસુઃ શ્રીમાન્ કુંતિર્નામ્નજિતેઃ સુતાઃ ॥ ૧૩ ॥ શ્રુતઃ કવિર્વૃષો વીરઃ સુવાહુર્ભદ્ર એકલઃ ॥ શાંતિર્દર્શઃ પૂર્ણમાસઃ કાલિંઘાઃ સોમકોઽવરઃ ॥ ૧૪ ॥ પ્રવોષો ગાત્રવાન્ સિંહો બલઃ પ્રબલ ઋર્ધ્વગઃ ॥ માદ્રથાઃ પુત્રા મહાશક્તિઃ સહ ઓજોઽપરાજિતઃ ॥ ૧૫ ॥ વૃકો હર્ષોઽનિલો ગૃધ્રો વર્ધનોન્નાદ એવ ચ ॥ મહાશઃ પાવનો વહ્નિર્મિત્રવિંદાત્મજાઃ શ્લુધિઃ ॥ ૧૬ ॥

અતિમાનુ, શ્રીમાનુ, અને પ્રતિમાનુ, એ દશ સત્યભામાના પુત્રો હતા. સાંઘ, સુમિત્ર, પુરુજિત, શતજિત, સહસ્રજિત, વિજય, ચિત્રકેતુ, વસુમાન્, દ્રવિઢ અને કતુ, એ દશ જાંઘવતીના પુત્રો હતા, કે જેઓ પિતાને પ્યારા હતા ॥ ૧૦ ॥ ૧૧ ॥ વીર, ચંદ્ર, અશ્વસેન, ચિત્રગુ, વેગવાન્, વૃષ, આમ, શંકુ, વસુ અને કુંતિ, એ દશ નામ્નજિતીના પુત્રો હતા ॥ ૧૩ ॥ શ્રુત, કવિ, વૃષ, વીર, સુવાહુ, ભદ્ર, શાંતિ, દર્શ, પૂર્ણમાસ અને સોમક, એ દશ કાલિંદીના પુત્રો હતા ॥ ૧૪ ॥ પ્રવોષ, ગાત્રવાન્, સિંહ, બલ, પ્રબલ, ઋર્ધ્વગ, મહાશક્તિ, સહ, ઓજ, અને અપરાજિત, એ દશ લક્ષ્મણના પુત્રો હતા ॥ ૧૫ ॥ વૃક, હર્ષ, અનિલ, ગૃધ્ર, વર્ધન, અન્નાદ, મહાશ, પાવન, વહ્નિ, અને શ્લુધિ, એ દશ મિત્રવિંદાના પુત્રો હતા ॥ ૧૬ ॥

संग्रामजित्, बृहत्सेन, शूर, प्रहरण, अरिजित्, जय, सुभद्र, वाम, आयु अने सत्यक, ए दश भद्रा [शैब्या] ना पुत्रो होता ॥ १७ ॥ भगवानने सोळ हजार अने एकसो स्त्रियोमांनी रोहिणीमां दीसिमान्, अने ताम्रतप्त आदि पुत्रो थया होता. हे राजा ! भोजकट नामना पुरमां रुक्मिणी कुंवरी रुक्मवतीने प्रद्युम्न परण्या होता तेमां प्रद्युम्नने महा बलवान् अनिरुद्ध नामे पुत्र थयो हतो. श्रीकृष्णना बीजा पुत्रोना पण पुत्रो अने पौत्रो करोडो थया होता. श्रीकृष्णना पुत्रोनी मा सोळ हजार एकसो अने आठ हती तेथी तेओनी संतति घणीज थई ॥ १८ ॥ १९ ॥ परीक्षित राजा वृद्धेच्छे.- रुक्मी के जे श्रीकृष्णना हाथथी युद्धमां पराभव पामवानेलीथे श्रीकृष्णने मारवानोज लाग जोतो हतो तेणे पोताना शत्रु श्रीकृष्णना पुत्र प्रद्युम्नने पोतानी दीकरी केम आपी ? हे सर्वज्ञ ! शत्रुओने परस्पर वेहेवाइनो मंचय थयो तेनुं कारण कहो ॥ २० ॥ रुक्मिनो अभिप्राय तमाराथी अजाण्यो

संग्रामजिहृहत्सेनः शूरः प्रहरणोऽरिजित् ॥ जयः सुभद्रो भद्राया वाम आयुश्च सत्यकः ॥ १७ ॥ दीप्तिमांस्ताम्रतप्ताद्या रोहिण्या-
स्तनया हरेः ॥ प्रद्युम्नाच्चानिरुद्धोऽभूद्रुक्मवत्यां महाबलः ॥ १८ ॥ पुत्र्यां तु रुक्मिणो राजन्नाम्ना भोजकटे पुरे ॥ एतेषां पुत्रपौत्राश्च
बभूवुः कोटिशो नृप ॥ मातरः कृष्णजातानां सहस्राणि च षोडश ॥ १९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ कथं रुक्म्यरिपुत्राय प्रादाहुहि-
तरं युधि ॥ कृष्णेन परिभृतस्तं हंतुं रंघं प्रतीक्षते ॥ एतदाख्याहि मे विद्वन् द्विषोर्वैवाहिकं मिथः ॥ २० ॥ अनागतमतीतं च वर्त-
मानमतींद्रियम् ॥ विप्रकृष्टं व्यवहितं सम्यक्पश्यंति योगिनः ॥ २१ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ बृतः स्वयंवरे साक्षादनंगोंज-
युतस्तया ॥ राज्ञः समेतान्निर्जित्य जहौरकरथो युधि ॥ २२ ॥ यद्यप्यनुस्मरन्वैरं रुक्मी कृष्णावमानितः ॥ व्यतरद्भागिनेयाय सुतां
कुर्वन् स्वसुः प्रियम् ॥ २३ ॥ रुक्मिण्यास्तनयां राजन्कृतवर्मसुतो बली ॥ उपयेमे विशालाक्षीं कन्यां चारुमतीं किल ॥ २४ ॥

नहि होवो जोइए; केम के जे वस्तु भूत, भविष्य, वर्तमान, इंद्रियोथी अगम्य, दूर के अंतरवाळी होय तेने पण योगीओ सारी रीते जाणी शकेछे ॥ २१ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.- प्रद्युम्न के जे साक्षात् अनंग [कामदेव] ना अंगवाळा अवताररूप होता तेमने स्वयंवरमां रुक्मवती वरतां तेमणे पोताना एक रथथी त्यां भेळा थएला राजाओने युद्धमां जीती लईने रुक्मवतीनुं हरण कयुं हतुं ॥ २२ ॥ भगवाने अपमान करेला रुक्मीने जोके वैर सांभरतुं हतुं तोपण तेणे पोतानी बेन रुक्मिणीने राजी राखवासारू पोताना भाणेजने कन्या आपवामां बांधो नहि लीधो हतो ॥ २३ ॥ हे राजा ! रुक्मिणीनी कुंवरी मोटां नेत्रवाळा चारुमती नामनी कन्याने बलवान् कृतवर्मानो दीकरो परण्यो हतो ॥ २४ ॥

રુક્મિણ ભગવાનની સાથે વૈર બાંધ્યું હતું, તોપણ ભગવાનના પૌત્ર અનિરુદ્ધને પોતાની પૌત્રી રોચના આપી હતી. જોકે શત્રુની સાથે સંબંધ કરવો અયોગ્ય છે એમ પોતે જાણતો હતો તોપણ સ્નેહરૂપી પાશથી બંધાઈને પોતાની બેનને સારું લગાડવાનારૂં એ કામ પણ રુક્મિણે કન્યું હતું ॥ ૨૫ ॥

હે રાજા ! એ અનિરુદ્ધના વિવાહના ઉત્સવમાં રુક્મિણી, બલભદ્ર, ભગવાન, માંત્ર અને પ્રદ્યુમ્નઆદિ યાદવો ભોજકટ પુરમાં ગયા હતા ॥ ૨૬ ॥ એ વિવાહની ક્રિયા સંપૂર્ણ થયા પછી અભિમાની કાલિંગે આદિ રાજાઓએ રુક્મિણે કહ્યું કે— ‘જુગારમાં બલભદ્રને જીતી લે ॥ ૨૭ ॥

બલભદ્રને પાશા નાશવાનું જ્ઞાન નથી તોપણ તે વાતનું તેને ભારે વ્યસન છે.’ આપ્રમાણે રાજાઓના કેહેવાથી બલભદ્રને બોલાવી તેમની સાથે રુક્મી જુગાર રમવા લાગ્યો ॥ ૨૮ ॥ એ પ્રસંગમાં બલભદ્રે સો, હજાર અને દશ હજારની મૂઠાં માંડી તેમાં રુક્મી જીત્યો એટલે કાલિંગ રાજાએ

દૌહિત્રાયાનિરુદ્ધાય પૌત્રી રુક્મ્યદદાદ્ધરે ॥ રોચનાં બદ્ધવૈરોઽપિ સ્વસુઃ પ્રિયચિકીર્ષયા ॥ જાનન્નધર્મં તદ્યૌનં સ્નેહપાશાનુબંધનઃ

॥ ૨૫ ॥ તસ્મિન્નમ્યુદયે રાજન્ રુક્મિણી રામકેશવૌ ॥ પુરં ભોજકટં જગ્મુઃ સાંવપ્રદ્યુમ્નકાદયઃ ॥ ૨૬ ॥ તસ્મિન્નિવૃત્ત ઉદ્રાહે કાલિંગપ્રમુસા નૃપાઃ ॥ દૃષ્ટાસ્તે રુક્મિણં પ્રોત્તુર્બલમક્ષૈર્વિનિર્જય ॥ ૨૭ ॥ અનક્ષ્ણો હ્યયં રાજન્નપિ તદ્વ્યસનં મહત્ ॥ ઇત્યુક્તો બલમાહૂય તેનાક્ષૈ રુક્મ્યદીવ્યત ॥ ૨૮ ॥ શતં સહસ્રમયુતં રામસ્તત્રાદદે પણમ્ ॥ તં તુ રુક્મ્યજયત્તત્ર કાલિંગઃ પ્રાહસદ્બલમ્ ॥ દંતાન્સંદર્શયન્નૃષૈર્નામૃષ્યત્તદ્બલાયુધઃ ॥ ૨૯ ॥ તતો લક્ષં રુક્મ્યયદ્બલત્ ॥ ગ્લહં તત્રાજયદ્બલઃ ॥ જિતવાનહમિત્યાહ રુક્મી કૈતવમાશ્રિતઃ ॥ ૩૦ ॥ મન્યુના ક્ષુભિતઃ શ્રીમાન્ સમુદ્રઃ પર્વણિ ॥ જાત્યારુણક્ષોઽતિરુષા ન્યર્બુદં ગ્લહમાદદે ॥ ૩૧ ॥ તં ચાપિ જિતવાન્ રામો ધર્મેણ ચ્છલમાશ્રિતઃ ॥ રુક્મી જિતં મયાત્રેમે વદંતુ પ્રાશ્નિકા ઇતિ ॥ ૩૨ ॥ તદાઽબ્રવીન્નભોવાણી બલેનૈવ જિતો ગ્લહઃ ॥ ધર્મતો વચનેનૈવ રુક્મી વદતિ વૈ મૃષા ॥ ૩૩ ॥

દાંત દેસાડીને બલભદ્રની ડંચા સાદથી હાંસી કરી તે બલભદ્રથી સહન થઈ શકી નહિ ॥ ૨૯ ॥ પછી રુક્મિણે એક લાસની મૂઠ માંડી તેમાં બલભદ્ર જીત્યા તોપણ કપટથી રુક્મિણે કહ્યું કે— ‘હું જીત્યો’ ॥ ૩૦ ॥ સમુદ્ર જેમ પુનમમાં ક્ષોભ પામે તેમ, ક્રોધથી ક્ષોભ પામેલા અને જેમનાં જન્મથી રાતાં નેત્ર ક્રોધથી અત્યંત રાતાં થઈ ગયાં એવા બલભદ્રે દશ કરોડની મૂઠ માંડી ॥ ૩૧ ॥ એ રમતમાં પણ ધર્મની રીતે બલભદ્ર જીત્યા તોપણ છલ ધરાવનારો રુક્મી બોલ્યો કે— ‘હું જીત્યો છું. આ વિષયમાં આ સમાસદો કેહેશે’ ॥ ૩૨ ॥ એ સમયમાં આકાશવાણી બોલી કે— ‘આ મૂઠમાં બલભદ્ર જ ધર્મની રીતે જીત્યા છે અને રુક્મી તો કેવલ વચનથી જ લોટું લોલે છે’ ॥ ૩૩ ॥

૧ કાલિંગ દેશનો રાજા.

दुष्ट राजाओए भरेलो अने जेतुं मोत आव्युं हतुं एवो रुक्मी ए आकाशवाणीनो अनादर करी बलभद्रनी हांसी करतां बोल्हो के- 'तमो वनमां फरनारा गोवाळियाओ पाशानी रमतमां जाणोज नहि. राजाओज पाशाओथी अने बाणोथी रमी जाणे पण तमजेवा जाणे नहि' ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ एप्रमाणे रुक्मिणु तिरस्कार करतां अने राजाओए उपहास करतां क्रोध पामेला बलभद्रे ए मांगलिक सभामां भोगल उपाडीने रुक्मिने मारी ना-ख्यो ॥ ३६ ॥ कलिंग देशनो राजा भागवा लागतां तेने दशमे पगले पकडी लईने क्रोधथी तेना दांत पाडी नाख्यो के जे राजा दांत उघाडा करीने हस्यो हतो ॥ ३७ ॥ बलभद्रे भोगळथी पीडा करेला, लोहीथी खरडाएला अने जेओनां हाथ, साथळ अने माथां भांगी पड्यां हतां एवा बीजा रा-

तामनाट्य वैदर्भो दुष्टराजन्यचोदितः ॥ संकर्षणं परिहसन्बभौषे कालनोदितः ॥ ३४ ॥ नैवाक्षकोविदा यूयं गोपाला वनगो-चराः ॥ अक्षैर्दीव्यंति राजानो बाणैश्च न भवादृशाः ॥ ३५ ॥ रुक्मिणैवमधिक्षिप्तो राजभिश्चोपहासितः ॥ कुद्धः परिघमुद्य-म्य जप्ते तं नृम्णसंसदि ॥ ३६ ॥ कलिंगराजं तरसा गृहीत्वा दशमे पदे ॥ दंतानपातयत्कुद्धो योऽहसद्विवृतेर्द्विजैः ॥ ३७ ॥ अन्ये निर्भिन्नबाहूश्शरसो रुधिरक्षिताः ॥ राजानो दुडुर्भीता बलेन परिघादिताः ॥ ३८ ॥ निहते रुक्मिणि श्याले नाब्रवी-त्साध्वसाधु वा ॥ रुक्मिणीचल्यो राजन्ब्रह्मभंगभयाद्धरिः ॥ ३९ ॥ ततोऽनिरुद्धं सहसूर्यया वरं रथं समारोप्य ययुः कुशस्थली-म् ॥ रामादयो भोजकटादृशार्हाः सिद्धाखिलार्थो मधुसूदनाश्रयाः ॥ ४० ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे अनिरुद्धविवाहे रुक्मिवधो नामैकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ राजोवाच ॥ बाणस्य तनयामूषामुपयेमे यदूत्तमः ॥ तत्र युद्धम-भृद्दोरं हरिशंकरयोर्महत ॥ एतत्सर्वं महायोगिन्समाख्यातुं त्वमर्हसि ॥ १ ॥

जाओ बीकथी भागी गया ॥ ३८ ॥ हे राजा ! श्रीकृष्ण भगवान् पोतानो साळो रुक्मी मरण पामतां रुक्मिणी अने बलभद्रनी साथे स्नेह त्रुटी जवानी बीकथी सारूं के नरसुं कांईपण बोल्या नहि ॥ ३९ ॥ पळी भगवानना आश्रयनेलीधे जेओना सघळा मनोरथो पूर्ण थया एवा बलभद्र आदि यादवो वर अनिरुद्धने ए नवी परणेली वहुनी साथे रथमां बेसाडीने भोजकट पुरमांथी द्वारकामां गया ॥ ४० ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशम-स्कंधनो एकसठमो अध्याय संपूर्ण ॥ ६१ ॥ परीक्षित राजा वृच्छेक्षे^१.- हे मोटा योगी ! बाणासुरनी दीकरी उषाने अनिरुद्ध परण्या हता ते प्रसं-गमां श्रीकृष्ण अने सदाशिवने मोटुं अने भयंकर युद्ध थळुं हतुं. ए सघळी वात आपे केहेवी जोईए ॥ १ ॥

१ आ बासठमा अध्यायमां घणा हाथवाळा बाणासुरे अनिरुद्धने पोतानी कन्या उषानी साथे रमण करवाना अपराधथी बांधीने रोकी मूक्या, ए कथा केहेवामां आवशे.

શુકદેવજી કેહેછે.—બલિ રાજાના સો પુત્રોમાં બાણાસુર નામે મોટો પુત્ર હતો કે જે બલિ રાજાએ વામનરૂપ ધરી આવેલા વિષ્ણુને પૃથ્વીનું દાન દીધું હતું ॥ ૨ ॥ એ બલિ રાજાનો ઔરસ પુત્ર બાણાસુર નિરંતર સદાશિવની ભક્તિમાં લાગેલો, માન દેવા યોગ્ય, ઉદાર, બુદ્ધિમાન, સાચી પ્રતિજ્ઞાવાળો અને દૃઢ નિયમવાળો હતો ॥ ૩ ॥ એ બાણાસુર પૂર્વે શોણિત નામના પુરમાં રાજ્ય કરતો હતો. સદાશિવની કૃપાથી દેવતાઓ તેની પાસે ક્રિકર જેવા થઈ રહ્યા હતા. હજાર હાથવાળા એ બાણાસુરે તાંડવ [નાચ] કરીને મહાદેવને પ્રસન્ન કર્યા હતા ॥ ૪ ॥ સર્વ પ્રાણીઓના સ્વામી, શરણે જવા યોગ્ય અને ભક્તવત્સલ સદાશિવે બાણાસુરને મનવાંછિત વર માગવાનું કેહેતાં ‘તમારે મારા પુરનું પાલન કરવા રહેવું’ એવું માગ્યું હતું ॥ ૫ ॥ પરાક્રમથી છકેલા બાણાસુરે એક દિવસે પોતાની પાસે રહેલા સદાશિવને પોતાના સૂર્યસરલા તેજસ્વી મુકુટથી તેમના ચરણારવિંદનો સ્પર્શ કરીને કહ્યું કે—‘હે મહાદેવ ! આપ કે જે લોકોના ગુરુ, ईશ્વર અને જેઓની કામના પૂરી થઈ નથી એવા પુરુષોની કામનાને પરિપૂર્ણ કરનાર કલ્પવૃક્ષરૂપ છો

॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ બાણઃ પુત્રશતજ્યેષ્ઠો બલેરાસીન્મહાત્મનઃ ॥ યેન વામનરૂપાચ હરયેઽદાયિ મેદિની ॥ ૨ ॥ તસ્યો-
રસઃ સુતો બાણઃ શિવભક્તિરતઃ સદા ॥ માન્યો વદાન્યો ધીમાંશ્ર સત્યસંધો દૃઢવ્રતઃ ॥ ૩ ॥ શોણિતાસ્યે પુરે રમ્યે સ રાજ્યમ-
કરોત્પુરા ॥ તસ્ય શંભોઃ પ્રસાદેન કિકરા ઇવ તેઽમરાઃ ॥ સહસ્રવાહુર્વાદ્યેન તાંડવે તોષયન્મૃડય ॥ ૪ ॥ ભગવાન્સર્વમૃતેશઃ શર-
ણ્યો ભક્તવત્સલઃ ॥ વેરેણ ચ્છંદયામાસ સ તં વેત્રે પુરાધિપમ્ ॥ ૫ ॥ સ એકદાહ ગિરિશં પાર્શ્વસ્થં વીર્યદુર્મદઃ ॥ કિરીટેનાર્કવર્ણેન
સંસ્પૃશંસ્તપ્દાંબુજમ્ ॥ ૬ ॥ નમસ્યે ત્વાં મહાદેવ લોકાનાં ગુરુમીશ્વરમ્ ॥ પુંસામપૂર્ણકામાનાં કામપૂરામરાંઘ્રિપમ્ ॥ ૭ ॥ દોઃસહ-
સં ત્વયા દત્તં પરં ભારાય મેઽભવત્ ॥ ત્રિલોક્યાં પ્રતિયોદ્ધારં ન લભે ત્વદતે સમમ્ ॥ ૮ ॥ કંઠ્ઠ્યા નિમૃતૈર્દોર્ભિર્યુયુત્સુર્દિગ્ગજાનહ-
મ્ ॥ આઘ્રાયાં ચૂર્ણયન્નદ્રીન્મીતાસ્તેઽપિ પ્રદુહ્વઃ ॥ ૯ ॥ તચ્છ્રુત્વા ભગવાન્ કુદ્ધઃ કેતુસ્તે મજ્યતે યદા ॥ ત્વદર્પઘ્નં ભવેન્મૃદ સંયુગં
મત્સમેન તે ॥ ૧૦ ॥ ઇત્યુક્તઃ કુમતિર્હૃષ્ટઃ સ્વઘ્નં પ્રાવિશન્નૃપ ॥ પ્રતીક્ષન્ ગિરિશાદેશં સ્વવીર્યનશનં કુધીઃ ॥ ૧૧ ॥

તેમને હું પ્રણામ કરું છું ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ આપેં મને હજાર હાથ આપેલા છે, પરંતુ તેઓ મને ભારરૂપ થઈ પડ્યા છે; કેમ કે ત્રૈલોક્યમાં એક તમારા-
વિના બીજો કોઈ મારા તુલ્ય અને મારી સામો લડનાર મને મળતો નથી ॥ ૮ ॥ હે આદિપુરુષ ! હસ્તોમાં સંજવાલ આવતાં હું યુદ્ધ કરવાની
ઈચ્છાથી પર્વતોને ચૂર્ણ કરી નાશતો દિશાઓના હાથીઓની પાસે ગયો હતો તો તેઓ પણ મારી વીકથી ભાગી ગયા’ ॥ ૯ ॥ આવાં વચન સાંભળી
ક્રોધ પામેલા સદાશિવે કહ્યું કે—‘હે મૃદ ! જ્યારે તારી ધ્વજા ભાંગશે ત્યારે તને મારા જેવાની સાથે તારો ગર્વ ઉતારી નાશે એવું યુદ્ધ થશે’ ॥ ૧૦ ॥
હે રાજા ! એ પ્રમાણે સદાશિવ બોલતાં રાજી થયેલો દુર્મતિ બાણાસુર પોતાને ઘેર ગયો અને કુબુદ્ધિપણનેલીધે પોતાના પરાક્રમનો નાશ કરનાર
સદાશિવનું વચન સફળ થવાની વાટ જોવા લાગ્યો ॥ ૧૧ ॥

ए बाणासुरनी उषा नामनी कुंवारी दीकरी हती तेने रूपाळा अनिरुद्ध के जेने तेणे पूर्वे दीठा के सांभळ्या पण न हता तेमनी साथे स्वप्नमां समागम थयो ॥१२॥ पछी स्वप्नमांज तेमने नहि देखतां ते उषा 'हे पति ! क्यां छो' एम बोलती उठी अने सखीओना मध्यमां विह्वल थइने बहुज लजाई गई ॥१३॥ कुंभांड नामे बाणासुरनो मंत्री हतो तेनी दीकरी चित्रलेखा के जे उषानी सखी थती हती तेणे कौतुकनेलीधे पोतानी सखी उषाने पूछ्युं के- 'हे सुंदरि ! हे राजकुमारि ! तुं कोने शोधे छे ? तारो मनोरथ केवो छे ? हजीसुधी तारूं पाणिग्रहण करनार कोई वर मारा जाणवामां नथी' ॥१४॥ १५॥ उषा बोली के.- 'श्याम, कमलसरखां नेत्रवाळो, पीळां वस्त्रवाळो, मोटा हाथवाळो अने स्त्रियोना मनने गमे एवो कोई नर स्वप्नमां मारा जोवामां आव्यो ॥ १६ ॥ ए नर मने प्रथम पोतानुं अधरामृत पाईने पछी हुं के जे तेनीज इच्छा करती हती तेने दुःखना समुद्रमां नाखी देतां क्यांय जतो रह्यो

तस्योषा नाम दुहिता स्वप्ने प्राद्युम्निना रतिम् ॥ कन्याऽलभत कान्तेन प्रागदृष्टश्रुतेन च ॥ १२ ॥ सा तत्र तमपश्यती क्रासि कान्ते-
तिवादिनी ॥ सखीनां मध्य उत्तस्थौ विह्वला व्रीडिता भृशम् ॥ १३ ॥ बाणस्य मंत्री कुंभांडश्चित्रलेखा च तत्सुता ॥ सख्यपृच्छत्स-
खीमूर्षां कौतूहलममन्विता ॥ १४ ॥ कं त्वं मृगयसे सुभ्रूः कीदृशस्ते मनोरथः ॥ हस्तग्राहं न तेऽद्यापि राजपुत्र्युपलक्षये ॥ १५ ॥
ऊषोवाच ॥ दृष्टः कश्चिन्नरः स्वप्ने श्यामः कमललोचनः ॥ पीतवासा बृहद्बाहुर्घोषितां हृदयंगमः ॥ १६ ॥ तमहं मृगये कान्तं पाय-
यित्वाऽधरं मधु ॥ कापि यातः स्पृहयतीं क्षित्वा मां वृजिनार्णवे ॥ १७ ॥ चित्रलेखोवाच ॥ व्यसनं तेऽपकर्षामि त्रिलोक्यां यदि
भाव्यते ॥ तमानेष्ये नरं यस्ते मनोहर्ता तमादिश ॥ १८ ॥ इत्युक्त्वा देवगंधर्वसिद्धचारणपन्नगान् ॥ दैत्यविद्याधरान्यक्षान्मनुजान्
यथाऽल्लिखत् ॥ १९ ॥ मनुजेषु च सा वृष्णीन् शूरमानकंदुडुभिम् ॥ व्यलिखद्रामकृष्णौ च प्रद्युम्नं वीक्ष्य लज्जिता ॥ २० ॥ अनिरु-
द्धं विलिखितं वीक्ष्योषावाङ्मुखी न्हिया ॥ सोऽसावसाविति प्राह समयमाना महीपते ॥ २१ ॥ चित्रलेखा तमाज्ञाय पौत्रं कृष्णस्य
योगिनी ॥ ययौ विहायसा राजन् द्वाकरां कृष्णपालिताम् ॥ २२ ॥

छे ते प्याराने हुं शोधुं छुं ॥ १७ ॥ चित्रलेखा केहेछे.- तारूं दुःख हुं मटाडी दउं छुं. जेणे तारा मननुं हरण कच्युं छे ते जो त्रैलोक्यमां हशे तो तेने हुं लावी आपीश; माटे मने ओळखाव ॥ १८ ॥ शुकदेवजी केहेछे.- एप्रमाणे बोलीने ते चित्रलेखाए वस्त्रमां देव, गंधर्व, सिद्ध, चारण, नाग, दैत्य, विद्याधर, यक्षो अने मनुष्योने यथार्थ रीते आळख्या ॥ १९ ॥ मनुष्योमां तेणे शूर, वसुदेव, बलभद्र, श्रीकृष्ण अने प्रद्युम्नने आळख्या. प्रद्युम्नने जोइने ते उषा लजाइ गई ॥ २० ॥ हे राजा ! पछी अनिरुद्धने आळखेला जोई हसती उषाए लाजथी नीचुं मुख करीने 'ते आ, ते आ,' एम कहुं ॥ २१ ॥ योगवाळी चित्रलेखा तेमने श्रीकृष्णना पौत्र जाण्णिने आकाशमार्गथी श्रीकृष्णे पाळेनी द्वारकामां गई ॥ २२ ॥

चित्रलेखाए द्वारकामां सारा पलंग पर सुतेला पोतानी सखीना प्रिय अनिरुद्धने योगना प्रभावथी उपाडी शोणितपुरमां जइने पोतानी सखीने देखाछ्या ॥ २३ ॥ ते सुंदर वर अनिरुद्धने जोई जेनुं मुख प्रफुल्लित थयुं एवी ए ऊषा पुरुषोथी जोई शकाय नहि एवा पोताना घरमां तेमनी साथे रमण करवा लागी ॥ २४ ॥ अमूल्य वस्त्र, माला, सुगंध, धूप, दीप, आसनादिक. पान, भोजन, भक्ष्य, अने सारां वचनपूर्वक सेवाथी पूजेला, कन्याना अंतःपुरमां गुप्त रहेला अने जेने खेह वध्यो एवी ऊषाए मोह पमाडी दीधेला अनिरुद्धने घणा घणा दिक्सो गया तेनी खबर पडी नहि ॥ २५ ॥ २६ ॥ एप्रमाणे अनिरुद्ध भोगवाती अने राजी थएली ऊषाने चोकीवाळाओए छानां रहे नहि एवां चिह्नो उपरथी व्रत भंग थएली जाणी लीधी ॥ २७ ॥ पछी ते चोकीवाळाओए बाणासुरनी पसे वात करी के—‘हे राजा ! तमारी कुंवारी कन्यानी कुलने कलंक लगाडे एवी कुचाल

तत्र सुप्तं सुपर्णके प्राद्युम्नि योगमास्थिता ॥ गृहीत्वा शोणितपुरं सख्यै प्रियमदर्शयत् ॥ २३ ॥ सा च तं सुंदरवरं विलोक्य मुदितानना ॥ दुष्प्रेक्ष्ये स्वगृहे पुंभी रेमे प्राद्युम्निना समम् ॥ २४ ॥ परार्थवासःस्रगंधधूपदीपासनादिभिः ॥ पानभोजनभक्ष्यैश्च वाक्यैः शुश्रूषयाऽर्चितः ॥ २५ ॥ गृहः कन्यापुरे शश्वत्प्रवृद्धस्नेहया तया ॥ नाहर्गणान्म ब्रुबुध्रे ऊषयापहृतैर्द्रियः ॥ २६ ॥ तां तथा यदुवीरेण भुज्यमानां हतव्रताम् ॥ हेतुभिलक्ष्यांचकुराप्तीतां दुरवच्छदैः ॥ २७ ॥ भद्रा अवेदयांचकू राजंस्ते दुहितुर्वयम् ॥ विचेष्टितं लक्षयामः कन्यायाः कुलदूषणम् ॥ २८ ॥ अनपायिभिरस्माभिर्युष्मायाश्च गृहे प्रभो ॥ कन्याया दूषणं पुंभिर्दुष्पेक्षाया न विज्ञोहे ॥ २९ ॥ ततः प्रव्यथितो बाणो दुहितुः श्रुतदूषणः ॥ त्वरितं कन्यकाङ्गारं प्राप्तोऽद्राक्षीद्यदूद्धम् ॥ ३० ॥ कामात्मजं तं भुवनैकसुंदरं श्यामं पिशंगांवरमंबुजेक्षणम् ॥ बृहद्भुजं कुंडलकुंतलत्विषा स्मितावलोकेन च मंडिताननम् ॥ ३१ ॥ दीव्यंतमक्षैः प्रिययाऽभिनृग्ण्या तदंगसंगस्तनकुंडुमस्रजम् ॥ बाह्वोर्दधानं मधुमल्लिकाश्रितां तस्याग्र आसीनमेवेक्ष्य विस्मितः ॥ ३२ ॥

अमारा जाणवामां आवी छे ॥ २८ ॥ हे स्वामी ! अमो सावधानपणाथी घरनी चोकी करिये छिये अने पुरुषो ते कन्याने जोई शके एम पण नथी तोपण ए कन्याने दूषण क्यांथी आव्युं ? ते अमो जाणता नथी’ ॥ २९ ॥ पछी दीकरीना दूषणनी वात सांभळी चहुज व्यथा पामेलो बाणासुर तुरत कन्याना घरमां गयो त्यां अनिरुद्ध तेना जोवामां आव्या ॥ ३० ॥ त्रैलोक्यमां सर्वोत्तम रूपाळा, श्याम, पीळां वस्त्रवाळा, कमलसरखां नेत्रवाळा, मोटी भुजावाळा, सर्व मंगलरूप प्यारीनी साथे पाशाथी रमता, प्यारीना अंगसंगनेलीधे जेमां स्तननुं केसर लागी गयुं हतुं एवी वसंत ऋतु-संबंधी मल्लिकानां पुष्पोनी मालाने वक्षःस्थलमां धारण करनार, अने कुंडल तथा केशनी कांतिथी तथा हास्यपूर्वक कटाक्षथी जेमनुं मुख शोभी रह्युं हतुं एवा ए कामदेव [प्रद्युम्न] ना पुत्र अनिरुद्धने ते कन्यानी आगळ बेठेला जोइने बाणासुर विस्मय पाग्यो ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

शस्त्र धरनारा अनेक योद्धाओथी वीटाएला बाणासुरने घरमां आवेलो जोई अनिरुद्ध, तेने मारी नाखवानी इच्छाथी लोटानी भोगळ उपाडीने दंड धरनारा कालनी पेटे उभा रह्या ॥ ३३ ॥ मोटो सुवर जेम कुतराओने मारे तेम पकडी लेवानी इच्छाथी चारेकोरथी आवता ए योद्धाओने अनिरुद्धे मारवा मांड्या. मार खाता अने जेओनां माथां, साथळ तथा हाथ भांगी पड्या एवा ते योद्धाओ घरमांथी नीकळीने भागी गया ॥ ३४ ॥ पोताना सैन्यने मारता ए अनिरुद्धने बलवान् बाणासुरे कोपथी नागपाशवडे बांधी लीधा. अनिरुद्धने बंधाएला जोइ शोक तथा खेदथी विह्वल थएली अने जेने आंसुनां टीपां नेत्रमांथी चाल्यां जतां हतां एवी ऊषा बहुज रोवा लागी ॥ ३५ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो

स तं प्रविष्टं वृत्तमाततायिभिर्भैरवीकैरवलोक्य माधवः ॥ उद्यम्य मौर्वं परिघं व्यवस्थितो यथांस्तको दंडधरो जिघांसया ॥ ३३ ॥
जिघृक्षया तान्परितः प्रसर्पतः शुनो यथा सूकरव्यूथपोऽहनत् ॥ ते हन्यमाना भवनाद्रिनिर्गता निर्भिन्नमूर्द्धोरुभुजाः प्रदुदुबुः ॥ ३४ ॥ तं नागपाशैर्विलनंदनो वली घ्नंतं स्वसैन्यं कुपितो वबंध ह ॥ ऊषा भृशं शोकविषादविह्वला बद्धं निशम्याश्रुकलाक्षरौ-
दिषीत् ॥ ३५ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे अनिरुद्धबंधो नाम द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ श्रीशुक
उवाच ॥ ॥ अपश्यतां चानिरुद्धं तद्वधूनां च भारत ॥ चत्वारो वार्षिका मासा व्यतीयुरनुशोचताम् ॥ १ ॥ नारदात्तदुपाकर्ण्य
वार्ता वद्धस्य कर्म च ॥ प्रययुः शोणितपुरं वृष्णयः कृष्णदेवताः ॥ २ ॥ प्रद्युम्नो युयुधानश्च गदः सांबोऽथ सारणः ॥ नंदोपनंदभद्रा-
द्या रामकृष्णानुवर्तिनः ॥ ३ ॥ अक्षौहिणीभिर्द्वादशभिः समेताः सर्वतो दिशम् ॥ रुरुधुर्बाणनगरं समंतात्सात्वतर्षभाः ॥ ४ ॥ भ-
ज्यमानपुरोद्यानप्राकाराद्दालगोपुरम् ॥ प्रेक्षमाणो रुषाविष्टस्तुल्यसैन्योऽभिनिर्ययौ ॥ ५ ॥ ॥

बासठमो अध्याय संपूर्ण ॥ ६२ ॥ शुकदेवजी केहेछे^१ - हे राजा ! अनिरुद्धने नहि देखतां अने तेमनो शोक करतां तेमनां संबधीओने वर्षा ऋ-
तुना चार महीना वीती गया ॥ १ ॥ पछी नारदजीना केहेवाथी अनिरुद्ध बंधायानी वात तथा तेमणे करेलुं काम जाणवामां आवतां श्रीकृष्णने
अनुसरनारा यादवो शोणितपुरमां गया ॥ २ ॥ श्रीकृष्ण तथा बलभद्रनी साथे प्रद्युम्न, सात्यकि, गद, सांब, उपनंद तथा भद्र आदि
उत्तम यादवोए बार अक्षौहिणी सैन्यथी चारेकोर बाणासुरना नगरने घेरी लीधुं ॥ ३ ॥ ४ ॥ सयळी दिशाओमां पुर, बगीचा, गढ, कोठा अने द-
रवाजा भांगतां जोई क्रोधथी भराएलो बाणासुर बार अक्षौहिणी सैन्य लइने युद्ध करवा नीकळयो ॥ ५ ॥ ॥

^१ आ त्रेसठमा अध्यायमां बाणासुर अने यादवोने युद्ध थतां चरे अने सदाशिवे, बाणासुरना हाथ कापी नाखनारा श्रीकृष्णनी स्तुति करी, ए कथा
केहेवामां आवशे.

बाणासुरनेमाटे पोતાंना पुत्रो अने पार्शदोथी वीटाएला सदाशिव नंदिकेश्वर उपर बेसीने बलभद्र तथा भगवाननी साथे युद्ध करवा लाग्या ॥ ६ ॥ हे राजा ! श्रीकृष्ण तथा सदाशिवने अने प्रद्युम्न तथा कार्तिकेय स्वामीने पण भारे तुमुल, अद्भुत अने रूवाणां उभां करे एवुं युद्ध थयुं ॥ ७ ॥ बलभद्रनी साथे कुंभांड अने कूपकर्ण नामनाबाणासुरना मंत्रिओ युद्ध करवा लाग्या; गांवनी साथे बाणासुरनो पुत्र अने सात्यकिनी साथे बाणासुर युद्ध करवा लाग्यो ॥ ८ ॥ ब्रह्मादिक मोटा देवताओ, मुनिओ, सिद्ध, चारण, गंधर्व, अप्सरा अने यक्षो विमानोमां बेसीने जोवा आव्या ॥ ९ ॥ भूत, प्रमथ, यक्ष, डाकण्यो, राक्षसो, वेताल, विनायक, प्रेत, मातृगण, पिशाच, कूष्मांड अने ब्रह्मराक्षस आदि सदाशिवना अनुचरोने श्रीकृष्णे शार्ङ्ग धनुषमांथी मुकेलां तीक्ष्ण बाणोथी नसाडी मुक्त्या ॥ १० ॥ ११ ॥ विस्मय नहि पामेला श्रीकृष्णे, महादेवे पोतानी सामे मुकेलां

बाणार्थे भगवान् रुद्रः ससुतैः प्रमथैर्वृतः ॥ आरुह्य नंदिवृषभं युयुधे रामकृष्णयोः ॥ ६ ॥ आसीत्सुतुमुलं युद्धमद्भुतं रोमहर्षणम् ॥ कृष्णशंकरयो राजन् प्रद्युम्नगुहयोरपि ॥ ७ ॥ कुंभांडकूपकर्णाभ्यां बलेन सह संयुगः ॥ सांबस्य बाणपुत्रेण बाणेन सह सात्यकैः ॥ ८ ॥ ब्रह्मादयः सुराधीशा मुनयः सिद्धचारणाः ॥ गंधर्वाप्सरसो यक्षा विमानैर्द्रुमागमन् ॥ ९ ॥ शंकरानुचरान् शौरिर्भूत-प्रमथगुह्यकान् ॥ डाकिनीर्यातुधानांश्च वेतालान्सविनायकान् ॥ १० ॥ प्रेतमातृपिशचांश्च कूष्मांडान्ब्रह्मराक्षसान् ॥ द्रावयामास तीक्ष्णाग्रैः शरैः शार्ङ्गधनुश्च्युतैः ॥ ११ ॥ पृथग्विधानि प्रायुक्तं पिनाक्यस्त्राणि शार्ङ्गिणे ॥ प्रत्यस्त्रैः शमयामास शार्ङ्गपाणिरविस्मितः ॥ १२ ॥ ब्रह्मास्त्रस्य च ब्रह्मास्त्रं वायव्यस्य च पार्वतम् ॥ आग्नेयस्य च पार्जन्यं नैजं पाशुपतस्य च ॥ १३ ॥ मोहयित्वा तु गिरिशं जृम्भणास्त्रेण जृम्भितम् ॥ बाणस्य पृतनां शौरिर्जघानासिगदेष्टुभिः ॥ १४ ॥ स्कंदः प्रद्युम्नवाणौघैर्घर्षमानः समंततः ॥ असृग्विमुंचन् गात्रेभ्यः शिखिनाऽपाक्रमद्रणात् ॥ १५ ॥ कुंभांडः कूपकर्णश्च पेततुर्मुसलादितौ ॥ दुडुबुस्तदनीकानि हतनाथानि सर्वतः ॥ १६ ॥

अनेक प्रकारनां अस्त्रोने सामां अस्त्रोथी समावी दीधां ॥ १२ ॥ ब्रह्मास्त्रनी सामे ब्रह्मास्त्र, वायुना अस्त्रनी सामे पर्वतनुं अस्त्र, अग्निना अस्त्रनी सामे मेघनुं अस्त्र अने पाशुपतास्त्रनी सामे नारायणास्त्र मूक्त्युं ॥ १३ ॥ जृम्भणास्त्रथी महादेवने मोह उपजावतां ते चगासां ग्वावा लागी गया तेटलांमां भगवाने तरवार, गदा अने बाणोथी बाणासुरनी सेनाने कापी नाखी ॥ १४ ॥ चारेंकोर प्रद्युम्ननां बाणोथी पीडा पामता अने जेमनां गात्रोमांथी लोही नीकळतुं हतुं एवा कार्तिकेय स्वामी मोर उपर बेसीने युद्धमांथी भागी गया ॥ १५ ॥ बलभद्रना मुसलथी पीडा पामेला कुंभांड अने कूपकर्ण पडी गया. जेओना मुख्य मरण पाम्या एवा बाणासुरनां सैन्यो चारेंकोर भागवा लाग्यां ॥ १६ ॥

પોતાના મૈત્ર્યને વીંછાવા લાગેલું જોઈં વહુજ ક્રોધ પામેલો બાણાસુર સાત્યકિને છોડી દેઈં યુદ્ધમાં રથમાં બેસીને ભગવાનની સામે દોડ્યો ॥ ૧૭ ॥ યુદ્ધમાં મદોન્મત્ત બાણાસુર એકસામટાં પાંચસો ધનુષ્ પેલીને તે પ્રત્યેકમાં બંને બાણ સાંધતો હતો ॥ ૧૮ ॥ ભગવાને એ ધનુષોને એક સામટાંજ કાપી નાખ્યાં અને બાણાસુરના સારથિ, તથા ઘોડાઓને કાપી નાખીને શંખનાદ કન્યો ॥ ૧૯ ॥ બાણાસુરની મા કોટરા પોતાના પુત્રના પ્રાણ બચાવવા માટે મોવાळा છૂટા મૂકી નાગી થઈને ભગવાનની સામે આવીને નહિ જોવાસારૂ ભગવાન આંડું મોડું કરી ગયા તેટલી વારમાં રથવગરનો અને જેનું ધનુષ કપાઈ ગયું હતું એવો બાણાસુર ગામમાં પેસી ગયો ॥ ૨૦ ॥ પછી નાગીને નહિ જોવાસારૂ ભગવાને ભૂતપ્રેતોને ભગાડી મૂકતાં ત્રણ માથાં અને ત્રણ પગલાંઓ તાવ જાણે દશે દિશાઓને બાઝતો હોય તેમ ભગવાન સામો યુદ્ધ કરવા આવ્યો ॥ ૨૧ ॥ ભગવાને એ તાવને જોઈને તેની સામે

વિશીર્યમાણું સ્વબલં દદ્ધા બાણોડ્યમર્ષણઃ ॥ કૃષ્ણમભ્યદ્રવત્સંરૂપે રથી હિલૈવ સાત્યકિમ્ ॥ ૧૭ ॥ ધનૂંપ્યાકૃત્ય યુગપદ્માણઃ પંચશતા-
નિ વૈ ॥ એકૈકસ્મિન્ શરૌ દ્વૌ સંદધે રણદુર્મદઃ ॥ ૧૮ ॥ તાનિ ચિચ્છેદ ભગવાન્ ધનૂંપિ યુગપદ્ધરિઃ ॥ સારથિં રથમશ્વાંશ્ચ હત્વા
શંખમપૂરયત્ ॥ ૧૯ ॥ તન્માતા કોટરા નામ નમ્રા મુક્તશિરોરુહા ॥ પુરોડ્વતસ્યે કૃષ્ણસ્ય પુત્રપ્રાણરિરક્ષયા ॥ ૨૦ ॥ તતસ્તિર્યેદ્મુલો
નમામનિરીક્ષન્ ગદાગ્રજઃ ॥ બાણશ્ચ તાવદ્વિરથાઽચ્છન્નધન્વાડ્વિશત્પુરમ્ ॥ ૨૧ ॥ વિદ્રાવિતે ભૂતગણે જ્વસ્તુ ત્રિશિરાશ્ચિપાત્ ॥
અભ્યપદ્યત દાશાર્હૈ દહન્નિવ દિશો દશ ॥ ૨૨ ॥ અથ નારાયણો દેવસ્તં દદ્ધા વ્યસૃજજ્વરમ્ ॥ માહેશ્વરો વૈષ્ણવશ્ચ યુયુધાતે
જ્વરાબુધૌ ॥ ૨૩ ॥ માહેશ્વરઃ સમાકંદન્વૈષ્ણવેન બલાદિતઃ ॥ અલઙ્ઘ્યાઽભ્યમન્યત્ર ભીતો માહેશ્વરો જ્વરઃ ॥ શરણાર્થીં હૃષીકેશં
લુપ્તાવ પ્રયતાંજલિઃ ॥ ૨૪ ॥ ॥ જ્વર ઉવાચ ॥ ॥ નમામિ ત્વાડ્જંતશર્કિં પરેશં સર્વાત્માનં કેવલં જ્ઞપ્તિમાત્રમ્ ॥ વિશ્વો-
ત્પત્તિસ્થાનસંરોધહેતું યત્તદ્બ્રહ્મ બ્રહ્મલિંગં પ્રશાંતમ્ ॥ ૨૫ ॥ કાલો દેવં કર્મ જીવઃ સ્વભાવો દ્રવ્યં ક્ષેત્રં પ્રાણ આત્મા વિકારઃ ॥
તત્સંઘાતો બીજરોહપ્રવાહસ્ત્વનાયૈષા તન્નિષેધં પ્રપદ્યે ॥ ૨૬ ॥

પોતાનો શીતજ્વર મુક્યો. શિવનો તાવ તથા વિષ્ણુનો તાવ બેય યુદ્ધ કરવા લાગ્યા ॥ ૨૩ ॥ વિષ્ણુના તાવે પોતાના બલથી પીડેલો, ચીસો પાડતો, બી-
નેલો અને શરણને ઇચ્છતો શિવનો તાવ બીજા કોઈથી અભય નહિ મળતાં હાથ જોડીને આપ્રમાણે ભગવાનની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો ॥ ૨૪ ॥ શિવનો
તાવ સ્તુતિ કરેછે. - હે અપાર શક્તિવાळा પરમેશ્વર ! સર્વના આત્મા, જ્ઞાનસ્વરૂપ, શાંત, વેદથી જાણવામાં આવો એવા અને જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિ-
તિ તથા પ્રલયના કારણરૂપ આપ કે જે પરબ્રહ્મ છો તેમને પ્રણામ કરું છું ॥ ૨૫ ॥ કાલ, કર્મ, ફલ દેવામાં સજ્જ થઈને કર્મ, કર્મનો સંસ્કાર,
જીવ, પાંચ વિષયો, શરીર, પ્રાણ, અહંકાર, અગિયાર ઇન્દ્રિયો, પંચમહાભૂત, લિંગશરીર, અને દેહથી કર્મ તથા કર્મથી દેહ એમ ચાલતો પ્રવાહ, એ

સઘલું તમારી માયારૂપ છે માટે તે માયાનો નિષેધ કરતાં અવધિરૂપ જે આપ રહો છો તેમની શરણે હું આવેલો છું ॥ ૨૬ ॥ આપ સઘલી ઉ-
પધિઓથી મુક્ત છતાંજ લીલાથી સ્વીકાર કરેલા અનેક અવતારોથી દેવ, સાધુ અને વર્ણાશ્રમની મર્યાદાઓને પાલો છો અને જગતને પીડા
કરનારા કુમાર્ગી લોકોને હળો છો. આ આપનો જન્મ પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવાસારૂ છે ॥ ૨૭ ॥ આપે ઉત્સન્ન કરેલા, અસહ્ય અને મહાભયંકર
આ શીતજ્વરથી હું પીડાયો છું. પ્રાણીઓ આશામાં બંધાઈને જ્યાંસુધી આપના ચરણના મૂલને સેવે નહિ ત્યાંસુધીજ તેઓને તાપ રહેછે ॥ ૨૮ ॥
ભગવાન્ કેહેછે.— હે ત્રણ માથાંવાળા ! હું તને પ્રસન્ન થયો છું. તને મારા તાવની બીક મટો. આપણા આ સંવાદનું જે સ્મરણ કરે તેને તારે
ભય આપવો નહિ ॥ ૨૯ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.—એપ્રમાણે ભગવાન્ કેહેતાં તેમની આજ્ઞાને માથે ચડાવી પ્રણામ કરીને સદાશિવનો તાવ ત્યાં-

નાનાભાવૈર્લીલૈવોપપન્નૈર્દેવાન્ સાધ્વન્લોકસેતૂન્વિભર્ષિ ॥ હંસ્યુન્માર્ગાન્હિસયા વર્તમાનાન્ જન્મૈતત્તે ભારહારાય શ્રુમેઃ ॥ ૨૭ ॥
તસોઽહં તે તેજસા દુઃસહેન શાંતોગ્રેણાલુલ્બેન જ્વરેણ ॥ તાવત્તાપો દેહિનાં તેઽગ્નિમૂલં નો સેવેરન્યાવદાશાનુબદ્ધાઃ ॥ ૨૮ ॥
॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ત્રિશિરસ્તે પ્રસન્નોઽસ્મિ વ્યેતુ તે મજ્જરાદ્રયમ્ ॥ યો નૌ સ્મરતિ સંવાદં તસ્ય ત્વન્ન ભવેદ્રયમ્ ॥ ૨૯ ॥ ઇલુકો-
ઽવ્યુતમાનમ્ય ગતો માહેશ્વરો જ્વરઃ ॥ બાળસ્તુ રથમારુઢઃ પ્રાગાદ્યોત્સ્યન્ જનાર્દનમ્ ॥ ૩૦ ॥ તતો બાહુસહસ્રેણ નાનાયુધધરોઽસુ-
રઃ ॥ મુમોચ પરમકુદ્ધો બાળાંશ્રક્રાયુધે નુપ ॥ ૩૧ ॥ તસ્યાસ્યતોઽધ્વાન્યસકૃચ્ચકેણ ક્ષુરનેમિના ॥ ચિચ્છેદ ભગવાન્ બાહૂન્ શાસ્ત્રા
ઇવ વનસ્પતેઃ ॥ ૩૨ ॥ બાહુષુ ચ્છિદ્યમાનેષુ બાળસ્ય ભગવાન્ ભવઃ ॥ મક્કાનુકંપ્યુપવ્રજ્ય ચક્રાયુધમભાષત ॥ ૩૩ ॥ ॥ શ્રીરુદ્ર
ઉવાચ ॥ ॥ ત્વં હિ બ્રહ્મ પરં જ્યોતિર્ગૃહં બ્રહ્મણિ વાઙ્મયે ॥ યં પશ્યંત્યમલાત્માન આકાશમિવ કેવલમ્ ॥ ૩૪ ॥

શી ગયો. તેટલામાં બાળાસુર યુદ્ધ કરવાસારૂ રથમાં બેશીને ભગવાનની સામે આવ્યો ॥ ૩૦ ॥ હે રાજા ! પછી અનેક આયુધોને ધરનાર અને
બહુજ ક્રોધ પામેલો બાળાસુર પોતાના હજાર હાથથી ભગવાન્ ઉપર બાળ મુકવા લાગ્યો ॥ ૩૧ ॥ વારંવાર અસ્ત્રોને નાલ્પતા તે બાળાસુરના
હસ્તોને ભગવાને સજીયા સરસ્વી ધારવાળા ચક્રથી વૃક્ષની શાખાઓની પેઠે કાપી નાલ્યા ॥ ૩૨ ॥ બાળાસુરના હાથ કપાવા લાગતાં મક્તવ-
ત્સલ સદાશિવે ભગવાનની પાસે આવીને તેમને આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૩૩ ॥ સદાશિવ કેહેછે.— વેદમાં પણ છાના રહેલા અને પરમ પ્રકાશરૂપ
પરબ્રહ્મ આપ છો કે જેમને નિર્મલ બુદ્ધિવાળાઓ આકાશની પેઠે નિરંજનરૂપ જોય છે. [માટે આપને જાણ્યાવિના આ બાળાસુર યુદ્ધ કરેછે
એ કાંઈ આશ્ચર્ય નથી] ॥ ૩૪ ॥

નિરંજનની વાત તો એક કોર પણ તમારા વિરાટ સ્વરૂપને પણ કોઈ જાણતા નથી કે જે સ્વરૂપમાં આકાશ નામિરૂપ છે, અગ્નિ મુલ્લરૂપ છે, જલ ત્રીરૂપ છે, સ્વર્ગ મસ્તકરૂપ છે, દિશાઓ કાનરૂપ છે, પૃથ્વી પગરૂપ છે, ચંદ્રમા મનરૂપ છે, સૂર્ય દટિરૂપ છે, હું અહંકારરૂપ છું, સમુદ્ર પેટરૂપ છે, હિંદ્ર મુજારૂપ છે, ઔષધિઓ રુવાણારૂપ છે, મેઘ કેશરૂપ છે, વ્રહ્મા બુદ્ધિરૂપ છે, પ્રજાપતિ શિશ્નરૂપ છે, અને ધર્મ હૃદયરૂપ છે. જગતરૂપથી કલ્પાણ્ણા તે આપ પરમપુરુષ છો ॥૩૫॥૩૬॥ હે અલંકાર સ્વરૂપવાળા ! ધર્મના રક્ષણને માટે અને જગતના કલ્યાણને માટે આ તમારો અવતાર છે. અમે સઘળા લોકપાલો આપથી જ રક્ષણ પામીને સાતે લોકનું પાલન કરીએ છીએ ॥ ૩૭ ॥ પરબ્રહ્મ, સજાતીય ભેદથી રહિત, આદિપુરુષ, શુદ્ધ, સ્વયંપ્રકાશ, વિજાતીય ભેદથી પણ રહિત, સર્વના કારણરૂપ અને પોતે કારણ રહિત તમે છો તોપણ સર્વ વિષયોનો પ્રકાશ કરવા માટે પોતાની માયાથી પ્રત્યેક શરીરમાં

નાભિર્નમોઽગ્નિર્મુલ્લમંબુ રેતો દ્યૌઃ શીર્ષમાશાઃ શ્રુતિરંધિર્લવી ॥ ચંદ્રો મનો यस્ય દુર્ગકં આત્મા અહં સમુદ્રો જઠરં મુજેન્દ્રઃ ॥ ૩૫ ॥
રોમાણિ યસ્યૌષધયોઽબુવાહાઃ કેશા વિરિંચો ધિષણા વિસર્ગઃ ॥ પ્રજાપતિર્હૃદયં યસ્ય ધર્મઃ સ વૈ ભવાન્પુરુષો લોકકલ્પઃ ॥ ૩૬ ॥
તવાવતારોઽયમકુંઠધામન્ ધર્મસ્ય ગુર્યૈ જગતો ભવાય ॥ વયં ચ સર્વે ભવતાનુભાવિતા વિભાવયામો ભુવનાનિ સપ્ત ॥ ૩૭ ॥ ત્વમેક આદ્યઃ પુરુષો દ્વિતીયસ્તુર્યઃ સ્વદૃગ્ધેતુરેહેતુરીશઃ ॥ પ્રતીયસેઽથાપિ યથાવિકારં સ્વમાયયા સર્વગુણપ્રસિદ્ધૌ ॥ ૩૮ ॥ યથૈવ સૂર્યઃ પિહિતઃ સ્વછાયયા છાયાં ચ રૂપાણિ ચ સંચકાસ્તિ ॥ એવં ગુણેનાપિહિતો ગુણાંસ્ત્વમાત્મપ્રદીપો ગુણિનશ્ચ ભ્રૂમન્ ॥ ૩૯ ॥ યન્માયામોહિતધિયઃ પુત્રદારગૃહાદિષુ ॥ ઉન્મજંતિ નિમજંતિ પ્રસક્તા વૃજિનાર્ણવે ॥ ૪૦ ॥ દેવદત્તમિમં લઙ્ચા નૃલોકમજિતેન્દ્રિયઃ ॥ યો નાદ્રિયેત ત્વત્પાદૌ સ શોચ્યો હ્યાત્મવંચકઃ ॥ ૪૧ ॥ યસ્ત્વાં વિમૃજતે મર્ત્ય આત્માનં પ્રિયમીશ્વરમ્ ॥ વિપર્યયેન્દ્રિયાર્થોઽર્થં વિષમત્યમૃતં ત્વજન્ ॥ ૪૨ ॥

જીવરૂપે નોલ્લનોલ્લા જણાઓ છો ॥ ૩૮ ॥ હે ઈશ્વર ! પોતાની મેઘરૂપ છાયાથી સૂર્ય ઢંકાણેલો જણાતાં છતાં પણ જેમ મેઘને અને મેઘથી વ્યવધાન પામેલા ઘટાદિક પદાર્થોને પણ પ્રકાશ આપે છે એવી રીતે સ્વયંપ્રકાશ તમે જીવની દટિમાં પોતાના કાર્યરૂપ અહંકારથી ઢંકાણેલા જણાતાં છતાં પણ સત્વાદિક ગુણરૂપ ઉપાધિઓને અને તે ઉપાધિઓથી વ્યવધાન પામેલા જીવોને પણ પ્રકાશ આપો છો ॥ ૩૯ ॥ આપની માયાથી મોહ પામીને પુત્ર, સ્ત્રિયો અને ઘર આદિમાં લાગી રહેલા લોકો દુઃખના સમુદ્રરૂપ સંસારમાં ઊંચી-નીચી યોનિઓ પામ્યા કરે છે ॥ ૪૦ ॥ આપે આપેલા આ મનુષ્યદેહને પામી જે અજિતેન્દ્રિય પુરુષ આપના ચરણનું ભજન ન કરે તે પુરુષ શોક કરવા યોગ્ય અને પોતાને જ ઠગનારો સમજવો ॥ ૪૧ ॥ જે પુરુષ જડ, અપ્રિય અને અનીશ્વર પુત્રાદિકને માટે ચૈતન્ય, પ્રિય અને ઈશ્વરસ્વરૂપ આપને છોડી દે છે તે પુરુષ અમૃતને મૂકીને ફેર સ્વાય છે ॥ ૪૨ ॥

हुं, ब्रह्मा, देवताओं अने निर्मल मनवाळा ऋषिओं पण प्रिय, ईश्वर अने आत्मारूप आपनेज सर्व प्रकारे भजीए छिये ॥ ४३ ॥ जगतनी उत्पत्ति स्थिति अने प्रलयना कारणरूप, सम, शांत, मित्र, आत्मारूप इष्टदेव, सजानीय तथा विजानीय भेदथी रहित अने जगतना तथा जीवोना अधिष्ठानरूप आप ईश्वरने संसारमांथी छुटवानेमाटे भजीए छिये ॥ ४४ ॥ हे देव ! आ बाणासुर मारो मानकारी अने प्यारो भक्त छे अने तेने में अभय आपेल छे माटे आपे जेवी प्रह्लाद उपर कृपा करी छे तेवी आना उपर कृपा करो ॥ ४५ ॥ भगवान् केहेछे.— हे सदाशिव ! आप जेवुं कहो छो तेप्रमाणे हुं आपने राजी करूं छुं. आप जे धारो छो तेमां हुं मारी रीते संमति आपुं छुं ॥ ४६ ॥ बलि राजाना दीकरा आ बाणासुरने मारे पण

अहं ब्रह्माऽथ विबुधा मुनयश्चामलाशयाः ॥ सर्वात्मना प्रपन्नास्त्वामात्मानं प्रेष्ठमोश्चरम् ॥ ४३ ॥ तं त्वा जगत्स्थित्युदयांतहेतुं स-
मं प्रशांतं सुहृदात्मदैवम् ॥ अनन्यमेकं जगदात्मकेतं भवापवर्गय भजाम देवम् ॥ ४४ ॥ अयं ममेष्टो दयितोऽनुवर्ती मयाऽ-
भयं दत्तममुष्य देव ॥ संपाद्यतां तद्भवतः प्रसादो यथा हि ते दैत्यपतौ प्रसादः ॥ ४५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ यदात्य भ-
गवंस्त्वन्नः करवाम प्रियं तव ॥ भवतो यद्व्यवसितं तन्मे साध्वनुमोदितम् ॥ ४६ ॥ अवध्योऽयं ममाप्येष वैरोचनिसुतोऽसुरः ॥
प्रन्हादाय वरो दत्तो न वध्यो मे तवान्वयः ॥ ४७ ॥ दर्पोपशमनायास्य प्रवृक्षणा चाह्वो मया ॥ सूदितं च बलं भूरि यच्च भा-
रायितं भुवः ॥ ४८ ॥ चत्वारोऽस्य भुजाः शिष्टा भविष्यत्यजराभराः ॥ पार्षदमुख्यो भवतो न कुतश्चिद्भयोऽसुरः ॥ ४९ ॥ इति
लब्ध्वाऽभयं कृष्णं प्रणम्य शिरसाऽसुरः ॥ प्राद्युम्नि रथमारोप्य स्रवध्वा समुपानयत् ॥ ५० ॥ अक्षौहिण्या परिवृतं सुवासःसमलं-
कृतम् ॥ सपत्नीकं पुरस्कृत्य ययौ रुद्रानुमोदितः ॥ ५१ ॥ ॥

मारवो नथी; केम के 'तमारा वंशने हुं मारीश नहि' एवुं में प्रह्लादने वरदान आप्युं छे ॥ ४७ ॥ गर्व उतारवामारू आना में हाथ काप्या छे अने पृथ्वीने भाररूप लागतुं घणुं सैन्य मान्युं छे ॥ ४८ ॥ आना चार हाथ अवशेष रह्या छे ते अजर अने अमर थशे. तमारा पार्षदोमां मुख्य आ असुरने हवे कोई पण स्थलथी भय थशे नहि ॥ ४९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— आ प्रमाणे बाणासुर अभय पामी अने श्रीकृष्णने मस्तकथी प्रणाम करी अनिरुद्धने पोतानी दीकरी ऊपानी साथे रथमां बेसाडीने लाव्यो ॥ ५० ॥ बाणासुरे आपेली एक अक्षौहिणी सेनाथी बींटाएल अने सारा वस्त्र-अलंकारोथी शणगारेला स्त्रीसहित अनिरुद्धने आगळ करी श्रीकृष्ण भगवान् सदाशिवनी संमति लईने त्यांथी चाल्या ॥ ५१ ॥

नगरना लोको, संबन्धीओ अने द्विज लोकोए जेसनुं सामैयुं कच्युं एवा भगवान् शंख, आनक अने दुंदुभिओ वागतां तोरण अने ध्वजाओथी शणगारेली तथा जेना मार्ग अने चत्वरोमां पाणी छांट्यां हतां एवी पोतानी राजधानी द्वारकामां पद्याच्या ॥ ५२ ॥ आ प्रमाणे सदाशिवनी साथे युद्ध थयानी अने भगवाननो जय थयानी कथाने जे माणस प्रातःकालमां उठीने संभारे तेनो पराजय थाय नहि ॥ ५३ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो त्रैसठमो अध्याय संपूर्ण ॥ ६३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - हे राजा ! एक दिवसे सांब, प्रद्युम्न, चारु, भानु अने गद आदि यादवकुमारो वाडीमां रमवानेमाटे गया हता ॥ १ ॥ घणी वारसुधी रमीने तरश लागतां पाणी शोधता हता त्यां एक पाणी वगरना कुत्रामां अद्भुत

स्वराजधानीं समलंकृतां ध्वजैः सतोरणैरक्षितमार्गचत्वराम् ॥ विवेश शंखानकदुंदुभिस्वनैरभ्युद्यतः पौरसुहृद्विजातिभिः ॥ ५२ ॥
य एवं कृष्णविजयं शंकरेण च संयुगम् ॥ संस्मरेत्प्रातरुत्थाय न तस्य स्यात्पराजयः ॥ ५३ ॥ इति श्रीभा० महा० दश० उत्तरार्द्धे त्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ श्रीशुक्र उवाच ॥ ॥ एकदोपवनं राजन् जग्मुर्यदुङ्कुमारकाः ॥ विहर्तुं सांबप्रद्युम्नचारुभानुग-
दादयः ॥ १ ॥ क्रीडित्वा सुचिरं तत्र विचिन्वंतः पिपासिताः ॥ जलं निरुदके कूपे ददृशुः सत्वमद्भुतम् ॥ २ ॥ कृकलासं गिरिनि-
भं वीक्ष्य विस्मितमानसाः ॥ तस्य चोद्धरणे यत्नं चकुस्ते कृपयान्विताः ॥ ३ ॥ चर्मजैस्तांतवैः पार्श्वैर्बद्धा पतितमर्भकाः ॥ नाश-
कुवन्समुद्धर्तुं कृष्णयाचय्युरुत्सुकाः ॥ ४ ॥ तत्रागत्यारविंदाक्षो भगवान्विश्वभावनः ॥ वीक्ष्योज्ज्वलं वामेन तं करेण स लीलया
॥ ५ ॥ स उत्तमश्लोककराभिमृष्टो विहाय सद्यः कृकलासरूपम् ॥ संतप्तचामीकरचारुवर्णः स्वर्ग्यद्भुतालंकरणंबरस्रक् ॥ ६ ॥ ॥

जीव तेओना जोवामां आव्यो ॥ २ ॥ ए पहाड जेवडा काचंडाने जोई विस्मय पामतां दयानेलीधे तेओए तेने बहार कहाडवानुं यत्न कच्युं ॥ ३ ॥
पडेला काचंडाने चामडाना अने सुतरना पाशोथी बांधीने ते बालकोए कहाडवा मांड्यो तोपण नहि कहाडी शकातां तेओए उत्साहथी भगवान-
नी पासे वात करी ॥ ४ ॥ जगतना रक्षक अने कमलसरखां नेत्रवाळा भगवाने त्यां आवी काचंडाने जोईने लीलामात्रमां ते काचंडाने डाबा
हाथथी कहाडी लीधो ॥ ५ ॥ भगवानना हस्तनो स्पर्श थतांज तेणे तुरत काचंडानुं रूप छोडी दीधुं अने तपावेला सुवर्ण सरखा सुंदर वर्णवाळो
तथा अद्भुत अलंकार, वस्त्र अने मालावाळो देव थई रह्यो ॥ ६ ॥ ॥

१. आ चोसठमा अध्यायमां भगवाने नृगराजाने शापथी छोडाव्यो अने ब्राह्मणनुं धन लई लेवाना दोप कहीने अभिमानी राजाओने शीखामण आ-
पी, ए कथा केहेवामां आवशे.

ભગવાન્ પોતે તેના કારણને જાણતા હતા તોપણ તેમણે લોકોમાં પ્રખ્યાત કરવાસારૂ તે દેવને પૂછ્યું કે—“હે ભાગ્યશાળી ! ઉત્તમ રૂપવાળો તું કોણ છે ? હું ધારૂં છું કે તું કોઈ ઉત્તમ દેવ છે ॥ ૭ ॥ હે સૌમ્ય ! તું કે જે આ દશાને યોગ્ય નથી તેને કયા કર્મે આ દશા પ્રાપ્ત કરી હતી ? જો તને અમારી પાસે વાત કરવાને યોગ્ય લાગે તો અમો કે જેઓ જાણવા માગિયે છિયે તેઓની પાસે તારી વાત કેહે ” ॥ ૮ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— અનંત મૂર્તિવાળા ભગવાને દુપ્રમાણે પૂછતાં સૂર્યસરસ્વા તેજવાળા મુકુટથી ભગવાનને પ્રણામ કરી તે આપ્રમાણે બોલ્યો ॥ ૯ ॥ નૃગ રાજા કેહેછે.— હે પ્રભુ ! હૃદયકુનો દીકરો હું નૃગ નામનો રાજા છું. દાન કરનારાઓનાં નામ કેહેવાતાં તમારા કાન ઉપર મારું નામ પણ આવ્યું હશે ॥ ૧૦ ॥ સર્વ પ્રાણિયોની બુદ્ધિના સાક્ષી અને કાલથી જેના જ્ઞાનનો લોપ થતો નથી એવા આપથી શું અજ્ઞાણું છે ? તોપણ હે હૈશ્વર ! આપની આજ્ઞાથી કહું છું

પપ્રચ્છ વિદ્વાનપિ તન્નિદાનં જનેષુ વિશ્વયાપયિતું મુકુન્દઃ ॥ કલ્પં મહાભાગ વેરણ્યરૂપો દેવોત્તમં ત્વાં ગણયામિ નૂનમ્ ॥ ૭ ॥
 દશામિમાં વા કતમેન કર્મણા સંપ્રાપિતોઽસ્યતદર્હઃ સુભદ્ર ॥ આત્માનમાશ્યાહિ વિવિત્સતાં નો યન્મન્યસે નઃ ક્ષમમત્ર વક્તુમ્
 ॥ ૮ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ ઇતિ સ્મ રાજા સંપૃષ્ઠઃ કૃષ્ણેનાનંતમૂર્તિના ॥ માધવં પ્રણિપત્યાહ કિરીટનાર્કવર્ચસા ॥ ૯ ॥ ॥ નૃગ ઉવાચ ॥
 નૃગો નામ નેરંદ્રોઽહમિશ્વાકુતનયઃ પ્રભો ॥ દાનિષ્વાશ્યાયમાનેષુ યદિ તે કર્ણમસ્પૃશમ્ ॥ ૧૦ ॥ કિં નુ તેઽવિદિતં નાથ સર્વ-
 શ્રૂતાત્મસાક્ષિણઃ ॥ કાલેનાવ્યાહતદૃશો વક્ષેઽથાપિ તવાજ્ઞયા ॥ ૧૧ ॥ યાવંત્યઃ સિકતા શ્રૂમેર્યાવંત્યો દિવિ તારકાઃ ॥ યાવંત્યો
 વર્ષધારાશ્ચ તાવતીરદં સ્મ ગાઃ ॥ ૧૨ ॥ પયસ્વિનીસ્તરુણીઃ શીલરૂપગુણોપપન્નાઃ કપિલા હેમશૃંગીઃ ॥ ન્યાયાર્જિતા રૂપ્યચુરાઃ
 સવત્સા દુક્કલમાલાભરણા દદાવહમ્ ॥ ૧૩ ॥ સ્વલંકૃતેભ્યો ગુણશીલવન્દ્યઃ સીદત્કુટુંબેભ્યઃ કૃતવ્રતેભ્યઃ ॥ તપઃશ્રુતબ્રહ્મવદાન્યસન્ધ્યઃ
 પ્રાદાં યુવભ્યો દ્વિજપુંગવેભ્યઃ ॥ ૧૪ ॥ ગોશ્વહિરણ્યાયતનાશ્વહસ્તિનઃ કન્યાઃ સદાસીસ્તિલરૂપ્યશય્યાઃ ॥ વાસાંસિ રત્નાનિ પરિચ્છ-
 દાન્ રથાનિષ્ઠં ચ યજ્ઞૈશ્ચરિતં ચ પૂતમ્ ॥ ૧૫ ॥

॥ ૧૧ ॥ જેટલા પૃથ્વીમાં રજકળ છે, આકાશમાં જેટલા તારા છે, અને વરસાદની જેટલી ધારાઓ છે, તેટલી ગાયો મેં આપી હતી ॥ ૧૨ ॥ દુધા-
 લી, જુવાન, શીલ રૂપ તથા ગુણથી સંપન્ન, કપિલ વર્ણવાળી, સોનાનાં ઝીંગડાવાળી, ન્યાયમાર્ગથી મેળવેલી, રૂપાની સ્ત્રીઓવાળી, વાછડાંસહિત
 અને વસ્ત્ર તથા માલાઓથી શણગારેલી ગાયો મેં આપી હતી ॥ ૧૩ ॥ સારી રીતે શણગારેલા, સારા ગુણ તથા સ્વભાવવાળા, નિષ્કપટ આચરણવા-
 લા, તપથી પ્રખ્યાત, વેદ ભણાવનારા, જુવાન અને જેઓનાં કુટુંબ દરિદ્રતાનેલીધે સીદાતાં હતાં એવા સુપાત્ર ઉત્તમ બ્રાહ્મણોને મેં ગાયો દીધી હતી
 ॥ ૧૪ ॥ ગાયો, પૃથ્વી, સુવર્ણ, ઘર, ઘોડા, હાથી, દાસીમહિત કન્યાઓ, તિલ, રુપું, શય્યાઓ, વસ્ત્ર, રત્ન, સરસામાન અને રથોનાં પળ મેં

दान कन्यां हतां; यज्ञो कन्या हता अने जलाशय करवा आदि कामो पण कन्यां हतां ॥ १५ ॥ कोई उत्तम ब्राह्मणना घरनी गाय भूली पडतां मारी गायोना धणमां भळी गई हती ते गाय में अजाणतां बीजा ब्राह्मणने आपी दीधी ॥ १६ ॥ ते गायने लई ब्राह्मण जतो हतो त्यां तेने तेनो प्रथमनो स्वामी जोईने बोल्यो के—‘आ गाय मारी छे.’ प्रतिग्रह करनार बोल्यो के—‘आ गाय मारी छे अने ते नृग राजाए मने आपीछे’ ॥ १७ ॥ विवाद करता अने स्वार्थ साधवा मागता ए बे ब्राह्मणोए मने कहुं के—‘तें मने आ गाय आपी छे.’ बीजो बोल्यो के—‘तें मारी गाय हरी लीधी छे.’ आ बात सांभळी हुं व्याकुल थीई गयो ॥ १८ ॥ धर्मसंकट आवी पडतां में बन्ने ब्राह्मणने समजावा मांड्या के—‘आ गायने मूकी दीओ अने जे मूकी देशे तेने हुं एक लाख उत्तम गायो आपीश ॥ १९ ॥ हुं के जे किंकर अने जाणतो नथी तेना ऊपर तमो अनुग्रह करो अने

कस्यचिद्विजमुख्यस्य भ्रष्टा गौर्मम गोधने ॥ संपृक्ताऽविदुषा सा च मया दत्ता द्विजातये ॥ १६ ॥ तां नीयमानां तत्त्वामी दृष्ट्वा वाच ममेति तम् ॥ ममेति प्रतिग्राह्याह नृगो मे दत्तवानिति ॥ १७ ॥ विप्रौ विवदमानौ मामूचतुः स्वार्थसाधकौ ॥ भवान् दाताऽपहर्तेति तच्छ्रुत्वा मेऽभवद्भ्रमः ॥ १८ ॥ अनुनीताबुभौ विप्रौ धर्मकृच्छ्रगतेन वै ॥ गवां लक्षं प्रकृष्टानां दास्याम्येषा प्रदीयताम् ॥ १९ ॥ भवंतावनुगृहीतां किंकरस्याविजानतः ॥ समुद्धरत मां कृच्छ्रात्पतंतं निरयेऽशुचौ ॥ २० ॥ नाहं प्रतीच्छे वै राजन्निबुद्धा स्वाम्यपाक्रमत् ॥ नान्यद्भ्रवामप्ययुतमिच्छामीत्यपरो ययौ ॥ २१ ॥ एतस्मिन्नंतरे याम्यैर्दूतैर्नीतो यमक्षयम् ॥ यमेन पृष्टस्तत्राहं देवदेव जगत्पते ॥ २२ ॥ पूर्वं त्वमशुभं भुंक्षे उताहो नृपते शुभम् ॥ नांतं दानस्य धर्मस्य पश्ये लोकस्य भास्वतः ॥ २३ ॥ पूर्वं देवाशुभं भुंज इति ग्राह पतेति सः ॥ तावदद्राक्षमालानं कृकलासं पतन्प्रभो ॥ २४ ॥

अपवित्र नरकमां पडवाना कष्टमांथी मने कहाडो’ ॥ २० ॥ तेनो पेहेलो धणी ‘हे राजा ! हुं दान लेतो नथी’ एम कहीने चाल्यो गयो अने प्रतिग्रह करनार पण ‘एक लाख अने माथे दश हजार आपो तोपण आ गाय विना बीजी लेवाने हुं इच्छतो नथी’ एम दुराग्रहथी बोलीने जतो रह्यो ॥ २१ ॥ हे देवना देव ! हे जगतना पति ! आ समयमां यमदूतां मने यमपुरीमां लई गया त्यां यमे मने पूछ्युं के—‘हे राजा ! तुं प्रथम पाप भोगवीश के पुण्य भोगवीश ? तारा दाननो, धर्मनो अने तेथी मळवाना उत्तम लोकनो पण हुं अंत देखतो नथी’ ॥ २२ ॥ २३ ॥ में कहुं के—‘हे देव ! हुं प्रथम पाप भोगववा इच्छुं छुं.’ यमराजाए कहुं के—‘त्यारे नीच योनिमां पड.’ तेटली वारमां हे प्रभु ! त्यांथी भ्रष्ट थीने में मारा देहने कांचंडारूप जोयो ॥ २४ ॥

हे श्रीकृष्ण ! हुं के जे ब्राह्मणोंने माननार, उदार, तमारो दास अने तमारा दर्शनने इच्छनार हतो तेने ए वातनुं स्मरण अद्यापिसुधी मट्युं नथी ॥ २५ ॥ हे प्रभु ! आप के जे योगेश्वरोए पण उपनिषद् रूप चक्षुशी निर्मल हृदयमांज चिंतववा योग्य अने इंद्रियो जेमेने साक्षात् पोहोँची शकति नथी एवा परमात्मा छो ते आज मारां नेत्रने प्रत्यक्ष केम थया ? जेने संसारनो छेरो आववानो होय तेने आपनां दर्शन थाय पण हुं के जे कान्च-डाना अवतार संबंधी घणां कष्टोशी आंधळी बुद्धिवाळो छुं तेने आपनां दर्शन थयां एतो आश्चर्यरूप छे ॥ २६ ॥ हे देव ! हे देव ! हे जगतना ना-थ ! हे गोविंद ! हे पुरुषोत्तम ! हे नारायण ! हे इंद्रियोना स्वामी ! हे पवित्र कीर्तिवाळा ! हे अच्युत ! हे अव्यय ! हे कृष्ण ! हे प्रभु ! मने देवलोकमां जवानी आज्ञा आपो अने हुं गमे त्यां रेहेतो होऊं त्यां पण मारूं चित्त तमारा चरणमांज रेहेवुं जोईए ॥ २७ ॥ २८ ॥ सर्वने उत्सन्न

ब्रह्मण्यस्य वदान्यस्य तव दासस्य केशव ॥ स्मृतिर्नाद्यापि विध्वस्ता भवत्संदर्शनार्थिनः ॥ २५ ॥ स त्वं कथं मम विभोऽक्षिपथः परात्मा योगेश्वरैः श्रुतिदृशाऽमलहृदिभाव्यः ॥ साक्षादधोक्षज उरव्यसनांधबुद्धेः स्यान्मेऽनुदृश्य इह यस्य भवाऽपवर्गः ॥ २६ ॥ दे-वदेव जगन्नाथ गोविंद पुरुषोत्तम ॥ नारायण हृषीकेश पुण्यश्लोकाच्युताव्यय ॥ २७ ॥ अनुजानीहि मां कृष्ण यातं देवगतिं प्रभो ॥ यत्र कापि सतश्चेतो भूयान्मे त्वत्पदास्पदम् ॥ २८ ॥ नमस्ते सर्वभावाय ब्रह्मणेऽनंतशक्तये ॥ कृष्णाय वासुदेवाय योगा-नां पतये नमः ॥ २९ ॥ इत्युक्त्वा तं परिक्रम्य पादौ स्पृष्ट्वा स्वमौलिना ॥ अनुज्ञातो विमानाथ्यमारुहत्पश्यतां नृणाम् ॥ ३० ॥ कृ-ष्णः परिजनं ग्राह भगवान्देवकीसुतः ॥ ब्रह्मण्यदेवो धर्मात्मा राजन्याननुशिक्षयन् ॥ ३१ ॥ दुर्जरं वत ब्रह्मस्वं भुक्तमग्नेर्मनागपि ॥ तेजीयसोऽपि किमुत राज्ञामीश्वरमानिनाम् ॥ ३२ ॥

करनार, परब्रह्म, अनंत शक्तिवाळा, सर्व प्राणियोना आश्रयरूप, कर्मोनां फल आपनार अने परमानंदरूप आपने प्रणाम करूं छुं [जोके आपने मूकीने हुं जवानी इच्छा करतो नथी तोपण तमे आपेलां कर्मफल भोगववानेमाटे मारे जवुं पडथे.] ॥ २९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— ए प्रमाणे कही, प्रदक्षिणा करी पोताना माथाशी तेमना चरणनो स्पर्श करी ते नृग राजा, लोको जोई रेहेतां आज्ञा लईने उत्तम विमानमां चड्यो ॥ ३० ॥ पछी ब्राह्मणोंने माननार अने धर्मात्मा देवकीना पुत्र श्रीकृष्ण भगवाने राजाओने शीखामण देवासारू पोताना पुत्रआदिने आप्रमाणे कह्युं ॥ ३१ ॥ भगवान् केहेछे.— ब्राह्मणनुं धन थोडुंक पण खचायुं होय तो ते अभिजेवा तेजस्वीने पण पचवुं कठिन छे ल्यारे समर्थपणानुं मिथ्या अभि-मान धरावनारा राजाओने तो केमज पचे ? ॥ ३२ ॥

हुं हालाहलने विष समझतो नथी के जेनो उपाय थई शकेछे पण पृथ्वीमां जेनो उपायज नथी एवा ब्रह्मस्व [ब्राह्मणना द्रव्य] ने विष मान्युं छे ॥ ३३ ॥ झेर केवल खानारनेज मारेछे अने अग्नि संसर्गथीज बाळी नाखनार छे तोपण जलथी शांत थायछे पण ब्राह्मणना धनरूपी अरणिमांथी उत्पन्न थएलो पापरूप अग्नि तो कुलनो तेनां मूलसहित नाश करेछे ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणनी पूरी संमति लीधावगर ब्राह्मणनुं धन खवायुं होय तो ते त्रण पेहेडीने नरकमां नाखेछे अने हठथी अथवा राजादिकना आश्रयना बलथी खवायुं होय तो दश पेहेली अने दश पाछळनी पेहेडीओने पण नरकमां नाखेछे ॥ ३५ ॥ राजलक्ष्मीथी अंध थएला जे राजाओ ब्राह्मणना धननी इच्छा करेछे तेओ नरकनीज इच्छा करेछे अने मूर्ख-पणाथी पोतानी हानिने देखता नथी ॥ ३६ ॥ उदार अने कुटुंबवाळा ब्राह्मणो पोतानी आजीविकानुं हरण थतां रोता होय तेओनां आंसुना

नाहं हालाहलं मन्ये विषं यस्य प्रतिक्रिया ॥ ब्रह्मस्वं हि विषं प्रोक्तं नास्य प्रतिविधिर्भुवि ॥ ३७ ॥ हिनस्ति विषमत्तारं वह्निरग्निः प्रशाम्यति ॥ कुलं समूलं दहति ब्रह्मस्वारणिपावकः ॥ ३८ ॥ ब्रह्मस्वं दुरनुज्ञातं भुक्तं हंति त्रिपूरुषम् ॥ प्रसह्य तु बलाद्भुक्तं दश पूर्वान्दशापरान् ॥ ३९ ॥ राजानो राजलक्ष्यांश्चा नासपातं विचक्षते ॥ निरयं येऽभिमन्यन्ते ब्रह्मस्वं साधु बालिशाः ॥ ४० ॥ गृह्णन्ति यावतः पांसून् कंदतामश्रुर्विदवः ॥ विप्राणां हतवृत्तीनां वदान्यानां कुटुंबिनाम् ॥ ४१ ॥ राजानो राजकुल्याश्च तावतोऽद्भान्निर्ऋताः ॥ कुंभीपाकेषु पच्यन्ते ब्रह्मदायापहारिणः ॥ ४२ ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा ब्रह्मवृत्तिं हरेच्च यः ॥ षष्टिर्वर्षसहस्राणि विद्यायां जायते कृमिः ॥ ४३ ॥ न मे ब्रह्मधनं भूयाद्यद्ब्रह्माल्प्यायुषो नृपाः ॥ पराजिताश्रुता राज्याद्भवंत्युद्वेजिनोऽहयः ॥ ४४ ॥ विप्रं कृतागसमपि नैव दुह्यत मामकाः ॥ घ्नन्तं बहु शपन्तं वा नमस्कुरुत नित्यशः ॥ ४५ ॥ यथाहं प्रणमे विप्राननुकालं समाहितः ॥ तथा नमत यूयं च योऽन्यथा मे स दंडभाक् ॥ ४६ ॥

छांटाओथी जेटला रजकण भीजाय तेटलां वर्षसुधी राजाओ अने राजाना आश्रितो कुंभीपाक नरकमां रंधाय छे के जेओए निरंकुश थइने ब्राह्मणना धननुं हरण कच्युं होय ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ पोते आपेली अथवा बीजाए आपेली ब्राह्मणनी आजीविकानुं जे हरण करे ते माणस साठ हजार वर्षसुधी विष्ठामां कीडो थायछे ॥ ३९ ॥ मारा घरमां ब्राह्मणनुं धन आवजो मा के जे धननी लालच राखवाथी राजाओ अल्प आयुष्यवाळा, हारी गएला, राज्यथी भ्रष्ट थएला अने सर्पनी पेठे उद्वेग आपनारा थायछे ॥ ४० ॥ हे मारा संबंधीओ ! ब्राह्मणे अपराध कच्यो होय तोपण तमो तेनो द्रोह करशो मा. ब्राह्मण मारतो होय अथवा घणी गाळो देतो होय तोपण तमो तेने निरंतर प्रणाम करजो ॥ ४१ ॥ हुं जेम सावधान रहीने प्रत्येक समयमां ब्राह्मणोने प्रणाम करूं छुं तेम तमो पण प्रणाम करजो. आथी जे उलटो चालशे तेने हुं शिक्षा करीश ॥ ४२ ॥

आ नृग राजाने अजाणतां पण ब्राह्मणनी गाइए जेम नीच अवतारमां नाख्यो, एप्रमाणे बीजा हरण करनारने पण हराएलुं ब्राह्मणनुं धन नीच अवतारमां नाखे छे ॥ ४३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— सर्व लोकोंने पवित्र करनार मुकुंद भगवान् एची रीते द्वारकावासीओने संभळावी पोताना घरमां पधान्या ॥ ४४ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो चोसठमो अध्याय संपूर्ण ॥ ६४ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे’.— हे राजा ! संबंधीओने जोत्रानी उत्कंठाथी महा समर्थ बलभद्र रथमां बेशीने नंदरायना गोकुलमां गया ॥ १ ॥ घणा कालनी उत्कंठावाळा गोवाळिया अने गोपीओए जेमनुं आलिंगन कऱ्युं एवा बलभद्र माबापने पगे लाग्या अने तेओए आशिर्वादथा तेमनो सत्कार कऱ्यो ॥ २ ॥ ‘हे यादव ! जगतना ईश्वर तमे अने तमारा नाहाना भाई घणा कालसुधी अमारुं पालन करजो.’ एम बोली बलभद्रने खोळामां बेसाडी तथा आलिंगन करी तेमने

ब्राह्मणार्थो ह्यपहतो हृत्पारं पातयत्यधः ॥ अजानंतमपि ह्येनं नृगं ब्राह्मणगौरिव ॥ ४३ ॥ एवं विश्राव्य भगवान्मुकुंदो द्वारकौकसः ॥ पावनः सर्वलोकानां विवेश निजमंदिरम् ॥ ४४ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे नृगोपाख्यानं नाम चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ बलभद्रः कुरुश्रेष्ठ भगवान् रथमास्थितः ॥ सुहृद्दिदृशुस्कंदः प्रययौ नंदगोकुलम् ॥ १ ॥ परिष्वक्तश्चिरोत्कंठैर्गोपैर्गोपीभिरेव च ॥ रामोऽभिवाद्य पितरावाशीर्भिरभिनंदितः ॥ २ ॥ चिरं नः पाहि दाशार्हं सा-नुजो जगदीश्वरः ॥ इत्यारोप्यांकमालिङ्ग्य नेत्रैः सिषिचतुर्जलैः ॥ ३ ॥ गोपवृद्धांश्च विधिवद्यविष्टैरभिवंदितः ॥ यथावयो यथासख्यं यथासंबंधमात्मनः ॥ ४ ॥ समुपेत्याथ गोपालान् हास्यहस्तग्रहादिभिः ॥ विश्रांतं सुखमासीनं पप्रच्छुः पर्युपागताः ॥ ५ ॥ पृष्टाश्चानामयं स्वेषु प्रेमगद्गदया गिरा ॥ कृष्णे कमलपत्राक्षे संन्यस्ताखिलराधसः ॥ ६ ॥ कच्चिन्नो बांधवा राम सर्वे कुशलमासते ॥ कच्चित्समर्थ नो राम यूयं दारसुतान्विताः ॥ ७ ॥

नंद अने यशोदाए नेत्रना जलथी भीजवी दीधा ॥ ३ ॥ बलभद्र वृद्ध गोवाळियाओने पगे लाग्या अने पोतानी अवस्था, मित्रता अने संबंधप्रमाणे नाहानी अवस्थाना गोवाळियाओ तेमने पगे लाग्या ॥ ४ ॥ पछी आवेला गोवाळियाओए हास्य अने हाथ झालवा आदिथी तेमनो समागम करी ते बलभद्र विश्राम लइने सुखथी बेठा पछी प्रेमथी गद्गद वचनवडे तेमने तेमना संबंधीओनुं कुशल पूछ्युं अने बलभद्रे पण कमलपत्रसरखां नेत्रवाळा श्रीकृष्णने पामवासारू जेओए सघळा विषयो छोडी दीधा हता एवा ते गोवाळियाओने कुशल पूछ्युं ॥ ५ ॥ ६ ॥ गोवाळियाओए बलभद्रने पूछ्युं के—“हे बलराम ! आपणा सघळा बांधवो कुशल छे ? स्त्रियो अने पुत्रोवाळा थएला तमो अमने संभारो छो ? ॥ ७ ॥

१. आ पांसठमा अध्यायमां गोकुलमां आवेला बलभद्रे गोपीओनी साथे रमतां मदनेलीधे यमुनाजीने खेच्यां, ए कथा केहेबामां आवशे.

पापी कंस मरण पास्यो, संबंधीओ छुट्या अने तमो शत्रुओने मारी तथा जीतीने द्वारकाना गढमां रह्या ए सघलुं सारुं थयुं” ॥ ८ ॥ बलभद्रना दर्शनथी आदर पामेली गोपीओए हसतां हसतां पृच्छुं के—“जेने नगरनी स्त्रियो वाहाली छे एवा श्रीकृष्ण सुखी छे ? ॥ ९ ॥ बंधुओने अने माबा-पने ते कोई समये संभारे छे ? मोटी भुजावाळा ए भगवान् पोतानी मा यशोदाने जोवासारू एक वार पण अहीं आवशे ? अमे करेली सेवाने ए संभारे छे ? ॥ १० ॥ हे यादव ! हे प्रभु ! मा, बाप, भाइओ, पति, पुत्रो, बेहेनो अने छोडी शकाय नहि एवां बीजां संबंधीओने पण अमे जेनेमाटे छोडी दीधां हतां ते भगवान् अमारो त्याग करी गया अने तुरत खेह तोडी नाख्यो. भगवाननुं भाषण एवुं मनोहर छे के स्त्रियोने तेना उपर विश्वास आव्या वगर केमज रेहे ? ॥ ११ ॥ १२ ॥ अमने आश्चर्य लागे छे के, कृतघ्न अने जेनुं चित्त स्थिर नथी एवा भगवाननां वचनोने द्वारकानी चतुर स्त्रियो

दिष्ट्या कंसो हतः पापो दिष्ट्या मुक्ताः सुहृजनाः ॥ निहत्य निर्जित्य रिपून्दिष्ट्या दुर्गं समाश्रिताः ॥ ८ ॥ गोप्यो हंस्यः पप्रच्छ रामसंदर्शनादृताः ॥ कच्चिदास्ते सुखं कृष्णः पुरस्त्रीजनवल्लभः ॥ ९ ॥ कच्चित्स्मरति वा बंधून्पितरं मातरं च सः ॥ अप्यसौ मातरं द्रष्टुं सकृदप्यागमिष्यति ॥ अपि वा स्मरतेऽस्माकमनुसेवां महाभुजः ॥ १० ॥ मातरं पितरं भ्रातृन् पतीन्पुत्रान्स्वसृषि ॥ यदर्थे जहिम दाशार्हं दुस्त्यजान्स्वजनान्प्रभो ॥ ११ ॥ ता नः सद्यः परित्यज्य गतः संछिन्नसौहृदः ॥ कथं नु तादृशं स्त्रीभिर्न श्रद्धीयेत भाषितम् ॥ १२ ॥ कथं नु गृहंत्यनवस्थितात्मनो वचः कृतघ्नस्य बुधाः पुरस्त्रियः ॥ गृहंति वै चित्रकथस्य सुंदरस्मितावलोकोच्छ्रसितस्मरातुराः ॥ १३ ॥ किं नस्तत्कथया गोप्यः कथाः कथयतापराः ॥ गत्यस्माभिर्विना कालो यदि तस्य तथैव नः ॥ १४ ॥ इति प्रहसितं शौरेर्जल्पितं चारु वीक्षितम् ॥ गतिं प्रेमपरिष्वंगं स्मरंत्यो रुरुदुः स्त्रियः ॥ १५ ॥ संकर्षणस्ताः कृष्णस्य संदेशैर्हृदयंगमैः ॥ सांत्वयामास भगवान्नानाऽनुनयकोविदः ॥ १६ ॥

शी रीते स्वीकारती हशे ? पण अमो धारिये छिये के विचित्र वातो करनारा ए श्रीकृष्णना सुंदर हास्यपूर्वक कटाक्षो पडवानेलीधे वृद्धि पामेला कामदेवथी आतुर थइने स्वीकारती हशे ॥ १३ ॥ [बीजी गोपीओ केहेछे.] हे गोपीओ ! तेमनी वातो करवाथी आपणुं शुं बळशे ? बीजी वातो करो. तेमनो समय आपण विना जायछे तो आपणो समय पण ते विना जायछे. [पण फरक एटलो छे के तेमनो काल सुखथी अने आपणो दुःखथी जायछे]” ॥ १४ ॥ हे राजा ! एप्रमाणे भगवाननां हास्य, भाषण, सुंदर कटाक्ष, गति, प्रेम अने आलिंगनने संभारती गोपीओ रोई पडी ॥ १५ ॥ अनेक प्रकारे समजाववासां चतुर बलभद्रे मनन मीठा लागे एवा भगवानना मदेशा आपीने तेओनी सांत्वना करी ॥ १६ ॥

बलभद्र चैत्र अने वैशाख ए बे महिनासुधी त्यांज रहा. श्रीकृष्णे रासक्रीडा करी हती ते समयमां जे गोपीओ अत्यंत बालक हती अने जेओ जन्मीज न हती तेओनी साथे रात्रिओमां रमण करता हता ॥ १७ ॥ पूर्ण चंद्रमानी किरणोथी उज्ज्वल अने कुमुदोनी सुगंधीवाळा पवने सेवेला यमुनाजीना उपवनमां स्त्रियोनां टोळांओथी बींटाइने विहार करता हता ॥ १८ ॥ ते समयमां वरुण देव मोकलेली वारुणी नामनी मदिरा वृक्षनी कोतराडमांथी पडीने पोताना सुगंधथी ते आखा वनने सुगंध करवा लागी ॥ १९ ॥ वायुए आणेला ते मदिराना गंधने सुंधी बलभद्रे त्यां जइने स्त्रियोनी साथे ते मदिरा पीधी ॥ २० ॥ मत्त, मदथी विकल नेत्रवाळा अने स्त्रियो जेमनां चरित्रने गाती हती एवा बलभद्र वनमां फरवा लाग्या ॥ २१ ॥ वैजयंती मालाने धरनार, एक कुंडलवाळा, मत्त, अने जेमना मंदहास्यवाळा मुखारविंद उपर पर्मानारूपी हिम शोभी रहुं हतुं एवा ते ईश्वर बल-

द्वौ मासौ तत्र चावात्सीन्मधुं माधवमेव च ॥ रामः क्षपासु भगवान् गोपीनां रतिमावहन् ॥ १७ ॥ पूर्णचंद्रकलामृष्टे कौमुदीगंधवायुना ॥ यमुनोपवने रेमे सेविते स्त्रीगणैर्वृतः ॥ १८ ॥ वरुणप्रेषिता देवी वारुणी वृक्षकोटरात् ॥ पतंती तद्धनं सर्वं स्वगंधेनाध्यवासयत् ॥ १९ ॥ तं गंधं मधुधाराया वायुनोपहतं बलः ॥ आघ्रायोपगतस्तत्र ललन्याभिः समं पपौ ॥ २० ॥ उपगीयमानचरितो वनिताभिर्हलायुधः ॥ वनेषु व्यचरत्क्षीवो मदविह्वललोचनः ॥ २१ ॥ स्रग्भ्येककुंडलो मत्तो वैजयंत्या च मालया ॥ विभ्रत्स्मितमुखांभोजं स्वेदप्रालेयश्रूषितम् ॥ २२ ॥ स आजुहाव यमुनां जलक्रीडार्थमीश्वरः ॥ निजं वाक्यमनादृत्य मत्त इत्यापगां बलः ॥ अनागतां हलाग्रेण कृषितो विचर्क्य ह ॥ २३ ॥ पापे त्वं मामवज्ञाय यन्नायासि मयाहुता ॥ नेष्ये त्वां लांगलाग्रेण शतधा कामचारिणीम् ॥ २४ ॥ एवं निर्भर्त्सिता भीता यमुना यदुनंदनम् ॥ उवाच चकिता वाचं पतिता पादयोर्नृप ॥ २५ ॥ राम राम महाबाहो न जाने तव विक्रमम् ॥ यस्यैकांशेन विष्टता जगती जगतः पते ॥ २६ ॥ परं भावं भगवतो भगवान्मामजानतीम् ॥ मोक्षुमर्हति विश्वात्मन् प्रपन्नां भक्तवत्सल ॥ २७ ॥

भद्रे जलमां क्रीडा करवानेमाटे यमुनाजीने बोलाव्यां, मत्त समजीने पोतानां वाक्योनो अनादुर करतां नाहि आवेलां यमुनाजीने कोप पासेला बलभद्रे हलना अग्रथी खेच्यां अने कहूं के—“हे दुष्ट ! में बोलाव्या छतां मारूं अपमान करीने तुं आवी नाहि माटे तुं के जे स्वच्छंद रीते चालनारी छे तेने हलना अग्रथी सैकडो विभागमां वेहेची नाखीश ” ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ एप्रमाणे तिरस्कार थतां बीनेलां यमुनाजी धुजीने अने तेमना चरणमां पडीने बोल्यां के—“हे राम ! हे राम ! हे जगतना पति ! हे महाबाहु ! तमे के जेमना एक अंश पृथ्वीने धरी राखी छे तेमना पराक्रमने हुं जाणती नथी ॥ २५ ॥ २६ ॥ हे जगतना आत्मा ! हे भक्तवत्सल ! हुं के जे तमारा परम स्वरूपने जाणती नथी अने शरणागत छुं तेने आपे मूकी देवी जोइए ” ॥ २७ ॥

आप्रमाणे यमुनाजीए प्रार्थना करतां समर्थ बलभद्र तेमने छोडी दीधां अने पछी हाथणीओनी साथे मोटा हाथीनी पेटे स्त्रियोनी साथे ते नदीना जलमां पेठा ॥ २८ ॥ पोतानी इच्छाप्रमाणे विहार करी बलभद्र जलमांथी बहार नीकळतां लक्ष्मीजीए तेमने श्याम वस्त्र, घणा मूल्यानां भूषण अने सुंदर माला आपी ॥ २९ ॥ श्याम वस्त्र पेहेरी, तथा सोनानी माला गळामां पेहेरी सारी रीते शणगारेला अने जेमणे चंदनादिकनुं लेपन कऱ्युं हतुं एवा बलभद्र इंद्रना हार्थीनी पेटे शोभवा लाग्या ॥ ३० ॥ हे राजा ! बलभद्र खेंचवानेलीधे ते स्थलमां यमुनाजी अद्यापिसुधी, अनंत पराक्रमवाळा ते बलभद्रना पराक्रमने जाणे सूचवतां होय एवां जीवामां आवेछे ॥ ३१ ॥ एप्रमाणे व्रजमां विहार करता अने गोपीओना विलासोथी जेमनुं चित्त खेंचाई गयुं हतुं एवा बलभद्रने सघळी रात्रिओ एक रात्रिनी पेटे गई ॥ ३२ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो पांस-

ततो व्यमुंचयमुनां याचितो भगवान् बलः ॥ विजगाह जलं स्त्रीभिः करेणुभिरिवेभगाद् ॥ २८ ॥ कामं विहृत्य सलिलादुत्तीर्णयासितांबरे ॥ भूषणानि महार्हाणि ददौ कांतिः शुभां स्रजम् ॥ २९ ॥ वसित्वा वाससी नीले मालामामुच्य कांचनीम् ॥ रेजे स्खलंकृतो लिप्तो माहेंद्र इव वारणः ॥ ३० ॥ अद्यापि दृश्यते राजन् यमुना कृष्टवर्त्मना ॥ बलस्यानंतवीर्यस्य वीर्यं सूचयतीव हि ॥ ३१ ॥ एवं सर्वा निशा याता एकेव रमतो व्रजे ॥ रामस्याक्षिप्तचित्तस्य माधुर्यैर्व्रजयोषिताम् ॥ ३२ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे बलदेवविजये यमुनाकर्षणं नाम पंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ नंदव्रजं गते रामे करुषाधिपतिर्नृप ॥ वासुदेवोऽहमित्यज्ञो दूतं कृष्णाय प्राहिणोत् ॥ १ ॥ त्वं वासुदेवो भगवानवतीर्णो जगत्पतिः ॥ इति प्रस्तोभितो बालैर्मन आत्मानमच्युतम् ॥ २ ॥ दूतं च प्राहिणोन्मंदः कृष्णायव्यक्तवर्त्मने ॥ द्वारकायां यथा बालो नृपो बालकृतोबुधः ॥ ३ ॥ दूतस्तु द्वारकामेत्य सभायामास्थितं प्रभुम् ॥ कृष्णं कमलपत्राक्षं राजसंदेशमब्रवीत् ॥ ४ ॥

ठमो अध्याय संपूर्ण ॥ ६५ ॥ शुकदेवजी केहेछे' - हे राजा ! बलभद्र नंदरायना व्रजमां गया हता त्यां पछवाडे करूष देशनो राजा पौंड्रक के जे पोताने वासुदेव समजतो हतो तेणे मूर्खपणाथी भगवाननी पासे एक दूत मोकल्यो ॥ १ ॥ ' तमेज जगतना पति भगवान् वासुदेव अवतरेला छो' एप्रमाणे मूर्खलोकोए स्तुतिथी बेहेकावेलो ते पौंड्रक राजा पोताने विष्णु मानतो हतो ॥ २ ॥ छोकराओ जेम रमतमां एकने राजा ठरावे छे तेम मूर्खलोकोए विष्णु ठरावेला ते मंद राजाए द्वारकामां अचिल्य मार्गवाळा श्रीकृष्णनी पासे दूत मोकल्यो ॥ ३ ॥ दूते द्वारकामां आवीने, सभामां बेठेला अने कमलपत्र सरखां नेत्रवाळा श्रीकृष्ण भगवानने आप्रमाणे ते राजानो संदेशो कह्यो ॥ ४ ॥

१ आ छासठमा अध्यायमां भगवाने काशीमां जइने पौंड्रकने अने तेना मित्रने माऱ्यो अने ते पछी सुदक्षिणना मरण आदि काम थयुं, ए कथा केहेवामां आवशे.

દૂત કેહેછે.—પ્રાણિયોપર દયા કરવાનેમાટે પૃથ્વીપર અવતરેલો વાસુદેવ હું એકજ છું, બીજો કોઈ વાસુદેવ નથી; માટે તું સ્વોદું નામ છોડી દે ॥ ૫ ॥ હે યાદવ ! તું મૂઢપણથી જે અમારાં ચિહ્નો ધારણ કરેછે તે સઘડાં છોડી દઈને માગ શરણમાં આવ અને એમ ન કરવું હોય તો મારી સાથે યુદ્ધ કર ॥ ૬ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.—અલ્પ બુદ્ધિવાળા તે પૌંડ્રકનો બકવાદ સાંભળીને તે સમયમાં ઉગ્રસેનઆદિ સભાસદો ઝંચે સાદે હસવા લાગ્યા ॥ ૭ ॥ હસવાની વાતો થઈ રહ્યા પછી ભગવાને દૂતને કહ્યું કે “હે મૂઢ ! જે ચિહ્નોથી તું આપ્રમાણે બકે છે તે ચિહ્નોને હું છોડાવી દઈશ ॥ ૮ ॥ હે મૂર્ખ ! તે સમયમાં મરણ પામેલો તું મોટું ઢાંકી તથા કાગડા, ગરંજો અને વટ નામના પક્ષીઓથી વીંટાઈને સુઈ જશે અને કુતરાઓના આશ્રય-રૂપ થશે ” એમ તું તારા રાજાને કેહેજે ॥ ૯ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.—આપ્રમાણે ભગવાને જે તિરસ્કારનાં વચનો કહ્યાં તે પહેલા દૂતે પોતાના સ્વામી પૌંડ્ર-

વાસુદેવોઽવતીર્ણોઽહમેક એવ ન વાપર : ॥ શ્રૂતાનામતુકંપાર્થ ત્વં તુ મિથ્યાઽભિધાં ત્યજ ॥ ૫ ॥ યાનિ ત્વમસ્મદ્વિહાનિ મૌઢ્યા-
દ્વિમર્ષિ સાત્વત ॥ ત્યક્તૈહિ માં ત્વં શરણં નો ચેદેહિ મમાહવમ્ ॥ ૬ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ કલ્પનં તદુપાકર્ણ્ય પૌંડ્રકસ્યાલ્પમે-
ધસઃ ॥ ઉગ્રસેનાદયઃ સમ્યા ઉચ્ચકૈર્જહસુસ્તદા ॥ ૭ ॥ ઉવાચ દૂતં ભગવાન્પરિહામકથામ્બુ ॥ ઉત્સધ્યે મૂઢ ચિહ્નાનિ યલ્ભમેવં
વિકત્થસે ॥ ૮ ॥ મુલં તદપિયાયાન્ન કંકઞ્ચવૈદૃતઃ ॥ શયિવ્યસે હતસ્તત્ર ભવિતા શરણં શુનામ્ ॥ ૯ ॥ ઇતિ દૂતસ્તદાક્ષેપં સ્વા-
મિને સર્વમાહરત્ ॥ કૃષ્ણોઽપિ રથમાસ્થાય કાશીમુપજગમ હ ॥ ૧૦ ॥ પૌંડ્રકોઽપિ તદુદ્યોગમુપલભ્ય મહારથઃ ॥ અક્ષૌહિ-
ણીભ્યાં સંયુક્તો નિશ્ચક્રામ પુરાદુતમ્ ॥ ૧૧ ॥ તસ્ય કાશિપતિર્મિત્રં પાર્ણિગ્રાહોઽન્વયાન્નૃપ ॥ અક્ષૌહિણીભિસ્તિસ્તુભિરપશ્યત્પૌ-
ંડ્રકં હરિઃ ॥ ૧૨ ॥ શંભાર્યસિગદાશાર્ફશ્રીવત્સાદ્યુપલક્ષિતમ્ ॥ વિભ્રાણં કૌસ્તુભમણિં વનમાલાવિભ્રૂષિતમ્ ॥ ૧૩ ॥ કૌશેયવા-
સસી પીતે વસાનં ગરુડધ્વજમ્ ॥ અમૂલ્યમૌલ્યાભરણં સ્ફુરન્મકરકુંડલમ્ ॥ ૧૪ ॥

કની પાસે સઘડાં કહ્યાં. તે સમયમાં પૌંડ્રક રાજા તેના મિત્રની નગરી કાશીમાં હતો તેથી ભગવાન્ પળ રથમાં બેસીને કાશીએ ગયા ॥ ૧૦ ॥ ભ-
ગવાનનો ઉદ્યોગ જાણીને મહારથી પૌંડ્રક રાજા પણ બે અક્ષૌહિણી સૈન્ય લઈને તુરત કાશીમાંથી બહાર નીકળ્યો ॥ ૧૧ ॥ એનો મિત્ર કાશીનો રાજા
તેનો પક્ષ લઈને ત્રણ અક્ષૌહિણી સૈન્ય લઈ તેની પછવાડે આવ્યો. ભગવાને પૌંડ્રક રાજાને ડીટો ॥ ૧૨ ॥ એ રાજાએ શંખ, ચક્ર, ચુરુ, ગદા, શાર્ફ, અને
શ્રીવત્સ ઇત્યાદિક ધન્યાં હતાં; કૌસ્તુભણિ ગઢામાં પેહેન્યો હતો; વનમાલાથી શોભી રહ્યો હતો; પીઢાં રેશમી વસ્ત્ર પેહેન્યાં હતાં; ધ્વજામાં ગરુડનું
ચિહ્ન હતું; મુકુટ અને આભરણો અમૂલ્ય હતાં અને મકરાકૃતિ કુંડલો ચઢકતાં હતાં ॥ ૧૩ ॥ ૧૪ ॥

नाटकशाळांमां आवेला नटनी पेटे पोताना जेवो कृत्रिम वेष धरीने आवेला ते पौंड्रकने जोइने भगवान् बहुज हृदया ॥ १५ ॥ त्रिशूल, गदा, परिघ, सांग्य, ऋष्टि, प्रास, तोमर, तरवार, पट्टिश अने बाणोथी शत्रुओ भगवान् पर प्रहार करवा लाग्या ॥ १६ ॥ पौंड्रक अने काशीना राजाना हाथी, घोडा, रथ अने प्यादलवाळा ते सैन्यनो श्रीकृष्ण भगवाने, जेस प्रलयकालमां अग्नि नोखनोखी प्रजाओनो नाश करे तेस गदा, तरवार, चक्र अने बाणोथी बहुज नाश करी नाख्यो ॥ १७ ॥ चक्रथी कपाएला रथ, घोडा, हाथी, माणस, खच्चर अने उंटोथी व्याप्त थएलुं अने वीरलोकोने आनंद आपे एवुं ते युद्धनुं स्थल रुद्रने क्रीडा करवाना स्थलनी पेटे भयंकर थई पड्युं ॥ १८ ॥ पळी भगवाने पौंड्रकने कह्युं के—“हे पौंड्रक ! दूतना महोडाथी तें मने केहेवराव्युं हतुं तेप्रमाणे ते शस्त्रो तारा उपरज मुकुं छुं ॥ १९ ॥ हे मूर्ख ! तें जे मारूं खोटुं नाम धन्युं छे ते हुं आज

दृष्ट्वा तमात्मनस्तुत्येवंपं कृत्रिममास्थितम् ॥ यथा नटं रंगगतं विजहास भृशं हरिः ॥ १५ ॥ शूलैर्गदाभिः परिघैः शक्त्यष्टिप्रास-
तोमरैः ॥ असिभिः पट्टिशैर्वीणैः प्राहरन्नरयो हरिम् ॥ १६ ॥ कृष्णस्तु तत्पौंड्रककाशिराजयोर्वलं गजस्यंदनवाजिपत्तिमतम् ॥ ग-
दासिचक्रेषुभिरादयद्भृशं यथा युगांतं हुतमुक् पृथक् प्रजाः ॥ १७ ॥ आयोधनं तद्रथवाजिकुंजरद्विपत्स्वरोर्रिरिणावखंडितैः ॥ बभौ
चितं मोदवंहं मनस्विनामाक्रीडनं भूतपतेरिवोल्बणम् ॥ १८ ॥ अथाह पौंड्रकं शौरिर्भो भो पौंड्रक यद्भवान् ॥ दूतवाक्येन मामाह
तान्यस्त्राण्युत्सृजामि ते ॥ १९ ॥ त्याजयिष्येभिधानं मे यत्स्वयान्न मृषा धृतम् ॥ ब्रजामि शरणं तेद्य यदि नेच्छामि संयुगम् ॥ २० ॥
इति क्षित्वा शितैर्वीणैर्विरथीकृत्य पौंड्रकम् ॥ शिरोऽवृश्चद्रथांगेन वज्रेणेंद्रो यथा गिरेः ॥ २१ ॥ तथा काशिपतेः कायाच्छिर उत्कृत्य
पत्रिभिः ॥ न्यपातयत्काशिपुर्वी पद्मकोशमिवानिलः ॥ २२ ॥ एवं मत्सरिणं हत्वा पौंड्रकं ससखं हरिः ॥ द्वारकामाविशत्सिद्धै-
र्गीयमानकथाभृतः ॥ २३ ॥ स नित्यं भगवद्धानप्रध्वस्ताखिलबंधनः ॥ विभ्राणश्च हरे राजन् सरूपं तन्मयोऽभवत् ॥ २४ ॥

छोडावी दइश अने युद्धनी इच्छा नहि होय तो तारा शरणमां आवीश ” ॥ २० ॥ आप्रमाणे तिरस्कार करी तथा सजावेलां बाणोथी तेने रथ
वगरनो करी, भगवाने इंद्र जेस वज्रथी पर्वतनुं शिखर कापे तेस चक्रथी ते पौंड्रकनुं माथुं कापी नाख्युं ॥ २१ ॥ एप्रमाणेज काशीना राजानुं माथुं
पण बाणोथी कापी नाखीने भगवाने ते माथाने, वायु जेस कमलना पोदाने पाडे तेस काशीमां पाड्युं ॥ २२ ॥ ए रीते मत्सरवाळा पौंड्रक राजाने
तथा तेना मित्रने मारी नाखी, सिद्धलोको जेनी कथारूपी अमृतनुं गायन करता हता एवा भगवान् द्वारकामां पद्याच्या ॥ २३ ॥ निरंतर भगवा-
ननुं ध्यान रेहेवाथी सघळां कर्मबंधन मटी गयां हतां अने भगवाननुंज रूप धरतो हतो तेथी ते पौंड्रक राजा भगवाननी साथे एकता पामी गयो ॥ २४ ॥

રાજદ્વારમાં કુંડલસહિત માથું પહેલું જોઈને ‘આ શું ? અને આ મોહોડું કોનું ?’ એમ લોકો સંશયમાં પડ્યા ॥ ૨૫ ॥ પછી કાશીના રાજાનું છે એમ જાણવામાં આવતાં તેની રાણીઓ, પુત્રો, બાંધવો અને પ્રજા “હે રાજા ! હે નાથ ! હે નાથ ! હાગ તમો પ્રણ પામતાં અમો મરી ગયાં” એમ રોવા લાગ્યાં ॥ ૨૬ ॥ એ રાજાના દીકરા સુદક્ષિણે પિતાની ઉત્તર ક્રિયા કરીને નિશ્ચય કન્યે કે—“પિતાના મારનારને મારીને હું પિતાનું વેર વાલીશ” ॥ ૨૭ ॥ બુદ્ધિમાં આવો નિશ્ચય કરીને સુદક્ષિણે પોતાના ઉપાધ્યાયો સહિત મોટી એકાગ્રતાથી સદાશિવનું પૂજન કન્યું ॥ ૨૮ ॥ પ્રસન્ન થાણા કાશીવિશ્વનાથે તેને વરદાન માગવાનું કેહેતાં તેણે પોતાના પિતાના મારનારને મારવાનો ઉપાય કે જે પોતાને જોડતો હતો તે માગ્યો ॥ ૨૯ ॥ સદાશિવે કહ્યું કે—“દક્ષિણામ્નિ કે જે ઋત્વિજની પેઠે કહેલું કામ કરનાર છે તેનું બ્રાહ્મણોની સાથે અભિચાર [મારણપ્રયોગના] વિધાનથી તું પૂજન કર અને એમ ક-

શિરઃ પતિતમાલોક્ય રાજદ્વારે સકુંડલમ્ ॥ કિમિદં કસ્ય વા વક્ત્રમિતિ સંશયિરે જનઃ ॥ ૨૫ ॥ રાજાઃ કાશિપતેજ્ઞાત્વા મહિષ્યઃ પુત્ર બાંધવાઃ ॥ પૌરાશ્વ હા હતા રાજન્નાથ નાથેતિ પ્રારુદન્ ॥ ૨૬ ॥ સુદક્ષિણસ્તસ્ય મુતઃ કૃત્વા સંસ્થાવિધિં પિતુઃ ॥ નિહત્ય પિતૃહંતારં યાસ્યામ્યપચિતિં પિતુઃ ॥ ૨૭ ॥ ઇત્યાત્મનાઽભિસંધાય સોપાધ્યાયો મહેશ્વરમ્ ॥ સુદક્ષિણોઽર્ચયામાસ પરમેણ મમાધિના ॥ ૨૮ ॥ પ્રીતોઽવિમુક્તે ભગવાંસ્તસ્મૈ વરમદાદ્રવઃ ॥ પિતૃહંતૃવધોપાયં સ વત્રે વરમીઘ્નિતમ્ ॥ ૨૯ ॥ દક્ષિણામ્નિ પરિચર બ્રાહ્મણૈઃ સમમૃત્વિજમ્ ॥ અભિચારવિધાનેન સ ચામ્નિઃ પ્રમથૈર્વૃતઃ ॥ ૩૦ ॥ સાધયિષ્યતિ સંકલ્પમબ્રહ્મણ્યે પ્રયોજિતઃ ॥ ઇત્યાદિષ્ટસ્તથા ચક્રે કૃષ્ણાયાભિચરન્વ્રતી ॥ ૩૧ ॥ તત્તોઽગ્નિરુત્થિતઃ કુંડાન્મૂર્તિમાનતિભીષણઃ ॥ તપતામ્નશિશ્વશ્મશ્ચુરંગારોદ્ગારિલોચનઃ ॥ ૩૨ ॥ દંષ્ટ્રોગ્રમ્નુકુટીદંડકઠોરાસ્યઃ સ્વજિહ્વા ॥ આલિહન્ મૃક્ષિણી નમ્રો વિદ્યુન્વંસ્ત્રિશિશ્વં જ્વલત્ ॥ ૩૩ ॥ પદ્મ્યાં તાલપ્રમાણાભ્યાં કંપયન્નવનીતલમ્ ॥ સોઽભ્યધાવદ્વૃતો ભૃતૈર્દાર્કાં પ્રદહન્ દિશઃ ॥ ૩૪ ॥

રીશ તો તે ભૂત-પ્રેતાદિકથી વીંટાઈને તારી ઇચ્છા પૂરી કરશે; પણ જેનાઉપર તું એ અગ્નિનો ઉપયોગ કરીશ તે જાં બ્રાહ્મણોને માનનાર નહિ હશે તો.” આપ્રમાણે સદાશિવે આજ્ઞા કરતાં શ્રીકૃષ્ણ ઉપર અભિચાર કરવાના નિયમો તેણે લીધા ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ એ નિયમો લેવાથી કુંડમાંથી દેહધારી, મહાભયંકર, તપાવેલા ગ્રાંબા જેવી શિખા અને ડાઢી-મૂછવાળો તથા નેત્રમાંથી અંગારા કહાડનારો અગ્નિ નીકળ્યો ॥ ૩૨ ॥ એનું મોહોડું ઢાહાઢોથી અને લાકડીઓ જેવી ઉગ્ર ભમરોથી ભારે વિકરાલ હતું; પોતાની જીભથી ગલોફાં ચાટતો હતો; ગ્રણ શિખાવાળા ચઢતા ત્રિશૂલને હલાવતો હતો; તાડ જેવડા બે પગથી ધરતીને ધ્રુજાવતો હતો અને નાગો હતો. ભૂતોથી વીંટાણુલો અને દિશાઓને ચાઢતો તે અગ્નિ દ્વારકા ઉપર ઢોલ્યો ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥

ए अभिचारना अग्निने आवतो जोई, जेम वन बळतां मृगो त्रास पासे तेम सघळा द्वारकाना रेहेवासीओ त्रास पास्या ॥ ३५ ॥ भयथी आतुर थएला ए लोकोए सभामां पाशाओथी रमता श्रीकृष्णने कहुं के—“ हे त्रैलोक्यना नाथ ! नगरने बाळी नाखता आ अभिथी रक्षण करो ” ॥ ३६ ॥ लोकोनो ते गभराट सांभळीने अने पोतानांओनी पीडा जोइने शरणे जवायोग्य भगवाने हसीने कहुं के ‘ वीशो नहि हुं रक्षा करीश ’ ॥ ३७ ॥ बहार अने अंदर सर्वना साक्षी भगवाने ‘ ए सदाशिवे मोकलेली कृत्या [मृत्यु] छे ’ एम जाणी तेनो नाश करवानेमाटे पोताना पड-खामां रहेलां चक्रने आज्ञा करी ॥ ३८ ॥ करोड सूर्यजेवा, प्रलयना अग्नि सरखी कांतिवाळा अने पोताना तेजथी आकाश, दिशाओ, स्वर्ग तथा पृथ्वीने बहुज प्रकाश आपता ए भगवानना अन्न सुदर्शने अग्निने पीडा करी ॥ ३९ ॥ हे राजा ! भगवानना चक्रना तेजथी हणाएला अने जेनुं

तमाभिचारदहनमायातं द्वारकौकसः ॥ विलोक्य तत्रसुः सर्वे वनदाहे मृगा यथा ॥ ३५ ॥ अक्षैः सभायां क्रीडंतं भगवंतं भया-
तुराः ॥ त्राहि त्राहि त्रिलोकेश बहेः प्रदहतः पुरम् ॥ ३६ ॥ श्रुत्वा तज्जनवैकुण्ठं दृष्ट्वा स्वानां च साध्वसम् ॥ शरण्यः संप्रहस्याह
माभैष्टयवितास्म्यहम् ॥ ३७ ॥ सर्वस्यांतर्बहिः साक्षी कृत्यां माहेध्वरी विभुः ॥ विज्ञाय तद्विधातार्थं पार्थस्थं चक्रमादिशत् ॥ ३८ ॥ तत्सू-
र्यकोटिप्रतिमं सुदर्शनं जाज्वल्यमानं प्रलयानलप्रभम् ॥ स्वतेजसा खं ककुभोऽथ रोदसी चक्रं मुकुंदास्त्रमथामिमार्दयत् ॥ ३९ ॥ कृ-
त्यानलः प्रतिहतः सरथांगपाणेस्त्रौजसा स नृप भयमुखो निवृत्तः ॥ वाराणसीं परिसमेत्य सुदक्षिणं तं सर्त्तिकजनं समदह-
त्स्वकृतोभिचारः ॥ ४० ॥ चक्रं च विष्णोस्तदनुप्रविष्टं वाराणसीं सादृसभालयापणाम् ॥ सगोपुरादालककोष्ठसंकुलां सको-
शहस्यश्वरथान्नशालाम् ॥ ४१ ॥ दग्ध्वा वाराणसीं सर्वां विष्णोश्चक्रं सुदर्शनम् ॥ भूयः पार्थमुपातिष्ठत्कृष्णस्याक्लिष्टकर्मणः
॥ ४२ ॥ य एनं श्रावयेन्मर्त्य उत्तमश्लोकविक्रमम् ॥ समाहितो वा शृणुयात्सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ४३ ॥ इति श्रीभाग-
वते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे पौंड्रकादिवधो नाम षट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

मोहोडुं भांगी गयुं एवा ए अभिचारना अग्निए पाछो वळीने काशीमां आवीने पोताने उत्पन्न करनार सुदक्षिणने; ऋत्विज ब्राह्मणने अने लोकोने बाळी नाख्या ॥ ४० ॥ तेने पछवाडे सुदर्शन चक्र गयुं तेणे वळी मंच, सभा, घर, हाट, दरवाजा, अगाशीओ, भंडार, हाथीनी शाळा, घोडार, रथो-
नी शाळा अने अचनी शाळाओ सहित काशीने बाळी नाखी. भगवाननुं चक्र सुदर्शन सघळी काशीने बाळी नाखीने पाछुं योग्य काम करनारा श्रीकृष्णनी पासे आव्युं ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ जे माणस सावधान रहीने आ भगवाननुं पराक्रम संभळावे अथवा सांभळे ते माणस सघळां पापोथी छूटे ॥ ४३ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो द्वासठमो अध्याय संपूर्ण ॥ ६६ ॥

પરીક્ષિત રાજા પૂછે છે^૧ :—ફરીવાર પણ અદ્ભુત કર્મ કરનાર, અનંત અને પ્રમાણમાં ન આવે એવા પ્રભુ બલભદ્રે જે કોઈ બીજું પણ ચરિત્ર કન્યું હોય તે હું સાંભળવા ઇચ્છું છું ॥ ૧ ॥ શુકદેવજી કહેછે.— સુગ્રીવનો મંત્રી, મૈંદનો ભાઈ અને પરાક્રમી દ્વિવિદ નામનો કોઈ વાનર નરકાસુરનો સખા હતો ॥ ૨ ॥ તે વાનરો પોતાના મિત્રનું ચૈર વાલવાની ઇચ્છાથી દેશનો નાશ થઈ જાય એવી રીતે પુર, ગામ, શાળાઓ અને વ્રજોમાં અગ્નિ મૂકીને તેઓને બાળતો હતો ॥ ૩ ॥ કોઈ સમયે પર્વતોને ઉગાડીને તેઓથી દેશોને ચૂર્ણ કરતો હતો તેઓમાં આનર્ત દેશ કે જેમાં તેના મિત્રને મારનાર ભગવાન રહ્યા હતા તેને તો બહુ જ સતાવતો હતો ॥ ૪ ॥ દશ હજાર હાથીઓના બલવાળો એ વાનર કોઈ સમયે સમુદ્રની વચ્ચેમાં ઉભીને હાથવટે તેનું જલ ઉછાલી કાંઠાના દેશને બોલી દેતો હતો ॥ ૫ ॥ મોટા ઋષિઓના આશ્રમોનાં જ્વાલ ભાંગી નાલીને એ દુષ્ટ વાનર યજ્ઞના અગ્નિઓને વિશ્વા અને

॥ ॥ રાજોવાચ ॥ ॥ ભૂયોઽહં શ્રોતુમિચ્છામિ રામસ્યાહુતકર્મણઃ ॥ અનંતસ્યાપ્રમેયસ્ય યદન્યત્કૃતવાન્પ્રભુઃ ॥ ૧ ॥ ॥ શ્રીશુક
ઉવાચ ॥ ॥ નરકસ્ય સખા કશ્ચિદ્વિવિદો નામ વાનરઃ ॥ સુગ્રીવસચિવઃ મોઽય ભ્રાતા મૈંદસ્ય વીર્યવાન્ ॥ ૨ ॥ સર્યુઃ સોઽપ-
ચિતિં કુર્વન્વાનરો રાષ્ટ્રવિપ્લવમ્ ॥ પુરગ્રામાકરાન્ધોષાનદહદ્રન્દિહમુત્સૃજન્ ॥ ૩ ॥ ક્વચિત્સ શૈલાનુપાલ્ય તૈર્દેશાન્સમચૂર્ણયત્ ॥ આ-
નર્તાન્સુતરામેવ યત્રાસ્તે મિત્રહા હરિઃ ॥ ૪ ॥ ક્વચિત્સમુદ્રમધ્યસ્થો દોભ્યાંમુલ્ક્ષિય તજ્જલમ્ ॥ દેશાન્નાગાયુતપ્રાણો વેલાકૂલાનમ-
જયત્ ॥ ૫ ॥ આશ્રમાનૃપિમુર્યાનાં કૃત્વા ભગવનસ્પતીન્ ॥ અદ્રૂષ્યચ્છ્રુન્મૂર્છામૈત્રીનૈતાનિકાન્ સ્વલઃ ॥ ૬ ॥ પુરુષાન્ યોષિ-
તો દ્વસઃ ક્ષમાભુદ્રોણીગુહાસુ સઃ ॥ નિલ્ક્ષિય ચાપ્યધાચ્છૈલૈઃ પેશસ્કારીવ કીટકમ્ ॥ ૭ ॥ એવં દેશાન્વિપ્રકુર્વન્ દૂષયંશ્ચ કુલત્ત્રિ-
યઃ ॥ શ્રુત્વા સુલલિતં ગીતં ગિરિં રૈવતકં યયૌ ॥ ૮ ॥ તત્રાપશ્યદ્યદુપતિં રામં પુષ્કરમાલિનમ્ ॥ સુદર્શનીયમર્વાગં લલના-
મૂથમધ્યગમ્ ॥ ૯ ॥ ગાયંતં વારુણીં પીત્વા મદવિહ્વલ્લોચનમ્ ॥ વિભ્રાજમાનં વપુષા પ્રભિન્નમિવ વારણમ્ ॥ ૧૦ ॥

મત્રથી અભડાવતો હતો ॥ ૬ ॥ જેમ ભમરી કીડાને દરમાં નાલી રોકી મેલે તેમ એ ગર્વવાળો વાનર પુરુષ અને સ્ત્રિયોને પર્વતોની કોતરાડ અને ગુફાઓમાં નાલીને તે સ્થાનકોને મોટી શિલાઓથી ઢાંકી દેતો હતો ॥ ૭ ॥ એપ્રમાણે દેશોને દુઃખ દેતો અને મારા કુલની સ્ત્રિયોને દૂષિત કરતો એ વાનર, સુંદર ગાયન સાંભળીને રૈવતક નામના પર્વતમાં ગયો ॥ ૮ ॥ એ પર્વતમાં કમલની માલાવાળા, મધઝાં સુંદર અંગવાળા, સ્ત્રિયોના ટોળાના મધ્યમાં બેઠેલા, વારુણી મદિરા પીને ગાયન કરતા, મદથી વિહ્વલ નેત્રવાળા, મદ ફરનારા હાથીની પેઠે શરીરથી શોભતા બલભદ્ર તેના જોવામાં આવ્યા ॥ ૯ ॥ ૧૦ ॥

૧ આ સહસ્રઠમા અધ્યાયમાં રૈવતક પર્વતમાં મદિરા પીને સ્ત્રિયોની સાથે સ્વચ્છંદ રીતે કીડા કરતા બલભદ્રે દુષ્ટ દ્વિવિદ વાનરને માન્યો, એ કથા કહેવામાં આવશે.

ए दुष्ट वानर शाखापर चडी वृक्षेने कंपावतां पोतानुं शरीर देखाडीने कीकियाटी करवा लाग्यो ॥ ११ ॥ जुवान्, जातिथी चपल अने जेओने हास्य बहालुं हतुं एवी बलभद्रनी स्त्रियो ते वानरनुं धृष्टपणुं जोइने हसवा लागी ॥ १२ ॥ बलभद्र जोतां छतां ते स्त्रियोने पोतानुं गुद देखाडतो ते वानर भमरना चालाओथी अने सामां आववां आदिथी तेओनुं अपमान करवा लाग्यो ॥ १३ ॥ प्रहार करनाराओमां उत्तम बलभद्रे क्रोध करीने तेना उपर पथरो फेंक्यो. पथरो पोताने वागवा नहि देतां धूर्त्त, बलभद्रने क्रोध चडावतो अने हसतो ए वानर मदिराना कलशने उपाडीने अपमान करवा लाग्यो. मदोन्मत्त, धृष्ट अने बलवान् ए वानर कलशने फोडी नाखी बलभद्रने नहि गणकारतां स्त्रियोनां वस्त्र खेंचीखेंचीने फाडी नाखवा लाग्यो ॥ १४ ॥ १५ ॥ ते वानरनी ए अनीति जोइने अने तेणे उपद्रव पमाडेला देशेने जोइने क्रोध पामेला बलभद्रे ते शत्रुने मारी ना-

दुष्टः शाखामृगः शाखामारुढः कंपयन्दुमान् ॥ चक्रे किलकिलाशब्दमात्मानं संप्रदर्शयन् ॥ ११ ॥ तस्य धार्ष्ट्यं कपेर्वीक्ष्य तरुण्यो जातिचापलाः ॥ हास्यप्रिया विजहसुर्वलेदवपरिग्रहाः ॥ १२ ॥ ता हेल्यामास कपिभ्रूक्षेपैः संसुखादिभिः ॥ दर्शयन्स्वगुदं तासां रामस्य च निरीक्षतः ॥ १३ ॥ तं श्रावणा प्राहरत् क्रुद्धो बलः प्रहरतां वरः ॥ स वंचयित्वा ग्रावाणं मदिराकलशं कपिः ॥ १४ ॥ गृहीत्वा हेल्यामास धूर्तस्तं कोपयन् हसन् ॥ निर्भिद्य कलशं दृष्टो वासांस्यास्फालयद्बलम् ॥ कदर्थीकृत्य बलवान्विप्रचक्रे मदोद्धतः ॥ १५ ॥ तं तस्याविनयं दृष्ट्वा देशांश्च तदुपद्रुतान् ॥ क्रुद्धो मुसलमादत्त हलं चारिजिघांसया ॥ १६ ॥ द्विविदोऽपि महावीर्यः शालमुद्यम्य पाणिना ॥ अभ्येत्य तरसा तेन बलं मूर्धन्यताडयत् ॥ १७ ॥ तं तु संकर्षणो मूर्ध्नि पतंतमचलो यथा ॥ प्रतिजग्राह बलवान् सुनंदेनाहनच तम् ॥ १८ ॥ मुसलाहतमस्तिष्को विरेजे रक्तधाराया ॥ गिरिर्यथा गौरिकया प्रहारं नानुचिंतयन् ॥ १९ ॥ पुनरन्यं समुत्क्षिप्य कृत्वा निष्पत्रमोजसा ॥ तेनाहनत्सुसंकुद्धस्तं बलः शतधाऽच्छिनत् ॥ २० ॥

खवानी इच्छाथी हल अने मुशल लीधां ॥ १६ ॥ मोटा बलवाळा द्विविदे पण हाथथी शालनुं झाड उपाडी वेगथी बलभद्रनी सामे आवी ते झाड बलभद्रना माथामां मान्युं ॥ १७ ॥ पर्वत जेवा बलभद्रे पोताना माथापर पडता ते झाडने पकडी लीधुं अने ते वानराने सुनंद नामना मुसलनो मार मान्यो ॥ १८ ॥ मुसलथी माथानो अवयव भांगीजतां पण ते प्रहारने नहि गणकारतो द्विविद वानर, पर्वत जेम गेरुथी शोभे तेम लोहीनी धाराथी शोभवा लाग्यो ॥ १९ ॥ क्रोध पामेला ने वानरे फरी बीजुं झाड उखेडी तेने पोताना बलथी पानडा वगरनुं करी तेथी बलभद्रने प्रहार कऱ्यो. ते झाडना बलभद्रे सो कटका कऱ्या ॥ २० ॥

पछी क्रोधथी बीजु झाड बलभद्रने मान्युं तो ते झाडना पण तेमणे सो कटका कन्या. ए प्रमाणे बलभद्रनी साथे युद्ध करता ते वानरे वारंवार वृक्षो भांगीजतां चोरकोरथी वृक्षो खेंची लइने ते वनने वृक्ष वगरनुं करी सूक्युं. पछी क्रोध फुलेलो ते वानर बलभद्रनी उपर पथरानी वृष्टि करवा लाग्यो. मुसलना आयुधवाळा बलभद्रे ते सघळा पथराओनो लीलामात्रमां भुको करी नाख्यो ॥ २१ ॥ २२ ॥ मोटा वानर द्विविदे ताड जेवडा बे हाथनी मूठीओवाळी, पासे जइने ते मुठीओ बलभद्रनी छातीमां मारी ॥ २३ ॥ बलभद्रे पण क्रोध करीने हलमुसल छोडी देतां ते वानरनी हांसडीमां पोताना बे हाथथी प्रहार कन्यो. ए प्रहारथी लोही नाखतो ए वानर पडी गयो ॥ २४ ॥ हे राजा ! पाणीमां वहाण जेम वायुथी कंफे तेम जलनां छिद्रो अने वनस्पतिओसहित ए पर्वत द्विविद वानरना पडवाथी कंफवा लाग्यो ॥ २५ ॥ आकाशमां फुलनी वृष्टि करता देव, सिद्ध अने

ततोऽन्येन रुषा जग्ने तं चापि शतधाऽच्छिनत् ॥ एवं युद्धान् भगवता भग्ने भग्ने पुनः पुनः ॥ २१ ॥ आकृष्य सर्वतो वृक्षान्विर्वक्ष-
मकरोद्धनम् ॥ ततोऽमुंचच्छिलावर्षं बलस्योपर्यमर्षितः ॥ तत्सर्दं चूर्णयामास लीलया मुसलायुधः ॥ २२ ॥ स बाहू तालसंका-
शौ मुष्टीकृत्य कपीश्वरः ॥ आसाद्य रोहिणीपुत्रं ताभ्यां वक्षस्यरूजन् ॥ २३ ॥ यादवेंद्रोपि तं दोभ्यां त्यक्त्वा मुसललांगले ॥
जत्रावभ्यर्दयत्कुद्धः सोऽपतद्दुधिरं वमन् ॥ २४ ॥ चकंफे तेन पतता सटंकः सवनस्पतिः ॥ पर्वतः कुरुशार्दूल वायुना नौरि-
वांभसि ॥ २५ ॥ जयशब्दो नमःशब्दः साधु साध्विति चांबरे ॥ सुरसिद्धमुनीन्द्राणामासीत्कुसुमवर्षिणाम् ॥ २६ ॥ एवं निहत्य
द्विविदं जगद्व्यतिकरावहम् ॥ संस्तूयमानो भगवान् जनैः स्वपुरमाविशत् ॥ २७ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे
उत्तरार्धे द्विविदवधो नाम सप्तषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ दुर्योधनसुतां राजलक्ष्मणां समितिं जयः ॥ स्वयं-
वरस्थामहरत्सांबो जांबवतीसुतः ॥ १ ॥ कौरवाः कुपिता ऊर्जुर्दुर्विनीतोऽयमर्भकः ॥ कदर्थीकृत्य नः कन्यामकामामहरद्वलात् ॥ २ ॥

मोटा मुनिओ ' जय जय, नमो नमः अने सारूं थयुं सारूं थयुं ' एम बोलवा लाग्या ॥ २६ ॥ एप्रमाणे जगतने दुःख देनारा द्विविद वानरने मारी लोकोए स्तुति कराता बलभद्र द्वारकामां पधान्या ॥ २७ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो सटसठमो अध्याय संपूर्ण ॥ ६७ ॥ शुक्रदे-
वजी केहेछे' .- हे राजा ! जांबवतीना पुत्र युद्धमां जय मेलवनार मांबे स्वयंवरमां रहेली दुर्योधननी कुंवरी लक्ष्मणानुं हरण कन्युं ॥ १ ॥ कौरवो
कोप करीने बोलवा लाग्या के-“ आ विनय वगरनो छोकरो आपणने नहि गणकारतां आपणी कन्या के जेने तेना उपर इच्छा नहि हती तेने
बलात्कारथी हरी गयो छे ॥ २ ॥

१ आ अडसठमा अध्यायमां कौरवोए युद्ध करी सांबने रोकी मुकतां तेने छोडाववा आवेला बलभद्रे हस्तिनापुरने खेंच्युं, ए कथा केहेवामां आवडो.

माटे ए उद्धत छोकरने बांधी लीओ. यादवो के जेओ आपणे कृपा करी आपेली आपणी पृथ्वीने भोगवे छे तेओ शुं करशे ? ॥३॥ पुत्रने पकडेलो सांभळी यादवो जो अहिं आवशे तो अभिमान भांगीजतां तेओ दमन करेली इंद्रियोनी पेटे शांत थई जशे” ॥ ४ ॥ आप्रमाणे बोली भीष्मपितामहनी संमतिथी कर्ण, शल, भूरि, यज्ञकेतु अने दुर्योधन, एओए सांबने बांधवानी गोठवण करी ॥ ५ ॥ महारथी सांब पोतानी पाछळ दोडता कौरवोने जोई सुंदर धनुष हाथमां लईने सिंहेनी पेटे एकलो तेओनी सामे उभो ॥ ६ ॥ क्रोध पामेला, पकडी लेवाने इच्छता अने ‘उभो रहे उभो रहे’ एम बोलता ए कर्णादिक धनुषधारीओ सांबने पोहोचने तेना उपर बाण नाखवा लाग्या ॥ ७ ॥ हे राजा ! क्षुद्र मृगोए सिंहेनी पेटे कौरवो-ए वींधेलो ए यादवोने राजी करनार श्रीकृष्णनो एव ते सहन करी शक्यो नहि ॥ ८ ॥ वीर सांबने पोताना सुंदर धनुषनो टंकार करी कर्ण सहित

बभ्रीतेमं दुर्विनीतं किं करिष्यंति वृष्णयः ॥ येऽस्मत्प्रसादोपचितां दत्तां नो भुञ्जते महीम् ॥ ३ ॥ निग्रहीतं सुतं श्रुत्वा यद्येष्यं-
तीह वृष्णयः ॥ भगदर्पाः शमं यांति प्राणा इव सुसंयताः ॥ ४ ॥ इति कर्णः शलो भूरिर्यज्ञकेतुः सुयोधनः ॥ सांभमारोभिरे
बहुं कुरुदृष्टानुमोदिताः ॥ ५ ॥ दृष्टानुधावतः सांबो धार्तराष्ट्रान्महारथः ॥ प्रगृह्य रुचिरं चापं तस्थौ सिंह इवैकलः ॥ ६ ॥ तं ते
जिघृक्षवः क्रुद्धास्तिष्ठ तिष्ठेति भाषिणः ॥ आसाद्य धन्विनो बाणैः कर्णाग्रण्यः समाकिरन् ॥ ७ ॥ सोऽपविद्धः कुरुश्रेष्ठ कुरुभि-
र्यदुनंदनः ॥ नाभृष्यत्तदचिंत्यार्भः सिंहः क्षुद्रमृगैरिव ॥ ८ ॥ विस्फूर्ज्य रुचिरं चापं सर्वान्विव्याध सायकैः ॥ कर्णादीन् षड्धा-
न्वीरस्तावद्विर्यगुपपृथक् ॥ ९ ॥ चतुर्भिश्चतुरो वाहानैकैकेन च सारथीन् ॥ रथिनश्च मेहेष्वासस्तस्य तत्तेऽभ्यपूजयन् ॥ १० ॥ तं
तु ते विरथं चक्रुश्चत्वारश्चतुरो हयान् ॥ एकस्तु सारथिं जघ्ने चिच्छेदान्यः शरासनम् ॥ ११ ॥ तं बद्ध्वा विरथीकृत्य कृच्छ्रेण कु-
रवो युधि ॥ कुमारं स्वस्य कन्यां च स्वपुरं जयिनोऽविशन् ॥ १२ ॥ तच्छ्रुत्वा नारदोक्तेन राजन् संजातमन्यवः ॥ करुन्प्रत्यु-
द्यमं चक्रुरुग्रसेनप्रचोदिताः ॥ १३ ॥

ए छ महारथीओने एकसामटो आप्रमाणे प्रत्येकने छ छ बाणथी प्रहार कच्यो ॥ ९ ॥ चार चार बाणथी तेओना चार चार घोडाओने, एक एक बाणथी एक एक सारथिने अने एक एक बाणथी रथमां बेसनाराओने वींधी नाख्या, ए सांबना कामने तेओए पण वखाण्युं ॥ १० ॥ ए छ जणा-ओए सांबने रथविनानो कच्यो, चार जणाए चार घोडा मारी नाख्या, एक सारथिने मारी नाख्यो अने एक धनुष कापी नाख्युं ॥ ११ ॥ कौरवो युद्धमां घणा परिश्रमथी तेने रथवगरनो करी बांधी लेतां जय मेळवीने तेने तथा पोतानी कन्याने लईने पोताना पुरमां गया ॥ १२ ॥ हे राजा ! नारदजीना केहेवाथी आ बात सांभळवामां आवतां क्रोध पामेला अने उग्रसेन राजाए प्रेरला यादवो कौरवो उपर उद्यम करवा लाग्या ॥ १३ ॥

કલિયુગના મેલને ટાલનાર બલભદ્ર કૌરવો અને યાદવો વચ્ચે કજિયો વધવામાં રાજી ન હતા તેથી, સજ્જ થાણા મોટા મોટા યાદવોની સાંત્વના કરી સૂર્યસરસ્વા તેજસ્વી રથમાં બેસી હસ્તિના પુરમાં ગયા. ગ્રહોથી ચંદ્રમાની પેટે બ્રાહ્મણોથી અને કુલના વૃદ્ધ પુરુષોથી વીટાણા તે બલભદ્ર હસ્તિનાપુરમાં જઈને બાહારની વાડીમાં ઉતર્યા અને ત્યાં રહિને અભિપ્રાય જાણવાસારૂ તેમણે લઘ્વર્જીને ધૃતરાષ્ટ્રની પાસે મોકલ્યા ॥ ૧૪ ॥ ૧૫ ॥

૧૬ ॥ ધૃતરાષ્ટ્ર, भीष्म, द्रोण, बाह्मि, અને દુર્યોધનને રીતિપ્રમાણે પ્રણામ કરી લઘ્વર્જીએ બલભદ્ર આવ્યાના સમાચાર આપ્યા ॥ ૧૭ ॥ પોતાના પરમ સ્નેહી બલભદ્રને આવ્યા સાંભળી બહુજ રાજી થાણા તે કૌરવો લઘ્વર્જીનો સત્કાર કરી હાથમાં મેટ દેવાની ઉત્તમ વસ્તુઓ લઈને બલભદ્રની પાસે ગયા ॥ ૧૮ ॥ બલભદ્રને યથાયોગ્ય રીતે મઠીને ગાય તથા અર્ધનું નિવેદન કર્યું. એઓમાં જેઓ બલભદ્રના પ્રભાવને જાણતા હતા તેઓએ મ-

સાંત્વયિત્વા તુ તાન્ રામઃ સન્નદ્ધાન્ વૃષ્ણિપુંગવાન્ ॥ નૈચ્છત્કુરૂણાં વૃષ્ણીનાં કલિં કલિમલાપહઃ ॥ ૧૪ ॥ જગામ હાસ્તિનપુરં રથેનાદિત્યવર્ચસા ॥ બ્રાહ્મણૈઃ કુલવૃદ્ધૈશ્ચ વૃતશ્રદ્ધં ઇવ ગ્રહૈઃ ॥ ૧૫ ॥ ગત્વા ગજાહ્વયં રામો વાહ્યોપવનમાસ્થિતઃ ॥ ઉદ્ભવં પ્રેષયામાસ ધૃતરાષ્ટ્રં બુધુત્સયા ॥ ૧૬ ॥ સોભિવંદ્યાંવિકાપુત્રં भीष्मં દ્રોણં ચ વાહ્લિકમ્ ॥ દુર્યોધનં ચ વિધિવદ્રામમાગતમ્બ્રવીત્ ॥ ૧૭ ॥ તેઽતિપ્રીતાસ્તમાકર્ણ્ય પ્રાપ્તં રામં સુહૃત્તમમ્ ॥ તમર્ચયિત્વાભિયયુઃ સર્વે મંગલપાણયઃ ॥ ૧૮ ॥ તં સંગમ્ય યથાન્યાયં ગામર્ધ્યં ચ ન્યવેદયન્ ॥ તેષાં યે તત્પ્રભાવજ્ઞાઃ પ્રણેમુઃ શિરસા બલમ્ ॥ ૧૯ ॥ બંધૂન્કુશલિનઃ શ્રુત્વા પૃથ્વા શિવમનામયમ્ ॥ પરસ્પરમથો રામો વર્માપેઽવિક્લવં વચઃ ॥ ૨૦ ॥ ઉગ્રસેનઃ ક્ષિતીશેષો યદ્ર આજ્ઞાપયત્પ્રમુઃ ॥ તદવ્યગ્રધિયઃ શ્રુત્વા કુરુચ્ચં મા વિલંબિતમ્ ॥ ૨૧ ॥ યદ્યયં વહવસ્સ્વેકં જિત્વાઽધર્મેણ ધાર્મિકમ્ ॥ અવધ્રીતાથ તન્મૃષ્યે વંધૂનામૈવ્યકામ્યયા ॥ ૨૨ ॥ વીર્યશૌર્યેયંબલોન્નદ્ધમાત્મશક્તિસમં વચઃ ॥ કુરવો બલદેવસ્ય નિશમ્યોચુઃ પ્રકોપિતાઃ ॥ ૨૩ ॥

સ્તકવતે બલભદ્રને પ્રણામ કર્યા ॥ ૧૯ ॥ પરસ્પર કલ્યાણ તથા આરોગ્ય પૂછી સંબંધીઓનું કુશલ સાંભળી પછી બલભદ્રે આપ્રમાણે તેજમરેલું વચન કહ્યું ॥ ૨૦ ॥ બલભદ્ર કેહેછે. — મહારાજાધિરાજ ઉગ્રસેને તમોને જે આજ્ઞા કરી છે તે સાવધાનપણાથી સાંભળીને તેપ્રમાણે કરો. વિલંબ કરશો નહિ ॥ ૨૧ ॥ ઉગ્રસેને કહ્યું છે કે— “તમોએ ઘણા જણ થઈ અધર્મ કરીને ધર્મવાળા અમારા બાલકને જીતી લઈ વાંધી લીધો છે તોપણ સંબંધીઓમાં સંપ રાખવાની ઇચ્છાથી તે વાત હું સહન કરું છું તો હવે એ બાલકને છોડી આપો” ॥ ૨૨ ॥ શુકદેવજી કેહેછે. — પ્રભાવ, ઉત્સાહ અને બલનેલીધે ઉચ્છૃંશ્વલ તથા તેમની શક્તિને યોગ્ય બલભદ્રનું વચન સાંભળી કોપ પામેલા કૌરવો બોલ્યા ॥ ૨૩ ॥

“अहो ! कालनी दुरंत गतिथी आ मोटु आश्वर्य थयुं छे के मुकुटे सेवेला मस्तक उपर पगरखुं चडी बेसवाने इच्छे छे ॥ २४ ॥ आ यादवोनी साथे वेहेवाइनो संबंध करी, राज्यासन आपी तथा शय्या आसन अने भोजन साथे करवा आपीने एओने आपणे आपणाजेवा कन्या छे ॥ २५ ॥ आपणे आग्रह राखता नथी तेथीज आ यादवो चामर, बीजणा, शंख, घोळुं छत्र, किरिट, आसन अने शय्याने भोगवेछे ॥ २६ ॥ खेदनी बात छे के आपणी कृपाथी वधेला यादवो आज निर्लज्ज थईने आपणा उपर आज्ञा करेछे. सर्पेने पायेळुं दूध जेम पानारनुंज भुंडुं करे तेम यादवोने आपणे आपेलां राजचिह्न के जेओथी आपणनुंज अवळुं थायछे ते हवे बंध पडाववां जोईए ॥ २७ ॥ भीष्म, द्रोण अने अर्जुनादिक कौरवोए जे न आपेळुं होय तेने इंद्र पण केमज लई शके ? सिंहनी वस्तुने तेना आप्या विना घंटो लई शकेज नहि” ॥ २८ ॥ शुक्रदेवजी

अहो महचित्रमिदं कालगत्या दुरत्यया ॥ आरुक्षत्युपानद्रै शिरो मुकुटमेवितम् ॥ २४ ॥ एते यौनेन संवद्धाः सहशय्यासनाशनाः ॥ वृष्णयस्तुल्यतां नीता अस्मदत्तनृपासनाः ॥ २५ ॥ चामरव्यजने शंखमातपत्रं च पांडुरम् ॥ किरिटमासनं शय्यां भुंजंत्यस्मदुपेक्षया ॥ २६ ॥ अलं यदूनां नरेद्वलांछनैर्दातुः प्रतीपैः फणिनामिवाभृतम् ॥ येऽस्मत्प्रसादोपचिता हि यादवा आज्ञापयंत्यद्य गतत्रपा वत ॥ २७ ॥ कथमिद्रोऽपि कुरुभिर्भीष्मद्रोणार्जुनादिभिः ॥ अदत्तमवरुंधीत सिंहग्रस्तमिवोरणः ॥ २८ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ जन्मबंधुश्रियोन्नद्धमदास्ते भरतर्षभ ॥ आश्राव्य रामं दुर्वाच्यमसभ्याः पुरमाविशन् ॥ २९ ॥ दृष्ट्वा कुरूणादौःशील्यं श्रुत्वाऽवाच्यानि चाच्युतः ॥ अवाचकोपसंरब्धो दुष्प्रेक्ष्यः प्रहसन्मुहुः ॥ ३० ॥ नूनं नानामदोन्नद्धाः शांतिं नेच्छंत्यसाधवः ॥ तेषां हि प्रशमो दंडः पशूनां लगुडो यथा ॥ ३१ ॥ अहो यदूनुसंरब्धान्कृष्णं च कुपितं शनैः ॥ सांत्वयित्वाहमेतेषां शममिच्छन्निहागतः ॥ ३२ ॥ त इमे मंदमतयः कलहाभिरताः खलाः ॥ तं मामवज्ञाय मुहुर्दुर्भाषान्मानिनोऽब्रुवन् ॥ ३३ ॥

केहेछे.— हे राजा ! जन्म, बंधु अने लक्ष्मीथी मदोन्मत्त थएला ए असभ्य लोको बलभद्रने एवां दुर्वचन संभळावी हस्तिनापुरमां गया ॥ २९ ॥ कौरवोनी दुष्ट स्वभाव जोईने अने तेओनां दुर्वचन सांभळीने कोपना वेगमां आवेला अने तेनेलीधे सामुं जोई शकाय नहि एवा बलभद्र वारंवार हसीने आप्रमाणे बोल्या ॥ ३० ॥ बलभद्र बोलेछे.— “अनेक प्रकारना मदोथी छकेला नीच पुरुषो शांतिने इच्छेज नहि. पशुओ जेम लाकडी-थीज शांत थाय तेम एवा लोको दंडर्थीज पांशरा थाय ॥ ३१ ॥ अहो ! बहुज वेगमां आवेला यादवोने अने कोप पामेला श्रीकृष्णने धीरे धीरे समजावी एओ अने आ लोकोनी वच्चे समाधान राखवानी इच्छाथी हुं अहिं आव्यो पण मंदबुद्धिवाळा, कजियामां प्रीति राखनारा, अभिमानी अने खलता भरेला आ लोको मांरुं अपमान करीने वारंवार न बोलवानां वचन बोली गया ! ! ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

भोज, वृष्णि अने अंधक कुलना स्वामी उग्रसेन के जेनी आज्ञामां इंद्रादिक लोकपालो पण वर्ते छे तेमने आ लोको तो राजाज गणता नथी !! ॥ ३४ ॥ श्रीकृष्ण के जेमणे देवताओनी सुधर्मा सभा दवावी छे अने देवताओना वृक्ष पारिजातने पण स्वर्गमांथी लावीने जे भोगवेछे ते तो आ लोकोना मनमां सिंहासनने योग्यज नथी !! ॥ ३५ ॥ सर्व जगतनी ईश्वरी साक्षात् लक्ष्मी पण जेना चरणने सेवेछे एवा लक्ष्मीना पति श्रीकृष्ण आ लोकोना मनमां राजचिह्ने धारण करवाने योग्यज नथी !! ॥ ३६ ॥ गंगाजीने पण तीर्थपणु आपनार जेमना चरणारविंदनी रजने सघळा लोकपालो पोताना उत्तम मुकुटो उपर धरेछे अने ब्रह्मा, सदाशिव, लक्ष्मी तथा हुं पण जेमना अंशना अंशरूप अने चरणरजने अनादिकालथी धारण करनारां छिये ते भगवानने राज्यासन क्यांथीज होय ? ॥ ३७ ॥ कौरवोए आपेला पृथ्वीना कटकाने यादवो भोगवेछे !! असो पगरखां छिये

नोग्रसेनः किल विभुर्भोजवृष्ण्यंधकेश्वरः ॥ शक्रदयो लोकपाला यस्यादेशानुवर्तिनः ॥ ३४ ॥ सुधर्माक्रम्यते येन पारिजातो-
मरांघ्रिपः ॥ आनीय भुज्यते सोमौ न किलाध्यासनाहणः ॥ ३५ ॥ यस्य पादयुगं साक्षाच्छ्रीरूपास्तेऽखिलेश्वरी ॥ स नार्हे-
ति किल श्रीशो नरदेवपरिच्छदान् ॥ ३६ ॥ यस्यांघ्रिपंकजजोऽखिललोकपालैर्मैल्युत्तमैर्धृतमुपासिततीर्थतीर्थम् ॥ ब्रह्मा भ-
वोऽहमपि यस्य कलाः कलायाः श्रीश्रोद्धेहम चिरमस्य नृपासनं क्व ॥ ३७ ॥ भुंजते कुरुभिर्दत्तं भूखंडं वृष्णयः किल ॥ उ-
पानहः किल वयं स्वयं तु कुरुवः शिरः ॥ ३८ ॥ अहो ऐश्वर्यमत्तानां मत्तानामिव मानिनाम् ॥ अमंबद्धा गिरो रूक्षाः कः
सहेतानुशासिता ॥ ३९ ॥ अद्य निष्कौरवीं पृथ्वीं करिष्यामीत्यमर्षितः ॥ गृहीत्वा हलमुत्तस्थौ दहन्निव जगत्रयम् ॥ ४० ॥
लांगलाग्रेण नगरमुद्धिदार्य गजाह्वयम् ॥ विचर्कषं स गंगायां प्रहरिष्यन्नमर्षितः ॥ ४१ ॥ जलयानमिवाधूणं गंगायां नगरं
पतत् ॥ आकृष्यमाणमालोक्य कौरवा जातसंभ्रमाः ॥ ४२ ॥ तमेव शरणं जग्मुः सकुटुंबा जिजीविषवः ॥ सलक्ष्मणं पुरस्कृ-
त्य सांबं प्रांजलयः प्रभुम् ॥ ४३ ॥

अने कौरवो तो पोते मस्तकरूप छे !!! ॥ ३८ ॥ अहो ! ऐश्वर्यथी मदिरा पीनारनी पेटे मत्त थएला अभिमानी लोकोनी असंबद्ध अने कठोर वा-
णीने, शिक्षा करवानुं सामर्थ्य धरावनार कयो पुरुष सहन करे ? आज हुं पृथ्वीने कौरवगरनी करी नाखीश. ” आप्रमाणे जाणे जगतने बाळवा
धारता होय तेम क्रोध पामेला बलभद्र हाथमां हल लइने उठ्या ॥ ३९ ॥ ४० ॥ क्रोध पामेला बलभद्रे हलना अग्रथी हस्तिनापुरने उखेडी
गंगाजीमां नाखी देवासारू खेंच्युं ॥ ४१ ॥ हस्तिनापुरने खेंचातुं, गंगाजीमां पडतुं अने ब्रह्मणनी पेटे हालतुं जोईने कौरवो संभ्रममां पड्या ॥ ४२ ॥
कुटुंबसहित जीववाने इच्छता कौरवो लक्ष्मणासहित सांबने आगल करी हाथ जोडीने तेज प्रभु बलभद्रने शरणे गया ॥ ४३ ॥

कौरवो केहेछे.—हे बलराम ! हे सर्वना आधाररूप ! तमारा प्रभावने अमे जाणता नथी. अमे के जेओ मूढ अने कुबुद्धि छिये ते-
ओना अपराधनी क्षमा करवी जोइए ॥ ४४ ॥ एक अने आश्रयरहित तमेज स्थिति, उत्पत्ति अने प्रलयना कारणरूप छो. हे ईश्वर ! आ सर्व
लोकोने क्रीडा करनार आपना रमकडारूप केहेछे ॥ ४५ ॥ हे अनंत ! हे हजार मस्तकवाळा ! तमेज आ भूमंडलने एक मस्तक उपर धरी रह्या
छो अने प्रलयकालमां पोताना स्वरूपमां जगतनो लय करी अद्वितीय अने अवशेष रेहेनारा तमेज शेषनाग पर पोडो छो ॥ ४६ ॥ हे महाराज !
आप के जे सत्वगुणने धरनार छो तेमनो कोप द्वेषथी के मत्सरथी नथी पण सर्वने शीखामण देवानेमाटे छे अने तेनु तात्पर्य जगतना रक्षण उपर
छे ॥ ४७ ॥ हे सर्व पदार्थोना आत्मा ! हे सर्व शक्तिओने धरनार ! हे अविनाशी ! हे सर्व कर्मोना स्वामी ! अमे तमने शरण आवेला छिये अने

राम रामाखिलाधार प्रभावं न विदाम ते ॥ मूढानां नः कुबुद्धीनां क्षंतुमर्हस्यतिक्रमम् ॥ ४४ ॥ स्थित्युत्पत्त्यप्ययानां त्वमेको
हेतुर्निराश्रयः ॥ लोकान् क्रीडनकानीश क्रीडतस्ते वदन्ति हि ॥ ४५ ॥ त्वमेव मूर्तीदमनंतलीलया भूमंडलं विमर्षि सहस्रभू-
र्धन ॥ अंते च यः स्वात्मनि रुद्धविश्वः शेषेऽद्वितीयः परिशिष्यमाणः ॥ ४६ ॥ कोपस्तेऽखिलशिक्षार्थं न द्वेषान्न च मत्सरात् ॥
विभ्रतो भगवन्सत्त्वं स्थितिपालनतत्परः ॥ ४७ ॥ नमस्ते सर्वभूतात्मन् सर्वशक्तिधराव्यय ॥ विश्वकर्मन्त्रमस्तेस्तु त्वां वयं शरणं
गताः ॥ ४८ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एवं प्रपन्नैः संविधैर्वैपमानायनैर्बलः ॥ प्रसादितः सुप्रसन्नो मामैष्टेयभयं ददौ ॥
॥ ४९ ॥ दुर्योधनः पारिवर्हं कुंजरान् षष्टिहायनान् ॥ ददौ च द्वादशशतान्ययुतानि तुरंगमान् ॥ ५० ॥ स्थानां षट्सहस्रा-
णि रौक्ममाणां सूर्यवर्चसाम् ॥ दासीनां निष्ककंडीनां सहस्रं दुहितृवत्सलः ॥ ५१ ॥ प्रतिगृह्य तु तत्सर्वं भगवान्सात्वतर्षभः ॥
ससुतः सखुषः प्रायात्सुहृद्भिरभिर्नंदितः ॥ ५२ ॥ ततः प्रविष्टः स्वपुरं हलायुधः समेत्य बंधूननुरक्तचेतसः ॥ शशंस सर्वं य-
दुपुंगवानां मध्ये सभायां कुरुषु स्वचेष्टितम् ॥ ५३ ॥

प्रणाम करिये छिये ॥ ४८ ॥ शुकदेवजी केहेछे.— आप्रमाणे शरणागत, उद्देग पामेला अने जेओनुं नगर धुजतुं हतुं एवा कौरवोए प्रसन्न करत
बलभद्रे प्रसन्न थइने ‘बीशो मा’ एम अमयदान दीधुं ॥ ४९ ॥ दुर्योधने प्रेमनेलीधे साठ साठ वर्षना बारसो हाथी आप्या, अयुत [दश हजार]
घोडा आप्या, सोनाना सूर्यसरखा तेजस्वी छ हजार रथो आप्या अने जेओना कंठमां पदक पेहराव्यां हतां एवी एक हजार दासीओ पोतानी दीकरीने
आपी ॥ ५० ॥ ५१ ॥ यादवोमां उत्तम अने संबंधीओए मान आपेला बलभद्र ए सघळुं लई दीकरा अने वहुनी साथे त्यांथी चाल्या ॥ ५२ ॥ पछी बलभद्रे
द्वारकामां आवी खेह भरेला संबंधीओने मळी मुख्य यादवोनी सभामां कौरवोनी साथे सघळी पोतानी वर्त्तणूकनी वात कही देखाडी ॥ ५३ ॥

બલભદ્રના પરાક્રમને સૂચવતું એ હસ્તિનાપુર હજીસુધી પણ દક્ષિણ દિશાની કોર ડુંચું અને ગંગાજીની કોર ઢલતું દેખાય છે ॥ ૫૪ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो अडसठमो अध्याय संपूर्ण ॥ ६८ ॥ शुक्देवजी केहेछे' — नरकासुरने मान्यो सांभळी तथा एक श्रीकृष्णे घणी स्त्रियोनो विवाह कन्यो सांभळी नारदजीने ते जोवानी इच्छा थई ॥ १ ॥ “आश्चर्य्यं छे के एक शरीरथां एक समयमांज नोखनोखां घोरोमां एक श्रीकृष्ण सोळ हजार स्त्रियोने परण्या ” ॥ २ ॥ आ जोवानी उत्कंठाथी नारदजी द्वारकामां आव्या. द्वारकामां फूलवाळा बगीचा अने वाडीओमां पक्षीओ अने भ्रमराओनां टोळां नाद करी रखां हतां ॥ ३ ॥ उघडी रहेलां इंदीवर, अंभोज, कहार, कुमुद अने उत्पलोथी घेराई रहेलां तळा-

अद्यापि च पुरं होतसूचयद्रामविक्रमम् ॥ समुन्नतं दक्षिणतो गंगायामनुदृश्यते ॥ ५४ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उ० हास्तिनपुरकर्षणसंकर्षणविजयो नामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ नरकं निहतं श्रुत्वा तथोद्गाहं च योषिताम् ॥ कृष्णेनैकेन बह्विनां तद्दिदृक्षुः स्म नारदः ॥ १ ॥ चित्रं वनैतदेकेन वपुषा द्युगपत्पृथक् ॥ गृहेषु द्व्यष्टसाहस्रं स्त्रिय एक उदावहत् ॥ २ ॥ इत्युत्सुको द्वारवतीं देवर्षिद्रष्टुमागमत् ॥ पुष्पितोपवनारामद्विजालिङ्गलनार्दिताम् ॥ ३ ॥ उत्कुल्लेदीवरांभोजक- द्वारकुमुदोत्पलैः ॥ दुरितेषु सरस्सूत्रैः क्लृप्तां हंससारसैः ॥ ४ ॥ प्रासादलक्षैर्नवभिजृष्टां स्फाटिकराजतैः ॥ महामरकतप्रख्यैः स्वर्णरत्नपरिच्छदैः ॥ ५ ॥ विभक्तगृथापथचत्वारणैः शालासभाभी रुचिरां सुरालयैः ॥ संसिक्तमागागणवीथिदेहलीं पतयता- काञ्चजवारितातपाम् ॥ ६ ॥ तस्यामंतःपुरं श्रीमदर्वितं सर्वधिष्ण्यपैः ॥ हरेः स्वकौशलं यत्र त्वम्रा कात्स्न्येन दर्शितम् ॥ ७ ॥ तत्र षोडशभिः सद्मसहस्रैः समलंकृतम् ॥ विवैशैकतमं शैरैः पत्नीनां भवनं महत् ॥ ८ ॥ ॥

વોમાં હંસ અને સારસો ડુંચા સ્વર કરી રહ્યાં હતાં ॥ ૪ ॥ સ્ફટિકના, રૂપાના, મોટા મરકત મણિથી શોભી રહેલા અને સુવર્ણ તથા રત્નના સામા- નવાळा નવ લાખ મોહોલ દીપી રહ્યા હતા ॥ ૫ ॥ વિભાગ પાંડેલા રાજમાર્ગ, ચોવટા, બજાર, શાळा, સમા અને દેવમંદિરો શોભી રહ્યાં હતાં. માર્ગ, આંગણાં, ગલીઓ અને ડેલીઓમાં પાણી છાલ્યાં હતાં. ઉડતી ધ્વજા અને પતાકાઓથી તડકાનું નિવારણ થતું હતું ॥ ૬ ॥ એ દ્વારકામાં સુશો- ભિત, સર્વ લોકપાલોએ પૂજેલ, સોલ હજાર ઘરોથી દીપી રહેલ અને જેમાં વિશ્વકર્માએ પોતાનું સઘળું ઢાહણ દેવાડ્યું હતું એવા ભગવાનના અં- તઃપુરમાં જઈને તેમાં ભગવાનની સ્ત્રીના એક મોટા ઘરમાં નારદજી ગયા ॥ ૭ ॥ ૮ ॥ ॥

? આ ઓગણોતેરમા અધ્યાયમાં પ્રત્યેક ઘરમાં ભગવાનનું ગૃહસ્થપણું જોઈ વિસ્મય પામેલા નારદજી વક્ષણ કરતા કરતા દ્વારકામાંથી ગયા, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

ए घरमां वैदूर्य मणिनां उत्तम पाटियावाळा विद्रुम मणिना थांभला लागी रह्या हता. इंद्रनील मणिनी भीतो, अखंडित कांतिवाळी इंद्रनील मणिनी पृथ्वी, विश्वकर्माए करेला मोतीनी मालानां लटकणियांवाळा उलेच, उत्तम मणिथी जडेलां दांतनां आसन अने पलंग, सारां वस्त्रवाळी अने गळामां पदक पेहेरनारी दासीओ, अने झुलडी, पाघडीओ, सारां वस्त्र तथा मणिनां कुंडलवाळा पुरुषोथी ए घर शोभी रहुं हतुं ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥
रत्नना अनेक दीवाओनी कांतिथी अंधकार देखातोज न हतो. ए घरमां जाळियामांथी नीकळता अगरुना धूपने जोई तेने मेघ जाणी ऊंचो नाद करता मयूरो विचित्र छाजलीओपर नाचता हता ॥ १२ ॥ ए घरमां सर्व कालमां पोतानां सरखांज गुण रूप अने अवस्थावाळी तथा सारा वेषवाळी हजारो दासीओसहित रुक्मिणीजी सोनानी डांडीवाळो चमर लइने जेने पवन ढोळतां हतां एवा श्रीकृष्ण भगवानने नारदजीए दीना ॥१३॥

विष्टं विद्रुमस्तं भैवदूर्यफलकोत्तमैः ॥ इंद्रनीलमयैः कुड्यैर्जगत्या चाहतत्विषा ॥ ९ ॥ वितानैर्निर्मितैस्त्वष्ट्रा मुक्तादामविलंबिभिः ॥ दांतैरासनपर्यंकैर्मयुत्तमपरिष्कृतैः ॥ १० ॥ दासीभिर्निष्कंकठीभिः सुवासोभिरलंकृतम् ॥ पुंभिः सकंचुकोष्णीषसुवस्त्रमणिकुंडलैः ॥ ११ ॥ रत्नप्रदीपनिकरद्युतिभिर्निरस्तध्वातं विचित्रवलभीषु शिखंडिनोज ॥ नृत्यति यत्र विहिता गुरुधूपमक्षैर्निर्यातमीक्ष्य घनबुद्ध्य उन्नतं ॥ १२ ॥ तस्मिन् समानगुणरूपवयःसुवेषदासीसहस्रयुतयाऽनुसवं दृष्ट्वा ॥ विप्रो ददर्श चमरव्यजनेन रुक्मदंडेन सात्वतपतिं परिबीजयंत्या ॥ १३ ॥ तं सन्निरीक्ष्य भगवान्सहस्रोत्थितः श्रीपर्यंकतः सकलधर्मभृतां वरिष्ठः ॥ आनम्य पादयुगलं शिरसा किरीटजुष्टेन सांजलिरवीविशदासने स्वे ॥ १४ ॥ तस्यावनिज्य चरणौ तदपः स्वप्नभ्रौ विभ्रज्जगदुरुतरोपि सतां पतिर्हि ॥ ब्रह्मण्यदेव इति यदुणनाम युक्तं तस्यैव यच्चरणशौचमशेषतीर्थम् ॥ १५ ॥ संपूज्य देवकृषिवर्यमृषिः पुराणो नारायणो नरसखो विधिनोदितेन ॥ वाण्याभिभाष्य मितयामृतमिष्टया तं प्राह प्रभो भगवते करवामहे किम् ॥ १६ ॥

नारदजीने जोई सघळा धर्मधारीओमां उत्तम श्रीकृष्ण भगवाने तुरत रुक्मिणीना पलंगपरथी उठी, किरीटवाळा मस्तकथी तेमना चरणमां प्रणाम करी हाथ जोडीने पोताना आसनपर बंसाळ्या ॥ १४ ॥ सत्पुरुषोना पति अने जेमनां चरण धोवानुं जल [गंगाजी] सर्वना तीर्थरूप छे एवा भगवाने पोते जगतमां सर्वोत्तम छतां पण नारदजीना चरण धोइने तेनुं जल पोताना माथापर चडाव्युं. पोतानुं गुण उपरथी थयेलुं ‘ब्रह्मण्यदेव’ एवुं नाम छे तेथी ते नामनी योग्यता प्रमाणे भगवाने ए काम योग्यज कच्युं ॥ १५ ॥ नरना सखा अने जुना कृषि नारायण भगवाने नारदजीनुं पूजन करी तथा थोडा अक्षरवाळी अने अमृतनी पेटे मीठी वाणीथी बोलावीने कहुं के—“हे महाराज! कयुं काम करी आपवानी आज्ञा छे” ॥१६॥

नारदजी केहेछे.—हे विभु ! हे सर्व लोकना नाथ ! हे वेद जेनुं गायन करेछे एवा ! आप सघळा सज्जनो उपर खेह राखो छो अने खल पुरुषोने शिक्षा करो छो ए कांई आश्रय नथी; केम के जगतनुं धारण, पालन अने कल्याण करवानेमांटे ज आ आपनो इच्छावतार छे, ए अमे सारी रीते जाणिये छिये ॥ १७ ॥ आपना चरण के जे लोकोने मोक्षरूप, अगाध ज्ञानवाळा ब्रह्मादिकोए पण हृदयमां ध्यान करवा योग्य अने संसार-रूपी कुवामां पडैलाओने बहार नीकलवाना आश्रयरूप छे तेओनां मने दर्शन थयां तो हवे मने आपनुं स्मरण रहे एवो अनुग्रह करो के जेथी ते चरणनुं ज ध्यान करतां फन्था करूं ॥ १८ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—हे राजा ! पछी ते नारदजी भगवाननी योगमायाने जाणवासारू भगवाननी बीजी स्त्रीना घरमां गया ॥ १९ ॥ त्यां पण प्यारी अने उद्ववजीनी साथे पाशानी क्रीडा करता भगवानने दीठा. भगवाने परम भक्तिथी उभा थई

॥ नारद उवाच ॥ ॥ नैवाद्भुतं तव विभोऽखिललोकनाथ मैत्री जनेषु सकलेषु दमः खलानाम् ॥ निःश्रेयसाय हि जग-
त्स्थितिरक्षणाभ्यां स्वैरावतार उरुगाय विदाम सुष्ठु ॥ १७ ॥ दृष्ट तवांग्रियुगलं जनतापवर्गं ब्रह्मादिभिर्हि विचिंत्यमगाध-
बोधैः ॥ संसारकूपपतितोत्तरणावलंबं ध्यायंश्चराम्यनुगृहाण यथा स्मृतिः स्यात् ॥ १८ ॥ ततोऽन्यदाविशेद्रेहं कृष्णपत्न्याः स ना-
रदः ॥ योगेश्वरस्यांग योगमायाविविक्तया ॥ १९ ॥ दीव्यंतमैस्तत्रापि प्रियया चोद्धवेन च ॥ पूजितः परया भक्त्या प्रभु-
त्थानासनादिभिः ॥ २० ॥ पृष्टश्चाविदुषेवासौ कदायातो भवानिति ॥ क्रियते किं नु पूर्णानामूर्णैरस्मदादिभिः ॥ २१ ॥ अ-
थापि ब्रूहि नो ब्रह्मन् जन्मैतच्छोभनं कुरु ॥ स तु विस्मित उत्थाय तूष्णीमन्यदगाद्ब्रूहम् ॥ २२ ॥ तत्राप्यचष्ट गोविंदं लालयंतं
सुतान् शिशून् ॥ ततोऽन्यस्मिन् गृहेऽपश्यन्मज्जनाय कृतोद्यमम् ॥ २३ ॥ जुहंतं च वितानाग्नीन्यजंतं पंचभिर्मखैः ॥ भोजयंतं
द्विजान् कापि भुंजानमवशेषितम् ॥ २४ ॥

तथा आसनादिक आपीने नारदजीनी पूजा करी अने जाणे अजाण्या होय तेम पृष्ठयुं के “आप क्यारे पञ्चाव्या छो ? मारा जेवा अपूर्ण लोकोथी आप जेवा पूर्ण लोकोनुं शुं काम थई शके ? तोपण हे महाराज ! जे काम होय ते कहो अने आ अमारा जन्मने पवित्र करो.” त्रिस्मय पामेला नारदजी त्यांथी चूपाचूप उठीने बीजा घरमां गया ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ त्यांपण पोताना बालक पुत्रोने रमाडता भगवान् जोवामां आव्या. पछी बीजा घरमां भगवान् नाहावानो उद्योग करता जोवामां आव्या ॥ २३ ॥ कोई घरमां अभिहोत्रनो होम करता अने वैश्वदेवआदि पंचमहायज्ञ करता जोवामां आव्या. कोई घरमां ब्राह्मणोने जमाडता अने अवशेष रहेलुं अन्न जमना जोवामां आव्या ॥ २४ ॥

कोई घरमां संध्यानी उपासना करता अने मौन धरिने गायत्रीनो जप करता जोवामां आव्या. कोई घरमां ढाल-तरवारथी पटो खेलता जोवामां आव्या ॥ २५ ॥ कोई घरमां हाथी, घोडा अने रथ उपर बेशीने फरता जोवामां आव्या. कोई घरमां पलंगपर पोढेला अने बंदिजनोए स्तुति कराता जोवामां आव्या ॥ २६ ॥ कोई घरमां उद्धवादिक मंत्रीओनी साथे विचार करता जोवामां आव्या. कोई घरमां उत्तम वेद्याओथी बीटाइ-ने जलक्रीडामां लागेला जोवामां आव्या ॥ २७ ॥ कोई घरमां उत्तम ब्राह्मणोने शणगारेली गायो देता जोवामां आव्या. कोई घरमां मंगलरूप इतिहास अने पुराणोने सांभळता जोवामां आव्या ॥ २८ ॥ कोई घरमां स्त्रीनी साथे हसवानी बातथी हसता जोवामां आव्या. कोई घरमां धर्मेने, कोई घरमां अर्थने अने कोई घरमां कामने सेवता जोवामां आव्या ॥ २९ ॥ कोई घरमां एकला बेशीने प्रकृतिथी पर आत्मानुं चिंतन करता जोवामां

कापि संध्यामुपासीनं जपंतं ब्रह्म वाग्यतम् ॥ एकत्र चासिचर्मभ्यां चरंतमसिवर्त्मसु ॥ २५ ॥ अश्वैर्गजै रथैः कापि विचरंतं गदाग्रजम् ॥ क्वचिच्छयानं पर्यके स्तूयमानं च वंदिभिः ॥ २६ ॥ मंत्रयंतं च कस्मिंश्चिन्मंत्रिभिश्चोद्धवादिभिः ॥ जलक्रीडारतं कापि वारमुख्यान्जलावृतम् ॥ २७ ॥ कुत्रचिद्धिजमुख्येभ्यो ददतं गाः स्वलंकृताः ॥ इतिहासपुराणानि शृण्वतं मंगलानि च ॥ २८ ॥ हसंतं हास्यकथया कदाचित्प्रियया गृहे ॥ कापि धर्मं सेवमानमर्थकामौ च कुत्रचित् ॥ २९ ॥ ध्यायंतमेकमासीनं पुरुषं प्रकृतेः परम् ॥ शुश्रूषंतं गुरुन् कापि कामैर्भोगैः सपर्यया ॥ ३० ॥ कुर्वतं विग्रहं कैश्चित्संधिं चान्यत्र केशवम् ॥ कुत्रापि सह रामेण चिंतयंतं सतां शिवम् ॥ ३१ ॥ पुत्राणां दुहितॄणां च काले विद्ध्युपयापनम् ॥ दारैर्वैरैस्तत्सदृशैः कल्पयंतं विभूतिभिः ॥ ३२ ॥ प्रस्थापनोपानयनैरपत्यानां महोत्सवान् ॥ वीक्ष्य योगेश्वरेशस्य येषां लोका विमिसिरे ॥ ३३ ॥ यजंतं सकलान्देवान् कापि क्रतुभिरुजितैः ॥ पूतयंतं क्वचिद्धर्मं कूपाराममठादिभिः ॥ ३४ ॥

आव्या. कोई घरमां काम, भोग अने पूजनना बीजा पदार्थोथी गुरुओनी सेवा करता जोवामां आव्या ॥ ३० ॥ कोई घरमां बीजाओनी साथे संधि करता अने कोई घरमां विग्रह करता जोवामां आव्या. कोई घरमां बलभद्रनी साथे सत्पुरुषोना कल्याणनो विचार करता जोवामां आव्या ॥ ३१ ॥ कोई घरमां मोटी धामधुमथी पुत्रोने योग्य स्त्रियोनी साथे अने दीकरीओने योग्य वरोनी साथे परणावता जोवामां आव्या ॥ ३२ ॥ कोई घरमां पोतानां संतानोने मोकलवाना अने पाछां तेडी आववाना महोत्सव के जेओने जोईने लोको विस्मय पावता हता तेओनी गोठवण करता जोवामां आव्या ॥ ३३ ॥ कोई घरमां भारे भारे यज्ञोथी सर्व देवताओनुं प्रजन करता जोवामां आव्या. कोई घरमां कुत्रा, वाडीओ अने मठ आदि रचावीने धर्मसंबंधी पूत करता जोवामां आव्या ॥ ३४ ॥

कोई घरमां सिंधुदेशना घोडा उपर चडीने मृगयामां पवित्र पशुओने मारता अने मोटा मोटा यादवोथी वीटाएला जोवामां आव्या ॥ ३५ ॥ कोई घरमां मंत्रीओ अने अंतःपुर आदिना ते ते मनोभाव जाणवासारू वेष बदलावीने फरता जोवामां आव्या ॥ ३६ ॥ पछी मनुष्यावतारनी लीला करता भगवाननी योगमायानो ए सघळो उदय जोईने जाणे हसता होय एवा नारदजीए भगवानने आप्रमाणे कहुं ॥ ३७ ॥ नारदजी केहेछे.— हे योगेश्वर ! मायावाळा पुरुषोथी पण जाणी शकाय नहि एवी तमारी योगमायाओ के जेओ तमारा चरणनी सेवाथी मनमां जणाय छे तेओनेज अमो जाणिये छिये पण तमारा परमार्थ स्वरूपने जाणता नथी ॥ ३८ ॥ हे देव ! मने आज्ञा आपो के त्रैलोक्यने पवित्र करनारी तमारी लीलानुं गायन करतां तमारा यशथी व्याप्त थएला लोकोमां फरूं ॥ ३९ ॥ भगवान् केहेछे.— हे पुत्र ! हे नारद ! धर्मनो केहेनार, करनार अने संमति

चरंतं मृगयां कापि हयमारुह्य सैधवम् ॥ घ्नंतं ततः पशून्मेध्यान्परीतं यदुपुंगवैः ॥ ३५ ॥ अव्यक्तलिंगं प्रकृतिष्वंतःपुरगृहा-
दिषु ॥ क्वचिच्चरंतं योगेशं तत्तद्भावबुभुत्सया ॥ ३६ ॥ अथोवाच हृषीकेशं नारदः गृहसन्निव ॥ योगमायोदयं वीक्ष्य मानुषीमी-
शुषो गतिम् ॥ ३७ ॥ विदाम योगमायास्ते दुर्दर्शा अपि मायिनाम् ॥ योगेश्वरात्मभिर्भक्ता भवत्पादनिषेवया ॥ ३८ ॥ अनु-
जानीहि मां देव लोकांस्ते यशसाप्नुतान् ॥ पर्यटामि तवोद्गायन् लीलां भुवनपावनीम् ॥ ३९ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥
ब्रह्मन्धर्मस्य वक्ताऽहं कर्ता तदनुमोदिता ॥ तच्छिक्षयँल्लोकमिममास्थितः पुत्र मा ग्विद ॥ ४० ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इ-
त्याचरंतं सद्धर्मान्पावनान् गृहमेधिनाम् ॥ तमेव सर्वमेहेषु संतमेकं ददर्श ह ॥ ४१ ॥ कृष्णस्यानंतवीर्यस्य योगमायामहोदयम् ॥
मुहुर्दृष्ट्वा ऋषिरश्रुद्विस्मितो जातकौतुकः ॥ ४२ ॥ इत्यर्थकामधर्मेषु कृष्णेन श्रद्धितात्मना ॥ सम्यक् सभाजितः प्रीतस्तेवानुस्म-
रन्त्यौ ॥ ४३ ॥ एवं मनुष्यपदवीमनुवर्तमानो नारायणोऽखिलभवाय गृहीतशक्तिः ॥ रमेज्ज षोडशसहस्रवरांगनानां सब्रीडमोह-
दनिरीक्षणहासजुष्टः ॥ ४४ ॥ ॥

आपनार हुं लोकोने धर्म शीखववासारू आ धर्म पाळुं हुं माटे तमे मुंझाशो मा ॥ ४० ॥ शुकदेवजी केहेछे.— आप्रमाणे गृहस्थाश्रमवाळा-
ओना पवित्र उत्तम धर्मोनुं पालन करता एकज भगवानने नारदजीए सघळां घरोमां रहेला दीठा ॥ ४१ ॥ अनंत शक्तिवाळा भगवाननी
योगमायानो मोटो उदय वारंवार जोईने जेने कौतुक उत्पन्न थयुं हुतुं एवा नारदजी विस्मय पाम्या ॥ ४२ ॥ अर्थ, काम अने धर्ममां एप्र-
माणे श्रद्धा राखनारा श्रीकृष्ण भगवाने सारी रीते सत्कार करतां प्रसन्न थएला नारदजी तेमनुंज स्मरण करतां करतां त्यांथी गया ॥ ४३ ॥
हे राजा ! एप्रमाणे मनुष्यलीलाने अनुसरता, सर्वना कल्याणनेमाटे अनेक अवतागे धरनार, अने मोळ हजार उत्तम स्त्रियोनां लाजसहित

स्नेहभरेलां जोवां तथा हसवांथी प्रीति पामेला नारायण भगवान् रमता हता ॥ ४४ ॥ हे राजा ! जगतनी उत्पत्ति, स्थिति अने प्रलयना कारणरूप भगवाने जे जे असाधारण कर्मो कऱ्यां छे तेओने जे माणस गाय, सांभळे अथवा वखाणे ते माणसने मोक्षना मार्गरूप भगवाननी भक्ति प्राप्त थाय ॥ ४५ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो ओगणोत्तरसो अध्यय संपूर्ण ॥ ६९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' - रात्रिओमां श्रीकृष्णे कंठमां आलिंगन करेली श्रीकृष्णनी स्त्रियो, प्रातःकाल थवा आवे त्यारे कुकडां बोलतां तेओना शब्द सांभळी श्रीकृष्ण उठी जशे एम जाणी विरहथी आतुरतानेलीथे ते कुकडांओने गाळो देती हती ॥ ३ ॥ पारिजातना वनना सुगंध वायुनेलीधे भ्रमराओ गायन कऱ्या करतां जेओने निद्रा जती हती एवां पक्षीओ बंदिजनोनी पेटे जाणे श्रीकृष्णने जगाडतां होय तेम शब्द करतां हतां ॥ २ ॥ पोताना पतिनी बाथमां रहेली

यानीह विश्वविलयोद्भववृत्तिहेतुः कर्माण्यनन्यविषयाणि हरिश्चकार ॥ यस्वंग गायति शृणोत्यनुमोदते वा भक्तिर्भवेद्भगवति ह्य-
पवर्गमार्गे ॥ ४५ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे कृष्णगार्हस्थ्यदर्शनं नामैकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥
॥ श्रीशुक उवाच ॥ अथोषस्युपवृत्तायां कुक्कुटाङ्कजतोऽपन्न ॥ गृहीतकंठ्यः पतिभिर्माधव्यो विरहातुराः ॥ १ ॥ व-
यांस्यरूखन्कृष्णं बोधयंतीव बंदिनः ॥ गायत्स्वल्लिप्पनिद्राणि मंदाखनवायुभिः ॥ २ ॥ मुहूर्तं तं तु वैदर्भी नामृष्यदतिशोभन-
म् ॥ परिरंभणविश्लेषात्प्रियवाहंतरं गता ॥ ३ ॥ ब्रह्मे मुहूर्ते उत्थाय वार्युपस्पृश्य माधवः ॥ दध्यौ प्रसन्नकरण आत्मानं तमसः
परम् ॥ ४ ॥ एकं स्वयंज्योतिरनन्यमव्ययं स्वसंस्थया नित्यनिरस्तकल्मषम् ॥ ब्रह्माख्यमस्योद्भवनाशहेतुभिः स्वशक्तिभिलक्षित-
भावनिर्वृतिम् ॥ ५ ॥ अथाहुतोऽभस्यमले यथाविधि क्रियाकलापं परिधाय वामसी ॥ चकार संध्योपगमादि सत्तमो हुतान-
लो ब्रह्म जजाप वाग्यतः ॥ ६ ॥

श्रीकृष्णनी सघळी स्त्रीओने पतिनुं आलिंगन छुटी जवाथी ते समय जरा पण सारो लाग्यो नहि ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण ब्राह्म मुहूर्तमां उठी जलनो स्पर्श करी इंद्रियोने स्वच्छ कऱ्या पछी मायाथी पर, एक, स्वयंप्रकाश, उपाधिग्रहित, अविनाशी, पोतानी स्थितिथी अविद्याने निरंतर दूर राखनार तथा आ जगतनी उत्पत्ति, स्थिति अने नाशना कारणरूप पोतानी शक्तिओथी जेनो स्वरूपानंद जणायछे एवा परब्रह्मरूप पोताना आत्मानुं ध्यान करता हता ॥ ४ ॥ ५ ॥ पछी निर्मल जलमां नाहि बे वस्त्र पेहेरीने विधिप्रमाणे संध्योपासन आदि क्रियाओ करता हता. पोते यजुर्वेदनी कण्व शाखावाळा होवाथी सूर्योदयथी पेहेलांज अग्निमां होम करीने मौन व्रतथी गायत्रीनो जप करता हता ॥ ६ ॥

१ आ सित्तेरमा अध्ययमां श्रीकृष्णना आदिकर्मनी तथा दूत अने नारदजीए केहेला कामना संवंधमां विचार कऱ्यानी कथा केहेवामां आवशे.

ए सर्वथी उत्तम अने धीर श्रीकृष्ण भगवान् उगता सूर्यतुं उपस्थान करी पोतानी कलारूप देव, ऋषि अने पितृओनुं तर्पण करी तथा ब्राह्मण अने वृद्ध लोकोनी पूजा करी प्रत्येक दिवसे अने प्रत्येक घरमां सुवर्णनां शींगडांवाळी, रूपानी खरीओवाळी, भली, मोतीनी मालावाळी, दुधाळ, पेल-वेतरी, वाछडांवाळी अने सारां वस्त्रवाळी, तेर हजार अने चोराशी गायो शणगारेला ब्राह्मणोने आपता होता. अने तेओनी साथे रेशमी वस्त्र, मृ-गचर्म अने तिलनां दान पण करता होता ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ पोतानी विभूतिरूप सर्व गाय, ब्राह्मण, देवता, वृद्ध, गुरु अने सर्व प्राणीओने प्रणाम करी मंगल पदार्थोनो स्पर्श करता होता ॥ १० ॥ मनुष्यलोकना आभूषणरूप पोताना शरीरने पोतानां वस्त्र, भूषण, दिव्य माला अने दिव्य चंद-नोथी शणगारता होता ॥ ११ ॥ धीमां मोहोडुं जोई तथा अरीमो जोई गाय, बळद, ब्राह्मण तथा देवताओनां दर्शन करी नगरना तथा अंतःपुरमां

उपस्थायार्कमुद्यंतं तर्पयित्वात्मनः कलाः ॥ देवानृषीन्पितृन् वृद्धान् विप्रानभ्यर्च्य चालवान् ॥ ७ ॥ धेनुनां रुमशृंगीणां सा-
ध्वीनां मौक्तिकस्रजाम् ॥ पयस्विनीनां गृष्टीनां सवत्सानां सुवाससाम् ॥ ८ ॥ ददौ रुय्यखुराग्राणां क्षौमाजिनतिलैः सह ॥
अलंकृतेभ्यो विप्रेभ्यो बद्धं बद्धं दिने दिने ॥ ९ ॥ गोविप्रदेवतावृद्धगुरुन् भूतानि मर्चयः ॥ नमस्कृत्यात्मसंभृतीर्मंगलानि
समस्पृशत् ॥ १० ॥ आत्मानं भूषयामास नरलोकविभूषणम् ॥ वासोभिर्भूषणैः स्वयैर्दिव्यस्वगनुलेपनैः ॥ ११ ॥ अवेक्ष्याज्यं
तथादर्शं गोवृषद्विजदेवताः ॥ कामांश्च सर्ववर्णानां पौरांतःपुरचारिणाम् ॥ प्रदाप्य प्रकृतीः कामैः प्रतोष्य प्रत्यनंदत ॥ १२ ॥
संविभज्याग्रतो विप्रान् सक्तांबुलानुलेपनैः ॥ सुहृदः प्रकृतीर्दारानुपायुंक्तं ततः स्वयम् ॥ १३ ॥ तावत्सूत उपानीय स्यंदनं
परमाद्भुतम् ॥ सुग्रीवाद्यैर्हयैर्युक्तं प्रणम्यावस्थितोऽग्रतः ॥ १४ ॥ यहीत्वा पाणिना पाणी सारथेस्तमथारुहत् ॥ सात्यक्युद्धव-
संयुक्तः पूर्वोद्दिमिव भास्करः ॥ १५ ॥ ईक्षितोऽजः पुरस्त्रीणां सम्रीडप्रेमवीक्षितैः ॥ कृच्छ्राद्रिमृष्टो निरगाज्जातहासो हरन्मनः ॥ १६ ॥

रेहेनारा सर्व वर्णोने जोइता पदार्थो देवरावी अने मंत्रीओने ते ते पदार्थोथी राजी करी मान आपता होता ॥ १२ ॥ प्रथम ब्राह्मणोने अने पल्ली मि-
त्र, कार्यभारीओ तथा स्त्रियोने माला, तांबूल अने चंदनना भाग आपीने पल्ली ते वस्तुओने पोते उपयोगमां लेता होता ॥ १३ ॥ एटलीवारमां दा-
रुकसारथी, सुग्रीवआदि घोडाओथी जोडेला परम अद्भुत रथने लावी प्रणाम करी आगळ उभतो हतो ॥ १४ ॥ पोताना हाथथी सारथिना हाथ झाली
सात्यकि तथा उद्धवजी सहित भगवान्, सूर्य जेम उदयाचल उपर चडे तेम रथ उपर चडता होता ॥ १५ ॥ अंतःपुरमांथी पधारवाना समयमां
अंतःपुरनी स्त्रियो लाजसहित प्रेमभरेली रीते जोई रेहेती होती अने तेमनां दर्शनने मांडमांड छोडी शकती होती. सर्वना मननुं हरण करता अने

हसता भगवान् अंतःपुरमांथी भिन्नभिन्नरूपे बहार नीकळी पाछा एकरूप थई सघळा यादवोथी वींटाइने सुधर्मा नामनी सभासां पधारता हता के जे सभासां पेटेलाओने भूख-तरश आदि छ ऊर्मिओ बाध करती न हती ॥ १६ ॥ १७ ॥ ते सभासां उत्तम आसनपर बिराजेला, पोतानी कांतिथी दिशाओमां प्रकाश करता अने मनुष्योमां सिंहसरखा उत्तम यादवोथी वींटाएला श्रीकृष्ण भगवान् आकाशमां ताराओना समूहोथी जेम चंद्रमा शोभे तेम शोभता हता ॥ १८ ॥ हे राजा ! ए सभासां उपमंत्रिओ अनेक प्रकारना हास्यरसोथी भगवानने प्रसन्न करता हता अने नटलोकोना आचार्यो तथा नाचनारी स्त्रियो पण पोत-पोताना समुदायथी आवी नृत्यादिकथी भगवाननुं सेवन करतां हतां ॥ १९ ॥ सूत, मागध अने बंदिजनो मृदंग, वीणा, मुरज, वेणु, ताल अने शंखना शब्दोथी नाचता हता, गाता हता अने स्तुति करता हता ॥ २० ॥ ए सभासां बेटेला केटलाएक वादमां चतुर ब्राह्मणो वेदमंत्रोनुं व्याख्यान करता हता अने पवित्र कीर्त्तिवाळा प्राचीन राजाओनी कथा केहेता हता ॥ २१ ॥ आ प्रमाणे प्रत्येक

सुधर्माख्यां सभां सर्वैर्दृग्णिभिः परिवारितः ॥ प्राविशद्यन्निविष्टानां न संलग्न षड्भयः ॥ १७ ॥ तत्रोपविष्टः परमासने विभुर्बभौ स्वभासा ककुभोवभासयन् ॥ वृतो नृसिंहैर्यदुभिर्यदूत्तमो यथोडुराजो दिवितारकागणैः ॥ १८ ॥ तत्रोपमंत्रिणो राजानानाहास्य-रसैर्विभुम् ॥ उपतस्थुर्नटचार्यो नर्तक्यस्तांडवैः पृथक् ॥ १९ ॥ मृदंगवीणामुरजवेणुतालदरस्वनैः ॥ ननुर्जगुस्तुष्टुबुधश्च सूत-मागधवंदिनः ॥ २० ॥ तत्राहुर्ब्राह्मणाः केचिदासीना ब्रह्मवादिनः ॥ पूर्वेषां पुण्ययशसां राज्ञां चाकथयन् कथाः ॥ २१ ॥ तत्रैकः पुरुषो राजन्नागतोऽपूर्वदर्शनः ॥ विज्ञापितो भगवते प्रतीहारैः प्रवेशितः ॥ २२ ॥ स नमस्कृत्य कृष्णाय परेशाय कृतांजलिः ॥ राज्ञामावेदयदुःखं जरासंधनिरोधजम् ॥ २३ ॥ ये च दिग्विजये तस्य संनतिं न ययुर्नृपाः ॥ प्रसह्य रुद्रास्तेनासन्नयुते द्वे गिरिव्रजे ॥ २४ ॥ कृष्ण कृष्णाप्रमेयात्मन् प्रपन्नभयभंजन ॥ वयं त्वां शरणं यामो भवभीताः पृथग्निधयः ॥ २५ ॥

दिवसे भगवान् करता हता. त्यां एक दिवसे कोई समये नहि देखेलो एक पुरुष त्यां आव्यो. भगवानने खबर आपीने द्वारपाललोकोए तेने अं-दर जवा दीधो ॥ २२ ॥ ए दूते परमेश्वर श्रीकृष्णने प्रणाम करी हाथ जोडीने तेमनी पासे राजाओने जरासंधे रोकी मूकवाथी [केद करवाथी] थएला दुखनुं निवेदन कयुं ॥ २३ ॥ जे राजाओ जरासंधना दिग्विजय करवाना समयमां जरासंधने नम्या न हता ते वीश हजार राजाओने जरासंधे बलात्कारथी गिरिव्रज नामना किल्लामां केद कन्या हता तेओना उपर केहेला दूते तेओनी वती श्रीकृष्णनी पासे आप्रमाणे कहुं ॥ २४ ॥ राजाओ केहेछे.— हे कृष्ण ! हे कृष्ण ! हे प्रमाणमां न आवे एवा स्वरूपवाळा ! हे शरणागतोना भयने भांगनार ! अमे के जेओ भेददृष्टिवाळा छिये तेओ संसारथी भय पामीने तमने शरणागत थया छिये ॥ २५ ॥

નિષિદ્ધ અને સકામ કર્મમાં બહુજ લાગેલો લોક હજી આપેં કહેલા અને પોતાના પવિત્ર ધર્મરૂપ આપના પૂજનમાં પ્રમાદ ધરાવતો હોય તેટલા- માંજ જે બલવાન્ કાલ અહીં તે લોકની જીવવાની આશાને તુરત કાપી નાંચે છે તે કાલરૂપ આપને પ્રણામ કરિયે છિયે ॥ ૨૬ ॥ હે ईશ્વર ! જગતના સ્વામી આપ સજ્જનોના રક્ષણનેમાટે અને સ્વલલોકોને શિક્ષા કરવામાટે અંશની સાથે અવતાન્યા છો તો તે છતાં પણ ત્રીજા કોઈ લોકો [જરાસંધાદિક] આપની આજ્ઞાનું પણ ઝૂંઘન કરે છે અને આપના રક્ષણ તહે રહેલા લોકો પોતાના કર્મથી થાણાં ડુઃખ પામેછે, એ શાથી થાય છે ? તે અમે જાણતા નથી ! ! ॥ ૨૭ ॥ હે ईશ્વર ! રાજ્યસંબંધી સુખ વિષયથી પ્રાપ્ત કરવાનું હોવાનેલીધે પરતંત્ર છે અને તેથી સ્વપ્નમાં થાણા સુખ જેવું છે અને આ શરીર પણ નિરંતર ભયભરેલું અને મુહૂર્તાજેવું છે તોપણ આ શરીરથી અમે કેવલ સ્ત્રીપુત્રાદિકની ચિંતાનેજ ઉપાડીએ છિયે

લોકો વિકર્મનિરતઃ કુશલે પ્રમત્તઃ કર્મણ્યં ત્વદુદિતે ભવદર્ચને સ્વે ॥ યસ્તાવદસ્ય વલવાનિહ જીવિતાશાં મદ્યશ્ચિન્નત્યનિમિ-
ષાય નમોઽસ્તુ તસ્મૈ ॥ ૨૬ ॥ લોકે ભવાન્ જગદિનઃ કલયાણતીર્ણઃ મદ્રક્ષણાય સ્વલનિગ્રહણાય ચાન્યઃ ॥ કશ્ચિત્વદીયમતિ-
યાતિ નિદેશમીશ કિંવા જનઃ સ્વકૃતમૃચ્છતિ તન્ન વિદ્મઃ ॥ ૨૭ ॥ સ્વપ્રાપ્યિતં નૃપસુખં પરંતંત્રમીશ શશ્વદ્રયેન મૃતકેન ધુરં
વહામઃ ॥ હિત્વા તદાત્મનિ સુખં ત્વદનીહલભ્યં ક્લિશ્યામહેઽતિકૃપણાસ્ત્રાવ માયયેહ ॥ ૨૮ ॥ તન્નો ભવાન્પ્રણતશોકહરાંધ્રિયુગ્મો
વદ્ધાન્વિયુંક્વ મગધાહ્યકર્મપાશાત્ ॥ યો ધ્રુવોઽયુતમંતંગજવીર્યમેકો વિદ્રુદ્ગ્રોધ ભવને મૃગરાડિવાવીઃ ॥ ૨૯ ॥ યો વૈ ત્વયા દ્વિ-
નવકૃત્વ ઉદાત્તચક્ર ભ્રમો મૃધે સ્વલુ ભવંતમનંતવીર્યમ્ ॥ જિત્વા નૃલોકનિગ્નં સઘ્નદૃઢર્પો શુષ્પત્ત્રજા રુજતિ નોઽજિત તદ્વિધેહિ ॥ ૩૦ ॥

અને નિષ્કામ લોકોએ આપની પાસેથી મેઢવવાનું સ્વતઃસિદ્ધ સુખ છોડી દેતાં આપની માયાથી અત્યંત કંગાલ બનીને અહિં ક્લેશ ભોગવ્યા કરિયે
છિયે ॥ ૨૮ ॥ એટલામાટે પ્રણામ કરનારાઓના શોકને હરનારાં ચરણારવિંદવાલા આપ અમો બંધાણા લોકોને જરાસંધ નામના કર્મચંધનમાંથી
છોડાવો. એકલો છતાં દશ હજાર હાથીનું બલ ધરાવનાર એ જરાસંધે, મિંહ જેમ ઘેંટાઓને રોકી મૂકે તેમ પોતાના ઘરમાં અમો રાજાઓને રોકી
મેલ્યા છે ॥ ૨૯ ॥ હે ચક્રધારી ! હે અજિત ! આપની સાથે અદાર વાર થાણા મંત્રામમાં આપે એ જરાસંધને સત્તર વાર તો હરાવ્યો હતો પણ અદારમી
વારના સંગ્રામમાં આપ અનંત પરાક્રમવાલા છતાં મનુષ્યદેહની લીલા કરવા લાગતાં એક વાર આપને જીતી લઇને તે જરાસંધ મારે ગર્વ ધરાવે છે
અને અમે કે જેઓ આપની પ્રજા છિયે તેઓને પીડે છે, માટે આ વિષયમાં જે યોગ્ય લાગે તે કરો ॥ ૩૦ ॥

इत केहेछे.—जरासंधे गेकेला, आपना दर्शनने इच्छता अने आपना चरणना मूलने शरण थाएला राजाओए आप्रमाणे आपने विज्ञप्ति करीछे माटे ए दीनलोकोनुं कल्याण करो ॥ ३१ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— राजाओनो दूत एप्रमाणे बोलतो हतो, त्यां मोटी कांतिवाळा अने पांगळी जटाने धरनार नारदजी सूर्यनी पेठे प्रकट थया ॥ ३२ ॥ नारदजीने जोई सर्व लोकोना ईश्वरना ईश्वर श्रीकृष्ण भगवान्, सभासदो अने अनुचरोस-हित आनंदथी उभा थइने तेमने मस्तकबडे पगे लाग्या ॥ ३३ ॥ आसननो स्वीकार करी बेटेला नारदजीनो विधिपूर्वक सत्कार करी श्रद्धाथी राजी करता भगवाने मधुर वचनथी तेमने आप्रमाणे कह्युं ॥ ३४ ॥ भगवान् केहेछे.—हमणां त्रणे लोक सारी रीते निर्भय छे ? आप सघळा लो-कोमां फरो छो तेथी अमोन लोकनुं वृत्तांत जाणवानो मोटो लाभ थायछे ॥ ३५ ॥ ईश्वरे करेला लोकोमां आपथी अजाण्युं कांई नथी माटे हमणां

॥ इत उवाच ॥ ॥ इति मागधसंरुद्धा भवदर्शनकांक्षिणः ॥ प्रपन्नाः पादमूलं ते दीनानां शं विधीयताम् ॥ ३१ ॥ ॥ श्री-
शुक उवाच ॥ ॥ राजदूते ब्रुवत्येवं देवर्षिः परमद्युतिः ॥ विभ्रत्पिंगजटाभारं प्रादुरासीद्यथा रविः ॥ ३२ ॥ तं दृष्ट्वा भगवान्
कृष्णः सर्वलोकेश्वरेश्वरः ॥ वंदं उत्थितः शीर्ष्णां ससभ्यः सानुगो मुदा ॥ ३३ ॥ सभाजयित्वा विधिवत्कृतासनपरिग्रहम् ॥
बभौषे सूनुतैर्वाक्यैः श्रद्धया तर्पयन्मुनिम् ॥ ३४ ॥ अपिस्विदद्यलोकानां त्रयाणामकुतोभयम् ॥ ननु भूयान् भगवतो लोका-
न्यर्यटतो गुणः ॥ ३५ ॥ न हि तेऽविदितं किंचिल्लोकेश्वीश्वरकर्तृषु ॥ अथ पृच्छामहे शुभान्पांडवानां चिकीर्षितम् ॥ ३६ ॥
॥ श्रीनारद उवाच ॥ ॥ दृष्ट्वा मया ते बहुशो दुरत्यया माया विभो विश्वसृजश्च मायिनः ॥ भूतेषु भूमंश्चरतः स्वशक्तिभिर्वन्दे-
रिवच्छन्नरुचो न मेऽद्भुतम् ॥ ३७ ॥ तवेहितं कोऽर्हति साधु वेदितुं स्वमाययेदं सृजतो नियच्छतः ॥ यदिद्यमानात्मतयाऽवसीयते
तस्मै नमस्ते स्वविलक्षणात्मने ॥ ३८ ॥

पांडवो शुं करवा धारेछे ? ए आपने पूछु छुं ॥ ३६ ॥ नारदजी केहेछे.— हे प्रभु ! हे व्यापक ! आप के जे ब्रह्माने पण मोह उपजावनार अने पोतानी शक्तिओथी प्राणीओमां अंतर्यामी रूपे रेहेतां छतां पण काष्ठमां रहेला अग्निनी पेठे गुप्त प्रकाशवाळा छो तेमनी माया में घणीवार जोयेली छे माटे आ आपे करेलुं प्रश्नादिक मने अद्भुत लागनुं नथी ॥ ३७ ॥ आ जगत के जे मिथ्या छतां आपनी मायानेलीधे विद्यमान लागेछे तेने स्रजनारा अने प्रलय करनारा आपनुं धारेलुं कयो पुरुष सारी रीते जाणी शक ? कोई पण न जाणी शके. माटे आप के जे स्वरूपथी अ-चिंत्यज छो तेमने प्रणाम करू छुं ॥ ३८ ॥

આપ કે જેમણે જન્મ-મરણ પામ્યા કરતા અને અનર્થ આપનારા શરીરથી છૂટકારો થવાનો ઉપાય નહિ જાણતા જીવનેમાટે તેના અજ્ઞાનરૂપી અંધારાને મટાડનાર પોતાના યશરૂપી દીવો લીલાથી અવતારો ધરીને પ્રકટ કચોછે તે આપને હું શરણે આવ્યોહું ॥ ૩૯ ॥ હે મહારાજ ! આમ છે તોપણ મનુષ્યલોકનું અનુકરણ કરનારા આપને, આપના ભક્ત અને ફરિના દીકરા યુધિષ્ઠિર રાજાએ જે કરવા ધારેલું છે તે કહી સંભળાવું હું ॥ ૪૦ ॥ હે દેવ ! યુધિષ્ઠિર રાજા ચક્રવર્તીપણું મેળવવાની ઇચ્છાથી રાજસૂય નામનો મોટો યજ્ઞ કરીને આપનું પૂજન કરવા ધારેછે તો એ કામમાં આપે સંમતિ આપવી એટલુંજ નહિ પણ ત્યાં અવશ્ય આવવું; કેમ કે એ મોટા યજ્ઞમાં દેવતાઆદિ અને મોટી કીર્તિવાળા રાજાઓ પણ આપનાં દર્શન કરવાની ઉત્કંઠાથી ભેળા થશે ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ હે પ્રમુ ! આપ કે જે પરબ્રહ્મ છો તેમના શ્રવણથી, કીર્તનથી અને ધ્યાનથી ચાંડાલો પણ પવિત્ર, થાયછે ત્યારે આપનાં દર્શન અને સ્પર્શ કરનારા લોકો પવિત્ર થાય તેમાં શું કેહેવું ? ॥ ૪૩ ॥ હે સર્વ લોકને મંગલરૂપ ! દિશાઓના અલંકારરૂપ

જીવસ્ય યઃ સંસરતો વિમોક્ષણં ન જાનતોઽનર્થવહાચ્છરીરતઃ ॥ લીલાવતારૈઃ સ્વયશઃપ્રદીપકં પ્રાજ્વાલયત્વા તમહં પ્રપદ્યે ॥ ૩૯ ॥
અથાપ્યાશ્રાવયે બ્રહ્મ નરલોકવિહંવનમ્ ॥ રાજ્ઞઃ પૈતૃષ્વસ્ત્રેયસ્ય ભક્તસ્ય ચ ચિકીર્ષિતમ્ ॥ ૪૦ ॥ યદ્યતિ ત્વાં મર્ષદ્રેણ રાજસૂયેન પાંડવઃ ॥ પારમેષ્ઠ્યકામો નૃપતિસ્તદ્ભવાનનુમોદતામ્ ॥ ૪૧ ॥ તસ્મિન્દેવ ઋતુવેરે ભવંતં વૈ સુગદયઃ ॥ દિદૃક્ષવઃ સમેષ્યંતિ રાજા-
નશ્ચ યશસ્વિનઃ ॥ ૪૨ ॥ શ્રવણાત્ કીર્તનાદ્યાનાત્ પૂર્યંતેઽતેવસાયિનઃ ॥ તવ બ્રહ્મમયસ્યેશ કિમુતેક્ષાઽભિમર્શિનઃ ॥ ૪૩ ॥ યસ્યા-
મલં દિવિ યશઃ પ્રથિતં રસાયાં ભૂમૌ ચ તે ભુવનમંગલ દિગ્વિતાનમ્ ॥ મંદાકિનીતિ દિવિ ભોગવતીતિ ચાધો ગંગેતિ ચેહ ચરણાંબુ પુનાતિ વિશ્વમ્ ॥ ૪૪ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ તત્ર તેષ્વાત્મપક્ષેષ્વળ્લત્સુ વિજિગીપયા ॥ વાચઃપૈશૈઃ સ્મયન્ મૃત્યુમુદ્ધવં પ્રાહ કેશવઃ ॥ ૪૫ ॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ત્વં હિ નઃ પરમં ચત્સુઃ સુહૃન્મંત્રાર્થતત્ત્વવિત્ ॥ તથાઽત્ર બ્રૂહ્યનુષ્ટયં શ્રદ્ધમ કરવામ તત્ ॥ ૪૬ ॥

અને સ્વર્ગ પાતાલ તથા પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાત જેનો યશ જગતને પવિત્ર કરેછે અને સ્વર્ગમાં મંદાકિની એવા નામથી, પાતાલમાં ભોગવતી એવા નામથી તથા પૃથ્વીમાં ગંગા એવા નામથી પ્રખ્યાતી પામેલું જેનું ચરણારવિંદ ધોયાનું જલ જગતને પવિત્ર કરેછે તે આપના ત્યાં પધારવાથી સઘળું મંગલ અને પવિત્ર થશે ॥ ૪૪ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— એપ્રમાણે નારદજી બોલ્યા પછી પોતાના પક્ષના યાદવો જરાસંધને જીતવાની ઇચ્છાથી યુધિષ્ઠિરના યજ્ઞમાં જવાની સંમતિ નહિ આપતાં હસતા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને મધુર વાણીથી પોતાના મૃત્યુ ઉદ્ધવજીને આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૪૫ ॥ ભગવાન્ કેહેછે.— તમે અમારા સંબંધી અને વઢી વિચારથી સિદ્ધ કરવાની વસ્તુઓના પરિણામ જાણનાર હોવાનેલીધે અમારી ઉત્તમ આંતરૂપ છો માટે આ વિષયમાં શું કરવું યોગ્ય છે ? તે કહો અને જે કેહેશો તે અમે સ્વીકારીને કરીશું ॥ ૪૬ ॥

शुकदेवजी केहेछे.—एप्रमाणे भगवाने सर्वज्ञ छतां पण नहि समजनारनी पेठे पूछतां तेमनी आज्ञाने माथे चडावी उद्धवजी बोल्या ॥ ४७ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो सित्तरमो अध्याय मंपूर्ण ॥ ७० ॥ शुकदेवजी केहेछे^१—एप्रमाणे भगवानुं वचन सांभळी राजसूयमां जवानो नारदजीनो मत, गजाओनी रक्षा करवानो सभासदनो मत अने ते बने करवानो भगवाननो मत जाणीने मोटी बुद्धिवाळा उद्धवजी आप्रमाणे बोल्या ॥ १ ॥ उद्धवजी केहेछे.—हे देव ! नारदजीना केहेवा प्रमाणे यज्ञ करवाने इच्छता आपनी फईना दीकरा युधिष्ठिर राजाने आपे सहायता आपवी जोईए अने शरण इच्छनारा राजाओनी रक्षा पण करवी जोईए ॥ २ ॥ हे प्रभु ! राजसूय यज्ञ करवानो छ तेमां दिग्विजय करवोज पडशे अने ते प्रसंगे जरासंध पण जीताशे माटे तेम करवामां शरणागतनी रक्षा अने राजसूय ए बने सिद्ध थशे एम हुं मानुं छुं

इत्युपामंत्रितो भर्त्रा सर्वज्ञेनापि मुग्धवत् ॥ निदेशं शिरसाधाय उद्धवः प्रत्यभाषत ॥ ४७ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे भगवद्याने सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्युदीरितमाकर्ण्य देवर्षेरुद्धवोऽब्रवीत् ॥ सभ्यानां मतमाज्ञाय कृष्णस्य च महामतिः ॥ १ ॥ ॥ उद्धव उवाच ॥ ॥ यदुक्तमृषिणा देव साचिव्यं यक्ष्यतस्त्वया ॥ कार्यं पैतृ-
प्वसेयस्य रक्षा च शरणैषिणाम् ॥ २ ॥ यष्टव्यं राजसूयेन दिक्चक्रजयिना विभो ॥ अतो जरासुतजय उभयार्थो मतो मम ॥ ३ ॥ अस्माकं च महानर्थो ह्येतेनैव भविष्यति ॥ यशश्च तव गोविंद राज्ञो ब्रह्मन्विमुंचतः ॥ ४ ॥ स वै दुर्विषहो राजा नागायुतसमो बले ॥ बलिनामपि चान्येषां भीमं समबलं विना ॥ ५ ॥ द्रैश्ये स तु जेतव्यो मा शताक्षौहिणीयुतः ॥ ब्रह्मण्योऽभ्यर्थितो विप्रैर्न प्रत्याख्याति कर्हिचित् ॥ ६ ॥ ब्रह्मवेषधरो गत्वा तं भिक्षेत वृकोदरः ॥ हनिष्यति न संदेहो द्रैश्ये तव सन्निधौ ॥ ७ ॥

॥३॥ हे गोविंद ! आम करवाथीज आपणुं मोटुं प्रयोजन सिद्ध थशे अने बंधाएला राजाओने छोडाववाथी तमारी कीर्त्ति पण थशे ॥ ४ ॥ बैलमां दश हजार हाथी सरखो ते जरासंध राजा बीजा तेथी वधारे बलवाळाओथी पण मारी शकाय एम नथी. केवल भीमज तेने मारी शके एम छे. जोके भीममां तेना जेटलुंज बल छे तोपण भीमना हाथथीज तेनो वध सरजाएलो छे ॥५॥ ते जरासंधने दंडयुद्धमां जीतवो पण सो अक्षौहिणी सैन्य भेलुं करवानो तेने लाग आववा देवो नहि. आम करवानो उपाय आ छे के भीमे ब्राह्मणनो वेष धरी तेनी पासे जइने दंडयुद्ध मागी लेवुं. जरासंध ब्राह्मणोने माननार छे तेथी ब्राह्मणो तेनी पासे कांई मागेछे तो ना केहतो नथी. आम वनशे अने तमे पासे हशे तो भीम तेने मारशेज, एमां कशो संदेह नथी ॥ ६ ॥ ७ ॥

१ आ एकोत्तरमा अध्यायमां उद्धवजीना विचारथी श्रीकृष्ण भगवान् इंद्रप्रस्थमां जतां पांडवोने परम उत्सव थवानी बात केहेवामां आवशे. २ या-
दवोने मोटा उत्साहथी तुरतज जरासंधनो वध करवानी इच्छा करता जोइने केहेछे.

निराकार कालरूपी ईश्वर आपज जगतनी सृष्टि करो छो अने प्रलय करो छो तेमां जेम ब्रह्मा अने रुद्र मात्र निमित्तरूपज थायछे एवी रीते पासे उभेला आपज ते जरासंधने मारशो अने भीम तो मात्र निमित्तरूपज थशे ॥ ८ ॥ जेम गोपीओ शंखचूडने मारवारूप अने तेथी पोताने छोडाव-
वारूप आपना पवित्र कर्मने गायछे, जेम शरणागत लोको छुडने मारवारूप अने तेथी गजेंद्रने छोडाववारूप आपना पवित्र कर्मने गाय छे, जेम मुनिओ रावणने मारवारूप अने तेथी सीताजीने छोडाववारूप आपना पवित्र कर्मने गाय छे अने जेम अमो कंसने मारवारूप अने तेथी माता-
पिताने छोडाववारूप आपना पवित्र कर्मते गाइये छिये तेम जरासंधे एकडी राखेला राजाओंनी स्त्रियो पण पोतानां घरोमां बालकने रमाडवाआदि काम करतां “हे पुत्र ! रुदन कर मा. करुणाना सागररूप श्रीकृष्ण जरासंधने मारशे अने तारा बापने छोडावशे.” एवी रीते आपना पवित्र
कर्मने गाय छे ॥ ९ ॥ हे कृष्ण ! जरासंधने मारवाथी बीजां पण घणां प्रयोजन सिद्ध थशे; केम के ते मरवाथी शिशुपालआदि शत्रुओ नबळा

निमित्तं परमीशस्य विश्वसर्गनिरोधयोः ॥ हिरण्यगर्भः शर्वश्च कालस्यारूपिणस्तव ॥ ८ ॥ गायंति ते विशदकर्म गृहेषु देव्यो रा-
ज्ञां स्वशत्रुवधमात्मविमोक्षणं च ॥ गोप्यश्च कुंजरपतेर्जनकालजायाः पित्रोश्च लब्धशरणः। मुनयो वयं च ॥ ९ ॥ जरासंध-
वधः कृष्ण भूर्यर्थोयोपकल्पते ॥ प्रायः पाकविपाकेन तव चाभिमतः क्रतुः ॥ १० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्युद्धव-
चो राजन् सर्वतोभद्रमच्युतम् ॥ देवर्षिदुवृद्धश्च कृष्णश्च प्रत्यभूजयन् ॥ ११ ॥ अथादिशत्प्रयाणाय भगवान्देवकीसुतः ॥ भृ-
त्यान्दारुकजैत्रादीननुज्ञाप्य गुरुन्विभुः ॥ १२ ॥ निर्गमय्यावरोधान्स्वान् ससुतान्सपरिच्छदान् ॥ मंकर्षणमनुज्ञाप्य यदुरा-
जं च शत्रुहन् ॥ सूतोपनीतं स्वरथमारुहद्रुद्धवजम् ॥ १३ ॥

पडी जशे. हुं धारूं छुं के घणुं करीने राजाओना पुण्यनो पाककाल आववाथी अने जरासंधआदिना पापोनो पाककाल आववाथी राजसूय करा-
वा उपर तमने रुचि थई छे ॥ १० ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— हे राजा ! आपमाणे सघळी रीते सुखकार अने उत्तम युक्तिथी भरेला उद्धवजीना वचनने नारदजी, वृद्ध यादवो अने श्रीकृष्ण भगवाने मान आपीने स्वीकारी लीधुं. [आ उपरथी समजाय छे के अनिरुद्धादिक जुवानोने आ बात सारी लागी नहि] ॥ ११ ॥ पछी श्रीकृष्ण भगवाने वसुदेवआदि गुरुजननी संमति लइने प्रयाण करवामाटे दारुक अने जैत्र आदि भृत्य लोकोने आज्ञा करी ॥ १२ ॥ हे शत्रुने मारनार ! पोतानी स्त्रियोने पुत्रोसहित अने दासी दास तथा सरसामान सहित द्वारकामांथी प्रयाण करावी अने ब-
लभद्र तथा उग्रसेननी आज्ञा लई श्रीकृष्ण भगवान्, सारथिए ओणेलो अने जेनी ध्वजामां गरुडहुं चिह्न हतुं एवा रथमां बेठा ॥ १३ ॥

पछी रथ, हाथी, पाळा, घोडेस्वार अने नायकोथी भयंकर लागे एवी पोतानी सेनाथी वींटाएला भगवान् मृदंग, भेरी, आनक, शंख अने गोमुख नामनां वाजांओना शब्दोथी घोंघाटवाळी थएली दिशामांथी नीकळ्या ॥ १४ ॥ उत्तम आभूषण, वस्त्र, लेपन अने मालावाळी तथा डाल-तरवार-वाळा मनुष्योथी वींटाएली पतिव्रता स्त्रियो पुत्रोनी साथे मनुष्यनां वाहन, घोडाना रथ अने पालखीओमां बेशीने पोताना पति भगवाननी पछवाडे चालवा लागी ॥ १५ ॥ सारी रीते शणगारेली परिजननी स्त्रियो अने वेश्याओ सादरीओनां घर, धाबळा अने वस्त्रादिक सामानो लई तथा ते सामानोने गाडांओआदि उपर सारी रीते बांधीने माणस, जंट, बळघ, पाडा, खच्चर, गधेडां, गाडां अने हाथणीओ उपर बेशी चारेकोरथी चालती थई ॥ १६ ॥ भारे शब्दवाळुं ते मोटुं सैन्य ध्वजा, छत्र, चामर, उत्तम आयुध, आभरण, किरिट, कवच अने सूर्यनी किरणोथी, समुद्र जेम क्षोभ

ततो रथदिपभटसादिनायकैः करालया परिवृत आत्मसेनया ॥ मृदंगभेर्यानकशंखगोमुखैः प्रघोषघोषितककुभो निराक्रमत् ॥ १४ ॥
नृवाजिकांचनशिविकाभिरच्युतं सहात्मजाः पतिमनु सुव्रता ययुः ॥ वरांबराभरणविलेपनसजः सुसंवृता नृभिरसिचर्मपाणिभिः ॥ १५ ॥
नरोष्ठगोमहिषखराश्वतर्यनः करेणुभिः परिजनवारयोषितः ॥ स्वलंकृताः कटकुटिकंबलांबरादुपस्करा ययुरधियुज्य सर्वतः ॥ १६ ॥
बलं बृहद्बृजपटलत्रचामरैर्वरायुधाभरणकिरीटवर्मभिः ॥ दिवांश्शुभिसुमुलवं बभौ स्वेर्यथाऽर्णवः क्षुभिततिर्मिगिलोर्मिभिः ॥ १७ ॥
अथो मुनिर्यदुपतिना सभाजितः प्रणम्य तं हृदि विदधद्रिहायसा ॥ निशम्य तद्व्यवसितमाहताहणो मुकुंदसंदर्श-
ननिर्वृतेन्द्रियः ॥ १८ ॥ राजदूतमुवाचेदं भगवान् प्रीणयन् गिरा ॥ मा भैष्ट दूत भद्रं वो दातयिष्यामि मागधम् ॥ १९ ॥
इत्युक्तः प्रस्थितो दूतो यथावदवदन्नृपान् ॥ तेऽपि संदर्शनं शौरेः प्रत्यैक्षंश्च मुमुक्षवः ॥ २० ॥
आनर्तसौवीरमरुंस्तीर्त्वा विनशनं हरिः ॥ ॥ ॥

पामेला मत्स्यो अने कछोलोथी शोभे तेम दिवसमां शोभवा लाग्युं ॥ १७ ॥ पछी भगवाने सत्कार करी पूजेला अने भगवानना दर्शनथी परम आनंद पामेला नारदजी भगवानने प्रणाम करी तथा तेमनो निश्चय सांभळी हृदयमां तेमनुंज ध्यान करता करता आकाशमार्गथी गया ॥ १८ ॥
पछी वचनथी प्रसन्न करता भगवाने राजाओना दूतने कहुं के “हे दूत ! तुं राजाओने केहेजे के बीशो नहि तमारुं मळुं थशे. हुं जरासंधने मरावीश” ॥ १९ ॥ आ प्रमाणे भगवाने केहेतां त्यांथी गएला दूते राजाओनी पासे ते वात यथास्थित कही संभळावी. छूटवाने इच्छता राजाओ पण भगवानना दर्शननी वाट जोवा लाग्या ॥ २० ॥ आनर्त, सौवीर अने मरुदेशने मूकी कुरुक्षेत्र, पर्वतो, नदीओ, पुर, ग्राम, व्रज अने खाणोना प्रदेशोने भगवान् मूकी गया ॥ २१ ॥

પછી દષદ્વતી તથા સરસ્વતી નદીને ઉતરી અને પંચાલ તથા મત્સ્ય દેશને મૂકી ઇંદ્રપ્રસ્થમાં આવ્યા ॥ ૨૨ ॥ જેનાં દર્શન મનુષ્યોને દુર્લભ છે એવા ભગવાનને આવ્યા સાંભળી રાજી થઈલા યુધિષ્ઠિર રાજા પોતાના ઉપાધ્યાયો અને સંબંધીઓની સાથે સામા આવ્યા ॥ ૨૩ ॥ ઇંદ્રિયો જેમ પ્રાણને મઠે તેમ આદરવાળા યુધિષ્ઠિર રાજા ગાજતેવાજતે અને વેદનો ભારે ઘોષ થતે ભગવાનને મળ્યા ॥ ૨૪ ॥ ભગવાનને જોઈ સ્નેહથી જેનું હૃદય પલકી ગયું એવા યુધિષ્ઠિર રાજાએ ઘણે દિવસે દેખેલા પરમ પ્યારા ભગવાનનું ચારંવાર આલિંગન કયું ॥ ૨૫ ॥ લક્ષ્મીજીના સુંદર ઘરરૂપ શ્રીકૃષ્ણના શ્રીઅંગનું આલિંગન કરી જેનાં પાપ નાશ પામ્યાં છે એવા યુધિષ્ઠિર રાજાનાં નેત્રમાં ઘણું સુખ મળવાથી હર્ષાશ્રુ આવ્યાં, રુવાડાં ઉમાં થયાં, અને તે વીજું કર્તવ્ય ભૂલી ગયા ॥ ૨૬ ॥ હસતા અને પ્રેમના વેગથી આકુલ ઇંદ્રિયોવાળા ભીમસેને એ પોતાના માપના પુત્રનું આલિંગન કયું. અને તેથી તે ભીમસેનને

તતો દષદ્વતીં તીર્ત્વા મુકુંદોઽથ સરસ્વતીમ્ ॥ પંચાલાનથ મત્સ્યાંશ્ચ શક્રપ્રસ્થમથાગમત્ ॥ ૨૨ ॥ તમુપાગતમાકર્ણ્ય પ્રીતો દુર્દર્શનં નૃણામ્ ॥ અજાતશત્રુર્નિરગાત્સોપાધ્યાયઃ સુહૃદ્વતઃ ॥ ૨૩ ॥ ગીતવાદિત્રયોષેણ બ્રહ્મયોષેણ શ્રુયસા ॥ અભ્યયાત્સ હૃયોકેશં પ્રાણાઃ પ્રાણમિવાદતઃ ॥ ૨૪ ॥ દૃષ્ટ્વા વિક્લિન્નહૃદયઃ કૃષ્ણં સ્નેહેન પાંડવઃ ॥ ચિરાદૃષ્ટં પ્રિયતમં સસ્વજેઽથ પુનઃ પુનઃ ॥ ૨૫ ॥ દોઃભ્યાં પરિષ્વજ્ય રમામલાલયં મુકુંદગાત્રં નૃપતિર્હતાશુભઃ ॥ લેભે પરાં નિર્ઘૃતિમશ્નુલોચનો હૃણ્યત્તત્તુર્વિસ્મૃતલોકવિભ્રમઃ ॥ ૨૬ ॥ તં માતુલેયં પરિરભ્ય નિર્ઘૃતો ભીમઃ સ્મયન્પ્રેમજવાકુલેંદ્રિયઃ ॥ યમૌ કિરીટી ચ સુહૃત્તમં મુદા પ્રવૃદ્ધવાપ્સાઃ પરિરિભિરેઽચ્યુતમ્ ॥ ૨૭ ॥ અર્જુનેન પરિષ્વક્તો યમાભ્યામભિવાદિતઃ ॥ બ્રાહ્મણેભ્યો નમસ્કૃત્ય વૃદ્ધેભ્યશ્ચ યથાર્જેતઃ ॥ ૨૮ ॥ માનિતો માનયામાસ કુરુસંજય-કૈકયાન્ ॥ સૂતમાગધગંધર્વાન્ ચંદિનશ્ચોપમંત્રિણઃ ॥ ૨૯ ॥ મૃદંગશંખપદ્મહવીણાપણવગોમુલૈઃ ॥ બ્રાહ્મણાશ્ચારવિંદાશ્ચં તુષ્ટુવુર્નનૃતુર્જયુઃ ॥ ૩૦ ॥ એવં સુહૃદ્ભિઃ પર્યસ્તઃ પુણ્યશ્લોકશિખામણિઃ ॥ સંસ્તૂયમાનો ભગવાન્વિવેશાલંકૃતં પુરમ્ ॥ ૩૧ ॥

પરમ સુખ મળ્યું. આનંદથી જેઓને આંસુ વધી પડ્યાં એવા અર્જુન, નકુલ અને સહદેવ, એઓએ પણ ભગવાનનું આલિંગન કયું ॥ ૨૭ ॥ અર્જુન સમાન વયના હોવાનેલીધે ભગવાનને કેવલ મળ્યાજ અને નકુલ તથા સહદેવ તો મઠવા ઉપરાંત પગે પણ લાગ્યા. બ્રાહ્મણોને અને વૃદ્ધ લોકોને યથાયોગ્ય રીતે નમસ્કાર કરી માન પામેલા ભગવાને કુરુ, સુંજય, કૈકય, સૂત, માગધ, ગંધર્વ, ચંદિજનો અને ઉપમંત્રિઓને માન આપ્યું ॥ ૨૮ ॥ ॥ ૨૯ ॥ મૃદંગ, શંખ, ઢોલ, વીણા, પણવ અને ગોમુલ નામનાં વાજાં વાગવા લાગ્યાં. બ્રાહ્મણો પણ ભગવાનની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા, નાચવા લાગ્યા અને ગાવા લાગ્યા ॥ ૩૦ ॥ એપ્રમાણે પવિત્ર કીર્તિત્રાળા પુરુષોના ચૂડામણિરૂપ અને સંબંધિઓથી વીંટાળેલા તથા સ્તુતિ કરાતા ભગવાન્ શણગારેલા ઇંદ્રપ્રસ્થ પુરમાં વધાન્યા ॥ ૩૧ ॥

ए पुरना मार्गोमां हाथीओना मद अने सुगंधि जलोना छंटकाव थई रह्या हता. विचित्र ध्वजा सोनानां तोरण अने पूर्णकुंभोथी शोभी रहुं हतुं, स्वच्छ शरीरवाळां अने नवां वस्त्र, घरेणां, माला तथा सुगंधोने धारण करनारां पुरुषो अने स्त्रियोथी शोभी रहुं हतुं ॥ ३२ ॥ घेरघेर दीवा अने पु-
ल्यादिकना समूहो शोभी रह्या हता. जाळियांओमांथी नीकळता धूपना धुवाडाओथी मनोहर लागतुं हतुं. पताकाओ शोभी रही हती. उपर सोना-
ना कलशवाळां अने कलशोनी नीचे रूपानां मोटां शिखरोवाळां घरेवाळुं युधिष्ठिरनुं नगर भगवाने जोयुं ॥ ३३ ॥ पुरुषोनां नेत्रो पण जेमां ला-
गीज रेहे एवा भगवाने पद्याच्या सांभळी उत्साहनेलीधे जेओना केश अने वस्त्रोनां बंधनो शिथिल थई गयां एवी जुवान स्त्रियो घरनां कामकाजने
छोडी दई अने पतिओने शय्यामांज छोडी दई राजमार्गमां जोवा आवी ॥ ३४ ॥ हाथी, रथ अने माणसोथी बहुज भीडवाळा राजमार्गमां पोतानी

संसिक्तवर्त्मकरिणां मदगंधतोयैश्चित्रध्वजैः कनकतोरणपूर्णकुंभैः ॥ मृष्टात्मभिर्नवदुकूलविभूषणस्रगंधैर्नृभिर्युवतिभिश्च विराज-
मानम् ॥ ३२ ॥ उद्देसिदीपवर्लिभिः प्रतिसद्मजालनिर्यातधूपरुचिरं विलसत्पताकम् ॥ मूर्धन्यहेमकलशै रजतोरुशृंगैर्जुष्टं दद-
र्श भवनैः कुरुराजधाम ॥ ३३ ॥ प्राप्तं निशम्य नरलोचनपानपात्रमौत्सुक्यविश्रुतकेशदुकूलबंधाः ॥ सद्यो विसृज्य गृ-
हकर्म पतींश्च तल्पे द्रष्टुं ययुर्युवतयः स्म नरेन्द्रमार्गे ॥ ३४ ॥ तस्मिन् सुसंकुल इभाश्चर्यद्विपद्भिः कृष्णं सभार्यमुपलभ्य गृ-
हाधिरूढाः ॥ नार्यो विकीर्य कुसुमैर्मनसोपगुह्य सुस्वागतं विदधुरुस्मयवीक्षितेन ॥ ३५ ॥ उज्जुः स्त्रियः पथि निरीक्ष्य मु-
कुंदपत्नीस्तारा यथोडुपसहाः किमकार्यमूभिः ॥ यच्चक्षुषां पुरुषमौलिरुदारहासलीलाज्वलोककलयोत्सवमातनोति ॥ ३६ ॥ त-
त्र तत्रोपसंगम्य पौरा मंगलपाणयः ॥ चक्रुः सपर्यां कृष्णाय श्रेणीमुख्या हतैनसः ॥ ३७ ॥ अंतःपुरजनैः प्रीत्या मुकुंदः फु-
ल्ललोचनैः ॥ ससंभ्रमैरभ्युपेतः प्राविशद्राजमंदिरम् ॥ ३८ ॥

स्त्रियोसहित भगवाने आवेला जाणी घर उपर चडेली केटलीएक स्त्रियो फुलथी वधावी तथा मनथी आलिंगन करीने उत्साहभरेलां कटाक्षो-
थीज मान आपवा लागी ॥ ३५ ॥ चंद्रनी साथे ताराओनी पेटे मार्गमां भगवाननी साथे तेमनी स्त्रियोने जोईने इंद्रप्रस्थनी स्त्रियो वातो करवा
लागी के- “आ स्त्रियो के जेओनां नेत्रोने पुरुषोत्तम भगवान् पोताना मंदहास्यथी अने लीलापूर्वक जोवानी कलाथी उत्सव ओपे छे तेओए
शां शां पुण्य कच्यां हशे ?” ॥ ३६ ॥ पापरहित थएला पौर लोको अने एक शिल्पथी जीवनारां टोळांओना मुख्य लोको हाथमां मंगलपदार्थ
राखी स्थले स्थले भगवाने मळीने तेमनी पूजा करवा लाग्या ॥ ३७ ॥ प्रीतिथी प्रफुल्लित नेत्रवाळी अने घणा संभ्रमवाळी अंतःपुरनी स्त्रियोए
सामे जईने जेमने मान आप्युं एवा भगवान् राजाना घरमां रथाच्या ॥ ३८ ॥

ત્રૈલોક્યના ઈશ્વર અને પોતાના भाईना भाईना पुत्र भगवानने जोई राजी थेएलां कुंतीए पोतानी बहु द्रौपदी सहित ढोलियापरथी उठीने तेमनुं आलिगन कयुं ॥ ३९ ॥ आदरवाळा युधिष्ठिर राजा मोटा देवताओना पण स्वामी श्रीकृष्णने पोताने घेर तेडी लाव्हीने प्रेमथी विकल थई जवानेलीधे पूजनना केटलाएक प्रकारोने पण भूली गया ॥ ४० ॥ हे राजा ! श्रीकृष्ण भगवान् पोतानी फइने अने गुरुजननी स्त्रियोने पगे लाग्या अने द्रौपदी तथा सुभद्रा तेमने पगे लाग्यां ॥ ४१ ॥ सासुए प्रेरणा करवाथी द्रौपदीए रुक्मिणी, सत्यभामा, भद्रा, जांबवती, कालिंदी, मित्रविंदा, शैब्या, नाम्मजिती अने बीजी पण भगवाननी जे स्त्रियो आवी हती तेओनी वस्त्र, माला अने आभरणादिकथी पूजा करी ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ भगवानने, तेमना सैन्यने, अनुचरोने,

पृथा विलोक्य भ्रात्रेयं कृष्णं त्रिभुवनेश्वरम् ॥ प्रीतात्मोत्थाय पर्यकात्सल्युषा परषस्वजे ॥ ३९ ॥ गोविंदं गृहमानीय देवदेव-
शमादृतः ॥ पूजायां नाविदत्कृत्यं प्रमोदोपहतो नृपः ॥ ४० ॥ पितृष्वसुगुरुस्त्रीणां कृष्णश्चक्रेऽभिवादनम् ॥ स्वयं च कृष्णया
राजन् भगिन्या चाभिवंदितः ॥ ४१ ॥ श्वश्र्वा संचोदिता कृष्ण कृष्णपत्नीश्च सर्वशः ॥ आनर्च रुक्मिणीं सत्यां भद्रां जांबव-
तीं तथा ॥ ४२ ॥ कालिंदीं मित्रविंदां च शैब्यां नाम्मजितीं सतीम् ॥ अन्याश्चाभ्यागता यास्तु वासःस्नग्मंडनादिभिः ॥ ४३ ॥
सुखं निवासयामास धर्मराजो जनार्दनम् ॥ ससैन्यं मानुगामात्यं सभार्यं च नवं नवम् ॥ ४४ ॥ तर्पयित्वा खांडवेन वन्हि फाल्गु-
नसंयुतः ॥ मोचयित्वा मयं येन राज्ञे दिव्या सभा कृता ॥ ४५ ॥ उवास कतिचिन्मामान् राज्ञः प्रियचिकीर्षया ॥ विहरन् रथमारु-
ह्य फाल्गुनेन भटैर्दृतः ॥ ४६ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे कृष्णस्यैन्द्रप्रस्थगमनमेकसप्ततितमोऽध्यायः
॥ ७१ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ एकदा तु सभामध्य आस्थितो मुनिभिर्दृतः ॥ ब्राह्मणैः क्षत्रियैर्वैश्यैर्भ्रातृभिश्च युधिष्ठिरः ॥ १ ॥

મંત્રીઓને અને સ્ત્રિઓને યુધિષ્ઠિર રાજાએ પ્રત્યેક દિવસે નવાં નવાં લાગે એવાં સુગ્રથી ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં રાખ્યાં ॥ ૪૪ ॥ પ્રેમથી અર્જુનની સાથે નિરંતર રહે-
તા ભગવાને અર્જુનને સહાયતા આપી खांडव वनथी અગ્નિને તૃપ્ત કરાવ્યો અને મયદાનવ કે જેણે પછીથી યુધિષ્ઠિર રાજાને દિવ્ય સભા કરી આપી
હતી તેને અગ્નિમાંથી છોડાવ્યો ॥ ૪૫ ॥ અર્જુનની સાથે રથમાં બેસી યોદ્ધાઓથી વીંટાઈને વિહાર કરતા ભગવાન્ રાજાનું પ્રિય કરવાની ઇચ્છાથી
કેટલાએક મહીનાસુધી ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં રહ્યા ॥ ૪૬ ॥ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो एकोत्तरमो अध्याय संपूर्ण ॥ ७१ ॥ शुक्रदेवजी
केहेछे^१ .— एक दिवसे मुनि, ब्राह्मणो, क्षत्रियो, वैश्यो, भार्हीओ, आचार्यो, कुलना वृद्ध पुरुषो, ज्ञाति, संबंधि अने बांधवाथी वींटाईने सभानी

૧ આ બોહોતેરમા અધ્યાયમાં યુધિષ્ઠિર રાજાએ પોતાના કામનું નિવેદન કરતાં ભગવાને જરાસંધને જીતી લેવો કઠણ જાણીને તેને भीमना हाथથી मरा-
व्यो, ए कथा केहेवामां आवशे.

अंदर सिंहासनपर बैठेला युधिष्ठिर राजाए ए सघळा लोको सांभळतां भगवानने संबोधन आपीने आप्रमाणे कह्युं ॥ १ ॥ २ ॥ युधिष्ठिर राजा केहेछे.— हे गोविंद ! हे प्रभु ! सर्व यज्ञोना राजा राजसूय नामना यज्ञथी हुं आपना अंशरूप पवित्र देवताओतुं पूजन करवा धारूं छुं तो ते अमारूं काम आप सिद्ध करी आपो ॥ ३ ॥ हे पद्मनाभ ! हे ईश्वर ! जे पवित्रलोको अकल्याणनो नाश करनारी आपनी पादुकातुं देहथी निरंतर सेवन करेछे, मनथी ध्यान करेछे अने वाणीथी वर्णन करेछे तेओ मोक्ष पामे छे अने जो इच्छा होय तो संसारसंबंधी सुखोने पण तेओज पामे छे. परंतु भक्ति वगरना चक्रवर्त्तीओ पण पामता नथी ॥ ४ ॥ एटलामाटे हे देवना देव ! आ लोको आपना चरणारविंदनी सेवाना प्रभावने देखे एम आ विषयमां थवुं जोईए. हे प्रभु ! आ कुरु अने संजय राजाना वंशना केटलाएक पुरुषो के जेओ कर्मादिकने प्रधान गणीने आपनी भक्तिने उत्तम

आचार्यैः कुलवृद्धैश्च ज्ञातिसंबंधिबांधवैः ॥ शृण्वतामेव चैतेषामाभाष्येदमुवाच ॥ २ ॥ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ ॥ क्रतुराजेन गो-विंद राजसूयेन पावनीः ॥ यक्ष्ये विभूतीर्भवतस्तत्संपादय नः प्रभोः ॥ ३ ॥ त्वत्पादुके अविरतं परि ये चरन्ति ध्यायंत्यभद्रनशने शु-चयो गृणन्ति ॥ विंदन्ति ते कमलनाभ भवापवर्गमाशासते यदि त आशिष ईश नान्ये ॥ ४ ॥ तद्देवदेव भवतश्चरणारविंदसेवानुभावमि-ह पश्यतु लोक एषः ॥ ये त्वां भजन्ति न भजंत्युत वोभयेषां निष्ठां प्रदर्शय विभो कुरुदृजयानाम् ॥ ५ ॥ न ब्रह्मणः स्वपरभेदमतिस्तव स्यात्सर्वोत्तमः समदृशः स्वसुखानुभूतेः ॥ संसेवतां सुरतरोरिव ते प्रसादः सेवानुरूपमुदयो न विपर्ययोऽत्र ॥ ६ ॥ ॥ श्रीभ-गवानुवाच ॥ ॥ सम्यग्व्यवसितं राजन् भवता शत्रुकर्शन ॥ कल्याणी येन ते कीर्तिलोकाननुभविष्यति ॥ ७ ॥ ऋषोणां पितृदेवानां सुहृदामपि नः प्रभो ॥ सर्वेषामपि भूतानामीप्सितः क्रतुराडयम् ॥ ८ ॥ विजित्य नृपतीन् सर्वान्कृत्वा च जगतीं वशे ॥ संभृत्य सर्वसंभारानाहरस्व महाकृतम् ॥ ९ ॥

मानता नथी तेओने, आपतुं भजन करनाराओनी अने न करनाराओनी स्थिति देखाडो ॥ ५ ॥ आप के जे उपाधिरहित, सर्वना आत्मा, समदृ-ष्टिवाळा अने स्वरूपसुखना अनुभवरूप छो तेमने जोके पोताना-पारकानी भेदबुद्धि नज होय तोपण कल्पवृक्षनी पेठे आपने सेवनाराओनेज आपनो प्रसाद मळेछे पण बीजाओने मळतो नथी अने तेमां पण जे फल मळेछे ते सेवाना प्रमाणमांज मळेछे एमां फेरफार थतो नथी ॥ ६ ॥ श्रीभ-गवान् केहेछे.— हे राजा ! हे शत्रुओनो नाश करनार ! तमे बहुज सारो निश्चय कच्यो छे के जेथी तमारी पवित्र कीर्त्त लोकोमां फेलाई जशे ॥ ७ ॥ ऋषिओ, पितृ, देव, असो संबंधिओ अने सघळां प्राणीओने पण ए मोटो यज्ञ प्यारो छे ॥ ८ ॥ सघळा राजाओने जीती, सघळी पृथ्वीने वश्य करी अने सघळा सामान भेळा करीने मोटो यज्ञ करो ॥ ९ ॥

हेराजा ! आ तमारा भाइओ लोकपालना अंशोथी उत्पन्न थया छे अने हुं के जे अजितेंद्रिय पुरुषोने वश्य थतो नथी तेने पण तमे पोताना जितें-
द्रियपणाथी वश्य कर्यो छे ॥ १० ॥ जे पुरुष मारो भक्त होय तेने कोई देवता पण तेजथी, यशथी, लक्ष्मीथी अथवा सैन्यादिक सामग्रीओथी
पराभव न करी शके ल्यारे राजानी तो शीज वात करवी ? ॥ ११ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—भगवाननुं वचन सांभळी आनंदथी प्रफुल्लित मुखवा-
ळा युधिष्ठिर राजाए विष्णुना तेजथी वृद्धि पामेला भाइओने दिग्विजय करवानी आज्ञा करी ॥ १२ ॥ सहदेवने संजयकुलना क्षत्रियोनी साथे
दक्षिण दिशामां मोकल्या; नकुलने केकय देशना क्षत्रियोनी साथे पश्चिम दिशामां मोकल्या; अर्जुनने मद्र देशना क्षत्रियोनी साथे उत्तर दिशामां
मोकल्या अने भीमसेनने मत्स्य देशना क्षत्रियोनी साथे पूर्व दिशामां मोकल्या ॥ १३ ॥ हे राजा ! ए वीर पुरुषोए पराक्रमथी राजाओने जीतीलई

एते ते भ्रातरो राजन् लोकपालांशमंभवाः ॥ जितोस्म्यात्सवता तेऽहं दुर्जयो योऽकृतात्मभिः ॥ १० ॥ न कश्चिन्मत्परं लोके
तेजसा यशसा श्रिया ॥ विभूतिभिर्वाऽभिभवेद्देवोऽपि किमु पार्थिवः ॥ ११ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ निशम्य भगवद्भो-
तं प्रीतः फुल्लमुखांबुजः ॥ भ्रातृन्दिग्विजयेऽयं शुक विष्णुतेजोपट्टंहितान् ॥ १२ ॥ महदेवं दक्षिणस्यामादिशत्सहस्रं जयैः ॥ दिशि
प्रतीच्यां नकुलमुदीच्यां सव्यसाचिनम् ॥ प्राच्यां वृकोदरं मत्स्यैः सह मद्रकैः ॥ १३ ॥ ते विजित्य नृपान्वीरा आज-
न्हुर्दिग्भ्य ओजसा ॥ अजातशत्रवे भूरि द्रविणं नृप यक्ष्यते ॥ १४ ॥ श्रुत्वाऽजितं जरासंधं नृपतेर्ध्यायतो हरिः ॥ आहोपायं
तमेवाद्य उद्धवो यमुवाच ह ॥ १५ ॥ भीमसेनोऽर्जुनः कृष्णो ब्रह्मलिङ्गधरास्त्रयः ॥ जग्मुर्गिरिव्रजं तात दृढद्रथसुतो यतः ॥ १६ ॥
ते गत्वातिथ्यवेलायां गृहेषु गृहमेधिनम् ॥ ब्रह्मण्यं समयाचेरन् राजन्या ब्रह्मलिङ्गिनः ॥ १७ ॥ राजन्विच्छतिथीन्प्राप्तानर्थिनो
दूरमागतान् ॥ तन्नः प्रयच्छ भद्रं ते यदयं कामयामहे ॥ १८ ॥

यज्ञ करवाने इच्छता युधिष्ठिर राजाने दिशाओमांथी घणुं धन लावी आप्युं ॥ १४ ॥ ए दिग्विजयमां जरासंधने नहि जीताएलो सांभळी युधिष्ठिर
राजा चिंतामां पडतां भगवाने तेज उपाय कह्यो के जे उद्धवजीए कह्यो हतो ॥ १५ ॥ पछी भीमसेन, अर्जुन अने श्रीकृष्ण ए व्रण, ब्राह्मणनो वेश
धरीने गिरिव्रजमां गया के ज्यां जरासंध हतो ॥ १६ ॥ ब्राह्मणनो वेष धरनारा ए क्षत्रियोए ब्राह्मणोने माननारा अने गृहस्थनो धर्म पाळनारा जरा-
संधने घेर अतिथिना पूजनना समयमां जइने माग्युं के—“हे राजा ! अमोने, मागवानी इच्छानेलीधे दूरथी आवेला अतिथि जाणो अने एटलामाटे
अमो जे इच्छिये छिये ते आपो ॥ १७ ॥ १८ ॥

जेस नीच पुरुषोने काई पण न करवानुं नथी तेस सहनशील पुरुषोने काई पण असह्य नथी, अत्यंत उदार पुरुषोने नहि देवानुं काई पण नथी अने समदृष्टिवाळा पुरुषोने काई पण परायो नथी ॥ १९ ॥ जे पुरुष पोते समर्थ छतां आ अनित्य शरीरथी, सत्पुरुषोए गावा जेवा अविचल यशने मेळवतो नथी ते निंदानुं अने खेद करवानुं पात्र थाय छे ॥ २० ॥ हरिश्चंद्र रंतिदेव, उच्छृत्ति, शिबि, बलि, पाराधि, होलो^{१०}; अने बीजा पण घणा लोको आ अनित्य शरीरथी अविचल पद पामी गया छे” ॥ २१ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—स्वर, आकृति अने जेओमां धनुषनी दोरीओ वाग-

किं दुर्मर्ष तितिभूणां किमकार्यमसाधुभिः ॥ किं न देयं वदान्यानां कः परः समदर्शिनम् ॥ १९ ॥ योऽनित्येन शरीरेण सतां गेयं यशो ध्रुवम् ॥ नाचिनोति स्वयं कल्पः स वाच्यः शोच्य एव सः ॥ २० ॥ हरिश्चंद्रो रंतिदेव उच्छृत्तिः शिबिर्बलिः ॥ व्याधः कपोतो बहवो ह्यधुवेण ध्रुवं गताः ॥ २१ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ स्वैराकृतिभिस्तांस्तु प्रकोष्ठैर्ज्याहतरपि ॥ राजन्यबंधून्विज्ञाय हृ-
ष्टपूर्वानचिंतयत् ॥ २२ ॥ राजन्यबंधवो ह्येते ब्रह्मलिंगानि विभ्रति ॥ ददामि भिक्षितं तेभ्य आत्मानमपि दुस्त्यजम् ॥ २३ ॥ बलेनुं श्रूयते कीर्तिर्वितता दिक्ष्वकल्मषा ॥ ऐश्वर्याद्भिशितस्यापि विप्रव्याजेन विष्णुना ॥ २४ ॥

वाना डाघ होता एवां कांडां उपरथी तेओने क्षत्रिय जाणीने अने वळी कोई समये जोएला जाणीने जरासंधे विचार कऱ्यो के—“आ लोको जात-
ना क्षत्रिय छतां पण ब्राह्मणनो वेष पेहेरी आव्या छे माटे आ लोकोने मारे अत्यंत प्रिय शरीर आपनुं पडशे तोपण आपीश ॥ २२ ॥ बलि-
राजा के जेने ब्राह्मणनो वेष धरी आवेला विष्णुए ऐश्वर्यथी भ्रष्ट कऱ्यो हतो तेनी सर्वत्र फेलाएली पवित्र कीर्ति सांभळवामां आवे छे ॥ २४ ॥

१ जे पुत्रादिकनो वियोग अत्यंत असह्य छे ते केम आपी शकाय? एम जो जरासंध कहे तो तेनेमाटे केहेछे. २ राजाना शणगारूप किरीटादिक शी
रीते आपी शकाय? एम जो जरासंध कहे तो तेनेमाटे केहेछे. ३ अत्यंत रमणीय आभरणादिक के जे पुत्रादिकनेज योग्य छे ते परायाने केम आपी श-
काय? एम जो जरासंध कहे तो तेनेमाटे केहेछे. ४ विश्वाभिन्ननुं कृण उतरवासारू हरिश्चंद्र राजा सर्वस्व आपी दइने स्वर्गमां गया होता. ५ रंतिदेव राजा
अडतालीश दिवससुधी भूरूया-तरस्या रह्या छतां पण छेले दिवसे जे काई अन्नादिक मळ्युं हतुं ते अतिथिओने आपीने ब्रह्मलोकमां गया होता. ६ उच्छृ-
त्तिथी वर्चनारो मुद्गल ब्राह्मण छ माससुधी कुटुंबसहित सीदायो हतो तो पण अतिथिने अन्न आपवाथी ब्रह्मलोकमां गयो हतो. ७ शिबि राजा शरणे
आवेला होलानी रक्षा करवासारू पोतानुं मांस शकराने आपी देवाथी स्वर्गमां गयो हतो. ८ बलिराजाए पोतानुं सर्वस्व वामनजीने आपी देवाथी वा-
मनजीने पोताना करी लीधा होता. ९ पागधी, होलाहोलीनुं धैर्य जोइने पोतानुं शरीर वाळी नाखवाथी स्वर्गमां गयो हतो. १० होलो अतिथि थएला
पाराधीने पोतानुं मांस आपीने स्वर्गमां गयो हतो.

बलिराजाने शुक्राचार्ये वारवा मांड्यो अने वळी पोते जाणतो हतो तोपण विष्णु के जे इंद्रने राज्य अपाववानी इच्छाथी ब्राह्मणनुं रूप धरी आव्या हता तेमने तेणे पृथ्वीनुं दान दीधुं हतुं ॥ २५ ॥ क्षत्रिय जातनो देह जीवतां छतां पण ब्राह्मणनो अर्थ संपादन करीने मोटी कीर्त्ति न मेळवे तो ते क्षीण थता जता देहनुं प्रयोजन पण शुं छे ?” ॥ २६ ॥ आवो विचार करी उदार बुद्धिवाळा जरासंधे श्रीकृष्ण, अर्जुन अने भीमसेनने कछुं के— ‘हे ब्राह्मणो ! जे जोइए ते मागी लीयो. मारूं माथुं मागशो तो ते पण हुं आपीश ’ ॥ २७ ॥ भगवान् केहेछे.— हे मोटा राजा ! जो तमारे देवानी इच्छा होय तो अमने दंड युद्ध आपो. अमे क्षत्रिय छिये अने युद्धनी इच्छाथी आव्या छिये. अबनी इच्छाथी आव्या नथी ॥ २८ ॥ आ कुंतीनो पुत्र भीमसेन छे, आ तेनो भाई अर्जुन छे अने हुं आ बेना मामानो दिकरो अने तमारो शत्रु कृष्ण छुं एम जाणो ॥ २९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—आ प्र-

श्रियं जिहीर्षतेद्रस्य विष्णवे द्विजरूपिणे ॥ जानन्नपि महीं प्रादाद्वार्यमाणोपि दैत्यगद ॥ २५ ॥ जीवता ब्राह्मणार्थीय कोऽन्वर्थः क्षत्रबंधुना ॥ देहेन पतमानेन नेहता विपुलं यशः ॥ २६ ॥ इत्युदारमतिः प्राह कृष्णार्जुनवृकोदरान् ॥ हे विप्रा व्रियतां कामो द-
दाम्यात्मशिरोऽपि वः ॥ २७ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ युद्धं नो देहि राजेंद्र दंष्ट्रशो यदि मन्यसे ॥ युद्धार्थिनो वयं प्राप्ता राजन्या नान्नकांक्षिणः ॥ २८ ॥ असौ वृकोदरः पार्थस्तस्य भ्राताऽर्जुनो ह्ययम् ॥ अनयोर्मोतुल्यं मां कृष्णं जानीहि ते रिपुम् ॥ २९ ॥
एवमावेदितो राजा जहासोच्चैः स्म मागधः ॥ आह चामर्षितो मंदा युद्धं तर्हि ददामि वः ॥ ३० ॥ न त्वया भीरुणा योत्स्ये युधि विह्वलेचेतसा ॥ मथुरां स्वपुरीं त्यक्त्वा समुद्रं शरणं गतः ॥ ३१ ॥ अयं तु वयसातुल्यो नातिसत्त्वो न मे समः ॥ अर्जुनो न भवे-
द्योद्धा भीमस्तुल्यबलो मम ॥ ३२ ॥ इत्युक्त्वा भीमसेनाय प्रादाय महतीं गदाम् ॥ द्वितीयां स्वयमादाय निर्जगाम पुराद्वहिः ॥ ३३ ॥
ततः समे खले वीरौ संयुक्तावितरेतरौ ॥ जघनतुर्वज्रकल्पाभ्यां गदाभ्यां रणदुर्मदौ ॥ ३४ ॥

माणे श्रीकृष्णे वात केहेतां जरासंध ऊंचा स्वस्थी हस्यो अने क्रोधथी बोल्यो के—“ हे मूढलोको ! एम होय तो त्यारे हुं तमोने युद्ध आपु छुं ॥ ३० ॥
बीकण अने युद्धमां विकल चित्तवाळो तुं के जे पोतानी नगरी मथुराने छोडीने समुद्रनी शरणे गयो छो तेनी माथे हुं युद्ध नहि करूं ॥ ३१ ॥
आ अर्जुन अवस्थार्थी पण मारा सरखो नथी, बहु बलवान् नथी अने शरीरथी पण मारा सरखो नथी मांटे ते योग्य योद्धो नहि होवाथी भीम के
जेमां मारा सरखुंज बल छे तेणे मारी माथे युद्ध करवुं” ॥ ३२ ॥ आप्रमाणे बोली एक मोटी गदा भीमने आपी अने बीजी मोटी गदा पोते लइने
जरासंध गाम बहार नीकळ्यो ॥ ३३ ॥ पछी युद्धभूमिमां भेळा थएला अने युद्धमां मदोन्मत्त ए वे वीरपुरुषो वज्र जेवी गदाओथी एकबीजाने
प्रहार करवा लाग्या ॥ ३४ ॥

अखाडामां पटा खेलता नटोनी पेटे डावां जमणां विचित्र मंडलोमां फरता ए बे जणनुं युद्ध शोभवा लाग्युं ॥ ३५ ॥ हे राजा ! पछी फेकवा-
मां आवती बे गदाओनो वज्र पडवा सरखो कडाकानो शब्द, युद्ध करता बे हाथीओना दातना शब्दजेवो जणावा लाग्यो ॥ ३६ ॥ युद्ध कर-
ता अने प्रदीप्त क्रोधवाळा बे हाथीओनी आकडानी शाखाओ जेम अंगमां पछडाइने भांगी पडे तेम हाथना वेगथी फेकवासां आवती ए बे ग-
दाओ एकबीजानां खभा, केड, पग, हाथ, साथळ अने हांसडीओमां पछडाइने चूर्ण थई गई ॥ ३७ ॥ एप्रमाणे गदाओ भांगी पडतां क्रोध पामे-
ला ए बे वीरपुरुषो लोढासरखा स्पर्शवाळी पोतानी मुठीओथी एकबीजानां गात्रने भांगवा लाग्या. हाथीनी पेटे प्रहार करता ए बे जणाओनो
तळां मारवाथी उठेलो शब्द, कडाका अने वज्रना जेवो भयंकर थतो हतो ॥ ३८ ॥ हे राजा ! अभ्यास, धैर्य अने प्रभावमां सरखा तथा जेओनो

मंडलानि विचित्राणि सव्यं दक्षिणमेव च ॥ चरतोः शुशुभे युद्धं नटयोरिव रंगिणोः ॥ ३५ ॥ ततश्चटच्चटाशब्दो वज्रनिष्पेषसन्नि-
भः ॥ गदयोः क्षिप्तयो राजन् दंतयोरिव दंतिनोः ॥ ३६ ॥ ने वै गदे भुजजवेन निपात्यमाने अन्योऽन्यतोऽसकटिपादकरोरुजत्रून् ॥
चूर्णिवभ्रवतुरपेत्य यथार्कशाखे संयुज्यतोर्द्विरदयोरिव दीप्तमन्व्योः ॥ ३७ ॥ इत्थं तयोः प्रहतयोगोर्गदयोर्नवीरौ क्रुद्धौ स्व-
मुष्टिभिरयः स्पर्शैरपिष्टाम् ॥ शब्दस्तयोः प्रहरतोरिभयोरिवासीन्निर्घातवज्रपरुषस्तलाडनोत्थः ॥ ३८ ॥ तयोरेवं प्रहरतोः समशि-
क्षावलौजसोः ॥ निर्विशेषमभूद्युद्धमक्षीणजवयोर्नृप ॥ ३९ ॥ एवं तयोर्महाराज युध्यतोः सप्तविंशतिः ॥ दिनानि निरगंस्तत्र सुह-
दन्निशि तिष्ठतोः ॥ ४० ॥ एकदा मातुलेयं वै प्राह राजन्वृकोदरः ॥ न शक्तोऽहं जरासंधं निर्जेतुं युधि माधव ॥ ४१ ॥ शत्रोर्जन्म-
मृती विद्वान् जीवितं च जराकृतम् ॥ पार्थमाप्याययत्स्वेन तेजसा चिंतयद्धरिः ॥ ४२ ॥ संवित्यारिवधोपायं भीमस्यामोघदर्शनः ॥
दर्शयामास विष्टपं पाटयन्निव संज्ञया ॥ ४३ ॥

वेग क्षीण थतो न हतो एवा ए भीम अने जरासंधने सरखेसरखुं युद्ध थवा लाग्युं ॥ ३९ ॥ एप्रमाणे दिवसना युद्ध करता अने रात्रिमां मित्रनी
पेटे रेहेता ए बे जणाने ते स्थलमां सत्यावीशि दिवस नीकळी गया ॥ ४० ॥ हे राजा ! एक दिवसे भीमसेने पोताना मामाना पुत्र भगवाने कहुं
के—‘हे कृष्ण ! हुं युद्धमां जरासंधने जीतवाने समर्थ नथी’ ॥ ४१ ॥ जरासंध बे फाडियारूपे जन्म्यो हतो अने पाछो बे फाडियां थइनेज मरशे
एम जाणता अने तेने जरा नामनी राक्षसीए जीवाडेलो जाणता श्रीकृष्ण भगवाने पोतानी शक्तिथी भीमने वृद्धि पमाडतां जरासंधनां फाडियां
करी नाखवानो विचार कन्यो ॥ ४२ ॥ अमोघ ज्ञानवाळा भगवाने जरासंधने मारवाना उपायनो विचार करीने हाथमां झाडनी शाखा लई तेने
फाडी नाखतां ते संकेतथी ते उपाय भीमने देखाड्यो ॥ ४३ ॥

મહાબલવાન્ અને યુદ્ધ કરનારાઓમાં ઉત્તમ भीमसेने તે સંકેત જાણી લઈને જરાસંધને તેના પગ झालीने धरतीपर पछाड्यो ॥ ४४ ॥ भीमसेने पोતાના પગથી તેનો એક પગ દબાવી અને વીજો પગ વે હાથથી પકડીને હાથી જેમ શાંવાને ચીંગી નાચે તેમ તે જરાસંધને ગુદાથી ચીરી નાચ્યો ॥ ४५ ॥ જેઓમાં પગ, સાથळ, वृषण, केंड, वांसानो भाग, स्तन, खभो, हाथ, आङ्ग, भभर અને કાન એક એક હતાં એવાં તે વે ફાડિયાં લોકોએ જોયાં ॥ ४६ ॥ મગધ દેશનો સ્વામી જરાસંધ મરણ પામતાં મોટો હાહાકાર થઈ રહ્યો. અર્જુન અને ભગવાને भीमसेननुं आलिंगन करी तेनो सत्कार जोग्यां ॥ ४६ ॥ મગધ દેશનો રક્ષક અને પ્રમાણમાં ન આવે એવા સ્વરૂપવાળા પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણે જરાસંધના ડીકરા સહદેવનો મગધ દેશમાં રાજ્યાભિર કન્યો ॥ ४७ ॥ પ્રાણીઓના રક્ષક અને પ્રમાણમાં ન આવે એવા સ્વરૂપવાળા પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણે જરાસંધના ડીકરા સહદેવનો મગધ દેશમાં રાજ્યાભિ-

तद्विज्ञाय महासत्त्वो भीमः प्रहरतां वरः ॥ गृहीत्वा पादयोः शत्रुं पातयामास धृतले ॥ ४४ ॥ एकं पादं पदाक्रम्य दोभ्यामन्यं प्रगृह्य सः ॥ युदतः पाटयामास शाखामिव महागजः ॥ ४५ ॥ एकपादोरुदृष्ट्वा कटिप्रुस्तनांसके ॥ एकबाह्वक्षिभ्रूकर्णे शकले ददृशुः प्रजाः ॥ ४६ ॥ हाहाकारो महानसीन्निहते मगधेधरे ॥ पूजयामामनुभौमं परिभ्य जयाच्युतौ ॥ ४७ ॥ सहदेवं तत्तनयं भगवान् भूतभावनः ॥ अभ्यर्षिचदमेयात्मा मगधानां पतिं प्रभुः ॥ मोचयामास गज्रन्यान् संरुद्धा मागधेन ये ॥ ४८ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे जरासंधवधो नाम द्विसप्ततिनमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ अयुते द्वे शतान्यष्टौ लीलया युधि निर्जिताः ॥ ते निर्गता गिरिद्रोण्यां मलिना मलवासमः ॥ १ ॥ क्षुत्क्षामाः शुष्कवदनाः संरोधपरिकर्षिताः ॥ ददृशुस्ते घनश्यामं पीतकौशेयवाससम् ॥ २ ॥ श्रीवत्सांकं चतुर्बाहुं पद्मगर्भरुणेक्षणम् ॥ चारुप्रसन्नवदनं स्फुरन्मकरकुंडलम् ॥ ३ ॥ पद्महस्तं गदाशंखरथांगैरुपलक्षितम् ॥ किरीटहारकटकटिसूत्रांगदाचितम् ॥ ४ ॥

ષેક કન્યો અને જે રાજાઓને જરાસંધે કેદ કન્યા હતા તેઓને છોડાવ્યા ॥ ४८ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो त्रौतेरसो अध्याय संपूर्ण ॥ ७२ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे^१ - वीश हजार અને આટલો રાજાઓ કે જેઓને જરાસંધે લીલામાત્રથી યુદ્ધમાં જીતી લઈને પર્વતની ગુફામાં કેદ કન્યા હતા તેઓ ગુફામાંથી બહાર નીકળ્યા. મેલા, મેલાં વલ્લવાળા, ભૂલ્લથી દુવળા, મુક્કાણાં મોહોડાંવાળા, અને કેદમાં રહેવાનેલીધે દુવળા થણ્યા તે રાજાઓએ પીઠાં રેશમી વસ્ત્ર ધરનારા, શ્રીવત્સનાં ચિહ્નવાળા, ચાર મુજાવાળા, કમલના ગર્ભસરખાં રાતાં નેત્રવાળા, સુંદર પ્રસન્ન મુલવાળા, ચલકતાં મકરાકૃતિ કુંડલવાળા, શંખ ચક્ર ગદા અને કમલથી શોભતા, કિરીટ હાર કડાં કટિમેલવા તથા

૧ આ ત્રૌતેરમા અધ્યાયમાં રાજાઓને છોડાવી તથા રાજાઓને ઘટે તેવી રીતે તેઓને પોતપોતાના દેશોમાં મોકલી ભગવાન્ પાછા ઇંદ્રપ્રસ્થમાં પધાવ્યા, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

बाजुबंधी शोभी रहेला, कौस्तुभ मणिथी शोभतां गळांवाळा, अने वनमालाथी वींटाएला घनश्याम भगवानने दींठा. जाणे नेत्रथी पीता होय, जी-
भथी चाटना होय, नाकथी सुंघता होय अने हाथथी आलिंगन करता होय तेम देखाव आपता ए निष्पाप राजाओ ते भगवानना चरणमां मस्तक
मूकीने पगे लाग्या ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ भगवाननां दर्शनना आनंदथी जेओने केदू रेहेवानो परिश्रम मटी गयो एवा ए राजाओ हाथ
जोडीने वचनथी आप्रमाणे भगवानने वखाणवा लाग्या ॥ ७ ॥ राजाओ केहेछे—हे देव ! हे देव ! हे ईश्वर ! हे शरणागतोनी पीडाने हरनार !
हे अविनाशी ! आपने प्रणाम करिये छिये. हे कृष्ण ! भयंकर संसारथी खेदू पामीने शरणागत थएला अमोनू रक्षण करो ॥ ८ ॥ हे नाथ ! हे
मधुसूदन ! आ जरासंध उपर अमे दोष मूकता नथी; केम के राजाओ राज्यथी अष्ट थाय ए तमारो अनुग्रह गणवो जोईए ॥ ९ ॥ राज्यसंबंधी ऐश्व-

भ्राजद्रमणिग्रीवं निवीतं वनमालया ॥ पिवंत इव चक्षुभ्यां लिहंत इव जिहया ॥ ५ ॥ जिघ्रंत इव नासाभ्यां रंभंत इव
बाहुभिः ॥ प्रणेमुहृतपाप्मानो मूर्धभिः पादयोर्हरेः ॥ ६ ॥ कृष्णमंदर्शनाल्हादध्वस्तसंरोधनक्लमाः ॥ प्रशशंसुर्हृषीकेशं गी-
र्भिः प्रांजलयो नृपाः ॥ ७ ॥ राजान ऊचुः ॥ नमस्ते देव देवेश प्रपन्नार्तिहराव्यय ॥ प्रपन्नान्पाहि नः कृष्ण निर्विण्णान्धोरसं-
सृतेः ॥ ८ ॥ नैनं नाथानसूयामो मागधं मधुसूदन ॥ अनुग्रहो यद्भवतो राज्ञां राजच्युतिर्विभो ॥ ९ ॥ राज्यैश्वर्यमदोन्नद्धो
न श्रेयो विंदते नृपः ॥ त्वन्मायामोहितो नित्या मन्यते संपदोऽचलाः ॥ १० ॥ मृगतृष्णां यथा चाला मन्यंत उदकाशय-
स्र ॥ एवं वैकारिकीं मायामयुक्ता वस्तु चक्षते ॥ ११ ॥ वयं पुरा श्रीमदनष्टदृष्ट्यो जिगीषयास्या इतरेतरस्पृधः ॥ घ्नंतः प्रजाः
स्वा अतिनिर्घृणाः प्रभो मृत्युं पुरस्त्वाविगणय्य दुर्मदाः ॥ १२ ॥ त एव कृष्णाद्य गभीरंहसा दुरंतवीर्येण विचालिताः श्रियः ॥
कालेन तन्वा भवतोनुकंपया विनष्टदर्पाश्रणौ स्मराम ते ॥ १३ ॥

र्यना मदथी छकी गएलो राजा तमारी मायाथी मोह पामीने अनित्य संपत्तिओने अविचल माने छे अने कल्याणने पामतो नथी ॥ १० ॥ जेम
बालको झांझवाना पाणीने जलाशय माने तेम अविवेकी लोको अनेक विकारवाळी मायाने साची मानेले ॥ ११ ॥ हे श्रीकृष्ण ! अमे के जेओ
पूर्वे लक्ष्मीना मदथी आंधळा थएला, आ पृथ्वीने जीती लेवाना इच्छाथी एकजीजानो द्वेष करनारा अने माथे मृत्युरूप आपने नहि गणकारतां
मदोन्मत्त थईने अत्यंत निर्दयपणाथी पोतानी प्रजाओने मारता हता तेओज आज तमारी कृपाथी गंभीर वेगवाळा, तमारा शरीररूप अने अपार
बलवाळा कालनेलीधे लक्ष्मीथी अष्ट थतां गर्वरहित थईने तमारा चरणनुं स्मरण करवानी आशा राखिये छिये. माटे राज्यथी अष्ट थवुं ए आपनो
अनुग्रहज छे ॥ १२ ॥ १३ ॥

હવે અમે નિરંતર ક્ષીણ થતા અને રોગોના ક્ષેત્રરૂપ આ દેહથી ભોગવવા યોગ્ય તથા જ્ઞાણવાના પાળી જેવા રાજ્યને, કે માત્ર કાનનેજ રુચિ ઉપજાવનારા અને પરલોકમાં ભોગવવાના કર્મફલરૂપ સ્વર્ગાદિકને પણ ઇચ્છતા નથી ॥ ૧૪ ॥ એટલામાટે અમે અનેક યોનિઓમાં જતાં પણ જે ઉપાયથી અમને તમારા ચરણારવિંદનું સ્મરણ મટે નહિ એવા ઉપાયનો ઉપદેશ કરો ॥ ૧૫ ॥ કૃષ્ણ, વામુદેવ, હરિ, પરમાત્મા, ગોવિંદ અને નમેલા લોકોના ક્લેશનો નાશ કરનારા આપને વારંવાર પ્રણામ કરિયે છિયે ॥ ૧૬ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— વંધનથી છૂટેલા રાજાઓ એપ્રમાણે સ્તુતિ કરતાં દયાલુ અને શરણાગતોનું રક્ષણ કરનાર ભગવાને મધુર વાણીથી તેઓને આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૧૭ ॥ ભગવાન કેહેછે.— હે રાજાઓ ! તમો જેવું ધારો છો તે-પ્રમાણેજ આજથી માંડી તમોને હું કે જે સર્વનો ईશ્વર આત્મા છું તેમાં અત્યંત દૃઢ ભક્તિ થજો ॥ ૧૮ ॥ હે રાજાઓ ! તમારે ટીક ધાન્યું છે અને સાત્રી

અથો ન રાજ્યં મૃગતૃણિરૂપિતં દેહેન શશ્વત્પતતા રુજાં મુવા ॥ ઉપાસિતવ્યં સ્પૃહયામહે વિભો ક્રિયાફલં પ્રેત્ય ચ કર્ણરોચનમ્ ॥ ૧૪ ॥ તં નઃ સમાદિશોપાયં યેન તે ચરણાન્નયોઃ ॥ સ્મૃતિર્થથા ન વિરમેદપિ સંમરતામિહ ॥ ૧૫ ॥ કૃષ્ણાય વાસુદેવાય હર-યે પરમાત્મને ॥ પ્રણતેક્લેશનાશાય ગોવિંદાય નમો નમઃ ॥ ૧૬ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ મંસ્તૂયમાનો ભગવાન્ રાજભિમુક્તવં-ધનૈઃ ॥ તાનાહ કરુણસ્તાત શરણ્યઃ શ્લક્ષ્ણયા ગિરા ॥ ૧૭ ॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ અદ્યપ્રભૃતિ વો ભૂપા મય્યાત્મન્યસ્વિલે-શ્વરે ॥ સુહૃદા જાયતે ભક્તિર્વાદ્માશંસિતં તથા ॥ ૧૮ ॥ દિષ્ટ્યા વ્યવસિતં ભૂપા ભવંત ક્ષતભાષિણઃ ॥ શ્રિયૈશ્વર્યમદોન્નાહં પશ્ય ઉ-ન્માદકં નૃણામ્ ॥ ૧૯ ॥ હૈહયો નહુષો વેનો રાવણો નરકોપરે ॥ શ્રીમદાદ્રંશિતાઃ સ્થાનાદેવદૈત્યનરેશ્વરાઃ ॥ ૨૦ ॥ ભવંત એતદ્વિ-જ્ઞાય દેહાદ્યુત્પાદ્યમંતવત્ ॥ માં યજંતોઽધ્વરૈર્યુક્તાઃ પ્રજા ધર્મેણ રક્ષથ ॥ ૨૧ ॥ સંતન્વંતઃ પ્રજાતંતૂન્ સુલ્લં દુઃલ્લં ભવાભવૌ ॥ પ્રાપ્તં પ્રાપ્તં ચ સેવંતો મચ્ચિત્તા વિચરિષ્યથ ॥ ૨૨ ॥ ઉદાસીનાશ્ચ દેહાદાવાત્મારામા ધૃતવ્રતાઃ ॥ મથ્યવેશ્ય મનઃ સમ્યદ્મામંતે બ્રહ્મ યાસ્યથ ॥ ૨૩ ॥

વાત કરી છે. લક્ષ્મી અને ઐશ્વર્યના મદથી થતો યથેષ્ટાચાર લોકોને ઉન્મત્ત કરનાર છે એમ જોવામાં આવે છે ॥ ૧૯ ॥ સહસ્ત્રાર્જુન, નહુષ, વેન, રાવણ, નરકાસુર અને વીજા પણ દેવ, દૈત્ય તથા મનુષ્યના રાજાઓ લક્ષ્મીના મદથી સ્થાનઘ્રષ્ટ થયા છે ॥ ૨૦ ॥ તમે આ દેહાદિક જન્મવાળા પદાર્થોને નાશ પામનારા જાણી સાવધાનપણે ધર્મથી પ્રજાનું રક્ષણ કરજો અને યજ્ઞોથી માત્ર પૂજન કરજો ॥ ૨૧ ॥ તમે પુત્રપૌત્રાદિક વંશનો વિ-સ્તાર કરતાં અને સુલ્લ, દુઃલ્લ, લાભ કે અલાભ જે કાંઈ આવે તેનું સેવન કરતાં હુંમાં ચિત્ત રાહીને ફરજો ॥ ૨૨ ॥ મારામાં મારી રીતે મન રાહીને દેહાદિકમાં ઉદાસીન, આત્મારામ અને નિયમસહિત રહેવાથી અંતે હું કે જે પરબ્રહ્મ છું તેને પામશો ॥ ૨૩ ॥

शुकदेवजी केहेछे.— लोकोना ईश्वर श्रीकृष्ण भगवाने राजाओने एप्रमाणे आज्ञा करीने तेओने खानादिक कराववासारू केटलाएक पुरुषो अने स्त्रियोने आज्ञा करी ॥ २४ ॥ हे राजा ! सहदेव पासे राजाने योग्य वस्त्र, भूषण, माला अने लेपन करवानां चंदनो अपवीने तेओनी पूजा करावी ॥ २५ ॥ सारी रीते नवरावी, शणगारी, उत्तम अन्नार्थी जमाडी तथा राजाने योग्य तांबुलआदि अनेक भोग भोगवावीने भगवाने सत्कार करेला अने स्वच्छ कुंडल धरनारा ए राजाओ क्लेशार्थी मुक्तावानेलाधि, वर्षा ऋतुना अंतमां ग्रहोनी पेठे शोभवा लाग्या ॥ २६ ॥ २७ ॥ सारा घोडावाळा अने मणि तथा सुवर्णार्थी शणगारेला रथोमां बेसाडी तथा मधुर वचनोर्थी प्रसन्न करी भगवाने तेओने पोतपोताना देशमां मोकल्या ॥ २८ ॥ एप्रमाणे महात्मा श्रीकृष्ण भगवाने कष्टमांथी छोडावेला राजाओ ते भगवाननुं अने तेमनां कर्मोनुं ध्यान करता करता पोतपोताना देशमां गया ॥ २९ ॥

श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्यादिश्य नृपान्कृष्णो भगवान् भुवनेश्वरः ॥ तेषां न्ययुक्तं पुरुषान्त्रियो मज्जनकर्मणि ॥ २४ ॥ सपर्यां कारयायास सहदेवेन भारत ॥ नरेवोचितैर्वस्त्रभूषणैः स्रग्विलेपनैः ॥ २५ ॥ भोजयित्वा वरात्रेण सुस्नातान्समलंकृतान् ॥ भोगैश्च विविधैर्युक्तांस्तंबूलाद्यैर्नृपोचितैः ॥ २६ ॥ ते पूजिता मुकुंदेन राजानो मृष्टकुंडलाः ॥ विरेजुर्मोचिताः क्लेशात्प्रावृद्धंते यथा ग्रहाः ॥ २७ ॥ स्थान्सदश्वानारोप्य मणिकांचनभूषितान् ॥ प्रीणय्य सूनृतैर्वाक्यैः स्वदेशान्प्रत्ययापयत् ॥ २८ ॥ त एवं मोचिताः कृच्छ्रात्कृष्णेन सुमहात्मना ॥ ययुस्तेमेव ध्यायंतः कृतानि च जगत्पतेः ॥ २९ ॥ जगदुः प्रकृतिभ्यस्ते महापुरुषचेष्टितम् ॥ यथाऽन्वशासद्गवांस्तथा चक्रुस्तंद्रिताः ॥ ३० ॥ जरासंधं घातयित्वा भीमसेनेन केशवः ॥ पार्थाभ्यां संयुतः प्रायात्सहदेवेन पूजितः ॥ ३१ ॥ गत्वा ते खांडवप्रस्थं शंखान्दध्मुर्जितारयः ॥ हर्षयंतः स्वसुहृदो दुर्हदां चासुखावहाः ॥ ३२ ॥ तच्छ्रुत्वा प्रीतमनस इंद्रप्रस्थनिवासिनः ॥ मेनिरे मागधं शांतं राजा चासमनोरथः ॥ ३३ ॥ अभिवंद्याथ राजानं भीमार्जुनजनार्दनाः ॥ सर्वमाश्रावयांचक्रुरात्मना यदनुष्ठितम् ॥ ३४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

तेओए स्वदेशमां जइने भगवाने करेलुं काम पोताना मंत्रीओ आदिनी पासे कही संभळाव्युं अने भगवाने आज्ञा करी हती तेप्रमाणे आलस्य मूर्कीने सघलुं करवा लाग्या ॥ ३० ॥ भगवान्, भीमसेनना हाथार्थी जरासंधने मराव्या पळी सहदेवे करेली पूजानो स्वीकार करी अर्जुन तथा भीमसेननी साथे इंद्रप्रस्थमां आव्या ॥ ३१ ॥ शत्रुने जीती आवेला, संवंधीओने राजी करता अने शत्रुओने पीडा करनारा ए त्रणे जणाए इंद्रप्रस्थमां आवीने शंखनाद कऱ्यो ॥ ३२ ॥ ए शंखनाद सांभळी राजी थएला इंद्रप्रस्थना रेहेवाशीओए जरासंध मरण पामवानो निश्चय कऱ्यो अने युधिष्ठिर राजाना सघळा मनोरथ पूर्ण थया ॥ ३३ ॥ पळी भीम, अर्जुन अने भगवानं युधिष्ठिर राजाने प्रणाम करी पोते जे करी आव्या हता ते सघळी वात कही संभळावी ॥ ३४ ॥

अस्मिन्, वसिष्ठ, च्यवन, कण्व, मैत्रेय, कव्य, वित, विश्वामित्र, वामदेव, वामदेव, सुमति, जैमिनि, क्रतु, पैल, पराशर, गर्ग, वैशंपायन, अथर्व, कश्यप, धौम्य, परशुराम, आसुरि, वीतिहोत्र, मधुच्छंदा, वीरसेन अने अकृतव्रण ए मुनिओने यज्ञमां वराव्या ॥७॥८॥९॥ तेमज हे राजा! युधिष्ठिरना निमंत्रणनेलीधे बीजा पण द्रोण, भीष्म, कृपाचार्यआदि, पुत्रो सहित धृतराष्ट्र, मोटी बुद्धिवाळा विदुर, ब्राह्मणो, क्षत्रियो, वैश्यो, शूद्रो, सघळा राजाओ अने राजाओना मंत्रिआदि पण यज्ञ जोवानी इच्छाथी त्यां आव्या ॥ १० ॥ ११ ॥ पळी ब्राह्मणोए देवताओनुं यजन करवानी भूमिने सुवर्णनां हळोथी खंडावीने त्यां वेदना वचनप्रमाणे युधिष्ठिर राजाने दीक्षा आपी ॥ १२ ॥ ए यज्ञमां पूर्वे वरुणदेवना यज्ञनी पेटे, सरसामान सोनाना कन्या हता. इंद्रादिक लोकपाल, ब्रह्मा, सदाशिव, तेओना पार्षदो, सिद्ध, गंधर्व, विद्याधर, मोटा नाग, मुनिओ, यक्ष, राक्षस, पक्षी, किन्नर, चारण,

विश्वामित्रो वामदेवः सुमतिर्जैमिनिः क्रतुः ॥ पैलः पराशरो गर्गो वैशंपायन एव च ॥ ८ ॥ अथर्वा कश्यपो धौम्यो रामो भार्गव आसुरिः ॥ वीतिहोत्रो मधुच्छंदा वीरसेनोऽकृतव्रणः ॥ ९ ॥ उपहृतास्तथा चान्ये द्रोणभीष्मकृपादयः ॥ धृतराष्ट्रः सहसुतो विदुरश्च महामतिः ॥ १० ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा यज्ञदिदक्षवः ॥ तत्रेयुः सर्वराजानो राज्ञां प्रकृतयो नृप ॥ ११ ॥ ततस्ते देवयजनं ब्राह्मणाः स्वर्णलांगलैः ॥ कृद्धा तत्र यथाम्नायं दीक्षयांचक्रिरे नृपम् ॥ १२ ॥ हैमाः किलोपकरणा वरुणस्य यथा पुरा ॥ इंद्रादयो लोकपाला विरिचभवसंयुताः ॥ १३ ॥ सगणाः सिद्धगंधर्वा विद्याधरमहोरगाः ॥ मुनयो यक्षरक्षांसि खगकिन्नरचाराणाः ॥ १४ ॥ राजानश्च समाहूता राजपत्न्यश्च सर्वशः ॥ राजसूयं समीयुः स्म राज्ञः पांडुसुतस्य वै ॥ १५ ॥ मेनिरे कृष्णभक्तस्य सूपपन्नमविस्मिताः ॥ अयाजयन्महाराजं याजका देववर्चसः ॥ राजसूयेन विधिवत्प्राचेतसमिवामराः ॥ १६ ॥ सौत्येहन्यवनीपालो याजकान्सदसस्पतीन् ॥ अपूजयन्महाभागान् यथावत्सुसमाहितः ॥ १७ ॥ सदस्याग्र्यार्हणार्हं वै विमृशंतः सभासदः ॥ नाध्यगच्छन्ननैकांत्यात् सहेदवस्तदाब्रवीत् ॥ १८ ॥

राजाओ अने सघळी राजाओनी स्त्रियो पण युधिष्ठिर राजाना यज्ञमां तेमना बोलाववार्थी आव्यां ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ ए सघळां कांई पण विस्मय नहि पामतां 'भगवानना भक्तने ए सघळुं घटेछे' एम मानवा लाग्यां. देव सगवां तेजवाळा ऋत्विजो, जेम वरुणने देवताओए यजन करान्युं हतुं तेम त्रिधिसहित राजसूयथी महाराज युधिष्ठिरने यजन करावता हता ॥ १६ ॥ सारी पेटे सावधान युधिष्ठिर राजाए सोमवल्ली खांडवाने दिवसे महा भाग्यशाली ऋत्विजो अने सभापतिओनी पूजा करवा मांडी ॥ १७ ॥ 'सभासदोमां पेहेली पूजा कोनी करवी?' एम सभासदो विचार करतां ते पूजाने योग्य घणा जण होवानेलीधे कांई निश्चय करी शक्या नहि ल्यारे सहेदव आप्रमाणे बोल्यो ॥ १८ ॥

સહદેવ કેહેછે.— યાદવોના પતિ શ્રીકૃષ્ણ શ્રેષ્ઠપણને યોગ્ય છે; કેમ કે શ્રીકૃષ્ણજ સર્વ દેવતા, દેશ, કાલ અને ધનાદિકરૂપ છે ॥ ૧૯ ॥ યજ્ઞો અને આ સઘલું જગત્ શ્રીકૃષ્ણરૂપજ છે. અગ્નિઓ, આહુતિઓ, મંત્રો, સાંખ્ય અને ઉપાસના એ સઘલું શ્રીકૃષ્ણનેમાટેજ છે ॥ ૨૦ ॥ આ શ્રીકૃષ્ણ એકજ અદ્વિતીય છે. સઘડા જગતનું મૂલ તત્ત્વ એજ છે. હે સભાસદો ! અજન્મા અને સ્વાશ્રય ભગવાન્ પોતેજ આ જગતને સ્વજેછે, પાઠેછે અને પ્રલય કરેછે ॥ ૨૧ ॥ આ સર્વે લોકો શ્રીકૃષ્ણના અનુગ્રહથીજ અનેક પ્રકારનાં મત્કર્મ કરીને ધર્માદિકરૂપ પુરુષાર્થને સિદ્ધ કરેછે ॥ ૨૨ ॥ એટલા-મોટ મહાત્મા શ્રીકૃષ્ણનેજ ઉત્તમ પૂજા આપો અને એમ કરશો તો સર્વ પ્રાણીઓનું અને પોતાનું પણ પૂજન થશે ॥ ૨૩ ॥ જે પુરુષ દાનના અનંત ફલને ઇચ્છતો હોય તેણે શ્રીકૃષ્ણ કે જે સર્વ પ્રાણિયોના આત્મા, ભેદમતિનો નાશ કરનાર, શાંત અને પૂર્ણ છે તેમનેજ દેવું જોઈએ ॥ ૨૪ ॥ શુક-

અર્હતિ હ્યચ્યુતઃ શ્રૈષ્ઠ્યં ભગવાન્સાત્વતાં પતિઃ ॥ એ વૈ દેવતાઃ સર્વાં દેશકાલધનાદયઃ ॥ ૧૯ ॥ યદાત્મકમિદં વિશ્વં કતવશ્ચ યદાત્મકાઃ ॥ અગ્નિરાહુતયો મંત્રાઃ સાંખ્યં યોગશ્ચ યત્પરઃ ॥ ૨૦ ॥ એક એવાદ્વિતીયોઽસૌવેતદાત્મ્યમિદં જગત્ ॥ આત્મનાત્માશ્રયઃ સભ્યાઃ સૃજત્યવતિ હંત્યજઃ ॥ ૨૧ ॥ વિવિધાનીહ કર્માણિ જનયન્ યદવેક્ષયા ॥ ઇહતે યદયં સર્વઃ શ્રેયો ધર્માદિલક્ષણમ્ ॥ ૨૨ ॥ તસ્માત્કૃષ્ણાય મહતે દીયતાં પરમાર્હણમ્ ॥ એવં ચેત્સર્વભૂતાનામાત્મનશ્ચાર્હણં ભવેત્ ॥ ૨૩ ॥ સર્વભૂતાત્મભૂતાય કૃષ્ણાયાનન્યદર્શિને ॥ દેયં શાંતાય પૂર્ણાય દત્તસ્યાનંત્યમિચ્છતા ॥ ૨૪ ॥ ઇત્યુક્ત્વા સહદેવોઽશ્રુતૂર્ણીં કૃષ્ણાનુભાવવિત્ ॥ તચ્છ્રુત્વા તુટુબુઃ સર્વે સાધુસાધ્વિતિ સત્તમાઃ ॥ ૨૫ ॥ શ્રુત્વા દ્વિજેરિતં રાજા જ્ઞાત્વા હાર્દ સખાસદામ્ ॥ સમર્હયદ્વૃષીકેશં પ્રીતઃ પ્રણયવિહ્વલઃ ॥ ૨૬ ॥ તત્પાદાવવનિજ્યાપઃ શિરસા લોકપાવનીઃ ॥ સભાર્યઃ સાનુજામાત્યઃ સકુટુંબો વહન્મુદા ॥ ૨૭ ॥ વાસોભિઃ પીતકૌશેયૈર્મૂષ્ણૈશ્ચ મહાધનૈઃ ॥ અર્હયિત્વાઽશ્રુપૂર્ણાક્ષો નાશકત્સમવેક્ષિતુમ્ ॥ ૨૮ ॥ ॥ ॥

દેવજી કેહેછે.— ભગવાનના પ્રભાવને જાણનાર સહદેવ એટલું બોલીને ચૂપ રહ્યો. આ વચન સાંભળીને સઘાધ મહાત્મા પુરુષો 'સાંહુ સાંહુ' એમ વચ્ચાળવા લાગ્યા ॥ ૨૫ ॥ બ્રાહ્મણોનો શબ્દ સાંભળી અને સખાસદોનો અભિપ્રાય જાણી રાજી થયેલા અને સ્નેહથી વિહ્વલ થયેલા યુધિષ્ઠિર રાજાએ ભગવાનની પૂજા કરી ॥ ૨૬ ॥ રાજા, તેમની સ્ત્રિયો, ભાઈઓ અને મંત્રિઓએ તથા તેમનાં કુટુંબે ભગવાનના ચરણ ધોઈને જગતને પવિત્ર કરનાર તેનું જલ પ્રીતિર્થી માથે ચઢાવ્યું ॥ ૨૭ ॥ પીઢાં રેશમી વસ્ત્ર, અને ઘણા મૂલ્યનાં આભૂષણોથી ભગવાનનું પૂજન કરી યુધિષ્ઠિર રાજા આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવવાથી તેમની સામું જોઈ શક્યા નહિ ॥ ૨૮ ॥ ॥ ॥

आप्रमाणे भगवाननो सत्कार थएलो जोई सर्वे लोको हाथ जोडी ' नमो नमो जय जय ' एवा शब्द करी भगवानने नम्या अने पुष्पनी वृष्टिओ पडी ॥ २९ ॥ आ शब्दो सांभळी भगवानना गुणोनां वर्णनथी जेने क्रोध उत्पन्न थयो एवो शिशुपाल सभामां निर्भयपणे पोताना आसनपरथी उभो थई हाथ उंचो करीने असहनताथी भगवानने कठण वचन संभळाववामारू आप्रमाणे बोल्यो ॥३०॥ शिशुपाल केहेछे - 'काल अलंघ्य अने समर्थ छे' एवी लोकोनी बात साची छे; केम के बालकना वचनथी वृद्धलोकोनी बुद्धि पण फरी जायछे ॥ ३१ ॥ हे सभासदो ! तमे पात्र जाणनाराओमां श्रेष्ठ थईने आ बालकनुं बोलवुं के जेथी कृष्ण पूजाने योग्य मानवामां आवेछे तेने मानो मा ॥ ३२ ॥ तप विद्या अने व्रतने धरनारा, ज्ञानथी सर्व

इत्थं सभाजितं वीक्ष्य सर्वे प्रांजलयो जनाः ॥ नमो जयेति नेमुस्तं निपेतुः पुष्पवृष्टयः ॥ २९ ॥ इत्थं निशम्य दमघोषसुतः स्वपी-
ठानुत्थाय कृष्णगुणवर्णनजातमन्युः ॥ उल्लिख्य बाहुमिदमाह सदस्यमर्षी संश्रावयन् भगवते परुषाण्यभीतः ॥ ३० ॥ ईशो दु-
रत्ययः काल इति सत्यवती श्रुतिः ॥ वृद्धानामपि यदुद्धिर्बालवाक्यैर्विभिद्यते ॥ ३१ ॥ यूयं पात्रविदां श्रेष्ठा मा मन्यध्वं बालभा-
षितम् ॥ सदसस्पतयः सर्वे कृष्णो यत्संमतोऽर्हणे ॥ ३२ ॥ तपोविद्याव्रतधरान् ज्ञानविध्वस्तकल्मषान् ॥ परमर्षीन्ब्रह्मनिष्ठान् लोक-
पालैश्च पूजिताम् ॥ ३३ ॥ सदस्पतीनतिक्रम्य गोपालः कुलपांसनः ॥ यथा काकः पुरोडाशं सपर्यां कथमर्हति ॥ ३४ ॥
वर्णाश्रमकुलोपेतः सर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ स्वैरवर्ती गुणैर्हीनः सपर्यां कथमर्हति ॥ ३५ ॥ ययातिनैषां हि कुलं शप्तं स-
द्भिर्वीहिष्कृतम् ॥ वृथा पानरतं शश्वत्सपर्यां कथमर्हति ॥ ३६ ॥ ब्रह्मर्षिसवितान्देशान् हित्वैते ब्रह्मवर्चसम् ॥ समुद्रं दुर्गमाश्रित्य
वाधंते दस्यवः प्रजाः ॥ ३७ ॥

दोष रहित थएला, ब्रह्ममां निष्ठावाळा अने लोकपालोए पण पूजेला मोटा ऋषिओ के जेओ सभाना पति छे तेओने मूकी दई गोवाळ अने कुलने वटलावनार आ कृष्ण पूजाने योग्य केम मनाय छे ? कागडो पुरोडाशने योग्य होयज नहि ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ वर्ण आश्रम तथा कुलथी भ्रष्ट, सघ-
ळा धर्मोथी बहिष्कृत थएलो, स्वच्छंद रीते वर्त्तनार अने गुण वगरनो आ कृष्ण शी रीते पूजाने योग्य गणाय ? ॥ ३५ ॥ ययाति राजाना शापने-
लीधे सत्पुरुषोए बहिष्कृत करेलुं अने निरंतर वृथा वृथा मदिरा पीवामां लागेलुं आ लोकोनुं कुल शी रीते पूजाने योग्य थाय ? ॥ ३६ ॥ आ बारव-
टिया लोको [यादवो] ब्रह्मर्षिओए सेवेला देशोने छोडी दई समुद्ररूपी गढ के जेमां वेदसंबंधी तेज रेहेज नहि तेमां रहींने प्रजाओने दुःख देखे ॥ ३७ ॥

? भगवाननी निंदा करवा जतां पण तेमना महिमानेलीधे स्तुतिज थायछे एवा अभिप्रायथी टीकाकार श्रीधरस्वामीए शिशुपालनां निंदापर वचनोनो अर्थ स्तुतिपर पण लगावेलो छे.

શુકદેવજી કેહેછે.—જેનું પુણ્ય નાશ પામ્યું હતું એવો શિશુપાલ એ પ્રમાણે ઘણાં દુર્વચન બોલ્યો પણ પ્યાવડીના શબ્દને સાંભળીને જેમ સિંહ કાંઈ પળ ન બોલે તેમ એ વચન સાંભળીને ભગવાન કાંઈ પણ ન બોલ્યા ॥ ૩૮ ॥ સમાસદો એ ભગવાનની અસહ્ય નિંદાને સાંભળી ક્રોધથી શિશુપાલને ગાઢો દેતા દેતા પોતાના કાન બંધ કરીને ઉઠી ગયા ॥ ૩૯ ॥ ભગવાનની અથવા ભગવાનના ભક્તની નિંદા સાંભળીને તે સ્થલમાંથી જે માણસ સ્વ-સી ન જાય તે માણસ પોતાના પુણ્યમાંથી અટ થઈને નરકમાં પડેછે ॥ ૪૦ ॥ પછી ક્રોધ પામેલા પાંડવો અને મત્સ્ય, કૈકય તથા સુંજય વંશના ક્ષત્રિયો શિશુપાલને મારી નાશવાની ઇચ્છાથી હથીઆર ઉચકીને ઉભા થયા ॥ ૪૧ ॥ હે રાજા ! એ જોઈને સમામાં શ્રીકૃષ્ણના પક્ષના રાજાઓને ધિક્કારતાં શિશુપાલે પણ નિર્ભય રીતે ઢાલ-તરવાર લીધી ॥ ૪૨ ॥ તેટલી વારમાં ‘આ મારો પાર્શ્વ મારા મરણોજ બલવાળો છે, તેથી આ સઘ-

એવમાદીન્યભદ્રાણિ વમાષે નષ્ટમંગલઃ ॥ નોવાચ કિંચિદ્ભગવાન્ યથા સિંહઃ શિવારુતમ્ ॥ ૩૮ ॥ ભગવન્નિંદનં શ્રુત્વા દુઃસહં તત્સ-
ભાસદઃ ॥ કર્ણો પિધાય નિર્જગ્મુઃ શપંતશ્ચેદિપં રુષા ॥ ૩૯ ॥ નિંદાં ભગવતઃ શ્રુણ્વંસ્તત્પરસ્ય જનસ્ય વા ॥ તતો નાપૈતિ યઃ
સોઽપિ યાત્યધઃ સુકૃતાચ્ચુતઃ ॥ ૪૦ ॥ તતઃ પાંડુસુતાઃ કુહ્લા મત્સ્યકૈકયમુંજયાઃ ॥ ઉદાયુધાઃ સમુત્તસ્થુઃ શિશુપાલજિઘાંસવઃ
॥ ૪૧ ॥ તતશ્ચૈક્યસ્ત્રસંપ્રાંતો જગૃહે સ્વહ્નચર્મણી ॥ ભર્ત્મયન્ કૃષ્ણપક્ષીયાન્ ગજાઃ સદસિ ભારત ॥ ૪૨ ॥ તાવદુત્થાય ભગવાન્ સ્વાન્નિ-
વાર્ય સ્વયં રુષા ॥ શિરઃ શ્ચુરાંતચક્રેણ જહારાપતતો રિપોઃ ॥ ૪૩ ॥ શબ્દઃ કોલાહલોઽપ્યામીચ્છિશુપાલે હતે મહાન્ ॥ તસ્યાનુયા-
યિનો ધ્રુપા દુદુબુર્જીવિતૈષિણઃ ॥ ૪૪ ॥ ચૈદ્યદેહોત્થિતં જ્યોતિર્વાસુદેવમુપાવિશત્ ॥ પશ્યતાં સર્વભૂતાનામુલ્કેવ ભુવિ સ્વાચ્ચુતા
॥ ૪૫ ॥ જન્મત્રયાનુગુણિતૈર્વૈરસંરબ્ધયા ધિયા ॥ ધ્યાયંસ્તન્મયતાં યાતો ભવો હિ ભવકારણમ્ ॥ ૪૬ ॥ ઋત્વિગ્ભ્યઃ સમદસ્યે-
ભ્યો દક્ષિણાં વિપુલામદાત્ ॥ સર્વાન્સંપૂજ્ય વિધિવચ્ચક્રેઽવભૃથમેકરાદ્ ॥ ૪૭ ॥

લાઓને મારી નાશશે માટે મોરજ તુરત મારવો જોઈએ’ એવા અભિપ્રાયથી ભગવાને તુરત પોતે ઉઠીને પોતાના પક્ષવાળાઓને વારતાં ક્રોધથી શિ-
શુપાલ કે જે સામો આવતો હતો તેનું માથું સર્જીયા સરસી ધારાવાળા ચક્રથી કાપી નાલ્યું ॥ ૪૩ ॥ શિશુપાલ મરણ પામતાં મારે કોલાહલ શબ્દ થઈ
રહ્યો અને શિશુપાલને અનુસરનારા રાજાઓ જીવવાની ઇચ્છાથી ભાગી ગયા ॥ ૪૪ ॥ આકાશમાંથી પડેલી ઉલ્કા જેમ પૃથ્વીમાં પેસી જાય તેમ
શિશુપાલના દેહમાંથી નીકળેલું તેજ સઘળા પ્રાણિયો દેશે એવી રીતે ભગવાનમાં પેડું ॥ ૪૫ ॥ ત્રણ જન્મમાં વારંવાર થયેલાં વૈરના આવેશવાળી
બુદ્ધિથી જેના મનમાં ભગવાનનું જ ધ્યાન લાગી રહ્યું હતું, એવો શિશુપાલ ભગવાનનું સ્વરૂપ પામ્યો; કેમ કે મનની ભાવના જ જન્મનું કારણ છે
॥ ૪૬ ॥ ચક્રવર્તી યુધિષ્ઠિર રાજાએ ઋત્વિજોને અને સમાપતિઓને મોટી દક્ષિણા આપી અને સર્વ લોકોનું પૂજન કરીને અવશ્યજ્ઞાન કન્યું ॥ ૪૭ ॥

योगेश्वरोना ईश्वर श्रीकृष्ण भगवान् युधिष्ठिर राजानो यज्ञ सिद्ध करावने पछी संबंधीओनी मागणी उपरथी केटलाएक महीनासुधी त्याज [इंद्र-प्रस्थमांज] रह्या ॥ ४८ ॥ पछी ईश्वर भगवान्, युधिष्ठिर राजानी इच्छा न हती तोपण तेमनी आज्ञा लइने पोतानी स्त्रियो अने मंत्रिओनी साथे द्वारकासां पधान्या ॥ ४९ ॥ वैकुण्ठसां रेहेनारा जय-विजयना वारंवार जन्म, ब्राह्मणोना शापनेलीधे थया ए आस्थान घणा विस्तारथी में तमारी पासै कही संभळान्युं छे ॥ ५० ॥ राजसूयना अवभृथस्नानथी नाहेला युधिष्ठिर राजा ब्राह्मणोनी अने क्षत्रियोनी सभामां इंद्रनी पेठे शोभता हता ॥ ५१ ॥ राजाए सत्कार करेला अने श्रीकृष्णनां तथा यज्ञनां ब्रह्मण करता देव, माणस अने प्रमथलोको आनंदथी पोतपोतानां स्थानकोसां गया ॥ ५२ ॥ पापी, कलियुगना अंशरूप, अने कुरु राजाना कुलसां रोगरूप एक दुर्योधन के जे युधिष्ठिर राजानी वृद्धि पामेली लक्ष्मीने सहन करी

साधयित्वा ऋतुं राज्ञः कृष्णो योगेश्वरेश्वरः ॥ उवास कतिचिन्मामान् सुहृद्भिरभियाचितः ॥ ४८ ॥ ततोऽनुज्ञाप्य राजानमनिच्छं-
तमपीश्वरः ॥ ययौ मभार्यः सामात्यः स्वपुरं देवकीसुतः ॥ ४९ ॥ वर्णितं तदुपाख्यानं मया ते बहु विस्तरम् ॥ वैकुण्ठासिनोर्जन्म
विप्रशापात्पुनः पुनः ॥ ५० ॥ राजसूयावभृथ्येन स्नातो राजा युधिष्ठिरः ॥ ब्रह्मक्षत्रसभामध्ये शुशुभे सुराडिव ॥ ५१ ॥ राज्ञा
सभाजिताः सर्वे सुरमानवखेचराः ॥ कृष्णं ऋतुं च शंसंतः स्वधामानि ययुर्मुदा ॥ ५२ ॥ दुर्योधनमृते पापं कलिलं कुरुकुलामयम् ॥
यो न सेहे श्रियं स्फीतां दृष्ट्वा पांडुसुतस्य ताम् ॥ ५३ ॥ य इदं कीर्तयेद्विष्णोः कर्म चैद्यवधादिकम् ॥ राजमोक्षं वितानं च सर्व-
पापैः प्रमुच्यते ॥ ५४ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे शिशुपालवधो नाम चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥
राजोवाच ॥ ॥ अजातशत्रोस्तं दृष्ट्वा राजसूयमहोदयम् ॥ सर्वे मुमुदिरे ब्रह्मन्वृदेवा ये समागताः ॥ १ ॥ दुर्योधनं वर्जयित्वा
राजानः सर्पयः सुराः ॥ इति श्रुतं नो भगवंस्तत्र कारणमुच्यताम् ॥ २ ॥

शक्यो नहि तेविना बीजा सर्व लोको राजी थया ॥ ५३ ॥ राजाओने छोडाव्या, यज्ञ कराव्यो अने शिशुपालने मान्यो इत्यादिक श्रीकृष्णनी
आ लीलानुं जे वर्णन करे ते सघळां पापोथी छूटे छे ॥ ५४ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो चुमोतेरमो अध्याय संपूर्ण
॥ ७४ ॥ परीक्षित राजा केहेछे^१ :—हे महाराज ! युधिष्ठिर राजाना यज्ञसां आवेला मनुष्यो, देवताओ, राजाओ अने ऋषिओ राजसूयनो
महोत्सव जोइने सघळा राजी थया पण तेओसां एक दुर्योधन राजी न थयो एम में तमारी पासैथी सांभळ्युं, तो हवे तेसां जे कारण थयुं
होय ते कहो ॥ १ ॥ २ ॥

१. आ पंचोतेरमा अध्यायमां यज्ञना अवभृथस्नानना उत्सवनी अने भ्रम थवाथी अक्षमानेलीधे दुर्योधननो मानभंग थयानी कथा केहेवामां आवशे.

શુકદેવજી કેહેછે.— તમારા દાદા મહાત્મા યુધિષ્ઠિર રાજાના રાજસૂયમાં પ્રેમના બંધનનેલીધે તેમના બાંધવો કામકાજમાં લાગ્યા હતા ॥ ૩ ॥ મી-મસેન રમોડાના ઉપરી થયા હતા. દુર્યોધન ધનનો ઉપરી થયો હતો. સહદેવ પૂજાનું કામ કરતા હતા. નકુલ ધન મેલવવાનું કામ કરતા હતા ॥ ૪ ॥ અર્જુન ગુરુજનની સેવાના કામમાં લાગ્યા હતા. શ્રીકૃષ્ણ મહાત્માઓના પગ ધોવાના કામમાં લાગ્યા હતા. દ્રૌપદી પીરસવાના કામમાં લાગ્યાં હતાં. ઉદાર મનવાલો કર્ણ દાનના કામમાં લાગ્યો હતો ॥ ૫ ॥ હે રાજા! સાલ્યકી, વિવર્ણ, કૃતવર્મા, વિદુરાદિક, ભૂરિઆદિ બાહ્લીક રાજાના પુત્રો અને સંતર્દનાદિક, કે જેઓને મોટા યજ્ઞમાં નોખનોંખા કામના ઉપરી ઠરાવ્યા હતા તેઓ સઘડ્યા યુધિષ્ઠિર રાજાનું પ્રિય કરવાની ઇચ્છાથી તે તે કામોમાં લાગ્યા હતા ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ ઋત્વિજ, સભામદ, ઘણું જાણનારા અને પ્યારા સંબંધીઓનું મધુરવાગી, અલંકારાદિક અને દક્ષિણાઓથી પૂજન થ-

॥ ઋષિરુવાચ ॥ ॥ પિતામહસ્ય તે યજ્ઞે રાજસૂયે મહાત્મનઃ ॥ બાંધવાઃ પરિચર્યાયાં તસ્યાન્નપ્રેમવંધનાઃ ॥ ૩ ॥ મીમો મહાન-સાધ્યક્ષો ધનાધ્યક્ષઃ સુયોધનઃ ॥ સહદેવસ્તુ પૂજાર્યાં નકુલો દ્રવ્યસાધને ॥ ૪ ॥ ગુરુશુશ્રૂષણે જિષ્ણુઃ કૃષ્ણઃ પાદાવનેજને ॥ પરિ-વેષણે હુપદજા કર્ણો દાને મહામનાઃ ॥ ૫ ॥ યુધુધાનો વિકર્ણશ્ચ હાર્દિક્યો વિદુરાદયઃ ॥ બાહ્લીકપુત્રા ભૂર્યાદ્યા યે ચ સંતર્દનાદ-યઃ ॥ ૬ ॥ નિરૂપિતા મહાયજ્ઞે નાનાકર્મસુ તે તદા ॥ પ્રવર્તેતે સ્મ રાજેન્દ્ર રાજ્ઞઃ પ્રિયચિત્તકીર્ષવઃ ॥ ૭ ॥ ઋત્વિક્સદસ્યવહુવિત્સુસુહૃત-મેષુ સ્વિષ્ટેષુ સૂતૃતસમર્હણદક્ષિણાભિઃ ॥ ચૈદ્યે ચ સાત્વતપતેશ્વરણં પ્રવિષ્ટે ચક્રુસ્તતસ્ત્વભૃથસ્તપનં દ્યુનદ્યામ્ ॥ ૮ ॥ મૃદંગશંખપણવ-ધુંધુર્યાનકગોમુખાઃ ॥ વાદિત્રાણિ વિચિત્રાણિ નેદુરાવભૃથોત્સવે ॥ ૯ ॥ નર્તક્યો નનતુર્હૃદશ ગાયકા વ્યૂથશો જગુઃ ॥ વીણાવેણુતલો-ન્નાદસ્તેષાં સ દિવમસ્પૃશત્ ॥ ૧૦ ॥ ચિત્રધ્વજપતાકારૈરિભેદસ્યંદનાર્વભિઃ ॥ સ્વલંકૃતૈર્ભૈર્ભૂપા નિર્યયૃ રુક્મમાલિનઃ ॥ ૧૧ ॥ ય-દુસંજયકાંબોજકુરૂકૈકયકોસલાઃ ॥ કંપયંતો ભુવં સૈન્યૈર્યજમાનપુરઃસરાઃ ॥ ૧૨ ॥

યા પછી અને શિશુપાલ શ્રીકૃષ્ણના ચરણમાં પેઠા પછી સઘડ્યાઓએ ગંગાજીમાં અવભૃથસ્નાન કર્યું ॥ ૮ ॥ એ અવભૃથના ઉત્સવમાં મૃદંગ, શંખ, પણવ, ધુંધુરી, આનક અને ગોમુખઆદિ વિચિત્ર વાજાં વાગતાં હતાં ॥ ૯ ॥ રાજી થાણી વેશ્યાઓ નાચતી હતી. ટોલે ટોલ્યાં ગવૈઆઓ ગાતા હતા. એઓનો વીણા, વેણુ અને તલનો મોટો શબ્દ આકાશમુઘી વ્યાપ્ત થઈ રહ્યો હતો ॥ ૧૦ ॥ મોનાની માલા પેહેરનારા રાજાઓ વિચિત્ર ધ્વજ તથા વિચિત્ર પતાકના અગ્રવાળા મોટા હાથીઓ, રથ અને ઘોડાઉપર વેસીને શળગોરેલા ચોદ્ધાયોની સાથે ગામવહાર નીકળ્યા ॥ ૧૧ ॥ સૈન્યોથી ધરતીને ધ્રુજાવતા યદુ, સંજય, કાંબોજ, કુરુ, કૈકય અને કોમલ વંશના શત્રિઓ યજમાનને આગલ કરીને અવભૃથસ્નાન કરવા નીકળ્યા ॥ ૧૨ ॥

સમાસદો, ઋત્વિજ અને મોટા મોટા બ્રાહ્મણો વેદનો મોરે શબ્દ કરતા નીકળ્યા. દેવ, ઋષિ, પિતૃ અને ગંધર્વો સ્તુતિ કરતા હતા તથા ફૂલની વૃષ્ટિ કરતા હતા ॥૧૩॥ સુગંધ, માલા, ભૂષણ અને વસ્ત્રોથી સારી રીતે શણગારેલી સ્ત્રીઓ અને પુરુષો અનેક પ્રકારના દહીં-દુધ આદિ રસોથી એકબીજાને લેપન કરી અને મીઝવીને વિહાર કરતાં હતાં ॥ ૧૪ ॥ તેલ, ગોરસ, સુગંધિ જલ, હલદર અને ઘાટાં કેસરોથી પુરુષોએ લેપન કરેલી અને પુરુષોને તે પદાર્થોથી લેપન કરતી વેદ્યાઓ વિહાર કરતી હતી ॥ ૧૫ ॥ એ ઉત્સવ જોવાસારૂ નીકળી હતી. મામાના દીકરા અને મિત્રોએ મીઝવાતી અને લાજસહિત હસવાથી યોદ્ધાઓએ રક્ષણ કરેલી રાજાઓની સ્ત્રીઓ પણ નાહાવાસારૂ નીકળી હતી. મામાના દીકરા અને મિત્રોએ મીઝવાતી અને લાજસહિત હસવાથી પ્રફુલ્લિત મુખવાળી તે રાજપત્નીઓ શોભતી હતી ॥ ૧૬ ॥ ઉત્સુકપણનેલીધે છુટી ગણેલા જેઓના ચોટલાઓમાંથી ફૂલ ચરતાં હતાં એવી અને

સદસ્યત્વિક્ષદ્રિજશ્રેષ્ઠા બ્રહ્મઘોષેણ ભૂયસા ॥ દેવર્ષિપિતૃગંધર્વાસ્તુષ્ટુઃ પુષ્પવર્ષિણઃ ॥ ૧૩ ॥ સ્વલંકૃતા નરા નાર્યો ગંધસગ્ધૃષ-
ણાવૈરઃ ॥ વિલિપંત્યોઽભિષિંચંત્યો વિજહ્નુર્વિવિધૈ રસૈઃ ॥ ૧૪ ॥ તૈલગોરસગંધોદહરિદ્રાસાંદ્રકુંકુમૈઃ ॥ પુંભિલિપ્તાઃ પ્રલિપંત્યો વિજ-
હ્નુર્વારયોષિતઃ ॥ ૧૫ ॥ ગુપ્તા નૃભિર્નિગમન્નુપલબ્ધુમેતદેવ્યો યથા દિવિ વિમાનવૈરૈર્નૈદેવ્યઃ ॥ તા માતુલેયસસ્ત્રિભિઃ પરિષિચ્યમા-
નાઃ સત્રીઢહાસવિક્રમદ્વદના વિરેજુઃ ॥ ૧૬ ॥ તા દેવરાનુત સત્વીન્ સિષિષુદૃતીભિઃ ક્લિન્નાંવરા વિવૃતગાત્રકુચોરુમધ્યાઃ ॥ ઔ-
ત્સુક્યમુત્કકરાચ્યવમાનમાલ્યાઃ ક્ષોભં દધુર્મલધિયાં રુચિરૈર્વિહારૈઃ ॥ ૧૭ ॥ સ સમ્રાઢૂથમારુદઃ સદશ્ચં રુક્મમાલિનમ્ ॥ વ્યરો-
ચત સ્વપત્નીભિઃ ક્રિયાભિઃ ઋતુરાડિવ ॥ ૧૮ ॥ પત્ની સંયાજાવભૃથૈશ્રરિત્વા તે તમૃત્વિજઃ ॥ આચાંતં લ્હાપયાંચકુર્ગાયાં સહ
કૃષ્ણયા ॥ ૧૯ ॥ દેવદંડુભયો નેદુર્નરદંડુભિભિઃ સમમ્ ॥ મુમુષુઃ પુષ્પવર્ષાણિ દેવર્ષિપિતૃમાનવાઃ ॥ ૨૦ ॥

વસ્ત્રો મીઝાઈ જવાનેલીધે જેઓનાં ગાત્ર, સ્તન, સાથલ અને મધ્યભાગ સ્પષ્ટ દેખવામાં આવતાં હતાં એવી તે રાજ્યપત્નીઓ પોતાના દેર અને મિ-
ત્રોને ચામડાના યંત્રોથી પાળી નાચીને મીઝવતી હતી અને એવા એવા સુંદર વિહારોથી કામી લોકોના મનમાં કામઝવર ઉત્પન્ન કરતી હતી
॥ ૧૭ ॥ સારા ઘોડાવાળા અને સુવર્ણની માલાઓવાળા રથમાં બેટેલા તે ચક્રવર્તી યુધિષ્ઠિર રાજા ક્રિયાઓથી જાણે દેહધારી રાજસૂય શોભતો હોય
તેમ પોતાની સ્ત્રીઓથી શોભતા હતા ॥ ૧૮ ॥ ‘પત્નીસંયાજ’ નામનું કર્મ અને અવભૃથસંબંધી કર્મ કરીને જેણે આચમન લીધું એવા તે રાજાને ઋ-
ત્વિજોએ ગંગાજીમાં દ્રૌપદીની સાથે નવરાવ્યા ॥ ૧૯ ॥ માણસોનાં દંડુભિઓની માથે દેવતાઓનાં દંડુભિ પણ વાગતાં હતાં. દેવ, ઋષિ, પિતૃ અ-
ને મનુષ્યો ફૂલની વૃષ્ટિ કરતા હતા ॥ ૨૦ ॥

ए अवभृथस्नानमां वर्ण-आश्रमवाळां सघळां माणसो नाह्यां; केम के ए स्नान करे तो महापायी पण तुरत पापमांथी मुक्त थायछे ॥ २१ ॥ पछी नवां वस्त्र पेहेरी सारी रीते शणगारेला राजाए आभरण अने वस्त्रोथी ऋत्विज, सभासद अने ब्राह्मणो आदिनी पूजा करी ॥ २२ ॥ नारायणने आधीन युधिष्ठिर राजाए बंधु, ज्ञाति, राजाओ, मित्र, संबंधीओ अने बीजा पण सर्व लोकोनी वारंवार पूजा करी ॥ २३ ॥ देवता सरस्वी कांति-वाळा, तथा मणिनां कुंडल माला पाघडी झुलडी वस्त्र अने अमूल्य हार धरनारा सर्वे पुरुषा शोभता हता. कुंडलनी जोड अने केशना समूहथी चमक-ती मुखनी शोभावाळी स्त्रियो पण सोनांनी कटिमेखलाथी शोभती हती ॥ २४ ॥ हे राजा ! पछी उत्तम स्वभाववाळा ऋत्विजो, ब्रह्मवादि सभासदो, ब्राह्मणो, क्षत्रियो, वैश्यो, शूद्रो, राजाओ, देव, ऋषि, पितृ, भूत, अने अनुचरसहित लोकपालो, के जेओ ते यज्ञमां आव्या हता तेओ सत्कार पामी

सस्तुस्तत्र ततः सर्वे वर्णाश्रमयुता नराः ॥ महापातक्यपि यतः मद्यो मुच्येत किल्बिषात् ॥ २१ ॥ अथ राजाऽहते क्षौमे परिधाय स्वलंकृतः ॥ ऋत्विक्सदस्यविप्रादीनानर्चाभरणांबैः ॥ २२ ॥ वंधुज्ञातिनृपान्मित्रसुहृदोऽन्यांश्च सर्वशः ॥ अभीक्ष्णं पूजयामास नारायणपरो नृपः ॥ २३ ॥ सर्वे जनाः सुररुचो मणिकुंडलस्रग्गुणीषकंचुकदुकूलमहार्घ्यहाराः ॥ नार्यश्च कुंडलयुगालकचंद्रजुष्टवक्र-श्रियः कनकमेखलया विरेजुः ॥ २४ ॥ अथत्विजो महाशीलाः सदस्या ब्रह्मवादिनः ॥ ब्रह्मक्षत्रियविदशूद्रा राजानो ये समागताः ॥ २५ ॥ देवर्षिपितृभूतानि लोकपालाः सहायुगाः ॥ पूजितास्तमनुज्ञाप्य स्वधाभानि ययुर्नृप ॥ २६ ॥ हरिदामस्य राजर्षे राजसू-यमहोदयम् ॥ नैवातृप्यन्प्रशंसंतः पिवन्मर्त्योऽमृतं यथा ॥ २७ ॥ ततो युधिष्ठिरो राजा सुहृत्संबंधिबंधवान् ॥ प्रेम्णा निवासयामास कृष्णं च त्यागकातरः ॥ २८ ॥ भगवानपि तत्रांग न्यवात्मीतत्प्रियंकरः ॥ प्रस्थाप्य यदुर्वीगंश्च सांवादींश्च कुशस्थलीम् ॥ २९ ॥ इत्थं राजा धर्मसुतो मनोरथमहार्णवम् ॥ सुदुस्तरं समुत्तीर्य कृष्णेनासीद्गतज्वरः ॥ ३० ॥

युधिष्ठिर राजानी संमति लईने पोतपोतानां स्थानकोमां गया ॥ २५ ॥ २६ ॥ माणस जेम अमृत पीतां नृप्ति न पामे तेम ए सर्वे लोको भगवानना भक्त युधिष्ठिर राजाना राजसूयसंबंधी उत्सवनी प्रशंसा करतां नृप्ति नहि पामता हता ॥ २७ ॥ पछी युधिष्ठिर राजा के जे पोताना प्रिय बंधवोना विरहने नहि खमी शके एवा हता तेमणे प्रेमनेलीधे पोताना मित्रो, संबंधीओ, बंधवो अने श्रीकृष्णने इंद्रप्रस्थमांज राख्या ॥ २८ ॥ युधिष्ठिर रा-जानुं प्रिय करनारा भगवान् पण सांब आदि वीर यादवोने द्वारकामां मोकलीने पोते इंद्रप्रस्थमांज रह्या ॥ २९ ॥ एप्रमाणे धर्मना पुत्र युधिष्ठिर राजा श्रीकृष्णनी सहायताथी राजसूयना मनोरथरूपी दुस्तर महासागरने तरीने संतापरहित थया ॥ ३० ॥

एक दिवसे, भगवानमांज चित्त राखनारा ते युधिष्ठिर राजाना अंतःपुरनी भारे लक्ष्मीने अने राजसूयना महिमाने जोईने दुर्योधन मनमां ब-
ळवा लाग्यो ॥ ३१ ॥ युधिष्ठिर राजाना अंतःपुरमां मयदानवे रचेली राजाओ, दैत्योना अधिपतिओ अने देवना अधिपतिओनी अनेक प्रका-
रनी विभूतिओ शोभती हती. ए विभूतिओनी साथे द्रौपदी पोताना पतिओने सेवतां हतां, के जेमां मन लागी रहेवाथी दुर्योधनने परिताप थयो
॥ ३२ ॥ जे अंतःपुरमां नितंबना भारनेलीधे धीरे धीरे झमकतां झांझरोथी शोभी रहेला पगवाळी, सुंदर कटीवाळी, स्तननां केसरोथी राता थ-
एला हारोवाळी, शोभतां मुखवाळी अने हालतां कुंडल तथा केशोवाळी भगवाननी हजारो स्त्रियो फरती हती ते अंतःपुरनी शोभा जोईने दु-
र्योधनना मनमां असहनताथी परिताप थयो ॥ ३३ ॥ एक दिवसे मयदानवे रचेली सभामां भाईओ, बंधुओ अने पोतानी आंख सरखा श्रीकृष्णथी

एकदां जतःपुरे तस्य वीक्ष्य दुर्योधनः श्रियम् ॥ अतप्यद्राजसूयस्य महित्वं चान्युतात्मनः ॥ ३१ ॥ यस्मिन्नरेद्रदितिजेंद्रसुरेन्द्रलक्ष्मी-
र्नाना विभांति किल विश्वसृजोपकृष्ठाः ॥ ताभिः पतीन्द्रपदराजसुतोपतस्थे यस्यां विषक्तहृदयः कुराडतप्यत् ॥ ३२ ॥ यस्मिंस्तदा
मधुपतेर्महिषीसहस्रं श्रोणीभरेण शनैकैः कणदंघ्रिशोभम् ॥ मध्ये सुचारुकुचकुंभशोणहारं श्रीमन्मुखं प्रचलकुंडलकुंतलाढ्यम् ॥ ३३ ॥
सभायां मयकृष्णयां कापि धर्मसुतोधिगद् ॥ वृतोऽनुजैर्बधुभिश्च कृष्णेनापि स्वचक्षुषा ॥ ३४ ॥ आसीनः कांचने साक्षादासने
मधवानिव ॥ पारमेष्ठ्याश्रया जुष्टः स्तूयमानश्च बंदिभिः ॥ ३५ ॥ तत्र दुर्योधनो मानी परीतो भ्रातृभिर्नृप ॥ किरीटमाली न्यवि-
शदसिहस्तः क्षिपन् रुषा ॥ ३६ ॥ स्थलेऽभ्यगृह्णाद्रस्त्रांतं जलं मत्वा स्थलेऽपतत् ॥ जले च स्थलवद्भांत्या मयमायाविमोहितः ॥ ३७ ॥
जहास भीमस्तं दृष्ट्वा स्त्रियो नृपतयोऽपरे ॥ निवार्यमाणा अप्यंग राज्ञा कृष्णानुमोदिताः ॥ ३८ ॥

वीटाईने चक्रवर्त्ती युधिष्ठिर राजा सोनाना सिंहासन उपर साक्षात् इंद्रनी पेटे बेठा हता, चक्रवर्त्तीपणानी लक्ष्मी दीपी रही हती अने बंदिजनो स्तुति
करता हता ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ हे राजा ! ते समयमां अभिमानी, भाईओथी वींटाएलो, किरीट तथा मालाने धरनारो अने जेना हाथमां तरवार हती
एवो दुर्योधन, क्रोधथी द्वारपालआदिने धमकी देतो ते सभामां आव्यो ॥ ३६ ॥ सभामां ज्यां स्थल हतुं त्यां भ्रातिनेलीधे जल मानीने दुर्योधने
पोतानां लुगडां उंचा लीधां अने ज्यां जल हतुं त्यां स्थल समजायाथी जलमां पड्यो. आवी रीते मयदानवनी मायाथी मोह पामेला दुर्योधनने जो-
ईने भीमसेन, स्त्रियो अने बीजा राजाओ, युधिष्ठिरे वारत्ता मांड्या तोपण श्रीकृष्णनी संमतिथी हांसी करवा लाग्या ॥ ३७ ॥ ३८ ॥

લજાણ્ણો અને ક્રોધથી બઢતો ઢુર્યોધન નીચું મોહોડું કરી ચૂપાચૂપ સમામાંથી નીકઢીને હસ્તિનાપુરમાં ગયો. આ જોઈને સત્પુરુષો મોટો હાહાકાર કરવા લાગ્યા અને યુધિષ્ઠિર રાજા મનમાં કચવાણ્ણા જેવા થઈ ગયા. પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવાને ઇચ્છતા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ કે જેમની દષ્ટિથી જ ઢુર્યોધનને ઓતિ થઈ તે તો ચૂપજ રહ્યા ॥ ૩૯ ॥ હે રાજા ! મોટા યજ્ઞ રાજસૂયમાં ઢુર્યોધને ઢુરાત્માપણું કરવાવિષે તમે જે મને અહીં પૂછ્યું હતું તે સઘણું મેં તમને કહી સંભઢાવ્યું ॥ ૪૦ ॥ ઇતિ શ્રીમન્ મહાપુરાણ ભાગવતના ઢશમસ્કંધનો પંચોતેરમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૭૫ ॥ શુકદેવજી કેહેછે' .- હે રાજા ! હવે ક્રીડાથી મનુષ્યરૂપે અવતરેલા શ્રીકૃષ્ણે શાલ્વને મારવાનું બીજું પળ અઢ્રુત કામ કન્યું હતું તેની કથા સંભઢો ॥ ૧ ॥ શિશુપાલનો મિત્ર શાલ્વ રાજા રુક્મિણીના વિવાહમાં આવ્યો હતો ત્યારે યુદ્ધમાં તેને યાદવોણ્ણ જીતી લીધો હતો અને જરાસંધઆદિ બીજા

સ વ્રીડિતોજ્વાગવદનો રુષા જ્વલન્નિક્રમ્ય તૂર્ણીં પ્રયયૌ ગજાદ્વયમ્ ॥ હા હેતિ શબ્દઃ સુમહાનશ્વત્સતામજાતશત્રુર્વિમના ઇવાભ-
વત્ ॥ બશ્ત્રવ તૂર્ણીં ભગવાન્ ભુવો ભંરં સમુજ્જિહીર્ધુર્ધ્રમતિ સ્મ યદ્વશા ॥ ૩૯ ॥ ઇતત્તેડભિહિતં રાજન્ યત્પૃષ્ઠોઽહમિહ ત્વયા ॥ સુયો-
ધનસ્ય ઢૌરાત્સ્યં રાજસૂયે મહાકતૌ ॥ ૪૦ ॥ ॥ ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે ઢશમસ્કંધે ઉત્તરાર્ધે ઢુર્યોધનમાનભંગો નામ પંચ-
સપ્તતિમોઽધ્યાયઃ ॥ ૭૫ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ અથાન્યઢપિ કૃષ્ણસ્ય શ્રુણુ કર્મોઢિતં નૃપ ॥ ક્રીડાનરશરીસ્ય યથા સૌ-
ભપતિર્હતઃ ॥ ૧ ॥ શિશુપાલસઃ શાલ્વો રુક્મિણ્યુદ્ગ્રાહ આગતઃ ॥ યઢુર્ભિર્નિર્જિતઃ સંસ્યે જરાસંધાઢયસ્તથા ॥ ૨ ॥ શાલ્વઃ પ્રતિ-
જ્ઞામકરોચ્છૃણ્વતાં સર્વશ્શુભુજામ્ ॥ અયાઢર્વી ઢ્ધમાં કરિણ્યે પૌરુષં મમ પશ્યત ॥ ૩ ॥ ઇતિ મૃઢઃ પ્રતિજ્ઞાય ઢેવં પશુપતિં પ્રશુમ્ ॥
આરાધયામાસ નૃપ પાંસુમુષ્ટિં સઢૃદ્રસન્ ॥ ૪ ॥ સંવત્સરંતે ભગવાનાશુતોષ ઉમાપતિઃ ॥ વેરેણ ચ્છંઢયામાસ શાલ્વં શરણમાગમ્ ॥
॥ ૫ ॥ ઢેવાસુરમનુષ્યાણાં ગંધર્વૌરગરક્ષસામ્ ॥ અભેઢ્યં કામગં વત્રે સ યાનં વૃષ્ણિભોષણમ્ ॥ ૬ ॥

રાજાઓને પળ જીતી લીધા હતા ॥ ૨ ॥ સર્વ રાજાઓ સંભઢતાં ણ્ણ શાલ્વે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે- 'હું પૃથ્વીને યાઢવો વગરની કરીશ. મારો પુરુ-
ષાર્થ જુવો' ॥ ૩ ॥ મૃઢ શાલ્વરાજા આપ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરીને સઢાશિવની આરાધના કરવા લાગ્યો અને તે કરતાં માત્ર ઢૂલની ઇક મઢી ફાકી-
નેજ રેહેતો હતો ॥ ૪ ॥ સઢાશિવ તુરત પ્રસન્ન થાય ઇવા છે તોપળ ભગવાનના ઢેષી શાલ્વને વરઢાન ઢેવું વ્યર્થ જાણી ઇક વર્ષ પુરું થયા પછી શા-
લ્વની પાસે પ્રકટ થયા અને શરણાગત શાલ્વને વર માગવાનું કહ્યું ॥ ૫ ॥ શાલ્વ રાજાણ્ણ ઢેવ, અસુર, મનુષ્ય, ગંધર્વ, નાગ અને રાક્ષસોથી મેઢી
શકાય નહિ ઇવું, ઇચ્છાપ્રમાણે પોહોંચે ઇવું અને યાઢવોને ત્રાસ આપનાર વિમાન માગ્યું ॥ ૬ ॥

? આ છોતેરમા અધ્યાયમાં યાઢવો અને શાલ્વને મોઢું યુદ્ધ થતાં ઢુમાનની ગઢા વાગવાથી પ્રહુમ્મ યુદ્ધમાંથી નીકઢી ગયાની કથા કેહેવામાં આવશે.

‘તથાસ્તુ’ એમ કહીને મહાદેવે આજ્ઞા કરતાં શત્રુઓના પુરને જીતનાર મયદાનવે સૌભ નામનું લોહાનું વિમાન બનાવીને શાલ્વને આપ્યું ॥ ૭ ॥ ઇચ્છા થાય ત્યાં પોહોંચનાર, બીજાથી પમાય નહિ એવું અને અંધકારના સ્થાનકરૂપ વિમાન મેઢવીને યાદવોએ કરેલા વૈરને સંમારતો તે શાલ્વરાજા દ્વારકા ઉપર આવ્યો ॥ ૮ ॥ હે રાજા ! મોટી સેનાથી દ્વારકાને ઘેરી લઈને તેના સઘળા વર્ગીચા અને વાડીઓને ભાંગવા લાગ્યો ॥ ૯ ॥ ગોપુર, દ્વાર, પ્રાસાદ, મેડીઓ, ભીંતો અને વિહારનાં સ્થાનકોને ભાંગવા લાગ્યો. મોટા સૌભ વિમાનમાંથી શસ્ત્રની વૃષ્ટિઓ પડવા લાગી ॥ ૧૦ ॥ પથરા, ફાડ, અશનિ, સર્પ અને ભારે કરાની વૃષ્ટિ થવા લાગી. ભયંકર વીંતોઢીઓ વાયુ ઉત્પન્ન થયો અને ધૂલથી દિશાઓ ઢંકાઈ ગઈ ॥ ૧૧ ॥ ત્રિપુરાસુરે પીડા કરવા માંડતાં જેમ પૃથ્વીને સુખ મળ્યું ન હતું તેમ, એ રીતે શાલ્વે બહુજ પીડા કરવા માંડતાં મગવાનની નગરી દ્વારકાને કોઈ રીતે સુખ થયું નહિ

તથેતિ ગિરિશાદિષ્ઠો મયઃ પરપુરંજયઃ ॥ પુરં નિર્માય શાલ્વાય પ્રાદાત્સૌભમયસ્યમ્ ॥ ૭ ॥ સ લઢ્ઢા કામગં યાનં તમોધામ દુ-
રાસદમ્ ॥ યયૌ દ્વારવર્તી શાલ્વો વૈરં વૃષ્ણિકૃતં સ્મરન્ ॥ ૮ ॥ નિરુદ્ધા સેનયા શાલ્વો મહત્યા ભરતર્ષભ ॥ પુરિં વંમંજોપવના-
ન્યુદ્યાનાનિ ચ સર્વશઃ ॥ ૯ ॥ સગોપુરાણિ દ્વારાણિ પ્રાસાદાદાલતોલિકાઃ ॥ વિહારાન્સવિમાનાગ્નિપેતુઃ શસ્ત્રવૃષ્ટયઃ ॥
॥ ૧૦ ॥ શિલા હુમાશ્રાશનયઃ સર્પા આસારશર્કરાઃ ॥ પ્રચંદ્રશ્વક્રવાંતોઘ્નદ્રજસાચ્છાદિતા દિશઃ ॥ ૧૧ ॥ ઇત્યર્ધમાના સૌભે-
ન કૃષ્ણસ્ય નગરી ભૃશમ્ ॥ નાભ્યપદ્યત શં રાજંન્નિપુરેણ યથા મહી ॥ ૧૨ ॥ પ્રધુમ્નો ભગવાન્વીક્ષ્ય વાદ્યમાના નિજાઃ પ્ર-
જાઃ ॥ મા મૈષ્ટ્યભ્યધાદ્રોરો રથારુદ્ધો મહાયશાઃ ॥ ૧૩ ॥ સાત્યકિશ્નારુદ્દેણશ્ચ સાંવોઝ્કૂરઃ સહાનુજઃ ॥ હાર્દિક્યો ભાનુવિંદ-
શ્ચ ગદશ્ચ શુકસારણૌ ॥ ૧૪ ॥ અપેરે ચ મહેષ્વાસા રથપૂથપયૂથપાઃ ॥ નિર્યયુર્દશિતા ગુપ્તા રથેભાશ્વપદાતિભિઃ ॥ ૧૫ ॥ તતઃ
પ્રવવૃતે યુદ્ધં શાલ્વાનાં યદુભિઃ સહ ॥ યથાસુરાણાં વિબુદૈસ્તુમુલં લોમહર્ષણમ્ ॥ ૧૬ ॥ તાશ્ચ સૌભપેતેર્માયા દિવ્યાસ્ત્રૈ રુક્મિ-
ણીસુતઃ ॥ ક્ષણેન નાશયામાસ નૈશં તમ ઇવોણ્ણયુઃ ॥ ૧૭ ॥

॥ ૧૨ ॥ મહાવીર અને મોટી કીર્તિવાળા પ્રધુમ્ને પોતાની પ્રજાને પીડાતી જોઈ રથમાં બેઠીને ‘બીશો નહિ’ એમ કહ્યું ॥ ૧૩ ॥ સાત્યકિ, ચારુદેણ, સાંબ, અક્રૂરજી, અક્રૂરજીના માર્દઓ, કૃતવર્મા, ભાનુવિંદ, ગદ, શુક, સારણ અને બીજા પળ મોટા ધનુષવાળા મહારથીઓના અધિપતિઓ કવ-
ચ પેહેરી રથ, હાથી, ઘોડા અને પાઠાઓને સાથે લઈને બહાર નીકળ્યા ॥ ૧૪ ॥ ૧૫ ॥ પછી જેમ દૈત્યોને દેવતાઓની સાથે યુદ્ધ થયું હતું તેમ શાલ્વની સેનાવાળાઓને યાદવોની સાથે તુમુલ અને રુવાણાં ઉપાં કરે એવું યુદ્ધ થયું ॥ ૧૬ ॥ જેમ સૂર્ય રાત્રિના અંધારાનો નાશ કરે તેમ પ્રધુમ્ને ક્ષણમાત્રમાં પોતાનાં દિવ્ય અસ્ત્રોથી શાલ્વની તે માયાઓનો નાશ કરી નાલ્યો ॥ ૧૭ ॥

સુવર્ણના પુંખવાळाં, લોહાના મુખવાळाં અને નમેલી અળીવાळाં પચીશ બાળોથી પ્રધુન્ને શાલ્વના સેનાપતિને વીંધી નાખ્યો ॥ ૧૮ ॥ સો બાળ શાલ્વને માન્યાં, એક એક બાળ તેના પ્રત્યેક યોદ્ધાઓને માન્યું, દશ દશ બાળ સારથીઓને માન્યાં અને ત્રણ ત્રણ વાહનોને માન્યાં ॥ ૧૯ ॥ મહાત્મા પ્રધુન્નનું એ મોટું અદ્ભુત કામ જોઈને સઘळा પોતાની તથા શત્રુની સેનાના યોદ્ધાઓ તેમનાં વચ્ચે કરવા લાગ્યા ॥ ૨૦ ॥ શાલ્વનું તે વિમાન કોઈ સમયે એકરૂપ અને કોઈ સમયે બહુરૂપ થઈ જતું હતું. કોઈ સમયે દેખાતું હતું અને કોઈ સમયે નહિ દેખાતું હતું. આવી રીતે મયદાનવે માયાથી બનાવેલું તે વિમાન શત્રુઓના ધારવામાં પણ આવતું ન હતું ॥ ૨૧ ॥ કોઈ સમયે ધરતીમાં, કોઈ સમયે આકાશમાં, કોઈ સમયે પર્વતના શિખર ઉપર અને કોઈ સમયે જલમાં ફરતું તે સૌમ વિમાન ડંબાડીઆના ચક્રની પેઠે સ્થિર રહેતું ન હતું ॥ ૨૨ ॥ વિમાન અને યોદ્ધાઓ સહિત

વિવ્યાધ પંચવિંશત્યા સ્વર્ણપુંજૈરયોમુલૈઃ ॥ શાલ્વસ્ય ધ્વજિનીપાલં શૈરઃ સન્નતપર્વભિઃ ॥ ૧૮ ॥ શતેનાતાડયચ્છાલ્વમેકૈકેનાસ્ય સૈનિકાન્ ॥ દશાભિર્દશભિર્નેતૃન્વાહનાનિ ત્રિભિસ્ત્રિભિઃ ॥ ૧૯ ॥ તદ્દ્વક્તં મહત્કર્મ પ્રધુન્નસ્ય મહાત્મનઃ ॥ દૃષ્ટ્વા તં વ્રજયામાસુઃ સર્વે સ્વપરસૈનિકાઃ ॥ ૨૦ ॥ બહુરૂપૈકરૂપં તદ્દૃશ્યતે ન ચ દૃશ્યતે ॥ માયામયં મયકૃતં દુર્વિગ્ધવ્યં પૈરૈશ્મૃત્ ॥ ૨૧ ॥ ક્વચિદ્ભૂમૌ ક્વચિદ્ધ્યોમ્નિ ગિરિમૂર્ધ્નિ જલે ક્વચિત્ ॥ અલાતચક્રવદ્રામ્યત્સૌમં તદુરવસ્થિતમ્ ॥ ૨૨ ॥ યત્ર યત્રોપલક્ષ્યેત સસૌભઃ સહસૈનિકઃ ॥ શાલ્વસ્તતસ્તતોમુંચન્ શરાન્ સાલ્વતયૂથપાઃ ॥ ૨૩ ॥ શૈરૈરધ્વજસંસ્પર્શૈરાશીવિપદુરાસૈઃ ॥ પીઙ્ગ્યમાનપુરાનીકઃ શાલ્વોઽમુદ્યત્પરેરિતૈઃ ॥ ૨૪ ॥ શાલ્વાનીકપશસ્ત્રાઘર્ષ્ણિવીરા ભૃશાર્દિતાઃ ॥ ન તત્યજૂ ર્ણં સ્વં લોકકદ્યજિગીષવઃ ॥ ૨૫ ॥ શાલ્વામાત્યો યુમાન્નામ પ્રધુન્નં પ્રાક્પ્રપીડિતઃ ॥ આસાદ્ય ગદયા મૌવ્યા વ્યાહત્ય વ્યનદદ્વલી ॥ ૨૬ ॥ પ્રધુન્નં ગદયા શીર્ણવક્ષસ્થલમરિંદમમ્ ॥ અપોવાહ રણાત્સૂતો ધર્મવિદારુકાત્મજઃ ॥ ૨૭ ॥

શાલ્વ જ્યાં જ્યાં દેખાતો હતો ત્યાં ત્યાં યાદવોના યૂથપતિઓ બાળો નાખતા હતા ॥ ૨૩ ॥ અગ્નિ અને સૂર્યના સરગ્લા સ્પર્શવાळा, અને સર્પની પેટે ત્રાસ આપનારા યાદવોએ મુકેલાં બાળોથી પોતાનું વિમાન અને યોદ્ધાઓ પીડા પામતાં શાલ્વ મુંઝાઈ ગયો ॥ ૨૪ ॥ આ લોક તથા પરલોકમાં મુખ પામવાની ઇચ્છાવાळा વીર યાદવો શાલ્વના સેનાધિપતિનાં ઘણાં શસ્ત્રોથી બહુજ પીડાતા હતા તોપણ પોતપોતાની ગ્ળભૂમિને છોડતા નહિ હતા ॥ ૨૫ ॥ પ્રથમ પ્રધુન્ને પીડેલા શાલ્વના બલવાન્ મંત્રી યુમાને, પ્રધુન્ન સામો આવી તેમને મોટી ગદા મારીને ગર્જના કરી ॥ ૨૬ ॥ શત્રુઓને મારનાર પ્રધુન્ન, કે જેમનું વક્ષઃસ્થલ ગદાથી ફાટી ગયું તેમને, ધર્મ જાળનારો દારુકનો પુત્ર મારથિ, યુદ્ધમાંથી આઘાત લઈ ગયો ॥ ૨૭ ॥

थोड़ी वारमां भान आवतां प्रद्युम्ने सारथिने कहुं के—“अहो! हे सारथि! तुं युद्धमांथी मने दूर लई गयो ए भुंडुं कच्युं ॥ २८ ॥ हुं के जेने नपुं-सक सरखा चित्तवाळा सारथिए दूषित करी दीधो तेविना बीजो कोई यादवना कुलमां जन्मेलो युद्धमांथी भागेलो सांभळवामां आव्यो नथी ॥ २९ ॥ हुं के जे युद्धमांथी खसी गयो ते हवे मारा पिता श्रीकृष्ण अने बलभद्रने मळीने तेओ पूछशे ल्यारे मारी योग्यताविषे सारी रीते शुं बोली शकीश? ॥ ३० ॥ मारा भाइओनी स्त्रियो “हे वीर! बीजाओनी साथे युद्ध करतां तमारुं एम केम थयुं हतुं ते कहो” एम हसतां हसतां बोलीने अवश्य मने नपुंसक ठरावशे ॥ ३१ ॥ सारथि केहेछे.—हे मोटा आयुष्यवाळा! हे प्रभु! मै धर्म समजीने आ काम कच्युं छे. रथमां बेसनारने कष्ट पडे ल्यारे सारथिए तेनी रक्षा करवी जोइए अने सारथिने कष्ट पडे ल्यारे रथमां बेसनाराए तेनी रक्षा करवी जोइए ॥ ३२ ॥ तमने शत्रुनी

लब्धसंज्ञो मुहूर्तेन कार्णिः सारथिमब्रवीत् ॥ अहो असाध्विदं सूत यद्रणान्मेऽपसर्पणम् ॥ २८ ॥ न यदूनां कुले जातः श्रूयते र-
णविच्युतः ॥ विनामत् क्लीवचित्तेन सूतेन प्राप्तकिल्बिषात् ॥ २९ ॥ किं नु वक्ष्येऽभिर्भंगम्य पितरौ रामकेशवौ ॥ युद्धात्स-
म्यगपक्रांतः पृष्ठस्तत्रात्मनः क्षमम् ॥ ३० ॥ व्यक्तं मे कथयिष्यति हसंत्यो भ्रातृजामयः ॥ क्लैष्यं कथं कथं वीर तवान्यैः क-
थ्यतां मृधे ॥ ३१ ॥ सारथिरुवाच ॥ धर्मं विजानतायुष्मन्कृतमेतन्मया विभो ॥ सूतः कृच्छ्रगतं रक्षेदयिनं सारथिं रथी ॥
॥ ३२ ॥ एतद्विदित्वा तु भवान् मयापोवाहितो रणात् ॥ उपसृष्टः परेणति मूर्च्छितो गदया हतः ॥ ३३ ॥ इति श्रीभागवते
महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे षट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ स उपसृष्टस्य सलिलं दंशितो घृ-
तकार्मुकः ॥ नय मां द्युमतः पार्श्वं वीरस्येत्याह सारथिम् ॥ १ ॥ विधमंतं स्वसैन्यानि द्युमतं रुक्मिणीसुतः ॥ प्रतिहृत्य प्रत्यवि-
द्ध्यन्नाराचैरष्टभिः स्मयन् ॥ २ ॥ चतुर्भिश्चतुरो वाहान् सूतमेकेन चाहनत् ॥ द्वाभ्यां धनुश्च केतुं च शरेणान्येन वै शिरः ॥ ३ ॥

गदानो प्रहार वागवाथी पीडा पामीने मूर्च्छित थई गया जाणी हुं युद्धमांथी दूर लई गयो हतो ॥ ३३ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दश-
मस्कंधनो छौतेरमो अध्याय संपूर्ण ॥ ७६ ॥ शुकदेवजी केहेछे.—जलनुं आचमन लई धनुष धरीने सज थएला ते प्रद्युम्ने सारथिने कहुं के—
“मने वीर द्युमाननी पासे लइजा” ॥ १ ॥ पोतानां सैन्योनो नाश करता द्युमानने रोकीने प्रद्युम्ने हसतां हसतां तेने आठ बाणथी वीध्यो ॥ २ ॥
तेमां चार बाणथी चार घोडा मान्या, एक बाणथी सारथिने मान्यो, बे बाणथी धनुष तथा ध्वजा कापी नाख्यां अने एक बाणथी द्युमाननुं
माथुं कापी नाख्युं ॥ ३ ॥

॥ ॥

॥

॥

॥

१ आ सत्योतेरमा अध्यायमां भगवाने आबीने अनेक माया जाणनारा शाल्वने मान्यो अने सौभ विमानने चूर्ण करी नाख्युं, ए कथा केहेवामां आवशे.

ગદ, સાલ્યકિ અને સાંબઆદિ યાદવો શાલ્વના સૈન્યને મારવા લાગ્યા. માથાં કપાઈ જતાં સૌભ વિમાનમાં બેઠેલા સર્વ લોકો સમુદ્રમાં પડવા લાગ્યા ॥ ૪ ॥ આવી રીતે યાદવો અને શાલ્વના પક્ષના લોકો એકબીજાને મારતાં તે તુમુલ અને મયંકર યુદ્ધ સત્યાવીશ રાત્રિસુધી ચાલ્યું ॥ ૫ ॥ યુધિષ્ઠિર રાજાએ બોલાવવાથી ઇંદ્રપ્રસ્થમાં ગણેલા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન રાજસૂય પૂરો થયા પછી અને શિશુપાલ મરીગયા પછી વૃદ્ધ કૌરવોની, મુનિયોની અને પુત્રોસહિત કુંતીની આજ્ઞા લઈ અત્યંત મયંકર શકુનો જોતા દ્વારકામાં જવા નીકળ્યા ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ માર્ગમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે—“ હું બલભદ્ર સહિત અહીં આવ્યો છું તો શિશુપાલના પક્ષના રાજાઓ અવશ્ય મારી નગરીને મારતા હશે ” ॥ ૮ ॥ વિચાર કરતાં કરતાં દ્વારકાપાસે આવ્યા ત્યાં સૌભને, શાલ્વ રાજાને અને તેથી થતા પોતાના સૈન્યના કદનને જોઈ દ્વારકાની રક્ષા કરવામાટે બલભદ્રને મોકલ્યા. પછી

ગદસાલ્યકિસાંબાદ્યા જન્મુઃ સૌભપતેર્બલમ્ ॥ પેતુઃ સમુદ્રે સૌભેયાઃ સર્વે સંછિન્નકંધરાઃ ॥ ૪ ॥ एवं यदूनां शाल्वानां निघ्नतामि-
तरेतरम् ॥ युद्धं त्रिणवरात्रं तदश्रुत्तुमुलमुल्वणम् ॥ ५ ॥ इन्द्रप्रस्थं गतः कृष्ण आहूतो धर्मसूनुना ॥ राजसूयेथ निर्वृत्ते शिशुपाले च
संस्थिते ॥ ६ ॥ कुरुवृद्धाननुज्ञाप्य मुनींश्च ससुतां पृथाम् ॥ निमित्तान्यतिघोरानि पश्यन् द्वाग्वर्णि ययौ ॥ ७ ॥ आह चाहमिहायात
आर्यमिश्राभिसंगतः ॥ राजन्याश्चैद्यपक्षीया द्वनं हन्युः पुरीं मम ॥ ८ ॥ वीक्ष्य तत्कदनं स्वानां निरूप्य पुररक्षणम् ॥ सौभं च
शाल्वराजं च दारुकं प्राह केशवः ॥ ९ ॥ रथं प्रापय मे सूत शाल्वस्यांतिकमाशु वै ॥ मंत्रमस्ते न कर्तव्यं मायावी सौभरा-
डयम् ॥ १० ॥ इत्युक्तश्चोदयामास रथमास्थाय दारुकः ॥ विशंतं ददृशुः सर्वे स्वे परे चारुणानुजम् ॥ ११ ॥ शाल्वश्च कृष्ण-
मालोक्य हतप्रायबलेश्वरः ॥ प्राहरत्कृष्णसूताय शक्तिं भीमत्वां मृधे ॥ १२ ॥ तामापतंतीं नभसि महोल्कामिव रंहसा ॥ भा-
सयंतीं दिशः शौरिः सायकैः शतधाच्छिनत् ॥ १३ ॥

ભગવાને દારુક સારથિને કહ્યું કે—“ હે સારથિ ! મારા રથને શાલ્વની પાસે તુરત પોચાડીદે. આમાં તારે સંમ્રમ કરવો નહિ, કેમ કે આ શાલ્વ-
રાજા માયાવી છે ” ॥ ૯ ॥ ૧૦ ॥ આ પ્રમાણે ભગવાને આજ્ઞા કરતાં દારુકે રથ ઉપર સારી રીતે બેસીને તેને હાંક્યો. પોતાના અને પરાયા મઘ-
લા લોકોએ યુદ્ધમાં ભગવાનની ધ્વજામાં રહેલા ગરુડને આવતાં જોયા ॥ ૧૧ ॥ જેના ઘણાં ધ્વજાઓ મરણ પામ્યા હતા એવા શાલ્વ રાજાએ
યુદ્ધમાં ભગવાનને આવ્યા જોઈ તેમના સારથિ ઉપર મયંકર શબ્દવાળી સાંગ નાઘી ॥ ૧૨ ॥ આકાશમાં ભારે વીજળીની પેટે વેગથી આવતી
અને દિશાઓમાં પ્રકાશ કરતી તે સાંગને શ્રીકૃષ્ણે પોતાનાં ઘાળોથી અનેક કટકા કરી કાપી નાઘી ॥ ૧૩ ॥

मोळ बाणथी शाल्वने पण वींधी नाखतां, सूर्य जेम पोतानी किरणोथी आकाशने वींधे तेम आकाशमां फरता सौभ विमानने बाणना समूहथी वींधी नाख्युं ॥ १४ ॥ शाल्व राजाए श्रीकृष्णनो डाबो हाथ के जेमां शार्ङ्ग धनुष् हतुं तेने भेदी नाख्यो तेथी भगवानना हाथमांथी शार्ङ्ग धनुष् पडी गयुं, ए भारे अहुत थयुं ॥ १५ ॥ ते समयमां जोनारां प्राणीओए मोटो हाहाकार करी मेल्यो. शाल्व राजाए मोटी गर्जना करीने भगवानने कछुं के—“हे मूढ ! अमो जोतां छतां अमारा मित्रनी स्त्रीने तुं हरी गयो छे; वळी राजसूयनी सभानी अंदर अमारा मित्रना प्रमादनो लाभ लइने तें तेने मारी नाख्यो छे; एटलामाटे तुं के जे अपराजितपणातुं मिथ्याभिमान धरावेछे ते मारी आगळ उभो रेहेशे तो तने आज सजावेलां बाणोथी त्यां मोकली आपीश के ज्यांथी पाछुं अवातुं नथी ” ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ श्रीकृष्ण केहेछे.—हे मूर्ख ! तुं वृथा बके छे अने पासे काल आव्यो छे तेने देखतो

तं च षोडशभिर्विद्धा वाणैः सौभं च खे भ्रमत् ॥ अविद्व्यच्छरसंदोहैः खं सूर्य इव रश्मिभिः ॥ १४ ॥ शाल्वः शौरेस्तु दोः
सख्यं सशार्ङ्गं शार्ङ्गधन्वनः ॥ विभेद न्यपतच्छस्ताच्छार्ङ्गमासीत्तदद्भुतम् ॥ १५ ॥ हाहाकारो महानामीद्भुतानां तत्र पश्यताम् ॥
विनद्य सौभराडुच्चैरिदमाह जनार्दनम् ॥ १६ ॥ यत्त्वया मूढ नः मख्युर्भ्रौतुर्भार्या हतेक्षताम् ॥ प्रमत्तः स सभामध्ये त्वया व्या-
पादितः सत्वा ॥ १७ ॥ तं त्वाद्य निशितैर्वीणैरपरराजितमानिनम् ॥ नयाम्यपुनरावृत्तिं यदि तिष्ठेर्ममाग्रतः ॥ १८ ॥ ॥ श्री-
भगवानुवाच ॥ ॥ वृथा त्वं कथसे मंद न पश्यस्यंतिकेऽनकम् ॥ पौरुषं दर्शयंति स्म शूरा न बहुभाषिणः ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वा
भगवान् शाल्वं गदया भीमवेगया ॥ तताड जत्रौ संरब्धः स चक्रेपे वमन्नसृक् ॥ २० ॥ गदायां सन्निवृत्तायां शाल्वस्वंतरधी-
यत ॥ ततो मुहूर्तमागत्य पुरुषः शिरसाच्युतम् ॥ देवक्या प्रहितोऽसीति नत्वा प्राह वचो रुदन् ॥ २१ ॥ कृष्ण कृष्ण महा-
बाहो पिता ते पितृवत्सल ॥ बद्धाऽपनीतः शाल्वेन सैनिकेन यथा पशुः ॥ २२ ॥

नथी. शूर पुरुषो पोतानो पुरुषार्थ देखोडे पण घणुं बोले नहि ॥ १९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—आ प्रमाणे कहीने क्रोध पामेला भगवाने शाल्वनी हांसडीमां भयंकर वेगवाळी पोतानी गदा मारी. शाल्व राजा कंपवा अने लोही ओकवा लाग्यो ॥ २० ॥ गदा पाछी वळ्या पछी शाल्व अंतर्धान थइ गयो. पछी थोडीक वारमां एक पुरुष आवी भगवानने मस्तकथी प्रणाम करी ‘मने देवकीए मोकल्योछे’ एम कही रोतो रोतो बोल्हो के—
“हे कृष्ण ! हे कृष्ण ! हे महाबाहु ! हे पिता उपर प्रीति राखनार ! कसाइ जेम पशुने लइ जाय तेम शाल्व राजा तमरा पिताने बांधीने लइ गयोछे ” ॥ २१ ॥ २२ ॥

आ अप्रिय वात सांभळी मनुष्यनी प्रकृतिने पामेला दयालु भगवान् मनमां कचवाइने प्राकृत पुरुषनी पेठे बोल्या के— “संभ्रम न पामनार अने देव तथा दैत्यो पण जेने जीती शके नहि एवा बलभद्रने जीती लई नीच अने तुच्छ शाल्व मारा पिताने शां गीते लड्ढ गयो हशे? पण दैव बलवान् छे” ॥२३॥२४॥ आ प्रमाणे भगवान् बोलता हता तेदली वारमां मायानो वसुदेव लावीने शाल्व आव्यो अने तेणे भगवानने कहुं के— “हे मूर्ख! तने जन्म आपनार आ तारो वाप छे के जेनेसारू तुं जीवेछे. तुं जोतां छतां आने हुं मारी नाखीश, जो तारी शक्ति होय तो आनी रक्षा कर” ॥२५॥२६॥ मायावी शाल्व आ प्रमाणे भगवाननो तिरस्कार करी खड्गवते वसुदेवनुं माथुं कापी नाखी ते माथुं लड्ढने आकाशमां रहेला सौभ विमानमां गयो ॥ २७ ॥ भगवान् स्वतःसिद्ध ज्ञानवाळा छतां पण थोडी वार स्वजन उपरना स्नेहनेलोधे मनुष्यना सभावमां मग थई रह्या. पछी मोटा प्रभाव-

निशम्य विप्रियं कृष्णो मानुषीं प्रकृतिं गतः ॥ विमनस्को घृणी स्नेहाद्भोषे प्राकृतो यथा ॥ २३ ॥ कथं गममसंभ्रान्तं जित्वाऽजेयं सुरासुरैः ॥ शाल्वेनाल्पीयसा नीतः पिता मे बलवान्विधिः ॥ २४ ॥ इति ब्रुवाणे गोविंदे सौभराट् प्रत्युपस्थितः ॥ वसुदेवमिवानीय कृष्णं चेदमुवाच सः ॥ २५ ॥ एष ते जनिता तातो यदर्थमिह जीवसि ॥ वधिष्ये जीक्षतस्तेऽमुमीशश्चेत्पाहि बालिश ॥ २६ ॥ एवं निर्भर्त्स्य मायावी स्नेहानकदुंदुभेः ॥ उक्त्य शिर आदाय स्वस्थं सौभं समाविशत् ॥ २७ ॥ ततो मुहूर्तं प्रकृताबुपप्लुतः स्वबोध आस्ते स्वजनानुषंगतः ॥ महानुभावस्तदबुद्ध्यदासुरीं मायां स शाल्वप्रभृतां मयोदिताम् ॥ २८ ॥ न तत्र दूतं न पितुः कलेवरं प्रबुद्ध आजौ ममपश्यदच्युतः ॥ स्वाप्तं यथा चांवरचारिणं रिपुं सौभस्थमालोक्य निहंतुमुद्यतः ॥ २९ ॥ एवं वदंति राजर्षे ऋषयः केचनान्विताः ॥ यत्स्ववाचो विरुद्ध्येत नूनं तन्न स्मरंत्युत ॥ ३० ॥

वाळा श्रीकृष्ण चेत्या के— “मयदानवे शीखवेली आ आसुरी मायाज शाल्वे चलावी छे.” आम चेत्या एटले त्यां, जागेलो माणस जेम स्वप्नना पदार्थने देखे नहि तेम भगवाने दूतने के पिताना देहने पण दीठो नहि. पछी सौभमां बेसी आकाशमां करता शत्रुने जोड्ढने तेने मारी नाखवाने सज्ज थया ॥२८॥२९॥ हे राजा! पूर्वापरनुं अनुसंधान नहि राखनारा केटलाएक ऋषिओ आप्रमाणे वात करेछे पण तेओ पोतानाज वचनने जे विरोध आवेछे तेनुं स्मरण करता नर्थी. [तेओए प्रथम कहुं छे के— “बलभद्रनी आज्ञा लड्ढने एटले बलभद्रने द्वारकामां राखीने भगवान् राज-सूयमां पद्याच्या हता” अने पछीथी केहेछे के— “इंद्रप्रस्थमांथी आवीने शाल्वने युद्ध करना जोड्ढ बलभद्रने द्वारकानी रक्षा करवासारू मोकल्या.” ए तेओना वचनमांज पूर्वापर विरोध आवेछे] ॥ ३० ॥

शोक, मोह, स्नेह अने भय के जेओ अज्ञानी माणसोमांज संभवेछे तेओ क्यां? अने अखंडित तथा जेमनां ज्ञान विज्ञान अने ऐश्वर्य अखंडित छे एवा श्रीकृष्ण क्यां! आ कारणथी पण भगवानने मोह थवो संभवतो ज नथी ॥ ३१ ॥ जेमना चरणनी सेवा करवाथी वृद्धि पामेली आत्मविद्याना प्रभावथी सत्पुरुषो अनादि कालनी देहात्मबुद्धिनो नाश करी अनंत अने ईश्वरना पदरूपी आत्माने पामेछे ते सर्वोत्कृष्ट अने सत्पुरुषोना शरणरूप भगवानने मोह थवो संभवे ज केम? ॥ ३२ ॥ माटे आ बातमां सत्य तो आ छे के—अमोघ पराक्रमवाळा श्रीकृष्णे अनेक शस्त्रोथी प्रहार करता शा-ल्वने पोताना सामर्थ्यथी बाणोवते वींधी नाखीने तेनां कवच, धनुष अने माथाना मणिने कापी नाखतां ते शत्रुना सौभ विमानने पण गदाथी भांगी नाख्युं ॥ ३३ ॥ श्रीकृष्णना हाथथी मोकलाएली गदाथी हजारो कटक थई गएलुं ते विमान जलमां पड्युं. विमानने छोडी दई धरतीपर

क शोकमोहो स्नेहो वा भयं वा येऽज्ञसंभवाः ॥ क चाखंडितविज्ञानज्ञानैश्वर्यस्वखंडितः ॥ ३१ ॥ यत्पादसेवोर्जितयात्मविद्यया हिन्वंत्यनाद्यात्मविपर्ययग्रहम् ॥ लभंत आत्मानमनंतमैश्वरं कुतो नु मोहः परमस्य सद्गतेः ॥ ३२ ॥ तं शस्त्रपूगैः प्रहरंतमोजसा शाल्वं शरैः शौरिरमोघविक्रमः ॥ विद्वान्छिन्नद्रुमं धनुः शिरोमणिं सौभं च शत्रोर्गदया रुरोज ह ॥ ३३ ॥ तत्कृष्णहस्तेरित-या विचूर्णितं पपात तोये गदया सहस्रधा ॥ विसृज्य तद्भूतलमास्थितो गदासुधम्य शाल्वोऽच्युतमभ्यगादुतम् ॥ ३४ ॥ आ-धावतः सगदं तस्य बाहुं भलेन छित्वाऽथ रथांगमद्भुतम् ॥ वधाय शाल्वस्य लयार्कसन्निभं विभ्रद्भौ सार्क इवोदयाचलः ॥ ३५ ॥ जहार तेनैव शिरः सकुण्डलं किरीटयुक्तं पुरुमायिनो हरिः ॥ वज्रेण वृत्रस्य यथा पुरंदरो बभूव हाहेति वचस्तदा नृणाम् ॥ ३६ ॥ तस्मिन्निपतिते पापे सौभे च गदया हते ॥ नेदुर्दुभयो राजन्दिवि देवगणेरिताः ॥ सखीनामपचितिं कुर्वन्दंतवक्रो रूषाऽभ्ययात् ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे सौभवधो नाम सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥

उभेलो शाल्व गदा उगामीने तुरत भगवाननी सामो दोड्यो ॥ ३४ ॥ दोड्या आवता शाल्वना गदासहित हाथने भालाथी कापी नाखीने तेना वधनेमाटे जेमणे प्रलयकालना सूर्य जेवुं चक्र धन्युं हतुं एवा भगवान् सूर्यवाळा उदयाचलनी पेठे शोभवा लाग्या ॥ ३५ ॥ इंद्रे जेम वज्रथी वृ-त्रासुरनुं माथुं कापी नाख्युं हतुं तेम भगवाने घणी माया करनारा शाल्वनुं किरीट अने कुण्डलसहित माथुं ते चक्रथी कापी नाख्युं. ते समयमां लोको हाहाकार करवा लाग्या ॥ ३६ ॥ हे राजा ! ए पापी शाल्व मरण पामतां अने सौभ विमान गदाथी भांगीजतां आकाशमां देवताओ-नां दुंदुभि वाग्यां. पछी पोताना मित्रोनुं वेर वाळवा क्रोधथी दंतवक्र आव्यो ॥ ३७ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो स-त्योत्तरमो अध्याय संपूर्ण ॥ ७७ ॥

शुकदेवजी केहेछे^१ :— हे राजा ! शिशुपाल, शाल्व अने पौंड्रक के जेओ मरण पाग्या हता तेओनो परोक्ष खेह देखाडतो, एकलो, पाळो, मोटा बलवालो हाथमां गदा धरनारो अने पगथी धरतीने ध्रुजावतो दंतवक्र देखवामां आव्यो ॥ १ ॥ २ ॥ एप्रमाणे आवता दंतवक्रने जोई, भगवाने तुरत रथमांथी उतरी गदा लईने, कांठो जेम समुद्रने रोके तेम तेने रोक्यो ॥ ३ ॥ मदेन्मत्त दंतवक्र गदा उगामीने भगवानने कहुं के— “तुं आज मारी दृष्टि ए चड्यो ए घणुंज सारूं थयुं ॥ ४ ॥ हे कृष्ण ! अमारा मामानो दीकरो अने मित्रोनो द्रोह करनार तुं मने मारी नाखवा इच्छेछे; माटे हे मूर्ख ! वज्रजेवी गदाथी हुं तने मारी नाखीश ॥ ५ ॥ हे अज्ञ ! जेम देहमां फरनारा रोगने हणे तेम तुं के जे बंधुरूपे शत्रु छे तेने हुं हणीश

॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ शिशुपालस्य शाल्वस्य पौंड्रकस्यापि दुर्मतिः ॥ परलोकगतानां च कुर्वन्पारोक्ष्यसौहृदम् ॥ १ ॥ एकः प-
दातिः संक्रुद्धो गदापाणिः प्रकंपयन् ॥ पद्भ्यामिमां महाराज महासत्त्वो व्यदृश्यत ॥ २ ॥ तं तथायांतमालोक्य गदामादाय सत्वरः ॥
अवसृत्य रथात्कृष्णः सिंधुं वेलेव प्रत्यधात् ॥ ३ ॥ गदामुद्यम्य कारूपो मुकुंदं प्राह दुर्मदः ॥ दिष्ट्या दिष्ट्या भवानद्य मम दृष्टिपथं
गतः ॥ ४ ॥ त्वं मातुलेयो नः कृष्ण मित्रधुब्बां जिघांससि ॥ अतस्त्वां गदया मंदं हनिष्ये वज्रकल्पया ॥ ५ ॥ तर्ह्यानृण्यमुपैम्यज्ञ मि-
त्राणां मित्रवत्सलः ॥ बंधुरूपमरिं हत्वा व्याधिं देहचरं यथा ॥ ६ ॥ एवं रूक्षैस्तुदन्वाक्यैः कृष्णं तोत्रैरिव द्विपम् ॥ गदयाऽताडय-
न्मूर्ध्नि सिंहवद्वानदच्च सः ॥ ७ ॥ गदयाऽभिहतोऽप्याजौ न चचाल यदूद्रहः ॥ कृष्णोऽपि तमहन् गुर्व्या कौमोदक्या स्तनांतरे
॥ ८ ॥ गदानिर्भिन्नहृदय उद्धमन् रुधिरं मुखात् ॥ प्रसार्य केशवाह्वीन् धरण्यां न्यपतद्वयसुः ॥ ९ ॥ ततः सूक्ष्मतरं ज्योतिः कृ-
ष्णमाविशदद्भुतम् ॥ पश्यतां सर्वभूतानां यथा चैद्यवधे नृप ॥ १० ॥

त्यारेज हुं के जे मित्रो उपर प्रेम राखनार छुं ते मित्रोना ऋणथी मुक्त थईश” ॥ ६ ॥ आ प्रमाणे गांजडाओथी जेम हाथीने पीडा करे तेम कठण वच-
नोथी श्रीकृष्णने पीडा करता दंतवक्रे श्रीकृष्णना माथामां गदा मारी अने सिंहनी पेठे गर्जना करी ॥ ७ ॥ युद्धमां गदा वाग्या छतां भगवान् कं-
प्या नहि अने तेमणे पण कौमोदकी नामनी भारे गदा दंतवक्रनी छातीमां मारी ॥ ८ ॥ गदाथी छाती फाटी पडतां मोहोडामांथी लोही ओकतो ते
दंतवक्र केश, हाथ अने पगने धरती पर लांबा करी प्राणरहित थईने पड्यो ॥ ९ ॥ हे राजा ! पछी शिशुपालनुं तेज जेम भगवानमां पेशी गयुं हतुं
तेम दंतवक्रनुं अत्यंत सूक्ष्म तेज पण सर्व प्राणियो जोतां छतां भगवानमां अद्भुत रीते पेसी गयुं ॥ १० ॥

१ आ अठ्योत्तरमा अध्यायमां दंतवक्र तथा विदूरथने मारिने भगवान् द्वारकामां रमवा लाग्या अने ते पछी बलभद्रे रोमहर्षणने मान्यो, ए कथा
केहेवामां आवशे. २ आ दंतवक्रनां वचननो अर्थ श्रीधर स्वामीए युक्तिथी स्तुतिपर पण लगाड्यो छे.

भाईना शोकथी व्यास थएलो ते दंतवक्रनो भाई विदूरथ भगवाने मारी नाखवानी इच्छाथी हांफतो हांफतो डाल तरवार लईने आब्यो ॥ ११ ॥
ए विदूरथ आवतो हतो त्यांज भगवाने सजीया सरखी धागावाळा चकथी तेनुं किरीट अने कुंडल सहित माथुं कापी नाब्युं ॥ १२ ॥ आ प्रमाणे
सौभ, शाल्व, दंतवक्र अने तेनो भाइ विदूरथ के जेओ बीजाओथी जीताय एवा न हता तेओने भगवाने मारतां देव अने मनुष्यो भगवाननी
स्तुति करवा लाग्या ॥ १३ ॥ मुनि, सिद्ध, गंधर्व, विद्याधर, मोटा नाग, अप्सराओ पितृगण, यक्ष, किन्नर अने चारणो भगवाननो विजय गावा
लाग्या अने पुण्योनी वृष्टि करवा लाग्या. पछी यादवोथी वीटाएला भगवान् एवी धामधूमथी द्वारकामां पधान्या. ए समयमां द्वारकाने शणगारी

विदूरथस्तु तद्भाता भ्रातृशोकपरिभुतः ॥ आगच्छदसिचर्मभ्यामुच्छ्वसंस्तज्जिघांसया ॥ ११ ॥ तस्य चापततः कृष्णश्चक्रेण धुरनेमि-
ना ॥ शिरो जहार राजेंद्र सकिरीटं सकुंडलम् ॥ १२ ॥ एवं सौभं च शाल्वं च दंतवक्रं सहानुजम् ॥ हत्वा दुर्विषहानन्यैरीडितः
सुरमानवैः ॥ १३ ॥ मुनिभिः सिद्धगंधर्वैर्विद्याधरमहोगैः ॥ अप्सरोभिः पितृगणैर्यक्षैः किन्नरचारणैः ॥ १४ ॥ उपगीयमानवि-
जयः कुसुमैरभिवर्षितः ॥ वृत्तश्च दृष्णिप्रवरैर्विशालंकृतां पुरीम् ॥ १५ ॥ एवं योगेश्वरः कृष्णो भगवान् जगदीश्वरः ॥ इयंते पशु-
दृष्टीनां निर्जितो जयतीति सः ॥ १६ ॥ श्रुत्वा युद्धोद्यमं रामः कुरूणां सह पांडवैः ॥ तीर्थाभिषेकव्याजेन मध्यस्थः प्रययौ
किल ॥ १७ ॥ स्नात्वा प्रभासे संतर्प्य देवर्षिपितृमानवान् ॥ सरस्वतीं प्रतिश्रोतं ययौ ब्राह्मणसंवृतः ॥ १८ ॥ पृथूदकं विं-
दुसरस्त्रितकूपं सुदर्शनम् ॥ विशालं ब्रह्मतीर्थं च चक्रं प्राचीं सरस्वतीम् ॥ १९ ॥ यमुनामनु यान्येव गंगामनु च भारत ॥
जगाम नैमिषं यत्र ऋषयः सत्रमासते ॥ २० ॥

हती ॥ १४ ॥ १५ ॥ एप्रमाणे योगेश्वर अने जगतना ईश्वर श्रीकृष्ण भगवान् सर्वदा जीतेज छे तोपण कोई समये मूर्ख बुद्धिवाळा जरासंधादिक-
थी हारी गएला जणायछे ॥ १६ ॥ पांडवोनी साथे कौरवोए युद्धनो उद्यम करेलो सांभळी बलभद्र के जे त्राहेत हता ते तीर्थस्नान करवाना मिष-
थी द्वारकामांथी चाली नीकळ्या ॥ १७ ॥ ब्राह्मणोथी वीटाएला बलभद्र प्रभासमां स्नान करी देव, ऋषि, पितृ अने मनुष्योनुं तर्पण करी सरस्वती
नदीनी सामे चाल्या ॥ १८ ॥ पृथूदक, बिंदुसर, त्रितकूप, सुदर्शन, विशाल, ब्रह्मतीर्थ, चक्रतीर्थ, प्राची, सरस्वती अने गंगा तथा यमुनाने अनु-
सरतां जे बीजां तीर्थो छे त्यां जईने नैमिषारण्यमां गया के ज्यां ऋषिओ सत्रयाग करवा बेठा हता ॥ १९ ॥ २० ॥

१ पृतनाथी ते विदूरथसुधी दैत्योनां कुलने मारी भगवान् विराम पाम्या अने ते पछी बलभद्र रोमहर्षण तथा बल्लने मान्या.

લાંબા કાલનો સત્ર માંડી બેઠેલા ઋષિઓએ તેમને ઓઢવીને પ્રત્યુત્થાન, પ્રણામ તથા ન્યાયપ્રમાણે અભિવંદન કરતાં તેમની પૂજા કરી ॥ ૨૧ ॥ પરિવાર-સહિત પૂજાણુલા બલભદ્ર આસનનો સ્વીકાર કરીને બેઠા, ત્યાં વેદવ્યાસનો શિષ્ય રોમહર્ષણ એક ડંચા આસનપર બેઠેલો તેમના જોવામાં આવ્યો ॥ ૨૨ ॥ એ સૂતજાતિનો રોમહર્ષણ, કે જે બ્રાહ્મણો કરતાં પણ ડંચા આસનપર બેઠેલો હતો અને જેણે પ્રત્યુત્થાન, નમ્રતા, કે હાથ જોડવાનો વિવેક પણ કન્યો નહિ તેને જોઈ બલભદ્રને રીસ ચડી ॥ ૨૩ ॥ “આ પ્રતિલોમ જાતિનો છતાં આ બ્રાહ્મણો અને ધર્મનું પાલન કરનારા અમોથી ડંચા આસનપર શામાટે બે-ઠોછે ? આમ કરવાથી આ દુર્બુદ્ધિ સૂત મારી નાખવાને યોગ્ય છે ॥ ૨૪ ॥ મહાત્મા વેદવ્યાસ મુનિનો શિષ્ય થઈ તેમની પાસેથી ઇતિહાસ પુરાણસહિત ઘણા ગ્રંથો અને સઘઢાં ધર્મશાસ્ત્રો મળ્યા છતાં આ સૂત અયોગ્ય વર્તણુક ચલાવેછે. નટની પેઠે વેષધારી, મનને તથા ઇન્દ્રિયોને નહિ જીતનાર, વિવેકરહિત

તમાગતમભિપ્રેત્ય મુનયો દીર્ઘસત્રિણઃ ॥ અભિવંચ યથાન્યાયં પ્રણમ્યોત્થાય ચાર્ચયન્ ॥ ૨૧ ॥ સોર્ષિતઃ સપરીવારઃ કૃતાસન-પરિગ્રહઃ ॥ રોમહર્ષણમાસીનં મહર્ષેઃ શિષ્યમૈક્ષત ॥ ૨૨ ॥ અપ્રત્યુત્થાયિનં સૂતમકૃતપ્રહ્વાજાંજલિમ્ ॥ અધ્યાસીનં ચ તાન્વિપ્રાંશુકો-પોદ્દીક્ષ્ય માધવઃ ॥ ૨૩ ॥ કસ્માદસાવિમાન્વિપ્રાનધ્યાસ્ટે પ્રતિલોમજઃ ॥ ધર્મપાલાંસ્તથૈવાસ્માન્ વધમર્હતિ દુર્મતિઃ ॥ ૨૪ ॥ ઋ-ષેર્ભગવતો ભૂત્વા શિષ્યોઽધીત્ય વહ્નિનિ ચ ॥ સેતિહાસપુરાણાનિ ધર્મશાસ્ત્રાણિ સર્વશઃ ॥ ૨૫ ॥ અદાંતસ્યાવિનીતસ્ય વૃથાપંડિત-માનિનઃ ॥ ન ગુણાય ભવંતિ સ્મ નટસ્યેવાજિતાત્મનઃ ॥ ૨૬ ॥ એતદર્થો હિ લોકેઽસ્મિન્નવતારો મયા કૃતઃ ॥ વજ્ર્યા મે ધર્મધ્વજિનસ્તે હિ પાતકિનોઽધિકાઃ ॥ ૨૮ ॥ એતાવદુક્ત્વા ભગવાન્નિવૃત્તોઽસદ્ધદાદપિ ॥ ભાવિત્વાતં કુશાગ્રેણ કરસ્યેનાહનત્પ્રમુઃ ॥ ૨૯ ॥ હોહિ-તિ વાદિનઃ સર્વે મુનયઃ સિન્નમાનસાઃ ॥ ઋદુઃ સંકર્ષણં દેવમધર્મસ્તે કૃતઃ પ્રભો ॥ ૨૯ ॥ અસ્ય બ્રહ્માસનં દત્તમસ્માભિર્યદુનંદન ॥ આયુશ્ચાત્માક્લમં તાવદ્યાવત્સત્રં સમાપ્યતે ॥ અજાનૈતૈવાચરિતસ્ત્વયા બ્રહ્મવધો યથા ॥ ૩૦ ॥

અને પંડિતપણાનું મિથ્યાભિમાન ધરાવનારા પુરુષને શાસ્ત્રાભ્યાસથી પણ કશો ગુણ પ્રાપ્ત થતો નથી ॥ ૨૫ ॥ ૨૬ ॥ અધર્મનું નિવારણ કરવાનેમાટેજ આ લોકમાં મેં અવતાર ધન્યોછે. ધર્મનો ઢોંગ ધરાવનારા લોકોને મારી નાખવાજ જોઈએ; કેમ કે તેઓ મોટા પાપી છે” ॥ ૨૭ ॥ બલભદ્ર જોકે દુષ્ટ લોકોને મારવાથી નિવૃત્તિ પામ્યા હતા તોપણ ભવિષ્યનેલીધે એટલું બોલીને તેમણે પોતાના હાથમાં રહેલા દર્મની અળીથી તે સૂતને મારી નાખ્યો ॥ ૨૮ ॥ હાહાકાર કરતા અને સ્વેદ પામેલા સર્વે મુનિઓએ બલભદ્રને કહ્યું કે “હે પ્રમુ ! તમે અધર્મ કન્યો ॥ ૨૯ ॥ હે યદુનંદન ! યજ્ઞ પૂરો થતાંમુઢી અમારી પાસે પુરાણોની કથા કેહેવાસારૂં અમોએ આ સૂતને બ્રહ્માસન આપ્યું હતું અને જેમાં શરીરને સ્વેદ ન થાય એવું આયુષ્ય પણ આપ્યું હતું. તમે અજાણતાં આ બ્રહ્મહત્યા જેવું કામ કન્યુંછે ॥ ૩૦ ॥

? બ્રાહ્મણીમાં ક્ષત્રિયના વીર્યથી જે ઉત્પન્ન થઈ હોય તે સૂત જાતિ કેહેવાયછે.

हे जगतने पवित्र करनार ! जांके तमे योगेश्वर होवाथी वेदमां कहेलो ब्रह्महत्यानो निषेध तमने लागु पडतो नथी तोपण आप पोताथी आ ब्रह्म-
हत्याजेवा पापनुं प्रायश्चित्त करशो तोज जगतमां मर्यादा रेहेशो ” ॥ ३१ ॥ बलभद्र केहेछे.—जगतनी मर्यादा राखवासारू हुं बधनुं प्रायश्चित्त
करीश, माटे मुख्य पक्षमां जे कांई नियम राखवानो होय तेनो उपदेश करो ॥ ३२ ॥ आ रोमहर्षणनुं लांबु आयुष्य, बल अने इंद्रियोनुं सामर्थ्य
थवाविषे जे कांई तमारी इच्छा होय ते कहो एटले हुं मारी योगमायांनी शक्तिथी करी आपीश ॥ ३३ ॥ ऋषिओ केहेछे.—हे बलभद्र ! जेवी
रीते तमारा अल्लनी, तमारा पराक्रमनी अने मृत्युनी पण सत्यता थाय तथा अमे आपेलुं वचन पण सत्य थाय तेवी रीते करी आपो ॥ ३४ ॥
बलभद्र केहेछे.—‘पिताज पुत्ररूपथी उत्पन्न थायछे’ एवी वेदनी आज्ञा छे. एटलामाटे आनो पुत्र उग्रश्रवा तमने पुराण संभळावनार थशे अने

योगेश्वरस्य भवतो नाम्ना योपि नियामकः ॥ यद्येतद्ब्रह्महत्यायाः पावनं लोकपावन ॥ चरिष्यति भवान्लोकसंग्रहोऽनन्यचोदितः
॥ ३१ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ करिष्ये वधनिर्वेशं लोकानुग्रहकाम्यया ॥ नियमः प्रथमे कल्पे यावान्स तु विधीयताम्
॥ ३२ ॥ दीर्घमार्युर्वैतस्य सत्वमिन्द्रियमेव च ॥ आशासितं यत्तद्भूत साधये योगमायया ॥ ३३ ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ॥ अल्लस्य
तव वीर्यस्य मृत्योरस्माकमेव च ॥ यथा भवेद्वचः सत्यं तथा राम विधीयताम् ॥ ३४ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ आत्मा वै पुत्र
उत्पन्न इति वेदानुशासनम् ॥ तस्मादस्य भवेद्वक्ता आयुरिन्द्रियसत्त्ववान् ॥ ३५ ॥ किं वः कामो मुनिश्रेष्ठा ब्रूताहं करवाण्यथ ॥
अजानतस्त्वपचितिं यथा मे चिंत्यतां बुधाः ॥ ३६ ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ॥ इत्थलस्य सुतो घोरो बल्लो नाम दानवः ॥ स दू-
षयति नः सत्रमेत्य पर्वणि ॥ ३७ ॥ तं पापं जहि दाशार्ह तन्नः शुश्रूषणं परम् ॥ पूयशोणितविण्मूत्रसुरामांसाभिवर्षिणम् ॥ ३८ ॥

आयुष्य, इंद्रियनी शक्ति तथा शरीरना बलथी पण संपन्न थशे. [आ रोमहर्षण पोते जीवतो नहि थाय तेथी मृत्युनी अने मारा अल्लनी सत्यता
थशे अने एना पुत्रने आयुष्यादिक प्राप्त थवाथी तमारा वचननी पण सत्यता थशे.] ॥ ३५ ॥ हे मोटा मुनिओ ! तमारे बीजी पण शी इच्छा छे ?
ते कहो. जे केहेशो ते हुं करी आपीश. हे विद्वानो ! हुं के जे प्रायश्चित्तने जाणतो नथी तेना प्रायश्चित्तविषे पण विचार करो ॥ ३६ ॥ ऋषिओ
केहेछे.—इत्थलनो दीकरो बल्लल नामे एक भयंकर पर्वमां आवीने अमारा यज्ञने अभडावे छे ॥ ३७ ॥ हे दाशार्ह ! ए पापी
दैत्य के जे परु, लोही, विष्ठा, मूत्र, मदिरा अने मांसनी वृष्टि करेछे तेने तमे मारो एज अमारी मोटी सेवा छे ॥ ३८ ॥

पछी सारीते सावधानपणाथी बार महिनासुधी भरतखंडनी प्रदक्षिणा करी तीर्थोमां खान करवाथी तसे पवित्र थसो ॥ ३९ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो अष्टोत्तरमो अध्याय संपूर्ण ॥ ७८ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे^१—हे गजा ! पछी पर्वणी आवतां भयंकर अने प्रचंड वायु उत्पन्न थयो, धूलनी वृष्टि थवा लागी अने चारकोर परनो गंध व्यापी गयो ॥ १ ॥ पछी यज्ञनी शालामां बल्लल दैत्ये करेली अपवित्र पदार्थोनी वृष्टि थवा लागी अने जेना हाथमां त्रिशूल हतुं एवो ते दैत्य देखायो ॥ २ ॥ मोटी कायावाळो, भेदेला आंजणना ढगला सरखो, तपावेला त्रांबा-जेवी मुछो तथा शिखावाळो अने दाढो तथा भुकुटीथी भयंकर मुखवाळो ते दैत्य जोवामां आवतां बलभद्रे शत्रुना सैन्यने चीरी नाखनारा पोताना

ततश्च भारतं वर्षं परीत्य सुसमाहितः ॥ चरित्वा द्वादश मासांस्तीर्थस्नायी विशुद्ध्यसे ॥ ३३ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे बलदेवचरित्रे बल्लवधोपक्रमो नामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ततः पर्वण्यु पावृत्ते प्रचंडः पांसुवर्षणः ॥ भीमो वायुरभ्रद्राजन् प्रयगंधस्तु सर्वशः ॥ १ ॥ ततोऽमेध्यमयं वर्षं बल्ललेन विनिर्मितम् ॥ अभवद्यज्ञशालायां सोऽन्वदृश्यत शूलधृक् ॥ २ ॥ तं विलोक्य बृहत्कायं भिन्नांजनचयोपमम् ॥ तप्तताम्रशिखाश्मश्रुं दंष्ट्रोग्रभ्रुकुटीमुखम् ॥ ३ ॥ सस्मार मुसलं रामः परसैन्यविदारणम् ॥ हलं च दैत्यदमनं ते तूर्णमुपतस्थतुः ॥ ४ ॥ तमाकृष्य हलाग्रेण बल्ललं गगनेचरम् ॥ मुसलेनाहनत् कुद्धो मूर्ध्नि ब्रह्मडुहं बलः ॥ ५ ॥ सोऽपतद्भुवि निर्भिन्नललाटोऽसृक्स्ममुत्सृजन् ॥ मुंचन्नार्तस्वरं शैलो यथा वज्रहतोऽरुणः ॥ ६ ॥ संस्तुत्य मुनयो रामं प्रयुज्यावितथाशिपः ॥ अभ्यर्षिचन्महाभागा वृत्रघ्नं विबुधा यथा ॥ ७ ॥

हलनुं अने दैत्योनुं दमन करनारा मुसलनुं स्मरण कऱ्युं. हल मुसल तुरतज आव्यां ॥ ३ ॥ ४ ॥ क्रोध पामेला बलभद्रे आकाशमां फरनारा ते ब्रह्मदोही बल्लल दैत्यने हलनी अणीथी खेंचीने तेना माथामां मुसल मान्युं ॥ ५ ॥ कपाल फाटी पडतां लोही नाखतो, लोहीथी रातो थएलो अने चीसो नाखतो ते दैत्य, वज्रथी हणाएला अने धातुथी रंगाएला पर्वतनी पेटे धरती पर पड्यो ॥ ६ ॥ भाग्यशाळी मुनिओए बलभद्रनी स्तुति करी तथा सत्य आशिर्वाद आपीने देवताओ जेम इंद्रनो अभिषेक करे तेम तेमनो अभिषेक कऱ्यो ॥ ७ ॥

१ जो के धर्मशास्त्रमां ब्रह्महत्या जेवा पापनुं प्रायश्चित्त बहु भारे लल्युं छे तोपण कामक्रोधादिकना जयनो उपदेश पण साथे करवानेलीधे अही एक वर्षनुंज प्रायश्चित्त कऱ्युं छे. २ आ ओगणां ऐशीमा अध्यायमां बलभद्रे ब्राह्मणोने राजी करवासारू बल्लल दैत्यने मान्या पछी तीर्थस्नानादिकथी सूतनी ह-त्यानुं प्रायश्चित्त कऱ्युं, ए कथा केहेवामां आवशे.

मुनिओए नहि करमाय एवा अने लक्ष्मीना स्थानकरूप कमलोवाली वैजयंती माला, वे दिव्य वस्त्र अने दिव्य आभरणो बलभद्रने आप्यां ॥ ८ ॥ पछी ते मुनिओनी आज्ञा लई ब्राह्मणोनी साथे कौशिकी नदीमां आवी खान करीने जेमांथी सरयू नदी चालीछे ते सरोवरमां आव्या ॥ ९ ॥ पछी सरयूने कांठे कांठे थइने प्रयागमां आव्या अने त्यां खान करी तथा देवादिकनुं तर्पण करीने हरिक्षेत्रमां आव्या ॥ १० ॥ गोमती, गंडकी तथा विपाशा नदीमां खान करी शोण नदमां नाह्या. पछी गयामां जइ पितृनुं पूजन करी गंगासागरना संगममां नाह्या ॥ ११ ॥ पछी महेंद्राचलमां परशुरामनां दर्शन करी तथा प्रणाम करीने सप्तगोदावरी, वेणा, पंपा अने भीमरथीमां नाह्या ॥ १२ ॥ कार्तिकेय स्वामीनां दर्शन करी सदाशिवना निवासरूप श्रीशैल पर्वतमां गया. पछी द्रविड देशमां महापवित्र वेंकटाचलनां दर्शन करीने कामकोणी अने कान्ची पुरीमां गया. उत्तम नदी कावेरीमां खान क-

वैजयंतीं ददुर्मांलां श्रीधामाम्लानपंकजाम् ॥ रामाय वाससी दिव्ये दिव्यान्याभरणानि च ॥ ८ ॥ अथ तैरभ्यनुज्ञातः कौशिकीमेत्य ब्राह्मणैः ॥ खाल्वा सरोवरमगाद्यतः सरयुरास्रवत् ॥ ९ ॥ अनुस्रोतेन सरयुं प्रयागमुपगम्य सः ॥ खाल्वा संतर्प्य देवादीन् जगाम पुलहाश्रमम् ॥ १० ॥ गोमतीं गंडकीं खाल्वा विपाशां शोण आह्रुतः ॥ गयां गत्वा पितृनिष्ठा गंगासागरसंगमे ॥ ११ ॥ उपस्पृश्य महेंद्राद्रौ रामं दृष्ट्वाभिवाद्य च ॥ सप्तगोदावरीं वेणां पंपां भीमरथीं ततः ॥ १२ ॥ स्कंदं दृष्ट्वा ययौ रामः श्रीशैलं गिरिशालयम् ॥ द्रविडेषु महापुण्यं दृष्ट्वाद्रिं वेंकटं प्रभुः ॥ १३ ॥ कामकोणीं पुरीं कांचीं कावेरीं च सरिद्रामम् ॥ श्रीरंगाख्यं महापुण्यं यत्र सन्निहितो हरिः ॥ १४ ॥ ऋषभाद्रिं हरेः क्षेत्रं दक्षिणां मथुरां तथा ॥ सामुद्रं सेतुमगमन्महापातकनाशम् ॥ १५ ॥ तत्रायुतमदाध्नेन ब्राह्मणेभ्यो हलायुधः ॥ कृतमालां ताम्रपर्णीं मलयं च कुलाचलम् ॥ १६ ॥ तत्रागस्त्यं समामीनं नमस्कृत्याभिवाद्य च ॥ योजितस्तेन चाशीर्भिरनुज्ञातो गतोऽर्णवम् ॥ दक्षिणं तत्र कन्याख्यां दुर्गां देवीं ददर्श सः ॥ १७ ॥ ततः फाल्गुनमासाद्य पंचाप्सरसमुत्तमम् ॥ विष्णुः सन्निहितो यत्र खाल्वाऽस्पर्शद्रवायुतम् ॥ १८ ॥

च्युं. महापवित्र श्रीरंग नामनुं क्षेत्र के ज्यां भगवान् सन्निहित रखाछे त्यां गया ॥ १३ ॥ १४ ॥ भगवानना क्षेत्ररूप ऋषभाद्रि अने दक्षिणमथुरामां जइने महापापने मटाडनारा सेतुनी पासे गया के जेने रामचंद्रजीए समुद्रमां बांधिल छे ॥ १५ ॥ त्यां जइने बलभद्रे ब्राह्मणोने दश हजार गायो आपी. कृतमाला अने ताम्रपर्णी नदीमां खान करी मलय नामना कुलपर्वतमां गया ॥ १६ ॥ त्यां बेंटेला अगस्त्य मुनिने नमस्कार तथा अभिवंदन क- रतां तेमणे आशिर्वाद आप्या. पछी तेमनी आज्ञा लइने बलभद्र दक्षिणसमुद्रनी पासे गया. त्यां कन्या नामनां दुर्गा देवीनुं दर्शन क-च्युं ॥ १७ ॥ पछी अनंतपुरमां आवीने पंचाप्सरस नामनुं उत्तम तलाव के जेमां विष्णु सन्निहित रखा छे, त्यां खान करीने दश हजार गायोनुं दान दीछुं ॥ १८ ॥

પછી કેરલ અને ત્રિગર્ત્તેશમાં જઈને ગોકર્ણ નામનું સદાશિવનું ક્ષેત્ર કે જેમાં સદાશિવનું સાન્નિધ્ય છે ત્યાં ગયા ॥ ૧૯ ॥ ત્યાંથી આર્યા દ્વેપાયનીનું દર્શન કરીને બલભદ્ર શૂર્પારક તીર્થમાં ગયા. તાપી, પયોળી અને નિર્વિધ્યા નદીમાં સ્નાન કરી દંડકારણ્યમાં થઈને રેવા નદી કે જ્યાં માહિષ્મતી ન-ગરી છે ત્યાં ગયા. મનુતીર્થમાં સ્નાન કરીને પાછા પ્રભાસમાં આવ્યા ॥ ૨૦ ॥ ૨૧ ॥ ત્યાં બ્રાહ્મણોના કેહેવાથી કૌરવ-પાંડવોના યુદ્ધમાં સર્વ રાજાઓ-નો નાશ થયો સાંભળીને બલભદ્રે પૃથ્વીનો ભાર ઉત્તર્યો માન્યો ॥ ૨૨ ॥ ‘ભીમ અને દુર્યોધન રણભૂમિમાં ગદાઓથી યુદ્ધ કરેછે’ એમ સાંભળી તેઓ-ને વારવાસારૂં બલભદ્ર કુરુક્ષેત્રમાં ગયા ॥ ૨૩ ॥ યુધિષ્ઠિર, નકુલ, સહદેવ, શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન તેમને આવ્યા જોઈ અભિવાદન કરીને ‘બલભદ્ર અહીં આવીને શું બોલશે’ એવી બીકથી ચૂપ થઈ ગયા ॥ ૨૪ ॥ ક્રોધ પામેલા, જીતવાને હઠ્ઠતા અને ગદા હાથમાં લઈને વિચિત્ર મંડલોમાં ફરતા

તતોઽભિવ્રજ્ય ભગવાન્ કેરલાંસ્તુ ત્રિગર્તકાન્ ॥ ગોકર્ણાશ્રયં શિવક્ષેત્રં સાન્નિધ્યં યત્ર ધૃર્જેટઃ ॥ ૧૯ ॥ આર્યા દ્વેપાયનીં દ-
દ્વા શૂર્પારકમગાદ્બલઃ ॥ તાપીં પયોળીં નિર્વિધ્યામુપસ્પૃશ્યાથ દંડકમ્ ॥ ૨૦ ॥ પ્રવિશ્ય રેવામગમદ્વાત્ર માહિષ્મતી પુરી ॥
મનુતીર્થમુપસ્પૃશ્ય પ્રભાસં પુનરાગમત્ ॥ ૨૧ ॥ શ્રુત્વા દ્વિજૈઃ કથ્યમાનં કુરુપાંડવસંયુગે ॥ સર્વરાજન્યનિધનં ભારં મેને હ-
તં ભુવઃ ॥ ૨૨ ॥ સ ભીમદુર્યોધનયોર્ગદાભ્યાં યુદ્ધતોર્મુદ્ધે ॥ વારયિપ્યન્વિનશનં જગામ યદુનંદનઃ ॥ ૨૩ ॥ યુધિષ્ઠિરસ્તુ તં-
દદ્વા યમૌ કૃષ્ણાર્જુનાવપિ ॥ અભિવાદ્યાભવંસ્તૂર્ણાં કિંવિવધુરિહાગતઃ ॥ ૨૪ ॥ ગદાપાણી ઉભૌ દદ્વા સંરબ્ધૌ વિજયૈષિ-
ર્ણૌ ॥ મંડલાનિ વિચિત્રાણિ ચરંતાવિદમન્નવીત્ ॥ ૨૫ ॥ યુવાં તુલ્યવલૌ વીરૌ હે રાજન્ હે વૃકોદર ॥ એકં પ્રાણાધિકં મન્યે
ઉતૈકં શિક્ષયાધિકમ્ ॥ ૨૬ ॥ તસ્માદેકતરસ્યેહ યુવયોઃ સમવીર્યયોઃ ॥ ન લક્ષ્યતે જયોઽન્યો વા વિરમત્વફલો રણઃ ॥ ૨૭ ॥
ન તદ્વાક્યં જગૃહુર્વૃદ્ધવૈરૌ નૃપાર્થવત્ ॥ અનુસ્મરંતાવન્યોઽન્યં દુરુક્તં દુષ્કૃતાનિ ચ ॥ ૨૮ ॥ દિષ્ટં તદનુમન્વાનો રામો દ્વારવ-
તીં યયૌ ॥ ઉગ્રસેનાદિભિઃ પ્રીતૈર્જ્ઞાતિભિઃ સમુપાગતઃ ॥ ૨૯ ॥

૬ ભીમ તથા દુર્યોધનને બલભદ્રે આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૨૫ ॥ બલભદ્ર કેહેછે.—હે દુર્યોધન રાજા ! હે ભીમસેન ! તમે વદ્ધે સરસ્વા બલવાલા વીરપુરુષ છો તેઓમાં હું ધારું છું કે એકમાં બલ અધિક છે અને એકમાં શિક્ષા અધિક છે, માટે સરસ્વાં બલવાલા તમે બેયમાંથી કોઈનો જય કે કોઈનો પરાજય થાય એમ જોવામાં આવતું નથી; તેથી આ નિષ્ફલ યુદ્ધ બંધ પડવું જોઈએ ॥ ૨૬ ॥ ૨૭ ॥ શુક્રદેવજી કેહેછે.—હે રાજા ! એક બીજાનાં દુર્વચન અને દુષ્ટકૃત્યને સંભારતા અને જેઓવચ્ચે દૃઢ વૈર બંધાઈ ગયું હતું એવા એ બે જણાએ બલભદ્રનું તે ઉત્તમ વચન માન્યું નહિ ॥ ૨૮ ॥ પછી તે વાત દૈવનેજ કર્તવ્ય છે એમ માની બલભદ્ર દ્વારકામાં આવ્યા અને ત્યાં પ્રસન્ન થપ્પલા ઉગ્રસેનાદિક જ્ઞાતિઓની સાથે મળ્યા ॥ ૨૯ ॥

यज्ञमूर्ति अने जेना स्वरूपसांथी सर्व क्लेश निवृत्तज होता एवा ए बलभद्र पाछा नैमिषारण्यमां गया त्यां ब्राह्मणोऽप्रीतिथी तेमने सघळा यज्ञोथी यजन करान्युं ॥ ३० ॥ प्रभु बलभद्रे ते ऋषिओने शुद्ध ज्ञान आप्युं के जे ज्ञानथी 'आत्मारूप अधिष्ठानमां आ जगत् रहुं छे अने जगतमां आत्मा व्यापी रहेल छे' एवो निश्चय थायछे ॥ ३१ ॥ अवभृथस्नान करीने ज्ञाति, बंधु अने मित्रोथी वींटाएला, सारां वस्त्र धरनार अने सारी रीते शणगोरला बलभद्र, चंद्रमा जेम पोतानी चांदनीथी शोभे तेम पोतानी स्त्रीथी शोभवा लाग्या ॥ ३२ ॥ महा बलवान्, अनंत, अप्रमेय अने माया-थी मनुष्यरूप थएला बलभद्रनां एवां एवां कर्मो असंख्यात छे ॥ ३३ ॥ अनंत अने अद्भुत कर्म करनारा बलभद्रनां कर्मोने जे पुरुष संजि अने

तं पुनर्नैमिषं प्राप्तमृषयोऽयाजयन्मुदा ॥ कृत्वंगं क्रतुभिः सर्वैर्निवृत्ताखिलविग्रहम् ॥ ३० ॥ तेभ्यो विशुद्धविज्ञानं भगवान्य-
तरद्विभुः ॥ येनैवात्मन्यदो विश्वमात्मानं विश्वंगं विदुः ॥ ३१ ॥ स्वपद्याऽवभृथस्नातो ज्ञातिबंधुसुहृदतः ॥ रेजे स्वज्योत्स्नयेवै-
दुः सुवासाः सुष्टुलंकृतः ॥ ३२ ॥ ईदृग्विधान्यसंख्यानि वलस्य बलशालिनः ॥ अनंतस्याप्रमेयस्य मायामर्त्यस्य संति हि ॥ ३३ ॥
योऽनुस्मेरेत रामस्य कर्माण्यद्भुतकर्मणः ॥ सायं प्रातरनंतस्य विष्णोः स दयितो भवेत् ॥ ३४ ॥ इति श्रीभागवते म-
हापुराणे दशमस्कंधे एकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ भगवन्त्यानि चान्यानि मुकुंदस्य महात्मनः ॥
वीर्याण्यनंतवीर्यस्य श्रोतुमिच्छामहे प्रभो ॥ १ ॥ को नु श्रुत्वा सकृद्रहस्यनुत्तमश्लोकसत्कथाः ॥ विरमेत विशेषज्ञो विषणः
काममार्गणैः ॥ २ ॥ सा वाग्यया तस्य गुणान् गृणीते करौ च तत्कर्मकरौ मनश्च ॥ स्मरेद्रसंतं स्थिरजंगमेषु शृणोति त-
त्पुण्यकथाः स कर्णः ॥ ३ ॥ शिरस्तु तस्योभयलिंगमानमेत्तेदेव यत्पश्यति तद्धि चक्षुः ॥ अंगानि विष्णोरथ तज्जनानां पादो-
दकं यानि भजंति नित्यम् ॥ ४ ॥

प्रातःकाले संभारे ते विष्णुने प्रिय थाय ॥ ३४ ॥ इति श्रीमद् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो ओगणांशीमो अध्याय संपूर्ण ॥ ७९ ॥ परी-
क्षित राजा पूछे छे' - हे महाराज ! हे प्रभु ! अनंत पराक्रमवाळा महात्मा श्रीकृष्णनां बीजां पराक्रमोनुं पण श्रवण करवाने इच्छिये छिये ॥ १ ॥
हे ब्राह्मण ! एकवार भगवाननी मनोहर कथा सांभळीने तेना सारने जाणनार, कामदेवना बाणोथी खेद पामेलो कयो पुरुष ते कथाओथी विराम
पामे ? ॥ २ ॥ जेथी भगवानना गुण गवाय तेज वाणी सफल छे; जेथी भगवाननी सेवा थाय तेज हाथ सफल छे; जेथी स्थावर-जंगममां रेहेनारा
भगवाननुं स्मरण थाय तेज मन सफल छे; जेथी भगवाननी पवित्र कथा संभळाय तेज कान सफल छे; जेथी भगवाननी स्थावर-जंगम मूर्तिने

१ आ एंशीमा अध्यायमां भगवाने धननी लालचथी पोताने घेर आवेला श्रीदामा ब्राह्मणनी पूजा करीने तेने प्रीतिथी गुरुने घेर रेहेवानी बात पूछी,
ए कथा केहेवामां आवशे.

પ્રણામ થાય તેજ માથું સફલ છે; જેથી ભગવાનનાં દર્શન થાય તેજ નેત્ર સફલ છે અને જેઓથી ભગવાનના ભક્તોના ચરણોદકનું નિરંતર સેવન થાય તેજ અંગ સફલ છે ॥ ૩ ॥ ૪ ॥ સૂત શૌનકને કેહેછે.— એપ્રમાણે પરીક્ષિત રાજાએ પૂછતાં જેમનું હૃદય ભગવાનમાં મગ્ન થઈ ગયું એવા શુકદેવજી આપ્રમાણે બોલ્યા ॥૫॥ શુકદેવજી કેહેછે.— શ્રીકૃષ્ણનો સત્વા કોઈ બ્રાહ્મણ હતો. એ બ્રાહ્મણ મોટો બ્રહ્મવેત્તા, વિષયોમાં વૈરાગ્ય-વાળો, શાંત અંતઃકરણવાળો, જિતેન્દ્રિય, યદ્દૃષ્ટાથી જે મળે તેથી નિર્વાહ ચલાવનાર અને ગૃહસ્થાશ્રમી હતો. જુનાં લુગડાં પેહેરનાર એ બ્રાહ્મણની સ્ત્રી પણ જુના લુગડાં પેહેરનારી, ભૂસ્વથી દૂબળી અને પતિવ્રતા હતી. દરિદ્ર અને પીડા પામતી એ પતિવ્રતા સ્ત્રી કરમાતે મોહોડે ધ્રુજતી ધ્રુજતી આવીને પતિપાસે બોલી કે— “હે મહારાજ ! બ્રાહ્મણોને માનનાર, શરણાગતનું રક્ષણ કરનાર, યાદવોમાં ઉત્તમ અને સાક્ષાત્ લક્ષ્મીના પતિ શ્રીકૃષ્ણ

॥ સૂત ઉવાચ ॥ ॥ વિષ્ણુરાતેન સંપૃષ્ઠો ભગવાન્વાદરાયણિઃ ॥ વાસુદેવે ભગવનિ નિમગ્નહૃદયોઽબ્રવીત ॥ ૫ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ કૃષ્ણસ્યાસીતસત્વાકશ્ચિદ્રાહ્મણો બ્રહ્મવિત્તમઃ ॥ ચિરક્ત્ત્વિદ્યાર્થેષુ પ્રશાંતાત્મા જિતેન્દ્રિયઃ ॥ ૬ ॥ યદ્દૃષ્ટ્યોપપન્નેન વર્તમાનો ગૃહાશ્રમી ॥ તસ્ય ભાર્યા કુચૈલસ્ય શુક્લશ્મા ચ તથાવિદ્યા ॥ ૭ ॥ પતિવ્રતા પતિં પ્રાહ મ્લાયતા વદનેન સા ॥ ૮ ॥ દરિદ્રા સીદમાના સા વેપમાનાઽભિગમ્ય ચ ॥ ૯ ॥ નનુ બ્રહ્મન્ભગવતઃ સત્વા સાક્ષાન્ શ્રિયઃ પતિઃ ॥ બ્રહ્મણ્યશ્ચ શરણ્યશ્ચ ભગવાન્સાત્વતર્ષભઃ ॥ ૧૦ ॥ તમુપૈહિ મહાભાગ સાધૂનાં ચ પરાયણમ્ ॥ દાસ્યતિ દ્રવિણં ધૂરિ સીદતે તે કુટુંબિને ॥ ૧૧ ॥ આસ્તેઽધુના દ્વારવત્યાં ભોજવૃણ્યંધકેશ્વરઃ ॥ સ્મરતઃ પાદકમલમાત્માનમપિ યચ્છતિ ॥ ૧૨ ॥ કિં ત્વર્થકામાન્ભજતે નાત્યભીષ્ટાન્ જગદુરુઃ ॥ સ એવં ભાર્યયા વિપ્રો બહુશઃ પ્રાર્થિતો મૃદુ ॥ અયં હિ પરમો લાભ ઉત્તમશ્લોકદર્શનમ્ ॥ ૧૩ ॥ ઇતિ સંચિત્ય મનસા ગમનાય મતિં દદે ॥ અપ્યસ્યુપાયનં કિંચિદ્દૃઢે કલ્યાણિ દીયતામ્ ॥ ૧૪ ॥

ભગવાન્ તમારા સત્વા છે ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ ૮ ॥ ૯ ॥ માટે સાધુ પુરુષોના મોટા શરણરૂપ એ શ્રીકૃષ્ણની પાસે જાઓ અને જશો તો તમે કે જે સીદાતા અને કુટુંબી ગૃહસ્થ છો તેમને ઘણું ધન આપશે ॥ ૧૦ ॥ એ ભગવાન્ હમણાં દ્વારકામાં છે અને જે પોતાના ચરણકમલનું સ્મરણ કરે તેને પોતાનું સ્વરૂપ પણ આપેછે. એ ભગવાન્ યાદવોના અધિપતિ હોવાથી તેના સ્વીકારનેલીધે બીજા ભોજ, વૃષ્ણિ અને અંધક કુલના યાદવો પણ તમને ધન દેશે ॥ ૧૧ ॥ હમણાં જગતના ગુરુ ભગવાન્ જોકે પોતાને અર્થ અને વિષયભોગ બહુ વ્યાગ નથી તોપણ તેઓને સેવેછે, માટે તમને પણ આપશે.” આવી રીતે સ્ત્રિયે કોમલ રીતે ઘણી ઘણી વાર પ્રાર્થના કરતાં ‘ભગવાનનું દર્શન થશે એજ મોટો લાભ છે’ એમ મનમાં વિચારી જવાનું તેણે મન કન્યું. પછી એ બ્રાહ્મણે સ્ત્રીને કહ્યું કે— “હે કલ્યાણિ ! ઘરમાં કાંઈ ભેટ લઈ જવા જેવું છે ? હોય તો આપ” ॥ ૧૨ ॥ ૧૩ ॥

पछी ए ब्राह्मणीए चार मठू पवा मागी आवीने ते पवाने लुगडाना कटकामां बांधी पोताना स्वामीने, भेटसारू आप्या ॥ १४ ॥ ए पवा लई “मने भगवाननुं दर्शन शी रीते थाय ?” एम विचार करतो ते ब्राह्मण द्वारकामां गयो ॥ १५ ॥ स्वधर्म पालनारा अने बीजा कोईशी पाले पण जत्राय नहि एवा अंधक अने वृष्णि कुलना यादवोना घरोनी वच्चे ते ब्राह्मण त्रण चोकी अने त्रण दोडीओने मूकीने भगवाननी सोळ हजार स्त्रीओमांथी एक स्त्रीना सुंदर घरमां गयो अने त्यां जईने तेने ब्रह्मानंज्जेवुं सुख मळ्युं ॥ १६ ॥ १७ ॥ प्यारीना पलंगपर बेठेला भगवाने दूरथी ते ब्राह्मणने जोई, तुरत उठी सामा आवीने प्रीतिथी बे हाथवते तेनुं आलिंगन कऱ्युं ॥ १८ ॥ पोताना प्रियमित्र ए ब्राह्मणना शरीरनो स्पर्श मळवाथी बहुज सुख पामेला भगवान् प्रीतिनेलीधे नेत्रमांथी आंसुनां टीपा मूकवा लाग्या ॥ १९ ॥ पछी ते मित्र ब्राह्मणने पलंगपर बेसाडी तेना पूजननो

याचित्वा चतुरो मुष्टीन्विप्रान् पृथुकतंडुलान् ॥ चैलखंडेन तान्ध्वा भर्त्रे प्रादादुपायनम् ॥ १४ ॥ स तानादाय विप्रायः प्रययौ द्वारकां किल ॥ कृष्णसंदर्शनं मह्यं कथं स्यादिति चिंतयन् ॥ १५ ॥ त्रीणि गुल्मान्यतीयाय तिस्रः कक्षाश्च स द्विजः ॥ विप्रोगम्यांधकवृष्णीनां गृहेष्वच्युतधर्मिणाम् ॥ १६ ॥ गृहं द्रष्टुमसहस्राणां महिषीणां हरेर्द्विजः ॥ विवेशैकतमं श्रीमद्ब्रह्मानंदं गतो यथा ॥ १७ ॥ तं विलोक्याच्युतो दूराप्रियापर्यंकमास्थितः ॥ सहस्रोत्थाय चाभ्येत्य दोभ्यां पर्यग्रहीन्मुदा ॥ १८ ॥ सख्युः प्रियस्य विप्रप्रेरंगसंगातिनिवृत्तः ॥ प्रीतो व्यसुंचदब्बिदून्नेत्राभ्यां पुष्करेक्षणः ॥ १९ ॥ अथोपवेश्य पर्यंके स्वयं सख्युः समर्हण-म् ॥ उपहृत्यावनिज्यास्य पादौ पादावनेजनीः ॥ २० ॥ अग्रहीच्छिरसा राजन् भगवांल्लोकपावनः ॥ व्यलिपद्दिव्यगंधेन चंदनागुरुकुंक्रमैः ॥ २१ ॥ धूपैः सुरभिभिर्मित्रं प्रदीपावलिभिर्मुदा ॥ अर्चित्वावेद्य तांबूलं गां च स्वागतमब्रवीत् ॥ २२ ॥ कुचैलं मलिनं क्षामं द्विजं धमनिसंततम् ॥ देवी पर्यचरच्छैब्या चामरव्यजनेन वै ॥ २३ ॥ अंतःपुरजनो दृष्ट्वा कृष्णेनामलकीर्तिना ॥ विस्मितोऽभूदतिप्रीत्या अवधूतं सभाजितम् ॥ २४ ॥

सामान पोताना हाथथी लावीने भगवाने तेना पण धोया अने पोते लोकपावन छतां पण ते पण धोयानुं जल पोताने माथे चडाव्युं. दिव्य गंध, चंदन, अगरु अने कुंकुमनुं तेना शरीरपर लेपन कऱ्युं ॥ २० ॥ २१ ॥ सुगंधी धूप अने दीपमालाथी प्रीतिपूर्वक तेनुं पूजन करी तांबूल तथा गा-यनुं निवेदन करीने ‘भले आब्या’ एम कह्युं ॥ २२ ॥ जुनां लुगडांवाळा, मेला, दुबळा अने नसोथी व्यास शरीरवाळा ए ब्राह्मणने भगवाननी स्त्री शैब्या चामर लईने पवन ढोलवा लाग्यां ॥ २३ ॥ निर्मल कीर्तिवाळा श्रीकृष्णे बहु प्रीतिथी ते मलिन ब्राह्मणनो सत्कार करेलो जोई अंतःपुरनां लोको विस्मय पामी गयां ॥ २४ ॥

ए लोकोने विस्मय थयो के—“निर्धन, अधम, निर्दित, लक्ष्मी रहित अने मेल आ भीखारीए आ लोकमां शुं पुण्य कऽयुं हशे ? के जे पुण्यना प्रभावथी, त्रैलोक्यना गुरु अने लक्ष्मीना निवासरूप भगवाने मान आप्युं तथा पलंगपर बेठेलां लक्ष्मीसमान स्त्रीने मूकीने मोटा भाईनुं जेम आलिंगन करे तेम आलिंगन कऽयुं ॥ २५ ॥ २६ ॥ हे राजा ! पछी ए भगवान् अने भीखारी ब्राह्मण एकबीजाना हाथ झालीने आगळ पोते गुरुने घेर साथे रह्या हता तेसंबंधी सुंदर वातो करवा लाग्या ॥ २७ ॥ भगवान् पूछेछे.— हे^१ महाराज ! हे धर्मने जाणनार ! तमे गुरुदक्षिणा आपी गुरुने घेरथी आवीने जोईए तेवी स्त्री परण्या छो के नहि ? ॥ २८ ॥ हे^२ विद्वान् ! त्यारे हुं धारूं छुं के घरमां पण घणुं करीने तमारूं चित्त विषयोमां लंपट नहि थतुं होय अने तमने वस्त्रादिक धन उपर पण घणी रुचि नहि होय ! ! विद्वानने आप्रमाणेज गखवुं घटेछे ॥ २९ ॥ ईश्वरनी मायाथी रचाएली वि-

किमनेन कृतं पुण्यमवधूतेन भिक्षुणा ॥ श्रिया हीनेन लोकेस्मिन् गर्हितेनाधमेन च ॥ २५ ॥ योऽसौ त्रिलोकगुरुणा श्रीनिवा-
सेन संभृतः ॥ पर्यकस्थां श्रियं हित्वा परिष्वक्तोऽग्रजो यथा ॥ २६ ॥ कथयांचक्रतुर्गाथाः पूर्वा गुरुकुले सतोः ॥ आत्मनो ललिता
राजन् करौ गृह्य परस्परम् ॥ २७ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अपि ब्रह्मन् गुरुकुलाद्रवता लब्धदक्षिणात् ॥ समावृत्तेन धर्मज्ञ भार्योढा
सदृशी न वा ॥ २८ ॥ प्रायो गृहेषु ते चित्तमकामविहतं तथा ॥ नैवातिप्रोयसे विद्वन् धनेषु विदितं हि मे ॥ २९ ॥ केचित्कुर्वन्ति
कर्माणि कामैरहतचेतसः ॥ त्यजंतः प्रकृतीर्दिवीर्यथाहं लोकसंग्रहम् ॥ ३० ॥ कच्चिदुरुकुले वासं ब्रह्मन् स्मरसि नौ यतः ॥ द्विजो वि-
ज्ञाय विज्ञेयं तमसः पारमभुते ॥ ३१ ॥ स वै सत्कर्मणां साक्षाद्विजातेरिह संभवः ॥ आद्योऽग यत्राश्रमिणां यथाऽहं ज्ञानदो गुरुः ॥ ३२ ॥

षयवासनाओनो त्याग करता केटलाएक पुरुषो मारी पेठे लोकमर्यादासारू कामनाओथी चित्त नहि मँचाया छतां पण कर्म करेछे ॥ ३० ॥ हे म-
हाराज ! आपणे गुरुने घेर साथे रह्या हता ए वातनुं तमने स्मरण छे ? के ज्यां रेहेवाथी आत्मानुं तत्त्व जाणीने द्विजलोक संसारनो पार पामेछे
॥ ३१ ॥ जेथी जन्म मळयोछ ते पिता आ लोकमां पेहेलो गुरु छे, द्विजलोकने उपनयन संस्कार आपीने जे वेद भणावेछे ते बीजो गुरु छे अने
आश्रमवाळाओने जे ब्रह्मविद्या आपेछे ते त्रीजो गुरु छे. आ त्रण गुरुओमां पेहेलो पूज्य छे, बीजो मारी पेठे पूज्य छे अने त्रीजो तो साक्षात्
हूरूपज छे ॥ ३२ ॥ ॥ ॥ ॥

१ गृहस्थनां चिह्न देखायछे अने भोग देखातो नथी तेथी प्रश्न करेछे. २ ना नहि पाडवाथी विवाह कऽयानुं स्वीकारेनुं मानीने कहेछे. ३ विषयमां लं-
पटता न होय तो हुं शामाटे घरना केशमां पडुं एम जो ए ब्राह्मण केहे तो तेनो प्रथमथी बंधवाळे छे.

हे ब्राह्मण ! आ मनुष्यजन्ममां वर्णाश्रमवाळा जे पुरुषो ज्ञान आपनार गुरु के जे हुं रूप छे तेना उपदेशमात्रथी अनायासे संसाररूपी समुद्रने तरेछे तेओने पोतानो अर्थ साधवामां चतुर समजवा ॥ ३३ ॥ सर्व पदार्थोनो आत्मा हुं गुरुनी सेवाथी जेवो संतुष्ट थाउं छुं तेवो यज्ञ, ब्रह्मचर्य, वानप्रस्थना धर्म के संन्यासीना धर्मथी प्रसन्न थतो नथी ॥ ३४ ॥ हे ब्राह्मण ! आपणे गुरुने घर रेहेता ते समयमां गुरुनी स्त्रीए आपणने एक दिवस लाकडां लेवा मोकलतां दैवगतिथी जे कांई थयुं हनुं ते तमने सांभरेछे ? ॥ ३५ ॥ लाकडां लेवासारू आपणे मोटा वनमां पेठा हता त्यां ऋतु वगर पण महातीव्र वायु अने वरसाद थया हता तथा कठोर गर्जना थवा लागी हती ॥ ३६ ॥ थोडी वारमां सूर्य आथमी गयो, अंधाराथी दिशाओ घे-राई गई अने मघळुं जलमय थई जवाथी नीचां के उंचां स्थल पण कांई जाणवामां आवतां न हतां ॥ ३७ ॥ जलमय थई गएला ते वनमां भारे

नन्वर्थकोविदा ब्रह्मन्वर्णाश्रमवतामिह ॥ ये मया गुरुणा वाचा तरंत्यजो भवार्णवम् ॥ ३३ ॥ नाहमिज्याप्रजातिभ्यां तपसोपशमेन च ॥ तुष्येयं सर्वभूतात्मा गुरुशुश्रूषया यथा ॥ ३४ ॥ अपि नः स्मर्यते ब्रह्मन् वृत्तं निवसतां गुरौ ॥ गुरुदारैश्चोदितानामिधनानयने क्वचित् ॥ ३५ ॥ प्रविशानां महारण्यमपतौ सुमहद्विज ॥ वातवर्षमभूत्तीव्रं निष्ठुराः स्तनयिबवः ॥ ३६ ॥ सूर्यश्चास्तं गतस्तावत्तमसा चावृता दिशः ॥ निम्नं कूलं जलमयं न प्राज्ञायत किंचन ॥ ३७ ॥ वयं भृशं तत्र महानिलांबुभिर्निहन्यमाना मुहुरंबुसंग्रहे ॥ दिशोविदंतोथ परस्परं वने गृहीतहस्ताः परिचित्रिमातुराः ॥ ३८ ॥ एतद्विदित्वा उदिते रवौ सांदीपनिगुरुः ॥ अन्वेषमाणो नः शिष्यानाचार्योपश्यदातुरान् ॥ ३९ ॥ अहो हे पुत्रका द्यूमस्मदर्थेतिदुःखिताः ॥ आत्मा वै प्राणिनां प्रेष्ठस्तमनाहत्य मत्पराः ॥ ४० ॥ एतदेव हि सच्छिष्यैः कर्तव्यं गुरुनिष्कृतम् ॥ यद्वै विशुद्धभावेन सर्वार्थात्मारपणं गुरौ ॥ ४१ ॥ तुष्टोऽहं भो द्विजश्रेष्ठाः सत्याः संतु मनोरथाः ॥ छंदांस्ययातयामानि भवंत्विह परत्र च ॥ ४२ ॥

पवन अने पाणीथी वारंवार पीडा पामता, दिशाओने नहि जाणता अने आतुर थएला आपणे एकबीजाना हाथ झालीने लाकडांनी भारीओ उपाडी रह्या हता ॥ ३८ ॥ आ वात जाणी सूर्योदय थया पछी सांदीपनि गुरु आपणने शोधता आव्या तेमणे आतुर थएला आपण विद्यार्थीओने दीठा ॥ ३९ ॥ जोईने तेमणे कहुं के- “अहो ! हे दीकरडाओ ! आ देह के जे प्राणीओने बहुज प्यारो छे तेनो अनादर करी मारी से-वा करनारा तमे मारेमाटे बहुज दुःखी थया ॥ ४० ॥ देह के जेथी सर्व पुरुषार्थ प्राप्त थायछे तेनुं शुद्ध भावथी गुरुने अर्पण करवुं एतलोज सारा शिष्योए गुरुनो प्रत्युपकार करवानो छे ॥ ४१ ॥ हे उत्तम द्विजो ! हुं प्रसन्न थयो छुं. आ लोक अने परलोकमां तमारा मनोरथ सफल थजो अने मारी पासेथी शीखेला वेद सारभरेला थजो ” ॥ ४२ ॥

આપણે ગુરુને ઘેર રહેતા હતા ત્યાં આવા પ્રકારનાં ઘણાં વૃત્તાંત થયાં હતાં તે તમને સાંભરેછે ? ગુરુના અનુગ્રહથીજ પુરુષ શાંતિને પરિપૂર્ણ રીતે પામેછે ॥ ૪૩ ॥ બ્રાહ્મણ કેહેછે.— હે દેવના દેવ ! હે જગતના ગુરુ ! અમે કે જેઓને સત્યસંકલ્પવાળા આપની સાથે ગુરુને ઘેર રહેવું થયું હતું તેઓને શુંજ અપૂર્ણ હોય ? ॥ ૪૪ ॥ હે વિભુ ! કલ્યાણોની ઉત્પત્તિનું સ્થાનક વેદરૂપ બ્રહ્મ જેની મૂર્તિરૂપ છે તે આપ ગુરુને ઘેર રહ્યા હતા એ તો અત્યંત મનુષ્યલીલાના અનુકરણ માત્ર છે ॥ ૪૫ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो एंशीमो अध्याय संपूर्ण ॥ ૮૦ ॥ શુકદેવજી કેહે- છે'— એપ્રમાણે તે ઉત્તમ બ્રાહ્મણની સાથે વાતો કરતા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન કે જે સર્વ પ્રાણીઓના મનને જાણતા હતા [આ વ્રાહ્મણ પવા લાબ્યા

इत्थंविधान्यनेकानि वसतां गुरुवेदमसु ॥ गुरोर्नुग्रहेणैव पुमान्पूर्णः प्रशान्तये ॥ ४३ ॥ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ किमस्माभि-
रनिर्वृत्तं देवदेव जगद्गुरो ॥ भवता सत्यकामेन येषां वासो गुरावभूत् ॥ ४४ ॥ यस्य च्छंदोमयं ब्रह्म देह आवपनं विभो ॥ श्रेय-
सां तस्य गुरुषु वासोऽत्यंतविडम्बनम् ॥ ४५ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे श्रीदामचरिते अशीतितमोऽध्या-
यः ॥ ८० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ स इत्थं द्विजमुख्येन सह संकथयन् हरिः ॥ सर्वभूतमनोऽभिज्ञः स्मयमान उवाच तम्
॥ १ ॥ ब्रह्मण्यो ब्राह्मणं कृष्णो भगवान्प्रहसन्प्रियम् ॥ प्रेम्णा निरीक्षणेनैव प्रेक्षन् खलु सतां गतिः ॥ २ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
किमुपायनमानीतं ब्रह्मन्मे भवता गृहात् ॥ अण्वप्युपाहतं भक्तैः प्रेम्णा भूयैव मे भवेत् ॥ भूर्यप्यभक्तोपहतं न मे तोषाय कल्पते
॥ ३ ॥ पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति ॥ तदहं भक्त्युपहतमश्रामि प्रयतात्मनः ॥ ४ ॥ इत्युक्तोऽपि द्विजस्तस्मै व्रीडितः
पतये श्रियः ॥ पृथुकप्रसृतिं राजन्न प्रायच्छदवाञ्मुखः ॥ ५ ॥

છતાં દેવામાં લજાય છે એમ જાણતા હતા] તેમણે હસતાં હસતાં તેને કહ્યું ॥ ૧ ॥ હાંસી કરતા, પ્રેમ ભરેલી દૃષ્ટિથી જોતા, સત્પુરુષોના શરણરૂપ અને બ્રાહ્મણને માનનાર ભગવાન બોલ્યા ॥ ૨ ॥ ભગવાન કેહેછે.— હે બ્રાહ્મણ ! તમે મારેમાટે તમારા ઘરથી શી મેટ લાબ્યા છો ? ભક્તો પ્રેમથી થોડું લાબ્યા હોય તોપણ તેને હું ઘણું માનું છું. અને અભક્તો ઘણું લાવે તોપણ તેથી હું પ્રસન્ન થતો નથી ॥ ૩ ॥ શાંતબુદ્ધિવાળો પુરુષ ભક્તિપૂર્વક મને પાનડાં, ફૂલ, ફલ કે પાણી આપે તો તે ભક્તિથી લાવેલું હોવાનેલીધે હું સ્વીકારું છું ॥ ૪ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— હે રાજા ! આ પ્રમાણે ભગવાને કહ્યું તોપણ લજાઈને નીચું મોહોડું કરી બેઠેલા તે બ્રાહ્મણે લાજનેલીધે લક્ષ્મીના પતિ ભગવાનને પવા આપ્યા નહિ ॥ ૫ ॥

? આ एकाशीमा अध्यायमां भगवाने मित्रना पवा खाइने तेना आश्रममां इंद्रने दुर्लभ एवी लक्ष्मी करी आपी, ए कथा केहेवामां आवशे.

સર્વ પ્રાણીઓના અંતઃકરણના સાક્ષી ભગવાને તેના આવવાનું કારણ જાણીને વિચાર કયો કે—“આ મારો સગા બ્રાહ્મણ પૂર્વે લક્ષ્મીની ઇચ્છાથી મને મળ્યો નથી પણ હમણાં પોતાની પતિવ્રતા સ્ત્રીને રાજી કરવાસારૂ મારી પાસે આવ્યો છે માટે દેવતાઓને પણ ન મળે એવી સંપત્તિઓ હું આને આપીશ” ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે બ્રાહ્મણપાસેથી ચીથરામાં બાંધેલા પત્રાને ‘આ શું છે?’ એમ કહીને ભગવાને પોતાના હાથથી તેના વસ્ત્રમાંથી લઈ લીધા અને કહ્યું કે—“હે મિત્ર ! આ તો હું બહુજ રાજી થાઉં એવી વસ્તુ આપેલી છે. હું કે જે જગતનો આત્મા છું તેને આ, પવા રાજી કરેછે” ॥૮॥૧॥ એમ બોલીને એક મૂઠી મૂઠી પત્રાની બીજી મૂઠી લીધી તેટલામાં લક્ષ્મી કે જે ભગવાનની પાસેજ રહેનાર છે તેમણે ભગવાનનો હાથ પકડ્યો અને કહ્યું કે—“હે જગતના આત્મા ! તમે રાજી થાઓ એવી રીતે આ લોકમાં અથવા પરલોકમાં પુરુષને સઘળી સંપત્તિઓની સમ-

સર્વભૂતાત્મદક્ષસાક્ષાત્તસ્યાગમનકારણમ્ ॥ વિજ્ઞાયાચિંતયન્નાયં શ્રીકામો માઽમજત્પુરા ॥ ૬ ॥ પત્ન્યાઃ પતિવ્રતાયાસ્તુ સગા પ્રિય-
ચિકીર્ષયા ॥ પ્રાપ્તો મામસ્ય દાસ્યામિ સંપદો મર્ત્યદુર્લભાઃ ॥ ૭ ॥ इत्थं विचिंत्य वसनाचीरवद्धान्दिजन्मनः ॥ स्वयं जहार किमि-
दमिति पृथुकतंडुलान् ॥ ८ ॥ नन्वेतदुपनीतं मे परमप्रीणनं सखे ॥ तर्पयंत्यंग मां विश्वमेते पृथुकतंडुलाः ॥ ९ ॥ इति मुष्टिं स-
कृज्जग्ध्वा द्वितीयां जग्धुमाददे ॥ तावच्छ्रीर्जयहे हस्तं तत्परा परमेष्ठिनः ॥ १० ॥ एतावताऽलं विश्वात्मन् सर्वसंपत्समृद्धये ॥ अ-
स्मिँल्लોકેऽथवाऽमुष्मिन्પुंसસ્વત્તોષકારણમ્ ॥ ૧૧ ॥ ब्राह्मणस्तां तु रजनीमुषित्वाऽच्युतमंदिरं ॥ भुक्त्वा पीत्वा सुखं मेने आत्मानं
स्वर्गतं यथा ॥ ૧૨ ॥ શ્રોમ્ભૂતે વિશ્વભાવેન સ્વસુખેનાભિવંદિતઃ ॥ જગમ સ્વાલયં તાત પથ્યનુવ્રજ્ય નંદિતઃ ॥ ૧૩ ॥ સ ચાલન્ન
ધનં કૃણાન્ન તુ યાચિતવાન્સ્વયમ્ ॥ સ્વયદાન્ વ્રીહિતોઽગચ્છન્મહદર્શનનિર્વૃતઃ ॥ ૧૪ ॥ અહો બ્રહ્મણ્યદેવસ્ય દૃષ્ટા બ્રહ્મણ્યતા મયા ॥
યદ્દરિદ્રતમો લક્ષ્મીમાશ્લિષ્ઠો વિમ્નતોરસિ ॥ ૧૫ ॥

દ્ધિનેમાટે આટલુંજ કરવું ઘણું છે. હવે બીજી મૂઠી ટ્રાઈને મને પણ એના સ્વાધીનમાં નહિ આપવી જોઈએ” ॥ ૧૦ ॥ ૧૧ ॥ પછી એ બ્રાહ્મણ ભગ-
વાનના ઘરમાં તે રાત્રિ રહી સ્વાઈ-પીને પોતે જાણે સ્વર્ગમાં આવ્યો હોય તેવું સુખ માનવા લાગ્યો ॥ ૧૨ ॥ સૂર્યોદય થતાં જગતના રક્ષક અને સ્વ-
રૂપાનંદથી પૂર્ણ ભગવાને પ્રણામ કરી માર્ગમાં વઢાવા જઈને વિનયનાં વચ્ચનોથી રાજી કરેલો તે બ્રાહ્મણ પોતાને ઘેર ગયો ॥ ૧૩ ॥ તે બ્રાહ્મણને
શ્રીકૃષ્ણ પાસેથી દ્રવ્ય મળ્યું નહિ તથાપિ તેણે સ્વતઃ માર્યું નહિ અને ઘેર જતાં માર્ગમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે— અહો! બ્રહ્મણ્યદેવ ભગવાનનું
બ્રહ્મણ્યપણું મારા જોવામાં આવ્યું ! ! વક્ષઃસ્થલમાં લક્ષ્મીને ધરનાગ ભગવાને હું કે જે મહાદરિદ્ર છું તેનું આલિંગન કયું ॥ ૧૪ ॥ ૧૫ ॥

દરિદ્ર અને નીચ હું ક્યાં અને લક્ષ્મીના નિવાસરૂપ ભગવાન ક્યાં? મને કેવલ બ્રાહ્મણજાતનો જાણીને ભગવાને પોતાના લે હાથથી મારું આ-
લિંગન કચું, સ્ત્રીને લેસવાના પલંગપર જેમ માઈઓને લેસાંડે તેમ લેસાંડ્યો, થાક ઉતારવામારું ભગવાનની રાણીએ હાથમાં ચમર લઈને પવન
નાભ્યો અને દેવના તથા બ્રાહ્મણોના દેવ ભગવાને મોટી સેવાથી કરવા આદિથી દેવની પેટે મારી પૂજા કરી ॥ ૧૬ ॥ ૧૭ ॥ ૧૮ ॥
જોકે તે ભગવાનના ચરણનું પૂજન પુરુષોને સ્વર્ગનું, મોક્ષનું, પાતાલ તથા પૃથ્વીની સંવત્સિઓનું અને સઘલી સિદ્ધિઓનું પણ કારણ છે તોપણ ‘ આ
નિર્ધન બ્રાહ્મણને ધન મલશે તો બહુજ મદોન્મત્ત થઈ જઈને મારું સ્મરણ નહિ કરે ’ એવી કરુણાર્થી ભગવાને મને થોડું પણ ધન આપ્યું નહિ ”
॥ ૧૯ ॥ ૨૦ ॥ એમ મનમાં વિચાર કરતો પોતાના ઘરની પાસે આવ્યો ત્યાં તે ઘર મૃત્યુ, અગ્નિ, અને ચંદ્રમા સરસ્વા માત સાત ભૂમિના હો-

કાહં દરિદ્રઃ પાપીયાન્ ક્વ કૃષ્ણઃ શ્રીનિકેતનઃ ॥ બ્રહ્મવંધુરિતિ સ્માહં બાહુભ્યાં પરિગંભિતઃ ॥ ૧૬ ॥ નિવાસિતઃ પ્રિયાજુષ્ટે પર્યંકે
બ્રાતરો યથા ॥ મહિષ્યા વીજિતઃ શ્રાંતો વાલવ્યજનહસ્તયા ॥ ૧૭ ॥ શુશ્રૂષયા પરમયા પાદસંવાહનાદિભિઃ ॥ પૂજિતો દેવદેવેન
વિપ્રદેવેન દેવવત્ ॥ ૧૮ ॥ સ્વર્ગપવર્ગયોઃ પુંસાં રસાયાં ભુવિ સંપદામ્ ॥ સર્વામામપિ સિદ્ધીનાં મૂલં તચ્ચરણાર્ચનમ્ ॥ ૧૯ ॥ અથ-
નોઽયં ધનં પ્રાપ્ય માદ્યન્તુચૈર્ન માં સ્મેરેત્ ॥ ૨૦ ॥ ઇતિ કારુણિકો નૂનં ધનં મે ભૂરિ નાદદાત્ ॥ ૨૦ ॥ ઇતિ તચ્ચિતયન્નંતઃ પ્રાપ્તો નિજગૃહાંતિ-
કમ્ ॥ સૂર્યાનલેદુસંકાશૈર્વિમાનૈઃ સર્વતો વૃત્તમ્ ॥ ૨૧ ॥ વિચિત્રોપવનોદ્યાનૈઃ કૂજદ્વિજકુલાકુલૈઃ ॥ પ્રોત્કુલકુમુદાંભોજકલ્હારો-
ત્પલવારિભિઃ ॥ ૨૨ ॥ જુષ્ટં સ્વલંકૃતૈઃ પુંભિઃ સ્ત્રીભિશ્ચ હરિણાક્ષિભિઃ ॥ કિમિદં કસ્યવા સ્થાનં કથં તદિદમિત્યભૂત્ ॥ ૨૩ ॥ એવં મીમાં-
સમાનં તં નરાનાર્યોઽમરપ્રભાઃ ॥ પ્રત્યગ્લ્હન્મહાભાગં ગીતવાદ્યેન ભૂયસા ॥ ૨૪ ॥ પતિમાગતમાકર્ણ્ય પત્યુર્ધર્ષોઽતિસંપ્રમા ॥ નિશ્ચક્રામ
ગૃહાત્તૂર્ણં રૂપિણી શ્રીરિવાલયાત્ ॥ ૨૫ ॥ પતિવ્રતા પતિં દૃષ્ટ્વા પ્રેમોત્કંઠાઽશ્રુલોચના ॥ મીલિતાધ્યનમહુદ્ધ્યા મનસા પરિપસ્વજે ॥ ૨૬ ॥

લોથી ચારેકોરે વીંટાણું જોવામાં આવ્યું ॥ ૨૧ ॥ વિચિત્ર વર્ગીચા અને વાડીઓમાં પક્ષિઓનાં ટોળાં ભારે શબ્દ કરી રહ્યાં હતાં. જલાશયોમાં કુ-
મુદ, અંબોજ, કલ્હાર અને ઉત્પલ પ્રફુલ્લિત થઈ રહ્યાં હતાં ॥ ૨૨ ॥ શણગારેલા પુરુષો અને મૃગ સરસાં નેત્રવાળી સ્ત્રીઓ હરફર કરી રહ્યાં હતાં.
‘ આ શું? આ સ્થાનક કોનું? આ આવું કેમ થઈ ગયું? ’ એમ તે બ્રાહ્મણ વિચાર કરતો હતો ત્યાં દેવસરસ્વી કાંતિવાળા પુરુષો અને સ્ત્રીઓ ભારે
ગાયન અને વાજાંઓની ધામધુમથી તેને માન આપવા લાગ્યાં ॥ ૨૩ ॥ ૨૪ ॥ પતિને આવેલો જાણી બહુજ આનંદ પામેલી, ભારે આદરવાળી તથા
લક્ષ્મીજેવી રૂપાળી તેની સ્ત્રી ઘરમાંથી તુરત બહાર નીકળી ॥ ૨૫ ॥ પતિને જોઈ પ્રેમ અને ઉત્કંઠાનેલીધે જેની આંખોમાં આંસુ આવી ગયાં એવી
તે પતિવ્રતા આંખો વીંચીને દૃઢ ભાવથી તેને પગેલાગી અને મનથી આલિંગન કર્યું ॥ ૨૬ ॥

विमानमां वेसनारी देवांगनानी पेटे चळकती, अने कंठभूषणथी शणगारेली दासीओना मध्यमां दीप्ती रहेली पोतानी स्त्रीने जोइने ते ब्राह्मण वि-
स्मित थयो ॥ २७ ॥ राजी थइ तेनी साथे पोते पोताना घरमां गयो. ए घरमां इंद्रना घरनी पेटे मणिना सेंकडो थंभ लागी रह्या होता ॥ २८ ॥
दूधना फीण जेवी शय्याओ हती. पलंग हाथीदांतना अने सोनाना सामानवाळा होता. चामर अने वीझणा सोनानी दांडीवाळा होता ॥ २९ ॥ आ-
सनो सोनानां अने कुणां कुणां पथरणांवाळां हतां. उलेचो मोतीनी मालाओनां लटकणियांवाळा अने भारे दीसिवाळा होता ॥ ३० ॥ स्वच्छ स्फ-
टिकमणिनी भीतोमां अने मोटा मरकतमणिनां स्थलोमां रत्नना दीवा शोभी रह्या होता अने रत्नजेवी स्त्रियो आळखेली हती ॥ ३१ ॥ ए घरमां जाणेला
कारण वगर प्राप्त थएली सघळी संपत्तिओनी समृद्धि जोइने ए ब्राह्मण स्थिर थई विचार करवा लाग्यो के—‘आ समृद्धि कयांथी आवी? ॥ ३२ ॥

पत्नीं वीक्ष्य विस्फुरंतीं देवीं वैमानिकीमिव ॥ दासीनां निष्कंकडीनां मध्ये भांतीं स विस्मितः ॥ २७ ॥ प्रीतः स्वयं तया युक्तः
प्रविष्टो निजमंदिरम् ॥ मणिस्तंभशतोपेतं महेंद्रभवनं यथा ॥ २८ ॥ पयःफेननिभाः शय्या दांता रुक्मपरिच्छदाः ॥ पर्यंका हेमदं-
डानि चामरव्यजनानि च ॥ २९ ॥ आसनानि च हैमानि मृदूपस्तरणानि च ॥ मुक्तादामविलंबीनि वितानानि द्युमंति च ॥
॥ ३० ॥ स्वच्छस्फटिककुड्येषु महामारकतेषु च ॥ रत्नदीपांश्च भ्राजमानौललनारत्नसंयुतांश्च ॥ ३१ ॥ विलोक्य ब्राह्मणस्तत्र समृ-
द्धीः सर्वसंपदाम् ॥ तर्कयामास निर्व्यग्रः स्वसमृद्धिमहैतुकीम् ॥ ३२ ॥ नूनं वतैतन्मम दुर्भगस्य शश्वदरिद्रस्य समृद्धिहेतुः ॥ म-
हाविभूतेरवलोकतोऽन्यो नैवोपपद्येत यदूत्तमस्य ॥ ३३ ॥ नन्वनृवाणो दिशतेऽसमक्षं याचिष्णवे भूर्यपि भूरिभोजः ॥ पर्जन्य-
वत्तत्स्वयमीक्षमाणो दाशार्हकाणामृषभः सखा मे ॥ ३४ ॥ किंचित्करोत्युर्वपि यत्स्वदत्तं सुहृत्कृतं फल्ग्वपि भूरिकारि ॥ मयो-
पनीतां पृथुकैकमुष्टिं प्रत्यग्रहीत्प्रीतियुतो महात्मा ॥ ३५ ॥

अहो! हुं के जे दुर्भाग्य अने निरंतर दरिद्र हतो तेने आवी समृद्धि मळवानुं कारण, मोटी लक्ष्मीवाळा भगवाननी कृपादृष्टिबिना बीजुं कांई
संभवतुं नथी ॥ ३३ ॥ जेम समुद्रने पूरनार महा उदार मेघ कोई समये घणी वृष्टिने पण थोडी मानीने जाणे लजातो होय तेम समक्ष नहि वरसतां
रातनो खेडु सुइ गयो होय त्यां तेना खेतरने जलथी भरी आपेछे तेम मारा सखा श्रीकृष्ण पण भक्तने देवाना इंद्रादिक पदने पण तुच्छ मानीने
अने तेणे करेला भजनने घणुं मानीने समक्ष नहि बोलतांज आण देछे!! ॥ ३४ ॥ भगवान् पोते घणुं आप्युं होय तेने पण थोडुं माने छे अने
भक्ते थोडुं कच्युं होय तेने पण घणुं माने छे. में प्राप्त करेली पवानी एक मृटीने पण महात्मा भगवाने प्रीतिथी पोते लई लीथी ॥ ३५ ॥

મને પ્રત્યેક જન્મમાં તેમના સંબંધમાં જ પ્રેમ, હિતેચ્છુપણું, ઉપકાર કરનારપણું અને સેવકપણું પ્રાપ્ત થજો અને મોટા પ્રભાવવાળા તથા ગુણોના સ્થાનકરૂપ તે ભગવાનની સાથે લાગતાં તેમના ભક્તોનો ઉત્તમ પ્રસંગ મળજો પળ સંપત્તિ મળજો મા ॥ ૩૬ ॥ ધનવાળાઓને ધનના મદથી થતા નીચ અવતારને જોતા વિચક્ષણ ભગવાન્ પોતાના અવિવેકી ભક્તને પળ વિચિત્ર સંપત્તિ, રાજ્ય કે વિભૂતિઓ આપતા નથી પણ દૃઢ ભક્તિજ આપે છે. મને તો ભક્તિ નહિ હોવાથી આ સંપત્તિનું જ સુખ મળ્યું માટે હવે તો તેમની ભક્તિને જ માગું છું ॥ ૩૭ ॥ આ પ્રમાણે બુદ્ધિથી નિશ્ચય કરી ભગવાનનો અત્યંત ભક્ત એ બ્રાહ્મણ વિષયોનો લાગ કરવાનો ધીરે ધીરે અભ્યાસ કરતાં બહુ આસક્તિથી રહિત થઈને સ્ત્રીની સાથે વિષયોને ભોગવવા લાગ્યો ॥ ૩૮ ॥ દેવના દેવ અને યજ્ઞોના પતિ એ પ્રમુ શ્રીકૃષ્ણને બ્રાહ્મણોજ ઇષ્ટદેવરૂપ છે, બ્રાહ્મણોથી વધારે વીજું કાંઈપણ માન્ય નથી ॥ ૩૯ ॥ એ પ્ર-

તસ્યૈવ મે સૌહૃદસંસ્થમૈત્રીદાસ્યં પુનર્જન્મનિ જન્મનિ સ્યાત્ ॥ મહાનુભાવેન ગુણાલ્યેન વિષજતસ્તત્પુરુષપ્રસંગઃ ॥ ૩૬ ॥ મ-
ક્તાય ચિત્રા ભગવાન્ હિ સંપદો રાજ્યં હિ શ્રુતીર્ન સમર્દ્ધયત્યજ. ॥ અદીર્ઘવૌધાય વિચક્ષણઃ સ્વયં પશ્યન્નિપાતં ધનિનાં મદો-
દ્રવમ્ ॥ ૩૭ ॥ इत्थं व्यवसितो बुद्ध्या भक्तोऽतीव जनार्दने ॥ विषयान् जायया त्यक्त्यन् वृमुजे नातिलंष्टः ॥ ३८ ॥ તસ્ય વૈ
દેવદેવસ્ય હર્યૈજ્ઞપતેઃ પ્રભોઃ ॥ બ્રાહ્મણાઃ પ્રભવો દૈવં ન તેભ્યો વિદ્યતે પરમ્ ॥ ૩૯ ॥ एवं म विप्रो भगवत्सुहृत्तदा दृष्ट्वा स्व-
भृत्यैरजितं पराजितम् ॥ तच्चानवेगोद्भूथितालंबंधनस्तद्धाम लेभेऽचिरतः सतां गतिम् ॥ ४० ॥ एतद्ब्रह्मण्यदेवस्य श्रुत्वा ब्रह्मण्यतां
नरः ॥ लब्धभावो भगवति कर्मबंधाद्विमुच्यते ॥ ४१ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे एकाशीतितमोऽध्यायः
॥ ૮૧ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ अथैकदा द्वाखत्यां वसतो रामकृष्णयोः ॥ सूर्योपरागः सुमहानामीत्कल्पक्षये यथा ॥ ? ॥

માણે ભગવાનનો મિત્ર એ બ્રાહ્મણ તે સમયમાં અજિત ભગવાનને પણ ભક્તોની પાસે પરાજય પામતા જોઈ તેમના ધ્યાનના વેગથી દેહાભિમાન છુટી જતાં થોડા કાલમાં મત્પુરુષોની ગતિરૂપ તેમના ધામને પામી ગયો ॥ ૪૦ ॥ ब्रह्मण्यदेव भगवानना आ ब्रह्मण्यपणानी कथा सांभळवाथी
माणસ ભગવાનની ભક્તિ પામીને કર્મના બંધનમાંથી છુટે છે ॥ ૪૧ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो एकाशीमो अध्याय
संपूर्ण ॥ ८१ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे'—श्रीकृष्ण अने बलभद्र द्वारकामां रेहेता हता त्यां एक दिवसे जेवुं प्रलयकालमां थायछे तेवुं मोटुं सूर्य-
ग्रहण थयुं हतुं ॥ १ ॥ ॥ ॥ ॥

૧ આ વ્યાસીમા અધ્યાયમાં સૂર્યગ્રહણમાં કુરુક્ષેત્રમાં આવેલા રાજાઓએ યાદવોને જોઈને પ્રીતિથી પરસ્પર ભગવાનની વાર્તા કરી, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

हे राजा ! जोशीओना केहेवाथी सूर्यग्रहण थवानुं जाणीने पुण्य करवानी इच्छार्थी सर्व देशनां माणसो प्रथमथीज कुरुक्षेत्रमां गयां हतां के जे क्षेत्रमां शस्त्रधारीओमां उत्तम परशुरामे पृथ्वीने निःक्षत्रिय करतां राजाओना लोहीना ओघथी मोटा धो कन्या हता अने ज्यां भगवान् परशुरामे पोताने पापनो स्पर्श नहि छतां पण लोकोने धर्मनी मर्यादा शीखवासारू बीजा प्राकृत मनुष्यनी पेटे पाप मटाडवासारू यज्ञो कन्या हता ॥ २ ॥ ॥३॥४॥ ए मोटी तीर्थयात्रा करवासारू भरतखंडनी प्रजा अने अक्रूर, वसुदेव, उग्रसेन, गद, प्रद्युम्न, तथा सांब आदि यादवो पण पोतानां पापनो नाश करवासारू ते क्षेत्रमां आव्या हता. अनिरुद्ध अने सेनापति कृतवर्मा ए बे यादवो सुचंद्र, शुक अने सारणनी साथे द्वारकानी रक्षा करवासारू रह्या हता ॥ ५ ॥ ६ ॥ विमान सरखा रथ, तरंगनी पेटे चालनारा घोडा, नाद करतां वादळां जेवा हाथीओ अने विद्याधर सरखी कां-

तं ज्ञात्वा मनुजा राजन् पुरस्तादेव सर्वतः ॥ स्यमतपंचकं क्षेत्रं ययुः श्रेयोविधित्सया ॥ २ ॥ निःक्षत्रियां महीं कुर्वन् रामः शस्त्रभृतां वरः ॥ नृपाणां रुधिरौघेण यत्र चक्रे महान्हदान् ॥ ३ ॥ ईजे च भगवान् रामो यत्रास्पृष्टोऽपि कर्मणा ॥ लोकस्य ब्राह्मण्यन्तीशो यथाऽन्योघापनुत्तये ॥४॥ महत्यां तीर्थयात्रायां तत्रागन् भारतीः प्रजाः ॥ वृष्णयश्च तथाऽक्रूरवसुदेवाहुकादयः ॥ ५ ॥ ययुर्भारत तत्क्षेत्रं स्वमघं क्षपयिष्णवः ॥ गदप्रद्युम्नसांवाद्याः सुचंद्रशुकसारणैः ॥ आस्तेऽनिरुद्धो रक्षायां कृतवर्मा च यूथपः ॥६॥ ते रथैर्देवधिषण्याभैर्हयैश्च तरलप्लवैः ॥ गजैर्नदद्भिरभ्रभैर्नृभिर्विद्याधरद्युभिः ॥७॥ व्यरोचंत महातेजाः पथि कांचनमालिनः ॥ दिव्यस्त्रग्वस्त्रसन्नाहाः कलत्रैः खेचरा इव ॥ ८ ॥ तत्र स्नात्वा महाभागा उपोष्य सुसमाहिताः ॥ ब्राह्मणेभ्यो ददुर्धेनूर्वासः सयुक्कममालिनीः ॥ ९ ॥ रामन्हृदेषु विधिवत्पुनराहुत्य वृष्णयः ॥ ददुः स्वनं द्विजाग्र्येभ्यः कृष्णे नो भक्तिरस्त्विति ॥ १० ॥ स्वयं च तदनुज्ञाता वृष्णयः कृष्णदेवताः ॥ भुक्तोपविविधुः कामं स्निग्धच्छायांघ्रिपांघ्रिषु ॥ ११ ॥

तिवाळां मनुष्योथी तेओ कुरुक्षेत्रमां गया हता ॥ ७ ॥ मोटा तेजवाळा, सुवर्णनी माला पेहेरनारा अने माला, वस्त्र तथा कवचो जेओनां दिव्य हतां एवा ते लोको स्त्रीओनी साथे देवताओनी पेटे मार्गमां शोभता हता ॥ ८ ॥ ए भाग्यशाळी लोकोए सावधान अंतःकरणथी कुरुक्षेत्रमां नाही उपवास करी ब्राह्मणोने वस्त्र, फूलनी माला तथा सुवर्णनी मालावाळी गायोनां दान दीधां ॥ ९ ॥ पछी यादवोए परशुरामना घोमां विधिसहित पाछुं मोक्षस्नान करीने 'अमने भगवाननी भक्ति होजो' एवो संकल्प करी उत्तम ब्राह्मणोने उत्तम अन्ननां दान दीधां ॥ १० ॥ श्रीकृष्णनेज इष्टदेव माननारा यादवो पोते पण ब्राह्मणोनी आज्ञा लई जमीने शीतल छायावाळा वृक्षोना मूलमां इच्छाप्रमाणे बेठा ॥ ११ ॥

ल्यां आवेला मत्स्य, उशीनर, कोसल्य, विदर्भ, कुरु अने मुंजय वंशना पोताना मित्र अने संबंधी राजाओंने यादवोंए दीठा ॥ १२ ॥ कांबोज, केकय, मद्र, कुंती, आनर्त्त अने केरल देशना राजाओ, बीजा पण पोताना पक्षना तथा परपक्षना सैकडो लोको, प्रिय खेही नंद आदि गोवाळीआओ अने घणा कालनी उत्कंठावाळी गोपीओ पण जोवामां आवी ॥ १३ ॥ परस्परना दर्शनथी थएला हर्षना वेगथी प्रफुल्लित थएली हृदय तथा मुखकमलनी शोभावाळा, रोमांचित थएला, प्रेमथी रोकाई गएली वाणीवाळा अने जेओनां नेत्रोमांथी आंसु झरतां हतां एवा ए सर्वे लोको परस्परुं दृढ आलिंगन करीने आनंद पास्या ॥ १४ ॥ खेहनेलीधे आंसुभरेलां नेत्रवाळी अने बहुज प्रेमथी थता मंदहास्यथी निर्मल दृष्टिओनी अणीवाळी स्त्रियो परस्पर जोईने अने केसरना लेपनवाळां स्तनोनी साथे पछाडीने हाथथी आलिंगन करवा लागी ॥ १५ ॥ पछी जे-

तत्रागतांस्ते ददृशुः सुहृत्संबन्धिनो नृपान् ॥ मत्स्योशीनरकौसल्यविदर्भकुरुमुंजयान् ॥ १२ ॥ कांबोजकैकयान्मद्रान् कुंतीनान-
र्त्तकेरलान् ॥ अन्यांश्चैवात्मपक्षीयान्परांश्च शतशो नृप ॥ नंदार्दानुहृदो गोपान् गोपीश्रोतकंठिताश्चिरम् ॥ १३ ॥ अन्योन्यसं-
दर्शनहर्षरंहसा प्रोत्फुल्लहृदक्कसरोरुहश्चिरः ॥ आश्लिष्य गाढं नयनैः स्रवज्जला हृष्यत्वचो रुद्धगिरो ययुर्मुदम् ॥ १४ ॥ स्त्रियश्च
संबीक्ष्य मिथोऽतिसौहृदस्मितामलापांगदृशोऽभिरेभिरे ॥ स्तनैः स्तनान्कुक्षुमपंकरूपिषितान्निहत्य दोर्भिः प्रणयाश्रुलोचनाः ॥ १५ ॥
ततोऽभिवाद्य ते वृद्धान् यविष्ठैरभिवादिताः ॥ स्वागतं कुशलं पृष्ठा चक्रुः कृष्णकर्थां मिथः ॥ १६ ॥ पृथा भ्रातृन् स्वसर्वीक्ष्य
तत्पुत्रान्पितरावपि ॥ भ्रातृपत्नीमुकुंदं च जहौ संकथया शुचः ॥ १७ ॥ ॥ कुल्युवाच ॥ ॥ आर्य भ्रातरहं मन्ये आत्मा-
नमकृतांशिमम् ॥ यद्वा आपत्सु मद्भारतां नानुस्मरथ सत्तमाः ॥ १८ ॥ सुहृदो ज्ञातयः पुत्रा भ्रातरः पितरावपि ॥ नानुस्मरं-
ति स्वजनं यस्य दैवमदक्षिणम् ॥ १९ ॥

ओने नाहानी अवस्थावाळा पगोलाग्या एवा ते लोको वृद्ध लोकोने पोते पगे लागीने तथा स्वागत अने कुशल पूछीने परस्पर भगवाननी वातो करवा लाग्या ॥ १६ ॥ कुंतीए भाईओ, बेलो, तेओना दीकरा, माबाप, भाईओनी स्त्रियो अने भगवानने जोईने तेओनी साथे परस्पर प्रेमनी वात करवाथी सघळा शोक छोडी दीधा ॥ १७ ॥ कुंती वसुदेवने केहेछे.— हे आर्य ! हे भाई ! हुं मारा आत्माने अपूर्ण मनोरथवाळो मानुं छुं; केम के तमे समर्थ छतां मने विपत्तिओ पडवाना समयमां पण मारी संभाळ लेता नथी ॥ १८ ॥ जेने दैव प्रतिकूल होय ते माणस स्वजन होय तोपण तेने संबंधी, ज्ञाति, पुत्रो, भाईओ के मान्बाप पण संभारे नहि ॥ १९ ॥

वसुदेव केहेछे.— हे कल्याणि ! देवनां रमकडां जेवा माणस जातना असो उपर दोष मूको मा; केस के जगनमां करवुं अथवा कराववुं ईश्वरनी इच्छाप्रमाणेज थायेछे ॥ २० ॥ हे वन ! केसे आपला दुःस्वर्था असे सघळा दिशाओमां भागी गया हता तेओ देवनी इच्छाथी हमणांज ठेकाणे आव्या छिये ॥ २१ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— वसुदेव अने उग्रसेन आदि यादवोए पूजेला ते राजाओ भगवानना दर्शनना परम आनंदथी बहुज संतोष पाम्या ॥ २२ ॥ भीष्म, द्रोण, धृतराष्ट्र, गांधारीना पुत्रो, स्त्रीसहित पांडवो, कुंती, संजय, विदुर, कृपाचार्य, कुंतिभोज, विराट, भीष्मक, नम्रजित्, पुरुजित्, द्रुपद, शल्य, धृष्टकेतु, काशीनो राजा, दमघोष, विशालाक्ष, मिथिलानो राजा, मद्र देशनो राजा, केकय देशनो राजा, युधामन्यु, सुशर्मा, बाल्हिकादिक, तेओना पुत्रो अने युधिष्ठिरने अनुसरता जे बीजा पण राजाओ हता तेओ लक्ष्मीना निवासरूप भगवानना शरीरने अने तेमनी

॥ वसुदेव उवाच ॥ ॥ अंब मास्मानसूयेथा देवक्रीडनकान्नगान् ॥ ईशस्य हि वशे लोकः कुरुते कार्यतेऽथवा ॥ २० ॥ कंस-प्रतापिताः सर्वे वयं याता दिशो दिशः ॥ एतर्ह्येव पुनः स्थानं देवेनासादिताः स्वसः ॥ २१ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ वसुदेवोग्रसेनाद्यैर्यदुभिस्तेऽर्चिता नृपाः ॥ आसन्नच्युतसंदर्शपरमानंदनिर्घृताः ॥ २२ ॥ भीष्मो द्रोणोऽविकापुत्रो गांधारी ससु-ता तथा ॥ सदाराः पांडवाः कुंती संजयो विदुरः क्रुपः ॥ २३ ॥ कुंतिभोजो विराटश्च भीष्मको नम्रजिन्महान् ॥ पुरुजि-द्रुपदः शल्यो धृष्टकेतुः सकाशिराट् ॥ २४ ॥ दमघोषो विशालाक्षो मैथिलो मद्रकैकयौ ॥ युधामन्युः सुशर्मा च ससुता बाल्हि-कादयः ॥ २५ ॥ राजानो ये च राजेंद्र युधिष्ठिरमनुव्रताः ॥ श्रीनिकेतं वपुः शौरेः सस्त्रीकं वीक्ष्य विस्मिताः ॥ २६ ॥ अथ ते राम-कृष्णाभ्यां सम्यक्प्राप्तसमर्हणाः ॥ प्रशशंसुमुदा युक्ता वृष्णीन् कृष्णपरिग्रहान् ॥ २७ ॥ अहो भोजपते यूयं जन्मभाजो नृणामिह ॥ यत्पश्यथासकृत्कृष्णं दुर्दर्शमपि योगिनाम् ॥ २८ ॥ यद्विश्रुतिः श्रुतिवृत्तेदमलं पुनाति पादावनेजनपयश्च वचश्च शास्त्रम् ॥ भूः कालभर्जितभगाऽपि यदंघ्रिपद्मस्पर्शोत्थशक्तिरभिवर्षति नोऽखिलार्थान् ॥ २९ ॥ ॥

स्त्रियोने जोईने विस्मय पाम्या ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ बलभद्र अने श्रीकृष्णे जेओनुं सारी रीते पूजन कच्युं एवा ते लोको प्रीति पामीने यादवो के जेओने भगवाने स्वीकृत कच्या हता तेओने वखाणवा लाग्या के— “अहो ! हे उग्रसेन राजा ! अहिं मनुष्योमां तमारो जन्म सफल छे; केम के जेनां दर्शन योगीओने पण दुर्लभ छे ते भगवानने तमे वारंवार देखेछो ॥ २७ ॥ २८ ॥ वेदे वखाणेली जेनी कीर्त्ति, जेना चरण धो-यातुं जल गंगाजी अने जेना वचनरूप वेद आ जगतने अत्यंत पवित्र करेछे तथा आ पृथ्वी कालनी गतिथी शक्तिरहित थई गइ छे तोपण जेनां चरणारविंदना स्पर्शथी उत्तम शक्ति पामीने अमोने सघळी वस्तु पूरी पाडेछे ते भगवाननी साथे दर्शन, स्पर्श, अनुसार, गोष्टि, शय्या, आसन,

भोजन, विवाह अने सपिंडताना संबंधी तमे जोडाएला छो अने तमे नरकना मार्गरूप घरमां रह्या छतां पण तमारा घरमां स्वर्ग तथा मोक्षनी तृष्णा मटाडनारा विष्णु पोतार्थीज प्रकट थया छे माटे तमलोकोनो जन्म सफल छे” ॥ २९ ॥ ३० ॥ कुरुक्षेत्रमां वास करवासारू सधला पदार्थो गाडांओमां भरीने त्यां आवेला नंदराय श्रीकृष्णआदि यादवोने त्यां आवेला जाणी गोवाळीआओनी साथे दर्शन करवानी इच्छाथी आव्या ॥ ३१ ॥ नंदरायने जोई राजी थएला अने घणे काले दर्शन थवार्थी संभ्रम करता यादवोए प्राणनी मामां जेम शरीर उमां थाय तेम नंदरायनी सामा उमा थईने दृढ आलिंगन कन्युं ॥ ३२ ॥ प्रेमथी बिहल, कंसे ओपेला दुःखोने अने गोकुलमां दीकराओरूपी थापण मूकी हती ते वातने संभारता वसुदेव नंदरायनुं आलिंगन करीने बहुज राजी थया ॥ ३३ ॥ हे राजा ! श्रीकृष्ण अने बलभद्र, पोतानां मा-वाप नंद अने यशोदानुं आलिंगन करी

तदर्शनस्पर्शनानुपथप्रजल्पशय्यासनाशनसयौनसपिंडबंधः ॥ येषां गृहे निरयवर्त्मनि वर्ततां वः स्वर्गोपवर्गविरमः स्वयमास विष्णुः ॥ ३० ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ नंदस्तत्र यदून्प्राप्तान् ज्ञात्वा कृष्णपुरोगमान् ॥ तत्रागमद्वृतो गोपैरनस्थार्थैर्दिदृक्षया ॥ ३१ ॥ तं दृष्ट्वा वृष्णयो हृष्टास्तन्वः प्राणमिवोत्थिताः ॥ परिपस्वजिरे गाढं चिरदर्शनकान्तगः ॥ ३२ ॥ वसुदेवः परिष्वज्य संप्रीतः प्रेमविह्वलः ॥ स्मरन् कंसकृतान्केशान् पुत्रन्यासं च गोकुले ॥ ३३ ॥ कृष्णरामौ परिष्वज्य पितरावभिवाद्य च ॥ न किंचनोचतुः प्रेम्णा साश्रुकंदौ कुरुद्वह ॥ ३४ ॥ तावात्मासनमारोप्य बाहुभ्यां परिरभ्य च ॥ यशोदा च महाभागा सुतौ विजहतुः शुचः ॥ ३५ ॥ रोहिणी देवकी चाथ परिष्वज्य ब्रजेश्वरीम् ॥ स्मरंत्यौ तत्कृतां मैत्रीं वाष्पकंठ्यौ समूचतुः ॥ ३६ ॥ का विस्मरेत वां मैत्रीमनिवृत्तां ब्रजेश्वरि ॥ अवाप्याप्यैद्रमैश्वर्यं यस्या नेह प्रतिक्रिया ॥ ३७ ॥ एतावदृष्टपितरौ युवयोः स्म पित्रोः संप्रीणनाभ्युदयपोषणपालनानि ॥ प्राप्योषतुर्भवति पक्ष्म ह यद्रक्षणोर्न्यस्तावकुत्र च भयौ न मतां परः स्वः ॥ ३८ ॥

तथा प्रणाम करी प्रेमनां आंसु गळामां आवी जतां काई पण बोल्या नहि ॥ ३४ ॥ भाग्यशाली नंद अने यशोदा ए बे पुत्रोने पोताना आसन पर बेसाडी हाथथी आलिंगन करी आंसु झेरवा लाग्यां ॥ ३५ ॥ यशोदाए करेली मैत्रीनुं स्मरण आवतां आंखनां आंसु जेओना कंठमुथी भराई गयां एवां देवकी अने रोहिणीए यशोदानुं आलिंगन करीने कह्युं के,— “हे ब्रजनी ईश्वरि ! तमारी नहि बंध पडेली मैत्री के जेनो बदलो इंद्रनुं ऐश्वर्य मळतां पण वाळी शकाय नहि तेने कोण भूले ? ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ जेओए मा-वाप जोयां पण न हतां एवा आ बे अमारा पुत्रो के जेओ, पोषणना रक्षण तळे जेम आंखो राखेली छे तेम तमारा रक्षण तळे राखेला हता तेओ माता-पितारूप तमारा हाथथी लाड, अभ्युदय, पोषण अने पालनने पामी निर्भय रीते रह्या हता. ‘आ पोतानो आ पारको’ एवी विषमता सत्पुरुषोने हांतीज नथी ” ॥ ३८ ॥

शुकदेवजी केहेछे.— जेने जोवामां नेत्रनी पांपणो आडी आवतां ते पांपणोने करनारा विधाताने पोते गाळो देती हती ते प्यारा श्रीकृष्ण घणे काले जोवामां आवतां नेत्ररूप द्वारथी तेमने हृदयमां पेसाडी आलिंगन करीने सघळी गोपीओ समाधिमां निष्ठा राखनाराओने पण न मळे एवां तद्रूपणाने पामी गई ॥ ३९ ॥ एप्रमाणे थएली ते गोपीओने भगवाने एकांतमां मळी आलिंगन करी तथा आरोग्य पृच्छी हसतां हसतां आप्रमाणे कह्युं ॥ ४० ॥ श्रीभगवान् केहेछे.— हे सखीओ ! अमे के जेओ संबधीओनुं काम करवानी इच्छाथी गएला अने ते प्रसंगमां शत्रुओना पक्षनो नाश करवामां चित्त लागतां घणाकालसुधी रोकाई गया छिये तेओने संभारो छो ? ॥ ४१ ॥ थोडीक ‘कन्या उपकारने जाणता नथी’ एवी शंकाथी अमारा उपर शुं तमने रीस चडी छे ? कालज प्राणीओने भेळां करेछे अने नोखां पाडेछे ए वात अवश्य छे ॥ ४२ ॥ जेम वायु वादळांना समूहने, खडने, तूलने अने

॥ ॥ शुक्र उवाच ॥ ॥ गोप्यश्च कृष्णमुपलभ्य चिरादभीष्टं यत्प्रेक्षणे दृशिषु पक्ष्मकृतं शपति ॥ दृग्भिर्हृदि कृतमलं परिरभ्य सर्वास्तद्भावमापुरपि नित्ययुजां दुरापम् ॥ ३९ ॥ भगवांस्तास्तथाभूता विविक्त उपसंगतः ॥ आश्लिष्यानामयं पृष्ट्वा प्रहसन्निदमब्रवीत् ॥ ४० ॥ अपि स्मरथ नः सख्यः स्वानामर्थचिकीर्षया ॥ गतांश्चिरायितान् शत्रुपक्षपणचेतसः ॥ ४१ ॥ अप्यवध्या यथास्मान् स्विदकृतज्ञा विशंकया ॥ नूनं भूतानि भगवान् युनक्ति वियुनक्ति च ॥ ४२ ॥ वायुर्यथा घनानीकं तृणं तूलं रजांसि च ॥ संयोज्याक्षिपते भूयस्तथा भूतानि भूतकृत् ॥ ४३ ॥ मयि भक्तिर्हि भूतानाममृतत्वाय कल्पते ॥ दिष्ट्वा यदासीन्मत्सेहो भवतीनां मदापनः ॥ ४४ ॥ अहं हि सर्वभूतानामादिरंतोऽन्तरं बहिः ॥ भौतिकानां यथा स्वं वार्ध्वायुर्ज्योतिरंगनाः ॥ ४५ ॥ एवं ह्येतानि भूतानि भूतेष्व्वात्मात्मना ततः ॥ उभयं मय्यथ परे पश्यतामातमक्षरे ॥ ४६ ॥ ॥

रजने भेळां करीने पाछां नोखां पाडी नाखेछे तेम काल प्राणीओने भेळां करीने पाछां नोखां पाडी नाखेछे ॥ ४३ ॥ मारी भक्ति प्राणियोने मोक्ष आपवाने समर्थ छे माटे तमने मारी प्राप्ति करे एवो मारामां स्नेह थयो छे ए घणुं सारूथयुं छे ॥ ४४ ॥ हे स्त्रियो ! जेम आकाश, जल, पृथ्वी, वायु अने तेज ए पांच महाभूतज घटादिक पदार्थोना आदि, अंत, अभ्यंतर अने बाह्यरूप छुं ॥ ४५ ॥ एमज जरायुज, अंडज, स्वेदज अने उद्भिज्ज ए चार प्रकारनां प्राणीओ पोतानां कारणरूप पंचभूतमांज वर्त्ते छे पण आत्मा के जे भोक्ता छे तेमां वर्त्ततां नथी. आत्मा तो ते भूतोमां भोक्तापणाथी व्याप्त छे पण कारणपणाथी व्याप्त नथी. ए भूत, भौतिक, भोग्य अने भोक्ताने हुं के जे परिपूर्ण छुं तेमां मात्र आतिथी देखएला गणो ॥ ४६ ॥ ॥

શુકદેવજી કેહેછે.— આ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણે સ્વરૂપના ઉપદેશથી સમજાવેલી અને તેના સ્મરણથી જેઓનાં લિંગશરીર છુટી ગયાં એવી ગોપીઓ મગવાનેજ પામી અને બોલી કે—“હે પદ્મનાભ ! અગાધ બોધવાળા યોગેશ્વરોએ હૃદયમાં ચિત્તવાળા યોગ્ય અને સંસારરૂપી કુવામાં પડેલાઓને અવલંબનરૂપ તમારું ચરણારવિંદ, અમે ઘરને સેવીએ તોપણ અમારા મનમાં સર્વદા પ્રકટ રહેજો ” ॥ ૪૭ ॥ ૪૮ ॥ ઇતિ શ્રીમન્ મહાપુરાણ ભાગવતના દશમસ્કંધનો વ્યાસીમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૮૨ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— ગુરુ અને ગતિરૂપ ભગવાને દુપ્રમાણે ગોપીઓપર અનુગ્રહ કરીને યુધિષ્ઠિરને તથા બીજા પાંચ સઘડા સંબંધીઓને કુશલ પૂછ્યું ॥ ૧ ॥ દુપ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણે પૂછેલા, સત્કાર કરેલા અને તેમના ચરણનાં દર્શનથી નિષ્પાપ થયેલા તે લોકો આનંદથી આપ્રમાણે બોલ્યા ॥ ૨ ॥ સંબંધીઓ કેહેછે.— હે પ્રભુ ! મહાત્માઓના મુલ્યથી કોઈસમયે નીકળતા અને પ્રાણીઓને જન્મ

શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ અધ્યાત્મશિક્ષયા ગોપ્ય એવં કૃષ્ણેન શિક્ષિતાઃ ॥ તદનુસ્મરણધ્વસ્તજીવકોશાસ્તમધ્યગન્ ॥ ૪૭ ॥ આહુશ્ચ તે નલિનનાભ પદારવિંદ યોગેશ્વરૈર્હૃદિ વિચિંત્યમગાધબોધેઃ ॥ સંસારકૂપપતિતોત્તરણાવલંબં ગેહં જુષામપિ મનસ્યુદિયાત્સદા નઃ ॥ ૪૮ ॥ ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે દશમસ્કંધે ઉત્તરાર્ધે યુષ્ણિગોપસંગમો નામ દ્વયશીતિતમોઽધ્યાયઃ ॥ ૮૨ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ તથાનુયદ્યહા ભગવાન્ ગોપીનાં સ ગુરુર્ગતિઃ ॥ યુધિષ્ઠિરમથાપૃચ્છત્સર્વાશ્ચ મુહુદોઽવ્યયમ્ ॥ ૧ ॥ ત એવં લોકનાથેન પરિપૃષ્ઠાઃ સુસત્કૃતાઃ ॥ પ્રત્યૂર્ચુર્હુષ્ટમનસસ્તપાદેશાહતાંહસઃ ॥ ૨ ॥ કૃતોઽશિવં ત્વચ્ચરણાંબુજાસવં મહન્મનસ્તો મુલ્લસ્યન્ તં ક્વચિત્ ॥ પિવંતિ યે કર્ણપુટૈરત્લં પ્રભો દેહં મૃતાં દેહકૃદસ્મૃતિચ્છિદમ્ ॥ ૩ ॥ હિત્વાત્મધામવિધુતાત્મકૃતત્રયવસ્થમાનંદસંપ્લવમ્ સ્વંડમકુંડબોધમ્ ॥ કાલોપસૃષ્ટનિગમાવન આત્તયોગમાયાકૃતિં પરમહંસગતિં નતાઃ સ્મ ॥ ૪ ॥ ॥ ઋપિરુવાચ ॥ ॥ ઇત્યુત્તમશ્લોકશિખામણિં જનેષ્વભિષુવત્સ્વંધકકૌરવસ્ત્રિયઃ ॥ સમેત્ય ગોવિંદકથા મિથોઽયુગંસ્ત્રિલોકગીતાઃ શ્રુણુ વર્ણયામિ તે ॥ ૫ ॥

આપનારી અવિદ્યાને કાપનારા તમારા ચરણારવિંદની કથારૂપી અમૃતને જે લોકો કાનરૂપી પડીઆઓથી બહુજ પીએછે તેઓને અમંગલ ક્યાંથીજ હોય ? ॥ ૩ ॥ અમે દેહ અને દૈહિકનો સંગ છોડી દેઈને આપ કે જે બુદ્ધિએ કરેલી ત્રણ અવસ્થાઓથી રહિત, પરમાનંદના સમૂહરૂપ, અલંકૃત, અપરિચ્છિન્ન જ્ઞાનરૂપ, કાલગતિથી નાશ પામીજતા વેદનું રક્ષણ કરવામાટે યોગમાયાથી મનુષ્યાવતાર ધરનાર અને પરમહંસોના શરણરૂપ છો તેમને નમ્યા છિયે ॥ ૪ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— દુપ્રમાણે લોકો ભગવાનની સ્તુતિ કરતાં યાદવો અને કૌરવોની સ્ત્રિયો મઝીને ત્રૈલોક્યે ગાણી ભગવાનની કથાનું પરસ્પર વર્ણન કરવા લાગી. એ સ્ત્રિયોની વાતોનું હું તમારી પાસે વર્ણન કરું છું. સાંભલો ॥ ૫ ॥

૧ આ વ્યાસીમા અધ્યાયમાં સ્ત્રિયોએ કરેલા ભગવાનની કથાના ઉત્સવમાં ભગવાનની સ્ત્રિયોએ પોતપોતાના વિવાહની વાત દ્રૌપદીની પાસે કહી, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

द्रौपदी पूछे छे.—हे रुक्मिणि ! हे भद्रा ! हे जांववति ! हे नागजिति ! हे सत्यभामा ! हे कालिदि ! हे शैब्या ! हे रोहिणि ! हे लक्ष्मणा ! हे श्री-कृष्णनी स्त्रियो ! पोतानी मायार्थी मनुष्यलोकनुं अनुकरण करता श्रीकृष्ण भगवान् जेवी रीते तमोने परण्या ए वात अमने कहो ॥ ६ ॥ ७ ॥
रुक्मिणी केहेछे.—मने शिशुपालनी साथे परणाववामारू राजाओ धनुष धरीने सज थया हता त्यां अजेय [जीती शकाय नहि एवा] योद्धाओ पण जेना चरणनी रजने साथे चडावे छे एवा भगवान्, जेम सिंह वकराना अने गाडरना टोळामांथी पोताना भागने लइजाय तेम लइ गया ते भगवानना चरणनुं पूजन मने प्राप्त थजो ॥८॥ सत्यभामा केहेछे.—भाइना वधथी परिताप पामेला मारा पिताए मुकेला अभिशापने मटाडवासारू भगवान् रीछना राजाने जीतीने मणि लावी मारा पिताने आपतां ते अपराधथी बीनेला मारा पिताए जोके मारू वाग्दान बीजाओने थई चुकुं हतुं

॥ द्रौपद्युवाच ॥ ॥ हे वैदर्भ्यच्युतो भद्रे हे जांववति कौसले ॥ हे सत्यभामे कालिदि शैब्ये रोहिणि लक्ष्मणे ॥ ६ ॥ हे कृष्णप-
त्य एतन्नो ब्रूत वो भगवान् स्वयम् ॥ उपयेमे यथा लोकमनुकुर्वन् स्वमायया ॥ ७ ॥ ॥ रुक्मिण्युवाच ॥ ॥ चैद्याय मार्पयितु-
मुद्यतकामुकेषु राजस्वजेयभटशेखरितांगिरेणुः ॥ निन्ये मुग्गेद्र इव भागमजाविधूयात्तच्छ्रीनिकेतचरणोऽस्तु ममार्चनाय ॥ ८ ॥
॥ सत्यभामोवाच ॥ ॥ यो मे सनाभिवधतसहदा ततेन लिप्ताभिशापमपमार्ष्टुमुपाजहार ॥ जित्वर्क्षराजमथ रत्नमदात्स तेन भीतः
पिताऽदिशत मां प्रभवेऽपि दत्ताम् ॥ ९ ॥ ॥ जांववत्युवाच ॥ ॥ प्राज्ञाय देहकृदमुं निजनाथदेवं सीतापतिं त्रिणवहान्यमुना-
ऽभ्ययुध्यत् ॥ ज्ञात्वा परीक्षित उपाहरदर्हणं मां पादौ प्रष्टुह्य मणिनाहममुष्य दासी ॥ १० ॥ ॥ कालिद्युवाच ॥ ॥ तपश्चरंती-
माज्ञाय स्वपादस्पर्शनाशया ॥ सख्योपेत्याग्रहीत्पाणिं योजं तद्गृहमार्जनी ॥ ११ ॥ ॥ मित्रविंदोवाच ॥ ॥ यो मां स्वयंवर उपेत्य वि-
जित्य भूपान् निन्ये श्वयूथगमिवात्मवलं द्विपारिः ॥ भ्रातृंश्च मेऽपकुरुतः स्वपुरं श्रियौकस्तस्यास्तु मेऽनुभवमंघ्रयवनेजनत्वम् ॥ १२ ॥

तोपण श्रीकृष्णने मारू दान आप्युं ॥ ९ ॥ जांववती केहेछे.—मारा पिताए आ श्रीकृष्णने ‘पोताना इष्टदेव अने स्वामी रामचंद्र छे’ एम नहि जाणतां एमनी साथे सत्यावीश दिवससुधी युद्ध क-युं. पछी ‘साक्षात् रामचंद्रज आ छे’ एवी परीक्षा पडतां मारा पिताए पगमां पडीने पूजनरूपे मणिनी साथे श्रीकृष्णने मारू पण दान आप्युं. ए श्रीकृष्णनी हुं दासी छुं ॥ १० ॥ कालिंदी केहेछे.—मने पोताना चरणना स्पर्शनी इच्छाथी तप करती जाणीने प्रथम पोताना मित्र अर्जुन द्वारा मळीने जेणे मारू पाणिग्रहण क-युं ते भगवानना घरमां हुं वाशीहुं वालनारी छुं ॥ ११ ॥
मित्रविंदा केहेछे.—लक्ष्मीना निवासरूप जे भगवान् स्वयंवरमां आवीने राजाओं तथा अपकार करता मारा भाइओने पण जीती लई, सिंह जेम कुतराओना टोळामांथी पोताना भागने लई जाय तेम मने द्वारकामां लई गया ते भगवानना चरण धोवानुं काम मने प्रत्येक जन्ममां मळजो ॥ १२ ॥

नामजिती केहेछे.—मारा पिताए राजाओना बलनी परीक्षा लेवानेमाटे सांडेला, तीक्ष्ण शीर्गांडावाळा, भारे बलवाळा अने वीरपुरुषोना दुष्ट अभिमानने उतारनारा सात बळदोने, बालको जेम बकरीनां बच्चाने बांधी ले तेम भगवाने रमनां रमनां बांधी लीया होता ॥ १३ ॥ एप्रमाणे हुं के जेनुं मूल्य पराक्रमज हतुं तेने परणी मार्गमां राजाओने जीतीने मारा पिताए आपेली दापीओ तथा चार अंगवाळी सेनानी साथे मने भगवान् द्वारकामां तेडी गया. ते भगवाननी दासीपणुं मने प्राप्त होजो ॥ १४ ॥ भद्रा केहेछे.—हे द्रौपदि ! मारा पिताए हुं के जेनुं चित्त भगवानमांज हतुं तेने, मामाना दीकरा श्रीकृष्णने बोलावी एक अक्षौहिणी सेनानी अने सखीओनी साथे पांताथीज आपी ॥ १५ ॥ हुं के जेने कर्मो भगव्या करेछे तेने प्रत्येक जन्ममां ते भगवानना चरणनोज स्पर्श मळजो; केम के जीवने एज पुरुषार्थ छे ॥ १६ ॥ लक्ष्मणा केहेछे.—हे द्रौपदि ! वारंवार

॥ सत्योवाच ॥ ॥ सप्तोक्षणोऽतिबलवीर्यसुतीक्ष्णभृंगान् पित्रा कृतान् क्षितिपवीर्यपरीश्रणाय ॥ तान्वीरदुर्मदहन्स्तरसा निरुह्य क्रीडन्बन्ध ह यथा शिशवोऽजतोकान् ॥ १३ ॥ य इत्थं वीर्यशुल्कां मां दासीभिश्चतुरंगिणीम् ॥ पथि निर्जित्य राजन्यान्नित्ये तद्दास्यमस्तु मे ॥ १४ ॥ ॥ भद्रोवाच ॥ ॥ पिता मे मातुलेयाय स्वयमाहूय दत्तवान् ॥ कृष्णे कृष्णाय तच्चित्तामक्षौहिण्या सखीजनैः ॥ १५ ॥ अस्य मे पादसंस्पर्शो भवेजन्मनि जन्मनि ॥ कर्मभिर्भ्रात्र्यमाणाया येन तच्छ्रेय आत्मनः ॥ १६ ॥ ॥ लक्ष्मणोवाच ॥ ॥ ममापि राड्यच्युतजन्मकर्म श्रुत्वा मुहुर्नारदगीतमास ह ॥ चित्तं मुकुंदे किल पद्महस्तया वृतः सुसंभृश्य विहाय लोकपान् ॥ १७ ॥ ज्ञात्वा मम मतं साध्वि पिता दुहितृवत्सलः ॥ बृहत्सेन इति ख्यातस्तत्रोपायमचीकरत् ॥ १८ ॥ यथा स्वयंवरे राज्ञि मत्स्यः पार्थेप्सया कृतः ॥ अयं तु बहिराच्छन्नो दृश्यते स जले पद्म ॥ १९ ॥

नारदजीना गायनमार्थी भगवाननां जन्म-कर्म सांभळवामां आवतां, लक्ष्मीजी पण लोकपालने मूकीने भगवाननेज वच्यांछे एवो विचार करी मारूं चित्त पण भगवानर्माज लाग्युं हतुं ॥ १७ ॥ दीकरीप्स प्रीति राखनारा बृहत्सेन नामना मारा पिताए मार्गे अभिप्राय जाणी श्रीकृष्णनी प्राप्तिनेमाटे उपाय कच्यो ॥ १८ ॥ हे द्रौपदि ! जेम तमारा स्वयंवरमां अर्जुनने आपवानी इच्छाथी मत्स्य कच्यो हतो तेम मारा स्वयंवरमां पण मत्स्य कच्यो हतो. परंतु तमारो मत्स्य बहारज ढांकेलो होवाथी थांभलामां लगवेली उंची दृष्टिथी जोवामां आवे एम हतो अने मारो मत्स्य तो थांभला पासे राखेला कलशना जलमांज देखाय एम हतो माटे दृष्टि; नीचे अने निशान, उपर होवाथी ए मत्स्य श्रीकृष्णविना बीजा कोइथी भेदाय एम न हतो ॥ १९ ॥

आ व्रात सांभळी सर्व अस्त्र तथा शस्त्रना तत्त्वने जाणनारा। हजारो राजाओ पोतपोताना उपाध्यायोनी सांभे मारा पिताना पुरमां आव्या हता ॥ २० ॥ सहू सहूनां पराक्रम अने अवस्था प्रमाणे मारा पिताए पूजेला राजाओए सभामां मत्स्यवेध करवासारू धनुषबाण लीधां पण सर्वेनां मन मारामां लागवाथी वींधी शक्या नहि ॥ २१ ॥ केटलाएके धनुषबाण लहने मूकी दीधां. केटलाएक, धनुषमां दोरीज चडावी शक्या नहि अने केटलाएके कांडासुधी दोरी खेंची पण धनुषनो झपाटो लागवाथी पडी गया ॥ २२ ॥ जरासंध, अंबष्ठ, शिशुपाल, भीम, दुर्योधन अने कर्ण, ए बीजा वीरलोकोए धनुषमां दोरी पूरी रीते चडावी पण तेओ कोई, मत्स्यनी स्थितिनेज जाणी शक्या नहि ॥ २३ ॥ पछी अर्जुने जलमां मत्स्यनो आभास जोई तथा तेनी स्थिति पण जाणी लहने सावधानपणाथी बाण नाखुं अने ते बाण मत्स्यने अड्युं पण तेथी ते कपायो नहि

श्रुत्वैतत्सर्वतो भूपा आययुर्मत्पतुः पुरम् ॥ सर्वोस्त्रशस्त्रतत्त्वज्ञाः सोपाध्यायाः सहस्रशः ॥ २० ॥ पित्रा संपूजिताः सर्वे यथा-
वीर्यं यथावयः ॥ आददुः सशरं चापं वेढुं पर्षदि मद्भियः ॥ २१ ॥ आदाय व्यसृजन्केचित्सज्यं कर्तुमनीश्वराः ॥ आकोष्ठं ज्यां
समुत्कृष्य पेलुरेकेऽमुना हताः ॥ २२ ॥ सज्यं कृत्वापरे वीरा मागधांवष्टचेदिपाः ॥ भीमो दुर्योधनः कर्णो नाविंदस्तदवस्थिति-
म् ॥ २३ ॥ मत्स्याभासं जले वीक्ष्य ज्ञात्वा च तदवस्थितिम् ॥ पार्थो यत्तोऽसृजद्बाणं नाच्छिनत्पस्पृशे परम् ॥ २४ ॥ राजन्ये-
षु निवृत्तेषु भगवानेषु मानिषु ॥ भगवान्धनुरादाय सज्यं कृत्वाऽथ लीलया ॥ २५ ॥ तस्मिन्संधाय विशिखं मत्स्यं वीक्ष्य
सकृज्जले ॥ छित्वेषुणापातयत्तं सूर्ये चाभिजिति स्थिते ॥ २६ ॥ दिवि दुंदुभयो नेदुर्जयशब्दयुता भुवि ॥ देवाश्च कुसुमासारान्
मुमुचुर्हर्षविह्वलाः ॥ २७ ॥ तद्रंगमाविशमहं कलनूपुराभ्यां पद्भ्यां प्रगृह्य कनकोज्ज्वलरत्नमालाम् ॥ नृत्वे निवीय परिधाय च
कौशिकाग्र्ये सम्रीडहासवदना कवरीधृतसक् ॥ २८ ॥

॥ २४ ॥ एप्रमाणे अभिमानी क्षत्रियो मानभंग पामीने अटकतां श्रीकृष्णे धनुष लई, दोरी चडावी तथा लीलामात्रथी तेमां बाण चडावीने
मध्याह्नकालनां अभिजित् मुहूर्तमां एकवार जलमां मत्स्य जोइने तेने बाणथी कापीने पाडी दीधो ॥ २५ ॥ आ समयमां पृथ्वी अने
स्वर्गमां दुंदुभि वागवा लाग्यां अने जय जय शब्द थवा लाग्या. हर्षथी विह्वल थएला देवताओ पुष्पनी वृष्टि करवा लाग्या ॥ २७ ॥ पछी
नवां उत्तम रेशमी वस्त्र पेहेरी अने चोटलामां मालाओ गुंथीने लाजमहित हसता मोहोडावाळी हुं सुवर्णनी उत्तम रत्नोवाळी माला हाथमां
लहने झांझरना झमकारावाळा पगथी ते सभामंडपमां आली ॥ २८ ॥

हुं के जेना हृदयमां प्रेम हतो तेणे घणा केशवाळुं अने कुंडलथी शोभी रहेला गालवाळुं मोहोडुं उंचुं करी तथा शीतल हाससहित कटाक्षोथी चारेकोर धीरे धीरेज राजाओने जोइने श्रीकृष्णना गळामां पोतानी माला पेहेरावी ॥ २९ ॥ तेटली चारमां मृदंग, पटह, शंख, भेरी अने आनक आदि वाजां वागवा लाग्यां, नट अने नाचणो नाचवा लाग्यां अने गवैयाओ गावा लाग्या ॥ ३० ॥ हे द्रौपदि ! एप्रमाणे हुं प्रभु श्रीकृष्णने वर-तां स्पर्धा करनारा अने कामदेवथी परवश थएला मोटा मोटा राजाओ ते वातनुं सहन करी शक्या नहिं ॥ ३१ ॥ एटलीचारमां चार उत्तम घोडाथी जोडेला रथमां मने बेसाडी बे हाथथी मारूं आलिगन करी अने बे हाथथी धनुषबाण लई श्रीकृष्ण युद्धमां सज्ज थई गया ॥ ३२ ॥ दारुक सारथिए सोनाना सामानवाळो रथ हांक्यो. मृगो जोई रेहेतां जेम सिंह चाल्यो जाय तेम राजाओ जोई रेहेतां भगवान् चाल्या गया ॥ ३३ ॥

उन्नीय वक्रमुखंतलकुंडलत्विङ्गस्थलं शिशिरहासकटाक्षमौक्षैः ॥ राज्ञो निरीक्ष्य परितः जनैर्मुमुग्गेऽनुरक्तहृदया निदधे स्व-मालाम् ॥ २९ ॥ तावन्मृदंगपटहाः शंखभेर्यानिकादयः ॥ निनेदुनटनर्तक्यो ननृतुर्गायका जतुः ॥ ३० ॥ एवं वृते भगवति मयेशे नृपयूथपाः ॥ न सेहिरे याज्ञसेनि स्पर्धतो हृच्छयातुराः ॥ ३१ ॥ मां तावदथमारोय हयस्वचतुष्टयम् ॥ शार्ङ्गमुद्यम्य सन्नद्धस्तथावाजौ चतुर्भुजः ॥ ३२ ॥ दारुकश्चोदयामास कांचनोपस्करं रथम् ॥ मिषतां धूमजां राज्ञि मृगाणां मृगराडिव ॥ ३३ ॥ तेऽन्वसज्जंत राजन्या निषेधुं पथि केचन ॥ संयत्ता उद्धृतेष्वासा ग्रामसिंहा यथा हरिम् ॥ ३४ ॥ ते शार्ङ्गच्युतबाणौ-धैः कृतबाह्विक्कंधराः ॥ निपेतुः प्रथने केचिदेके संत्यज्य दुडुबुः ॥ ३५ ॥ ततः पुर्णं यदुपतिरत्यलंकृतां रविच्छदध्वजपटचि-त्रतोरणाम् ॥ कुशस्थलीं दिवि भुवि चाभिमंस्तुतां समाविशत्तरणिरिव स्वकृतनम् ॥ ३६ ॥ पिता मे पूजयामास सुहृत्संबंधि-बांधवान् ॥ महार्हवासोलंकारैः शय्यासनपरिच्छदैः ॥ ३७ ॥

केटलाएक राजाओ धनुष् उपाडीने, जेम कुतरा सिंहनी पछवाडे दोडे तेम भगवानेने रोकवासारू तेमनी पछवाडे दोड्या अने केटलाएक राजा-ओ आगळथी जइने मार्गमां सज्ज थई गया ॥ ३४ ॥ शार्ङ्ग धनुषमांथी नीकळेलां बाणोना समूहोथी जेओना हाथ, पग अने गळां कपाई गयां एवा ते राजाओ युद्धमां पडी गया अने केटलाएक युद्ध मूकीने भागी गया ॥ ३५ ॥ पछी सूर्य जेम अस्ताचलमां जाय तेम श्रीकृष्ण बहुज शणगारे-ली, पृथ्वीमां तथा स्वर्गमां वखणाएली, सूर्यने डांकनार ध्वजावाळी अने विचित्र तोरणोवाळी पोतानी द्वारका नगरीमां पधाऱ्या ॥ ३६ ॥ मारा पिताए घणा मूल्यनां वस्त्र, अलंकार, शय्या, आसन अने बीजा सामानोथी मित्रो, संबंधीओ अने बांधवोनी पूजा करी ॥ ३७ ॥

શ્રીકૃષ્ણ પૂર્ણ છે તોપણ તેમને ભક્તિનેલીધે દામીઓ, સર્વ પ્રકારની સંપત્તિઓ, યોદ્ધા, હાથી, રથ, ઘોડા અને સર્વોત્તમ આયુધો આપ્યાં ॥ ૩૮ ॥ આ અમે આઠ જણી, સર્વ સંગની નિવૃત્તિ અને તપના પ્રભાવથી તે આત્મારામ સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણના ઘરની દાસીઓ થયેલી છીએ ॥ ૩૯ ॥ સોઠ હજાર અને એકસો સ્ત્રિયો કેહેછે.— નરકાસુરે દિગ્વિજયમાં જીતી લીધેલા રાજાઓની કન્યાઓ અમોને, નરકાસુરે રોકી મૂકેલી અને સંસાર-થી છોડાવનારા પોતાના ચરણારવિંદનું સ્મરણ કરતી જાણીને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પોતે પૂર્ણકામ છતાં પણ યુદ્ધમાં નરકાસુરને અને તેના પરિવારને મારી નાશીને પરણ્યા છે ॥ ૪૦ ॥ હે દ્રૌપદિ ! અમે ચક્રવર્તિપણને, ઇંદ્રપદવીને, તે બંને પ્રકારના વૈભવને, અણિમાઆદિ સિદ્ધિઓને, વ્રહ્મા-ની પદવીને, સાલોક્યાદિક મુક્તિઓને અથવા કૈવલ્યમોક્ષને પણ ઇચ્છતી નથી પરંતુ લક્ષ્મીજીના સ્તન ઉપર ચોપડેલા કેસરની સુગંધીવાળી એ

दासीभिः सर्वसंपद्भिर्भेदभरथवाजिभिः ॥ आयुधानि महाहाणि ददौ पूर्णस्य भक्तिः ॥ ३८ ॥ आत्मारामस्य तस्येमा वयं वै गृहदा-
सिकाः ॥ सर्वसंगनिवृत्त्याऽद्धा तपसा च बभूविम ॥ ३९ ॥ ॥ महिष्य ऊचुः ॥ ॥ भौमं निहत्य सगणं युधि तेन रुद्धा ज्ञात्वाऽथ नः
क्षितिजये जितराजकन्याः ॥ निर्मुच्य संसृतिविमोक्षमनुस्मरंतीः पादांबुजं परिणिनाय य आप्तकामः ॥ ४० ॥ न वयं साध्वि सा-
म्राज्यं स्वाराज्यं भौज्यमप्युत ॥ वैराज्यं पारमेष्ठ्यं च आनंत्यं वा हरेः पदम् ॥ ४१ ॥ कामयामह एतस्य श्रीमत्पादरजःश्रियः ॥ कुचकुं-
कुमगंधाढ्यं मूर्ध्ना वोढुं गदाभृतः ॥ ४२ ॥ ब्रजस्त्रियो यद्वांछंति पुलिंद्यस्तृणवीरुधः ॥ गावश्चारयतो गोपाः पादस्पर्शं महात्मनः ॥ ४३ ॥
इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे त्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ श्रुत्वा पृथा सुबलपुत्र्यथ
याज्ञसेनी माधव्यथ क्षितिपत्न्य उत स्वगोप्यः ॥ कृष्णेखिलात्मनि हरौ प्रणयानुबंधं सर्वा विमिस्म्युरलमश्रुकलाकुलाक्ष्यः ॥ १ ॥

ભગવાનની સર્વોત્તમ ચરણરજનેજ માથે ધરવાને ઇચ્છિયે છિયે ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ મહાત્મા હતાં પળ ગાયો ચારનારા ભગવાનના ચરણની રજને ગો-
પીઓ, ખીલડીઓ, સ્વદ અને લતાઓ જેમ ઇચ્છે છે અને ગોવાલીઓ પળ જેમ તેમના ચરણના સ્પર્શને ઇચ્છે છે તેમ અમે પણ ઇચ્છિયે છિયે
॥ ૪૩ ॥ ઇતિ શ્રીમન્ મહાપુરાણ ભાગવતના દશમસ્કંધનો ત્ર્યાશીમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૮૩ ॥ શુકદેવજી કેહેછે' - કુંતી, ગાંધારી, દ્રૌપદી, સુભ-
દ્રા, રાજાઓની સ્ત્રિયો અને શ્રીકૃષ્ણની ભક્ત ગોપીઓ દુપ્રમાણે ભગવાનની સ્ત્રિયોની સર્વના આત્મા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનમાં સ્નેહબંધનની વાત સાંભળી
સઘલી બહુજ વિસ્મય પામી અને સર્વનાં નેત્ર આંસુનાં ટીપાંઓથી વ્યાકુલ થઈ ગયાં ॥ ૧ ॥

१ आ चोराशीमा अध्ययमं मुनिओनो समागम थतां वसुदेवना यज्ञना उत्साहनी अने संबंधीओने मोकलवाआदिनी कथा केहेवामां आवशे.

भेदबुद्धिने मटाडनार होवाथी क्षणमात्रनी सेवाथीज अज्ञानने मटाडेछे ॥ १२ ॥ जे माणस वात, पित्त अने कफमय शरीरनेज आत्मारूप समजे-
छे, स्त्री इत्यादिकनेज पोतानां समजे छे मूर्त्तिनेज पूज्य समजे छे अने जलनेज तीर्थ समजेछे पण तत्त्ववेत्ता पुरुषोने आत्मारूप, पोताना, पूज्य
अने पवित्र समजतो नथी ते माणस बलद करतां पण वधारे अविवेकी छे ॥ १३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— अकुंठ बुद्धिवाळा ईश्वर भगवाननुं एवुं
क्षानताभरेलुं वचन सांभळी जेओनी बुद्धिमां भ्रम थई गयो एवा ब्राह्मणो चूप थई गया ॥ १४ ॥ पछी ए मुनिओए भगवाने देखाडेली दीनताविषे घणी
वारसुथी विचार करीने हसतां हसतां भगवाने आप्रमाणे कहुं के “ आ दीनता, लोकोनी मर्यादा राखवानेमाटेज आप करोछो ॥ १५ ॥ आपनी
माया के जेथी आप मनुष्यलीला करवासारू गूढ रहीने अनीश्वरनीपेठे चेष्टा करो छो ते मायाथी तत्त्ववेत्ताओमां उत्तम अमो अने प्रजापतिओना

यस्यात्मबुद्धिः कुणपे त्रिधातुके स्वधीः कलत्रादिषु भौम इज्यधीः ॥ यत्तीर्थबुद्धिः सलिले न कर्हिचिज्जनेष्वभिज्ञेषु स एव गो-
स्वरः ॥ १३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ निशम्येत्यं भगवतः कृष्णस्याकुंठमेधसः ॥ वचो दुरन्वयं विप्रास्तूष्णीमासन् भ्रमद्भियः
॥ १४ ॥ चिरं विमृश्य मुनय ईश्वरस्येशितव्यताम् ॥ जनसंग्रह इत्यबुधः स्मयंतस्तं जगद्गुरुम् ॥ १५ ॥ यन्मायया तत्त्वविदुत्तमा
वयं विमोहिता विश्वसृजामधीश्वराः ॥ यदीशितव्यायति गूढ इहया अहो विचित्रं भगवद्विचेष्टितम् ॥ १६ ॥ अनीह एतद्बहु-
धैक आत्मना सृजत्यवत्यति न वद्ध्यते यथा ॥ भौमैर्हि भूमिर्विदुनामरूपिणी अहो विभ्रमश्चरितं विडंबनम् ॥ १७ ॥ अथापि
काले स्वजनाभिमुख्ये विभर्षिं सत्त्वं खलनिग्रहाय ॥ खलीलया वेदपथं सनातनं वर्णाश्रमात्मा पुरुषः परो भवान् ॥ १८ ॥ ब्रह्म
ते हृदयं शुक्लं तपः स्वाध्यायसंयमैः ॥ यत्रोपलब्धं सद्ब्रह्मकर्मव्यक्तं च ततः परम् ॥ १९ ॥ ॥

अधिपतिओ पण मोह पामेला छे. आप तो मायाना अधिपति छतां तेथी मोह पामेलानी पेठे आचरण करोछो तेथी आपनी लीला अतर्क्य जणाय
छे ॥ १६ ॥ आप क्रियारहित रहीने एक छतां पण, पृथ्वी जेम घटादिक विकारोथी घणां नाम-रूपवाळी थायछे तेम पोताथीज आ जगतने स्रजो
छो, पाळो छो अने प्रलय करो छो [घणां नाम-रूप धरो छो.] अहो ! परिपूर्ण एवा आपनुं आ जन्म धरवाआदि चरित्र, मात्र अनुकरणरूप छे
॥ १७ ॥ आप एवी रीते निरंजन छो तोपण समयसर भक्तलोकोनुं रक्षण करवासारू अने खलपुरुषोने शिक्षा करवासारू शुद्ध सत्त्वमय अवतार धरो
छो अने पोतानां आचरणथी सनातन वेदमार्गनुं पालन करो छो. वर्ण तथा आश्रमोना आश्रयरूप आप परमपुरुष छो ॥ १८ ॥ जे वेद छे ते तमारू
शुद्ध अंतरंग रूप छे के जे वेदमां तप, स्वाध्याय अने मंयमोथी कार्य-कारणरूप अने तेओथी पण न्यारू परब्रह्म जाणवामां आवे छे ॥ १९ ॥ ॥

हे महाराज ! एटलामाटेज वेदने प्रवर्त्तावनार ब्राह्मणोनું कुल के जे वेदथी जणाना आपने जाणवाना एक साधनरूप छे तेने आप पूजो छो अने तेनेलीधेज ब्रह्मण्यलोकोमां मुख्य थईने कर्म करो छो ॥ २० ॥ सत्पुणोनी गतिरूप आपनो यमागम थवाथी आज अमारां जन्म, विद्या, तप अने ज्ञाननी सफलता थई; केम के आप कल्याणोना परम अवधिरूप छो ॥ २१ ॥ आप श्रीकृष्ण भगवान् के जे अंकुठित ज्ञानवाळा अने पोतानी योगमायाथी गूढ महिमावाळा परमात्मा छो तेमने प्रणाम करीए छिये ॥ २२ ॥ आ आपनी साथे रेहेनारा राजाओ अने यादवो पण मायारूपी पडदाथी टंकाएला, ईश्वर, परमात्मा अने कालरूप आपने जाणता नथी ॥ २३ ॥ जेम स्वप्न अवस्थांमां ते अवस्थाना विषयोने साचा लेखतो सुतेलो पुरुष, पोताने नाममात्र अने मनथीज जणाएला सिंहादिकरूप जाणछे पण ते रूपोथी रहित पोताना जाग्रत अवस्थाना रूपने जाणतो नथी

तस्माद्ब्रह्मकुलं ब्रह्मन् शास्त्रयोनेस्त्वमात्मनः ॥ सभाजयसि सद्भाम तद्ब्रह्मण्याग्रणीर्भवान् ॥ २० ॥ अद्य नो जन्मसाफल्यं विद्या-
यास्तपसो दृशः ॥ त्वया संगम्य सद्गत्या यदंतः श्रेयसां परः ॥ २१ ॥ नमस्तस्मै भगवते कृष्णायकुंडमेधसे ॥ स्वयोगमायया च्छन्नम-
हिम्ने परमात्मने ॥ २२ ॥ न यं विदंत्यमी भूपा एकारामाश्च वृष्णयः ॥ मायाजवनिकाच्छन्नमात्मानं कालमीश्वरम् ॥ २३ ॥ यथा
शयानः पुरुष आत्मानं गुणतत्त्वदृक् ॥ नाममात्रेन्द्रियाभातं न वेद रहितं परम् ॥ २४ ॥ एवं त्वा नाममात्रेषु विषयेष्विन्द्रियेहया ॥
मायया विभ्रमच्चित्तो न वेद स्मृत्युपप्लवात् ॥ २५ ॥ तस्याद्य ते ददृशिमाम्निमधौधमर्षं तीर्थास्पदं हृदि कृतं सुविपक्वयोगैः ॥ उत्सि-
कभक्त्युपहताशयजीवकोशा आपुर्भवद्रतिमथोऽनुग्रहाण भक्तान् ॥ २६ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्यनुज्ञाप्य दाशार्ह धृतराष्ट्रं
युधिष्ठिरम् ॥ राजर्षे स्वाश्रमान् गंतुं मुनयो दधिरे मनः ॥ २७ ॥ तद्रीक्ष्य तानुपव्रज्य वसुदेवो महायशः ॥ प्रणम्य चोपसंगृह्य
वभार्षेदं सुयंत्रितः ॥ २८ ॥

तेमज नाममात्र अने मनथीज जणाएला जाग्रत अवस्थाना विषयोमां इन्द्रियोनी प्रवृत्तिरूप मायाथी भमी गएला चित्तवाळो पुरुष विवेकनो नाश
थवानेलीधे तमारा वास्तविक स्वरूपने जाणतो नथी ॥ २४ ॥ २५ ॥ पापना ओघने मटाडनार, गंगाजीना आश्रयरूप अने परिपक्व योगवाळा पुरुषोए
पण मात्र हृदयमांज धारेला आपना चरणारविंदने घणां पुण्योना योगथी आज अमे प्रत्यक्ष दीटुं छे माटे अमोने भक्त करीने अमारा उपर अनुग्रह करो.
वृद्धि पामेली भक्तिथी जेओनुं लिंगशरीर नष्ट थई गयुं हतुं एवा लोकोज आपने पाम्या छे पण कोई बीजा पाम्या नथी” ॥ २६ ॥ शुकदेवजी केहेछे.—
हे राजा ! एप्रमाणे स्तुति करी तथा श्रीकृष्ण, धृतराष्ट्र, अने युधिष्ठिरनी आज्ञा लई मुनिओए पोतपोताना आश्रमोमां जवानुं मन कयुं ॥ २७ ॥
मोटी कीर्त्तिवाळा वसुदेवे एओने आश्रमोमां जता जोई तेओनी पासे आवी, प्रणाम करी अने पग झालीने सावधानपणाथी आप्रमाणे कह्युं ॥ २८ ॥

वसुदेव केहेछे.— हे ऋषिओ ! सघळा देवताओना निवासरूप आपलोकोने प्रणाम करूछुं. मारी विज्ञप्ति सांभळवी जोईए. जे कर्म जेवी रीति करवाथी कर्मोनी नाश थाय ते अमने कहो ॥ २९ ॥ नारदजी केहेछे.— हे ब्राह्मणो ! श्रीकृष्णने पोताना बालक मानीने वसुदेव पोताना कल्याणनुं साधन जाणवानी इच्छाथी आपणने पूछे छे ए मोटुं आश्चर्य नथी ॥ ३० ॥ आ जगतमां पासे रेहेवुं ए अनादरनुं कारण थायछे. गंगा-जीने कांटे रेहेनारो माणस गंगाजीना जलने मुकीने पोतानी शुद्धिनेमाटे बीजा तीर्थमां जायछे ॥ ३१ ॥ जेनुं ज्ञान कोई कालथी, आ जगतनां उस्तिल्यादिकथी, पोताथी, बीजार्थी के रूपांतरादिक थवाथी पण नाश पामतुं नथी ते श्रीकृष्ण के जे अद्वितीय, ईश्वर अने अखंडित ज्ञानस्वरूप छे तेने बीजा लोको, जेम सूर्यने वादळां, हिम अने राहुथी टंकाएलो माने तेम क्लेश, कर्म, सुख-दुःख, गुणना प्रवाह अने पोताना कार्यरूप

॥ वसुदेव उवाच ॥ ॥ नमो वः सर्वदेवेभ्य ऋषयः श्रोतुमर्हथ ॥ कर्मणा कर्मनिर्हारी यथा स्यान्नस्तदुच्यताम् ॥ २९ ॥ ॥ श्री-नारद उवाच ॥ ॥ नातिचित्रमिदं विप्रा वसुदेवो बुभुत्सया ॥ कृष्णं मत्वाऽर्भकं यन्नः पृच्छति श्रेय आत्मनः ॥ ३० ॥ सन्निक-र्षोऽत्र मर्त्यानामनादरणकारणम् ॥ गांगं हित्वा यथाऽन्यांभस्तत्रत्यो याति शुद्धये ॥ ३१ ॥ यस्यानुभूतिः कालेन लयोत्पत्त्यादि-नाऽस्य वै ॥ स्वतोऽन्यस्माच्च गुणतो न कुतश्चन रिप्यति ॥ ३२ ॥ तं क्लेशकर्मपरिपाकगुणप्रवाहैरव्याहतानुभवमीश्वरमद्वितीयम् ॥ प्राणादिभिः स्वविभैरुपगूढमन्यो मन्येत सूर्यमिव मेघाहिमोपरागैः ॥ ३३ ॥ अथोचुर्मुनयो राजन्नाभाष्यानकटुं दुर्भिम ॥ सर्वेषां शृण्वतां राज्ञां तथैवाच्युतरामयोः ॥ ३४ ॥ कर्मणा कर्मनिर्हार एष साधु निरूपितः ॥ यच्छ्रद्धया यजेद्विष्णुं सर्वयज्ञेश्वरं मखैः ॥ ३५ ॥ चित्तस्योपशमोऽयं वै कविभिः शास्त्रचक्षुषा ॥ दर्शितः सुगमो योगो धर्मश्चात्ममुदावहः ॥ ३६ ॥ अयं स्वस्त्ययनः पंथा द्विजाते-र्गृहमेधिनः ॥ यच्छ्रद्धयाप्तवित्तेन शुक्लेनेज्येत पूरुषः ॥ ३७ ॥ ॥

प्राणादिकथी टंकाएला माने ए कांई आश्चर्य नथी ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ शुकदेवजी केहेछे.— पछी हे राजा ! ए मुनिओए सर्वे राजाओ तथा श्रीकृष्ण अने बलभद्र सांभळतां वसुदेवने संबोधन आपीने आप्रमाणे कबुं ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणो केहेछे.— सर्व यज्ञोना ईश्वर विष्णुनुं यज्ञोथी श्रद्धापूर्वक यजन करवुं एजं सहुथी सारो कर्मथी कर्म मटाडवानो उपाय विद्वानोए कहेलो छे ॥ ३५ ॥ विद्वानोए शास्त्ररूप दृष्टिथी चित्तना उपशमनो उपाय, मोक्षनो उपाय अने धीरे धीरे अंतःकरणने शुद्ध करनार सुगम स्वधर्मरूप पण एज देखांडेल छे ॥ ३६ ॥ न्यायमार्गे मेळवेलो धनथी श्रद्धापूर्वक ईश्वरनुं यजन करवुं एज, गृहस्थाश्रमवाळा द्विजलोकेने कल्याण आपनारो मार्ग छे ॥ ३७ ॥ ॥

હે વસુદેવ ! સમજુ પુરુષે ધનના ફલરૂપ યજ્ઞો અને દાનો કરીને ધનની ઇચ્છા છોડી દેવી, ઘરના ભોગ ભોગવીને સ્ત્રી અને પુત્રની તૃષ્ણા છોડી દેવી અને જગતને નાશ પામનારૂં જાણીને પોતાને પ્રતિષ્ઠાની તથા સ્વર્ગાદિક લોકની તૃષ્ણા પણ છોડી દેવી ॥ ૩૮ ॥ સઘડા ધીર પુરુષો ગામની સઘડી તૃષ્ણા છોડી દર્દીને તપોવનમાં ગયાછે. હે વસુદેવ ! દેવ, ઋષિ અને પિતૃનાં ત્રણ ઋણ સાથે લઈને દ્વિજલોક જન્મે છે માટે યજ્ઞથી દેવના ઋણને, વેદાધ્યયનથી ઋષિયોના ઋણને અને પુત્ર ઉત્પન્ન કરવાથી પિતૃના ઋણને મટાડ્યા વિના જે સંસારનો ત્યાગ કરે તે પતિત થાય ॥ ૩૯ ॥ હે મોટી બુદ્ધિવાળા ! તમે તો હમણાં ઋષિ અને પિતૃનાં બે ઋણથી મુક્ત થયા છો અને હવે યજ્ઞો કરવાથી દેવનું ઋણ ફીટાડીને ઋણમુક્ત થઈ ઘર-માંથી ચાલી નીકળો ॥ ૪૦ ॥ હે વસુદેવ ! તમે અવશ્ય જગતના ઈશ્વર વિષ્ણુને પરમ ભક્તિથી પૂજ્યા છે; કેમ કે એ વિષ્ણુ તમારે ઘરે પુત્ર થઈને

વિત્તૈષણાં યજ્ઞદાનૈર્દૃહૈર્દારસુતૈષણામ્ ॥ આત્મલોકૈષણાં દેવ કાલેન વિસૃજેદ્બુધઃ ॥ ૩૮ ॥ ગ્રામે ત્યક્તૈષણાઃ સર્વે યયુર્ધીરાસ્તપો-
વનમ્ ॥ ઋણૈસ્ત્રિભિર્દ્વિજો જાતો દેવર્ષિપિતૃણાં પ્રભો ॥ યજ્ઞાધ્યયનપુત્રૈસ્તાન્યનિસ્તીર્યં ત્યજન્પતેત્ ॥ ૩૯ ॥ ત્વં ત્વદ્ય મુક્તો દ્વાભ્યાં
વૈ ઋષિપિત્રોર્મહામતે ॥ યજ્ઞૈર્દેવર્ણમુન્મુચ્ય નિર્ઋણોઽશરણો ભવ ॥ ૪૦ ॥ વસુદેવ ભવાન્નૂનં ભક્ત્યા પરમયા હરિમ્ ॥ જગતામિ-
શ્વરં પ્રાર્ચઃ સ યદ્દાં પુત્રતાં ગતઃ ॥ ૪૧ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ ઇતિ તદ્વચનં શ્રુત્વા વસુદેવો મહામનાઃ ॥ તાનૃષીનૃત્તિ-
જો વત્રે સૂર્ધ્નાનમ્ય પ્રસાદ્ય ચ ॥ ૪૨ ॥ ત એનમૃષયો રાજન્વૃતા ધર્મેણ ધાર્મિકમ્ ॥ તસ્મિન્નયાજયન્ ક્ષેત્રે મસૈરુત્તમકલ્પકૈઃ ॥ ૪૩ ॥
તદીક્ષાયાં પ્રવૃત્તાયાં વૃષ્ણયઃ પુષ્કરસ્રજઃ ॥ સ્નાતાઃ સુવાસસો રાજન્ રાજાનઃ સુષ્ણુલંકૃતાઃ ॥ ૪૪ ॥ તન્મહિષ્યશ્ચ મુદિતા નિષ્ક-
કંઠ્યઃ સુવાસસઃ ॥ દીક્ષાશાલાસુપાજગમુરાલિપ્તા વસ્તુપાણયઃ ॥ ૪૫ ॥ નેદુર્મૃદંગપટહશંખભેર્યાનકાદયઃ ॥ નનૃતુર્નટનર્તકયસ્તુ-
ષ્ટુબુઃ સૂતમાગધાઃ ॥ જગુઃ સુકંઠ્યો ગંધર્વ્યઃ સંગીતં સહભર્તૃકાઃ ॥ ૪૬ ॥ ॥

અવતન્ધ્યા છે ॥ ૪૧ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— મોટા મનવાળા વસુદેવે એપ્રમાણે તેઓનું વચન સાંભળી તે ઋષિઓને મસ્તકથી પ્રણામ કરી તથા રાજી કરીને ઋત્વિજનું કામ કરવાસારૂં વરાવ્યા ॥ ૪૨ ॥ હે રાજા ! ધર્મની રીતે વરાવેલા તે ઋષિઓ એ કુરુક્ષેત્રમાં ધર્માત્મા વસુદેવને ઉત્તમ રચ-
નાવાળા યજ્ઞોથી યજન કરાવવા લાગ્યા ॥ ૪૩ ॥ વસુદેવે યજ્ઞની દીક્ષા લેતાં યાદવો અને રાજાઓ નાહી, સારાં વસ્ત્ર પેહેરી કમલની માલાઓ પેહેરીને ઉત્તમ શણગાર ધરી લીધા ॥ ૪૪ ॥ રાજી થાણી, ચંદનાદિકનાં લેપનવાળી, કંઠમાં આભૂષણવાળી, અને સારાં વસ્ત્ર ધરનારી વસુદેવની સ્ત્રિયો પૂજનના પદાર્થ હાથમાં લઈને દીક્ષાની શાલામાં આવી ॥ ૪૫ ॥ મૃદંગ, પટહ, શંખ, ભેરી અને આનક આદિ વાજાં વાગવા લાગ્યાં. નટ અને નાચણો નાચવા લાગ્યાં. સૂત અને માગધો સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. મારા સ્વરવાળી ગંધર્વની સ્ત્રિયો પોતાના પતિઓની સાથે ગાયન કરવા લાગો ॥ ૪૬ ॥

चंद्रमाने जेम ताराओनी साथे अभिषेक कऱ्यो हतो तेम वसुदेवनो पण तेमना नेत्रमां आंजण अंजावी तथा शरीरमां मांखणनुं लेपन करावी ते-
मनी अडार स्त्रियोनी साथे ऋत्विजोए अभिषेक कऱ्यो ॥ ४७ ॥ दीक्षा पामेला अने मृगचर्म जेणे ओढ्युं हतुं एवा वसुदेव वस्त्र, कंकण, हार,
झांझर अने कुंडलोथी सारी रीते शणगारेली स्त्रियोथी शोभता हता ॥ ४८ ॥ हे राजा! इंद्रना यज्ञमां जेम ऋत्विजो अने सभासदो शोभ्या हता
तेम वसुदेवना यज्ञमां पण ऋत्विजो अने सभासदो शोभता हता अने तेओए रत्न तथा रेशमी वस्त्र धऱ्यां हतां ॥ ४९ ॥ ते समयमां सर्व जीवोना
स्वामी श्रीकृष्ण अने बलभद्र पण पोतपोताना बंधुओनी साथे पुत्रोथी, स्त्रियोथी अने पोतानी विभूतिओथी शोभता हता ॥ ५० ॥ प्रत्येक यज्ञमां

तमभ्यर्षिचन्विधिवदक्तमभ्यक्तमृत्विजः ॥ पत्नीभिरष्टादशभिः सोमराजमिवोडुभिः ॥ ४७ ॥ ताभिर्दुकूलवलयैर्हारैश्च पुरकुंडलैः ॥
स्वलंकृताभिर्विवभौ दीक्षितोऽजिनसंवृतः ॥ ४८ ॥ तस्य त्विजो महाराज रत्नकौशेयवाससः ॥ ससदस्या विरेजुस्ते यथा वृत्रहणोऽ
ध्वरे ॥ ४९ ॥ तदा रामश्च कृष्णश्च स्वेः स्वैर्बधुभिरन्वितौ ॥ रेजतुः स्वसुतैर्दरिर्जिविशौ स्वविभूतिभिः ॥ ५० ॥ ईजेनुयज्ञं विधिना
अग्निहोत्रादिलक्षणैः ॥ प्राकृतैर्वैकृतैर्यज्ञैर्द्रव्यज्ञानक्रियैश्चरम् ॥ ५१ ॥ अथ त्विग्भ्योऽद्दात्काले यथाम्रातं सदक्षिणाः ॥ स्वलंकृतेभ्यो
विप्रेभ्यो गोभूकन्या महाधनाः ॥ ५२ ॥ पत्नीसंयाजावभृथैश्चरित्वा ते महर्षयः ॥ ससू रामन्हृदे विप्रा यजमानपुरःसराः ॥
॥ ५३ ॥ स्वातोऽलंकारवासंसि बंदिभ्योऽद्दात्तथा स्त्रियः ॥ ततः स्वलंकृतो वर्णानाश्चभ्योऽन्नेन पूजयत् ॥ ५४ ॥ बंधून्सदारा-
न्ससुतान् पारिवर्हेण भूयसा ॥ विदर्भकोसलकुरून् काशिकैकयसृजयान् ॥ ५५ ॥

विधिसहित अग्निहोत्रादिक प्रकृति अने विकृतिरूप यज्ञोथी द्रव्य, मंत्र अने कर्मोना ईश्वर विष्णुनुं यजन कऱ्युं ॥ ५१ ॥ पछी समयसर शास्त्रमां
कहेला विधिप्रमाणे सारी रीते शणगारेला ऋत्विज ब्राह्मणोने गाय, पृथ्वी, कन्या अने उत्तम धननी दक्षिणाओ आपी ॥ ५२ ॥ ‘पत्नीसंयाज’
अने ‘आवभृथ्य’ नामनी क्रियाओ करावीने पछी मोटा ऋषिओ अने ब्राह्मणो यजमानने अग्रणी करी परशुरामना धोमां नाह्या ॥ ५३ ॥ नाहि
तथा सारा शणगार धरीने वसुदेवे तथा तेमनी स्त्रियोए बंदिजनोने अलंकार तथा वस्त्रो आप्यां अने सर्व वर्णोने तथा कुतरांपर्यंत सघळां प्राणि-
ओने पण अन्नथी प्रसन्न कऱ्यां ॥ ५४ ॥ बंधुओ, बंधुओनी स्त्रियो, तेओना पुत्रो, सभासदो, ऋत्विजो, देवना गण, मनुष्य, भूत, पितृ, चारण अने

१ जेनां संपूर्ण अंग शास्त्रमां कहां छे ते प्रकृति यज्ञ केदेवायछे अने जेमां केटलांएक अंगोविषे आगळ कहेला यज्ञोनी पेटे करबुं एम कहुं छे ते वि-
कृति यज्ञ केहेवायछे.

વિદર્ભ, કોસલ, કુરુ, કાશિ, કેકય તથા સુંજય વંશના ક્ષત્રિઓનું ઘળી ઘળી પેરામળીથી પૂજન કન્યુ. એ સર્વ લોકો ભગવાનની આજ્ઞા લઈ યજ્ઞનાં વચ્ચાણ કરતા કરતા ત્યાંથી ગયા ॥ ૫૫ ॥ ૫૬ ॥ ધૃતરાષ્ટ્ર, વિદુર, भीष्म, દ્રોણ, કુંતી, યુધિષ્ઠિર, भीष्म, અર્જુન, નકુલ, સહદેવ, મહાત્મા નારદજી, વ્યાસ, મિત્રો, સંબંધીઓ અને બાંધવો કે જેઓનાં ચિત્ત સ્નેહથી પલકી ગયાં હતાં તેઓ પોતાના સંબંધી યાદવોનું આલિંગન કરી વિરહના કષ્ટથી માંડ માંડ સ્વદેશમાં ગયા અને બીજા લોકો પળ ગયા ॥ ૫૭ ॥ ૫૮ ॥ શ્રીકૃષ્ણ, વલ્લભદ્ર અને ઉગ્રસેનઆદિ યાદવોએ મોટી પૂજાથી પૂજેલા અને બંધુઓપર પ્રીતિ ધરાવનાર નંદરાય તો ગોવાલીઆઓની સાથે કેટલાક દિવસમુઢી ત્યાંજ રહ્યા ॥ ૫૯ ॥ અનાયાસથી મનોરથરૂપી મહાસાગરનો પાર પામી રાજી થયેલા અને સંબંધીઓથી વીટાળેલા વસુદેવે હાથ જ્વાલીને નંદરાયને આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૬૦ ॥ વસુદેવ કેહેછે.— હે

સદસ્યલ્લિંક્ષુરગણાન્નૃભૃતપિતૃચારણાન્ ॥ શ્રીનિકેતમનુજ્ઞાપ્ય શંસંતઃ પ્રયયુઃ કલુપ્ત ॥ ૫૬ ॥ ધૃતરાષ્ટ્રોઽનુજઃ પાર્થો भीष्મો દ્રોણઃ પૃથા યમૌ ॥ નારદો ભગવાન્વ્યાસઃ સુહૃત્સંબંધિબાંધવાઃ ॥ ૫૭ ॥ બંધૂન્પરિવ્રજ્ય યદૂન્સૌહૃદાક્ષિન્નચેતસઃ ॥ યયુર્વિરહકૃચ્છ્રેણ સ્વદેશાંશ્રાપેરે જનાઃ ॥ ૫૮ ॥ નંદસ્તુ સહ ગોપાલૈર્વૃહત્યા પૂજયાર્જિવિતઃ ॥ કૃષ્ણરામોગ્રેસેનાદ્યૈર્નવાત્સીઙ્ધિવત્સલઃ ॥ ૫૯ ॥ વસુદેવોઽજસોત્તીર્ય મનોરથમહાર્ણવમ્ ॥ સુહૃદૃતઃ પ્રીતમના નંદમાહ કરે સ્પૃશન્ ॥ ૬૦ ॥ વસુદેવ ઉવાચ ॥ ॥ ભ્રાતરીશકૃતઃ પાશો નૃનાં યઃ સ્નેહસંજ્ઞિતઃ ॥ તેં દુસ્ત્યજમહં મન્યે શૂરાણામપિ યોગિનામ્ ॥ ૬૧ ॥ અસ્માસ્વપ્રતિકલ્પેયં યત્કૃતાંઙ્ગેષુ સત્તમેઃ ॥ મૈત્ર્યર્પિતાઽફલાવાપિ ન નિવર્તેત કર્હિચિત્ ॥ ૬૨ ॥ પ્રાગકલ્પાચ્ચ કુશલં ભ્રાતર્વૌ નાચરામહિ ॥ અધુના શ્રીમદાંધાક્ષા ન પશ્યામ પુરઃ સતઃ ॥ ૬૩ ॥ મા રાજ્યશ્રીરભૂતપુંસઃ શ્રેયસ્કામસ્ય માનદ ॥ સ્વગતાનુત વંધન્વા ન પશ્યતિ યયાંઽધદૃક્ ॥ ૬૪ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ એવં સૌહૃદશૈથિલ્યચિત્ત આનકંદુંડુભિઃ ॥ રુરોદ તત્કૃતાં મૈત્રીં સ્મરન્નશ્રુવિલોચનઃ ॥ ૬૫ ॥

માઈ ! મનુષ્યોને સ્નેહ નામનો જે પાશ ઈશ્વરે નાખેલો છે તે પાશ શૂર પુરુષોથી અને યોગીઓથી પણ છોડાવો કઠળ છે એમ માનુંછું ॥ ૬૧ ॥ કન્યા ઉપકારને નહિ જાણનારા અમલોકોની સાથે તમો મહાત્માલોકોએ કરેલી અનુપમ મૈત્રી જોકે પ્રત્યુપકાર વગરની છે તોપણ કદી મટતીજ નથી તેથી એ તમોને ઈશ્વરે નાખેલો પાશ છે એમ જણાય છે ॥ ૬૨ ॥ હે માઈ ! આગલ અમો અશક્ત હોવાથી તમારું કાંઈ મળું કરી શક્યા નથી અને હમણાં લક્ષ્મીના મદથી આંધળા થઈ જવાનેલીધે આગલ ઉમેલા મહાત્માઓને દેખતા પણ નથી ॥ ૬૩ ॥ હે માન આપનાર ! કલ્યાણને ઇચ્છનારા પુરુષને રાજ્યલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થજો મા; કેમ કે એથી આંધળો થયેલો પુરુષ પોતાના આશ્રિતોને અને વંધુઓને પણ દેખતો નથી ॥ ૬૪ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— એપ્રમાણે સ્નેહથી ચિત્ત શિથિલ થઈ જતાં જેના નેત્રમાં અશ્રુ આવી ગયાં એવા વસુદેવ, નંદરાયે કરેલા ઉપકારને સંભારીને રોઈ પડ્યા ॥ ૬૫ ॥

યાદવોએ માન આપેલા અને પોતાના મિત્ર વસુદેવને રાજી કરતા નંદરાય શ્રીકૃષ્ણ અને બલભદ્રના પ્રેમથી આજ કાલ કરતાં ત્રણ મહિનાસુધી ત્યાં રહ્યા ॥ ૬૬ ॥ પછી અમૂલ્ય આભરણ, રેશમી વસ્ત્ર અને અનેક પ્રકારના અમૂલ્ય સામાનોથી જેની ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરવામાં આવતી હતી એવા નંદરાય, વસુદેવ, ઉગ્રસેન, શ્રીકૃષ્ણ, ઉદ્ધવ અને બલભદ્રઆદિ યાદવોએ આપેલી પેરામળી લઇને વ્રજ અને બાંધવોની સાથે ત્યાંથી ચાલ્યા. યાદવોએ તેમને પોહોવાડવાસારૂ મોટું મૈત્ર્ય સાથે મોકલ્યું ॥ ૬૭ ॥ ૬૮ ॥ શ્રીકૃષ્ણના ચરણારવિંદમાં નાચેલા મનને પાછું નહિ રેંચી શકતા નંદરાય, ગોવાલીઆ અને ગોપીઓ મથુરામાં ગયાં ॥ ૬૯ ॥ બંધુઓ ગયા પછી શ્રીકૃષ્ણને ઇષ્ટદેવ માનનારા યાદવો વર્ષાક્રતુને પાસે આવેલી જોડ પાછા દ્વારકામાં ગયા ॥ ૭૦ ॥ તેઓએ તીર્થયાત્રામાં વસુદેવના યજ્ઞનો મહોત્સવ અને સંબંધીઓના સમાગમઆદિ જે કાંઈ થયું હતું તે સઘળી વાત

नंदस्तु सख्युः प्रियकृत्प्रेम्णा गोविंदरामयोः ॥ अद्य श्व इति मामास्त्रीन् यदुभिर्मोनिनोऽवसत् ॥ ६६ ॥ ततः कामैः पूर्यमाणः सव्रजः
सहबांधवः ॥ परार्ध्याभरणक्षौमनानानर्धपरिच्छदैः ॥ ६७ ॥ वसुदेवोऽग्रेसेनाभ्यां कृष्णोद्धवबलादिभिः ॥ दत्तमादाय पारिबर्ह या-
पितो यदुभिर्ययौ ॥ ६८ ॥ नंदो गोपाश्च गोप्यश्च गोविंदचरणंबुजे ॥ मनः क्षिप्तं पुनर्हर्तुमनीशा मथुरां ययुः ॥ ६९ ॥ बंधुषु प्र-
तियातेषु वृष्णयः कृष्णदेवताः ॥ वीक्ष्य प्रावृषमामन्नां ययुर्द्वारवतीं पुनः ॥ ७० ॥ जनेभ्यः कथयांचक्रुर्यदुदेवमहोत्सवम् ॥ यदा-
सीत्तीर्थयात्रायां सुहृत्संदर्शनादिकम् ॥ ७१ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे तीर्थयात्रानुवर्णनं नाम चतुर-
शीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ ॥ श्रीवादरायणिरुवाच ॥ ॥ अथैकदात्मजौ प्राप्तौ कृतपादाभिवंदनौ ॥ वसुदेवोऽभिनंद्याह प्री-
त्या संकर्षणाच्युतौ ॥ १ ॥ मुनीनां स वचः श्रुत्वा पुत्रयोर्धामसूचकम् ॥ तद्वीर्यैर्जातविश्रंभः परिभाष्याभ्यभाषत ॥ २ ॥ कृष्ण कृ-
ष्ण महायोगिन् संकर्षण सनातन ॥ जाने वामस्य यत्साक्षात्प्रधानपुरुषौ परौ ॥ ३ ॥

लोकोकीनी पासे कहीं देखाडी ॥ ७१ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो चोराशीमो अध्याय संपूर्ण ॥ ८४ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' -
पछी एक दिवसे पासे आवीने पगे लागेला पोताना पुत्र श्रीकृष्ण अने बलभद्रने वसुदेव प्रीतिथी सत्कार करीने कह्युं ॥ १ ॥ पुत्रोना प्रभा-
वने सूचवनारुं मुनिओनुं वचन सांभळी वसुदेव के जेने ते पुत्रोनां पराक्रमोथी पण विश्वास आव्यो हतो तेमणे संबोधन आपीने आप्रमाणे
कह्युं ॥ २ ॥ वसुदेव केहेछे - हे कृष्ण ! हे कृष्ण ! हे मोटा योगी ! हे संकर्षण ! हे सनातन ! तमो आ जगतना कारणरूपी प्रधानपुरुष अने
प्रधान तथा पुरुषना पण ईश्वर छो एम जाणुं छुं ॥ ३ ॥

૧. આ પંચાશીમા અધ્યાયમાં પ્રાર્થના કરેલા શ્રીકૃષ્ણ અને વલભદ્રે પિતાને જ્ઞાન અને માતાને મરી ગણા દીકરા આપ્યા, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

જેમાં, જેણે, જેણે કરી, જેથી, જેનું, જેનેસારૂં, જેને, જે, જેવી રીતે અને જ્યારે આ જગત સ્થિતિ પામેછે અને સ્થિતિ પમાડવામાં આવે છે તે સર્વરૂપ ભોગ્ય અને ભોક્તાના નિયંત્રા સાક્ષાત્ તમેજ છો ॥૪॥ હે પ્રભુ ! હે આત્મા ! તમે કે જે અજન્મા ! છો તે પોતે મ્જેલા આ અનેક પ્રકારના જગતમાં પોતાના રૂપથી પ્રવેશ કરી ક્રિયાશક્તિ અને જ્ઞાનશક્તિરૂપ થઈને તેનું પોષણ અને ધારણ કરો છો ॥ ૫ ॥ જગતના કારણરૂપ પ્રાણાદિકની જે શક્તિઓ છે તે તમો ईશ્વરનીજ છે. કેમ કે જેષ્ટા કરનારા પ્રાણાદિક પદાર્થો પરતંત્ર છે, જડ છે અને જેષ્ટાવાલાજ છે પણ શક્તિવાલા નથી. જેમ खड આદિ પદાર્થોમાં ચલન છે પણ તે વાયુની શક્તિથીજ છે અને બાળમાં વેગ દેવાય છે તે પુરુષની શક્તિથીજ છે તેમ સર્વ પદાર્થોની જેષ્ટા તમારી શક્તિથીજ છે ॥ ૬ ॥ ચંદ્રની કાંતિ, અમિતું તેજ, સૂર્યની પ્રભા, નક્ષત્ર તથા વીજલીઓની સ્ફુરણસત્તા, પર્વતોની સ્થિરતા અને પૃથ્વીની આધારતા તથા ગંધ એ સઘલી આપનીજ શક્તિ છે ॥ ૭ ॥ જલ, તેની તૃપ્ત કરવાની શક્તિ, જીવાડવાની શક્તિ અને તેઓનો રસ એ સઘલું તમેજ છો. હે ईશ્વર !

यत्र येन यतो यस्य यस्मै यद्यद्यथा यदा ॥ स्यादिदं भगवान्साक्षात्प्रधानपुरुषेश्वरः ॥ ४ ॥ एतन्नानाविधं विश्वमात्मसृष्टमधोक्षज ॥ आत्मनानुप्रविश्यात्मन्प्राणो जीवो विभर्ष्यजः ॥ ५ ॥ प्राणादीनां विश्वसृजां शक्तयो याः परस्य ताः ॥ पारतंत्र्याद्वै सादृश्याद्वयो-
श्चेष्टैव चेष्टताम् ॥ ६ ॥ कांतिस्तेजः प्रभा सत्ता चंद्राद्यर्कक्षविद्युताम् ॥ यत्स्थैर्यं भूभृतां भूमेर्वृत्तिर्गोधोऽर्थतो भवान् ॥ ७ ॥ तर्पणं
प्राणनमपां देवत्वं ताश्च तद्रसः ॥ ओजः सहो बलं चेष्टा गतिर्वायोस्तवेश्वर ॥ ८ ॥ दिशां त्वमवकाशोऽसि दिशः खं स्फोट आश्र-
यः ॥ नादो वर्णस्त्वमोंकार आकृतीनां पृथक्कृतिः ॥ ९ ॥ इन्द्रियं त्विन्द्रियाणां त्वं देवाश्च तदनुग्रहः ॥ अवबोधो भवान्बुद्धेर्जीव-
स्यानुस्मृतिः सती ॥ १० ॥ भूतानामसि भूतादिरिन्द्रियाणां च तैजसः ॥ वैकारिको विकल्पानां प्रधानमनुशायिनाम् ॥ ११ ॥
नश्वरेष्विह भावेषु तदसि त्वमनश्चरम् ॥ यथा द्रव्यविकारेषु द्रव्यमात्रं निरूपितम् ॥ १२ ॥

વાયુનાં જે ઓજ, સહ, બલ, જેષ્ટા અને ગતિ છે તે તમારાં છે ॥ ૮ ॥ દિશાઓનો અવકાશ, દિશાઓ, આકાશ, પરા વાણી, પદ્યંતી વાણી, મધ્યમા વાણી, અને સ્પષ્ટ અક્ષરોરૂપ થઈને આકૃતિઓને ભિન્ન ભિન્ન કેહેનારી વૈશ્વરી વાણી પણ તમેજ છો ॥ ૯ ॥ ઇન્દ્રિયોમાં વિષયોનો પ્રકાશ કરવાની શક્તિ, ઇન્દ્રિયોના દેવતાઓ, તેઓની અધિષ્ઠાનશક્તિ, બુદ્ધિની નિશ્ચયશક્તિ અને અંતઃકરણની ઉત્તમ અનુસંધાનશક્તિ તમેજ છો ॥ ૧૦ ॥ પાંચ ભૂતનું કારણ તામસાહંકાર, ઇન્દ્રિઓનું કારણ રાજસાહંકાર, ઇન્દ્રિયોના દેવતાઓનું કારણ સાત્વિકાહંકાર અને જીવોને સંસારનું કારણ પ્રધાન તમેજ છો ॥ ૧૧ ॥ જેમ નાશ પામનારા ઘટ અને કુંડલાદિક પદાર્થોમાં માટી અને સુવર્ણાદિક દ્રવ્ય નાશ પામનાર નથી તેમ નાશ પામનારા ઉપર કહેલા સઘલા પદાર્થોમાં જે નહિ નાશ પામનાર પદાર્થ છે તે તમેજ છો ॥ ૧૨ ॥

सत्त्वगुण, रजोगुण, तमोगुण अने तेओना परिणामरूप महत्तत्त्वादिक पदार्थो साक्षान् आपरूप परब्रह्ममां मायाथी कल्पाएला छे ॥ १३ ॥ ज्यारे ए पदार्थो कल्पाय छे त्यारेज प्रतीतिमात्रथी तमारामां छे अने तमे कारणपणाथी तेओमां अनुगत छो. अने ज्यारे कल्पना नथी होती त्यारे निर्विकल्प तमेज अवशेष रहो छो ॥ १४ ॥ आ गुणोना प्रवाहरूप संसारमां सर्वना आत्मा आपनी सूक्ष्मगतने नहि जाणनारा लोको देहाभिमानथी करेलां कर्मेनिर्लीधे जन्म-मरण पाम्या करे छे ॥ १५ ॥ हे ईश्वर ! समर्थ इन्द्रियोवाळो मनुष्यदेह के जे अहीं दुर्लभ छे तेने पाम्या छतां हुं जे त-मारी मायाथी स्वार्थ साधवामां प्रमाद धरावनार छुं तेनी घणी अवस्था जती रही ॥ १६ ॥ आ देहमां 'हुं छुं' एवा स्नेहपाशथी अने देहना पुत्रा-दिकोमां 'आ माराज छे' एवा स्नेहपाशथी तमे आ सघळा जगतने बांधी ल्यो छो ॥ १७ ॥ तमो अमारा पुत्र नथी पण प्रधान तथा पुरुषना ईश्वर

सत्त्वं रजस्तम इति गुणास्तद्वृत्तयश्च याः ॥ त्वय्यद्धा ब्रह्मणि परे कल्पिता योगमायया ॥ १३ ॥ तस्मान्न संत्यमी भावा यर्हि त्वयि विकल्पिताः ॥ त्वं चामीषु विकारेषु ह्यन्यदाव्यावहारिकः ॥ १४ ॥ गुणप्रवाह एतस्मिन्नबुधास्त्रिखिलात्मनः ॥ गतिं सूक्ष्मामबोधेन संसरंतीह कर्मभिः ॥ १५ ॥ यदृच्छया नृतां प्राप्य सुकल्पामिह दुर्लभाम् ॥ स्वार्थे प्रमत्तस्य वयो गतं त्वन्माययेश्वर ॥ १६ ॥ असावहं ममैवैते देहे चास्यान्वयादिषु ॥ स्नेहपार्श्वे निबध्नाति भवान्सर्वमिदं जगत् ॥ १७ ॥ युवां न नः सुतौ साक्षात्प्रधानपुरुषेश्वरौ ॥ भूभारक्षत्रक्षपण अवतीर्णौ तथात्थ ह ॥ १८ ॥ तत्ते गतोऽस्म्यरणमद्य पदारविंदमापन्नसंस्तुतिभयापहमार्त्तबंधो ॥ एतावतालमलमिन्द्रियलालसेन मर्त्यात्मदृक् त्वयि परे यदपत्यबुद्धिः ॥ १९ ॥ सूतीयहे ननु जगाद भवानजो नौ संजज्ञ इत्यनुयुगं निजधर्मयुस्यै ॥ नाना तद्गर्गनवद्विदधज्जहासि को वेद भूम्न उरुगाय विभूतिमायाम् ॥ २० ॥

छो अने पृथ्वीना भाररूप क्षत्रियोनो नाश करवासारू अवतन्त्या छो; केम के तमे एप्रमाणेज कहेलुं छे ॥ १८ ॥ हे दीनबंधु ! एटलामाटे शरणागतोना संसाररूपी भयने मटाडनाग आपना चरणारविंदने आज हुं शरणे आवेलो छुं. विषयोनी तृष्णा आटली राखी तेटलाथीज घणुं छे; के जे तृष्णाथी मने शरीरमां आत्मबुद्धि अने आप ईश्वरमां पुत्रबुद्धि थएली छे ॥ १९ ॥ आपे सुवावडना घरमांज असोने कहुं छे के—“तमारू ज्यारे सुतपा अने पृथ्वीरूप जोडुं हतुं, अने ते पछी कश्यप अने अदितिरूप जोडुं हतुं त्यारे अने हमणां वसुदेव अने देवकीरूप जोडुं छे त्यारे तमाराथी हुं अजन्मा छतां स्वधर्मनी रक्षा करवा सारू जन्म्यो हतो अने जन्म्यो छुं.” तमे आकाशनी पेटे असंग रहीनेज अनेक अवतार धरोछो अने मुकोछो. हे प्रभु ! आप सर्वव्यापकनी विभूतिरूप मायाको केण निश्चय करी शके ? ॥ २० ॥

શુકદેવજી કેહેછે.— યાદવોમાં ઉત્તમ અને શુભ ભાવથી નમેલા ભગવાને એપ્રમાણે પિતાનું વચન સાંભળી હસતાં હસતાં મધુર વાણીથી તેમને આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૨૧ ॥ ભગવાન કેહેછે.— હે પિતા ! અમો કે જેઓ પુત્રો છિયે તેઓના વિષયમાં તમે જે તત્ત્વના સમૂહનું સારી રીતે નિરૂપણ કન્યું તે તમારા વચનને અમો યથાર્થ માનિયે છિયે ॥ ૨૨ ॥ હે યાદવોમાં ઉત્તમ ! હું, તમો, આ મોટા માઈ, આ દ્વારકાના રેહેવાશીઓ અને સઘળા આ સ્થાવર-જંગમોનાં વિષયમાં પણ તમારે એવો વિચારજ રાખવો. [સર્વ બ્રહ્મરૂપજ છે એવાં વિચાર રાખવો.] ॥ ૨૩ ॥ જેમ આકાશ, વાયુ, તેજ, જલ અને પૃથ્વી એ પંચમહાભૂત પોતાથી થાણા ઘટાદિક પદાર્થોમાં અનેક પ્રકારે દેખાય છે તથા ઉપાધિના પ્રમાણમાં આ વિરોધા-વાદિ રૂપથી જણાય છે તેમ આ આત્મા પણ પોતે સ્વજેલા ગુણોનેલીધે તે ગુણોએ કરેલા દેહોમાં અનેક પ્રકારે દેખાય છે તથા ઉપાધિના પ્રમાણમાં

॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ આકર્ણ્યેત્યં પિતૃર્વાક્યં ભગવાન્સાત્વતર્પભઃ ॥ પ્રત્યાહ પ્રશ્નયાનન્નઃ પ્રહસન્ શ્લક્ષણયા ગિરા ॥ ૨૧ ॥
 ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ વચો વઃ સમવેતાર્થં તતૈતદુપમન્મહે ॥ યન્નઃ પુત્રાન્ સમુદ્દિશ્ય તત્ત્વગ્રામ ઉદાહતઃ ॥ ૨૨ ॥ અહં ધૂય-
 મસાવાર્યં ઇમે ચ દ્વારકૌકસઃ ॥ સર્વેઽયેવં યદુશ્રેષ્ઠ વિમૃશ્યાઃ સચરાચરમ્ ॥ ૨૩ ॥ આત્મા હ્યેકઃ સ્વયંજ્યોતિર્નિત્યોન્યો નિર્યુજો ગુ-
 જૈઃ ॥ આત્મસૃષ્ટેસ્તત્કૃતેષુ ભૂતેષુ બહુધેયતે ॥ ૨૪ ॥ સ્વં વાયુર્જ્યોતિરાણો ભૂસ્તત્કૃતેષુ યથાશયમ્ ॥ આ વિસ્તિરોઽલ્પભૂયેકો નાનાત્વં
 યાત્યસાવપિ ॥ ૨૫ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ એવં ભગવતા રાજન્વસુદેવ ઉદાહતઃ ॥ શ્રુત્વા વિનષ્ટનાનાધીસ્તૂર્ણીં પ્રીતમના
 અભૂત્ ॥ ૨૬ ॥ અથ તત્ર કુરુશ્રેષ્ઠ દેવકી સર્વદેવતા ॥ શ્રુત્વા નીતં ગુરોઃ પુત્રમાત્મજાભ્યાં સુવિસ્મિતા ॥ ૨૭ ॥ કૃષ્ણરામૌ સમા-
 શ્રાવ્ય પુત્રાન્કંસવિહિંસિતાન્ ॥ સ્મરંતી કૃપણં પ્રાહ વૈઠ્ઠ્યવ્યાદશ્રુલોચના ॥ ૨૮ ॥

આવિર્ભાવ અને તિરોભાવાદિ રૂપથી જણાય છે પણ વાસ્તવિક રીતે તેમ નથી. કેમ કે એક છતાં અનેક પ્રકારે, સ્વયંપ્રકાશ છતાં દૃશ્યરૂપે, નિત્ય છતાં અનિત્યરૂપે, ભિન્ન છતાં અભિન્નરૂપે, નિર્ગુણ છતાં સગુણરૂપે અને વ્યાપક છતાં પરિચ્છિન્નરૂપે જણાય છે ॥ ૨૪ ॥ ૨૫ ॥ શુક-
 દેવજી કેહેછે.— હે રાજા ! એપ્રમાણે ભગવાનનાં વચન સાંભળી રાજી થાણા અને જેની ભેદબુદ્ધિ મટી ગઈ એવા વસુદેવ ચૂપ રહ્યા ॥ ૨૬ ॥
 પછી પોતાના પુત્રોએ ગુરુના પુત્રને લાવી દીધેલો સાંભળી બહુજ વિસ્મય પામેલાં, કંમે મારી નાખેલા પોતાના આગળ્યા પુત્રોને સંભારતાં, સર્વ-
 માં માન પામેલાં અને વિહ્વલતાથી જેના નેત્રમાં આંસુ આવી ગયાં હતાં એવાં દેવકીએ ત્યાં શ્રીકૃષ્ણ અને વલ્લભદ્રને બોલાવીને આપ્રમાણે
 દીન વચન કહ્યું ॥ ૨૭ ॥ ૨૮ ॥

देवकी केहेछे.— हे बलभद्र ! हे बलभद्र ! हे प्रमाणमां न आवे एवा स्वरूपवाळा ! हे कृष्ण ! हे योगेश्वरोना ईश्वर ! तमो बन्ने, प्रजापतिओना ईश्वर अने आदिपुरुष छो एम हुं जाणुं छुं ॥ २९ ॥ कालथी सत्वगुण नाश पामतां शास्त्रोने उल्लंघन करी वर्तनारा अने पृथ्वीने भारजेवा लागता राजाओनो नाश करवानेमाटे तमो मारा उदरथी अवतन्या छो ॥ ३० ॥ हे विश्वना आत्मा ! हे आद्य ! जेना अंशना अंशरूप मायाना गुणोना ले-
शथी जगतनी उत्पत्ति, स्थिति अने प्रलय थायछे ते आपने हुं शरणागत छुं ॥ ३१ ॥ हे योगेश्वरोना ईश्वर ! घणा कालथी मरी गएला पुत्रने लावी आपवा गुरुए आज्ञा करतां तमोए यमलोकमार्थी ते पुत्रने लावी गुरुने गुरुदक्षिणारूपे आय्यो हतो तेप्रमाणे मारी इच्छाने पण परिपूर्ण करो. कंसे मारी नाखेला मारा पुत्रोने तमोए अहीं लावी आपेला जोवाने हुं इच्छुं छुं ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— हे राजा ! एप्रमाणे

॥ देवक्युवाच ॥ ॥ राम रामाप्रमेयात्मन् कृष्णयोगेश्वरेश्वर ॥ वेदाहं वां विश्वसृजामीश्वरावादिपूरुषौ ॥ २९ ॥ कालविध्वस्तस-
त्त्वानां राज्ञामुच्छास्त्रवर्तिनाम् ॥ भ्रूमेर्भारायमाणानामवतीर्णौ किलाद्य मे ॥ ३० ॥ यस्यांशांशांशभागेन विश्वोत्पत्तिलयोदयाः ॥
भवन्ति किल विश्वात्मस्तं त्वाऽद्याहं गतिं गता ॥ ३१ ॥ चिरान्मृतसुतादाने गुरुणा किल चोदितौ ॥ आनित्यथुः पितृस्थानाद्गुर्वे
गुरुदक्षिणाम् ॥ ३२ ॥ तथा मे कुरुतं कामं युवां योगेश्वरेश्वरौ ॥ भोजराजहृतान्पुत्रान् कामये द्रष्टुमाह्वतान् ॥ ३३ ॥ ॥ ऋषिरु-
वाच ॥ ॥ एवं संचोदितौ मात्रा रामः कृष्णश्च भारत ॥ सुतलं संविविशतुर्योगमायामुपाश्रितौ ॥ ३४ ॥ तस्मिन्प्रविष्टाबुपलभ्य
दैत्यराड् विश्वात्मदैवं सुतरां तथात्मनः ॥ तद्दर्शनात्त्वादपरिहृताशयः सद्यः समुत्थाय ननाम सान्वयः ॥ ३५ ॥ तयोः समानीय
वरासनं मुदा निविष्टयोस्तत्र महात्मनोस्तयोः ॥ दधार पादाववनिज्य तज्जलं सद्यं द आब्रह्म पुनद्यदंबु ह ॥ ३६ ॥ समर्हयामास
स तौ विश्रुतिभिर्महाहं वस्त्राभरणानुलेपनैः ॥ तांबूलदीपामृतभक्षणादिभिः स्वर्गोन्नतिवित्तात्मसमर्पणेन च ॥ ३७ ॥

जननीए प्रेरेला बलभद्र अने श्रीकृष्ण पोतानी योगमायाना बलथी सुतल पातालमां गया ॥ ३४ ॥ जगतना आत्मा तथा दैवरूप अने पोताना तो
अत्यंत ईष्टदेव ए बे भाईओने पातालमां आवेला जोई तेमना दर्शनना आनंदथी जेनुं अंतःकरण व्याप्त थई गयुं एवा बलिराजा तुरत उठीने
पोताना परिवार सहित पगे लाग्या अने प्रीतिथी तेओने उत्तम आसन लावी आप्युं. तेओ बेठा पछी तेओना चरण धोईने ते जल के जेणे ब्रह्मा-
पर्यंत जगतने पवित्र कन्युं छे तेने बलिराजाए तथा तेना परिवारे माथे चढाव्युं ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ उत्तम वस्त्र, आभरण, लेपन, तांबूल, दीप
अने अमृतभोजनआदि विश्रुतिओथी तथा पोताना वंश, धन अने देहनां अर्पणथी बलि राजाए तेओनी पूजा करी ॥ ३७ ॥

हे राजा ! प्रेमथी आर्द्र थएली बुद्धिथी भगवाननां चरणारविंदने वारंवार धारण करता, आनंदनां आंसुथी व्याकुल नेत्रवाळा अने जेनां रूवाणां उभां थई गयां एवा बलि राजाए गद्गद वाणीथी तेओने आप्रमाणे कह्युं ॥ ३८ ॥ बलि राजा केहेछे. - मोटा शेषनागरूपी आपने प्रणाम करूंछे. जगतना विधाता, सांख्य तथा योगने विस्तारनार, ब्रह्म अने परमात्मारूप आप श्रीकृष्णने प्रणाम करूंछे ॥ ३९ ॥ जोके आपनुं दर्शन प्राणिओने दुर्लभ छे तोपण केटलाएकने सुलभ छे. केम के रजोगुणी अने तमोगुणी स्वभाववाळा अमोने यहृच्छाथी तमोए दर्शन दीछुं ॥ ४० ॥ दैत्य, दानव, गंधर्व, सिद्ध, विद्याधर, चारण, यक्ष, राक्षस, पिशाच, भूत, प्रमथना पतिओ, अमो तथा तेवाज बीजा पण लोको के जेओ साक्षात् शुद्ध सत्वमय अने वेदरूपी शरीरवाळा आपनी साथे निरंतर वैर राखनार तेओने पण तमारु दर्शन मळेछे माटे एकलुं दुर्लभज छे एम कही

स इंद्रसेनो भगवत्पदांबुजं विभ्रन्मुहुः प्रेमविभिन्नया धिया ॥ उवाच हानंदजलाकुलेक्षणः प्रहृष्टोमा नृप गद्गदाक्षरम् ॥ ३८ ॥ ॥ बलिरुवाच ॥ ॥ नमोज्जन्ताय बृहते नमः कृष्णाय वेधसे ॥ सांख्ययोगवितानाय ब्रह्मणे परमात्मने ॥ ३९ ॥ दर्शनं वां हि भूतानां दुष्प्रापं चाप्यदुर्लभम् ॥ रजस्तमःस्वभावानां यन्नः प्राप्तौ यहृच्छया ॥ ४० ॥ दैत्यदानवगंधर्वाः सिद्धविद्याध्रचारणाः ॥ यक्षरक्षःपिशाचाश्च भूतप्रमथनायकाः ॥ ४१ ॥ विशुद्धसत्त्वधाम्यद्धा त्वयि शास्त्रशरीरिणि ॥ नित्यं निबद्धवैरास्ते वयं चान्ये च तादृशाः ॥ ४२ ॥ केचनोद्धवैरेण भक्त्या केचन कामतः ॥ न तथा सत्त्वसंख्याः सन्निकृष्टाः सुरादयः ॥ ४३ ॥ इदमित्यमिति प्रायस्तव योगेश्वरेश्वर ॥ न विदंत्यपि योगेशा योगमायां कुतो वयम् ॥ ४४ ॥ तन्नः प्रसीद निरेष्वविमृग्ययुष्मत्पादागर्विदधिषणान्यहं धकृपात् ॥ निष्क्रम्य विश्वशरणांश्च्युपलब्धवृत्तिः शांतो यथैक उत सर्वसखैश्चरामि ॥ ४५ ॥ शाध्यस्मान्नीशितव्येश निष्पापान्कुरु नः प्रभो ॥ पुमान् यच्छ्रद्धया तिष्ठंश्चोदनाया विमुच्यते ॥ ४६ ॥ ॥

शकातुं नथी ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ जेम केटलाएक लोको वैरथी, केटलाएक भक्तिथी अने केटलाएक कामनाथी तमारा स्वरूपने पाम्या छे तेवी रीते सत्वगुणवाळा देवताओ पण पाम्या नथी ॥ ४३ ॥ हे योगेश्वरोना ईश्वर ! धणुं करीने योगेश्वरो पण तमारी मायाने 'आ ते आमज' एम जाणता नथी त्यारे अमो तो क्यांथीज जाणीए ॥ ४४ ॥ एटलामाटे अमारा उपर एवी कृपा करो के जे कृपाथी, निष्काम पुरुषोए पण शोधवा योग्य अपना चरणारविंदरूपी आश्रयथी न्यारी घररूपी उंडी खाडमांथी नीकळीने वृक्षोना मूलमां पोताथीज पडेलं फलादिकथी आजीविका मेळवी हुं शांत थईने एकलोज अथवा सर्वना मित्ररूप महात्मा पुरुषोनी साथे फरूं ॥ ४५ ॥ हे सर्व जीवोना स्वामी ! अमोने आज्ञा करी निष्पाप करो के जे आज्ञाने श्रद्धाथी पालनार पुरुष विधिनिषेधनां बंधनमांथी छुटे छे ॥ ४६ ॥ ॥

ए सघळी वातनी हा पाडीने भगवान् केहेछे.—स्वायंभुव मन्वंतरमां मरीचि ऋषिने उर्णां नामनी स्त्रीमां छ पुत्रो थया हता. ए छ देवो पुत्रिमां मैथुन करवा सज्ज थएला ब्रह्माने जोइने हस्या हता ॥ ४७ ॥ ते पापकर्मथी तुरतज अमरुनी योनि पामीने हिरण्यकशिपुना पुत्रो थया हता. पछी तेओने त्यांथी योगमाया लई जतां देवकीना उदरथी जन्म्या हता के जेओने कंसे मारी नाख्या. ए पोताना पुत्रोनो देवकी शोक करेछे. ते आ छ जण तमागी पासे बेठा छे माटे मातानो शोक मटाडवासारू एओने अहींथी लई जशुं. त्यांथी शापमांथी छुटी संतापरहित थइने देवलोकमां जशे ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ स्मर, उद्गीथ, परिष्वंग, पतंग, क्षुद्रभूत अने घृणी ए आ छ जण मारी कृपार्थी देवलोक पास्या पछी पाछा मोक्ष पामशे ॥ ५१ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—बलि राजाए पूजेला श्रीकृष्ण अने बलभद्रे, एप्रमाणे कही, तेओने लई पाछा द्वारकामां आवीने ते पुत्रो पोतानी मा देवकीने

॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ आसन्मरीचिः षटपुत्रा ऊर्णायां प्रथमं जरे ॥ देवाः कं जहसुर्वीक्ष्य सुतां यभितुमुद्यतम् ॥ ४७ ॥ तेनासुरीमगन्योनिमधुनाऽवद्यकर्मणा ॥ हिरण्यकशिपोर्जाता नीतास्ते योगमायया ॥ ४८ ॥ देवक्या उदरे जाता राजन् कंसविहिंसिताः ॥ सा तान् शोचत्यात्मजान्स्वांस्त इमेध्यासंतं जतिके ॥ ४९ ॥ इत एतान्प्रणेष्यामो मातृशोकापनुत्तये ॥ ततः शापाद्विनिर्मुक्ता लोकं यास्यंति विज्वराः ॥ ५० ॥ स्मरोद्गीथः परिष्वंगः पतंगः क्षुद्रभृङ्गणी ॥ षडिमे मत्प्रसादेन पुनर्योस्यंति सद्गतिम् ॥ ५१ ॥ इत्युक्त्वा तान्समादाय इन्द्रसेनेन पूजितौ ॥ पुनर्द्वारिर्वतीमेत्य मातुः पुत्रानयच्छताम् ॥ ५२ ॥ तान्दृष्ट्वा बालकान् देवी पुत्रस्नेहलुतस्तनी ॥ परिष्वज्यांकमारोप्य मूर्ध्निजिघ्रदभीक्ष्णशः ॥ ५३ ॥ अपाययत् स्तनं प्रीता सुतस्पर्शपरिभुता ॥ मोहिता मायया विष्णोर्यया सृष्टिः प्रवर्तते ॥ ५४ ॥ पीत्वामृतं पयस्तस्याः पीतशेषं गदाभृतः ॥ नारायणांगसंस्पर्शप्रतिलब्धाल्मदर्शनाः ॥ ५५ ॥ ते नमस्कृत्य गोविंदं देवकीं पितरं बलम् ॥ मिषतां सर्वभूतानां ययुर्धाम दिवौकसाम् ॥ ५६ ॥ तद्दृष्ट्वा देवकी देवी मृतागमननिर्गमम् ॥ मेने सुविस्मिता मायां कृष्णस्य रचितां नृप ॥ ५७ ॥

आप्या ॥ ५२ ॥ ए बालकोने जोइ पुत्रना स्नेहथी जेने पानो आव्यो एवां देवकी तेओनुं आलिंगन करी खोळामां बेसाडीने वारंवार तेओनां माथां मुंघवा लाग्यां ॥ ५३ ॥ जगतनी सृष्टिने प्रवर्त्तावनारी विष्णुनी मायार्थी मोह पामेलां अने पुत्रोना स्पर्शथी आनंदमां मम थएलां देवकीए प्रीतिथी तेओने स्तन धवराव्यां ॥ ५४ ॥ भगवाने पीयाथी अवशेष रहेलुं ते देवकीनुं अमृत सरखुं दुध पीयाथी अने नारायणना अंगना स्पर्शथी जेओने आत्मज्ञान मळ्युं एवा ए छ जण भगवानने, देवकीने, वसुदेवने अने बलभद्रेने प्रणाम करी सर्वे लोको जोई रेहेतां देवलोकमां गया ॥ ५५ ॥ ॥ ५६ ॥ सुबेलाओनुं आववुं अने पाछुं जवुं जोइने विस्मय पामेलां देवकीए ए सघळी भगवाने रचेली मायाज मानी ॥ ५७ ॥

હે રાજા ! અનંત શક્તિવાળા પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણનાં એવાં અદ્ભુત ચરિત્રો અનંત છે ॥ ૫૮ ॥ સૂત શૌનક ઋષિને કેહેછે.—શુકદેવજીએ વર્ણવેલા, જગતનાં પાપોને અત્યંત મટાડનારા અને ભક્તોના કાનને ઉત્તમ આભૂષણરૂપી આ મનોહર કીર્તિવાળા શ્રીકૃષ્ણનાં ચરિત્રને જે માણસ ભગવાનમાં ચિત્ત રાખીને સાંભળે અથવા સંભળાવે તે માણસ ભગવાનના નિર્ભય સ્થાનકને પામે ॥ ૫૯ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो पंच-
चाशीमो अध्याय संपूर्ण ॥ ૮૫ ॥ પરીક્ષિત રાજા વૂછે છે^૧.—હે મહારાજ ! બલભદ્ર તથા શ્રીકૃષ્ણનાં બેન સુભદ્રા કે જે મારી દાદી હતો તેમને અર્જુન જેવી રીતે પરણ્યા તે જાણવાને ઇચ્છું છું ॥ ૩ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.—સમર્થ અર્જુન તીર્થયાત્રા કરવાસારૂ પૃથ્વીમાં ફરતાં પ્રભાસમાં ગયા

एवंविधान्यद्भुतानि कृष्णस्य परमात्मनः ॥ वीर्याण्यनंतविर्यस्य संत्यनंतानि भारत ॥ ५८ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ य इदमनुश्रु-
णोति श्रावयेद्वा सुरेश्वरितममृतकीर्तवर्णितं व्यासपुत्रैः ॥ जगद्व्यभिदलं तद्भक्तभक्तर्णपूरं भगवति कृतचित्तो याति तत्क्षेमधा-
म ॥ ५९ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे मृताग्रजानयनं नाम पंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ ॥ रा-
जोवाच ॥ ॥ ब्रह्मन्वेदितुमिच्छामः स्वसारं रामकृष्णयोः ॥ यथोपयेमे विजयो या मधामीप्सिनामही ॥ १ ॥ ॥ श्रीशुक उवा-
च ॥ ॥ अर्जुनस्तीर्थयात्रायां पर्यटन्नवनीं प्रभुः ॥ गतः प्रभासमशृणोन्मातुलेयीं स आत्मनः ॥ २ ॥ दुर्योधनाय रामस्तां दास्य-
तीति न चापरे ॥ तल्लिप्सुः स यतिर्भूत्वा त्रिदंडी द्वारकामगात् ॥ ३ ॥ तत्र वै वार्षिकान्मामानवात्सीत्स्वार्थमाधकः ॥ पौरैः स-
भाजितोभीक्ष्णं रामेणाजानता च सः ॥ ४ ॥ एकदा गृहमानीय आतिथ्येन निमंत्र्य तम् ॥ श्रद्धयोपाहृतं भैक्ष्यं बलेन बुभुजे
किल ॥ ५ ॥ सोऽपश्यत्तत्र महतीं कन्यां वीरमनोहराम् ॥ प्रीत्युल्लेख्यस्तस्यां भावध्रुवं मनो दधे ॥ ६ ॥

હતા ત્યાં તેમણે સાંભળ્યું કે—“વસુદેવ કે જે પોતાના મામા થાય તેમની દીકરી સુભદ્રાને બલભદ્ર દુર્યોધનને આપશે અને તે સગપણ કરવામાં
વીજાઓનો મત નથી.” આ ઉપરથી તે કન્યાને મેલવવાની ઇચ્છાનેલીધે અર્જુન ત્રિદંડી સંન્યાસી થઈને દ્વારકામાં ગયા ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ स्वार्थ साध-
वासारू ते अर्जुन त्यां चोमासाना चार महीनासुधी रह्या. अने गामना लोको तथा अजाण्या बलभद्र पण तेमनो वारंवार सत्कार करवा लाग्या ॥ ४ ॥
एक दिवसे आतिथ्यतुं नांतरू आपी घेर तेडी आवीने बलभद्रे श्रद्धाथी भिक्षा आपी ते अर्जुन जम्या ॥ ५ ॥ त्यां वीरपुरुषोना मनने हरनारी मोटी
कन्या तेमना जोवामां आवी. जोइने प्रीतिथी जेनां नेत्र प्रफुल्लित थयां एवा अर्जुननुं रतिनी इच्छाथी क्षोभ पामेलुं मन तेमां गयुं ॥ ६ ॥

૧. આ હયાશીમા અધ્યાયમાં અર્જુને સુભદ્રાનું હરણ કન્યું અને શ્રીકૃષ્ણે મિથિલા નગરીમાં જઈને રાજા અને બ્રાહ્મણને રાજી કર્યા, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

तेमज ते कन्या पण स्त्रिओंना मनने प्रिय लागनार अर्जुननी इच्छा करती होती ते तेनी सामुं लज्जित थई हसवा लागी, मनथी तेनोज विचार करवा लागी अने नेत्रथी तेनेज जोवा लागी ॥ ७ ॥ पछी तेनुंज ध्यान करता, हरण करवानो लाग जोता अने अत्यंत बलवान् कामदेवथी जेमनुं चित्त भमतुं हतुं एवा अर्जुनने सुख वळ्युं नहि ॥ ८ ॥ पछी मोटी देवयात्राना प्रसंगमां रथमां बेसीने गढमांथी बाहार नीकळेयां सुभद्राने तेमनां मा-बाप अने श्रीकृष्णनी संमतिथी महारथी अर्जुन हरी गया ॥ ९ ॥ रथमां बेठेला अर्जुन धनुष लइने, जे शूर योद्धाओ पोताने रोकवा आव्या तेओने भगाडीने सिंह जेम पोताना भागने लई जाय तेम संबंधीओ कोलाहल करतां सुभद्राने लइगया ॥ १० ॥ आ वात सांमळी पुनमनी रातमां समुद्रनी पेटे बलभद्र बहुज क्षोभ पाय्या पण श्रीकृष्ण तथा बीजां संबंधीओ पगमां पडतां शांत थया ॥ ११ ॥ पछी बलभद्रे आनंदथी ते बहु-वरने

साऽपि तं चक्रमे वीक्ष्य नारीणां हृदयंगमम् ॥ हसंती व्रीडितापांगी तन्व्यस्तहृदयेक्षणा ॥ ७ ॥ तां परं समनुध्यायन्नंतरं प्रेप्सु-
रर्जुनः ॥ न लेभे शं भ्रमचित्तः कामेनातिवलीयसा ॥ ८ ॥ महत्यां देवयात्रायां रथस्थां दुर्गनिर्गताम् ॥ जहारानुमतः पित्रोः
कृष्णस्य च महारथः ॥ ९ ॥ रथस्थो धनुरादाय शूरांश्चारुंथतो भटान् ॥ विद्राव्य क्रोशता स्वानां स्वभागं मृगराडिव ॥ १० ॥
तच्छ्रुत्वा क्षुभितो रामः पर्वणीव महार्णवः ॥ गृहीतपादः कृष्णेन सुहृद्भिश्चान्वशाम्यत ॥ ११ ॥ प्राहिणोत्पारिवर्होणि वरवध्वो-
र्मुदा बलः ॥ महाधनोपस्करेभरथाश्चनरयोपितः ॥ १२ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ कृष्णस्यासीद्विजश्रेष्ठः श्रुतदेव इति श्रुतः ॥
कृष्णैकभक्त्या पूर्णार्थः शांतः कविरलंपटः ॥ १३ ॥ स उवास विदेहेषु मिथिलायां गृहाश्रमी ॥ अनीहयागताहार्यनिर्वर्तितनि-
जक्रियः ॥ १४ ॥ यात्रामात्रं त्वहरहर्देवादुपनमयुत ॥ नाधिकं तावता तुष्टः क्रियाश्रक्ने यथोचिताः ॥ १५ ॥ तथा तद्राष्ट्रपा-
लौंज बहुलाश्च इति श्रुतः ॥ मैथिलो निरहंमान उभावप्यच्युतप्रियौ ॥ १६ ॥

घणा मूल्यना सरसामान, हाथीओ, रथ, घोडा, दास अने दासीओआदि प्रीतिथी आपवाना पदार्थो मोकलव्या ॥ १२ ॥ एक श्रुतदेव नामनो उत्तम ब्राह्मण श्रीकृष्णनो भक्त हतो. ए ब्राह्मण केवल भगवाननीज भक्तिथी पोताने कृतार्थ माननार, शांत, विद्वान् अने विषयोमां वैराग्यवाळो हतो ॥ १३ ॥ विदेह देशनी मिथिला नगरीमां ए गृहस्थाश्रमी ब्राह्मण रेहेतो हतो. उद्यम वगर जे कांई अन्नादिक आवे तेथी पोतानी क्रियाओ करतो हतो ॥ १४ ॥ प्रत्येक दिवसे दैवगतिथी तेने निर्वाह जेटलुं मळी रेहेतुं हतुं पण तेथी वधारे मळतुं नहि हतुं. ए ब्राह्मण तेटलाथीज संतोष राखीने यथायोग्य क्रियाओ करतो हतो ॥ १५ ॥ हे परीक्षित राजा! ए देशनो राजा जनकना वंशनो बहुलाश्च पण एवी रीतेज अहंकार रहित अने भगवाननो भक्त हतो. ए बन्ने श्रीकृष्णने प्रिय होता ॥ १६ ॥

ए बन्नेउपर प्रसन्न थएला श्रीकृष्ण भगवान् दारुके लावेला रथमां बंशीने मुनिओनी साथे विदेह देशमां पधान्या ॥ १७ ॥ नारद, वामदेव, अत्रि, वेदव्यास, परशुराम, असित, अरुणि, हुं, बृहस्पति, कण्व, मैत्रेय अने च्यवनआदि मुनिओ तेमनी साथे हता ॥ १८ ॥ हे राजा ! विदेह देशमां जतां भगवान् ज्यां ज्यां आव्या त्यां आव्या तेमनी साथे आवता श्रीकृष्णने मान आपता हता ॥ १९ ॥ आनर्त्त, धन्व, करु, जांगल, कंक, मत्स्य, र्शने जेम मान आपे तेम सर्वे लोको मुनिओनी साथे आवता श्रीकृष्णने मान आपता हता ॥ १९ ॥ आनर्त्त, धन्व, करु, जांगल, कंक, मत्स्य, पांचाल, कुंति, मधु, केकय, कोसल अने ऋण देशमां रेहेनारां तथा बीजा पण पुरुषो अने स्त्रियो, उदार हास अने स्नेहभरेली दृष्टिवाळा ते भगवाननां मुखारविंदने नेत्रोथी पीतां हतां ॥ २० ॥ पोताना दर्शनथी जेओनु अज्ञान नाश पाम्युं एवां ते लोकोने अभय तथा तत्त्व-

तयोः प्रसन्नो भगवान् दारुकेणाहतं रथम् ॥ आरुह्य साकं मुनिभिर्विदेहान्प्रययौ प्रभुः ॥ १७ ॥ नारदो वामदेवोऽत्रिः कृष्णो रामोऽसितोऽरुणिः ॥ अहं बृहस्पतिः कण्वो मैत्रेयश्च्यवनादयः ॥ १८ ॥ तत्र तत्र तमायांतं पौग जानपदा नृप ॥ उपतस्थुः सार्धहस्ता ग्रहैः सूर्यमिवोदितम् ॥ १९ ॥ आनर्त्तधन्वकुरुजांगलकंकमत्स्यपांचालकुंतिमधुकैकयकोसलार्णाः ॥ अन्ये च तन्मुखसरोजमुदारहास-स्त्रिग्धेषाणं नृप पपुर्दृशिभिर्नृनार्यः ॥ २० ॥ तेभ्यः स्ववीक्षणविनष्टमिषहृग्भ्यः क्षेमं त्रिलांकुश्रुर्थदृशं च यच्छन् ॥ शृण्वन् दि-गंतधवलं स्वयशोऽशुभ्रं गीतं सुरैर्नृभिरगाच्छनकैर्विदेहान् ॥ २१ ॥ तेऽच्युतं प्राप्तमाकर्ण्य पौग जानपदा नृप ॥ अभीयुर्मुदिता-स्तस्मै गृहीतार्हणपाणयः ॥ २२ ॥ दृष्ट्वा त उत्तमश्लोकं प्रीत्युल्लाननाशयाः ॥ कैर्धृतांजलिभिर्नेमुः श्रुतपूर्वास्तथा मुनीन् ॥ २३ ॥ स्वानुग्रहाय संप्राप्तं मन्वानौ तं जगद्गुरुम् ॥ मैथिलः श्रुतदेवश्च पादयोः पेततुः प्रभोः ॥ २४ ॥ न्यमंत्रयेतां दाशार्हमातिथ्येन सह द्विजैः ॥ मैथिलः श्रुतदेवश्च युगपत्संहतांजली ॥ २५ ॥

ज्ञान आपता अने दिशाओना छेडासुधी फेलाएली, अशुभ मटाडनाडी तथा देव-मनुष्योए गाएली पोतानी उज्वल कीर्त्तिने सांभळता श्रीकृष्ण भगवान् धीरे धीरे विदेह देशमां पधान्या ॥ २१ ॥ हे राजा ! भगवानने आवेला सांभळी राजी थएला नगरना तथा देशना लोको हाथमां पूजनना पदार्थो लइने तेमनी सामा आव्या ॥ २२ ॥ ते मोटी कीर्त्तिवाळा भगवानने तथा पूर्वे सांभळेला मुनिओने जोई जेओनां मुख अने अंतःकरण प्रीतिथी प्रफुल्लित थयां हतां एवा ते लोको जेओना उपर अंजलिओ धरी हती एवां माथांओथी तेओने पगे लाग्या ॥ २३ ॥ ते जगतना गुरु भगवानने पोताना उपर अनुग्रह करवासारू आवेला मानता ए बहुलाश्च राजा अने श्रुतदेव ब्राह्मण भगवानना पगमां पड्या ॥ २४ ॥ बहुलाश्चे अने श्रुतदेवे हाथ जोडीने भगवानने ब्राह्मणोनी साथे एकज समयमां मेहेमानीनां नोतरां आप्यां ॥ २५ ॥

ए नोतगंगो स्वीकार करी बन्नेने राजी करवासारू भगवान् ब्राह्मणोंनी साथे वे रूप करीने बन्नेने घेर एक समयमां पधान्या अने ते वात बहुलाश्च तथा श्रुतदेवना जाणवामां आवी नहि ॥ २६ ॥ वृद्धि पामेली भक्तिथी हृदयमां बहु राजी थएला अने आंसुथी भीना नेत्रवाळा उदार जनक राजाए [बहुलाश्चे] पोताने घेर आवेला अने नीच पुरयोना तां मांभळवामां पण न आवे एवा ए महात्मा पुरुषोने पोते लावेलां उत्तम आसनोपर सारी रीते बेसाडी प्रणाम करीने तेओना पग धोया अने लोकोने पवित्र करनागं पग धोवानां जलने पोताना कुटुंबमहित माथे चडाव्युं. गंध, पुष्प, वस्त्र, अलंकार, धूप, दीप, अर्घ, गाय अने बलदोथी ते महात्माओनुं पूजन कच्युं ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ अन्नथी तृप्त करेला ए महात्माओने मधुरवाणीथी राजी करतो अने खोळासां लीधेला भगवानना चरणने प्रेमथी धीरे धीरे स्पर्श करतो जनक राजा आप्रमाणे बोल्यो ॥ ३० ॥ बहुलाश्च

भगवांस्तदभिप्रेत्य द्रयोः प्रियचिकीर्षया ॥ उभयोरविशद्वेहसुभाभ्यां तदलक्षितः ॥ २६ ॥ श्रोतुमप्यसतां दूराञ्जनकः स्वयहागतान् ॥ आनीतेष्वामसनाय्येषु सुखासीनान्महामनाः ॥ २७ ॥ प्रवृद्धभक्त्या उद्धर्षहृदयास्त्राविलेक्षणः ॥ नत्वा तदंघ्रीन्प्रक्षाल्य तदपो लोकपावनीः ॥ २८ ॥ सकुटुंबो वहन्मूर्ध्ना पूजयांचक ईश्वरान् ॥ गंधमाल्यांगराकल्पधूपदीपार्घ्यगोष्ठैः ॥ २९ ॥ वाचा मधुरया प्रीणन्निदमाहाब्रतर्पितान् ॥ पादावंकगतौ विष्णोः संस्पृशन् शनकैर्मुदा ॥ ३० ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ भवान्हि सर्वभूतानामात्मा साक्षी स्वहृग्विभो ॥ अथ नस्त्वपदांभोजं स्मरतां दर्शनं गतः ॥ ३१ ॥ स्ववस्तुहृतं कर्तुमस्मदृग्गोचरो भवान् ॥ यदात्थैकांतभक्त्या नानंतः श्रीरजः प्रियः ॥ ३२ ॥ को नु त्वच्चरणांभोजमेवंविद्विस्तृजेत्पुमान् ॥ निष्किंचनानां शांतानां मुनीनां यस्वमात्मदः ॥ ३३ ॥ योवतीर्य यदोर्वशे नृणां संसर्तामिह ॥ यशो वितेने तच्छांत्यै त्रैलोक्यवृजिनापहम् ॥ ३४ ॥ नमस्तुभ्यं भगवते कृष्णायकुंठमेधसे ॥ नारायणाय ऋषये सुशांतं तप ईयुषे ॥ ३५ ॥ ॥

केहेछे.— हे प्रभु ! आप सर्व प्राणीओने चेतना आपनार, साक्षी अने स्वयंप्रकाश छो, एटलामाटे अमो के जेओ आपना चरणारविंदतुं स्मरण करनारा छिये तेओने आपे दर्शन दीधुं छे ॥ ३१ ॥ “मारा साचा भक्त करतां मने शेषनाग, लक्ष्मी के ब्रह्मा पण वधारे प्यारा नथी” एम जे आपे कह्युं छे ते आपना वचनने सत्य करवासारू आपे अमने दर्शन दीधुं छे ॥ ३२ ॥ आवां आपनां वचनने जाणनारो कयो पुरुष आपना चरणारविंदनो त्याग करे ? के जे आप निष्किंचन अने शांत मुनिओने पोतातुं स्वरूप आपो छो ॥ ३३ ॥ जेणे यदुवंशमां अवतरी अहीं जन्म-मरण पामतां मनुष्योने संसारमांथी छोडाववासारू त्रैलोक्यना गपने मटाडनार कीर्त्ति विम्तारी छे ते अखंड ज्ञानवाळा अने अत्यंत शांतिभरेलुं तप करनार नारायण ऋषिरूप आप श्रीकृष्ण भगवानने प्रणाम कर्कलुं ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ॥

હે પ્રમુ ! બ્રાહ્મણોની સાથે કેટલાણેક દિવસસુધી અમારા ઘરમાં રહો અને ચરણરજથી આ નિમિ રાજના કુલને પવિત્ર કરો ॥ ૩૬ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— આપ્રમાણે રાજાએ પ્રાર્થના કરતાં લોકોના રક્ષક ભગવાન્ મિથિલા નગરીના પુત્રો અને સ્ત્રીઓનું કલ્યાણ કરવાસારૂ ત્યાં રહ્યા ॥ ૩૭ ॥ પોતાને ઘેર આવેલા ભગવાનને તથા મુનિઓને પ્રણામ કરી जनक राजानी પટે વહુજ રાજી થયેલો શ્રુતદેવ બ્રાહ્મણ પળ પોતાનું વસ્ત્ર હ-લાવીને નાચવા લાગ્યો ॥ ૩૮ ॥ પોતે આણેલાં શ્વડ, પાટલા અને સાદરીઓ પર તેઓને બેસાડી, સ્વાગત વચનથી સત્કાર કરતાં પોતાની સ્ત્રીસહિ-ત પ્રેમથી તેઓના પગ ધોયા ॥ ૩૯ ॥ ભાગ્યશાલી, વહુજ હર્ષ પામેલ અને જેના સઘळा મનોરથ પૂરા થયા એવા એ શ્રુતદેવ બ્રાહ્મણે તેઓના પગ ધોવાના જલથી પોતાના શરીરને અને ઘરના કુટુંબને નવરાઘ્યાં ॥ ૪૦ ॥ ફલ, પૂજનના પદાર્થ, વાઝાથી વાસેલાં શીતલ મીઠાં જલ, સુગંધી માટી,

દિનાનિ કતિચિદ્ધમન્ ગૃહાન્નો નિવસ દ્વિજૈઃ ॥ સમેતઃ પાદરજસા પુનીહીદં નિમેઃ કુલ્લસ્મ ॥ ૩૬ ॥ ઇત્યુપામંત્રિતો રાજા ભગવાં-લોકભાવનઃ ॥ ઉવાસ કુર્વન્કલ્યાણં મિથિલાનરયોપિતામ્ ॥ ૩૭ ॥ શ્રુતદેવોઽયુતં પ્રાપ્તં સ્વગૃહાન્ जनको यथा ॥ નત્વા મુનીન્સુ-સંહૃષ્ઠો ધુન્વન્વાસો નનર્ત હ ॥ ૩૮ ॥ તુળપીઠઘૃસીખ્વેતાનાનીતેષૂપેશ્ય મઃ ॥ સ્વાગતેનાધિનંદ્યાંત્રીન્ સમાયોઽવનિજે મુદા ॥ ૩૯ ॥ તદંભસા મહાભાગ આત્માનં સગૃહાન્વયમ્ ॥ સ્નાપયાંચક ઉદ્ધર્ષો લઙ્ઘમર્મવમનોરથઃ ॥ ૪૦ ॥ ફલાર્હણોશીરશિવામૃતાં-ભસા મૃદા સુરભ્યા તુલસીકુશાંબુજૈઃ ॥ આરાધયામાસ યથોપપન્નયા સપર્યયા સત્ત્વવિવર્ધનાંધસા ॥ ૪૧ ॥ સ તર્કયામાસ કુતો મમાન્વભૃદ્ઘૃદ્ઘાંધકૂપે પતિતસ્ય સંગમઃ ॥ યઃ સર્વતીર્થાસ્પદપાદરેણુભિઃ કૃણેન ચાસ્યાત્મનિકેતઃશ્રુરૈઃ ॥ ૪૨ ॥ સૂપવિશાન્કૃતાતિ-ધ્યાન્ શ્રુતદેવ ઉપસ્થિતઃ ॥ સમાર્યસ્વજનાપત્ય ઉવાચાંધ્યભિમર્શનઃ ॥ ૪૩ ॥ ॥ શ્રુતદેવ ઉવાચ ॥ નાદ્ય નો દર્શનં પ્રાપ્તઃ પરં પરમપૂરુષઃ ॥ યદ્દીદં શક્તિભિઃ સૃષ્ટ્વા પ્રવિષ્ઠો હ્યાત્મસત્તયા ॥ ૪૪ ॥ ॥

તુલસી, દર્ભ, કમલો, સત્ત્વગુણને વધારનાર અન્ન અને બની શકી તેવી પૂજાર્થ તે મહાત્માઓની આરાધના કરી ॥ ૪૧ ॥ એ બ્રાહ્મણ વિચાર કરવા લાગ્યો કે— “ હું કે જે ઘરરૂપી ડંડી શ્વડમાં પડેલો છું તેને સર્વ તીર્થોના સ્થાનકરૂપી ચરણરજવાલા શ્રીકૃષ્ણ અને એમના પોતાના નિવાસસ્થા-નરૂપ બ્રાહ્મણોનો સમાગમ શા પુણ્યથી થયો ? ” ॥ ૪૨ ॥ પછી સુલ્લથી વેટેલા અને જેઓનું આતિથ્ય કન્યું એવા એ મહાત્માઓની પામે પોતા-નાં સ્ત્રી સ્વજન અને સંતાનોની સાથે વેટેલો અને પગ ચાંપતો તે શ્રુતદેવ બ્રાહ્મણ આપ્રમાણે બોલ્યો ॥ ૪૩ ॥ શ્રુતદેવ કેહેછે.— આપ કે જે પરમપુરુષ છો તે આજ અમને મળ્યા છો એમ નથી પણ જ્યારે પોતાની શક્તિરૂપ સત્વાદિક ગુણથી આ જગતને સૃજીને તેમાં પોતાની સત્તાથી પેઠા છો ત્યારેજ મળ્યા છો. પરંતુ પ્રત્યક્ષ દર્શન આજજ થયું છે ॥ ૪૪ ॥

જેમ મુતેલો પુરુષ પોતાની અવિદ્યાનેલીધે મનથીજ સ્વપ્ન અવસ્થાના બીજા દેહને સ્વજીને તેમાં જાણે પેઠો હોય તેમ લાગેછે તેમ આપ પણ આ જગતને સ્વજીને જાણે તેમાં પેઠા હો એમ જણાઓ છો ॥ ૪૫ ॥ તમારું નિરંતર શ્રવણ કરતા, કીર્તન કરતા, તમને પૂજતા, પ્રણામ કરતા અને તમારીજ વાતો કરતા નિર્મલ મનવાળા મનુષ્યોને પણ તમે હૃદયમાંજ દર્શન આપોછો અને મને તો પ્રત્યક્ષ દર્શન દીધું તેથી હું મારું 'અહો ભાગ્ય' સમજું છું ॥ ૪૬ ॥ તમે જોકે હૃદયમાંજ રહ્યા છો તોપણ કર્મથી વિશેષ પામેલી બુદ્ધિવાળાઓને અત્યંત દૂર રહ્યા છો. તેમજ તમે અહંકારાદિકથી વ્યવધાન પામેલા છો તોપણ જેઓના અંતઃકરણમાં શ્રવણ-કીર્તનાદિકનાં સંસ્કાર લાગેલો હોયછે તેઓને તમે પાસેજ છો ॥ ૪૭ ॥ તમે કે જે દેહાદિકના અભિમાનથી ગ્રહિત પુરુષોને મોક્ષ આપનાર, દેહાદિકના અભિમાન ધરાવનાર જીવને પોતાથી સંસારનો ભાગ આપનાર, મહતત્ત્વાદિ કાર્ય અને તે-

યથા શયાનઃ પુરુષો મનસૈવાત્મમાયયા ॥ મૃદ્ધા લોકં પરં સ્વાપ્નમનુવિદ્યાવભાસતે ॥ ૪૫ ॥ શૃણ્વતાં ગદતાં શશ્વદર્ચતાં ત્વાઽભિવં-
દતામ્ ॥ નૃણાં સંદધતામંતર્હૃદિ ભાસ્યમલાત્મનામ્ ॥ ૪૬ ॥ હૃદિ સ્થોઽપ્યતિદ્રુસ્યઃ કર્મવિક્ષિપ્તચેતસામ્ ॥ આત્મશક્તિભિરગ્રાહ્યોઽ-
પ્યંતુપેતગુણાત્મનામ્ ॥ ૪૭ ॥ નમોસ્તુ તેઽધ્યાત્મવિદાં પરાત્મને અનાત્મને સ્વાત્મવિભક્તમૃત્યવે ॥ સકારણાકારણલિંગમીયુષે સ્વ-
માયયા સંવૃતરુદ્ધદૃષ્ટયે ॥ ૪૮ ॥ સ ત્વં શાધિ સ્વભૃત્યાન્નઃ કિં દેવ કરવામહે ॥ એતદંતો નૃણાં ક્લેશો યદ્વાનક્ષગોચરઃ ॥ ૪૯ ॥
॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ તદુક્તમિત્યુપાકર્ણ્ય ભગવાન્પ્રણતાર્તિહા ॥ ગૃહીત્વા પાણિના પાણિં પ્રહસંસ્તમુવાચ હ ॥ ૫૦ ॥ ॥ શ્રી-
ભગવાનુવાચ ॥ ॥ બ્રહ્મંસ્તેઽનુગ્રહાર્થાય સંપ્રાપ્તાન્વિચ્છામૂન્મુનીન્ ॥ સંચરંતિ મયા લોકાન્યુનંતઃ પાદરેણુભિઃ ॥ ૫૧ ॥

ના કારણરૂપ માયા નામની ઉપાધિના નિયંતા, પોતાની માયાથી નહિ લોપાણુલા ऐश्वर્યવાળા અને માયાથી બીજાઓના જ્ઞાનને રોકનારા છો તેમને મારા પ્રણામ હોજો ॥ ૪૮ ॥ હે દેવ ! તે પરમેશ્વર આપ, પોતાના ટાસ અમલોકોને આજ્ઞા કરો. અમો શું કામ કરીએ ? આપનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન થાય ત્યારે મનુષ્યોના ક્લેશનો અંત થાયછે ॥ ૪૯ ॥ શુકદેવજી કેહેછે. — એપ્રમાણે શ્રુતદેવનાં વચન સાંભળી ભક્તોની પીડાને હરનાર ભગવાને પોતાના હાથથી તેનો હાથ ઝાલી હસીને આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૫૦ ॥ ભગવાન કેહેછે. — હે બ્રાહ્મણ ! આ મુનિઓ તમારા ઉપર અનુગ્રહ કરવામારૂ આવેલા છે એમ જાણો. પોતાની ચરણરજથી લોકોને પવિત્ર કરતા આ બ્રાહ્મણો મારીસાથે ફરેછે ॥ ૫૧ ॥

૧. પોતાઉપર શ્રુતદેવનો અધિક આદર જોઈ અને બ્રાહ્મણો ઉપર મંદજેવો જોઈ લોકસંગ્રહ કરવાનેમાટે ભગવાને શ્રુતદેવને આપ્રમાણે કહ્યું.

દેવ, ક્ષેત્રો અને તીર્થો દર્શન, સ્પર્શન અને પૂજનથી ઘણે કાલે પવિત્ર કરેછે અને આ બ્રાહ્મણો તો તુરતજ પવિત્ર કરેછે. દેવાદિકમાં પવિત્ર કરવાની જે શક્તિ છે તે પણ આવા મહાત્માઓની દૃષ્ટિ પડવાથીજ છે ॥ ૫૨ ॥ બ્રાહ્મણ જન્મથીજ આ જગતનાં સઘળાં પ્રાણીઓમાં ઉત્તમ છે તેમાં વઢી તપ, વિદ્યા, સંતોષ અને મારી ઉપાસનાથી જે બ્રાહ્મણ યુક્ત હોય તેની તો શીજ વાત કરવી ? ॥ ૫૩ ॥ આ મારું ચતુર્ભુજરૂપ પણ મને બ્રાહ્મણ કરતાં વધારે પ્યારું નથી. બ્રાહ્મણ સર્વ વેદમય છે અને હું સર્વ દેવમય છું માટે દેવતાઓની મિહિ તેના પ્રમાણરૂપ વેદને આધીન હોવાનેલીધે બ્રાહ્મણ મને આ રૂપ કરતાં પણ વધારે પ્રિય છે ॥ ૫૪ ॥ ગુણમાં દોષનો આરોપ કરનારા અને મૂર્તિઆદિકમાંજ પૂજ્યબુદ્ધિ ધરાવનારા દુર્બુદ્ધિલોકો આ-પ્રમાણે નહિ સમજીને ગુરુ, હું અને આત્મારૂપ બ્રાહ્મણનું અપમાન કરેછે ॥ ૫૫ ॥ આ સ્થાવર-જંગમ અને તેના કારણરૂપ મહત્તત્ત્વાદિક પદાર્થો

देवाः क्षेत्राणि तीर्थानि दर्शनस्पर्शनार्चनैः ॥ शनैः पुनन्ति कालेन तदप्यहत्तमेक्षया ॥ ५२ ॥ ब्राह्मणो जन्मना श्रेयान् सर्वेषां प्रा-
णिनामिह ॥ तपसा विद्यया तुष्ट्या किमु मत्कलया युतः ॥ ५३ ॥ न ब्राह्मणान्मे दयितं रूपमेतच्चतुर्भुजम् ॥ सर्ववेदमयो विप्रः सर्व-
देवमयो ह्यहम् ॥ ५४ ॥ दुष्प्रज्ञा अविदित्वैवमवजानन्त्यसूयवः ॥ गुरुं मां विप्रमात्मानमर्चादाविज्यदृष्टयः ॥ ५५ ॥ चराचरमिदं
विश्वं भावा ये चास्य हेतवः ॥ मद्भूपाणीति चेतस्याधत्ते विप्रो मदीक्षया ॥ ५६ ॥ तस्माद्ब्रह्मकृषीनेतान् ब्रह्मन्मच्छ्रद्धया ऽर्चय ॥ ए-
वं चेदर्वितोऽस्म्यद्वा नान्यथा भूरिभूतिभिः ॥ ५७ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ म इत्थं प्रभुणादिष्टः सहकृष्णान्दिजोत्तमान् ॥
आराध्यैकाल्मभावेन मैथिलश्चाप सद्गतिम् ॥ ५८ ॥ एवं स्वभक्तयो राजन्भगवान् भक्तभक्तिमान् ॥ उषित्वादिश्य सन्मार्गं पुनर्द्वार-
वतीमगात् ॥ ५९ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कन्धे उत्तरार्धे श्रुतदेवानुग्रहो नाम षडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥

भगवाननांज रूप छे, एम ब्राह्मण सर्व ठेकाणे ब्रह्मदृष्टिथी पोताना चित्तमां जाणेंछे ॥ ५६ ॥ हे ब्राह्मण ! एटलामाटे मारापर विश्वासथी आ ब्राह्मणोनी पूजा करो. अने एम करशो तोज साक्षात् मारूं पूजन थशे. आम कन्या विना वणा वैभवोथी पण मारूं पूजन थतुं नथी ॥ ५७ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—एप्रमाणे भगवाने आज्ञा करतां ते श्रीकृष्ण सहित ब्राह्मणोनी एक भावनार्थी आराधना करी श्रुतदेव ब्राह्मण शुभ गति पाम्यो अने मिथिलानो राजा बहुलाश्च पण शुभ गति पाम्यो ॥ ५८ ॥ हे राजा ! एप्रमाणे भक्तोपर परम प्रीति राखनार श्रीकृष्ण भगवान् त्यां रहींने पोताना भक्त ए ब्राह्मण तथा राजाने सन्मार्गनो एटले ‘कर्मकांड, उपासनाकांड अने ज्ञानकांडना विषयवाळा वेदो परब्रह्ममां केवी रीते लागु पड़ेछे’ ते प्रकारनो उपदेश करी पाछा द्वारकामां पध्दत्या ॥ ५९ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो छयाशीमो अध्याय संपूर्ण ॥ ८६ ॥

પરીક્ષિત રાજા પૂછે છે' - હે શુકદેવજી ! તમે કહી ગયા કે " વેદ પરબ્રહ્મમાં કેવી રીતે લાગુ પડે છે તે પ્રકારનો ઉપદેશ કરી ભગવાન્ પાછા દ્વારકામાં પધાન્યા " પણ વેદ કે જે શબ્દરૂપ છે તેની પ્રવૃત્તિ પરબ્રહ્મમાં થવી ઘટતી નથી. કેમ કે મુખ્યા, લક્ષણા અને ગૌણી એ ત્રણ પ્રકારની વૃત્તિથી શબ્દો પ્રવર્તે છે. મુખ્યા વૃત્તિમાં રૂઢિ અને યોગ એ બે પ્રકાર રહ્યા છે. તેમાં સ્વરૂપથી, જાતિથી અથવા ગુણથી ^૨ જે વસ્તુ નિર્દેશ કરવાને યોગ્ય હોય તેમાં શબ્દ અને અર્થના સંકેતરૂપ શક્તિથી ^૩ રૂઢિ પ્રવર્તે છે. જેમ કે ' હિત્ય ' એ સંજ્ઞા શબ્દ કે જે જાતિ, ગુણ કે ક્રિયા વગરના કોઈ અમુક પદાર્થનેજ કેહેનારો છે તે શબ્દ માત્ર સ્વરૂપથીજ નિર્દેશ કરવાને યોગ્ય વસ્તુમાં પ્રવર્ત્યો તેથી તે સ્વરૂપરૂઢિ પ્રવર્તી એમ માનવામાં આવે છે. ' ગો ' [ગાય] એ શબ્દ જાતિથી નિર્દેશ કરવાને યોગ્ય વસ્તુમાં પ્રવર્તે છે; તેથી તે જાતિરૂઢિ પ્રવર્તી એમ માનવામાં આવે છે. તેમજ ' શુક્લ ' [ધોળો] એ શબ્દ શ્વેતપણારૂપ ગુણથી નિર્દેશ કરવાને યોગ્ય વસ્તુમાં પ્રવર્તે છે; તેથી તે ગુણરૂઢિ પ્રવર્તી એમ માનવામાં આવે છે. લક્ષણા નામની બીજી વૃત્તિ શબ્દ અને અર્થના સંકેતથી કેહેવાળા પદાર્થમાં પ્રવૃત્તિનો બાધ આવવાથી તે પદાર્થની સંબંધી વસ્તુમાં પ્રવર્તે છે જેમ કે ' ગંગાયાં ઘો-

॥ ॥ પરિશિદુવાચ ॥ ॥ બ્રહ્મન્બ્રહ્મણ્યનિર્દેશ્યે નિર્ગુણે ગુણવૃત્તયઃ ॥ કથં ચરંતિ શ્રુતયઃ સાક્ષાત્સદસતઃ પરે ॥ ૧ ॥

ષઃ' [ગંગાજીમાં આહેર લોકોતું ગામ છે] એ ઠેકાણે ગંગારૂપ શબ્દ અને પ્રવાહરૂપ અર્થના સંકેતથી જે પદાર્થ કેહેવાય છે તેમાં આહેરના ગામની સ્થિતિ અસંભવિત હોવાનેલીધે પ્રવૃત્તિનો બાધ આવવાથી તે પદાર્થની સાથે સંબંધ ધરાવનારા તીરમાં લક્ષણાવૃત્તિ પ્રવર્તે છે. ગૌણી નામની ત્રીજી વૃત્તિ શબ્દ અને અર્થના સંકેતથી કેહેવાળા પદાર્થે જણાવેલા ગુણોવાળી વસ્તુમાં પ્રવર્તે છે. જેમ કે 'સિંહો દેવદત્તઃ' [દેવદત્ત નામનો માણસ સિંહ છે] એ ઠેકાણે સિંહરૂપ શબ્દ અને તેના સાહસી પશુરૂપ અર્થના સંકેતથી જે પદાર્થ કેહેવાય છે તેને જણાવેલા સાહસીપણાઆદિ ગુણોવાળા દેવદત્તમાં સિંહ શબ્દની ગૌણીવૃત્તિ પ્રવર્તે છે. મુખ્યાનો બીજો ભેદ યોગવૃત્તિ તો રૂઢિ, લક્ષણા અને ગૌણીમાંની એક વૃત્તિએ પ્રતિપાદન કરેલા પદાર્થોના અથવા તેવાજ પ્રકૃત્યર્થ અને પ્રત્યયાર્થના યોગથી પ્રવર્તે છે. જેમ કે ' પંકજમ્ ' એ શબ્દમાં ' સસમ્બ્યાં જનેર્દઃ ' પાણિનીય ૩-૨-૧૭ સૂત્ર પ્રમાણે સસમ્બ્યંત પંક શબ્દને ઉપપદ રાલી જન્ ધાતુથી ઉ પ્રત્યય કરેલો છે. તેમાં પ્રકૃતિરૂપ જન્ ધાતુનો જન્મમાં સંકેત છે અને ઉ પ્રત્યયનો

૧ આ સત્યાશીમા અધ્યાયમાં નારાયણ અને નારદજીનો સંવાદ લઈને, વેદોએ કરેલી ગુણોના આલંબનવાળી સ્તુતિ પરિણામે નિર્ગુણને પોહોંચે છે, એ વાત કેહેવામાં આવશે. ૨ જોકે ક્રિયાથી થતી ચોથી રૂઢિવૃત્તિ પણ બીજા મંથોમાં લખેલી છે તોપણ અહીં ક્રિયાનો સમાવેશ કરીને ત્રણ રૂઢિવૃત્તિજ લખી છે એમ સમજવું. ૩ આ શબ્દમાંથી આ અર્થ સમજવો એવી રીતે રચેલા શબ્દ અને અર્થ એ બન્નેમાં રહે છે એવો સિદ્ધાંત છે. ૪ આ સ્થલમાં મુખ્યાનો બીજો ભેદ યોગવૃત્તિ લખવી જોઈએ પણ તે, લક્ષણા અને ગૌણીવૃત્તિ સમજાયા પછી સમજાય એવી છે માટે પ્રથમ લક્ષણા અને ગૌણીવૃત્તિનાં સ્વરૂપ લખી પછી તે લખ્યું.

કર્ત્તામાં સંકેત છે. આમાં માત્ર જાતિ, ગુણ કે ક્રિયા વગરના જન્ અને હરૂપ સંજ્ઞાશબ્દો એક એક વ્યક્તિને જ ઉપસ્થિત કરનારા છે માટે સ્વરૂપ-રૂઢિએ પ્રતિપાદન કરેલા પ્રકૃત્યર્થ જન્મ અને પ્રત્યયાર્થ કર્ત્તાના યોગથી યોગવૃત્તિ પ્રવર્ત્તી છે. 'ઔપગયઃ' [ઉપગુનો પુત્ર] એ શબ્દમાં ઉપગુનો^૧ એક દેશ ગો શબ્દ છે તે જાતિશબ્દ છે અને 'પ્રાગ્દીવ્યતોણ' પાણિનીય ૪-૧-૮૩ અધિકારસૂત્ર પ્રમાણે કરેલો અણ્ પ્રત્યય પળ અનેક અર્થોને કેહેનારો હોવાથી જાતિશબ્દ છે; માટે જાતિરૂઢિએ પ્રતિપાદન કરેલા પ્રકૃત્યર્થ ઉપગુ નામનો પુરુષ અને પ્રત્યયાર્થ પુત્રના યોગથી યોગવૃત્તિ પ્રવર્ત્તી છે. 'પાચકઃ' [રાંધનાર] એ શબ્દમાં પચ્ ધાતુ રાંધવારૂપ ક્રિયાને કેહેનાર હોવાથી ગુણશબ્દ છે અને 'ખ્વલ્લુત્તૌ' પાણિનીય ૩-૧-૧૩૩ સૂત્ર પ્રમાણે થણ્ લો ખ્વલ્ પ્રત્યય પળ રાંધનારના વ્યાપારરૂપ ગુણને કેહેનાર હોવાથી ગુણશબ્દ છે માટે ગુણરૂઢિએ પ્રતિપાદન કરેલા પ્રકૃત્યર્થ ક્રિયા અને પ્રત્યયાર્થ વ્યાપારના યોગથી યોગવૃત્તિ પ્રવર્ત્તેલી છે. જોકે હ અને ખ્વલ્ એ બન્ને પ્રત્યય 'કર્ત્તરિ કૃત્' પાણિનીય ૩-૪-૬૭ સૂત્ર પ્રમાણે કર્ત્તાને કેહેનાર છે તોપણ સકર્મક પચ્ ધાતુના સન્નિધિના બલથી ખ્વલ્ વ્યાપાર સહિત કર્ત્તાને કેહેનાર હોવાનેલીધે ગુણશબ્દ છે અને હ પ્રત્યય તો અકર્મક જન્ ધાતુના સન્નિધિના બલથી વ્યાપારરહિત માત્ર કર્ત્તાને કેહેનાર હોવાનેલીધે સંજ્ઞાશબ્દ છે. જન્મ્બુ એ કર્ત્તાનો વિકાર છે અને પચન તો કર્ત્તાના વ્યાપારથી થનાર છે માટે એ બન્ને પ્રત્યયોમાં મોટો અંતર છે. 'નીલરક્તો ઘટઃ' [ઘડો શ્યામ અને રાતો છે] એ વાક્યમાં નીલ અને રક્ત એ બે ગુણ-વાચક શબ્દ છે અને ઘટ એ દ્રવ્યવાચક શબ્દ છે તો નીલરક્ત અને ઘટનું વિશેષણવિશેષ્યભાવથી સામાનાધિકરણ [પ્રવૃત્તિનાં નિમિત્તો ભિન્ન ભિન્ન હોઈને એક અર્થને કેહેનારપણું] નહિ બનવાનેલીધે નીલ અને રક્ત શબ્દની નીલરૂપવાન્ અને રક્તરૂપવાનમાં લક્ષણ સ્વીકારીને તેઓમાં દ્રવ્યવાચકપણું સ્વીકારેલું છે તો આ સ્થલમાં લક્ષણાવૃત્તિથી પ્રતિપાદન કરેલા નીલરૂપવાન્ અને રક્તરૂપવાન્ પદાર્થના યોગથી યોગવૃત્તિ પ્રવર્ત્તેલી છે. તેમજ 'સિંહાગ્નિર્દેવદત્તઃ' [દેવદત્ત નામનો પુરુષ સિંહ અને અગ્નિ છે] એ વાક્યમાં સાહસીપણાઆદિ સિંહના અને પિંગલપણાઆદિ અગ્નિના ગુણોવાળા દેવદત્તમાં ગૌણીવૃત્તિએ પ્રતિપાદન કરેલા સિંહ સદશ અને અગ્નિ સદશ પદાર્થોના વિભક્તિમૂલક યોગથી યોગવૃત્તિ પ્રવર્ત્તેલી છે. આ પ્રમાણે શબ્દોની પ્રવૃત્તિનો સિદ્ધાંત છે તો શબ્દરૂપ વેદની શ્રુતિઓની પરબ્રહ્મમાં સાક્ષાત્ પ્રવૃત્તિ રૂઢિની રીતે સંભવતી નથી. કેમ કે સ્વરૂપ, જાતિ, ગુણ કે ક્રિયાથી પરબ્રહ્મનો નિર્દેશ થઈ શકતો નથી. યોગવૃત્તિની રીતે પળ પ્રવૃત્તિ થતી સંભવતી નથી. કેમ કે પરબ્રહ્મ કાર્ય અને કારણોથી પર અને અસંગ છે તેથી તે કોઈ પ્રકારના પળ યોગથી રહિત છે. લક્ષણાવૃત્તિની રીતે પળ સંભવતી નથી. કેમ કે

૧ જોકે પ્રકૃતિરૂપ ઉપગુ શબ્દ પોતે સંજ્ઞાશબ્દ છે તોપણ 'ઉપ સમીપે ગૌર્યસ્ય' જેની પાસે ગાય છે તે ઉપગુ એ અર્થ હોવાથી તેના એક ભાગરૂપ 'ગૌ' શબ્દ જાતિશબ્દ છે. ૨ રૂઢિવૃત્તિએ પ્રતિપાદન કરેલાનાં ત્રણ ઉદાહરણ આપી હવે લક્ષણાવૃત્તિ અને ગૌણીવૃત્તિએ પ્રતિપાદન કરેલાનાં ઉદાહરણ આપે છે. ૩ આટલાસુધી પીઠિકા બાંધીને હવે પૂછવાનો ભાગ કેહે છે.

લક્ષણમાં સંબંધની આવશ્યકતા છે અને પરબ્રહ્મને કોઈથી પણ સંબંધ નથી. તેમ ગૌણીવૃત્તિની રીતે પણ સંભવતી નથી. કેમ કે શ્રુતિઓ કદા-
ચ ગુણનું નિરૂપણ કરે પણ પરબ્રહ્મ પોતે નિર્ગુણ છે. આમ છે માટે શ્રુતિઓ પરબ્રહ્મમાં શી રીતે પ્રવર્તે છે? તે કહો ॥ ૧ ॥ શુકદેવજી
ઉત્તર આપે છે.— માયોપાધિક છતાં પણ તે ઉપાધિને વશ્ય નહિ રહેવાનેલીધે નિત્યમુક્તપણું ધરાવનારા, સર્વજ્ઞ, સર્વશક્તિવાળા, સર્વના સ્વામી, સ-
ર્વના નિયંતા, સઘડાઓં ઉપાસના કરવા યોગ્ય, સર્વ કર્મોનાં ફલ આપનાર, સઘડા શુભ ગુણોના મંડારરૂપ અને સચ્ચિદાનંદ ईશ્વરે પ્રલયકા-
લમાં પોતામાં સુદ્ગણુલા જીવોને વિષયભોગરૂપ અર્થ દેવાસારૂ, જન્મથી માંડી કર્મ કરવારૂપ ધર્મ દેવાસારૂ, પરલોકમાં મોકલીને તે તે લોકના
મુખભોગરૂપ કામ દેવાસારૂ અને કલ્પનાની નિવૃત્તિરૂપ મોક્ષ દેવાસારૂ બુદ્ધિ, इंद्रियो, મન અને પ્રાણને સ્વજ્યાં છે. બુદ્ધિ, इंद्रियो, મન અને
પ્રાણરૂપ અંતઃકરણ અથવા લિંગશરીર ન હોય તો અર્થ, ધર્મ, કે કામ થઈ શકે નહિ અને સ્વરૂપનો વિચાર નહિ થઈ શકવાનેલીધે મોક્ષ પણ
થાય નહિ. સંસારી જીવને સંસારની નિવૃત્તિ કરવાસારૂ ‘તે ઉપર કહેલા ગુણોવાળો ईશ્વર તું છે’ એમ વેદનાં વાક્યો સમજાવે છે. આમાં નિત્યમુક્ત
ईશ્વરને કેહેનાર ‘તે’ પદ અને સંસારી જીવને કેહેનાર ‘તું’ પદનું એક અર્થને કેહેનારપણું બીજા કોઈ પ્રકારથી નહિ ઘટતાં ‘પરબ્રહ્મરૂપથી તમે
બને એક છો’ એવો અભિપ્રાય લઈ એ તો ઘટે છે; બીજા કોઈ પ્રકારથી ઘટતું નથી. તે આ રીતે કે—જેમ વિશ્વદેવા જેના દેવતા છે એવી આમિક્ષા

॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ બુદ્ધીંદ્રિયમનઃપ્રાણાન્ જનનામસુપ્રભુઃ ॥ માત્રાણ્યં ચ ભવાર્થં ચ આત્મને કલ્પનાય ચ ॥ ૨ ॥

[‘ઉના ઉના દુધમાં દહિ નાખવાથી ફાટી જઈને જે વિકૃતિ થાય છે તે] છે એ અર્થવાળા ‘વૈશ્વદેવી આમિક્ષા’ એ વાક્યમાં શાસ્ત્રીતિપ્રમાણે વૈશ્વ-
દેવી એ પદજ સઘડો અર્થ જણાવે છે અને આમિક્ષા એ પદ તો માત્ર તાત્પર્ય ગ્રાહકજ છે; માટે એ વાક્યમાં બે પદ મળી એકજ અર્થ કેહેવામાં આવે છે.
તેમ ‘તે તું છો’ એ વાક્યમાં તે અને તું પદથી એકજ અર્થ કેહેવામાં આવતો નથી. કેમ કે સર્વજ્ઞતાદિક ગુણવાળો માયોપાધિક ईશ્વર ‘તે’
પદનો અર્થ અને અલ્પજ્ઞતાદિક ગુણવાળો અવિદ્યોપાધિક જીવ ‘તું’ પદનો અર્થ હોવાથી બન્ને પદનું પરસ્પરથી ભિન્નાર્થપણું છે. ‘નીલં ઉત્પલં’
[શ્યામ કમલ] એ વાક્યમાં જેમ શ્યામ ગુણને કેહેનારૂ નીલ પદ પોતાના અર્થને નહિ છોડતાં નિરૂદ્ધ અનાદિકાલની પરંપરાથી ચાલી આવેલી
લક્ષણાદ્વારા નીલરૂપવાળું એ અર્થમાં આવીને ઉત્પલનું વિશેષણ થાય છે અને એવી રીતે નીલ અને ઉત્પલ એ બે પરસ્પર અવિરુદ્ધ સ્વભાવવાળા હો-
વાથી વિશેષણ-વિશેષ્યભાવ પામીને એક અર્થને કેહેનારાં થાય છે, તેમ ‘તે તું છો’ એ વાક્યમાં ‘તે અને તું’ એ બે પરસ્પર વિરુદ્ધ સ્વભાવવાળા છે તેથી
વિશેષણ-વિશેષ્યભાવની રીતે પણ એક અર્થને કેહેનારા ઘટતા નથી. તેમજ ‘પ્રફુલ્લિત વૃક્ષવાળી ગંગા’ એ વાક્યમાં જેમ ગંગા એ પદ પોતાના પ્રવા-
હરૂપ અર્થને તમામ છોડી દઈને સંબંધિલક્ષણથી પ્રવાહનો સાથે સંબંધ ગણનાગ તીરને કહી ‘પ્રફુલ્લિત વૃક્ષવાળી’ એ પદની સાથે એક અર્થને

કેહેનાર થાયછે, તેમ ‘તે તું છો’ એ વાક્યમાં કોઈ પદ પોતાનો સર્વ અર્થ છોડી દઈને કોઈ ત્રીજા સંબંધીમાં લાગુ પડનાર નહિ હોવાથી સંબંધિ-
 લક્ષણાથી પણ એ બે પદનું એક અર્થને કેહેનારપણું ઘટતું નથી. આ પ્રમાણે બીજા કોઈ પ્રકારથી એક અર્થને કેહેનારપણું ઘટતું નથી. માટે ‘સોયં
 દેવદત્તઃ’ [તે આ દેવદત્ત છે] એ વાક્યની પેટે વિરુદ્ધ અંશનો ત્યાગ અને બન્નેમાં અનુગત સમાન અંશનું ગ્રહણ કરી તે અને તું પદનું એકાર્થને કેહે-
 નારપણું થાયછે અને તેમાં ‘પરબ્રહ્મરૂપથી તમે બન્ને એક છો’ એવો વાસ્તવિક અભિપ્રાય આવેછે. એક સમયે કાશીમાં દેવેલો દેવદત્ત પાછો ઘણો
 કાલ વચમાં જતાં બીજા દેશમાં દેખવામાં આવતાં તેને એક માણસ મુલી જઈને આ બીજો છે એમ માનતો હતો તેને કોઈ ઓઝાખનાર ડાહ્યા પુરુષે
 કહ્યું કે ‘તે આ દેવદત્ત છે.’ એ વાક્યમાં તે શબ્દ, ઘણા દૂર દેશ અને કાલવાળા પદાર્થને કેહેછે અને આ શબ્દ, પાસેના દેશ અને કાલવાળા પ-
 દાર્થને કેહેછે. તો આ વાક્યમાં દૂર અને સમીપવાળા પદાર્થોની એકતા નહિ ઘટતાં બન્નેમાંથી દેશકાલરૂપ પરસ્પર વિરુદ્ધ અંશનો ત્યાગ અને બન્નેમાં
 અનુગત દેવદત્તના પિંડરૂપી સમાન અંશનું ગ્રહણ કરી તે અને આ એ બે પદનું એકાર્થને કેહેનારપણું થાયછે. અને તેમાં ‘દેવદત્તરૂપથી બન્ને એક
 છે’ એવો વાસ્તવિક અભિપ્રાય આવેછે. એવી રીતે જીવ પણ કે જે વાસ્તવિક રીતે બ્રહ્મ છતાં અવિદ્યારૂપજ ઉપાધિના દોષથી પોતાના સંસારી સ્વરૂપને
 અસંસાર બ્રહ્મથી અત્યંત ભિન્ન માનેછે તેને શ્રુતિ કેહેછે કે ‘તે તું છો.’ આ વાક્યમાં તે શબ્દ, સર્વજ્ઞત્વાદિક ગુણવાળા પદાર્થને કેહેછે; અને તું શબ્દ,
 અલ્પજ્ઞત્વાદિક ગુણવાળા પદાર્થને કેહેછે; તો સર્વજ્ઞત્વાદિક અને અલ્પજ્ઞત્વાદિક ગુણવાળા પદાર્થોની એકતા નહિ વનતાં બન્નેમાંથી ગુણરૂપ પરસ્પર વિ-
 રુદ્ધ અંશનો ત્યાગ અને બન્નેમાં અનુગત ચૈતન્યરૂપી સમાન અંશનું ગ્રહણ કરી તે અને તું એ બે પદનું એકાર્થને કેહેનારપણું થાયછે અને તેમાં ચૈતન્ય અર્થાત્
 ‘પરબ્રહ્મરૂપથી તમે બન્ને એક છો’ એવો વાસ્તવિક અભિપ્રાય આવેછે. જેમ નિર્મલ અને મલીન એવા બે મોટા નાના અરીશામાં પડેલાં એક વસ્તુનાં બે
 નિર્મલ અને મલિન પ્રતિબિંબની એકતા કેહેવી હોય તો ઉપાધિરૂપ બન્ને અરીશાનો ત્યાગ કરી વિંબમૂત એક વસ્તુ સ્વરૂપે કહી શકાય છે; તેમ
 નિર્મલ મોટા અરીશારૂપ માયામાં અને મેલા નાહાના અરીશારૂપ અવિદ્યામાં પડેલાં પરબ્રહ્મનાં બે સર્વજ્ઞ ईश्वर અને અલ્પજ્ઞ જીવરૂપી પ્રતિબિ-
 બની એકતા, ઉપાધિરૂપ માયા અને અવિદ્યાનો ત્યાગ કરી વિંબમૂત એક પરબ્રહ્મરૂપે કહી શકાયછે. આવી રીતે વિરુદ્ધભાગનાં ત્યાગ કરીને બે-
 સતું કરવું એ, ‘ભાગત્યાગલક્ષણ’ અથવા ‘જહદ્ જહત્ સ્વાર્થલક્ષણ’ કરી કેહેવાયછે. આથી એમ સિદ્ધ થયું કે લક્ષણોનું નિરૂપણ કરનારી ‘સ-
 વર્ણ છે અને સર્વશક્તિવાળા છે’ इत्यादिक અર્થવાળી શ્રુતિઓ, માત્ર સગુણ ईश्वરનું જ પ્રતિપાદન કરેછે અને ‘તે તું છો.’ इत्यादिक અર્થવાળી
 એકતાનું નિરૂપણ કરનારી શ્રુતિઓ ભાગત્યાગલક્ષણાથી પોતાના અભિપ્રાયને શુદ્ધ બ્રહ્મ ઉપર લઈ જાયછે. ‘જાડું નથી, પાતળું નથી, ટુંકું નથી,
 લાંબું નથી’ इत्यादिक અર્થવાળી નિષેધનું નિરૂપણ કરનારી શ્રુતિઓ સગુણ સ્વરૂપને ચોગું કરવામાં ઉપયોગી હોવાથી સાક્ષાત્ નિર્ગુણ પરબ્રહ્મ-

मांज पोतानो तोड धरावेछे. उपासनाहुं निरूपण करनारी श्रुतिओ उपासनाथी अंतःकरणनी शुद्धि थवारूप ज्ञानना साधननो उपदेश करीने ते द्वारा साक्षात् नहि पण परंपराथी परब्रह्मने लागु पडेछे. अने सृष्टि, स्थिति तथा प्रलयनुं निरूपण करनारी श्रुतिओ पण अंते अपवाद करवानेमाटे प्रथम अध्यारोप पक्षमां ठरावेलां अने आगमापायी [थनार अने मरनार] सृष्टि आदिकनुं निरूपण करी अने ते द्वारा वैराग्यरूप ज्ञानना साधननो उपदेश करीने ते द्वारा साक्षात् नहि पण परंपराथी परब्रह्ममां प्रवर्त्ते छे. [कर्मादिकनुं निरूपण करनारी श्रुतिओ तो ब्रह्मविचारमां अत्यंत उपयोगी नथी तेथी तेओविषे अहीं कांई कछुं नथी.] ॥२॥ आत्री रीते वेदनी श्रुतिओनी परब्रह्ममां प्रवृत्ति थवानो रहस्य निर्णय पूर्वजोना पण पूर्वजोए करे-लो छे माटे शिष्टलोकोनी अनादि परंपराथी आवेलो होवानेलीधे जे माणस शुष्कतर्कादिकनो अभिनिवेश नहि राखतां श्रद्धाथी तेनुं श्रवण-

सैषा ह्युपनिषद्ब्राह्मी पूर्वेषां पूर्वजैर्धृता ॥ श्रद्धया धारयेद्यस्तां क्षेमं गच्छेदकिंचनः ॥ ३ ॥ अत्र ते वर्णयिष्यामि गाथां नारायणान्विताम् ॥ नारदस्य च संवादमृषेर्नारायणस्य च ॥ ४ ॥ एकदा नारदो लोकान्पर्यटन्भगवत्प्रियः ॥ सनातनमृषिं द्रष्टुं ययौ नारायणाश्रमम् ॥ ५ ॥ यो वै भारतवर्षेऽस्मिन् क्षेमाय स्वस्तये नृणाम् ॥ धर्मज्ञानशमोपेतमाकल्पादास्थितस्तपः ॥ ६ ॥ तत्रोपविष्टमृषिभिः कलापग्रामवासिभिः ॥ परीतं प्रणतोऽपृच्छदिदमेव कुरूद्रह ॥ ७ ॥ तस्मै ह्यवोचद्भगवानृषीणां शृण्वतामिदम् ॥ यो ब्रह्मवादः पूर्वेषां जनलोकनिवासिनाम् ॥ ८ ॥

मननादिक करे ते माणस देहादिक उपाधिनां त्याग करीने मोक्ष पांमे ॥ ३ ॥ आ विषयमां नारायणना संबंधवाळो एक इतिहास हुं तमारी पासे कहीश के जेमां नारायण ऋषि अने नारदजीनो संवाद छे ॥ ४ ॥ एक दिवसे भगवानने प्रिय नारदजी लोकोमां फरता फरता नारायणनां दर्शन करवासारू नारायणना आश्रममां गया ॥ ५ ॥ ए नारायण भगवान् आ भरतखंडमां मनुष्योने कल्याण अने मुक्ति आपवासारू कल्पना आरंभथी धर्म ज्ञान अने शांतिवाळुं तप मांडी बेठा छे ॥ ६ ॥ हे राजा ! कलाप ग्राममां रेहेनारा मुनिओथी वींटाईने त्यां बेठेला नारायण ऋषिने नारदजीए प्रणाम करी आज वात तेमने पूछी हनी ॥ ७ ॥ ए आश्रममां ऋषिओ सांभळतां नारायण भगवाने ब्रह्मविचार कछो के जे ब्रह्मविचार जनलोकमां रेहेनारा सनकादिकनी वच्चे थयो हतो ॥ ८ ॥

નારાયણ કેહેછે.— હે બ્રહ્માના પુત્ર નારદજી ! પૂર્વે જનલોકમાં ત્યાં રહેલા બ્રહ્માના મનથી ઉત્પન્ન થાણા અને બાલબ્રહ્મચારી ચાર સનકાદિક વચ્ચે બ્રહ્મસત્ર થયો હતો. [સઘડા સરખા છતાં એકને વક્તા કરી બીજા શ્રોતા થઈને જે બ્રહ્મનિચાર કરે તે બ્રહ્મસત્ર કેહેવાયછે.] ॥ ૯ ॥ તમે શ્વેત-દ્વીપના ईશ્વર અનિરુદ્ધનાં દર્શન કરવાસારૂ શ્વેતદ્વીપમાં ગયા હતા; ત્યારે પછવાડેથી જનલોકમાં આ બ્રહ્મવાદ થયો હતો કે જેમાં સઘડી શ્રુતિઓ-નું તાત્પર્ય આવી જાયછે. તમે મને જે પૂછો છો તેજ પ્રશ્ન ત્યાં પળ થયો હતો ॥ ૧૦ ॥ જોકે ચારે સનકાદિક શાસ્ત્રાધ્યાસ, તપ અને સ્વભાવમાં સરખા છે અને જેઓને પોતાના, શત્રુઓ અને ત્રાહેત સરખા છે એવા છે તોપણ તેઓએ શ્રવણના કૌતુકનેલીધે પોતામાંથી એકને વક્તા ઠરાવ્યા અને બીજા શ્રોતા થયા ॥ ૧૧ ॥ વક્તા થાણા સનંદન કેહેછે.— પોતે સ્વજેલા આ જગતનો પ્રલયના સમયમાં પોતામાં સંહાર કરીને યોગ કરવાનેલીધે જાણે શક્તિઓની સાથે સુતા હોય એમ જણાતા સગુણ ईશ્વરને સ્થિતિના આરંભમાં તેમના પ્રથમ નિઃશ્વાસથી ઉત્પન્ન થાણી શ્રુતિઓ તેમનું પ્ર-

॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ સ્વાયંભુવ બ્રહ્મસત્રં જનલોકેઽભવતુરા ॥ તત્રસ્થાનાં માનસાનાં મુનીનામૂર્ધ્વરેતસામ્ ॥ ૯ ॥ શ્વેતદ્વીપં ગતવતિ ત્વયિ દ્રઘું તદીશ્વરમ્ ॥ બ્રહ્મવાદઃ સુસંવૃત્તઃ શ્રુતયો યત્ર શેરતે ॥ તત્ર હાયમમૃત્યશ્ચક્ષ્ણં માં યમનુષ્ટ્છસિ ॥ ૧૦ ॥ તુલ્યશ્રુતતપઃશીલાસુલ્યસ્વીયારિમધ્યમાઃ ॥ અપિ ચક્રુઃ પ્રવચનમેકં શુશ્રૂવોઽપરે ॥ ૧૧ ॥ ॥ સનંદન ઉવાચ ॥ ॥ સ્વ-સૃષ્ટિમિદમાપીય શયાનં સહ શક્તિભિઃ ॥ તદંતે વોધયાંચક્રુસ્તાહિઙ્ગૈઃ શ્રુતયઃ પરમ્ ॥ ૧૨ ॥ યથા શયાનં સંપ્રાજં બંદિનસ્તત્પરાક્રમૈઃ ॥ પ્રત્યૂષેઽભ્યેત્ય સુશ્લોકૈર્વોધયંત્યનુજીવિનઃ ॥ ૧૩ ॥ ॥ શ્રુતય ઋચુઃ ॥ ॥ જય જય જહ્વાજામજિત દોષઘ્નીતગુણં ત્વમસિ યદાત્મ-ના સમવરુદ્ધસમસ્તભગઃ ॥ અગજગદોકસામ્સ્વિલશત્ત્યવવોધક તે ક્વચિદજયાત્મના ચ ચરતોઽનુચરેન્નિગમઃ ॥ ૧૪ ॥ ॥

તિપાદન કરનારાં વાક્યોથી જગાડવા લાગી ॥ ૧૨ ॥ જેમ સુતેલા ચક્રવાર્તિ રાજાને તેમને પછવાડે જીવનારાં બંદિજનો પરોડીએ આવીને સારી કીર્તિ ભરેલાં પરાક્રમો જણાવનારાં વચનોથી જગાડે છે તેમ શ્રુતિઓ ईશ્વરને નીચે લહેલાં વાક્યોથી જગાડવા લાગી હતી ॥ ૧૩ ॥ શ્રુતિઓ કેહેછે.— હે અજિત ! આપના ઉત્કર્ષને પ્રકટ કરો પ્રકટ કરો. જેમ વ્યભિચારિણી સ્ત્રી બીજાઓને ઠગવાસારૂ ગુણોનું ગ્રહણ કરેછે તેમ આનંદાદિકનું આવરણ કરવાસારૂ સત્વાદિક ગુણોનું ગ્રહણ કરનારી જીવોની અવિદ્યાને હણો. આપને માયા વશ્ય હોવાનેલીધે સ્વરૂપ-થીજ સઘડાં ईશ્વર્ય પ્રાપ્ત છે માટે આપમાં દોષ ધરવાની અવિદ્યામાં કાંઈ પણ શક્તિ નથી. આપજ સર્વના અંતર્યામી હોવાથી સર્વની શક્તિને પ્રકટતા આપનાર છો તેથી જીવો પરંત્ર હોવાનેલીધે તેઓને જ્ઞાનાદિક આપથીજ અપાય એમ છે. અઘંડિત જ્ઞાન અને ईશ્વર્યોદિક ગુણોવાળા

अने कर्म तथा ज्ञानादिक शक्तिओने प्रकटता आपी जीवोनी अविद्याने हणनारा आपज छो ए विषयमां हुं [वेद] ज प्रमाण हुं. आप के जे कोई समयज [सृष्टिआदिना समयमांज] मायाथी क्रीडा करनार छो अने सर्व कालमां तो सत्य, ज्ञान, अनंत अने आनंदमय स्वरूपथी रहो छो तेमनुं वेद प्रतिपादन करेछे ॥ १४ ॥ मंत्रोमां इंद्रादिकनुं प्रतिपादन करेलुं पण जोवामां आवेछे परंतु ते इंद्रादिक सर्व आपनांज रूप छे एम विद्वानो जाणे छे. केम के सर्वनो अपवाद थतां आपज अवशेष रहो छो अने घटादिक विकारनी उत्पत्ति अने लय जेम माटीमांज छे तेम सर्वनी उत्पत्ति, अने लय, सर्व विवर्तना अधिष्ठान होवाथी निर्विकार एवा आपमांज छे. आपना स्वरूपमां सघळुं जगत् भ्रांतिरूपज छे तेथी जगतनी उत्पत्ति अने लय थतां पण आप निर्विकारज रहो छो. आ कारणथी मंत्रो अने मंत्रोना द्रष्टाओए मननुं अने वचननुं तात्पर्य आपमांज राख्युं छे पण भिन्न भिन्न विकारोमां राख्युं नथी. जेम पृथ्वीपर फरनार प्राणीओ पोतानां पगलां माटी, पथरा के इंद्र आदि गमे तेनी उपर मुके तोपण ते पगलां पृथ्वी उपर नहि मुकाएलां थतां नथी तेम मंत्रो गमे तो इंद्रादिक विकारनुं प्रतिपादन करे पण तेथी वास्तविक रीते आपनुंज प्रतिपादन

बृहदुपलब्धमेतदव्यंत्यवशेषतया यत उदयास्तमयौ विकृतेर्मृदि वाविकृतात् ॥ अत ऋषयो दधुर्लूयि मनोवचनाचरितं कथमय-
था भवंति भुवि दत्तपदानि नृणाम् ॥ १५ ॥ इति तव सूर्यरूप्यधिपतेऽखिललोकमलक्षणकथाऽमृताब्धिमवगाह्य तपांसि ज-
हुः ॥ किमुत पुनः स्वधामविधुताशयकालगुणाः परम भजंति ये पदमजस्रसुखानुभवम् ॥ १६ ॥ हृतय इव श्वंसत्यसुभृतो यदि
तेऽनुविधा महदहमादर्योऽहमसृजन् यदनुग्रहतः ॥ पुरुषविधोऽन्वयोऽत्र चरमोऽन्नमयादिषु यः सदसतः परं त्वमथ यदेष्व-
वशेषमृतम् ॥ १७ ॥

॥

॥

॥

नथी थतुं एम नथी ॥ १५ ॥ हे त्रण गुणवाळी मायारूप मृगीने नचावनार ! हे परम ! सर्वना कारणरूप होवाथी आपज परमार्थरूप छो एम मानीने विवेकी पुरुषोए आपनी सर्व लोकना मेलने मटाडनार कथारूपी अमृतना समुद्रनुं सेवन करी पापो अने दुःखोनो त्याग कच्यो छे. आ प्रमाणे आपनी कथाथीज ज्यारे पाप अने दुःखोनो त्याग थायछे त्यारे स्वरूपना स्फुरणथीज अंतःकरणना रागादिक अने कालना जराआदि गुणोने छोडी देनारा जे पुरुषो अखंड आनंदना अनुभवरूप आपना स्वरूपने सेवेछे तेओ पाप अने दुःखोनो त्याग करे तेमां तो शुंज केहेनुं ? ॥ १६ ॥ मनुष्यो जो आपनुं भजन करे तोज तेओनुं जीवुं सफल छे. नहיתर तो लुवारनी धमणोनी धेठे तेओना श्वासोच्छ्वास व्यर्थ छे. जे आपना प्रवेशथी सामर्थ्य मळतां महत्तत्त्व अने अहंकारादिक तत्त्वांए आ समष्टि अने व्यष्टिरूप ब्रह्मांड स्रज्युं छे तेमनुं भजन नहि करनारा कुतम लोकोने तो कामादिक फल पण प्राप्त थतुं नथी. अन्नमय, प्राणमय, मनोमय, विज्ञानमय अने आनंदमय ए पांच कोश के जेओ देह, प्राण,

મન, બુદ્ધિ અને અજ્ઞાનરૂપ કેહેવાયછે તેઓમાં પ્રવેશ કરી અનુસ્યૂતપણાથી તેઓના સરસ્વા આકારવાળા જે આપ ચેતના આપો છો તે આપ વેદમાં એ કોશોનો ઉપદેશ કરીને સહુથી છેલ્લે જે પરબ્રહ્મ કહેલ છે તે છો. એ કોશોના અનુસ્યૂતપણાથી આપનું અસંગપણું મટતું નથી. કેમ કે સ્થૂલ-સૂક્ષ્મ અન્નમયાદિકના સાક્ષી, એઓનો અપવાદ થતાં અવશેષ રહેનાર અને સત્ય જે છે તે આપ છો. બીજનો ચંદ્ર ફાડની શાસ્ત્રા ઉપર છે એમ જે કેહેવામાં આવેછે તે જેમ શુદ્ધ ચંદ્રને દેખાડવાસારૂ છે તેમ એ પાંચ કોશોમાં આપનો જે અન્વય કહ્યો છે તે આપના શુદ્ધ સ્વરૂપને દેખાડવાસારૂ છે ॥૧૭॥ ઋષિઓના સંપ્રદાયમાર્ગોમાં સ્થૂલદષ્ટિવાળા શર્કરાક્ષના વંશના ઋષિઓ ઉદરમાં મણિપૂરક ચક્રમાં રહેલા બ્રહ્મની ઉપાસના કરેછે; અને તેઓથી કોઈક સૂક્ષ્મદષ્ટિવાળા અરુણના વંશના ઋષિઓ હૃદય કે જે નાડીઓના પ્રસરણનું સ્થાનક છે તેમાં રહેલા આપના કોઈક સૂક્ષ્મરૂપની ઉપાસના કરેછે. હે અનંત ! આપને જણાવાના સ્થાનકરૂપ સુષુમ્ણા નાડી મૂલાધારથી માંડી હૃદયમાં આવીને ત્યાંથી જ્યોતિર્મય બ્રહ્મરંધ્રમાં ગઈ છે કે જે સુષુમ્ણાને પામી પાછું આ સંસારમાં આવવું પડતું નથી. આપનું નિરુપાધિક સ્વરૂપ ઘણું ગંભીર હોવાથી નોખનોસ્વા સંપ્રદાયના ઋષિઓ તે સ્વરૂપને

ઉદરમુપાસતે ય ઋષિવર્ત્તસુ કૂર્પદ્રશઃ પરિસરપદ્ધતિં હૃદયમારુણયો દહરમ્ ॥ તત ઉદગાદનંત તવ ધામ શિરઃ પરમં પુનરિહ ય-
ત્સમેત્ય ન પતંતિ કૃતાંતમુલે ॥ ૧૮ ॥ સ્વકૃતવિચિત્રયોનિષુ વિશન્નિવ દ્વેતુતયા તરતમતઃકાસ્યનલવત્સ્વકૃતાનુકૃતિઃ ॥ અથ
વિતથાસ્વમૃષ્વવિતથં તવ ધામ સમં વિરજધિયોઽન્વયંત્યભિવિપણ્યવ એકરસમ્ ॥ ૧૯ ॥ સ્વકૃતપુરેષ્વમીષ્વબહિરંતરસંવરણં તવ પુ-
રુષં વદંત્યસ્થિલશક્તિદ્યૌઃશકૃતમ્ ॥ ઇતિ નૃગતિં વિવિચ્ય કવયો નિગમાવપનં ભવત ઉપાસતેઽગ્નિમઘં ભુવિ વિશ્વસિતાઃ ॥૨૦॥

પોહોંચવાસારૂ પ્રથમ સોપાધિક સ્વરૂપોની ઉપાસના કરેછે ॥ ૧૮ ॥ આપ સર્વતું ઉપાદાન કારણ હોવાથી સહુથી પેહેલાંજ વર્તમાન છો; તેથી જોકે પોતે કરેલાં ઝંચ, નીચ અને મધ્યમ દેહાદિક સ્થાનકોમાં આપનો મુખ્ય પ્રવેશ થવો સંભવતો નથી, તોપણ જાણે પેઠા હોય એમ રહીને તે તે સ્થાનકોનું અનુકરણ કરવાથી ન્યૂનાધિક ભાવે જણાઓ છો. અગ્નિ જેમ પોતે તારતમ્યથી રહિત છે તોપણ કાષ્ઠના અનુસારથી તે તે કાષ્ઠ જેવો લાંબો, ટુંકો, પાતલો અને સરસો જણાયછે તેમ આપ પણ ન્યૂનાધિકપણાથી રહિત છો તોપણ તે તે દેહાદિકના અનુસારથી ઝંચ, નીચ અને મધ્યમ પ્રકારના જણાઓછો. એટલામાટે આ લોક તથા પરલોકમાં ભોગવવાનાં કર્મફલોથી રહિત નિર્મલ બુદ્ધિવાળા લોકો એ મિથ્યાભૂત દેહાદિક કાર્યોમાં આપના સ્વરૂપને સમાન, સત્ય અને એકરસપણાથી રહેલું જાણેછે; અને જાણીને ઉપાધિથી થાણું ન્યૂનાધિકપણું છોડી દેતાં તેવા અસ્તંડિત એશ્વર્યવાળા સ્વરૂપનીજ ઉપાસના કરેછે ॥ ૧૯ ॥ જીવ કે જે પોતાનાં કર્મથી મેઝવેલાં આ મનુષ્યાદિક શરીરોમાં ભોક્તાપણાથી રહ્યો છે તે, સઘળી શક્તિઓના આશ્રય અને પરિપૂર્ણ આપના સ્વરૂપભૂતજ છે એમ કેહેછે. કેમ કે વાસ્તવિક રીતે કાર્યો અને કારણો મિથ્યાજ હોવાથી તે જીવને

કોઈનું આવરણ નથી. આ પ્રમાણે જીવના તત્ત્વનો નિર્ણય કરીને આ નિર્ણયવિના બીજી રીતે પરબ્રહ્મને પ્રાપ્ત થવાનું નથી એમ જાણતા વિદ્વાન-લોકો આપનું ચરણારવિંદ કે જે સંસારની નિવૃત્તિ કરનાર છે અને જેમાં અર્પણ કરેલાં કર્મો મુક્તિરૂપ ફળ આપે છે તેને પરમ વિશ્વાસપૂર્વક અર્ચન અને વંદનાદિકથી સેવે છે. મર્ત્યલોકમાં એમ કરવુંજ યોગ્ય છે. અવિદ્યા, કામ અને કર્મોથી જન્મ-મરણ પામતો જીવ પણ બ્રહ્મજ છે એમ લક્ષણાથી સમજાઈને જ્યારે જીવને પણ વાસ્તવિક રીતે દેહાદિક ઉપાધિથી થયેલા દોષનો સંબંધ નથી એમ નિશ્ચય થાય છે, ત્યારે આપના સ્વરૂપમાં તે દોષનો સંબંધ તો કેમજ હોય ? મીમાંસક લોકો કેહે છે કે 'જીવ કે જે યજમાન થઈને યજ્ઞ કરવામાં ઉપયોગી થાય છે તેનાં, શ્રુતિઓએ હૈશ્વર્યપણું આરોપી-ને માત્ર વચ્ચાળજ કન્યાં છે.' પણ એ વાત ઓટી છે. કેમ કે આપના અવતારોનું ચરણભજન કરવાથી અંતઃકરણ શુદ્ધ થઈને જીવને સાક્ષાત્ પોતાનું પરમાત્માપણું સમજવામાં આવે છે એમ અમારો સિદ્ધાંત છે ॥ ૨૦ ॥ હે હૈશ્વર ! ભક્તિ એ તો એક અલ્પ સાધન છે એમ કેહેવું અત્યંત અયોગ્યજ છે. કેમ કે આપનું તત્ત્વ કે જે જાણવું કઠણ છે તેને જાણવાને માટે આપ જે અવતાર ધરો છો તે અવતારના ચરિત્રરૂપી મોટા અમુ-

દુરવગમાલતત્ત્વનિગમાય તવાત્તતનોશ્રીરતમહામૃતાબ્ધિપરિવર્તપરિશ્રમણાઃ ॥ ન પરિલપંતિ કેચિદપવર્ગમપીશ્વર તે ચરણસરો-
જહંસકુલસંગવિસ્પૃષ્ટઘ્ઘાઃ ॥ ૨૧ ॥ ત્વદનુપથં કુલાયમિદમાલસુહૃત્પ્રિયવચ્ચરતિ તથોન્મુખે ત્વયિ હિતે પ્રિય આત્મનિ ચ ॥ ન
વત રમંત્યહો અસદુપાસનયાલહનો યદનુશયા ધ્રમંત્યુરુભયે કુશરીરમૃતઃ ॥ ૨૨ ॥

તસાગરમાં નાહાવાથી શ્રમરહિત થયેલા કેટલાએક વિરલા પુરુષો મોક્ષને પણ ઇચ્છતા નથી ત્યારે ઇંદ્રપદાદિક સુખને તો કેમજ ઇચ્છે ? આપના ચરણકમલમાં હંસની પેટે રમતા ભક્તલોકોના સંગથી શ્રવણ-કીર્તનાદિક સુખમાં મગ્ન થઈને એ લોકો પોતાના ઘરઆદિ સુખને પણ છોડી દીધે છે ત્યારે પરલોકનાં સુખો કે જેઓ જન્માંતરમાં પ્રાપ્ત થાય એવાં છે તેઓની તો શીજ વાત કરવી ? ભક્તિ એ મુક્તિ કરતાં પણ અધિક છે એમ અમો પોતેજ કહીએ છીએ ॥ ૨૧ ॥ તમારી સેવામાં ઉપયોગી આ શરીર આત્મા, સુહૃદ્ અને પ્રિયની પેટે સ્વાધીન છતાં અને તમે સન્મુખ, હિતરૂપ, પ્રિય અને આત્મારૂપ હોવાથી સુખસેવ્ય છતાં પણ દેહાદિકને લડાવવાથી પ્રમાદમાં પડેલા લોકો અર્ચનાદિકથી તમારું સેવન કરતા નથી, એ મોટા સેવકની વાત છે. દેહાદિકને લડાવવાની વાસના ધરાવનારા લોકો નીચા નીચા અવતાર પામીને મહાભયરૂપ સંસારમાં મટક્યા કરે છે, માટે એઓ પોતાને હાથેજ પોતાને હણનારા છે ॥ ૨૨ ॥

પ્રાણ, મન અને ઇંદ્રિયોને નિયમમાં રાખી દૃઢયોગ કરનારા મુનિઓ હૃદયમાં જે તમારા તત્ત્વની ઉપાસના કરેછે તે તત્ત્વને શત્રુઓ પણ સ્મર-
 ણથીજ પામી ગયા છે અને સ્ત્રિયો કે જેઓ મોટા સર્પ સરખા લાંબા તમારા મુજદંડમાં કામદેવથી આસક્તિ ધરાવનારી હતી તેઓ પણ પામી ગઈ
 છે. તમારા ચરણારવિંદને સારી રીતે ધરનારી અમો કે જેઓ તમારા દેશ, કાલ અને વસ્તુના પરિચ્છેદથી રહિત સ્વરૂપને જોઈએ છિયે તેઓના ઉ-
 પર પણ, તમે જેવી એ મુનિઓ, શત્રુઓ અને સ્ત્રિયો ઉપર દયા રાખો છો તેવી દયા રાખો છો. તમારા સ્મરણનો પ્રભાવ એવો છે કે જે યોગીઓ હૃદ-
 યમાં તમારી ઉપાસના કરેછે, જે અમો તમને અપરિચ્છિન્ન જોઈએ છિયે, જેઓ કામદેવથી તમારા પરિચ્છિન્ન સ્વરૂપનું ધ્યાન કરેછે અને જેઓ દેવથી
 તમારા પરિચ્છિન્ન સ્વરૂપનું ધ્યાન કરેછે તે સઘડાંઓને તમારી પ્રાપ્તિ કરાવેછે ॥ ૨૩ ॥ આ જગતમાં જેની પછવાડે સઘડા દેવગણો ઉત્સન્ન થયાછે
 એવા બ્રહ્મા પણ જેમાંથી ઉત્સન્ન થયાછે તે અનાદિ સિદ્ધ આપને, પાછળથી ઉત્પત્તિ અને નાશવાળો કયો પુરુષ જાણી શકે ? પાછળથી ઉત્સન્ન થઈલા,
 દેહાદિક ઉપાધિઓએ ઘણા અંતરમાં નાશી દીધેલા અને કાલનેલીધે મલિન સત્ત્વવાળા જીવોને તમારું સ્વરૂપ જાણવાનું સામર્થ્ય નથી. તેમ

નિમૃતમરુન્મનોઽશ્વદયોગયુજો હૃદિ યન્મુનય ઉપાસતે તદરયોઽપિ યયુઃ સ્મરણાત્ ॥ સ્ત્રિય ઉરગેદ્રભોગમુજદંડવિષકધિયો વયમ-
 પિ તે સમાઃ સમદર્શોઽધિસરોજસુધાઃ ॥ ૨૩ ॥ કહો હું વેદ વતાવરજન્મલયોઽસરં યત ઉદગાદર્પિયમનુ દેવગણા ઉભયે ॥ તર્હિ
 ન સન્ન ચાસદુભયં ન ચ કાલજવઃ કિમપિ ન તત્ર શાસ્ત્રમવકુલ્ય શયતી યદા ॥ ૨૪ ॥ જનિમસતઃ સતો મૃતિમુતાત્મનિ યે ચ ભિદાં
 વિપણમૃતં સંરંયુપદિશંતિ ત આરુપિતૈઃ ॥ ત્રિયુગમયઃ પુમાનિતિ ભિદા યદવોધકૃતા ત્વયિ ન તતઃ પરત્ર સ ભવેદવવોધરસે ॥ ૨૫ ॥

પ્રલયનો સમય કે જેમાં ઘણું અંતર રહેતું નથી તેમાં પણ જ્ઞાનનાં સાધનો નહિ હોવાથી જીવોને તમારું સ્વરૂપ જાણવાનું સામર્થ્ય રહેતું નથી. કેમ
 કે જ્યારે તમે સર્વનો સંહાર કરીને પોઢોછો ત્યારે આકાશાદિક સ્થૂલ પદાર્થ, મહત્ત્વાદિક સૂક્ષ્મ પદાર્થ, એ બન્નેમાંથી ઉત્સન્ન થઈને શરીર, તેના
 કારણરૂપ કાલની વિષમતા, કાંઈ ઇંદ્રિય-પ્રાણાદિક અને તેને જણાવનારું શાસ્ત્ર પણ રહેતું નથી; એટલામાટે તમનેજ એક શરણરૂપ કરી શ્રવણ
 અને કીર્તિનાદિક ભક્તિ કરવી એજ સુગમ ઉપાય છે ॥ ૨૪ ॥ ઉપદેશ કરનારાઓને પણ ઘણો ભ્રમ થઈ ગયો છે તેથી પણ જ્ઞાન મળવું સુગમ રહ્યું
 નથી. કેટલાએક [વૈશેષિકાદિક લોકો] કેહે છે કે આ જગત કે જે પ્રથમ કાંઈ હતુંજ નહિ તે ઉત્પન્ન થયું છે. કેટલાએક [યોગશાસ્ત્રવાળા
 લોકો] કેહેછે કે જીવમાં બ્રહ્મણું છેજ નહિ પણ યોગ કરવાનેલીધે પાછળથી ઉત્પન્ન થાયછે. કેટલાએક [નૈયાયિક લોકો] કેહેછે કે છ ઇંદ્રિયો,
 છ પ્રકારનાં ઇંદ્રિયોનાં જ્ઞાન, છ વિષયો, સુખ, દુઃખ અને શરીર એ એકવીશ પ્રકારનાં દુઃખનો નાશ થાય એજ મોક્ષ છે. કેટલાએક [સાંખ્યા-
 દિક લોકો] કેહેછે કે જીવ અને પરમાત્મા ભિન્ન ભિન્ન છે. વઢી કેટલાએક [મીમાંસક લોકો] કેહેછે કે કર્મનાં ફલો સત્ય છે. આ સઘડા

લોકો કેવલ ભ્રાંતિથીજ ઉપદેશ કરેછે પણ સાચી વાત સમજીને ઉપદેશ કરતા નથી. કેમ કે એ સઘડા મતો અમારા સિદ્ધાંતથી વિરુદ્ધ છે. વાસ્તવિક રીતે આત્મા જો ત્રિગુણમય હોય તો એ લોકોનું કેહેવું સાચું થાય પણ આત્મા ત્રિગુણમય છે એવી खोटી સમજણથી જે કાંઈ ભેદાદિક કલ્યાણુલ છે તે કલ્પના તમારા સ્વરૂપને નહિ જાણવાથીજ ઉઠેલી છે. તમારા સ્વરૂપમાં અજ્ઞાનનો લેશ પણ નથી. કેમ કે અજ્ઞાનથી પર, અજ્ઞાનના સંગથી રહિત અને જ્ઞાનઘન આપના સ્વરૂપમાં અજ્ઞાન સંભવુંજ નથી. વાસ્તવિક રીતે અજ્ઞાન પણ એક કલ્પિત પદાર્થ છે ॥ ૨૫ ॥ માત્ર મનથીજ ઉત્પન્ન થણું આ ત્રિગુણાત્મક જગત્ મિથ્યા છતાં પણ આપ કે જે તે જગતની કલ્પનાનું અધિષ્ઠાન છો તેની સત્તાથી સાચા જેવું જણાયછે. આ વાત એકલા પાંચ ભૌતિક પદાર્થનેજ લાગુ પડેછે એમ નથી પણ વાસ્તવિક રીતે જીવની તમારાથી ભિન્ન સત્તાની પ્રતીતિ પણ માત્ર મનથીજ થણી છે. આત્મજ્ઞાની લોકો આ સઘડા ભોક્તા અને ભોગ્યરૂપ જગતને અધિષ્ઠાનરૂપ આત્માની સત્તાથીજ સત્તાવાળું જાણેછે પણ આત્માથી ભિન્ન સત્તાવાળું જાણતા નથી. કેમ કે સુવર્ણના વિકારરૂપ કુંડલાદિક પદાર્થો સુવર્ણરૂપજ છે એટલામાટે સુવર્ણની

સદિવ મનસ્વિત્ત્વયિ વિભાત્યસદા મનુજાત્સદ્ભિમૃશંત્યશેષમિદમાત્મતયાત્મવિદઃ ॥ ન હિ

વિકૃતિં ત્યજંતિ કનકસ્ય તદાત્મતયા સ્વકૃતમનુપ્રવિષ્ટમિદમાત્મતયાજ્વસિતમ્ ॥ ૨૬ ॥

તવ પરિ યે ચંત્યસ્થિલસત્વનિકેતતયા ત ઉત પદા કમંત્યવિગળય્ય શિરો નિર્કેતેઃ ॥ પરિ-

વયસે પશૂનિવ ગિરા વિબુધાનપિ તાંસ્થયિ કૃતસૌહૃદાઃ સ્થુ પુનંતિ ન યે વિમુઃ ॥ ૨૭ ॥

ઇચ્છાવાલા લોકો તે પદાર્થોને છોડી દેતા નથી; એટલામાટે તમે કરેલું આ જગત્ અને તેમાં પેટેલો પુરુષ [વ્યષ્ટિરૂપે જીવ] પણ તમારુંજ સ્વરૂપ છે; એવો નિશ્ચય કરેલો છે. આ મિથ્યાભૂત જગતમાં જે સત્તા અને સ્ફુરણ દેવાયછે તે તમારાંજ સત્તા અને સ્ફુરણ છે ॥ ૨૬ ॥ ‘બ્રહ્મ સત્ય, જ્ઞાન અને અનંત છે. અહીં ભિન્ન ભિન્ન કાંઈ નથી. જે પુરુષ ભેદદૃષ્ટિ રાખે તે જન્મ-મરણ પામ્યા કરેછે.’ ઇત્યાદિક અભિપ્રાયવાળી શ્રુતિઓ એવા પરમાત્માનું પ્રતિપાદન કરેછે માટે પરમાત્માને જાણવા સેહેલા છે તો ભક્તિનું શું પ્રયોજન છે એમ સમજવું નહિ. કેમ કે તમને સર્વ પદાર્થોમાં રહેલા જાણી જે પુરુષો તમારું સેવન કરેછે તેઓજ મૃત્યુનો તિરસ્કાર કરી મૃત્યુના માથાપર પગ મૂકીને મુક્તિ પામેછે. તમારી ભક્તિથી વિમુક્ત લોકો તો વિદ્વાન્ હોય તોપણ તેઓને તમે વેદરૂપ વાળીથી પશુઓની પેઠે બાંધી લીઓછો. તમારામાં પ્રેમ રાખનારા લોકો અવશ્ય પોતાને અને બીજાઓને પણ પવિત્ર કરેછે પણ વિમુક્ત લોકો તો પોતાને પણ પવિત્ર કરી શક્તા નથી ત્યારં બીજાઓની શીજ વાત કરવી ? જોકે બ્રહ્મ અપરોક્ષ છે તેથી તેનું જ્ઞાન અપરોક્ષજ થાયછે તોપણ સંશય અને વિપરીત સમજણથી તિરસ્કાર થવાનેલીધે મલિન ચિત્તવાળા પુરુષોને પરોક્ષ જેવું જ્ઞાન થાય અને તે

સંસારરૂપી અપરોક્ષ પ્રાંતિને મટાડવામાં સમર્થ થાયજ નહિ. તમારી સેવાથી સારી રીતે નિર્મલ થાણા ચિત્તવાળાઓને તો તમારી કૃપાથી અપરોક્ષ જ્ઞાન મળતાં યલ્લ વગરજ મુક્તિ હસ્તગત થાયછે ॥ ૨૭ ॥ તમે પોતે ઇંદ્રિયોથી રહિત છતાંજ સર્વ પ્રાણિયોની ઇંદ્રિયોની શક્તિયોને પ્રવર્તીવનાર છો. તમારી જ્ઞાનશક્તિ સ્વતઃ સિદ્ધ હોવાથી તમને ઇંદ્રિયોની અપેક્ષા નથી. જેમ ક્રિકર લોકો પોતાની સ્ત્રીઓસહિત, સ્વામીની સેવા કરેછે તેમ ઇંદ્રાદિક દેવ અને તેઓના પૂજ્ય વ્રહ્માદિક પણ પોતાની અવિદ્યાસહિત, તમારી સેવા કરેછે અને જેમ ચંદ્રપતિ રાજાઓ પોતાની પ્રજાઓએ આપેલા કરો ભોગવતાં ચક્રવર્તિ રાજાને કર આપેછે તેમ એ દેવતાઓ પોતે મનુષ્યોએ આપેલાં બલિદાન ભોગવતાં, તમે જે જે કામમાં તેઓને જોડેલા છે તે તે કામ કરવારૂપ કર તમને તમારાથી ભય પામીને આપ્યા કરેછે. તમે કે જે કાલસ્વરૂપ છો તેની બીકથીજ વાયુ વાય છે, સૂર્ય ઊગેછે, અગ્નિ બાળે છે, ઇંદ્ર વૃષ્ટિ કરેછે અને મૃત્યુ સમયસર સહુને પોહોંચી જાયછે ॥ ૨૮ ॥ હે નિત્યમુક્ત ! તમે કે જે માયાથી અત્યંત દૂરછો તેમનો

ત્વમકરણઃ સ્વરાડ્ઽલિલકારકશક્તિધરસ્તવ બલિમુદ્રહંતિ સમદંતઃ પ્રજયાઽનિમિષાઃ ॥ વર્ષમુજોઽલિલક્ષિતિપતેરિવ વિશ્વસૃજો વિદધતિ યત્ર યે ત્વધિકૃતા ભવતશ્ચક્રિતાઃ ॥ ૨૯ ॥ સ્થિરચરજાતયઃ સ્યુરજયોત્યનિભિત્તયુજો વિહર ઉદીક્ષયા યદિ પરસ્ય વિમુક્ત તતઃ ॥ ન હિ પરમસ્ય કશ્ચિદપરો ન પરશ્ચ ભવેદ્વિયત ઇવાપદસ્ય તવ શૂન્યતુલાં દ્યુતઃ ॥ ૨૯ ॥ અપરિમિતા ધ્રુવાસ્તુશ્રુતો યદિ સર્વગતાસ્તર્હિ ન શાસ્યતેતિ નિયમો ધ્રુવ નેતરથા ॥ અજનિ ચ યન્મયં તદવિમુચ્ય નિયંતૃ ભવેત્સમમનુજાનતાં યદમતં મતદુષ્ટતયા ॥ ૩૦ ॥

॥

॥

॥

જ્યારે માયાની સાથે માત્ર કિંચિત્ સામું જોવારૂપ વિહાર થાયછે ત્યારે તમારી દૃષ્ટિથીજ પ્રકટ થાણાં કર્મો અથવા કર્મોવાળાં લિંગશરીરોથી જોડાણા સ્થાવર-જંગમ જાતિના દેહવાળા જીવો ઉત્પન્ન થાયછે. ઉંચ-નીચ પ્રકારની વિષમ સૃષ્ટિ થવામાં વચમાં તે તે જીવોનાં પ્રાચીન કર્મોને નિમિત્તભૂત ન માનીએ તો તમે કે જે વાળી અને મનના અગોચર હોવાથી શૂન્યસરસ્વાપણાંને ધરનાર આકાશની પેઠે સર્વને સમાન અને પરમ દયાલુ છો તેમાંથી વિષમ સૃષ્ટિ થવી સંભવતી નથી. કેમ કે તમારે કોઈ પોતાનો કે કોઈ પરાયો સંભવેજ નહિ. તમે ઇંદ્રિયોને પ્રવર્તીવનાર છો અને જીવલોકો ઇંદ્રિયોને પરતંત્ર છે તેથી જેમ તમારું ભજન કરવું યોગ્ય છે તેમ આ પ્રમાણે જીવલોકો તમથી ઉત્પન્ન થાણા હોવાનેલીધે પણ તેઓએ તમારું ભજન કરવું યોગ્ય છે. ॥ ૨૯ ॥ કેટલાએક માનેછે કે “અવિદ્યારૂપ ઉપાધિનેલીધે ઈશ્વરથી નોંખા પડીને જન્મ-મરણ પામ્યા કરતા જીવો કે જેઓ ઈશ્વરના અંશ છે તેઓએ જન્મ-મરણથી છુટવાનેમાટે ભજન કરવું યોગ્ય છે એમ જે કહ્યું તે ઘટતું નથી. કેમ કે જો

अविद्या एक होय तो जीव पण एक होवानेलीधे एकनी मुक्ति यतां सर्वने मुक्तिथवी जोइए अने अविद्या अनेक होय तो जीवो पण अनंत होवानेलीधे ईश्वरना एक अंशने मुक्ति यतां पण बीजा अंशने मुक्ति नहि यवाथी कोई दिवसे सघळे अंशे ईश्वर मुक्त थतो ज नथी एम मानवुं पडेछे माटे अविद्याथी नहि पण वास्तविक रीते जीव अनंत छे अने अनंतपणुं स्वीकारिने पण जो ते जीवोने अणु मानिये तो तेओनुं चैतन्य आखा दे-हमां व्याप्त थवुं नहि जोईए अने जीवने देह जेवडा मानिये तो पोते अवयववाळा पदार्थो होवाथी ते जीवोनुं अनित्यपणुं मानवुं पडेछे माटे जीव अनंत, सर्वव्यापक अने नित्य छे.” आ विषयमां तेओ भूल करेछे; केम के अविद्याओनुं अथवा अविद्यानी शक्तिओनुं अनेकपणुं स्वीकारिए एटले ते अनेक उपाधिओथी अनंत जीव सिद्ध यतां बंध अने मोक्षनी व्यवस्थामां कशी अडचण आवती नथी. जेम के एक घडो फुटी जाय एटले एक घटाकाश महाकाशरूप थई गयुं पण सघळां घटाकाश महाकाशरूप यतां नथी. वळी अविद्याने अनेक मानतां पण ‘ईश्वर सघळे अंशे कोई दि-वसे मुक्त थतो ज नथी’ ए दोष आवतो नथी; केम के ईश्वर ए महाकाशनी पेटे अखंडरूप छे तेथी जेम घटाकाशोमां रज अने धूमादिक देखातां पण महाकाशने तेमांनुं कांईपण नथी तेम अविद्यारूप उपाधिओमां रहेला जीवोमां बंध देखाय तोपण ईश्वरने तेमांनुं कांई नथी. वास्तविक रीते घटाकाशने पण जेम रज के धूमादिकनो कांई स्पर्श नथी तेम जीवने पण बंधनो स्पर्श नथी त्यारे महाकाश सरखा ईश्वरने तो क्यांथीज होय? सिद्धांतमां बंध अने मोक्ष ए बन्ने, स्वरूपमां कल्पित छे माटे कशो दोष आवेज नहि. महाकाश जेम स्वरूपथी सर्वमां एकज छे तेम ईश्वरपण स्वरूप-थी सर्वमां एकज छे अने स्वरूपभूत चैतन्यने लईनेज सर्व जीवोनी एकता केहेवाय छे. हे अविनाशी ! जीव अनंत, सर्वव्यापक अने नित्य छे ए पक्ष अमारा सिद्धांतथी विरुद्ध छे; केम के जीव जो वास्तविकरीते अनंत, ते रूपथीज नित्य अने सर्वव्यापक मानिये तो नित्य अने सर्वव्यापकप-णाथी तेओ तमारा जेवाज थई रह्या अने तमारी आज्ञामां रेहेवा लायक रह्याज नहि तेथी तेओनुं नियमन [पोतानी आज्ञामां राखवुं] तमाराथी थायज नहि. अने जो एम न मानिये तो तेओनुं तमारा नियममां रेहेनारपणुं घटेछे. ए घटना आ रीते थायछे के जे वस्तु उपाधिनेलीधे जे पदा-र्थना विकाररूप थएल होय ते पदार्थ ते वस्तुनो नियामक होवोज जोईए; केम के अनुस्यूत रहेलो ते पदार्थ कारणपणाथी ते वस्तुने छोडतो ज नथी. आपना स्वरूपविषे आवा ‘जे’ अने ‘ते’ शब्दो करतां वधारे कांई कही शकाय एम नथी; केम के जेओ ब्रह्मने जाणिये छिये एम कहेछे तेओ ब्रह्मने जाणताज नथी. कारण के परब्रह्म कदी पण ज्ञाननो विषय थायज नहि. जे जाणवामां आवे ते दुष्ट एटले अनात्म पदार्थ छे एम शास्त्रनो सिद्धांत छे. एक एवी कथा छे के वेदांतशास्त्र भणीने गुरुने घेरथी पुत्र आवतां तेना पिताए तेने पूछ्युं के ‘ब्रह्मने तें जाण्युं के नहि?’ त्यारे पुत्रे अनुत्तरथीज तेनो उत्तर आप्यो. शब्दोनी प्रवृत्तिनां कारणरूप जाति अने गुणादिक कांईपण, परब्रह्ममां नहि होवानेलीधे कांईपण

ન બોલતાં માત્ર મુખની કાંતિઆદિક ઉપરથીજ ‘મને વ્રહ્મનો અનુભવ થયો છે’ એમ પુત્રે સૂચવ્યું હતું. આ ઉપરથી તેનો પિતા પણ ચૂપ થઈ ગયો અને જાણી ગયો કે પુત્રને યથાર્થ વ્રહ્મજ્ઞાન થયું છે ॥ ૩૦ ॥ પરમાત્મામાંથી જીવો જન્મ્યા છે માટે પરમાત્મા નિયંતા અને જીવો નિયમ્ય છે એમ કહ્યું તેમાં કેટલાએક શંકા કરે છે કે “ત્યારે તો જીવ અનિત્ય થઈ જવાનેલીધે પ્રતિદિવસે કરેલાં કર્મોનો નાશ અને નહિ કરેલાં કર્મોની પ્રાપ્તિ થાય છે. [અર્થાત્ નષ્ટ થયેલા જીવનાં કર્મો નાશ પામે છે અને ઉત્પન્ન થાણા જીવને માટે બીજાં નવાં કર્મ પેદા થાય છે એમ માનવું પડશે.] અને એમ માનતાં મોક્ષ એટલે જીવના સ્વરૂપની હાનિજ એમ સિદ્ધ થાય છે. પણ આ વાત સિદ્ધાંતથી વિરુદ્ધ જાય છે; કેમ કે સ્વયંપ્રકાશ આનંદરૂપ આત્માને અવિદ્યાએ કરેલો અનર્થ મટે એજ મોક્ષ છે એમ સિદ્ધાંતમાં સ્વીકારેલું છે.” આ શંકા ટીક નથી; કેમ કે વાસ્તવિક રીતે જીવ જન્મતા નથી પણ ઉપાધિના જન્મથીજ જન્મે છે. વાસ્તવિક રીતે જીવોનું જન્મવું ઘટતું નથી તે આ રીતે કે—પ્રકૃતિ જીવરૂપે થતી હોય તો જીવ જડ હોવા જોઈએ અને પરમાત્મા જીવરૂપે થતા હોય તો પરમાત્મામાં વિકારીપણું પ્રાપ્ત થાય છે. પ્રકૃતિ અને પરમાત્મા બંને જીવરૂપે થાય છે એ પક્ષ પણ ઉપરનાં કારણોથીજ સંભવતો નથી. વઢી પ્રકૃતિ અને પરમાત્મા એ બંને અજન્મા હોવાથી તેઓના જીવરૂપે જન્મ થવો સંભવેજ નહિ. માટે આત્મામાં પ્રકૃતિનો અધ્યાસ

ન ઘટત ઉદ્ભવઃ પ્રકૃતિપૂરુષયોરજયોરુભયયુજા ભવંત્યસુભૃતો જલચ્ચુદ્ધવન્ ॥
ત્વયિ ત ઇમે તતો વિવિધનામગુણૈઃ પરમે સરિત ઇવાર્ણવે મધુનિ લિલ્યુરશેષરસાઃ ॥ ૩૧ ॥

અને પ્રકૃતિમાં આત્માનો અધ્યાસ એમ પરસ્પરાધ્યાસ થવાથી પ્રાણાદિક ઉપાધિવાળા જીવ જન્મે છે. જેમ એકલા જલથી કે એકલા પવનથી પરપોટા થતા નથી પણ બંને મળવાથી થાય છે તેમ પ્રકૃતિ અને આત્માનો પરસ્પર અધ્યાસ થવાથી જીવ થાય છે. [દેહોહમ્ । દેહ હું છું એ સ્થલમાં દેહને ચૈતન્યરૂપ માનવામાં આવે છે એ પ્રકૃતિમાં આત્માનો અધ્યાસ અને એ વાક્યનેજ ઊલટાવતાં અહં દેહઃ હું દેહ છું એ સ્થલમાં હું એટલે ચૈતન્યરૂપ આત્મામાં દેહરૂપ જડ પ્રકૃતિનો અધ્યાસ સ્પષ્ટ દેખાય છે.] આ પ્રકૃતિ અને પુરુષમાં પ્રકૃતિ નિમિત્ત કારણ છે અને પુરુષ ઉપાદાન કારણ છે. પુરુષને ઉપાદાન કારણ માનવામાં વિકારીપણું પ્રાપ્ત થતું નથી; કેમ કે પરિણામવાદનો નહિ, પણ વિવર્તવાદનો સિદ્ધાંતમાં સ્વીકાર છે. [જેમ રજ્જુમાં સર્પ જે દેખાય છે તે રજ્જુનો પરિણામ નથી પણ વિવર્ત છે તેમ કેવલ આત્મામાં સૃષ્ટ્યાદિક જે દેખાય છે તે આત્માનો પરિણામ નથી પણ વિવર્ત છે.] આ પ્રમાણે ઉપાધિના જન્મથીજ જીવનો જન્મ છે પણ વાસ્તવિક રીતે નથી એમ સિદ્ધ થયું. તેમજ ઉપાધિનો લય થતાં જીવોનો પરમાત્મામાં લય થાય છે તેથી પણ એ વાત સિદ્ધ થાય છે. જીવો અનેક પ્રકારની કાર્યરૂપ ઉપાધિઓની સાથે તમારામાં લીન થાય છે એવો અમારો સિદ્ધાંત છે.

तेमां मुष्टि अने प्रलयमां जे लय थायछे ते मधमां सर्व रसोनो लय थवा जेवो छे. केम के जेम मधमां सधलां पुष्पना रसो विशेषपणे नथी देखाता तोपण सामान्यपणे देखाय छे तेम मुष्टि अने प्रलयमां आपमां लय पामेला जीवो जोके विशेषरूपे रेहेता नथी तो पण तेओनुं कारणशरीर [अ-ज्ञान] रेहेवाथी सामान्यरूपे रेहेछे. अने मुक्तिमां तो तमारा निरुपाधिक स्वरूपमां जे लय थायछे ते समुद्रमां नदीओनो लय थवा जेवो छे. केम के समुद्रमां नदीओने लय थतां जेम तेओ नाम-रूपथी मुक्त थायछे तेम मुक्तिदशामां तमारामां लय थतां कारणशरीरनो पण लय थवाथी जीवो नाम-रूपथी अत्यंत रहित थायछे ॥ ३१ ॥ आ जीवोमां तमारी मायाथी तमारा स्वरूपमांथी जन्मीने कर्म करतां पाछुं तेमांज लीन थवारूप परिभ्रमण के जेमां वारंवार जन्म-मरण थया करेछे तेने जाणी सुबुद्धि पुरुषो तमे के जे भवने निवृत्त करनार छो तेमनुं निरंतर सेवन करेछे. तमारूं सेवन करनाराओने संसारनो भय केमज थाय ? केम के जेओना तमे रक्षक नथी तेओनेज तमारी भ्रुकुटीरूप काल वारंवार जन्म-मरणादिकनो

नृषु तव मायया भ्रममभीष्ववगत्य भृशं त्वयि सुधियोऽभवे दधति भावमनु प्रभवम् ॥ कथमनुवर्ततां भवभयं तव यद्वकुटिः सृ-
जति मुहुस्त्रिणेभिरभवच्छरणेषु भयम् ॥ ३२ ॥ विजितहृषीकवायुभिरदांतमनसुरां य इह यतंति यंतुमतिलोलमुपायस्विदः ॥
व्यसनशतान्विताः समवहाय गुरोश्चरणं वणिज इवाज संत्यक्तकर्णधरा जलधौ ॥ ३३ ॥ स्वजनसुतात्मदारधनधामधरासुरैस्त्व-
यि सति किं नृणां श्रयत आत्मनि सर्वरसे ॥ इति सदजानतां मिथुनतो रतये चरतां सुखयति को न्विह स्वविहते स्व-
निरस्तभगे ॥ ३४ ॥

भय आप्या करेछे ॥ ३२ ॥ हे अजन्मा ! एबुं सेवन मननो निग्रह थवाथी थाय अने मननो निग्रह गुरुनुं शरण लेवाथी थायछे. अत्यंत चंचल मनरूपी घोडो के जे इंद्रिय अने प्राणने जीतनाराओथी पण वश्य करी शकायो नथी तेने जे पुरुषो गुरुना चरणनो आश्रय लीधा विना नियममां लेवाने यत्न करेछे तेओ उपायोमां मुंझाइ जई सैंकडो दुःखथी व्याकुल थईने आ संसाररूपी समुद्रमांज रेहेछे. जे वेपारीओ वाहाण चलावनाराने राखे नहि तेओने समुद्रमांज रेहेबुं पडे ॥ ३३ ॥ जे पुरुष तमारूं सेवन करेछे तेने सर्व सुखोना स्थानकरूप आप छतां स्वजन, पुत्र, देह, स्त्री, धन, घर, प्राण अने रथ के जेओ मनुष्योने आत्माथी अति तुच्छ छे तेओनो शो उपयोग छे ? आवी रीतनः साचा परमार्थसुखने नहि जाणता अने तेथीज स्त्रीनीसाथे मलीने मिथ्या सुखमां प्रवृत्ति करता लोकोने पोताथीज विनाशी अने निःसार आ संसारमां कयो पदार्थ आनंद आपेछे ? कोई पण आपतो नथी. माटे तमारूं भजन करबुंज योग्य छे ॥ ३४ ॥

નિરહંકાર અને હૃદયમાં તમારા ચરણરવિંદનેજ રાખનારા ઋષિઓ જોકે તેઓનાજ ચરણનાં જલ પાપનો નાશ કરનારાં છે તોપણ પૃથ્વીમાં તમારા મજનરૂપ મોટું પુણ્ય કરનારા મહાત્માઓના આશ્રમોને અને અત્યંત પવિત્ર તીર્થ તથા ક્ષેત્રોને સેવેછે પણ પુરુષના વિવેકાદિકને હરનારાં ઘરોને સેવતા નથી. ગુરુના ઉપદેશથી તત્ત્વ સમજી અને સારાસારના વિવેકથી સર્વમાં વૈરાગ્ય પામી મહાત્માઓના સંગથી તેજ તત્ત્વને ઉત્તમ યુક્તિઓથી સારી રીતે ધારવાસારૂ મહાત્માઓના આશ્રમોનું, તીર્થોનું અને ક્ષેત્રોનું સેવન કરેછે. તમે કે જે નિત્ય સુખરૂપ આત્મા છો તેમાં એક વાર પણ જે પુરુષો મન ધરેછે તેઓ પણ ઘર આદિમાં આસક્ત થતા નથી ત્યારે એવા પુરુષો તો કેમજ આસક્ત થાય ? ॥ ૩૫ ॥ “આત્માયાસ્ય ક્રિયાર્થત્વાદાનર્થક્યમ-તદર્થાનાં તસ્માદનિત્યમુચ્યતે । એ પૂર્વમીમાંસાના સૂત્રમાં એવી શંકા ઉઠાવી છે કે સઘळा वेदनो अभिप्राय कर्म कराववा उपर છે. एवो सिद्धांत मानीशुं तो वेदनां केटलांएक वाक्योमां कर्म कराववानी वात नथी तो ते वाक्योने व्यर्थ गणवां पडजे. एलामाटे वेदनां सघळां वाक्यो कर्म कराववासारूज છે એ વાત નિયત રહેતી નથી. પછી એ શંકાનું સમાધાન કયું છે કે ‘तद्भूतानां क्रियार्थेन समन्वयोर्थस्य तन्निमित्तत्वात् । જે વાક્યોમાં

મુવિ પુરુપુણ્યતીર્થસદનાનૃષયો વિમદાસ્ત ઉત ભવત્પદાંબુજહૃદોઽધિભંદંત્રિજલાઃ ॥ દધતિ સઙ્કનમનસ્થયિ ય આત્મનિ નિત્ય-સુખે ન પુનરુપાસતે પુરુષસારહરાવસથાન્ ॥ ૩૫ ॥ સત્ત્વેદમુત્થિતં સદિતિ ચેન્નનુ તર્કહતં વ્યભિચરતિ ક્વચ ક્વચ મૃષા ન ત-થોભયયુક્ ॥ વ્યવહૃતયે વિકલ્પે ઇષિતોઽધરંપરયા ભ્રમયતિ ભારતી ત ઉરુઘૃત્તિભિરુથ્યજડાન્ ॥ ૩૬ ॥

કર્મ કરાવવાનો અર્થ નથી તે વાક્યોને કર્મ કરાવવાના અર્થવાળાં વાક્યોની સાથે જોડી દેવાં; कारण के पेढाना वाक्यार्थो मुख्य वाक्यार्थेनेमाटे-ज होवा जोइए.’ જેમ કે ‘वायुर्वै क्षेपिष्ठा देवता । वायु मोटा वेगवाळो देव છે.’ એ વાક્યમાં કર્મ કરાવવાની વાત નથી આવતી પણ તે વાક્યને ‘वायव्यं श्वेतमालभेत । वायु देवने माटे धोळा पशुने मारवो.’ એ વાક્યની સાથે જોડી દેવું. અર્થાત્ આ કર્મ કરાવવાના વાક્યમાં જે વાયુદેવ લ-ખેલ છે તેનું સ્વરૂપાદિક બતાવવાને માટેજ પેહેલું વાક્ય છે એમ સમજવું. आम करवाथी सघळां वेदवाक्यो कर्मने लागु पडेछे. आ प्रमाणे उपनिषदो-नां वाक्यो पण यजमानने ईश्वर ठरावी तेनां बखाण करवानेमाटेज છે પણ નિર્વિશેષ બ્રહ્મનું પ્રતિપાદન કરવાનેમાટે નથી એમ માનવું યોગ્ય છે. મીમાંસા-સૂત્રના તંત્રવાર્તિક કરનારાં પણ લખ્યું છે કે ‘एतेन क्रत्वर्थकर्तृप्रतिपादनेनोपनिषदां नैराकारं व्यख्यातं’ । यज्ञो अंगभूत जे यजमान છે તેની સ્તુતિ કરવાથી ઉપનિષદો સાર્થક થાયછે અર્થાત્ કર્મ કરાવવાને લાગુ પડેછે. ” એમ મીમાંસક લોકો કેહેછે પણ એ વાત યથાર્થ નથી. કેમ કે ‘ब्रह्म एकज અને अद्वितीय છે. ब्रह्म विज्ञान અને आनंदरूप છે. ब्रह्म चक्षुरहित અને श्रोत्ररहित છે.’ इत्यादिक अर्थवाळां उपनिषदोनां वचनो यजमानથી विपरीत स्वरूपवाळा आत्मानुं प्रतिपादन करेछे. यजमान कदीपण एकज, अद्वितीय, विज्ञानरूप, आनंदरूप चक्षुरहित અને

श्रोत्ररहित होयज नहि. आवो अद्वितीय परमानंदरूपे जे आत्मा छे ते यज्ञना अंगरूप घंटेज नहि. वास्तविक जोइए तो तंत्रवार्त्तिक करनाराने आत्मा यज्ञना अंगरूप छे ए वात संमत नथी. केम के “सर्वत्रैव हि विज्ञानं संस्कारतेन गम्यते । परांगं चात्मविज्ञानदन्यत्रेत्यवधार्यताम् ॥” आत्मज्ञान विना बीजां सर्व स्थलमां जे कांई ज्ञान छे ते वासनारूप छे अने परायुं अंग छे एम जणायछे. एम वार्त्तिककारे पोतेज लख्युं छे. एवा मनननेमांटेज मुनिओ तीर्थक्षेत्रादिकमां फरेछे एम अमोए कह्युं छे. जो हैत सत्य होय तो कदाच उपनिषदो यजमाननी स्तुति करेछे एम कही शकाय, परंतु द्वैतनी सत्यताज संभवती नथी एम आप्रमाणे शंका अने समाधानांथी निश्चय करवो. शंका—आ जगत सत्य छे^१ कारण के सत्य वस्तुमांथी [ब्रह्मांथी] उत्पन्न थयुं छे. जे, जे वस्तुमांथी उत्पन्न थयुं होय ते, तेरूपज जोवामां आवेछे. जेम के सुवर्णमांथी उत्पन्न थएलुं कुंडल सुवर्णरूपज छे. समाधान—आम करीने तमे जगतनो सत्यथी अभेद सिद्ध करवा मागो छो पण ते सिद्ध करवामां तमे जे कारण बताव्युं ते, अभेदथी विरुद्ध जाय छे; केम के सत्यमांथी उत्पन्न थयुं छे एम केहेतांज सत्यथी नोखुं पड्युं एवो अर्थ प्रतीत थायछे. सत्यथी जे नोखुं पडे ते असत्यज ठरेछे. शंका—अमो अभेद सिद्ध करवा मागता नथी पण भेदनो निषेध करवा मागिये छिये. ते आ रीते के आ जगत सत्यथी भिन्न नथी; कारण के सत्यथी थयुं छे. जे, जेथी थयुं होय ते, तेथी भिन्न होतुं नथी. जेम के सुवर्णथी थएलुं कुंडल सुवर्णथी भिन्न नथी. ज्यारं भेदनो निषेध करवो होय त्यारे कई कई वस्तुनो भेद नथी एम बताववानेमाटे ते वस्तुओनां नाम आपवांज पडेछे. नाम आप्याविना भेदना अभावतुं ज्ञान थतुं नथी माटे जगत अने सत्य ए बे वस्तुनां नाम आप्यां छे. आवी रीते भेदनो निषेध करवाथी अभेदनोज फलितार्थ थायछे. समाधान—‘जे, जेथी उत्पन्न थयुं होय ते, तेथी भिन्न होतुं नथी’ ए वात नियत रेहेती नथी; केम के पिताथी थएलो पुत्र पिताथी भिन्न होय छे अने मुद्गरथी थएलो ध्वंस मुद्गरथी भिन्न होय छे. शंका—जे वस्तु जे उपादानेथी थएल होय ते वस्तु ते उपादानथी भिन्न होती नथी ए वात नियतज छे. कुंडल ए सुवर्णरूप उपादान कारणथी थएल छे माटे सुवर्णथी भिन्न होतुं नथी. पिता अने मुद्गर ए कांई पुत्रतुं अने घटना ध्वंसतुं उपादान कारण नथी पण निमित्त कारण छे माटे अमारा केहेवामां कशो बाध आवतो नथी. समाधान—‘जे वस्तु जे उपादानथी थएल होय ते वस्तु ते उपादानथी भिन्न होती नथी’ ए वात पण नियत रेहेती नथी; केम के रज्जुरूप उपादानथी थएलो सर्प रज्जुथी भिन्नज होयछे. रज्जु सत्य होय छे अने सर्प मिथ्या होय छे. सर्प सत्य होय

१ पक्ष, साध्य, हेतु, व्याप्ति अने दृष्टांत ए पांच अवयवो दरेक अनुमानमां जोइए. ते प्रमाणे आ अनुमानमां ‘जगत्’ पक्ष छे. ‘सत्यपणुं’ साध्य छे. ‘सत्यथी उत्पन्न थयुं छे’ ते हेतु छे, ‘जे, जेमांथी उत्पन्न थयुं होय ते, ते रूपज जोवामां आवेछे’ ए व्याप्ति छे अने ‘सुवर्णमांथी उत्पन्न थएलुं कुंडल सुवर्णरूपज छे’ ए दृष्टांत छे. २ जे कारण-कार्यनी साथे आवेछे ते उपादान कारण केहेवायछे. जेम के घडाने लेतां माटी पण साथे आवेछे माटे माटी घडानुं उपादान कारण छे.

तेनुं पुण्य अक्षय थायछे' इत्यादिक अर्थवाळां वाक्योथी वेद कर्मफलोनी सत्यतानुं प्रतिपादन करेछे माटे द्वैत सत्य ज छे एम जणायछे. समाधान-
कर्मनां फलो नित्य छे एवो काई वेदनो अभिप्राय नथी पण कर्मनां फलोने वखाणवानो वेदनो अभिप्राय छे तेथी वखाणनेमाटे 'अक्षय' इत्यादिक
शब्दो तेमां मुकेला छे. जे स्वतंत्र वाक्यो नथी पण विधिवाक्योना पेटानां अर्थवाद वाक्यो छे तेओनी एवी व्यवस्था थायछे. कर्मनां फलो नित्य
छे एवो वेदनो अभिप्राय होय तो 'जेम अहीं खेडवाआदिथी करेलो पदार्थ खूटी जायछे तेम परलोकमां पुण्यथी मेळवेलुं सुख पण खुटी जायछे'
एम पोतेज वेद पाछळथी केम केहे? कर्मनी श्रद्धाना भारथी दुर्वाइने जेओनी बुद्धि मंद पडी गई होय छे तेओने वेदवाणी गौणी अने लक्षणा
आदि पोतानी वृत्तिओमां गुंचवी नाखीने भमावी दे छे तेथी तेओ वेदनां वाक्योनो वास्तविक तात्पर्य नहि समजतां कर्मनां फलोने अविनाशी
मानी बेसेछे अने वेदनो तात्पर्य वास्तविक रीते अद्वैत अने तेनां साधनभूत अंतःकरणशुद्धि आदि उपर छे ते समजता नथी ॥ ३६ ॥ आ जगत
सृष्टिथी पेहेलां हनुं नहि अने प्रलय थया पछी रेहेशे नहि एटलामाटे वचमां पण, तमे के जे केवल छो तेमां मिथ्यारूपेज देखाय छे एवो निश्चय

न यदिदमग्र आस न भविष्यदतो निधनादनुमितमंतरा त्वयि विभाति श्रुपैकरसे ॥

अत उपमीयते द्रविणजातिविकल्पपर्यैर्वितथमनोविलासमृतमित्यवयंत्यबुधाः ॥ ३७ ॥

छे अने एटलामाटेज माटी, सोनुं अने लोडुंआदि द्रव्योना घट, कुंडल अने कोदाळीआदि भेदोना प्रकारसरखुं जगत केहेवाय छे. जेम घट,
कुंडल अने कोदाळीआदि बनेला आकारो नाममात्र ज छे अने तेनां कारणरूप माटी, सोनुं अने लोडुंआदिज सत्य छे तेम आकाशादिक कार्यो
नाममात्र ज छे अने तेओनुं कारण परब्रह्मज सत्य छे एम अमो स्पष्ट कहिये छिये. आ प्रमाणे आ जगतनी सत्यताविषे काई प्रमाण नथी अने
मिथ्यापणाविषे प्रमाणो छे माटे व्यर्थ अने मात्र मननाज विलासरूप आ जगतने जेओ सत्य जाणेछे तेओ मूर्ख छे. आ विषयमां आवुं अनुमान
करवुं के जगत सत्य नथी; कारण के आदि तथा अंतमां ते होतुं नथी. विकारी छे अने दृश्य छे. जे आदि तथा अंतमां न होय, विकारी होय
अने दृश्य होय ते सत्य होतुं नथी. जेम के छीपमां मनाएलुं रुपुं, आदि तथा अंतमां नथी, विकारी छे अने दृश्य छे माटे सत्य नथी. जे वस्तु
आदि तथा अंतमां रेहेती होय, निर्विकार होय अने अदृश्य होय ते असत्य होती नथी. जेम के आत्मा जगतना आदि तथा अंतमां रेहेछे, नि-
र्विकार छे अने अदृश्य छे. माटे असत्य नथी ॥ ३७ ॥

एम पूछतां तेणे पण फलाणा आंधळा पासेथी सांभळी एम जणाव्युं. एम थतां छेवट ए आंधळानीज कलेली अप्रमाण वात छे एवो डाह्या माणसे
निश्चय क्यो. आ अंधपरंपरान्याय केहेवाय छे.

શંકા— જ્યારે જગત્ એ કાંઈ વસ્તુજ નથી ત્યારે તે મિથ્યા જગતથી ચૈતન્યને સંબંધનો લેશ પળ નથી એમ સિદ્ધ થયું. અને જ્યારે એમ છે ત્યારે જીવનો શો અપરાધ છે? કે જેથી જીવ જન્મ-મરણ પામ્યા કરેછે અને ઈશ્વરનું શું પુણ્ય છે? કે જેથી તે નિત્યમુક્ત છે. તથા કર્મકાંડ કોને લાગુ પડે છે? સમાધાન— જીવ માયાનેલીધે અવિદ્યાનું આલિંગન કરેછે, તેથી દેહ તથા ઇંદ્રિયાદિકને પોતારૂપ માનેછે, માનીને દેહ તથા ઇંદ્રિયાદિકના ધર્મોથી જોડાય છે, અને જોડાઈને આનંદાદિક ગુણ ઢંકાઈ જતાં જન્મ-મરણ પામે છે. અને તમે કે જે નિત્યપ્રાપ્ત એશ્વર્યવાળા, અપાર એશ્વર્યવાળા અને આઠ સિદ્ધિયોયુક્ત પરમ એશ્વર્યમાં બિરાજનાર છો તે તો, સર્પ જેમ પોતામાં રહેલી કાંચઢીને પળ સારી સમજતો નથી તેમ પોતામાં રહેલી માયાને પળ સારી માનતા નથી તેથી નિત્યમુક્ત છો. આ કારણથી સઘણું કર્મકાંડ, ઉપર કહેલા જીવનેજ લાગુ પડેછે ॥ ૩૮ ॥ હે ભગવાન! જો સંન્યાસીઓ હૃદયમાં રહેલી કામની વાસનાઓને ઉઠેડી નાખતા નથી તો તે દુષ્ટ સંન્યાસીઓને તમે હૃદયમાં રહ્યા છતાં પણ મળતા નથી. જેમ કે મુળાણ્લો કંઠનો મળિ કંઠમાં રહ્યા છતાં પણ મળતો નથી. એવા સંન્યાસીઓને તમે મળતા નથી એટલુંજ નહિ પણ તે પેટભરાઓને આ લોક તથા

સ યદજયા ત્વજામનુશયીત ગુણાંશ્ર યુષન્ ભજતિ સરૂપતાં તદ્વુમૃત્યુમેપેતભગઃ ॥ ત્વમુત જહાસિ તામહિરિવ ત્વચમાત્તભગો મહસિ મહીયસેષ્ટગુણિતેપરિમેયભગઃ ॥ ૩૯ ॥ યદિ ન સમુદ્ધરંતિ યતયો હૃદિ કામજટાદુરધિગમોઽસતાં હૃદિ ગતોઽસ્મૃતકંઠમણિઃ ॥ અસુતૃપયોગિનામુભયતોઽપ્યસુખં ભગવન્નપગતાંતકાદનધિરૂપદાદ્રવતઃ ॥ ૩૯ ॥ ત્વદવગમી ન વેતિ ભવદુત્થશુભાશુભયોર્ગુણવિગુણાન્વયાંસ્તર્હિ દેહમૃતાં ચ ગિરઃ ॥ અનુયુગમન્વહં સગુણીતપરંપરયા શ્રવણમૃતો યતસ્ત્વમપવર્ગગતિર્મનુજૈઃ ॥ ૪૦ ॥

પરલોકમાં દુઃખજ રહેછે, લોકોને રાજી રાખવા અને ધન મેળવવું ઇત્યાદિક ક્લેશ મટતા નથી અને ભોગના વૈભવ લોકોમાં પ્રકટ થઈ જવાની બીક પણ રહેછે તેથી આ લોકમાં દુઃખ છે. તમારા સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ નહિ થવાનેલીધે આશ્રમધર્મ કે જે અવિદ્યાવાળાએ અવશ્ય પાઠવો જોઈએ તેનું ઉછંધન થવાથી નરકમાં પડવું પડે, એ પરલોકમાં પણ દુઃખ છે ॥ ૩૯ ॥ જેને તમારું જ્ઞાન થયું હોય તે પુરુષ, તમારાથી પ્રકટ થણાં પોતાનાં પ્રાચીન પુણ્યપાપોનાં ફલરૂપ સુખ-દુઃખોના સંબંધોને મનમાં ધારતો નથી અને તે સમયમાં દેહાભિમાનીઓને લાગુ પડનારાં વિધિનિષેધનાં વચનોને પણ મનમાં લેતો નથી. દેહાભિમાન મટી જવાનેલીધે કાર્ય કે અકાર્યનો સંબંધ નહિ રહેવાથી તે પુરુષ વિધિનિષેધનો અધિકારી રહેતો નથી. હે સર્વ એશ્વર્યવાળા! પ્રત્યેક યુગમાં ચાલેલા સારા સંપ્રદાયોના અનુસારે જે મનુષ્યો પ્રત્યેક દિવસે શ્રવણ કરીને ચિત્તમાં તમને ધરેછે તેઓને પણ તમે મોક્ષગતિરૂપ થાઓછો એટલે તેઓને પણ જ્યારે વિધિનિષેધનો બાધ રહેતો નથી ત્યારે તત્ત્વજ્ઞાનીઓને તો કર્મના અધિકારની શંકા પણ ક્યાં-થીજ હોય? પરંતુ યોગના ઢોંગથી જેઓ વિષયના લાલચુ રેહેછે તેઓને તો આ લોકમાં તથા પરલોકમાં પણ દુઃખ છે ॥ ૪૦ ॥

तमे के जेना स्वरूपमां, आकाशमां रजना कणोनी पेठे कालचक्रनेलीधे उत्तरोत्तर दश दश गणां आवरणोवाळा ब्रह्मांडोना समूहो सघळा साथेज फन्या करेछे तेमना अंतने ब्रह्मादिक पण पाम्या नथी. कारण के जे कोई वस्तु अंतवाळी छे ते तमे नथी. ब्रह्मादिक पाम्या नथी एटलुंज नहि पण अनंतपणुं होवानेलीधे तमे पण तमारा अंतने जाणता के पामता नथी. आटलाथी कोई तमारूं सर्वज्ञपणुं अने सर्वशक्तिमानपणुं मटी जायछे एम नथी. जेम ससलाना शींगडाने नहि जाणवाथी सर्वज्ञपणुं मटतुं नथी अने ससलानुं शींगडुं नहि मळवाथी सर्वशक्तिवाळापणुं मटतुं नथी; कारण के ससलानुं शींगडुं होतुंज नथी. तेम तमारो अंत के जे छेज नहि तेने नहि जाणवाथी के नहि पामवाथी तमारा सर्वज्ञपणाने के सर्वशक्तिमानपणाने कशो बाध आवतो नथी. आ प्रमाणे छे माटे श्रुतिओ तात्पर्यवृत्तिथी तमने लागु पडे छे पण साक्षात् कही शकती नथी. सगुण स्वरूपना गुण अनंत छे अने निर्गुण स्वरूपने वाणी पोहोंची शके नहि तेथी तमारूं संपूर्ण अने साक्षात् निरूपण थई शकतुं नथी. ब्रह्म जाडुं नथी, पातळुं नथी, ब्रह्मने इंद्रियो नथी, जे दृश्य पदार्थ छे ते ब्रह्म नथी इत्यादिक प्रकारथी अनात्मपदार्थोनो निषेध करी ते द्वारा अंते तमनेज श्रुति-

द्युपतय एव ते न ययुरंतमनंततया त्वमपि यदंतरांऽहनिचया ननु सावरणाः ॥ ख इव रजांसि वांति वयसा सह यच्छतयस्त्वयि हि फलंत्यतन्निरसनेन भवन्निधनाः ॥ ४१ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ इत्येतद्ब्रह्मणः पुत्रा आश्रुत्यात्मानुशासनम् ॥ सनंदनमथानर्चुः सिद्धा ज्ञात्वात्मनो गतिम् ॥ ४२ ॥ इत्यशेषसाम्नायपुराणोपनिषद्सः ॥ समुद्धृतः पूर्वजातैर्व्योमयानैर्महात्मभिः ॥ ४३ ॥ त्वं चैतद्ब्रह्मदायाद श्रद्धयात्मानुशासनम् ॥ धारयंश्च गां कामं कामानां भर्जनं नृणाम् ॥ ४४ ॥

ओ लागु पडेछे; केम के अवधि वगर निषेध करवो संभवतो नथी माटे निषेधना अवधिरूप जे तमे छो तेमांज श्रुतिओनो फलितार्थ उतरे छे. निषेधने अंते जे वस्तु रेहे ते निषेधनो अवधि केहेवायछे. तमे वाणी के मनना विषय नथी तेथी अविषयणारूपेज तमारूं ज्ञान थायछे माटे तमारूं ज्ञान थवुं कठण केहेवायछे. अने एवी रीते जे तमने जाणे छे ते पुरुष सुख-दुःखने मनमां धरतो नथी अने विधिनिषेधनो पण अधिकारी रेहेतो नथी एम अमे कह्युं छे ॥ ४१ ॥ नारायण केहेछे. - आत्मानुं स्वरूप जाणीने जीवन्मुक्त थएला सनकादिकोए एप्रमाणे आ ब्रह्मनिरूपण सांभळीने पछी सनंदनी पूजा करी ॥ ४२ ॥ सृष्टिमां प्रथम उत्पन्न थएला, आकाशमार्गमां चालनार अने महात्मा सनकादिकोए आ प्रमाणे सर्व श्रुतिओना जुना रहस्यनुं तात्पर्य काहाड्युं हतुं ॥ ४३ ॥ हे ब्रह्माना पुत्र नारदजी ! तमे पण आ निरूपण के जे मनुष्योनी वासनाओने बाळनार छे तेने श्रद्धाथी मनमां धरी ज्यां इच्छा होय त्यां पृथ्वीमां फरो ॥ ४४ ॥

શુકદેવજી કેહેછે.—આપ્રમાણે નારાયણ ઋષિએ કહેલા વ્રહ્મનિરૂપણનું શ્રદ્ધાર્થી ગ્રહણ કરી પૂર્ણકામ થયેલા, તે ઉપદેશને મનમાં ધરતા અને નૈષ્ઠિક વ્રહ્મચારી નારદજીએ આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૪૫ ॥ નારદજી કેહેછે.—નિર્મલ કીર્તિવાળા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન સર્વ પ્રાણીઓને મુક્તિ આપવા-સારૂ મનોહર અવતારો ધરે છે તેરૂપ આપને પ્રણામ કરું છું ॥ ૪૬ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.—પ્રમાણે આદિમુનિ નારાયણને અને તેમના મહાત્મા શિષ્યોને પ્રણામ કરી પછી નારદજી ત્યાર્થી મારા પિતા વેદવ્યાસ કે જેમનું વીર્ય અગ્નિમાં પડતાં હું ઉત્પન્ન થયેલ છું તેમના આશ્રમમાં આવ્યા. [આ પછી પ્રથમસ્કંધમાં કહેલી નારદજી અને વેદવ્યાસના સમાગમની કથા મેઢવી લેવી] ॥ ૪૭ ॥ વેદવ્યાસે સત્કાર કરેલા અને તેમણે આપેલા આ-સનપર બેઠેલા નારદજીએ પોતે જે નારાયણના મુખથી સાંભળ્યું હતું તે વેદવ્યાસની ગાસે કહી સંભળાવ્યું ॥ ૪૮ ॥ હે રાજા ! તમે જે અમને પૂછ્યું

॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ एवं स ऋषिणादिष्टं गृहीत्वा श्रद्धयात्मवान् ॥ पूर्णः श्रुतधरो राजन्नाह वीरव्रतो मुनिः ॥ ४५ ॥

॥ નારદ ઉવાચ ॥ ॥ નમસ્તસ્મૈ ભગવતે કૃષ્ણાયામલકીર્તયે ॥ યો ધત્તે સર્વશ્રૂતાનામભવાયોશતીઃ કલાઃ ॥ ૪૬ ॥ ઇત્યા-ધમૃષિમાનમ્ય તચ્છિષ્યાંશ્ર મહાત્મનઃ ॥ તતોઽગાદાશ્રમં સાક્ષાત્પિતૃદ્રૈપાયનસ્ય મે ॥ ૪૭ ॥ સમાજિતો ભગવતા કૃતાસનપ-રિગ્રહઃ ॥ તસ્મૈ તદ્દર્શયામાસ નારાયણમુસ્વાચ્છૃતમ્ ॥ ૪૮ ॥ ઇત્યેતદ્દર્શિતં રાજન્ યન્નઃ પ્રપ્તઃ કૃતસ્ત્વયા ॥ યથા વ્રહ્મણ્યનિર્દેશ્યે નિર્ણુણેપિ શ્રુતિશ્રેત્ ॥ ૪૯ ॥ યોઽસ્યોત્પ્રેક્ષક આદિમધ્યનિધને યોવ્યક્તજીવેશ્વરો યઃ સુદ્વેદમનુગ્રવિશ્ય ઋષિણા ચક્રે પુરઃ શા-સ્તિ તાઃ ॥ યં સંપદ્ય જહાત્યજામનુશયી સુપ્તઃ કુલાયં યથા તં કૈવલ્યનિરસ્તયોનિમભયં ધ્યાયેદજસ્રં હરિમ્ ॥ ૫૦ ॥

હતું તે સઘળું તમને કહી સંભળાવ્યું કે જે રીતે પરબ્રહ્મ નિર્દેશ કરવાને અશક્ય અને નિર્ગુણ છતાં પણ તેમાં શ્રુતિઓની પ્રવૃત્તિ થાયછે ॥ ૪૯ ॥ અર્થાત્ સ્વરૂપસ્થિતિથી માયાનો નિરાસ કરનાર અને ભય મટાડનાર તે ભગવાનનું નિરંતર ધ્યાન કરવું કે જે ભગવાન પોતામાં સુતેલા જીવોને સર્વ પુરુષાર્થોની સિદ્ધિનેસારૂ સૃષ્ટિ સ્થિતિ તથા પ્રલયાદિક પ્રાપ્ત કરવાનો વિચાર કરનાર છે, જે આ જગતના આદિ મધ્ય અને અંતમાં વર્તનાર છે, માયા અને પુરુષનું પણ જે ઉપાદાન કારણ છે, જેણે આ જગતને સર્જી જીવની સાથે પ્રવેશ કરીને જીવને ભોગ દેવાસારૂ નોંખનોંખાં શરીરો ક-ન્યાં છે, જીવને ભોગ આપતાં શરીરોને જે પાળેછે અને પ્રણામાદિકથી ઉપાસના કરનાર જીવ જેને પામીને, જેમ સુપુતિમાં સુતેલો પુરુષ શરીરને છોડી દેછે^૨ તેમ દેહાદિકરૂપ અવિદ્યાને છોડી દેછે ॥ ૫૦ ॥

॥ ॥

૧ સઘળા વેદસ્તુતિના અર્થનો સંગ્રહ કરીને તેનું સ્મરણ કરાવે છે. ૨ સુષુપ્તિવાળા માણસને વીજાઓ શરીરવાળો દેખે પણ સુષુપ્તિવાળો માણસ પોતે પો-તાને શરીરવાળો દેખે નહિ તેમ જીવન્મુક્તને પણ વીજાઓ શરીરવાળો દેખે પણ જીવન્મુક્ત પોતે પોતાને શરીરવાળો દેખે નહિ.

इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधो 'वेदस्तुति' नामनो सत्याशीमो अध्याय संपूर्ण ॥ ८७ ॥ परीक्षित राजा पृच्छे छे' - देवै, असुर अने मनुष्योमां जे लोक्री, शिव के जेमणे भोगसुखोनो तिरस्कार करेल छे तेमने भजे छे तेओ घणुंकरिने धनवान् अने भोग भोगवनारा थायछे अने जेओ, विष्णु के जे लक्ष्मीना पति छे तेमने भजे छे तेओ धनवान् अने भोग भोगवनारा थता नथी. आ विषयनुं कारण जाणवाने इच्छिये छिये. शिव अने विष्णु के जेओ निर्धनपणा अने धनवानपणानेलीधे विरुद्ध स्वभाववाळा छे तेओने भजनाराओनी स्थिति विरुद्ध थायछे एटले शिवने भजनारा धनवान् थायछे अने विष्णुने भजनारा निर्धन थायछे ए विषयमां अमने मोटो संदेह छे ॥ १ ॥ २ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे - ईश्वर के जे मायारूप उपाधिवाळा होवानेलीधे निरंतर गुणोथी बीटाएला छे तेमनांज ब्रह्मा, विष्णु अने शिव ए त्रण स्वरूप छे. वैकारिक, तैजस अने

इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे नारदनारायणसंवादे वेदस्तुतिर्नाम सप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ ॥ राजो-
वाच ॥ ॥ देवासुरमनुष्येषु ये भजंत्यशिवं शिवम् ॥ प्रायस्ते धनिनो भोजान तु लक्ष्म्याः पतिं हरिम् ॥ १ ॥ एतद्वेदितुमि-
च्छामः संदेहोऽत्र महान्हि नः ॥ विरुद्धशीलयोः प्रभोर्विरुद्धा भजतां गतिः ॥ २ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ शिवः शक्तियु-
तः शश्वत्त्रिलिंगो गुणसंवृतः ॥ वैकारिकस्तैजसश्च तामसश्चेत्यहं त्रिधा ॥ ३ ॥ ततो विकारा अभवन् षोडशामीषु किंचन ॥ उपा-
धावन्विभूतीनां सर्वासामश्नुते गतिम् ॥ ४ ॥ हरिर्हि निर्गुणः साक्षात्पुरुषः प्रकृतेः परः ॥ स सर्वद्वयुपद्रष्टा तं भजन्निर्युणो भवेत् ॥ ५ ॥

तामस ए त्रणे प्रकारनो अहंकार के जेमांथी अगियार इंद्रियो अने पांच महाभूतरूप सोळैं विकार थायछे ते जोके ए ब्रह्मा, विष्णु अने शिव ए त्रणे देवमां रेह्या छे तोपण ब्रह्मां रजोगुणना अंश वधारें छे; विष्णुमां सत्त्वगुणना अंश वधारें छे अने शिवमां तमोगुणना अंश वधारें छे माटे जे पुरुष जे गुणना वधारावाळा देवने भजे छे, ते पुरुष ते गुणने लगती सघळी विभूतिओने पामे छे ॥ ३ ॥ ४ ॥ आप्रमाणे जोके विष्णुने भ-
जवाथी सत्त्वगुणने लगती विभूतिओ मळेछे तोपण तेमने भजवाथी परिणामे निर्गुण थवाय छे. कारण के सत्त्वगुणनो शांतिरूप स्वभाव होवाने-
लीधे विष्णु, मायाथी थएलां देहादिकथी अलग रहीने साक्षीरूपे सर्वने जाणनार होवाथी निर्गुणज छे ॥ ५ ॥

१ आ अठ्ठाशीमा अध्यायमां विष्णुना भक्तने मोक्ष मळे छे अने बीजा देवना भक्तने ऐश्वर्य मळे छे, ए कथा केहेवामां आवशे. २ विष्णु भजनारा-
ओना भवना फेराने मटाडे छे एम वेदस्तुतिना छेला इलोकमां कहां नेविषे परीक्षित राजा पृच्छे छे. ३ इंद्रियो अने तेओना देवताओने अभिन्न लेखीने
सोळ विकार कहा छे.

તમારા દાદા યુધિષ્ઠિર રાજાએ પોતાના અશ્વમેધ યજ્ઞો પૂરા થયા પછી ભગવાન્ પાસેથી ધર્મસંબંધી વિષયોનું શ્રવણ કરતાં ભગવાનને આ વાત પૂછી હતી ॥ ૬ ॥ પ્રમુ ભગવાન્ કે જે મનુષ્યોનું કલ્યાણ કરવાસારૂં યદુકુલમાં અવતર્યા હતા તેમણે શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા રાખનાર યુધિષ્ઠિર રાજાને પ્રસન્ન થઈને આપ્રમાણે ઉત્તર આપ્યો હતો ॥ ૭ ॥ ભગવાન્ કેહેછે.— જે મારો ભક્ત વિષયોને છોડી દેવાની ઇચ્છા કરતો હોય તોપણ વાસનાની પ્રવલ્લતાર્થી છોડી શકતો ન હોય અને ભોગવતાં મુક્તાતો હોય તેના ઉપર અનુગ્રહ કરવાસારૂં હું ધીરે ધીરે તેના ધનને હરી લઉં છું. પછી તે નિર્ધન અને બહુજ દુઃસ્વી જેવો જણાતાં તેના સંબંધીઓ તેને છોડી દે છે ॥ ૮ ॥ એ ભક્ત પાછો બંધુઓના આગ્રહથી ધન મેળવવાના ઉદ્યોગ કરે પણ મારા અનુગ્રહથી જ્યારે તેના ઉદ્યોગ વ્યર્થ જાય અને તેમ થતાં જ્યારે પ્રબલ વૈરાગ્ય થાય ત્યારે તે ભક્ત બીજા મારા ભક્તોની સાથે મિત્રતા કરે એટલે પછી તેના ઉપર હું પરમ અનુગ્રહ કરું છું ॥ ૯ ॥ મારો પરમ અનુગ્રહ એજ થાય કે ચૈતન્યમાત્ર, પત્ય, અનંત અને સૂક્ષ્મ પરબ્રહ્મની પ્રાપ્તિ

નિવૃત્તેશ્વશ્વમેધેષુ રાજા યુષ્મત્પિતામહઃ ॥ શૃણ્વન્ભગવતો ધર્માનપૃચ્છદિદમચ્યુતય ॥ ૬ ॥ સ આહ ભગવાંસ્તસ્મૈ પ્રીતઃ શુશ્રૂષ્વે પ્રમુઃ ॥ નૃણાં નિઃશ્રેયસાર્થાય યોજ્વતીર્ણો યદોઃ કુલે ॥ ૭ ॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ યસ્યાહમનુદ્દામિ હરિષ્યે તદ્ધનં શનૈઃ ॥ તતોધનં ત્ય-જંત્યસ્ય સ્વજના દુઃસ્વદુઃસ્વિતમ્ ॥ ૮ ॥ સ યદા વિતથોદ્યોગો નિર્વિણઃ સ્યાદ્ધનેહયા ॥ મન્યૈઃ કૃતમત્રસ્ય કરિષ્યે મદનુગ્રહમ્ ॥ ૯ ॥ તદ્બ્રહ્મ પરમં સૂક્ષ્મં ચિન્માત્રં સદનંતકમ્ ॥ અતો માં સુદુરાગધ્યં હિત્વાઽવ્યાન્મજતે જનઃ ॥ ૧૦ ॥ તતસ્ત આશુતોષેભ્યો લબ્ધરાજ્ય-શ્રિયોદ્ધતાઃ ॥ મત્તાઃ પ્રમત્તા વરદાન્વિસંરંત્યવજાનતે ॥ ૧૧ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ શાપપ્રસાદયોરીશા બ્રહ્મવિષ્ણુશિવાદયઃ ॥ સદ્યઃ શાપપ્રસાદોઽગ શિવો બ્રહ્મા ન ચાચ્યુતઃ ॥ ૧૨ ॥ અત્ર ચોદાહરંતીમમિતિહાસં પુરાતનમ્ ॥ વૃકાસુરાય ગિરિશો વરં દત્વાપ સંકટમ્ ॥ ૧૩ ॥

થાય. આ પ્રમાણે હું કે જેની આરાધના કરવી બહુજ કઠણ છે તેને છોડીને લોકો બીજા દેવતાઓને ભજે છે ॥ ૧૦ ॥ પછી બીજા દેવતાઓ કે જેઓ તુરત પ્રસન્ન થાય એવા છે તેઓની પાસેથી રાજ્યલક્ષ્મી પ્રાપ્ત થતાં ઉદ્ધત અને મદોન્મત્ત થઈને તે લોકો પ્રમાદમાં પડીને પોતાને વરદાન દેનારાઓને ભૂલી જાય છે એટલુંજ નહિ પણ તેઓનું અપમાન કરે છે ॥ ૧૧ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— હે પરીક્ષિત રાજા ! બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવ એ ત્રણે દેવ શાપ તથા અનુગ્રહ કરવામાં સમર્થ છે તેઓમાં શિવ અને બ્રહ્મા એ બે દેવ પ્રસન્ન પણ તુરત થાય છે અને શાપ પણ તુરત આપે છે અને વિષ્ણુ તો તુરત પ્રસન્ન પણ થતા નથી અને તુરત શાપ પણ દેતા નથી ॥ ૧૨ ॥ સદાશિવ વૃકાસુરને વરદાન આપીને પોતે સંકટ પામ્યા હતા, એ જુનો ઇતિહાસ આ વિષયમાં કેહેવાય છે ॥ ૧૩ ॥

शकुनिना दीकरा दुर्बुद्धि वृकासुरे मार्गमां नारदजीने जोईने तेमने पूछ्युं के त्रण देवमां तुरत प्रसन्न थाय एवो कयो देव छे ? ॥ १४ ॥ नारदजीए कह्युं के “तुं सदाशिवने शरणे जा के जे सदाशिव थोडा गुणथी तुरत प्रसन्न थायछे अने थोडा दोषथी तुरत रीश करेछे. आम करीश तो तने तुरत सिद्धि मळशे ॥ १५ ॥ रावण अने बाणासुर सदाशिवनी बंदिजननी पेठे स्तुति करता हता तेओने प्रसन्न थईने सदाशिवे भारे ऐश्वर्ये आप्युं हतुं. पण तेमांथी सदाशिवनेज भारे संकट प्राप्त थयुं हतुं. [रावणे कैलास उपाड्यो हतो अने बाणासुरना गामनी चोकी करवासारू सदाशिवने रेहेवुं पड्युं हतुं.]” ॥ १६ ॥ आ प्रमाणे नारदजीए केहतां ते वृकासुर केदारक्षेत्रमां सदाशिव उपर तप करवा लाग्यो. महादेवने प्रसन्न करवासारू पोताना शरीरमांथी पोतानुं मांस कापी कापीने अग्नि के जे महादेवतुं मुख छे तेमां होमवा लाग्यो ॥ १७ ॥ आम करतां सात दिवस

वृको नामासुरः पुत्रः शकुनेः पथि नारदम् ॥ दद्याशुतोपं पप्रच्छ देवेषु त्रिषु दुर्मतिः ॥ १४ ॥ स आह देवं गिरिशमुपाधावाशु सिद्ध्यति ॥ योऽल्पाभ्यां गुणदोषाभ्यामाशु तुष्यति कुप्यति ॥ १५ ॥ दशास्यवाणयोस्तुष्टः सुवतोर्विदिनोरिव ॥ ऐश्वर्यमतुलं दत्त्वा तत आप सुसंकटम् ॥ १६ ॥ इत्यादिष्टस्तमसुर उपाधावत्स्वगात्रतः ॥ केदार आत्मक्रव्येण जुह्वानोऽग्निमुखं हरम् ॥ १७ ॥ देवोपलब्धिमप्राप्य निर्वेदात्सप्तमेऽहनि ॥ शिरोऽश्रुत्स्वधितिना तर्तीर्क्षिन्नमूर्धजम् ॥ १८ ॥ तदा महाकारुणिकः स धूर्जटि- र्यथा वयं चाग्निरिवोत्थितोऽनलात् ॥ निगृह्य दोर्भ्यां भुजयोन्यवारयत्तत्स्पर्शनाद्भ्य उपस्कृताकृतिः ॥ १९ ॥ तमाह चांगालमलं वृष्णीष्व मे यथाऽभिकामं वितरामि ते वरम् ॥ प्रीये यतो येन नृणां प्रपद्यतामहो त्वयात्मा भृशमर्द्यते वृथा ॥ २० ॥ देवं स वव्रे पापीयान् वरं भूतभयावहम् ॥ यस्य यस्य करं शीर्ष्णि धास्ये स म्रियतामिति ॥ २१ ॥

थया तोपण महादेवे दर्शन नहि देतां वृकासुरे कायर थईने पोतानुं माथुं के जेना केश ते तीर्थमां नाहावाथी भीना हता तेने पोताना हथीआरथी कापी नाखवा मांझ्युं ॥ १८ ॥ ते समयमां महादयालु सदाशिवे अग्निमांथी देहधारी अग्निनी पेठे नीकळीने, आपणे जेम कोई मरतो होय तेने पकडीने वारीए तेम ते वृकासुरने पोताना हाथथी तेना ने हाथ पकडीने वाच्यो. महादेवनो स्पर्श थतां वृकासुरनो देह पाछो साजो थई रह्यो ॥ १९ ॥ महादेवे ते वृकासुरने कह्युं के “हे भक्त ! हाउं, हाउं, हाउं. वरदान माग. जे तने जोईतुं होय ते आपीश. अहो ! हुं मारा शरणागतने जलना अभिषेकथी पण प्रसन्न थाउंछुं. माटे तारा देहने तुं वृथा पीडा करेछे” ॥ २० ॥ महापापी वृकासुरे सदाशिवनी पासेथी लोकोने त्रास आपे एवुं वरदान माग्युं के “हुं जेने माथे हाथ मुकुं ते मरी जवो जोईए” ॥ २१ ॥

હે રાજા ! આ વચન સાંભળી જાણે કચવાણા હોય એવા સદાશિવે, સર્પને જેમ દૂધ આપે તેમ હસીને તે દૈત્યને તથાસ્તુ એમ બોલીને તેણું વરદાન આપ્યું ॥ ૨૨ ॥ આબું વરદાન પામીને તે દૈત્યને પાર્વતીનું હરણ કરવાની ઇચ્છા થઈ. પછી તે વરદાનની પરીક્ષા લેવાસારૂ તે દૈત્યે મહાદેવને માથેજ પોતાનો હાથ મુકવાનો આરંભ કર્યો. મહાદેવ પોતાના કામથી પોતેજ બીના, દૈત્ય પછવાડે દોડતાં ત્રાસ પામેલા અને ધ્રુજતા મહાદેવ સ્વર્ગના અને પૃથ્વીના અંતસુધી ભાગા અને દિશાઓમાં ઉત્તરાદી કોર પળ ગયા ॥ ૨૩ ॥ ૨૪ ॥ ઉપાય નહિ જાણવામાં આવતાં સઘલા મોટા દેવતાઓ ચૂપ થઈ રહ્યા. પછી અંધકારથી પર અને સુપ્રકાશિત શ્વેતદ્વીપમાં ગયા કે જે દ્વીપમાં શાંત અને સર્વને અમય આપનારા સંન્યાસીઓની પરમગતિરૂપ સાક્ષાત્ નારાયણ રહ્યા છે અને જે દ્વીપમાં ગણને પાછો ભવનો ફેરો રેહેતો નથી ॥ ૨૫ ॥ ૨૬ ॥ મહાદેવનું એ દુઃખ જોઈ કણને મટાડનાર ભગવાન્ પોતાની

તચ્છુત્વા ભગવાન્ રુદ્રો દુર્મના ઇવ ભારત ॥ ઓમિતિ પ્રહસંસ્તસ્મૈ દદેઽહરમૃતં યથા ॥ ૨૨ ॥ ઇત્યુક્તઃ સોઽસુરો નૂનં ગૌરીહરણલાલ-
સઃ ॥ સ તદ્વરપરીક્ષાર્થં શંભોર્મૂર્ધ્નિ કિલાસુરઃ ॥ ૨૩ ॥ સ્વહસ્તં ધાતુમારેભે સોઽવિચ્યત્સ્વકૃત્તાન્ચિહ્નયઃ ॥ તેનોપસૃષ્ટઃ સંત્રસ્તઃ પરાધાવ-
ન્સવેપથુઃ ॥ યાવદંતં દિવો ધ્રુમેઃ કાશનામુદગાદુદક્ ॥ ૨૪ ॥ અજાનંતઃ પ્રતિવિધિં તૂળીમામન્સુરેશ્વરાઃ ॥ તતો વૈકુંઠમગમદ્દાસ્વરં
તમસઃ પરમ્ ॥ ૨૫ ॥ યત્ર નારાયણઃ સાક્ષાન્ન્યાસિનાં પરમા ગતિઃ ॥ શાંતાનાં ન્યસ્તદંડાનાં યતો નાવર્તેતે ગતઃ ॥ ૨૬ ॥ તં તથા વ્યસ-
નં દૃષ્ટ્વા ભગવાન્વૃજિનાર્દનઃ ॥ દૂરાત્પત્યુદિયાદ્ભૂત્વા વટુકો યોગમાયયા ॥ ૨૭ ॥ મેલ્યાંજનદંડાક્ષેત્રેજસાઽગ્નિરિવ જ્વલન્ ॥ અભિ-
વાદયામાસ ચ તં કુશપાણિર્વિનીતવત્ ॥ ૨૮ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ શાકુનેય ભવાન્વ્યક્તં શ્રાંતઃ કિં ઇમમાગતઃ ॥ ક્ષણં વિશ્રમ્યતાં પું-
સ આત્માઽયં સર્વકામધુક્ ॥ ૨૯ ॥ યદિ નઃ શ્રવણાયાલં યુષ્મદ્વ્યવસિતં વિભો ॥ ભગ્યતાં પ્રાયશઃ પુંભિર્મૃતૈઃ સ્વાર્થાન્સમીહતે ॥ ૩૦ ॥
॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ એવં ભગવતા પૃષ્ઠો વચસામૃતવર્ષિણા ॥ ગતક્લમોઽવ્રવીત્તસ્મે યથાપૂર્વમનુષ્ઠિતમ્ ॥ ૩૧ ॥

યોગમાયાર્થી વટુક થઈને દૂરથી તે દૈત્યની સામે આવ્યા ॥ ૨૭ ॥ મેલ્યા, મૃગચર્મ, ઢંડ અને માલાને ધરનાર, તેજથી અગ્નિની પેઠે પ્રકાશતા અને જેના હાથમાં દર્મ હતા એવા એ વટુકે નમ્રની પેઠે તે દૈત્યનું અભિવાદન કરી આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૨૮ ॥ ભગવાન્ કેહેછે.— હે શકુનિના પુત્ર ! તમે અવશ્ય થાકી રહેલા જણાઓ છો. કેટલેક દૂરથી આવ્યા છો ? થોડી વાર વિમામો લીઓ, કેમ કે આ દેહ સર્વ મનોરથોને આપનાર છે માટે તેને બહુ પરિશ્રમ નહિ દેવો જોઈએ ॥ ૨૯ ॥ હે સમર્થ ! તમારું ધોરલું અમને સંભળાવવા યોગ્ય હોય તો તે કહો. કેમ કે વ્રીજાઓની સંમતિ અને સહાયતા લેવાથી પુરુષના સ્વાર્થ સિદ્ધ થાયછે ॥ ૩૦ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— આ પ્રમાણે જાણે અમૃત વરમનું હોય એવાં વચનથી ભગવાને પૂછતાં જેનો પરિશ્રમ મટી ગયો એવા વટુકાસુરે પોતે પ્રથમ કરેલી સઘલી વાત કહી દેવાડી ॥ ૩૧ ॥

भगवान् केहेछे.— जो एम होय तो अमे महादेवना वचनने साबुं मानता नथी; केम के महादेव तो दक्षना शापनेलींघे पिशाचपणुं पामेल छे अने प्रेत तथा पिशाचोनो राजा छे ॥ ३२ ॥ हे दानवोना इंद्र ! ए जगतना गुरु केहेवाता महादेव उपर तमने विश्वास होय तो तमे पोताना माथा उपर हाथ मूकीने वचननी परीक्षा करो ॥ ३३ ॥ हे दानवोमां उत्तम ! जो कोई रीते पण महादेवनुं वचन खोटुं जणाय तो ए खोटुं बोलनारने मारी नाखजो के जेथी फरीवार खोटुं न बोले ॥ ३४ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— आ प्रमाणे विचित्र अने सुकोमल भगवाननां वचनोथी जेनी बुद्धि फरी गई एवा दुर्बुद्धि वृकामुरे भुल खाईने पोतानो हाथ पोताना माथा उपर मुक्यो ॥ ३५ ॥ मुकतांज जाणे वज्र वागुं होय तेम माथुं फाटी पडतां ते दैत्य पडीने मरी गयो. देवताओ 'जय जय, नमो नमः, सारुं थयुं सारुं थयुं,' एम केहेवा लाग्या

॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवं चेत्तर्हि तद्वाक्यं न वयं श्रद्दधीमहि ॥ यो दक्षशापात्पैशाच्यं प्राप्तः प्रेतपिशाचराट् ॥ ३२ ॥ यदि वस्तत्र विश्रंभो दानवेंद्र जगद्गुरौ ॥ तर्ह्यगाशु स्वशिरसि हस्तं न्यस्य प्रतीयताम् ॥ ३३ ॥ यद्यमत्यं वचः शंभोः कथंचिद्दानवर्षभ ॥ तदैतं जह्यसद्वाचं न यदस्माज्जुतं पुनः ॥ ३४ ॥ इत्थं भगवतश्चित्रैर्वचोभिः स सुपेशलैः ॥ भिन्नधीर्विस्मृतः शीर्ष्णिं स्वहस्तं कुमतिर्व्यधात् ॥ ३५ ॥ अथापतद्भिन्नशिरा वज्राहत इव क्षणात् ॥ जयशब्दो नमःशब्दः साधुशब्दोऽभवद्विवि ॥ ३६ ॥ मुमुचुः पुष्पवर्षाणि हते पापे वृकासुरे ॥ देवर्षिपितृगंधर्वा मोचितः संकटाच्छिवः ॥ ३७ ॥ मुक्तं गिरिशमभ्याह भगवान्पुरुषोत्तमः ॥ अहो देव महादेव पापोयं स्वेन पाप्मना ॥ ३८ ॥ हतः को न महत्स्वीश जंतुर्वै कृतकिल्बिषः ॥ क्षेमी स्यात्किमु विश्वेशे कृतागस्को जगद्गुरौ ॥ ३९ ॥ य एवमव्याकृतशक्त्युदन्वतः परस्य साक्षात्परमात्मनो हरेः ॥ गिरित्रिमोक्षं कथयेच्छृणोति वा विमुच्यते संसृतिभिस्तथाऽरिभिः ॥ ४० ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे रुद्रमोक्षणं नामाष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥

॥ ३६ ॥ पापी वृकासुर मरण पामतां देव, ऋषि, पितृ अने गंधर्वो फूलनी वृष्टि करवा लाग्या. आवी रीते भगवाने सदाशिवने संकटमांथी छोडाव्या ॥ ३७ ॥ कष्टथी मुकाएला सदाशिवनी पासे आवीने भगवाने कहुं के— “अहो ! हे देव ! हे महादेव ! ए पापी पोताना पापथीज मरी गयो. हे ईश्वर ! कोई जीव बीजा महात्माओनो अपराध करे तोपण तेनुं कल्याण थाय नहि त्यारे आप के जे जगतना गुरु अने ईश्वर छो तेना अपराध करनारनुं तो केमज कल्याण थाय ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ आ प्रमाणे वाणी के मनथी न पोहोँचाय एवी शक्तिओना समुद्ररूप अने मायाथी पर साक्षात् परमात्मा भगवाने मदाशिवने कष्टथी छोडाव्यानी कथाने जे पुरुष कहे अथवा सांभले ते पुरुष जन्म-मरणथी तथा शत्रुओथी पण छुटेछे ॥ ४० ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो अष्टाशीमो अध्याय संपूर्ण ॥ ८८ ॥

शुकदेवजी केहेछे'—हे राजा ! सरस्वतीने कांठे ऋषिओ यज्ञ करवा बेठा हता तेओने तर्क उरान्न थयो के “त्रण देवमां कोण मोटो हशे?” आ वात जाणवानी इच्छाथी तेनो निश्चय करवासारू तेओए ब्रह्माना पुत्र भृगु ऋषिने मोक्या. भृगु ऋषि ब्रह्मानी सभामां गया ॥ १ ॥ २ ॥ ब्रह्मानी महत्तानी परीक्षा करवासारू भृगु ऋषि ब्रह्माने नम्या नहि अने स्तुति पण करी नहि. पोताना तेजथी प्रकाशता ब्रह्माए भृगु उपर क्रोध कच्यो ॥ ३ ॥ पछी ब्रह्माए पोताना मनमां उठेला क्रोधने ‘भृगु मारो पुत्र छे’ एम समजीने शमाव्यो. अग्निने शांत करवामां जेम अभिथी उत्पन्न थएलुं जल काम आवे तेम ब्रह्मानो क्रोध शांत थवामां भृगुनुं पुत्रपणुं काम आव्युं ॥ ४ ॥ पछी भृगु ऋषि कैलास पर्वतमां गया. त्यां सदाशिवे प्रेमथी उभा थईने ते पोताना भाई भृगुने मळवानो आरंभ कच्यो ॥ ५ ॥ ‘तुं अवळे मार्गे चालनार छो’ एम कहीने भृगुए सदाशिवने मळवानी

॥ श्रीशुक उवाच ॥ सरस्वत्यास्तटे राजवृषयः सत्रमासत ॥ वितर्कः समभूतेषां त्रिन्ध्वीशेषु को महान् ॥ १ ॥ तस्य जिज्ञासया ते वै भृगुं ब्रह्मसुतं नृप ॥ तज्ज्ञस्यै प्रेषयामासुः सोऽभ्यगाद्रक्ष्णः सभाम् ॥ २ ॥ न तस्मै प्रह्वणं स्तोत्रं चक्रे सत्त्वपरीक्षया ॥ तस्मै चुक्रोश भगवान् प्रज्वलन्स्वेन तेजसा ॥ ३ ॥ स आत्मन्युत्थितं मन्युमात्मजायात्मना प्रभुः ॥ अशीशमद्यथा वर्हिह स्वयोन्या वारिणात्मनः ॥ ४ ॥ ततः कैलासमगमत्स तं देवो महेश्वरः ॥ परिरब्धुं समारेभ उत्थाय भ्रानरं मुदा ॥ ५ ॥ नैच्छत्त्वमस्युत्पथग इति देवश्रुकोप ह ॥ शूलमुद्यम्य तं हंतुमारेभे तिग्मलोचनः ॥ ६ ॥ पतित्वा पादयोर्देवी सांत्वयामास तं गिरा ॥ अथो जगाम वैकुण्ठं यत्र देवो जनार्दनः ॥ ७ ॥ शयानं श्रिय उत्संगे पदा वक्षस्यताडयत् ॥ तत उत्थाय भगवान् सह लक्ष्म्या सतां गतिः ॥ ८ ॥ स्वतल्पाद्वरुह्याथ ननाम शिरसा मुनिम् ॥ आह ते स्वागतं ब्रह्मन्निषीदात्रामने क्षणम् ॥ अजानतामागतान्वः क्षंतुमर्हथ नः प्रभो ॥ ९ ॥

इच्छा न करी तेथी सदाशिवने क्रोध चड्यो. भयंकर नेत्रवाळा सदाशिवे त्रिशूल उपाडीने भृगुने मारी नाखवानो आरंभ कच्यो ॥ ६ ॥ पार्वतीए पगमां पडीने वचनथी सदाशिवने शांत कच्यो. पछी वैकुण्ठलोक के जेमां विष्णुदेव रेहेछे त्यां भृगु ऋषि गया ॥ ७ ॥ लक्ष्मीना खोळामां विष्णु सुता हता त्यां तेमनी छातीमां भृगुए पाटु मारी. सत्पुरुषोना शरणरूप भगवान्, लक्ष्मीजीनी साथे जागी पोताना शयनमांथी उतरीने मस्तकथी भृगुने पगे लाग्या. भगवाने कहुं के—“हे महाराज ! तमे भले आठ्या. थोडीवार आ आसनपर बेसो. हे प्रभु ! तमारा पधारवाने अमो नहि जाणता हता तेथी अमारा उपर आपे क्षमा करवी जोईए ॥ ८ ॥ ९ ॥

१ आ नेवाशीमा अध्यायमां ‘कोण मोटो छे’ एवो संशय थतां परीक्षा करीने ‘विष्णु मोटा छे’ एम भृगुए मुनिओनी पासे कहुं ते तथा भगवाने ब्राह्मणना पुत्रोने लावी आप्या ते कथा केहेवामां आवशे.

હે વાપ ! હે મોટા મુનિ ! તમારા પગ તો બહુજ સુકોમલ છે તે મારી છાતીમાં વાગવાથી દુઃખતા હશે. ” એમ કહી પોતાના હાથથી ઘ્રુગુના પગને ચાંપવા લાગ્યા ॥ ૧૦ ॥ વઢી ભગવાન્ બોલ્યા કે— “ તીર્થોને પળ પવિત્રપણું આપનાર આપના ચરણ ધોવાના જલથી મને, તથા મારામાં રહેલા લોકને અને લોકપાલોને પવિત્ર કરો ॥ ૧૧ ॥ હે મહારાજ ! હું આજ લક્ષ્મીના અવિચલ સ્થાનકરૂપ થયો, તમારું ચરણ વાગવાથી મારાં પાપ મટી ગયાં તેથી હવે મારી છાતીમાં લક્ષ્મી અવિચલ રહેશે ” ॥ ૧૨ ॥ વિષ્ણુ ભગવાન્ આ પ્રમાણે બોલતાં ઘ્રુગુ ઋષિ સુખ અને તૃપ્તિ પામીને ચૂપ રહ્યા. ભક્તિથી ઉત્કંઠા ધવાનેલીધે ઘ્રુગુના નેત્રમાં આંસુ આવ્યાં ॥ ૧૩ ॥ હે રાજા ! ઘ્રુગુ ઋષિએ બ્રહ્મવાદિ મુનિઓના યજ્ઞમાં પાછા આવીને જે

અતીવ કોમલૌ તાત ચરણૌ તે મહામુને ॥ ઇત્યુક્તા વિપ્રચરણૌ મર્દન્યસ્વેન પાણિના ॥ ૧૦ ॥ પુનીહિ સહલોકં માં લોકપાલાંશ્ચ મદૂતાન્ ॥ પાદોદકેન ભવતસ્તીર્થાનાં તીર્થકારિણા ॥ ૧૧ ॥ અદ્યાહં ભગવન્લક્ષ્મ્યા આસમેકાંતભાજનમ્ ॥ વત્સ્યત્યુરસિ મે ઋતિર્ભવ-ત્પાદહતાંહસઃ ॥ ૧૨ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ एवं ब्रुवाणे वैकुण्ठे भृगुस्तन्मंद्रया गिरा ॥ निर्द्वितस्तर्पितस्तूर्णी भक्त्युत्कंडोऽश्रु-लोचनः ॥ १३ ॥ पुनश्च सत्रमाब्रज्य मुनीनां ब्रह्मवादिनाम् ॥ स्वानुभूतमशेषेण राजन्भृगुवर्णयत् ॥ १४ ॥ तन्निशम्याथ मुनयो विस्मिता मुक्तसंशयाः ॥ भूयांसं श्रद्दधुर्विष्णुं यतः शान्तिर्यतोऽभयम् ॥ १५ ॥ धर्मः साक्षाद्यतो ज्ञानं वैराग्यं च तदन्वितम् ॥ ऐश्वर्यं चाष्टया यस्माद्यशश्चात्ममलापहम् ॥ १६ ॥ मुनीनां न्यस्तदंडानां शान्तानां समचेतसाम् ॥ अकिंचनानां साधूनां यमाहुः परमां गतिम् ॥ १७ ॥ सत्त्वं यस्य प्रिया मूर्तिर्ब्राह्मणास्विष्टदेवताः ॥ भजंत्यनाशिषः शान्ता यं वा निपुणबुद्धयः ॥ १८ ॥

કાંઈ પોતાના જાળવામાં આવ્યું તે સઘળું કહી સંભળાવ્યું ॥ ૧૪ ॥ આ વાત સાંભઢી વિસ્મય પામેલા મુનિઓએ સંશય છોડી દર્દને વિષ્ણુને મોટા માન્યા કે જે વિષ્ણુમાં શાંતિ અને અભય છે ॥ ૧૫ ॥ ધર્મ, અપરોક્ષજ્ઞાન, તેની સાથે રહેનારું વૈરાગ્ય, આઠ પ્રકારની સિદ્ધિઓ અને અંતઃકરણના મેલને મટાડનાર યશ જેમાં રહેલ છે તે વિષ્ણુ સર્વોત્તમ છે એમ માન્યું ॥ ૧૬ ॥ સર્વને અભય આપનાર, શાંત, સમચિત્તવાળા અને અભિમાન રહિત સાધુ મુનિઓના જે શરણરૂપ કેહેવાય છે તે વિષ્ણુને મોટા માન્યા ॥ ૧૭ ॥ સત્વગુણ જેના પ્રિય શરીરરૂપ છે, બ્રાહ્મણો જેના ઇષ્ટદેવ છે અને શાંત તથા નિપુણ બુદ્ધિવાળા નિષ્કામ લોકો જેને ભજે છે તે વિષ્ણુને મોટા માન્યા ॥ ૧૮ ॥

૧ યતમાન, વ્યતિરેક, એકંદ્રિય અને વશીકૃત એ નામના, વૈરાગ્યના ચાર ભેદ છે. વિષયોનો ત્યાગ ન થઈ શકતો હોય તોપણ વિષયોને માન દેવાની ઇચ્છાનો ત્યાગ થાય એ યતમાન નામનું પેહેલું વૈરાગ્ય કેહેવાય છે, વિષયોમાં થોડાઘણાનો પળ ત્યાગ કરીને વર્તવું એ વ્યતિરેક નામનું બીજું વૈરાગ્ય કેહેવાય છે, મનમાં રાગ નહિ રાખતાં બાહ્ય ઇંદ્રિયોથીજ વિષયોને સેવવા એ એકંદ્રિય નામનું ત્રીજું વૈરાગ્ય કેહેવાય છે અને બાહ્ય ઇંદ્રિયોથી પળ વિષયોનો ત્યાગ કરવો એ વશીકૃત નામનું ચોથું વૈરાગ્ય કેહેવાય છે.

अर्जुन केहेछे.— हे ब्राह्मण ! तारा गाममां कोई धनुषधारी क्षत्रिय नथी शुं ? धन, स्त्री अने पुत्रोमां लागी रहेला आ यादवो यज्ञमां जमवा भेळा थएला ब्राह्मणो जेवा जणाय छे. जे क्षत्रियो जीवतां छतां ब्राह्मणो शोक करे ते पेटभरा क्षत्रियो तो क्षत्रियना वेषथी नट लोकोज जीवेछे एम स-मजवुं ॥ २८ ॥ २९ ॥ हे महाराज ! तमे स्त्रीपुरुष के जेओ बन्ने जणां रांक छो तेओनां छोकरांतुं हुं रक्षण करीश अने जो आ मारी प्रतिज्ञाने साची नहि करी शकुं तो हुं अग्निमां प्रवेश करीने पवित्र थईश ॥ ३० ॥ ब्राह्मण केहेछे.— बलभद्र, श्रीकृष्ण, धनुष धरनाराओमां उत्तम प्रद्युम्न अने जेनी सामो युद्धमां कोई उभी शके नहि एवा अनिरुद्धथी पण मारा बालकोतुं रक्षण करी शकायुं नथी तो जे काम जगतना ईश्वरोने पण करवुं कठण लायुं छे ते कामने तूं मूर्खपणाथी केम करवा धारे छे ? तूं धारे छे पण ते वातनो अमे विश्वास करता नथी ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ अर्जुन

किंस्विद्रहंस्त्रिवासे इह नास्ति धनुर्धरः ॥ राजन्यबंधुरेते वै ब्राह्मणाः सत्रमासते ॥ २८ ॥ धनदारात्मजापृक्ता यत्र शोचंति ब्रा-
ह्मणाः ॥ ते वै राजन्यवेषेण नटा जीवंत्यसुभराः ॥ २९ ॥ अहं प्रजां वां भगवन् रक्षिष्ये दीनयोरिह ॥ अनिस्तीर्णप्रतिज्ञोऽग्निं प्रवे-
क्ष्ये हतकल्मषः ॥ ३० ॥ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ संकर्षणो वासुदेवः प्रद्युम्नो धन्विनां वरः ॥ अनिरुद्धोऽप्रतिरथो न त्रातुं श-
क्नुवंति यत् ॥ ३१ ॥ तत्कथं नु भवान्कर्म दुष्करं जगदीश्वरैः ॥ चिकीर्षसि त्वं बालिद्रयात्तन्न श्रद्धामहे वयम् ॥ ३२ ॥ ॥ अर्जुन
उवाच ॥ नाहं संकर्षणो ब्रह्मन्न कृष्णः कार्ष्णिरेव च ॥ अहं वा अर्जुनो नाम गांडीवं यस्य वै धनुः ॥ ३३ ॥ मावमंस्था मम ब्रह्मन्
वीर्यं त्र्यंबकतोषणम् ॥ मृत्युं विजित्य प्रधने आनेष्ये ते प्रजां प्रभो ॥ ३४ ॥ एवं विश्रंभितो विप्रः फाल्गुनेन परंतप ॥ जगाम स्व-
यहं प्रीतः पार्थवीर्यं निशामयन् ॥ ३५ ॥ प्रसूतिकाल आसन्ने भार्याया द्विजसत्तम ॥ पाहि पाहि प्रजां मृत्योरित्याहार्युनमातुरः
॥ ३६ ॥ स उपस्पृश्य शुच्यंभो नमस्कृत्य मेहेश्वरम् ॥ दिव्यान्यस्त्राणि संस्मृत्य सज्यं गांडीवमाददे ॥ ३७ ॥ ॥

केहेछे.—हे ब्राह्मण ! हुं बलभद्र, कृष्ण, प्रद्युम्न के अनिरुद्ध नथी पण हुं तो अर्जुन छुं के जेतुं गांडीव नामतुं धनुष प्रख्यात छे ॥ ३३ ॥ जेथी
महादेव पण प्रसन्न थया हता एवा मारा पराक्रमनुं तारे अपमान करवुं नहि. युद्धमां मृत्युने जीतीने पण हुं तारी प्रजाने लावी आपीश ॥ ३४ ॥
शुकदेवजी केहेछे.— हे राजा ! आ प्रमाणे अर्जुने विश्वास आपतां, अर्जुनना पराक्रमोने सांभळतो ते ब्राह्मण राजी थईने पोताने घेर गयो ॥ ३५ ॥
स्त्रीने प्रसवनो समय पासे आवतां आतुर थएला ते उत्तम ब्राह्मणे ' मारी प्रजानी मृत्युथी रक्षा करो रक्षा करो ' एम अर्जुनने कह्युं ॥ ३६ ॥ अ-
र्जुने पवित्र जलनुं आचमन लई, श्रीकृष्णने ब्राह्मणोनी उपेक्षा करनार जाणी तेमने नमस्कार नहि करतां सदाशिवने नमस्कार करी अने दिव्य
अस्त्रोतुं स्मरण करी दोरी चढावेतुं गांडीव धनुष उपाड्युं ॥ ३७ ॥ ॥

अनेक अस्त्रोथी जोडिला बाणोवते आडुं, उंचुं अने नीचुं सुवावडीना घरने रोकीने बाणोनुं पांजरुं करी लीडुं ॥ ३८ ॥ पछी वारंवार रुदन करतो ब्राह्मणीने दीकरो आब्यो ने तुरतज तेना शरीरशीखे आकाशमार्गथी गयो के जे देखवामां पण आब्यो नहि ॥ ३९ ॥ ते समयमां ब्राह्मण श्रीकृष्णना समीपमां अर्जुननी निंदा करतां करतां बोल्यो के— “ मारी मूर्खता जुओ; के में नपुंसकना बकवाद उपर विश्वास राख्यो ॥ ४० ॥ प्रद्युम्न, अनिरुद्ध, बलभद्र अने श्रीकृष्ण जेनुं रक्षण करी शक्या नहि तेनुं रक्षण करवाने बीजो कोण समर्थ थाय ? ॥ ४१ ॥ खोटुं बोलनारा अर्जुनने धिक्कार छे. पोतानां वखाण करनार अर्जुनना धनुषने धिक्कार छे के जे दुर्बुद्धि अर्जुन दैवे नहि राखवा धारेला पदार्थने मूढताथी राखवा धारेछे ” ॥ ४२ ॥ आ प्रमाणे ब्राह्मण गाळो देतां अर्जुन विधानो उपयोग करी तुरत संयमनी पुरीमां गया के ज्यां महाराज यम रेहेछे ॥ ४३ ॥ यमपुरीमां

न्यरुणत्सूतिकाऽगारं शरैर्नानाऽस्त्रयोजितैः ॥ तिर्यगूर्ध्वमधः पार्थश्चकार शरपंजरम् ॥ ३८ ॥ ततः कुमारः संजातो विप्रपत्न्या रु-
दन्मुहुः ॥ सद्योऽदर्शनमापेदे सशरीरो विहायसा ॥ ३९ ॥ तदाह विप्रो विजयं विनिन्दन्कृष्णसन्निधौ ॥ मौढ्यं पश्यत मे योऽहं श्र-
द्धे ह्रीविकत्यनम् ॥ ४० ॥ नं प्रद्युम्नो नानिरुद्धो न रामो न च केशवः ॥ यस्य शत्रुः परित्रातुं कोन्यस्तदवितेश्वरः ॥ ४१ ॥ धिगर्जनें
मृषावादं धिगात्मश्लाघिनो धनुः ॥ दैवोपसृष्टं यो मौढ्यादानिनीषति दुर्मतिः ॥ ४२ ॥ एवं शपति विप्रर्षो विद्यामास्थाय फाल्गुनः ॥
ययौ संयमनीमाशु यत्रास्ते भगवान्यमः ॥ ४३ ॥ विप्रापत्यमचक्षणस्तत ऐंद्रीमगात्पुरीम् ॥ आग्नेयीं नैर्ऋतीं सौम्यां वायव्यां वा-
रुणीमथ ॥ रसातलं नाकपृष्ठं धिष्यान्यन्यान्युदायुधः ॥ ४४ ॥ ततोऽलब्धद्विजसुतो ह्यनिस्तीर्णप्रतिश्रुतः ॥ अग्निं विविशुः कृष्णेन
प्रत्युक्तः प्रतिषेधता ॥ ४५ ॥ दर्शये द्विजसूनुंस्ते माज्ज्वात्मानमात्मना ॥ ये ते हि कीर्तिं विमलां मनुष्याः स्थापयिष्यन्ति ॥ ४६ ॥
इति संभाष्य भगवानर्जुनेन सहेश्वरः ॥ दिव्यं स्वरथमास्थाय प्रतीचीं दिशमाविशत् ॥ ४७ ॥

ब्राह्मणनो पुत्र नहि देखवामां आवतां त्याथी हथीआर उपाडीने इंद्र, अग्नि, निर्ऋति, सोम, वायु, अने वरुणनी पुरीओमां गया. त्यां पण नहि देखवामां आवतां पातालमां, स्वर्गमां अने बीजां स्थानकोमां पण गया ॥ ४४ ॥ कोई स्थानकमां ब्राह्मणनो पुत्र नहि मळतां प्रतिज्ञा पूरी नहि थवानेलीधे अर्जुने अग्निमां प्रवेश करवा मांड्यो त्यां तेने ना पाडीने श्रीकृष्णे कहुं के—“ हुं तमने ब्राह्मणना पुत्र देखाडुं हूं के जेथी निंदा कर-
नारां माणसोज तमारी कीर्तिने पृथ्वीमां अविचल करशे. तमे पोताथी पोतानुं अपमान करो मा ” ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ एम कही परमेश्वर श्रीकृष्ण भगवान् अर्जुननी साथे पोताना दिव्य रथमां बेशीने पश्चिम दिशामां चाल्या ॥ ४७ ॥

सात द्वीप, सात समुद्र, सात सात पर्वत अने लोकालोक पर्वतने मुकीने भारे प्रबल अंधारामां पेठा ॥ ४८ ॥ हे राजा ! अंधारामां पेसतां शैब्य, सुग्रीव, मेघपुष्प अने बलाहक नामना चार भगवानना घोडा चालतां अटक्या ॥ ४९ ॥ ए जोईने मोटा योगेश्वरोना ईश्वर श्रीकृष्ण भगवाने हजार सूर्य जेवा पोताना चक्रने आगळ चलाव्यु ॥ ५० ॥ बहु भारे तेजथी ए प्रकृतिना परिणामरूप, घाटा अने प्रबल अंधाराने चीरी नाखतुं भगवाननुं चक्र, जेम दोरीमांथी छुटेलुं रामनुं बाण सेनाओमां जतुं तेम मनसरखा वेगथी चालवा लाग्यु ॥ ५१ ॥ चक्रे करी आपेला मार्गथी चालतां अंधाराथी घणुं छेदुं, अंत अने पार वगरनुं तथा व्यास थतुं परमतेज जोवामां आव्यु. तेने जोईने आंखो अंजाई जतां अर्जुने बन्ने आंखो वींची लीथी ॥ ५२ ॥ पळी भारे पवनथी उछळता मोटा मोटा कळोलोथी शोभी रहेला जलमां पेठा त्यां मोटा प्रकाशवाळुं अने शोभी रहेला हजारो

सप्त द्वीपान्मस सिंघून्सप्तसप्तगिरीनथ ॥ लोकालोकं तथाऽतीत्य विवेश सुमहत्तमः ॥ ४८ ॥ तत्राश्वाः शैब्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकाः ॥ तमसि भ्रष्टगतयो बभ्रुवुर्भरतर्षभ ॥ ४९ ॥ तान्दृष्ट्वा भगवान्कृष्णो महायोगेश्वरेश्वरः ॥ सहस्रादित्यसंकाशं स्वचक्रं प्राहिणोत्पुरः ॥ ५० ॥ तमः सुधोरं गहनं कृतं महद्विदारयद्भरितरेण रोचिषा ॥ मनोजवं निर्विविशे सुदर्शनं गुणच्युतो रामशरो यथा चमूः ॥ ५१ ॥ द्यौरेण चक्रानुपथेन तत्तमः परं परं ज्योतिरनंतपारम् ॥ ममश्रुवानं प्रसमीक्ष्य फाल्गुनः प्रताडिताक्षो पिदधेऽक्षिणी उभे ॥ ५२ ॥ ततः प्रविष्टः सलिलं नभस्वता वलीयसैजहृद्दूर्मिभूषणम् ॥ तत्राद्भुतं वै भवनं द्युमत्तमं भ्राजन्मणिस्तंभसहस्रशोभितम् ॥ ५३ ॥ तस्मिन्महाभीममनंतमद्भुतं सहस्रमूर्धन्यफणामणिद्युभिः ॥ विभ्राजमानं द्विगुणोत्खण्डेक्षणं सिताचलाभं शिति-कण्ठजिह्वम् ॥ ५४ ॥ ददर्श तद्भोगसुवासनं विभुं महानुभावं पुरुषोत्तमोत्तमम् ॥ सांद्रांबुदाभं सुपिशंगवाससं प्रसन्न-वक्रं रुचिरायतेक्षणम् ॥ ५५ ॥ महामणिप्रातकिरीटकुंडलप्रभापरिक्षिप्तमहस्रकुंतलम् ॥ प्रलंबचार्वष्टभुजं सकौस्तुभं श्रीवत्स-लक्ष्म्या वनमालया वृतम् ॥ ५६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

मणिना थांभलाओथी दीपतुं अद्भुत घर जोवामां आव्यु ॥ ५३ ॥ ए घरमां महाभयंकर, अद्भुत, माथा उपर हजार फणोमां रहेला मणिओनी कांतिओथी शोभता, भयंकर वे हजार नेत्रवाळा, घोळा पर्वत सरखा अने कंठ तथा जीभो जेनां श्याम छे एवा शेषनाग जोवामां आव्या ॥ ५४ ॥ ए शेषनागना शरीरपर सुखथी पोढेला, मोटा प्रभाववाळा अने व्यापक पुरुषोत्तम भगवान् जोवामां आव्या. ए पुरुषोत्तम भूमा भगवाननी कांति घाटा मेघना सरखी हती. वस्त्र पीळां धन्यां हनां. मुख प्रसन्न हतुं. नेत्र सुंदर अने लांबां हतां ॥ ५५ ॥ अनेक मोटा मणिओवाळां किरीट अने कुंडलनी कांति-थी केशनो जथो चळकतो हतो. लांबी अने सुंदर आठ भुजाओ हती. कौस्तुभमणि हतो. श्रीवत्सने शोभा आपनारी वनमालाथी वीटाय हता ॥ ५६ ॥

સુનંદ અને નંદઆદિ પોતાના પાર્શ્વદો, દેહધારી ચક્ર આદિ પોતાનાં આયુધો, પુષ્ટિ, લક્ષ્મી, કીર્તિ, માયા, અને આઠ સિદ્ધિઓ સેવતાં હતાં. શ્રીકૃષ્ણ, અને શેષશાસ્ત્રીનાં દર્શનથી જેને મય ઉત્પન્ન થયો એવા અર્જુન, ઇ સઘळा महात्माओंના પતિ અને પોતાના સ્વરૂપભૂત ભૂમા ભગવાનને પગે લાગ્યા. શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન હાથ જોડી રહ્યા હતા તેઓને ईश्वरोना ईश्वर भूमा भगवाने हानीने गंभीर वाणीથી आप्रमाणे कह्यु ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ भूमा भगवान् केहेछे.—तमोने जौवानी इच्छाथी ब्राह्मणना पुत्रोने में अहीं लीधा छे. पृथ्वीमा धर्मनुं रक्षण करवानेमाटे तमे बने मारा अंशथी अवत-
न्या छो तो हवे पृथ्वीना भाररूप दैत्योने मारवानुं काम पोहोची लईने तुरत मारी पासे आवां ॥ ५९ ॥ तमो के जेओ ऋषि नारायणना अवतार-
रूप अने सर्वोत्तम छो तेओ जगतनी स्थिति अने मर्यादा राखवासारू धर्मनुं आचरण करजो ॥ ६० ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.—भूमा भगवाने आ-

सुनंदनंदप्रमुखैः स्वपार्षदैश्चक्रादिभिर्मूर्तिर्धैरैर्निजायुधैः ॥ पुष्ट्या श्रिया कीर्त्यजयाऽखिलधिभिर्निषेव्यमानं परमेष्ठिनां पतिम् ॥
॥ ५७ ॥ ववंद आत्मानमनंतमच्युतो जिष्णुश्च तद्दर्शनजातसाध्वयः ॥ तावाह भूमा परमेष्ठिनां प्रभुर्वद्धांजली सस्मितमूर्जया गि-
रा ॥ ५८ ॥ द्विजालजा मे युवयोर्दिदृक्षुणा मयोपनीता भुवि धर्मयुगपे ॥ कलाऽवतीर्णवनेर्भरासुरान् हत्वेह भूयस्वरयेतमंति
मे ॥ ५९ ॥ पूर्णकामावपि युवां नरनारायणावृषी ॥ धर्ममाचरतां स्थित्यै ऋषभौ लोकमग्रहम् ॥ ६० ॥ इत्यादिष्टौ भवगता तौ कृ-
ष्णौ परमेष्ठिना ॥ ओमित्यानम्य भूमानमादाय द्विजदारकान् ॥ ६१ ॥ न्यवर्ततां स्वकं धाम संप्रहृष्टौ यथागतम् ॥ विप्राय ददतुः
पुत्रान् यथारूपं यथावयः ॥ ६२ ॥ निशम्य वैष्णवं धाम पार्थः परमविस्मितः ॥ यत्किंचित्पौरुषं पुंसां मेने कृष्णानुकंपितम् ॥ ६३ ॥
इतीदृशान्यनेकानि वीर्याणीह प्रदर्शयन् ॥ बुभुजे विषयान् ग्राम्यानीजे चात्पूजितैर्मखैः ॥ ६४ ॥ प्रववर्षाखिलान्कामान् प्रजासु
ब्राह्मणादिषु ॥ यथाकालं यथैवेदो भगवान् श्रेष्ठ्यमास्थितः ॥ ६५ ॥

પ્રમાણે આજ્ઞા કરતાં રાજી થણા શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન, તેમની આજ્ઞાને માથે ચઢાવી બ્રાહ્મણના પુત્રોને લઈ, ભૂમા ભગવાનને પ્રણામ કરીને જે માર્ગે આવ્યા હતા તેજ માર્ગથી પાછા દ્વારકામાં આવ્યા. બ્રાહ્મણને પ્રથમના જેવાંજ રૂપ અને અવસ્થાવાळा તેના પુત્રો આપ્યા ॥ ૬૧ ॥ ૬૨ ॥ વિ-
ષ્ણુનું ધામ જોઈને બહુજ વિસ્મય પામેલા અર્જુને માન્યું કે—“ જે કાંઈ પુરુષોમાં પુરુષાર્થ હોય તે સઘळો ભગવાનની કૃપાથીજ હોય છે ” ॥ ૬૩ ॥
આ લોકમાં એવાં અનેક પરાક્રમો દેખાડતા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ સંસારસંબંધી વિષયોને ભોગવતા હતા અને મારે સમૃદ્ધિવાळा યજ્ઞોથી યજન કરતા
હતા ॥ ૬૪ ॥ શ્રેષ્ઠપણાને ધારણ કરતા ભગવાન્, ઇંદ્રની પેટે બ્રાહ્મણાદિક પ્રજાઓને સમયસર સઘळा મનોરથો પૂરતા હતા ॥ ૬૫ ॥

૧. આ ચરિત્ર ભગવાને જોકે ભારતના યુદ્ધથી પેહેલાંજ કચ્ચું છે તોપણ શ્રેષ્ઠતા કેહેવાનો પ્રસંગ આવવાનેલીધે અહિં કહ્યું છે.

अधर्म करनारा राजाओने मारी तथा अर्जुनादिकनी पासे मरावीने युधिष्ठिर आदि धार्मिक राजाओद्वारा अनायासथी धर्मनी प्रवृत्ति करावता हता' ॥६६॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो नेवाशीमो अध्याय संपूर्ण ॥८९॥ शुक्रदेवजी केहेछे. —सघळी संपत्तिओनी समृद्धिवाळी, मोटा यादवोए सेवेली, फूल तथा फलनी वाडीओथी संपन्न, चारकोर फुलझाडनी पंक्तिओमां विहार करता अमर अने पक्षिओना नादवाळी पोतानी पुरी द्वारका के जेना मार्गो मदझरनारा हाथीओ, शणगारेला घोडा तथा घोडा अने सुवर्णथी दीपता रथोथी निरंतर भीडवाळाज रेहेता

हत्वा नृपानर्धमिष्ठान्धातयित्वार्जुनादिभिः ॥ अंजसा वर्तयामास धर्म धर्मसुतादिभिः ॥ ६६ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धे द्विजकुमारानयनं नाम एकोनवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ सुखं स्वययां निवसन् द्वारकायां श्रियः पतिः ॥ सर्वसंपत्समृद्धायां जुष्टायां वृष्णिपुंगवैः ॥ १ ॥ स्त्रीभिश्चोत्तमवेषाभिर्नवयौवनकांतिभिः ॥ कंदुकादिभिर्हर्म्येषु कीडंतीभिस्तुडिद्युभिः ॥ २ ॥ नित्यं संकुलमार्गायां मदच्युद्भिर्मतंगजैः ॥ स्वलंकृतैर्भटैरथै रथैश्च कनकोज्ज्वलैः ॥ ३ ॥ उद्यानोपवनाढ्यायां पुष्पितदुमराजिषु ॥ निर्विशङ्गविहगैर्नादितायां समंततः ॥ ४ ॥ रेमे षोडशसाहस्रपत्नीनामेकवल्लभः ॥ तावद्विचित्ररूपोऽसौ तद्ग्रेषु महर्द्धिषु ॥ ५ ॥

हता तथा जेमां उत्तम वेषवाळी, नवीन यौवनथी दीपती, हवेलीओमां दडा आदिथी कीडा करती अने बीजळी सरखी कांतिवाळी स्त्रियो विलास करती हती; तेमां सुखथी रेहेता, लक्ष्मीना पति अने सोळ हजार स्त्रियोना एकज प्यारा भगवान् मोटी समृद्धिवाळां ते स्त्रियोनां घरोमां तेदलांज विचित्ररूप करीने रमता हता ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

? सत्याशीमो, अठ्ठाशीमो अने नेवाशीमो अध्याय क्षेपक छे एम केदलाएक मानेछे. कारण के परीक्षिते यदुवंशमां अवतरेला विष्णु अने संकर्षणनु चरित्र पूछतां ते केहेवानेवास्तेज दशमस्कंधनो आरंभ छे तो सत्याशीमा अने अठ्ठाशीमा अध्यायमां यदुवंशमां अवतरेला विष्णु के संकर्षणनु चरित्रज नथी अने नेवाशीमामां जोके छेलुं चरित्र श्रीकृष्णनु आवेछे तोपण “श्रीकृष्णज पोते भगवान् छे” एम जे वारंवार प्रतिपादन करेलुं छे तेने भूमा भगवान-नी कथाथी विरोध आवेछे. टीकाकारे सन्मार्ग शब्दमांथी उठावेली वेदस्तुतिनी संगति पण ताणखेचथी करेली जणाय छे. विष्णु तथा शिवनो अभेद प्र-तिपादन करवानो सिद्धांत छतां वृकासुरना अने भृगुना आख्यानमां शिवनी निकृष्टता जणावी छे माटे आ त्रण अध्याय क्षेपक छे, एम मानहुं योग्य छे. केदलाएक कहेछे के वत्सहरणनी लीलाना त्रण अध्याय क्षेपक छे. अने तेमां पण कारणो बतावेछे. गमे तेम होय पण, त्रण अध्याय क्षेपक मानवा पड़ेछे. कारण के श्रीधरस्वामीए टीकाना आरंभमां भागवतना अध्याय त्रणसो बत्तीस कह्या छे अने गणी जोतां त्रणसो पांत्तीश थायछे. २ आ नेबुमा अध्यायमां फरीवार संक्षेपथी श्रीकृष्णनी लील अने यदुवंशीओनु कारणपूर्वक असंख्यातपणुं केहेवामां आवशे.

ए घरोनी अंदर निर्मल जलाशयोनां जल प्रफुल्लित थएलां उसल, कल्हार, कुमुद अने पद्मोना सुगंधथी वासित थएलां हतां अने पक्षिओनां टोळां शब्द करतां हतां ॥ ६ ॥ मोटा वैभववाळा भगवान् तळावडीओना जलमां प्रवेश करीने विहार करता हता. स्त्रियोए आर्लिगन करवानेलीधे तेओनां कुच उपरनां केसरोथी भगवाननुं श्रीअंग लीपातुं हतुं ॥ ७ ॥ प्रेमथी मृदंग, पणव, आनक अने वीणाओने वगाडता गंधर्वलोको अने सूत मागध तथा बंदिजनो भगवाननुं गायन करता हता ॥ ८ ॥ स्त्रियो हसती हसती भगवानने पचरकियांओथी पलाळती हती अने भगवान् तेओने पलाळता हता. यक्षीओनी साथे जेम कुबेरजी विहार करे तेम भगवान् स्त्रियोनी साथे विहार करता हता ॥ ९ ॥ भगवानने पलाळती, वस्त्र भीजावानेलीधे जेओना साथळ अने स्तनना प्रदेशो देखार्इ रेहेता हता एवी, पचरकियांथी बचवानी इच्छानेलीधे भगवाननुं आ-

प्रोत्तुल्लोत्पलकह्वारकुमुदांभोजरेणुभिः ॥ वासितामलतोयेषु कूजद्विजकुलेषु च ॥ ६ ॥ विजहार विगाह्यांभो न्हदिनीषु महोदयः ॥ कुचकुंकुमलिमांगः परिबन्धश्च योषिताम् ॥ ७ ॥ उपगीयमानो गंधर्वैर्मृदंगपणवानकान् ॥ वादयद्भिर्मुदा वीणां सूतमागधवंदिभिः ॥ ८ ॥ सिच्यमानोऽव्युतस्ताभिर्हसंतीभिः स्म रेचकैः ॥ प्रतिसिचन्विचिकीडे यक्षीभिर्यक्षराडिव ॥ ९ ॥ ताः क्लिन्नवस्त्रविवृतोरुकुचप्रदेशाः सिचंत्य उद्धृतवृहत्कबरप्रसूनाः ॥ कांतं स्म रेचकजिहीरषयोपगुह्य जातस्मरोत्सवलसद्दना विरेजुः ॥ १० ॥ कृष्णस्तु तत्स्तनविषजितकुंकुमस्रक्रीडाऽभिषंगधुतकुंतलवृंदबंधः ॥ सिचन्मुद्गुर्वुवतिभिः प्रतिसिच्यमानो रमे करेणुभिरिवेभपतिः परीतः ॥ ११ ॥ नटानां नर्तकीनां च गीतवाद्योपजीविनाम् ॥ क्रीडालंकारवासांसि कृष्णोऽदात्तस्य च स्त्रियः ॥ १२ ॥ कृष्णस्यैवं विहरतो गत्यालोपक्षितस्मितैः ॥ नर्मक्ष्वेलिपरिष्वंगैः स्त्रीणां किल हता धियः ॥ १३ ॥

लिंगन करतां उसन्न थएला कामदेवना उत्सवथी शोभतां मुखवाळी अने जेओना मोटा चोटलाओमांथी फूल खरतां जतां हतां एवी ते स्त्रियो बहुज दीपती हती ॥ १० ॥ भगवाने पेहेरेली मालाओमां स्त्रियोना स्तननुं केसर लागी रखुं हतुं अने पोते क्रीडाना अभिनिवेशथी केशना बंधनोने हलावता हता. स्त्रियोने पलाळता अने स्त्रियोए चारंवार पलाळाता भगवान्, हाथणीओथी वीटाएला मोटा हाथीनी पेठे विहार करता हता ॥ ११ ॥ नट, नाचनारी, अने गीत तथा वाजांथी जीवनाराओने श्रीकृष्ण भगवान् क्रीडाना अलंकार अने वस्त्रो देता हता अने भगवाननी स्त्रियो पण देती हती ॥ १२ ॥ आ प्रमाणे विहार करता श्रीकृष्ण भगवाननां गति, भाषण, जोवां, हसवां, हास्यनां वचन अने आ-लिंगनथी स्त्रियोनी बुद्धि हरार्इ हती ॥ १३ ॥

भगवान्तुं चिंतन करती अने भगवान्मांज जेओनी बुद्धि लागी रही हती एवी ते स्त्रियो उन्मत्त अने जडनी पेटे जे वचनो बोलती हती ते वचनो हुं तमने कहुं छुं सांभळो ॥ १४ ॥ स्त्रियो बोले छे.—हे दीटोडी ! जगतमां गुप्त बोधवाळा श्रीकृष्ण रात्रिमां पोढ्या छे अने तुं विलाप करी करीने निद्रानो भंग करेछे पण सुती नथी ए योग्य नथी. हे सखी ! अमारी पेटे तारूं चित्त पण भगवाननां उदार हास अने लीलापूर्वक जोवांथी अत्यंत भेदाई गयुं छे के शुं ? ॥ १५ ॥ हे चकवी ! तुं नेत्र केम वींची गइ छे ? रात्रिमां पतिने नहि देखवाथी तुं दयामणी रीते रोयछे के शुं ? जेम दासीपणुं पामेली अमो भगवानना चरणमां रहेली मालाने चोटलामां धारण करवा इच्छिये छिये तेम तुं पण इच्छे छे के शुं ? ॥ १६ ॥ हे समुद्र ! उंच नहि आवतां उजागरो थवाथी तुं निरंतर चीसो पाड्या करेछे. अथवा अमने जे न मटे एवी दशा प्राप्त थइछे ते दशाने तुं पण पाम्योछे के शुं ?

ऊर्जमुकुंदैकधियो गिर उन्मत्तवज्जडम् ॥ चिंतयत्योऽरविदाक्षं तानि मे गदतः शृणु ॥ १४ ॥ महिष्य ऊर्जुः ॥ कुरारि विलपसि त्वं वीतनिद्रा न शेषे स्वपिति जगति रात्र्यामीश्वरो गुप्तबोधः ॥ वयमिव सखि कच्चिद्गाढनिभिन्नचेता नलिननयनहासोदारलीले-क्षितेन ॥ १५ ॥ नेत्रे निमीलयसि नक्तमदृष्टबुद्धं रोरेवीषि करुणं वत चक्रवाकि ॥ दास्यं गता वयमिवाच्युतपादजुष्टां किं वा खजं स्पृहयसे कवरेण वोढुम् ॥ १६ ॥ भो भोः सदा निष्टनसे उदन्वन्नल्यनिद्रोऽधिगतप्रजागरः ॥ किं वा मुकुंदापहृतात्मलांछनः प्राप्तां दशां त्वं च गतो दुरत्ययाम् ॥ १७ ॥ त्वं यक्ष्मणा बलवताऽसि गृहीत इंदो क्षीणस्तमो न निजदीधितिभिः क्षिणोषि ॥ कच्चिन्मुकुंदगदितानि यथा वयं त्वं विस्मृत्य भो स्थगितगीरुपलक्ष्यसे नः ॥ १८ ॥ किं त्वाचरितमस्माभिर्मलयानिलं तेप्रियम् ॥ गो-विंदापांगनिभिन्ने हृदीरयसि नः स्मरम् ॥ १९ ॥ मेघ श्रीमंस्त्वमसि दयितो यादवैद्रस्य दूनं श्रीवत्सांकं वयमिव भवान् ध्यायति प्रेमवद्धः ॥ अत्युत्कंडः शवलहृदयोऽस्मद्विधो वाष्पधाराः स्मृत्वा स्मृत्वा विस्मृजसि मुहुर्दुःखदस्तत्प्रसंगः ॥ २० ॥

जेम अमारां कुचकुंकुमादिक लांछन भगवाने हय्यां छे तेम तारां पण लक्ष्मी अने कौस्तुभादिक लांछन भगवाने हरी लीधां छे ॥ १७ ॥ हे चंद्र ! तुं भारे क्षयरोगथी पकडाइने क्षीण थवाथी पोतानी किरणोवडे अंधाराने मटाडतो नथी के भगवाननी रहस्य वातो संभारीने तेनीज चितामां मम थवाथी अंधाराने मटाडतो नथी ? अमारी पेटे तारूं बोलवुं पण बंध थई गयुंछे एम जणाय छे ॥ १८ ॥ हे मलयाचलना पवन ! अमोए तारूं शुं भुंडुं कन्युं छे ? के जेथी तुं भगवानना नेत्रनी अणीओथी भेदाइ गएला अमारा हृदयमां कामदेवने मोकलेछे ॥ १९ ॥ हे रूपाळा मेघ ! तारामां पण ताप हरवानो गुण होवानेलीधे तुं अवश्य भगवाननो सखा छे अने तेथीज प्रेमथी बंधाइने तुं अमारी पेटे भगवाननुं ध्यान करतो जणाय छे, केम के बहु उत्कंठाथी हृदय घेराई जतां तुं भगवानने संभारी अमारी पेटेज आंसुनी धाराने वरसे छे. अरे ! तेनी साथे तारे मित्रता

શામાટે કરવી પડી? કેમ કે ભગવાનનો પ્રસંગ તો વારંવાર દુઃખદાયીજ થાય છે ॥ ૨૦ ॥ હે સુંદર કંઠવાળા! હે કોયલ! તું, મુવાને પણ જી-વાડે એવી આ કોમલ વાણીથી ભગવાનનાં પદ બોલે છે માટે આજ હું તારું કયું પ્રિય કરી આપું? મને કહે ॥ ૨૧ ॥ હે ઉદાર બુદ્ધિવાળા પર્વત! તું હાલતો નથી અને બોલતો પણ નથી તેથી કોઈ મોટા વિષયનો વિચાર કરે છે એ જણાય છે. અમારી પેટે તું પણ ભગવાનના ચરણને સ્તન ઉપર ધરવામાટે ઇચ્છે છે કે શું? જો એમ હશે તો તારી પણ અમારા જેવી સ્થિતિ થશે ॥ ૨૨ ॥ હે સમુદ્રની સ્ત્રિયો નદીઓ! જેમ અમો ભગવાનના કૃપાકટાક્ષ નહિ મળતાં હૃદય ચોરાઈ જવાથી બહુ દુર્બલ થઈ જાય છે તેમ તમો પણ હમણાં મેઘદ્વારા સમુદ્રનું જલ નહિ મળવાથી દુર્બલ, સુકાઈ જતા ધ્રોવાળી અને કમલની શોભા વગરની થઈ જો ॥ ૨૩ ॥ અરે!!! [દેવગણીઓ આવેલા હંસને ભગવાનનો દૂત કલ્પીને કેહે છે.] હે હંસ! તું મળે આવ્યો. બેસી જા. દૂધ પી. ભગવાનની વાત કર. તું દૂત થઈને આવ્યો છે તે અમે જાણીએ છીએ. ભગવાન સારી પેટે છે? ક્ષણિક

પ્રિયરાવપદાનિ ભાષમેઽમૃતસંજીવિકયાઽન્યા ગિરા ॥ કરવાણિ ક્રિમદ્ય તે પ્રિયં વદ મે વલ્ગિતકંઠ કોકિલ ॥ ૨૧ ॥ ન ચલસિ ન વદસ્યુદારબુદ્ધે ક્ષિતિધર ચિંતયસે મહાંતમર્થમ્ ॥ અપિ વત વસુદેવનંદનાંઘ્રિં વયમિદમ્ કામયમે સ્તનૈર્વિધર્તુમ્ ॥ ૨૨ ॥ શુભ્યદ્રદાઃ કરશિતા વત સિંધુપત્યઃ સંપ્રત્યપાસ્તકમલશ્રિય ઇષ્ટર્તુઃ ॥ યદ્વદ્યં યદુપતેઃ પ્રણયાવલોકમપ્રાપ્ય સુપ્તહૃદયાઃ પુરુકર્શિતાઃ સ્મ ॥ ૨૩ ॥ હંસ સ્વાગતમાસ્યતાં પિત્ર પયો બ્રૂહંગ શૌરેઃ કથાં દૂતં ત્વાં નુ વિદામ કચ્ચિદ્વિજિતઃ સ્વમ્યાસ્ત ઉત્કં પુરા ॥ કિં વા નશ્ચલ-સૌહૃદઃ સ્મરતિ તં કસ્માદ્રજામો વયં ક્ષૌદ્રાલાપય કામદં શ્રિયમૃતે સૈવૈકનિષ્ઠા સ્ત્રિયામ્ ॥ ૨૪ ॥ ઇતીદૃશેન ભાવેન કૃષ્ણે યોગે-શ્વરેશ્વરે ॥ ક્રિયમાણેન માધવ્યો લેભિરે પરમાં ગતિમ્ ॥ ૨૫ ॥ શ્રુતમાત્રોઽપિ યઃ સ્ત્રીણાં પ્રમહ્યાકર્ષતે મનઃ ॥ ઊરુગાયોરુગીતો વા પશ્યંતીનાં કુતઃ પુનઃ ॥ ૨૬ ॥

સેહ રાખનારા ભગવાન, પોતે અમારી પાસે જે આગલ કહ્યું હતું તેને સંભારે છે? હે કુદરના દૂત! અમારે ભગવાનનું શું કામ છે? ભગવાન અમને સંભોગનેમાટે બોલાવતા હોય તો તેમનેજ અહીં બોલાવી લાવ પણ લક્ષ્મી અમોને ઠગીને એકલીજ ભગવાનને મેંવ છે માટે લક્ષ્મીવિના એકલા ભ-ગવાનનેજ બોલાવી લાવજે. લક્ષ્મી એકનિષ્ઠાવાળી છે માટે તેને શી રીતે મૂકી દેવાય એમ તારા મનમાં હોય તો સ્ત્રીઓમાં લક્ષ્મીજ એકનિષ્ઠાવાળી છે અને અમો તેવી નથી? ॥ ૨૪ ॥ શુકદેવજી કેહે છે.—યોગેશ્વરોના ઈશ્વર ભગવાનમાં આવો પ્રેમ કરવાથી ભગવાનની સ્ત્રિયો પરમ ગતિમે પામી ॥ ૨૫ ॥ ઘણાં ગીતોથી ગાતાં અને શ્રવણ કરતાં પણ જે ભગવાન સ્ત્રિયોના મનને બલાત્કારથી રેંચી લે છે તે ભગવાનને જોનારી સ્ત્રિયોનાં મન રેંચાઈ જાય તેમાં શું કેહેવું? ॥ ૨૬ ॥

जे स्त्रियो जगतना गुरु भगवानने पति समजीने प्रेमपूर्वक पग चांपवा आदिथी सेवती हती तेओना तपनुं केटलुंक वर्णन करी शकाय ? ॥ २७ ॥
आ प्रमाणे वेदोक्तधर्म पाळता अने मत्पुरुषोना शरणरूप भगवाने घरज धर्म, अर्थ अने कामनुं स्थानक छे एम वारंवार देखाळुं ॥ २८ ॥ गृह-
स्थाश्रमवाळाओना उत्तम धर्मने पाळता श्रीकृष्ण भगवानने सोळ हजार, एक सो अने आठ स्त्रियो हती ॥ २९ ॥ स्त्रियोमां रत्नजेवी ए स्त्रियोमां
रुक्मिणीआदि जे आठ स्त्रियो प्रथम कहेली छे तेओना पुत्रोनां नाम पण प्रथम आपेलां छे ॥ ३० ॥ सत्यसंकल्पवाळा ईश्वर श्रीकृष्णे जेटली
पोतानी स्त्रियो हती तेओमां प्रत्येकमां दश दश पुत्रो उत्पन्न कऱ्या हता ॥ ३१ ॥ महापराक्रमी ए पुत्रोमां अढार तो मोटा यशवाळा महारथी हता.

याः संपर्यचरन्प्रेम्णा पादसंवाहनादिभिः ॥ जगद्गुरुं भर्तृवृद्ध्या तासां किं वर्ण्यते तपः ॥ २७ ॥ एवं वेदोदितं धर्ममनुतिष्ठन्सतां
गतिः ॥ गृहं धर्मार्थकामानां मुहुश्चादर्शयत्पदम् ॥ २८ ॥ आस्थितस्य परं धर्मं कृष्णस्य गृहमेधिनाम् ॥ आसन्पोडशसाहस्रं महि-
ष्यश्च शताधिकम् ॥ २९ ॥ तासां स्त्रीरत्नभूतानामष्टौ याः प्रागुदाहृताः ॥ रुक्मिणीप्रमुखा राजंस्तत्पुत्राश्चानुपूर्वशः ॥ ३० ॥ ए-
कैकस्यां दश दश कृष्णोऽजीजनदात्मजान् ॥ यावत् आत्मनो भार्या अमोघगतिरीश्वरः ॥ ३१ ॥ तेषामुद्दामवीर्याणामष्टादश
महारथाः ॥ आसन्नुदारयशसस्तेषां नामानि मे शृणु ॥ ३२ ॥ प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च दीप्तिमान् भानुरेव च ॥ सांबो मधुर्बृहद्भानु-
श्चित्रभानुर्वैकोऽरुणः ॥ ३३ ॥ पुष्करो वेदबाहुश्च श्रुतदेवः सुनंदनः ॥ चित्रबाहुर्विरूपश्च कविर्न्यग्रोध एव च ॥ ३४ ॥ एतेषा-
मपि राजेंद्र तनुजानां मधुद्विषः ॥ प्रद्युम्न आसीत्प्रथमः पितृवद्विरुक्मिणीसुतः ॥ ३५ ॥ स रुक्मिणो दुहितरमुपयेमे महारथः ॥
तस्मात्सुतोऽनिरुद्धोभून्नागायुतबलान्वितः ॥ ३६ ॥ स चापि रुक्मिणः पौत्रीं दौहित्रो जगृहे ततः ॥ वज्रस्तस्याभवद्यस्तु
मौसलादवशेषितः ॥ ३७ ॥ प्रतिबाहुर्भूत्तस्मात्सुबाहुस्तस्य चाल्मजः ॥ सुबाहोः शांतसेनोऽभूच्छतसेनस्तु तत्सुतः ॥ ३८ ॥

तेओनां नाम मारी पासेथी सांमळो ॥ ३२ ॥ प्रद्युम्न, दीप्तिमान्, भानु, सांब, मधु, बृहद्भानु, चित्रभानु, वृक, अरुण, पुष्कर, वेदबाहु, श्रुतदेव,
सुनंदन, चित्रबाहु, विरूप, कवि अते न्यग्रोध ए सत्तर अने अढारमा प्रद्युम्नना पुत्र अनिरुद्ध ए महारथी हता ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ हे मोटा राजा !
भगवानना ए सघळा पुत्रोमां पण रुक्मिणीना पुत्र प्रद्युम्न पोताना पितानी पेठे सर्वोत्तम महारथी हता ॥ ३५ ॥ ए महारथी प्रद्युम्न रुक्मीनी पुत्रीने
परण्या हता तेमां तेमने दश हजार हाथीना बलवाळा अनिरुद्ध नामना पुत्र थया हता ॥ ३६ ॥ ए अनिरुद्ध रुक्मिनी पौत्रीने परण्या हता तेमनो
वज्रनाभ नामे पुत्र थयो के जे मुसलथी थएला नाशमांथी अवशेष रहेल छे ॥ ३७ ॥ वज्रनाभनो प्रतिबाहु, तेनो सुबाहु, तेनो शांतसेन अने तेनो
शतसेन नामे पुत्र थयो ॥ ३८ ॥

॥

ए कुलमां जेओ जन्म्या हता ते कोई निर्धन, थोडी प्रजावाळा, थोडां आयुष्यवाळा, थोडां पराक्रमवाळा के ब्राह्मणोने न माने एवा थया न हता ॥३९॥ हे राजा ! प्रख्यात कर्मवाळा यदुवंशमां जन्मेला पुरुषोनी संख्या लाखो वर्षे पण करी शकाय एम नथी ॥ ४० ॥ यदुकुलना असंख्यात कुमारोने भ-
णावनारा अध्यापको त्रण करोड अने अठ्ठाशी सौ हता एवुं अमे सांभळ्युं छे ॥ ४१ ॥ महात्मा यादवो के जेओमां अनेक लाख यादवोनी साथे उग्र-
सेन रेहेता हता तेओनी संख्याने कोण करी शकशे ? ॥ ४२ ॥ देव अने असुरो वच्चेना संग्राममां जे भयंकर दैत्यो मरण पाम्या हता तेओ मनुष्यमां उत्पन्न
थई गर्व धरीने प्रजाओने पीडता हता ॥ ४३ ॥ एओनो नाश करवानेमाटे भगवाननी आज्ञार्थी यदुकुलमां देवताओ अवतत्या हता. हे राजा ! तेओनां
एक सौ अने एक कुल हतां ॥ ४४ ॥ ए सघळा यादवोने श्रीकृष्ण भगवान् प्रभुतानेलीधे प्रमाणरूप हता. भगवानने अनुसरनारा जे यादवो हता तेओ

न ह्येतस्मिन्कुले जाता अधना अवहुप्रजाः ॥ अल्पायुषोऽल्पवीर्याश्च अब्रह्मण्याश्च जज्ञिरे ॥ ३९ ॥ यदुवंशप्रसूतानां पुंसां वि-
ख्यातकर्मणाम् ॥ संख्या न शक्यते कर्तुमपि वर्षायुर्तेनृप ॥ ४० ॥ तिस्रः कोट्यः सहस्राणामष्टाशीतिशतानि च ॥ आसन्न्यदुकु-
लाचार्याः कुमारणामिति श्रुतम् ॥ ४१ ॥ संख्यानं यादवानां कः करिष्यति महात्मनम् ॥ यत्रायुतानामयुतलक्षेणास्ते स
आहुकः ॥ ४२ ॥ देवासुराहवहता दैतेया ये सुदारुणाः ॥ ते चोत्पन्ना मनुष्येषु प्रजा हसा ववाधिरे ॥ ४३ ॥ तन्निग्रहाय हरिणा
प्रोक्ता देवा यदोः कुले ॥ अवतीर्णाः कुलशतं तेषामेकाधिकं नृप ॥ ४४ ॥ तेषां प्रमाणं भगवान् प्रभुत्वेनाभवद्हरिः ॥ ये चानुव-
र्तिनस्तस्य ववृधुः सर्वयादवाः ॥ ४५ ॥ शय्यासनाटनालापकीडास्नानादिकर्मसु ॥ न विदुः संतमात्मानं वृष्णयः कृष्णचेतसः
॥ ४६ ॥ तीर्थं चक्रे नृपो नं यदजनि यदुष्ट स्वःसरित्पादशौचं विद्धिदस्मिन्धाः स्वरूपं ययुरजितपरा श्रीर्यदर्थेऽन्ययन्नः ॥ यन्नामा-
मंगलमं श्रुतमथ गदितं यत्कृतो गोत्रधर्मः कृष्णस्यैतन्न चित्रं क्षितिभरहरणं कालचक्रायुधस्य ॥ ४७ ॥

सघळा वृद्धि पाम्या हता ॥ ४५ ॥ जेओनुं चित्त भगवानमांज लागी रह्युं हतुं एवा यादवोने सुतां, बेसतां, फरतां, बोलतां, रमतां, नाहातां अने एवां बीजां
कामो करतां पण पोताना शरीरनुं भानज रेहेतुं न हतुं ॥ ४६ ॥ हे राजा ! प्रथम भगवानना चरण धोवाना जलरूप गंगाजीज सर्वोत्तम तीर्थरूप हतां
पण भगवाननी कीर्तिरूप जे तीर्थ पाछळथी यादवोमां उत्पन्न थयुं तेणे ए गंगाजीने पण न्यून करी नाख्यां. श्रीकृष्णना खेहीओ अने शत्रुओ पण
स्वरूपने पामी गया, ए कांई आश्चर्य समजवुं नहि; केम के ए महादयालु हता. कोईने प्राप्त न थएल एवी परिपूर्ण लक्ष्मी के जेनेमाटे ब्रह्मादिक
पण यत्न करे छे ते भगवाननीज पासे हती ए पण कांई आश्चर्यरूप नथी; केम के सांभळेलुं अथवा उच्चारण करेलुं भगवाननुं केवल नाम पण

अमंगलने मटाडनार छे अने ऋषिओना वंशमां धर्म पण भगवानेज चलावेलो छे. कालरूपी अने चक्ररूप आयुधवाळा ए भगवाने पृथ्वीनो भार उताऱ्यो ए आश्चर्यरूप केहेवायज नहि ॥ ४७ ॥ जीवोना निवासरूप, केहेवामात्रमां देवकीथी जन्मेला पण वास्तविक रीते अजन्मा, इच्छामात्रथी अधर्मेने मटाडवामां समर्थ छतां पण क्रीडानेलीधे पोतानी भुजाओथी अधर्मेने मटाडनार, अधिकारनी अपेक्षा नहि करतांज वुंदाव-नमां रहेलां स्थावर-जंगमोना संसाररूपी दुःखने हणनार, सुंदर मंद हास्यवाळा श्रीमुखथी ब्रजनी अने पुरनी स्त्रियोने भोगद्वारा मोक्ष आपनार अने मोटा मोटा यादवो जेना सेवक होता एवा श्रीकृष्ण भगवान् सर्वोत्तम छे ॥ ४८ ॥ पोताना वेदमार्गनी रक्षा करवासारू लीलाथी अनेक

जयति जननिवासो देवकीजन्मवादो यदुवरपरिषत्स्वैदोर्भिरस्यन्नधर्मम् ॥ स्थिरचरवृजिनम्रः सुस्मितश्रीमुखेन ब्रजपुरवनितानां वर्धयन्कामदेवम् ॥ ४८ ॥ इत्थं परस्य निजवर्त्मरिरक्षयात्तलीलातनोस्तदनु रूपविडंबनानि ॥ कर्माणि कर्मकषणानि यदूत्तमस्य श्रूया-दसुप्य पदयोरनुवृत्तिमिच्छन् ॥ ४९ ॥ मर्त्यस्तथाऽनुभवमेधितया मुकुंदश्रीमत्कथाश्रवणकीर्तनचिंतयैति ॥ तद्धामदुस्तरकृतांतजवा-पवर्गं ग्रामाढनं क्षितिभुजोऽपि ययुर्यदर्थः ॥ ५० ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे दशमस्कंधे उत्तरार्धेऽष्टादशसाहस्र्यां संहितायां वैयासिक्यां श्रीकृष्णचरितानुवर्णनं नाम नवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ समाप्तोऽयं दशमस्कंधः ॥ ॥

अवतार धरनार अने यादवोमां उत्तम परमात्मा श्रीकृष्णनां आवां चरित्रो के जेओ कर्मबंधनने मटाडनार छे तेओने भगवानना चरणनी सेवा इच्छनारा पुरुषे सांभळवां जोईए ॥ ४९ ॥ प्रत्येक समयमां श्रीकृष्णनी सुंदर कथानुं श्रवण अने कीर्तन सहित चिंतन करवानेलीधे वृद्धि पामेली भक्तिथी माणस, भगवाननुं धाम के जे कालना दुस्तर वेगने ममास करनार छे तेने पामेछे. मोटा मोटा राजाओ पण एवी भक्ति कर-वानी इच्छाथीज पोतानां नगर छोडीनि वनमां गया दूता ॥ ५० ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना दशमस्कंधनो नेवुमो अध्याय संपूर्ण ॥ ९० ॥

॥ इति श्रीमद्भागवते दशमस्कंधे उत्तरार्धे समाप्तः ॥

एकादश स्कंध- श्रीकृष्ण अनं दारक.

चित्रशेखर.

॥ अथ श्रीमद्भागवते एकादशस्कंधः प्रारभ्यते ॥

शुक्रदेवजी केहेछे^२.- बलभद्र अने यादवोसहित श्रीकृष्ण भगवाने दैत्योने माच्या पछी कौरवो-पांडवो वच्चे प्रबल कजियो उत्पन्न करीने पृथ्वीनो भार उताच्यो ॥ १ ॥ दुर्योधनादिक शत्रुओए दुष्ट जुगारनी रमत, अपमान, द्रौपदीना केश खेंचवा अने लाखना घरमां बाळवा आदि दुष्ट कृत्यो करीने पांडवोने घणीवार कचवावतां ते कौरव अने पांडवोनी सहायता करवासारू बन्ने पक्षमां भेळा थएला राजाओने एकबीजाना हाथथी मरावीने प्रभुए पृथ्वीनो भार उताच्यो ॥ २ ॥ पोतानी भुजाओवते रक्षण करेला यादवोना हाथथी पृथ्वीना भाररूप बीजा राजाओनी सेनाओने पण मरावीने जेनुं कर्त्तव्य कोईना धारवामां आवतुं नथी एवा भगवाने विचार कच्यो के “लोको पृथ्वीना भारने उताच्यो मानेछे पण

॥ श्रीबादरायणिरुवाच ॥ कृत्वा दैत्यवधं कृष्णः सरामो यदुभिर्दृतः ॥ भुवोऽवतारयद्भारं जविष्टं जनयन्कलिम् ॥ १ ॥ ये कोपिताः सुबहु पांडुसुताः सपत्नैर्दुर्द्युतेर्हेलनकचग्रहणादिभिस्तान् ॥ कृत्वा निमित्तमितरेतरतः समेतान्हत्वा नृपान्निरहरक्षितिभारमीशः ॥ २ ॥ भूभारराजपृतना यदुभिर्निरस्य गुप्तैः स्वबाहुभिरचितयदप्रमेयः ॥ मन्येऽवनेर्ननु गतोऽप्यगतं हि भारं यद्यादवं कुलमहो ह्यविषह्यमास्ते ॥ ३ ॥ नैवान्यतः परिभवोऽस्य भवेत्कथंचिन्मत्संश्रयस्य विभवोन्नहनस्य नित्यम् ॥ अंतः कलिं यदुकुलस्य विधाय वेणुस्तंबस्य वह्निमिव शांतिमुपैमि धाम ॥ ४ ॥ एवं व्यवसितो राजन् सत्यसंकल्प ईश्वरः ॥ शापव्याजेन विघाणां संजहे स्वकुलं विभुः ॥ ५ ॥

हुं धारूं छुं के ते उतच्यो नथी !! केम के सहन न थाय एवुं यदुकुल के जेने मारा पोताना हाथथी मारवुं अयोग्य छे ते हजुसुधी एमनुंएम छे ॥ ३ ॥ आ यदुकुलनो पराभव बीजाओथी कोई रीते थई शके एम नथी; कारण के तेने मारां आश्रय छे. तेम हाथी अने घोडा आदि वैभवोनेलीधे निरंतर उच्छंखलपणाथी वर्तेछे माटे संहार कच्याविना पण चाले एवुं नथी. एटलामाटे वांसना समूहमां अग्निनी पेटे यदुकुलनी अंदर अंदर कजिओ उत्पन्न करीने हुं शांति पामीश अने ते पछी स्वधाममां जईश” ॥ ४ ॥ हे राजा ! सत्य संकल्पवाळा ईश्वर श्रीकृष्णे आवो निश्चय करीने ब्राह्मणोना शापना मिषथी पोताना कुलनो संहार कच्यो ॥ ५ ॥

? आ पेहेला अध्यायमां मुसलसंबंधी शापना मिषथी यदुकुलना क्षयनो आरंभ वेराग्यनेसारू केहेवामां आत्रशे. २ आ एकादशस्कंधमां मोटा विस्तारथी ब्रह्मविद्यानुं निरूपण करवानुं छे तो ते ब्रह्मविद्यामां मुख्य साधनरूप वेराग्य उत्पन्न करवानेसारू यदुकुलनो क्षय थवाना आरंभनी कथा केहेछे. ३ पृतना आदि जेओ प्रकट दैत्यो हता तेओने पोताना हाथथी मार्यो अने जे वंधु थई गुप्त रह्या हता तेओने परस्परना हाथथी मराव्या. ४ भगवान् आवुं करवा धारेछे एम जाणी यादवोए तेमनो द्रोह केम न कर्यो ? ए शंका मटाडवानेसारू ‘जेनुं कर्त्तव्य कोईना धारवामां आवतुं नथी’ ए विशेषण आप्युं छे.

लोकोमां जेना करतां बधारे शोभा हतीज नहि अने जेना संबंधीज लोकोने शोभा मळती हती एवा पोताना शरीरथी मनुष्योनां नेत्रोने अत्यंत आसक्त करी तथा पोतानी वाणीथी ते वाणीनुं स्मरण करनागाओना चित्तने खेंची लई अने रजमां उठेलां पोतानां पगलांओथी, ते पगलांने जो-नाराओनी बीजा स्थानमां जंवाआदि शरीरचेष्टाओने रोकी लई तथा भविष्यकालमां उत्पन्न थनारां मनुष्यो आथीज अनायासे संसारने तरशे एवी धारणाथी, उत्तमश्लोकोमां रचाएली पोतानी कीर्त्तिने पृथ्वीमां विस्तारीने परमेश्वर श्रीकृष्ण स्वधाममां पधान्या ॥ ६ ॥ ७ ॥ परीक्षित राजा पूछे छे.—जेओ ब्राह्मणोने न माननारा, अदाता के असेवको होय तेओना उपर ब्राह्मणो कोप करे पण यादवो के जेओ ब्राह्मणोने माननारा, उदार अने निरंतर वृद्धोनुं सेवन करनारा हता तेओने ब्राह्मणोए शामाटे शाप दीधो ? ब्राह्मणोको कोप थया छतां पण जेओनुं चित्त भगवानमां होय तेओने शाप नहि लागवो जोईए ते छतां यादवोने केम लाग्यो ? ॥ ८ ॥ हे ब्राह्मणोमां उत्तम ! एटलामाटे ए शाप जे कारणथी थयो होय

स्वमूर्त्यो लोकलावण्यनिर्मुक्त्या लोचनं नृणाम् ॥ गीर्भिस्ताः स्मरतां चित्तं पदैस्तानीक्षतां क्रियाः ॥ ६ ॥ आच्छिद्य कीर्त्तिं सुश्लो-
कां वितत्य ह्यंजसा नु कौ ॥ तमोजनया तरिष्यंतीत्यगात्स्वं पदमीश्वरः ॥ ७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ब्रह्मण्यानां वदान्यानां नित्यं वृ-
द्धोपसेविनाम् ॥ विप्रशापः कथमभद्रदृष्टीनां कृष्णचेतसाम् ॥ ८ ॥ यन्निमित्तः स वै शापो यादृशो द्विजसत्तम ॥ कथमेकालतां
भेद एतत्सर्वं वदस्व मे ॥ ९ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ विभद्रद्रुः सकलसुंदरसन्निवेशं कर्माचरन् भुवि सुमंगलमाप्तकामः ॥ आ-
स्थाय धाम रममाण उदारकीर्त्तिः संहर्तुमैच्छत कुलं स्थितकृत्यशेषः ॥ १० ॥ कर्माणि पुण्यनिवहानि सुमंगलानि गायज्जगत्कलि-
मलापहराणि कृत्वा ॥ कालात्मना निवसता यदुदेव गेहे पिंडारकं समगमन्मुनयो विस्मृष्टा ॥ ११ ॥

अने जे प्रकारनो थयो होय ते सधळुं मने कहो. एकचित्तवाळाओने परस्पर कजिओ केम थओ ? ॥ ९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.— एमां ईश्वरनी इच्छाज कारणरूप थई हती. श्रीकृष्ण के जे सर्वोत्तम रूपाळा छतां पण विषयोमां तत्पर नहि थतां शुभ कर्म करता ते पण कोई प्रकारनी कामनाथी नहि पण पूर्णकाम रहीने करता हता, पूर्णकाम छतां पण घरमां रमनाराओने कर्म करवानुं शीखवासारू करता हता, पोताने घरमां रेहेवानुं के कर्म करवानुं प्रयोजन नहि छतां पण प्राणीओने घणां फल आपनारी पोतानी कीर्त्तिनो विस्तार करवासारू करता हता, अने घरमां रेहेता हता ते पण पृथ्वीनो भार उतारवाना काममां यदुकुलनो संहार करवानुं काम अवशेष रही जतां ते पूर्ण करवासारू रेहेता हता तेमणे कुलनो संहार करवानी इच्छा करी ॥ १० ॥ केटलांएक अश्वमेधादिक कर्मो केवल पुण्यने उत्पन्न करेछे, केटलांएक पुत्रने रमाडवा आदि कर्मो केवल सुखनेज उत्पन्न करेछे अने केटलांएक प्रायश्चित्तादिक कर्मो केवल पापनेज हरेछे परंतु श्रीकृष्ण भगवान् जे कर्मो करता हता ते

કર્મો તો કીર્તનાદિકથી પળ પુણ્ય આપનાર, અત્યંત સુખરૂપ અને કીર્તન કરનારા લોકોના કલિયુગના મેલને હરનારાં હતાં. આવાં કર્મ કરવા-સારૂ બોલાવેલા બ્રાહ્મણોને એ સઘડાં કર્મો પોહોંંચી લઈને ભગવાને પિંડારામાં જવાનું કેહેતાં તેઓ પિંડારામાં ગયા હતા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પોતે કાલસ્વરૂપ હોવાથી વસુદેવના ઘરમાં રહીને પોતાના કુલનો સંહાર કરવાની ઇચ્છા કરતા હતા; તેથી તેમણે બ્રાહ્મણોને પિંડારામાં મોકલ્યા હતા ॥ ૧૧ ॥ વિશ્વામિત્ર, અસિત, કણ્વ, દુર્વાસા, ધૃત્યુ, અંગિરા, કશ્યપ, વામદેવ, અત્રિ, વસિષ્ઠ અને નારદઆદિ ઋષિઓ ભગવાનના કેહેવાથી પિંડારામાં રહ્યા હતા ॥ ૧૨ ॥ યાદવોના કુમાર પુત્રો રમતા રમતા તેઓની પાસે ગયા. એ કુમારો જાંબવતીના પુત્ર સાંબને સ્ત્રીનો વેષ પેહેરાવીને સાથે લઈ ગયા હતા. નમ્રતા વગરના એ કુમારોએ ચોટી નમ્રતા દેખાડી બ્રાહ્મણોના પગ જાલીને તેઓને પૂછ્યું કે “હે અમોઘ દર્શનવાળા બ્રાહ્મણો ! આ ગર્ભવાળી સ્ત્રી કે જે જળવાની તૈયારીમાં છે અને પુત્ર આવવાને ઇચ્છે છે તે, આપલોકોને મોઢામોઢ પૂછવાને લજાતાં અમારે મોઢે પૂછાવે છે માટે કહો કે આ

વિશ્વામિત્રોઽસિતઃ કણ્વો દુર્વાસા ધૃત્યુરંગિરાઃ ॥ કશ્યપો વામદેવોઽત્રિવસિષ્ઠો નારદાદયઃ ॥ ૧૨ ॥ કીંદંતસ્તાનુપવ્રજ્ય કુમારા ય-
દુનંદનાઃ ॥ ઉપસંગૃહ્ય પપ્રચ્છુરવિનીતા વિનીતવત્ ॥ ૧૩ ॥ તે વેષયિત્વા સ્ત્રીવૈષેઃ સાંબં જાંબવતીસુતમ્ ॥ એષા પૃચ્છતિ વો વિપ્રા
અંતર્વલ્લ્યસિતેક્ષણા ॥ ૧૪ ॥ પ્રપ્તું વિલજ્જતી સાક્ષાત્ પ્રભૂતામોઘદર્શનાઃ ॥ પ્રસોગ્યંતી પુત્રકામા કિંસ્વિત્સંજનયિષ્યતિ ॥ ૧૫ ॥ એવં
પ્રલબ્ધા મુનયસ્તાનૂઢુઃ કુપિતા નૃપ ॥ જનયિષ્યતિ વો મંદા મુસલં કુલનાશનમ્ ॥ ૧૬ ॥ તચ્છૃત્વા તેતિમંત્રસ્તા વિમુચ્ય સહ-
સોદરમ્ ॥ સાંવસ્ય દદૃશુસ્તાસ્મિન્મુસલં સ્વલયસ્મયમ્ ॥ ૧૭ ॥ કિં કૃતં મંદભાગ્યૈર્નઃ કિં વદિષ્યતિ નો જનાઃ ॥ ઇતિ વિહલિતા
ગેહાનાદાય મુસલં યયુઃ ॥ ૧૮ ॥ તચોપનીય સદસિ પરિમ્લ્લાનમુલ્લશ્રિયઃ ॥ રાજ્ઞ આવેદ્યાંચક્રુઃ સર્વયાદવસન્નિઘૌ ॥ ૧૯ ॥ શ્રુ-
ત્વાઽમોઘં વિપ્રશાપં દૃષ્ટ્વા ચ મુસલં નૃપ ॥ વિસ્મિતા ભયસંત્રસ્તા વશ્મુદુર્દારકૌકસઃ ॥ ૨૦ ॥

સ્ત્રી શું જણશે ?” ॥ ૧૩ ॥ ૧૪ ॥ ૧૫ ॥ હે રાજા ! આ પ્રમાણે ઠગેલા મુનિઓએ કોપ કરીને તેઓને કહ્યું કે- ‘હે મંદભાગ્યો ! આ સ્ત્રી તમારા કુલનો નાશ કરે એવું મુસલ જણશે’ ॥ ૧૬ ॥ આ સાંભળી બહુજ ત્રાસ પામેલા તે કુમારોએ તુરત સાંબનું પેટ છોડીને જોયું ત્યાં તેમાં કુલનો નાશ કરે એવું લોઢાનું મુસલ જોવામાં આવ્યું ॥ ૧૭ ॥ “અહો ! મંદભાગ્યવાળા આપણે આ શું કયું ? લોકો આપણને શું કેહેશે ?” એમ વિહ્વલ થઈ ગયા તે કુમારો મુસલ લઈને ઘેર ગયા ॥ ૧૮ ॥ જેઓના મુલની શોભા કરમાઈ ગઈ હતી એવા એ કુમારોએ તે મુસલને સમામાં લઈ જઈને સર્વ યાદવોની સમક્ષ ઉગ્રસેન રાજાને તે વાત કહી સંભળાવી પણ ભગવાનને કહી નહિ ॥ ૧૯ ॥ હે રાજા ! બ્રાહ્મણોનો અમોઘ શાપ સાંભળી તથા તે મુસલ પ્રત્યક્ષ જોઈને દ્વારકાના લોકોને વિસ્મય થયો અને ભયથી ત્રાસ થયો ॥ ૨૦ ॥

યાદવોના રાજા ઉગ્રસેને ભગવાનને નહિ પૂછતાં તે મુસલનું ચૂર્ણ કરાવીને સમુદ્રના જલમાં નાખાવી દીધું અને ચૂર્ણ કરતાં જે લોઢાની કટકી અવશેષ રહી હતી તેને પણ સમુદ્રમાં નાખાવી દીધી ॥ ૨૧ ॥ એ કટકીને કોઈ મત્સ્ય ગળી ગયો અને જે ચૂર્ણ હતાં તે પાણીમાં તળાતાં સમુદ્રના કાંઠામાં લાગ્યાં તેઓમાંથી પાન ઉગી ॥ ૨૨ ॥ મહીમારોએ સમુદ્રમાં જાલ નાંખીને બીજાં માછલાંઓની સાથે તે મત્સ્યને પણ પકડ્યો. એ મત્સ્યના પેટમાંથી લોઢાની કળી નીકળતાં મહીમારે તેમાંથી બાળની અળી કરી ॥ ૨૩ ॥ ભગવાન્ પોતે સઘડી વાત જાણતા હતા અને સમર્થ હતા તોપણ તેમણે બ્રાહ્મણોના શાપને ફેરવી નાખવાની ઇચ્છા ન કરી પણ પોતે કાલરૂપ હોવાથી તેમાં સમ્મતિ રાખી ॥ ૨૪ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो पेहेलो अध्याय संपूर्ण ॥ १ ॥ શુકદેવજી કેહેછે^૧ - હે રાજા ! ભગવાન્, નારદજીને વારંવાર દ્વારકાથી કામ કરવાસારૂ

તચ્ચૂર્ણયિત્વા મુસલં યદુરાજઃ સ આહુકઃ ॥ સમુદ્રસલિલે પ્રાસ્યલોહં ચાસ્યાવશેષિતમ્ ॥ ૨૧ ॥ કશ્ચિન્મત્સ્યોઽગ્રસીલોહં ચૂર્ણાનિ તરલૈસ્તતઃ ॥ ઉહમાનાનિ વેલાયાં લમાન્યાસન્ કિલૈરકાઃ ॥ ૨૨ ॥ મત્સ્યોઽગ્રહીતો મત્સ્યઘ્નૈર્જલેનાન્યૈઃ સહાર્ણવૈ ॥ તસ્યોદરગતં લોહં સ શલ્યે લુબ્ધકોઽકરોત્ ॥ ૨૩ ॥ ભગવાન્ જ્ઞાતસર્વાર્થં ઈશ્વરોઽપિ તદન્યથા ॥ કર્તુ નૈચ્છદ્વિપ્રશાપં કાલરૂપ્યન્વમોદત્ ॥ ૨૪ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे विप्रशापो नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ગોવિંદભુજગુપ્તાયાં દ્વા-
રવત્યાં કુરુદ્રહ ॥ અવાત્સીન્નારદોભીક્ષ્ણં કૃષ્ણોપાસનલાલસઃ ॥ ૧ ॥ કો નુ રાજન્નિદ્રિયવાન્મુકુંદચરણાંબુજમ્ ॥ ન ભજેત્સર્વતો-
મૃત્યુરુપાસ્યમમરોત્તમૈઃ ॥ ૨ ॥ તમેકદા તુ દેવર્ષિં વસુદેવો ગૃહાગતમ્ ॥ અર્ચિતં સુલભાસીનમભિવાદ્યેદમબ્રવીત્ ॥ ૩ ॥

બાહાર મોકલતા હતા અને દક્ષના શાપનેલીધે નારદજીથી એક સ્થલમાં રહી શકાય એમ ન હતું તોપણ ભગવાનની ઉપાસના કરવાની લાલચથી અને દ્વારકાપુરી ભગવાનની ભુજાથી રક્ષણ પામેલી હોવાનેલીધે તેમાં શાપાદિકની શક્તિ ચાલે એમ ન હતી તેથી નારદજી ઘણું કરીને દ્વારકામાંજ રહેતા હતા ॥ ૧ ॥ સર્વ સ્થલમાં જેને માથે મૃત્યુ ફરેજ છે એવો કયો ઈન્દ્રિયવાલો પુરુષ, મોટા દેવતાઓએ ઉપાસના કરવા યોગ્ય ભગવાનના ચર-
ણારવિંદને ન ભજે ? હે રાજા ! નારદજી જેવા મુક્ત પુરુષોને પણ ભજનમાં આસક્તિ રેહેછે ત્યારે બીજા બદ્ધ પુરુષોએ ભજન કરવું જોઈએ તેમાં તો કેહેવુંજ શું ? જેઓને ઈન્દ્રિયો હોય તે સઘડા, ભગવાનના ભજનમાં અધિકારી છે ॥ ૨ ॥ એ નારદજી એક દિવસે વસુદેવને ઘેર આવતાં તેમનું પૂ-
જન કરી સારી રીતે બેસાડીને વસુદેવે પ્રણામ કરી આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૩ ॥

૧ આ બીજા અધ્યાયમાં વસુદેવે પૂછતાં નિમિરાજા અને યોગેશ્વરોનો સંવાદ લાવીને નારદજીએ ભગવત્સંબંધી ધર્મો કહ્યા, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

वसुदेव केहेछे.—हे महाराज ! जेम माबापनुं आवबुं बालकोना शुभनेमाटे छे अने जेम भगवानना मार्गरूप महात्माओनुं आवबुं दीनलोकोना शुभनेमाटे छे, तेम आप के जे नारायणरूपज छो तेमनुं आवबुं सर्व प्राणीओना कल्याणनेमाटे छे ॥ ४ ॥ देवताओनी वर्त्तणुक प्राणियोने वृष्टि आदिकथी सुख आपेछे अने समयपर अतिवृष्टि आदिथी दुःख पण आपेछे अने भगवानमां चित्त राखनारा आप जेवाओनी वर्त्तणुक तो केवल सुख आपेछे ॥ ५ ॥ देवताओ सुख आपेछे तोपण जेणे जेटलुं भजन कन्युं तेने ते भजनना प्रमाणमांज सुख आपेछे, केम के जेम पुरुष जेटलुं काम करे तेटलुंज तेनो पडछायो करे तेम पुरुष जेवां कर्म करे तेवांज फल देवताओ आपी शकैछे; अने आप जेवा साधुपुरुषो तो दीनलोको उपर दयालु होवाथी, तेओए सेवा नहि कन्या छतां पण सर्वोत्तम फल आपो छो ॥ ६ ॥ हे महाराज ! आ प्रमाणे जोके आपना पधारवाथीज अमे कु-

वसुदेव उवाच ॥ ॥ भगवन् भवतो यात्रा स्वस्तये सर्वदेहिनाम् ॥ कृपणानां यथा पित्रोरुत्तमश्लोकवर्त्मनाम् ॥ ४ ॥ भूतानां देवचरितं दुःखाय च सुखाय च ॥ सुखायैव हि साधूनां त्वादृशमच्युतात्मनाम् ॥ ५ ॥ भजंति ये यथा देवान् देवा अपि तथैव तान् ॥ छायेव कर्मसचिवाः साधवो दीनवत्सलाः ॥ ६ ॥ ब्रह्मस्तथापि पृच्छामो धर्मान् भागवतांस्तव ॥ यान् श्रुत्वा श्रद्धया मर्त्यो मुच्यते सर्वतोभयात् ॥ ७ ॥ अहं किल पुराऽनंतं प्रजाऽर्थो भुवि मुक्तिदम् ॥ अपृज्यं न मोक्षाय मोहितो देवमायया ॥ ८ ॥ यथा विचित्रव्यसनाद्भवद्भिर्विश्वतोभयात् ॥ मुच्येमह्यंजसैवाद्धा तथा नः शाधि सुव्रत ॥ ९ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ राजन्नेव कृतप्रश्नो वसुदेवेन धीमता ॥ प्रीतस्तमाह देवर्षिर्हरेः संस्मारितो गुणैः ॥ १० ॥ ॥ नारद उवाच ॥ ॥ सम्यगेतद्व्यवसितं भवता सात्वतर्षभ ॥ यत्पृच्छसे भागवतान् धर्मास्त्वं विश्वभावतान् ॥ ११ ॥ ॥

तार्थ थया छिये तोपण आपने भगवत्संबंधी धर्मो पृछीए छिये के जे धर्मोने श्रद्धाथी सांभळीने माणस सघळा भयथी छुटेछे ॥ ७ ॥ देवनी मायाथी मोह पामीने में पूर्वे मुक्ति आपनारा भगवाननी पूजा प्रजानेमाटे करीछे पण मुक्तिनेमाटे करी नथी; कारण के जन्म धरवाना समयमां भगवाने मने ए प्रमाणे कह्युं छे; माटे मुक्तिनेवास्ते आपने पृछवुं पडेछे ॥ ८ ॥ हे मुनि ! आपनी कृपाथी अमे आ विचित्र दुःखवाळा अने सर्व स्थलमां भयभरेला संसारमांथी अनायासे छुटीए एवी रीते अमने अपरोक्ष उपदेश करो ॥ ९ ॥ शुकदेवजी केहेछे.—हे राजा ! आ प्रमाणे बुद्धिमान् वसुदेवे प्रश्न करतां भगवानना गुणोनो प्रसंग आववाथी जेने भगवाननुं स्मरण थयुं एवा नारदजीए प्रसन्न थइने वसुदेवने आप्रमाणे कह्युं ॥ १० ॥ नारदजी केहेछे.—हे यादवोमां उत्तम ! तमे सर्वने पवित्र करनारा भगवत्संबंधी धर्म पूछो छो ए तमे सारू धान्युं छे ॥ ११ ॥

हे वसुदेव ! श्रवण करवाथी, पाठ करवाथी, ध्यान करवाथी, आदर करवाथी अने संमति आपवाथी पण भगवत्संबंधी धर्मो सघळा जगतना द्रोह करनाराओने पण तुरत पवित्र करेछे ॥ १२ ॥ तमे परम कल्याणरूप अने जेनां श्रवण तथा कीर्त्तन पवित्र छे एवा भगवान् नारायण देवतुं आज मने स्मरण आप्युं ए मारो मोटो उपकार कच्यो ॥ १३ ॥ आ भगवत्संबंधी धर्मोनो निर्णय करवाना विषयमां ऋषभदेवजीना पुत्रोना अने महात्मा विदेह राजाना संवादरूपी पुरातन इतिहास केहेवामां आवेछे ॥ १४ ॥ स्वायंभुव मनुनो प्रियव्रत नामे पुत्र हतो. तेना आमीध्र, तेनो नाभि अने तेना ऋषभदेवजी नामे पुत्र थया हता ॥ १५ ॥ ए भगवानना अंशरूप ऋषभदेवजी मोक्षसंबंधी धर्मो केहेवानी इच्छाथी अवतच्या हता एम केहेवायछे. एमना सो पुत्र थया के जेओ वेदनो पार पाम्या हता ॥ १६ ॥ एओमां नारायणना परम भक्त भरत सहृथी मोटा हता के जेना

श्रुतोऽनुपठितो ध्यात आदृतो वाऽनुमोदितः ॥ सद्यः पुनाति सद्धर्मो देव विश्वदुहोऽपि हि ॥ १२ ॥ त्वया परमकल्याणः पुण्यश्रवणकीर्त्तनः ॥ स्मारितो भगवानद्य देवो नारायणो मम ॥ १३ ॥ अत्राप्युदाहरंतीमभितिहासं पुरातनम् ॥ आर्षभाणां च संवादं विदेहस्य महात्मनः ॥ १४ ॥ प्रियव्रतो नाम सुतो मनोः स्वायंभुवस्य यः ॥ तस्यामीध्रस्ततो नाभिर्ऋषभस्तत्सुतः स्मृतः ॥ १५ ॥ तमाहुर्वसुदेवांशं मोक्षधर्मविवक्षया ॥ अवतीर्णं सुतशतं तस्यासीद्वेदपारगम् ॥ १६ ॥ तेषां वै भरतो ज्येष्ठो नारायणपरायणः ॥ विख्यातं वर्षमेतद्यन्नाम्ना भारतमद्भुतम् ॥ १७ ॥ स भुक्तभोगां त्यक्त्वा निर्गतस्तपसा हरिम् ॥ उपासीनस्तत्पदवीं लेभे वै जन्मभिस्त्रिभिः ॥ १८ ॥ तेषां नव नवद्वीपपतयोऽस्य समंततः ॥ कर्मतंत्रप्रणेतार एकाशीर्तिद्विजातयः ॥ १९ ॥ नवाभवन्महाभागा मुनयो ह्यर्थशंसिनः ॥ श्रमणा वातरशना आत्मविद्याविशारदाः ॥ २० ॥ कविर्हरिरंतरिक्षः प्रबुद्धः पिप्पलायनः ॥ आविर्होत्रोऽथ द्रुमिलश्चमसः करभाजनः ॥ २१ ॥ एते वै भगवद्रूपं विश्वं सदसदात्मकम् ॥ आत्मनोऽव्यतिरेकेण पश्यंतो व्यचरन्महीम् ॥ २२ ॥

नाम उपरथी आ अजनाभ नामनो खंड अद्भुत रीते 'भरतखंड' नामथी प्रख्यात थयो छे ॥ १७ ॥ ए भरत पृथ्वीना भोग भोगव्या पछी पृथ्वीनो त्याग करीने घरमांथी नीकळ्या हता ते वनमां जई तपश्चर्याथी भगवाननी उपासना करतां त्रण जन्मथी मोक्ष पाम्या हता ॥ १८ ॥ बाकीना नवाणु पुत्रोमां नव पुत्रो आ भरतखंडना पेटाना नव द्वीपमां राज्य करता हता. एकाशी पुत्रो कर्ममार्गने प्रवर्त्तावनारा ब्राह्मणो थया हता ॥ १९ ॥ कवि, हरि, अंतरिक्ष, प्रबुद्ध, पिप्पलायन, आविर्होत्र, द्रुमिल, चमस अने करभाजन ए नामना नव जणा महाभाग्यशाली योगेश्वर थया हता. ए योगेश्वरो परमार्थतुं निरूपण करनारा, आत्माभ्यासमां श्रम करनारा, दिगंबर अते ब्रह्मविद्यामां निपुण हता ॥ २० ॥ २१ ॥ कार्य-कारणरूप आ जगत्तने भगवद्रूप देखता अने ते भगवद्रूपने पोताथी अभिन्न जोता ए योगेश्वरो पृथ्वीमां फरता हता ॥ २२ ॥

जे लोकमां जवुं धारे त्यां वगर चडचणे जई शके एवा ए मुक्तलोको देव, सिद्ध, साध्य, गंधर्व, यक्ष, असुर, किन्नर, नाग, मुनि, चारण, भूतनाथ, विद्याधर, द्विज, अने गायोना लोकोमां पोतानी इच्छा प्रमाणे फरता हता ॥ २३ ॥ ए लोको एक दिवसे भरतखंडमां महात्मा निमिराजानो यज्ञ के जेने ऋषिओ विधिपूर्वक चलावता हता तेमां यदृच्छाथी गया ॥ २४ ॥ हे राजा ! सूर्यसरखा ए मोटा वैष्णव योगेश्वरोने जोई यजमान, अग्निओ अने ब्राह्मणो सघळा उभा थया ॥ २५ ॥ ए लोकोने नारायणना परमभक्त जाणी राजी थएला निमिराजाए आसनपर बेसाडीने योग्य रीते तेओनी पूजा करी ॥ २६ ॥ बहुज राजी थएला निमिराजाए स्वाभाविक कांतिथीज शोभता अने सनत्कुमारादिक सरखा ए नव योगेश्वरोने भक्तिभावथी नमीने आप्रमाणे पूछ्युं ॥ २७ ॥ निमिराजा केहेछे.— आपलोकोने साक्षात् विष्णु

अव्याहतेष्टगतयः सुरसिद्धसाध्यगंधर्वयक्षनरकिन्नरनागलोकान् ॥ मुक्ताश्रंति मुनिचाणभूतनाथविद्याधरद्विजगवा भुवनानि कामम् ॥ २३ ॥ त एकदा निमिः सत्रमुपजग्मुर्पदृच्छया ॥ वितायमानमृषिभिरजनाभे महात्मनः ॥ २४ ॥ तान्दृष्ट्वा सूर्यसंकाशान् महाभागवतानृप ॥ यजमानोऽग्नयो विप्राः सर्व एवोपतस्थिरे ॥ २५ ॥ विदेहस्तानभिभेत्य नारायणपरायणान् ॥ प्रीतः संपूजयान्चक्र आसनस्थान् यथाऽर्हतः ॥ २६ ॥ तान् रोचमानान् स्वरुचा ब्रह्मपुत्रोपमानव ॥ प्रपच्छ परमप्रीतः प्रश्रयावनतो नृपः ॥ २७ ॥ ॥ विदेह उवाच ॥ ॥ मन्ये भगवतः साक्षात्पार्षदान्वो मधुद्विषः ॥ विष्णोर्भूतानि लोकानां पावनाय चरंति हि ॥ २८ ॥ दुर्लभो मानुषो देहो देहिनां क्षणभंगुरः ॥ तत्रापि दुर्लभं मन्ये वैकुण्ठप्रियदर्शनम् ॥ २९ ॥ अत आत्यंतिकं क्षेमं पृच्छामो भवतोऽनघाः ॥ संसारेऽस्मिन्क्षणाथोऽपि सत्संगः शेषवधिरुणाम् ॥ ३० ॥ धर्मान्भागवतान्ब्रूत यदिनः श्रुतये क्षणम् ॥ यैः प्रसन्नः प्रपन्नाय दास्यत्यात्मानमप्यजः ॥ ३१ ॥ ॥ ॥

भगवानना पार्षद मानुछुं केम के भगवानना पार्षदो लोकोने पवित्र करवासारू सर्व स्थलोमां फरेछे ॥ २८ ॥ घणा अवतारमां फरता जीवोने आ मोक्षना साधनरूप मनुष्यनो देह क्षणभंगुर छतां पण दुर्लभ छे अने तेमां पण वैष्णवोनुं दर्शन दुर्लभ छे एम मानुछुं ॥ २९ ॥ हे निर्मल पुरुषो ! एटलामाटे सर्वोत्तम कल्याण शुं छे ? ते आपलोकोने पूछुं छुं; कारण के आ संसारमां अरधा क्षणनो सत्संग पण मनुष्योने भंडार मळवानी पेठे परम आनंद आपेछे ॥ ३० ॥ अमने संभळाववाने योग्य होय तो ते सर्वोत्तम कल्याणनेमांटे भगवत्संबंधी धर्मो पण कहो के जे धर्मोथी प्रसन्न थईने भगवान् पोतानुं भक्तने पोतानुं स्वरूप पण आपेछे ॥ ३१ ॥

नारदजी केहेछे.— हे वसुदेव ! ए प्रमाणे निमिराजाए पूछतां ते महात्मा योगेश्वरोए प्रीतिथी सभासदो अने ऋत्विजो सहित ते राजानो सत्कार करीने आप्रमाणे कैछुं ॥ ३२ ॥ कवि केहेछे.— आ संसारमां भगवानना चरणारविंदनी उपासना करवी एज सर्व प्रकारना भयने मटाडनार सर्वोत्तम कल्याण छे एम मानुंछुं; के जे उपासना करवामां, देहादिक मिथ्या पदार्थोना अभिमानथी सर्वदा उद्वेग पामेलानो संसारनो भय सघळो निवृत्त थायछे ॥ ३३ ॥ भगवाने मनु अने याज्ञवल्क्यादिकना मुखद्वारा वर्णाश्रमादिकना धर्मो कहीने अज्ञानी पुरुषोने अनायासथीज स्वरूप-नी प्राप्तिनेमाटे जे उपायो अतिरहस्य होवानेलीधे श्रीमुखथीज कह्या छे ते भगवत्संबंधी धर्मो छे एम जाणो ॥ ३४ ॥ हे राजा ! योगादिकमां जेम विमो नडवाथी दुःखी थवाय छे तेम ए भगवत्संबंधी धर्मो पाळवामां कदीपण विमोथी माणसने दुःखी थवुं पडतुं नथी. ए भगवत्संबंधी ध-

नारद उवाच ॥ ॥ एवं ते निमिना पृथा वसुदेव महत्तमाः ॥ प्रतिपूज्याद्भुवन्प्रीत्या ससदस्यर्त्विजं नृपम् ॥ ३२ ॥ ॥ कविरु-
वाच ॥ ॥ मन्येऽकुतश्चिद्भयमन्युतस्य पादांबुजोपासनमत्र नित्यम् ॥ उद्दिग्धबुद्धेरसदात्मभावाद्विश्रामना यत्र निवर्तते भीः
॥ ३३ ॥ ये वै भगवता प्रोक्ता उपाया ह्यात्मलब्धये ॥ अंजः पुंसामविदुषां विद्धि भागवतान् हि तान् ॥ ३४ ॥ यानास्थाय नरो
राजन्न प्रमाद्येत कर्हिचित् ॥ धावन्निमील्य वा नेत्रे न स्वलेन्न पतेदिह ॥ ३५ ॥ कायेन वाचा मनसेन्द्रियैर्वा बुद्ध्यात्मना वानुसृतस्व-
भावात् ॥ करोति यद्यत्सकलं परस्मै नारायणायेति समर्पयेत्तत् ॥ ३६ ॥ ॥

मोमां आंखो वींचीने दोड्यो जाय तोपण प्रत्यवाय लागतो नथी के फलथी भ्रष्ट थवुं पडतुं नथी. आ स्थलमां आंखो एटले श्रुति अने स्मृति समजवी; कारण के तेओमांथी एक न होय तो काणो केहेवायछे अने बने न होय तो आंधळो केहेवायछे. आ बे आंखोने वींचीने एटले नहि जा-णीने दोड्यो जाय एटले दोडतो माणस जेम पग मुकवाना ठेकाणाने मुकीने तुरत छेटे छेटे पग मांडतो जाय छे तेम काईक काईक मुकी मुकीने काईक काईक पाळतो जाय तोपण कशी अडचण आवती नथी ॥ ३५ ॥ शास्त्रविधिथी करेलां कर्मोज नारायणने अर्पण करवां एम नियम नथी पण कायाथी, वाणीथी, मनथी, इंद्रियोथी, बुद्धिथी, अहंकारथी अने अध्यासथी मानी लीधेलां ब्राह्मणपणाआदि स्वभावथी पण जे काई कर्म क-रवामां आवे ते सघळुं परमेश्वर नारायणने अर्पण करी देवुं. आम करवाथी सर्व प्रकारनी शरीरादिकनी क्रिया, भगवत्संबंधी धर्मरूप थायछे ॥ ३६ ॥

? भगवत्संबंधी धर्म, भगवानना भक्त, माया, मायाने तरवानो उपाय, ब्रह्म, कर्म, अवतारलीला, अभक्तोनी गति अने युगनो क्रम ए नव विषयोने जाण-वासारू निमिराजाए नव प्रश्न कर्यो छे अने तेओने अनुक्रमे एक एक योगेश्वरे उत्तर आप्योछे. २ प्रथम सर्वोत्तम कल्याणविषे केहेछे. ३ भगवत्संबंधी धर्मोनुं लक्षण केहेछे. ४ भगवत्संबंधी धर्मोना अमुक भागनुं स्वरूप केहेछे.

જોકે અજ્ઞાનથી કલ્પેલો ભય જ્ઞાનથીજ મટે છે તોપણ ईश्वरથી વિમુગ્ધ પુરુષને ईश्वरની માયાથી તે અજ્ઞાન [સ્વરૂપનું અસ્ફુરણ] થયું છે, અજ્ઞાનથી ‘હું દેહ છું’ એવી બુદ્ધિ થઈ છે અને એવી બુદ્ધિથી ભય ઉત્પન્ન થાણ છે માટે ગુરુમાં ईश्वર અને આત્માની ભાવના રાખતાં ભયના મૂલકારણરૂપ માયાના નિયંત્રા ईश्वરનું અનન્યભક્તિથી સમજુ પુરુષે ભજન કરવું જોઈએ ॥ ૩૭ ॥ ‘વિષયોથી ચિત્તમાં વિક્ષેપ થતો હોય તેથી અનન્યભક્તિ કેમ થઈ શકે અને અભય તો પછી ક્યાંથીજ થાય ?’ એમ સમજવું નહિ; કારણ કે વિષયો વાસ્તવિક નથી પણ મનના વિલાસમાત્ર છે માટે મનનો નિગ્રહ કરીને ભજન કરવાથી અભય થાયછે. આ દ્વૈત પ્રપંચ જોકે વિદ્યમાનજ નથી તોપણ સ્વપ્ન અને મનોરથની પેટે તેનું ચિંતન કરનારના મનથી પ્રતીત થાયછે માટે સમજુ પુરુષે કર્મોના સંકલ્પ અને વિકલ્પ કરનારા મનને રોકવું જોઈએ અને તેમ કરવાથી અનન્યભક્તિથી ભજન થતાં અભય પ્રાપ્ત થાયછે ॥ ૩૮ ॥ ભગવાનનાં મહાકલ્યાણમય જન્મ, કર્મ અને જન્મ તથા કર્મનાં અર્થગાઢાં જે નામો જગતમાં પ્રસિદ્ધ છે^૧ તેઓનું

ભયં દ્વિતીયાભિનિવેશતઃ સ્યાદીશાદપેતસ્ય વિપર્યયોઽસ્મૃતિઃ ॥ તન્માયયાજ્ઞો બુધ આભજેત્તં ભક્ત્યૈકયેશં ગુરુદેવતાત્મા ॥ ૩૭ ॥ અવિદ્યમાનોઽપ્યવભાતિ હિ દ્વયો ધ્યાતુર્ધિયા સ્વપ્નમનોરથૌ યથા ॥ તત્કર્મસંકલ્પવિકલ્પકં મનો બુધો નિરુંધ્યાદભયં તતઃ સ્યાત્ ॥ ૩૮ ॥ શ્રુત્વન્ સુભદ્રાણિ સ્થાંગપાણેર્જન્માનિ કર્માણિ ચ યાનિ લોકે ॥ ગીતાનિ નામાનિ તદર્થકાનિ ગાયન્વિલજ્જો વિચરેદસંગઃ ॥ ૩૯ ॥ એવં વ્રતઃ સ્વપ્રિયનામકીર્ત્યો જાતાનુગો દુતચિત્ત ઉચ્ચૈઃ ॥ હસત્યથો રોદિતિ રૈતિ ગાયત્યુન્માદવન્નૃત્યતિ લોકવાહ્યઃ ॥ ૪૦ ॥ સ્વં વાયુમગ્નિં સલિલં મહીં ચ જ્યોતીર્ષિ સત્વાનિ દિશો દુમાદીન્ ॥ સરિત્સમુદ્રાંશ્ચ હરેઃ શરીરં યત્કિંચ ભૂતં પ્રણમેદનન્યઃ ॥ ૪૧ ॥

શ્રવણ કરતાં, ગાયન કરતાં અને તેમ કરવામાં લાજ નહિ રાખતાં નિસ્પૃહ થઈને ફરવું ॥ ૩૯ ॥ આ પ્રમાણે નિયમ રાખનાર અને ભગવાનના નામ-કીર્તનથી પીગઢી જતા હૃદયવાળો ભક્ત, લોકોને દેલાડવાસારૂં ઢાંભિકની પેટે નહિ પણ જ્યોત્સ્વ પકડેલાની પેટે પરવશ થઈને કોઈ સમયે સ્વડ સ્વડ હસેછે, [ભગવાનને ભક્તની પાસે હારી ગણ્યા ધારીને હસે છે;] કોઈ સમયે ઘણા કાલસુધી ભગવાને પોતાની ઉપેક્ષા કરી ધારીને રહે છે, કોઈ સમયે બહુજ ઉત્સુકપણાથી ચીસો પાડે છે, કોઈ સમયે અતિ હર્ષથી ગાય છે અને કોઈ મમયે ‘જય જય’ એમ ચોલીને નાચવા લાગેછે ॥ ૪૦ ॥ આકાશ, વાયુ, અગ્નિ, જલ, પૃથ્વી, નક્ષત્રાદિક તેજ, પ્રાણિઓ, દિશાઓ, વૃક્ષાદિક, નદીઓ, સમુદ્રો અને જે કાંઈ પદાર્થ છે તે સઘળું ભગવાનનું રૂપ છે એમ ધારી અનન્યભાવથી તેઓને પ્રણામ કરવા ॥ ૪૧ ॥

૧ મનનો નિગ્રહ કરવો અત્યંત અશક્ય લાગશે એમ ધારી સુગમ માર્ગે કેહેછે. ૨ ભગવાનનાં જન્મ, કર્મ અને નામ સઘળાં જાણી શકાય એવાં નથી માટે ‘જે લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે તે’ એમ કહ્યુંછે.

‘आ गति योगीओने पण घणा जन्मथी दुर्लभ छे तो नामकीर्त्तनमात्रथी एक जन्ममां केम थाय’? एवी शंका राखवी नहि; केम के जेम भोजन करता माणसने कोळीए कोळीएज नहि पण प्रत्येक कणीए कणीए मुख, उदरपोषण अने क्षुधानी निवृत्ति थायछे तेम भगवाननुं भजन करता पुरुषने प्रेमलक्षणा भक्ति, प्रेमनां स्थानकरूप भगवानना रूपनी स्फूर्ति अने घरआदिमां वैराग्य, ए त्रण वानां भजनना समयमां सामटांज थायछे. जेम घणा कोळीआ जमवाथी मुखादिक वधतां परम मुखादिक थायछे तेम घणां भजन करवाथी भक्तिआदि वधतां जतां परम भक्ति आदि प्राप्त थायछे ॥ ४२ ॥ हे राजा ! आ प्रमाणे अविच्छिन्नपणाथी भगवानना चरणनुं भजन करनारा वैष्णवने भक्ति, ज्ञान अने वैराग्य प्रबल थतां अंते साक्षात् परम शांति प्राप्त थायछे ॥ ४३ ॥ निमिराजा पूछे छे.— हैवे वैष्णवविषे कहो. वैष्णव क्या धर्ममां निष्ठा राखे ? वैष्णवनो

भक्तिः परेशानुभवो विरक्तिरन्यत्र चैष त्रिक एककालः ॥ प्रपद्यमानस्य यथाऽश्रतः स्युस्तुष्टिः पुष्टिः क्षुदपायोऽनुघासम् ॥ ४२ ॥ इत्य-
च्युतांग्रिं भजतोऽनुवृत्त्या भक्तिर्विरक्तिर्भगवत्प्रबोधः ॥ भवंति वै भागवतस्य राजंस्ततः परां शांतिमुपैति साक्षात् ॥ ४३ ॥ राजो-
वाच ॥ अथ भागवतं ब्रूत यद्धर्मो यादृशो नृणाम् ॥ यथाचरति यद्भूते यैर्लिंगैर्भगवत्प्रियः ॥ ४४ ॥ हरिरुवाच ॥ सर्वभूतेषु यः पश्ये-
द्भगवद्भावमात्मनः ॥ भूतानि भगवत्यात्मन्येष भागवतोत्तमः ॥ ४५ ॥ ईश्वरे तदधीनेषु बालिशेषु द्विषत्सु च ॥ प्रेममैत्रीकृपोपेक्षा यः
करोति स मध्यमः ॥ ४६ ॥ अर्चायामेव हरये पूजां यः श्रद्धयेहते ॥ न तद्भक्तेषु चान्येषु स भक्तः प्राकृतः स्मृतः ॥ ४७ ॥

स्वभाव केवो होय ? मनुष्योमां वैष्णव केवुं आचरण करे ? वैष्णव कयां चिह्नो राखवाथी भगवानने प्रिय थाय ? ॥ ४४ ॥
हरि नामना बीजा योगेश्वर केहेछे.— ‘हुं चैतन्यरूप परब्रह्मपणाथी सर्व पदार्थोमां अनुस्यूत छुं अने सर्व पदार्थो मारा परब्रह्म स्वरूपमां अध्यस्त
छे’ एम जे पुरुष यथार्थ रीति जाणे ते उत्तम वैष्णव केहेवाय छे ॥ ४५ ॥ जे पुरुष ईश्वर उपर प्रेम, ईश्वरना भक्तोनी साथे मैत्री, मूर्खो उपर
कृपा अने शत्रुओ उपर उपेक्षा राखे ते मध्यम वैष्णव केहेवाय छे; कारण के तेने एटली पण भेदबुद्धि रही छे ॥ ४६ ॥ जे पुरुष श्रद्धा राखीने
मूर्तिमांज भगवाननी पूजा करे पण भगवानना भक्तोनी पूजा न करे अने बीजाओनी तो नज करे ते पुरुष प्राकृत [जेणे भक्ति करवानो आरंभ
कन्यो छे एवो] वैष्णव केहेवायछे^२ ॥ ४७ ॥

? वैष्णवने भक्ति, ज्ञान अने वैराग्य थायछे एम उपर कह्युं तेथी वैष्णवनां लक्षण पूछे छे. २ आटलासुधी ‘वैष्णव कया धर्ममां निष्ठा राखे’ ए प्रश्ननो
उत्तर कह्योछे.

ચિત્તે ભગવાનમાંજ લાગેલું હોવાથી ઉત્તમ વૈષ્ણવ વિષયોનું ગ્રહણ નજ કરે પણ કદાચ દ્વિયોથી વિષયોનું ગ્રહણ થાય તોપણ આ જગતને ભગવાનની માયારૂપ સમજીને જે પુરુષ પ્રતિકૂલ વિષયોનો દ્વેષ ન કરે અને અનુકૂલ વિષયોથી રાજી ન થાય તે ઉત્તમ વૈષ્ણવ કેહેવાય છે ॥ ૪૮ ॥ ભગવાનનું અવિચ્છિન્ન સ્મરણ રહેવાનેલીધે જે પુરુષ દેહના ધર્મરૂપ જન્મ-મરણ, પ્રાણના ધર્મરૂપ ભૂત-તરશ, મનના ધર્મરૂપ ભય, બુદ્ધિના ધર્મરૂપ તૃષ્ણા અને દ્વિયોના ધર્મરૂપ શ્રમ, એ સંસારસંબંધી ધર્મોથી મુક્તિ મેળવે તે ઉત્તમ વૈષ્ણવ કેહેવાય છે ॥ ૪૯ ॥ જેના ચિત્તમાં કામ, કર્મ કે વાસનાનો જન્મજ ન થતો હોય અને જેને એક ભગવાનનોજ આશ્રય હોય તે ઉત્તમ વૈષ્ણવ કેહેવાય છે^૧ ॥ ૫૦ ॥ જે^૨ પુરુષને ઉત્તમ કુલમાં જન્મ, તપ આદિ કર્મ, વર્ણ, આશ્રમ કે જાતિથી આ દેહમાં અહંકાર થાયજ નહિ તે પુરુષ ભગવાનને પ્રિય થાય છે ॥ ૫૧ ॥ જે^૩ પુરુષને ધનમાં પોતાના-પાર-

ગૃહીત્વાર્પીદ્રિયર્થોન્યો ન દ્રેષ્ટિ ન હૃષ્યતિ ॥ વિષ્ણોર્માયામિદં પश्यન્સ વૈ ભગવતોત્તમઃ ॥ ૪૮ ॥ દેહદ્રિયપ્રાણમનોધિયાં યો જન્માપ્યયશ્ચુદ્ભયતર્ષકૃદ્દૈઃ ॥ સંસારધર્મેરવિમુહ્યમાનઃ સ્મૃત્યા હરેર્ભોગવતપ્રધાનઃ ॥ ૪૯ ॥ ન કામકર્મવીજાનાં यस્ય ચેતસિ સંભવઃ ॥ વાસુદેવૈકનિલયઃ સ વૈ ભગવતોત્તમઃ ॥ ૫૦ ॥ ન यस્ય જન્મકર્મભ્યાં ન વર્ણાશ્રમજાતિભિઃ ॥ સજ્જતેઽસ્મિન્નહંભાવો દેહે વૈ સ હરેઃ પ્રિયઃ ॥ ૫૧ ॥ ન यस્ય સ્વઃ પર ઇતિ વિત્તેષ્વાત્માનિ વા ભિદા ॥ સર્વશ્રુતસમઃ શાંતઃ સ વૈ ભગવતોત્તમઃ ॥ ૫૨ ॥ ત્રિભુવનવિભવહેતવેઽપ્યકુંડસ્મૃતિરજિતાત્મસુરાદિભિર્વિમૃગ્યાત્ ॥ ન ચલતિ ભગવત્પદારવિંદાલ્લવનિમિષાર્ધમપિ યઃ સ વૈષ્ણવાગ્નયઃ ॥ ૫૩ ॥ ભગવત ઉરુવિક્રમાંંધ્રિશાશ્વાનસ્વમણિચંદ્રિકયા નિરસ્તતાપે ॥ હૃદિ કથમુપસીદતાં પુનઃ સ પ્રભવતિ ચંદ્રઃ ક્વોદિતેઽર્કતાપઃ ॥ ૫૪ ॥

કાનો અને દેહમાં હું અને બીજો એવો ભેદ ન હોય અને જે સર્વ પ્રાણીઓમાં સમબુદ્ધિ રાખનાર અને જ્ઞાન હોય તે ઉત્તમ વૈષ્ણવ કેહેવાય છે ॥ ૫૨ ॥ જે પુરુષ, ભગવાનમાંજ ચિત્ત રાખનારા દેવાદિક પણ દુર્લભપણાનેલીધે જેને શોધે છે એવાં ભગવચ્ચરણારવિંદમાંથી કોઈ પોતાને ત્રૈલોક્યનું રાજ્ય આપવાનું કેહે તોપણ લવ અને નિમેષરૂપ અલ્પકાલમુધી પણ ચલાયમાન ન થાય એટલે ભગવાનનાં ચરણારવિંદ કરતાં બીજું સઘળું તુચ્છ છે એવું નિરંતર સ્મરણ રાખીને થોડીવાર પણ ભજનને ન મુકે તે ઉત્તમ વૈષ્ણવ કેહેવાય છે ॥ ૫૩ ॥ તૃષ્ણાથી તાપ થતો હોય તો ભગવાનના ચરણારવિંદમાંથી ચલાયમાન થાય પણ ભગવાનની સેવાનું પરમ મુખ્ય મઠવાનેલીધે તૃષ્ણાનો તાપજ થતો નથી. ભગવાનના ઘણા વિક્રમવાળા ચરણની આંગળીઓમાં રહેલા નસ્વરૂપ મણિઓની શીતલ દીપ્તિથી જેનો તૃષ્ણાદિક તાપ મટી ગયો હોય છે એવા ભક્તોના હૃદયમાં તે તાપ પાછો કેમજ પ્રક-

^૧ વઢી શ્રેષ્ઠપણાનેલીધે ઉત્તમ વૈષ્ણવનાંજ લક્ષણ કેહે છે. ^૨ આથી 'વૈષ્ણવનો સ્વભાવ કેવો હોય' એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપ્યો. ^૩ 'કયાં ચિદ્વૈયો ભગવાનને પ્રિય થાય' એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે છે. ^૪ 'વૈષ્ણવ કેવું આચરણ કરે' એ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે છે.

ટ થાય ? ચંદ્રનો ઉદય થયા પછી સૂર્યનો તાપ પ્રકટ થાયજ નહિ^૧ ॥ ૫૪ ॥ પરવશૈષણમાં માત્ર નામકીર્તન થાય તોપણ પાપના મમૂહને નાશ કરનાર ભગવાન્ પ્રેમરૂપ દોરીથી પોતાનું ચરણ બંધાઈ જવાનેલીધે જેના હૃદયને પોતેજ મુકે નહિ તે પુરુષ વૈષ્ણવોમાં ઉત્તમ કેહેવાયછે ॥ ૫૫ ॥

इति श्रीमन् महापुरुषाण भागवतना एकादशस्कंधनो बीजो अध्याय संपूर्ण ॥ २ ॥ निमिराजौ पूछे छे.—‘आ जगतने भगवाननी मायारूप समजे ते उत्तम वैष्णव केहेवाय’ एम तमे कही गया तो परमेश्वर भगवाननी माया के जे मायावाळाओने पण मोह करनारी छे तेने जाणवा अमे इ-च्छिये छिये माटे माया ए शुं छे ते कहो ॥ १ ॥ हुं के जे संसारना तापोथी बहुज तपेलो मनुष्य छुं ते, संसारना तापना औषधरूप भगवाननी

विसृजति हृदयं न यस्य साक्षाद्विरवशाभिहितोऽप्यधौघनाशः ॥ प्रणयरशनया धृतांत्रिपद्मः स भवति भागवतप्रधान उक्तः ॥ ५५ ॥

इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे नारदवसुदेवसंवादे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ राजोवाच ॥ परस्य विष्णोरीशस्य मायि-
नामपि मोहिनीम् ॥ मायां वेदितुमिच्छामो भगवंतो ब्रुवंतु नः ॥ १ ॥ नानुवृष्ये जुषन्पुष्पदन्तः हरिकथाश्रुतम् ॥ संसारतापनिस्तप्तो
मर्त्यस्तत्तापभेषजम् ॥ २ ॥ ॥ अंतरिक्ष उवाच ॥ एभिर्भૂतानि भूतात्मा महाश्रुतैर्महाभुज ॥ ससर्जोच्चावचान्याद्यः स्वमात्रात्म-
प्रसिद्धये ॥ ३ ॥ एवं सृष्टानि भूतानि प्रविष्टः पंचधातुभिः ॥ एकया दशधात्मानं विभजन् जुषते गुणान् ॥ ४ ॥ गुणैर्गुणान् स
भुंजान आत्मप्रद्योतितैः प्रभुः ॥ मन्यमान इदं सृष्टमात्मानमिह सज्जते ॥ ५ ॥

કથારૂપી અમૃતથી ભરેલું તમારું વચન સાંભળતાં તૃપ્ત થતો નથી ॥ ૨ ॥ અંતરિક્ષ નામના ત્રીજા યોગેશ્વર કેહેછે.—હે રાજા ! પોતાના અંશ-
રૂપ જીવોને ભોગ અને મોક્ષ દેવાસારૂ સર્વના કારણરૂપ હૈશ્વરે પોતે સ્વજેલાં આ પંચમહાભૂતોમાંથી ઝંચાનીજા પ્રકારનાં શરીરો ઉત્પન્ન કર્યાં છે
ए भगवाननी माया छे ॥ ३ ॥ एप्रमाणे जीवोना उपकारमाटे पंचभूतोथी स्रजेलां शरीरोमां अंतर्योमीरूपथी पेठेला भगवान् मनथी अने दश इं-
द्रियोथी विषयोना विभाग करीने जीवोने ते विषयो भोगवावेछे, ए भगवाननी माया छे ॥ ४ ॥ अंतर्योमीए प्रकाश करेली इंद्रियोथी विषयोने
भोगवतो अने आ उत्पन्न थएला शरीरने पोतारूप मानतो जीव आ शरीरादिकमां आसक्ति पामेछे, ए भगवाननी माया छे ॥ ५ ॥

^૧ પ્રશ્નોના ઉત્તરોમાં ‘વૈષ્ણવ શું બોલે’ એ પ્રશ્નનો ઉત્તર રહી ગયોછે પણ આ પ્રકરણના તોડ ઉપરથી સમજવું કે ‘વૈષ્ણવ ભગવાનનાં નામ બોલેછે.’
^૨ ઉપર કહેલાં સઘળાં લક્ષણોનો સાર કેહેછે. ૩ આ ત્રીજા અધ્યાયમાં માયા, માયાને તરવાના ઉપાય, બ્રહ્મ અને કર્મ એ ચાર વિષયનાં પ્રશ્નોના ઉત્તર
યોગેશ્વરોએ આપ્યા, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

કર્મેન્દ્રિયોથી વાસનાસહિત કર્મો કરતો અને તે તે કર્મોનાં સુખ-દુઃખરૂપ ફલોને લેતો આ જીવ આ સંસારમાં ભટક્યા કરેછે પણ મુક્ત થતો નથી, એ ભગવાનની માયા છે ॥ ૬ ॥ આ પ્રમાણે ઘણાં દુઃખ આપનારી કર્મની ગતિઓને પામતો અને પરતંત્ર થઈને જીવ જગતનો પ્રલય થતાંસુધી જન્મ-મરણ પામ્યા કરેછે, એ ભગવાનની માયા છે ॥ ૭ ॥ પ્રલયનો આરંભ થાય ત્યારે આદિ અને અંતથી રહિત કાલ આ સ્થૂલ-સૂક્ષ્મરૂપ જગતને ઈશ્વરમાં લઈ જવાસારૂં સ્વેચ્છે, એ ભગવાનની માયા છે ॥ ૮ ॥ પૃથ્વીમાં સો વર્ષસુધી મહાભયંકર અનાવૃષ્ટિ થશે અને તે સમયમાં વધારે ગરમ થઈને સૂર્ય ત્રણે લોકને તપાવશે, એ ભગવાનની માયા સમજવી ॥ ૯ ॥ પાતાલથી માંડીને બાલવા લાગેલો, ઝંચી શિખાઓવાળો અને વાયુપ્રેરેલો શેષનાગના મુખનો અગ્નિ ચારેકોર વૃદ્ધિ પામશે, એ ભગવાનની માયા સમજવી ॥ ૧ ॥ પ્રલય કરનારા મેઘનો સમૂહ હાથીની સુંઠ સરસી ધારા-

કર્માણિ કર્મણિઃ કુર્વન્ સનિમિત્તાનિ દેહમૃત્ ॥ તત્તત્કર્મફલં શુભન્ ભ્રમતીહ સુન્વેતરમ્ ॥ ૬ ॥ इत्थं कर्मगतीर्गच्छन्ब्रह्मद्रवहाः पु-
मान् ॥ आभूतसंप्लवात्सर्गप्रलयावश्रुतेऽवशः ॥ ७ ॥ धातूपप्लव आसन्ने व्यक्तं द्रव्यगुणात्मकम् ॥ अनादिनिधनः कालो ह्यव्यक्ताया-
पकर्षति ॥ ८ ॥ शतवर्षा ह्यनावृष्टिर्भविष्यत्युत्थणा भुवि ॥ तत्कालोपचितोष्णाको लोकांस्त्रीन्प्रतपिष्यति ॥ ९ ॥ पातालतलमार-
भ्य संकर्षणमुखानलः ॥ दहन्नूर्ध्वशिखो विष्वग्वर्धते वायुनेरितः ॥ १० ॥ सांवर्तको मेघगणो वर्षति स्म शतं समाः ॥ धाराभिर्हस्ति-
हस्ताभिर्लीयते सलिले विराट् ॥ ११ ॥ ततो विराजमुत्सृज्य वैराजः पुरुषो नृप ॥ अव्यक्तं विशते सूक्ष्मं निरिधन इवानलः ॥ १२ ॥
वायुना हृतगंधा भूः सलिलत्वाय कल्पते ॥ सलिलं तद्भૂतरसं ज्योतिष्वायोपकल्पते ॥ १३ ॥ हृतरूपं नृ तमसा वायौ ज्योतिः
प्रलीयते ॥ हृतस्पर्शोज्વकाशेन वायુर्नभसि लीयते ॥ १४ ॥ कालात्मना हृतगुणं नभ आत्मनि लीयते ॥ इंद्रियाणि मनो बु-
द्धिः सह वैकारिकैर्नृप ॥ प्रविशन्ति ह्यहंकारं स्वगुणैरहमात्मनि ॥ १५ ॥

ઓથી સો વર્ષસુધી વર્ષશે અને બ્રહ્માંડ જલમાં લીન થશે, એ ભગવાનની માયા સમજવી ॥ ૧૧ ॥ પછી બ્રહ્માંડરૂપ શરીરવાળા બ્રહ્મા બ્રહ્માંડરૂપ પોતાના શરીરને છોડી દઈ, જેમ કાષ્ટરહિત થઈને અગ્નિ પોતાના સૂક્ષ્મરૂપમાં પ્રવેશ કરેછે તેમ સૂક્ષ્મ પરબ્રહ્માં પ્રવેશ કરશે, એ ભગવાનની માયા સમજવી ॥ ૧૨ ॥ પછી પૃથ્વીનો ગંધ વાયુથી હરાતાં પૃથ્વી જલરૂપ થઈ જશે અને જલનો રસ વાયુથી હરાતાં જલ તેજરૂપ થઈ જશે, એ ભગવાનની માયા સમજવી ॥ ૧૩ ॥ પછી પ્રલયકાલના તમથી તેજનું રૂપ હરાઈ જતાં તેજ વાયુમાં લય પામશે અને વાયુનો સ્પર્શ આકાશથી હરાઈ જતાં વાયુ આકાશમાં લય પામશે, એ ભગવાનની માયા સમજવી ॥ ૧૪ ॥ પછી આકાશનો શબ્દગુણ કાલથી હરાઈ જતાં આકાશ તામસ અહં-કારમાં લય પામશે, એ ભગવાનની માયા સમજવી. ઇન્દ્રિયો તથા બુદ્ધિ રાજસ અહંકારમાં, મન તથા ઇન્દ્રિયોના દેવતાઓ સાત્ત્વિક અહંકારમાં,

અહંકાર પોતાનાં ત્રણ પ્રકારનાં કાર્યોની માથે મહત્ત્વમાં અને મહત્ત્વ પ્રકૃતિમાં લય પામશે, એ ભગવાનની માયા સમજવી. હે રાજા ! સ્ત્રિ, સ્થિતિ અને પ્રલય કરનારી આ ત્રણ ગુણવાલી ભગવાનની માયાનું અમોઘ તમાગીપાસે વર્ણન કરી સંમળાવ્યું. હવે' વીજુ શું સંમળવા ઇચ્છો છો ? ॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ નિમિરાજા પૂછેછે.— હે મહર્ષિ ! શરીરમાં અહંતા ધગવનારા પુરુષો, મનને વશ નહિ કરનારાઓથી તરી શકાય નહિ એવી આ ઈશ્વરસંવંધી માયાને જે પ્રકારથી અનાયાસે તરી જાય તે પ્રકાર કહો ॥ ૧૭ ॥ પ્રવુદ્ધ નામના ચોથા યોગેશ્વર કહેછે.— માયાને તરવાનો મન્ત્રિવિના વીજો કોઈ ઉપાય નથી માટે ભક્તિ અને તેનાં સાધનો કહિયે છિયે. દુઃખ મટાડવામારૂ અને સુખ મેલવવામારૂ કર્મો કન્યા કરતાં અને સ્ત્રી-પુરુષનાં જોડાં થઈને પ્રવૃત્તિ કરનારાં માણમોને તેઓના ધાન્યા કરતાં ઉલટાં ફલ મેલેછે તે જોવાં ॥ ૧૮ ॥ કર્મો કરીને મેલવ્યા છતાં પણ

एषा माया भगवतः सर्गस्थित्यन्तकारिणी ॥ त्रिवर्णा वर्णिताऽस्माभिः किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ १६ ॥ ॥ राजोवाच ॥ यथैतामै-
श्वरीं मायां दुस्तरामकृतात्मभिः ॥ तरंत्यंजः स्थूलधियो महर्ष इदमुच्यताम् ॥ १७ ॥ ॥ प्रवृद्ध उवाच ॥ कर्मण्यारभमाणानां दुः-
खहृत्यै सुखाय च ॥ पश्येत्पाकविपर्योसं मिथुनीचारिणां नृणाम् ॥ १८ ॥ नित्यार्तिदेन वित्तेन दुर्लभेनात्मभृत्युना ॥ गृहापत्याप्तप-
पशुभिः का प्रीतिः साधितैश्चलैः ॥ १९ ॥ एवं लोकं परं विद्यान्नाश्वरं कर्मनिर्मितम् ॥ सतुल्यातिशयध्वंसं यथामंडलवर्तिनाम्
॥ २० ॥ तस्माद्गुरुं प्रपद्येत जिज्ञासुः श्रेय उत्तमम् ॥ शाब्दे परे च निष्णातं ब्रह्मण्युपशमाश्रयम् ॥ २१ ॥

ધનાદિક, સુખ આપતાંજ નથી. નિરંતર પીડા આપનાર, દુર્લભ અને પોતાના મૃત્યુરૂપ ધન અને ઘર, સંતાન, સગાં તથા પશુઓ કે જેઓ ચંચલ છે તેઓને મેલવવાથી પણ શી પ્રીતિ થાયછે ? કશી પ્રીતિ થતી નથી ॥ ૧૬ ॥ આ લોકનું સુખ અને લોક જેમ નાશ પામનાર છે તેમ કર્મથી મેલવેલું પરલોકનું સુખ અને તે લોક પણ નાશ પામનાર છે એમ જાણવું. જેમ ચંદ્રપતિ રાજાઓને પોતાથી તુલ્ય હોય તે ઉપર સ્પર્ધા, અધિક ઉપર ઇર્ષ્યા અને સુખ જતું રેહેવાનો ભય રેહેછે તેમ સ્વર્ગાદિક પરલોકમાં પણ સ્પર્ધા, ઇર્ષ્યા અને ભય રેહેછે માટે વર્તમાન કાલમાં પણ પરલોક દુઃખયુક્ત છે એમ વિચારવું ॥ ૨૦ ॥ આ કારણથી, ઉત્તમ કલ્યાણ જાણવાની ઇચ્છાવાળા પુરુષે, વેદમાં પોહોંચેલ હોવાથી સંશય મટાડનાર અને પરબ્રહ્માં અપરોક્ષ અનુભવથી પોહોંચેલ હોવાથી શિષ્યોના મનમાં પોતાનો બોધ પેસાડનાર ઘણી શાંતિવાળા ગુરુને શરણે જવું ॥ ૨૧ ॥

૧. નિમિરાજા માયાનું વર્ણન સંમળવાથી ભય પામતાં યોગેશ્વર માયાની નિવૃત્તિનો ઉપાય પૂછવાની તેની ઇચ્છા જાણવા માગેછે.

ગુરુની પાસે રહી ગુરુનેજ આત્મા અને દૃષ્ટદેવ સમજતાં નિષ્કપટ સેવાથી ભગવત્સંબંધી ધર્મ શીખવા કે જે ધર્મોથી આત્મા અને ભક્તોને પોતાનું સ્વરૂપ આપનાર ભગવાન પ્રસન્ન થાયછે ॥ ૨૨ ॥ મનમાં સર્વ વિષયોથી વૈરાગ્ય, પ્રથમ સાતુ પુરુષોનો સંગ, પોતાથી હીનપ્રાણિ ઉપર દયા, સમાનની સાથે મૈત્રી અને ઉત્તમોની પાસે નમ્રતા કરવાનું શીખવું ॥ ૨૩ ॥ માટી તથા જલ આદિથી શરીરની પવિત્રતા, અર્ગવઆદિથી મનની પવિત્રતા, સ્વધર્મનું આચરણ, ક્ષમા, વૃથા બોલવાનો લ્યાગ, વેદપાઠાદિક, સરલતા, ઋતુમાંજ પાતાની સ્ત્રીનો સંગ કરવાઆદિ બ્રહ્મચર્ય, પ્રાણિઓનો અદ્રોહ અને સુખ-દુઃખ તથા શીત-ઉષ્ણ આદિ જોડાના પદાર્થોમાં હર્ષ-શોકથી રહિતપણું રાખવાનું શીખવું ॥ ૨૪ ॥ સર્વ પદાર્થોમાં સત્ અને ચિત્ત રૂપથી આત્મા રહેલ છે એવો વિચાર, નિયંતાપણાથી ईશ્વર રહેલ છે એવો વિચાર, એકાંતમાં રેતેનારપણું, ઘર આદિના અભિમાનથી રહિતપણું, નિર્જન સ્થાનમાં પડેલાં વીથરાં અથવા શુદ્ધ વલ્કલનું પરિધાન અને જે કાંઈ મઠે તેથી સંતોષ રાખવાનું શીખવું ॥ ૨૫ ॥ ભગવાનનું પ્રતિપાદન કરનારા

તત્ર ભાગવતાન્ધર્માન્ શિક્ષેદુર્વાત્સદૈવતઃ ॥ અમાયયાનુવૃત્ત્યા ચૈસ્તુબ્યેદાત્માત્મદો હરિઃ ॥ ૨૨ ॥ સર્વતો મનમોસંગમાદૌ સંગં ચ સાધુષુ ॥ દયાં મૈત્રીં પ્રશ્રયં ચ ભૂતેષ્વદ્ધા યથોચિતમ્ ॥ ૨૩ ॥ શૌચં તપસ્તિત્થિં ચ મૌનં સ્વાધ્યાયમાર્જવમ્ ॥ બ્રહ્મચર્યમહિંસાં ચ મત્વં દ્વંદ્વસંજ્ઞયોઃ ॥ ૨૪ ॥ સર્વત્રાત્મેશ્વરાન્વીક્ષાં કૈવલ્યમનિકેતતામ્ ॥ વિવિક્તચીરવસનં સંતોયો યેન કેનચિત્ ॥ ૨૫ ॥ શ્રદ્ધાં ભાગવતે શાસ્ત્રેઽનિંદામન્યત્ર ચાપિ હિ ॥ મનોવાક્કર્મદંડં ચ સત્યં શમદમાવપિ ॥ ૨૬ ॥ શ્રવણં કીર્તનં ધ્યાનં હેરેદ્ધુતકર્મણઃ ॥ જન્મકર્મગુણાનાં ચ તદર્થેઽખિલચેષ્ટિતમ્ ॥ ૨૭ ॥ ઇષ્ટં દત્તં તપો જપં વૃત્તં યન્નાત્મનઃ પ્રિયમ્ ॥ દાગન્સુતાન્ યદ્દાનપ્રાણાન્યત્પરસ્મે નિવેદનમ્ ॥ ૨૮ ॥ એવં કૃષ્ણાત્મનાથેષુ મનુબ્યેષુ ચ મૌહદમ્ ॥ પરિચર્યાં ચોભયત્ર મહત્સુ નૃષુ સાધુષુ ॥ ૨૯ ॥

શાસ્ત્રમાં શ્રદ્ધા, વીજાં શાસ્ત્રોની અનિંદા, પ્રાણાયામથી મનનો દંડ, મૌનથી વાણીનો દંડ, અનુદયમથી ક્રિયાનો દંડ, યથાર્થ ભાષણ, અંતઃકરણનો નિગ્રહ અને દ્વિત્રિયોનો નિગ્રહ રાખવાનું શીખવું ॥ ૨૬ ॥ અદ્ધુત કર્મ કરનારા ભગવાનનાં જન્મ કર્મ અને ગુણોનું શ્રવણ કીર્તન ધ્યાન અને ભગવાનના ઉદ્દેશથીજ સર્વ કર્મ કરવાનું શીખવું ॥ ૨૭ ॥ યજન, દાન, તપ, જપ, મદાચાર, ગંધ-પુષ્પાદિક પોતાના પ્રિય પદાર્થ અને સ્ત્રી, પુત્ર, ઘર તથા પ્રાણ પળ સેવકપણાથી ईશ્વરને અર્પણ કરવાનું શીખવું ॥ ૨૮ ॥ એ પ્રમાણેજ જેઓના ભગવાનજ આત્મા અને સ્વામી છે એવાં મનુષ્યોમાં સ્નેહ, સ્થાવર-જંગમોની સેવા, તેઓમાં પળ મનુષ્યોની વિશેષ સેવા, મનુષ્યોમાં પણ સ્વધર્મ પાઠનારાઓની વિશેષ સેવા અને સ્વધર્મ પાઠનારાઓથી પળ વૈષ્ણવ જનોની વિશેષ સેવા કરવાનું શીખવું ॥ ૨૯ ॥

परस्परनी साधे भगवानना पवित्र यशनुं वर्णन अने यशना वर्णनथीज मननुं रमण, सुख तथा सर्व दुःखोनी निवृत्ति राखवानुं शीखनुं ॥ ३० ॥
आ प्रमाणे वर्त्तनारा अने पापना समूहने हरनारा भगवाननुं स्मरण करता तथा परस्परने स्मरण करावता भक्तोना शरीरमां साधनभक्तिथी उत्पन्न थएली प्रेमलक्षणा भक्तिथी रूचाणां उमां थई जायछे ॥ ३१ ॥ आवा अलौकिक भक्तो कोई समये भगवाननुं चिंतन करतां खेछे, कोई समये हसेछे, कोई समये राजी थायछे, कोई समये वातो करेछे, कोई समये नाचेछे, कोई समये गायछे, कोई समये भगवाननी लीलानुं अनुकरण करेछे अने कोई समये तदाकार थई जतां सुख पामीने चुप थई जायछे ॥ ३२ ॥ आ प्रमाणे भगवत्संबंधी धर्मोने शीखतो अने नारायणने तत्पर रेहेतो पुरुष ए धर्मोथी उत्पन्न थएली भक्तिना प्रभावथी दुस्तर मायाने पण अनायासे तरेछे ॥ ३३ ॥ निमिराजा पूछेछे.— तमे कही गया के “नारायणने तत्पर रेहेतो पुरुष मायाने तरेछे” तो नारायण नामना परमात्मा ब्रह्मनुं स्वरूप अमने केहेनुं जोईए, कारण के तमो मोटा ब्रह्मवेत्ता

परस्परानुकथनं पावनं भगवद्यशः ॥ मिथोरतिमिथुस्तुष्टिर्निवृत्तिर्मिथ आत्मनः ॥ ३० ॥ स्मरंतः स्मारयंतश्च मिथोऽधौघहरं हरिम् ॥
भक्त्या संजातया भक्त्या विभ्रत्युत्पुलकां तनुम् ॥ ३१ ॥ क्वचिदुदयच्युतचितया क्वचिद्धसंति नंदंति वंदत्यलौकिकाः ॥ नृत्यंति
गायंत्यनुशीलयंत्यं भवंति तूष्णीं परमेत्य निवृताः ॥ ३२ ॥ इति भागवतान्धर्मान् शिक्षन् भक्त्या तदुत्थया ॥ नारायणपरो मा-
यामंजस्तरति दुस्तराम् ॥ ३३ ॥ राजोवाच ॥ नारायणाभिधानस्य ब्रह्मणः परमात्मनः ॥ निष्ठामर्हथ नो वक्तुं यूयं हि ब्रह्मवित्त-
माः ॥ ३४ ॥ ॥ पिप्पलायन उवाच ॥ स्थितुर्द्रवप्रलयहेतुरहेतुरस्य यत्स्वप्नजागरसुषुप्तिषु सद्बहिः ॥ देहेंद्रियासुहृदयानि चरंति ये-
न संजीवितानि तदवेहि परं नरेन्द्र ॥ ३५ ॥ नैतन्मनो विशति वायुत चक्षुरात्मा प्राणेंद्रियाणि च यथाऽनलमर्चिषः स्वाः ॥ श-
ब्दोऽपि बोधकनिषेधतयात्ममूलमर्थोक्तमाह यदृते न निषेधसिद्धिः ॥ ३६ ॥

छो ॥ ३४ ॥ पिप्पलायन नामना पांचमा योगेश्वर केहेछे.— हे राजा ! आ जगतनां उत्पत्ति, स्थिति अने प्रलय जेथी थायछे तथा जाग्रत, स्वप्न अने सुषुप्ति ए त्रणे अवस्थां साक्षीपणाथी जे अनुस्यूत छे तथा ए त्रणे अवस्थाथी नोखी समाधि आदि अवस्थाओमां पण जे अनुस्यूत छे अने देह, इंद्रिय प्राण तथा मन जेणे आपेला चैतन्यथी प्रवर्त्ते छे ते परम तत्त्व नारायणनुं स्वरूप छे एम जाणो. ए तत्त्वने मन, वाणी, चक्षु, बुद्धि, प्राण अने बीजी इंद्रियो पण जाणी शक्ती नथी ॥ ३५ ॥ जेम अधिने अधिना अंशरूप तणखा आदि, प्रकाश आपी शक्ता नथी अने बाळी पण शक्ता नथी तेम जड पदार्थरूप मन आदिनी वृत्तिओमां देखातो आत्मप्रकाश के जे ते वृत्तिओनो प्रकाशक छे तेनो प्रकाश ते वृत्तिओथी थतो नथी. वेद के जे आत्मां प्रमाणभूत छे ते पण वाणीरूप होवाथी आत्मतत्त्वने साक्षात् नहि पण अर्थात् केहेवाई जाय तेवी रीते केहेछे. कारण

के वेद पोतेज केहेछे के “वाणी के मनआदि जेटला जणावनारा पदार्थ छे तेओ कोई आत्मतत्त्वने पोहोंची शकता नथी.” आ उपरथी एम समजवुं नहि के ‘वेद त्यारे ब्रह्मनुं निरूपण करतो नथी’ कारण के ‘जे जाडुं ते ब्रह्म नथी, जे झीणुं ते ब्रह्म नथी, वाणीथी जे केहेवाय छे ते ब्रह्म नथी’ इत्यादिक जे निषेध वेदे करेलो छे ते निषेधनो जे अवधि छे ते ब्रह्म छे. अवधि न होय तो निषेधज सिद्ध थाय नहि. जे कोई कार्य अने कारणो देखाय छे ते सघळुं ब्रह्मज देखाय छे; कारण के सर्वनुं परम कारण ब्रह्मज छे. ब्रह्ममां माया नामनी शक्ति मोटी छे तेथी ब्रह्म एक छतां अनेकरूपे भासेछे ॥ ३६ ॥ प्रथम जे एकज ब्रह्म छे तेनेज सत्त्व, रज अने तम एवा त्रण प्रकारवाळुं प्रधान केहेछे. पछी तेनेज क्रियाशक्ति उपरथी सूत्र अने ज्ञानशक्ति उपरथी महत्तत्त्व एवां नाम आपेछे. पछी तेनेज जीवो उपाधिरूप अहंकार एवुं नाम आपेछे. आ प्रमाणे चालतां इंद्रियोना देव, इंद्रियो, विषयो अने विषयोना प्रकाश अथवा सुखादिकरूपे पण एक ब्रह्मज भासेछे. सर्वस्वरूपे पोताथीज प्रतीत थता ब्रह्मने पोतानी सिद्धिनेमाटे कशा प्रमाणनी अपेक्षाज नथी माटे कोई प्रमाण नहि पोहोंची शकवानेलीधे ब्रह्मज नथी एवी शंका लाववी नहि ॥ ३७ ॥

सत्त्वं रजस्तम इति त्रिवृदेकमादौ सूत्रं महानहमिति प्रवदंति जीवम् ॥ ज्ञानक्रियार्थफलरूपतयोरुशक्ति ब्रह्मैव भाति सदसच्च तयोः परं यत् ॥ ३७ ॥ नात्मा जजान न मरिष्यति नैधतेऽमौ न क्षीयते सवनविद्वग्भिचारिणां हि ॥ सर्वत्र शश्वदनपाय्युपलब्धिमात्रं प्राणो यथेन्द्रियबलेन विकल्पितं मत् ॥ ३८ ॥ अंडेषु पेशिषु तरुष्वविनिश्चितेषु प्राणो हि जीवमुपधावति तत्र तत्र ॥ सन्ने यदिन्द्रियगणेहमि च प्रसुप्ते कूटस्थ आशयमृते तदनुस्मृतिर्नः ॥ ३९ ॥

आत्मा जन्मतो नथी, माटेज जन्म्या पछी छे नहि, वधतो नथी, माटेज फेरफार पामतो नथी, घटतो जतो नथी अने मगतो पण नथी; कारण के ए छ विकारवाळा देहादिकना ते ते विकारना समयनो द्रष्टा छे. विकारवाळाओंना द्रष्टाने विकार होयज नहि. सर्व देशमां अने सर्व कालमां अखंड रीते चाल्युं आवतुं जे ज्ञान छे तेज आत्मा छे. नीलज्ञान थयुं अने पीतज्ञान नाश पायुं एवी प्रतीति उपरथी ज्ञाननो नाश थायछे एम ममजबुं नहि. कारण के एकज ज्ञान इंदियोना बलथी अनेक प्रकारनुं कल्पाएल छे एटले तेमां नील अने पीतआदि आकार पामेली वृत्तिओज थायछे अने नाश पामेछे पण ज्ञान थतुं नथी अने नाश पण पामतुं नथी. ज्ञान तो अखंडिनज रहेछे ॥ ३८ ॥ जगयुज, अंडज, स्वदज अने उद्विज्ज शरीरो के जेओ बढलाई जायले तेओमां जेम प्राण जीवने पछवाडे सर्व शरीरोमां एकनोएकज गद्या केछे तेम देहादिक के जेओ अवस्थाभेदथी बढलाया केछे तेओमां आत्मा एकनोएकज रहेछे, बढलाया करतो नथी. माटे ब्रह्म जोके मर्वात्मक छे तोपण मर्वना विकारोनो तेने लेशमात्र पण स्पर्श नथी. जाग्रत, स्वप्न अने सुषुप्ति ए त्रणे अवस्थाओमां आत्मा निर्विकारज रहेछे. जाग्रतमां इंदियो काम केछे अने स्वप्नमां जाग्रतना मंस्कारवाळो अहंकार काम केछे

તેથી જાંકે આત્મા નિર્વિકાર છતાં પણ સત્વિકાર જેવો જણાયેલે તોપણ સુપુત્રિમાં ઇંદ્રિયોનો અને અહંકારનો લય થતાં લિંગશરીરરૂપ ઉપાધિ નહિ હોવાથી નિર્વિકારજ આત્માનો અનુભવ થાયછે. સુપુત્રિમાંથી ઉઠ્યા પછી આપણને સ્મૃતિ થાયછે કે “આટલી વારસુધી હું સુખે સુઈ રહ્યો હતો અને કાંઈ જાણતો ન હતો.” તો આ સ્મૃતિ ઉપરથી સિદ્ધ થાયછે કે ‘સુપુત્રિમાં સુખ અને અજ્ઞાનને જાણનાર આત્મા છેજ.’ જે વસ્તુ અનુભવમાં આ-વેલી ન હોય તેનું સ્મરણ થવું સંભવેજ નહિ ॥ ૩૯ ॥ સુપુત્રિમાં આત્માનો અનુભવ થતાં છતાં પણ પાછો સંસાર થાયછે તેનું કારણ એ છે કે “તે સમયમાં પણ અવિદ્યા અને તેના સંસ્કારો રહેછે.” ધન, પુત્ર, અને પ્રતિષ્ઠાઆદિની ઇચ્છા છોડી દેઈને કેવલ ભગવાનના ચરણનીજ ઇચ્છા રાખવાનેલીધે થણી ભક્તિથી જ્યારે ચિત્તના અવિદ્યા અને ગુણકર્મોદિકથી થણ્યા તેના સંસ્કારરૂપ મેલ ધોવાઈ જાય ત્યારે ચિત્ત શુદ્ધ થતાં આત્માનું તત્ત્વ અપરોક્ષ અનુભવમાં આવે છે. જેમ સૂર્યનો પ્રકાશ સ્વતઃસિદ્ધ છતાં પણ દૃષ્ટિ નિર્મલ થાય ત્યારે અનુભવમાં આવે છે તેમ આત્મા સ્વતઃસિદ્ધ છતાં પણ ચિત્ત નિર્મલ થાય ત્યારે અનુભવમાં આવેછે. આ પ્રમાણે અપરોક્ષ જ્ઞાન થાય ત્યારેજ સંસારની અલંત નિવૃત્તિ થાયછે ॥ ૪૦ ॥ નિમિરાજા પૂછે છે. —

યર્હજનાભચરણૈયરુભક્તયા ચેતોમલાનિ વિધમેદુળકર્મજાનિ ॥ તસ્મિન્ વિશુદ્ધ ઉપલભ્યત આત્મતત્ત્વં સાક્ષાદ્ધયામ્લદ્દશોઃ
સવિતૃપ્રકાશઃ ॥ ૪૦ ॥ ॥ રાજોવાચ ॥ ॥ કર્મયોગં વદત નઃ પુરુષો યેન સંસ્કૃતઃ ॥ વિદ્યુદેહાશુ કર્મણિ નૈષ્કર્મ્યં વિંદતે
પરમ્ ॥ ૪૧ ॥ एवं प्रश्नमृषीन्पूर्वमपृच्छं पितुरंतिके ॥ नाबुबन्ब्रह्मणः पुत्रास्तत्र कारणमुच्यताम् ॥ ४२ ॥ ॥ आविर्होत्र उवाच ॥
कर्माकर्मविकर्मैति वेदवादो न लौकिकः ॥ वेदस्य चेश्वरात्मत्वात्तत्र मुह्यति सूरयः ॥ ४३ ॥

તમે જે ભક્તિ કહી તે કર્મયોગને આધીન છે માટે અમને કર્મયોગ કહો કે જેથી સંસ્કાર પામેલો પુરુષ આ જન્મમાંજ તુરત કર્મોને છોડી દેઈને આત્મજ્ઞાન કે જે કર્મની નિવૃત્તિથી પ્રાપ્ત થાય એવું છે તેને પામે ॥ ૪૧ ॥ મારા પિતા ઇદ્વાકુ રાજાની પાસે સનકાદિક આઘ્યા હતા તે સમયે મારા પિતાની સમક્ષ મેં તેઓને આ પ્રશ્નજ પૂછ્યું હતું પણ તેઓએ પોતે સર્વજ્ઞ છતાં પણ કાંઈ ઉત્તર આપ્યો ન હતો તેનું કારણ શું હશે તે પણ કહો ॥ ૪૨ ॥ આવિર્હોત્ર નામના છદ્ધા યોગેશ્વર કેહેછે. —વેદમાં જે કરવાનું કહ્યું છે તે કર્મ કેહેવાયછે, જે કરવાની ના પાડી છે તે અકર્મ કેહેવાય છે અને જે કરવાનું કહ્યું છે તે ન કરવું તે વિકર્મ કેહેવાયછે. આ કર્મ, અકર્મ અને વિકર્મ એ ત્રણે; વેદમાંથી સમજાય એવાં છે. લોકમાંથી સમજાતાં નથી. વેદ કોઈ પુરુષે ઉત્પન્ન કરેલ નથી પણ ઈશ્વરથી પ્રકટ થણેલ છે. પુરુષના વાક્યમાં અર્થ સમજવો હોય તો વક્તાના અભિપ્રાય ઉપરથી સમજી શકાય પણ ઈશ્વરના વાક્યમાં તો પૂર્વાપરનો વિચાર કરવા અદિથીજ તાત્પર્ય ધારી શકાય અને તે ધારી શકાવો કઠણ પડેછે માટે કર્મોદિકના વિષયમાં વિદ્વાનો પણ મુંઝાયછે ત્યારે બીજાઓની નાં શીજ વાત કરવી ? આવા કારણથી, તે સમયમાં તમે બાલક હતા તેનેલીધે સનકાદિકોએ ઉત્તર

આપ્યો ન હતો ॥ ૪૩ ॥ વેદ પરોક્ષવાદરૂપ છે. જેમાં એક પ્રકારથી રહેલો વિષય ગુપ્ત રાખવાસારૂ વીજ્ઞા પ્રકારથી કેહેવામાં આવે તે પરોક્ષવાદ સમજવો. વેદમાં કર્મો કરવાની જે આજ્ઞા કરી છે તે કર્મો છોડાવી દેવાને માટે કરી છે માટે વેદ પરોક્ષવાદરૂપ છે. જેમ પિતા પોતાના બાલક પુત્રને ઓસડ પાવાના સમયમાં ઝાંડના લાડુ દેવાની લાલચ આપીને ઓસડ પાય છે અને પાછો ઝાંડના લાડુ આપે છે પણ ધરો, પરંતુ એમ કરવાથી ઓસડ પીવાનું ફલ કાંઈ ઝાંડના લાડુ મળ્યા એ નથી પણ આરોગ્ય થાય એજ છે, તેમ વેદ પણ મનુષ્યોને કર્મ કરાવવાસારૂ વચમાં કેટલાક સ્વર્ગોદિક લોકની લાલચ આપે છે અને કર્મ કન્યા પછી તે તે ફલો આપે છે પણ ધરો, પણ એમ કરવાથી કર્મોનું ફલ કાંઈ સ્વર્ગોદિક મળે એ નથી પણ કર્મથી છુટાય એજ છે. આ પ્રમાણે બાલકોને લાલચથી ફોસલાવવાજેવાં વેદનાં વચન છે માટે વેદનો તાત્પર્ય આણતો કઠળ છે. આ ઉપરથી એમ નહિ સમજવું કે “કર્મો છોડી દેવાં એજ પુરુષાર્થ છે માટે પ્રથમથીજ કર્મો છોડી દેવાં;” કારણ કે જે પુરુષ ઇન્દ્રિયો નહિ જીતાવાથી જ્ઞાન ન થયું હોય તે પેહેલાંજ વેદોક્ત કર્મ ન કરે તે પુરુષ, વેદોક્ત કર્મ નહિ કરવારૂપ અધર્મથી વારંવાર ઝત્તમ-મરણ પામ્યા કરે છે એટલા માટે નિષિદ્ધ કર્મોનો ત્યાગ કરી જ્ઞાન ન થાય

પરોક્ષવાદો વેદોઽયં બાલાનામનુશાસનમ્ ॥ કર્મમોક્ષાય કર્મણિ વિધતે હ્યગદં યથા ॥ ૪૪ ॥ નાચરેઘસ્તુ વેદોક્તં સ્વયમજ્ઞોઽર્જિતેન્દ્રિયઃ ॥ વિકર્મણા હ્યધર્મેણ મૃત્યોર્મૃત્યુસુપૈતિ સઃ ॥ ૪૫ ॥ વેદોક્તમેવ કુર્વાણો નિઃસંગોઽર્પિતમીશ્વરે ॥ નૈષ્કર્મ્યાં લભતે સિદ્ધિરોચનાર્થો ફલશ્રુતિઃ ॥ ૪૬ ॥ ॥ ॥ ॥

ત્યાંસુધી વેદોક્ત કર્મ કરવાં અને તે પણ આગ્રહ રાખીને કે સ્વર્ગોદિક ફલના ઉદ્દેશથી કરવાં નહિ પણ ઈશ્વરાર્પણવૃદ્ધિથી કરવાં. આમ કરવાથી જ્ઞાનસિદ્ધિ કે જે કર્મોથી છુટવારૂપ છે તે પ્રાપ્ત થાય છે. ‘વેદમાં ફલ થવાનું કેહે છે માટે ફલની ઇચ્છા નહિ રાખતાં કર્મ કરશું તો પણ ફલ થયા વિના રહેશે નહિ’ એમ સમજવું નહિ; કેમ કે ઓસડ પાવામાં ઝાંડના લાડુની લાલચ દેવાની પેટે કર્મમાં રુચિ ઉત્પન્ન કરાવવાસારૂ વેદમાં ફલ થવાનું કહ્યું છે. કર્મમાં રુચિ ઉત્પન્ન થતાં વેદના અર્થને માણસ સારી રીતે વિચાર અને વિચાર કરતાં ‘જે પુરુષ આત્માને જાણ્યા વિના મરે છે તે કંગાલ છે અને એ આત્માને જાણવા માટેજ વ્રહ્મચર્ય, તપ અને યજ્ઞાદિક, કરવામાં આવે છે’ इत्यादिक वचनो जोवामां आवतां निष्काम कर्मोमां प्रवर्त्ते एवो वेदनो गुह्य अभिप्राय છે. આવી રીતે કર્મ કરતાં નિષ્કામ રહે એટલે કર્મોનાં ફલ જે સ્વર્ગોદિક છે તે પણ થાય નહિ. કારણ કે સ્વર્ગોદિકની ઇચ્છા રાખીને કર્મ કન્યાં હોય તોજ સ્વર્ગોદિક પ્રાપ્ત થાય છે એમ વેદમાં કહ્યું છે. માટે સ્વર્ગોદિકની ઇચ્છા રાખ્યા વિના કર્મ કરે તો સ્વર્ગોદિક પ્રાપ્ત થાય નહિ એટલે જ્ઞાનરૂપ સિદ્ધિ થાય છે ॥ ૪૪ ॥ ૪૫ ॥ ૪૬ ॥

जीव के जे चास्तात्रिक रीते ब्रह्मज छे तेना देहादिक अहंकाररूप बंधनने तुरत तोडी नाखवानी जेनी इच्छा होय तेणे तंत्रोक्त अने वेदोक्त ए वदे प्रकार साथे लइने भगवाननी पूजा करवी ॥ ४७ ॥ आचार्यनो अनुग्रह मेळवी तेमनी पासेथी पूजननो प्रकार शीखी लइने भगवाननी जे मूर्ति पोताने प्रिय होय ते मूर्तिमां पूजा करवी ॥ ४८ ॥ पवित्रपणाथी मूर्तिनी सामे बेसी प्राणायाम अने भूतशुद्धि आदिकथी देहनी शुद्धि कऱ्या पछी उत्तम न्यासोथी रक्षा करीने जे कोई उपचार मळी आव्या होय तेओथी मूर्तिनी पूजा करवी ॥ ४९ ॥ मूर्तिआदिकमां अने हृदयमां पण भगवाननी पूजा करवी. पुष्पादिक पदार्थोंने तेओमांथी जीवादिक काहाडी नाखवाथी, पृथ्वीने लीपवा आदिथी, मनने अव्यग्रपणाथी अने मूर्तिने वाशी चंदनादिक काहाडी नाखवाथी योग्य कऱ्या पछी आसननुं प्रोक्षण करी पाद्य, अर्घ्य तथा आचमनीय नामनां त्रण पात्र सज्ज करी हययमां

य आशु हृदयग्रंथिं निर्जिहीर्षुः परात्मनः ॥ विधिनोपचरेद्देवं तंत्रोक्तेन च केशवम् ॥ ४७ ॥ लब्धानुग्रह आचार्योत्तेन संदर्शितागमः ॥ महापुरुषमभ्यर्चन्मूर्त्याऽभिमतयात्मनः ॥ ४८ ॥ शुचिः संमुखमासीनः प्राणसंयमनादिभिः ॥ पिंडं विशोध्य संन्यासकृतरक्षोऽर्चयेद्धरिम् ॥ ४९ ॥ अर्चादौ हृदये चापि यथा लब्धोपचारकैः ॥ द्रव्यक्षित्यात्मलिंगानि निष्पाद्य प्रोक्ष्य चासनम् ॥ ५० ॥ पाद्यादीनुपकल्प्याथ सन्निधाप्य समाहितः ॥ हृदादिभिः कृतन्यासो मूलमंत्रेण चार्चयेत् ॥ ५१ ॥ सांगोपांगां सपार्थदां तां तां मूर्तिं स्वमंत्रतः ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयाद्यैः स्नानत्रासोविभूषणैः ॥ ५२ ॥ गंधमाल्याक्षतस्वग्निर्धूपदीपोपहारकैः ॥ सांगं संपूज्य विधिवत् स्तवैः स्तुत्वा नमेद्धरिम् ॥ ५३ ॥ आत्मानं तन्मयं ध्यायन्मूर्तिं संपूजयेद्धरेः ॥ शेषामाधाय शिरसि स्वधाम्नुद्रास्य सत्कृतम् ॥ ५४ ॥ ॥ ॥

पूजेला भगवाननुं मूर्तिमां ध्यान करवुं. पछी हृदय, शिर, शिखा, कवच, नेत्र अने अस्त्रना मंत्रोथी तथा मूलमंत्रथी देवना शरीरमां न्यास करीने मूलमंत्रोथी पूजा करवी ॥ ५० ॥ ५१ ॥ हृदयादिक अंग, चक्रादिक उपांग अने पार्षदो सहित ते ते मूर्तिनुं मूलमंत्र बोली बोलीने पूजन करवुं. पाद्य, अर्घ्य, आचमनीय, मधुपर्क, आचमन, स्नान, वस्त्र, आभूषण, चंदन, पुष्प, अक्षत, माला, धूप, दीप अने नैवेद्यथी विधिपूर्वक सांग पूजन करी स्तोत्रोथी स्तुति करीने भगवानने प्रणाम करवा ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ पोतानो आत्मा भगवद्रूप छे एवुं ध्यान करतां भगवाननी मूर्तिनी पूजा करवी पछी जे निर्माल्य होय तेने साथे चडावी लई, पूजेली मूर्तिने पोताना स्थानकमां पधरावीने पूजानो विधि समाप्त करवो ॥ ५४ ॥

? वेदोक्त कर्मयोग कहीने हवे तंत्रोक्त कर्मयोग केहेछे. २ अश्वतनो निलकमांज उपयोग करवो पण पूजामां करवो नहि. कारण के अश्वतथी विष्णुने पूजवा नहि अने केतकीथी शिवने पूजवा नहि एवुं शास्त्रनुं वचन छे.

આ પ્રમાણે જે પુરુષ અમિ, સૂર્ય, જલાદિક, અતિથિ અને હૃદયમાં પળાઈશ્વર ભગવાનનું પૂજન કરે તેપુરુષ તુરત મુક્ત થાયછે ॥ ૫૫ ॥

इति श्रीमन् महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो त्रीजो अध्याय संपूर्ण॥ ३ ॥

निमिराजा पूछे छे' - भगवाननी मूर्तिनं पूजन करवासारू भगवानना अवतार जाणवा जोईए अने स्तुति करवासारू तेमना गुण तथा कर्म पण जाणवां जोईए माटे भगवान् जे जे स्वच्छंद अवतारोथी जे जे कर्म करी गयाछे, करेछे अने करशे ते अवतारो तथा ते कर्मो अमने कहो ॥ १ ॥

हुमिल नामना सातमा योगेश्वर केहेछे.- भगवानना गुणो के जे-ओ अनंत छे तेओने जे पुरुष गणवा इच्छे ते मंदबुद्धिवाळोज जाणवो. कारण के कोई मोटी बुद्धिवाळो पुरुष घणे काले पृथ्वीना रजःकणोने कदाच गणी शके पण सघळी शक्तिओना आश्रयरूप भगवानना गुणोने तो गणी शके ज नहि. माटे तमारा पृछवा प्रमाणे सघळा अवतारादिक कही

एवमभ्यर्कतोयादावतिथौ हृदये च यः ॥ यजतीश्वरमात्मानमचिरान्मुच्यते हि सः ॥ ५॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादश-
स्कंधे तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यानि यानीह कर्माणि यैर्यैः स्वच्छंदजन्मभिः ॥ चक्रे करोति कर्ता वा हरिस्तानि
ब्रुवंतु नः ॥ १ ॥ ॥ हुमिल उवाच ॥ ॥ यो वा अनंतस्य गुणाननंताननुक्रमिष्यन्स तु बालबुद्धिः ॥ रजोसि भ्रूमेर्गणयेत्कथं-
चित्कालेन नैवाखिलशक्तिधाम्नः ॥ २ ॥ भूतैर्यदा पंचभिरात्मसृष्टेः पुरं विराजं विगच्छत्य तस्मिन् ॥ स्वांशेन विप्रः पुरुषाभिधानमवाप
नारायण आदिदेवः ॥ ३ ॥ यत्काय एष भुवनत्रयसन्निवेशो यस्यैन्द्रियैस्तनुभूतासुभयैर्द्रियाणि ॥ ज्ञानं स्वतः श्वसनतो बलमोजई-
हासत्वादिभिः स्थितिलयोद्भव आदिकर्ता ॥ ४ ॥ आदावभ्रूच्छतधृती रजसाऽस्य मर्गे विष्णुः स्थितौ क्रतुततिर्द्विजधर्मसेतुः ॥
रुद्रोऽप्ययाय तमसा पुरुषः स आद्य इत्युद्भवस्थितिलयाः सततं प्रजासु ॥ ५ ॥

શકાય એમ નથી તેથી કેટલાક અવતારાદિકવિષે સંક્ષેપથી કહુંછું ॥ ૨ ॥ પોતે મ્રજેલાં પંચમહાભૂતમાંથી બ્રહ્માંડરૂપ દેહ રચીને તેમાં લીલા કરવાસારૂ પોતાના અંશથી પેટેલા આદિદેવ નારાયણ પુરુષ એવું નામ પામ્યા એ ભગવાનનો પેહેલો અવતાર કેહેવાયછે ॥ ૩ ॥ આ વ્રણ ભુવનની રચના એ પુરુષની કાર્યારૂપ છે. જીવની જ્ઞાનેન્દ્રિય અને કર્મેન્દ્રિયો એ પુરુષની ઇન્દ્રિયોથી પ્રવર્તેલી છે. એ પુરુષને જ્ઞાન સ્વતઃસિદ્ધ છે. એ પુરુષના પ્રાણથી જીવોની દેહશક્તિ અને ઇન્દ્રિયોની શક્તિ થાણી છે. ઉત્પત્તિ અને પ્રલયમાં રજ, સત્વ અને તમોગુણથી, પેહેલા કર્તો પણ એજ છે ॥ ૪ ॥ આ જગતની સૃષ્ટિ કરવાના કામસારૂ એમના રજોગુણથી બ્રહ્મા થયા છે. પાલન કરવાના કામસારૂ એમના સત્વગુણથી વિષ્ણુ થયા છે કે જે વિષ્ણુ યજ્ઞોનાં ફલ આપનાર અને દ્વિજલોકોના તથા તેઓના ધર્મના પાલક છે. પ્રલય કરવાના કામસારૂ એમના તમોગુણથી રુદ્ર થયા છે. આપ્રમાણે જેથી

૧ આ ચોથા અધ્યાયમાં હુમિલ નામના યોગેશ્વરે ભગવાનની અવતારલીલાના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપ્યો, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

ઉત્પન્ન થાણા વ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને રુદ્રથી પ્રજાનાં ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય થાયછે તે આદિપુરુષ છે ॥ ૫ ॥ ધર્મની સ્ત્રી અને દક્ષની દીકરી મૂર્તિમાં ઋષિઓમાં ઉત્તમ અને અત્યંત શાંત નરનારાયણ નામે અવતાર થયો હતો. મોટા ઋષિઓ જેમના ચરણને સેવેછે એવા એ ભગવાને આત્મસ્વરૂપને જણાવનાર કર્મનો નારદાદિકને ઉપદેશ કન્યો હતો અને પોતે પણ તેવું કર્મ કર્યું હતું. એ ભગવાન અઘાપિસુધી એવાં જ કર્મ કરેછે ॥ ૬ ॥ એમણે તપ જોઈ ‘ મારું સ્થાનક લઈ લેવાને ઇચ્છેછે ’ એવી ઇંદ્રને શંકા આવતાં તેણે તપનો ભંગ કરવાસારૂ કામદેવને વસંતાદિક પરિવારની સાથે મોકલ્યો. ભગવાનના મહિમાને નહિ જાણનાર કામદેવ તેમના આશ્રમમાં અપ્સરાઓના સમૂહ, વસંત અને મંદવાયુની સાથે જઈને સ્ત્રીઓના કટાક્ષરૂપ વાણોથી તેમને વીંધવા લાગ્યો ॥ ૭ ॥ એ અપરાધ ઇંદ્રે કરેલો છે એમ જાણ્યા છતાં પણ ‘ હું ધીર છું ’ એવા અભિમાનથી રહિત નારાયણ ભગવાને શાપના મયથી ધ્રુજતા એ લોકોને હમીને કહ્યું કે “ હે કામદેવ ! હે વાયુ ! હે દેવાંગનાઓ ! બીઓ મા. અમારી પાસેથી મહેમાની લઈને આ

ધર્મસ્ય દક્ષદુહિતર્યજનિષ્ઠ મૂર્ત્યાં નારાયણો નર ઋષિપ્રવરઃ પ્રશાંતઃ ॥ નૈષ્કર્મ્યલક્ષણમુવાચ ચચાર કર્મ યોઽધ્યાપિ ચાસ્ત ઋષિવર્ય-
નિષેવિતાંઘ્રિઃ ॥ ૬ ॥ ઇંદ્રો વિશંક્ય મમ ધામ જિદૃક્ષતીતિ કામં ન્યયુંક્ત સગર્ણં સ બદર્યુપાહ્યમ્ ॥ ગત્વાપ્સરોગણવસંતસુમંદવતૈઃ
સ્ત્રીપ્રેક્ષણેષુભિરવિધ્યદતન્મહિન્નઃ ॥ ૭ ॥ વિજ્ઞાય શક્રકૃતમક્રમમાદિદેવઃ પ્રાહ પ્રહસ્ય ગતવિસ્મય એજમાનાન્ ॥ મા ભૈષ્ટ મો મદન
મારુત દેવવધ્વો ગૃહીત નો બલિમશૂન્યમિમં કુરુધ્વમ્ ॥ ૮ ॥ इत्थं ब्रुवत्यभयदे नरेदेव देवाः सत्रीडनम्रशिरसः सधृणं तभूधुः ॥ नै-
तद्विभो त्वयि परेऽविकृते विचित्रं स्वारामधीरनिकरानतपादपद्मे ॥ ९ ॥ त्वां सेवतां सुरकृता बहवोऽतरायाः स्वीको विलंघ्य परमं
व्रजतां पदं ते ॥ नान्यस्य बर्हिषि बलीन् ददतः स्वभागान् धत्ते पदं त्वमविता यदि विघ्नमूर्ध्नि ॥ १० ॥

આશ્રમને અશૂન્ય કરો. જે આશ્રમમાં અતિથીઓનો સત્કાર ન થાય તે આશ્રમ શૂન્ય [ઉજડ] કેહેવાયછે ” ॥ ૮ ॥ હે રાજા ! અમય આપનારા નારાયણ ભગવાન આ પ્રમાણે બોલતાં લાજથી જેઓનાં માથાં નમી ગયાં એવા દેવતાઓએ દયામણી રીતે તેમને કહ્યું કે “ હે પ્રમુ ! આપ કે જે માયાથી પર, નિર્વિકાર અને ઘણા ઘણા આત્મારામ ધીર પુરુષો જેમનાં ચરણારવિંદમાં નમેછે એવા છો, તેમાં આબું દયાલુપણું અને જિતેંદ્રિયપણું હોય એ કાંઈ આશ્ચર્ય ગણાય નહિ ॥ ૯ ॥ અમોએ જે અપરાધ કર્યો એ પણ આશ્ચર્ય નથી; કેમ કે એવો અમારો સ્વભાવ જ છે. તમારી સેવા કરનારા લોકો દેવતાઓના સ્થાનકનું ઉલ્લંઘન કરીને આપનું જે પરમ સ્થાનક છે તેમાં જાયછે માટે દેવતાઓ તેઓને ઘણાં વિઘ્ન કરેછે. આપની સેવા નહિ કરનારા બીજા લોકો કે જેઓ યજ્ઞમાં દેવતાઓને તેઓના ભાગરૂપ કર આપ્યા કરેછે તેઓને દેવતાઓ કશું વિઘ્ન કરતા નથી. પરંતુ તમારી સેવા કરનારાઓના રક્ષક તમે છો તેથી તે સેવકલોકો વિઘ્નને માથે પગ મુકેછે ॥ ૧૦ ॥

અમો કે જેઓ ક્ષુધા, તૃષ્ણા, ટાઢ, તડકો, વરસાદ, પવન, જિહ્વાના રસ અને શિશ્નના રસરૂપ છિયે તેઓનું ઉલ્લંઘન કરીને જે પુરુષો નિષ્ફલ ક્રોધને વશ થાય છે તેઓ અપાર સમુદ્રોને તરીને ગાયના પગના ધાત્રીઓમાં બુડી જાય છે. ” લોકો ક્રોધથી શાપાદિક આપીને પોતાના ભારે તપને વૃથા વૃથા નાશ કરે છે ” ॥ ૧૧ ॥ એ પ્રમાણે દેવતાઓ સ્તુતિ કરતા હતા ત્યાં ભગવાને તેઓનો ગર્વ શમાવાસારૂં સેવા કરતી, શળગારેલી અને બહુજ રૂપાળી બીજી સ્ત્રીઓ પોતાના યોગવલ્લથી ઉત્પન્ન કરીને દેખાડી ॥ ૧૨ ॥ દેહધારી લક્ષ્મી જેવી તે સ્ત્રીઓને જોઈને, તેઓના ભારે રૂપથી જેઓની કાંતિ હળાઈ ગઈ એવા તે ઇંદ્રના અનુચરો તે સ્ત્રીઓના સુગંધથી જ મોહ પામી ગયા ॥ ૧૩ ॥ મોટા દેવતાઓના પણ સ્વામી નારાયણ ભગવાને, પોતાને નમેલા એ દેવતાઓને જાણે હસતા હોય તેમ કહ્યું કે “ આમાંથી એક સ્ત્રીને તમો માગી લ્યો. ‘ અમો અતિતુચ્છ ક્યાં અને આ સ્ત્રીઓ ક્યાં ? ’

હુતૃદત્રિકાલગુણમારુતજૈહ્વચૈશ્વન્યાનસ્માનપારજલધીનતિતીર્યકેચિત્ ॥ ક્રોધસ્ય યાંતિ વિફલસ્ય વશં પદે ગોર્મજંતિ દુશ્વરતપશ્ચ વૃથોત્સૃજંતિ ॥ ૧૧ ॥ ઇતિ પ્રયુગતાં તેષાં સ્ત્રિયોત્પ્રહુતદર્શનાઃ ॥ દર્શયામાસ શુશ્રૂષાં સ્વચિંતાઃ કુર્વતીર્વિભુઃ ॥ ૧૨ ॥ તે દેવાનુચરા દૃષ્ટ્વા સ્ત્રિયઃ શ્રીરિવ રૂપિણીઃ ॥ ગંધેન મુમુહુસ્તાસાં રૂપૌદાર્યહતશ્રિયઃ ॥ ૧૩ ॥ તાનાહ દેવદેવેશઃ પ્રણતાન્પ્રહમન્નિવ ॥ આસામે-કતમાં વૃદ્ધ્વં સવર્ણાં સ્વર્ગભૂષણામ્ ॥ ૧૪ ॥ ઓમિત્યાદેશમાદાય નત્વા તં સુર્વંદિનઃ ॥ ર્વર્વશીમપ્સરઃશ્રેષ્ઠાં પુરસ્કૃત્ય દિવં યયુઃ ॥ ૧૫ ॥ ઇંદ્રાયાનમ્ય સદસિ શૃણ્વતાં ત્રિદિવૌકસામ્ ॥ ઋતુર્નારાયણવલં શક્તસ્તત્રાસ વિસ્મિતઃ ॥ ૧૬ ॥ હંસસ્વરૂપ્યવદદચ્યુત આત્મયોગં દત્તઃ કુમારઋષભો ભગવાન્ પિતા નઃ ॥ વિષ્ણુઃ શિવાય જગતાં કલયાણવર્તીર્ણસ્તેનાહુતા મધુભિદા શ્રુતયો હયાસ્યે ॥ ૧૭ ॥ ગુપ્તોઽપ્યયે મનુરિલૌપથયશ્ચ માત્સ્યે કૌંડે હતો દિતિજ ઉદ્ધરતાંભસઃ ક્ષમામ્ ॥ કૌર્મે ધૃતોઽદિરમૃતોન્મથને સ્વપૃષ્ઠે ગ્રાહાત્પપન્નમિભરાજમમુંચદાર્તમ્ ॥ ૧૮ ॥

એમ જો તમારા મનમાં હોય તો આમાંથી જે તમારા જેવા રૂપવાળી હોય તેને માગી લ્યો અને સઘડી તમારાથી અધિક લાગતી હોય તો સ્વર્ગનું ભૂષણ કરવાસારૂં એક સ્ત્રીને માગી લ્યો ” ॥ ૧૪ ॥ દેવના વંદિજનો નારાયણની આજ્ઞાને ‘ ઠીક ’ એમ કહી માથે ચઢાવીને અપ્સરાઓમાં ઉત્તમ ઉર્વશીને લઈ સ્વર્ગમાં ગયા ॥ ૧૫ ॥ સભામાં ઇંદ્રને પ્રણામ કરીને તેઓએ દેવતાઓ સાંભળતાં નારાયણના બલની વાત કહી સંભળાવી. એ વાત સાંભળી ઇંદ્રને ત્રાસ તથા વિસ્મય થયો ॥ ૧૬ ॥ ભગવાને હંસાવતાર ધરીને બ્રહ્મવિદ્યાનો ઉપદેશ કહ્યો હતો, દત્તાત્રેય, સનકાદિક, અને અમારા પિતા ઋષ-ભદ્રેચ્છીરૂપે પણ વિષ્ણુજ જગતનું કલ્યાણ કરવાસારૂં અંશથી અવતર્યા હતા અને તેઓએ બ્રહ્મવિદ્યાનો ઉપદેશ કહ્યો હતો. વિષ્ણુ હયગ્રીવ અવતાર ધરી મધુદૈત્યને મારીને શ્રુતિઓને લાભ્યા હતા ॥ ૧૭ ॥ ભગવાને મત્સ્યાવતાર ધરીને પ્રલયમાં મનુની, પૃથ્વીની અને ઔષધીઓની રક્ષા કરી હતી.

वराह अवतार धरीने जलमांथी पृथ्वीने लावतां हिरण्याक्ष नामना दैत्यने मांयो हतो. अमृतमथनना समयमां कच्छपावतार धरीने पोतानी पीठपर पर्वतने धंयो हतो. पीडाथी शरणे आवेला गजेंद्रने जेणे झुडथी मुकाव्यो हतो ते पण भगवाननो अवतार हतो ॥ १८ ॥ भगवाने नोखनोखा अवतार धरीने आप्रमाणे काम कंयां हतां. वालखिल्य नामना तपस्वी ऋषिओ के जेओ कश्यपनेमाटे समिध लेवा जतां गायना पगलाना खा-बोचियामां बुडी गया हता अने जेओनी इंद्रे हांसी करी हती तेओ स्तुति करतां तेओने कष्टमांथी मुकाव्या हता. वृत्रासुरने मारवाथी इंद्रने ब्रह्म-हत्या लागतां तेने ते पापमांथी छोडाव्यो हतो. देवताओनी दैत्यना घरमां रंधाएली अनाथ स्त्रीओने छोडावी हती. भगवाने नृसिंहावतार धरीने जगतने अभय देवामारू हिरण्यकशिपुने मांयो हतो. सर्व मन्वंतरोमां देव अने दैत्य वच्चेना संग्राममां पोताना अवतारोथी देवताओनेमाटे मोटा मोटा दैत्योने मारीने लोकोनुं पालन कंयुं हुतुं. भगवाने वामन अवतार धरीने मागवाना छलथी बलिराजा पासेथी आ पृथ्वीने हरी लीधी हती

संस्तुन्वतोऽब्धिपतिताञ्छ्रमणानृषींश्च शक्रं च वृत्रवधतस्तमसि प्रविष्टम् ॥ देवस्त्रियोऽसुरगृहे पिहिता अनाथा जघ्नेऽसुरेंद्रमभयाय स-
तां नृसिंहे ॥ १९ ॥ देवासुरे युधि च दैत्यपतीन् सुरार्थे हत्वांजरेषु भुवनान्यदधात्कलाभिः ॥ भूत्वाऽथ वामन इमामहरद्वलेः क्षमां या-
च्चाछलेन समदाददितेः सुतेभ्यः ॥ २० ॥ निःक्षत्रियामकृत गां च त्रिःसप्तकृत्वो रामस्तु हैहयकुलाव्ययभार्गवाभिः ॥ सोऽब्धि बन्ध द-
शवक्रमहन्मलंकं सीतापतिर्जयति लोकमलघ्नकीर्तिः ॥ २१ ॥ भूमेर्भगवतरणाय यदुष्वजन्मा जातः करिष्यति सुरैरपि दुष्कराणि ॥
वादैर्विमोहयति यज्ञकृतेऽनदर्हान् शूद्रान्कलौ क्षितिभुजो न्यहनिष्यदंते ॥ २२ ॥ एवंविधानि कर्माणि जन्मानि च जगत्पतेः ॥ भू-
रीणि भूरियशसो वर्णितानि महाभुज ॥ २३ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

अने देवताओने आपी हती ॥ १९ ॥ २० ॥ हैहय नामना क्षत्रिय कुलना नाशनेमाटे जाणे भृगुकुलमांथी अग्नि उत्पन्न थएल होय एवो परशु-
रामावतार धरीने पृथ्वीने एकवीश वार निःक्षत्रिय करी हती. रामावतार धरीने समुद्रमां पाज बांधशे तथा लंका सहित रावणने मारशे. लो-
कोनां पापने हणनारी कीर्त्तिवाळा सीताना पति रामचंद्रजी अवतारोमां उत्तम छे ॥ २१ ॥ पृथ्वीनो भार उतारवानेमाटे भगवान् अजन्मा छतां पण
यादवोमां बलभद्र अने श्रीकृष्णरूप अवतार धरीने देवताओथी पण न थाय एवां काम करशे. यज्ञ करवाने योग्य नहि छतां यज्ञ करनारा दैत्योने
बुद्धावतार धरीने नास्तिक रीतिना वादोथी मोह पमाडशे. कलियुगना अंतमां कल्कि अवतार धरीने शूद्र जातना राजाओने मारशे ॥ २२ ॥
हे राजा ! जगतना पति अने घणी कीर्त्तिवाळा भगवानना आवा प्रकारना घणा जन्म अने कर्मोनुं महात्माओए वर्णन करेलुं छे ॥ २३ ॥
इति श्रीमन् महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो चोथो अध्याय संपूर्ण ॥ ४ ॥

નિમિરાજી પૂછે છે.— હે મોટા બ્રહ્મવેત્તાઓ ! તમો કહી ગયા કે “ભગવાનના ભક્તો વિદ્યોને માથે પગ મૂકીને પરમગતિ પામે છે અને અમક્તોને તો વિદ્યો થાયછે” ત્યારે હું પૂછું છું કે ઘણા સ્વરા લોકો ભગવાનને ભજતા નથી તો વગર જીવનપૂર્ણા મનવાલા અને તેનેલીધે જ જેઓની તૃણા શાંત થાણી ન હોય એવા તે લોકોની શી ગતિ થાયછે ? ॥ ૧ ॥ ચમસ નામના આઠમા યોગેશ્વર કેહેછે.— નારાયણનાં મુલ, હાથ, સાથલ અને પગમાંથી અનુક્રમે, બ્રાહ્મણ આદિ ચાર વર્ણો કે જેઓ ગુણોનેલીધે ભિન્ન ભિન્ન થાણા છે તેઓ તથા ચાર આશ્રમો ઉત્પન્ન થયાછે ॥ ૨ ॥ એઓમાં જે લોકો પોતાને ઉત્પન્ન કરનાર સાક્ષાત્ ગુરુ [પિતા] રૂપે ઈશ્વર નારાયણને નહિ જાણીને ભજતા નથી અને જેઓ જાણતાં પણ અવજ્ઞા કરેછે તેઓ કૃતમ્ન હોવાનેલીધે વર્ણાશ્રમમાંથી અટ થઈને દુર્ગતિ પામે છે ॥ ૩ ॥ જેઓને ભગવાનની કથાનું શ્રવણ અને ભગવાનનું કીર્તન દૂર જ છે એવા

॥ રાજોવાચ ॥ ભગવંતં હરિં પ્રાયો ન ભજંત્યાત્મવિત્તમાઃ ॥ તેષામશાંતકામાનાં કા નિશ્ચાંતવિજિતાત્મનામ્ ॥ ૧ ॥ ॥ ચમસ ઉવાચ ॥ મુલ્કવાહૂરૂપાદેભ્યઃ પુરુષસ્યાશ્રમૈઃ સહ ॥ ચત્વારો જન્નિરે વર્ણા ગુણૈર્વિપ્રાદયઃ પ્રથક્ ॥ ૨ ॥ ય ઇષાં પુરુષં સાક્ષાદાત્મપ્રભવમીશ્વરમ્ ॥ ન ભજંત્યવજાનંતિ સ્થાનાદ્રથઃ પતંત્યધઃ ॥ ૩ ॥ દૂરે હરિકથાઃ કેચિદ્દૂરે ચાચ્યુતકીર્તનાઃ ॥ સ્ત્રિયઃ શૂદ્રાદયશ્ચૈવ તેઽનુકંપ્યા ભવાદ્દશામ્ ॥ ૪ ॥ વિપ્રો રાજન્યવૈશ્યૌ ચ હરેઃ પ્રાપ્તાઃ પદાંતિકમ્ ॥ શ્રોતેન જન્મપાપાપિ મુહ્યંત્યામ્નાયવાદિનઃ ॥ ૫ ॥ કર્મણ્યકોવિદાઃ સ્તબ્ધા મૂર્ખાઃ પંડિતમાનિનઃ ॥ વદંતિ ચાટુકાન્મૂઢા યથા માધ્યા ગિરોત્સુકાઃ ॥ ૬ ॥

કેટલાએક દ્વિજલોકો તથા સ્ત્રીઓ અને શૂદ્રાદિક કે જેઓ ભગવાનને નહિ જાણીને ભજતા નથી તેઓના ઉપર તમજેવાઓ કૃપા કરીને તેઓને સુધારવા જોઈએ ॥ ૪ ॥ કેટલાએક બ્રાહ્મણો, ક્ષત્રિયો અને વૈશ્યો જોકે ઉપનયન સંસ્કારથી અને વેદના અધ્યયનાદિકથી ભગવાનના ભજનનો ઉત્તમ અધિકાર પામેલા છે તોપણ વેદનાં ફલસ્તુતિનાં વચનોમાં મોહ પામીને જાણતાં છતાં પણ ભગવાનને ભજતા નથી અને કર્મો કરવામાં આસક્ત થઈ રહ્યાછે તે અર્ધદગ્ધ લોકોને સુધારવાનો કશો ઉપાય નહિ હોવાથી તમજેવાઓ તેઓની ઉપેક્ષા જ કરવી ॥ ૫ ॥ જે પ્રકારથી કરેલું કર્મ વંધન કરનાર ન થાય તે પ્રકારને નહિ જાણનારા, અનમ્રપણાથી વિદ્વાનોને પણ નહિ પૂછનારા અને મૂર્ખો છતાં પણ પંડિતપણાનું અભિમાન ધરતા એ અર્ધદગ્ધ લોકો વેદનાં ફલશ્રુતિનાં મીઠાં વચનોથી ઉત્સુક બનીને ‘અપ્સરાઓની સાથે વિહાર કરશું’ ઇત્યાદિક મીઠી વાતો કેવલ મૂર્ખપણાથી કરેછે ॥ ૬ ॥

૧ આ પાંચમા અધ્યાયમાં ‘ભક્તિરહિત લોકોની શી ગતિ થાયછે અને યુગ યુગમાં પૂજાનો વિધિ કેવો હોયછે ?’ એ બે પ્રશ્નના ઉત્તર આપવામાં આવેલો.
૨ સત્વગુણથી બ્રાહ્મણ, સત્વ અને રજથી ક્ષત્રિય, રજ અને તમથી વૈશ્ય તથા તમથી શૂદ્ર, એવી કલ્પના થાણી છે. ૩ ભક્તિમાર્ગની દૃઢતા કરવાનેમોટે કર્મકાંડીઓના મોહનું વર્ણન કરી તેઓની નિંદા કરેછે.

रजोगुणनी वृद्धिनेलीधे अभिचारादिकना भयंकर संकल्प करनारा, भारे तृष्णावाळा, सर्प सरखा क्रोधवाळा, ढोंगी, अभिमानी अने दुष्ट स्वभाववाळा ए अर्द्धदग्ध कर्मकांडी लोको, भगवानना भक्तोनी हांसी करेछे ॥ ७ ॥ वृद्धोनी नहि पण स्त्रियोनी उपासना करनारा ए लोको, जेओमां मैथुननुं सुखज उत्तम मानेलुं होय छे एवां घरोमां रहींने 'आज में आटलुं मेळव्युं, आ मारो मनोरथ पूर्ण थरो, मारी पासे आटलुं तो धन छे अने फरी आटलुं थरो' इत्यादिक सुखनी वातो एक बीजामां करेछे. पूरेपूरी दक्षिणा के अनदान नहि आपतां दंभनेमांटे यज्ञ करेछे अने हिंसाना दोष नहि जाणीने केवल आजीविकानेमांटे पशुओने मारी नाखे छे ॥ ८ ॥ संपत्ति, ऐश्वर्य, उत्तम कुलमां जन्म, विद्या, दान, रूप, बल अने कर्मथी थएला अभिमाननेलीधे आंधळा थएला ए खल लोको ईश्वरनुं अने ईश्वरना भक्तोनुं अपमान करेछे ॥ ९ ॥ आवी रीतनी वर्त्तणुक राखवाथी ए मूर्खलोको, वेदना तत्त्वार्थ जोके स्फुट छे तोपण तेने जाणता नथी. आत्मापणाथी तथा ईश्वरपणाथी सर्वे देहधारीओमां सर्वदा रहेला, तेम छतां पण आकाशनी पेटे असंग, आत्मा होवाथी परम प्रिय पुरुषार्थरूप अने वेदमां स्फुट रीते गाएला

रजसा घोरसंकल्पाः कामुका अहिमन्यवः ॥ दांभिका मानिनः पापा विहसंत्यच्युतप्रियान् ॥ ७ ॥ वदंति तेऽन्योन्यमुपासित-
स्त्रियो गृहेषु मैथुन्यसुखेषु चाशिषः ॥ यजंत्यशुश्रूषाविधानदक्षिणं वृत्यै परं घ्नंति पशून्तद्विदः ॥ ८ ॥ श्रिया विभ्रूत्याऽभिजनेन
विद्यया त्यागेन रूपेण बलेन कर्मणा ॥ जातस्मयेनांधधियः सहेश्वरान् सतोऽजमन्यंति हरिप्रियान् खलाः ॥ ९ ॥ सर्वेषु शश्वत्तनु-
भृत्स्ववस्थितं यथास्वमात्मानमभीष्टमीश्वरम् ॥ वेदोपगीतं च न शृण्वतेषुधा मनोरथानां प्रवदंति वार्तया ॥ १० ॥ लोके व्यवाया-
मिषमद्यसेवा नित्यास्तु जंतोर्न हि तत्र चोदना ॥ व्यवस्थितिस्तेषु विवाहयज्ञसुग्राहैरासु निवृत्तिरिष्टा ॥ ११ ॥

प्रभुनुं ए लोको श्रवण पण करता नथी अने वास्तविक रीते वेद जोके निवृत्तिनुंज निरूपण करे छे तोपण मैथुन करवानी, मांस खावानी अने मद्य पीवानी रुचिथी 'ते वेद प्रवृत्तिनुंज निरूपण करेछे.' एम बोले छे ॥ १० ॥ "ऋतुमां स्त्रीनो संग करवो, होमावाथी अवशेष रहेलुं मांस खावुं अने सौत्रामणी नामना यज्ञमां मद्यना प्याला पीवा" एवा अर्थवाळां वेदनां वचनोमां जोके मैथुन, मांसभक्षण अने मद्यपान करवानुं कहेलुं छे एम उपर उपरथी जणाय छे तोपण तलस्पर्श करतां तेओनी निवृत्ति करवानो वेदनां अभिप्रायज छे एम सिद्ध थायछे. ते आ रीते के-ए वाक्यो विधिरूप छे एम कही शकानुं नथी. जे क्रिया अत्यंत अप्राप्त होय तेने प्राप्त करवानां जे वाक्य होय ते विधिवाक्य केहेवाय-छे. जेम के संध्या करवी अने अग्निहोत्र होमवुं इत्यादिक क्रियाओ के जेओ बीजी कोई रीते प्राप्त नथी तेओने प्राप्त करवानां जे वेदनां वचनो छे ते विधिवाक्य छे. मैथुन, मांसभक्षण अने सुरापान तो वेदनां वचनो विना पण मनुष्योने स्वभाविक प्रीतिथीज प्राप्त छे मांटे तेओनुं निरूपण

કરનારાં વેદનાં વાક્યો વિધિવાક્ય કહી શકાય નહિ. જેમ એ વાક્યો વિધિવાક્યરૂપ નથી તેમ નિયમવાક્યરૂપ પણ નથી. જે ક્રિયા એક પક્ષમાં અપ્રાપ્ત હોય તેને પ્રાપ્ત કરવાનાં જે વાક્યો હોય તે નિયમવાક્ય કેહેવાય છે. જેમ કે ‘યજ્ઞમાં ઉપયોગી વ્રીહિ [ચોખાની માલ] ને છડવી’ એવા અર્થનું જે વેદનું વચન છે તે નિયમવાક્ય છે. ફોતરાં કાહાડી નાખવાનેમાટે જે પક્ષમાં વ્રીહિને નક્કી ફોલીએ તે પક્ષમાં છડવું અપ્રાપ્ત છે તો એ એક પક્ષમાં અપ્રાપ્ત ક્રિયાને ઉપર કહેલા વચને પ્રાપ્ત કરી કે ‘વ્રીહિને છડવીજ જોઈએ.’ માટે એ નિયમવાક્ય કેહેવાય છે. તેમ મૈથુન, માંસભક્ષણ અને સુરાપાન પ્રીતિથી સર્વદા પ્રાપ્ત હોવાનેલીધે એક પક્ષમાં અપ્રાપ્ત નથી માટે તે કરવાનું કેહેનારાં વાક્યોને નિયમવાક્ય કહી શકાય નહિ. જેમ ઉપર પ્રમાણે એ વાક્યોને વિધિવાક્ય અથવા નિયમવાક્યરૂપ કહી શકાતાં નથી તેમ પરિસંખ્યાવાક્યરૂપ કેહેવાં પણ અયોગ્ય છે. બંને ક્રિયાની સામટી પ્રાપ્તિ થતી હોય ત્યારે જેમાં એકની નિવૃત્તિ કરવા ઉપરજ તાત્પર્ય હોય તે પરિસંખ્યાવાક્ય કેહેવાય છે. જેમ કે સ્વાભાવિક પ્રીતિથી સઘડા પંચનશ્વ [પાંચ નશ્વડા] જંતુઓનું ભક્ષણ પ્રાપ્ત થતાં તેઓમાં “શેઢાઈ, શઢો, ઘો, મસલો અને કાચવો એ પાંચ વિના બીજાઓનું નજ ભક્ષણ કરવું” એવા અભિપ્રાયવાલું જે વાક્ય છે તે પરિસંખ્યાવાક્ય છે. આ પ્રમાણે જોકે ‘ઋતુમાં સ્ત્રીનો સંગ કરવો, હોમાવાથી અવશેષ રહેલું માંસ રવાવું અને સૌત્રામણી નામના યજ્ઞમાં મધના પ્યાલા પીવા’ એવા અર્થનાં વાક્યોને પરિસંખ્યાવાક્ય કેહેવામાં અડચણ લાગતી નથી; કારણ કે ઋતુમાં અને ઋતુ વગર પણ સ્ત્રીસંગ સ્વાભાવિક પ્રીતિથી પ્રાપ્ત છે તેમાં ઋતુ વગરના સમયમાં નજ કરવો, તેમજ હાંમ કરીને અને હોમ કન્યા વગર પણ સ્વાભાવિક પ્રીતિથી માંસભક્ષણ પ્રાપ્ત છે તેમાં હોમ કન્યા વગર નજ કરવું, અને સૌત્રામણી યજ્ઞમાં તથા તે યજ્ઞ વગર પણ સ્વાભાવિક પ્રીતિથી સુરાપાન પ્રાપ્ત છે તેમાં સૌત્રામણી યજ્ઞ વગર નજ કરવું, અને સૌત્રામણી યજ્ઞમાં તથા તે યજ્ઞ વગર પણ સ્વાભાવિક પ્રીતિથી પ્રાપ્ત છે તેમાં હોમ કન્યા વગર નજ કરવું એવો અર્થ લઈને તો ઉપરથી ઠીક વેસતું આવે છે તો પણ વેદનાં વાક્યોમાં પરિસંખ્યા માનીએ તો તેઓનું નિર્દોષપણું મટી જાય છે. સ્વાર્થત્યાગ, પરાર્થકલ્પના અને પ્રાપ્તવાધ એ ત્રણ દોષ આવી પડે છે. ‘ઋતુમાં સ્ત્રીસંગ કરવો’ એવો જે વાક્યનો પોતાનો અર્થ છે તેનો ત્યાગ થયો એ સ્વાર્થત્યાગ દોષ આવ્યો ‘ઋતુ વગર સ્ત્રીસંગ ન કરવો’ એવો જે બીજો અર્થ થયો તે પરાર્થકલ્પના દોષ આવ્યો અને સ્વાભાવિક પ્રીતિથી જે પ્રાપ્ત છે તેનો વાધ થયો એ પ્રાપ્તવાધ દોષ આવ્યો. આ પ્રમાણે ‘હોમવાથી અવશેષ રહેલું માંસ રવાવું અને સૌત્રામણી નામના યજ્ઞમાં મધના પ્યાલા પીવા’ એ બે વાક્યોમાં પણ ત્રણ દોષ સમજી લેવા. આ કારણથી તે વાક્યોને પરિસંખ્યાવાક્યરૂપ કેહેવાં પણ અયોગ્ય છે. આ પ્રમાણે એ વાક્યોને વિધિરૂપ, નિયમરૂપ, કે પરિસંખ્યારૂપ કાંઈ પણ કહી શકાતાં નથી માટે એ વાક્યોની વ્યવસ્થા આપ્રમાણે થાય છે. એ વાક્યો નિયમરૂપ છે પણ તેઓમાં એક પક્ષમાં અપ્રાપ્તની પ્રાપ્તિ કરવારૂપ ફલ નહિ હોવાથી તે નિયમદ્વારા ફલિતાર્થ પરિસંખ્યા થાય છે. આથી એમ સિદ્ધ થયું કે ઋતુમાં સ્ત્રીનો સંગ ન કરે; હોમવાથી અવશેષ રહેલું માંસ ન રવાય અને સૌત્રામણી યજ્ઞમાં મુરાપાન ન કરે તો દોષ લાગે એવી દૃઢ

આજ્ઞારૂપ એ વાક્યો નથી પણ તેટલી છૂટ આપવારૂપ છે. જે પુરુષને મૈથુનવગર ચાલતુંજ ન હોય તેને પોતાની સ્ત્રીમાં મૈથુન કરવાની અને તે પણ ઋતુમાંજ કરવાની છૂટ છે, જે પુરુષને માંસ खाधा વગર નજ ચાલતું હોય તેને દેવના યજનમાં હોમ કન્યા પછી અવશેષ રહેલું માંસ खावा-ની છૂટ છે અને જેને મુરગપાન કન્યા વગર નજ ચાલતું હોય તેને મૌત્રામણી યજ્ઞમાં મુરગપાન કરવાની છૂટ છે; માટે બની શકે તો મૈથુન, માંસ-મક્ષણ અને મુરગપાન છોડીજ દેવાં એવો વેદનાં વાક્યોનો અભિપ્રાય છે. જે છોકરો વહુજ રમતીઆલ હોવાથી મળતો ન હોય તેને તેનો બાપ કહે કે ‘તારે એક કલાક રમવું.’ એ વાક્યનો અર્થ ‘તું એક કલાક નહિ રમશે તો હું તને મારીશ’ એવો નથી પણ ‘તારે રમત કન્યાવિના નજ ચાલતું હોય તો એક કલાક રમવાની છૂટ છે માટે બનીશકે તો રમત છોડીજ દેવી’ એવો અર્થ છે, માટે તે વાક્ય જેમ નિવૃત્તિનું નિરૂપણ કરેછે તેમ વેદ પણ નિવૃત્તિનું નિરૂપણ કરેછે. પ્રવૃત્તિનું નિરૂપણ કરતા નથી. “જે પુરુષ પોતે પાસે છતાં પણ ઋતુમાં નાહેલી ભાર્યોનો મંગ ન કરે તે પુરુષને ગર્ભ-હત્યા જેટલું ભયંકર પાપ લાગેછે” इत्यादिक स्मृतिनां वचनो तो जे पुरुष, मनमां कामना છતાં પણ સ્ત્રીઉપર અરુચિથી અથવા દ્રેષાદિકથી તેનો મંગ ન કરે તેને લાગુ પડેછે એમ સમજવું ॥ ૧૧ ॥ મૈથુન, માંસમક્ષણ અને મુરગપાન આદિ મનોરથોથી વ્યાકુલ થણા લોકો પ્રિય આત્માનું શ્રવ-

ધનં ચ धर्मैकफलं यतो वै ज्ञानं मविज्ञानमनुप्रशंति ॥ गृहेषु युजंति कलेवरस्य मृत्युं न पश्यंति दुरंतवीर्यम् ॥ १२ ॥ यद्ब्राम्ण-
भक्षो विहितः सुरायास्तथा पशोरालभनं न हिंसा ॥ एवं व्यवायः प्रजया न स्या इमं विशुद्धं न विदुः स्वधर्मम् ॥ १३ ॥ ये त्वने-
वंविदोऽसंतः स्तब्धाः सदभिमानीनः ॥ पशून् द्रुह्यंति विसब्धाः प्रेत्य खादंति ते च तान् ॥ १४ ॥

ળ કરતા નથી અને ધનનો અયોગ્ય ઉપયોગ કરેછે. ધર્મ કરવો એજ ધનનું ફલ છે; કારણ કે ધર્મ કરવાથી પરોક્ષ જ્ઞાન અને તુરંતજ શાંતિ આપે એવું અપરોક્ષ જ્ઞાન થાયછે. આવા ધનને એ લોકો દેહાદિકના કામમાટે વાપરી નાખેછે અને મારે પ્રબલ મૃત્યુ કે જે દેહને માથે ફન્યાજ કરેછે તેને ધ્યાનમાં લેતા નથી ॥ ૧૨ ॥ વેદમાં જે મુરગપાન આદિની યજ્ઞાદિકમાં છૂટ આપેલી છે તે પણ બીજા પ્રકારનીજ છે. મુરગપાન કરવું એટલે ના-કથી મુરગને સુંઘવી એટલીજ વેદની આજ્ઞા છે પણ પીવાની આજ્ઞા નથી. યજ્ઞમાં દેવતાના ઉદ્દેશથી પશુની જે હિંસા થાયછે તે હિંસાજ નથી. આપણે खावाना उद्देश्यથી जे हिंसा करीए तेज हिंसा केहेवाय एवा अभिप्रायથી યજ્ઞમાં હિંસા કરવાની છૂટ આપીછે. મૈથુન કરવાની છૂટ આપીછે તે પણ પ્રજા ઉત્સવ કરવાસારૂ આપીછે પણ इंद्रियने तृप्त करवासारू आपी नहीं. आवी रीतना पवित्र धर्मने ए कर्मकांडी लोको जाणता नहीं ॥ १३ ॥ આવા ધર્મને નહિ જાણનારા, અક્ષર રહેનારા અને પોતામાં મત્પુરુષપણાનું અભિમાન ધરાવનારા જે લોકો નિઃશંક રહીને અને આમ કરવાથી મ-નોરથ પ્રાપ્ત થશે એવો વિશ્વાસ રાખીને પશુઓનો દ્રોહ કરેછે તે લોકો મરણ પામ્યા પછી તેઓને તે પશુઓ खायछे. [‘માં’ એટલે હું કે જે માંસ

खानારછું તેને 'સઃ' ઇટલે જેનું માંસ खाथું તે પશુ, પરલોકમાં खाશે એવો માંસ શબ્દનો અર્થ વિદ્વાનોએ કરેલો છે.] ॥ ૧૪ ॥ પારકી કાયામાં રહેલા
ઈશ્વર ભગવાન્ કે જે પોતાના પળ આત્મા છે તેનો દ્વેષ કરનારા અને આ શબ્દતુલ્ય શરીરમાં તથા તેના પુત્રાદિક પરિવારમાં સ્નેહ બાંધનારા એ લોકો
દુર્ગતિમાં પડેછે ॥ ૧૫ ॥ અજ્ઞાની લોકો તત્ત્વજ્ઞાનીઓના અનુગ્રહથી તરી જાયછે અને તત્ત્વજ્ઞાનીઓ તો પોતાથીજ તરેછે, પરંતુ અધવચ્ચ લટકતા ઇટ-
લે જેઓ અત્યંત અજ્ઞાની નથી અને તત્ત્વજ્ઞાની પળ નથી તે લોકો ધર્મ, અર્થ અને કામનેજ મુલ્ય માનવાથી અને ઉપશાંતિનો ક્ષણમાત્ર પળ અવસર
નહિ લેવાથી પોતાને હાથેજ પોતાના આત્માનો ઘાત કરેછે ઇટલે આત્મસ્વરૂપને નહિ જાણવાથી જન્મ-મરણ પામ્યા કરેછે ॥ ૧૬ ॥ આવી રીતે આ-
ત્મહત્યા કરનારા, શાંતિરહિત, કર્મનેજ જ્ઞાનરૂપ માનનારા અને જેઓના મનોરથો પ્રાપ્ત થયા પછી પળ કાલથી નાશ પામેછે એવા લોકો પોતાનું જે
અવશ્ય કર્તવ્ય છે તેને કન્યાવિનાજ મરી જાયછે ॥ ૧૭ ॥ ભગવાનથી વિમુક્ત રહેનારા એ લોકો પોતે પરિશ્રમ કરીને મેઠવેલાં ઘર, સંતાન, સંબં-

દ્વિષંતઃ પરકાયેષુ સ્વાત્માનં હરિમીશ્વરમ્ ॥ મૃતકે સાનુબંધેઽસ્મિન્નદ્રસ્ત્રેહાઃ પતંત્યથઃ ॥ ૧૫ ॥ યે કૈવલ્યમમંપ્રાપ્તા યે ચાતીતાશ્ચ મૃ-
તતામ્ ॥ ત્રૈવર્ગિકા હ્યક્ષણિકા આત્માનં ઘાતયંતિ તે ॥ ૧૬ ॥ એત આત્મહનોઽશાંતા અજ્ઞાને જ્ઞાનમાનિનઃ ॥ મીઢંત્યકૃતકૃત્યા વૈ કા-
લધ્વસ્તમનોરથાઃ ॥ ૧૭ ॥ હિત્વાત્માયાસરચિતા ગૃહાપત્યસુહૃદ્ચિત્ર્યઃ ॥ તમો વિશંત્ય નિચ્છંતો વાસુદેવપગ્બુઘ્વાઃ ॥ ૧૮ ॥ રાજો-
વાચ ॥ કસ્મિન્કાલે સ ભગવાન્ કિંવર્ણઃ કીદૃશો નૃભિઃ ॥ નામ્ના વા કેન વિધિના પ્રજ્યંતે તદિદોચ્યતામ્ ॥ ૧૯ ॥ કરભાજન ઉવા-
ચ ॥ કૃતં ત્રેતા દ્રાપરં ચ કલિરિત્યેષુ કેશવઃ ॥ નાનાવર્ણાભિધાકારો નાનૈવ વિધિનેજ્યતે ॥ ૨૦ ॥ કૃતે શુક્લશ્રતુર્વાહુર્જટિલો વલ્ક-
લાંવરઃ ॥ કૃષ્ણાજિનોપવીતાક્ષાન્વિભ્રદંડકમંડલુઃ ॥ ૨૧ ॥

ધીઓ અને ધનને પોતાની ઇચ્છા નહિ છતાં પળ છોડી દઈને નીચ યોનિમાં પડેછે ॥ ૧૮ ॥ નિમિગજા પૂછે છે.— 'મધલું છોડી દઈને ભગ-
વાનની ભક્તિજ કરવી જોઈએ' એમ તમો કહી ગયા તો એ ભગવાન્ કયા કાલમાં, કેવા વર્ણના, કેવા આકારવાળા, કયા નામથી અને કયા
વિધિથી લોકોમાં પૂજાયછે તે મને કહો ॥ ૧૯ ॥ કરભાજન નામના નવમા યોગેશ્વર કેહેછે— સત્ય, ત્રેતા, દ્વાપર અને કલિ એ ચાર યુ-
ગોમાં નોંખનોંખા વર્ણના, નોંખનોંખાં નામવાળા તથા નોંખનોંખી આકૃતિવાળા ભગવાન્ નોંખનોંખા પ્રકારના વિધિથી પૂજાય છે ॥ ૨૦ ॥
ભગવાન્ સત્યયુગમાં ધોળા, ચાર ભુજાવાળા, જટા ધરનાર અને વલ્કલ વસ્ત્રવાળા, રહેછે તથા કાલીઆર મૃગનું ચર્મ, જનોઈ, માલા, ઢંડ અને
કમંડલુને ધરી બ્રહ્મચારીનો વેષ રાખેછે ॥ ૨૧ ॥

ए युगमां मनुष्यो शांतं, वैरहितं, सर्वना मित्र अने समदृष्टिवाळा होय छे. तेओ ध्यानशी, शमशी अने जितेंद्रियपणशी भगवाननुं पूजन करेछे ॥ २२ ॥ हंस, सुपर्ण, वैकुण्ठ, धर्म, योगेश्वर, मनु, ईश्वर, पुरुष, अव्यक्त अने परमात्मा एवां भगवाननां नामो केहेवायछे ॥ २३ ॥ त्रेतायुगमां यज्ञमूर्ति भगवान् राता वर्णवाळा, चार भुजावाळा, त्रेवडी मखलावाळा, सुवर्ण सरखा केशवाळा अने सूच तथा सरवा आदि चिह्नों धरनारा होय छे ॥ २४ ॥ ए युगमां माणमो धर्मिष्ठ अने ब्रह्मवादी होयछे. तेओ सर्व देवमय विष्णु भगवाननुं त्रण वेदमां कहेलां कर्मोशी पूजन करेछे ॥ २५ ॥ विष्णु, यज्ञ, पृथ्विगर्भ, सर्वदेव, उरुक्रम, वृषाकपि, जयंत अने उरुगाय एवां भगवाननां नामां केहेवायछे ॥ २६ ॥ द्वापरयुगमां भगवान् श्याम वर्णवाळा, पीळां वस्त्र धरनार, पोतानां चक्रादिक आयुधवाळा अने श्रीवत्सादिक शरीरनां चिह्न तथा कौस्तुभादिक बाहारनां चिह्नोशी सुशोभित

मनुष्यास्तु तदा शांता निर्वैराः समाः ॥ यजंति तपसा देवं शमेन च ॥ २२ ॥ हंसः सुपर्णो वैकुण्ठो धर्मो योगेश्वरो मनुः ॥ ईश्वरः पुरुषोऽव्यक्तः परमात्मेति गीयते ॥ २३ ॥ त्रेतायां रक्तवर्णोसौ चतुर्बाहुस्त्रिमेखलः ॥ हिरण्यकेशश्चयात्मा सुकस्तु-
बाद्युपलक्षणः ॥ २४ ॥ तं तदा मनुजा देवं सर्वदेवमयं हरिम् ॥ यजंति विद्यया त्रय्या धर्मिष्ठा ब्रह्मवादिनः ॥ २५ ॥ विष्णुर्यज्ञः पृथ्विगर्भः सर्वदेव उरुक्रमः ॥ वृषाकपिर्जयंतश्च उरुगाय इतीर्यते ॥ २६ ॥ द्वापरे भगवान् श्यामः पीतवासा निजायुधः ॥ श्रीव-
त्सादिभिरैकैश्च लक्षणैरुपलक्षितः ॥ २७ ॥ तं तदा पुरुषं मर्त्या महाराजोपलक्षणम् ॥ यजंति वेदतंत्राभ्यां परं जिज्ञासवो नृप ॥ २८ ॥
नमस्ते वासुदेवाय नमः संकर्षणाय च ॥ प्रद्युम्नायानिरुद्धाय तुभ्यं भगवन्ते मनः ॥ २९ ॥ नारायणाय ऋषये पुरुषाय महात्मने ॥
विश्वेश्वराय विश्वाय सर्वभूतात्मने मनः ॥ ३० ॥ इति द्वापर उर्वीश स्तुवंति जगदीश्वरम् ॥ नानातंत्रविधानेन कलावपि यथा शृ-
णु ॥ ३१ ॥ कृष्णवर्णं त्विषाऽकृष्णं सांगोपांगान्त्रिपार्पदम् ॥ यज्ञैः संकीर्तनप्रार्थैर्यजंति हि सुमेधसः ॥ ३२ ॥

હોયછે ॥ ૨૭ ॥ એ યુગમાં માણસો ઈશ્વરને જાણવાની ઇચ્છા ધરાવે છે. તેઓ ચક્રવર્તિનાં છત્રચામરાદિક ચિહ્નોવાळा ભગવાનનું વેદમાર્ગે અને તંત્રમાર્ગેશ્રી પૂજન કરેછે ॥ ૨૮ ॥ વાસુદેવ, સંકર્ષણ, પ્રદ્યુમ્ન, અનિરુદ્ધ નારાયણઋષિ, પુરુષ, મહાત્મા, વિશ્વેશ્વર, વિશ્વ અને સર્વ ભૂતોના આત્મા એવાં નામોશ્રી દ્વાપરયુગમાં લોકો ભગવાનની સ્તુતિ કરેછે અને એક એક નામ બોલીને પ્રણામ કરેછે ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ હે રાજા ! હવે કલિયુગમાં પણ અનેક પ્રકારના તંત્રમાર્ગોને મુખ્ય લઈને જેવી રીતે પૂજનાદિક થાયછે તે સાંભઠો ॥ ૩૧ ॥ વર્ણથી શ્યામ છતાં પણ કાંતિથી ચલકતા અને અંગ, કૌસ્તુભાદિક ઉપાંગ, અસ્ત્ર તથા પાર્ષદો સહિત ભગવાનનું વિવેકી પુરુષો જેઓમાં કીર્તન મુખ્ય છે એવાં અર્ચનોથી યજન કરેછે ॥ ૩૨ ॥

૧ છાતીના જમણા ભાગમાં પ્રદક્ષિણ રીતે રૂઝાણાં વઢેલાં હોય તે શ્રીવત્સ કેહેવાયછે.

“हे भक्त लोकोने पाळनार ! हे महापुरुष ! आपनुं चरणारविंद के जे ध्यान करवा योग्य, इंद्रिय तथा कुटुंबादिकथी थता तिरस्कारने मटाडनार, मनोरथोने पूरनार, गंगादिक तीर्थोना आश्रयरूप, ब्रह्मा तथा सदाशिवे स्तुति करेनुं, सुखरूप, भक्तमात्रनी पीडा मटाडनार अने संसाररुपी समुद्रमां वाहाणरूप छे तेने प्रणाम करूंछु ॥ ३३ ॥ हे महापुरुष ! हे रामचंद्र ! आप के जे देवताओए पण इच्छेली अने त्याग करी शकाय नहि एवी राज्यलक्ष्मीनो त्याग करीने पिताना वचनथी धर्म पाळवामारूज वनमां पधाच्या हता अने प्यारां सीताजीए इच्छेला मायामय मृगनी पळवाडे सीताजी उपरना प्रेमनेलीधेज दोड्या हता ते आपना चरणारविंदने प्रणाम करूंछु ” ॥ ३४ ॥ आवी रीते ते ते युगनां माणसो ते ते युगमां जोईए एवां नामरूपथी सर्व पुरुषार्थोना स्वामी भगवाननुं पूजन करेछे ॥ ३५ ॥ गुणने जाणनार अने सागनुं ग्रहण करनारा महात्मा पुरुषो चारे

ध्येयं सदा परिभवमभीष्टदोहं तीर्थास्पदं शिवविर्गिचिनुतं शरण्यम् ॥ भृत्यातिहं प्रणतपालभवाब्धिपोतं वंदे महापुरुष ते चरणारविंदम् ॥ ३३ ॥ त्यक्ता सुदुस्त्यजसुरभितराज्यलक्ष्मीं धर्मिष्ठ आर्यवचसा यदगादरण्यम् ॥ मायामृगं दयितयेष्मितमन्वधावद्वंदे महापुरुष ते चरणारविंदम् ॥ ३४ ॥ एवं युगानुरूपाभ्यां भगवान्युगवर्तिभिः ॥ मनुजैर्गिज्यते राजञ्छ्रेयसामीश्वरो हरिः ॥ ३५ ॥ कलिं सभाजयंत्यार्यो गुणज्ञाः सारभागिनः ॥ यत्र संकीर्तनेनैव सर्वः स्वार्थोऽभिलभ्यते ॥ ३६ ॥ न ह्यतः परमो लाभो देहिनां भ्राम्यतामिह ॥ यतो विंदेत परमां शान्तिं नश्यति संसृतिः ॥ ३७ ॥ कृतादिषु प्रजा राजन् कलाविच्छति संभवम् ॥ कलौ खलु भविष्यति नारायणपरायणाः ॥ ३८ ॥ क्वचित् क्वचिन्महाराज द्विविधेषु च भूरिशः ॥ ताम्रपर्णी नदी यत्र कृतमाला पयस्विनी ॥ ३९ ॥ कावेरी च महापुण्या प्रतीची च महानदी ॥ ये पिवन्ति जलं तामां मनुजा मनुजेश्वर ॥ प्रायो भक्ता भविष्यन्ति वासुदेवेऽमलाशयाः ॥ ४० ॥

युगमां कलियुगने वखाणे छे. कारण के सत्ययुगमां ध्यानथी, त्रेतायुगमां यज्ञ कन्याथी अने द्वापरयुगमां पूजन करवाथी जे फल प्राप्त थायछे, ते सघळुं फल कलियुगमां कीर्तन करवाथीज मळेछे ॥ ३६ ॥ आ संसारमां भटकतां प्राणियोने कीर्तनसमान बीजो कोई पण मोटो लाभ नथी के जे कीर्तनथी परम शांति मळेछे अने जन्म-मरण टळेछे ॥ ३७ ॥ हे राजा ! सत्य, त्रेता अने द्वापर युगनां माणसो पोतानो कलियुगमां जन्म थवाना इच्छा करेछे. हे मोटा राजा ! कलियुगमां पण कोई कोई स्थलमां नारायणना परम भक्तो थशे ॥ ३८ ॥ अने द्रविड देश के जेमां ताम्रपर्णी, कृतमाला, पयस्विनी, महापवित्र कावेरी अने महा नदी प्रतीची छे तेमां तो नारायणना परम भक्तो घणा थशे. हे राजा ! जे मनुष्यो ए नदीओनां निर्मल जलने पीशे तेओ घणाखरा निर्मल अंतःकरणवाळा थईने भगवाननी भक्ति करशे ॥ ३९ ॥ ४० ॥

जे पुरुष भेदबुद्धिने छोडी देतां सर्व जगत् भगवद्रूप छे एवा भावथी शरणागतोतुं रक्षण करनार भगवाननुं शरण लीधुं होय ते पुरुषने माथे देव, ऋषि, प्राणियो, कुटुंब के पितृओतुं ऋण रेहेतुं नथी अने तेथीज तेने वैश्वदेवादिक पंचयज्ञ करवानी आवश्यकता नथी. “पोताथी उतरता वर्ण-नो जे माणस निर्धन थई जतां ऋण देवाने असमर्थ होय तेनी पासे लेणावाळाए काम करावतुं” एवी धर्मशास्त्रनी मर्यादाप्रमाणे भेदबुद्धि राखनार अभक्त माणस, देव अने ऋषि आदिक सर्वनो करजदार होवाथी किंकर थईने रेहेछे अने तेथी तेने पंचयज्ञ करवा पडे छे. जेम ज्ञानीने वेदविहित कर्मो करवानी आवश्यकता नथी तेम पापना निवारणनेमाटे प्रायश्चित्त करवानी पण आवश्यकता नथी ॥४३॥ जे पुरुष देहादिकना अभिमानने छोडी दर्दने भगवानना चरणारविंदने भजेछे तेनी पापमां प्रवृत्ति थवी संभवतीज नथी तोपण कदाच प्रमादादिकथी काई पाप थई जाय तो ते भक्तना हृदयमां रहेला भगवानज ते सघळा पापने मटाडेछे. आ वातने यमराजा नहि स्वीकारे एम समजवुं नहि; कारण के भगवान् यमादिकना पण

देवर्षिभूतासृणां पितृणां न किंकरो नायमृणी च राजन् ॥ सर्वात्मना यः शरणं शरण्यं गतो मुकुंदं परिहृत्य कर्तम् ॥ ४१ ॥ स्वपा-
दमूलं भजतः प्रियस्य त्यक्तान्यभावस्य हरिः परेशः ॥ विकर्म यच्चोत्पतितं कथंचिदुनोति सर्वं हृदि सन्निविष्टः ॥ ४२ ॥ ॥ नारद
उवाच ॥ ॥ धर्मान्भागवतानित्यं श्रुत्वाथ मिथिलेश्वरः ॥ जायंतेयान्मुनीन् प्रीतः सोपाध्यायो ह्यपूजयत् ॥ ४३ ॥ ततोऽतर्द्धिरे
सिद्धाः सर्वलोकस्य पश्यतः ॥ राजा धर्मानुपातिष्ठन्नवाप परमां गतिम् ॥ ४४ ॥ त्वमप्येतान्महाभाग धर्मान्भागवताञ्छुतान् ॥
आस्थितः श्रद्धया युक्तो निःसंगो यास्यसे परम् ॥ ४५ ॥ युवयोः खलु दंपत्योर्यशसा पूरितं जगत् ॥ पुत्रतामगमद्यद्वा भगवा-
नीश्वरो हरिः ॥ ४६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

स्वामी छे. जांके श्रुति अने स्मृति भगवाननी आज्ञारूपज छे तोपण एवो भक्त भगवानने प्यारो छे तेथी तेणे करेला पोतानी आज्ञाना भंगने पण भगवान् सहन करेछे ॥ ४२ ॥ नारदजी केहेछे.—मिथिलाना अधिपति निमिराजा तथा तेमना उपाध्यायोए एप्रमाणे भगवत्संबंधी धर्मो सांभळी राजी थईने ए जयंतीना पुत्र नव योगेश्वरोनी पूजा करी ॥ ४३ ॥ पछी सर्वे लोको जोई रेहेतां ए योगेश्वरो अंतर्धान थई गया अने निमिराजा पण ते धर्मो पाळीने परम गति पास्या ॥ ४४ ॥ हे भाग्यशाली वसुदेव ! तमे पण आ मारी पासेथी सांभळेला भगवत्संबंधी धर्मोने श्रद्धा अने वैराग्यपू-र्वक पाळशो तो मुक्ति पामशो ॥ ४५ ॥ आ तो एक शास्त्रसंबंधी पद्धति तमारी पासे कही, पण तमो बने स्त्री-पुरुष तो भगवानना संगथीज कृतार्थ थएलां छो. परमेश्वर विष्णु भगवान् तमारा पुत्ररूप थयाछे माटे तमारी कीर्तिथी सघळुं जगत् व्याप्त थई रह्युं छे ॥ ४६ ॥

दर्शन, આલિંગન, ભાષણ, શયન, આસન અને ભોજનથી ભગવાનમાં પુત્રસ્નેહ રાખવાનેલીધે તમોણ તમારા અંતઃકરણને પવિત્ર કરેલુંજ છે માટે વીજાઓની પેટે તમારે અંતઃકરણ શુદ્ધ કરવાનું પ્રયત્ન કરવું પડે એમ નથી ॥ ૪૭ ॥ તમારે તો પુત્ર રમાડવાથીજ ભગવત્સંબંધી સઘळा ધર્મો સિદ્ધ થઈ ચુકા છે. શિશુપાલ, પૌડૂક અને શાલ્વઆદિ રાજાઓ શયન અને આસનાદિક ક્રિયાઓમાં વૈરથી ભગવાનનું ધ્યાન કરતા હતા તોપણ ભગવાનની ગતિ, વિલાસ અને કટાક્ષાદિકમાં તેઓની બુદ્ધિ તદાકાર થઈ જવાથી સારૂત્થ મુક્તિ પામી ગયા છે. ત્યારે જેઓની બુદ્ધિ સ્નેહથી તદાકાર થાણી હોય તેઓની તો શીજ વાત કરવી ? ॥ ૪૮ ॥ સર્વના આત્મા, ઈશ્વર, સર્વથી પર, અવિનાશી અને માયાનેલીધે મનુષ્યભાવથી જેનું દેશ્વર્ય ગુપ્ત છે એવા શ્રીકૃષ્ણને તમે તમારા પુત્ર ગણશો નહિ ॥ ૪૯ ॥ પૃથ્વીના ભારરૂપ દૈત્યોરૂપી રાજાઓને મારવા અને સત્પુરુષોનું રક્ષણ કરવાસારૂ અવતરેલા

દર્શનાલિંગનાલૌપેઃ શયનાસનભોજનૈઃ ॥ આત્મા વાં પાવિતઃ કૃષ્ણે પુત્રસ્નેહં પ્રકુર્વતોઃ ॥ ૪૭ ॥ વૈરેણ યં નૃપતયઃ શિશુપાલપૌંડ્રશાલ્વાદયો ગતિવિલાસવિલોકનાદૈઃ ॥ ધ્યાયંત આકૃતધિયઃ શયનાસનાદૌ તત્મામ્યમાપુરુરુક્તધિયાં પુનઃ કિમ્ ॥ ૪૮ ॥ માઽપત્યબુદ્ધિમઋથાઃ કૃષ્ણે સર્વાત્મનીશ્વરે ॥ માયામનુષ્યભાવેન ગૃદેશ્વર્યે પરેઽવ્યયે ॥ ૪૯ ॥ મ્હુભારાસુરગાજન્યહંતવે ગુપ્તયે સતામ્ ॥ અવતીર્ણસ્ય નિર્વૃત્યૈ યશો લોકે વિતન્યતે ॥ ૫૦ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ એતચ્છૃત્વા મહાભાગો વસુદેવોઽતિવિસ્મિતઃ ॥ દેવકી ચ મહાભાગા જહતુર્મોહમાત્મનઃ ॥ ૫૧ ॥ ઇતિહાસમિમં પુણ્યં ધારયેદ્યઃ સમાહિતઃ ॥ સ વિદ્યુયેહ શમલં વ્રહ્મભૂયાય કલ્પતે ॥ ૫૨ ॥ ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે એકાદશસ્કંધે પંચમોઽધ્યાયઃ ॥ ૫ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ અથ વ્રહ્માત્મજૈર્દેવૈઃ પ્રજેશૈરાવૃતોભ્યગાત્ ॥ ભવશ્ચ ભૂતભવ્યેશો યયૌ ભૂતગર્ભૈર્વૃતઃ ॥ ૧ ॥ ઇંદ્રો મરુદ્ધિર્ભગવાનાદિત્યા વસવોઽશ્વિનો ॥ ઋભવોઽગિરસો રુદ્રા વિશ્વે સાધ્યાશ્ચ દેવતાઃ ॥ ૨ ॥

ભગવાનની કંસવધાદિકરૂપ કીર્તિ જોકે ભગવાનના મહિમાને લઈને આશ્ચર્યરૂપ નથી તોપણ મનુષ્યોને મુક્તિની પ્રાપ્તિ કરવાસારૂ લોકમાં આશ્ચર્યરૂપે વર્ણન કરવામાં આવેછે ॥ ૫૦ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— આ વાત સાંભળી બહુજ વિસ્મય પામેલા ભાગ્યશાક્ષી વસુદેવ અને ભાગ્યશાક્ષી દેવકીણ પોતાનો મોહ છોડી દીધો ॥ ૫૧ ॥ જે પુરુષ સાવધાનપણથી આ ઇતિહાસનો અભ્યાસ કરે તે પુરુષ મોહ છોડીને જીવતાંજ મુક્ત થાયછે ॥ ૫૨ ॥ ઇતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના એકાદશસ્કંધનો પાંચમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૫ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— પછી સનકાદિક દેવ અને પ્રજાપતિઓથી વીટાણલા વ્રહ્મા, ભૂતના સમૂહોથી વીટાણલા ભૂત-ભવિષ્યના સ્વામી સદાશિવ, મરુત દેવથી વીટાણલા મહારાજ ઇંદ્ર, વસુ, અશ્વિનીકુમાર,

૧. આ છઠ્ઠા અધ્યાયમાં વ્રહ્માદિકોણ સ્તુતિ કરીને સ્વધામમાં પધારવાની વિજ્ઞાપિ કન્યા પછી ઉદ્ભવજીણ પણ પોતાને સ્વધામમાં લઈ જવાની ભગવાનની પ્રાર્થના કરી, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

ઋમુ, અંગિરસ, રુદ્ર, વિશ્વેદેવ, સાધ્યદેવ, ગંધર્વ, અપ્સરા, નાગ, સિદ્ધ, ચારણ, ગુહ્યક, ઋષિઓ, પિતૃ, વિદ્યાધર અને કિન્નર એ સઘટ્ટા લોકો શ્રીકૃષ્ણના અંગનું દર્શન કરવાની ઇચ્છાથી દ્વારકામાં ગયા કે જે શ્રીઅંગથી મનુષ્યોના મનને રમાડનારા ભગવાને સર્વ લોકનાં પાપને મટાડનાર યશનો લોકોમાં વિસ્તાર કર્યો હતો ॥ ૩ ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ ૪ ॥ મોટી સમૃદ્ધિઓથી ભરપૂર અને દીપી રહેલી દ્વારકામાં જેઓનાં નેત્રોને તૃપ્તિ થતી ન હતી એવા દેવતાઓએ અદ્ભુત સ્વરૂપવાળા શ્રીકૃષ્ણનું દર્શન કર્યું ॥ ૫ ॥ સ્વર્ગની વાડીઓનાં પુષ્પોથી શ્રીકૃષ્ણને ઢાંકી દેતા એ દેવતાઓએ વિચિત્ર પદ અને અર્થવાઙ્મી વાણીથી આપ્રમાણે ભગવાનની સ્તુતિ કરી ॥ ૬ ॥ દેવતાઓ સ્તુતિ કરેછે.—હે નાથ! આપનું ચરણારવિંદ કે જેને કર્મરૂપી મારે પાશથી છૂટવાને ઇચ્છતા પુરુષો પોતાના અંતઃકરણમાં ભાવથી ચિંતવેછે તેને અમો બુદ્ધિ, ઇંદ્રિય, પ્રાણ, મન અને વચ્ચનથી થતા સાષ્ટાંગ પ્રાણ-

ગંધર્વાપ્સરમો નાગાઃ સિદ્ધચારણગુહ્યકાઃ ॥ ઋપયઃ પિતરશ્ચૈવ સવિદ્યાધરકિન્નરાઃ ॥ ૩ ॥ દ્વારકામુપસંજગમુઃ સર્વે કૃષ્ણદિદૃશવઃ ॥
વપુષા યેન ભગવાન્નરલોકમનોરમઃ ॥ યશો વિતેને લોકેષુ સર્વલોકમલાપહમ્ ॥ ૪ ॥ તસ્યાં વિમ્રાજમાનાયાં સમૃદ્ધાયાં મહર્દ્ધિભિઃ ॥
વ્યવક્ષતાવિત્તમાશઃ કૃષ્ણમદ્ભુતદર્શનમ્ ॥ ૫ ॥ સ્વર્ગોદ્યાનોપગૈર્માલ્યૈઃ છાદયંતો યદૂત્તમમ્ ॥ ગીર્મિશ્ચિત્રપદાર્થોભિસ્તુબુર્જગદીશ્વરમ્
॥ ૬ ॥ ॥ દેવા ઋષુઃ ॥ ॥ નતાઃ સ્મ તે નાથ પદારવિંદં બુદ્ધિંદ્રિયપ્રાણમનોવચોભિઃ ॥ યચ્ચિંત્યતેંતર્હદિ ભાવયુક્તૈર્મુમુહુર્ભિઃ કર્મમયો-
રુપાશાત્ ॥ ૭ ॥ ત્વં માયયા ત્રિગુણયાત્મનિ દુર્વિભાવ્યં વ્યક્તં મૃજસ્યવસિ હુંપસિ તદ્ગુણસ્થઃ ॥ નૈતૈર્ભવાનજિત કર્મભિરજ્યતે વૈ યત્સ્વે
સુલેખ્યવહિતેઽભિરતોઽનવદ્યઃ ॥ ૮ ॥ શુદ્ધિર્નૃનાં ન તુ તથેજ્ય દુરાશયાનાં વિદ્યાશ્રુતાધ્યયનદાનતપઃક્રિયાભિઃ ॥ સત્વાત્મનામૃષભ
તે યશસિ પ્રવૃદ્ધમચ્છૂદ્ધયા શ્રવણમંભૃતયા યથા સ્યાત્ ॥ ૯ ॥ ॥ ॥

મથી નમીએ છીએ માટે અમારું મોટું ભાગ્ય છે ॥ ૭ ॥ હે અજિત ! માયાના ગુણોમાં નિયંતાવળાથી રહેલા આપ મનથી પણ તર્કમાં લાવી શકાય નહિ એવા આ જગતને ત્રણ ગુણવાઙ્મી માયાથી પોતાના સ્વરૂપમાંજ સ્વજો છો, પાઠો છો, અને પ્રલય કરોછો તોપણ એ કર્મોથી લેપાતા નથી; કારણ કે આવરણરહિત પોતાના આત્મસુખમાંજ રમનાર હોવાથી રાગાદિક દોષથી રહિત છો ॥ ૮ ॥ આ પ્રમાણે આપ કર્મો કરતાં છતાં પણ આત્મારામપણાથી રહો છો માટે મુમુક્ષુલોકો આપના ચરણનું ચિંતન કરેછે. હે સ્તુતિ કરવા યોગ્ય ! હે ઉત્તમ ! સત્વગુણની વૃદ્ધિવાળા સત્પુરુષોને આપના યશમાં શ્રવણથી વૃદ્ધિ પામેલી શ્રદ્ધાથી જેવી શુદ્ધિ મળેછે તેવી શુદ્ધિ, રાગિપુરુષોને ઉપાસના, શાસ્ત્રશ્રવણ, વેદાધ્યયન, દાન, તપ અને કર્મોથી મળતી નથી. માટે આપ આત્મારામ છતાં પણ પરમ પવિત્ર યશનો વિસ્તાર કરવાનારૂજ કર્મ કરો છો ॥ ૯ ॥

આપના યશમાં શ્રદ્ધાજ શુદ્ધિ આપનાર છે અને અમે તો આપના ચરણારવિંદને ડીંટું માટે તમારું ચરણારવિંદ અમારી અશુભ વાસનાઓને અગ્નિની પેઠે બાઢી નાશજો કે જે ચરણારવિંદને મુમુક્ષુલોકો પ્રેમથી મીજાણેલા દુઃખમાં ચિંતવેછે, મુક્તલોકો આપના જેવું શ્રેય પામવાસારૂ વાસુદેવાદિક વ્યૂહમાં પૂજેછે, મુક્તોમાં પણ કેટલાક દેવરૂપે યજ્ઞના અગ્નિમાં ચિંતવેછે, યોગિઓ મનના નિગ્રહરૂપ યોગ કરતાં સિદ્ધિઓ પામવાની ઇચ્છાથી ચિંતવેછે લઈને વેદમાં કહેલા ઇંદ્રાદિક દેવરૂપે યજ્ઞના અગ્નિમાં ચિંતવેછે, યોગિઓ મનના નિગ્રહરૂપ યોગ કરતાં સિદ્ધિઓ પામવાની ઇચ્છાથી ચિંતવેછે અને મહાવૈષ્ણવ મુક્તલોકો સઘડી રીતે પૂજેછે ॥ ૧૦ ॥ ૧૧ ॥ મુનિ, મુક્ત, ધીરમુક્ત, યજ્ઞ કરનાર, યોગી અને મહાવૈષ્ણવ મુક્તલોકો એ છમાં મહાવૈષ્ણવો ઉપર આપને લક્ષ્મીજી કરતાં પણ વધારે પ્રીતિ છે. હે પ્રભુ ! “હું જે વક્ષઃસ્થલમાં વસુંદું તેજ વક્ષઃસ્થલમાં આ વનમાલા વાશી છતાં પણ વસેછે.” એવી અસહનતાથી લક્ષ્મીજી જોકે વનમાલાની ઇર્ષ્યા કરેછે તોપણ એ વનમાલા મુક્તોએ અર્પણ કરેલી છે એવી પ્રીતિથી જે આપ મુક્ત-

સ્યાન્નસ્તર્વાંઘ્રિરશુભાશયધૂમકેતુઃ ક્ષેમાય યો મુનિભિર્ગદ્રહદોહ્યમાનઃ ॥ યઃ સાત્વતેઃ સમવિમૂતય આત્મવદ્વિદ્યૈર્હેઽર્ચિતઃ સવનશઃ સ્વરતિક્રમાય ॥ ૧૦ ॥ યશ્ચિત્યતે પ્રયતપાણિભિરધ્વરામૌ ત્રથા નિરુક્તવિધિનેશ દર્શિર્ઘૃતીત્વ ॥ અધ્યાત્મયોગ ઉત યોગિભિરાત્મ-માયાં જિજ્ઞાસુભિઃ પરમભાગવતૈઃ પરીષ્ઠઃ ॥ ૧૧ ॥ પર્યુષ્ટયા તવ વિભો વનમાલયેયં સંસ્પર્ધિની ભગવતી પ્રતિપતિવચ્છ્રીઃ ॥ યઃ સુપ્રણીતમમુચાર્ઘ્યમાદદન્નો ભૂચાત્સદાંઘ્રિરશુભાશયધૂમકેતુઃ ॥ ૧૨ ॥ કેતુસ્ત્રિવિક્રમયુતસ્ત્રિપતત્પતાકો યસ્તે ભયાભયકરોઽસુરદે-વચમ્ભોઃ ॥ સ્વર્ગાય સાધુષુ સ્વલેખિતરાય ભૂમન્પાદઃ પુનાતુ ભગવન્ભજનામધં નઃ ॥ ૧૩ ॥ નસ્યોતગાવ ઇવ ગમ્ય વશે ભવંતિ ત્ર-હ્વાદયસ્તનુભૃતો મિથુર્ધમાનાઃ ॥ કાલસ્ય તે પ્રકૃતિપૂરુષયોઃ પરસ્ય શં નસ્તનોતુ ચરણઃ પુરુષોત્તમસ્ય ॥ ૧૪ ॥

લોકોએ વનમાલાથી કરેલા પૂજનને સારી રીતે સ્વીકારો છો તે આપનું ચરણ સર્વદા અમારી અશુભ વાસનાઓને બાઢજો ॥ ૧૨ ॥ હે વ્યાપક ! હે ઈશ્વર ! જે આપનું ચરણ બલિ રાજાને બાંધવાના સમયમાં બીજું પગલું ભરતાં સત્યલોક સુધી પોહોંચીને ધ્વજ જેવું લાગતું હતું અને ત્રણ પ્રકારે પડતી ગંગાની ધારા તેની જાણે પતાકા હોય એવી લાગતી હતી તથા જે ચરણે દેવની સેનાને અમય આપીને સ્વર્ગમાં રાક્ષી છે અને અસુરોની સે-નાને ભય આપીને પાતાલમાં રાક્ષી છે તે આપનું ચરણ અમો કે જેઓ ભજન કરીએ છીએ તેઓના પાપને મટાડજો ॥ ૧૩ ॥ મર્વને પ્રવર્તોવનાર અને પ્રકૃતિપુરુષના પળ નિયંતા આપ પુરુષોત્તમ કે જેને, પરસ્પર દ્વેષાદિકથી પીડા પામતા વ્રહ્માદિક પ્રાણિયો પણ નાકમાં નાથેલા વઢડોની પેઠે વશ્ય છે તેમનું ચરણ અમારું કલ્યાણ કરજો ॥ ૧૪ ॥

आ जगतनी उत्पत्ति, स्थिति अने प्रलयना कारणरूप आप छो. केम के प्रकृति, पुरुष अने महत्तत्त्वना पण नियंता केहेवाओ छो. सर्वना नाशमां प्रवर्तैलो, गंभीर वेगवाळो अने शीयाळा, उनाळा तथा चोमासारूप त्रण भागवाळो जे आ वर्षरूप काल छे ते, आपनुंज स्वरूप छे तेथी आप उत्तम पुरुष छो ॥ १५ ॥ अमोघ शक्तिवाळा पुरुषे तमारी पसेथीज शक्ति पामीने मायानी साथे रही आ जगतना गर्भसरखां महत्तत्त्वने उत्पन्न कऱ्युं छे अने महत्तत्त्वे पण तमारी पसेथीज शक्ति पामीने ते मायाथी अनुस्यूत रही पोतामांथी आ घणा प्रकाशवाळुं ब्रह्मांड के जेनी उपर आठ आवरण छे तेने उत्पन्न कऱ्युं छे ॥ १६ ॥ हे इंद्रियोना पति ! मायाए क्षोभ पमाडेली इंद्रियोनी वृत्तिओए प्राप्त करेला विषयोने आप सेवो छो तोपण तेओथी लेपाता नथी एटलामाटे स्थावर अने जंगमना स्वामी आपज छो. बीजा पुरुषो तो पोते विषयोनुं सेवन छोडी दीधा छतां पण वासना

अस्यासि हेतुरुदयस्थितिसंयमानामव्यक्तजीवमहतामपि कालमाहुः ॥ सोऽयं त्रिणाभिरखिलापचये प्रवृत्तः कालो गभीरय उत्तमपूरुषस्त्वम् ॥ १५ ॥ त्वत्तः पुमान्समधिगम्य ययाऽस्य वीर्यं धत्ते महांतमिव गर्भममोघवीर्यः ॥ सोऽयं तयाऽनुगत आत्मन आंडकोशं हैमं ससर्ज बहिरावरणैरुपेतम् ॥ १६ ॥ तत्तस्थुषश्च जगतश्च भवानधीशो यन्माययोत्थणविक्रिययोपनीतान् ॥ अर्थान् जुषन्नपि हृषीकपते न लिसो येऽन्ये स्वतः परिहृतादपि बिभ्यति स्म ॥ १७ ॥ स्मायावलोकलवदर्शितभावहारिभ्रूमंडलप्रहितसौरतमंत्रशौं-डेः ॥ पत्यस्तु षोडशसहस्रमनंगवार्यैर्येन्द्रियं विमथितुं करणैर्न विभ्यः ॥ १८ ॥ विभ्यस्तवामृतकथोदवहास्त्रिलोक्याः पादावनेजसरितः शमलानि हंतुम् ॥ आनुश्रवं श्रुतिभिरंघ्रिजमंगसंगैस्तीर्थद्वयं शुचिषदस्त उपस्पृशंति ॥ १९ ॥ बादरायणिरुवाच ॥ इत्यभि-ष्टूय विबुधैः सेशः शतघृतिर्हरिम् ॥ अभ्यभाषत गोविंदं प्रणम्यांवरमाश्रितः ॥ २० ॥

मात्रथी बंधाई जायछे ॥ १७ ॥ मंदहास्यथी शोभायमान कटाक्षवते जणावेला अभिप्रायथी मनने हरनार भुकुटीना मंडले प्रेरेला रतिसंबंधी वि-चारोथी प्रबल थएल अने कामदेवने पण मोह करनार कामकलादिक साधनोथी सोळ हजार स्त्रीओ पण आपना चित्तने क्षोभ पमाडी शकी न हती माटे आप विषयोथी लेपाएला नथी ॥ १८ ॥ एटलामाटे आपनी अमृततुल्य कथारूपी नदीओ अने आपना चरण घोवाना जलरूप गंगादिक नदीओ त्रैलोक्यनां पाप मटाडवाने समर्थ छे. तेओमां वेदे प्रतिपादन करेलुं कथारूपी तीर्थ श्रवणेंद्रियथी पवित्र करेछे अने चरणथी उत्पन्न थ-एल गंगादिक तीर्थ नाहावाथी पवित्र करेछे. पोताना आश्रम धर्ममां रहेला लोको, उपर कहेला बन्ने प्रकारथी बने तीर्थनुं सेवन करेछे ॥ १९ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे.- आकाशमां उभेला सदाशिव तथा देवताओसहित ब्रह्माए एप्रमाणे स्तुति करीने भगवानने आप्रमाणे कह्युं ॥ २० ॥

ब्रह्मा केहेछे.— हे प्रभु ! हे सर्वना आत्मा ! पृथ्वीनो भार उतारवामाटे पूर्वे अमोए विशसि करी हती ते प्रमाणेज आपे सघळुं कच्युं ॥ २१ ॥ आपे साची प्रतिज्ञावाळा सत्पुरुषोमां धर्मनुं स्थापन कच्युं अने सर्व लोकानां पापने मटाडनागी कीर्त्तिने दिशाओमां विस्तारी ॥ २२ ॥ यदुना वंशमां अवतरी सर्वोत्तम रूपनुं धारण करनारा आपे जगतना कल्याणनेमाटे मोटा पराक्रमवाळां कामो कच्यां के जे कामोनुं निरंतर श्रवण अने कीर्त्तन करवाथी कलियुगमां सज्जनो अनायासथी संसारने पार पामी जशे ॥ २३ ॥ २४ ॥ हे सर्वना आधार ! हे पुरुषोत्तम ! हे प्रभु ! आपे यदुवंशमां अवतार धन्याने सवासो वर्ष थई गयां तो हवे आपने देवनां कार्य करवामां काई अवशेष रह्युं नथी अने आ आपनुं कुल पण ब्राह्मणोना शापथी नाश पाय्या जेवुंज थई चुकुं छे माटे आपनी इच्छा होय तो उत्तम स्वधाममां पधारी अथवा हे प्रभु ! अमारा लोकोमां पधारीने लोकोनुं तथा किंकर ए-

॥ ब्रह्मोवाच ॥ भूमेर्भोरावताराय पुरा विज्ञापितः प्रभो ॥ त्वमस्माभिरशेषात्मस्तत्तथैवोपपादितम् ॥ २१ ॥ धर्मश्च स्थापितः स-
त्सु सत्यसंधेषु वै त्वया ॥ कीर्त्तिश्च दिक्षु विक्षिप्ता सर्वलोकमलापहा ॥ २२ ॥ अवतार्य यदोर्वशे विभ्रद्रूपमनुत्तमम् ॥ कर्मोण्यु-
द्दामवृत्तानि हिताय जगतोऽकृथाः ॥ २३ ॥ यानि ते चरितानीश मनुष्याः साधवः कलौ ॥ शृण्वंतः कीर्त्तयंतश्च तरिष्यंत्यंज-
सा तमः ॥ २४ ॥ यदुवंशेऽवतीर्णस्य भवतः पुरुषोत्तम ॥ शरच्छतं व्यतीयाय पंचविंशधिक प्रभो ॥ २५ ॥ नाधुना तेऽखिला-
धार देवकार्यावशेषितम् ॥ कुलं च विप्रशापेन नष्टप्रायमश्नुदिदम् ॥ २६ ॥ ततः स्वधाम परमं विशस्व यदि मन्यसे ॥ सलोकाँ-
ल्लोकपालान्नः पाहि वैकुण्ठ किंकरान् ॥ २७ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अवधारितमेतन्मे यदात्थ विबुधेश्वर ॥ कृतं वः कार्य-
मखिलं भूमेर्भोरोवतारितः ॥ २८ ॥ तदिदं यादवकुलं वीर्यशौर्यैश्चिरयोद्धतम् ॥ लोकं जिघृक्षुद्वंद्वं मे वेलयेव महार्णवः ॥ २९ ॥
यद्यसंहृत्य दृप्तानां यदूनां विपुलं कुलम् ॥ गंतास्म्यनेन लोकोऽयमुद्वेलन विनश्यति ॥ ३० ॥ इदानीं नाश आरब्धः कुलस्य
द्विजशापजः ॥ यास्यामि भवनं ब्रह्मन्नेतदंते तवानघ ॥ ३१ ॥ ॥

वा अमो लोकपालोनुं रक्षण करो ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ भगवान् केहेछे.— हे देवताओना स्वामी ! तमे जे कहो छां ते में धारेळुं छे. तमारुं सघळुं कार्य कच्युं, पृथ्वीनो भार उताच्यो अने आ यादवोनुं कुल के जे वीर्य तथा शौर्यवाळी लक्ष्मीथी लोकोनो नाश करी नाखे एवुं छे तेने पण, महा-समुद्रने जेम कांठो रोकी राखे तेम में रोकी राख्युं छे ॥ २८ ॥ २९ ॥ हवे गर्व पामेला यादवोनां कुलनो संहार कच्या विना जो हुं स्वधाममां जइश तो आ उच्छंखल यदुकुलथी लोकोनो नाश थई जशे ॥ ३० ॥ हे ब्रह्मा ! हमणां ब्राह्मणोना शाप देवरावीने कुलनो नाश करवानो आरंभ कच्यो छे तो ए काम पोहोंची लीधा पळी वैकुण्ठमां जतां हुं तमारा लोकमां पण आवीश ॥ ३१ ॥ ॥

શુક્રદેવજી કેહેછે.— આ પ્રમાણે ભગવાને કહ્યા પછી વ્રહ્મા તેમને પ્રણામ કરી સર્વે દેવતાઓની સાથે વ્રહ્મલોકમાં ગયા ॥ ૩૨ ॥ પછી તે દ્વારકામાં મોટા ઉડાત ઉડાતે ભેઝા થાણા વૃદ્ધ યાદવોને ભગવાને આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૩૩ ॥ ભગવાન્ કેહેછે.— આ દ્વારકામાં આ મોટા ઉડાત ચારેકોરથી ઉઠે છે અને આપણા કુલને મટાડ્યો મટે નહિ એવો વ્રાહ્મણનો શાપ થયો છે ॥ ૩૪ ॥ હે વૃદ્ધલોકો ! આપણે જીવવાની ઇચ્છા છે માટે અહીં નહિ રહેવું જોઈએ. આપણે મહાપવિત્ર પ્રભાસક્ષેત્રમાં આજ જઈશું. વિલંબ નહિ કરો ॥ ૩૫ ॥ દક્ષના શાપનેલીધે ક્ષયરોગથી પકડા-ણા ચંદ્રમાને પ્રભાસમાં નાહાવાથીજ રોગ મટી જઈને તુરત કલાની વૃદ્ધિ મઝી હતી ॥ ૩૬ ॥ આપણે પણ તે પ્રભાસમાં નાહી, પિતૃ તથા દેવતા-

॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ઇત્યુક્તો લોકનાથેન સ્વયંશ્રુઃ પ્રણિપત્ય તમ્ ॥ મહેદેવગણૈર્દેવઃ સ્વધામ સમપદ્યત ॥ ૩૨ ॥ અથ તસ્યાં મ-
હોત્પાતાન્ દ્વારવત્યાં સમુત્થિતાન્ ॥ વિલોક્ય ભગવાનાહ યદુવૃદ્ધાન્સમાગતાન્ ॥ ૩૩ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ એતે વૈ સુમહો-
ત્પાતા દ્યુત્તિષ્ઠીહ સર્વતઃ ॥ શાપશ્ચ નઃ કુલસ્યાસીદ્રાહ્મણેભ્યો દુરત્યયઃ ॥ ૩૪ ॥ ન વસ્તવ્યમિદાસ્માભિર્જિજીવિશુભિરાર્યકાઃ ॥
પ્રભાસં સુમહત્પુણ્યં યાસ્યામોઽધૈવ મા ચિરમ્ ॥ ૩૫ ॥ યત્ર સ્નાત્વા દક્ષશાપાદ્રૂહીતો યક્ષમણોઢુરાદ્ ॥ વિમુક્તઃ કલ્વિષાત્સ-
દ્યો ભેજે શ્રૂયઃ કલોદયમ્ ॥ ૩૬ ॥ વયં ચ તસ્મિન્નાહુત્ય તર્પયિત્વા પિતૃન્સુરાન્ ॥ ભોજયિત્વોશિજો વિપ્રાન્નાનાગુણવતાંઽધસા
॥ ૩૭ ॥ તેષુ દાનાનિ પાત્રેષુ શ્રદ્ધયોસ્વા મહાંતિ વૈ ॥ વૃજિનાનિ તરિપ્યામો દાનેર્નોભિરિવાર્ણવમ્ ॥ ૩૮ ॥ ॥ શ્રીશુક
ઉવાચ ॥ એવં ભગવતાદિશ્ચ યાદવાઃ કુલનંદન ॥ ગંતું કૃતધિયસ્તીર્થં સ્યંદનાન્સમય્યુજન્ ॥ ૩૯ ॥ તન્નિરિક્ષ્યોદ્ધવો રાજઞ્શુ-
ત્વા ભગવતોદિતમ્ ॥ દૃષ્ટ્વાઽરિષ્ઠાનિ ધોરાણિ નિત્યં કૃષ્ણમનુવ્રતઃ ॥ ૪૦ ॥ વિવિક્ત ઉપસંગમ્ય જગતામીશ્વરેશ્વરમ્ ॥ પ્રણમ્ય
શિરસા પાદૌ પ્રાંજલિસ્તમભાષત ॥ ૪૧ ॥

ઓતું તર્પણ કરી, અનેક ગુણવાળાં અન્નથી સારા વ્રાહ્મણોને જમાડી અને સુપાત્રરૂપી ક્ષેત્રોમાં શ્રદ્ધાથી મોટાં દાન વાવીને, વાળથી જેમ સમુદ્રને તરે તેમ દાનથી સર્વ દુઃખોને તરી જશું ॥ ૩૭ ॥ ૩૮ ॥ શુક્રદેવજી કેહેછે.—હે રાજા ! એપ્રમાણે ભગવાને આજ્ઞા કરતાં યાદવોએ તીર્થમાં જવાની ઇચ્છાથી રથ જોડવા માંડ્યા ॥ ૩૯ ॥ એ જોઈ, ભગવાનનાં વચન સાંભળી તથા ભયંકર ઉડાતો જોઈને નિરંતર ભગવાનને અનુસરનાર ઉદ્ધવજીએ જગતના ઈશ્વરોના પણ ઈશ્વર શ્રીકૃષ્ણને એકાંતમાં મઝી મસ્તકથી તેમના ચરણમાં પ્રણામ કરી હાથ જોડીને આપ્રમાણે વિજ્ઞાપિત કરી ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥

૧ આ દેવતાઓના અંશરૂપ યાદવો પાતાના અધિકારોનેજ યોગ્ય છે ૫૬ તુરત મોક્ષને યોગ્ય નથી અને દ્વારકામાં મરણ પામશે તો મુક્ત થઈ જશે માટે આ લોકોને કલ્યાણરૂપ ફલ આપનારા પ્રભાસમાંજ લઈજવા એવા અભિપ્રાયથી ભગવાને પ્રભાસમાં જવાનું ઠરાવ્યું.

उद्धवजी केहेछे.— हे देवना देव ! हे ईश्वर ! हे योगना स्वामी ! हे श्रवण अने कीर्तनथी पवित्र करनार ! आप अवश्य आ कुलनो संहार करीने मनुष्यलोकनो त्याग करशो एम जणाय छे. कारण के ईश्वरपणानेलीधे समर्थ छतां पण आपे ब्राह्मणोना शापने मटाड्यो नहि ॥ ४२ ॥ हे केशव ! हे नाथ ! हुं आपना चरणकमलने अरधा क्षणसुधी पण त्याग करी शकुं एम नथी मांटे मने पण स्वधाममां लई जाओ ॥ ४३ ॥ हे कृष्ण ! मनुष्योने महा मंगलरूप अने कानने अमृततुल्य लागे एवां आपनां चरित्रनो स्वाद लेवाथी लोकोने बीजा सघळा प्रकारनी तृष्णा मटी जाय छे ॥ ४४ ॥ जेओए शय्या, आसन, फरबुं, उमुं रेहेबुं, नाहाबुं, क्रीडा अने भोजन इत्यादिक सर्व समयमां आपनी सेवा करी छे एवा अमो परमप्रिय आत्मारूप आपनो शी रीते त्याग करी शकीए ? ॥ ४५ ॥ हुं काई मायाना भयथी आ प्रार्थना करुंछुं एम नथी पण आपनो त्याग नहि करी शक-

॥ उद्धव उवाच ॥ देवदेवेश योगेश पुण्यश्रवणकीर्तन ॥ संहृत्यैतत्कुलं नूनं लोके मयक्ष्यते भवान् ॥ विप्रशापं समर्थोऽपि प्रत्यहन्न यदीश्वरः ॥ ४२ ॥ नाहं तवांग्रिकमलं क्षणार्धमपि केशव ॥ त्यक्तुं ममुत्सहं नाथ स्वधाम नय मामपि ॥ ४३ ॥ तव विक्रीडितं कृष्ण नृणां परममंगलम् ॥ कर्णपीडूषमास्वाद्य त्यजत्यन्यस्पृहां जनः ॥ ४४ ॥ शय्यासनाटनस्थानस्नानकीडाऽशनादिषु ॥ कथं त्वां प्रियमात्मानं वयं भक्तास्त्यजेमहि ॥ ४५ ॥ त्वयोपभुक्तस्वर्गंधवासोल्लंकारचर्चिताः ॥ उच्छिष्टभोजिनो दासास्तव मायां जयेमहि ॥ ४६ ॥ वाताशना य ऋषयः श्रमणा ऊर्ध्वमंथिनः ॥ ब्रह्माख्यं धाम ते यांति शांताः संन्यासिनोऽमलाः ॥ ४७ ॥ वयं त्विह महायोगिन् भ्रमतः कर्मवल्गुसु ॥ त्वद्भार्तया तरिष्यामस्तावकैर्दुस्तरं तमः ॥ ४८ ॥ स्मरतः कीर्तयंतस्ते कृतानि गदितानि च ॥ गत्युत्तिस्तेक्षणध्वेलि यन्ब्रूलोकविडंबनम् ॥ ४९ ॥

वानेलीधे प्रार्थना करुंछुं. आपे भोगवेलां माला, चंदन, वस्त्र अने अलंकारोने धरनारा अने आपनुं उच्छिष्ट जमनारा अमो दासलोको आपनी मायाने तो अवश्य तरी जशुं ॥ ४६ ॥ हे मोटा योगी ! वायुनुं भक्षण करी रेहेनारा, तपनो परिश्रम करनारा, ब्रह्मचर्य पाळनारा, शांत अने निर्मल संन्यासीओ तो ब्रह्मचर्यादिकना क्लेश भोगवीने मांडमांड आपना ब्रह्मरूप धामने पामेछे अने अमो के जेओ कर्मना मार्गोमां भटकीए छीए तेओ तो आपना भक्तोनी साथे आपनी वात्ता करवाथीज दुस्तर मंसारने तरी जशुं ॥ ४७ ॥ आपनां काम, भाषण, गति, उत्तम मंदहास्य, अवलोकन अने परिहास के जेओ मनुष्यलोकनां अनुकरणरूप छे तेओनुं स्मरण अने कीर्तन करवाथीज अमो तरी जशुं मांटे मायाना भयथी आ मारी प्रार्थना नथी पण आपनो त्याग थई शकतो नथी तेथी छे ॥ ४९ ॥

शुकदेवजी केहेछे.— हे राजा ! आ प्रमाणे उद्धवजीए विज्ञप्ति करतां देवकीना पुत्र भगवाने पोताना प्यारा साचा भक्त उद्धवजीने आप्रमाणे कह्युं ॥ ५० ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो छठो अध्याय संपूर्ण ॥ ६ ॥ भगवान् केहेछे'— हे उद्धव ! तमे जे कहो छो ते प्रमाणेज करवानी मारी इच्छा छे. ब्रह्मा, शिव अने लोकपाल देवताओ मारा वैकुण्ठवासने इच्छे छे ॥ १ ॥ ब्रह्माणे प्रार्थना करवाथी हुं जे काम करवानेमाटे अंशनी साथे अहीं अवतन्यो छुं ते सधलुं देवताओनुं कार्य में करी लीं छे ॥ २ ॥ शापथी बळीगएलुं आ कुल परस्परना कजीयाथी नाश पामशे अने आ पुरीने सातमे दिवसे समुद्र बोळी देशे ॥ ३ ॥ हे सज्जन ! हुं आ मनुष्यलोकनो त्याग करीश ते समये तुरतज आ लोकने कलियुग अत्यंत दबावी देशे अने सधलुं मंगल नाश पामशे ॥ ४ ॥ हे उद्धव ! में तजी दीधेली आ पृथ्वीमां तमारे पण रेहेवुं नहि. केम के कलियुगमां लोकोनी अधर्ममां

श्रीशुक उवाच ॥ एवं विज्ञापितो राजन् भगवान्देवकीसुतः ॥ एकातिनं प्रियं भृत्यमुद्धवं समभाषत ॥ ५० ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यदात्य मां महाभाग तच्चिकीर्षितमेव मे ॥ ब्रह्मा भवो लोकपालाः स्वर्वासं मेऽभिकीर्क्षिणः ॥ १ ॥ मया निष्पादितं ह्यत्र देवकार्यमशेषतः ॥ तदर्थमवतीर्णोऽहमंशेन ब्रह्मणार्थितः ॥ २ ॥ कुलं वै शापनिर्दग्धं नक्षत्यन्योऽन्यविग्रहात् ॥ समुद्रः सप्तमेह्येतां पुरीं च स्नावयिष्यति ॥ ३ ॥ यद्देवायं मया त्यक्तो लोकोऽयं नष्टमंगलः ॥ भविष्यत्यचिरात्साधो कलिनापि निराकृतः ॥ ४ ॥ न वस्तव्यं त्वयैवेह मया त्यक्ते महीतले ॥ जनोऽधर्मरुचिर्भद्र भविष्यति कलौ युगे ॥ ५ ॥ त्वं तु सर्वं परित्यज्य स्नेहं स्वजनबंधुषु ॥ मय्यावेश्य मनः सम्यक् समदृग्विचरस्व गा-
म ॥ ६ ॥ यदिदं मनसा वाचा चक्षुर्भ्यां श्रवणादिभिः ॥ नश्वरं गृह्यमाणं च विद्धि मायामनोमयम् ॥ ७ ॥ पुंसोऽयुक्तस्य नानार्थो भ्रमः स गुणदोषभाक् ॥ कर्मकर्मविकर्मैति गुणदोषधियो भिदा ॥ ८ ॥

प्रीति थशे ॥ ५ ॥ तमे तो स्वजन अने बंधुओमां स्नेह छोडी दई, मारामां सारी रीते मन राखी समदृष्टि करीने पृथ्वीमां फरजो ॥ ६ ॥ मन, वाणी, चक्षु अने श्रवणादिक इंद्रियोथी ग्रहण करवामां आवतुं जे आ जगत् छे ते सधलुं मनोमय होवाथी मायारूप छे अने क्षणभंगुर छे एम जाणजो ॥ ७ ॥ जेनुं मन विक्षेप पामेलुं होय छे ते पुरुषने भ्रांतिथी देखाता भेदमांज गुणदोष रहेला छे माटे गुणदोषना विषयरूप भेद वास्तविक नहि होवाथी सर्वमां समदृष्टि राखवी. जोके विधि अने निषेधनुं प्रतिपादन करवानेलीधे वेदज भेदनी सत्यता केहेछे एम उपरटपकेना विचारथी जणाय छे तोपण वास्तविक

१. आ सातमा अध्यायमां उद्धवजीने आत्मज्ञान सिद्ध करवामारू अवधूतना इतिहासमां कहेला गुरुओमां, भगवान् आठ गुरुओनुं वर्णन आपशे.

જોતાં જેની બુદ્ધિમાં ગુણદોષ હોય તેનેજ કર્મ, અકર્મ અને વિકર્મરૂપ વિધિ-નિષેધના ભેદ લાગુ પડેછે. વેદ અવિદ્યાવાલાને માટેજ છે, પણ જ્ઞા-
નીને માટે નથી ॥ ૮ ॥ એટલામાટે ઇન્દ્રિયોના સમૂહને અને ચિત્તને વશ્ય કરીને “આ જગત્ તમારામાંજ કલ્પાયું છે અને તમે પોતે હું કે જે પર-
બ્રહ્મ અને ईश्वर છું તેરૂપજ છો.” એવો નિશ્ચય કરો ॥ ૯ ॥ આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને કર્મ નહિ કરું તો દેવતાઓ વિઘ્ન કરશે એવી શંકા રાખશો
નહિ. કેમ કે વેદના તાત્પર્યનો નિશ્ચય અને તેના અર્થનો અનુભવ મેલવીને આત્માના અનુભવથીજ સંતુષ્ટ અને સઘळा દેવતાઓના પણ આત્મારૂપ
થશે એટલે કોઈપણ વિઘ્ન નડશે નહિ. આત્માનો અનુભવ ન થયો હોય ત્યાંમુધી વર્ણાશ્રમની રીતિ પ્રમાણે કર્મ કરવાંજ જોઈએ અને અનુભવ થયા
પછી તો કોઈપણ વિઘ્ન કરી શકે નહિ ॥ ૧૦ ॥ આ ઉપરથી એમ નહિ સમજવું કે “જ્ઞાની પુરુષ યથેષ્ટ આચરણ કરે.” કેમ કે જેમ બાલક, સં-
કલ્પ-વિકલ્પથી રહિત છતાં પણ કોઈક કરેછે અને કોઈક છોડી દેછે તેમ ગુણદોષના વિચારથી રહિત થયેલો જ્ઞાની પણ પૂર્વસંસ્કારથી નિષિદ્ધ
કામ કરતોજ નથી પણ તેમાં દોષ જાણીને નથી કરતો એમ નહિ અને વળું કરીને વેદોક્ત કર્મ કરેછે, પણ તેમાં ગુણ જાણીને કરેછે એમ નહિ

તસ્માદ્યુક્તેન્દ્રિયગ્રામો યુક્તચિત્ત ઇદં જગત્ ॥ આત્મનીશ્વસ્વ વિતતમાત્માનં મયધીશ્વરે ॥ ૧ ॥ જ્ઞાનવિજ્ઞાનસંયુક્ત આત્મશ્રુતઃ શ-
રીરિણામ્ ॥ આત્માનુભવતુણ્ણા નાંતરાયૈર્વિહન્યસે ॥ ૧૦ ॥ દોષબુદ્ધ્યોભયાતીતો નિષેધાન્ન નિવર્તતે ॥ ગુણબુદ્ધ્યા ચ વિહિતં
ન કરોતિ યથાર્થકઃ ॥ ૧૧ ॥ સર્વશ્રુતસુહૃદ્ચંતો જ્ઞાનવિજ્ઞાનનિશ્ચયઃ ॥ પશ્યન્મદાત્મકં વિશ્વં ન વિપદ્યેત વૈ પુનઃ ॥ ૧૨ ॥ શ્રી-
શુક ઉવાચ ॥ ॥ ઇત્યાદિદોષો ભગવતા મહાભાગવતો નૃપ ॥ ઉદ્ધવઃ પ્રણિપત્યાહ તત્ત્વજિજ્ઞાસુરચ્યુતમ્ ॥ ૧૩ ॥ ॥ ઉદ્ધવ ઉવા-
ચ ॥ યોગેશ યોગવિન્યાસ યોગાત્મન્યોગસંભવ ॥ નિઃશ્રેયસાય મે પ્રોક્તસ્ત્યાગઃ સંન્યાસલક્ષણઃ ॥ ૧૪ ॥

॥ ૧૧ ॥ આ પ્રમાણે જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનના નિશ્ચયવાળો, સર્વ પ્રાણીઓનો સ્નેહી, શાંત અને જગતને હું [બ્રહ્મ] રૂપ જોતો પુરુષ પાછો જન્મ-મરણ
પામેજ નહિ ॥ ૧૨ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— હે રાજા ! આ પ્રમાણે ભગવાને આજ્ઞા કરતાં મહાવૈષ્ણવ ઉદ્ધવજીએ પ્રણામ કરીને તત્ત્વ જાણવાની
ઇચ્છાથી આપ્રમાણે ભગવાનને કહ્યું ॥ ૧૩ ॥ ઉદ્ધવજી કેહેછે.— હે યોગના સ્વામી ! હે યોગ જાણનારાઓની ગુપ્ત થાપણરૂપ ! હે યોગરૂપ ! હે
યોગને ઉત્પન્ન કરનાર ! આપે જે મારા કલ્યાણનેમાટે ત્યાગ કરવા કહ્યું તે આપના મહિમા ઉપર દ્રષ્ટિ રાખીને કહ્યું પણ મારો અધિકાર વિચારીને
કહ્યું નહિ. કારણ કે જેમ આરોગ્યનેમાટે સર્વસ્વનું દાન કરવામાં આવે છે પણ તે દાન કન્યા પછી જે ધન મળે તે લેવાની છુટ છે તેમ આમાં એકવાર
ત્યાગ કન્યા પછી પાછું જે ઘરઆદિક મળે તે લેવાની છુટ હોય તો એવો ત્યાગ મારાથી બની શકે પણ આ તો પાછું કોઈ લેવાયજ નહિ એવો ત્યાગ
કરવાનું આપે કહ્યું તે મારા જેવાથી થઈ શકે નહિ ॥ ૧૪ ॥

हे व्यापक ! हे सर्वना आत्मा ! जेओनुं विषयोमां चित्त लाग्युं होय ते पुरुषोत्थी आत्रो त्याग थई शकवो कठण छे तेमां पण जेओ आपना अभक्त होय तेओत्थी थवो तो बहुज कठण छे ॥ १५ ॥ आपे त्याग करवानो मने उपदेश कच्यो पण हुं तो मूढ बुद्धिवाळो अने तमारी मायाए रचेला देह तथा पुत्रादिकमां अहंता-ममताथी इची गयो छुं. माटे हे महाराज ! आपे कहेला विषयने जेवी रीते हुं दास अनायासें पोहोंची शकुं तेवी रीते धीरे धीरे उपदेश करो ॥ १६ ॥ हे ईश्वर ! आत्मा के जे सत्य अने स्वयंप्रकाश छे तेनो मने उपदेश करनार आपविना बीजो कोई देवताओमां पण जीवामां आवतो नथी. कारण के आ ब्रह्मादिक सघळा प्राणीओ तमारी मायाए मोह करवानेलीधे विषयोने साचा मानेछे ॥ १७ ॥ केटलाएक दुष्ट स्वभाववाळा छे, केटलाएक सेव्या छतां फल देवाना समयमां नाश पामे छे, केटलाएक जाणताज नथी, केटला-

त्यागोऽयं दुष्करो भ्रमन् कामानां विषयात्मभिः ॥ सुतरां त्वयि सर्वात्मन्नभक्तैरिति मे मतिः ॥ १५ ॥ सोऽहं ममाहमिति मूढमति-
र्विगाढस्त्वन्मायया विरचितात्मनि सानुबन्धे ॥ तत्त्वंजमा निगदितं भवता यथाहं संसाधयामि भगवन्ननुशाधि भृत्यम् ॥ १६ ॥ स-
त्यस्य ते स्वदृश आत्मन आत्मनोऽन्यं वक्तारमीश विबुधेष्वपि नानुबन्धे ॥ सर्वे विमोहितधियस्तव माययेमे ब्रह्मादयस्तनुभृतो बहि-
रर्थभावाः ॥ १७ ॥ तस्माद्भवंतमनवद्यमनंतपारं सर्वज्ञमीश्वरमकुंडविकुंडधिष्यम् ॥ निर्विण्णधीरहमुह वृजिनाभितप्तो नारायणं
नरसखं शरणं प्रपद्ये ॥ १८ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ प्रायेण मनुजा लोके लोकतत्त्वविक्षणाः ॥ समुद्धरंति ह्यात्मानमालनै-
वाशुभाशयात् ॥ १९ ॥ आत्मनो गुरुरात्मैव पुरुषस्य विशेषतः ॥ यत्प्रत्यक्षानुमानाभ्यां श्रेयोऽसावनुविंदते ॥ २० ॥

एक रक्षा करवामां असमर्थ छे अने केटलाएक स्थानथी अष्ट थायछे अने आप तो निर्दोष, कोईपण देश-कालमां अविनाशी, सर्वज्ञ, रक्षा करवामां समर्थ अने कालादिकना बाधथी रहित वैकुण्ठलोकमां सर्वदा रेहनार छो माटे विषयोथी खेद पामेलो अने दुःखोथी तपी रहेलो हुं आप के जे जीवना सखा नारायण छो तेमनुं शरण लउंछुं ॥ १८ ॥ भगवान् केहेछे' - घणुं करीने आ जगतमां लोकना तत्त्वनी परीक्षा क-
रनारा माणसो पोतेज पोताने विषयोनी वासनमांथी कहाडी लेछे. गुरुना उपदेशनी पण कशी अपेक्षा रेहेती नथी ॥ १९ ॥ पशु आदिकना श-
रीरमां पण हित अहित जाणवामां पोतेज पोताना गुरुरूप थायछे अने माणसना शरीरमां तो विशेषे करी थायछे. कारण के मनुष्यना शरीरमां
प्रत्यक्ष अने अनुमान उपरथी पोतानुं स्वरूप जाणवुं सुगम पडेछे ॥ २० ॥

१ असंभावना (संशय) अने विपरीत भावना (हुं देहरूप छुं एवी बुद्धि) थी उद्धवजीनो तत्त्वमां प्रवेश नहि थतां ते असंभावना अने विपरीतभा-
वना मटाडवासारू गुरुना उपदेशविना पण पोताना विचारथी तत्त्वज्ञान थवानुं केहेछे.

પશુ આદિક કરતાં મનુષ્યમાં જ્ઞાનાદિક સઘળી શક્તિઓ બહુજ વધારે છે માટે મનુષ્યશરીરમાં આત્મા બહુજ પ્રત્યક્ષ છે એમ સાંખ્ય અને યોગમાં નિપુણ બુદ્ધિવાળા ધીર પુરુષોએ નિશ્ચય કરેલો છે ॥ ૨૧ ॥ એક, બે, ત્રણ અને ચાર પગવાળાં, ઘણા પગવાળાં તથા પગવિનાનાં ઘણાં ઘણાં શરીરો સ્વજાણી છે તેઓમાં મનુષ્યનું શરીર મને પ્રિય છે ॥ ૨૨ ॥ આ મનુષ્યશરીરમાં હું કે જે બુદ્ધિઆદિક દૃશ્ય પદાર્થોથી ભિન્ન છું તેને સાવધાન પુરુષો યથાર્થ રીતે શોધી લે છે. તે આવી રીતે કે “બુદ્ધિઆદિક જડ પદાર્થોનો પ્રકાશ, એક સ્વયંપ્રકાશ વસ્તુવિના ઘટતો નથી માટે સર્વ દૃશ્યને પ્રકાશ આપનાર જે સ્વયંપ્રકાશ વસ્તુ છે તે આત્મા છે.” આ વિષયમાં આપ્રમાણે અનુમાન પણ થાય છે. બુદ્ધિઆદિક પદાર્થો, એક સ્વતંત્ર કર્ત્તાથી પ્રેરાય છે કારણ કે તેઓ સાધનરૂપ છે. જે જે સાધનરૂપ હોય છે તે, બીજા સ્વતંત્ર કર્ત્તાથીજ પ્રેરાય છે. જેમ કે વાંસલો અને સુડો આદિ, સાધનરૂપ છે માટે સુતારથી પ્રેરાય છે. આ પ્રમાણે બુદ્ધિઆદિક દૃશ્ય પદાર્થોને પ્રેરનાર જે મ્હનંત્ર કર્ત્તા છે તે આત્મા છે એવું અનુમાન કરી સાવધાન

પુરુષત્વે ચ માં ધીરાઃ સાંખ્યયોગવિશારદાઃ ॥ આવિસ્તરાં પ્રપશ્યંતિ સર્વશક્ત્યુપદંહિતમ્ ॥ ૨૧ ॥ એકદ્વિત્રિચતુષ્પાદો બહુપાદસ્તથા-
પ્પદઃ ॥ બહ્વયઃ સંતિ પુરઃ સૃષ્ટાસ્તાસાં મે પૌરુષી પ્રિયા ॥ ૨૨ ॥ અત્ર માં માર્ગયંત્યદ્વા યુક્તા હેતુભિરીશ્વરમ્ ॥ શુદ્ધમાર્ગેણૈર્લિંગૈર-
ગ્રાહ્યમનુમાનતઃ ॥ ૨૩ ॥ અત્રાપ્યુદાહરંતીમભિતિહાસં પુરાતનમ્ ॥ અવધૂતસ્ય સંવાદં યદોરમિતેજસઃ ॥ ૨૪ ॥ અવધૂતં દ્વિજં
કંચિચ્ચરંતમક્રુતોભયમ્ ॥ કવિં નિરીક્ષ્ય તરુણં યદુઃ પપ્રચ્છ ધર્મવિત્ ॥ ૨૫ ॥ ॥ યદુરુવાચ ॥ ॥ કુતો બુદ્ધિરિયં બ્રહ્મન્નકર્તુઃ
સુવિશારદા ॥ યામાસાદ્ય ભવૌલ્લોકં વિદ્વાંશ્રરતિ બાલવત્ ॥ ૨૬ ॥ પ્રાયો ધર્મર્થકામેષુ વિવિત્સાયાં ચ માનવાઃ ॥ હેતુર્નૈવ સમીહંતે
આયુષો યશસઃ શ્રિયઃ ॥ ૨૭ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

પુરુષો મનુષ્યશરીરમાં મને શોધી લે છે ॥ ૨૩ ॥ પોતાની મેળે ઉદાહરણો લઈ વિચાર કચ્યાથી પણ જ્ઞાન થાય છે એ વિષયમાં ગુરુદત્તાત્રેય અને ઘણા તેજવાળા યદુરાજાના સંવાદરૂપ ઇતિહાસ કેહેવામાં આવે છે ॥ ૨૪ ॥ અવધૂત વેષવાળા, મહા વિદ્વાન્ અને સર્વદા યૌવનવાળા ગુરુદત્તાત્રેય કે જે નિર્ભય રીતે જગતમાં ફરે છે તેમને જોઈને ધર્મવેત્તા યદુરાજાએ આપ્રમાણે પૂછ્યું હતું ॥ ૨૫ ॥ યદુરાજા પૂછે છે. — હે મહારાજ ! તમે કે જે કાંઈ પણ કામ કરતા નથી તેમની આ પ્રમાણે સર્વ લોકોથી વિલક્ષણ અને નિપુણ બુદ્ધિ શાથી થઈ છે ? કે જે બુદ્ધિને પામીને આપ વિદ્વાન્ છતાં પણ બાલકની પેઠે લોકમાં ફરો છો ॥ ૨૬ ॥ ઘણું કરીને માણસો ધર્મ, અર્થ, કામ અને આત્મવિચારમાં પ્રવર્તે છે અને તેમાં પણ આયુષ્ય, યશ કે લક્ષ્મીની કામનાથીજ પ્રવર્તે છે ॥ ૨૭ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

૧ આ ઉપરથી આત્મા અનુમાનથી સિદ્ધ થાય છે એમ સમજવું નહિ. કેમ કે જીવ દેહાદિકથી જુદો છે એટલુંજ અહીં અનુમાનથી સિદ્ધ કરવાનું છે.

तमे तो समर्थ, ज्ञानवाळा, निपुण, सुरूप, अने अमृत जेवुं बोलनाग छतां पण जड, उन्मत्त अने पिशाचनी पेटे कांई काम करता नथी, अने कांई इच्छता पण नथी ॥ २८ ॥ सधळा लोको काम अने लोभरूपी दावानलथी बळ्या करेछे तेओमां तमे, अग्निथी छट्टीने गंगाना जलमां उभेला हार्थानी पेटे कांईपण ताप पामता नथी तो आवो मोटो आनंद तमने शाथी थयो? ॥ २९ ॥ हे महाराज! तमे के जे विषयभोगथी अने स्त्रीपुत्रादि कथी पण रहित छो तेमने चित्तमां आवो आनंद शाथी रेहेछे? तेतुं कारण अमो पृथीए छीए मोटे कहो ॥ ३० ॥ भगवान् केहेछे.—ब्राह्मणोने माननार अने उच्चम बुद्धिवाळा यदुराजाए आ प्रमाणे मान आपीने पूछतां गुरुदत्तात्रेये प्रेमथी नमेला यदुराजाने आप्रमाणे कहुं ॥ ३१ ॥ गुरुदत्तात्रेय केहेछे.—हे राजा! मारा बुद्धिथीज स्वीकारेला गुरुओ घणा छे. जे गुरुओ पासेथी शीखामण लई मुक्त थइने हुं फरुंछुं ते गुरुओनां नाम सां-

त्वं तु कल्पः कविर्दक्षः सुभगोऽमृतभाषणः ॥ न कर्ता नेहमे किंचिज्जडोन्मत्तपिशाचवत् ॥ २८ ॥ जनेषु दह्यमानेषु कामलोभदवाग्निना ॥ न तप्यसेऽग्निना सुक्तो गंगांऽमस्थ इव द्रिपः ॥ २९ ॥ त्वं हि नः पृच्छतां ब्रह्मन्नात्मन्यानंदकारणम् ॥ ब्रूहि स्पर्शविहीनस्य भवतः केवलात्मनः ॥ ३० ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ यदुर्नैवं महाभागो ब्रह्मण्येन सुमेधमा ॥ पृष्टः सभाजितः प्राह प्रश्रयावनतं नृपम् ॥ ३१ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ संति मे गुरवो राजन् बहवो ब्रुव्युपाश्रिताः ॥ यतो बुद्धिसुपादाय सुक्तोऽपामीह तान् शृणु ॥ ३२ ॥ पृथिवी वायुराकाशमापोऽग्निश्चंद्रमा रविः ॥ कपोतोऽजगरः मिथुः पतंगो मधुकृद्गजः ॥ ३३ ॥ मधुहा हरिणो मीनः पिंगला कुररोऽर्भकः ॥ कुमारी शरकृत्सर्प ऊर्णनाभिः सुपेशकृत् ॥ ३४ ॥ एते मे गुरवो राजंश्चतुर्विंशतिराश्रिताः ॥ शिक्षावृत्तिभिरेतेषामन्वशिक्षमिहात्मनः ॥ ३५ ॥ यतो यदनुशिक्षामि यथा वा नाहुषात्मज ॥ तत्तथा पुरुषव्याघ्र निबोध कथयामि ते ॥ ३६ ॥ भूतैराक्रम्यमाणोऽपि धीरो दैववशानुगैः ॥ तद्विद्वान्न चलेन्मागौदन्वशिक्षं क्षितेर्व्रतम् ॥ ३७ ॥ ॥ ॥

भळो ॥ ३२ ॥ पृथ्वी, वायु, आकाश, जल, अग्नि, चंद्रमा, सूर्य, होलो, अजगर, समुद्र, पतंगीओ, मधमाखी, हाथी, मधने लई लेनार पाराधी, हरिण, माछलुं, पिंगला नामनी वेइया, शीतोडो, बालक, लोकरी, वाणने घडनार, सर्प, कगेळीओ अने भमरी ए चोवीशने में गुरु मानेला छे. एओनी वृत्तिओ उपरथी में पोतानी शीखामणो लीधी छे ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ हे पुरुषोमां सिंहतुल्य यदुराजा! जेनी पासेथी में जेवी रीते अने जे शीखामण लीधीछे ते हुं कहंछुं. मोटे सांभळो ॥ ३६ ॥ १ पृथ्वीने प्राणियो दवावे छे तोपण पृथ्वी पोताना नियमथी चलायमान थती नथी तेम दैवाधीन प्राणियो धीर पुरुषने पीडे तोपण तेओनुं दैवाधीनपणुं जाणनाग ते पुरुषे पोताना नियमथी चलायमान न थवुं. ए पृथ्वी पासेथी शीखेलो छुं ॥ ३७ ॥ ॥

પર્વત પળ પૃથ્વીરૂપ છે તેની પાસેથી હું આપ્રમાણે શીખેલો છું. પર્વતની ઝાડ, ટવડ અને ઈરણાં આદિને ઉત્પન્ન કરવાની સઘલી ક્રિયાઓ નિરંતર પરોપકારને માટેજ છે અને પર્વતનો જન્મ પળ પરોપકારને માટેજ છે, તેમ સાધુ પુરુષે પોતાની સઘલી ક્રિયા અને જન્મ પળ પરોપકારને માટેજ રાખવાં. ઝાડ પળ પૃથ્વીરૂપ છે તેની પાસેથી હું આપ્રમાણે શીખેલો છું. ઝાડ જેમ નિરંતર પરાધીનજ રહેછે ઇટલે બીજા લોકો પોતાને કાપીને અથવા ઉત્ખેડીને લઈ જાય તોપળ સ્વીકારે છે તેમ સાધુએ પળ પરાધીન રહેવું ઇટલે બીજાઓ મારી નાખે અથવા ઉપાડી જાય તોપળ સ્વીકારવું ॥ ૩૮ ॥ ૨ પ્રાણ વાયુરૂપ છે, તેની પાસેથી હું આપ્રમાણે શીખેલો છું. પ્રાણ જેમ માત્ર આહાર મલવાથી સંતુષ્ટ થાયછે પળ રૂપરસાદિક ઇન્દ્રિયોના વિષયોની અપેક્ષા રાખતો નથી તેમ યોગીએ પળ આહાર મલવાથીજ સંતોષ રાખવો પળ તેમાં સાગ કે નરસા આહારની અથવા બીજા વિષયોની અપેક્ષા રાખવી નહિ. આહાર ન કરે તો મન વિકલ થઈ જઈને જ્ઞાનનો નાશ થાય માટે દેહના નિર્વાહનેમાટે જેવો આહાર મલે તેવો કરી લેવો પળ તેમાં સારા આહારની કે બીજા વિષયોની અપેક્ષા રાખે તો વાળી અને મનમાં વિક્ષેપ ઉત્પન્ન થાય ॥ ૩૯ ॥ વાયુ જેમ વનમાં હોય ત્યારે રાજી થતો નથી અને

શશ્વત્પરાર્થસર્વેહઃ પરાર્થેકાંતસંભવઃ ॥ સાધુઃ શિક્ષેત શ્રુત્તો નગશિષ્યઃ પગત્મતામ્ ॥ ૩૮ ॥ પ્રાણતૃત્યૈવ સંતુલ્યેન્મુનિર્નૈવૈન્દ્રિયપ્રિયૈઃ ॥ જ્ઞાનં યથા ન નચેત નાવકીર્યેત વાઙ્મનઃ ॥ ૩૯ ॥ વિષયેષ્વાવિશન્યોગી નાનાધર્મેષુ સર્વતઃ ॥ ગુણદોષવ્યપેતાત્મા ન વિષજેત વાયુવત્ ॥ ૪૦ ॥ પાર્થિવેષ્વિહ દેહેષુ પ્રવિષ્ટસ્તદ્ગુણાશ્રયઃ ॥ ગુર્ણૈર્ન યુજ્યતે યોગી ગંધૈર્વાયુરિવાત્મદૃક્ ॥ ૪૧ ॥ અંતર્હિતશ્ચ સ્થિરજંગમેષુ બ્રહ્માત્મભાવેન સમન્વયેન ॥ વ્યાસ્યાઽવ્યવચ્છેદમસંગમાત્મનો મુનિર્નભક્ષં વિતતમ્ય ભાવયેત્ ॥ ૪૨ ॥

અમિમાં હોય ત્યારે કચવાતો નથી તેમ ગુણદોષથી રહિત બુદ્ધિવાળા યોગીએ શીત અને ઉષ્ણ ઇત્યાદિક અનેક ધર્મવાળા વિષયોમાં અનુકૂલ મલે ત્યારે કોઈ રીતે રાજી થવું નહિ અને પ્રતિકૂલ મલે ત્યારે કોઈ રીતે કચવાવું નહિ. વળી વાયુ જેમ મુગંધ-દુર્ગંધાદિકવાળો જળાય છે પળ વાસ્તવિક રીતે તેવાલો નથી તેમ આત્મા પૃથ્વીના વિકારરૂપ દેહાદિકમાં રહેવાથી જન્મ-મરણાદિકવાળો જળાય છે પળ વાસ્તવિક રીતે તેવાલો નથી. એ હું બાહારના વાયુપાસેથી શીખેલો છું ॥ ૪૦ ॥ ૩ આકાશ જેમ સર્વમાં વ્યાપ છે અને વ્યાપ છતાં તેને કોઈનો સંગ કે કોઈ પદાર્થથી પરિચ્છેદ [માપ] નથી તેમ દેહની અંદર રહ્યા છતાં પળ યોગીએ વ્રહ્મસ્વરૂપની ભાવનાથી પોતાના આત્માને સ્થાવર-જંગમોમાં અનુમ્યૂતપણથી વ્યાપ અને તેપળ મણિઓમાં સૂત્રની પેટ નહિ પળ સર્વ અંશમાં વ્યાપ સમજીને તે આત્માને કોઈ દેહાદિકનો સંગ કે કોઈ પદાર્થથી પરિચ્છેદ નથી એમ ત્રિચારવું. વળી આકાશને જેમ વાયુએ પ્રેરેલા અને જનાર આવનાર મેઘ કે રજ આદિ પદાર્થોનો સ્પર્શ નથી તેમ કાલે સૂરેલા પૃથ્વી, જલ અને

तेजमय देहादिक पदार्थों के जेओ जायछे अने आवे छे तेओनो पोताने स्पर्श नथी एम योगीए जाणवुं. एटलुं हुं आकाश पसेथी शीख्यो छुं ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४ जल जेम स्वच्छ, स्वभावथीज स्निग्ध, मधुर, मनुष्योने पवित्र थवानुं स्थान अने दर्शन, स्पर्श तथा कीर्तनथी पण पवित्र करनार छे तेम योगीए पण स्वच्छ, स्वभावथीज स्निग्ध, मधुर बोलनार, मनुष्योने पवित्र थवानुं स्थान अने दर्शन, स्पर्श तथा कीर्तनथी पण पवित्र करनार थवुं. ए हुं जल पसेथी शीख्यो छुं ॥ ४४ ॥ ५ अग्नि जेम तेजस्वी, प्रतापथी दीप्त, क्षोभ करवाने अशक्य अने पेटविना बीजा पाओने नहि राखनार होवाथी सर्वभक्ष छतां पण दोषथी रहित रेहेछे तेम योगी पण ज्ञानना अतिशयथी तेजस्वी, तपथी दीप्त, मुंसाववाने अशक्य अने पेटविना बीजां पाओने नहि राखनार होय तो सर्व वस्तु खातां छतां पण दोषथी रहित रेहेछे ॥ ४५ ॥ वळी अग्नि जेम कोई ठेकाणे

तेजोऽब्रमयैर्भावैर्मेघाद्यैर्वायुनेरितैः ॥ न स्पृश्यते न भस्तद्रत्नकालमृष्टैर्गुणैः पुमान् ॥ ४३ ॥ स्वच्छः प्रकृतितः स्निग्धो माधुर्यस्तीर्थमूर्धन्याम् ॥ मुनिः पुनात्यपां मित्रमीक्षोपस्पर्शकीर्तनैः ॥ ४४ ॥ तेजस्वी तपसा दीप्तो दुर्धर्षोदरभाजनः ॥ सर्वभक्षोऽपि युक्तात्मा नादत्ते मलमग्नित् ॥ ४५ ॥ क्वचिच्छन्नः क्वचित्स्पृष्ट उपास्यः श्रेय इच्छताम् ॥ मुंक्ते सर्वत्र दातॄणां दहनप्रागुत्तराशुभम् ॥ ४६ ॥ स्वमायया मृष्टमिदं सदसलक्षणं विभुः ॥ प्रविष्ट ईयते तत्तत्सरूपोऽग्निरिवैधसि ॥ ४७ ॥ विसर्गोद्याः श्मशानां ता भावा देहस्य नात्मनः ॥ कलानामिव चंद्रस्य कालेनाव्यक्तवर्त्मना ॥ ४८ ॥

छानो, कोई ठेकाणे स्पष्ट अने कल्याणनी इच्छावाळाओए उपासना करवा योग्य छे तथा हवि आपनाराओनां भूत-भविष्य पापोने बाळी नाखतां परेच्छाथी सर्व स्थलमां खाइ लेछे तेम योगीए पण कोई ठेकाणे छानुं, कोई ठेकाणे स्पष्ट अने कल्याणनी इच्छावाळाओए उपासना करवा योग्य रेहेवुं तथा अन्न आपनाराओनां भूत-भविष्य पापोने बाळी नाखतां परेच्छाथी सर्व स्थलमां खाइ लेवुं ॥ ४६ ॥ वळी अग्नि जेम काष्ठोमां रेहेवाथी ते ते काष्ठ सरखां [लांबां टुंकां आदि] रूपवाळो जणायछे पण वास्तविक रीते तेवां रूपवाळो नथी तेम आत्मा पण पोतानी अविद्याए सजेला आ ऊंच-नीच देहोमां रेहेवाथी ऊंच-नीचपणावाळो जणाय छे पण वास्तविक रीते ऊंच के नीच नथी एम योगीए विचारवुं ॥ ४७ ॥ ६ जेम वधवुं, घटवुं, उत्पत्ति अने नाश इत्यादिक सघलुं चंद्रमानी प्रकाशरूप कलाओनेज थायछे पण चंद्रमाने' तेमानुं कशुं थनुं नथी तेम जन्मथी मरणमुधीना छ विकारो पण

? चंद्रमा जलमयमंडल छे अने सूर्य तेजोमयमंडल छे. ए बन्ने एक नक्षत्रमां होय त्यारे चक्षुने एक देशमां रहेला सूर्यमंडलथी व्यवधान आववाने लीधे चंद्रमा देखातो नथी ए अमावास्या केहेवाय छे. पछी साठ घडीए चंद्रमा बीजा नक्षत्रमां जायछे अने सूर्य तो तेर अहोरात्रे बीजा नक्षत्रमां जायछे. माटे प्रतिपदाथी मांडीने विषम रीते रहेला सूर्यमंडलनो प्रतिदिनमे पनरमो पनरमो भाग जलमय मंडलमां प्रतिबिंबित थयेलो देखाय छे ते कला केहेवाय छे

દેહનેજ થાયછે પળ આત્માને થતા નથી. એ હું ચંદ્રમા પાસેથી શીખેલો છું ॥ ૪૮ ॥ વેલી અમિની જ્વાલાઓ જેમ ક્ષણે ક્ષણે નાશ પામેછે અને ક્ષણે ક્ષણે નવી ઉત્પન્ન થાયછે પળ તે આપણા જાણવામાં આવતું નથી તેમ પ્રવાહની પેઠે અવિચ્છિન્ન વેગવાળા કાલથી આત્માનાં શરીરો ક્ષણે ક્ષણે નાશ પામેછે અને ક્ષણે ક્ષણે નવાં ઉત્પન્ન થાયછે પળ તે આપણા જાણવામાં આવતું નથી માટે દેહોને ક્ષણભંગુર સમજીને યોગીએ વૈરાગ્ય રાખવું. એ હું અમ્મિ પાસેથી શીખેલો છું ॥ ૪૯ ॥ ૭ સૂર્ય જેમ આઠ મહિનામાં પોતાની કિરણોથી જલને લઈ લેછે અને વર્ષાઋતુ આવે ત્યારે પાછું કિરણોથીમુ કે છે પળ તેમાં લીધા-મુક્યાનો અભિનિવેશ કરતો નથી તેમ યોગીએ ઇન્દ્રિયોથી અપેક્ષિત પદાર્થોનું ગ્રહણ કરવું અને કોઈ માગવા આવે ત્યારે તે પદાર્થોને આપી દેવા પળ તેમાં 'આ મઠ્યું કે આ દીધું' એવો અભિનિવેશ કરવો નહિ ॥ ૫૦ ॥ વલી સૂર્ય જેમ આકાશમાં પોતાના

કાલેન હ્યોધવેગેન શ્રુતાનાં પ્રભવાપ્યયૌ ॥ નિત્યાવપિ ન દૃશ્યેતે આત્મનોઞ્ઞેયથાર્વિષામ્ ॥ ૪૯ ॥ ગુણેર્ગુણાનુપાદત્તે યથાકા-
લં વિમુચતિ ॥ ન તેષુ યુજ્યતે યોગી ગોભિર્ગાં ઇવ ગોપતિઃ ॥ ૫૦ ॥ બુદ્ધ્યંતે સ્વેન ભેદેન વ્યક્તિસ્ય ઇવ તદ્રતઃ ॥ લક્ષ્યંતે
સ્થૂલમતિભિરાત્મા ચાવસ્થિતોઽર્કવત્ ॥ ૫૧ ॥ નાતિસ્ત્રેહઃ પ્રસંગો વા કર્તવ્યઃ ક્વાપિ કેનચિત્ ॥ કુર્વન્નિવેદત સંતાપં કપોત
ઇવ દીનધીઃ ॥ ૫૨ ॥ કપોતઃ કશ્ચનારણ્યે કૃતનીડો વનસ્પતૌ ॥ કપોત્યા માર્યયા સાર્ધમુવાસ કતિચિત્સમાઃ ॥ ૫૩ ॥ ક-
પોતૌ સ્નેહગુણિતહૃદયૌ યદ્યદર્મિણૌ ॥ દૃષ્ટિં દૃષ્ટ્યાંઽમંગેન બુદ્ધિં બુદ્ધ્યા વબંધતુઃ ॥ ૫૪ ॥

સ્વરૂપમાં રહેછે ત્યાં ભિન્ન ભિન્ન નથી પળ પાણીના કુંડાંઆદિ ઉપાધિઓમાં પ્રતિબિંબરૂપે રહેછે ત્યારે સ્થૂલ બુદ્ધિવાળાઓને ભિન્ન ભિન્ન દેખાય છે એમ યોગીએ વિચાર કરવો. એ હું સૂર્ય પાસેથી શીખેલો છું ॥ ૫૧ ॥ ૮ હું હોલા પાસેથી આપ્રમાણે શીખ્યો છું. કોઈ પુરુષે કોઈ પળ સ્થૂલમાં અતિ પ્રીતિ કે રમાડવા આદિ અત્યંત આસક્તિ કરવી નહિ. અને કરે તો કંગાલ બનીને હોલાની પેઠે સંતાપ પામે છે ॥ ૫૨ ॥ કોઈ એક હોલો વનમાં ફાડમાં માલો કરીને તેમાં પોતાની સ્ત્રી હોલીની સાથે કેટલાંએક વર્ષ સુધી રહ્યો હતો ॥ ૫૩ ॥ સ્નેહથી બંધાણા હૃદયવાળાં એ ઘરબારી જોડાંએ પરસ્પર દૃષ્ટિનીસાથે દૃષ્ટિ, અંગની સાથે બુદ્ધિ, બાંધી દીધાં હતાં ॥ ૫૪ ॥

આમ થતાં પનરમે દિવસે તેર નક્ષત્રનું અંતર આવેછે. સત્યાવીશ નક્ષત્રરૂપ રાશિચક્રના મધ્યમાં ચંદ્રમા અને સૂર્ય બન્ને સામસામા થઈ જાયછે ત્યારે પૃથ્વીની છાયાથી લાંછિત થઈ સંપૂર્ણ પ્રતિબિંબ દેખાય છે તે પુનઃ કેહેવાયછે. પુનમને દિવસે અમાવાસ્યાના પ્રતિબિંબની સાથે સોલ કલાવાળો ચંદ્રમા કેહેવાયછે. પાછાં પ્રતિપદાથી માંડી એ બે મંડલો વિષમ થવા લાગતાં પ્રતિદિવસે એક એક કલા ઘટતી જાયછે. એવી જ્યોતિઃશાસ્ત્રની પ્રક્રિયા છે. ? ફરીથી અમ્મિનું દૃષ્ટાંત દઈ વૈરાગ્યનું નિરૂપણ કરે છે.

मुबुं, वेमबुं, फरबुं, उमबुं, वातो करवी, रमत करवी अने खाबुं इत्यादिकमां निशंकपणाथी भेळां रहींने वननी पंक्तिओमां फरतां हतां ॥ ५५ ॥ हे यदुराजा ! गजी करनी अने बहुज प्रेमनुं पात्र थएली होली जे जे वस्तुने इच्छती हती ते ते वस्तुने पेला अजितेंद्रिय होला दुःख भोगवीने पण लावी आपतो हतो ॥ ५६ ॥ ए पतिव्रता होलीने अघरणीनो गर्भ रेहेतां तेणे समयसर पोताना माळांमां पोतानी पतिनी पासे इंडां जण्यां ॥ ५७ ॥ ए जलथी भरेलां इंडांओमां भगवाननी मायानी अंचित्य शक्तिओनेलीधे कुणां कुणां अंग अने रुवाणांवाळां बच्चां थयां ॥ ५८ ॥ राजी थएलां अने पुत्रपर प्रेम राखनार ते स्त्री-पुरुष पोतानां बच्चांओनुं पोषण करतां हतां, तेओनुं बोलवुं सांभळतां हतां अने प्रिय लागे एवां बोलवांथी सुख पामतां

शय्यामनाटनस्थानवानां क्रीडाशनादिकम् ॥ मिथुनीभूय विस्त्रब्धौ चेतुर्वनराजिषु ॥ ५५ ॥ यं यं वांछति सा राजंस्तुर्दयंत्यनुकं-
पिता ॥ तं तं समनयत्कामं कृच्छ्रेणाप्यजितेंद्रियः ॥ ५६ ॥ कपोती प्रथमं गर्भं गृह्णती काल आगते ॥ अंडानि सुषुवे नीडे स्वप-
त्युः सन्निधौ सती ॥ ५७ ॥ तेषु काले व्यजायंत रचितावयवा हरेः ॥ शक्तिभिर्दुर्विभाव्याभिः कोमलांगतनूरुहाः ॥ ५८ ॥ प्र-
जाः पुपुषुतुः प्रीतौ दंपती पुत्रवत्सलौ ॥ शृण्वंतौ कूजितं तासां निर्वृतौ कलभाषितैः ॥ ५९ ॥ तासां पतत्रैः सुस्पशैः कूजि-
तैर्मृगधवेशितैः ॥ प्रत्युद्गमैर्दीनानां पितरौ मुदमापतुः ॥ ६० ॥ स्नेहानुबद्धहृदयावन्योऽन्यं विष्णुमायया ॥ विमोहितौ दीन-
धियौ शिशून्पुपुषुतुः प्रजाः ॥ ६१ ॥ एकदा जगमस्तुतासामन्नाथौ तौ कुडुंबिनौ ॥ परितः कानने तस्मिन्नर्थिनौ चेतुश्चि-
रम् ॥ ६२ ॥ दृष्ट्वा तौल्लुब्धकः कश्चिद्यदृच्छातो वनेचरः ॥ जगृहे जालमातल्य चरतः स्वाल्यांतिके ॥ ६३ ॥ कपोतश्च कपो-
ती च प्रजापौषे सदोत्सुकौ ॥ गतौ पोषणमादाय स्वनीडमुपजग्मतुः ॥ ६४ ॥

हतां ॥ ५९ ॥ ए आनंदमां रेहेतां बच्चांओनां कुणां पीखडां, बोलवां, अणसमजनी चेष्टा अने सामां आववांथी माबाप राजी थतां हतां ॥ ६० ॥ हृदयमां परस्पर स्नेहथी बंधाएलां, भगवाननी मायाथी मोह पामेलां अने रांकबुद्धिवाळां ए पक्षीओ पोतानां नाहानां बच्चांओनुं पोषण करतां हतां ॥ ६१ ॥ एक दिवसे ए बे कुडुंबी पक्षीओ बच्चांओनेमाटे अन्न लेवा गयां हतां. ते अन्ननी लालचथी ते वनमां घणीवार सुधी फच्यां ॥ ६२ ॥ पछ-
वाडेथी कोई वनमां फरनार पाराधीए यदृच्छाथी ते बच्चांओने माळांनी पासे उडतां जोई जाल नाखीने पकडी लीधां ॥ ६३ ॥ बच्चांना पोषणमां निरंतर उत्साह धरावनारां होली अने होला वनमां गयां हतां ते खावानुं लईने पोताना माळांनी पासे आव्यां ॥ ६४ ॥

१. 'हे यदुराजा !' एबुं संबोधन आपीने तमे पण एवाज छो एम सूचवुं छे.

પોતાનાં બાલક બચ્ચાંઓને જાલથી વીંટાણાં અને ચીસો નાખતાં જોઈં બહુજ દુઃખ પામેલી હોલી ચીસો નાખતી નાખતી તેઓની પાસે જવા દોડી ॥ ૬૫ ॥ વારંવાર સ્નેહથી બંધાણી અને ભગવાનની માયાથી રાંક ચિત્તવાળી તે હોલી બચ્ચાંઓને બંધાણાં જોતાં છતાં પણ સ્મૃતિ ભૂલી જઈને પોતે પણ જાલમાં બંધાઈ ગઈ ॥ ૬૬ ॥ પ્રાણ કરતાં પણ વધારે પ્યારાં બચ્ચાંઓને અને પોતાને જેવી જોઈંએ તેવી સ્ત્રીને બંધાણુલ જોઈંં બહુજ દુઃખ પામેલો રાંક હોલો વિલાપ કરવા લાગ્યો કે—“ અહો ! હું કે જે થોડાં પુણ્યવાળો અને દુર્મતિ છું તેનો આ ઘાણ નીકળી ગયો તે જુઓ. હું હજી તુષિ પામ્યો ન હતો અને મનોરથ પૂરા થયા ન હતા ત્યાંજ ધર્મ, અર્થ અને કામને આપનાર ઘર માંગી ગયું ॥ ૬૭ ॥ ૬૮ ॥ જોઈંએ તેવી અનુકૂલ રહેનારી અને પતિવ્રતા આ સ્ત્રી ઉજડ ઘરમાં મને રક્ષાવાની પોતાના સારા પુત્રોની માથે મ્વર્ગમાં ઝાયછે ॥ ૬૯ ॥ રાંક, રાંડેલો, દુઃખરૂપી જીવત-

કપોતી સ્વાલજાન્વીક્ષ્ય બાલકાન્ જાલસંવૃતાન્ ॥ તાનભ્યધાવકોશંતી ક્રોશતો મૃશદુઃખિતા ॥ ૬૫ ॥ સાઽસકૃત્સેહગુણિતા દીનચિત્તાઽજમાયયા ॥ સ્વયંં ચાવદ્ધત શિચા વદ્ધાન્પશ્યંત્યપસ્મૃતિઃ ॥ ૬૬ ॥ કપોતશ્રાલજાન્વદ્ધાનાલનોઽપ્યધિકાન્નિય્યાન્ ॥ ભાર્યાંં ચાલસમાંં દીનો વિલાપાતિદુઃખિતઃ ॥ ૬૭ ॥ અહો મે પશ્યતાપાયમલ્પપુણ્યસ્ય દુર્મતેઃ ॥ અતૃપ્તસ્યાકૃતાર્થસ્ય ગૃહસ્ત્રૈર્વર્ગિ-કો હતઃ ॥ ૬૮ ॥ અનુરૂપાનુકૂલા ચ યસ્ય મે પતિદેવતા ॥ શૂન્યે ગૃહે માંં સંત્યજ્ય પુત્રૈઃ સ્વર્યાતિ સાધુભિઃ ॥ ૬૯ ॥ સોઽહં શૂન્યે ગૃહે દીનો મૃતદારો મૃતપ્રજઃ ॥ જિજીવિષે કિમર્થં વા વિધુરો દુઃખજીવિતઃ ॥ ૭૦ ॥ તાંસંતૈથૈવાવૃતાન્ શિગ્મિર્મૃત્યુગ્રસ્તાન્નિવેષ્ટતઃ ॥ સ્વયંં ચ કૃપણઃ શિશુ પશ્યન્નપ્યબુધોઽપતત્ ॥ ૭૧ ॥ તં લઙ્ઘ્વા લુબ્ધકઃ ક્રૂરઃ કપોતં ગૃહમેધિનમ્ ॥ કપોતકાન્કપોતીંં ચ સિદ્ધાર્થઃ પ્રયયૌ ગૃહમ્ ॥ ૭૨ ॥ એવંં કુટુંબ્યશંતાત્મા દંદારામઃ પતન્નિવત્ ॥ પુણ્ણન્કુટુંબં કૃપણઃ સાનુવંંધોઽવસી-દતિ ॥ ૭૩ ॥ યઃ પ્રાપ્ય માનુષંં લોકંં મુક્તિદ્વારમપાવૃતમ્ ॥ ગૃહેષુ સ્વગવત્સક્તમારુદ્ધ્યુતંં વિદુઃ ॥ ૭૪ ॥

રવાળો, જેનાં છોકરાં મરી ગયાંં એવો અને એકલો હું હવે આ ઉજડ ઘરમાંં શામાટે જીવવાની ઇચ્છા કરું ? ” ॥ ૭૦ ॥ આ પ્રમાણે વિલાપ કરતો એ મૂર્ખ અને કંગાલ હોલો એવી રીતે એ લોકોને જાલથી વીંટાણાં, મૃત્યુના ગ્રાસરૂપ થણાં, અને તડફડતાંં જોતાંં પણ પોતે જાલમાં પડ્યો ॥ ૭૧ ॥ એ ઘરબારી હોલો, બચ્ચાંં અને હોલી મલવાથી જેનુંં કામ થઈ ગયુંં એવો ક્રૂર પારાધી પોતાને ઘેર ગયો ॥ ૭૨ ॥ જે કુટુંબી માણસ અશાંત ચિત્તવા-ળો, સુખ-દુઃખાદિક જોટાના પદાર્થોમાંં લાગી રહેલો, કૃપણ અને કુટુંબનુંં પોષણ કન્યા કરતો હોય તે માણસ આ પ્રમાણે હોલાની પેટે પોતાના પરિવારસહિત દુઃખી થાયછે ॥ ૭૩ ॥ ઘરની આસક્તિ પશુ-પક્ષિઓને પણ અનર્થ આપે છે ત્યારે મનુષ્યને આપેંં એમાંં તો શુંંજ કેહેવુંં ? માટે મુક્તિના સુલ્લા દ્વારરૂપ મનુષ્યાવતાર પામીને જે ધણી હોલાની પેટે ઘરમાંં આસક્ત થઈ રહે તે ધણી ચડીને પડ્યો એમ વિદ્વાનો સમજે છે ॥ ૭૪ ॥

इति श्रीमन् महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो सातमो अध्याय संपूर्ण ॥ ७ ॥ ९ ॥ गुरुदत्तात्रेय केहेछे.— हे राजा ! जेम अजगर उद्यमरहित रहीने सारूं, नरसुं, श्रांसुं अथवा थोडुं जे कोई यदृच्छाथी आवी मळे तेने खायेछे तेम योगीए पण उद्यमरहित रहीने सारूं, नरसुं, श्रांसुं अथवा थोडुं जे कोई खावानुं मळे ते खाईने रेहेवुं ॥ जेम उद्यम कन्यावगर पण प्रारब्धना अनुसारथी पोतानी मेळे दुःख प्राप्त थायछे तेम स्वर्ग अने नरकमां ज्यां होइए त्यां इंद्रियोसंबंधी सुख पण पोतानी मेळेज माटे सुखनेमाटे उद्यमो करवामां समजु पुरुषे वृथा वृथा आयुष्यनो व्यय नहि करवो जोईए ॥ १ ॥ २ ॥ खावानुं न मळे लोरे पण उद्यम नहि करतां प्रारब्ध उपरज आस्था राखीने अजगरनी पेठे निराहारपणा-थी घणा दिवससुधी सुइ रेहेवुं ॥ ३ ॥ इंद्रियोनुं, मननुं तथा शरीरनुं बल होय तोपण देहने उद्यमरहित राखीनेज सुई रेहेवुं अने आत्मरक्षि-

इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ सुखमैन्द्रियकं राजन् स्वर्गे नरक एव च ॥ दे-
हिनां यद्यथा दुःखं तस्मान्नेच्छेत तद्बुधः ॥ १ ॥ ग्रासं सुमृष्टं विरसं महांतं स्तोकमेव वा ॥ यदृच्छयैवापतितं त्रसेदाजगरोक्रियः ॥
२ ॥ शयीताहानि श्रूरीणि निराहारोऽनुपक्रमः ॥ यदि नोपनमेद्रासो महाहिरिव दिष्टमुक् ॥ ३ ॥ ओजःसहोबलयुतं बिभ्रदे-
हमकर्मकम् ॥ शयानो वीतनिद्रश्च नेहैतैन्द्रियवानपि ॥ ४ ॥ मुनिः प्रसन्नगंभीरो दुर्विगाह्यो दुरत्ययः ॥ अनंतपारो ह्यक्षोभ्यः
स्तिमितोद इवार्णवः ॥ ५ ॥ समृद्धकामो हीनो वा नारायणपरो मुनिः ॥ नोत्सर्पेत न शुष्येत सरिद्रिरिव सागरः ॥ ६ ॥

रूप स्वार्थमां लक्ष्य राखवुं. इंद्रियो परिपूर्ण होय तोपण तेओनो कांई व्यापार करवो नहि ॥ ४ ॥ १० निश्चल जलवाळो समुद्र जेम बाहार प्रसन्न, अंदर गंभीर, जेनो तलस्पर्श के अतिक्रम थई शके नहि एवो, अंत तथा पारथी रहित अने गडबडावी शकाय नहि एवो छे तेम योगीए पण बाहार प्रसन्न, अंदर गंभीर, तलस्पर्श के अतिक्रम करवाने अशक्य, स्वरूपना आविर्भावनेलीधे कालथी तथा अंतथी अने देश-थी थता पारथी रहित अने रागद्वेषादिक छोडी दइने निर्विकार रेहेवुं जोईए ॥ ५ ॥ वळी समुद्र जेम वर्षाऋतुमां अनेक नदीओ मळतां पण वधी जतो नथी अने ग्रीष्म ऋतुमां टेटली नदीओ नहि मळतां पण सुकाइ जतो नथी तेम योगीए पण नारायणने परायण रहीने वैभवादिक म-लतां राजी थवुं नहि अने नहि मळतां कचवावुं नहि ॥ ६ ॥

१ आ आठमा अध्यायमां अजगरादिक नव गुरु पासेथी दत्तात्रेय जे शीखामण लीधी छे ते केहेवामां आवशो. २ अभिप्रायने अलक्ष्य राखवाथी अने तेजस्वीपणाथी योगीनो कोईथी तलस्पर्श के अतिक्रम थई शके नहि.

૧૧ પતંગીઓ જેમ અમ્મિનું રૂપ જોઈ લલચાઈને તેમાં પડેછે તેમ અજિતેન્દ્રિય પુરુષ પ્રભુની માયારૂપ સ્ત્રીનું રૂપ જોઈ તેના વિલાસોમાં લલચાઈને મહા મોહમાં પડેછે ॥ ૭ ॥ સ્ત્રી, સુવર્ણ, આભરણ અને વસ્ત્ર આદિ પદાર્થો કે જેઓ માયાએ રચેલા છે તેઓમાં ઉપભોગબુદ્ધિથી લલચાઈને તેથી આંધળો થઈને મૂઢ પુરુષ પતંગીઆની પેઠે નાશ પામે છે માટે યોગીએ વસ્તુઓની લાલચ રાખી નહિ. એ હું પતંગીઆ પાસેથી શીખેલો છું ॥ ૮ ॥ ૧૨ અમર જેમ ઘણા સુગંધના લોભથી એકજ કમલમાં વસેછે તો સૂર્યાસ્તના સમયમાં તે કમલ બીડાઈ જવાથી તેમાં બંધાઈ રહેછે તેમ યોગી પણ સારા પદાર્થો મલવાના લોભથી એકજ ઘરનો આશ્રય કરી રહે તો તેમાં બંધાઈ જાયછે માટે ગૃહસ્થોને નહિ સતાવતાં યોગીએ જેટલાથી દેહ રહે તેટલુંજ થોડું થોડું ખાવું જોઈએ પળ અમરની પેઠે અંતલોભમાં નહિ પડવું જોઈએ ॥ ૯ ॥ વઢી અમર જેમ નાહાનાં-મોટાં સઘઢાં પુષ્પોમાંથી સાર લેછે તેમ વિદ્વાન્ યોગીએ પણ નાહાનાં-મોટાં શાસ્ત્રોમાંથી સાર લેવો જોઈએ ॥ ૧૦ ॥ મધમાંથી જેમ મધનો સંગ્રહ કરેછે તો તેને મરવું પડેછે તેમ

દૃષ્ટ્વા સ્ત્રિયં દેવમાયાં તદ્ભવૈરજિતેન્દ્રિયઃ ॥ પ્રલોભિતઃ પતત્યંધે તમસ્યમૌ પતંગવત્ ॥ ૧ ॥ યોષિદ્ધિરણ્યાભરણાંવરાદિદ્રવ્યેષુ માયારચિતેષુ મૂઢઃ ॥ પ્રલોભિતાત્મા હ્યુપભોગબુદ્ધ્યા પતંગવન્નશ્યતિ નષ્ટદૃષ્ટિઃ ॥ ૮ ॥ સ્તોકં સ્તોકં ગ્રમેદ્રામં દેહો વર્તેત યાવતા ॥ ગૃહાન-હિંસન્નાતિષ્ઠેદૃત્તિં માધુકરીં મુનિઃ ॥ ૯ ॥ અણુભ્યશ્ચ મહદ્ભ્યશ્ચ શાસ્ત્રેભ્યઃ કુશલો નરઃ ॥ સર્વતઃ ભારમાદ્યાત્પુષ્પેભ્ય ઇવ ષડ્પદઃ ॥ ૧૦ ॥ સાયંતનં શ્વસ્તનં વા ન સંગૃહ્ણીત ભિક્ષિતમ્ ॥ પાણિપાત્રોદરામત્રો મધિકેવ ન સંગ્રહી ॥ ૧૧ ॥ માયંતનં શ્વસ્તનં વા ન સંગૃહ્ણીત ભિક્ષુકઃ ॥ મધિકા ઇવ સંગૃહ્ણન્ સહ તેન વિનશ્યતિ ॥ ૧૨ ॥ પદાપિ યુવતીં ભિક્ષુર્ન સ્પૃશેદારવીર્મપિ ॥ સ્પૃશન્કરીવ વૃદ્ધેત કરિણ્યા અંગમંગતઃ ॥ ૧૩ ॥

યોગી પણ જો સાંજનેમાટે કે આવતા દિવસનેમાટે અન્નાદિકનો સંગ્રહ કરે તો તેને મરવુંજ પડે, માટે યોગીએ જેટલું હાથમાં સમાય તેટલું લેવું અને અન્ન ભરવાના ઠામરૂપે પોતાનું પેટજ રાખવું પણ બીજું કાંઈ ઠામ રાખવું નહિ ॥ ૧૧ ॥ સાંજનેમાટે કે આવતા દિવસનેમાટે અન્નાદિકનો સંગ્રહ કરવો નહિ અને મધમાંથીની પેઠે કરે તો અન્નાદિકની સાથે પોતાનો પણ વિનાશ થાયછે ॥ ૧૨ ॥ ૧૩ હાથી જેમ પકડનારાઓ સામી ઉભાડી રાખેલી હાથળીની લાલચથી, ઘડાઆદિથી ઢાંકી લીધેલા ઘાડામાં પડીને બંધાઈ જાયછે તેમ પુરુષ પણ સ્ત્રીના અંગનો સ્પર્શ કરવાની લાલચથી બંધાઈ જાયછે, માટે યોગીએ સાચી સ્ત્રીનો તો શું પણ લાકડાની પુતળીનો પણ સ્પર્શ નહિ કરવો જોઈએ અને તે હાથથી તો શું પણ પગથી પણ નહિ કરવો જોઈએ ॥ ૧૩ ॥

૧ મૂલનો “મધુકૃત્” એ શબ્દ જેમ મધમાંથીને લાગુ પડેછે તેમ અમરને પણ લાગુ પડેછે.

स्त्री के जे पंताना मृत्युरूपज छे तेनो विचक्षण योगीए कदी पण मंग नहि करवो जोईए, अने करे तो हाथणीनो संग करतां बीजा बलवान् हाथीओथी हाथी जेम मान्यो जायछे तेम बीजा बलवानोना हाथथी पोते मान्यो जायछे ॥ १३ ॥ १४ पाराधी जेम मधमांखीओए घणा क-
पृथी संग्रह करी राखेला मधने भोगवेछे तेम लोभीआओए घणां संकट वेठीने संची राखेलुं धन के जे देवाना के उपभोगना काममां आवतुं नथी तेने बीजो बलवान् पुरुष भोगवेछे, तेनी पामेथी पण बीजो बलवान् भोगवेछे अने तेनी पामेथी लई लेतां वळी चोथो बलवान् भोगवेछे ॥ १५ ॥
झाडनी कांतराड आदि गुप्त स्थलमां मध होय तेने जेम पाराधी जाणेछे अने हरी लेछे तेम लोभी माणसे गुप्त स्थलमां राखेला धनने पण बीजा लोको जाणेछे अने हरी लेछे. माटे योगीए वस्तुनो संग्रह नहीज करवो जोईए. वळी जेम मधमांखीओए घणा कपृथी मेळवेला मधने भोगवुं न

नाधिगच्छेस्त्रियं प्राज्ञः कर्हिचिन्मृत्युमालनः ॥ बलाधिकैः स हन्येत गजैरन्यैर्गजो यथा ॥ १४ ॥ न देयं नोपभोग्यं च दुर्धैर्य-
दुःखसंचितम् ॥ भुंक्ते तदपि तत्रान्यो मधुहेवार्थविन्मधु ॥ १५ ॥ सुदुःखोपाजितैर्वितैराशामानां गृहाशिषः ॥ मधुहेवाग्रतो भुंक्ते
यतिर्वै गृहमेधिनाम् ॥ १६ ॥ ग्राम्यगीतं न शृणुयाद्यतिर्वनचरः क्वचित् ॥ शिष्येत् हरिणाद्ब्रह्मान्मृगयोगीतिमोहितात् ॥ १७ ॥
नृत्यवादित्रगीतानि जुषन् ग्राम्याणि योषिताम् ॥ आसां क्रीडनको वश्य ऋष्यशृंगो मृगीसुतः ॥ १८ ॥ जिह्वयातिप्रमाथिन्या
जनो रसविमोहितः ॥ मृत्युमुच्छत्यसहृद्धिर्मीनस्तु वडिशैर्यथा ॥ १९ ॥ ॥ ॥

होय ते पेहेलां पाराधी भोगवेछे तेम गृहस्थलोको के जेओ घणां घणां संकट वेठीने मेळवेलां धनथी घरसंबंधी सुखोने इच्छे छे तेओए रांधेलां
अन्नने खाधुं न होय ते पेहेलांज योगी खाई लेछे एटले योगीने उद्यमविना पण भोग प्राप्त थोयछे. ए हुं पाराधी पामेथी शीखेलो छुं ॥ १६ ॥
१५ हरिण जेम पाराधीना गायनथी मोह पामीने बंधाई जायछे तेम वनमां फरनार संन्यासी पण गायन सांभळे तो तेमां मोह पामीने बंधाई
जायछे माटे संन्यासीए कदी पण विषयसंबंधी गायन सांभळवुं नहि ॥ १७ ॥ मृगलीना पुत्र ऋष्यशृंग ऋषि, वेदयाओनां विषयसंबंधी नाच
वाजां अने गायनने सेववार्थीज ते वेदयाओने रसकडानी पेठे वश्य थई गया होता ॥ १८ ॥ १६ माछलुं जेम जीभना रसनी लालचथी कुंठि [गिल]
थी वींधाईने मरण पामे छे तेम रसमां मोह पामेलो देहाभिमानी मनुष्य पण बहुज दुःख देनारी जीभनी लालचथी मरण पामेछे ॥ १९ ॥ ॥

१. 'संन्यासी अने ब्रह्मचारी, ए बे रांधेला अन्नना धणी छे माटे तेओने अन्न दीधाविना गृहस्थ जमे तो तेणे चांद्रायण करवुं जोईए.' एवा धर्मशास्त्रना
वचनने लीधे संन्यासी अने ब्रह्मचारीने अन्न दीधाविना गृहस्थने चालेज नहि.

વિદ્વાન્ પુરુષો આહારનો ત્યાગ કરી દેવાથી બીજી ઇન્દ્રિયોને તુરત જીતી શકે છે પણ તેઓથી જીભ જીતાથી નથી. કારણ કે આહારનો ત્યાગ કરવાથી ઉલટી જીભની લાલચ વધે છે ॥ ૨૦ ॥ બીજી ઇન્દ્રિયોને જીતી હોય પણ જ્યાંસુધી રસના [જીભ] ઇન્દ્રિયને જીતી ન હોય ત્યાંસુધી પુરુષ જિતેન્દ્રિય કેહેવાયજ નહિ અને રસના જીતાય તો સઘળી ઇન્દ્રિયોને જીતાણીજ સમજવી. ઇટલામાંટ રસની આસક્તિ છોડી દેવને યોગીએ ઔષધની પેટે અન્ન ખાવું જોઈએ ॥ ૨૧ ॥ પિંગલા નામની વેદ્યા પાસેથી હું નિરાશણપાથી રહેવું શીખેલો છું તે સાંભલો. હે રાજા ! પૂર્વે વિદેહ રાજાના નગરમાં પિંગલા નામની વેદ્યા હતી ॥ ૨૨ ॥ એ વેદ્યા એક દિવસે પુરુષને પોતાના રતિસ્થાનમાં લઈ જવાસારૂ ઉત્તમ શળગાર ધરીને સાયંકાલે ઘરના દ્વારથી બાહાર બેઠી હતી ॥ ૨૩ ॥ માર્ગમાં ધનવાન્ પુરુષોને આવતા જોઈ ધનની લાલચવાળી એ વેદ્યા તે પુરુષોને, પોતાને મૂલ્ય આપે એવા અને

ઇન્દ્રિયાણિ જયંત્યાશુ નિરાહારા મનીષિણઃ ॥ વર્જયિત્વા તુ રસનં તન્નિરન્નસ્ય વધતે ॥ ૨૦ ॥ તાવજિતેન્દ્રિયો ન સ્યાદ્વિજિતાન્યેન્દ્રિયઃ પુમાન્ ॥ ન જયેદ્રસનં યાવજિતં સર્વં જિતે રસે ॥ ૨૧ ॥ પિંગલા નામ વેદ્યાસીદ્રિદેહનગરે પુરા ॥ તસ્યા મે શિક્ષિતં કિંચિન્નિવોધ નૃપનંદન ॥ ૨૨ ॥ સા સ્વૈરિણ્યેકદા કાંતં સંકેત ઉપેન્વ્યતી ॥ અભૂતકાલે વહિર્દારિ વિપ્રતી રૂપમુત્તમમ્ ॥ ૨૩ ॥ માર્ગ આગચ્છતો વીક્ષ્ય પુરુષાન્પુરુષર્ષભ ॥ તાન્ શુલ્કદાન્વિત્તવતઃ કાંતાન્મેનેર્થકામુકા ॥ ૨૪ ॥ આગતેષ્વપયાતેષુ સા સંકેતોપજીવિની ॥ અવ્યન્યો વિત્તવાન્કોઽપિ મામુપૈવ્યતિ ભૂરિદઃ ॥ ૨૫ ॥ એવં દુરાશયા ધ્વસ્તનિદ્રા દાર્યવલંબતી ॥ નિર્ગચ્છંતી પ્રવિશતી નિશીથં સમપદ્યત ॥ ૨૬ ॥ તસ્યા વિત્તાશયા શુભ્યદ્વક્રાયા દીનચેતસઃ ॥ નિર્વેદઃ પરમો જ્ઞે ચિંતાહેતુઃ સુખાવહઃ ॥ ૨૭ ॥ તસ્યા નિર્વિણ્ણચિત્તાયા ગીતં શ્રુણુ યથા મમ ॥ નિર્વેદ આશાપાશાનાં પુરુષસ્ય યથા દ્યસિઃ ॥ ન હંગાજાતનિર્વેદો દેહબંધં જિહાસતિ ॥ ૨૮ ॥

સુરત કરવાને યોગ્ય માનતી હતી ॥ ૨૪ ॥ આવેલા પુરુષો ગયા પછી સંકેતવૃત્તિથી જીવનારી તે વેદ્યા વળી ધારતી હતી કે “હજી પણ ઝાણું આપે એવો બીજો કોઈ ધનવાન્ મારી પાસે આવશે.” આ પ્રમાણે દુષ્ટ આશાથી જેને નિદ્રા નહિ આવતી હતી એવી એ વેદ્યા, બેઠી હતી ત્યાંથી ઉઠીને ઘરમાં પેસતી હતી અને ઘરમાં પેશીને પાછી બાહાર આવતી હતી. એમ કરતાં કરતાં મધરાત થઈ ગઈ ॥ ૨૫ ॥ ૨૬ ॥ ધનની આશાથી જેનું મોટું સુકાતું હતું એવી અને રાંક ચિત્તવાળી તે વેદ્યાને ચિંતા કરતાં કરતાં “હેવે આ ધંધાથી વસ છે” એવી અત્યંત અલંબુદ્ધિ થઈ ॥ ૨૭ ॥ જેના ચિત્તમાં નિર્વેદ ઉત્પન્ન થયો એવી એ વેદ્યાએ તે સમયમાં જે ગાયું તે તમારી પાસે અક્ષરે અક્ષરે કહું છું, સાંભલો. નિર્વેદ [હેવે વસ છે એવી બુદ્ધિ] તરવારની પેટે પુરુષના આશારૂપી પાશોને કાપનાર છે. જ્યાંસુધી નિર્વેદ ઉત્પન્ન ન થાય ત્યાંસુધી દેહનું બંધન છોડી દેવાની ઇચ્છા થાય નહિ ॥ ૨૮ ॥

૧ પ્રાણ વાયુને ગુરુ કહ્યો છે તે પ્રસંગમાં આ વાત કેહેવાઈ ગઈ છે તોપણ રસનાને અત્યંત દુર્જય જણાવવાસારૂ આ સ્થલમાં ફરીવાર કહી છે.

પિંગલા ગાયછે.— અહો ! ત્રિવેક નહિ હોવાનેલીધે હું કે જેણે મનને જીત્યું નથી તેના મોહનો વિસ્તાર જુવો કે જેથી હું તુચ્છ પુરુષ પાસેથી કા-
મનાની ઇચ્છા રાખુંછું !! ॥૨૯॥ આ અપરોક્ષ અંતર્યામી ईશ્વર કે જે નિરંતર પાસે રહેનાર, ધન આપનાર અને આનંદ આપનાર છે તેને છોડી દઈને હું,
કામનાને નહિ આપનાર પણ દુઃસ્વ, મયાદિક, શોક તથા મોહને આપનાર તુચ્છ પુરુષને મૂર્ખપણાથી સેવુંછું ॥૩૦॥ અહો ! હું કે જે સ્ત્રીઓમાં લંપટ, લો-
ભી અને શોક કરવા યોગ્ય પુરુષ પાસેથી મારા શરીરને વેહેવીને ધન અને રતિની ઇચ્છા કરુંછું તેણે સંકેતવૃત્તિરૂપ અતિ નીચ ધંધાથી મારા અંતઃકર-
ણને વૃથા પરિતાપ આપ્યો છે !!! ॥ ૩૧ ॥ પુરુષના શરીરરૂપી ધર કે જેમાં વઢા, વઢી અને આડસર હાડકાઓનાં જ બનેલાં છે, નવ સ્વાલ વહ્યા
કરેછે તથા જે વિષ્ણુ અને મૂર્ત્તી પૂર્ણ છે અને ઉપર ચામડી, રુવાણાં અને નસોથી મઢાણલ છે તેને હું વિના બીજી કઈ સ્ત્રી કાંત સમજીને સેવે ?

પિંગલોવાચ ॥ અહો મે મોહવિતતિં પશ્યતાવિજિતાત્મનઃ ॥ યા કાંતાદસતઃ કામં કામયે યેન વાલિશા ॥ ૨૯ ॥ સંતં સમીપે રમ-
ણં રતિપ્રદં વિક્તપ્રદં નિત્યમિમં વિહાય ॥ અકામદં દુઃસ્વમયાદિશોકમોહપ્રદં તુચ્છમહં મજેજ્ઞા ॥ ૩૦ ॥ અહો મયાત્મા પરિતાપિતો
વૃથા સાંકેત્યવૃત્ત્યાતિવિગર્હવાર્તયા ॥ ક્ષિણાન્નરાધ્યાર્થતૃપ્તોઽનુશોચ્યાક્ષીતેન વિત્તં રતિમાત્મનેચ્છતી ॥ ૩૧ ॥ યદસ્થિભિર્નિર્મિતવંશવ-
શ્યસ્થૂણં ત્વચારોમનસૈઃ પિનદ્વમ્ ॥ ક્ષરન્નવદ્વારમગારમેતદ્વિષ્મૂત્રપૂર્ણં મદુપૈતિ કાઽન્યા ॥ ૩૨ ॥ વિદેહાનાં પુરે હ્યસ્મિન્નહમેકૈવ
મૃદ્ધીઃ ॥ યાઽન્યમિચ્છંત્યસત્યસ્માદાત્મદાત્કામમચ્યુતાત્ ॥ ૩૩ ॥ સુહૃત્પ્રેષ્ઠતમો નાથ આત્મા ચાયં શરીરિણામ્ ॥ તં વિક્રીયાત્મ-
નૈવાહં રમેઽનેન યથા રમા ॥ ૩૪ ॥ કિયત્પ્રિયં તે વ્યમજન્ કામા યે કામદા નરાઃ ॥ આદ્યંતવંતો ભાર્યાયા દેવા વા કાલવિદુતાઃ
॥ ૩૫ ॥ નૂનં મે ભગવાન્પ્રીતો વિષ્ણુઃ કેનાપિ કર્મણા ॥ નિર્વેદોઽયં દુરાશાયા યન્મે જાતઃ સુસ્વાવહઃ ॥ ૩૬ ॥

॥ ૩૨ ॥ આ મહાજ્ઞાની વિદેહ રાજાના પુરમાં હું એકજ મૂઢ બુદ્ધિવાળી અને દુષ્ટ છું; કેમ કે સ્વરૂપને આપનારા આ અવિનાશી અંતર્યામીને છો-
ડી દઈને બીજા ભોગની ઇચ્છા કરું છું ॥ ૩૩ ॥ આ ईશ્વરજ પ્રાણિઓના મિત્ર અને પરમ પ્રિય આત્મારૂપ છે માટે મારું મન આપવાને બદલે
તેમને વેચાતા લઈને હું હવે તેમની સાથેજ લક્ષ્મીજીની પેટે રમણ કરીશ ॥ ૩૪ ॥ વિષયો, વિષયોને આપનારા પુરુષો અને દેવતાઓ પણ કે જેઓ
આદિ-અંતવાળા અને કાલના કોઢીઆરૂપ છે તેઓ હું કે જે ભાર્યા છું તેનું શું મલું કચ્યું છે ? કાંઈ પણ કચ્યું નથી. માટે આ લોક અને પર-
લોકમાં ईશ્વરવિના બીજો કોઈ સેવવાને યોગ્ય છેજ નહિ ॥ ૩૫ ॥ કોઈ પ્રાચીન શુભ કર્મના યોગથી વિષ્ણુ ભગવાન્ મને પ્રસન્ન થાણા જણાય છે
કે જેથી મને આ નીચ આશામાંથી સુલ આપનાર વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયું ॥ ૩૬ ॥

મારું ભાગ્ય જો મંદ હોત તો મને આ પ્રમાણે વૈરાગ્ય આપનારા ક્લેશ થાતજ નહિ કે જે વૈરાગ્યથી પુરુષ ઘર આદિ બંધનને છોડીને શાંતિ પામેછે ॥ ૩૭ ॥ માટે પ્રભુએ આ વૈરાગ્ય આપવારૂપી મારો જે ઉપકાર કન્યો છે તેને માથે ચઢાવી અને પામર લોકોને લાગુ પડતી દુષ્ટ આશાઓને છોડી દર્દીને હું તે ઈશ્વરનું જ શરણ લઉં છું ॥ ૩૮ ॥ સંતોષ અને આ વિષયઉપર શ્રદ્ધા રાખતાં, જે કાંઈ મઠ્યું છે તેટલાથી જીવીને હવે હું આ પ્રિય આત્માની સાથેજ વિહાર કરીશ ॥ ૩૯ ॥ જીવ કે જે સંસારરૂપી કુવામાં પડેલો, વિષયોએ આંધળો અને કાલરૂપી સર્પથી ગ્રસ્ત થયેલો છે તેને ભગવાન વિના બીજો કોણ બચાવી શકે ? ॥ ૪૦ ॥ હું કાંઈ રક્ષણ મલવાની આશાથી ભગવાનને મજીશ એમ નથી; કારણ કે ઝ્યારે આ જગતને કાલરૂપી સર્પથી ગ્રસ્ત થયેલું જુવે અને તેથી સાવચેત થઈને આ લોક તથા પરલોકના ભોગથી વૈરાગ્ય પામે ત્યારે પોતેજ પોતાનું રક્ષણ કરવામાં

મેવં સ્યુર્મદભાગ્યાયાઃ ક્લેશા નિર્વેદહેતવઃ ॥ યેનાતુબંધં નિર્હત્ય પુરુષઃ શમમૃચ્છતિ ॥ ૩૭ ॥ તેનોપકૃતમાદાય શિરસા ગ્રામ્યસંગ-
તાઃ ॥ ત્યક્ત્વા દુરાશાઃ શરણં વ્રજામિ તમધીશ્વરમ્ ॥ ૩૮ ॥ સંતુષ્ટા શ્રદ્ધયેતદ્વથાભેન જીવતી ॥ વિહરામ્યમુનૈવાહમાત્મના ર-
મણેન વૈ ॥ ૩૯ ॥ સંસારરૂપે પતિતં વિષયૈર્મુષ્પિતેક્ષણમ્ ॥ ગ્રસ્તં કાલાહિનાત્માનં કોઽન્યન્નાતુમધીશ્વરઃ ॥ ૪૦ ॥ આત્મેવ હ્યાત્મ-
નો ગોપ્તા નિર્વિદ્યેત યદાઽખિલાત્ ॥ અપ્રમત્ત ઇદં પश्यેદ્રસ્તં કાલાહિના જગત્ ॥ ૪૧ ॥ ॥ બ્રાહ્મણ ઉવાચ ॥ एवं व्यवसितमति-
दुराशां कांततर्पणाम् ॥ छित्त्वोपशममास्थाय शय्यामुपविवेश सा ॥ ૪૨ ॥ આશા હિ પરમં દુઃખં નૈરાશ્યં પરમં સુખમ્ ॥ યથા
સંછિદ્ય કાંતાશાં સુખં સુષ્વાપ પિંગલા ॥ ૪૩ ॥ ॥ ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે એકાદશસ્કંધે પિંગલોપાખ્યાને અષ્ટમોઽધ્યા-
યઃ ॥ ૮ ॥ ॥ બ્રાહ્મણ ઉવાચ ॥ પરિગ્રહો હિ દુઃખાય યદ્યત્પ્રિયતમં નૃણામ્ ॥ અનંતં સુખમાપ્નોતિ તદ્વિદ્રાન્યસ્ત્વકિંચનઃ ॥ ૧ ॥
સામિષં કુરં જમ્બુર્વલિનો યે નિરામિષાઃ ॥ તદામિષં પરિત્યજ્ય સ સુખં સમવિંદત ॥ ૨ ॥

સમર્થ થાયછે. માટે હું તે કેવલ પ્રેમથીજ ભગવાનને મજીશ ॥ ૪૧ ॥ ગુરુદત્તાત્રેય કેહેછે.— એ પિંગલા વેશ્યા આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી કાંતની તૃણાથી ઉત્સન્ન થયેલી દુષ્ટ આશાને કાપી નાંખતાં શાંતિ ધરીને શય્યામાં સુતી ॥ ૪૨ ॥ આમાંથી મેં ફલિતાર્થ આવો લીધો છે કે આશા રાખતી એજ મોટું દુઃખ છે અને આશાથી રહિત રહેવું એ મોટું સુખ છે; કેમ કે પિંગલાએ પતિની આશા છોડી દીધી ત્યારેજ તેને સુખથી નિદ્રા આવી ॥ ૪૩ ॥ ઇતિ શ્રીમન્ મહાપુરાણ ભાગવતના એકાદશસ્કંધનો આઠમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૮ ॥ ૧૮ ગુરુદત્તાત્રેયે કેહેછે.—એક ટીટોડો પોતાની ટાંચમાં માંસ લઈને જતો હતો તેને બીજા બલવાન પક્ષિઓ કે જેઓની પાસે માંસ ન હતું તેઓ મારવા લાગ્યા ત્યારે એ ટીટોડો માંસ મુકી દર્દીને સુખ પામ્યો હતો ॥

૧ આ નવમા અધ્યાયમાં ટીટોડા આદિની પાસેથી તથા દેહ પાસેથી જે શિલામણ લીધી છે તે સાંભળીને યદુરાજા કૃતાર્થ થયા, એમ શ્રીકૃષ્ણ ઉદ્ભવજીને કેહેશે.

ए उपरथी में शीखामण लीधीछे के जे जे बहुत प्यारी वस्तु होय तेनो परिग्रह करवो एज दुःखदायी छे एम जाणीने जे पुरुष परिग्रहनो त्याग करे ते पुरुष अनंत सुख पामे छे ॥ ३ ॥ २ ॥ १९ बालकने जेम मान के अपमान नथी अने घर तथा छोकरांवाळाओने जे चिंता थायछे ते पण नथी तेम मने पण मान के अपमान नथी अने घर तथा छोकरांवाळाओने जे चिंता थायछे ते पण नथी. हुं पोतानी साथेज क्रीडा अने पोतामांज प्रीति राखीने बालकनी पेठे जगतमां फरूछुं ॥ ३ ॥ एक अज्ञान तथा उद्यमरहित बालक अने बीजों गुणथी पर ईश्वरने पामेलो पुरुष, ए बेज चिंताथी मुक्त अने परम आनंदमां डूबेला रहेछे ॥ ४ ॥ २० कुंवारी कन्या पासेथी हुं आप्रमाणे शीखेलो छुं. कोई गाममां एक गृहस्थने कुंवारी दीकरी हती तेने घरमां राखीने गृहस्थ तथा बीजां घरनां माणसो पण कांई कामना प्रसंगथी बाहार गयां हतां ते समयमां तेनुं सगण करवामाटे वरना पक्षना लोको के जेओनी साथे पेला गृहस्थे पत्रद्वारा वातचीत करी मुकेली तेओ परगामथी आवतां ते कुंवारी कन्या तेओनी पोतेज सरभरा करवा लागी

न मे मानावमानौ स्तो न चिंता गेहपुत्रिणाम् ॥ आत्मक्रीड आत्मरतिर्विचरामीह बालवत् ॥ ३ ॥ द्वावेव चिंतया मुक्तौ परमानंद आहुतौ ॥ यो विमुग्धो जडो बालो यो गुणेभ्यः परं गतः ॥ ४ ॥ क्वचिक्तुमारी त्वात्मानं वृणानान् गृहमागतान् ॥ स्वयं तानर्हयामास क्वापि यातेषु बंधुषु ॥ ५ ॥ तेषामभ्यवहारार्थं शालीन् रहसि पार्थिव ॥ अवघ्नंत्याः प्रकोष्ठस्थाश्चक्रुः शंखाः स्वनं महत् ॥ ६ ॥ सा तज्जुगुप्सितं मत्वा महती व्रीडिता ततः ॥ बभ्रुजैकैकशः शंखान् द्वौ द्वौ पाण्योरशेषयत् ॥ ७ ॥ उभयोरप्यश्रद्धोषो ह्यवघ्नंत्याः स्म शंखयोः ॥ तत्राप्येकं निरभिदेकस्मान्नाभवद्धुनिः ॥ ८ ॥ अन्वशिक्षमिमं तस्या उपदेशमरिंदम ॥ लोकाननुचरन्नेतौल्लोकतत्त्वविवित्सया ॥ ९ ॥ वासे बहूनां कलहो भवेद्भारता द्वयोरपि ॥ एक एव चरेत्तस्मात्कुमार्या इव कंकणः ॥ १० ॥

॥ ५ ॥ हे राजा ! तेओने जमाडवानेमाटे ते कन्या एकांतमां शाल खांडवा लागतां तेना हाथमां पेहेरेली चूडीओ बहुत खडखडवा लागी ॥ ६ ॥ कन्याए जाणुं के “ आ हुं पोते शाल खांडवा बेठी छुं ते मारूं नथी अने आथी आ लोको मारां मावतरने दरिद्र जाणशे ” तेथी ते बुद्धिवाली कन्याए लजार्इने बन्ने हाथमांथी चूडीओ कहाडी नाखतां मात्र प्रत्येक हाथमां बबे चूडीओज राखी ॥ ७ ॥ आ प्रमाणे करी खांडवा मांडतां बबे चूडीओ पण खडखडवा लागी तेथी पेली कन्याए तेओमांथी पण एकेक चूडी कहाडी नाखी. पछी एकेक चूडी रही तेओमांथी शब्द थयो नहि ॥ ८ ॥ हे यदुराजा ! हुं के जे लोकानुं तत्त्व जाणवासारू आ जगतमां फरूछुं तेणे ए कन्या पासेथी उपदेश लीधो छे के घणा जण साथे रहेवाथी कर्जीओ थायछे अने बे जण साथे रहे तो पण वान थयाविना रहेती नथी माटे योगीए कुंवारीना कंकणनी पेठे एकलांज रहेवुं ॥ ९ ॥ १० ॥

२१ बाण घडनारा पासेथी हुं आ प्रमाणे शीख्यो छुं. एक बाण घडनारो माणम बाण घडतो हतो त्यां ए बाणने सरखुं करवामां तेनुं चित्त एवुं लागी गयुं हतुं के ते समयमां तेनी पासे थईने गाजते वाजते राजा नीकळ्यो तेने पण ते बाण घडनार दीठो नहि. तेम जेनुं चित्त ब्रह्माकार थयुं होय एवो योगी, कोई बहारना पदार्थने के मननां सुख-दुःखादिकने पण जाणे नहि. आसन जीतवाथी श्वास जीताय छे अने श्वास जीतवाथी मन निश्चल थायछे. क्षणमात्र निश्चल थया पछी पण विषयोनी वासनाथी मनमां विक्षेप उठवानी अथवा सुषुप्तिमां जेम सर्वथा मन लीन थई जायछे तेम लीन थई जवानी बीक रेहेछे माटे दृढ वैराग्यथी मनमां विक्षेप उठवा देवो नहि अने आलस्य मुकी दई अभ्यासना योगथी ते मनने परमानंदरूप भगवानमां स्थिर राख्या करवुं. आ रीते मनने एक परमानंदरूप भगवानमां जांड़ी देवुं के जेमां स्थिति मळतां मन धीरे धीरे पोतेज विषयोनी वासनाओने छोडी देछे अने रजोगुण तथा तमोगुण के जे विक्षेप तथा लय थवाना मूलरूप छे तेओने पण वृद्धि पामेला उपशमरूप सत्त्वगुणथी टाळी नाखीने गुण तथा तेओना कार्योथी रहित थई जतां वृत्तिगहित थईने मात्र ध्येय स्वरूपथी स्थिति पामेछे. वृत्तिओथी रहित थएलुं

मन एकत्र संयुज्याजितश्वासो जितासनः ॥ वैराग्याभ्यासयोगेन प्रियमाणमतद्रितः ॥ १० ॥ यस्मिन्मनो लब्धपदं यदेतच्छनैः शनैर्मुच्यति कर्मरेणून् ॥ सत्वेन वृद्धेन रजस्तमश्च विधूय निर्वाणमुपैत्यनिधनम् ॥ १२ ॥ तदैवमालम्ब्यवरुद्धचित्तो न वेद किंचिद्बहिरंतरं वा ॥ यथेषुकारो नृपतिं व्रजंतमिषौ गतात्मा न ददर्श पार्श्वे ॥ १३ ॥ एकचार्यनिकेतः स्यादप्रमत्तो गुहाशयः ॥ अलक्ष्यमाण आचारैर्मुनिरेकोल्पभाषणः ॥ १४ ॥ गृहारंभोतिदुःखाय विफलश्चाधुवात्मनः ॥ सर्पः परकृतं वेश्म प्रविश्य सुखमेधते ॥ १५ ॥ एको नारायणो देवः पूर्वसृष्टं स्वमायया ॥ संहृत्य कालकलया कल्पांत इदमीश्वरः ॥ १६ ॥

मन ब्रह्माकारपणाथी रहे एज 'असंप्रज्ञात' नामनी समाधि केहेवायछे. आ रीते जेनुं मन ब्रह्माकार थयुं होय एवा योगीने द्वैतनुं स्फुरणज थतुं नथी ॥११॥१२ ॥ १३ ॥ २२ सर्प जेम एकलो फरेछे, पोतानुं एक रेहेठाण राखतो नथी, सावचेत रेहेछे, एकांतमां वसेछे, गति उपरथी झेरी के झेर वगरनो जणातो नथी, कोईने पोतानी साथे राखतो नथी अने थोडुंज बोले छे तेम मुनिए पण एकलां फरवुं, पोतानुं एक रेहेठाण राखवुं नहि, सावचेत रेहेवुं, एकांतमां वसवुं, कोई रीते बीजाओने पोतानी रीतभात जाणवा देवी नहि, कोईने पोतानी साथे राखवो नहि अने थोडुंज बोलवुं ॥ १४ ॥ वळी सर्प जेम पोतानेमाटे दूर करतो नथी पण कोईए करेला दूरमां पेशीनेज सुखेथी वध्या करेछे तेम योगीए पण पोतानेमाटे घर नहि करतां बीजाए करेला स्थानकमां रहींने मोटुं थवुं. केम के घरनो आरंभ करवो ए अत्यंत दुःखदायी छे अने देह अनित्य होवाथी निष्फल छे ॥१५॥ २३ करोळीओ जेम हृदयमांथी नीकळेळी लाळने मोटाथी विस्तारी, तेनी साथे रमीने पाछो ते लाळने गळी जायछे तेमां बीजा कोई साधननी

અપેક્ષા રહેતી નથી તેમ ईश्वर પોતામાંથીજ જગતને સ્રજી, તેથી વિહાર કરીને પાછા તે જગતને ગळी जायछे [પોતામાં લई લે છે] તેમાં बीजा कोई साधननी अपेक्षा रहेती नथी. ए मैं करोळिया पासैथी जाणेलुं छे. पोतानी मायाथी पूर्वे स्रजेला आ जगतनो बीजा कोई साधननी अपेक्षा नहि करतां कल्पांतसमयमां कालशक्तिथी संहार करीने सजातीय, विजातीय तथा स्वगत भेदथी रहित अने सर्वना अधिष्ठानरूप प्रभु नारायण देव पोताना स्वरूपमांज रखा हता. ए समयमां पोताना प्रभावरूप काल जगतना कारणरूप सत्त्वगुणादिक सघळी शक्तिओने प्रधानमां लई जतां उपाधि रहित, स्वयंप्रकाश अनुभवात्मक आनंदना समूहरूप 'मोक्ष' एवा नामथी केहेवा योग्य, आदिपुरुष, प्रधान तथा पुरुषना ईश्वर अने ब्रह्मादिक तथा बीजा पण मुक्त जीव जेने पामे छे एवा एक परमात्मा रहेछे. ए परमात्मा पोताना प्रभावरूप केवल कालथीज पोतानी

एक एवाद्वितीयोऽमृदात्माधारोऽखिलाश्रयः ॥ कालेनात्मानुभावेन साम्यं नीतासु शक्तिषु ॥ सत्वादिच्वादिपुरुषः प्रधानपुरुषेश्वरः ॥ १७ ॥ परावराणां परम आस्ते कैवल्यसंज्ञितः ॥ केवलानुभवानंदसंदोहो निरुपाधिकः ॥ १८ ॥ केवलात्मानुभावेन स्वमायां त्रिगुणात्मिकम् ॥ संक्षोभयन्मृजत्यादौ तथा सूत्रमरिदम् ॥ १९ ॥ तामाहुस्त्रिगुणव्यक्तिं सृजंतीं विश्वतोमुखम् ॥ यस्मिन्प्रोतमिदं विश्वं येन संसरते पुमान् ॥ २० ॥ यथोर्णनाभिर्हृदयादूर्णं संतत्य वक्रतः ॥ तथा विहत्य भूयस्तां ग्रसत्येवं महेश्वरः ॥ २१ ॥ यत्र यत्र मनो देही धारयेत्सकलं धिया ॥ स्नेहाद्वेपाद्रयाद्रापि याति तत्तत्स्वरूपताम् ॥ २२ ॥ कीटः पेशस्कृतं ध्यायन् कुड्यां तेन प्रवेशितः ॥ याति तत्सात्मतां राजन्पूर्वरूपमसंत्यजन् ॥ २३ ॥

त्रिगुणात्मक माયાને ક્ષોભ પમાડીને પ્રથમ તે માયામાંથી મહત્ત્વને ઉત્પન્ન કરેછે. હે રાગદ્વેષાદિક શત્રુઓને દમન કરનાર યદુરાજો ! એ મહત્ત્વને જ ત્રણ ગુણના કાર્યરૂપ અને પોતામાંથી ઉત્પન્ન થયેલા અહંકારરૂપ દ્વારાથી અનેક પ્રકારના જગતને ઉત્પન્ન કરનાર કેહેવાયછે. એ સમષ્ટિરૂપ મહત્ત્વ કે જેથી જીવ જન્માંતર ધન્યા કરેછે તેમાંજ આ જગત્ ગુંથાઈ રહ્યું છે અને તેનેલીધેજ મહત્ત્વનું 'સૂત્ર' એવું નામ કેહેવાયછે ॥૧૬॥૧૭॥ ॥૧૮॥૧૯॥૨૦॥૨૧॥ ૨૪ હે યદુરાજા ! ભમરીએ પકડીને દરમાં રોકી મુકેલો કીડો મયનેલીધે ભમરીનુંજ ધ્યાન કરતાં જેમ પોતે ભમરીરૂપ બની જાયછે તેમ પ્રાણી પણ સ્નેહથી, દ્વેષથી અથવા ભયથી જે જે વસ્તુમાં પોતાના મનને એકાગ્ર કરે તે તે વસ્તુરૂપ પોતે થઈ જાયછે. કીડો જ્યારે પોતાના તેનાતે શરીરથીજ ભમરીરૂપ બની જાયછે ત્યારે ભગવાનનું ધ્યાન કરનાર પુરુષબીજા શરીરથી ભગવદ્રૂપ થઈ જાય, એમાં તો આશ્ચર્યજ શું? ॥ ૨૨ ॥ ૨૩ ॥

૧. એક વૃક્ષ बीजा वृक्षोथी जुहुं छे ए सजातीय भेद केहेवायछे, वृक्ष पोताथी बीजा जातना पर्वतादिकथी जुहुं छे ए विजातीय भेद केहेवायछे अने एक वृक्षमांज शाखा, पत्र अने पुष्प आदि भेद रहेछे ने स्वगत भेद केहेवायछे. आवी रीतनो कोई भेद परमात्माમાં नथी. २. जीवने संसारना कारणरूप महत्तत्त्व सजाया छतां पण तमारो बीहुं नहीं एम जणावधानेमाटे ' हे रागद्वेषादिक शत्रुओने दमन करनार, ' ए संबोधन आप्नुं छे.

एप्रमाणे ए चोवीश गुरुओ पासेथी आ शीखामण में लीधी छे. हवे में मारा देह पासेथी जे शीखामणो लीधी छे ते कहंछुं. सांभळो ॥ २४ ॥ आ देह मारो पचीशमो गुरु छे. कारण के मने वैराग्य अने विवेक देहे आपेलां छे. आ देह जन्म-मरणने अने परिणामे निरंतर दुःख-भोगरूप फलने घरी रह्यो छे तेथी मने वैराग्य थयुं छे अने तत्त्वोनो यथार्थ विचार करवारूपी विवेक पण आ देहीज मने प्राप्त थयो छे. आवी रीते आ देह अत्यंत उपकारी छे तोपण ते उपर प्रीति नहि राखतां 'ए कुतरां-कागडानुंज भक्ष्य छे' एवो निश्चय राखीने हुं सर्व संग छोडी दर्दने फरुंछुं ॥ २५ ॥ घन के जेमां मात्र प्रथमज सुख देखवामां आवेछे तेनो संचय करनारो पुरुष जे देहने राजी राखवानी इच्छाथी स्त्री, पुत्र, धन, पशु, भृत्य, घर अने संबंधीओना वर्गोने वधारे छे अने तेओनुं पोषण करेछे ते देह पोतानुं आयुष्य पुरु थई रहेतां नाश पामेछे माटे देहमां दुःख भोगवारूपीज फल रह्युं छे. देहनो नाश थतां पण दुःखनी समाप्ति थती नथी. केम के झाड जेम बीजने उचल करीने विनाश पामेछे तेम देह पण बीजा देहना

एवं गुरुभ्य एतेभ्य एषा मे शिक्षिता मतिः ॥ स्वात्मोपशिक्षितां बुद्धि शृणु मे वदतः प्रभो ॥ २४ ॥ देहो गुरुर्मम विरक्तिविवेकहेतुर्विभ्र-
तस्म सत्त्वनिधनं सततार्तुदर्कम् ॥ तत्त्वान्यनेन विभृशामि यथा तथापि पारक्यमित्यवसितो विद्मगम्यसंगः ॥ २५ ॥ जायालजा-
र्थपशुभृत्यगृहाभगार्गान्पुण्णाति यत्प्रियचिकीर्षया वितन्वन् ॥ स्वाति सकृच्छ्रमवरुद्धधनः ग देहः सृष्ट्वाऽस्य बीजमवसीदति वृक्षधर्मः
॥ २६ ॥ जिह्वैकतोऽमुमपकर्षति कर्हि तर्षा शिश्रोऽन्यतस्त्वगुदरं श्रवणं कुतश्चित् ॥ घ्राणोऽन्यतश्चलदृक् क्व च कर्मशक्तिर्वह्यः स-
पत्न्यं इव गेहपतिं लुनंति ॥ २७ ॥ सृष्ट्वा पुराणि विविधान्यजयात्मशक्त्या वृक्षान् सरीसृपपशून् खगदंशमत्स्यान् ॥ तैस्तेरतुष्टह-
दयः पुरुषं विधाय ब्रह्मावलोकधिषणं मुदमाप देवः ॥ २८ ॥

बीजरूप कर्मने उत्पन्न करीने नाश पामेछे ॥ २६ ॥ घणी शाक्यो जेम एक घरधणीने सघळी कोरथी ताणवा मांडे तेम आ देहने अथवा देहा-
भिमानी पुरुषने एक कोरथी जीम रसनेमाटे खेंचेछे, बीजी कोरथी तरश पाणीनेमाटे खेंचेछे, बीजी कोरथी शिश्र मैथुननेमाटे खेंचेछे, चोथी
कोरथी चामडी स्पर्शनेमाटे खेंचेछे, पांचमी कोरथी पेट अन्ननेमाटे खेंचे छे, छट्ठी कोरथी घ्राण सुगंधनेमाटे खेंचेछे, सातमी कोरथी चपल चक्षु
रूपनेमाटे खेंचेछे अने ते उपरांत वळी कर्मेन्द्रियो पण पोतपोताना विषयोनेमाटे खेंचेछे. माटे देहने दुःखरूप जाणी में वैराग्य राख्युं छे ॥ २७ ॥
प्रभुए पोतानी शक्तिरूप मायाथी वृक्ष, सरीसृप, [पेटथी चालनारां सर्पादिक] पशु, पक्षी, डांस अने मांछलांआदि अनेक प्रकारनां शरीरोने
स्रज्यां, पण 'तेओमां कोईनी बुद्धि परमात्माने अपरोक्ष करवामां समर्थ नथी' एम धारीने हृदयमां संतोष नहि थतां छेछी वारे मनुष्यदेह के

जेनी बुद्धि परमात्माने अयोगक्ष कर्णामां समर्थ छे तेने सज्जीने प्रभु राजी थया हता, माटे मनुष्यदेह के जे अतिदुर्लभ छे तेने पामी ईश्वरमां निष्ठा राखवी जोईए ॥ २८ ॥ घणा घणा जन्मने छेडे आ मनुष्यदेह के जे पोताने माथे मोत फरवाथी अनित्य छतां पण पुरुषार्थ आपनार छे तेने यह-च्छाथी पामीने धीर पुरुषे ते देह मरण पांम नहि ते पेहेलांज तुरत कल्याणनेमाटे यत्न करवुं जोईए. विषयोनुं सुख तो पशुआदि अवतारोमां पण मळे छे माटे तेनेमाटे यत्न करवुं नहि ॥ २९ ॥ आ प्रमाणे घणा गुरुओ पासेथी लीधेली शीखामण उपरथी मनमां वैराग्य अने ज्ञानरूपी दीवो मळतां हुं सघळी रीते काम करवाने समर्थ छतां पण सर्व संग छोडी दई अहंकाररहित थईने आ पृथ्वीमां फरुंछु ॥ ३० ॥ जोके ज्ञान आपनार गुरु एकज करवो जोईए तोपण ते गुरु पासेथी ज्ञान लीधा पळी पोतानी बुद्धिथी उपदेशने अनुकूल बीजां दृष्टांत न लईए तो एक गुरु पासेथी लीधेलुं ज्ञान स्थिर न थाय अने सारी पेटे वंधे पण नहि माटे दृष्टांतरूपे में घणा गुरु करेला छे. आ अद्वितीय ब्रह्मने केटलाएक ऋषिओ केहेछे

लब्ध्वा सुदुर्लभमिदं बहुसंभवांते मानुष्यमर्थदमनित्यमपीह धीरः ॥ तूर्णं यतेत न पतेदनुमृत्पुयावन्निःश्रेयसाय विषयः खलु सर्वतः स्यात् ॥ २९ ॥ एवं संजातवैराग्यो विज्ञानालोक आत्मनि ॥ विचरामि महीमेतां मुक्तसंगोनहं कृतिः ॥ ३० ॥ न ह्ये कस्मादुर्गोर्ज्ञानं सुस्थिरं स्यात्सुपुष्कलम् ॥ ब्रह्मेतदद्वितीयं वै गीयते बहुधर्षिभिः ॥ ३१ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वा स यदुं विप्रस्तमामंय गभीरधीः ॥ वंदितोऽभ्यर्थितो राज्ञा ययौ प्रीतो यथागतम् ॥ ३२ ॥ अवधूतवचः श्रुत्वा पूर्वेषां नः स पूर्वजः ॥ सर्वसंगविनिर्मुक्तः समचित्तो बभूव ह ॥ ३३ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे भगवदुद्धवसंवादे नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ मयोदितेष्ववहितः स्वधर्मेषु मदाश्रयः ॥ वर्णाश्रमकुलाचारमकामात्मा समाचरेत् ॥ १ ॥

के प्रपंचरहित छे, केटलाएक ऋषिओ केहेछे के प्रपंच सहित छे अने केटलाएक वळी बीजा प्रकारोथी पण केहेछे माटे तेओथी थती असंभावना अने विपरीतभावना आदिने मटाडवासारू पोतानी बुद्धिथी घणां दृष्टांत लेवां योग्य छे ॥ ३१ ॥ भगवान् केहेछे.— यदुराजाना प्रणाम अने प्रार्थना उपरथी गंभीर बुद्धिवाळा ए ब्राह्मण गुरुदत्तात्रेय ए प्रमाणे कहा पळी यदुराजानी संमति लईने राजी थई जेम आव्या हता तेमज यहच्छाथी गया ॥ ३२ ॥ आपणा दादा यदुराजाए गुरुदत्तात्रेयनां वचन सांभळी सघळा संग छोडी दईने परब्रह्ममांज चित्त राख्युं. आपणा कुलमां एवा महात्मा थई गया छे तेथी आपणा कुलनुं घणुं मान छे ॥ ३३ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो नवमो अध्याय संपूर्ण ॥ ९ ॥ भगवान् केहेछे^१—में पंचरात्रादिक शान्त्रोमां कहेला वैष्णवना धर्मोमां सावधान रहीने ते धर्मोने विरोध न आवे ए-

१ आ दशमा अध्यायमां आत्माने देहना संबंधरथांज संगार छे पण वास्तविक रीते नथी ए विषयनुं बीजा मतोनुं खंडन करीने भगवान् वर्णन करशे. उपरनी प्रक्रियाथी देहात्मविवेक थया पळी तत्त्वज्ञान मलबानेमाटे आदिथी मांडीने माधनोनो उपदेश करेछे.

વી રીતે નિષ્કામપણાથી વર્ણ, આશ્રમ અને કુલના આચાર પાઢવા ॥૧॥ શુદ્ધ અંતઃકરણવાળા પુરુષે વિષયોમાં લાગી રહેલા લોકો વિષયોને સાચા માનીને જે જે ઉદ્યોગ કરેછે તે સઘળા ઉદ્યોગોનાં ફલ વિપરીત થાયછે તે જોયા કરવું, કારણ કે ઈથી નિષ્કામપણું પ્રાપ્ત થાયછે ॥૨॥ ઇંદ્રિયોથી જે જે વિષય જાણવામાં આવેછે તે સઘળા ઓટા છે; કારણ કે તેઓ અનેક પ્રકારના હોયછે. ‘જે જે અનેક પ્રકારનું હોય તે તે ઓટુંજ હોયછે; જેમ કે મનથી ઉત્પન્ન થતાં સ્વપ્ન અને મનોરથ અનેક પ્રકારનાં હોવાથી ઓટાં હોયછે.’ આટું અનુમાન કરવાથી પણ નિષ્કામપણું પ્રાપ્ત થાયછે ॥ ૩ ॥ મને તત્સર થઈલા પુરુષે સકામ કર્મનો ત્યાગ કરવો અને નિત્ય તથા નૈમિત્તિક કર્મ કે જેઓ નિષ્કામ છે તે જ કરવાં. આત્મવિચારમાં સારી રીતે પ્રવૃત્તિ થયા પછી તો નિત્ય તથા નૈમિત્તિક કર્મનો પણ આદર ન કરવો ॥ ૪ ॥ મારામાં લાગંતલા પુરુષે અહિંસાદિક યમોને આદરથી સેવવા અને સ્નાનાદિક નિયમોને’ તો આત્મજ્ઞાનમાં અડચણ ન આવે એવી રીતે બનતાં પ્રમાણે સેવવા ॥ ૫ ॥ યમોમાં પણ આદર સુકીને શાંત, હંરૂપ અને

અન્વીક્ષેત વિશુદ્ધાત્મા દેહિનાં વિષયાત્મનામ્ ॥ ગુણેષુ તત્ત્વધ્યાનેન સર્વાંરંભવિપર્યયમ્ ॥ ૨ ॥ સુપ્તસ્ય વિષયાલોકો ધ્યાયતો વા મનોરથઃ ॥ નાનાત્મકત્વાદ્વિફલસ્તથા ભેદાત્મધીર્ગુણેઃ ॥ ૩ ॥ નિવૃત્તં કર્મ સેવેત પ્રવૃત્તં તત્પરસ્ત્યજેત્ ॥ જિજ્ઞાસાયાં સંપ્રવૃત્તો નાદ્રિયેત્કર્મચોદનામ્ ॥ ૪ ॥ યમાનભીક્ષ્ણં સેવેત નિયમાન્મત્પરઃ ક્વચિત્ ॥ મદભિન્નં ગુરું શાંતમુપાસીત મદાત્મકમ્ ॥ ૫ ॥ અમાન્ય-મત્સરો દક્ષો નિર્મમો દૃઢસૌહૃદઃ ॥ અમત્વરોઽર્થજિજ્ઞાસુરનસૂયુરમોઘવાક્ ॥ ૬ ॥ જાયાપત્યગૃહક્ષેત્રસ્વજનદ્રવિણાદિષ્ઠ ॥ ઉદાસીનઃ સમં પશ્યન્સર્વેષ્વર્થમિવાત્મનઃ ॥ ૭ ॥ વિલક્ષણઃ સ્થૂલસૂક્ષ્માદેહાદાત્મેક્ષિતા સ્વદૃક્ ॥ યથાઽગ્નિદોરુણો દાહ્યાદાહકોઽન્યઃ પ્રકાશકઃ ॥ ૮ ॥

મને જાણનાર ગુરુની સેવા કરવી. ગુરુનું સેવન કરનારા પુરુષે માન, મત્સર, આલસ્ય કે સ્ત્રી-પુત્રાદિકમાં મમતા રાખવી નહિ. ગુરુમાં દૃઢ પ્રેમ રાખવો, વ્યગ્રતા રાખવી નહિ. સાચા તત્ત્વનો વિચાર કરવો. ઇર્ષ્યા રાખવી નહિ. વ્યર્થ ઓલવું નહિ ॥ ૬ ॥ સ્ત્રી, સંતાન, ઘર, ક્ષેત્ર, સ્વજન અને ધન ઇત્યાદિકમાં ઉદાસીન રહેવું અને વિચાર કરવો કે “સર્વ શરીરોમાં આત્મા એક જ છે માટે સર્વને સર્વનાં સ્ત્રી-પુત્રાદિકથી જે મુલ મળેછે તે મને જ મળેછે તેથી મારાં સ્ત્રી-પુત્રાદિકમાં મારે શામાટે મમતા રાખવી ?” આવા વિચારથી સ્ત્રીપુત્રાદિકમાં ઉદાસીન રહીને ગુરુની સેવા કરવી ॥ ૭ ॥ “સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ દેહ કે જે દૃશ્ય છે તેથી તેનો દ્રષ્ટા આત્મા જુદો છે. જેમ કે બાલવાના કાષ્ઠથી તેને બાલનારો અગ્નિ જુદો છે. વઢી સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ દેહ કે જે જડ છે તેથી તેનો જાણનાર સ્વયંપ્રકાશ આત્મા જુદો છે. જેમ કે જેનો પ્રકાશ થાયછે એવાં કાષ્ઠથી તેને પ્રકાશ આપનારો અગ્નિ જુદો છે.” આવા વિચારથી આત્માને દેહાદિકથી જુદો જાણવો કે જેને જાણવાથી સ્ત્રીપુત્રાદિકમાં મમતા મટીને ઉદાસીનપણું રહે ॥ ૮ ॥

૧ બાર યમ અને બાર નિયમનાં સ્વરૂપ ઓગળીશમા અધ્યાયમાં કહેવાશે.

લાકડામાં અંદર પેટેલો અગ્નિ જેમ લાકડાનેલીધેજ નાશ, ઉત્પત્તિ, નાહાનાણું, મોટાણું, અને અનેકણું પામેછે પણ પોતાથી નાશાદિક પામતો નથી તેમ દેહની અંદર રહેલો આત્મા પણ દેહનેલીધેજ અનિલતાઆદિ દેહના ગુણોને પામે છે પણ પોતાથી અનિલતાઆદિને પામતો નથી. વાસ્તવિક રીતે આત્મા નિલ્ય, અનાદિ, મુક્ત તથા એક છે અને દેહ અનિલ્ય, ઉત્પન્ન થયેલ, બદ્ધ, તથા અનેક છે માટે આત્મા દેહથી જુદો છે ॥ ૯ ॥ “અગ્નિને તો કાણના સંયોગથી કાણના ધર્મ પ્રાપ્ત થાયછે પણ આત્મા તો અસંગ હોવાથી તેને દેહથી અથવા દેહના ધર્મોથી સંબંધ શી રીતે ઘટે? અને સંબંધ થયો હોય તો તેની નિવૃત્તિ કેમ થાય?” એવી શંકા કરવી નહિ, કારણ કે આ સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ દેહ કે જે ईશ્વરને આધીન માયાના ગુણોથી રચાયેલ છે તેના અધ્યા-સનેલીધેજ જીવને સંસાર થયેલ છે માટે સ્વરૂપના જ્ઞાનથી તે સંસાર મટેછે ॥ ૧૦ ॥ એટલામાટે દેહાદિકમાં રહેલા કેવલ અને પર આત્માને વિચારથીજ સારી રીતે શોધી લઈને અનુક્રમે દેહાદિકમાં સત્યતાબુદ્ધિનો ત્યાગ કરવો ॥ ૧૧ ॥ ગુરુરૂપી નીચલી અરણી, શિષ્યરૂપી ઉપલી અરણી અને ઉપદેશરૂપી વચલા મથન કરવાના કાણમાંથી બ્રહ્મવિદ્યારૂપ જે અગ્નિ ઉત્પન્ન થાયછે તે અગ્નિ પરમ સુખ આપનાર થાયછે ॥ ૧૨ ॥ નિપુણ શિષ્યે

નિરોધોત્પત્યુદ્બુદ્ધનાનાત્વં તત્કૃતાન્ ગુણાન્ ॥ અંતઃ પ્રવિષ્ટ આધત્ત એવં દેહગુણાન્પરઃ ॥૧॥ યોઽસૌ ગુણૈર્વિરચિતો દેહોઽયં પુરુષસ્ય હિ ॥ સંસારસ્તન્નિર્બંધોઽયં પુંસો વિદ્યા છિદાત્મનઃ ॥૧૦॥ તસ્માજ્ઞાસયાત્માનમાત્મસ્થં કેવલં પરમ્ ॥ સંગમ્ય નિરસેદેતદ્સુબુદ્ધિં યથાક્રમમ્ ॥૧૧॥ આચાર્યોઽરણિરાઘઃ સ્યાદંતેવાસ્યુત્તરાઽરણિઃ ॥ તત્સંધાનં પ્રવચનં વિદ્યાસંધિઃ સુભાવહઃ ॥૧૨॥ વૈશારદી સા-ત્તિવિશુદ્ધબુદ્ધિર્ઘુનોતિ માયાં ગુણસંપ્રસૂતામ્ ॥ ગુણાંશ્ચ સંદહ્ય યદાત્મમેતત્સ્વયં ચ શામ્યત્યસમિદ્યથાઽગ્નિઃ ॥૧૩॥ અથૈષાં કર્મ-કર્તૃણાં ભોક્તૃણાં સુખદુઃસ્વયોઃ ॥ નાનાત્વમથં નિત્યત્વં લોકકાલાગમાત્મનામ્ ॥૧૪॥

મેઢવેલી અને નિપુણ ગુરુએ આપેલી એ અત્યંત પવિત્ર બ્રહ્મવિદ્યા ગુણોના કાર્યરૂપ સંસારને અને જેઓમાંથી બનેલું આ જગત્ જીવને સંસારના નિમિત્તરૂપ થાયછે તે ગુણોને પણ બાઢીને પછી કાણ વગરના અગ્નિની પેઠે પોતે પણ શાંત થઈ જાયછે. માટે કાર્યનું, કારણનું કે વિદ્યાનું પણ વ્યવધાન નહિ રહેવાથી જીવ સાક્ષાત્ પરમાનંદરૂપ થઈ જાયછે ॥ ૧૩ ॥ “આત્મા સ્વયંપ્રકાશ, જ્ઞાનસ્વરૂપ, નિલ્ય અને એકજ છે. આત્માને કર્ત્તાપણું અને ભોક્તાપણું આદિ ધર્મો દેહરૂપ ઉપાધિને લઈનેજ પ્રાપ્ત થાયછે. આત્માવિના બીજું સઘળું અનિલ્ય અને માયામય છે માટે પુરુષ સર્વથી વિરક્ત થઈને આત્મજ્ઞાનથી મુક્તિ પામેછે.” એવો સિદ્ધાંત છે. પણ મીમાંસક લોકો એથી વિપરીત માનેછે. મીમાંસકો કેહેછે કે-“હું છું એવી પ્રતીતિથી જાણવામાં આવતો આત્મા પ્રત્યેક શરીરમાં ભિન્ન છે અને કર્મોનો કર્ત્તા તથા સુખ-દુઃખોનો ભોક્તા છે. એ આત્માના સ્વરૂપમૂત કોઈ એક નિર્વિકાર પરમાત્મા નથી. ભોગના સ્થાનકરૂપ લોક, ભોગનો કાલ, ભોગના ઉપાયરૂપ કર્મોને જણાવનારો વેદ કે ભોગને ભોગવનારો આત્મા અનિલ્ય હોય

तो वैराग्य थबुं संभवे पण ते सघळां नित्य छे माटे वैराग्य थबुं संभवतुं नथी. भोग्य पदार्थो वचमां त्रुटी जता होय अथवा मायामय होय तोपण वैराग्य थबुं संभवे पण जगतनी अंदरना माला अने चंदनादिक सघळा पदार्थोनी स्थिति प्रवाहरूपथी नित्य छे अने साचे साची छे माटे वैराग्य थबुं संभवतुं नथी. हमणां जे स्थितिमां जगत् जोवामां आवेछे ते स्थितिमां कोई समचे नथी होतुं एम छेज नहि. एटलामाटे जगतनो कर्त्ता कोई ईश्वर पण छेज नहि. आत्मा पोते नित्य ज्ञानरूप नथी पण आत्मामां अनेक प्रकारना ज्ञानना फेरफार थायछे. जेम के एक क्षणमां घटनुं ज्ञान थायछे, बीजा क्षणमां वळी पटनुं ज्ञान थायछे अने त्रीजा क्षणमां त्रीजा पदार्थनुं ज्ञान थायछे इत्यादि. आ प्रमाणे घटपटादिक वस्तुओना भेदनेलीधे ज्ञानपण नबुं नबुं उत्पन्न थायछे अने ते वळी पेहेला ज्ञानथी नोबुं पडेछे माटे आत्मा नित्यज्ञानरूप नथी पण आत्मामां अनेक प्रकारना अनित्य ज्ञानोना परिणाम थया करेछे. ज्ञानना फेरफाररूप विकार थवाथी कांई आत्मा अनित्य थई जायछे एम नथी. कारण के ज्ञानरूपी विकार आत्माना नित्यपणामां कोई रीते आडो आवे एम नथी. मुक्तिमां तो आत्मा इंद्रियादिकथा रहित थई जवानेलीधे तेमां ज्ञानना परि-

मन्यसे सर्वभावानां संस्था ह्यौत्तिकी यथा ॥ तत्तदाकृतिभेदेन जायते भिद्यते च धीः ॥ १५ ॥ एवमप्यंग सर्वेषां देहिनां देहयोगतः ॥ कालावयवतः संति भावा जन्मादयोऽसकृत् ॥ १६ ॥ अत्रापि कर्मणां कर्तुरस्वातंत्र्यं च लक्ष्यते ॥ भोक्तुश्च दुःखसुखयोः कोन्वर्थो विवशं भजेत् ॥ १७ ॥ न देहिनां सुखं किंचिद्विद्यते विदुषामपि ॥ तथा च दुःखं मूढानां वृथाऽहंकरणं परम् ॥ १८ ॥

णाम नहि थवाथी उलटो जड थई जाय माटे मुक्तिनी प्राप्ति पुरुषार्थरूपज नथी तेथी प्रवृत्तिज सारी छे. निवृत्ति सारी नथी.” ॥ १५ ॥ हे उद्धव ! तमे ए मीमांसकोना मत प्रमाणे मानोछो ? चालो, घडीभर एप्रमाणे मानीए तोपण प्रवृत्तिनो मार्ग अनर्थना कारणरूपज रहेछे. कारण के सघळां प्राणीओने देहना योगनेलीधे वर्ष अने मासआदि कालना अवयवोथी थतां जन्म-मरणादिक के जे वारंवार थया करेछे ते मीमांसकोना मतप्रमाणे मटतां नथी ॥ १६ ॥ मीमांसकोना मत प्रमाणे, कर्मना करनार अने सुख-दुःखना भोगवनार जीवने परतंत्रपणुं मटतुं नथी अने एम छे तो परतंत्र पुरुषने कोई पुरुषार्थनी प्राप्ति थतीज नथी एम मानबुं जोईए. जीव जो स्वतंत्र होय तो तेने दुष्ट कर्म थवां के दुःखना भोग प्राप्त थवा संभवे नहि ॥ १७ ॥ जेओ सारी रीते कर्म करी जाणेछे तेओ सुखीज थायछे अने जेओ जाणता नथी तेओ दुःखीज थायछे एवो पण नियम नथी. कारण के विद्वानलोकोने पण कोई स्थलमां अल्पपण सुख जोवामां आवतुं नथी अने मूढलोकोने पण कोई स्थलमां अल्पपण दुःख जोवामां आवतुं नथी. माटे ‘अमो कर्म करवामां कुशल होवाथी सुखी छिये’ एवो ते लोकोनो अहंकार, मात्र वृथाज छे ॥ १८ ॥

कदाच स्वीकारीए के 'ए लोको सुखनी प्राप्तिना अने दुःखनी निवृत्तिना उपायने जाणेछे' तोपण ए लोको एवो उपाय जाणता नथी के जेथी साक्षात् मोतज न आवे!!! ॥ १९ ॥ मोत आववान्नी जुदी वात, पण जीवतांमुधी तो कर्म करवाथी सुख रहेसो एम पण नथी. कारण के जेने माथे मोत फरेछे तेने कयुं धन अथवा कयो भोग सुख आपे ? मनुष्यनो वध करवाना अपराधीने फांसी देवाना स्थानमां लई जवाना समयमां तेने मन-गमतुं खान-पानादिक आपवामां आवेछे तो पण पासे आवतुं मोत जेम तेने सुख आववा देतुं नथी तेम मनुष्योने पण निरंतर माथे फन्या करतुं मोत कशा प्रकारतुं सुख आववा देज नहि ॥ २० ॥ आ प्रमाणे आ लोकमां जेम सुख नथी तेम परलोकमां पण नथी; कारण के स्वर्गादिक लो-कमां पण पराया सुखनी असहनता, पराया गुणोमां दोषनो आरोप, सुखनो नाश अने बीजाने मळतुं सुख पोताने प्राप्त नहि थवानुं दुःख आ लो-कनी पेटेज रहेछे, माटे स्वर्गादिक परलोक पण आ लोकनी पेटे दोषोथी भरेल छे. वळी जेम खेड सफल थवामां पण आडां घणां विमो छे तेम

यदि प्राप्तिं विधातं च जानंति सुखदुःखयोः ॥ तेऽप्यद्धा न विदुर्योगं मृत्युर्न प्रभवेद्यथा ॥ १९ ॥ कौन्वर्थः सुखयत्येनं कामो वा मृत्युरंतिके ॥ आघातं नीयमानस्य वध्यस्येव न तुष्टिदः ॥ २० ॥ श्रुतं च दृष्टवद्दुष्टं स्पृष्टार्हसूयाऽत्यव्ययैः ॥ बहंतराय-कामत्वात्कृषिवच्चापि निष्फलम् ॥ २१ ॥ अंतरायैरविहतो यदि धर्मः स्वनुष्ठितः ॥ तेनापि निर्जितं स्थानं यथा गच्छति तच्छृ-णु ॥ २२ ॥ इष्टेह देवता यज्ञैः स्वर्लोकं याति याज्ञिकः ॥ भुंजीत देववत्तत्र भोगान्दिव्यान्निरजितान् ॥ २३ ॥ स्वपुण्योप-चिते शुभ्रे विमान उपगीयते ॥ गंधर्वविहरन्मध्ये देवीनां हृद्यवेषशृक् ॥ २४ ॥ स्त्रीभिः कामगयानेन किंकिणीजालमालि-ना ॥ क्रीडन्न वेदाल्मपातं सुराक्रीडेषु निवृतः ॥ २५ ॥ ॥

यज्ञादिकथी मळवाना स्वर्गादिकमां पण कर्ममां भूल्लुक्क थवाआदि घणां विमो आडां रेहेछे माटे स्वर्गादिक पण निस्सार छे ॥ २१ ॥ “विमोने न-डवा नहि देतां कर्म करीए तो स्वर्गादिकनुं जेवुं जोईए तेवुं सुख मळे” एम स्वीकारीए तोपण ते सुखनो परिणामे नाश थवानुं दुःख कोई रीते मटतुंज नथी ते आ रीते के “विमोने आडां नहि पडवा देतां जो कर्म यथार्थ रीते करवामां आव्युं होय तो तेथी प्राप्त थवाना स्थानमां आ प्रमाणे जायछे ॥ २२ ॥ यज्ञ करनार माणस अहीं यज्ञोथी इंद्रादिक देवताओने पूजीने स्वर्गलोकमां जायछे त्यां पोते मेळवेला दिव्य भोगोने देवनी पेटे भोगवे छे. पोताना पुण्यनेलीधे सर्वभोगथी मंपन्न थएला सुंदर विमानमां मनोह्र वेष धरीने अप्सराओनी साथे विहार करता ए पुरुषनी पा-से गंधर्व लोको तेना यशनुं गायन करेछे ॥ २३ ॥ २४ ॥ घुघरीओना समूहथी शोभता अने इच्छा थाय त्यां जनारा विमानमां बेसीने देवताओना बगीचाओमां स्त्रीओनी साथे विहार करतो अने आनंद पांमेलो पुरुष पोताना त्यांथी पडवानी वातने जाणतो नथी ॥ २५ ॥

ज्यासुधी पुण्यनी समाप्ति थाय त्यांसुधी स्वर्गमां आनंद करेछे पण पुण्य क्षीण थाय त्यारे कालथी चलायमान थईने पोतानी इच्छा नहि छतां पण नीचे पड़ेछे” ॥ २६ ॥ आ प्रकार विधिना अनुसारथी सकाम कर्म करवानेमाटे कह्यो पण विधिनुं उल्लंघन करीने अधर्ममां प्रवृत्ति करनारने तो आप्रमाणे गति थायछे. “नीच पुरुषोना संगथी अथवा अजितेंद्रियपणार्थी विषयोमां त्यागेलें, कृपण, भोगनी तृष्णाथी व्याकुल अने स्त्रीओमां लंपट थएल्यो पुरुष जो अधर्ममां लागी जईने प्राणीओनी हिंसा करे अने धनादिकनी लालचनेलीधे अविधिथी पशुओने मारी प्रेत अने भूतोना गणोनूं यजन करे तो ते पुरुष परतंत्रपणार्थी नरकमां पडीने पछी स्थावरनो अवतार पामेछे” ॥ २७ ॥ २८ ॥ कर्ममां प्रवर्त्तैला पुरुषने सुख मळतुं नथी अने निवृत्ति पण थती नथी; केम के देह धरीने जेओमां परिणामे दुःख ज छे एवां कर्म करेछे अने गच्छो ते कर्मोनेलीधे बीजो देह धरेछे. आ प्रमाणे मरणथी नहि छुटेला प्राणीने कयुं सुख प्राप्त थायछे ? कशुं पण थतुं नथी ॥ २९ ॥ लोको मृत्य होवाथी अने लोकपालो अमर होवाथी लोकपा-

तावत्प्रमोदते स्वर्गे यावत्पुण्यं समाप्यते ॥ क्षीणपुण्यः पतत्यर्वागनिच्छन्कालचास्त्रितः ॥ २६ ॥ यद्यधर्मतः संगदसतां वा जितेंद्रियः ॥ कामात्मा कृपणो लुब्धः स्त्रैणो भूतविहिंसकः ॥ २७ ॥ पशूनविधिनालभ्य भूतभूतगणान्यजन् ॥ नरकानवशो जंतुर्गत्वा यालुत्बणं तमः ॥ २८ ॥ कर्माणि दुःखोदकाणि कुर्वन् देहेन तैः पुनः ॥ देहभाभजने तत्र किं सुखं मर्त्यधर्मिणः ॥ २९ ॥ लोकानां लोकपालानां यद्रयं कल्पजीविनाम् ॥ ब्रह्मणोऽपि भयं मत्तो द्विपरार्द्धपगयुषः ॥ ३० ॥ गुणाः सृजंति कर्माणि गुणोऽनुसृजते गुणान् ॥ जीवस्तु गुणसंयुक्तो भुंक्ते कर्मफलान्यसौ ॥ ३१ ॥

लोने सुख छे एम पण समजवुं नहि, केम के लोकोंने पण हुं के जे कालरूप छुं तेनो भय रहेछे अने कल्पपर्यंत जीवनारा लोकपालोने पण ते भय रहेछे. जेनुं बे परार्द्ध सुधीनुं मोटुं आयुष्य छे एवा ब्रह्माने पण मारी बीक रहेछे ॥ ३० ॥ आ प्रमाणे प्रवृत्तिमार्ग, अनर्त्तनुं कारण होवाथी वैराग्य धरीने तेथी निवृत्ति करवीज योग्य छे. आथी ‘वैराग्य संभवतुं नथी’ एवा मीमांसकोनो मत जेम खोटो पछ्यो तेमज तेओनो ‘आत्मा कर्त्ता छे’ ए मत पण खोटो छे. केम के इंद्रियोज कर्म करेछे पण आत्मा करतो नथी. आत्माज इंद्रियोने प्रवर्त्तावीने कर्म करेछे एम समजवुं नहि. कारण के सत्त्वा-दिक गुणोज इंद्रियोने प्रवर्त्तावेछे पण आत्मा प्रवर्त्तावतो नथी. ‘आत्मा भोक्ता छे’ एवा तेओनो मत पण खोटो छे. केम के इंद्रियादिक उपा-धिमां अहंकारनेलीधेज आत्माकां कर्मफलोनूं भोक्तापणुं देखायछे पण वास्तविक रीते नथी ॥ ३१ ॥

? श्रुतिमां कह्युंछे के कालरूप ईश्वरना भयथीज सूर्य उगेछे, वायु बायछे, अग्नि वाळेछे, इंद्र वृष्टि करेछे, अने मृत्यु समयसर सर्वने झडपमां लेछे.

‘આત્મા અનેક છે’ એવો તેઓનો મત પણ खोटો છે. કારણ કે અહંકારાદિક કાર્યોરૂપ ઉપાધિનેલીધેજ આત્મામાં અનેકપણું દેસાય છે અને જ્યાં-સુધી તે ઉપાધિ હોય છે ત્યાંસુધી રહે છે. એ અનેકપણું જ્યાંસુધી દેસાય છે ત્યાંસુધીજ આત્માને પરતંત્રપણું રહે છે અને પરતંત્રપણું રહે છે ત્યાંસુધીજ કાલ-નો ભય રહે છે. જે લોકો દેહાભિમાનથી થતા ભોગને અને કર્મને પોતામાં માને છે તેઓ તે તે લોકોના અનિલપણાનેલીધે શોકથી વ્યાસ થઈને દુઃખી થાય છે ॥ ૩૨ ॥ ૩૩ ॥ સ્વર્ગાદિક લોકો અનિલ છે એટલુંજ નહિ પણ અજ્ઞાનથી મારા સ્વરૂપમાં કલ્પિતપણાનેલીધે મિથ્યા પણ છે. માયાનો ક્ષોભ થતાં મારા સ્વરૂપમાંજ કાલ, જીવ, વેદ, લોક, સ્વભાવ અને ધર્માદિક ઘણા પદાર્થોની કલ્પના થઈ છે. વાસ્તવિક રીતે કોઈ પણ પદાર્થ મારાથી ભિન્ન નથી ॥ આ પ્રમાણે છે માટે મીમાંસકોનો મત खोटો છે અને પ્રવૃત્તિ સારી નથી પણ નિવૃત્તિજ સર્વોત્તમ છે ॥ ૩૪ ॥ ઉદ્ધવજી પૂછે છે.—હે પ્રભુ ! આપે સિદ્ધાંત કન્યો કે ‘આત્મા એકજ છે, તેને ગુણોના કાર્યરૂપ દેહના સંબંધનેલીધેજ સંસાર થાય છે અને પોતાનું સ્વરૂપ જાળવા-થી મુક્તિ થાય છે.’ તેવિષે પૂછું છું કે—દેહાદિક અત્યંત ટકી ગયા પછી મુક્તિ થાય છે કે દેહાદિકમાં રહ્યા છતાં મુક્તિ થાય છે ? પહેલા પક્ષ-

યાવત્સ્યાદુર્ણવૈષમ્યં તાવન્નાનાત્વમાત્મનઃ ॥ નાનાત્વમાત્મનો યાવત્પારતંત્ર્યં તદેવ હિ ॥ ૩૨ ॥ યાવદસ્યાસ્વતંત્રત્વં તાવદીશ્વર-તો ભયમ્ ॥ ય એતસ્સમુપાસીરંસ્તે મુહ્યંતિ શુચાર્દિતાઃ ॥ ૩૩ ॥ કાલ આત્માગમો લોકઃ સ્વભાવો ધર્મ એવ ચ ॥ इति मां बहु-धा प्रादुर्गुणव्यतिकरे सति ॥ ૩૪ ॥ ॥ ઉદ્ધવ ઉવાચ ॥ ગુણેષુ વર્તમાનોઽપિ દેહજેષ્વનપાવૃતઃ ॥ ગુર્ણેર્ન વદ્યતે દેહી વદ્યતે વા કથં વિભો ॥ ૩૫ ॥ કથં વર્તેત વિહરત્કૈર્વા જ્ઞાયેત લક્ષણૈઃ ॥ કિં મુંજીતોત વિમૃજેચ્છયીતાસીત યાતિ વા ॥ ૩૬ ॥

માં, દેહાદિક અત્યંત ટકી જતાં જ્ઞાનનું સાધનજ ન રહે માટે મુક્તિ શી રીતે થાય ? અને બીજા પક્ષમાં, દેહાદિકમાં રહ્યા છતાં તે દેહાદિકથી થતાં કર્મોમાં અને સુખાદિકમાં બંધાયા વગર શી રીતે રહે ? ‘આકાશની પેઠે આત્મા આવરણ રહિતપણાનેલીધે બંધાતો નથી’ એમ આપનો મત હોય તો તેવો છતાં પ્રથમથીજ શામાટે બંધાયો છે ? કે જેથી તેને મુક્તિની અપેક્ષા રહે છે ॥ ૩૫ ॥ ‘દેહાદિક રહ્યા છતાં પણ તેમાં અહંકાર કરવાથી બંધાય છે અને અહંકાર છોડી દેવાથી મુક્તિ પામે છે’ એમ આપનો મત હોય તો ‘અમુક પુરુષ મુક્ત છે અને અમુક પુરુષ વદ્ધ છે’ એમ જાણવામાં આવવામાટે કહો કે—“વદ્ધ પુરુષ શી રીતે વર્તે ? શી રીતે વિહાર કરે ? કેવી રીતે ભોગ ભોગવે ? શું છોડી દીધું ? શી રીતે સુવે ? શી રીતે બેશે ? અને શી રીતે ચાલે ? તેમજ મુક્ત પુરુષ શી રીતે વર્તે ? શી રીતે વિહાર કરે ? કેવી રીતે ભોગ ભોગવે ? શું છોડી દીધું ? શી રીતે સુવે ? શી રીતે બેસે ? અને શીતે ચાલે ? તથા એ વે પુરુષો કયાં લક્ષણોથી બીજાઓના જાણવામાં આવે ?” ॥ ૩૬ ॥

હે પ્રશ્નના ઉત્તર દેનારાઓમાં ઉત્તમ શ્રીકૃષ્ણ ! વઠી વીજી પળ મને ઓતિ રહેછે કે—“ એકજ આત્મા દેહાદિકના અનાદિ સંબંધનેલીધે અનાદિ કાલથી બદ્ધ છે એમ માનવું પડેછે અને તેમ માનીને, પછીથી તેને મુક્તિ થાયછે એમ માનીએ તો મુક્તિ ઉત્પન્ન થાણી હોવાનેલીધે મુક્તિને અનિત્યતા આવી જાય માટે તેજ આત્મા નિરંતર મુક્તજ છે એમ પણ માનવું પડેછે, તો એકને એક સમયમાંજ બદ્ધપણું અને મુક્તપણું એ બે, સાથે રહેવાં શી રીતે ઘટે ? ” માટે આ પ્રશ્નનો પણ મને ઉત્તર આપો ॥ ૩૭ ॥

इति श्रीमन्महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो दशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ३० ॥ भगवान् केहेछે^१ — तमारा पृछवा प्रमाणे बद्धपणानो अने मुक्तपणानो जे विरोध छे ते प्रतीतिमात्रथी छे पण वास्तविक रीते छेज नहि. कारण के बंध अने मोक्ष ए बन्ने मने आधीन रहेला सत्त्वादि गुणरूप उपाधिनेलीधे छे पण वास्तविक नथी. वास्तविक न होवानुं कारण ए छे के उपाधिरूप सत्त्वा-दिक गुणो पोतेज मायाथी कल्पित छे. माया [अज्ञान] विना बीजुं एओनुं कोई पण मूल नथी. जे पदार्थो अज्ञानथी कल्पाएला होय तेओ

एतदच्युत मे ब्रूहि प्रश्नं प्रश्नविदां वर ॥ नित्यमुक्तो नित्यबद्ध एक एवेति मे भ्रमः ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे ए-कादशस्कंधे भगवदुद्धवसंवादे दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ बद्धो मुक्त इति जगत्प्राप्त्या गुणतो मे न वस्तुतः ॥ गुण-स्य मायामूलत्वान्न मे मोक्षो न बंधनम् ॥ १ ॥ शोकमोहौ सुखं दुःखं देहोत्पत्तिश्च मायया ॥ स्वप्नो यथात्मनः ख्यातिः संसृतिर्न तु वास्तवी ॥ २ ॥ विद्याऽविद्ये मम तनू विद्ध्युद्धव शरीरिणाम् ॥ मोक्षबंधकरी आद्ये मायया मे विनिर्मिते ॥ ३ ॥ ॥

રજ્જુસર્પની પેઠે મિથ્યાજ હોયછે માટે બંધ અને મોક્ષ એ બે, સ્વરૂપમાં છેજ નહિ એવો મારો પોતાનો સિદ્ધાંત છે. હું [ईश्वर] गुणोने परतंत्र नहि पण तेओનો नियंता होवाथी मने बंध के मोक्ष छेज नहि ॥ १ ॥ जीवने पण उपर कहा प्रमाणे वास्तविक रीते बंध के मोक्ष नथी पण पोते अज्ञानथी गुणरूप उपाधिने परतंत्र थई गएल छे तेथी तेने बंध અને मोक्ष, मात्र प्रतीत थायछे. स्वप्न जेम केवल बुद्धिनोज विवर्त छे तेम शोक, मोह, सुख, दुःख અને जन्म-मरणादिक संसार पण अज्ञाननेलीधे बुद्धिनोज विवर्त छे. [मात्र बुद्धिजीज कल्पाएल छे] पण वास्तविक नथी ॥ २ ॥ हे उद्धव ! प्राणियोने मोक्ष आपनारूं ज्ञान અને बंध आपनारूं अज्ञान ए बने मारी [ईश्वरनी] अनादि शक्ति छे अने ते मायाथीज रचा-एल छे, एम समजो. हूं ज्यांसुधी अज्ञानने प्रवर्त्तावुं छूं त्यांसुधी जीवने बंध प्रतीत थायछे અને ज्यारे ज्ञान आपुंछूं त्यारे मोक्ष स्फुरेछे एटले बंध अनादि छे अने मोक्ष पण नित्यज छे ॥ ३ ॥ ॥

૧ આ અગિયારમા અધ્યાયમાં બદ્ધ, મુક્ત, માયુ અને ભક્તિનાં લક્ષણવિષે ભગવાન કેહેશે.

आत्मी केटलाएक जीवने बंध रहेछे अने केटलाएकने मोक्ष थायछे एम समजवुं नहि. कारण के जीव अनेक नथी पण स्वरूपे एकज अने माराथी अभिन्न छे. आम छतां पण जीवनेज अज्ञानथी अनादि कालनो बंध थयो छे अने ज्ञानथी मोक्ष थायछे पण मने बंध के मोक्ष काई पण नथी. “ज्यारे जीव एकज छे ल्यारे एकना बंधथी सर्वने मोक्ष, एकना सुखथी सर्वने सुख अने एकना दुःखथी सर्वने दुःख इत्यादिक गडबड थईजाय अने जीवने बंधादिक थाय ल्यारे ईश्वरने पण बंधादिक थया विना रहेज नहि.” एम समजवुं नहि. कारण के एक घटाकाशमां रज के धुमाडा आदि भराय तो तेथी जेम सघळां घटाकाश, रज के धुमाडा आदिथी भराई जतां नथी तेम एक जीवने सुख-दुःखादिक थाय तो तेथी सघळा जीवने ते सुख-दुःखादिक थतां नथी. सघळां घटाकाश जेम आकाशरूपे एक छे अने घटरूप उपाधिना भेदथी भिन्न छे तेम सघळा जीव पण चैतन्यरूपे एक छे अने अविद्यारूप उपाधिना भेदथी भिन्न छे माटे सुख-दुःखादिकनी कशी अव्यवस्था थती नथी. जेम चंद्रमा एक छतां पण जलादिक उपाधिनेलीधे तेनो बिंब अने प्रतिबिंबरूपे भेद थायछे, तेमां जलनेलीधे थएला कंपादिक प्रतिबिंबनेज छे अने वळी प्रतिबिंबो पण उपाधिना भेदनेलीधे परस्परथी भिन्न होवाथी, पाणीथी भरेलो एक घडो फूटी जतां तेमां रहेलुं प्रतिबिंबज बिंब-

एकस्यैव ममांशस्य जीवस्यैव महामते ॥ बंधोऽस्याविद्यानाद्विद्यया च तथेतः ॥ ४ ॥

अथ बद्धस्य मुक्तस्य वैलक्षण्यं वदामि ते ॥ विरुद्धधर्मिणोस्तात स्थितयोरेकधर्मिणि ॥ ५ ॥

नी साथे एक थई जायछे पण बीजा घडामां रहेलां प्रतिबिंब बिंबनी साथे एक थई जतां नथी तेम हुं एक छतां पण अविद्यारूप उपाधिनेलीधे जीव अने ईश्वररूपे भेद थयो छे तेमां अविद्यानेलीधे थतां बंध-मोक्ष अने सुख-दुःखादिक मारा अंश सरखा जीवनेज छे अने वळी जीवो पण अविद्याना भेदनेलीधे परस्परथी भिन्न होवाथी एक अविद्यानो नाश थतां एक जीवज मारी साथे एकता पामेछे पण बीजी अविद्यावाळा जीव मारी साथे एकता पामी जता नथी माटे जीवने बंधादिक थाय ल्यारे ईश्वरने थता नथी अने एक जीवने मोक्ष थाय ल्यारे सघळा जीवने थई जतो नथी. तमे सूक्ष्म बुद्धिवाळा छो माटे आ अत्यंत रहस्य विषयनो पोतानी बुद्धिथी निश्चय करवो जोईए ॥ ४ ॥ आ में बंध-मोक्षादिकनी व्यवस्थाविषे कहुं. हवे ‘बद्ध अने मुक्त वच्चे शो भेद छे ?’ ए विषयना तमारा प्रश्ननो उत्तर आपुंछुं. एक, जीव-ईश्वर वच्चेनो भेद अने बीजो जीवे जीव वच्चेनो भेद, एम बे प्रकारना भेद छे तेमां पेहेलो भेद आ प्रमाणे छे. एकज शरीरमां^१ रहेला जीव-ईश्वरमां जीवनो धर्म शोक छे अने ईश्वरनो धर्म आनंद छे. जीव नियम्यपणाथी रहेलो छे अने ईश्वर नियंतापणाथी रहेलो छे ॥ ५ ॥

^१ शरीर शब्दथी सप्तष्टि अने व्यष्टि, ए बन्ने प्रकारनुं शरीर समजवुं.

વૃક્ષમાં માલો કરીને રહ્યા છતાં વૃક્ષથી પક્ષિઓ જેમ ભિન્ન છે તેમ જીવ અને ईश्वर, શરીરરૂપી^૧ વૃક્ષમાં હૃદયરૂપી માલો કરીને રહ્યા છતાં શરીરથી ભિન્ન છે. એ બે, ચૈતન્યરૂપે સરખા છે અને સાથેજ રહેવાથી તથા એકમતપણાથી પરસ્પરના મમ્બા છે. એઓને શરીરરૂપી વૃક્ષમાં રહેવાનું કારણ જે માયા છે તે અનિર્વચનીય છે. એટલે આવાજ પ્રકારની છે એમ કહી શકાતું નથી. એઓમાં જીવરૂપ પક્ષી એ શરીરરૂપી વૃક્ષની ટેટિઓને [કર્મનાં ફલોને] ખાય છે [ભોગવેછે] અને બીજો ईश्वરરૂપ પક્ષી એ ટેટિઓને ખાતો નથી તોપણ પોતાના આનંદથી તૃપ્ત રહેછે. અને જ્ઞાનાદિક શક્તિઓ-થી જીવ કરતાં ભારે પ્રબલ છે ॥ ૬ ॥ ईश्वરે કે જે કર્મોનાં ફલોને નહિ ભોગવનાર અને સર્વજ્ઞ છે તે પોતાને જાણેછે અને જીવને પણ જાણેછે અને કર્મનાં ફલોને ભોગવનાર જીવ કે જે અલ્પજ્ઞ છે તે પોતાને યથાર્થરૂપે જાણતો નથી અને ईश्वરને પણ જાણતો નથી; એટલામાટે જીવ કે જે અ-વિદ્યાથી જોડાણે છે, તે અનાદિ કાલથી બદ્ધ છે અને ईश्वર કે જે માયાથી જોડાણે છતાં પણ માયામાં સત્ત્વગુણના વધારાનેલીધે સર્વજ્ઞ છે તે, અનાદિકાલથી મુક્ત છે. માયામાં આવરણ કરનારપણું તથા આશ્રયને મોહ કરનારપણું નથી તેથી ईश्वર નિરંતર મુક્તજ છે ॥ ૭ ॥ હવે જીવે જીવે

સુપર્ણવિતૌ સદૃશૌ સર્વાયૌ યદૃચ્છયૈતૌ કૃતનીડૌ ચ વૃક્ષે ॥ એકસ્તયોઃ સ્વાદતિ પિપ્પલાન્નમન્યો નિરન્નોઽપિ બલેન શ્રૂયાન્ ॥

॥ ૬ ॥ આત્માનમન્યં ચ સ વેદ વિદ્વાનપિપ્પલાદો ન તુ પિપ્પલાદઃ ॥ યોઽવિદ્યા યુક્ત ન તુ નિત્યબદ્ધો વિદ્યામયો યઃ સ તુ નિત્યમુક્તઃ ॥ ૭ ॥ દેહસ્થોઽપિ ન દેહસ્થો વિદ્વાન્ સ્વપ્નાદ્યથોત્થિતઃ ॥ અદેહસ્થોઽપિ દેહસ્થઃ કુમતિઃ સ્વપ્રદૃગ્યથા ॥ ૮ ॥

इन्द्रियैरिन्द्रियार्थेषु गुणैरपि गुणेषु च ॥ यद्यमाणेष्वहंकुर्यान् विद्वान्यस्त्वविक्रियः ॥ ९ ॥

વચ્ચેના ભેદવિષે કહુંછું. જેમ સ્વપ્નમાંથી ઉઠેલો જીવ સ્મરણમાં રહેલા સ્વપ્નસંબંધી દેહમાં રહેલો છતાં પણ સ્વપ્ન અવસ્થાનાં સુખ-દુઃસ્વનો અભાવ હોવાથી તે દેહમાં રહેલો નથી તેમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાથી મુક્તિ પામેલો જીવ સંસ્કારમાત્રથી દેહમાં રહેલો હોય છે તોપણ તે દેહસંબંધી સુખ-દુઃસ્વાદિ-કને પોતામાં નહિ માનવાનેલીધે તે દેહમાં રહેલોજ નથી અને જેમ સ્વપ્નના સમયમાં સ્વપ્નના દેહમાં રહેલો જીવ વાસ્તવિક રીતે તે દેહમાં નહિ ર-હેલો છતાં પણ તે દેહમાં રહેલો છે તેમ અજ્ઞાની જીવ પણ વાસ્તવિક રીતે દેહમાં નહિ રહેલો છતાં પણ દેહનાં સુખ-દુઃસ્વાદિકને પોતામાં માની લેવાનેલીધે દેહમાં રહેલો છે ॥ ૮ ॥ इन्द्रियोથી વિષયોનું ગ્રહણ થતાં છતાં પણ રાગદ્વેષાદિકથી રહિત થયેલો મુક્ત જીવ, ‘એ વિષયોનું ગ્રહણ હું કરું છું’ એમ માને નહિ. કારણ કે इन्द्रियो વિષયોનું જે ગ્રહણ કરેછે તે, ગુણનાં કાર્યો ગુણના કાર્યોનું ગ્રહણ કરેછે તેમાં જ્ઞાનીપુરુષ પોતા-ને કશું લાગતું વલગતું માને નહિ ॥ ૯ ॥

૧. છેદાઈ જવાના ધર્મ ઉપરથી થયેલો વૃક્ષ શબ્દ શરીરને પણ લાગુ પડેછે. ૨. ईश्वરની જીવ કરતાં પ્રવલતાવિષે કેહેછે.

अज्ञानी पुरुष तो पूर्वकर्मने आधीन रहेनारा आ शरीरमां रहने इन्द्रियोथी थतां कामोमां 'हुं करूं छुं' एवो अहंकार धराववानेलाधे बंधाई जाय छे. ज्ञानी मुक्तपुरुष सुख-दुःखथी रहित अने निरभिमान थईने देहमां वत्तेछे अने अज्ञानी बद्धपुरुष सुख-दुःखथी सहित अने साभिमान थईने देहमां वत्तेछे ए, बद्ध अने मुक्तपुरुषनी वर्त्तणुकमां भेद छे ॥ १० ॥ 'इन्द्रियोनां कर्म वृथा मने बांधेछे' एम समजी विरक्त थएलो ज्ञानीपुरुष जोके शयन, आसन, फरवुं, नाहावुं, जोवुं, अडवुं, सुंघवुं, जमवुं अने सांभळवुं इत्यादिक क्रियाओमां इन्द्रियोने भोग आपेछे तोपण ते क्रियाओने पोतामां नहि मानवाथी साक्षिपणाथी रहेछे एटले अज्ञानीनी पेटे ते क्रियाओमां बंधातो नथी ॥ ११ ॥ जेम आकाश सर्वमां रहेछुं छतां पण कोईमां बंधातुं नथी, जेम सूर्य जलमां प्रतिबिंबित थया छतां पण जलमां बंधातो नथी अने जेम वायु, सर्वमां फरतां छतां पण कोईमां बंधातो नथी तेम ज्ञानीपुरुष देहमां रह्या छतां पण देहमां बंधातो नथी. [आथी "बद्धपुरुष शी रीते भोग भोगवे अने मुक्तपुरुष शी रीते भोग भोगवे?"

देवाधीने शरिरेऽस्मिन् गुणभाव्येन कर्मणा ॥ वर्तमानोऽबुधस्तत्र कर्ताऽस्मीति निबध्यते ॥ १० ॥ एवं विरक्तः शयन आसना-
टनमज्जने ॥ दर्शनस्पर्शनघ्राणभोजनश्रवणादिषु ॥ ११ ॥ न तथा बध्यते विद्रांस्तत्र तत्रादयन् गुणान् ॥ प्रकृतिस्थोऽप्यसं-
क्तो यथा खं सविताऽनिलः ॥ १२ ॥ वैशारदेक्षयाऽमंगशितया छिन्नसंशयः ॥ प्रतिबुद्ध इव स्वप्नानात्वाद्निवर्तते ॥ १३ ॥
यस्य स्युर्वीतसंकल्पाः प्राणैर्द्रियमनोधियाम् ॥ वृत्तयः स विनिर्मुक्तो देहस्थोऽपि हि तद्गुणैः ॥ १४ ॥ यस्यात्मा हिंस्यते हिं-
सैर्येन किंचिद्यदृच्छया ॥ अर्च्यते वा क्वचित्तत्र न व्यतिक्रियते बुधः ॥ १५ ॥

इत्यादिक प्रश्ननो उत्तर मळ्यो समजवो.] ॥ १२ ॥ वैराग्यथी तीक्ष्ण थयेली ब्रह्मविद्याथी जेना असंभावनादिक दोष कपाइ गया होय छे एवो ज्ञानीपुरुष, जागेलो माणस जेम स्वप्नथी निवृत्ति पामेछे तेम देहादिक प्रपंचथी निवृत्ति पामेछे. एटले मुक्तपुरुष देहादिकना अभिमानने छोडी देछे अने बद्धपुरुष देहादिकनुं अभिमान राखेछे ॥ १३ ॥ जे पुरुषनी प्राण, इन्द्रिय, मन अने बुद्धिनी वृत्तिओ संकल्पथी रहित थई गएली होय ते पुरुष देहमां रहेछो छतां पण देहना गुणोथी मुक्त छे, एटले मुक्तपुरुष संकल्पथी रहित थयेली प्राणादिकनी वृत्तिओथी विहार करे अने बद्धपुरुष संकल्पोथी भरेली प्राणादिक-
नी वृत्तिओथी विहार करे एम समजवुं ॥ १४ ॥ आ प्रमाणे बद्ध तथा मुक्तपुरुषनो भेद के जे तेओना पोतानाज समजवामां आवे ते कह्यो. हवे जे लक्ष-
णोथी ते पुरुषो बीजाओना जाणवामां आवे ते लक्षणो कहंछुं. पीडा करनारा दुर्जनो अथवा बीजा प्राणीओ देहने पीडा करे अथवा कोई माणस यद्-
च्छाथी कोईक स्थले कोईक देहनं पूजन करे तेमां जे पुरुष अत्यंत विकार न पामे तेने मुक्त समजवो अने जे पुरुष विकार पामे तेने बद्ध समजवो ॥ १५ ॥

१. याज्ञवल्क्यस्मृतिमां लख्युं छे के कोई माणस कांटाथी व्यथा करे अथवा कोई माणस चंदनथी लेपन करे तोपण जे पुरुष बन्नेमां समदृष्टि राखीने क्रोध न करे अने राजी पण न थाय तेने ज्ञानी समजवो.

ગુણદોષથી રહિત થાણો અને સમદૃષ્ટિવાળો જે મુનિપુરુષ સારું કરનારા અથવા બોલનારાઓની સ્તુતિ ન કરે અને નરતું કરનારા અથવા બોલનારાઓની નિંદા ન કરે તેને મુક્ત સમજવો અને એથી ઉલટા પુરુષને બદ્ધ સમજવો ॥ ૧૬ ॥ કાંઈ સારું અથવા નરતું કરે નહિ, બોલે નહિ અને તેવાનો વિચાર પણ ન કરે અને એવી વૃત્તિ રાખીને આત્મારામણથી જડની પેટે ફરે તેને મુક્ત સમજવો અને એથી ઉલટાને બદ્ધ સમજવો ॥ ૧૭ ॥ આ મુક્તપુરુષનાં જે લક્ષણ કહ્યાં તેજ મુમુક્ષુ પુરુષનાં સાધન છે, જે પુરુષ વેદમાં યથાર્થ મિતે પોહોંચીને પંડિત બનેલો હોય પણ ઉપર કહેલાં સાધનોથી વેદના અર્થમાં નિષ્ઠા રાખીને પરબ્રહ્મનું ધ્યાનાદિક ન કરે તેનો શાસ્ત્રાભ્યાસનો પરિશ્રમ વ્યર્થ ગયો સમજવો. જે ઘણા ડાહ્યાડાની વીઆ-ગેલી ગાયમાંથી પાછું દુધ મળવાનું ન હોય તેને દુધ મળવાની આશાથી રાત્રનાર પુરુષના પરિશ્રમનું ફલ પણ જેમ પરિશ્રમજ છે તેમ ઉપર કહેલા

ન સ્તુવીત ન નિંદેત કુર્વતઃ સાધ્યસાધુ વા ॥ વદતો ગુણદોષાભ્યાં વર્જિતઃ સમદૃદ્મુનિઃ ॥ ૧૬ ॥ ન કુર્યાન્ન વદેત્કિંચિન્ન ધ્યાયે-
ત્સાંચ્વસાધુ વા ॥ આત્મારામોઽન્યા વૃત્ત્યા વિચરેજ્જડવન્મુનિઃ ॥ ૧૭ ॥ શબ્દબ્રહ્મણિ નિષ્ણાતો ન નિષ્ણાયાત્પરે યદિ ॥ શ્રમસ્તસ્ય
શ્રમફલો હ્યધેનુમિવ રક્ષતઃ ॥ ૧૮ ॥ ગાં દુઃસ્વદોહામસર્તીં ચ ભાર્યાં દેહં પરાધીનમસત્પ્રજા ચ ॥ વિત્તં ત્વતીર્થીકૃતમંગ વાચં હીનાં
મયા રક્ષતિ દુઃસ્વદુઃસ્વી ॥ ૧૯ ॥ યસ્યાં ન મૈ પાવનમંગ કર્મ સ્થિતુદ્રવપ્રાણનિરોધમસ્મ ॥ લીલાઽવતોરોપ્મિતજન્મ વા સ્યાદ્વિઙ્ઘ્યાં
ગિરં તાં વિભૃયાન્ન ધીરઃ ॥ ૨૦ ॥ એવં જિજ્ઞાસયાઽપોહ્ય નાનાત્વભ્રમમાત્મનિ ॥ ઉપારમેત વિરજં મનો મચ્ચર્પ્ય સર્વમે ॥ ૨૧ ॥
યદ્યનીશો ધારયિતું મનો બ્રહ્મણિ નિશ્ચલમ્ ॥ મયિ સર્વાણિ કર્માણિ નિરપેક્ષઃ સમાચર ॥ ૨૨ ॥

પુરુષના શાસ્ત્રાભ્યાસના પરિશ્રમનું ફલ પણ પરિશ્રમજ છે પણ તેમાંથી કાંઈ પુરુષાર્થ થવાનો સમજવો નહિ ॥ ૧૮ ॥ હે ઉદ્ધવ ! જે પુરુષ ઉપર
કહ્યાપ્રમાણે ગાયને, કામના વગરની સ્ત્રીને, ક્ષણે ક્ષણે દુઃસ્વ આપનારા દેહને, આ લોક તથા પરલોકના સાધનથી રહિત પુત્રને, પાત્રને નહિ દેવાતાં
અપકીર્તિ તથા પાપ આપનારા ધનને અને મારા વર્ણનથી રહિત વાળીને રાત્રે તે પુરુષને દુઃસ્વીયાર્થી દુઃસ્વીયાં સમજવો ॥ ૧૯ ॥ જે વાળીમાં આ
જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ તથા પ્રલય કરવારૂપી મારાં પવિત્ર કર્મનું અથવા લીલાથી ધરેલા અવતારોમાં જગતને વ્યારા અવતારનું વર્ણન ન આવે તે
વાંઝણી વાળીને બુદ્ધિમાન પુરુષે રાત્રી નહિ ॥ ૨૦ ॥ આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરી, વિચારના ચલથી દેહાદિકના અધ્યાસને દૂર કરી અને સર્વવ્યાપક
મારા સ્વરૂપમાં મન ધરીને તૃપ્તિ પામવી પણ કેવલ પંડિતાઈ ધરીને તૃપ્તિ પામવી નહિ ॥ ૨૧ ॥ પરબ્રહ્મમાં આ પ્રમાણે મનને નિશ્ચલ રાત્રવાની તમારી
શક્તિ ન હોય તો તેમ કરવાનું પણ છોડી દેતાં નિષ્કામ રહીને સઘટાં કર્મોં મને અર્પણ કરી દેવાનું રાત્રો ॥ ૨૨ ॥

हे उद्धव ! जे पुरुष श्रद्धाथी परम मंगलरूप अने लोकोने पवित्र करनारी मारी कथाओने सांभळ्या करे, मारां जन्म अने कर्मोतुं वारंवार गाय-
न, स्मरण अने अनुकरण कन्या करे, मारी प्रीतिनेमाटेज धर्म, अर्थ अने कामतुं सेवन करे अने मारा आश्रयथीज रहे ते पुरुषने हुं के जे सना-
तन छुं तेमां निश्चल भक्ति प्राप्त थायछे ॥ २३ ॥ २४ ॥ आ प्रकारनेलीधे साधुना संगथी मळेली मारी भक्तिथी ते भक्त मांरुं ध्यान कन्या करेछे
अने साधु पुरुषोए देखाडेला स्वरूपने अवश्य अनायासथीज पामेछे. एटले भक्तिथीज कृतार्थ थायछे ॥ २५ ॥ उद्धवजी पूछे छे.— हे उत्तम की-
र्त्तिवाळा प्रभु ! पोतपोतानी बुद्धिथी कल्पेला साधुओ घणा छे परंतु तमे केवां लक्षणवाळाने साधु मानो छो ? भक्ति पण लोकमां घणा प्रकारनी
होयछे परंतु केवा प्रकारनी भक्ति तमारामां उपयोगी थाय ? अने सत्पुरुषो केवा प्रकारनी भक्तियो आदर करेछे ? ॥ २६ ॥ हे जीवोना, लोकोना
तथा जगतना स्वामी ! आ वात अत्यंत रहस्य छे माटे हुं के जे नमेलो, खेही अने शरणागत छुं तेने आपेज केहेवी जोईए ॥ २७ ॥ हे महाराज !

श्रद्धालुमें कथाः शृण्वन् सुभद्रा लोकपावनीः ॥ गायन्ननुस्मरन्कर्म जन्म चाभिनयन्मुहुः ॥ २३ ॥ मदर्थे धर्मकामार्थानाचरन्म-
दपाश्रयः ॥ लभते निश्चलां भक्तिं मय्युद्धव सनातने ॥ २४ ॥ सत्संगलब्धया भक्त्या मयि मां स उपासिता ॥ स वै मे द-
र्शितं सद्भिरंजसा विंदते पदम् २५ ॥ ॥ उद्धव उवाच ॥ साधुस्तवोत्तमश्लोक मतः कीदृग्विधः प्रभो ॥ भक्तिल्लव्यपयुज्येत
कीदृशी सद्भिराहता ॥ २६ ॥ एतन्मे पुरुषाच्यक्ष लोकाध्यक्ष जगत्प्रभो ॥ प्रणतायानुरक्ताय प्रपन्नाय च कथ्यताम् ॥ २७ ॥
त्वं ब्रह्म परमं व्योम पुरुषः प्रकृतेः परः ॥ अवतीर्णोऽसि भगवन् स्वेच्छोपात्तपृथग्वपुः ॥ २८ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ कृपालु-
रकृतद्रोहस्तिक्षुः सर्वदेहिनाम् ॥ सत्यसारोज्ज्वलात्मा समः सर्वोपकारकः ॥ २९ ॥ कामैरहत्तदीर्घातो मृदुः शुचिरकिंचनः ॥
अनीहो मितभुक् शांतः स्थिरो मच्छरणो मुनिः ॥ ३० ॥ ॥ ॥

आकाशनी पेटे असंग, प्रकृतिथी पर, परम पुरुष अने परब्रह्म आप भक्तोनी इच्छानेलीधे परिच्छिन्न शरीर धरीने अवतत्या छो माटे आपनी पा-
सेथी हुं उपर केहेलो लाभ लेवा मागुं छुं ॥ २८ ॥ भगवान् केहेछे.— साधुनां आप्रमाणे त्रीश लक्षण छे. परायां दुःखोने नहि सहन करनार,
कोई पण प्राणीनो द्रोह नहि करनार, क्षमावाळो, सत्यरूप बलवाळो, इर्ष्यादिकथी रहित, सुख-दुःखमां समान, यथाशक्ति सर्वनो उपकार कर-
नार, विषयोथी नहि क्षोभ पामता मनवाळो, इंद्रियोने जीतनार, कोमल चित्तवाळो, सारो आचार पाळनार, परिग्रह नहि करनार, आ लोकना सुखने-
माटे कशी क्रिया नहि करनार, थोडुं जमनार, शांत, स्वधर्ममां स्थिर, माराज आश्रयथी रेहेनार, मनन करनार, सावधान, निर्विकार, कष्टना समयमां
पण धैर्य राखनार, क्षुधा पिपासा शोक मोह जरा तथा मृत्युने पोतामां नहि माननार, मागनी इच्छा नहि धरावनार, बीजाओने मान आपनार,

બીજાને જ્ઞાન દેવામાં ચતુર, કોઈને નહિ ઠગનાર, કરુણાથીજ સઘડી પ્રવૃત્તિ કરનાર અને સારી રીતના જ્ઞાનવાળો જે પુરુષ હોય તે સાધુ કેહેવાયછે ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ વેદ કે જે મારું સ્વરૂપ છે તેણે ઉપદેશ કરેલા સ્વધર્મો પાઠવામાં અંતઃકરણની શુદ્ધિ થવા આદિ ગુણ છે અને નહિ પાઠવામાં દોષ છે એમ સારી રીતે જાણતાં છતાં પણ “એ ધર્મો પ્રમુના ધ્યાનમાં વિક્ષેપ કરનાર છે અને હું નહિ પાઠું તોપણ એ સઘડા ધર્મો ભક્તિથીજ સિદ્ધ થશે” એવા દૃઢ નિશ્ચયથી અથવા ભક્તિની દૃઢતાનેલીધે પોતાને ધર્મનો અધિકાર બંધ પડવાથી તે સઘડા ધર્મોનો ત્યાગ કરી જે પુરુષ મને ભજે તેને પણ ઉત્તમ સાધુ સમજવો ॥ ૩૨ ॥ હું કે જે દેશકાલાદિકના પરિચ્છેદથી રહિત, સર્વનો આત્મા અને સંસ્થિદાનંદરૂપ છું તેને જાણીને અને વઢી મનનાદિકથી વિશેષ જાણીને જે પુરુષો દૃઢ અને એક ભાવથી ભજેછે તેઓને પણ હું ઉત્તમ સાધુ માનુંછું ॥ ૩૩ ॥ હવે ભક્તિનું લક્ષણ કહુંછું. મારી મૂર્તિઓનું અને મારા ભક્તજનોનું દર્શન, સ્પર્શન અને પૂજન કરવું. એઓની સેવા, સ્તુતિ અને ગુણ તથા કર્મોનું કીર્તન નમ્રતાથી

અપ્રમત્તો ગમીરાત્મા ધૃતિમાન્ જિતષઙ્ગુણઃ ॥ અમાની માનદઃ કલો મૈત્રઃ કારુણિકઃ કવિઃ ॥ ૩૪ ॥ આજ્ઞાયૈવં ગુણાન્દોષાન્મયાદિદ્શાનપિ સ્વકાન્ ॥ ધર્માન્સંત્યજ્ય યઃ સર્વાન્ માં ભજેત સ સત્તમઃ ॥ ૩૨ ॥ જ્ઞાત્વાજ્ઞાતાથ યૈ વૈ માં યાવાન્યશ્રાસિ યાદશઃ ॥ ભજંત્યનન્યભાવેન તે મે ભક્તતમા મતાઃ ॥ ૩૩ ॥ મહિંગમદ્રક્તજનદર્શનસ્પર્શનાર્ચનમ્ ॥ યરિચર્ગ સ્તુતિઃ પ્રહ્મગુણકર્માનુકીર્તનમ્ ॥ ૩૪ ॥ મત્કથાશ્રવણે શ્રદ્ધા મદનુધ્યાનમુદ્ભવ ॥ સર્વલાભોપહરણં દાસ્યેનાત્મનિવંદનમ્ ॥ ૩૫ ॥ મજ્જન્મકર્મકથનં મર્વાનુમોદનમ્ ॥ ગીતાંડવવાદિત્રગોષ્ઠીભિર્મદ્દુહોત્સવઃ ॥ ૩૬ ॥ યાત્રાવલિવિધાનં ચ સર્વવાર્ષિકપર્વસુ ॥ વૈદિકી તાંત્રિકી દીક્ષા મદીયવ્રતધારણમ્ ॥ ૩૭ ॥ મમાર્ચાસ્થાપને શ્રદ્ધા સ્વતઃ સંહત્ય ચોદ્યમઃ ॥ ઉદ્યાનોપવનાક્રીડપુરમંદિરકર્મણિ ॥ ૩૮ ॥ સંમાર્જનોપલેપાભ્યાં સેકમંડલવર્તનૈઃ ॥ મૃદશુશ્રૂષણં મહ્યં દાસવદ્યદમાયયા ॥ ૩૯ ॥

કરવું ॥ ૩૪ ॥ મારી કથા સાંભળવામાં શ્રદ્ધા રાખવી. મારું ધ્યાન કરવું. જે કાંઈ મઠે તે સઘડું મને અર્પણ કરી દેવું. દાસપણાથી શરીરનું નિવેદન કરવું ॥ ૩૫ ॥ મારાં જન્મ અને કર્મનું વર્ણન કરવું. મારા જન્માષ્ટમી આદિક ઉત્સવોનું અનુમોદન કરવું. ગાયન નૃત્ય વાજાં અને સમાઓથી મારા મંદિરમાં ઉત્સવ કરવો ॥ ૩૬ ॥ વર્ષમાં જે જે ઉત્સવના દિવસો આવેછે તેઓમાં યાત્રા અને મહા નૈવેદ્ય કરવાં. વેદસંબંધી અથવા તંત્રસંબંધી દીક્ષા લેવી. મારાં વ્રતોનું ધારણ કરવું. મારી મૂર્તિના સ્થાપનમાં શ્રદ્ધા રાખવી ॥ ૩૭ ॥ મારેમાટે ફૂલવાડી, ફલવાડી, ક્રીડાનાં સ્થાન, નગર અને મંદિર કરવાના કામમાં સામર્થ્ય હોય તો પોતાથીજ અને ન હોય તો બીજાઓની સાથે મઠીને ઉદ્યમ કરવો ॥ ૩૮ ॥ નિષ્કપટપણાથી વાશીડું, લીપવું, જલાદિકથી પ્રોક્ષણ અને મંડલ ભરવાથી મારા મંદિરની દાસની પેટે સેવા કરવી ॥ ૩૯ ॥

अभिमान अने दंभ राखवां नहि. पोते करेलो उपकार कहि देखाडवो नहि. मने अर्पण थएला स्थावर पदार्थोनो पोते उपयोग करवो नहि. बीजा देवने निवेदन थएलो पदार्थ मारा उपयोगमां लाववो नहि ॥ ४० ॥ लोकमां जे जे वस्तु पोताने बहुज प्रिय होय अने अत्यंत उत्कंठानुं पात्र होय ते ते वस्तु मने निवेदन करवी. आवी रीते करेलुं निवेदन अक्षय फल आपेछे ॥ ४१ ॥ हे उद्धव ! सूर्य, अग्नि, ब्राह्मण, गायो, वैष्णव, हृदयाकाश, पवन, जल, पृथ्वी, पोतानो आत्मा अने सघळां प्राणीओ, ए अगियार मांरूं पूजन करवानां स्थानक छे ॥ ४२ ॥ त्रण वेदमां कहेलां सूक्तोथी उपस्थानादिक करीने सूर्यमां मांरूं पूजन करवुं. अग्निमां हविष्य होमीने मांरूं पूजन करवुं. उत्तम ब्राह्मणमां आतिथ्य करीने मांरूं पूजन करवुं. गायोमां खड आदिकथी मांरूं पूजन करवुं ॥ ४३ ॥ वैष्णवमां तेनो बंधुनी पेठे सत्कार करीने मांरूं पूजन करवुं. हृदयाकाशमां ध्याननिष्ठा राखीने मांरूं पूजन करवुं. वायुमां प्राणदृष्टिथी मांरूं पूजन करवुं. जलमां जलादिक पदार्थोथी तर्पणादिक करीने मांरूं पूजन करवुं ॥ ४४ ॥ पृथ्वीमां

अमानित्वमदंभित्वं कृतस्यापरिकीर्तनम् ॥ अपि दीपावलोकं मे नोपयुज्यान्निवेदितम् ॥ ४० ॥ यद्यदिष्टतमं लोके यच्चाति-
प्रियमात्मनः ॥ तत्तन्निवेदयेन्मह्यं तदानंत्याय कल्पते ॥ ४१ ॥ सूर्योऽग्निर्ब्राह्मणो गावो वैष्णवः खं मरुज्जलम् ॥ भूरात्मा सर्वभू-
तानि भद्र पूजापदानि मे ॥ ४२ ॥ सूर्ये तु विद्यया त्रय्या हविषाओ यजेत माम् ॥ आतिथ्येन तु विप्राग्ये गोष्वंग यवसा-
दिना ॥ ४३ ॥ वैष्णवे बंधुसत्कृत्या हृदि खे ध्याननिष्ठया ॥ वायौ मुख्यधिया तोये द्रव्यैस्तोयपुरस्कृतैः ॥ ४४ ॥ स्थंडिले मं-
त्रहृदयैर्भोगैरात्मानमात्मनि ॥ क्षेत्रज्ञं सर्वभूतेषु समत्वेन यजेत माम् ॥ ४५ ॥ धिष्येध्वेष्विविति मद्रूपं शंखचक्रगदांबुजैः ॥ यु-
क्तं चतुर्भुजं शांतं ध्यायन्नर्चेत्समाहितः ॥ ४६ ॥ इष्टापूर्तेन मामेवं यो यजेत समाहितः ॥ लभते मयि सद्भक्तिं मत्स्मृतिः
साधुसेवया ॥ ४७ ॥ प्रायेण भक्तियोगेन सत्संगेन विनोद्धव ॥ नोपायो विद्यते सध्यङ्गप्रायणं हिसतामहम् ॥ ४८ ॥

रहस्यमंत्रना न्यासथी मांरूं पूजन करवुं. पोताना आत्मामां तेने भोग आपीने मांरूं पूजन करवुं. सर्व प्राणीओमां समता राखीने हुं के जे तेओमां रहे-
ला क्षेत्रज्ञरूप छुं तेतुं पूजन करवुं ॥ ४५ ॥ आ स्थानकोमां शंख, चक्र, गदा अने कमलथी युक्त, चार भुजावाळा अने शांत मारा स्वरूपतुं ध्यान करतां
जितेंद्रियपणुं राखीने मंत्रमां कहेला प्रकारथी मांरूं पूजन करवुं ॥ ४६ ॥ जितेंद्रिय रेहेनारो जे पुरुष यजन अने वाडी-कुवा आदि कराववाथी
उपर प्रमाणे मांरूं पूजन करे तेने मारी दृढ भक्ति मळेछे अने दृढ भक्तिवाळाने साधुओनी सेवाथी मांरूं ज्ञान मळेछे ॥ ४७ ॥ हे उद्धव ! घणुं
करीने सत्संगथी थता भक्तियोगविना संसारने तरवामां बीजो कोई सरल उपाय नथी. सत्पुरुषोनो उत्तम आश्रय हुं छुं माटे सत्संगथी तु-
रत मारी प्राप्ति थायछे ॥ ४८ ॥

હે' ઉદ્ધવ ! હવે તમે શ્રદ્ધાથી સાંભળો છો એટલામાટે એક વિષય જોકે અત્યંત રહસ્યરૂપ અને સર્વથી ગોપ્ય છે તોપણ તમારી પાસે કહીશ. તમે મારા દાસ, બંધુ, અને સખા છો ॥ ૪૯ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो अर्ग्यारमो अध्याय संपूर्ण ॥ ११ ॥ भगवान् केहेछे^२.- સઘળા સંગોને મટાડનારો સત્સંગ જેવી રીતે મને વશ્ય કરેછે તેવી રીતે યોગ, તત્ત્વવિવેક, ધર્મ, વેદાધ્યયન, તપ, સંન્યાસ, યજ્ઞ, વાવ-કુવા આદિ કરાવવારૂપ પૂર્ત, દક્ષિણા, વ્રત, દેવપૂજન, મંત્રો, તીર્થ, નિયમ કે યમો મને વશ્ય કરતા નથી ॥ ૧ ॥ ૨ ॥ दैत्यो, राक्षसो, मृगो, पक्षीओ, गंधर्वो, अप्सराओ, नागलोको, सिद्धो, चारणो, यक्षो, विद्याधरो, माणसोमां पण वैश्यो, शूद्रो, स्त्रियो અને અંત્યજો કે જેઓ રજોગુણી અને તમોગુણી

અર્થેતત્પરમં ગુહ્યં શૃણવતો યદુનંદન ॥ સુગોપ્યમપિ વક્ષ્યામિ ત્વં મે મૃત્યઃ સુહૃત્સગા ॥ ૨૯ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकाद-
શસ્કંધે भगवदुद्धवसंवादे एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ न गेधयति मां योगो न सांख्यं धर्म एव च ॥
न स्वाध्यायस्तपस्यागो नेशपूतं न दक्षिणा ॥ १ ॥ व्रतानि यज्ञश्चंदांसि तीर्थानि नियमा यमाः ॥ यथाऽवरुंधे सत्संगः सर्वसंगा-
पहो हि माम् ॥ २ ॥ सत्संगेन हि दैतेया यातुधाना मृगाः खगाः ॥ गंधर्वोप्सरसो नागाः सिद्धाश्चारणगुह्यकाः ॥ ३ ॥ विद्याधरा
मनुष्येषु वैश्याः शूद्राः स्त्रियोऽप्यजाः ॥ रजस्तमः प्रकृतयस्तस्मिन्नुगे जनय ॥ ४ ॥ वहवो मत्पदं प्राप्तास्त्रापूकायाधवादयः ॥
वृषपर्वा बलिर्वाणो मयश्चाथ बिभीषणः ॥ ५ ॥ सुग्रीवो हनुमानक्षो गजो यश्चो वणिक्पथः ॥ व्याधः कुब्जा व्रजे गोप्यो यज्ञपव्यस्तथा-
परे ॥ ६ ॥ तेनाधीतश्रुतिगणा नोपासितमहत्तमाः ॥ अत्रतातप्ततपसः सत्संगान्मासुपागताः ॥ ७ ॥

સ્વભાવવાળા હતા તેઓ પણ તે તે યુગમાં કેવલ સત્સંગથી મને પામ્યાછે. હે ઉદ્ધવ ! વૃત્રાસુર, પ્રહાદાદિ, વૃષપર્વા, બલિરાજા, વાણાસુર, મય-
દાનવ, વિभीષણ, સુગ્રીવ, હનુમાન, જાંબવાન, ગર્જેદ્ર, જટાયુપક્ષી, તુલાધાર વાણીઓ, ધર્મવ્યાધ, કુબ્જા, વ્રજની ગોપીઓ, યજ્ઞ કરનારા બ્રાહ્મણોની
સ્ત્રીઓ અને બીજાઓ પણ સત્સંગથીજ મને પામ્યા છે ॥ ૩ ॥ ૪ ॥ ૫ ॥ ૬ ॥ एओए वेदनुं अध्ययन क-युं न हतुं, अध्ययननेमाटे महात्मा
पुरुषोनी उपासना करी न हती, व्रत क-यां न हतां, अने तप पण क-यां न हतां तोपण सत्संगशी [मारा अने मारा भक्तोना संगशी]
मने पाम्या छे ॥ ७ ॥ ॥ ॥

૧ સાંખ્ય અને યોગાદિકને બીજાં સાધનોની અપેક્ષા છે અને તે કત્યા પછી પણ ફલ અવશ્ય થાયજ એમ નથી અને સત્સંગ તો પોતંત્ર સ્વતંત્ર રીતે સમર્થ
છે અને તેનું ફલ પણ અવશ્ય થાયછે એમ વર્ણન કરવાસારૂ કેહેછે. ૨ આ વારમા અધ્યાયમાં પ્રથમ સાધુના સંગનો મહિમા અને પછી કર્મ કરવાની તથા
કર્મનો ત્યાગ કરવાની વ્યવસ્થા કેહેવામાં આવશે.

गोपीओ, गायो, वृक्षो, मृगो, नाग अने बीजा पण मूढ बुद्धिवाळा जीवो सत्संगथी मळेला केवल भावथीज कृतार्थ थईने मने अनायासथी पास्या छे. वृत्रासुरादिकने कदाच बीजां साधनो पण होय परंतु गोपी अने गायो आदिकने तो बीजां कोई साधन हातांज नहि ॥८॥ योग, सांख्य, दान, व्रत, तप, यज्ञ, व्याख्यान, वेदाध्ययन अने संन्यासनां यत्न करे तोपण जे मारा स्वरूपने पामता नथी ते स्वरूपने उपर कहेलां प्राणीओ केवल सत्संगथीज पास्या छे ॥ ९ ॥ अक्रूरजी मने बलभद्री साथे मथुरामां तेडी जतां दृढ भावथी जेओनुं चित्त मारामां लागी रहुं हतुं एवी अने मारा विरहनेलीधे तीव्र दुःख पामेली गोपीओए हुं विना बीजा कोई पदार्थने सुखकारी दीठो न हतो ॥ १० ॥ हुं के जे अत्यंत प्रिय अने वृंदावनमां फरतो हतो तेनीसाथे रहेवाथी गोपीओने जे रात्रिओ अरधा क्षण जेवी लागी हती तेज रात्रिओ पाछो मारो वियोग थतां कल्प जेवडी थई पडी हती ॥ ११ ॥

केवलेन हि भावेन गोप्यो गावो नगा मृगाः ॥ येऽन्ये मूढधियो नागा सिद्धा मामीयुरजसा ॥ ८ ॥ यं न योगेन सांख्येन दानव्रततपोऽध्वरैः ॥ व्याख्यास्वाध्यायसंन्यासैः प्राप्नुयाद्यत्नवानपि ॥ ९ ॥ रामेण सार्धं मथुरां प्रणीते श्वाफल्किना मथ्यनुरक्तचित्ताः ॥ विगाढभावेन न मे वियोगतीव्राधयोऽन्यं ददृशुः सुखाय ॥ १० ॥ तास्ताः क्षपाः प्रेष्ठतमेन नीता मयैव वृंदावनगोचरेण ॥ क्षणाध्वत्ताः पुनरंग तासां हीना मया कल्पसमा बभूवुः ॥ ११ ॥ ता नाविदन्मथ्यनुषंगवद्धधियः स्वमात्मानमदस्तथेदम् ॥ यथा स-माधौ मुनयोऽब्धितोये नद्यः प्रविष्टा इव नामरूपे ॥ १२ ॥ मत्कामा रमणं जारमस्वरूपविदोऽबलाः ॥ ब्रह्म मां परमं प्रापुः संग-च्छतसहस्रशः ॥ १३ ॥ तस्मात्त्वमुद्धवोत्सृज्य चोदनां प्रतिचोदनाम् ॥ प्रवृत्तं च निवृत्तं च श्रोतव्यं श्रुतमेव च ॥ १४ ॥ मामेक-मेव शरणमात्मानं सर्वदेहिनाम् ॥ याहि सर्वालभावेन मया स्या ह्यकुतोभयः ॥ १५ ॥ ॥

जेम समाधिमां मुनिओने नामरूप जाणवामां आवतां नथी तेम गोपीओनी बुद्धि पण आसक्तिथी मारामां लागी रेहेतां तेओने पतिपुत्रादिकनुं, पो-ताना देहनुं, आ लोकनुं के परलोकनुं भान रहुं न हतुं; पण समुद्रमां जेम नदीओ पेशी जायछे तेम मारा स्वरूपमां पेशी गई हती ॥ १२ ॥ आ प्रमाणे मारीज कामना राखनारी ए सैकडो अने हजारो अबलाओ जोके मारा स्वरूपने जाणती न हती तोपण हुं के जे तेओए जारबुद्धिथी सम-जेलो परब्रह्म छुं तेने सत्संगना महिमानेलीधे पामी हती ॥ १३ ॥ हे उद्धव ! मारा भजननो प्रभाव एवो छे एटलामाटे तमे श्रुति, स्मृति, विधि, निषेध, प्रवृत्तकर्म, निवृत्तकर्म, सांभळवानुं अने सांभळेलुं छोडी दईने हुं के जे सर्व प्राणीओनो एकज आत्मा छुं तेनुंज 'सर्व जगत् भगवत्स्वरूप छे' एवा भावथी शरण लीओ अने मने प्राप्त थईने संसारना सघळा भयथी छूटी जाओ ॥ १४ ॥ १५ ॥

उद्धवजी पूछेछे.— हे योगेश्वरोना ईश्वर ! आपे प्रथम, 'स्वधर्ममां सावधान रहींने कर्म करवां' एम कहुंछे अने हमणां कहोछो के 'सर्वनो त्याग करीने मारूं शरण लेवुं' तो ए आपनी वाणी सांभळतां 'आत्मासां कर्त्तापणुं अने भोक्तापणुं भादि धर्म छे के नहि अने कर्म करवां के छोडी देवां'? ए संशय मटतो नथी के जेथी मारूं मन भम्या करेछे ॥ १६ ॥ भगवान् केहेछे.— ईश्वरज पोतानी मायानेलीधे प्रपंचरूपे भासेछे अने ते प्रपंचना अध्यासनेलीधे जीवलोकने अनादि अविद्याथी कर्त्तापणुं अने भोक्तापणुं आदि थएल छे अने तेथी विधिनिषेधनो अधिकार थयोछे. आ सघळुं होय त्यांसुधी अंतःकरणनी शुद्धिनेमाटे कर्म करवानुं में कहुं छे, अंतःकरण शुद्ध थया पछी जे कर्मो भक्तिमां विक्षेप करनार छे तेओनो आंदर छोडी दर्ईने दृढ विश्वासथी भजन करवानुं में कहुं छे अने ज्ञान उत्पन्न थया पछी तो कांईपण करवानुं रहेतुंज नथी. आत्रो सिद्धांत छे ते यथार्थ रीते समजाववासारू तेमांना "ईश्वरमांथी जीवने जन्म-मरण आपनारो प्रपंच केवी रीते उठ्यो छे?" ए पेहेला विषयविषे कहुंछुं. आ अपरोक्ष परमात्मा के जे शरीरमांना आधारदिक चक्रोमां नादादिकरूपे जाणे जन्म्या होय एम जगाय छे ते प्रथम, नादवाळा प्राणरूपे आधारचक्र-

उद्धव उवाच ॥ ॥ संशयः शृण्वतो वाचं तव योगेश्वरेश्वर ॥ न निर्वर्तत आत्मस्थो येन ब्राह्मणि मे मनः ॥ १६ ॥ ॥ श्रीभग-
नुवाच ॥ ॥ स एष जीवो विवरप्रसूतिः प्राणेन घोषेण गुहां प्रविष्टः ॥ मनोमयं सूक्ष्मसुषुप्त्य रूपं मात्रा स्वरो वर्ण इति स्थविष्ठः
॥ १७ ॥ यथाऽनलः सेऽनिलंबंधुरूपमा बलेन दारुण्यधिमथ्यमानः ॥ अणुः प्रजातो हविषा समिद्ध्यते तथैव मे व्यक्तिरियं हि वाणी ॥ १८ ॥

मां पेसेछे ल्यारे 'परा वाणी' एवा नामथी केहेवायछे. आधार चक्रमां सर्वदा अखंड अने अस्फुट अक्षरवाळो जे नाद चाल्या करेछे ते परा वाणी छे एम समजवुं. पछी ए परा वाणीरूप नादात्मक परमेश्वर मणिपूर चक्रमां आवीने 'पश्यंती वाणी' एवा नामथी ओळखाय छे. उच्चारण क-या पेहेलां मनथी अक्षरो जोई लेवामां आवेछे मोटे तेने 'पश्यंती' एवुं नाम आपेलुं छे. ते पछी एज परमात्मा विशुद्धि चक्रमां आवेछे ल्यारे 'मध्यमा वाणी' एवा नामथी केहेवामां आवेछे. पश्यंतीथी उपर अने स्पष्ट वैखरीना स्थानथी नीचे रेहेवानेलीधे 'मध्यमा' एवुं नाम आपेलुं छे. ते पछी एज परमात्मा मुखमां आवेछ ल्यारे अति स्थूल थईने 'वैखरी' एवा नामथी केहेवाय छे. विखर एटले अत्यंत स्पष्ट, ते उपरथी 'वैखरी' एवुं नाम आपेलुं छे. ह्रस्वादिक मात्राओ, उदात्तादिक स्वर अने अकारादिक त्रेसठं वर्णो ए वैखरी वाणीनुं रूप छे ॥ १७ ॥ जेम अग्नि आकाशमां अस्फुट गरमी-रूपे सर्वदा रह्यो छे ते अग्नि बलथी काष्ठमां मथन करातां पवननी सहायताथी झीणा तणखारूपे थायछे, पछी तेज अग्नि, छाणानो भुको पडवाथी

* ३ प्रकारनो अ, ३ प्रकारनो ई, ३ प्रकारनो उ, ३ प्रकारनो ऋ, २ प्रकारनो लृ, २ प्रकारनो ए, २ प्रकारनो ओ, २ प्रकारनो औ, ३३ कथी ते ह सुधीना व्यंजनो, ४ यम, १ अनुस्वार, १ विसर्ग, १ जीव्हामूलीय, १ उपध्मानीय, ए रीते त्रेसठ अक्षर संस्कृत भाषामां छे तेमां चार यम अक्षर वेदमांज आवेछे.

કાંઈક વિશેષરૂપે થાયછે અને પછી તેજ અગ્નિ ઘીની આહુતિ પડવાથી મહારૂપે વૃદ્ધિ પામેછે એટલે અગ્નિ જેમ ચારરૂપે પ્રકટ થાયછે તેમ હું [પરમાત્મા] પણ પરા, પદ્યંતી, મધ્યમા અને ત્રૈલોકી એ ચારરૂપે પ્રકટ થાઉંછું ॥ ૧૮ ॥ વાણી જેમ અતિસૂક્ષ્મ, સૂક્ષ્મ, સ્થૂલ અને અતિસ્થૂલ એ ચાર રૂપે પ્રકટ થઈ અને તે મારુંજ રૂપ છે તેમ હાથની વૃત્તિરૂપ કર્મ, પગની વૃત્તિરૂપ ગતિ, પાચ અને ઉપસ્થની વૃત્તિરૂપ વિસર્ગ, સુંઘવું, રસન, દર્શન, સ્પર્શન, શ્રવણ, મનની વૃત્તિરૂપ સંકલ્પ, બુદ્ધિ તથા ચિત્તની વૃત્તિરૂપ વિજ્ઞાન, અહંકારની વૃત્તિરૂપ અભિમાન, પ્રધાનની વૃત્તિરૂપ સમપ્રિ પ્રાણ અને સત્ત્વ, રજ તથા તમના વિકારરૂપ સઘડો પ્રપંચ પણ અતિસૂક્ષ્મ, સૂક્ષ્મ, સ્થૂલ અને અતિસ્થૂલ એ ચારરૂપે પ્રકટ થાઉંછું અને તે મારુંજ સ્વરૂપ છે ॥ ૧૯ ॥ આ પ્રમાણે હોવાનેલીધે પ્રપંચે ઈશ્વરથી ભિન્ન નથી. આ ઈશ્વર કે જે પ્રથમ ભિન્ન રૂપે નહિ પ્રકટ થાઉંછું અને એકજ હતા તેજ ઈશ્વર કાલનેલીધે માયાશક્તિનું આલિંગન કરવાથી જાણે ઈન્દ્રિયાદિકરૂપે ઘણા પ્રકારના થયા હોય એમ જણાય છે. એજ ઈશ્વર ત્રણે ગુણોના આશ્રયરૂપ લોકાત્મક કમલના બીજરૂપ છે. જેમ એક બીજ સેતરને પામીને ઘણા પ્રકારનું થાયછે તેમ એ આદિ ઈશ્વરપણ કાલગતિથી માયાને પામી-

एवं गदिः कर्मगतिर्विसर्गो घ्राणो रसो दृक् स्पर्शः श्रुतिश्च ॥ संकल्पविज्ञानमथाभिमानः सूत्रं रजःसत्त्वतमोविकारः ॥ १९ ॥ अयं हि जीवस्त्रिवृदब्जयोनिरव्यक्त एको वयसा स आद्यः ॥ विश्लिष्टशक्तिर्विधेव भाति बीजानि योनिं प्रतिपद्य यद्वत् ॥ २० ॥ यस्मिन्निदं प्रोतमशेषमोतं पदो यथा तंतुवितानसंस्थः ॥ य एष संसारतरुः पुराणः कर्मात्मकः पुष्पफले प्रसूते ॥ २१ ॥ द्वे अस्य बीजे शतमूलस्त्रिनालः पंचस्कंधः पंचरसप्रसूतिः ॥ दशैकशाखो द्विसुपर्णनीडस्त्रिवल्कलो द्विफलोऽर्क प्रविष्टः ॥ २२ ॥

ને સઘડા પ્રપંચરૂપ થયા છે ॥ ૨૦ ॥ આ કારણનેલીધે જગત્ ઈશ્વરની માયાથીજ વિલસિત હોવાનેલીધે ઈશ્વરમાંજ રહું છે અને ઈશ્વરથી ભિન્ન નથી. વસ્તુ જેમ તંતુઓમાં ઓતપ્રોત થઈને રહેછે અને તંતુઓથી ભિન્ન નથી તેમ આ સઘડું જગત્ સઘડી રીતે ઈશ્વરમાં રહુંછે અને ઈશ્વરથી ભિન્ન નથી. આ પ્રમાણે સમપ્રિ-ન્યયિરૂપ અને અવિદ્યાથી આત્મામાં અધ્યાસ કરી લીધેલું પ્રપંચરૂપ વૃક્ષજ જીવને કર્ત્તૃપણા અને મોક્ષપણા આદિ સંસારના કારણરૂપ છે માટે યથાર્થ રીતે આત્માનું સત્યપણું અને પ્રપંચનું મિથ્યાપણું જાણવામાં આવે ત્યારે કર્મોદિક સર્વનો ત્યાગ કરવો એમ મેં કહ્યુંછે. આ અનાદિ અને પ્રવૃત્તિરૂપ સ્વભાવવાળું પ્રપંચરૂપી જ્ઞાન, ફૂલ તથા ફલને [ભોગ તથા મોક્ષને અથવા કર્મ તથા તેનાં ફલને] ઉત્સન્ન કરેછે ॥ ૨૧ ॥ આ જ્ઞાનનાં બે બીજ [પુણ્ય અને પાપ] છે. સૈકડો મૂલીઓ [વાસના] છે. ત્રણ ધડ [ગુણ] છે. પાંચ સ્કંધ [ભૂત] છે. અગીયાર શાખા [ઈન્દ્રિયો] છે. ત્રણ છાલ [વાત, પિત્ત, કફ] છે. બે ફલ [સુખ, દુઃખ] છે. આ જ્ઞાનમાંથી પાંચ રસ [શબ્દાદિક વિષય] ઉત્સન્ન થાયછે. આ

૧ વસ્તુ ઉભા તાત્પર્યોમાં ઓત અને આડા તાત્પર્યોમાં પ્રોત કહેવાય છે.

झાડમાં બે પક્ષીઓ [જીવ તથા ઈશ્વર] નો માલો છે. એ ઝાડ સૂર્યના મંડલ સુધી વ્યાપ્ત છે. [સૂર્યના મંડલને ભેદીને જે જાય તેને સંસાર રહેતો નથી] ॥ ૨૨ ॥ આ ઝાડના એક ફલ [દુઃખ] ને ગામમાં ફરનારા ગૃધ્ર પક્ષીઓ [કામી ગૃહસ્થો] ખાયછે અને બીજા ફલ [સુખ] ને વનમાં રહેનારા હંસપક્ષીઓ [વિવેકી સંન્યાસીઓ] ખાય છે [ભોગવેછે]. આ પ્રમાણે પરમાત્મા કે જે પાંતજ માયાથી બહુરૂપે જણાય છે તેને ગુરુઓના ઉપદેશથી જે જાણે તેજ વેદના વાસ્તવિક અર્થને જાણે છે એમ સમજવું ॥ ૨૩ ॥ આ પ્રમાણે ગુરુની ઉપાસના કરવાનેલીધે ઉત્સન્ન થયેલી ભક્તિથી સજેલા બ્રહ્મવિદ્યારૂપ કુવાડાથી સાવધાનપણે અને ધીરપણે લિંગશરીરને કાર્પીને અને પરમાત્માને પક્ષી સઘલાં સાધનોને, છોડી દીધો ॥ ૨૪ ॥ ઇતિ શ્રીમન્મહાપુરાણ ભાગવતના એકાદશસ્કંધનો બારમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૧૨ ॥ ભગવાન કેહેછે. -- ત્રણ ગુણની વૃત્તિઓ અડચણ કરતી હોય ત્યાંસુધી ઉપર કહેલી બ્રહ્મવિદ્યા ઉત્સન્ન થતી નથી માટે એ વૃત્તિઓની નિવૃત્તિ કરીને બ્રહ્મવિદ્યા ઉત્પન્ન કરવાનો પ્રકાર કહુંછું. જો આનંદાદિકની

અંદતિ ચૈકં ફલમસ્ય યદ્વા ગ્રામેચરા એકમરણ્યવાસાઃ ॥ હંસાય એવં ચહુરૂપમિઝ્યૈર્માયામયં વેદ સ વેદ વેદમ્ ॥ ૨૩ ॥ એવં ગુરુ-પાસનૈયૈવ ભક્ત્યા વિદ્યાકુઠોરેણ શિતેન ધીરઃ ॥ વિવૃશ્ય જીવાશયમપ્રમત્તઃ સંપદ્ય ચાત્માનમથ ત્વજાત્રમ્ ॥ ૨૪ ॥ ઇતિ શ્રી-ભાગવતે મહાપુરાણે એકાદશસ્કંધે ભગવદુદ્ધવસંવાદે દ્વાદશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૨ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ સત્ત્વં રજસ્તમ ઇતિ ગુણા બુદ્ધેર્ન ચાત્મનઃ ॥ સત્ત્વેનાન્યતમૌ હન્યાત્સત્ત્વં સત્ત્વેન ચૈવ હિ ॥ ૧ ॥ સત્ત્વાદ્ધર્મૌ ભવેદ્વદ્ધાત્પુંમો મદ્રક્તિલક્ષણઃ ॥ સાત્ત્વિકો-પાસયા સત્ત્વં તતો ધર્મઃ પ્રવર્તતે ॥ ૨ ॥ ધર્મૌ રજસ્તમૌ હન્યાત્સત્ત્વવૃદ્ધિરનુત્તમઃ ॥ આશુ નશ્યતિ તન્મૂલો હ્યધર્મ ઉભયે હતે ॥ ૩ ॥

પેટે સત્ત્વાદિક ગુણ આત્માના ધર્મ હોય તો તે આત્માના સ્વરૂપમૂત હોવાથી નિવૃત્તિ ન થતાં વિદ્યાની ઉત્પત્તિ ન થાય, પરંતુ સત્ત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણો પ્રકૃતિના છે, આત્માના નથી, માટે સત્ત્વગુણને વધારીને રજોગુણ તથા તમોગુણની વૃત્તિઓનાં નાશ કરવો અને મત્ત તથા દયાદિરૂપ સત્ત્વગુણ કે જે દુઃસ્વદાઈ છે તેનો ઉપશમરૂપ સત્ત્વગુણથી જ નાશ કરવો ॥ ૧ ॥ વૃદ્ધિ પામેલા સત્ત્વગુણથી પુરુષને મારી ભક્તિરૂપ ધર્મ પ્રાપ્ત થાય. એ સત્ત્વગુણ સાત્ત્વિક પદાર્થોના સેવનથી વધેછે અને તેની વૃદ્ધિથી ભક્તિરૂપ ધર્મ પ્રાપ્ત થાયછે ॥ ૨ ॥ સત્ત્વગુણની વૃદ્ધિથી થયેલો ભક્તિરૂપ સર્વોત્તમ ધર્મ રજોગુણ તથા તમોગુણનો નાશ કરેછે અને એ બે ગુણનો નાશ થતાં રાગદ્વેષાદિક રજોગુણ અને પ્રમાદ તથા આલસ્યાદિક તમોગુણથી ઉત્પન્ન થતો અધર્મ પણ તુરંત નાશ પામે છે ॥ ૩ ॥

૧ આ તેરમા અધ્યાયમાં સત્ત્વગુણની વૃદ્ધિથી વિદ્યાના ઉદયનો ક્રમ અને હંમના ઇતિહાસથી ચિત્ત તથા ગુણોને નાંખાં પાડવાની શુક્તિ કેહેવામાં આવશે.

शास्त्र, जल, लोको, देश, काल, कर्म, जन्म, ध्यान, मंत्र अने संस्कार ए दश पदार्थों त्रण गुणने वधारनारा छे ॥ ४ ॥ ए पदार्थोंमां विद्वान् लोको जेनां वखाण करेछे तेने सात्त्विक पदार्थ समजवो, विद्वान् लोको जेनी निंदा करेछे तेने तामस पदार्थ समजवो अने विद्वान् लोको जेनी निंदा के स्तुति काई पण करता नथी तेने राजस पदार्थ समजवो ॥ ५ ॥ पुरुषे सत्वगुणनी वृद्धि करवासारू सात्त्विक पदार्थेनेज सेववा जोईए. जेम के निवृत्तिशास्त्र के जेओ सात्त्विक छे तेओनेज सेववां पण रजोगुणी प्रवृत्तिशास्त्र के तमोगुणी पाखंडशास्त्रने सेववां नहि. तीर्थनां जलो के जेओ सात्त्विक छे तेओनेज सेववां पण रजोगुणी सुगंधी जल के तमोगुणी मदिरादिकरूप जलने सेववां नहि. निवृत्तिवाळा लोको के जेओ सात्त्विक छे तेओनेज सेववा पण रजोगुणी प्रवृत्तिवाळा लोको के तमोगुणी दुराचार लोकोने सेववा नहि. एकांत देश के जे सात्त्विक छे तेने सेववो पण रजोगुणी राजमार्ग के तमोगुणी जुगारना प्रदेशने सेववो नहि. प्रभातादिक काल के जे सात्त्विक छे तेनेज ध्यानादिकमां सेववो पण रजोगुणी प्रदोषकाल के तमोगुणी मधरातना कालने सेववो नहि. नित्यकर्म के जेओ सात्त्विक छे तेओने सेववां पण रजोगुणी काम्यकर्म के तमोगुणी अभिचारादिक कर्मने सेववां नहि. वैष्णव अथवा शैवदीक्षारूप जन्म के जे सात्त्विक छे तेने सेववो पण रजोगुणी शाक्तदीक्षा के तमोगुणी क्षुद्रदी-

आगमोऽपः प्रजा देशः कालः कर्म च जन्म च ॥ ध्यानं मंत्रोऽथ संस्कारो दशैते गुणहेतवः ॥ ४ ॥ तत्तत्सात्त्विकमेवैषां यद्यद्वृद्धाः प्रचक्षते ॥ निंदति तामसं यत्तद्राजसं तदुपेक्षितम् ॥ ५ ॥ सात्त्विकान्येव सेवेत पुमान्स त्वविबुद्धये ॥ ततो धर्मस्ततो ज्ञानं यावत्सृ- तिरपोहनम् ॥ ६ ॥ वेणुसंघर्षजो वह्निर्दग्धा शाम्यति तद्धनम् ॥ एवं गुणव्यत्ययजो देहः शाम्यति तत्क्रियः ॥ ७ ॥

क्षारूप जन्मने सेववो नहि. विष्णुहुं ध्यान के जे सात्त्विक छे तेने सेववुं पण रजोगुणी स्त्रीनां ध्यान के तमोगुणी शत्रुनां ध्यानने सेववां नहि. प्र- णवादिक मंत्र के जेओ सात्त्विक छे तेओने सेववा पण रजोगुणी काम्यमंत्र के तमोगुणी क्षुद्रमंत्रोने सेववा नहि. मनने शुद्ध करवानो संस्कार के जे सात्त्विक छे तेने सेववो पण रजोगुणी देहना संस्कार के तमोगुणी मांसादिकना संस्कारने सेववा नहि. आ प्रमाणे करवाथी सत्वगुणनी वृद्धि यतां तेथी भक्तिरूप धर्म प्राप्त थायछे अने भक्तिरूप धर्मथी ज्ञान उत्पन्न थायछे. जोके महावाक्यना श्रवणथीज ज्ञान उत्पन्न थायछे तोपण आ- त्मानी अपरोक्षता अने स्थूल देह तथा सूक्ष्म देहना कारणरूप गुणोनो त्याग थवा सुधीनुं ज्ञान भक्तिरूप धर्मथी प्राप्त थायछे ॥ ६ ॥ ‘गुणोना क्षोभथी उत्पन्न थएलो देह पोताना आश्रयरूप गुणोने पोताथीज उत्पन्न थएली विद्या [ज्ञान] थी मटाडीने पोते पण शी रीते मटी जाय ?’ एवी शंका राखवी नहि, केम के वांसना परस्पर घसावाथी उत्पन्न थएलो अग्नि जेम पोताथीज उत्पन्न थएली ज्वालाओथी वांसना वनने बाळीने पछी पोते पण ठरी जायछे तेम गुणोना क्षोभथी उत्पन्न थएलो देह पोताथीज उत्पन्न थएली विद्याथी गुणोने बाळीने पोते पण शांत थई जायछे ॥ ७ ॥

ઉદ્ભવજી પૂછેછે.— હે શ્રીકૃષ્ણ ! જિતેંદ્રિયપણાથી સાત્વિક પદાર્થોને સેવવામાં આવડો બધો પુરુષાર્થ છે તોપણ અને રજોગુણી તથા તમોગુણી વિષયો દુઃસ્વરૂપ છે એમ જાણતાં છતાં પણ ઘણાંખરા મનુષ્યો કુતરો ગધેડો અને બોકડાની^૧ પેટે તે વિષયોને ભોગવેછે તે શા કારણથી ? ॥ ૮ ॥ મગવાન્ કેહેછે.— વિવેકરહિત માણસને દેહાદિકમાં ‘ હું છું ’ એવી खोटी સમજણ પરિપૂર્ણ રીતે વ્યાસ થઈ જાયછે અને તે खोटी સમજણનેલીધે સત્ત્વગુણના કાર્યરૂપ મનમાં દુઃસ્વરૂપ રજોગુણ વ્યાસ થવાથી મનમાં સંકલ્પ અને વિકલ્પ ઉઠેછે ॥ ૯ ॥ સંકલ્પ-વિકલ્પ ઉઠતાં દુર્બુદ્ધિ માણસને દુષ્ટ વિષયો સારા લાગતાં ફાલી ફાલાય નહિ એવી તૃણા ઉત્પન્ન થાયછે ॥ ૧૦ ॥ તૃણા ઉત્પન્ન થતાં રજોગુણના વેગથી મોહ પામેલો અજિતેંદ્રિય પુરુષ કર્મોને પરિણામે દુઃસ્વરૂપ જાણતાં છતાં પણ તૃણાને વશ થઈને વિષયોને ભોગવવામાટે તે કર્મોને કરેછે. માટે દે-

ઉદ્ભવ ઉવાચ ॥ ॥ વિદંતિ મર્त्या પ્રાયેણ વિષયાન્પદમાપદામ્ ॥ તથાપિ મુંજતે કૃષ્ણ તત્ત્વયં શ્વસ્રાજવત્ ॥ ૮ ॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ અહમિત્યન્યથાબુદ્ધિઃ પ્રમત્તસ્ય યથા હૃદિ ॥ ઉત્સર્પતિ રજો ઘોરં તતો વૈકારિકં મનઃ ॥ ૯ ॥ રજોયુક્તસ્ય મનસઃ સંકલ્પઃ સવિકલ્પકઃ ॥ તતઃ કામો ગુણધ્યાનાદુઃસહઃ સ્યાદ્ધિ દુર્મતેઃ ॥ ૧૦ ॥ કરોતિ કામવશતઃ કર્માણ્યવિજિતેંદ્રિયઃ ॥ દુઃસ્વોદર્કાણિ સંપશ્યન્ રજોવેગવિમોહિતઃ ॥ ૧૧ ॥ રજસ્તમોભ્યાં યદપિ વિદ્વાન્ વિક્ષિપ્તધીઃ પુનઃ ॥ અતંદ્રિતો મનો યુંજન્ દોષદૃષ્ટિર્ન સજ્જતે ॥ ૧૨ ॥ અપ્રમત્તોઽનુયંજીત મનો મય્યર્પયન્ શનૈઃ ॥ અનિર્વિણ્ણો યથાકાલં જિતશ્વાસો જિતાસનઃ ॥ ૧૩ ॥ ઇતાવાન્યોગ આદિશો મચ્છિન્થૈઃ સનકાદિભિઃ ॥ સર્વતો મન આકૃષ્ય મય્યદ્ધાવેશ્યતે યથા ॥ ૧૪ ॥

હાદિકમાં મિથ્યા અભિનિવેશથીજ વિષયોને ભોગવેછે એમ સમજવું ॥ ૧૧ ॥ વિવેકી પુરુષતો યદ્યપિ કોઈ સમયે પોતાને રજોગુણ વિક્ષેપ ઉપજાવે અને તમોગુણ મોહ ઉપજાવે તોપણ પ્રમાદ છોડી દઈને મનને રોક્યા કરે અને વિષયોમાં દોષદૃષ્ટિ કન્યા કરે તેથી વિષયોમાં આસક્ત થાય નહિ ॥ ૧૨ ॥ વિષયોમાં દોષદૃષ્ટિ કરતાં છતાં પણ મમનો નિરોધ થઈ શકતો ન હોય તો તેનો આપ્રમાણે સેહેલો ઉપાય કરવો. આલસ્ય છોડી દઈ રોજ ત્રણ વાર આસનના જયનો અને પ્રાણાયામ કરવાનો નિયમ રાહી સાવધાનપણાથી ધીરે ધીરે મારામાં મનને લગાવી દેવું કે જેમ કરવાથી તે મન વિષયોમાં જતું અટકી જાય ॥ ૧૩ ॥ સર્વ વિષયોમાંથી મનને खेঁची લઈને સાક્ષાત મારા સ્વરૂપમાંજ પરિપૂર્ણ રીતે પેસાડી દેવું એજ યોગ છે એમ મારા શિષ્ય સનકાદિકોણે નિર્ણય કરેલો છે; માટે વિષયોથી ગુંથાણું મન વિષયોથી નોંખું પડીને ઈશ્વરમાં નિષ્ઠા પામે એવાત અસંભવિત સમજવી નહિ ॥ ૧૪ ॥

૧ કુતરા તિરસ્કાર પામતાં છતાં પણ ભોગવેછે. ૨ ગધેડા પાડુ વાગતાં પણ ગધેડીને પછવાડે દોડેછે. ૩ બોકડા મારી નાંખવાને આળેલા છતાં પણ તે સમયે નિર્લજ્જ પણું કરેછે.

उद्धवजी पूछे छे.—हे श्रीकृष्ण ! मनकादिक के जेओ अत्यंत वृद्ध छे तेओने आपे आ अवतारमां शिष्य कऱ्या होय एम तो संभवतुं नथी; माटे आपे सनकादिकने ज्यारे अने जे रूपथी योगनो उपदेश कऱ्यो छे ते कालने अने ते रूपने जाणवा इच्छुं छुं ॥ १५ ॥ भगवान् केहेछे.—ब्रह्माना मनथी उत्पन्न थएला पुत्र सनकादिकोए पोताना पिता ब्रह्माने योगनी सूक्ष्म पराकाष्ठाविषे आप्रमाणे पूछ्युं हतुं ॥ १६ ॥ सनकादिक पूछे छे.—हे प्रभु ! चित्त पोताना स्वभावथीज रागादिकनेलीधे विषयोमां प्रवेश करेछे अने अनुभव करेला विषयो वासनारूपथी चिचमां प्रवेश करेछे तो विषयोनी त्याग करवाने इच्छता मुमुक्षु पुरुष परस्परने परस्परथी शी रीते नोखां पाडवां ? ॥ १७ ॥ भगवान् केहेछे.—एप्रमाणे सनकादिकोए पूछतां

उद्धव उवाच ॥ ॥ यदा त्वं सनकादिभ्यो येन रूपेण केशव ॥ योगमादिष्टवानेतद्रूपमिच्छामि वेदितुम् ॥ १५ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ पुत्रा हिरण्यगर्भस्य मानसाः सनकादयः ॥ पप्रच्छुः पितरं सूक्ष्मां योगस्यैकांतिकीं गतिम् ॥ १६ ॥ ॥ सनकादय ऊचुः ॥ ॥ गुणेष्वविशते चेतो गुणाश्चेतसि च प्रभो ॥ कथमन्योऽन्यसंत्यागो मुमुक्षोरतितितीर्थैः ॥ १७ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ एवं पृष्टो महादेवः स्वयंभूर्भूतभावनः ॥ ध्यायमानः प्रश्नवीजं नाभ्यपद्यत कर्मधीः ॥ १८ ॥ स मामर्चितयेद्देवः प्रश्नपारतितीर्थया ॥ तस्याहं हंसरूपेण सकाशमगमं तदा ॥ १९ ॥ दृष्ट्वा मां त उपप्रज्य कृत्वा पादाभिवंदनम् ॥ ब्रह्माणमग्रतः कृत्वा पप्रच्छुः को भवानिति ॥ २० ॥ इत्यहं मुनिभिः पृष्टस्त्वजिज्ञासुभिस्तदा ॥ यदवोचमहं तेभ्यस्तदुद्धव निबोध मे ॥ २१ ॥ वस्तुनो यदनानात्वमालनः प्रश्न ईदृशः ॥ कथं घटेत वो विप्रा वक्तुर्वा मे क आश्रयः ॥ २२ ॥ ॥

जगतना स्रजनार मोटा देव ब्रह्मा विचार करवा लाग्या तोपण तेमनी बुद्धि बीजा कामोमां गुंचवाएली होवानेलीधे तेमने प्रश्नतुं बीज के जे नहि जाणवाथी ए प्रश्न उठ्युं छे ते जाणवामांज आव्युं नहि ॥ १८ ॥ पछी ए प्रश्ननो अभिप्राय अने उत्तर जाणवानी इच्छाथी ब्रह्मा मारुं ध्यान करतां ते समये हंसतुं रूप धरीने हुं तेमनी पासे गयो ॥ १९ ॥ मने जोई ए सनकादिकोए ब्रह्माने अग्रणी करी, मारी पासे आवी पगमां प्रणाम करीने मने पूछ्युं के—‘तमे कोण छो ?’ ॥ २० ॥ हे उद्धव ! तत्त्व जाणवानी इच्छावाळा मुनिओए एप्रमाणे पूछतां में तेओने जे कह्युं ते मारी पासेथी सांभळो ॥ २१ ॥ में कैह्युं के—तमो आत्माने लईने पूछो छो के आत्मानी उपाधिरूप भूतना समूहने लईने पूछोछो ? आत्माने लईने पूछ्युं होय

१ हंस जेम दुध अने पाणीने जुदां करी शकेछे तेम हुं गुण अने चित्तने जुदां पाडवाने समर्थ छुं एम जणावामाटे हंसतुं रूप धन्युं. २ देहादिकथी जुदो आत्मा जाणवामां आवे तो ते आत्मासां निष्ठा राखनारने रागादिक धवानो संभव नहि होवानेलीधे पोतानी मेंछेज विषय अने चित्त जुदां पडी जाय एम केहेवानेमाटे प्रश्नतुं खंडन करवाना मिषथीज प्रथम आत्मा अने अनात्मानो विवेक करावे छे.

તો પરમાર્થરૂપ આત્મામાં ભેદ નહિ હોવાથી 'તમે કોણ છો?' એવું પૂછવું, કે જે ઘણામાંથી એકનો નિશ્ચય કરવારૂપ છે, તે ઘટતું નથી. અને હું કે જે ઉત્તર આપનાર છું તેણે કયો વિશેષ લઈને ઉત્તર આપવો? જાતિ કે ગુણાદિકરૂપ કાંઈ વિશેષ આત્મામાં હોય તો તેને લઈને ઉત્તર અપાય કે— 'હું અમુક જાતિનો કે અમુક ગુણવાળો છું.' પરંતુ આત્મામાં તેવો કોઈ વિશેષ નથી માટે ઉત્તર આપી શકાય એમ નથી ॥ ૨૨ ॥ આત્માના ઉપાધિરૂપ ભૂતના સમૂહને લઈને પૂછ્યું હોય તોપણ દેવ અને મનુષ્યાદિકનાં સઘઠાં શરીરો પંચતામૃતમકર્પણાનેલીધે પરસ્પરથી ભિન્ન નથી અને પરમ કારણ [પરબ્રહ્મ] રૂપે પણ પરસ્પરથી ભિન્ન નથી માટે 'તમે કોણ છો?' એવું તમારું પૂછવું વ્યર્થ અને કેવલ બોલવામાત્રજ છે ॥ ૨૩ ॥ મન, વચન, દષ્ટિ અને બીજી ઇન્દ્રિયોથી પણ જે કાંઈ ગ્રહણ કરવામાં આવે છે તે હુંજ છું, મારાથી ભિન્ન કાંઈ નથી, એમ તત્ત્વવિચારથી જાણો. [આ વાક્યથી 'હું સર્વાત્મક છું' એમ પ્રશ્નનો ઉત્તર પણ સાથે અપાયો સમજવો.] ॥ ૨૪ ॥ હૈં^૨ પુત્રો ! વિષયોમાં પ્રવેશ કરનારૂં ચિત્ત અને ચિત્તમાં

પંચાત્મકેષુ ભૂતેષુ સમાનેષુ ચ વસ્તુતઃ ॥ કો ભવાનિતિ વઃ પ્રશ્નો વાચારંભો હ્યનર્થકઃ ॥ ૨૩ ॥ મનસા વચમા દૃષ્ટ્યા ગૃહ્યતેઽન્યૈર્પી-
દ્રિયૈઃ ॥ અહમેવ ન મત્તોઽન્યદિતિ બુદ્ધધ્વમંજસા ॥ ૨૪ ॥ ગુણેષ્વાવિશતે ચેતો ગુણાશ્ચેતસિ ચ પ્રજાઃ ॥ જીવસ્ય દેહ ઉભયં ગુણ-
શ્રેતો મદાત્મનઃ ॥ ૨૫ ॥ ગુણેષુ ચાવિશચિત્તમીક્ષણં ગુણમેવયા ॥ ગુણાશ્ચ ચિત્તપ્રભવા મદ્રૂપ ઉભયં ત્યજેત્ ॥ ૨૬ ॥ જાગ્રત્સ્વપ્નઃ
સુષુપ્તં ચ ગુણતો બુદ્ધિવૃત્તયઃ ॥ તાસાં વિલક્ષણો જીવઃ સાક્ષિત્વેન વિનિશ્ચિતઃ ॥ ૨૭ ॥ યદ્દિ મંસૃતિવંધોઽયમાત્મનો ગુણવૃત્તિદઃ ॥
મયિ તુર્યે સ્થિતો જહ્યાત્યાગસ્તદ્રુણચેતસામ્ ॥ ૨૮ ॥

॥

॥

પ્રવેશ કરનારા વિષયો એ બને, જીવ કે જે હંરૂપ છે તેની અધ્યાસ કરેલી ઉપાધિરૂપ છે; જીવના સ્વરૂપભૂત નથી ॥ ૨૫ ॥ માટે ચિત્ત અને વિષયો કે જેઓ ગુંથાઈ ગણે છે તે બંનેને મિથ્યા સમજી પોતામાં બ્રહ્મપણાની ભાવના કરી ઇટલે રાગાદિક નહિ થવાથી ચિત્ત અને વિષયો પોતાની મેલેજ જુદા પડી જશે. વિષયોના સંસ્કારનેલીધે વારંવાર વિષયોમાં પ્રવેશ કરતું ચિત્ત અને વાસનારૂપથી ચિત્તમાં પ્રકટ થતા વિષયો એ બંનેનો પોતે બ્ર-
હ્મસ્વરૂપ થઈને ત્યાગ કરવો ॥ ૨૬ ॥ 'જીવ કે જે જાગ્રદાદિ અવસ્થાવાળો છે તેને પરબ્રહ્મરૂપપણું કેમ ઘટે? એવી શંકા કરવી નહિ. કેમ કે જા-
ગ્રત, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ એ ત્રણે અવસ્થા બુદ્ધિની વૃત્તિઓ છે અને તે સ્વાભાવિક નથી પણ અનુક્રમે સત્ત્વ, રજ અને તમથી થાયછે. જીવ તો તે અવ-
સ્થાઓનો સાક્ષી છે માટે તે અવસ્થાઓથી રહિત છે એવો નિશ્ચય છે ॥ ૨૭ ॥ પોતામાં બુદ્ધિનો જે અધ્યાસ થયો છે તેથીજ હું જાગું છું અને હું મુતો

? પંચભૂતાત્મકપણું તે પ્રત્યક્ષાદિક પ્રમાણથી સિદ્ધજ છે માટે તેવિષે નહિ બોલતાં દેહાદિકના પરમ કારણથી અભિન્નપણાવિષે કેહેછે. ૨ પ્રશ્નનું ટૂંકન કરવાના મિષથીજ સામાન્ય રીતે આત્માના સ્વરૂપનું નિરૂપણ કરીને હવે બ્રહ્માથી પણ જેનું સમાધાન કરી શકાયું નથી તે પ્રશ્નનો ઉત્તર આપેછે.

હુંં ઇત્યાદિક પ્રતીતિ થાયછે. વાસ્તવિક રીતે આત્માને અવસ્થાઓ છેજ નહિ; માટે સાક્ષી સ્વરૂપમાં રહીને જ્યારે એ મિથ્યામૂત બુદ્ધિના અધ્યાસનો ત્યાગ કરે ત્યારે ચિત્તથી ત્રિપયો અને વિષયોથી ચિત્ત પોતાની મેલેજ જુદાં પડેછે. પોતાને અહંકારે કરેલો બંધજ આનંદાદિકનું આવરણ કરીને અનર્થનું કારણ થયો છે એમ જાણી આ સઘલો સંસાર દુઃસ્વરૂપ છે એમ સમજી ત્રણે અવસ્થાથી ન્યારા ચોથા સ્વરૂપમાં રહીને બુદ્ધિના અધ્યાસને અને તેણે કરેલી ભોગની ચિંતાને છોડી દેવી ॥ ૨૮ ॥ ૨૯ ॥ જ્યાંસુધી પુરુષને યુક્તિઓથી ભેદદૃષ્ટિ નિવૃત્ત ન થાય ત્યાંસુધી તે પુરુષ કર્મોદિકમાં જાગતો જાણતાં છતાં પણ, સ્વપ્નમાં પોતાને જાગતો માનતા માણસની પેટે સ્વપ્નેનેજ દેખેછે એમ સમજવું. કારણ કે તેને યથાર્થ જ્ઞાન થયું નથી ॥ ૩૦ ॥ 'વર્ણ, આશ્રમ અને તેસંબંધી કર્મોદિકની ભેદદૃષ્ટિ વેદે નિરૂપણ કરેલી છે તે કેમ નિવૃત્ત થાય?' એવી શંકા રાખવી નહિ; કારણ કે દેહાદિક પદાર્થો મિથ્યા છે માટે તે પદાર્થોએ કરેલા વર્ણાશ્રમાદિક ભેદ, સ્વર્ગોદિક ફલો અને તે ફલો આપનારાં કર્મો પણ આત્માને મિથ્યા છે. સ્વપ્ન અવસ્થાને જોતા જીવને સ્વપ્નમાં દેહાદિક મિથ્યા હોવાથી જેમ તે દેહાદિકે કરેલા ભેદ, ફલો અને કર્મો મિથ્યા છે તેમ આત્માને ઉપર કહેલાં સર્વ

અહંકારકૃતં બંધમાત્મનૌર્થવિપર્યયમ્ ॥ વિદ્વાન્નિર્વિદ્ય સંસારચિંતાં તુર્યં સ્થિતસ્યજેત્ ॥ ૨૯ ॥ યાવન્નાનાર્થધીઃ પુંસો ન નિવર્તેત યુક્તિભિઃ ॥ જાગર્ત્યપિ સ્વપ્નબ્રહ્મઃ સ્વપ્ને જાગરણં યથા ॥ ૩૦ ॥ અસત્વાદાત્મનોઽન્યેષાં ભાવાનાં તત્કૃતા ભિદા ॥ ગતયો હેતવશ્ચાસ્ય મૃષા સ્વપ્નદૃશો યથા ॥ ૩૧ ॥ યો જાગરે બહિરનુક્ષણધર્મિણોઽર્થાન્ ભુંકે સમસ્તકર્ણૈર્હૃદિ તત્સદૃશન્ ॥ સ્વપ્ને સુષુપ્ત ઉપસંહરતે સ એકઃ સ્મૃત્યન્વયાત્રિગુણવૃત્તિદૃર્ગિદ્રિયેશઃ ॥ ૩૨ ॥

મિથ્યા છે. અજ્ઞાનવાળા પુરુષનેજ વેદ લાગુ પડેછે પણ જ્ઞાનીને લાગુ પડનો નથી એમ સમજવું ॥ ૨૯ ॥ જે યુક્તિઓથી ભેદદૃષ્ટિ નિવૃત્ત થાય તે યુક્તિઓ કહું છું. જાગ્રત અવસ્થામાં જેઓની ક્ષણે ક્ષણે સ્થિતિ બદલાયા કરેછે એવા વાહારના દેહાદિક પદાર્થોને સઘલી ઇન્દ્રિયોથી જે ભોગવે છે, સ્વપ્ન અવસ્થામાં જેઓની સ્થિતિ ક્ષણે ક્ષણે બદલાયા કરેછે એવા તથા મનમાંજ ઉત્પન્ન થએલા જાગ્રત અવસ્થામાં દીઠેલાસરસવા વાસનામય દેહાદિક પદાર્થોને જે ભોગવેછે અને સુષુપ્તિ અવસ્થામાં એ સઘલોને જે સમેટી લેછે તે એકજ છે. કારણ કે ત્રણે અવસ્થાઓનો એ દ્રષ્ટા છે. જોકે જાગ્રત અવસ્થાને સઘલી ઇન્દ્રિયો જોય છે, સ્વપ્ન અવસ્થાને મન જોયછે અને સુષુપ્તિ અવસ્થાને જાગ્રત તથા સ્વપ્નના અવશેષ સંસ્કારવાળી બુદ્ધિ જોયછે એમ જણાય છે; તોપણ તે સઘલી ઇન્દ્રિયો, મન અને બુદ્ધિનો નિયંતા આત્માજ છે માટે આત્માજ એ અવસ્થાઓનો દ્રષ્ટા છે એમ સમજવું. શાસ્ત્રમાં જાગ્રતનો દ્રષ્ટા વિશ્વ, સ્વપ્નનો દ્રષ્ટા તૈજસ અને સુષુપ્તિનો દ્રષ્ટા પ્રાણ છે; એમ જુદાં જુદાં નામ આપેલાં છે પરંતુ તે નામોવાળો દ્રષ્ટા એકજ છે. કારણ કે 'જે હું સ્વપ્નેને દેખતો હતો અને તે પછી કાંઈ પણ જાણતો ન હતો તેજ હું હમણાં જાગુંછું' એવી સ્મૃતિ થાયછે; માટે સઘલી અવસ્થાઓમાં

एकनोज अन्वय छे. विश्वादिक नामनो व्यवहार तो अवस्थारूप उपाधिना भेदने लईने छे. [बाल्य अने यौवनादिक अवस्थाओमां पण एवी री-
तेज आत्मानि एकता जाणी लेवी.] ॥ ३२ ॥ आ त्रण अवस्थाओ के जेओ गुणोनेलीधे मननेज थायछे तेओ मारा अज्ञानथी मारामां कल्पी लीधे-
ली छे एम विचार करी आत्मस्वरूपनो निश्चय करतां तमो अनुमानोथी अने सद्गुरुना उपदेशोथी सजेला ज्ञानरूपी खड्गवते सर्व संशयोना स्था-
नकरूप अहंकारने कापी नाखी हुं के जे हृदयमांज रहेलो छुं तेने भजो. जेओथी ज्ञानरूपी खड्ग सजाय छे ते अनुमानो देखानुं छुं ॥ ३३ ॥ आ
जगत् भ्रांतिमात्र छे. कारण के मनना विलासरूप छे, देखायछे अने नाश पामे छे. जे जे मनना विलासरूप, देखातुं अने नाश पामतुं होय ते भ्रां-
तिरूपज होय छे. जेम के स्वप्न मनना विलासरूप छे, देखायछे अने नाश पामेछे माटे भ्रांतिरूप छे. वळी आ जगत् भ्रांतिरूप छे; कारण के अत्यंत
चंचल छे. जे जे अत्यंत चंचल होय ते भ्रांतिरूपज होय छे. जेम के उबाडीआनुं चकर अत्यंत चंचल छे माटे भ्रांतिरूप छे. ब्रह्ममां आ घणा प्र-
कारवाळा जगतनी भ्रांति थइछे माटे भ्रांतिना अधिष्ठानरूप एक ब्रह्मज जाणे घणा प्रकारवाळुं थयुं हांय एम जणायछे. वास्तविक विचारतां गु-

एवं विमृश्य गुणतो मनसरूपवस्था मन्मायया मयि कृता इति निश्चितार्थाः ॥ मंछिद्य हार्दमनुमानसदुक्तितीक्ष्णज्ञानासिना भजत
माऽखिलसंशयाधिम् ॥ ३३ ॥ ईक्षेत विभ्रममिदं मनसो विलासं दृष्टं विनष्टमतिलोलमलानचक्रम् ॥ विज्ञानमेकमुखधेव विभाति
माया स्वप्नस्त्रिधा गुणविसर्गकृतो विकल्पः ॥ ३४ ॥ दृष्टिं ततः प्रतिनित्यं निवृत्ततृष्णस्तूर्णी भवेन्नित्यसुखानुभवो निरीहः ॥ सं-
दृश्यते क्व च यदीदमवस्तुबुद्ध्या त्यक्तं भ्रमाय न भवेत्स्मृतिरानिपातात् ॥ ३५ ॥ देहं च नश्वरमवस्थितमुत्थितं वा सिद्धो न प-
श्यति यतोऽध्यगमत्स्वरूपम् ॥ दैवादपेतमुत दैववशादुपेतं वासो यथा परिकृतं मदिरामदांधः ॥ ३६ ॥

णना परिणामथी थएलो आ अध्यात्म, अधिभूत अने अधिदैव ए त्रण प्रकारनो भेद [सघळो प्रपंच] मायामात्रज छे ॥ ३४ ॥ एटलामाटे दृश्यमांथी
दृष्टिने खेंची लईने पोताना स्वरूपसुखनो अनुभव करवो अने ते अनुभवनी निश्चलता करवासारू तृष्णारहित, चूप अने चेष्टा रहित एटले मन, वाणी
तथा कायाना व्यापारथी रहित थवुं. 'देह धारीने द्वैतदृष्टि सर्वथा मटी जवी संभवती नथी माटे पाछो वळी संसार थशे' एवी शंका राखवी नहि.
कारण के आहारादिक अवश्य कर्मोमां जोके द्वैत देखवामां आवे तोपण मिथ्या जाणीने जे छोडी दीधेलुं होय ते पाछुं मोह उत्पन्न करी शकतुं
नथी. जीवन्मुक्तने देह पडी जवासुधी मात्र संस्कारथीज द्वैतनो अवभास रहेछे पण ते मोहने उत्पन्न करी शकतो नथी ॥ ३५ ॥ मदिराना
मदथी भानरहित थएलो पुरुष जेम पेहेरेलां लुगडाने गएलुं के रहेलुं जाणतो नथी तेम जीवन्मुक्त ज्ञानी पुरुष पण आ विनाशी देहने आसनथी
उठेलो, उठीने लांज उभेलो, बाहार गएलो अथवा बाहारथी पाछो ते ठेकाणे आवेलो देखतो नथी; केम के स्वरूपने जाणी चुको छे ॥ ३६ ॥

હે સ્વામી ! જેથી મન સર્વમાં સંગ છોડી દઈને તમારામાં લાગી રહે એવો નિષ્કામ ભક્તિયોગ સાધન છે એમ તમે કહ્યું અને બીજાં બીજાં સાધનો કેહેછે તેથી હું પૂછું કે ‘ એ પ્રત્યેક સાધનો ફલ આપવામાં મુખ્ય છે કે તેઓમાં કેટલાંએક મુખ્ય અને કેટલાંએક તેઓનાં અંગભૂત છે ? પ્રત્યેક સાધનો ફલ આપનારાં હોય તો પળ સઘડાંનાં ફલ સરખાં છે કે તઓમાં કાંઈ ભેદ છે ? ’ ॥ ૨ ॥ ભગવાન્ કેહેછે.— સર્વોત્તમ ફલ આપનારી હોવાથી ભક્તિજ મુખ્ય છે અને બીજાં સાધનો તો પોતપોતાના સ્વભાવપ્રમાણે લોકોએ અજ્ઞાનથી મુખ્ય કલ્પેલાં છે અને તેઓ સઘડાં ક્ષુદ્ર ફલ આપેછે. પ્રલયમાં કાલથી નાશ પામી ગયેલી આ વેદરૂપ વાળી કે જેમાં મારામાં ચિત્ત રખાવે એવા ધર્મનું નિરૂપણ કરેલું છે, તે વાળી મેં પ્રથમ બ્રહ્માને કહી હતી ॥ ૩ ॥ બ્રહ્માએ પોતાના મોટા પુત્ર મનુને કહી. મનુ પાસેથી મોટા ઋષિ મનુ આદિક સાત પ્રજાપતિઓ શીલ્યા ॥ ૪ ॥ તે પ્ર-

ભવતોદાહતઃ સ્વામિન્ ભક્તિયોગોઽનપેક્ષિતઃ ॥ નિરસ્ય સર્વતઃ સંગં યેન ત્વય્યાવિશેન્મનઃ ॥ ૨ ॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ કાલે-
ન નશ્વ પ્રલયે વાળીયં વેદસંજ્ઞિતા ॥ મયાદૌ બ્રહ્મણે પ્રોક્તા ધર્મો યસ્યાં મદાત્મકઃ ॥ ૩ ॥ તેન પ્રોક્તા ચ પુત્રાય મનવે પૂર્વજાય
સા ॥ તતો મૃગવાદયોઽલ્હન્સસ બ્રહ્મમહર્ષયઃ ॥ તેભ્યઃ પિતૃભ્યસ્તપુત્રા દેવદાનવપુલ્હકાઃ ॥ મનુષ્યાઃ સિદ્ધગંધર્વાઃ સવિદ્યાધરચાર-
ણાઃ ॥ ૫ ॥ કિંદેવાઃ કિન્નરા નાગા રક્ષઃ કિંપુરુષાદયઃ ॥ બહ્વસ્તેષાં પ્રકૃતયો રજઃસત્ત્વતમોભુવઃ ॥ ૬ ॥ યાભિર્મૃત્તાનિ ભિદ્ય-
તે જ્ઞૂતાનાં મતયસ્તથા ॥ યથાપ્રકૃતિ સર્વેષાં ચિત્રા વાચઃ સ્વંતિ હિ ॥ ૭ ॥ एवं પ્રકૃતિવૈચિત્ર્યાદ્વિદ્યંતે મતયો નૃણામ્ ॥ પારંપર્યે-
ળ કેર્ષાંચિત્પાલંડમતયોપરે ॥ ૮ ॥ મન્માયામોહિતધિયઃ પુરુષાઃ પુરુષર્ષભ ॥ શ્રેયો વદંત્યનેકાંતં યથાકર્મ યથારુચિ ॥ ૯ ॥

જાપતિઓની પાસેથી તેઓના પુત્રો દેવ, દાનવ, યક્ષ, મનુષ્ય, સિદ્ધ, વિદ્યાધર, ચારણ, કિન્નર, નાગ, રાક્ષસ અને કિંપુરુષાદિક શીલ્યા.
રજોગુણ, સત્ત્વગુણ અને તમોગુણથી થયેલી તેઓની વાસનાઓ ઘણા પ્રકારની છે, કે જે વાસનાઓથી પ્રાણીઓનાં જુદાં જુદાં શરીર અને જુદી જુદી
બુદ્ધિઓ થયેલી છે. એ સહુએ જેવી જેવી પોતાની વાસના હતી તેપ્રમાણે વેદવચનના અર્થ જુદા જુદા કરેલા છે ॥ ૫ ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ આ પ્રમાણે કેટ-
લાએક મનુષ્યોની બુદ્ધિઓ સ્વભાવની વિચિત્રતાનેલીધે જુદી પડેછે, કેટલાએક મનુષ્યગણ્યા ન હોય તોપણ તેઓની બુદ્ધિઓ જુની રહીનેલીધે જુદી
પડેછે અને કેટલાએકની બુદ્ધિઓ તો વેદથી વિરુદ્ધ પાલંડ વિષયમાંજ લાગી રહેલી છે ॥ ૮ ॥ હે ઉદ્ધવ ! મારી માયાથી મોહ પામેલી બુદ્ધિવાળા
પુરુષો પોતપોતાનાં કર્મ અને રુચિ પ્રમાણે જુદા જુદા પ્રકારનાં કલ્યાણનાં સાધન કેહેછે ॥ ૯ ॥

૧ કલમ, પસીનો કે દુર્ગંધ આદિ નહિ હોવાનેલીધે ‘ આ તે દેવ છે કે મનુષ્ય છે ? ’ એવો સંદેહ જેઓમાં થાયછે એવાં દ્વીપાંતરનાં મનુષ્યો. ૨ મુલથી
અથવા શરીરથી મનુષ્ય જેવા લોકો. ૩ કાંઈક પુરુષ સરખા વાનરાદિક.

मीमांसक लोको धर्मेने,^१ साहित्यशास्त्रीओ येशने, वात्स्यायनादिक कामशास्त्रीओ कामने, योगशास्त्र करनाराओ सत्य, दम तथा शमने, राजनी-
ति करनाराओ ऐश्वर्यने,^२ चार्वाकना मतवाळाओ देवा तथा भोगवाने, अने बीजा लोको यज्ञ, तप, दान, व्रत, नियम तथा यमोने पुरुषार्थ के-
हेछे ॥ १० ॥ ए सघळा लोकोने पोतपोतानां कर्मथी जे लोको फलरूपे मळेछे तेओ आदिअंतवाळा, परिणामे दुःखभरेला, तुच्छ आनंदवाळा
अने शोकथी व्याप्त होयछे ॥ ११ ॥ हे उद्भव ! एटलामाटे भक्ति मर्वोत्तम छे. मारामां चित्त राखनार अने बीजा सघळा विषयोमां तृष्णारहित पुरुषने
मारा परमानंद स्वरूपना स्फुरणथी जे सुख प्राप्त थायछे ते सुख विषयोमां लागी रहेलाओने क्यांथीज प्राप्त थाय ? ॥ १२ ॥ बीजाओने परिच्छिन्न

धर्ममेके यशश्चान्ये कामं सत्यं दमं शमम् ॥ अन्ये वदन्ति स्वार्थं वा ऐश्वर्यं त्यागभोजनम् ॥ केचिद्यज्ञतपोदानं व्रतानि नियमान्य-
मान् ॥ १० ॥ आद्यंतवंत एवेषां लोकाः कर्मविनिर्मिताः ॥ दुःखोदकास्तमोनिष्ठाः क्षुद्रानंदाः शुचाऽर्पिताः ॥ ११ ॥ मय्यर्पिता-
त्मनः सभ्य निरेषस्य सर्वतः ॥ मयात्मना सुखं यत्तत्कृतः स्याद्विषयात्मनाम् ॥ १२ ॥ अकिंचनस्य दांतस्य शांतस्य समचेतसः ॥
मया संतुष्टमनसः सर्वाः सुखमया दिशः ॥ १३ ॥ न पारमेष्ठ्यं न महेंद्रधिण्यं न सार्वभौमं न रसाधिपत्यम् ॥ न योगसिद्धीरपुन-
र्भवं वा मय्यर्पितामेच्छति मद्दिनाऽन्यत् ॥ १४ ॥ न तथा मे प्रियतम आत्मयोनिर्न शंकरः ॥ न च संकर्षणो न श्रीर्नैवा-
त्मा च यथा भवान् ॥ १५ ॥ ॥ ॥ ॥

सुख मळेछे अने भक्तने तो परिपूर्ण सुख मळेछे. निरभिमान, जितेंद्रिय, शांत, मारी प्राप्तिथीज संतोष पामेल अने समदृष्टिवाळा पुरुषने सघळी
दिशाओ सुखमय थायछे ॥ १३ ॥ पोताना चित्तने मारामां अर्पण करी देनार भक्त ब्रह्मानी पद्हीने, इंद्रना आसनने, चक्रवर्त्तीपणाने, पातालना
राज्यने के बीजा कोई पदार्थने, इच्छतो नथी. भक्तने मारा उपरज परम प्रेम होय तेथी ते माराविना बीजा कशाने इच्छेज नहि ॥ १४ ॥ मने पण
ए भक्तज प्यारो छे. माटे हे उद्भव ! मने जेवा तमे^३ वाहाला छो तेवा ब्रह्मा, मारा पुत्र छतां पण वाहाला नथी, सदाशिव मारा स्वरूपभूत छतां
वाहाला नथी, बलभद्र भाई छतां पण वाहाला नथी, लक्ष्मीजी स्त्री छतां पण वाहलां नथी अने मारी मूर्त्ति पण मने तेवी वाहाली नथी ॥ १५ ॥

१ कहुं छे के मुमुक्षुए काम्य के निषिद्ध कर्ममां प्रवर्त्तवुं नहि. केवल प्रत्यवायथी हूटवासारू नित्यनैमित्तिक कर्म करवां. २ साहित्यशास्त्रमां कहुं छे
के मनुष्यनी पवित्र कीर्ति जेटलां वर्षसुधी जगतमां गवाय छे तेटला हजार वर्षसुधी ते मनुष्य स्वर्गलोकमां पूजाय छे. ३ ऐश्वर्य आपनारा सामदानादिक
उपायोज उत्तम साधन छे एम नीतिग्रंथोमां लखुं छे. ४ ' जेवो भक्त वाहालो छे ' एम कहेवुं जोईए ते ठेकाणे ' जेवा तमे वाहाला छो ' एम भक्तथी
भगवाने कहुं छे.

તુષ્ણારહિત, શાંત નિર્વૈર, અને સમ બુદ્ધિવાળા ભક્તની પછવાડે હું પણ 'એ ભક્તના ચરણની રજથી મારામાં રહેલાં બ્રહ્માંડોને પવિત્ર કરું' એવા આવથી ચાલ્યો જાઉં છું ॥ ૧૬ ॥ કશી વસ્તુનો પરિગ્રહ નહિ રાખનાર, મારામાં જ લાગી રહેલા ચિત્તવાળા, શાંત નિરભિમાન, સર્વ જીવોપર પ્રેમ રાખનાર અને જેઓના ચિત્તને વિષયો સ્પર્શ કરતા નથી એવા જે મારા ભક્તો મને પ્રસન્ન કરે છે તેઓ જ નિરપેક્ષપણાના સુખને જાણે છે; બીજા કોઈ જાણતા નથી ॥ ૧૭ ॥ આવા ઉત્તમ ભક્તની વાત તો દુઃક કોર, પરંતુ મારો પ્રાકૃત ભક્ત પણ કૃતાર્થ જ છે. જેની દંદ્રિયો જીતાઈ નથી એવો મારો પ્રાકૃત ભક્ત વિષયોથી જ સ્વેચ્છાવા લાગે તોપણ ઘણું કરીને ભક્તિના સામર્થ્યથીથી વિષયોથી પરામ્ભવ પામે નહિ ॥ ૧૮ ॥ હે ઉદ્ભવ ! મોટી જ્વાલાઓવાળો અગ્નિ જેમ કાષ્ઠોને ભસ્મ કરી નાંખે છે તેમ મારી ભક્તિ સવળાં પાપોને ભસ્મ કરી નાંખે છે ॥ ૧૯ ॥ જેવી રીતે વૃદ્ધિ પામેલી મારી ભક્તિ મને વશ્ય કરે છે તેવી રીતે યોગ, સાંભ્ય,

નિરપેક્ષ મુનિ શાંત નિર્વૈર સમદર્શનમ્ ॥ અનુવ્રજામ્યહં નિત્યં પ્રયેયેત્યંધિરેણુભિઃ ॥ ૧૬ ॥ નિષ્કિંચના મધ્યનુરક્તચેતસઃ શાંતા મહાંતોઽસ્થિલજીવવત્સલાઃ ॥ કામૈરનાલબ્ધધિયો જુષંતિ યત્તન્નૈરેધ્યં ન વિદુઃ સુખં મમ ॥ ૧૭ ॥ વાધ્યમાનોઽપિ મદ્રક્તો વિષયૈરજિતેન્દ્રિયઃ ॥ પ્રાયઃ પ્રગલ્ભયા ભક્ત્યા વિષયૈર્નાભિપ્રૂયતે ॥ ૧૮ ॥ યથાઽગ્નિઃ સુસમૃદ્ધાર્ચિઃ કરોત્યેધાંસિ ભસ્મસાત્ ॥ તથા મદ્વિષયા ભક્તિરુદ્ધવૈનાંસિ કૃત્સ્નશઃ ॥ ૧૯ ॥ ન સાધયતિ માં યોગો ન સાંભ્યં ધર્મ ઉદ્ભવ ॥ ન સ્વાધ્યાયસ્તપસ્યાગો યથા ભક્તિર્મમોર્જિતા ॥ ૨૦ ॥ ભક્ત્યા હમેકયા ગ્રાહ્યઃ શ્રદ્ધયાત્મા પ્રિયઃ સતામ્ ॥ ભક્તિઃ પુનાતિ મન્નિષ્ટા શ્વપાકાનપિ સંભવાત્ ॥ ૨૧ ॥ ધર્મઃ સત્યદયોપેતો વિદ્યા વા તપસાન્વિતા ॥ મદ્રક્ત્યાપેતમાત્માનં ન સમ્યક્પ્રપુનાતિ હિ ॥ ૨૨ ॥ કથં વિના રોમહર્ષં દ્રવતા ચેતસા વિના ॥ વિનાનંદાશ્ચુકલયા શુદ્ધ્યેદ્રક્ત્યા વિનાશયઃ ॥ ૨૩ ॥ વાગદ્રદા દ્રવતે યસ્ય ચિત્તં રુદત્યમીક્ષણં હસતિ ક્વચિન્ન ॥ વિલજ્જ ઉદ્ગાયતિ નૃત્યતે ચ મદ્રક્તિયુક્તો ભુવનં પુનાતિ ॥ ૨૪ ॥

ધર્મ, વેદાધ્યયન, તપ કે દાનપણ મને વશ્ય કરતાં નથી ॥ ૨૦ ॥ પ્રિય આત્મારૂપ હું શ્રદ્ધાથી થયેલી એકલી ભક્તિથી જ સત્પુરુષોને વશ્ય થાઉં છું. મારી ભક્તિ ચાંડાલ લોકોને જાતિદોષથી પણ પવિત્ર કરે છે ॥ ૨૧ ॥ સત્ય અને દયાથી યુક્ત ધર્મ, અને તપથી યુક્ત વિદ્યાપણ મારી ભક્તિથી રહિત ચિત્તને સંપૂર્ણ રીતે પવિત્ર કરતાં નથી ॥ ૨૨ ॥ શરીરમાં રુવાણાં ઉમાં થયાવિના, ચિત્ત પીગલી જવાવિના અને આનંદના આંસુનાં ટીપાં પડ્યાવિના ભક્તિ શી રીતે જણાય અને ભક્તિવિના અંતઃકરણ શી રીતે શુદ્ધ થાય ? ॥ ૨૩ ॥ જે પુરુષની વાળી ગદ્ગદ સ્વરવાળી થઈ જાય, તથા ચિત્ત વારંવાર પીગલી જાય અને જે પુરુષ લાજ મુકીને કોઈ સમયે રહે, કોઈ સમયે હસે, કોઈ સમયે ડાંગ્રા સ્વરથી ગાય અને કોઈ સમયે નાચવા લાગે તે મારી ભક્તિવાળો પુરુષ સર્વ લોકને પવિત્ર કરે છે ત્યારે પોતાને પવિત્ર કરે તેમાં તો શું જ કેહેવું ? ॥ ૨૪ ॥

जेम सोनुं अग्निमां तपाववाथी पोतानी अंदरना मेलनो त्याग करेछे अने पाछुं पोताना स्वरूपने पामेछे तेम चित्त पण मारी भक्तिना योगथीज पो-
तानी कर्मवासनाओने त्याग करेछे अने पाछुं हुंरूप थई जायछे ॥ २५ ॥ मारी पवित्र कथानां श्रवण अने वर्णनोथी जेम जेम चित्त स्वच्छ थनुं
आवे तेम तेम सूक्ष्म वस्तुरूप परब्रह्म तेना जोवामां आवेछे. नेत्र जेम जेम अंजनथी चोखुं थनुं आवे तेम तेम झीणी वस्तु जोवामां आवेछे. जे
आत्मज्ञानथी मुक्ति धाय ते आत्मज्ञान मारी भक्तिविना थनुं नथी ॥ २६ ॥ चित्त हुंरूप थई जाय एज ज्ञान केहेवाय छे अने तेवुं ज्ञान मने
भजनार पुरुषने पोतानी मेळज प्राप्त थायछे. बीजा कशा यत्ननी अपेक्षा राखतुं नथी. जेम विषयोनुं ध्यान करनारनुं चित्त विषयोमांज लाग्युं रहेछे
तेम मारूं स्मरण करनारनुं चित्त मारामांज लाग्युं रहेछे ॥ २७ ॥ बीजां साधनो अने बीजां फलो स्वप्न अने मनोरथनी पेठे मात्र खोटी कल्पना-

यथाऽग्निना हेम मलं जहाति ध्यातं पुनः स्वं भजते स्वरूपम् ॥ आत्मा च कर्मानुशयं विधूय मद्रक्तियोगेन भजत्यथो माम् ॥ २५ ॥

यथा यथात्मा परिमृज्यतेऽसौ मत्पुण्यगाथाश्रवणाभिधानैः ॥ तथा तथा पश्यति वस्तु सूक्ष्मं चक्षुर्यथैवांजनसंप्रयुक्तम् ॥ २६ ॥ वि-
षयान् ध्यायतश्चित्तं विषयेषु विषज्जते ॥ मामनुस्मरतश्चित्तं मय्येव प्रविलीयते ॥ २७ ॥ तस्मादसदभिधानं यथा स्वप्नमनोरथम् ॥
हित्वा मयि समाधत्स्व मनो मद्भावभावितम् ॥ २८ ॥ स्त्रीणां स्त्रीसंगिनां संगं त्यक्त्वा दूरत आत्मवान् ॥ क्षेमे विविक्त आसीनश्चित्ते-
न्मामतंद्रितः ॥ २९ ॥ न तथाऽस्य भवेत्क्लेशो बंधश्चान्यप्रसंगतः ॥ योषित्संगाद्यथा पुंसो यथा तत्संगिसंगतः ॥ ३० ॥ ॥ उद्धव
उवाच ॥ यथा त्वामरविंदाक्ष यादृशं वा यदात्मकम् ॥ ध्यायेन्मुमुक्षुरेतन्मे ध्यानं मे वक्तुमर्हसि ॥ ३१ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
सम आसन आसीनः समकायो यथासुखम् ॥ हस्तावुत्संग आधाय स्वनासाऽप्रकृतेक्षणः ॥ ३२ ॥

रूप छे; एटलामाटे तेओने छोडी दईने मारां भजनथी शुद्ध करेला चित्तने मारामांज स्थिर करो ॥ २८ ॥ स्त्रीओना अने स्त्रीओना संगीओना सं-
गने दूरथीज छोडी देतां धीर थईने निर्भय अने एकांत स्थलमां बेशी आलस्य नहि राखतां मारूं चिंतन करवुं ॥ २९ ॥ स्त्रीओना संगथी अने ते-
ओना संगीओना संगथी पुरुषने जेवुं बंधन अने क्लेश थायछे तेवुं बंधन अने क्लेश बीजाना प्रसंगथी थतां नथी. एटलामाटे कामशास्त्रमां कहेला
मार्गेनि अत्यंत छोडी देवा जोइए ॥ ३० ॥ उद्धवजी पूछेछे.— हे श्रीकृष्ण ! मने तो तमारा दासपणारूपी पुरुषार्थ मळी चुकोछे तेथी जोके मारे
मोक्षनी पण इच्छा नथी तोपण जेने मोक्षनी इच्छा होय तेणे जेवी रीते, जेवा अने जेमय तमारा स्वरूपनुं ध्यान करवुं जोइए ते मने कहो ॥ ३१ ॥
भगवान् केहेछे.—अति ऊंचुं नहि अने नींचुं पण नहि एवा कंबलादिक सम आसनउपर जेम पोताने अनुकूल आवे तेम बेशी कायाने सरस्वी

१. स्वस्तिकादिक आसनथी बेसवुं एवो कांई नियम नथी.

રાखતાં ચિત્તની સ્થિરતાનેમાટે પોતાના નાકની અળીઉપર દ્વિષ્ટિ^૧ રાખી અને બંને હાથને છોળામાં મૂકીને પૂરક, કુંભક અને રેચકનો ક્રમથી અથવા વિપરીત ક્રમથી પ્રાણના માર્ગને શુદ્ધ કરવો. વિષયોમાંથી ઇન્દ્રિયોને રેંચી લઈને ધીરે ધીરે ૯ પ્રમાણે અભ્યાસ કરવો ॥ ૩૨ ॥ ૩૩ ॥ એક સર્ગ્મ અને બીજો અર્ગ્મ એવી રીતે બે પ્રકારનો પ્રાણાયામ થાયછે. તેમાં સર્ગ્મ એટલે ઔંકારસહિત પ્રાણાયામવિષે કહુંછું. ઔંકાર કે જે મૂળાધારથી માંડી બ્રહ્મરંધ્રના છેડાસુધી કમલના નાલના તંતુની પેઠે સૂક્ષ્મ અને અવિચ્છિન્ન છે તેને મનમાં પ્રાણથી પ્રકટ કરીને પછી તે ઔંકારમાં ઘંટાના નાદ સરખો ઉદાત્ત નાદ સ્થિર કરવો ॥ ૩૪ ॥ આ પ્રમાણે પ્રત્યેક દિવસે ત્રણ સમયમાં દશ દશવારજ ઔંકાર સહિત પ્રાણાયામનો અભ્યાસ કરે તો તે પુરુષને એક મહિનાની અંદર પ્રાણવાયુ વશ્ય થાયછે ॥ ૩૫ ॥ ધ્યાન કરવાની રીતિ કહી અને હંબં જંવા સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવું જોઈએ તેવિષે કહું-

પ્રાણસ્ય શોધયેન્માર્ગં પૂરકુંભકરેચકૈઃ ॥ વિપર્યયેનાપિ શનૈરભ્યસેન્નિર્જિતેન્દ્રિયઃ ॥ ૩૩ ॥ હૃદ્યાવિચ્છિન્નમૌંકારં ઘંટાનાદં વિસોર્ણવત્ ॥ પ્રાણેનોદીર્યં તત્રાથ પુનઃ સંવેશયેત્સ્વસ્મ ॥ ૩૪ ॥ एवं प्रणवमंयुक्तं प्राणमेव समभ्यसेत् ॥ दशकृत्वस्त्रिषवणं मासादर्वाग्जितानिलः ॥ ૩૫ ॥ હૃત્પુંડરીકમંતસ્થમૂર્ધ્વનાલમધોમુલમ્ ॥ ધ્યાત્વોર્ધ્વમુલમુત્તિદ્રમષ્ટપત્રં સર્ગ્મિકમ્ ॥ ૩૬ ॥ કર્ણિકાયાં ન્યસેત્સૂર્યસોમાગ્નીનુત્તરોત્તરમ્ ॥ વહ્નિમધ્યે સ્મેદ્વૃપં મૈતૃદ્ધ્યાનમંગલમ્ ॥ ૩૭ ॥ સર્ગ્મં પ્રશાંતં સુમુગ્ધં દોષચારુચતુર્ભુજમ્ ॥ સુચારુ સુંદરગ્રીવં સુકપોલં શુચિસ્મિતમ્ ॥ ૩૮ ॥

હું. દેહની અંદર હૃદયકમલ કે જે ઝંચા નાલવાળું, નીચા મોહોડાવાળું અને કેલના ફુલની પેઠે વગર ઉઘડેલું છે; તેને નીચા નાલવાળું, ઝંચા મોહોડાવાળું, ઉઘડેલું, આઠ પાંચડીવાળું અને ડોડીવાળું ચિંતવીને તે ડોડીમાં સૂર્ય, ચંદ્ર અને અગ્નિનું એકબીજાથી ઉપર ચિંતન કરવું. તે અગ્નિના મધ્યમાં આપ્રમાણે ધ્યાનના શુભ વિષયરૂપ મારા સ્વરૂપનું ચિંતન કરવું ॥ ૩૬ ॥ ૩૭ ॥ યોગ્ય અવયવવાળું, શાંત, સુંદર મુલવાળું, લાંબા અને સુંદર ચાર હાથવાળું, અત્યંત રમણીય, સુંદર કંઠવાળું, સુંદર ગાલવાળું, સ્વચ્છ મંદ હાસ્યવાળું, કાનમાં પેહેરેલાં સરસાં અને ચઢકતાં મકરાકૃતિ કુંડલવાળું, સુવર્ણસરસાં પીઢાં વસ્ત્રવાળું, મેઘની પેઠે શ્યામ, વક્ષઃસ્થલના જમણા ભાગમાં શ્રીવત્સ અને ડાઘા ભાગમાં લક્ષ્મીથી યુક્ત, શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ અને વનમાલાથી શણગારેલું, જ્ઞાંઝરથી શોભતા પગવાળું, કૌસ્તુભની કાંતિથી યુક્ત, તેજસ્વી કિરીટ, કંડાં, કટિમેલલા અને બા-

૧. નેત્ર વીંચવાથી નિદ્રા આવે અને ઉઘાડાં રાખવાથી વિષયોના દર્શનરૂપી વિક્ષેપ ઊઠે એટલામાટે નાકની અળી ઉપર નેત્ર રાખવાનું કહ્યું; કે જેથી અરસાં ઉઘાડાં અને અરસાં વિચેલાં નેત્ર રહેવાથી લક્ષ્ય અંદર અને દૃષ્ટિ વાહાર રહેવાથી નિદ્રા કે વિક્ષેપ ન થાય. ૨ વાયુને ચડાવવો, ઘુંટવો અને ઉતારવો ૯ અનુક્રમથી પૂરક, કુંભક અને રેચક પછી કુંભક અને પછી પૂરક કરવાનો ક્રમ અથવા દક્ષિણ નાડીથી પુરીને વામ નાડીથી છોડી દેવાનો ક્રમ.

जुवंधथी चारकोर शणगारेल, सर्व अंगोमां सुंदर, मनोहर, प्रसन्नतानेलीधे प्रफुल्लित मुख अन नेत्रवाळुं, अने अत्यंत कोमल मारूं रूप तेनां सघ-
ळां अंगोमां मन राखीने चित्तववुं. धीर पुरुषे मनवडे इंद्रियोने विषयोमांथी खेंची लईने ते मनने बुद्धिनी सहायताथी मारा सर्व अंगयुक्त स्वरू-
पमां सारी पेटे लई जवुं ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ हवे जेमय स्वरूपनुं ध्यान करवुं जोईए तेविषे कहुंछुं. सर्व अंगोमां व्याप्त थएला ते
चित्तने खेंचीने पळी एक एक अंगमां जोडतुं जवुं अने बीजां अंगोनुं ध्यान छोडी देवुं. तेमां पण सहुथी छेले सुंदर मंदहास्यवाळा मुखमां घणीवार
मुधी चित्तने जोडी राखवुं ॥ ४३ ॥ चित्त मारा मुखमां सारी रीते स्थिर थाय लोण तेने मुखमांथी खेंची लईने मारूं कारणस्वरूप के उपर कहेलुं
परिच्छिन्न स्वरूप जेमय छे तेमां लगावी देवुं. पळी ए कारणस्वरूपना ध्यानने पण छोडी दई शुद्ध ब्रह्ममां चडीने कांईपण चित्तन करवुं नहि.

समानकर्णविन्यस्तस्फुरन्मकरकुंडलम् ॥ हेमांबरं घनश्यामं श्रीवत्सश्रीनिकेतनम् ॥ ३९ ॥ शंखचक्रगदापद्मवनमालाविभूषितम् ॥
द्वयुरैर्विलसत्पादं कौस्तुभप्रभया युतम् ॥ ४० ॥ द्युमत्किरीटकटकटिसूत्रांगदायुतम् ॥ सर्वांगसुंदरं हृद्यं प्रसादसुमुखेक्षणम् ॥ ४१ ॥
सुकुमारमभिध्यायेत्सर्वांगेषु मनो दधत् ॥ इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यो मनमाकृष्य तन्मनः ॥ बुद्ध्या मारथिना धीरः प्रणयेन्मयि सर्वतः
॥ ४२ ॥ तत्सर्वव्यापकं चित्तमाकृष्यैकत्र धारयेत् ॥ नान्यानि चिंतयेद्भूयः सुस्मितं भावयेन्मुखम् ॥ ४३ ॥ तत्र लब्धपदं चित्तमा-
कृष्य व्योम्नि धारयेत् ॥ तच्च त्यक्त्वा मदारोहो न किंचिदपि चिंतयेत् ॥ ४४ ॥ एवं समाहितमतिमिमेवात्मानमात्मनि ॥ विचष्टे
मयि सर्वात्मन् ज्योतिर्ज्योतिषि संयुतम् ॥ ४५ ॥ ध्यानेनेत्यं सुतीव्रेण युंजतो योगिनो मनः ॥ संयास्यत्याशु निर्वाणं द्रव्यज्ञान-
क्रियाभ्रमः ॥ ४६ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे भगवदुद्धवसंवादे चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
जितेंद्रियस्य युक्तस्य जितश्वासस्य योगिनः ॥ मयि धारयतश्चेत् उपतिष्ठति सिद्धयः ॥ १ ॥

[ध्याता अने ध्येयना विभागने पण छोडी देवो.] ॥ ४४ ॥ आ प्रमाणे समाधिपर्यंत ध्यान करवावाळा पुरुष मनेज पोतामां देखेछे अने पोताने
तेजमां तेजनी पेटे सर्वात्मक मारा स्वरूपमां जोडाई गथेल देखेछे ॥ ४५ ॥ आ प्रमाणे अत्यंत तीव्र ध्यानथी मननुं समाधान करता योगीनो अ-
धिभूत, अधिदैव अने अध्यात्मरूप अथवा दृश्य, द्रष्टा अने दर्शनरूप भ्रम [सधळो प्रपंच] तुरत सारी रीते शांत थई जशे ॥ ४६ ॥ इति श्रीम-
न्महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो चउदमो अध्याय संपूर्ण ॥ १४ ॥ श्रीभगवान् केहेछे. -इंद्रियोने अने श्वासने जीतनारा, स्थिर चित्तवाळा
अने चित्तनुं मारामां धारण करता योगीने सिद्धिओ पासे आवेछे ॥ १ ॥

? आ पंनरमा अध्यायमां धारणाने अनुसरनारी अने विष्णुपदनी ग्रासि थवामां विघ्नरूपे मानेली सिद्धिओ कहेवाशे.

ઉદ્ભવજી પૂછે છે.—હે શ્રીકૃષ્ણ ! કેવા કેવા પ્રકારની ધારણાર્થી કઈ કઈ અને કેવા પ્રકારની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાયછે અને ધારણાઓ કેટલી છે ? તે કહો. યોગીઓને સિદ્ધિઓ આપનાર તમેજ છો માટે તમારા વિના બીજો આ વિષયને યથાર્થ જાણનારો ન હોવો જોઈએ ॥ ૨ ॥ ભગવાન કહેછે.—યોગનો પાર પામનારાઓએ સિદ્ધિઓ અને ધારણાઓ અદાર કહેલી છે. અદાર સિદ્ધિઓમાં આઠ સિદ્ધિઓ તો મુખ્યત્વે એટલે સંપૂર્ણ રીતે મારા-માંજ રહેલી છે. મારી સારૂપ્યમુક્તિને પામેલા બીજા પુરુષોમાં પણ રહેછે સ્ત્રી; પરંતુ કાંઈક ન્યૂન અંશે રહેછે. અવશેષ રહેલી દશ સિદ્ધિઓ તો સત્ત્વગુણના વધારાર્થી મળવાની હોવાનેલીધે બીજા યોગીઓને પણ પ્રાપ્ત થાયછે ॥ ૩ ॥ અણિમા [મોટા શરીરમાંથી અત્યંત નાહાનું શરીર કરી નાખવું], મહિમા [નાહાના શરીરમાંથી મોટું કરી નાખવું], લઘિમા [ભારે શરીરમાંથી હલકું કરી નાખવું], પ્રાપ્તિ [સર્વ પ્રાણીઓની ઇન્દ્રિયો સાથે તે તે ઇન્દ્રિયોના દેવરૂપે સંબંધ], પ્રાકાશ્ય [પરલોકના તથા આ લોકના સગળા વિષયોનાં ભોગ જોવાનું સામર્થ્ય], ઈશિતા [ઈ-

ઉદ્ભવ ઉવાચ ॥ ॥ કયા ધારણયા કાસ્વિત્ કથં વા સિદ્ધિરચ્યુત ॥ કતિ વા સિદ્ધયો વૃહિ યોગિનાં સિદ્ધિદો ભવાન્ ॥ ૨ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ સિદ્ધયોઽષ્ટાદશ પ્રોક્તા ધારણા યોગપાર્ગૈઃ ॥ તાસામશૌ મત્પ્રધાના દશૈવ ગુણેહતવઃ ॥ ૩ ॥ અણિમા મહિમા મૂર્તેલ્લઘિમા પ્રાપ્તિરિન્દ્રિયૈઃ ॥ પ્રાકાશ્યં શ્રુતદૃષ્ટેષુ શક્તિપ્રેરણમીશિતા ॥ ૪ ॥ ગુણેઽન્વમંગો વશિતા યત્કામસ્તદવસ્યતિ ॥ એતા મે સિદ્ધયઃ સૌમ્ય અષ્ટાવૌત્પત્તિકા મતાઃ ॥ ૫ ॥ અન્વર્મિમત્ત્વં દેહેઽસ્મિન્દૂશ્રવણદર્શનમ્ ॥ મનોજવઃ કામરૂપં પરકાયપ્રવેશનમ્ ॥ ૬ ॥ સ્વચ્છંદમૃત્યુર્દેવાનાં મહાક્રીડાનુદર્શનમ્ ॥ યથાસંકલ્પસંસિદ્ધિરાજ્ઞાપ્રતિહતાગતિઃ ॥ ૭ ॥

શ્વરમાં માયાની અને બીજાઓમાં માયાના અંશોની પ્રેરણા કરવાનું સામર્થ્ય], વશિતા [વિષયોના ભંગમાં અસંગ], અને પ્રાકાશ્ય [જે જે સુખની ઇચ્છા થાય તે તે સુખની પરાકાષ્ટાને પોહોંચવું], હે ઉદ્ભવ ! એ આઠ સિદ્ધિઓ મારામાં સ્વાભાવિક છે અને મારાથી વધારે કોઈમાં નથી ॥ ૪ ॥ ૫ ॥ હવે સત્ત્વગુણના વધારાર્થી મળવાની દશ સિદ્ધિઓનાં નામ આપુંછું. અન્વર્મિમત્ત્વ [આ શરીરમાં ક્ષુધાપિપાસાદિકર્થી ગહિતપણું], દૂરશ્રવણ [દૂરથી સાંભળવું], દૂરદર્શન [દૂરથી देखવું], મનોજવ [મન જાય ત્યાં શરીરનું પોહોંચવું], કામરૂપ [ધારેલા રૂપની પ્રાપ્તિ], પરકાયપ્રવેશન [પરાયા શરીરમાં પેસવું], સ્વચ્છંદ મૃત્યુ [પોતાની ઇચ્છાપ્રમાણે મરણ], દેવસહક્રીડાનુદર્શન, [દેવતાઓ અપ્સરાઓની સાથે જે ક્રીડાઓ કરેછે તે ક્રીડાઓની પ્રાપ્તિ], યથાસંકલ્પસંસિદ્ધિ [સંકલ્પ પ્રમાણે પ્રાપ્તિ], અને અપ્રતિહતાજ્ઞા [કોઈપણ સ્થલમાં આજ્ઞાનો ભંગ ન થવો], એ દશ, સત્ત્વગુણના વધારાર્થી મળવાની સિદ્ધિઓ છે ॥ ૬ ॥ ૭ ॥

आ अङ्गार सिद्धिओ उपरांत बीजी पांच क्षुद्रसिद्धिओ छे. त्रिकालज्ञत्व [त्रणे कालने जाणनारपणुं], अपद्वंद्व [शीत अने उष्णादिकथी पराभव नहि थवो], परचित्ताद्यभिज्ञता [पराया चित्तादिकने जाणनारपणुं], प्रतिष्ठभ [अग्नि, सूर्य, जल के झेर आदिथी शरीरने कशी हानि नहि पोहोचवी], अने अपराजय [कोईपण स्थलमां हारवुं नहि], ए पांच क्षुद्रसिद्धिओ छे ॥ ८ ॥ योगधारणाथी भवानी सिद्धिओमां आ मुख्य मुख्य में तमारी पासे कही. हवे जे धारणाथी जे जे सिद्धि जेवा जेवा प्रकारनी थायछे ते मारी पासेथी सांभळो ॥ ९ ॥ मनने भूतसूक्ष्मनो एटले पंचम-हाम्भूतनां शब्द, स्पर्श, रूप, रस अने गंधरूप सूक्ष्म तत्त्वनो आकार आपीने ते मनने ए भूतसूक्ष्मरूप उपाधिवाळा मारा स्वरूपमां जे पुरुष धारण करे ते, सूक्ष्मरूपनो उपासक मारी अणिमा सिद्धिने पामेछे ॥ १० ॥ मनने ज्ञानशक्तिवाळा महत्तत्त्वनो आकार आपीने ते महत्तत्त्वरूप उपाधि-वाळा मारा पर स्वरूपमां जे पुरुष धारण करे ते पुरुष, महिमा सिद्धिने पामेछे. आकाशादिक भूतरूप उपाधिवाळा मारा स्वरूपमां मननुं धारण

त्रिकालज्ञत्वमद्वंद्वं परचित्ताद्यभिज्ञता ॥ अय्यकौबुविषादीनां प्रतिष्ठभोऽपराजयः ॥ ८ ॥ एताश्चोद्देशतः प्रोक्ता योगधारणसिद्ध-यः ॥ यथा धारणया या स्याद्यथा वा स्यान्निबोध मे ॥ ९ ॥ भूतसूक्ष्मात्मनि मयि तन्मात्रं धारयेन्मनः ॥ अणिमानमवाप्नोति तन्मात्रोपासको मम ॥ १० ॥ महत्यात्मनमयि परे यथासंस्थं मनो दधत् ॥ महिमानमवाप्नोति भूताना च पृथक् पृथक् ॥ ११ ॥ परमाणुमये चित्तं भूतानां मयि रंजयन् ॥ कालसूक्ष्मार्थतां योगी लघिमानमवाप्नुयात् ॥ १२ ॥ धारयन्मय्यहंतत्त्वे मनोवैकारिके-ऽखिलम् ॥ सर्वेन्द्रियाणामात्मत्वं प्राप्तिं प्राप्नोति मनमनाः ॥ १३ ॥ महत्यात्मनि यः सूत्रे धारयेन्मयि मानसम् ॥ प्राकाश्यं पारमेष्ठ्यं मे विंदेतेव्यक्तजन्मनः ॥ १४ ॥ विष्णौ त्र्यधीश्वरे चित्तं धारयेत्कालविग्रहे ॥ स ईशित्वमवाप्नोति क्षेत्रक्षेत्रज्ञचोदनाम् ॥ १५ ॥

करनार पुरुष पण ते ते भूतनी मोटाईरूप महिमा सिद्धिने पामेछे ॥ ११ ॥ पृथ्वी, जल, तेज अने वायु ए चार भूतना परमाणुरूप उपाधिवाळा मारा स्वरूपमां मननुं धारण करनार योगी परमाणुसमान थवारूप लघिमा सिद्धिने पामेछे ॥ १२ ॥ सात्त्विक अहंकाररूप उपाधिवाळा मारा स्वरूपमां सघळी रीते मननुं धारण करनार पुरुष प्राप्ति सिद्धिने पामेछे. मारामां मन राखवाना प्रभावथीज आ सिद्धि मळेछे; माटे तेमां कारणनुं अत्यंत मळतापणुं होवानी आवश्यकता नथी ॥ १३ ॥ क्रियाशक्तिवाळा महत्तत्त्वनो आकार आपीने मनने ते उपाधिवाळा मारा स्वरूपमां धारण करे ते पुरुष, हुं के जे ते महत्तत्त्वरूप उपाधिवाळो छुं तेनी, सर्वोत्तम प्राकाश्य सिद्धिने पामेछे ॥ १४ ॥ जे पुरुष त्रण गुणवाळी मायाना नियंता अंतर्धामी विष्णुमां मननुं धारण करे ते पुरुष, जीवोमां मायाना अंशोनी प्रेरणा करवारूप ईशिता सिद्धिने पामेछे. ईश्वरमां मायानी प्रेरणा कर-वारूप ईशिता सिद्धि के जेथी जगतनी सृष्टिआदिक क्रिया थई शके ते तो मारामांज रहेली छे ॥ १५ ॥

વિરાટ, હિરણ્યગર્ભ અને કારણરૂપ ઉપાધિઓથી રહિત ईશ્વરનું ચોથું નારાયણ રૂપ કે જેમાં સર્વ પ્રકારનું ૐશ્વર્ય, ધર્મ, યશ, લક્ષ્મી, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય નામનાં છ ભગ રહેલ છે તેમાં મનનું ધારણ કરનાર અને મારા ધર્મ પાઠનાર યોગી વશિતા સિદ્ધિને પામે છે ॥ ૧૬ ॥ હું, કે જે નિર્ગુણ પરબ્રહ્મ છું, તેમાં પોતાના સ્વચ્છ મનનું ધારણ કરનાર યોગી પરમાનંદરૂપ પ્રાકામ્ય સિદ્ધિ, કે જે સુખની સીમારૂપ છે, તેને પામે છે ॥ ૧૭ ॥ હું, કે જે શ્વેતદ્વીપનો પતિ સત્વગુણમય અને ધર્મમય છું, તેમાં મનનું ધારણ કરનાર યોગી શુદ્ધરૂપ થઈને અનૃર્મિમત્વ સિદ્ધિને પામે છે ॥ ૧૮ ॥ સમષ્ટિ પ્રાણરૂપ મારા સ્વરૂપમાં મનથી નાદનું ચિંતન કરનાર જીવ આકાશમાં જ્ઞાતા થઈને પ્રાણીઓની વિચિત્ર વાણીઓ સાંભળવારૂપ દૂરશ્રવણ સિદ્ધિને પામે છે ॥ ૧૯ ॥ આદિત્યમાં ચક્ષુને અને ચક્ષુમાં આદિત્યને જોડીને તે બન્નેના સંયોગમાં મનથી મારું ધ્યાન કરનાર સૂક્ષ્મદૃષ્ટિવાળો યોગી જગતને દેખવારૂપ દૂરદર્શન સિદ્ધિને પામે છે ॥ ૨૦ ॥ મનને, દેહને અને તેઓને અનુસરનાર વાયુને મારા સ્વરૂપમાં સારી રીતે જોડી દઈને મારી

નારાયણે તુરીયાણ્યે ભગવચ્છબ્દશબ્દિતે ॥ મનો મય્યાદધ્યોગી મદ્ધર્મો વશિતામિયાત્ ॥ ૧૬ ॥ નિર્ગુણે બ્રહ્મણિ મયિ ધારયન્ વિશદં મનઃ ॥ પરમાનંદમાપ્નોતિ યત્ર કામોવસીયતે ॥ ૧૭ ॥ શ્વેતદ્વીપપતૌ ચિત્તં શુદ્ધે ધર્મમયે મયિ ॥ ધારયન્ શ્વેતતાં યાતિ ષટ્ઠર્મિરહિતો નરઃ ॥ ૧૮ ॥ મય્યાકાશાત્મનિ પ્રાણે મનસા ધોષમુદ્ગહન્ ॥ તત્રોપલબ્ધા ધૃતિનાં હંસો વાચઃ શૃણોત્યસૌ ॥ ૧૯ ॥ ચક્ષુસ્ત્વષ્ટરિ સંયોજ્ય ત્વષ્ટરમપિ ચક્ષુષિ ॥ માં તત્ર મનસા ધ્યાયન્ વિશ્વં પશ્યતિ સૂક્ષ્મદૃક્ ॥ ૨૦ ॥ મનો મયિ સુસંયોજ્ય દેહં તદનુ વાયુના ॥ મદ્ધારણાનુભવેન તત્રાત્મા યત્ર વૈ મનઃ ॥ ૨૧ ॥ યદા મન ઉપાદાય યદ્યદ્ગુપં બુઘ્નૃષતિ ॥ તત્તદ્રવેન્મનોરૂપં મધોગબલમાશ્રયઃ ॥ ૨૨ ॥ પરકાયં વિશન્સિદ્ધ આત્માનં તત્ર ભાવેત્ ॥ પિંડં હિત્વા વિશેત્પ્રાણો વાયુઘૃતઃ ષડંધ્રિવત્ ॥ ૨૩ ॥ પાણ્યર્પીઙ્ચ ગુદં પ્રાણં હૃદુરઃકંઠસૂર્ધસુ ॥ ॥ ॥ ॥

ધારણા કરવામાં આવે તો તે ધારણાના પ્રભાવથી મનોજવ સિદ્ધિને પામે છે ॥ ૨૧ ॥ હું કે જે અર્ચિત્ય શક્તિવાળો અને અનેક પ્રકારના આકારવાળો છું, તેમાં મનની ધારણા કરે તો તે ધારણાના પ્રભાવના આશ્રયથી તે યોગી જ્યારે મનને ઉપાદાન કારણરૂપ કરીને જે જે દેવાદિકરૂપ થવાને ઇચ્છે, ત્યારે ત્યારે તે મનગમતો આકાર પામવારૂપ કામરૂપ સિદ્ધિને પામે છે ॥ ૨૨ ॥ પરાઈ કાયામાં પ્રવેશ કરવો હોય ત્યારે યોગી તે કાયામાં પોતાના આત્માનું ચિંતન કરી પોતાના સ્થૂલદેહને છોડી દેતાં લિંગશરીરરૂપ ઉપાધિને સાથે લઈ અમર જેમ એક ફૂલમાંથી બીજા ફૂલમાં પરિશ્રમ વગર પેહી જાય છે તેમ વાયુરૂપ માર્ગથી તે પરાઈ કાયામાં અનાયાસે પેહી શકવારૂપ પરકાયપ્રવેશન સિદ્ધિને પામે છે ॥ ૨૩ ॥ પેનીથી ગુદાને દબાવી રાત્રી પ્રાણરૂપ ઉપાધિવાળા આત્માને અનુક્રમથી હૃદય, છાતી, કંઠ અને મસ્તકમાં ચડાવતાં બ્રહ્મરૂપ દ્વા-

रथी मनवडे पराई कायामां लई जईने पोताना स्थूलदेहनो त्याग करे त्यारे परकायप्रवेशन थायछे. स्वच्छंदमृत्यु नामनी सिद्धि पण उपर कहेली धारणाना प्रभावथीज मळेछे. तेमां प्राणरूप उपाधिवाळा आत्माने अनुक्रमथी हृदय, छाती, कंठ, अने मस्तकमां चडावतां ब्रह्मरंध्ररूप द्वारथी मनवडे ब्रह्ममां लई जईने पोताना स्थूलदेहनो त्याग करवो ॥ २४ ॥ मारी मूर्तिरूप शुद्ध सत्वगुणनुं ध्यान करे तो देवसहक्रीडानुदर्शनरूप सिद्धिने पा-
मेछे. देवलोकाना क्रीडास्थानमां विहार करवानी इच्छा होय तो उपर कहेलुं ध्यान करवुं एटले सत्वगुणना अंशरूप देवांगनाओ विमान लईने पासे आवेछे; अर्थात् ए सिद्धि मळेछे ॥ २५ ॥ हुं, के जे सत्यसंकल्पवाळो छुं, तेमां मननी धारणा करवाथी मारो भक्त योगी ज्यारे जेवी रीतनो बुद्धिथी संकल्प करे त्यारे तेनी रीतनुं फल पामवारूप यथासंकल्पसंसिद्धिने पामेछे ॥ २६ ॥ हुं के जे सर्वनो नियंता अने स्वतंत्र छुं तेमां मननी धारणाथी मारा स्वभावने पामे तो ते पुरुष अप्रतिहताज्ञा सिद्धिने पामेछे. एटले मारी आज्ञानो भंग जेम कोई पण स्थलमां थतो नथी तेम तेनी

विहरिष्यन् सुराक्रीडे मत्स्थं सत्त्वं विभावयेत् ॥ विमानेनोपतिष्ठति सत्त्वृत्तीः सुरस्त्रियः ॥ २५ ॥ यथा संकल्पयेद्बुद्ध्या यदा वा मत्परः पुमान् ॥ मयि सत्ये मनो गुंजंस्तथा तत्समुपाश्रुते ॥ २६ ॥ यो वै मद्भावमापन्न ईशितुर्वशितुः पुमान् ॥ कुतश्चिन्न विहन्येत तस्य चाज्ञा यथा मम ॥ २७ ॥ मद्भक्त्या शुद्धसत्त्वस्य योगिनो धारणाविदः ॥ तस्य त्रैकालिकी बुद्धिर्जन्ममृत्युपटुं हिता ॥ २८ ॥ अद्यादिभिर्न हन्येत मुनेर्योगमयं वपुः ॥ मद्योगश्रान्तचित्तस्य यादसामुदकं यथा ॥ २९ ॥ मद्भिश्चूतीरभिध्यायञ्छ्रीवत्सास्त्रविभूषिताः ॥ ध्वजातपत्रव्यजनैः स भवेदपराजितः ॥ ३० ॥ उपासकस्य मामेवं योगधारणया मुनेः ॥ सिद्धयः पूर्वकथिता उपतिष्ठत्यशेषतः ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

आज्ञानो भंग पण कोई पण स्थलमां थाय नहि ॥ २७ ॥ त्रण कालने जाणनारा ईश्वरमां मननी धारणा करे तो मारी भक्तिथी शुद्ध अंतःकरण-
वाळा योगीने त्रणे कालनी वस्तुओने तथा पोताना जन्म-मरणने जाणवारूप त्रिकालज्ञत्व सिद्धि मळेछे. परचित्ताद्यभिज्ञता सिद्धि पण उपर कहेली धारणाथीज मळेछे ॥ २८ ॥ हुं, के जे अग्नि अने सूर्य आदिना उपघातथी रहित छुं, तेमां मननी धारणा करे तो ते मुनिनुं योगमय थएलुं शरीर अग्नि, सूर्य, जल के झेरथी कशी हानि पामतुं नथी. जलजंतुओने जल जेम उपघात करनारूं होतुं नथी तेम योगीना शरीरने अग्नि आ-
दि पण उपघात करनारां थतां नथी; एटले ए प्रतिष्ठंभ नामनी सिद्धि मळेछे. अपटुं नामनी सिद्धि पण उपर कहेली धारणाथीज मळेछे ॥ २९ ॥ श्रीवत्स अने अस्त्रोथी शणगारेला मारा अवतारोनुं ध्वज, छत्र अने चामरनी साथे ध्यान करे तो ते योगी अपराजय सिद्धिने पामेछे ॥ ३० ॥ आ-
प्रमाणे नोखनोखी योगसंबंधी धारणाओथी मारी उपासना करनार योगीने उपर कहेली सघळी सिद्धिओ प्राप्त थायछे ॥ ३१ ॥ ॥

अथवा अनेक धारणाओ करवाना प्रयासनी कशी आवश्यकता नथी. केम के इंद्रियो, प्राण अने मननुं दमन करी तेओने जीती लेनार मुनिने वशिस्ता सिद्धिना प्रकरणमां कहेली मारी एक धारणा करवाथीज कोई पण सिद्धि अति दुर्लभ रेहेती नथी ॥३२॥ जोके एम छे तोपण सिद्धिओने मागवी नहि; कारण के उत्तम योग करनार योगी के जे मने तुरत प्राप्त थवानो अधिकारी छे तेने ए सिद्धिओमां लागी जवाथी कालक्षेप थायछे आ कारणथी ए सिद्धिओ विघ्नरूप केहेवायछे ॥ ३३ ॥ माटे निष्काम रहीने ईश्वरना उपाधिरहित चोथा स्वरूपनीज धारणा करवी. बीजी सकाम धारणाओने छोडी देवी. आ जगतमां जैन्म, औषधि, तप अने मंत्रोथी जेटली सिद्धिओ मळेछे ते सघळी सिद्धिओ उपर कहेली चोथा स्वरूपनी धारणारूप योगथी प्राप्त थायछे पण ते योगथी जे [सालोक्यादिक] मळेछे ते बीजा उपायोथी मळतुं नथी ॥३४॥ सघळी सिद्धिओनो प्रभु हुं छुं, कारण

जितेंद्रियस्य दांतस्य जितश्चासालनो मुनेः ॥ मद्धारणां धारयतः का सा सिद्धिः सुदुर्लभा ॥३२॥ अंतरायान्वदंत्येता युंजतो योग-मुत्तमम् ॥ मया संपद्यमानस्य कालक्षपणहेतवः ॥३३॥ जन्मौषधिनपेमंत्रैर्यावतीरिह सिद्धयः ॥ योगेनाप्नोति ताः सर्वा नान्यैर्योगगतिं व्रजेत् ॥३४॥ सर्वासामपि सिद्धीनां हेतुः पतिरहं प्रभुः ॥ अहं योगस्य सांख्यस्य धर्मस्य ब्रह्मवादिनाम् ॥३५॥ अहमात्मांतरोबाह्योऽनावृतः सर्वदेहिनाम् ॥ यथा भूतानि भूतेषु बहिरंतः स्वयं तथा ॥३६॥ ॥इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे भगवदुद्धवसंवादे पंचदशोध्यायः॥१५॥उद्धव उवाच॥त्वं ब्रह्मपरमं साक्षादनाद्यंतमपावृतम्॥सर्वेषामपि भावानां त्राणस्थित्यप्ययोद्भवः१

के तेओनी उत्पत्ति तथा पालन हुं करूछुं. सिद्धिओनो प्रभु छुं एतलुंज नहि पण मोक्ष, मोक्षना साधनरूप ज्ञान, ज्ञानना साधनरूप धर्म अने धर्मनो उपदेश करनारा ब्रह्मवादिओनो पण हुंज प्रभु छुं. एटलामाटे सिद्धिओनी अपेक्षा नहि राखतां मने 'मम' एज योगनुं मुख्य फल छे एम ममजवुं ॥३५॥ सर्व जीवोनो आत्मा हुं छुं; कारण के अंतर्यामी होवाथी कोई परिच्छिन्न थई जतो नथी; कारण के बाहार पण हुं छुं. अंदर अने बाहार पण हुं छुं तेनुं कारण ए छे के मने कोईथी आवरण थतुं नथी. जरायुज, अंडज, स्वेदज अने उद्भिज्ज शरीरोमां जेम पंचमहाभूत बाहार अने अंदर व्यापक छे तेम हुं शरीरोमां अने पंचभूतोमां पण बाहार अने अंदर व्यापक छुं. एटलामाटे सर्वनो प्रभु हुं छुं ॥ ३६ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो पंदरमो अध्याय संपूर्ण ॥ १५ ॥ उद्धवजी पूछे छे :- आदि तथा अंतर्थी रहित, स्वतंत्र अने सर्व पदार्थोनी उत्पत्ति, स्थिति

१ पक्षीओने आकाशमां चालवानी सिद्धि, जलजंतुओने जलनो प्रतिष्ठम थवानी सिद्धि अने देवताओने अंतर्धान थवा आदि सिद्धिओ जन्मथीज होयछे. २ आ सोलमा अध्यायमां ज्ञान, वीर्य अने प्रभावादिकना वधारानेलीधे जेओमां भगवाननो आविर्भाव छे ते विभूतिओनुं वर्णन करवामां आवशे. अजितेंद्रिय पुरुषोथी चित्तने अंदर रोकी राखीने ध्यान करवुं अशक्य छे माटे तेओने ते ध्याननी योग्यता प्राप्त करवासारू विभूति आदिनुं निरूपण करवामां आवशे.

अने प्रलयना अधिष्ठानरूप अर्थात् सर्वना उपादान कारणरूप साक्षात् परब्रह्म तसे छो ॥ १ ॥ कारण के जेओए मन जीतेलुं न होय तेओना जाणवामां नहि आवता आपने वेदनो अभिप्राय जाणनारा पुरुषो उंचानीचा सर्व पदार्थोंमां यथार्थपणाथी जाणीने आपनी उपासना करेछे ॥ २ ॥ आप्रमाणे आप सर्वना कारणरूप होवाथी सर्वात्मक छो पण आपे उपर कहेला पंचभूतोना दृष्टांत उपरथी पूछवुं पडेछे के पंचभूतो जेम केटलांएक शरीरोमां कोई कोई गुणनेलीध अधिक रखां छे अने केटलांएक शरीरोमां सामान्यरूपे रखां छे तेम आप कया कया पदार्थोंमां अधिक अने कया कया पदार्थोंमां सामान्यरूपे रखा छो ? मोटा ऋषिओ जे जे पदार्थोंमां भक्तिपूर्वक आपनी उपासना करवाथी मुक्ति पांमे छे ते ते पदार्थोंनां नाम मने कहो ॥ ३ ॥ हे जगतना पालक ! प्राणीओमां अंतर्यामीरूपे आप गूढ रखा छो अने आपे मोह पमाडेलं प्राणीओ आप के जे सर्वना द्रष्टा छो तेमने देखतां नथी, एटलामाटे आपनी विभूतिओविषे पूछुंछुं ॥ ४ ॥ हे मोटी विभूतिवाळा ! पृथ्वीमां, स्वर्गमां, पातालमां अने दिशाओमां

उच्चावचेषु भूतेषु दुर्ज्ञेयमकृतात्मभिः ॥ उपासते त्वां भगवन्याथातथ्येन ब्राह्मणाः ॥ २ ॥ येषु येषु च भावेषु भक्त्या त्वां परमर्षयः ॥ उपासीनाः प्रपद्यंते संसिद्धिं तद्भद्रस्त्व मे ॥ ३ ॥ गूढश्रसि भूतात्मा भूतानां भूतभावन ॥ न त्वां पश्यंति भूतानि पश्यंतं मोहितानि ते ॥ ४ ॥ याः काश्च भूमौ दिवि वै रसायां विभूतयो दिक्षु महाविभूते ॥ ता मह्यमाख्याह्यनुभावितास्ते नमामि ते तीर्थपदांघ्रिपद्मम् ॥ ५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ एवमेतदहं पृष्टः प्रश्नं प्रश्नविदां वर ॥ युयुत्सुना विनशने सपत्नैरर्जुनेन वै ॥ ६ ॥ ज्ञात्वा ज्ञातिवधं गर्ह्यमधर्मं राज्यहेतुकम् ॥ ततो निवृत्तो हंताहं हतोऽयमिति लौकिकः ॥ ७ ॥ स तदा पुरुषव्याघ्रो युक्त्या मे प्रतिबोधितः ॥ अभ्यभाषत मामेवं यथा त्वं रणमूर्धनि ॥ ८ ॥ अहमात्मोद्धवामीषां भूतानां सुहृदीश्वरः ॥ अहं सर्वानि भूतानि तेषां स्थितुद्रवाप्ययः ॥ ९ ॥

आपनी विशेष शक्तिथी जोडाएली जे कोई विभूतिओ होय ते सघळी मने कहो, हुं तीर्थोना स्थानकरूप आपना चरणकमलमां प्रणाम करूंछुं ॥ ५ ॥ भगवान् केहेछे— हे प्रश्न जाणनाराओमां श्रेष्ठ ! कुरुक्षेत्रमां शत्रुओनी साथे युद्ध करवाने इच्छता अर्जुने आप्रमाणेज मने प्रश्न पूछयुं ह-तुं. आ तमारूं पूछवुं नरना अवताररूप अर्जुनना पूछवानी साथे मळतुं होवाथी घणुं उत्तम छे ॥ ६ ॥ राज्यनेमाटे पोताना ज्ञातिओने मारवा, ए घणुं निंदित अने अधर्मरूप छे एम जाणी जेनी बुद्धि ‘हुं मारीश अने आ लोकां मरशे’ एवा प्राकृत विचारवाळी थई गई हती एवा उत्तम पुरुष अर्जुन युद्ध करवाथी अटकी बेसतां ते समये युक्तिथी में तेमने रणभूमिमां समजाव्या हता. ए प्रसंगमां तेमणे पण तसे जेवुं मने पूछो छो तेवुंज पूछयुं हतुं माटे तेमनीपासे में जे कह्युं हतुं तेज तमारीपासे कहुं छुं ॥ ७ ॥ ८ ॥ हे उद्धव ! आ सघळा पदार्थोंनो आत्मा, मित्र अने ईश्वर हुं छुं. सर्व पदार्थोंरूप अने सर्वनी उत्पत्ति, स्थिति तथा प्रलयना कारणरूप हुं छुं ॥ ९ ॥

ગતિવાळाઓની જે ગતિ છે તે હું છું. વશ્ય કરનારાઓમાં કાલ માંરૂં સ્વરૂપ છે. ત્રણ ગુણોની સમતારૂપ જે પ્રકૃતિ છે તે હું છું. દ્રવ્યમાં સ્વાભા-
વિક જે ગુણ રહેલ છે તે હું છું ॥ ૧૦ ॥ ગુણવાळा પદાર્થોમાં ક્રિયાશક્તિપ્રધાન જે મહત્ત્વ છે તે હું છું. મોટાઓમાં મહત્ત્વ માંરૂં સ્વરૂપ છે.
સૂક્ષ્મ ઉપાધિવાळा અને જેઓનું જ્ઞાન થયું કઠણ છે એવા પદાર્થોમાં જીવ હું છું. જે પદાર્થો જીતાવા કઠણ છે તેઓમાં મન હું છું ॥ ૧૧ ॥ વેદોના
મળાવનાર જે બ્રહ્મા છે તે હું છું. મંત્રોમાં ત્રણ અક્ષરવાळा ઑંકાર હું છું. અક્ષરોમાં અકાર હું છું. છંદોમાં ગાયત્રી છંદ હું છું ॥ ૧૨ ॥ સર્વ દેવતાઓ-
માં ઇંદ્ર હું છું. વસુઓમાં હવ્યવાહ હું છું. આદિત્યોમાં વિષ્ણુ હું છું. રુદ્રોમાં નીલલોહિત હું છું ॥ ૧૩ ॥ બ્રહ્મર્ષિઓમાં ધૃગુ હું છું. રાજર્ષિઓમાં મનુ
હું છું. દેવર્ષિઓમાં નારદજી હું છું. ગાયોમાં કામધેનુ હું છું ॥ ૧૪ ॥ સિદ્ધેશ્વરોમાં કપિલદેવજી હું છું. પદ્મિઓમાં ગરુડ હું છું. પ્રજાપતિઓમાં દક્ષ હું છું.

અહં ગતિર્ગતિમતાં કાલઃ કલયતામહમ્ ॥ ગુણાં ચાપ્યહં સામ્યં ગુણિન્યૌત્પત્તિકો ગુણઃ ॥ ૧૦ ॥ ગુણિનામપ્યહં સૂત્રં મહ-
તાં ચ મહાનહમ્ ॥ સૂક્ષ્માણામપ્યહં જીવો દુર્જયાનામહં મનઃ ॥ ૧૧ ॥ હિરણ્યગર્ભો વેદાનાં મંત્રાણાં પ્રણવસ્ત્રિવૃત્ ॥ અક્ષરાણામ-
કારોસ્મિ પદાનિ ચ્છંદસામહમ્ ॥ ૧૨ ॥ ઇંદ્રોઽહં સર્વદેવાનાં વસૂનામસ્મિ હવ્યવાદ્ ॥ આદિત્યાનામહં વિષ્ણુ રુદ્રાણાં નીલલોહિતઃ
॥ ૧૩ ॥ બ્રહ્મર્ષીણાં ધૃગુરહં રાજર્ષીણામહં મનુઃ ॥ દેવર્ષીણાં નારદોઽહં હવિર્ધાન્યસ્મિ ધેનુષુ ॥ ૧૪ ॥ સિદ્ધેશ્વરાણાં કપિલઃ સુ-
પર્ણોઽહં પતત્રિણામ્ ॥ પ્રજાપતીનાં દક્ષોઽહં પિતૃણામહમર્થમા ॥ ૧૫ ॥ માં વિદ્યુદ્ધવ દૈત્યાનાં પ્રહ્લાદમસુરેશ્વરમ્ ॥ સોમં ન-
ક્ષત્રૌષધીનાં ધનેશં યક્ષરક્ષસામ્ ॥ ૧૬ ॥ ઐરાવતં ગર્જેદ્રાણાં યાદસાં વરુણં પ્રભુમ્ ॥ તપતાં દ્યુમતાં સૂર્યં મનુષ્યાણાં ચ ઋપતિમ્
॥ ૧૭ ॥ ઉચ્ચૈઃશ્રવાસ્તુરંગાણાં ધાતૂનામસ્મિ કાંચનમ્ ॥ યમઃ સંયમતાં ચાહં સર્પાણામસ્મિ વાસુકિઃ ॥ ૧૮ ॥ નાગેંદ્રાણામનંતોઽહં
મૃગેંદ્રઃ શૃંગિદંષ્ટ્રિણામ્ ॥ આશ્રમાણામહં તુર્યો વર્ણોનાં પ્રથમોઽનઘ ॥ ૧૯ ॥ તીર્થોનાં સ્નોતમાં ગંગા સમુદ્રઃ સરસામહમ્ ॥ આ-
યુધાનાં ધનુરહં ત્રિપુરમ્નો ધનુષ્મતામ્ ॥ ૨૦ ॥ ॥ ॥

પિતૃઓમાં અર્થમા હું છું ॥ ૧૫ ॥ હે ઉદ્ધવ ! દૈત્યોમાં તેઓનો રાજા પ્રહ્લાદ હું છું. નક્ષત્ર અને ઔષધિઓનો સ્વામી ચંદ્રમા હું છું. યક્ષ અને રાક્ષસોનો સ્વા-
મી કુબેર હું છું ॥ ૧૬ ॥ ઉત્તમ હાથીઓમાં ઐરાવત હું છું. જલજંતુઓનો સ્વામી વરુણ હું છું. તપાવનારા અને પ્રકાશ કરનારાઓમાં સૂર્ય હું છું. મનુષ્યોમાં
રાજા હું છું ॥ ૧૭ ॥ ઘોડાઓમાં ઉચ્ચૈઃશ્રવા હું છું. ધાતુઓમાં સુવર્ણ હું છું. શિક્ષા કરનારાઓમાં યમ હું છું. સર્પોમાં વાસુકી હું છું ॥ ૧૮ ॥ મોટા ના-
ગોમાં શેષનાગ હું છું. શીંગડાંવાळाં અને દાઢવાळाં પશુઓનો સ્વામી સિંહ હું છું. આશ્રમોમાં સંન્યાસ હું છું. વર્ણોમાં બ્રાહ્મણ હું છું ॥ ૧૯ ॥ તીર્થ અને
પ્રવાહોમાં ગંગા હું છું. સ્થિર જલાશયોમાં સમુદ્ર હું છું. ધનુષ ધરનારાઓમાં ત્રિપુરને તોડનારા સદાશિવ હું છું ॥ ૨૦ ॥

નિવાસનાં સ્થાનકોમાં મેરુ હું છું. દુર્ગમ સ્થલોમાં હિમાલય હું છું. વનસ્પતિઓમાં પીપ્પળો હું છું. ઔષધિઓમાં જવ હું છું ॥ ૨૧ ॥ પુરોહિતોમાં વ-
સિષ્ઠ હું છું. વેદાર્થની નિષ્ઠાવાળાઓમાં બૃહસ્પતિ હું છું. સર્વ સેનાપતિઓમાં કાર્તિકેય સ્વામી હું છું. શુભ માર્ગને પ્રવર્ત્તવનારાઓમાં બ્રહ્મા હું છું
॥ ૨૨ ॥ યજ્ઞોમાં બ્રહ્મયજ્ઞ હું છું. વ્રતોમાં અહિંસા હું છું. માર્જન, છોલવું અને ઘસવું આદિ શુદ્ધ કરનારાઓમાં વાયુ, અગ્નિ, સૂર્ય, જલ અને બ્રાહ્મ-
ણોનાં વચનરૂપ શોધકપદાર્થ હું છું ॥ ૨૩ ॥ યોગના આઠ અંગોમાં સમાધિ હું છું. જીતવાને ઇચ્છનારાઓનો જે વિચાર છે તે હું છું. ડાહ્યાણોમાં
બ્રહ્મવિદ્યા હું છું. અભ્યાસ, અન્યથાભ્યાસ, શૂન્યભ્યાસ, અસત્ભ્યાસ અને અનિર્વચનીય ભ્યાસિઓનો વાદ કરનારાઓનો ' આ એમ છે કે આમ
છે ? ' એવી રીતનો જે અપાર વિકલ્પ છે તે હું છું ॥ ૨૪ ॥ સ્ત્રીઓમાં શતરૂપા હું છું. પુરુષોમાં સ્વાયંભુવ મનુ હું છું. મુનિઓમાં નારાયણ હું છું. બ-

धिष्ययानामस्म्यहं मेरुर्गहनानां हिमालयः ॥ वनस्पतीनामश्वत्थ ओषधीनामहं यवः ॥ २१ ॥ पुरोधसां वसिष्ठोऽहं ब्रह्मिष्ठानां बृह-
स्पतिः ॥ स्कंदोऽहं सर्वसेनान्यामग्रण्यां भगवानजः ॥ २२ ॥ यज्ञानां ब्रह्मयज्ञोऽहं व्रतानामविहिंसनम् ॥ वाय्वय्यकर्तुवागाल्मा
शुचीनामप्यहं शुचिः ॥ २३ ॥ योगानामात्मसंरोधो मंत्रोस्मि विजिगीषताम् ॥ आन्वीक्षिकी कौशलानां विकल्पः ख्यातिवादिनाम्
॥ २४ ॥ स्त्रीणां तु शतरूपाऽहं पुंसां स्वायंभुवो मनुः ॥ नारायणो मुनीनां च कुमारो ब्रह्मचारिणाम् ॥ २५ ॥ धर्माणामस्मि संन्यासः
क्षेमाणामबहिर्भूतिः ॥ गुह्यानां सूनुतं मौनं मिथुनानामजस्वहम् ॥ २६ ॥ संवत्सरोऽस्म्यनिमिषामृतूनां मधुमाधवौ ॥ मासानां मा-
र्गशीर्षोऽहं नक्षत्राणां तथाऽभिजित् ॥ २७ ॥ अहं युगानां च कृतं धीराणां देवलोऽसितः ॥ द्वैपायनोऽस्मि व्यासानां कवीनां काव्य
आत्मवान् ॥ २८ ॥ वासुदेवो भगवतां त्वं तु भागवतेष्वहम् ॥ किंप्ररुषाणां हनुमान्विद्याभ्राणां सुदर्शनः ॥ २९ ॥

હાચારિઓમાં સનત્કુમાર હું છું ॥ ૨૫ ॥ ધર્મોમાં અમયદાન હું છું. નિર્ભય સ્થાનકોમાં આત્મનિષ્ઠા હું છું. અભિપ્રાયને ગુપ્ત રાખવાનાં સાધનોમાં પ્રિયવચન અને મૌન હું છું. સ્ત્રીપુરુષોનાં જોડાઓમાં પ્રજાપતિ કે જેના દેહનાં બે અર્ધમાંથી જોડું થયું છે તે હું છું ॥ ૨૬ ॥ અપ્રમત્ત રહેનારાઓમાં વર્ષરૂપ જે કાલ છે તે હું છું. ઋતુઓમાં વસંત હું છું. મહિનાઓમાં માગશર મહિનો હું છું. નક્ષત્રોમાં અભિજિત હું છું ॥ ૨૭ ॥ યુગોમાં સત્યયુગ હું છું. ધીર પુરુષોમાં દેવલ અને અસિત મુનિ હું છું. વેદના વિભાગ કરનારાઓમાં વેદવ્યાસ હું છું. વિદ્વાનોમાં જ્ઞાની શુક્રાચાર્ય હું છું ॥ ૨૮ ॥ ઉત્સ-
ત્તિ, પ્રલય, પ્રાણિયોનું જવું, આવવું, વિદ્યા અને અવિદ્યા એ છ પદાર્થોને જાણનારાઓમાં વાસુદેવ હું છું. વૈષ્ણવોમાં જે તમે છો તે હું છું. કિંપુરુ-
ષોમાં હનુમાન હું છું. વિદ્યાધરોમાં સુદર્શન હું છું ॥ ૨૯ ॥

१. आ पांच ख्यातिओनो वाद घणोज सूक्ष्म अने गंभीर छे ते वेदांतना आकर ग्रंथोथी जाणी लेंवो. लंवाण थई जवानी बीकथी अहीं लख्यो नथी. श्रीधर स्वामीए टीकामां पण लख्यो नथी.

રત્નોમાં માણિક્ય હું છું. સુંદર પદાર્થોમાં કમલનો કોશ હું છું. દર્ભની જાતિઓમાં જે કુશ છે તે હું છું. હવિષ્ય પદાર્થોમાં ગાયનું ઘી હું છું ॥ ૩૦ ॥
 ઉદ્યોગીઓની ધનાદિક સંપત્તિ હું છું. દ્યૂત રમનારાઓનું કપટદ્યૂત હું છું. સહન કરનારાઓની નિતિદ્વા હું છું. ધૈર્યવાળાઓનું ધૈર્ય હું છું ॥ ૩૧ ॥
 બલવાનોની દેહશક્તિ અને ઇન્દ્રિયશક્તિ હું છું. વૈષ્ણવોએ ભક્તિથી કરેલું કર્મ હું છું. ભક્તોએ પૂજવાની વાસુદેવ, સંકર્ષણ, પ્રદ્યુમ્ન, અનિરુદ્ધ, નારાયણ, હયગ્રીવ, વરાહ, નૃસિંહ અને બ્રહ્મા એ નવ મૂર્તિઓમાં વાસુદેવ નામની ઉત્તમ મૂર્તિ હું છું ॥ ૩૨ ॥ ગંધર્વોમાં વિશ્વાવસુ હું છું. અપ્સરાઓમાં પૂર્વચિત્તિ હું છું. પર્વતોનું સ્થૈર્ય હું છું. પૃથ્વીનો ગંધરૂપ અવિકૃત ગુણ હું છું ॥ ૩૩ ॥ જલનો મધુર રસ હું છું. તેજસ્વીઓમાં અગ્નિ હું છું. સૂર્ય, ચંદ્ર અને તારાઓની કાંતિ હું છું. આકાશનો પરા નામનો સૂક્ષ્મ શબ્દ હું છું ॥ ૩૪ ॥ બ્રાહ્મણોને માન આપનારાઓમાંં બલિરાજા હું છું. વીર પુરુષોમાં કુંતીનો પુત્ર અર્જુન

રત્નોનાં પદ્મારાગોડસિ પદ્મકોશઃ સુપેશસામ્ ॥ કુશોસિ દર્ભજાતીનાં ગવ્યમાજ્યં હૃદિઃ સ્વહમ્ ॥ ૩૦ ॥ વ્યવસાયિનામહં લક્ષ્મીઃ
 કિતવાનાં છલગ્રહઃ ॥ તિતિશ્લાસિ તિતિશૂનાં સત્ત્વં સત્ત્વતામહમ્ ॥ ૩૧ ॥ ઓજઃ સદ્ગો વલવતાં કર્માહં વિદ્ધિ સાત્ત્વતામ્ ॥ સા-
 ત્ત્વતાં નવમૂર્તીનામાદિમૂર્તિરહં પરા ॥ ૩૨ ॥ વિશ્વાવસુઃ પૂર્વચિત્તિર્ગંધર્વાપ્સરાસામહમ્ ॥ મૃગગણામહં સ્થૈર્યં ગંધમાત્રમહં ભુવઃ
 ॥ ૩૩ ॥ અપાં રસશ્ચ પરમસ્તોજિશ્નાં વિભાવસુઃ ॥ પ્રમા સૂર્યેન્દુતારાણાં શબ્દોજ્ઞં નભસઃ પરઃ ॥ ૩૪ ॥ બ્રહ્મણ્યાનાં વલિરહં વી-
 રાણામહમર્જુનઃ ॥ શ્રુતાનાં સ્થિતિરુપતિરહં વૈ પ્રતિસંક્રમઃ ॥ ૩૫ ॥ ગલુત્તયુત્સર્ગોપાદાનમાનંદસ્પર્શલક્ષણમ્ ॥ આસ્વાદશ્રુ-
 ત્યવધ્રાણમહં સર્વેન્દ્રિયેન્દ્રિયમ્ ॥ ૩૬ ॥ પૃથિવી વાયુરાકાશ આપો જ્યોતિરહં મહાન્ ॥ વિકારઃ પુરુષોઽવ્યક્તં રજઃ સત્ત્વં તમઃ
 પરમ્ ॥ ૩૭ ॥ અહમેતત્પ્રસંખ્યાનં જ્ઞાનં તત્ત્વવિનિશ્ચયઃ ॥ મયેશ્વરેણ જીવેન ગુણેન ગુણિના વિના ॥ સર્વાભિનાપિ સર્વેણ ન
 ભાવો વિદ્યેતે ક્વચિત્ ॥ ૩૮ ॥ ॥ ॥ ॥

હું છું. પદાર્થોની સ્થિતિ, ઉત્પત્તિ અને પ્રલયરૂપ હું છું ॥ ૩૫ ॥ ગતિ, ભાષણ, મલોત્સર્ગ, ગ્રહણ, આનંદ, સ્પર્શ, સ્વાદ, શ્રવણ, સુંઘવું અને જોવું એ
 દશ ઇન્દ્રિયોના ધર્મોમાં જે જોવું છે તે હું છું. સર્વ ઇન્દ્રિયોની તે તે વિષયોનું ગ્રહણ કરવાની શક્તિ હું છું ॥ ૩૬ ॥ પૃથ્વી, વાયુ, આકાશ, જલ અને તે-
 જની તન્માત્રાઓ, અહંકાર, મહત્તત્ત્વ, પંચમહાભૂત, પુરુષ, પ્રકૃતિ, રજોગુણ, મત્ત્વગુણ, તમોગુણ અને તેઓથી ન્યારું પરબ્રહ્મ હું છું ॥ ૩૭ ॥ એ ત-
 ત્ત્વોની ગણના, તેઓનાં લક્ષણોનું જ્ઞાન અને તેઓનો નિશ્ચય હું જ છું. હું કે જે જીવ-ઈશ્વરરૂપ, ગુણ-ગુણિરૂપ, ક્ષેત્ર-ક્ષેત્રજ્ઞરૂપ અને સર્વનો નિયંતા
 છતાં પણ સર્વરૂપ છું, તેવિના કોઈ પણ સ્થિતિમાં કોઈ પણ પદાર્થ છેજ નહિ. સઘલું મારું સ્વરૂપજ છે ॥ ૩૮ ॥

आगळी पेटे विशेष देखाडवा छोडी दर्दने आ सामान्यरूप कहुं छुं तेनुं कारण ए छे के पृथिवी आदि भूतोना परमाणुओनी गणना घणा कालथी पण माराथी करी शकाय अने करीने कही शकाय, परंतु में मजेलां करोडो ब्रह्मांडोनी गणना माराथी पण करी के कही शकाय एम नथी. अने ज्यारे एम छे त्यारे ब्रह्मांडोमां रहेली विभूतिओनी गणना तो केमज थई शके ? ॥३९॥ तोपण विशेष समजाय एवी रीते सर्वनो संक्षेप करी कहुं छुं के जेमां जेमां प्रभाव, संपत्ति, कीर्त्ति, ऐश्वर्य, ऐश्वर्य, लज्जा, दान, सौंदर्य, भाग्य, बल, सहनशक्ति अने विज्ञान होय ते ते पदार्थ मारी विभूतिरूप छे एम समजवुं ॥ ४० ॥ आ सघळी विभूतिओ संक्षेपथी में तमारीपासे कही पण ते मारामां चित्त लागवाने माटेज कल्पना करीने कही छे, माटे तेओमां अत्यंत अभिनिवेश नहि करवो. आ सघळी विभूतिओ मनना विकाररूपज छे; अने आकाशनुं फूल तथा ससलानुं शींगडुं आदि पदार्थो जेम के-

संख्यानं परमाणूनां कालेन क्रियते मया ॥ न तथा मे विभूतीनां मृजतोऽहानि कोटिशः ॥ ३९ ॥ तेजः श्रीः कीर्तिरैश्वर्यं ह्री-
स्यागः सौभगं भगः ॥ वीर्यं तितिक्षा विज्ञानं यत्र यत्र म मेऽश्रकः ॥ ४० ॥ एतास्ते कीर्तिताः सर्वाः संक्षेपेण विभूतयः ॥ मनो-
विकारा एवैते यथा वाचाभिधीयते ॥ ४१ ॥ वाचं यच्छ मनो यच्छ प्राणान्यच्छेन्द्रियाणि च ॥ आत्मानमात्मना यच्छ न भूयः
कल्पसेऽध्वने ॥ ४२ ॥ यो वै वाङ्मनसी सम्यगसंयच्छन्धिया यतिः ॥ तस्य व्रतं तपो दानं सवत्यामघटांबुवत् ॥ ४३ ॥ तस्मान्म-
नोवचःप्राणान्नियच्छेन्मत्परायणः ॥ मद्भक्तियुक्त्या बुद्ध्या ततः परिसमाप्यते ॥ ४४ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे
षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ उद्धव उवाच ॥ ॥ यस्त्वयाऽभिहितः पूर्व धर्मस्त्वद्रक्तिलक्षणः ॥ वर्णाश्रमाचारवतां सर्वेषां द्विपदामपि ॥ १ ॥

हेवामात्रज छे पण साचा नथी तेम आ विभूतिओ पण केहेवामात्रज छे; साची नथी ॥ ४१ ॥ एटलामाटे वाणी, मन, प्राण अने इंद्रियोनो नि-
ग्रह करो अने बुद्धिनो सत्वगुणथी संपन्न बुद्धिथीज निग्रह करो. आम करशो तो पाछां जन्म-मरण थशे नहि ॥ ४२ ॥ जे संन्यासी बुद्धिथी सारी
रीते वाणी अने मननो निग्रह करे नहि तेनुं व्रत, तप अने ज्ञान काचा घडामांना पाणीनी पेटे स्रवी जायछे ॥ ४३ ॥ एटलामाटे मारामां तत्पर
रहीने मारी भक्तिवाळी बुद्धिथी मन, वचन अने इंद्रियोनो निग्रह करवो जोईए अने एम करवाथी कृतार्थपणुं प्राप्त थायछे ॥ ४४ ॥ इति श्री-
मन् महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो सोळसो अध्याय संपूर्ण ॥ १६ ॥ उद्धवजी पूछेछे^१ :- हे श्रीकृष्ण ! आप प्रथम कही गया छो के
“धर्मरूप कर्म भक्तिनुं तथा मोक्षनुं साधन छे” पण तेनुं कर्म करनागओने अवश्य भक्ति उत्पन्न थायछेज एवो नियम जोवामां आवतो नथी,

१ आ सत्तरमा अध्यायमां भक्तिना साधनरूप स्वधर्मविषे उद्धवजीए पूछतां श्रीकृष्ण हंसावतारे कहेला धर्मोमांथी ब्रह्मचारी अने वानप्रस्थना धर्म
कही संभळावशे, ए कथा केहेवामां आवशे.

માટે વર્ણ તથા આશ્રમના આચારવાળાઓનો તથા તે આચારના અધિકાર વગરના સર્વે મનુષ્યોનો સ્વધર્મ અને તે સ્વધર્મ જેવી રીતે કરવાથી મનુષ્યોને તમારામાં ભક્તિ ઉત્પન્ન થાય તે રીતિ આપે મને કેહેવી જોઈએ ॥ ૧ ॥ ૨ ॥ આ ધર્મ, અંપ્રદાય ઉપરથીજ જણાય એમ નથી; કારણ કે આપે તે હંસના રૂપથી પૂર્વે વ્રહ્માને જે ઉત્તમ અને સુખરૂપ ધર્મ કહ્યો હતો તે ધર્મનો અંપ્રદાય જોકે પૂર્વે ઉપદેશ કરાણ્ણો છે તોપણ હ-મણાં વચમાં મોટો કાલ વ્યતીત થવાનેલીધે ઘણું કરીને મનુષ્યલોકમાં નહિ રહ્યો હશે. હે મહાબાહુ ! હે પ્રભુ ! હે માધવ ! હે શત્રુઓનો નાશ કરનાર ! હે અચ્યુત ! પૃથ્વીમાં ધર્મનો કેહેનાર, કરનાર અને રક્ષણ કરનાર આપવિના બીજો કોઈ નથી ઇટલુંજ નહિ, પણ વ્રહ્માની સમા કે જેમાં વેદાદિક દેહધારી છે તેમાં પણ આપવિના બીજો કોઈ કેહેનાર, કરનાર કે રક્ષણ કરનાર નહિ હશે ॥ ૩ ॥ ૪ ॥ ૫ ॥ હે દેવ ! હે મધુસૂ-દન ! આપ કે જે ધર્મના કરનાર, રક્ષણ કરનાર અને કેહેનાર છો તે, આ મૂલોકનો ત્યાગ કરીને સ્વધર્મમાં પધાન્ધા પછી એ નાશ પામી ગણા

યથાન્નુષ્ઠીયમાનેન ત્વયિ ભક્તિર્નૃણાં ભવેત્ ॥ સ્વધર્મેનારવિંદાક્ષ તત્સમાખ્યાતુમર્હસિ ॥૧॥ પુરા કિલ મહાબાહો ધર્મ પરમકં પ્રભો ॥ યત્તેન હંસરૂપેણ વ્રહ્મણેઽભ્યાત્ય માધવ ॥ ૩ ॥ સ હદાનીં સુમહતા કાલેનામિત્રકર્શન ॥ ન પ્રાયો ભવિતા મર્ત્યલોકે પ્રાગનુશાસિ-તઃ ॥ ૪ ॥ વક્ત્વા કર્ત્તાવિતા નાન્યો ધર્મસ્યાચ્યુત તે ભુવિ ॥ સભાયામપિ વૈરિન્ધ્યાં યત્ર મૂર્તિયશ્ચ કલાઃ ॥ ૫ ॥ કર્ત્ત્રોઽવિત્ત્વા પ્રવક્ત્વા ચ ભવતા મધુસૂદન ॥ ત્યક્તે મહીતલે દેવ વિનષ્ટ કઃ પ્રવક્ષ્યતિ ॥ ૬ ॥ તત્ત્વં નઃ સર્વધર્મજ્ઞ ધર્મસ્ત્વદ્રક્તિલક્ષણઃ ॥ યથા યસ્ય વિધીયેત તથા વર્ણય મે પ્રભો ॥ ૭ ॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ ધર્મ્ય એષ તવ પ્રશ્નો નૈઃશ્રેયસકરો નૃણામ્ ॥ વર્ણાશ્રમાચારવ-તાં તમુદ્ધવ નિવોધ મે ॥ ૮ ॥ આદૌ કૃતયુગે વર્ણો નૃણાં હંસ इति स्मृतः ॥ કૃતકૃત્યાઃ પ્રજા જાત્યા તસ્માત્કૃતયુગં વિદુઃ ॥ ૯ ॥ વેદઃ પ્રણવ એવાગ્રે ધર્મોઽહં વૃષરૂપધૃક્ ॥ ઉપાસતે તપોનિષ્ઠા હંસં માં મુક્તકિલ્વિષાઃ ॥ ૧૦ ॥ ॥

સ્વધર્મને બીજો કોણજ કેહેશે ? ઇટલામાટે હે સર્વ ધર્મોને જાણનાર ! હે પ્રભુ ! તમારી ભક્તિના સાધનરૂપ ધર્મ, મનુષ્યોમાં જેણે જેવી રીતે કર-વાનો હોય તે મને કહો ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ ભગવાન્ કેહેછે.— હે ઉદ્ધવ ! વર્ણ તથા આશ્રમના આચારવાળા તથા તે આચાર વગરના પણ મનુષ્યોને ભક્તિ ઉત્પન્ન કરવાસારૂ તમે પૂછો છો માટે આ પૂછવું યોગ્ય છે. એ પ્રશ્નના ઉત્તરરૂપે મારી પાસેથી ધર્મ સાંભળો ॥ ૮ ॥ પહેલા સત્યયુગમાં હંસ ના-મનો મનુષ્યોનો એકજ વર્ણ હતો, એક ઔંકારજ વેદરૂપ હતો અને મનમાં મારું ધ્યાન કરવું એજ ચાર પાયાવાળા ધર્મરૂપ હતું. પાપરહિત હોવાથી મન તથા ઇંદ્રિયોને એકાગ્ર કરવારૂપજ તપમાં લાગેલા લોકો મારા શુદ્ધ સ્વરૂપની ઉપાસના કરતા હતા અને એવી ઉપાસનાજ મુખ્ય ધર્મરૂપ હતી. લોકો જન્મથીજ કૃતાર્થ હતા માટે તે યુગનું ‘કૃતયુગ’ એવું નામ કેહેવાય છે ॥ ૯ ॥ ૧૦ ॥ ॥

નોલ્લનોલ્લા આચાર પાલ્લાલ્લારૂપ ધર્મ તો ત્રેતાયુગના આરંભથી થયોલ્લે. હે ઉલ્લલ્લ ! ત્રેતાયુગના આરંભમાં મારા દેશ્વરસ્વરૂપના હૃદયમાંથી શ્વાસરૂપે ત્રણ વેદરૂપ વિદ્યા ઉત્પન્ન થઈ અને તે વિદ્યામાંથી જેમાં હોતા, ઉદ્ધાતા અને અધ્વર્યુનું કામ પડેલ્લે એવો મારા સ્વરૂપભૂત યજ્ઞ ઉત્પન્ન થયો ॥૧૧॥ મારા દેશ્વરસ્વરૂપનાં મુલ્લ, બાહુ, સાથલ અને પગમાંથી અનુક્રમે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈદ્ય અને શૂદ્ર એ ચાર વર્ણો ઉત્પન્ન થયા કે જેઓ પોતપોતાના આચાર ઉપરથીજ પરસ્પરથી નોલ્લા જાણવામાં આવેલ્લે ॥૧૨॥ મારા દેશ્વરસ્વરૂપના પેડુમાંથી ગૃહસ્થાશ્રમ, હૃદયમાંથી બ્રહ્મચર્યાશ્રમ, વક્ષઃસ્થલમાંથી વાનપ્રસ્થાશ્રમ અને મસ્તકમાંથી સંન્યાસાશ્રમ ઉત્પન્ન થયો ॥૧૩॥ મનુષ્યોના એ વર્ણ અને આશ્રમોના સ્વભાવ પોતપોતાની જન્મભૂમિને અનુસરતા થયા એટલે મારા ઉત્તમ અંગમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાઓના ઉત્તમ અને મારા ઉતરતા અંગમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાઓના ઉતરતા સ્વભાવ થયા ॥૧૪॥ શમ, દમ, વિચાર,

ત્રેતામુલ્લે મહાભાગ પ્રાણાન્મે હૃદયાત્રયી ॥ વિદ્યા પ્રાદુરભૂતસ્યા અહમાસં ત્રિવૃન્મલ્લઃ ॥ ૧૧ ॥ વિપ્રશત્રિયવિદશૂદ્રા મુલ્લવાહરૂપા-
દજાઃ ॥ વૈરાજાત્પુરુષાજ્ઞાતા ય આત્માચારલક્ષણાઃ ॥ ૧૨ ॥ ગૃહાશ્રમો જધનતો બ્રહ્મચર્યં હૃદો મમ ॥ વક્ષઃસ્થાનાદને વાસો ન્યા-
સઃ શીર્ષણિ સંસ્થિતઃ ॥ ૧૩ ॥ વર્ણનામાશ્રમણાં ચ જન્મભૂમ્યનુમારિણીઃ ॥ આસન્પ્રકૃતયો નૃણાં નીચૈર્નીચોત્તમોત્તમૈઃ ॥ ૧૪ ॥
શમો દમસ્તપઃ શૌચં સંતોષઃ ક્ષાંતિરાર્જવમ્ ॥ મદ્ભક્તિશ્ચ દયા સત્યં બ્રહ્મપ્રકૃતયસ્ત્વિમાઃ ॥ ૧૫ ॥ તેજો બલં ધૃતિઃ શૌર્યં તિતિશ્લૌદા-
ર્યમુદ્ધમઃ ॥ સ્થૈર્યં બ્રહ્મણ્યતૈશ્વર્યં ક્ષત્રપ્રકૃતયસ્ત્વિમાઃ ॥ ૧૬ ॥ આસ્તિક્યં દાનનિષ્ઠા ચ અદંભો બ્રહ્મસેવનમ્ ॥ અતુષ્ટિર્યોપચર્યૈર્વૈશ્ય-
પ્રકૃતયસ્ત્વિમાઃ ॥ ૧૭ ॥ શુશ્રૂષણં દ્વિજગવાં દેવાનાં ચાપ્યમાયયા ॥ તત્ર લબ્ધેન સંતોષઃ શૂદ્રપ્રકૃતયસ્ત્વિમાઃ ॥ ૧૮ ॥ અશૌચ-
મનૃતં સ્તેયં નાસ્તિક્યં શુષ્કવિગ્રહઃ ॥ કામઃ ક્રોધશ્ચ તર્પશ્ચ સ્વભાવોત્તેવસાયિનામ્ ॥ ૧૯ ॥ અહિંસા સત્યમસ્તેયમકામક્રોધલો-
ભતા ॥ શ્રૂતપ્રિયહિતેહા ચ ધર્મોડયં સાર્વર્ણિકઃ ॥ ૨૦ ॥

પવિત્રતા, સંતોષ, ક્ષમા, સરલતા, મારી ભક્તિ, દયા અને સત્ય, એ બ્રાહ્મણના સ્વભાવ છે ॥૧૫॥ પ્રતાપ, બલ, ધીરજ, શૂરપણું, સહન, ઉદારતા, ઉદ્યમ, સ્થિ-
રતા, બ્રાહ્મણોને માનનારપણું અને ઐશ્વર્ય, એ ક્ષત્રિયના સ્વભાવ છે ॥૧૬॥ આસ્તિકપણું, દાન દેવામાં નિષ્ઠા, નિષ્કપટપણું, બ્રાહ્મણોની સેવા અને ધન વધતું
જતું છતાં પણ અસંતોષ, એ વૈદ્યના સ્વભાવ છે ॥૧૭॥ બ્રાહ્મણ, ગાયો અને દેવતાઓની નિષ્કપટપણાથી સેવા અને તેમાંથી જે કાંઈ મળે તેથી સંતોષ,
એ શૂદ્રના સ્વભાવ છે ॥ ૧૮ ॥ [ચાર વર્ણોના સ્વભાવ ઉપરથી ચાર આશ્રમોના સ્વભાવ પણ જાણી લેવા.] અપવિત્રતા, મિથ્યા ભાષણ, ચોરી, ના-
સ્તિકપણું, યોગ્ય મૂલ વગરનો કર્જીઆં, કામ, ક્રોધ અને તૃષ્ણા, એ ચાર વર્ણમાં ન આવેલા લોકોના સ્વભાવ છે ॥ ૧૯ ॥ અહિંસા, સત્ય, ચોરીનો
અભાવ, કામ ક્રોધ તથા લોભ એઓથી રહિતપણું અને સર્વ પ્રાણીઓનું પ્રિય તથા હિત કરવાનો ઉદ્યમ, એ સઘલ્લા વર્ણોનો સાધારણ ધર્મ છે ॥૨૦॥

હેવે ચાર આશ્રમોમાં પ્રથમ બ્રહ્મચારીના ધર્મો કહું છું. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, અને વૈશ્ય, ૯ વ્રણ વર્ણમાં જન્મેલા પુરુષે ગર્ભોધાનાદિક સંસ્કારોના ક્રમથી ઉપનયન [જનોઈ દેવાનો] સંસ્કાર કે જે મનુષ્યના બીજા જન્મરૂપ છે તે થયા પછી જિતેન્દ્રિયપણાથી ગુરુને ઘેર રહેવું અને ગુરુ બોલાવે ત્યારે વેદ ભણવો અને તેના અર્થનો વિચાર કરવો ॥ ૨૧ ॥ મેંખલા, મૃગચર્મ, દંડ, ફેરવવાની માલા, જનોઈ અને કમંડલુનું ધારણ કરવું. તૈલાદિક નહિ નાંખવાથી કેશની જટા કરી નાંખવી. દાંત અને વસ્ત્રને સ્વચ્છ રાખવાં નહિ. આસનને રંગવું નહિ. દર્ભનું ધારણ કરવું ॥ ૨૨ ॥ સ્નાન, મોજન, હોમ, જપ અને વિષ્ણુ તથા મૂત્ર કરવાના સમયમાં મૌન રાખવું. નંચને અને કાંચનાં કે ઉપસ્થનાં રુવાળાંને કાપવાં નહિ ॥ ૨૩ ॥ ગૃહસ્થ વિના બીજા આશ્રમવાળાએ કદીપણ વીર્યને સેવવું નહિ. કદાચ પોતાની મેઢે સ્થલિત થાય તો જલમાં નાહી પ્રાણાયામ કરીને ગાયત્રીનો જપ કરવો ॥ ૨૪ ॥ સાવધાન અને પવિત્રપણાથી અગ્નિ, આચાર્ય, સૂર્ય, ગાય, બ્રાહ્મણ, ગુરુ, દુષ્ટ, અને દેવતાઓની ડગસના કરવી. મૌન રાખી જપ કરતાં

દ્વિતીયં પ્રાપ્યાનુપૂર્વ્યાજ્જન્મોપનયનં દ્વિજઃ ॥ વસન્ ગુરુકુલે દાંતો બ્રહ્માધીયીત ચાહુતઃ ॥ ૨૧ ॥ મેંખલાડજિનદંડાક્ષબ્રહ્મસૂત્રકમં-
ડલૂન્ ॥ જટિલોડધૌતદદ્દાસોડસ્કપીઠઃ કુશાન્ દધત્ ॥ ૨૨ ॥ સ્નાનમોજનહોમેષુ જપોચ્છે ચ નાગયતઃ ॥ ન ચ્છિદ્યાન્નચરોમાણિ
કક્ષોપસ્થગતાન્યપિ ॥ ૨૩ ॥ રેતો નાવકિરેજ્જાતુ બ્રહ્મવ્રતધરઃ સ્વયમ્ ॥ અવકીર્ણેડવગાદ્યાપ્સુ વત્તાડસ્ત્રિપદીં જપેત્ ॥ ૨૪ ॥ અધ્ય-
ર્કાચાર્યગોવિપ્રગુરુશ્રુદ્ધસુરાન્ શુચિઃ ॥ સમાહિત ઉપાસીત સંધ્યે ચ યતવાગ્ જપન્ ॥ ૨૫ ॥ આચાર્ય માં વિજાનીયાન્નાવમન્યેત ક-
ર્ત્ત્વિચિત્ ॥ ન મર્ત્યબુદ્ધ્યાડસૂયેત સર્વદેવમયો ગુરુઃ ॥ ૨૬ ॥ સાયંપ્રાતરુપાનીય ભૈશ્યં તસ્મૈ નિવેદયત્ ॥ યચ્ચાન્યદપ્યનુજ્ઞાતમુપયુંજી-
ત સંયતઃ ॥ ૨૭ ॥ શુશ્રૂષમાણ આચાર્ય સદોપાસીત નીચવત્ ॥ યાનશય્યાંસનસ્થાનૈર્નાતિદૂરે કૃતાંજલિઃ ॥ ૨૮ ॥ ઇવંવૃત્તો ગુરુકુલે
વસેદ્રોગવિવર્જિતઃ ॥ વિદ્યા સમાપ્યતે યાવદ્દિબ્રહ્મતમસ્વંદિતમ્ ॥ ૨૯ ॥

પ્રાતઃસંધ્યા અને સાયંસંધ્યાની ઉપાસના કરવી. મધ્યાન્હકાલમાં સંધ્યામાંડે મૌન રાખવાનું આવશ્યક નથી ॥ ૨૫ ॥ આચાર્યને હુંરૂપ જાણવો. મનુષ્ય સમજીને કદીપણ તેની અવજ્ઞા કરવી નહિ કે ગુણમાં દોષનો આરોપ કરવો નહિ; કારણ કે ગુરુ સર્વદેવમય છે ॥ ૨૬ ॥ સાયંકાલે અને પ્રાતઃકાલે ભિક્ષા લાવી અને બીજું પળ જે કાંઈ મળ્યું હોય તે લાવીને ગુરુને નિવેદન કરવું. ગુરુ આજ્ઞા આપે તો જિતેન્દ્રિયપણાથી તે વસ્તુનો ઉપ-
યોગ કરવો ॥ ૨૭ ॥ આચાર્યની સેવા કરતાં સર્વદા તેથી હલકા માણસની પેઢે તેની પાસે બેસવું. ગુરુ જાય ત્યારે પછવાડે જવું, સુવે ત્યારે સાવધા-
નપણાથી પાસે સુવું, થાકી જાય ત્યારે પગચંપી આદિ કરવું અને બેઠેલ હોય ત્યારે હાથ જોડી તેની કોઈ આજ્ઞાની વાટ જોઈ પાસે બેઠું રહેવું ॥ ૨૮ ॥
આ પ્રમાણે વિદ્યા પૂરી થાય ત્યાંસુથી ભોગનો લાગ કરી અને અંશંદિત નિયમ રાખીને ગુરુને ઘેર રહેવું ॥ ૨૯ ॥

जे ब्रह्मचारीने पछीथी गृहस्थाश्रम लेवो होय तेना आ धर्म कहा. हवे नैष्ठिक ब्रह्मचारीना विशेष धर्म कहुं छुं. ब्रह्मचारीने महलोकमां जवानी अने पछी ब्रह्मलोकमां जवानी इच्छा होय तो जीवतांसुधी ब्रह्मचर्यनो नियम लईने वधारे भणवासारू अथवा भणवानो बदलो वाळवासारू तेणे पोतानो देह गुरुने अर्पण करी देवो ॥ ३० ॥ वेदाभ्यासथी थएला तेजवाळा अने पापरहित नैष्ठिक ब्रह्मचारीए भेदबुद्धि नहि राखतां अग्नि, गुरु, पोतानुं शरीर अने सर्व प्राणिओमां मारा ब्रह्मस्वरूपनी उपासना करथी ॥ ३१ ॥ जे गृहस्थो न होय तेणे स्त्रीओनां दर्शन, स्पर्श, भाषण अने हांसी आदिकनो त्याग करवो. साथे उभेलां स्त्रीपुरुषनो दूरथीज त्याग करवो एटले तेओने जोवां पण नहि ॥ ३२ ॥ हे उद्धव ! शौच, आचमन, स्नान, सं-ध्यानुं उपासन, सरलता, तीर्थनुं सेवन, जप, अस्पृश्यनो त्याग, अभक्ष्यनो त्याग, सर्व पदार्थोमां मारी भावना, मननो निग्रह, वाणीनो निग्रह अने कायानो निग्रह, एटला सर्व आश्रमोना साधारण धर्म छे ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ आ प्रमाणे नैष्ठिक ब्रह्मचर्यनुं धारण करवाथी अ-

यद्यसौ छंदसां लोकमारोक्षन् ब्रह्मविष्टपम् ॥ गुरवे विन्यसेद्देहं स्वाध्यायार्थं वृंहद्भतः ॥ ३० ॥ अमौ गुरवात्मनि च सर्वभूतेषु मां परम् ॥ अपृथग्धीरुपासीत ब्रह्मवर्चस्व्यकल्मषः ॥ ३१ ॥ स्त्रीणां निरीक्षणस्पर्शसंलापध्वेलनादिकम् ॥ प्राणिनो मिथुनीभूतानगृहस्थोऽग्रतस्त्यजेत् ॥ ३२ ॥ शौचमाचमनं स्नानं संध्योपासनमार्जवम् ॥ तीर्थमेवा जपोऽस्पृश्याऽभक्ष्याऽसंभाष्यवर्जनम् ॥ ३३ ॥ सर्वाश्रमप्रयुक्तोऽयं नियमः कुलनंदन ॥ मद्रावः सर्वभूतेषु मनोवाक्कायसंयमम् ॥ ३४ ॥ एवं बृहद्भतधरो ब्राह्मणोऽग्निरिव ज्वलन् ॥ मद्भक्तस्तीव्रतपसा दग्धकर्माशयोऽमलः ॥ ३५ ॥ अथानंतरमावेक्षन्यथा जिज्ञासितागमः ॥ गुरवे दक्षिणां दत्वा स्नायाद्बुर्वनुमोदितः ॥ ३६ ॥ गृहं वनं वोपविशेत्प्रव्रजेद्वा द्विजोत्तमः ॥ आश्रमादाश्रमं गच्छेन्नान्यथा मत्परश्रेत् ॥ ३७ ॥ ॥

भिनी पेटे प्रकाशतो ब्राह्मण जो निष्काम होय तो अंतःकरणरूप लिंगशरीर तीव्रतपथी बळीजवानेलीधे ते मारो भक्त थायछे ॥ ३५ ॥ नैष्ठिक ब्रह्मचर्यना संकल्प वगरनो ब्रह्मचारी के जेने बीजा आश्रममां जवानी छूट छे तेणे वेदना अर्थनो यथार्थ विचार थई रह्या पछी गुरुनी संमतिथी गुरुने दक्षणा आपी पोते पण अभ्यंगादिक करीने समावर्त्तननुं स्नान करवुं ॥ ३६ ॥ पछी विषय भोगववानी इच्छा होय तो गृहस्थाश्रम लेवो, अंतःकरण शुद्ध थयानी इच्छा होय तो वनमां जवुं अने पोते ब्राह्मण होय तथा अंतःकरण शुद्ध होय तो संन्यास लेवो. जे मारो भक्त होय तेने तो काई आश्रम लेवानो नियम नथी; परंतु जे अभक्त होय तेणे एक आश्रममांथी अन्य आश्रममां जवुं पण पछीना आश्रममांथी पूर्व आश्रममां जवुं नहि अने आश्रमवगर पण रेहेवुं नहि ॥ ३७ ॥ ॥

ગૃહસ્થાશ્રમ લેવાની ઇચ્છા હોય તો પોતાના સમાન વર્ણની, કુલ તથા લક્ષણથી અનિર્દિત અને પોતાથી નાહાની અવસ્થાવાળી સ્ત્રીને પરણવી. કા-
મનાનેલીધે કોઈ બીજા વર્ણની કન્યાને પરણવી હોય તો પોતાના વર્ણની કન્યાને પરણ્યા પછી પરણવી. તેમાં પણ વર્ણનો ક્રમ રાખવો. પુટલે બ્રાહ્મણે
બ્રાહ્મણીને પરણ્યા પછી અનુક્રમે ક્ષત્રિયા, વૈશ્યા અને શૂદ્રાને; ક્ષત્રિયે ક્ષત્રિયાને પરણ્યા પછી વૈશ્યા અને શૂદ્રાને; અને વૈશ્યે વૈશ્યાને પરણ્યા પછી
શૂદ્રાને પરણવી. ઉતરતા વર્ણના પુરુષને પોતાથી ઉંચા વર્ણની કન્યા, પરણવાનો નિષેધ છે માટે બ્રાહ્મણથી ચારે વર્ણની, ક્ષત્રિયથી ક્ષત્રિયાદિક ત્રણ
વર્ણની, વૈશ્યથી વૈશ્યાદિક બે વર્ણની અને શૂદ્રથી શૂદ્ર વર્ણનીજ કન્યા પરણી શકાય ॥ ૩૮ ॥ યજન, વેદાધ્યયન અને દાન એ દ્વિજલોકોના પુટલે
બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્યના આવશ્યક ધર્મ છે. વેદ ભણાવવો, પ્રતિગ્રહ કરવો અને યજ્ઞ કરાવવા એ ત્રણ, બ્રાહ્મણનીજ આર્જીવિકા છે ॥ ૩૯ ॥
પ્રતિગ્રહ કરવાથી તપ, તેજ અને યશનો નાશ થાય છે માટે પ્રતિગ્રહ કરવો અનુકૂલ ન લાગે તો બ્રાહ્મણે યજ્ઞ કરાવવા અને વેદ ભણાવવાથીજ પો-

ગૃહાર્થી સદૃશીં માર્યામુદ્રદેહજુગપ્સિતામ્ ॥ યવીયસીં તુ વયસા યાં સવર્ણામનુક્રમાત્ ॥ ૩૮ ॥ ઇજ્યાધ્યયનદાનાનિ સર્વેષાં ચ
દ્વિજન્મનામ્ ॥ પ્રતિગ્રહોઽધ્યાપનં ચ બ્રાહ્મણસ્યૈવ યાજનમ્ ॥ ૩૯ ॥ પ્રતિગ્રહં મન્યમાનસ્તપસ્તેજેયશોનુદમ્ ॥ અન્યાભ્યામેવ જીવેત
શિલૈર્વાં દોષદૃક્ તયોઃ ॥ ૪૦ ॥ બ્રાહ્મણસ્ય હિ દેહોઽયં શુદ્રકામાય નેપ્યતે ॥ કૃચ્છ્રાય તપસે ચેહ પ્રેત્યાનંતસુલાય ચ ॥ ૪૧ ॥ શિ-
લૌછવૃત્યા પરિતુષ્ટચિત્તો ધર્મ મહાંતં વિરજં જુષાણઃ ॥ મર્થપિતાત્મા ગૃહ એવ તિષ્ઠન્નાતિપ્રસક્તઃ સમુપૈતિ શાંતિમ્ ॥ ૪૨ ॥ સમુ-
દ્ધરંતિ યે વિપ્રં સીદંતં મત્પરાયણમ્ ॥ તાનુદ્ધરિષ્યે ન ચિરાદાપદ્મ્યો નૌરિવાર્ણવાત્ ॥ ૪૩ ॥

તાની આર્જીવિકા ચલાવવી, અને યજ્ઞ કરાવવા તથા વેદ ભણાવવામાં દીનતા કરવા આદિ દોષ જોવામાં આવે તો સ્વેતરમાં ધણીએ છોડી દીધેલા
દાણા લાવીનેજ જીવવું. યજ્ઞ કરાવવો અને ભણાવવું એ ઉત્તમ વૃત્તિ છે અને તે કરતાં પણ ઉપર કહ્યા પ્રમાણે દાણા લાવવાની વૃત્તિ ઉત્તમ છે
॥ ૪૦ ॥ બ્રાહ્મણે આર્જીવિકાના સંકોચનું સહન કરવું જોઈએ; કારણ કે બ્રાહ્મણનો આ દેહ સંસારનાં મુખ ભોગવવાનેમાટે નથી પણ જીવતાંમુધી કષ્ટ
ભોગવી અને તપ કરીને મુવા પછી અનંત મુખ ભોગવવાનેમાટે છે એમ વેદનો અભિપ્રાય છે ॥ ૪૧ ॥ ઉપર પ્રમાણે સ્વેતરમાંથી દાણા લાવવાની
અથવા બજારમાંથી ઓહલો કરી આવવાની વૃત્તિથીજ ચિત્તમાં સંતોષ રાખનાર, અતિથિનું પૂજન કરવા આદિ મોટા અને સ્વચ્છ ધર્મને સેવનાર અને
ઘરઆદિમાં અતિ આસક્તિ નહિ રાખતાં મારામાં ચિત્ત રાખનાર બ્રાહ્મણ અથવા બીજો પણ કોઈ મારો ભક્ત ધનવિના મીઠાતો હોય તેને જે લોકો
દારિદ્યમાંથી તારશે તેઓને, વાળ જેમ સમુદ્રમાંથી તારે છે તેમ હું તુરંતજ સઘડાં કષ્ટોમાંથી તારીશ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥

राजानो तो आ आवश्यक धर्म छे. पिता जेम छोकराओने कष्टमांथी तारेछे तेम राजाए सघली प्रजाने कष्टमांथी तारवी जोईए अने मोटो हाथी जेम बीजा हाथीओने कादवमांथी कहाडीने पोते पोताथीज नीकळे छे तेम राजाए प्रजाओने विपत्तिमांथी कहाडीने पोते पोताथीज धीरपणुं राखीने विपत्तिओमांथी नीकळवुं जोईए ॥ ४४ ॥ आ प्रमाणे चालनारो राजा अहीज सघळा पापथी मुक्त थईने सूर्यसरखा तेजस्वी विमानमां बेसी इंद्रनी साथे आनंद भोगवेछे ॥ ४५ ॥ ब्राह्मण, आजीविकाविना सीदातो होय तो तेणे वैश्यना धंधाथी माल वेचीनेज पोतानी विपत्तिने तरवी अने बहुज विपत्ति पडी होय तो हथीयार बांधवारूप क्षत्रियनी वृत्तिथी विपत्तिने तरवी परंतु दासपणुं करवानी वृत्ति के जे कुतरानी वृत्ति केहेवायछे तेने कदीपण ग्रहण करवी नहि ॥ ४६ ॥ क्षत्रिय, वृत्तिविना सीदातो होय तो तेणे वैश्यना धंधाथी विपत्तिने तरवी अने बहुज विपत्ति पडी होय तो मृगया करवाना धंधाथी ते विपत्तिने तरवी अथवा विपत्ति मटतांसुधी वेद भणाववा आदि ब्राह्मणनो धंधो करवो, परंतु दासपणुं करवानी वृत्ति कदीपण ग्रहण करवी नहि ॥ ४७ ॥ वैश्य, आजीविकाविना सीदातो होय तो तेणे दासपणुं करवानी शूद्रनी वृत्तिथी विपत्तिने तरवी अने शूद्र,

सर्वाः समुद्धरेद्राजा पितेव व्यसनात्प्रजाः ॥ आत्मानमात्मना धीरो यथा गंजपतिर्गजान् ॥ ४४ ॥ एवंविधो नरपतिर्विमानेनार्क-
वर्वसा ॥ विध्वयेहाशुभं कृत्स्नमिंद्रेण सह मोदते ॥ ४५ ॥ सीदन्विप्रो वणिगवृत्त्या पण्यैरेवापदं तेरेत् ॥ खड्गेन वापदाक्रांतो न श्व-
वृत्या कथंचन ॥ ४६ ॥ वैश्यवृत्त्या तु राजन्यो जीवेन्मृगयायापदि ॥ चरेद्वा विप्ररूपेण न श्ववृत्या कथंचन ॥ ४७ ॥ शूद्रवृत्तिं
भजेद्वैश्यः शूद्रः कारुकटक्रियाम् ॥ कृच्छ्रान्मुक्तो न गर्ह्येण वृत्तिं लिप्सेत कर्मणा ॥ ४८ ॥ वेदाध्यायस्वधास्वाहाबल्यन्नाद्यैर्यथोदयम् ॥
देवर्षिपितृभूतानि मद्रूपाण्यन्वहं यजेत् ॥ ४९ ॥ यदृच्छ्योपपन्नेन शुक्लेनोपार्जितेन वा ॥ धनेनापीडयन् भृत्याभ्यायेनैव हरेत्कतून्
॥ ५० ॥ कुटुंबेषु न सजेत न प्रमाद्येत्कुटुंब्यपि ॥ विपश्चिन्नश्चरं पश्येददृष्टमपि दृष्टवत् ॥ ५१ ॥

आजीविकाविना सीदातो होय तो तेणे सादरियो आदि बनाववारूप जे प्रतिलोम जातिनी वृत्ति छे ते करीने विपत्तिने तरवी. विपत्ति मटीगया पछी कोई वर्णे पण उपर केहेला आपत्कालमां चलावेला नीच कामथी वृत्तिनी इच्छा राखवी नहि ॥ ४८ ॥ गृहस्थे वेदाध्ययनरूप ब्रह्मयज्ञथी ऋषिओनुं, स्वधाकारथी पितृओनुं, स्वाहाकारथी देवताओनुं, बलि आपवाथी भूतानुं अने अन्नजलादिक आपवाथी मनुष्योनुं पोताना वैभव प्रमाणे प्रत्येक दिवसे पूजन करवुं अने तेओमां ईश्वरदृष्टि राखवी ॥ ४९ ॥ जो शक्ति होय तो उद्यम वगर मळेला अथवा पोतानी वृत्तिथी न्यायमार्गे मे-
ळवेला शुद्ध धनथी, पोताना पोष्यवर्गने कशी अडचण न आवे एवी रीते यज्ञो करवा ॥ ५० ॥ गृहस्थे कुटुंबी छतां पण कुटुंबमां आसक्ति राख-
वी नहि अने ईश्वरमां निष्ठा राखवामां प्रमाद करवो नहि. समजु गृहस्थे स्वर्गादिकना सुखने पण आ लोकना सुखनी पेठे विनाशी धारवुं के
जेथी आ लोक के परलोकनां कामोमां आसक्ति बंधाई जईने प्रमाद उत्पन्न न थाय ॥ ५१ ॥

પુત્ર, સ્ત્રી, સ્નેહી અને બંધુઓનો સમાગમ વટેમાર્ગુ લોકોના સમાગમ જેવો છે; કારણ કે જેમ નિદ્રા જતાં તેની પછવાડે સ્વપ્ન જતું રહે છે તેમ એ લોકો, દેહ જતાં તેની પછવાડે જતા રહે છે ॥ ૫૨ ॥ આમ વિચાર કરતો, તેઓથી છૂટેલો અને અહતા-મમતા છોડી દઈને ઘરમાં મેહેમાનની પેટે રહેતો ગૃહસ્થ ઘરથી બંધાતો નથી ॥ ૫૩ ॥ આ પ્રમાણે ગૃહસ્થાશ્રમસંબંધી કર્મોથી મારું જૂન પૂર્ણ કરીને ભક્તિવાળા પુરુષે ઘરમાં જ રહેવું અથવા વનમાં જવું એટલે વાનપ્રસ્થ થવું. પ્રજા હોય તો ગૃહસ્થાશ્રમમાંથી પરવારું સંન્યાસ આશ્રમમાં જવાની પળ છૂટ છે ॥ ૫૪ ॥ ઘરમાં આસક્તિવાળો, પુત્ર તથા ધનની તૃણાથી આતુર, સ્ત્રીમાં લંપટ અને કંગાલ બુદ્ધિવાળો જે મૂઢ ગૃહસ્થ હોય તે 'હું અને મારું' કરી ને બંધાઈ જાય છે ॥ ૫૫ ॥ 'અહો ! મારાં માબાપ વૃદ્ધ છે, સ્ત્રી ને છોકરાં નાહાનાં છે, છોકરા અનાથ છે, દીન અને દુઃસ્વીઆં એ લોકો મારા વિના શી રીતે જીવશે ?' આ

પુત્રદારાસંબંધનાં સંગમઃ પાંથસંગમઃ ॥ અનુદેહં વિયંત્યેતે સ્વપ્નો નિદ્રાનુગો યથા ॥ ૫૨ ॥ इत्थं परिमृशन्मुक्तो गृहेष्वतिथिवद्भसन् ॥
 ન ગૃહૈરનુબદ્ધ્યેત નિર્મમો નિરહંકૃતઃ ॥ ૫૩ ॥ कर्मभिर्गृहमेधीयैरिद्धा मामेव भक्तिमान् । । तिष्ठेद्धनं वोपविशेत्प्रजावान्वा परिव्रजेत् ॥
 ॥ ૫૪ ॥ यस्त्वासक्तमतिर्गोहे पुत्रवित्तेषणातुरः ॥ स्त्रियः कृपणधीर्मूढा ममाहमिति बद्धये ॥ ५५ ॥ अहो मे पितरौ वृद्धौ भार्या
 बालात्मजात्मजाः ॥ अनाथा मामृते दीनाः कथं जीवंति दुःखिताः ॥ ५६ ॥ एवं गृहाशयाक्षिप्तदयो मूढधीरयम् ॥ अतुप्तस्ताननु-
 ध्यायन् मृतोऽयं विशन्ते तमः ॥ ૫૭ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे सप्तदशोऽध्यायः ॥ ૧૭ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच
 वनं विविधुः पुत्रेषु भार्या न्यस्य सहैव वा ॥ वन एव वसेच्छांतस्तृतीयं भागमायुषः ॥ ૧८ ॥ कंदमूलफलैर्वन्यैर्मध्यर्धत्तिं प्रकल्पयेत् ॥
 वसीत वल्कलं वासस्तृणपर्णीजनानि च ॥ ૨ ॥

પ્રમાણે ઘરની વાસનાથી ચારેકોર બંધાણા હૃદયવાળો અને વિષયોથી તૃપ્તિ નહિ પામતાં તેઓનું જ ધ્યાન કરતો મૂઢ બુદ્ધિવાળો ગૃહસ્થ મુવા પછી તામસી યોનિમાં અવતરે છે ॥ ૫૬ ॥ ૫૭ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो सत्तरमो अध्याय संपूर्ण ॥ ૧૭ ॥
 ભગવાન કેહે છે' - વાનપ્રસ્થ આશ્રમમાં રહેવાની ઇચ્છા હોય તો પોતાની સ્ત્રીની પુત્રોને મલામળ આપી અથવા સ્ત્રીને સાથે લઈને પોતાનું પં-
 ચોતેરમું વર્ષ પુરું થતાં સુધી શાંતપણાથી વનમાં જ રહેવું. પંચોતેરમું વર્ષ ઉતરતાં ઇંદ્રિયો ક્ષીણ થઈ જાય છે એટલે પછી વૈરાગ્ય મંદ હોય તો
 પણ સંન્યાસ લેવાનો અધિકાર થાય છે ॥ ૧ ॥ वानप्रस्थे वनमां उत्सन्न थप्लां पवित्र कंद, मूल अने फलोत्थी पोतानी वृत्ति चलायवी. वल्कल
 वस्त्र, खड, पांद्दां अने मृगचर्म पेहेरवां ॥ ૨ ॥

? આ અઢારમા અધ્યાયમાં વાનપ્રસ્થ તથા સંન્યાસીના ધર્મ અને અધિકારના અનુસારથી તેઓનો વિશેષ પણ કેહેવામાં આવશે. ૨ આ આશ્રમ લેવાનો કલિયુગમાં નિષેધ છે.

केश, रुवाणां, नख अने दाढी-मुछना मेल एमनाएम गन्धवा, दांतने स्वच्छ करवा नहि. त्रणे समयमां जलमां पडीने मुसलखान करी लेवुं. धर-
ती पर सुवुं ॥ ३ ॥ उनाळासां पंच अग्नि तापवा, चोमामासां खुली जग्यामां वेशी रहीं सघळो वरसाद सहन करवारूप 'अभ्रावकाश' नामनुं व्रत
करवुं अने शीयाळासां कंठसुधी जलमां डूबी रहेवारूप 'उदकवास' नामनुं व्रत करवुं. ए रीते तपश्चर्या करवी ॥ ४ ॥ अग्निथी पाकेलुं खावुं अ-
थवा कालथी पाकेलुं खावुं. खांडणीथी अथवा पाणाथी कुटीने खावुं अथवा दांतनुंज खांडणीउ करवुं एटले बीजाथी खांड्या विना दांतथीज चा-
वीने खावुं ॥ ५ ॥ पोतानी जीविकावुं साधन सघळुं पोताना हाथथी मेळववुं. देश, काल, अने पोताना बलनी योग्यता जोईने नवुं अन्नादिक
मळे ल्यारे जुनुं तजी देवुं ॥ ६ ॥ वानप्रस्थे वनमां उत्पन्न थएल धान्यादिक पदार्थोथी ते ते समयमां कहेला चरु अने पुरोडाश होमवा पण वेदमां

केशरोमनखश्मश्रुमलानि विभृयादतः ॥ न धावेदप्सु मज्जेत त्रिकालं स्थंडिलेशयः ॥ ३ ॥ ग्रीष्मे तप्येत पंचामीन् वर्षास्वासाश्पाद-
जले ॥ आकंठमग्नः शिशिर एवंवृत्तस्तपश्चेत् ॥ ४ ॥ अग्निपक्वं समश्रियात्कालपक्वमथापि वा ॥ उलूखलाश्मकुटो वा दंतोलूखल
एव वा ॥ ५ ॥ स्वयं संचिनुयात्सर्वमात्मनो वृत्तिकारणम् ॥ देशकालवलाभिज्ञो नाददीतान्यदाहृतम् ॥ ६ ॥ वन्यैश्चरुपुरोडाशै-
र्निर्वपेत्कालनोदितान् ॥ न तु श्रौतेन पशुना मां यजेत वनाश्रमी ॥ ७ ॥ अग्निहोत्रं च दर्शश्च पूर्णमासश्च पूर्ववत् ॥ चातुर्मास्यानि
च मुनेराम्नातानि च नैगमैः ॥ ८ ॥ एवं चीर्णेन तपसा मुनिर्धमनिमंततः ॥ मां तपोमयमाराध्य ऋषिलोकादुपैति माम् ॥ ९ ॥
यस्वेतत्कृच्छ्रतश्चीर्णं तपो निःश्रेयसं महत् ॥ कामायाल्पीयसे गुंज्याद्बालिशः कोऽपरस्ततः ॥ १० ॥ यदाऽसौ नियमेऽकल्पो जरया
जातवेपथुः ॥ आत्मन्यग्नीन् समारोप्य मच्चित्तोऽग्निं समाविशेत् ॥ ११ ॥

कह्या प्रमाणे पशुने मारीने मारूं यजन करवुं नहि ॥ ७ ॥ वानप्रस्थे पण अग्निहोत्र, दर्श, पूर्णमास अने चातुर्मास्य यज्ञ गृहस्थाश्रमीनी पेठे
करवा एम वेदवादिओए निर्णय करेलो छे ॥ ८ ॥ आ प्रमाणे जीवतांसुधी तप करवाथी जेनुं मांस सुकाईने आखा शरीरमां नसो देखवाई गई होय
एवो वानप्रस्थ, हुं के जे तपोमय छुं तेनुं आराधन करवाथी महर्लोकदिकने पामी अनुक्रमथी मने पामेछे ॥ ९ ॥ अंतःकरण शुद्ध थईने यथार्थ
भक्ति उत्पन्न थई होय तो महर्लोकमां जवुं नहि पडतां अर्हीज मुक्त थई जायछे. कष्ट भोगवीने करेला अने परम कल्याणरूप मोक्षने आपनारा
आ तपनो संसारना तुच्छ सुखनेमाटे जे उपयोग करे तेथी वीजो कयो मूर्ख छे ? ॥ १० ॥ आ प्रमाणे जीवतांसुधी रहेनारने मोक्ष थायछे. पण पं-
चोतेर वर्ष पूरां थई जाय तो वैराग्य मंद छतां पण वानप्रस्थाश्रम छोडीने संन्यास लेवानो अधिकार थायछे. जो पंचोतेर वर्षथी पेहेलांज जरावस्थाथी

દેહમાં કંપ થતાં વાનપ્રસ્થ સ્વધર્મ પાલવામાં અશક્ત થઈ જાય અને સારી રીતે વૈરાગ્ય ન થયું હોય તો તેણે અગ્નિઓનો પોતામાંજ આરોપ કરી અર્થીત્વ અ-
ભિહોત્ર છોડી દઈ, મારામાં ચિત્ત રાખી અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવો; અને કર્મના ફલરૂપ તથા પરિણામે નરકગમનનું દુઃસ્વરૂપ સઘટ્ટા લોકોમાં સંપૂર્ણ વૈરાગ્ય
થયું હોય તો અગ્નિહોત્રનો ત્યાગ કરી વાનપ્રસ્થાશ્રમમાંથી સંન્યાસાશ્રમ લેવો ॥ ૧૧ ॥ સંન્યાસ લેવો હોય ત્યારે શાસ્ત્રમાં કહ્યાપ્રમાણે આઠ શ્રાદ્ધ કરી
તથા પ્રાજાપત્ય નામની દૃષ્ટિથી મારું યજન કરી સર્વસ્વ ઋત્વિજોને આપી દઈ અગ્નિઓનો પોતાના આત્મામાં આરોપ કરી સઘટ્ટી તૃષ્ણા છોડી દઈને
લેવો ॥ ૧૨ ॥ બ્રાહ્મણ જ્યારે સંન્યાસ લેવામાં સજ્જ થાયછે ત્યારે ‘આ અમારાં સ્થાનકોનો અતિક્રમ કરીને પરબ્રહ્મને પામશે’ એવી અસહનતાથી દેવ-
તાઓ ભાર્યી આદિકર્મમાં આવીને તે રૂપથી વિદ્ય કરેછે માટે તે સમયમાં ભાર્યી આદિકર્મના કાલાવાલાને નહિ ગણકારતાં સંન્યાસ લેવો ॥ ૧૩ ॥
સંન્યાસીને કૌપીન ઉપરાંત બીજું વસ્ત્ર રાખવાની ઇચ્છા થાય તો તેણે માત્ર કૌપીનને ઢાંકવાનું ત્રસ્ત્રજ રાખવું. દંડ અને પાત્ર શિવાય બીજી કાંઈપણ

યદા કર્મવિપાકેષુ લોકેષુ નિરયાત્મસુ ॥ વિરાગો જાયતે સમ્યક્વૃક્ષ્તામ્નિઃ પ્રવ્રજેત્તતઃ ॥ ૧૪ ॥ ઇદ્ધા યથોપદેશં માં દત્વા સર્વસ્વમૃ-
ત્વિજે ॥ અમીન્સ્વપ્રાણ આવેશ્ય નિરપેક્ષઃ પરિવ્રજેત્ ॥ ૧૫ ॥ વિપ્રસ્ય વૈ સંન્યસતો દેવા દારાત્તિરૂપિણઃ ॥ વિદ્વાન્કુર્વત્યયં હ્યસ્મા-
નાક્રમ્ય સમિયાત્પરમ્ ॥ ૧૬ ॥ વિભ્રયાચ્ચેન્મુનિર્વાસઃ કૌપીનાચ્છાદનં પરમ્ ॥ ત્યક્તં ન દંડપાત્રાભ્યામન્યત્કિંચિદનાપદિ ॥ ૧૭ ॥
દૃષ્ટિપૂતં ન્યસેત્પાદં વસ્ત્રપૂતં પિવેજ્જલમ્ ॥ સત્યપૂતાં વદેદ્રાચં મનઃપૂતં સમાચરેત્ ॥ ૧૮ ॥ મૌનાનીહાનિલાયામા દંડા વાર્ગદેહચેત-
સામ્ ॥ ન હ્યેતે યસ્ય સંત્યંગ વેણુભિર્ન ભવેદ્યતિઃ ॥ ૧૯ ॥ ભિક્ષાં ચતુર્ણ વર્ણેષુ વિગૃહ્યાન્વિર્જયંશ્ચરેત્ ॥ સત્તાગારાનસંકૃતાંસ્તુબ્યેહ્યધેન
તાવતા ॥ ૨૦ ॥ વહિર્જલાશયં ગત્વા તત્રોપસ્પૃશ્ય વાગ્યતઃ ॥ વિભજ્ય પાવિતં શેષં મુંજીતાશેષમાહુતમ્ ॥ ૨૧ ॥

વસ્તુ કે જેનો પ્રેષોચ્ચારથી પેહેલાંજ ત્યાગ થયો છે તેને આપત્કાલ વિના રાખવીજ નહિ ॥ ૧૫ ॥ પૃથ્વીને નેત્રથી જોઈને પગ મુકવો, પાણી ગઢીને
પીવું, વાણીને સત્યથી પવિત્ર કરીને બોલવી અને મનથી વિચાર કરીને જે શુદ્ધ લાગે તેજ કરવું ॥ ૧૬ ॥ હે ઉદ્ધવ ! મૌન રાખવું એ વાણીનો દંડ
છે, સકામ કર્મ ન કરવાં એ વેદનો દંડ છે અને પ્રાણાયામ કરવા એ ચિત્તનો દંડ છે. આ ત્રણ દંડ જેને હોય તેજ દંડી સંન્યાસી કેહેવાયછે, પણ
આ ત્રણ દંડ નહિ રાખતાં માત્ર વાંસની લાકડીઓ રાખવાથી દંડી સંન્યાસી કેહેવાય નહિ ॥ ૧૭ ॥ બ્રાહ્મણોમાંજ વૃત્તિના મેદથી જે ચાર વર્ણ
ગણવામાં આવેછે તેઓની ભિક્ષા લેવી અને તેઓમાં પણ ઉત્તમ ઉત્તમની ન મળે તો પછી અભિશાપ પામેલા અને પતિતાદિકનો ત્યાગ કરીને
બીજાઓની લેવી. પ્રથમથી નહિ ધારી રાખેલાં સાત ધરમાંજ ભિક્ષાસારૂં ફરવું અને તેટલાંમાંથી જે કાંઈ મળે તેથી સંતોષ રાખવો ॥ ૧૮ ॥
ભિક્ષા લાવીને ગામથી વાહાર જલાશયમાં જઈ, આચમન લઈ તથા અન્નને ધ્રોક્ષણાદિકથી શુદ્ધ કરી જેટલું આણેલું હોય તે સઘટ્ટું મુંગું મુંગું

સ્વાઈ જવું, દુટલે જમતાં વધી પડે તેટલું લાવવું જ નહિ. અને તેટલાંમાંથી પણ જો કોઈ માગે તો તેને કાંઈક આપતાં અવશેષ રહે તે લાવું ॥ ૧૯ ॥ નિઃસંગપણું, જિત્તેંદ્રિયપણું, આત્મામાં જ કૌતુક, આત્મામાં જ સંતોષ, ધૈર્ય અને સમદૃષ્ટિ રાખી આ પૃથ્વીમાં એકલા જ ફરવું ॥ ૨૦ ॥ નિર્જન અને નિર્ભય સ્થાનકમાં બેસી મારી ભાવનાથી અંતઃકરણ શુદ્ધ કરીને સંન્યાસીએ મારી સાથે અભેદબુદ્ધિથી, કેવલ આત્માનું જ ચિંતન કરવું ॥ ૨૧ ॥ જ્ઞાનમાં નિષ્ઠા રાખીને પોતાના બંધ અને મોક્ષનો વિચાર કરવો કે “ઈંદ્રિયોનો વિક્ષેપ દુઃખ અને ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ દુઃખ મોક્ષ છે.” ॥ ૨૨ ॥ દુટલામાટે છ ઇંદ્રિયોને નિયમમાં રાખી સંન્યાસીએ મારી ભાવના કરતાં ફરવું. ક્ષુદ્ર વિષયોમાં વૈરાગ્ય રાખવાથી મનમાં મોટું સુખ મળે છે ॥ ૨૩ ॥ ભિક્ષાને માટે જ નગર, ગામ, વ્રજ અને સંઘોમાં જવું. સર્વદા તો પવિત્ર દેશ, નદીઓ, પર્વતો, વન અને આશ્રમોવાળી પૃથ્વીમાં એકલા જ ફરવું ॥ ૨૪ ॥ પ્રત્યેક દિવસે વાનપ્રસ્થોના આશ્રમોમાંથી ભિક્ષા લાવવામાં આવે તો ઉત્તમ છે, કારણ કે વાનપ્રસ્થોનું અન્ન કે જે શિલ [ખેતરમાં ધણીએ છોડી

એકશ્રેણીમાં નિઃસંગઃ સંયતેંદ્રિયઃ ॥ આત્મક્રીડા આત્મરત આત્મવાન્ સમર્થનઃ ॥ ૨૦ ॥ વિવિક્તક્ષેમશરણો મદ્રાવવિમલાશયઃ ॥ આત્માનં ચિંતયેદેકમભેદન મયા મુનિઃ ॥ ૨૧ ॥ અન્વીક્ષેનાત્મનો બંધ મોક્ષં ચ જ્ઞાનનિષ્ઠયા ॥ બંધ ઇંદ્રિયવિક્ષેપો મોક્ષ એવાં ચ સંયમઃ ॥ ૨૨ ॥ તસ્માન્નિયમ્ય પડ્વર્ગ મદ્રાવેન ચરેન્મુનિઃ ॥ વિરક્તઃ ક્ષુદ્રકામેભ્યો લઙ્ઘ્યાત્મનિ સુખં મહત્ ॥ ૨૩ ॥ પુર્યામવ્રજાન્ સાર્થોન્ ભિક્ષાર્થ પ્રવિશંશ્રેત્ ॥ પુણ્યદેશસરિચ્છેલવનાશ્રમવર્તી મહીમ્ ॥ ૨૪ ॥ વાનપ્રસ્થાશ્રમપદેષ્વભીક્ષં ભેક્ષ્યમાચરેત્ ॥ સંસિદ્ધ્યાશ્વસંમોહઃ શુદ્ધસત્વશિલાંધસા ॥ ૨૫ ॥ નૈતદ્રસ્તુતયા પશ્યેદ્વિશ્વમાનં વિનશ્યતિ ॥ અસક્તચિત્તો વિરમેદિહામુત્ર ચિકીર્ષિતાત્ ॥ ૨૬ ॥ યદેતદાત્મનિ જગન્મનોવાક્પ્રાણસંહતમ્ ॥ સર્વ માયેતિ તર્કેણ સ્વસ્થસ્યક્તા ન તત્સરેત્ ॥ ૨૭ ॥

દીધેલા ઢાળા લાવવાની વૃત્તિ] થી તેઓને મળેલું હોય છે તે લાવવાથી અંતઃકરણ શુદ્ધ થઈને તુરત મોહની નિવૃત્તિ થતાં મુક્ત થાય છે ॥ ૨૫ ॥ મિષ્ટાન્નાદિક વસ્તુ કે જે દેખાવામાં આવે છે તેને સાચી ગણવી નહિ; કારણ કે તે સઘળું વિનાશ પામે છે. દુટલામાટે આ લોક તથા પરલોકમાં આસક્તિ નહિ રાખતાં તે લોકોને માટે કરવામાં આવતાં કામોથી નિવૃત્ત થવું ॥ ૨૬ ॥ આ મમતાના સ્થાનકરૂપ જગત્, મન વાળી અને પ્રાણયુક્ત દુઃખ અહંકારના સ્થાનકરૂપ શરીર અને તેઓથી થતાં સુખ, દુઃખ સઘળાં આત્મામાં માયામાત્ર જ છે એમ સ્વપ્નાદિકનાં દૃષ્ટાંતો ઉપરથી તેઓને છોડી દેતાં આત્મામાં જ નિષ્ઠા રાખીને તેઓનું સ્મરણ પણ કરવું નહિ. સ્મરણ કરવાથી વૈરાગ્યમાં પ્રતિબંધ થાય છે અને મિથ્યા સુખ આપનારા મિથ્યા પદાર્થોનું સ્મરણ કરવું યોગ્ય નથી ॥ ૨૭ ॥

हवे परमहंसना धर्म कहेंछुं— वैराग्य पामीने मोक्षनी इच्छा राखनार, परिपूर्ण ज्ञानवाळो के मोक्षनी पण इच्छा नहि राखतां मारी भक्तिमां लागेलो होय तेणे दंडादिकनी आवश्यकतावाळा आश्रमोना धर्मोमां आसक्ति छोडी दईने बनी शके तेदला आश्रमसंबंधी धर्मो पाळवा. एदले शास्त्रना वचनोनुं अत्यंत दासपणुं नहि राखतां फरवुं ॥ २८ ॥ विवेकी छतां बालकनी पेटे मान के अपमाननो विवेक नहि राखतां क्रीडा करवी. निपुण छतां जडनीपेटे फलनुं अनुसंधान नहि राखतां फरवुं. पंडित छतां उन्मत्तनी पेटे लोकोने राजी करवानी अपेक्षा नहि राखतां बोलवुं अने वेदना अर्थमां निष्ठा राखनार छतां लोकोनो संग नहि थवामाटे बळदनी पेटे नियमोथी रहितजेवी स्थिति राखवी ॥ २९ ॥ कर्मकांडना व्याख्यानदिक वेदवादमां प्रीति राखवी नहि, पाखंडी थवुं नहि, वेदविरुद्ध केवल तर्कमां निष्ठा राखवी नहि, अने प्रयोजन वगणी वातना विवादमां कोई पक्ष पकडवो नहि ॥ ३० ॥ कोई माणसथी उद्देग राखवो नहि, धैर्य राखीने कोईने उद्देग आपवो नहि, दुर्वचनोनुं सहन करवुं, कोईनी अवज्ञा करवी

ज्ञाननिष्ठो विरक्तोऽवा मद्रक्तो वाऽनपेक्षकः ॥ सलिंगानाश्रमांस्त्यक्त्वा चरेदविधिगोचरः ॥ २८ ॥ बुधो बालकवत्कीडकुशलो ज-
डवच्चेरेत् ॥ वदेदुन्मत्तवद्विद्वान् गोचर्या नैगमश्चेत् ॥ २९ ॥ वेदवादरतो न स्यान्न पाखंडी न हेतुकः ॥ शुष्कवादाविवादे न कंचि-
त्पक्षं समाश्रयेत् ॥ ३० ॥ नोद्विजेत जनाद्धीरो जनं चोद्विजेत्येव तु ॥ अतिवादांस्तितिक्षेत नात्रमन्येत कंचन ॥ देहमुद्दिश्य प-
शुवैर्द्वरं कुर्यान्न केनचित् ॥ ३१ ॥ एक एव परो ह्यात्मा भूतेष्वालम्बन्यवस्थितः ॥ यथेदुरुदपात्रेण भूतान्येकाल्मकानि च ॥ ३२ ॥
अलब्ध्वा न विषीदेत काले कालेऽशनं क्वचित् ॥ लब्ध्वा न हव्येद्धृतिमानुभयं देवतंत्रितम् ॥ ३३ ॥ आहारार्थं समीहितं युक्तं
तत्प्राणधारणम् ॥ तत्त्वं विमृश्यते तेन तद्विज्ञाय विमुच्यते ॥ ३४ ॥ यदृच्छ्योपपन्नान्नमद्याच्छ्रेष्ठमुतापरम् ॥ तथा वासस्तथा श-
य्यां प्राप्तं प्राप्तं भजेन्मुनिः ॥ ३५ ॥

नहि अने पशुनी पेटे आ देहना उद्देशथी कोईनी साथे वैर करवुं नहि ॥ ३१ ॥ जलनां नोखनोखां पात्रोमां जेम चंद्रमा एक रेहेछे तेम पोतामां अने सर्व प्राणीओमां एकज परमात्मा रहेल छे माटे आत्मदृष्टिथी वैर राखवानुं कारण छेज नहि तेम देहदृष्टिथी पण वैर राखवानुं कारण नथी; केम के सघळा देह पण कारणस्वरूपथी एकज छे ॥ ३२ ॥ कोई स्थलमां योग्य समये खावानुं न मळे तो धीरज राखीने मुझावुं नहि अने मळे तो राजी थवुं नहि; कारण के मळवुं अने न मळवुं ए दैवाधीन छे ॥ ३३ ॥ भिक्षानेमाटे प्रयत्न तो करवुं; कारण के परमहंसे प्राणनुं धारण करवुं योग्य छे. प्राण होय तो तत्त्वनो विचार थाय अने तत्त्वज्ञान थाय तो मुक्ति मळेछे ॥ ३४ ॥ मारूं अथवा नरतुं अन्न यदृच्छाथी आवी मळे ते खाई लेवुं. मारूं नज लेवुं एवो कांई आग्रह नथी. एवी रीते बल्ल अने शय्या आदिक जे यदृच्छाथी आवी मळे तेनुं परमहंसे ग्रहण करवुं ॥ ३५ ॥

हुं के जे ईश्वर छुं ते जेम शौच, आचमन, स्नान अने बीजा पण नियमो लीलाथीज करूछुं पण वेदनो दास थईने करतो नथी तेम ज्ञानीए पण शौच, आचमन, स्नान अने बीजा पण नियमो पोताथी वनताप्रमाणे पाळवा पण वेदनो दास बनीने पाळवा नहि. सघळा नियमो पाळवानी वेदनी आज्ञा उठाववा जाय तो ज्ञाननिष्ठामां अडचण आवेछे ॥ ३६ ॥ ज्ञानीने भेदनी प्रतीति होयज नहि अने जे हती ते ज्ञानथी नाश पामी गयेली होयछे. यद्यपि देह छूटी जवामुधी कोई कोई समये आहारादिकमां भेदप्रतीति देखवामां आवेछे तोपण ते मिथ्या जाणेलीज होयछे माटे देह छूटी गया पछी तेने विदेहमुक्ति मळेछे ॥ ३७ ॥ आवी रीते, विरक्त अने परोक्ष ज्ञानवाळा पुरुषनेमाटे संन्यास अने संन्यासना धर्मो में कहा. हवे एकला वैराग्यवाळा अने ज्ञान पामवाना इच्छावाळा पुरुषनेमाटे कहूछुं. जे पुरुषने परिणामे दुःख आपनारा विषयोमां वैराग्य थयुं होय अने मारी प्राप्तिनुं साधन जाणवामां आव्युं न होय तेणे धैर्य राखीने कोई ब्रह्मवेत्ता गुरुनुं शरण लेवुं ॥ ३८ ॥ ज्यांसुधी ब्रह्मज्ञान प्राप्त थाय त्यांसुधी श्र-

शौचमाचमनं स्नानं न तु चोदनयाचरेत् ॥ अन्यांश्च नियमान् ज्ञानी यथाऽहं लीलयेत् ॥ ३६ ॥ न हि तस्य विकल्पाख्या या च मदीक्षया हता ॥ आदेहांतात्कचित्स्यातिस्ततः संपद्यते मया ॥ ३७ ॥ दुःखोदकैषु कामेषु जातनिर्वेद आत्मवान् ॥ अजिज्ञा-
सितमद्धर्मो गुरुं मुनिमुपाव्रजेत् ॥ ३८ ॥ तावत्परिचरेद्भक्तः श्रद्धावाननसूयकः ॥ यावद्ब्रह्म विजानीयान्मामेव गुरुमादृतः ॥ ३९ ॥
यत्संसंयतषड्वर्गः प्रचंडेंद्रियसारथिः ॥ ज्ञानवैराग्यरहितस्त्रिदंडमुपजीवति ॥ ४० ॥ सुरानात्मानमात्मस्थं निहुते मां च धर्महा ॥
अविपक्वकषायोऽस्मादमुष्माच्च विहीयते ॥ ४१ ॥ भिक्षोर्धर्मः शमोऽहिंसा तप इज्या वनौकसः ॥ गृहिणो भूतरक्षेज्या द्विजस्या-
चार्यसेवनम् ॥ ४२ ॥ ब्रह्मचर्यं तपः शौचं संतोषो भूतसौहृदम् ॥ गृहस्थस्याप्यृतौ गंतुः सर्वेषां महुपासनम् ॥ ४३ ॥

द्धा तथा आदर राखीने इर्ष्या छोडी देतां गुरुने हुंरूपज समजीने भक्तिथी तेनी सेवा करवी ॥ ३९ ॥ जेणे छ इन्द्रियोने जीती न होय, जेनी बुद्धि विषयोमां अत्यंत आसक्त होय अने जे ज्ञान तथा वैराग्यथी रहित होय ते संन्यासी पेट भरवासारू त्रण दंड उपाडीने फरेछे एम समजवुं ॥ ४० ॥
मनना राग-द्वेषादिक मेल नहि बळी गया छतां संन्यास लईने धर्मनो त्याग करनारो पुरुष पूजन करवा योग्य देवताओने, पोताने अने पोतामां रहेला मने पण ठगे छे अने एम करवाथी आ लोक तथा परलोकमांथी भ्रष्ट थायछे ॥ ४१ ॥ शांति अने अहिंसा ए संन्यासीना मुख्य धर्म छे, तप अने यजन ए वानप्रस्थना मुख्य धर्म छे, प्राणीओनुं रक्षण अने यजन ए गृहस्थना मुख्य धर्म छे अने आचार्यनी सेवा करवी ए ब्रह्मचारीनो मुख्य धर्म छे ॥ ४२ ॥ ब्रह्मचर्य, तप, शौच, संतोष अने प्राणीओनी साथे मित्रभावथी वर्त्तवुं ए गृहस्थना पण धर्म छे तेओमां ऋतुना समयमां पोतानी स्त्रीनो संग करवो ए गृहस्थनुं ब्रह्मचर्य गणायछे. मारी उपासना करवी ए सर्व आश्रमवाळाओनो धर्म छे ॥ ४३ ॥

આપ્રમાણે જે પુરુષ વર્ણાશ્રમના ધર્મ પાલીને નિરંતર મારું ભજન કરે, વીજાં સ્ત્રી-પુત્રાદિકમાં પ્રેમ ન રાखે અને સર્વ પ્રાણીઓમાં મારી ભાવના રાखે તે પુરુષને તુરત મારી દૃઢ ભક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે ॥ ૪૪ ॥ હે ઉદ્ધવ ! હું કે જે સર્વ લોકોનો મોટો ईश्वर, સર્વની ઉત્પત્તિ તથા પ્રલયના કારણરૂપ અને શ્વાસમાંથી વેદને ઉત્પન્ન કરનાર વૈકુંઠવાસી હું તેને તે પુરુષ દૃઢ ભક્તિના પ્રભાવથી પામેછે અને આપ્રમાણે વર્ણાશ્રમના ધર્મ પાઠવાથી ચિત્ત શુદ્ધ થતાં મારું સ્વરૂપ જાણવામાં આવે અને જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનની સંપત્તિ મળે તો તુરત તેને મુક્તિ પ્રાપ્ત થાયછે ॥ ૪૫ ॥ ૪૬ ॥ આ વર્ણ તથા આશ્રમવાળાઓનો ધર્મ તેઓને પિતૃલોકની પ્રાપ્તિ આપનાર છે પણ તેજ ધર્મ મને અર્પણ કરવામાં આવે તો સર્વોત્તમ મુક્તિના સાધનરૂપ થાયછે ॥ ૪૭ ॥ હે ઉદ્ધવ ! સ્વધર્મ પાઠનારા ભક્તને મારા પરબ્રહ્મ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થવાની રીતિવિશે તેમ મને જે પૂછ્યું હતું તેનો આ ઉત્તર મેં તમારી પાસે કહ્યો ॥ ૪૮ ॥

इति मां यः स्वधर्मेण भजन्नित्यमनन्यभाक् ॥ सर्वभूतेषु मद्रावो मद्रक्तिं विंदतेऽचिरात् ॥ ४४ ॥ भक्तयोद्धवानपायिन्या सर्वलोकमहेश्वरम् ॥ सर्वोत्पत्त्यप्ययं ब्रह्म कारणं मोपयाति सः ॥ ४५ ॥ इति स्वधर्मनिर्णिक्रमत्त्वो निज्ञातमद्भुतिः ॥ ज्ञानविज्ञानसंपन्नो न चिरात्समुपैति माम् ॥ ४६ ॥ वर्णाश्रमवतां धर्म एव आचारलक्षणः ॥ स एव मद्राक्त्युतो निश्चयसकरः परः ॥ ४७ ॥ एतत्तेऽभिहितं साधो भवान् पृच्छति यच्च माम् ॥ यथा स्वधर्मसंयुक्तो भक्तो मां समियात्परम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यो विद्याश्रुतसंपन्न आत्मवान्नानुमानिकः ॥ मायामात्रमिदं ज्ञात्वा ज्ञानं च मयि संन्यसेत् ॥ १ ॥ ज्ञानिनस्त्वहमेवैष्टः स्वार्थे हेतुश्च संमतः ॥ स्वर्गैश्चैवापवर्गश्च नान्योऽर्थो मद्भुते प्रियः ॥ २ ॥

દિકથી દિશાની ભૂલ થાયછે તે સ્વોટી છે એમ જાણ્યા છતાં પણ જ્યાંસુધી ધારેલી દિશાનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ ન થાય ત્યાંસુધી મટતી નથી તેમ જ્યાંસુધી આ દેહાદિક પ્રપંચ તર્કથી મિથ્યા જણાયા છતાં પણ અપરોક્ષ અનુભવથી લીન થાય નહિ ત્યાંસુધી જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ. પણ જે પુરુષને પરોક્ષ જ્ઞાન મટીને અનુભવ અને તેપર્યંત શાસ્ત્રશ્રવણથી આત્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિ થતાં દેહાદિક પ્રપંચ લીનપ્રાય થઈ ગયો હોય તેને દ્વૈત અને દ્વૈતની નિવૃત્તિનું સાધન મારા સ્વરૂપમાં માયામાત્ર છે એમ જાણીને જ્ઞાનના સાધનનો ત્યાગ કરવો. આમ કરવું એજ વિદ્વત્સંન્યાસ કેહેવાયછે ॥ ૧ ॥ જ્ઞાની પુરુષને તો જોઈતા ફલરૂપ, તેના સાધનરૂપ, સ્વર્ગરૂપ અને સંસારની નિવૃત્તિરૂપ હુંજ હોઉંછું. મારા વિના વીજો પદાર્થ તેને પ્રિય હોતોજ નથી માટે એવા પુરુષને પામવાનું કે કરવાનું કોઈ રેહેતું નથી ॥ ૨ ॥

૧ આ ઓગણીશમા અધ્યાયમાં ઉપર જે જ્ઞાનાદિકનો નિર્ણય કરેલો છે તેનો ત્યાગ કરવાની રીતિ કેહેવામાં આવશે.

ज्ञान अने विज्ञानथी सिद्ध थयेला पुरुषो मारा श्रेष्ठ पदने जाणेछे. ज्ञानी पुरुष ज्ञानथी मारूं धारण करेछे एटलामाटे ते, मने अत्यंत प्रिय छे ॥ ३ ॥ ज्ञानना लेशथी पण जे फल थायछे ते फलने तप, तीर्थ, जप, दान के बीजा पवित्र पदार्थों आपी शकता नथी ॥ ४ ॥ एटलामाटे हे उद्धव ! हुं के जे पोताना आत्मारूप छुं तेने ज्ञाननी पराकाष्ठामुधी जाणीने ते ज्ञान अने विज्ञानथी संपन्न रेहेतां भक्तिभावथी मनेज भजो अने बीजुं स-घळुं छोडी दीयो ॥ ५ ॥ हुं के जे सर्व यज्ञोनो पति अने आत्मा छुं तेनुं पोतामांज ज्ञान तथा विज्ञानरूप यज्ञथी यजन करीने मुनिओ हुरूप सि-द्धिने पामी गया छे ॥ ६ ॥ हे उद्धव ! तमारांमां जे देहादिक विकार जोवामां आवेछे ते मायारूप छे, साचो नथी; कारण के रज्जुमां सर्प अने मा-लादिकनी पेठे मध्य कालमांज देखाय छे पण आदि के अंतमां नथी. एटलामाटे आ विकाररूप देहादिकने जन्मादिक थाय ल्यारे तमे के जे तेना

ज्ञानविज्ञानसंसिद्धाः पदं श्रेष्ठं विदुर्मम ॥ ज्ञानी प्रियतमोऽतो मे ज्ञानेनासौ विभर्ति माम् ॥ ३ ॥ तपस्तीर्थं जपो दानं पवि-
त्राणीतराणि च ॥ नालं कुर्वति तां सिद्धिं या ज्ञानकलया कृता ॥ ४ ॥ तस्माज्ज्ञानेन सहितं ज्ञात्वा स्वात्मानमुद्धव ॥ ज्ञानविज्ञा-
नसंपन्नो भज मां भक्तिभावतः ॥ ५ ॥ ज्ञानविज्ञानयज्ञेन मामिद्धात्मानमात्मनि ॥ सर्वयज्ञपतिं मां वै संसिद्धिं मुनयोऽगमन्
॥ ६ ॥ त्वय्युद्धवाश्रयति यस्मिन्निधो विकारो मायां जतरापतति नाद्यपवर्गयोर्यत् ॥ जन्मादयोऽस्य यदमी तव तस्य किं स्यु-
राद्यंतयोर्यदसतोऽस्ति तदेव मध्ये ॥ ७ ॥ ॥ उद्धव उवाच ॥ ॥ ज्ञानं विशुद्धं विपुलं यथैतद्वैराग्यविज्ञानयुतं पुराणम् ॥
आख्याहि विश्वेश्वर विश्वमूर्ते त्वद्भक्तियोगं च महद्भिर्मृग्यम् ॥ ८ ॥ तापत्रयेणाभिहतस्य घोरे संतप्यमानस्य भवाध्वनीश ॥
पश्यामि नान्यच्छरणं तवांग्रिदं द्रातपत्रादमृताभिवर्षात् ॥ ९ ॥ ॥

अधिष्ठानरूप छो तेने शुं छे ? कांईपण नथी. सर्पादिक मिथ्या पदार्थना आदि तथा अंतमां जे [रज्जु आदिक] होयछे तेज मध्यमां होयछे पण सर्पादिक होतुं नथी तेम आ देहादिक मिथ्या पदार्थना आदि तथा अंतमां जे ब्रह्म छे तेज मध्यमां छे पण देहादिक छेज नहि, तो वास्तविक जोतां देहादिकने पण जन्मादिक नथी ल्यारे तमने पोताने तो क्यांथीज होय ? माटे तमे निर्विकार परब्रह्म छो ॥ ७ ॥ उद्धवजी पूछेछे.— हे वि-श्वना ईश्वर ! हे विश्वमूर्ति ! वैराग्य अने विज्ञान सहित आ जुनुं शुद्धज्ञान जेवी रीते विपुल थाय तेवी रीते कहो अने तमारी भक्तिरूप योग के जेने ब्रह्मादिक महात्माओ पण शोधेछे तेविषे पण कहो ॥ ८ ॥ हे प्रभु ! संसाररूपी भयंकर मार्गमां अध्यात्मादिक त्रण तापथी पीडाईने बहुज दुःखी थता प्राणीने, तमारां बे चरणरूपी छत्र के जे अमृतने पण चारेकोर वर्षेछे तेविना बीजुं कांई शरण हुं देखतो नथी ॥ ९ ॥

ઉત્પત્તિ આદિકને આ પ્રમાણે સિદ્ધ કરુંછું. ‘પદાર્થો ઉત્પત્તિ અને પ્રલયવાળા છે; કારણ કે તેઓ સાવયવ [અવયવવાળા] છે. જે જે સાવયવ હોય તે ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલયવાળું હોય છે. જેમ કે ઘડો સાવયવ છે માટે ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલયવાળો છે. ’ આ અનુમાનથી, ‘પદાર્થો ઉત્પત્તિ આદિકવાળા છે. ’ એમ નિશ્ચય કરવો. ઉત્પત્તિમાં તથા રૂપાંતરની પ્રાપ્તિમાં કારણરૂપે અને મધ્યમાં આશ્રયપણે જે વસ્તુ સર્વ કાર્યોમાં અનુસ્યૂત રહે અને સર્વ કાર્યોનો પ્રલય થતાં જે વસ્તુ અવશેષ રહે તે વસ્તુ જ સત્ય છે એમ વિચારવું. એટલે માટી જેમ ઘટાદિક કાર્યોની ઉત્પત્તિમાં તથા રૂપાંતરની પ્રાપ્તિમાં કારણરૂપે અને મધ્યમાં આશ્રયરૂપે ઘટાદિક કાર્યોમાં અનુસ્યૂત છે અને તે ઘટાદિક કાર્યોનો નાશ થતાં અવશેષ રહે છે માટે વ્યવહારની રીતે માટી જ સત્ય છે તેમ પરબ્રહ્મ મહત્ત્વાદિક સઘડાં કાર્યોની ઉત્પત્તિમાં તથા રૂપાંતરની પ્રાપ્તિમાં કારણરૂપે અને મધ્યમાં આશ્રયરૂપે એ સઘડાં કાર્યોમાં અનુસ્યૂત છે અને સઘડાં કાર્યોનો પ્રલય થતાં અવશેષ રહે છે માટે પરમાર્થ રીતે બ્રહ્મ જ સત્ય છે એવો નિશ્ચય કરવો. જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનનું સ્વરૂપ મેં તમને કહ્યું ॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ હવે વૈરાગ્યવિષે કહુંછું. ‘અહિ કાંઈ ભિન્ન ભિન્ન છે જ નહિ’ એવા અર્થવાળી શ્રુતિ, ‘વસ્તુ આદિ

શ્રુતિ: પ્રત્યક્ષમૈતિહ્યમનુમાનં ચતુષ્ટયમ્ ॥ પ્રમાણેષ્વનવસ્થાનાદિકલ્પાત્મ વિરજ્યતે ॥ ૧૭ ॥ કર્મણાં પરિણામિત્વાદાવિરિચાદમંગ-
લમ્ ॥ વિપશ્ચિન્નશ્ચરં પश्येददृष्टમपि दृष्टवत् ॥ ૧૮ ॥ ભક્તિયોગ: પ્રીયમાણાય તેઽનઘ ॥ પુનશ્ચ કથયિष्यामि મદ્રક્તે:
કારણં પરમ્ ॥ ૧૯ ॥ શ્રદ્ધાઽમૃતકથાર્યાં મે શશ્વન્મદનુકીર્તનમ્ ॥ પરિનિષ્ઠા ચ પૂજાર્યાં સ્તુતિભિ: સ્તવનં મમ ॥ ૨૦ ॥ આદર: પ-
રિચર્યાર્યાં સર્વાંગૈરભિવંદનમ્ ॥ મદ્રક્તપૂજાભ્યધિકા સર્વશ્રૂતેષુ મન્મતિ: ॥ ૨૧ ॥

કાર્યો તંતુ આદિ કારણોથી ભિન્ન દેખાતાં જ નથી તથા ચૈતન્યથી જુદું કાંઈ દેખાતું જ નથી’ એ પ્રત્યક્ષ, ‘જગત્ મિથ્યા છે’ એવી લોકપ્રસિદ્ધિ, અને ‘જગત્ મિથ્યા છે કારણ કે દૃશ્ય છે, જે જે દૃશ્ય હોય તે મિથ્યા હોય છે, જેમ કે છીપમાં જળાણું રૂપું દૃશ્ય છે માટે મિથ્યા છે’ એવું અનુમાન, એ ચારે પ્રમાણોથી જગતનો બાધ થાય છે માટે સર્વમાં અનુસ્યૂત સત્ય આત્માને જોનાર પુરુષ જગતથી વૈરાગ્ય પામે છે ॥ ૧૭ ॥ બ્રહ્મલોક સુધીનું જે અદૃષ્ટ સુખ છે તે પણ કર્મનાં ફલરૂપ હોવાથી દુ:સ્વરૂપ અને નાશ પામનાર છે એમ વિદ્વાને વિચારવું કે જેથી સ્વર્ગાદિકના સુખની આશા છૂટી જઈને વૈરાગ્ય થાય ॥ ૧૮ ॥ હવે ભક્તિવિષે કહુંછું. હે ઉદ્ધવ ! જોકે ભક્તિયોગ મેં તમને પ્રથમ જ કહેલો છે તોપણ ભક્તિયોગમાં તમારી પ્રીતિ જોવામાં આવે છે તેથી ફરીવાર પણ કારણસહિત ભક્તિયોગવિષે કહીશ ॥ ૧૯ ॥ મારી અમૃતસરસી કથામાં શ્રદ્ધા, શ્રવણ કચ્છા પછી નિરંતર મારી કથાનું વ્યાખ્યાન, મારી પૂજામાં નિરંતર નિષ્ઠા, સ્તોત્રોથી નિરંતર મારી સ્તુતિ, સેવામાં નિરંતર આદર, સર્વ અંગોથી નમસ્કાર, મારા ભક્તોનું વિશેષ પૂજન, સર્વ પ્રાણીઓમાં મારી ભાવના, મારે માટે જ સર્વ લૌકિક ક્રિયા, વચનથી મારા ગુણોનું કથન, મારા

भजननेमाटे तेमां अडचण लावनार धन भोग अने पुत्र रमाडवा आदि सुखनो त्याग, अने मोरेमाटेज यजन, दान, होम, जप, व्रत तथा तपनी क्रिया, ए सघळां मारी भक्तिनां कारण छे ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ हे उद्धव ! आवा धर्मोथी मने पोतानुं निवेदन करनारा मनुष्योने मारामां प्रेमलक्षणा भक्ति प्राप्त थायछे अने एवा भक्तने कशुं साधन के ते साधनथी मेळववानुं अवशेष रेहेतुं नथी. सघळुं पोताथीज मळेछे ॥ २४ ॥ व-धारे शुं कहुं ? चित्तनी जो अंतर्निष्ठा रहे तो अर्थ थायछे अने बहिर्निष्ठा रेहे तो अनर्थ थायछे एटलुंज समजवानुं छे. ज्यारे शांत अने सत्त्वगुणनी वृद्धिवाळुं चित्त आत्मासां लागी जायछे त्यारे धर्म, ज्ञान, वैराग्य अने ऐश्वर्यनी प्राप्ति थया वगर रेहेतीज नथी अने चित्त ज्यारे देह अने घर आदि मिथ्या पदार्थोमां इंद्रियोथी लागी जईने दोळ्या करतां प्रबल रजोगुणवाळुं अने मिथ्या पदार्थोमां निष्ठा धरावनारूं थई जायछे त्यारे अधर्म,

मदर्थेष्वंगचेष्टा च वचसा मद्गुणेरणम् ॥ मय्यर्पणं च मनसः सर्वकामविवर्जनम् ॥ २२ ॥ मदर्थेऽर्थपरित्यागो भोगस्य च सुखस्य च ॥ इष्टं दत्तं हुतं जप्तं मदर्थं यद्भूतं तपः ॥ २३ ॥ एवं धर्मेऽनुष्ठाना मुद्धवात्मनिवेदिनाम् ॥ मयि संजायते भक्तिः कोऽन्योऽर्थोऽस्या-वशिष्यते ॥ २४ ॥ यदात्मन्यर्पितं चित्तं शांतं सत्त्वोपबृंहितम् ॥ धर्मं ज्ञानं स वैराग्यमैश्वर्यं चाभिपद्यते ॥ २५ ॥ यदर्पितं तद्वि-कल्पे इंद्रियैः परिधावति ॥ रजस्वलं चासन्निष्टं चित्तं विद्धि विपर्ययम् ॥ २६ ॥ धर्मो मद्भक्तिकृत्प्रोक्तो ज्ञानं चैकात्म्यदर्शनम् ॥ गुणे-ष्वसंगो वैराग्यमैश्वर्यं चाणिमादयः ॥ २७ ॥ ॥ उद्धव उवाच ॥ ॥ यमः कतिविधः प्रोक्तो नियमो वाऽरिर्कर्शन ॥ कः शमः को दमः कृष्ण का तितिक्षा द्युतिः प्रभो ॥ २८ ॥ किं दानं किं तपः शौर्यं किं सत्यमृतमुच्यते ॥ कस्यागः किं धनं चेष्टं को यज्ञः का च दक्षिणा ॥ २९ ॥ पुंसः किंस्विद्वलं श्रीमन् भगो लाभश्च केशव ॥ का विद्या ह्रीः परा का श्रीः किं सुखं दुःखमेव च ॥ ३० ॥

अज्ञान, अवैराग्य अने अनैश्वर्यनी प्राप्ति थयावगर रेहेतीज नथी ॥ २५ ॥ २६ ॥ में उपर जे धर्मादिक चार पदार्थो कह्या तेओनां लक्षणो कहुंछुं. जेथी मारी भक्ति थाय तेज धर्म, सर्व एक आत्मारूप छे एम जोवुं तेज ज्ञान, विषयोमां असंग एज वैराग्य अने अणिमादिक सिद्धिओ एज ऐश्वर्य छे, एम शास्त्रोमां कहेलुं छे ॥ २७ ॥ उद्धवजी पूछे छे.— धर्मादिकनां जे लोकप्रसिद्ध लक्षणो छे तेओथी तमे जुदां लक्षण कह्यां तेथी रखेने यम-नियमादिकमां पण संख्यानो अथवा स्वरूपनो काईक फेरफार होय !! एवी शंकाथी पूछुंछुं के— हे श्रीकृष्ण ! हे प्रभु ! यम केटला प्रकारनो अने नियम केटला प्रकारनो कहेल छे ? दम एटले शुं ? दम एटले शुं ? दक्षिणा एटले शुं ? द्युति एटले शुं ? दान एटले शुं ? तप एटले शुं ? शौर्य एटले शुं ? सत्य एटले शुं ? कृत एटले शुं ? त्याग एटले शुं ? सर्वोत्तम धन शुं ? यज्ञ शुं ? दक्षिणा शुं ? पुरुषनुं बल शुं ? भग शुं ? लाभ शुं ? वि-

ધ્યા શું ? લજ્જા શું ? ઉત્તમ ભૂષણ શું ? સુખ શું ? દુઃખ શું ? પંડિત કોણ ? મૂર્ખ કોણ ? માર્ગ કયો ? કુમાર્ગ કયો ? સ્વર્ગ શું ? નરક શું ? વંધુ કોણ ? ઘર કોણ ? ધનવાન કોણ ? દરિદ્ર કોણ ? કંગાલ કોણ અને સ્વતંત્ર કોણ ? હે સત્પુરુષોના પતિ ! આ માર્ગ પ્રશ્નોના ઉત્તર આપો અને ઇઓથી ઉલટાં ઇટલે અશમ અને અદમાદિકનાં પણ સ્વરૂપ કહો ॥ ૨૮ ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ ૩૨ ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ ૩૬ ॥ ૩૭ ॥ ૩૮ ॥ ૩૯ ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥ ૪૪ ॥ ૪૫ ॥ ૪૬ ॥ ૪૭ ॥ ૪૮ ॥ ૪૯ ॥ ૫૦ ॥ ૫૧ ॥ ૫૨ ॥ ૫૩ ॥ ૫૪ ॥ ૫૫ ॥ ૫૬ ॥ ૫૭ ॥ ૫૮ ॥ ૫૯ ॥ ૬૦ ॥ ૬૧ ॥ ૬૨ ॥ ૬૩ ॥ ૬૪ ॥ ૬૫ ॥ ૬૬ ॥ ૬૭ ॥ ૬૮ ॥ ૬૯ ॥ ૭૦ ॥ ૭૧ ॥ ૭૨ ॥ ૭૩ ॥ ૭૪ ॥ ૭૫ ॥ ૭૬ ॥ ૭૭ ॥ ૭૮ ॥ ૭૯ ॥ ૮૦ ॥ ૮૧ ॥ ૮૨ ॥ ૮૩ ॥ ૮૪ ॥ ૮૫ ॥ ૮૬ ॥ ૮૭ ॥ ૮૮ ॥ ૮૯ ॥ ૯૦ ॥ ૯૧ ॥ ૯૨ ॥ ૯૩ ॥ ૯૪ ॥ ૯૫ ॥ ૯૬ ॥ ૯૭ ॥ ૯૮ ॥ ૯૯ ॥ ૧૦૦ ॥

કઃ પંડિતઃ કશ્ચ મૂર્ખઃ કઃ પંથા ઉત્પથશ્ચ કઃ ॥ કઃ સ્વર્ગો નરકઃ કઃ સ્વિત્કો વંધુરુત કિં ગૃહમ્ ॥ ૩૧ ॥ ક આલ્બઃ કો દરિદ્રો વા કૃપણઃ કઃ કર્દશ્વરઃ ॥ એતાન્પ્રશ્નાન્મમ વ્રૂહિ વિપરીતાંશ્ચ સત્પતે ॥ ૩૨ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ અહિંસા સત્યમસ્તેયમસંગો હીરસંચયઃ ॥ આસ્તિક્યં વ્રહ્મચર્યં ચ મૌનં સ્થૈર્યં ક્ષમાઽભયમ્ ॥ ૩૩ ॥ શૌચં જપસ્તપો હોમઃ શ્રદ્ધાતિથ્યં મદર્ચનમ્ ॥ તીર્થાટનં પરાર્થેહા લુષ્ટિરાચાર્ય-સેવનમ્ ॥ ૩૪ ॥ એતે યમાઃ સનિયમા ઉભયોર્દ્વાદશ સ્મૃતાઃ ॥ પુંસામુપાસિતાસ્તાત યથાકામં દુહંતિ હિ ॥ ૩૫ ॥ શમો મન્નિષ્ઠતા બુદ્ધેર્દમં ઇન્દ્રિયસંયમઃ ॥ તિતિશ્ચા દુઃસ્વસંમર્ષો જિહ્વોપસ્થજયો ધૃતિઃ ॥ ૩૬ ॥ દંડન્યાસઃ પરં દાનં કામત્યાગસ્તપઃ સ્મૃતમ્ ॥ સ્વભાવ-વિજયઃ શૌર્યં સત્યં ચ સમદર્શનમ્ ॥ ૩૭ ॥ ઋતં ચ સૂનૃતા વાણિ કવિભિઃ પરિકીર્તિતા ॥ કર્મસ્વસંગમઃ શૌચં ત્યાગઃ સંન્યાસ ઉચ્યતે ॥ ૩૮ ॥

મારામાં નિષ્ઠા રહે એ શમ સમજવો. ચોરાદિકનો નિગ્રહ કરવો એ દમ નહિ પણ ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરવો એ દમ સમજવો. ભારાદિકનું સહન કરવું એ તિતિશ્ચા નહિ પણ પ્રારબ્ધથી પ્રાપ્ત થઈલા દુઃખનું સહન કરવું એ તિતિશ્ચા સમજવી. ઉદ્વેગ ન રાખવો એ ધૃતિ નહિ પણ જિહ્વા તથા ઉપસ્થના વેગને રોકવો એ જ ધૃતિ [ધીરજ] સમજવી ॥ ૩૬ ॥ ધન આપવું એ દાન નહિ પણ પ્રાણીઓનો દ્રોહ છોડી દેવો એ દાન સમજવું. ચાં-દ્રાણાદિક કરવાં એ તપ નહિ પણ ભોગની ઉપેક્ષા કરવી એ તપ સમજવું. પરાક્રમ કરવું એ શૌર્ય [શૂરપણું] નહિ પણ વાસનાઓને રોકવી એ શૌર્ય સમજવું. સાચું બોલવું એ જ સત્ય નહિ પણ વ્રહ્મનો વિચાર કરવો એ સત્ય સમજવું ॥ ૩૭ ॥ સાચું બોલવું એ જ ઋત નહિ પણ સત્યની સાથે પ્રિય વ-ચન બોલવું એ ઋત છે એમ વિદ્વાનોએ કહેલું છે. મલનો ત્યાગ કરવો એ શૌચ નહિ પણ કર્મોમાં આસક્તિ ન રાખવી એ શૌચ સમજવું. કોઈ વસ્તુને છોડી દેવી એ ત્યાગ નહિ પણ સંન્યાસ લેવો એ ત્યાગ સમજવો ॥ ૩૮ ॥

पशु आदिक धन नहि पण धर्म एज मनुष्योंनुं उत्तम धन समजवुं. क्रियारूप समजीने यजन करवामां आवे ए यज्ञ नहि पण हुंरूप समजीने यजन करवामां आवे ते यज्ञ समजवो. सुवर्णादिक देवुं ए दक्षिणा नहि पण ज्ञाननो उपदेश करवो ए दक्षिणा समजवी; केम के तेथी यज्ञरूप विष्णु प्राप्त थायछे. शत्रुओने दवाववा ए बल नहि पण मनरूप शत्रु के जे जीती शकाथ एवां नथी तेने दवाववाना साधनरूप प्राणायाम करवा ए बल समजवुं ॥ ३९ ॥ भाग्य ए भग नहि पण मारा संबंधमां रहेला ऐश्वर्यादिक छ गुणने भगरूप समजवा. पुत्रादिक प्राप्त थाय ए लाभ नहि पण मारी भक्ति मळे ए लाभ समजवो. शास्त्र जाणवां ए विद्या नहि पण आत्मां प्रतीत थएला भेदनो बाध थाय ए विद्या समजवी. मात्र लजावुं ए लज्जा नहि पण दुष्ट कर्मोनो त्याग करवानो विचार थाय ए लज्जा समजवी ॥ ४० ॥ कंकण अने मुकुट आदि भूषण नहि पण तृष्णाथी रहितपणाआदि गुणो एज भूषणरूप समजवा. भोग भोगववा ए सुख नहि पण दुःख के सुखनुं अनुसंधानज न करवुं ए सुख समजवुं. रोगादिक थाय ए दुःख नहि पण विषयसुखनी इच्छा राखवी एज दुःख समजवुं. विद्वान् होय ए पंडित नहि पण बंध तथा मोक्षने जाणतो

धर्म इष्ट धनं नृणां यज्ञोऽहं भगवत्तमः ॥ दक्षिणा ज्ञानसंदेशः प्राणायामः परं बलम् ॥ ३० ॥ भगो मे ऐश्वरो भावो लाभो मद्भक्तिरुत्तमः ॥ विद्यात्मनि भिदा बाधो जुगुप्सा हीरकर्मसु ॥ ४० ॥ श्रीगुणा नैरेषध्याद्याः सुखं दुःखसुखात्ययः ॥ दुःखं कामसुखापेक्षा पंडितो बंधमोक्षवित् ॥ ४१ ॥ मूर्खो देहाद्यहंबुद्धिः पंथा मन्निगमः स्मृतः ॥ उत्पथश्चित्तविक्षेपः स्वर्गः सत्त्वगुणोदयः ॥ ४२ ॥ नरकस्तम उन्नाहो बंधुर्युरहं सखे ॥ गृहं शरीरं मानुष्यं गुणाब्धौ ह्याढ्य उच्यते ॥ ४३ ॥ दरिद्रो यस्त्वसंतुष्टः कृपणो योऽजितेंद्रियः ॥ गुणेष्वसक्तधीरीशो गुणसंगो विपर्ययः ॥ ४४ ॥

होय तेने पंडित समजवो ॥ ४१ ॥ शास्त्रादिकने जाणतो न होय ते मूर्ख नहि पण जेने देहादिकमां अहंता समता होय तेने मूर्ख समजवो. कंटकादिकथी रहित होय ते सारो मार्ग नहि पण मारी प्राप्ति करावनार निवृत्तिमार्गने सारो मार्ग समजवो. चोरादिकथी भयंकर होय ते कुमार्ग नहि पण चित्तनो विक्षेप थाय एज कुमार्ग समजवो. इंद्रादिकनो लोक स्वर्ग नहि पण सत्त्वगुणनो उदय थाय एज स्वर्ग समजवो ॥ ४२ ॥ कुंभीपाकादिक नरक नहि पण तमोगुण बधे एज नरक समजवुं. भाई आदिक बंधु नहि पण गुरु के जे मारुंज स्वरूप छे तेने बंधु समजवो. घर ए घर नहि पण मनुष्यना शरीरनेज घर समजवुं. नाणावाळो धनवान् नहि पण गुणवानने धनवान् समजवो ॥ ४३ ॥ निर्धन होय ते दरिद्र नहि पण असंतोषीने दरिद्र समजवो. जे रांक होय ते कंगाल छे. राजादिक स्वतंत्र नहि पण जेनी बुद्धि विषयोमां आसक्त न होय ते स्वतंत्र छे. जेने विषयोमां आसक्ति होय ते परतंत्र छे. स्वतंत्रथी उलटा परतंत्रनुं स्वरूप कछुं ते पद्धतिने अनुसरीने

અશમ અને અદમાદિકનાં સ્વરૂપ પળ સમજી લેવાં ॥ ૪૪ ॥ હે ઉદ્ધવ ! આ તમારા પ્રશ્નોના ઉત્તર સઘટ્ટા મોક્ષમાં ઉપયોગી થાય એવા ઉત્તમ કહ્યા. તમે મને ગુણ તથા દોષના વિવેકનેમાટે ઉપરનું સઘલું પૂછ્યું પળ જ્ઞાણું વર્ણન કરવાનું શું પ્રયોજન છે ? ટુંકામાંજ કહુંછું કે ગુણ તથા દોષ જોવા એજ દોષ છે અને ગુણ તથા દોષ ન જોવાનો સ્વભાવ રાખવો એજ ગુણ છે. ગુણદોષનું સંક્ષિપ્ત લક્ષણ એટલુંજ છે ॥ ૪૫ ॥ ઇતિ શ્રીમન્ મહાપુરાણ ભાગવતના એકાદશસ્કંધનો ઓગણીશમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૧૯ ॥ ઉદ્ધવજી પૂછે છે.— હે શ્રીકૃષ્ણ ! આપ કહી ગયા કે ‘ગુણ તથા દોષ જોવા એજ દોષ છે અને ગુણ તથા દોષ ન જોવાનો સ્વભાવ રાખવો એજ ગુણ છે’ તે વિષયમાં મને સંશય રહેછે. કારણ છે અમુક કામ કરવું અને અમુક કામ ન કરવું એવા વિધિ અને નિષેધરૂપ જે વેદવાક્યો છે તે હૈશ્વરરૂપ આપનીજ આજ્ઞા છે અને તેઓમાં જે કર્મો કરવાનાં કહ્યાં છે તેઓથી પુણ્યરૂપ ગુણ થાય અને જે કર્મોનો નિષેધ કરેલો છે તે કર્મો કરવાથી પાપરૂપ દોષ થાય એમ સ્વીકારેલું છે ॥ ૧ ॥ વર્ણ અને આશ્રમોમાં પળ અમુક વર્ણ અને

એત ઉદ્ધવ તે પ્રશ્નાઃ સર્વે સાધુ નિરૂપિતાઃ ॥ કિં વર્ણિતેન વહુના લક્ષણં ગુણદોષયોઃ ॥ ગુણદોષદૃશિદોષો ગુણસ્તૂભયવર્જિતઃ ॥ ૪૫ ॥ ॥ ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે એકાદશસ્કંધે ભગવદુદ્ધવસંવાદે એકોનવિંશોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૯ ॥ ॥ ઉદ્ધવ ઉવાચ ॥ વિધિશ્ચ પ્રતિષેધશ્ચ નિગમો હીશ્વરસ્ય તે ॥ અવેક્ષતેઽરવિંદાક્ષ ગુણદોષં ચ કર્મણામ્ ॥ ૧ ॥ વર્ણાશ્રમવિકલ્પં ચ પ્રતિલોમાનુલોમજમ્ ॥ દ્રવ્યદેશવયઃકાલાન્ સ્વર્ગં નરકમેવ ચ ॥ ૨ ॥ ગુણદોષભિદા દૃષ્ટિમંતેરેણ વચસ્તવ ॥ નિઃશ્રેયસં કથં નૃણાં નિષેધવિધિલક્ષણમ્ ॥ ૩ ॥ પિતૃદેવમનુષ્યાણાં વેદશ્ચશ્તુસ્તવેશ્વર ॥ શ્રેયસ્સનુપલબ્ધેઽર્થે સાધ્યસાધનયોરપિ ॥ ૪ ॥

અમુક આશ્રમ ઉત્તમ, અને અમુક વર્ણ અને અમુક આશ્રમ તેથી નિકૃષ્ટ, એવી રીતે ગુણ-દોષ સ્વીકારેલા છે. જાતિઓમાં પળ ઉત્તમવર્ણની સ્ત્રીઓમાં હીનવર્ણના પુરુષોથી ઉત્તમ થએલા પુત્રો અધમ છે અને હીનવર્ણની સ્ત્રીઓમાં ઉત્તમ વર્ણના પુરુષોથી ઉત્તમ થએલા પુત્રો તેઓથી ઉત્તમ છે, એવી રીતે ગુણ-દોષ સ્વીકારેલા છે. દ્રવ્ય, દેશ, અવસ્થા અને કાલ, એઓમાં પળ અમુક દ્રવ્યાદિક ઉત્તમ છે અને અમુક દ્રવ્યાદિક નિકૃષ્ટ છે, એમ ગુણદોષ સ્વીકારેલા છે. સ્વર્ગ અને નરકમાં પળ પુણ્યનું ફલ સ્વર્ગ છે અને પાપનું ફલ નરક છે એમ ગુણદોષ સ્વીકારેલા છે ॥ ૨ ॥ ગુણ અને દોષમાં ભેદદૃષ્ટિ રાખી ન હોય તો તમારા વચનરૂપ વેદના વિધિવાક્ય અને નિષેધવાક્યરૂપ વિભાગજ ન થવા જોઈએ અને એ વિભાગ ન હોય તો મનુષ્યોનું કલ્યાણ પળ કેમ થાય ? ॥ ૩ ॥ હે હૈશ્વર ! આપની આજ્ઞારૂપ વેદજ પિતૃ, દેવ અને મનુષ્યોને મોક્ષ તથા સ્વર્ગાદિક અદૃશ્ય પદાર્થો સમજવામાં અને અમુક સાધનથી અમુક ફલ થાયછે તે સમજવામાં ઉત્તમ પ્રમાણરૂપ છે ॥ ૪ ॥

૧. આ ત્રીશમા અધ્યાયમાં ગુણ-દોષની વ્યવસ્થા કરવાસારૂ અધિકારીઓનો વિભાગ કરીને ભક્તિ, જ્ઞાન અને કર્મરૂપ ત્રણ ઉપાય કેહેવામાં આવશે.

લોકોને ગુણ-દોષમાં જે ભેદબુદ્ધિ થાણી છે તે પોતાથી નહિ પણ આપની આજ્ઞારૂપ વેદથી થાણી છે અને પાછો વેદજ આપના કહેવાપ્રમાણે ગુણદોષમાં ભેદબુદ્ધિ ન રાખવાનું નિરૂપણ કરે એ પરસ્પર વિરુદ્ધ છે. આ મારી પ્રાંતિની આપ નિવૃત્તિ કરો ॥ ૫ ॥ ભગવાન્ કહેછે. — જોકે પદાર્થો ઇનાં છે તેોપણ તેઓમાં અમુક અધિકારીએ ભેદદૃષ્ટિ સંપૂર્ણ રીતે રાખવી, અમુક અધિકારીએ યથાશક્તિ રાખવી, અમુક અધિકારીએ સ્વલ્પ રાખવી અને અમુક અધિકારીએ કાંઈપણ ન રાખવી એવી વ્યવસ્થા છે તેથી વેદનાં વાક્યોમાં કશો પૂર્વોપર વિરોધ આવતો નથી. મનુષ્યોને મોક્ષનાં સાધન કરી આપવાસારૂ વેદના બ્રહ્મકાંડ, કર્મકાંડ અને દેવતાકાંડમાં અનુક્રમે જ્ઞાન, નિષ્કામ કર્મ અને ભક્તિરૂપ ત્રણ ઉપાયો મેં કહેલા છે. એ ત્રણ ઉપાયોવિના બીજો સકામ કર્મોદિક ઉપાય કોઈ સ્થલમાં છેજ નહિ ॥ ૬ ॥ એ ઉપાયોમાં, કર્મનાં ફલોને દુઃસ્વરૂપ સમજીને કર્મોમાં રુચિ નહિ ધરાવનારા અને તેથીજ તે ફલોનાં સાધનરૂપ કર્મોને છોડી દેનારા પુરુષોને જ્ઞાનરૂપ ઉપાય સિદ્ધિ આપેછે; કર્મનાં ફલોને દુઃસ્વરૂપ નહિ સમજતાં તે ફલોમાં અરુચિ નહિ ધરાવનારા પુરુષોને નિષ્કામ કર્મ કરવારૂપ ઉપાય સિદ્ધિ આપેછે અને જેઓને કોઈ ભાગ્યોદયથી મારી કથા આદિકમાં શ્રદ્ધા

ગુણદોષભિદાદૃષ્ટિર્નિગમાતે ન હિ સ્વતઃ ॥ નિગમેનાપવાદશ્ચ ભિદાયા इति ह भ्रमः ॥ ૫ ॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ યો-
ગાસ્ત્રયો મયા પ્રોક્તા નૃણાં શ્રેયોવિધિત્સયા ॥ જ્ઞાનં કર્મં ચ ભક્તિશ્ચ નોપાયોઽન્યોસ્તિ કુત્રચિન્ ॥ ૬ ॥ નિર્વિણનાં જ્ઞાનયોગો
ન્યાસિનામિહ કર્મસુ ॥ તેષ્વનિર્વિણચિત્તાનાં કર્મયોગસુ કામિનામ્ ॥ ૭ ॥ યદૃચ્છયા મત્કથાદૌ જાતશ્રદ્ધસુ યઃ પુમાન્ ॥ ન
નિર્વિણો નાતિસક્તો ભક્તિયોગોઽસ્ય સિદ્ધિદઃ ॥ ૮ ॥ તાવત્કર્મણિ કુર્વીત ન નિર્વિદ્યેત યાવતા ॥ મત્કથાશ્રવણાદૌ વા શ્રદ્ધા
યાવન્ન જાયતે ॥ ૯ ॥ સ્વધર્મસ્થો યજન્યૈર્જ્ઞાનાશીઃકામ ઉદ્ધવ ॥ ન યાતિ સ્વર્ગનરકૌ યદ્યન્યન્ન સમાચરેત્ ॥ ૧૦ ॥

થઈ હોય, બહુ વૈરાગ્ય ન થયું હોય અને બહુ આસક્તિ પણ ન હોય તેઓને ભક્તિરૂપ ઉપાય સિદ્ધિ આપેછે. સકામ કર્મો કે જેઓ પણ રીતે મોક્ષનાં સાધન નથી તેઓમાં પ્રવૃત્તિ કરનારા પુરુષને વિધિ અને નિષેધરૂપ વેદની આજ્ઞા સંપૂર્ણ રીતે પાલવાને અધિકાર છે. નિષ્કામ કર્મ કરનારા પુરુષને યથા-શક્તિ પાલવાનો અધિકાર છે અને તે પણ જ્ઞાનકે ભક્તિનો અધિકાર મળ્યા પેહેલાંજ છે. જ્ઞાન કે ભક્તિનો અધિકાર જેઓને મળ્યો હોય તેઓને સ્વલ્પ પાલવાનો અધિકાર છે અને જ્ઞાન કે ભક્તિની પરિપાકદશાને જેઓ પામેલા હોય તેઓને તો કાંઈપણ પાલવાનો અધિકાર નથી ॥૭॥૮॥ જ્યાંસુધી વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન ન થાય અથવા જ્યાંસુધી મારી કથા સાંભળવા આદિમાં શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન ન થાય ત્યાંસુધી નિત્ય-નૈમિત્તિક કર્મ કન્યા કરવાં ॥૯॥ હે ઉદ્ધવ! સ્વધર્મમાં રહીને ફલની ઇચ્છા નહિ રાખતાં યજ્ઞોથી યજન કરનાર પુરુષ જો નિષિદ્ધ કામ ન કરે તો સ્વર્ગમાં પણ ન જાય અને નરકમાં પણ ન જાય. સ્વધર્મનું ઉછંધન કરવાથી અને નિષિદ્ધનું આચરણ કરવાથી નરકની પ્રાપ્તિ થાયછે માટે સ્વધર્મમાં રહે અને નિષિદ્ધનો ત્યાગ કરે તેથી નરકમાં જવું ન

पडे अने फलनी इच्छा न राखे तेथी स्वर्गमां पण जवुं न पडे ॥१०॥ आ प्रमाणे स्वधर्ममां रेहेनार अने निषिद्धनो लाग करनार पवित्र पुरुष आ देहमां रहीनेज शुद्ध ज्ञानने पामेछे अने उत्तम भाग्य होय तो मारी भक्ति के जे केवल ज्ञानथी पण दुर्लभ छे तेने पामेछे ॥ ११ ॥ आवी रीते मनुष्यदेह ज्ञान तथा भक्तिना साधनरूप छे माटे ते, सर्व देहथी उत्तम छे, नरकना जीव जेम मनुष्यदेहने इच्छेछे तेम स्वर्गना जीवपण मनुष्य देहने इच्छे छे; कारण के मनुष्यदेह ज्ञान अने भक्तिना साधनरूप छे. देवशरीरथी के नारकिशरीरथी ज्ञान अने भक्ति थतां नथी ॥ १२ ॥ मनुष्ये स्वर्गनां के नरकनां साधनरूप कर्म करवां नहि तेम मनुष्यदेहने श्रेष्ठ मानीने फरीवार मनुष्य थवानी पण इच्छा राखवी नहि. कारण के देहमां आसक्ति थाय तो खरो स्वार्थ चुकी जवाय छे ॥ १३ ॥ आ प्रमाणे मनुष्यदेहने ज्ञान अने भक्तिना साधनरूप जाणी अने उत्तम पुरुषार्थने आपनार छतां मरण पामनार छे एम जाणी आलस्य मुकीने मृत्युथी पेहेलांज मोक्षनेमाटे उद्योग करवो ॥ १४ ॥ यमनी पेटे निर्दय पुरुषोए कापवा मांडेला अने जेमां पोते माळो करेलो

अस्मिँल्लोके वर्तमानः स्वधर्मस्थोऽनघः शुचिः ॥ ज्ञानं विशुद्धमाप्नोति मद्भक्तिं वा यदृच्छया ॥ ११ ॥ स्वर्गिणोऽप्येतमिच्छंति लोकं निरयिणस्तथा ॥ साधकं ज्ञानभक्त्यामुभयं तदसाधकम् ॥ १२ ॥ न नरः स्वर्गतिं कांक्षिन्नार्कौ वा विचक्षणः ॥ नेमं लोकं च कांक्षितं देहावेशात्पमाद्यति ॥ १३ ॥ एतद्विद्वान्परा मृत्योरभवाय घटेत सः ॥ अप्रमत्त इदं ज्ञात्वा मर्त्यमप्यर्थसिद्धिदम् ॥ १४ ॥ छिद्यमानं यमैरैतैः कृतनीडं वनस्पतिम् ॥ खगः स्वकेतमुत्सृज्य क्षेमं याति ह्यलंपटः ॥ १५ ॥ अहोरात्रैश्छिद्यमानं बुद्ध्यायुर्भयवेषधुः ॥ मुक्तसंगः परं बुद्ध्या निरीह उपशम्यति ॥ १६ ॥ नृदेहमाद्यं सुलभं सुदुर्लभं ह्रवं सुकल्पं पुरुकर्णधारम् ॥ मयाऽनुकूलेन नभस्वतेरितं पुमान् भवार्थिं न तरेत्स आत्महा ॥ १७ ॥ यदारंभेषु निर्विण्णो विरक्तः संयतैर्द्रियः ॥ अभ्यासेनात्मनो योगी धारयेदचलं मनः ॥ १८ ॥

होय एवा पोताना रेहेवाना झाडमां आसक्ति नहि राखतां तेने छोडी दीए तोज पक्षि सुख पामेछे ॥ १५ ॥ एवी रीते पोताना आयुष्यने अहोरात्रोए कापवा मांडेलुं जाणी भयथी धुजीने तेमां आसक्ति नहि राखतां परब्रह्मने जाणीने जीवनादिकनी तृष्णाने छोडी दीए तोज शांति पामेछे ॥ १६ ॥ सर्व फलोना मूलरूप आ मनुष्य देहरूपी दृढ वहाण के जे करोडो उद्यमोथी न मळे एवुं छतां पण यदृच्छाथी मळी गयुं छे जेमां गुरुरूप नाखवो छे अने जे स्मरण करवाथीज अनुकूल थनारा हुंरूप वायुथी प्रेराएलुं छे तेने पाम्या छतां जे पुरुष भवसागरने तरे नहि ते पुरुषने पोताथीज पोताने हानि करनार समजवो ॥ १७ ॥ आ प्रमाणे वैराग्य वगरना पुरुषनेमाटे वैराग्यद्वारा ज्ञान तथा भक्तिने आपनार कर्म करवारूप उपाय कह्यो. हवे सारी रीते वैराग्य पामेलानेमाटे ज्ञानयोग अने ज्ञान मळ्या पेहेलां कांई करवानुं अने कांई छोडी देवानुं कहुंछुं. ज्यारे कर्मोमां दुःख देखीने उद्देग थाय अने कर्मोना

ફલોમાં સારી રીતે વૈરાગ્ય થાય ત્યારે યોગીએ જિતેન્દ્રિય થઈને અવિચ્છિન્ન આત્મવિચારથી મનને અચલ રાખવું ॥ ૧૮ ॥ પેહેલા યત્નમાંજ મન અત્યંત અચલ થવું સંભવતું નથી માટે પ્રથમ તો કાંઈક તેના સ્વભાવને અનુસરતાં તેને વશ્ય કરવું. એટલે જ્યારે યત્નથી નિશ્ચલ રાખ્યા છતાં પણ તુરત ભટકવા માંડે અને સ્થિર રહે નહિ ત્યારે સાવધાન રહીને તેની કાંઈક ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરતાં પાછું પોતાના મ્વાધીનમાં લેવું ॥ ૧૯ ॥ જિતેન્દ્રિય અને પ્રાણાયામના અભ્યાસ-વાળા પુરુષે મનની કાંઈક ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરતાં પણ તેને સાવ છૂટું મુકવું નહિ, પરંતુ તેના ઉપર સાવચેતપણાથી લક્ષ્ય રાખ્યા કરવું. જે ઘોડાને કેલવવો હોય તે ઘોડો પોતાના [ધારકના] અભિપ્રાયને જાણીને ચાલે તો ઠીક એમ ઇચ્છતો તેનો ધારક જેમ પ્રથમ કાંઈક તેની ગતિને અનુસરે છે અને અનુસરતાં પણ તેને છૂટો નહિ મુકતાં દોરીથી પકડીનેજ વારંવાર ચાલે છે તેમ મનને પોતાના મ્વાધીનમાં લેવાની ઇચ્છા કરનારા યોગીએ પ્રથમ કાંઈક તેની ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરવી અને પરિપૂર્ણ કરતાં પણ તેને છૂટું નહિ મુકતાં સત્ત્વગુણથી ભરપૂર બુદ્ધિરૂપ દોરીથી પકડીને પ્રવર્તવું. એવી બુદ્ધિથી પક-

ધાર્યમાણં મનો યર્હિ ભ્રામ્યદાશ્વનવસ્થિતમ્ ॥ અતંદ્રિતોઽનુરોધેન માર્ગેણાલ્મવશં નયેત ॥ ૧૯ ॥ મનોગતિં ન વિસૃજેજિતપ્રાણો જિતેન્દ્રિયઃ ॥ સત્ત્વસંપન્નયા બુદ્ધ્યા મન આલ્મવશં નયેત ॥ ૨૦ ॥ એષ વૈ પરમો યોગો મનમઃ ગંગ્રહઃ સ્મૃતઃ ॥ હૃદયજ્ઞત્વમન્વિચ્છન્દમ્યસ્યેવાર્વતો મુદ્ધુઃ ॥ ૨૧ ॥ સાંખ્યેન સર્વભાવાનાં પ્રતિલોમાનુલોમતઃ ॥ ભવાયથાવનુધ્યાયેન્મનો યાવત્પ્રસીદતિ ॥ ૨૨ ॥ નિર્વિણસ્ય વિરક્તસ્ય પુરુષસ્યોક્તેવેદિનઃ ॥ મનસ્યજતિ દૌરાત્મ્યં ચિંતિતસ્યાનુચિંતયા ॥ ૨૩ ॥ યમાદિભિયોગપથૈરાન્વીક્ષિક્યા ચ વિદ્યયા ॥ મમાર્ચોપાસનાભિર્વા નાનૈર્યોગ્યં સ્પ્રેન્મનઃ ॥ ૨૪ ॥

ડીને ચલાવતાં મન પોતાને વશ્ય થવા માંડે છે. મનને વશ્ય કરવું એજ મોટો યોગ કહેલે છે ॥ ૨૦ ॥ આ પ્રમાણે કાંઈક વશ્ય કરેલા મનને અત્યંત વશ્ય કરવાસારૂ આપ્રમાણે ઉપાય કરવા. તત્ત્વોને યથાર્થ રીતે સમજી લીધા પછી, મહત્તત્ત્વથી તે દેહમુધીના સઘળા પદાર્થોના પ્રકૃતિ આદિ સઘળા ક્રમથી જન્મ થવાનો અને પૃથિવી આદિ અવળા ક્રમથી નાશ થવાનો વારંવાર વિચાર કન્યા કરવો તેથી મન નિશ્ચલ થાય છે ॥ ૨૨ ॥ આ વિચારના પ્રભાવથી, જન્મનારા અને નાશ પામનારા એ પદાર્થોમાં અવધિભૂત એક સત્ય આત્મા જોવામાં આવવાનેલીધે આત્માના અવિવેકથી પ્રાપ્ત થણલા સંસારથી ઉદ્દેગ થતાં તેથી વૈરાગ્ય પામેલા અને ગુરુએ ઉપદેશ કરેલા પદાર્થનું ચિંતન કરતા પુરુષનું મન એનીએ વાતનું વારંવાર ચિંતન કરનાથી દેહાદિકના અભિમાનને છોડી દે છે ॥ ૨૩ ॥ યમ આદિક યોગના માર્ગોથી, જીવ અને ર્શ્વરના શોધનથી અથવા મારી પૂજા અને ઉપાસના આદિ સ્વતંત્ર ઉપાયોથી મન પરમાત્માનું સ્મરણ કરે છે. બીજા ઉપાયોથી કરતું નથી. એટલામાટે એ ઉપાયોવિના બીજું કરવું નહિ ॥ ૨૪ ॥

जो प्रमादथी कोई पाप थई जाय तोपण योगीए ज्ञानना अभ्यासथीज अने भक्ते नामकीर्त्तनादिकथीज ते पापने बाळी नाखवुं एटले तेनेमाटे कृच्छ्र के चांद्रायणादिक प्रायश्चित्त कदी पण करवुं नहि ॥ २५ ॥ “नित्य-नैमित्तिक कर्म अंतःकरणे शुद्ध करनार होवानेलीधे गुणरूप छे, हिंसादिक कर्म अंतःकरणने मलिन करनार होवानेलीधे दोषरूप छे अने कृच्छ्रादिक प्रामश्चित्त ते दोपने मटाडनार होवानेलीधे गुणरूप छे एम वेदे विधि अने निषेधरूप वाक्योथी कहेलुं छे माटे प्रायश्चित्त त्रिना योग अने भक्तिथीज शी रीते पाप बळे ?” एवी शंका राखवी नहि; केम के पोतपोताना अधिकारमां रहेवुं एज गुण छे एम वेदे कहेलुं छे पण अमुक कर्म गुणरूप छे एम कहेलुं नथी. कर्म के जे सघळां स्वभावथीज मलिन छे तेओनो आ गुण-दोषरूप भांजगड नाखीने वेदे संकोच करेलो छे अने ते, स्वभावथीज प्राप्त थएला संगोनो त्याग कराववानी इच्छाथी करेलो छे. पुरुषनी अशुद्धि ए कोई प्रवृत्तिथी नोखी नथी; कारण के स्वाभाविक प्रवृत्तिथीज पुरुष मलिन थएलो छे. आ प्रमाणे छे तेथी जोके सघळां कर्मोथी निवृत्ति करवी जोईए पण ते सहसा करी शक्ताती नथी एटलामाटे आ न करवुं अने आज करवुं एम स्वाभाविक प्रवृत्तिमां संकोच करीने

यदि कुर्यात्प्रमादेन योगी कर्म विगर्हितम् ॥ योगेनैव दहेदहो नान्यत्तत्र कदाचन ॥ २५ ॥ स्वे स्वेधिकारे या निष्ठा स गुणः परिकीर्तितः ॥ कर्मणां जात्यशुद्धानामनेन नियमः कृतः ॥ गुणदोषविधानेन संगानां त्याजेनेच्छया ॥ २६ ॥ जातश्रद्धो मत्कथासु निर्विण्णः सर्वकर्मसु ॥ वेद दुःखाल्मकान्कामान्परित्यागेऽप्यनीश्वरः ॥ २७ ॥ ततो भजेत मां प्रीतः श्रद्धालुर्दृढनिश्चयः ॥ जुषमाणश्च तान्कामान्दुःखोदकांश्च गर्हयन् ॥ २८ ॥ प्रोक्तेन भक्तियोगेन भजतो माऽसकृन्मुने ॥ कामा हृदय्या नश्यंति सर्वे मयि हृदि स्थिते ॥ २९ ॥

ते द्वारा निवृत्ति कराववा उपरज वेदनो अभिप्राय छे. [आ विषयनुं धिक्वेचन आ स्कंधना पांचमा अध्यायमां आठमा योगेश्वरना प्रसंगमां आवेलुं छे ते वांचवुं.] आ उपरथी सिद्ध थायछे के प्रायश्चित्तकर्म पोते कांई गुणरूप नथी पण ते स्वाभाविक प्रवृत्तिमां पडेलो पुरुषनेमाटे गुणरूप छे अर्थात् तेनो अधिकारज गुणरूप छे तो योगीने के भक्तने स्वाभाविक प्रवृत्ति नहि होवाथी तेओने प्रायश्चित्तादिकनो विधि लागु पडतो नथी ॥ २६ ॥ हवे भक्तिना अधिकारीनेमाटे भक्तियोग कहंछुं. जे पुरुषने मारी कथाओमां श्रद्धा थई होय, बीजा कर्मोथी उद्देग थयो होय अने कर्मनां फलरूप विषयोने दुःखरूप जाणतां छतां पण तेओनो त्याग करवानी शक्ति न होय तेणे श्रद्धावान् रही भक्तिथीज सघळुं थशे एवो दृढ निश्चय राखीने प्रीतिथी मारूं भजन करवुं अने विषयोने सेवतां छतां पण तेओने परिणामे दुःखरूप समजीने तेओमां प्रीति करवी नहि ॥ २७ ॥ ॥ २८ ॥ आगळ कहाप्रमाणे भक्तियोगथी निरंतर मारूं भजन करनार मुनिना हृदयमां हुं रहेवाथी ते हृदयमां रहेली सघळी कामनाओ नाश पामेछे ॥ २९ ॥

हुं के जे सर्वात्मक छुं तेनुं दर्शन थतां देहाभिमान भेदाई जायछे, असंभावना तथा विपरीतभावना आदि सघळा संशयो छेदाई जायछे अने मात्र प्रारब्धकर्म शेष रेहेतां संचित तथा क्रियमाण कर्मो क्षय पामेछे ॥ ३० ॥ आ प्रमाणे व्यवस्थाथी ज्ञान, योग अने भक्ति ए त्रण अधिकार कह्या तेओमां ज्ञान अने योगने भक्तिनी अपेक्षा छे अने भक्ति स्वतंत्र छे, एटलामाटे माहं भजन करनारा अने मारामांज चित्त राखनारा योगीने घणु करीने ज्ञान के वैराग्यरूप साधन राखवानी आवश्यकता नथी ॥ ३१ ॥ कर्म, तप, ज्ञान, वैराग्य, योग, दानधर्म अने बीजां पण तीर्थयात्रादिक साधनोथी जे जे अंतःकरणशुद्धि आदि फल मेलववानां छे ते सघळां फलोने मारो भक्त माहं भजन करवाथी परिश्रम वगरज पामे छे. भक्तने कशी वातनी इच्छा होयज नहि पण जो कोई रीते इच्छा करे तो स्वर्ग, मोक्ष तथा मारा धामरूप वैकुण्ठने पण पामे छे ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ साधु अने

भिद्यते हृदयग्रंथिच्छिद्यंते सर्वसंशयाः ॥ क्षीयंते चास्य कर्माणि मयि दृष्टेऽखिलात्मनि ॥ ३० ॥ तस्मान्मद्भक्तियुक्तस्य योगिनो वै मदात्मनः ॥ न ज्ञानं न च वैराग्यं प्रायः श्रेयो भवेदिह ॥ ३१ ॥ यत्कर्मभिर्यत्तपसा ज्ञानवैराग्यतश्च यत् ॥ योगेन दान-धर्मेण श्रेयोभिरितरैरपि ॥ ३२ ॥ सर्वं मद्भक्तियोगेन मद्भक्तो लभतेऽजसा ॥ स्वर्गोपवर्गं मद्भाप कथंचिद्यदि वांछति ॥ ३३ ॥ न किंचित्साधवो धीरा भक्ता ह्येकांतिनो मम ॥ वांछंत्यपि मया दत्तं कैवल्यमपुनर्भवं ॥ ३४ ॥ नैरेपेक्ष्यं परं प्राहुर्निःश्रेय-समनल्पकम् ॥ तस्मान्निराशिषो भक्तिर्निरपेक्षस्य मे भवेत् ॥ ३५ ॥ न मय्येकांतभक्तानां गुणदोषोद्भवा गुणाः ॥ साधूनां स-मचित्तानां बुद्धेः परमुपेयुषाम् ॥ ३६ ॥ एवमेतान्मयादिष्टाननुतिष्ठति मे पथः ॥ क्षेमं विंदति मत्स्थानं यद्ब्रह्म परमं विदुः ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे विंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥

धीर मारा साचा भक्तो में आपवा मांडेला अने जेथी पाछो भवनो फेरो रेहेतो नथी एवा कैवल्यमोक्षने पण इच्छता नथी त्यां वीजा कशानी इ-च्छा न राखे तेमां तो शुंज केहेवुं ? ॥ ३४ ॥ कशानी अपेक्षा न राखवी एज सर्वोत्कृष्ट अने मोटुं फल तथा साधन केहेवायछे, एटलामाटे मागणी नहि करनार अने मागणी करावनारी अपेक्षाथी पण रहित रहेनार पुरुषने मारी भक्ति प्राप्त थायछे ॥ ३५ ॥ मारी भक्तिनी पराकाष्ठाने पोहोचिला, समान चित्तवाळा अने ईश्वरने पामेला साधु पुरुषोने वेदोक्तकर्म करवाथी पुण्य थतां नथी अने वेदविरुद्ध कर्म करवाथी पाप थतां नथी ॥ ३६ ॥ आ प्रमाणे में कहेला मारी प्राप्तिना त्रण उपयोने जेओ करेछे तेओ काल तथा मायादिकथी रहित मारा लोकने पामे छे अने परब्रह्मने पण जा-णेछे ॥ ३७ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो वींशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २० ॥

श्रीभगवान् केहेछे' - आ प्रमाणे गुण-दोषनी व्यवस्थानेमाटे ज्ञान, भक्ति अने कर्मरूप त्रण मार्ग कहा तेओमां ज्ञान अने भक्तिथी सिद्ध थएला लोकोने लेश मात्र पण गुण-दोष नथी. ज्ञान अने भक्तिना साधक लोकोए तो प्रथमथी निष्काम कर्ममां निष्ठा राखवी जोइए. तेथी तेओने यथाशक्ति नित्य-नैमित्तिक कर्म करवां ए अंतःकरणने शुद्ध करनार होवानेलीधे गुण छे अने ते न करवां तथा निषिद्ध कर्म करवां ए अंतःकरणने मलिन करनार होवाथी दोष छे तथा ते दोषने मटाडनार होवानेलीधे प्रायश्चित्त गुणरूप छे. अंतःकरण शुद्ध थवाथी ज्ञानमां निष्ठा राखनाराओने ज्ञाननो अभ्यासज सिद्धि आपनार होवानेलीधे गुण छे अने ज्ञानना अभ्यासथी जे विरुद्ध होय ते दोष छे. अने भक्तिमां निष्ठा राखनाराओने तो श्रवण कीर्तनादिक भक्तिज गुण छे अने भक्तिथी जे विरुद्ध होय ते सघळुं दोषरूप छे. परंतु जेओ भक्ति, ज्ञान अने निष्काम कर्मरूप मारा त्रणे मार्गो-ने छोडीने अस्थिर जीवनमां तुच्छ विषयोने सेवेछे तेओने सघळा गुण-दोष लागु पडेछे अने तेओ लागु पडवाथी अनेक योनिओमां भटक्या करेछे ॥ १ ॥ “ एनांए कर्मोथी केटलाएकने गुण-दोष लागे अने केटलाएकने न लागे एवी विषमता केम संभवे ? केम के अग्निथी केटलाएक तेप अने

॥ श्रीभगवानुवाच ॥ य एतान्मत्पथो हित्वा भक्तिज्ञानक्रियात्मकान् ॥ धुद्रान् कामांश्चलैः प्राणैर्जुषंतः संसरन्ति ते ॥१॥ स्वे स्वेऽधि-
कारे या निष्ठा स गुणः परिकीर्तितः ॥ विपर्ययस्तु दोषः स्यादुभयोरपि निश्चयः ॥२॥ शुद्धशुद्धी विधीयेते समानेष्वपि वस्तुषु ॥ द्रव्य-
स्य विचिकित्सार्थं गुणदोषौ शुभाशुभौ ॥३॥ धर्मार्थं व्यवहारार्थं यात्रार्थमिति चानघ ॥ दर्शितोऽयं मयाचारो धर्ममुद्धृतां धुरम् ॥४॥

केटलाएक तेप नहि ए संभवेज नहि. ” एवी शंका राखवी नहि; केम के पोत-पोताना अधिकारमां रेहेवुं ए गुण कहेल छे अने एथी उलटुं जे होय ते दोष कहेल छे. एवो गुण-दोषनो निश्चय छे एटले अधिकारना भेद उपरथी कल्पेला गुण-दोष, वस्तुमां छेज नहि ॥ २ ॥ हे उद्धव ! जगतमां सघळा पदार्थो सरखाज छे तोपण तेओमां योग्य-अयोग्यनो बांधो नाखी दईने ते द्वारा स्वाभाविक प्रवृत्तिने रोकवासारू तेओमां शुद्धि अने अशु-
द्धि में मनुआदिक शास्त्रकारोनां रूप धरीने कल्पेल छे ते, शुद्धिथी धर्म थाय अने अशुद्धिथी अधर्म थाय एवी व्यवस्था थवानेमाटे कल्पेल छे. ते-
स गुण-दोष एटले शुद्धि तथा अशुद्धिरूप कारणथी ग्राह्यपणुं अने अग्राह्यपणुं कल्पेल छे ते, व्यवहार चलाववानेमाटे एटले सूतकादिक अशुद्धि-
मां पण राजाओथी न्याय करवानुं काम करी शकाय पण बीजुं न करी शकाय इत्यादि व्यवस्थानेमाटे कल्पेल छे. तेमज शुभ अने अशुभ
एटले ग्राह्य अने अग्राह्यपणानेलीधे थवाना अर्थ अने अनर्थ सरल रीते निर्वाह चलाववाने कल्पेल छे एटले अभक्ष्यनुं भक्षण करवामां मोटुं पाप

? आ एकबीशमा अध्यायमां निष्काम कर्म ज्ञान अने भक्तिमां आधिकार नाहि धरावनारा कामीलको एटले सकामकर्म करनाराओनेमाटे द्रव्य अने देश आदिना गुण-दोष विस्तारथी केहेवामां आवसो.

છે તોપણ જ્યારે કાંઈપણ સ્વાચારુ નહિ મલ્લવાથી પ્રાણ જતા હોય ત્યારે તે કરવામાં પાપ નથી કલ્પાદિક વ્યવસ્થાનેમાટે કલ્પેલ છે. આ સઘલી કલ્પનાઓ કર્મરૂપી ભાર ઉપાડનારા અજ્ઞાની માણસોનેમાટે છે ॥ ૩ ॥ ૪ ॥ શુદ્ધિ અને અશુદ્ધિને વેદોક્ત જ્ઞાનીને તેઓમાં અભિનિવેષ નહિ રાખવો; કારણ કે સ્થાવરથી તે બ્રહ્મા સુધીનાં સઘલાં શરીરોનાં ઉપાદાન કારણ પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ અને આકાશ એ પાંચ ભૂત છે અને આત્મા પણ સર્વમાં એકજ છે અર્થાત્ સઘલા પદાર્થો સરખા છે. કોઈમાં શુદ્ધપણું કે અશુદ્ધપણું વાર્તાવિક રીતે છેજ નહિ ॥ ૫ ॥ આવી રીતે સઘલા દેહ સરખા છે તોપણ આ પ્રાણીઓના સ્વાર્થની સિદ્ધિનેમાટે એટલે પ્રવૃત્તિનો સંકોચ કરી તે દ્વારા ધર્મોદિક પુરુષાર્થ પ્રાપ્ત કરવાસારૂ તેઓમાં નોખનોખાં વર્ણ અને આશ્રમ આદિ નામરૂપ વેદે કલ્પેલાં છે ॥ ૬ ॥ એવી રીતેજ દેશ અને કાલ આદિ, હાથથી ન લઈ શકાય એવી વસ્તુઓ અને ધાન્ય આદિ હાથથી લઈ શકાય એવી સઘલી વસ્તુઓ પણ સરખીજ છે તોપણ પ્રવૃત્તિનો સંકોચ કરવાનેમાટે મેં વેદ અને ધર્મશાસ્ત્ર દ્વારા તેઓમાં ગુણ-દોષ ઠરાવ્યા છે કે જે ઠરાવવાથી અનિયમિત રીતે થતી પ્રવૃત્તિનો મોટો ભાગ અટકીને થોડોજ ભાગ અવશેષ રહેલો ॥ ૭ ॥ હે વીર! આ પ્રમાણે ગુણ-દોષના વિષયનું પરિશો-

શ્રમ્યંબ્વન્યનિલાકાશા ભૂતાનાં પંચ ધાતવઃ ॥ આબ્રહ્મસ્થાવરાદીનાં શારીરા આત્મસંયુતાઃ ॥ ૫ ॥ વેદેન નામરૂપાણિ વિષમાણિ સ-
મેષ્વપિ ॥ ધાતુષ્ટદ્રવ કલ્પ્યંત એતેષાં સ્વાર્થસિદ્ધયે ॥ ૬ ॥ દેશકાલાદિભાવાનાં વસ્તુનાં મમ મત્તમ ॥ ગુણદોષો વિધીયેતે નિયમાર્થ
હિ કર્મણામ્ ॥ ૭ ॥ અકૃષ્ણસારો દેશાનામબ્રહ્મણ્યોઽશુચિર્ભવેત્ ॥ કૃષ્ણસારોઽપ્યસૌ વીર કીકટાસંસ્કૃતેરિણમ્ ॥ ૮ ॥ કર્મણ્યો
ગુણવાન્કાલો દ્રવ્યતઃ સ્વત એવ વા ॥ યતો નિવર્તેતે કર્મ સદોષોઽકર્મકઃ સ્મૃતઃ ॥ ૯ ॥ દ્રવ્યસ્ય શુદ્ધ્યશુદ્ધી ચ દ્રવ્યેણ વચનેન ચ ॥
સંસ્કરેણાથકાલેન મહત્વાલ્પતયાઽથવા ॥ ૧૦ ॥

ધન કન્યું. હવે એ ગુણ-દોષનું મૂલ શુદ્ધિ અને અશુદ્ધિજ છે તેથી તેઓવિષે વિસ્તારથી કહુંછું. દેશોમાં જેમાં કાલીઆર મૃગ ન હોય તે દેશ અપવિત્ર છે. તેઓમાં પણ બ્રાહ્મણો ઉપર શ્રદ્ધા વગરનો જે દેશ હોય તે અત્યંત અપવિત્ર છે. કાલીઆર મૃગ હોય તોપણ અંગ વંગ અને કલિંગાદિક કીટક દેશ, જેમાં માર્ગાદિકની સ્વચ્છતા ન રહેતી હોય તે દેશ, અને સ્વારી પૃથ્વીવાળો દેશ અપવિત્ર છે. એવા દેશોમાં પણ સત્પુરુષ મળે એમ હોય તો તે દેશોને પણ પવિત્ર ગણવા ॥ ૮ ॥ જે કાલમાં દ્રવ્યની સંપત્તિ હોય તે કાલ દ્રવ્યથી થતાં શુભ કામો કરવામાં પવિત્ર છે. પૂર્વાહ્વાદિક કાલ સત્કર્મ કરવામાં યોગ્ય હોવાનેલીધે પોતાથીજ પવિત્ર છે. જે કાલમાં દ્રવ્ય નહિ મલ્લવાથી અથવા દેશભંગ થવા આદિ કારણથી સત્કર્મ થતું અટકે તે કાલ અપવિત્ર છે. સૂતકના દશ દિવસઆદિ કાલ કર્મ કરવામાં અયોગ્ય હોવાનેલીધે પોતાથીજ અપવિત્ર છે ॥ ૯ ॥ આ પ્રમાણે દેશની અને કાલની શુદ્ધિ-અશુદ્ધિ કહી. હવે દ્રવ્યોની શુદ્ધિ-અશુદ્ધિવિષે કહુંછું. દ્રવ્યની શુદ્ધિ તથા અશુદ્ધિ દ્રવ્યથી પણ થાયછે. જેમ કે

વસ્ત્રાદિક પદાર્થ જલાદિકથી શુદ્ધ થાયછે અને મૂત્રાદિકથી અશુદ્ધ થાયછે. દ્રવ્યની શુદ્ધિ તથા અશુદ્ધિ વચનથી પળ થાયછે. જેમ કે આ પદાર્થ શુદ્ધ છે કે અશુદ્ધ છે? એવો સંદેહ પડતાં બ્રાહ્મણો જો શુદ્ધ અને અશુદ્ધ ગણાયછે. દ્રવ્યની શુદ્ધિ તથા અશુદ્ધિ સંસ્કારથી પળ થાયછે. જેમ કે પુષ્પાદિક પદાર્થ જલવતે પ્રોક્ષણ કરવાથી શુદ્ધ થાયછે અને સુંઘવાથી અશુદ્ધ થાયછે. દ્રવ્યની શુદ્ધિ અને અશુદ્ધિ કાલથી પળ થાયછે. જેમ કે નવું પડેલું વરસાદનું પાણી ચોમાસામાં ત્રણ દિવસ પછી શુદ્ધ ગણાયછે અને ત્રણ દિવસસુધી અશુદ્ધ ગણાયછે તેમજ માવઠાનું પાણી દશ દિવસ વીતિ ગયા પછી શુદ્ધ ગણાયછે અને દશ દિવસ સુધીમાં અશુદ્ધ ગણાયછે. અન્ન તુરતનું રાંધેલું હોય તો પવિત્ર ગણાયછે અને વાશી થઈ ગયું હોય તો અપવિત્ર ગણાયછે. દ્રવ્યની શુદ્ધિ તથા અશુદ્ધિ તેના મહત્ત્વ અને અલ્પત્વ ઉપરથી પળ ગણવામાં આવેછે. જેમ કે તટ્ટાવમાં કે નદીમાં રહેલા પાણીને ચંડાલાદિક અડી જાય તોપણ તે ઘણું હોવાનેલીધે પવિત્ર માનવામાં આવેછે અને કલ્લશીઆમાં ભરેલા પાણીને ચાંડાલાદિક અડી જાય તો તે થોડું હોવાનેલીધે અપવિત્ર માનવામાં આવેછે ॥ ૧૦ ॥ દ્રવ્યની શુદ્ધિ તથા અશુદ્ધિ શક્તિ-અશક્તિ ઉપરથી પળ ગણવામાં આવેછે. જેમ કે સૂર્ય-ગ્રહણનું અથવા સૂતકનું અન્ન સમર્થ પુરુષોને અશુદ્ધ છે અને અસમર્થ પુરુષોને શુદ્ધ છે. દ્રવ્યની શુદ્ધિ તથા અશુદ્ધિ, જાળવા ઉપરથી પળ થાયછે.

શક્ત્યાશક્ત્યાઽથવા બુદ્ધ્યા સમૃદ્ધ્યા ચ યદાત્મને ॥ અગ્રં કુર્વતિ હિ યથા દેશવસ્થાનુસારતઃ ॥ ૧૧ ॥

ધાન્યદાર્વાસ્થિતંતૃનાં રસૈતૈજસચર્મણામ્ ॥ કાલવાય્વધિમૃતોયૈઃ પાર્થિવાનાં યુતાયુતૈઃ ॥ ૧૨ ॥

જેમ કે પુત્રનો જન્મ થવાનું દશ દિવસ વીતી ગયા પછી જાળવામાં આવે તો જન્માશૌચ લાગતું નથી અને દશ દિવસની અંદર જાળવામાં આવે તો જન્માશૌચ લાગેછે. દ્રવ્યની શુદ્ધિ તથા અશુદ્ધિ, સમૃદ્ધિ ઉપરથી પળ ગણવામાં આવેછે. જેમ કે જુનું અને મેલું લુગડું નાળાવાલાને અશુદ્ધ છે અને નિર્ધનને શુદ્ધ છે. ઉપર કહેલા દ્રવ્ય અને વચન આદિ પદાર્થો કોઈ પદાર્થને અપવિત્ર કરી તે દ્વારા મનુષ્યને જે દોષ લગાડે છે તેપણ દેશ અને અવસ્થા આદિને અનુસરીને જ લગાડેછે પળ સઘટ્ટા સ્થલમાં સરખી રીતે લગાડતા નથી. જેમ કે દેશમાં નિર્ભયતા હોય ત્યારે જ અશુદ્ધિથી દોષ લાગેલો માનવામાં આવેછે, પળ ચોરાદિકનો ભારે ઉપદ્રવ હોય ત્યારે માનવામાં આવતો નથી. તેમજ જુવાની અને આરોગ્યના સમયમાં જ અશુદ્ધિથી દોષ લાગેલો માનવામાં આવેછે પળ બાલ્ય કે રોગાદિકની અવસ્થામાં માનવામાં આવતો નથી. ધર્મશાસ્ત્રમાં લખ્યું છે કે દેશ, કાલ, આત્મા, દ્રવ્ય, દ્રવ્યનું પ્રયોજન, ઘટારતપણું અને અવસ્થા, ઇટલા પદાર્થોઉપર લક્ષ્ય રાખીને પવિત્રતાની કલ્પના કરવી ॥ ૧૧ ॥ ધાન્ય, કાઠ, ગજદંતાદિક અસ્થિ, તંતુ, ઘી આદિક રસ, સુવર્ણાદિક, ચામડાં અને માર્ગનો ગારો તથા ઇંટ આદિ પદાર્થોની શુદ્ધિ કાલ, વાયુ, અગ્નિ, માટી, જલ, તથા બીજા પદાર્થોથી પળ થાયછે. તેમાં કેટલાંક સ્થલમાં ઇ પદાર્થો મહેલા લેવાથી શુદ્ધિ થાયછે અને કેટલાંક સ્થલમાં એક

एकथीज शुद्धि थायछे. तेमां पण कागडाना तथा चांडालादिकना स्पर्शनी न्यूनाधिकता उपरथी अने तेमां पण देश, काल अने अवस्था आदिना अनुसारथीज शुद्धि मानवामां आवेछे ॥ १२ ॥ आसन, पात्र के वस्त्रादिक पदार्थने कोई अपवित्र पदार्थनो लेप थयो होय तो छोलाववानो, खारा पाणीनो के खाटा पाणीनो जेटलो उपयोग करवाथी ते पदार्थनो गंध अने लेप मटी जतां ते पदार्थ पाछो असल स्थितिमां आवे तेटलो उपयोग तेने शुद्धि आपनार छे एम शास्त्रमां मानेलुं छे ॥ १३ ॥ आ प्रमाणे द्रव्यनी शुद्धि कही. हवे कर्त्तानी शुद्धिविषे कहुंछुं. स्नान, दान, तप, बाल्यादिक अवस्था, शक्ति, उपनयनादिक संस्कार, संध्योपासनादिक कर्म अने मारा स्मरणथी घटारत प्रमाणे ते ते कार्यने अनुसरती कर्त्तानी शुद्धि मानवामां आवेछे. आ शुद्धि व्यवहारनी सरलतानेमाटे नथी पण शास्त्रोक्त कर्म करवामाटे छे. कारण के मनुष्ये पोतानी शुद्धि कन्या पछी कर्म करवुं एवी शास्त्रनी आज्ञा छे ॥ १४ ॥ आ प्रमाणे कर्त्तानी शुद्धि कही. हवं मंत्रनी शुद्धिविषे कहुंछुं. मंत्रने सदगुरुना मोहडा-थी यथार्थ रीते जाणवो ए मंत्रनी शुद्धि छे. हवे कर्मनी शुद्धि विषे कहुंछुं. कर्मो ईश्वरने अर्पण करी देवां ए कर्मनी शुद्धि छे. आ देश, काल,

अमेध्यलिप्तं यद्येन गंधं लेपं व्यपोहति ॥ भजते प्रकृतिं तस्य तच्छौचं तावदित्यने ॥ १३ ॥ स्नानदानतपोज्वस्थावीर्यसंस्कारकर्मभिः ॥ मत्स्मृत्या चात्मनः शौचं शुद्धः कर्माचरेद्विजः ॥ १४ ॥ मंत्रस्य च परिज्ञानं कर्मशुद्धिर्मदर्पणम् ॥ धर्मः संपद्यते षड्विधर्मस्तु विपर्ययः ॥ १५ ॥ क्वचिद्गुणोऽपि दोषः स्यादोषोऽपि विधिना गुणः ॥ गुणदोषार्थनियमस्तद्विदामेव वाचते ॥ १६ ॥ समानकर्माचरणं पतितानां न पातकम् ॥ औत्पत्तिको गुणः संगो न शयानः पतत्यधः ॥ १७ ॥

द्रव्य, कर्त्ता, मंत्र अने कर्म ए छ पदार्थो शुद्ध होय तो तेओथी धर्म थाय छे अने अशुद्ध होय तो तेओथी अधर्म थायछे ॥ १५ ॥ आ गुण-दोषनो विभाग वास्तविक नथी; कारण के कोई समये गुणने पण दोष मानवामां आवेछे अने कोई समये दोषने पण शास्त्रना बलथी गुण मानवामां आवेछे. जेम के आपत्कालमां प्रतिग्रह करवो ए गुणरूप छे तेने विपत्ति वगरना समयमां दोषरूप मानेलो छे अने कुटुंबनो त्याग करवो ए दोष-रूप छे तेने वैराग्यना समयमां गुणरूप मानेलो छे. आ प्रमाणे एकज पदार्थमां ते ते देशकालादिकना अनुसारथी जे गुणपणुं उरावेलुं छे ते ज गुण-दोषना भेदने खोटो ठरावी आवे छे. जो गुण-दोष वास्तविक होय तो जे गुणरूप होय ते सर्वदा गुणरूपज होवुं जोईए अने दोषरूप होय ते सर्वदा दोषरूपज होवुं जोईए पण तेम नथी, माटे गुण-दोष कल्पित छे एम सिद्ध थायछे ॥ १६ ॥ कोई स्थलमां दोषमां दोषपणुं मानवामां आवतुं नथी अने कोई स्थलमां दोषने गुणरूप पण मानवामां आवेछे. जेम के सुरापानादिक, पवित्र लोकोने पतितपणुं आपनार छे तो पण जातिथी अथ-वा कर्मथी पतित लोकोने ते फरीवार पतितपणुं आपतुं नथी. तेमज संग के जे संन्यासीने दोषरूप छे ते संग गृहस्थ लोकोए पहेलांथीज स्वीकारे-

લો હોવાથી ગૃહસ્થને દોષરૂપ માનેલો નથી પણ ઉલટો ગુણરૂપ માનેલો છે. [ઋતુમાં ગૃહસ્થે સ્ત્રીનો સંગ અવશ્ય કરવોજ જોઈએ એમ શાસ્ત્રમાં લખેલું છે.] જે માણસ પ્રથમથીજ ધરતી પર સુતેલો હોય તે પડતો નથી એવી રીતે જે માણસ પ્રથમથીજ દોષગ્રસ્ત હોય તે માણસ ઉપર પ્રમાણે દોષનો ભાગી થતો નથી ॥ ૧૭ ॥ આ સઘડા સંદર્ભે ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે ગુણ-દોષને પ્રતિપાદન કરનારાં શાસ્ત્રવચનોનો તાત્પર્ય, પ્રવૃત્તિને ઓછી કરાવીને નિવૃત્તિમાં લઈ જવા ઉપરજ છે. માણસ જે જે વસ્તુને મુકી દિયે તે તે વસ્તુમાંથી છૂટો થાય છે પળ સઘડી વસ્તુ મુકાવી દેવી અશક્ય છે માટે યુક્તિઓ કરી કરીને જેટલું મુકાવાય તેટલું સારું એવા વલણથી શાસ્ત્રોમાં ગુણ-દોષનું નિરૂપણ કરેલું છે એટલે તેઓનો તાત્પર્ય નિવૃત્તિ ઉપરજ છે અને આ નિવૃત્તિધર્મજ મનુષ્યોને પરમ કલ્યાણરૂપ અને શોક, મોહ તથા ભયને મટાડનાર છે ॥ ૧૮ ॥ વિષયોમાં સારાપણનો અધ્યાસ થવાથી પુરુષને તેઓમાં આસક્તિ થાય છે, આસક્તિ થવાથી કામના થાય છે, કામના થવાથી જે કોઈ તે કામનામાં અડચણ કરે તેની સાથે કઠીઓ થાય છે

યતો યતો નિવર્તેત વિમુચ્યેત તતસ્તતઃ ॥ એષ ધર્મો નૃણાં ક્ષેમઃ શોકમોહભયાપહઃ ॥ ૧૮ ॥ વિષયેષુ ગુણાધ્યાસાત્પુસઃ સંગસ્તતો ભવેત્ ॥ સંગાત્તત્ર ભવેત્કામઃ કામાદેવ કલિર્નૃણામ્ ॥ ૧૯ ॥ કલેર્દુર્વિષહઃ ક્રોધસ્તમસ્તમનુવર્તેતે ॥ તમસા ગ્રસ્યતે પુંસશ્ચેતનાવ્યાપિની દ્રુતમ્ ॥ ૨૦ ॥ તયા વિરહિતઃ સાધો જંતુઃ શૂન્યાય કલ્પતે ॥ તતોઽસ્ય સ્વાર્થવિભ્રંશો મૂર્છિતસ્ય મૃતસ્ય ચ ॥ ૨૧ ॥ વિષયાભિનિવેશેન નાત્માનં વેદ નાપરમ્ ॥ વૃક્ષજીવિકયા જીવન્ વ્યર્થ મક્ષેવ યઃ થ્યસન્ ॥ ૨૨ ॥ ફલશ્રુતિરિયં નૃણાં ન શ્રેયો રોચનં પરમ્ ॥ શ્રેયોવિવક્ષયા પ્રોક્તં યથોભૈષજ્યરોચનમ્ ॥ ૨૩ ॥

૥ ૧૯ ॥ કઠીઆથી તીવ્ર ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે, ક્રોધથી સંમોહ ઉત્પન્ન થાય છે અને સંમોહ તુરંતજ બુદ્ધિમાં વ્યાપી રહેલી કાર્ય-અકાર્યની સ્મૃતિને ગઢી જાય છે ॥ ૨૦ ॥ એ સ્મૃતિથી રહિત થઈ પુરુષ પોતે નહિ હોવા જેવો થઈ જાય છે અને એ મૂર્છિત જેવાપણું અને મુવાજેવાપણું પ્રાપ્ત થતાં પુરુષને પુરુષાર્થની હાનિ થાય છે ॥ ૨૧ ॥ વિષયોમાં અભિનિવેશ થવાથી પુરુષને પોતાનું કે બીજાનું જ્ઞાન રહેતું નથી એટલે તે જ્ઞાનની પેઠે જીવવા-નેલીધે મૂર્છિત જેવો અને ધ્રમણની પેઠે વ્યર્થ શ્વાસ લેવાથી મુવા જેવો થઈ જતાં તેના પુરુષાર્થનો નાશ થાય છે ॥ ૨૨ ॥ “ પ્રવૃત્તિકર્મ કરનારાને સ્વર્ગાદિક ફલ થવાનું વેદમાં કહ્યું છે માટે તેને પુરુષાર્થની હાનિ કેમ થાય ? ” એવી શંકા રાખવી નહિ કેમ કે સ્વર્ગાદિક ફલ મેલવવાં એજ પરમ પુરુષાર્થ છે એવો વેદનો અભિપ્રાય નથી; પણ બહિર્મુખ મનુષ્યોને મોક્ષમાર્ગમાં લઈ જવાસારૂ વેદે વચ્ચલાં ફલો દેખાડીને માત્ર કર્મોમાં રુચિ ઉત્પન્ન

૧ વેદના મંત્રો કાને પડતાં જેવો પ્રવૃત્તિને લાગુ પડતો અર્થ સમજવામાં આવે છે તેવો એ મંત્રોનો અર્થ નથી એમ સિદ્ધ કરવાસારૂ ‘ પ્રવૃત્તિમાર્ગ અનર્થનું કારણ છે ’ એમ દેખાડવાનો આરંભ કરે છે.

કરાત્રી છે. જેમ રોગ મટાડવાસારૂં બાલકને ઓસડ પાતાં તેમાં રુચિ ઉત્પન્ન કરાવવાસારૂં શ્વાંડના લાડુ દેવાની લાલચ આપવામાં આવેછે તેમ ઉપરના વિષયમાં વેદે કહેલું છે. [આ વિષયમાં આ સ્કંધના ત્રીજા અધ્યાયમાં છઠ્ઠા યોગેશ્વરના પ્રસંગમાં વિવેચન આપેલું છે તે જોવું] ॥૨૩॥ કર્મકાંડમાં મોક્ષનું નામ પણ સાંભળવામાં આવતું નથી તે છતાં આતું વ્યાખ્યાન કરવામાં આવેછે તેનું કારણ એ છે કે કર્મકાંડના મંત્રો કાને પડતાં જેવો અર્થ તુરત સમજવામાં આવેછે તેવો અર્થ ઘટતો નથી. વિષયો, પ્રાણાદિક સ્વજનો કે જેઓ પરિણામે પોતાને દુઃખનાંજ કારણરૂપ છે તેઓમાં મનુષ્યો જન્મથીજ આસક્ત છે તો તેવા, પરમ સુખને નહિ જાણતા, દેવાદિકના અવતારમાં મટકી મટકીને પાછા વૃક્ષાદિકના અવતારમાં પડતા અને ‘વેદ જે સમજાવશે તેજ કલ્યાણ છે’ એમ વિશ્વાસ રાખી રેહેનારા મનુષ્યોને વેદ પોતે મહાપંડિત થઈને પાછા તેજ વિષય, જીવન અને પુત્રાદિક પદાર્થોમાં ફસાવે એ વેદને છાજતું નથી એટલામાટે વેદનો અભિપ્રાય નિવૃત્તિમાર્ગઉપર છે એમ સિદ્ધ થાયછે ॥ ૨૪ ॥ ૨૫ ॥ આવા વેદના અભિપ્રાયને નહિ જાણીને

ઉત્પત્ત્યૈવ હિ કામેષુ પ્રાણેષુ સ્વજનેષુ ચ ॥ અસક્તમનસો મર્ત્યાં આત્મનોઝ્નર્થેતુષુ ॥૨૪॥ ન તાનવિદુષઃ સ્વાર્થં ભ્રામ્યતો વૃજિ-
નાધ્વનિ ॥ કથં યુંજ્યાત્પુનસ્તેષુ તાંસ્તમો વિશતો બુધઃ ॥ ૨૫ ॥ एवं व्यवसितं केचिदविज्ञाय कुबुद्धयः ॥ ફલશ્રુતિં કુસુમિતાં ન વેદ-
જ્ઞા વદંતિ હિ ॥ ૨૬ ॥ કામિનઃ કૃપણા લુબ્ધાઃ પુષ્પેષુ ફલબુદ્ધયઃ ॥ અગ્નિમુગ્ધા ધૂમતાંઽતાઃ સ્વં લોકં ન વિદંતિ તે ॥ ૨૭ ॥ ન
તે મામંગ જાનંતિ હૃદિસ્થં ય इदं यतः ॥ ઉવથશસ્ત્રા હ્યસુતૃપો યથા નીહારચક્ષુષઃ ॥૨૮॥ તે મે મતમવિજ્ઞાય પરોક્ષં વિષયાત્મકાઃ ॥
હિંસાયાં યદિ રાગઃ સ્યાઘ્ન એવ ન ચોદના ॥ ૨૯ ॥

જેઓ [મીમાંસકો] માત્ર ઉપરથીજ સારાં લાગનારાં અને અંદર સાર વગરનાં વેદમાં કહેલાં ફલોને પરત્વે પુરુષાર્થરૂપ કહેછે તેઓ કુબુદ્ધિ છે. કારણ કે વેદને યથાર્થ રીતે જાણનારા વ્યાસાદિક તે પ્રમાણે કહેતા નથી ॥ ૨૬ ॥ કામી, કંગાલ, તૃણાથી વ્યાકુલ, ઉપરથી ફુલની પેટે સારાં લાગે એવાં નિસ્સાર ફલોને પરમ ફલરૂપ સમજનારા, અગ્નિથી થતાં યજ્ઞાદિક કર્મોના અભિનિવેશનેલીધે વિવેકથી રહિત અને પરિણામે જેઓને ધૂમમાર્ગજ મળેછે એવા એ કર્મકાંડી લોકો આત્મતત્ત્વને જાણતા નથી ॥૨૭॥ હે ઉદ્ધવ! જેઓને કર્મજ પશુઓની હિંસનાં સાધન છે એવા એ પેટભરા લોકો, જ્ઞાકલના અંધારાથી વ્યાસ થયેલી આંખોવાળા લોકો જેમ સમીપની વસ્તુને પણ જાણતા નથી તેમ હૃદયમાં રહેલા આત્માના સ્વરૂપભૂત હું કે જેમાંથી આ જગત્ ઉત્પન્ન થયું છે અને જેથી ભિન્ન નથી તેને જાણતા નથી ॥૨૮॥ “માંસનું ભક્ષણ કરવામાં અને તેના ફલમાં જો પ્રીતિ હોય તો યજ્ઞમાંજ કરવું એવી અનુજ્ઞા આપીને આ પરિસંસ્કાર્યો કરેલી છે પણ તે અવશ્ય કરવુંજ જોઈએ એવો વિધિ કરેલ નથી.” એવા વેદના તાત્પર્યરૂપ મારા ગંભીર મતને

૧ પરિસંખ્યાનું નિરૂપણ આ સ્કંધના પાંચમા અધ્યાયમાં આઠમા યોગેશ્વરના પ્રસંગમાં કરેલું છે તે વાંચવું.

નહિ જાણીને વિષયોમાં લાગી રહેલા અને હિંમોને એક જાતના ત્રિહારરૂપ માનતા એ સ્વલ લોકો પશુઓને મારી નાખીને પોતાનું સુખ મેઢવવાની ઇચ્છાથી દેવતા, પિતૃ અને ભૂતપતિઓનું યજ્ઞોથી પૂજન કરેછે ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ જેમ કોઈ વાણીઓ દુસ્તર મમુદ્રાદિકનું ઉલ્લંઘન કરીને ઘણું ધન મેઢવવાની ઇચ્છાથી પોતાની મુડીને પણ સ્વોઈ વેસેછે તેમ કર્મકાંડી લોકો માત્ર કાનને વાહાલાં લાગે એવાં અને વાસ્તવિક જોતાં સ્વપ્નની પેઠે મિથ્યાભૂત પરલોકનાં તથા આ લોકનાં સુલ્લોની ઘણાં વિદ્વો હોવાનેલીધે અનિશ્ચિત આશા રાખીને પોતાનું ધન કર્મ કરવામાં વાપરી નાખેછે ॥ ૩૧ ॥ રજોગુણ, સત્ત્વગુણ અને તમોગુણની નિષ્ઠાવાળા એ લોકો પોતાના સરસ્વી નિષ્ઠાવાળા ઇંદ્રાદિક દેવની અને બીજાઓની ઉપાસના કરેછે પણ મારી ઉપાસના કરતા નથી. જોકે ઇંદ્રાદિક પણ મારાજ અંશ હોવાનેલીધે તેઓની ઉપાસના પળ મારીજ ઉપાસના છે તોપણ તે મારી યથાર્થ ઉપાસના નથી; કારણ કે તેમાં મેદદદાઈ રહેછે ॥ ૩૨ ॥ “અહીં યજ્ઞથી દેવતાઓનું પૂજન કરી સ્વર્ગમાં જઈને રમશું અને સ્વર્ગના ભોગને અંતે પાછા અહીં

હિંસાવિહારા હાલઙ્ઘૈઃ પશુભિઃ સ્વસુલેચ્છયા ॥ યજંતે દેવતા યજ્ઞૈઃ પિતૃભૂતપતીન્ સ્વલાઃ ॥ ૩૦ ॥ સ્વપ્નોપમમસું લોકમસંતં શ્રવણપ્રિયમ્ ॥ આશિષો હૃદિ સંકલ્પ્ય ત્યજંત્યર્થાન્યથા વાણિક્ ॥ ૩૧ ॥ રજઃસત્ત્વતમોનિષ્ઠા રજઃસત્ત્વતમોઙ્ગુષઃ ॥ ઉપાસતે ઇંદ્રમુ-
ર્યાન્ દેવાદીન્ન તૈથૈવ મામ્ ॥ ૩૨ ॥ ઇષ્ટેહ દેવતા યજ્ઞૈર્ગત્વા રંસ્યામેહે દિવિ ॥ તસ્યાંત ઇહ ભૂયાઃસ્મ મહાશાલા મહાકુલાઃ ॥ ૩૩ ॥
એવં પુષ્પિતયા વાચા વ્યાક્ષિપ્તમનસાં નૃણામ્ ॥ માનિનાં ચાતિસ્તઙ્ગાનાં મદ્રાર્તોઽપિ ન રોચતે ॥ ૩૪ ॥ વેદા બ્રહ્માત્મવિષયા-
સ્ત્રિકાંડવિષયા ઇમે ॥ પરોક્ષવાદા ક્ષપયઃ પરોક્ષં મમ ચ પ્રિયમ્ ॥ ૩૫ ॥

મોટા કુલવાળા મોટા ગૃહસ્થ થઈશું.” ॥ ૩૩ ॥ આ પ્રમાણે જેઓનાં મન મીઠી મીઠી પળ નિઃસાર લાલચ આપનારી વેદની વાણીથી વિક્ષેપ પામેલાં હોયછે એવા અત્યંત અઘ્કડ રેહેનારા અભિમાની લોકોને મારી વાત પણ ગમતી નથી અને તેથી તેઓ સંસારમાં મટક્યા કરેછે ॥ ૩૪ ॥ આ પ્રમાણે વેદનો પ્રવૃત્તિ ઉપર અભિપ્રાય નથી પણ નિવૃત્તિ ઉપરજ છે. કર્મકાંડ, બ્રહ્મકાંડ અને ઉપાસના કાંડરૂપ સઘળા વેદો “જીવ બ્રહ્મજ છે, સંસારી ન-
થી” એ વિષય ઉપરજ પોતાનો વાસ્તવિક અભિપ્રાય ધરાવેછે. પણ એ અભિપ્રાય લોકોના સમજવામાં નથી આવતો તેનું કારણ એ છે કે મને પરોક્ષવાદ પ્રિય હોવાનેલીધે વેદના મંત્રોએ પરોક્ષવાદની ઢબ પકડેલી છે. “આત્મવિદ્યા શુદ્ધ અંતઃકરણવાળાઓએજ સમજવાની છે પણ તેના અધિકાર વગરના બીજાઓએ સમજવાની નથી. અધિકાર વગરના લોકો એ વાતમાં લાગે તો કર્મોનો વૃથા લાગ કરીને ઉલટા મ્રષ્ટ થઈ જાય.” એવા કારણથી વેદમાં પરોક્ષવાદ કરેલો છે ॥ ૩૫ ॥

૧ પરોક્ષવાદનું નિરૂપણ આ સ્કંધના ત્રીજા અધ્યાયમાં છઠ્ઠા યોગેશ્વરના પ્રસંગમાં કન્યું છે તે વાંચવું.

જો કે મીમાંસકોના આચાર્ય જૈમિનિ આદિ ઋષિઓ વેદને યથાર્થ સમજવાનું અભિમાન રાખેછે તોપણ વેદને અને તેના અર્થને હું વિના બીજો કોઈ યથાર્થ રીતે જાણતોજ નથી એવો નિશ્ચય છે. શબ્દબ્રહ્મ [વેદ] નું સ્વરૂપ સમજવું અને અર્થ જાણવો બ્રહ્મજ કઠણ છે. પરા પદ્યંતી અને મધ્યમી નામનું શબ્દનું સૂક્ષ્મસ્વરૂપ દેશ અને કાલથી અપરિચ્છિદ્ધ હોવાનેલીધે સમજવું કઠણ છે. એનો અર્થ પણ સમજાતો નથી, કારણ કે તે ઘણો ગંભીર અને સમુદ્રની પેઠે પ્રવેશ કરવાને અશક્ય છે ॥ ૩૬ ॥ હું કે જે અંતર્યામી, અંતર્યામી છતાં પણ વ્યાપક, વ્યાપક છતાં પણ નિર્વિકાર અને નિર્વિકાર છતાં પણ અનંત શક્તિવાળો હોવાનેલીધે નિયંતા છું તેની સત્તાથી રહેલું એ શબ્દનું સૂક્ષ્મસ્વરૂપ સૂક્ષ્મદ્રષ્ટિએ અંદર જોવાથી કમલના નાલના તંતુની પેઠે પ્રાણીઓમાં નાદરૂપે જોવામાં આવેછે ॥ ૩૭ ॥ એ સૂક્ષ્મ રૂપમાંથી વૈશ્વરી નામનું સ્થૂળરૂપ આપ્રમાણે ઉત્પન્ન થયુંછે. જેમ કરોઝીઓ પોતાના હૃદયમાંથી મુખદ્વારા લાલના તંતુને બાહાર પ્રકટ કરેછે તેમ પ્રાણરૂપ ઉપાધિવાળા હિરણ્યગર્ભ મગવાન કે જે વેદમૂર્તિ અને સ્વરૂપે અમુ-

શબ્દબ્રહ્મસુદુર્બોધં પ્રાણેન્દ્રિયમનોમયમ્ ॥ અનંતપારં ગંભીરં દુર્વિગાહ્યં સમુદ્રવત્ ॥ ૩૬ ॥ સયોપવંહિતં શૂન્ના બ્રહ્મણાન્નંતશક્તિના ॥ શૂંતેષુ ઘોષરૂપેણ વિસેષૂર્ણેવ લક્ષ્યતે ॥ ૩૭ ॥ યથોર્ણનાભિર્હૃદયાદૂર્ણામુદ્રમતે મુક્તા ॥ આકાશાદ્દોષવાન્પ્રાણો મનસા સ્પર્શરૂપિણા ॥ ૩૮ ॥ છંદોમયોઽમૃતમયઃ સહસ્રપદવીં પ્રભુઃ ॥ ઔકારાઢ્યંજિતસ્પર્શસ્વરોષ્માંતસ્યશ્રુપિનામ્ ॥ ૩૯ ॥ વિચિત્રભાષાવિતતાં છંદોભિશ્ચતુરુત્તરૈઃ ॥ અનંતપારાં બૃહતીં સૃજત્યાશિપતે સ્વયમ્ ॥ ૪૦ ॥

તમય છે તે સૂક્ષ્મ નાદરૂપ ઉપાદાન કારણને લઈને અક્ષરોનો સંકલ્પ કરનારા મનરૂપ નિમિત્ત કારણથી પોતાના હૃદયમાંથી મુખદ્વારા વૈશ્વરી વાળીને બાહાર પ્રકટ કરેછે. હૃદયમાં રહેલા સૂક્ષ્મ ઔકારમાંથી છાતી અને કંઠ આદિના સંગથી સ્પષ્ટ જણાયલા સ્પર્શ, સ્વર, ઉષ્મા અને અંતઃસ્થથી શણગારેલી, એમ થવાથી વિચિત્ર પ્રકારની લૌકિક અને વૈદિક ભાષાઓથી વિસ્તાર પામેલી, ઉત્તરોત્તર ચાર ચાર અક્ષરથી વધતા જતા છંદોથી ભરપૂર અને એમ થવાથી અંત અને પારવગરની વૈશ્વરીવાળીને હિરણ્યગર્ભ સ્મરેલી છે અને તે હિરણ્યગર્ભજ, પાછા કરોઝીઓ જેમ પોતાની લાલને પાછો પોતાથીજ ગઢી જાયછે તેમ વૈશ્વરીવાળીને પોતાથીજ સમેટી લેછે. ગાયત્રી, ઉષ્ણિક્, અનુષ્ટુપ્, બૃહતી, પંક્તિ, ત્રિષ્ટુપ્, જગતી, અતિજગતી, શક્તવરી, અતિશક્તવરી, અષ્ટિ, અલ્પાષ્ટિ, વિરાટ્ અને અતિવિરાટ્, એવી રીતે એક એક છંદ પૂર્વ પૂર્વથી ચાર ચાર અક્ષરે વધેછે. જેમ કે ચોવીશ અક્ષરની

૧ પરા, પદ્યંતિ, મધ્યમા અને વૈશ્વરી વાળીનું નિરૂપણ આ સંકલ્પના બારમા અધ્યાયમાં કન્યુંછે તે વાંચવું. ૨ ક થી તે મ સુધી પાંચ વર્ગના પચીશ અક્ષરો. ૩ અકારાદિક. ૪ શ ષ સ હ. ૫ ય ર લ વ.

गायत्री तो अठ्ठावीश अक्षरनी उष्णिक् इत्यादि. आ प्रमाणे अत्यंत विस्तृत होवानेलीत्रे वैखरी वाणी पण सघळा स्वरूपथी जाणी शकाय एम नथी ॥३८॥ ३९॥ ४०॥ ४१॥ जेम स्वरूपथी जाणी शकाय एम नथी तेम अर्थ पण जाणी शकाय तेम नथी. आप्रमाणे छे माटे वेद के जे वैखरीवाणीरूप छे ते, कर्मकांडमां विधिवाक्योथी कोतुं विधान करेछे. उपासनाकांडमां मंत्रोथी कोने जणावेछे अने ब्रह्मकांडमां अनुवाद करीने कोनो निषेध करेछे ? ए वेद-ना तात्पर्यने हुं त्रिना बीजो कोईपण जाणतो नथी ॥४२॥ आम छे माटे हुं ज हवे वेदनो तात्पर्य कहुंछुं के वेद यज्ञतुं रूप आपीने मारूंज विधान करेछे, ते ते देवताओंतुं रूप आपीने मनेज जणावेछे अने अनुवाद करीने माराज विवर्त्तरूप आकाशादिक प्रपंचनो निषेध करेछे. सघळा वेदोनों अर्थ एटलो ज छे के वेद मने अवधिरूप राखतां प्रथम मायामात्र भेदनो अनुवाद करीने अंते ते भेदनो निषेध करी पोताना व्यापारने बंध करेछे. जेम अंकुरमां जे रस होय तेज अंकुरना विस्तररूप अनेक शाखाओंमां पण होयछे तेम हृदयमां रहेला सूक्ष्म ओंकारनो जे [परमेश्वर] अर्थ छे

गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् च बृहती पंक्तिरेव च ॥ त्रिष्टुब्जगत्यतिच्छंदो ह्यत्यथ्यतिजगद्धिराद् ॥ ४१ ॥ किं विद्यते किमाचष्टे किमनूद्य विकल्पयेत् ॥ इत्यस्याहृदयं लोके नान्यो मद्भेद कश्चन ॥ ४२ ॥ मां विद्यतेऽभिद्यते मां विकल्प्यापोह्यते त्वहम् ॥ एतावान् सर्ववेदार्थः शब्द आस्थाय मां भिदाम् ॥ मायामात्रमद्ब्रूयान् प्रतिषिद्ध्य प्रसीदति ॥ ४३ ॥ इति० भा० महापुराणे एकादशस्कंधे एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ उद्धव उवाच ॥ कति तत्त्वानि विश्वेश संख्यातान्यृषिभिः प्रभो ॥ नवैकादश पंच त्रीण्यात्य त्वमिह शुश्रुम ॥ १ ॥ केचित् षड्विंशतिं प्राहुरपरे पंचविंशतिम् ॥ समैके नव पद केचिच्चत्वार्येकादशापरे ॥ २ ॥

तेज सघळा वेदनों छे ॥ ४३ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो एकवीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २१ ॥ उद्धवजी पूछेछे.- आपे वेद प्रवृत्तिपर नथी पण मोक्षपर छे एवो निर्णय क-यो तो हवे मोक्षपरपणुं स्वीकारतां पण तेना पेटाना घणा बांधा छे. केटलाएक विद्वानो तत्त्वो-नी संख्यामां विवाद करेछे, केटलाएक विद्वानो ब्राह्मरना पदार्थोना सत्यपणा अने मिथ्यापणाविषे विवाद करेछे अने केटलाएक विद्वानो आत्मा-ना एकपणा अने अनेकपणाविषे विवाद करेछे तो ए विवादोमां सांचुं शुं छे ? ते मारे जाणवुं जोईए माटे पूछुं छुं के हे जगतना स्वामी ! हे प्रभु ! ऋषियोए शास्त्रोमां केटलां तत्त्वोनी संख्या कही छे ? आप मारा सांभळ्याप्रमाणे आगळ कही गयाछो के नव, अगीयार, पांच अने त्रण एटले कुल अठ्ठावीश तत्त्वो छे. केटलाएक, छवीश तत्त्व छे एम कहेछे. केटलाएक पचीश, केटलाएक सात, केटलाएक नव, केटलाएक छ, केटलाएक

१ रज्जुमां कल्पाएलो सर्प रज्जुना विवर्त्तरूप केहेवाय छे तेम ब्रह्ममां कल्पाएलो आकाशादिक प्रपंच ब्रह्मना विवर्त्तरूप केहेवायछे. २ आ बाबीशमा अध्ययमां तत्त्वनी संख्याओना अविरोधनो प्रकार, प्रकृति पुरुषनो विवेक अने जन्म-मरणना प्रकार इत्यादि केहेवामां आवश.

ચાર, કેટલાએક અગીયાર, કેટલાએક સત્તર, કેટલાએક સોઠ અને કેટલાએક તેર તત્ત્વ છે એમ કેહેછે. હે નિરાકાર પ્રભુ ! ઋષિયોએ એવી રીતે તત્ત્વની સંખ્યાના જુદા જુદા અનેક ભેદ, જે પ્રયોજન કેહેવાની ઇચ્છાથી વર્ણવેલા હોય તે પ્રયોજન મને કેહેવું જોઈએ ॥ ૧ ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ ભગવાન કેહેછે.— બ્રાહ્મણોએ તત્ત્વોના સંબંધમાં જે જે વાતો કરી છે તે સઘળી વાતોમાં યુક્તિઓ છે. મારી માયાનો સ્વીકાર કરીને જેઓ વાતો કરે તેઓની વાતોમાં કાંઈપણ અઘટિત આવેજ નહિ ॥ ૪ ॥ જેમ જ્ઞાંઝાનાં પાળી સ્ત્રીકાન્યા પછી તેઓના પરિમાણના વિવાદમાં તેઓને કાંડાબુડ કહીએ તોપણ ચાલે અને વીશ માથોડાં ડંડાં કહીએ તોપણ ચાલે તેમ માયાનો સ્વીકાર કરી માયિક તત્ત્વોને જેટલાં કહીએ તેટલાં યુક્તિથી સિદ્ધ થાય. મિથ્યા પદાર્થમાં જેમ ઘટાવીએ તેમ ઘટે એવો નિયમ છે ॥ ૫ ॥ “જેવી રીતે તું કેહેછે તેવી રીતે તે નથી પણ જેવી રીતે હું કહુંછું તેવી રીતે તે છે.” આ પ્રમાણે જોકે તે તત્ત્વોના મૂલ કારણમાં પણ બ્રાહ્મણો વિવાદ કરેછે તોપણ વાસ્તવિક જોતાં સહુ સહુના સ્વભાવરૂપે પરિણામ પામેલા માયાના સત્ત્વા-

કેચિત્સપ્તદશ પ્રાહુઃ ષોડશૈકે ત્રયોદશ ॥ એતાવત્ત્વં હિ સંખ્યાનામૃષયો યદ્વિવક્ષ્યા ॥ ગાયંતિ પૃથગાયુષ્મન્નિદં નો વકુમર્હસિ ॥ ૩ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ યુક્તયઃ સંતિ સર્વત્ર ભાષંતે બ્રાહ્મણા યથા ॥ માયાં મદીયામુદ્ઘ્રહ્ય વદતાં કિં નુ દુર્ઘટમ્ ॥ ૪ ॥ નૈતદેવં યથાત્થત્વં યદદહં વન્ધિમ તત્તથા ॥ એવં વિવદતાં હેતું શક્તયો મે દુરત્યયાઃ ॥ ૫ ॥ યાસાં વ્યતિકરાદાસીદ્ધિકલ્પો વદતાં પદમ્ ॥ પ્રાપ્તે શમદમે-
ડ્યેતિ વાદસ્તમનુશમ્યતિ ॥ ૬ ॥ પરસ્પરાનુપ્રવેશાત્તત્ત્વાનાં પુરુષર્ષભ ॥ પૌર્વાપર્યપ્રસંખ્યાનં યથા વકુર્વિવક્ષિતમ્ ॥ ૭ ॥ એકસ્મિન્ન-
પિ દૃશ્યંતે પ્રવિશાનીતરાણિ ચ ॥ પૂર્વસ્મિન્વા પરસ્મિન્વા તત્ત્વે તત્ત્વાનિ સર્વશઃ ॥ ૮ ॥ પૌર્વાપર્યમતોઽમીષાં પ્રસંખ્યાનમમીપ્સતામ્ ॥
યથા વિવિક્તં યદ્દક્રં ગૃહ્ણીમો યુક્તિસંભવાત્ ॥ ૯ ॥

દિક ગુણોજ તે વિવાદમાં કારણ છે કે જે ગુણોના ક્ષોભથી વાદ કરનારાઓના વિષયરૂપ આ પ્રપંચ ઊભો થયો છે. ગ્યારે શમ અને દમ પ્રાપ્ત થાય ત્યારે એ પ્રપંચ ટળી જાયછે અને પ્રપંચ ટળી જવાને પછવાડે વિવાદ પણ શાંત થઈ જાયછે ॥ ૬ ॥ હે ઉદ્ધવ ! તત્ત્વોનો એકબીજામાં અંતર્ભાવ થઈ જાયછે, તેથી કેહેનારની જેવી ઇચ્છા હોય તેપ્રમાણે ન્યૂન સંખ્યા અને અધિક સંખ્યા થઈ શકેછે ॥ ૭ ॥ માટીમાં જેમ ઘટાદિકનો અંતર્ભાવ થાયછે તેમ એક કારણરૂપ તત્ત્વમાં તેના કાર્યરૂપ બીજાં તત્ત્વોનો અંતર્ભાવ થઈ જાયછે અને જેમ ઘટમાં માટીનો સમાવેશ થઈ જાયછે તેમ એ કાર્યરૂપ તત્ત્વમાં તેના કારણરૂપ તત્ત્વોનો સમાવેશ થઈ જાયછે ॥ ૮ ॥ આ પ્રમાણે યુક્તિઓ બંધ બેસતી આવેછે તેથી તત્ત્વોના કાર્ય-કારણપણાવિષે અને ન્યૂના-ધિક સંખ્યાવિષે વાદ કરનારાઓમાં જેની જીમ જે કેહેવાની ઇચ્છાથી પ્રવર્તે છે તે તેવી પોતાની ઇચ્છાને સિદ્ધ કરી શકેછે અને અમો એ સઘળું ઘટિત માનિયે છિયે ॥ ૯ ॥

जड तत्त्वोंनी संख्याનો भेद ध्याविषे कारण कहुं. हवे जीव अने ईश्वर के जे चैतन्यरूप छे तेनो भेद अने अभेद मानवाविषे जे कारण छे ते क-
हुंछुं. जीव के जे अनादि अविद्याथी युक्त छे तेने पोताना स्वरूपनुं ज्ञान पोताथीज थवुं संभवतुं नथी एटलामाटे तेने ज्ञान आपनार सर्वज्ञ ईश्वर
तेथी अन्य होवो जोइए एम मानीने जओ जीव तथा ईश्वरने नोखा गणेछे तेओना मतमां चोवीश जड तत्त्व, पचीशमो जीव अने छवीशमो ईश्वर
एम छवीश तत्त्व थायछे ॥ १० ॥ वास्तविक जोतां जीव अने ईश्वर बन्ने चैतन्यरूप होवाथी तेओमां किंचिन्मात्र पण नोखापणुं नथी माटे तेओना
भिन्नपणानी कल्पना करवी व्यर्थ छे एम माननाराओना मतमां पचीश तत्त्व थायछे. ईश्वरना प्रसादथी मलवानुं ज्ञान सत्वगुणनी वृत्तिरूप होवा-
थी तेनो जड तत्त्वोमांज अंतर्भाव स्वीकारेलो छे तेथी ज्ञान कोई जुहुं तत्व मानवामां आवतुं नथी ॥ ११ ॥ त्रण गुणोनी समता ए प्रकृतिनुं स्वरू-
प छे माटे स्थिति, उत्पत्ति अने प्रलयना कारणरूप सत्व, रज, अने तम ए त्रण गुणो प्रकृतिनाज छे. आत्माना नथी. कारण के जीव अकर्त्ता

अनाद्यविद्यायुक्तस्य पुरुषस्यात्मवेदनम् ॥ स्वतो न संभवादन्यस्तत्त्वज्ञो ज्ञानदो भवेत् ॥ १० ॥ पुरुषेश्वरयोस्त्र न वैलक्षण्यमण्वपि ॥
तदन्यकल्पनापार्थो ज्ञानं च प्रकृतेर्गुणः ॥ ११ ॥ प्रकृतिर्गुणसाम्यं वै प्रकृतेर्नात्मनो गुणाः ॥ सत्त्वं रजस्तम इति स्थित्युत्पत्त्यंतहे-
तवः ॥ १२ ॥ सत्त्वं ज्ञानं रजः कर्म तमोऽज्ञानमिहोच्यते ॥ गुणव्यतिकरः कालः स्वभावः सूत्रमेव च ॥ १३ ॥ पुरुषः प्रकृतिर्व्यक्त-
महंकारो नभोजनिलः ॥ ज्योतिरापः क्षितिरिति तत्त्वान्युक्तानि मे नव ॥ १४ ॥ श्रोत्रं त्वग्दर्शनं घ्राणो जिह्वेति ज्ञानशक्तयः ॥
वाक्प्राण्युपस्थपाथ्विः कर्मण्यंगोभयं मनः ॥ १५ ॥ ॥ ॥

होवाथी सृष्टि आदिना कारणभूत गुणोना आश्रयणुं तेमां घटतुं नथी ॥ १२ ॥ एटलामाटे ज्ञान के जे सत्वगुणमय छे ते जीवनो धर्म नथी पण
प्रकृतिनोज गुण छे एम स्वीकारलुं छे. एवी रीतेज कर्म ए रजोगुणनी वृत्ति छे अने अज्ञान ए तमोगुणनी वृत्ति छे माटे तेओनो पण प्रकृतिमांज
अंतर्भाव थवाथी तेओने भिन्न तत्त्वरूप गण्यां नथी. स्वभाव ए महत्त्वनुंज स्वरूप छे माटे तेनो प्रकृतिमां अंतर्भाव थायछे अने काल ए तो ईश्व-
रनुंज स्वरूप छे माटे काल के स्वभाव पण जुदां तत्त्वरूप गणातां नथी. में जे प्रथम अठ्यावीश तत्व गणाव्यां छे तेमां उपर कहेलां पचीश अने
ते उपरांत त्रण गुण लेखेला छे. प्रकृति स्थिर छे अने गुणो वधघट पाम्या करेछे तथा जाय आवेछे माटे में तेओने प्रकृतिथी जुदा गण्याछे ॥ १३ ॥
पुरुष, प्रकृति, महत्त्व, अहंकार, आकाश, वायु, तेज, जल अने पृथ्वी, ए नव तथा श्रोत्र, त्वचा, चक्षु, घ्राण अने जिह्वा ए पांच ज्ञानेन्द्रियो तथा
वाणी, हाथ, उपस्थ, पायु अने पण ए पांच कर्मेन्द्रियो, ज्ञान अने क्रियामय मन, तथा शब्द, स्पर्श, रस, रूप अने गंध ए पांच विषयो अने त्रण

१ ओगणीशमा अध्यायमां.

ગુણ, દ્રવી રીતે મે અઠ્યાવીશ તત્વ ગણાવ્યાં છે. ગતિ, ભાષણ, વીર્યોત્સર્ગ મલોત્સર્ગ અને શિલ્પ, એ પાંચ તો કર્મેન્દ્રિયોનાં ફલરૂપ છે માટે તેઓને તત્વ નહિ ગણતાં અઠ્યાવીશમાં ઉમેર્યાં નથી ॥ ૧૪ ॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ હવે તત્વોની સંખ્યા આપવાના પ્રયોજનવિષે તમે પૂછ્યું છે તેનો ઉત્તર આપુંછું. મહત્ત્વથી તે પૃથ્વી સુધીનાં સાત કારણતત્વ અને શ્રોત્રથી તે ગંધસુધીનાં સોઠ વિકારરૂપ તત્વોનું રૂપ ધરનારી પ્રકૃતિજ સઘઠા જડ પદાર્થોનું ઉપાદાન કારણ હોવાથી આ જગતના ઉત્પત્તિ આદિકના સમયમાં સઘઠા દેહાદિક આકારને ધોરે છે અને પરિણામરહિત તથા નિમિત્ત કારણરૂપ પુરુષ તો કેવલ સાક્ષીપણાથી જોયા કરે છે માટે પરિણામ પામનારી પ્રકૃતિથી પુરુષ ભિન્ન છે એટલું સિદ્ધ કરવાસારૂજ સઘઠા મતોમાં તત્વોની સંખ્યા આપેલી છે ॥ ૧૭ ॥ પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન થયેલા અને વિકાર પામનારા મહત્ત્વાદિક પદાર્થોજ પુરુષની દૃષ્ટિથી શક્તિ પામી ભેઠા થઈને પ્રકૃતિના આશ્રયથી બ્રહ્માંડને ઉત્પન્ન કરે છે તેથી તેઓએ ભેઠા થઈને ઉત્પન્ન કરેલા દેહાદિક પદાર્થો તેઓમાંજ અંતર્ભૂત થઈ જાય છે માટે દેહાદિક પદાર્થોને જુદાં તત્વનું રૂપ અપાતું નથી ॥ ૧૮ ॥ કેટલાએકના મતમાં સાતજ તત્વ છે તેમાં આવાશાદિક પંચભૂત, દ્રષ્ટા જીવ અને દ્રષ્ટા તથા દૃશ્યના

શબ્દઃ સ્પર્શો રસો ગંધો રૂપં ચેત્યર્થજાતયઃ ॥ ગત્યુત્સર્ગશિલ્પાનિ કર્માયતનસિદ્ધયઃ ॥ ૧૬ ॥ સર્ગોદૌ પ્રકૃતિર્હ્યસ્ય કાર્યકાર-
ણરૂપિણી ॥ સત્ત્વાદિભિર્ગુણૈર્ધત્તે પુરુષોવ્યક્ત ઈક્ષતે ॥ ૧૭ ॥ વ્યક્તાદયો વિકુર્વાણા ધાતવઃ પુરુષેશ્વર્યાઃ સૃજંત્યંડં સંહતાઃ
પ્રકૃતેર્વલાત્ ॥ ૧૮ ॥ સૈષેવ ધાતવ इति તત્રાર્થોઃ પંચ સ્વાદયઃ ॥ જ્ઞાનમાત્મોભયાધારસ્તતો દેહેન્દ્રિયાસવઃ ॥ ૧૯ ॥ ષડિત્યત્રાપિ ભૂતા-
નિ પંચ ષઠઃ પરઃ પુમાન્ ॥ તૈર્યુક્ત આત્મસંભૂતૈઃ સૃષ્ટેદં સસુપાવિશત્ ॥ ૨૦ ॥ ચત્વાર્યેવેતિ તત્રાપિ તેજ આપોન્નમાત્મનઃ ॥ જાતા-
નિ તૈરિદં જાતં જન્માવયવિનઃ સ્વલુ ॥ ૨૧ ॥ સંરૂયાને સસદશકે ભૂતમાત્રૈન્દ્રિયાણિ ચ ॥ પંચ પંચૈકમનસા આત્મા સસદશઃ સ્મૃતઃ ॥ ૨૨ ॥

આધારરૂપ ઈશ્વર, એ સાત ગણવામાં આવે છે. આ મતમાં પ્રકૃતિ, મહત્ત્વ અને અહંકાર એ કારણ તત્વોનો આકાશાદિકમાં અંતર્ભાવ કરેલો છે અને એ સાતથીજ દેહ, ઇન્દ્રિય અને પ્રાણ આદિ સર્વ કાર્યોની ઉત્પત્તિ માનેલી છે ॥ ૧૯ ॥ કેટલાએકના મતમાં છજ તત્વ છે તેમાં પાંચ ભૂત અને એક પરમાત્મા એ છ ગણવામાં આવે છે. એ મતમાં પરમાત્મા પોતામાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં એ ભૂતોથી આ જગતને સૃજીને તેઓની સાથે જગતમાં પેઠા છે માટે સઘઠા ભૌતિક પદાર્થોનો ભૂતોમાં અને જીવનો પરમાત્મામાં અંતર્ભાવ માનેલો છે ॥ ૨૦ ॥ કેટલાએકના મતમાં ચારજ તત્વ છે તેમાં આત્મા અને આત્માથી ઉત્પન્ન થયેલાં તેજ, જલ અને પૃથ્વી એ ચાર તત્વ માનેલાં છે અને તેઓથી આ સઘઠા કાર્યની ઉત્પત્તિ થઈ છે માટે સઘઠાં કાર્યનો તેઓમાં અંતર્ભાવ ગણ્યો છે ॥ ૨૧ ॥ કેટલાએકના મતમાં સત્તર તત્વ છે તેમાં પાંચ મહાભૂત, પાંચ શબ્દાદિક તત્ત્માત્રા, પાંચ ઇન્દ્રિયો, મન અને સત્તરમો આત્મા માનેલો છે ॥ ૨૨ ॥

॥

॥

॥

॥

केटलाएकना मतमां सोळ तत्व छे तेमां आत्मानेज मनरूप कह्योछे एटले उपरनां सत्तर तत्वमांथी एकने काढी नाखतां सोळ थायछे. केटलाएक-
ना मतमां तेर तत्व छे तेमां पांच महाभूत, पांच इंद्रियो, मन, जीव अने परमात्मा, ए तेर गणवामां आवेछे ॥ २३ ॥ केटलाएकना मतमां अग्नि-
यारज तत्व छे तेमां पांच महाभूत, पांच इंद्रियो अने आत्मा, ए अगीयार गणवामां आवेछे. केटलाएकना मतमां नवज तत्व छे तेमां प्रकृति,
महत्तत्व, अहंकार, पांच महाभूत अने आत्मा, ए नव गणवामां आवेछे ॥ २४ ॥ आ प्रमाणे ऋषियोए तत्वोनी जे नोखनोखी संख्या आपेली छे
ते प्रकृतिथी पुरुषने [आत्माने] भिन्न जणाववासारूज आपेली छे. आ सघळां मतो न्यायसहित छे; कारण के सर्वमां युक्तिओ छे. विद्वानो
गमे तेम करीने पण सरखुं लावी मुके तेथी तेओए ठरावेलुं कांई अघटित केहेवाय नहि ॥ २५ ॥ उद्धवजी पूछेछे.— हे कृष्ण ! जडरूप प्रकृति

तद्रत्नोडशसंख्याने आत्मैव मन उच्यते ॥ भूतेंद्रियाणि पंचैव मन आत्मा त्रयोदश ॥ २३ ॥ एकादशत्वमात्मासौ महाभूतेंद्रिया-
णि च ॥ अष्टौ प्रकृतयश्चैव पुरुषश्च नवेत्यथ ॥ २४ ॥ इति नाना प्रसंख्यानं तत्त्वानामृषिभिः कृतम् ॥ सर्वं न्याय्यं युक्तिमत्त्वाद्विदुषां
किमशोभनम् ॥ २५ ॥ उद्धव उवाच ॥ प्रकृतिः पुरुषश्चोभौ यद्यप्यात्मविलक्षणौ ॥ अन्योऽन्यापाश्रयात्कृष्ण दृश्यते न भिदा तयोः
॥ २६ ॥ प्रकृतौ लक्ष्यते ह्यात्मा प्रकृतिश्च तथात्मनि ॥ एवं मे पुंडरीकाक्ष महांतं संशयं हृदि ॥ छेत्तुमर्हसि सर्वज्ञ वचोभिर्नयनैः पुनैः
॥ २७ ॥ त्वत्तो ज्ञानं हि जीवानां प्रमोषस्तेऽत्र शक्तिः ॥ त्वमेव ह्यात्ममायाया गतिं वेत्थ न चापरः ॥ २८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
प्रकृतिः पुरुषश्चेति विकल्पः पुरुषर्षभ ॥ एष वैकारिकः सर्गो गुणव्यतिकरात्मकः ॥ २९ ॥

[देह] अने चैतन्यरूप पुरुष [आत्मा] जोके स्वभावथीज जुदां छे तोपण तेओमांथी परस्परने मूकी देतां परस्परथी प्रतीति थती नथी मा-
टे तेओनो भेद जोवामां आवतो नथी ॥ २६ ॥ आत्मा देहमां जणायछे अने देह आत्माने लईनेज जणायछे अर्थात् ‘हुं छुं’ एवी रीते बन्नेनो
अभेद प्रतीत थवाथी देह अने आत्मानो भेद देखातो नथी. हे कमलसरखां नेत्रवाळा ! हे सर्वज्ञ ! मारा मनमां आ मोटो संशय छे तेने युक्तिथी
भरेलां वचनोथी आपे कापवो जोईए ॥ २७ ॥ कारण के आ संसारमां जीवोने ज्ञान तमारा प्रसादथीज थायछे अने अज्ञान पण तमारी मायाथीज
थयुंछे. तमारी मायानी गतिने तमेज जाणोछो, बीजो कोई जाणतो नथी ॥ २८ ॥ भगवान् केहेछे.— हे उद्धव ! देह अने आत्मा वच्चे अत्यंत
भेद छे; कारण के गुणोना क्षोभथी थएलो आ देहादिक संघात विकारवाळो छे अने आत्मा निर्विकार छे ॥ २९ ॥

હે ઉદ્ધવ ! મારી ગુણમય માયાએ ગુણોથી અનેક પ્રકારના ભેદ અને ભેદનાં જ્ઞાનોને રચ્યાં છે. જોકે આ દેહાદિક સંઘાત અનેક ભેદવાળો છે તોપણ સ્થૂળમાર્ગથી તેના અધ્યાત્મ, અધિદેવ અને અધિભૂત, એવા ત્રણ ભેદ ગણવામાં આવે છે ॥ ૩૦ ॥ જેમ કે ચક્ષુ અધ્યાત્મ, રૂપ અધિભૂત, અને ચક્ષુના ગો-લકમાં પેટેલો સૂર્યનો અંશ અધિદેવ કેહેવામાં આવે છે. એવી જ રીતે ત્વચા સ્પર્શ અને વાયુ; શ્રવણ, શબ્દ અને દિશાઓ; જિહ્વા, રસ અને વરુણ; નાસિકા, ગંધ અને અશ્વિનીકુમાર; ચિત્ત, ચેતયિતવ્ય અને વાસુદેવ; મન, મંતવ્ય અને ચંદ્ર; બુદ્ધિ, બોધવ્ય અને બ્રહ્મા; તથા અહંકાર, અહંકર્તૃવ્ય અને રુદ્ર એ ત્રણ ત્રણ ભેદ સમજવા. આવી રીતે દેહાદિક સંઘાત અનેક ભેદવાળો છે અને આત્મા એક જ છે તેથી પણ દેહ અને આત્મા વચ્ચે અત્યંત ભેદ સિદ્ધ થાય છે. હે ઉદ્ધવ ! વઢી પળ ચક્ષુ ન હોય તો રૂપ સિદ્ધ થતું નથી, રૂપ ન હોય તો ચક્ષુ સિદ્ધ થતું નથી, ચક્ષુની પ્રવૃત્તિ ન હોય તો તેનો અધિષ્ઠાતા દેવ સિદ્ધ થતો નથી, અધિષ્ઠાતા દેવ ન હોય તો ચક્ષુની પ્રવૃત્તિ સિદ્ધ થતી નથી અને ચક્ષુની પ્રવૃત્તિ ન હોય તો રૂપનું જ્ઞાન સિદ્ધ થતું નથી. ત્વચા આદિ ત્રણ પદાર્થોમાં પળ એવી રીતે જ સમજવું. આ પ્રમાણે અધ્યાત્મ, અધિભૂત અને અધિદેવની ત્રિવિધ પરસ્પરના આશ્રયથી થાય છે અને આત્મા

મમાંગ માયા ગુણમયનેકથા વિકલ્પબુદ્ધીશ્ર ગુણૈર્વિધતે ॥ વૈકારિકસ્ત્રિવિધોઽધ્યાત્મમેકમથાધિદેવમધિભૂતમન્યત્ ॥ ૩૦ ॥ દૃશ્ય-પમાર્ક વપુરત્ર રંધ્રે પરસ્પરં સિદ્ધ્યતિ યઃ સ્વતઃ સ્વે ॥ આત્મા યદેષામપરો ય આદ્યઃ સ્વયાઽનુદૃશ્યાઽસ્થિલસિદ્ધસિદ્ધિઃ ॥ એવં ત્વગાદિ-શ્રવણાદિ ચક્ષુર્જિહ્વાદિ નાસાદિ ચ ચિત્તયુક્તમ્ ॥ ૩૧ ॥ યોઽસૌ ગુણશોભકૃતો વિકારઃ પ્રધાનમૂલાન્મહતઃ પ્રસૂતઃ ॥ અહં ત્રિવૃન્મો-હવિકલ્પપેહુર્વૈકારિકસ્તામસ ઐદ્રિયશ્ર ॥ ૩૨ ॥

તો આકાશમાં રહેલા સૂર્યની પેટે કોઈના આશ્રયની અપેક્ષા નહિ રાખતાં પોતાથી જ સિદ્ધ થાય છે માટે એ અધ્યાત્માદિકના સંઘાતરૂપ દેહ વચ્ચે અને આત્મા વચ્ચે અત્યંત ભેદ છે. હે ઉદ્ધવ ! આત્મામાંથી એ અધ્યાત્માદિક ઉત્પન્ન થયાં છે તથા તેઓ ભિન્ન ભિન્ન છે અને આત્મા કોઈમાંથી ઉત્પન્ન થયો નથી તથા એકરૂપ છે તેથી પળ દેહ વચ્ચે અને આત્મા વચ્ચે અત્યંત ભેદ સિદ્ધ થાય છે. હે ઉદ્ધવ ! વઢી પળ આત્મા પોતાના સ્વતઃસિદ્ધ જ્ઞાનથી એ અધ્યાત્માદિક સર્વને જાણે છે અને અધ્યાત્માદિક સર્વ, આત્માને જાણતાં નથી તેથી પળ દેહ અને આત્મા વચ્ચે અત્યંત ભેદ સિદ્ધ થાય છે ॥ ૩૧ ॥ ઉદ્ધવજી પૂછે છે. — આ તો આપે દેહ અને આત્મા વચ્ચેના ભેદનું જ વારંવાર નિરૂપણ કર્યું કે જે મારા સમજવામાં પ્રથમથી જ આવ્યું છે. હું તો એ પૂછું છું કે એ દેહાદિકથી જુદા આત્માની પ્રાપ્તિ શી રીતે થાય ? ભગવાન કેહે છે. — દેહાદિકનો અહંકાર મટે ત્યારે થાય; કારણ કે સાત્વિક, રાજસ અને તામસ એ ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર કે જે ગુણોનો શોભ કરનારા કાલ [દેશ્વરના પ્રભાવ] રૂપ નિમિત્ત કારણનેલીધે પ્રધાનમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા મહત્ત્વમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો વિકાર છે તે જ આ અધિદેવ, અધ્યાત્મ અને અધિભૂતરૂપ મોહમય દેહાદિક વિકલ્પનું કારણ છે ॥ ૩૨ ॥

ઉદ્ભવજી પૂછે છે.— ત્યારે એ અહંકાર અને તેથી ઉત્પન્ન થયેલો દેહાદિક વિકલ્પ શી રીતે મટે ? ભગવાન્ કેહેછે.— એ અહંકાર અને તેથી ઉત્પન્ન થયેલો દેહાદિક વિકલ્પ, આત્માના અજ્ઞાનનેલીધેજ પ્રતીત થયેલો છે માટે આત્માનું જ્ઞાન થાય ત્યારે તે અહંકાર અને વિકલ્પની નિવૃત્તિ થાય. જોકે અહંકાર અને વિકલ્પને કેટલાએક વાદીઓએ સાચા માનેલા છે તોપણ એ વાદીઓના સઘઠા વિવાદજ ઓટા છે; કારણ કે એ વિવાદો આત્માને નહિ જાણવાથીજ ઉઠેલા છે. વઢી એ સઘઠા વિવાદો આત્માનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરવાનેમાટે નથી પણ પ્રપંચનું અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરવાનેમાટે છે અને તે પ્રપંચનું અસ્તિત્વ વાદીઓની પરસ્પરની સામસામેની યુક્તિઓથીજ વાધિત થઈ જાયછે માટે તે ઉપરથીજ દેહાદિક પ્રપંચનું મોહમયપણું સિદ્ધ થાયછે. ઉદ્ભવજી પૂછેછે.— ત્યારે એમ ઠન્યું કે અહંકાર અને વિકલ્પ કાંઈ વસ્તુજ નથી. તો હવે તેઓની નિવૃત્તિ કરવાનેમાટે પ્રયાસ કરવાનું પણ શું પ્રયોજન છે ? જે વસ્તુ મિથ્યા હોયછે તે વસ્તુ પોતાથીજ હોતી નથી માટે તેની નિવૃત્તિ કરવાનો પરિશ્રમ શામાટે કરવો જોઈએ ? ભગવાન્ કેહેછે.— જોકે અહંકાર અને દેહાદિક વિકલ્પ મિથ્યાજ છે તોપણ જે લોકો પોતાના સ્વરૂપમ્મૂત મારાથી બહિર્મુલ્ય હોયછે તેઓને મટતા

આત્મા પરિજ્ઞાનમયો વિવાદો હ્યસ્તીતિ નાસ્તીતિ ભિદાર્થનિષ્ઠઃ ॥ વ્યર્થોઽપિ નૈવોપરમેત પુંસાં મત્તઃ પરાવૃત્તધિયાં સ્વલોકાત્ ॥૩૩॥

॥ ઉદ્ભવ ઉવાચ ॥ ॥ ત્વત્તઃ પરાવૃત્તધિયઃ સ્વકૃતૈઃ કર્મભિઃ પ્રભો ॥ ઉચ્ચાવચાન્યથા દેહાન્ શૃણંતિ વિસૃજંતિ ચ ॥ ૩૪ ॥ તત્મ-

માર્યાહિ ગોવિંદ દુર્વિભાવ્યમનાત્મભિઃ ॥ ન હ્યેતત્પ્રાયશો લોકે વિદ્વાંસઃ સંતિ વંચિતાઃ ॥ ૩૫ ॥ ॥ શ્રોભગવાનુવાચ ॥ ॥ મનઃ

કર્મમયં નૃણામિંદ્રિયૈઃ પંચભિર્યુતમ્ ॥ લોકાલ્લોકં પ્રયાત્યન્ય આત્મા તદનુવર્તેતે ॥ ૩૬ ॥ ॥ ॥

નથી એટલુંજ નહિ પણ તે અહંકાર અને દેહાદિકથી થયેલાં કર્મોનેલીધે તે લોકો ઉચ્ચ-નીચ યોનિઓમાં જન્મ-મરણ પામ્યા કરેછે. આ પ્રમાણે છે એટલામાટે મિથ્યા પદાર્થની નિવૃત્તિ કરવાસારૂં પણ મારું સ્વરૂપ જાણવાનો પ્રયાસ કરવાની આવશ્યકતા છે ॥ ૩૩ ॥ ઉદ્ભવજી પૂછે છે.— હે પ્રભુ ! હે ગોવિંદ ! તમારાથી વિમુલ્ય બુદ્ધિવાળા લોકો પોતે કરેલાં કર્મોથી જે પ્રકારે ઉચ્ચા-નીચા દેહને લેછે અને મુકેછે તે પ્રકાર અજ્ઞાનીઓની સમજમાં આવવો કઠિન છે માટે મને સમજાવો. ઘણું કરીને જગતમાં આ વિષયને સમજનારા પુરુષો નથી; કારણ કે સઘઠા લોકો માયાથી ઠગા-પૂલા છે. આમાં મારે પૂછવાનો અંશ એટલોજ છે કે આત્મા વ્યાપક હોવાથી તેને એક દેહમાંથી બીજા દેહમાં જવું શી રીતે સંભવે ? વઢી આત્મા અ-કર્ત્તા હોવાથી તેને કર્મ થવાં શી રીતે ઘટે ? અને આત્મા નિત્ય હોવાથી તેને જન્મ-મરણ થવાં શી રીતે સંભવે ? ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ ભગવાન્ કેહેછે.— લિંગશરીરના અધ્યાસથી સઘલું ઘટેછે. પાંચ ઇન્દ્રિયોથી જોડાયેલું લોકોનું કર્મમય મનજ એક દેહમાંથી બીજા દેહમાં જાયછે. એ મનથી અન્ય આત્મા તો અહંકારથીજ તે મનને અનુસરેછે એટલે અધ્યાસનેલીધે મનના જવાને પોતાનું જવું માનેછે ॥ ૩૬ ॥ ॥

મનને પેહેલા દેહનો વિયોગ અને બીજા દેહનો યોગ, એક દેહના સ્મરણના વિયોગથી અને બીજા દેહના સ્મરણના યોગથી થાયછે. કર્મોના તંત્રમાં રહેનારું મન કર્મોએ પ્રાપ્ત કરેલા આ લોકના અને પરલોકના વિષયોનું ધ્યાન કરતાં ધ્યાન કરેલા વિષયોમાં લાગી જાયછે અને પેહેલાના વિષયોમાંથી દૂર થાયછે અને એમ થવા પછી તે મનની સ્મૃતિ એટલે આગળ-પાછળનું અનુસંધાન નહીં થાયછે ॥ ૩૭ ॥ કર્મોએ પ્રાપ્ત કરેલા બીજા દેહમાં અત્યંત અભિનિવેશ થતાં તે દેહ ઉત્તમ હોય તો હર્ષાદિક કોઈ કારણથી અને અધમ હોય તો મય તથા શોક આદિ કોઈ કારણથી મનને પેહેલા દેહનું અત્યંત વિસ્મરણ થાય એટલે પ્રથમ દેહનો અહંકાર તમામ બંધ પડી જાય એજ આત્માનું મરણ થયું કેહેવાયછે. આત્મા કોઈ દેહની પેટે નાશ પામી જતો નથી ॥ ૩૮ ॥ મનને બીજા દેહમાં અભિનિવેશ થઈને તેમાં અત્યંત અહંકાર થઈ જતાં મનના અધ્યાસનેલીધે આત્માને પણ સંપૂર્ણ રીતે 'એ દેહ હું છું' એવું અભિમાન થાય એજ આત્માનો જન્મ કેહેવાયછે. આત્મા કોઈ દેહની પેટે જન્મતો નથી. જેમ એક સ્વપ્ન પછી બીજું સ્વપ્ન થાયછે અને એક મનોરથ પછી બીજો મનોરથ થાયછે ત્યારે વર્તમાન સ્વપ્ન અને મનોરથમાં લાગી જવાથી પેહેલાના સ્વપ્નને અને મનોરથને મૂલી જતાં મનના અ-

ધ્યાનમનોઽનુવિષયાન્દૃશન્વાઽનુશ્રુતાનથ ॥ ઉદ્યાત્સીદત્કર્મતંત્રં સ્મૃતિસ્તદનુશામ્યતિ ॥ ૩૭ ॥ વિષયાભિનિવેશેન નાત્માનં યત્સ્મરેત્પુનઃ ॥ જંતોર્વૈ કસ્યચિદ્દેતોર્મૃત્યુરત્યંતવિસ્મૃતિઃ ॥ ૩૮ ॥ જન્મ ત્વાત્મતયા પુનઃ સર્વભાવેન ધૃરિદ ॥ વિષયસ્વીકૃતિં પ્રાહુર્યથા સ્વપ્નમનોરથઃ ॥ ૩૯ ॥ સ્વપ્ન મનોરથં ચેત્યં પ્રાકનં ન સ્મરત્યસૌ ॥ તત્ર પૂર્વમિવાત્માનમપૂર્વં ચાનુપશ્યતિ ॥ ૪૦ ॥ ઈદ્રિયાય નસૃષ્ટ્યેદં ત્રૈવિક્ષ્યં ભાતિ વસ્તુનિ ॥ બહિરંતર્ભિદાહેતુર્જનોઽસજ્જનકૃદ્યથા ॥ ૪૧ ॥ ॥

ધ્યાસનેલીધે આત્મા પોતાને પૂર્વસિદ્ધ છતાં પણ નવો થણા જેવો દેખેછે તેમ મનને પૂર્વદેહનું વિસ્મરણ અને બીજા દેહનું સ્મરણ થતાં એટલે એક દેહનું અભિમાન મટીને બીજા દેહનું અભિમાન થતાં તે મનના અધ્યાસનેલીધે આત્મા પોતાને પૂર્વસિદ્ધ છતાં પણ નવા જન્મેલા જેવો દેખેછે ॥ ૩૯ ॥ ॥ ૪૦ ॥ મનની બીજા દેહમાં અભિનિવેશ થવારૂપ ઉત્પત્તિ થતાં તે મનના અધ્યાસનેલીધે આત્માને પોતામાં ઉત્તમ, મધ્યમ અને નીચણું નહિ થયા છતાં પણ મૂલથી ભાસેછે અને એમ થવાથી તે દેહના સંબંધમાં બાહારના વિષયોને અને અંદરના સુખાદિક વિષયોને દેખેછે. સ્વપ્નમાં જેમ મિથ્યામૃત પણ અનેક દેહો મનના અભિમાનથી ઉત્પન્ન થતાં તે દેહના સંબંધમાં આત્મા બાહારના વિષયોને અને અંદરના સુખાદિક વિષયોને દેખેછે તેમ આ પ્રસંગમાં પણ સમજવું. જેમ દુષ્ટ દીકરાનો બાપ પુત્રના અભિમાનનેલીધે પુત્રના શત્રુમિત્રાદિકને પોતાના શત્રુમિત્રાદિક માની લેછે તેમ આત્મા મનના અભિમાનનેલીધે મનની સાથે સંબંધ રાખનારા દેહાદિક પદાર્થોને પોતાના માની લેછે ॥ ૪૧ ॥

हे उद्धव ! आ तो लोकप्रसिद्ध जन्म-मरणनुं में निरूपण क-युं. हवे तमे नहि पूछ्या छतां पण वैराग्यनेमाटे सूक्ष्म जन्म-मरणनुं निरूपण क-रुंछुं. जेनो वेग जोवामां आवतो नथी एवा कालनेलीधे शरीरो क्षणे उत्पन्न थायछे अने क्षणे मरेछे पण कालनी सूक्ष्मतानेलीधे ए जन्म-मरणने अविवेकी पुरुषो जाणता नथी ॥ ४२ ॥ काल जेम परिणामादिकथी दीवानी ज्वालाओनी, गति आदिकथी जलप्रवाहोनी अने रूप आदिकथी वृक्षनां फलोनी अवस्थाओने क्षणे क्षणे बदलावतो जायछे तेम सर्व शरीरांनां अवस्था, तेज, बल, काम अने चतुरता आदिने क्षणे क्षणे बदलावतो जायछे. जगत् क्षणे उत्पत्ति अने नाश पाम्या करेछे, कारण के अवस्थाओना भेदवाळुं छे. जे जे अवस्थाओना भेदवाळुं होय ते क्षणे क्षणे उत्पत्ति अने नाश पाम्या करे एवो नियम छे. जेम के ज्वाला आदि पदार्थ अवस्थाना भेदवाळा छे माटे क्षणे क्षणे उत्पत्ति अने नाश पाम्या करे-छे. आ अनुमानथी जगतनी क्षणे क्षणे उत्पत्ति अने क्षणे क्षणे विनाश सिद्ध थायछे ॥ ४३ ॥ जेम ज्वालाओ क्षणे क्षणे बदलाती जतां पण तेओना सरखीज बीजी ज्वालाओ थवाथी 'ते आ एनोए दीवो छे' एवी भ्रांति थायछे, अमे जेम जल क्षणे क्षणे बदलातां जतां पण तेओना सरखांज

नित्यदा हांग श्रूतानि भवंति न भवंति च ॥ कालेनालक्ष्यवेगेन सूक्ष्मत्वात्तन्न दृश्यते ॥ ४२ ॥ यथाऽर्चिषां स्रोतसां च फलाना वा वनस्पतेः ॥ तथैव सर्वभूतानां वयोऽवस्थादयः कृताः ॥ ४३ ॥ सोऽयं दीपोऽर्चिषां यद्वत्स्रोतसा तदिदं जलम् ॥ सोऽयं पुमानिति नृणा मृषा गीर्धीर्मृषायुषाम् ॥ ४४ ॥ मा स्वस्य कर्मबीजेन जायते सोऽप्ययं पुमान् ॥ म्रियते वामरो भ्रांत्या यथाऽग्निर्दारुसंयुतः ॥ ४५ ॥

नवां जल थवाथी 'ते आ एनोए प्रवाह छे' एवी भ्रांति थायछे तेम शरीरो क्षणे क्षणे बदलातां जतां पण तेओनां सरखांज बीजां शरीरो थवाथी 'ते आ एनोए पुरुष छे' एवी अविवेकी माणसोने खोटी प्रतीति थायछे अने तेनेलीधे 'आ एनोए पुरुष छे' एम बोलाय छे ॥ ४४ ॥ उद्धवजी पूछे छे.— देहना अध्यासवाळा पुरुषने कर्म जन्म अने मरण छे अने बीजाने नथी एवी व्यवस्था शी रीते संभवे ? एकना एक घडाने एक पुरुष 'छे' एम माने अने बीजो पुरुष 'नथी' एम माने एम संभवेज नहि. भगवान् केहेछे.— देहना अध्यासवाळाने पण कर्मादिक नथी; कारण के वास्तविक रीते जोतां कर्मादिक पोतेज मिथ्या छे. देहना अध्यासवाळो पुरुष पण बीजभूत कर्मथी जन्मतो नथी अने मरतो पण नथी, परंतु अजन्मा छतां पण भ्रांतिनेलीधे जाणे जन्मतो होय अने अमर छतां पण भ्रांतिनेलीधे जाणे मरतो होय एम प्रतीति थायछे. जेम के महाभूतरूप अभि, कल्पपर्यंत एनोए रेहेतां छतां पण काष्ठनो योग थवाथी जाणे जन्मतो होय अने काष्ठनो वियोग थवाथी जाणे नाश पामतो होय एम प्रतीति थायछे ॥ ४५ ॥

॥

॥

॥

॥

ઉદરમાં પ્રવેશ, ઉદરમાં વૃદ્ધિ, જન્મ, બાલપણું, કુમારપણું, યુવાની, આદ્યેહપણું, ઘડપણ અને મરણ, એ નવ અવસ્થાઓ દેહની છે ॥ ૪૬ ॥ દેહની આ મનઃકલ્પિત ઁંચી-નીચી અવસ્થાઓને દેહના અવિવેકનેલીધે જીવ પોતામાં માની લે છે અને ઈશ્વરનો અનુગ્રહ થવાથી કોઈ જીવ 'અવસ્થાવાળા દેહનો દ્રષ્ટા અવસ્થાવાળો ન હોય' એવા વિવેકજ્ઞાનથી એ અવસ્થાઓને છોડી દે છે ॥ ૪૭ ॥ જોકે જન્મ અને મરણની અવસ્થામાં મૂર્છા આવવાને-લીધે પોતાના દેહનાં જન્મ-મરણ પોતાના જોવામાં આવતાં નથી તો પણ પિતાનો દેહ જેમ મરી ગયો તેમ મારો દેહ પણ મરી જશે અને પુત્રનો દેહ જેમ જન્મ્યો છે તેમ મારો દેહ પણ જન્મ્યો છે એમ વિચારી લેવું. જન્મ-મરણવાળા દેહોનો જે દ્રષ્ટા છે તેને જન્મ કે મરણ હોય જ નહિ ॥ ૪૮ ॥ જ્ઞાનના બીજથી જન્મને અને પાકી જવાથી મરણને જાણનારો જે દ્રષ્ટા છે તે જ્ઞાનથી ભિન્ન છે તેમ દેહનાં જન્મ-મરણને જાણનારો દ્રષ્ટા દેહથી ભિન્ન છે ॥ ૪૯ ॥ આ પ્રમાણે દેહાદિકથી આત્માનું યથાર્થ વિવેચન કરી લેવું જોઈએ તે નહિ કરવાથી વિષયોમાં મોહ પામેલો મૂર્ખ પુરુષ સંસારને પામે છે ॥ ૫૦ ॥

નિષેકગર્ભજન્માનિ બાલ્યકૌમારયૌવનમ્ ॥ વયોમધ્યં જરા મૃત્યુરિત્યવસ્થાસ્તનોનંવ ॥ ૪૬ ॥ એતા મનોરથમયીર્હ્યન્યસ્યોચ્ચાવચા-સ્તન્નઃ ॥ ગુણસંગાદુપાદત્તે ક્વચિત્કશ્ચિજ્જહાતિ ચ ॥ ૪૭ ॥ આત્મનઃ પિતૃપુત્રાભ્યામનુમેયૌ ભવાપ્યયૌ ॥ ન ભવાપ્યયવસ્તૂનામભિ-જ્ઞોદ્ધયલક્ષણઃ ॥ ૪૮ ॥ તરોર્વીજવિપાકાભ્યાં યો વિદ્રાન્ જન્મસંયમૌ ॥ તરોર્વિલક્ષણો દ્રષ્ટા એવં દ્રષ્ટા તનોઃ પૃથક્ ॥ ૪૯ ॥ પ્રકૃતે-રેવમાત્માનમવિવિચ્યાબુધઃ પુમાન્ ॥ તત્ત્વેન સ્પર્શસંમૂઢઃ સંસારં પ્રતિપદ્યતે ॥ ૫૦ ॥ સત્ત્વમંગાદપોન્દેવાન્ રજમાઽસુરમાનુષાન્ ॥ તમસા શ્રૂતતિર્યક્કં બ્રામિતો યાતિ કર્મભિઃ ॥ ૫૧ ॥ નૃત્યતો ગાયતઃ પશ્યન્ યથૈવાનુકરોતિ તાન્ ॥ એવં બુદ્ધિગુણાન્ પશ્યન્નની-હોઽપ્યનુકાર્યતે ॥ ૫૨ ॥ યથાંઽભસા પ્રચલતા તરવોપિ ચલા ઇવ ॥ ચક્ષુષા ભ્રામ્યમાણેન દૃશ્યતે ભ્રમતીવ ઋઃ ॥ ૫૩ ॥

કર્મોએ ભમાવાતો પુરુષ સત્ત્વગુણના સંગથી ઋષિ અને દેવનો અવતાર પામે છે, રજોગુણના સંગથી અસુર અને મનુષ્યનો અવતાર પામે છે અ-ને તમોગુણના સંગથી ભૂત અને વશુ-વક્ષીનો અવતાર પામે છે ॥ ૫૧ ॥ જેમ નાચતા અને ગાયન કરતા લોકોને જોતો પુરુષ તેઓમાં રહેલા સ્વર અને તાલાદિકની ગતિનું તથા શૃંગારાદિક રસનું પોતાના મનમાં અનુવર્તન કરે છે તેમ બુદ્ધિના ગુણોને જોતો અકર્ત્તા પુરુષ પણ તે ગુણોના જોરથી તેઓને પોતામાં માની લે છે એટલે અકર્ત્તા છતાં પણ કર્મોથી ભમે છે. આ પ્રમાણે દૃશ્યનો ધર્મ જેમ દ્રષ્ટામાં સ્ફુરે છે તેમ ઉપાધિના ધર્મ ઉપહિતમાં ભાસે છે એ નીચેના દૃષ્ટાંતથી સમજવું ॥ ૫૨ ॥ જેમ જલમાં પ્રતિબિંબિત થયેલા વૃક્ષો જલના હાલવાથી જાણે હાલતા હોય એમ જણાય છે તેમ અંતઃકરણને જન્મ-મરણાદિક થવાથી તેમાં પ્રતિબિંબિત થયેલો આત્મા જાણે જન્મ-મરણાદિક પામતો હોય એમ જણાય છે. આ પ્રમાણે ઉપાધિના ધર્મ જેમ ઉપહિતમાં ભાસે છે તેમ ગ્રાહકના ગુણો ગ્રાહ્યમાં ભાસે છે એ નીચેના દૃષ્ટાંતથી સમજવું.

जेम फुट्टही फरनार माणसनी आंख्योज फरतां जाणे पृथ्वीज फरती होय एम जणायछे तेम आनंदादिक आत्माना गुणो छतां जाणे तेओ विषयोना गुणो होय एम जणायछे॥५३॥ हे उद्धव ! जेम स्वप्नमां अने मनोरथमां थता विषयोना अनुभव खोटा छे तेम आत्माने थतो विषयोना अनुभव रूप संसार पण खोटा छे ॥ ५४ ॥ जेम स्वप्न सत्य नहि छतां पण विषयोनुं चिंतन करता पुरुषने ते अवस्थामां स्वप्नसंबंधी दुःख मटतां नथी तेम संसार सत्य नथी छतां पण विषयोनुं चिंतन करता पुरुषने अज्ञान अवस्थामां जन्म-मरणादिक मटतां नथी मांटे ते अज्ञान मटाडवानुं यत्न करवुं जोईए ॥ ५५ ॥ हे उद्धव ! आ प्रमाणे छे एटलामांटे तमे दुष्ट इंद्रियोथी विषयोने भोगवो मा अने आ संसार रूप भ्रांतिने आत्माना अज्ञान-थीज उठेली विचारो ॥ ५६ ॥ नीच पुरुषो तिरस्कार करे, अपमान करे, हांसी करे, मारे, बांधी मुके, जीविका तोडी नाखे, माथे थुंक

यथा मनोरथधियो विषयानुभवो मृषा ॥ स्वप्नदृष्टाश्च दाशार्हं तथा संसार आत्मनः ॥ ५४ ॥ अर्थे ह्यविद्यमानेऽपि संसृतिर्न निवर्तते ॥ ध्यायतो विषयानस्य स्वप्नेऽनर्थागमो यथा ॥ ५५ ॥ तस्मादुद्धव मा भुञ्ज विषयानसदिन्द्रियैः ॥ आत्माग्रहणनिर्भातं पश्य वैकल्पिकं भ्रमम् ॥ ५६ ॥ क्षिप्तोऽज्वमानितोऽद्भिः प्रलब्धोऽसूयितोऽथवा ॥ ताडितः सन्निवद्धो वा वृत्त्या वा परिहर्षितः ॥ ५७ ॥ निष्ठितो मूत्रितो वा ज्ञैर्वह्नुर्धैवं प्रकंपितः ॥ श्रेयस्कामः कृच्छ्रगत आत्मनात्मानमुद्धरेत् ॥ ५८ ॥ उद्धव उवाच ॥ यथैवमनुबुद्ध्यैव वद नो वदतां वर ॥ सुदुःसहमिमं मन्य आत्मन्यसदतिक्रमम् ॥ ५९ ॥ विदुषामपि विश्वात्मन्यकृतिर्हि वलीयसी ॥ कृते त्वद्धर्मनिरता-ज्ज्ञांतांस्ते चरणालयान् ॥ ६० ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे भगवदुद्धवसंवादे द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ बादरायणिरुवाच ॥ स एवमार्शंसित उद्धवेन भागवतमुख्येन दाशार्हमुख्यः ॥ सभाजयन्मृत्यवचो मुकुंदस्तमावभाषे श्रवणीयवीर्यः ॥ १ ॥

नाखे अथवा सुतरे अने बीजा पण एवाज उपायोथी ब्रह्मनिष्ठामांथी पोताने भ्रष्ट करवा मांडे तथा तेथी पोताने बहुज कष्ट थाय तोपण मुक्तिने इच्छता पुरुषे पोताना यत्नथी पोतानो उद्धार करवो जोईए ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ उद्धवजी पूछे छे.— हे बोलनाराओमां श्रेष्ठ ! आ आपनुं कहेलुं मारा मनमां संपूर्ण रीते उतरे एवी रीते कहो. नीच लोको आवी रीतनां दुःख दीए ए तो माराथी सहन थवां बहुज कठण छे एम मानुंछुं ॥ ५९ ॥ हे जगतना आत्मा ! तमारा धर्ममां अत्यंत लागेला, शांत अने तमारा चरणनाज आश्रयमां रेहेनारा पुरुषो विना विद्वानोथी पण एवा अपराधोनुं सहन थई शके नहि एम मानुंछुं. कारण के स्वभाव घणो बलवान् छे ॥ ६० ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो बावीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २२ ॥ शुक्रदेवजी परीक्षित राजाने केहेछे.— आ प्रमाणे वैष्णवोमां मुख्य उद्धवजीए प्रार्थना करतां यादवोमां मुख्य अने जेनां

१ आ त्रैवीशमा अध्यायमां भिक्षुगीतना प्रकारथी तिरस्कारोनुं सहन करवानो उपाय के जे बुद्धिथी मननो नियम एज छे ते केहेवामां आवशे.

પરાક્રમો સાંભળવા યોગ્ય છે એવા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને તે દાસનાં વચનનો સત્કાર કરીને તેમને આપ્રમાણે કહેલું ॥ ૧ ॥ ભગવાન કહેછે. — હે બૃહસ્પતિના શિષ્ય ઉદ્ધવ ! આ લોકમાં એવો સાધુ નથી કે જે દુર્જનોએ કહેલાં દુર્વચનોથી ભેદાઈ ગણ્યા પોતાના અંતઃકરણને જ્ઞાત રાખવાને સમર્થ હોય ॥ ૨ ॥ કારણ કે મર્મસ્થલમાં ચોટી રહેનારાં નીચ પુરુષોનાં કઠણ વચનરૂપી બાળોથી પુરુષને જેવી વ્યથા થાયછે તેવી વ્યથા મર્મસ્થલમાં વાગેલાં બીજાં બાળોથી થતી નથી માટે તે બાળોથી પુરુષને બીજાનાં કઠણ વચનના જેવો પરિતાપ થતો નથી ॥ ૩ ॥ હે ઉદ્ધવ ! આમ છે તોપણ તેને માટે એવા ઉપાય કહીશ કે જે ઉપાયોથી સઘડાં દુઃખોનું સહન થઈ શકે. આ વિષયમાં એક મહાપવિત્ર ઇતિહાસ કેહેવામાં આવેછે તે હું તમારી પાસે કહુંછું. સાવધાન થઈને સાંભલો ॥ ૪ ॥ દુર્જનો બહુજ દુઃખ દેવા લાગતાં ધીરજ રાખીને પોતાના કર્મોનાં ફલને સંભારતા એક ભિક્ષુકે આ વિષય-

શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ વાર્હસ્પત્ય સ વૈ નાત્ર સાધુર્વે દુર્જનેરિતૈઃ ॥ દુરુક્તૈર્ભિન્નમાત્માનં યઃ સમાધાતુમીશ્વરઃ ॥ ૨ ॥ ન તથા તપ્યતે વિદ્ધઃ પુમાન્વાજૈઃ સુમર્મગૈઃ ॥ યથા તુદંતિ મર્મસ્થા હ્યસતાં પુરુષેષવઃ ॥ ૩ ॥ કથયંતિ મહત્પુણ્યમિતિહાસમિહોદ્ધવ ॥ તમહં વર્ણયિष્યામિ નિબોધ સુસમાહિતઃ ॥ ૪ ॥ કેનચિદ્વિશ્રુણા ગીતં પરિશ્રુતેન દુર્જનૈઃ ॥ સ્મરતા ધૃતિયુક્તેન વિપાકં નિજકર્મણામ્ ॥ ૫ ॥ અવંતિષ્ઠ દ્વિજઃ કશ્ચિદાસીદાલ્બ્યતમઃ શ્રિયા ॥ વાર્તાવૃત્તિઃ કદર્યસ્તુ કામી લુપ્તોત્તિકોપનઃ ॥ ૬ ॥ જ્ઞાતયોઽતિથયસ્તસ્ય વાઙ્માત્રેણાપિ નાર્ચિતાઃ ॥ શૂન્યાવસથ આત્માપિ કાલે કામૈરનર્ચિતઃ ॥ ૭ ॥ દુઃશીલસ્ય કદર્યસ્ય દુહ્યંતે પુત્રચાંચવાઃ ॥ દારા દુહિત-રો ભૃત્યા વિષણા નાચરન્ પ્રિયમ્ ॥ ૮ ॥ તસ્યૈવં યક્ષવિત્તસ્ય વ્યુતસ્યોભયલોકતઃ ॥ ધર્મકામવિહીનસ્ય ચુક્રુધુઃ પંચભાગિનઃ ॥ ૯ ॥

માં સારો વિચાર કન્યોછે ॥ ૫ ॥ માલવા દેશમાં કોઈ બહુજ નાણાંવાળો, સ્વેડ તથા વેપાર આદિ ધંધાથી જીવનારો, કેદર્ય, કામી, લાલચુ અને બહુજ ક્રોધવાળો બ્રાહ્મણ હતો ॥ ૬ ॥ એ બ્રાહ્મણ પોતાના ધર્મરહિત ઘરમાં જ્ઞાતિઓનો માત્ર વચનથી પણ સત્કાર કરતો નહતો. યોગ્ય સમયમાં પોતાના આત્માને પણ ભોગથી પ્રસન્ન કરતો ન હતો ॥ ૭ ॥ પછી મુંઝાળેલાં તેનાં પુત્ર, બાંધવો, સ્ત્રીઓ, દીકરીઓ અને ભૃત્યલોકો તેનું પ્રિય નહિ કરતાં દ્રોહ કરવા લાગ્યાં ॥ ૮ ॥ આ પ્રમાણે દુષ્ટ સ્વભાવવાળા, યક્ષની પેઠે ધનને સાચવી રાખનારા, બંને લોકમાંથી અટ્ટ અને ધર્મ તથા સુખથી રહિત એ કદર્ય બ્રાહ્મણ ઉપર, ગૃહસ્થે નિત્ય કરવાના પાંચ યજ્ઞોના દેવતાઓએ કોપ કન્યો ॥ ૯ ॥

૧ હવે ચાર અધ્યાયમાં સહનના ઉપાય કેહેવાના છે તેમાં ત્રેવીશમા અધ્યાયમાં મનનો જય, ચોવીશમાં પ્રકૃતિપુરુષનો વિવેક, પચીશમાં ગુણોની વૃત્તિઓનો જય અને છવીશમાં વિષયોનો સંગ છોડી દઈને સત્સંગ કરવો એ કેહેવામાં આવશે. ૨ પોતાને, ધર્મના કામને, સ્ત્રી-પુત્રોને, દેવતાઓને, અતિથિઓને અને ભૃત્ય લોકોને જે માણસ લોભનેલીધે અત્યંત પીડે તે કદર્ય કેહેવાયછે.

हे उदार उद्धव ! देवताओंना अनादरथी, तेनुं मात्र धन मळवानुं जे पूर्वपुण्य हतुं ते वीखाई जतां घणा उद्योगोथी जेमां केवल परिश्रमज पड्यो हतो एवुं तेनुं धन पण नाश पामी गयुं ॥ १० ॥ हे उद्धव ! ए ब्राह्मणना धनने काईक ज्ञातिओ अने काईक चोर लई गया, काईक घर बळवा आदिथी गयुं, काईक जुनुं थई जवाथी गयुं, काईक लोको लई गया अने काईक राजाए लई लीधुं ॥ ११ ॥ आ प्रमाणे धन नाश पामतां धर्म तथा सुखथी रहित अने स्वजनोए पण जेनी उपेक्षा करी एवो ए ब्राह्मण अपार चिंतामां पड्यो ॥ १२ ॥ धन नाश पामवाथी ताप पामतो, खेद पामतो अने जेने आंसु मोढामां पेशीने गळसुधी आवी जतां हतां एवो ए ब्राह्मण धनना संबंधमां लांबा लांबा विचार करतां तेने मोटुं वैराग्य उत्पन्न थयुं ॥ १३ ॥ पछी ए ब्राह्मण मनमां बोलवा लाग्यो के “अहो ! आ भुंडुं कर्युं, में मारा देहने वृथा दुःख दीधुं. आवडो बंधो मारो धननो

तदवध्यानविसस्तपुण्यस्कंधस्य क्षुरिद ॥ अर्थोऽप्यगच्छन्निधनं बह्वायासपरिश्रमः ॥ १० ॥ ज्ञातयो जगद्दुः किंचित्किंचिदस्यव उद्धव ॥ दैवतः कालतः किंचिद्ब्रह्मबंधोर्नृपार्थिवात् ॥ ११ ॥ स एवं द्रविणे नष्टे धर्मकामविवर्जितः ॥ उपेक्षितश्च स्वजनैश्चिंतामाप दुरत्ययाम् ॥ १२ ॥ तस्यैवं ध्यायतो दीर्घं नष्टरायस्तपस्विनः ॥ सिद्धतो बाष्पकंडस्य निर्वेदः सुमहानमृत् ॥ १३ ॥ स चाहेदमिदं कष्टं वृथात्मा मेऽनुतापितः ॥ न धर्माय न कामाय यस्यार्थायास ईदृशः ॥ १४ ॥ प्रायेणार्थाः कदर्याणां न सुखाय कदाचन ॥ इह चात्मोपतापाय मृतस्य नरकाय च ॥ १५ ॥ यशो यशस्विनां शुद्धं श्लाघ्या ये गुणिनां गुणाः ॥ लोभः स्वल्पोपि तान् हंति श्वित्रो रूपमिवेप्सितम् ॥ १६ ॥ अर्थस्य साधने सिद्ध उत्कर्षे रक्षणे व्यये ॥ नाशोपभोग आयासश्चास-
श्चिंता भ्रमो नृणाम् ॥ १७ ॥

परिश्रम धर्म करवामां अने सुख भोगववामां पण काम आव्यो नहि ॥ १४ ॥ घणुं करीने अंतलोभी माणसोने नाणुं कदी पण सुखदाई थाय नहि एटलुंज नहि पण जीवतांसुधी देहने तथा मनने परिताप आपनार अने मुवा पछी नरक आपनार थायछे ॥ १५ ॥ जेम गमे तेवा सुंदर रूपने धो-ळो कोढ थोडोक होय तेपण नाश पमाडी देछे तेम यशस्वी पुरुषोना पवित्र यशने अने गुणवान् पुरुषोना प्रशंसा करवा जेवा गुणोने स्वल्प लोभ पण नाश पमाडी देछे ॥ १६ ॥ धन मेळवतां, मळ्या पछी, वधारतां, रक्षण करतां, नाश पामतां अने तेने भोगववामां पण मनुष्योने परिश्रम, त्रास, चिंता अने भ्रमज रहेछे ॥ १७ ॥

चोरी, हिंसा, मिथ्या भाषण, दंभ, काम, क्रोध, विस्मय, मद, भेद, वैर, अविश्वास, स्पृह, स्त्रीओंनुं व्यसन, धूतनुं व्यसन अने मद्यनुं व्यसन, ए पनर अनर्थो माणसोने धनमांथी थायछे, एटलामाटे कल्याणने इच्छनारा पुरुषे धन नामना अनर्थने दूरथीज तजी देवो जोईए ॥ १८ ॥ १९ ॥ भाईओ, स्त्रीओ, माबाप अने संबंधीओ के जेओ स्नेहनेलीधे एकमनथी रखां होय तेओ पण धननेमांट नोखनोखां पडी जायछे एटलुंज नहि पण एक कोडीनेमाटे तुरत एक बीजानां शत्रु थई जायछे ॥ २० ॥ थोडांक धननेमाटे जोसमां आवी गएला, स्पृहो करता अने बहुज क्रोधमां पडी गएला ए लोको तुरतज एक बीजानो स्नेह छोडी देछे अने छोडी दईने तुरतज एक बीजाने मारेछे ॥ २१ ॥ धनमां निष्ठा राखनाराओने आ लोकमांज अनर्थ थायछे एम नथी. परलोकमां पण अनर्थज थायछे. मनुष्य अवतार के जेने देवताओ पण मागेछे तेने पामीने अने तेमां पण ब्रा-

स्तेयं हिंसाऽनृतं दंभः कामः क्रोधः स्मयो मदः ॥ भेदो वैरमविश्वासः संस्पर्धा व्यसनानि च ॥ १८ ॥ एते पंचदशानर्था ह्यर्थमूला मता नृणाम् ॥ तस्मादनर्थमर्थारूपं श्रेयोऽर्थी दूरतस्त्यजेत् ॥ १९ ॥ भिद्यंते भ्रातरो दाराः पितरः सुहृदस्तथा ॥ एकास्त्रिधाः काकिणिना सद्यः सर्वेऽरयः कृताः ॥ २० ॥ अर्थेनाल्पीयसा ह्येते संरब्धा दीप्तमन्यवः ॥ त्यजंत्याशु स्पृधो भ्रंति सहस्रोत्सृज्य सौहृदम् ॥ २१ ॥ लब्ध्वा जन्मामप्रार्थ्यं मानुष्यं तद्विजाग्र्यताम् ॥ तदनादृत्य ये स्वार्थं भ्रंति यांत्यशुभां गतिम् ॥ २२ ॥ स्वर्गपवर्गयोर्द्वारं प्राप्य लोकमिमं पुमान् ॥ द्रविणे कोनुषजेत मर्त्योऽनर्थस्य धामनि ॥ २३ ॥ देवर्षिपितृभृतानि ज्ञातीन्बंधूंश्च भागिनः ॥ अस्मिन् विभज्य चात्मानं यक्षवित्तः पतत्यधः ॥ २४ ॥ व्यर्थयाऽर्थेहया वित्तं प्रमत्तस्य वयो बलम् ॥ कुशला येन सिद्ध्यंति जरुः किं नु साधये ॥ २५ ॥ कस्मात्संक्लिश्यते विद्वान्व्यर्थयाऽर्थेहयाऽसकृत् ॥ कस्यचिन्मांयया नूनं लोकोऽयं सुविमोहितः ॥ २६ ॥

ह्यणपणुं पामीने जे लोको पोतानी मनुष्यता अने ब्राह्मणतानो अनादर करी आत्मानुं कल्याण करता नथी तेओ अशुभ गतिने पामेछे ॥ २२ ॥ आ मनुष्यदेह के जे स्वर्ग अने मोक्षनुं द्वार छे तेने पामीने जेने माथे मोत फन्था करेछे एवो कयो पुरुष अनर्थना स्थानकरूप धनमां आसक्ति राखे ? ॥ २३ ॥ देव, ऋषि, पितृ, भूत, ज्ञाति अने बंधुओ के जेओ भागने योग्य छे तेओने अने पोताने पण अन्नादिकथी तुम नहि करतां यक्षनी पेठे धननी चौकी करनारो पुरुष नीच योनिमां पडेछे ॥ २४ ॥ हुं के जे धननी व्यर्थ तृष्णाथी प्रमादमां पड्यो हतो तेनां धन, अवस्था अने बल के जेओथी विवेकी पुरुषो तरी जायछे तेओ तो जतां रखां. हवे बुडो थएलो हुं शुं करी शकुं ? ॥ २५ ॥ लोको आ प्रमाणे अनर्थोने जाणतां छतां पण धननी व्यर्थ तृष्णाथी शामाटे क्लेश पामता हशे ? परंतु एम जणायछे के अवश्य कोईनी मायाथी आ लोक अत्यंत मोह पामेछे ॥ २६ ॥

जोके धनादिकथी भोगादिक सुख मळेछे तोपण जेने प्रतिदिवसे मोत पामे आवतुं जायछे तेनुं धनोथी, धनने देनाराओथी, सुखोथी, सुखने दे-
नाराओथी अने फरीवार जन्म आपनारां कर्मोथी शुं वळवानुं छे ? ॥ २७ ॥ हुं एम धारुं छुं के मारा उपर सर्वदेवमय भगवान् प्रसन्न थया छे के
जेणे मने आ दशामां पोहोचाड्यो अने वळी आत्माने संसारमांथी तारनारा वाहारूप वैगग्य आप्युं ॥ २८ ॥ हवे जो वनी शकशे तो आयुथ्यना
अवशेष समयमां हुं स्वरूपमांज संतोष राखी अने धर्मादिक साधनोमां अप्रमत्त रहीने मारा देहनो ब्रह्मविद्याथी लय करी नाखीश ॥ २९ ॥ आ
विषयमां त्रैलोक्यना स्वामी देवताओ मारा उपर कृपा करजो. खट्वांग राजा मुहूर्त मात्रमां चेतीने ब्रह्मलोक पाग्या हता तो मने पण थोडा समय-
मां चेतवाथी पण सद्गति थशे एवी आशा राखुं छुं” ॥ ३० ॥ हे उद्धव ! ए माळवानो ब्राह्मण मनथी एप्रमाणे निश्चय करी अहंता तथा ममताने

किं धनैर्धनदैर्वा किं कामैर्वा कामदैरुत ॥ मृत्युना ग्रस्यमानस्य कर्मभिर्वीत जन्मदैः ॥ २७ ॥ नूनं मे भगवांस्तुष्टः सर्वदेवमयो हरिः ॥
येन नीतो दशमेतां निर्वेदश्चात्मनः प्लवः ॥ २८ ॥ सोहं कालावशेषेण शोषयिष्ये जमात्मनः ॥ अप्रमत्तोऽग्निलस्वार्थं यदि स्या-
त्सिद्ध आत्मनि ॥ २९ ॥ तत्र मामनुमोदेन् देवास्त्रिभुवनेश्वराः ॥ मुहूर्तेन ब्रह्मलोकं खट्वांगः समसाधयत् ॥ ३० ॥ ॥ श्रीभ-
गवानुवाच ॥ ॥ इत्यभिप्रेत्य मनसा ह्यावंत्यो द्विजसत्तमः ॥ उन्मुच्य हृदयग्रंथीन् शांतो भिक्षुरभून्मुनिः ॥ ३१ ॥ स च चार म-
हीमेतां संयतात्मैर्द्रियानिलः ॥ भिक्षार्थं नगरग्रामानसंगोज्लक्षितोऽविशत् ॥ ३२ ॥ ते वै प्रवयसं भिक्षुमवधूतमसज्जनाः ॥
दृष्ट्वा पर्यभवन् भद्र बह्वीभिः परिभूतिभिः ॥ ३३ ॥ केचित्रिवेणुं जगद्गुरेके पात्रं कमंडलुम् ॥ पीठं चैकेऽक्षसूत्रं च कंथां चीराणि
केचन ॥ प्रदाय च पुनस्तानि दर्शितान्यददुर्मुनेः ॥ ३४ ॥ अन्नं च भैक्ष्यसंपन्नं भुंजानस्य सरित्ते ॥ सूत्रयंति च पापिष्ठाः
क्षीवंत्यस्य च मूर्धनि ॥ ३५ ॥

छोडी देतां शांत अने मौन राखनार संन्यासी थयो ॥ ३१ ॥ जेणे मन, इंद्रिय अने प्राणने वश्य कंथां हतां एवो ए भिक्षुक आ पृथ्वीमां फरवा
लाग्यो. आसक्ति रहित अने पोतानी श्रेष्ठता नहि देखाडतो ए भिक्षुक भिक्षाने माटेज नगर अने गामोमां जतो हतो ॥ ३२ ॥ हे उद्धव ! आ बुढा
अवधूत भिक्षुने जोईने नीचलोको घणा तिरस्कारोथी तेने दुःख देवा लाग्या ॥ ३३ ॥ ते मुनिनी पासेथी केटलाएक, त्रिदंडने, केटलाएक पात्रने,
केटलाएक कमंडलुने, केटलाएक बेसवाना पाटलाने केटलाएक फेरववानी मालाने, केटलाएक कंधाने अने केटलाएक लोको चींथराने उचकावी
जता हता. ‘हे महाराज ! लियो’ एम कही देखाडी तथा आपीने वळी पाछां लई लेता हता ॥ ३४ ॥ ए भिक्षुक भीखथी मळेला अन्नने नदीने
कांठे खातो हतो त्यां पापी लोको एने माथे मुतरता हता अने बडखा नावता हता ॥ ३५ ॥

ए मौन राखतो तेने बलात्कारथी बोलावता हता अने नबोले तो मारता हता. बीजा लोको वळी 'आ चोर छे' एम बोलीने वचनोथी तेनो ति रस्कार करता हता ॥ ३६ ॥ केटलाएक लोको 'बांधो बांधो' एम कहीने तेने दोरीओथी बांधता हता. 'आ धर्मनो ढोंग करनार अने लोकोंने ठगनार छे' एम अवज्ञा करीने केटलाएक तेनी निंदा करता हता ॥ ३७ ॥ 'नाणुं गणुं अनं संबंधिओए छोडी दीधो तेथी हवे आ आजीविका लई बेठो छे. अहो ! आ तो पर्वतनी पेठे धीरजवान अने दृढ जणाय छे !! ॥ ३८ ॥ पोतानो निश्चय दृढ राखीने बगलानी पेठे पोतानो अर्थ साधेछे.' एवी रीते केटलाएक लोको तेनी हांसी करता हता अने केटलाएक तेना उपर अधोवायु मुकता हता ॥ ३९ ॥ ए भिक्षुने, रमवाना पक्षीनी, पेठे लोको बांधी मेलता हता अने पूरी मेलता हता. आ प्रमाणे दुर्जनकृत [ताडनादिक], देहकृत [ज्वरादिक], अने दैवकृत [ताड, तडका आदि]

यतवाचं वाचयंति ताडयंति न वक्ति चेत् ॥ तर्जयंत्यपरे वारिभः स्तेनोऽयमिति वाद्मिनः ॥ ३६ ॥ वम्रंति रज्ज्वा तं केचिद्वद्व्यता बद्ध्य-
तामिति ॥ क्षिपंत्येकैज्वजानंत एष धर्मचजः शठः ॥ ३७ ॥ क्षीणवित्त इमां वृत्तिमग्रहीत्स्वजनोद्विस्तः ॥ अहो एष महासारो धृति-
मान् गिरिराडिव ॥ ३८ ॥ मौनेन साधयत्यर्थं बकवद्वृद्धनिश्चयः ॥ इत्येके विद्वंसं येन मेके दुर्वीतयंति च ॥ ३९ ॥ तं बंधुर्निरुधुर्य-
थाक्रीडनकं द्विजम् ॥ एवं स भौतिकं दुःखं दैविकं दैहिकं च यत् ॥ ४० ॥ भोक्तव्यमात्मनो दिष्टं प्राप्तं प्राप्तमबुद्ध्यत ॥ परिभृत इ-
मां गाथामगायत नराधमैः ॥ पातयद्भिः स्वधर्मस्थो धृतिमास्थाय सात्त्विकीम् ॥ ४१ ॥ ॥ द्विज उवाच ॥ ॥ नायं जनो मे
सुखदुःखहेतुर्न देवतात्माग्रहकर्मकालाः ॥ मनः परं कारणमामनंति संसारचक्रं परिवर्तयेद्यत् ॥ ४२ ॥ मनो गुणान्वै सृजते बलीय-
स्ततश्च कर्माणि विलक्षणानि ॥ शुक्लानि कृष्णान्यथ लोहितानि तेभ्यः सवर्णाः सृतयो भवन्ति ॥ ४३ ॥

जे जे दुःख प्राप्त थतुं हतुं तेने ए भिक्षु पोताने अवश्य भोगववानुं प्रारब्ध मानतो हतो. धर्ममांथी अष्ट करवाने इच्छता नीचलोको पराभव करतां छतां पण सत्त्वगुणी धीरज राखीने स्वधर्ममांज ए भिक्षु आ प्रमाणे गाथा गातो हतो ॥ ४० ॥ ४१ ॥ भिक्षु गायछे. - आ लोको, देवता, आत्मा, ग्रह-
कर्म के काल मने सुख-दुःख थवानां कारण नथी. सुख-दुःखनुं कारण तो मनज केहेवायछे के जे मन संसाररूपी चक्रने फेरव्या करेछे ॥ ४२ ॥
अत्यंत बलवाळुं मन गुणोनी वृत्तिओने उत्पन्न करेछे, गुणोथी सात्त्विक, राजस अने तामस एम नोखनांवा प्रकारनां कर्मो थायछे अने कर्मोथी
सत्त्वगुणी, रजोगुणी अने तमोगुणी अवतारो थायछे. एवी रीते मनज संसाररूपी चक्रने फेरव्या करेछे ॥ ४३ ॥

१. नहि चळनारी जे धीरजथी योगनी रीतिप्रमाणे मन, प्राण अने इंद्रियोनी क्रियाओने रोकी राखे ते धीरज सत्त्वगुणी केहेवाय एम भगवद्गीतामां
लख्युं छे.

ईश्वर के जे क्रिया करता मननी साथे नियंतापणाथी रेहेनार छतां पण ते क्रियाओना संगथी रहित, ज्ञानमय अने मारा [जीवना] नियंता छे ते तो केवल अखंड ज्ञानथी जोया करेछे अने हुं [जीव] तो पोतामां संसारने देखाडनारा मनने पोतारूप मानीने कर्मोना अने गुणोना संगथी विषयोनुं सेवन करवानेलीधे बंधाई गयोछुं. आथी सिद्ध थयुं के अविद्यानेलीधे मनना अध्यासथीज जीवने आ संसार थयेल छे पण पोताथी नथी. कारण के अविद्या वगरना ईश्वरने संसार देखातो नथी अने अविद्यावाळा जीवनेज देखायछे ॥ ४४ ॥ ध्यान, नित्यनैमित्तिक स्वधर्म, नियम, यम, व्रतो अने बीजां पण सघळां सत्कर्मो, ए सघळांनुं फल मननो निग्रह थाय एज छे; अने मननो निग्रह थाय एज मोटो योग छे ॥ ४५ ॥ जे पुरुषनुं मन शांत अने वश्य थयेलुं होय तेने दानादिक करवानुं शुं प्रयोजन छे अने जेनुं मन नहि वश्य थवाथी भटकनुं होय ते

अनीह आत्मा मनसा समीहता हिरण्मयो मत्सख उद्विष्टे ॥ मनः खलिंगं परिगृह्य कामान् जुषन्निबद्धो गुणसंगतोऽसौ ॥ ४४ ॥
दानं स्वधर्मो नियमो यमश्च श्रुतानि कर्मणि च सद्गतानि ॥ सर्वे मनोनिग्रहलक्षणाः परो हि योगो मनसः समाधिः ॥ ४५ ॥
समाहितं यस्य मनः प्रशांतं दानादिभिः किं वद तस्य कृत्यम् ॥ असंयतं यस्य मनो विनश्येद्वानादिभिश्चैतदपरं किमेभिः ॥ ४६ ॥
मनोवशेऽन्ये ह्यभवं स्म देवा मनश्च नान्यस्य वशं समेति ॥ भीष्मो हि देवः सहसः सहीयान् युञ्ज्याद्भशे तं स हि देवदेवः ॥ ४७ ॥
तं दुर्जयं शत्रुमसह्यवेगमरुंदं तन्न विजित्य केचित् ॥ कुर्वत्यसद्विग्रहमत्र मर्त्यैर्मित्राण्युदासीनरिष्वन्विमूढाः ॥ ४८ ॥ देहं मनोमा-
त्रमिमं गृहीत्वा ममाहमित्यंधियो मनुष्याः ॥ एषोऽहमन्योऽयमिति भ्रमेण दुरंतपारे तमसि भ्रमंति ॥ ४९ ॥

पुरुषने पण दानादिकथी बीजुं शुं प्रयोजन थवानुं छे ? कहो ॥ ४६ ॥ बीजी इंद्रियो जीताय ए कोई फल नथी; केम के सघळा देवो [इंद्रियो] मनने वश्य छे पण मन बीजा कोईने वश्य थतुं नथी. मनज बलवानो करतां पण बलवान अने भयंकर देव छे माटे जे पुरुष मनने वश्य करे ते देवनो देव केहेवाय ॥ ४७ ॥ जेना रागादिक वेगनुं सहन थतुं नथी एवा अने मर्मने पीडनारा ए मनरूप दुर्जय शत्रुने जीत्या-
विना केटलाएक मूढ लोको आ संसारमां केटलाएक माणसोनी साथे वृथा क्लेश करेछे अने माणसोमांज मित्र, उदासीन अने शत्रु कल्पी लेछे ॥ ४८ ॥ आ मात्र मनथी कल्पेला पोताना देहने अहंताथी अने पुत्रादिकना देहने ममताथी स्वीकारीने आंधळी बुद्धिवाळा मनुष्यो 'आ हुं अने आ बीजो' एवी भ्रान्तिथी आ अनंत अने अपार संसाररूपी अंधारामां भटकया करेछे ॥ ४९ ॥

आ प्रमाणे मनज सुख-दुःखतुं कारण छे. लोको, देवता, आत्मा, ग्रह, कर्म के काल, एमानुं कोई पण सुख-दुःखतुं कारण नथी. लोको जो सुख-दुःखतुं कारण होय तो तेमां आत्माने शुं ? कांई पण नहि. सुख-दुःखने भोगवनारपणुं के सुख-दुःखने करनारपणुं आत्माने नथी. एक शरीर बीजा शरीरने दुःख दर्दने पोते सुख पामे तो ते सुख-दुःख शरीरोनेज थयां पण आत्माने नहि. कारण के निराकार अने क्रियारहित आत्मा कोई पदार्थ-नो भोक्ता के कर्ता संभवतो नथी. कदाच शरीरनां सुख-दुःख आत्माने लागतां होय तोपण आत्मा सर्वमां एक छे माटे कोना उपर कोप करवो ? कोई समये पोताना दांतथीज पोतानी जीभ करडाई जायछे ल्यारे तेनी वेदनामां कोना उपर कोप थाय ? ॥५०॥ देवता दुःखना कारणरूप होय तो भले; पण तेमां आत्माने शुं ? एकने हाथे बीजाना मोहाडाने मान्युं अथवा एकने मोहोडे बीजाना हाथने बटकुं भन्युं तो ए विकार पामता हाथना देव इंद्रने अने मोहोडाना देव अग्निने कजियो थयो तेमां आत्माने शुं ? निर्विकार अने अहंकाररहित आत्माने कांई संभवतुं नथी. देव-ताओ पण सघळां शरीरोमां एकनाएक छे माटे कोईना उपर क्रोध करवो घटतो नथी. पोताना देहमांज देवताना स्थानकरूप एक अंगने बीजा

जनस्तु हेतुः सुखदुःखयोश्चेत्किमालमनश्चात्र हि भौमयोस्तत् ॥ जिहां क्वचित्संदशति स्वदाद्रिस्तद्देदनायां कतमाय कुप्येत् ॥ ५०॥
दुःखस्य हेतुर्यदि देवतास्तु किमालमनस्तत्र विकारयोस्तत् ॥ यदंगमंगेन निहन्यते क्वचित् क्रुद्धयेत कस्मै पुरुषः स्वदेहे ॥ ५१॥ आत्मा
यदि स्यात्सुखदुःखहेतुः किमन्यतस्तत्र निजस्वभावः ॥ न ह्यात्मनोऽन्यद्यदि तन्मृषा स्यात् क्रुद्धयेत कस्मान्न सुखं न दुःखम् ॥ ५२॥
ग्रहा निमित्तं सुखदुःखयोश्चेत्किमालमनोऽजस्य जनस्य ते वै ॥ ग्रहेर्ग्रहस्यैव वदंति पीडां क्रुद्धयेत कस्मै पुरुषस्ततोऽन्यः ॥ ५३ ॥

अंगनो प्रहार वागे तो कोना उपर पुरुष कोप करे ? ॥ ५१ ॥ सुख-दुःखादिकरूप परिणाम आत्मानां थायछे एम मानीने आत्माने सुख-दुःखना कारणरूप स्वीकारीए तो ए सुख-दुःख पोतानाज स्वभावरूप थयां. तेमां बीजाथी कशुं थयुं नहि के जेना उपर कोप थाय. आत्माथी नोखुं कांई छेज नहि अने देखातुं होय तो ते खोटुं छे तो शामाटे क्रोध करवो ? कारण के सुख-दुःखतुं निमित्त, सुख के दुःख कांई मत्स्य छेज नहि ॥ ५२ ॥
ग्रहो सुख-दुःखना कारणरूप होय तो तेमां आत्माने शुं ? ग्रहो तो जन्म धरनार देहनाज छे माटे जन्म लग्गथी बारमी के आठमी आदि राशिमां आन्या होय तो तेओ देहने सुख-दुःख आपे पण आत्मा के जे जन्मेलो नथी तेने सुख-दुःख आपेज नहि. वळी जोशीओ ग्रहोनी परस्पर दृष्टि पड-वाथी पीडा थायछे एम केहेछे तो अंतरिक्षमां रहेला ग्रहोनी क्रूरदृष्टि अंतरिक्षमां रहेला ग्रहोउपर पडेछे पण धरना खुणामां रहेला उपर पडवी सं-भवती नथी माटे ग्रहोनी पीडा ग्रहनेज थायछे. तो ग्रहोथी अने तेवा लग्गमां उत्पन्न थएला देहथी नोखो पुरुष कोना उपर क्रोध करे ? ॥ ५३ ॥

कर्म जो सुख-दुःखनुं कारण होय तो तेमां आत्माने शुं ? कारण के आत्माने कर्मनो संबंधज नथी. वास्तविक जोईए तो आत्माथी पण कर्म थवुं संभवतुं नथी अने देहथी पण कर्म थवुं संभवतुं नथी. एक पदार्थमांज जडपणुं अने अजडपणुं होय तो तेथी कर्म थवुं घटे; केम के कर्म करवामां कर्त्ताने विकारीपणुं अने पोताना हितने जाणनारपणुं ए बन्ने धर्म जोईए तो तेओमां विकारीपणुं जडतावाळाने घटेछे अने पोताना हितने जाणना-रणुं अजडतावाळाने घटेछे. हवे जो देह कर्म करेछे एम कहीए तो ते जड होवाथी तेमां पोताना हितने जाणनारपणुं घटतुं नथी अने आत्मा कर्म करेछे एम कहीए तो ते अजड [शुद्ध ज्ञानस्वरूप] होवाथी तेमां विकारीपणुं घटतुं नथी तो आ उपरथी सुख-दुःखना कारणरूप जे कर्म छे ते पोतेज सिद्ध न थयुं तो पछी पुरुष कोना उपर क्रोध करवो ? ॥ ५४ ॥ काल जो सुख-दुःखनुं कारण होय तो तेमां आत्माने शुं ? कारण के काल पोते आत्मानो ज अंश छे तो जेम ज्वालानो ताप अग्निने लागतो नथी अने हिमनी कणीनी शीतता हिमने लागती नथी तेम कालथी थतां सुख-दुःखथी आत्माने कशी अडचण थवी संभवतीज नथी. आत्मा तो असंग छे तेथी .कोई रीते तेने सुख-दुःखनो संबंध छेज नहि ॥ ५५ ॥ लोको

कर्मास्तु हेतुः सुखदुःखयोर्वै किमालनस्तद्धि जडाजडत्वे ॥ देहस्वचित्पुरुषोऽयं सुपर्णः कुञ्चेत कस्मै न हि कर्म मूलम् ॥ ५४ ॥ का-
लस्तु हेतुः सुखदुःखयोश्चेत्किमालनस्तत्र तदात्मकोऽसौ ॥ नाग्नैर्हि तापो न हिमस्य तत्स्यात् कुञ्चेत कस्मै न परस्य द्वंद्वम् ॥ ५५ ॥
न केनचित् कापि कथंचनास्य द्वंद्वोपरागः परतः परस्य ॥ यथाहमः संसृतिरूपिणः स्यादेवं प्रबुद्धो न विभेति भूतैः ॥ ५६ ॥ एतां
समास्थाय परात्मनिष्ठमध्यासितां पूर्वतमैर्महर्षिभिः ॥ अहं तरिष्यामि दुरंतपारं तमो मुकुंदांघ्रिनिषेवयैव ॥ ५७ ॥ श्रीभगवानु-
वाच ॥ निर्विघ्नं नष्टद्विणो गतक्लमः प्रव्रज्य गां पर्यटमान इत्थम् ॥ निराकृतोऽसद्भिरपि स्वधर्मादकंपितोऽमूं मुनिराह गाथाम् ॥ ५८ ॥

अने देवता आदि आ छ सुख-दुःखनां कारणोविना कोई पुरुष बीजां कोई सुख-दुःखनां कारण कल्पे तोपण आत्मा के जे प्रकृतिथी पण पर छे तेने कोईथी, कोई देशकालमां अने कोई रीते पण सुख-दुःखादिकनो संबंध घटतो ज नथी. आ खोटा प्रपंचने उत्पन्न करनार अहंकारनेलीधेज सुख-दुःखादिक प्रतीत थायछे पण वास्तविक नथी ॥ ५६ ॥ जे पुरुष आ प्रमाणे समजे ते कोई पदार्थथी बीएज नहि, एटलामाटे हुं पण अत्यंत प्राचीन मोटा ऋषिओए पाळेली आ ब्रह्मनिष्ठानो आश्रय लई जेनो अंत अने पार आववो कठण छे एवा संसाररूपी अंधकारने तरी जईश अने एवी ब्रह्मनिष्ठा मने प्रभुना चरणनी सेवाथी प्राप्त थशे ॥ ५७ ॥ भगवान् केहेछे.— आ प्रमाणे धन नाश पामवाथी वैराग्य थतां जेनो सघ-ळो परिश्रम मटी गयो हतो एवो अनं संन्यास लईने पृथ्वीमां फरतो ए मुनि, नीच पुरुषोए दुःख दीधा छतां पण स्वधर्ममांथी नहि खसी-ने आ गाथा बोल्यो हतो ॥ ५८ ॥

॥

॥

॥

॥

॥

॥

पुरुषने सुख-दुःख आपनार कोई छेज नहि. मित्र, उदासीन, शत्रु अने आ सघळो संसार पण अज्ञाननेलीधे पोताना मननी भ्रांतिए उत्पन्न करे-लो छे ॥ ५९ ॥ एटलामाटे हे उद्धव ! मारामां पेसाडेली बुद्धिथी युक्त धर्मेने तमे सर्वथा मननो निग्रह करवो एज योगनुं मूलस्वरूप छे के जेथी सुख-दुःखादिक सर्व द्वंद्वोनुं निराकरण थायछे ॥ ६० ॥ मननो निग्रह कर्वानी शक्ति न होय तोपण जे पुरुष आ ब्रह्मनिष्ठा करावनारी भिक्षुगीताने सावधानपणाथी धारे, संभळावे अने सांभळे तेपण सुख-दुःखादिकर्था परामत्र पामे नहि ॥ ६१ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो त्रेवीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २३ ॥ श्रीभगवान् केहेछे.— हवे तमारी पाले, पूर्वना कपिलादिक आचार्योंए निश्चय करे-लुं सांख्य कहीश के जे सांख्यने जाणवाथी पुरुष तुरतज भेदबुद्धिथी थाएली सुख-दुःखादिकनी भ्रांतिने छोडी देछे ॥ १ ॥ प्रलयमां अने सहुथी

सुखदुःखप्रदो नान्यः पुरुषस्यात्मविभ्रमः ॥ मित्रोदासीनरिपवः संसारस्तमसः कृतः ॥ ५९ ॥ तस्मात्सर्वालसना तात निग्रहाण मनो धिया ॥ मय्यावेशितया युक्त एतावान्योगसंग्रहः ॥ ६० ॥ य एतां भिक्षुणा गीतां ब्रह्मनिष्ठां समाहितः ॥ धारयञ्छूश्रवयञ्छृण्वन् द्वंद्वैर्नैवाभिभूयते ॥ ६१ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे भगवद्ब्रह्मसंवादे भिक्षुगीता नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अथ ते संप्रक्ष्यामि सांख्यं पूर्वैर्विनिश्चितम् ॥ यद्विज्ञाय पुमाच सुदो जह्याद्वैकल्पिकं भ्रमम् ॥ १ ॥ आसीज्ज्ञानमथो ह्यर्थ एकमेवाविकल्पितम् ॥ यदा विवेकनिपुणा आदौ कृतयुगेऽयुगे ॥ २ ॥ तन्मायाफलरूपेण केवलं निर्विकल्पितम् ॥ वाङ्मनोगोचरं सत्यं द्विधा समभवद्ब्रह्म ॥ ३ ॥ तयोरेकतरो ह्यर्थः प्रकृतिः सोभयात्मिका ॥ ज्ञानं त्वन्यतमो भावः पुरुषः सोऽभिधीयते ॥ ४ तमो रजः सत्त्वमिति प्रकृतेरभवन्गुणाः ॥ मया प्रक्षोभ्यमाणायाः पुरुषानुमतेन च ॥ ५ ॥

पेहेलो सत्ययुग के जेमां सघळा लोको ब्रह्मविद्यामां निपुण हता तेमां द्रष्टा अने दृश्य ए सघळुं एकज हतुं. [ब्रह्ममांज लीन हतुं]. कोई जातनो भेद हतो ज नहि. बीजा समयमां लोको ज्यारे ब्रह्मविद्यामां निपुण थायछे ल्यारे पण तेओने भेदनुं स्फुरण नहि होवाथी द्रष्टा अने दृश्य ए सर्व ए-कज होयछे ॥ २ ॥ केवल, भेदरहित अने सत्य ए व्यापक ब्रह्मज अज्ञाननेलीधे वाणीनी अने मननी प्रवृत्ति थाय एवी रीते दृश्य अने द्रष्टारूपे बे प्रकारनुं थयुं ॥ ३ ॥ ए दृश्य अने द्रष्टामां जे दृश्य पदार्थ छे ते कार्य-कारणरूप प्रकृति छे अने जे बीजो द्रष्टा पदार्थ छे ते पुरुष केहेवायछे ॥ ४ ॥ में जीवोना अदृष्टनेलीधे ईक्षणरूप द्वारथी प्रकृतिनो क्षोभ करतां तेना सत्त्व, रज अने तम ए त्रण गुणो प्रकट थया ॥ ५ ॥

? आ चोवीशमा अध्यायमां सांख्यद्वारा 'आत्माथी सर्व पदार्थो उत्पन्न थायछे अने पाछा आत्मांमांज लय पामेछे' एहुं चितन करवानो उपदेश करी मनना मोहनुं निवारण करवामां आवशे.

તેઓમાંથી મહત્ત્વ ઉત્પન્ન થયું કે જેના જ્ઞાનશક્તિ અને ક્રિયાશક્તિનેલીધે બે પ્રકાર કેહેવાયછે. એ મહત્ત્વ વિકાર પામતાં તેમાંથી જીવોને શ્રાંતિ કરનાર અહંકાર ઉત્પન્ન થયો ॥ ૬ ॥ અહંકારના વૈકારિક, તૈજસ અને તામસ એવા ત્રણ ભેદ છે તેઓમાં વૈકારિકમાંથી ઇન્દ્રિયોના અગિયાર દેવ-તા અને મન ઉત્પન્ન થયાં. તૈજસમાંથી અગિયાર ઇન્દ્રિયો ઉત્પન્ન થઈ. તામસમાંથી શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ એ પાંચ ભૂતની પાંચ તન્માત્રા ઉત્પન્ન થઈ. એ અહંકાર ચિદાભાસથી વ્યાપ્ત હોવાનેલીધે જડ અને ચૈતન્યની ગાંઠરૂપ કેહેવાયછે. દેવતાઓ અને મનનો પ્રકાશસ્વભાવ છે માટે તેઓને વૈકારિક [સાત્ત્વિક] અહંકારનાં કાર્ય ગણ્યાં છે. ઇન્દ્રિયોનો પ્રવૃત્તિસ્વભાવ છે માટે તેઓને તૈજસ [રાજસ] અહંકારનાં કાર્ય ગણેલ છે. પંચભૂતનો આવરણસ્વભાવ છે તેથી તેઓને તામસ અહંકારનાં કાર્ય ગણેલ છે ॥ ૭ ॥ ૮ ॥ મારી પ્રેરણાથી એ સઘळा પદાર્થોએ મઢીને પોતામાં શક્તિ

તેભ્યઃ સમભવત્સૂત્રં મહાન્સૂત્રેણ સંયુતઃ ॥ તતો વિકુર્વતો જાતોઽહંકારો યો વિમોહનઃ ॥ ૬ ॥ વૈકારિકસ્તૈજસશ્ચ તામસશ્ચેત્યહં ત્રિવૃત્ ॥ તન્માત્રૈન્દ્રિયમનસાં કારણં ચિદચિન્મયઃ ॥ ૭ ॥ અર્થસ્તન્માત્રિકાજ્ઞે તામસાદિન્દ્રિયાણિ ચ ॥ તૈજસાદેવતા આસન્નેકાદશ ચ વૈકૃતાત્ ॥ ૮ ॥ મયા સંચોદિતા ભાવાઃ સર્વે સંહત્યકારિણઃ ॥ અંડમુત્પાદયામાસુર્મમાયતનમુત્તમમ્ ॥ ૯ ॥ તસ્મિન્નહં સમભવમંડે સલિલસંસ્થિતૌ ॥ મમ નાભ્યામ્ભૂત્પદ્મં વિશ્વાશ્યં તત્ર ચાત્મભૂઃ ॥ ૧૦ ॥ સોઽષ્ટજત્તપસા યુક્તો રજસા મદનુગ્રહાત્ ॥ લોકાન્સપાલાન્વિશ્વાત્મા ધૃર્ભુવઃ સ્વરિતિ ત્રિધા ॥ ૧૧ ॥ દેવાનામોક આસીત્સ્વર્ભૂતાનાં ચ ભુવઃ પદમ્ ॥ મર્ત્યાદીનાં ચ ભૂલોકઃ સિદ્ધાનાં ત્રિતયાત્પરમ્ ॥ અયોઽસુરાણાં નાગાનાં ધૂમેરોકોઽષ્ટજત્પ્રમુઃ ॥ ૧૨ ॥

આવવાથી હું કે જે અંતર્યામી છું તેના ઉત્તમ સ્થાનકરૂપ અંડ ઉત્પન્ન કન્યું ॥ ૬ ॥ પાળીમાં રહેલા તે અંડમાં લીલાથી નારાયણરૂપ દેહ ધરીને હું રહ્યો. મારી નાભિમાં સર્વ લોકના કારણરૂપ કમલ ઉત્પન્ન થયું. કમલમાં બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થયા ॥ ૭ ॥ રજો ગુણવાळा અને જગતના કારણરૂપ તે બ્રહ્માએ મારા અનુગ્રહથી તપ કરીને લોકપાલ સહિત ભૂલોક [પાતાલ સહિત પૃથ્વી] ભુવલોક [અંતરિક્ષ] અને સ્વલોક, [સ્વર્ગથી તે બ્રહ્મલોક સુધી] એ ત્રણ લોકને સ્રજ્યા ॥ ૧૧ ॥ સ્વલોક દેવતાઓનું સ્થાનક થયું. ભુવલોક ભૂતાદિકનું સ્થાનક થયું. મૂલોક મનુષ્યાદિકનું સ્થાનક થયું. જ્ઞાની લોકોનું સ્થાનક તો એ ત્રણે લોકથી પર પરબ્રહ્મ છે. બ્રહ્માએ અસુર અને નાગ લોકોનું ઠેકાણું પૃથ્વીની નીચે [પાતાલ] સ્રજ્યું છે ॥ ૧૨ ॥

૧ જોકે સૃષ્ટિ થવાના આ પ્રકારમાં અને શ્રુતિમાં કેહેલા પ્રકારમાં કેટલોક ફેરફાર છે તોપણ સૃષ્ટિનું નિરૂપણ કરીને અદ્વિતીય આત્મા જણાવવાનો જે બંનેનો ઉદ્દેશ છે તે એકજ છે. મિથ્યા પદાર્થનું નિરૂપણ ગમે તે રીતે કરીએ તોપણ ચાલે એવા અભિપ્રાયથી આમાં સૃષ્ટિને પ્રકારાંતરે કહેલી છે.

त्रिगुणात्मक कर्म करवाथी यती सघळी गतिओ त्रैलोक्यमांज थायछे. योग, तप अने संन्यास करवाथी महर्लोक, जनलोक, तपलोक अने सत्य लोकमां योग्यता प्रमाणे निर्मल गतिओ प्राप्त थायछे. भक्तियोग करनाराने वैकुण्ठलोकमां गति प्राप्त थायछे. हुं के जे कालशक्तिवाळो अने कर्मनां फल आपनार छुं तेनी शक्तिथी कर्मोमां जोडाएलुं आ जगत् आ संसाररूपी गुणोना मवाहमां सत्यलोक सुधीनी उत्तम गतिओने पामेछे अने पा-छी स्थावर सुधीनी नीच गतिओने पामेछे. वैकुण्ठलोक विना बीजी गतिओ चंचल छे माटे सर्वमां वैराग्य राखवुं योग्य छे ॥ १३ ॥ १४ ॥ नाहानो, मोटो, जाडो के पातळो जे जे पदार्थ थायछे ते सर्व पदार्थ प्रकृति अने पुरुष ए बनेथी व्याप्त होयछे ॥ १५ ॥ जे पदार्थ जेना आदि अने अंतरूप होयछे ते पदार्थ जेना मध्यमां पण होयछे. जेम के घडाना आदि तथा अंतरूप सुवर्णज छे माटे घडाना मध्यमां पण माटीज अने कुंडलना मध्यमां पण सुवर्णज छे. घडामां अने कुंडलमां माटी अने सुवर्ण बदलातां नथी माटे सत्य केहेवाय छे तेम ज-गतमां आत्मा बदलातो नथी माटे सत्य केहेवायछे. घडो अने कुंडलादिक विकार जेम व्यवहारनेमाटेज छे तेम जगत् पण व्यवहारनेमाटेज छे.

त्रिलोक्यां गतयः सर्वाः कर्मणां त्रिगुणात्मनाम् ॥ योगस्य तपसश्चैव न्यासस्य गतयोऽमृत्युः ॥ १३ ॥ महर्जनस्तपः सत्यं भक्ति-योगस्य मद्रतिः ॥ मया कालात्मना धात्रा कर्मयुक्तमिदं जगत् ॥ गुणप्रवाह एतस्मिन्नुन्मज्जति निमज्जति ॥ १४ ॥ अणुर्बृहत्कृशः स्थूलो यो यो भावः प्रसिद्ध्यति ॥ सर्वोऽप्युभयसंयुक्तः प्रकृत्या पुरुषेण च ॥ १५ ॥ यस्तु यस्यादिरंतश्च स वै मध्यं च तस्य सन् ॥ विकारो व्यवहारार्थो यथा तेजसपार्थिवाः ॥ १६ ॥ यदुपादाय पूर्वस्तु भावो विकुरुते पद्मम् ॥ आदिरंतो यदा यस्य तत्सत्यमभिधी-यते ॥ १७ ॥ प्रकृतिर्ह्यस्योपादानमाधारः पुरुषः परः ॥ सतोऽभिव्यंजकः कालो ब्रह्म तत्रितपं त्वहम् ॥ १८ ॥

सत्य तो एक आत्माज छे ॥ १६ ॥ 'महत्तत्त्वादिक कारण पदार्थ अहंकारादिक कार्यपदार्थने जे उत्पन्न करेछे ते आत्माने लईनेज उत्पन्न करेछे. जेम के पिंडो घडाने उत्पन्न करे-छे ते माटीने लईनेज उत्पन्न करेछे. माटी विना उत्पन्न करी शक्तो नथी. एटलामाटे आत्माज वास्तविक रीते सत्य छे. दृष्टांतमां ज्यारे घडाना आदि-अंत केहेवा पड़े त्यारे ते आदि-अंतरूप माटीज केहेवी जोईए अने ते माटीनी सत्यता पण केहेवी जोईए तो एथी जेम माटी सत्य ठरती नथी तेम महत्त-त्त्वादिक पण पोतपोतानां कार्योनां आदि-अंतरूप छतां पण सत्य ठरतां नथी. दृष्टांतोमां जे सत्यता कहीछे ते परम कारणरूप आत्मानेज सत्य केहेवासा-रू कहीछे ॥ १७ ॥ कार्योना उपदान कारणरूप प्रकृति, प्रकृतिनो अधिष्ठाता पुरुष अने गुणोने क्षोभ करीने कार्योने प्रकट करनार काल, ए त्रण मारांज [ब्रह्मनांज] स्वरूप छे. हुंथी जुदां नथी; कारण के प्रकृति ए मारी शक्ति छे अने पुरुष तथा काल मारी अवस्थारूप छे. प्रकृति, पुरुष अने काल जोके

કોઈનાં કાર્ય નથી અને જગતના કારણરૂપ છે તોપણ તેઓ હુથી ભિન્ન નથી માટે હું અદ્વિતીય જ છું ॥ ૧૮ ॥ જીવોને ભોગ આપવાને થાણી આ મોટી સુ-
ષ્ટિ જ્યાંસુધી સ્થિતિનો અંત આવે ત્યાંસુધી પિતા અને પુત્રાદિકરૂપથી અવિચ્છિન્ન ચાલ્યા કરે છે અને તે સ્થિતિ જ્યાંસુધી પરમેશ્વરનું ઇક્ષણ હોય ત્યાંસુધી
રહે છે ॥ ૧૯ ॥ આ તમને સુષ્ટિવિષે કહ્યું. હવે પ્રલયવિષે કહું છું. જેમાં લોકોની અનેક સુષ્ટિઓ અને અનેક પ્રલયો કલ્યાય છે એવું બ્રહ્માંડ,
મારા, સ્વરૂપભૂત કાલ પોહોંચવા માંડે ત્યારે ભુવનોની સાથે વીંચાવા માંડે છે. અર્થાત્ બ્રહ્માંડરૂપે એકઠાં થાણાં પંચભૂત નોલનોલાં થઈ જવા માંડે છે
॥ ૨૦ ॥ શરીર અન્નમાં લય પામે છે. અન્ન બીજમાં લય પામે છે. બીજ પૃથ્વીમાં લય પામે છે. પૃથ્વી ગંધમાં લય પામે છે ॥ ૨૧ ॥ ગંધ જલમાં લય પામે-
સર્ગઃ પ્રવર્તે તે તાવત્પૌર્વાર્પણે નિત્યશઃ ॥ મહાન્ ગુણવિસર્ગાર્થઃ સ્થિત્યંતો યાવદીક્ષણમ્ ॥ ૧૯ ॥ વિરાળમયાસાદ્યમાનો લોકકલ્પ-

વિકલ્પકઃ ॥ પંચત્વાય વિશેષાય કલ્પતે ભુવનૈઃ સહ ॥ ૨૦ ॥ અન્ને પ્રલીયતે મર્ત્યમન્નં ધાનાસુ લીયતે ॥ ધાના ભૂમૌ પ્રલીયંતે
ભૂમિર્ગંધે પ્રલીયતે ॥ ૨૧ ॥ અપ્સુ પ્રલીયતે ગંધ આપશ્ચ સ્વગુણે રમે ॥ લીયતે જ્યોતિષિ રમો જ્યોતી રૂપે પ્રલીયતે ॥ ૨૨ ॥ રૂપં વાયૌ
સ ચ સ્પર્શે લીયતે સોઽપિ ચાંબરે ॥ અંબરં શદ્દતન્માત્રં ઇંદ્રિયાણિ સ્વયોનિષુ ॥ ૨૩ ॥ યોનિર્વૈકારિકે સૌમ્ય લીયતે મનસીશ્વરે ॥ શબ્દો
ભૂતાદિમપ્યેતિ ભૂતાદિર્મહતિ પ્રમુઃ ॥ ૨૪ ॥ સ લીયતે મહાન્સ્વેષુ ગુણેષુ ગુણસત્તમઃ ॥ તેઽવ્યક્તે સંપ્રલીયંતે તત્કાલે લીયતેઽવ્યયે ॥ ૨૫ ॥
છે. જલ પોતાના ગુણરૂપ રસમાં લય પામે છે. રસ તેજમાં લય પામે છે. તેજ રૂપમાં લય પામે છે. ૨૨ ॥ રૂપ વાયુમાં લય પામે છે. વાયુ સ્પર્શમાં
લય પામે છે. સ્પર્શ આકાશમાં લય પામે છે અને આકાશ શબ્દમાં લય પામે છે. ઇંદ્રિયો પોતાને પ્રવર્ત્તાવિનારા દેવતાઓમાં લય પામે છે ॥ ૨૩ ॥ દે-
વતાઓ પોતાના નિયંતારૂપ મનમાં લય પામે છે. શૈબ્દ અહંકારમાં લય પામે છે. સર્વ જગતને મોહ કરવામાં સમર્થ અહંકાર મહત્ત્વમાં લય પામે છે
॥ ૨૪ ॥ જ્ઞાનશક્તિ અને ક્રિયાશક્તિવાળું મહત્ત્વ પોતાના કારણરૂપ ગુણોમાં લય પામે છે. ગુણો માયામાં લય પામે છે. માયા કાલને આધીન છે
માટે તે, જેની વૃત્તિ બંધ પડેલી છે એવા કાલમાં લય પામે છે એટલે કાલની સાથે એકરૂપ થઈને રહે છે ॥ ૨૫ ॥

૧ શરીર અન્નથી વધ્યું છે તો તે અન્ન સો વર્ષની અનાવૃષ્ટિથી ક્ષીણ થતાં શરીર રહે નહિ માટે શરીર અન્નમાં લય પામે છે એમ કહ્યું છે. ૨ બીજરૂપે અવ-
શેષ રહે છે. ૩ પૃથ્વીમાં વાવવાથી ડગતાં નથી. ૪ પૃથ્વી પ્રલયના સૂર્યથી સુકાઈને અને શેષનાગના મુલના અગ્નિથી વઢી જઈને માત્ર ગંધરૂપે અવશેષ રહે છે.
૫ ગંધ સો વર્ષની અતિવૃષ્ટિથી ભીજાઈને જલમાં લય પામે છે. ૬ તેજથી સુકાઈને માત્ર રસરૂપે રહે છે. ૭ તેજ વાયુથી પરાભવ પામતાં રૂપમાત્ર અવશેષ રહે છે.
૮ તામસાહંકારનાં કાર્યોનો શબ્દસુધી લય કહીને હવે રાજસાહંકારનાં કાર્યોનો લય કહે છે. ૯ વાસ્તવિક રીતે જોકે ઇંદ્રિયોનો લય તેઓના કારણરૂપ રાજ-
સાહંકારમાં ધારેલો છે તોપણ ઇંદ્રિયોની પ્રવૃત્તિ દેવતાઓને આધીન છે તેથી બોલવાની યુક્તિ કરીને દેવતાઓમાં લય કહ્યો છે. ૧૦ દેવતાઓનો લય જોકે સાત્ત્વ-
કાહંકારમાં કેહેવો જોઈએ તોપણ દેવતાઓની પ્રવૃત્તિ મનને આધીન હોવાથી યુક્તિ કરીને તેઓનો મનમાં લય કહ્યો છે. ૧૧ તામસાહંકારનાં કાર્યોમાં અવશેષ રહે-
લા શબ્દનો લય કહે છે.

કાલ માયાને પ્રવર્તીવનારા પુરુષમાં લય પામે છે. પુરુષ પોતાની પ્રકૃતિ લીન થઈ જવાનેલીધે પૂર્ણસ્વરૂપે આત્મામાં રહે છે. આત્મા પોતે ઉપાધિ રહિત હોવાનેલીધે પોતાના સ્વરૂપમાં જ રહે છે, બીજા કોઈમાં લય પામતો નથી. કારણ કે જગતની સૃષ્ટિ એમાંથી થઈ હતી અને જગતનો પ્રલય પણ એમાં જ થાય છે. જગતની સૃષ્ટિ અને પ્રલય ઉપરથી સર્વના અધિષ્ઠાનરૂપે અને અવધિરૂપે આત્મા જ જાણાય છે ॥૨૬॥ હૃદયમાં આવો વિચાર પ્રકટ થતાં મનનો ભેદસંબંધી ભ્રમ કેમ જ રહે ? આકાશમાં સૂર્યનો ઉદય થતાં અંધારું રહે જ નહિ ॥૨૭॥ હું કે જે મૃત-ભવિષ્યને જાણનાર છું તેણે સંશયરૂપી ગાંઠને તોડનારો આ સાંખ્યવિધિ કે જેમાં અવલ્લી રીતે પ્રલયનું અને સવલ્લી રીતે સૃષ્ટિનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે તે કહ્યો ॥ ૨૮ ॥

આમ આ સાંખ્યવિધિ કે જેમાં અવલ્લી રીતે પ્રલયનું અને સવલ્લી રીતે સૃષ્ટિનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે તે કહ્યો ॥ ૨૮ ॥

આમ આ સાંખ્યવિધિ કે જેમાં અવલ્લી રીતે પ્રલયનું અને સવલ્લી રીતે સૃષ્ટિનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે તે કહ્યો ॥ ૨૮ ॥

આમ આ સાંખ્યવિધિ કે જેમાં અવલ્લી રીતે પ્રલયનું અને સવલ્લી રીતે સૃષ્ટિનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે તે કહ્યો ॥ ૨૮ ॥

આમ આ સાંખ્યવિધિ કે જેમાં અવલ્લી રીતે પ્રલયનું અને સવલ્લી રીતે સૃષ્ટિનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે તે કહ્યો ॥ ૨૮ ॥

પણ એ વૃત્તિઓને જીતવાના ઉપાયરૂપ છે. હે ઉદ્ધવ ! તેમાં હવે નોંખનોંખા ગુણોમાં જે ગુણથી પુરુષ, જેવો થાય છે તેવિષે હું કહું છું તે સાંભળો ॥ ૧ ॥

શમ, દમ, તિતિક્ષા, વિવેક, સ્વધર્મમાં રહેવું, સત્ય, દયા, પૂર્વોપરનું અનુસંધાન, સંતોષ, સ્વચ્છ કરવાનો સ્વભાવ, વિષયોમાં વૈરાગ્ય, આસ્તિકપણું, અયોગ્ય કર્મોનું અદર્શન, દાન, સરલતા, વિનયોદિક અને આત્મામાં પ્રીતિ, એ સત્વગુણની વૃત્તિઓ છે ॥ ૨ ॥

સ્વર્ગોદિકની ઇચ્છા, યજ્ઞોદિક વ્યાપાર, મદ, લાભ થયા છતાં પણ અસંતોષ, ગર્વ, ધનાદિકની ઇચ્છાથી દેવાદિકની પ્રાર્થના, મેદબુદ્ધિ, વિષયભોગ, મદથી યુદ્ધાદિકનો અભિનિવેશ, પોતાની સ્તુતિમાં પ્રીતિ, ઉપહાસ, પરાક્રમ પ્રસિદ્ધ કરવું અને વલ્લી ઉદયમ, [ન્યાયથી ઉદયમ સાત્વિક ગણેલો છે.] એ રજોગુણની વૃત્તિઓ છે ॥ ૩ ॥

૧ આ પચીસમા અધ્યાયમાં પોતાની નિર્ગુણતાનો નિશ્ચય થવાસારૂ ચિત્તમાંથી ઉત્પન્ન થતી સત્વાદિક ગુણોની વૃત્તિઓ અનેક પ્રકારથી કેહેવામાં આવશે.

क्रोध, लोभ, मिथ्या भाषण, हिंसा, मागवुं, दंभ, श्रम, कजियो, शोक, मोह, दुःख, दीनता, आलस्य, लांबी लांबी आशा, भय अने जडता, ए तमोगुणनी वृत्तिओ छे ॥ ४ ॥ आ सत्वगुण, रजोगुण अने तमोगुणनी वृत्तिओ घणखरी कही अने एप्रमाणे बीजीपण समजी लेवी. हवे एकठा थएला गुणोनी वृत्तिओविषे कहुंछुं ते सांभळो ॥ ५ ॥ हे उद्धव ! ' हुं अने मारूं ' एवी जे बुद्धि थायछे ते त्रणे गुणोनो सन्निपात [एकठापणुं] छे. मन, शब्दादिक विषयो, इंद्रियो अने प्राणथी जे व्यवहार थायछे ते सधळो त्रणे गुणोनो सन्निपात समजवो ॥ ६ ॥ पुरुष ज्यारे धर्म, अर्थ अने काममां आसक्त थई रह्यो होय ल्यारे ए त्रणे गुणोना सन्निपातथी थयुंछे एम जाणवुं के जे सन्निपात श्रद्धा, रति अने धनने प्राप्त करेछे ॥ ७ ॥ स-काम धर्ममां निष्ठा राखे, गृहस्थाश्रममांज आसक्त थईने रहे अने पछी नित्य-नैमित्तिक धर्ममां पण निष्ठा राखे तो ए धर्ममां पण गुणांनो सन्निपात थयोछे एम समजवुं. कारण के सकाम धर्म रजोगुणमय छे, घरमां आसक्ति तमोगुणमय छे अने नित्य-नैमित्तिक धर्ममां निष्ठा सत्वगुणमय छे

कोधो लोभोजुतं हिंसा याच्चा दंभः क्लमः कलिः ॥ शोकमोहौ विषादार्त्तौ निद्राशा भीरुद्वयमः ॥ ४ ॥ सत्वस्य रजसश्चैतास्तमस-
श्चानुपूर्वशः ॥ वृत्तयो वर्णितप्रायाः सन्निपातमथो शृणु ॥ ५ ॥ सन्निपातस्त्वहमिति ममेत्युद्धव या मतिः ॥ व्यवहारः सन्निपातो
मनोमात्रेन्द्रियासुभिः ॥ ६ ॥ धर्मे चार्थे च कामे च यदाऽसौ परिनिष्ठितः ॥ गुणाना सन्निकर्षोज्यं श्रद्धारतिधनावहः ॥ ७ ॥ प्रवृ-
त्तिलक्षणे निष्ठा पुमान्यर्हि गृहाश्रमे ॥ स्वधर्मे चानुतिष्ठेत गुणानां समितिर्हि सा ॥ ८ ॥ पुरुषं सत्वसंयुक्तमनुमीयाच्छमादिभिः ॥
कामादिभी रजोयुक्तं क्रोधाद्यैस्तमसा युतम् ॥ ९ ॥ यदा भजति मां भक्त्या निरपेक्षः स्वकर्मभिः ॥ तं सत्वप्रकृतिं विद्यात्पुरुषं स्त्रि-
यमेव च ॥ १० ॥ यदा आशिष आशास्य मां भजेत स्वकर्मभिः ॥ तं रजःप्रकृतिं विद्याद्धिसामाशास्य तामसम् ॥ ११ ॥ सत्त्वं
रजस्तम इति गुणा जीवस्य नैव मे ॥ चित्तजा यैस्तु भूतानां सज्जमानो निवद्ध्यते ॥ १२ ॥

॥ ८ ॥ पुरुषने शमादिक वृत्तिओ उपरथी सत्वगुणवाळो जाणवो, कामादिक वृत्तिओ उपरथी रजोगुणवाळो जाणवो अने क्रोधादिक वृत्तिओ
उपरथी तमोगुणवाळो जाणवो ॥ ९ ॥ जे पुरुष अथवा स्त्री निष्कामपणाथी कर्म करीने प्रेमथी ज्यारे मने भजे ल्यारे तेनो सत्वगुणी स्वभाव जाण-
वो ॥ १० ॥ ज्यारे सुखोनी आशाथी कर्म करीने मने भजे ल्यारे रजोगुणी स्वभाव जाणवो अने कोईने पीडा करवानुं धारी कर्म करीने मने भजे
ल्यारे तमोगुणी स्वभाव जाणवो ॥ ११ ॥ सत्व, रज अने तम ए त्रण गुणो जीवनाज छे, मारा नथी; कारण के ए गुणो पंचभूतना कार्यरूप चि-
त्तमांज उत्पन्न थायछे माटे पंचमहाभूतनी उपाधिवाळानाज होय, के जे गुणोथी जीव, पदार्थोमां आसक्त थतां बंधाई जायछे. हुं तो गुणोना नियं-
तापणाथी सृष्टिआदि कार्य करुंछुं; तोपण आसक्ति पामतो नथी माटे नित्यसुक्त छुं. आ कारणथी मारूं भजन करवानुं हुं वारंवार कहुंछुं ॥ १२ ॥

જ્યારે પ્રકાશક, સ્વચ્છ અને શાંત સત્ત્વગુણ વીજા બે ગુણોને દેવાવીને વધી જાય ત્યારે પુરુષ સુખ, ધર્મ, જ્ઞાન અને શમદમાદિકર્મી જોડાય છે ॥ ૧૩ ॥ સંગ તથા મેદના કારણરૂપ અને પ્રવૃત્તિસ્વભાવવાળો રજોગુણ જ્યારે વીજા બે ગુણોને દેવાવીને વધી જાય ત્યારે પુરુષ દુઃખ, કર્મ, યશ અને લક્ષ્મીથી જોડાય છે ॥ ૧૪ ॥ વિવેકથી અટ કરનાર, આવરણરૂપ, અને અનુદયમરૂપ તમોગુણ જ્યારે વીજા બે ગુણોને દેવાવીને વધી જાય ત્યારે પુરુષ શોક, મોહ, નિદ્રા, હિંસા અને આશાથી જોડાય છે ॥ ૧૫ ॥ જ્યારે ચિત્ત સ્વચ્છ થાય, ઇન્દ્રિયોનો ઉપરામ થાય, દેહમાં અમય થાય, અને મન સંગરહિત થાય ત્યારે મારી પ્રાપ્તિના સ્થાનકરૂપ સત્ત્વગુણ વધ્યો છે એમ જાણવું ॥ ૧૬ ॥ જ્યારે પુરુષ ક્રિયાથી વિકાર પામીને વિક્ષેપમાં પડે, જ્ઞાનેન્દ્રિયોને ઉપરામ ન મળે, કર્મેન્દ્રિયોમાં વિકાર વધે અને મન ભમ્યા કરે ત્યારે રજોગુણ વધ્યો છે એમ જાણવું ॥ ૧૭ ॥ જ્યારે અસ્ત પામતું ચિત્ત

યદેતરૈ જયેત્સત્ત્વં ભાસ્વરં વિશદં શિવમ્ ॥ તદા સુત્વેન યુજ્યેત ધર્મજ્ઞાનાદિભિઃ પુમાન્ ॥ ૧૩ ॥ યદા જયેત્તમઃ સત્ત્વં રજઃ સંગં ભિદા બલમ્ ॥ તદા દુઃત્વેન યુજ્યેત કર્મણા યશસા શ્રિયા ॥ ૧૪ ॥ યદા જયેદ્રજઃ સત્ત્વં તમો મૂલ્યં જડમ્ ॥ યુજ્યેત શોકમોહાભ્યાં નિદ્રયા હિંસયાશયા ॥ ૧૫ ॥ યદા ચિત્તં પ્રસીદેત ઇન્દ્રિયાણાં ચ નિર્વૃત્તિઃ ॥ દેહેઽમયં મનોઽસંગં તત્સત્ત્વં વિદ્ધિ મત્પદમ્ ॥ ૧૬ ॥ વિકુર્વન્ ક્રિયાયા ચાધીરનિર્વૃત્તિશ્ચ ચેતસામ્ ॥ ગાત્રાસ્વાસ્થ્યં મનો ભ્રાંતં રજ એતૈર્નિશામય ॥ ૧૭ ॥ સીદન્નિશ્ચિત્તં વિલીયેત ચેતસો ગ્રહણેઽક્ષમમ્ ॥ મનો નદ્યં તમો ગ્લાનિસ્તમસ્તદુપધારય ॥ ૧૮ ॥ ઇધમાને ગુણે સત્ત્વે દેવાનાં બલમેધતે ॥ અસુરાણાં ચ રજસિ તમસ્યુદ્ધવ રક્ષસામ્ ॥ ૧૯ ॥ સત્ત્વાજ્ઞાગરણં વિદ્યાદ્રજસા સ્વપ્નમાદિશેત્ ॥ પ્રસ્થાપં તમસા જંતોસ્તુરીયં ત્રિષુ મંત્રતમ્ ॥ ૨૦ ॥ ઉપર્યુપરિ ગચ્છંતિ સત્ત્વેન બ્રાહ્મણા જનાઃ ॥ તમસાધોઽધ આમુલ્યાદ્રજમ્ ॥ ૨૧ ॥ ॥ ॥

ચિદાભાસનું ગ્રહણ કરવામાં અસમર્થ થઈને લય પામે, સંકલ્પરૂપ મન પળ લીન થાય, અજ્ઞાન ઉપજે તથા શ્વેદ થાય ત્યારે તમોગુણ વધ્યો છે એમ જાણવું ॥ ૧૮ ॥ હે ઉદ્ધવ ! પ્રસંગનેલીધે કદુંદું કે સત્ત્વગુણ વધતો હોય ત્યારે દેવતાઓનું બલ વધે છે, રજોગુણ વધતો હોય ત્યારે અસુરોનું બલ વધે છે અને તમોગુણ વધતો હોય ત્યારે રાક્ષસોનું બલ વધે છે ॥ ૧૯ ॥ જાગ્રત અવસ્થા સત્ત્વગુણથી, સ્વપ્ન અવસ્થા રજોગુણથી અને સુષુપ્તિ અવસ્થા તમોગુણથી થાય છે. ત્રણે અવસ્થાઓમાં અનુસ્યૂત જે ચોથું સ્વરૂપ છે તે તો આત્માજ છે ॥ ૨૦ ॥ મનુષ્યો સત્ત્વગુણથી, બ્રહ્મલોકપર્યંત ઉંચા ઉંચા લોકમાં જાય છે તેમજ તમોગુણથી, સ્થાવરસુધીના નીચા નીચા અવતાર પામે છે અને રજોગુણથી પાછો મનુષ્યનોજ અવતાર પામે છે ॥ ૨૧ ॥

સત્ત્વગુણ વધ્યો હોય તે સમયે મરણ પામેલાં મનુષ્યો સ્વર્ગમાં જાયછે, રજોગુણ વધ્યો હોય તે સમયમાં મરણ પામેલાં મનુષ્યો નરલોકમાં જાયછે, ત-
મોગુણ વધ્યો હોય તે સમયમાં મરણ પામેલાં મનુષ્યો નરકમાં જાયછે અને નિર્ગુણ મનુષ્યો તો જીવતાં જ મને પામેછે ॥ ૨૨ ॥ મારી પ્રીતિ મેલવવાના
ઉદ્દેશથી અથવા કેવલ દાસભાવથી જ જે પોતાનું કર્મ કરેલું હોય તે સત્ત્વગુણથી સમજવું, ફલનો સંકલ્પ કરીને જે કર્મ કર્યું હોય તે રજોગુણી
જાણવું અને જેમાં હિંસા ઘણી આવે તથા દંભ અને મત્સરાદિકથી જે કર્મ કર્યું હોય તે તમોગુણી જાણવું ॥ ૨૩ ॥ આત્મા દેહાદિકથી નોંઘીને
એમ જાણવું એ સાત્ત્વિક જ્ઞાન સમજવું, આત્મા દેહાદિકથી નોંઘી નથી એમ જાણવું એ રજોગુણી જ્ઞાન સમજવું અને બાલક તથા મુંગાના જેવું પ્રા-
કૃત જ્ઞાન હોય તે તમોગુણી જ્ઞાન સમજવું. મારા સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય તે નિર્ગુણ જ્ઞાન સમજવું ॥ ૨૪ ॥ વનમાં રહેવું એ સત્ત્વગુણી વાસ છે, ગામમાં
રહેવું એ રજોગુણી વાસ છે, જુગારના સ્થાનમાં રહેવું એ તમોગુણી વાસ છે અને મંદિરમાં રહેવું એ નિર્ગુણ વાસ છે ॥ ૨૫ ॥ આસક્તિ રહિત થઈને જે

સત્ત્વે પ્રલીનાઃ સ્વર્ગાંતિ નરલોકં રજોલયાઃ ॥ ૨૨ ॥ મદર્પણં નિષ્ફલં વા સાત્ત્વિકં
નિજકર્મ તત્ ॥ રાજસં ફલસંકલ્પં હિંસાપ્રાપ્યાદિ તામસમ્ ॥ ૨૩ ॥ કેવલ્યં સાત્ત્વિકં જ્ઞાનં રજો વૈકલ્પિકં ચ યત્ ॥ પ્રાકૃતં તામસં
જ્ઞાનં મન્નિષ્ઠં નિર્ગુણં સ્મૃતમ્ ॥ ૨૪ ॥ વનં તુ સાત્ત્વિકો વાસો ગ્રામો રાજસ ઉચ્યતે ॥ તામસં દ્યૂતસદનં મન્નિકેતં તુ નિર્ગુણમ્ ॥ ૨૫ ॥
સાત્ત્વિકઃ કારકોસંગી રાગાંધો રાજસઃ સ્મૃતઃ ॥ તામસઃ સ્મૃતિવિવ્રણો નિર્ગુણો મદપાશ્રયઃ ॥ ૨૬ ॥ સાત્ત્વિક્યાધ્યાત્મિકી શ્રદ્ધા
કર્મશ્રદ્ધા તુ રાજસી ॥ તામસ્યધર્મે યા શ્રદ્ધા મત્સેવાયાં તુ નિર્ગુણા ॥ ૨૭ ॥ પથ્યં પૂતમનાયસ્તમાહાર્ય સાત્ત્વિકં સ્મૃતમ્ ॥ રાજસં ચૈ-
દ્રિયપ્રેષ્ઠં તામસં ચાર્તિદાશુચિ ॥ ૨૮ ॥ સાત્ત્વિકં સુખમાત્મોત્થં વિષયોત્થં તુ રાજસમ્ ॥ તામસં મોહદૈન્યોત્થં નિર્ગુણં મદપાશ્રયમ્ ॥ ૨૯ ॥

કર્મ કરે તેને સત્ત્વગુણી કર્તા સમજવો; બહુજ આસક્તિથી આંધળો થઈને જે કર્મ કરે તેને રજોગુણી કર્તા સમજવો, પૂર્વોપરની સ્મૃતિથી ભ્રષ્ટ થઈને
જે કર્મ કરે તેને તમોગુણી કર્તા સમજવો અને મારોજ આશ્રય લઈ અહંકાર રહિતપણાથી જે કર્મ કરે તેને નિર્ગુણ કર્તા સમજવો ॥ ૨૬ ॥ વેદાંત
શાસ્ત્રમાં જે શ્રદ્ધા થાય તે સત્ત્વગુણી, કર્મમાં શ્રદ્ધા થાય તે રજોગુણી, અધર્મને ધર્મ માનીને જે શ્રદ્ધા થાય તે તમોગુણી અને મારી સેવામાં શ્રદ્ધા થા-
ય તે નિર્ગુણ શ્રદ્ધા સમજવી ॥ ૨૭ ॥ હિતકારી, પવિત્ર અને અનાયાસથી પ્રાપ્ત જે આહાર હોય તેને સત્ત્વગુણી સમજવો; ઇન્દ્રિયોને પ્યારો જે કહવો
ખાટો તથા સ્વાદી આહાર હોય તેને રજોગુણી સમજવો; દીનતા આપનાર અને અશુદ્ધ જે આહાર હોય તેને તમોગુણી સમજવો અને મને નિવેદન
કરેલો જે આહાર હોય તેને નિર્ગુણ સમજવો ॥ ૨૮ ॥ આત્માને દેહાદિકથી નોંઘીને સત્ત્વગુણી સમજવું, વિષયોથી જે સુખ થા-
ય તેને રજોગુણી સમજવું, મોહ અને દીનતાથી જે સુખ થાય તેને તમોગુણી સમજવું અને શુદ્ધ બ્રહ્મના જ્ઞાનથી જે સુખ થાય તેને નિર્ગુણ સમજવું ॥ ૨૯ ॥

આ પ્રમાણે આહારાદિક પદાર્થ, વનાદિક સ્થલ, સુખરૂપ ફલ, સત્વગુણે વીજા જે ગુણોને દવાવવાનો સમય इत्यादिक काल, ज्ञान, कर्म, कर्तो, श्रद्धा, जाग्रत आदि अवस्था, देवपणું आदि आकृति અને स्वर्गादिकની પ્રાપ્તિરૂપ નિષ્ઠા, ए मघळी वस्तुओं त्रण गुणमय છે ॥ ૩૦ ॥ हे उद्धव ! उपर गणावेला पदार्थों त्रण गुणमय છે એમ નહિ, પણ પ્રકૃતિ તથા પુરુષમય દેશ્વવામાં આવતા તથા બુદ્ધિથી ધારવામાં આવતા સઘટ્ટા પદાર્થો ત્રણ ગુણમય છે ॥ ૩૧ ॥ જીવને સઘટ્ટા અવતારો ગુણ અને કર્મના અભિમાનરૂપ કારણથી જ થાય છે. हे उद्धव ! जे जीवे चित्त-शी थता ए गुणोने जील्या होय ते जीव अविच्छिन्न भक्तियोगशी मारामां निष्ठा पामीने मुक्तिने यांग्य थायछे ॥ ૩૨ ॥ एटलामाटे आ मनुष्यदेह के जेमां ज्ञान અને વિજ્ઞાન થવાનો સંભવ છે તે મલ્લ્યો હોય તો ગુણોમાં આસક્તિ છોડી દર્દીને નિચક્ષણ પુરુષોએ મારું ભજન કરવું જ યોગ્ય છે ॥ ૩૩ ॥

द्रव्यं देशः फलं कालो ज्ञानं कर्म च कारकः ॥ श्रद्धाऽवस्थाकृतिर्निष्ठा त्रैगुण्यः सर्व एव हि ॥ ३० ॥ सर्वे गुणमया भावाः पुरुषा-
व्यक्तधिष्ठिताः ॥ दृष्टं श्रुतमनुध्यातं बुद्ध्या वा पुरुषर्षभ ॥ ३१ ॥ एतान्मन्त्रतयः पुंभो गुणकर्मनिर्धनाः ॥ येनेमे निर्जिताः सौम्य
गुणा जीवेन चित्तजाः ॥ भक्तियोगेन मन्त्रिष्ठो मद्भावाय प्रपद्यते ॥ ३२ ॥ तस्माद्देहमिमं लब्ध्वा ज्ञानविज्ञानसंभवम् ॥ गुणसंगं
विनिर्धय मां भजंतु विचक्षणाः ॥ ३३ ॥ निःसंगो मां भजेद्विद्वानप्रमत्तो जितेंद्रियः ॥ रजस्तमश्चामिज्येत्सत्त्वसंसेवया मुनिः ॥
सत्त्वं चाभिययेद्युक्तो नैरेपेक्ष्येण शांतधीः ॥ ३४ ॥ संपद्यते गुणैर्मुक्तो जीवो जीवं विहाय माम् ॥ जीवो जीवविनिर्मुक्तो गुणैश्चा-
शयसंभवेः ॥ मयैव ब्रह्मणा पूर्णो न बहिर्नार्तरश्चेत् ॥ ३५ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे पंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ मल्लक्षणमिमं कायं लब्ध्वा मद्धर्म आस्थितः ॥ आनंदं परमात्मानमात्मस्थं समुपैति माम् ॥ १ ॥

જિતેંદ્રિય થઈ આસક્તિ છોડી દર્દી સાવધાનપણાથી વિદ્વાને મારી ભક્તિ કરવી. શાંત બુદ્ધિવાઢા મુનિએ સત્ત્વગુણની મેવાથી રજોગુણ તથા તમોગુણ-
ને જીતવા અને ઉપશમરૂપ સત્ત્વગુણ રાખીને તેથી દયા આદિ વિક્ષેપ ઉપજાવનારા સત્ત્વગુણને પણ જીતવો ॥ ૩૪ ॥ આ પ્રમાણે થાય તો ગુણોથી
છૂટેલો જીવ, જીવપણું આપનારા લિંગશરીરને છોડીને મને પ્રાપ્ત થાયછે. લિંગશરીરથી અને ચિત્તથી થતા ગુણોથી છૂટેલો તથા હું કે જે પરબ્રહ્મ છું
તેથીજ પૂર્ણ થણુલો જીવ વિષયોને ભોગવે નહિ અને મનમાં સંભારે પણ નહિ તેથી તેને ફરીવાર જન્મ-મરણરૂપ સંમાર થાય નહિ ॥ ૩૫ ॥ इति श्री-
मन्महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो पचीशमो अध्याय संपूर्ण॥ २५ ॥ भगवान् केहेछे' - जेथी मारूं स्वरूप जाणवामां आवेछे एवा आ मनुष्यदे-

? આ છવીશમા અધ્યાશમાં દુષ્ટલોકોના સંગથી યોગનિષ્ઠાનો ઘાત થાયછે અને સાધુઓના સંગથી જેવી જોડણ તેવી યોગનિષ્ઠા પ્રાપ્ત થાયછે, એ કથા
કેહેવામાં આવશે. યોગી સંગ કરવાથી યોગમાંથી ભ્રષ્ટ થાયછે માટે સર્વથા સંગ છોડાવી દેવામારૂ ભગવાન્ પુરુશવાની ગાથા કેહેશે.

हने पामी मारा भक्तिरूप धर्ममा रहे, तो परमानंदरूप आत्मा हुं के जे शरीरमांज नियंतापणाथी रहेलो छुं तेने पामेछे ॥ १ ॥ ज्ञाननिष्ठाना प्रभावनेलीधे गुणमय लिंगशरीरथी मुक्त थएलो पुरुष, गुणो के जेओ मायामात्र अने मिथ्याज प्रतीत थायछे तेओमां रहेतां पण ए मिथ्या गुणोना संगने पामतो नथी ॥ २ ॥ आम छे तोपण ज्ञानी पुरुषे उपस्थ अने उदरने तृप्त करनारा नीच पुरुषोनो संग कदीपण करवो नहि. एवा घणाओनो संग तो एक कोर पण तेओमांना एकनेज अनुसरे तोपण आंधळानी पछवाडे चाल्या जता आंधळानी पेठे घाटा अंधारामां पडेछे ॥ ३ ॥ इलानो पुत्र, चक्रवर्ती अने मोटी कीर्तिवाळो पुरुरवा राजा के जे प्रथम उर्वशीना विरहथी मुझाई, पछी कुरुक्षेत्रमां तेने मळी, गंधर्वोए आपेला अग्निथी देवता-ओनुं पूजन करी उर्वशीना लोकमां गयो हतो तेणे पोतानो शोक मटी गया पछी वैराग्य पामीने आ प्रमाणे गाथा गाई हती ॥ ४ ॥ ए राजा पोताने छोडी दर्ईने जती ए उर्वशीनी पछवाडे प्रथम मोहथी विह्वल थईने उन्मत्तनी पेठे नागो अने 'हे स्त्री, हे भुंडी, उभी रहे' एम विलाप करतो कर-

गुणमय्या जीवयोन्या विमुक्तो ज्ञाननिष्ठया ॥ गुणेषु मायामात्रेषु दृश्यमानेष्ववस्तुतः ॥ वर्तमानोपि न पुमान्युज्यते वस्तुभिर्गुणैः ॥ २ ॥

संगं न कुर्यादसतां शिश्रोदरतृपां क्वचित् ॥ तस्यानुगस्तमस्यंधे पतत्यंधानुगोऽधवत् ॥ ३ ॥ ऐलः सम्राडिमां गाथामगायत बृहच्छूवाः ॥ उर्वशीविरहान्मुह्यन्निर्विण्णः शोकसंयमे ॥ ४ ॥ त्यक्त्वात्मानं व्रजंतीं तां नम्र उन्मत्तवद्भृपः ॥ विलपन्नन्वगाज्जाये घोरे तिष्ठति विह्वलः ॥ ५ ॥ कामानतृप्तोऽनुजुषन् क्षुल्लकान्वर्षयाभिनीः ॥ न वेद यांतीनीयांतीरुर्वश्याकृष्टचेतनः ॥ ६ ॥ ऐल उवाच ॥ अहो मे मोहविस्तारः कामकश्मलचेतसः ॥ देव्या गृहीतकंसस्य नायुःखंदा इमे स्मृताः ॥ ७ ॥ नाहं वेदाभिनिर्मुक्तः सूर्यो वाऽभ्युदितोऽमुया ॥ मुषितो वर्षपूगानां वताहानि गतान्युत ॥ ८ ॥ अहो मे आत्मसंमोहो येनात्मा योषितां कृतः ॥ क्रीडामृगश्चक्रवर्ती नरदेवशिखामणिः ॥ ९ ॥

तो दोळ्यो हतो ॥ ५ ॥ प्रथम नरलोकमां पोतानीपासे उर्वशी रही हती ल्यारे विषयोने भोगवतां, भोगवतां नहि तृप्ति पामता अने उर्वशीए जेनुं चित्त खेंची लीधुं हतुं एवा ए पुरुरवा राजाने वर्षनी केटली रात्रिओ गई अने केटली आववानी छे तेनी पण खबर रही न हती ॥ ६ ॥ पछी उर्वशीना लोकने पामी तेना भोग भोगव्या पछी वैराग्य थतां ए राजाए गाथुं हतुं के "अहो ! मारा मोहनो विस्तार भारे थयो. उर्वशीए मारा कंठहुं आलिंगन करतां मारूं चित्त कामदेवथी मलिन थवानेलीधे आटलां अहोरात्र गयानुं मने स्मरण पण रहुं नहि ॥ ७ ॥ उर्वशीथी ठगाएलो हुं सूर्यना उगवा-आथमवाने अने अनेक वर्षोनां जतां रहेलां अहोरात्रोने जाणतो नथी ॥ ८ ॥ अहो ! मारा चित्तनो मोह घणो प्रबल के जेणे चक्रवर्ती अने राजाओना शिरोमणिरूप मारा देहने स्त्रीओनीपासे मुंडाना वानरा जेवो करी दीधो ॥ ९ ॥

રાજ્યસહિત અને ચક્રવર્તીપણાથી વર્તનાર મારા શરીરને તરણાની પેટે છોડી દઈતે જતી રહેતી સ્ત્રીની પછવાડે હું ઉન્મત્તની પેટે નાગો અને રોતો રોતો ગયો ॥ ૧૦ ॥ હું કે જે ગધેડાની પેટે પાટુ સ્વાતાં છતાં પળ, જતી સ્ત્રીની પછવાડે ગયો તેનાં પ્રભાવ, બલ અને સામર્થ્ય ક્યાંથીજ રહે ? ॥ ૧૧ ॥ જેનું મન સ્ત્રીઓએ હરી લીધું હોય તેનું વિદ્યાથી, તપથી, સંન્યાસથી, એકાંતમાં રહેવાથી શું વળે ? ॥ ૧૨ ॥ સ્વાર્થને નહિ જાણનાર, મૂર્ખ અને પંડિતપણાનું મિથ્યાભિમાન ધરાવનાર હું કે જે ચક્રવર્તીપણાને પામીને ચલદ અને ગધેડાની પેટે સ્ત્રીઓથી જીતાઈ ગયો તેને ધિષ્કાર છે ॥ ૧૩ ॥ ઘણાં ઘણાં વર્ષોસુધી ઉર્વશીના અધરામૃતનું હું સેવન કન્યા કરુંછું તોપણ અમિ જેમ આહુતિઓથી તૃપ્ત ન થાય તેમ મારા ચિત્તમાં થાણ્લો કામદેવ તૃપ્ત થતો નથી ॥ ૧૪ ॥ છીનાલ સ્ત્રીએ હરેલા ચિત્તને આત્મારામ પુરુષોના ઈશ્વર અને ઇન્દ્રિયોથી અગમ્ય એક ભગવાન વિના બીજો

સપરિચ્છદમાત્માનં હિત્વા તૃણમિવેશ્વરમ્ ॥ યાંતીં સ્ત્રિયં ચાન્વગમં નમ્ ઉન્મત્તવદુદન્ ॥ ૧૦ ॥ કુતસ્તસ્યાનુભાવઃ સ્યાત્તેજ ઈશત્વમેવ વા ॥ યોન્વગચ્છં સ્ત્રિયં યાંતીં સ્વરત્પાદતાહિતઃ ॥ ૧૧ ॥ કિં વિદ્યા કિં તપમા કિં ત્યાગેન શ્રુતેન વા ॥ કિં વિવિક્તેન મૌનેન સ્ત્રીભિર્યસ્ય મનો હૃતમ્ ॥ ૧૨ ॥ સ્વાર્થસ્યાકોવિદં ધિઙ્ખાં મૂર્ખં પંડિતમાનિનમ્ ॥ યોહમૌશ્વરતાં પ્રાપ્ય સ્ત્રીભિર્ગૌસ્રવજ્જિતઃ ॥ ૧૩ ॥ સેવતો વર્ષપૂગાન્મે ઉર્વશ્યા અધરાસવમ્ ॥ ન તૃપ્યત્યાત્મભ્રુઃ કામો વહિરાહુતિભિર્યથા ॥ ૧૪ ॥ પુંશ્રલ્યાપ્પદ્ધતં ચિત્તં કોઽન્વન્યો મોચિતું પ્રશુઃ ॥ આત્મારામેશ્વરમૃતે ભગવંતમથોઽક્ષજમ્ ॥ ૧૫ ॥ બોધિતસ્યાપિ દેવ્યાં મે સૂક્તવાક્યેન દુર્મતેઃ ॥ મનોગતો મહામોહો નાપયાત્યજિતાત્મનઃ ॥ ૧૬ ॥ કિમેતયા નોઽપકૃતં રજ્જ્વા વા સર્પચેતસઃ ॥ રજ્જુસ્વરૂપાવિદુષો યોઽહં યદ્વર્જિતેન્દ્રિયઃ ॥ ૧૭ ॥ ક્રાયં મલીમસઃ કાયો દૌર્ગધ્યાદ્યાત્મકોઽશુચિઃ ॥ ક્વ ગુણાઃ સૌમનસ્યાદ્યા હ્યધ્યાસોઽવિદ્યાયા કૃતઃ ॥ ૧૮ ॥

કોણ છૂટું કરવાને સમર્થ થાય ? હું તો કર્મોથી દેવતાઓનું યજન કરીને દુઃખજ પામ્યો માટે હવે પરમેશ્વરનું જ મજન કરીશ ॥ ૧૫ ॥ ઈશ્વરની કૃપાવિના બીજાઓના ઉપદેશથી મોહ મટેજ નહિ. કેમ કે હું કે જે દુર્મતિ અને અજિતેન્દ્રિય છું તેને ઉર્વશીએ યથાર્થ વચનોથી સમજાવ્યો હતો તોપણ મારા મનમાં રહેલો મોટો મોહ મલ્લોજ નહિ ॥ ૧૬ ॥ હું ઉર્વશી ઉપર અપરાધ મેલું છું તે વ્યર્થ છે. હું કે જે મારા અજિતેન્દ્રિયપણાથીજ દુઃખી થયો છું તેનું ઉર્વશીએ શું મુંડું કન્યું છે ? રજ્જુના સ્વરૂપને નહિ જાણતા માણસને રજ્જુમાં સર્પબુદ્ધિ થાય તેમાં રજ્જુનો શો અપરાધ છે ? એ જેમ જોનારાનોજ અપરાધ ગણાય તેમ આ પણ અજિતેન્દ્રિયપણાનેલીધે મારોજ અપરાધ છે ॥ ૧૭ ॥ મલિન, દુર્ગંધાદિકરૂપ અને અપવિત્ર સ્ત્રીનો દેહ ક્યાં અને તે દેહમાં સુગંધ અને કોમલતા આદિ ગુણો ક્યાં ? સુગામણા દેહમાં સારાપણાનો અધ્યાસ કેવલ અજ્ઞાનેજ કરાવેલો છે ॥ ૧૮ ॥

આ દેહમાં મમતા પળ કલ્પિત છે; કારણ કે દેહ કોની મિલકત છે એમ કહી શકાતું નથી. દેહ માવાપનો છે એમ કહીએ તોપણ ચાલે; કેમ કે તેઓ તેને ઉત્પન્ન કરનાર છે. દેહ સ્ત્રીનો છે એમ કહીએ તો પળ ચાલે; કેમ કે સ્ત્રી તેને ભોગ આપે છે. દેહ સ્વામીનો છે એમ કહીએ તોપણ ચાલે; કેમ કે સ્વામી તેનું પોષણ કરે છે અને તે, સ્વામીને આધીન રહે છે. દેહ અગ્નિનો છે એમ કહીએ તોપણ ચાલે; કારણ કે દેહની આદુતિ અગ્નિમાં થાય છે. દેહ કુતરાં અને કાગડાંનો છે એમ કહીએ તોપણ ચાલે; કારણ કે તેઓનો પળ ભક્ત્ય છે. દેહ આત્માનો છે એમ કહીએ તોપણ ચાલે; કેમ કે દેહ કરેલાં શુભ-અશુભને આત્મા ભોગવે છે. દેહ મિત્રોનો છે એમ કહીએ તોપણ ચાલે; કારણ કે તેઓનો ઉપકારી છે. આપ્રમાણે વાસ્તવિક રીતે દેહ કોનો છે? એમ નિશ્ચય થઈ શકતો નથી ॥ ૧૯ ॥ અપવિત્ર અને અંતે કીડા, વિષ્ટા કે ભસ્મરૂપ થવાના દેહમાં 'અહો! સ્ત્રીનું મોહોડું અતિસુંદર, રૂપાળા નાકવાળું અને મનોહર મંદહાસ્યવાળું છે' એવા પ્રકારની આસક્તિ થાય છે ॥ ૨૦ ॥ ત્વચા, માંસ, રુધિર, નસો, મેદ, મજ્જા અને અસ્થિના

પિત્રો: કિં સ્વં નુ ભાર્યાયા: સ્વામિનોઝે: શ્વઘ્રયો: ॥ કિમાત્મન: કિં સુહૃદામિતિ યો નાવસીયતે ॥ ૧૯ ॥ તસ્મિન્કલેવેરેઝે-
ધ્યે તુચ્છનિષ્ઠે વિષજતે ॥ અહો સુભદ્રં સુનસં સુસ્મિતં ચ મુલ્લં સ્ત્રિય: ॥ ૨૦ ॥ ત્વદ્દ્યાંસરુધિરસ્નાયુમેદોમજ્જાઽસ્થિસંહતૌ ॥ વિ-
ષ્મૂત્રપૃથ્વે રમતાં કૃમીણાં કિયદંતરમ્ ॥ ૨૧ ॥ અથાઽપિ નોપસજેત સ્ત્રીષુ સ્ત્રૈણેષુ ચાર્થવિત્ ॥ વિષયેંદ્રિયસંયોગાન્મન: ક્ષુભ્યતિ
નાન્યથા ॥ ૨૨ ॥ અદૃશદશ્ચુતાદ્રાવાન્ન ભાવ ઉપજાયતે ॥ અસંપ્રયુંજત: પ્રાણાન્ શામ્યતિ સ્તિમિતં મન: ॥ ૨૩ ॥ તસ્માત્સં-
ગો ન કર્તવ્ય: સ્ત્રીષુ સ્ત્રૈણેષુ ચૈંદ્રિયૈ: ॥ વિદુષાં ચાપ્યવિશ્રબ્ધ: ષડ્ગુર્ગ: કિમુ માદૃશમ્ ॥ ૨૪ ॥

સમૂહરૂપ દેહમાં રમનારાઓને અને વિષ્ટા, મૂત્ર તથા પરુમાં રમનારા કીડાઓને કેટલો અંતર છે? ॥ ૨૧ ॥ વિવેકી પુરુષે સ્ત્રીનો જેમ શરીરથી સંગ ન કરવો જોઈએ તેમ સ્ત્રીઓનો તથા સ્ત્રીલંપટ પુરુષોનો સંગ દર્શનાદિકથી પળ નહિ કરવો જોઈએ; કારણ કે વિષયોનો અને ઇંદ્રિયનો સંગ થવા-
થીજ મન ક્ષોભ પામે છે. સંયોગ થયા વિના ક્ષોભ પામતું નથી ॥ ૨૨ ॥ ચક્ષુઆદિને બંધ કન્યા છતાં પળ જે મનનો ક્ષોભ થાય છે તે પળ વિષયોનો પેહેલાં અનુભવ ન કન્યો હોય તો થતો નથી, કારણ કે નહિ દીટેલા અને નહિ સાંમલેલા પદાર્થમાં મનને ઇચ્છા થતીજ નથી. એટલામાટે ઇંદ્રિયોને વિષયોમાંથી રોકનાર પુરુષનું મન નિશ્ચલ થઈને શાંત થાય છે ॥ ૨૩ ॥ આમ છે તેથી ઇંદ્રિયોત્રડે સ્ત્રીઓનો અને સ્ત્રીલંપટ પુરુષોનો સંગ નહિજ કરવો જોઈએ. વિદ્વાનો પળ ઇંદ્રિયોનો વિશ્વાસ કરતા નથી ત્યારે હું જેવા અવિવેકીઓથી તો કેમજ કરાય? ॥ ૨૪ ॥

ભગવાન કેહેછે.— આપ્રમાણે ગાતો એ રાજાધિરાજ પુરુષવા, પછી ઉર્વશીના લોકને છોડી દઈ અને હું કે જે પરમાત્મા હું તેને પોતામાંજ જાણીને જ્ઞાનથી મોહ મટીજતાં ઉપરામ પામ્યો ॥ ૨૫ ॥ એટલામાટે બુદ્ધિમાન પુરુષે નીચ લોકોનો સંગ છોડી દઈ સત્પુરુષનો સંગ કરવો, કેમ કે સત્પુરુષ પોતાના વચનોથી એના મનની આસક્તિને કાપી નાખેછે ॥ ૨૬ ॥ તીર્થ અને દેવતાઓના સંગથી પણ સત્પુરુષોનો સંગ ઉત્તમ છે. જે લોકો અપેક્ષા રહિત, મારામાં ચિત્ત રાખનારા, પ્રણામ કરનારા, સમદષ્ટિવાળા, અહંતા-મમતાથી રહિત, સુગ્વન્દુઃસ્વાદિકથી રહિત અને કશી વસ્તુનો પરિગ્રહ નહિ કરનારા હોય તેઓને સત્પુરુષ સમજવા ॥ ૨૭ ॥ હે ઉદ્ધવ ! એ ભાગ્યશાલી પુરુષોમાં નિરંતર મારી કથાઓ ચાલ્યા કરેછે કે જે કથાઓ પોતાનું સેવન કરનારા મનુષ્યોનાં પાપ મટાડે છે ॥ ૨૮ ॥ મને પરાયણ રહેનારા જે પુરુષો શ્રદ્ધાથી અને આદરથી એ કથાઓને સાંભળે છે અને ગાયછે તે-

શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ એવં પ્રગાયન્નરદેવદેવઃ સ ઉર્વશીલોકમથો વિહાય ॥ આત્માનમાત્મન્યવગમ્ય માં વૈ ઉપારમજ્ઞાનવિધૂતમોહઃ

॥ ૨૫ ॥ તતો દુઃસંગમુત્સૃજ્ય સત્સુ સજ્જેત બુદ્ધિમાન્ ॥ સંત એતસ્ય હિંદંતિ મનોવ્યાસંગમુક્તિભિઃ ॥ ૨૬ ॥ સંતોડનપેક્ષા મત્તિ-
તાઃ પ્રણતાઃ સમદર્શનાઃ ॥ નિર્મમા નિરહંકારા નિર્દ્વંદ્વા નિષ્પરિગ્રહાઃ ॥ ૨૭ ॥ તેષુ નિત્યં મદ્વાભાગ મહાભાગેષુ મત્કથાઃ ॥ સંભ-
વંતિ હિતા નૃણાં જુષતાં પ્રપુનંત્યઘમ્ ॥ ૨૮ ॥ તા યે શૃણ્વંતિ ગાયંતિ હ્યનુમોદંતિ ચાતૃતાઃ ॥ મત્પરાઃ શ્રદ્ધધાનાશ્ચ ભક્તિં વિદં-
તિ તે મયિ ॥ ૨૯ ॥ ભક્તિં લબ્ધવતઃ સાધોઃ કિમન્યદવશિષ્યતે ॥ મથ્યનંતગુણે બ્રહ્મણ્યાનંદાનુભવાત્માનિ ॥ ૩૦ ॥ યથોપશ્રય-
માણસ્ય ભગવંતં વિભાવસુમ્ ॥ શીતં ભયં તમોડ્યેતિ સાધૂન્સંસેવનસ્તથા ॥ ૩૧ ॥ નિમજ્જ્યોન્મજ્જતાં ઘોરે ભવાબ્ધૌ પરમાયનમ્ ॥ સંતો
બ્રહ્મવિદઃ શાંતા નૌર્દિદેવાપ્સુ મજ્જતામ્ ॥ ૩૨ ॥ અન્નં હિ પ્રાણિનાં પ્રાણ આર્તીનાં શરણં ત્વહમ્ ॥ ધર્મો વિતં નૃણાં પ્રેત્ય સંતો
ર્જ્વાર્ગ્ગિભ્યતોરણમ્ ॥ ૩૩ ॥

ઓને મારી ભક્તિ પ્રાપ્ત થાયછે ॥ ૨૯ ॥ હું કે જે અનંત ગુણવાળો અને આનંદ તથા અનુભવરૂપ પરબ્રહ્મ હું તેની જે પુરુષને ભક્તિ મળી હોય તે સાધુ પુરુષને બીજું શું અલભ્ય રહેછે ? કશું રહેતું નથી ॥ ૩૦ ॥ જેમ અગ્નિદેવની સેવા કરતો હોય તેને શીત, મય અને અંધારું એ વ્રણે મટી જાયછે તેમ સાધુ પુરુષોની સેવા કરનારને કર્મમાં જડપણું, આવૃતા જન્મનો મય અને તેઓના મૂલરૂપ અજ્ઞાન મટી જાયછે ॥ ૩૧ ॥ જેમ પાણીમાં ડુબી જઈને ગલકાં સ્વાતા પુરુષોને દૃઢ વાહાણ પરમ ગતિરૂપ છે તેમ આ ભયંકર ભવસાગરમાં ડૂબીનીચી યોનિઓને પામતા જીવોને બ્રહ્મવેત્તા અને શાંત સત્પુરુષો પરમગતિરૂપ છે ॥ ૩૨ ॥ જેમ પ્રાણિયોને જીવનરૂપ અન્ન શરણ છે, જેમ પીડિત પુરુષોને હું શરણ હું અને જેમ મનુષ્યોને મુવા પછીના ધનરૂપ ધર્મ શરણ છે તેમ સંસારમાં પડવાથી બીનારા પુરુષને સત્પુરુષો શરણ છે ॥ ૩૩ ॥

મૃત્યુ તો મારી રીતે ઊગેલો છતાં પણ બાહારની એક ચક્રુ ઇન્દ્રિયનેજ આપેછે અને સત્પુરુષો તો સગુણ અને નિર્ગુણ જ્ઞાનરૂપ ઘણી ચક્રુઓને આપેછે એટલામાટે દેવતા અને બાંધવરૂપ સત્પુરુષો છે અને આત્મા તથા હંરૂપ પણ સત્પુરુષોજ છે ॥ ૩૪ ॥ પછી પુરૂરવા રાજા કે જેને આવા જ્ઞાનથી ઉર્વ-શીના દર્શનની પણ ઇચ્છા મટી ગઈ તે પોતે સંગમાત્ર છોડી દેતાં આત્મારામ થઈને આ પૃથ્વીમાં ફર્યો હતો ॥ ૩૫ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो छवीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ૨૬ ॥ ઉદ્ધવજી પૂછે છે '— હે પ્રભુ ! હે યાદવોમાં ઉત્તમ ! જે અધિકારી મત્કલોકો જે કારણથી અને જેવી રીતે તમારું પૂજન કરેછે તે મત્ક લોકો, તે કારણ અને તે રીતિસહિત આપનું પૂજન કરવાનો પ્રકાર કે જેથી આપ પ્રસન્ન થાઓ-

સંતો દિશંતિ ચર્ક્ષ્ણિ બહિરર્કઃ સમુત્થિતઃ ॥ દેવતા બાંધવાઃ સંતઃ સંત આત્માઽહમેવ ચ ॥ ૩૪ ॥ વૈતસેનસ્તતોઽપ્યેવમુર્વશ્યા લોકનિ-સ્થહઃ ॥ મુક્તસંગો મહીમેતામાત્મારામશ્રચાર હ ॥ ૩૫ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे ऐलगीतं नाम षड्विंशोऽध्यायः ॥ ૨૬ ॥ ॥ ઉદ્ધવ ઉવાચ ॥ ॥ ક્રિયાયોગં સમાચક્ષ્વ ભવદારાધનં પ્રભો ॥ યસ્માત્વાં યે યથાર્ચતિ સાત્વતાઃ સાત્વતર્ષભ ॥ ૧ ॥ एतद्वदंति मुनयो मुहुर्निःश्रेयसं नृणाम् ॥ નારદો ભગવાન્વ્યાસ આચાર્યોઽગિરસઃ સુતઃ ॥ ૨ ॥ निःसृतं ते मुखांभोजाद्यदाह भगवानजः ॥ પુત્રેભ્યો ભૃગુમુખ્યેભ્યો દેવ્યૈ ચ ભગવાન્ ભવઃ ॥ ૩ ॥ एतद्वै सर्ववर्णानामाश्रमाणां च संमतम् ॥ શ્રેયસામુત્તમં મન્યે સ્ત્રી-શૂદ્રાણાં ચ માનદ ॥ ૪ ॥ एतत्कमलपत्राक्ष कर्मबंधविमोचनम् ॥ ભક્તાય ચાનુરક્તાય બ્રૂહિ વિશ્વેશ્વરેશ્વર ॥ ૫ ॥ ॥ ॥

છો તેવિષે મને કહો ॥ ૧ ॥ નારદજી, ભગવાન્ વેદવ્યાસ, અને અંગિરાના પુત્ર બૃહસ્પતિ આચાર્ય, એ મુનિઓ વારંવાર કેહેછે કે— ‘આપનું પૂજનજ મનુષ્યોના નિશ્ચિત કલ્યાણરૂપ છે.’ મહાત્મા બ્રહ્માણે આપના મુખકમલમાંથી નીકળેલો જે પૂજનનો પ્રકાર પોતાના ભૃગુઆદિ પુત્રોને કહ્યો હતો અને સર્વોત્તમ સદાશિવે પાર્વતીજીને કહ્યો હતો તે પ્રકાર હું સાંભળવા માગું છું ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ હે માન આપનાર ! સર્વ વર્ણો, સર્વ આશ્રમો તથા સ્ત્રીઓ અને શૂદ્રોનેમાટે પણ એજ ઉત્તમ સાધનરૂપ સ્વીકારેલું છે એમ માનું છું ॥ ૪ ॥ હે કમલની પાલંડીઓ સરખાં નેત્રવાળા ! હે જગતના ઈશ્વરોના પણ ઈશ્વર ! હું કે જે મત્ક અને આપમાંજ પ્રેમ રાખનાર છું તેની પાસે એ વિષય કહો ॥ ૫ ॥ ॥ ॥

૧ આ સત્યાવીશમા અધ્યાયમાં તુરતજ ચિત્તને સ્વચ્છ કરનાર અને સર્વ ફલોની પ્રાપ્તિના કારણરૂપ પૂજનનો પ્રકાર અંગસહિત સંક્ષેપથી કેહેવામાં આવેલો. ૨ રાગાદિકથી વ્યાકુલ ચિત્તવાળાને વૈરાગ્યાદિકનો સંભવ ક્યાંથીજ થાય ! માટે તેઓને માટે ભગવાનના પૂજનનેજ સેહેલા ઉપાયરૂપ મારી તેવિષે પૂછે છે.

भगवान् केहेछे.—हे उद्धव ! पूजानो विधि के जेविषे ग्रंथो अनेक छे अने करवाथी पण जेनो पार आवतो नथी ते सघळो कहुं तो तेनो छेडो आवे नहि माटे संक्षेप करीने यथार्थ अने अनुक्रम प्रमाणे कहीश ॥ ६ ॥ वैदिक, तांत्रिक अने उभयमिश्रित, एवी रीते त्रण प्रकारे मारी पूजा थायछे तो ए त्रणमांथी पोताने जे प्रिय लागे ते विधिथी मारुं पूजन करवुं ॥ ७ ॥ जेने पोताना वेदमां कहेली रीतिथी उपनयनसंस्कार मळयो होय तेणे श्रद्धापूर्वक भक्तिथी जे रीते मारुं पूजन करवुं जोईए ते रीति मारी पासेथी सांभळो ॥ ८ ॥ भक्तिवाळा पुरुषे निष्कपटपणाथी मूर्तिमां, पृथ्वी-मां, अग्निमां, सूर्यमां, जलमां, हृदयमां अथवा ब्राह्मणमां हुं के जे पोताना गुरुरूप छुं तेनी पदार्थोथी पूजा करवी ॥ ९ ॥ प्रथम दांत स्वच्छ करीने अंगनी शुद्धिनेमाटे स्नान करवुं. ए स्नान वेदोक्त अने तंत्रोक्त मंत्रोथी माटी आदि पदार्थो लईने करवुं ॥ १० ॥ ईश्वरविषेज संकल्प राखनारा पुरुषे संध्योपासन आदि कर्मो के जेओ वेदे कहेलां छे तेओनो त्याग नहि करतां कर्मबंधनने मटाइनारी मारी पूजा करवी ॥ ११ ॥ शिलानी,

श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ न ह्यंतो जंतपारस्य कर्मकांडस्य चोद्धव ॥ संक्षिप्तं वर्णयिष्यामि यथावदनुपूर्वशः ॥ ६ ॥ वैदिकस्तांत्रिको मिश्र इति मे त्रिविधो मखः ॥ त्रयाणामीप्सितेनैव विधिना मां समर्चयेत् ॥ ७ ॥ यदा स्वनिर्गमेनोक्तं द्विजत्वं प्राप्य पूरुषः ॥ यथा यजेत मां भक्त्या श्रद्धया तन्निबोध मे ॥ ८ ॥ अर्चायां स्थंडिलेऽग्नौ वा सूर्ये वाऽप्सु हृदि द्विजे ॥ द्रव्येण भक्तियुक्तोऽर्चेत्स्वयं माममा-यया ॥ ९ ॥ पूर्वं स्नानं प्रकुर्वीत धौतदंतौ जगुद्धये ॥ उभयैरपि च स्नानं मंत्रैर्मृद्ब्रह्णादिभिः ॥ १० ॥ संध्योपास्यादिकर्मणि वे-देनाचोदितानि मे ॥ पूजां तैः कल्पयेत्सम्यक् संकल्पः कर्मपावनीम् ॥ ११ ॥ शैला दारुमयी लौही लेया लेख्या च सैकती ॥ म-नोमयी मणिमयी प्रतिमाऽष्टविधा स्मृता ॥ १२ ॥ चलाचलेति द्विविधा प्रतिष्ठा जीवमंदिरम् ॥ उद्गामावाहने न स्तः स्थिरायामु-द्धवार्चने ॥ १३ ॥ अस्थिरायां विकल्पः स्यात् स्थंडिले तु भवेद्धयम् ॥ स्वपनं त्वविलेप्यायामन्यत्र परिमार्जनम् ॥ १४ ॥

काष्ठनी, धातुनी, माटी के चंदनादिकथी करेली, चित्रेली, वेळुनी, मणिनी अने मनोमय, एवी रीते आठ प्रकारनी मूर्तिओ कहेली छे. हृदयमां पूजा करवी होय तो मनोमय मूर्तिनी करवी ॥ १२ ॥ स्थिर अने चल, एवी रीते बे प्रकारनी मूर्ति थाय तेमां प्राणप्रतिष्ठा करवाथी मारो निवास थायछे. हे उद्धव ! स्थिर मूर्तिमां पूजन करवुं होय तो प्रत्येक दिक्से आवाहन अने उद्गासन करवां नहि ॥ १३ ॥ चल मूर्तिमां आवाहन अने उद्गासन करवानो विकल्प छे तेमां शालग्राममां नज करवां, वेळुनी मूर्तिमां करवांज अने बीजी मूर्तिमां करे अथवा न करे तोपण चाले. पृथ्वीमां पूजा करवी होय तो आवाहन अने विसर्जन करवांज जोईए. माटीनी, आळखेली अने चित्रनी मूर्तिविना बीजी मूर्तिओने स्नान करावुं. मा-टीनी आदि मूर्तिओनुं, स्नान कराववाने बदले मार्जनज करवुं ॥ १४ ॥

सकाम भक्तं अत्यंत शोभावाळा पदार्थोत्थी मूर्तिआदिकमां पूजा करवी अने निष्काम भक्ते तो जेवा मळी आवे तेवा चंदनादिक पदार्थोत्थी मारी पूजा करवी. हृदयमां मारी पूजा करवी होय तो मनोमय पदार्थोत्थीज करवी ॥ १५ ॥ हे उद्धव ! स्नान अने अलंकारनो तो धातुआदिनी मूर्तिमांज उपयोग करवां. पृथ्वीमां पूजा करवी होय तो अंग अने प्रधानभूत देवताओनुं ते ते स्थानमां नोखनोखा मंत्रोत्थी स्थापन करवुं. अग्निमां पूजा करवी होय तो घीत्थी भीजवेलुं हवि होमवुं ॥ १६ ॥ सूर्यमां पूजा करवी होय तो उपस्थान अने अर्घादिकत्थी करवी. जलमां पूजा करवी होय तो तर्पणादिकत्थी करवी. भक्त माणस श्रद्धात्थी जलनुं अर्पण करे ते पण मने प्रिय छे, अने अभक्त माणस गंध, धूप, पुष्प, दीप अने अन्नादिक घणी सामग्रीओनुं अर्पण करे तोपण तेथी हुं प्रसन्न थतो नथी. आत्मी वधारे शुं कहुं ? ॥ १७ ॥ १८ ॥ पवित्र थई, पूजानी सामग्रीओ सज्ज करी अने उगमणी कोर जेनां अग्र राखेलां होय एवा दर्भोत्थी करेलां आसन उपर उगमणी कोर अथवा उत्तरादी कोर मुख राखीने पूजा करवा

द्रव्यैः प्रसिद्धैर्मद्यागः प्रतिमादिष्वमायिनः ॥ भक्तस्य च यथालब्धैर्हृदि भावेन चैव हि ॥ १५ ॥ स्नानालंकरणं प्रेष्ठमर्चायामेव तूद्धव ॥ स्थंडिले तत्त्वविन्यासो वहावाज्ययुतं हविः ॥ १६ ॥ सूर्ये चाभ्यर्हणं प्रेष्ठं सलिले सलिलादिभिः ॥ श्रद्धयोपाहतं प्रेष्ठं भक्तेन मम वार्यपि ॥ १७ ॥ भूर्यप्यभक्तोपहतं न मे तोषाय कल्पते ॥ गंधो धूपः सुमनसो दीपोऽन्नाद्यं च किं पुनः ॥ १८ ॥ शुचिः संभृतसंभारः प्राग्दर्भैः कल्पितासनः ॥ आसीनः प्राशुदग्वाचैर्दर्चायामथ संमुखः ॥ १९ ॥ कृतन्यासः कृतन्यासां मदर्चापाणिना मृजेत् ॥ कलशं प्रोक्षणीयं च यथावदुपसाधयेत् ॥ २० ॥ तदद्भिर्देवयजनं द्रव्याण्यात्मानमेव च ॥ प्रोक्ष्य पात्राणि त्रीण्यद्भिस्तैस्तैर्द्रव्यैश्च साधयेत् ॥ २१ ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयार्थं त्रीणि पात्राणि दैशिकः ॥ हृदा शीर्ष्णांश्च शिखया गायत्र्या चाभिमंत्रयेत् ॥ २२ ॥

बेसवुं. स्थिर मूर्ति होय तो मूर्तिनी सामंज बेसवुं. ॥ १५ ॥ पछी गुरु आदिने नमस्कार करी पोतामां न्यास करी मूर्तिमां न्यास करी मूर्ति उपरथी निर्माल्यादिक काहाडी नाखवाआदिथी ते मूर्तिने स्वच्छ करवी. जलथी भरेला पूर्ण कुंभनो अने प्रोक्षण करवाना जलना पात्रनो चंदन-पुष्पादिकथी यथार्थ रीते संस्कार करवो ॥ २० ॥ प्रोक्षण पात्रना जलथी पूजाना स्थानकनुं, पदार्थोनुं अने पोताना शरीरनुं प्रोक्षण करी गुरुना उपदेश प्रमाणे पाद्य, अर्घ्य अने आचमननेमाटे कल्पेलां त्रण पात्रोने जलथी अने ते ते पदार्थोत्थी सिद्ध करवां ॥ २१ ॥ पाद्यना पात्रमां शामो, धो, कमल अने माटीआदि नाखवां. अर्घना पात्रमां गंध, पुष्प, अक्षत, यव, दर्भना अग्र, तिल, सर्षप अने धो नाखवां. आचमनना पात्रमां जाति, लवींग अने कंकोल नाखवां. पाद्यना पात्रने हृदयना मंत्रथी, अर्घ्यना पात्रने मस्तकना मंत्रथी अने आचमनना पात्रने शिखाना मंत्रथी मंत्रीने पछी सर्व पात्रोनुं गायत्री मंत्रथी अभिमंत्रण करवुं ॥ २२ ॥

॥

॥

પછી દેહને કોઠામાં રહેલા વાયુથી શોષિત કરી, આધારમાં રહેલા અગ્નિથી બાળી નાશી અને પાછો લલાટમાં રહેલા ચંદ્રમંડલના અમૃતથી ભીજવી અમૃતમય કરીને તે દેહમાં હૃદયકમલમાં રહેલી, ઉત્તમ અને સૂક્ષ્મ નારાયણમૂર્તિ કે જેનું પ્રણવના અકાર, ઉકાર, મકાર, અને ત્રિંદુ પછીના ના-
 દના છેડામાં સિદ્ધ લોકો ધ્યાન કરેછે તેનું ધ્યાન કરવું ॥ ૨૩ ॥ દીવાના પ્રકાશથી ઘરની પેટે પોતાના સ્વરૂપની ભાવનાથી ચિંતવેલી તે મૂર્તિથી દેહ વ્યાપ્ત થતાં દેહમાંજ પ્રથમ માનસોપચારથી પૂજી તન્મય થઈને તેનું મૂર્તિ આદિકમાં આવાહન કરી અને સ્થાપનમુદ્રાથી સ્થાપન કરીને મારા અંગન્યાસ કન્યા પછી પૂજન કરવું ॥ ૨૪ ॥ ધર્માદિક આઠથી અને નવ શક્તિઓથી મારું આસન કલ્પવું. તેમાં ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ऐश्वर્યથી એ આસનના પલંગના અગ્નિચુનાઆદિ ચાર ચુનાઓમાં પાયા કલ્પવા. અધર્મ, અજ્ઞાન, અવૈરાગ્ય અને અનૈશ્વર્યથી પૂર્વાદિક દિશાઓમાં ઇશ તથા ઉપજાં કલ્પવાં. ત્રણ ગુણોરૂપ પાટી કલ્પવી. તેમાં ત્રિમલા, ઉત્કર્ષણી, જ્ઞાના, ક્રિયા, યોગા, પ્રહ્લી, સત્યા, ઈશાના અને અનુગ્રહા એ નવ શક્તિઓની,

પિંડે વાય્વમ્નિસંશુદ્ધે હૃત્પદ્મસ્થાં પરાં મમ ॥ અર્ણવીં જીવકલાં ધ્યાયેન્નાદંતિ સિદ્ધભાવિતામ્ ॥ ૨૩ ॥ તયાત્મશ્રુતયા પિંડે વ્યાપ્તે સં-
 પૂજ્ય તન્મયઃ ॥ આવાહ્યાર્ચાદિષુ સ્થાપ્ય ન્યસ્તાંગં માં પ્રજ્જયેત્ ॥ ૨૪ ॥ પાદ્યોપસ્પર્શાર્હિણાદીનુપચારાન્પ્રકલ્પયેત્ ॥ ધર્માદિભિશ્ચ
 નવભિઃ કલ્પયિત્વાસનં મમ ॥ ૨૫ ॥ પદ્મમથ્દલં તત્ર કર્ણિકાકેસરોજ્જ્વલમ્ ॥ ઉભાભ્યાં વેદતંત્રાભ્યાં મહ્યં તૂભયસિદ્ધયે ॥ ૨૬ ॥
 સુદર્શનં પાંચજન્યં ગદાસીધુધનુર્હલાન્ ॥ મુસલં કૌસ્તુભં માર્લાં શ્રીવત્સં ચાનુ પ્રજ્જયેત્ ॥ ૨૭ ॥ નંદં સુનંદં ગરુડં પ્રચંડં ચંડમેવ ચ ॥
 મહાત્રલં ત્રલં ચૈવ કુમુદં કુમુદેક્ષણમ્ ॥ ૨૮ ॥ દુર્ગાં વિનાયકં વ્યાસં વિષ્વક્ષેનં ગુરુન્ સુરાન્ ॥ સ્વે સ્થાને ત્વભિમુત્સાન્પ્રજ્જયેત્પ્રો-
 ક્ષણાદિભિઃ ॥ ૨૯ ॥ ચંદનોશીરકર્પૂરકુંકુમાચુરુવાસિતૈઃ ॥ સલિલૈઃ સ્નાપયેન્મંત્રૈર્નિત્યદા વિભવે સતિ ॥ ૩૦ ॥ ॥

પૂર્વાદિક આઠ દિશાઓમાં અને મધ્યમાં કલ્પના કરવી. પલંગ ઉપર ડોડી, કેસરા અને તેમાં રહેલા સૂર્યાદિક મંડલોથી અત્યંત શોભતા આઠ દલવાળા કમલની કલ્પના કરવી. પછી વેદ અને તંત્રમાં કહેલી ભુક્તિ અને મુક્તિની પ્રાપ્તિનેમાટે મને પાદ્ય, આચમન અને અર્ધ આદિ ઉપચારોનું અર્પણ કરવું ॥ ૨૫ ॥ ૨૬ ॥ પછી સુદર્શન, પાંચજન્ય, ગદા, તરવાર, બાણ, ધનુષ, હલ, મુસલ, કૌસ્તુભ, માર્લા અને શ્રીવત્સની પૂજા કરવી. તેમાં સુદર્શનાદિક આઠ આયુધોની આઠ દિશાઓમાં અને કૌસ્તુભાદિક ત્રણની વક્ષઃસ્થલમાં પૂજા કરવી ॥ ૨૭ ॥ નંદ, સુનંદ, પ્રચંડ, ચંડ, મહા-
 બલ, ત્રલ, કુમુદ, અને કુમુદેક્ષણ, એ આઠ પાર્શ્વોની આઠ દિશાઓમાં અને ગરુડની સન્મુખ ભાગમાં પૂજા કરવી ॥ ૨૮ ॥ ચાર ચુનાઓમાં દુર્ગા, વિનાયક, વ્યાસ અને વિષ્વક્ષેનની, વામ ભાગમાં ગુરુઓની અને પૂર્વાદિક ચાર દિશાઓમાં ઇંદ્રાદિક ચાર લોકપાલોની ભગવાનના સન્મુખ ભાગમાં અર્ચ્યાદિકથી પૂજા કરવી ॥ ૨૯ ॥ જો પોતાની પાસે વૈભવ હોય તો ચંદન, અગર, વાઝા, કપૂર અને કેસરથી વાસેલાં જલોથી મંત્રો ભળીને પ્રત્યેક દિવસે

खान करावतुं ॥ ३० ॥ 'स्वर्णधर्म' नामनो अनुवाक, 'महापुरुषविद्या' नामनो श्लोक, पुरुषमूक्तः अने नीराजन तथा रौहिणआदि सामसंत्रो भणवा ॥ ३१ ॥ मारा भक्ते यथायोग्य रीते वस्त्र, उपवीत, आभरण, पत्रभंगी, माला अने सुगंध लेपनथी प्रेमसहित मने शणगार धरावत्रो ॥ ३२ ॥ पूजन करनाराए श्रद्धार्थी पाद्य, आचमन, गंध, पुष्प, अक्षत, धूप, दीप अने नैवेद्यनुं मने अर्पण करवुं ॥ ३३ ॥ वैभव होय तो गोळ, दुधपाक, घी, सुवाळी, पुडला, लाडु, घडंती खीर, दहि अने दाळ आदिनुं नैवेद्य धरवुं ॥ ३४ ॥ अभ्यंग, मर्दन, अरीसो, दांतण, पंचामृतादिकथी खान, भक्ष्य-भोज्य, गायन अने नृत्य, उत्सवोना दिवसोमां अर्पण करावां अने शक्ति होय तो प्रत्येक दिवसे तेम करवुं ॥ ३५ ॥ अधिक फलनी इच्छा होय तो अग्निमां पण आ प्रमाणे पूजा करवी. विधिप्रमाणे मेखला, गर्त्त अने वेदि सहित बनावेला कुंडमां अग्निनुं आधान करी तेने प्रज्वलिता थया पछी

स्वर्णधर्मानुवाकेन महापुरुषविद्यया ॥ पौरुषेणापि सूक्तेन सामभी राजनादिभिः ॥ ३१ ॥ वस्त्रोपवीताभरणपत्रस्रगंधलेपनैः ॥ अलंकृवीत सप्रेम मद्भक्तो मां यथोचितम् ॥ ३२ ॥ पाद्यमाचमनीयं च गंधं सुमनसोऽक्षतान् ॥ धूपदीपोपहार्याणि दद्यान्मे श्रद्धयाऽर्चकः ॥ ३३ ॥ गुडपायससर्पीषि शङ्खुल्यापूपमोदकान् ॥ संयावदधिसूपांश्च नैवेद्यं सति कल्पयेत् ॥ ३४ ॥ अभ्यंगोन्मर्दनादर्शदंतधावाभिषेचनम् ॥ अब्राह्मणीतनृत्यादि पर्वणि स्युरतान्वहम् ॥ ३५ ॥ विधिना विहिते कुंडे मेखलागर्तवेदिभः ॥ अग्निमाधाय परितः समूहेत्पाणिनोदितम् ॥ ३६ ॥ परिस्तीर्यथ पयुक्षेदन्वाधाय यथाविधि ॥ प्रोक्षण्यासाद्य द्रव्याणि प्रोक्ष्यामौ भावयेत माम् ॥ ३७ ॥ तप्तजम्बूनदप्रख्यं शंखचक्रगदांबुजैः ॥ लसच्चतुर्भुजं शांतं पद्मकिंजल्कवाससम् ॥ ३८ ॥ स्फुरत्किरीटकटककटिसूत्रवरांगदम् ॥ श्रीवत्सवक्षसं भ्राजत्कौस्तुभं वनमालिनम् ॥ ३९ ॥ ध्यायन्नभ्यर्च्य दारुणि हविषाभिघृतानि च ॥ प्रास्याज्यभागावाधारौ दत्त्वा चाज्यहुतं हविः ॥ ४० ॥

हाथथी एकठो करवो ॥ ३६ ॥ दर्भथी परिस्तरण करी चारकोर प्रोक्षण करवुं. विधिप्रमाणे व्याहृतिओथी समिध नाखवाआदि 'अन्वाधान' नामनुं कर्म करी अग्निना उत्तरभागमां होमनां उपयोगी द्रव्यो मुकी तेओनुं प्रोक्षणी पात्रना जलथी प्रोक्षण करी अग्निमां आ प्रमाणे मारूं ध्यान करवुं ॥ ३७ ॥ तपावेला सुवर्ण सरखी कांतिवाळा, शंख चक्र गदा अने कमलथी शोभी रहेली चार भुजावाळा, शांत, कमलना केसरा सरखां पीळां वस्त्रने धरनार, चलकतां किरीट कडां कटिमेखला अने उत्तम बाजुबंधवाळा, वक्षःस्थलमां श्रीवत्सथी अने कंठमां कौस्तुभमणिथी शोभता, अने वनमाला धरनारा मारा स्वरूपनुं ध्यान करतां पूजन करी, धीथी भीजावेलां काष्ठ नाखी, फरतुं घी रेडवारूप बे आधार अने बे आज्यभाग आपी मूलमंत्रथी तथा पुरुषसूक्तथी प्रत्येक ऋचाए एक एक आहुति लईने पूजाना कमथी धर्मादिकनेमाटे अग्निमां धीथी भीजावेलुं हवि होमवुं. पछी

‘સ્વિષ્ટકૃત્’ નામનો હોમ કરી અગ્નિમાં રહેલા અંતર્યામીનું પૂજન અને નમસ્કાર કરીને પાર્ષદોને બલિદાન દેવું. પછી પૂજાના સ્થાનમાં દેવની પાસે બેસી નારાયણરૂપ પરબ્રહ્મનું સ્મરણ કરતાં સમગ્ર પુરુષે યથાશક્તિ મૂલમંત્રનો જપ કરવો ॥ ૩૮ ॥ ૩૯ ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ પછી ભગવાનના મો-જનની સમાપ્તિનું ધ્યાન કરી આચમન દર્દીને જે ઉચ્છિદ્ધ રહ્યું હોય તે વિષ્વક્ષેનને આપ્યાની કલ્પના કરી પછી પોતે જમવું. સુગંધિવાળો તાંબૂલા-દિક મુલ્લવાસ આપી ફરીવાર પળ પુષ્પાંજલિથી પૂજન કરવું ॥ ૪૩ ॥ ગાયન કરતાં, સ્તુતિ કરતાં, નાચતાં અને મારાં કર્મોનો પોતામાં આવિર્ભાવ કરતાં તથા મારી કથાઓને સાંભળતાં અને સંભળાવતાં વ્યગ્રપણું છોડી દર્દીને થોડીવાર અવકાશ લેવો ॥ ૪૪ ॥ પુરાણનાં નાહાનાંમોટાં સ્તોત્રોથી અને પ્રાકૃત ભાષાના નાહાના-મોટા સ્તવોથી સ્તુતિ કરીને ‘હે મહારાજ ! પ્રસન્ન થાઓ’ એમ બોલીને દંડવત્ પ્રણામ કરવો ॥ ૪૫ ॥ મારા ચરણ-

જુહુયાન્મૂલમંત્રેણ ષોડશર્ચાજ્વદાનતઃ ॥ ધર્માદિભ્યો યથાન્યાયં મંત્રૈઃ સ્વિષ્ટકૃતં બુધઃ ॥ ૪૬ ॥ અભ્યર્ચ્યાથ નમસ્કૃત્ય પાર્ષદેભ્યો બલિં હરેત્ ॥ મૂલમંત્રં જપેદ્બ્રહ્મ સ્મરન્નારાયણાત્મકમ્ ॥ ૪૭ ॥ દત્વાચમનમુચ્છેપં વિષ્વક્ષેનાય કલ્પયેત્ ॥ મુલ્લવાસં સુરભિમ-તાંબૂલાદ્યમથાર્હેયેત્ ॥ ૪૮ ॥ ઉપગાયન્નૃણન્નૃત્યન્કર્માણ્યભિનયન્મમ ॥ મત્કથાઃ શ્રાવયન્નૃણન્ન મુહૂર્તં ક્ષણિકો ભવેત્ ॥ ૪૯ ॥ સ્તૈવૈરુચાવચૈઃ સ્તોત્રૈઃ પૌરાણૈઃ પ્રાકૃતૈરપિ ॥ સ્તુત્વા પ્રસીદ ભગવન્નિતિ વંદેત દંડવત્ ॥ ૫૦ ॥ શિરો મત્પાદયોઃ કૃત્વા વાહુભ્યાં ચ પરસ્પરમ્ ॥ પ્રપન્નં પાહિ મામીશ મીતં મૃત્યુગ્રહાર્ણવાત્ ॥ ૫૧ ॥ અર્ચિતો મનઃ રક્તો શિરસ્યાધાય સાદરમ્ ॥ ઉદ્ધાસયેચ્ચેદુદ્ધાસ્યં જ્યોતિર્જ્યોતિષિ તત્પુનઃ ॥ ૫૨ ॥ અર્ચાદિષુ યદા યત્ર શ્રદ્ધા માં તત્ર ચાર્ચયેત્ ॥ સર્વશ્રુતેષ્વાત્મનિ ચ સર્વાત્માહમવસ્થિતઃ ॥ ૫૩ ॥ એવં ક્રિયાયોગપથૈઃ પુમાન્વૈદિકતાંત્રિકૈઃ ॥ અર્ચન્તુભયતઃ સિદ્ધિં મત્તો વિદંત્યમીપ્સિતામ્ ॥ ૫૪ ॥ ॥

માં માથું મુકી અપરાધીની પેઠે પોતાની પીઠ પર બને હાથ રાખતાં ‘હે ईશ્વર ! હું કે જે મૃત્યુરૂપી જુહવાળા સંસારમસુદ્રથી ભય પામીને શરણે આવેલો છું તેનું રક્ષણ કરો’ એવી વિજ્ઞાપિ કરવી ॥ ૪૬ ॥ પછી મારા નિર્માલ્યને આવી પ્રાર્થનાથી જ મેં આપેલું ધારી તુરત માથે ચઢાવી લેતાં મારું વિસર્જન કરવાનું હોય તો પ્રતિમામાં જે જ્યોતિનું આવાહન કન્યું હોય તે જ્યોતિનું પાછું હૃદયકમલમાં રહેલા જ્યોતિમાં જ વિમર્જન કરવું ॥ ૪૭ ॥ મૂર્તિઆદિકમાં જ્યારે જેમાં શ્રદ્ધા થાય ત્યારે તેમાં મારું પૂજન કરવું; કારણ કે સર્વના આત્મારૂપ હું સર્વપદાર્થોમાં અને જીવમાં પણ રહેલો છું તેથી અમુક સ્થાનમાં અધિક અને અમુક સ્થાનમાં ન્યૂન રહું છું એમ નથી ॥ ૪૮ ॥ આ પ્રમાણે વૈદિક અને તાંત્રિક પૂજનના પ્રકારોથી મારું પૂજન કરનાર પુરુષ આ લોકમાં અને પરલોકમાં મનોવાંછિત સિદ્ધિને પામે છે ॥ ૪૯ ॥ ॥

जे पुरुष समर्थ होय तेणे मारी मूर्तिनुं स्थापन करीने दृढ मंदिर करावतुं अने तेमां निल्यनी पूजांमां, पर्वणीना दिवसोमां, घणा लोकोना समागममां अने वसंतादिक उत्सवमां उपयोगी थवासारू सुंदर फुलवाडीओ अने खेतर आदिनुं अर्पण करवुं ॥ ५० ॥ मोटी पर्वणीओमां अथवा प्रतिदिवसे पूजादिक चालु रेहेवानेमाटे खेतर, हाट, गामडां अने नगर आपे तो मारा जेवुंज ऐश्वर्य पांमेळे ॥ ५१ ॥ प्रतिष्ठा करवाथी चक्रवर्तीपणुं पांमे, दानथी त्रैलोक्यनुं राज्य पांमे अने पूजादिक करवाथी ब्रह्मलोकने पांमे. ए त्रणे वानां करवाथी मारा समानपणुं पांमे ॥ ५२ ॥ आ सघळुं सकाम भक्तनेमाटे कहुं पण जे पुरुष निष्कामपणाथी भक्ति करे तेने मारी पोतानीज प्राप्ति थायछे. उपर कढ्याप्रमाणे जे मारी पूजा करे तेने भक्तियोग मळेछे ॥ ५३ ॥ जे पुरुष पोते आपेली अथवा बीजाओए आपेली देव अने ब्राह्मणनी आजीविकानुं हरण करे ते पुरुष लाख वर्षसुधी विष्ठाने खा-

मदर्ची संप्रतिष्ठाप्य मंदिरं कारयेद्दृढम् ॥ पुष्पोद्यानानि रम्याणि पूजायात्रोत्सवाश्रितात् ॥ ५० ॥ पूजादीनां प्रवाहार्थं महापर्व-
स्वथान्वहम् ॥ क्षेत्रापणपुरग्रामान् दत्वा मत्सार्ष्टितामियात् ॥ ५१ ॥ प्रतिष्ठया सार्वभौमं सद्मना भुवनत्रयम् ॥ पूजादिना ब्रह्मलोकं
त्रिभिर्मत्साम्यतामियात् ॥ ५२ ॥ मामेव नैरेपेक्ष्येण भक्तियोगेन विंदति ॥ भक्तियोगं स लभते एवं यः पूजयेत माम् ॥ ५३ ॥ यः
स्वदत्तां पैर्दत्तां हरेत् सुरविप्रयोः ॥ इति स जायते विद्भुग्वर्षाणामयुतायुतम् ॥ ५४ ॥ कर्तुंश्च सारथेर्हेतोरनुमोदितुरेव च ॥ क-
र्मणां भागिनः प्रेत्य भूयो भूयसि तत्फलम् ॥ ५५ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ परस्वभावकर्माणि न प्रशंसेन्न गर्हयेत् ॥ विश्वमेकालोकं पश्यन्प्रकृत्या पुरुषेण च ॥ १ ॥ परस्वभावकर्माणि
यः प्रशंसति निंदति ॥ स आशु भ्रश्यते स्वार्थादसत्यभिनिवेशतः ॥ २ ॥

नारो कीडो थायछे ॥ ५४ ॥ आवां सत्कर्म करवाथी परलोकमां जे फल थायछे ते फल कर्त्ताने, सहायता आपनारने, प्रेरणा करनारने अने संम-
ति आपनारने सरखुं थायछे; कारण के ए सघळाओ कर्मना भागी छे. तेमां पण जेणे वधारे कऱ्युं होय तेने वधारे फल मळेछे ॥ ५५ ॥ इति श्री-
मन्महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो सत्याव्रीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २७ ॥ भगवान् केहेछे' - प्रकृति अने पुरुषरूपे सघळुं जगत् एकज छे
एम जोईने पराया स्वभावना के पराया कामनां वखाण करवां नहि अने निंदा पण करवी नहि ॥ १ ॥ जे पुरुष पराया स्वभावने अने परायां क-
र्मोने वखाणेछे अथवा धिक्कारेछे ते पुरुष मिथ्याभूत हैतमां अभिनिवेश थवानेलीधे तुरत ज्ञाननिष्ठारूप स्वार्थमांथी भ्रष्ट थायछे ॥ २ ॥

१ आ अठ्याव्रीशमा अध्यायमां जे ज्ञानयोग पूर्व विस्तारथी केहेलोछे तेनुं संक्षेपथी फरीबार निरूपण करवामां आवशे.

જેમ इंद्रियो નિદ્રાથી પરાભવ પામતાં દેહમાં રહેલો જીવ કેવલ મનવડે સ્વપ્નરૂપ માયાને પામેછે અને મન લીન થતાં ભાનરહિત થઈને મૃત્યુને અ-
થવા મૃત્યુ જેવી સુષુપ્તિને પામેછે તેમ મેદબુદ્ધિ રાખનારો દ્વૈતના અભિનિવેશવાળો પુરુષ વિક્ષેપને અને લયને પામેછે. જેમ જાગ્રત અવસ્થાના અભિમાની
ત્રિશ્વને સુષુપ્તિ અવસ્થાના અભિમાની પ્રાજ્ઞના સંબંધથી ભોગમાંથી ભ્રષ્ટ થવું પડેછે તેમ આત્માને પળ અનાત્મા પદાર્થના સંબંધથી સ્વરૂપમાંથી ભ્રષ્ટ
થવું પડેછે ॥ ૩ ॥ દ્વૈત મિથ્યા હોવાનેલીધે સ્તુતિ અને નિંદાનો કોઈ વિષયજ નથી. દ્વૈત કે જે મિથ્યા પદાર્થ છે તેની અંદર સારું શું અને નરસું શું?
તેમજ સુખ કેટલું અને દુઃખ પણ કેટલું? કાંઈજ નહિ. કારણ કે જે કાંઈ વાણીથી બોલાવું, इंद्रियोથી જણાવું અને મનથી ચિંતવાવું છે તે સઘળું
સ્વોદું છે ॥ ૪ ॥ જેમ પ્રતિબિંબ, પ્રતિધ્વનિ અને રજ્જુસર્પાદિક સ્વોદાં છતાં પણ ભયાદિક આપેછે તેમ દેહાદિક પદાર્થો સ્વોદાં છતાં પણ તેઓ જ્યાંસુધી લય
ન પામ્યા હોય ત્યાંસુધી ભય આપેછે ॥ ૫ ॥ જે સ્વજાયછે, જે સ્વજે છે, જેનું પાલન થાયછે, જે પાડે છે, જેનો સંહાર થાયછે અને જે સંહાર કરેછે તે આ-

તૈજસે નિદ્રયાપન્ને પિંડસ્થો નષ્ટચેતનઃ ॥ માયાં પ્રાપ્નોતિ મૃત્યું વા તદ્ભાનાર્થદૃક્ પુમાન્ ॥ ૩ ॥ કિં ભદ્રં કિમભદ્રં વા દ્વૈતસ્યાવસ્તુનઃ
કિયત્ ॥ વાચોદિતં તદનૃતં મનસાધ્યાતમેવ ચ ॥ ૪ ॥ છાયાપ્રત્યાહ્વાભાસા હ્યસંતોઽયર્થકારિણઃ ॥ એવં દેહાદયો ભાવા યચ્છં-
ત્યામૃત્યુતો ભયમ્ ॥ ૫ ॥ આત્મેવ તદિદં વિશ્વં સૃજ્યતે સૃજતિ પ્રમુઃ ॥ ત્રાયતે ત્રાતિ વિશ્વાત્મા હ્રિયતે હરતીશ્વરઃ ॥ ૬ ॥
તસ્માન્ન હ્યાત્મનોઽન્યસ્માદન્યો ભવો નિરૂપિતઃ ॥ નિરૂપિતેઽયં ત્રિવિધા નિર્મૂલા ભાતિરાત્મનિ ॥ इदं गुणमयं विद्धि त्रिविधं मा-
यया कृतम् ॥ ૭ ॥ એતદ્વિદ્વાન્મદુદિતં જ્ઞાનવિજ્ઞાનનૈપુણમ્ ॥ ન નિંદતિ ન ચ સ્તૌતિ લોકે ચરતિ સૂર્યવત્ ॥ ૮ ॥ પ્રત્યક્ષેણાનુમા-
નેન નિગમેનાત્મસંવિદા ॥ આદ્યંતવદસજ્ઞાત્વા નિઃસંગો વિચરેદિહ ॥ ૯ ॥

ત્માજ છે. પ્રમુ, જગતના અધિષ્ઠાન અને ईश्वर જે આત્મા છે તેજ આ જગત્ છે ॥ ૬ ॥ આત્મા કે જે સર્વથી નોખો છે તેથી કોઈ પણ પદાર્થ નોખો નિ-
રૂપણ કરી શકાતો નથી. આ અધ્યાત્મ, અધિદૈવ, અને અધિભૂતરૂપ જે પ્રતીતિ થાયછે તે નિર્મૂલજ છે એવો નિશ્ચય છે. આ અધ્યાત્માદિક ત્રણ પ્રકારનું
ગુણમય જગત્ આત્મામાં માયાએજ કરેલું છે, એમ જાણો ॥ ૭ ॥ આ મેં કહેલી જ્ઞાન તથા વિજ્ઞાનસંબંધી નિષ્ઠાને જે પુરુષ જાણે તે પુરુષ કોઈની નિંદા
કરે નહિ અને સ્તુતિ પણ કરે નહિ. જગતમાં સૂર્યની પેટે અસંગપણથી ફરે ॥ ૮ ॥ ઘટાદિક પદાર્થો પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથીજ આદિ અને અંતવાળા સિદ્ધ થાયછે.
જે પદાર્થ સાવયવ હોય તે આદિ-અંતવાળા હોયજ એવી વ્યાપ્તિવાળા અનુમાનથી પૃથ્વીઆદિ પદાર્થો, આદિ અને અંતવાળા સિદ્ધ થાયછે. આકાશાદિ-
ક જે અપ્રત્યક્ષ પદાર્થો છે તેઓ વેદરૂપ પ્રમાણથી આદિ અને અંતવાળા સિદ્ધ થાયછે. પોતાના અનુભવરૂપ પ્રમાણથી પણ સઘળા પદાર્થો આદિ અને અંત-
વાળા સિદ્ધ થાયછે. માટે જે જે પદાર્થ આદિ અને અંતવાળો હોય તે મિથ્યાજ હોયછે એમ જાણી જગતમાં આસક્તિ છોડી દઈને જ્ઞાનીએ ફરવું ॥ ૯ ॥

ઉદ્ભવજી પૂછેછે.— આ આપના કેહેવાપ્રમાણે આત્મા સ્વયંપ્રકાશ છે અને દેહાદિક દૈત જડ છે એમ ઠન્યું તો હવે સંસારનો પ્રતિભાસ થવોજ ઘટ-
તો નથી. કેમ કે સ્વયંપ્રકાશ આત્મા કે જે ચૈતન્યરૂપ છે તેમાં સંસાર દેખાવો સંભવતો નથી અને દેહાદિક કે જે જડ છે તેને પણ સંસાર દેખાવો
ઘટતો નથી તો એ સંસાર કોને થયો છે? હે પ્રમુ! ‘સંસાર કોઈને પણ થયો નથી’ એમ કેહેવું ચાલે એમ નથી; કારણ કે સંસાર પ્રત્યક્ષ જોવામાં
આવેછે ॥ ૧૦ ॥ આત્મા અવિનાશી, રાગાદિક ગુણથી રહિત, પાપપુણ્યથી રહિત, અજ્ઞાનથી રહિત અને પાપથી રહિત છે તથા દેહ જડ છે તો આ
કારણથી આત્મા અને દેહ કે જે અગ્નિ અને કાષ્ઠ સમાન છે તેઓમાંથી સંસાર કોને થયો છે? બદ્ધેના સ્વભાવનો વિચાર કરતાં કોઈને પણ સંસાર
થવો ઘટતો નથી ॥ ૧૧ ॥ ભગવાન્ કેહેછે.— હે ઉદ્ભવ! આ તમારી વાત સાચી છે. માટે સિદ્ધાંત એમ છે કે આવી રીતે આત્મા અને દેહનો અવિ-
વેકજ સંસારના આશ્રયરૂપ છે. આત્માને અજ્ઞાનનેલીધે જ્યાંસુધી દેહ, ઇન્દ્રિય અને પ્રાણથી સંબંધ છે ત્યાંસુધી સંસાર સ્વોદો છતાં પણ માત્ર દેખાયા

ઉદ્ભવ ઉવાચ ॥ ॥ નૈવાત્મનો ન દેહસ્ય સંસૃતિર્દ્રષ્ટદૃશ્યયોઃ ॥ અનાત્મસદંશોરીશ કસ્ય સ્યાદુપલભ્યતે ॥ ૧૦ ॥ આત્માઽવ્યયો-
ગુણઃ શુદ્ધઃ સ્વયંજ્યોતિરનાવૃતઃ ॥ અગ્નિવદ્વાસ્તુદર્શિદેહઃ કસ્યેહ સંસૃતિઃ ॥ ૧૧ ॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ યાવદ્દેહૈન્દ્રિયપ્રાણૈ-
રાત્મનઃ સંનિકર્ષણમ્ ॥ સંસારઃ ફલવાંસ્તાવદપાર્થોઽપ્યવિવેકિનઃ ॥ ૧૨ ॥ અર્થે હ્યવિદ્યમાનેપિ સંસૃતિર્ન નિવર્તતે ॥ ધ્યાયતો વિષ-
યાનસ્ય સ્વપ્નેનર્થાગમો યથા ॥ ૧૩ ॥ યથા હ્યપ્રતિબુદ્ધસ્ય પ્રસ્થાપો વહનર્થભૃત્ ॥ સ એવ પ્રતિબુદ્ધસ્ય ન વૈ મોહાય કલ્પતે ॥ ૧૪ ॥
શોકહર્ષભયક્રોધલોભમોહસ્પૃહાદયઃ ॥ અહંકારસ્ય દૃશ્યંતે જન્મ મૃત્યુશ્ચ નાત્મનઃ ॥ ૧૫ ॥ દેહૈન્દ્રિયપ્રાણમનોભિમાનો જીવોઽતરાત્મા
ગુણકર્મમૂર્તિઃ ॥ સૂત્રં મહાનિત્યુરુધેવ ગીતઃ સંસાર આધાવતિ કાલંતંત્રઃ ॥ ૧૬ ॥ ॥

કરેછે ॥ ૧૨ ॥ જેમ વિષયોનું ધ્યાન કરતા પુરુષને સ્વપ્ન અવસ્થાના અનર્થો સ્વોદા છતાં પણ મટતા નથી તેમ વિષયોનું ધ્યાન કરતા પુરુષને આ સં-
સાર વાસ્તવિક રીતે નહિ છતાં પણ નિવૃત્ત થતો નથી ॥ ૧૩ ॥ જેમ નહિ જાગેલા માણસને સ્વપ્ન અવસ્થા અનેક અનર્થો આપેછે અને તેજ અવસ્થા,
જાગ્યા પછી કશો મોહ કરી શકતી નથી તેમ અજ્ઞાની પુરુષને દેહાદિક અનેક અનર્થો આપેછે અને તેજ દેહાદિક જ્ઞાન થયા પછી કશો મોહ કરી
શકતાં નથી. માટે જીવન્મુક્તને સંસ્કારનેલીધે વિષયોનું સ્ફુરણ થાય તોપણ કશો મોહ થતો નથી ॥ ૧૪ ॥ શોક, હર્ષ, ભય, ક્રોધ, લોભ, મોહ, સ્પૃ-
હા અને જન્મ-મરણ એ સઘડાં અહંકારનેજ દેખાયછે આત્માને નથી. જો આત્માને હોય તો સુષુપ્તિ અને સમાધિ આદિમાં પણ દેખાવાં જોઈએ ‘હું સુખી
હું’ એવી પ્રતીતિ થાયછે તેમ ‘આ ચૈતન્ય સુખી છે’ એવી પ્રતીતિ થતી નથી અને વહ્ની સુખાદિક પદાર્થો દૃશ્ય છે માટે તેઓ દ્રષ્ટા આત્માના ધર્મ
સંભવેજ નહિ ॥ ૧૫ ॥ આ ઉપરથી એમ નહિ સમજવું કે ‘અહંકારને સંસાર હોય તો મુક્તિ પણ અહંકારનેજ થવી જોઈએ અને એમ હોય તો મુક્તિમાં પણ

અહંકારની સ્થિતિ માનવી પડેછે.' કારણ કે અહંકાર કાંઈ આત્માથી જુદો નથી પણ આત્મામાંજ કલ્પિત છે. માટે કલ્પિત રૂપ, નિવૃત્તિ પામતાં મુક્તિમાં આત્માનીજ સ્થિતિ છે. એ આત્માજ દેહ, ઇન્દ્રિય, પ્રાણ અને મનનું અભિમાન ધરાવનારો એ દેહાદિકની અંદર જીવ છે. ગુણ, કર્મ, સૂત્ર, મહત્ત્વ અને અહંકાર ઇત્યાદિક શબ્દોથી પણ આત્માજ કેહેવાય છે. જીવ કે જે ઈશ્વરને આધીન રહીને સંસારમાં ચારેકોર દોડ્યા કરેછે તે આત્માથી નોંખો નથી. માટે કલ્પિત રૂપ, નિવૃત્તિ પામતાં સ્વરૂપમાંજ રહેવું એ મુક્તિ છે તેથી મુક્તિમાં અહંકાર અવશેષ નહિ રહેતાં આત્માજ રહેછે ॥ ૧૬ ॥ એ આત્માને મિથ્યા અહંકારે મિથ્યા બંધ કરેલો છે તેથી 'અહંકારનેજ સંસાર છે' એમ કેહેવું યોગ્ય નથી. આ મન, વચન, પ્રાણ, શરીર અને કર્મ કે જે ઇન્દ્રજાલની પેઠે નિર્મૂલ પ્રતીતિમાત્ર છે તેને ગુરુની ઉપાસનાથી સજ્જ કરેલા જ્ઞાનરૂપી સ્વરૂપી કાપી નાંચી પછી તૃણારહિત થઈને જ્ઞાની પુરુષ પૃથ્વીમાં વિચરે છે ॥ ૧૭ ॥ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ વિવેકજ છે અને તે વિવેક વેદ, સ્વધર્મ, પોતાનો અનુભવ, ગુરુનો ઉપદેશ અને તર્ક, એ સાધનોથી થાયછે. 'આ જગતના આદિ અને અંતમાં જે છે તેજ માત્ર મધ્યમાં પણ છે. ઈથી નોંખું જગત્ છેત્ર નહિ. જે જગતને પ્રકાશ આપનાર છે અને જે જ-

અમૂલમેતદ્બહુરૂપરૂપિતં મનોવચઃપ્રાણશરીરકર્મ ॥ જ્ઞાનાસિનોપાસનયા શિતેન ચ્છિત્ત્વા પુનર્ગાં વિચરત્યતૃષ્ણઃ ॥ ૧૭ ॥ જ્ઞાનં વિવેકો નિગમસ્તપશ્ચ પ્રત્યક્ષમેતિહ્યમથાનુમાનમ્ ॥ આદ્યંતયોરસ્ય યદેવ કેવલં કાલશ્ચ દેતુશ્ચ તદેવ મધ્યે ॥ ૧૮ ॥ યથા હિરણ્યં સુકૃતં પુરસ્તાપશ્ચાન્ન સર્વસ્ય હિરણ્મયમ્ ॥ તદેવ મધ્યે વ્યવહાર્યમાણં નાનાપદેશૈરહમસ્ય તદ્ભત્ ॥ ૧૯ ॥ વિજ્ઞાનમેતત્રિયવસ્થમંગ ગુણત્રયં કારણકાર્યકર્તૃ ॥ સમન્વયેન વ્યતિરેકતશ્ચ યેનૈવ તુર્યેણ તદેવ સત્યમ્ ॥ ૨૦ ॥ ન યત્પુરસ્તાદુત યન્નપશ્ચાન્મધ્યે ચ તત્તદ્વપદેશમાત્રમ્ ॥ ધૃતં પ્રસિદ્ધં ચ પરેણ યદ્યત્તદેવ તત્સ્યાદિતિ મે મનીષા ॥ ૨૧ ॥

ગતનું કારણ છે તે પદાર્થથી જગત્ નોંચી સત્તા ધરાવતું નથી.' એવો નિશ્ચય થાય એજ વિવેકનું ફલ છે ॥ ૧૮ ॥ જેમ કુંડલાદિક રૂપથી નહિ ઘડા-ઇંછું જે સુવર્ણ, કુંડલાદિક સુવર્ણના ઘાટોના આદિ તથા અંતમાં છે તેજ સુવર્ણ મધ્યકાલમાં કુંડલાદિક અનેક નામરૂપોથી વ્યવહાર પામેછે તેમ જે હું આ જગતના આદિ અને અંતમાં છું તેજ હું મધ્યકાલમાં અનેક નામરૂપોથી વ્યવહાર પામું છું ॥ ૧૯ ॥ જાગ્રત આદિ ત્રણ અવસ્થાવાલું મન, ત્રણ અવસ્થાના કારણરૂપ ત્રણ ગુણ, અને ત્રણ ગુણના કાર્યરૂપ ઇન્દ્રિયો દેવતા તથા પંચભૂતમય સઘળું જગત્, જે જ્ઞાનના અનુસૂતપણાથી પ્રકાશેછે અને જે જ્ઞાન, એ સઘળા પદાર્થો ન હોય ત્યારે પણ સમાધિ આદિમાં રહેછે તેજ જ્ઞાન ઇંછું ત્રણ ગુણમય પદાર્થોથી ન્યાહું ચોથું બ્રહ્મસ્વરૂપજ સત્ય છે ॥ ૨૦ ॥ જે કાર્ય ઉત્પત્તિથી પેહેલાં રહેતું ન હોય અને નાશથી પછી રહેતું ન હોય તે કાર્ય મધ્યમાં પણ પોતાના કારણથી નોંખું હોતું નથી પણ માત્ર કલ્પિત નામરૂપોથીજ વ્યવહારમાં આવેછે. કારણ કે જે કાર્યને જે કારણે પ્રકાશ આવ્યો હોય તે કાર્ય તે કારણરૂપજ હોયછે એવો મારો

निश्चय छे. जेम घटादिक कार्य अने प्रकाश्य पदार्थ पोताना कारण अने प्रकाशकरूप माटीथी नोखो जोवामां आवतो नथी तेम सघळुं जगत् के जे कार्य अने प्रकाश्य छे ते पोताना कारण अने प्रकाशकरूप ब्रह्मथी नोखुं जोवामां आवतुंज नथी ॥ २१ ॥ आ विकारोना समूहरूप प्रपंच के जे पूर्व न हतो ते प्रपंच पछी रजोगुणरूप द्वारथी ब्रह्मना कार्यरूप थयोछे तथा ब्रह्मथीज प्रकाश छे अने ब्रह्म तो स्वतःसिद्ध छे अने प्रकाशक छे माटे एक ब्रह्मज इंद्रियो, तन्मात्रा, मन, देवता तथा पंचभूतादिक विचित्र रूपे जणाय छे ॥ २२ ॥ आवी रीते परब्रह्मना विवेकना साधनरूप वेदादिकथी, देहादिक अनात्म पदार्थोना निरासथी अने सद्गुरुनी सहायताथी पोताना स्वरूपना संदेहने कापी नाखी स्वरूपना आनंदथीज संतुष्ट थईने सघळां इंद्रियादिकनो संग छोडी देवो ॥ २३ ॥ देहादिक अनात्म पदार्थोना निरास करवो ते आ रीते के “शरीर आत्मा नथी; कारण के ते, पृथ्वीना विकाररूप छे. जे जे पृथ्वीना विकाररूप होय ते आत्मा न होय. जेम के घडो पृथ्वीना विकाररूप छे माटे आत्मा नथी. तेमज इंद्रियो, इंद्रियोना देवताओ, प्राण, बुद्धि, चित्त अने अहंकार, एओ पण आत्मा नथी; कारण के ए सर्व अन्नना टेकाथी रहेछे. जे जे अन्नना टेकाथी रहेतुं होय ते

अविद्यमानोऽप्यवभासते यो वैकारिको राजससर्ग एषः ॥ ब्रह्म स्वयंज्योतिरतो विभाति ब्रह्मिन्द्रियार्थात्मविकारचित्रम् ॥ २२ ॥ एवं स्फुटं ब्रह्मविवेकहेतुभिः परापवादेन विशारदेन ॥ छित्वात्मसंदेहमुपारमेत स्नानंददुष्टोऽखिलकामुकेभ्यः ॥ २३ ॥ नात्मा वपुः पार्थिवमिन्द्रियाणि देवा ह्यसुर्वयुजलं हुताशः ॥ मनोन्नमात्रं धिषणा च सत्त्वमहंकृतिः खं क्षितिरर्थसाम्यम् ॥ २४ ॥ समाहितैः कः करणैर्गुणात्मभिर्गुणो भवेन्मत्सुविविक्तधाम्नः ॥ विक्षिप्यमाणैरुत किं नु दूषणं धनैरुपेतैर्विगतै र्वेः किम् ॥ २५ ॥ यथा नभो वाय्वनलांबुभूगुणैर्गतागैर्वर्तुणैर्न सज्जते ॥ तथाऽक्षरं सत्त्वरजस्तमोमलैरहंमतेः संसृतिहेतुभिः परम् ॥ २६ ॥

आत्मा न होय. जेम के शरीर अन्नना टेकाथी रहेछे माटे आत्मा नथी. एवी रीते पृथ्वी, जल, तेज, वायु, आकाश, शब्दादिक विषयो, अने प्रकृति पण आत्मा नथी; कारण के तेओ जड छे. जे जे जड होय ते आत्मा न होय. जेम के घडो जड छे माटे आत्मा नथी.” आवी रीते बीजां पण के टलांक योग्य अनुमानोथी देहादिक अनात्म पदार्थोना निरास करवो ॥ २४ ॥ आ प्रमाणे विवेकज्ञानवाळा मुक्तपुरुषने इंद्रियादिके करेला गुणदोषनो संबंध रहेतो नथी. मारा स्वरूपने यथार्थ रीते जाणनारा पुरुषने विषयोमां लालच राखनारी इंद्रियो वश्य रहेवाथी कशो गुण नथी अने इंद्रियो विक्षेप पामवाथी कशो दोष नथी. वादळां आववाथी अथवा जवाथी सूर्यने कशा गुण-दोष थताज नथी ॥ २५ ॥ जेम आकाश वायुना शोषण गुणथी, अग्निना दहन गुणथी, जलना भीनुं करवारूप गुणथी, पृथ्वीना रजसहितपणरूप गुणथी के ऋतुओना जता आवता शीतोष्णादिक गुणो-थी संबंध पामतुं नथी तेम अहंकारथी पर आत्मानुं स्वरूप संभार आपनारा सत्त्व, रज के तमोगुणना मेलथी संबंध पामतुं नथी ॥ २६ ॥

આ પ્રમાણે છે તોપણ, મુક્ત પુરુષ જેમ યથેષ્ટ આચરણ કરેછે તેમ કાચા જ્ઞાનવાલાં એ યથેષ્ટ આચરણ નહિ કરવું જોઈએ. જ્યાંસુધી મારી દૃઢ ભક્તિ-ના યોગથી મનના મેલરૂપ વિષયોમાં પ્રીતિ મટી ન હોય ત્યાંસુધી માયાએ બનાવેલા વિષયોનો પંગ છોડી દેવો જોઈએ ॥ ૨૭ ॥ જે રોગની યથાર્થ ચિકિત્સા થઈ ન હોય તે રોગ વારંવાર પ્રકટ થઈને મનુષ્યોને દુઃખ દેહે એવી રીતે જે મનના રાગાદિક દોષ અને તેઓના મૂલરૂપ કર્મ નિઃશેષ બ-ઢીગયાં ન હોય તે મન વારંવાર પુત્રાદિકમાં આસક્ત થઈને કાચા જ્ઞાનીઓ કદાચ વિષયોના સંગથી યોગમાંથી અષ્ટ થાય તોપણ તેઓ પરિણામે શુભ ફલજ પામેછે માટે વિષયોના સંગની બીકથી યોગને માર્ગે નજ ચડવું એમ રાખવું નહિ ॥ ૨૮ ॥ જે કાચા યોગી-ઓ દેવતાઓએ અસહનતાથી પ્રેરેલાં બંધુ અને શિષ્યાદિકરૂપ વિદ્યોથી યોગમાંથી અષ્ટ થયા હોય તેઓ પણ પૂર્વના અભ્યાસના બલથી જન્માંતરમાં પણ પાછા યોગનો માર્ગજ પકડેછે પણ કર્મના વિસ્તારનો માર્ગ પકડતા નથી ॥ ૨૯ ॥ “કોઈથી પણ મર્વયા કર્મ છોડી શકાતું નથી માટે વિદ્વાનો-

તથાપિ સંગઃ પરિવર્જનીયો ગુણેષુ માયારચિતેષુ તાવત્ ॥ મદ્રક્તિયોગેન દૃઢેન યાવદ્રજો નિરસ્યેત મનઃકષાયઃ ॥ ૨૭ ॥ યથામ-યોઽસાધુ ચિકિત્સિતો નૃણાં પુનઃ પુનઃ સંતુદતિ પ્રોહત્ ॥ એવં મનોઽપક્કકપાયકર્મ કુયોગિનં વિદ્યયતિ સર્વસંગમ્ ॥ ૨૮ ॥ કુયો-ગિનો યે વિહિતાંતરાયૈર્મનુષ્યભૂતૈસ્વિદશોપસૃષ્ટૈઃ ॥ તે પ્રાક્તનાભ્યાસબલેન ભૂયો ગુંજંતિ યોગં ન તુ કર્મતંત્રમ્ ॥ ૨૯ ॥ કરોતિ કર્મ ક્રિયતે ચ જંતુઃ કેનાપ્યસૌ ચોદિત આનિપાતાત્ ॥ ન તત્ર વિદ્વાન્ પ્રકૃતૌ સ્થિતોઽપિ નિવૃત્તતૃણઃ સ્વસુખાનુભૂત્યા ॥ ૩૦ ॥ તિષ્ઠ-તમાસીનમુત વ્રજંતં શયાનમુક્ષંતમંદંતમન્નમ્ ॥ સ્વભાવમન્યત્કિમપીહમાનમાત્માનમાલસ્યમતિર્નં વેદ ॥ ૩૧ ॥ યદિ સ્મ પ-શ્યત્યસર્વિંદ્રિયાર્થં નાનાઽનુમાનેન વિરુદ્ધમન્યત્ ॥ ન મન્યતે વસ્તુતયા મનીષી સ્વાપ્નં યથોત્થાય તિરોદધાનમ્ ॥ ૩૨ ॥

ને પણ પાછો સંસાર થશે” એવી શંકા રાખવી નહિ. કેમ કે આ દેહજ કોઈ પ્રારબ્ધના સંસ્કારની પ્રેરણાથી મરતાંસુધી મોજનાદિક કર્મ કરેછે અને તે કર્મથી પુષ્ટિ આદિક વિકારને પણ પામેછે. પોતાના સ્વરૂપસુખના અનુભવથી તૃણારહિત થઈને વિદ્વાન્ તો તે દેહમાં રહ્યા છતાં પણ નિ-રહંકારપણાનેલીધે હર્ષ અને શોકાદિકથી સંસારને પામતો નથી ॥ ૩૦ ॥ જ્ઞાની પુરુષ દેહને પણ દેખતો નથી માટે તેને દેહસંબંધી કર્મોથી વિકાર ઉપજવાની શંકા પણ કેમ કરાય ? જેની બુદ્ધિ આત્મામાં રહેલી હોય એવો જ્ઞાની પુરુષ ઉભેલા, બેઠેલા, ચાલતા, સુતા, સુતરતા, અન્ન खाता અથવા બીજી કોઈ પણ ક્રિયાને કરતા દેહને જાણતોજ નથી ॥ ૩૧ ॥ ઇંદ્રિયાદિકવાલા પુરુષને દેહાદિકનું સર્વથા અદર્શન થવું સંભવતું નથી તેથી જ્ઞાની પુરુષ કદાચ બહિર્મુખ ઇંદ્રિયોના વિષયને દેખે તોપણ તે બીજા પદાર્થને ‘ સત્ય છે ’ એમ માનેજ નહિ. કારણ કે ‘ વિષય મિથ્યા છે. કેમ કે તેઓ અનેક છે. જે જે અનેક હોય તે મિથ્યા હોય. જેમ કે સ્વપ્ન અનેક છે માટે મિથ્યા છે. ’ એવા અનુમાનથી બીજા [આત્માથી નોખા] પદાર્થનો

बाध करेला होय छे. जेम जाग्या पळी संस्कारनेलीधे स्फुरता अने तेथीज पोतानी मेळे मिळ्या जणाता स्वप्नना विषयने जागेला माणस सत्य माने नहि तेम ज्ञानी पुरुष संस्कारनेलीधे स्फुरता मिळ्या जाणेला विषयने साचो मानेज नहि ॥ ३२ ॥ 'आत्माने बद्धावस्था छोडी देछे अने मुक्तावस्था ग्रहण करेछे माटे आत्मांम विचार थतो हशे' एवी शंका राखवी नहि. कारण के हे उद्धव ! बद्धावस्थांम गुणोथी अने कर्मोथी विचित्र अज्ञानना कार्यरूप जे देहेंद्रियादिक, अध्यासथी पोताना स्वरूपमां भळी गएलुं मानी लीधेलुं होयछे तेज देहेंद्रियादिक मुक्तावस्थांम ज्ञानथी निवृत्त थायछे. आत्मा तो कोई पण रूपथी ग्रहण करातो नथी अने मुकातो पण नथी. मुक्ति जो क्रियानुं फल होय तो आत्मांम विचार थाय, परंतु कल्पी लीधेला पदार्थोनी निवृत्ति एज मुक्ति छे माटे बंध के मोक्ष आत्मानो स्पर्श करताज नथी तेथी आत्मा निर्विकारज रेहेछे ॥ ३३ ॥ जेम सूर्यनो उदय मनुष्योनी आंखोना अंधारानेज मटाडेछे पण घटादिक पदार्थ के जे प्रथमथीज होय छे तेने कशुं करतो नथी तेम उत्तम अने डाहापण भरेली मारा संबंधी आत्मविद्या पुरुषनी बुद्धिना मोहने मटाडे छे पण आत्मांम कशो फेरफार करती नथी. आत्मा तो घटादिक पदार्थ-

पूर्व गृहीतं गुणकर्मचित्रमज्ञानमालम्यविविक्तमंग ॥ निवर्तते तत्पुनरीक्षयैव न गृह्यते नापि विसृज्य आत्मा ॥ ३३ ॥ यथा हि भानोरुदयो नृचक्षुषां तमो निहन्यान्न तु सद्भिधत्ते ॥ एवं समीक्षा निपुणा सती मेहन्यात्तमिहं पुरुषस्य बुद्धेः ॥ ३४ ॥ एष स्वयं-ज्योतिरजोऽप्रमेयो महाबुध्तिः सकलानुभूतिः ॥ एकोऽद्वितीयो वचसां विरामे येनेषिता वागसवश्चरन्ति ॥ ३५ ॥ एतावानात्म-संमोहो यद्विकल्पस्तु केवले ॥ आत्मवृत्ते स्वमात्मानमवलंबो न यस्य हि ॥ ३६ ॥

नी पेटे प्रथमथी जे स्थितिमां छे ते स्थितिमांज रेहेछे ॥ ३४ ॥ आ सर्वने जाणनार आत्मा अपरोक्षपणानेलीधे निरंतर प्राप्तज छे तेथी नवो प्राप्त थायछे एम नथी. स्वयंप्रकाशरूपज छे तेथी तेमां अज्ञानरूप मेल आव्योज नथी के जेने काढतां आत्मांम विचार उत्पन्न थयो केहेवाय. अज-न्मा छे तेथी तेने उत्पत्तिरूप विचार थयो नथी. पोतेज ज्ञानस्वरूप छे तेथी तेने नवुं ज्ञान नाखीने संस्कार अपाय एम वथी. देश के कालथी परि-च्छेद पामतो नथी तेथी तेने अस्तित्व, बुद्धि, फेरफार, घटारो के नाशरूप कोई विचार नथी. एकस्वरूप छे अने तेथी भिन्न कांई पण नथी माटे बीजुं पण कोई विकारनुं कारण तेने छेज नहि. ए आत्मा वाणी के बीजी इंद्रियोनो विषय नथी पण तेनीज प्रेरणाथी वाणी अने इंद्रियो पोतपो-तानां काम करेछे माटे आत्मा स्वयंप्रकाश, अजन्मा, ज्ञानस्वरूप अने देशकालना परिच्छेदथी रहित छे ॥ ३५ ॥ अभिन्न आत्मांम जे भेद दे-खायछे ते सघळी मननीज भ्रांति छे. केम के जेम सर्पनी भ्रांतिनो आश्रय रज्जुविना बीजो कोई नथी तेम पोताना आत्मा विना भेद-भ्रमनो आ-श्रय बीजो कोई छेज नहि ॥ ३६ ॥

“નાત્ર તથા રૂપોથી ગ્રહણ કરવામાં આવતું અને પંચભૂતાત્મક આ દ્વૈત સત્ય છે અને બ્રહ્મનું નિરૂપણ કરનારાં વેદાંતનાં વાક્યો યજમાનને જ હૈશ્વર ઠ-
રાવીને તેની જ સ્તુતિ કરનારાં છે” એવી વાત પંડિતપણાનું મિથ્યાભિમાન ધરાવનારા મીમાંસક લોકોને જ કહેલે યણ તત્ત્વવેત્તા પુરુષો કરતા નથી. કારણ
કે એમ સમજવું એ અત્યંત નિઃસાર છે. “દ્વૈત નામરૂપાત્મક હોવાથી, દૃશ્ય હોવાથી અને પંચભૂતાત્મક હોવાથી સ્વપ્નની પેઠે મિથ્યા છે.” ઇત્યાદિક અનુ-
માનોથી તથા વેદની શ્રુતિઓથી દ્વૈતનો બાધ થઈ જાય છે. તેમજ વેદાંતનાં વાક્યો યજ્ઞાદિકનાં વિધિવાક્યો સાથે કાંઈ પણ સંબંધ ધરાવતાં નથી અને
યજમાન અકર્ત્તા, અભોક્તા તથા દ્વિત્યાદિકથી રહિત નથી માટે તેવા આત્માનું પ્રતિપાદન કરનારાં વેદાંતનાં વાક્યો યજમાનને લાગુ પડવાં જ અસંભ-
વિત છે ॥ ૩૭ ॥ આવી રીતે મેં જ્ઞાનયોગનું તથા તેનાં અંગોનું નિરૂપણ કર્યું. હવે જ્ઞાનયોગમાં નિષ્ઠા ગત્વનારા પુરુષે વિદ્વો મટાડવાસારૂં શા શા ઉપાય
કરવા તે કહું છું. યોગ કરતાં છતાં જેનો યોગ પાકો ન થયો હોય એવા યોગીનું શરીર જો વચમાં ઉચ્ચત્ત્વથેનું રોગાદિક વિદ્વોથી પરામત્ર પામે તો તે વિ-

યન્નામાકૃતિભિર્ગ્રાહ્યં પંચવર્ણમવાધિતમ્ ॥ વ્યર્થેનાપ્યર્થવાદોઽયં દ્વયં પંડિતમાનિનામ્ ॥ ૩૭ ॥ યોગિનોઽપક્રયોગસ્ય યુંજતઃ કાય
ઉત્થિતૈઃ ॥ ઉપસર્ગેર્વિહન્યેત તત્રાયં વિહિતો વિધિઃ ॥ ૩૮ ॥ યોગધારણયા કાંશ્ચિદામનેર્ધર્મિણાન્વિતૈઃ ॥ તપોમંત્રોષધૈઃ કાંશ્ચિદુપ-
સર્ગાન્વિનિર્દેહત્ ॥ ૩૯ ॥ કાંશ્ચિન્મમાનુધ્યાનેન નામસંકીર્તનાદિભિઃ ॥ યોગેશ્વરાદુત્થયા વા હન્યાદશુભદાન્ શનૈઃ ॥ ૪૦ ॥ કે-
ચિદ્દેહમિમં ધીરાઃ સુકલ્પં વયસિ સ્થિરમ્ ॥ વિધાય વિવિધોપાયૈરથ યુંજંતિ સિદ્ધયે ॥ ૪૧ ॥ ન હિ તત્કુશલાદત્યં તદાયાસો હ્યપા-
ર્થકઃ ॥ અંતવત્ત્વાચ્છરીરસ્ય ફલસ્યેવ વનસ્પતેઃ ॥ ૪૨ ॥ યોગં નિષેવતો નિત્યં કાયશ્ચેત્કલ્પતામિયાત્ ॥ તચ્છ્રદ્ધ્યાન્ન મતિમાન્
યોગમુત્સૃજ્ય મત્પરઃ ॥ ૪૩ ॥

ષયમાં આ પ્રમાણે ઉપાય કરવા ॥ ૩૮ ॥ તપ અને ટાડઆદિ વિદ્વોને ચંદ્ર તથા સૂર્યાદિકની ધારણાથી મટાડવાં. વાયુઆદિ રોગ ઉત્પન્ન થાય તો તેઓને
વાયુની ધારણાસહિત આમનોથી મટાડવા. દુષ્ટ ગ્રહ અને સર્પોદિકથી થેનું વિદ્વોને તપ, મંત્ર અને ઔષધોથી મટાડવાં ॥ ૩૯ ॥ કામક્રોધાદિક કેટલાં-
એક વિદ્વોને મારા ધ્યાનથી અને નામકીર્તનાદિકથી મટાડવાં. દંભ અને માન આદિ વિદ્વોને યોગેશ્વરોના સેવનથી ધીરે ધીરે મટાડવાં ॥ ૪૦ ॥ કેટલાંએક
યોગીઓ અનેક ઉપાયોથી આ દેહને જરા-રોગાદિકથી રહિત અને સ્થિર જુવાનીવાલો કરીને પછી જ્ઞાનમાં નિષ્ઠા નહિ કરતાં સિદ્ધિઓમાં લાગી જાય છે
॥ ૪૧ ॥ પણ એમ કરવું એ સમજુ પુરુષોએ આદર કરવા જેવું નથી. કારણ કે શરીર કોઈ દિવસે પણ અવશ્ય વિનાશ પામનાર હોવાથી તેને માટે પરિશ્રમ ક-
રવો એ વ્યર્થ છે. જ્ઞાનની પેઠે આત્માજ સ્થાયી છે અને શરીર તો ફલની પેઠે વિનાશી છે ॥ ૪૨ ॥ યોગનું નિરંતર સેવન કરતાં પ્રાણાયામાદિકના
પ્રભાવથી શરીર સમર્થ થઈ જાય તોપણ મને પરાયણ રહેનારા બુદ્ધિમાન્ પુરુષે સમાધિ છોડીને દેહની સિદ્ધિ ઉપર વિશ્વાસ કરવો નહિ ॥ ૪૩ ॥

आ प्रमाणे विघ्नोना उपाय कहीने में योग करवानुं कहुं परंतु जे योगी मारुं शरण लेछे तेने तो विघ्न आववानि शंका पण नथी. मारो आश्रय लईने आ प्रमाणे योग करतो, निस्पृह अने स्वरूपसुखनो अनुभव करनार योगी कोईपण विघ्नोथी दुःखी थतो नथी. सघळां विघ्नोनुं मूल स्पृहा छे अने ते स्पृहा मारो आश्रय लेनाराने मटी जायछे माटे विघ्नोथी प्रतिघात नहि पामतां ते पुरुष स्वरूपना आनंदथी पूर्ण थायछे ॥ ४४ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो अठ्ठावीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २८ ॥ उद्धवजी पूछेछे^२ - हे श्रीकृष्ण ! जेणे मनने वश्य न कन्युं होय ते पुरुषथी आपना कह्याप्रमाणे योग थवो घणोज कठण छे एम मानुंछुं एटलामाटे प्रयास वगर पुरुषने मुक्ति मळे एवो उपाय मने सरल री- ते समजावीने कहो ॥ १ ॥ हे कमलसरखां नेत्रवाळा ! घणुं करीने मनने वश्य करता योगीओ मननो निग्रह करवामां घणुं प्रयत्न करतां पण ते नहि थवाथी थाकी जईने मुंझाई जायछे ॥ २ ॥ एटलामाटे सार-असारनो विवेक करवामां चतुर लोको तो सघळा आनंदने पूर्ण करनार आपना चरणार-

योगचर्यामिमां योगी विचरन्मद्वयपाश्रयः ॥ नांतरायेर्विहन्येत निःस्पृहः स्वसुखानुभूः ॥ ४४ ॥ इति श्रीभागवते महा-
पुराणे एकादशस्कंधेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ उद्धव उवाच ॥ सुदुस्तरामिमां मन्ये योगचर्यामनात्मनः ॥ यथांज-
सा पुमान् सिद्ध्येत्तन्मे ब्रह्मजसाञ्ज्युत ॥ १ ॥ प्रायशः पुंडरीकाक्ष गुंजंतो योगिनो मनः ॥ विषीदंत्यसमाधानान्मनोनियग्रह-
र्शिताः ॥ २ ॥ अथात आनंददुग्धं पदाबुजं हंसाः श्रेयस्वरविंदोचन ॥ सुखं नु विश्वेश्वर योगकर्मभिस्त्वन्माययाऽमी विहता
न मानिनः ॥ ३ ॥ किं चित्रमन्युत तवैतदशेषबंधो दासेष्वनन्यशरणेषु यदात्मसात्त्वम् ॥ योऽरोचयन्सहस्रगैः स्वयमीश्वराणां श्रीम-
त्किरीटतटपीडितपादपीठः ॥ ४ ॥

विदनेज सेहेली रीते सेवेछे. हे सर्वेश्वर ! जे लोको योग अने कर्मथी अभिमानी थईने आपना चरणारविंद सेवता नथी ते लोको तमारी मायाथी पराभव पामे छे. तमारा भक्तोने तमारी माया अडचण करती नथी तेथी तेओ योग अने कर्मोथी अभिमानी थता नथी अने बीजा लोको तो तमारी मायाथी मोह पामीने केवल, योग अने कर्मोनुं अभिमानज धरावेछे पण मुक्त थता नथी ॥ ३ ॥ तमारा भक्तो तो तमारी कृपाथी कृ-
तार्थ थई जायछे. हे श्रीकृष्ण ! हे सर्वना बंधु ! जेओनुं तमारा विना बीजुं शरण नथी एवा दासलोकोने तमे पोते आधीन थईने रहो ए कांई आ-
श्रय छे ? नथीज. केम के आपे रामावतारमां पोते, ब्रह्मादिक देवताओ जेना चरणपीठनां उत्तम मुकुटोनी अणीओ घसता हता एवा छतां पण
वानराओनी साथे प्रेमथी मित्रता करी हती ॥ ४ ॥

१ योगनो उपदेश करीने छेह्रीवार भगवाने उद्धवजीने पोताना सखा जाणी सर्व उपनिषदोना साररूप सर्वोत्तम भक्तिनो उपदेश कन्यो. २ आ ओगण-
त्रीशमा अध्यायमां जे भक्तियोगनुं पूर्वे विल्लारथी निरूपण कन्युंछे ते भक्तियोगने पोताना भक्तनी पामे भगवान, पाछो संक्षेपथी कहेशे.

एटलामाटे आप के जे आश्रित लोकोने सर्व पुरुषार्थ आपनारा, अने सर्व प्राणीओना आत्मा होवाथी परमप्रिय अने ईश्वर होवाथी अवश्य भज-वायोग्य छो तेमने छोडीने कयो पुरुष ऐश्वर्यभाटे अने मोक्षनेमाटे बीजा देवताने अथवा धर्मज्ञानादिक साधनने सेवे ? बलि अने प्रह्लाद आदि उपर जे तमे उपकार क-यो छे तथा अंतर्द्विपणाथी पोतानेज जे उपकार क-यो छे तेने जे पुरुष जाणतो होय ते तो कदी पण तमने छोडीने बीजानो आश्रय करे नहि. तमारी सेवा करतां तमे स्वर्गादिक सुख आपो तोपण ते सुखने कोण सेवे ? कारण के ओ स्वर्गादिक सुख, केवल त्रि-षयभोगनेमाटे अने पछी तमारुं त्रिस्मरण कराववानेमाटे छे. तमारी चरणरजने सेवनारा अमलोकोने तो धर्मादिक कशां साधन क-या बिना प-ण जे जोइए ते मळे एम छे माटे अमे बीजां साधनने मार्गे शामाटे चडीए ? ॥ ५ ॥ हे ईश्वर ! आप के जे बाहार आचार्यरूपे अने अंदर अंतर्द्वि-र्मरूपे प्राणीओनी विषयवासनाने मटाडीने तेओने पोताहुं स्वरूप देखाडो छो तेमणे करेला उपकारने संभारता अने जेओने परम आनंद पूर्ण

तं त्वाऽखिलात्मदयितेश्वरमाश्रितानां सर्वार्थदं स्वकृतविद्विस्तृजेत को नु ॥ को वा भजेत्किमपि विस्मृतयेऽनु श्रूयै किं वा भवेन्न तव पादरजोजुषां नः ॥ ५ ॥ नैवोपयंत्यपचितिं कवयस्त्वेश ब्रह्मायुषाऽपि कृतमृद्धमुदः स्मरतः ॥ योऽतर्बहिस्तनुभृतामशुभं विधुन्वन्नाचार्यचैत्यवपुषा स्वगतिं व्यनक्ति ॥ ६ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ इत्युद्धवेनात्यनुरक्तचेतसा पृष्ठो जगत्कीडनकः स्वशक्तिभिः ॥ गृहीतशक्तित्रय ईश्वरेश्वरो जगाद सप्रेम मनोहरस्मितः ॥ ७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ हंत ते कथयिष्यामि मम धर्मान् सुमंगलान् ॥ यान् श्रद्धयाचरन् मत्स्यो मृत्युं जयति दुर्जयम् ॥ ८ ॥ कुर्यात्सर्वाणि कर्माणि मदर्थं शनैः स्मरन् ॥ मथ्यर्पितम-नश्चित्तो मद्भर्मात्ममनोरतिः ॥ ९ ॥ देशान्पुण्यान् संश्रयेत् मद्भक्तैः साधुभिः श्रितान् ॥ देवासुरमनुष्येषु मद्भक्ताचरितानि च ॥ १० ॥

प्राप्त थयो छे एवा ब्रह्मवेत्ताओ ब्रह्माना जेटला आयुष्यथी पण तमे करेला उपकारनो बदलो वाळी शकता नथी. तमारा उपकारनो बदलो तो तमारी आत्यंतिक सेवाथीज वाळी शकायछे ॥ ६ ॥ शुक्रदेवजी परीक्षित राजाने केहेछे.—बहुज प्रेम धरावनारा उद्धवजीए एप्रमाणे पूछतां जगत-रूपी रमकडांवाळा अने पोतानी सत्व, रज तथा तमरूप शक्तिओथी जेणे ब्रह्मा, विष्णु अने महेशरूप त्रण मूर्ति धरी छे एवा, सर्व लोकोना प्रभु श्रीकृष्ण भगवान् मनोहर मंदहास्य करीने प्रेमथी आ प्रमाणे बोल्या ॥ ७ ॥ श्रीभगवान् केहेछे.— हे परमप्रिय उद्धव ! हवे हुं तमारी पासे मारा सेहेला धर्मो कहुं छुं के जे धर्मोने श्रद्धाथी पाळतो माणस बीजा उपायोथी जीताय नहि एवा संसारने जीतेछे ॥ ८ ॥ मारुं स्मरण करतां सघळां कर्मो मारेसारुज करवां. धीरे धीरे मन अने चित्त मारामांज लगावी देवां. मारा धर्मोमांज मननी अने चित्तनी रुचि राखवी ॥ ९ ॥ जेओमां मारा साधु भक्तो रहेता होय एवा पवित्र देशोनो आश्रय करवो. देव, असुर अने मनुष्योमां थएला मारा भक्तोए जे कर्म क-यां छे ते कर्म करवां ॥ १० ॥

पोते एकलाए अथवा बीजाओनी साथे मळीने गायन अने नृत्य आदि चक्रवर्त्तीओनी विभूतिओथी मारी पर्वणीओसंबंधी यात्रा अने महोत्सवो कराववा ॥ ११ ॥ निर्मल अंतःकरणवाळा भक्ते सर्व प्राणीओमां अने पोतामां पण मनेज रहेलो जोवो के जे हुं आकाशनी पेठे असंगणानेलीधे सर्वमां रह्या छतां पण आवरणरहित अने बाहार तथा अंदर परिपूर्ण छुं ॥ १२ ॥ हे महाचतुर उद्भव ! आ प्रमाणे केवल ज्ञानरूप दृष्टि राखतां सर्व प्राणीओने हुंरूप मानीने सर्वनो जे सत्कार करे तेने हुं पंडित मानुंछुं ॥ १३ ॥ ब्राह्मणमां अने अंत्यज जातिमां, चोरमां अने दातामां, सूर्यमां अने तणखां तथा शांतमां अने क्रूरमां पण जे पुरुष मनेज देखे ते पंडित केहेवायछे ॥ १४ ॥ जे पुरुष सर्व मनुष्योमां वारंवार मारी भावना करे तेने सम उपर स्पर्द्धा, उत्तम उपर इर्ष्या, हीन उपर तिरस्कार अने पोतानो अहंकार तुरतज अवश्य नाश पामेछे ॥ १५ ॥ हांसी करता पोताना मित्रोने,

पृथक्सत्रेण वा मह्यं पर्वयात्रामहोत्सवान् ॥ कारयेद्दीतनुत्याद्यैर्महाराजविभूतिभिः ॥ ११ ॥ मामेव सर्वभूतेषु बहिरंतरपावृतम् ॥ इक्षेतात्मनि चात्मानं यथा खममलाशयः ॥ १२ ॥ इति सर्वाणि भूतानि मद्भावेन महाद्युते ॥ सभाजयन्मन्यमानो ज्ञानं केवलमाश्रितः ॥ १३ ॥ ब्राह्मणे पुलकसे स्तेने ब्रह्मण्येऽर्के स्फुल्लिङ्गे ॥ अक्रूरे क्रूरके चैव समदृक्पंडितो मतः ॥ १४ ॥ नरेष्वभीक्ष्णं मद्भावं पुंसो भावयतोऽचिरात् ॥ स्पर्धाऽसूयातिरस्काराः साहंकारा विर्यंति हि ॥ १५ ॥ विसृज्य स्मयमानान् स्वान् दृशं व्रीडां च दैहिकीम् ॥ प्रणमेदंडवद्भूमावाश्चचांडालगोखरम् ॥ १६ ॥ यावत्सर्वेषु भूतेषु मद्भावो नोपजायते ॥ तावदेवमुपासीत वाञ्छनः कायवृत्तिभिः ॥ १७ ॥ सर्वं ब्रह्मात्मकं तस्य विद्यायात्ममनीषया ॥ परिपश्यन्नुपरमेत्सर्वतो मुक्तसंशयः ॥ १८ ॥ अयं हि सर्वकल्पानां स-
ध्रीचीनो मतो मम ॥ मद्भावः सर्वभूतेषु मनोवाक्कायवृत्तिभिः ॥ १९ ॥ न हांगोपक्रमे ध्वंसो मद्धर्मस्योद्धवाण्वपि ॥ मया व्यवसि-
तः सम्यग्निर्गुणत्वादनाशिषः ॥ २० ॥ ॥ ॥

देहाभिमानथी थता उंच-नीचपणाना विचारने अने तेथी थती लाजने छोडी दर्हने कुतरां, चांडाल, बलद अने गधेडां सुधी सर्व प्राणीओने पृथ्वी-पर पडीने दंडवत् प्रणाम करवा ॥ १६ ॥ ज्यांसुधी सर्व प्राणीओमां मारी भावना उत्सन्न न थाय त्यांसुधी उपर प्रमाणे वाणी, मन अने कायानी वृत्तिओथी उपासना करवी ॥ १७ ॥ एप्रमाणे करवाथी सर्वमां ईश्वरबुद्धि थायछे अने ईश्वरबुद्धि थवाथी ब्रह्मविद्या प्राप्त ब्रह्मविद्या प्राप्त थतां सघळा संशय मटी जईने सघळुं ब्रह्मरूपज जोत्रामां आवे एटले पळी सघळी क्रिया छोडी देवी ॥ १८ ॥ मन, वाणी अने कायानी वृत्तिओथी सर्व प्राणीओमां मारो भाव करवो एज सघळा उपायोमां श्रेष्ठ उपाय छे एम मानुंछुं ॥ १९ ॥ हे उद्भव ! मारा आवा निष्काम धर्मना आरंभमां समयपर भुलचुक थतां पण कशी हानि थती नथी. कारण के एज धर्म निर्गुणपणानेलीधे उत्तम छे एम में पोतेज निश्चय करेलो छे ॥ २० ॥

હે ઉદ્ધવ ! ભય અને શોકાદિકથી થતા પલાયન અને ચીસો પાડવા આદિ ક્લેશ સરસો બીજો પળ જે જે લૌકિક વ્યર્થ પરિશ્રમ થાયછે તેપણ, હું કે જે સર્વથી પર છું તેમાં નિષ્કામપણાથી અર્પણ કરી દેવામાં આવે તો એ પળ ધર્મરૂપજ થાયછે તો હવે મારા ધર્મના આરંભમાં કશી હાનિ થતી નથી એવિષે વધારે શું કેહેવું ? ॥ ૨૧ ॥ ચોટા અને વિનાશ પામનારા મનુષ્યદેહથી આ જન્મમાંજ સાચા અને અવિનાશી મારા સ્વરૂપને પામવું એજ બુદ્ધિમાન પુરુષોની બુદ્ધિની ચાતુરી છે અને વિવેકી પુરુષોનો વિવેક છે ॥ ૨૨ ॥ આ સઘસો બ્રહ્મવાદનો સંગ્રહ કે જે દેવતાઓને પણ મળતો નથી તે, તમારીપાસે સંક્ષેપ અને વિસ્તારની રીતિથી મેં કહ્યો ॥ ૨૩ ॥ મેં અત્યંત સ્પષ્ટ યુક્તિઓવાળું જ્ઞાન તમારી પાસે વારંવાર કહ્યું. આ વિષય સમજવા-થી સંશયો છૂટી જતાં પુરુષ મુક્ત થાયછે ॥ ૨૪ ॥ આવું સમજવું એ તો એક કોર, પણ મેં તમારા પ્રશ્નોના જેમાં ઉત્તર આપ્યા તે આલ્યાનને પણ જે

યો યો મયિ પેરે ધર્મઃ કલ્પતે નિષ્ફલાય ચેત્ ॥ તદાયાસો નિર્થઃ સ્યાદ્વ્યોદેરિવ મૃત્તમ્ ॥ ૨૧ ॥ એવા બુદ્ધિમતાં બુદ્ધિર્મનીષા ચ મનીષિણામ્ ॥ યત્સત્યમનૃતેનેહ મર્ત્યનાપ્નોતિ મામૃતમ્ ॥ ૨૨ ॥ એવે તેઝમિહિતઃ કૃત્ત્નો બ્રહ્મવાદસ્ય સંગ્રહઃ ॥ સમાસવ્યાસવિધિના દેવાનામપિ દુર્ગમઃ ॥ ૨૩ ॥ અભીક્ષ્ણશસ્ત્રે ગદિતં જ્ઞાનં વિસ્પષ્ટયુક્તિમત્ ॥ એતદ્વિજ્ઞાય મુચ્યેત્ પુરુષો નષ્ટસંશયઃ ॥ ૨૪ ॥ સુવિ-વિકતં તવ પ્રશ્નં મયૈતદપિ ધારયેત્ ॥ સનાતનં બ્રહ્મ ગુહ્યં પરં બ્રહ્માધિગચ્છતિ ॥ ૨૫ ॥ ય એતન્મમ ભક્તેષુ સંપ્રદદ્યાત્સુપુષ્કલમ્ ॥ ત-સ્યાહં બ્રહ્મદાયસ્ય દદામ્યાત્માનામાત્મના ॥ ૨૬ ॥ ય એતત્સમધીયીત પવિત્રં પરમં શુચિ ॥ મ પ્રયેતાહરહર્મા જ્ઞાનદીપેન દર્શયન્ ॥ ૨૭ ॥ ય એતચ્છ્રદ્ધયા નિત્યમવ્યગ્રઃ શૃણુયાન્નરઃ ॥ મયિ ભક્તિં પરાં કુર્વન્કર્મભિર્ન સ વદ્ધ્યતે ॥ ૨૮ ॥ અપ્યુદ્ધવ ત્વયા બ્રહ્મ સત્ત્વે સમવધારિતમ્ ॥ અપિ તે વિગતો મોહઃ શોકશ્રાસૌ મનોભવઃ ॥ ૨૯ ॥ ॥

પુરુષ મનમાં ધારે, કહે અને સાંભળે તેપણ વેદના રહસ્યરૂપ સનાતન બ્રહ્મને પામે ॥ ૨૫ ॥ જે પુરુષ મારા ભક્તોને પુષ્કલ રીતે આ જ્ઞાન આપે તે ઉપદેશ કરનારા પુરુષને હું પોતાથીજ પોતાનું સ્વરૂપ આપું છું ॥ ૨૬ ॥ જે પુરુષ અત્યંત પવિત્ર અને બીજાઓને પણ પવિત્ર કરનાર આ આલ્યાનનો પ્રત્યેક દિવસે પાઠ કરે તે પુરુષ જ્ઞાનરૂપી દીવાથી મારું સ્વરૂપ જળાવાનેલીધે પવિત્ર થાય ॥ ૨૭ ॥ જે માણસ સાત્રધાન રહીને શ્રદ્ધા સહિત આ આલ્યાનને નિત્ય સાંભળે તે માણસ મારી ઉત્તમ ભક્તિ ઉત્પન્ન થવાનેલીધે કર્મોથી બંધાય નહિ ॥ ૨૮ ॥ હે' મિત્ર ! હે ઉદ્ધવ ! પરબ્રહ્મ તમારા સમ-જવામાં યથાર્થ રીતે આવ્યું ? તમારા મનમાં ઉત્પન્ન થાણ મોહ અને શોક જતા રહ્યા ? ॥ ૨૯ ॥ ॥

? જ્ઞાન યથાર્થ ઉત્પન્ન નહિ થયું હોય તો ફરીવાર ઉપદેશ કરીશ એવા અભિપ્રાયથી પૂછેછે.

ઓ જ્ઞાન તમારે દાંભિક, નાસ્તિક, ઠગ, સેવા નહિ કરનાર, અમક્ત અને નમ્રતા વગરના માણસને દેવું નહિ ॥ ૩૦ ॥ એ દોષોથી રહિત, બ્રાહ્મણોને માનનાર, પ્રિય, સાધુ અને પવિત્ર માણસને આ જ્ઞાન દેવું. શુદ્ધ અને સ્ત્રીઓને ભક્તિ હોય તો તેઓને પણ દેવું ॥ ૩૧ ॥ જેમ અત્યંત મીઠું અમૃત પીધા પછી બીજું કાંઈ પીવાનું રહેતું નથી તેમ જાણવાની ઇચ્છા રાખનારને આ જાણ્યા પછી બીજું કશું જાણવાનું અવશોષ રહેતું નથી ॥ ૩૨ ॥ બીજાં નોંખનોંખાં ફલોનાં સાધન જાણવાનાં ઘણાં છે પણ તે અમક્તોને માટે છે. તમે કે જે ભક્ત છો તેને તો જ્ઞાન, કર્મ, યોગ, સ્વેદાદિ વ્યાપાર, અને રાજનીતિથી મનુષ્યોને જે જે કાંઈ મોક્ષ, ધર્મ, કામ અને અર્થરૂપ ચાર પુરુષાર્થ મળે છે તે સર્વરૂપ હું જ છું માટે તમે મારું એકનું જ શરણ લઈને ર-હો ॥ ૩૩ ॥ જ્યારે મનુષ્ય સઘડાં કર્મો છોડી દેને પોતાના આત્માનું મને નિવેદન કરે છે ત્યારે તેનું પરમ કલ્યાણ કરવાની મને ઇચ્છા થાય છે

નૈતત્ત્વયા દાંભિકાય નાસ્તિકાય શઠાય ચ ॥ અશુશ્રૂણોરમક્તાય દુર્વિનીતાય દીયતામ્ ॥ ૩૦ ॥ એતૈર્દૌષૈર્વિહીનાય બ્રહ્મણાય પ્રિ-
યાય ચ ॥ સાધવે શુચયે વ્રૂયાદ્રક્તિઃ સ્યાન્દ્રૂદ્રયોષિતામ્ ॥ ૩૧ ॥ નૈતદ્વિજ્ઞાય જિજ્ઞાસોર્જ્ઞાતવ્યમવશિષ્યતે ॥ પીત્વા પીયૂષમમૃતં પાત-
વ્યં નાવશિષ્યતે ॥ ૩૨ ॥ જ્ઞાને કર્મણિ યોગે ચ વાર્તાયાં દંડધારણે ॥ યાવાનર્થો નૃણાં તાત તાવાંસ્તેઽહં ચતુર્વિધઃ ॥ ૩૩ ॥ મત્યો-
યદા ત્યક્તસમસ્તકર્મા નિવેદિતાત્મા વિચિકીર્ષિતો મે ॥ તદાઽમૃતત્વં પ્રતિપદ્યમાનો મયાલભૂયાય ચ કલ્પતે વૈ ॥ ૩૪ ॥ ॥ શ્રી-
શુક ઉવાચ ॥ સ એવાદર્શિતયોગમાર્ગસ્તદોત્તમશ્લોકવચો નિશમ્ય ॥ બદ્ધાંજલિઃ પ્રત્યુપરુદ્ધકંઠો ન કિંચિદ્વેચ્છુપરિહુતાક્ષઃ
॥ ૩૫ ॥ વિષ્ટમ્ય ચિત્તં પ્રણયાવધૂર્ણ ધૈર્યેણ રાજન્વહુમન્યમાનઃ ॥ કૃતાંજલિઃ પ્રાહ યદુપ્રવીરં શીર્ણાં સ્પૃશંસ્તચરણારવિદમ્
॥ ૩૬ ॥ ॥ ઉદ્ધવ ઉવાચ ॥ ॥ વિદ્રાવિતો મોહમહાંધકારો ય આશ્રિતો મે તવ સન્નિધાનાત્ ॥ વિભાવસોઃ કિં તુ સમીપગમ્ય
શીતં તમોભિઃ પ્રભવંત્યજાઘ ॥ ૩૭ ॥ ॥ ॥

અને મારી એવી ઇચ્છા થાય ત્યારે તે મનુષ્ય બ્રહ્મવેત્તાપણું પામતાં મારી સાથે એકતા પામવાને યોગ્ય થાય છે ॥ ૩૪ ॥ શુકદેવજી કેહે છે. -
ભગવાને જેને યોગમાર્ગ દેખાડ્યો એવા ઉદ્ધવજી તે સમયમાં એવું ભગવાનનું વચન સાંભળી હાથ જોડી રહ્યા, પણ આંસુથી નેત્ર વ્યાસ થઈ
જવાથી અને ગળું રોકાઈ જવાથી કાંઈ બોલી શક્યા નહિ ॥ ૩૫ ॥ હે રાજા ! પછી સ્નેહથી ક્ષોભ પામેલા ચિત્તને ધીરજથી સ્થિર કરી પોતાને
કૃતાર્થ માનતા અને હાથ જોડી રહેલા ઉદ્ધવજીએ પોતાના મસ્તકથી ભગવાનના ચરણારવિદનો સ્પર્શ કરીને તેમને આપ્રમાણે કહ્યું ॥ ૩૬ ॥
ઉદ્ધવજી કેહે છે. - હે બ્રહ્માને પણ ઉત્પન્ન કરનાર પ્રભુ ! મેં જે મોહરૂપી અંધકારને પકડ્યો હતો તેને તમારા સમાગમે જ ભગાડી દીધો. અગ્નિની

૧ ઉદ્ધવે ના પાડી નહિ તેથી યથાર્થ સમજ્યા એવું ધારીને કેહે છે.

પાસે રેહેનારા પુરુષને તાઢ, અંધારું અને ભય કાંઈ બાધ કરી શકે? ન જ કરી શકે ॥ ૩૭ ॥ જોકે મારો મોહરૂપી અંધકાર આપના સમાગમથી મટી ગયો હતો તોપણ વઢી આપે દયાલુદુ હું કે જે દાસ છું તેને જ્ઞાનરૂપી દીવો પાછો આપ્યો કે જેને તમારી માયાદુ હરી લીધો હતો. દુટલામાટે આપે કરેલા અનુગ્રહને જાણતો કયો પુરુષ આપના ચરણારવિંદના મૂલને મુકી દેને વીજાની શરણે જાય? ॥ ૩૮ ॥ સૃષ્ટિને વધારવાનેમાટે આપે પોતાની માયાથી દાશાર્હ, વૃણિ, અંધક અને સાત્વત આદિ કુલોના યાદવોમાં સ્નેહરૂપી જે દુટપાશ મારા અંતઃકરણમાં નાખ્યો હતો તેને આપેજ આત્મતત્ત્વના જ્ઞાનરૂપી શસ્ત્રથી કાપી નાખ્યો ॥ ૩૯ ॥ આ પ્રમાણે જોકે આપે ઘણું કન્યું છે તોપણ હું મોટા યોગી ! શરણે આવેલો હું આપને પ્રમાણ કરીને દુટલું માગુંછું કે મને જિવન્મુક્ત દશામાં પળ ન મટે દુવી આપના ચરણારવિંદમં પ્રીતિ જ રીતે થાય તે રીતિનો ઉપદેશ કરો ॥ ૪૦ ॥

પ્રત્યર્પિતો મે ભવતાડુકંપિના મૃત્યાય વિજ્ઞાનમયઃ પ્રદીપઃ ॥ હિલ્વા કૃતજ્ઞસ્તવ પાદમૂલં કોડ્યત્સમીયાચ્છરણં ત્વદીયમ્ ॥ ૩૮ ॥
 વૃક્ષણશ્ચ મે સુદૃઢઃ સ્નેહપાશો દાશાર્હવૃણ્યંધકસાત્વતેષુ ॥ પ્રસારિતઃ સૃષ્ટિવિવૃદ્ધયે ત્વયા સ્વભાયયા હ્યાત્મસુવોદેહતિના ॥ ૩૯ ॥
 નમોડ્સુ તે મહાયોગિન્ પ્રપન્નમનુશાધિ મામ્ ॥ યથા ત્વચ્ચરણંભોજે રતિઃ સ્યાદનપાદિના ॥ ૪૦ ॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥
 ગચ્છોદ્ધવ મયાદિદો વદર્યાર્ણ્યં મમાશ્રમમ્ ॥ તત્ર મત્પાદતીર્થોદે સ્નાનોપસ્પર્શનૈઃ શુચિઃ ॥ ૪૧ ॥ ઇત્યાડ્લકનંદાયા વિધૃતાશેષ-
 કલ્મષઃ ॥ વસાનો વલ્કલાન્યંગ વન્યમુક્સુખનિસ્પૃહઃ ॥ ૪૨ ॥ તિતિશુદ્ધદ્રમાત્રાણાં સુશીલઃ સંયતેન્દ્રિયઃ ॥ શાંતઃ સમાહિતધિયા
 જ્ઞાનવિજ્ઞાનસંયુતઃ ॥ ૪૩ ॥ મત્તોડ્જીશક્ષિતં યત્તે વિવિક્તમનુભાવયન્ ॥ મધ્યાવેશિતવાક્ચિત્તો મદ્ધર્મનિરતો ભવ ॥ અતિવ્રજ્ય
 ગતીસ્તિસ્તો મામેષ્યસિ તતઃ પરમ્ ॥ ૪૪ ॥

ભગવાન્ કેહેછે.—હે ઉદ્ધવ ! તમે મારી આજ્ઞાથી મારા વદરિકાશ્રમમાં જાઓ. ત્યાં મારા ચરણમાંથી નીકળેલા અલકનંદા [ગંગા] નામના તીર્થમાં સ્નાન અને આત્મન કરીને પવિત્ર થજો ॥ ૪૧ ॥ તમારાં સઘડાં પાપ તો અલકનંદાના દર્શનથીજ મટી જસે. વલ્કલ વલ્લ પેહેરજો. વનમાં થયેલાં કંદ-મૂલાદિક ખાઈને રેહેજો. કોઈ પ્રકારના સાંસારિક સુખની સ્પૃહા રાખશો મા ॥ ૪૨ ॥ શીત અને ઉષ્ણ આદિ સઘડાં દુટ્ટાંતું મહન કરજો. સ્વભાવમાં સરલતા આદિ ગુણ રાખજો. ઇન્દ્રિયોને વશ રાખજો ॥ ૪૩ ॥ મારી પાસે તમે જે આ વ્રહ્મવિદ્યા શીખ્યાછો તેનું મનન અને નિદિધ્યાસ કરજો. વાળી અને ચિત્ત મારામાંજ રાખી મારા ધર્મોમાં નિરંતર પ્રીતિ રાખજો. આ પ્રમાણે કરશો તો ત્રિગુણાત્મક ગતિઓનું ઉલ્લંઘન કરીને હું કે જે તે ગતિઓથી પર છું તેને પામશો ॥ ૪૪ ॥

શુક્રદેવજી કેહેછે.—સંસારને હરનારી બુદ્ધિવાલા ભગવાને આ પ્રમાણે આજ્ઞા કરતાં ઉદ્ધવજીએ જોકે પોતે સુખ-દુઃખથી મુક્ત થયા હતા તોપણ ત્યાંથી નીકળવાના સમયમાં હૃદય ભરાઈ આવતાં ભગવાનને પ્રદક્ષિણા કરી તથા ચરણમાં માથું મૂકીને આંસુનાં ટીપાંઓથી ભીંજવી દીધા ॥ ૪૫ ॥ જે-માં સ્નેહનો ત્યાગ કરવો ઘણો કઠણ છે એવા વિયોગથી વીતા અને તેથીજ ભગવાનનો ત્યાગ નહિ કરી શકતાં વિહ્વલ થઈ જતાં ઉદ્ધવજી બહુજ મુંઝાઈ ગયા. પછી ભગવાનેજ કૃપાથી આપેલી પાડુકાઓને માથે ચઢાવી બહુજ આગ્રહરૂપ તેમની આજ્ઞાથી તેમને વારંવાર પ્રણામ કરીને ગયા. [માર્ગ-માં જતાં ભગવાનની પ્રભાસયાત્રા સાંભળીને ધીરે ધીરે તેમની પછવાડે ગયા અને ત્યાં કુલનો સંહાર કરીને એકાંતમાં બેઠેલા ભગવાનનાં દર્શન કરી અને તે સમયમાં આવેલા મૈત્રેય ઋષિની સાથે ફરીવાર ભગવાને કૃપાથી ઉપદેશ કરેલું તત્ત્વ સાંભળી તેમની આજ્ઞા લઈને બદરિકાશ્રમમાં ગયા, એવી આ ઠેકાણે તૃતીયસ્કંધમાં કહ્યા પ્રમાણે સંગતિ મેળવી લેવી.] ॥ ૪૬ ॥ પછી તે ભગવાનને અંતઃકરણમાં સારી રીતે રાખીને બદરિકાશ્રમમાં

श्रीशुक उवाच ॥ ॥ स एवमुक्तो हरिमेधसोद्भवः प्रदक्षिणं तं परिसृत्य पादयोः ॥ शिरो निधायाश्रुकलाभिरार्द्रधीन्यर्षिचन्द्र-
दण्डोऽप्यपकमे ॥ ४५ ॥ सुदुस्त्यजस्नेहवियोगकातरो न शक्नुवंस्तं परिहातुमातुरः ॥ कृच्छ्रं ययौ मूर्धनि भर्तृपादुके विभ्रन्नमस्कृत्य
ययौ पुनः पुनः ॥ ४६ ॥ ततस्तप्तमंहिदि संनिवेश्य गतो महाभागवतो विशालाम् ॥ यथोपदिष्टं जगदेकबंधुना ततः समास्थाय
हरेरगाद्रतिम् ॥ ४७ ॥ य एतदानंदसमुद्रसंभृतं ज्ञानाश्रुतं भागवताय भाषितम् ॥ कृष्णेन योगेश्वरसेवितांघ्रिणा सच्छ्रद्धयासेव्य
जगद्धिमुच्यते ॥ ४८ ॥ भवभयमपहंतुं ज्ञानविज्ञानसारं निगमकृदुपजहे भृंगवदेदसारम् ॥ अमृतमुदधितश्चापाययद्भृत्यवर्गा
न्युरुषमृषभमाद्यं कृष्णसंज्ञं नतोऽस्मि ॥ ४९ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥

गएला महावैष्णव उद्धवजी, जगतना मुख्य मित्र भगवाने जेवो उपदेश कऱ्यो हतो ते प्रमाणे धारणा राखीने भगवाननी गतिने पाम्या ॥ ४७ ॥ जेमना चरणने योगेश्वरो सेवेछे एवा श्रीकृष्ण भगवाने आनंदना समुद्ररूप भक्तिमार्गनी साथे एक करीने उद्धवजीने कहेला आ ज्ञानरूपी अमृतने सारी श्रद्धाथी जे पुरुष जराक पण सेवे ते मुक्त थाय अने तेना संगथी सघळुं जगत पण मुक्ति पामे ॥ ४८ ॥ वेदने करनारा जे भगवाने निवृत्तिवाळा पुरुषोना संसारने हणवासारू भ्रमर जेम पुष्पमार्थी सार काहाडी ले तेम वेदना साररूप ‘ ज्ञान विज्ञान ’ नामना एक उत्तम अमृतने कहाड्युं अने प्रवृत्तिवाळा पुरुषोना जरा तथा रोगादिक भयने मटाडवामारू भ्रमर जेम पुष्पमार्थी सार काहाडी ले तेम समुद्रना साररूप ‘ सुधा ’ नामना बीजा अमृतने कहाड्युं अने काहाडीने ए बन्ने अमृत पोताना दास लोकोने योग्यरीते पायां ते श्रीकृष्ण नामना आदिपुरुषोत्तमने हुं प्रणाम करुंछुं ॥ ४९ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो ओगणत्रीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ २९ ॥

પરીક્ષિત રાજાં પૂછે છે.— મહાવૈષ્ણવ ઉદ્ધવજી વનમાં ગયા પછી પ્રાણીઓના નિયંત્રા ભગવાને દ્વારકામાં શું કહ્યું ? ॥ ૧ ॥ પોતાનું કુલ બ્રાહ્મણોના શાપથી નાશ પામતાં યાદવોમાં ઉત્તમ ભગવાને સર્વ પ્રાણીઓના નેત્રોને વ્યારા પોતાના શરીરનો શી રીતે ત્યાગ કયો ? ॥ ૨ ॥ સ્ત્રીઓ જે રૂપમાં લાગેલાં પોતાનાં નેત્રોને પાછાં ઁલેંચી શકતી ન હતી, જે રૂપ કાનના માર્ગથી પેશીને મત્પુરુષોના હૃદયમાં ઁવું લાગી જાયછે કે પાછું તે- માંથી નીકળતુંજ નથી, જે રૂપની વર્ણન કરવામાં આવતી શોભા કવિઓની વાણીને ઉછાસ ઁપેછે ત્યારે તે શોભા કવિઓને માનપાત્ર કરે તેમાં તો શુંજ કેહેવું ? તથા ભારતના સંગ્રામમાં ઁર્જુનના રથમાં રહેલા જે રૂપનું દર્શન કરવાથી યોદ્ધાઓ સારૂપ્ય મુક્તિને પામી ગયાછે તે રૂપનો ભગવાને કેવી રીતે ત્યાગ કયો ? ॥ ૩ ॥ શુકદેવજી કેહેછે.— ભગવાને સ્વર્ગમાં સૂર્યને કુડાલાં થવા ઁદિ, પૃથ્વીમાં મૂકપાદિક અને ઁંતરિક્ષમાં દિશા-

રાજોવાચ ॥ ॥ તતો મહાભાગવતે ઉદ્ધવે નિર્ગતે વનમ્ ॥ દ્વારવત્યાં કિમકરોદ્દગવાન મૃતભાવનઃ ॥ ૧ ॥ બ્રહ્મશાપોપસંસ્ટે સ્વ- કુલે યાદવર્ષભઃ ॥ પ્રેયસીં સર્વનેત્રાણાં તનું સ કથમત્યજત ॥ ૨ ॥ પ્રત્યાક્રષ્ટું નયનમવલા યત્ર લગ્નં ન શેકુઃ કર્ણોવિષ્ટં ન સરતિ તતો યત્સતામાત્મલગ્નમ્ ॥ યચ્છ્રીર્વાંચાં જનયતિ રતિં કિં તુ માનં કવીનાં દદ્વા જિષ્ણોર્યુધિ રથગતં યચ્ચ તત્સામ્યમીયુઃ ॥ ૩ ॥ ॥ ઋ- પિરુવાચ ॥ ॥ દિવિ મુવ્યંતરિક્ષે ચ મહોત્પાતાન્ સમુત્થિતાન્ ॥ દદ્વાસીનાન્ સુધર્માયાં કૃણઃ પ્રાહ યદ્વનિદમ્ ॥ ૪ ॥ ॥ શ્રી- ભગવાનુવાચ ॥ ॥ ઁતે ઘોરા મહોત્પાતા દાર્વત્યાં યમેકેતવઃ ॥ મુહૂર્તમપિ ન સ્થેયમત્ર નો યદુપુંગવાઃ ॥ ૫ ॥ સ્ત્રિયો બાલાશ્ચ વૃ- દ્ધાશ્ચ શંલોદ્ધારં વ્રજંત્વિતઃ ॥ વયં પ્રભાસં યાસ્યામો યત્ર પ્રત્યક્સરસ્વતી ॥ ૬ ॥ તત્રાભિષિચ્ય શુચય ઁપોપ્ય સુસમાહિતાઃ ॥ દેવતાઃ પૂજયિષ્યામઃ સ્વપનાલેપનાર્હિઁ ॥ ૭ ॥ બ્રાહ્મણાંસ્તુ મહાભાગાન્ કૃતસ્વસ્ત્યયના વયમ્ ॥ ગોમ્હરિણ્યવાસોભિર્ગજાશ્વરથવેશ્મભિઃ ॥ ૮ ॥

ઁનો દાહ થવા ઁદિ મોટા ઉત્પાતો ઉઠેલા જોઈને સુધર્મા સભામાં બેઠેલા યાદવોને ઁ પ્રમાણે કહ્યું ॥ ૪ ॥ ભગવાન્ કેહેછે.—હે મોટા યાદવો! દ્વારકામાં મૃત્યુની સૂચના ઁપનારા ઁ મયંકર મોટા ઉત્પાત ઉઠેછે મોટે ઁપણે વે ઘડીવાર પળ ઁહીં રેહેવું યોગ્ય નથી ॥ ૫ ॥ સ્ત્રીઓ, બાલકો અને વૃદ્ધોઁ ઁહીંથી શંલોદ્ધાર [બેટ] માં જવું અને ઁપણે પ્રભાસમાં જઈશું કે ઁયાં પશ્ચિમવાહિની સરસ્વતી છે ॥ ૬ ॥ ત્યાં નાહી, ઁપવાસ કરી, પવિત્ર થઈ, સાવધાનપણાથી સ્નાન, લેપન અને ઁધ્યોદિકથી દેવતાઁનું પૂજન કરશું ॥ ૭ ॥ ઁપણે બ્રાહ્મણોની પાસે સ્વસ્તિવાચન કરાવીને તે માગ્યશાલી બ્રાહ્મણોને ગાય, પૃથ્વી, સુવર્ણ, વસ્ત્ર, હાથી, ઘોડા, રથ અને ઘરનાં દાન ઁપીને પૂજશું ॥ ૮ ॥

૧ ઁા ત્રીશમા ઁધ્યાયમાં પ્રથમ કેહેલા મુસલસંબંધી શાપના મિષથી પોતાના ઁધામમાં જવાને ઁચ્છતા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાના કુલનો મંહાર કયો, ઁ કથા કેહેવામાં આવશે.

આ વિધિ અશુભને મટાડનાર અને ઉત્તમ કલ્યાણ આપે એવો છે. દેવ, બ્રાહ્મણ અને ગાયોની પૂજા પ્રાણીઓને ઉત્તમ સ્થિતિ આપે છે ॥ ૯ ॥ સર્વ મોટા યાદવોએ એ પ્રમાણે ભગવાનનું વચન સાંભળી તેમ કરવાની હા પાડી અને વાહાણોથી સમુદ્રને ઉતરી પહી રથોમાં બેસીને પ્રભાસમાં ગયા ॥ ૧૦ ॥ યાદવોના દેવ ભગવાને જેમ કહ્યું હતું તે પ્રમાણે યાદવોએ પરમ ભક્તિથી પ્રભાસમાં સઘળું કર્યું અને તે ઉપરાંત પણ સઘળાં કલ્યાણનાં સાધનો કર્યાં ॥ ૧૧ ॥ પહી જેઓની બુદ્ધિને ભાવિએ ભ્રષ્ટ કરી નાખી હતી એવા યાદવોએ એ પ્રભાસ જેવા પવિત્ર ક્ષેત્રમાં મૈરેયક નામની મીઠા રસ-વાલી ભારે મદિરા પીધી કે જેના રસથી બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થાય છે ॥ ૧૨ ॥ ભગવાનની માયાથી મોહ પામેલા, મદિરા પીવાથી મત્ત થયેલા અને મોટું અભિમાન ધરાવનારા વીર યાદવોને પરસ્પરમાં ભારે કઠીઓ ઉઠ્યો ॥ ૧૩ ॥ ક્રોધના ભારે વેગમાં આવેલા અને શસ્ત્ર ધરનારા યાદવો સમુદ્રને કાંઠે

વિધિએપ હ્યરિષ્ઠો મંગલાયનમુત્તમમ્ ॥ દેવદ્વિજગવાં પૂજા ધૃતેષુ પરમો ધ્રુવઃ ॥ ૧ ॥ इति सर्वे समाकर्ण्य यदुवृद्धा मधुद्विषः ॥
તથેતિ નૌભિરુત્તીર્ય પ્રભાસં પ્રયયૂ રથૈઃ ॥ ૧૦ ॥ तस्मिन् भगवतादिष्टं यदुदेवेन यादवाः ॥ चक्रुः परमया भक्त्या सर्वश्रेयोपदं हितम् ॥ ११ ॥ ततस्तस्मिन्महापानं पपुर्मैरयकं मधु ॥ दिष्टविभ्रंशितधियो यद्वैर्भ्रश्यते मतिः ॥ १२ ॥ महापानाभिमत्तानां वीराणां द-
ષ્ટેતસામ્ ॥ કૃષ્ણમાયાવિસૂદાનાં મંધર્ષઃ સુમહાનભૂત ॥ ૧૩ ॥ युयुधुः क्रोधसंरुद्धा वेलायामाततायिनः ॥ धनुर्भिरसिभिर्भैर्लेग-
दाभिस्तोमरर्ष्टिभिः ॥ १४ ॥ पतत्पताकै रथकुंजरादिभिः खरोद्रगोभिर्महिषैर्नरैरपि ॥ मिथः समेत्याश्वतरैः सुदुर्मदा न्यहन् शरैर्द-
द्भिरिव द्विपा वने ॥ १५ ॥ प्रद्युम्नमांचौ युधि रूढमत्सरावक्रभोजावनिरुद्धसात्यकी ॥ सुभद्रसंग्रामजितौ सुदारुणौ गदौ सुमित्रा-
સુરથૌ સમીયતુઃ ॥ ૧૬ ॥

ધનુષ, તરવાર, માલા, ગદા, તોમર અને ઋષ્ટિઓથી યુદ્ધ કરવા લાગ્યા ॥ ૧૪ ॥ જેઓની પતાકાઓ ફરકતી હતી એવા રથ, હાથી આદિ, ગધેડાં, ઉંટ, બલદ, માણસો અને खचरोથી सामसामા મેટીને એ દુષ્ટ મદવાળા યાદવો, હાથીઓ જેમ વનમાં ઢાંતોથી પરસ્પરને મારે તેમ પ્રભાસમાં બાણોથી પરસ્પરને મારવા લાગ્યા ॥ ૧૫ ॥ પ્રદ્યુમ્ન અને સાંબ, અકૂર અને કૃતવર્મા, અનિરુદ્ધ અને સાત્યકી, સુભદ્ર અને સંગ્રામજિત, શ્રીકૃષ્ણનો ગદ નામનો એક ભાઈ અને વીજો તેજ નામનો તેમનો પુત્ર, તથા સુમિત્ર અને અસુરથ, એ અત્યંત દારુણ સ્વભાવવાળા અને મત્સરથી વ્યાપ્ત થયેલા બંને જળ પરસ્પરની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા ॥ ૧૬ ॥

૧. ઉત્તમ સ્થિતિ આપે છે એમ કેહેવાથી દેવલોકની પ્રાપ્તિ થવાની ગૂઢ સૂચના કરી છે.

बीजा पण निशठ, उल्मुक, सहस्रजित्, शतजित् अने भानु आदि यादवो के जेओने भगवाने मोह उपजाव्यो हतो तेओ मदिराना मदथी आंधळा थईने सामसामा भेटीने एकबीजाने हणवा लाग्या ॥ १७ ॥ दाशार्ह, वृष्णि, अंधक, भोज, मात्वत, मधु, विसर्जन, ककुर अने कुंतिकुलना तथा अर्बुद माथुर अने शूरसेन देशना यादवो संबंध छोडी दर्ईने परस्परना प्राण लेवा लाग्या ॥ १८ ॥ पुत्रो पिताओनी साथे, भाईओ भाईओनी साथे, भाणेजो मामाओनी साथे, मामाओ भाणेजोनी साथे, दौहित्रो मातामहोनी साथे, भत्रीजा काकाओनी साथे, मित्रो मित्रोनी साथे युद्ध करवा लाग्या. एवी रीते मूढ बनेला ए ज्ञातिओ ज्ञातिओनेज मारवा लाग्या ॥ १९ ॥ चाणो खुटी जतां, धनुषो भांगी जतां अने शस्त्रो क्षय पामतां तेओ मुठीओथी समुद्रने कांठे उगेली पानोने उपाडवा लाग्या ॥ २० ॥ मुठीओथी धारण करेली पानो वज्र जेवी लोढानी भोगळो थई

अन्ये च ये वै निशठोल्मुकादयः सहस्रजिच्छतजिद्रानुमुख्याः ॥ अन्योऽन्यमासाद्य मदांधकारिता जघ्रमुकुंदेन विमोहिता भृशम् ॥ १७ ॥ दाशार्हवृष्ण्यंधकभोजसात्त्वतामध्वर्बुदामाथुरशूरसेनाः ॥ विसर्जनाः कुकुरा कुंतयश्च मिथस्ततस्तेऽथ विसृज्य सौहृदम् ॥ १८ ॥ पुत्रा अयुध्यन्पितृभिर्मातृभिश्च स्वस्तीयदौहित्रपितृव्यमातुलः ॥ मित्राणि मित्रैः सुहृदः सुहृद्भिर्ज्ञातीस्त्वहन् ज्ञातय एव मूढाः ॥ १९ ॥ शरेषु क्षीयमाणेषु भज्यमानेषु धन्वसु ॥ शस्त्रेषु क्षीयमाणेषु मुष्टिभिर्जहुरेकाः ॥ २० ॥ ग वज्रकल्पा ह्यभवन्परिधामुष्टिना भृताः ॥ जघ्रुर्दिपस्तैः कृष्णेन वार्यमाणास्तु तं च ते ॥ २१ ॥ प्रत्यनीकं मन्यमाना बलभद्रं च मोहिताः ॥ हंतुं कृतधियो राजन्नापन्ना आततायिनः ॥ २२ ॥ अथ तावपि संकुद्धाबुद्धयः कुरुनंदन ॥ एरका मुष्टिपरिधौ चरंतौ जघ्रतुष्टुधि ॥ २३ ॥ ब्रह्मशापोपमृष्टानां कृष्णमायावृतात्मनाम् ॥ स्पृद्धाक्रोधः क्षयं निन्ये वैणवोऽग्निर्यथा वनम् ॥ २४ ॥ एवं नष्टेषु सर्वेषु लोकेषु स्वेषु केशवः ॥ अवतारितो भुवो भार इति मेनेज्वशेषितः ॥ २५ ॥ रामः समुद्रवेलायां योगमास्थाय पौरुषम् ॥ तंत्याज लोकं मानुष्यं संयोज्यात्मानमात्मनि ॥ २६ ॥

पडी. ए पानोथी तेओ शत्रुओने मारवा लाग्या अने श्रीकृष्णे वारवा मांड्या तो तेओ श्रीकृष्णने पण प्रहार देवा लाग्या ॥ २१ ॥ हे राजा ! मोह पामेला ए यादवो श्रीकृष्ण तथा बलभद्रने पण शत्रु मानीने तेओने मारवानेमांटे शस्त्रो लईने आव्या ॥ २२ ॥ पछी क्रोध पामेला ए वे भाईओ पण मुठीओमां भोगलरूप थई गएली पानोने उगामीने फरवा लाग्या अने युद्धमां यादवोने मारवा लाग्या ॥ २३ ॥ हे राजा ! ब्राह्मणोना शापथी मोह पामेला अने भगवाननी मायाथी घेराई गएला ए यादवोना परस्परनी स्पृद्धाथी थएला क्रोधे, वांसथी थएलो अग्नि जेम वनना क्षय करी नाखे तेम सर्वनो क्षय करी नाख्यो ॥ २४ ॥ एप्रमाणे पोताना सघळा यादवलोको नाश पामतां अवशेष रहेला श्रीकृष्णे ‘हवे पृथ्वीनो भार उतन्यो’ एम मान्युं ॥ २५ ॥ बलभद्रे समुद्रने कांठे परमात्माना ध्यानरूप योग करी पोताना स्वरूपने परब्रह्ममां जोडी दर्ईने मनुष्यदेहनो त्याग कन्यो ॥ २६ ॥

बलभद्रनुं मरण थएलुं जोई देवकीना पुत्र भगवान् पीपळानी पासे आवीने गुपचुप पृथ्वीपर बेठा ॥ २७ ॥ ए समयमां अत्यंत शोभतुं महासंगलमय चतुर्भुजरूप धन्युं हतुं. धुमाडा वगरना अभिनी पेटे पोतानी कांतिथी दिशाओने अंधकार रहित करता हता श्रीवत्सनुं चिह्न शोभी रह्युं हतुं. वर्ण मेघना जेवो श्याम हतो. तेज तपावेला सोनाना सरखुं हतुं. बं रेशमी वस्त्र धन्यां हतां ॥ २८ ॥ २९ ॥ मंदहास्यवाळुं मुखारविंद श्याम के-
शोथी दीपी रह्युं हतुं. नेत्र कमलनी पेटे सुंदर हतां. मकराकृति कुंडल चळकतां हतां ॥ ३० ॥ कटिमेखला, जनोई, किरीट, कडां, बाजुबंध, हार, झांझर, बीटीओ अने कौस्तुभमणिथी शोभी रह्या हता ॥ ३१ ॥ वनमालाथी अंग बीटाएलुं हतुं. पोतानां चक्रादिक आयुधो देह धरीने बीटी उ-
भां हतां. जमणा साथळ उपर कमल सरखो रातो डाबो पग चडावीने बीराज्या हता ॥ ३२ ॥ ए समयमां 'जरा' नामनो पाराधी के जेणे मुसल-

रामनिर्याणमालोक्य भगवान् देवकीसुतः ॥ निषसाद धरोपस्थे तूष्णीमासाद्य पिप्पलम् ॥ २७ ॥ विभ्रच्चतुर्भुजं रूपं आजिष्णु
प्रभया स्वया ॥ दिशो वितिमिराः कुर्वन् विधूम् इव पावकः ॥ २८ ॥ श्रीवत्सांकं घनश्यामं तप्तहाटकवर्चसम् ॥ कौशेयांबरयुग्मेन
परिवीतं सुमंगलम् ॥ २९ ॥ सुंदरस्मितवक्राजं नीलकुंतलमंडितम् ॥ पुंडरीकाभिरामाक्षं स्फुरन्मकरकुंडलम् ॥ ३० ॥ कटिसूत्रब्रह्म-
सूत्रकिरीटकटकंगदैः ॥ हारनूपुरमुद्राभिः कौस्तुभेन विराजितम् ॥ ३१ ॥ वनमालापरीतांगं मूर्तिमद्भिर्निजायुधैः ॥ कृत्वोरौ दक्षि-
णे पादमासीनं पंकजारुणम् ॥ ३२ ॥ मुसलावेशधायः खंडकृतेषुर्लब्धको जरा ॥ मृगास्याकारं तच्चरणं विव्याध मृगशंकया ॥ ३३ ॥
चतुर्भुजं तं पुरुषं दृष्ट्वा स कृतकिल्बिषः ॥ भीतः पपात शिरसा पादयोरसुरद्विषः ॥ ३४ ॥ अजानता कृतमिदं पापेन मधुसूदन ॥
क्षंतुमर्हसि पापस्य उत्तमश्लोक मेऽनघ ॥ ३५ ॥ यस्यानुस्मरणं नृणामज्ञानध्वांतनाशनम् ॥ वदंति तस्य ते विष्णो मयाऽसाधु कृतं
प्रभो ॥ ३६ ॥ तमाशु जहि वैकुण्ठ पाप्मानं मृगलुब्धकम् ॥ यथा पुनरहं त्वेवं न कुर्यां सदतिक्रमम् ॥ ३७ ॥

मांथी अवशेष रहेली लोढानी कटकथी ब्राण बनाव्युं हतुं तेणे मृगना मोढा सरखा आकारवाळा भगवानना चरणने भूलथी मृग समजीने तेने
बाणथी वींधी नाख्युं ॥ ३३ ॥ पछी तेमने चार भुजावाळा पुरुष जोईने भय पामेलो ए अपराधी पाराधी तुरत पोताना मस्तकवते भगवानना पग-
मां पळ्यो अने बोल्हो के "हे श्रीकृष्ण ! हे उत्तम कीर्तिवाळा ! हे निर्दोष ! हुं के जे पापी छुं तेणे अजाणतां आ काम कच्युं छे माटे आ नीच उपर
आपे क्षमा करवी जोईए ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ हे विष्णु ! हे प्रभु ! जेमनुं स्मरण मनुष्योना अज्ञानरूपी अंधाराने नाश करनार केहेवायछे ते आपनो में अपराध
कच्यो ॥ ३६ ॥ माटे हे प्रभु ! हुं के जे पापी पाराधी छुं तेने तुरत मारी नाखो के जेथी हुं फरीवार आ प्रमाणे महात्मानो अपराध न करूं ॥ ३७ ॥

આપ જોકે આ કામ બ્રાહ્મણોના શાપથી થયેલું માનતા હશે તોપણ જેની સાચાં કરેલી રચનાને બ્રહ્મા, રુદ્રાદિક બ્રહ્માના પુત્રો અને વાણીના અધ્યક્ષો પણ જાણતા નથી તેમને બ્રાહ્મણોનો શાપ લાગવાનું આપની માયાથી અંધ બનેલા અમો પાપ લોકોથી કેમ જ કહેવાય? માટે તે વાત મને તેમ હોય પણ મને તો તુરત મારી નાંખો ॥ ૩૮ ॥ ભગવાન કહે છે.—હે જરા ! તું મય રાવ મા. ઉઠ. આ કામ મારી ઇચ્છાથી જ તારા હાથથી થયું છે. હવે તું મારી આજ્ઞાથી પુણ્યવાનોના સ્થાનકરૂપ સ્વર્ગમાં જા ॥ ૩૯ ॥ શુકદેવજી કહે છે.—શ્રીકૃષ્ણ કે જેને પોતાની શુદ્ધ સત્ત્વમય મૂર્તિને પ્રથમથી જ અંતર્હિત કરીને પોતાની ઇચ્છાથી તેના જેવું જ વીંજું શરીર ધરી લીધું હતું અર્થાત્ જેને બીજા શરીરમાં જ વાળ વાગવાનું અનુકરણ કર્યું તેમણે એ પ્રમાણે આજ્ઞા કરતાં તે પારાધી ભગવાનને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી તથા પ્રણામ કરીને વિગ્નાનમાં બેસી સ્વર્ગમાં ગયો ॥ ૪૦ ॥ ભગવાનના પત્તાને

યસ્યાસ્યયોગરચિતં ન વિદુર્વિરિંચો રુદ્રાદયોઽસ્ય તનયાઃ પતયો પિંગં યે ॥ ત્વન્માયયા પિહિતદ્રષ્ટ્ય ઇતદંજઃ કિં તસ્ય તે વયમસદ્ગતયો ણીમઃ ॥ ૩૮ ॥ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ માર્ભેર્જે ત્વમુત્તિષ્ઠ કામ એ કૃતો દિ મે ॥ યાહિ ત્વં મદનુજ્ઞાતઃ સ્વર્ગસુકૃતિનાં પદમ્ ॥ ૩૯ ॥ ઇત્યાદિદ્રો ભગવતા કૃષ્ણેનેચ્છાશરીરિણા ॥ ત્રિઃ પરિક્રમ્ય તં નત્વા વિમાનન દિવં યયૌ ॥ ૪૦ ॥ દારુકઃ કૃષ્ણપદવીમન્વિચ્છન્નધિગમ્યતામ્ ॥ વાયું તુલસિકામોદમાધ્રાયાભિમુખં યયૌ ॥ ૪૧ ॥ તં તત્ર તિર્ગમદ્યુભિરાયુધૈર્વૃતં હ્યશ્વત્યમૂલે કૃતકેતનં પતિમ્ ॥ સ્નેહાહુતાલ્મા નિપપાત પાદયોરથાદવહુત્ય સવાપ્પલોચનઃ ॥ ૪૨ ॥ અપશ્યતસ્ત્વચ્ચરણાંબુજં પ્રભો દ્રષ્ટિઃ પ્રનશ્ય તમસિ પ્રવિષ્ઠા ॥ દિશો ન જાને ન લભે ચ શાંતિં યથા નિશાયાસુહૃપે પ્રનષ્ટે ॥ ૪૩ ॥ ઇતિ બ્રુવતિ સૂતે વૈ ગ્યો ગરુડલ્યાંછનઃ ॥ સમુત્પપાત રાજેન્દ્ર સાશ્વધ્વજ ઉદીક્ષતઃ ॥ ૪૪ ॥

શોધતો દારુક સારથિ વાયુમાં તુલસીનો સુગંધ આવવા ઉપરથી શોધી કાઢીને તે સુગંધની સામે ગયો ॥ ૪૧ ॥ ત્યાં પ્રદીપ્ત કાંતિવાળાં આયુધોથી વીંટાણા અને પીપ્પલાના મૂળને અડીને બેઠેલા પોતાના સ્વામીને જોઈ સ્નેહથી વ્યાસ થયેલો અને જેનાં નેત્રમાં આંસુ આવી ગયાં એવો દારુક રથમાંથી ઉતરી પડીને ભગવાનના ચરણમાં પડ્યો અને બોલ્યો કે—“હે પ્રભુ ! આપનું ચરણારવિંદ જોવામાં નહિ આવતાં જેમ રાત્રિમાં ચંદ્રમા અસ્ત થતાં દ્રષ્ટિ અંધારાથી વ્યાસ થઈને ફુટીગયા જેવી થઈ જાય તેમ મારી દ્રષ્ટિ અંધારાથી વ્યાસ થઈ જઈને ફુટીગયા જેવી થઈ ગઈ છે. કોઈ દિશા જાણવામાં આવતી નથી અને કોઈ પ્રકારે શાંતિ મળતી નથી ” ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥ હે મોટા રાજા ! આપ્રમાણે દારુક સારથિ બોલતો હતો તેટલી વારમાં જ ગરુડના ચિહ્નવાળો ભગવાનનો રથ, દારુક સારથિ જોઈ રહેતાં ઘોડા અને ધ્વજ સહિત આકાશમાં ઉડી ગયો ॥ ૪૪ ॥

ते स्थानी पछवाडे विष्णुनां दिव्य आयुधो पण जतां रह्यां. आ जोई अत्यंत विस्मय पामेला सारथिने भगवाने कहुं के-“ हे सारथि ! तुं द्वारकामां जा. ज्ञातिओना परम्परना हाथथी मरणनी, बलभद्रनुं निर्याण थवानी अने मारी आ दशानी संबंधीओनी पासे वात करजे अने तेओने मारी वती केहे जे के-तमोए तथा तमारां बंधुओए द्वारकामां रेहेवुं नहि. में छोडी दीधेली द्वारकाने समुद्र बोळी देशे माटे तमो सघळा, पोतपोताना परि-वारादिकने तथा अमारां मावापने लईने अर्जुनना रक्षण तळे इंद्रप्रस्थमां जजो ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ हे सारथि ! तुं मारा धर्मोनो आश्रय राखीने आ सघळी मारी मायानी रचना छे एम जाणी ज्ञानमां निष्ठा अने बीजामां उपेक्षा राखतां शांति पाम. वृथा शोक करवो छोडी दे. ” ॥ ४९ ॥ आ प्रमाणे भगवाने आज्ञा करतां यदुकुलना नाशथी मनमां कचवातो दारुक मारथि, भगवानने वारंवार प्रदक्षिणा तथा प्रणाम करी ॥

तमन्वगच्छन्दिव्यानि विष्णुप्रहरणानि च ॥ तेनातिविस्मितात्मानं सूतमाह जनार्दनः ॥ ४५ ॥ गच्छ द्वारवतीं सूत ज्ञातीनां निधनं मिथः ॥ संकर्षणस्य निर्याणं बंधुभ्यो ब्रूहि मदशाम् ॥ ४६ ॥ द्वारकायां च न स्थेयं भवद्भिः स्वस्वबंधुभिः ॥ मया त्यक्तां यदुपुरीं समुद्रः प्लावयिष्यति ॥ ४७ ॥ स्वं स्वं परिग्रहं सर्वे आदाय पितरौ च नः ॥ अर्जुनेनाविताः सर्वे इंद्रप्रस्थं गमिष्यथ ॥ ४८ ॥ त्वं तु मद्भर्ममास्थाय ज्ञाननिष्ठ उपेक्षकः ॥ मन्मायाचरनामेतां विज्ञायोपशमं ब्रज ॥ ४९ ॥ इत्युक्तस्तं परिक्रम्य नमस्कृत्य पुनः पुनः ॥ तत्पादौ शीर्ष्ण्युपाधाय दुर्मनाः प्रययौ पुरीम् ॥ ५० ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे एकादशस्कंधे यदुकुलसंक्षयो नाम त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ श्रीशुक उवाच ॥ अथ तत्रागमद्रव्हा भवान्या च समं भवः ॥ महेन्द्रप्रमुखा देवा सुनयः सप्रजेश्वराः ॥ १ ॥ पितरः सिद्धगंधर्वा विद्याधरमहोरगाः ॥ चारणा यक्षश्चांसि किन्नराभ्रमसो द्विजाः ॥ २ ॥ द्रष्टुकामा भगवतो निर्याणं परमोत्सुकाः ॥ गायंतश्च गृणंतश्च शौरेः कर्माणि जन्म च ॥ ३ ॥ वट्टपुः पुष्पवर्षाणि विमानावलिभिर्नभः ॥ कुर्वतः संकुलं राजन् भक्त्या परमया युताः ॥ ४ ॥ ॥

अने भगवानना चरण पांताना मस्तकपर मूकीने पछी द्वारकामां गयो ॥ ५० ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो त्रीशमो अध्याय संपूर्ण ॥ ३० ॥ शुक्रदेवजी केहेछे-“ पछी भगवाननुं निर्याण जोवासारू ब्रह्मा, पार्वतीसहित सदाशिव, इंद्रादिक देवताओ, मुनिओ, प्रजापतिओ, पितृ, सिद्ध, गंधर्व, विद्याधर, मोटा नाग, चारण, यक्ष, राक्षस, किन्नर, अप्सराओ अने मैत्रेयादिक ब्राह्मणो मोटा उत्साहथी त्यां आव्या. हे राजा ! भगवाननां जन्म अने कर्मोनुं गावन करता, वर्णन करता, विमानोनी पंक्तिओथी आकाशमां सांकड करी मेलता अने परम भक्ति-वाळा ए लोको फुलनी वृष्टि करवा लाग्या ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ॥

१ आ एकत्रीशमा अध्यायमां भगवान् अहिंथी स्वधाममां पधान्या अने ने पछी वसुदेवादिक पण प्रीतिनेलीधे तेमनी पछवाडेज गया, ए कथा केहेवामां आवशे.

ભગવાન્, બ્રહ્માને અને પોતાની વિભૂતિરૂપ દેવતાઓને જોઈ અને પોતાને પોતપોતાના લોકમાં તેડાંજવાસારૂ તેઓ આવેલા છે એમ જાણી ચાતુરીથી તે સઘळाઓને છેતરવાસારૂ જાણે સમાધિ કરતા હોય તેમ પોતાનાં કમલસરખાં નેત્ર વીંચી ગયા ॥ ૫ ॥ પછી સ્વચ્છંદમૃત્યુવાळा બીજા યોગીઓ જેમ અગ્નિની ધારણાથી પોતાના દેહને બાઢીને પરલોકમાં જાયછે તેમ ભગવાને કચ્ચું નહિ પણ એનાં શરીરથીજ પોતાના ધામરૂપ વૈકુંઠલોકમાં પધાન્યા. કારણ કે એ શરીરને યોગધારણાથી બાઢી નાખત તો તેમાં રહેલું જગત્ પણ વઢી જાત અને તે શરીરનું ધ્યાન તથા ધારણા કરનારા ઉપાસક લોકોને પાછું તે શરીરનું સાક્ષાત્ દર્શન અને ફલની પ્રાપ્તિ થાત નહિ ॥ ૬ ॥ ને સમયમાં ભગવાન્ અમારા લોકમાંજ પધારશે એવા સંભ્રમથી દેવલોકમાં મોટો ઉત્સવ થયો. સ્વર્ગમાં દુંડુભિ વાર્યાં અને આકાશમાંથી પુષ્પની વૃષ્ટિ પડી. પૃથ્વીમાંથી સત્ય, ધર્મ, ધીરજ, કીર્તિ અને લક્ષ્મી પણ ભગવાનની પછવાડેજ ગયાં ॥ ૭ ॥ જેઓમાં બ્રહ્મા મુખ્ય છે એવા દેવાદિક લોકો ‘શ્રીકૃષ્ણ અંતર્હિત થઈને ક્યાં ગયા’ એવો તર્ક કરવા

ભગવાન્ પિતામહં વીક્ષ્ય વિશ્વતીરાત્મનો વિમુઃ ॥ સંયોજ્યાત્મનિ ચાત્માનં પદ્મનેત્રં ત્યમીલયત્ ॥ ૫ ॥ લોકાભિરામાં સ્વતનુ ધારણાદ્યાનમંગલમ્ ॥ યોગધારણયાઙ્મેય્યાદગ્ધ્વા ધામાવિશત્સ્વકમ્ ॥ ૬ ॥ દિવિ દુંડુભયો નેદુઃ પેતુઃ સુમનસશ્ચ સ્વાત્ ॥ સત્યં ધર્મો ઇતિર્ષ્મમેઃ કીર્તિઃ શ્રીશ્રાનુ તં યયુઃ ॥ ૭ ॥ દેવાદયો બ્રહ્મમુખ્યા ન વિશંતં સ્વધામનિ ॥ અવિજ્ઞાતગતિં કૃષ્ણં દદૃશુશ્રાતિવિસ્મિતાઃ ॥ ૮ ॥ સૌદામન્યા યથાકાશે યાંત્યા હિત્વાઽમ્રમંડલમ્ ॥ ગતિર્ન લક્ષ્યતે મર્ત્યેસ્તથા કૃષ્ણસ્ય દૈવતૈઃ ॥ ૯ ॥ બ્રહ્મરુદ્રાદયસ્તે તુ દૃષ્ટ્વા યોગગતિં હરેઃ ॥ વિસ્મિતાસ્તાં પ્રશંસંતઃ સ્વં સ્વં લોકં યયુસ્તદા ॥ ૧૦ ॥ રાજન્પરસ્ય તનુમૃજનનાપ્યેદા માયાવિઢંબનમેવેહિ યથા નટસ્ય ॥ મૃદ્ધ્વાત્મનેદમનુવિશ્ય વિહત્ય ચંતિ સંહત્ય ચાત્મમહિનોપરતઃ સ આસ્તે ॥ ૧૧ ॥

લાગ્યા તોપણ શ્રીકૃષ્ણની ગતિ કોઈના જાણવામાં નહિ આવવાથી તેમને સ્વધામમાં પધારતાં ઢીઢા નહિ. વઢી કોઈ કોઈ સ્થલમાં ઢીઢા પણ સ્વારા, તેથી સર્વે અત્યંત વિસ્મય પામ્યા ॥ ૮ ॥ જેમ વાદલાંઓના મંડલને છોડી આકાશમાં જતી વીજળીની ગતિ મનુષ્યોના જોવામાં આવતી નથી પણ દેવતાઓનાજ જોવામાં આવેછે તેમ પૃથ્વીના મંડલને છોડી સ્વધામમાં પધારતા શ્રીકૃષ્ણની ગતિ દેવતાઓના જોવામાં આવી નહિ, પણ ભગવાનના પાર્ષદોનાજ જોવામાં આવી ॥ ૯ ॥ ભગવાનની એ યોગગતિને જોઈ વિસ્મય પામેલા અને તે ગતિની પ્રશંસા કરતા બ્રહ્મા અને રુદ્ર આદિ લોકો પોતપોતાના લોકમાં ગયા ॥ ૧૦ ॥ હે પરીક્ષિત રાજા ! જેમ નટ પોતે નિર્વિકાર રહીનેજ અનેક જન્માદિકનું અનુકરણ કરેછે તેમ ભગવાન્ પણ યાદવાદિકમાં આવિર્ભાવ અને તિરોભાવ કરેછે તે કેવલ માયાથી અનુકરણમાત્રજ છે એમ જાણજો. ભગવાનને કશો વિકાર પ્રાપ્ત થતો નથી. પ્રાણીઓમાં જન્મ ધરવા આદિની શંકા તો એક કોર પણ ભગવાન્ તો જગતની સૃષ્ટિ અને પ્રલયાદિકમાં પણ નિર્વિકારજ રહેછે. ભગવાન્ પોતેજ આ

जगतने सजी, तेमां अंतर्गामीपणाथी प्रवेश करी अने अंते जगतनो संहार करीने पोताना महिमानेलीधे उपरमवाळाज रेहेछे ॥ ११ ॥ आ विषयमां उलटी कल्पना करवी नहि; केम के आज अवतारमां तेमनो सर्वोत्तम प्रभाव जोवामां आव्यो छे. यमराजाए पोताना लोकमां लीधेला गुरुना पुत्रने जे भगवाने एनाए शरीरथी पाछो आप्यो हतो, ब्रह्मास्त्रथी वळी गएला तमने पण जीवाड्या हता, बाणासुरना संग्राममां कालना पण कालरूप सदाशिवने जीती लीधा हता अने पाराधीने एनाएज शरीरथी स्वर्गमां मोकल्यो हतो; ए शरणागतोनुं रक्षण करनार भगवान् पोताना देहेनुं रक्षण करवामां शुं असमर्थ हता ? नज हता ॥ १२ ॥ “समर्थ हता ल्यारे केटलाक काल सुधी पोताना एज देहथी भूलोकमांज केम न रहा” एवी शंका राखवी नहि. केम के जोके उपर कह्या प्रमाणे भगवान् सर्व शक्तिओने धारण करनार अने सघळा जगतनी उत्पत्ति, स्थिति तथा प्रलय करवामां स्वतंत्र कारणरूप छे तोपण यादवपणानुं अनुकरण करवानेसारू तेमणे पोतानुं शरीर अहि अवशेष राखवानी इच्छा करी नहि. तेमज

मर्त्येन यो गुरुसुतं यमलोकनीतं त्वां चानयच्छरणदः परमास्त्रदग्धम् ॥ जियेंजकांतकमपीशमसावनीशः किं स्वावने स्वरनयन् मृगयुं सदेहम् ॥ १२ ॥ तथाप्यशेषस्थितिसंभवाप्येष्वनन्यहेतुर्यदशेषशक्तिष्टक् ॥ नैच्छत्रणेनुं वपुत्र शेषितं मर्त्येन किं स्वस्थगतिं प्रदर्शयन् ॥ १३ ॥ य एतां प्रातरुत्थाय कृष्णस्य पदवीं पराम् ॥ प्रयतः कीर्तयेद्भक्त्या तामेवाभ्युत्तमाम् ॥ १४ ॥ दारुको द्वारकामेत्य वसुदेवोऽग्रसेनयोः ॥ पतित्वा चरणवस्त्रैर्न्यषिंचत्कृष्णविच्युतः ॥ १५ ॥ कथयामास निधनं वृष्णीनां कृत्स्नशो नृप ॥ तच्छ्रुत्वोद्धिग्म- हृदया जनाः शोकविवर्जिताः ॥ १६ ॥ तत्र स्म त्वरिता जग्मुः कृष्णविश्लेषविह्वलाः ॥ व्यसवः शेरते यत्र ज्ञातयो व्रंत आननमम् ॥ १७ ॥

“मनुष्यशरीर घणा काल सुधी अविचल राखीने शुं करवानुं छे ? कशुं प्रयोजन नथी” एम समजावी आत्मनिष्ठ पुरुषोने दिव्यगति देखाडवासारू पण तेमणे पोतानुं शरीर अहीं अवशेष राखवानी इच्छा करी नहि. ‘जो हुं मारूं शरीर अहीं अविचल राखीश तो आत्मनिष्ठ पुरुष पण दिव्य- गतिनो अनादर करीने देहने अविचल राखतां अहींज रमण करवानुं यत्न करशे तो ते घणुं अयोग्य थशे’ एवा विचारथी भगवाने पोतानुं शरीर अहीं राख्युं नहि ॥ १३ ॥ जे पुरुष प्रातःकालमां उठीने सावधान पणाथी भक्तिपूर्वक आ भगवाननी उत्तम गतिनुं कीर्तन करेछे ते पुरुष तेज सर्वो-त्तम गतिने पामेछे ॥ १४ ॥ श्रीकृष्णथी नोखो पडेलो दारुक सारथि द्वारकामां आव्यो अने त्यां तेणे वसुदेव तथा उग्रसेनना पगमां पडीने आंसुथी भीजावी दीधा ॥ १५ ॥ हे राजा ! पछी यादवोना मरणनी सर्व वात कही संभळावी. आ वात सांभळी उद्देग पामेला, शोकथी व्याप्त थएला, भगवानना वियोगथी विह्वल अने मोहोडां कुटतां सर्वे लोको जे स्थलमां मरण पामेला यादवो सुता हता ते स्थलमां तुरत गया ॥ १६ ॥ १७ ॥

१ भगवानने स्वधाममां पधारतां वसुदेवादिकने पण ते धामनी प्राप्ति थवानेसारू जे उपाय धान्यो हतो ते हवे केहेवामां आवशे.

भगवानना विरहथी आतुर थएलां देवकी, रोहिणी, अने वसुदेव तो पोताना पुत्र श्रीकृष्ण-बलभद्रने नहि देखतां शोकथी पीडा पामीने मूर्छा पा-
म्यां अने मूर्छित थईने तेओए प्राण पण छोडी दीधा. हे राजा ! स्त्रीओ पोतपोताना पतिओनां शबेनुं आलिंगन करीने चिताओमां पडी ॥ १८ ॥
॥ १९ ॥ बलभद्रनी स्त्रीओए बलभद्रना देहनुं आलिंगन करीने, वसुदेवनी स्त्रीओए वसुदेवना देहनुं आलिंगन करीने अने भगवानना पुत्रोनी
स्त्रीओए प्रद्युम्नादिक पोतपोताना पतिओनां शरीरोनुं आलिंगन करीने अग्निमां प्रवेश क-यो. रुक्मिणी आदि भगवाननी स्त्रीओ के जेओनां चित्त
भगवानमांज हतां तेओए पण अग्निमां प्रवेश क-यो ॥ २० ॥ पोताना प्रियमित्र श्रीकृष्णना विरहथी आतुर थएला अर्जुने भारतना युद्धमां भग-

देवकी रोहिणी चैव वसुदेवस्तथा सुतौ ॥ कृष्णरामावपश्यंतः शोकात्तौ विजहुः स्मृतिम् ॥ १८ ॥ प्राणांश्च विजहुस्तत्र भगवद्विर-
हातुराः ॥ उपगुह्य पतींस्तात चितामारुरुहुः स्त्रियः ॥ १९ ॥ रामपत्न्यश्च तद्देहमुपगुह्याग्निमाविशन् ॥ वसुदेवपत्न्यस्तद्गात्रं प्रद्युम्ना-
दीन्धरेः स्नुषाः ॥ कृष्णपत्न्योऽविशन्नाग्निं रुक्मिण्याद्यास्तदालिकाः ॥ २० ॥ अर्जुनः प्रेयसः मरुयुः कृष्णस्य विरहातुरः ॥ आत्मानं
सांत्वयामास कृष्णगीतैः सदुक्तिभिः ॥ २१ ॥ बंधूनां नष्टगोत्राणामर्जुनः सांपरायिकम् ॥ हतानां कारयामास यथावदनुपूर्वशः
॥ २२ ॥ द्वारकां हरिणा त्यक्तां समुद्रोष्णावयत्क्षणात् ॥ वर्जयित्वा श्रीमद्भगवदालयम् ॥ २३ ॥ नित्यं सन्निहितस्तत्र भग-
वान्मधुसूदनः ॥ स्मृत्याऽशेषाशुभहरं सर्वमंगलमंगलम् ॥ २४ ॥ स्त्रीबालवृद्धानादाय हतशेषान् धनंजयः ॥ इन्द्रप्रस्थं समावेश्य
वज्रं तत्राभ्यषेचयत् ॥ २५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

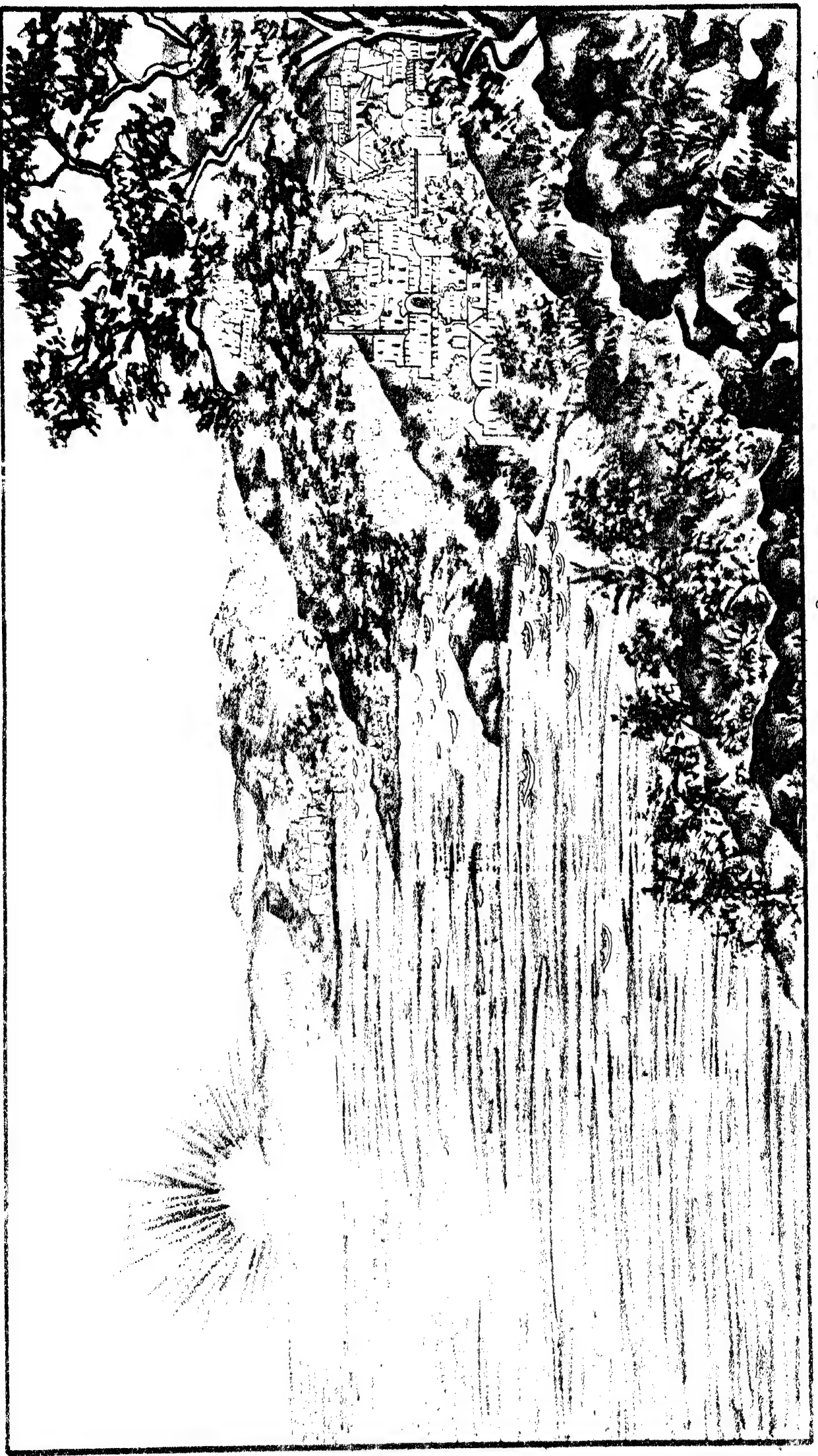
वाने कहेलां गीतानां वचनो संभारीने पोताना चित्तेने शांत कऱ्युं ॥ २१ ॥ अर्जुने मरण पामेला अने जेओना वंश नाश पाમ्या हता एवा बंधुओनुं पिंडोदकादिक, शास्त्ररीतिप्रमाणे अनुक्रमथी कराव्युं ॥ २२ ॥ हे मोटा राजा ! भगवाने छोडी दीधेली द्वारकाने समुद्रे एक भगवाननुं सुंदर मंदिर छोडी देईने क्षणमात्रमां बोळी दीधी ॥ २३ ॥ स्मरणमात्रथी सघळां पापने हरनार अने सघळां मंगलोमां पण उत्तम मंगलरूप ए मंदिरमां श्रीकृष्ण भगवान् निरंतर सन्निहित रहाछे ॥ २४ ॥ स्त्रीओ, बालक, वृद्ध अने जेओ मरण पामतां अवशेष रद्यां हतां तेओने अर्जुने इंद्रप्रस्थमां लई जईने त्यां वज्रनाभनो राज्याभिषेक कऱ्यो ॥ २५ ॥

हे राजा ! तमारा दादा पांडवां अर्जुनना केहेवाथी संबंधीओनो वध थयानुं सांभळी तमारो राज्याभिषेक करीने ते सर्वे मोटा मार्गमां गया ॥ २६ ॥
जे मनुष्य देवताओंना पण देव श्रीकृष्ण भगवाननां आ जन्म अने कर्मोनुं श्रद्धाथी कीर्तन करे ते मनुष्य सघळां पापोथी छूटेछे ॥ २७ ॥ आ प्र-
माणे आ ग्रंथमां अने बीजा ग्रंथोमां पण कहेलां विष्णु भगवाननां महा मंगलरूप सुंदर अवतारनां पराक्रमो अने बालचरित्रोनुं जे माणस कीर्तन

श्रुत्वा सुहृदधं राजन्नर्जुनात्ते पितामहाः ॥ त्वा तु वंशधरं कृत्वा जग्मुः सर्वे महापथम् ॥ २६ ॥ य एतद्देवदेवस्य विष्णोः कर्माणि
जन्म च ॥ कीर्तयेच्छ्रद्धया मर्त्यः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २७ ॥ इत्थं हरेर्भगवतो रुचिरावतारवीर्याणि बालचरितानि च शंतमानि ॥
अन्यत्र चेह च श्रुतानि गृणन्मनुष्यो भक्तिं परां परमहंसगतौ लभेत ॥ २८ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणेऽष्टादशसाहस्र्यां
संहितायां वैयासिक्यामेकादशस्कंधे एकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ समाप्तोऽयमेकादशः स्कंधः ॥ ११ ॥

करे ते माणस परमहंसोनी गतिरूप भगवत्स्वरूपमां उत्तम भक्ति दामे ॥ २८ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना एकादशस्कंधनो एकत्रीश-
मो अध्याय संपूर्ण ॥ ३१ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ इति श्रीमद्भागवते एकादशस्कंधः समाप्तः ॥

दादासाहेब श्रीसूर्यनाथराव.

चित्रमंड.

॥ अथ श्रीमद्भागवते द्वादशस्कंधः प्रारभ्यते ॥

પરીક્ષિત રાજાં પૂછે છે.— હે મુનિ ! યદુવંશના આભૂષણરૂપ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન્ સ્વધામમાં પધારી ગયા પછી પૃથ્વીમાં કોનો વંશ ચાલ્યો ? તે મને કહો ॥ ૧ ॥ શુક્રદેવજી કેહેછે.—આગળ [નવમસ્કંધમાં] ચંદ્રવંશની શાખામાં જરાસંધનો વંશ કહ્યોછે તેમાં જરાસંધના દીકરા સહદેવ પછી માર્જારિથી તે રિપુંજય સુધીના વીશ ભવિષ્ય રાજાઓનાં નામ આપ્યાં છે. એઓમાં છઠ્ઠા રિપુંજય અથવા પુરંજયનો શુનક નામનો મંત્રી પોતાના સ્વામીને મારી નાખીને પ્રદ્યોત નામના પોતાના પુત્રને રાજા કરશે. પ્રદ્યોતનો પાલક, તેનો વિશાલપૂત્ર, તેનો રાજક અને તેનો નંદિવર્દન નામનો પુત્ર થશે. એ ‘ પ્રદ્યોત ’ એવા નામથી કેહેવાતા પાંચ રાજાઓ એક સો અને આઠત્રીશ વર્ષસુધી પૃથ્વીને ભોગવશે. પછી શિશુનાગ નામનો રાજા થશે.

શ્રીકૃષ્ણાય નમઃ ॥ ॥ રાજોવાચ ॥ ॥ સ્વધામાનુગતે કૃષ્ણે યદુવંશવિભૂષણે ॥ કસ્ય વંશોઽભવત્પૃથ્વ્યામેતદાચક્ષ્વ મે મુને ॥ ૧ ॥
શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ યૌડ્યઃ પુરંજયો નામ ભવિષ્યો વાર્હદ્રથઃ ॥ તસ્યામાતૃસ્તુ શુનકો હત્વાસ્વામિનમાત્મજમ્ ॥ પ્રદ્યોતસંજ્ઞં રા-
જાનં કર્તા યત્પાલકઃ સુતઃ ॥ ૨ ॥ વિશાલપૂત્રસ્તપુત્રો ભવિતા રાજકસ્તતઃ ॥ નંદિવર્ધનસ્તપુત્રઃ પંચપ્રદ્યોતના ઇમે ॥ ૩ ॥
અષ્ટત્રિંશોત્તરશતં મોદ્યંતિ પૃથિવીં નૃપાઃ ॥ શિશુનાગસ્તતો ભાવ્યઃ કાકવર્ણસ્તુ તત્સુનઃ ॥ ક્ષેમધર્મા તસ્ય સુતઃ ક્ષેત્રજ્ઞઃ ક્ષેમધર્મ-
જઃ ॥ ૪ ॥ વિધિસારઃ સુતસ્તસ્યાજાતશત્રુર્ભવિષ્યતિ ॥ દર્ભકસ્તસુતો ભાવી દર્ભકસ્યાજયઃ સ્મૃતઃ ॥ ૫ ॥ નંદિવર્ધન આજેયો
મહાનંદિઃ સુતસ્તતઃ ॥ શિશુનાગા દર્શૈવૈતે ષટ્પુત્તરશતત્રયમ્ ॥ ૬ ॥ સમા મોદ્યંતિ પૃથિવીં કુરુશ્રેષ્ઠ કલૌ નૃપાઃ ॥ મહાનંદિસુતો
રાજન્ શૂદ્રીગર્ભોદ્ભવો વલી ॥ ૭ ॥ મહાપદ્મપતિઃ કશ્ચિન્નંદઃ ક્ષત્રવિનાશકૃત્ ॥ તતો નૃપા ભવિષ્યંતિ શૂદ્રપ્રાયાસ્ત્વધાર્મિકાઃ ॥ ૮ ॥
સ એકછત્રાં પૃથિવીમનુલંઘિતશાસનઃ ॥ શાસિષ્યતિ મહાપદ્મો દ્વિતીય ઇવ ભાર્ગવઃ ॥ ૯ ॥

શિશુનાગનો કાકવર્ણ, તેનો ક્ષેમધર્મા, તેનો ક્ષેત્રજ્ઞ, તેનો વિધિસાર, તેનો અજાતશત્રુ, તેનો દર્ભક, તેનો અજય, તેનો નંદિવર્દન, અને તેનો મહાનંદિ નામનો પુત્ર થશે. ‘ શિશુનાગ ’ એવા નામથી કેહેવાતા આ દશ રાજાઓ કલિયુગમાં ત્રણ સો ને સાઠ વર્ષસુધી પૃથ્વીનું રાજ્ય કરશે. હે પરીક્ષિ-
ત ! પછી ઉપર કહેલા મહાનંદીનો દીકરો નંદ નામનો કોઈ રાજા થશે તે મહાપદ્મ ધનનો પતિ અને ક્ષત્રિયોનો વિનાશ કરનાર થશે. એ રાજાથી ઘણું કરીને શૂદ્ર સરખા અને અધર્મી રાજાઓ થશે ॥ ૨ ॥ ૩ ॥ ૪ ॥ ૫ ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ ૮ ॥ ૯ ॥ ૧૦ ॥ ૧૧ ॥ ૧૨ ॥ ૧૩ ॥ ૧૪ ॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ ૧૭ ॥ ૧૮ ॥ ૧૯ ॥ ૨૦ ॥ ૨૧ ॥ ૨૨ ॥ ૨૩ ॥ ૨૪ ॥ ૨૫ ॥ ૨૬ ॥ ૨૭ ॥ ૨૮ ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ ૩૨ ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ ૩૬ ॥ ૩૭ ॥ ૩૮ ॥ ૩૯ ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥ ૪૪ ॥ ૪૫ ॥ ૪૬ ॥ ૪૭ ॥ ૪૮ ॥ ૪૯ ॥ ૫૦ ॥ ૫૧ ॥ ૫૨ ॥ ૫૩ ॥ ૫૪ ॥ ૫૫ ॥ ૫૬ ॥ ૫૭ ॥ ૫૮ ॥ ૫૯ ॥ ૬૦ ॥ ૬૧ ॥ ૬૨ ॥ ૬૩ ॥ ૬૪ ॥ ૬૫ ॥ ૬૬ ॥ ૬૭ ॥ ૬૮ ॥ ૬૯ ॥ ૭૦ ॥ ૭૧ ॥ ૭૨ ॥ ૭૩ ॥ ૭૪ ॥ ૭૫ ॥ ૭૬ ॥ ૭૭ ॥ ૭૮ ॥ ૭૯ ॥ ૮૦ ॥ ૮૧ ॥ ૮૨ ॥ ૮૩ ॥ ૮૪ ॥ ૮૫ ॥ ૮૬ ॥ ૮૭ ॥ ૮૮ ॥ ૮૯ ॥ ૯૦ ॥ ૯૧ ॥ ૯૨ ॥ ૯૩ ॥ ૯૪ ॥ ૯૫ ॥ ૯૬ ॥ ૯૭ ॥ ૯૮ ॥ ૯૯ ॥ ૧૦૦ ॥

૧ આ પેહેલા અધ્યાયમાં કલિયુગના પ્રભાવનેલીધે વર્ણસંસ્કારાદિકથી મેલો થયેલો મગધદેશના રાજા જરાસંધનો વંશ કેહેવામાં આવશે.

ए नंदना सुमाल्यआदि आट पुत्रो थशे. ए राजाओ सो वर्षसुधी पृथ्वीने भोगवशे ॥ १० ॥ ए नवे प्रख्यात राजाओने कोई चाणक्य नामनो ब्राह्मण उखेडी नाखशे. एओनो अभाव थतां कलियुगमां 'मौर्य' नामथी ओळखाता राजाओ पृथ्वीनुं राज्य करशे ॥ ११ ॥ चाणक्य ब्राह्मणज मौर्योमां पहेला पुरुष चंद्रगुप्तनो राज्याभिषेक करशे. चंद्रगुप्तनो वारिमार्, तेनो अशोकवर्द्धन, तेनो सुयश, तेनो संगत, तेनो शालिशूक, तेनो सोमशर्मा तेनो शतधन्वा अने तेनो बृहद्रथ नामे पुत्र थशे. हे राजा ! ए 'मौर्य' नामथी केहेवाता दर्श राजाओ कलियुगमां एक सो अने साडत्रीश वर्षसुधी पृथ्वीने भोगवशे ॥ १२ ॥ १३ ॥ पछी मौर्यवंशना छेळा बृहद्रथनो सेनापति पुण्यमित्र पोताना स्वामीने मारी नाखीने पोते राज्य करशे. ए पुण्यमित्रनो अभिमित्र, तेनो

तस्य चाष्टौ भविष्यंति सुमाल्यप्रमुखाः सुताः ॥ य इमां भोक्ष्यंति महीं राजानः स्म शतं समाः ॥ १० ॥ नवनंदाद् द्विजः कश्चित्पद्म-
ब्रातुद्धरिष्यति ॥ तेषामभावे जगतीं मौर्या भोक्ष्यंति वै कलौ ॥ ११ ॥ स एव चंद्रगुप्तं वै द्विजो राज्येऽभिषेक्ष्यति ॥ तत्पुत्रो वारि-
मारस्तु ततश्चाशोकवर्धनः ॥ १२ ॥ सुयशा भविता तस्य संगतः सुयशः सुतः ॥ शालिशूकस्ततस्तस्य सोमशर्मा भविष्यति ॥ १३ ॥
शतधन्वा ततस्तस्य भविता तद्बृहद्रथः ॥ मौर्या ह्येते दश नृपाः मत्प्रतिशच्छतोत्तरम् ॥ समा भोक्ष्यंति पृथिवीं कलौ कुरुकुलोदह
॥ १४ ॥ अभिमित्रस्ततस्तस्मात्सुज्येष्ठोऽथ भविष्यति ॥ वसुमित्रो भद्रकश्च पुलिंदो भविता सुतः ॥ १५ ॥ ततो घोषः सुतस्तस्मा-
द्भ्रमित्रो भविष्यति ॥ ततो भागवतस्तस्माद्देवभूतिरिति श्रुतः ॥ १६ ॥ शुंगा दशैते भोक्ष्यंति भूमिं वर्षशतादिकम् ॥ ततः का-
ण्वानियं भूमिर्यास्यत्यल्पगुणान्नृप ॥ १७ ॥ शुंगं हत्वा देवभूतिं कण्वोऽमात्यस्तु कानिनम् ॥ स्वयं करिष्यते राज्यं वसुदेवो महाम-
तिः ॥ १८ ॥ तस्य पुत्रस्तु भूमित्रस्तस्य नारायणः सुतः ॥ काण्वारिश्च पंच च ॥ शतानि त्रीणि भोक्ष्यंति
वर्षाणां च कलौ युगे ॥ १९ ॥ हत्वा काण्वं सुशर्माणं तद्भृत्यो वृपलो वली ॥ गां भोक्ष्यंयंभ्रजातीयः कंचित्कालमसत्तमः ॥ २० ॥

सुज्येष्ठ, तेनो वसुमित्र, तेनो भद्रक, तेनो पुलिंद, तेनो घोष, तेनो वज्रमित्र, तेनो भागवत अने तेनो देवभूति नामे पुत्र थशे. ए 'शुंग' एवा नामथी ओळ-
खाता दश राजाओ एक सो अने बार वर्षसुधी पृथ्वीने भोगवशे. पछी हे राजा ! थोडा गुणवाळी आ पृथ्वी 'काण्व' एवा नामथी ओळखाता राजाओना
हाथमां जशे ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ शुंगवंशना परस्त्रीमां लंपट छेळा देवभूति नामना राजाने मारी नाखी तेनो कण्व जातनो मोटी बुद्धिवाळो वसुदेव नामनो
मंत्री पोते राज्य करशे ॥ १८ ॥ ए वसुदेवनो भूमित्र, अने तेनो सुशर्मा नामे पुत्र थशे. कण्ववंशना ए चार राजाओ कलियुगमां त्रण सो ने
पीसतालीस वर्षसुधी पृथ्वीने भोगवशे ॥ १९ ॥ पछी कण्ववंशना छेळा सुशर्माने मागी नाखी अंधजातनो एक तेनो चाकर 'बलि' नामनो दुष्ट शूद्र

१ चंद्रगुप्तथी ते बृहद्रथसुधी गणतां नव थायछे माटे विष्णुपुराणमां कहाप्रमाणे एक दशरथने तेओमां उमेरवो.

કેટલાક કાલસુધી પૃથ્વીને ભોગવશે ॥ ૨૦ ॥ હે રાજા ! પછી કૃષ્ણ નામનો એ બલિનો भाई રાજા થશે. એ કૃષ્ણનો શ્રીશાંતકર્ણ, તેનો પૌર્ણમાસ, તેનો લંબોદર, તેનો વિકલ, તેનો મેઘસ્વાતિ, તેનો અટમાન, તેનો અનિષ્ટકર્મા, [બીજું નામ હાલેય] તેના તલક, તેનો પુરીષમીરુ, તેનો સુનંદન, તેનો ચક્રોર, તેનાવંશમાં નવમો શિવસ્વાતિ, તેનો ગોમતી, તેનો મેદશિરા, તેનો શિવસ્કંદ, તેનો યજ્ઞશ્રી, તેનો વિજય, તેનો ચંદ્રવિજ્ઞ અને તેનો સલોમધિ નામે પુત્ર થશે ॥ ૨૧ ॥ ૨૨ ॥ ૨૩ ॥ ૨૪ ॥ ૨૫ ॥ એ બલિથી તે સલોમધિ સુધીના ત્રીશ રાજાઓ ચાર સો ને છપન વર્ષસુધી પૃથ્વીને ભોગવશે ॥ ૨૬ ॥ પછી અવમૃતિ નામની નગરીમાં સાત આમીર જાતના રાજાઓ થશે. તે પછી ‘ગર્દભિ’ એવા નામથી ઓઠલાતા બીજા દશ રાજાઓ થશે. તે પછી કંક જાતના સોઠ લાલચુ રાજાઓ થશે ॥ ૨૭ ॥ તે પછી આઠ યવન જાતના રાજાઓ થશે. તે પછી ચૌદ પુષ્કસ જાતના

કૃષ્ણનામાડ્ય તદ્દાતા ભવિતા પૃથિવીપતિઃ ॥ શ્રીશાંતકર્ણસ્તપુત્રઃ પૌર્ણમામસ્તુ તત્પુત્રઃ ॥ ૨૧ ॥ લંબોદરસ્તુ તત્પુત્રસ્તસ્માદ્ધિ-
વિકલો નૃપઃ ॥ મેઘસ્વાતિશ્ચ વિકલાદટમાનસ્તુ તસ્ય ચ ॥ ૨૨ ॥ આનિષ્ટકર્મા હાલેયસ્તલકસ્તસ્ય ચાલ્મજઃ ॥ પુરીષમીરુસ્તપુત્રસ્ત-
તો રાજા સુનંદનઃ ॥ ૨૩ ॥ ચક્રોરો નવમો યત્ર શિવસ્વાતિરિંદમ ॥ તસ્યાપિ ગોમતી પુત્રઃ પુરીમાન્ ભવિતા તતઃ ॥ ૨૪ ॥ મેદ-
શિરાઃ શિવસ્કંદો યજ્ઞશ્રીસ્તસ્તુતસ્તતઃ ॥ વિજયસ્તસ્તુતો ભાવ્યશ્ચંદ્રવિજ્ઞઃ સલોમધિઃ ॥ ૨૫ ॥ એતે ત્રિંશન્નૃપનયશ્ચત્વાર્યદ્વદશતાનિ
ચ ॥ ષડપંચાશ્ચ પૃથિવીં મોક્ષયંતિ કુરુનંદન ॥ ૨૬ ॥ સપ્તામીરા આવમૃત્યા દશ ગર્દભિનો નૃપાઃ ॥ કંકાઃ પોદશ મૃપાલા મવિષ્યં-
તિ ચ લોહુપાઃ ॥ ૨૭ ॥ તતોષૌ યવના ભાવ્યાશ્ચતુર્દશ ચ પુષ્કસાઃ ॥ મૃયો દશ ગુરંડાશ્ચ મૌના એકાદશૈવ તુ ॥ ૨૮ ॥ એતે મોક્ષયં-
તિ પૃથિવીં દશવર્ષશતાનિ ચ ॥ નવાધિકાં ચ નવતિ મૌના એકાદશ ક્ષિતિમ્ ॥ ૨૯ ॥ મોક્ષયંત્યદ્વદશતાન્યંગ ત્રીણિ તૈઃ સંસ્થિતે ત-
તઃ ॥ કલિકલાયાં નૃપતયો મૃતનંદોઽથ વંગિરઃ ॥ ૩૦ ॥ શિશુનંદિશ્ચ તદ્દાતા યશોનંદિઃ પ્રવીરકઃ ॥ ઇત્યેતે વૈ વર્ષશતં મવિષ્યં-
ત્યધિકાનિ ષટ્ ॥ ૩૧ ॥ તેષાં ત્રયોદશ સુતા મવિતારશ્ચ વાહિકાઃ ॥ પુષ્પમિત્રોઽથ રાજન્યો દુર્મિત્રોઽસ્ય તથૈવ ચ ॥ ૩૨ ॥

રાજાઓ થશે. તે પછી દશ ગુરંડ જાતના રાજાઓ થશે. એ વિષયોમાં અત્યંત લંપટ પાંસટ રાજાઓ એક હજાર ને નવાણુ વર્ષસુધી પૃથ્વીને ભોગવશે પછી અગીઆર મૌન જાતના રાજાઓ થશે ॥ ૨૮ ॥ ૨૯ ॥ તેઓ ત્રણ સો વર્ષસુધી પૃથ્વીને ભોગવશે. એ મૌન રાજાઓ મરીગયા પછી કલિકલા નામની નગરીમાં મૃતનંદ નામનો રાજા થશે. મૃતનંદ પછી વંગિર, તે પછી વંગિરનો ભાઈ શિશુનંદિ, તે પછી યશોનંદિ અને તે પછી પ્રવીરક નામનો રાજા થશે. એઓ એક સો ને છ વર્ષસુધી રાજ્ય કરશે ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ પછી એ મૃતનંદાદિકના ‘વાહિક’ નામથી ઓઠલાતા તેર પુત્રો રાજ્ય કરશે. પછી પુષ્પમિત્ર નામનો બીજો રાજા થશે. અને તે પછી એ પુષ્પમિત્રનો દીકરો દુર્મિત્ર રાજ્ય કરશે ॥ ૩૨ ॥

पछी उपर कहेला बाहिकोमांथीज सात अंघ देशना राजा, सात कोसल देशना राजा, वैदूर देशना राजा अने निषध देशना राजाओ थशे. ए ते ते देशनां नाम उपरथी प्रख्यात थएला राजाओ एक समयमांज नोखनोखा खंडपति थईने राज्य करशे ॥ ३३ ॥ मागधवंशीओमां तो विश्वस्फूर्जि नामनो राजा थशे ते 'पुरंजय' एवा नामथी प्रख्यात थशे. पेहेला पुरंजयथी अत्यंत प्रख्यात आ बीजो दुर्बुद्धि पुरंजय ब्राह्मणादिक वर्णोने वट-लावीने पुलिंद, यदु अने मद्रक नामना म्लेच्छप्राय करी देशे अने घणुंकरिने जेओमां ब्राह्मण, क्षत्रिय के वैश्य नहि रहे एवी प्रजाओनुं स्थापन करशे. ए पराक्रमी पुरंजय, क्षत्रियोनो नाश करिने पद्मावती नामनी पुरीमां रेहेतां हरिद्वारथी ते प्रयागमुधी घणां रक्षणवाळी पृथ्वी-ने भोगवशे ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ पछी सोरठ, माळवा, आभीर, शूद्र, अने अर्बुद माळव नामना देशोमां रेहेनारा ब्राह्मणो उपनयन संस्कारथी रहित

एककाला इमे भूपाः सप्तांध्राः सप्त कौशलाः ॥ वैदूरपतयो भाव्या नैषधास्त एव हि ॥ ३३ ॥ मागधानां तु भविता विश्वस्फूर्जिः पुरंजयः ॥ करिष्यत्यपरो वर्णान्पुलिंदयदुमद्रकान् ॥ ३४ ॥ प्रजाश्चाब्रह्मभूयिष्ठाः स्थापयिष्यति दुर्मतिः ॥ वीर्यवान् क्षत्रमुत्साद्य पद्मवत्यां स वै पुरि ॥ अनुगंगामाप्रयागं गुप्तां भोक्ष्यंति मेदिनीम् ॥ ३५ ॥ सौराष्ट्रवंत्याभीराश्च शूद्रा अर्बुदमालवाः ॥ ब्रात्या द्विजा भविष्यंति शूद्रप्राया जनाधिपाः ॥ ३६ ॥ सिंधोस्तटं चंद्रभागां कौर्त्ती काश्मीरमंडलम् ॥ भोक्ष्यंति शूद्रब्रात्याद्या म्लेच्छाश्चाब्रह्मवर्चसः ॥ ३७ ॥ तुल्यकाला इमे राजन् म्लेच्छप्रायाश्च भूभृतः ॥ एतेऽधर्मानृतपराः फल्युदास्तीव्रमन्यवः ॥ ३८ ॥ स्त्रीबालगोद्विजन्नाश्च परदारधनाहताः ॥ उदितास्तमितप्राया अल्पसत्वाल्पकायुषः ॥ ३९ ॥ असंस्कृताः क्रियाहीना रजसा तमसावृताः ॥ प्रजास्ते भक्षयिष्यंति म्लेच्छा राजन्यरूपिणः ॥ ४० ॥ ॥ ॥ ॥

थशे अने राजाओ घणुं करिने शूद्रमय थई जशे ॥ ३६ ॥ सिंधु नदिना कांठा, चंद्रभागा, कौर्त्ती अने काश्मीर देशने शूद्रो, म्लेच्छो अने वेदना आधार-वगरना वटलेला ब्राह्मणो आदि, भोगवशे ॥ ३७ ॥ हे परीक्षित राजा ! एकज समयमां थएला अने घणुं करिने म्लेच्छज केहेवाय एवा ए राजा-ओ अधर्ममां लागेला, मिथ्या भाषणमां तत्पर, थोडुं आपनारा, भारे क्रोध करनारा, स्त्री बालक गायो तथा द्विज वर्णोने मारनारा, परस्त्री तथा परधनमां आसक्ति राखनारा, घणुंकरिने वारंवार उदय-अस्त पाम्या करता, थोडी धीरजवाळा अने थोडा आयुष्यवाळा थशे ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ग-र्भाधानादिक संस्कारोथी रहित, क्रिया वगरना अने रजोगुण तथा तमोगुणथी घेराएला ए राजाओनुं रूप धरनारा म्लेच्छो प्रजाओने धनादिकनुं हरण करवा आदिथी बहुज पीडशे ॥ ४० ॥ ॥ ॥ ॥

ए राजाओना देशोमां रेहेनारा अने तेओना जेवांज शील, आचार अने वाद धरावनारा लोको परस्परना क्लेशोथी अने राजाओए करेला उपद्र-
 वोथी पीडा पामीने क्षय पामीजशे ॥ ४१ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना द्वादशस्कंधनो षेहेलो अध्याय संपूर्ण ॥ १ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे' -
 पछी हे राजा ! बलवान् कालना प्रभावथी दिवसे दिवसे धर्म, सत्य, पवित्रता, क्षमा, दया, आयुष्य, बल अने स्मरण नाश पामतां जशे ॥ १ ॥
 कलियुगमां जेनी पासे धन हशे तेज माणस कुलवान्, आचारवान् अने गुणवान् केहेवाशे. जेनुं बल वधारे हशे तेज धर्मवान् अने न्यायवाळो
 केहेवाशे ॥ २ ॥ स्त्री अने पुरुषना संबंधमां कुलगोत्रादिक नहि पण परस्परनी प्रीतिज कारणरूप थशे. लेव-देवमां कपटज करवामां आवशे. स्त्री
 के पुरुषनुं उत्तमपणुं कुल अने आचार उपरथी नहि पण रति करवामां कुशलता उपरथीज मानवामां आवशे. ब्राह्मणपणामां मात्र जनोईज रहेशे ॥ ३ ॥

तन्नाथास्ते जनपदास्तच्छीलाचारवादिनः ॥ अन्योन्यतो राजभिश्च क्षयं यास्यति पीडिताः ॥ ४१ ॥ इति श्रीभागवते महा-
 पुराणे द्वादशस्कंधे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ततश्चानुदिनं धर्मः मत्स्यं शौचं क्षमा दया ॥ कालेन बलिना
 राजन्नक्षयं त्यायुर्बलं स्मृतिः ॥ १ ॥ वित्तमेव कलौ नृणां जन्माचारगुणोदयः ॥ धर्मन्यायव्यवस्थायां कारणं बलमेव हि ॥ २ ॥ दां-
 पत्येऽभिरुचिर्हेतुमयीव व्यावहारिके ॥ स्त्रीत्वे पुंस्त्वे च हि रतिर्विप्रत्वे सूत्रमेव हि ॥ ३ ॥ लिंगमेवाश्रमख्यातावन्योन्यापत्तिकार-
 णम् ॥ अवृत्त्यां न्यायदौर्बल्यं पांडित्ये चापलं वचः ॥ ४ ॥ अनाढ्यतैवासाधुत्वे साधुत्वे दंभ एव तु ॥ स्वीकार एव चोद्वाहे स्वा-
 नमेव प्रसाधनम् ॥ ५ ॥ दूरे वार्ययनं तीर्थं लावण्ये केशधारणम् ॥ उदरं भरता स्वार्थः सत्यत्वे धार्ष्ट्यमेव हि ॥ ६ ॥ दाक्ष्यं कुटुंबभरणं
 यशोर्थे धर्मसेवनम् ॥ एवं प्रजाभिर्दुष्टाभिराकीर्णं क्षितिमंडले ॥ ७ ॥ ॥ ॥

आश्रमोने जाणवामां अने एकबीजाने मान आपवामां तेओनो आचार नहि पण दंड अने मृगचर्म आदि निशानीज कारणरूप गणाशे. न्यायाधी-
 शोने लांच नहि आपे तेनो न्यायमां पराजय थशे. झाझुं बोलशे तेज पंडित केहेवाशे ॥ ४ ॥ जे निर्धन हशे ते असाधु केहेवाशे. साधुपणामां दों-
 गज कारणरूप थशे. परणवामां क्रिया नहि पण मात्र स्वीकारज कारणरूप गणाशे. नाहावुं एज शणगार गणाशे ॥ ५ ॥ जे जलाशय दूर हशे ते
 तीर्थ गणांशे पण गुरु के मा-बापआदि तीर्थ गणाशे नहि. केश सारा राखवा एज शोभा गणाशे. पेट भरवुं एज पुरुषार्थ गणाशे. जेमां लुच्चाई
 वधारे हशे ते माणस साचो गणाशे ॥ ६ ॥ कुटुंबनुं पोषण करवुं एज चातुरी गणाशे. धर्मनुं सेवन यशनेमाटेज करवामां आवशे. आ प्रमाणे

१ आ बीजा अध्यायमां कलियुगना दोष बहुज वधतां अंते कल्कि अवतार अर्धमिष्ट लोकोनो नाश करशे अने पाछो सत्ययुग आवशे, ए कथा केहेवामां आवशे.

पृथ्वीनुं मंडल दुष्ट प्रजाओथी व्याप्त थतां ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैश्य अने शूद्रोमां जे बलवान् हशे ते राजा थशे. लोभीया निर्दय अने चोरजेवी रीति राखनारा राजाओ स्त्रीओने अने धनने उचकावी लेतां प्रजा पर्वतोमां अने वनमां जशे अने त्यां शाक, मूल, मांस, मध, फल, फूल अने बीज खाईने रहेशे ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ दुर्भिक्ष अने राजाओना करोथी पीडा पामेली प्रजा अनावृष्टि, टाढ, वायु, तडका, वरसाद अने हिमथी तथा परस्परना कजियाथी नाश पामीजशे ॥ १० ॥ भूख, तरश, रोग, संताप अने चिंताथी पण दुःख थशे. कलियुगमां त्रीश के वीश वर्ष, ए मनुष्योलुं मोटुं आयुष्य गणाशे ॥ ११ ॥ कलियुगना दोषनेलींघ प्राणिओनां शरीर नाहानां थई जतां, वर्ण तथा आश्रमवाळा मनुष्योनो वेदोक्त धर्म नाश पामतां, धर्ममां पाखंड घणा वधी जतां, राजाओ घणुं करीने चोरना जेवां काम करवा लागतां, लोको चोरी मिथ्याभाषण तथा वृथाहिंसादिक

ब्रह्मविदक्षत्रशूद्राणां यो बली भविता नृपः ॥ प्रजा हि लुब्धैराजन्यैर्निघ्नैर्दस्युधर्मभिः ॥ ८ ॥ आच्छिन्नदारद्रविणा यास्यति गिरिकाननम् ॥ शाकमूलामिषक्षौद्रफलपुष्पाष्टिभोजनाः ॥ ९ ॥ अनावृष्ट्या विनश्यति दुर्भिक्षकरपीडिताः ॥ शीतवातातप-
प्रावृद्धिर्हैमरन्योन्यतः प्रजाः ॥ १० ॥ क्षुनृद्भ्यां व्याधिभिश्चैव संतापेन च चिंतया ॥ त्रिंशद्विंशतिवर्षाणि परमायुः कलौ नृ-
णाम् ॥ ११ ॥ क्षीयमाणेषु देहेषु देहिनां कलिदोषतः ॥ वर्णाश्रमवतां धर्मे नष्टे वेदपथे नृणाम् ॥ १२ ॥ पाखंडप्रचुरे धर्मे दस्यु-
प्रायेषु राजसु ॥ चौर्यानृतवृथाहिंसानानावृत्तिषु वै नृषु ॥ १३ ॥ शूद्रप्रायेषु वर्णेषु च्छागप्रायासु धेनुषु ॥ गृहप्रायेष्वाश्रमेषु यौ-
नप्रायेषु बंधुषु ॥ १४ ॥ अणुप्रायास्वोषधीषु शमीप्रायेषु स्यात्सु ॥ विद्युत्प्रायेषु मेघेषु शून्यप्रायेषु सद्मसु ॥ १५ ॥ इत्थं कलौ गतप्राये
जनेषु खरधर्मिणि ॥ धर्मत्राणाय सत्त्वेन भगवानवतरिष्यति ॥ १६ ॥ चराचरगुरोर्विष्णोरीश्वरस्याखिलात्मनः ॥ धर्मत्राणाय
साध्वनां जन्मकर्मापनुत्तये ॥ १७ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अनेक वृत्तिओमां लागी जतां, सघळा वर्णो शूद्रजेवा थई जतां, गायो बकरीओजेवी थई जतां, आश्रमोमां घणुं करीने गृहस्थज अवशेष रहेतां, बंधुओमां वेहेचाईनो संबंधज मुख्य गणातां, औषधीओ घणीखरी सूक्ष्म थई जतां, वृक्षोमां खीजडाज घणा रहेतां, वरसादमां घणखरी वीजलिओज थतां अने सघळां घोरो धर्मादिकथी रहित थईजतां लोकोमां एवा असह्य दोष करनारो कलियुग पूरो थई रहेवा आवशे त्यारे धर्मनुं रक्षण करवा-
सारू भगवान् सत्त्वगुणथी अवतार धरशे ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ स्थावर-जंगमना गुरु, ईश्वर अने सर्वना आत्मा विष्णुनो जन्म
साधु पुरुषोना धर्मनुं रक्षण करवाने अने कर्मनां बंधनोने तोडी मोक्ष आपवानेमाटे थायछे ॥ १७ ॥ ॥

શંભલ નામના ગામમાં મુખ્ય 'વિષ્ણુયશા' નામના મહાત્મા બ્રાહ્મણના ઘરમાં કલ્કિ ભગવાન પ્રકટ થશે ॥ ૧૮ ॥ જગતના પતિ, આઠે સિદ્ધિઓ-વાલા અને સર્વોત્તમ કાંતિવાલા કલ્કિ ભગવાન, દેવતાઓ આપેલા અને નીચ લોકોનું દમન કરનારા શીઘ્ર ચાલનારા ઘોડા પર બેસીને તે વેગ-વાલા ઘોડાથી પૃથ્વીમાં ફરીને રાજાઓના વેષથીજ ઢંકાણુ કરોડો ચોરોને મારશે ॥ ૧૯ ॥ ૨૦ ॥ સઘલા ચોરલોકો મરી ગયા પછી નગરના અને દેશના લોકોને ભગવાનના અંગમાં લગાવેલાં ચંદનાદિકના પવિત્ર સુગંધવાલા વાયુનાં સ્પર્શ થવાથી લોકોનાં મન સ્વચ્છ થશે અને સત્ત્વગુ-ણમય મૂર્તિવાલા ભગવાન હૃદયમાં રહેવાથી તેઓનાં સંતાનોનાં શરીર મોટાં મોટાં થવા માંડશે ॥ ૨૧ ॥ ૨૨ ॥ ધર્મના પતિ કલ્કિભગવાન જ્યારે અવતાર ધરશે ત્યારે સત્યયુગનો પ્રવેશ થશે અને સત્ત્વગુણી પ્રજા ઉત્પન્ન થતી આવશે ॥ ૨૩ ॥ ચંદ્રમા, સૂર્ય અને બૃહસ્પતિ એ ત્રણ ગ્રહો જ્યારે સા-

શંભલગ્રામમુખ્યસ્ય બ્રાહ્મણસ્ય મહાત્મનઃ ॥ ભવને વિષ્ણુયશસઃ કલ્કિઃ પ્રાદુર્ભવિષ્યતિ ॥ ૧૮ ॥ અશ્વમાશુગમારુહ્ય દેવદત્તં જગ-ત્પતિઃ ॥ અસિનાસાધુદમનમૈશ્વર્યયુગાન્વિતઃ ॥ ૧૯ ॥ વિચરન્નાશુના ક્ષોણ્યાં હ્યેનાપ્રતિમદ્યુતિઃ ॥ નૃપલિંગચ્છદો દસ્યુન્કોટિ-શો નિહનિષ્યતિ ॥ ૨૦ ॥ અથ તેષાં ભવિષ્યંતિ મનાંસિ વિશદાનિ વૈ ॥ વાસુદેવાંગરાગાતિપુણ્યગંધાનિલસ્પૃશામ્ ॥ પૌરજાનપદાનાં વૈ હતેષ્વશ્વિલદસ્યુષુ ॥ ૨૧ ॥ તેષાં પ્રજાવિસર્ગશ્ચ સ્થવિષ્ઠઃ સંભવિષ્યતિ ॥ વાસુદેવે ભગવતિ સત્ત્વમૂર્તૌ હૃદિ સ્થિતે ॥ ૨૨ ॥ યદા-વતીર્ણો ભગવાન્કલ્કિર્ધર્મપતિર્હરિઃ ॥ કૃતં ભવ્યતિ તદા પ્રજાસૂતિશ્ચ માલિકી ॥ ૨૩ ॥ યદા ચંદ્રશ્ચ સૂર્યશ્ચ તથા તિવ્યવૃહસ્પતી ॥ એકરાશૌ સમેષ્યંતિ તદા ભવતિ તત્કૃતમ્ ॥ ૨૪ ॥ યેતીતા વર્તમાના યે ભવિષ્યંતિ ચ પાર્થિવાઃ ॥ તે ત ઉદેશતઃ પ્રોક્તા વંશીયાઃ સોમસૂર્યયોઃ ॥ ૨૫ ॥ આરભ્ય ભવતો જન્મ યાવન્નંદાભિષેચનમ્ ॥ એતદ્ધર્મમહસં તુ શતં પંચદશોત્તરમ્ ॥ ૨૬ ॥ સમર્ષીણાં તુ યૌ પૂર્વૌ દૃશ્યેતે ઉદિતૌ દિવિ ॥ તયોસ્તુ મધ્યે નક્ષત્રં દૃશ્યેતે યત્સમં નિશિ ॥ ૨૭ ॥ તેનૈવ ઋષયો યુક્તાસ્તિષ્ઠંત્યદ્દશતાનિ ચ ॥ તે ત્વદીયે દ્વિજાઃ કાલે અધુના ચાશ્રિતા મધાઃ ॥ ૨૮ ॥ ॥ ॥ ॥

થેજ પુષ્પ નક્ષત્રમાં પ્રવેશ કરશે ત્યારે સત્યયુગની પ્રવૃત્તિ થશે ॥ ૨૪ ॥ ચંદ્ર તથા સૂર્યના વંશના જે રાજાઓ થઈ ગયા, હમણાં છે અને ભવિષ્ય કાલમાં થશે તેઓનાં નામ સંક્ષેપથી મેં તમારી પાસે કહી દેવાડ્યાં ॥ ૨૫ ॥ તમારા જન્મથી માંડીને તે નંદ રાજાનો અભિષેક થવા સુધીમાં પંદર સો અને દશ વર્ષનો કાલ વ્યતીત થશે ॥ ૨૬ ॥ આકાશમાં સપ્તર્ષિઓનો ઉદય થાય છે ત્યારે તેઓમાં પ્રથમ ઊગેલા જે તારાઓના મધ્યમાં દક્ષિણ દિશામાં સમપ્રદેશમાં રહેલું જે નક્ષત્ર જોવામાં આવે છે તે નક્ષત્રથી જોડાઈને આશરે મનુષ્યોનાં સો વર્ષસુધી એ સપ્તર્ષિઓ રહે છે. એ સપ્તર્ષિઓ તમારા જન્મના સમયમાં મધ્યા નક્ષત્રમાં હતા અને હમણાં પણ એજ નક્ષત્રને ભોગવે છે ॥ ૨૭ ॥ ૨૮ ॥ ॥ ॥

૧ આ વિષયનો નિર્ણય, સિદ્ધાંત કૌમુદીની સરલા નામની ટીકામાં પંડિત તારાનાથે કરેલો છે તે જોવો. શ્રીધરસ્વામીના સમજવામાં કાંઈક ફરક જણાય છે.

श्रीकृष्ण भगवाननो शुद्ध सत्त्वमय देह ज्यारे वैकुण्ठमां गयो ल्यारे कलियुगनो प्रवेश थयो छे के जे युगमां लोकोना मनने पापमां रुचि थायछे ॥ २९ ॥ लक्ष्मीना पति श्रीकृष्ण भगवान् ज्यांसुधी पोताना चरणकमलथी पृथ्वीनो स्पर्श करता हता त्यांसुधी कलियुग जोके सूक्ष्मरूपथी आवी चुको हतो तोपण पृथ्वीनो पराभव करी शक्यो न हतो ॥ ३० ॥ ज्यास्थी सप्तर्षिओ मघा नक्षत्रने भोगववा लाग्या छे ल्यारथी देवताओनां बारसो वर्षनो कलियुग प्रवर्त्यो छे ॥ ३१ ॥ ज्यारे ए सप्तर्षिओ हमणाना मघा नक्षत्रने छोडी पूर्वाषाढाने पोहोचशे ल्यारथी कलियुग बधवा मांडशे ते नंद राजाना राज्यकालथी बहुज बधशे ॥ ३२ ॥ जे दिवसे अने जे घडीए श्रीकृष्ण भगवान् स्वधाममां पधाच्या ते दिवसे अने ते घडीएज कलियुग पेठेलो जाणवामां आव्यो एम भूतकालने जाणनारा विद्वानो केहेछे ॥ ३३ ॥ देवताओनां एक हजार अने बसो वर्ष के जे कलियुगनुं प्रमाण छे ते

विष्णोर्भगवतो भानुः कृष्णाख्योऽसौ दिवं गतः ॥ तदाऽविशत्कलिलोकं पापे यद्रमते जनः ॥ २९ ॥ यावत्स पादपद्माभ्यां सृ-
शन्नास्ते रमापतिः ॥ तावत्कलिवै पृथिवीं पराक्रांतुं न चाशकत् ॥ ३० ॥ यदा देवर्षयः सप्त मघासु विचरन्ति हि ॥ तदा प्रवृत्तस्तु
कलिर्द्वादशाब्दशतात्मकः ॥ ३१ ॥ यदा मघाभ्यो यास्यन्ति पूर्वाषाढां महर्षयः ॥ तदा नंदात्प्रभृत्येष कलिवृद्धिं गमिष्यति ॥ ३२ ॥
यस्मिन्कृष्णो दिवं यातस्तस्मिन्नेव तदाऽहनि ॥ प्रतिपन्नं कलियुगमिति प्राहुः पुराविदः ॥ ३३ ॥ दिव्याद्भानां सहस्रान्ते चतुर्थे तु
पुनः कृतम् ॥ भविष्यति यदा नृणां मन आत्मप्रकाशकम् ॥ ३४ ॥ इत्येष मानवो वंशो यथा संख्यायते भुवि ॥ तथा विदशद्द-
विप्राणां तास्ता ज्ञेया युगे युगे ॥ ३५ ॥ एतेषां नामलिङ्गानां पुरुषाणां महात्मनाम् ॥ कथमात्रावशिष्टानां कीर्तिरेव स्थिता भुवि
॥ ३६ ॥ देवापिः शंतनोर्भ्राता मरुश्चेक्ष्वाकुवंशजः ॥ कलापग्राम आसाते महायोगबलान्वितौ ॥ ३७ ॥ ताविहैत्य कलरंते वासु-
देवानुशिक्षितौ ॥ वर्णाश्रमयुतं धर्मं पूर्ववत्प्रथयिष्यतः ॥ ३८ ॥

वीती गया पछी पाछो सत्ययुगनो प्रवेश थशे. लोकोनां मन आत्माने जाणवामां समर्थ थशे एज सत्ययुगनुं चिह्न जोवामां आवशे ॥ ३४ ॥ पृथ्वी-
मां आ मनुना वंशना राजाओनी स्थितिओना जेवा फेरफार कथा तेवाज फेरफार प्रत्येक युगमां ब्राह्मणो, वैश्यो अने शूद्रोनी स्थितिओना पण
थायछे एम समजवुं ॥ ३५ ॥ हमणां जेओने नामज जणावेछे एवा अने मात्र वातोमां अवशेष रहेला ए महात्मा पुरुषोनी कीर्तिज पृथ्वीमां रहीछे.
कोईनां राज्य के पुत्रादिक रहां नथी ॥ ३६ ॥ चंद्रवंशी शंतनुनो भाई देवापि राजा अने इक्ष्वाकुना वंशमां उत्पन्न थएलो सूर्यवंशी मरु राजा, ए
बे राजाओ मोटा योगना बलनेलीघे कलाप ग्राममां रहा छे ॥ ३७ ॥ ते बे राजाओ कलियुगने अंते भगवाननी आज्ञाथी पाछा अहीं आवीने प्र-
थमनी पेठेज वर्ण अने आश्रमसंबंधी धर्मने लोकोमां चलावशे ॥ ३८ ॥

સત્યયુગ, ત્રેતાયુગ, દ્વાપરયુગ અને કલિયુગ, એવા ક્રમથી એ ચાર યુગ પૃથ્વીપર પ્રાણીઓમાં વર્તે છે ॥ ૩૯ ॥ હે રાજા ! મેં કહેલા એ રાજાઓ તથા બીજા પળ રાજાઓ પૃથ્વીમાં મમતા કરી અંતે આ પૃથ્વીને છોડીને મરણ પામ્યા છે ॥ ૪૦ ॥ રાજા કેહેવાતાં છતાં પણ જે દેહની અંતે કીડા, વિષ્ટા કે ભસ્મરૂપ સ્થિતિ થાય છે તે દેહને માટે બીજા પ્રાણીઓનો દ્રોહ કરનારને શું સ્વાર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે ? નથી જ થતી. એથી તો નરકની પ્રાપ્તિ થાય છે ॥ ૪૧ ॥ “આ અર્ચંડ પૃથ્વીને મારા પૂર્વજો એ કેવી રીતે પાછી હતી અને તે પૃથ્વી હવે મારી પાસે, મારા પુત્રની પાસે, મારા પૌત્રની પાસે અને મારા વંશજોની પાસે અવિચલ રીતે કેવા પ્રકારથી રહે ?” આ પ્રમાણે પૃથ્વીને મમનાથી અને અભિ, તેજ તથા જલમય કાયાને અહંતાથી પકડનારા મૂર્ખ રાજાઓ અંતે પૃથ્વીને અને કાયાને છોડીને મરી ગયા છે ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥ હે પરીક્ષિત રાજા ! જે જે રાજાઓ પોતાના સામર્થ્યથી

કૃતં ત્રેતા દ્વાપરં ચ કલિશ્ચેતિ ચતુર્યુગમ્ ॥ અનેન ક્રમયોગેન ભુવિ પ્રાણિષુ વર્તેતે ॥ ૪૧ ॥ રાજન્નેતે મયા પ્રોક્તા નરદેવાસ્તથા ॥ ૪૨ ॥
 ભ્રૂમૌ મમત્વં કૃત્વાંતે હિત્વેમાં નિધનં ગતાઃ ॥ ૪૦ ॥ કૃમિવિદ્ભસ્મસંજ્ઞાંતે રાજનામ્નોપિ યસ્ય ચ ॥ ભૂતશ્ચુક્તકૃતે સ્વાર્થં કિં વેદ
 નિરયો યતઃ ॥ ૪૧ ॥ કથં સેયમર્ચંડા ભૂઃ પૂર્વેર્મે પુરુષૈર્ધૃતા ॥ મત્પુત્રસ્ય ચ પૌત્રસ્ય મત્પૂર્વો વંશજસ્ય ચ ॥ ૪૨ ॥ તેજોઽવન્નમયં કા-
 યં યદ્દહીત્વાઽસ્મતયાઽબુધાઃ ॥ મહીં મમતયા ચોભૌ હિત્વાંતેઽર્શનં ગતાઃ ॥ ૪૩ ॥ યે યે ભૂપતયો રાજન્ભુંજંતિ વસુમોજસા ॥
 કાલેન તે કૃતાઃ સર્વે કથામાત્રાઃ કથાસુ ચ ॥ ૪૪ ॥ ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે દ્વાદશસ્કંધે દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ ॥ ૨ ॥ શ્રીશુ-
 ક ઉવાચ ॥ ॥ દૃષ્ટ્વાત્મનિ જયે વ્યગ્રાન્નૃપાન્હસતિ ભૂરિયમ્ ॥ અહો માં વિજિગીપંતિ મૃત્યોઃ ક્રોડનકા નૃપાઃ ॥ ૧ ॥ કામ એષ
 નરેન્દ્રાણાં મોઘઃ સ્યાદ્દિદુષામપિ ॥ યેન ફેનોપમે પિંડે યેઽતિવિશ્રંભિતા નૃપાઃ ॥ ૨ ॥

પૃથ્વીને ભોગવતા હતા તે સઘડાઓને કાલે કથાઓમાં કેહેવામાત્ર કરી દીધા છે ॥ ૪૪ ॥ ઇતિ શ્રીમન્ મહાપુરાણ ભાગવતના દ્વાદશસ્કંધનો બી-
 જો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૨ ॥ શુકદેવજી કેહે છે^૧ :— આ પૃથ્વી, પોતાને જીતવાનો ઉદ્યોગ કરતા રાજાઓને જોઈને હસે છે કે— “અહો ! આ મૃત્યુના
 રમકડાંરૂપ રાજાઓ મને જીતી લેવાને ઇચ્છે છે !!! ॥ ૧ ॥ વિદ્વાન્ રાજાઓનો પણ એ મનોરથ વ્યર્થ જ થશે કે જે મનોરથ રાજાઓને ફીળજેવા
 દેહમાં ઘણો વિશ્વાસ ઉપજાવે છે ॥ ૨ ॥

૧ આ ત્રીજા અધ્યાયમાં પૃથ્વીનાં વચનોથી રાજ્યના દોષાદિકનું વર્ણન કરીને ઘણા દોષવાળા કલિયુગમાં દોષનો હુણનારો ભગવાનને નમસ્કાર જ છે,
 એ કથા કેહેવામાં આવશે.

राजाओ धारेछे के 'अमो प्रथम छ इंद्रियोने जीतीने राज्यना मंत्रिओने वश्य करशुं अने कंटकोने खसेडी नाखी ते सचिव, नगरना लोको, शिष्ट लोको अने मोटा मोटा हाथीओने स्वार्थनिमां लेशुं ॥ ३ ॥ आवा क्रमथी, फरता समुद्रवाळी पृथ्वीने जीती लेशुं.' आवी रीतनी आशाथी बंधाए-ला हृदयवाळा राजाओ पोताने माथे फरता कालने देग्वता नथी ॥ ४ ॥ केटलाएक राजाओ तो मने जीतीने वळी मोटी तृणाथी समुद्र पारना देशोमां प्रवेश करेछे. इंद्रियोने जीतवानुं आ फल तो तुच्छ छे. साबुं फल तो मुक्तिज छे ॥ ५ ॥ हुं के जेने मुकीने, मनुओ अने तेओना पुत्रो जेम आव्या हता तेमज गया छे तेने आ मूर्ख राजाओ युद्धमां जीती लेशे ! ॥ ६ ॥ मोरे सारू बाप, दीकरा अने भाईओने पण कजियो थायछे के जे दुष्टलोकोनुं चित्त राज्यमां ममताथी बंधाई गएलुं होयछे ॥ ७ ॥ 'हे मूढ ! आ सघळी पृथ्वी मारीज छे, तारी नथी' एम बोलना अने परस्परनो

पूर्व निर्जित्य पटुर्गं जेष्यामो राजमंत्रिणः ॥ ततः सचिवपौरासकरींद्रानस्य कंटकान् ॥ ३ ॥ एवं क्रमेण जेष्यामः पृथ्वीं सागरमे-
खलाम् ॥ इत्याशावद्धहृदया न पश्यंत्यंतिकेऽतकम् ॥ ४ ॥ समुद्रावरणां जित्वा मां विशंत्यब्धिमोजसा ॥ कियदाल्मजयस्यैतन्मु-
क्तिराल्मजये फलम् ॥ ५ ॥ यां विसृज्यैव मनवस्तत्सुताश्च कुरूद्धह ॥ गता यथागतं युद्धे तां मां जेष्यंत्यबुद्धयः ॥ ६ ॥ मत्कृते
पितृपुत्राणां भ्रातृणां चापि विग्रहः ॥ जायते ह्यमतां राज्ये ममतावद्धचेतसाम् ॥ ७ ॥ ममैवेयं मही कृत्वा न ते मूढेति वादिनः
॥ स्पृष्टमाना मिथो घ्नन्ति म्रियन्ते मत्कृते नृपाः ॥ ८ ॥ पृथुः पुरूरवा गाधिर्नहुषो भरतोऽर्जुनः ॥ मांधाता सगरो रामः खट्वांगो
धुंधुहा रघुः ॥ ९ ॥ तृणविंदुर्यातिश्च शर्यातिः शंतनुर्गयः ॥ भगीरथः कुवलयाश्च ककुत्स्थो नैषधो नृगः ॥ १० ॥ हिरण्य-
कशिपुर्वृत्रो रावणो लोकरावणः ॥ नमुचिः शंखरो भौमो हिरण्याक्षोऽथ तारकः ॥ ११ ॥ अन्ये च बहवो दैत्या राजानो ये
महेश्वराः ॥ सर्वे सर्वविदः शूराः सर्वे सर्वजितोऽजिताः ॥ १२ ॥ ममतां मय्यवर्तत कृत्वोच्चैर्मर्त्यधर्मिणः ॥ कथावशेषाः कालेन
ह्यकृतार्थाः कृता विभो ॥ १३ ॥

पराभव करवाने इच्छता राजाओ मोरेछे अने मेरेछे ॥ ८ ॥ पृथु, पुरूरवा, गाधि, नहुष, भरत, अर्जुन, मांधाता, सगर, राम, खट्वांग, धुंधुमार, रघु, तृणविंदु, ययाति, शर्याति, शंतनु, गय, भगीरथ, कुवलयाश्च, ककुत्स्थ, नल, नृग, हिरण्यकशिपु, वृत्रासुर, लोकोने रोवरावनार रावण, नमुचि, शंखर, नरकासुर, हिरण्याक्ष, तारकासुर अने बीजा पण घणा महासमर्थ राजाओ अने दैत्यो के जेओ सर्व वस्तुने जाणनारा, शूर, सर्वने जीतनारा अने कोई स्थलमां हारे नहि एवा हता तेओ पण मारामां मोटी ममता करीने मरीगयाछे. जेओना मनोरथ पूर्ण थया न हता एवा ए लोकोने काले लोकोना मात्र केहेवामांज अवशेष राख्या छे ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

હે પરીક્ષિત રાજા ! લોકોમાં યશનો વિસ્તાર કરીને મરી ગણુલા મહાત્મા રાજાઓની આ કથાઓ મેં તમારી પાસે કહી તે કેવલ વિષયોની અસાર-તા અને વૈરાગ્યનું નિરૂપણ કરવાનેમાટે કહીછે. માટે એ કથાઓ માત્ર વાણીના વિલાસરૂપ છે, પરમાર્થરૂપ નથી ॥ ૧૪ ॥ જે અમંગલને મટાડના-રો ભગવાનના ગુણોનો અનુવાદ, વારંવાર કેહેવામાં આવેછે તેટલોજ એ કથાઓમાં પુરુષાર્થરૂપ ભાગ છે એમ સમજવું. ભગવાનમાં નિરંતર અને નિ-ર્મલ ભક્તિને ઇચ્છનારા પુરુષે વારંવાર તેનુંજ શ્રવણ કરવું ॥ ૧૫ ॥ પરીક્ષિત રાજા પૂછે છે.— હે મહારાજ ! વૃદ્ધિ પામેલા કલિયુગના દોષોને કલિયુગના લોકો કયા ઉપાયથી ટાઢશે ? એ વિષય મને યથાર્થ રીતે કહો ॥ ૧૬ ॥ યુગો, યુગોના ધર્મો અને પ્રલય તથા કલ્પનાં પ્રમાણ કે જેઓ મહાત્મા ईश्वर વિષ્ણુના સ્વરૂપમૂત કાલની ગતિરૂપ છે તેવિષે પળ મને કહો ॥ ૧૭ ॥ શુભદેવજી કેહેછે.— હે રાજા ! સત્યયુગમાં તે યુગના લો-

કથા इमास्ते કથિતા મહીયસાં વિતાય લોકેષુ યશઃ પરેયુષામ્ ॥ વિજ્ઞાનવૈરાગ્યવિવચયા વિભો વચોવિમૃતીર્નં તુ પારમાર્થ્યમ્
॥ ૧૪ ॥ યસ્તૂત્તમશ્લોકગુણાનુવાદઃ સંગીયતેઽભીક્ષ્ણમમંગલમ્નઃ ॥ તમેવ નિત્યં શૃણુયાદ્ભીક્ષ્ણં કૃષ્ણેઽમલાં ભક્તિમભીપ્સમાનઃ
॥ ૧૫ ॥ ॥ રાજોવાચ ॥ ॥ કેનોપાયેન ભગવન્કલેદોષાન્કલૌ જનાઃ ॥ વિધમિષ્યંત્યુપચિન્તાન્તન્મે બ્રૂહિ યથા મુને ॥ ૧૬ ॥
યુગાનિ યુગધર્માશ્ચ માનં પ્રલયકલ્પયોઃ ॥ કાલસ્યેશ્વરરૂપસ્ય ગતિં વિષ્ણોર્મહાત્મનઃ ॥ ૧૭ ॥ ॥ શ્રીશુક ઉવાચ ॥ ॥ કૃતે
પ્રવર્તેતે ધર્મશ્રતુષ્પાત્તલ્લનૈર્થતઃ ॥ સત્યં દયા તપો દાનમિતિ પાદા વિભોર્નૃપ ॥ ૧૮ ॥ સંતુશ્ચાઃ કરુણા મૈત્રાઃ શાંતા દાંતાસ્તિતિશ્વઃ ॥
આત્મારામાઃ સમદશઃ પ્રાયશઃ શ્રમણા જનાઃ ॥ ૧૯ ॥ ત્રેતાયાં ધર્મપાદાનાં તુર્યાશો હીયતે શનૈઃ ॥ અધર્મપાદૈરનૃતહિંસાઽમંતો-
ષવિગ્રહૈઃ ॥ ૨૦ ॥ તદા ક્રિયાતપોનિશ્ઠા નાતિહિંસા ન લંપટાઃ ॥ ત્રૈવર્ગિકાશ્ચયીવૃદ્ધા વર્ણા વ્રહ્મોત્તરા નૃપ ॥ ૨૧ ॥ તપઃસત્યદયા-
દાનેષ્વર્દ્ધં હસતિ દ્વાપરે ॥ હિંસાતુષ્ઠ્યનૃતદ્વૈર્ધર્મસ્યાધર્મલક્ષણૈઃ ॥ ૨૨ ॥

કોણ ધારણ કરેલો ચાર પાયાવાલો ધર્મ પ્રવર્તે છે. સત્ય, દયા, તપ અને અભયદાન, એઓ ધર્મના ચાર પાયા છે ॥ ૧૮ ॥ સત્યયુગમાં ઘણાં ધર્મના લોકો સંતોષી, દયાલુ, સર્વ પ્રાણીઓના મિત્રસરખા, શાંત, જિતેન્દ્રિય, દુઃખાદિકનું સહન કરનારા, આત્મારામ, સમદૃષ્ટિવાલા અને આત્માભ્યાસમાં પરિશ્રમ કરનારા હોયછે ॥ ૧૯ ॥ ત્રેતાયુગમાં મિથ્યા ભાષણ, હિંસા, અસંતોષ અને કઝીઓ, એ ચાર અધર્મના પાયાઓનેલીધે ધીરે ધર્મના પાયાઓમાંથી ચોથો ચોથો ભાગ ક્ષીણ થાયછે ॥ ૨૦ ॥ ત્રેતાયુગમાં ઘણાં ધર્મના લોકો ક્રિયા તથા તપમાં નિશ્ઠા રાખનારા, ઘણી હિંસા નહિ કરનારા, વિષયોમાં અલંપટ, ધર્મ અર્થ તથા કામસુખમાં લાગેલા અને જેઓમાં વ્રાહ્મણો સર્વોત્તમ ગણાય એવા હોયછે ॥ ૨૧ ॥ દ્વાપર યુગમાં અસંતોષ, હિંસા, મિથ્યા ભાષણ અને દ્વેષ, એ ચાર અધર્મના પાયાઓનેલીધે તપ, દયા, સત્ય, અને દાન, એ ચાર ધર્મના પાયાઓમાંથી અર્ધો ભાગ ક્ષીણ થાયછે ॥ ૨૨ ॥

द्वापर युगमां घणाखरा लोको यशस्वी, मोटा गृहस्थ, वेद भणवामां प्रीति राखनारा, धनवान, कुटुंबी, आनंदवाळा अने जेओमां क्षत्रियो तथा ब्राह्मणो उत्तम गणाय एवा होयछे ॥ २३ ॥ कलियुगमां तो अधर्माना पायाओ वधवानेलीधे धर्माना पायाओनो चोथो भाग अवशेष रेहेछे अने अंते ते पण क्षीण थतां नाश पामेछे ॥ २४ ॥ कलियुगमां घणाखरा लोको लोभी, दुराचारी, निर्दय, वृथा वैरवाळा, दुर्भाग्य, घणी तृष्णावाळा अने जेओमां शूद्र तथा दास लोको सर्वोत्तम गणाय एवा होय छे ॥ २५ ॥ सत्व, रज अने तम, ए त्रण गुणो पुरुषमां देखायछे अने तेओ कालनी गति-नेलीधे चित्तमां फन्या करेछे ॥ २६ ॥ ज्यारे मन, बुद्धि अने इंद्रियो सत्वगुणमां बहुज वर्ते ल्यारे सत्ययुग जाणवो के जेथी ज्ञान अने तपमां

यशस्विनो महाशालाः स्वाध्यायाध्ययने रताः ॥ आढ्याः कुटुंबिनो ह्यष्ट वर्णाः क्षत्रद्विजोत्तमाः ॥ २३ ॥ कलौ तु धर्महेतूनां तु-
र्यांशोऽधर्महेतुभिः ॥ एधमानैः क्षीयमाणो ह्यंते सोऽपि विनश्यति ॥ २४ ॥ तस्मिन्नुद्धा दुराचारा निर्दयाः शुष्कवैरिणः ॥ दुर्भगा
श्चरितर्षाश्च शूद्रदासोत्तराः प्रजाः ॥ २५ ॥ सत्त्वं रजस्तम इति दृश्यंते पुरुषे गुणाः ॥ कालसंचोदितास्ते वै परिवर्तत आत्मनि ॥ २६ ॥
प्रभवन्ति यदा सत्त्वं मनोबुद्धीन्द्रियाणि च ॥ तदा कृतयुगं विद्याज्ज्ञाने तपसि यद्वचिः ॥ २७ ॥ यदा कर्मसु काम्येषु भक्तिर्भवति
देहिनाम् ॥ तदा त्रेता रजोवृत्तिरिति जानीहि बुद्धिमन् ॥ २८ ॥ यदा लोभस्त्वसंतोषो मानो दंभोऽथ मत्सरः ॥ कर्मणां चापि का-
म्यानां द्वापरं तद्रजस्तमः ॥ २९ ॥ यदा मायाऽनृतं तं द्रा हिंसा विषादनम् ॥ शोको मोहो भयं दैन्यं स कलिस्तामसः स्मृतः
॥ ३० ॥ यस्मात्क्षुद्रदृशो मर्त्याः क्षुद्रभाग्या महाशनाः ॥ कामिनो वित्तहीनाश्च स्वैरिण्यश्च स्त्रियोऽसतीः ॥ ३१ ॥ दस्यूत्कृष्टा ज-
नपदा वेदाः पाखंडदूषिताः ॥ राजानश्च प्रजाभक्षाः शिशोदरपरा द्विजाः ॥ ३२ ॥

रुचि थायछे ॥ २७ ॥ हे बुद्धिमान् ! ज्यारे प्राणीओने सकाम कर्मादिकमां प्रीति थाय ल्यारे रजोगुणनी वृत्तिवाळो त्रेतायुग जाणवो ॥ २८ ॥ ज्यारे लोकोने लोभ, असंतोष, मान, दंभ, मत्सर अने सकाम कर्मांमां प्रीति थाय ल्यारे रजोगुण तथा तमोगुणनी प्रधानतावाळो द्वापरयुग जाणवो ॥ २९ ॥ ज्यारे लोकोमां कपट, मिथ्या भाषण, आलस्य, निद्रा, हिंसा, दुःख, शोक, मोह, भय अने दीनता थाय ल्यारे तमोगुणनी प्रधानतावाळो कलियुग जा-
णवो ॥ ३० ॥ कलियुगना लोको भेदबुद्धिवाळा, अल्पभाग्यवाळा, घणुं खानारा, अने निर्धन छतां पण कामी थशे. स्त्रीओ दुष्ट अने छीनाल थशे ॥ ३१ ॥ देशमां चोर घणा थशे. वेदो पाखंडथी दूषित थशे. राजाओ प्रजानां गळां चूसी लेशे. ब्राह्मणो उपस्थ अने उदरना काममांज तत्पर थशे ॥ ३२ ॥

ब्रह्मचारीओ सारा आचारथी तथा पवित्रताथी रहित थशे. कुटुंबी गृहस्थो कोइने भिक्षा नहि आपतां पोते भिक्षा मागवा लागशे. तपस्वी लोको वनने मुकीने गाममां रेहेशे. संन्यासीओ धनादिकमां लंपट थशे ॥ ३३ ॥ स्त्रीओ टुंकी कायावाळी, झाडुं खानारी, घणां छेकरां जणनारी, लाज व-
गरनी, निरंतर कडवुं बोलनारी अने बहुज चोरी, कपट तथा साहस करनारी थशे ॥ ३४ ॥ कपट करनारा नीच वाणीआओ वेपार करशे. सर्वे लोको आपत्काल विना पण सज्जनोए धिक्कारेली आजीविकाने सारी मानशे ॥ ३५ ॥ स्वामी सर्वोत्तम छतां पण निर्धन थई जशे तो तेने चा-
करो छोडी देशे. चाकर कुलनी परंपरानो जुनो छतां पण रोगादिकथी काम नही करी शके एवो थशे तो तेने स्वामीओ छोडी देशे. लोको नहि दुइती गायोने छोडी देशे ॥ ३६ ॥ कलियुगमां बाप, भाई, संबंधी अने ज्ञातिओने छोडी दइने सुरतसंबंधी खेहनेज राखनारा अने स्त्रीओने पर-

अव्रता बटवोऽशौचा भिक्षवश्च कुटुंबिनः ॥ तपस्विनो ग्रामवासा न्यासिनो ह्यर्थलोलुपाः ॥ ३३ ॥ हस्वकाया महाहारा भूर्यपत्या
गतन्हियः ॥ शश्वत्कटुकभाषिण्यश्रौर्यमायोरुसाहसाः ॥ ३४ ॥ पणयिष्यंति वै श्रुद्राः किरीटाः क्लृत्कारिणः ॥ अनापद्यपि मंस्यंते
वार्ता साधुजुगुप्सिताम् ॥ ३५ ॥ पतिं त्यक्ष्यंति निर्द्वयं भृत्या अप्यखिलोत्तमम् ॥ भृत्यं विपन्नं पतयः कौलं गाश्चापयस्विनीः ॥ ३६ ॥
पितृभ्रातृसुहृज्जातीन्हित्वा सौरतसौहृदाः ॥ ननाटश्यालसंवादा दीनाः स्त्रैणाः कलौ नराः ॥ ३७ ॥ श्रुद्राः प्रतिग्रहीष्यंति तपोवे-
षोपजीविनः ॥ धर्मं वक्ष्यंत्यधर्मज्ञा अधिकृत्योत्तमासनम् ॥ ३८ ॥ नित्यमुद्रिमनसो दुर्भिक्षकरपीडिताः ॥ निरन्त्रे भूतले राजन्नना-
वृष्टिभयातुराः ॥ ३९ ॥ वासोन्नपानशयनव्यवायस्नानभूषणैः ॥ हीनाः पिशाचसंदर्शो भविष्यंति कलौ प्रजाः ॥ ४० ॥ कलौ
काकिणिकेऽप्यर्थे विगृह्य त्यक्तसौहृदाः ॥ त्यक्ष्यंति च प्रियान्प्राणान्हनिष्यंति स्वकानपि ॥ ४१ ॥ न रक्षिष्यंति मनुजाः स्थविरौ
पितरावपि ॥ पुत्रान्सर्वार्थकुशलान्श्रुद्राः शिश्रोदरंभराः ॥ ४२ ॥

तंत्र थएला दीन लोको सालीओथी अने सालाओथीज एकमतपणुं राखशे ॥ ३७ ॥ तपस्वीओना जेवा वेपथी जीवनारा श्रुद्रलोको दान लेशे. ध-
र्मेने नहि जाणनारा लोको उंचा आसनोपर बेशीने धर्मेनो उपदेश करशे ॥ ३८ ॥ हे राजा ! पृथ्वी अन्नवगरनी थई जतां निरंतर उद्देग धरना-
रा, दुर्भिक्ष अने राजकरोथी पीडाएला तथा अनावृष्टिना भयथी आतुर थएला कलियुगना लोको वस्त्र, अन्नपान, शयन, मैथुन, स्नान तथा भूष-
ण वगरना अने पिशाच जेवा थई जशे ॥ ३९ ॥ ४० ॥ कलियुगमां एक कोडी जेटला धननेसारू पण कजीओ करीने खेह छोडी देनारा लोको
पोताना प्यारा प्राणने पण छोडी देशे अने संबंधीओने पण मारी नाखशे ॥ ४१ ॥ माणसो पोतानां घरडां मावापनी पण रक्षा नहि करे. शिश्वने तथा
उदरनेज तृप्त करनारां माबापो सघळा विषयोमां निपुण दीकराओनी पण रक्षा नहि करे ॥ ४२ ॥

हे राजा ! जगतना परम गुरु अने त्रैलोक्यना अधिपतिओ पण जेना चरणारविंदमां नमेछे एवा अच्युत भगवानने घणुंकरीने कलियुगमां पा-
खंडोथी भेदाएला चित्तवाळा माणसो पूजशे नहि ॥ ४३ ॥ पुरुष मृत्युना समयमां आतुर थतां, पडतां अथवा ठेश खातां परवशपणमां जेनुं नाम
लीए तो कर्मरूप प्रतिबंधमांथी छूटीने उत्तम गतिने पामेछे ते भगवानने कलियुगना लोको पूजशे नहि ॥ ४४ ॥ हवे कलियुगना दोष मटाडवा-
ना उपाय कहुं छुं. चित्तमां रहेला पुरुषोत्तम भगवान् कलियुगे करेला अने द्रव्य, देश तथा चित्तथी उत्पन्न थएला माणसोना सघळा दोषोने
हरेछे ॥ ४५ ॥ सांभळवाथी, कीर्तन करवाथी, पूजा करवाथी के आदर करवाथी पण मनुष्योना चित्तमां स्फुरेला भगवान् दश हजार जन्मनां
पापने पण मटाडेछे ॥ ४६ ॥ जेम सुवर्णमां रहेला अग्नि, धातुना संबंधथी थएला मलिनपणाने मटाडेछे, तेम हृदयमां रहेला भगवान्, योगीओ-

कलौ न राजन् जगतां परं गुरुं त्रैलोक्यनाथानतपादपंकजम् ॥ प्रायेण मर्त्या भगवंतमच्युतं यक्ष्यंति पाखंडविभिन्नचेतसः ॥ ४३ ॥
यन्नामधेयं प्रियमाण आतुरः पतन् स्वल्पान् विवशो गणन्पुमान् ॥ विमुक्तकर्मागल उत्तमां गतिं प्राप्नोति यक्ष्यंति न तं कलौ
जनाः ॥ ४४ ॥ पुंसां कलिकृतान्दोषान्द्रव्यदेशात्मसंभवान् ॥ सर्वान्हरति चित्तस्थो भगवान्पुरुषोत्तमः ॥ ४५ ॥ श्रुतः संकीर्तितो
ध्यातः पूजितश्चादृतोपि वा ॥ नृणां धुनोति भगवान् हृत्स्थो जन्मायुताशुभम् ॥ ४६ ॥ यथा हेमि स्थितो वह्निर्दुर्वर्णं हंति धातु-
जम् ॥ एवमात्मगतो विष्णुर्योगिनामशुभाशयम् ॥ ४७ ॥ विद्यातपःप्राणनिरोधमैत्रीतीर्थाभिषेकव्रतदानजपैः ॥ नात्यंतशुद्धिं
लभतेऽतरात्मा यथा हृदिस्थे भगवत्यनंते ॥ ४८ ॥ तस्मात्सर्वात्मना राजन् हृदिस्थं कुरु केशवम् ॥ प्रियमाणो ह्यवहितस्ततो यासि
परां गतिम् ॥ ४९ ॥ प्रियमाणैरभिच्येयो भगवान्परमेश्वरः ॥ आत्मभावं नयत्यंग सर्वात्मा सर्वसंश्रयः ॥ ५० ॥ कलेदोषनिधे रा-
जन्नस्ति ह्येको महान् गुणः ॥ कीर्तनादेव कृष्णस्य मुक्तसंगः परं व्रजेत् ॥ ५१ ॥

नी पण अशुभ वासनाने मटाडेछे ॥ ४७ ॥ योगीओनी पण अशुभ वासना योगादिकथी मटती नथी पण भगवानथीज मटेछे. हृदयमां भगवान्
रेहेवाथी अंतःकरण जेवुं अत्यंत शुद्ध थायछे तेवुं उपासना, तप, प्राणायाम, मैत्री, तीर्थस्नान, व्रत, दान के जपथी अत्यंत शुद्ध थतुं नथी ॥ ४८ ॥
एटलामाटे हे राजा ! तमे के जे हवे तुरत मरनारछो ते सावधान थईने सर्व प्रकारथी भगवानने हृदयमां राखो के जेथी उत्तम गतिने पाम-
शो ॥ ४९ ॥ हे राजा ! तुरत मरनाराओए सर्वना आत्मा तथा सर्वना आश्रयरूप परमेश्वर भगवाननुंज ध्यान करवुं जोइए के जेथी भगवान्
पोतानुं स्वरूप आपेछे ॥ ५० ॥ हे राजा ! दोषोना भंडाररूप कलियुगमां एक मोटो गुण छे ते एछे के मनुष्य भगवानना कीर्तनथीज बंधनोमांथी
छूटीने परम पद पामेछे ॥ ५१ ॥

सत्ययुगमां भगवाननुं ध्यान करवाथी, त्रेतायुगमां यज्ञोवडे पूजन करवाथी अने द्वापरयुगमां सेवन करवाथी जे फल थाय छे ते फल कलियुगमां भगवाननुं कीर्तन करवाथीज थायछे ॥ ५२ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना द्वादशस्कंधनो त्रीजो अध्याय संपूर्ण ॥ ३ ॥ शुक्रदेवजी केहेछे^१ :- हे राजा ! कलियुगना दोष शाथी मटे ? अने कलियुगमां कयो धर्म पाळवो ! ए तमारा बे प्रश्नना उत्तर में तमने कहा. परमाणुथी ए बे परार्द्ध सुधीना कालविषे अने युगोनां प्रमाणविषे तमने आगळज [तृतीयस्कंधमां] कहेलुं छे. हवे कल्प अने लयना प्रमाणविषे कहुंछुं ते सांभळो ॥ १ ॥ चार हजार युगनो एक ब्रह्मानो दिवस केहेवायछे के जेमां चौद मनु बदलाइ जायछे. ए ब्रह्मानो दिवसज कल्प केहेवायछे ॥ २ ॥ ए कल्पने अंते तेवडीज ब्रह्मानी रात्रि पडेछे. तेज प्रलय केहेवायछे. ए प्रलयमां आ त्रण लोकनो लय थायछे ॥ ३ ॥ आ प्रलयनुं ' नैमित्तिक प्रलय ' एवुं नाम छे. कारण के आ प्रलयमां नारायण त्रैलोक्यने पोतामां लइने शेषनागपर सुवेछे अने ब्रह्मा ते नारायणमां सुवेछे

कृते यद्व्यायतो विष्णुं त्रेतायां यजतो मखैः ॥ द्वापरे परिचर्यायां कलौ तद्भरि कीर्तनात् ॥ ५२ ॥ इति श्रीभागवते द्वाशस्कंधे तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ कालस्ते परमाण्वादिर्दिपरार्धविधिर्नृप ॥ कथितो युगमानं च शृणु कल्पलयावपि ॥ १ ॥ चतुर्युगसहस्रं च ब्रह्मणो दिनमुच्यते ॥ स कल्पो यत्र मनवश्चतुर्दश विंशो पते ॥ २ ॥ तदंते प्रलयस्तावान्ब्राह्मी रात्रिरुदाहृता ॥ त्रयो लोका इमे तत्र कल्पंते प्रलयाय हि ॥ ३ ॥ एष नैमित्तिकः प्रोक्तः प्रलयो यत्र विश्वमृक् ॥ शेतेज्जंतासनो विश्वमात्मसात्कृत्य चात्मभूः ॥ ४ ॥ द्विपरार्द्धे त्वत्क्रांते ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ तदा प्रकृतयः सप्त कल्पंते प्रलयाय वै ॥ ५ ॥ एष प्राकृतिको राजन्प्रलयो यत्र लीयते ॥ आंडकोशस्तु संघातो विघात उपसादिते ॥ ६ ॥ पर्जन्यः शतवर्षाणि भूमौ राजन्न वर्षति ॥ तदा निरन्ने ह्यन्योऽन्यं भक्षमाणाः क्षुधादिताः ॥ क्षयं यास्यंति शनैः कालेनोपडुताः प्रजाः ॥ ७ ॥

तो एवी रीते ब्रह्मानी निद्रारूप निमित्तथी ए प्रलय थायछे ॥ ४ ॥ हे राजा ! हवे प्राकृतिक प्रलयविषे कहुंछुं. ब्रह्माना आयुष्यनां बन्ने परार्द्ध पूरां थइ रहे त्यारे महत्तत्त्व, अहंकार अने पांच तन्मात्रादिरूप साते प्रकृतिओ लय पामेछे माटे आ प्रलयनुं ' प्राकृतिक प्रलय ' एवुं नाम छे के जे प्रलयमां नाशनुं कारण प्राप्त थवाथी उपर कहेली सात प्रकृतिओ अने तेओना कार्यरूप सघलुं ब्रह्मांड पण लय पामेछे ॥ ५ ॥ ६ ॥ ए प्रलय थशे त्यारे पृथ्वीमां सो वर्षसुधी मेघ वरसशे नहि. ते समये अन्ननो अभाव थतां भूखे पीडाएली, कालथी उपद्रव पामेली अने एक

^१ आ चौथा अध्यायमां नैमित्तिक, प्राकृतिक, आत्यंतिक अने नित्य एवा चार प्रकारना प्रलय कहीने पछी, ससारथां निस्तार, भगवाननी कीर्ति-थी थायछे, ए कथा केहेवामां आवशे.

बीजाने खात्रा लागेली प्रजा धीरे धीरे क्षय पामशे ॥ ७ ॥ प्रलयकालनो सूर्य पोतानी भयंकर किरणोथी समुद्रना, देहना अने पृथ्वीना सघळा रसने पीजशे अने पाछो मुकशे नहि ॥ ८ ॥ पछी शेषनागना मुखथी उठेलो अने वायुना वेगथी वधेलो प्रलयकालनो अग्नि उजड थई गएला पृथ्वीना भागोने बाळी नाखशे ॥ ९ ॥ उपर, नीचे अने चारे कोर अग्नि तथा सूर्यनी ज्वालाओथी बळी गएलुं ब्रह्मांड, बळी गएला छाणा जेवुं लागशे ॥ १० ॥ पछी प्रलयकालनो भारे प्रचंड पवन एक सोथी कांडक वधारे वर्ष सुधी वाशे ते समये आकाश रजथी घेराइने धूम्रवर्णनुं थइ जशे ॥ ११ ॥ पछी विचित्र वर्णवाळां अनेक मेघनां कुल सो वर्ष सुधी वरस्या करशे अने भयंकर रीते गाज्या करशे. आम थवाथी ब्रह्मांडनी अंदरनुं सघळुं जगत् एक जलमय थइ जशे ॥ १२ ॥ ते समये जलनी वूड थतां पृथ्वीना गंधरूपी गुणने जल गळीजशे. गंधनो

सामुद्रं दैहिकं भौमं रसं सांवर्तको रविः ॥ रश्मिभिः पिबते घोरैः सर्वं नैव विमुंचति ॥ ८ ॥ ततः संवर्तको वह्निः संकर्षणमुखो-
त्थितः ॥ दहत्यनिलवेगोत्थः शून्यान् भ्रूविवरानथ ॥ ९ ॥ उपर्यधः समंताच्च शिखाभिर्वह्निसूर्ययोः ॥ दह्यमानं विभास्यंडं दग्धगो-
मयपिंडवत् ॥ १० ॥ ततः प्रचंडपवनो वर्षाणामधिकं शतम् ॥ परः सांवर्तको वाति धूम्रं खं रजसावृतम् ॥ ११ ॥ ततो मेघकुलान्यंग
चित्रवर्णान्यनेकशः ॥ शतं वर्षाणि वर्षति नंदति रभसस्वनैः ॥ तत एकोदकं विश्वं ब्रह्मांडविवरांतरम् ॥ १२ ॥ तदा भ्रूमेर्गंधगुणं
ग्रसंत्याप उदह्रवे ॥ ग्रस्तगंधा तु पृथिवी प्रलयत्वाय कल्पते ॥ १३ ॥ अपां रसमथो तेजस्ता लीयंतेऽथ नीरसाः ॥ ग्रसते तेजसो रूपं
वायुस्तद्रहितं तदा ॥ १४ ॥ लीयते चानिले तेजो वायोः खं ग्रसते गुणम् ॥ स वै विशति खं राजंस्ततश्च नभसो गुणम् ॥ १५ ॥ शब्दं
ग्रसति भृतादिर्नभस्तमडुलीयते ॥ तैजसश्चंद्रियाण्यंग देवान्दैकारिको गुणैः ॥ १६ ॥ महान् ग्रसत्यहंकारं गुणाः सत्वादयश्च तम् ॥
ग्रसतेऽव्याकृतं राजन्युणान्कालेन नोदितम् ॥ १७ ॥ ॥ ॥

नाश थवाथी पृथ्वीनो अभाव थइजशे ॥ १३ ॥ जलना रसने तेज गळी जशे. एटले रस वगरना जलनो अभाव थई जशे. तेजना रूपने वायु गळीजशे एटले रूपवगरनुं तेज वायुमां लय पामशे. स्पर्शने आकाश गळी जशे एटले वायु आकाशमां लय पामशे. आकाशना शब्दगुणने ता-
मस अहंकार गळीजशे एटले आकाश तामस अहंकारमां लय पामशे. इंद्रियोने तेओनी वृत्तिओनीसाथे राजस अहंकार गळीजशे अने इंद्रियो-
ना देवताओने तेओनी वृत्तिसाथे सात्विक अहंकार गळीजशे ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ ए त्रण प्रकारना अहंकारने महत्तत्त्व गळीजशे. महत्तत्त्वने
सत्वआदि गुणो गळीजशे. सत्वआदि गुणोने काले घेरेली माया गळीजशे ॥ १७ ॥ ॥

ए मायानो लय थतो नथी, कालना अवयवोथी तेमां फेरफारआदि विकार थता नथी, ए मायानो आदि के अंत नथी, स्पष्ट देखाती नथी, सर्वदा ए-
करूप रेहेछे अने घटवा मांडती नथी, केस के ते सर्वना कारणरूप छे ॥ १८ ॥ ए मायामां वाणी, मन, सत्वगुण, तमोगुण, रजोगुण, महत्तत्त्वादिक,
प्राण, बुद्धि, इंद्रियो, देवता के जगत्तरूपी रचना; एमांतुं कशुं विभक्त रेहेतुं नथी. एमां स्वप्न, जाग्रत, के सुषुप्ति होती नथी. आकाश, जल, पृथ्वी,
वायु, अग्नि के सूर्य रेहेतां नथी ए मायारूप तत्व इंद्रियो नहि होवाथी सुषुप्ति जेवुं अने तर्कमां नहि आववाथी शून्य जेवुं लागेछे पण ते शून्य
नथी; कारण के सर्व जगतना मूलरूप एज तत्त्व केहेवायछे ॥ १९ ॥ २० ॥ आ माया अथवा मूल अज्ञान अंते रेहेवारूप प्राकृतिक लय कह्यो के जेमां
पुरुष तथा प्रकृतिनी सत्व आदि शक्तिओ कालथी पराभव पामी परवश थईने लय पमेछे ॥ २१ ॥ हंसे आलंतिक प्रलय कहंछुं. मोक्ष एज आ-
लंतिक प्रलय समजवो; कारण के ए मोक्ष ब्रह्मज्ञानथी सर्व प्रपंचना प्रलयरूप छे. आ स्थलमां प्रत्यक्ष एतन्ते रज्जुना ज्ञानथी जेम सर्पनो बाध थायछे
तेम ब्रह्मना ज्ञानथी बीजा सर्वनो बाध समजवो. जो आत्मानोपेठे प्रपंच सत्य होय तो तेनो बाध थवो संभवे नहि माटे प्रपंच, ज्ञानरूप ब्रह्मथी जुदो

न तस्य कालावयवैः परिणामादयो गुणाः ॥ अनाद्यनंतमव्यक्तं नित्यं कारणमव्ययम् ॥ १८ ॥ न यत्र वाचो न मनो न सत्त्वं त-
मो रजो वा महदादयोऽपि ॥ न प्राणबुद्धीन्द्रियदेवता वा न सन्निवेशः खलु लोककल्पः ॥ १९ ॥ न स्वप्नजाग्रन्न च तत्सुषुप्तं न खं
जलं भूरनिलोऽग्निरर्कः ॥ संसृप्तवच्छून्यवदप्रतर्क्य तन्मूलभूतं पदमामनन्ति ॥ २० ॥ लयः प्राकृतिको ह्येष पुरुषाव्यक्तोऽयं ॥ श-
क्तयः संप्रलीयन्ते विवशाः कालविद्वताः ॥ २१ ॥ बुद्धीन्द्रियार्थरूपेण ज्ञानं भाति तदाश्रयम् ॥ दृश्यत्वाव्यतिरेकाभ्यामाद्यंतवदवस्तु
यत् ॥ २२ ॥ दीपश्चक्षुश्च रूपं च ज्योतिषो न पृथग्भवेत् ॥ एवं धीः खानि मात्राश्च न स्युरन्यतमादृतात् ॥ २३ ॥

छेज नहि ए विषय कहंछुं. बुद्धि, इंद्रियो अने विषयो के जेओ अनुक्रमथी ग्राहक, ग्रहण करवानां साधन अने ग्राह्य छे ते आकारथी तेओनां
अधिष्ठानरूप एक ज्ञानज प्रकाशे छे. एओ ज्ञानथी जुदी सत्ता धरावतां नथी. रज्जुमां प्रतीत थएलो सर्व जेम दृश्यपणानेलीधे कारणथी जुदो नहि
होवानेलीधे अने आदि-अंतवाळो होवानेलीधे मिथ्या छे तेम ज्ञान [ब्रह्म] मां प्रतीत थएलो आ बुद्धिआदि प्रपंच पण दृश्यपणानेलीधे, कारणथी
जुदो नहि होवानेलीधे अने आदि-अंतवाळो होवानेलीधे मिथ्या छे ॥ २२ ॥ जेम दीवो, चक्षु अने रूप, पोताना कारणभूत तेजथी जुदां नथी तेम
बुद्धि इंद्रियो अने विषयो पोताना कारणभूत ब्रह्मथी जुदां नथी. जेम सर्व रज्जुथी नोखो नथी अने मिथ्या छे पण रज्जु, सर्पथी नोखी अने सत्य छे
तेम प्रपंच, ब्रह्मथी नोखो नथी अने मिथ्या छे पण ब्रह्म, प्रपंचथी नोखुं छे अने सत्य छे. माटे कार्य अने कारणनो अभेद छतां पण कार्यनी अस-
त्यताथी कारण असत्य थतुं नथी ॥ २३ ॥

જ્યારે બુદ્ધિ અસત્ય ઠરી ત્યારે બુદ્ધિની અવસ્થારૂપ જાગ્રત, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ તો પોતાની મેલેજ અસત્ય ઠરી ચુકાં. કારણ કે એ ત્રણ અવસ્થાઓ બુદ્ધિની જ છે એમ કેહેવાય છે. હે રાજા ! ત્રણ અવસ્થાઓના અભિમાનને લીધે વિશ્વ, તૈજસ અને પ્રાણપણું આત્મામાં જે માનવામાં આવે છે તે માત્ર કલ્પિત જ છે ॥ ૨૪ ॥ જેમ આકાશમાં કોઈ સમયે વાદળાં હોય છે અને કોઈ સમયે નથી પણ હોતાં તેમ બ્રહ્મમાં અજ્ઞાનના સમયમાં જગત્ દેખાય છે અને જ્ઞાનના સમયમાં નથી પણ દેખાતું. જેમ ઘડો અવયવવાળો છે માટે આદિ-અંતવાળો છે તેમ જગત્ પણ અવયવવાળું છે માટે આદિ-અંતવાળું છે અને જે આદિ-અંતવાળું હોય તે મિથ્યા જ હોય એવો નિર્ણય છે ॥ ૨૫ ॥ સઘડા અવયવી પદાર્થોના કારણરૂપ જે અવયવ હોય છે તે જ સત્ય હોય છે; કારણ કે અવયવી વિના પણ અવયવની પ્રતીતિ થાય છે. જેમ કે વસ્ત્ર વિના પણ તંતુઓની પ્રતીતિ થાય છે. આ પ્રમાણે જગત્ વિના પણ બ્રહ્મની પ્રતીતિ થાય છે માટે જગત્ના કારણરૂપ બ્રહ્મ સત્ય છે. તંતુઓ વિના વસ્ત્રની પ્રતીતિ થતી નથી માટે વસ્ત્ર મિથ્યા છે તેમ બ્રહ્મવિના જગત્ની પ્રતીતિ થતી નથી માટે જગત્ મિથ્યા છે ॥ ૨૬ ॥ જે કાર્ય-કારણરૂપ, ગુણ-ગુણરૂપ, વિશેષણ-વિશેષ્યરૂપે અને વ્યાપ્ય-વ્યાપકઆદિ રૂપે જ-

બુદ્ધેર્જગરણં સ્વપ્નઃ સુષુપ્તિરિતિ ચોચ્યતે ॥ માયામાત્રમિદં રાજન્નાનાત્વં પ્રત્યગાત્મનિ ॥ ૨૪ ॥ યથા જલધરા વ્યોમ્નિ ભવંતિ ન ભવંતિ ચ ॥ બ્રહ્મણીદં તથા વિશ્વમવયવ્યુદયાપ્યયાત્ ॥ ૨૫ ॥ સત્યં હ્યવયવઃ પ્રોક્તઃ સર્વાવયવિનામિહ ॥ વિનાર્થેન પ્રતીયેરન્યપદ-સ્થેવાંગ તંતવઃ ॥ ૨૬ ॥ યત્સામાન્યવિશેષાભ્યામુપલભ્યેત સ ભ્રમઃ ॥ અન્યોન્યાપાશ્રયાત્સર્વમાદ્યંતવદવસ્તુ યત્ ॥ ૨૭ ॥ વિકારઃ સ્વાયમાનોર્ઽપિ પ્રત્યગાત્માનમંતરા ॥ ન નિરૂપ્યોઽસ્યગુરુપિ સ્યાન્નૈચ્છિત્સમ આત્મવત્ ॥ ૨૮ ॥

ણાય છે તે ભ્રમરૂપ જ છે. કેમ કે તે સર્વમાં અન્યોન્યાશ્રય દોષ આવે છે. કારણને લઈને કાર્યપણું અને કાર્યને લઈને કારણપણું સિદ્ધ થાય છે. ગુ-
ણીને લઈને ગુણપણું અને ગુણને લઈને ગુણીપણું સિદ્ધ થાય છે. વિશેષ્યને લઈને વિશેષણપણું અને વિશેષણને લઈને વિશેષ્યપણું સિદ્ધ થાય છે, તેમ-
જ વ્યાપકને લઈને વ્યાપ્યપણું અને વ્યાપ્યને લઈને વ્યાપકપણું સિદ્ધ થાય છે. આ પ્રમાણે એકને સુકીને બીજાનું નિરૂપણ થઈ શકતું નથી માટે બ્રહ્મ-
માં કારણપણું આદિ ધર્મો પણ અધ્યારોપ પક્ષમાં જ ઠરાવેલા છે પણ વાસ્તવિક નથી. જે જે પરસ્પરની અપેક્ષાવાળું હોય તે આદિ-અંતવાળું હોય છે,
જે આદિ-અંતવાળું હોય તે મિથ્યા જ હોય છે માટે કારણપણાઆદિ ધર્મો પણ મિથ્યા છે. જે જે દૃશ્ય હોય તે ભ્રમરૂપ જ હોય છે. કારણ કે દૃશ્ય
પદાર્થો સ્વપ્નની પેઠે સામાન્ય અને વિશેષરૂપ હોય છે અને વઢી પરસ્પરના આશ્રયથી સિદ્ધ થાય છે ॥ ૨૭ ॥ આવાં આવાં અનેક કારણોથી પ્રપંચનું
મિથ્યાપણું સિદ્ધ થાય છે. જોકે વિકારરૂપ પ્રપંચ પ્રકાશે છે તો પણ આત્માના પ્રકાશવિના તેનું અણુમાત્ર પણ નિરૂપણ થઈ શકતું નથી અને જો
નિરૂપણ કરવામાં આવે તો તે પ્રપંચ સ્વયંપ્રકાશરૂપ થઈને આત્માથી પોતાની ભિન્ન સત્તાને ધરાવી શકતો જ નથી. સત્ય પદાર્થમાં અનેકપણું હોય

નહિ અને પ્રપંચમાં અનેકપણું છે તેથી પ્રપંચ મિથ્યા છે ॥ ૨૮ ॥ જોકે આત્મામાં પણ જીવ અને બ્રહ્મરૂપે ભેદ જોવામાં આવેછે તોપણ એ જીવ અને બ્રહ્મનો ભેદ, ઘટાકાશ અને મહાકાશના ભેદ જેવો છે, આકાશમાં રહેલા સૂર્ય અને જલમાં રહેલા તેના પ્રતિબિંબના ભેદ જેવો છે તથા બાહ્ય રહેલા વાયુ અને અંદર રહેલા પ્રાણવાયુના ભેદ જેવો છે. ઘટાકાશ પરિચ્છિન્ન અને મહાકાશ અપરિચ્છિન્ન છતાં પણ જેમ બંને વચ્ચે ભેદ નથી તેમ જીવ પરિચ્છિન્ન અને બ્રહ્મ અપરિચ્છિન્ન છતાં પણ બંને વચ્ચે ભેદ નથી. જલમાં રહેલો સૂર્ય કંપાદિક વિકાર સહિત અને આકાશમાં રહેલો સૂર્ય તે વિકારથી રહિત છતાં પણ જેમ બંને વચ્ચે ભેદ નથી તેમ જીવ વિકાર સહિત અને બ્રહ્મ નિર્વિકાર છતાં પણ બંને વચ્ચે ભેદ નથી. બાહ્યના વાયુની અને પ્રાણવાયુની ક્રિયાઓ ભિન્ન ભિન્ન છતાં જેમ તે બંને વાયુ વચ્ચે ભેદ નથી તેમ બ્રહ્મની સૃષ્ટિ આદિક અને જીવની સરજાવા આદિ ક્રિયાઓ ભિન્ન ભિન્ન છતાં પણ તે બંને વચ્ચે ભેદ નથી. ઉપાધિથી થયેલો ભેદ સ્વરૂપની એકતાને કદી બાધ કરતો નથી માટે એ ભેદથી જે સ્વરૂપમાં ભેદ થયો માને તેને અવિદ્વાન

ન હિ સત્યસ્ય નાનાત્વમવિદ્વાન્ યદિ મન્યતે ॥ નાનાત્વં છિદ્રયોર્યદ્રજ્યોતિષોર્વાતયોર્ગવ ॥ ૨૯ ॥ યથા હિરણ્યં बहुधा समीयते नृभिः क्रियाभिर्व्यवहारवर्त्मसु ॥ एवं वचोभिर्भगवानधोक्षजो व्याख्यायते लौकिकवैદિકैर्जनैः ॥ ૩૦ ॥ યથા ઘનોર્કપ્રભવોર્કદર્શિતો હ્યર્કાશભૂતસ્ય ચ ચક્ષુષસ્તમઃ ॥ एवं त्वहं ब्रह्मगुणस्तदीक्षितो ब्रह्मांशकस्यात्मन आत्मवस्तुनः ॥ ૩૧ ॥ ઘનો યદાર્કપ્રભવો વિદીયતે ચક્ષુઃ સ્વરૂપં રવિમીક્ષતે તદા ॥ તથા હ્યહંકાર ઉપાધિરાત્મનો જિજ્ઞાસયા નશ્યતિ તર્હ્યનુસ્મેરત્ ॥ ૩૨ ॥ યદૈવમેતેન વિવેકકેહતિના માયામયાહંકરણાત્મબંધનમ્ ॥ છિત્વાઽચ્યુતાત્માનુભવોવતિષ્ઠતે તમાહુરાત્યંતિકમંગ સંપ્લવમ્ ॥ ૩૩ ॥

સમજવો ॥ ૨૯ ॥ જેમ લોકો વ્યવહારના માર્ગોમાં તે તે રચનાઓના ભેદનેલીધે એકજ સોનાને કડાં અને કુંડલાદિકરૂપે અનેક પ્રકારનું કેહેછે તેમ અહંકારરૂપ ઉપાધિવાળા લોકો વ્યવહારમાં રૂપના ભેદનેલીધે એકજ ભગવાનને લોક અને વેદની ભાષાઓથી આકાશાદિક નોત્તરોત્તરોનામ આપેછે ॥ ૩૦ ॥ જેમ મેઘ સૂર્યથી ઉત્પન્ન થયેલો અને સૂર્યેજ પ્રકાશિત કરેલો છતાં પણ સૂર્યના અંશરૂપ ચક્રને સૂર્યનું દર્શન થવામાં પ્રતિબંધ કરેછે તેમ અહંકાર બ્રહ્મથી ઉત્પન્ન થયેલો અને બ્રહ્મેજ પ્રકાશિત કરેલો છતાં પણ બ્રહ્મના અંશરૂપ જીવને બ્રહ્મનું જ્ઞાન થવામાં પ્રતિબંધ કરેછે ॥ ૩૧ ॥ જેમ સૂર્યથી ઉત્પન્ન થયેલો મેઘ જ્યારે વીંછાઈ જાય ત્યારે ચક્ષુ, પોતાના સ્વરૂપભૂત સૂર્યને દેખેછે તેમ બ્રહ્મથી ઉત્પન્ન થયેલ અને પોતાના ઉપાધિરૂપ અહંકાર જ્યારે વિચારથી નાશ પામે ત્યારે જીવ પોતાના સ્વરૂપભૂત બ્રહ્મને જાણેછે ॥ ૩૨ ॥ હે રાજા ! આ પ્રમાણે આ વિવેકરૂપ શસ્ત્રથી માયામય અહંકારરૂપી પોતાના બંધનને કાપીને જ્યારે જીવ પરિપૂર્ણ આત્માનો અનુભવ કરે ત્યારે આત્યંતિક પ્રલય [મોક્ષ] થયો કેહેવાય છે ॥ ૩૩ ॥

हवे नित्य प्रलय कहेंछुं. हे राजा ! केटलाएक सूक्ष्म जाणनारा विद्वानो केहेछे के ब्रह्मादिक सर्व पदार्थोंनां उत्पत्ति अने प्रलय क्षणे थया क-
रेछे ॥ ३४ ॥ नदीना प्रवाह अने दीवानि ज्वाला आदि परिणामी पदार्थोंनी जेवी क्षणे क्षणे फेरफार थवाआदि अवस्थाओ छे तेवीज अवस्थाओ
कालरूप प्रवाहना वेगथी तुरत तणाता जता देहादिकनी पण जांवामां आवेछे के जे अवस्थाओ उपरथी क्षणे क्षणे ते पदार्थोंना जन्म अने
नाश थता मानवामां आवेछे ॥ ३५ ॥ आदि-अंतथी रहित अने ईश्वरनी मूर्तिरूप आ कालथी थती आकाशमां चालतां चंद्रादिक तेजोनी
क्षण क्षणनी गतिओ जेम जोवामां आवती नथी तेम कालथी थती देहादिकनी क्षण क्षणनी अवस्थाओ पण जोवामां आवती नथी. जेम चं-
द्रादिकने बीजा प्रदेशनी प्राप्ति थवा उपरथी तेओनी क्षणे क्षणे थती गतिनी स्थितिओ कल्पवामां आवेछे तेम देहादिकने पण वृद्धत्वादिक दे-
खावा उपरथी तेओनी क्षणे बढलाती अवस्थाओ कल्पवामां आवेछे ॥ ३६ ॥ आ प्रमाणे नैमित्तिक, प्राकृतिक, आत्यंतिक अने नित्य, ए चार

नित्यदा सर्वभूतानां ब्रह्मादीनां परंतप ॥ उत्पत्तिप्रलयावेके सूक्ष्मज्ञाः संप्रचक्षते ॥ ३४ ॥ कालस्रोतो जवेनाशु हियमाणस्य नि-
त्यदा ॥ परिणामिनामवस्थास्ता जन्मप्रलयेहेतवः ॥ ३५ ॥ अनाद्यंतवता जनेन कालेनेश्वरमूर्तिना ॥ अवस्था नैव दृश्यंति वियति
ज्योतिषामिव ॥ ३६ ॥ नित्यो नैमित्तिकश्चैव तथा प्राकृतिको लयः ॥ आत्यंतिकश्च कथितः कालस्य गतिरीदृशी ॥ ३७ ॥ एताः
कुरुश्रेष्ठ जगद्विधातुर्नारायणस्याखिलमत्वधाम्नः ॥ लीलाकथास्ते कथिताः समासतः कात्स्न्येन नाजोष्यभिधातुमीशः ॥ ३८ ॥ सं-
सारसिंधुमतिदुस्तरमुत्तितीर्षोर्नान्यः प्लवो भगवतः पुरुषोत्तमस्य ॥ लीलाकथारसनिषेवणमंतरेण पुंसो भवेद्विविधदुःखदवार्दितस्य
॥ ३९ ॥ पुराणसंहितामेतामृषिर्नारायणोऽव्ययः ॥ नारदाय पुरा प्राह कृष्णद्रैपायनाय सः ॥ ४० ॥ स वै मह्यं महाराज भगवान्बा-
दरायणः ॥ इमां भागवतीं प्रीतः संहितां वेदसंमिताम् ॥ ४१ ॥ ॥ ॥

प्रकारना प्रलयो तमारी पासे कहा. कालनी गति एवी छे ॥ ३७ ॥ हे राजा ! जगतना कर्ता अने सर्वव्यापक नारायणनी लीलासंबंधी आ कथा-
ओ में संक्षेपथी तमारी पासे कही. सघळी केहेवाने तो ब्रह्मा पण समर्थ नथी ॥ ३८ ॥ अनेक प्रकारनां दुःखरूपी दावानलोथी पीडाएला अने ते-
थीज अति दुस्तर संसाररूपी समुद्रने तरवा इच्छता पुरुषनेसारू पुरुषोत्तम भगवाननी लीलाओनी कथारूपी रसना सेवनविना बीजो कोई तर-
वानो उपाय नथी. बीजो उपाय नहि होवाथी भगवाननी कथाना श्रवणने यथाशक्ति सेवबुं जोईए ॥ ३९ ॥ अविनाशी नारायण ऋषिपूर्व आ
भागवतरूपी पुराणनी संहिता नारदजीने कही हती अने नारदजीए वेदव्यासने कही हती ॥ ४० ॥ हे राजा ! ए महात्मा वेदव्यासे प्रसन्न थईने
आ वेदतुल्य भागवतरूप संहिता मने कही हती ॥ ४१ ॥ ॥ ॥

હે કુરુકુલમાં ઉત્તમ ! આ આપની પાસે બેઠેલા સૂત, નૈમિષારણ્યમાં લાંબા કાલના યજ્ઞમાં શૌનકાદિક ઋષિઓના પૂછવા ઉપરથી તેઓનીપાસે આ ભાગવતની સંહિતાને કહી સંભળાવશે ॥ ૪૨ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना द्वादशस्कंधनां चांथो अध्याय संपूर्ण ॥ ४ ॥ શ્રુકદેવજી કે-
હેછે.— આ શ્રીભાગવતમાં સર્વના આત્મા હરિ ભગવાનનું વારંવાર વર્ણન કરવામાં આવેછે કે જે ભગવાનના હર્ષમાંથી બ્રહ્મા અને ક્રોધમાંથી રુદ્ર ઉત્પન્ન થયાછે. બ્રહ્મા, રુદ્ર તથા સઘળા જગતના પળ નિયંતા ભગવાનનું શ્રવણ કરનારને કંઈથી પળ મયની શંકા રહેજ નહિ ॥ ૧ ॥ હે રાજા ! તમે ‘ હું મરી જઈશ ’ એવી પશુબુદ્ધિને છોડી દીયો. કારણ કે દેહ નેમ પ્રથમ ન હતો અને પછીથી ઉત્પન્ન થયો છે માટે નાશ પામશે તેમ તમે પ્રથમ ન હતા અને પછીથી ઉત્પન્ન થયાછો એમ નથી માટે તમે નાશ પામનાર નથી ॥ ૨ ॥ જેમ વીજ અને અંકુરની રીતિપ્રમાણે દેહ, પુત્ર-

एतां वक्ष्यत्यसौ सूत ऋषिभ्यो नैमिषालये ॥ दीर्घसन्ने कुरुश्रेष्ठ संपूर्णः शौनकादिभिः ॥ ४२ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे द्वादशस्कंधे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ श्रीशुक उवाच ॥ ॥ अत्रानुवर्ण्यतेऽभीक्ष्णं विश्वामा भगवान्हरिः ॥ यस्य प्रसादजो ब्रह्मा रुद्रः क्रोधसमुद्भवः ॥ १ ॥ त्वं तु राजन्मरिष्येति पशुबुद्धिर्मां जहि ॥ न जातः प्रागभूतोऽद्य देवत्वं न नक्ष्यसि ॥ २ ॥ न भविष्यसि भूत्वा त्वं पुत्रपौत्रादिरूपवान् ॥ वीजांकुर्वदेहादेर्व्यतिरिक्तो यथाऽनलः ॥ ३ ॥ स्वप्ने यथा शिरश्छेदं पंचत्वाद्यात्मनः स्वयम् ॥ यस्मात्पश्यति देहस्य तत आत्मा ह्यजोऽमरः ॥ ४ ॥ घटे भिन्ने यथाकाश आकाशः स्याद्यथा पुरा ॥ एवं देहे मृते जीवो ब्रह्म संपद्यते पुनः ॥ ५ ॥ मनः सृजति वै देहान्युणान्कर्माणि चात्मनः ॥ तन्मनः सृजते मायां ततो जीवस्य संमृतिः ॥ ६ ॥

પૌત્રાદિરૂપે થઈને જન્મ ધન્યા કરેછે તેમ તમે કે જે કાષ્ઠથી અગ્નિની પેટે દેહાદિકથી નોંખા છો તે, પુત્ર-પૌત્રાદિકરૂપે જન્મ ધરવાના નથી ॥ ૩ ॥ જેમ સ્વપ્નમાં પોતાના દેહના મસ્તકના છેદને પોતે દેખેછે તેમ જાગ્રતમાં પણ પોતાના દેહના મરણાદિકને પોતે જુવેછે માટે ‘ હું મરુંછું ’ એવી બુદ્ધિ કેવલ આંતિથીજ થાયછે. વાસ્તવિક રીતે આત્મા અજર અને અમર છે ॥ ૪ ॥ આત્માને આ જન્માદિક સંસારની આંતિ દેહરૂપે ઉપાધિને લઈનેજ છે માટે ઉપાધિની નિવૃત્તિ થતાં મુક્ત થાયછે. જેમ ઘડો ફૂટી જતાં ઘટાકાશ જેવો પ્રથમ મહાકાશરૂપ હતો તેવોજ પાછો થઈ જાયછે તેમ તત્ત્વજ્ઞાનથી દેહનો લય થતાં જીવ જેવો વ્રહ્મરૂપ હતો તેવોજ પાછો વ્રહ્મરૂપ થઈ જાયછે ॥ ૫ ॥ મન આત્માનાં દેહ, ગુણ અને કર્મોને ઉત્પન્ન કરેછે અને તે મનને માયા ઉત્પન્ન કરેછે. એ માયાદિક ઉપાધિઓના સમુદાયનેલીધે જીવને જન્મ-મરણાદિક થાયછે પણ વાસ્તવિક રીતે થતાં નથી ॥ ૬ ॥

૧ આ પાંચમા અધ્યાયમાં સંક્ષેપથી પરબ્રહ્મનો ઉપદેશ કરીને પરીશ્રિત રાજાને તક્ષક કરડવાથી થવાના મૃત્યુની વીકનું નિવારણ કરવામાં આવશે.

જ્યાંસુધી તેલ, કોડીયું, વાટ અને અગ્નિનો સંયોગ હોય ત્યાંસુધી દીવો રેહેછે, તેમ જ્યાંસુધી રજોગુણ, સત્ત્વગુણ અને તમોગુણની વૃત્તિરૂપ ઉપાધિ-
ઓનો સમુદાય હોય ત્યાંસુધી દેહાદિકે કરેલો સંસાર રેહેછે. ઉપાધિઓના સમુદાયને લઈને સંસાર થાયછે અને એ સમુદાય જ્યારે નિવૃત્ત થાય
ત્યારે સંસાર નિવૃત્ત થાયછે ॥ ૭ ॥ દીવો નાશ પામતાં જેમ મહાભૂતરૂપ તેજ નાશ પામતું નથી તેમ સંસાર નાશ પામતાં આત્મા કે જે સ્વયંપ્રકાશ,
સ્થૂલ-સૂક્ષ્મ દેહથી અન્ય, આકાશની પેટે સર્વનો આધાર, નિર્વિકાર અને અંત તથા ઉપમાથી રહિત છે તે નાશ પામતો નથી ॥ ૮ ॥ હે રાજા !
ભગવાનનાં ચિંતનનેલીધે યોગ્ય તર્કવાલી બુદ્ધિથી આ પ્રમાણે દેહાદિક ઉપાધિમાં રહેલા આત્માવિષે પોતે વિચાર કરો ॥ ૯ ॥ આવો વિચાર ક-

સ્નેહાધિષ્ઠાનવર્ત્યગ્નિસંયોગો યાવદીયતે ॥ તતો દીપસ્ય દીપત્વમેવં દેહકૃતો ભવઃ ॥ રજઃસત્ત્વતમોવૃત્ત્યા જાયતેઽય વિનશ્યતિ ॥ ૭ ॥
ન તત્રાત્મા સ્વયંજ્યોતિર્યો વ્યક્તાવ્યક્તયોઃ પરઃ ॥ આકાશ ઇવ ચાધારો ધ્રુવોઽન્તોપમસ્તતઃ ॥ ૮ ॥ એવમાત્માનમાત્મસ્થમા-
ત્મનૈવામૃશ પ્રભો ॥ બુદ્ધ્યાઽનુમાનગર્ભિણ્યા વાસુદેવાનુચિંતયા ॥ ૯ ॥ ચોદિતો વિપ્રવાક્યેન ન ત્વાં ધક્ષ્યતિ તક્ષકઃ ॥ મૃત્યવો
નોપધક્ષ્યંતિ મૃત્યૂનાં મૃત્યુમીશ્વરમ્ ॥ ૧૦ ॥ અહં બ્રહ્મ પરં ધામ બ્રહ્માહં પરમં પદમ્ ॥ એવં સમીક્ષન્નાત્માનમાત્મન્યાધાય નિષ્કલે
॥ ૧૧ ॥ દર્શતં તક્ષકં પાદે લેલિહાનં વિપાનનૈઃ ॥ ન દ્રક્ષ્યસિ શરીરં ચ વિશ્વં ચ પૃથગાત્મનઃ ॥ ૧૨ ॥ એતત્તે કથિતં તાત યથાત્મા
પૃષ્ઠવાનૃપ ॥ હરેર્વિશ્વાત્મનશ્ચેષ્ટાં કિં ભૂયઃ શ્રોતુમિચ્છસિ ॥ ૧૩ ॥ ॥ ઇતિ શ્રીભાગવતે મહાપુરાણે દ્વાદશસ્કંધે બ્રહ્મોપદેશો
નામ પંચમોઽધ્યાયઃ ॥ ૫ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

રશો તો બ્રાહ્મણના વચનથી પ્રેરાયેલો તક્ષક નાગ તમને બાઝશે નહિ. કારણ કે મૃત્યુઓના પળ મૃત્યુરૂપ પરબ્રહ્મમાં કોઈ પળ મૃત્યુનાં કારણો
ફાવી શકતાં નથી ॥ ૧૦ ॥ “જે હું છું તે પરમપદરૂપ બ્રહ્મજ છે અને જે પરમપદરૂપ બ્રહ્મ છે તે હુંજ છું” એવી રીતે વિચાર કરી પોતાના
આત્માને નિરૂપાધિક બ્રહ્મમાં ઘરી દેશો તો ફેરવાઝાં મોહોઝાંઓથી પગમાં કરડતા તક્ષક નાગને, શરીરને અને જગતને પળ આત્માથી જુડું
દેખશો નહિ ॥ ૧૧ ॥ ૧૨ ॥ હે બાપ પરીક્ષિત રાજા ! વિશ્વના આત્મા ભગવાનની લીલાવિષે તમે જે મને પૂછ્યું હતું તે સઘળું મેં તમારી પાસે કહ્યું.
હૈવે વીજું શું સાંભળવાને ઇચ્છો છો ? ॥ ૧૩ ॥ ઇતિ શ્રીમન્ મહાપુરાણ ભાગવતના દ્વાદશસ્કંધનો પાંચમો અધ્યાય સંપૂર્ણ ॥ ૫ ॥

૧ તેલને ઠેકાણે કર્મ, કોડીઆંને ઠેકાણે મન, વાટને ઠેકાણે દેહ, અગ્નિના સંયોગને ઠેકાણે ચૈતન્યનો અધ્યાસ અને દીવાને ઠેકાણે સંસાર સમજવો. ૨ જે
હું છું તે બ્રહ્મ છે એવી ભાવનાથી જીવને શોકાદિક મટેછે અને જે બ્રહ્મ છે તે હું છું એવી ભાવનાથી બ્રહ્મનું પરોક્ષપણું મટેછે. ૩ શિષ્યના કૃતાર્થપણાની પરીક્ષા
કરવાસારૂ પૂછે છે.

सूत शौनकने केहेछे'—सर्वमां आत्मदृष्टि राखवाथी समबुद्धिवाला शुक्रदेवजीने ए उपदेश सांभळीने परीक्षित राजाए हाथ जोडी माथुं नमावीने ते उपर शुक्रदेवजीनां चरणकमल धन्यां अने आ प्रमाणे कह्युं ॥ १ ॥ परीक्षित केहेछे.—हुं कृतार्थ थयोछुं. कारण के आप दयालुए आदि-अं-तथी रहित साक्षात् परब्रह्मनुं श्रवण कराववारूप अनुग्रह मारा उपर कन्यो ॥ २ ॥ आप जेवा भगवद्रूप महात्मा पुरुषो संसारना तापोथी तपेला मूर्खजनो उपर अनुग्रह करे, एमां हुं घणुं आश्चर्य मानतो नथी ॥ ३ ॥ आपनी पासेथी आ पुराणसंहिता अमे सांभळी के जेमां उत्तम कीर्तिवाळा भगवाननुं वर्णन वारंवार करवामां आवेछे ॥ ४ ॥ हे महाराज ! हवे हुं आपे देखांडेला निर्भय अने कैवल्यरूप परब्रह्ममां पेठोछुं तेथी तक्षकादिक मृत्युओथी बीतो नथी ॥ ५ ॥ हे गुरु ! मने अनुज्ञा आपो हुं मारी वाणीने बंध करूछुं अने जेगे वासनाओने छोडी दीधीछे एवा चित्तने भगवान-

सूत उवाच ॥ एतन्निशम्य मुनिनाऽभिहितं परीक्षिद्वासात्मजेन निखिलात्मदृशा ममेन ॥ तत्पादपद्ममुपमृत्य नतेन मूर्ध्ना बद्धांजलिस्तमिदमाह स विष्णुरातः ॥ १ ॥ ॥ राजोवाच ॥ सिद्धोऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि भवता करुणात्मना ॥ श्रावितो यच्च मे साक्षादनादिनिधनो हरिः ॥ २ ॥ नात्यद्भुतमहं मन्ये महतामच्युतात्मनाम् ॥ अज्ञेषु तापतप्तेषु भूतेषु यदनुग्रहः ॥ ३ ॥ पुराण-संहितामेतामश्रौष्म भवतो वयम् ॥ यस्यां खलूत्तमश्लोको भगवाननुवर्ण्यते ॥ ४ ॥ भगवंस्तक्षकादिभ्यो धृत्युभ्यो न विभेम्यहम् ॥ प्रविष्टो ब्रह्मनिर्वाणमभयं दर्शितं त्वया ॥ ५ ॥ अनुजानीहि मां ब्रह्मन्वाचं यच्छाम्यधोक्षजे ॥ मुक्तकामाशयं चेतः प्रवेक्ष्य विसृजाम्य-सूनु ॥ ६ ॥ अज्ञानं च निरस्तं मे ज्ञानविज्ञाननिष्ठया ॥ भवता दर्शितं क्षेमं परं भगवतः पदम् ॥ ७ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ इत्युक्त-स्तमनुज्ञाप्य भगवान्वादादरायणिः ॥ जगाम भिक्षुभिः साकं नरेदेवेन पूजितः ॥ ८ ॥ परीक्षिदपि राजर्षिरात्मन्यात्मानमात्मना ॥ समा-धाय परं दध्यावस्पंदासुर्यथा तरुः ॥ ९ ॥ प्राक्कूले बर्हिष्यासीनो गंगाकूल उदङ्मुखः ॥ ब्रह्मभूतो महायोगी निःसंगश्छिन्नसंशयः ॥ १० ॥

मां पेसाडी प्राणनो त्याग करूछुं ॥ ६ ॥ ज्ञान अने विज्ञाननी निष्ठाथी मारू अज्ञान अने तेना संस्कार पण मटी गयाछे. आपे परम कल्याणरूप भगवाननुं स्वरूप मने देखाड्युं ॥ ७ ॥ सूत केहेछे.—एप्रमाणे बोली राजाए पूजेला महात्मा शुक्रदेवजी तेमनी सम्मति लईने संन्यासीओनी साथे त्यांथी गया ॥ ८ ॥ गंगाजीने कांठे उगमणी कोर अणीवाळा दर्भोपर उत्तर दिशामां मोहोडुं राखीने बेठेला, आसक्ति रहित, ब्रह्मभूत, मोटा योगने पामेला अने जेना संशयो कपाई गयाछे एवा राजर्षि परीक्षित पण बुद्धिथी मनने परमात्मां धरी तेमनुं ध्यान करवा लाग्या अने वृक्षनी पेठे लीनप्राण थई गया ॥ ९ ॥ १० ॥ ॥ ॥

१ आ छद्वा अध्यायमां परीक्षितनो मोक्ष, तेना पुत्रे करेछुं सर्पहोमादिक अने वेदशास्त्रना विभागना प्रकरणमां त्रण वेदनो विस्तार केहेवामां आवशे.

हे ब्राह्मणो ! पछी क्रांघ पामेला ब्राह्मणना पुत्रे मोकलेलो तक्षक नाग परीक्षित राजाने मारवानी इच्छाथी जतो हतो त्यां मार्गमां तेणे कश्यप नामना ब्राह्मणने दीटो ॥ ११ ॥ ए ब्राह्मण विपनी चिकित्साथी परीक्षितनुं रक्षण करी नाखुं. ए झाडने पाळुं अंकुरादिक क्रमथी पेला ब्राह्मणे सजीवन करतां ते तक्षक नागे एक वडना झाडने पोतानी जीभथी चाटीने भस्म करी नाखुं. ए झाडने पाळुं अंकुरादिक क्रमथी पेला ब्राह्मणे सजीवन करतां तक्षके जाणुं के आ तो मारा महिमानो नाश करे एवो छे ते उपस्थी तेणे ए ब्राह्मणने जेटलुं धन जोईतुं हतुं तेटलुं आपी राजी करीने पाछो वाळी मुक्यो अने पोते इच्छामां आवे तेवुं रूप धरवाने शक्तिमान् होवाथी ब्राह्मणना वेषथी गुप्त रहींने राजाने करड्यो ॥ १२ ॥ प्रथमथीज ब्रह्मभूत थएला राजानी पसे तक्षकनुं आववुं तो पिष्टपेषणनी पेठे व्यर्थज थयुं. सर्व प्राणीओ जोतां ए राजर्षि परीक्षितनो देह सर्पना झेगना अभिथी तुरत

तक्षकः ग्रहितो विप्राः क्रुद्धेन द्विजसूनुना ॥ हंतुकामो नृपं गच्छन्ददर्शं पथि कश्यपम् ॥ ११ ॥ तं तर्पयित्वा द्रविणैर्निवर्त्य विषहारिणम् ॥ द्विजरूपप्रतिच्छन्नः कामरूपोऽशन्नृपम् ॥ १२ ॥ ब्रह्मभूतस्य राजर्षेर्देहोहिगलाम्बिना ॥ बभूव भस्मसात्सद्यः पश्यतां सर्वदेहिनाम् ॥ १३ ॥ हाहाकारो महानासीद्भुवि खे दिक्षु सर्वतः ॥ विस्मिता ह्यभवन्सर्वे देवासुरनरादयः ॥ १४ ॥ देवदुन्दुभयो नेदुर्गंधर्वाप्सरसो जयुः ॥ ववृषुः पुष्पवर्षाणि विबुधाः साधुवादिनः ॥ १५ ॥ जनमेजयः स्वपितरं श्रुत्वा तक्षकभक्षितम् ॥ तथा जुहाव संक्रुद्धो नागान्सत्रे सह द्विजैः ॥ १६ ॥ सर्पसत्रे समिद्धाग्नौ दह्यमानान्महोरगान् ॥ दृष्ट्वेदं भयसंविग्नस्तक्षकः शरणं ययौ ॥ १७ ॥ अपश्यंस्तक्षकं तत्र राजा पारीक्षितो द्विजान् ॥ उवाच तक्षकः कस्मान्न दह्येतोर्गाधमः ॥ १८ ॥ तं गोपायति राजेंद्र शक्रः शरणमागतम् ॥ तेन संस्तंभितः सर्पस्तस्मान्नागौ पतत्यसौ ॥ १९ ॥

भस्म थई गयो ॥ १३ ॥ पृथ्वीमां, आकाशमां अने सधळी दिशाओमां मोटा हाहाकार वरती रह्यो. देव, असुर अने मनुष्य आदि सर्वे लोको विस्मय पामी गया ॥ १४ ॥ देवताओनां दुंदुभि वागवा लाग्यां. गंधर्व अने अप्सराओ गावा लाग्यां. पुष्पनी वृष्टिओ वरसवा लागी. विद्वानो ‘सारूं थयुं, सारूं थयुं’ एम बोलवा लाग्या ॥ १५ ॥ जनमेजय राजाए पोताना पिता परीक्षितने तक्षके खाधेला सांभळी क्रोधथी ब्राह्मणोने भेळा करीने यज्ञमां सर्व नागलोकोने होमवा मांड्या ॥ १६ ॥ ए सर्पयज्ञना प्रदीप्त अभिमां मोटा मोटा नागोने बळता जोई भयथी उद्वेग पामेलो तक्षक नाग इंद्रने शरणे गयो ॥ १७ ॥ परीक्षितना पुत्र जनमेजय राजाए पोताना यज्ञमां तक्षकने नहि देखीने ब्राह्मणोने कहुं के ‘नागलोकोमां अधम तक्षक शामाटे बळतो तथी’ ॥ १८ ॥ ब्राह्मणोबोल्या के-‘हे राजेंद्र ! इंद्र पोताने शरणे आवेला ए तक्षकनी रक्षा करेछे अने तेणे ए सर्पने अटकाव्योछे तेथी ए अभिमां पडतो नथी’ ॥ १९ ॥

ए वचन सांभळी उदार बुद्धिवाळा जनमेजये ऋत्विजोने कहुं के-‘हे ब्राह्मणो! त्यारे इंद्रसहित तक्षकने अग्निमां शास्माटे नाखता नथी?’ ॥२०॥
 ए सांभळी ब्राह्मणोए यज्ञमां इंद्रसहित तक्षकने ‘हे तक्षक! मरुद्गणना स्वामी इंद्रनी साथे तुं अहीं तुरत पड्य.’ एवी रीते मंत्रोथी बोला-
 व्यो ॥ २१ ॥ ब्राह्मणोए कहेलां एवी रीतनां कठोर वाक्योथी तक्षकसहित इंद्र पोताना स्थानमांथी विमान शीखे चाल्यो अने मनमां व्याकुल थई
 गयो ॥ २२ ॥ ते इंद्रने विमानथी तक्षक सहित आकाशमांथी पडतो जोडने अंगिराना पुत्र बृहस्पतिए ते जनमेजय राजाने कहुं के-‘हे राजा!
 तमारा हाथथी आ सर्पोना राजानो वध थवो नहि जोईये; केम के तेणे अमृत पीधुं छे अने तेथी अजरामर थयोछे ॥ २३ ॥ २४ ॥ तमारा पिता-
 ना मरणनेसारू तक्षक उपर क्रोध नहि राखवो जोईए; कारण के जीवने जीवन, मरण अने परलोक पोताना कर्मथीज थायछे एटलामाटे सुख

पारीक्षित इति श्रुत्वा प्राहृत्विज उदारधीः ॥ संहेंद्रस्तक्षको विप्रा नागौ किमिति पात्यने ॥ २० ॥ तच्छ्रुत्वा जुहुबुविप्राः संहें-
 द्रं तक्षकं मखे ॥ तक्षकाशु पतस्वेह संहेंद्रेण मरुत्वता ॥ २१ ॥ इति ब्रह्मोदिताक्षेपैः स्थानादिन्द्रः प्रचालितः ॥ बभूव संभ्रांतमतिः
 सविमानः सतक्षकः ॥ २२ ॥ तं पतंतं विमानेन सह तक्षकमंवरात् ॥ विलोक्यांगिरसः प्राह राजानं तं बृहस्पतिः ॥ २३ ॥ नैष
 त्वया मनुष्येन्द्र वधमर्हति सर्पराट् ॥ अनेन पीतममृतमथवा अजरामरः ॥ २४ ॥ जीवितं मरणं जनोर्गतिः स्वेनैव कर्मणा ॥ राजं-
 स्ततोऽन्यो नान्यस्य प्रदाता सुखदुःखयोः ॥ २५ ॥ सर्पचौराग्निविद्युच्चः श्रुतृड्व्याध्यादिभिर्नृप ॥ पंचत्वमृच्छते जंतुर्भुक्त आरब्ध-
 कर्म तत् ॥ २६ ॥ तस्मात्सत्रमिदं राजन्संस्थीयेताभिचारिकम् ॥ सर्पा अनागमो दग्धा जनैर्दिष्टं हि भुज्यते ॥ २७ ॥ इत्युक्तः स
 तथेत्याह महर्षेर्मानयन्वचः ॥ सर्पसत्रादुपरतः पूजयामास वाक्यतिम् ॥ २८ ॥ सैषा विष्णोर्महामायाऽवाधयाऽल्लक्षणा यया ॥
 मुह्यंत्यस्यैवात्मभूता भूतेषु गुणवृत्तिभिः ॥ २९ ॥ ॥

के दुःखने आपनारो बीजो कोई नथी ॥ २५ ॥ हे राजा! सर्प, चोर, अग्नि, बीजळी के रंगादिकथी जीवतुं जे मरण थायछे ते पोताना प्रारब्ध-
 कर्मनोज भोग मळेछे एम समजवुं ॥ २६ ॥ सर्पादिक कांई स्वतंत्र नथी पण तेओने प्रारब्धकर्मज प्रेरछे. एटलामाटे आ हिंसाभरेला यज्ञने आ-
 टलाथीज समाप्त करो. बीजा सर्पो निरपराध छतां बळी गया तेमां पण तमारो दोष नथी, कारण के जीवो पोताना प्रारब्धनेज भोगवेल्ले” ॥२७॥
 आ प्रमाणे बृहस्पतिए केहेतां तेमना वचनने मान आपवासारू जनमेजये ए वातनो स्वीकार कच्यो अने सर्पोना यज्ञने समाप्त करी बृहस्पतिनी
 पूजा करी ॥ २८ ॥ हे शौनकादिक मुनिओ! ब्राह्मणे कोप करीने परीक्षित राजाने माच्या अने जनमेजये कोप करीने सर्पोने मारी नाख्या तो ए
 कोप करवारूप मोह विद्वानोने पण थयो एमां कांई आश्चर्य समजवुं नहि. कारण के विष्णुनी आ मोटी माया अतर्क्य अने टाळी नाखवी कठण छे

जेथी विष्णुनाज अंशरूप प्राणीओ बीजा प्राणीओ उपर क्रोधादिक वृत्तिओनेलीधे मोह पामेछे ॥ २९ ॥ ए माया आत्मविचार विना बीजां सर्व स्थलो-
मां निर्भय रहेछे. आत्मवादी पुरुषो ज्यारे वारंवार आत्मविचार करेछे त्यारेज आत्मामां आ मायारूप मिथ्या ढोंग पेठो छे एम जाणवामां आवतां
माया पोते निर्भय रीते प्रकाशी शक्ती नथी, के जे आत्मविचारमां मायाना आश्रयवाळो अनेक प्रकारनो वाद अने संकल्प तथा विकल्परूप वृ-
त्तिवाळुं मन पण रहेतुं नथी ॥ ३० ॥ अहंकारादिक उर्मिओनो निषेध करीने आत्मस्वरूप के जेमां इंद्रियो, कर्म, ए बनेथी थवानुं फल के ए
त्रणेथी संबंध राखनार अहंकारात्मक जीवपणुं रहेतुं नथी अने सघळां बाध्य तथा बाधकोनो निरास थई जायछे तेमांज विवेकी पुरुषे अत्यंत रमण
करवुं जोईए ॥ ३१ ॥ अनात्म पदार्थोनो त्याग करवाने इच्छता अने तेथीज देहादिकमां अहंभाव छोडी दईने आत्माविना बीजा कशामां प्रेम
नहि राखनारा विद्वानलोको अनात्म पदार्थोनो निषेध करतां करतां जणाएला ए आत्मस्वरूपनेज विष्णुनुं परम पद केहेछे के जेनो समाधिवाळा

न यत्र दंभीत्यभया विराजिता मायात्मवादेऽसकृदात्मवादिभिः ॥ न यदिवादो विविधस्तदाश्रयो मनश्च संकल्पविकल्पवृत्ति
यत् ॥ ३० ॥ न यत्र सृज्यं सृजतोभयोः परं श्रेयश्च जीवस्त्रिभिरन्वितस्त्वहम् ॥ तदेतदुत्सादितवाध्यबाधकं निषिद्ध्य चोर्मीन्वि-
रमेत्स्वयं मुनिः ॥ ३१ ॥ परं पदं वैष्णवमामनंति तद्यन्नेति नेतीत्यतदुत्तिसृक्ष्वः ॥ विस्तृत्य दौरात्म्यमनन्यसौहृदा हृदोपगुह्याव-
सितं समाहितैः ॥ ३२ ॥ त एतदधिगच्छति विष्णोर्यत्परमं पदम् ॥ अहंममेति दौर्जन्यं न येषां देहगेहजम् ॥ ३३ ॥ अतिवादां-
स्तितीक्ष्णत नावमन्येतकंचन ॥ न चेमं देहमाश्रित्य वैरं कुर्वीत केनचित् ॥ ३४ ॥ नमो भगवते तस्मै कृष्णायकुंडमेधसे ॥
यत्पादांबुरुहध्यानात्संहितामध्यगामिमाम् ॥ ३५ ॥ ॥ शौनक उवाच ॥ ॥ पैलादिभिर्व्यासशिष्यैर्वेदाचार्यैर्महात्मभिः ॥
वेदाश्च कतिधा व्यस्ता एतत्सौम्याभिधेहि नः ॥ ३६ ॥ ॥ ॥ ॥

पुरुषोए ध्यानदिकथी हृदयमां आलिंगन करीने परिपूर्ण निश्चय करेलोछे ॥ ३२ ॥ जे लोकोने देह अने घरमां ' हुं अने मारूं ' एवुं मिथ्याभिमा-
न न होय तेओज ए विष्णुना परम पदने पामेछे ॥ ३३ ॥ एटलामाटे योग्य तो ए छे के परायां दुर्वचनोनुं सहन करवुं, कोईनुं अपमान करवुं नहि
अने आ देहनुं अभिमान राखी कोईनी साथे वैर करवुं नहि ॥ ३४ ॥ महात्मा अने अकुंठित ज्ञानवाळा वेदव्यासने हुं प्रणाम करूंछुं के जेना
चरणारविंदना ध्यानथी आ भागवत संहितानुं ज्ञान मळ्युं छे ॥ ३५ ॥ शौनक पूछे छे.— हे सौम्य ! अमने पुराणोनी संहिताओना विभाग
विशेष रीते जाणवानी इच्छा छे तो ते प्रसंगमां वेदना विभागविषे पण पूछीए छीए के व्यासना शिष्य अने वेदोना प्रवर्त्तावनार पैल आदि महा-
त्मा ऋषिओए केटला प्रकारथी वेदोना विभाग कऱ्या छे ए विषय अमने कहो ॥ ३६ ॥ ॥

સૂત કેહેછે.— હે શૌનક મુનિ ! સમાધિ ધરીને બેઠેલા મોટા દેવ બ્રહ્માના હૃદયાકાશમાંથી પ્રથમ નાદ ઉત્પન્ન થયો કે જે નાદ, કાનને આંગળીઓ આદિથી રોકી દર્દે એ ત્યારે આપણના પળ કાંઈક અનુભવમાં આવેછે અને જે નાદની ઉપાસનાથી યોગીઓ અધિશ્રુત, અધ્યાત્મ અને અધિદૈવરૂપ પોતાના મેલને મટાડી નાશીને મોક્ષ પામેછે ॥ ૩૭ ॥ ૩૮ ॥ એ નાદમાંથી, સ્વયંપ્રકાશ અને જેની ઉત્પત્તિ સ્પષ્ટ જાણવામાં આવતી નથી એવો અ-કારાદિક ત્રણ અક્ષરમય ઑંકાર થયો. એ ઑંકાર સર્વવ્યાપક પરમાત્મા ભગવાનને જણાવનાર છે કે જે પરમાત્મા, સઘળું શૂન્ય થઈ જતાં પળ પોતે જાણનાર હોવાથી કાન રોકાઈ ગયા છતાં પણ એ અવ્યક્ત ઑંકારને સાંભળેછે. [જીવ તો પોતે ઇન્દ્રિયોને આધીન હોવાથી કાન બંધ થયાના સમયમાં કાંઈ પણ સાંભળી શકેજ નહિ. સુતેલો માણસ કોઈનો શબ્દ સાંભળીને જાગેછે ત્યારે એ શબ્દ કોણે સાંભળ્યો એમ વિચાર કરીએ તો ઇન્દ્રિ-

સૂત ઉવાચ ॥ ॥ સમાહિતાત્મનો બ્રહ્મન્બ્રહ્મણઃ પરમેષ્ઠિનઃ ॥ હૃદાકાશાદભૂન્નાદો વૃત્તિરોધાદ્વિભાવ્યતે ॥ ૩૭ ॥ યદુપાસનયા બ્ર-
હ્મન્યોગિનો મલમાત્મનઃ ॥ દ્રવ્યક્રિયાકારકાર્યં ધૃત્વા યાંત્યપુનર્ભવમ્ ॥ ૩૮ ॥ તતોઽમૃત્ત્રિવૃદ્ધોંકારો યોઽવ્યક્તપ્રભવઃ સ્વરાદ્ ॥
યત્તલ્લિંગં ભગવતો બ્રહ્મણઃ પરમાત્મનઃ ॥ ૩૯ ॥ શ્રુણોતિ ય ઇમં સ્ફોટં સુષ્પ્રશ્રોત્રે ચ શૂન્યટ્ક ॥ યેન વાગવ્યજ્યતે યસ્ય વ્યક્તિરાકાશ
આત્મનઃ ॥ ૪૦ ॥ સ્વધાત્મો બ્રહ્મણઃ સાક્ષાદ્વાચકઃ પરમાત્મનઃ ॥ સ સર્વમંત્રોપનિષદ્દેવીજં મનાતનમ્ ॥ ૪૧ ॥ તસ્ય હ્યાસંસ્રયો
વર્ણો અકારાદ્યા મૃદૂદ્રહ ॥ ધાર્યતે યૈસ્યયો ભાવા ગુણનામાર્થવૃત્તયઃ ॥ ૪૨ ॥ તતોઽક્ષરસમાપ્ત્યામમૃજદ્ગવાનજઃ ॥ અંતસ્થો-
ષ્મસ્વસ્પર્શહ્રસ્વદીર્ઘાદિલક્ષણમ્ ॥ ૪૩ ॥ ॥ ॥ ॥

યો લીન હોવાથી જીવને શ્રવણ થવું નહિ ઘટતાં પરમાત્માજ સાંભળેછે અને સાંભળીને જીવને જગાડેછે એમ ઠરેછે તેમ આ સ્થલમાં પણ જીવને જે ના-
દનો કાંઈક અનુભવ થાયછે તે પરમાત્માને લઈનેજ થાયછે એમ સમજવું.] હૃદયાકાશમાં આત્માથી પ્રકટ થયેલા એ ઑંકારમાંથી વૈશ્વરી વાણી પ્રકટ
થઈછે ॥ ૩૯ ॥ ૪૦ ॥ પોતાના આશ્રયરૂપ અને સર્વવ્યાપક સાક્ષાત્ પરમાત્માના નામરૂપ એ ઑંકારજ સર્વ મંત્રોનું સૂક્ષ્મરૂપ છે, કારણ કે એજ વેદોનું નિ-
ર્વિકાર बीज છે ॥ ૪૧ ॥ હે શૌનક ! એ ઑંકારના અકાર, ઉકાર અને મકારરૂપ ત્રણ અક્ષરો પ્રકટ થયા કે જેઓમાં સત્ત્વ રજ અને તમ, ઋગ્વેદ યજુર્વેદ
અને સામવેદ, મૂર્લોંક મુવર્લોંક અને સ્વર્લોંક તથા જાગ્રત સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ इत्यादિક ત્રણ પદાર્થોનો અનુક્રમથી સમાવેશ કલ્પેલો છે ॥ ૪૨ ॥ બ્ર-
હ્માએ એ ત્રણ અક્ષરોમાંથી અક્ષરોનો સમુદાય સ્રજ્યો કે જે સમુદાયમાં અંતસ્થ, ઉર્ધ્વો, સ્વર, સ્પર્શ, હ્રસ્વ અને દીર્ઘાદિક આવી જાયછે ॥ ૪૩ ॥ ॥

૧ ય ર લ વ. ૨ શ ષ સ હ. ૩ અકારાદિક. ૪ ક થી તે મ સુધી પાંચ વર્ગના અક્ષરો.

ब्रह्माए यज्ञसंबंधी कर्मोर्नो उपदेश करवासारू ए अक्षरोना समुदायमांथी चार मोहोडांवते व्याहृतिओ' सहित अने ओंकार सहित चार वेदने सज्या ॥ ४४ ॥ पछी ब्रह्माए वेदना उच्चारणादिकमां निपुण पोताना पुत्र मरीचिआदि ब्रह्मर्षिओने ते वेद भणाव्या अने धर्मनो उपदेश करनारा ए ब्रह्मर्षिओए पोताना पुत्रोने भणाव्या ॥ ४५ ॥ ए वेदो नियमोने धरनारा ते ते शिष्यो अने प्रशिष्योनी परंपराथी चारे युगमां चाल्या आवेछे. द्वापरयुगना अंतमां मोटा ऋषिओए तेओना विभाग कऱ्या होता ॥ ४६ ॥ पुरुषोने कालनी गतिथी थोडा आयुष्यवाळा, क्षीण शक्तिवाळा अने अल्प-बुद्धिवाळा जोइने हृदयमां रहेला भगवाने प्रेरेला ए ऋषिओए वेदना विभाग कऱ्या होता ॥ ४७ ॥ हे महाभाग ! आ वैवस्वत मन्वंतरमां तो धर्मना रक्षणनेसारू ब्रह्मा अने सदाशिव आदि लोकपालोए प्रार्थना करतां लोकोनुं पालन करनार भगवान् पोतानी मायाना सत्वगुणना अंशथी वेदव्यास-

तेनासौ चतुरो वेदांश्चतुर्भिर्वदनैर्विभुः ॥ सव्याहृतिकान्सोंकारांश्चातुर्होत्रविवक्षया ॥ ४४ ॥ पुत्रानव्यापयत्तांस्तु ब्रह्मर्षीन्ब्रह्मकोवि-
दान् ॥ ते तु धर्मोपदेशरः स्वपुत्रेभ्यः समादिशन् ॥ ४५ ॥ ते परंपरया प्राप्तास्तत्तच्छिष्यैर्धृतव्रतैः ॥ चतुर्योष्वथ व्यस्ता द्वापरादौ
महर्षिभिः ॥ ४६ ॥ क्षीणायुषः क्षीणसत्वान्दुर्मेधान्वीक्ष्य कालतः ॥ वेदान्ब्रह्मर्षयो व्यसन्हृदिस्थाच्युतनोदिताः ॥ ४७ ॥ अस्मि-
न्नप्यंतरे ब्रह्मन्भगवौल्लोकभावनः ॥ ब्रह्मेशाद्यैर्लोकपालैर्योचितो धर्ममुपये ॥ ४८ ॥ पराशरात्सत्यवत्यामंशांशकलया विभुः ॥ अव-
तीर्णो महाभाग वेदं चक्रे चतुर्विधम् ॥ ४९ ॥ ऋगथर्वयजुःसाम्नां राशीनुद्धृत्य वर्गशः ॥ चतस्रः संहिताश्चक्रे मंत्रैर्मणिगणा इव
॥ ५० ॥ तासां स चतुरः शिष्यानुपाहूय महामतिः ॥ एकैकां संहिता ब्रह्मत्रैकैकस्मै ददौ विभुः ॥ ५१ ॥ पैलाय संहितामाद्यां ब-
ह्वृचाख्यामुवाच ह ॥ वैशंपायनसंज्ञाय निगदाख्यं यजुर्गणम् ॥ ५२ ॥ ॥ ॥

रूपे पराशर ऋषिना वीर्यथी सत्यवतीमां अवतऱ्या छे तेमणे एक वेदना चार विभाग कऱ्याछे ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ जेम अनेक मणिओना ढगलामांथी माणिक्यादिक मणिओने नोखनोखा वीणी काहाडवामां आवेछे तेम मंत्रोना समूहरूप एक वेदमांथी ऋच्, यजुष्, सामन्, अथर्वन् नामना मंत्रोने वर्गप्रमाणे नोखनोखा काहाडी ते मंत्रोथी ऋग्वेद, यजुर्वेद, सामवेद अने अथर्ववेद नामनी चार संहिताओ व्यासे करी ॥ ५० ॥ पछी मोटी बु-
द्धिवाळा व्यासे चार शिष्योने बोलावीने एक एकने ते संहिताओमांथी एक एक संहिता आपी ॥ ५१ ॥ पैलने बह्वृचा नामनी पेहेली ऋग्वेदनी संहिता आपी. वैशंपायनने निगद नामनी यजुर्वेदनी संहिता आपी ॥ ५२ ॥ ॥ ॥

१ भूः भुवः अने स्वः ए त्रण व्याहृतिओ कहेवाय छे.

જૈમિનિને છંદોગ નામની સામવેદની સંહિતા આપી. સુમતુ નામના પોતાના શિષ્યને અથર્વાગિરસી નામની અથર્વ વેદની સંહિતા આપી ॥ ૫૩ ॥ પૈલ મુનિએ ઇંદ્રપ્રમિતિ અને બાષ્કલ નામના બે શિષ્યોને પોતાની સંહિતા ભળાવી. બાષ્કલે પોતાની સંહિતાના ચાર ભાગ કરીને બોધ્ય, યાજ્ઞવલ્ક્ય, પ-રાશર અને અગ્નિમિત્ર, એ ચાર શિષ્યોને ભળાવ્યા. જ્ઞાનવાळा ઇંદ્રપ્રમિતિએ માંડૂક્ય નામના પોતાના વિદ્વાન્ શિષ્યને પોતાની સંહિતા ભળાવી. માં-ડૂક્યના શિષ્ય દેવમિત્રે સૌભરિ આદિ શિષ્યોને ભળાવી ॥ ૫૪ ॥ ૫૫ ॥ ૫૬ ॥ માંડૂકેયના પુત્ર શાકલ્યે પોતાની સંહિતાના પાંચ ભાગ કરીને વાત્સ્ય, મુદ્દગલ, શાલીય, ગોસ્વલ્ય અને શિશિર નામના શિષ્યોને ભળાવ્યા ॥ ૫૭ ॥ શાકલ્યના છટ્ટા શિષ્ય જાતૂકર્ણ્યે પોતાની સંહિતાના ત્રણ ભાગ કરી અને વૈદિક પદાર્થોના વ્યાખ્યાનરૂપ નિરુક્ત નામનો ચોથો ભાગ કરી બલાક, પૈ-૧, વૈતાલ અને વિરજ નામના ચાર શિષ્યોને ભળા-

સામાં જૈમિનયે પ્રાહ તથા છંદોગસંહિતામ્ ॥ અથર્વાગિરસીં નામ સ્વશિષ્યાય સુમંતેવે ॥ ૫૩ ॥ પૈલઃ સ્વાં સંહિતામૂચ ઇંદ્રપ્રમિતયે મુનિઃ ॥ બાષ્કલાય ચ સોપ્યાહ શિષ્યેભ્યઃ સંહિતાં સ્વકામ્ ॥ ૫૪ ॥ યતુર્ધા વ્યસ્ય યાજ્ઞવલ્કયાય ભર્ગવ ॥ પરાશરાયા-મિમિત્રે ઇંદ્રપ્રમિતિરાભવાન્ ॥ ૫૫ ॥ અધ્યાપયત્સંહિતાં સ્વાં માંડૂકેયમૃષિં કવિમ્ ॥ તસ્ય શિષ્યો દેવમિત્રઃ સૌભર્યાદિભ્યઃ ઋચિવાન્ ॥ ૫૬ ॥ શાકલ્યસ્તસ્તુતસ્તાં તુ પંચથા વ્યસ્ય સંહિતામ્ ॥ વાત્સ્યમુદ્દગલાલીયગોસ્વલ્યશિશિરેષ્વધાન્ ॥ ૫૭ ॥ જાતૂકર્ણ્યશ્ચ ત-ચ્છિષ્યઃ સનિરુક્તાં સ્વસંહિતામ્ ॥ બલાકપૈજવેતાલવિરજેભ્યો દદૌ મુનિઃ ॥ ૫૮ ॥ બાષ્કલિઃ પ્રતિશાસ્ત્રાભ્યો વાલસિલ્યાસ્યસં-હિતામ્ ॥ ચક્રે બાલાયનિર્ભજ્યઃ કાશારશ્ચૈવ તાં દધુઃ ॥ ૫૯ ॥ બહુચાઃ સંહિતા હેતા એમિર્બ્રહ્મર્ષિર્મિદ્ધતાઃ ॥ શ્રુત્વૈતચ્છંદસાં વ્યાસં સર્વપાપૈઃ પ્રમુચ્યતે ॥ ૬૦ ॥ વૈશંપાયનશિષ્યા વૈ ચરકાધ્વર્યવોઽભવન્ ॥ યચ્ચેર્વ્રહ્મહત્યાંઽહઃશ્રપણે સ્વગુરોર્વ્રતમ્ ॥ ૬૧ ॥ યાજ્ઞવલ્ક્યશ્ચ તચ્છિષ્ય આહાહો ભગવન્કિયત્ ॥ ચરિતેનાલ્પસારાણાં ચરિષ્યેઽહં સુદુશ્રમ્ ॥ ૬૨ ॥

વ્યા ॥ ૫૮ ॥ બાષ્કલના પુત્ર બાષ્કલિએ ઉપર કહેલી સર્વ શાસ્ત્રાઓમાંથી વાલસિલ્ય નામની સંહિતા કરી અને તે સંહિતાને બાલાયનિ, મજ્ય અને કાશાર નામના શિષ્યો ભળ્યા ॥ ૫૯ ॥ આ ઋગ્વેદની સંહિતાઓનું એ બ્રહ્મર્ષિઓએ ધારણ કન્યું. આ વેદનો વિસ્તાર સાંભળવાથી મનુષ્ય સર્વ પાપથી છૂટેછે ॥ ૬૦ ॥ વૈશંપાયનના શિષ્યો યજુર્વેદ ભળ્યા તેથી તેઓ યજ્ઞમાં અધ્વર્યુની પદવી ધરાવનારા થયા. એઓએ પોતાના ગુરુ વૈશંપાયનને બ્રહ્મહત્યા લાગતાં તે પાપ મટાડવાનું વ્રત ગુરુને બદલે પોતે કન્યું હતું તેથી તેઓ ચરકાધ્વર્યુ કહેવાય છે ॥ ૬૧ ॥ બ્રહ્મહત્યાનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરાવ-વાના સમયમાં વૈશંપાયનના શિષ્ય યાજ્ઞવલ્ક્યે ગુરુને કહ્યું કે “ હે મહારાજ ! થોડી દહતાવાळा બીજા શિષ્યો પ્રાયશ્ચિત્ત કરશે તેથી શું વલ્લશે ? એ અત્યંત કઠણ પ્રાયશ્ચિત્ત હું એકલોજ કરીશ ” ॥ ૬૨ ॥

आ उपरथी वैशंपायने कोप करीने याज्ञवल्क्यने कहुं के-“तुं जतो रेहे. तुं के जे बीजा ब्राह्मणोनुं अपमान करनार शिष्य छो तेनुं मारे प्रयोजन नथी. मारी पासेथी तें जे अध्ययन कऱ्युं छे तेने तुरत छोडी दे” ॥ ६३ ॥ गुरुए आ प्रमाणे केहेवाथी देवरातना पुत्र ते याज्ञवल्क्य यजुर्वेदना मंत्रोने ओकी नाखिने त्यांथी जतारह्या ए मंत्रोने बीजा मुनिओए दीठा ॥ ६४ ॥ पछी ते मंत्रोमां अभिलाषनेलीधे ते मुनिओए तेतर पक्षी थईने ए मंत्रोने लई लीधा. ‘ब्राह्मणरूपथी ओकी कहाडेलने लेवुं ए योग्य नहि’ एवा विचारथी तेओए तेतर थईने ए मंत्रोने लीधा. मछी ए मंत्रोना समुदायमांथी पेढाना केटलाक विभाग थतां तेओमांथी तैत्तिरीय एवा नामनी अत्यंत रमणीय यजुर्वेदनी शाखाओ थई ॥ ६५ ॥ पछी हे शौनकमुनि ! गुरुनी पासे नहता एवा अधिक मंत्रोने शोधता याज्ञवल्क्य ऋषिए सर्व वेदना स्वामी सूर्यनी आ प्रमाणे स्तुति करी ॥ ६६ ॥ याज्ञवल्क्य स्तुति करेछे.

इत्युक्तो गुरुरप्याह कुपितो याह्यलं त्वया ॥ विप्रावमंत्रा शिष्येण मदधीतं संजायति ॥ ६३ ॥ देवरातसुतः सोपि छर्दित्वा यजुषां गणम् ॥ ततो गतोऽथ मुनयो ददृशुस्ताव्यजुर्गणान् ॥ ६४ ॥ यजुषि तित्तिरा भूत्वा तल्लोपतयादद् ॥ तैत्तिरीया इति यजुःशाखा आसन्सुपेशलाः ॥ ६५ ॥ याज्ञवल्क्यस्ततो ब्रह्मन् छंदांस्यधिगवेषयत् ॥ गुरोर्विद्यमानानि सूतस्थेऽर्कमीश्वरम् ॥ ६६ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ ॥ ओंनमो भगवते आदित्यायाखिलजगतामात्मस्वरूपेण कालस्वरूपेण चतुर्विधभूतनिकायानां ब्रह्मादिस्तंबपर्यंतानामंतर्हृदयेषु बहिरपि चाकाश इवोपाधिनाऽव्यवधीयमानो भवानेक एव क्षणलवनिमेषावयवोपचितसंवत्सरगणेनापामादानविसर्गाभ्यामिमां लोकयात्रामनुवहति ॥ ६७ ॥ यदु ह वा व विबुधर्षभ सविनरदस्तपत्यनुसवनमहरह्राघ्रायविधिनोपतिष्ठमानानामखिलदुरितवृजिनवीजावभर्जन भगवतः समभिधीमहि तपनमंडलम् ॥ ६८ ॥

हे सूर्यदेव ! आप के जे जरायुज आदि चार प्रकारना प्राणियोना समूहरूप ब्रह्माथी ते स्तंब सुधीनां सघळां जगतमां हृदयनी अंदर आत्मस्वरूपथी अने बहार क्षण, लव, तथा निमेषरूप घणां अवयवोवाळां वर्षोना समूहवाळा कालरूपथी रह्या छतां पण आकाशनी पेठे उपाधिथी ढंकाता नथी अने प्रतिवर्षे जलना शोषणथी अने वरसाववाथी एकलाज आ जगतनी जीविकाने चलाव्या करोछो तेमने हुं वारंवार प्रणाम करूंछु ॥ ६७ ॥ हे देवताओमां उत्तम ! हे तपावनार ! हे वेदविधिथी त्रण समयमां स्तुति करता भक्तोनां सघळां पाप, दुःख अने अज्ञानने बाळी नाखनार ! हे सूर्य ! आपनुं जे आ मंडल दिक्से दिक्से तपेछे तेनुं अमो सारी रीते सन्मुख थईने ध्यान करीए छीए ॥ ६८ ॥

हे सूर्य ! जे आप आ जगतमां पोताना स्थानकरूप स्थावरजंगम अनेक जीवोनां जडरूप मन, इंद्रिय अने प्राणना समूहोने पोते अंतर्धामी आत्मा-
रूपे प्रेरोछो तेमने अमो वारंवार प्रणाम करीए छीए ॥ ६९ ॥ हे सूर्यदेव ! महादयालु आप के जे अत्यंत कराल मोहोडावाळा अंधकार नामना
अजगरे गळेला अने तेथी शबनी पेठे भानरहित थएला आ लोकने जोई दयानेलीधे दर्शनवडेज उठाडीने प्रत्येक दिवसे समयसर कल्याणरूप
स्वधर्म नामनी आत्मनिष्ठामां प्रवर्त्तवोछो अने राजानी पेठे दुष्टलोकने भय आपता फरोछो तेमने हुं वारंवार प्रणाम करूंछुं ॥ ७० ॥ हे सूर्यदेव !
आप के जेने चारेकोर दिक्पाल देवताओ स्थले स्थले कोशवाळी अंजलिओथी अर्घ्य आपेछे तेमने हुं वारंवार प्रणाम करूंछुं ॥ ७१ ॥
हे महाराज ! आप एवा छो एटलामांटे त्रैलोक्यना अधिपतिओए वंदेलां आपनां वे चरणारविंदने हुं बीजाओए नहि जाणेला अने सारथी भरेला

य इह वा व स्थिरचरनिकराणां निजनिर्केतनानां मनइंद्रियासुगणाननात्मनः स्वयमात्मांतर्यामी प्रचोदयति ॥ ६९ ॥ य एवमं लो-
कमतिकरालवदनांधकारसंज्ञाजगरग्रहगलितं मृतकमिव विचेन्नमवलोक्यानुक्थया परमकारुणिक ईक्षयैवोत्थाप्याहरहरनुसवनं
श्रेयसि स्वधर्मख्यात्मावस्थाने प्रवर्तयत्यवनिपतिरिवासाधूनां भयमुदीरयन्नटति ॥ ७० ॥ परित आशापालैस्तत्र तत्र कमलकोशां-
जलिभिरुपहतार्हणः ॥ ७१ ॥ अथ ह भगवंस्तव चरणनलिनयुगलं त्रिभुवनयुरुभिर्वर्द्धितमहमयातयामयच्छुःकाम उपसरामीति
॥ ७२ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ एवं स्तुतः स भगवान्वाजिरूपधरो हरिः ॥ यजूंययातयामानि मुनयेऽदात्प्रसादितः ॥ ७३ ॥
यञ्छूर्भिरकरोच्छाखा दशपंच शतैर्विभुः ॥ जगृहुर्वाजसन्यस्ताः काण्वमाध्यंदिनादयः ॥ ७४ ॥ जैमिने सामगस्यासोत्सुमंतुस्तनयो
मुनिः ॥ सुन्वांसु तत्स्तुतस्ताभ्यामेकैकां प्राह संहिताम् ॥ ७५ ॥ सुकर्मा चापि तच्छिष्यः सामवेदतरोर्महान् ॥ महसं संहिताभेदं
चक्रे साम्नां ततो द्विजः ॥ ७६ ॥

यजुर्मंत्रोनी इच्छाथी भजुछुं ॥ ७२ ॥ सूत केहेछे.— आ प्रमाणे याज्ञवल्क्ये स्तुति करतां ते स्तुतिथी प्रसन्न थएला सूर्यदेवे घोडानुं रूप ध-
रीने याज्ञवल्क्यने तेनी मागणी प्रमाणे यजुर्मंत्रो आप्या ॥ ७३ ॥ याज्ञवल्क्ये ए सैकडो मंत्रोमांथी पंदर शाखा करी, सूर्ये पोतानी केशवा-
ळीथी अथवा वेगथी आपी एटलामाटे वाजसनी एवा नामथी प्रख्यात थएली ते शाखाओने कण्व अने माध्यंदिन आदि ब्राह्मणोए लीधि
॥ ७४ ॥ सामवेद भणनारा जैमिनिए पोताना सुमंतु नामना पुत्रने अने सुन्वान् नामना पौत्रने एक एक संहिता भणावी ॥ ७५ ॥ पछी व-
ळी सुकर्मा नामनो जैमिनियो महाबुद्धिमान् शिष्य हतो तेणे सामवेदरूपी वृक्षना अनेक मंत्रोमांथी नोखनोखी संहिताओ करीने हजार
शाखाओ करी ॥ ७६ ॥ ॥ ॥ ॥

सुकर्मा पासेयी कौशल्य, हिरण्यनाभ, पौष्यंजि, अने वेदमां निपुण आवंत्य नामना त्रण शिष्योऽसंहिताओनुं ग्रहण कयुं ॥ ७७ ॥ ए हिरण्यनाभ पौष्यंजि अने आवंत्यनी पासेयी पांचसो शिष्यो सामवेदने भण्णा हता तेओ सघळा जोके उत्तरदिशाना रेहेवाशी हता तोपण कालनेलीधे तेओ-मांशी केटलाएक पूर्वदिशाना रेहेवाशी केहेवाइ गयाछे ॥ ७८ ॥ पौष्यंजिना लौगाक्षि, मांगलि, कुल्य, कुशीद अने कुक्षि नामना बीजा पण शिष्यो हता तेओए सो सो संहिताओनुं ग्रहण कयुं हतुं ॥ ७९ ॥ हिरण्यनाभना बीजा शिष्य कृते चोवीश संहिताओ शिष्योने भणावी हती. अवशेष रहेली संहिताओने ज्ञानवाळा आवंत्ये पोताना शिष्योने भणावी हती ॥ ८० ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना द्वादशस्कंधनो छठो अध्याय संपूर्ण

हिरण्यनाभः कौशल्यः पौष्यंजिश्च सुकर्मणः ॥ शिष्यौ जगद्वहनुश्चान्य आवंत्यो ब्रह्मवित्तमः ॥ ७७ ॥ ॥ उदीच्याः सामगाः शिष्या आसन्पंचशतानि वै ॥ पौष्यंज्यावंत्ययोश्चापि तांश्च प्राच्यान्प्रचक्षते ॥ ७८ ॥ लौगाक्षिर्मांगलिः कुल्यः कुशीदः कुक्षिरव च ॥ पौष्यंजिशिष्या जगद्बुः संहितास्ते शतं शतम् ॥ ७९ ॥ कृतो हिरण्यनाभस्य चतुर्विंशतिसंहिताः ॥ शिष्य ऊचे स्वशिष्येभ्यः शेषा आवंत्य आत्मवान् ॥ ८० ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे द्वादशस्कंधे वेदशास्त्राप्रणयनं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ अथर्ववित्सुमंतुश्च शिष्यमध्यापयत्स्वकाम् ॥ संहितां सोऽपि पथ्याय वेददर्शाय चोक्तवान् ॥ १ ॥ शौक्लायनिर्ब्रह्म-बलिर्मोदोषः पिप्पलायनिः ॥ वेददर्शस्य शिष्यास्ते पथ्यशिष्यानथो शृणु ॥ कुमुदः शुनको ब्रह्मन् जाजलिश्चाप्यथर्ववित् ॥ २ ॥ बभ्रुः शिष्योऽथांगिरसः सैधवायन एव च ॥ अधीयेतां संहिते द्वे सावर्ण्याद्यास्तथाऽपरे ॥ ३ ॥ नक्षत्रकल्पः शांतिश्च कश्यपांगिरसादयः ॥ एते आथर्वणाचार्याः शृणु पौराणिकान्मुने ॥ ४ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ ६ ॥ सूत केहेछे^१ :- अथर्ववेद जाणनारा सुमंतुए पोताना कबंध नामना शिष्यने अथर्ववेद भणाव्यो अने कबंधे विभाग करीते पथ्य अने वेद-दर्श नामना बे शिष्योने भणाव्यो ॥ १ ॥ वेददर्श पोतानी संहिताना चार भाग करी शौल्कायनि, ब्रह्मबलि मोदोष अने पिप्पलायनि नामना चार शिष्योने भणाव्या अने पथ्ये, कुमुद शुनक अने जाजलि नामना शिष्योने पोतानी संहिताना त्रण भाग करीने भणाव्या ॥ २ ॥ शुनकना बभ्रु अने सैधवायन नामना बे शिष्यो हता तेओ बे संहिताओने भण्णा. सैधवायनादिकना शिष्यो सावर्णिआदि, नक्षत्रकल्प, शांतिकल्प, कश्यप अने आंगिरस आदि शिष्यो हता, ए सघळा अथर्ववेदना आचार्य केहेवाछे. हवे पुराणोना आचार्योविषे कहुंछुं ते सांभळो ॥ ३ ॥ ४ ॥

१. आ सातमा अध्यायमां अथर्ववेदनो विस्तार, पुराणोना विभाग अने पुराणोनां लक्षण कहेवामां आवशे.

ત્રય્યારુણિ, કશ્યપ, સાર્વર્ણિ, અકૃતવ્રણ, વૈશંપાયન અને હારીત, એ છ પુરાણોના આચાર્ય થયા ॥ ૫ ॥ પ્રથમ વેદવ્યાસે પુરાણોની છ સંહિતાઓ કરીને મારા પિતા રોમહર્ષણને ભળાવી હતી અને રોમહર્ષણના મુખથી ઉપર કહેલા છ જણા ભણ્યા હતા. હું કે જે એ છ જણાનો શિષ્ય છું તે, એ-ઓની પાસેથી એક એક સંહિતા ભળવાથી સઘડી સંહિતાઓ શીખ્યોછું ॥ ૬ ॥ પુરાણોની જે ચાર મૂલ સંહિતાઓ છે તેઓને કશ્યપ, હું, સાર્વર્ણિ અને અકૃતવ્રણ એ ચાર જણા, વ્યાસના શિષ્ય પાસેથી ભણ્યા હીએ ॥ ૭ ॥ હે શૌનક મુનિ ! વેદ અને શાસ્ત્રના અનુસારથી વિદ્વાનોએ પુરાણનું જે લક્ષણ ઠરાવ્યું છે તે મન રાક્ષીને સાંભલો ॥ ૮ ॥ સર્ગ, વિસર્ગ, વૃત્તિ (સ્થાન), રક્ષા (પોષણ), મન્વંતર, વંશ તથા વંશજોનું ચરિત્ર, (દેશાનુકથા) સંસ્થા, (નિરોધ) મુક્તિ, હેતુ (જતિ), અને અપાશ્રય, એ દશ વિષયો જેમાં હોય તેને વિદ્વાનો પુરાણ કહેછે. કેટલાએક કહેછે કે સર્ગ, વિસર્ગ, વંશ, વંશજોનું

ત્રય્યારુણિ: કશ્યપશ્ચ સાવર્ણિરકૃતવ્રણ: ॥ વૈશંપાયનહારીતૌ ષડ઼્ પૌરાણિકા ઇમે ॥ ૫ ॥ અધીયંત વ્યાસશિષ્યાસંહિતાં મત્પિતુર્મુ-
ક્ષાત્ ॥ એકૈકામહમેતેષાં શિષ્ય: સર્વા: સમધ્યગામ્ ॥ ૬ ॥ કશ્યપોઽહં ચ સાવર્ણી રામશિષ્યોઽકૃતવ્રણ: ॥ અધીમહિ વ્યાસશિષ્યાચ્ચ-
તસૌ મૂલસંહિતા: ॥ ૭ ॥ પુરાણલક્ષણં બ્રહ્મન્બ્રહ્મર્ષિર્ભિર્નિરૂપિતમ્ ॥ શૃણુષ્વ બુદ્ધિમાશ્રિત્ય વેદશાસ્ત્રાનુસારત: ॥ ૮ ॥ સર્ગોઽસ્યાથ
વિસર્ગશ્ચ વૃત્તિરક્ષાંતરાણિ ચ ॥ વંશો વંશ્યાનુચરિતં સંસ્થા હેતુરપાશ્રય: ॥ ૯ ॥ દશભિર્લક્ષણૈર્યુક્તં પુરાણં તદ્વિદો વિદુ: ॥ કેચિત્પંચ-
વિધં બ્રહ્મન્ મહદલ્પવ્યવસ્થયા ॥ ૧૦ ॥ અવ્યાકૃતગુણક્ષોભાન્મહત્સિદ્ધતોહમ: ॥ શ્રુતસૂક્ષ્મેંદ્રિયાર્થોનાં સંભવ: સર્ગ ઉચ્યતે ॥ ૧૧ ॥
પુરુષાનુદ્યહીતાનામેતેષાં વાસનામય: ॥ વિસર્ગોઽયં સમાહારો बीजाद्बीजं चराचरम् ॥ ૧૨ ॥ વૃત્તિર્શ્રુતાનિ શ્રુતાનાં ચરાણામચરાણિ
ચ ॥ કૃતા સ્વેન નૃણાં તત્ર કામાચોદનયાઽપિ વા ॥ ૧૩ ॥

ચરિત્ર, અને મન્વંતર એ પાંચ વિષયો જેમાં હોય તે પુરાણ કહેવાય. આ મતભેદમાં એવી વ્યવસ્થા છે કે દશે વિષયોનાં જેમાં નોંખનોંખાં નિરૂપણ કન્યાં હોય તે મહાપુરાણ અને જેમાં બીજાઓનો અંતર્ભાવ કરીને પાંચ વિષયોનું જ નિરૂપણ કન્યું હોય તે અલ્પ પુરાણ સમજવું ॥ ૯ ॥ ૧૦ ॥ પ્રધાનના ગુણોનો ક્ષોભ થતાં મહત્તત્ત્વની, મહત્તત્ત્વથી ત્રણ પ્રકારના અહંકારની અને અહંકારમાંથી દેવતા, દંદિયો તથા પંચ તત્ત્વોની જે ઉત્પત્તિ થાયછે તેનું 'સર્ગ' એવું નામ આપેલું છે ॥ ૧૧ ॥ દૈશ્વર જેઓને શક્તિ આપેછે એવાં એ મહત્તત્ત્વાદિકમાંથી થતો અને એક બીજમાંથી થતા બીજા બીજની પેઠે પ્રવાહરૂપે ચાલતો આ તેઓના સમુદાયરૂપ સ્થાવર-જંગમ પ્રપંચ, કહેવાય છે ॥ ૧૨ ॥ જંગમ પ્રાણીઓની સામાન્ય રીતે સ્થાવર પ્રાણીઓ આર્જીવિકા છે અને જંગમ પ્રાણીઓ પણ માંસ ખાવાના રાગનેલીધે આર્જીવિકા છે તો તેઓમાં મનુષ્યોનેમાટે રાગથી અથવા શાસ્ત્રના વચન ઉપરથી જે આર્જીવિકા ઠરે છે તે 'વૃત્તિ' કહેવાય છે ॥ ૧૩ ॥

પશુ, પક્ષી, મનુષ્ય, ઋષિ અને દેવતાઓમાં ભગવાન્ અવતારો ધરીને યુગે યુગે જે લીલા કરેછે તે જગતની 'રક્ષા' કેહેવાયછે કે જે અવતારોથી અધર્મીઓ નો નાશ થાયછે ॥ ૧૪ ॥ મનુ, દેવતાઓ, મનુના પુત્રો, ઇંદ્ર, સપ્તર્ષિઓ અને ભગવાનનો અંશાવતાર, એ છ મલીને મન્વંતર કેહેવાય છે ॥ ૧૫ ॥ શુદ્ધ રાજાઓની ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન કાલની સંતતિને 'વંશ' એવું નામ આપેલું છે અને તે રાજાઓના તથા તેઓના વંશજોના ચરિત્રને 'વંશાનુચરિત' એવું નામ આપેલું છે ॥ ૧૬ ॥ જગતના નૈમિત્તિક, પ્રાકૃતિક અને નિત્ય લયનું 'સંસ્થા' એવું નામ વિદ્વાનોએ રાખેલું છે અને આત્યંતિક લયનું નામ 'મુક્તિ' એવું રાખેલું છે કે જે ચારે પ્રકારના લય માયાથી થાયછે ॥ ૧૭ ॥ અવિદ્યાનેલીધે કર્મ કરનાર જીવ કે જેને ચૈતન્યને મુખ્ય ગણનારા લોકો અનુશયી કેહેછે અને ઉપાધિને મુખ્ય ગણનારા લોકો અવ્યાકૃત કેહેછે તેની વાસનાઓ આ જગતની સૃષ્ટિ આદિ થવામાં કારણરૂપ થાયછે

રક્ષાઽચ્યુતાવતારેહા વિશ્વસ્યાનુ યુગે યુગે ॥ તિર્યંચત્યર્ષિદેવેષુ હન્યંતે યૈસ્મયીદિપઃ ॥ ૧૪ ॥ મન્વંતરં મનુર્દેવા મનુપુત્રાઃ સુરેશ્વરઃ ॥ ઋષયોઽશાવતારશ્ચ હરેઃ ષડ્વિધમુચ્યતે ॥ ૧૫ ॥ રાજા બ્રહ્મપ્રસૂતાનાં વંશસ્ત્રૈકાલિકોઽન્વયઃ ॥ વંશ્યાનુચરિતં તેષાં વૃત્તં વંશધરાશ્ચ યે ॥ ૧૬ ॥ નૈમિત્તિકઃ પ્રાકૃતિકો નિત્ય આત્યંતિકો લયઃ ॥ સંસ્યેતિ કવિભિઃ પ્રોક્તા ચતુર્થોઽસ્ય સ્વભાવતઃ ॥ ૧૭ ॥ હેતુર્જીવોસ્ય સર્ગદિરવિદ્યાકર્મકારકઃ ॥ યં વાનુશયિનં પ્રાહુરવ્યાકૃતમુતારે ॥ ૧૮ ॥ વ્યત્તિરેકાન્વયો યસ્ય જાગ્રત્સ્વપ્નસુષુપ્તિષુ ॥ માયામયેષુ તદ્બ્રહ્મ જીવવૃત્તિષ્વપાશ્રયઃ ॥ ૧૯ ॥ પદાર્થેષુ યથા દ્રવ્યં સન્માત્રં રૂપનામસુ ॥ વીજાદિપંચતાં તાસુ હ્યવસ્થાસુ યુતાયુતમ્ ॥ ૨૦ ॥ વિરમેત યદા ચિત્તં હિત્વા વૃત્તિત્રયં સ્વયમ્ ॥ યોગેન વા તદાત્માનં વેદેહાયા નિવર્તતે ॥ ૨૧ ॥ એવં લક્ષણલક્ષ્યાણિ પુરાણાનિ પુરાવિદઃ ॥ મુનયોઽષ્ટાદશ પ્રાહુઃ ક્ષુલ્લકાનિ મહાંતિ ચ ॥ ૨૨ ॥

માટે 'હેતુ' કેહેવાય છે ॥ ૧૮ ॥ પરબ્રહ્મ કે જે જાગ્રત્, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિમાં જીવણથી વર્તનારા માયામય વિશ્વ, તૈજસ અને પ્રાક્ષમાં અનુસ્યૂત છે અને સમાધિ આદિમાં એઓથી નકરૂં પળ છે તે 'અપાશ્રય' કેહેવાય છે ॥ ૧૯ ॥ ઘટાદિક પદાર્થોમાં જેમ માટી આદિ વસ્તુ અનુસ્યૂત છે અને એઓથી નકરી પળ છે તેમ ગર્ભધાનથી તે મરવાસુધીની દેહની અવસ્થાઓમાં અધિષ્ઠાનપણથી બ્રહ્મ અનુસ્યૂત છે અને એઓથી નકરૂં પળ છે. સઘડાં રૂપ અને નામોમાં 'સત્' પણથી એ બ્રહ્મજ રહેલ છે ॥ ૨૦ ॥ જ્યારે ત્રણ ગુણની વૃત્તિઓરૂપ પ્રપંચને મિથ્યા સમજીને પોતાની મેલેજ ચિત્ત વિરામ પામે અથવા યોગના બલથી ચિત્ત વિરામ પામે ત્યારે એ બ્રહ્મ જાણવામાં આવેછે અને સઘડો સંસાર નિવૃત્ત થાયછે ॥ ૨૧ ॥ ઉપર કેહેલાં લક્ષણોથી જાણવામાં આવતાં મહાપુરાણો અને અલ્પપુરાણો અદાર છે એમ પૂર્વના વિદ્વાન્ મુનિઓ કેહેછે ॥ ૨૨ ॥

ब्रह्मपुराण, पद्मपुराण, विष्णुपुराण, शिवपुराण, लिंगपुराण, गरुडपुराण, नारदपुराण, भागवतपुराण, अग्निपुराण, स्कंदपुराण, भविष्यपुराण, ब्रह्मवैवर्तपुराण, मार्कण्डेयपुराण, वामनपुराण, वराहपुराण, मत्स्यपुराण, कूर्मपुराण अने ब्रह्मांडपुराण, ए अठार पुराण केहेवाय छे ॥ २३ ॥ २४ ॥ हे शौनकऋषि ! वेदव्यास अने तेमना शिष्य, प्रशिष्य तथा तेओना शिष्योए शाखाओनो जे निस्तार करेल छे तेसंबंधी आ विषय में तमोने कही संभळाव्यो के जेने केहेनारा तथा सांभळनाराओनुं ब्रह्मतेज वधेछे ॥ २५ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवतना द्वादशस्कंधनो सातमो अध्याय संपूर्ण ॥ ७ ॥ शौनैकऋषि पूछे छे.— हे सूत ! हे साधु ! तमे चिरंजीवी रहो. हे केहेनाराओमां उत्तम ! अपार संसारमां भटकतां मनुष्योने तमे पार देखाडनारा छो माटे अमारा प्रश्ननो उत्तर आपो ॥१॥ मृकंडना पुत्र मार्कण्डेय ऋषिने लोको चिरंजीवी केहेछे तो जेमां सघळा जगतनो नाश

ब्राह्मं पाद्मं वैष्णवं च शैवं लैंगं सगारुडम् ॥ नारदीयं भागवतमात्रेयं स्कांदसंज्ञितम् ॥ २३ ॥ भविष्यं ब्रह्मवैवर्तं मार्कण्डेयं सवामनम् ॥ वाराहं मात्स्यं कौर्मं च ब्रह्मांडाख्यमिति त्रिषद् ॥ २४ ॥ ब्रह्मन्निदं समारूपातं शाखाप्रणयनं मुनेः ॥ शिष्यशिष्यप्रशिष्याणां ब्रह्मतेजोविवर्धनम् ॥ २५ ॥ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे द्वादशस्कंधे सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ शौनक उवाच ॥ ॥ सूत जीव चिरं साधो वद नो वदतां वर ॥ तमस्यपरे भ्रमतां नृणां त्वं पारदर्शनः ॥ १ ॥ आहुश्चिरायामृषि मृकंडतनयं जनाः ॥ यः कल्पाति उर्वरितो येन प्रस्तमिदं जगत् ॥ २ ॥ स वा अस्मत्कुलोत्पन्नः कल्पेऽस्मिन्भार्गवर्षभः ॥ नैवाधुनाऽपि भूतानां संप्लवः कोऽपि जायते ॥ ३ ॥ एक एवार्णवे भ्राम्यद्दृदर्शं पुरुषं किल ॥ वटपत्रपुटे तोकं शयानं त्वेकमद्भुतम् ॥ ४ ॥ एष नः संशयो भूया-
न्सूत कौवूहलं यतः ॥ तं न भिच्छिधि महायोगिन् पुराणेष्वपि संमतः ॥ ५ ॥

थई जायछे एवा कल्पांतमां एक मार्कण्डेय शी रीते अवशेष रहेवा संभवे ? ॥ २ ॥ वळी ए मार्कण्डेय आ कल्पमांज अमारा कुलमां उत्पन्न थयाछे, केम के भृगुकुलमां ए उत्तम गणायछे. तो भृगुकुल चाल्या पछी आजसुधीमां प्राणीओनो कोई प्राकृतिक के नैमिचित् प्रलय थयो नथी माटे ए-मने प्रलयमां अवशेष रहेला शी रीते मानी सकाय ? ॥ ३ ॥ वळी एम केहेवायछे के ए मार्कण्डेय प्रलयना समुद्रमां एकलाज फरता हता त्यां वड-ना पांदडाना पडीआमां एक अद्भुत बालक तेमना जोवामां आव्यो हतो तो प्रलयमां ए वड आदि रहेहुं शी रीते संभवे ? ॥ ४ ॥ हे सूत ! आ अ-मने मोटो संशय छे अने तेनो उत्तर सांभळवाने अमने कौतुक छे. तमे केवल मोटा योगी छो एटलुंज नहि पण पुराणोमां पण ज्ञाता मनाओछो माटे अमारा ए संशयने कापो ॥ ५ ॥

१ आ आठमा अध्यायमां मार्कण्डेयनी तपश्चर्या, कामादिक मोह करनाराओधी तेमने मोह न थयो, अने नरनारायणनी स्तुति करी, ए कथा केहेवामां आवशे. २ पुराणना विभाग सांभळीने पुराणना कर्ता मार्कण्डेयना चरित्रविषे पूछे छे.

सूत केहेछे.— हे मोटा ऋषि ! आ तमे लोकोनी भ्रांतिने मटाडनार प्रश्न कयुं के जे विषयमां कलियुगना मेलने मटाडनारी नारायणनी कथा आवे छे ॥ ६ ॥ पिता पासेथी गर्भोधानादिकना अनुक्रमे उपनयन संस्कार मळ्या पछी मार्कण्डेय वेद भणीने धर्मनी रीतिथी तप अने स्वाध्यायमां लाग्या हता ॥ ७ ॥ नैष्ठिक ब्रह्मचर्य पाळता हता. जटा, वल्कल वस्त्र, कमंडलु, दंड, उपवीत, मेखला, काळीआर मृगनुं चर्म, फेरववानी माला अने दर्भेने धरता हता. धर्मनी वृद्धिने सारू शांतपणाथी बने संध्यामां अग्नि, सूर्य, गुरु, ब्राह्मण अने पोताना शरीरमां भगवाननुं पूजन करता हता ॥ ८ ॥ ९ ॥ सायंकाले अने प्रातःकाले भिक्षा लावीने गुरुने आपी देता हता अने गुरु आज्ञा आपे तो मौन राखीने एक वार जमता हता- गुरु आज्ञा न आपे तो उपवास पण करता हता ॥ १० ॥ आ प्रमाणे लाख वर्ष सुधी तप अने स्वाध्यायमां तत्पर रहीने भगवाननुं आराधन कर-

सूत उवाच ॥ प्रशस्त्रया महर्षेऽयं कृतो लोकभ्रमापहः ॥ नारायणकथा यत्र गीता कलिमलापहा ॥ ६ ॥ प्रासद्विजातिसंस्कारो मार्कण्डेयः पितुः क्रमात् ॥ छंदास्यधीत्य धर्मेण तपः स्वाध्यायसंयुतः ॥ ७ ॥ बृहद्रथः शांतो जटिलो वल्कलावरः ॥ बिभ्रत्कमंडलुं दंडमुपवीतं समेखलम् ॥ ८ ॥ ऋणाजिनं साक्षसूत्रं कुशांश्च नियमर्द्धये ॥ अग्न्यर्कगुरुविप्रात्मस्वर्चयन्संध्योर्हरिम् ॥ ९ ॥ सायं प्रातः स गुरवे भैक्ष्यमाहृत्य वाग्यतः ॥ बुभुजे गुर्वनुज्ञातः सकृन्नोचेदुपोषितः ॥ १० ॥ एवं तपःस्वाध्यायपरो वर्षोणामयुतायुतम् ॥ आराधयन्हृषीकेशं जिग्ये मृत्युं सुदुर्जयम् ॥ ११ ॥ ब्रह्मा भृगुर्भवो दक्षो ब्रह्मपुत्राश्च येपरे ॥ नृदेवपितृभृतानि तेनासन्नति विस्मिताः ॥ १२ ॥ इत्थं बृहद्रथस्तपःस्वाध्यायसंयमैः ॥ दध्यावधोक्षजं योगी ध्वस्तकेशांतरालम् ॥ १३ ॥ तस्यैवं गुंजतश्चित्तं महायोगेन योगिनः ॥ व्यतीयाय महान्कालो मन्वंतरपदात्मकः ॥ १४ ॥ एतत्पुंरंदरो ज्ञात्वा सप्तमेऽस्मिन्किलांतरे ॥ तपोविशंकितो ब्रह्मन्नारेभे तद्विघातनम् ॥ १५ ॥ गंधर्वाप्सरसः कामं वसंतमलयानिलौ ॥ मुनये प्रेषयामास रजस्तोकमदौ तदा ॥ १६ ॥

वाथी ते मार्कण्डेय, महादुर्जय मृत्युने जील्या हता ॥ ११ ॥ मार्कण्डेय मृत्युने जील्यो तेथी ब्रह्मा, भृगु, सदाशिव, दक्ष, बीजा पण ब्रह्माना पुत्रो, मनुष्य, देव, पितृ अने सघळा प्राणीओ बहुज विस्मय पाम्या ॥ १२ ॥ ए प्रमाणे तप, स्वाध्याय, अने जितेंद्रियपणानी साथे नैष्ठिक ब्रह्मचर्यने पाळता ए योगी मार्कण्डेय, रागादिक दोषथी रहित मनथी भगवाननुं ध्यान करता हता ॥ १३ ॥ ए प्रमाणे मोटा योगथी चित्तने वश्य करता ए मार्कण्डेयने छ मन्वंतररूप मोटो काल व्यतीत थयो ॥ १४ ॥ हे शौनक ! आ सातमा मन्वंतरमां ए वात जाणी तेमना तपथी बीनेला इंद्रे तपमां विभ्न करवानो आरंभ कयो ॥ १५ ॥ इंद्रे मुनिने तपमांथी भ्रष्ट करवासारू गंधर्व अप्सरा, कामदेव, वसंतऋतु, मलयाचलनो पवन, लोभ अने मदने तेमना आश्रममां मोकल्या ॥ १६ ॥

॥ ॥

॥

॥

॥

॥

एओ हिमालयना उत्तरभागमां तेमनो आश्रम के ज्यां पुष्पभद्रा नामनी नदी अने चित्रा नामनी शिला छे त्यां गया ॥ १७ ॥ ए मार्कण्डेयनो पवित्र आश्रम के जेमां पवित्र झाड अने लताओ शोभी रह्यां हतां, पवित्र ब्राह्मणोनां टोळां रेहेतां हतां, जलाशयो पवित्र अने निर्मल हतां ॥ १८ ॥ म-
दोन्मत्त भ्रमरो गायन करता हता, मदोन्मत्त कोयलपक्षीओ टौकारा करतां हतां, मदोन्मत्त मयूरो नटनी पेठे नाचता हता अने बीजां पण मदो-
न्मत्त पक्षीओनां टोळां व्यापी रह्यां हतां ॥ १९ ॥ तेमां हिमना धोधना बिंदुओने लईने पेतेलो, पुष्पोनी सुगंधीवाळो अने कामदेवने वृद्धि आपतो
वायु वावा लाग्यो ॥ २० ॥ प्रदोषकालमां चंद्रना उदयवाळी अने कोमल पल्लव तथा गुच्छवाळां परस्परनी साथे मळेलां झाड अने लताओना स-
मूहवाळी वसंतऋतु त्यां प्रकट थीई ॥ २१ ॥ गाता अने नाचता गंधर्वो तथा अप्सराओनी साथे धनुष्य तथा बाणवाळो कामदेव ते आश्रममां दे-

ते वै तदाश्रमं जग्मुर्हिमाद्रेः पार्श्वे उत्तरे ॥ पुष्पभद्रा नदी यत्र चित्रारूपा च शिला विभो ॥ १७ ॥ तदाश्रमपदं पुण्यं पुण्यद्रुम-
लताञ्चितम् ॥ पुण्यद्विजकुलाकीर्णं पुण्यामलजलाशयम् ॥ १८ ॥ मत्तभ्रमरसंगीतं मत्तकोकिलकूजितम् ॥ मत्तबर्हिनाटाटोपं
मत्तद्विजकुलाकुलम् ॥ १९ ॥ वायुः प्रविष्ट आदाय हिमनिर्झरशीकरान् ॥ सुमनोर्भिः परिप्लव्क्तो ववावुत्तंभयन् स्मरम् ॥ २० ॥ उद्य-
चंद्रनिशावक्रः प्रवालस्तवकालिभिः ॥ गोपद्रुमलताजालैस्तत्रासीत्कुसुमाकरः ॥ २१ ॥ अन्वयमानो गंधर्वैर्गीतवादित्रयूथकैः ॥
अदृश्यतात्तचापेषुः स्वःस्त्रीयूथपतिः स्मरः ॥ २२ ॥ हुत्वाग्निं समुपासीनं ददृशुः शक्रकिंकराः ॥ भीलिताक्षं दुराधर्षं मूर्तिमंतमिवा-
नलम् ॥ २३ ॥ ननृतुस्तस्य पुरतः स्त्रियोऽथो गायका जगुः ॥ मृदंगवीणापणवैर्वाद्यं चकुर्मनोगमम् ॥ २४ ॥ संदधेऽस्त्रं स्वधनुषि
कामः पंचमुखं तदा ॥ मधुर्मनो रजस्तोक इंद्रभृत्या व्यंकपयन् ॥ २५ ॥ क्रीडत्याः पुंजिकस्थल्याः कंदुकैस्तनगौरवात् ॥ भृशमुद्विग्न-
मध्यायाः केशविक्षंसितस्रजः ॥ २६ ॥ इतस्ततो भ्रमदृष्टेऽश्रलंत्या अनुकंदुकम् ॥ वायुर्जहार तद्रासः सूक्ष्मं द्रुटितमेखलम् ॥ २७ ॥

खाणो ॥ २२ ॥ इंद्रना ए सघळा अनुचरोए, अग्निमां होम करी ध्यानथी आंखो वीचीने बेठेला अने देहधारी अग्निनी पेठे असह्य तेजवाळा मा-
र्कण्डेयने दीठा ॥ २३ ॥ मार्कण्डेयनी सामे स्त्रीओ नाचवा लागी अने गंधर्वो गावा लाग्या तथा मृदंग, वीणा अने पणवो लईने मनोहर रीते बजा-
ववा लाग्या ॥ २४ ॥ ते समयमां कामदेवे शोषण, दीपन, संमोहन, तापन तथा उन्मादन नामना पांच मुखवाळुं अस्त्र पीताना धनुषमां सांध्युं-
वसंत, लोभ अने बीजापण इंद्रना भृत्यो ते मार्कण्डेयना मनने कंपाववा लाग्या ॥ २५ ॥ दडाथी रमती पुंजिकस्थली अप्सरा के जेनी कटी स्त-
नना भारथी बहुज लचकती हती, जेना केशमांथी माला पड़ी जती हती अने जेनी दृष्टि चारेकोर फरती हती ते अप्सरा दड़ो पकडवाने दोडतां
कटिमेखला तुटी जवाथी तेना झीणा वस्त्रने वायुए उडाडी दीधुं ॥ २६ ॥ २७ ॥

તે સમયમાં માર્કંડેયને પોતાને વ્રદય થપુલા માનીને કામદેવે વ્રાણ મૂક્યું. જેમ ભાગ્યરહિત માણસનો ઉદય વ્યર્થ જાય તેમ એ કામદેવત્રાદિકનો સઘલો પરિશ્રમ માર્કંડેય ઉપર વ્યર્થ ગયો ॥ ૨૮ ॥ એ પ્રમાણે માર્કંડેયનું પ્રતિકૂલ કરતા એ સર્વ લોકો માર્કંડેયના તેજથી બલવા લાગતાં, બાલકો જેમ સર્પને જગાડી હરીને પાછાં વલી જાય તેમ પાછા વલી ગયા ॥ ૨૯ ॥ હે શૌનક મુનિ ! એ પ્રમાણે ઇંદ્રના અનુચરો પરાભવ કરતાં છતાં પણ માર્કંડેયને કાંઈ વિકાર થયો નહિ, એ મહાત્મા પુરુષોના સંબંધમાં આશ્ચર્યરૂપ કેહેવાયજ નહિ ॥ ૩૦ ॥ ગણસહિત કામદેવને નિસ્તેજ જોઈ અને માર્કંડેયનો પ્રભાવ સાંભળીને ઇંદ્રને મોટો વિસ્મય થયો ॥ ૩૧ ॥ એ પ્રમાણે તપ, સ્વાધ્યાય અને જિતેન્દ્રિયપણથી મનને વ્રદય રાખતા એ માર્કંડેય ઉપર અનુગ્રહ કરવાસારૂ નરનારાયણ ભગવાન ત્યાં પ્રકટ થયા ॥ ૩૨ ॥ ત્રેવડું જનોઈ, કમંડલુ, વાંસનો સરલ દંડ, કમલકાકડીની માલા, જીવ મરે નહિ એવી

વિસસર્જ તદા વ્રાણં મત્વા તં સ્વજિતં સ્મરઃ ॥ સર્વં તત્રાભવન્મોઘમનીશસ્ય.યથોદયમઃ ॥ ૨૮ ॥ ત ઇત્યમપકુર્વતો મુનેસ્તત્તેજસા મુને ॥ દહ્યમાના નિવદ્યુઃ પ્રવોધ્યાહિમિવાર્ભકાઃ ॥ ૨૯ ॥ ઈતીંદ્રાનુચરૈર્બ્રહ્મન્ ધર્ષિતોઽપિ મહામુનિઃ ॥ યન્નાગાદહમો ભાવં ન ત-
ચ્ચિત્રં મહત્સુ હિ ॥ ૩૦ ॥ દૃષ્ટ્વા નિસ્તેજસં કામં સગણં ભગવાન્ સ્વગદ્ ॥ શ્રુત્વાનુભાવં બ્રહ્મર્ષેર્વિસ્મયં સમગાત્પરમ્ ॥ ૩૧ ॥ તસ્યૈવં
ગુંજતશ્રિતં તપઃસ્વાધ્યાયસંયમૈઃ ॥ અનુગ્રહાયાવિરાસીન્નરનારાયણો હરિઃ ॥ ૩૨ ॥ તૌ શુક્લકૃષ્ણૌ નવકંજલોચનો ચતુર્ભુજૌ
રૌરવલ્કલાંબરૌ ॥ પવિત્રપાણી ઉપવીતકં ત્રિવૃત્કમંડલું દંડમૃચું ચ વૈળવમ્ ॥ ૩૩ ॥ પદ્માશ્મમાલામુત જંતુમાર્જનં વેદં ચ સાક્ષાત્તપ
એવ રૂપિણૌ ॥ તપત્તદિદ્વર્ણપિશંગરોચિષા પ્રાંશ્વ દધાનો વિબુધર્ષભાર્ષિતૌ ॥ ૩૪ ॥ તે વૈ ભગવતો રૂપે નરનારાયણા-
વૃષી ॥ દૃષ્ટોત્યાયાદરેણૌચૈર્નનામંગેન દંડવત્ ॥ ૩૫ ॥ સ તત્સંદર્શનાનંદનિર્વૃતાભેન્દ્રિયાશયઃ ॥ હૃષ્ટોમાશ્રુષૃર્ણોક્ષો ન મેહે
તાબુદીક્ષિતુમ્ ॥ ૩૬ ॥

રીતે તેઓને દૂર કરવાની વલ્લની સાવરણી અને દર્ભની મુષ્ટિને ધરનારા, શ્વેત અને શ્યામ વર્ણવાળા, નવીન કમલસરખાં નેત્રવાળા, ચાર ભુજા-
વાળા, મુગચર્મ તથા વલ્કલરૂપી વસ્ત્રવાળા, હાથમાં પવિત્રીઓવાળા, સાક્ષાત્ તપોમય, દીપતી વીજલી સરસી પીઢી કાંતિવાળા, ઉંચા, મોટા મોટા
દેવતાઓ પૂજેલા અને વિષ્ણુના અવતારરૂપ એ નર તથા નારાયણ ઋષિને જોઈને માર્કંડેય મુનિ મોટા આદરથી ઉમા થઈ શરીરવડે દંડની પેઠે
તેઓને પગે લાગ્યા ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ નરનારાયણનાં દર્શન થવાના આનંદથી દેહ, ઇન્દ્રિય અને મન બહુજ શાંતિ પામતાં જેનાં રુવાણાં ઉભાં
થયાં એવા માર્કંડેયઋષિ નેત્રમાં આંસુ ભરાઈ આવતાં તેઓની સામું જોઈ શક્યા નહિ ॥ ૩૬ ॥

પછી ડમા થઈ, હાથ જોડી, જાણે ડત્સુકપણાથી આલિંગન કરતા હોય ઇમ નમ્રતા કરીને ગદ્ગદ સ્વરથી નમો નમઃ ઇટલું નરનારાયણને કહું ॥ ૩૭ ॥ ઇઓને આસન લાવી આપી પગ ધોઈને અર્ઘ્ય, ચંદન, ધૂપ અને પુષ્પોથી તેઓની પૂજા કરી ॥ ૩૮ ॥ સારી રીતે આસનપર બેઠેલા અને કૃપા કરવામાં સજ્જ થઈલા ઇ મહાત્મા નરનારાયણને ચરણમાં ફરીવાર પ્રણામ કરીને માર્કંડેયે આપ્રમાણે સ્તુતિ કરી ॥ ૩૯ ॥ માર્કંડેય સ્તુતિ કરેછે.—પ્રાણીઓનો, બ્રહ્માનો, સદાશિવનો અને મારો પણ પ્રાણ જેની પ્રેરણાથી પ્રવર્તે છે અને પ્રાણને પછવાડે વાળી, મન અને ઇન્દ્રિયો પ્રવર્તે તે આપની સ્તુતિ હું શી રીતે કરી શકું? આમ હોવાથી જોકે કોઈપણ સ્વતંત્ર નથી તોપણ તેમ પ્રવર્ત્તવિલાં પ્રાણાદિકથી તમારું ભજન કરનારાઓની ઉપર પણ તેમ આત્માના બંધુરૂપે ઘણી કૃપા કરોછો ॥ ૪૦ ॥ જેમ જગતની રક્ષા કરવાસારૂ તેમ વીજા અનેક અવતાર ધરોછો તેમજ આ લે મૂર્તિ-

ઉત્થાય પ્રાજલિઃ પ્રહ્ ઔત્સુક્યાદાશ્લિષન્નિવ ॥ નમો નમ ઇતીશાનો વભાષે ગદ્ગદાક્ષરઃ ॥ ૩૭ ॥ તયોરાસનમાદાય પાદયોરવનિજ્ય ચ ॥ અર્હણેનાનુલેપેન ધૂપમાલ્યૈરપૂજયત્ ॥ ૩૮ ॥ સુલ્લમાસનમાસીનો પ્રમાદાભિમુક્તો મુની ॥ પુનરાનમ્ય પાદાભ્યાં ગરિષ્ઠાવિદમબ્રવીત્ ॥ ૩૯ ॥ ॥ માર્કંડેય ઉવાચ ॥ ॥ કિં વર્ણયે તવ વિભો યદુદીરિતોઽસુઃ સંસંદંતે તમનુવાલ્લ્ભનંદ્રિયાણિ ॥ સંદંતિ વૈ તનુભૃતામજશર્વયોશ્ચ સ્વસ્યાપ્યથાપિ ભજતામસિ ભાવંધુઃ ॥ ૪૦ ॥ મૂર્તી ઇમે ભગવતો ભગવંસ્ત્રિલોક્યાઃ ક્ષેમાય તાપવિરમાય ચ મૃત્યુજિતૈ ॥ નાના વિભર્ચ્યવિતુમન્યતનૂયથેદં સૃષ્ટ્વા પુનર્થસસિ સર્વમિવોર્ણનાભિઃ ॥ ૪૧ ॥ તસ્યાવિતુઃ સ્થિરચરેશિતુરંઘ્રિમૂલં યત્સ્યં ન કર્મણુકાલરજઃ સૃશંતિ ॥ યદ્દે સુવંતિ નિનમંતિ યંજત્યભીક્ષં ધ્યાયંતિ વેદહૃદયા મુનયસ્તદાહ્યૈ ॥ ૪૨ ॥ નાન્યં તવાંધ્યુપનયાદપવર્ગમૂર્તેઃ ક્ષેમં જનસ્ય પરિતો ભિયંશ વિદ્મઃ ॥ બ્રહ્મા વિભેત્યલમતો દ્વિપરોર્ધધિણ્યઃ કાલસ્ય ને કિમુત તત્કૃતભૌતિકાનામ્ ॥ ૪૩ ॥

ઓ પણ જગતનું પાલન કરવાસારૂ, દુઃખ મટાડવાસારૂ અને મોક્ષ દેવાસારૂ તેમ ધરેલી છે. જેમ પાલનાદિક તમારું કામ છે તેમ સૃષ્ટિ અને લય પણ તમારાં જ કામ છે. કરોલીઓ જેમ લાલને સ્વજીને પાછી ગલી જાયછે તેમ તેમ આ સર્વ જગતને સ્વજીને પાછું ગલી જાઓછો ॥ ૪૧ ॥ પાલન કરનાર અને સ્થાવર-જંગમના ઈશ્વર તે આપના ચરણનું મૂલ કે જેમાં રહેલાને કર્મ, ગુણ અને કાલના મેલ અહીં પણ શક્તા નથી તથા વેદના તાત્પર્યને જાણનારા મુનિઓ પ્રાપ્ત થવાનેમાટે જેને નમેછે, પૂજેછે, વારંવાર સ્તુતિ કરેછે અને ધ્યાન કરેછે તે ચરણના મૂલને હું મંજુંછું ॥ ૪૨ ॥ હે ઈશ્વર! જેને માથે ચારેકોર ભય છે ઇવા લોકને મોક્ષરૂપ આપના ચરણની પ્રાસિવિના વીજું કશું નિર્ભય સ્થાન અમો જાણતા નથી. જેનું સ્થાનક લે પરાઈસુધી રહેછે ઇવા બ્રહ્માપણ આપની મુકુટીના ચાલારૂપ કાલથી બહુ જ વીણે ત્યારે બ્રહ્માણ સ્વજેલાં પ્રાણીઓ વીણે તેમાં તો શું જ કેહેવું ? ॥ ૪૩ ॥

एटलामाटे स्वरूपनुं आवरण करनार, निष्फल, तुच्छ, विनाशी अने मिथ्या होवाथी स्वरूपथी भिन्न नहि देखाता आ देहादिकना भजनने छोडी दइ-
ने सत्य, ज्ञानस्वरूप जीवना नियंता अने सर्वथी न्यारा आपना चरणना मूलने हुं भजुंछुं. पुरुष जो तमने भजे तो तमारी पासेथीज तेने सघळां वांछित
फलो मळेछे ॥ ४४ ॥ हे ईश्वर ! हे जीवना बंधु ! आ जगतनी उत्पत्ति, स्थिति तथा लयना कारणरूप सत्व, रज अने तम ए त्रण गुणो जोके तमारी मा-
याएज करेलाछे अने ते गुणमय शरीररूप लीलाओ तमेज धरेलीछे तोपण तेओमां जे सत्त्वगुणमय शरीरनी लीला छे तेज मनुष्योने शांति आपेछे
बीजी लीलाओथी शांति थती नथी पण दुःख, मोह अने भयज थायछे ॥ ४५ ॥ हे प्रभु ! भक्तलोको सत्वगुणनेज ईश्वरनुं रूप मानेछे पण रजोगुण के
तमोगुणने ईश्वरनुं रूप मानता नथी एटलामाटे निपुण पुरुषो तमारी पोतानी आ नारायण नामनी शुद्ध मूर्त्तिने अने भक्त जीवोनी आ नर नामनी शुद्ध
मूर्त्तिने भजेछे के जेओनुं भजन करवाथी वैकुण्ठलोक अने तेमां पण अभय तथा आत्मसुखनी प्राप्ति थायछे ॥ ४६ ॥ ते नारायण अने नरोत्तम ऋषिरूप

तदै भजामृतधियस्तव पादमूलं हित्वेदमात्मच्छदि चालगुरोः परस्य ॥ देहाद्यपार्थमसंदंयमभिज्ञमात्रं विंदेत ते तर्हि सर्वमनीषि-
तार्थम् ॥ ४४ ॥ सत्त्वं रजस्तम इतीश तंवात्मबंधो मायामयाः स्थितिलयोदयहेतवोऽस्य ॥ लीला धृता यदपि सत्वमयी प्रशांत्यै
नान्यैर्नृणां व्यसनमोहभियश्च याभ्याम् ॥ ४५ ॥ तस्मात्तवेह भगवन्नथ तावकानां शुद्धां तनुं स्वदयितां कुशला भजंति ॥ यत्सात्वताः
पुरुषरूपमुशंति सत्त्वं लोको यतोऽभयमुतात्मसुखं न चान्यत् ॥ ४६ ॥ तस्मै नमो भगवते पुरुषाय भूम्ने विश्वाय विश्वगुरवे परदैव-
ताय ॥ नारायणाय ऋषये च नरोत्तमाय हंसाय संयतगिरे निगमेश्वराय ॥ ४७ ॥ यं वै न वेद वितथाक्षपथैर्भ्रमद्भीः संतं स्वैष्व-
सुष्ठु हृद्यपि दृक्पथेषु ॥ तन्माययावृतमतिः स उ एव साक्षादाज्ञस्तवाऽखिलगुरोरुपसाद्य वेदम् ॥ ४८ ॥ यद्दर्शनं निगम आत्मरहः
प्रकाशं मुह्यंति यत्र कवयोऽजपरा यतंतः ॥ तं सर्ववादविषयप्रतिरूपशीलं वंदे महापुरुषमात्मनि गूढबोधम् ॥ ४९ ॥

आप के जे व्यापक पुरुष, सर्वरूप, सर्वना गुरु, परम देव, शुद्ध, वाणीने नियममां राखनार अने वेदमार्गने प्रवर्त्तवनार छो तेमने हुं प्रणाम करूंछुं
॥ ४७ ॥ जे आपनी मायाथी घेराएली मतिवाळो अने तेथीज व्यर्थ इंद्रियोना मार्गेथी भटकती बुद्धिवाळो पुरुष पोतानी इंद्रियोमां, प्राणमां, हृदयमां,
अने विषयोमां पण निरंतर रहेला आपने जाणतो नथी ते आपने हुं प्रणाम करूंछुं. आदिपुरुष ब्रह्माने पण सर्वना गुरु आपे वेद आप्या पछी आपनुं ज्ञा-
न थयुंछे ॥ ४८ ॥ आपना रहस्यनो प्रकाश करनार आपनुं ज्ञान वेदमांज थायछे. वेदने छोडीने बीजा सांख्ययोगादिक उपायोथी आपने जाणवामां यत्न
करता ब्रह्मादिक विद्वानो पण मोह पामेछे; कारण के आपना स्वरूपनुं ज्ञान देहादिक संघातनेलीघे ठंकाएलुं होवाथी सांख्यादिक विवादोना सघळा
भेदादिक विषयाने आपनो स्वभाव अनुसरैछे एटले जेवुं निरूपण करे तेवुं थई शकेछे. एवा महापुरुष आपने हुं प्रणाम करूंछुं ॥ ४९ ॥

इति श्रीमन् महापुराण भागवतना द्वादशस्कंधनो आठमो अध्याय संपूर्ण ॥ ८ ॥ सूत केहेछे'—ए प्रमाणे सुबुद्धि मार्कंडेये स्तुति करतां नरना सखा नारायण भगवाने प्रसन्न થईने मार्कंडेयने आप्रमाणे कह्युं ॥ १ ॥ नारायण केहेछे.—हे ब्रह्मर्षिओमां उत्तम ! चित्तना एकाग्रपणाथी, मारी अविचल भक्तिथी, तपथी, स्वाध्यायथी अने संयमथी तमे सिद्ध થયા છો ॥ ૨ ॥ તમે મોટું બ્રહ્મનર્ય પાઠ્યું તેથી અમો પ્રસન્ન થયા છીએ. અમે કે જેઓ વરદાન દેનારાઓના સ્વામી છીએ તેઓની પાસેથી મનોવાંછિત વર માગી લીઓ ॥ ૩ ॥ માર્કંડેય કેહેછે.—હે દેવનાદેવ ! હે ईश ! हे शरणागतोनी पीडा-ને હરનાર ! हे अभ्युत ! आपे वरदान मागवानું कह्युं તેથી उत्कर्ष देखाज्यो. પરંતુ મને વરની इच्छा नथी. आपे दर्शन दीधुं एज मने मोटું वरदान

इति श्रीभागवते महा०द्वादशस्कंधे अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ सूत उवाच ॥ १ ॥ संस्तुतो भगवानित्यं मार्कंडेयेन धीमता ॥ नारायणो नरसखः प्रीत आह भृगूद्रहम् ॥ १ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ २ ॥ भो भो ब्रह्मर्षिवर्योऽसि सिद्ध आत्मसमाधिना ॥ मयि भक्त्याऽनपायिन्या तपःस्वाध्यायसंयमैः ॥ ३ ॥ वयं ते परितुष्टाः स्म त्वद्ब्रह्मतत्त्वमयम् ॥ वरं प्रतीच्छ भद्रं ते वरदेशादभीप्सितम् ॥ ४ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ५ ॥ जितं ते देवदेवेश प्रपन्नार्तिहराच्युत ॥ वरेण तावताऽलं नो यद्भवान्ममदृश्यत ॥ ६ ॥ गृहीत्वाऽजादयो यस्य श्रीमत्पादाब्जदर्शनम् ॥ मनसा योगपक्वेन स भवान्मेऽक्षगोचरः ॥ ७ ॥ अथाप्यंबुजपत्राक्ष पुण्ड्रश्लोकशिखामणे ॥ द्रक्ष्ये मायां यया लोकः सपालो वेद सद्भिदाम् ॥ ८ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ९ ॥ इतीदितोर्चितः काममृषिणा भगवान्मुने ॥ तथेति स स्मयन्प्रागाद्दर्योऽश्रममीश्वरः ॥ १० ॥ तमेव चिंतयन्नर्थमृषिः स्वाश्रम एव सः ॥ वसन्नर्थकसोमांबुध्रवायुवियदात्मसु ॥ ८ ॥

મલી ચુક્યું ॥ ૪ ॥ ब्रह्मादिक महात्माओ योगवडे परिपक्व થएला मनથી જે आपना सुंदर चरणारविंदतुं दर्शन मेळवीने कृतार्थ थायछे ते आपे मने प्रत्यक्ष दर्शन दीधुं तो हवे आथी वधारे बीजो कयो वर छे ? ॥ ५ ॥ तोपण हे कमलपत्रसरखां नेत्रवाळा ! हे पवित्र कीर्तिवाळाओना शिरो-मणि ! आपनी माया के जेथी लोकपाल सहित लोको, स्वरूपमां भेद मानेछे तेने जोवाने इच्छुंछुं ॥ ६ ॥ सूत केहेछे.— मार्कंडेये सारी रीते पू-जेला नारायण भगवान्, मार्कंडेयनी मागणीने तथास्तु एम कहीने हसता हसता बदरिकाश्रममां गया ॥ ७ ॥ पछी ए मायाना दर्शननेज चितव-ता अने अग्नि, सूर्य, चंद्र, जल, पृथ्वी, आकाश अने आत्मामां भगवानतुं ध्यान करता मार्कंडेय मुनि पोताना आश्रममां रहीने मनोमय पदार्थोथी

१ आ नवमा अध्यायमां भगवाननी मायाने जोवाने इच्छता मार्कंडेयने प्रलयना समुद्रमां पेसतां अने नीकळतां वारंवार बालकरूप भगवानना मायिक स्वरूपतुं दर्शन थयानी कथा केहेवामां आवज्ञे.

सर्व स्थलमां भगवाननुं पूजन करता हता. कोई समये प्रेमना पूरमां डूबीजतां पूजाने पण भुलीजता हता ॥ ८ ॥ ९ ॥ हे शौनक मुनि ! एक दि-
वसे सायंकाले पुष्पभद्रा नदीने कांठे ए मार्कण्डेय बेटा हता त्यां भारे वायु उत्पन्न थयो ॥ १० ॥ भयंकर शब्द करता वायुनी पछवाडे विकराल
मेघ वरसवा लाग्या. वीजळीओथी भारे शब्द करता ए मेघ रथनी धरी जेवी जाडी जाडी धाराओने मुकवा लाग्या ॥ ११ ॥ पछी वायुना वेगने-
लीधे मोजाओथी पृथ्वीने डुबावी देता अने महा भयंकर चकरीओ, मोटा मोटा झूड तथा गंभीर शब्दवाळा चारे समुद्रो चारेकोर देखावा लाग्या
॥ १२ ॥ जरायुज आदि चारे प्रकारनां जगतने जलथी, बहु झबकती वीजळीओथी अने कठोर वायुओथी पोतानी साथे अंदर अने बाहार उप-
द्रव पामेलुं जोईने अने पृथ्वीने पाणीमां डूबी जती जोईने कचवाई गएला मार्कण्डेय बहुज त्रास पाम्या ॥ १३ ॥ आ प्रमाणे मार्कण्डेय जोताज

ध्यायन्सर्वत्र च हरिं भावद्रव्यैरपूजयत् ॥ क्वचित्पूजां विसस्मार प्रेमप्रसरसंक्षुब्धः ॥ ९ ॥ तस्यैकदा भृगुश्रेष्ठ पुष्पभद्रातटे मुने ॥ उ-
पासीनस्य संध्यायां ब्रह्मन्वायुरश्रुन्महाम् ॥ १० ॥ तं चंडशब्दं समुदीरयंतं बलाहका अन्वभवन्करालाः ॥ अक्षस्थविष्ठा मुमुचुस्त-
डिद्धिः स्वनंत उच्चैरभिवर्षधाराः ॥ ११ ॥ ततो व्यदृश्यंत चतुःसमुद्राः समंततः क्षमातलमाग्रसंतः ॥ समीखेगोर्मिभिरुग्रनक्रमहाम-
यावर्तगभीरघोषाः ॥ १२ ॥ अंतर्बहिःश्चाद्भिरतिद्युभिः स्वैः शतहृदाभीरुपतापितं जगत् ॥ चतुर्विधं वीक्ष्य सहात्मना मुनिर्जलाहुतां
क्ष्मां विमनाः समन्त्रसत् ॥ १३ ॥ तस्यैवमुद्गीक्षत ऊर्मिभीषणः प्रभंजनावृणितवार्महार्णवः ॥ आपूर्यमाणो वरषद्भिरंबुदैः क्षामप्य-
धाद्वीपवर्षाद्भिभिः समम् ॥ १४ ॥ सक्ष्मांस्तरिक्षं सदिवं सभागणं त्रैलोक्यमासीत्सहदिग्भिराहुतम् ॥ स एक एवोर्वरितो महासु-
निर्वभ्राम विक्षिप्य जटा जडांभवत् ॥ १५ ॥ क्षुत्तृदपरीतो मकरैस्तिर्मिगिलैरुपद्रुतो वीचिनभस्वता हतः ॥ तमस्यपारे पतितो भ्र-
मन्दिशो न वेद खं गां च परिश्रमेषितः ॥ १६ ॥

हता तेटलामां मोजाओथी भयंकर, वायुए घुमावेला जलवाळा, अने वरसता मेघोथी पूर्ण थता महासमुद्रे पृथ्वीने द्वीप, खंड अने पर्वतोनी
साथे ढांकी दीधी ॥ १४ ॥ पृथ्वी, अंतरिक्ष अने स्वर्गमां रहेनारां प्राणीओसहित, ज्योतिर्गणोसहित अने दिशाओसहित त्रैलोक्य डूबी गयुं. अ-
वशेष रहेला ए एक मार्कण्डेय मुनिज जटा छूटी मुकीने जड अने अंधनी पेठे जलमां भमवा लाग्या ॥ १५ ॥ क्षुधा अने तृषाथी व्यास थए-
ला, मघर अने तिमिगलोथी दुःखी थता, मोजावाळा पवने प्रहार करेला, अपार अंधारामां पडेल, भटकता अने परिश्रम पामता मुनि, आकाश
के पृथ्वीने जाणता न हता ॥ १६ ॥

કોઈ સ્થલે પાણીની મોટી ચકરીમાં પડતા હતા. કોઈ સ્થલે મોજાઓનો પ્રહાર વાગતો હતો. કોઈ સ્થલે પરસ્પરનો ઘાત કરનારા જલજંતુઓ એમ-
ને खાईજતા હતા ॥ ૧૭ ॥ કોઈ સમયે શોકને, કોઈ સમયે મોહને, કોઈ સમયે દુઃખને, કોઈ સમયે સુખને, કોઈ સમયે ભયને અને કોઈ સમયે
મૃત્યુને પામતા હતા. રોગાદિકથી પણ પીડા પામતા હતા ॥ ૧૮ ॥ વિષ્ણુની માયાથી ઘેરાયેલા અને પ્રલયના સમુદ્રમાં ભટકતા માર્કંડેયને સૈકડો,
હજારો અને લાખો વર્ષ વીતી ગયાં ॥ ૧૯ ॥ એ સમુદ્રમાં ભમતા માર્કંડેય મુનિએ કોઈ સમયે પૃથ્વીના ડાંગરા પર ફલ અને પહોળી શોભતો એક
કોમલ વડ દીઠો ॥ ૨૦ ॥ એ વડની ઈશાન ખુણાની શાખામાં પાંદડાના પડીઆમાં મુતેલો અને કાંતિથી અંધારાને મટાડતો એક બાલક પણ
જોવામાં આવ્યો ॥ ૨૧ ॥ એ બાલકનો વર્ણ મોટા ઇંદ્રનીલમણિના જેવો રૂપાળો હતો. મુખારવિંદ શોભતું હતું. કંઠ શંખના જેવો ત્રણ રેખાવાળો

કચિદ્રતો મહાવર્તે તરલૈસ્તાહિતઃ કચિત્ ॥ યાદોર્ભિર્ભક્ષ્યતે ક્વાપિ સ્વમન્યોન્યઘાતિભિઃ ॥ ૧૭ ॥ કચિચ્છોકં કચિન્મોહં કચિ-
દુઃખં સુખં ભયમ્ ॥ કચિન્મૃત્યુમવાપ્નોતિ વ્યાધ્યાદિભિરુતાર્દિતઃ ॥ ૧૮ ॥ અયુતાયુતવર્ષાણાં ગૃહસ્થાણિ શતાનિ ચ ॥ વ્યતીયુર્મ્રમતસ્ત-
સ્મિન્વિષ્ણુમાયાદૃતાત્મનઃ ॥ ૧૯ ॥ સ કદાચિદ્રમંસ્તસ્મિન્ પૃથિવ્યાઃ કકુદિ દિજઃ ॥ ન્યગ્રોપોતેં દદૃશે ફલપહ્લવશોભિતમ્ ॥ ૨૦ ॥
પ્રાગુત્તરસ્યાં શાખાયાં તસ્યાપિ દદૃશે શિશુમ્ ॥ શયાનેં પર્ણપુટકે ગ્રસંતં પ્રભયા તમઃ ॥ ૨૧ ॥ મનુષ્યમરકતશ્યામં શ્રીમદ્દનપંક-
જમ્ ॥ કંબુગ્રીવં મહોરસ્કં સુનાસં સુંદરમ્ભુવમ્ ॥ ૨૨ ॥ શ્વાસૈર્જલકાભાતં કંબુશ્રીકર્ણદાડિમમ્ ॥ વિદુમાધરભાસેષચ્છોણાયિત-
સુધાસ્મિતમ્ ॥ ૨૩ ॥ પદ્મગર્ભારુણાપાંગં હૃદયહાસાવલોકનમ્ ॥ શ્વાસૈર્જલસંવિગ્નિગ્નનાભિદલોદરમ્ ॥ ૨૪ ॥ ચાર્વણુલિભ્યાં
પાણિભ્યામુન્નીય ચરણાંબુજમ્ ॥ મુલે નિધાય વિપ્રેદ્રો ધયંતં વીક્ષ્ય વિસ્મિન્ઃ ॥ ૨૫ ॥ તદ્દર્શનાદ્રીતપરિશ્રમો મુદા પ્રોઠ્ઠહૃદપદ્મ-
વિલોચનાંબુજઃ ॥ પ્રહૃષ્ટોમાઽદ્યુતભાવશંકિતઃ પ્રપ્તુ પુરસ્તં પ્રસમાર બાલકમ્ ॥ ૨૬ ॥

હતો. છાતી મોટી હતી. નાક અને ભર સુંદર હતાં ॥ ૨ ॥ શ્વાસથી કંપતા કેશ બહુજ શોભા આપતા હતા. અંદર શંખની પેઠે વહેલા સુંદર કાનમાં
દાડિમીનાં ફૂલ લાગેલાં હતાં. પરવાળા જેવા હોઠની કાંતિથી અમૃત સરખું સ્વચ્છ મંદહાસ્ય જરાક રાતું લાગતું હતું ॥ ૨૩ ॥ નેત્રની અળીઓ
કમલના ગર્ભની પેઠે રાતી હતી. જોડું સુંદર હાસ્યપૂર્વક હતું. પીપલાના પાંદડા સરખા ઉદરમાં શ્વાસથી કંપતી વઢીઓથી ચંચલ અને ડંડી
નાભિ શોભતી હતી ॥ ૨૪ ॥ એ બાલક સુદર આંગળીઓવાળા બે હાથવલે કમલસરખા પગને ડાંગે કરી મોહોડામાં નાખીને તેને ધાવતો હતો.
એ બાલકને જોઈને માર્કંડેય વિસ્મય પામ્યા ॥ ૨૫ ॥ એના દર્શનથી પરિશ્રમ મટીજતાં આનંદનેલીધે જેનાં હૃદયકમલ અને નેત્રકમલ પ્રફુલ્લિત
થયાં અને અદ્ભુત પદાર્થની શંકાથી જેનાં રૂપાળાં ડાંગે થઈ ગયાં એવા માર્કંડેય મુનિ વીતાં પણ તે બાલકને પૂછવાસારૂ પાસે ગયા ॥ ૨૬ ॥

तेटली वारमां ए मार्कडेय, बालकना श्वासनी साथे मसलांनी पेठे तेना शरीरनी अंदर पेशी गया तो ते नाहाना पेटमां पण, आ सघळुं जगत प्रलयथी पेहेलां जेवी स्थितिनुं हतुं तेवुंज दीटुं तेथी बहुज त्रिस्मय पामीने मोह पामी गया ॥ २७ ॥ आकाश, स्वर्ग, पृथ्वी, ताराओना समूह, पर्वतो, समुद्रो, द्वीप, खंड, दिशाओ, सुर, असुर, वन, देश, नदीओ, नगर, खाण्यो, खेडुतनां गामो, गोकुल, आश्रमो, वर्णो, वर्णाश्रमनी वृत्तिओ, पंचमहाभूत, ए भूतोथी उत्पन्न थएला पदार्थो, अनेक युग अने कल्पोनी कल्पना करावनारो काल अने बीजुं पण जे कांई व्यवहारनुं कारण छे ते सघळुं के जे ते बालकनी सत्ताथीज सत्तावाळाजेनुं लागेछे तेने मार्कडेये दीटुं ॥ २८ ॥ २९ ॥ हिमालय, पुष्पवहा नामनी ए नदी, पोतानो आश्रम अने तेमां रेहेनारा ऋषिओ पण जोवामां आव्या. मार्कडेय ए सघळुं जोता हता त्यांज ए बालकना श्वासे तेने बाहार फेंकी नाखतां लयना

तावच्छिशोर्वै श्वसितेन भार्गवः सौजःशरीरं मशको यथाविशत् ॥ तत्राप्यदो न्यस्तमचष्ट कृत्स्नशो यथा पुरामुह्यदतीव विस्मितः ॥ २७ ॥ स्वं रोदसी भगणानद्रिसागरान् दीपान्सर्वर्षांककुभः सुरासुरान् । वनानि देशान्सरितः पुराकरान् खेटान् ब्रजानाश्रमवर्णवृत्तयः ॥ २८ ॥ महान्ति श्रुतान्यथ भौतिकान्यसौ कालं च नानायुगकल्पकल्पनम् ॥ यत्किंचिदन्यद्भवहारकारणं ददर्श विश्वं सद्विवावभासितम् ॥ २९ ॥ हिमालयं पुष्पवहां च तां नदीं निजाश्रमं तत्र ऋषीनपश्यत् ॥ विश्वं विपश्यन् श्वसिताच्छिशोर्वै बहिर्निरस्तो न्यपतल्लयान्बौ ॥ ३० ॥ तस्मिन्पृथिव्याः ककुदि प्ररूढं वटं च तत्पर्णपुटे शयानम् ॥ तोकं च तत्प्रेमसुधास्मितेन निरीक्षितोऽप्यांगनिरीक्षणेन ॥ ३१ ॥ अथ तं बालकं वीक्ष्य नेत्राभ्यां धिष्ठितं हृदि ॥ अभ्ययादतिसंक्लिष्टः परिष्वक्तुमधोक्षजम् ॥ ३२ ॥ तावत्सभगवान्साक्षाद्योगाधीशो गुहाशयः ॥ अंतर्दध ऋषेः सद्यो यथेहानीशनिर्मिता ॥ ३३ ॥ तमन्वथ वटो ब्रह्मन्सलिलं लोकसंग्रहः ॥ तिरोधायि क्षणादस्य स्वाश्रमे पूर्ववत्स्थितः ॥ ३४ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणे द्वादशस्कंधे मायादर्शनं नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

समुद्रमां पळ्या ॥ ३० ॥ त्यां पृथ्वीना उंचा भागमां उगेलो वड अने तेना पानडाना पडीआमां सुतेलो बालक जोवामां आव्यो. बालके प्रेमेनेलीधे अमृत सरखा मंदहास्यसहित नेत्रनी अणीथी तेमना सामुं जोयुं ॥ ३१ ॥ पळी बहुज मुंझाएला मार्कडेय ऋषि पोताना हृदयमांज रेहेनारा भगवानरूप बालकने नेत्रथी जोई तेमनुं आलिंगन करवासारू पासे गया, तेटली वारमां ते साक्षात् योगना ईश्वर अंतर्योमी भगवान्, भाग्यरहित माणसे करेला उद्यमनी पेठे तुरत ते ऋषि पासेथी अंतर्धान थई गया ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ हे शौनक मुनि ! भगवानने पछवाडे वड, जल अने जगत-नो प्रलय क्षणमात्रमां अंतर्हित थई गयां अने मार्कडेय पोताना आश्रममां प्रथमथी पेटेज बेठा रह्या ॥ ३४ ॥ इति श्रीमन् महापुराण भागवत-तना द्वादशस्कंधनो नवमो अध्याय संपूर्ण ॥ ९ ॥

॥

સૂત કેહેછે.—નારાયણે રત્નેલા એ યોગમાયાના વૈભવનો એપ્રમાણે અનુભવ કરી તે માર્કંડેય એ ભગવાનનું જ શરણ લેતાં આપ્રમાણે બોલ્યા ॥ ૧ ॥ માર્કંડેય કેહેછે.—હે પ્રભુ ! વિદ્વાનપણું અભિમાન ધરાવનારા મારા જેવા લોકો પણ જ્ઞાનતેજી લાગતી જેની માયાથી મોહ પામેછે તે આપનાં, શરણાગતોને અમય આપનારાં ચરણારવિંદના મૂલું હું શરણ લઉંછું ॥ ૨ ॥ સૂત કેહેછે.—ચોટીઆ પર બેસી પાર્વતીની સાથે આકાશમાં ફરતા અને પ્રમથગણોથી વીટાણ્યા સદાશિવે કોઈ દિવસે સમાહિત ચિત્તવાળા એ માર્કંડેયને દીઠા ॥૩॥ પછી પાર્વતીએ તે ઋષિને જોઈને સદાશિવને કહ્યું કે—“હે મહારાજ ! જેમ વાયુ ન હોય ત્યારે સમુદ્રનાં જલ અને મકરાદિકના સમૂહ સ્થિર થઈ ગયા હોય તેમ જેનાં દેહ, ઇન્દ્રિય અને મન નિશ્ચલ

સૂત ઉવાચ ॥ ॥ સ એવમનુશ્ચયેદં નારાયણવિનિર્મિતમ્ ॥ વૈભવં યોગમાયાયાસ્તમેવ શરણં યયૌ ॥૧॥ ॥ માર્કંડેય ઉવાચ ॥ ॥ પ્રપન્નોઽસ્ત્યંઘ્રિમૂલં તે પ્રપન્નાભયદં હરે ॥ યન્માયયાઽપિ વિબુધા મુહ્યંતિ જ્ઞાનકાશયા ॥૨॥ ॥ સૂત ઉવાચ ॥ ॥ તમેવં નિશ્રુતાત્માનં વૃષેણ દિવિ પર્યટન્ ॥ રુદ્રાણ્યા ભગવાન્ રુદ્રો દદર્શ સ્વર્ગૈર્વૃતઃ ॥ ૩ ॥ અથોમા તમૃષિં વીક્ષ્ય ગિરિશં સમભાષત ॥ પश्यેમં ભગવન્વિપ્રં નિશ્રુતાલૈન્દ્રિયાશયમ્ ॥૪॥ નિશ્રુતોદગ્ધપત્રાતો વાતાપાયે યથાર્ણવઃ ॥ કુર્વસ્ય તપસઃ સાક્ષાત્સંસિદ્ધિં સિદ્ધિદો ભવાન્ ॥ ૫ ॥ શ્રીભગવાનુવાચ ॥ ॥ નૈવેચ્છત્યાશિષઃ ક્વાપિ બ્રહ્મર્ષિર્મોક્ષમપ્યુત ॥ ભક્તિં પરાં ભગવતિ લઘ્યવાન્પુરુષેઽવ્યયં ॥ ૬ ॥ અથાઽપિ સંવદિષ્યામો ભવાન્યેતેન સાધુના ॥ અયં હિ પરમો લાભો નૃણાં સાધુસમાગમઃ ॥ ૭ ॥ ॥ સૂત ઉવાચ ॥ ॥ ઇત્યુક્તા તસુપેયાય ભગવાન્સાત્વતાં પતિઃ ॥ ઈશાનઃ સર્વવિદ્યાનામીશ્વરઃ સર્વદેહિનામ્ ॥ ૮ ॥ ॥

થઈ ગયાં છે એવા આ બ્રાહ્મણને જુવો અને એના તપના ફલને પ્રકટ કરો ; કારણ કે આપ સિદ્ધિ આપનાર છો ॥૪॥૫॥ સદાશિવ કેહેછે.—અવિનાશી પુરુષોત્તમ ભગવાનની પરમ ભક્તિ મઠવાનેલીધે આ બ્રહ્મર્ષિ કોઈ પણ લોકના મુલને ઇચ્છતાનથી અને મોક્ષને પણ ઇચ્છતા નથી તોપણ હે પાર્વતી ! આ સાધુપુરુષની સાથે આપણે વાતો કરશું ; કેમ કે મનુષ્યોમાં સાધુજનનો સમાગમ એજ મોટો લાભ છે ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ સૂત કેહેછે.—સર્વ વિદ્યાઓના અને સર્વ પ્રાણીઓના ઈશ્વર અને સત્પુરુષોના પતિ સદાશિવ આ પ્રમાણે બોલીને તે માર્કંડેયની પાસે આવ્યા ॥ ૮ ॥ ॥

? આ દશમા અધ્યાયમાં સદાશિવે પધારી પ્રસન્ન થઈને માર્કંડેયને વરદાન દીધાં અને પછી વહુજ પ્રીતિથી ભાષણ કરીને તેમનો સત્કાર કર્યો, એ કથા કેહેવામાં આવશે.

मार्कण्डेय मुनि पोते अंतःकरणनी वृत्तिओने रोकी लेवानेलीधे पोताने, जगतने के ते साक्षात् ईश्वर अने जगतना आत्मारूप शिव-पार्वतीना आववाने जाणता नहि होता ॥ ९ ॥ प्रभु सदाशिव ए वात जाणी लइने वायु जेम छिद्रमां पैसे तेम योगमायाथी मार्कण्डेयना हृदयाकाशमां पेठा ॥ १० ॥ वीजळीसरस्वी पींगळी जटाने घरनार, व्रण नेत्रवाळा, दश भुजावाळा, उंचा, उगता सूर्यनी पेठे तेजस्वी अने जेमणे वाघना चर्मनुं वल्ग, त्रिशूल, धनुष्य, बाण, तरवार, ढाल, रुद्राक्षनी माला, डमरू, कपाल अने फरशी साथे धन्यां हतां एवा सदाशिवने हृदयमां आवीने अकस्मात् प्रकाशेला जोइने 'आ शुं अने क्यांथी ?' एम विस्मय थतां मार्कण्डेयनी समाधि उतरी गई अने नेत्र उघाडीने जुवे त्यां त्रैलोक्यना मुख्य गुरु सदाशिव पोताना गणों अने पार्वतीनी साथे पधारेला जोवामां आव्या. मार्कण्डेय मुनिए तेमने मस्तकथी प्रणाम कन्या अने स्वागत वचन, आसन, पाद्य,

तयोरगमनं साक्षादीशयोर्जगदात्मनोः ॥ न वेद रुद्धधीवृत्तिरात्मानं विधमेव च ॥ ९ ॥ भगवांस्तदभिज्ञाय गिरीशो योगमायाया ॥ आविशत्तद्गुहाकाशं वायुश्छिद्रमिवेश्वरः ॥ १० ॥ आत्मन्यपि शिवं प्राप्तं तडित्पिंगजटाधरम् ॥ त्र्यक्षं दशभुजं प्रांशुमुद्यंतमिव भास्करम् ॥ ११ ॥ व्याघ्रचर्मविरं शूलधमुरिष्वसिचर्मभिः ॥ अक्षमालाडमरुकं कपालपरशुं सह ॥ विभ्राणं सहसा भातं विचक्ष्य हृदि विस्मितः ॥ १२ ॥ किमिदं कुत एवेति समाधेर्विरतो मुनिः ॥ नेत्रे उन्मील्य ददृशे सगणं सोमयागतम् ॥ १३ ॥ रुद्रं त्रिलोकैकगुरुं ननाम शिरसा मुनिः ॥ तस्मै सपर्यां व्यदधात्सगणाय सहोमया ॥ स्वागतासनपाद्यार्घगंधसगंधूपदीपकैः ॥ १४ ॥ आह चाल्मानुभावेन पूर्णकामस्य ते विभो ॥ करवाम किमीशान येनेदं निर्वृतं जगत् ॥ १५ ॥ नमः शिवाय शांताय सत्वाय प्रमृडाय च ॥ रजोछेषेऽप्यधोराय नमस्तुभ्यं तमोच्छेषे ॥ १६ ॥ एवं स्तुतः स भगवानादिदेवः सतां गतिः ॥ परितुष्टः प्रसन्नात्मा प्रहसंस्तमभाषत ॥ १७ ॥ श्रीभवानुवाच ॥ वरं वृणीष्व नः कामं वरदेशा वयं त्रयः ॥ अमोघं दर्शनं येषां मर्त्यो यदिदं देतेऽमृतम् ॥ १८ ॥

अर्घ, चंदन, धूप, अने दीपथी गणों तथा पार्वतीसहित नेमनी पूजा करी ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ पल्ली कह्युं के- "हे प्रभु ! हे ईश्वर ! आप के जे पोताना प्रभावथीज पूर्णकाम छो अने जगतने परम सुख आपनार छो तेमनुं हुं शुं कार्य करूं ? ॥ १५ ॥ आप के जे निर्गुण, शांत, सत्त्वना अधिष्ठाता, परम सुख आपनार अने रजोगुण तथा तमोगुणने सेवनार छतां पण अधोर छो तेमने हुं प्रणाम करूंछुं " ॥ १६ ॥ मार्कण्डेये आ प्रमाणे स्तुति करतां प्रसन्न थएला, स्वच्छ अंतःकरणवाळा अने सत्पुरुषोना शरणरूप ए आदिदेव सदाशिवे हसतां हसतां तेमने आप्रमाणे कह्युं ॥ १७ ॥ सदाशिव केहेछे.-अमारी पासेथी वरदान मागी लीओ केम के व्रज्ञा. विष्णु अने हुं ए व्रणे, वरदान देनाराओना स्वामी छीए. अमारुं दर्शन अमोघ छे के जेओनी पासेथी मनुष्यने मोक्ष मळैछे ॥ १८ ॥

જે બ્રાહ્મણો સાધુ, શાંત, સંગરહિત, પ્રાણીઓપર દયા રાખનારા, અમારા સાચા ભક્ત, વૈર રહિત અને સમદૃષ્ટિવાળા હોય તેઓને લોકોસહિત લોકપાલ દેવતાઓ નમેછે, પૂજે છે અને સેવેછે એટલુંજ નહિ પણ હું, મહાત્મા બ્રહ્મા અને સર્વના ईश्वर પોતે વિष्ણુ પળ સેવેછે. એટલામાટે વર દેવા આદિથી અમો અનુગ્રહ કરતા નથી પણ તમારી સેવાજ કરીએ છીએ ॥ ૧૯ ॥ ૨૦ ॥ તમજેવા બ્રાહ્મણો મારામાં ત્રિપુમાં, બ્રહ્મામાં, પોતામાં અને લોકોમાં થોડી પણ ભેદદૃષ્ટિ રાખતા નથી એટલામાટે તમોને અમો પણ ભજીએ છિયે ॥ ૨૧ ॥ તીર્થો જલમયજ છે અને દેવતાઓની મૂર્તિઓ જડજ છે એમ નથી પણ તેઓ ઘણે કાલે પવિત્ર કરેછે અને તમલોકો તો દર્શનમાત્રથી પવિત્ર કરોછો ॥ ૨૨ ॥ બ્રાહ્મણો કે જેઓ ચિત્તની એકાગ્રતા, તપ, સ્વાધ્યાય અને સંયમથી અમારા વેદમય સ્વરૂપને ધરેછે તેઓને અમો નમીએ છીએ ॥ ૨૩ ॥ મહાપાપી અને ચાંડાલો પણ તમલોકોના દર્શનથી અને શ્રવણથી

બ્રાહ્મણાઃ સાધવઃ શાંતા નિઃસંગા શૂતવત્સલાઃ ॥ એકાંતભક્તા અસ્માસુ નિર્વૈરાઃ સમર્થાનિઃ ॥ ૧૯ ॥ સલોકા લોકપાલાસ્તાન્વદ-
ત્યર્ચત્યુપાસતે ॥ અહં ચ ભગવાન્બ્રહ્મા સ્વયં ચ હરિરીશ્વરઃ ॥ ૨૦ ॥ ન તે મથ્યચ્યુતેઽજે ચ પિદામણ્વપિ ચક્ષતે ॥ નાત્મનશ્ર જન-
સ્યાપિ તદુષ્માન્વયમીમહિ ॥ ૨૧ ॥ ન હ્યમ્મયાનિ તીર્થાનિ ન દેવાશ્ચેતનોઽજિતાઃ ॥ તે પુનંતુરુકાલેન યૂયં દર્શનમાત્રતઃ ॥ ૨૨ ॥
બ્રાહ્મણેભ્યો નમસ્યામો યેઽસ્મદ્દૂપં ત્રયીમયમ્ ॥ વિભ્રત્યાત્મસમાધાનતપઃસ્વાધ્યાયસંયમૈઃ ॥ ૨૩ ॥ શ્રવણાદર્શનાદાપિ મહાપાતકિ-
નોપિ વઃ ॥ શુદ્ધોરન્નંત્યજાશ્રાપિ કિમુ સંભાષણાદિભિઃ ॥ ૨૪ ॥ ॥ સૂત ઉવાચ ॥ ॥ ઇતિ ચંદ્રલલામસ્ય ધર્મશુદ્ધોપદંહિતમ્ ॥
વચોઽમૃતાયનમૃષિર્નાતૃપ્યત્કર્ણયોઃ પિવન્ ॥ ૨૫ ॥ સ ચિરં માયયા વિષ્ણોર્ભ્રામિતઃ કર્શિતો ભૃશઃ ॥ શિવવાગમૃતચસ્ત્રેક્ષેશપુંજ-
સ્તમબ્રવીત્ ॥ ૨૬ ॥ ॥ ઋષિરુવાચ ॥ ॥ અહો ईश्वरચર્યેયં દુર્વિભાવ્યા શરીરિણામ્ ॥ યન્નમંતીશિતવ્યાનિ સુવંતિ જગદીશ્વરાઃ
॥ ૨૭ ॥ ધર્મ ગ્રાહયિતું પ્રાયઃ પ્રવક્તારશ્ચ દેહિનામ્ ॥ આચરંત્યનુમોદંતે ક્રિયમાણં સુવંતિ ચ ॥ ૨૮ ॥ ॥

પણ પવિત્ર થાયછે ત્યારે તમલોકોની સાથે વાતો કરવાઆદિથી પવિત્ર થાય તેમાં તો શુંજ કેહેવું ? ॥ ૨૪ ॥ સૂત કેહેછે. - એ પ્રમાણે ધર્મના રહસ્યથી ભરેલું અને કાનને અમૃતના સ્થાનકરૂપ સદાશિવનું વચન સાંભળતાં માર્કંડેય ઋષિ તૃપ્તિ પામ્યા નહિ ॥ ૨૫ ॥ વિષ્ણુની માયાએ ઘણા કાલસુધી ભમાવેલા અને બહુજ મુંઝવેલા તે ઋષિએ સદાશિવની વાણીરૂપ અમૃતથી પોતાના ક્લેશના સમૂહ મટીજતાં તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું ॥ ૨૬ ॥ માર્કંડે-
ય કેહેછે. - અહો ! આ ईश्वરની લીલા પ્રાણીઓના તર્કમાં ન આવે એવી છે કે જે લીલાથી પોતે જગતના ईश्वરો પોતાના હાથનીચે રેહેનારા દા-
સભૂત પ્રાણીઓને નમેછે અને વચાણેછે ॥ ૨૭ ॥ ઘણુંકરીને એમ જણાયછે કે લોકોને ધર્મ શીખવવાસારૂ ધર્મના વક્તાઓ પણ પોતે ધર્મનું આચરણ
કરેછે, કોઈએ કરાતા ધર્મમાં અનુમોદન આપેછે અને તે ધર્મનાં વચાણ કરેછે ॥ ૨૮ ॥ ॥

पोतानी मायामय वृत्तिओने लइने आप बीजां प्राणियोने प्रणामादिक करो एटलाथी काई आपना प्रभावने हानि पोहोचि एम नथी. नट, वेष ब-दलावीने पोताना दासादिकने प्रणाम करे तेथी ते नटनी मोटाइने कशुं दूषण लागेज नहि ॥ २९ ॥ स्वप्नने जोनारो पुरुष जेम मनथी अनेक शरीर उत्पन्न करी तेओमां पेसीने इंद्रियोए कराती क्रियाओनेलीधे जाणे पोतेज कर्चा होय एवो लागेछे तेम आप के जे मनथी आ जगतने स्रजी तेमां पोताना स्वरूपथी प्रवेश करीने गुणोए कराती क्रियाओनेलीधे कर्ता जेवा लागेछो तेमने हुं प्रणाम करूंछुं ॥ ३० ॥ त्रण गुणवाळा छतां पण गुणोना नियंतापणाथी रेहेनार, केवल, अद्वितीय अने परब्रह्ममूर्ति गुरुरूप आपने प्रणाम करूंछुं ॥ ३१ ॥ हे महाराज ! तमारूं सर्वोत्तम दर्शन मने मळ्युं तो हवे ए उपरांत बीजुं कयुं वरदान मागुं ? पुरुष तमारा कृपाकटाक्षथीज पूर्णकाम अने सत्यकाम थायछे ॥ ३२ ॥ तोपण आप के जे

नेतावता भगवतः स्वमायामयवृत्तिभिः ॥ न दुष्येतानुभावस्तैर्मोयिनः कुहकं यथा ॥ २९ ॥ सुष्टेदं मनसा विश्वमात्मनानुप्रविश्य यः ॥ गुणैः कुर्वद्भिराभाति कर्तुवत्स्वप्नदृम्यथा ॥ ३० ॥ तस्मै नमो भगवते त्रिगुणाय गुणात्मने ॥ केवलायाद्वितीयाय श्रुवे ब्रह्ममूर्तये ॥ ३१ ॥ कं वृणे नु परं श्रुमन्वरं त्वद्भरदर्शनात् ॥ यद्दर्शनात्पूर्णकामः सत्यकामः पुमान्भवेत् ॥ ३२ ॥ वरमेकं वृणेऽथापि पूर्णात्कामाभिवर्षणात् ॥ भगवत्यच्युतां भक्तिं तत्परेषु तथा त्वयि ॥ ३३ ॥ ॥ इत्यर्चितोऽभिष्टुतश्च मुनिना सूक्तया गिरा ॥ तमाह भगवान् शर्वः शर्वया चाभिनंदितः ॥ ३४ ॥ कामो महर्षे सर्वोऽयं भक्तिमांस्त्वमधोऽक्षजे ॥ आकल्पांताद्यशः पुण्यमजरामरता तथा ॥ ३५ ॥ ज्ञानं त्रैकालिकं ब्रह्मन्विज्ञानं च विरक्तिमत् ॥ ब्रह्मवर्चस्विनो भूयात्पुराणाचार्यताऽस्तुते ॥ ३६ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ एवं वरान्स मुनये दत्वाऽगाच्यक्ष ईश्वरः ॥ देव्यै तत्कर्म कथयन्ननुभूतं पुरा मुनेः ॥ ३७ ॥

पूर्ण अने भक्तोना मनोरथोने वरसनार छो तेमनी पासेथी एक वरदान मागुंछुं ते ए के भगवानमां, भगवानना भक्तोमां अने आपमां मने अवि-चल भक्ति रहे ॥ ३३ ॥ सूत केहेछे.-आ प्रमाणे मार्कण्डेय मुनिए पूजेला अने कोमल वाणीथी स्तुति करेला सदाशिवे पार्वतीनी संमतिथी तेमने आ प्रमाणे कयुं ॥ ३४ ॥ सदाशिव केहेछे.-हे मोटा ऋषि ! तमारी सघळी इच्छा परिपूर्ण थशे; तमे कल्पना अंतमुधी अजरामर रेहेशो अने तमारी कीर्ति घणी पवित्र थशे; कारण के तमे भगवानना भक्त छो ॥ ३५ ॥ हे मुनि ! तमे के जे ब्रह्मतेजवाळा छो तेने भूत, भविष्य अने वर्तमान कालनुं ज्ञान, वैराग्यसहित विज्ञान अने पुराणना आचार्यपणुं प्राप्त थजो ॥ ३६ ॥ सूत केहेछे.-आ प्रमाणे मुनिने वरदान आपी ते मुनिना चार-त्रनी अने तेणे पूर्वे दीठेला मायाना वैभवनी, पार्वतीनी पासे वातो करता करता ईश्वर सदाशिव त्यांथी पधारी गया ॥ ३७ ॥

સૂત કેહેછે.— ગુરુઓને પ્રણામ કરી વિષ્ણુની વિરાટ શરીર આદિ વિભૂતિઓ કહીશ કે જે વિભૂતિઓ બ્રહ્માદિક આચાર્યોં પુણ વેદ અને તંત્રમાં કહેલી છે ॥ ૪ ॥ ભગવાન પોતે નિરાકાર છે તોપણ તેમનાં અંગાદિકની કલ્પના પૃથિવી આદિ લોકોથી કરવામાં આવેછે એટલે ભગવાનની મૂર્તિ-ને બ્રહ્માંડરૂપ ગણી તેનું પૂજન કરવામાં આવેછે. માયા, સૂત્ર, મહત્ત્વ, અહંકાર અને પાંચ તન્માત્રાઓમાંથી અગીયાર ઇન્દ્રિય અને પંચભૂતમય આ વિરાટ શરીર એટલે બ્રહ્માંડ ઉત્પન્ન થયુંછે કે જે ચેતનરૂપ અધિષ્ઠાનવાળા બ્રહ્માંડમાં પૃથિવીઆદિ સર્વ લોકો જોવામાં આવેછે ॥ ૫ ॥ આ બ્રહ્માંડને ઈશ્વરમાં કલ્પિત હોવાનેલીધે ઈશ્વરના દેહરૂપ જ માનીને તેમાં પૃથ્વીને પગરૂપ, સ્વર્ગને મસ્તકરૂપ, આકાશને નાભિરૂપ, સૂર્યને નેત્રરૂપ, વાયુને ના-સિકારૂપ, દિશાઓને કાનરૂપ, પ્રજાપતિને ઉપસ્થરૂપ, મૃત્યુને પાયુરૂપ, લોકપાલોને હાથરૂપ, ચંદ્રને મનરૂપ, યમને બ્રહ્મકૃતીરૂપ, લાજને ઉપલા હોઠરૂપ, લોભને હેઠલા હોઠરૂપ, ચાંદનીને દાંતરૂપ, ઝાંતિને હાસ્યરૂપ, વૃક્ષોને રુવાણરૂપ, અને વાદળાંઓને કેશરૂપ કલ્પેલ છે ॥ ૬ ॥ ૭ ॥ ૮ ॥

સૂત ઉવાચ ॥ ॥ નમસ્કૃત્વા ગુરુન્વક્ષ્યે વિશ્વતીર્વેણવીરપિ ॥ યાઃ પ્રોક્તા વેદતંત્રાભ્યામાચાર્યૈઃ પદ્મજાદિભિઃ ॥ ૪ ॥ માયાદ્યૈ-
ર્નવભિસ્તત્ત્વૈઃ સ વિકારમયો વિરાટ ॥ નિર્મિતો દૃશ્યતે યત્ર સચિત્કે ભુવનત્રયમ્ ॥ ૫ ॥ એતદ્દૈ પૌરુષં રૂપં શ્વઃ પાદૌ દ્યૌઃ
શિરો નભઃ ॥ નાભિઃ સૂર્યોઽક્ષિણી નાસે વાયુઃ કર્ણૌ દિશઃ પ્રભોઃ ॥ ૬ ॥ પ્રજાપતિઃ પ્રજનનમપાનો મૃત્યુરીશિતુઃ ॥ તદ્વાહવો
લોકપાલા મનશ્ચંદ્રો ભુવૌ યમઃ ॥ ૭ ॥ લજ્જોત્તરોઽધરો લોભો દંતા જ્યોત્સ્ના સયો ધ્રમઃ ॥ રોમાણિ શ્રૂરુહા શ્રૂમ્નો મેઘાઃ પુરુ-
ષમૃદ્ધજાઃ ॥ ૮ ॥ યાવાનયં વૈ પુરુષો યાવત્યા સંસ્થયા મિતઃ ॥ તાવાનસાર્વાપિ મહાપુરુષો લોકસંસ્થયા ॥ ૯ ॥ કૌસ્તુભવ્યપદેશેન
સ્વાત્મજ્યોતિર્વિભર્ત્યજઃ ॥ તત્પ્રભા વ્યાપિની સાક્ષાત્ શ્રીવત્સમુરસા વિભુઃ ॥ ૧૦ ॥ સ્વમાયાં વનમાલાભ્યાં નાનાણુનમર્યાં દધત્ ॥
વાસશ્ચંદોમયં પીતં બ્રહ્મસૂત્રં ત્રિવૃત્સ્વરમ્ ॥ ૧૧ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

આવા બ્રહ્માંડરૂપ દેહનું ધૂપદીપાદિકથી પૂજન અને મામટું ધ્યાન અને માર્દ શકે નહિ એટલામાટે ધાતુઆદિની મૂર્તિમાં તે દેહની અને અવયવોની કલ્પના કરી તેનું પૂજન અને ધ્યાન કરવામાં આવેછે. આ બ્રહ્માંડરૂપ પુરુષનું જે પ્રમાણ છે અને જેવી સ્થિતિ છે તે પ્રમાણ અને તેવી સ્થિતિ, ભગ-વાનની નાહાની મૂર્તિમાં પણ માનવામાં આવેછે ॥ ૯ ॥ મૂર્તિમાં જે કૌસ્તુભ મણિ ધરાવેલો હોયછે તે શુદ્ધ ચૈતન્ય ધન્યું છે એમ માનવામાં આવેછે. મૂ-ર્તિના વક્ષઃસ્થલમાં જે શ્રીવત્સનું ચિહ્ન કરેલું હોયછે તે સાક્ષાત્ શુદ્ધ ચૈતન્યની વ્યાપક પ્રમાણી થયેલો જીવ છે એમ માનવામાં આવેછે ॥ ૧૦ ॥ મૂર્તિમાં જે વનમાલા ધરાવેલ હોય તે તેની નાના પ્રકારના ગુણવાળી માયા કલ્પાય છે. પીતાંબર પેહેર્યું હોય તે વેદ કલ્પાય છે, અને ઉપવીત પેહેરેલ હોય તે ઔંકાર માનવામાં આવેછે ॥ ૧૧ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

મૂર્તિને જે મકરાકૃતિ કુંડલ ધરાવેલાં હોયછે તે સાંખ્ય અને યોગરૂપ છે એમ માનવામાં આવેછે. મૂર્તિને જે સુકુટ ધરાવેલો હોયછે તે સર્વલોકને અમય કરનાર બ્રહ્મલોક છે એમ માનવામાં આવેછે ॥ ૧૨ ॥ મૂર્તિને જે આધારરૂપ શેષનાગ કરવામાં આવેછે તે ‘અનંત’ એવા નામથી કેહેવાતું પ્રધાન છે એમ માનવામાં આવેછે. મૂર્તિને માટે બેસવાનું જે કમલ કરવામાં આવેછે તે ધર્મ અને જ્ઞાનાદિકથી યુક્ત સત્ત્વગુણ છે એમ માનવામાં આવેછે ॥ ૧૩ ॥ મૂર્તિના હાથમાં જે ગદા ધરાવેલી હોયછે તે શરીર, મન તથા ઇન્દ્રિયોના બલસહિત પ્રાણ છે એમ માનવામાં આવેછે. મૂર્તિના હાથમાં જે શંખ ધરાવેલો હોયછે તે જલરૂપ તત્ત્વ છે એમ માનવામાં આવેછે. મૂર્તિના હાથમાં જે ચક્ર ધરાવેલું હોયછે તે તેજરૂપ તત્ત્વ છે એમ માનવામાં આવેછે ॥ ૧૪ ॥ મૂર્તિના હાથમાં જે શ્યામ તરવાર ધરાવેલી હોયછે તે આકાશરૂપ તત્ત્વ છે એમ માનવામાં આવેછે. મૂર્તિના હાથમાં જે ઢાલ ધરાવેલી હોયછે તે તમોગુણ છે એમ માનવામાં આવેછે. મૂર્તિમાં જે શાર્દૂલધનુષ ધરાવેલું હોયછે તે કાન્ત છે એમ માનવામાં આવેછે. મૂર્તિને જે બાળના મા-

વિભર્તિ સાંખ્ય યોગં ચ દેવો મકરકુંડલે ॥ મૌલિં પદં પારમેષ્ઠ્યં સર્વલોકાભયંકરમ્ ॥ ૧૨ ॥ અવ્યાકૃતમનંતાલ્યમાસનં યદધિષ્ઠિતઃ ॥ ધર્મજ્ઞાનાદિભિર્યુક્તં સત્ત્વં પદ્મામિહોચ્યતે ॥ ૧૩ ॥ ઓજઃસહોવલયુતં મુખ્યતત્ત્વં ગદાં દધત્ ॥ ઇળં તત્ત્વં દરવરં તેજસ્તત્ત્વં સુદર્શનમ્ ॥ ૧૪ ॥ નભોનિભં નભસ્તત્ત્વમસિં ચર્મ તમોમયમ્ ॥ કાલરૂપં ધનુઃ શાર્દૂલં તથા કર્ણમયેષુધિમ્ ॥ ૧૫ ॥ ઇન્દ્રિયાણિ શરાનાદુ-રાકૃતીરસ્ય સ્યંદનમ્ ॥ તન્માત્રાણ્યસ્યાભિવ્યક્તિં મુદ્રયાર્થક્રિયાત્મતામ્ ॥ ૧૬ ॥ મંડલં દેવયજનં દીક્ષાસંસ્કાર આત્મનઃ ॥ પરિચર્યા ભગવત આત્મનો દુરિતક્ષયઃ ॥ ૧૭ ॥ ભગવાન્ભગશબ્દાર્થ લીલાકમલમુદ્રહન્ ॥ ધર્મં યશશ્ચ ભગવાંશ્ચામરવ્યજનેઽભજત્ ॥ ૧૮ ॥

થા ધરાવવામાં આવેછે તે કર્મ છે એમ માનવામાં આવેછે ॥ ૧૫ ॥ મૂર્તિને જે બાળો ધરાવવામાં આવેછે તે ઇન્દ્રિયો છે એમ માનવામાં આવેછે. મૂર્તિ-નેસારૂ જે રથ કરવામાં આવેછે તે મન છે એમ માનવામાં આવેછે. એ રથના જે અવયવો હોયછે તે પાંચ તન્માત્રારૂપ છે એમ માનવામાં આવેછે. મૂર્તિના હાથમાં વર અને અભયાદિકની મૂદ્રાઓ કરેલી હોયછે તેથી ભગવાન વર અને અભયાદિક આપેછે એમ માનવામાં આવેછે ॥ ૧૬ ॥ મૂર્તિનું પૂજન કરવાની જે ભૂમિ હોયછે તે સૂર્યમંડલરૂપ છે એમ માનવામાં આવેછે. ગુરુ આપેલી જે મંત્રદીક્ષા હોયછે તે પોતાને પૂજન કરવાની યોગ્યતારૂપ છે એમ માનવામાં આવેછે. ભગવાનની જે પૂજા કરવામાં આવેછે તે પોતાના પાપના ક્ષયરૂપ છે એમ માનવામાં આવેછે ॥ ૧૭ ॥ મૂર્તિના હાથમાં જે લીલાને માટે કમલ ધરાવેલું હોયછે તે દેશ્વર્યાદિક છ ગુણો છે એમ માનવામાં આવેછે. મૂર્તિને જે બે ચામર ધરાવેલા હોયછે તે ધર્મ અને યશ છે એમ માનવામાં આવેછે ॥ ૧૮ ॥

મૂર્તિને જે છત્ર ધરાવેલું હોયછે તે નિર્ભય વૈકુંઠલોક છે એમ માનવામાં આવેછે. મૂર્તિનું જે મંદિર હોયછે તે નિર્ભય મોક્ષરૂપ છે એમ માનવામાં આવેછે. મૂર્તિની પાસે જે ગરુડ સ્થાપવામાં આવેછે તે યજ્ઞરૂપ પરમાત્માને ધારણ કરનાર ત્રણ વેદરૂપ છે એમ માનવામાં આવેછે ॥ ૧૯ ॥ મૂર્તિના પહોળામાં જે લક્ષ્મીજી સ્થાપવામાં આવેછે તે ભગવાનની સાક્ષાત્ અવિચલ શક્તિ છે એમ માનવામાં આવેછે. મૂર્તિની પાસે પાર્ષદોનો અધિપતિ વિષ્ણુકસેન સ્થાપવામાં આવેછે તે તંત્રશાસ્ત્રોનું રૂપ છે એમ માનવામાં આવેછે. મંદિરના દ્વારમાં જે નંદ આદિ આઠ પાર્ષદો સ્થાપવામાં આવેછે તે અણિમાઆદિ આઠ સિદ્ધિઓ છે એમ માનવામાં આવેછે ॥ ૨૦ ॥ વાસુદેવ, સંકર્ષણ, પ્રદ્યુમ્ન અને અનિરુદ્ધ, એવા નામોથી જે ચાર પ્રકારની મૂર્તિઓ કરવામાં આવેછે તે વિશ્વ, તૈજસ, પ્રાજ્ઞ અને તુરીયરૂપ માનવામાં આવેછે કે જેઓમાં પેહેલો વિષયો ઉપરથી, બીજો મન ઉપરથી, ત્રીજો અજ્ઞાન ઉપરથી અને ચોથો એ ત્રણેના સાક્ષીપણાથી ધારવામાં આવેછે ॥ ૨૧ ॥ અંગ, ઉપાંગ, આયુધ તથા આમૃષણથી શોભતા ચાર મૂર્તિવાળા ભગવાન પોતાની

આતપત્રં તુ વૈકુંઠં દ્વિજા ધામાકુતોભયમ્ ॥ ત્રિવૃદ્ધેદઃ સુપર્ણાશ્વો યજ્ઞં વહતિ પૂરુષમ્ ॥ ૧૯ ॥ અનપાયિની ભગવતી શ્રીઃ સાક્ષાદાલ્મનો હરેઃ ॥ વિષ્ણુકસેનસંત્રમૂર્તિર્વિદિતઃ પાર્ષદાધિપઃ ॥ નંદાદયોઽષ્ટૌ દ્રાસ્થાશ્ચ તેઽણિમાદ્યા હરેરુણાઃ ॥ ૨૦ ॥ વાસુદેવઃ સંકર્ષણઃ પ્રદ્યુમ્નઃ પુરુષઃ સ્વયમ્ ॥ અનિરુદ્ધ ઇતિ બ્રહ્મન્મૂર્તિર્બ્યૂહોઽભિધીયતે ॥ ૨૧ ॥ સ વિશ્વસૈજસઃ પ્રાજ્ઞાસ્તુરીય ઇતિ વૃત્તિભિઃ ॥ અર્થેદ્રિયાશયજ્ઞાનેર્ભગવાન્પરિભાવ્યતે ॥ ૨૨ ॥ અંગોપાંગાયુધાકલ્પૈર્ભગવાંસ્તત્ત્રયુષમ્ ॥ વિભર્તિ સ્મ ચતુર્મૂર્તિર્ભગવાન્હરિરીશ્વરઃ ॥ ૨૩ ॥ દ્વિજઋષભ સ્વયંદૃક્ સ્વમહિમપરિપૂર્ણો માયયા ચ સ્વયૈતત્ ॥ સ્વજતિ હરતિ પાતીત્યાશ્વયાઽનાવૃતાક્ષો વિદ્યુત ઇવ નિરુક્તસ્તપરૈરાત્મલભ્યઃ ॥ ૨૪ ॥ શ્રીકૃષ્ણ કૃષ્ણસત્ત્વ ધૃષ્ટ્યુષ્પભાવનિધુગ્રાજન્યવંશદહનાનપર્વર્ગવીર્ય ॥ ગોવિંદ ગોપવનિતાવ્રજમૃત્યુગીત તીર્થશ્રવઃ શ્રવણમંગલ પાહિ ભૂત્યાન્ ॥ ૨૫ ॥

મૂર્તિમાં વિષયો, ઇન્દ્રિયો, ગોલક અને દેવતાઓને અર્થાત્ આશ્વા બ્રહ્માંડને ધરી રહ્યાં છે એમ માનવામાં આવેછે ॥ ૨૩ ॥ હે બ્રાહ્મણોમાં ઉત્તમ શૌનક મુનિ ! વેદોના કારણરૂપ, સ્વયંપ્રકાશ, પોતાના મહિમાથી પરિપૂર્ણ, પોતાની માયાનેલીધે સૃષ્ટિ, નાશ અને પાલન કરવાસારૂ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને રુદ્ર એવાં નામોથી કેહેવાતા એ પરમાત્મા જોકે એકસ્વરૂપજ છે તોપણ તેને શાસ્ત્રોએ જાણે નોંધ્યા હોય એમ કહેલા છે. પરમ ભક્તિવાળા વિદ્વાન્ પુરુષો તો તેમને આત્મારૂપે જ પામે છે ॥ ૨૪ ॥ [જેની આ ઉપાસના કદી તે શ્રીકૃષ્ણની સૂત પ્રાર્થના કરેછે] હે શ્રીકૃષ્ણ ! હે અર્જુનના સહા ! હે યાદવોમાં ઉત્તમ ! હે પૃથ્વીનો દ્રોહ કરનારા રાજાઓના વંશને બાળનાર ! હે અપાર શક્તિવાળા ! હે ગોવિંદ ! હે ગોપીઓના સમૂહ અને નારદાદિક દાસોએ ગાણા ! હે તીર્થસરસ્વી કીર્તિવાળા, હે શ્રવણથી જ પરમ મંગલ આપનાર ! અમો દાસલોકોની સંસારથી રક્ષા કરો ॥ ૨૫ ॥

જે પુરુષ પ્રાતઃકાલમાં ઉઠી ભગવાનમાં ચિત્ત રાખી સાવધાનપણથી આ મહાપુરુષના વર્ણનનો જપ કરે તે પુરુષ પોતાના હૃદયમાં રહેલા પરમાત્માને દેખે ॥ ૨૬ ॥ શૌનકઋષિ પૂછેછે.—તમે મૂર્તિઓના વ્યૂહત્રિષે કહ્યું તે સાંભળી અમને સૂર્યનો વ્યૂહ સાંભળવાની ઇચ્છા થઈ છે. શ્રવણ કરતાં પરીક્ષિત રાજાને શુકદેવજીએ [પંચમસ્કંધમાં] કહ્યું છે કે “ગંધર્વ, અપ્સરા, નાગ, યક્ષ, રાક્ષસ, ઋષિ અને દેવ, એ સૂર્યના સંબંધમાં સાતના ગણ મહિને મહિને બદલાઈ જાયછે.” તો એઓનાં તથા એઓના સ્વામી સૂર્યોનાં નામ તથા કર્મ અમને કહો. સૂર્ય પળ ભગવાનનુંજ સ્વરૂપ છે માટે તેનો વ્યૂહ સાંભળવામાં અમને શ્રદ્ધા છે ॥ ૨૭ ॥ ૨૮ ॥ સૂત કેહેછે.—સર્વ પ્રાણીઓના આત્મા વિષ્ણુ ભગવાનની અનાદિ માયાએ બનાવેલા અને લોકોની મર્યાદાને પ્રવર્ત્તીવનાર આ સૂર્ય લોકોમાં ફરેછે ॥ ૨૯ ॥ લોકોના આત્મા અને સ્રજનાર જે હરિ છે તેજ અધ્યસ્તરૂપે સૂર્ય છે અને એ હરિજ સઘઢી વેદોક્ત ક્રિયાઓનું મૂલ હોવાથી ઋષિઓએ તે તે ક્રિયાઓ ઉપરથી અનેક કેહેવાય છે ॥ ૩૦ ॥ દે શૌનક મુનિ ! એ હરિજ સઘઢા કર્મોની પ્રવૃ-

ત્તિ ઇદં કલ્પ ઉત્થાય મહાપુરુષલક્ષણમ્ ॥ તચ્ચિત્તઃ પ્રયતો જસ્વા બ્રહ્મ વેદ ગુહાશયમ્ ॥ ૨૬ ॥ ॥ શૌનક ઉવાચ ॥ ॥ શુકો યદાહ ભગવાન્વિષ્ણુરાતાય શૃણ્વતે ॥ સૌરો ગણો માસિ નાના વસતિ સપ્તકઃ ॥ ૨૭ ॥ તેષાં નામાનિ કર્માણિ સંયુક્તાનામધીશ્વરૈઃ ॥ બ્રૂહિ નઃ શ્રદ્ધધાનાનાં વ્યૂહં સૂર્યાત્મનો હરેઃ ॥ ૨૮ ॥ ॥ સૂત ઉવાચ ॥ ॥ અનાદ્યાવિદ્યાયા વિષ્ણોરાત્મનઃ સર્વદેહિનામ્ ॥ નિર્મિતો લોકતંત્રોયં લોકેષુ પરિવર્તતે ॥ ૨૯ ॥ એક એવ હિ લોકાનાં સૂર્ય આત્માદિકૃદ્ધરિઃ ॥ સર્વવેદક્રિયામૂલમૃષિભિર્બહુધોદિતઃ ॥ ૩૦ ॥ કાલો દેશઃ ક્રિયાકર્તા કરણં કાર્યમાગમઃ ॥ દ્રવ્યં ફલમિતિ બ્રહ્મત્રયધોક્તોઽજયા હરિઃ ॥ ૩૧ ॥ મન્વાદિષુ દ્વાદશસુ ભગવાન્કાલરૂપપૃક્ ॥ લોકતંત્રાય ચરતિ પૃથગ્દ્વાદશભિર્ગણૈઃ ॥ ૩૨ ॥ ધાતા કૃતસ્થલી હેતિર્વાસુકી રથક્રન્મુને ॥ પુલસ્ત્યસ્તુંબુરુરિતિ મધુમાસં નયંત્યમી ॥ ૩૩ ॥ અર્યમા પુલહોઽથૌજાઃ પ્રેહતિઃ પુંજિકસ્થલીનારદઃ કચ્છનીરશ્ચ નયંત્યેતે સ્મ માધવમ્ ॥ ૩૪ ॥

ચિત્તેસારૂ માયાને લઈને કાલ, દેશ, અનુષ્ઠાન, યજમાન, મુચ્ આદિ સાધન, યજ્ઞાદિક ક્રિયા, મંત્રાદિક, વ્રીહિ આદિ પદાર્થ અને એઓથી થતાં સ્વર્ગીદિક ફલ, એવી રીતે નવ પ્રકારના કેહેવાયછે ॥ ૩૧ ॥ એઓમાં કાલનું સ્વરૂપ ધરનારા સૂર્યરૂપી ભગવાન્ ચૈત્ર આદિ બાર માસોમાં જગતની સ્થિતિના નિર્વાહનેસારૂ પોતાના ગણોની સાથે નોંખનોઆં બાર રૂપ ધરીને ફરેછે ॥ ૩૨ ॥ કૃતસ્થલી નામની અપ્સરા, હેતિ નામનો રાક્ષસ, વાસુકિ નામનો નાગ, રથકૃત નામનો યક્ષ, પુલસ્ત્ય નામે ઋષિ અને તુંવરુ નામનો ગંધર્વ, એટલા ગણોની સાથે ધાતા નામના સૂર્ય ચૈત્ર માસને ચલાવેછે ॥ ૩૩ ॥ પુંજિકસ્થલી નામની અપ્સરા, પ્રેહતિ નામનો રાક્ષસ, કચ્છનીર નામનો નાગ, અથૌજા નામનો યક્ષ, પુલહ નામે ઋષિ, અને નારદ નામનો ગંધર્વ, એટલા ગણોની સાથે અર્યમા નામના સૂર્ય વૈશાખ માસને ચલાવેછે ॥ ૩૪ ॥

मेनका नामनी अप्सरा, पौरुषेय नामनो राक्षस, तक्षक नामनो नाग, रथस्वन नामनो यक्ष, अत्रि नामे ऋषि अने हाहा नामनो गंधर्व, एटला गणोनी साथे मित्र नामना सूर्य ज्येष्ठ मासने चलावेछे ॥ ३५ ॥ रंभा नामनी अप्सरा, चित्रस्वन नामनो राक्षस, शुक्र नामनो नाग, सहजन्म नामनो यक्ष, वसिष्ठ नामे ऋषि अने हुह नामनो गंधर्व, एटला गणोनी साथे वरुण नामना सूर्य आषाढ मासने चलावेछे ॥ ३६ ॥ प्रम्लोचा नामनी अप्सरा, वर्य नामनो राक्षस, एलापत्र नामनो नाग, श्रोता नामनो यक्ष, अंगिरा नामे ऋषि अने विश्वावसु नामनो गंधर्व, एटला गणोनी साथे इंद्र नामना सूर्य श्रावण मासने चलावेछे ॥ ३७ ॥ अनुम्लोचा नामनी अप्सरा, व्याघ्र नामनो राक्षस, शंखपाल नामनो नाग, आसारण नामनो यक्ष, भृगु नामे ऋषि अने उग्रसेन नामनो गंधर्व, एटला गणोनी साथे विवस्वान् नामना सूर्य भाद्रवा महिनाने चलावेछे ॥ ३८ ॥ धृताची नामनी अप्सरा, वात नामनो राक्षस, धनंजय नामनो नाग, सुरुचि नामनो यक्ष, गौतम नामे ऋषि अने सुषेण नामनो गंधर्व, एटला गणोनी साथे पूषा नामना

मित्रोऽत्रिः पौरुषेयोऽथ तक्षको मेनका हहाः ॥ रथस्वन इति ह्येते शुक्रमासं नयंत्यमी ॥ ३५ ॥ वसिष्ठो वरुणो रंभा सहजन्मस्तथा हुहः ॥ शुक्रश्चित्रस्वनश्चैव शुचिमासं नयंत्यमी ॥ ३६ ॥ इंद्रो विश्वावसुः श्रोता एलापत्रस्तथांगिराः ॥ प्रम्लोचा राक्षसो वर्यो नभोमासं नयंत्यमी ॥ ३७ ॥ विवस्वानुग्रसेनश्च व्याघ्र आसारणो भृगुः ॥ अनुम्लोचा शंखपालो नभस्याख्यं नयंत्यमी ॥ ३८ ॥ पूषा धनंजयो वातः सुषेणः सुरुचिस्तथा ॥ धृताची गौतमश्चेति तपोमासं नयंत्यमी ॥ ३९ ॥ ऋतुर्वर्चा भरद्वाजः पर्जन्यः सेनजित्तथा ॥ विश्व ऐरावतश्चैव तपस्याख्यं नयंत्यमी ॥ ४० ॥ अथांशुः कश्यपस्ताक्षर्य ऋतसेनस्तथोर्वशी ॥ विद्युच्छत्रुमहाशंखः सहोमासं नयंत्यमी ॥ ४१ ॥ भगः स्फूर्जोऽरिष्टनेमिरूर्ण आयुश्च पंचमः ॥ कर्कोटकः पूर्वचित्तिः पुष्यमासं नयंत्यमी ॥ ४२ ॥ त्वष्टा ऋचीकतनयः कंबलश्च तिलोत्तमा ॥ ब्रह्मापेतोऽथ शतजिह्वतराष्ट्र इषंभराः ॥ ४३ ॥ ॥ ॥

सूर्य माघ मासने चलावेछे ॥ ३९ ॥ सेनजित् नामनी अप्सरा, वर्चा नामनो राक्षस, ऐरावत नामनो नाग, ऋतु नामनो यक्ष, भारद्वाज नामे ऋषि अने विश्व नामनो गंधर्व, एटला गणोनी साथे पर्जन्य नामना सूर्य फागण मासने चलावेछे ॥ ४० ॥ उर्वशी नामनी अप्सरा, विद्युच्छत्रु नामनो राक्षस, महाशंख नामनो नाग, तार्क्ष नामनो यक्ष, कश्यप नामे ऋषि अने शतसेन नामनो गंधर्व, एटला गणोनी साथे अंशु नामना सूर्य मार्गशीर्ष महिनाने चलावेछे ॥ ४१ ॥ पूर्वचित्ति नामनी अप्सरा, स्फूर्ज नामनो राक्षस, कर्कोटक नामनो नाग, उर्ण नामनो यक्ष, आयु नामे ऋषि अने अरिष्टनेमि नामनो गंधर्व, एटला गणोनी साथे भग नामना सूर्य पौष मासने चलावेछे ॥ ४२ ॥ तिलोत्तमा नामनी अप्सरा, ब्रह्मापेत नामनो राक्षस, कंबल नामनो नाग, शतजित् नामनो यक्ष, जमदग्नि नामे ऋषि अने धृतराष्ट्र नामनो गंधर्व, एटला गणोनी साथे त्वष्टा नामना सूर्य आश्विन मासने चलावेछे ॥ ४३ ॥

આ પુરાણમાં સઘટ્ટા પાપનું હરણ કરનાર, હૃદિયોનો પતિ અને ભક્તોનું પાલન કરનાર ભગવાન્ નારાયણનું જ વર્ણન છે ॥ ૩ ॥ જગતની ઉત્પત્તિ તથા પ્રલયના અવાધિભૂત પરમ ગુહ્ય પરબ્રહ્મ, પરબ્રહ્મને પ્રકાશ કરવાનું જ્ઞાન અને તેનાં સાધનો આ પુરાણમાં કેહેવાયાં છે ॥ ૪ ॥ સાધ્ય અને સાધનરૂપ ભક્તિયોગ તથા ભક્તિયોગથી થવાનું વૈરાગ્ય પળ આ પુરાણમાં કેહેવાયું. તેમાં પ્રથમસ્કંધમાં નારદજીનું આલ્યાન, બ્રાહ્મણના શાપથી પરીક્ષિત રાજાએ કરેલો અન્ન-જલનો ત્યાગ અને સર્વ બ્રાહ્મણોમાં ઉત્તમ શુકદેવજી તથા પરીક્ષિત રાજાનો સંવાદ, ઇટલા વિષયો કેહેવાયા ॥ ૫ ॥ ૬ ॥ દ્વિતીયસ્કંધમાં યોગધારણાથી ઉપરના લોકોમાં ગતિ, નારદજી અને બ્રહ્માનો સંવાદ, અવતારોનું વર્ણન, અને મહત્ત્ત્વાદિકના ક્રમથી વિરાટની ઉત્પત્તિ, ઇટલા વિષયો કેહેવાયા ॥ ૭ ॥ તૃતીયસ્કંધમાં વિદુર અને ઉદ્ધવનો સંવાદ, વિદુર અને મૈત્રેયનો સંવાદ, પુરાણના વિષયો-

અત્ર સંકીર્તિતઃ સાક્ષાત્સર્વપાપહરો હરિઃ ॥ નારાયણો હૃષીકેશો ભગવાન્સાત્વતાં પતિઃ ॥ ૩ ॥ અત્ર બ્રહ્મ પરં ગુહ્યં જગતઃ પ્રભાવ્યમ્ ॥ જ્ઞાનં ચ તદુપાખ્યાનં પ્રોક્તં વિજ્ઞાનસંયુતમ્ ॥ ૪ ॥ ભક્તિયોગઃ સમાખ્યાતો વૈરાગ્યં ચ તદાશ્રયમ્ ॥ પારીક્ષિતમુપાખ્યાનં નારદાખ્યાનમેવ ચ ॥ ૫ ॥ પ્રાયોગપેવેશો રાજર્ષેર્વિપ્રશાપાત્પરીક્ષિતઃ ॥ શુકસ્યૈવ ચ બ્રહ્મર્ષેઃ સંવાદશ્ચ પરીક્ષિતઃ ॥ ૬ ॥ યોગધારણયોક્તાંતિઃ સંવાદો નારદાજયોઃ ॥ અવતારાનુગીતં ચ સર્ગઃ પ્રાધાનિકોઽગ્રતઃ ॥ ૭ ॥ વિદુરોદ્ધવસંવાદઃ ક્ષત્રુમૈત્રેયયોસ્તતઃ ॥ પુરાણસંહિતાપ્રશ્નો મહાપુરુષસંસ્થિતિઃ ॥ ૮ ॥ તતઃ પ્રાકૃતિકઃ સર્ગઃ સર્વવૈકૃતિકાશ્ચ યે ॥ તતો બ્રહ્માંડસંભૂતિર્વૈરાજઃ પુરુષો યતઃ ॥ ૯ ॥ કાલસ્ય સ્થૂલસૂક્ષ્મસ્ય ગતિઃ પદ્મસમુદ્રવઃ ॥ ભુવ ઉદ્ધરણેઽભોધૌ હિરણ્યાશ્વવધો યથા ॥ ૧૦ ॥ ઉર્ધ્વતિર્યગવાક્સર્ગો રુદ્રસર્ગસ્તથૈવ ચ ॥ અર્ધનારીનરસ્યાથ યતઃ સ્વાયંભુવો મનુઃ ॥ ૧૧ ॥ શતરૂપા ચ યા સ્ત્રીણામાદ્યા પ્રકૃતિરુત્તમા ॥ સંતાનો ધર્મપત્નીનાં કર્દમસ્ય પ્રજાપતેઃ ॥ ૧૨ ॥ અવતારો ભગવતઃ કપિલસ્ય મહાત્મનઃ ॥ દેવહૂત્યાશ્ચ સંવાદઃ કપિલેન ચ ધીમતા ॥ ૧૩ ॥

સંબંધી પ્રશ્ન, પ્રલયમાં પરમાત્માની સ્થિતિ, પ્રકૃતિથી થાણા ગુણોનો ક્ષોભ, મહત્ત્ત્વાદિક સાતની તથા વિકારોની ઉત્પત્તિ, જેમાં વૈરાજ પુરુષ રહેલ છે એવા બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ, સ્થૂલ તથા સૂક્ષ્મ કાલની ગતિ, કમલની ઉત્પત્તિ, પૃથ્વીને સમુદ્રમાંથી બાહાર કાઢતાં હિરણ્યાશ્વનો વધ, વૃક્ષ પશુ પક્ષી અને મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ, રુદ્રની સૃષ્ટિ, જના સ્ત્રીરૂપ અર્ધથી સ્વાયંભુવ મનુ અને પુરુષરૂપ અર્ધમાંથી સ્ત્રીઓની પેહેલી ઉત્તમ પ્રકૃતિરૂપ શતરૂપા થયાં એવા બ્રહ્માનું વૃત્તાંત, કર્દમ પ્રજાપતિની ઉત્પત્તિ, મહાત્મા કપિલદેવજીનો અવતાર અને બુદ્ધિમાન્ કપિલદેવજીની સાથે દેવહૂતીનો સંવાદ, ઇટલા વિષયો કેહેવાયા ॥ ૮ ॥ ૯ ॥ ૧૦ ॥ ૧૧ ॥ ૧૨ ॥ ૧૩ ॥

૧ પ્રથમસ્કંધાદિકની અનુક્રમણિકામાં કેટલાક વિષયો છોડી દીધા છે અને કેટલાક વિષયો ક્રમ છોડી દઈને કહ્યા છે તે ભક્તિના રસને અનુકૂલ છે એમ સમજવું.

चतुर्थस्कंधमां मरीचिआदि नव ब्राह्मणोनी उत्पत्ति, धर्मनी स्त्रीओनो वंश, दक्षना यज्ञनो नाश, ध्रुवनुं चरित्र, पृथुनुं चरित्र, प्राचीनबर्हिनुं चरित्र, अने नारदजीनो संवाद, एटला विषयो केहेवाया. पंचमस्कंधमां प्रियव्रतनुं आख्यान, नाभि राजानुं चरित्र, द्वीप, समुद्र, पर्वत, खंड अने नदीओनुं वर्णन, ज्योतिश्चक्रनी स्थिति, पातालनी स्थिति अने नरकनी स्थिति, एटला विषयो केहेवाया ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ षष्ठस्कंधमां प्रचेताओथी दक्षनो जन्म, तेनी पुत्रीओना वंशमां देव, असुर, नर, पशु, झाड अने पक्षिओनी उत्पत्ति, वृत्रासुरनुं मरण, एटला विषयो केहेवाया. सप्तमस्कंधमां दितिना बे पुत्रोनुं वृत्तांत, दैत्योना ईश्वर महात्मा प्रह्लादनुं चरित्र, ए नृसिंहजीनुं चरित्र, ए विषयो केहेवाया ॥ १७ ॥ १८ ॥ अष्टमस्कंधमां मन्वंतरोनुं वर्णन, गजेंद्रमोक्ष, अमृतनेसारू देवताओए करेलुं क्षीरसागरनुं मथन, कच्छावतार, देव अने दैत्योनुं मोडुं युद्ध,

नवब्रह्मसमुत्पत्तिर्दक्षयज्ञविनाशनम् ॥ ध्रुवस्य चरितं पश्चात्पृथोः प्राचीनवर्हिषः ॥ १४ ॥ नारदस्य च संवादस्ततः प्रेयव्रतं द्विजाः ॥ नाभेस्ततोऽनुचरितमृषभस्य भरतस्य च ॥ १५ ॥ ततो द्वीपसमुद्राद्विषर्षनद्युपवर्णनम् ॥ ज्योतिश्चक्रस्य संस्थानं पातालनरकस्थितिः ॥ १६ ॥ दक्षजन्म प्रचेतोभ्यस्तपुत्रीणां च संततिः ॥ यतो देवासुरनरास्तिर्यङ्गखगादयः ॥ १७ ॥ त्वाष्ट्रस्य जन्मनिधनं पुत्रयोश्च दितोर्द्विजाः ॥ दैत्येश्वरस्य चरितं प्रह्लादस्य महात्मनः ॥ १८ ॥ मन्वंतरानुचरितं गजेंद्रस्य विमोक्षणम् ॥ मन्वंतरावताराश्च विष्णोर्हयशिरादयः ॥ १९ ॥ कौर्म मात्स्यं नारसिंहं वामनं च जगत्पतेः ॥ क्षीरोदमथनं तद्भद्रमृतार्थं दिवौकसाम् ॥ २० ॥ देवासुरं महायुद्धं राजवंशानुकीर्तनम् ॥ इक्ष्वाकुजन्म तद्वंशः सुद्युम्नस्य महात्मनः ॥ २१ ॥ इलोपाख्यानमत्रोक्तं तारोपाख्यानमेव च ॥ सूर्यवंशानुकथनं शशादाद्या नृपादयः ॥ २२ ॥ सौकन्यं चाथ शर्यातेः ककुत्स्थस्य च धीमतः ॥ खट्वांगस्य च मांधातुः सौभेरः मगरस्य च ॥ २३ ॥ रामस्य कोसलेंद्रस्य चरितं किल्बिषापहम् ॥ निमेरंगपरित्यागो जनकानां च संभवः ॥ २४ ॥ रामस्य भार्गवेंद्रस्य निःक्षत्रकरणं भुवः ॥ ऐलस्य सोमवंशस्य ययातेर्नाहुषस्य च ॥ २५ ॥ ॥ ॥

विष्णुना मन्वंतरसंबंधी अवतारो, वामनावतार, मत्स्यावतार अने हयग्रीवादिकनुं वृत्तांत, एटला विषयो केहेवाया. नवमस्कंधमां राजाओना वंशोनुं वर्णन, इक्ष्वाकुनो जन्म, इक्ष्वाकुनो वंश, महात्मा सुद्युम्ननुं वृत्तांत, इलानुं आख्यान, सूर्यवंशनुं वर्णन, शशादआदि राजाओनुं वृत्तांत, सुकन्यानुं वृत्तांत, शर्यातिनुं वृत्तांत, ककुत्स्थनुं वृत्तांत, खट्वांग राजानुं वृत्तांत, मांधातानुं वृत्तांत, सौभरिनुं वृत्तांत, सगरनुं वृत्तांत, कोसल देशना राजा रामचंद्रजीनुं पापने मटाडनार वृत्तांत, निमि राजाए करेलो देहनो त्याग, जनकोनी उत्पत्ति, तारानुं आख्यान, भृगुकुलमां उत्तम परशुरामे पृथ्वीने निःक्षत्रिय कन्यानुं वृत्तांत, चंद्रना वंशमां पुरुरवानुं, नहुशना पुत्र ययातिनुं, दुष्यंतना पुत्र भरतनुं, अने शंतनुना पुत्रनुं वृत्तांत

तथा ययातिना मोटा पुत्र यदुनो वंश के जेमां जगतना ईश्वर श्रीकृष्ण भगवान् अवतत्या हता तेनुं वर्णन, एटला विषयो केहेवाया. दशमस्कंध-
मां वसुदेवना घरमां श्रीकृष्णनो जन्म, गोकुलमां वृद्धि, ते भगवाननां अपार कर्मोमां पूतनाना प्राणनी साथे दुधनुं पान, बालकथी गाडानुं उंघुं
वळवुं, तृणावर्त्तनो वध, बकासुर तथा वत्सासुरनो वध, धेनुकासुरनो तथा तेना मित्रोनो वध, प्रलंबासुरनो नाश, घेरता आवता दावानलथी गो-
वाळीआओनुं रक्षण, कालिय नागनुं दमन, अजगरथी नंदरायने छोडाव्यानुं वृत्तांत, कन्याओए करेलुं व्रत, व्रतथी भगवाननो प्रसाद, यज्ञपत्नी-
ओ उपर कृपा, ब्राह्मणोनो पश्चात्ताप, गोवर्धननुं धारण, इंद्र अने कामधेनुए करेली श्रीकृष्णनी पूजा तथा अभिषेक, रात्रिओमां स्त्रीओनी साथे
क्रीडा, दुर्बुद्धि शंखचूडनो वध, अरिष्टासुरनो वध, केशिनो वध, अकूरजीनुं आववुं, श्रीकृष्ण तथा बलभद्रनुं प्रयाण, गोपीओनो विलाप, मथुरानुं

दौष्यतेर्भरतस्यापि शंतनोस्तत्सुतस्य च ॥ ययातेज्यैष्ठपुत्रस्य यदोर्वशोऽनुकीर्तितः ॥ २६ ॥ यत्रावतीर्णो भगवान्कृष्णाख्यो
जगदीश्वरः ॥ वसुदेवगृहे जन्म ततो वृद्धिश्च गोकुले ॥ २७ ॥ तस्य कर्मण्यपापाणि कीर्तितान्यसुरद्विषः ॥ पूतनाऽसुपयःपानं
शकटोच्चाटनं शिशोः ॥ २८ ॥ तृणावर्त्तस्य निष्पेषस्तथैव बकवत्सयोः ॥ धेनुकस्य सहस्रातुः प्रलंबस्य च संक्षयः ॥ २९ ॥ गो-
पानां च परित्राणं दावाग्नेः परिसर्पतः ॥ दमनं कालियस्याहर्माहर्नदमोक्षणम् ॥ ३० ॥ व्रतचर्यानुकन्यानां यत्र तुष्टोऽच्युतो
व्रतैः ॥ प्रसादो यज्ञपत्नीभ्यो विप्राणां चानुतापनम् ॥ ३१ ॥ गोवर्धनोद्धारणं च शक्रस्य सुरभेरथ ॥ यज्ञाभिषेकं कृष्णस्य स्त्रीभिः
क्रीडा च रात्रिषु ॥ ३२ ॥ शंखचूडस्य दुर्बुद्धेर्वधोऽरिष्टस्य केशिनः ॥ अकूरागमनं पश्चात्प्रस्थानं रामकृष्णयोः ॥ ३३ ॥ व्रजस्त्रीणां
विलापश्च मथुरालोकनं ततः ॥ गजमुष्टिकचाणूरकंसादीनां च यो वधः ॥ ३४ ॥ मृतस्यानयनं सूतोः पुनः सांदीपनेर्गुरोः ॥ मथु-
रायां निवसता यदुचक्रस्य यत्प्रियम् ॥ ३५ ॥ कृतमुद्धवरामाभ्यां युतेन हरिणा द्विजाः ॥ जरासंधसमानीतसैन्यस्य बहुशो वधः ॥ घा-
तनं यवनेन्द्रस्य कुशस्थल्या निवेशनम् ॥ ३६ ॥ आदानं पारिजातस्य सुधर्मायाः सुरालयात् ॥ रुक्मिण्या हरणं युद्धे प्रमथ्य द्विषतो हरेः ३७

दर्शन, कुवलयापीड हाथीनो वध चाणुर तथा मुष्टिक आदिनो वध, कंसादिकनो वध, सांदीपनि गुरुना मरी गयेला पुत्रनुं पाछुं लाववुं, श्रीकृष्णे
उद्धव अने बलभद्रनी साथे मथुरामां रहींने करेलुं यादवोनुं प्रिय, जरासंधे आणेला सैन्यनो घणीवार वध, कालयवननो घात, द्वारकांनुं वसाववुं,
स्वर्गमांथी पारिजात तथा सुधर्मा सभांनुं लाववुं, युद्धमां शत्रुओनुं मथन करीने श्रीकृष्णे करेलुं रुक्मिणीनुं हरण, युद्धमां महादेवने बगासां आव-
वानुं वृत्तांत, बाणासुरना हाथोनुं छेदन, प्राग्योतिष नगरना पतिने मांनिने कन्याओनुं हरण, शिशुपालनो वध, मिथ्या वासुदेवनो वध, शाल्वनो
वध, दुर्मति दंतवक्रनो वध, शंबरसुरनो वध, द्वित्रिदोनो वध, पीटनो वध, मुरनो वध, पंचजनादिकनो वध, दैत्योना प्रभावनां वर्णन, काशीनो

દાહ, અને પાંડવોને નિમિત્તરૂપ કરી પૃથ્વીના ભારનો નાશ, દુટલા વિષયો કેહેવાયા ॥ ૩૯ ॥ ૨૦ ॥ ૨૨ ॥ ૨૩ ॥ ૨૪ ॥ ૨૫ ॥ ૨૬ ॥ ૨૭ ॥ ૨૮ ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ ૩૨ ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ ૩૬ ॥ ૩૭ ॥ ૩૮ ॥ ૩૯ ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥ ૪૪ ॥ ૪૫ ॥ ૪૬ ॥ ૪૭ ॥ ૪૮ ॥ ૪૯ ॥ ૫૦ ॥ ૫૧ ॥ ૫૨ ॥ ૫૩ ॥ ૫૪ ॥ ૫૫ ॥ ૫૬ ॥ ૫૭ ॥ ૫૮ ॥ ૫૯ ॥ ૬૦ ॥ ૬૧ ॥ ૬૨ ॥ ૬૩ ॥ ૬૪ ॥ ૬૫ ॥ ૬૬ ॥ ૬૭ ॥ ૬૮ ॥ ૬૯ ॥ ૭૦ ॥ ૭૧ ॥ ૭૨ ॥ ૭૩ ॥ ૭૪ ॥ ૭૫ ॥ ૭૬ ॥ ૭૭ ॥ ૭૮ ॥ ૭૯ ॥ ૮૦ ॥ ૮૧ ॥ ૮૨ ॥ ૮૩ ॥ ૮૪ ॥ ૮૫ ॥ ૮૬ ॥ ૮૭ ॥ ૮૮ ॥ ૮૯ ॥ ૯૦ ॥ ૯૧ ॥ ૯૨ ॥ ૯૩ ॥ ૯૪ ॥ ૯૫ ॥ ૯૬ ॥ ૯૭ ॥ ૯૮ ॥ ૯૯ ॥ ૧૦૦ ॥

હરસ્ય જુંભણં યુદ્ધે વાણસ્ય મુજકુંતનમ્ ॥ પ્રાગ્જ્યોતિષપતિં હત્વા કન્યાનાં હરણં ચ યત્ ॥ ૩૮ ॥ ચૈદ્યપૌંડ્રકશાલ્વાનાં દંતવક્ત્રસ્ય
દુર્મતેઃ ॥ શંબરો દ્વિવિદઃ પીઠો મુરઃ પંચજનાદયઃ ॥ ૩૯ ॥ માહાત્મ્યં ચ વધસ્તેષાં વારાણસ્યાશ્ચ દાહનમ્ ॥ ભારાવતરણં શ્રુમેર્નિમિ-
ત્તીકૃત્ય પાંડવાન્ ॥ ૪૦ ॥ વિપ્રશાપાપેદશેન સંહારઃ સ્વકુલસ્ય ચ ॥ ઉદ્ધવસ્ય ચ મંવાદો વાસુદેવસ્ય નાદ્રુતઃ ॥ ૪૧ ॥ યત્રાભવિદ્યા
હ્યસ્થિલા પ્રોક્તા ધર્મવિનિર્ણયઃ ॥ તતો મર્ત્યપરિત્યાગ આત્મયોગાનુભાવતઃ ॥ ૪૨ ॥ યુગલક્ષણવૃત્તિશ્ચ કલૌ નૃણામુપપ્લવઃ ॥ ચતુ-
ર્વિધશ્ચ પ્રલય ઉત્પત્તિસ્ત્રિવિધા તથા ॥ ૪૩ ॥ દેહત્યાગશ્ચ રાજર્ષેર્વિષ્ણુરાતસ્ય ધીમતઃ ॥ શાસ્ત્રાપ્રયણનમૃષેર્માર્કંડેયસ્ય સત્કથા ॥ મ-
હાપુરુષવિન્યાસઃ સૂર્યસ્ય જગદાત્મનઃ ॥ ૪૪ ॥ ઇતિ ચોક્તં દ્વિજશ્રેષ્ઠા યત્પૃષ્ઠોદ્દમિહાસ્મિ વઃ ॥ લીલાવતારકર્મણિ કીર્તિતાનીહ
સર્વશઃ ॥ ૪૫ ॥ પતિતઃ સ્થલિતશ્ચાર્તઃ ક્ષુત્ત્વા વા વિવશોઽબ્રુવન્ ॥ હરયે મમ હત્યુર્બૈર્મુચ્યતે સર્વપાતકાત્ ॥ ૪૬ ॥ સંકીર્ત્યમાનો
ભગવાનનંતઃ શ્રુતાનુભવો વ્યસનં હિ પુંસામ્ ॥ પ્રવિશ્ય ચિત્તં વિદુનોત્યશેષં યથા તમોઽર્કોઽમ્રમિવાતિવાતઃ ॥ ૪૭ ॥ મૃષા ગિરસ્તા
હ્યસતીરસત્કથા ન કથ્યતે યદ્ભગવાનધોક્ષજઃ ॥ તદેવ સત્યં તદુદૈવ મંગલં તદેવ પુણ્યં ભગવદ્ગુણોદયમ્ ॥ ૪૮ ॥

નો વ્યૂહ, દુટલા વિષયો કેહેવાયા ॥ ૪૩ ॥ ૪૪ ॥ ૪૫ ॥ ૪૬ ॥ ૪૭ ॥ ૪૮ ॥ ૪૯ ॥ ૫૦ ॥ ૫૧ ॥ ૫૨ ॥ ૫૩ ॥ ૫૪ ॥ ૫૫ ॥ ૫૬ ॥ ૫૭ ॥ ૫૮ ॥ ૫૯ ॥ ૬૦ ॥ ૬૧ ॥ ૬૨ ॥ ૬૩ ॥ ૬૪ ॥ ૬૫ ॥ ૬૬ ॥ ૬૭ ॥ ૬૮ ॥ ૬૯ ॥ ૭૦ ॥ ૭૧ ॥ ૭૨ ॥ ૭૩ ॥ ૭૪ ॥ ૭૫ ॥ ૭૬ ॥ ૭૭ ॥ ૭૮ ॥ ૭૯ ॥ ૮૦ ॥ ૮૧ ॥ ૮૨ ॥ ૮૩ ॥ ૮૪ ॥ ૮૫ ॥ ૮૬ ॥ ૮૭ ॥ ૮૮ ॥ ૮૯ ॥ ૯૦ ॥ ૯૧ ॥ ૯૨ ॥ ૯૩ ॥ ૯૪ ॥ ૯૫ ॥ ૯૬ ॥ ૯૭ ॥ ૯૮ ॥ ૯૯ ॥ ૧૦૦ ॥

ब्रह्मनो प्रकाश करनार ज्ञान पण जो भगवद्भक्तिशी रहित होय तो शोभतुं नथी. [अपरोक्षपर्यंत थतुं नथी] ल्यारे कर्म घणुं उत्तम होय तोपण ईश्वरने अर्पण करवामां न आवे तो क्यांथीज शोभे ? कारण के कर्म तो साधनकालमां अने फलकालमां पण दुःखरूपज छे ॥ ५२ ॥ वर्ण तथा आश्रमना आचार, तप अने शास्त्रश्रवणादिकमां जे मोटो परिश्रम करवामां आवेछे ते परिश्रम तो यश अने संपत्तिनेज अपेछे अने भगवानना गुणोतुं वर्णन अने श्रवणआदि करवाथी तो भगवच्चरणारविंदनुं अविस्मरण थायछे ॥ ५३ ॥ भगवच्चरणारविंदनुं अविस्मरण पापोने मटाडेछे, शांति आपेछे, अंतःकरणनी शुद्धि करेछे, परमात्मां भक्ति उत्पन्न करेछे अने विज्ञान तथा वैराग्यसहित ज्ञान आपेछे ॥ ५४ ॥ हे उत्तम ब्राह्मणो ! अहो ! तमो मोटा भाग्यशाळी छो ; कारण के सर्वना अंतर्यामी अने सर्वोत्तम प्रभु नारायण देवने अंतःकरणमां पेसाडीने अखंड भावथी निरंतर भजोछो ॥ ५५ ॥

પરીક્ષિત રાજા અન્નજલનો ત્યાગ કરીને બેઠા હતા ત્યારે સાંભળનારા મોટા ઋષિઓની સભામાં શુક્રદેવજીના મુખથી પૂર્વે જે મેં સાંભળ્યું હતું તે આત્મતત્ત્વનું તમોષ મને સ્મરણ કરાવ્યું ॥ ૫૬ ॥ હે બ્રાહ્મણો ! જેમનાં ઘણાં કર્મો વર્ણન કરવા યોગ્ય છે એવા ભગવાનનું સઘઠાં અશુભોનો નાશ કરનાર આ માહાત્મ્ય તમારી પાસે કહ્યું ॥ ૫૭ ॥ જે પુરુષ શ્રદ્ધા રાક્ષીને એકાગ્રચિત્તથી નિત્ય એક પોહોરવાર અથવા ક્ષણમાત્ર પણ આ પ્રમાણે સાંભળે અથવા સંભળાવે તે પુરુષ સાક્ષાત્ પોતાના અંતઃકરણને પવિત્ર કરેછે ॥ ૫૮ ॥ બારશ અથવા એકાદશીને દિવસે આ પુરાણનું જે શ્રવણ કરે તેનું આયુષ્ય વધેછે. જમ્યાવગર સાવધાનપણથી પાઠ કરે તો પાપરહિત થાયછે ॥ ૫૯ ॥ પુષ્કરમાં, મથુરામાં અથવા દ્વારકામાં અપવાસ કરી જિતેન્દ્રિય-પણાથી આ ભાગવતસંહિતાનો પાઠ કરે તો મયથી છૂટેછે ॥ ૬૦ ॥ આ પુરાણને કેહેનાર અને સાંભળનારના સર્વે મનોરથોને ભગવત્કીર્તનના પ્રમા-

અહં ચ સંસ્મારિત આત્મતત્ત્વં શ્રુતં પુરા મે પરમર્ષિવક્ત્રાત્ ॥ પ્રાયોપવેશે નૃપતેઃ પરીક્ષિતઃ મદસ્પૃષીણાં મહતાં ચ શૃણ્વતામ્ ॥ ૫૬ ॥
 एतद्भः कथितं विप्राः कथनीयोरुक्कर्मणः ॥ माहात्म्यं वासुदेवस्य सर्वशुभविनाशनम् ॥ ५७ ॥ य एवं श्रावयेन्नित्यं यामं क्षणमन-
 न्यधीः ॥ श्रद्धावान् योऽनुशृणुयात्पुनात्यात्मानमेव सः ॥ ५८ ॥ द्वादश्यामेकादश्यां वा शृण्वन्नाश्रुप्यवान्भवेत् ॥ पठत्यनश्नप्रय-
 तस्ततो भवत्यपातकी ॥ ५९ ॥ पुष्करे मथुरायां च द्वारवत्यां यतात्मवान् ॥ उपोष्य संहितामेतां पठित्वा मुच्यते भयात् ॥ ६० ॥
 देवता मुनयः सिद्धाः पितरो मनवो नृपाः ॥ यच्छंति कामान् गणतः शृण्वतो यत्र कीर्तनात् ॥ ६१ ॥ ऋचो यजूंषि सामानि द्वि-
 जोधीत्यानुविंदते ॥ मधुकुल्या घृतकुल्याः पयःकुल्याश्च तत्फलम् ॥ ६२ ॥ पुराणसंहितामेतामधीत्य प्रयतो द्विजाः ॥ प्रोक्तं भगवतो
 यत्तु तत्पदं परमं ब्रजेत् ॥ ६३ ॥ विप्रोऽधीत्यानुयात्प्रज्ञां राजन्योदधिमेखलाम् ॥ वैश्यो निधिपतित्वं च शूद्रः शुद्ध्वेत पातकात् ॥ ६४ ॥
 कलिमलसंहतिकालनोऽखिलेशो हरिरितरत्र न गीयते ह्यभीक्षणम् ॥ इह तु पुनर्भगवानशेषमूर्तिः परिरपठितोऽनुपदं कथाप्रसंगैः ॥ ६५ ॥

વનેલીધે દેવતા, મુનિઓ, સિદ્ધો, પિતૃ, મનુ અને રાજાઓ પરિપૂર્ણ કરેછે ॥ ૬૧ ॥ દ્વિજવર્ણને ઋગ્વેદ ભળવાથી ધીની નદીઓ અને સામવેદ ભળવાથી દૂધની નદીઓ મઢવારૂપ જે ફલ પ્રાપ્ત થાયછે તે ફલ આ ભાગવત ભળવાથી પ્રાપ્ત થાયછે. હે બ્રાહ્મણો ! સાવધાનપણથી આ પુરાણની સંહિતાને ભણે તો ભગવાનના જે પરમ પદનું આમાં વર્ણન કરેલું છે તેને પામેછે ॥ ૬૨ ॥ ૬૩ ॥
 બ્રાહ્મણ આ પુરાણ ભણે તો તેને જ્ઞાન મળે, ક્ષત્રિય ભણે તો તેને પૃથ્વીનું રાજ્ય મળે, વૈશ્ય ભણે તો તેને મંડારનું અધિપતિપણું મળે અને શૂદ્ર ભણે તો પાપથી મુક્ત થાય ॥ ૬૪ ॥ કલિયુગના મેલના સમૂહનો નાશ કરનાર સર્વાત્મા ભગવાન વીજા શાસ્ત્રોમાં ચારંવાર ગવાતા નથી અને આ પુરાણમાં તો કથાઓના પ્રસંગોથી ભગવાનને ક્ષણે ક્ષણે ગાણ્યા છે ॥ ૬૫ ॥

જેની રજોગુણાદિક શક્તિઓ જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને પ્રલયરૂપ છે એવા બ્રહ્મા ઇંદ્ર અને શંકરઆદિ દેવતાઓ પણ જેની સ્તુતિ જાણેલી નથી એવા, અજન્મા, અનંત અને પોતાના સ્વરૂપભૂત એ ભગવાનને હું પ્રણામ કરુંછું ॥ ૬૬ ॥ વૃદ્ધિ પામેલી પ્રકૃતિ આદિ નવ શક્તિઓથી જેને પોતાના સ્વરૂપમાં જ સ્થાવર-જંગમ શરીરો રચ્યાં છે એવા, સર્વમાં વ્યાપક, દેવતાઓમાં ઉત્તમ, અનાદિ અને જેનું સ્વરૂપ જ્ઞાનમાત્ર જ છે એવા ભગવાનને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૬૭ ॥ પોતાના આત્મસુખથી જ પૂર્ણ ચિત્તવાળા અને તેથી જ પોતે બીજા પદાર્થમાં ભાવ નહિ રાખનાર છતાં પણ જેમણે પોતાનું ચિત્ત ભગવાનની સુંદર લીલાઓથી સ્વેચ્છાવાનેલીધે, ભગવાનના તત્ત્વનો પ્રકાશ કરનાર આ પુરાણનો લોકોના ઉપર કૃપાથી વિસ્તાર કયો છે તે સર્વ જગતના દોષ મટાડનાર શુકદેવજીને હું પ્રણામ કરુંછું ॥ ૬૮ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना द्वादशस्कंधनो वारमो अध्याय संपूर्ण ॥ ૧૨ ॥ સૂત

તમહમજમનંતમાત્મતત્ત્વં જગદુદયસ્થિતિસંયમાત્મશક્તિમ્ ॥ દ્યુપતિભિરજશંકરાદ્યૈર્દુરવસિતસ્તવમચ્યુતં નતોઽસ્મિ ॥ ૬૬ ॥
ઉપચિતનવશક્તિભિઃ સ્વ આત્મન્યુપરચિતસ્થિરજંગમાલયાય ॥ ભગવત ઉપલંઘિમાત્રધામ્ને સુરઋષભાય નમઃ સનાતનાય ॥ ૬૭ ॥
સ્વસુખનિભૃતચેતાસ્તદ્દ્યુદસ્તાન્યભાવોપ્યજિતરુચિરલીલાકૃશ્નાસ્તદીયમ્ ॥ વ્યતનુત કૃપયા યસ્તત્ત્વદીપં પુરાણં તમસ્વિલ્લઙ્ગિનમ્
વ્યાસસૂત્રં નતોઽસ્મિ ॥ ૬૮ ॥ ॥ इति श्रीभागवते द्वादशस्कंधे स्कंधार्थनिरूपणं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ ૧૨ ॥ ॥ સૂત ઉવાચ ॥ ॥
યં બ્રહ્માવરુણેન્દ્રરુદ્રમરુતઃ સુન્વંતિ દિવ્યૈઃ સ્તૈર્વેદૈઃ સાંગપદક્રમોપનિષદર્ગાયંતિ યં સામગાઃ ॥ ધ્યાનાવસ્થિતતદ્ગતેન મનસા પશ્યંતિ
યં યોગિનો યસ્યાંતં ન વિદુઃ સુરાસુરગણા દેવાય તસ્મૈ નમઃ ॥ ૧ ॥ પૃષ્ઠે બ્રામ્યદમંદમંદરગિરિગ્રાવાગ્રકંઠ્યનાન્નિદ્રાલોઃ કમઠાકૃતે-
ર્ભગવતઃ શ્વાસાનિલાઃ પાંતુ વઃ ॥ યત્સંસ્કારકલાનુવર્તનવશાદ્દેલાનિભેનાંભમાં યાતાયાતમતંદ્રિતં જલનિધેર્નાદ્યાપિ વિશ્રામ્યતિ ॥ ૨ ॥

કેહેછે^૧ :- બ્રહ્મા, વરુણ, ઇંદ્ર અને મરુત દેવતાઓ દિવ્યસ્તોત્રોથી અને અંગ, પદ, ક્રમ તથા ઉપનિષદો સહિત વેદોથી જેની સ્તુતિ કરેછે, સામનું ગાયન કરનારા લોકો જેને ગાયછે, યોગીઓ ધ્યાનથી નિશ્ચલ અને તેમાં જ રહેલાં મનથી જેને જુવેછે અને દેવ તથા દૈત્યોના ગણો જેના અંતને જાણતા નથી તે દેવને પ્રણામ કરુંછું ॥ ૧ ॥ પીઠ ઉપર ફરતા મોટા મંદરાચલના પથરાની અળીઓથી ગાત્ર ઘસાતાં જેને નિદ્રા આવતી હતી એવા કચ્છપાવતાર ભગવાનના શ્વાસના પવનો કે જેઓના સંસ્કારના લેશની અનુવૃત્તિ રહી જવાનેલીધે અઘાપિમુઘી ભરતી-ઓટના મિષથી સમુદ્રનાં જલનું નિયમિત રીતે જવું અને આવવું બંધ પડતું નથી^૨ તેઓ તમારી રક્ષા કરો ॥ ૨ ॥

૧ આ તેરમા અધ્યાયમાં પુરાણોની સંખ્યા અને શ્રી ભાગવતના વિષય તથા પ્રયોજનાદિક કહીને સમાપ્તિ કરવામાં આવેછે, એ કથા કેહેવામાં આવશે. ૨ આ એક જાતની ઉત્પ્રેક્ષા છે.

પુરાણોના પ્રમાણની સંખ્યા, તેનો સરવાલો, આ ભાગવતનો વિષય, ભાગવતનું દાન અને દાન તથા પાઠાદિકનું માહાત્મ્ય, દુષ્ટિ હવે કહુંછું તે શ્રવણ કરો ॥ ૩ ॥ બ્રહ્મપુરાણ દશ હજાર શ્લોકનું છે. પદ્મપુરાણ પંચાવન હજાર શ્લોકનું છે. વિષ્ણુપુરાણ ત્રેવીશ હજાર શ્લોકનું છે. શિવપુરાણ ચોવીશ હજાર શ્લોકનું છે ॥ ૪ ॥ શ્રીભાગવતપુરાણ અઢાર હજાર શ્લોકનું છે. નારદપુરાણ પચીશ હજાર શ્લોકનું છે. માર્કંડેયપુરાણ નવ હજાર શ્લોકનું છે. અગ્નિપુરાણ પંદર હજાર અને ચારસો શ્લોકનું છે ॥ ૫ ॥ ભવિષ્યપુરાણ ચૌદ હજાર અને પાંચસો શ્લોકનું છે. બ્રહ્મવૈવર્ત પુરાણ અઢાર હજાર શ્લોકનું છે. લિંગપુરાણ અગીયાર હજાર શ્લોકનું છે ॥ ૬ ॥ વરાહપુરાણ ચોવીશ હજાર શ્લોકનું છે. સ્કંદપુરાણ એકાશી હજાર અને એકસો શ્લોકનું છે. વામનપુરાણ દશ હજાર શ્લોકનું છે ॥ ૭ ॥ કૂર્મપુરાણ સત્તર હજાર શ્લોકનું છે. મત્સ્યપુરાણ ચૌદ હજાર શ્લોકનું છે. ગરુડપુરાણ ઓ-

પુરાણસંખ્યાસંશ્ચુતિમસ્ય વાચ્યપ્રયોજને ॥ દાનં દાનસ્ય માહાત્મ્યં પાઠાદેશ્ચ નિવોધત ॥ ૩ ॥ બ્રાહ્મં દશસહસ્રાણિ પાદ્મં પંચોનષષ્ટિ ચ ॥ શ્રીવૈષ્ણવં ત્રયોર્વિંશચતુર્વિંશતિ શૈવકમ્ ॥ ૪ ॥ દશાષ્ઠૌ શ્રીભાગવતં નારદં પંચવિંશતિ ॥ માર્કંડેયં નવ વાન્દં તુ દશપંચ ચતુઃશતમ્ ॥ ૫ ॥ ચતુર્દશ ભવિષ્યં સ્યાત્તથા પંચ શતાનિ ચ ॥ દશાષ્ઠૌ બ્રહ્મવૈવર્તં લિંગમેકાદશેષ તુ ॥ ૬ ॥ ચતુર્વિંશતિ વારાહમેકાશીતિસહસ્રકમ્ ॥ સ્કાંદં શતં તથા ચૈકં વામનં દશ કીર્તિતમ્ ॥ ૭ ॥ કૌર્મં સપ્તદશાધ્યાતં માત્સ્યં તત્તુ ચતુર્દશ ॥ એકોનવિંશત્સૌપર્ણં બ્રહ્માંડં દ્વાદશૈવ તુ ॥ ૮ ॥ એવં પુરાણસંદોહશ્ચતુર્લક્ષં ઉદાહૃતઃ ॥ તત્રાષ્ટાદશમાહસં શ્રીભાગવતમિષ્યતે ॥ ૯ ॥

ઇદં ભગવતા પૂર્વં બ્રહ્મણે નાભિપંકજે ॥ સ્થિતાય ભવભીતાય કારુણ્યાત્સંપ્રકાશિતમ્ ॥ ૧૦ ॥ આદિમધ્યાવસાનેષુ વૈરાગ્યા-
 ર્યાનસંયુતમ્ ॥ હરિલીલાકથાત્રાતામૃતાનંદિતસત્સુરમ્ ॥ ૧૧ ॥ સર્વવેદાંતસારં યદ્બ્રહ્માત્મેકત્વલક્ષણમ્ ॥ વસ્ત્વદિતીયં તન્નિષ્ઠં
 કેવલૈકપ્રયોજનમ્ ॥ ૧૨ ॥

ગણીશ હજાર શ્લોકનું છે. બ્રહ્માંડપુરાણ બાર હજાર શ્લોકનું છે ॥ ૮ ॥ આ પ્રમાણે પુરાણોના શ્લોકની સંખ્યાનો સરવાલો ચાર લાખનો થાય છે તેમાં શ્રીભાગવત અઢાર હજારનું છે. [મહાભારત ઇતિહાસ અને રામાયણ ઋષિપ્રોક્ત કાવ્ય ગણાય છે.] ॥ ૯ ॥ નાભિકમલમાં બેઠેલા અને સંસારથી મય પામેલા બ્રહ્માનીપાસે ભગવાને કરુણાનેલીધે પ્રથમ આ શ્રીભાગવતનો પ્રકાશ કર્યો હતો ॥ ૧૦ ॥ આ પુરાણમાં આદિ મધ્ય અને અંતમાં વૈરાગ્યનાં આખ્યાન આવે છે. આ પુરાણ, ભગવાનની લીલાઓની કથાઓના સમૂહરૂપ અમૃતથી સત્પુરુષોને અને દેવતાઓને આનંદ પામે છે ॥ ૧૧ ॥ સર્વ ઉપનિષદોના સારરૂપ અને ईશ્વર તથા જીવની એકતાથી જણાય દુર્ગી જે અદિતીય વસ્તુ [પરબ્રહ્મ] છે તે આ પુરાણનો વિષય છે. આ પુરાણનું મુખ્ય પ્રયોજન કેવલ્યમોક્ષ છે ॥ ૧૨ ॥

જે પુરુષ ભાદરવા મહિનાની પુનમને દિવસે સુવર્ણના સિંહાસન સહિત શ્રીભાગવતનું દાન કરે તે પુરુષ પરમ ગતિને પામે ॥ ૧૩ ॥ અમૃતના સમુદ્રરૂપ શ્રીભાગવત જ્યાંસુધી સાંભળવામાં આવ્યું ન હોય ત્યાંસુધી સત્પુરુષોના મંડલમાં બીજાં પુરાણો શોભા પામેછે ॥ ૧૪ ॥ આ શ્રીભાગવત સઘઢાં ઉપનિષદોના સારરૂપ માનવામાં આવેછે. ભાગવતના રસરૂપી અમૃતથી જે માણસ તૃપ્ત થઈલ હોય તેને કર્દીપણ બીજામાં પ્રીતિ થાય નહિ ॥ ૧૫ ॥ નદીઓમાં જેમ ગંગાજી સર્વોત્તમ છે, દેવતાઓમાં જેમ વિષ્ણુ સર્વોત્તમ છે અને વૈષ્ણવોમાં જેમ સદાશિવ સર્વોત્તમ છે તેમ પુરાણોમાં આ શ્રી ભાગવત સર્વોત્તમ છે ॥ ૧૬ ॥ હે વ્રાહ્મણો ! જેમ સઘઢાં ક્ષેત્રોમાં કાશી સર્વોત્તમ છે તેમ પુરાણોના સમૂહોમાં આ શ્રી ભાગવત સર્વોત્તમ છે ॥ ૧૭ ॥ આ શ્રીમદ્ભાગવત પુરાણ કે જે નિર્મલ અને વૈષ્ણવોને પ્રિય છે તથા જેમાં પરમહંસોણ પામવાના એક અને નિર્દોષ પરબ્રહ્મનું નિરૂપણ કરવામાં આવેછે

પ્રૌષ્ઠપદ્યાં પૌર્ણમાસ્યાં હેમસિંહસમન્વિતમ્ ॥ દદાતિ યો ભાગવતં સ યાતિ પંરમાં ગતિમ્ ॥ ૧૩ ॥ રાજંતે તાવદન્યાનિ પુરાણાનિ સતાં ગણે ॥ યાવદ્ભાગવતં નૈવ શ્રૂયતે ઋતસાગરમ્ ॥ ૧૪ ॥ સર્વવેદાંતસારં હિ શ્રીભાગવતમિષ્યતે ॥ તદ્રસામૃતતૃપ્તસ્ય નાન્યત્ર સ્યાદ્રતિઃ ક્વચિત્ ॥ ૧૫ ॥ નિમ્નગાનાં યથા ગંગા દેવાનામચ્યુતો યથા ॥ વૈષ્ણવાનાં યથા શંભુઃ પુરાણાનામિદં તથા ॥ ૧૬ ॥ ક્ષેત્રાણાં ચૈવ સર્વેષાં યથા કાશી હ્યનુત્તમા ॥ તથા પુરાણવ્રાતાનાં શ્રીમદ્ભાગવતં દ્વિજાઃ ॥ ૧૭ ॥ શ્રીમદ્ભાગવતં પુરાણમમલં યદૈષ્ણવાનાં પ્રિયં યસ્મિન્પારમહંસ્યમેકમમલં જ્ઞાનં પરં ગીયતે ॥ તત્ર જ્ઞાનવિરાગભક્તિસહિતં નૈષ્કર્મ્યમાવિકૃતં તચ્છૃણવન્વિપત્તિચારણપરો ભક્ત્યા વિમુચ્યેન્નરઃ ॥ ૧૮ ॥ કસ્મૈ યેન વિભાસિતોયમતુલો જ્ઞાનપ્રદીપઃ પુરા તદ્દૂષેણ ચ નારદાય મુનયે કૃષ્ણાય તદ્દૂષિણા ॥ યોર્ગીદ્રાય તદાત્મનાઽથ ભગવદ્રાતાય કારુણ્યતસ્તચ્છુદ્ધં વિમલં વિશોકમમૃતં સત્યં પરં ધીમહિ ॥ ૧૯ ॥

તેમાં જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ભક્તિને એકઠાં કરી સઘઢાં કર્મોનો ઉપરામ પ્રકટ કન્યોછે માટે જે માણસ ભક્તિપૂર્વક આ પુરાણને સાંભળ્યા કરે, પાઠ કન્યા કરે અને વિચારમાં તસ્પર રહે તે માણસ મોક્ષ પામે ॥ ૧૮ ॥ જે પરમાત્માણ કરુણાથી આ અતુલ જ્ઞાનના દીવારૂપ શ્રીભાગવતનો પ્રથમ વ્રહ્માની પાસે પ્રકાશ કન્યો, તે પછી વ્રહ્માના રૂપથી નારદ મુનિની પાસે પ્રકાશ કન્યો, તે પછી નારદના રૂપથી વેદવ્યાસની પાસે પ્રકાશ કન્યો, તે પછી વેદવ્યાસના રૂપથી યોગીઓના ઇંદ્ર શુકદેવજીની પાસે પ્રકાશ કન્યો અને તે પછી શુકદેવજીના રૂપથી પરીક્ષિત રાજાની પાસે પ્રકાશ કન્યો તે શુદ્ધ, નિર્મલ, શોકરહિત, સત્ય અને મોક્ષરૂપ પરબ્રહ્મનું આપણે ધ્યાન કરવું ॥ ૧૯ ॥

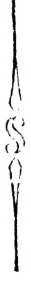
सर्वेना साक्षी भगवान् वासुदेव के जेमणे मुक्ति पामवाने इच्छता ब्रह्मानी पासे करुणाथी आ श्री भागवतनुं व्याख्यान कन्थु हतुं तेमने प्रणाम होजो ॥ २० ॥ योगीओमां सर्वोत्तम अने परब्रह्मरूप शुक्रदेवजी के जेमणे संसाररूपी सर्वे करडेला परीक्षित राजाने मुकाब्या तेमने प्रणाम होजो ॥ २१ ॥ हे देवताओना स्वामी ! हे प्रभु ! जेवी रीते अमने प्रत्येक जन्ममां आपना चरणारविंदमां भक्ति प्राप्त थाय तेम करजो; कारण के

नमस्तस्मै भगवते वासुदेवाय साक्षिणे ॥ य इदं कृपया कस्मै व्याचक्षे मुमुक्षवे ॥ २० ॥ योगीद्राय नमस्तस्मै शुक्राय ब्रह्मरूपिणे ॥ संसारसर्पदष्टं यो विष्णुरातममूचत् ॥ २१ ॥ भवे भवे यथा भक्तिः पादयो स्तव जायते ॥ तथा कुरुष्व देवेश नाथस्त्वं नो यतः प्रभो ॥ २२ ॥ नामसंकीर्तनं यस्य सर्वपापप्रणाशनम् ॥ प्रणामो दुःखशमनस्तं नमामि हरिं परम् ॥ २३ ॥ इति श्रीभागवते महापुराणेऽष्टादशसाहस्र्यां संहितायां वैयासिक्यां द्वादशस्कंधे त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ समाप्तोऽयं ग्रंथः ॥ ॥

आपज अमारा नाथ छो ॥ २२ ॥ जेमना नामनुं कीर्तन सघळां पापोनो नाश करेछे अने जेमने करेछो प्रणाम दुःखने शांत करेछे ते परमात्मा विष्णुने प्रणाम करेछुं ॥ २३ ॥ इति श्रीमन्महापुराण भागवतना द्वादशस्कंधनो तेरमो अध्याय संपूर्ण ॥ १३ ॥

॥ इति श्रीमद्भागवते द्वादशस्कंधः समाप्तः ॥

आ ग्रंथ सन १८६७ ना २५ मा आक्टप्रमाणे रजिस्टर कर्था छे.

आ ग्रंथसंबंधी सर्वे अधिकारी प्रकाशकर्ताए स्वार्थीन राख्या छे.

॥ इति श्रीमद्भागवतं समाप्तम् ॥

